ŞİİRİMİZİN
BEYİTLER VE MISRALAR
SÖZLÜĞÜ
3

ŞİİRİMİZİN BEYİTLER ve MISRALAR SÖZLÜĞÜ

Hzl. Yrd. Doç. Dr. M. Atâ ÇATIKKAŞ

M. Atâ ÇATIKKAŞ: 1946'da Tosya'da doğdu. İlköğrenimini aynı ilçede, ortaokulu ve lise 2. sınıfı, Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi'nde okudu. Lise 3. sınıfı İstanbul Pertevniyal Lisesi'nde tamamladı. 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı (Gece) bölümüne kaydoldu. 1972 yılında bu bölümü bitirdi. 1973 yılında aynı bölüme doktora öğrencisi olarak girdi. 1976'da Suadiye Lisesi'nde, 1977'de Galatasaray Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev aldı. 1979'da Firdevsî-i Rumî'nin "Süleymannâme-i Kebir" (72. cilt) adlı doktora tezini verdi. 1983'te Galatasaray Lisesi'nden Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne naklen atandı. 1984 yılından beri aynı fakültede Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapmaktadır.

SEÇME MAKALELER:
01. Filolog Veled Çelebi ve Türkçemiz, Ortadoğu Gazetesi, 12–13 Temmuz 1975.
02. Şemseddin Samî'nin "Medeniyet-i Islâmiyye" adlı küçük eserinin "İslam Medeniyeti" başlığı altında sadeleştirilmiş tefrikası, Ortadoğu Gazetesi, 2 Eylül 1975–16 Eylül 1975 tarihleri arasında 15 tefrika.
03. Demokrasinin Dili, Tercüman Gazetesi, 28 Ağustos 1979.
04. Hattat Mustafa İzzet Efendi, Tarih ve Edebiyat Mecmuası, Sayı: 6, 1981, s.61.
05. Türk Firdevsî'si ve Süleymannâme-i Kebîr (15.yy.sonu), T. D. A. Dergisi, Sayı: 25, Ağustos 1983, s.169-178.
06. Mîzah ve Hiciv Üzerine, Orkun Dergisi, Ekim 1983, Sayı: 13, s. 20-22.
07. Firdevsî-i Rûmî'nin Şatranςnâme-i Firdevsîsi (15.yy.sonu), Türk Dünyası Araştırmaları, İst., 1984 (V. Türkoloji Kongresi'nde tebliğ olarak sunuldu.)
08. Türk Dili Lûgatçiliği ve Bazı Türkçe Lûgatler, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 41, İst., Nisan 1986.
09. Mâni Kelimesi ve Mânilerimiz, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 45, İst., 1986.
10. Mehmed Âkif'in Türkçesi, BİR (Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi) 4, Yesevî Yayıncılık, İst., 1995, s.45-59.
11. Dilimizin Yapı Taşları, Zaman Gazetesi, 15 Ocak 1996
12. Âşık Ömer, BİR (Türk Dünyası İnclemeleri Dergisi) 5, Yesevî Yayıncılık, İst., 1996, s.1-17
13. Mehmed Âkif'in Kahramanlık Şiirleri, Yazdıkça (Ed.-Kültür-Sanat Dergisi) Yıl:1, Sayı: 1, İst. 1998, s.29-30.
14. A) Tarihî Türk Şiirinden Seçmeler www.beyitler.com
15. B) Yeni Şiirimizden Seçmeler www.beyitler.com
16. C) Yaşayan Şairlerimizden Seçmeler www.beyitler.com
17. Divan Şiirinden Seçilmiş Güzel Beyitler www.beyitler.com
18. Âkif'ten Birkaç Sosyal Şiir Örneği www.beyitler.com
19. Türk Edebiyatına Kısa Bir Bakış www.beyitler.com
20. Kültür ve Gençlik www.beyitler.com
21. Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı www.beyitler.com
22. Nasreddin Hoca'yı Yâd www.beyitler.com
23. Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler www.beyitler.com
24. Tarihî Türk Şiirimizden Seçmeler'in Kaynakçası www.beyitler.com
25. Tarihî Türk Şiirimizden Seçmeler'in Sözlükçesi www.beyitler.com

BASILMIŞ KİTAPLAR:
01. Manzum Nasreddin Hoca Fıkraları, (Fuad Köprülü), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1980, 158 s.
02. Edebiyat Kılavuzu (M.E.B. Tavsiyeli), Şelâle Yayınları, İstanbul 1989, 348 s.
03. Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu"yardımcı ders kitabı"), ABC Yayıncılık, Ankara 1993,180 s.
04. Üniversiteler İçin Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Kılavuzu (gözden geçirilmiş ilâveli 2. Baskı "yardımcı ders kitabı"), Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996, 607 s.
05. Mâniler, (Kilisli Rifat Bilge), M.E.B Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, İstanbul 1996, 304 s.
06. Ahmet Midhat'in Kelile ve Dimne Tercümesi (Hulâsa-i Hümâyunnâme), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, 323 s.
07. Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yay. İst. 2001 (3.Baskı), 275 s.
08. Yazılı ve Sözlü Anlatım Kılavuzu, Alfa Yay. İst. 2001 (3.Baskı) 284 s.
09. Kelile ve Dimne, Beydeba (Çeviren: Ahmet Midhat, Sadeleştiren: Dr. M. Atâ Çatıkkaş) X Yayınları, İstanbul 2003, 319 s.
10. Seçme Mâniler, Sütun Yay. İstanbul, 2006, 191 s
11. Kelile ve Dimne, Beydaba (Çeviri: Ahmet Midhat Efendi, Sadeleştiren; M. Atâ Çatıkkaş), Sütun Yay. İst., 2007, 342 s.
12. Şiirimizin Beyitler ve Mısralar Sözlüğü, Sütun Yay. İstanbul, 2008 (3 cilt) 2152 s.

ŞİİRİMİZİN

BEYİTLER VE MISRALAR SÖZLÜĞÜ

M. ATÂ ÇATIKKAŞ

BİRİNCİ CİLT

SÜTUN
YAYINLARI

SON DİLEK

Copyright © Sütun Yayınları, 2009
Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ye aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Kalender YILDIZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-9089-67-2

Yayın Numarası
61

Basım Yeri ve Yılı
Seda Ozalit Kısıklı Cd. No: 49
Altunizade/İSTANBUL
Tel: (0216) 651 13 73
Şubat 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Sütun Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.sutunyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 9
Sözlükte Kullanılan İşaretler Hakkında • 13
Kısaltmalar • 14
Yüzyıllara Göre Şairler Listesi • 15

A..25
B..159
C..285
Ç..349
D..378
E..482
F..581
G..636

Bu çalışmamı, her zaman saygı ve rahmetle andığım muhterem hocam, Prof. Dr. Faruk K. TİMURTAŞ beyefendiye ithaf ediyorum.

ÖN SÖZ

Dili tanımak demek, o toplumun kullandığı kelimeleri devirlerine göre kullanışlarındaki örnekleri ortaya koyabilmek demektir. Örneklenmemiş kelimeler, üzerine ölü toprağı ekilmiş kelimelerdir. Örneklerde anlam kazanmış kelimeler, yaşayan, canlı kelimelerdir. Onlar, asırlardır yaşayışlarını sürdürmektedirler. Ne zaman ki göze ve dile takılırlar; o zaman onların yaşadıkları anlaşılmış olur. Bugün, o kelimeler ve yapılar ortadan kalkmış olsa bile kaynaklardaki kullanılışlarını tespit etmek ve o devirdeki düşünürlerin (yazar, şair) düşünce, hayal gücü ve anlayışlarını sezmeye çalışmak demektir. Böylece, o devrin düşünce sistemini tespit ettikten sonra, bugünkü anlayış ve hayal gücüyle karşılaştırabildiğimiz zaman, sentez yapma imkânını yakalamış oluruz. Eğer bunu yapamıyorsak, o kelimeler ve kuruluşlar yalnız sözlüklerde kalır ve birer ölü kelime durumuna düşerler. Hâlbuki, o kelimeler bir ömür sürmüş, bir devri yaşamış ve o toplumun zihninde pek çok yapılar meydana getirmiş; düşünce sistemini, hayal gücünü yaşatmış ve bugüne ulaştırmıştır. O zaman, yaşamış; fakat cansız gibi görünen bu malzemelerin, bugünkü anlayışımızla anlaşılması, çözülmesi ve üzerinde düşünülmesi gerektiğini ortaya koymalıyız.

Kültürün tanımında: " Kültür, bir insan topluluğunun tarih sahnesinde silinmeden devam eden ortak yaşayışlarındaki maddî ve manevî değerlerini, ortak davranış tarzı hâline getirme sanatıdır." sözü, bize bu gerçeği ifade etmektedir. Bizim de bu konuda yardımcı olmaya çalıştığımız ve hareket noktamız, bu anlayıştan ileri gelmektedir. Öyleyse raflarda tozlanan bu şahsiyetlerin eserlerinde geçen kelime ve kelime kuruluşlarını anlamlarıyla ortaya çıkarıp, vitrine koymadan sergileyemeyeceğimiz müddetçe, onların düşünce şekillerine, hayal güçlerine daha yakından ulaşma imkânını bulamayacağımız gibi, beğenen veya beğenmeyenlere de gösterme imkânını bulamamış oluruz.

Dünün ve bugünün sosyal hayatına ışık tutan bu kelimeler topluluğu, hâlâ raflarda üzerine ölü toprağı ekilmiş durumda iken, tarih ve kültürümüzü acaba nasıl öğrenebileceğiz ve üzerinde düşünebileceğiz veya tenkit edebileceğiz? Ancak bunları yerine getirebilirsek, o devirde kullanılan bu kültür taşlarının, bugün bizde uyandırdığı veya uyandırabileceği duygu ve düşünceyi ifade etme rahatlığına ve güzelliğine erişmiş olabiliriz. Bu kültür hazinelerimizin bizlere kazandıracakları yorumlar pek de yabana atılacak değerler olmadığını da ortaya koyacaktır.

Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lügati't-Türk'ünde geçen bir hadisin; -gerçekliği veya uydurma olduğunun söylenmesi önemli değil- "Peygamber aleyhisselam kıyamet alametlerini, ahir zaman fitnelerini ve Oğuz Türklerinin zuhurunu zikrederken: Türk dilini öğreniniz, çünkü onların uzun sürecek padişahlıkları vardır."şeklinde geçen ibarelerin bir tespit olarak ortaya atılmasıdır. (bk. Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Türk Dili Tarihi II, Ed. Fak. Yay, İstanbul 1974, s.12)

Sözlüğün hazırlanmasında değişik devir şairleri arasında dolaşıp onların hangi kelimeyi niçin, ne maksatla kullanmış olduğunu, hangi sözcük gruplarını meydana getirmiş olduğunu, bu yapıları kullanırken birbirleriyle nasıl yarış ettiklerini; yani neyi, nasıl, niçin, ne maksatla, niye, ne şekilde, nerede ve ne zaman kullanmışlar; bunlara cevap vermeye çalıştık.

Bu ve benzeri kullanılışlarda, genel anlamda şairlerimizin seçtiği, Arapça ve Farsça kelimelerle nasıl bir Türkçe şiir cümle yapısı meydana getirdikleri; edebî sanatları nasıl kullandıkları, dinî, tarihî, efsanevî kahramanlar ve kötü şahsiyetlere ne maksatla temas ettikleri; bunların etrafında kurmuş oldukları söz oyunları, telmihler, atasözleri ve deyimler önemli bir yer tutmaktadır. Bu maksatla da sözlükte yer yer, kısa da olsa ansiklopedik açıklamalara yer vermeye çalıştık.

Bir milletin sözlüğünü tespit etmek, çeşitli devirlerde kullandıkları kelimeleri, örnekleriyle birlikte ortaya koyup onların yaşamış, canlı kelimeler olduğunu ispat etmekle mümkün olabilir. Bunun için de örnekli cümle içinde kullanılmış bir kelime veya söz öbeği ve birleşik yapılarla kurulmuş ifade şekillerinin değişik alanlardaki kullanılma ve yayılma hareketini gösteren canlı örnekler olarak değerlendirebiliriz.

Seçilen şairlerin yanında, halk arasında ismi duyulmamış ikinci ve üçüncü derece şairler diyebileceğimiz, divanı olmayan fakat şiir zevki olan padişah, şeyhülislam, mütercim ve devlet memuru gibi şahsiyetlerin de bazı güzel beyitlerine yer verdik.

Şairlerin kullandıkları kelime ve terkiplerin, niçin, nasıl, ne sebeple kullanıldıklarını tespit etmek; onların şiir dünyalarındaki hayalleri, imajları, düşünceler ve ulaşmak istedikleri neticeleri daha yakından görmek; bu kelime ve terkipleri kullanırken nasıl tesir altında kaldıklarını, kimlere tesir etmeye çalıştıklarını tespit etmek maksadıyla örnek beyitler aldık. Metindeki anlamını vermeye çalıştığımız kelime ve terkiplerin beyitle ilgili dış anlamı üzerinde durmaya çalıştık.

Bir ressam nasıl ki renkleri resminin dili yaparsa, bir şair de sözcükleri, yazdığı şiirin veya beyitlerin dili yapar. O kelime, beyit veya şiirden çıkarıldığı zaman bütün güzelliği kaybolur. Birer inci tanesi değerinde olan bu beyitler, kültürümüzün birer yapı taşları olduğu ve divan şiirinde anlam, genel olarak beyitte tamamlandığı için, beyitleri divan şiirinin manzum cümleleri olarak telakki edip beyitler üzerinde çalış-

mayı uygun gördük. Bu çalışmamız, bu hususta yapılan ilk denemedir. Divan şiirinin sözlük çalışması değildir.

Bizler bu sözlük kültürü sayesinde, divan şiirimizin yeniden inceleme ve düşünme imkânını bulduk. Artık bir Fuzûlî, bir Bâki, bir Nâbi, bir Nedim ve bir Şeyh Galip yetişemeyeceği için hiç olmazsa onlardan kalan birkaç beyit veya mısrayı görmek, tanımak, okumak ve üzerinde düşünmek gerektiği kanaatindeyiz.

Bir de bu çalışmanın nesir sahasındaki genişliğine bakacak olursak, bu manada bize 600-700 senelik bir Osmanlı Türkçesi devrinin dil, edebiyat, kültür ve bilim alanımıza kazandırdığı yapı ve düşünce genişliğini ortaya çıkardığı görülür. Bugün, ihtiyacımız olan kültür dilimizin bu üçüzlü dil terkibini (Türkçe, Arapça ve Farsça) bir tarafa atmamız, ortadan kaldırmamız mümkün değildir. Hiç olmazsa bunlardan haberdar olmamız, bizim ileriye daha geniş bir yüreklilikle bakmamızı, daha derin düşünme ve yeni yorumlar getirme imkânını sağlayan bu malzemeleri, gözden geçirmemize imkân sağlayacaktır.

Hazırlanan bu sözlüğün, yalnız kelimelere bakılmak için değil, bir kitap, bir ansikopedik beyitler manzumesi, bir türev (iştikak) sözlüğü olmasını ve herkes tarafından okunmasını istedik ve en güzel beyitleri seçmeye çalıştık. En çok kullanılan kelimeler için üç örnek beyit; daha az kullanılan kelimeler veya tamlamalar için bir veya iki beyiti örnek olarak aldık. Böylece bu şairlerin en çok kullandıkları kelimelerini de bir ölçüde tespit edilmiş olacağını sanıyoruz.

Bu sözlükteki kelime, tamlama ve birleşik şekillerin birbirlerini açıklayan beyitler içerisindeki diğer kullanılışlarını da kendi başlıkları içinde vermeye çalıştık. Ayrıca kelimelerle ilgili türeme şekillerini, aynı harflerden meydana gelen türemelerini de bir başlık altında göstermek için, “bk. ... “ şeklindeki göndermelerle bir arada vermeye çalıştık. Pek tabii ki, bu gönderme şekilleri tam bir türeme-türev çalışması değildir. Fakat o kelimeyle ilgili aynı harfle başlayan türeme kelimelerdir. Bu kadar kelime ve yapıların yalnız divan şiirinde nasıl değişik biçimlemeler (versiyon) meydana getirdiğini düşündüğümüz zaman, bunların bir de nesir dilinde nasıl değişik biçimlemeler meydana getirebileceği ortaya çıkmış oluyor. Asırlarca süren bu edebiyatın, ilim ve kültür dilinin, dilimize kattığı bu sanatkâr zenginlik; edebiyatın duygu ve düşünce hayatımızdaki incelik ve güzellikleri, bizleri hayran bırakmaktadır.

Bu sözlüğü yayımlamaktaki diğer bir amacımız da, divan şiirinin yalnız aşk, şarap, güzellik ve kahramanlık gibi temalardan bahseden bir edebiyat olduğunu düşünenlere; aldığımız bazı beyitlerin hem felsefi, hikemî ve ahlaki öğütler verdiğini hem de sosyal hayatla ilgili konuları dile getirmiş olduğunu göstermektir.

Yaptığımız bu çalışma, yıllarımızı almış olsa da, denize düşen bir damla misali, bu damlaların meydana getirdiği dalganın ne kadar geniş halkalara yayıldığını gör-

memiz, bizleri ayrı bir çalışma zevkı içinde bırakmıştır. Narın içinden birkaç güzel nar tanesini çıkarıp güzelliğini göstermeye çalıştık.

Yusuf-ı Has Hâcib, Kutadgu Bilig'de şöyle der:

Kişi könli tüpsüz teniz tek-durur
Bilig yinçü sanı tüpinde yatur
Tenizdin çıkarmasa yinçü kişi
Kerek yinçü bolsun, kerek say taşı

(İnsanın gönlü dipsiz deniz gibidir. Bilgi, inci gibi (onun)dibinde yatar. Eğer insan inciyi denizin dibinden çıkarmasa, orada, denizin dibinde, yatan şeyin inci veya çakıl taşı olmasının hiçbir önemi yoktur).

Bu eseri hazırlarken yıllarca titiz ve dikkatli bir şekilde çalıştık. Yine de çıkabilecek hatalarımız olursa şimdiden özür dileriz.

Not: Bu sözlükte isimleri geçen şairlerden ve araştırmacı yazarlardan ahirete intikal edenlerin hepsine Allah'tan rahmet; hayattta olanlara da sağlık ve afiyetler dilemek gönül borcumuzdur. Allah onlardan razı olsun ve mekânları cennet olsun.

Ayrıca, sözlüğün hazırlanmasında yardımını gördüğüm eşim Serpil ve kızım Tûba'ya; bilgisayarın yazılım ve programlamasında yardım eden oğlum Burak Şükrü'ye; sözlüğün editörlük işini üstlenen ve büyük bir titizlikle yerine getiren yayın yönetmeni Şeref Yılmaz'a, sayfa düzenini yapan Necmi Topal'a ve sözlüğün yayımlanmasında emeği geçen Kaynak Yayın Grubu çalışanlarına ayrı ayrı şükran borcum var.

Yrd. Doç. Dr. M. Atâ Çatıkkaş
MÜ Atatürk Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü
Öğretim Üyesi

SÖZLÜKTE KULLANILAN İŞARETLER HAKKINDA

Sözlüğün hazırlanışındaki alfabetik sıralamada, kullandığımız işaretler ve kısaltmalarda, (Far.) kısaltması Farsça kelimeleri, (Ar.) kısaltması Arapça kelimeleri gösterir. Sözlük, bir gramer sözlük olarak hazırlanmadığından, isim, sıfat, zarf ve edat gibi kelime çeşitlerini ayırmak için kısaltma işareti kullanmadık. Sözlükteki (•) **işaretini, madde başı olarak kullandık.** (**) işaretini çokluk kelimeleri göstermek için kullandık. Bazı kelimelerin çokluğunun çokluğunu da (***) işaretiyle gösterdik. Tek kullanılan (*) işaretini de, madde içindeki türevleri veya birleşik kelimeleri göstermek için kullandık.

Tamlamalar siyah italikle gösterildi. Kelime içindeki (k:a) işareti kendisinden önceki (k) harfinin kalın ve (a) harfinin uzun okunmasını sağlamak için kullanıldı. "âb u hevâ", "âb u hâk", "âdâb ü erkân" gibi yapıları kalınla (siyah) gösterdik.

Sözlükte, parantez içine yazılmış ikinci bir isim, o beyit veya mısraın iki kişi tarafından kullanıldığını göstermektedir. Kaynaklarda o manzume, ya yanlışlıkla belli bir şaire mal edilmiş ya da bir başka şairin olmuş olabilir. Bunların tedkiki kolay olmadığından onları da o şekilde gösterdik. Şairler listesinindeki isimlerin sonuna konulan (?) işaret hangi yüzyılda yaşadığı tesbit edilemeyen şairler olarak verildi. Şairleri bilinmeyen beyitler, Lâedrî'nin kısaltılmışı olan (Lâ) kelimesiyle gösterildi. Sona koyduğumuz "Kaynak Eserler ve Sözlükler" listesi, taradığımız eserlerin listesi olarak verildi.

Sözlüğün göz ve kulak imlasını, devrine ait Osmanlı Türkçesinin veya Anadolu Türkçesinin imlasıyla değil de; Türkiye Türkçesinin göz, kulak ve yazı imlasına göre verdik. Aslî imla şekilleri zaten divan şairlerinin divanlarında mevcut olduğu için bugünün okuyucusu onu, bugünkü imlayla rahatça okuyabilsin ve anlayabilsin diye. Bu arada mesela "ana/ona, anun/onun, benüm/benim, idüp/edip, didi/dedi, vardur/vardır, deyü/diye, gelür/gelir, aldum/aldım, itsün/etsin, görin-/görün-, hâlüme/hâlime, gelürmiş/gelirmiş; k'ide/ki_ide, onunçin/onun_için, n'ola/ne_ola, ana/ona, anınçün/onun_için, k'ol/ki_ol, k'ola/ki_ola, n'olur/ne_olur, kanı/hani, kankı/hangi vb. kelimelerdeki vezin icabı ve devrin icabı, ekleşmiş şekilleri bugünün imlasıyla vermeye çalıştık. Pek tabii ki bu durumlardaki kelimelerin vezni bozma ihtimali olmadığı için bunlara dikkat etmeye çalıştık. Bazı geniz n'si veya nazal "n" ile okunması gereken kelimelerdeki sesleri siyah "n" ile gösterdik. Yine, bazı eski Türkçe kelimelerin anlamlarını beyitlerin sonunda vermeye çalıştık.

KISALTMA VE İŞARETLER

(c.c.)	:	Celle celâle hû (Yüce ve aziz olan Allah)
(s.a.s.)	:	Sallallahü aleyhi vesellem (Salat ve selam onun üzerine olsun.)
(r.a.)	:	Radiyallahü anh (Allah ondan razı olsun.)
bk.	:	bakınız
c.	:	cem (çokluk)
Ar.	:	Arapça
Far.	:	Farsça
T.	:	Türkçe
ed.	:	Edebiyat
tas.	:	tasavvuf
mec.	:	Mecazi anlam.
Lâ	:	Lâedrî (şairi bilinmeyen)
*	:	Madde içi işareti.
**	:	Çokluklar
***	:	Çokluğun çokluğu
?	:	Hangi tarihte yaşadığı bilinmeyen
ʾ	:	Hemze ile yazılan kelimeleri gösterir.
ʿ	:	Ayın ile yazılan kelimeleri gösterir.

YÜZYILLARA GÖRE BEYİTLERE ALINAN ŞAİRLER LİSTESİ

Bazı şairlerimizin yaşadıkları yüzyıllar, kaynaklarda değişik şekilde yer almaktadır. Bu husustaki yanlışlıklardan dolayı özür dileriz.

XIII. Yüzyıl:
Ahmet Fakih
Hoca Dehhânî
Mevlânâ
Sultan Veled
Şeyyad Hamza

XIV. Yüzyıl:
Ahmed-i Dâî
Ahmedî
Âşık Paşa
Aynî
Elvan Çelebi
Ezherî (Nureddin ...)
Kadı Burhanettin
Mehmet
Mesut bin Ahmet
Nesîmî (Seyyit Nesîmî)
Sultan I. Bayezid (Yıldırım)
Sultan Çelebi Mehmet
Sultan I. Osman "Gazi"
Sultan I. Murat (Hüdavendigâr)
Sultan Orhan Gazi
Yunus Emre

XV. Yüzyıl:
Adlî (Sultan II. Bayezid)
Adnî (Mora Fatihi Mahmut Paşa)
Âhî (Niğbolulu Hasan ...)
Ahmed-i Dâî
Ahmet Paşa
Akbıyık Abdal
Ali Şîr Nevâî
Amrî (Abdülkerim Oğulluğu ...)
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)
Basîrî Halîl (Horasanlı ....)
Cafer Çelebi (Tâcizâde ...)
Cem Sultan (Şehzade ...)
Enis Dede
Figânî (Ramazan Çelebi)
Gülşehri
Habîbî
Halilî (Halîlî-i Âmidî)
Hamdullah Hamdi
Hasan Çelebi (Kınalızade ...)
Hatâî (Şah İsmail)
Hayretî (Yeniceli ...)
Huffî
Hümâmî
İshak Çelebi
Kemal Ümmî
Kınalızâde Kerâmî
Lamiî Çelebi (Bursalı ...)
Melîhî
Mesîhî (Piriştineli İsa ...)
Mihrî Hatun
Murâdî (Sultan II. Murat)

Necatî Bey (İsâ ...)
Nihânî
Nizâmî (Karamanlı ...)
Revânî
Rûmî (İznikli Eşrefoğlu ...)
Sarıca Kemal
Selîmî (Yavuz Sultan Selim I)
Süheylî (Ahmet ...)
Süleyman Çelebi
Şehzade Korkut
Şemsî
Şeyhî
Tâliî (Defterdarzâde Mahmut ...)
Usûlî (Yenice Vardarlı ...)
Yazıcı Mehmet Efendi
Zâtî (Balıkesirli İvaz)
Zeynep (Zeynünnisa ... Hanım)

XVI. Yüzyıl:
Abdülkadir Hamidî (Şeyhülislam …)
Adnî (Sultan III. Mehmet)
Âgehî
Ahmet Sârbân
Âlî Bey (Gelibolulu Müverrih ...)
Ali Çelebi (Kınalızâde Alâeddin ...)
Ali Çelebi (Turnacıbaşızâde Yetim ...)
Andelîbî (Bülbül Hasan)
Ârifî-i Kadîm (Hüseyin ...)
Ârifî (Trabzonlu Mehmet Mâruf)
Arşî Dede
Âşık Çelebi
Aşkî (Tireli ...)
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)
Âzerî Çelebi (İbrahim...)
Aziz Mahmut Hüdâyî
Azîzî (Yedikuleli …)
Azmî-i Âmidî
Azmî (Gedizli ...)
Azmî (Pîr Mehmet ...)
Bağdatlı Rûhî (Rûhî-i Bağdadî)
Bahrî (Melâmî ... Dede)
Bahtî (Sultan I. Ahmet)
Bâki (Varnalı Mahmut Abdülbâkî)
Bâlî Çelebi (Edirneli ...)
Behiştî (Vizeli Şeyh Ramazan Efendi)
Beyânî (Kastamonulu ...)
Beyânî (Cârullahzâde Mustafa ...)
Bîdârî
Cafer Çelebi (Tâcizâde ...)
Câmi (Habibzâde ...)
Câmî (Rûmî, Mısrî ...)
Celâl Çelebi (Manastırlı Hüseyin ...)
Cenâbi (Müverrih Mehmet Mustafa...)
Cinânî (Müverrih Bursalı Mustafa ...)
Derûnî (İznikli ...)
Derviş Çelebi-i Mevlevi (Konyalı ...)
Derviş Paşa
Dukakinzâde Ahmet
Dürrî (Üsküplü ...)
Ebussuud (Şeyhülislâm ... El-İmâdî)
Edirneli İlmî
Emrî (Edirneli Emrullah)
Emrî (Emrî Çelebi)
Enverî
Fâizî (Kafzâde Abdülhay Çelebi)
Fârisî (Sultan II. Osman)
Fazlî
Fehîm-i Kadîm (Uncuzâde ...)
Fevrî (Mevlânâ Ahmet bin Abdullah ...)
Feyzî
Feyzî-i Kadîm (Hüseyin ...)
Firâkî (Kütahyalı Vâiz Abdurrahman ...)
Fuzûlî
Ganî (Geredeli Mevlana Abdülganî)
Gazâyî (II. Gazi Giray)
Gubârî (Karamanlı Abdurrahman bin Abdullah)
Güvâhî
Hakanî (Ayas Paşazâde Mehmet ...)
Hâletî (Azmizâde Mustafa ...)

Halîmî (Bursalı Ahîzâde Abdülhalim)
Harîmî (Şehzâde Korkut)
Harîrî (Bursalı ...)
Hasan Çelebi (Kınalızâde ...)
Hâşimî (Bursalı Emîr Osman ...)
Hayâlî (Ahmet Şemsettin)
Hayâlî Bey (Vardar Yeniceli Mehmet ...)
Hilâlî (Kelile ve Dimne Mütercimi İstanbullu ...)
Huzûrî (Gelibolulu ...)
Hüdâî (Müezzin Hüdâî-i Atîk)
İbn-i Kemal (Kemalpaşazâde Şemsettin Ahmet b. Süleyman ...)
II. Sultan Selim (Sarı Selim)
Kabûlî (Kütahyalı Mehmet...Çelebi)
Kadri Çelebi (Hamîdî Abdülkadir)
Kâmî (Karamanlı ...)
Kınalızâde Kirâmî
Kirânî (Abdürrahim ...)
La'lî (Üsküplü ...)
Lâtifî (Kastamonulu Abdüllatif)
Makalî (Alaşehirli Mustafa ...)
Mânî (Şeyh Mehmet bin Çalık Ali)
Mantıkî (Ahmet ...)
Meylî
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)
Muîdî (Kalkandelenli ...)
Muhlisî (Kanunî'nin oğlu Şehzâde Mustafa)
Murâdî (Sultan III. Murat)
Nâdirî (Ganizâde ...)
Nazmî (Edirneli ...)
Nef'î (Ömer)
Nev'î (Malkaralı Yahyâ ...)
Nişânî (Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa)
Pir Sultan Abdal
Rahmî (Bursalı Pir Mehmet... Çelebi)
Râmî
Riyâzî (Mehmet Ali Çelebi)
Rızâyî (Filibeli Mahmut ... Baba Çelebi)
Sabrî-i Şâkir
Sabûhî (Karamanlı Mevlevî Şeyhi)
Sâdî (Sâdî-i Cem Çelebi)
Sâfî (Cezrî Kasım Paşa)
Sarıca Kemal
Sehâbî (Bursalı ...)
Sehâbî (Hemedanlı ...)
Selîmî, Tâlibî (Sultan II. Selim (Sarı)
Seydî (Dülgerzâde ...)
Sultan İbrahim (Deli)
Sühâyî (Sirozlu ...)
Sürûrî-i Atîk (Burdurlu Mustafa bin Şaban)
Şâhî (Kanunî'nin oğlu Bayezit)
Şâhidî
Şâmî (Mustafa ...)
Şem'î Çelebi
Şerîfî (Mesnevi Mütercimi)
Şeyhî (Mehmet ...)
Şeyhülislâm Yahyâ (...Efendi)
Şühûdî
Türk Firdevsisi (Firdevsî-i Rûmî-Uzun Firdevsi)
Ubeydî
Ulvî (Terzizâde ...)
Ulvî-i Kadîm (Bursalı Yeğenoğlu ...)
III. Sultan Murat
Vâlihî-i Kadîm (Kurtzâde Edirneli Şeyh ...)
Vasfî
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)
Vîrânî
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ..)
Yakînî (Edirneli Mevlâna Hüseyin ...)
Zaifî

XVII. Yüzyıl:

Abdî (Himmetzâde Abdullah ...)
Abdullah Vassâf (Akhisarlı Şeyhülislâm ...)

Âdem Dede (Antalyalı ...)
Ahdî (Bağdatlı ...)
Âlî (Edirneli ...)
Âşık Ömer
Bahâyî Küfrî (İstanbullu Hasan Çelebi)
Behçetî
Bezmî (Yasakçızâde İbrahim Çelebi)
Bülendî (.... Çelebi)
Cinânî (Edirneli ...)
Cevrî (İbrahim Çelebi)
Esad (Şeyhülislâm Mehmet ...)
Fâmî-i Âmidî (İsmail ....)
Fasîh (Ahmet ... Dede)
Fennî
Gaybî (Sun'ullâh-ı Gaybî)
Hâmî-i Âmidî
Hanîf Efendi
Hasbî (Hüseyin ...)
Hâtemî (Edirneli İbrahim)
Haylî (Bursalı Ahmet)
Havâyî (Kuburîzâde Abdurrahman Rahmi ...)
Hisâlî (Sinoplu Hüseyin ...)
Hüdâî (Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmut ...)
Hüseyin Çelebi (...i Kefevî)
İbnü'n-Neccâr Şeyh Rıza
İbrâhim (... Efendi)
İkbâlî, Meftûnî (Sultan II. Mustafa)
İsmetî (Birgili Fazlullahzâde ...)
İzzet Ali Paşa
İzzetî (Vişnezâde Şeyh Mehmet ...)
Kâmî (Edirneli ...)
Karacaoğlan
Kelîm-i Eyyûbî (Batburunzâde ... Çelebi)
Kul Nesîmî
Mezâkî (Süleyman Mezâkî-i Mevlevî)
Murat (IV. Sultan Murat)
Muradî (IV. Sultan Murat)
Münîf (Antalyalı ...)
Nâbî (Yusuf ...)
Nahîfî (Süleyman ...)
Nâilî (Mustafa ...-i Kadîm)
Nasûhî
Nazîm (Yahyâ ...)
Necîb (Sultan III. Ahmet)
Nedîm-i Kadîm
Neş'et
Neşâtî (... Ahmet Dede)
Neylî (Mirzazâde Ahmet ...)
Niyâzî-i Halvetî (Mısırlı Şeyh Mehmet ...)
Nuri (Abdülahad Nuri)
Osmanzâde Tâib (.... Ahmet ....)
Râgıb (Bursalı Ali ...)
Râmî Mehmet Paşa
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet ...)
Resmî (İsmail ... Efendi)
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)
Refî' (Çavuşlar Kâtibizâde Mehmet)
Rezmî (Bahadır Giray Han)
Rüşdî (Ahmet ...)
Sâbit (Bosnalı Alâeddin ...)
Sabrî (Mehmet Şerif Çelebi)
Sâib (Mehmet Ali)
Sâdî
Sâkıb Dede (İzmirli Şeyh Mustafa ...)
Salburcuoğlu
Sâlik (Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyh Halil Efendi Mahdumu ...)
Sâmî (Arpaemînizâde Vak'anüvis Mustafa –Bey)
Seyfullah (Seyyid ... Kasım-ı Halvetî)
Seyyit Vehbî (....Hüseyin...)
Sezâyî (Hasan ...)
Sükûnî (Mudurnulu Mehmet ... Efendi)
Şâhî (Okçuzâde Mehmet ...)
Şefik (Masrafzâde Vak'anüvis Mehmet ...)
Şehrî (Malatyalı Ali ... Çelebi)
Şeyhî (Gümüşayak Mehmet Dede)
Şeyhülislâm Bahâyî (.......Mehmet)

Şeyhülislâm Abdullah Vassâf Efendi
Şinâsî (Rûznâmecizâde Mehmet ... Çelebi)
Şuûrî (Halepli Hasan ... Çelebi)
Tâlib-i Kadîm (Bosnalı .....)
Tâlib-i Bursevî (.....Kadîm)
Tıflî (Mehmet Emin)
Tırsî
Ümmî Sinan
Vâhid (Mehmet ... Çelebi)
Vâsık (İstanbullu Ahmet ...)
Vecdî (Abdülbâki)
Vefâî (Sultan IV. Mehmet)

XVIII. Yüzyıl:
Abdî (Akhisarlı Abdullah)
Adlî, Âdil (Sultan II. Mahmut)
Ârif (Amasyalı ...)
Ârif (Mütercim Mîr Süleyman ...)
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail ...)
Âsım (Ârifzâde Mahmut ...)
Âsım (Bursalı Seyyid Mustafa ... Çelebi)
Âşık (Müneccimbaşı Derviş Ahmet Dede)
Âtıf (Defterdar Mustafa ...)
Aynî Hasan Efendi (Antepli)
Bâhir (İmam-ı Sultanî Abdurrahman ...)
Bâkî (Varnalı Abdülbâkî)
Bekayî
Belîğ (Bursalı İsmail ...)
Belîğ (Yenişehirli Mehmet Emin ...)
Benlekçi İzzet Bey
Berrî Dede
Besîm (Kırımlı ...)
Câzim (Zeyrekzâde ...)
Dâniş (Dâniş-i Atîk; Dâniş-i Kadim)
Dürrî (Vanlı Yekçeşim ...)
Ebubekir Sâmi Paşa
Enderunlu Fâzıl (Fâzıl-ı Enderûnî)
Enderunlu Vâsıf (Vâsıf-ı Enderûnî)
Emrî-i Kadîm (Edirneli ...)
Erzurumlu İbrahim Hakkı
Esad (Vakanüvis İstanbullu Mehmet ...)
Esrar Dede
Fâiz (Edirneli Abdürrahîm ...)
Fâizî (Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi)
Fehîm (Hoca Süleyman...)
Fennî-i Kadîm (Cizye Kâtibi Mehmet ...)
Feride Hanım (Kastamonulu …)
Fıtnat Hanım (Zübeyde...Hanım)
Gavsî (Ahmet ... Dede)
Hâkî
Halim Giray (Kırımlı ...)
Hâlis (Şeyh Ahmet ...Efendi)
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)
Hanîf (İbrahim ...)
Hasan Hilmi (Kıbrıs Müftüsü ...)
Haşmet (Sadrazam Abbaszâde ...)
Hâtem (Akovalızâde Ahmet ...)
Hayrî (Vîrânşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)
Hâzık (Erzurumlu Mehmet ....)
Hemdemî
Hezârî (Antakyalı Mustafa Münif)
Hızır Ağazâde Sait Bey
Hilmî (Kıbrıslı ...)
İbrahim Nâşid
İkbâlî, Cihangîr (Sultan III. Mustafa)
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)
İshak (Ebû İshak İsmail Efendizâde Şeyhülislâm ... Efendi)
İzzî (Eşrefzâde Şeyh İzzettin Ahmet)
Kâmî-i Âmîdî
Kânî (Ebubekir ...)
Keçecizade İzzet Molla
Kethüdâzâde Mehmet Ârif
Kıbrıslı Hilmi
Koca Râgıp Paşa (Mehmet ....)
Lebîb-i Âmîdî (Abdülgafûr Hüseyin ...)
Leylâ Hanım
Lütfi

Mîr Hasîb (Mü'minzâde Ahmet ...)
Müslim (Ebülvefa Ahmet ...)
Mütercim Âsım
Nâşid (İbrahim ... Bey)
Necîb (Suyolcuzâde Mustafa ...)
Nedîm (Ahmet ...)
Nesîb (Seyyit Mehmet ...)
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızâde Yûsuf...)
Neş'et (Hoca Süleyman ...)
Nevres-i Kadîm (Kerküklü Abdurrezzak...)
Nihâlî (İbrahim ...)
Numan Mahir
Pertev Efendi
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa ...)
Râsim (Eğrikapılı Mehmet ... Mevlevî)
Râtib Ahmet Paşa
Râzî (Üsküdarlı Abdüllatif ...)
Refî-i Âmidî
Resîm (Mustafa ... Çelebi)
Reşid Çeşmizâde
Sâhib (Şeyhülislâm Pîrîzâde Osman ...)
Sâkıb (İzmirli Şeyh Mustafa ... Dede)
Sâlim (Defterdar Kethüdâsı Gölpınarlı Hasan Efendizâde Mustafa ...)
Sâlim (Trabzonlu ...)
Sebkatî (Sultan I. Mahmut)
Selâmî
Servet (Osman … Efendi)
Sünbulzade Vehbi
Sürûrî
Şâkir (Hüseyin ...)
Şânizade
Şehit Ali Paşa
Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi)
Şem'î (Mehmet ...)
Şerîf
Şerîf (Esadzâde Şeyhülislâm Mehmet ...)
Şeyh Galip (.... .... Dede)
Şeyh Mehmet Esad Galip
Şeyhülislâm Mekkî Efendi
Şeyhzâde İbrahim Hafîd
Tâlib (Bursalı Mehmet ...)
Ulvî (Bursalı Hüseyin ...)
Vâhid Mahdumî
Vâlî (Vâlî-i Âmidî)
Vâsıf (Seyyit Hüseyin ...)
Yüsrî
Zekâî (Şeyh Mustafa ...)
Zülâlî (Hasan ...)

XIX. Yüzyıl:

Abdülhak Mihrünnisa (Hanım)
Abdülhak Molla
Abdülhalim Galip Paşa (Türk Galip)
Aczî (Mîrzâde Mustafa ... Ağa)
Âdile Sultan
Âgâh (Mehmet ... Efendi)
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu ...)
Âgâhî (Şâkir ... Efendi)
Ahmet Cevdet Paşa
Ahmet Râşit
Âkif (Selânikli Hasan ... Efendi)
Âkif Paşa (Mısır Vâlisi Mehmet ...)
Âlî (Ali ... Efendi)
Ali Emîrî Efendi (bk. Emîrîzâde Ali Emîrî)
Ali Rûhî (... Bey)
Andelîb (Mehmet Esad Fâik)
Ârif (Mehmet ...)
Ârif (Mütercim-i Arabî Reisülküttâb Mîr ...)
Ârif Hikmet (İsmet Beyzâde Şeyhülislâm ...)
Ârif-i Kadîm (Hüseyin ...)
Âsâf
Âsaf (Nâfia Nâzırı Mahmut Celâleddin Paşa)
Âsaf (Ahmet İzzet Paşazâde Süleyman...)

Âsım (Bağdatlı Abdülazîz ...)
Âsım (Küçük Filibelizâde ..)
Âşık (Tokatlı Nuri)
Âşıkî (Defterzâde ...)
Atâ (Tayyarzâde Ahmet Atâullah Bey)
Atâullah (Şeyhülislâm Mehmet ...)
Âtıf (Kuyucukluzade ...)
Aynî (Ayıntablı Hasan ... Efendi)
Azîz Bey (Abdülaziz ...)
Azîz (Subhizâde ...)
Azmî-i Âmidî
Bahâeddin (Yazıcızâde Mehmet ...)
Basîrî (Musullu Halîl)
Behcet (Trabzonlu Defterdar Mehmet ...)
Bekrî (Diyarbekirli Ebûbekir)
Büyük Reşit Paşa (Mustafa Reşit Paşa)
Câmî (İstanbullu Mehmet ...)
Cehdî (Diyarbekirli İbrahim ...)
Celâl Paşa (Seyyid Ali Celâleddin Paşa)
Celâleddin Paşa (Abdullah ...)
Cevdet Paşa (Leskofçalı Ahmet ...)
Cûdî (Muallim ...)
Çermikli Zinnî
Dâniş (Silahşûrân-ı Hâssadan Ali Rif'at Bey oğlu ...)
Edhem (İbrahim ... Efendi)
Edhem Pertev Paşa
Elif (Hasırîzâde Şeyh Mehmet ...)
Emîn (...Hilmi)
Emîrîzâde Emîrî (bk. Ali Emîrî Efendi)
Esad (Selânikli Mehmet ... Dede)
Esad (Mehmet ... Erbîlî)
Esad (Musullu ...)
Esad (Takvîm-i Vekayihâne-i Âmire Nâzırı Mehmet ...)
Esad Muhlis Paşa
Eşref (Gelenbeli Heccâv Mehmet ...)
Eşref Paşa (Bursalı Mustafa ...)
Fâik (Manastırlı Salih ...)
Fâik Âlî Bey
Fâik Memduh Paşa (Esbak Dahiliye Nâzırı ...)
Fâtih (Şirvanlı ... Efendi)
Fatin Efendi
Fennî (Yozgatlı Mehmet Said ...)
Ferîd (Hariciye Nezareti Tercüme Mümeyyizi İbrahim ...)
Feyzî (Muallim ...)
Fuad (Alâiyeli Mehmet ... Bey)
Galip Paşa
Hakkı Paşa (İsmail ...)
Halil Nihat Boztepe
Hâlit Rif'at
Halim Giray (Kırım Hânı ...)
Hamdî (Nâzımü'l-Hikem Ahmet ...)
Harputlu Hayri
Hasan Hüsnü (.... Paşa)
Hassân (Süleyman Hâdi beyzâde Mehmet ...)
Haydar (Ali ...)
Hayri (Harputlu)
Hersekli Ârif Hikmet=(Ârif Hikmet ,Hersekli ...)
Hilmî (Trabzonlu ...)
Hüseyin Hüsnü
Hüsnî
İrfan Paşa
İsmail Safâ
İsmet (Müstecâbîzâde ...)
İzzet Efendi (Tosyalı …Mustafa…)
Kâmil Paşa (Yusuf …)
Kâzım Paşa (Koniçeli Mûsâ .....)
Kemalzade Ekrem Bey (Ali Ekrem Bolayır)
Kenzî (Karamanlı Âşık ..?)(Âşık Remzî?)
Lebîb (Mehmet ...)
Leskofçalı Galip (Leskofçalı Mustafa Galip)
Leylâ (İsmail Paşa Kerîmesi ... Hanım)
Mahmut Nedîm Paşa (Damat ....)

Manastırlı Nâili
Mehmet Re'fet
Mehmet Zekî
Merdânî (Silleli ...)
Meşhûrî (Selanikli)
Muallim Naci (Muallim Ömer Naci)
Muallim Feyzî
Murad Emrî
Münib (Hoca Mustafa ...)
Münîre (... Hanım)
Namık Kemal
Nâzım Paşa
Nazîf (Âmidî)
Nazîf (Şeyh Hasan ... Dede)
Nevres-i Cedîd (Osman ...)
Nihat (… Bey)
Nüzhet (Rıdvan Paşazâde ... Efendi)
Osman Nuri Paşa (Diyarbekirli)
Pertev Paşa (Mülkiye Nâzırı Mehmet Said ...)
Râgıb (Bursalı Ahmet—Efendi)
Ra'nâ (Nevrekoplu ... Efendi)
Râsih (Enderûnî İbrahim ...)
Râşid (Ayıntablı Mehmet Ali ...)
Râtib (.... Bey)
Recaizade Ekrem (... Mahmut)
Refet Paşa (Süleyman ...)
Refîkî
Reşat
Rıfat (Manastırlı ...)
Rıfat (Kırımlı Ebubekir …)
Rûhî
Rüşdî-i Kadîm (Veliyyüddin Rüşdî Efendi ...)
Rüşdü Paşa (Erzurumlu Mehmet ...)
Safvet (İstanbullu Mustafa ...)
Sadullah Paşa (Erzurumlu ...)
Saîd-i Âmidî
Said Paşa (Diyarbekirli ...)
Said Paşa (Kemal Paşazâde ...)
Sâmî (Âmidî Odası Hulefasından ... Efendi)
Sâmih (Nasûhîzâde Mehmet ...)
Senîh
Senîh-i Mevlevî
Sırrı Paşa (Giritli ...)
Sultan Abdülaziz
Sultan V. Mehmet Reşad
Sürûrî (Seyyid Osman)
Şâkir Ahmet Paşa (Trabzonlu ...)
Şeref Hanım (Bacı)
Şerîf (Esadzâde Şeyhülislâm Mehmet ...)
Şinâsi (İbrahim ...)
Tahsîn (Kıbrıslı Hoca ...)
Tayyar Paşa (Mahmut …)
Türâbî
Üsküdarlı Tal'at
Vâhid Paşa (Mehmet ...)
Vasfî (Şeyh ...)
Vassâf
Yenişehirli Avnî (Bekir Paşazâde ... Hüseyin ...)
Yesârî
Yümnî (Emin)
Zâik (Şeyh Mehmet Emin ...)
Zekâî (Üsküdar Muhafızı İbrahim Beyzâde Mustafa ...)
Ziya Paşa (Abdülhamid ....)

XX. Yüzyıl:
Abdullah Cevdet
Abdülganî Seni (.... Yurtman)
Abdülhak Hâmit (...Tarhan)
Ahmet Râsim
Ahmet Remzi (... Akyürek)
Âşık Veysel
Behcet (Çankırılı ...)
Cenap Şahabeddin
Ethem Muhlis Paşa

Fahrî (Şeyh Hüseyin Fahrüddin Dede)
Fâzıl Ahmet Aykaç
Ferid (... Kam)
Fuat Paşa (Keçecizade ...)
Halil Nihad Boztepe
Hamâmîzâde İhsan
Hüseyin Sîret (... Özsever)
İbrahim Hakkı Bey (Erzurumlu ….)
Kudsî
Mehmet Âkif (... Ersoy)
Mehmet Memduh Paşa (Ankara Valisi ...)
Mehmet Salâhî
Memduh Paşa
Midhat Cemal Kuntay
Neyzen Tevfik
Reşid Âkif Paşa
Rıza Tevfik (Doktor…. Bölükbaşı)
Sâmih Rif'at
Süleyman Nazif
Tâhirü'l-Mevlevî
Tevfik Fikret
Tokadîzâde Şekib
Uşşâkîzâde (Halit Ziya)
Üsküdarlı Hakkı Bey
Üsküdarlı Sırrî
Veled Çelebi (... İzbudak)
Ziya (Adanalı ...)

XXI. yüzyıl
Abdullah Cevdet
Ahmet Hamdi Tanpınar
Âşık Veysel (... Şatıroğlu)
Atilla İlhan
Cahit Sıtkı Tarancı
Faruk K. Timurtaş (Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş)
Fâzıl Hüsnü Dağlarca
Fethi Atâ
Hikmetî (Prof. Dr. Hikmet Özdemir)
Seferî (Yard. Doç. Dr. M. Nejat Sefercioğlu)
Şeref Yılmaz
Turgut Yarkent

Hangi Yüzyılda Yaşadıkları Bilinmeyenler:
Abdülgani Nâdirî (?)
(X) Abdülhak Mihrünnisa (Hanım) (?)
Ağazade Şeyh Mehmet Dede (?)
Ahmet Hamdi (?)
Ali Ulvî (?)
Ali Rıza Paşa (?)
Ali Paşa (?)
Amîhî (?)
Badi Nedîm Ofdağ (?)
Basrî Dede (?)
Biâtî (?)
Caferî (?)
Celâlî (?)
Cem'î (?)
Cevdet-i Kadim (?)
Dâniş-Sultânzâde (?)
Defterdar Mehmet Bey (?)
Defterdar Zihni (?)
Derviş-i Kadim (?)
Ekmel Çelebi (?)
Emîn (Bursalı ... ?)
Emrî (Emrî Çelebi) (?)
Enderûnî Râzî (?)
Esat Bağdadî (?)
Ethem Sakızlı (?)
Ferîdî (?)
Fikri Paşa (?)
Günâhî (?)
Hâdî (Abdüsselimzade) (?)
Hâfız Müşfik (?)
Hakkı (?)
Hâlisî (?)
Hasan Kudsî (?)

Hasanoğlu (?)
Hasırcızade Hâfız (?)
Hâsim (Köprülüzâde ...?)
Hoca Tahsin (?)
Hudema Safa (?)
Hüsrevî (?)
İbrahim (Şeyh ...?)
İsmail Hikmet (?)
İzzet Ulvî Paşa (?)
Kemalî (?)
Kıbrıs Müftüsü (?)
Kirâmî (?)
Leâlî (?)
Lem'î (?)
Leskofçalı Hakkı Bey (?)
Lisânî (?)
Mahmut Paşa-yı Velî (?)
Medhî (?)
Mehmet Tevfik (?)
Menkilî Girây (?)
Muhîtî (?)
Musahip Şemsi Paşa (?)
Münip Paşa (?)
Naîm (Tezkirecizâde Müverrih ...?)
Nalanî (?)
Namık Ekrem (?)
Nâmî (?)
Neccârzâde (?)
Necmî (?)
Nermî (?)
Nevşehirli Hikmet (?)
Nutkî (Ali Dede) (?)
Osman Şems Efendi (?)
Örfî (?)
Palaslı Galip (?)
Pejmürde Ekrem (?)
Rağbet (?)
Rahimî (?)
Râmiz (?)
Rasih Atik (?)
Recep Vahyî (?)
Refet (?)
Re'yî (?)
Rusçuklu Hayri (?)
Ruhullah (?)
Sadi Çelebi (?)
Safâ (İsmail Safâ?)
Sait Sırrı (?)
Saffet Paşa (?)
Sâlih (... Bey ?)
Sâmî (?)
Seyrî (?)
Seyyit Süleyman (Alâiyeli Şeyh ...?)
Seyyit Mehmet Nesip (?)
Seyyit Sabri (?)
Sîretî (?)
Süleyman Paşa (?)
(Sultanzâde) Mehmet Dâniş (?)
Suûdîzâde Kadrî (?)
Şahin Giray (?)
Şânî (?)
Şâyî (Mustafa ...) (?)
Şemseddin (?)
Şeref (?)
Şeyhülislam Hüdayi Efendi (?)
Şuğlî (?)
Tarzî (?)
Tayfur Hâmit Bey (?)
Tevfik (?)
Ünsî (?)
Vâkıf (?)
Vâlihî (Üsküplü ...) (?)
Vesim (?)
Yümnî (Süleyman ...?)
Zârî-i Kürîdî (?)
Zekeriya Efendi (?)
Zeynî (?)
Ziyaî (?)

-A-

• **â:** (آ) **Ar. Far. 1.Kelime sonuna gelen bir nidâ edatıdır: şâhidâ (ey şahit), Hüsrevâ (ey Hüsrev) gibi. 2. Sesli ile biten kelimelerin sonuna gelince "yâ" şekline girer ve yine "ey" anlamına gelir. Bâkiyâ (Ey Bâki), Nef'îyâ (Ey Nef'î).**

Zulmet içre Nâbiyâ Hızr'dan aldım haber
Âb-ı çeşm-i nâ-ümîdi Çeşme-i Hayvân imiş-Nâbi

Rûhtur maksûd olan, sûret değildir Nâbiyâ
Vâsıl-ı enfüs olan meyl etmez âfâkîlere-Nâbi

• **âb:** (آب) Far. Su, mâ.

Deryâdan âb istemiş olsam serâb olur
Ger altına yapışsam o sâat türâb olur-Zâtî

Âdâb-ı ubûdiyyeti eşcârdan öğren
Aksin bile tâat-ver-i seccâde-i âb et-Nâbi

Mey-âşâmlıkla çıkınca nâmı bir rindin
Elinde âb görülse şerâbdır derler-Nef'î

âb-ı adâlet: Adâlet suyu.

Ey devvâr-ı zemâne ki âb-ı adâletin
Mülk-i cihâna revnak-ı bâğ-ı cinân verir-Nef'î

âb-ı adl: Adalet suyu.

Âb-ı adliyle cihân bâğ-ı behişte dönsün
Bûy-ı hulkiyle sabâ micmere-gerdân olsun-Nef'î

âb-ı âteş-fürûz: Şarap.

Odur sâkiyâ âb-ı âteş-sûz
Odur sâkiyâ âb-ı âteş-fürûz-Taşlıcalı Yahyâ

âb-ı âteş-pâre: Ateş parçası gibi (su).

Âbsın ma'nîde ammâ âb-ı âteş-pâresin
Lâlsin sûrette reng-i rûy ile ammâ nesin-Nef'î

âb-ı âteş-sûz: Şarap.

Odur sâkiyâ âb-ı âteş-sûz
Odur sâkiyâ âb-ı âteş-fürûz-Taşlıcalı Yahyâ

âb-ı basar: Göz suyu.

Aydın yüzüme karşı yaş akıtmasın demiş
Ne_idem göricek âb-ı basar kendüden gider-Şeyhî

âb-ı beka: Ölümsüzlük suyu.

La'l-i cân-bahşi olunca gûyâ
İmrenirdi lebine âb-ı beka-Hakanî

Enfâs-ı Mesîhâ gibidir rûh-ı kelâmın
Her mürde-i hicrâna lebin âb-ı beka:dır-Hakanî

âb-ı beste: 1. Donmuş su, buz. 2. mec. Sırça, şişe, billûr.

Nice gam teşne-i merg etmesin a'dâ-yı cerrârı
Ki âb-ı beste tîğ-i âteşîninden olur cârî-Belîğ

âb-ı bürûdet: Soğukluk suyu.

Isınıp cümle kulûb âb-ı bürûdet gitti
Cilve-rîz olsa acep mi dönerek arz u semâ-Nedîm

âb-ı cârî: Akan su.

Bâd-ı seher mi yâ Rab ya nefha-i Mesîhâ
Ya feyz-i kalb-i ârif ya mevc-i âb-ı cârî-Ziya Paşa

âb-ı çâh-ı nâ-dân: Cahil insanların kuyusunun suyu.

Olsam da fezâ-yı gamda leb-teşne helâk
Minnet-keş-i âb-ı çâh-ı nâ-dân olmam

Yümnî (Emin ...)

âb-ı çeşm: Gözyaşı.

Zulmet içre Nâbiyâ Hızr'dan aldım haber
Âb-ı çeşm-i nâ-ümîdi Çeşme-i Hayvân imiş-Nâbi

Giryân o Leylî-veş ne_ola sahrâya salsa Bâki'yi
Mecnûn'un âb-ı çeşmine hâk-i beyâbân teşnedir

Bâki

âb-ı engûr: 1. Üzüm suyu. 2. Şarap.

Aşk dursun ko, mecâzî ise de, gönlünde
Âb-ı engûr hum içre durarak bâde olur

Sabrî (Mehmet Şerif—Çelebi)

âb-ı erguvânî: Kırmızı şarap.

Sâkî getir âb-ı erguvânî
Yaktı beni âteş-i civânî-Şeyh Galip

âb-ı firâvân: Bol su.

Hep hâzır olan teşneleri eyledi irvâ
Destinden olup âb-ı firâvân müteka:tır-Rızâyî

âb-ı gevher: Cevher suyu.

Ümîd-i merhamet sengîn-dilân-ı nâz-perverden
Tereşşuh-cûyluktan farkı yoktur âb-ı gevherden

Nâbi

âb-ı hasret: Ümitsiz göz yaşı, üzüntüyle dökülen göz yaşı.

Olmadı bâzgûn kadeh-i ser-nigûnumuz
Hûn-âb-ı hasret oldu mey-i la'l-gûnumuz-Nâbi

âb-ı hayâ-rîz: Hayâ saçan su.
Sehâb-ı âb-ı hayâ-rîz gül-sitân-ı şerî'at
Sipihr-i mihr-i hüdâ âsmân-ı fazl u kirâma
Rızâyî

Âb-ı Hayât, Ebedîlik, ölümsüzlük suyu
Zulmet içre yaradan Âb-ı Hayât'ı ne aceb
Zîr-i gîsû-yı muanberde kodu cilve-i aşk
Esrâr dede

Âb-ı Hayât olmayıcak kısmet ey gönül
Bin yıl gerekse Hızr ile seyr-i Skender et-Zeynep (Zeynünnisa ... Hanım) (olmayıcak: olmayınca.)

Dedim lebin ki Âb-ı Hayât'ı hacîl kılar
Mercân mı ya akîk-i Yemen dedi iksi de-Şeyhî

Âb-ı Hayât-ı la'l: Dudağın cana can katan özelliği (lâ'l gibi kırmızı).
Âb-ı Hayât-ı la'line ser-çeşme-i cân teşnedir
Sun cür'a-i câm-ı lebin kim Âb-ı Hayvân teşnedir
Bâki

Âb-ı Hayât-ı leb: Dudağın hayat suyu.
Ben senin Âb-ı Hayât-ı lebinin teşnesiyim
Tâlib-i Çeşme-i Hayvân isem insân değilim
Yenişehirli Avni

Âb-ı Hayvân: Ebedîlik suyu.
Ol siyeh câmede evvel Fahr-i Cihân
Âb-ı Hayvân idi zulmette nihân-Hakanî

Ey Muhibbî yâr elinden bir kadeh nûş eyleyen
Hızr elinden ger olursa Âb-ı Hayvân istemez
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Zulmet-i cehl içre teşne zâyi' etme kendini
Hızr-ı Gaybî'ye eriş kim Âb-ı Hayvân devridir
Gaybî

Âb-ı Hızr: Hızır'ın ebedîlik suyu.
Olmayan mâye-i feyz-i ezelîden sîr-âb
Âb-ı Hızr'ı, yine Hızr olsa da rehber, bulamaz
Koca Râgıp Paşa

âb-ı hôş-güvâr: Tatlı su.
Şarâbı âb-ı hôş-güvâr, gıdası şîr ü şehd-i lezîz
Recâizâde Ekrem

âb-ı Kevser: Kevser ırmağının suyu.
Lebinin yâdı ile içse eğer bir atşân
Âb-ı Kevser gibi cân-perver olur mâ'-i semûm
Yenişehirli Avni

âb-ı letâfet: Hoş, berrâk su.
Âb-ı letâfet ile Hayâlî kelâmını
Gül-zâr-ı kâinâtı suvarmağa saldılar-Hayalî Bey

âb-ı lutf-ı izâr: Yanağının güzellik suyu.
Ya âb-ı lutf-ı izarın mı ya kenârında
Letâfet ile biten sebze-zârı mı diyelim-Ahmet Paşa

âb-ı mağfiret: Mağfiret suyu.
Gark eder âlemleri bir katre âb-ı mağfiret
Var kıyâs et vüs'at-i deryâ-yı rahmet n'eydügün
Bâki

âb-ı musaffâ: Süzülmüş, saf su.
Ey Rızâyî gam-ı ışka niçe şükr etmeyelim
Çeşme-i çeşmimize âb-ı musaffâ getirir-Rızâyî

âb-ı mürüvvet: Cömertlik, iyilikseverlik, insanlık, mertlik suyu (sabır).
Nâr-ı hasedi âb-ı mürüvvetle et itfâ
Kim nâr-ı hased kalbi yakar özge şererdir
Rıf'at (Manastırlı ...)

âb-ı pâk: Temiz su.
Vâizin ta'nı, Kabûlî, bizi tağyîr edemez
Âb-ı pâke ne zarar vakvaka-i kurbağadan
Kabûlî (Kütahyalı Mehmet...Çelebi)

âb-ı rahmet: Rahmet suyu.
Âb-ı rahmet gökten inmez yer yüzü gülmez iken
Halka gûyâ şefkat-i arz ü semâ eksilmede
Bağdatlı Rûhî

âb-ı revân: Akar su. mec. hayat.
Sâfdır âb-ı revân gibi o denlü nazmım
Ki yazarken kalem çâbük ü zîbende hırâm-Nef'î

Serkeşlik eylemezse o servin ayağına
Yüzler süriyü varayım âb-ı revân gibi-Bâki

âb-ı rû (y): 1.Yüz suyu, minnet.2. Haysiyet, namus. 3. Övünülecek şeyler.
Sen yine bir nev-niyâz âşık mı peydâ eyledin?
Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûlar var idi-Nedîm.

Maka:m-ı pîr-i mugandan akarken Âb-ı Hayât
Cihânda tâli'e bî-hûde âb-ı rû dökülür

Yahya Kemal

âb-ı rûy-ı mülket-i Osmânî: Osmanlı ülkesinin şerefi.

Mükedder kılmasın gerd-i küdûret çeşme-i cânı
Bilirsin âb-ı rûy-ı mülket-i Osmânîyiz cânâ-Bâki

âb-ı ruh: Yanak suyu; yüz suyu.

Ko kurursa kurusun mezra'a-i âmâlin
Tek hemân dökme yere âb-ı ruhun mültemesin

Nâbi

âb-ı ruh-ı âlem: Âlemin yüz suyu.

Sâkî gül ü mül mevsimi bir hôş-deme benzer
Bu âlem-i âb âb-ı ruh-ı âleme benzer-Mezâkî

âb-ı sâfî-i jâle: Kırağının saf suyu.

Demdir ki âb-ı sâfî-i jâle ola revân
Selsâl-i berg berg-i gül-i âb-dârdan-Rızâyî

âb-ı sehâ: Cömertlik suyu.

Îd-i ferhundene kurbân ede a'dânı felek
Sen ahibbâna buyur âb-ı sehâ nân-ı kerem

Ahmet Paşa

âb-ı sehâb-ı rahmet: Rahmet bulutunun suyu.

Cânâ zülâl-i vaslını ağyâr umar uşşâk umar
Âb-ı sehâb-ı rahmete kâfir, Müselmân teşnedir-Bâki

âb-ı şemşîr: Kılıç suyu.

Âb-ı şemşîri yeter def'a zemân-ı âhir
Ne kadar olsa da dâmen-zen-i tâb-ı bî-dâd-Rızâyî.

âb-ı şîrîn: Tatlı su.

Vâde-i lutfun çok ammâ baht yâr olmaz ne sûd
Gül bitirmez âb-ı şîrîn vermek ile hâk-i şûr-Fuzûlî

âb-ı şu'le-âmîz: Işık saçan su.

Eylemiş şem'-i cemâlin âteş-efrûz-i hayâ
Ârız-ı pür-tâbın âb-ı şu'le-âmiz eyleyen

Fehîm (Hoca Süleyman...)

âb-ı şûr: Acı su.

Âb-ı şûru kimse içmez âb-ı şîrîn üstüne-Lâ

âb-ı tevbe: Tövbe suyu.

Yu âb-ı tevbe ile Hamdî sîne mişkâtin
Dolar zücâcene envâr-ı hazret-i Tevvâb

Hamdullah Hamdi

âb-ı tensîka:t: Yoluna girmiş su yolu.

Âb-ı tensîka:t akıp çirk-âbı tathîr eylemez
Şimdilik ahvâl efendim eski hamâm eski tas

Hamâmizâde İhsân

âb-ı tîğ: Kılıç suyu, yaldız.

Ey şanlı cedd-i ekberimiz, âb-ı tîğının
Bî-hadd imiş güneş gibi tenvîr savleti-Yahya Kemal

Ser-i adû lekedir cism câmesi üzre
Ki her gulâmın onu âb-ı tîği birlen yur

Hayâlî Bey

âb-ı vasl: Kavuşma suyu.

Bâki'ye âb-ı vasl ermez ise
Âteş-i hicr ile yanar kül olur-Bâki

âb-ı Zemzem: Zemzem suyu.

Âb-ı Zemzem suyun içen çok tevbe istiğfar eden
Ol Habîb'in nûrun gören gel varalım Muhammed'e

Yunus Emre

âb-ı zer: Altın suyu.

Ne kadar âb-dârdır şi'rin
Âb-ı zerle yazılsa şâyândır-Muallim Nâci

âb-ı zülâl: Katıksız, saf, berrak tatlı su.

Âb-ı zülâl akıttın elinden gazâ günü
İ'câzın etti Hızr'ı da hayrân efendimiz

Faruk K. Timurtaş

âb-ı zülâl-i aşk: Aşkın saf, katıksız suyu.

Âşıkların vücûdunu aşk odu yakmadan
Hiç elverir mi onlara âb-ı zülâl-ı aşk-Nuri

âb-ı zülâl-i çemen-istân-ı cihân: Cihan yeşilliğinin saf suyu.

Sühanım âb-ı zülâl-i çemenistân-ı cihân
Tab'ım âteş-gede-i sîne-i sûzân-ı felek-Nef'î

* **âb-dâr:** 1. Taze, ter, güzel, hoş olan. 2. Nükteli, ince, zarif manalı söz veya şiir.

İltifâtundur sözüm bu resme rengîn eyleyen
Terbiyetle taşı la'l-i âb-dâr eyler güneş-Hayâlî Bey

Ne kadar âb-dârdır şi'rin
Âb-ı zerle yazılsa şâyândır-Muallim Nâci

Bâkî nihâl-i ma'rifetin meyve-i teri
Ârif katında bir gazel-i âb-dârdır-Bâki

Gül-berg içinde gonca, gûyâ ki zâhir eyler
Levh-i zümürrüd üzre yâkût-ı âb-dârı-Ziya Paşa

Bâğbân-ı nazm olaldan tâ ki cânım tendedir
Bâğ-ı na'tinde ola mîzân-ı kilkim âb-dâr
Nazîm (Yahyâ ...)

* **âb-dest:** Namaz kılmazdan önce İslâmî farzlara göre su vasıtasıyla bedenin azâlarını temizleme için icra olunan yıkanma veya gusl etme.
Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz
Onu ancak yapacak; beş vakit abdestle namaz
Mehmet Âkif

* **âb-efşân:** Su saçan.
Urunca şâne gîsû-yı hayâl-i yâre müjgânım
Gül âb-efşân olur yâd-ı ruhuyla çeşm-i giryânım
Nef'î

* **âb-gîne:** Kadeh, câm, piyâle, şişe, billûr cam, sürahi.
Âb-gîne içinde mey gibidir
Leb-i la'lîn hayâli dilde müdâm-Bâki

Bezmimize ayak basan cânına can katar gider
Bâde-i rûh-bahşıla doludur âb-gînemiz
Bağdatlı Rûhî

Berk urur revzenlerinden âb-gîne câmlar
Gösterir dünyâda cennet olduğun günden ayân
Nef'î

âb-gîne-i ömr: Ömür şişesi.
Şikest-i seng-i kazâdan rehâ ne mümkündür
Ne denlü eyler isen hıfz-ı âb-gîne-i ömr-Nâbi

âb-gîne-i rîg-dân: Rig hokkasının şişesi.
Hezâr âh-ı şerer-efşân edermiş sahn-ı gül-şende
Görünce âb-gîne-i rîg-dân zann eyledim onu
Rızâyî

* **âb-gîr:** Su birikmiş göl.
Âb-gîr olup o gül-şen gül ü nilüfer olur
Feyz-i te'sir-i rûh u dîde-i giryânımdan
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âb-gûn:** Su renginde, mavi.
Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Fuzûlî

* **âb-gûn-kafes:** Semâ, gök.
Cân bülbülünün budur safîri
Feryâd bu âb-gûn-kafesden-Muallim Nâci.

* **âb-hûr, âb-hûrd:** Kısmet, nasip.
Âb-hûrdu herkesin âlemde olmaz muttarid-Lâ

* **âb-hûrde:** Su içen.
Rü'yâda âb-hûrde olan sîr olur mu hîç-Belîğ

* **âb-şâr:** Su şarıltısı, şelâle.
Dü-çeşm-i âb-şârım pül gibi yollarda kalmıştır
Nâbi

* **âb-tâb:** Güzellik, zerafet.

âb-tâb-ı ışk: Aşkın güzelliği.
Âlem-i cânın Rızâyî âb-tâb-ı ışkıla
Katresi yemm zerresi hûrşîd-i âlem-tâb olur
Rızâyî

* **âb-veş:** Su gibi.
Bâd-veş geştte dil pehn-i cihân-ı emelî
Âb-veş alçağa meyl eylemede tab'-ı müyûl-Rızâyî

* **âb-yârî:** 1.Sulayıcılık, sulama. 2. mec. Yardım.

âb-yârî-i cünûn: Cinnet getirenlerin yardımı.
Âbyârî-i cünûn laht-ı dil etmiş kârın
Şecer-i âh-ı alev-berk-i ciğer-rîşemizin-Nâilî

* **âbî:** Suda yetişen, suda yaşayan.
Biri kemâlat ile Nâbi'-dürür
Cümlesinin ruhları âbî-dürür-Nâbi

âb u âteş: Ateş ve su.
Cem etti âb u âteşi aks-i izâr-ıla
Nakş-ı nigârda hele sihr eyler âyîne-Rızâyî

âb ü dâne: Su ve ekmek.
Ey tâir-i âşiyâne-i aşk
Sergeşte-i âb ü dâne-i aşk-Fuzûlî

Cihânın ni'metinden kendi âb ü dânemiz yeğdir
Elin kâşânesinden kûşe-i vîrânemiz yeğdir-Nâbi

âb ü gil: Su ve balçık.(balçık ve sudan yaratılmış vücut, yaratılış.)
Ne âteş ü bâd u ne âb u gil idim cânâ
Sen serv-i hevâ-bahşa ben mâil idim cânâ-Hayretî

Âb ü gil müşg ü gül-âb ola çemen sahnında
Bûy-ı hulkiyle güzâr etse nesîm-i eshâr-Bâki

âb ü hevâ: Su ve hava; iklim.

Hôş geldi bana mey-gedenin âb ü havâsı
Billâh güzel yerde yapılmış yıkılası-Bâki

Altında mı, üstünde midir cennet-i a'lâ
El-hakk bu ne hâlet, bu ne hôş âb ü hevâdır-Nedîm

âb u hâk: Toprak ve su.

Esmez iken âb u hâkin üzre hergiz bâd-ı serd
Çekmez iken bülbülün goncadan âlâm ile derd
Hayâlî Bey

âb ü nân: Su ve ekmek.

Mâlik-i mülk-i kanâat rızk-ı maksûmun bilip
Gezmez âb ü nân için kişver-be-kişver, kû-be-kû
Âgâhî (Şâkir ... Efendi)

âb ü tâb: Letafet, tarâvet, revnak, güzellik.

Sâkî fürûg-ı rûyunda âb u tâb göster
Germiyyet-i hayâdan hurşîd-i âb göster-Nâilî

Sahbâya âb ü tâb veren sözlerin Kemâl
Söylendi zevk ü şek ile tekrâr söylenür
Yahya Kemal

âb ü tâb-ı tal'at-i ebkâr-i nazm: Bir kız gibi taze ve saf olan nazmın yüzündeki parlaklık ve güzellik.

Âb ü tâb-i tal'at-i ebkâr-ı nazmım Nâilî
Ta'n eder âyîne-i hurşîde meh-rûlar gibi-Nâilî

abâ: (عَبا) Ar. Bilinen kaba çuha.

Eğninde görüp gayrların atlas ü dîbâ
Gam çekme ki eğnimde benim köhne abâ var
Bağdatlı Rûhî

Olma hergiz emîn şerrinden
Şeyh-i dehri görüp abâ içre
Tîğ-ı bâtın dediği sûfînin
Sîh-i efrencidir asâ içre
Tıflî

Şefâatinle bekâm et bu abd-i âsiyi
Bi-hakkın al abâ mefhar-i abâ-yı vücûd
Nevres-i Kadîm

* **abâ-be-dûş:** Abası omuzunda; külhanbeyi.

Vîrâne-i cihânda ne şâhız ne bendeyiz
Rind-i abâ-be-dûş fakîr-i revendeyiz-Yahya Kemal

* **abâ-pûş:** Yoksul kılıklı, aba giyen.

Şeh-i iklîm-i fakr ol kim bu devlet-hâne-i dünyâ
Ne dervîş-i abâ-pûşa ne şâhen-şâha kalmıştır
Yenişehirli Avnî

abâ-pûş-ı gam: Gam elbisesi giyen derviş.

Serimde şu'le-i âhım sanırlar şâl-ı Kişmîr'i
Abâ-pûş-ı gamız biz fark çoktur şâldan şâla
Rızâyî

âbâ: (آبا) Ar. Eb'ler, babalar, pederler, vâlidler.

Usûl-ı i'tika:d u i'tiyâd ü resm ü âdette
Bütün ebnâ-yı âlem meslek-i âbâya tâbi'dir
Yenişehirli Avni

Ya sâib görmüş olsa çâr-bâğ-ı İsfahân vasfin
Ne gûne rahne-i dîvâre eylerdi nihân âbâ-Nedîm

Abâ var, post var, meydânda er yok
Horâsân erlerinden bir haber yok-Yahya Kemal

âbâ-yı dîn: Din babaları.

Seni âbâ-yi dîn olanlardan
Dinledim "bî-şebîh ü bî-noksân"-Tevfik Fikret

âbâ vü evlâd: Atalar, babalar ve çocuklar.

Beşeriyyet nerede, sulh-i umûmî nerede?
İ'tilâf etmiyor âbâ vü evlâd henüz-Muallim Nâci

–âbâd: (آباد) Far. 1. Yer. 2. Çokluk, bolluk anlamıyla tamlamalar yapar.

* adem-**âbâd:** Yokluk yeri.

Ya beni ol dehen-i tenge eriştir ey baht
Ya vücûdumu diyâr-ı adem-âbâda ilet
Sultan Cem

* gam-**âbâd:** Gam yeri.

Şehr gam-âbâd, behcet-hâne-i şâdî harâb
Derviş-i Kadîm

* harâb-**âbâd:** Harap yer.

Gerçi rif'atteyim ammâ ki harâb-âbâdım
Ca'd-ı menhûs-ı Zühal mürg-i ser-i bâbımdır
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* mihnet-**âbâd:** Sıkıntı yeri.
Mihnet-âbâd-ı dile gelse sürûr etmez karâr
Bir nefes gûyâ meserret tayf-ı râhildir bana-Nâbi
* vüs'at-**âbâd:** Genişlik yeri.
Vüs'at-âbâd-ı saâdetde olur elbet azîz
Pâk-dâmen mübtelâ-yı neng-i zindân olsa da
Basîrî (Musullu Halîl)
âbâd: (آباد) Far. Mamûr olan yer, mekân, câ.
Halk-ı cihân lûtf ile hep şâd olur
Bir söz ile bir gönül âbâd olur
Âzerî Çelebi (İbrahim...)
Harâb oluptur o âbâd gördüğün gönlüm
Gamınla dopdoludur şâd gördüğün gönlüm
Hayâlî Bey

Bir kimse hâne-i dili âbâd görmedi
Kim gördü ise hâtırımı şâd görmedi-Nâbi

Harâba kul olduk bezm-i âlemde
Âbâd olsak da bir, olmasak da bir-Dertli
* **âbâdân:** Şen, mamûr, bayındır.
Ey rûy-ı zemîn bu ye'simizden sonra
İster vîrân ol ister âbâdân ol-Yahya Kemal

Lûtuf ihsâniyle yapıldı nice vîrân gönül
Devletinde oldu abâdân nice cây-ı harâb-Nedîm
* **âbâdî:** Bayındırlık, mâmurluk.
Yine ümmîd-i âbâdî ile düştüm harâbâta
Eğer herbâd olursam da ne çâre her çî bâd-âbâd
Sünbulzade Vehbi
âbân: (آبان) Far. 1.Eski İran tarihinde güneş yılının sekizinci ayına verilen ad. 2. Güneş ayının onuncu günü.
Âbân ayı ve âbân günüdür
Rûhu şarâbla tâzeleyecek zemân-Hoca Mesut
âbâr: (آبار) Ar. "Bi'r"ler, kuyular.
âbâr-ı dalâlet: Sapıklık kuyusu.
Kalır âbâr-ı dalâlette Azâzîl gibi
Resen-i aşkına kim urmasa ihlâs ile çenk
Kâzım Paşa

Abbâsî: (عبّاسی) Ar. Emevîler'den sonra kurulan halifelik ve hükümet (750-1258), Abbasîler'e ait.
Bağdâd-ı çemen ede dâvâ-yı hilâfet
Abbâsî alemler dike gül-zâra benefşe-Necâtî Bey

Müseccel saçı Dâvûdî zırıhdır
Muanber zülfü Abbâsî alemdir-Nizâmî
abd: (عبد) Ar. Bende, kul, köle. **c. ibâd, abîd.**
Hak, kulundan intika:mını yine abd ile alır-Bahrî
abd-i âciz: Çaresiz kul.
Bir senin sa'yin usûl-i dehri tağyîr eylemez
Abd-i âciz sa'y ile tahvîl-i takdîr eylemez
Ziya Paşa
abd-i âsî: Âsi kul.
Şefaâtinle bekâm et bu abd-i âsîyi
Be-hakk-ı Âl-i Abâ mefhar-i abâ-yı vücûd
Nevres-i Kadîm
abd-i güneh-kâr: Günahkâr kul.
Ümmetinde yalınız abd-i güneh-kârındır
Âsî vü cânî vü güm-râh-ı zelîl ü mazmûn
Yenişehirli Avni
abd-i Habeş: Habeş köle.
Bir abd-i Habeş dehre olur baht ile sultân
Dahhâk'ın eder mülkünü bir Gâve perîşân
Ziya Paşa (*Gâve*: Zâlim Dahhâk'ı öldüren İranlı demirci)
abd-i hâs-ı Hâlık: Yaratıcı'nın temiz kulu.
Kıl hulûs ile ibâdet abd-i hâs-ı Hâlık ol
Âdile aşk içre bul ibka vü câvidânelik-Âdile Sultan
abd-i kemîne: Güçsüz, âciz kul.
Abd-i kemînenin bu idi hep kabahati-Ziya Paşa
abd-i kem-ter: Aciz kul.
Şehen-şahâ! Hıdivâ! Şehriyârâ! Asüman-hadrâ!
Bu devletle bu abd-i kem-terin sebk etti akrânı
Nedîm
abd-i mahsûs: Özel kul.
Abd-i mahsûsu Ziyâ târihi yazdı bî-bedel
Sâliha Sultân mübâhî kıldı mehd-i şevketi
Ziya Paşa

abd-i nâlân: İnleyen kul.
Eğerçi sûretâ kıldın itâb ammâ ki ma'nâda
Nevâzişlerle memnûn eyledin bu abd-i nâlânı
Nedîm

abd-i rû-siyeh: Siyah yüzlü (günahkâr) kul.
Tarîk-ı der-gehin etme bu abd-i rû-siyehi
Eder mi aks-i ruh-i ziştî âyîne merdûd-Sâmi

abd-i sâhî: Hata işleyen kul.
Benim isyânıma yoktur tenâhî
Ümîd-i afv eder bu abd-i sâhî-Ziya Paşa

** **ibâd:** Abd'ler, kullar, köleler.
Meded-res ol meded ey dest-gîr-i cümle ibâd
Koma hadîd-i maâsîde ki_ola dil ma'bûd-Sâmî

İbâda lûtf u ihsân u atâsın eylemiş mu'tâd
Sana ol dost-ı müşfik Hazret-i Bârî Ta'âlâdır
Âdile Sultan

Ey masdar-ı mâ-sivâ olan Rabb-i ibâd
Kim sensin eden mevt ü hayâtı îcâd-Muallim Nâci

* **abdiyyet.** Allah'a kulluk.
Abdiyyetimi vâsıtadır arza bu, yoksa
Tevhîdine lâyık söze ka:dir miyim Allah
Recaizade Ekrem

** **abîd:** Abd'ler, kullar, köleler.
Şark u garba hükm eder han Bâyezîd
Cümle begler hükmüne olur abîd-Türk Firdevsîsi

İftihâr eyler ise mahşere dek lâyıktır
Hânedanındaki evlâd ı abîd ü huddâm-Nâbi

abîd-i Rezzâk: Kulların rızıklarını veren Allah.
Zerk satma rızk için sûfî riyâdan sâf ol
Zâhidâ zerrâk olma abîd-i Rezzâk ol-İbn-i Kemal

* **âbid:** İbadetle meşgul olan, ibadet etmeyi alışkanlık hâline getiren. c. âbidân, abede.
Uşşâk ki aşkın elemiyle mütelezziz
Âbid dahi cennet niamıyle mütelezziz-Âdile Sultan

âbid-i perîşân-hâl: Perişan halli kul.
Var idi bir âbid-i perîşân-hâl
Geçmiş evka:tı zühd ile meh ü sâl-Fuzûlî

** **âbidân:** Kullar, ibadet ehilleri.
Fısk ile âlûde oldu âbidân
Cihânda bir temîz tıynet kalmadı-Emrah

âbdâl: (آبدال) Ar. Bedîl'ler, dünya işleriyle ilgilenmeyen derviş kimse veya kimseler. **c. âbdâlân.**
Yolunu tûğ gibi doğru varmış âbdâlem
Sipâh-ı ışk içinde benem alem-i âşık-Hayâlî Bey

Kişi esrâr-ı gamı akılla fehm etmez imiş
Bırakıp câme-i nâmûsumu âbdâl olayım-Nev'î

Oldu aşk-ı bikr-i fikrimle bir âbdâl âfitâb
Zülf-i Zühre târ u pûd-ı hırka-i peşmînesi-Nef'î

âbdâl-ı aşk: Aşk abdalı.
Âbdâl-ı aşk olup yalın ayak başı kabak
Sahrâya düştü âşık-ı şûride-vâr serv-Mesihî

** **abdâlân:** Abdâl'lar (7, 40, 70 kişi olarak sayılır.).

abdalân-ı aşk: Aşk abdalları.
Biz ol âbdâlân-ı aşkız âlem-i ma'nîde kim
Şehper-i Cibrîl ile mestûr olur uryânımız
Leskofçalı Galip

âb-dâr: (آبدار) bk. âb

âb-dendân: (آبدندان) Far. Şaşkınlık; zayıflık.
İsterim bir hâdim ammâ âb-dendân istemem-Lâ

âbdest: (آبدست) **bk. âb.**

abdiyyet: (عبديّت) **bk. abd.**

abede: (عبده) **bk. abd.**

abes: (عبث) Ar. Boş, faydasız ve beyhude olan iş.
Sakın nev-devletân-ı asrdan himmet hayâl etme
Abesdir dürr ümîdin eylemek bahr-i tasavvurdan
Esad (Şeyhülislam)

Zât olmadıkça fâide vermez nizâm-ı hâl
Lât u Menât'a revnak ü zîb-i kabâ abes
Nüzhet (Rıdvan Paşazâde-Efendi)

Abes zanneylemek tekvîn-i Hallâk'ı hatâdır hep
Eder her şahsı Hak rûhundan ilhâmât ile âgâh
Leskofçalı Galip

abher: (عبهر) Ar. Nergis, zerrin-kadeh ve yasemin denilen çiçek.
Hâline ayn-ı inâyetle nigâh eyler isen
Göz açıp ede nazar nite ki abher sünbül-Bâki

* **abherî:** Nergis gibi, nergise benzeyen; nergis kokulu.
Pür nem bu havâ-yi abherîde
Reng-i gül hîç olur mu perîde-Şeyh Galip

abîd: (عبيد) **bk. abd.**
âbidân: (عابدان) **bk. abd.**
âbid: (عابد) **bk. abd.**
âbide: (آبده) Ar. Yâdigâr kalacak eser, anıt.
Bir zemân hendeseden âbide zannettimdi
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi
Yahya Kemal

Ne tabîat, ne de san'at o kadar haykıramaz
Anlatırken seni bir âbide kavrarsa biraz
Midhad Cemal Kuntay

âbir: (عابر) Ar. Bir yerden geçen, geçici.
Nüh-tûde-i eflâk güzer-gehde nişândır
Şâh-ı rüsül oldu taraf-ı arşa ki âbir-Rızâyî

abîr: (عبير) Ar. Hoş kokulu bir terkip ismi. Eski zamanın en hoş kokusu. (sümbül kökü, beyaz sandal, kırmızı gül, turunç ve iğde çiçekleri ile miski karıştırıp dövülmesinden meydana gelmiş koku.)
Dağıt benefşe saçlar gül yanağ üstüne
Saçgıl abîr ü anberi gül-zâra ey sabâ-Ahmedî

Söylemez nükhet-i gül-zâr-ı bahâr hilkatini
Dâmenin bâd-ı sabâ eylese pür müşg ü abîr-Nef'î

Ger terbiyet gözüyle hâk-i siyâh baksan
La'l ü akîk ola seng misk ü abîr ola gil-Nizâmî

abîr-i hâk-i pây: Ayağının toprağının kokusu.
Abîr-i hâk-i pâyın sakınır bir katre yaş dökmez
O âşık kim ayağın tozuna bir kez yüzün sürdü-Şeyhülislâm Yahyâ

abîr-i Kâ'be-i kûy: Kâbe şehrinin kokusu.
Abîr-i Kâ'be-i kûyun bana ıtr-ı kefen eylen
Kim anda hûr-i Rıdvâna be-gâyet armağandır bu
Necâtî Bey

* **abîr-efşân:** Abir kokusu saçan.
Nâfe gibi bağrımı hûn eyleyiptir intizâr
Arz ederken hâlimi zülf-i abîr-efşânın öp
Hayâlî Bey

Sabâ gird-i gül-istâniyle varsa bâğ-ı Rıdvân'a
Abîr-efşân olur pîrâhen-i hûr-ı cinân üzre-Nef'î

abîr ü anber: Abir ve anber.
Hâk-i derinde micmere-gerdân nesîm-i subh
Müşg ü abîr ü anber ona hâk-i pây imiş-Rızâyî

abîr ü müşg: Abir ve misk.
Müşgîn saçından bir girih boynuma tak kim müddeî
Görsün abîr ü müşgten zencîr ile gül nicedir-Şeyhî

âbiste, âbisten: (آبستن آبسته،) Far. 1.Hâmile kadın, dişi.2. Taşıyan.
Şibhidir hamlinden âgâh olmayan âbistenin
Rûzgârın bilmeyen sûriyle tev'em mâtemin-Nâbi

Aş yerer her demde kanına zemân ehlinin
Dehr Zâl'i fitne etfâline âbisten gibi-Hayâlî Bey

âbisten-i hûrşîd: Güneşi taşıyan.
Zulmet-i ye'si eder nûr-ı ümîde tahvîl
Eden âbisten-i hûrşîd şeb-i târımızı-Nâbi

âbisten-i safâ vü keder: Keder ve temizlik taşıyan.
Âbisten-i safâ vü kederdir leyâl hep
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa...)

ablak: (ابلاق) Ar. >Eblâk. Kaba görünüşlü yüz.
Ablak yüzünün lihye-i cârûb-nümâsı
Enzâr-ı temâşâya verip sıklet ü vahşeti
Tevfik Fikret

âbnûs: (آبْنوس) Ar. Abanoz denilen mâlum sert ve siyah ağaç.
Ârızın devrinde iy meh zülfüne yoktur zevâl
Yata yata su içinde âbnûs olmışdurur-İbn-i Kemal

O haste-dil ki ölür hadd ü hâl derdiyle
Gerek ki anun ola tâbûtu âbnûs ile âc
Hamdullah Hamdi

Asâ-yı âbnûsu ile müjgân almış etrâfın
Sevâd-ı çeşmi göz habsinde yârin kanlı merdümdür
Belîğ

* **âbnûsî:** Abanozdan yapılmış, abanoz renginde, siyah.
Târ-i zülf-i yâr-i nâzikten ona ey çeşm-i ter
Sâye-i müjgân ile bir âbnûsî hâne yap-Belîğ

Kapısı âc u abnûsî rengîn ruhâm-Türk Firdevsîsi
abrâş: (ابراش) Ar. 1. Alacalı at. 2. Vücudunda sam yeli lekeleri olan (kimse). 3. Beyaz ve kırmızı alaca renk.
Rûyun tabîbi etti sefîdâc-ı subh ile
Yüzünün abrâşına semânın devâ seher-Necâtî Bey
âb-şâr: (آبشار) **bk. âb-.**
abûs: (عبوس) Ar. Hoş olmayan, ekşi, çatık, asık (surat).
Lâzım değil inâyeti ehl-i tekebbürün
Bahş eyledim atâsını vech-i abûsuna
Nahîfî (Süleyman...)
Sâhil gunûde kütle-i deycûr, ufuk abûs
Gök pür-sehâb ü zıll, ona sen mehbit-i ukûs
Tevfik Fikret
âc: (عاج) Ar. Fil dişi.
Taht-ı âc üstünde hâli san Habeş sultanıdır
Kaşları tuğrasını gördün hemen unvânın öp
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

O haste-dil ki ölür hadd ü hâl derdiyle
Gerek ki anun ola tâbûtu âbnûs ile âc
Hamdullah Hamdi
Hâlin gibi emîr-i Habeş kim görüp durur
Kim taht-gâhı âc ola vü sâyebânı müşg-Nizâmî
acâ'ib: (عجائب) bk. aceb.
a'câm: (اعجام) Ar. Acem'ler, İranlılar:
Oldu tedbîr-i cihângîrin ile âsûde
Kâfiristân u Müselmân u bilâd-ı A'câm-Nâbi
a'câz: (اعجاز) bk. acz.
aceb: (عجب) Ar. Şaşılacak şey.
Tuzağa düşen gülmez, âşık hîç râhat olmaz
Kimse hâlimden bilmez bir aceb ele geldim
Yunus Emre
Zâhid-i bî-hûş ne bilsün zevkini aşk ehlinin
Bir aceb meydir mahabbet kim içen hûş-yâr olur
Fuzûlî

Dense ne aceb tab'ımıza bahr-i maânî
Sahbâ gibi pür-hâlet ü cür'a gibi pestiz-Nef'î

Gül-zâr-ı ruhun cinân olsa aceb mi?
Ünnâb-ı lebin gibi cihânda rutab olmaz-Harîmî
* **acîb:** Şaşılacak olan, tuhaf .
Bu âlem-i aceb-efzâ acîb âlemdir
Ukûlün anda bedîhîsi ayn-ı mübhemdir-Ziya Paşa

Âh eylemeden kalmadı aşkınla şekîbim
Hayrette kodu âlemi bu hâl-i acîbim.-Lâ
* **acîbe:** Şaşılacak şey, keyfiyet, hâl, durum. **c. acâib.**
* **acîbe-nümûn:** Acaiplik gösteren.
Hangi Hârut olup acîbe-nümûn
Eylemiş kubbe-i semâyı nigûn-Tevfik Fikret
** **acâib:** Acîbe'ler, şaşılacak şeyler.
acâib-i seb'a-i âlem: Dünyanın yedi hârikası. (1.Mısır piramitleri. 2. Bâbil'in asma bahçeleri. 3. Zeus heykeli. 4. Efes'teki Artemis-Diana mâbedi. 5. Rodos heykeli. 6. Bodrum'daki Mosoleus'un türbesi. 7. İskenderiye deniz feneri.)
Ne acâib döndü merâm üzre yine olmuş iken
Böyle bir devr-i muvâfık feleğe emr-i baîd-Nef'î
* **acûbe:** Pek acayip, taaccüb olunacak şey.
Bunca bî-had ömri men ki âlem içre sürmişem
Bu acûbe misli dünyâ içre sanma görmişem
Türk Firdevsîsi
acele: (عجله) Ar. Sabırsızlık ve acele ile hareket etme.
* **ale'l-acele:** Acele ile.
Uykudan şişmiş gözler, ale'l-acele kurulanmış rutûbetli yüzler-Cenap Şahabeddin

Acele ile alınmaz menzil-Lâ
* **acûl:** Aceleci.
Eder mi fâide hîç ıztırâb-ı tab'-ı acûl
Husûl-i kâma tevakkuf gerek zamânına dek
İzzet Ali Paşa
Esrâr içinde aks ediyor küçük, acûl
İki üç lem'a karşı sâhilden-Tevfik Fikret

Acem: (عجم) Ar. 1.İran ülkesine mensup olan. 2. Arap olmayan kimse.
Erbâb-ı hüner ümîd-gâhı
Türk ü Arab ü Acem penâhı-Fuzûlî

Bu bezmde buldu cây-ı ârâm
Türk ü Acem ü Arab'dan a'lâm- Ziya Paşa

Âhir ağardı tan yeri re's-i cibâlden
Serhad'de yol göründü Acem tahtgâhına
Yahya Kemal

* **acem-âne:** Acemlere yakışırcasına; ölçüsüz derecede mübalağalı.
Fahr-i acem-âneden masûndur
İbrâz-ı hakîkat etmek ister-Muallim Nâci

* **acemî:** İşe yeni başlayan, beceriksiz. Aslı "a'cemî" dir.
Oğlum usta ol acemî görün-Cenap Şehabeddin.

* **Acem-perestî:** Acemperestlik.

Acem-perestî-i Rûm: Anadolu Acemperestligi.
Lisân-ı şîve-i Şîrâz'dan numûne idi
Acem-perestî-i Rûm'un imâle devrinde
Yahya Kemal

acîb: (عجيب) bk. aceb.
acîbe: (عجيبه) bk. aceb.
âciz: (عاجز) bk. acz.
acûbe: (عجوبه) bk. aceb.
acûl: (عجول) bk. acele.
acûz, acûze: (عجوز) Ar. Kocakarı, pîrezen. *eyyâmü'l-acûz*: yedi gün esen hayırsız rüzgâr.
Bir ser-güzeşt-i köhnedir efsâne-i acûz-Neccârzâde
Gâze-i attâr ile gelmez çehre-i acûze intizâm
Ziya Paşa

* berde'l-**acûz:** Kocakarı soğuğu.
Gördüm rakîb oturmuş ol gül-izâra karşı
Berde'l-acûze dönmüş evvel bahâra karşı-Lâ

acûz-ı dehr: Dünyanın kocakarısı.
Bâkî acûz-i dehre er olmaz zebûn olan
Merdân-ı râh-ı ışk demezler ona recül-Bâki

Zebûn olmaz acûz-ı dehre Bâkî
Bu meydâna beğim merd-âne geldi-Bâki

acz: (عجز) Ar. 1. Güçsüzlük, adem-i iktidar, apışma, beceriksizlik. 2. ed. reddü'-acz-i ale's-sadr: Şiirde beytin evvel ile sonunda aynı kelime veya grubun bulunması sanatının ismi. **c. a'câz.**
(*Gerçi cânandan dil-i şeydâ için kâm isterem*
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir
Fuzûlî)
Eyleyip acz ü niyâz ile duâ-yı bî-riyâ
Ol ser-efrâza sen isterdin ulüvv-i i'tibâr-Fuzûlî

Ten-be-hâk-i acz olan şeb-nem gibi üftâdenin
Cümleden evvel yeten hurşîd olur imdâdına-Nâbi

Nâ-dân, firâz-ı izz ü saâdetde ser-firâz
Dânâ, hadîd-i acz ü mezelletde ser-nigûn
Ziya Paşa

acz-i ikdâm: Gayret ve sebat ile çalışmaktan âciz kalma.
Değildir şîr-i der-zencîre töhmet acz-i ikdâmı
Felekde baht utansun bî-nasîb erbâb-ı himmetten
Namık Kemal

acz-i kudret: Güç aczi.
Ettiği da'vâya ka:dir olmadır şart-ı hüner
Âdemi rüsvâ eder isbâta acz-i kudreti
Şuûrî (Halepli Hasan...Çelebi)

acz-i tabîî: Tabîî acz.
Sehvine oldu sebeb acz-i tabiî kulunun
Hem odur âlem-i ma'nîde şefîî kulunun-Şinasi

acz ü gaflet: Gaflet ve âcizlik.
Âdeme acz ü gaflet ü cehli
Etdirirler hatâ içinde hatâ-Edhem Pertev Paşa

acz ü mezellet: Aşağılık ve acz içinde bulunma.
Nâ-dân, firâz-ı izz ü saâdetde ser-firâz
Dânâ, hadîd-i acz ü mezelletde ser-nigûn
Ziya Paşa

acz ü tazarru': Niyaz ve güçsüzlük.
Nice bin acz ü tazarru'yla kılıp her dem nidâ
Zamîr-i bâtın umûrum isterem Allah'tan
Necîb (Sultan III. Ahmet)

acz ü ye's: Acz ve üzüntü.
Hayır meskenetimden, ne acz ü ye'simden
Tevfik Fikret

** **a'câz:** Âcizler.
Bir silsile-i cibâl-i a'câz
Kim bittiği yerde eyler âğâz-Abdülhak Hâmit

* **âciz:** Acz sahibi, kudreti olmayan, eli ermez, güçsüz, zayıf. **c. âcizân, a'câz.**
Âcizim hak üzre evsâfında hâlâ kim benim
Âlem-i endîşenin allâme-i dânişveri-Nef'î

Zaferin, çünkü, ziyâsında uzandıkça yüzü
Kıt'alar almadan âcizdi taşan mülkümüzü
Midhat Cemal Kuntay

âciz ü mazlûm: Âciz ve zulme uğramış.
Dünyâda tasavvur edemem bir iyi haslet
Olmak gibi bir âciz ü mazlûma meded-res-Lâ

** **âcizân:** Âciz'ler, zavallılar, güçsüzler.

âcizân-ı uşşâk: Âşıkların âcizleri.
Ümmetinden âcizân-ı uşşâk istirhâm eder
Fevz-i vasla Âdile'yi eyle mazhar bu gece
Âdile Sultan

* **âciz-âne:** Âciz olana yakışır sûrette, âcizce.
Âciz-âne ola bu bendelerinden i'zâm
Rûh-ı pâkine nice tuhfe-i takdîs ü selâm
Âdile Sultan

* **âcize:** Elinden iş gelmeyen kadın.
Âdile âcizeye merhametinle nazar et-Âdile Sultan

Âd: (عاد) Ar. Âd. Hz. Hud Peygamberin Yemen tarafında bulunan, yola gelmeyen ve yok edilen kavminin adı.
Görmemiştir böyle bir tûfân-ı bâdı kavm-i Âd
Fehîm (Hoca Süleyman...)

Âd u Semûd: (âsi) Âd ve Semud kavmi.
Vücûdu âleme rahmet değil midir fikr et
Ne gûne oldu mücâzât-ı kavm-i Âd u Semûd
Rızâyî

Kahreylediler bâd-ı bürûd ile cihânı
Bakmaz mı bu câh ehli aceb Âd u Semûd'e-Nedîm

âd: (عاد) Ar. Âdet'ler, alışkanlıklar.
Dükkânçe-i irtişâ güşâde
Hep dâd u sited hılâf-ı âde
Sâmî (Arpaemînizâde Vak'anüvis Mustafa-Bey)

a'dâ: (اعداء) bk. adû.

âdâb: (آداب) Ar. 1.Edeb'ler, medenî insanın birbirine göstermesi gereken tavır ve davranışlar. 2. Yollar, kaideler, kurallar, usüller.

âdâb-ı cibillî: Yaratılıştan edep ve ahlâk sahibi olanlar:
Ser-mâye-i âdâb-ı cibillîsi olanlar
Bu dâd u sited-gâhta zahmet mi çeker hîç
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu ...)

âdâb-ı hayât: Hayatın kuralları.
Âkıl nereden gördü bu ciddî harekâtı
Ahmak neden öğrenmedi âdâb-ı hayâtı
Mehmet Âkif

âdâb-ı işret: Eğlence âdetleri.
Kadeh kırarsa da erbâb-ı dil gönül kırmaz
Dokunma hâtıra, âdâb-ı işret öyle değil-Lâ

âdâb-ı muhabbet: Dostluk âdâbı.
Yan âteşe pervâne-sıfat eyleme efgân
Ey âşık-ı miskîn budur âdâb-ı muhabbet
Şeyhülislâm Yahyâ

âdâb-ı sohbet: Sohbet kuralları.
Can nisâr etmektir evvel şart bezm-i aşkına
Mahrem olmaz bilmeyen âdâb-ı sohbet neydügün
Bâki

âdâb-ı sünnet: Sünnet edepleri.
Âdâb-ı sünnetin zulem-i küfredir çerâğ
Ka:nûn-ı şerî'atin maraz-ı dînedir şifâ
Lamiî Çelebi

âdâb-ı ubûdiyyet: Kulluğun edepleri.
Âdâb-ı ubûdiyyeti eşcârdan öğren
Aksin bile tâat-ver-i seccâde-i âb et-Nâbi

âdâb-ı ümem: İnsan topluluklarının edep ve terbiyesi.
Erbâb-ı kalem terbiyet-âmûz-ı ümemdir
Âdâb-ı ümem mâ-hasal-ı feyz-i kalemdir
Yenişehirli Avnî

âdâb ü erkân: Yol, iz ve saygı.
Âdâb u erkâna riâyet kalmadı dünyâda
Bilenler de kaldı seng-i mezârda-Fethi Atâ

aʿdâd: (اعداد) bk. aded.

adâlet: (عدالت) Ar. 1.Zulüm etmeyip cümleye haklarını teslim etmek, doğruluktan ayrılmama, âdillik. 2. Kadın adı.

Dişledimse laʿlin ey kanım döken kahreyleme
Tut ki kan ettim adâlet eyle kanı kana tut-Fuzûlî

Bulunmazsa adâlet milletin efrâdı beyninde
Geçer bir gün zemîne, arşa çıksa, pâye-i devlet
Namık Kemal

Hasret-keş-i âlemdir o millet ki cihânda
Başında adâlet gibi bir devleti vardır
Haydar (Ali ...)

* **adâlet-gâh:** Adâlet yeri.

Bir adâlet-gâh-ı vâsi'dir bu dârü'l-imtihân
Milleti kurbân edenler millete kurbân olur
Namık Kemal

* **adâlet-ger:** Adâletle iş gören.

Şimdi eyyâm-ı adâlet-ger-i Âsaf'tır
Yürü ey maʿdelet-i Nûşirrevân hôş geldin-Nâilî

* **adâlet-hâne:** Adalet evi.

Verip hakk-ı sarîhin kabz u bast u mahv u isbâtın
Adâlet-hâne-i hikmette etmiş cümlesin ırza-Nâbi

adalî: (عضلى) Ar. Kaslarla ilgili, kaslara ait, adaleli, sinirli ete mensup.

Bir sinir pençesinde her meyli;
Her gülüş bir teşennür-i adalî-Tevfik Fikret

âdât: (عادات) bk. âdet.

adâvet: (عداوت) Ar. Düşmanlık, husûmet, buğuz.

Kimseye buğz u adâvet etme
Terk-i âsâyişi âdet etme-Nâbi

Tarîk-ı halvete taʿnın komaz cihânda hasûd
Adâvetin komaz İslâm'a nitekim kefere-Behiştî

Nefs-i emmâre fesâda turmayıp da meyl eder
Nâra yak onu halâs et bu adâvetten beni
Âdile Sultan

add: (عدّ) Ar. Sayma, sayılma, itibar etme, edilme.

Muhâl add eylemişlerken gazelde şâirân-ı Rûm
Ben îcâd eyledim ol şevket-âne tarz-ı eş'ârı
Şeyh Galip

Rûhdur ka:lıb-ı insâna Fehîmâ irfân
Heykel-i bî-hünerân addolunur seng-i mezâr
Fehîm-i Kadîm (Uncuzâde...)

add-i fehm: Anlayış sayma.

Şükûh-ı kudreti aʿlâ-yi idrâkât-i insânî
Vücûh-ı hikmeti bîrûn-ı add-i fehm ü istîfâ-Nâbi

add-i nefes: Nefes sayma.

Olamaz zümre-i erbâb-ı nefesten maʿdûd
Bu teneffüs-kedede eylemeyen add-i nefes-Nâbi

add ü ihsâ: Sayma, sayılma.

Yoktur şuarâsına husûsâ
İmkân-ı hudûd add ü ihsâ-Ziya Paşa

âde: (عاده) Ar. Âdet, alışılmış, görenek.

Niyâz-mend-i visâl ol ko şermi ey Nâbî
Ne var temennî-i vuslat hilâf-ı âde değil-Nâbi

Sâkî bu sene bastı şitâ hârık-ı âde
Mecliste gerek âteş-i seyyâle ziyâde
Enderunlu Vâsıf

aded: (عدد) Ar. Sayı, (Far.)şümâr. c. aʿdâd.

Olsa kumlar sağışınca ömrüne hadd ü aded
Gelmeye bu şîşe-i çarh içre bir sâat gibi
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Neslindeki geçmiş şühedânın adedinden
Toprak utanır, belki rakamlar utanırken
Midhat Cemal Kuntay

aded-i çeşm: Gözün sayısı.

Dîdem olsa aded-i çeşmi kadar gırbâlin
Birini tecrübesine veremem kehhâlin-Sâbit

** **aʿdâd:** Aded'ler, sayılar.

Senin evsâfını addetmek içindir yoksa
Bu kadar olmaz idi nâmütenâhî aʿdâd-Nâbi

Dîbâce-i evsâfını almaz bütün ebʿâd
Aʿdâd edemez silsile-i feyzini taʿdâd-Mehmet Âkif

* **adîd, adîde:** Çok, bir çok.

Âlem denilen dârü'l-fenâ-yı ebedîde
Her cilveye olmak gerek esbâb-ı adîde
Abdülhak Hâmit

aʿdel: (اعدل) bk. adl.

âdem: (آدم) Ar. 1. İnsan, nev'-i beşerden olan kimse.2. İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem.
Hesâb-ı rızkını kılmış tamâm-ı beşerin
Henüz Âdem'e peyvend olmadan Havvâ-Fuzûlî

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Şeyh Galip
Âdeme acz ü gaflet ü cehli
Ettirirler hatâ içinde hatâ-Ethem Pertev Paşa

Nâ-kes bir âdem oğlu merâret verir Kemâl
Nâmert olursa sîneye bir fazla dâg olur
Yahya Kemal
* **âdemî:** 1. Âdeme mensup ve âdemle alâkalı olan. 2. Âdemoğlu.
Âdemîden çok olur zâhir perî-veşler velî
Az olur vâkiʿ perî-veşlerde sen teg âdemî-Fuzûlî

Mest eyler âdemîleri elbette hamr-ı mevt
Her kim gelir cihâna çeker sonra câm-ı fevt
Bâkî
Ger âdemîde garaz ekl ü şürb ü şehvet ise
Gerek cemîʿ-i ünâsı tasaddur ede sütûr-Hayâlî Bey
* **âdemiyyet:** Adamlık, insanlık, ahlâki değerlerle vasıflanma hâli.
Kesb-i feyz-i âdemiyyetdir gerek her âdeme
Sırr-ı insâniyyete gelmez şeref emvâl ile
Leskofçalı Galip
Hele âdemiyyet edip derd ü gam
Elin çekti dâmânımızdan o dem
Keçecizade İzzet Molla
Ne mümkün zulm ile bî-dâd ile imhâ-yı hürriyyet
Çalış, idrâki kaldır, muktedirsen, âdemiyyetten
Namık Kemal
* **âdem-pîrâ:** Mürşid-i kâmil, bilgili, olgun adam.
Pek çoğu olmadı âdem zîrâ
O zemân yok idi âdem-pîrâ-Muallim Nâci
* **âdem-zâde:** Âdemoğlu, insanoğlu.
Kıymet-i dünyâ nedir indimde var eyle kıyâs
Cenneti bir habbeye satmış bir âdem-zâdeyim-Eşref

adem: (عدم) Ar. Yok olma, yavu olma, görünmez olma. "vücûd" un zıttı.
Fenâ beka:ya muka:bil, adem vücûda redîf
Cihân yok olmada, mânend-i şemʿ, var olalı
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)
Bir giden bir dahi gelmez ne aceb hikmettir
Âlem-i râhata benzer gibi iklîm-i adem
Koca Râgıp Paşa
Gezerim kendi cenâzemle vücûdum iki kat
Bâri Tanrım, bir âdemsiz ademin varsa yarat
Midhat Cemal Kuntay
* **adem-âbâd:** Yokluk diyarı, ölüm.
Dolup şevk ü tarabla ser-be-ser dünyâ gam u endûh
Adem-âbâd mülkünden de sad-menzil baîd olsun
Nedîm
Ya beni ol dehen-i tenge eriştir ey baht
Ya vücûdumu diyâr-ı adem-âbâda ilet
Sultan Cem
***adîm:** Yok olan, mevcut olmayan. **c. üdemâ.**
Cismin alîl ü tâb ü tüvânın adîm iken
Hem meh dü-rûze görmez iken rû-yi sıhhati-Nâbi

Özgesin Allah bilir yoktur gümân
Ki oldur Allâm-ı gayb u aʿlem-i adîm
Türk Firdevsîsi
Adîm iken o, ve mevcûd iken bu kaht-ı ricâl
Sizinle istedim etmek maka:mını ibcâl
Abdülhak Hâmit
Aden: (عدن) Ar. Arabistan'ın güneyinde Kızıldeniz'e bitişik, inci çıkarılan bir sahil şehri, Aden körfezi.
Dedim sadef midir şol ağız yâhûd dişlerin
Dürrî midir ya dürr-i Aden dedi ikisi de-Şeyhî

Her tîre-meniş kadr-şinâs-ı sühan olmaz
Her sifle hırdâr-ı leâl-i Aden olmaz-Nâbi
ades, adese: (عدس) Ar. 1. Mercimek. 2. Mercek, dürbün.
Menn ü selvâya fakîr-âne kanâat lâzım
Olma muhtâc piyâz u ades ü hınta vü sûm
Yenişehirli Avnî

Cân mürgüne gıdâ-yı rûh olmaya münâsib
Hâl-i ruhun halîlim şeh-dâne bir adestir-Behiştî

Dâne için dâm-ı hırsa düşse tan mı mürg-i dil
Anda ki Âdem gözleye gendüm Halîlu'llah ades
Âhî

âdet: (عادت) Ar. Alışkanlık olmuş şey, görenek. **c. âdât.**
Kimseye buğz u adâvet etme
Terk-i âsâyişi âdet etme-Nâbi

Hergiz yapılmasın dil-i vîrân-ı ehl-i dil
Yâ Rab eski şehre yeni âdet olmasın
İzzetî (Vişnezâde Şeyh Mehmet)

Gel getir hattun hayâlini bu yanmış sîneme
Sebze âdetdür konur çün tâze biryân üstine
Cem Sultan

âdet-i bed: Kötü âdet.
Hûy-i bed, âdet-i bed, meşreb-i bed
Eder erbâbını merdûd-ı ebed-Nâbi

âdet-i dîrîne: Eski âdet, eski usül.
Bezme geldikçe adû ol şûh âfet karşılar
Âdet-i dîrînedir nâ-dânı devlet karşılar
Tıflî (Mehmet Emin)

âdet-i meşhûr: Meşhur âdet.
Benden öğren san'at-ı aşkı ey sûfiya
Âdet-i meşhûrdur bilmez bilenden öğrenir-Hayretî

âdet-i nazm-âverân: Nazım dile getirenlerin âdeti.
Nef'î duâya başla ko da'vîyi kim duâ
Nazm âhirinde âdet-i nazm-âverân olur-Nef'î

âdet-i sâbık: Eskiden olduğu gibi.
Sebkat etmişti ciğer kanı gözüm yaşına bir vakt
Işk hükm etti yine cârî âdet-i sâbık-Fuzûlî

** **âdât:** Âdet'ler, huylar, alışkanlıklar.

âdât-ı âlem: Âlemin âdetleri.
Ne hükm ü devri ahterden ne hurşîd ü kamerdendir
Cefâ âdât-ı âlemden, sitem hulk-ı beşerdendir
Namık Kemal

* **âdiye:** Âdi olan şey. c. âdiyât.

** **âdiyât:** Âdiye'ler, âdet olan şeyler, her zaman olabilen işler.
Hayret edecek de bir şey yok
Bunlar bütün âdiyât ü tabîiyyet-Abdülhak Hâmit

âdetâ: (عادتا) Ar. Enikonu, basbayağı.
Ol benefşî hat gelir evvelde la'l-i dil-bere
Kahve der-peydir bezimde âdetâ gül-şekkere-Nedîm
Gösterip haylî kerâmât âdetâ
Uçtu gitti ravza-i firdevse tâ-Âdile Sultan

Adhâ': (اضحى، أضْحاء) Ar. Kurbanlar, karâbîn. Yevm-i Adhâ: Kurban Bayramı günü.

Îd-i Adhâ: Kurban Bayramı.
Îd-i Adhâ'dır ki dil-i cânâneye cân gösterir
Her kişiye kassâbı bir demde kurbân gösterir
Fehîm (Hoca Süleyman...)
Şimdi tîğ-ı cevrile öldürme kurbân olduğum
Îd-i Adhâ geldüğinde edesin kurbân-ı îd-Bâki

adîd, adîde: (عديد) bk. aded.

âdil, âdile: (عادله عادل،) bk. adl.

adîm: (عديم) bk. adem.

âdiyât: (عاديات) bk. âdet.

adl: (عدل) Ar. Zulüm etmeden herkesin hakkını teslim edip verme, doğruluk.
Ey Hüsrev-i âlî-nijad ey dâver-i pâk-i'tika:d
Ey şâh-ı sâhib-i adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem
Nef'î

Âb-ı adliyle cihân bâğ-ı behişte dönsün
Bûy-ı hulkiyle sabâ micmere-gerdân olsun-Nef'î

Sahn-ı âlem bir saâdet-zâr olurken adl ile
Ekser-i ebnâ-yı nev'in rağbeti bî-dâda, hayf
Ziya (Adanalı ...)
Zâlimleri adlin ne zemân hâk edecektir
Mazlûmların çıkmadadır göklere âhı-Ziya Paşa

adl-i Hudâ: Allah'ın adaleti.
Ey büyük kavm-i ezel-hikmet ü âlem-fitrat
Hâmî-i adl-i Hudâ, nâşir-i rûh-ı kudret
Kemalzade Ekrem Bey

adl-i İlâhî: İlâhî adâlet.
Bir olur adl-i İlâhî'de Süleymân ile mûr
Der-geh-i Hak'da hemân şâh ile sâil birdir
İzzet Ali Paşa

adl-i pâdişâh: Padişah adaleti.
Vâkıâ cennet güzeldir lîk adl-i pâdişâh
Âleme cennet gibi bağışlamıştır zîb ü zeyn
Necâtî Bey

adl-i vasl: Kavuşma adaleti.
Renc-i hecrin koymadı dillerde taş taş üstüne
Adl-i vaslınla dem-â-dem mülkünü ma'mûr tut
Şeyhî

adl ü dâd: Hak ve adalet.
Ey Hüsrev-i âlî-nijad ey dâver-i pâk-i'tika:d
Ey şâh-ı sâhib-i adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem
Nef'î

adl ü ihsân: Bağış ve adalet.
Doğup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı saâdetten
Yetişdi şarktan garba ziyâ-yı adl ü ihsânı-Bâki

adl ü sitem: Adalet ve zulüm.
Çün değilsin fârik-ı adl ü sitem
B.k yiyip hikmetten urma bâri dem-Lâ

* **a'del:** Çok adâletli.
Nazm-ı dünyâ sebeb-i saltanat-ı âdildir
A'del-i halkını Hak nâzım-ı eşyâ eyler-Fuzûlî

* **âdil:** 1. Adaletli, zulüm ve eziyetten çekinerek doğruluğa uyan. 2. Benzer ve eşit olan, hakkaniyetli, bîtaraf. c. udûl. 3. Erkek adı (âdil), kadın adı (âdile).
Ya'nî Sultan Ahmed-i âdil ki ferşdür gehî
Arştan a'lâ değilse çarhtan ednâ mıdır?-Nef'î

Âdile fırsat düşerse kinden istib'âd eder,
Zâlim, idbâra düşerken dinden istimdâd eder
Neyzen Tevfik

* **adîl:** Eşit, denk, müsavî.
Adâlette senin yokken adîlin yâ Resûlallah
Bizi ezdikçe ezmekte vekîlin ya Resûlallah-Eşref

adlâ: (اضْلاع) Ar. 1.Dıl'lar, kaburgalar. 2. Geometrik şekil kenarları.
Müselles bulunsa memâsil değil
Tesâvî-i adlâı ka:bil değil-Keçecizade İzzet Molla

Adn: (عدن) Ar. 1. Cennet. 2. Oturulan yer, ika:metgâh.
Bâğ-ı vasl üzre güzer kıl Adn'e gir dîdârı gör
Vâdî-i hicrânı seyr eyle "azâbe'n-nâr"ı gör-Behiştî

Fethi Paşa eylesin Adn'i mekân
Allah dâr-ı Adn'i ona eylesin mekân-Şinasi

Bir temâşâdır fezâ-yı sâha-i bustânı kim
Seyr edenler bâğ-ı Adn'i eylemez hâtır-nişân
Üsküdarlı Hakkı Bey

Adn-ı Hudâ: Allah'ın cenneti.
Şânını ta'zîm için bir gün dedi Fahr-i Cihân
Senden evvel kimse olmaz dâhil-i Adn-ı Hudâ
Âdile Sultan

Adn-ı maksad: Kastedilen cennet.
Mehcûr-ı Adn-ı maksad olur âdemim diyen
Dünyâda kâm alır har-ı lâ-yefhemim diyen
Fâik (Manastırlı Salih ...)

adû: (عدو) Ar. Düşman, yağı. c. a'dâ. bk.adüvv.
Şâdî-i merg-i adûdan cismim etti cânı terk
Müddet-i ömrümde bir şâd oldum ol da şâd-ı merg
Adlî (Sultan II. Bayezid)

Ser-i adû lekedir cism câmesi üzre
Ki her gulâmın onu âb-ı tîği birlen yur-Hayâlî Bey

Bezme geldikçe adû ol şûh âfet karşılar
Âdet-i dîrînedir nâ-dânı devlet karşılar
Tıflî (Mehmet Emin)

adû-yı dîv: Dev, şeytan, düşman.
Besdir adû-yı dîve vezîr-i melek-hısâl
Zîrâ ki dest-pençe yeter arslana tîğ-Hayâlî Bey

** **a'dâ:** Adû'lar, düşmanlar.
Olmaz ey Bâkî-i bî-dil ser-i a'dâ pâ-mâl
Yine sen tab'-ı semendine süvâr olmayıcak
Bâki (olmayıcak: Olmayınca.)

Ümmet-i merhûmeyi a'dâya gâlib olmağa
Kıl şefâat der-geh-i Hak'tan ilâ yevmi'n-nüşûr
Adlî, Âdil (Sultan II. Mahmut)

Dünyâda nasîbin sitem ü cevr ise ey dil
Ahbâbın eder onu da, a'dâya ne hâcet
Şeyhülislâm Yahyâ

a'dâ-yı bed-hâh: Kötülük isteyen düşmanlar.
İster isen hıfz ede arzın Hudâ-yı lem-yezel
Arzına a'dâ-yı bed-hâhın bile verme halel-Lâ

aʿdâ-yı cerrâr: Dilenci düşmanlar.
Nice gam teşne-i merg etmesin aʿdâ-yı cerrârı
Ki âb-ı beste tîg-i âteşîninden olur cârî-Belîğ

aʿdâ-yı dîn: Din düşmanları.
Tîğin adem diyârına rûşen tarîktir
Aʿdâ-yı dîni durma kılıçtan geçir hemân-Bâki

aʿdâ-yı mehîn: Zayıf düşmanlar.
Oldu şâdân dostân-ı mülk ü millet vaktidir
Garka-ı âlâm u ekdâr olsun aʿdâ-yı mehîn
Ziya Paşa

aʿdâ-yı sühan: Söz düşmanları.
Taʿn-ı hussâd ile dem-beste vü lâl oldum âh
Ebkem olsun beni hâmûş eden aʿdâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

adüvv: (عدوّ) Ar. Düşman, yağı. c. edâdî.
Ne memâlikte olur hîç ihtimâl-i ihtika:r
Ne adüvv bâc u harâcı vermeğe eyler inâd-Nefʿî

Mâr ise adüvv biz Yed-i beyzâ-yı kelîmiz
Bağdatlı Rûhî

adüvv-i anûd: İnatçı düşman.
Kısmen idâre ettin onun sen cünûdunu
İmhâda eyledimdi adüvv-i anûdunu
Abdülhak Hâmit

** **edâdî:** Adüvv'ler, düşmanlar.
Haylî demdir eyledik mahrûm şâdî gönlümü
Dostum! Şâd et alâ-rağmü'l-eâdî gönlümü
Muallim Nâci

afâf: (عفاف) Ar. İffet, namus, dürüstlük.

afâf-ı melekût: Meleklerin namusu.
Kıbletü'l-halk afâf-ı melekût olmuş idi
Olmadan ka:lıb-i salsâl sezâ-vâr-ı sücûd
Yenişehirli Avni

âfâk: (آفاق) Ar. 1.Ufuk'lar, dünyanın gökle yerin birleşip görüldüğü yer. 2. mec. Görüş ve dönüş sınırları.
Muttaliʿ oldum ki, Fâtih, defter-i âfâkda
Lafz-ı bî-maʿnâ gibi kalmış semâ-yı merhamet
Fâtih (Şirvanlı ...Efendi)
Sanʿat o benim yurdum için, ırkım içindir
Kudsî bir ışık olması âfâkım içindir
Midhat Cemal Kuntay
Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var
Mehmet Âkif

âfâk-ı adem: Yokluk ufukları.
İzârın mihrine olmuştu gönlüm cânile müştâk
Vücûd envârı âfâk-ı ademden kılmadan işrâk
Behiştî

âfâk-ı bî-hayât: Hayatsız, cansız ufuklar.
Bir dûd-ı müncemid gibi âfâk-ı bî-hayât
Pîşinde canlanır mütehâşî nazarların
Tevfik Fikret

âfâk-ı bî-nihâyet: Sonsuz ufuklar.
Gezer nazarları âfâk-ı bî-nihâyette
Sükûn arar gibi âgûş-ı sermediyette-Tevfik Fikret

âfâk-ı dâir: Diğer ufuklar.
Nûr-ı hüsnün âlem-i enfüste feyz-efrûz idi
Olmadan âfâk-ı dâir neyyir-i aʿzam henüz
Namık Kemal

âfâk-ı dünyâ: Dünya ufukları.
Misâl-i bülbül ü şeydâ olup hânendeler gûyâ
Okunsun fasl-ı şevk-efzâ tutup âfâk-ı dünyâyı
Enderunlu Vâsıf

âfâk-ı felek: Feleğin ufukları.
Ahter-i matlabım âfâk-ı felekten doğmaz
Günde bin şey doğurur leyle-i hublâ-yı adem
Âkif Paşa

âfâk-ı hüsn-i yâr: Sevgilinin güzellik ufukları.
Ben rûze-i firâkı tamâm eyledim görüp
Âfâk-ı hüsn-i yâr hilâlin güzel güzel-Behiştî

âfâk-ı muhtevî: Kavrayan ufuklar.
Bir lânedir ki hücresi âfâk-ı muhtevî
Tevlîd eder o lânede eşʿâr-ı dil-şikâr-Tevfik Fikret

âfâk-ı sabâh: Sabah ufukları.
Getirir gözlere âfâk-ı sabâh
Pür-tarâvet, yeni bir mey-i nigâh
Cenab Şehabeddin

âfâk-ı şühûde: Görülen ufuklar.
Merkûz idi leylin nazar-ı hadşe-nisâre
Âfâk-ı şühûde-Tevfik Fikret

âfâk-ı teâlî: Yüce ufuklar.
Aʿdâsının alçaklığı ettikçe tevâlî
Eyler o ziyâ-güster âfâk-ı teâlî-Muallim Naci

âfâk-ı ziyâ-dâr: Parlak ufuklar.
Derken atılıp göklere bir huzme-i envâr
Tîrâjeler âfâk-ı ziyâ-dârı donattı
Kemalzade Ekrem Bey

* **âfâkî:** Şundan bundan, ehemmiyetsiz sözler, şeyler.
Rûhtur maksûd olan, sûret değildir Nâbiyâ
Vâsıl-ı enfüs olan meyl etmez âfâkîlere-Nâbi

afârît, efârît: (عفاريت) Ar. İfrît'ler, son derece şirretli ve pis işler yapan şeytanlar veya kötü cinler.

afârît-i bî-emân-ı Arab: Arab'ın amansız ifritleri.
Ki çend sâle afârît-i bî-emân-ı Arab
Irâk'ın etmiş iken arsasın harâb-âbâd-Nâbi

afârît-i fesâd ü fitne: Fitne ve fesat şeytanları.
Afârît-i fesâd ü fitne hep mahkûm-ı fermândır
Ziya Paşa

âfât: (آفات) bk. âfet.

âferîde: (آفريده) Far. Yaratılmış, mahlûk, halkolmuş, yaratık.
Bundan ileri değil perîde
Senden gayrı bir âferîde-Nâbi

Nûrdan âferîdedir cismin
Âftâb olsa vechi var ismin-Muallim Naci.

Hubûb eder gibi reftârınız ne hâlettir
Aceb nesîm-i seherden mi âferîdesiniz
Abdülhak Hâmit

âferîn: (آفرين) Far. Övgü nidası olup "ne güzel oldu şu nesne" demektir.
Âferîn ey sâni'-i ten-perver ü cân-âferîn
Hâlıku'l-eşyâ' ile'l-arş Rabbü'l-âlemîn-Fuzûlî

Ebnâ-yı vakt her hünere âferîn verir
Yâ Rab bu âferîn ne tükenmez hazînedir-Lâ

Yâr gönlüne girip hân-ı visâle erdi
Âferîn Fevrî'ye kim rızkını taşdan çıkarır
Fevrî (Mevlânâ Ahmet bin Abdullah ...)

Ettim güzeller içre alâka efendime
Sad âferîn tabîat-i dil-ber-pesendime
Şeyhülislâm Mehmet Şerîf

* **âferîn-gûyâ:** Âferin diyen.
Arşta rûh-ı Fuzûlî âferîn-gûya olur
Bu gazelle Gâlibâ tab'-ı sühan-dânım görüp
Leskofçalı Galip

* **âferîn-hân:** Âferin diyen.
Âferîn-hân oldu âlem ol vezîr-i âkıle-Lâ

-âferîn: (آفرين) Far. "Yaratan, meydana getiren" anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

* cân-**âferîn:** Can yaratan.
Âferîn ey sâni'-i ten-perver ü cân-âferîn
Hâlıku'l-eşyâ' ile'l-arş Rabbü'l-âlemîn-Fuzûlî

* hüsn-**âferîn:** Güzellik yaratan.
O allâm-ı hüsn-âferîn Hakîm
Arar bendegânında kalb-i selîm-Muallim Naci.

* sihr-**âferîn:** Büyüleyici söz söyleyen.
Aceb şâir-i pâk-i azbü'l-beyân
Sühan-dân-ı sihr-âferîni zemân
Keçecizade İzzet Molla

* zor-**âferîn:** Zorluk meydana getiren.
Mümteni'dir vasfının tahkîkı gelse âleme
Urfî vü Selmân gibi sat şâir-i zor-âferîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **âferîne:** Yaratılmış, yaratılan.
Erzân metâ'-ı fazl u hüner tâ o denlü kim
Bin ma'rifet zemânede âferînedir-Nâbi

* **âferîniş:** Hilkat, yaratılış.
Zulme düşerdi nûr-ı bîniş
Ârâm bulurdu âferîniş-Fuzûlî

Etmek gerek ehl-i feyz ü bîniş
Tahkîk-i vücûd-ı âferîniş-Fuzûlî

Sevâd-ı kevn sütûr-ı berât-ı kudrettir
Sipihr beyzâ-yı tuğrâ-yı âferîniştir-Nâbi

âfet: (آفت) Ar. 1.Büyük felâket, belâ. 2. Çok güzel kadın. c. âfât.
Bildin mi sen de kendini ey bîvefâ nesin
Âşub-ı dehr ü âfet-i devr-i zemânesin-Bâki

Bezme geldikçe adû ol şûh âfet karşılar
Âdet-i dîrînedir nâ-dânı devlet karşılar
Tıflî (Mehmet Emin)

Rü'yâda zâhir olsa da az çok letâfeti
Dünyâ gözüyle görmeliyim ben o âfeti
Abdülhak Hâmit

âfet-i aynü'l-kemâl-i reşk: Tam kıskançlığın kendisi olan güzel
Âfet-i aynü'l-kemâl-i reşk kâr etmez bana
Def'-i zahm-ı çeşm Hallâk-ı maânîdir bana-Nef'î

âfet-i bâd-ı hazân: Sonbahar rüzgârının âfeti.
Âfet-i bâd-ı hazândan te'ebbüd mahfûz olur
Bâğ-ı dehre hüsn-i tedbîrin olursa bâğbân-Bâki

âfet-i bed-zât: Kötü huylu kişi.
Bu illetten olur ahlâkı bir ma'sûmenin berbâd
Melek-asled bu illetten olur bir âfet-i bed-zât
Abdülhak Hâmit

âfet-i bî-gâne: Yabancı âfet.
Vasl-ı dil-dâre gönülden olur iken hâhân
Eyler ol âfet-i bî-gâne hep ağyâre heves
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

âfet-i cân: Güzel, dilber; ruhu sıkıntı içinde bırakan, sıkıntı veren.
Ne gördüm âh amân-el-amân bir âfet-i cân
Gelip yanımda güneş gibi oldu lem'a-nisâr-Nedîm

Dil verme gam-ı aşka ki aşk âfet-i cândır
Aşk âfet-i cân olduğu meşhûr-ı cihândır-Fuzûlî

âfet-i cân-ı cihân: Cihanın canının belâsı.
Kim gördü böyle hindû-yı mest-i kemîn-küşâ
Kim bir hadengi âfet-i cân-ı cihân olur-Nef'î

âfet-i devr-i zemân: Zamanın dönen âfeti.
Dehr içre gerçi sen de ser-âmedsin ey Güneş
Olmayasın ol âfet-i devr-i zemân gibi-Bâki

âfet-i devrân: 1. Felek, dünya. 2. mec.Başa belâ olan güzel kadın.
Çeşm ü ebrû hâl-i hindû zülf-i câdû bulsa ger
Öykünürdi âftâb ol âfet-i devrânuma-Bâki

Dîdeler muntazır-ı devlet-i dîdârı idi
Şükr kim îd-veş ol âfet-i devrân geldi-Nedîm

âfet-i dil-efrûz: Gönle ferahlık veren güzel.
Gitse olur âteş-i cihân-sûz
Durdukta bir âfet-i dil-efrûz-Ziya Paşa

âfet-i dîn: Dinin güzeli.
Âfet-i dîn olan ol gîsû-yı anber-bû gibi
Gâret eden gönlünü ben mübtelânın bu gibi
Necâtî Bey

âfet-i firkat: Ayrılık âfeti.
Âfet-i firkatten olmaz hâne-i vuslat tehî
Bülbül onun_için nihâl-i gülde yapmaz lâneyi
Esat Muhlis Paşa

âfet-i hûn-hâr: Kan içen güzel.
Bir âfet-i hûn-hâre esir oldu gönül kim
Her nâzına her lahzada bin kerre fedâyız-Lâ

âfet-i nîrû-yı âftâb: Güneşin güçlü güzelliği.
Ey tâb-ı hüsnün âfet-i nîrû-yı âftâb
Haclet-pezîr-i reng-i ruhun rû-yi âftâb-Nâilî

âfet-i semen-ber: Yasemin göğüslü güzel.
Mehd içre o âfet-i semen-ber
Mâh-ı nev içinde mihr-i enver-Şeyh Galip

âfet-i zemân: Zamanın âfeti.
Rakka:se-i şehîre imiş âfet-i zemân
Etmiş nice muhâlifi raksân o bî-emân
Abdülhak Hâmit.

** **âfât:** Âfet'ler, belâlar, ârızalar, Allah'tan olan, gökten gelen âfetler.
Ey şifâ-sâz-ı belâ-yı âfât
Melce-i cümle usât-ı arasât-Hakanî

Kılup zât-ı şeref-pîrâların âfâttan mahfûz
Ziyâd eyle safâsın anların sûriyle dünyânın-Nedîm

âfât-ı tabîat: Tabiat âfetleri.
Ya o âfât-ı tabîat ne dimek?
Bunu fikr etmedim asla, gerçek-Abdülhak Hâmit

* **âfet-ka:met:** Âfet boylu (güzel).
Ser-nigûn eyledi Tûbâ'yı ol âfet-ka:met
Doğrusu anculayın var mı kıyâmet-ka:met-Celâlî

* **âfet-resân:** Belâ, musîbet getirenler.
Benim ol bî-nevâ kim berg ü bâr-ı bahtım âteştir
Yanar hırmen-gehimde şu'le-i âfet-resân ağlar
Esrar Dede

* **âfet-zede:** Belâ görmüş, belâya, âfete uğramış, bir sebeple mahv u perîşan olmuş.
Dem gelir bir mütenekkirde olur âlet-i rızk
Uzuvv-ı maktûʿı gibi sâil-i âfet-zedenin
Nevres-i Kadîm
Bilmezdim özüm gamzene meftûn imişim ben
Âfet-zede dil hasta ciğer-hûn imişim ben-Lâ
afîf: (عفيف) Ar. İffetli, namuslu.
Nicesi sâhib-i perhîz ü afîf
Meyli yok mâla olunsa teklîf-Nâbi

Bir afîf âile sessizliği var evlerde;
Örtüyor fakrı asâletle çekilmiş perde-Yahya Kemal
âfil: (آفل) Ar. Üfûl'den; görünmez olan, kaybolan, gurûb eden (güneş, yıldız gibi).
Âftâb-ı himemin zâil ü âfil olmaz
Nûr-ı incâz verir sahn-ı mevâide hemân-Şinasî

Unutma sen beni... Uluvviyyet-i meâlinle
Bu şiʿr-i âfili yâd et, terennüm et, dinle-Behcet Bey
âfiyet: (عافيت) Ar. Vücut sağlığı, sıhhat, tendürüstî, illetten kurtulmuş olup sapasağlam olma.
Fuzûlî buldı genc-i âfiyet mey-hâne küncinde
Mübârek mülkdür ol mülk vîrân olmasın yâ Rab
Fuzûlî
Derdin ile yatan hastelere âfiyet olsun
Zehr-i gamını nûş edenin cânına sıhhâ-Behiştî

Hak'tan iste âfiyet kim istemiş Fahr-i Cihân
Râh-ı aşkı tut ki ondan hôş râh olmaz sana
Âdile Sultan
âf-tâb, âfitâb: (آفتاب) Far. Güneş, şems, mihr, münîr-i ekber.
Oldu aşk-ı bikr-i fikrimle bir âbdâl âfitâb
Zülf-i Zühre târ u pûd-ı hırka-i peşmînesi-Nefʿî

Aç yüzünden zülfünü gitsin hicâb
Sevdiğim ya doğ ya doğsun âfitâb-Sîretî

Ya aks-i hüsnün ile oldu reşk-i çeşm-i mihr
Ya âf-tâbla pür oldu âf-tâbe-i dil
Fehîm (Hoca Süleyman...)

âf-tâb-ı adl: Adalet güneşi.
Âfitâb-ı adl Sultân ibn-i Sultân Bâyezîd
Ka:miʿ-ı şirk ü dalâlet lâmiʿ-i nûr-ı yakîn
Necâtî Bey
âf-tâb-ı Ahmed: Ahmed'in güneşi.
Nûr-ı hidâyetiyle âlem münevver oldu
Fer ile tâliʿ oldu çün âf-tâb-ı Ahmed (Hz. Muhammed (s.a.s.)-Hamdullah Hamdi
âf-tâb-ı âlem-ârâ: Âlemi süsleyen güneş.
Yanıp mânende-i pervâne bu şemʿ-i rûy-ı cânâna
Çerâğ-ı dilde rûşen âftâb-ı âlem-ârâdır
Âdile Sultan
Ey Hayâlî şâh-ı gerdûn der-gehinde zerre-vâr
Âfitâb-ı âlem-ârâ gibi şöhret bekleriz-Hayâlî Bey
âf-tâb-ı dü-cihân: İki cihanın güneşi.
Mehdî-i devr ü zemân mâ-hasal-ı kevn ü mekân
Âfitâb-ı dü-cihân zıll-i Hudâ nûr-ı hüdâ-Nefʿî
âf-tâb-ı cihân: Cihan güneşi.
Aceb mi sâyemize yüz sürerse hayme-i mâh
Çü âfitâb-ı cihân erdi sâyebânımıza-Şeyhî
âf-tâb-ı çerh: Feleğin güneşi.
Kaldırmadı simâtın o gün âf-tâb-ı çerh
Akşam olunca câmını döndürdü lâle-vâr-Nefʿî
âf-tâb-ı feyz-bahşâ-yı bülend-ahter: Yıldızı yüce(uğurlu) feyiz bağışlayıcı güneş.
Sengten dil kem mi ya seng-i siyâhı laʿl eder
Âf-tâb-ı feyz-bahşâ-yı bülend-ahter mi yok
Şeyhülislâm Yahyâ
âf-tâb-ı hâverî: Doğudan doğan güneş.
Berk uran destinde tîğ-ı pür-güher midir yâhûd
Eyledi deryâya gavta âf-tâb-ı hâverî-Nefʿî
Âf-tâb-ı Kureyş, Âf-tâb-ı Kureyşî: Hz. Muhammed (s.a.s.).
Âf-tâb-ı Kureyş olunca ayân
Zulümât üzre oldu nûr-feşân-Muallim Nâci
âf-tâb-ı mey: Şarap güneşi.
Âf-tâb-ı mey edince maşrık-ı humdan zuhûr
Akl-ı bâ-temkîn olur şîr-i vaka:r-efzâ-yı berf
Benlekçi İzzet Bey
âf-tâb-ı nâz: Naz güneşi.
Hemân hitâb edip ey âf-tâb-ı nâz dedim
Ki ey fedâ o siyeh zülfe nâfe-i Tâtâr-Nedîm

âf-tâb-ı pür-kerem: Kerem dolu güneş.

Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zeminpira mıdır
Behrâm-ı bî-pervâ mıdır ya âf-tâb-ı pür-kerem
Nef'î

âf-tâb-ı ruhsâr: Yanak güneşi.

Âfitâb u Zühre'ye hüsnün metâın etme arz
Ona âlem müşterî lâzım değil dellâleler
Hayâlî Bey

âf-tâb-ı saltanat: Saltanat güneşi.

Ol âfitâb-ı saltanat ol şehsüvar-ı memleket
Cem-bezm ü Hatem-mekrümet memdûh-ı esnâf-ı ümem-Nef'î

âf-tâb-ı subh-ı ma'nâ: Mana sabahının güneşi.

Âfitâb-ı subh-ı ma'nâ bezm-i endîşemde cânı
Bâde feyz-i lâ-yezâl-i câvidânımdır benim-Nef'î

âf-tâb-ı şevk: Arzu güneşi.

Sâye-i ümmîd zâil âf-tâb-ı şevk germ
Rutbe-i idbâr âlî pâye-i tedbir dûm
Fuzûlî

âf-tâb-ı tal'at: Parlak güneş.

Âfitâb-ı tal'atin duttukça evc-i irtifâ'
Katl-i ehl-i ışka tîğ-ı gamzedir andan şu'â-Fuzûlî

âf-tâb-ı Temmûz: Temmuz güneşi.

Giydikleri âfitâb-ı Temmûz
İçtikleri şu'le-i cihân-sûz-Şeyh Galip

âf-tâb-ı zer: Altın renkli güneş.

Bir secde ile kıldı ruh-ı âftâb-ı zer
Hâk-i cenâb-ı dost aceb kîmyâ imiş-Bâki

âfitâb u Zühre: Güneş ve Zühre.

Âfitâb u Zühre'ye hüsnün metâın etme arz
Ona âlem müşterî lâzım değil dellâleler
Hayâlî Bey

* **âf-tâbe, âb-tâbe:** Güneş biçiminde yapılan mücevher.

âf-tâbe-i dil: Güneşe benzeyen gönül mücevheri.

Ya aks-i hüsnün ile oldu reşk-i çeşm-i mihr
Ya âftâbla pür oldu âf-tâbe-i dil
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âf-tâb-efrûz:** Aydınlatıcı güneş.

Ne deyrin büt-nigâr-ı âftâb-efrûzudur
Ne burcun mâhısın pertev-perest-i tal'atin kimdir
Nâilî

afv: (عفو) Ar. Suçundan geçme, geçilme, bağışlanma.

Senden atâ bizden hatâ böyle kuruldu ibtidâ
Afv et bizim hatâmızı Âdem Safiyyullah için
Ümmî Sinan

Ümmîd-i afv ile olma harîs-i isyân kim
Ziyân-resîde eder âdemi hisâb-ı ferah
Kâzım Paşa (Koniçeli Mûsa ...)

Benim isyânıma yoktur tenâhî
Ümîd-i afv eder bu abd-i sahî-Ziya Paşa

afv-ı Bârî: Allah'ın affı.

Sen hemân eyle hulûs ile rücû'
Afv-ı Bârî bulur elbette vukû'-Lâ

afv-ı cemîl: Güzel aff.

Ammâ ki istinâd ile afv-ı cemîline
Bast eyleyim biraz da felekten şikâyeti-Lâ

afv-ı cürm: Suçun bağışlanması.

Küçükler gerçi suç etmek hatâdır
Ulular afv-i cürm etmek atâdır-Behiştî

Bunda dahi aczimiz hüveydâ
Afv etti yine Cenâb-ı Mevlâ-Şeyh Galip

afv u atâ: Bağışlama ve affetme.

Bu cerîdemde hatâ olsa eğer
Kalem-i afv u atâlar çekeler-Hakanî

âgâh, âgeh: (آگاه،آگه) Far. Haberdar, bilgili, uyanık. **c. âgâhân.**

Akıl olsa idi benimle hem-râh
Ahvâlinden olurdum âgâh-Fuzûlî.

Geldikleri mescide bildim ne içindir
Yüz döndürüp andan dedim ey kavm olun âgâh
Kim sizden ırağ oldu ise Hakk'a yakındır
Zîrâ ki dalâlet yoludur tuttuğunuz râh
Bağdatlı Rûhî

Kimden istifsâr edem keyfiyyet-i aşkı aceb
Ârif-i âgâh ser-hôş, vâkıf-ı esrâr mest-Lâ

* **âgâhî, âgehî:** Haberdar ve uyanık olmak, uyanıklık, âgâhlık.

Hak'tan ümîd kesmemedir kâr-ı âgâhî-Nihâd.

Âşıkı eyler tarîk-ı müstakîmin âgehi
Her gedâsın şâh eyler pür-atâdır Nakş-bend
Âdile Sultan

âgânî, egânî: (آغانى) Ar. Ugniyye'ler, şarkılar, türküler, havalar, nağmeler.
Geh sâz u tarab gehî âgânî
Eyyâm-ı neşât idi zemânı-Nâbi

egânî-i mugân: Mecusîlerin şarkıları.
Başka ugniyyesi var her kavmin
Bize hôş gelmez egânî-i mugân-Muallim Naci

âgâz: (آغاز) Far. Başlama, bed' etme, şürû' etme.
Hacle-gâha girip ol duhter-i nâz
Kıldılar resm-i zifâfa âgâz-Enderunlu Fâzıl

Hem-râz aramak kaydına düş râzdan evvel
Encâmını keşf et işin âgâzdan evvel
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)
Bir silsile-i cibâl-i a'câz
Kim bittiği yerde eyler âgâz-Abdülhak Hâmit

âgâz-ı duâ: Duaya başlama.
Nef'î ko bu tahkîki tamâm oldu kadîde
Şimden girü âgâz-ı duâ etmek ehemmdir-Nef'î

âgâz-ı nâle: İnleme sesi.
Âgâz-ı nâle etse ne_ola cân-ı bî-şekîb
Oldu resîde mevsim-i feryâd-ı andelîb-Nahîfî

* **âgâze:** Teganni başlangıcı, ilk âheng başlangıcı.
O hüsn-i savt u sûretle idüp âgâze hânende-Şerîf

âgende: (آكنده) Far. Doldurulmuş, dolu, tıkalı.

* **âgende-şikem:** Karınları doymuş.
Hâli niam-feyzden âgende-şikemdir
Mestân-ı havâ mey-kede tabbahlarından-Nailî

-âgîn: (آكين) Far. 1. "Dolu, kaplamış" anlamlarına gelen birleşik kelimeler yapar. 2. Şişman ve semiz olan.

* dürer**-âgîn:** İnci dolu.
Firâş-ı nâzı melâik kadar nezîh ü dil-âyîn
İner mazâhir-i kevne sehâib-i dürer-âgîn
Kemalzade Ekrem Bey

* gam**-âgîn:** Gam dolu.
Ben eyler iken bu nazmı tezyîn
Rencûr idi cism ü cân gam-âgîn-Abdülhak Hâmit

* keder**-âgîn:** Keder dolu.
Gâzen ne kadar olsa da rengîn
Ruhsârını eyler keder-âgîn-Abdülhak Hâmit

* müşg**-âgîn:** Misk dolu.
Hayâl-i hâl-i müşg-âgînden gayrı gıdamız yok
Nâbi

* vahşet**-âgîn:** Korku dolu.
Biraz çiçek şu hazîn kabr-i vahşet-âgîne
Tevfk Fikret

âgiste: (آكسته) Far. Bulaşmış, karışmış
Hâk-i zillette gönül her gece âgiste be-hûn
Çeşm-i ser-mestin ise hufte-i gül-bister-i nâz
Fehîm (Hoca Süleyman...)

ağnâm: (اغنام) Ar. Ganem'ler, koyunlar.
Sît-ı hâmemdir eden celb-i adû
Celb eder ağnâma kurdu çan sesi
Hilmî (Kıbrıslı ...)

ağniyâ': (اغنياء) Ar. Ganî'ler, zengin ve mallı olanlar.
Ehl-i dünyâ bizden ummasın huzû'
İltifât etmez gedâya ağniyâ-Behiştî

Kâse-i leb-rîz fağfûr olsa da vermez sadâ
Servet-i efzâyiş bulunca ağniyâ hissetlenir
Koca Râgıp Paşa
Kanâat kûşesin cây eyleyenler ağniyâdandır
Gınâ-yı kalbe mâlik olmak el-hakk kîmyâdandır
Fıtnat

ağniyâ-yı devrân: Devrin zenginleri.
Garîb himmeti var ağniyâ-yı devrânın
Lisân ile doyurur, âb u nâna yer kalmaz-Nâbi

agrâz: (اغراض) Ar. Garâz'lar, hasûdlar, maksatlar, niyetler, düşmanlıklar.
Hubs u ağrâz ile endîşesi murdâr olana
Günde beş kerre vuzû' ile tahâret gelmez
Yenişehirli Avnî
Sakın ikbâl için eşhâsa olma âlet-i agrâz-Ziya Paşa

agrâz-ı hükümet: Hükümet düşmanlıkları.
Müberrâyım recâ vü haften indimde âlîdir
Vazîfem menfaatten hakkım agrâz-ı hükûmetten
Namık Kemal

agreb: (اغْرب) Ar. Çok garip, en garip olan.
Bu tâifenin içinde bir şeb
Bir hâl göründü gâyet agreb-Şeyh Galip

Demin getirdi küçük bir vesîle, hâtırıma
Sezâcığın yine bir ser-güzeşt-i agrebini-Tevfik Fikret

Nitekim karlı buzlu dağlardan
Agreb olmaz çıkarsa volkan-Abdülhak Hâmit

agsân: (اغصان) Ar. Gusn'lar, ağaç dalları, şahlar.
Sipihr-i ma'deletin mâh u âfitâb eseri
Riyâz-ı mekremetin serv-i sidre agsânı-Nef'î

agsân-ı hafâ: Gizli dallar.
Zehî fâtih ki agsân-ı hafâdan etmede ibrâz
Nika:b-ı berk-i pîçîde hezârân meyve-i eşherî-Nâbi

âgûş: (آغوش) Far. 1.Kucak, hazn. 2. mec. Sığınılacak yer.
Âgûş-ı arîş içinde ol şâh
Âgûşuna aldı Aşk'ı çün mâh-Şeyh Galip

Olanlar gıbta-fermâ meyve-çîn-i vasl-ı cânâne
O nahl-i bâr-mendi zîb-i âgûş eylesin bâri-Belîğ

Meh bile zucretle âgûşunda ağlar hâlenin
Gönlüme te'sîri olmaz âteş-i seyyâlenin
Recâizâde Ekrem

âgûş-ı arîş: Asma çubuğu içi.
Âgûş-ı arîş içinde ol şâh
Âgûşuna aldı Aşk'ı çün mâh-Şeyh Galip

âgûş-ı çeh: Kuyunun içi.
Aks-i huşkuyla ben âyîne gibi hursendim
Ben ne hâkim ki açam Yûsuf'a âgûş-ı çehim-Nâbi

âgûş-ı hâle: Hâlenin kucağı.
Mahviyyet eyler âdemi âzâde kayddan
Düşmez hilâl halka-i âgûş-ı hâleye-Lâ

âgûş-ı hayâl: Hayal kucağı.
Kalmadı Nâbî visâl tâze-rûyâna heves
Şimdi âgûş-ı hayâle tâze mazmûndur düşer-Nâbi

âgûş-ı kadeh: Kadehin kucağı.
Bu gece la'l-i cüvânân oldu mengûş-ı kadeh
Duhter-i rezden tehî olmadı âgûş-ı kadeh-Rızâyî

âgûş-ı meh: Ayın kucağı.
Aks-i ruhunla eyle âyîneyi münevver
Âgûş-ı mehde rahşân bir âfitâb göster-Vecdî

âgûş-ı nev-bahâr: İlkbaharın kucağı.
Âgûş-ı nev-bahârda hâbidedir cihân
Sürsün sabâh-ı haşre kadar hâb uyanmasın
Yahya Kemal

âgûş-ı sadef: Sedef kucağı.
Pâk-tıynet kûşe-i gurbette hâr olsun mu hîç
Gevher âgûş-ı sadeften dûr olur kıymetlenir
Hâmî (Hâmî-i Âmîdî)

âgûş-ı tahayyül: Hayâl kurma kucağı.
Sevdikçe beni hâr u muattar kucağında
Ben başka bir âgûş-ı tahayyülde yaşardım
Hüseyin Sîret

âgûş-ı vasl: Kavuşma yeri..
Tecerrüdle olur âgûş-ı vasla pîrehen nâil
Kabâyı vasldan mahrûm eden kat kat alâyıktır
Nâbi

âgûş-ı vuslat: Kavuşma yeri.
Sebû zânûde, sâgar elde, yâr âgûş-ı vuslatte
Bu tarz-ı hâs ile meclis aceb rind-âne olmaz mı?
Vecdî

ağyâr: (اغْيار) Ar. 1. Gayr'lar, diğerler, başkaları. 2. Rakipler; engeller:
Ağyâre nigâh etmediğin nâz sanırdım
Çok lûtf imiş ol âşıka ben az sanırdım-Nef'î

Biz kim bu cihen gül-şenini hâra değiştik
Varını yoğa yârını ağyâre değiştik-Huzûrî

Bir gülün bin hârı, bir yârin nice ağyârı var
Âlem-i lâhûta baksın özge seyrân isteyen
Hanîf (İbrahim ...)

Beni ağyâra nisbet eylersin
Âşık oldumsa kâfir olmadım a-Âşık Çelebi

ağyâr-ı bî-dîn: Dinsiz yabancılar.
Sicn-i mü'min cennet-i kâfir-dürür dünyâ demiş
İşiten ağyâr-ı bî-dîn ile destânım benim-Necâtî Bey

ağyâr-ı denî: Alçak yabancılar.
Bilsin ağyâr-ı denî şemşîr-i hûnîn-i kazâ
Şu'le-i cevvâl-i âh-ı bî-gezendimdir benim
Esrar Dede

ağyâr-ı hâr: Aşağılık yabancılar.
Bir gelir zevk-âşnâ-yı ışka lutf u kahr-ı yâr
Birini dost ârzû eyler birin ağyâr-ı hâr-Hüsnî

ağyâr-ı merdûd: Reddedilen yabancılar.
Ser-nigûn gördüm bugün ağyâr-ı merdûdu yine
Benzer ol şeytânı sürdün ey melek der-gâhtan-Âhî

ağyâr-ı nâ-bekâr: İşe yaramaz kimseler.
Mest-âne uğradım bu gece kûy-ı dil-bere
Ağyâr-ı nâ-bekârı kaçırdım sokak sokak
Bağdatlı Rûhî

ağyâr-ı nâ-dân: Cahil yabancılar.
Havz içinde düşmesin ağyâr-ı nâ-dân ağzına
Ol gazâl-i vahşîyi göndermen aslan ağzına-Cinânî

ağyâr-ı sitem-gâr: Zulmedici kimseler.
Âlemde gönül birliği güç yâr ile yoksa
Ağyâr-ı sitem-gâra müdârâ olagelmiş
Emrî (Edirneli Emrullah)

âh: (آه) Ar. ve Far. Hüzün, sürûr, yas, ümîd gibi iç duyguyu ortaya koyan edat.
Ne gördüm âh amân-el-amân bir âfet-i cân
Gelip yanımda güneş gibi oldu lem'a-nisâr-Nedîm

Söylemem derdimi hem-derdim olan âh'a bile
Belki sînemdeki şu nâle-i çâr-gâha bile
Hızır Ağazâde Said

Her katre kim semâdan eder kabrine nüzûl
Bir âh olur da tâ melekûta bulur vusûl
Kemalzade Ekrem Bey

âh-ı âşık: Âşıkın ahı.
Âh-ı âşıktır seni hüsnünden âgâh eyleyen
Na'ra-i bülbülden olur her seher bîdâr gül
Necâtî Bey

âh-ı âteş-bâr: Ateş yağdıran âh.
Âh-ı âteş-bârı uşşâkın merâretsiz değil
Âkıbet her gam yeter pâyâna gâyetsiz değil-Fuzûlî

âh-ı âteşîn: Ateşli ah.
Şâh-ı melâmetem kim her âh-ı âteşînden
Çektim kılıç sipâh-ı nâmûs u âra karşu
Hayâlî Bey

âh-ı âteş-nâk: Ateşli ah.
Subha dek giryân olup çün âh-ı âteş-nâk eder
Şem'-i bezmin handesi hep hande-i bî-hûdedir
Rızâyî

âh-ı bî-bâk: Korkmayan ah.
Ettim yine ben âh-ı bîbâk
Âteş-zede dûdmân-ı eflâk
Fehîm (Hoca Süleyman...)

âh-ı bî-eser: Etkilemeyen ah.
Düşen sana tegâfüldür bana âh-ı tegâfül-sûz
Değil senden şikâyet şekve âh-ı bî-eserdendir-Nâbi

âh-ı bî-hicâb: Utanmadan edilen âh.
Tegâfül eyledi gittikçe âh-ı bî-hicâbımdan
Eser hep hâb-ı nâz olmakta âvâz-ı zebânımdan
Rızâyî

âh-ı dil-i bülbül: Bülbülün gönül âhı.
Feryâdımız ol yâre de, ağyâre de kalmaz
Âh-ı dil-i bülbül güle de, hâre de kalmaz
Fâiz (Edirneli Abdürrahim ...)

âh-ı derûn: İçten gelen ah.
Nâvek-i âh-ı derûn pûlâd ü mermerden geçer
Leylâ (İsmail Paşa kerîmesi–Hanım)

âh-ı hasret: Hasret âhı.
Sîne-i aşk ne mümkün dâg-ber-dâg olmamak
Dûd-ı âh-ı hasret-i rûyunla ahker-sûzdur-Nâilî

âh-ı hazîn: Hazin ah.
Olmadı çâre âh-ı hazîn etdi çok niyâz
Kasd etdi cân-ı zârıma çeşm-i siyâh-mest-Rızâyî

âh-ı hezâr: Binlerce âh.
Meğer ki âh-ı hezâr erişip hevâ kaptı
Çemende haylî perîşân imiş gül-i ra'nâ-Rızâyî

âh-ı inkisâr: Beddua âhı.
Komaz pertev-fürûz-ı câhı âh-ı inkisâr âhir
Eder püf-kerde şem'-i şu'le-dârı rûzgâr âhir
Haşmet

Top-ı âh-ı inkisâra pây-dâr olmaz yine
Kişver-i câhın nice sengin hisârın görmüşüz-Nâbi

âh-ı mazlûm: Zulüm görenin ahı.
Ne kadar şu'le-fürûz olsa da şem'i zâlim
Âh-ı mazlûm ile elbette söner, çok sürmez
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

âh-ı Mecnûn: Mecnûn'un ahı.
Verseydi âh-ı Mecnûn feryâdımın sadâsın
Kuş mû karâr ederdi başındaki yuvada-Fuzûlî

âh-ı mücessem: Görünen ah.
Verziş-i âh ederek âh-ı mücessem oldum
Çarha te'sîr ederim gönlüme te'sîr edemem-Nef'î

âh-ı pinhân: Gizli âh.
Şeb midir bu ya sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır,
Mey midir bu ya sirişk-i çeşm-i giryânım mıdır?
Âkif Paşa

âh-ı seher-gâh: Seher vaktinin âhı.
Ne nâleye ne âh-ı seher-gâhe ser-fürû
Etmem tarîk-ı aşkta hem-râha ser-fürû-Ziya Paşa

âh-ı serd: Soğuk ah.
Niçin saldın bürûdet ey hazân eczâ-yı gül-zâre?
Niye kârın hezâr-ı bî-nevânın âh-ı serd ettin?
Nâbi

âh-ı subh-efrûz: Sabahı aydınlatan ah.
Zülf ü ruhsârın hevâsından dem urmasın o kim
Âh-ı subh-efrûzuyile nâle-i şeb-gîri yok
Hamdullah Hamdi

âh-ı subh-gâh: Sabah vaktinin âhı.
Döndüren fânûs-ı çarhı dûd-ı âhımdır benim
Yandıran hurşîdi âh-ı subh-gâhımdır benim-Âhî

âh-ı şeb-gîr: Geceyi kaplayan ah.
O perîyâ âh-ı şeb-gîr ede câme-hâba teshîr
Olunur mu lutfu ta'bîr ne hôş istihâredir bu-Nâilî

âh-ı şerer-bâr: Kıvılcım yağdıran ah.
Âh edersem feleği âh-ı şerer-bâr yakar
Ağlamazsam ciğerim dâg-ı gam-ı yâr yakar-Nâilî

âh-ı şerer-efşân: Kıvılcım saçan âh.
Hezâr âh-ı şerer-efşân edermiş sahn-ı gül-şende
Görünce âb-gîne-i rîg-dân zann eyledim onu
Rızâyî

âh-ı şerer-nâk: Kıvılcımlı âh.
Kâ'be-i vasl umaruz âh-ı şerer-nâk ederek
Yolları tutsa ne gam hâr-ı mugaylân-ı firâk
Rızâyî

âh-ı şerer-pâş: Kıvılcım saçan ah.
Sakın ey şûh sakın âh-ı şerer-pâşımdan
Âdemi çünkü denir âteş-i sûzân çarpar
Fâik Memduh Paşa (Esbak Dahiliye Nâzırı ...)

âh-ı tegâfül-sûz: Anlamamazlığı yakan ah.
Düşen sana tegâfüldür bana âh-ı tegâfül-sûz
Değil senden şikâyet şekve âh-ı bî-eserdendir-Nâbi

âh u efgân: Ah vah.
Güft ü gû efsâne ile eyleme imrâr-ı vakt
Âdile vakt-i seherde âh u efgân gözlerim
Âdile Sultan

âh u enîn: Ah vah, inleme.
Kapladı deryâyı şevk u şâdumâni' âlemi
Zâil oldu yer yüzünden nâle-i âh u enîn-Ziya Paşa

âh u eyvâh: Ah vah, eyvah.
Değmez bu azâb-ı ömr-i kûteh
Hem ömr biter hem âh u eyvâh-Abdülhak Hâmit

âh u feryâd: Ah ve feryad.
Bir rütbede za'fi oldu müzdâd
Kim edemez oldu âh u feryâd-Şeyh Galip

âh u figân: Ah vah ve inleme.
Halk-ı âlem andelîbi mürg-i cânım sandılar
Ettiği nâlişleri âh u figânım sandılar-Hayâlî

âh u nâle: Ah ve inleme.
Ne kimseye teşekkî vü ne âh u nâle et
Gaddâr-ı bî-mürüvveti Hakk'a havâle et
Nazîf (Şeyh Hasan-Dede)

âh u vâh: Ah vah etme, inleme.
Güler, şakır, bağırır, ağlar, âh u vâh eyler
Tevfik Fikret

âh u zâr: İnleyip sızlama.
Marîz-i aşka bulunmaz bu dâr-ı mihnette
Gelir gider gam ile âh u zârdan gayri-Nev'î

Eyvâh! Ne yer, ne yâr kaldı
Gönlüm dolu âh u zâr kaldı-Abdülhak Hâmit

ahad, ehad: (احد) Ar. 1. "Bir" sayısı. 2. kişi, kimse. **c. âhâd.bk. ehad.**
Behcetâ bak sana urup ehad
Bir melik-zâde verdi cedd-be-cedd-Behcet

Kimi sâim, kimi ka:im, o tavanlar, yerler
"Kul hüvallahü ehad" zemzemesinden inler
Mehmet Âkif

** **âhâd:** Ahad'ler, vâhidler, birler, yekler, birden dokuza kadar olan sayılar..
Atâ-yı emdeki bisyâr-ı gayre gâlibtir
Eder ulûfe tekaddüm merâtib-i âhâd-Nâbi

Vücûd-ı mülke efrâd-ı raiyyet cüz'-i lâzımdır
Nasıl cem'-i ulûfe nusret-i âhâd lâzımsa-Ziya Paşa

âhâd: (آحاد) bk. ahad.
ahaff, ehaff: (اخفّ) bk. ehaff.
ahakk, ehakk: (احقّ) bk. ehakk
ahbâb: (احْباب) Ar. Habîb'ler, dostlar, sevilenler.
Pür-bîm-i bî-vefâyî-i ahbâbım ol kadar
Yâr-i kadîm-i gamla gönül ülfet istemez
Koca Ragıp Paşa
Gâh ahbâbı ziyaret eyle
Lîk etvârına dikkat eyle-Sünbulzade Vehbi

Sohbet-i cem'iyyet-i ahbâb kalmaz ber-siyâk
Söylenir çün kim mesel „ fi külli cem'in iftirâk"
Süleyman Fehîm (Hoca Süleyman...)
Tekrâr mülâkî oluruz bezm-i ezelde
Evvel giden ahbâba selâm olsun erenler
Yahya Kemal
ahbâb-ı kirâm: Büyük dostlar.
Baş kaldırmadılar öğleye dek uykudan
Yevm-i şekk zevkine hazırlanan ahbâb-ı kirâm
Nedîm
* hezâr-**ahbâb:** Herkesle ahbap oluveren.
Hezâr-ahbâb olan ehl-i televvünden vefâ gelmez
Koca Râgıp Paşa
ahbâr: (اخْبار) Ar. Haber'den; haberler.
Hecr bîmârı tenim bâd-ı sabâdan dem-be-dem
Sıhhat için sıhhat-i ahbârın eyler ârzû-Fuzûlî

Lûtf u ihsânıyla ondan râzıyım dedi Hudâ
Benden ol râzî mıdır ahbârını kıldı atâ
Âdile Sultan
ahbâr-ı Çîn: Çin haberleri.
İklîm-i Rûm'a etse de bir demde râkibi
Ahbâr-ı Çîn ü ziynet-i Hindistân verir-Nedîm
ahbâr-ı selef: Önceki haberler.
Aç gözün mâzî vü müstakbeli yâd eyle
Gelmesin gûşuna efsâne-veş ahbâr-ı selef-Şerîf
ahbâr-ı visâl: Kavuşma haberleri.
Ahbâr-ı visâlin dil-i mecrûha şifâdır
Hâk-i kademin câna safâ rûha gıdâdır-Hakanî
ahcâr: (احجار) Ar. Hacer'ler, taşlar.
Bir aks-i mülevvendir onun_için
Arzın bana ahcâr u nebâtı-Ahmet Hâşim
ahcâr-ı belâ: Belâ taşları.
Şol kadar seng-i belâ yağdırdı hicrin başıma
Şimdi ahcâr-ı belâ seng-i mezârımdır benim
Cem Sultan
ahcâr u nebât: Bitki ve taşlar.
Bir aks-i mülevvendir onun_için
Arzın bana ahcâr u nebâtı-Ahmet Hâşim
ahd: (عهد) Ar. 1.Söz verme, icrâsını üzerine alma. 2. Yemin, and. **c. uhûd.**
Ahd kıldın ki cefâ kesmeyesin âşıktan
Âşıkı va'de-i ihsân ile memnûn ettin-Fuzûlî

Tövbe yâ Rab günâh eylemeyim ahd olsun
Heves-i zülf-i siyâh eylemeyim ahd olsun
Enderunlu Fâzıl
Bağlanıp zülfünde bozdum ahdi de peymânı da
Çeşmini gördüm unuttum derdi de dermânı da-
Şeyh Galip
ahd-i adl: Adalet sözü.
Bisât-ı bezm-i mihnet tayy olundu ahd-i adlinde
Sabrî
ahd-i çemen: Yeşillik sözü.
Ahd-i çemeni memlekete mevsim-i nev-rûz
Re'y-i felek-i saltanata şems-i duhâdır-Nef'î
ahd-i dürüst: Dürüst söz.
Yine mey-hâreler sâkî ile ahd-i dürüst etti
Bir elde dest-i cânâne bir elde câm-ı rahşândır
Riyâzî
ahd-i şebâb: Gençlik sözü.
Çeşmim görürdü âlemi bir gül-istân o dem
Ömrün bahâr mevsimi ahd-i şebâbdır
Ârif Hikmet (İsmet Beyzâde Şeyhülislâm ...)
Devr-i gül erdi tâze cevândır cihân yine
Sa'y eyle ayş ü işrete ahd-i şebâbda-Bâki
ahd-i vefâ: Bağlılık sözünde durma.
Ahd-i vefâyı va'd-i tehî sanmasın ki dost
Gözden ırağ olunca gönülden ırağ olur
Yahya Kemal
ahd-i vifâk: Uygun söz.
Hamdülillâh yine insâfa gelip çarh-ı anîd
Eyledi bahtım ile ahd-i vifâkı tecdîd - Nef'i

ahd ü peymân: Söz ve yemin.
Hemen var ol da tek dünyâda sen ey ömrümün varı
Dilersen âşık aldat ahd ü peymân boz dil-âzâr ol
Nâbi

ahd ü vefâ: Söz ve vefâ.
Dil-berân ahd ü vefâyı
Unuturlar unuturlar-Mahdumî

ahdar: (اخْضر) Ar. Çok yeşil renkli ve sebze renkli olan.
Ellerinde yeşim-i ahdar la'l-i ahmerden kadeh
Her kim içer ol kadehden mest-i câvîdândur
Cem Sultan

Mihr ü mehle çerh-i mînâ-fâm bir bahr oldu kim
İki nilüfer verir ol Bahr-i Ahdar rûz ü şeb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

Ferş eyleyip zemîne bir perniyân-ı ahdar
İ'zâz eder tabîat sultân-ı nev-bahârı-Ziya Paşa

âheg, âhek: (آهك) Far. Kireç, alçı.
Bünyâd edicek dest-i kudret devlet kasrın
Devlet ile iclâlden etmiş gil ü âhek-Nedîm.

âhen: (آهن) Far. 1. Demir, hadîd. 2. Sert, katı.
Eşiğin taşı Hayâlî'nin yüzünden gitmeye
Seng-i mıknâtîs ola bir yana âhen bir yana
Hayâlî Bey

Penbeden nerm idi Dâvud'un elinde âhen
Keçecizade İzzet Molla

Âşıka ettiğin başka fen gibi
Hîç görmedim kalbi âhen sen gibi
Âşık Ömer

* **âhen-dil, âhenîn-dil:** Demir yürekli, merhametsiz.
Âhı te'sîr eyler elbet âşıkın âhen-dile-Lâ

* **âhen-ger:** Demirci, demir işleyen. **c. âhen-gerân.**
Düştü dâmân-ı dile bir şerer-i şûr-efken
Aşk-ı âhen-geri zincir-i cünûn işleriken-Lâ

âhen-ger-i takdîr: Beğenilen demirci.
Tahmîn-i nisâl ettiğin âhenleri hasma
Âhen-ger-i takdîr yapar pâyına zencîr-Nâbi

** **âhen-gerân:** Âhenger'ler, demirciler.
Râyet-keş-i adâlet ü insâfı kahrede
Dahhâk-i zulmü Gâve-i âhen-gerân gibi-Nâilî

âheng, âhenk: (آهنك) Far. Vezinli ve sedâlı olan, uygun olan, sesin usûl üzre çıkarılması, intizam, düzgünlük.
Üstâd elinde ser-te-ser âheng olur lisân
Mızraba ses verir kelimâtiyle tel gibi-Yahya Kemal

Vecde gel sen de o âlemlerin âhengine uy
Varlığın arşa çıkan zikrini tesbîhinle duy
Ali Ulvi Kurucu

Ki her birinde değişsin bütün bütün âheng
Zemîn-i yek-nesak olsun edâsı reng-â-renk
Mehmet Âkif

âheng-i âh u nâle: Ah vah sesi.
Âheng-i âh u nâleleri edelim bülend
Eshâb-ı derdi cûşa getirsin bu heft bend-Bâki

âheng-i ayş-hâne: Rumeli meyhane âhengi.
Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdad gördüğün gönlüm-Fuzûlî

âheng-i Celâl: Allah'ın celâl sıfatının sesi.
Her zerrede âheng-i Celâl'in duyulurken
Her nağmede binlerce lisân nâtık olurken
Mehmet Âkif

âheng-i cûş-â-cûş: Coşkunluk uyumu.
Yükselip akvâmı almış fevc fevc âgûşuna
Hepsi dalmış vahdetin âheng-i cûş-â-cûşuna
Mehmet Âkif

âheng-i gırîv-i hücûmât: Hücûm bağrışmalarının uyumu.
Kös ü nakka:re hem-âheng-i gırîv-i hücûmât
Köpürür her kûşeden demdeme-i dîv-i memât
Tevfik Fikret

âheng-i Hicâz: Hicaz makamı.
Cennette anıp Kâ'be-i dîdârını Dâvûd
Âheng-i Hicâz ile dem-â-dem negam eyler
Yenişehirli Avni

âheng-i müstetâb: Hoş âheng.
Cemâd cân bulur elhân-ı nâ-şinîdinden
Hayât dem çeker âheng-i müstetâbından
Muallim Cûdî

âheng-i nây u çeng ü rebâb: Çeng, rebab ve ney uyumu.
Peyâm-ı îd verip nev-bahâra bülbüller
Nevâsı oldu hem-âheng-i nây u çeng ü rebâb
Esrar Dede

âheng-i nevâ: Ses uyumu.
Bu nakş-ı hûbu bülbül gördü âheng-i nevâ etti
Bu tarz-ı tâzeyi seyr etti cûlar bî-karâr oldu
Şeyhülislâm Yahyâ

âheng-i sâz: Saz âhengi.
Hiçbir sâz uymadı âheng-i sâz-ı şevkime
Sâz-ı pür-âheng-i istiğnâyı çaldım yalınız
Kânî (Ebûbekir ...)

âheng-i tarab-sâz: Neşe veren ahenk.
Hem öyle vaka:yi ki temâşâsı hazîndir
Âheng-i tarab-sâzı bütün âh u enîndir
Mehmet Âkif

âheng-i ziyâ: Işık uyumu.
Bir mevce, bir âheng-i ziyâ rûhuma sânih
Müstağrak u velhân düşünürken-Fâik Âlî Bey

* **âhenîn:** 1. Demir içinde, eczâsının çoğu demir, demirden yapılmış. 2. mec.Katı, merhametsiz.
Bir âhenîn siper gibi örter semâmızı-Tevfik Fikret

Yapıldı himmet ile harb için çok âhenîn keştî
Ki her bir kıt'ası bir kal'a-i pûlâd-ı bünyândır-Lâ

âheste: (آهسته) Far. Yavaş, ağır,acelesiz.
Şarâbı nûş edip âheste döksen cür'asın hâke
Kadeh, desti de sûfî şübhe-i sad-dâne olmaz mı
Nâilî

Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-reftâr olanın pâyına dâmen dolaşır
Hâtemî- (Edirneli)

Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın
Bir âlem-i hayâle dalan âb uyanmasın-Yahya Kemal

ahfâd: (احْفاد) Ar. Hafîd'ler, oğul oğulları, torunlar.
Yaşardı belki onun gölgesinde ahfâdın
Tevfik Fikret

Şükrânla vedâ' ettiğimiz câm-ı fenâya
Son pendimiz ahfâda devâm olsun erenler
Yahya Kemal

Yıldırımlar yaratan bir ırkın ahfâdıyız
Harbiye Marşı

Ahfeş: (اخفش) Ar. "Ahfeş" lâkabında üç büyük Arap âliminin lâkabı. "Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak" tâbiri dilimize girmiştir. Yâni anladığı, anlamadığı her şeye keçi gibi başını sallama.
Hem eder ta'na tahammül, hem olur sırr-ı cenâbân
Düşmene har mı desem ya büz-i Ahfeş mi desem
Münîf

Deme koyun gibi mazlûmdur mürâîye
Başın sallarsa da mânend-i büz-i Ahfeş-Nâbi

ahfiye: (اخفيه) Ar. Hıfâ'lar, 1. Gizli şeyler. 2. Ağaç çiçeğinin tomurcuğunu örten dış kabuklar.
Mîvenin aslı dırahttır hem dırahtın aslı ol
Anunçün emr-i devri var dediler ahfiye-Gaybî

ahger, ahker: (اخكر) Far. Yanar kömür, ateş koru.
Ahger ola sefîh-i ser-keş
Etvârı kerîh ü hulku nâ-hôş-Fuzûlî

Işkın şerârı düşse ona ahkeri değil
Sûfînin adı kalmaya hâkisteri değil-Behiştî

Kan ağlamaktan ahkere döndü çeşm-i ter
Her katre-i sirişki şerâr olmak istiyor
Koca Râgıp Paşa

Yazık! Şu neş'emi tesmîm ederdi hiss-i firâk
Düşerdi rûhuma her ayrılışta bir ahker
Tevfik Fikret

* **ahger-pâre:** Ateş parçası.
Germ olur mir'ât-ı dil yâd ile ahger-pâreden
Bâde-i terdir lebin ammâ ki sâgar-sûzdur-Nâilî

* **ahger-sûz:** Ateş gibi yakıcı.
Sîne-i aşk ne mümkün dâg-ber-dâg olmamak
Dûd-ı âh-ı hasret-i rûyunla ahger-sûzdur-Nâilî

ahibbâ, ehibbâ: (احبّاء) Ar. Habîb'ler, dostlar, sevilenler.
Ol nihâl-i gül-şen-i devlet ki şâh-ı gül gibi
Lûtf u kahrından verir ahibbâya gül, a'dâya hâr
Fuzûlî

Zehresin tîğ-ı zebânımla çalıp çâk edeyim
Düşmenin şâd u ahibbâsını gam-nâk edeyim
Nef'î

Gitmiş haber-i neşvesi Hayyâm'a kadar
Haz vermiş ahibbâya rubâîlerimiz-Yahya Kemal

Olunca bahtımın nahsi hüveydâ
Ahibbâ sandığım hep oldu a'dâ-Ziya Paşa

ahibbâ-yı zemâne: Zamanın dostları.
Şemşîr-i zebânımla cezâsını bulurlar
Bahteklik ederlerle ahibbâ-yı zemâne-Nef'î

âhir: (آخِر) Ar. 1. Son, sondaki, sonraki. 2. Eninde, sonunda. c. âhirîn, âhirûn, evâhir.
Hem evvelsin hem âhir kamu yerlerde hâzır
Hîç maka:m yoktur sensiz ben niçin görümezem
Yunus Emre

Çâre-cû oldukça dermân derd-nâk eyler seni
Ey gönül bu derd-i aşk âhir helâk eyler seni
Ziya Paşa

Pây-mâl olmada âhir şütür-i gerdûne
Padişah ile gedâsı hele yeksân ancak-Bâki

âhir-i bezm-i cihân: Dünyanın eğlence meclisinin sonu.
Dönsün felekte sâgar-ı ikbâli gün gibi
Tâ ona dek ki âhir-i bezm-i cihân olur-Nef'î

âhir-i eyyâm: Günlerin sonu.
Mücerreb bir meseldir ki, cihânda her ne zer' etsen
Muhakkak öyle bir mahsûl alırsın âhir-i eyyâm
Abdülganî Seni (... Yurtman)

âhir-i kâr: İşin sonu.
Hazân zemânını fikr et bahâra aldanma
Bahâr-ı âleme vardır hazân âhir-i kâr
Ulvî (Terzizâde ...)

Yoğiken tilki gibi hîle-güzâr
Yine postu soyulur âhir-i kâr-Sünbulzade Vehbi

Kazma ile başın tıraş ettiren
Âhir-i kâr ayak berberin beğenmez-Kâtibî

âhir-zemân: Son devir, kıyamete yakın devir.
Füsûn-ı gamzesinden fitne-i hatt oldu efzûn-ter
Şer artar gün-be-gün hayr eksilür âhir-zemândır bu
Esad Muhlis Paşa

âhirü'l-emr: İşin sonu.
Âhirü'l-emr olıcak rûz-ı kıyâm
Cismine nâr-ı cahîm ola hırâm-Hakanî

** **evâhir:** Âhirler, sonlar.
Andan sonra gelir evâhir
Bu sınıfta şâir oldu nâdir-Ziya Paşa

** **âhirîn:** 1.Âhir'ler, diğerler,başkalar. 2. Sonra bulunan ve dünyaya ahir zamanlarda gelmiş olan kimseler.
Oldu mevcûdât nûr-ı vechin ile şu'le-dâr
Yâ Resûlullah sensin evvelîn ü âhirîn-Âdile Sultan

** **âhirûn:** Son zamanda gelenler; diğerler, başkaları.
Feth-i İstanbul'a firsat bulmadılar evvelîn
Feth edip Sultân Muhammed dedi târîh âhirûn
Mahmut Paşa-yı Velî

* **âhir-bîn:** Her şeyin sonunu gözünün önüne getiren, işlerin sonunu gören, akıllı. **c. âhirbînân.**
Merd-i âhir-bîn olur mu mâil-i dünyâ-yı dûn-Lâ

âhire: (عاهِره) Ar. Zina yapan kadın, zinâkâr.
Mânend-i gayûr âharı bir pârelik ettin
Nâmûsunu meydâna düşüp âhirelerle
Nevres-i Kadîm

âhiret: (آخرت) Ar. Ölümden sonra insanın ulaşacağı âlem.
Devlet için mücâhede, cennet için duâ
Değmez bu renc ü zahmete dünyâ vü âhiret
Enderunlu Fâzıl

Dünyâda i'tibârına halkın ne i'tibâr
Cehd eyle âhirette azîz ol cinân gibi
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

Dilinden âhiret hiç düşmüyor ey Müslümân lâkin
Onun hakkında âtıl bir heves mahsûl-i idrâkin
Mehmet Âkif

âhirîn, âhirûn: (آخرون آخرين،) bk. âhir.
ahissâ: (اخسّا) Ar. Hasîs'ler, cimriler, pintiler.
Zâhirî servete ka:ni' olur ehl-i dünyâ
O ahissâya meğer kim has u hâşâk yeter
Hersekli Ârif Hikmet

ahkâm: (احْكام) Ar. Hüküm'ler, emirler, buyrultular.
Gerçi kim kişver-i vîrâne-i kalbimde benim
Azl ü nasb eylemez icrâ-yı rüsûm-ı ahkâm-Nâbi

Eb ü cedd ile tefâhür eden ebced-hânın
Ehil olan redd ü kabûlüne verir mi ahkâm-Nef'î

Atâlet fıtratın ahkâmına mâdâm ki isyândır
Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insândır
Mehmet Âkif

ahkâm-ı asr: Asrın hükümleri.
Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten
Namık Kemal

ahkâm-ı hâdisât: Hadiselerin hükümleri.
Hikmet, teka:bül üzredir ahkâm-ı hâdisât
Elbet eder verâ-yı safâdan keder zuhûr
Hersekli Ârif Hikmet

ahkâm-ı İlâhiyye: İlâhî hükümler.
Ahkâm-ı İlâhiyye'yi ettin bize ta'lîm
Ey hâce-i kevneyn edip îsâr-ı cevâhir-Rızâyî

ahkâm-ı kazâ: Kaza hükümleri.
Ahkâm-ı kazâ mevkî'-i tahkîka gelince
Hîç kimse hakîkatte güneh-kâr bulunmaz
Yenişehirli Avni

ahkâm-ı kader: Kaderin hükümleri.
Saçtığı envârı a'lâm-ı zafer
Açtığı esrârı ahkâm-ı kader-Ziya Paşa

ahkâm-ı rü'yâ: Rüya hükümleri.
Bilip ahkâm-ı rü'yâyı vü fetvâyı vü takvâyı
Ola evsâfını akvâlini a'mâlini muslih-Nuri

ahkâm-ı şer'ullah: Allah'ın şeriat hükümleri.
Kurup bir dâm-ı tezvîri komuşlar mahkeme nâmın
Hani seccâde-i hazret hani ahkâm-ı şeru'llah
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

ahkâm-ı vakt: Zamanın hükümleri.
Kej-düm-nihâd olanlara ikbâl eder bu çarh
Ahkâm-ı vakti, bak sâate, akrebindedir
Sâlim (Trabzonlu ...)

ahkar: (احقر) Ar. Hakîr'den; çok hakîr, çok haysiyetsiz ve itibarsız, değersiz olan.
Âdetin olsa tevâzu' ehl-i kibr ü nahvetin
Bezmine varsan olursun her nazarda ahkarı-Münîf

Âdetin olsa tevâzu' ehl-i kibr ü nahvetin
Bezmine varsan olursun her nazarda ahkarı
Nazîm (Yahyâ ...)

İlm-i lednüyi bilen demez diyenler bilemez
Kendini ahkar tutandır Âdile sâhib-safâ
Âdile Sultan

ahkar u âciz: Âciz ve değersiz.
Bir garîb abdim ahkar u âciz
Ey garîbe muîn olan Allah-Hızır Ağazâde Saîd

ahkem: (احْكم) Ar. Hikmet'ten; 1.Çok bilgili ve akıllı olan. 2. En çok hükmeden.
Etti emr, ehline teslîm emânâtı Hudâ
Ne olur emr-i İlâhî daha bundan ahkem-Nâbi

ahkemü'l-hâkimîn: Hüküm verenlerin en güçlüsü Allah (c.c.).
Halîfendir ey ahkemü'l-hâkimîn
Onun lûtfuna müftekırdır zemîn-Muallim Nâci

ahker, ahger: (آخْكر) Far. Ateşte yakılan kömür, ateş koru.
Yazık! Şu neş'emi tesmîm ederdi hiss-i firâk
Düşerdi rûhuma her ayrılışta bir ahker
Tevfik Fikret

Ol nazm-ı güzîn turur ser-â-ser
Âteş-kedede misâl-i ahker-Ziya Paşa

Derûnuma düşecek bir cehennemî ahker
Recaizade Ekrem

ahker-i nâr-ı firâk: Ayrılık ateşinin koru.
Ahker-i nâr-ı firâk etti çü nûr-ı ârızın
Yeridir karşında yanmak eylesem sevdâ Latîf-Âhî

ahker-i sûzân: Yakıcı ateş koru.
Tab'-ı vakka:dın eger âteş-i rahşân görse
Kızara ahker-i sûzân nitekim dâne-i nâr-Bâki

Ol nazm-ı güzîn turur ser-â-ser
Âteş-kedede misâl-i ahker-Ziya Paşa

* **ahker-pâre:** Ateş parçası.

Sînede her dâg-ı sürh andan bir ahker-pâredir
Sûz-ı firkatle dil olmuştu firûzân bir ocağ-Nef'î

* **ahker-sûz:** Ateş korunu yakan.

Sîne-i âşık ne mümkün dâg-ber-dâg olmamak
Dûd-ı âh-ı hasret-i rûyunla ahker-sûzdur-Nailî

ahlâf: (اخْلاف) Ar. Halef'ler, birinin yerine geçenler.

Ayrıldı bizimle çünki eslâf
Varsın bizi de ayırsın ahlâf-Ziya Paşa

Şükrânla vedâ' ettiğimiz câm-ı fenâya
Son pendimiz ahfâda devâm olsun erenler
Yahya Kemal

Yemiş içmiş selef bezm-i sühandan şimdi ahlâfe
Tenakkul etmeğe esmâr-ı nazmın hâmı kalmıştır
Ahmet Cevdet Paşa

ahlâk: (اخْلاق) Ar. 1. Hulk'lar, insanın vasıflandığı ruhî ve zihnî yapısı, beğenilecek nitelikleri. 2. İyi, doğru, güzeli öğreten ilim.

Hem zîver-i ahlâkıla hôş zât-ı melek-hû
Hem behcet-i endâm ile meh-peyker-i âlem-Neşâtî

Felek tebdîl-i ahlâk eyleyip adle salâ etti
Zemâne el çekip ağyârdan âlem-penâh etti
Bağdatlı Rûhî

Tagayyür eylemişdir âlemin ol rütbe-i ahlâkı
Bize nakli tevârîhin gelir gûya yalan şimdi-Lâ

ahlâk-ı hüsn: Güzel ahlâk.

Âsıfâ girmedi Hakka ki kef-i eyyâma
Zât-ı pâkin gibi mecmûa-i ahlâk-ı hüsn-Nedîm

ahlâk ü edeb: Edep ve ahlâk.

Sa'y etmeli tahsîl-i kemâlâta taabla
Ahlâk ü edeble
Kesb-i hüner ü feyz-i cihân bî-taab olmaz
Olmaz gözüm olmaz-Ali Emîrî (Emîrîzâde Emîrî)

ahlâm: (احْلام) Ar. 1.Hulm'lar, rüyalar. 2. Düş azmalar.

Kör olur mâ-hasal o kimse ki_ola sana adû
Ger hirâsınla revâ görmese a'dâ ahlâm-Ziya Paşa

Kalan taht-ı nüfûzunda bu gün azgâs-ı ahlâmın
Olur mağlûbu yarın bir takım evhâm ü âlâmın
Abdülhak Hâmit

ahlâm-ı şegaf: Delicesine sevilen rüyalar.

Gösterdiğin ahlâm-ı şegâf muğfil ü müskir
Ey nevm-i huzûzât-Tevfik Fikret

ahlât: (اخْلاط) Ar. Hılt'lar, 1. Karışan şeyler. 2. İnsan vücudunda var olduğu sanılan dört unsur (kan, salya, safra, dalak: ahlât-ı erbaa).

ahlât-ı ma'siyet: Âsilik karışıklıkları.

Ahlât-ı ma'siyetle alîl oldu cân-ı zâr
Ey afv-ı çâre-sâz inâyet zemânıdır-Nâbi

ahmak: (احْمق) Ar. Akıl ve ferâsetten boş olan. c. ahmaka:n.

Âkıl nereden gördü bu ciddî harekâtı
Ahmak neden öğrenmedi âdâb-ı hayâtı
Mehmet Âkif

Dünyâya gönül bağlayan âdem olur ahmak-Âmidî

** **ahmaka:n:** Ahmaklar.

Şol ahmaka:n ki rişte-i tûl-ı emel ile
Dünyâda kâma ermek için gör neler çeker
Esad (Mehmet ... Efendi)

Ahmed: (احْمد) Ar. Hamd'den; 1.Medh ü senâya çok lâyık olan, çok memdûh olan. 2. Peygamber efendimizin şerefli isimlerindendir.

Ay ile gün felekte aks-i rikâb-ı Ahmed
Bunca şeref melekte ihsân-ı bâb-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

Nûr-ı hidâyetiyle âlem münevver oldu
Fer ile tâli' oldu çün âf-tâb-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

Ahmed-Muhtar: Hz. Muhammed (s.a.s.)

Şüphe yok ki feyz-i Ahmedî'dir
Bir mu'cize-i Muhammedî'dir-Lâ.

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim
Şeyh Galip

Ne aceb fazlına nâ-dân eğer inkâr etse
Etti mi Ahmed-i Muhtâr'a Ebû Cehil ikrâr-Bâki

Ahmed-i Mürsel: Mürsel olan Hz. Muhammed (s.a.v.).
Mihr-i eflâk-ı nübüvvet, mâh-ı burc-ı asfiyâ
Ahmed-i Mürsel ki âlem na'tın eyler rûz u şeb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **Ahmed-nâm:** Ahmet isimli.
Cenâb-ı Hâfiz-ı dîn Hazret-i Paşa'yı Ahmed-nâm
Ki nâmın nakşeder erbâb-ı dil levh-i fuâd üzre
Nef'î

* **Ahmedî:** 1. Ahmet'le ilgili. 2. Hz. Peygambere ait olan ve onunla ilgili olan her şey.
Sen ki huccet-i dîn-i Muhammedî ve kıbâle-i
âyin-i Ahmedî'sin-Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

Ahmedî: (احْمدى) bk. Ahmed.

ahmer: (احْمر) Ar. Kırmızı renkli, kızıl olan, sürh olan.
Ayrı düşelden yanağın benlerinden eyledi
Dâg-ı hasretle yüregin lâle-i ahmere kara
İbn-i Kemal

Bilirsin çünkü bastırır imiş acıyı acı
Ayağın kesme sun bîmâr-ı hecre âb-ı ahmerden
Refî-i Âmidî

Sahbâ-yı sürhi çeşmime yâkût-ı ahmer et
Şeyh Galip

Mu'cize enfâsın ey verd-i ahmer
Ne Mesîhâ'da var ne Meryem'de var-Dertli

ahrâ: (احرا، احرى) Ar. Lâyık, münâsib, şâyeste, uygun.
Yûsuf-ı devrânsın ahrâdır gulâm olmak sana-Lâ

İndimde medîhalar şereftir
Memdûh değilse medha ahrâ-Muallim Naci

ahrâr: (احْرار) Ar. Hürr'ler, soyunda köle ve cariye olmayanlar.
Asrımızda fark olunmaz oldu ahrâr u abîd
Ziya Paşa

Allah Allah nidâsıyle muhâcim ahrâr
Tepelerden boşalıp sâika-vâr ü kahhâr-Yahya Kemal

* **ahrâr-âne:** Hür olanlara yakışacak tarzda "hürrâne" şeklinde de rastlanır.
Deminde seyr idik te'sîrî ahrâr-âne öttükçe
Dil-i âvâreyi hâhiş-güzârı dâm eder bülbül
Pejmürde Ekrem

ahsen: (احْسن) Ar. Daha güzel ve yaraşır olan; en güzel.
Bilmek, elbette, değil mi ahsen
Sorsalar "Ben onu bilmem" demeden-Nâbi

Şüphesiz bâkiredir müstahsen
Dürr-i nâ-süftedir elbet ahsen-Sünbulzade Vehbi

İnsânda bulunmaz bu ahsen sûret
Melek midir bu hüsn-i mâh dediler-Emrâh

Târ-ı zülfün dil-i âvâreye zencîr ettim
Ahsen vechile dîvâneye tedbîr ettim-Garîbî

Çeşm-i Hak-bîni pek ahsen idi
İki şeh-bâz-ı şikâr-efgen idi-Hakanî

ahsen-i hâl: En güzel iyi hâl.
İşte Allah murâd eyleyicek böyle olur
Sa'b olan emri eder ahsen-i hâl ile tamâm-Nâbi

ahsen-i hasâil: Yaratılıştan gelen huyların en güzeli.
Görünce hakkı kabûl ahsen-i hasâildir
Kabîh hulk olamaz âdemin inâdı kadar
Âsaf (Nâfia Nâzırı Mahmut Celâleleddin Paşa)

ahsen-i insân: İnsanın en güzeli.
Sûret-i cismânîye kılma nazar gir içeri
Hak Ta'âlâ öğdüğü ahsen-i insân bundadır
Ümmî Sinan

ahsenü'l-kısas: Kıssaların, hikâyelerin en güzeli (Hz. Yûsuf sûresi).
Mısr-ı cemâle Yûsuf-ı sânî misin nesin
Kim dâstânın oldu senin ahsenü'l-kısas
Cem Sultan

ahsen-i mevcûd: Var olanın en güzeli.
Vaktidir nîk ü bede tahvîl eden her sûreti
Vakt olur kim akbah-i şey' ahsen-i mevcûd olur
Nevres-i Kadîm

ahsen-i takvîm: En iyi, en güzel kıvamda. 2. mec. insan.
Hâssiyetini ahsen-i takvîmin ahz edip
Hasr eylemiş vücûduna Sâni' letâfeti-Nâbi

Yegâne hüsn-i İlâhî odur Cemâlullah
Cihâna ahsen-i takvîmden ıyân olalı-Yahya Kemal

* **ahsent(e):** Pek iyi, âlâ.
Bu hüsn-i dil-ârâyı gören vâlih olup der
Ahsente zihî hüsn takaddes ve te'âlâ-Cem Sultan

Vassâfısın o serv-i kaddin râsttır bu kim
Tab'-ı bülend-tab'ına ahsent Bâkiyâ-Bâki

Ahsente zihî kad ki kıyâm ettiği demde
Tahkîk-i kıyâmet kılar ol ka:met-i dil-cû-Nizâmî

ahşâb: (اخشاب) Ar. 1.Haşeb'ler, keresteler. 2. Tahta, keresteden yapılmış olan binalar.
Bu vatandaş biraz ahşapla, biraz kerpiçten
Yapabilmiş bu güzellikleri birkaç hiçten
Yahya Kemal

ahter: (اختر) Far, 1.Yıldız, kevkep, necm. 2.mec. Talih, baht. c. ahterân
Güneşten nûr alan meh-tâba tuttum tab'-ı mir'âtın
Fazâil âs-mânının Behiştî ahteri oldum-Behiştî

Hâl-i ruhsârından anla hâlimi etme suâl
Âşıkın baht-ı siyâhı ahterinden bellidir-Vecdî

Kubbe-i âsumân altında ahterân
Hep olur iken nigerân-Abdülhak Hâmit

ahter-i baht: Talih yıldızı.
Şerâr-ı nâr âhımdır yakan eflâki ser-te-ser
Anunçün ahter-i bahtım yatar hâkister altında
Ömer Bey (Hayâli Bey'in oğlu)

ahter-i besîm: Gülen yıldız.
Gönül o duhteri her ahter-i besîme sorar
Gönül o Zühre'yi ezhâr ile nesîme sorar
İsmail Safâ

ahter-i dümbâle-dâr(dünbâle): Kuyruklu yıldız.
Âhir-i zemân-ı fitne-i hüsne nişânedir
Yârin ki hâli ahter-i dümbâle-dâr ola-Belîğ

ahter-i efsürde: Donuk yıldız.
Döner her bir şerer bir ahter-i efsürde endâma
Vezân oldukça sarsar kürre-i âteş-feşân üzre
Ziya Paşa

ahter-i ferhunde: Uğurlu yıldız.
Eğerçi gök yüzünde ahter-i ferhunde fer çoktur
Hani hâl-i ruhun mânendi bir rûşen-güher-i kevkeb
Bâki

ahter-i hâtem: Son yıldız.
Burc-ı devlettir eli eylese peydâ ne aceb
Hey'et-i mâh-ı nev ü sûret ahter-i hâtem-Bâki

ahter-i matlab: Beklenen yıldız.
Ahter-i matlabım âfâk-ı felekten doğmaz
Günde bin şey doğurur leyle-i hublâ-yı adem
Âkif Paşa

ahter-i sa'dî: Saadete ait yıldız; saadet yıldızı.
Burûc-ı çerh-i kemâlâtın ahter-i sa'dî
Halîfeler halefi ma'rifet gülsitânı
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

ahter-i sâkıb: Parlak yıldız.
Semendi seğredende lâmi' olmuş ahter-i sâkıb
Sipâhı depredende mevce gelmiş bahr-i Ummân'dır
Fuzûlî

ahter-i tâli: Şanslı, talihli yıldız.
Ahter-i tâliim odur gûyâ-Abdülhak Hâmit

** **ahterân:** Ahter'ler, yıldızlar.
Kubbe-i âsümân altında ahterân
Hep olur iken nigerân-Abdülhak Hâmit

* **ahter-şümâr:** Gece uyuyamayan, uykusuz kalan kimse.
Ettim ahter-şümâr, çeşm-i teri
Bu şebin yok mudur aceb seheri?-Muallim Nâci.

âhû: (آهو) Far. 1.Ceylan ve karaca, gazâl. 2.mec. Dilber, mahbûbe. 3.mec. Güzel, cazibeli göz. **c. âhûvân.**
Şîrler pençe-i kahrımda olurken lerzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek
Selîmî (Yavuz Sultan Selim I)

Hoten âhûsu ise tutmaz efâzıl makbûl
Bir gazâlin ki erâzilden ola sayyâdı-Hakanî

Feyz-i tıynet başkadır, şûhî-i sûret başkadır
Her gazâli sanma kim deşt-i Hoten âhûsudur
Koca Râgıp Paşa

âhû-yı çerende: Otlayan ceylân.
Bir şeb-pere-i hufte, bir âhû-yı çerende
Vermişti bu nüzhet-gehe bir vahşet-i nermîn
Cenap Şahabeddin

âhû-yı Çîn- i Hıtâ: Çin Hıtâ'sının ceylânı.
Hûnî gözü yüzüme kıya baksa vechi var
Kim zaʿferâna meyl eder âhû-yı Çîn-i Hıtâ
İbn-i Kemal

âhû-yı Hatâ: Hatâ ülkesinin âhûsu.
Çeşmin âhû-yı Hata vü müşg-i Çîn'dir saçların
İbni Kemal

âhû-yı harem: Harem güzeli.
Âhû-yı harem sayd-ı çerâgâh değildir-Nâilî

âhû-yı müşgîn: Mis kokulu ceylân.
Hem-dem olmayıcak ol âhû-yı müşgîn hatt ile
Ey nesîm-i seherî dest-i Huten'den ne biter
Necâtî Bey (olmayıcak: olmayınca.)

âhû-yı nâzende: Nazlı ceylân.
Şemîm-i nâfeye dâir sabâda var bir eser
Aceb o âhû-yı nâzende kâkülün mü tarar-Lâ

âhû-yı pençe-zen: Pençe vuran ceylân.
Eğer verseydi kahrî takvîd hayl-i zaîf-âne
Olurdu mâda âhû-yı pençe-zen derende-i şîr-âne
Üsküdarlı Hakkı Bey

âhû-yı Tatâr: Tatar âhusu.
Rûyında zülf ham-be-ham ü hâl müşg-bâr
Sahrâ-yı Çîn ü nâfe-i âhû-yı Tatâr-Rızâyî

** **âhûvân:** âhû'lar, ceylanlar.

âhû-vân-ı zâr: inleyen ceylanlar.
Dendân-ı şîre lokma olur âhuvân-ı zâr
Bir gûsfendi tuʿme kılaır gürg-i cân-şikâr
Ziya Paşa

* **âhû-bere:** Ceylan yavrusu.
Ger olsa münteşir fermân-ı adli kûh u sahrâya
Uyur âhû-bere zânû-yı şîr-i jiyân üzre-Nefʿî

* **âhû-nigâh:** 1. Âhû bakışlı. 2. mec. Yakınlıktan çekinen güzel.
Vech-i mâh âhû-nigâh çeşmi siyâh kâkül siyâh
Câm elde şuʿle dilde ol şeh-i hûbânı gör
Âdile Sultan

* **âhû-vâne:** Âhû gibi.
O âhû-vâne nigehler müşîr-i vahşettir-Nâbi

âhûr: (آخور) Far. At, öküz, inek gibi hayvanların barındığı yer, dam, ahır.
Masraf-ı âhûrde oldukça zebûn
Yorulur atlı yayadan füzûn-Nâbi

O pâk dil ki ederse tevâzuʿundan eder
Istabl-ı hâsına Efrâsiyâbî mîr-âhûr-Nâbi

* **âhûr-sâlâr, emîr-âhûr:** Ahır beyi, ahır müdürü demekse de dilimizde emîr-âhûr kullanılmış ve bugüne İmrahor semti kalmıştır:
Biri der-bânı olurdu biri mîr-âhûrı
Gelseler âleme devrinde Peşeng ü Dârâ-Nefʿî

ahvâl: (احْوال) Ar. 1.Hâl'ler, bulunuşlar, oluşlar. 2. Var olmanın sâbit olmayan işaretleri.
Hiç sorma mübtelâların ahvâli bellidir
Sen bî-vefâya dil verenin hâli bellidir-Âgâh

Tasavvur eyledim ahvâlini çok kerre dünyânın
Nihâyet sûret-i "daʾ mâ keder huz mâ safâ" buldum
Hersekli Ârif Hikmet (daʾ mâ keder huz mâ safâ: el için yanma nâra, yak çubuğunu safânı ara veya al safâyı ver cefâyı)

ahvâl-i âlem: Âlemin hâlleri.
Yeter tenezzül-i ahvâl-i âleme bu delîl
Gelende kimse mi var kim giden yerin tuttu
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)

ahvâl-i bâzgûne-i dehr: Dünyanın uğursuz durumları.
Ahvâl-i bâzgûne-i dehr oldu bî-sebat
Devlet midir bu devlet-i yek-rûze-i hayât
Ziya Paşa

ahvâl-i cihân: Cihanın hâlleri.
Ahvâl-i cihânı seyredip görmedeyim
İşrettir kâr-ı ömr bâkîsi yalan-Yahya Kemal

ahvâl-i dil-i gam-perver: Gam artıran gönlün durumları.
Bî-niyâz olsan ederler muztarib ehl-i niyâz
Sana arz ettikçe ahvâl-i dil-i gam- perveri
Nazîm (Yahyâ ...)

ahvâl-i gam-ı ışk: Aşk gamının durumları.
Şerh eyleme ahvâl-i gam-ı ışkı Cinânî
Tafsîlini derd-i dil-i nâ-şâdın işittik-Cinanî

ahvâl-i halk: Halkın durumları.
Etme ahvâl-i halkı istifsâr
Nakl edersem keder verir zîrâ-Osmânzâde Tâip
ahvâl-i hilâl: Ayın hâlleri.
Âgâh olagör dehrde ahvâl-i hilâle
Âlemde, dilâ, olma heves-kâr kemâle
Sünbulzade Vehbi
ahvâl-i Kıyâmet: Kıyamet durumları.
Bir dem sanemâ ka:met-i servinle kıyâm et
Tâ kim bize zâhir ola ahvâl-i Kıyâmet-Figânî
ahvâl-i maʿlûm: Bilinen hâller.
Müdâvât-ı ilel nisbetledir ahvâl-i maʿlûma
Asâdan özge, çeşm-i kûra mîl-i tûtiyâ olmaz
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)
ahvâl-i perîşân: Perişan durumlar.
Küfr-i zülfün salalı rahneler îmânımıza
Kâfir ağlar bizim ahvâl-i perîşânımıza-Fuzûlî
ahvâl-i rakîb: Rakiblerin durumları.
Kimdir ey şûh aceb mazhar-ı lûtfun bilsem
Baktım ahvâl-i rakîbe o da me'yûs gibi
Koca Râgıp Paşa
ahvâl-i reâyâ: Bakmakla yükümlü olunan halkın durumları.
Mâlikin fiʿlini görmez memlûk
Bilmez ahvâl-i reâyâyı mülûk-Nâbi
ahvâl-i sıbt-ı Ahmed: Ahmed (Hz. Muhammed)'in torununun durumları.
Anıp ahvâl-i sıbt-ı Ahmed'i aşr-ı Muharrem'de
Yezîd ü kavmine kim laʿnet etmezse Yezîd olsun
Kâzım Paşa
ahvâl-i tabʿ-ı arz: Yerin tabiat durumları.
Eyler tafsîl tûl u arzın
Söyler ahvâl-i tabʿ-ı arzın-Ziya Paşa
ahvâl-i visâl: Kavuşma durumları.
Şimdi ber-akstir ahvâl-i visâl ü hicrân
Vaslına mahrem idik hicrine bî-gâne idik-Nâbi
ahâl-i ümem: Ümmetlerin durumları.
Ne safâdır bilesin hâl-i ümem
Cümle mazbûtu ola ahvâl-i ümem
Sünbulzade Vehbi
ahvel: (احْوَل) Ar. Gözü şaşı olan adam ve şaşı göz.
Görmez misâl-i ka:metin çeşm-i râst-bîn
Ahvel baka meğer ki görenler nazîr ona-Bâki

Doğru bak ahvâle, ey ahvel, olup vahdet-şinâs
Nûr birdir olsa da mısbâh-ı pertev-zâ iki
Hasan Hilmi (Kıbrıs Müftüsü ... ...)
Yüzüme eğri bakamaz zîrâ
Feleğin çeşm-i ahveli görülür-Nefʿî
* **ahvel-nigâh:** Şaşı bakışlı.
Zât-ı Hak, etmekle gafil iştibâh, olmaz iki
Âftâbı görse de ahvel-nigâh olmaz iki
Namık Kemal
ahyâ: (احيا) Ar. Hayy'ler, diriler, canlılar.
Maraz ki muhrib-i bünyân-ı halktır her ân
Belâ-yı mübrem olur savletiyle ahyâye-Ferit Bey
ahyâr: (اخيار) Ar. Hayyır'lar; iyi ve değerli olan kimseler.
Kıldı ahyâr u eşirrâyı medâr-ı rifʿat
Birisi evc-i saâdette birisi ber-dâr-Cinânî
ahyâr-ı evliyâ: Velilerin değerlileri.
Dil-haste-gân-ı aşka verir neşve-i hayât
Kem-ter gıdâ-yı dârûyu ahyâr-ı evliyâ-Nâbi
ahz: (اخذ) Ar. Alma, alınma, kabul etme, kendi tasarrufuna alma.
Hâssiyetini ahsen-i takvîmin ahz edip
Hasr eylemiş vücûduna Sâniʿ letâfeti-Nâbi

Fârık-ı hikmet olmalı evvel
Sonra ahz etmeli onu ne güzel-Ziya Paşa
ahz-ı bâc: Vergi alma.
Böyle bî-hâsıl Hanîfâ hattı gelsin mi onun
Ol yükün tutmuş güzelden ahz-ı bâc etmez misin
Hanîf Efendi
ahz-i iber: İbretler alma.
Her vâkıa bir ders-i hikemdir nazarında
Her derd ü belâdan dahi ahz-i iber eyler-Şinasî
ahz-ı kab: Kabı alma.
Köfte-hôr u kâse-lîsi sofradan kovmak muhâl
Bitmeyince aş elinden ahz-ı kab etmek de güç
Sürûrî
ahz-ı nûr: Işık alma.
Âh, o gözler, o kanlı meşʿaleler
Hangi neyyirden ahz-ı nûr eyler-Abdülhak Hâmit

ahz-ı sâr: Öc alma.
Ser-kûy-ı gamdan güzâr eyleriz
Felekden yine ahz-i sâr eyleriz-Keçecizade İzzet Molla

Kîni yok, hîle bilmez, şeytânattan anlamaz,
Kimsenin bed-hâhı olmaz, etmez asla ahz-ı sâr
İsmail Safâ

ahz-ı metâ-ı lûtf: Lütuf malını alma.
Ahz-ı metâ-ı lûtfuna sâhib-sehâların
Nakdî nesi elinde duâdır gedâların
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

ahz ü i'tâ: Alışveriş, alım satım.
Sâde dil, ebleh olup kâr ederim vehmiyle
Ahz ü i'tâya çıkıp aldanan eşhâsa bile
Mehmet Âkif

ahzân: (احْزآن) Ar. Hüzn'ler, hazen'ler, kederler, gam ve gussalar.
Rûşen oldu açılıp dîde-i Ya'kûb-ı emel
Demidir menzil-i işret ola beytü'l-ahzân-Bâki

Gönlünü âyîne-i aks-i ruh-ı cânâne yap
Beyt-i ahzânı Zelîhâ gibi vuslat-hâne yap-Belîğ

Cihân hep devr-i adlinde ser-â-ser hurrem ü şâdân
Gönül zindanî-i künc-i belâ vü beyt-i ahzândır
Riyâzî

Azîz-i Mısr-ı vuslat sûziş-i firkat nedir bilmez
Onu tenhâ-nişîn-i külbe-i ahzân olandan sor
Nazîf (Şeyh Hasan ...Dede)

* **ahzân-şekil:** Hüzünlülerin bulunduğu (yer).
Çâh-ı arza düşicek Yûsuf-ı mihr oldu o dem
Mâh Ya'kûb u felek külbe-i ahzân-şekil-Hayâlî Bey

ahzar: (اخضر) Ar. Yeşil.
Zayf-ı hayâlin erdiği dem çeşm-i eşk-bâr
Silker önüne ahzarı bir iki enâr-Behiştî

Bahr-i Ahzar ne-dürür kulzüm-i cûdunda habâb
Katre-i feyzi nedir ebr-i dür-efşân-ı kerem
Ahmet Paşa

* **âhzari:** Yeşil renkli.
Zayf-ı hayâli erdiği dem çeşm-i eşk-bâr
Silker önüne ahzarî bir iki emâr - Behiştî

âid: (عائد) Ar. Bir kimse veya bir şeyle ilgili olan.
Nedâmettir kusûrundan hicâb eylerse bir âdem
Salâh-ı nefse isti'dâdına âid beşârettir-İsmail Safâ

Yere hakkıyle basarsan sana âidtir yer
Doğacak nûra da hâkimsin ayakdaysan eğer
Midhat Cemal Kuntay

Zarr u nef'-i küfr ü dîn âhar olur âid sana
Sâni'-i âlem ganîdir küfr ü dîninden senin
Muallim Naci

âide: (عائده) Ar. Kâr, kazanç, fayda. **c. avâid.**
Sana senden gayrı aslâ kimseden yok fâide
Merci'-i âlem özündür hep sanadır âide-Gaybî

** **avâid:** Âide'ler, âidât.
Alınır şimdi avâid yerine vaz'-ı girân
Verilir şimdi hedâyâya bedel sâde selâm-Nâbi

avâid-i himem: Gayret kazançları.
Kalem-rev-i keremi vüs'atiyle pehn-i felek
Avâid-i himemi şâmil-i gürûh-ı beşer-Cinânî

âile: (عائله) Ar. Ev halkı, bir evde yaşayan ana, baba ve çocuklar. **c. âilât**
Hevâ-yı cây ile terketti gitti âileyi
O varsa bilmeyerek oynuyor bu hâileyi
Abdülhak Hâmit

Sönsün evler, sürünsün âileler
Kalmasın hırpalanmadık bir yer-Tevfik Fikret

Bir afîf âile sessizliği var evlerde;
Örtüyor fakrı asâletle çekilmiş perde-Yahya Kemal

** **âilât:** Âile'ler.
Lâkin Allah etmesin, bir düşse şâyet âilât
En kavî kollarla, hattâ kalkamaz imkânı yok
Mehmet Âkif

* **âilî:** Âileye mensup, aile ile ilgili.
"Âilî bir inkılâb olsun" diyen me'yûs olur
Çünkü "çıplak" inkılâbâtın rezâlettir sonu
Mehmet Âkif

âjeng: (آژنك) Far. İnsanın çehresinde ihtiyarlıktan veya dargınlıktan meydana gelen buruşukluklar.

âjeng-i çehre: Yüzdeki kırışıklık.
Genç iken ben ihtiyâr oldum senin aşkınla yâr
Gösterir âjenk-i çehrem çektiğim mihnetleri-Lâ.

akab: (عقب) Ar. 1. Arka, sırt. 2. Topuk, ökçe.
Mansûr olur senin akabından giden çeri
Olsun zamîme lutfumuza al şu hançeri
Abdülhak Hâmit

akabât: (عقبات) Ar. Akabe'ler, korkunç hadiseler, tehlikeli anlar.
Elvedâ, ey şerefli yolcu! Hayat
Bir karış yol; fakat şuûn, akabât-Tevfik Fikret

İkmâle kadar fâcia-i devr-i hayâtı
Atlatmaya mahkûm ne mühlik akabâtı!
Mehmet Âkif

a'kal: (اعقل) bk. akl.

akbah, akbeh: (اقبح) Ar. Kabîh'ten; çok çirkin, en yakışıksız.

akbah-i şey: Bir şeyin en çirkini.
Vaktidir nîk ü bede tahvîl eden her sûreti
Vakt olur kim akbah-i şey' ahsen-i mevcûd olur
Nevres-i Kadîm

akd: (عقد) Ar. 1.Bağlamak, bend etmek. 2.. Nikâh. 3. Düzenleme, kurma. **c. ukûd.**
Zabt u rabt u hall ü akd kişverin edip murâd
Etti ol düstûru sadre zîver-i mecd ü celâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

akd-i bend: Bağlama düğümü.
Öyle nâzik kim nitâk-ı mû-miyânı yâr-veş
Akd-i bendi rişte-i rûh-ı hayâlidir sözüm
Yenişehirli Avni

akd-i lisân: Dil düğümü.
Şâir-i sırdır hevâ-yı rûzgârım hâme-veş
Vasf-ı zülf-i dil-rübâ akd-i lisân olmaz bana
Ziya Paşa

akd-i nükte: Nükte bağlama.
Belki ka:nûn-ı sühande hall ü akd-i nüktede
Hikmet-i fikr ü hayâlin feylesof-i ekberi-Nef'î

Zulmetin nûru, küsûfun keşfi, hecrin vaslı var
İnkıbâzın bastı, usrün yüsrü, akdin faslı var-Lâ

akd-i sohbet: Sohbet düzenleme; nikâh etmek.
Evka:tını eyleme izâat
Nâ-dân ile etme akd-i sohbet
Abdullah Vassâf (Akhisarlı Şeyhülislâm ...)

akd-i uhuvvet: Kardeşlik bağı.
Akd-i uhuvvet etti nesîm-i bahâr ile
Âvârelikte nükhet-i pâ-der-hevâ-yı gül-Nâbi

akd-i zülf: Saç bağı.
Kondurdu gerd hattın âyîne-i murâda
Kufl urdu akd-i zülfün gencîne-i visâle-Fuzûlî

** **ukûd:** 1. Akid'ler, ukde'ler, düğümler. 2. Karar verilip rabt olunan hususlar.

ukûd-ı ribka-i a'sâr: Asırların bağlı düğümleri.
Silkip ukûd-ı ribka-i a'sârı, en çetin
Bir uykudan uyandırır akvâmı dehşetin
Tevfik Fikret

akdâh: (اقداح) Ar. Kadeh'ler, bardaklar, içki kapları.

akdâh-ı harâbât-ı cihân: Cihanın eski kadehleri.
Yaldızlanmış akdâh-ı harâbât-ı cihân
Ümîd ile, bûseyle, nevâzişle tabîat
Cenap Şahabeddin

akdâm: (اقدام) Ar. Kadem'ler, ayaklar.

akdâm-ı küşt-gîr-i kühen: Eski güreş tutanın ayakları.
Akdâm-ı küşt-gîr-i kühenden muhâldir
Olmak güşâde ukde-i zânû-yı mağfiret-Nâbi

akdem: (اقدم) Ar. Kadîm'den; çok önce ve evvel olan, önemli, ehemmiyetli olan.
Bu mevsimlerde ümmîd-i tama' lutf-ı edânîden
Nisâr-ı âb-rûy etmekten akdem re'y-i fâsiddir-Nâbi
Lîki esahh târih-i Ya'kûbî budur anla vü pes
Ki onların târihidir akdem kamusından ayân
Türk Firdevsîsi (Firdevsî-i Rûmî)
Ona derlerdi nebîyü'l-akdem-Hakanî

akdes: (اقدس) Ar. Kuddûs'den; en kutsal, en kudsî.
Tasvîr-i gayre kılma mahal kalb-i akdesi
Esnâma mesken eyleme Beytü'l-Mukaddes'i
Usûlî (Yenice Vardarlı ...)

Görün ey mâh-ı cihân-ı melekût-i akdes
Görün ey lem'ası bin mâha değen cânânım
Abdülaziz Mecdî Efendi

akfâl: (اقفال) Ar. Kufl'lar, kilitler.
Sabâh-ı îd eder efvâhını pür-hande etfâlin
Dekâkînin dehânın ser-be-ser bend etmek akfâlin
Nâbi

âkıbet: (عاقبت) Ar. Son, netice, en sonra, en sonunda. **c. avâkıb.**
Tâc u taht-ı saltanat ber-bâd olur çün âkıbet
Kendini âlem serîrinde Süleyman oldu tut
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Işk eteğin tutmak gerek âkıbet zevâl olmaya
Işktan bir elif okursan kimseden suâl olmaya
Yunus Emre

Zen-i mekkârdır dünyâ onun âline aldanma
Çekersin âkıbet mekrin kalender ol kalender ol
Arşî Dede

âkıbet-i ye's-engîz: Üzüntülü son.
Bu nasıl âkıbet-i ye's-engîz
Ne zelîl oldu bakın ömr-i azîz-Abdülhak Hâmit

âkıbetü'l-emr: İşin sonunda.
Sâkî mey-i Bâkî'yi getir bezme safâ ver
Çün kâr-ı cihân âkıbetü'l-emr fenâdır-Bâki

** **avâkıb:** Âkıbet'ler, sonuçlar, neticeler.
Eder kazâ giderek kâm-ı gayre hıdmet-kâr
Avâkıbın biliriz sad-hezâr hôd-gâmın-Nâbi

* **âkıbet-bîn:** Sonunu gören, sonunu düşünen. bk. âkıbet-endîş.
Seyreder eşk-i gül-âbı hande-i gül goncada
Âkıbet-bîn eyleyenler dîde-i irfânını-Nedîm

Bu fikr ile fahr-i âkıbet-bîn
Bünyâd-ı halâsa verdi temkîn-Nâbi

* **âkıbet-endîş:** Sonunu düşünen. bk. âkıbet-bîn.
Kâmil odur her nefes âkıbet-endîş ola
Sonunu fikr etmeyen sonra peşîmân olur
Nahîfî (Süleyman ...)

âkıl: (عاقل) bk. akl.

âkım: (عاقم) bk. akm.

akib, akab: (عقِبْ) Ar. Akeb'den; bir şeyin hemen arkası, bir zaman ardı.
Akibinden erişir feyz-i sabâhı akşamın
Koca Râgıp Paşa

akib-i câh: Mevki sonrası.
Neş'e-i ikbâl-i dünyâya mürâdifdir humâr
Her akib-i câhda idbâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

* der-**akib:** Hemen.
Bir husûsun bakan bidâyetine
Bakmalı der-akib nihâyetine-Muallim Nâci

* **akîb:** 1. Bir diğerinin arkasından gelen. 2. Resüllerin arkasından gelen (Hz. Muhammed (s.a.v.).

akîb-i kevkebe-i iştihâr: Şöhret bulmuş yıldızların sonrası (Hz. Muhammed).
Cemâle âfet-i hattır kemîn firsattır
Akîb-i kevkebe-i iştihârı biz biliriz-Nâbi

akîde: (عقيده) Ar. Bir çeşit şeker.
Ver cânı, Emriyâ, o leb-i hâldârına
Almaz mısın akîdeyi miskî bahâsına
Emrî-i Kadîm (Edirneli...)

Bârekallâh zehî güzîde maka:l
Her sözü sükker-i akîde misâl-Gelibolulu Âli

âkif: (عاكف) Ar. 1. Bir işte sebat ve ısrar eden. 2. İbadet eden. **c. akûf, âkifûn.**
Ah olsa idim şu sırra vâkıf
Nerden girip oldun anda âkif-Muallim Nâci

âkif-i künc-i ferâğ: Feragat köşesinde ibadet eden.
Âkif-i künc-i ferâğ olsun selâmet isteyen
Ehl-i nekbetten ırâğ olsun saâdet isteyen-Cinânî

akîk: (عقيق) Ar. Yemen civarında çıkan malûm bir çeşit kırmızı, beyaz, kahverengi taş ki yüzük yaparlar.
Ger terbiyet gözüyle hâk-i siyâh baksan
La'l ü akîk ola seng misk ü abîr ola gil-Nizâmî

akîk-i Yemen-i cûd u atâ: Cömertlik ve ihsan Yemen'inin akîki.
Bî-bahâ oldu akîk-i Yemen-i cûd u atâ
Bahr-i lûtfunda bitelden berü mercân-ı kerem
Cem Sultan

Dedim lebin ki Âb-ı Hayât'ı hacîl kılar
Mercân mı ya akîk-i Yemen dedi ikisi de-Şeyhî
âkil: (آکل) Ar. Ekl'den; yiyici, yiyen; içen.
Âkil ol cânâ getirme bed rakîbi aklına
Terk-i nâ-ma'kûl eder ma'kûlü idrâk eyleyen
Enverî

âkil-i hûn: Kan içen.
Bilsem ey kargalar, ki âkil-i hûn
Her karanlık sizinledir meşhûn-Tevfik Fikret
akîm: (عقیم) bk. akm.
âkis: (عاکس) bk. aks.
akkâm: (عکّام) Ar. 1.Çadır mehteri.2. Deveci, katırcı, yük kaldıran hizmetçi. akkâm başı: Hac münasebetiyle gönderilen hademe başı.
Ol cân-fezâ suhanlerin ol şûh edâların
Akkâmlar lisânına olsun mu nisbeti-Nâbi

Kimi sâyis kimisidir akkâm
Sarınıp şemle bürünmüş ihrâm-Sünbulzade Vehbi
akka:r: (عقّار) Ar. İlaç yerine kullanılan ot veya kök.
Etmiş eczâ-yı akka:rı Hudâ
Maraz u illete esbâb-ı şifâ-Nâbi
akl, akıl: (عقل) Ar. İnsan zihninin sıfatıdır ki Allah'ın yarattıkları arasında yalnız insana verdiği, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırmaya yardımcı olan kavrayış ve anlayıştır. Türkçesi "us", Farsçası "hıred" ve "hûş"tur. c. ukûl.
Akla mağrûr olma Eflâtûn-ı vakt olsan dahi
Bir edîb-i kâmili gördükte tıfl-ı mekteb ol-Nef'î

Zâhidâ aklına ehl-i hikemin olma hasûd
Vermeyince sana Ma'bûd ne yapsın Sultân Mahmûd
Şinâsî (İbrahim ...)

aklı âfet: İnsanın aklını başından alan güzelin aklı.
Yûsuf-ı hulkîdir ol şâhid-i mugnî kim olur
Dil, akl-ı âfet aşkıyla serâsîme vü deng-Nef'î
akl-ı âşık-ı şeydâ: Delicesine çılgın âşıkın aklı.
Meydâna kim piyâle-i sahbâ gelir gider
Ol demde akl-ı âşık-ı şeydâ gelir gider
İzzet Ali Paşa

akl-ı bâ-temkîn: Tam temkinli akıl.
Âftâb-ı mey edince maşrık-ı humdan zuhûr
Akl-ı bâ-temkîn olur şîr-i vaka:r-efzâ-yı berf
Benlekçi İzzet Bey

akl-ı beşer: İnsan aklı.
Esrâr-ı ehl-i sadra dahı vâkıf olmadı
Akl-ı beşer ki mevkifidir bâb-ı bahs
Hamdullah Hamdi

akl-ı bî-nasîb: Nasipsiz akıl.
Geh servet-i cihândan eder cehl-i behre-yâb
Geh lokma-i aşâdan eder akl-ı bî-nasîb-Ziya Paşa
akl-ı derrâk: Çabuk kavrayan akıl.
Fikr-i çâlâkine esrâr-ı kazâ nâ-mestûr
Akl-ı derrâkine âsâr-ı kadr nâ-mübhem-Nâbi
akl-ı dünyevî: Dünyaya hükmeden akıl.
Esrâr-ı nazmı şerhedemez akl-ı dünyevî
Eflâke perr ü bâl açan efkâr söylesin-Yahya Kemal
akl-ı evvel: Yaratılıştan olan akıl: Allah.
Kapladı gönlümü ser-tâ-be-kadem nûr u sürûr
Oldu levh-i dilim âyîne-i akl-ı evvel-Kâzım Paşa
akl-ı fa'âl: Yapıcı akıl: Cebrail.
Âlemin tavrında hîç âsâr-ı hikmet kalmamış
Akl-ı fa'âlin meğer hükmünde kudret kalmamış
Ziya Paşa

akl-ı Felâtûn: Eflâtun aklı.
Bak şu etvâr-ı galat-fehmine çerh-i dûnun
Re'y-i Bâkıl geçiyor akl-ı Felâtûn yerine-Lâ
akl-ı gûyâ: Söyleyen akıl.
Sühân-gûlar sühan-nâ-âşnâdır sırr-ı vahdette
Hamûşân-ı mahabbet söz verir mi akl-ı gûyâya
Esrar Dede

akl-ı hakîm-âne: Bilgece akıl.
Bin yaşa devlet ü ikbâl-i fahîm-ânen ile
Mülkü tedvîr ederek akl-ı hakîm-ânen ile-Şinasi
akl-ı hasîf-âne: Olgun akıl gibi.
Kuvve-i akl-ı hasîf-ânesini Eflâtun
İşitip fart-ı hasedten küpe binse şâyân-Şinâsî
akl-ı hercâyî: Kararsız, sebatsız âşık.
Hayâlî şâh-ı ışk oldum dahi bu akl-ı hercâyî
Gönül mülkine ayak basmasun muhkem yasağım var-Hayâlî Bey

akl-ı kâsid: Sürümsüz akıl.
Senin bâzâr-ı aşkında eder dellâl cân feryâd
Metâ'-ı akl-ı kâsidtir hırîdâr olmasın kimse
Ahmet Paşa

akl-ı küll: Tam akıl., Hak bilgisi.
Akl-ı küll verdin beni Cibrîl-i ma'nâ eyledin
Bezm-i kurb-ı akdese lâyık dedim olmak bana
Fehîm (Hoca Süleyman...)

akl-ı kûteh-bîn: Kısa görüşlü akıl.
Elden keştîleri sâhil-res-i semt-i necât âhir
Değildir nâ-hudâ, ey akl-ı kûteh-bîn, Hudâ'dır hep
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...) (*nâ-hudâ*: gemi kaptanı.)

akl-ı maâd: Geri dönüş aklı.
Kâş akl-ı maâd yerine kâş
Olsa akl-ı maâş-ı nefsânî
Fehîm (Hoca Süleyman...)

akl-ı maâş: Geçim derdi düşüncesi.
Hikmetinde ben de hayrânım ki yok cem' eylemiş
Meşreb-i irfân ile akl-ı maâşı bir yere-Nâilî

Cem' eylememiş meclis-i âlem kurulaldan
İrfân ile bir yerde, Hudâ, akl-ı maâşı-Lâ

akl-ı melâmet-zedegân: Hor görülenlerin aklı.
Sâkî getir ol bâdeyi kim mevc-i cândır
Ârâm-dih-i akl-ı melâmet-zedegândır-Ziya Paşa

akl-ı mücerred: İlk cevher; rûh; birlik derecesi.
Etmiş olsa âsümân ger sâye-i adlin makarr
Eylese akl-ı mücerred der-geh-i lûtfun mekân
Üsküdarlı Hakkı Bey

akl-ı müstefâd: Anlaşılmış akıl, mutlak akıl.
Ol Hudâvend-i sühan-ver kim sözün fehmeylemez
Bulsa ruhsat meclis-i hâsına akl-ı müstefâd-Nef'î

akl-ı nâsût: İnsanlık aklı.
Ne bile hazret-i lâhûtu akl-ı nâsûtu
Ne göre neyyir-i a'lâyı dîde-i a'mâ
Hamdullah Hamdi

akl-ı nisâ: Kadın aklı.
Saçına bağlanıp aldanma zenânın sözüne
Sevdiğim akl-ı nisâ geh uzanır geh kısalır
Enderunlu Fâzıl

akl-ı selîm: Sağduyu, insanı selâmete götüren akıl.
Şehriyâr-ı dâd-fermâ kim ulüvv-i tab'ını
İ'tirâf etmektedir hayretle her akl-ı selîm-Ziya Paşa

akl-ı vahy-âver: Vahiy getiren akıl.
Zîr-i tâk serde olmuş akl-ı vahy-âver nihân
Sanki eylemiş kendini gâr içre peygam-ber nihân
Muallim Naci

akl u cünûn: Akıl ve delilik.
Akl u cünûnu, bâtıl u hakkı beyân için
Yoktur cihânda hayf ki mîzân-ı i'tidâl-Ziya Paşa

akl u dâniş: Akıllı ve bilgili.
Yâ Rab ya akl u dânişe feyz-i revâc ver
Yâhûd cihânda etmesin ehl-i hüner zuhûr
Hersekli Ârif Hikmet

* **âkıl:** Akl'dan; akıllı, aklı çok olan. **c. âkılân.**
Aybdır âkıle şeytân beni aldattı demek
Kendi nefsimdir eden nefsimi ilka-yı fesâd-Nâbi

Kays'ı gör, Mecnûn iken, âlemde şöhret-gîrdir
Hîç seni bir kimse yâd eyler mi âkıldir diye
Fâizî (Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi)

Âkıl nereden gördü bu ciddî harekâtı
Ahmak neden öğrenmedi âdâb-ı hayâtı
Mehmet Âkif

âkıl-ı nâs: İnsanların akıllısı.
Âlemde akıllı kişinin nedreti vardır
En âkıl-ı nâsın yine bir cinneti vardır-Haydar (Ali ...)

âkıl u dânâ: Akıllı ve bilgili.
Ey felek, lûtfun eğer câhil ü nâ-dâna ise
Ben dahi pek o kadar âkıl u dânâ değilim-Lâ

** **âkılân:** Âkıl'lar, akıllılar.
Âkılân tâ söz mahallin bulmadıkça söylemez
Selânikli Meşhûrî

Âlemin olmuş usûlü şimdi bir tarz-ı cedîd
Çünkü ıslâhından etmiş âkılân kat'-ı ümîd
Ziya Paşa

Aklın eyler nakl-i esrâr-ı maânî gaybdan
Âkılân hayrân-ı hüsn-i intika:lindir senin
Muallim Naci

Derûnî-âşnâ ol, câhilân bî-gâne sansınlar
Hemân vaktin gözet sen, âkılân dîvâne sansınlar
Elif (Hasirîzâde Şeyh Mehmet ...)

* **âkıl-âne:** Akıllıca, akıllıcasına, akıllıya yakışacak sûrette.
Leylî saçında silsileye düşmeyen gönül
Mecnûn işin nite bile kim âkılânedir-Şeyhî

Haddini mürşid huzûrunda bilip
Âkıl-âne hep edep ile varıp-Âdile Sultan

* **a'kal:** Âkıl'dan; daha, en, çok akıllı.
Hikem-âmûz u sühan- senc ü maârif-perver
Şefkat-endîşe, kerem-pîşe, dilîr ü a'kal-Lâ

Neyleyim öyle rind-i eblehi kim
Kendi cinsinin a'kali görünür-Nef'î

Güftâr -ı muallakı lebîdin
Makbûlüdür a'kal u belîdin-Ziya Paşa

a'kalü'r-ricâl: Erkeklerin en akıllısı.
Rüştünle karîn olup kemâle
Tedbîr ile a'kalü'r-ricâl ol-Abdülaziz Mecdî Efendi

aklâm: (اقْلام) Ar. 1.Kalem'ler, yazı âletleri. 2. Kâtip odaları
Re'yi bir mertebet rûşen ki yazarken vasfin
Şem'a gâlib görünür şu'le-i nevk-i aklâm-Nef'î

Gerçi kim evsâfını tahrîre olmazdı mecâl
Olsa eşcâr-ı behişt aklâm ü enhârı midâd
Yenişehirli Avni

aklâm-ı gufrân: Bağışlama kalemleri.
Bizim küfrânımız lağv olduğuna şüphe yok ancak
Onu sen cünbiş-i aklâm-ı gufrânınla kıl ilgâ-Nâbi

aklâm-ı sitte: (eskiden) Altı türlü olarak kabul edilen yazı.
Vasfını gülün zer-endûd ile tâk-ı çarha
Böyle tahrîr eder şimdi ricâl-i aklâm-Hâzık

akm, aka:met: (اقامت) Ar. Kısırlık.

* **âkım:** Kısır, verimsiz.
Ben ol zerk ehline âkım ki zühdün arz edip halka
Keser yinini vü kesmez elini meyl-i dünyâdan
Hamdullah Hamdi

En âmâde ve mün'im
Bir fitrata makrûn iken, aç âtıl ü âkım
Tevfik Fikret

* **akîm:** Kısır, hiçbir şey yetişmeyen toprak. mec. neticesiz, faydasız. c. ukamâ.
Ne_ola eşkâl-i kıyâsât-ı umûr olsa akîm
Âlemin suğra vü kübrâsında nisbet kalmamış-Nâbi

Hep akîm ola mevâlîd-i selâs-i âlem
Ne nebât ola ne ma'den ne de hayvân olsun
Enderunlu Fâzıl

akrabâ, akribâ: (اقْربا) Ar. karîb'ler, yakın alâkaya dâhil olanlar.
Tama'sız âdemin halk-ı cihân hep akribâsıdır
Erzurumlu İbrahim Hakkı
Vefâsız akrabânın âşinâdan farkı var yoktur-Lâ

akrân: (اقْران) Ar. Karin'ler, eş ve benzeri olanlar, yaşıtlar:
Nice üstâd-ı sühan-güstere oldum gâlib
Ki bulunmaz arasan her birinin akrânı-Nef'î

Riyâ sözlerine karnımız toktur
Gerçi mahbûblukta akrânın yoktur-Dertli

Hem-râh olamaz onunla yârân
Şeh-bâz ile sa've olmaz akrân-Ziya Paşa

akreb: (عقرب) Ar. 1. Zehirli ve tehlikeli hayvancık. 2. Saatin kısa ibresi. 3. ast. Kuzey yarımkürede görülen büyük burç ismi.
Çerb ü şîrîn olma halka, lokma-veş yerler seni
Telh-güftâr olma zîrâ akreb eylerler seni
Câmî (İstanbullu Mehmet ...)
Kej-düm-nihâd olanlara ikbâl eder bu çarh
Ahkâm-ı vakti, bak sâate, akrebindedir
Sâlim (Trabzonlu ...)
Abestir cây-ı dûru gösterirse dûr-bîn akreb
Hayâle menzil-i maksûdu almakla yakın olmaz
Belîğ

Velî tiryâk ile bir idi ol leb
Hemân bîhûş oldu mâr u akreb-Zâtî

aks, akis: (عكس) Ar. 1.Bir nesnenin önünü ardına ve altını üstüne getirmek.2.Zıd, hilâf,

ters. 3.. ed..Bir mısraın veya bir cümlenin altını üstüne getirmekle bir başka cümle veya mısra olması. **c. ukûs.**

"bâb " ın aksi yine "bâb" olur.

Olsun ko Nazîm ey gül ey gül ko Nazîm olsun
Her dem gülüne bülbül bülbül gülüne her dem
Nazîm (Yahyâ ...)

İç ol sâkî elinden kim yanağı aksi câm içre
Düşer gül-reng olur bâde utanır lâle-zâr andan
Ahmed-i Dâî

aks-i ârız-ı dil-dâr: Gönül çalan sevgilinin yanağının aksi.

Meclisler içre gül gibi beşşâş olur şarâb
Giydirse aks-i ârız-ı dil-dâr al ona-Necâtî Bey

aks-i âyîne: Aynanın yansıması.

Hurşîd-i aks-i âyine-i rûy-ı Mustafâ'sın
Selîmî (Yavuz Sultan Selim I)

aks-i berg-i bîd: Söğüt yaprağının aksi.

Su ârızında hat göricek düşdi hançere
Etti kıyâs onu gören aks-i berg-i bîd-Hayâlî Bey

aks-i cân-rübâ: Gönül kapan (sevgilinin)-'ın aksi.

Tekrîr ederdi sem'-i hayâlime bî-mesîl
Bir aks-i cân-rübâ-Tevfik Fikret

aks-i çerh-i devvâr: Dönen feleğin aksi.

Sanır girdâb-ı pîç-â-pîç deryâ-yı maânîdir
Gören mir'ât-ı endîşemde aks-i çerh-i devvârı-Nef'î

aks-i da'vâ-yı vücûd: Var olan davanın aksi.

Aks-i da'vâ-yı vücûd eyler ise ey Nâbi
Mahfil-i âyînede rû-be-hem olmaz da ne_olur-Nâbi

aks-i dehân: Ağzının aksi.

Görüp aks-i dehânın rûh-ı galat-bînim
Temâşâya seni bir rahne sandı iştiyâkından-Belîğ

aks-i dendân: Dişlerin aksi.

Hâller şekker lebinde noktalardır hüsrevâ
Aks-i dendânın oluptur gûyiyâ dendâneler-Harîmî

aks-i eşkâl-i felek: Gök şekillerinin aksi.

Zemîn-i âsumân olmuş sanır seyreyleyen onu
Olunca aks-i eşkâl-i felek ferşinde manzûru-Nef'î

aks-i girye-veş: Ağlama şeklinin aksi.

Söndü göllerde aks-i girye-veşi
Gecenin avdet-i sükûnuyle-Ahmet Hâşim

aks-i günbed-i hadrâ: Yeşil kümbetin aksi.

Sebz ü hurrem bir fezâ mı her kenâr-ı cûy-bâr
Ya miyân-ı cûda aks-i günbed-i hazrâ mıdır-Nef'î

aks-i Hûrşîd-i pür-envâr: Işıkla dolu güneşin aksi.

Sanur tamga-i zerrînden gören bir mâ'-i hârâda
Meyân-ı âba düşmüş aks-i Hûrşîd-i pür-envârı
Nef'î

aks-i hurûş: Coşkunluğun aksi.

Başka ses yok, bütün eb'âdı sükûn-perver-leyl
Hep onun aks-i hurûşuyle garîk-ı vâ-veyl!
Tevfik Fikret

aks-i huşk: Kuru görüntü.

Aks-i huşkiyle ben âyîne gibi hursendim
Ben ne hâkim ki açam Yûsuf'a âgûş-ı çehim-Nâbi

aks-i hüsn: Güzelliğin aksi.

Ya aks-i hüsnün ile oldu reşk-i çeşm-i mihr
Ya âftâbla pür oldu âf-tâbe-i dil
Fehîm (Hoca Süleyman...)

aks-i izâr: Yanağın aksi.

Cem etdi âb u âteşi aks-i izâr-ıla
Nakş-ı nigârda hele sihr eyler âyîne-Rızâyî

aks-i izâr-ı al: Kırmızı yanağın aksi.

Aldı gül-zâr içre su aks-i izâr-ı alini
Çekti güller sûretin manzûr edip timsâlini-Fuzûlî

aks-i izâr-ı sâkî: Sâkinin yanağının aksi.

Bâki şafakda mihr-i münvver sanır gören
Aks-i izâr-ı sâkiyi câm-ı şarâbda-Bâki

aks-i kadd: Boyun aksi.

Aks-i kaddünle gören dâireyi âyîneyi
Der meh-i bedrdir engüşt-i nübûbetden şak-Fuzûlî

aks-i kaziyye: Meselenin aksi.

Bize derlerdi vakt-i mâzîde
Senden ednâya bak da şükreyle
Şimdi aks-i kaziyyedir âlem
Senden a'lâya bak da şükreyle-Ârif

aksi-i kubbe: Kubbe aksi.

Nedir o kasr-ı muallâ kenâr-ı deryâda
Ki aks-i kubbesi olmuş nazîre-i gerdûn-Nef'î

aks-i la'l-i tebhâle: Uçuklayan dudağın yansıması.

Pür-cûş aks-i la'l-i tebhâle dârın olsun
Her sunduğun kadehte sâkî habâb göster-Nâilî

aks-i leb: Dudağın aksi.
Cem komadı elinde içti müdâm câmı
Aks-i lebin görelden Câm-ı cihân-nümâda-Bâki

aks-i meh-i nev: Yeni ayın yansıması.
Tavktır aks-i meh-i nev al tûtîdir şarâb
Ona bir rengîn kafestir iy lebi şekker kadeh-Enverî

aks-i mihr-i tâbân: Parlak güneşin aksi.
Ya katre katre şeb-nem ya kıt'a kıt'a elmas
Ya aks-i mihr-i tâbân ya nûr-ı feyz-i Bârî-Ziya Paşa

aks-i mir'ât: Aynanın aksi.
Ârız oldu gönlüme yüzün göricek ıztırâb
Aks-i mir'âtından ol su üzre gûyâ düştü tâb
İbn-i Kemal

aks-i müjgân: Kirpiğin aksi.
Çetr-i işrettir şarâbın her habâbı sâkîyâ
Aks-i müjgânın onun müşgîn tınâbı sâkîyâ-Cinânî

aks-i mülevven: Renkli yansıma.
Bir aks-i mülevvendir anunçün
Arzın bana ahcâr u nebâtı-Ahmet Hâşim

aks-i nakş-hasîr: Donuklaşmış güzelliğin aksi.
Ten-i bürehne-i âşıkta aks-i nakş-ı hasîr
Olur şehen-şeh-i aşka kafesli şâh-nişîn-Nâbi

aks-i nücûm: Yıldızların aksi.
Aks-i nücûmı eşk-i revânumda seyr eden
Sandı hazân varakların ırmağa saldılar
Hayâlî Bey

aks-i pertev-i hâver: Gün doğusunun parlaklığının aksi.
Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dil-ber düşer
Gûyiyâ mir'âta aks-i pertev-i hâver düşer-Bâki

aks-i rikâb-ı Ahmed: Ahmed'in üzengisinin aksi.
Ay ile gün felekte aks-i rikâb-ı Ahmed
Bunca şeref melekte ihsân-ı bâb-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

aks-i ruh: Yanağın yansıması.
Aks-i ruhunla eyle âyîneyi münevver
Âgûş-ı mehde rahşân bir âfitâb göster-Vecdî

aks-i ruh-ı rengîn: Renkli yanağın aksi.
Her taraftan berf uran aks-i ruh-ı rengînidir
Sanmanız kim câmesin al eylemiş ol mû-miyân
Cinânî

aks-i ruhsâr: Yanağın aksi.
Aks-i ruhsârınla mir'ât-ı Sikender dediler
Ben Halîl'im âteş-i Nemrûd derdim bâdeye
Şeyhülislâm Yahyâ

aks-i rûy-ı tâbân: (Sevgilinin) Parlak yüzünün aksi.
Görür âyîne-i sâgarda aks-i rûy-ı tâbânın
Onun_için şeh-levendim içse çâk eyler girîbânın
Hâletî (Azmizâde...)

aks-i savlet: Saldırının aksi.
Derin gurrende aks-i savletiyle ra'd-i hevl-âver
Kımıldar bir siyâh ejder gibi âgûş-ı vâdîde
Tevfik Fikret

aks-i serv: Servi aksi.
Yelde berg-i lâle teg temkîn-i dâniş bî-sebât
Suda aks-i serv teg te'sîr-i devlet vâj-gûn-Fuzûlî

aks-i te'sîr-i sadâ: Ses tesirinin aksi.
Teâküs etmese şevk-i tecellî inlemez diller
Hurûşu hep cibâlin aks-i te'sîr-i sadâdandır
Nevres-i Kadîm

aks-i tîre: Kara bakışların aksi.
Şarâb-ı nâba lutf et muhtesib kahr ile çok bakma
Mükedder kılma aks-i tîreden câm-ı musaffâyı
Fuzûlî

aks-i zişt: Çirkin akis.
Pâk tab'ân eser-i hâdise-i gam tutmaz
Aks-i zişt, âyînede dâg-ı derûn olmaz hîç
Recâizâde Mahmut Ekrem

** **ukûs:** Akisler.
Şu pâre pâre bulutlar ki gökte sâirdir
Ukûsu makberdir bin mezârı şâirdir
Kemalzade Ekrem Bey

ukûs-ı vahşet: Vahşet akisleri.
Zer-i nücûmu ile nakş oldu pâyımın eseri
Ukûs-ı vahşeti ta'kîbe koştuğum gecede
Ahmet Hâşim

* **âkis:** Akseden, yansıyan ses veya renk.
Tutar cenânımı bin levha-i bülend-i cihân
Olur revânıma âkis şafak şafak elvân
Kemalzade Ekrem Bey

Âkis şeb-ânesindeki çeng ü çingâneler
Feryâd-ı âşık-âneye benzer terâneler
Abdülhak Hâmit

* **aks-endâz:** Çarpıp duran.
Gâh aks-endâz olur âyîne-i hâtırda şevk
Bir sadâdır kim Bebek sâhil-serâyından gelir
Yahya Kemal
Böyle aks-endâz olursa sûretin âyîneye
Seyf-i gayretle mukarrerdir dü-nîm olmak bana
Yenişehirli Avni
aksâ: (اقصا، اقصى) Ar. Çok uzak ve nihâyette, en uçta olan.
Tuttuğum râh-ı taleb ümmîd sahrâsındadır
Çeşm-i isti'câlim ol sahrânın aksâsındadır
Muallim Naci
aksâ-yı deşt-i lâ-mekân: Mekânsız çölün sonu.
Revzeninden görinür aksâ-yı deşt-i lâ-imkân-Hakkı
aksâ-yı refah: Refahın son basamağı.
Bu sîmâ-yı neşâtın, işte aksâ-yı refahınla
Bütün bir ser-güzeşt-i inkisâr ağlar nigâhında
Tevfik Fikret
aksâ-yı şeb: Gecenin sonu.
Aksâ-yı şebde zulmeti çâk eyleyen şafak
Bir yer görür mü çâk-i girîbân edilmedik
Yahya Kemal
aksâm: (اقسام) Ar. Kısım'lar, parçalar, cüz'ler, bölükler.
aksâm-ı fazl-ı nâ-mahsûr: Sönmeyen fazilet parçaları.
Zamîr-i câhına envâ-ı dâniş ü irfân
A'lâ kadrine aksâm-ı fazl-ı nâ-mahsûr-Nâbi
akser: (اقصر) Ar. Kasîr'den; daha, en, pek kısa.
Gam-ı gîsûn ile âşüfte değil ger sünbül
Ne için böyle perîşân olur akser sünbül-Bâki
aktâb: (اقطاب) Ar. Kutb'lar, azizler, ulular, seyyidler.
Görmedi zât-ı şerîfin gibi kutb-ı ma'rifet
Bunca yıllardur döner bu çarh aktâb üstine
İbn-i Kemal
Rûh-ı ashâb-ı kirâmıyla Resûl-i Medenî
Kutb-ı aktâb-ı izâmıyla Üveyse'l-Karenî
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)
aktâb-ı evâil ü evâhir: Önce ve sonraki ulular.
Nâ-gâh bulundu anda hâzır
Aktâb-ı evâil ü evâhir-Nâbi

akûr: (عقور) Ar. Azgın, ısıran, kuduz.
Hâtır-ı yâra tokunmuş kakmış ol it rakîb
Kakıyıp taş talasa kelb-i akûr olmaz acîb
Hamdullah Hamdi
Zillet, üstünde bir cilâ-yı gurûr
Dâimâ aç bir ihtiyâc-ı akûr-Tevfik Fikret
akvâ: (اقوى) Ar. Kavî'den; daha, pek kavî, kuvvetli.
Takın bu seyfin akvâsın cihâdü'l-ekberi anla
Hicâb-ı mâ-siva'llâha fenâ verip kırarsan gel
Ümmî Sinan
akvâ-yı mühimmât-ı fünûn: Fenlerin en önemli güçlüleri.
Tıptır akvâ-yı mühimmât-ı fünûn
Onu münkir değil illâ mecnûn-Nâbi
akvâl: (اقوال) Ar. Kavil'ler, sözler, kelâmlar, lâkırdılar:
Dinleme öyle kerîh akvâli
Uğrasın başına sû'-i hâli-Sünbulzade Vehbi
akvâl-i kibâr: Büyüklerin sözleri.
Te'vîle tevafuk eden akvâl-i kibârı
Zâhirde koyu etmeyesin bâtını zâil-Sâmî
akvâl-i sadâkat: Sadakat sözleri.
Akl-ı evvel gibi ef'âl-i metânette mesel
Subh-ı sâni' gibi akvâl-i sadâkatte alem-Nef'î
akvâm: (اقوام) Ar. Kavim'ler, milletler, halklar, topluluklar
Sâir akvâma meyli akmaz
Kıbtî kıbtîliğin bırakmaz-Lâ.

Bu şehriyâr değil miydi hâdimü'l-haremeyn
Metâ'-ı cümle-i akvâm iken o zî-kudret
Abdülhak Hâmit
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı
Aynı milliyyetin altında tutan İslâm'ı
Mehmet Âkif
akvâm-ı beşer: İnsan kavimleri.
Eski dünyâ, yeni dünyâ bütün akvâm-ı beşer
Kaynıyor kum gibi, mahşer mi hakîkat, *mahşer*
Mehmet Âkif
akvâm-ı cihân: Cihan kavimleri.
Dendânlarını dest-i kazâ eyledi ihrâc
Akvâm-ı cihân gördü nedir gâye-i târâc
Abdülhak Hâmit

akvâm-ı İslâm: İslâm kavimleri.
Sezâ mı kûşe-i halvette kalsın böyle allâme
Hakîkat söylerim: Olsun tüfû! Akvâm-ı İslâm'a
Hâdî Abdüsselimzâde

al: (آل) (T.) al, kırmızı. (Farsça kurala göre tamlamalar yapar.)
Nedir ol ârız-ı al ü nedir ol çeşm-i siyâh
Fehîm (Hoca Süleyman...)
Sancak o reng-i al ile fecr-i ezel gibi-Tevfik Fikret

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzülmüş şîşeden ruhsâr-ı al olmuş sana
Nedîm

Nedir ol gül gibi ruhsâre-i al
Verd-i ra'nâ ise de âlü'l-âl-Üsküdarlı Hakkı Bey

âl: (آل) Ar. 1.Âile, ehl ü iyâl. 2. Sülâle. 3. Evlât.

âl-i Cengiz oyunu: Cengiz sülâlesinin oyunu. Dilimize "alicengiz" olarak girmiştir.
Alına (1) vermişem gönül âli(2) çoğ âle (3) düşmesin
Yanağının kızıl gülü üstüne âle düşmesin-Nesimî
(1.kırmızı. 2. âile. 3. hîle.)
Yezîd'in âline ensârına a'vânına dâim
Hemîşe sad hezârân la'net eyle cânına dâim-Behiştî

âl-i mutahhar: Temiz soy.
Hudâ râzıdır elbet mahremân-ı bezm-i feyzinden
Kimi âl-i mutahhardır kimi ashâb-ı Rıdvândır
Namık Kemal

Âl-i Abâ: Peygamberimizin yakınları: kızı Hz. Fâtıma, Hz. Ali, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'den meydana gelen âilesi.
Kur'ân tilâvetiyle müselmânlık olsa ger
Âl-i Yezîd'in Âl-i Abâ'dan ne farkı var
Feyzî (Muallim ...)
Şefaâtinle bekâm et bu abd-i âsîyi
Be-hakk-ı Âl-i Abâ mefhar-i abâ-yı vücûd
Nevres-i Kadîm

Âl-i Abbâs: Emevîlerden sonra 749-1258 yılları arasında hüküm süren Abbâsî sülâlesi.

Âl-i Beyt: Ehl-i Beyt.
Âl-i Beytin aşkına söndür bu nâr-ı hasreti
Keçecizade İzzet Molla

Âl-i İmrân: Hz. Musa, Hz. Harun peygamber ve Hz. İsâ'nın soyuna bu ad verilir. Çünkü her üçünün de babasının adı İmrân'dır. Kur'an-ı Kerîm'deki 3 numaralı sûrenin ismidir.
Şu'le-i haddin tırâş ile fürûzân oldu ki
Âl-i İmrân'dır çerâgı nâr-ı Musa'dan yakar-Aşkî

Âl-i Resûl: Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sülâlesi.
Âl-i Resûl'e Hamdî ihânet edenleri
Recm eyle seng-i la'netin ile Hudâ-y-için
Hamdullah Hamdi

âl: (آل) Ar. 1. Düzen, hile, mekr. 2. mec. serap, hayal.
Aklım aldın ey perî bilmem ne âl ettin bana-Vasfî

Göstermedi yüzin bize ol gonca bir zemân
Sonra açıldı vechini bildik ki âl imiş
Şeyhülislâm Yahyâ.
Yanağı al, kendi âl, işi âl
Beyânında lisân-ı nâtıka lâl-Taşlıcalı Yahyâ

âl: (عال) Ar. Bülent, yüksek, yüce.

âlü'l-âl: Yükseğin yükseği. Farsçası: bâlâterîn'dir.
Hilkat ahvâli, hayât ef'âli
Hâlik'ın hikmeti âlü'l-âli-İsmail Safâ

a'lâ: (اعلى،اعلا) Ar. 1. Çok yüce ve yüksek olan. 2. Çok değerli ve itibarlı olan.
Bu âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyız
A'lâlara a'lâlanırız pest ile pestiz-Bağdatlı Rûhî

Ermedi ser-menzil-i ümmîde Cevrî tîr-i âh
Geçti ammâ nüh-felekten, arş-ı a'lâdan bile
Cevrî (İbrahim Çelebi)
Yâd edip lutf-ı cemîlin der zebân-ı rûzgâr
Bundan a'lâ bir hayât-ı câvidân olmaz bana
Ziya Paşa

alâ: (علاء) Ar. 1. Yükseklik, yücelik, irtifa. 2. Âlî olsun anlamında duâ.
Yâ Rab bu ne izzet ü alâdır
Yâ Rab ne kemâl ü kibriyâdır-Ziya Paşa

alâ-yı Hak: Hakk'ın yüceliği.
Odur pertev-i âlem-ârâ-yı Hak
Budur işte a'lâ-yı alâ-yı Hak-Muallim Nâci

alâ: (علَى) Ar. 1. Harf-i cer, üzere. 2. İle. 3. Göre.

* **ale'l-acele:** Çarçabuk, acele ile.

Uykudan şişmiş gözler, ale'l-acele kurulanmış rutûbetli yüzler-Cenap Şahabeddin.

* **ale'd-devâm:** Devam üzre.

Bir mevci hisse vermek için şekl-i irtisâm
Seyreylerim bu levhayı artık ale'd-devâm

Tevfik Fikret

* **ale'l-âde:** Âdet olduğu üzere.

Evet, bu levhayı seyreylerim hayâlimde
Hayât-ı aşka ale'l-âde bir misâl olarak

Tevfik Fikret

* **ale'l-husûs:** Hele, husûsiyle, bilhassa.

Ale'l-husûs ki bu bende-i kerem-dîden
Bu çâkerin bu kemînen bu abdi zâr ü nizâr

Nedîm

Neden ki kâmil ü nâkıs- ıyârı fark etmez
Ale'l-husus mihekk-i ricâldir mansıb

Âlî (Ali ...Efendi)

* **ale'l-amyâ, ale'l-ımyâ:** Körükörüne, görmeden.

Ale'l-amyâ çizerler her eserden bir takım şeyler
Azîzim sanma kim ancak sizin Divânı çizmişler

Eşref

* **ale'l-fevr:** Çabuk, acele ile.

Ayb-ı fukarâ eder ale'l-fevr zuhûr
Mestûr kalır haylî zemân ayb-ı kibâr-Nâbi

* **ale'l-ıtlâk:** Umumiyetle, genel olarak, mutlaka.

Ne istikbâle ne cem'iyyet-i ârâya tâbidir
Ale'l-ıtlâk ahâli devlet-i dünyâya tâbidir

Yenişehirli Avni.

Ne âbîyim ne hâkîyim ne nârî ne hevâîyim
Ale'l-ıtlâk bir nûrum müberrâyım anâsırdan

Esrâr dede

* **ale'l-icmâl:** Toplu olarak, topluca.

Sahâyif olsa felekler nihâl-i Sidre kalem
Yazılmaya keremi defteri ale'l-icmâl-Bâki

* **ale's-sabâh:** Sabahleyin, erkenden.

Ale's-sabâh ki bânû-yu mihri ferrûh-fâl
Kenâr-ı târemi mînâdan etti arz-ı cemâl-Nedîm

Ale's-sabâh cihân halkı kâr ü bâra gider
Belâ-keşân muhabbet de kûy-ı yâre gider

Fehîm (Hoca Süleyman...)

âlâ': (آلاء) Ar. 1.Ely'ler, ihsanlar, nimetler. Tekliği kullanılmaz: 2. Ulular, büyükler.

âlâ-yı adem: Yokluk ihsanları.

Öyle muhtâc-ı tenâvül müdür âlâ-yı adem

Âkif Paşa.

âlâ-yı Hak: Hakk'ın nimetleri.

Odur pertev-i âlem-ârâ-yı Hak
Budur işte a'lâ-yı âlâ-yı Hak-Muallim Nâci

alâik: (علائق) bk. alâka.

alâim: (علائم) bk. alâmet.

alak, alek: (علق) Ar. 1. Kan pıhtısı. 2. Sülük.

İçsin ko hûn-i mâl-i harâmı alek gibi
Zâlim tasavvur etmez ise imtilâsını-Nâbi

alâka: (علاقه) Ar. 1. İlişik, rabıta, taalluk, münasebet. 2. Aşk, muhabbet, gönül bağlanması. **c. alâik.**

Alâka eylemek aşk-ı Hudâ'dan gayri zâiddir
Cemâl-i Lâ-yezâle âşıkım Allah şâhiddir-Valehî

Ettim güzeller içre alâka efendime
Sad âferîn tabîat-i dil-ber-pesendime

Şeyhülislâm Mehmet Şerîf

alâka-i cinsiyyet: Cinsiyet alâkası.

Olmaz idi miyân-ı leîmanda imtizâc
Mâbeynde alâka-i cinsiyyet olmasa-Nâbi

alâka-i dil: Gönül alâkası.

Gönül karâr edemez görmeyince ruhsârın
Alâka-i dilimiz ârızîdir ey gül-i ter-Nâbi

Şâirleriz alâka-i dildir kelâmımız
Yek rişte üzredir güher-i intizarımız-Şeyh Galip

Nazar olunsa velî dîde-i hakîkatle
Alâka-i dil ü cân olmaya sezâ nesi var-Ziya Paşa

** **alâik:** Alâka'lar, ilişkiler, muhabbetler.

Âşık ol ammâ alâikden berî et gönlünü
Ne ham-ı gîsuya meftûn, ne esîr-i gabgab ol-Nef'î

Alâikten mücerred ol ki erkân-ı tarîkatte
Kalender olmasa kişi kazırlar onu defterden-Tâliî

Ben esîr-i aşkıyım sultân-ı hürriyet Kemâl
Âlemi yek-ser alâikten ser-âzâd etse de
Namık Kemal

alâik-i bûd u nebûd: Varlık ve yoklukla ilgilenme.
İdrâk eden netâic-i ahvâl-i âlemi
Vâreste-i alâik-i bûd u nebûd olur
Hersekli Ârif Hikmet

a'lâm: (اعلام) bk. alem.

âlâm: (آلام) Ar. Elem'ler, kederler, dertler.
Yok derdine bir çâre eder mîr ü gedâdan
Sen çektiğin âlâmı gerek sakla gerek de
Bağdatlı Rûhî

Kubbe, dalmış düşünür baş başa âlâmiyle
Cebhe, kalkar uzanır altın elif-lâmıyle
Midhat Cemal Kuntay

âlâm-ı benî: İnsanoğlunun elemleri.
İnsan ona derler ki ede kalb-i rakîki
Âlâm-ı benî nev'i ile kesb-i melâl et-Ziya Paşa

âlâm-ı dünyâ: Dünya sıkıntıları.
Cihânda rind olur uğratmayıp âlâm-ı dünyâyı
Muvâfık yâr ile bir kûşede def'-i gumûm eyler
Şeyhülislâm Yahyâ

âlâm-ı fikr: Fikrin elemleri.
Ne sen
Ne ben
Ne de âlâm-ı fikre bir mersâ
Olan bu mâî deniz
Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz
Ahmet Hâşim

âlâm-ı kalb: Kalp sıkıntıları.
Dest-i nigâh-ı nâzına hançer sunar hemân
Âlâm-ı kalbi şerha eğer ruhsat istesem
Halil Nihat Bey

âlâm-ı sem': Duyulan elemler.
Esvât-ı arza karşı sen etmiştin i'tiyâd
Bess ü şikâyet etmeyi âlâm-ı sem'den
Cenap Şahabeddin

âlâm u ekdâr: Elemler ve kederler.
Oldu şâdân dostân-ı mülk ü millet vaktidir
Garka-ı âlâm u ekdâr olsun a'dâ-yı mehîn
Ziya Paşa

âlâm u mihnet: Sıkıntı ve keder.
Diye sükkân-ı semâ işbu duâya âmin
Kalb-i pâki ola âlâm u mihnetten emîn
(Sultanzâde) Mehmet Dâniş

alâmet: (علامت) Ar. Nişan, iz, işaret. c. alâmât, alâim.
Ref oldu alâme-i selâmet
Fevtine göründü çok alâmet-Fuzûlî

Çün Muhammed gelmesi oldu yakın
Çok alâmetler belirdi gelmedin
Süleyman Çelebi-(Mevlid)

Nâme-i hattında hâlin düşse gâyet ber-kenâr
Ne_ola kim mektûbda olur alâmet ber-kenâr
İbn-i Kemal

alâmet-i âciz: Acze düşüren işaret.
Ekûl-i lokma-i târâctır allâme-i âciz
Harîs-i lezzet-i güllâctır alâmet-i âciz-Sürûrî

alâmet-i hüsn-i rızâ: Razı olma güzelliğinin işareti.
Hâhiş-ger-i visâl niçin cür'et eylesin
Çîn-i cebîn alâmet-i hüsn-i rızâ değil-Nâbi

alâmet-i te'kîd: Güçlendirme işareti.
Halka sirâyet eyledi âsâr-ı inbisât
İmsâke hîç alâmet-i te'kîd kalmadı-Nâbi

** **alâmât:** Alâmetler, işaretler.
Halkı medhûş eylemiş hâb-ı şeb-i tûl-i emel
Subh tahkîk-i alâmâtına bir bîdâr yok-Fuzûlî

** **alâim:** Alâmet'ler, nişanlar.

alâimi's-semâ',alâim-i semâ: Yağmurlu günlerde gökte kavis şeklinde görülen rengârenk işaret ki şimşek ışıkları, yağmur damlaları ile birleşmesinin yüklenmesinden ortaya çıkar.
En nazlı hatlarında huşûnet alâimi-Tevfik Fikret

âlât: (آلات) bk. âlet.

âlây: (آلای) (T.) Alay, bölük. Farsça tamlamalar yapar.

âlây-ı cedîd: Yeni bölük.
Oldu tertîb bir âlây-ı cedîd-Nâbi
âlâyiş: (آلايش) Far. 1.Bulaşış, bulaşma. 2. Tantana, haşmet. 3. Fısk u fücur, pislik, murdarlık.
Kalbimi pâk eyledi âlâyişinden âlemin
Ne_ola ben dil-teşne dersem ârız-ı dil-dâre su
Hayâlî Bey
Libâs-ı nev-be-nevle ey olan âlâyişe mâil
Kemâlinden haber ver kimse senden ihtişâm almaz
Koca Râgıp Paşa
Cihân âlâyişinden dest-şûy ol râhat istersen
Kanâat dâmenin elden bırakma devlet istersen
Koca Râgıp Paşa
âlâyiş-i çirk-i dünyâ: Dünyanın kirli gösterişi.
Hôş gelir ehline âlâyiş-i çirk-i dünyâ
Câme-âlûdeliği zînetidir bakka:lın-Sâbit
âlâyiş-i dünyâ: Dünya tantanası.
Âlâyiş-i dünyâdan el çekmeğe niyyet var
Yakında adem derler bir şehre azîmet var-Bâki

Gelmez dil-i dânâsına âlâyiş-i dünyâ
Yek-müşt gubâr ola mı deryâ-yı mükedder-Rızâyî
âlâyiş-i elfâz: Sözlerin gösterişi.
Âlâyiş-i elfâzı zarâfet sanma
Âlemde sükût-veş tazarruf yoktur-Nâbi
âlâyiş-i evhâm u zunûn: Zan ve evhamlar tantanası.
Matla'-ı subh yakîndur dil-i pâkim olsa
Ne_ola vâreste-i âlâyiş-i evhâm u zunûn-Münîf
âlâyiş-i gam: Gam gösterişi.
Biz senin sûziş-i aşkın ile âteş-nâkiz
Yanmışız na'l olup âlâyiş-i gamdan pâkiz
Sultan İbrahim (Deli)
âlâyiş-i mezâk-ı cihân: Cihanın lezzet gösterişi
Âlâyiş-i mezâk-ı cihân güne gûnedir
Kimine zerde kimine kurs-ı zer lezîz
Hâtem (Akovalı zâde Ahmet ...)
âlâyiş-i zemâne: Zamanın gösterişi.
Âkıl cihândan el yusa ey dil aceb midir
Âlâyiş-i zemâneden ol demde pâk olur
Şeyhülislâm Yahyâ
a'lem: (اعلم) Ar. İlm'den; çok alîm, çok bilen ve bilgili olan.
Teleb-i ilme çalış ol a'lem
Farzdır dedi Resûl-i Ekrem-Nâbi

Denilmez hüsn-i ta'bîr-i beyânı
Lisânü'l-gaybdur Allahü a'lem-Nef'î

Kadîr ü Muktedir ü Ka:dir ü Mukadder dahi
Alîm ü Âlim ü Allâm u A'lem ü A'lâ-Fuzûlî

Kadîr ü Muktedir ü Kadîr ü Mukaddir ü Hayy
Alîm-i âlem ü Allâm ü A'lem ü A'lâ
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)
a'lem-i adîm: Yok olmayanı en iyi bilen.
Özgesin Allah bilir yoktur gümân
Ki oldur Allâm-ı gayb u a'lem-i adîm
Türk Firdevsîsi
âlem: (عالم) Ar. 1.Bütün yaratılmışların yeri, dünya, cihan. 2. Eğlence meclisi ve sarhoşluk hâli. 3. Husûsî hâllere mahsus durum. **c. âlemîn, allemûn, avâlîm**
Âlem-i Ceberût, Âlem-i Melekût, Âlemi'l-Emvât, Âlemi'l-Ulvî: Kâinâtta özel olarak yaratılmış mesken ve yerler olarak dünyadan hariç bir âlemin isimleridir.
*Âlem-i Süflî, Âlem-i Nâsût, Âlem-i Sûriyy, Âlem-i Şehâde*t de meskenimiz olan dünyanın isimleridir.
Âlem-i Gayb, Âlem-i Ervâh da insanın görünen beş duyusuyla hissedilmeyen cin, melâike ve ruhlara mahsus olan âlemin isimleridir.
Âlem-i Misâl, Âlem-i Ma'nâ, Âlem-i Menâm ve Âlem-i Hâb da rüyadır ki uykuda görünür.
Gönül! Ağyâr için incinme yâre
Gül olmaz bâğ-ı âlemde dikensiz-Neylî

Değildir hâl-ı âlem bir karârda gam yeme ey dil
Bu bâzâra gelen geh sûd eder gâhî ziyân eyler
Hâşimî

Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Şeyh Galip

âlem-i âb: Su eğlencesi.

Sâkî gül ü mül mevsimi bir hôş-deme benzer
Bu âlem-i âb âb-ı ruh-ı âleme benzer-Mezâkî

Gidelim Göksü'ya bir âlem-i âb eyleyelim
Ol kadeh-kâr güzeli, yâr olarak peyleyelim
Lavtacı Hristo Efendi

âlem-i aceb-efzâ: Şaşkınlık artıran dünya.

Bu âlem-i aceb-efzâ acîb âlemdir
Ukûlün anda bedîhîsi ayn-ı mübhemdir-Ziya Paşa

âlem-i anâsır: Unsurlar dünyası.

Keşfet nika:bını yeri göğü münevver et
Bu âlem-i anâsırı firdevs-i enver et
Zeynep (Zeynünnisa ... Hanım)

âlem-i âsûdegî: Rahat, hazırlanmış âlem.

Değildir âlem-i âsûdegî hengâme-i âlem
Cihânda herkesi bir gûne derde mübtelâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet

âlem-i aşk: Aşk âlemi.

Bâdenin vardır humârı âlem-i aşkın gamı
Her safânın bir gamı var her gamın bir âlemi
Ulvî (Bursalı Hüseyin...)

âlem-i bâlâ: Yüce, yüksek âlem.

Sun'a dahl etmek olur sânia isnâd-ı kusûr
Dehre ta'n etme ki söz âlem-i bâlâya çıkar
Nihâlî (İbrahim ...)

âlem-i berr: Karaya ait topraklar.

Âlem-i berri koyup bahr havâsında yelen
Bû Alî ise onun aklına idrâkine yuf
Ali Çelebi (Turnacıbaşızâde Yetim ...)

âlem-i beşer: İnsanlık âlemi.

Sanki nefretle âlem-i beşere
Felek-ârâ-yı irtihâl olmuş-Abdülhak Hâmit

âlem-i berzah: Ölülerin ruhlarının kıyamete kadar bulunacakları âlem.

Vasfını rûh-ı Felâtûn gûş edip olmakdadır
Âlem-i berzahda hâlâ şerm-sâr rûzigâr-Âkif Paşa

âlem-i bî-sûd: Faydasız, fayda sağlamayan âlem.

Sağlarla dolu makberedir âlem-i bî-sûd
Kemalzade Ekrem Bey

âlem-i cân: Can âlemi, maddeden kurtulup manaya eren ruhların âlemi.

Biz mest-i mey-i mey-gede-i âlem-i cânız
Ser-halka-i cem'iyyet-i peymâne-keşânız
Bağdatlı Rûhî

âlem-i cev: Arpa âlemi.

Şol kadar eyledi pervâz dil-i mürg bülende
Gözüne dane-i hardalca gelir âlem-i cev
Hayâlî Bey

âlem-i diğer: Diğer âlem.

Meclis-i keyf-i arak âlem-i diğer etti
Rûy-ı mînâmıza aks eyledi hattâ mînû
Esrar Dede

âlem-i dünyâ: Dünya âlemi.

Mesnevî-i ma'nevî-i Mevlevî midir, yâhûd
Âlem-i i'câzdan bir âyet-i uzmâ mıdır
Yenişehirli Avnî

âlem-i ekvân: Varlıklar âlemi.

Bir âlem-i hâr-ı hâra düştüm
Bir bildiğim diyâra düştüm-Recaizade Ekrem

âlem-i encüm: Yıldızlar âlemi.

Âlem-i encümü seyr eyleme bir mâha eriş
Onlara zav' veren şems-i duhâdır yine bes
Murâdî (Sultan III. Murat)

âlem-i endîşe: Kaygı âlemi.

Âcizim hak üzre evsâfında hâlâ kim benim
Âlem-i endîşenin allâme-i dânişveri-Nef'î

âlem-i enfüs: Ruhlar âlemi.

Nûr-ı hüsnün âlem-i enfüste feyz-efrûz idi
Olmadan âfâk-ı dâir neyyir-i a'zam henüz
Namık Kemal

âlem-i envâr: Nurlar âlemi.

Nâbiyâ meşhûddur pest ü bülend-i kâinât
Âlem-i envâra müşrif kasr-ı rûşendir gönül-Nâbi

âlem-i ervâh: İnsanın görünen beş duyusuyla hissedilmeyen cin, melâike ve ruhlara mahsus olan âlem.
Câm-ı meyden anladım aks-i lebin esrârını
Âlem-i ervâhtan bir sır ayân oldu bana-Âhî

İlhân-ı a'zamım ki bu âlem memâlikim
Ben belki hem de âlem-i ervâha mâlikim
Abdülhak Hâmit

âlem-i fânî: Fânî âlem, bu dünya.
Bu âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyız
A'lâlara a'lâlanırız pest ile pestiz-Bağdatlı Rûhî

Bu âlem-i fânîde safâyı ol eder kim
Yeksân ola yanında eğer zevk ü eğer gam
Bağdatlı Rûhî

âlem-i fakr u fenâ: Yokluk ve fakirlik dünyası.
Fuzûlî âlem-i fakr ü fenâda mün'im-i vaktim
Diyâr-ı meskenet nakd-i kanâat mülk ü ma'lûmdur
Fuzûlî

âlem-i gayb: Bilinmeyen âlem.
Bir güherdür kim nazîrin görmemişdür rûzigâr
Rûzigâre âlem-i gayb ermagânıdur sözüm-Nef'î

âlem-i hâb: Rüya
Âlem-i hâb olurdu eğer ol şeh olmasa
Şeyhülislâm Yahyâ

âlem-i har-ı hâr: Yiyen eşek dünyası.
Bir âlem-i har-ı hâra düştüm
Bir bildiğim diyâra düştüm-Recaizade Ekrem

âlem-i hayret: Hayret âlemi.
Bâki'yâ hângeh-i âlem-i hayretde hemân
Her gelen kimse bu eser ile hayrân ancak-Bâki

âlem-i hejdeh-hezâr: On sekiz bin âlem.
Âlem-i hejdeh-hezâr oldu dü-harf ile bedîd
Nazîm (Yahyâ ...)

âlem-i himmet: Gayret âlemi.
Avn-i millet, fahr-i ümmet, münteşâr-ı saltanat
Âlem-i himmet, cihân-ı mekremet, cân-ı cihân
Nef'î

âlem-i hûr u melekût: Melek ve hûrîler âlemi.
Firdevs-i mehâsin ki, pür âlâm
Terk eyliyerek âlem-i hûr u melekûtu
Bî-neş'e vü nâ-kâm-Faik Âlî Bey

âlem-i hüsn: Güzellik âlemi.
Bu gece bezme gel ey âlem-i hüsnün mâhı
Yoksa yerden göğe dek inciniriz vallâhi-Behiştî

âlem-i hüsn-i aşk: Aşk güzelliğinin dünyası.
Olsa ger hükm-i revân âlem-i hüsn-i aşka
Dil-i Mecnûn'u komaz kâkül-i Leylâ'da esir
Üsküdarlı Hakkı Bey

âlem-i ıtlâk: Affetme âlemi.
Mâsivâdan kıl güzer dîdâr kendin gösterir
Âlem-i ıtlâka azmet yâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

âlem-i i'câz: Acze düşüren âlem.
Mesnevî-i ma'nevî-i Mevlevî midir, yâhûd
Âlem-i i'câzdan bir âyet-i uzmâ mıdır
Yenişehirli Avnî

âlem-i ikbâl: Şans âlemi.
Eder bir har-nijâdı şeh-süvâr-ı âlem-i ikbâl
Yıkar görse beni bir esb-i be-güsiste inân üzre
Ziya Paşa

âlem-i imkân: Dünya.
Mevc-i kesret nev-be-nev hep bahr-i vahdetten gelir
Âlem-i imkân her var vâhidiyyetten gelir
Aczî (Mîrzâde Mustafa ...Ağa)

Avniyâ çâr-sû-yı âlem-i imkân içre
Tâcir-i bender-i insâfa dükkân vermezler
Yenişehirli Avnî

âlem-i insân: İnsan dünyası.
Tersâda ihtilâf Müslüman'da ihtilâf
Ser-tâ-be-pâ-yı âlem-i insânda ihtilâf-Ziya Paşa

âlem-i insâniyyet: İnsanlık âlemi.
Fi'le çıktıkça zamîrindeki hayr-ı niyyet
Buldu bir başka şeref âlem-i insâniyyet-Şinasi

âlem-i irfân: Bilim âlemi.
Âşiyân yapsa aceb mi tepesinde mürgân
Şecer bâğ-çe-i âlem-i irfân idi Kays-Sürûrî

âlem-i İslâm: İslâm dünyası.
Ey bunca zamandır bizi te'dîb eden Allah!
Ey âlem-i İslâm'ı ezen, inleten Allah-Mehmet Âkif

âlem-i kayd: Endişe, kaygı dünyası.
Fuzûlî âlem-i kayd içresin dem urma aşkından
Kemâl-i cehl ile da'vâ-yı irfân eylemek olmaz-Fuzûlî

âlem-i kesret: Çokluk âlemi.
Vecde gel, vahdete dal, âlem-i kesretten uzak
Yalınız Sâni'i gör; san'atı, masnû'u gör-Mehmet Âkif

âlem-i kevn: Varlık âlemi, dünya.
Zühd ü salâha eylemeziz iltica hele
Tuttı egerçi âlem-i kevni fesâdımız-Bâki

âlem-i kevn ü fesâd: Fesat ve fitnenin var olduğu âlem. (dünya)
Hikmet, nizâm-ı âlem-i kevn ü fesâdı hep
İhlâl eden müdâhanedir, irtikâbdır
Hersekli Ârif Hikmet

âlem-i kudret: Güç âlemi.
Hıtta-i haşmete sultân-ı gazâ câh u celâl
Âlem-i kudrete şâhen-şeh-i takdîr-i abîd-Lâ

âlem-i kuds: Kudsî âlem.
Gürisne kalmağa muhtâc bâz-ı nefs-i habîs
Şikâr-ı âlem-i kudse yarandırıncaya dek-Nâbi

âlem-i kudsî: Kutsal âlem, Tanrı âlemi.
Geh eyler âlem-i kudsîde geh lâhutta pervâz
Hümâ-yı tab'ım ârâm eylemez bir âşiyân üzre
Ziya Paşa

âlem-i Lâhût: Allah'ın büyük varlığından ibaret olan ulvî âlem.
Bir gülün bin hârı, bir yârin nice ağyârı var
Âlem-i lâhûta baksın özge seyrân isteyen
Hanîf (İbrahim ...)
Sadâ-yı âlem-i Lâhûtı istimâ' eyle
Nedir bu şîven-i nây ile nağme-i tanbûr-Hayâlî Bey

âlem-i leb-rîz-i garâib: Maddî ve manevî garipliklerle dolu âlem.
Ka:bil olamaz çıksa da bin dest-i muharrib
Yâ Rab bu nasıl âlem-i leb-rîz-i garâib
Mehmet Âkif

âlem-i mahviyet: Yok olma âlemi.
Nazre-gâh-ı hayretimde dîn ü dünyâ bî-nişân
Âlem-i mahviyetimde küfr ü îmân nâ-bedîd
Namık Kemal

âlem-i ma'nâ: Rüya âlemi.
Hem âlem-i ma'nâda bu hem dâr-ı fenâda
Hem nâle vü feryâdta hem medh ü senâda
Abdülhak Hâmit

âlem-i ma'rifet: Marifet âlemi.
Bir zerre-i nâ-çîzdir sûrette ammâ kıl nazar
Ol âlem-i ma'rifete mihr-i mücellâdır gönül
Âdile Sultan

âlem-i meşhûd: Görünen âlem.
Ne aşk bâis-i hestî-i âferîde-i gayb
Ne aşk illeti îcâd-ı âlem-i meşhûd-Sâmi

âlem-i mey: İçki meclisi.
La'lin ki rinde âlem-i meyden haber verir
Nûş-ı meye kadeh-be-kadeh gül-şeker verir
Esrar Dede

âlem-i mihnet: Sıkıntı âlemi.
Âlem-i mihnete sabr eyle rızâ dâd olup
Kayd-ı nâmûsu geçip ârı koyan gönlümdür
Âdile Sultan

âlem-i Misâl: Rüya.
Ey âlem-i Misâ'lin seyyâh-ı hûş-yârı
Hiç kasr sûretinde gördün mü nev-bahârı?
Nedîm

âlem-i muammâ: Bilinmeyen âlem.
Sensin eden ey hakîm-i dânâ
Bu âlemi, âlem-i muammâ-Ziya Paşa

âlem-i nev-resm-i safâ: Temizliğin yeni moda olan şekli.
Şimdi yapılan âlem-i nev-resm-i safânın
Evsâfı hele başka kitâb olsa sezâdır-Nedîm

âlem-i Nev-rûz: Nevruz eğlencesi.
Yılda bir olur bu dem-i ferhunde aceb mi
Olmazsa her eyyâmda ger âlem-i nev-rûz-Nef'î

âlem-i nûr: Nur âlemi.
Nûru olup âlem-i nûr üzre nûr
Şa'şaası oldu celiyyü'l-zuhûr-Nahîfî

âlem-i pehnâ-ver: Geniş dünya.
Bildirir haddin sana teng eyleyip haddâd-ı çarh
Vüs'at istersen kazâ-yı âlem-i pehnâ-veri
Nazîm (Yahyâ ...)

âlem-i pest: Aşağı âlem (alçak gönüllü olma).
Âlem-i peste nüzûlün sebebin idrâk et
Anla dolab ile delvin amelin çâh üzre-Nâbi

âlem-i râhat: Rahat dünya.
Bir giden bir dahi gelmez ne aceb hikmettir
Âlem-i râhata benzer gibi iklîm-i adem
Koca Râgıp Paşa

âlem-i rü'yâ: Rüya âlemi.
Âlem-i rü'yâda gibi eyleriz dünyâyı seyr
Mest-i câm-ı gaflet itmiştir bu köhne deyr-Behiştî

âlem-i sefâlet: Yokluk âlemi.
Şu âlem-i sefâletin güvâh-ı esfeliyyeti
Siyâh bir taş üstünü nişîmen ettik intihâb
Tevfik Fikret

âlem-i sevdâ-yı muhabbet: Sevgi sevdasının dünyası.
Habbezâ âlem-i sevdâ-yı muhabbet ki olur
Her kimin kûşesi bir mahşer-i gavgâ-yı cünûn
Leskofçalı Galip

âlem-i sırr: Sır âlemi.
Dânâ-yı bevâtın ü zevâhir
Deryâ-yı muhît-i âlem-i sırr-Ziya Paşa

âlem-i sırru'l-hafiyyât: Gizlilikler sırrının âlemi.
Ey âlem-i sırru'l-hafiyyât
Yetmez mi bu çekdiğim beliyyât-Tâhirü'l-Mevlevî

âlem-i sihrü'l-beyân: Açıklanan sihir dünyası.
Bin mehâcim karşı çıkmışken livâ'-ı hâmemi
Dikti tab'ım âlem-i sihrü'l-beyânın fevkine
Muallim Nâci

âlem-i sugrâ: Küçük âlem.
Âlem-i suğrâyız ammâ âlem-i kübrâyile
Keffe-i mîzân-ı hikmette berâber gelmişiz-Nâbi

âlem-i süflî: Alçak, aşağı âlem.
Tutan mürgân-ı hırsı dânedir hâk-i mezellette
Sükûn bu âlem-i süflîde kayd-ı mâ-sivâdandır
Namık Kemal

âlem-i sükût: Sessizlik âlemi.
Sad şükr ola Hayy-i Lâ-yemûta
Kim erdi söz âlem-i sükûta-Şeyh Galip

âlem-i tahkîk: Araştırma dünyası.
Âlem-i tahkîkde mey-hâne-i feyizim Ziyâ
Ârifân bezminde rind-i lây-hârımdır bütün
Ziya Paşa

âlem-i tecrîd: Soyunmuşluk âlemi (her şeyden elini eteğini çekme dünyası)
Cism terkîb-i gubârîdir gel andan fârig ol
Rûh-ı pâk ol âlem-i tecrîde gel esrâra bak
Hayâlî Bey

âlem-i terkîb: Birleştirme âlemi.
Esâs-ı âlem-i terkîb ey Nâbî tehâlüftür
Ne mümkün ömr geçmek her zemân îş u tarablarla
Nâbi

âlem-i tevhîd: Tevhid âlemi.
Şems-i aşka kul olalı âlem-i tevhîdde
El yuduk ağyârdan ser-çeşme-i hurşîdde-Esrar Dede

âlem-i ulvî: Yüce âlem.
Ki_ey âlem-i ulvînin olan râzına tâlib
Ve_ey vaz'-ı semâvâtın olan sırrına cûyâ-Nizâmî

âlem-i uzlet: Yalnızlık dünyası.
Âlem-i uzletin yegânesiyem
Ka:f'tan Ka:f'a yok bana hemtâ-Fuzûlî

âlem-i üns: Tanışıklık meclisi.
Budur merâsim-i işrâkıyân-ı âlem-i üns
Sühanla sâmia leb-rîz ü encümen hâmûş
Sâlik (Kasımpaşa Mev. Şeyhi Halil Efendi Mahdumu ...)

âlem-i vahdet: Birlik âlemi.
Vuslat âbın içmeyenden gizlidir erkânımız
Âlem-i vahdet bâğının meyinin mestânıyız
Ümmî Sinan

âlem-i vegâ: Savaş âlemi.
Titrerdi kevkebenle senin âlem-i vegâ
Eylerdi kanlı gölgene düşmânlar ilticâ
Kemalzade Ekrem Bey

âlem-i vuslat: Kavuşma âlemi.
Biliyor musun ki a sevdiğim hele âh o âlem-i vuslatın
Ne güzel nehârı leyâli var! Ne güzel bahârı hazânı var-Lâ

âlem-i vücûd: Varlık âlemi, dünya.
Rıfk-ı nazarınla dil-rübûde
Geldim yine âlem-i vücûda-Abdülhak Hâmit

âlem-i zevk: Zevk âlemi.
Girip bin âleme her âlemi bir âlem-i zevk et
Kalender ol, hakîm ol, âlemin her âleminden geç
Celâleddin Paşa (Abdullah ...)

** **âlemîn:** Âlemler.
Âferîn ey sâni'-i ten-perver ü cân-âferîn
Hâlıku'l-eşyâ' ile'l-arş Rabbü'l-âlemîn-Fuzûlî

Matlûb-ı ilm-i evvelîn maksûd-ı fazl-ı âhirîn
Ma'lûm-ı cümle âlemîn ü şöhret-i bî-intihâ
Esrar Dede

Merhabâ ey rahmeten li'l-âlemîn
Merhabâ sensin şefî'ü'l-müznibîn-Süleyman Çelebi

** **avâlim:** Âlemler, dünyalar.
Vücûd-ı vahdete mevhûm zerreler mîzân
Büyük küçük şu avâlim bütün havârıktır
Abdülhak Hâmit

Evet, avâlimi, hîç şüphe yok ki, bir ka:nûn
İdare etmede.. lâkin nedir meâli onun?
Mehmet Âkif

avâlim-i lâhut-pâye-i şiir: Şiirin manevî payesinin dünyası.
Gönül avâlim-i lâhut-pâye-i şiirin
Tasavvur eyleyemez hâricinde ulviyyet-Tevfik Fikret

avâlim-i ziyâ-pâş: Ziya saçan âlemler.
Görmez mi avâlim-i ziyâ-pâş
Göklerde nedir bu samt-ı dehhâş
Abdülhak Mihrünisa Hanım

* **âlem-ârâ:** Âleme ziynet verici, âlemin süsü.
Yanıp mânende-i pervâne bu şem'-i rûy-ı cânâna
Çerag-ı dilde rûşen âftâb-ı âlem-ârâdır-Âdile Sultan

Ey Hayâlî şâh-ı gerdûn der-gehinde zerre-vâr
Âfitâb-ı âlem-ârâ gibi şöhret bekleriz-Hayâlî Bey
Merhabâ ey âftâb-ı âlem-ârâ kandesin
Yerde buldum gökte ararken seni Îsâ gibi
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ... .)

* **âlem-bahâ:** Dünya kadar değerli.
Sensin ol âlem-bahâ cevher ki nakka:d-ı kazâ
Zâtını gencîne-i fitrattan etmiş intihâb
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **âlem-efrûz:** Âleme ışık verici olan, dünyaya ışık saçan.
Ziya-bahş olsun âfâka cemâl-i âlem-efrûzu
Fürûzân eyledikçe tal'at-i nevrûzu dünyâyı-Bâki

âlem-efrûz-ı beyân: Âleme ışık veren açıklama.
Âlem-efrûz-ı beyân Enverî-i devr-i zemân
Sühan-ârâ-yı cihân muhterî-i tarz-ı cedîd-Nef'î

* **âlem-gîr:** Âlemi tutan.
Hazret-i Sultân Muhammed Han-ı âlem-gîr kim
Efser-i mihre sezâdır her kemîne çâkeri-Nâbi

Az zemân içre çok iş etmiş idi
Sâyesi olmuş idi âlem-gîr-İbn-i Kemal

* **âlem-neverd:** Dünyayı dolaşan.
Sabâyı sît-i ruhsârınla kim âlem-neverd ettin
Hazân-veş bülbülân-ı aşkı hasm-ı berg-i verd ettin
Nâbi

* **âlem-nümâ:** Dünyayı gösteren.
Gönül bir câm-ı reng-âlûde döndü köhne revzende
Zemân ile ona âyîne-i âlem-nümâ derken-Nâbi

Bu rüsvâylıkla ger âyîne-i âlem-nümâ olsam
Yüzüme kimse bakmaz sûretimden âr eder âlem
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âlem-penâh:** Dünyanın sığınıp iltica edeceği ve sâyesinde bâkî olacağı nesne.
Felek tebdîl-i ahlâk eyleyip adle salâ etti
Zemâne el çekip ağyârdan âlem-penâh etti
Bağdatlı Rûhî

Yekser gazâ kılıncı kuşanmış bir ümmetin
Câlis budur erîke-i âlem-penâhına-Yahya Kemal

* **âlem-sûz:** Dünyayı yakıp yandırıcı olan.

âlem-sûz-ı aşk: Aşkın herkesi yakanı.
Cânıma sihr etti necm-i târı âlemsûz-i aşk
Cenap Şahabeddin

* **âlem-şümûl:** Cihanı saran, cihanı kaplayan, cihân-şümül.
Kim rûz u şeb o sufra-i âlem-şümûlden
Her nefes rızkın almada ber-vech-i iştirâk-Ziya Paşa

* **âlem-tâb:** Dünyaya ışık veren, verici olan.
Zerrenün içindeki hurşîd-i âlem-tâbı gör
Katreye kendüyi teslîm eyleyen deryâya bak
Hayâlî Bey
Niçin ol hurşîd-i âlem-tâba öykündün diye
Mâh-ı nev hançer çeker Mihr-i dirahşân üstüne
Bâki
Eşiğin üftâdesi kem-ter gedâ mihr-i münîr
Pençe-i hurşîd-i âlem-tâba hüsnün dest-gîr-Fuzûlî
** **âlemiyân:** Âleme mensup anlamına gelen "âlemî"nin çokluğu. İnsanlar, adamlar.
Âlem ona muhtâc o müstağnî-i âlem
Bu mes'ele ma'lûm dil-i âlemiyândır-Nef'î

Söz, kâlbüd-i kadr-i benî-âdeme cândır
Söz, vâsıta-i râbıta-i âlemiyândır-Yenişehirli Avnî
alem: (علَم) Ar. 1.Sancak, bayrak, râyet, livâ. 2. Özel nişan. 3. Minare tepesi, mâhçe. 4. Dağ. c. a'lâm.
Gökler açıldı vü feth oldu zulem
Üç melek gördüm elinde üç alem
Süleyman Çelebi-Mevlid
Melâmet mülküne mâlik olup tâ kim alem çektim
Selâmet defteri erka:mına evvel kalem çektim
Hayâlî Bey
Râyâtının alemleri üstünde uçmağa
Sîmürg-ı feth hem-çü nesîm-i seher gelir
Yahya Kemal
Sûretâ doğrulara fâik olur kec-nigehân
Nazar et tavrına, fevkinde minârın, alemin
Edhem (İbrahim ...Efendi)
alem-i emn ü emân: Emn ü emân işareti.
Ser-bülend oldu Behiştî alem-i emn ü eman
Zuleme cinsini âlemde melâmet gördük-Behiştî
alem-i zer-efşân: Altın ışık saçan işaret.
Subh-ı bahâr kim alem-i zer-feşân çeker
Gül-bâng-ı ârzû-yı reh-i gül-sitân çeker-Esrar Dede
** **a'lâm:** 1. Alem'ler, sancaklar, elviye, livâlar, râyât. 2. Sınır işaretleri. 3. Yüksek dağlar. 4. Kabile başkanları.
Bu bezmde buldu cây-ı ârâm
Türk ü Acem ü Arab'dan a'lâm-Ziya Paşa
Döşendi kasr-ı temennâya işret esbâbı
Dikildi kal'a-i ikbâle nusret a'lâmı-Nef'î
a'lâm-ı zafer: Zafer işaretleri.
Saçtığı envârı a'lâm-ı zafer
Açtığı esrârı ahkâm-ı kader-Ziya Paşa
* **alem-dâr:** Sancaktar, sancak tutan. **c. alem-dârân**
alem-dâr-i Nebî: (Hz. Peygamberin bayraktarı) Hazret-i Ebâ Eyyûbü'l-Ensârî (r.a.).
Hâlid İbn-i Zeyd-i Ensârî'dir ol
Hem Resûlullah alem-dârıdır ol-Âdile Sultan

Olup perçem-i rahşı sünbül-feşân
Alem-dârlık etti serv-i revân-Nedîm
alem-dâr-ı Resûl: Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sancaktarı, Hz. Eyyüp Sultan.
Türbe-i nûr-ı alem-dâr-ı Resûl'e bu nişân
Eser-i şâh-ı cihân Hazret-i Sultân Osmân
Fârisî (Sultan II. Osman)
** **alem-dârân:** Bayrak taşıyanlar.
Onu tahkîme hasr-ı himmet ile
Müstefîd olmalı alem-dârân-Abdülhak Hâmit
* **alem-efrâhte:** Bayrağı yükseltmiş.
Âferin ey alem-efrâhte serdâr-ı dilîr-Nef'î
* **alem-efrâz:** Bayrak çeken, bayrak kaldıran, bayraktarlık eden.
alem-efrâz-ı maârif: Bilimin öncüsü.
Câhile câh ile rif'at mı gelir âlemde
Alem-efrâz-ı maârifdir olan sâhib-i tûğ
Sünbulzade Vehbi
* **alem-vâlâ-şân:** Şanı yüce sancak.
Mâh-ı nev sanma görüp gurre-i şehr-i savmı
Câmi'-i mağfirete bir alem- vâlâ-şân-Nef'î
alenen: (علناً) Ar. Meydanda, göz önünde.
Sağda yüzlerce ölen, solda hesapsız sürünen
Karşıdan bunlara gülmek ne demektir alenen
Mehmet Âkif
alenî: (علنى) Ar. Âşikâr, meydanda, açık.
Mutasavver değildir inkârı
Alenîdir bu incilâ alenî-Muallim Nâci

âlet: (آلت) Ar. 1.Bir iş yaparken kullanılan araç, vasıta. 2. Sebep, vasıta: "alet olmak: bir işe vesile olmak."
Binâ-yı intizâm-ı dîn ü dünyâya edip âlet
Zebâna nutk vermiş gûşa vermiş kuvvet-i ısgâ'
Nâbi

Bakmazdı kimse âyîne-i sâfa Nâbiyâ
Hôd-bînlik alâkasına âlet olmasa-Nâbi

Ber-murâd olmakla bir âlet imiş
Mûris-i devlet imiş rif'at imiş-Hakanî

âlet-i azab: Azap âleti.
Nedir o sislile-i halka-dâr rûyunda
Behişt içinde olur âlet-i azab garîb-Nâbi

âlet-i ağrâz olmak: Kötü niyetlere alet ve vasıta olmak.
Sakın ikbâl için eşhâsa olma âlet-i ağrâz
Sana lâzım mı olmak âleme cellâd lâzımsa-Ziya Paşa

âlet-i kurb: Yakınlık aleti.
Değildir kâr ü bâr-ı câh mâni' kurb-ı Yezdân'a
Hasîrı âlet-i kurb etme zâhid bu riyâdan geç-Nâbi

âlet-i rızk: Rızık aleti.
Dem gelir bir mütenekkirde olur âlet-i rızk
Uzuvv-ı maktû'ı gibi sâil-i âfet-zedenin
Nevres-i Kadîm

âlet-i san'at: Sanat aleti.
Yüzümün kan ile kımâtını al ettim kim
Âlet-i san'at ola ol büt-i bî-pervâya-Fuzûlî

âlet-i şikence: Eziyet aleti.
Metrûk idi âlet-i şikence
Kullanmaz idi tüfek tabanca-Nâbi

âlet-i tashîf: Yanlış yazma aleti.
Hat geldi rûh-ı aline yâr oldu müzellef
Devr ile olur âlet-i tashîf musahhaf-Nâbi

âlet-i tezvîr: Yalan dolan aleti.
Ey muallim, âlet-i tezvîrdir eşrâra ilm
Kılma ehl-i zulme ta'lîm-i maârif zinhâr-Fuzûlî

âlet-i tîmâr: Kaşağı, hayvan tarağı.
Öyle bir eşşek ki bâlâsındaki teşdîdinin
Âlet-i tîmâra benzer lâ-yuadd dendânı var
Ferid (Hariciye Nezâreti
Tercüme Mümeyyizi İbrahim...)

** **âlât:** Alet'ler, iş takımı, avadanlık.
Müceddid havzlar, anbarlar, âlât yaptırdı
Bütün tersânenin ikmâl olundu neyse noksânı
Ziya Paşa (Râşit?)

Fişek âlâtı nümâyân oldu
Sûrgâha şerer-şân oldu-Nâbi

âlât-ı sihr: Sihir aletleri.
Âlât-ı sihr yanında hâzır
Bin köhne sifâl ü dühn-i vâfir-Şeyh Galip

alev: (الو) (T.) Ateşin yanışı. Farsça kurala göre birleşik kelimeler yapar.
Âbyârî-i cünûn laht-ı dil etmiş kârın
Şecer-i âh-ı alev-berk-i ciğer-rîşemizin-Nâilî

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum
Yahya Kemal

Yıldızlar, ışıklardır, alevlerdir akan sel
Yüksel! Güneşin doğduğu son noktaya yüksel
Midhat Cemal Kuntay

* **alev-hîz:** Alevlenen, parlayan.
Yandıkça oldu sûzân kalb-i şerer-feşânım
Oldu yine alev-hîz dâğ-ı gam-ı nihânım-Lâ

* **alev-sûz:** Alev yakan.
Vech-i pâkin nâra benzer, şu'le-efrûz olmada
Dil de benzer nâra ammâ kim alev-sûz olmada
Süleyman Paşa

Alevî: (علوى) Hz. Ali'ye sevgi ve bağlılıkta aşırılık gösteren grup. Hz. Muhammed'in vefatından sonra onun yerine halifelik hakkının kıyamete kadar Hz. Ali ve nesline ait olduğunu iddia eden topluluk.
Alevî tuttu kamu millet-i Osmâniyye
Dîvler oldular a'vân-ı Süleymâniyye-Behiştî

aleyküm: (عليكُمْ) Ar. Sizin üzerinize.

selâmün aleyküm: Allah'ın selâmı sizin üzerinize olsun.
Ne bizden rükû' vü ne sizden kıyâm
Selâmün aleyküm, aleyküm selâm-Lâ

âlgûne: (آلكونه) Far. Allık, kadınların yüzlerine süründükleri penbe düzgün:
Al cennet-i aşka bir numûne
Âşık da süründü âlgûne-Muallim Nâci.

Alî: (على) Ar. Peygamberimizin amcası Ebû Tâlib'in oğlu, damadı, dördüncü halife ve ilmin kapısı. Hâricîlerden Abdurrahman bin Mülcem tarafından şehid edilmiştir. Hilâfet makamına geçen oğlu Hz. Hasan, babasının öldürülmesine karşılık olarak Mülcem'i idam ettirmiştir.
Çok riyâ-kâr var velî görünür
İbn-i Mülcem ile Alî görünür
Osman Nuri Paşa (Diyarıbekirli ...)
Gelir şûr-âne sîmâsın gören kâfirler îmâna
Behiştî bir Alî sûretli şâhın Kanber'i oldum-Behiştî

Âlem-i berri koyup bahr havâsında yelen
Bû Alî ise onun aklına idrâkine yuf
Ali Çelebi (Turnacıbaşızâde Yetim ...)

âlî, âliye: (عالى، عاليه) Ar. Yüksek, şerîf ve celîl olan. **c. âliyât.**
Hâk ol ki Hudâ mertebeni eyleye âlî
Tâc-ı ser-i âlemdir o kim hâk-i kademdir
Bağdatlı Rûhî
Râyât-ı izz ü devlet râyında oldu âlî
Âyât-ı feth ü nusret şânında oldu nâzil-Nizâmî

Ol kadar âlî revâk u tâk-ı kuds eyvânı kim
Soffa-i sîneden berk urur envâr-ı arş-ı Müsteân
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **âlî-câh:** Yüksek derecede olan.
Öpmemiş kimdir onun dâmen-i âlî-câhın
İşte efvâh-ı havâss işte şifâh-ı a'lâm-Nâbi

* **âlî-cenâb:** 1.Şeref ve celâl sahibi olan. 2. Şerefli, haysiyyetli kimse.
İ'tilâ etsem semâ-yı mümkinâtın üstüne
İrtika etmek diler, durmaz, dil-i âlî-cenâb
Tâhirü'l-Mevlevî

* **âlî-cinân:** Yüce cennetler.
Ahmedâ umma vefâ dünyâ-yı fânîden yürü
Ol şâh-ı âlî-cinânın kabrini manzûr kıl
Bahtî (Sultan I. Ahmet)

* **âlî-güher:** Cevheri, mayası, zâtı yüce olan.
Şâh-ı âlem dâver-i âlî-güher
Zî-bahş-i mesned-i tâc u kemer-Nedîm

* **âlî-himmet=âlî-himem:** Himmeti, yardımı çok, keremkâr.
Yine mahzun gönlümün bir şevkı var
Çünkü âlî-himmete bir yolu var-Âdile Sultan

Oldu her şah-ı şükûfe âlî-himmet
Müflis-i hâke nisâr eyledi dinâr ü dirhem
Hayâlî Bey
Âlemin hakanı sultân Ahmed-i âlî-himemem
Kim sadâ-yı şevket ü şâniyle pürdür şeş-cihet-Nedîm

* **âlî-kadr:** 1.Kıymeti yüce ve muteber olan.2. Bir çeşit güzel lâle.
Şuglu hak idi o âlî-kadrin her ân u zemân
Aşk-ı Hakk'a yandı yakıldı edip cânın fedâ
Âdile Sultan
Eyleyen tedbîrin ârâm ü salâh-ı âlemin
Sadr-ı âlî-kadr İbrahim Paşa'dır meğer-Nedîm

* **âlî-maka:m:** Rütbesi yüksek olan.
Hilâl-i ka:metin kavs etmeyen âlî-maka:m olmaz
Mehi gör kim hilâl olmazdan evvel bedr-i tâm olmaz
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail...)

Tevâzu'-ka:metin kavs etmeyen âlî-maka:m olmaz
Mehi seyr et, hilâl olmazdan evvel bedr-i tâm olmaz
Hasan Kudsî
Ey muazzam hüsrev-i âlî-maka:m
Devletin Allah kılsın ber-devâm-Nedîm

* **âlî-nijâd:** Yüksek tabiatli, yüce soylu.
Âlî-nijâda zemzeme-i aşk eder eser
Kûh-ı bülend nâleden elbette seslenir
Câzim (Zeyrekzâde ...)
Ey Hüsrev-i âlî-nijad ey dâver-i pâk-i'tika:d
Ey şâh-ı sâhib-i adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem
Nef'î

* **âlî-şân:** Şanı yüce, çok ünlü.
Ey sabâ etsen Hayâlî bendeden arz-ı niyâz
Ona bu devlet yeter der-gâh-ı âlî-şânın öp
Hayâlî Bey

Ezelden şâh-ı ışkın bende-i fermânıyız cânâ
Mahabbet mülkünün sultân-ı âlî-şânıyız cânâ
Bâki

* **âlî-tebâr:** Aslı ve nesebi büyük bir soydan olan.

İftihâr eyler kemâlinle kemâlât-ı cihân
Bin yaşa âlemde ey allâme-i âlî-tebâr-Şeyh Vasfî

Âlemi kıldı tefahhus ol şeh-i âlî-tebâr-Nedîm

** **âliyât:** En üst tabakalar.

Ecrâm-ı âliyât şeref iktisâb eder
Câm-ı meyinde zâhir olan her habâbdan
Hayâlî Bey

* **âliye:** 1.Bir nesnenin en yukarısı, yüksek tarafı, tepesi. merâtib-i âliye: yüksek okullar. Tedrisât-ı âliye: yüksek öğretim. 2. Halvetî tarikatının şubelerinden birinin adı.

Kuvve-i kudsiyyesi kâfiri İslâm edip
Himmet-i âliyesi münkiri eyler ilzâm-Âdile Sultan

* **aliyy, aliyye:** Yüksek, yüce., meşhur, ünlü. (müennes şeklinde de kullanılır. (aliyye)

Şimdiden nakş et şu pendi kalbine
Sâde ismin olmasın oğlum aliyy-Muallim Nâci

* **aliyyü'l-a'lâ:** En iyi, en a'lâ.

Kula efendi rızâsı aliyyü'l-a'lâdır
Bulanlar izzet-i dâreyni böyle buldu hemân
Said (Hızır Ağazâde ...)

* **âlü'l-âl:** İyinin iyisi, a'lânın a'lâsı, bihterîn olan.

Zâtın âdi azametten dahi bâlâ-ter iken
Sana bir pâye midir mertebe-i âlü'l-âl-Şinasî

alîl: (عليل) Ar. İllet'ten; illetli, hastalıklı.

Rencûr-ı aşka kayd-ı müdârâ da bir maraz
Cân-ı alîle nâz-ı etıbbâ da bir maraz-Sâbit

Çeşm-i alîli hasret ile pür-nem eyledim
El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim-Belîğ

Şehlâ gözü gözetmeyeli oldu dil harâb
Vay ol imâretin ki alîl ola nâzırı
Hüdâî (Müezzin Hüdâî-i Atîk)

Kimdir veren alîle tedâviye ihtiyâc
Kimdir koyan meziyyet-i ıslâhı merheme-Ziya Paşa

alîl-i bî-ârâm: Rahatsız hasta.

Derinleşir ve güler.. Ben, alîl-i bî-ârâm
Uçan bu gölgeyi teshîre eylerim ikdâm-Tevfik Fikret

alîl ü tâb: Yorgun ve hasta.

Cismin alîl ü tâb ü tüvânın adîm iken
Hem meh dü-rûze görmez iken rû-yi sıhhati-Nâbi

alîm: (عليم) bk. âlim.

âlim: (عالم) Ar. İlm'den; 1.İlim ile vasıflı, ilim sâhibi. 2. (her şeyi) Bilici, bilen Allah (C.C..) **c. âlimân.**

Kadîr ü Muktedir ü Ka:dir ü Mukadder dahi
Alîm ü Âlim ü Allâm u A'lem ü A'lâ-Fuzûlî

Âlimim dersin ammâ âlemden bî-habersin
Bu andan, bu nefesten, bu demden bî-habersin
İbrahim (... Efendi)

Ümmî kalıp da câzibe-i dîne incizâb
Evlâ değil mi âlim olup çekmeden azâb
Abdülhak Hâmit

âlim-i bâlâ: Yüce âlim.

Kim derk eder onu ki ola zâtına ma'lûm
Remz-i kütüb-i medrese-i âlim-i bâlâ-Bağdatlı Rûhî

âlim-i ber-geşte-hâl: Düşkün âlim.

Âlim-i bergeşte-hâlem şeş-der-i ikbâlde
Baht-ı zâr-ı hîle-bâzî bir dü-şeş göstermesin-Şehrî

âlim ü câhil: Bilen ve bilmeyen.

Mansıbda bir olsa ger âlim ü câhil
Zâhirde müsâviyse hakîkatde bir olmaz-İbn-i Kemal

** **âlimân:** Âlim'ler, bilginler.

Meşhûrdur ki fisk ile olmaz cihân harâb
Eyler onu müdâhane-i âlimân harâb
Keçecizade İzzet Molla

* **alîm:** İlm'den; çok bilen, ilmi çok olan.

Kadîr ü Muktedir ü Ka:dir ü Mukadder dahi
Alîm ü Âlim ü Allâm u A'lem ü A'lâ-Fuzûlî

Mağrûr-ı dâniş olma edîb ü halîm isen
Bildin mi sırr-ı cilve-i aşkı alîm isen
Hersekli Ârif Hikmet

Bahş eder Hazret-i Vehhâb-ı alîm
Sevgili kullarına kalb-i selîm-Muallim Nâci

alîm-i âlem: Âlemi en iyi bilen.

Kadîr ü Muktedir ü Kadîr ü Mukadder ü Hayy
Alîm-i âlem ü Allâm ü A'lem ü A'lâ
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

* **Allâm:** İlm'den; her şeyi bilen Allah (c.c.). Allah'ın büyük isimlerindendir.

Kadîr ü Muktedir ü Ka:dir ü Mukadder dahi
Alîm ü Âlim ü Allâm u A'lem ü A'lâ-Fuzûlî

Kadîr ü Muktedir ü Kadîr ü Mukaddir ü Hayy
Alîm-i âlem ü Allâm ü A'lem ü A'lâ
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

Gurre-i îd-i visâl Hazret-i Hâcı Bayrâm
Şems-i eflâk-i kemâl mazhar-ı nûr-ı Allâm
Âdile Sultan

Allâm-ı avâlim-i maâlî: Ulu âlemleri en iyi bilen Allah.

Allâm-ı avâlim-i maâlî
Allâme-i ilm-i lâ-yezâlî-Ziya Paşa

Allâm-ı gayb: Gaybı en iyi bilen.

Özgesin Allah bilir yoktur gümân
Ki oldur Allâm-ı gayb u a'lem-i adîm-Türk Firdevsîsi

Allâm-ı hüsn-âferîn: Güzelliği en güzel şekilde ortaya çıkaran.

O Allâm-ı hüsn-âferîn Hakîm
Arar bendegânında kalb-i selîm-Muallim Nâci

Allâm ü a'lem: Her şeyi bilen ve en iyi bilen.

Kadîr ü Muktedir ü Ka:dir ü Mukadder ü Hayy
Alîm-i âlem ü Allâm ü A'lem ü A'lâ
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

* **allâme:** Çok bilgin (Allah'ın sıfatlarındandır.

Okudu hüsnün kitâbın mekteb-i ışkında dil
Tıfl-ı dil önünde ağzın açamaz allâmeler
İbn-i Kemal

allâme-i âciz: Çok bilen âciz.

Ekûl-i lokma-i târâctır allâme-i âciz
Haris-i lezzet-i güllâçtır alâmet-i âciz - Sürûrî

allâme-i dânişver: Bilgin allâme.

Âcizim hak üzre evsâfında hâlâ kim benim
Âlem-i endîşenin allâme-i dânişveri-Nef'î

Sa'y eder hâsid kemâlâtında noksân bulmağa
Âlemin olsan eğer allâme-i dânişveri
Nazîm (Yahyâ...)

allâme-i devrân: Dünyanın her şeyini bilen.

Hôd-perestân zu'm ile allâme-i devrân olur
Mekteb-i irfâna gelse tıfl-ı ebced-hân olur
Hâzık (Erzurumlu Mehmet ...)

allâme'l-esmâ: İsimleri en iyi bilen.

İki kaşın arasında çekti hatt-ı istivâ
Allâme'l-esmâyı ta'lîm eyledi ol hattan Hudâ-Niyâzî

Allah: (الله) Ar. Yeri göğü yaratan Allahü Teâlâ hazretlerinin bütün sıfatlarını içine alan en büyük ismidir (c.c.).

Takrîr edemem derd-i derûnum elem var
Allah'ı seversen beni söyletme gam var-Sultan Veled

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ede Allah ana (ona)-Süleyman Çelebi

Koyma beni böyle sen âvâre vü garîb
Kıl şâd et cemâlini ayân meded Allah-Âdile Sultan

Allah nedir diyince gâfil
Allah deyip hamûş olur dil-Muallim Nâci

Allahü a'lem: Allah bilir.

Devr eder Bâkî-sıfat-ı hurşîd o mâhun menzilin
Işk ser-gerdânıdır Allahü a'lem ey gönül-Bâki

Gam değil Âşık Ömer Allahü a'lem şüphesiz
Düşmüşüm bir derde kim dermân içinde gizlidir
Âşık Ömer

Allahü Ekber: "En büyük olan Allah'tır."

Ne lâhûtî sadâ "Allahü Ekber" sarsıyor cânı
Bu bir gül-bâng-ı Hak'tır, çok mudur inletse ekvânı
Mehmet Âkif

Allahî: (اللهى) Ar. Allah adamı, veliyyullah.

Künc-i uzlet yakışır elbette Allahî'lere-Lâ.

allâk: (علاق) Ar. Hilekâr, itimad edilmez, bel bağlanmaz.

Merhamet merhamet ey dâd-res-i haste-dilân
Beni dûçâr-ı kuyûd eyledi nefs-i allâk-Aynî

Allâm: (علاّم) bk. âlim.
âlû: (آلو) Far. Erik.
* **âlû-bâlû:** Âlbâlû, vişne.
Ser sebze-i safâ diraht-ı âlû
Her meyvesi tûtî-i şeker-gû-Şeyh Galip
-âlûd: (آلود) Far. "bulaşık, karışık, mülevves olan" anlamına gelen birleşik sıfatlar yapar.
* belâ-**âlûd:** Belâya bulaşmış.
Cihân zindân imiş gûyâ ben anda kalmışım mahbûs
Belâ-âlûd ü giryân ü garîb ü zâr ü gam-ı me'nûs
Recaizade Ekrem
* berf-**âlûd:** Kara bulaşmış.
Önümde bir mütebâid semâ-yı berf-âlûd
Tevfik Fikret
* çirk-**âlûd:** Pis, murdar.
çirk-**âlûd-ı meyl-i ma'siyet:** Günaha meyleden pis (nefis).
Tâ-be-key ey nefs-i çirk-âlûd meyl-i ma'siyet
Ağla kim eşk-i nedâmet belki pâk eyler seni
Ziya Paşa
* çirk-**âb-âlûd:** Pisliğe bulaşmış.
Ne revâ dil gibi bir cevher-i lâhût-ı sadef
Ola ednâs-ı tesâvîlde çirk-âb-âlûd-Yenişehirli Avni
* eşk-**âlûd:** Gözü yaşlı.
Hasta bir nağme, bî-mecâl-i suûd
Dökülür katre katre eşk-âlûd-Tevfik Fikret
* gam-**âlûd:** Kederli
Gül ü mül bezmine meyl etme sözüm tut Yahyâ
Ne cefâ-dîde-i hâr ol, ne gam-âlûd-ı humâr
Şeyhülislâm Yahyâ
* gubâr-**âlûd:** Toza bulanmış, tozlanmış, tozlu.
Tulû'-ı mihr-i âtîdir, gubâr-âlûdu sevdâ-hîz
Bu da bir leyl-i pür-mâtem, o da bir leyl-i ye's-engîz
Abdülhak Hâmit
* gurbet-**âlûd:** Gurbete bulaşmış, gurbette kalmış.
Garîb-âne terennümlerle hâlet vermeğe bezme
Behiştî mutribe öğret bu şi'r-i gurbet-âlûdı-Behiştî
* hâb-**âlûd:** Uykuya varmış.
Baht-ı hâb-âlûdı bîdâr etti gûyâ hâbdan
Nâle-i dolâb-ı çarh âsiyâb-ı rûzigâr-Nef'î
* hayret-**âlûd:** Hayrete bulaşmış, düşmüş.
hayret-âlûd-ı belâ-yı intizâr: Bekleme belâsının şaşkınlığına düşmüş.
Va'de-i ferdâsına gâhî ederdim i'timâd
Hayret-âlûd-ı belâ-yı intizâr olmak da güç-Neşâtî
* heves-**âlûd:** Hevese bulaşmış.
Ne gırra-i âmâl ü ne dil-gîr-i memât ol
Kıl Hakk'a tevekkül heves-âlûd-ı necât ol-Nâilî
* hışm-**âlûd:** Öfkeye kapılmış.
Lebleriyle çeşm-i hışm-âlûdunu sordum dedi
Piste-i şîrîn-durur ol bu acı bâdâmdır-İbn-i Kemal
* hidâb-**âlûd:** Renkli, renk renk.
Sen dil-rîşini hûn-âb edegör
Zâhid-i hâma gerek rîş-i hidâb-âlûde-Nedîm
* hûn-**âlûd, hûn-âlûde:** Kana bulanmış.
Gözde hûn-âlûd peykânın hayâliyle hoşum
Her biri gûyâ ki bir berg-i gül-terdir bana-Fuzûlî
* ıtr-**âlûd:** Itıra bulaşmış.
Micmer-i zerle gelip anber ü ûd
Eyledi hayme-gehi ıtr-âlûd-Nâbi
* mevt-**âlûd:** Ölüm karışığı, ölüm gibi.
Yine kar... Bir sükûn-i câmidle
Yine her yer melûl ü mevt-âlûd-Tevfik Fikret
* mey-**âlûd:** Şaraba bulaşmış.
Ey Hayâlî câm-ı Cem'dir kim sınmış gerdûn-ı dûn
Lâlenin destinde mey-âlûd olan pergâleler
Hayâlî Bey
* müşg-**âlûd:** Misk kokusuna bulaşmış.
Ârızında hattını gören sanır kim mûr-çe
Pây-ı müşg-âlûde basmış berg-i nesrîn üstüne
Nizâmî
* sitem-**âlûd:** Sitemli, sitemle karışık.
Bir boğuk sadâ
Rûhunda inliyor, sitem-âlûd ü pür-taleb
Tevfik Fikret
* şarâb-**âlûd:** Şaraba bulaşmış.
Hilâl-âsâ fürûzân oldu bahr-i nîl-gûn üzre
Şafaktan dem urur âb-ı şarâb-âlûdı deryânın-Bâki
* şeb-**âlûd:** Geceye bulaşmış.

şeb-âlûd-ı zülf-i mağmûm: Gamlı saçın geceye bulanmışlığı.
Bu ra'şe.. reng-i şeb-âlûd-ı zülf-i mağmûmum
Bu dişlerimde gülen kanlı rûh-ı mesmûmum
Ahmet Hâşim

* şevk-**âlûd:** Şevkli.
Onun firâkı olurken içimde zehr-efşân
Nasıl görür gözüm âsâr-ı fecri şevk-âlûd
Tevfik Fikret

* zehr-**âlûd:** Zehirli, zehir gibi.
Âşıkın bağrında zehr-âlûd hançer olduğun
Kabrim üstüne gelen bilir giyâhımdan benim
Necâtî Bey

* zevk-**âlûd:** Zevke bulaşmış.
Bulutların leb-i sâfında belki zevk-âlûd
Bir ibtisâm arıyor, belki bir melâl arıyor
Tevfik Fikret

* zükâm-**âlûd:** Nezleye bulaşmış.
Dimâğ-ı hâhişim gayrette nâziktir benim Âsım
Zükâm-âlûd olur ye's ile bû-yı imtinân çekmez
Âsım

âlûde: (آلوده) Far. 1." Bulaşık, bulaşmış, karışık." anlamlarına gelerek birleşik kelimeler yapar. 2. Mülevves, kirli.
Dehân âlûde olmaz ni'met-i elvân-ı âlemde
Dimâğ-ı dilde lezzet hân-ı yağmâ-yı seherdendir
Nâbi

Gel olma bezm-i fenâda mey ile âlûde
Ki suna sâkî-i vahdet eline Mâ'-i Tahûr-Hayâlî Bey

Ma'kûs-ı elemdir emel-i dehr ser-â-ser
Olma heves-i mâl ile âlûde melâle-Sünbulzade Vehbi

Gûş etmesin öyle söz kulaklar
Âlûdesi olmasın dudaklar-Ziya Paşa

âlûde-i endûh: Gama bulaşmış, gamlı.
Zîb-i keff-i lutf ettiği sahbâ-yı nevâziş
Âlûde-i endûh humâr etmek içinmiş-Nâbi

âlûde-i hûn: Kana bulaşmış.
Âlûde-i hûn etmiş iken hâk-i cihânı
Doldurdular ol hâk ile sürâh-ı dehânı
Abdülhak Hâmit

âlûde-i hûn-ı ciğer: Ciğer kanına bulaşmış.
Gün başına bir hil'at-i dîbâ verir ammâ
Dâmânını âlûde-i hûn-ı ciğer eyler-Nef'î

âlûde-i hülhül: Zehre bulaşmış.
Dili âlûde-i hülhül, gözü kec-bîndir âdâbın
Musâb olmaksızın azdır çıkan nezdinden ahbâbın
Abdülhak Hâmit

âlûde-i şevk u neşât: Şenlik ve şevke bulaşmış.
Leb-i erbâb-ı dil âlûde-i şevk ü neşât olmaz
Kaza onu, ne çâre, zehr-i gamdan hissemend etmiş
Vecdî

âlûde-i tenahnuh: Öksürüğe bulaşmış.
Göstermesin o kaht-ı sühan meclisin Hudâ
Ki_âlûde-i tenahnuh ola lafz ü nükteler-Nâbi

âlûde-i zılâl: Gölgelere bulaşmış.
Ahcârı hüzn-i leyl ile âlûde-i zılâl
Eşcârı nûr-ı subh ile tâbende-i hayâl
Kemalzade Ekrem Bey

* **âlûde-dâmân, âmûde-dâmen:** Günahkâr, fâsık, mürtekib.
Bâde-i eşkim döküp âlûde-dâmân olmayam
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

* **âlûde-gân:** 1. Bulaşmışlar, bulaşıklar. 2. Suçlular.
Âlûde-gân-ı mâil-i âzarsın velî
Âzar-ı hatıra yetişir ma'siyet mi olur-Nâbi

* **âlûde-meniş:** Bulaşık tabiatli.
Setr için zâhid-i âlûde-meniş bâdesini
Perde eyler der-i mey-hâneye seccâdesini-Sâbit

* bahâr-**âlûde:** Bahara bulaşmış.
Hôş nigâh et bu hazân-gâh bahâr-âlûde-Nâbi.

* câme-**âlûde:** Elbisesi kirli
Hôş gelir ehline âlâyiş-i çirk-i dünyâ
Câme-âlûdeliği ziynetidir bakka:lın-Sâbit

* dürûg-**âlûde:** Baştan başa yalan.

dürûg-âlûde-i vehm ü hayâl: Vehim ve hayal ile baştan başa yalan.
Verir dünyâya herkes kendi efkârınca bir ma'nâ
Dürûg-âlûde-i vehm ü hayâl, efsânedir âlem
Hersekli Ârif Hikmet

* gam-**âlûde:** Gama bulaşmış.
Birlikte okurduk, yine birlikte; berâber
Hatmeyleyelim, gel, şu gam-âlûde kitâbı
Tevfik Fikret

* jeng-**âlûde:** Pasa bulaşmış.
Nigâh-ı ref'etinde şöyle feyz-i terbiyet var kim
Olur mir'ât-ı jeng-âlûde baksa sebz-gûn dîbâ
Nedîm

* reng-**âlûde:** Renkle karışık.
Gönül bir câm-ı reng-âlûde döndü köhne revzende
Zemân ile ona âyîne-i âlem-nümâ derken-Nâbi

âlüfte: (آلفته) Far. 1.Âşüfte, iffetsiz, namussuz kadın. 2. alışık, alışkın.
Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîğ etme kerem-Nef'î

Güzelsin bî-bedelsin şûhsun âlüftesin cânâ
Söz olmaz hüsnüne gelmez nazîrin âleme hakka
Nedîm

Evvel âlüftene tâ böyle itâb etmez idin
Bin suâl eylese bir tünd cevâb etmez idin
Fehîm (Hoca Süleyman...)

âm: (عام) Ar. Sene, yıl. **c. a'vâm.**
Veririm dosta bir harf ile tevkî-i kabûl
Ederim düşmânı bir nokta ile şöhre-i âm-Nef'î

Hilkatinde pîlden eksigi yoktur peşşenin
Feyz-i âmmına nazar birdir hümâyıla meges
İbn-i Kemal

Âfet-i fürkat bu yıl halka belâ-yı âmdır
Yanmazam andan el ile kara gün bayramdır
Hamdullah Hamdi

Vâdî-i Nîl'i tuttu anûd-âne ser-te-ser
Ordu-yı fethe karşı sürülmüş nefîr-i âm
Yahya Kemal

amâ: (عماء) Ar. Körlük, görmezlik; bilgisizlik, cahillik.
Ne bilsin tîh-i gaflette olanlar minnet-i menni
Piyâz ehli olan amâ ne hazz eyleye selvâdan
Hamdullah Hamdi

Aç gözün terk et amâyı dîde-i Ya'kûb-vâr
Her ne görsen ey azîz ol Yûsf-ı Ken'ânî'dir
Hamdullah Hamdi

Hüsn-i etvârı nazar-bahş-ı deyâcîr-i amâ
Lûtf-ı güftârı harâbîde bünyân-ı samem-Nâbi

Oldu berdâşte heylûlet-i deycûr-ı amâ
Sâha-i pehn-bürûz oldu zevâyâ-yı kümûn-Münîf

a'mâ: (اعمى، اعماء) Ar. 1.Kör, gözü görmeyen. 2. mec. Cahil ve pişman olan kimse. (Kelime insanın sıfatı olup gözün sıfatı olmadığından "gözü a'mâ" veya "a'mâ gözlü" gibi kullanışlar dilimize yanlış olarak girmiştir. A'mâ insan veya a'mâ adam şeklinde kullanışı doğrudur.
Değil lûtf-ı Hudâvend-i kerîmin ka:bil inkâr
Meğer inkâr eden mecnûn ola ya tıfl u ya a'mâ
Nâbi

Yûsuf'ı görmeğile giryeden a'mâ oldu
Ey habîbim seni görse nic'iderdi Ya'kûb-Behiştî

Üstüne câmlarını hep simsiyâh dikiyor
Gözüne mil çekilmiş bir a'mâ gibi evler
Necip Fazıl

âmâc: (آماج) Far. 1.Nişan tahtası, hedef. 2. Saban demiri.
Felek tek eylemesin ta'n-ı düşmen-âne hedef
Kaza ederse sihâm-ı havâdise âmâc-Koca Râgıp Paşa

âmâc-ı aşk: Aşk amacı.
Sîne-i mecrûhumuzdur tâ ebed âmâc-ı aşk
Tîr-i takdîrât-ı yâre her zemân âmâdeyiz
Hersekli Ârif Hikmet

* **âmâc-gâh:** Hedef yeri.

âmâc-gâh-ı tîr-i müjgân: Kirpik okunun hedef yeri.
Bir nigâh-ı nâza şâyân olduk ammâ neyleyim
Sînemiz âmâc-gâh-ı tîr-i müjgân oldu hep-Fıtnat

âmâde: (آماده) Far. Hazır, hazırlanmış, müheyyâ.
Gâh sâkîsi gehî sâgarı geh bâdesi yok
Görmedim meclis-i maksûdu tamâm âmâde-Nâbi

Her kişi nakd-i cânını âmâde eylesin
Yârân-ı aşk sohbetimiz ârif-ânedir
Şeyhülislâm Yahyâ

Siper eyler gelen mermiye âşık, bulsa, cânânın
Reh-i cânânda cân îsârına âmâdedir sözde
Muallim Nâci

âmâde-i ifsâd: Fesat çıkarma hazırlığı.
Bu ribât-ı çerhte mümkün müdür hâb-ı ferâğ
Birbirin eczâ-yı kevn âmâde-i ifsâd iken-Nâbi

âmâde-i islâh-ı kâr-ı derhem-i âlem: Âlemin karışık işinin düzeltilmesine hazır olma.
Olup âmâde-i islâh-ı kâr-ı derhem-i âlem
Umûr-ı dîn ü devlet müstaidd-i intizâm oldu
Nedim

âmâde-i nisâr-ı kudûm-ı hazân: Sonbaharın gelişini yayan hazırlık.
Tezhîb-i bergten garazın bâğın anladım
Âmâde-i nisâr-ı kudûm-ı hazân eder-Nâbi

âmâde-i tahrîr: Yazı hazırlığı.
Nice bin vâridât âmâde-i tahrîr olur dilde
Olunca sâye-güster kilk-i çâlâkim benân üzre-Nef'î

aʿmâk: (اعماق) Ar. Umk'lar, kuyu ve derenin dibi ve derinlikleri: aʿmâk-ı âbâr: su kuyularının derinlikleri.
Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı
Beriden zelzeleler kaldırıyor aʿmâkı-Mehmet Âkif

Bir sadâ, benliğimin fışkırıp aʿmâkından
O sadâ işte benim gayret-i dîniyyemdir
Mehmet Âkif

Yalnız göğsünün ebʿâdını sandın yüksek
İn de aʿmâkına bir bak, ne derinmiş o yürek
Mehmet Âkif

aʿmâk-ı târ-ı leyl: Gecenin karanlık derinlikleri.
Aʿmâk-ı târ-ı leyle birer kimsesiz çocuk
Vazʿ-ı mükedderiyle bakar hep sitâreler;
Öksüz kalan ufuk
Süslense bir hilâl ile, mesʿûd olur.. güler-Tevfik Fikret

aʿmâk-ı zemîn: Yerin derinlikleri.
İnler, çıkıyormuş gibi aʿmâk-ı zemînden
Her sâati bir harhara-i muhtazır-ânen-Tevfik Fikret

aʿmâl: (اعمال) bk. amel.

âmâl: (آمال) Ar. Emel'ler, gönül istekleri, ümidler, dilekler:
Yağsa bârân gibi gökden katarât-ı âmâl
Yine bed-tâliʿ olan hâib ü hâsir bulunur-Nâbi

Tevekkül ehliyiz hergiz bizim âmâlimiz yoktur
Müheyyâdır bizimçün devlet istiʿcâlimiz yoktur
Nef'î

Bâzîçe-i âmâl ederek hep sademâtı
Bir mehd-i serâbîde çocuklar gibi yattık-Tevfik Fikret

âmâl-i visâl: Kavuşma istekleri.
Cünbiş-geh-i sâfiyyeti âmâl-i visâlin
Zevrakçe, o bir neş'eli gehvâre-i sevdâ-Tevfik Fikret

âmâl ü efkâr: Fikir ve istekler.
Âmâl ü efkârını ona münhasır kılmış.
Her bedîayı ona izâfetle takdîr eyler
Recâizâde Ekrem

amân, emân, âmân: (امان) Ar. 1.Eminlik, korkusuzluk. 2. Bağış, bağışlanma.
Dün sayd-gehte gördüm o bî-rahmı hey meded
Ayyûka çıkmış idi sadâ-yı amân amân
Nevres-i Kadîm

Ne gördüm âh amân el-amân bir âfet-i cân
Gelip yanımda güneş gibi oldu lemʿa-nisâr-Nedîm

Olur geh maʿreke perdâz geh emn ü amân üzre
Meğer oynar mı cân-bâz-ı felek bir rîsmân üzre
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

aʿmâr: (اعمار) Ar. 1.Ömür'ler, hayat müddetleri. 2.Yaşlar, sinler. 3. Hoşa giden garip ve tuhaf şeyler.

aʿmâr-ı cihân: Cihanın tuhaflıkları.
Girdâb-ı tebâhîye düşen seyl-i revânı
Bütün aʿmâr-ı cihânı-Tevfik Fikret

aʿmâr-ı düşmenân-ı mestûr: Gizli düşmanların ömürleri.
O halka-i cevher ile bir cerîdedir tîgi
Ki sahîfesindedir aʿmâr-ı düşmenân-ı mestûr-Nâbi

amden: (عمدا) Ar. İsteyerek veya bilerek, kasden.
Bildi kim hâk-i reh oldum eteğin dutmak için
Götürür düşmeğe koymaz yere amden eteğin-Fuzûlî
Ben ki ol tîşe-zen-i kûh-ı belâ-yı aşkım
Âferîn etti amden dahi Ferhâd bana
Enderunlu Fâzıl

âmed: (آمد) Far. "gelme, geliş, vürûd etme" anlamına gelen birleşik kelimeler yapar.:
Meşhûr meseldir bunu hôd sen de bilirsin
Ez-bâd-ı hevâ âmed ü ber-bâd-ı hevâ reft-Nef'î

Sâde bir devr-i teselsülden ibârettir umûr
Rûz u şeb bir reft ü âmedden kinâyettir zemân

Yenişehirli Avni

Ne tafahhus ne hitâb ü ne suâl
Gelir âmed ü şûde müşt-i kûpâl-Nâbi

*ser-**âmed:** Başta bulunan (boyu uzun.)

Gül nihâlinde görüp haddin gibi rengîn gülü
Bir ser-âmed ka:metin boynında kanım sandılar

Hayâlî Bey

* **âmed-şüd:** Gelip gitme, varıp gelme. âmed ü şüd, âmed ü reft.

âmed-şüd-i emvâc-ı havâdis: Hâdise dalgalarının gidiş gelişi.

İğmâz ü tegâfül gerek âsâyişe, yoksa,
Bî-gâyedir âmed-şüd-i emvâc-ı havâdis

Tevfik Fikret

âmed-şüd-i leyl ü nehâr: Gece ve gündüzün gidiş gelişi.

Ya dest-âvîz mihnetle gelir ya tuhfe-i gamla
Usandım hâsılı âmed-şüd-i leyl ü nehârımdan

Mantıkî (Ahmet ...)

âmed-şüd-i sabâh u mesa: Akşam ve sabahın gidiş ve gelişi.

Âmed-şüd-i sabâh u mesâdan netîce yok
Gam gitse bâri bezmimize bâde gelse de-Neylî

âmed-şüd-i sipâh-ı gumûm: Gam askerlerinin gidiş gelişi.

Hîç eksik olmadı âmed-şüd-i sipâh-ı gumûm
Rızâyî sîne meğer taht-gâh-ı hasrettir-Rızâyî

amel: (عمل) Ar. 1.İş, kâr. 2. İş işleme. 3. Bir işte tesir etme. 4. Sürgün, iç sürmesi. c. a'mâl.

Böyledir Râgıb mücâzât-ı amel kim fi'l-mesel
Sorsalar mağdûrunu gaddâr kendin gösterir

Koca Râgıp Paşa

Cürm ü noksânını kayd eylemesem de elbet
Onu küttâb-ı amel deftere tekmîl yazar

Halim Giray (Kırım Hanı ...)

küttâb-ı **amel:** sağ ve sol omuz melekleri

amel-i müstevcib: Lâyık amel.

O der-gâh-ı kerem kim hâki ihsân-hîz-i rahmettir
Ne ka:dirdir amel-i müstevcib olmağa hâşâ-Nâbi

** **a'mâl:** Amel'ler, fiiller, işler, kârlar.

Gerçi yüzüm karadır nâme-i a'mâl gibi
Umaram kim yuya lûtfun suyıla onu kerem

Cem Sultan

Defter-i a'mâlimin hatt-ı hatâdandır siyâh
Kan döker çeşmim hayâl ettikçe hevl-i mahşeri-Fuzûlî

Dehr durdukça dura zât-ı azîmü'ş-şânın
Kim budur kalb-i hazînimde eazz-i a'mâl-Şinasi

a'mâl-i dil-âgâh: Gönlü uyanıkların işleri.

İhtiyât olmak gerek a'mâl-i dil-âgâhda-Lâ

a'mâl-i hayr: Başkaları için hayır dileme.

A'mâl-i hayr süllemidir kasr-ı Cennetin
Mümkin mi çıkma olsa eğer nerdübân harâb

Keçecizade İzzet Molla

* **amelî:** Tecrübe edilmiş, işleme suretiyle, pratik.

Nazariyâta boğulmakla geçen ömre yazık
Amelî kıymetidir kıymeti ilmin artık-Mehmet Âkif

* **ameliyyât:** Bir işin kaidelerini fiilen yerine getirmeyle ilgili hususlar, operasyonlar.

Ameliyyâta çıkarken sınıf, on gün evvel
Bu da gelmez mi? Dedim: "Kim dedi, oğlum, sana, gel?

Mehmet Âkif

* **amel-mânde:** İşten kalmış, iş göremez durumda olan, metrûk, mütekaid.

Açım! demekle amel-mânde bir topal tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini

Mehmet Âkif

* **âmil:** Ar. Amel'den, 1.Amel edici, işleyici. ilmiyle âmil: ilmiyle iş yapan. 2. Sarf ve nahiv (gramer) ıstılâhâtından olan bir kelimedir ki diğer kelimenin ref' veya cerr veya cezzim hâllerinden birini meydana getiren şey. c. avâmil.

Râhat istersen bu pendimle hulâsa âmil ol
Olma Mecnûn-ı muânid ben gibi sen âkıl ol

Ziya Paşa

İlm-i fakrî ile olup âmil
Terk-i milk-i Efrâsyâb ettim

Fehîm (Hoca Süleyman...)

** **avâmil:** Âmil'ler, sebepler; işleyenler.
Zemînin aldığı tohmun yekûnu: Milyarlar
Demek, tabiat icbâr eden avâmil var-Mehmet Âkif
ameliyyât: (عمليات) bk. amel.
âmennâ: (آمنّا) Ar. "inandık" anlamına Arapça fiil çekimidir ki ekseriya dînî emirlerin işitilmesi ânında söylenir.
Devlet onundur ki âmennâ diye irşâdına
Hısm eder hûr u melâik münkir ü murtâddıma
Ümmî Sinan
Vaktinizde çerh âmennâ ki bî-îmân idi
Ehl-i dil makrûn idi endûh-ı bî-pâyânına-Nedîm

Âmennâ, her hâl için fâil-i hakîkî Cenâb-ı Hak'dır
Lâ
âmî: (عامى) Ar. Ammeye mensup, avamdan olan, cahil.
Ne kadar kim cihân-ı bî-ihlâs
Ârifi hâric ede âmîyi hâs-Şeyhî

O nâ-bekâr-ı siyeh-bahtı var kıyâs eyle
Ki hem hasûd ola zât-ı habîsi hem âmî-Nef'î
Âmid: (آمد) Ar. Diyarbakır'ın eski adı.
Âmid o şehr-i nûr öğünsün ile'l-ebed
Fazl ü fazîletiyle bu necl-i bülendinin-Yahya Kemal
âmîhte: (آميخته) Far. Karışık, mahlût olan.
Edip âmîhte huşk ü ter ü germ ü serdi
Çâr-rükn üstünde yapmış bu binâyı üstâd-Nâbi

Bâdeyi âb ile âmîhte kıl ey sâkî
Haylî demdir hakîm-âne günâh işlemedik-Nâbi
Kendimin zillet ile hâkte görme selefin
Sükkeriyyât ile âmîhte sîr et halefin-Nâbi
âmîhte-i şekve-i hicrân: Ayrılık şikâyeti ile karışık.
Etti sözün âmîhte-i şekve-i hicrân
Mest olmak ile halt-ı kelâm eyledi bülbül-Nâbi
amîk: (عميق) Ar. Umk'tan; derin olan, derinliği çok olan.
Benim ol nâdire gavvâs ki olsa ne kadar
Bahr-i endîşe amîk ü dürr-i ma'nî kemyâb-Nef'î
Şi'rin daha hiç duymadığı lahn-i amîkı
Cenap Şehabeddin
Bütün bu sâha-i hazrâ, bu nev-demîde çemen
Yeşil bir örtünün altında bir amîk mezâr
Mehmet Âkif
amîk-i dürr-i ma'nâ: Manâ incisinin derinliği.
Benim ol nâdire gavvâs ki olsa ne kadar
Bahr-i endîşe amîk-i dürr-i ma'nâ güm-yâb-Nef'î
amîk-i hayret: Hayret derinliği.
Şimdilik İkbâliyâ daldım amîk-i hayrete
Lutf edip destimi al yâ Rabbî düştüm gurbete
İkbâlî, Cihangîr (Sultan III. Mustafa)
amîk u tûl: Uzun ve derin.
Vücûd-ı âlemi benzer hayâle kim olur zâil
Bu ta'rîfin beyânı pek amîk u tûldür ammâ
Âdile Sultan
âmil: (عامل) bk. amel.
amîm: (عميم) Ar. Umûm'dan, cümleye şâmil, cümleyi ilgilendiren, umumî, genel, yaygın.
Âferîn lûtfuna ey bâd-ı nesîm
Bu kadar ancak olur feyz-i amîm-Nef'î

Kim feyz-i avâtıf-ı amîmin
Şâd eyleye gönlün ehl-i bîmin-Fuzûlî

Adli kim memleket-ârâ-yı cihândır etse
Emn ü âsâyiş için âleme fermân amîm-Nef'î
amîmü'l-feyz-i mün'im: Nimet bolluğunu genele yayan.
Ol amîmü'l-feyz-i mün'imsin ki feyz-i şâmilin
Rızk taksîminde kılmaz imtiyâz-ı küfr ü dîn-Fuzûlî
âmîn: (آمين) Ar. "öyle olsun, öyle yap" anlamında duadır.
âmin alayı: Eskiden çocukların mektebe başladığı ilk gün yapılan tören.
Bu duâ bilmem kabûlü vakf-ı âmîn olmaya
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmâil...)
Belâlardan emîn olsun cihânda
İlâhî izzetin hakkıyçün âmîn-Bâki

Diye sükkân-ı semâ işbu duâya âmin
Kalb-i pâki ola âlâm u mihnetten emîn
(Sultanzâde) Mehmet Dâniş

Âmine: (آمنه) Ar. (binti Veheb) Fahr-i âlem (s.a.s.) efendimizin muhterem anneleridir. Adı geçenin soy kütüğü baba tarafından üç, anne tarafından dört batın yukarıda peygamberler soyuna ulaşır. Hz. Âmine on dört yaşında iken hâmile kalıp doğum olmazdan evvel beyi, peygamberimizin babası Hz. Abdullah vefat etmişti. Peygamberimizin annesi de henüz altı yaşında iken Mekke ile Medine arasındaki Ebvâ isimli yerde vefat ederek oraya gömülmüştür:
Âmine hatun Muhammed anesi
Ki_ol sadeften doğdu ol dür-danesi
Süleyman Çelebi-Mevlid

âmir: (آمر) Ar. Emr'den, 1.Emr edici, buyurucu. 2. Bir memurun vazife bakımından büyüğü. **c. ümerâ.**

âmir-i mutlak: Tek emredici.
Sâye-i Hak hâmî-i dîn-i mübîn
Âmir-i mutlak emîrü'l-mü'minîn-Muallim Nâci

** **ümerâ:** Emirler, beyler, mîrler.
İmrenme görüp çerb pilâvın ümerânın
Kim yüreği yağıyle pişüpdür fukarânın
Azmî (Pir Mehmet ...)

* **âmir-âne:** Âmir olana yakışan surette:
Bir seyf-i âmir-âne parıldar: -Selâm dur!
Tevfik Fikret.

âmirziş: (آمرزش) Far. Affediş, yarlığama, affetme, bağışlama:
Ye's-i küfr olmasa ol denlü günah-kârım kim
Kendi âmirzişmi eyler idim istib'âd-Nâbi

âmirz-kâr: (آمرزكار) Far. Affedici, Allah, Tanrı.
Tövbekâr ümîd-i gufrân-ı âmirz-kâr eder-Lâ.

-âmîz: (آميز) Far. ".... le karışık, ...le karışmış, --leyi içine alan" anlamında birleşik kelimeler yapar.

* anber-**âmîz:** Anberle karışık.
Kılmaz âfâkı muattar tâ kim enfâs-ı nesîm
Gerd-i râhın gevherini anber-âmîz eylemez-Nizâmî

* fecr-**âmîz:** Fecri içine alan.
Ey güzel ma'den... Oooh, ey lebrîz
Kîşe-i şu'le reng-i fecr-âmîz
Gülüyor gül yüzünde istikbâl-Tevfik Fikret

* hikmet-**âmîz:** Hikmetle karışık.
Aceb vaz' eylemiş bu bâr-gâh-ı hikmet-âmizi-Nâbi

Hikmet-âmîz gerekdir eş'âr
Ki meâli ola irşâda medâr-Nâbi

* iftirâ-**âmîz:** İftirayla karışık.
O tozlu çevrelerde, o iftirâ-âmîz
Muhit içinde görünmekte, kirli şermende
Ziya Gökalp

* maslahat-**âmîz:** İşi idare etme.
Berây-ı kârdır da'vâ-yı ihlâs ettiği halkın
Dürûg-ı maslahat-âmîzdir şimdi sadâkatler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)

* melâl-**âmîz:** Melâlle karışık.
Eşktir sanman gelen çeşm-i melâl-âmîzine
Âb verir gamze-i hûn-rîzi tîğ-ı tîzine
Şeyhülislâm Yahyâ

* mesel-**âmîz:** Atasözü ve deyimle karışık.
Ey nazm-ı Hayâlî gibi rengîn söze tâlib
Her ma'nî-i hâsın mesel-âmîz söz olsun-Hayâlî Bey

* münâfese-**âmîz:** Kin dolu.

münâfese-âmîz-i âlem: Âlemin kin dolu karışıklığı.
Bu meclis-i münâfese-âmîz-i âlemin
Değmez neşât-ı vuslatı hüzn-i vedâına-Nâbi

* nükte-**âmîz:** Nükteli.
Her nigâh-ı nükte-âmîzinde rind-i aşk olan
Hem itâb-ı renciş ü hem müjde-i ihsân bulur-Nef'î

* renk-**âmîz:** Renkle karışık.
Çiçeklerle müzeyyen böyle renk-âmîz kisvenle
Güzelsin cennetin tâvûs-rengîn şâh-bâlinden
İsmail Safâ

* şekker-**âmîz:** Şekerle karışık.
Ol leb ü dendânı şerh etmez Nizâmî nazm ile
Tâ ki şi'rin şekker-âmîz ü güher-rîz eylemez
Nizâmî

* şu'le-**âmîz:** Işık saçan.
Eylemiş şem'-i cemâlin âteş-efrûz-i hayâ
Ârız-ı pür-tâbın âb-ı şu'le-âmiz eyleyen
Fehîm (Hoca Süleyman...)
âmîze-mûyî: (آميزه مويى) Far. Kır saçlılık, kır sakallılık.
Erişti mevsim-i âmîze-mûyî-Muallim Nâci
Genç iken oldum bakın âmize-muy-Lâ
âmîziş: (آميزش) Far. Karışış, görüşüş, geçiniş, uysallık:
Gül ü lîmon şarabı gibi verdi çâşnî câna
Lebin bûs eyledim âmîziş lûtf u gazabların-Şerîf

Kurup bir bârgâh-ı sun', lûtf u kahrından memzûc
Verip azdâda âmîziş komuş nâmın onun dünyâ
Nâbi
Iztırâb-âver-i envâr-ı ruhundur nigehim
Bahr-i Ummân ile âmîziş eden cûy gibi-Nâilî
âmm, âmme: (عامّ) Ar. Umûm'dan; umûma şâmil, herkesi ilgilendiren, müşterek, orta malı. **c. avâm.**
Külçe-i mihr ü mehi az göre bir mûr-ı zaîf
Sofra-i lûtfunıla âmm ola ger hân-ı kerem
Cem Sultan
Hisse-yâb olsa aceb mi dil-i bîmâr Nazîm
Âleme feyzini âmm eylerken şân-ı nesîm
Nazîm (... Yahyâ)
Yüz tuttu ona ki feyz-i âmmı
Çekmiş bu medâra subh u şâmı-Fuzûlî

On beşinci gün oldukta tamâm
Ettiler ni'met için dâvet-i âmm-Nâbi

Âmmdır lûtfu bütün âleme çün lûtf-ı bahâr
Feyz-için çeşm-i hurşîd-i dirahşân mebzûl-Rızâyî

Cihân nâmındaki bir maktel-i âmme yolum düştü
Hükûmet derler anda bir nice salh-hâneler gördüm
Ziya Paşa
** **avâm:** Âmm'ler, herkes, halkın büyük kısmı.
Hânımız kâse-i gerdûn gibi yek-kâse iken
Nice doysun bir alay gürisne-çeşmân-ı avâm-Nâbi
Ucb u kibr ü kîn olmaz evliyâu'llahta
Kim avâm şeklinde görünür gürûh-ı asfiyâ
Âdile Sultan
Birinci zümreyi teşkîl eden zavallı avâm
Bıraksalar edecek tatlı uykusunda devâm
Mehmet Âkif

avâm-ı bed-güher: Soysuz halk.
Safâ-yı cevher-i ışk ile eyle kalbini hâs
Avâm-ı bed-güheri ışk eder cihânda hâs-Behiştî
ammâ: (امّا) Ar. e. 1.Ama, fakat, lâkin, ancak; öyle ki (açıklama). 2. Yetişme, nâil olma. 3. Garip bulma, şaşma. 4. Güzel bulma: "Amma ne güzel!"
Kadd-i dil-dârı kimi ar'ar okur kimi elif
Cümlenin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Gerçi her rûz kat'-ı râh ederim
Bilmem ammâ ne vakte dek giderim-Nef'î

Gerçi cüz'-i hâkim ammâ çerhten bâlâ-terim
Âric-i evc-i kemâlim şu kadar sellem bana
Muallim Naci
âmme, âmm: (عامّه) bk. âmm.
Amr: (عمر) Ar. Arapça gramerde belirsiz bir erkek ismini belirtmek için örnek olarak "Amr'dan başka Zeyd" ve dişi ismi belirtirken de "Hind" adı kullanılır. Osmanlılar'da fetvâ verilirken şeyhülislâmlar fetva isteyenin ismini kullanmadan, Amr, Zeyd ve Hind gibi isimleri kullanırlardı.
Kays u Leylâ'sını dahi Zeyd ile Amr'ı gibidir
Diyecek olsam olur ol dahi esmâ-yı adem-Âkif Paşa
amûd: (عمود) Ar. 1.Direk, sütun. 2. Yukarıdan aşağı inen dik çizgi, dikey.
Müddet ile çün bu şehre eresin
Bu amûd üstinde şekli göresin-Türk Firdevsîsi

Zebân kalma ver miknet-i cevâb-ı savâb
Suâle geldin mi dem-i münkirât tefte-i amûd-Sâbit
amûd-ı seher: Seher vakti yükselen aydınlık.
Bir yanda bir amûd-ı seher bir minâre var
Üstünde bir hilâl-i gam-âlûd, Zühre var
Kemalzade Ekrem Bey

amûd-ı subh: Sabah yükselen aydınlık.
Kılma sehâb-ı zülf ile der-perde gerdenin
Olsun amûd-ı subh feleklerde gerdenin
Şeyhülislâm İshak Efendi
Gâlib Cenâb-ı Şems'ten almış nefes meğer
Erdi amûd-ı subha dem-i subh-gâh-ı ney
Şeyh Galip

-âmûz: (آموز) Far. "öğretici, öğrenmiş" olan anlamında birleşik yapılar kurar.
* edeb-**âmûz:** Edep öğretici.
Ârif edeb-âmûz olur her revişinde
Âkıl hikem-i Hazret-i Hakk'a nazar eyler
Kânî (Ebûbekir ...)
* ilm-**âmûz:** İlim öğretici.
Sa'y kıl ilm-i şerîf şeb ü rûz
Kalma hayvân-sıfat ol ilm-âmûz-Nâbi
* terbiyet-**âmûz:** Terbiye öğretici.
terbiyet-âmûz-ı ümem: İnsan topluluklarına terbiye öğreticisi.
Erbâb-ı kalem terbiyet-âmûz-ı ümemdir
Âdâb-ı ümem mâ-hasal-ı feyz-i kalemdir
Yenişehirli Avnî

amyâ: (عميا) Ar. Kör, görmez.
Bu köhne âlem-i kevni fesâda vermek için
Nedir müsâade etmek kuvâ-yı amyâya-Ferit Bey

ân: (آن) Far. Güzellerin cazibesi, sabâhati. (hüsn ü ân) beraber kullanılır: **c. ânât.**
Hüsnü yoktur sesine dûş oldum
Ânı yok nâzına medhûş oldum-Enderunlu Fâzıl

Bir manzaradır bu levha-i ân
Bir şi'r-i Hudâ desem de şâyân
Kemalzade Ekrem Bey

hüsn **ü ân:** Güzellik, câzibe.
Ben bu gün bir nev-bahâr-ı hüsn ü ân seyreyledim
Nedîm

ân-ı kadîm: Eski güzellik.
Hüsn-i hâdis kuluyuz sanma bizi sultânım
Vech-i pâkinde olan ân-ı kadîmin kuluyuz-Hayretî

ân-ı maânî: Mana ile ilgili güzellikler.
Gelip de olmasa zînet-güzîn-i hüsn-i ifâdem
Gider de zîver-i enzâr olur mu ân-ı maânî
Muallim Naci

ân: (آن) Ar. Lâhza, dem, vakit. **c. ânât.**
İki târîhimle tebşîr eyleyeyim nâsı her ân
Müjde-bâd aldı Arîş'i seyfle cenk-âverân-Sürûrî

Şuglu hak idi o âlî-kadrin her ân u zemân
Aşk-ı Hakk'a yandı yakıldı edip cânın fedâ
Âdile Sultan

Sizlersiniz bu ânı ışıklarla Türk eden
Eksilmesin şu mutlu şafaklar bu ülkeden
Yahya Kemal

ân-ı hayât: Hayat zamanı.
Kabre doğru ilk adımdır doğduğun ân-ı hayât
Muallim Nâci

ân-ı müstakbel: Gelecek zaman.
Geçen geçmiştir artık; ân-ı müstakbelse mübhemdir
Hayâtından nasîbin: Bir şu geçmek isteyen demdir
Mehmet Âkif

ân-ı sekerât: Ölüm anı.
Vur, kopsa da mızrâbın ile târ-ı hayâtım
Çal, şimdi; şu ân olsa da ân-ı sekerâtım
Tevfik Fikret

ân-ı vâhid: Tek vakit.
Ân-ı vâhid nice mahrûm idüğüm râhattan
Zımn-ı hüsnünde olan ânını gör ondan sor-Nâbi

ân ü în (în ü ân): Bu, şu, teferruatla meşgul olma.
Birdir bu bezm-gâh-ı hamâkatda ân ü în
Desti kıran deliyle Felâtûn-ı hem-nişîn
Keçecizade İzzet Molla
Çobanın hâline haset ki odur
Fâig-i în u ân ü bûd u nebûd-Recaizade Ekrem

* **ân-be-ân:** Bir andan diğer âna, vakit ilerledikçe, gitgide, gittikçe.
Gamzesi tîri bilir bir bir gönülden geçtiğin
Lîk o kaşı kemânım ân-be-ân bilmezlenir
Adlî, Âdil (Sultan II. Mahmut)

****ânât:** Ân'lar, zamanlar.
Hüsn-i pâkîzesin bi'l-cümle
Safhâtında vü ânâtında
Bir şiir, bir yeni reng-i sevdâ
Bir tesellî, yeni bir mevce-i hüsn
Bulduğum çehre-i hulyâ, mûnis-Fâik Âlî Bey

ânât-ı ziyâ: Işık zamanları.
Kurdun bize ânât-ı ziyâdan
Hissiyyet-i ebkâr ile ârâste bir çeng
Cenap Şehabeddin

anâ’: (عناء) Ar. 1.Esir olmak, esirliğe düşmek. 2. Eziyet ve sıkıntıya uğramak.
Dünyâ evi meşakkat ü renc ü anâ’ imiş
Sahn-ı safâ dedikleri mâtem-serâ imiş-Necâtî Bey

Felektir ol ki eder bir sabî ma‘sûmu
Pelâs-pûş-i mihen gehvâre-bend-i anâ’-Ziya Paşa

Olmuş kimi tüvan-ger-i devrân iken zelîl
Olmuş kimine devleti ser-mâye-i anâ-Ziya Paşa

anâ-yı kâinât: Kâinâtın zorluğu.
Hâtır-ı zârımda menzil-sâz-ı endûh olmağa
İttihâd etmiş gibi derd ü anâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

a‘nâb: (اعناب) Ar. İneb’ler, yaş, taze üzümler.

a‘nâb u nahîl: Hurma ve üzümler.
Pürdür ol bostânda a‘nâb u nahîl
Var budaklarında cömerd ü bahîl-Ubeydî

anâdil: (عنادل) bk. andelîb.

anâkib: (عناكب) bk. ankebût.

an‘ane: (عنعنه) Ar. Gelenek; rivayet. **c. an‘anât.**
Ne hâtırâtına hürmet, ne an‘anâtını yâd
Deden de böyle mi yapmıştı! Ey sefil evlâd?
Mehmet Âkif

Ne zamandan beridir bağlıyız, artık bıktık
Demir aldık o sizin an‘anelikten, çıktık
Mehmet Âkif

* **an‘ane-hâh:** An‘ane isteyen.
Hele sen ey kadîd-i an‘ane-hâh
Yetişir çizdiğin hudûd-ı siyâh-Tevfik Fikret

anâsır: (عناصر) Ar. Unsur’lar, başka şeylerin meydana geleni ve maddesi, ögesi olan şeyler.

anâsır-ı erbaa: (dört unsur) dünyada mevcut olan şeylerin asıl maddeleri: ateş, hava, su ve toprak.
Bestedir birbirine çenber-i dolâb-ı vücûd
Mürtebit birbirine âb ile hâk âteş ü âb-Nâbi

O güzîde halef dûde-i âdem ki eder
Cevher-i pâkine ecrâm u anâsır ikrâm-Nef‘î

Müslümânlıkta “anâsır” mı olurmuş? Ne gezer
Fikr-i kavmiyyeti tel‘în ediyor Peygamber
Mehmet Âkif

anâsır-ı çâr: Dört unsurlar.
Mükevvenât ibâret ise ne_ola Zât’ından
Hasâisidir onun cevher-i anâsır-ı çâr-Ziya Paşa

anâsır-ı firdevs: Cennetin unsurları.
Keşfet nika:bını yeri göğü münevver et
Bu âlem-i anâsırı firdevs-i enver et
Zeynep (Zeynünnisa ... Hanım)

* çâr-**anâsır:** Dört unsur.
Eyâ nice bir devr ede bu çâr-anâsır
Kim ona ne evvel ola ma‘lûm ne âhir
Bağdatlı Rûhî

ânât: (آنات) bk. ân.

anber: (عنبر) Ar. 1.Meşhur güzel kokulu bir nesne. (Kaşalu= Ada balığı denilen balığın bağırsaklarından elde edilen, yumuşak ve misk kokulu bir madde.2. Güzel kokulu.
Bir perîsin sen ki bu zülf-i arak-rîzin senin
Hôş murassa‘ anberine taktı hânım boynuma
Ahmet Paşa

Kaddin yürütmez oldu çemende sanevberi
Zülfün yanında kıymet-i anber şikest olur-Hisâlî

Micmer-i zerle gelip anber ü ûd
Eyledi hayme-gehi ıtr-âlûd-Nâbi

anber-i eşheb: Beyaz anber.
Eylerse kazâ bezm-geh-i câhına lâyık
Mihr-i seheri micmere-i anber-i eşheb-Rızâyî

anber-i hâm: Olmamış anber.
Itr-ı hûbile pür olurdu meşâmm
Bûy-ı müşg idi yâhûd anber-i hâm-Hakanî

anber-i sârâ: Saf anber.
Hatt-ı miskînin lebinde anber-i sârâ satar
Ruhların reng-i muhabbet benlerin sevdâ satar
Hayâlî Bey

anber-i ter: Taze anber.
Geh geh tutunsa anber-i terden nika:b gül
Benzerdi rûz-ı hüsnüne ey âfitâb gül-Ahmet Paşa

anber-i zülf: Saçın anber gibi olan kokusu.

Düşürmüş anber-i zülfün hümâyûn gölgesin aya
Taâlallah zehî sünbül taâlallah zehî sâye-Nesîmî

* **anber-bâr:** Anber yayıcı, güzel kokulu olan.

anber-bâr-ı yâr: Yârin anber yayan (saçı).

Dolaşur gül-zâr-ı hüsnin zülf-i anber-bâr-ı yâr
Rûha gelmiş seyr için seyyâh-ı Hind-sitânîdür
İbn-i Kemal

Zülf-i anber-bâr-ı yâra benzedirmiş kendiyi
Nâfe miskînin dimâğında kuru sevdâya bak
Hayâlî Bey

* **anber-bû(y):** Anber kokulu.

Kemâl-i ziyb ü ferle yaptı bu sâhil-serâyı kim
Havası dil-güşâ âbı musaffâ hâki anber-bû-Nedîm

anber-bûy-i zîbâ: Güzel anber kokusu.

Uzatmaz kimse destin kimseye eyyâm-ı adlinde
Meğer kim şâne-i ter zülf-i anber-bûy-ı zîbâya
Rızâyî

* **anber-efşân, anber-feşân:** Anber saçan, anber-nisâr.

Ey sabâ zülf-i nigârı anber-efşân eyledin
Hâk olan bî-dilleri hâk ile yeksân eyledin-Necâtî Bey

Ebr-i siyâh içinde kalır san hilâl-i îd
Anber-feşân saçında olur çün nihân kaşın-Nizâmî

Zülf-i müşgîn-i anber-efşânın
Şerm-sâre etdi nâfe-i siyehi-Cem Sultan

* **anber-fâm:** Anber ağızlı.

Zîr ü bâlâsına bak ol hatt-ı anber-fâmın
Cennet, altında, ya üstünde demişler Şâm'ın (şâmın)-Bağdatlı Rûhî

Lebin bûsun zemân-ı hatt-ı anber-fâm için saklar
Acep nâziklik eyler bâdesin akşam için saklar
Nedîm

* **anberî, anberîn:** Anberden, anberli, anber kokulu, renkli.

Her nokta-i hûb-ı anberînin
Hâl-i siyeh izâr-ı ma'nâ-Ünsî

Çîn ü Mâçîn'in harâcın almağa hükm etdi yâr
Müşg-bâr olmuş ol iki anberîn tuğraya bak
Hayâlî Bey

* **anber-nisârî:** Anber saçıcılık, anber-feşanlık.

Yine kıl deste alıp kilk-i cârî
Gül-âb-efşânî vü anber-nisârî
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

* **anber-sâ:** Anber gibi.

Dembedem kor mıdı ol büt ayağından başını
Büt-perest olmasa ol gîsû-yı anber-sâ eger
İbn-i Kemal

* **anber-sirişt:** Anber kokulu.

Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behişt her kûşe bir bâğ-ı İrem
Nef'î

* **anber-sirişte:** Anberle yoğrulmuş.

Anber-sirişte hâkine baksan ne vechile
Ervâh-ı fevc fevc-i rüsül rûy-mâl eder-Nâilî

* **anber-sûz:** Anber yakan.

Bak rûh-i pür-âline i'câz-ı hüsn-i yârı gör
Nâilî hassiyet-i âteş ki anber-sûzdur-Nâilî

anber ü ûd: Anber ve öd.

Micmer-i zerle gelip anber ü ûd
Eyledi hayme-gehi ıtr-âlûd-Nâbi

andelîb: (عندليب) Ar. Bülbül. **c. anâdil, andelîbân.**

Ol gülü çoktan ederdim zîb-i destâr-ı visâl
Bakmayaydım andelîbin hâtır-ı nâ-şâdına-Nâbi

Gül-i hâre düştü sîne figâr oldu andelîb
Bir hâre baktı bir güle zâr oldu andelîb-Nâilî

Halk-ı âlem andelîbi mürg-i cânım sandılar
Ettiği nâlişleri âh u figânım sandılar-Hayâlî Bey

Andelîb kûşe-i hırmende kalmış nâlân
Zevkte zâg ü zagân turfa-i mekândır dünyâ
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

andelîb-i bî-nevâ: Sessiz bülbül.

Verd-i gül-zâra dokunmaktan sabânın kasdı var
Andelîb-i bî-nevânın râz-ı pinhânın arar-Nâbi

andelîb-i gül-şen-i ma'nâ: Mana gül bahçesinin bülbülü.
Bir andelîb-i gül-şen-i ma'nâ ki hâmesi
Taksîm eder safîr-i sarîri belâgati-Âkif Paşa

andelîb-i hôş-sadâ: Güzel sesli bülbül.
Andelîb-i hôş-sadâ bir gül-şenî dervîştir
Mushaf-ı gülden okur subh u mesâ evrâdını
Şeyhülislâm Yahyâ

andelîb-i kuds: Kutsî bülbül.
Sad-hezârân andelîb-i kuds eder perverde-dil
Tâ sevâd-ı bâğ-ı sevdâ sâye-i güldür bana
Leskofçalı Galip

andelîb-i mest: Sarhoş bülbül.
Gûş-ı benefşeden sakın ey andelîb-i mest
Gül hüsn-i râzın açma ki yerin kulağı var
Ahmet Paşa

andelîb-i nâtıka: Konuşan bülbül.
Midhatinde andelîb-i nâtıka mebhût u lâl
Fikretinde şâh-bâz-ı âkıle bî-perr ü bâl
Lamiî Çelebi

andelîb-i zâr: İnleyen bülbül.
Olma terâne-senc gel ey andelîb-i zâr
Aşk ehl-i derde mâni'-i güft ü şinîd olur
Vâsık (İstanbullu Ahmet ...)
Bir lebi gonca yüzi gül-zâr dersen işte sen
Hâr-ı gamda andelîb-i zâr dersen işte ben-Bâki

** **andelîb-ân:** Bülbüller. (Farsça çokluk).
Döner bir hâfiz mahfil-nişîn-i nağme-perdâza
Ser-âğâz eyledikçe andelîbân âşiyân üzre-Nef'î

andelîbân-ı cihân: Cihan bülbülleri.
Bu meclis kim füyûzât-ı Huda'nın gülsitânıdır
Yakar kalbi nevâ-yı andelîbân-ı cihândır bu
Âdile Sultan

andelîbân-ı hôş-elhân: Güzel sesli bülbüller.
Andelîbân-ı hôş-elhân-ı gül-istân-ı senâ
Ederler medhin ile hôş nagamât-ı rengîn-Bâki

andelîbân-ı riyâz-ı hüner-i nağme-serâ: Nağme çıkaran hüner bahçelerinin bülbülleri.
Nağme-i bâd-ı bahâr-ı keremin ettikçe
Andelîbân-ı riyâz-ı hüner-i nağme-serâ-Veysî

** **anâdil:** Andelîb'ler, bülbüller.
Anâdil etti beyân-ı merâtib-i nagamât
Kumâr oldu terâne-keş ü sürûd-i senâ-Fuzûlî

* **andelîb-vâr:** Bülbül gibi.
Zâr etti nâr-ı gamda beni sîne bülbülü
Feryâd ederse tan mı gönül andelîb-vâr-Figânî

–âne: (آنه) Far. "yakışacak sûrette, gibi ve –ce" anlamlarını veren ve sıfatı, ismi zarf yapan ek.

* âciz**-âne:** Âcizce, alçak gönüllülükle.
Âciz-âne ola bu bendelerinden i'zâm
Rûh-ı pâkine nice tuhfe-i takdîs ü selâm
Âdile Sultan

* ahrâr**-âne:** Serbestçe, hür olana yakışacak surette.
Deminde seyr idik te'sîrî ahrâr-âne öttükçe
Dil-i âvâreyi hâhiş-güzâr-ı dâm eder bülbül
Pejmürde Ekrem

* âhû**-vâne:** Âhû gibi.
O âhû-vâne nigehler müşîr-i vahşettir-Nâbi

* âkıl**-âne:** Akıllıca.
Haddini mürşid huzûrunda bilip
Âkıl-âne hep edep ile varıp-Âdile Sultan

* âmir**-âne:** Âmire yakışacak surette.
Bir seyf-i âmir-âne parıldar: -Selâm dur!
Tevfik Fikret

* anûd**-âne:** İnadına inadına.
Vâdî-i Nîl'i tuttu anûd-âne ser-te-ser
Ordu-yı fethe karşı sürülmüş nefîr-i âm
Yahya Kemal

* ârif**-âne:** Arif olana yakışır, lâyık olacak sûrette.
Telâş-ı va'd-i visâle sebeb nedir bilmem
Yalan mı yok güzelim özr-i ârif-âne mi yok
Neş'et (Hoca Süleyman ...)

* âşık**-âne:** Âşıka yakışır sûrette, yanık yanık.
Tefhîm-i sırr-ı dehr için Esrâr telâşı ko
Şi'rin safâsı bir gazel-i âşık-ânedir-Esrar Dede

* bahâr**-âne:** Bahara yakışır şekilde.
Kad-i güftârıma evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahâr-âne gelir-Nedîm

* bahtiyâr**-âne:** Mesut ve talihli olanlara yakışacak surette.
Ötüşürlerdi bahtiyâr-âne
Vermesinler mi neşve insâne-Muallim Nâci

* belîğ**-âne:** Belîğcesine, fasih ve düzgün olarak.
Yâdigâr olmak üzre devrâne
Onu vasf eylemiş belîğ-âne-İsmet

* büt**-âne:** Güzellere, gençlere yakışacak surette.
Büt-âne cilvelerin yıktı deyr-i cânımızı
Şerâr-ı şem'-i ruhun yaktı hânümânımızı-Nâilî

* cehûl**-âne:** Pek cahilcesine.
Olsa cehûl-âne cihân düşmânım
Münkalib olmaz yine fikrim benim-Muallim Naci

* dilîr**-âne:** Cesurca.
Pür-zûr saldıran Kölemen fârisânını
Saf saf guzât kıldı dilîr-âne iktihâm-Yahya Kemal

* düşmen**-âne:** Düşmanca.
Felek tek eylemesin ta'n-ı düşmen-âne hedef
Kaza ederse sihâm-ı havâdise âmâc
Koca Râgıp Paşa

* fahîm**-âne:** Fahim olana yakışacak surette.
Bin yaşa devlet ü ikbâl-i fahîm-ânen ile
Mülkü tedvîr ederek akl-ı hakîm-ânen ile-Şinasi

* fahûr**-âne:** Kendini medhederek.
Sana baktıkça fahûr-âne parıldar gözler
Tevfik Fikret

* fakîr**-âne:** Fakire yakışır surette.
Topraktı her mezâr-ı fakîr-âne bî-rûham
Fakrımla ben de zâir-i zî-ibtisâr idim
Recaizade Ekrem

* fâtih**-âne:** Fâtihler, ülke zaptetmişlere yakışacak surette.
Mağlûbken ordu, yaslı dururken bütün vatan
Rüyama girdi, her gece, bir fâtih-âne zan
Yahya Kemal

* gâfil**-âne:** 1. Gafile yakışır surette. 2. Habersizce.
Evet, bırakmayınız, belki bir saadettir
Ki biz cezâ diyoruz gâfil-âne, bilmeyerek
Tevfik Fikret

* gâib**-âne:** Görünmeyerek.
Yüzüne medhedeni sanma dost biri ben isem
Yolunda medhini gör gâib-âne kim söyler
Bağdatlı Rûhî

* garîb**-âne:** Garipçe.
Va'z-ı giryân-ı garîb-âne kızın bâkir ü tam
Ne kadar duygusu kaldıysa tutup mahv edecek
Tevfik Fikret

* gebr**-âne:** Mecusi'ye yakışacak şekilde, Mecusi gibi.
Gebr-âne giydi bürnüs-i hâkisteri hezâr
Çekti zebâna hırmen-i âteş-nümâ-yı gül-Nâbi

* hakîm**-âne:** Akıllıca.
Bâdeyi âb ile âmîhte kıl ey sâkî
Haylî demdir ki hakîm-âne günâh işlemedik-Nâbi

* hamûş**-âne:** Sessizce.
Bâzen kocaman bir kelebektir ki müzehheb
Pervâz-ı hamûş-ânesi birlikte sürükler
Enzâr-ı temâşânızı-Tevfik Fikret

* hasm**-âne:** Düşmancısına.
Ya ol kişi kim tîr-i ciğer-dûz-ı kazâya
Hasm-âne çekip tîğ-ı zebânın siper eyler-Nef'î:

* hâşi'**-âne:** Alçak gönüllüce.
Ol hükmüne hâşi'-âne münka:d
Etsin seni inkıyâdın âzâd-Tokadîzâde Şekip Bey

* hûb**-âne:** Güzelce.
Dil kendüyü ol Hüsrev-i hûb-âne düşürdü
Bir gevher-i pâkizeyi ummâna düşürdü-Tıflî

* hurûc**-âne:** Çıkmış gibi.
Hemen kasd-ı mazlûm olan cânedir
Hep ef'âl-i sâhib-hurûc-ânedir-Abdülhak Hâmit

* küstâh**-âne:** Küstahça.
Gâh küstâh-âne harf-endâz-ı vasl oldukça ben
Dest-i nâzın perde-i ruhsâr-ı al eylerdi yâr
Pertev Paşa

* levend**-âne:** Levende yakışacak surette.
Basıcak ceyş-i benefşe yine sahn-ı çemeni
Sûseni tîğ-ı levend-âne kuşandırdı sabâ
Kâmî (Edirneli ...)

* mâder**-âne:** Anaya yakışır surette.
Âh o dallardaki fütûr-ı derûn
Onların tavr-ı serzeniş-kârı
Onların mâder-âne ekdârı-Cenap Şahabeddin

* merd-**âne:** Cesurca.
Terk-i mâl etmek nedir yoluna baş u cân fedâ
Farzdır baş oynamak çün âşık-ı merd-âneye-Behiştî

* mest-**âne:** Sarhoşça.
Aşk irsâl-i niyâz eyledi mey-hânelere
Arz-ı gül-bâng-ı vefâ etmeğe mest-ânelere
Esrar Dede

* mihter-**âne:** Mızıkacı takımı.
Bâzısı mâil olup unvâna
Çalıcak îdde mihter-âne-Sünbülzâde Vehbi

* muakkad-**âne:** Muğlakça.
Densin mi şi'r ü inşâ öyle muakkad-âne
Kim ola hall ü akdi muhtâc-ı istişâre-Nâbi

* muhtazır-**âne:** Can çekişiyormuşcasına.
İnler, çıkıyormuş gibi a'mâk-ı zemînden
Her sâati bir harhara-i muhtazır-ânen
Tevfik Fikret

* mülûk-**âne:** Padişaha yakışacak tarzda.
Ola zî-bende-i âgûş ü kabûl-i Mevlâ
Dîn ü dünyâya mülûk-âne bu sa'yi meşkûr
Enderunlu Fâzıl

* münâfık-**âne:** Münafıkça.
Sâdık muhibbe arz-ı şefkat ederler ammâ
Zâhid münâfık-âne pîr-i mugân derûnî-Behiştî

* mürg-**âne:** Kuş gibi.
Bunların ortasında bir lâne
Bî-hazer bir hayât-ı mürg-âne-Tevfik Fikret

* müstemend-**âne:** Mahzunlukla, zavallılıkla.
Kerem sende inâyet sende lutf ü merhamet sende
Fütüvvet sende re'fet sende haylî müstemend-âne
Üsküdarlı Hakkı Bey

* peleng-**âne:** Kaplan gibi.
Sığmamış sadr-ı peleng-ânene kalb-i şîrîn
Yetmemiş kudretine şöhret-i âlem-gîrin
Tevfik Fikret

* pîr-**âne:** Yaşlılara yakışır tarzda olan.
Pîr-âne tekellüf etmiş el-hakk
Vermiş hele kâr-ı düzde revnak-Şeyh Galip

* rind-**âne:** Rint olana yakışır surette.
Yine rind-âne gelin azm-i harâbât edelim
Pîr-i mey-hâne ile zikr ü münâcât edelim-Şeyhî

* şâh-**âne:** Şaha lâyık bir tarz ve surette.
Felek fîrûzeden bir taht-ı âlî kurdu şâh-âne
Ona bir âh dîbâ perde çekti subh-ı nûrânî-Nef'î

* şâir-**âne:** Şairce.
Dem-i seherde Nahifî'den oldu tuhfe sana
Bedîhî bir gazel-i şâir-âne ey bülbül-Nahifî

* şeb-**âne:** Gecelik.
Birer efsâne-i şeb-âne gibi
Söylerim hâtırât-ı sevdâmı-Tevfik Fikret

* şîr-**âne:** Arslanca.
Nice Dahhâk'e kanlar ağlatıp mânend-i Efrîdûn
Hezârân Erdşîr'in niçesin şîr-âne bürdün tut
Behiştî

* tıfl-**âne:** Çocukça.
Şi'ri bâzîçe-i tıfl-âne eden eşhâsın
Kimisi söz ebesidir kimi bâbâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

* üstâd-**âne:** Ustaca.
Musavvirler yazıp Ferhâd'ı kûh-ı Bîsütûn üzre
Verip destine tîşe haylî üstâd-âne yazmışlar-Nef'î

* yetîm-**âne:** Yetimce.
Çocuk o vaz'-ı yetîm-ânesiyle bir dürr-i nâb
Kadın o hâl-i harâbile bir şikeste sadef-Tevfik Fikret

* zâlim-**âne:** Zalimce.
Bilmez misin ki câlib-i ta'zîm olur kerem
Ef'âl-i zâlim-âneyi ta'kîb eder nedem
Muallim Naci

* zenbûr-**âne:** Arı gibi.
Lebin yâdiyle zenbûr-âne feryâd ettiğim şebler
Olur sem-i asel her mum yansa şem'i-dânımda
Nâbi

ânî: (آنى) Ar. Bir anda ortaya çıkan.
O ilâhın bütün ilhâmı fakat ânîdir
Bu ateşten yaratılmış yapılar fânîdir-Yahya Kemal

Ne denlü hüsn-i hulk varsa onunla ola ol mevsûf
Ne denlü hulk-ı bed varsa gönülden çıkara ânî
Gaybî

Ânî bir üzüntüyle bu rü'yâdan uyandım
Tekrâr o alev gömleği giymiş gibi yandım
Yahya Kemal

anîd, anûd: (عنيد) Ar. İnâd'tan; inatçı olan.
Hamdülillâh yine insâfa gelip çarh-ı anîd
Eyledi bahtım ile ahd-i vifâkı tecdîd-Nef'î

Bir sözle iknâ ettim anîdi
Gitti başımdan el-hamdüli'llâh-Lâ

Aksine devr etmeden âsûdedir çarh-ı anîd
Fehîm (Hoca Süleyman...)

anûd u nefûr: İnatçı ve ürkek.
Şükûh-ı kevkeb-i dîn şân ü şevket-i İslâm
Olur mu pâ-zede-i firka-i anûd u nefûr-Nâbi

* **anûd-âne:** İnadına inadına.
Vâdî-i Nîl'i tuttu anûd-âne ser-te-ser
Ordu-yı fethe karşı sürülmüş nefîr-i âm
Yahya Kemal

anîf: (عنيف) Ar. Unf'tan; 1.Sert ve zorlu olan. 2. Şiddetli, sert
Anîf sademe-i gûl-ânesiyle bir kuvvet
Anîf darbe-i kahrıyla bî-insâf
Birer birer düşürür dillerinden evrâkı-Tevfik Fikret

ânifen: (آنفا) Ar. 1.Önceden, mukaddemâ, sâbıken. 2. Yukarıda, şuracıkta.
Ânifen anladığım sıfatla mevsûf ilimden hâli bolunca-Hamid Vehbî

Anka: (عنقاء) Ar. (k kalın a uzun okunur). İsmi olup, cismi bilinmeyen mitolojik masal kuşu, sîmurg, zümrüd-i anka. anka-yı lâ-mekân: tas. Allah
Cîfe-i dünyâ değil kerkes gibi matlûbumuz
Bir bölük ankalarız Ka:f-ı kanâat bekleriz-Fuzûlî

Cîfe-i dünyâ değil kerkes gibi matlûbumuz
Bir bölük ankalarız Ka:f-ı himmeti besler hezârân
Zâl-i zer-Şeyhülislâm Yahyâ

Kişiye her işi a'lâ görünür
Kuzguna yavrusu Anka: görünür
Şinâsî (İbrahim ...)

Anka:-yı tevekkül: Tevekkül Anka'sı.
Pâyında bulur saydını Anka:-yı tevekkül
Etmez heves-i sayd ile bâl ü pere minnet-Nâbi

an-karîb: (عن قريب) Ar. Yakından, çok geçmeden.
Bûmlar ötsün sarây-ı şevketinde an-karîb
Pâdişâhım perde-dâr olsun kapında ankebût-Eşref

Gam çekme ki ben olunca gam-hâr
Yârın sana ankarîb olur, yâr-Fuzûlî

ankebûd: (عنكبود) Ar. Örümcek. **c. anâkib.**

ankebûd-ı siyeh-mest: Sert bakışlı örümcek.
Binlerce ankebûd-ı siyeh-mest ü kec-nigâh
Tevfik Fikret

* **ankebûdî:** Örümcek gibi.
Gözüm üsturlâbdur hüsn-i irtifâ'ın almağa
Ankebûdî perde müjgân ol suturlâb üstüne
İbn-i Kemal

** **anâkib:** Ankebût'lar, örümcekler.
Rişte-i dâm-ı meges-gîr-i anâkib gibidir
Bünye-i şer'ine nisbetle binâ-yı Şeddâd-Belîğ

Bî-cürm iken gıdâ-yı anâkib olur meges
Ma'sûm iken kebûteri şâhîn eder şikâr-Ziya Paşa

* **anâkib-dâr:** Örümcek tutanlar.
Tez elden perde çekmek kasdı ile çeşm-i udvâna
Anâkib-dâr ü pûd-ı şevkile nessâc-ı dîbâdır
Seyyit Vehbî

anûd: (عنود) bk. anîd.

âr: (عار) Ar. Utanmak, hicâb, nâmus, utanmayı gerektiren şey.
Âr etme talebde, et hazer andan kim
Kâmiller içinde ola adın nâkıs-Fuzûlî

Kadd-i dil-dârı kimi ar'ar okur kimi elif
Cümlenin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Dosta bilişene ersem dostun yoluna yürüsem
Ârıla nâmusu kosam dervîş olu-bilsem dervîş
Yunus Emre

âr u hayâ: Ar ve utanma.
Ârif isen yırtagör âr u hayâ perdesin
Âkıl isen yere sal nengini vü nâmını-Şeyhî

-ârâ: (آرا) Far. "Süsleyen, tezyin eden, zînetlendiren" anlamında birleşik sıfatlar yapar.

* âlem-**ârâ:** Âlemi süsleyen.
Ol kahramân-ı kavî-baht-ı âlem-ârâ kim
Mekîn-i hikâyesidir dâstân-ı Zâl ü Kubâd-Nâbi

* arş-**ârâ:** Göğü süsleyen.
Gündüzün böyle zulmet-i yeldâ
Sonra toprakta mâh-ı âlem-ârâ-Tevfik Fikret

* bezm-**ârâ:** Meclisi süsleyen.
Rûzgârın şiddetinden oldu âsâyiş-güzîn
Zîr-i dâmân-ı hafâda şem'-i bezm-ârâ gibi-Nâbi

* cihân-**ârâ:** Cihânı süsleyen.
Cihân-ârâ cihân içindedür arayı bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler
Hayâlî Bey

* çemen-**ârâ:** Çemeni süsleyen.

çemen-ârâ-yı sühan: Sözün çemen süsleyeni.
Hâmemdir ol ebr-i çemen-ârâ-yı sühan kim
Bir katresi bir gül-şen-i şâd-âb-ter eyler-Nef'î

* dil-**ârâ:** Gönlü süsleyen.
Nice âsâr-ı uzmâyı nice cây-ı dil-ârâyı
Vüfûr-i himmet-i tab'-ı bülendi eyledi ihyâ-Nedîm

* encümen-**ârâ:** Meclisi süsleme.
Ey hôş o şeb ki yana yana bezm-i yârda
Mânend-i şem' encümen-ârâlık eyledim-Ziya Paşa

* evc-**ârâ:** Doruğu süsleyen.
Sensin ol hûrşîd-i evc-ârâ-yı şevket kim senin
Tuttu dehr-i nûr-ı adlin kayrevân tâ kayrevân
Üsküdarlı Hakkı Bey

* felek-**ârâ:** Göğü süsleyen.
Bana mensûb ise bâzîçe dahi âlîdir
Şu hümâ-yı felek-ârâyı ben ettim a'lâ-Muallim Nâci

* gül-şen-**ârâ:** Gül bahçesini süsleyen.
Oldu eşkim gül-şen-ârâ-yı heves cûlar gibi
Aktı gönlüm bir nihâl-i işveye sular gibi-Nâilî

* harem-**ârâ:** Haremi süsleyen.
Ey çırâğ-ı harem-ârâ-yı sarây-ı melekût
Sensin âyîne-i esmâ vü sıfat-ı Ceberût
Enderunlu Fâzıl

* hôd-**ârâ:** Kendini süsleyen.
Ey bî-vefâ güzelliğin eyyâmı tîz geçer
Neşv ü nemâ o nahl-i hôd-ârâya bir gelir
Esrar Dede

* hükm-**ârâ:** Hüküm süsleyen.

hükm-ârâ-yı hâdisât: Hadiselerin hüküm süsleyeni.
Neden hilâf-ı rızâdır niçin bilinmiyor âh
Mecârî-i hükm-ârâ-yı hâdisât u şu'ûn-Nazım Paşa

* kişver-**ârâ:** Memleket süsleyen (Hükümdar, padişah).
Penâh-ı saltanattır kahramân-ı dîn ü devlettir
Medâr-ı memlekettir kâm-kâr-ı kişver-ârâdır-Nef'î

* ma'reke-**ârâ:** Savaş meydanını süsleyen.
Server-i ma'reke-ârâ ki dehân-ı tîri
Düşmene nakl-i dem-i Rüstem destân eyler-Cevrî.

* meclis-**ârâ:** Meclisi süsleyen.
Gece pervânelerle bezmi germâ-germ idi şem'in
Seher bakdım ne şem'-i meclis-ârâ var ne pervâne
Şeyhülislâm Yahyâ

* memleket-**ârâ:** Ülkeyi süsleyen.
Ey Hüsrev-i Cem-kevkebe-i memleket-ârâ
Kim saltanatın âlemi pür-zîb ü fer eyler-Nef'î

* nazm-**ârâ:** Nazmı süsleyen.
Zihî meşşata-i zînet-fezâ-yı tab'-ı nazm-ârâ
Arûs-ı bikr-i fikrim reşk-i rabbâtü'l-hicâl eyler
Neylî

* saff-**ârâ:** Saf süsleyen.
Hem saff-ârâyidi hem âsaf-rây
Ne vezir ister idi vü ne müşîr-İbn-i Kemal

* serîr-**ârâ-yı şâhî:** Şâha ait süslü köşk.
Hâk olur bir gün serîr-ârâ-yı şâhî olsa da
Gâh devlet, gâh zillet böyledir de'b-i felek
Naîm (Tezkirecizâde Müverrih –)

* sühan-**ârâ:** Söz süsleyen.
Vermez sühan-ârâlığa hîç kimseye nevbet
Nâbî dehen-i hâmeyi hâmûş edebilsem-Nâbi

* şeb-**ârâ:** Geceyi süsleyen.
Câme-hâb ol âfeti aldukça tenhâ koynına
Sanırım ebrin girer mâh-ı şeb-ârâ koynuna-Bâki

* velvele-**ârâ:** Velvele süsleyen.

velvele-ârâ-yı kıyâmet: Kıyametin velvele süsleyicisi.
Öldürdü beni fitne vü âşûbu hırâmın
Ey şîveleri velvele-ârâ-yı kıyâmet-Namık Kemal

Aʿrâb: (اعراب) Ar. Bedevî, çöl Arapları.
Ârızında hat çıkıp tuttu sevâd zülfünü
Rûm'dan leşker varıptır sanki Aʿrâb üstüne
İbn-i Kemal

Arab: (عرب) Ar. Şam, Hicaz, Yemen, Mısır, Trablusgarp, Tunus ve o civarlarda oturup Arapça konuşan insanlar.
Ey gâsıb-ı diyâr-ı Arab bekle vaktini
Evvel cezâ-yı saltanat-ı sürh-ser gelir-Yahya Kemal

Türk ü Arab ü Acem'den eyyâm
Her şâire vermiş idi bir kâm-Fuzûlî

aʿrâbî: (اعرابى) Ar. Bedevî Araplarından her biri.
Lâfzatu'l-lahi açılmış güldür
Berber-i aʿrâbî ona bülbüldür-Hakanî

aʿrâf: (اعراف) Ar. 1. Cennet ile cehennem arasındaki yer. 2. Örf'lerin cemi: âdetler. usüller. 3. Sırt, tepe.
Ey Behiştî örf esîri bâğ-ı cennet ummasın
Mesken olursa saâdettir eğer aʿrâf ona-Behiştî

arâis: (عرائس) bk. arûs.

arak: (عرق) Ar. 1.Ter. 2. Rakı.
Sandı handende araktır eşkimin aksin gören
Ruhların âyînesinde çeşm-i giryânım benim
Cafer Çelebi

Düşse zülfünden arak ruhsâr-ı cânân üstine
Gûyiyâ şeb-nem düşer gül-berg-i handân üstine
Bâki

Yürütmeyin arakı meclis içre bâde ile
Harâm-zâdeni koyman helâl-zâde ile-Fuzûlî

Matlûb arak olur ona kim sana uymaya
Mahbûb-ı Hak olur sana kim kıla iktidâ-Nizâmî

arak-ı şeb-nem-i seher: Sabah vaktinin çiğ damlası.
Füzûn gerek arak-ı şeb-nem-i seher ki henüz
Muâşırân-ı sâf-i soffa-i çemen mahmûr-Nâilî

arak-ı şerm: Utanma teri.
Demdir ki katre-i arak-ı şerm ola bedîd
Baktıkça mihr-i rûy-ı gül şerm-sârdan-Rızâyî

* **arak-çîn:** 1. Eskiden gelinlerin başlarına geçirdikleri gümüş taç başlık. 2. Üzerine sarık sarılan keçeden yapılmış bir takke.
Arak-çînin çıkar dağıt sünbülün
Hûblar keşf-i râzı senden öğrensin-Âşık Ömer

* **arak-nâk:** Terlemiş, ter içinde kalmış.
Dökülüp rûy-ı arak-nâkine şâd-âb oldu
Tâze sünbül gibi ol kâkül pür-çîn ü şiken-Nedîm

Oldukça arak-nâk ruh-ı pür-tâbın
Gör cilve-gehin şûle içinde âbın
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **arak-rîz:** Ter döken, terleyen.
Bir perîsin sen ki bu zülf-i arak-rîzin senin
Hôş murassaʿ anberine taktı hânım boynuma
Ahmet Paşa

Ruhsâr-ı arak-rîzi yeter yakmağa yârin
Ne_eyler reşehât ile gül-istân elimizde-Nefʿî

Arak-rîz olur istihmâm eden kes-Lâ
(Hamama giren terler-Atasözü)

arak-rîz-i hicâb: Utanma terlemesi.
Arak-rîz-i hicâb olmaz o şûh ancak letâfette
Düşer reng-i hicâbım rûyuna vakt-i temennâda
Nâbi

ârâm: (آرام) Far. 1. Rahat, huzur, kederden hâli olma, durma, eğlenme.
Ser-â-ser çeşm-i ibretten geçirdim nüsha-i dehri
İçinde maʿnî-i ârâma dâir bir ibâret yok-Nâbi

Zabt-ı âh eylemedir âşıka evvel çâre
Ben ise âhsız ârâm edemem âh meded-Nefʿî

Eyleyen tedbîrin ârâm ü salâh-ı âlemin
Sadr-ı âlî-kadr İbrahim Paşa'dır meğer-Nedîm

ârâm-ı cân: Canın huzur bulduğu.
Nice yıllardur Hayâlî hasta ey ârâm-ı cân
Kûşe-i mihnetde bî-sabr u sükûn olmuş yatar
Hayâlî Bey

Döner sîm-âba, fikr eyledikçe hüsnün ıztırâbından
Gönül bir yerde, ey ârâm-ı cân, sensiz karâr etmez
Ziya Paşa

ârâm-ı cânî: Cana ait rahatlık.
Bülbül ağlar gül güler derler meseldir Ulviyâ
Dillerin ârâm-ı cânî gül müdür bülbül müdür
Ulvî

ârâm-ı cihân: Dünya rahatlığı.
Hilmi sûret-dih-i ârâm-ı cihân olmasa olur
Katre-i zîbaka mir'ât-i kûrî üzre vatan-Nedîm

ârâm-ı dil: 1. Kendisine âşık olunan. 2. Mekân, yer.
Merd-i bî-kayda belâ-keşlikdedir ârâm-ı dil
Yoksa çoktan terkederdim cânı da cânânı da
Şeyh Galip

* **ârâm-bahş:** Ârâm verici, dinlendirici, dinlendiren.

ârâm-bahş-i hâtır: Gönlü dinlendirici.
Ârâm-bahş-i hâtır olur bir maka:m bul
Muallim Nâci

* **ârâm-cû:** Dinlenecek yer arayan, huzur arayan.
Arar sevdiğim cân-ı ârâm-cû-Muallim Nâci

* **ârâm-gâh, ârâm-geh:** Rahat edecek yer.
Baktıkça ben dönüp dönüp ârâm-gâhıma
Bin çehre-i elem görünürdü nigâhıma
Kemalzade Ekrem Bey

ârâm-gâh-ı rûh-ı revân: Uçup giden rûhun rahat ettiği yer.
Ey şâh-ı hüsn bu ne zekandır? dedim, dedi:
Ârâm-gâh-ı rûh-ı revânındır senin
Nazîm (Yahyâ...)

ârâm-geh-i mürg: Kuşun rahat ettiği.
Ârâm-geh-i mürg idi derler ser-i Mecnûn
Meydân-ı mahabbette ne başlar yuvalandı-Bâki

* **ârâmîde, âremîde:** Dinlenmiş, rahatta bulunan.
O fitne kim onu Hârut uyardı Bâbil'de
Siyâh gözlerinin hâb-ı âremîdesidir-Nedîm

âremîde-i keştî-i gaflet: Gaflet gemisinin rahatlığında yaşayan.
Biz âremîde-i keştî-i gafletiz ammâ
Nefes nefes ceryân üzredir sefîne-i ömr-Nâbi

* **ârâmiş:** Dinlenme, istirahat, huzur.

ârâmiş-i cennet: Cennet huzuru.
Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gâib
Her yer bu sükûnetle hem ârâmiş-i cennet
Tevfik Fikret

* **ârâm-sûz:** Rahat ve huzuru bozan.
Sevdiğim bu aşk-ı ârâm-sûz ile hâlim pek yaman
Lâ

* **ârâm-zâr:** Dinlenecek yer.

ârâm-zâr-ı bûm u gurâb: Karga ve baykuşların dinlenme yeri.
Olmuş ârâm-zâr-ı bûm ü gurâb-Tevfik Fikret

* **bî-ârâm:** Rahatsız,; durup dinlenmeden.
Önümde bir gece, bir gavr-ı lâciverd-i zalâm
Derinleşir beni pûyân görüp kenârında
Derinleşir ve güler.. Ben, alîl-i bî-ârâm
Uçan bu gölgeyi teshîre eylerim ikdâm
Tevfik Fikret

* **dil-ârâm:** Gönlü rahat.
Âşıkın hâl-i derûnun ne sorarsın Nâbî
Onu âşık ne bilir yâr-i dil-ârâmı bilir-Nâbi

ar'ar: (عرعر) Ar. 1.Dikenli ardıç ağacı, dağ selvisi. 2. mec. Güzelin boyu.
Kadd-i dil-dâra kimi ar'ar dedi kimi elif
Cümlenin maksûdu bir ammâ rivâyet muhtelif
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Vakt-i güldür bâğa gel ey lâle-ruh
Serv ü ar'ar özenir çoktan sana-İbn-i Kemal

Baştan ayağa göz oldu yüzünü görmek için
Ey yüzü gül, saçı sünbül, boyu ar'ar nergis-Nizâmî

ar'ar-ı bâğ: Bağın servisi.
Egerçi ar'ar-ı bâğın bülend ka:meti var
Nihâl-i kaddine nisbet letâfeti yoktur-Bâki

Arasât: (عرَصات) bk. arsa.

ârâste: (آراسته) Far. Bezenmiş, donanmış olan.
Şîşe-i çerhde gör bunca murassa' nahli
Nice ârâste kılmış onu sun'-ı Cebbâr-Bâki

Kurdun bize ânât-ı ziyâdan
Hissiyyet-i ebkâr ile ârâste bir çeng
Cenap Şehabeddin

ârâyiş: (آرآيش) Far. 1.Ziynet, süs, bezeyiş. 2. Süsleniş, süsleyiş, süsleme..
Kimini sevdi Hudâ kimini sevdâda kodu
Gülü ârâyiş edip bülbülü gavgâda kodu
Cinânî (Müverrih Bursalı Mustafa ...)

ârâyiş-i âriyet-i yek-mâhe-i gül-şen: Gül bahçesinin tek burgulu temiz süsü.
Ârâyiş-i âriyet-i yek-mâhe-i gül-şen
Bülbüllerin nâle vü feryâdına değmez-Nâbi

ârâyiş-i bâzâr-ı hüsn: Güzellik pazarının süsü.
Kesret-i uşşâktır ârâyiş-i bâzâr-ı hüsn
Nâ-harîdârân-ı hissete gül-ruhân ka:il midir-Nâbi

ârâyiş-i destâr: Sarık süsü.
Sen herkese ârâyiş-i destâr imişsin
Ey gül ne aceb şâhid-i bâzâr imişsin sen
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet ...)

ârâyiş-i devr-i kamer: Ayın dönen süsü.
Mâh-ı felek ârây-ı saâdet ki zemâne
Eyyâmını ârâyiş-i devr-i kamer eyler-Nef'î

ârâyiş-i dîhim: Taç süsü.
Şâhenşeh-i ferhunde-baht ârâyiş-i dîhim ü taht
Bahtı kavî ikbâli İskender-i Yûsuf-şiyem-Nef'î

ârâyiş-i dîn-i İslâm: İslâm dininin süsü.
Sensin ârâyiş-i dîn-i İslâm
Millet-i Ahmed'e zîver-i Haydar-Enderunlu Fâzıl

ârâyiş-i dîn ü dünyâ: Din ve dünya süsü.
Ola kendi dahi yâ Rab pederinden efzûn
Zîver-i memleket ârâyiş-i dîn ü dünyâ-Nâbi

ârâyiş-i dünyâ: Dünya süsü.
Uyandı gerçi Yahyâ rûzigârın hâb-ı gafletten
Velî ârâyiş-i dünyânın oldu deng ü hayrânı-Nef'î

ârâyiş-i elvân: Renk süslemeleri.
Rüsûm-ı ilm ile gitmez denâet tab'ı nâ-kesden
İrem, ârâyiş-i elvân ile Huld-ı Berîn olmaz-Belîğ

ârâyiş-i endâm: Vücut süsü.
Felek ârâyiş-i endâmı bî-endâm için saklar
Metâ-ı kâm-ı hôş-fercâmı bed-fercâm için saklar
Râzî (Üsküdarlı Abdüllatif ...)

ârâyiş-i ezhâr: Çiçeklerin süsü.
Cihân ârâyiş-i ezhâr-ı gül-zâr ile nâzende
Zemîn feyz-i letâfetle sipihre imtinân üzre-Nef'î

ârâyiş-i gül-zâr: Gül bahçesinin süsü.
Hevâ ârâyiş-i gül-zâra oldu çehre-güşâ
Bahâr gül-şene giydirdi hulle-i hadrâ-Fuzûlî

ârâyiş-i hasenât: Güzelliklerin süsü.
Atâ-yı mâşıta-i cûd-ı Hak'la ey Nâbî
Ede usâte tecellî ârâyiş-i hasenât-Nâbi

ârâyiş-i merâtib-i nakz: Bozulan mertebelerin süsü.
Terkîb-i hüsn ü aşktan olmuş nümûne-sâz
Ârâyiş-i merâtib-i nakz ü ziyâd eden-Nâbi

ârâyiş-i mihrâb: Mihrap süsü.
Kâfir ârâyiş-i mihrâbdan olmaz mahzûz
Hersekli Ârif Hikmet

ârâyiş-i mülk: Ülkenin süsü.
Habbezâ ey tâc ü tahtın mâye-i zîb ü feri
Âlemin ârâyiş-i mülkün tırâz u zîveri-Nedîm

ârâyiş-i nev-rûz: Nevruzun süsü.
Ârâyiş-i nev-rûz ile oldu cihân-ı bâğ-ı İrem
Gül-şende sâz ü söz ile ârifler etsin def'-i gam-Nâdirî

ârâyiş-i seccâde: Seccade süsü.
Vâye-dâr olsa eğer âtıfet-i feyzinden
Olur ârâyiş-i seccâde cebîn-i ilhâd-Nâbi

ârâyiş-i silk-i eyyâm: Sıralı günlerin süsü.
Kâviş-i tîşe-i endîşe edip şimdi ayân
Oldu her gevheri ârâyiş-i silk-i eyyâm-Nef'î

ârâyiş-i sûk-ı kemâl: Olgunluk çarşısının süsü.
Kıl metâ'-ı nazmını ârâyiş-i sûk-ı kemâl
Ey Nedîm-i pür-hüner zîb-i dükân lâzım sana
Nedîm

ârâyiş-i tâbût: Tabut süsü.
Sâyesin dervîş-i bî-berg ü nevâdan dûr eden
Saklasın ârâyiş-i tâbûta nahl-i ka:metin
Mantıkî (Ahmet ...)

ârâyiş-i tâc-ı ser: Baş tacının süsü.
Rahne ârâyiş-i tâc-ı serimizdir Nâbî
Kulle-i memleket-i aşkta bârûyuz biz-Nâbi

ârâyiş-i tâk-ı keyvân: Zuhal gezegeninin kemer süsü.
Feleğe bâis-i rif'attir ederse Bercîş
Eser-i kilkimi ârâyiş-i tâk-ı keyvân-Şinasi

a'râz: (اعراض) bk. arz

araz: (عرض) Ar. 1.Nesnenin kendisine lâzım olmayıp o nesnede bazen mevcut ve bazen mevcut olmayan keyfiyet. 2. Hastalıktan veya diğer şeylerden insana bulaşan hâl. 3. Kaza, felâket. c. urûz.
Aşkıma noksan getirmez görmemek ol ârızı
Cevhere tağyîr-i âsâr-ı araz vermez halel-Fuzûlî

Sorulsa tıbba nedir fark-ı sâlim ü mârız,
Sayar döker bize birçok araz ki zannîdir
Cenab Şehabeddin
Cevher-i zâtınla ka:im bir arazdır lâ-mekân
Mümtenî'dir hayyiz-i ilm-i Alîm olmak bana
Fehîm (Hoca Süleyman...)
arbede: (عربده) Ar. Kavga, patırtı.
Yâr şermende-i hat biz dahi şermendesiyiz
Halk ile kendi için ettiğimiz arbedenin-Nâbi

Hem-kâse-i erbâb-ı diliz arbedemiz yok
Mey-hânedeyiz gerçi velî aşk ile mestiz
Bağdatlı Rûhî
Âşûb-ı fiten doldu cihân gamzen idelden
Uşşâkın ile arbede ey gözleri âhû-Nizâmî
aremrem: (عرمرم) Ar. 1. Kalabalık ordu. 2..Seba ülkesindeki bir gölün adı. Çevresine yerleşen insanlar taş ve neft ile örülmüş bir baraj yaparlar. Daha sonra köstebekler barajın temelini oyarlar ve bentler yıkılıp her tarafı su kaplar. Halk da başka yere kaçıp yerleşmek zorunda kalır. Bu sele de seyl-i Arem derler.
Gönül reşk-âver-i firdevs iken tûfân-ı gam bastı
Harâb etti Sebâ iklîmini seyl-i Arem bastı
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)
Etti İran'ı hücûm-ı sipehiyle vîrân
San Sebâ sahrâsına seyl-i Aremrem geldi
Seyyit Vehbî
Bir hizb-i kalîl idi muînim
A'dâ ise leşker-i aremrem-Namık Kemal
ârenc, âreng: (آرنج،آرنك) Far. 1.Dirsek. 2. Tarz, gidiş, reviş.
Âsümân pâye hümâ sâye hümâyûn âreng
Üsküdarlı Hakkı Bey.

ârız: (عارض) Ar. 1.Bir nesnenin kendisine sonradan gelen, aslı ve eski olmayan, arazî şey. 2. Yanak.
Ârız mıdır bu câna ya âftâb-ı rahşân
Sünbül müdür ya kâkül ya zülf-i anber-efşân
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Kırılır neş'esi solar sararır
Pertev-i ârızı söner kararır-Recaizade Ekrem

Gül, ârızına olsa muârız aceb olmaz
Kim yüzü açılmışta hayâ vü edeb olmaz
Nizâmî (Karamanlı ...)
ârız-ı ahkâm: Hükümler geleni.
Zülfesi zülf-i ârız-ı ahkâm
Beyzası ayn-ı beyza-i İslâm-Nâbi
ârız-ı dil-ber: Sevgilinin yanağı.
Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dil-ber düşer
Gûyiyâ mir'âta aks-i pertev-i hâver düşer-Bâki
ârız-ı dil-dâr: Sevgilinin yanağı.
Kalbimi pâk eyledi âlâyişinden âlemin
Ne_ola ben dil-teşne dersem ârız-ı dil-dâre su
Hayâlî Bey
Meh-i şeb-gird-i âlem ârız-ı dil-dâra benzer mi
Nigâh-ı pâk-dâmen şâhid-i bâzâra benzer mi
Nedîm
ârız-ı gül: Gülün yanağı
Firâk-ı ârız-ı gül bû eder cân bülbülin sayru
Gözümden dûr dürer, incü figânumdan cihân memlû-Bâki
ârız-ı gül-fâm: Gül renkli yanak.
Turfe sihr etmiş zemîn ârız-ı gül-fâmına
Bir çemen-zâr eylemiş peydâ reg-i fîrûzeden-Nedîm
ârız-ı gül-reng: Gül renkli yanak.
Hâr-ı firâkı nîşini nûş eyleyip cân bülbülü
Her dem hezârân gam çeker ol ârız-ı gül-reng için-Nizâmî
ârız-ı hûbân: Güzellerin yanağı.
Nâ-tüvânlık o kadar etti sirâyet tene kim
Kalkamaz ârız-ı hûbâna düşünce nigehim-Nâbi

ârız-ı hûy-gerde-i dil-ber: Sevgilinin terlemiş yanağı.
Ârız-ı hûy-gerde-i dil-ber gibi pür-âb ü tâb
Cûşiş-i şeb-nemle olmuş matmah-ı enzâr gül
Seyyit Vehbî

ârız-ı hûrşîd: Güneş yanaklı.
Meh hüsnünde sanma zülfü yer yer perde-pûş olmuş
Meğer ebr-i siyehtir ârız-ı hûrşîde gelmiştir
Râşid (Ayıntablı Mehmet Ali ...)

ârız-ı lûtf-ı müteâl: Yüce lütuf yanağı.
Nâzır olsan ona âyîne misâl
Görünür ârız-ı lutf-ı müteâl-Hakanî

ârız-ı pür-tâb: Tam aydınlatan yanak.
Çîninde olur ârız-ı pür-tâbı nümâyân
Ol zülf ham-ender-ham imiş leyle-i mukmir-Rızâyî

ârız-ı reng-i reng-â-reng: Renkli yanak.
Görünse nika:bından ol ârız-ı reng-i reng-â-renk
Şevkınla düşer şehrin sûfîleri telvîne-Behiştî

ârız-ı yâr: Sevgilinin yanağı.
Kimisi bülbül-i nâlân-ı gül-i ârız-ı yâr
Kimi pervâne-i şem'-i ruh-i cânân ancak-Bâki

ârıza: (عارضه) Ar. 1.Ârız olan hâdise, meydana gelen husus. 2. İsabet eden belâ ve kazâ, keder. **c. ârızât ve avârız.**
Kendinin zarfına bir ârıza eyler îrâs
Mütekâmil olıcak sînede icrâ-yı garaz
Belîğ (olıcak: Olunca.)

** **avârız:** 1.Ârıza'lar, ârız olan şeyler, illetler, kazâlar, belâlar. 2. Engeller, mânialar. 3. Harp zamanlarında alınan geçici vergi. **c. avârızât.**
Görmez nakîsa kadri avârızla kâmilin
Şemsin küsûf ile halel ermez ziyâsına-Lâ

ârî: (عارى) Ar. 1.Çıplak olan, giyili ve elbiseli olmayan. şüpheden ârî. 2.Hür. 3. "–sız, -siz". **c. ürrât.**
Şöyle gûyâyım ki yanımda cihân asmettir
Geh dilimden sihr-i ârî gâh nâ-rencâttır-Hayâlî Bey

Tutmasaydı dâmen-i dünyâya tûfân-ı riyâ
Kâinât olsaydı ârî şeyhten keşişten-Yenişehirli Avni

Bu libâs-ı âriyetten ârî olsa can eğer
Kûy-ı cânânı eder seyr ü temâşâ mutlaka
Âdile Sultan

âric: (عارج) Ar. Urûc'tan; 1. Topal, aksak. 2. Noksan. 3. Çıkıp inen.

âric-i evc-i kemâl: En son aksaklık.
Gerçi cüz'-i hâkim ammâ çerhten bâlâ-terim
Âric-i evc-i kemâlim şu kadar sellem bana
Muallim Naci

ârif: (عارف) Ar. İrfân'dan; 1.Bilici, irfanlı, anlayıcı, mâlumât sahibi olan, haberdâr olan, bilgili. 2. Erkek adı. **c. ârifân, ürefâ, avârif.**
Ârif ona derler ki kân ola
Ma'rifet âleminde ummân ola-Yunus Emre

Ârif kim ola müdbir ü nâ-dân ola mukbil
İkbâline yuf âlemin idbârına hem yuf-Bağdatlı Rûhî

Câhilin fahri câh u mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir-Âhî

Dinleyen söyleyen kadar ârif
Seyreden oynayan kadar hassas-Yahya Kemal

Ârif isen gir bahçeye bir gül alıp kokmaya
Hoyrat isen gir bahçeyi yıkmaya-Lâ

ârif-i âgâh: Uyanık ârif.
Kimden istifsâr edem keyfiyyet-i aşkı aceb
Ârif-i âgâh ser-hôş, vâkıf-ı esrâr mest-Lâ

ârif-i ahvâl: Hâlleri bilen.
Ârif-i ahvâl olan bir hâlete dil bağlamaz
İnkılâb eyler zemân, idbâr olur, ikbâl olur
Tâhirü'l-Mevlevî

ârif-i âlem-şinâs: Âlemi anlayan arif.
Hased evka:tına ol ârif-i âlem-şinâsın kim
Elinden câm düşmez kûşe-i mey-hâneden gelmez
Nâbi

ârif-i allâme-i kudret-nisâb: Güç sermayesini en iyi bilen kimse.
Ârif-i allâme-i kudret-nisâb
Vâkıf-ı fehhâme-i hikmet-meâb-Ziya Paşa

ârif-i bi'l-lâh: Velilik mertebesine ulaşmış kimse.

Ne bilir kadrimi erbâb-ı maânî vü beyân
Sözümü ârif-i bi'l-lâh eder ancak tefsîr-Nef'î

Kisvet-i ehl-i fenâya durmayıp girmekde halk
Ârif-i bi'l-lâh olan ehl-i fenâ eksilmede
Bağdatlı Ruhî

ârif-i cân: Canı bilen.

Ey vâkıf-ı râz-ı aşk olan ârif-i cân
Ney gibi seninle bî-zebân söyleşelim
Hâletî (Azmizâde...)

ârif-i dânâ: Ârif ve bilgili insan.

Çok hisse imiş kıssadan ehl-i dile maksûd
Maksûd nedir anla bil ey ârif-i dânâ-Bağdatlı Rûhî

ârif-i esrâr-ı hikmet: Hikmet sırlarını bilen.

Ârif-i esrâr-ı hikmet kim desem şâyestedir
Râz-ı mir'ât dil-i âlem-i nihân olmaz bana
Ziya Paşa

ârif-i Hak: Hakk'ı bilen.

Ârif-i Hak olsa âdem aşk onun yârıdır
Aşk eğer hem-râh olursa olur ona reh-nümâ
Reşid Âkif Paşa

ârif-i hükm-i ezel: Takdir-i İlâhi'yi, Levh-i Mahfûz'u bilen kişi.

Olur mu ârif-i hükm-i ezel dil-beste tedbîre
Bedîhîdir ki uymaz her zemân tedbîr takdîre
Muallim Nâci

ârif-i ibn-i vakt: Zaman çocuğunu bilen.

Hüsnünün zevkini gör ârif-i ibn-i vakt ol
Çekme endûhunu pîşîn hat-ı nev-âmedenin-Nâbi

ârif-i ma'nâ: Ruhun bir hakikat ve bedenin bir fâni kalıptan ibaret olduğunu kabul edenler.

Ârif-i ma'nâ isen kılma tehâlük âleme
Mülk-i dünyâ kimseye mâl olmamış olmaz yine
Leskofçalı Galip

ârif-i nefs: Nefsini bilen.

Ârif-i nefs olmayınca kimse bulmaz Hakk'a yol
Halilî

İlim ise maksad eğer ârif-i nefs ol Gâlib
Kendini bilmeyen âdem gibi nâ-dân olmaz
Leskofçalı Galip

ârif-i sâgar-perest: İçkiye düşkün arif.

Mâil-i ârâyiş olmaz ârif-i sâgar-perest
Zîver-i ehl-i melâmet câme-i sâd-çâktır
Muallim Naci

ârif-i sırr-ı nefes: Nefes alıp vermeyi bilen (insan).

Ey ârif-i sırr-ı nefes
Bu dehr-i dûndan meyli kes-Azîz (Abdülaziz Bey)

ârif-i vahdet: Birliği bilen.

Ârif-i vahdet olup kesret-i yârândan geç
Râzî-i kısmet olup gayret-i akrândan geç-Lâ

** **ârifân:** Ârifler, bilgililer.

Ârifân nakd bulur âyîne-i zâtında
Vâizânın dediği cennetin evsâfında-Nâbi

Mazhar-ı sırr-ı haka:yıkdır kulûb-ı ârifân
Eylemez şugl-ı abes insân-ı kâmilden zuhûr
Hersekli Ârif Hikmet

Âlem-i tahkîkde mey-hâne-i feyizim Ziyâ
Ârifân bezminde rind-i lây-hârımdır bütün
Ziya Paşa

** **ürefâ:** Arifler.

Şem-i mihrâb-ı Hudâ câmi'-i esrâr-ı Hudâ
Secde-gâh-ı ürefâ Kâbe-i ehl-i ferheng-Kâzım Paşa

Mefhar-i ehl-i dehâ ekber-i ashâb-ı nühâ
Feyz-bahş-ı ürefâ ekmel-i nâ-dîde-misâl
Muallim Naci

** **avârif:** 1.Arifl'ler, bilgili ve işten anlayan olanlar. 2. Arifeler, faziletli ve güzel ahlâk sahibi kimseler.

Dili dürr-i maârifte gehî bezl-i avârifte
Dem-â-dem evler isbât-ı fazîlet bahr ü kân üzre
Bâki

* **ârif-âne:** Arif olana yakışır, lâyık olacak sûrette.

Telâş-ı va'd-i visâle sebeb nedir bilmem
Yalan mı yok güzelim özr-i ârif-âne mi yok
Neş'et (Hoca Süleyman ...)

Her kişi nakd-i cânını âmâde eylesin
Yârân-ı aşk sohbetimiz ârif-ânedir
Şeyhülislâm Yahyâ

arîş: (عريش) Ar. Çardak, sundurma.
Âgûş-ı arîş içinde ol şâh
Âgûşuna aldı Aşk'ı çün mâh-Şeyh Galip

Müjde-bâd aldı arîşi seyfle cenk-âverân
Azm-i cenk ettikçe hâlâ geçti pîşîni pesîn-Sürûrî

âriyyet, âriyet: (عاريت) Ar. İğreti, geçici olarak alınan yahut verilen şey. "âriyet" olarak da kullanılır.
Bu libâs-ı âriyetten ârî olsa cân eğer
Kûy-ı cânânı eder seyr ü temâşâ mutlaka
Âdile Sultan

Edânîye temelluk âriyet bir ömr için değmez
Bu sûretle taayyüş fikrini pek nâ-becâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet

* **âriyyetî, âriyetî:** 1.Asıl olmayıp ihtiyaca dayalı. 2. Ödünç, muvakkat, geçici.
Vücut âriyetîdir hayât emânettir-Nâbi

arsa: (عرصه) Ar. Evler arasındaki boş yer, meydan. **c. arasât.**

arsa-i âlem: Dünya arsası.
Ceyş-i sultân-ı gama yer yok güzer-gâh olmadık
Arsa-i âlemde bir künc-i ferâgat kalmadı
Hâletî (Azmizâde ...)

arsa-i arz: Yer meydanı, yeryüzü.
Ecel düzdü erip âhirle reh-zen olmak yoktur
Konanlar arsa-i arza felâket kâr-bândır-Behiştî

arsa-i aşk: Aşk arsası.
Arsa-i aşk ey gönül merdâneler meydânıdır
Kelleler topu o meydânın kılıç çevgânıdır-Câmî

arsa-i cenk: Savaş meydanı.
Merd-i meydân-ı hüner merdüm-i pâkîze-güher
Müddeâ-bahş-ı zafer-ı saff-şiken arsa-i cenk-Nef'î

arsa-i devrân: Dönen meydan.
Yek-tâ süvâr-ı arsa-i devrân ki düşmâna
Havf-ı hücûmu tefrika-i hân-mân verir-Nef'î

arsa-i gîrûdâr: Savaş alanı.
Bu arsa-i gîrûdâra düştüm
Hîç mislini görmemiştir âdem-Namık Kemal

arsa-i idrâk: Kavrama meydanı.
Arsa-i idrâke fevz-i re'fetin dârü'l-emân
Rişte-i ümmîde feyz-i rahmetin hablü'l-metîn
Fuzûlî

arsa-i ikbâl: Talih meydanı.
Zihî çâbük-süvâr arsa-i ikbâl ü devlet kim
Semend-i kudret için lâ-mekân bir teng-i meydândır
Riyâzî

arsa-i iklîm-i saltanat: Saltanat ikliminin arsası.
Sâhib-kırân-ı arsa-i iklîm-i saltanat
Ol dem ki kıldı mülk-i bekaya azîmeti-Bâki

arsa-i istiğnâ: Tokgözlülük meydanı.
Urmayan merd midir arsa-i istiğnâda
Feleğin sîne-i ikbâline püşt-i pâyı-Nâbi

arsa-i keyân: Büyük hükümdarların meydanı.
Bâlâ-nişîn-i mesned-i şâhân-ı tâc-dâr
Vâlâ-nişân-ı ma'reke-i arsa-i keyân-Bâki

arsa-i kûy: Köy meydanı.
Tün ü gün nâle vü zâr ile kıyâmetler edip
Arsa-i kûyun etmişti zemîn-i Arasât
Bağdatlı Rûhî

arsa-i mahşer: Mahşer meydanı.
Mevkib-i makdereti pür azamettir o kadar
Arsa-i mahşer olur hayme-i huddâmına teng
Kâzım Paşa

arsa-i ma'nâ: Mana meydanı.
Çek inân-ı rahş-ı kilki geçmesin i'câzı da
Arsa-i ma'nâda Neylî hem-inân lâzım sana-Neylî

arsa-i medh ü senâ: Methetme ve övme meydanı.
Arsa-i medh ü senânın haddi yok pâyânı yok
Bin endîşe aceb mi olsa bî-tâb u tüvân-Nef'î

arsa-i nâ-üstüvâr: Çürük arsa.
Bâziçe-gâh-ı arsa-i nâ-üstüvârda
Muhtâc olur himâyesine şeh, piyâdenin-Nâbi

arsa-i sîmîn-i subh: Sabahın gümüş arsası.
Arsa-i sîmîn-i subh üstünde dâim gûy-i zer
Tâ ham-i çevgân-ı gerdûn içre ser-gerdân gelir-Bâki

arsa-i târem: Kubbenin arsası.
Medâr-ı hilkat-i âlem bahâr-ı tıynet-i âdem
Süvâr-ı arsa-i târem emîrü'l-meclis-i gabrâ
Ganizâde Nâdirî (Ganizâde ...)

arsa-i târîh: Tarih meydanı.
Çatladı esb-i kalem arsa-i târîhinde
Kaçtı sahrâ-yı cihândan atı yüğrük zâde-Sürûrî

arsa-i zemîn: Yer arsası, yeryüzü.
Eflâke çıktı velvele-i arsa-i zemîn
İndi zemîne gulgule-i âsmânîden-Bâki

** **Arasât:** 1. Arsa'lar. 2. Mahşer yeri.
Tün ü gün nâle vü zâr ile kıyâmetler edip
Arsa-i kûyun etmişti zemîn-i Arasât-Bağdatlı Rûhî

arş: (عرش) Ar. 1.Tavan 2. Göğün üstü, felek-i aʿzam, dokuzuncu kat gök. 3. Cennetin en yüce ve en güzel olan yeridir. **c. urûş.**
Bu ferşi gördük aldandık henüz Arş'a ermedik
Bu Arş u Ferş'e göre ey hoca ferrâş olan kimdir
Yunus Emre

Âferîn ey sâniʿ-i ten-perver ü cân-âferîn
Hâlıku'l-eşyâ' ile'l-arş Rabbü'l-âlemîn-Fuzûlî

Yüzünü etmiş idi pâyına ferş
Bu kadar izzet ü iclâl ile arş-Hakanî

Sana her meclisinde söyleriz sen mülzem olmazsın
Değil kürsüye vâiz arşa çıksan âdem olmazsın-Sâbit

arş-ı aʿlâ: Yüksek gök.
Zemîn-i cilve-gâh-ı kutsiyânı arş-ı aʿlâdır
O rütbe mürtefiʿdir sâha-i eyvânı istiğnâ
Leskofçalı Galip

arş-ı âmâl: Emellerin arşı.
Arş-ı âmâli bu ses tâ temelinden yıkıyor
Mehmet Âkif

arş-ı aʿzam: En yüksek tabaka.
Hâk-pây-i naʿt-gûyânım ki arş-ı aʿzamın
Zikr ü teşbîh-i lisân-ı kudsiyânîdir sözüm-Nâbi

arş-ı azîm: Büyük arş.
Tuttu gül-bâng-ı zafer arş-ı azîmi öyle
Etti Cibrîl-i Emîn rûh-ı Üveys'i tebşîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

arş-ı Belkîs-i sühan: Söz Belkıs'inin arşı.
Ben Süleymân'ım Fehîmâ kişver-i eşʿârda
Arş-ı Belkîs-i sühan şimdi nişîmendir bana
Fehîm (Hoca Süleyman...)

arş-ı berîn: En yüce arş.
Sütûn-ı merkadînin Hakk'a yükselen tehlîl
Revâk-ı meşhedînin nâzilât-ı arş-ı berîn
Mehmet Âkif

arş-ı Cenâb: Cenâb-ı Hakk'ın arşı.
Ey sâhib-i miʿrâc-ı habîb-i Vehhâb
Hâdî-i sübül şâh-ı rusül arş-ı Cenâb
Nazîm (Yahyâ...)

arş-ı dil: Gönül arşı.
Arş-ı dilde maʿrifet miʿrâcın eden ârife
Vech-i âdemden cemâlin gösteren Hak'tır begim
Gaybî

arş-ı Hudâ: Allah'ın arşı.
Lebbeyk-i icâbet duyulur arş-ı Hudâ'dan
Der-gâhına kim arz-ı münâcât ederiz biz
Namık Kemal

arş-ı İlâhî: İlâhî arş.
Eyle hâtırları taʿmîre şitâb
Eyleme arş-ı İlâhî'yi harâb-Nâbi

arş-ı muallâ: Yüce arş.
Nüsha-i vahdet benim maksûdu benden iste gel
İstivâ-yı zât olan arş-ı muallâ bendedir-Gaybî

arş-ı Müsteân: Kendisinden yardım beklenen (Allah)'ın arşı.
Ol kadar âlî revâk u tâk-ı kuds eyvânı kim
Soffa-i sîneden berk urur envâr-ı arş-ı Müsteân
Üsküdarlı Hakkı Bey

arş-ı pâye: Derecesi arş kadar yüksek olan.
En sonunda o nûr-ı arş-ı pâye
Yükseldi civâr-ı Kibriyâ'ya-Mehmet Âkif

arş-ı Rahmân: Rahman'ın arşı.
El açtık cümlemiz feryâd ile der-gâh-ı Yezdân'a
Erişti naʿra-i âmînimiz tâ arş-ı Rahmân'a
Enderunlu Fâzıl

arş-ı rütbet: Basamak arşı.
Ol kûy-ı arş-ı rütbet kim hâk-i ıtr-nâkin
Mâliş-geh eylemiş Hak pîşânî-i kibâre
Şeyhülislâm Âsım

arş-ı temkîn: Sağlamlaşmış arş.
Arş-ı temkîn ü kadr-i makderet ü dehr-i sebât
Levh-i tarsîn ü kazâ bezm-i efsânemizde her çeh bâd-âbâd-Hilmî (Trabzonlu ...)

arş-ı Yezdân: Yezdân'ın arşı.
O zemân sanki arş-ı Yezdân'ı
Görür enzâr-ı girye-bâriyle-Tevfik Fikret

arş u ferş: Yer ve gök.
Erişti bir yere kim şeş-cihetle çâr-unsur yok
Zemîn ü âsümân nâ-bûd arş u ferş nâ-peydâ-Sâbit

arş u kürsî-i melek: Arşın altındaki melek kürsüsü.
Nazar etsen yer ü gök dûzah u cennet sende
Arş u kürsî-i melek sendedir elbet sende-Şeyh Galip

ârûn: (آرون) Far. Güzel vasıflar, iyi huylar; fazilet ve ihsan ile şöhret bulma.
Hüsrev-i kişver-küşâ sultân-ı ârûn bî-misâl-Hakanî

arûs: (عروس) Ar. 1.Gelin, kocaya yeni varan kız. 2. Hüsrev Perviz'in sekiz hazinesinden biri. 3. kim. kükürt. **c. arûsân.**
Nev-arûs oldukta Leylâ dürrile yâkûtunu
Çok mudur Nevfel ne bilsin dîde-i Mecnûn'a sor
Hayali Bey

Sûr-ı arûs kim ola mâtem netîcesi
Püf şem'-i bezme meş'ale-i şu'le-dâre yuf-Şeyh Galip

arûs-ı bikr-i fikr: Yeni düşünce gelini.
Zehî meşşâta-i ziynet-fezâ-yı tab'-ı nazm-ârâ
Arûs-ı bikr-i fikrim reşk-i rabbâtü'l-hicâl eyler-Neylî

arûs-ı çemen: Çemen gelini.
Zîb ü fer vermek için rûy-i arûs-ı çemene
Yâsemen şâne sabâ mâşıta âb âyîne-dâr-Bâki

arûs-ı çerh: Feleğin gelini.
Sana benzer dahi bir âftâbı edemez peydâ
Vilâdetten arûs-ı çerh kalmış pîre-zenlenmiş-Nâbi

arûs-ı dehr: Dünya gelini.
Sordum mihrin nedir arûs-ı dehre
Neşven dedi yüzgörümlüğüm kâbînim-Yahya Kemal

Tatlı sözüne arûs-ı dehrin aldanma er ol
Ayş-ı Ferhâd'ı sakın helvâ-yı Şîrîn etti telh
Sühâyî (Siruzlu ...)

arûs-ı devlet: Devlet gelini.
Dirigâ tutmadan hatt-ı muanber yâsemen şeklin
Kocaldır her cüvân-bahtı arûs-ı devletin nâzı-Aşkî

arûs-ı gül: Gül gelini (tomurcuk gül)
Arûs-ı gül yine başladı fitne vü âle
Çemende bülbülü kondurdu daldan dala
Azmî (Pir Mehmet ...)

arûs-ı gül-şen: Gül bahçesinin gelini.
Çün nev-arûs-ı gül-şen-i bâğ-ı zemânedir
Yükin yukaru yığar ise vechi var serv-Hayâlî Bey

arûs-ı hüsn: Güzellik gelini.
Arûs-ı hüsnüne meşşâta-vâr zîver için
Yaşım gül-âb ü müjem şâne vü gözüm mir'ât
Lamiî Çelebi

arûs-ı ma'nî: Mana gelini.
Tab'ım arûs-ı ma'nîye meşşâtalık eder
Endîşem âyîne kalemim sürme-dân verir-Nef'î

arûs-ı medh: Övünme gelini.
Bâ-husûs ettim arûs-ı medhini tezyîn için
Birbirinden gevher-i mazmûn-ı hâsı intihâb-Nef'î

arûs-ı merg: Ölü gelin.
Eyler nigehi ederse bî-dâd
Îsâ'yı arûs-ı merge dâmâd-Şeyh Galip

arûs-ı nâz-perver: Naz öğreten gelin.
Her hayâlim bir arûs-ı nâz-perverdir benim
Kim bu âlemden değil esbâb-ı zîb ü zîveri-Nef'î

arûs-ı nev: Yeni gelin.
Cihâna zîb ü fer verdi yine meşşata-i kudret
Arûs-ı nev gibi ârâyiş etti köhne dünyâyı-Bâki

arûs-ı subh: Sabah gelini.
Var ümîdim kim karîn-i şâm-ı vuslat olıcak
Âdile açar hicâbı ol arûs-ı subh gül-Âdile Sultan

arûs-ı sühan: Söz gelini.
Olur arûs-ı sühan pây-kûb dest-efşân
Zebân-ı hâme-i Nâbi terennüm ettikçe-Nâbi

* **arûsî:** Gelinle ilgili.
İyd-i tersâyı arûsîde çıkarmış bâzâr
Ne_ola sürh boyasa beyzâyı gebr-i murdâr-Nâbi

** **arûsân:** Arûs'lar, gelinler.
Donanıp tâze arûsân gibi şehr ü bâzâr
Oldu âlem yine pür-zîb çü rûy-ı hûbân-Nedîm

arz: (ارض) Ar. 1. Yer, yeryüzü, dünya, toprak. 2. Memleket, ülke, il. 3. Enlem dairesi. 4. Tabaka.**c. urûz, arzîn.**
Gelse reftâra kadd-i muhteremi
Gûyiyâ arzı devirirdi kademi-Hakanî

Isınıp cümle kulûb âb-ı bürûdet gitti
Cilve-rîz olsa acep mi dönerek arz u semâ-Nedîm

Nâr-ı gamınla sûhte hirmen basît-i arz
Ben bu ten-i zaîfim ile kâh-ı hırmenem-Behiştî

Ön safta koşar, ilk ölü şevkıyle ölürsün
Arzın yaşayanlardaki zevkıyle ölürsün
Midhat Cemal Kuntay

arz-ı Hicâz: Hicaz ülkesi.
Bin üç yüz otuz beş senedir arz-ı Hicâz'ın
Ateşli muhîtindeki sûzişli niyâz-Mehmet Âkif

arz-ı Nişâbûr-veş: Nişabur gibi yer.
Lerze düşmüş savlet-i kâh-ı veka:rından tamâm
Arz-ı Nişâbûr-veş iklîm-i İrân üstüne-Nedîm

arz-ı Rûm: Rum ülkesi.
Nakd-i nâkıs gibi düştü çeşm-i gerdûndan kamer
Tâ ki naʿlinden nişân-gîr oldu arz-ı Rûm-Nâbi

arz u semâ: Yer ve gök.
Arz u semâda mesken edinmem sehâb-veş
Tâ yerde gökte zerre kadar minnet olmasın
Necâtî Bey

tûl **u arz:** Enlem ve boylam.
Eyler tafsîl tûl u arzın
Söyler ahvâl-i tabʿ-ı arzın-Ziya Paşa

Çeriden doldu tûl u arzı arzın
Adûya kaçacak yer altı kaldı
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

** **arzîn:** Arzlar, tabakalar.
Keşf ola sırr-ı semâvât ile gayb-ı arzîn
Ger ola gözlerime sürme ayağın tozu-Nizâmî

arz: (عرض) Ar. Bir nesneyi birinin önüne koyup gösterme, takdim etme, sunma. **c. aʿrâz.**
Dilde hırâş-ı hâr-ı gam, dîdede eşk-i dem-be-dem
Arz olunur cenâbına, gizlemeyiz âşikâremiz-Bâki

Ben ol zerk ehline âkım ki zühdün arz edip halka
Keser yinini vü kesmez elini meyl-i dünyâdan
Hamdullah Hamdi

Âfitâb u Zühre'ye hüsnün metâın etme arz
Ona âlem müşterî lâzım değil dellâleler-Hayâlî Bey

arz-ı ârız: Yüzünü gösterme.
Subh-dem zülfün dağıt ya şâm arz-ı ârız et
Koyma subh u şâm arasında tarîk-ı ihtilâf-Fuzûlî

arz-ı besâlet: Kahramanlık gösterme.
Zâlimleri kahr eylemedir ayn-ı adâlet
Şiddet günü bir lâzımedir arz-ı besâlet
Abdülhak Hâmit

arz-ı cân: Can sunma.
Kendini ey Âdile bil cümleden ednâ hemân
Kurb-ı ev-ednâya arz-ı cân eder cânân-ı aşk
Âdile Sultan

arz-ı cemâl: Güzelliğini gösterme.
Nâgehân arz-ı cemâl eylerse ol sultân-ı hüsn
Sür ayağı tozına ruhsârımı dâmânın öp-Hayâlî Bey

arz-ı dârât: Tantana gösterme.
Tumturak-ı sühanım fevc-i sipâh-ı nazmım
Hüsrevân-ı hünere etmede arz-ı dârât
Nazîm (Yahyâ ...)

arz-ı dehâlet: Merhamet isteme.
Settâr-ı uyûba ediyor arz-ı dehâlet
Lâkin biri var ortada mahsûl-i sahâvet
Abdülhak Hâmit

arz-ı devâ: Deva gösterme.
Söylen tabîbe yok yere arz-ı devâ eder
Bîmâr-ı derd-i aşk kabûl eylemez ilâc
Şeyhülislâm Yahyâ

arz-ı dîdâr: Yüz gösterme.
Arz-ı dîdâr eylemezsen dûzah olur kâ'inât
Sensiz ey hûr-i behiştî ravza zindândır bana-Figânî

arz-ı ecnâd: Asker birlikleri sunma.
Enbiya her biri râyet-keş-i ahkâmındır
Gittiler âhirete etmeğe arz-ı ecnâd-Nâbi

arz-ı eşʿâr: Şiirler sunma.
Bizlere câiz değildir ârzû-yı câize
Arz-ı eşʿâr etsen ehl-i câha tahsîn isteriz-Sürûrî

arz-ı evvel: İlk sunuş.
Ka:be Kavseyn'i tezekkürde ıyân
Arz-ı evvel kaşı kemân idi hemân-Hakanî

arz-ı gınâ: Zenginlik sunma.
Sîm-pâş oldu zemîne kef-i lutfu o kadar
Ki zemîn çerh-i direm-dâra eder arz-ı gınâ-Nâbi

arz-ı gül-bâng-ı vefâ: Bağlılık teranesi sunma.
Aşk irsâl-i niyâz eyledi mey-hânelere
Arz-ı gül-bâng-ı vefâ etmeğe mest-ânelere
Esrar Dede

arz-ı güvâhî: Tanıklık etme.
Her nesne kılar varlığına hüsn-i şehâdet
Her zerre eder vahdetine arz-ı güvâhî-Ziya Paşa

arz-ı hacâlet: Utangaçlık gösterme.
Olanlar ni'met-i irfân ile dil-sîr ü perverde
Leîme arz-ı hâcetten olur vâreste her yerde-Lâ

arz-ı hâcât: İstekleri bildirme.
Der-i erbâb-ı câha arz-ı hâcât etmenin, Hikmet
Dehân-ı ejdehâya ilticâdan farkı var yoktur
Hersekli Ârif Hikmet

arz-ı hâcet: İhtiyacını sunma.
Olanlar ni'met-i irfân ile dil-sîr ü perverde
Leîme arz-ı hâcetten olur vâreste her yerde-Lâ

arz-ı hâl: Hâlini bildirme, kendini belli etme; dilekçe (arzuhal)
Arz-ı hâl etmeğe cânâ seni tenhâ bulamam
Seni tenhâ bulıcak kendimi aslâ bulamam-Lâ

Yâri görünce kaldı gönül arz-ı hâlden
El değmedi şikâyete şükr-i visâlden
Hâletî (Azmizâde...)
Ka:bil mi arz-ı hâl ile derd-i dili beyân
Sığmaz zebân-ı hâmemize mâcerâ-yı aşk-Fıtnat

arz-ı hasret: Hasret sunma.
Sükûnlu bir gecenin ufk-ı naîminde Kamer
Bu neşve-zâr-ı behiştîye arz-ı hasret eder
Tevfik Fikret

arz-ı havâtır: Düşünceleri sunma.
Hall et yine müşkillerim iy Hâce-i âlem
Hâk-i derine eyleyeyim arz-ı havâtır-Rızâyî

arz-ı hikmet: Hikmet gösterme.
Mebâhisi felek ü arz-ı hikmet ü kîmyâ
Değil vesâvis-i ezhân ü fikr ü temsîlât-Sadullah Paşa

arz-ı hulûs: Yaranmak, dalkavukluk.
Mest-ânelerin birbirine arz-ı hulûsu
Çingânelerin şübheli îmânına benzer
Osmânzâde Tâip

arz-ı hüner: Hüner gösterme.
Böyle asırda azr-ı hünerden çi- fâide
Deycûr-ı şebde nûr-ı basardan çi-fâide-Haşmet

arz-ı hüsn: Güzelliği gösterme.
Mâh-ı âlem-tâba ahşam arz-ı hüsn etti o mâh
Ey Behiştî yerlere düştü yüzü mahcûb olup-Behiştî

arz-ı ihlâs: Dostluk, içtenlik gösterme.
Düşmeni dost olur sanma sakın
Arz-ı ihlâsına aldanma sakın-Sünbulzade Vehbi

arz-ı ihtiyâc: İhtiyacı söyleme.
Eylemem bir cân için cânâna arz-ı ihtiyâc
Keçecizade İzzet Molla

arz-ı isti'dâd: Kabiliyetini gösterme.
Eğer müstelzim-i ihsân ise feryâd ka:bildir
Kerem mebzûl olursa arz-ı isti'dâd kabildir-Vecdî

arz-ı kâlâ-yı kemâl: En güzel kumaşı sunma.
Arz-ı kâlâ-yı kemâl eyleyeyim sâyende
Olmuşum bak nice eltâf-ı celîle menhel-Kâzım Paşa

arz-ı kâlâ-yı vücûd: Vücut kumaşını sunma.
Gelip sahn-ı talebde arz-ı kâlâ-yı vücûd etsin
Yolunda müddeîler imtihân ister mi ister ya
Esrar Dede

arz-ı kelâl: Bıkkınlık gösterme.
Eylemez sûz-ı güdâz-ı aşktan arz-ı kelâl
Nâle-i şekvâ fem-i pervâneye bî-gânedir
Leskofçalı Galip

arz-ı mâ-fi'l-bâl: Gönüldekini söyleme.
O sâf kalbine şi'rimle arz-ı mâ-fi'l-bâl
Bu şi'ri eyleyemem ben ilelebed ikmâl
Kemalzade Ekrem Bey

arz-ı mahabbet: Sevgi sunma.
Sana arz-ı muhabbet eyliyorum
Bil ki cebr-i tabîat eyliyorum-Tevfik Fikret

arz-ı mehâsin: Güzellikleri sunma.
Eder arz-ı mehâsin eylemekte birbirin sebkat
Çıkıp ebkâr-ı ma'nâ safhaya şekl-i ayân üzre
Ziya Paşa

arz-ı meskenet: Miskinlik sunma.
Tevâzu' meşreb-i memdûhtur erbâb-ı rif'atte
Fakîr eylerse arz-ı meskenet hôd kendi hâlidir
Ziya Paşa

arz-ı mümkinât: Mümkün olanları sunma.
Zuhûr-ı cevher-i ferd vücûdudur bi'z-zât
Bedâyi-i arz-ı mümkinâttan maksûd-Sâmi

arz-ı münâcât: Yakarış sunma.
Lebbeyk-i icâbet duyulur arş-ı Hudâ'dan
Der-gâhına kim arz-ı münâcât ederiz biz
Namık Kemal

arz-ı niyâz: Niyaz sunma.
Ey sabâ etsen Hayâlî bendeden arz-ı niyâz
Ona bu devlet yeter der-gâh-ı âlî-şânın öp
Hayâlî Bey

Geldi Hayâlî kapına arz-ı niyâz eder
Devlet ziyâde pâdişehim ömr ber-mezîd-Hayâlî Bey

arz-ı peşîmânî: Pişmanlık gösterme.
Zemîne oldu ruh-sûde edip arz-ı peşîmânî
Enderunlu Vâsıf

arz-ı pür-mihan: Sıkıntı dolu sunuş.
Bu arz-ı pür-mihanın
Oldum üstünde hep neşîde-serâ-Cenap Şahabeddin

arz-ı recâ: Korku ile ümid arası sunuş.
Ümîd-i câh ile arz-ı recâ nedir bilmem
Hazîn isem de yine iştikâ nedir bilmem
Hersekli Ârif Hikmet

arz-ı riyâ: İkiyüzlülük gösterme.
Hep hulûs üzre döner dâire-i hikmette
Edemez arz-ı riyâ pîr-i sipihr-i zerrâk-Yenişehirli Avni

arz-ı şefkat: Şefkat gösterme.
Sâdık muhibbe arz-ı şefkat ederler ammâ
Zâhid münâfik-âne pîr-i mugân derûnî-Behiştî

arz-ı şükrân: İyilik borcunu sunma.
Bilmem ne durur sühan-serâyân
Vâcibtir o lutfa arz-ı şükrân-Muallim Naci

arz-ı şükûh: Ululuk gösterme.
Her firâz nahle giydirdi birer zerrîn-külâh
Subh-dem arz-ı şükûh edip şeh-i hâveristân
Ziya Paşa

arz-ı te'sîrât: Tesirler gösterme.
Mevkiinde çünki bir nutk-ı belîğ
Arz-ı te'sîrât eder toptan şedîd
Eşref Paşa (Bursalı Mustafa...)

arz-ı ubûdiyyet: Kulluk gösterme.
Senin Rızâyî meğer kim bilinmedik nen var
O şâha arz-ı ubûdiyyet ise ger maksûd-Rızâyî

arz-ı zılâl: Gölgeler sunma.
Tâ kim bu nazar-gâh-ı muallâ-yı fenâda
Ecrâm-ı felek arz-ı zılâl ü zulem eyler
Yenişehirli Avni

arz u beyân: Açıklama ve sunma.
Sana ümmetliğim iki cihânda emr-i câzimdir
Bilirsin hâlimi arz u beyân etmek ne lâzımdır
Âdile Sultan

** **a'râz:** 1. Arz'lar, keyfiyetler, sunmalar.2. Araz'lar, muârız olan hâller, tesadüfler, hastalık işaretleri.
Meâl-i cevher ü a'râzı hıtta-i nâsût-Sâbit

* **arzâ:** Sunma, gösterme.
Bî-çâreliğimi benim ol yâre arzâ kıl
Bâşed ki buluna derdime bir çâre ey sabâ-Ahmedî

arzâ: (عرضا) bk. arz.

ârzû: (آرزو) Far. Talep, istek, hâhiş.
Hecr bîmârı tenim bâd-ı sabâdan dem-be-dem
Sıhhat için sıhhat-i ahbârın eyler ârzû-Fuzûlî

Bir gelir zevk-âşnâ-yı ışka lutf u kahr-ı yâr
Birini dost ârzû eyler birin ağyâr-ı hâr-Hüsnî

Hazân da erse Kemâl el çeker mi cânândan
Lebinden ol mehe îmâ-yı ârzû dökülür-Yahya Kemal

ârzû-yı âhiret: Ahreti arzulama.
Sâî-i tâat-i aşkın ârzû-yı âhiret
Kevser ü hûra değil sahbâ-yı dil-berdir bana
Namık Kemal

ârzû-yı bihişt: Cenneti isteme.
Ne bîm-i mihnet-i dûzah ne ârzû-yı bihişt
Şarâb-ı şu'le-i havf ü recâ nedir bilmem
Fehîm (Hoca Süleyman...)

ârzû-yı câh: Mevki isteme.
Gönül ne ârzû-yı câh eder ne tâc ü taht ister
Reh-i himmette ancak kalb-i nerm ü pây-i saht ister
Nâbi

ârzû-yı câize: Bahşiş isteği.
Bizlere câiz değildir ârzû-yı câize
Arz-ı eş'âr etsen ehl-i câha tahsîn isteriz-Sürûrî

ârzû-yı cân u dil: Can ve gönül isteği.
İki cihânda budur ârzû-yı cân u dilim
Ne ârzû-keş-i sîm ü zerim ne tâlib-i hûr
Yenişehirli Avni

ârzû-yı câvid: Sonsuzluğu isteme.
Var dilde bu ârzû-yı câvid
Eşvâkımı eylemekte tezyîd-Muallim Naci

ârzû-yı dâg: Yarayı arzulama.
Ârzû-yı dâg ederse sîne-i âşık ne_ola
Reh-güzâr-ı yâre feth-i çeşm-i revzendir murâd
Nâbi

ârzû-yı devlet: Tâlihi isteme.
Pây-mâl-i hecr iken dil pây-ı bûs-ı yâr umar
Ârzû-yı devlet etmekten geçer mi câh-ı dost-Rızâyî

ârzû-yı dil: Gönül isteği.
Nevres beni düşürdü dile ârzû-yı dil
Hep çekdiğim cihânda benim dil belâsıdır
Nevres-i Kadîm

ârzû-yı encümen: Meclisi isteme.
Ayağ-ı meyden el çek ârzû-yı encümenden geç
Nevres-i Cedîd (Osman...)

ârzû-yı gamze: Yan bakışı isteme.
Katlʿ-i âma ârzû-yı gamzesin takrîr ile
Rûzgârın tîğ-ı kînin pâ-be-dâmân eyledim-Nâbi

ârzû-yı hem-hâb: Aynı uykuyu isteme.
Tenhâlığa mı getirmedin tâb
Kim eyledin ârzû-yı hem-hâb-Fuzûlî

ârzû-yı îd: Bayramı isteme.
Şevvâl geldi ârzû-yı îd kalmadı
Esbâb-ı şevka niyyet-i tecdîd kalmadı-Nâbi

ârzû-yı muhâl: İmkânsız, mümkün olmayan arzu.
İlm kesbiyle pâye-i rifʿat
Ârzû-yı muhâl imiş ancak-Fuzûlî

ârzû-yı nâm ü şân: Nam ve şanı isteme.
Hırs-ı dünyâ, mâlîhulyâ, ârzû-yı nâm ü şân
Hâhiş-i ikbâl ü daʿvâ-yı teferrüd, hubb ü mâl
Yenişehirli Avni

ârzû-yı nefs: Nefsin isteğine boyun eğme.
Şüphesiz nân-pâre-i huşke kanâat mümteniʿ
Ârzû-yı nefs ile meyl-i harâm etmek de güç-Sâbit

ârzû-yı reh-i gül-sitân: Gül bahçesinin yolunu isteme.
Subh-ı bahâr kim alem-i zer-feşân çeker
Gül-bâng-ı ârzû-yı reh-i gül-sitân çeker-Esrar Dede

ârzû-yı sâye-i kadd: Boy'un gölgesini arzulama.
Çeşm-i mühre tûtiyâ eyler felek her rîzesin
Ârzû-yı sâye-i kaddinle her kim hâk olur-Neşâtî

ârzû-yı talʿat-ı cânân: Sevgilinin güzelliğini arzulama.
Fuzûlî bende zevk-ı âfiyet az iste kim çoktan
Ben onu ârzû-yı talʿat-ı cânâne değşirdim-Fuzûlî

ârzû-yı vasl: Kavuşmayı isteme.
Ârzû-yı vasl ile şeb-zinde-dâr olduklarım
Girye-i hasretle çeşm-i intizârım söylesin-Nâbi

ârzû-yı vuslat: Kavuşma arzusu.
Ârzû-yı vuslatın gitmez dil-i mehcûrdan
Dûr olur mu fikr-i sahbâ hâtır-ı mahmûrdan
Koca Râgıp Paşa

* **ârzû-keş:** İstekli, hevesli.

ârzû-keş-i sîm ü zer: Altın ve gümüş isteklisi.
İki cihânda budur ârzû-yı cân u dilim
Ne ârzû-keş-i sîm ü zerim ne tâlib-i hûr
Yenişehirli Avni

* **ârzû-mend:** İstekli, hevesli, bk.ârzû-keş.
Lûtfile zemân zemân verip pend
Islâhına olma ârzû-mend-Fuzûlî

ârzû-mend-i ruh-i al: Al yanağın isteklisi.
Gonce kılmaz şâd gül açmaz tutulmuş gönlümü
Ârzû-mend-i al ü leb-i handânınam-Fuzûlî

ârzû-mend-i visâl: Kavuşma isteklisi.
Zaʿf-ı talʿ mânî-i tevfîk olur her nice kim
İltifâtın ârzû-mend-i visâl eyler beni-Fuzûlî

âs, âsiyâ, âsiyâb, âsyab: (آسیاب آسیا،آس) Far. (âs-i âb) dan bozma. Su değirmeni..
Öğünme kendimin diye bu âsiyâ, ki mevt
Etmez, çü nevbetin gele, asla dakika fevt
Cinânî (Müverrih Bursalı Mustafa ...)

âsiyâ-yı âlem: Dünya değirmeni.
Hey ne deryâdır o deryâ-yı ezel kim katresi
Âsiyâ-yı âlem kevn ü mekânı döndürür-Ziya Paşa

âsiyâb-ı âlem: Dünya değirmeni.
Olma ey tabʿ-ı harîs enbân-güşâ-yı ıztırâb
Kâr ü bârı âsiyâb-ı âlemin nevbetledir-Nâbi

âsiyâb-ı çerh: Feleğin değirmeni, dünya.
Harman-i ömrü savurduk, dâneyi dermekteyiz
Âsiyâb-ı çerhe geldik, şimdi nevbet bekleriz-Lâ

âsiyâb-ı felek: Feleğin değirmeni.
Tâ vakti gelmeyince umûr eylemez zuhûr
Devr eyler âsiyâb-ı felek nevbet üstüne-Nâbi

Âsiyâb-ı feleğin gerdişine girmeyegör
Gösterir döne döne âdeme bin dane belâ
Atâ (Tayyarzâde Ahmet Atâullah Bey)

* **âsyâb-âsâ:** Değirmen gibi
Âkıl isen rızk için gerdûn-ı dûna eğme ser
Âsyâb-âsâ yürü var ekmeğin taştan çıkar-Hâşimî

Mürîd-i aşk isen incinme ser-gerdânlık el verme
Sipihri döndürür cûy-i irâdât âsiyâb-âsâ
Şeyhülislâm Yahyâ

-âsâ: (آسا) Far. Benzetme edatı, gibi. Arapça ve Farsça kelimelerin sonuna gelir.

* âb**-âsâ:** Su gibi.
Akar mîzâb-ı çeşmimden sirişk-i dîde âb-âsâ
Ne_ola kendim döğersem taşlar ile âsyâb âsâ-Nef'î

* andelîb**-âsâ:** Bülbül gibi.
Sen gülün yâd eyleyip hâr-ı vefâ vü mihnetin
Andelîb-âsâ kılıp feryâd u efgân ağladım
Lamiî Çelebi

* âsyâb**-âsâ:** Değirmen gibi.
Âkıl isen rızk için gerdûn-ı dûna eğme ser
Âsyâb-âsâ yürü var ekmeğin taştan çıkar-Hâşimî

* âteş**-âsâ:** Ateş gibi.
Âteş-âsâ olma ser-keş kıl tevâzuʿ âb-veş
Âhir ey gâfil yerin elbette zîr-i hâktir
Muallim Naci

* bülbül**-âsâ:** Bülbül gibi.
Sîne-çâk ü kalb-i vîrân bülbül-âsâ pür-figân
Âdile kuluna rahm ü mekremetle kıl meded
Âdile Sultan

* cennet**-âsâ:** Cennet gibi.
Mekânım cennet-âsâ bir mekândır
Gül-endâmım bahâr-ı bî-hazândır-Muallim Naci

* çenâr**-âsâ:** Çınar gibi.
Çenâr-âsâ derûnundan tutuşmuş nahl-i zîbâdır
Sabrî

* dûzah**-âsâ:** Cehennem gibi.
Nâgeh âsâr-ı Temmuz bağı âteş-gâh ede
Nâgeh ede dûzah-âsâ âteş-i mihr iltihâb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* fener**-âsâ:** Fener gibi.
Dil-i pür-zulmet içre seyr için dîdâr-ı maʿşûka
Fener-âsâ yanar aşk ile dilde şemʿ-i cânım var
Âdile Sultan

* gird-bâd**-âsâ:** Kasırga gibi.
Hâne-i ber-dûş ile eğlendirme rûhun bir nefes
Gird-bâd-âsâ reh-i hâk-i teninden hâne yap-Belîğ

* gubâr**-âsâ:** Toz gibi.
Tasavvur hurdesin dilden gubâr-âsâ eder ifnâ
Ne toz konduramaz oldu ol perî kâlâ-yı nâz üzre
Hanîf Efendi

* hâşâk**-âsâ:** Çer çöp gibi.
Bir dilde ki aşkın odu ola peydâ
Hâşâ ki sevâ yanmaya hâşâk-âsâ-Şeyhülislâm Yahyâ

* hayâl**-âsâ:** Hayal gibi.
Beni ol rütbe gam mahv u nizâr etti ki hecrinle
Hayâl-âsâ görünmem vakt olur ey hurde-bînim gel
Esrar Dede

* hezâr**-âsâ:** Bülbül gibi.
Hezâr-âsâ ne_ola etsem o gül-ruhsârdan feryâd
Eder bu gül-şenin bülbülleri hep yârdan feryâd
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

* hilâl**-âsâ:** Hilâl gibi.
Hilâl-âsâ fürûzân oldu bahr-i nîl-gûn üzre
Şafaktan dem urur âb-ı şarâb-âlûdı deryânın-Bâki

* kâğıd**-âsâ:** Kâğıt gibi.
Kâğıd-âsâ olma zü'l-vecheyn olursun şühpesiz
Simsiyâh eyler yüzün bir kilk-i hiddet âşinâ
Râsih (Enderûnî İbrahim ...)

* katre**-âsâ:** Damla gibi.
Ruh-ı pür-tâb-ı yâri gördü mihr ü mâh Nâbi'nin
Bir iki katre-âsâ düştü çeşm-i iʿtibârından-Nâbi

* kitâb**-âsâ:** Kitap gibi
Ne maʿnâlar ne sözler münderictir safha-i dilde
Eğerçi sûret-i zâhirde hâmuşum kitâb-âsâ-Lâ

* kuhl**-âsâ:** Sürme gibi.
Korkum oldur göz değe hâk-i der-i cânânıma
Yoksa kuhl-âsâ çekerdim çeşm-i hûn-efşânıma
Bâki

* merdüm-**âsâ:** İnsan gibi.
Gözümden merdüm-âsâ hâl-i rû-yı dil-rübâ çıkmaz
Süveyda-veş dilimden fikr-i zülf müşg-âsâ çıkmaz
Neylî

* mihr-**âsâ:** Güneş gibi.
Müşterî-rey ü Utârid-kalem ü mihr-âsâr
Arz-temkîn ü kazâ-temşiyet ü çarh- ahkâm-Nef'î

* müşg-**âsâ:** Misk gibi.
Gözümden merdüm-âsâ hâl-i rû-yı dil-rübâ çıkmaz
Süveyda-veş dilimden fikr-i zülf müşg-âsâ çıkmaz
Neylî

* nergis-**âsâ:** Nergis gibi.
Nergis-âsâ ola gark-ı hayret
Dâimâ ser-be-zemîn-i fikret-Enderunlu Fâzıl

* nigîn-**âsâ:** Göz bebeği gibi.
Cefâ-yı çerhe dâim sîne ger, fass-ı nigîn-âsâ
Murâd üzre cihânda nâm ü şân ü şöhret istersen
Fıtnat

* pervâne-**âsâ:** Pervane gibi.
Terk edip tâc u kabâyı şevk-i şem'-i hüsnüne
Kendimi pervâne-âsâ bir nemed-pûş eyledim-Bâki

* rakîb-**âsâ:** Rakip gibi.
Şikest et şîşe-i nâmûsu ey cân-ı sitem-dîde
Eğer bezm-âşnâ-yı yâr olam dersen rakîb-âsâ-
Sâmî (Arpaemînizâde Vak'anüvis Mustafa-Bey)

* sâye-**âsâ:** Gölge gibi.
Nûr-ı hüsnün âşıkı bir gûne bî-tâb etti kim
Sâye-âsâ ba'd-ezîn hicrâna isti'dâdı yok-Nâbi

* sebû-**âsâ:** Testi gibi.
Ayağ-ı mâh-ı gerdûne baş eğmem tâ sebû-âsâ
Perestişkâr-ı mihr-i sâgar-ı gerdânınım sâkî
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* sehâb-**âsâ:** Bulut gibi.
Sehâb-âsâ yürürler yerde câmid gördüğün dağlar
Bütün zerrât bir ka:nûn-ı istimrâra tâbi'dir
Ziya Paşa

* serv-**âsâ:** Selvi gibi.
Şu'le-i serv-âsâ çıkar hâlimden ol yerlerde kim
Pâymâl-i tevsen-i âteş-hırâm ettin beni-Nedîm

* seyl-**âsâ:** Sel gibi.
Nev-bahâr oldu çemen-pûş oldu sahrâlar yine
Cilve etti seyl-âsâ serde sevdâlar yine-Nâbi

* siper-**âsâ:** Siper gibi.
Siper-âsâ ebedî dönmedi müjgânından
Zahm-ı şemşîre tahammül var imiş sînemde-Behiştî

* sîm-**âsâ:** Gümüş gibi.
Yaktı yandırdı bizi micmere-i sîm-âsâ
Mihr-i ruhsârı olup sînesine pertev-zen-Nedîm

* sûret-**âsâ:** Resim gibi.
Sûret-âsâ olma tahsîl-i kemâl-i ma'nî et
Kim behâyim nev'in etmez âdem-i zer-beft çul
Fuzûlî

* sütûn-**âsâ:** Sütün gibi.
Kavuşturup dururum kollarım sütûn-âsâ
Ruûd-ı sâkıtadan bir misâl-i hîç-â-hîç
Abdülhak Hâmit

* şems-**âsâ:** Güneş gibi.
Şems-âsâ pertevinden âlem olmuş pür-ziyâ
Ol cemâlin nûrudur hep dilde olan rû-nümâ
Âdile Sultan

* tabl-**âsâ:** Davul gibi.
Ehl-i derdin döğülüp sîneleri tabl-âsâ
Tuttu âfâkı yine tantana-i şevket-i aşk-Nuri

* tîr-**âsâ:** Ok gibi.
Zâhiren ol şeh-levend Esrâr'a lutf eyler velî
Mâr-ı tîr-âsâ lisân-ı hâl ile mızrak urur-Esrar Dede

* vahşet-**âsâ:** Vahşet gibi.
Gâhî o nigâh-ı vahşet-âsâ
Hissettiriyor ki bir gamın var-Muallim Naci

* Yûsuf-**âsâ:** Yusuf gibi.
Zelîhâ-yı murâda vâsıl olmak haylî müşkildir
Azîzim, Yûsuf-âsâ bend-i zindân olduğun var mı
Fehîm (Hoca Süleyman ...)

* zâhid-**âsâ:** Zahit gibi.
Âşıkız dervâze-i şehr-i melâmet bekleriz
Zâhid-âsâ sanma kim kûy-ı selâmet bekleriz
Hayâlî Bey

* zevrak-**âsâ:** Kayık gibi.
Zevrak-âsâ gam-ı aşkınla yaşım girdâbı
Gark ediptir sanemâ çeşm-i teri döne döne-Bâki

* zübâb-**âsâ:** Sinek gibi.
Bilâ-da'vet oturma hânına gayrin zübâb-âsâ
Belîğ

asâ: (عصا) Ar. Değnek, çubuk ve dervişlerin elde taşıdığı sopa. **c. a'sâ**
Yine Fir'avn-ı şitâ ceyşine Mûsa-mânend
Eyledi elde asâsını bir ejder sünbül-Bâki

Tâc u tesbîh u asâ bâzârına erdi kesâd
Rind ü rüsvâ vü melâmet bâde-nûşân devridir
Gaybî
Bâzen Edebâlî'nin asâsında, sesinde
Bâzen Hacı Bektâş-ı Velî'nin nefesinde
Midhat Cemal Kuntay
asâ-yı âbnûs: Abanoz ağacından yapılmış asa
Asâ-yı âbnûsu ile müjgân almış etrâfın
Sevâd-ı çeşmi göz habsinde yârin kanlı merdüm-dür-Belîğ
asâ-yı bâde: Kadeh tutan destek.
Düz bastı yine meclis içinde ayağımız
Elde asâ-yı bâde olaldan dayağımız-Hayretî
asâ-yı gamze: Gamze oku.
Gör ne_etti ey sanem yine şehlâ gözün bize
Dikti asâ-yı gamzeden elâ gözün bize
Vâlihî-i Kadîm
asâ-yı Mûsa: Mûsâ'nın asası.
Kalem bir bülbül-i mu'ciz-sadâdır dest-i kâmilde
Asâ-yı Mûsa'nın ejdehâdan farkı var yoktur-Lâ
a'sâb: (اعصاب) bk. asab.
âsâb: (آساب) Ar. Eseb'ler; vücudun alt kısmında çıkan kıllar.
Bir damla kıvılcım gezip âsâbımı yaktı
Birdenbire îmânımı hattâ yakacaktı
Midhat Cemal Kuntay
Âsâbı çürük, göğsü çürük, rûhu çürüktür
Mağdûr olan insân gibi gaddâr olanın da
Midhat Cemal Kuntay
asab: (عصب) Ar. Sinir. **c. a'sâb.**
Titriyor şimdi bütün asabı
Kalmamış durmağa gûya tâbı
Kemalzade Ekrem Bey
** **a'sâb:** Asab veya asabe'ler, sinirler, damarlar:
Yayar bu mahfile a'sâbı gevşeten bir bû
Ve gözleriyle derinden bakar gülümserler
Yahya Kemal
Tıkanıp durmadayım, baksana nevbet nevbet
Zâten a'sâbıma hâkim değilim merhamet et
Mehmet Âkif
Hem mücerrib ola hem ehl-i kitâb
Ola dânâ-yı havâss u a'sâb-Nâbi

Nedir hevâda şu a'sâbı öldüren sıklet
Bu bir teneffüs-i gûl-i cahîm pür-dehşet
Kemalzade Ekrem Bey
* **asabî:** Sinirli, çok hassas.
Dışarda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
Döverdi sâhili binlerce dalgalar, asabî-Tevfik Fikret

Anlamaz aczini bilir mi sabî
Hiddet eyler mizâcı pek asabî-İsmail Safâ

Kimi hâlâ yaşıyormuş gibi müdhiş asabî
Kiminin baldırı şişmiş kabarıp gayda gibi
Midhat Cemal Kuntay
Âsaf: (آصف) Ar. 1.Hz. Süleyman'ın veziri. İbn-i Berhayâ'nın ismi. 2. Vezir.
Gör, Süleymân gibi peygam-ber-i âlî-şânın
Devleti olmuş idi Âsaf ile müstahkem-Nâbi

Şimdi eyyâm-ı adâlet-ger-i Âsaf'tır
Yürü ey ma'delet-i Nûşirrevân hôş geldin-Nâilî

Âsafın mikdârını bilmez Süleymân olmayan
Bilmez insân kadrini âlemde insân olmayan
Ziya Paşa
âsaf-ı devrân: Devrin veziri.
Ez-cümle Nedîmâ kulun ey âsaf-ı devrân
Müstağrak-ı lûtf u kerem ü cûd u atâdır-Nedîm
âsaf-ı yegâne: Tek vezir.
Her biri müdebbir-i zemâne
Her biri bir âsaf-ı yegâne-Nâbi
* **âsafî:** 1. Âsaf'a mensup. 2. Vezirle ilgili:
Şaşırdım râh-ı maksûdu kemâl-i pîç ü tâbımdan
Huzûr-ı âsafîde âteşe düştüm şitâbımdan-Fikri Paşa
* **âsaf-rây:** İleriyi gören.
Hem saff-ârâyidi hem âsaf-rây
Ne vezir ister idi vü ne müşîr-İbn-i Kemal

asâlet: (اصا لت) Ar. 1.Köklü, sâbit ve sağlam olma. 2. Fikir, düşünce ve reyde güzel ve doğru olma. 3. Irk ve soy sâhibi olma. 4. Vekil olmayıp kendi hukukunca iş yapan olma. ed. yazı veya sözde bayağı tabirlerin bulunmaması.
Çehreler reng-i asâlet gösterir
Nazreler nûr-ı besâlet gösterir-Muallim Nâci

Şerâfetle asâlet fazl-ı zâtîden ibârettir
Fazîlettir şeref-bahşâ olan ecdâd ü ensâle-İsmail Safâ

Bir afîf âile sessizliği var evlerde;
Örtüyor fakrı asâletle çekilmiş perde-Yahya Kemal
âsâm: (آثام) Ar. İsm'ler, günahlar, suçlar.
Cürm olup mâ-hasal müddet-i eyyâm-ı hayât
Mansıb-ı ömrden âsâm ola ancak mahsûl-Rızâyî

Zulmet-i âsâm olur ruhsâre-pîrây-ı adem
Eylese dûşîze-i afvın eğer keşf-i kınâʿ-Nâbi
asamm: (اصمّ) Ar. 1. Sağır, kulağı işitmez olan. 2. Söz işitmez. 3. Arapça kelimelerin fiillerinde ikinci ve üçüncü harfinde uzun vokal bulunan kelime.
Sihrile nice halkı aʿmâ vü asamm eyler
Hayrette kalır sanır kim ehl-i besârettir
Taşköprülüzâde Kemâleddin
Gül ü bülbül asamm u ebkem ü lâl
Sulhu ben bâri etmeyeyim ihlâl-Abdülhak Hamit
âsân: (آسان) Far. Kolay, yapılabilir, yesîr.
Allah adın her kim ol evvel ana (zikrede)
Her işi âsân ede Allah ana (ona)-Süleyman Çelebi

Âlemi bir emrile var eylemek emrindedür
Yine bir emr ile yoğ eyler ona âsândur-Cem Sultan

Bir şuʿleye sen nisâr edip cân
Düşvâr-ı gamın kılırsın âsân-Fuzûlî

Öldürürsün hicr ile terk etmezem derd ü gamın
Ölmek âsândır kişiye firkat-i ahbâbdan-İshak

* **âsânî:** Kolaylık, suhûlet, yesirlik.
Kamusın ber-taraf kıldı edip tedbîr-i âsânî
Hemdemî
* **âsân-ter:** Çok kolay, en kolay.
Hâtır-ı ahibbâyı teshîr etmenin âsân-teri
Bî-tekellüf bî-tasannuʿ hande-rûluklardır-Nâbi
aʿsâr: (اعصار) bk. asr.
âsâr: (آثار) Ar. Eser'ler, nişanlar ve umumî hediye olan nesneler.
Varsa âsârın, bırak erbâbı takdîr eylesin
Âdemin daʿvâ-yı irfân hüccet-i husrânıdır
Muallim Naci
Hakka ki Nahîfî-i hüner-kâr
Yazdı nice ber-güzîde âsâr-Ziya Paşa
âsâr-ı amel: Yapılan işin işaretleri.
Mâhiyyeti isbât eden âsâr-ı ameldir
Mıkdârına nisbetle kişi hayr ü şer eyler
Şinâsî (İbrahim ...)
âsâr-ı araz: Hâl ve keyfiyet eserleri.
Aşkıma noksan getirmez görmemek ol ârızı
Cevhere tağyîr-i âsâr-ı araz vermez halel-Fuzûlî
âsâr-ı atâ: İhsan, bağış işaretleri.
Aʿyân-ı zemândan kerem umma onu sanma
Âsâr-ı atâ ola ya paşada ya beyde-Bağdatlı Rûhî
âsâr-ı fazl u rahmet-i Perverdigâr: Allah'ın rahmet ve fazilet eserleri.
Bûy-i nesîm ü reng-i gül ü revnak-ı bahâr
Âsâr-ı fazl u rahmet-i Perverdigâr'dır-Bâki
âsâr-ı fecr: Tanyeri ağarmasının işaretleri.
Onun firâkı olurken içimde zehr-efşân
Nasıl görür gözüm âsâr-ı fecri şevk-âlûd
Tevfik Fikret
âsâr-ı ferâgat: Dinlenme işaretleri.
Devr-i cevrinden ten ü cânımda râhat kalmadı
Sûret-i hâlimde âsâr-ı ferâgat kalmadı-Fuzûlî
âsâr-ı feyz: Feyiz eserleri.
Halkın istiʿdâdına vâ-bestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i Nîsân'dan sadef dür-dâne efʿî semm kapar
Beliğ (Bursalı İsmail...)
Kesret kemâl-i vahdetin âsâr-ı feyzidir
Zâhir olur ziyâ ile elvânda ihtilâf
Hersekli Ârif Hikmet

âsâr-ı gazab: Gazap eserleri.
Âsâr-ı gazab görüp semâda
Titrer durur ellerim duâda-Abdülhak Hâmit

âsâr-ı gerdûn: Dönen dünyanın işaretleri.
Tâ bula âsâr-ı gerdûn inhidâm
Tâ ola eşʿâr-ı mevzûn ber-devâm-Ziya Paşa

âsâr-ı hâme: Kalem işaretleri.
Sîretim âsâr-ı hâmemden kılınsın ictihâd
Sûretim bu resm ile kalsın cihânda yâdigâr
Ziya Paşa

âsâr-ı hayâl: Hayal eserleri.
Zûr-ı endîşe vü âsâr-ı hayâlimdir eden
Ne_eydügün nükte-şinâsân-ı zemâne iʿlâm-Nefʿî

âsâr-ı hayât: Hayat işaretleri.
Âsâr-ı hayâtı görüp cân-hırâş
Olurlar nihâyet esîr-i firâş-Abdülhak Hamit

âsâr-ı hikmet: Hikmet işaretleri.
Öğrenmek istersen Âdile Sultânı kim
Hâme-i Hikmet'ten çıkan âsâr-ı Hikmet'e bak
Fethi Atâ

âsâr-ı himem: Gayret işaretleri.
Kâr-dân-ı vükelâ cevher-i silk-i eyyâm
Menbaʿı izz ü aʿlâ mastarı âsâr-ı himem-Nâbi

âsâr-ı inbisât: Ferahlık işaretleri.
Halka sirâyet eyledi âsâr-ı inbisât
İmsâke hîç alâmet-i te'kîd kalmadı-Nâbi

âsâr-ı intibâh: Uyanma işaretleri.
Nedir bu bâb-ı tegâfül nigâh-ı mestinde
Zuhûra gelmedi âsâr-ı intibâh henüz-Kâzım Paşa

âsâr-ı istiʿdâd: Kabiliyet eserleri.
Cebîninde onun envâr-ı devlet zâhir ü bâhir
Nihâdında bunun âsâr-ı istiʿdâd muzmerdir-Nefʿî

âsâr-ı izmihlâl: Yok olma işaretleri.
Ahibbâ şîve-i yağmâda mebhût eyler aʿdâyı
Hudâ göstermesin âsâr-ı izmihlâl bir yerde
Yenişehirli Avnî

âsâr-ı kabûl: Değerli eserler.
Cehd kıl zâtın ola mazhar-ı âsâr-ı kabûl
Kılma ol câha tefâhür kim ola mâniʿ-i zât-Fuzûlî

âsâr-ı kadr: Kıymet işaretleri.
Fikr-i çâlâkine esrâr-ı kazâ nâ-mestûr
Akl-ı derrâkine âsâr-ı kadr nâ-mübhem-Nâbi

âsâr-ı kemâl: Olgunluk işaretleri.
Zâtında ki âsâr-ı kemâl olmaya hardır
Ya şâl-ı siyâh eğnine giymiş ya yeşil sof-Bağdatlı Rûhî

âsâr-ı kerem: Âlicenaplık eserleri.
Bir devrde geldik bu fenâ âleme biz kim
Âsâr-ı kerem var ne beşerde ne felekde-Bağdatlı Rûhî

âsâr-ı kudret: Kudret işaretleri.
Bakılsa her varak âyîne-i âsâr-ı kudrettir
Ârif Hikmet (İsmet Beyzâde Şeyhülislâm ...)

âsâr-ı meşâyıh: Şeyhlerin eserleri.
Körler ile haşr ola o kim görmeye Hakk'ı
Pür etmiş iken âlemi âsâr-ı meşâyıh-Nuri

âsâr-ı mihen: Keder işaretleri.
Zevk alır feryâd u nâlişden de ehl-i ibtilâ
Cezbe-dâr-ı aşka âsâr-ı mihen bî-gânedir
Sâmih (Nasûhîzâde Mehmet...)

âsâr-ı müşg-i hasiyet-i zaʿferân: Safranın özel kokusunun özellikleri.
Hâk-i derin müferrih-i cândır ilâc ona
Âsâr-ı müşg-i hasiyet-i zaʿferân kodu-Şeyhî

âsâr-ı nâ-maʿdûd: Sayısız eserler.
Kitâb-ı âlemin evrâkıdır ebʿâd-ı nâ-mahdûd
Sutûr-ı hâdisât-ı dehrdir âsâr-ı nâ-maʿdûd
Hoca Tahsin

âsâr-ı Nîsân: Nisan ayının güzellikleri.
Görmeden âsâr-ı Nîsânı bahâr elden gider
Güller âhir râm olur ammâ hezâr elden gider
Ziya Paşa

âsâr-ı nukûş: Süs işaretleri.
Dil-i feyz-âşnâ-yı maʿrifet ziynet-fürûş olmaz
Harîm-i Kâʿbe-i vahdette âsâr-ı nukûş olmaz
Namık Kemal

âsâr-ı nümâyende-i erbâb-ı nazar: Bakış sahiplerinin görünen işaretleri.
Hurşîdi ne hâcet edelim nûr ile taʿrîf
Âsâr-ı nümâyende-i erbâb-ı nazardır-Lâ

âsâr-ı saâdet: Saadet işaretleri.
Minnet Allah'a ki bî-minnet-i baht u ikbâl
Oldum âsâr-ı saâdetle yine ferruh-fâl-Nevʿî

âsâr-ı sunʿ: Sanat eserleri.
Nefsini derk et ki oldur matlab-ı âsâr-ı sunʿ
Sanma hilkatten ki bu şekl ü şemâildir garaz
Namık Kemal

âsâr-ı sühan-verân: İran'ın söz söyleyenlerinin eserleri.
Oldu bana hâce-i dil ü cân
Âsâr-ı sühan-verân-ı Îrân-Ziya Paşa

âsâr-ı sükût: Sessizlik işaretleri.
Müterâdiftir sühanın feyzine âsâr-ı sükût
Oldu zann etme tehî Hazret-i Monlâ hâmûş
Esrar Dede

âsâr-ı tabîat: Tabiat eserleri.
Hakkımda ne derlerse o gûne süfehânın
Âsâr-ı tabîatlerine kim nazar eyler-Nef'î

âsâr-ı tali': Talihin işaretleri.
Teşrîf ederse hânemi ol meh değil baîd
Âsâr-ı tâli'im şeref-i kevkebim budur
Fasîh (Ahmet ... Dede)

âsâr-ı tarâvet: Zariflik işaretleri.
Şûre-zâr etmiş cihânı şu'le-i nâr-ı nifâk
Gül-şen-i ülfette âsâr-ı tarâvet kalmamış
Leskofçalı Galip

âsâr-ı tecellî: Kulluğa nâil olma işaretleri.
Âsâr-ı tecellîdir sûrette nümû-dârı
Bî-sâyelerin Esrâr isyânı itâattir-Esrar Dede

âsâr-ı Temmuz: Temmuz ayının izleri.
Nâgeh âsâr-ı Temmuz bağı âteş-gâh ede
Nâgeh ede dûzah-âsâ âteş-i mihr iltihâb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

âsâr-ı uzmâ: En büyük işaretler.
Nice âsâr-ı uzmâyı nice cây-ı dil-ârâyı
Vüfûr-i himmet-i tab'-ı bülendi eyledi ihyâ-Nedîm

âsâr-ı vefâ: Vefa eserleri.
Gördü yoktur merdüm-i âlemde âsâr-ı vefâ
Girdi ism-i bî-müsemmâ şekline Anka: gibi-Nâbi

âsâyiş: (آسايش) Far. Rahat, huzur, âsûdelik, dinlenme.
Adli kim memleket-ârâ-yı cihândır etse
Emn ü âsâyiş için âleme fermân amîm-Nef'î

Bî-mevc-i şûriş olmaz âsâyişi cihânın
Derya taaffün eyler oldukça âremîde-Nâbi

Zâtı ser-mâye-i âsâyiş dîn ü dünyâ
Makdemi meymenet-efzâ-yı maka:m-ı devlet-Münîf

âsâyiş-i gül-bister-i hâb: Gülden yapılmış uyku döşeğinin rahatlığı.
Nâlesiz var harem-i yâre ki ey dil nâlen
Men'-i âsâyiş-i gül-bister-i hâb eylemesin-Nâilî

âsâyiş-i ikbâl: Talih rahatlığı.
Çarhın idbârı değildir yalnız rûh-gezâ
Cây-ı âsâyiş-i ikbâli de hayret verir-Nailî

âsâyiş-i me'vâ-yı adem: Yokluk yerinin rahatlığı.
Galat ettim ne revâ cennete teşbîh etmek
Başkadır ni'met-i âsâyiş-i me'vâ-yı adem-Âkif Paşa

âsâyiş-i ukbâ: Âhiret rahatı.
Menzil-i âsâyiş-i ukbâya istersen vusûl
Hubb-ı dünyâdan ferâgat gibi olmaz doğru yol
Bâki

* **âsâyiş-ger:** Asayişi sağlayan.
Sâye-i bezmin celâl-i câhın âsâyiş-gehi
Râyet-i azmin hümâ-yı devletin bâl ü peri-Nedîm

* **âsâyiş-güzîn:** Asayiş çeken.
Rûzgârın şiddetinden oldu âsâyiş-güzîn
Zîr-i dâmân-ı hafâda şem'-i bezm-ârâ gibi-Nâbi

asdâf: (اصداف) Ar. Sedef'ler.
İy gevherin bahâsını mikdârını bilen
Asdâf içinde gör ki ne dür-dâneyem yine-Nesîmî

asdika: (اصْدقاء) Ar. 1.Sâdık'lar, sâdık ve sâbit dostlar. 2. İşleri sözlerine uygun olanlar.
Merâsim meclis-i üns-i sebük-rûhâna sıklettir
Miyân-ı asdıkada şart-ı terk-i külfettir
Hersekli Ârif Hikmet

Bir acîb âlemdeyiz rif'atte hep ehl-i hilâf
Kavline fi'li muvâfık asdika eksilmede
Bağdatlı Rûhî

asel: (عسل) Ar. Bal, arı balı.
Yedirir hasta-i hummâye asel
Derd-i çeşme akıtır âb-ı basal-Nâbi

Elin çektinse âlem lezzetinden zevke sen erdin
Nice mûr u meges ayağın almış bir aseldir bu
Hayâlî Bey

Halka tatlı görüneyim diye bu Tırsî-i zâr
Kendine bir çuha kestirdi ki rengi aselî-Tırsî

ases: (عسس) Ar. Gece vakti dolaşan, gezen, gece bekçisi. **c. assâs.**
Gönlüme gözü sahnesi der ki ko zülfü yana bak
Neyleye kara günlü çün gecede seyr eder ases-Şeyhî

Mest-i bâ-temkîne reh-zen mi olur bîm-i ases
Koca Râgıp Paşa
Beni tâ şöyle harâb eyle ki sâkî dilde
Neşve-i mey sayam endûhunu bîm-i asesin-Nedîm

Hânede mey nûş eden bilmez nedir hâff-i ases
Pençe-i şeh-bâzdan âzâdedir mürg-i kafes
Uşşâkîzâde

** **assâs:** Gece bekçileri, ases'ler.
Tutma her bâba sakın gûşunu olma assâs
Halka-veş kalmayasın taşrada sen leyl ü nehâr
Müslim (Ebülvefa Ahmet ...)

asfâr: (اصْفار) Ar. Sıfır'lar, hesap ilminde hiçe işaret eden içi boş yuvarlaklar.
Olur bidâyet-i sıfır intihâ-yı her asfâr
İʿdâd-ı fazl u kemâlâtın edemez maʿdûd-Sâmî

asfâr-ı ulûf-ı erka:m: Rakamları paylaştırma sıfırları.
Neyyîr-i menkıbet-i vasfın olunmaz taʿdâd
Olsa encüm kadar asfâr-ı ulûf-ı erka:m-Hâzık

asfer: (اصْفر) Ar. Safer'den; 1. Sarı renginde olan, zerd. 2. Uçuk, soluk benizli. 3. Islık çalıcı.
Hasret-i laʿl-i leb-i yâr ile tahsîl etmiş
Teni lâgar, kadi çenber, ruhu asfer hâtem-Bâki

asfiyâ: (اصْفیا) Ar. 1.Safî'ler sâf olanlar. 2. Sâmimî dostlar, azizler.
Mihr-i eflâk-ı nübüvvet, mâh-ı burc-ı asfiyâ
Ahmed-i mürsel ki âlem naʿtın eyler rûz u şeb
Fehîm (Hoca Süleyman...)
Sensin ol sultân-ı cümle enbiyâ
Nûr-ı çeşm-i evliyâ vü asfiyâ-Süleyman Çelebi

Ucb u kibr ü kîn olmaz evliyâu'llahta
Kim avâm şeklinde görünür gürûh-ı asfiyâ
Âdile Sultan

ashâb, eshâb: (اصْحاب) Ar. 1.Sâhib'ler, mâlik ve mutasarrıf olanlar. 2. Muttasıf olanlar. 3. Müteallik olanlar. 4. Müellifler, musannifler. 5. Ahâlî. 6. Sâkinler. 7. Arkadaş olanlar.8. Tâbi olanlarb bk. eshâb

ashâb-ı Bedr: Bedir savaşında peygamberimizin yanında bulunan mü'minlerdir ki 305 veya 313 kişiden ibaret oldukları söylenir.

ashâbü'r-rakim: Kur'an'ın 18. suresinin 9. âyetinde bahsedilen ve bir tefsire göre soyları yazılan levha sahipleri veya diğer bir tefsire göre de dağın veya Kıtmîr isimli köpeğin ismidir.

ashâb-ı dalâlet: Sapık kimseler.
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet
Mürşid sanılır vehlede ashâb-ı dalâlet-Ziya Paşa

ashâb-ı derd: Dert sahipleri.
Âheng-i âh ü nâleleri edelim bülend
Ashâb-ı derdi cûşa getirsin bu heft-bend-Bâki

ashâb-ı devlet: saadet ve refah içinde yaşayanlar.
Vaktiyle hâke basmayan ashâb-ı devletin
Şimdi izâm-ı dest ü seri hâk-i râhdır-Yenişehirli Avnî

ashâb-ı fazîlet: Fazilet sahipleri.
Ashâb-ı fazîlet ona muhtâc değildir
Câhillere nâ-dânlaradır hizmet-i vâiz-Nâbi

ashâb-ı istiʿdâd: Kabiliyetli kimseler.
Husûsâ zümre-i ashâb-ı istiʿdâd ü idrâke
Ki çarh ol firkaya devr edeli hasm-ı tüvânâdır-Nefʿî

ashâb-ı istikmâl: Tam, olgun kişiler.
Bizim noksanımız hep ka:bil-i ikmâldir ammâ
Bulunmaz neyleyim ashâb-ı istikmâl bir yerde
Yenişehirli Avni

ashâb-ı iʿtibâr: Değerli kimseler.
Münkad emr ü nehyine ashâb-ı iʿtibâr
Ednâ işâretine zevi'l-ihtirâm râm-Bâki

ashâb-ı ka:l: Söz sahipleri.
Hakkı biz bulduk diye zann etmesin ashâb-ı ka:l
Cûylar çün erdiler deryâya hâmûş oldular
Hayâlî Bey

Ashâb-ı Kehf: Kur'ân-ı Kerîm'de zikr olunmuş ve bir mağarada senelerce uyumuş olan kimseler (Yemlîha, Mekselîna, Mislînâ,

Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefeştatayyuş ve köpekleri Kıtmîr).
Cemâl-i pâkini Ashâb-ı Kehf görmek için
İle'l-ebed olamaz hâb-ı aşkından bîdâr-Lâ

Ashâb-ı Kirâm: Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sahâbeleri.
Rûh-ı Ashâb-ı Kirâm'ıyla Resûl-i Medenî
Kutb-ı aktâb-ı izâmıyla Üveyse'l-Karenî
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

ashâb-ı nazar: Görüş sahipleri.
Levha-i vâhidede seyr eder ashâb-ı nazar
Nice bin âyet-i ulviyye-i tevhîd-i me'âl-Muallim Naci

ashâb-ı nühâ: Akıl sahipleri.
Mefhar-i ehl-i dehâ ekber-i ashâb-ı nühâ
Feyz-bahş-ı ürefâ ekmel-i nâ-dîde-misâl
Muallim Naci

ashâb-ı Rıdvân: Cennet ehli.
Hudâ râzıdır elbet mahremân-ı bezm-i feyzinden
Kimi âl-i mutahhardır kimi ashâb-ı Rıdvândır
Namık Kemal

ashâb-ı safâ: Temiz kişiler.
Vech-i berrâkının ashâb-ı safâ
Humreti gâlib idi der hattâ-Hakanî

ashâb-ı sıdk: Doğru kimseler.
İstika:met şerr-i a'dâdan seni eyler masûn
Hak eder ashâb-ı sıdkın hasmını elbet zebûn
Ziya Paşa

ashâb-ı Suffe: Hz. Peygamber'in Medine'deki Mescid-i Nebevî civarında "Suffa" denilen misafirhânede yedirip içirdiği fakir müslümanlara verilen isim.
Musâhib oldu dil ü cân gamınla ışkından
Muvâfık olacağız yolda hoşdurur ashâb
İbn-i Kemal

ashâb-ı Uhdûd: Uhud savaşında bulunan kimseler.
Yandı her kim handek-i ışk içre eylerse
Oldu nûr ashâb-ı Uhdûd'a zehî zâtü'l-vukûd-Zihnî

ashâb-ı şühûd: Şahit kimseler.
Mu'cize münkir için hüccet-i Rabbânîdir
Seni a'lâ bilir ashâb-ı şühûd u eşhâd-Nâbi.

ashâb-ı unvân: Unvan sahipleri.
Bana böyle perestişkârlık ashâb-ı unvândan
Benim peygûle-i uzlette unvânsızlığımdandır-Nâbi

ashâb-ı vegâ: Savaş sahipleri.
Etsin ashâb-ı vegâ semt-i gül-istâna hırâm-Nâbi

âsım: (عاصم) Ar. İsmet'ten; iffetli, masum, namuslu.
Sâkî ile ayyâş, dil-âver ile dil-ber
Âsım ile âsim gidiyor hepsi berâber-Abdülhak Hâmit
Benim ol âsî vü âsim ki âleme geleli
Birer güneh-i kebîr oldu bana her girdâr-Ziya Paşa

âsî: (عاصی) Ar. 1. İsyan edici, emirde karşı hareket eyleyici. 2. Günahkâr. **c. âsiyân, usât.**
Ümmetinde yalınız abd-i güneh-kârındır
Âsî vü cânî vü güm-râh-ı zelîl ü mazmûn
Yenişehirli Avni
Şefaâtinle bekâm et bu abd-i âsîyi
Be-hakk-ı Âl-i Abâ mefhar-i abâ-yı vücûd
Nevres-i Kadîm
Tâat ile âlemin maksûdu sensin ey Hudâ
Kimi kâfir kimi âsî hikmetin var pek güzel
Âdile Sultan

âsî vü âsim: Günahkâr ve suçlu.
Benim ol âsî vü âsim ki âleme geleli
Birer güneh-i kebîr oldu bana her girdâr-Ziya Paşa

** **âsiyân:** Âsî'ler, baş kaldıranlar.
Âsiyâna rûz-ı mahşerde odur olan şefî'
Mustafa kân-ı kerem sâhib-emândır Mustafâ
Âdile Sultan

âsiyân-ı rûz-ı cezâ: Kıyamet gününün âsileri.
Ger âsiyân-ı rûz-ı cezâdan bir ehl-i şer
Seyretse ol kıyâmeti kim ol zemân olur-Nef'î

âsiyân ü küffâr: Kâfirler ve âsiler.
Şefâat etsen eğer âsiyân ü küffârı
Yerinde yeller eser dûzahın kıyâmette-Lâ

** **usât:** Âsî'ler, isyancılar.
Eyledin hükmüne sükkânı minka:d u mutî
Hâricî'nin edip a'yân usâtın tedmîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

âsîb: (آسیب) Far. 1. Çarpışma, tesâdüm, müsâdeme: çatışma. 2. Eziyet. 3. Belâ. 4. İncinme.

âsîb-i derd ü gam: Dert ve sıkıntı belâsı.
Yâ Rab ne eksilirdi deryâ-yı izzetinden
Peymâne-i vücûda zehr-âb dolmasaydı
Âzâde-ser olurdum âsîb-i derd ü gamdan
Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasaydı-Ziya Paşa
âsîb-i hazân: Hazan belâsı (ölüm)
Ne hôş idi bu dehrin bûsitânı
Eğer olmasaydı âsîb-i hazânı-Sinan Paşa
âsîb-i nazar: Bakış belâsı.
Levm-i hussâdtan, âsîb-i nazardan dâim
Eyleye zâtını mahfûz Hudâ-yı zü'l-minen-Nedîm
âsîb-i rûzgâr: Rüzgârın zarar ve belâsı.
Âsîb-i rûzgârı gül-istân-ı dehrde
Sen serv-i gül-izâra hevâ-dâr olan bilir-Bâki
asîl: (اصيل) bk. asl.
âsim: (آثم) Ar. İsm'den; günahkâr, kabahatli.
Mazlûma zâlim eyler iken zulm ü gadr ü âl
Kârında âsim olduğunu eylemez hayâl-Ziya Paşa

Benim ol âsî vü âsim ki âleme geleli
Birer güneh-i kebîr oldu bana her girdâr-Ziya Paşa

Sâkî ile ayyâş, dil-âver ile dil-ber
Âsım ile âsim gidiyor hepsi berâber
Abdülhak Hâmit
asîr: (عصير) Ar. Şırası veya yağı alınmak için sıkılmış şey, usâre.
Dil ü cânlar aceb mi neş'esinden alsalar hâlet
Asîr-i bâde-i dil şîre-i keyfiyet-i cândır-Riyâzî
asîr: (عسير) Ar. 1.Güç, çetin ve zorlu olan,usretli. 2. Kıtlık ve sıkıntılı olma hâli.
Bu adâletle bu ikbâl-i bülend ile sana
İ'tikadım bu ki hîç olmaya bir feth-i asîr-Nef'î

Pâye-i husrân ile nâ-kâmlık emr-i asîr
Mâye-i irfân ile tahsîl-i kâm etmek de güç-Sâbit

Hîle-kâr olma olur fi'lin asîr
İstika:met kıl, ola kârın yesîr
Esad (Takvim-i Vakayihane-i Âmire Nâzırı Mehmet ...)
âsitân: (آستان) bk. âstân.

Âsiye: (آسيه) Ar. Bebekken sepetle Nil nehrine bırakılan Hz. Mûsa'yı nehirden alıp büyüten Firavun'un karısısının ismi. Allah'a inanmış ve Hz. Mûsa'nın dinini kabul etmişti.
Bâzılar derler ki ol üç dil-berin
Âsiye'ydi biri ol meh-peykerin
Süleymân Çelebi-Mevlid
asker: (عسكر) Ar. Bir yerin muhafazası için silahla donatılmış kişi, leşker, sipâh. **c. asâkir.**
Deryâ-misâl askerin içre alemlerin
Feth ü zafer sefînesine açdı bâd-bân-Bâki

Asker yürüyüp top u tüfeng edilse revân
Benzer ona kim arşta âteş saça su'bân-Behiştî

Harbte askerleri bebr ü peleng
Darbda çâkerleri nemr ü neheng-Ziya Paşa
asker-i berd: Soğuk asker.
Leşker-i verdi çü cem' eyledi bu sûret ile
Asker-i berdi helâk eyledi yek-ser nergis-Nizâmî
asker-i deryâ: Deniz askeri.
Ya'nî çekip asker-i deryâ nehîb
Eyleye bir halkı vatandan garîb
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)
asker-i düşmen-figen: Düşman kıran asker.
Fevc fevc-i asker-i düşmen-figen
Mevc mevc-i leşker-i cevşen-şiken-Ziya Paşa
asker-i gayb: Bilinmeyen, görünmeyen asker.
Leşker-i mâle ittikâ etmem
Asker-i gaybe istinâdım var
Murâdî (Sultan IV. Murat)
asker-i İslâm: İslâm askeri.
Fetheyleyerek diyâr-ı Bağdâd'ı
Şâh-ı âlemde asker-i İslâm
Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân
Feth-i Bağdâd'a târîh oldu (gazâm)
Murâdî (Sultan IV. Murat)
asker-i levvâme: Başa kakıcı asker.
Şâh ol Hayâlî kişverine mutmainenin
Tîğ-ı himemle asker-i levvâmeyi dağıt-Hayalî Bey

asker-i Mansûr: Mansur'un askeri.
Olup numûne-i pervânegân güm-şüde şem'
Nücûm-ı bî-mehe dönmüştü asker-i Mansûr-Nâbi

asker-i nefs ü hevâ: Nefis ve arzu askeri.
Asker-i nefs ü hevâya çektiler âhı livâ
Halka halka dâglar birle zırh-pûş oldular
Hayâlî Bey

asker ü ensâr: Asker ve yardımcılar.
Al şu ihsânım götür serdârıma
Hem selâm et asker ü ensârıma-Âdile Sultan

** **asâkir:** Askerler.
Koşar mı harbe asâkir, uyursa ser-asker
Nedir ya görmese gayret sıgâr ekâbîrde
Abdülhak Hâmit

asl, asıl: (اصل) Ar.1. Kök, dip, temel, esas, nesep, soy sop. 2. İbtidâ, başlangıç, bed'
Hep maglata vü laklakadır bâtın u zâhir
Bir nokta imiş asıl sühan evvel ü âhir-Bağdatlı Rûhî

Bed asla necâbet mi verir hîç üniforma
Zer-dûz palan vursan eşek yine eşekdir-Ziya Paşa

Asıl merâm-ı hükm-i ezel bulmadır vücûd
Zâhirdeki savâb u hatâ hep bahânedir-Lâ

asl-ı bî-şühûd: Görülmeyen temel.
Sırr-ı muhît-i zâhire ki asl-ı bî-şühûd
Ey ilm-i zî-hayât olan Vâcibü'l-vücûd
Abdülhak Hâmit

asl-ı ebrâr: Hayır sahiplerinin aslı.
Aşk değil mi asl-ı ebrâr u mukarreb gayrı nâs
Külli şey' hep tâkatınca Hâlik'a meşkûr ise
Ümmî Sinan

asl-ı hayât-ı dâreyn: Her iki hayatın temeli.
Çün senin zâtın ola asl-ı hayât-ı dâreyn
Ehl-i dâreyn ne bilsin seni ey asl-ı merâm-Nâbi

asl-ı ka:nûn-ı tabîat: Tabiat kanununun aslı.
Asl-ı ka:nûn-ı tabîatde tagayyür yoktur
Vak'a tebdîl-i kıyâfetle gelir her gün için
Tevfik (Neyzen ...)

asl-ı küll: Tam temel.
Asl-ı küll mazhar-ı İsm-i A'zam
Cümleden oldu merâtibte etemm-Nâbi

asl-ı maka:l: Sözün aslı.
Hâlis olmazsa zer-i tâb gibi asl-ı maka:l
Girse bin pûta-i ta'bîre yine ka:l olmaz
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)

asl-ı maksûd: İstenilen esas.
Cihândan asl-ı maksûd enbiyâ vü evliyâdır hep
Nâbi.

asl-ı merâm: Arzu edilen esas.
Çün senin zâtın ola asl-ı hayât-ı dâreyn
Ehl-i dâreyn ne bilsin seni ey asl-ı merâm-Nâbi

asl-ı sühan: Sözün aslı.
Hep maglata vü lâklâkadır bâtın u zâhir
Bir nokta imiş asl-ı sühan evvel ü âhir
Bağdatlı Rûhî

* **asîl:** 1. Köklü, dipli, temelli, esaslı olan. 2. Vekilin zıddı. 3. Kendi adına hareket eden. 4. Edepli, terbiyeli. **c. usalâ.**
Yurdun ki büyük nûra babandan alışıktır
Ey Türkün asîl oğlu senin hakkın ışıktır
Midhat Cemal Kuntay

Ona bir necl-i asîl etti kerem-i Rabb-i Celîl
Kıldı gül-deste ile san onu tayyib-i hâtır-Behcet

* **asîl-âne:** Asil olana lâyık olacak sûrette.
Erkekçe, asîl-âne, kerîm-âne ölürsün
Şöhretlere, destanlara bî-gâne ölürsün
Midhat Cemal Kuntay

* **asîl-zâde:** Soyu sopu asil olan kimse.
Dokunur hâtıra kendisin bilmez
Asîlzâdelerden hiç kemlik gelmez-Karacaoğlan

* **aslen:** Esasında, aslında; temelde, kökten, soyca.
Ne cevherdir aslen o nûr u ziyâ
Bunu fen dahi bilmiyor hâliyâ-Recaizade Ekrem

* **aslî:** Asla mensup ve asılla alâkalı olan.
Bu hey'et-i zîr ü bâlâ merci'-i aslîye mâ'ildir
Recaizade Ekrem.

Biz kamu tâlibleriz matlûb-ı aslî zâtıdır
Cümlemiz ka:sıdlarız maksad cemâlidir ebed
Âdile Sultan

asîlzâde: (اصیلزاده) bk. asl.

aslâ: (اصْلا) Ar. zf. Hiçbir zaman, hiçbir vakit.
Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem
Mehmet Âkif
Aslâ derileşmezdi vezîr esvâbı sende
Sen zorla büyüktün ne kadar istemesen de
Midhat Cemal Kuntay
Arz-ı hâl etmeğe cânâ seni tenhâ bulamam
Seni tenhâ bulıcak kendimi aslâ bulamam-Lâ
aslâb: (اسْلاب) Ar. 1.Sulb'ler, beller, döller. 2. Yarı belinden aşağı kuyruk sokumuna kadar olan vücudun kısımları.
İstedi Hak ki_ol şeh-i âlî-güher
Eyleye aslâb u erhâma sefer-Abîd Mevlevî.
aslah-Allah: (اصْلحَالله) Ar. "Allah iyi ve sâlih kılsın" anlamına dua.
Şâne urdukça zülfine cân der
Aslaha'llahü şânehu ebedâ-Cem Sultan
asled: (اصلد) Ar. 1. Katı, sert. 2. Pinti, cimri, tamahkâr.
Bu illetten olur ahlâkı bir ma'sûmenin berbâd
Melek-asled bu illetten olur bir âfet-i bed-zât
Abdülhak Hâmit
aslî: (اصلى) bk. asl.
asmet: (اصمت) Ar. Dilsiz, konuşmayan.
Şöyle gûyâyım ki yanımda cihân asmettir
Geh dilimden sihr-i ârî gâh nâ-rencâttır
Hayâlî Bey
asr: (عصر) Ar. 1. Devir, yüzyıl. 2. Uzunca müddet. Asr-ı Saadet:Hz. Peygamber zamanı; güzel ve uzun geçen zaman 3. mec.İkindi vaktı. **c. a'sâr, usûr.**
Darbü'l-mesel îrâdına bu asırda Nâbi
Kimse olamaz Sâbit Efendi'ye resîde-Nâbi

Olur mu havf-i yed düzdân-ı asra mûcib-i takvâ
Ki halkın şimdi sirkat ettiği hep mîrî mâlıdır
Ziya Paşa
Asrın yaşamak hakkını vermez sana kimse
Sen asrını, üstünde izin varsa, benimse
Midhat Cemal Kuntay

asr-ı şevket: Büyüklük, heybet asrı.
Adı târîh olan bir efsâne
Kavminin altı asr-ı şevketine
Yazıyor titreyen eliyle: "Yalan!"
Midhat Cemal Kuntay
** **a'sâr:** Asır'lar, yüzyıllar, vakitler.
Yüzü a'sâra bürünmüş, gözü esrâr örtülü
Başı yıldızlara çarpan bir uzun boylu ölü
Midhat Cemal Kuntay
Silkip ukûd-ı ribka-i a'sârı, en çetin
Bir uykudan uyandırır akvâmı dehşetin
Tevfik Fikret
Çoktan beridir bekledi, bekler diye millet
A'sâra mı sürsün bu sefâlet, bu mezellet
Mehmet Âkif
a'sâr-ı muâsırîn: Aynı çağda yaşayanların devirleri.
A'sâr-ı muâsırînden hem
Ma'rûflar oldular murakkam-Ziya Paşa
assâs: (عسّاس) bk. ases.
astân, âsitâne: (آستان) Far. 1. Eşik, pabuçluk. 2. Dergâh, tekke.
Âstânında nigârı görmesem ye's etmezem
Bu mesel meşhûrdur kim çıkmadık cânda ümîd
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)
Âstân üzre yüzün bir iki def'a ferş edip
Sonra ruhsat-yâb olur Cem girmeğe dîvânına
Nedîm
Bülbül-i gûyâ seng-i tezkârı çün vird-i melek
Subh-dem evsâf-ı şâhenşâh-ı kudsî âstân
Üsküdarlı İsmail Paşazâde Hakkı Bey
âstân-ı memâlik-sitân: Ülkeler fethedenin eşiği.
Gâhî ki deste deste yatar yerde gûyiyâ
Çârûb-ı âstân-ı memâlik-sitân olur-Nef'î
âstân-ı mey-fürûş: Meyhanecinin eşiği.
Sâgar-ı hûrşîd-tâb almış Rızâyî destâne
Âstân-ı mey-fürûşe intisâbın gösterir-Rızâyî
âstân-ı Mollâ: Hz. Mevlâna'nın eşiği.
Dil ü serim düşeli âstân-ı Mollâya
Ne dilde gerd-i küdûret ne derd-i ser kaldı
Keçecizade İzzet Molla

âstân-ı neş'e: Neşe eşiği.
Pîr-i bâde aşkına ey mey-fürûş Esrâr'a gel
Bahşiş-i yek-katre mey kıl âstân-ı neş'eden
Esrar Dede

âstân-ı şâh: Şahın eşiği.
Âstân-ı şâha mesnedsiz Behiştî çâre yok
Terbiyetsiz tıfl azm etmez saâdetten yana-Behiştî

âstân-ı yâr: Yârin eşiği.
Rakîb-i seg uludu âstân-ı yâre varaldan
Tenezzül eylemez âşıklara âlî-cenâb olmuş
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)

* **âstâne, âsitâne:** 1. Eşik. 2. Payitaht, başşehir; İstanbul 3. Büyük tekke. 4. Allah'a yakın olanların kabri.
Erdim figân ü zâr-ıla ol âstâne ben
Çıktım kemend-i nâle ile âsmâne ben-Bâki

âstar, âster: (آستر) Far. Elbise dikerken kullanılan astar.
Kara benler kim ulaşmış zülf-i anber-bârına
Hacılardır kim yapışmış Kâ'be'nin âstarına
İbn-i Kemal

âstîn: (آستين) Far. Elbise yeni, insanın giydiği her çeşit elbise kollarının yeni, yen ağzı, elbise kolunun aşağıdaki arka ucu.
Her teşne-i visâlin destindedir hayâtı
Âstîn içinde sâid çâh içre âba benzer-Hayalî Bey

Nâ-resâ gördüm kumâş-ı dehri tâ ol denlü kim
Câmesinde âstîn buldumsa dâmen bulmadım
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)
Yed-i Beyzâ'dır olmuş âşikârâ âstîninden-Feyzî

âstîn-i postîn: Kürk kol ucu.
Elin öpmek dilerdim pûr-ı şeyh-i postîn-pûşun
Fakat olmuştu pinhân âstîn-i postîninde
Muallim Naci

âsûde: (آسوده) Far. Rahat ve huzurda olan, gâilesiz olan.
Türk'ün âsûde mizâcıyla Bizans'ın kederi
Karışıp mağfiret iklîmi edinmiş bu yeri
Yahya Kemal
Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde bulurdân gibi yıllarca tüter
Yahya Kemal

Âsûde olam dersen eğer gelme cihâna
Meydâna düşen kurtulmaz seng-i kazâdan
Ziya Paşa

* **âsûde-bâl:** Gönlü rahat.
Muhtâc u müftekır yaşar, âsûde-bâldir
Halkın bu i'tikadını bozmak vebâldir
Abdülhak Hâmit

* **âsûde-derûn:** İçi rahat.
Sâyemde cihân halkını âsûde-derûn et
Bu bendeni kıl mazhar-ı da'avât-ı zaîfân
İkbâl, İkbâlî, Cihangîr (Sultan III. Mustafa)

* **âsûde-dilân:** Gönlü rahat, başı dinç olanlar.
Bilmez âsûde-dilân hâl-i dil-i bîmârı
Muallim Nâci

* **âsûde-dilî:** Gönül rahatlığı, kayıtsızlık.
Humk imiş mâye-i âsûde-dilî-Muallim Nâci

* **âsûde-hâl:** Hâli rahat olan.
Kimdir bu rûzgârdan âsûde-hâl olan
Târîh-i ser-güzeşt-i selef ezberimdedir
Hâzık (Erzurumlu Mehmet ...)
Olsun o zıll-ı Hudâ'nın dâimâ âsûde-hâl
Sâyesinde bendegân-ı Rabbü'l-ibâd
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âsûde-hâtır:** Gönlü rahat.
Kuyûd-ı dehr ile âsûde-hâtır olmayan şehten
Alâyıktan geçip dervîş olanlar mutlaka: yegdir
Cinânî

* **âsûde-pîrâmen:** Çevresi rahat
Berf-rîz olsa elem dehre yine gül-şen biziz
Hâr-ı gamdan hâliyâ âsûde-pîrâmen biziz
Esrar Dede

* **âsûde-ter:** En rahat.
Cümleden âsûde-terdir san'at-ı âvâre-gî
Çâr-sûy-ı âlemin ettim tefahhus pîresin-Nâbi

âsûdegî: (آسوده‌كى) Far. Rahat, huzur, ârâm, istirahat.
Değildir âlem-i âsûdegî hengâme-i âlem
Cihânda herkesi bir gûne derde mübtelâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet
Hâk-i pâyin olmadan âsûdegî bulmaz tenim
Âlem-i bâlâya sevk eyler bu ulvî cân beni
Muallim Nâci

âsumân, âsmân: (آسمان) Far. 1. Sema, gök. 2. Kelâm-ı maʿkûl, yani ciddi söz ile ona karşı söylenilen saçma sapan sözden kinâyedir.
Bin yıl yaşasan yine cihân bu
Gerdiş bu, zemîn bu, âsmân bu
Sultan V. Mehmet Reşad
Kasr-ı cennet mi bu ya bâğ-ı İrem ya gül-istân
Ya harîm-i Kuds ya Beytü'l-harem ya âsmân-Nevʿî

Bir noktasında sâde durur, dinlenir sızım
Bir parçacık şu kubbeni ver, âsümânsızım
Midhad Cemal Kuntay
Derdimi ummâna döktüm âşumâna inledim
Yâre de ağyâre de hâl-i derûnumu söyledim
Süleyman Nazif (şarkı güftesi)
âsmân ü zemîn: Yer ve gökler.
Sâflar düzüp hücûm edicek hayl-i düşmene
Dehşetle âsmân ü zemîn pür-figân olur-Nefʿî
* **âsmânî, âsumânî:** 1. Göğe mensup. 2. Açık mavi. **c. âsmâniyân.**
Ben ne keşşâfım ne sâhib-i keşf ammâ maʿnîde
Mû-şikâf-ı nükte-hâ-yı âsmânîdir sözüm-Nefʿî

Eflâke çıktı velvele-i arsa-i zemîn
İndi zemîne gulgule-i âsmânîden-Bâki
** **âsmâniyân:** Büyük melekler:
İndi zemîne gulgule-i âsmâniyân-Bâki.
Zemîni gulgule-i âsmâniyân pür eder-Nâbi
* **âsümân-rifʿat:** Göğe yükselme.
Aceb lûtf ıssıdur ol pâdişâh-ı âsmân-rifʿat
Güneş gibi doğup yerden götürdi zerre-veş onu
Hayâlî Bey
asnâm: (اصنام) Ar. Sanem'ler, putlar; put gibi güzel sevgililer.
Nârı gül-zâr etmek isterisen Halîlu'llah gibi
Nefsinin asnâmını kıl kendi destinle cüzâz-Nuri
âsyâ, âsiyâ: (آسیا) Far. Su değirmeni. bk. âsiyâb.
Ne devr eyler tehî nüh âsyâ cûy-i vücûd üzre
Meğer kim kişt-zâr-ı dehrde hâsıl mı kalmıştır-Nâbi

Üstüne gerçi dönersin bir iki gün âkıbet
Âsyâ gibi edersin dâneni zîr ü zeber-Nevʿî

* **âsyâb:** Su değirmeni. bk. âsiyâb.
âsyâb-ı âlem: Âlemin değirmeni (Dünya).
Kâr ü bârı âsyâb-ı âlemin növbetledir-Nâbi
âsiyâb: Far. Su değirmeni, değirmen.
âsiyâb-ı âlem: Dünya değirmeni.
Olma ey tabʿ-ı harîs enbân-küşâ-yı ıztırâb
Kâr ü bârı âsiyâb-ı âlemin nevbetledir-Nâbi
âsiyâb-ı çarh: Feleğin değirmeni.
Âsiyâb-ı çarha gendüm geldiğim ayb eyleme
Bizde maʿnî harmeninden sıçramış bir dâneyiz
Gavsî (Ahmet ... Dede)
âsiyâb-ı dolab: Dolap değirmeni.
Baştan göze yaşıdır ey zâhid ehl-i ışkın
Döndüren âsiyâb-ı dolâb-ı çarhı fır fır-Hayretî
âsiyâb-ı felek: Feleğin değirmeni.
Âsiyâb-ı feleğin gerdişine girmeye gör
Gösterir döne döne âdeme bin dane belâ
Atâ (Tayyarzâde Ahmet Atâullah Bey)
âsiyâb-ı kâinât: Kâinâtın değirmeni.
Cûyu feyz-â-feyzi cûdu cûş pür-cûş olmasa
Böyle devretmezdi çerhi âsiyâb-ı kâinât
Yenişehirli Avni
âsiyâb-ı nâ-şâyeste: Uygun olmayan değirmen.
Dûda hem-râh olmuş âsiyâb-ı nâ-şâyeste için
Bu ribât-ı âriyette pây-best olmak galat-Nâbi
âsiyâb-ı rûzigâr: Zamanın değirmeni.
Baht-ı hâb-âlûdu bîdâr etti gûyâ hâbdan
Nâle-i dolâb-ı çarh âsiyâb-ı rûzigâr-Nefʿî
* **âsiyâb-âsâ:** Değirmen gibi.
Önün, ardın gözet, fikr-i dakîk et, onda bir söyle
Öğütme kalbine her ne gelirse âsiyâb- âsâ
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)
aşâ: (عشاء) Ar. Akşam yemeği. c. aʿşiye.
Geh devlet-i cihândan eder cehl behre-yâb
Geh lokma-i aşâdan eder akl bî-nasîb-Ziya Paşa

Teşrîfe bu şeb vaʿdi var ol şemʿ-i ümîdin
Ey hâb-ı siyeh-baht aşâdan mı gelirsin-Nâbi
-âşâm: (آشام) Far. 1.İçici, içen, tadan. 2. Olmayacak kadar yiyecek.

* mey-**âşâm:** İçki içen. **c. mey-âşâmân.**
Çıkarsa ehl-i neşâtın adı mey-âşâma
Harem'de içse de zemzem, şarâbdır derler
Zâik (Şeyh Mehmet Emin ...)
Mey-âşâmlıkla çıkınca nâmı bir rindin
Elinde âb görülse şerâbdır derler-Nef'î
mey-âşâmân-ı âlem: Âlemin içki içenleri.
Mey-âşâmân-ı âlem böyle tahkîk eylemiş Kâzım
Humârın neş'e ve hüznün safâdan farkı var yoktur
Kâzım Paşa
* dürd-**âşâm:** Şarabın tortusun içen, kalender.
Sühan bezminde ben bir rind-i dürd-âşâm kopdum kim
Maânî câmını içmekde oldum Câmî-i sânî
Hayâlî Bey
aşer: (عشر) Ar. On, dokuz ile birin toplamı.
Hâlet-i isnâ aşer evlâdı hem
Aşk ta'dâdı dile gördü ehemm-Âdile Sultan
âşık: (عاشق) bk. aşk.
âşikâr, âşkâr, âşikâre: (آشكار) Far. Ayân, rûşen, açık, belli olan.
Dilde hırâş-ı hâr-ı gam, dîdede eşk-i dem-be-dem
Arz olunur cenâbına, gizlemeyiz âşikâremiz-Bâki

Edip muhît-i a'zâm emvâcın âşikâre
Tenler sefînesini urur kenâre karşu-Hayâlî Bey

Ey Hudâ-yı kâr-sâz u bî-niyâz
Âşikâredir sana her gizli râz-Ubeydî

Hüsn olmasaydı aşk olamazdı bu âşikâr
Aşk olmasaydı hüsn ise olmazdı dil-şikâr
Abdülhak Hâmit (-- Tarhan)
âşinâ, âşnâ: (آشنا) Far. Bildik olan kimse, tanıdık:
Vücûd-ı rahmet-âsârın tulû'-ı zulmet-i küfrü
Giderdi cümle îmân âşinâdır ya Resûlullah
Necîb (Sultan III. Ahmet)
Kadîmi âşinâlardan görüp bî-gânelik resmin
Vefâ ümîdine bî-gânelerle âşinâ oldum-Hayâli Bey

Rind-i aşkız hâsılı Nef'î-i bî-pervâ gibi
Âşinâya âşinâ bî-gâneye bî-gâneyiz-Nef'î

Kadrimiz fehm eylemezse gam değil bî-gâneler
Âşinâya tatlıyız bî-gâneye hem acıyız-Gaybî
âşnâ-yı bahr-i endûh: Gam denizinin yabancısı olmayan.
Âşnâ-yı bahr-i endûhuz bize sâgar sunun
Bâdelerle nûş-ı câm eden perînin yâdına
Âlî Bey (Gelibolulu Müverrih...)
âşnâ-yı hırs: Hırs yoldaşı.
Bî-gâne-i merâm kalır âşnâ-yı hırs
Mahrûm eder kişiyi emelden belâ-yı hırs
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)
âşinâ-yı hicr: Ayrılığa yoldaş.
Ey gönül vuslat demin sakın getirme hâtıra
Âşinâ-yı hicr iken vuslata mu'tâd olmasın
Şemsi Paşa
âşinâ-yı tekâsül: Üşenmeyi bilen.
Ebrûlar üzre bir dahi sarkıp görünmedin
Ey kâkül âşinâ-yı tekâsül müsün nesin-Nedîm
âşnâ-yı vahdet: Birlik dostu.
Birdir dedi âşnâ-yı vahdet
Mevc-i ehadiyyet-i Ahmediyyet-Şeyh Galip
* derûnî-**âşnâ:** Bildiğini gönlünde saklama.
Derûnî-âşnâ ol, taşradan bî-gâne sansınlar
Bu bir özge revişdir, âkıl ol dîvâne sansınlar
Şinâsî (Rûznâmecizâde Derviş Mehmet...Çelebi)
* feyz-**âşnâ:** Feyiz bolluğu.
feyz-âşnâ-yı ma'rifet: Ma'rifet feyzi ile dolu.
Dil-i feyz-âşnâ-yı ma'rifet ziynet-fürûş olmaz
Harîm-i Kâ'be-i vahdette âsâr-ı nukûş olmaz
Namık Kemal
* hezâr-**âşnâ:** Bin dost.
Te'sîr edip o gonca-femin bî-vefâlığı
Güllerde âdet etti hezâr-âşnâlığı-Vâhid
* nâ-dân-**âşnâ:** Câhiller dostu.
İltifât-ı çerhi görmem nâ-becâ bî-gâneye
Düşmen-i irfân olur elbette nâ-dân-âşnâ
Bağdatlı Rûhî+Sâlik (Kasımpaşa Mevlevihanesi şeyhi Halil efendi mahdumu ...)

* râz-**âşnâ:** Sırra ermiş, sırrını bilen.

râz-âşnâ-yı bahs-i cinân ü cahîm: Cennet ve cehennem meselelerinin sırlarıyle ilgisi olma.
Nefsin tefekkür eyle fesâd ü salâhını
Râz-âşnâ-yı bahs-i cinân ü cahîm isen
Hersekli Ârif Hikmet

âşiyân, âşiyâne: (آشيانه آشيان) Far. 1.Kuş yuvası. 2. Ev, yuva, lâne:
Gitmiş gülü gülistanı kalmış
Bülbül uçup âşiyânı kalmış-Nâbi

İ'timâd etme cihâna mürg-ı zîreksin gönül
Bu diraht-ı bî-sebât üstünde kılma âşiyân-Behiştî

Geh eyler âlem-i kudsîde geh lâhutta pervâz
Hümâ-yı tabʿım ârâm eylemez bir âşiyân üzre
Ziya Paşa

âşiyân-ı âlem-i ten: Ten dünyasının yuvası.
Uçurdum mürg-i cânı âşiyân-ı âlem-i tenden
Halâs oldum gam-ı cânân ile gavgâ-yı düşmenden
Şeyhülislâm Yahyâ

âşiyân-ı andelîb: Bülbül yuvası.
Dağıttı âşiyân-ı andelîbi rûzigâr-ı âhir-Tâlib

âşiyân-ı bûm: Baykuş yuvası.
Mısr'a bizden sonra bir nâdân gelirse gam değil
Lâne-i şeh-bâz âhir âşiyân-ı bûm olur-Mezâkî

âşiyân-ı bülbül: Bülbülün yuvası.
Andelîb etfâlinin açıp dehânın vaktidür
Âşiyân-ı bülbüli eylerse mûsîkâr gül-Hayâlî Bey

Âşiyân-ı bülbülün başında güller kanlı dâg
Şâh-ı gül olmış gül-istân içre Mecnûn-vâr mest
Hayâlî Bey

âşiyân-ı bülbül-i gül-zâr: Gül bahçesi bülbülünün yuvası.
Zülfün dağıttı yâr gönül oldu bî-karâr
San âşiyân-ı bülbül-i gül-zârı bozdular
Şeyhülislâm Yahyâ

âşiyân-ı dil: Gönül yuvası.
Bana doğru meyl ede gâh o kebûter-i melâhat
Çıkar âşiyân-ı dilden ona bin terâne karşı
Tevfik Fikret

âşiyân-ı gerd-i dehân u gûş: Ağız ve kulak tozunun yuvası.
Âşiyân-ı gerd-i dehân u gûş olurdu zûd-ter
Tâir-i eşʿâr-ı nâ-puhte girân-bâl olmasa-Nâbi

âşiyân-ı hâb: Uyku yuvası.
Kalır bu bülbül-i dil gül-şen-i hayâlinde
Kaçan tuyûr kılıp âşiyân-ı hâba gider-Enverî

âşiyân-ı kadeh: Kadehin yuvası.
Tûtî-i al-sıfat yine sürâhîden akıp
Âşiyân-ı kadehe indi süzüldü mey-i nâb-Rızâyî

âşiyân-ı mürg: Kuş yuvası.
Âşiyân-ı mürgu hâr-ı gülşen-i Leylî sanıp
Başı üzre gül gibi yer eyledi Mecnûn ona-Zâtî

âşiyân-ı mürg-i dil: Gönül kuşunun yuvası.
Âşiyân-ı mürg-i dil zülf-i perîşânındadır
Kanda olsam ey perî gönlüm senin yanındadır
Fuzûlî (kanda: nerede)

âşiyân-ı sîne: Göğüs yuvası, kafes.
Âşiyân-ı sîneden pervâz edip mürg-ı heves
Kondu bir gül dalına mest oldu bûy-ı goncadan-Lâ

âşiyân-ı vuslat: Kavuşma yuvası.
Şâh-bâz-ı evc-i istiğnâ isen de lûtf edip
Âşiyân-ı vuslata tahrîk-bâl etmez misin-Âkif Paşa

âşiyân-ı zâg: Karga yuvası.
Uçmasın yanlış haberler ol hümânın üstüne
Âşiyân-ı zâga varmak düşmez onun üstüne
Zâtî-Âhî (her iki divanda da var.)

* **âşiyâne:** Yuva.

âşiyâne-i aşk: Aşk yuvası.
Ey tâir-i âşiyâne-i aşk
Ser-geşte-i âb u dâne-i aşk-Fuzûlî

âşiyâne-i devlet: Devlet yuvası.
Nâ-dân elinden alma eğer erse destine
Şeh-bâz-ı âşiyâne-i devlet yeden-be-yed-Bâki

* **âşiyân-sâz:** Yuva yapan.
Ey tâir-i nâz-ı sidre-pervâz
Kalbimde olaydın âşiyân-sâz-Mehmet Âkip Paşa

aşk, ışk: (عشق) Ar. Aşırı derecede sevgi besleme, candan sevme. Aslı "ışk"tır.
Aşk imiş her ne var âlemde
İlm bir kîl u ka:l imiş ancak-Fuzûlî

Rind-i aşkız hâsılı Nef'î-i bî-pervâ gibi
Âşinâya âşinâ bî-gâneye bî-gâneyiz-Nef'î

Menâr-ı dârdan Mansûr'a bâng-ı aşk urdurmak
Heves-kârâne hâl-i âşıkı teşhîr içindir hep
Esrar Dede

Aşk kim kalbe gıdâdır, ne yenir ne yutulur
Bir demir leblebidir, çiğneyene aşk olsun
Şinâsî (İbrahim ...).

aşk-ı âhenger: Demirci aşkı.
Düştü dâmân-ı dile bir şerer-i şûr-efken
Aşk-ı âhengeri zincir-i cünûn işleriken-Lâ

Aşk-ı berk-cevlân: Şimşek gibi dolaşan Aşk.
Ol tîğ ile Aşk-ı berk-cevlân
Gam deştini etti rîk-i meydân-Şeyh Galip

aşk-ı bikr-i fikr: Yeni düşünce aşkı.
Oldu aşk-ı bikr-i fikrimle bir âbdâl âfitâb
Zülf-i Zühre târ u pûd-ı hırka-i peşmînesi-Nef'î

aşk-ı bütân: Güzellerin aşkı.
Pertev-i ruhsârının her zerresi bir mâh olup
Vâcib oldu etmemek aşk-ı bütândan imtinâ'
Esrar Dede

aşk-ı cân-sûz: Can yakan aşk.
Aşk-ı cân-sûzunla nerm eyle dil-i pûlâdımı
Her dü-çeşmimden gelsin eşk-i ter gibi şerâr
Nazîm (Yahyâ...)

aşk-ı cevânî (civânî): Gençlik aşkı.
Beni âzâde kılsa pîrlik aşk-ı cevânîden
Yine hakk-ı velâ bu bende-i dîrîneden çıkmaz-Belîğ

aşk-ı cihân: Dünya aşkı.
Aşk-ı cihânı bu dil-i nâlâna verdiler
Bir ra'şe-dâr ele dolu peymâne verdiler
Benlekçi İzzet Bey

aşk-ı derd: Dert aşkı.
Aşk-ı derdin şiddetinden fârig olma ey gönül
Tâ visâl-i Nevrûzundan açıla yevmü'l-bahâr
Ümmî Sinan

aşk-ı dil: Gönül aşkı.
Aşk-ı dilde yazılıp evsâf ü şânı söylenir
Nâzil olsa kalbe sırr-ı Hak nihânî söylenir
Âdile Sultan

aşk-ı dil-ber: Dilberin aşkı.
Aşk-ı dil-berden cüdâ, sanma bedende cân yatar
Gafil olma, herkesin gönlünde bir arslan yatar
Lebîb (Mehmet Lebîb)

aşk-ı dîn-şiken: Dini ortadan kaldıran aşk.
Ne aşk-ı dîn-şiken ü kıble-bend ü küfr-efzûd-Sâmi

aşk-ı fakîrân: Fakirlerin aşkı.
Sanma ben ettim bu feryâd u figânı hôd-be-hôd
Hân-ka:h-ı sînede aşk-ı fakîrân etti cûş-Esrar Dede

aşk-ı hakîkî: Gerçek aşk.
Timsâle gönül bağlama bunlar gibi sen de
Ol aşk-ı hakîkî ile kevneynden âzâd-Muallim Naci

aşk-ı Hakk: Hak aşkı.
Şuglu Hak idi o âlî-kadrin her ân u zemân
Aşk-ı Hakk'a yandı yakıldı edip cânın fedâ
Âdile Sultan

Aşk-ı Hak'tan gayrısı uşşâka olmadı kabûl
Aşk-ı Hak'tan gayrısı uşşâka oldu mâ-sivâ
Reşid Âkif Paşa

aşk-ı hayât-âver: Hayat taşıyan aşk.
Ba'zen olurum aşk-ı hayât-âvere mâil
Hayfâ ki bu dünyâ ona da olmada hâil
Kemalzade Ekrem Bey

aşk-ı Hudâ: Allah aşkı.
Muktedâmız aşk-ı Hudâ'dır aşkı edindik imâm
Onun_için oldu her demde salâtımız müdâm-Gaybî

aşk-ı İlâh: Tanrı aşkı.
Cümle eşyâya hakîkat mâyedir aşk-ı İlâh
Künh-i aşkı bilmeyenler gelmesin bu meclise-Gaybî

aşk-ı İlâhî: İlâhî aşk.
Doldu âvâze-i Ahmed'le cihân
Eyledi aşk-ı İlâhî galeyân-Hakanî

aşk-ı lâübâlî: Lâübali aşk.
Sever güzelleri hep aşk-ı lâübâlisi
Tarab-ı yegâne pesendîde-i hayâlîsi-Tevfik Fikret

aşk-ı mâşıta-i hacle-gâh-ı bîdâr: Uykusuz geçen gelin odası süsleyicisinin aşkı.
Ne aşk-ı mâşıta-i hacle-gâh-ı bîdârı
Ne aşk-ı perdedir bezm-gâh-ı çeşm-i rukûd-Sâmî

aşk-ı mecâz: Mecazî aşk.
Çekildi seyl ile deryâ-yı Kulzüm'e hâs u hâr
Beni hakîkatte îsâl eder bu aşk-ı mecâz-Belîğ

aşk-ı mecâzî: Mecazi aşk.
Zühhâda vebâl ise eğer aşk-ı mecâzî
Rind-âne medâr-ı sebeb-i naks-ı riyâdır-Nef'î

aşk-ı mülevves: Kirli aşk.
Tev'em yaşıyor bende demek ekreh ü enfes
Bir aşk-ı mülevves ile bir aşk-ı mukaddes
Abdülhak Hâmit

aşk-ı nev-peydâ: Yeni ortaya çıkan aşk.
Terk et ey idrâk, ey endîşe-i ferdâ beni
Kıldı mahkûm-ı cünûn bir aşk-ı nev-peydâ beni
Doktor Abdullah Cevdet Bey

aşk-ı nihân: Gizli aşk.
Arz eyle yâre ey gönül aşk-ı nihânın var ise
Aşkın bahâsı cân imiş al imdi cânın var ise-Nev'î

Aşk-ı pür-şûr: Gürültü dolu Aşk.
Ol bâğa ki baktı Aşk-ı pür- şûr
Ne cünd-i perî göründü ne hûr-Şeyh Galip

aşk-ı ruhsâr: Yanak aşkı.
Etti ruh-ı hüsnü nesteren-zâr
Ruhsâre-i aşk u aşk-ı ruhsâr-Şeyh Galip

aşk-ı sehhâr: Büyüleyici aşk.
Her şeyde
Takattur etmeli âvâre mest ü lerzende
Bir ibtikâ-yı hazânîsi aşk-ı sehhârın-Tevfik Fikret

aşk-ı Şîrîn: Şirin'in aşkı.
Aşk-ı Şîrîn eyledi meşhûr yoksa kimseler
Bilmez idi Bîsütûn dağında Ferhâd olduğun
Nevres-i Cedîd (Osman ...)

aşk-ı vatan: Vatan aşkı.
Hamiyyet ki aşk-ı vatandır, ona
Bütün aşklar pâymâl olmalı-Abdülhak Hâmit

aşk-ı yâr: Yârin aşkı.
Sâkiyâ mey sun ki aşk-ı yârden bî-tâkatim
Evveli âsân göründü âhiri ammâ ne güç
Şeyhülislâm Yahyâ

aşk-ı zemân: Zamanın aşkı.
Oyuncak ettiler aşk-ı zemânın aşk-bâzânı
Usûl-i devlet-i aşka mücedded bir nizâm ister
Nevres-i Kadîm

aşk u sevdâ: Aşk ve sevda.
Bir fezleke-i hayât-ı şâir
Göz yaşları, bir de aşk u sevdâ-Lâ

aşk u şebâb: Aşk ve gençlik.
Kanda kim cem' ola câm ü dil-ber ü aşk u şebâb
Anda İblîs'in ne hâcet mekrine ihlâline
Nâbi (kanda: nerede)

aşk u şevk: İstek ve sevgi.
Aşk u şevk ehli vecd-i hâl ister
Ne kemâl ister ü ne mâl ister-Âhî

Her sâlik-i hakîkate bir feyz eder zuhûr
Mi'râc-ı aşk u şevk idi Mansûr'a dâr-ı Hak
Hersekli Ârif Hikmet

aşk u mahabbet: Aşk ve muhabbet.
Sitem kerem sayılır, cevr ile cefâ bir olur
Tarîk-ı aşk u mahabbette müddeâ bir olur-Riyâzî

aşk u misk: Aşk ve güzel koku.
Aşk u misk olmaz nihân onu bilir halk-ı cihân
Âşık-ı bîçâreye mümkün müdür ihfâ-yı aşk
Hüdâyî (Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Efendi)

aşk u vefâ: Aşk ve vefâ.
Gönlümün aşk u vefâdır şeref ü unvânı
Sevenin ben kuluyum, sevmeyenin sultânı
Şinâsî (İbrahim ...)

aşk ehli: Aşk sahipleri.
Bülbül gibi, aşk ehli figân eylemek olmaz
Esrâr sözün halka beyân eylemek olmaz
Ahmed Sârbân

* **aşk-bâzân:** Takılıp sataşarak aşk teklif eden kimse.
Oyuncak ettiler aşk-ı zemânın aşk-bâzânı
Usûl-i devlet-i aşka mücedded bir nizâm ister
Nevres-i Kadîm

* **aşk-bâzlık:** Aşk oyunculuğu.
Şerm eyle bu aşk-bâzlıktan
Bî-fâide cân-güzârlıktan-Fuzûlî

* **aşk-bâzî:** Sever görünürlük.
Billâh bu mu resm-i aşk-bâzî
Dil-dâr ede şîve-i niyâzı-Şeyh Galip

* **âşık:** 1. Aşk ile vasıflı, aşk sâhibi, tutkun. 2. Halk şâiri. **c. âşıka:n.**
Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin
Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin-Lâ

Âşık ol ammâ alâikden berî et gönlünü
Ne ham-ı gîsuya meftûn, ne esîr-i gabgab ol-Nef'î

Beyt-i cânânı tavâf et kıble-gâh-ı âşıktır
Sa'y eden onu bulur dilde sakın olma cüdâ
Âdile Sultan

Siper eyler gelen mermiye âşık, bulsa, cânânın
Reh-i cânânda cân îsârına âmâdedir sözde
Muallim Nâci

âşık-ı âsâr-ı pâk: Temiz eserleri olan âşık.
Vâlih-i esrâr-ı tab'ım rûh-ı Firdevsî-i Tûs
Âşık-ı âsâr-ı pâkim Enverî-i nîk-nâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

âşık-ı âvâre: Başıboş âşık.
Her subh tavâf eyleyerek Kâ'be-i kûyun
Bir yere gelir âşık-ı âvârelerin hep-Nâilî

âşık-ı âzâde: Hür âşık.
Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîğ etme kerem-Nef'î

âşık-ı âzürde-dil: Gönlü incinmiş.
Gülmez o âlemde elbet âşık-ı âzürde-dil-Lâ

âşık-ı bî-çâre: Çaresiz âşık.
Aşk u misk olmaz nihân onu bilir halk-ı cihân
Âşık-ı bîçâreye mümkün müdür ihfâ-yı aşk
Hüdâyî (Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Efendi)

Kanda varsa âşık-ı bî-çâre cânânın arar
Derd ile bîzâr olan elbette dermânın arar
Nahîfî (kanda: nerede)

âşık-ı bî-dil: Gönülsüz âşık.
Hüsnünün çağında rahm et âşık-ı bî-dillere
Yoksa su gibi geçer eşk-i revânım çağlar
Harîmî (Şehzâde Korkut)

âşık-ı dil-haste: Gönlü hasta âşık.
Her kaçan ol bî-vefâ ağyâr ile sâgar çeker
Âşık-ı dil-hasteler kanlar yudar gamlar çeker
Figânî

Hey ne zâlimdir gözün cânâ ruhun devrinde kim
Âşık-ı dil-hasteyi bir demde bin bin pâreler
Şem'î Çelebi

âşık-ı bî-hâsıl: Olmayan âşık.
Akl u nâmûsu verip aldım belâ-yı derd-i aşk
Âşık-ı bî-hâsılım fark eylemem sûd u ziyân-Lâ

âşık-ı bî-kîne: Kinsiz âşık.
Eder lâkin sitemle âşık-ı bî-kînesin tekdîr
Dil-i sengînine hîç sûziş-i âh etmiyor te'sîr-Belîğ

âşık-ı bî-sabr: Sabırsız âşık.
Mübtelâ-yı derd-i hicrân eyleyen sensin beni
Âşık-ı bî-sabr u sâmân eyleyen sensin beni-İshak

âşık-ı bî-sabr ü dil: Sabırsız ve gönlü elden gitmiş âşık.
Bâki'yâ Ferhad-ıla Mecnûn-ı şeydâdan bedel
Âşık-ı bî-sabr ü dil kim var dersen işte ben-Bâki

âşık-ı bî-tâb: Güçsüz âşık.
Her kim ki verir âşık-ı bî-tâba tesellî
Gûyâ nemek-feşânlık eder lahm-ı kadîde-Nâbi

âşık-ı bî-vâye: Nasipsiz âşık.
Gelirken bezme sen gitmez mi tâb-ı ihtiyâr elden
Olup mest-i temâşâ âşık-ı bî-vâye düşmez mi
Hamâmîzâde İhsan

âşık-ı dem-sâz: Sırdaş âşık.
Ney gibi bir âşık-ı dem-sâz buldum kendime
Sırr-ı aşkı söylerim hem-râz buldum kendime
Şeyhülislâm Yahyâ

âşık-ı dîdâr: (sevgilinin) Yüzüne âşık olma.
Işkın gamıyla sırrını eşk-i revânımın
Cûyâ-yı yâr u âşık-ı dîdâr olan bilir-Bâki

âşık-ı dîdâr-ı pâk: Temiz yüzün âşıkı.
Âşık-ı dîdâr-ı pâkindir meğer kim cûylar
Cüst ü cû eyler seni ey serv-i bâlâ semt semt-Bâki

âşık-ı dil-haste: Gönlü yaralı âşık.
Vuslat-ı yâr için ağyâre müdârâ eyler
Zehr içer âşık-ı dil-haste şifâ niyyetine
Râgıb (Bursalı Ahmet—Efendi)

âşık-ı dîvâne: Divane âşık.
Bâde gam verir bize biz âşık-ı dîvâneyiz
Gelmeden bu bezme câm-ı aşk ile mest-âneyiz-Nef'î

âşık-ı efgende: Düşkün âşık.
Hayf kim taksîm-i derd ettikte kassâm-ı kazâ
Tîr-i gamzen düştü sehm-i âşık-ı efgendeye-Nedîm

âşık-ı efsürde-dil: Gönlü duygusuz âşık.
Cür'ana vermezdi cân her âşık-ı efsürde-dil
Olmasan tâb-efgen-i her hâtır-ı bî-tâb u teng-Nef'î

âşık-ı feyz-i ledün: Allah yanının feyizli âşıkı.
Ey âşık-ı feyz-i ledün kudret ezeldendir bütün
Eşyâya hep zînet veren ezhâr-ı pür-envârı gör
Âdile Sultan

âşık-ı güstâh: Utanmaz âşık.
Pervâne-sıfat olma sakın âşık-ı güstâh
Peymâneden öğren reviş-i bûs-i kenârı
Tıflî (Mehmet Emin)

âşık-ı hak-bîn: Doğruyu gören âşık.
Âşık-ı hak-bîn sürer dîdâr zevkin dâimâ
Zâhid-i hôd-bîn oturmuş gussa-i ferdâ çeker-Halîlî

âşık-ı hâne-harâb: Evi yıkılmış âşık.
Dil mest-i gam bir âşık-ı hâne-harâbdır
Laht-ı ciğer ona gül-i şem'-i şarâbtır-Esrar Dede

âşık-ı haste-dil: Gönlü yaralı âşık.
Âşık-ı haste-dilin niteki fânûs-ı hayâl
Nâr-ı ışkınla yanupdur ciğeri döne döne-Bâki

âşık-ı hercâî: Kararsız âşık.
Rind-i hüşyârim harâbât-ı mahabbettir dilim
Âşık-ı hercâîyim vahdet nişânıdır sözüm-Nef'î

âşık-ı her-şûh: Her güzel âşık.
Âşık-ı her-şûh mu meşreb-i kalender tâli'im
Çektiğim peymâneler mecliste yârimdir bütün
Ziya Paşa

âşık-ı mahzûn: Hüzünlü âşık.
Gel surâhî kulkuli zevkın Hayâlî'den işit
Hande-i dil-ber safâsın âşık-ı mahzûna sor
Hayâlî Bey

âşık-ı mecrûh: Yaralı âşık.
Bu rütbe âşık-ı mecrûhuna cevr ü cefâ etme
Bulursun rûz-ı mahşerde bana ettiklerin ferdâ
Leylâ Hanım

âşık-ı mehcûr: Terkedilmiş âşık.
Dökülür katreleri âşık-ı mehcûr ağlar
Yıldızı düşkün olur pâdişehim ma'zûlün-Bâki

Cihânda âşık-ı mehcûr sanma râhat olur
Şeyhülislâm Yahyâ

âşık-ı merd-âne: Mertçe davranan âşık.
Terk-i mâl etmek nedir yoluna baş u cân fedâ
Farzdır baş oynamak çün âşık-ı merd-âneye-Behiştî

âşık-ı mihnet-keş: Sıkıntı çeken âşık.
Perî-zâdım aceb kimlerle ünsiyettedir şimdi
Demez mi âşık-ı mihnet-keşim gurbettedir şimdi
Keçecizade İzzet Molla

âşık-ı mihnet-zede: Eziyet ve meşakkat çeken âşık.
Yetmez mi temâşâ-yı cemâl elde sunarsın
Ey âşık-ı mihnet-zede buldukça bunarsın
Şâyî (Mustafa ...)

âşık-ı miskin: Miskin âşık.
Derd-i aşkın âşık-ı miskini âhir öldürür
Mestlik pâyâne yetse erişir elbette hâb-Bâki

âşık-ı muhtar: Seçilmiş âşık.
Gam değildir bana senden her ne gelse yâr güc
Sâbir olur cevre çekmez âşık-ı muhtâr güc
Murâdî (Sultan III. Murat)

âşık-ı nâlân: İnleyen âşık.
Derd-i ışkı gayrıdan sorman ne bilsin çekmeyen
Onu yine âşık-ı nâlâna söylen söylesin-Bâki

âşık-ı ömr: Ömür âşıkı.
Olmaksa merâmınız o başka
Âşık-ı ömrün tevâbi'inden-Muallim Naci

âşık-ı pîçâne: Kıvranan âşık.
Sen ağyârıla devr itdür şehâ peymâneyi dâim
Ser-i kûyun dolanup âşık-ı pîçâneler dönsün-Bâki

âşık-ı sâdık: Sadık âşık.
Bende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdık benim Mecnûn'un ancak adı var
Fuzûlî

Âşık-ı sâdıkda dil birdir olur mu yâr iki
Hiç bir taht üstüne mümkün müdür hünkâr iki
II. Sultan Selim (Sarı Selim)

Âşık-ı sâdık isen etme cedel ağyâr ile
Merd-i dânâ eylemez nâ-dân-ı bed-hûlarla bahs
Bekrî (Diyarbakırlı Ebubekir)

âşık-ı ser-bâz: Yiğit âşık.
Dünyâ hadeng-i gamzene cân atsın ey perî
Meydân oku bu âşık-ı ser-bâze ibtidâ
Nevres-i Kadîm

âşık-ı ser-bâz-ı mahabbet: Sevginin yiğit âşıkı.
Ammâ yine gamzeyle müdârâ nice mümkin
Tâ olmayıcak âşık-ı ser-bâz-ı mahabbet
Nef'î (olmayıcak: olmayınca.)

âşık-ı sevdâ-zede: Sevdaya uğramış âşık.
Her şîvene bin âşık-ı sevdâ-zede meftûn
Yâ Rab ne musîbet ne belâ şîvelerin var
Nevres-i Kadîm

âşık-ı şeydâ: Çılgın âşık.
Âh kim sevdim yine bir dil-ber-i ra'nacığı
Şimdiden bin var yanında âşık-ı şeydâcığı-Bâki

Yek-sân gelirse ne_ola dile kahr u lûtf-ı dost
Zehr ü şerâb âşık-ı şeydâya bir gelir
Sabrî (Mehmet Şerif-Çelebi)

âşık-ı şûrîde: Perişan âşık.
Benim ol âşık-ı şûrîde kim durmaz revân eyler
Dilinden Âb-ı Hayvân'ı gözünden dürr-i galtânı
Bâki

âşık-ı şûrîde-vâr: Perişan âşık gibi.
Âbdâl-ı aşk olup yalın ayak başı kabak
Sahrâya düştü âşık-ı şûride-vâr serv-Mesihî

âşık-ı yek-reng: Tek renkli âşık.
Âşık-ı yek-reng ü rindân-güşâde-meşrebiz
Bezm-i hâs-ı vahdete hem bâde hem peymâneyiz
Nef'î

âşık-ı zâr: İnleyen âşık.
Var ise bencileyin âşık-ı zâr olmuştur
Gök gök etmiş döğünüp cismini yer yer sünbül-Bâki

Benim derd-i derûnum âşık-ı zâr olmayan bilmez
Mahabbet bir belâdır ki giriftâr olmayan bilmez
Halîmî

** **âşıka:n:** Âşıklar (Farsça çokluk).
Efendimsin cihânda i'tibârım varsa sendendir
Miyân-ı âşıka:nda iştihârım varsa sendendir
Şeyh Galip

Âşıka:n kûy-i yâre cem' olsun
Hacı hacıyı Kâbe'de bulsun
Bekaî (İznikli Mehmet...)

Derd-i aşktır âşıka:nı bekleten dermân için
Kurb-ı sultânda fedâ-yı cân etmektir garaz
Âdile Sultan

âşıka:n-ı gam-zede: Gama uğramış âşıklar.
Ey âşıka:n-ı gam-zede ayş ü safâyı kon
Kûy-i belâda her biriniz bir mekân tutun-Bâki

* **âşık-âne:** Âşıka yakışır sûrette, yanık yanık.
Tefhîm-i sırr-ı dehr için Esrâr telâşı ko
Şi'rin safâsı bir gazel-i âşık-ânedir-Esrar Dede

Âşık-âne gönlünü akıtmasaydı yâre su
Olmaz idi vâdî-i ışka düşüp âvâre su-Hayâlî Bey

Cezbe-i hüsnüne olup hayrân
Âşık-âne sürûd eder mürgân-Recaizade Ekrem

* **âşık-küş:** Âşık öldüren.
Şu karşıdan gelen dil-ber be-gâyet gamze-kâr ancak
O fitne-çeşm-ı âşık-küş kemân ebrû ancak
Hayalî Bey

aşr, aşere: (عشر) Ar. 1. On .2. Dinî merasimde Kur'an'dan 10 ayet miktarı okunan kısım.

aşr-ı Muharrem: Muharrem'in on'u.
Anıp ahvâl-i sıbt-ı Ahmed'i aşr-ı Muharrem'de
Yezîd ü kavmine kim la'net etmezse Yezîd olsun
Kâzım Paşa

âştî: (آشتی) Far. Sulh, barışıklık:
Bâr-i hâtırda belâ cûyân-ı aşka âştî
Lezzet ol şâdîdedir kim eyleye gamdan zuhûr
Ziya Paşa

* **âştî-adû:** Sulh düşmanı.
Nâbi seninle etti kasem sulha çerh lîk
Bir âştî-adûdur inanma yemînine-Nâbi

âşûb: (آشوب) Far. 1.Fitne, karışıklık, kavga. 2. Fitne çıkarıcı olan, karıştırıcı, karıştıran.
Hânesinden o sehî-kadd ü kıyâfet mi kopar
Ne bu âşûba sebeb yoksa kıyâmet mi kopar-Rızâyî

Cân alıp baş kesmeyi kesmedi gamzen hançeri
Kanda âşûb olsa anda bir katîl eksik değil
Hamdullah Hamdi (kanda: nerede)

âşûb-ı cân: Can kargaşalığı.
Sevgili bir annesi âşûb-ı cân
Ayrılıp bir dânesinden bî-amân-Âdile Sultan

âşûb-ı cihân: Dünya kavgası.
Hışm ile çeker gamzesi peymâne-i nâzı
Âşûb-ı cihân olsa ne_ola her nigeh-i mest-Nef'î

âşûb-ı dehr ü âfet: Zaman ve güzelliği karıştıran.
Bildin mi sen de kendini ey bî-vefâ nesin
Âşub-ı dehr ü âfet devr-i zemânesin-Bâki

âşûb-ı dil: Gönül kavgası.
Meydir mihek-i âşıka:n, âşûb-ı dil, ârâm-ı cân
Ser-mâye-i pîr-i mugân, pîrâye-i bezm-i sanem
Nef'î

âşûb-ı fiten: Fitneler kavgası.
Âşûb-ı fiten doldu cihân gamzen edelden
Uşşâkın ile arbede ey gözleri âhû-Nizâmî

âşûb-ı gavgâ: Kavga kargaşalığı.
Leşker-i gam geldi dil şehrine kondu cevk cevk
Koptu yer yer fitne vü âşûb-ı gavgâ semt semt-Bâki

âşûb-ı hırâm: Salına salına yürüyen sevgili için edilen kavga.
İmdâd-ı nigâh ile cihân-gîrî-i fitne
Âşûb-ı hırâmiyla mübâhât-ı kıyâmet-Nef'î

âşûb-ı kazâ: Kaza kargaşası.
Çün gamze-i dil-berân-ı tannâz
Âşûb-ı kazâya harf-endâz-Şeyh Galip

âşûb-ı reste-hîz: Kıyamet günü kargaşlığı.
Sarsıldığınca zelzele-i hamleden zemîn
Âşûb-ı reste-hîz ü kıyâmet ıyân olur-Nef'î

* **âşûb-gâh, âşûb-geh:** Kavga yeri.
Tecellî-zâr-ı dil âşûb-gâh-ı lenterânîdir
Yenişehirli Avni

âşûb-geh-i mihnet: Sıkıntı karışıklığının yeri.
Âşûb-geh-i mihnet olur kûçe-i dil-ber
Böyle olıcak âşık-ı nâlân müteaddid-Nâbi

âşûb u gavgâ: Kavga ve kargaşalık.
Leşker-i gam geldi dil şehrine kondu cevk cevk
Koptu yer yer fitne vü âşûb u gavgâ semt semt-Bâki

âşûb u sitem: Sitem ve kargaşa.
Gerd-i âşûb u sitem öyle hücûm etmiştir
Ki komaz gözlerimi açmağa bir lahza bana-Cinânî

–âşûb: (آشوب) Far. "karıştıran, karıştırıcı" anlamlarında birleşik sıfatlar yapar.

* dil-**âşûb:** Gönül karıştırıcı.
Bu hatt-ı dil-âşûbla bir nâme-i mergûb
Dil-dârdan olsaydı eğer âşıka mektûb-Nef'î

* mahşer-**âşûb:** Mahşeri karıştıran.
Aceb bir mahşer-âşûbdur bismil-geh-i cânân
Şefâat-i râygân olmuş şefâat-hâh-ı nâ-peydâ
Leskofçalı Galip

* şehr-**âşûb:** Şehri karıştıran.
Gözi yağmâcı şehr-âşûblarla çevresi dolmuş
Sanasın ortaya yıldızlar almış mâh-ı tâbânı
Hayâlî Bey

âşûr, âşûrâ': (عاشوراء عاشور) Ar. 1.Muharrem ayının onuncu günü, on gün tutulan oruç. 2. Muharrem'de pişirilen aş, âşûr da denir.
Nakd-i cân nezrini kurbânuna uydur yola gir
Kerbelâ-yı gama gel sen dahi âşûr eyle-Hayâlî Bey

âşüfte: (آشفته) Far. Çılgın, delicesine seven, azgın ve baştan çıkmış deli gibi olan iffetsiz kadın. **c. âşüfte-gân.**
Ser-geşteliğim kâkül-i müşgînin uçından
Âşüfteligim zülf-i perîşânın içindir
Fuzûlî (uçından: sebebiyle)
Zülf-i âşüftesi dîvâneye döndürdü beni
Çeşm-i hâmûşunu gördükçe edeb geldi bana
Esrar Dede
Alnında halka halkadır âşüfte kâkülü
Göğsünde yosma Gırnata'nın en güzel gülü
Yahya Kemal

** **âşüfte-gân:** Âşüfteler.
Bahâr âşüfte-gânın çekmeye kayd-ı leb-i cûya
Müselsel mevc-i enhârı gümüş zencîr eder mehtâb
Koca Râgıp Paşa

* **âşüfte-cân:** Canı altüst olmuş.
Kılca kalmış bir nice âşüfte-cândır şevkten
Mû değildir Ca'ferâ bu zülf-i anber-tâblar
Cafer Çelebi (Tâcizâde ...)

* **âşüfte-hâl:** Perişan, dağıtmış, aklını kaybetmiş.
Tîr-i gamzen atma kim bağrım deler kanım döker
Ikd-ı zülfün açma kim âşüfte-hâl eyler beni-Fuzûlî

* **âşüfte-hâtır:** Gönlü azgın, gönlü dehşete düşmüş.
Gerçi bülbüldür olan âşüfte-hâtır gonceden
Goncanın da, sorsalar, vardır hezâr endîşesi
Ziya Paşa

* **âşüfte-kâm:** Çılgınlığa kavuşmuş.
Nükhet-i gîsû ile geldin bize âh ey nesîm
Turra-i sünbül-sıfat âşüfte-kâm ettin beni-Nedîm

* **âşüfte-kâr:** Çılgınca iş yapan.
Evc-i istiğnâda pervâz etmedikçe mürg-i dil
Pây-bend-i aşk ile âşüfte-kâr olmak da güç-Neşâtî

atâ: (عطاء) Ar. Bahşiş, bağış, ihsan, atiye.
Bulur atâsı seni çekme zahmet-i hâhiş
Hemân duâsını addeyle eşref-i evrâd-Nâbi

Küçükler gerçi suç etmek hatâdır
Ulular afv-i cürm etmek atâdır-Behiştî

Lâzım değil inâyeti ehl-i tekebbürün
Bahş eyledim atâsını vech-i abûsuna
Nahîfî (Süleyman...)

Senden atâ bizden hatâ böyle kuruldu ibtidâ
Afv et bizim hatâmızı Âdem Safiyyullah için
Ümmî Sinan

atâ-yı çarh: Feleğin ihsanı.
Ârif ol dest-küşâ olma atâ-yı çarha-Nâbi

atâ-yı emdek: Azacık ihsan, bağış.
Atâ-yı emdeki bisyâr-ı gayre gâlibtir
Eder ulûfe tekaddüm merâtib-i âhâd-Nâbi

atâ-yı Îzidî: Allah'a ait ihsan.
Atâ-yı Îzidî der-kâr olursa kâre yer kalmaz
Gelirse bahr-i rahmet cûşa istiğfâra yer kalmaz
Nâbi

atâ-yı kerem: Cömertlik bağışı
Cevr ü sitem atâ-yı kerem bir ibâredir
Âşık bu râha girdiği dem bî-nişân olur-Esrar Dede

atâ-yı mâşıta-i cûd-ı Hak: Hakk'ın cömert süsleyicilik ihsanı.
Atâ-yı mâşıta-i cûd-ı Hak'la ey Nâbî
Ede usâte tecellî ârâyiş-i hasenât-Nâbi

* **atâ-bahş:** Bahşış veren, ihsan eden.
Dest-i sultân-ı atâ-bahş ile deryâ himmetin
Şol gam-ı iflâs ile mahzûn olan medyûna sor
Hayâlî Bey

Şimdi yine bir tuhfe gazel dedi Rızâyî
Üstâd-ı atâ-bahş ü hatâ-pûşa getürdi-Rızâyî

* **atiyye:** Bahşiş, ihsan.,hediye. **c. atâyâ.**

atiyye-i dîvân-hâne-i kısmet: Kısmet divanhanesinin ihsanı.
Budur atiyye-i dîvân-hâne-i kısmet
Gehî palâs-ı kühen gâhî hil'at-i samûr-Nâbi

atiyye-i eltâf: İhsan hediyelerı.
Ta'mîm edip atiyye-i eltâfın âleme
Bir böyle pâdişâh-ı Skender-tüvân verir-Nedîm

atiyye-i rahmet: Rahmet bağışı.
Vücûd vücûd İlâhî hayât-bahş-ı kerim
Nefs-i atiyye-i rahmet kelâm-ı fazl-ı kadîm-Nâbi

** **atâyâ':** Atiyye'ler, ihsanlar, bağışlar.
Arz edip yine hedâyâlarını
Aldılar cümle atâyâlarını-Nâbi

Nâbiyâ şimdi atâyâsı kibâr-ı asrın
Değmez ebrûlarının çînine bevvâbların-Nâbi

atâyâ-yı adem: Yokluk bağışları.
Çekme dünyâlık için gam dil-i nâ-bûdîde
Var iken mâ-hasalı rızkı atâyâ-yı adem-Âkif Paşa

ataş: (عطش) Ar. Susama, susuzluk, hararet.
Sirişk-i dîdemi pâ-mâle teşne-lebdir o şûh
Tarîk-ı pâdan eder nahl gibi def'-i ataş-Nâbi

atâlet: (عطالت) Ar. Boş olma, işten kalma, işsizlik, tembellik, üşengeçlik.
Atâlet fıtratın ahkâmına mâdâm ki isyândır
Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insândır
Mehmet Âkif

Atâletin o mülevves teressübâtı bütün
Nümûne işte biziz... Görmek isteyen görsün
Mehmet Âkif

Bütün haka:yıkı pâ-mâl edip atâletime
Biraz da râhatıma baksam-Tevfik Fikret

* **âtıl:** Atâlet'ten; boş olma, durma, bir şey yapmama.
Rûzigârım öyle âtıl geçti kim bilmem henüz
Rûz-i nûrânî midir ya leyle-i zulmâ mıdır
Yenişehirli Avni
Dilinden âhiret hîç düşmüyor ey Müslümân lâkin
Onun hakkında âtıl bir heves mahsûl-i idrâkin
Mehmet Âkif
Bakıp etrâfa da ibret alalım!
Bize lâyık mı ki âtıl kalalım?-İsmail Safa

En âmâde ve mün'im
Bir fitrata makrûn iken, aç âtıl ü akîm
Tevfik Fikret
atâyâ: (عطايا) bk. atâ.
atbâk: (اطباق) Ar. 1.Tabak'lar, tabakalar, katlar. 2. Dâireler.
atbâk-ı tahüyyül: Hayal tabakaları.
Çâk etti biz atbâk-ı tahayyülde uçarken
Bir sadme-i bâliyle hakîkat bu zılâli-Tevfik Fikret
ateh: (عته) Ar. Bunama, bunaklık.
Pîrlikten o kadar fâide gördüm ancak
K'oldu güstâhlığım özrüne bâis atehim-Nâbi
* **ateh-lika:** Bunak yüzlü; şaşkın.
Mensûh ü münhasif, mütenahnih, ateh-lika:
Bir varlık... İşte çehre-i mâzî-i zî-beka-Tevfik Fikret
âteş: (آتش) Far. Ateş, od, âzer.
Gül âteş gül-bün âteş gül-şen âteş cûy-bâr âteş
Semender-tıynetân-ı aşka bestir lâle-zâr âteş
Şeyh Galip
Şaşırdım râh-ı maksûdu kemâl-i pîç ü tâbımdan
Huzûr-ı âsafîde âteşe düştüm şitâbımdan
Fikri Paşa
Asker yürüyüp top u tüfeng edilse revân
Benzer ona kim arşta âteş saça su'bân-Behiştî
âteş-i âh: Ah ateşi.
Bâlâ-yı serde âteş-i âhum duhânını
Şâh-ı mahabbet üstine bir sâyebân tutun-Bâki
âteş-i âh-ı Esrâr: Esrar'ın ah ateşi.
Yakmadan bahr ü beri âteş-i âh-ı Esrâr
Keştî-i nâza süvâr ol da efendim tîz gel-Esrar Dede
âteş-i aşk: Aşk ateşi.
Âteş-i aşkımı itfâ edemez bahr-i Muhît
Mâcerâmız bizim ey dil dahi çok su götürür-Lâ
âteş-i bâde: Şarap ateşi.
Sâgar-ı Cem'de bu beyt-i dil-küşâ mersûm imiş
Âteş-i bâdeyle germâ-germ iken kâşânesi
Hayâlî Bey
âteş-i berk-ı firâk: Ayrılık şimşeğinin ateşi.
Âteş-i berk-ı firâkın nâr-ı dûzah teg elîm
Cür'a-i câm-ı visâlin âb-ı kevser teg lezîz-Fuzûlî
âteş-i cân-sûz: Canı yakan ateş.
Hased bir âteş-i cân-sûzdur kim intıfâ bulmaz
Recaizade Ekrem
âteş-i cân-sûz-ı aşk: Aşkın can yakan ateşi.
Gönülde âteş-i cân-sûz-ı aşk olmazsa âh olmaz
Meseldir kim olur elbette cây-ı bî-duhân tenhâ
Sâkıb Dede
âteş-i cihân-sûz: Cihanı yakan ateş.
Gitse olur âteş-i cihân-sûz
Durdukta bir âfet-i dil-efrûz-Ziya Paşa
âteş-i civânî: Gençlik ateşi.
Sâkî getir âb-ı erguvânî
Yaktı beni âteş-i civânî-Şeyh Galip
âteş-i dil: Gönül ateşi.
Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayri-Fuzûlî
âteş-i derûn: Gönül ateşi.
Yâkût-ı âfitâb ile hem-pâyedir gönül
Ey âteş-i derûn edemezsin zarar bana
Fehîm-i Kadîm (Uncuzâde ...)
âteş-i dûzah: Cehennem ateşi.
Ravza-i cennet cemâlin gül-şeninden bir varak
Âteş-i dûzah firâkın sûzişinden bir lehîb-Nizâmî
âteş-i dûzah-misâl: Cehennem misali ateş.
Kimse ıslâh eylemek mümkün değil ol kâfiri
Ka:bil-i itfâ değil ol âteş-i dûzah-misâl
Yenişehirli Avni
âteş-i eşrâr: Kıvılcımlar ateşi (kötülerin ateşi).
Seyyid-i nev'-i beşer deryâ-yı dürr-i ıstıfâ
Kim sepiptir mu'cizâtı âteş-i eşrâre su-Fuzûlî

âteş-i fakr: Fakirlik ateşi.
Pîrlikte âteş-i fakrın olur te'sîri saht
Gör çenâr-ı köhnenin hâlin nice sûzân olur
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail ...)

âteş-i gam: Gam ateşi.
Âteş-i gam ger vücûdum hânesin kılsa remâd
Açmayam minnet gözün âlemde deryâdan yana
Behiştî

âteş-i germâ: Sıcak ateş.
O rütbe âteş-i germâ ki olmaz istiğrâb
Hevâ yüzünde kebûter dönerken olsa kebâb
Esrar Dede

âteş-i gül: Gül ateşi.
Yek-rengdir zebân-ı hakikatte Hüsn ü Aşk
Bâng-ı hezâr şu'lesidir âteş-i gülün-Şeyh Galip

âteş-i hadd: Yanak ateşi.
Başım değil görünen kim gözüm gümüşlerini
Hayâl-i âteş-i haddin eritti sanki rasâs-Behiştî

âteş-i hasret: Hasret ateşi.
Derim kim gelip yâdına firkatim
Onu yaksın âteş-i hasretim-Keçecizade İzzet Molla

âteş-i hecr: Ayrılık ateşi.
Yansın yakılsın âteş-i hecrinle âftâb
Derdinle kara çullara girsin sehâbdan-Bâki

âteş-i hevl: Korku ateşi.
Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten
Namık Kemal

âteş-i hicrân: Ayrılık ateşi.
Şöyle sûzân olmuşum aşkında kim yanmak değil
Tâb verdim sûz-ı dilden âteş-i hicrâna ben
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

âteş-i hûn-i hamiyyet: Millî onur kanının ateşi.
Civân-merdân-ı milletle hazer gavgâdan ey bî-dâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-i hamiyyetten
Namık Kemal

âteş-i hüsn: Güzellik ateşi.
Zülf-i pür-çînin var iken müşg-i hôş-bû isteyü
Key katı dîvânedir her kim ki meyl-i çîn eder
Cem Sultan (key: çok)

âteş-i ışk: Aşk ateşi.
İç mey-i nâb ki bağrından eder cümle kebâb
Âteş-i ışk ile uşşâk-ı ciğer-hâr sana-Fuzûlî

âteş-i ıztırâb: Istırap ateşi.
Düşüp âteş-i ıztırâba yine
Vedâ eyledik hurd u hâba yine
Keçecizade İzzet Molla

âteş-i İbrâhîm: Hz.İbrahim'in ateşi.
Olsak ne aceb tâlib-i gül-zâr-ı visâl
Biz sûhte-i âteş-i İbrâhîm'iz-Nâbi

âteş-i İrân: İran ateşi.
Kisrâ'nın oldu tâkı zuhûrunla hâk-sâr
Sönmüştü ol dem âteş-i İrân efendimiz
Faruk K. Timurtaş

âteş-i la'l: Dudak ateşi.
Sun lebin yoksa yakar âteş-i la'lin cânı
Mey-i kübrâ-durur ey dost biraz âb gerek
Necâtî Bey

âteş-i Mevlâ: Mevlâ'nın ateşi.
Âteş-i Mevlâ'da yanmış nây-ı Mevlânâ idi
Mesnevî'nin cevherinden damlayan ma'nâ idi-Seferî

âteş-i mihr: Güneş'in ateşi.
Nâgeh âsâr-ı Temmuz bağı âteş-gâh ede
Nâgeh ede dûzah-âsâ âteş-i mihr iltihâb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

âteş-i Nemrûd: Nemrut'un ateşi.
Aks-i ruhsârınla mir'ât-ı Sikender dediler
Ben Halîl'im âteş-i Nemrûd derdim bâdeye
Şeyhülislâm Yahyâ

Kızıl güller yaratsın câm-ı gül-gûn nâr-ı hasretten
Bu cûşiş âteş-i Nemrûd'u gül-zâr etti sansınlar
Yahya Kemal

âteş-i pinhân: Gizli ateş.
Kılma hâkister-i erbâb-ı vefâyı ber-bâd
Sakın ey şûh-ı cihân âteş-i pinhânından-Fâizî

âteş-i rahşân: Parlak ateş.
Tab'-ı vakka:dan eger âteş-i rahşân görse
Kızara ahker-i sûzân nitekim dâne-i nâr-Bâki

âteş-i ruhsâr: Yanak ateşi.
Tarf-ı bürka' götürüp arz-ı cemâl eylerse
Şehri nûr ede gibi âteş-i ruhsâr yine
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)

âteş-i seyyâle: Su gibi akıp giden ateş. mec. şarap.
Meh bile zucretle âğûşunda ağlar hâlenin
Gönlüme te'sîri olmaz âteş-i seyyâlenin
Recâizâde Ekrem
Kavurmuş âteş-i seyyâl-i girye-i dîde seni
Döküp zemân zemân ecfân-ı hûn-çekânından
Uzak ufuklara bir iştiyâk-ı pür-helecân
Okur neşîde-i derd her mersiyede seni-Tevfik Fikret

âteş-i sûzân: Yakıcı ateş.
Tahammül mülkünü yıktın Hülâgû Han mısın kâfir
Amân dünyâyı yaktın âteş-i sûzân mısın kâfir
Nedîm
Olmakta derûnunda hevâ âteş-i sûzân
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde-Nedîm

Gönlümün sen âteş-i sûzânı ol gel bir kere
Cennetin bitmez tükenmez ânı ol gel bir kere
Gözlerim görmez inan senden güzel bir yâri hiç
Lutfedip şol ravzanın yârânı ol gel bir kere
Şeref Yılmaz

âteş-i sûzân-ı firâk: Ayrılığın yakıcı ateşi.
Sîne-çâk etdi beni âteş-i sûzân-ı firâk
Elime girmeye mi haşrde dâmân-ı firâk-Rızâyî

âteş-i şevk: Arzu, istek ateşi.
Kül olmış âteş-i şevkında bülbül kebk-i kûh-sârî
Edinmiş sâyebân bir hârı seng-i hârâ yasdanmış
Hayâlî Bey

âteş-i şirk: Ortak koşma ateşi.
Âteş-i şirke düşüp olma mu'azzeb ey hasûd
Hakk'ı birle Hak'dan artık yok-durur hergiz vücûd-Gaybî

âteş-i şu'le-i şemşîr-i cihân-tâb: Cihanı aydınlatan kılıcın parlak ateşi.
Âteş-i şu'le-i şemşîr-i cihân-tâbından
Küfr ü ilhâd kütüb-hânesin etti sûzân-Bâki

âteş-i takdîr: Takdir ateşi.
Sûy-ı Hak'tan gelicek âteş-i takdîr sana
Sidre ola mı ki hîç penbe-i tedbîr sana
Enderunlu Fâzıl

âteş-i tecellâ: Allah'ın lütfuna ulaşma ateşi.
Görünür kemîne cür'a o kadehde mihr-i eflâk
Bana her şu'â'-i mevci olur âteş-i tecellâ-Esrar Dede

âteş-i teb: Sıtma ateşi.
Nefes-i serdîni gûş ettim imâm-ı şehrin
Getir ol bâdeyi çün âteş-i teb geldi bana-Esrar Dede

âteş-i Temmûz: Temmuz sıcaklığı.
Yine mihr-i pür âteş-i Temmûz
Olarak muttasıl şerâre-figen-Tevfik Fikret

âteş-i ter: Kırmızı şarap.
Terketme âteş-i teri ey rind-i bî-haber
Yakmıştır âl ile o nice hânümânları-Muallim Nâci

âteş-i Tûr: Tur dağının ateşi.
Olurdu vâdî-i Eymen gül-istân-ı Halîlullah
Alevlendirse ger âh-ı derûnum âteş-i Tûr'u-Nef'î

âteş-i vicdân: Vicdan ateşi.
Benim sirişkimi mahveylediyse âteş-i vicdân
Bulutlarında senin yok mudur leâlî-i bârân
Kemalzade Ekrem

* **âteş-âsâ:** Ateş gibi.
Âteş-âsâ olma ser-keş kıl tevâzu' âb-veş
Âhir ey gâfil yerin elbette zîr-i hâktir-Muallim Naci

* **âteş-bâr:** 1. Ateş yağdırıcı. 2. Tesir edici. 3. Harekete geçirici.
Kaleler olduğu dem âteş-bâr
Durmayıp kaynadı fevvâre-i nâr-Nâbi

Gülleri pejmürde eylersin yazıktır bülbüle
Varma bağa âh-ı âteş-bâr ile nevrûzda
Recaizade Ekrem

** **âteş-bâzân:** Ateş ile oynayanlar, hokkabazlar.
Yine ol gecede âteş-bâzân
Ettiler sûr-gehi şu'le-sitân-Nâbi

* **âteş-bâzî:** Ateşbâzlık, ateşle oynayan; eski savaşlarda yapılan harp malzemesi yeri.
Âteş-bâzî edersem evlâ
Bezm-i aşka nedîmim-Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âteş-dân:** Ateş yakılan yer, ocak, mangal.
Yazsalar ravzasının nâmını âteş-dâna
Zîr-i âteşte olur bir çemen-i sebz-remâd-Nâbi

* **âteş-dem, âteşîn-dem:** Sözü veya sesi tesirli ve tahrik edici olan.

âteş-dem-i nazm: Şiirin tesirli sesi.

Ben ol âteş-dem-i nazmım ki olur hussâdın
Hirmen-i nâtıkası berk-i hayâlimle harîk

Nazîm (Yahyâ...)

* **âteş-fâm:** Ateş renkli, kırmızı.

Bir zamanda cereyân etse mi âteş-fâm

Muallim Nâci

Tâ ki seyretsin felek ol şûh çözmüş kâkülü
Bir elinde câm-ı âteş-fâma kalbetmiş gülü

Yahya Kemal

* **âteş-fürûz, âteş-efrûz:** 1.Ateş yakan, ateş tutuşturucu. 2. Kav, kibrit gibi ateş yakacak âletler.

Eylemiş şem'-i cemâlin âteş-efrûz-i hayâ
Ârız-ı pür-tâbın âb-ı şu'le-âmiz eyleyen

Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âteş-gâh:** Ateşperestlerin ibadet yeri.

Nâgeh âsâr-ı Temmuz bağı âteş-gâh ede
Nâgeh ede dûzah-âsâ âteş-i mihr iltihâb

Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âteş-gede, âteş-kede:** Ateşperestlerin ibadet yeri.

Gördü ki pertâb-ı semender-sıfat
Hemser-i âteş-kede-i Sûmnât-Nâbi

Düşse kem-ter şerer şu'le-i berk-ı gazabı
Bâğ-ı firdevs olur âteş-kede-i dâr-ı sa'îr

Üsküdarlı Hakkı Bey

* **âteş-gûn:** Ateş gibi kırmızı.

Ne iktizâ eder elmas u la'l-i âteş-gûn
Vuralım âteşe kâlâ-yı gam-ı devrânı
Yine nûş eyleyelim bâde-i âteş-gûnu-Nâbi

* **âteş-hâne:** Ateşperestlerin ibadet yeri.

Kâbe âteş-hâne olmuş der gören vicdânımı

Muallim Nâci

* **âteş-hırâm:** Sürat ve hararetle yürüyen kimse.

Şu'le-i serv-âsâ çıkar hâlimden ol yerlerde kim
Pâymâl-i tevsen-i âteş-hırâm ettin beni-Nedîm

* **âteş-nâk:** Ateşli, yakıcı.

Biz senin sûziş-i aşkın ile âteş-nâkiz
Yanmışız na'l olup âlâyiş-i gamdan pâkiz

Sultan İbrahim (Deli)

Her yolu bir dâg-ı âteş-nâk olur mâhîlerin
Ger semûm-ı kahrî olsa rûy-ı deryâya revân-Nef'î

Eşkimin her mevc tûfân-ı bârı bir deryâ-yı aşk
Sînemin her dâg-ı âteş-nâki bir kûh-sâr-ı feyz

Leskofçalı Ârif

* **âteş-nihâd:** Ateş tabiatli, ateş mizaçlı. mec. kızgın, gazûp.

Donup kaldım anda gelip incimâd
Tutuştu o gül nahl-i âteş-nihâd

Keçecizade İzzet Molla

* **âteş-nümâ:** Ateş gösteren.

Dilde dâg dag-ı hasret sûz-âşinâdır hep
Bu gül-şen-gâh-ı aşkın gülleri âteş-nümâdır hep

Haşmet

* **âteş-pâre:** 1.Ateş parçası, kıvılcım. 2. mec. Kararsız, tek durmaz.

Bir âteş-pâre er vardır cihânda ışktır adı
Gam u derd ü belâlar ıssıdır gönlüm ocağıdır

Zâtî (ıssı: sahibi)

Şimdi hâkisterle örtülmüş bir âteş-pâreyim

Muallim Nâci

* **âteş-pâş:** Ateş saçan.

Yine verdi fişek-i âteşpâş
Dil-i çarh-ı sitem-endûza hırâş-Nâbi

* **âteş-perest:** Ateşe tapıcı, tapan.

Âteş âteş-pereste rahmetmez-Muallim Nâci

* **âteş-perestî:** Ateşe tapma, ateş perestlik.

Cihân âteş-perestî-i pertev-i ikbâl ü devlettir

Ziya Paşa

* **âteş-reng:** Ateş renginde, kızıl.

Rezm hengâmında görmüş tîg-i âteş-rengini
Benzi sararmış dahi ol korkudan titrer Güneş

Hayâlî Bey

* **âteş-sühan:** 1. Sözü tesirli.2. Hatır kıracak yolda söz söyleyen.

Olma âlemde sakın âteş-sühan-Lâ

* **âteş-tâb:** Ateş gibi sıcak, hararetli; ışıklı, ziyalı.
Urup bir na'ra-i cân-sûz "yâ Hak" mâsivâyı yak
Nedir te'sîr-i âteş-tâb-ı berk-ı âhı görsünler.
Sırrı Paşa (Giritli ...)
Nice Mansûr olmaz ol şâh-ı müeyyed kim çeke
Hasm-ı dîn-i Ahmed'e şemşîr-i âteş-tâb-ı kîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **âteş-ter:** 1.Kırmızı şarap. 2. La'l, yakut.
Terketme âteş-teri ey rind-i bî-haber
Yakmıştır âl ile o nice hânümânları-Muallim Nâci

* **âteş-zâr:** Ateşi çok olan yer, çok yakıcı yer.
Harîm-i Tûr-ı tecellâyı sandı âteş-zâr-Lâ

* **âteş-zebân:** Ateş dilli. mec. keskin ve tesirli söz söyleyen.
Rütbe-i iclâlini varsın kıyâs etsin felek
Kim kulundur ben gibi bir şâir-i âteş-zebân
Ziya Paşa

* **âteş-zede:** Yakılmış, ateşe uğramış.
Ettim yine ben âh-ı bîbâk
Âteş-zede dûdmân-ı eflâk-Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âteş-zen:** Yakıcı, yakan.
Ey aşk belâ-yı cânım oldun
Âteş-zen-i dûdmânım oldun-Muallim Nâci.

Pertev-i nûr-ı cemâlin olalı berk-efken
Dâmen-i mahşere dek olmadadır âteş-zen
Yenişehirli Avni

* **âteşîn:** 1.Kızgın ateşli ve kırmızı, ahmer olan. 2. Canlı, ateşli.
Gerer beyaz kuğular nâzenîn boyunlarını
Füsûn-ı nevm ile görmez bu âteşîn ravza
Yahya Kemal

İki kan çanağı idi gözleri
Yakardı beni âteşîn sözleri-Keçecizade İzzet Molla

* **âteşîn-izâr:** Ateşli yanak.
Zülf-i siyâhı Hindî-i âteş-peresttir
Kim cây-gâhı secde-geh-i âteşîn-izâr-Rızâyî

* **âteşîn-dem:** Sözü ve sesi yanık ve dokunaklı olan. bk. âteş-dem.
Almış mı nefes bir âteşîn-dem-Muallim Nâci

atf, atıf: (عطف) Ar. 1.Çevirmek, döndürmek. 2. Meyil etmek. 3. Dokunma, temas etme. 4. gr. Bağlaç. **c.a'tâf.**
Mâziye atf edip nazar-ı infiâlini-Tevfik Fikret

atf-ı hayâl: Hayale çevirme, hayal bağlantısı.
Şâir bütün bu şeylere atf-ı hayâl ile
Eyler vürûd-ı refref-i ilhâma intizâr-Tevfik Fikret

atf-ı hitâb: Sözü bağlama; sözü çevirme.
"Len terânî"yle edip sonra yine atf-ı hitâb
Eyledin âşıkı bin nâz ile zâr u bî-tâb-Esrar Dede

atf-ı merhabâ: Merhabaya çevirme.
Haşr olur âhir ser-i râhında ammâ neyleyim
Kûşe-i çeşmiyle atf-ı merhabâ mümkin değil
Esrar Dede

* **atûf:** Birisine sevgisi olan.
Hem münâdî vü nidâyım hem atûfum hem raûf
Hem kulum hem kulların Rezzâk'ı vü gayyûruyum
Nesîmî

Ey kerîm ü ey rahîm ü ey alîm ü ey atûf
Kullara dâim işin ihsândır yâ Rabbenâ
Murâdî (Sultan III. Murat)

ather: (اطهر) Ar. Tahâret'ten; çok tâhir, pâk ve temiz olan.
Câme-i gül-gûnı onun ather idi-Lâ

âtıfe, âtıfet: (عاطفت) Ar. 1.Karşılık beklemeden birine lûtf ve kerem ile bakma, esirgeme, merhamet, şefkat. 2. İki kelime veya ibareyi birbirine bağlayan harf veya kelime. **c. avâtıf.**
Germ olup tâb-ı havâdîsten eyâ evc-i kerem
Sâye-i âtıfetin üstüne bir hayme yeter-Nâbi

Kim âşığa böyle hürmet eyler?
Allah! Nedir bu âtıfetler-Muallim Nâci

Devâ-yı âtıfet erdi âhar Eyyûb'e
Ferâiş-i hicre kalmış idi bunca yıl bîmâr-Ziya Paşa

âtıfet-i feyz: Feyizli merhamet.
Vâye-dâr olsa eğer âtıfet-i feyzinden
Olur ârâyiş-i seccâde cebîn-i ilhâd-Nâbi

* **âtıfet-kâr:** Esirgeyip koruyan, gözetici.
Âtıfet-kâra aceb âyînedir benim bahtım
Şâhid-i ümmîdi benden rûy-gerdân gösterir
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **âtıfet-meâb:** Şefkatin barındığı yer.
Garîb ü âciz ü dil-rîş ü derd-mendânın
Melâzı bâr-geh-i âtıfet-meâbı idi-Ziya Paşa

** **avâtıf:** Âtıfet'ler, karşılık beklemeden gösterilen iyilikseverlikler.

avâtıf-ı amîm: Yaygın iyilikler.
Kim feyz-i avâtıf-ı amîmin
Şâd eyleye gönlün ehl-i bîmin-Fuzûlî

avâtıf-ı küremâ: Cömertlerin iyilikseverlikleri.
Demen o hâtem-i nâza recâ ne lâzımdır
Avâtıf-ı küremâya bahâne lâzımdır-Seyyit Vehbî

âtî: (آتی) Ar. 1.Gelecek. olan,sonra meydana gelen. 2. Gelecek zaman, istikbâl. 3. Önde, aşağıda.
Harâbîsin harâbâtî değilsin
Gözün mâzîdedir, âtî değilsin-Ziya Gökalp

Ne harâbîyim ne harâbâtî
Kökü mâzide olan âtîyim-Yahya Kemal

Sarsılmayan îmânıma mev'ûd olan âtî
Canlandırır elbette bu enka:z-ı hayâtı
Süleyman Nazif

Peyinde gavr-ı leylâ-leyl-i mâzî, pîşgâhında
Lika:-yı subh-ı nûr-â-nûr-ı âtî müncelî, meftûh
Kemalzade Ekrem Bey

Mâzî cadı hâlinde yaşar öldürülürse
Âtî kararır altına mâzî gömülürse
Midhat Cemal Kuntay

âtî-i müştekî: Şikâyet edecek olan gelecek.
Her şey vedîadır sana, ey genç, unutma ki,
Senden de bir hisâb arar âtî-i müştekî-Tevfik Fikret

âtıl, âtıla: (عاطل) bk. atâlet.

atîk, atîka: (عتيق) Ar. Itk'tan; 1.Köle olmayıp hür olan. 2. Güzel genç kız. 3. Asîl. 4. Hz. Ebûbekir'in lâkabı.

Beytü'l-atîk, Beyt-i atîk: Kâbe-i Muazzama.
Bâ-husûs ol reh-i tahkîka refîk
Zıll-ı Hakk-ı Hazret-i Sıddîk-i atîk-Hakanî

Sâir hüsn-i atîkanın hep
Ma'kûlâtı olur müretteb-Ziya Paşa

atiyye: (عطيّه) bk. atâ.

atlas: (اطلس) Ar. Bir çeşit ipek kumaş, kıymetli kumaş.
Kimi gam-nâk bu halkın kimi ayyâş nedir
Kiminin bâlişi atlas kiminin taş nedir
Bağdatlı Rûhî

Gerçi atlas perdeler içre şeh-i gül-nâzda
Dinletir bülbül de feryâdın bülend-âvâzı var
Rızâyî

Bu kühen dâr-ı şifânın nazar-ı dânâya
Çarh-ı atlas dediğin köhne firâşı görünür-Nailî

atlas-ı çerh: Feleğin atlası.
Sen ol kim dûş-ı isti'dâdın ile lâyık-ı hil'at
Sana hayyât-ı gerdûn atlas-ı çerhı libâs eyler
Şehid Ali Paşa

atlas-ı gerdûn: Feleğin atlası.
Kubbe-i iclâli üzre atlas-ı gerdûn mudur
Ya zemîni gök müzerkeş-târ bir dîbâ mıdır
Yenişehirli Avni

atlas-ı şâhî: Şaha yakışan atlas.
Gel, geç libâs-ı atlas-ı şâhîden ey gönül
Cûy-i fenâya, halk, çü uryân gelir geçer
Beyânî (Cârullahzâde Mustafa ...)

atlas ü dîbâ: İpekli kumaş ve atlas.
Gerek seng-i siyâh olsun gerekse atlas ü dîbâ
Garaz bir bâliş-i râhat bulunmaktır ser altında
Hasan Çelebi (Kınalızâde....)

Hayâlî fakr şâlını çekenler cism-i uryâna
Onunla fahr ederler atlas ü dîbâyı bilmezler
Hayâlî Bey

atse: (عطسه) Ar. Tek aksırık.
Çarh etti dimâğını muattar
Berk eyledi atseyi mükerrer-Şeyh Galip

atş: (عطش) Ar. Susuzluk, susama.
Kemâl-i lûtf ile leb-i teşne-gâne rûz-ı atş
Cenâb-ı sâkî-i kevser sunar piyâle-i mey-Lâ

Def'-i hâcet belki mümkündü atşdan, zâbıta
Tahta perde çekmese Almanya şadurvâne
Tâhirü'l-Mevlevî

* **atşân, atşâne:** Susamış, susayan. **c. ıtâş.**
Şem'ine pervâneyem koy yanayım ben yâ Resûl
Feyzine atşâneyem sun kanayım yâ Resûl
Necîb (Sultan III. Ahmet)
Eyledim tebşîr atşâna Ziyâ târihini
Oldu câri gel Gümüşsuyu'ndan iç Âb-ı Hayât
Ziya Paşa
Lebinin yâdı ile içse eğer bir atşân
Âb-ı Kevser gibi cân-perver olur mâ'-i semûm
Yenişehirli Avni
** **ıtâş:** Atşân'lar, susamışlar.
Felektir ol felek-i bî-emân ki çeşmine
Gelen ıtâşı eder hûn-ı dil-i ebed irvâ-Ziya Paşa
atşân, atşâne: (عطشان) bk. atş.
attâr: (عطّار) Ar. Itr'dan; 1.Itriyyât ve bahariyyât satanlar.2. Her türlü hurda eşya satan dükkancı (aktar). 3. Feridun-ı Attar (büyük meşhur mutasavvıf)
Mestiz ol câm-ı fenâdan ki kenârınki hat
Nâilî nice Senâyî nice Attâr okutur-Nâilî

Mantıku't-Tayr okutur bülbül çemende etfâline
Şerh eder her faslın onun nitekim Attâr gül
Hayâlî Bey
Gâze-i attâr ile gelmez acûze intizâm-Ziya Paşa
attâr-ı gül-zâr: Gülzar'ın attarı.
Gül-âb-ı ma'rifet bûyu dolup bâzâr-ı uşşâka
Kaçan kim ışk dükkânın aça attâr-ı gül-zârın
Hamdullah Hamdi
attâr-ı sabâ: Sabah rüzgârının getirdiği güzel kokular.
Açtı anber hokkasın sahrâda attâr-ı sabâ
Düzdü rengin câmesin bostanda beyyâz-ı zemân
Ahmet Paşa
atûf: (عطوف) bk. atf.
atvel: (اطول) Ar. Tavîl'den; çok uzun olan.
atvel-i eyyâm: Günlerin uzunluğu, uzun günler. atvel-i leyâl= şeb-i yeldâ: yılın en uzun gecesi (22, 23 Aralık).
Ömr-i atvelle muammer olsan
Adl ü dâdunla kerem-ger Dârâ-Şerîf

avâid: (عوائد) Ar. 1.Âide'ler, âidât, gelen mal ve paralar. 2. Bahşişler. bk. âide.
Alınır şimdi avâid yerine vaz'-ı girân
Verilir şimdi hedâyâya bedel sâde selâm-Nâbi
avâid-i himem: Gayret kazançları.
Kalem-rev-i keremi vüs'atiyle pehn-i felek
Avâid-i himemi şâmil-i gürûh-ı beşer-Cinânî
avâik, avâyık: (عوائق) Ar. Âika'nın çokluğu, müşkiller, zor işler, engeller.
Ne erbâb-ı saâdet gibi aczim var avâiktan
Ne erbâb-ı ticâret gibi fakrımdan melâlim var
Cinânî
avâkıb: (عواقب) bk. âkıbet.
avâlim: (عوالم) bk. âlem.
avâm: (عوام) bk. âmm.
avâmil: (عوامل) bk. âmil.
avân: (اوان) Ar. Vakit, zaman.
Âlem-i Lâhût'daki eltâfının tahmîdine
Vakf-ı avân etmede ümmetlerinin her biri
Âdile Sultan
avân: (عوان) Ar. Avn'den; yardımcı, muâvenet edici.
Fransız, İngiliz de Moskovun olmuştu avânı
Ziya Paşa
âvâre: (آواره) Far. Başı boş, işsiz, boş gezen, şaşkın, serseri
Ne_idem elim ermez yâre bulunmaz derdime çâre
Oldum ilimden âvâre beni bunda eğler misin
Yunus Emre
Hâk-i pâyine yettim der ömürlerdir muttasıl
Başını taştan taşa urup gezer âvâre su-Fuzûlî

Dil derd-i yâre düşdü bir çâre var mı yâ Rab
Bir ben gibi cihânda âvâre var mı yâ Rab
Sultan III. Murâd
Ser-i kûyunda bir dem sensiz ârâm etmeyen gönlüm
Garîb illerde şimdi derd ile âvâredir cânâ-Nahîfî
âvâre-i beşâret-i feth-i hucest-fâl: Uğurlu fetih sevincinin başıboşluğu.
Tutsun cihânı bang-ı nefîr-i guzâttan
Âvâre-i beşâret-i feth-i huceste-fâl-Veysî

âvâre-i deşt-i ibtilâ: Çöl düşkünün başıboşluğu.
Çoktan beri dil misâl-i sayyâd
Âvâre-i deşt-i ibtilâdır-Muallim Naci

âvâre-i hüsn: Güzelliğin verdiği serbestlik.
Esîrin bir beni sanma cihân âvâre-i hüsnün
Pesendîde-i âlem civân-ı dil-pesendimsin
Necîb (Sultan III. Ahmet)

âvâre-i kûy: Köy rahatlığı.
Sûziş-i aşka giriftâr olmayan dil dil midir
Olmayan âvâre-i kûy-ı cünûn âkıl mıdır-Nâbi

âvâre-i melâmet: Ayıplanma rahatlığı (Utanmazlık).
Kimsenin ser-mâye-i ârâmı gâret olmasın
Kimseler âvâre-i melâmet olmasın-Nef'î

âvâre-i pîrâhen-i fânûs: Fanus kılıfının serbestliği.
Dil şem'-i ruh-ı dil-bere pervânedir ammâ
Âvâre-i pîrâhen-i fânûs değildir-Nailî

âvâre-i tâli': Talih serbestliği.
Ağlar beriden bir sürü âvâre-i tâli'
Nân-pâre için eyleyerek ırzını zâyi'-Mehmet Âkif

* **âvâre-gî:** Serserilir, boş gezicilik, başı boşluk, âvarelik.
Cümleden âsûde-terdir san'at-ı âvâre-gî
Çâr-sûy-ı âlemin ettim tefahhus pîresin-Nâbi

âvâre-gî-i aşk: Aşkın âvâreliği.
Âvâregî-i aşk ile âlemde Fehîmâ
Mahsûd-ı safâ-pîşe-i erbâb-ı sükûnuz.
Fehîm-i Kadîm

* **âvâre-reviş:** Başı boş dolaşan.
Dağıtır kendini bir âh ile zülfünde gönül
Rind-i âvâre-reviş fikr-i tecemmül mü arar-Nâilî

* **âvâre-ser:** Başıboş, serseri, boş gezen.
Döner âvâre-ser tehzîz-i bâd-ı pür-tehevvürle
Tevfik Fikret

avârız: (عوارض) bk. ârıza.

avârif: (عوارف) bk. ârif.

a'vân: (اعوان) bk. avn.

avâsıf: (عواصف) Ar. Âsıfa'lar; fırtınalar, sert ve şiddetli esen rüzgârlar.
Zilzâl ü avâsıftan emân ise murâdın
Bünyân-ı felek-sâ-yı tevekkülde mekîn ol-Nâbi

avâtıf: (عواطف) bk. âtıfet.

av'av, av'ave: (عوعوه) Ar. 1.Havlama, havlayış. 2. Edebsizce bağırıp çağırma.
Darb-ı şiddet ile basdıkça kalemle kalayı
A'aveyle kaçışırlardı misâl-i Kıtmîr-Eşref

av'av-ı düşmen: Düşmanın havlaması.
Av'av-ı düşmeni duymaz cemel-i tab'ı Saîd
Dinlemiştir bu cihânda nice bin gümgüm-i kûs
Saîd-i Âmidî

âvâz: (آواز) Far. 1. Ses, sedâ. 2. Şöhret ve meşhur olma.
Nâleden doldu ceres âvâz ile mülk-i vücûd
Rıhlet-i kûy-ı ademdir ona mahmil dostum-Behiştî

Hem safvet-i rûh olan o âvâz
Oldukça harîm-i cânda dem-sâz-Mehmet Akif

Ey savt-ı kilâb, ey şeref-i nutk ile mümtâz
İnsânda şu nân-körlüğe tel'în eden âvâz
Tevfik Fikret

âvâz-ı âh u vâh: Ah vah sesi.
Ne bir ziyâ-yı hidâyet ne bir ümîd-i necât
Cehennemî idi âvâz-ı âh u vâh-ı memât
Kemalzade Ekrem Bey

âvâz-ı bülbül: Bülbül sesi.
Beni hem-şu'le-i âvâz-ı bülbül eyleyen Râğıb
Sükût-ı cân-güdâz ile ol gonca-femdir hep
Koca Râgıp Paşa

âvâz-ı cenân: Kalbin sesi.
Öyle yükseldi semâvâta ki âvâz-ı cenân
Dinliyor nağme-i eşvâkımızı kalb-i cihân
Kemalzade Ekrem Bey

âvâz-ı cû: Irmağın sesi.
Zîb-i gûş etmeye âvâz-ı cûsun
Bâb-ı erbâb-ı kerem halka-veş açmış gûşun-Nâbi

âvâz-ı dühül: Davul sesi.
Bağlama tantana-i tabla gönül
Dûrdan hôş gelir âvâz-ı dühül-Nâbi

âvâz-ı efgân: İnleme sesi.
Berk-ı ra'd-ı âvâz-ı efgânımla inler kûhsâr
Hüzn-i rûy-ı kehribâ rengimle ağlar za'ferân
Üsküdarlı Hakkı Bey

âvâz-ı horoz: Horoz sesi.
Suhân-ı bî-hûdeden hôş gelir âvâz-ı horoz
Bâri ma'nâsını bilmezse de hengâmı bilir-Nâbi

âvâz-ı Hû: Allah sesi.
Zikr-i hamdindir ki her milletten oldu âşikâr
Kâ'be'den âvâz-ı Hû büt-hâneden bâng-ı ceres-Âhî

âvâz-ı istihsân: Beğenme sesi.
Bir şehîd-i dem-hurûşânım ki gûş-i cânıma
Rûh-ı Yahyâ'dan gelir âvâz-ı istihsân henüz
Muallim Naci

âvâz-ı istîmân: Aman dileme sesi.
Tîğ-ı dehşet-güsterim destimde parlar parlamaz
Karşıdan âvâz-ı istîmân olur yer yer bülend
Muallim Naci

âvâz-ı istimdâd: İmdat sesi.
Kimseler de gelmiyor âvâz-ı istimdâdıma
Kendi gönlüm rahm eder ancak yine feryâdıma
Kemalzade Ekrem Bey

âvâz-ı medâyih: Övülmeye değer olanların sesi.
Mûnis, açılan her leb ü âgûşa koşarsın
Baksan, o dudaklardaki âvâz-ı medâyih
Hep kendi sesindir-Tevfik Fikret

âvâz-ı nâle: İnleme sesi.
Aşktır âvâz-ı nâlem böyle pür-sûz eyleyen
Neşve-i sahbâ verir meclisde bâng-ı sâza şevk-Rızâyî

âvâz-ı ra'd ü sâika: Gök gürültüsünün ve yıldırımın sesi.
Evc-i hevâda sît-i çek-â-çâk-ı tîgden
Âvâz-ı ra'd ü sâika reh-güm-künân olur-Nef'î

âvâz-ı tanîn: tınlama sesi.
Tehî-mağzân gibi erbâb-ı dil sâhib-enîn olmaz
Iyandır kâse-i pür meyde âvâz-ı tanîn olmaz
Ârif (Mütercim Mîr Süleyman...)

âvâz-ı zebân: Dil sesi.
Tegâfül eyledi gittikçe âh-ı bî-hicâbımdan
Eser hep hâb-ı nâz olmakta âvâz-ı zebânımdan
Rızâyî

* hem-**âvâz:** Aynı seste.
Şevk-i ruhsârın ile nâleler etsem pür-sûz
Olamaz bülbül-i şûrîde hem-âvâz bana
Koca Râgıp Paşa

* **âvâze:** 1.Yüksek ses, şiddetli seda.. 2. Şöhret, ün.
Yunus Emre'min bu sözü câna doldu âvâzesi
Kördür münkirlerin gözü ben nicesi göstereyim
Yunus Emre
Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hôş-sadâ imiş-Bâki
Hem sînesi pür-dâg hem âvâzesi muhrik
Neyden bilinir sûz-i muhabbet neye derler-Lâ

âvâze-i Ahmed: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in şöhreti.
Doldu âvâze-i Ahmed'le cihân
Eyledi aşk-ı İlâhî galeyân-Hakanî

âvâze-i bâng-ı sürûr: Sevinç sesinin gürültüsü.
Dehri etti cây-ı raks âvâze-i bâng-ı sürûr
Çerhi kıldı pür-tanîn âvâze-i çeng-i garâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

âvâze-i beşâret-i feth: Fetih müjdesinin sesi.
Tuttun cihânı bâng-ı nefîr-i guzâttan
Âvâze-i beşâret-i fethi hüceste-fâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

âvâze-i çeng-i garâm: Aşk çalgısının sesi.
Dehri etti cây-ı raks âvâze-i bâng-ı sürûr
Çerhi kıldı pür-tanîn âvâze-i çeng-i garâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

âvâze-i ceres: Çan sesi.
Hiç gelmiyor mu gûşuna âvâze-i ceres
Dağlarda bir maval okuyan nîm-perde ses
Kemalzade Ekrem Bey

âvâze-i feryât: Feryat gürültüsü.
Tûtî-i nâtıkama nisbet eyle bebgânın
Nağme-i nazmı hem âvâze-i feryâd zagan-Nedîm

âvâze-i ışk: Aşkın feryadı.
Nâlendendir ney kimi âvâze-i ışkım bülend
Nâle terkin kılmazam ney tek kesilsem bend bend
Fuzûlî

âvâze-i kulkul: Kul kul sesi.
Handesi âvâze-i kulkul, giryesi taktîr-i mey
Mâ-cerâ-yı meclise sâgar hem ağlar hem güler
Pertev Paşa

âvâze-i tehlîl: Tevhid sesi.
Rûh-ı vâlih nice âvâze-i tehlîl duyar
Tayrân-gâh-ı melâik yüce âlemlerden-İsmail Safa
avd: (عود) Ar. Geri gelme, dönme.
avd ü kufûl: Seferden, yolculuktan geri gelme.
Dahi etmeden sözde avd ü kufûl
Yine eski kapıdan eyler duhûl
Keçecizade İzzet Molla
* **avdet:** Geri dönme, avdet etme, dönüş.
Cennet ne cehennem ne gören yok a gönül
Bir avdet edip haber veren yok a gönül-Yahya Kemal

Mümkün olaydı avdet ederdim sabâvete
Ta'rîf-i lutfu bence o halâlin muhâldir
Muallim Naci
avdet-i sükûn: Sessizliğin geri dönüşü.
Söndü göllerde aks-i girye-veşi
Gecenin avdet-i sükûnuyle-Ahmet Hâşim
avdet: (عودت) bk. avd.
âveh: (آوَّخْ) Far. "eyvah, ah, vah, yazık" deme. bk. âvâh.
Bu bey' ü şirâdır etme âveh
Ver gonce ve al hezâr dûzah-Şeyh Galip
âveng: (آونك) Far. Asılı, aşağı sarkan şey, askı, hevenk:
Her ne dem kim rûyun üzre kâkülün âveng olur
Ebre şerminden girer hurşîd reng-â-reng olur
Leskofçalı Galip
a'ver: (اعور) Ar. 1. Bir gözlü, bir gözü kör olan. 2. Silahsız. 3. Misafirsiz olan.
Dîde-i a'veri tarh olmuş idi
Zûr-ı şâhid gibi cerh olmuş idi
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)
-âver: (آور) Far. "Getirici, taşıyan" anlamlarında birleşik sıfatlar yapar.
* bâr-**âver:** Meyveli.
Olur feyz-i tevâzu'la diraht-ı pest bâr-âver
Komuştur mîveden mahrûm servi ser-firâz olmak
Nâbi
* hat-**âver:** Sakalı belirmeğe başlamış.
Hat-âverler güzeşte hüsn ü ânın yâd eder gâhî
Misâl-i merdüm-i müflis zemân-ı devletin söyler
Sünbulzade Vehbi
* hüzn-**âver:** Hüzün taşıyan.
Gerçi fasl-ı bahâra düştü sefer
Reng-i rûyum hazân-ı hüzn-âver-Muallim Nâci
* in'ikâs-**âver:** Tersine dönen.
İn'ikâs-âver olur âyîne-i idbâra
Âkıbet nakş-i nigûn-sâr-ı umûr-ı ikbâl
Hersekli Ârif Hikmet
* nâm-**âver:** Nam taşıyan.
Selb edip aklı geçen nâm u nişân kaydından
Defter-i aşkda Mecnûn gibi nâm-âver olur-Neşâtî
* şeref-**âver:** Şeref getirici.
Şi're, şâirliğe el-hakk şeref-âverdin sen
Rind idin, merd-i sühan-dân-ı kalenderdin sen
Eşref
* **âverde:** Getiren, getirici.
Nâbî olur bütân-ı hat-âverde âşıka
Dil germ-ter evâhir-i fasl-ı bahârdan-Nâbi
* **âverde-i zebân:** Dile getiren.
Hadd-i kalem değil ki_ide âverde-i zebân
Unvân-ı câh kevkebe-i şân u şevketi-Nâbi
âvihte: (آويخته) Far. Asılmış, asılı, muallak.
Âvîhtelikten hazer et çâh-ı kenîfe
İstersen eğer kıymet ile nâfe-i çîn ol-Nâbi

Etti âvihte ol Hayy-i Kadîr
Tâk-ı çarha iki kandîl-i münîr-Nâbi

Eder âvîhte bin cân ile İzzet kendin
Görse çâh-ı zekan yârimi rûh-ı Bîjen
Keçecizade İzzet Molla
-âvîz, âvîze: (آويز) Far. Asılan, asılı bulunan, asılmış.
* **âvîze:** Asılı şamdan veya ziynetten meydana gelen şey.
Türbe-dârın gibi tâ fecre kadar bekletsem
Gündüzün fecr ile âvîzeni leb-rîz etsem
Mehmet Âkif
* âvîze-**gûş:** Küpe.
Pâkîze kelâmım ki der-bahr-i hayâlim
Âvîze-i gûş dil-i yârân-ı safâdır-Nef'î

* dil-**âvîz:** Gönül asıcı, alıcı.
Ay doğar gibi yolunda görinür ârız-ı yâr
Yel esip her kaçan ol zülf-i dil-âvîz açılır
İbn-i Kemal

avk: (عوق) Ar. Alıkoyma, durdurma, vazgeçirme. **c. a'vâk.**
Gam reh-zeni huzûrun râhından atsın avk
Mâ-tahtına nazar kıl ey dil gözetme mâ-fevk
Behiştî

avk u te'hîr: Alıkoyma ve durdurma.
Gelir diye gözüm yollarda kaldı yâr gelmez mi
Hisâlî bilmezem bâis ne oldu avk u te'hîre-Hisâlî

avn: (عون) Ar. 1.Yardım, muavenet.2. Yardımcı, mededkâr. **c. a'vân.**

avn-i Cenâb-ı Hak: Cenâb-ı Hakk'ın yardımı.
Avn-i Cenâb-ı Hakk ile düşmân olup hâr u zelîl
Feth ile şehin-şâhımız mesrûr ede Rabb-i mecîd
Nedîm

avn-i ezelî: Ezelden beri devam eden yardım.
Nâgehân cûşa gelip lücce-i avn-i ezelî
Eylemedi bendelerin tâ-be-kâv gurfe-i kâm-Nâbi

avn-i İlâhî: İlâhî yardım.
Mukdim insâna olur avn-i İlâhî rehber
İsmail Safâ

avn-i insâf: Acıma yardımı.
Avn-i insâfiyle mülk-i ma'delet bî-ihtilâl
Sadme-i kahriyle iklîm-i sitem pür-inkılâb-Nef'î

avn-i Hak: Hakk'ın yardımı.
Aşk bârını götürmezken zemîn ü âsumân
Avn-i Hak bir nâ-tüvâna onu âsân eyledi
Şeyhülislâm Yahyâ

avn-i hazret: Hazretin yardımı.
Savn-ı kudrettir muîn ü hem-demi
Avn-i hazrettir karîn ü mahremi-Ziya Paşa

avn-i Hudâ: Allah'ın yardımı.
Sipeh-i haşmetine avn-i Hudâ yâver olup
O şehin ettiği dem azm-i çemen-zâr gazâ
Nazîm (Yahyâ...)

avn-i millet: Millet yardımı.
Ehl-i dâniş, rükn-i devlet, illet-i mecd ü şeref
Mahz-ı bîş, avn-i millet, zühur-ı dîn, fahr-i kirâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

avn-i Rabbânî: Rabbani yardım.
Her ne emre iştigâl etsen saâdetle ola
Avn-i Rabbânî zahîr ü lûtf-ı Yezdânî muîn-Nef'î

avn-i Rahmân: Allah'ın yardımı.
Her ne denlü cürmüne hadd ü nihâyet yoğsa
Avniyâ kat' eyleme sen avn-i Rahmân'dan ümîd
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)

avn ü inâyet: İnayet ve yardım.
Meded Allah meded avn ü inâyet senden
Bu firâk âteşine doymağa tâkat senden-Bâki

avnu'l-lah: Allah'ın yardımı.
Nihâyet hatarât-ı tarîk me'mendir
Tevakkuf eyleme Avnî aleyke avnu'l-lah
Yenişehirli Avnî

** **a'vân:** Yardım edenler, yardakçılar.
Yezîd'in âline ensârına a'vânına dâim
Hemîşe sad hezârân la'net eyle cânına dâim-Behiştî

a'vân-ı Süleymâniyye: Süleymanın yardakçıları.
Alevî tuttu kamu millet-i Osmâniyye
Dîvler oldular a'vân-ı Süleymâniyye-Behiştî

avret: (عورت) Ar. 1. Örtülmesi gerekli bedenin a'zâları, açığı haram olan yerler.2. Kadın, zevce, nisâ, avrat. **c. avrât.**
Dünyâya bu telâşın nedir ey esîr-i nefs
Râhat bulur mu avret alan avret üstüne-Nâbi

Sen beni zen-pâre mi sandın ki bastın ey nefer
Komşudan sor kim bu avret kendi karımdır benim
Sürûrî

Bu dünye ki avrettir eyyâmı yalancı
Onun_için onu sevmedi şol gerçek erenler-Nazmî

Eşeği saldım çayıra otlaya karnın doyura
Gördüğün düşü hayıra yoranın da avradına
Rıza Tevfik Bölükbaşı

âvşin: (آوشن) Far. Kekik otu.
Gül gibi hurrem ü handân ola rû-yı bahtın
Sâgar-ı âvşin ola lâle-sıfat cevher-dâr-Bâki

avvâd,avvâde: (عوّاد) Ar. Udcu, ud çalan.
Şehin ol hâline avvâd dem-sâz
Münâsip bir gazel kıldı âgâz-Şeyhî

âyâ: (آیا) Far. "acaba?" anlamına tereddüt edatı:.
Âyâ ne gûne câme giyer subh-ı haşrde
Kâlâ-yı zühdü sûk-ı riyâda mezâd eden-Nâbi

Rehber-i cân edip aşkı diyerek kandadır âh
Mesken-i fahr-i cihân şehr-i Medîne âyâ
Âdile Sultan
Sen ne câmın mestîsin âyâ kimin hayrânısın
Kendin aldırdın gönül ne_oldun ne hâl olmuş sana
Nedîm
Fasl-ı gül geldi mi âyâ diye perîşân olarak
Bülbülü kûçede gördüm ki gül-istâne gelir-Nedîm
a'yâd: (اعیاد) Ar. Îd'lar (îd'ler), bayramlar.
Eğer nücûm-ı felek sa'd-i ekber olsa tamâm
Verilse hem dahi her rûza revnak-ı a'yâd-Nef'î
ayağ, eyağ: (اياغ) (T.> Far.)Türkçe'de kadeh anlamına gelen bu kelime Türkçe'den Farsça'ya geçmiştir. Tevriye sanatı yapmada ve Farsça kaideye göre tamlamalar yapmakta kullanılır..
Vardım ki yurdundan ayak götürmüş
Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı
Câmlar şikest olmuş meyler dökülmüş
Sâkiler meclisten çekmiş ayağı-Bayburtlu Zihni
ayağ-ı mâh-ı gerdûn: Dönen ayın ayağı.
Ayağ-ı mâh-ı gerdûne baş eğmem tâ sebû-âsâ
Perestişkâr-ı mihr-i sâgar-ı gerdânınım sâkî
Fehîm (Hoca Süleyman...).
ayâl: (عیال) bk. ıyâl.
a'yân: (اعیان) bk. ayn.
ayân, ıyân: (عیان) Ar. Açık, âşikâr, şüphesiz olan. bk. ıyân.
Zıdd-ı kâmil sanuban ayn-ı müsemmâyı ayân
Zann-ı fâsidte idim mazhar-ı esmâda iken
Esrar Dede
Gencine-i uşşâka ziyân eylemek olmaz
Ser vermek olur, sırrı ıyân eylemek olmaz
Ahmet Sârbân
Koyma beni böyle sen âvâre vü garîb
Kıl şâd et cemâlini ayân meded Allah-Âdile Sultan

ayâr, ıyâr: (عیار) Ar. 1. Altın, gümüş gibi madenlerin karışma derecesi. 2. Saadete yönelme.
Âteş-i aşka yananlar gıll ü gışştan pâk olur
Pûtede ka:l olmayınca sîm ü zer bulmaz ayâr
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Belâya merd olanlar sabr eder nâ-merd sabretmez
Tamâm olsa ayârı etmez altuna ziyân âteş
Hayâlî Bey
ayar-ı hüsn ü ân: Güzellik ölçüsü.
Var ise seng-i siyâhı kalb-i âşıktır mehek
Yoksa ol şûhun ayâr-ı hüsn ü ânın kim bilür-Nâilî
Derler bütün hadâik-i cennetle hem-ayâr
Dağlar bütün burûc-ı letâfetle hem-civâr
Kemalzade Ekrem Bey
âyât: (آیات) bk. ayet.
Ayaz: Ayaz ile Mahmut hikâyesinin kız kahramanı. Gazneli Mahmut bir gece içkili iken saçlarının kesilmesini istemiş ve kız da saçlarını kestirmiş. Sabahleyin uyandığında o hâlde görünce bir daha içki içmemeye tövbe etmiş.
Hâk-i Mahmûd sebzesinden sor
Bûy-ı zülf-i Ayâz gelmez mi-Ahmet Paşa

Kemend-i sayd-ı dil ü cân iken kesip zülfün
Yine kesilmedi zülf-i Ayaz'dan Mahmûd-Belîğ

Şâne-i zülf-i Ayas ancak yed-i Mahmûd olur
Kastamonulu Sâdi
ayb, ayıb: (عیب) Ar. 1.Bir nesnenin kadr ü itibarına halel verir olan husus.2. Utanılacak iş.
Cevre el sundı diye kesme dedim zülfün ucun
Dedi ayb eyleme ger kesseler ayyârın elin-Cem Sultan

Işk aybını bilirsen hüner ey zâhid-i gâfil
Hünerin aybtır ammâ dediğin ayb hünerdir-Fuzûlî

Aybdır âkıle şeytân beni aldattı demek
Kendi nefsimdir eden nefsimi ilka-yı fesâd-Nâbi
ayb-ı fukarâ: Fakirlerin aybı.
Ayb-ı fukarâ eder ale'l-fevr zuhûr
Mestûr kalır haylî zemân ayb-ı kibâr-Nâbi

ayb-ı kesân: Ayıplı kimseler.
Kendi aybından olur rûy-nümâ ayb-ı kesân
Olsa âyîne şikeste olur endâm şikest-Koca Râgıp Paşa

ayb-ı kibâr: Büyük ayıp.
Ayb-ı fukarâ eder ale'l-fevr zuhûr
Mestûr kalır haylî zemân ayb-ı kibâr-Nâbi

ayb-ı yekdiğer: Diğerin aybı.
Bütün halk-ı cihân câsûs-ı ayb-ı yekdiğerdir hep
Eder herkes, ne sırdır, şöhret-i râz-ı nihândan haz
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

* **ayb-âyîn:** Ayıp töreni.
Nedir ol çîn-i pîşânî o zuʿm-ı ayb-âyîn kim
Tahallüf etmeden matlab girândır vazʿ-ı remmâlin
Nâbi

* **ayb-bîn:** Kişinin ayıbını gören, kişiyi ayıplayan.
Hudâ settârdır, taʿnetme rinde, ayb-bîn olma
Şeyhülislâm Yahyâ

* **ayb-cû:** Kişinin aybını araştırıp soran.
Değil mi lûtf-ı Hakk'a karşı ayb ayb-cûluklar
Kemîne lokmayı bî-ithâm alır bulunur-Nâbi

* **ayb-pûş:** . Ayıp örten.
Geçmişizdir bâdeyi gizli kapaklı içmeden
Olmaz oldu bize ser-pûş-ı piyâle ayb-pûş-Rızâyî

-âyende: (آینده) Far. 1."Gelici, gelen" anlamlarında birleşik kelimeler yapar. 2. Gelen, gelici.
Gurûbtur geçen eyyâm ü şebtir âyende
Kemâl-i hîçe muka:rin zevâl-i hîç-â-hîç
Abdülhak Hâmit
O imâret rüknidür âyendeye huld-ı naîm
O saâdet dârı kim inʿâm-ı Hak'tır bî-add
Türk Firdevsîsi

* hôş-**âyende:** Hoş gelen.
Düşer bir böyle matbûʿu hôş-âyende gazel işte
Mübârek ola subh u şâmının encâm u âgâzı-Nefʿî

âyet: (آیت) Ar. 1.Kur'an-ı Kerîm'in birbirine bağlı cümle ve ibareleri. 2. Nişan, emare, alâmet. **c. âyât.**
Cân oldu hatt-ı laʿlin tefsîr içre âciz
Sırr-ı nihânı vardır bir müşkil âyet ancak
İbn-i Kemal
Telli sazdır bunun adı
Ne âyet dinler ne kadı-Dertli

âyet-i aşk: Aşk ayeti.
Zebân-ı hâl eder tağyîr ederse âyet-i aşkı
Ne gûş u hûş olur mahrem ne bir harfin hatâ söyler
Âdile Sultan

âyet-i ber-kenâr: Kenadaki ayet.
Hatt-ı laʿlünle ruhun devrinde hâlindir gören
Hatt-ı yâkût-ıla bir mushaftır âyet-i ber-kenâr
İbn-i Kemal

âyet-i büşrâ: Müjde ayeti.
Âleme âlem olalı muhtefî olan sana
Açtım ihsân eyledim kim âyet-i büşrâ budur-Gaybî

âyet-i Hudâ: Allah'ın ayeti..
Derd-i dile nüsha-i şifâsın
Âlemde bir âyet-i Hudâ'sın-Fuzûlî

âyet-i hüsn: Güzellik âyeti.
Ger şerhedersem âyet-i hüsnün kitâbını
Her bâb içinde faslına yüz bin fusûl ola-Nesimî

âyet-i nûr: Nur ayeti.
Misâl-i âyet-i nûr ol cemâl-i âlem-efrûzun
Hemân nûrun alâ-nûr olduğu gün gibi eclâdır
Seyyit Vehbî

âyet-i rahmet: Rahmet işareti.
Âyet-i rahmet lebindir kim verir cân lezzetin
Ölü dirilirse tan mı Âb-ı Hayvân vaktidir-Şeyhî

âyet-i ruh-ı nûr: Parlak yanağın işareti.
Âyet-i ruh-ı nûrun ol dem ki tertîl eylerim
Rûh-ı Dâvud'u menâkıb-hânı tebcîl eylerim
Ali Rûhî

âyet-i sihr ü beyân: Sihir ve beyan ayeti.
Vasf-ı hatında mısrâʿ-ı ber-ceste söylemek
Hârût-ı kilke âyet-i sihr ü beyân mıdır-Esrar Dede

âyet-i sunʿ: Sanat işareti.
Felekler âyet-i sunʿ ile hâmid
Zemîn seccâde-i âb üzre sâcid
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

âyet-i tevbîh: Azarlama ayeti.
Nasîhat etmeğe uşşâka ey yüzü mushaf
Müjen satırları olmuştur âyet-i tevbîh-Behiştî

âyet-i ulviyye-i tevhîd-i me'âl: Yüce tevhid anlamının ayeti.

Lemha-i vâhidede seyr eder ashâb-ı nazar
Nice bin âyet-i ulviyye-i tevhîd-i me'âl

Muallim Naci

âyet-i uzmâ: En büyük ayet.

Mesnevî-i ma'nevî-i Mevlevî midir, yâhûd
Âlem-i i'câzdan bir âyet-i uzmâ mıdır

Yenişehirli Avnî

** **âyât:** 1.Âyet'ler, Kur'an-ı Kerîm'in ibareleri. 2. İşaretler.

Neş'e-i şevk ile âyâtına tapmak dilerim
Anla var Hâlık'ıma gayri ne yapmak dilerim

Şinasi

âyât-ı cemâl: Güzel ayetler.

Bana keşf oldu bugün esrâr-ı âyât-ı cemâl
Her suâle müftî-i ışkam cevâbım var benim

İbn-i Kemal

âyîn: (آيين) Far. 1. Görenek, âdet, resim, tarz, usul. 2. Tarikat ehlinin tekkelerde icra ettikleri usül, âdâb.

Giryeyi ol dem ki ehl-i aşka âyîn ettiler
Dîde-i giryânımı ser-çeşme ta'yîn ettiler

Nevres-i Kadîm

Kangı bî-insâftan kaldı ki ka:nûn-ı riyâ
Vaz'-ı âyîn eyleyen hep Cem olaydı kâşki

Şeyhülislâm Yahyâ

âyîn-i Ahmedî: Ahmed'e (Hz. Muhammed'e ait) ayin.

Sen ki huccet-i dîn-i Muhammedî ve kıbâle-i âyin-i Ahmedî'sin

Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

âyîn-i vefâ: Vefa âdeti.

Ey Nizâmî çünkü yok hûblarda âyîn-i vefâ
Hamdüli'llah kim bularun hüsnü bî-pâyân değil

Nizâmî

âyîne, âyine: (آيينه) Far. 1.Ayna, mirât, gözgü. 2. Mazhar, vâsıta; görüntü.

Âyînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde-Ziya Paşa

Zinhâr eline âyîne vermen o kâfirin
Endîşem âyîne kalemim sürme-dân verir-Nef'î

Zer-şümârânla tezyîn eder kendüyü dehr
Oldu âyîne o pîre-zene rûy-ı menhûs-Esrar Dede

Gönül âyînesin seng-i belâ sad-pâre kılmıştır
Safâ-yı kalbimiz yok mübtelâ-yı inkisârız biz

Cinânî

âyîne-i âb: Su aynası.

Verir tâb-ı safâ-bahşım keder âyîne-i âba
Eder kilk-i dür-efşânım hacîl ebr-i güher-zâyı-Nef'î

âyîne-i adem: Yokluk aynası.

Âyîne-i ademde nukûş-ı mükevvenât
Sûret-sıfat nümûdu var ammâ ki bûdu yok-Nâbi

âyîne-i ahvâl: Kendi hâllerini seyretme.

Zâtında görür sûret-i noksan ü kusûrun
Âyîne-i ahvâline her kim nazar eyler-Haşmet

âyîne-i akl-ı evvel: Allah'ın aynası.

Kapladı gönlümü ser-tâ-be-kadem nûr u sürûr
Oldu levh-i dilim âyîne-i akl-ı evvel-Kâzım Paşa

âyîne-i aks-i ruh-ı cânân: Sevgilinin yanağının yansıyan aynası.

Gönlünü âyîne-i aks-i ruh-ı cânâne yap
Beyt-i ahzânı Zelîhâ gibi vuslat-hâne yap-Belîğ

âyîne-i âlem: Dünya aynası.

Nev'iyâ âyîne-i âlemde yok resm-i vefâ
Ya kerâmet gitti ya ehl-i kerâmet kalmadı-Nev'î

âyîne-i âlem-nümâ: Âlemi gösteren ayna.

Ne_ola olsa muztarib hâl-i dil-i uşşâkdan
Sînesi âyîne-i âlem-nümâdır neylesin-Nef'î

âyîne-i ârız: Yanak aynası.

Zinhâr getirme ey semen-ber
Âyîne-i ârızın berâber-Fuzûlî

âyîne-i âsâr-ı kudret: Kudret eserlerinin aynası.

Bakılsa her varak âyîne-i âsâr-ı kudrettir

Ârif Hikmet (İsmet Beyzâde Şeyhülislâm ...)

âyîne-i âteş-feşân: Ateş saçan ayna.

Zebân-ı tûtî-i kilkim beyân ister mi ister ya
Velî âyîne-i âteş-feşân ister mi ister ya-Esrar Dede

âyîne-i cân: Can aynası.
Sanemâ gün yüzün âyîne-i cândır bilirim
Dü- cihân nakşı kamu anda ayândır bilirem-Şeyhî

âyîne-i celâl: Büyüklük aynası.
Bütün cihânda akseyleyen hemâlindir
Esîr sanki bir âyîne-i celâlindir-Mehmet Âkif

âyîne-i cemâl: Güzellik aynası.
Ahmed tutuştu dûd-ı dilinden sakın tutar
Âyîne-i cemâlini jengâr kaçma gel-Ahmet Paşa

âyîne-i çarh: Feleğin aynası.
Erişti pertev-i feyz-i bahâr âyîne-i çarha
Acep mi şimdi olsa jeng-i ebr-i tîreden âri-Nef'î

âyîne-i çârsû-yı hikmet: Hikmet çarşısının aynası.
Görelim âyîne-i çârsû-yı hikmette
Subh her dem dür-i şeb-nemle ne alır ne satar
Hâtem (Akovalı zâde Ahmet ...)

âyîne-i devrân: Dönen ayna (felek).
İyd-gehden varalım dolaba dil-ber seyrine
Bakalım âyîne-i devrân ne sûret gösterir-Bâki

âyîne-i dîdâr-ı vahdet: Allah'ın birliğini gösterme aynası.
Birer âyîne-i dîdâr-ı vahdetdir kevâkib hep
Temâşâ eyleyen ârifde hayret artar eksilmez
Fâik Memduh Paşa (Esbak Dahiliye Nâzırı...)

âyîne-i dil: gönül aynası.
Müncelî âyîne-i dilde nukûş-ı kâinât
İş o mir'ât-ı musaffâya cilâ vermektedir
Selîmî (Yavuz Sultan Selim)
Yârin tecelliyâtını sad-gûne gösteren
Âyîne-i dilimde olan inkisârımdır
Şeyhülislâm t Şeyhülislâm Bahâyî (.... Mehmet)

âyîne-i dünyâ: Dünya aynası.
Zikr-i Mevlâ ile her dem kalbini pâk ede gör
Dâimâ âyîne-i dünyâya bak da ibret al-Âşık Ömer

âyîne-i endîşe: Endişe aynası.
Feyz-i Hak berk urur âyîne-i endîşemden
Çeşm-i cân rûşen olur maşrık-ı idrâkimden-Nef'î

âyîne-i esrâr: Sırlar aynası.
Rûy-ı rahşânıdır âyîne-i esrârullah
Beni hak-bîn eden âyîne-i esrâra bak-Muallim Naci

âyîne-i esrâr-ı hikmet: Hikmet sırlarının aynası.
Ferâset ehli vü sâhib-i kiyâset
Dili âyîne-i esrâr-ı hikmet-İbn-i Kemal

âyîne-i esrârullah: Allah'ın sırlar aynası.
Rûy-ı rahşânıdır âyîne-i esrârullah
Beni hak-bîn eden âyîne-i esrâra bak-Muallim Naci

âyîne-i gayb-bîn: Bilinmeyeni gören ayna.
Jengâr-ı gamdan et dil ü cân gözgüsünü pâk
Câm-ı mey ile ki âyîne-i gayb-bîn ola-Şeyhî

âyîne-i gîtî-nümâ: Cihanı gösteren ayna. (Aristo'nun makedonyalı İskender için yaptığı ve İskenderiyye'de yüksek bir yerde bulunduğu söylenen mitolojik ayna. Bu aynada, yüz mili aşkın bir uzaklıktan gelen düşmanın görülebildiği veya cihanın seyredildiği söylenir. Câm-ı cihân-nümâ veya câm-ı gîtî-nümâ şekli de Cemşîd'in kadehi anlatılmış olur ki, bu kadehten de dünya seyredilir.)
Câma bu İskender-i dil nice mâil olmasın
Sûfiyâ âyîne-i gîtî-nümâdır gördüğün-Zâtî

Henüz âsârı ile yâd ederler sûretâ baksan
Ne İskender, ne de âyîne-i gît-nümâ kaldı
Râsim (Eğrikapılı Mehmet–Mevlevî)

âyîne-i Hak: Hakk'ın aynası.
Âyîne-i Hak'tır ruhun ey mâh-ı füsûn-sâz
Bu yüzden ona şifte uşşâk-ı nazar-bâz
Lamiî Çelebi

âyîne-i hâtır: Gönül aynası.
Bir kişinin verme, olup ta'ne-kâr,
Âyîne-i hâtırına inkisâr-Âzerî Çelebi (İbrahim...)

âyîne-i hayâl: Hayal aynası.
Pür itdi ka:lıb-ı bî-nûr mâhı pertev-i Hûrşîd
Cemâli oldu ya âyîne-i hayâle leb-â-leb-Rızâyî

âyîne-i hayât: Hayat aynası.
Konmuş bu çâr-sûya bir âyîne-i hayât
Sûret-veş olmuş anda temâsîl-i kâinât-Ziya Paşa

âyîne-i hôd-bîn: Bencillik aynası.
Hôd-gâmların mâ-hasalı nakd-i kederdir
Âyîne-i hôd-bîni şikest et heme-bîn ol-Nâbi

âyîne-i hurşîd: Güneşin aynası.
Ol reşk-âver âyîne-i hurşîd oldu
Yümn-i pâ-bûsu ile ferş-i ruhâm-ı devlet-Münîf

âyîne-i hüsn: Güzellik aynası.
Senin âyîne-i hüsnün cilâsı artar eksilmez
Cihânda vech-i hûrşîdin ziyâsı artar eksilmez
Âdile Sultan

âyîne-i hüsn-i edâ: Güzel görünüşlü ayna.
Her hayâlin saykal-i âyîne-i hüsn-i edâ
Her kelâmın gevher-i gencîne-i faslü'l-hitâb-Nef'î

âyîne-i ibret-nümâ: İbret gösteren ayna.
Ayn-ı mevcûdâta eyler kudretullah ıyân
Bâdiyâ, âyîne-i ibret-nümâdır kâinât
Bâdî (Edirneli Ahmet ...)

âyîne-i idbâr: Talihsizlik aynası.
İn'ikâs-âver olur âyîne-i idbâra
Âkıbet nakş-ı nigûn-sâr-ı umûr-ı ikbâl
Hersekli Ârif Hikmet

âyîne-i idrâk: Akıl aynası.
Âyîne-i idrâkini pâk eyle sivâdan
Sultân mı gelir hâne-i nâ-pâke, hicâb et-Nâbi

âyîne-i ilhâm: İlham aynası.
Zîrâ şuarâ zümresinin tab'-ı selîmi
Âyîne-i ilhâm Hudâvend-i cihândır-Yenişehirli Avni

âyîne-i îmân: İman aynası.
Küfrünü âyîne-i îmâna aks ettirdi tâ
Sûret-i hâmûş-ı Îsâ'yı be-mihrâb etti zülf
Esrar Dede

âyîne-i irfân: Bilim aynası.
Eğer âyîne-i irfânına akseyler ise
Katre-i lâ-yetecezzâ görünür bahr-i ulûm
Yenişehirli Avni

âyîne-i İskender: Büyük İskender'in aynası. Rivayete göre Aristo tarafından yapılıp İskenderiye'de yüksek bir yere konulmuş bir ayna imiş. Gûya meşhur İskender buna bakıp yüz fersah mesafede bulunan düşmanlarının hareketini görürmüş.
Bil kıl üzredir esâs-ı hüsnün etme i'timâd
Rûzigâr âyîne-i İskender'e verdi halel-Necâtî Bey
Yok seninçün ihtiyac âyîne-i İskender'e
Gevher-i zâtında rûşen her misâlin sûreti
Nevres-i Kadîm
Câm la'lindir senin âyîne rûy-ı enverin
Adı var câm-ı Cem ü âyîne-i İskender'in-Bâki

âyîne-i işrâk: Güneşin aynası.
Tab'ı âyîne-i işrâk ola tâ kim andan
Mantuku't-Tayr okuya tûtî vü bepgâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

âyîne-i işret: Eğlence aynası.
Bu meclisten gidüp Cem, kalmamış evvelki âlemler
Hani âyîne-i işret zabt eden ol eski âdemler-Rızâyî

âyîne-i kalb-i âşık: Âşık kalbinin aynası.
Sâf eyleyenler âyîne-i kalb-i âşıkı
Vermişler inkisâr-ı derûndan safâ bana
Fasîh (Ahmet ... Dede)

âyîne-i kibriyâ: Büyüklerin aynası.
Maka:mı halvet-i kurb-ı Hudâ'da cem'ü'l-cem'
Cemâli âyîne-i kibriyâda nûru'n-nûr
Yenişehirli Avni

âyîne-i murâd: Murat aynası.
Kondurdu gerd hattın âyîne-i murâda
Kufl urdu akd-i zülfün gencîne-i visâle-Fuzûlî

âyîne-i mücellâ: parlak ayna.
Dil sâfdır kederden ammâ güler yüz ister
Hûb olmayana neyler âyîne-i mücellâ
Şeyhülislâm Yahyâ

âyîne-i mül: Şarap aynası.
Ol gonca-i ser-mest sabâh oldu uyansın
Âyîne-i mül gül yüzünü görsün utansın-Pertev Paşa

âyîne-i pür-safâ: Lekesiz ayna.
Gör yaşımı gamınla geçen mâ-cerâ budur
Bak dâğıma ki âyîne-i pür-safâ budur-Hayâlî Bey

âyîne-i pür-tâb-ı mücellâ: Parlak ayna.
Ettik o kadar ref'-i taayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihânız-Neşâtî

âyîne-i ruh: Yanağın aynası.
Küstâh çeşmime etme rûy-ı dili nümâyân
Âyîne-i ruhunda reng-i hicâb göster-Vecdî

âyîne-i ruhsâr: Yanak parlaklığı.
Ne bu renciş sana küstâh nigâh eylemedik
Bakıp âyîne-i ruhsârına âh eylemedik-Nâbi

âyine-i rûy-ı Mustafâ: Hz. Peygamberin (s.a.s.) yüzünün aynası
Hurşîd-i aks-i âyine-i rûy-ı Mustafâ'sın
Selîmî (Yavuz Sultan Selim I)

âyîne-i sâf: Temiz ayna
Bakmazdı kimse âyîne-i sâfa Nâbiyâ
Hôd-bînlik alâkasına âlet olmasa-Nâbi

âyîne-i sâgar: Kadeh aynası.
Görür âyîne-i sâgarda aks-i rûy-ı tâbânın
Onun_için şeh-levendim içse çâk eyler girîbânın
Hâletî (Azmizâde...)

âyîne-i tâat: Boyun eyme aynası.
Mey-hâne-i aşkında rindân-ı kadeh-nûşa
Güstâh-revişlik hep âyîne-i tâattir-Esrar Dede

âyîne-i tasvîr: Tasvir aynası.
Cilve-gâh-ı yâr olan dil nakş-i gayr etmez kabûl
Sûret-i diğer muhâl âyîne-i tasvîrde
Nihâlî (İbrahim ...)

âyîne-i zemâne: Zamanın aynası.
Açtı gülün nika:bın bâd erdi gül-istâna
Gösterdi rû-yı bahtı âyîne-i zemâne-Bâki

âyîne-i zât: Kendi aynası.
Ver kalbe cilâ mühre-i mihriyle o mâhın
Mir'ât-ı dil-i pâkini âyîne-i zât et
Şeyhülislâm Yahyâ

* **âyîne-dân:** Ayna mahfazası.
Ol mihr-i dil-efrûz ile can bir yere gelse
Âyîne ile âyînedân bir yere gelse-Yenişehirli Avnî.

Bânû-yı halvet-serây fikrine şeb perde-dâr
Nev-arûs-ı hacle-i reyine subh âyîne-dân-Nef'î

* **âyîne-dâr:** Berber, ayna tutan.
Ey harîm-i hâs-ı bezm-i rü'yet-i Perverdigâr
Vech-i Hakk'a zâtı hem âyîne hem âyîne-dâr
Nazîm (Yahyâ...)

Zîb ü fer vermek için rûy-ı arûs-ı çemene
Yâsemen şâne, sabâ mâşıta, âb âyîne-dâr-Bâki

* **âyîne-fâm:** Ayna renkli.
Cilve-i hüsnünle her mûyum perî-hîz olmada
Aşk ile ser-tâ-kadem âyîne-fâm ettin beni-Nedîm

* **âyîne-gûn:** Ayna renkli.
Görülse sahîfe-i Erteng çarh-ı âyîne-gûn
Gelir zuhûra hezârân nukûş-ı bûkalemûn
Yenişehirli Avni

* **âyîne-sıfat:** Ayna şeklinde, ayna gibi.
Âyîne-sıfat sîr olamazsın bu suverden
Etsen ne kadar âlem-i dünyâyı temâşâ
Tâlib (Bursalı Mehmet ...)

* **âyîne-veş:** Ayna gibi.
İnsân oldur ki âyîne-veş kalbi sâf ola
Sînende neyler âdem isen kîne-i peleng-Bâki

Sen hemân levh-i dili âyîne-veş sâf idegör
Bir gün anda sûret-i dîdâr kendin gösterir
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail ...)

ayn: (عين) Ar. 1.Göz, çeşm. 2. Çeşme, su başı, pınar, kaynak. 3.Asıl, kendisi, nefsi, zâtı, benzeri. **c. a'yân.**
Bâğbân mey içeli bildi üzüm kıymetini
Meded öldüm! diyenin aynına sıkmaz koruğu-Lâ

ayn-ı adâlet: Adaletin kendisi.
Zâlimleri kahr eylemedir ayn-ı adâlet
Şiddet günü bir lâzımedir arz-ı besâlet
Abdülhak Hâmit

ayn-ı ârif: Bilenin kendisi.
Ayn-ı ârifde vücûd-ı eşyâ
Görünür cümle be-nakş-i fi'l-mâ
Ârif-i Kadîm (Hüseyin ...)

ayn-ı dil-ârâ: Gönül alan göz.
Ol şehin duhter-i vâlâ-güheri
Kıldı bu ayn-ı dil-ârâyı revân-Nedîm

ayn-ı eşyâ: Eşyanın kendisi.
Ayn-ı eşyâyız dü-âlem zâtımızdır Gaybiyâ
Bu Vücûd-ı Mutlak'ın hem bahri hem emvâciyiz
Gaybî

ayn-ı gerdûn: Feleğin kendisi.
Ayn-ı gerdûn görünür dîdeme her çeşm-i habâb
Habbeyi kubbe eder bezme gelince mey-i nâb
Yenişehirli Avni

ayn-ı hikmet: Hikmetin kendisi.
Kişinin burda kalmayınca işi
Ayn-ı hikmettir irtihâl edişi-Abdülhak Hâmit

ayn-ı ibret: İbret gözüyle.
Ayn-ı ibretle bakılsa dehre
Her nazarda alınır bir behre-Nâbi

ayn-ı inâyet: Yardımın kendisi.
Hâline ayn-ı inâyetle nigâh eyler isen
Göz açıp ede nazar nite ki ahher sünbül-Bâki

ayn-ı istika:met: Doğruluğun kendisi.
Hadengi menzile îsâle çünki âlettir
Kemânın eğriliği ayn-ı istika:mettir-Nâbi

ayn-ı kâinât: Kâinatın kendisi.
Sen benim menbaʿ-ı hayâtımsın
Sen benim ayn-ı kâinâtımsın-Kemalzade Ekrem Bey

ayn-ı kerem: Cömertliğin kendisi.
Erbâb-ı dile ayn-ı keremdir sitem-i aşk
Kâzım Paşa (Koniçeli Musa ...)

ayn-ı mevcûdât: Bütün varlıkların gözleri.
Ayn-ı mevcûdâta eyler kudretullah ıyân
Bâdiyâ, âyîne-i ibret-nümâdır kâinât
Bâdî (Edirneli Ahmed ...)

ayn-ı mübhem: Bilinmeyenin kendisi.
Bu âlem-i aceb-efzâ acîb âlemdir
Ukûlün anda bedîhîsi ayn-ı mübhemdir-Ziya Paşa

ayn-ı müsemmâ: Adlanmışın kendisi.
Zıdd-ı kâmil sanuban ayn-ı müsemmâyı ayân
Zann-ı fâsidte idim mazhar-ı esmâda iken
Esrar Dede

ayn-ı nazar: Bakışın aynısı.
Gözlerim yaşı gibi dil-bere ey peyk-i nesîm
Ne için saldı beni ayn-ı nazardan sorasın
Ahmet Paşa

ayn-ı nigâr: Sevgilinin gözü.
Lûtf u gazab ki ayn-ı nigârın feni geçer
Ey dil sakın o gamze-i zâlim seni geçer-Hayâlî Bey

ayn-ı râhat: Rahatın kendisi.
Cihânın zahmeti erbâb-ı hırsa ayn-ı râhattır
Değil âsûde bâra girmeyince püştü hammâlın
Nâbi

ayn-ı rifʿat: Yüceliğin kendisi.
Tenezzül ayn-ı rifʿat olduğun seyr et ki sunʿ-ı Hak
Ser-i kâkülleri bâlâ-yı çeşm-i izzet etmiştir
Ahmet Cevdet Paşa

ayn-ı serâb: Serâbın kendisi.
Hulûs-ı âlemi nakş-ı ber-âbdır derler
Vefâ zemânede ayn-ı serâbdır derler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

ayn-ı şîve-gâh: Naz, işve yerinin kendisi
Gül hazâna muntazır, bülbül figâna münhasır
Çeşm-i ibrette gülistan ayn-ı şîve-gâhdır-Haşmet

ayn-ı uşşâk: Âşıkların gözü.
Ayn-ı uşşâka cihân hâne-i evbâş gelir
Encüm-i çarh-ı felek dâne-i haşhâş gelir
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

ayne'l-yakîn: Yakînen, gözüyle görerek bilme.
Var ise mühr-i nübüvvet merdüm-i bînendedir
Ol teni pür-nûru lâyıktır desem ayne'l-yakîn
Nâdirî (Ganizâde ...)
Ben sana Hak'sın dedim ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn
Âdile Sultan.

** **aʿyân:** 1. Ayn'ler, gözler, çeşmler. 2. Bir memleketin ileri gelenleri: aʿyân-ı memleket 3. Senato üyesi. 4. Altınlar, akçeler. (Vaktiyle mülkiye kaymakamlarına verilmiş unvan.).
Müsteniddir birine aʿyânın
Hakkını iste var ise canın-Nâbi

Gizli bir nûr idim subh-ı ezelde
Cilveler gösterip aʿyâne güldüm-Doktor Rıza Tevfik

Eyledin hükmüne sükkânı minka:d u mutî
Hâricî'nin edip aʿyân usâtın tedmîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

aʿyân-ı zemân: Zamanın ileri gelenleri.
Aʿyân-ı zemândan kerem umma onu sanma
Âsâr-ı atâ ola ya paşada ya beyde-Bağdatlı Rûhî

* **aʿyân-şekil:** Gözbebekleri şeklinde (vezir, kazasker, beylerbeyi gibi ileri gelenler)
Şeb ki meh geçdi felek tahtına sultân-şekil
Oldu her kevkeb-i rahşân ona aʿyân-şekil
Hayâlî Bey

* **ayniyyet:** Bir şeyin aslı gibi, tıpkısı olma.

ayniyyet-i aşk: Aşkın kendisi.
Dem olur âşıkı maʿşûk ile bir şekle koyar
Kaldırır perde-i gayretini ayniyyet-i aşk-Nuri

ayneyn: (عينين) Ar. Her iki göz.
Medd-i ayneyn eylemek olmaz metâ'-ı dünyeye
Aynı dünyâdan yumup a'yâna ermişlerdeniz-Nuri
ayniyyet: (عينيّت) bk. ayn.
ayş,îş, ıyş: (عيش) Ar. Yiyip içip zevk u safâ etme.
Gâhi meyden el çekip geh bendden zülfün çözüp
Iyşımız telh eyleyip geh rûzumuz şâm eyledik-Nâbi

Döşeyip sofra-i ayş u tarabı
Çekse İncirli'de bintü'l-inebi-Yenişehirli Avni
ayş-ı Ferhâd: Ferhad'ın eğlencesi.
Tatlı sözüne arûs-ı dehrin aldanma er ol
Ayş-ı Ferhâd'ı sakın helvâ-yı Şîrîn etti telh
Sühâyî (Siruzlu ...)
ayş-ı mey-i hôş-güvâr: Hoş lezzetli şarabı içme.
Sâkî zemân-ı ayş-ı mey-i hôş-güvârdır
Bir kaç piyâle nûş edelim nev-bahârdır-Bâki
ayş ü dem eyle-: İçip içip keyfetmek.
Sen bî-haber hayâlin ile gûşelerde biz
Tâ subh olunca her gece ayş ü dem eyleriz-Nedîm
ayş ü işret: Yiyip içip eğlenme.
Eyyâm-ı zühd ü mevsim-i zerk u riyâ değil
Hengâm-ı ayş ü işret ü geşt ü güzârdır-Bâki
ayş ü nûş: Yiyip içip eğlenme.
Ayş ü nûş eyle bugün anma gam-ı ferdâyı
Sana ısmarladılar mı bu yalan dünyâyı
İbn-i Kemal
ayş ü safâ: Yiyip içip eğlenme.
Bu cihân kimine kasr-ı tarab ü ayş ü safâ
Kiminin mihnet ile başına zindân ancak-Bâki

İy âşıka:n-ı gam-zede ayş ü safâyı kon
Kûy-i belâda her biriniz bir mekân tutun-Bâki
ayş ü tarab: Yiyip içip, söyleyip keyfetme.
Bir hâne ki vîrân ola ayş ü tarab olmaz
Adlî (Sultan II. Bayezid)
Menzil-i ayş ü tarab hurrem ü âbâd olsun
Yakalım zerk u riyâ deyrini vîrân edelim-Bâki

ayyâr: (عيّار) Ar. Dolandırıcı, hîlebâz, yalancı kimse.
Sûreti zîbâ sanemler çoh demen büthânede
Var çok ammâ sana benzer büt-i ayyâr yok-Fuzûlî

Cevre el sundu diye kesme dedim zülfün ucun
Dedi ayb eyleme ger kesseler ayyârın elin-Cem Sultan

Zemânında anlamaz oldu nâmı düzdü ayyârın
Meğer yâd ede âşık gamze-i câdû-yı tannâzı
Cenap Şahabeddin
Zer gibi erbâb-ı câh olsaydı muhtâc-ı mihekk
Bilinirdi lâyık-ı ser-kâr kim, ayyâr kim
Esad Muhlis Paşa
ayyâr-ı efsûn-ger: Büyü yapan hileci.
Bü'l-aceb ayyâr-ı efsûn-gersin ey kilk-i Nedîm
Çok tabîat sarhoş eylersin bu dârûlarla sen-Nedîm
ayyâr-ı zemân: Zamanın düzenbazı.
Dehr içinde bir iki nâil-i devlet var ise
Kimi ayyâr-ı zemândır kimi tarrâr-ı felek
Yenişehirli Avni
ayyâş: (عياش) Ar. Ayş'tan; eğlenceye, işrete düşkün, çok işret eden.
Sen de aklın var ise bir neş'e tahsîl et yürü
Âlemin ta'n etme tiryâkisine ayyâşına-Seyyit Vehbî

Her ayş ki mevkûf ola keyfiyyet-i hamra
Ayyâşına yuf hamrına hammârına hem yuf
Bağdatlı Rûhî
Kimi gam-nâk bu halkın kimi ayyâş nedir
Kiminin bâlişi atlas kiminin taş nedir-Bağdatlı Rûhî
Ayyûk: (عيّوق) Ar. 1. Kehkeşan denilen yıldızın her zaman sağında ve Süreyya yıldızının arkasında görülen parlak yıldızın ismidir (Alpha Avriga). Çok yüksek olmasından dolayı dilimizde "sesi ayyuka çıkıyor" denilir. 2. Semanın en yüksek yeri.
Hep kevn ü mekân âşık yâ Rab bu ne hâlettir
Ayyûka çıkar feryâd gûyâ ki kıyâmettir-Esrar Dede

Dün sayd-gehte gördüm o bî-rahmı hey meded
Ayyûka çıkmış idi sadâ-yı amân amân
Nevres-i Kadîm

âz: (آز) Far. Hırs, tamah.
Dize çîn-i neamı sofra-küşâ-yı himmet
İmtilâ-yı keremi diye şikem-perver-i âz-Nef'î

Erbâb-ı dili müttehem-i âz edemezsin
Ey çerh-i siyeh-kâse bize nâz edemezsin-Nâilî

Hırs u âzın var ise bâri biraz az olsun
Keçecizade İzzet Molla

azâ: (عزاء) Ar. Sabır, tahammül.
Uzzâ'ya tâbi' olanın işi azâ-y-idi
Azm etse rezme heybet ile kasd edip gazâ
Hamdullah Hamdi
Demdir azâ-yı hûn-ı şehin-şâh-ı dehr ile
Ser-pençe-i kazâda kalem kan ağlasın
Yenişehirli Avni
Tutmuştu tarîk-ı ehl-i mâtem
Tecdîd-i azâ kılıp dem-â-dem-Fuzûlî

a'zâ': (اعضاء) Ar. 1.Uzv'lar, bedenin parçaları. 2. Üyeler.
Felcin a'râzınını göstermeye başlar a'zâ
Böyle bir bünye için âkıbet elbette fenâ-Mehmet Âkif

A'zâsını hangi sevgi birleştirir
Âhir bu vücûdu hangi kîn etti şikest-Yahya Kemal

a'zâ-yı şerîf-i nebevî: Hz. Peygambere ait şerefli uzuvlar.
Cümle a'zâ-yı şerîf-i nebevî
Biri birinden idi tünd ü kavî-Hakanî

azâb: (عذاب) Ar. İşkence, eziyet, ukûbet.
Dûzaha girmez siteminden yanan
Ka:bil-i cennet değil ehl-i azâb-Fuzûlî

Hadeng-i gamzelerin üzre dilde cân oynar
Bu lu'bu hançer-i tîz üzre cân-bâz edemez
Hamdullah Hamdi
Ümmî kalıp da câzibe-i dîne incizâb
Evlâ değil mi âlim olup çekmeden azâb
Abdülhak Hâmit

azâb-ı aşk: Aşk azabı.
Ne bîm-i dûzaha benzer, ne hevl-i câna firâk
Azâb-ı aşkı kim anlar, kiminle söyleşelim
Leskofçalı Galip

azâb-ı âteş: Ateş azabı.
Gâh şemşîr-i sitem gâhî azâb-ı âteş
Küşte-i kavm-i nasârâ gibidir tenbâkû-Nâbi

azâb-ı cehennem: Cehennem azabı.
Nâ-dân ile mücâlesedir ehl-i dânişe
Dünyâda çâşnisi azâb-ı cehennemin-Nâbi

azâb-ı dûzah: Cehennem azabı.
Seni koyup büte eyler ibâdetin kâfir
Azâb-ı dûzaha ol vechden olur ka:bil-Fuzûlî

azâb-ı gûr: Mezar azabı.
Cehd eyle azâb-ı gûr yığma
Sa'y eyle metâ'-ı mûr yığma-Fuzûlî

azâb-ı imtinân: İyiliği başa kakma azabı.
Ey fakîrân! Kış geçer, geçmez azâb-ı imtinân
Bir eteksiz kürk için takbîl-i dâmenden geçin
Muallim Naci

azâb-ı kabr: Kabir azabı.
Dünyâda çekilmeyen felâket olmaz
İnsân alışır azâb-ı kabr olsa dahi
Veled Çelebi (...İzbudak)

azâb-ı ma'nevî: Manevî azap.
Her günâha bin azâb-ı ma'nevî çekmekteyim
Dûzahı dünyâda gördüm kendi vicdânımla ben
Namık Kemal

azâb-ı ömr-i kûteh: Kısa ömrün azabı.
Değmez bu azâb-ı ömr-i kûteh
Hem ömr biter hem âh u eyvâh-Abdülhak Hâmit

azâb-ı seyyâle: Su gibi akan azap.
Bu rükûdet, bu samt-ı cevf-i leyâl
Rûhu bir sekîne-i tereddütle
Habs eder bir azâb-ı seyyâle-Cenap Şahabeddin

azâb-ı vicdân: Vicdan azabı.
Yâ Rab nedir ettiğim bu isyân
Hiç kalmadı mı azâb-ı vicdân-Abdülhak Hâmit

azâbe'n-nâr: Ateş azabı
Bâğ-ı vasl üzre güzer kıl Adn'e gir dîdârı gör
Vâdî-i hicrânı seyr eyle "azâbe'n-nâr"ı gör-Behiştî

azâb u elem: Azap ve elem.
Felek dedikleri ol nâ-bekâr-ı kec-revden
Nedir bu ehl-i dilin çektiği azâb u elem-Nef'î

âzâd: (آزاد) Far. 1.Kurtulmuş, kurtulan. 2. Kayıt altında olmayan, hür.
Kulluğundan etmesin âzâd Allah'ım beni
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)
Ârifin gönlün Hudâ gam-gîn eder şâd eylemez
Bende-i makbûlünü Mevlâ'sı âzâr eylemez-Nev'î

Timsâle gönül bağlama bunlar gibi sen de
Ol aşk-ı hakîkî ile kevneynden âzâd-Muallim Naci
Zindân-ı firâk içre koma âşık-ı zârı
Sultân-ı visâlin erişip eylesin âzâd-Nuri

Yıllardır başımda bir deli rüzgârdır esen
İster çektir bendene âzâd eyle istersen
Şeref Yılmaz

* **âzâde:** 1.Kayd u bend altında olmayan, serbest, hür, bir işle uğraşmayan, başıboş. 2. ed. Tam bir anlam anlatan mısra, bağımsız mısralar.. **c. âzâde-gân**
Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîğ etme kerem-Nef'î

Beni âzâde kılsa pîrlik aşk-ı cevânîden
Yine hakk-ı velâ bu bende-i dîrîneden çıkmaz-Belîğ

Ben ölsem de müdhikât-ı dehre tasvîrim güler
Muallim Naci (Naci'nin bir gülen resminin altına yazmış olduğu mısra.) **c. âzâdegân.**
Gül-şeninde âlemin ermez bu sırra hîç kes
Zâğlar âzâde, bülbüller giriftâr-ı kafes-Firâkî

âzâde-i der-kayd: Kayıtta hür.
Neyl-i matlab hâtır-ı âzâde-i der-kayd eder
Bestedir kârı kemendin gerden-i nahçîrde-Nedîm

âzâde-i derd ü keder: Keder ve dert hürü.
Yâ Rab beni âzâde-i derd ü keder etme
Her mûyumu cân ü dile bir nişter etme
Leskofçalı Galip

âzâde-i dehr: Dünyanın hürü.
Giriftâr-ı gam-ı ışk olalı âzâde-i dehrem
Gam-ı ışka beni bundan beter yâ Rab giriftâr et
Fuzûlî

âzâde-i ekdâr: Kederlerin hürü.
Bir tecellî-gâh-ı ezdâdı şuûndur kâinât
Künhüne vâkıf olan âzâde-i ekdâr olur
Abdülaziz Mecdî Efendi

âzâde-i hayât: Hayatın hürü.
Sen bir gül isen bugün dikensiz
Âzâde-i hayâtsın mihensiz
Ben âlemi neyleyim çemen-zâr
Ben âleme neyleyim çemensiz-Abdülhak Hâmit

âzâde-i jeng-i zalâm: Karanlıkların kirli serbestliği.
Müjde halk-ı âleme envâr-ı feyz-i lâ-yezâl
Kıldı kevni ser-te-ser âzâde-i jeng-i zalâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

âzâde-i lâ vü neam: Tam ve noksandan (evet ve hayır) arınmış.
Sun'-ı Hak âzâde-i lâ vü neamdır, hoşça bak,
Gördüğün noksan senin çeşm-i galat-bînindedir
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

âzâde-i zerk u riyâ: Riya ve hile serbestliği.
Beridir çirk-i teşvîşât u çirk-i hôd-nümâyîden
Melâmet ehlini âzâde-i zerk u riyâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet

âzâde vü fârig: Serbest ve herşeyden el çekmiş.
Cihânda başıma sultân iken âzâd vü fârig
Beni zencîr-i aşkın boynu bağlı bir esîr etti-Bâki

** **âzâde-gân:** Âzâde'ler, serbest ve hür olanlar.
Bâd-ı hazân serve nesîm-i bahâr gelir
Âzede-gâna cevr-i felekten ne gam gelir
Âsım (Bursalı Seyyid Mustafa... Çelebi)

âzâde-gân-ı kayd-ı emel: Emel kaydından kurtulmuş olanlar, ihtiras peşinden koşmayanlar.
Âzâde-gân-ı kayd-ı emel ser-firâz olur
Nâz eylesin cihâna o kim bî-niyâz olur
Koca Râgıp Paşa

* **âzâde-dil:** Gönlünde ukde olmayan, kayıtsız, âzâde-ser.
Görmedim âlemde ben bir âkıl-i âzâde-dil-Lâ

* **âzâde-gî:** Âzâdelik, hürlük, serbestlik.
Lezzet-i âzâde-gî bî-ârzûluklardadır
Çâşnî-i istirâhat nerm-hûluklardadır-Nâbi

* **âzâde-nihâd:** Kayıtsız, kaygısız.
Benim ol rind-i belâ-dîde-i âzâde-nihâd
Kim eder kasdıma her kûşede bin fitne-i kemîn-Nef'î

* **âzâde-ser:** Başında gâile olmayan, kayıtsız.
Yâ Rab ne eksilirdi deryâ-yı izzetinden
Peymâne-i vucûda zehr-âb dolmasaydı

Âzâde-ser olurdum âsîb-i derd ü gamdan
Ya dehre gelmeseydim, ya aklım olmasaydı-Ziya Paşa

Âzâde-serim gaile-i şevk u keselden
Mâ-dâme ki encâm-ı havâdisde fenâ var
Abdülhak Hâmit

* **âzâdî:** Âzâdlık hâli.
Esîrin hâtırından dûr olur mu şevk-i âzâdî
Muallim Nâci

a'zam: (اعظم) bk. azamet.

azamet: (عظمت) Ar. 1.En büyük olma, büyüklük, ululuk. 2. Kibirlilik.
Dahi şehzâde-i vâlâ-kadre
Ya'nî evc-i azametle bedre-Nâbi

Bâ-husûs ekserîden dûn himmet
Büyüdükçe olup ehl-i azamet-Sünbulzade Vehbi

Hak Teâlâ azamet âleminin pâdişehi
Lâ-mekândır olamaz devletinin taht-gehi-Şinâsî

Ebedî bir azamet, bir ahadiyyet meşhûd
Bî-cihettir nazarım mest-i Hudâ-cûyânım
Abdülaziz Mecdî Efendi

* **azîm, azîme:** 1.Büyük, ulu. 2. Yüce, derecesi yüksek.. 3. Önemli. **c. uzemâ.**
Bender-i çeşme olur azîm reh-i kırtâstan
Kârvân-ı nazm çıksa hıtta-i enfâstan-Nâbi

Müslümânlar kâfirim vallâhi billâhî azîm
Dîn ü îmân var ise ol gamze-i mest-ânede
Yenişehirli Avni

Bir tevbe-i mey etmeğe bin tevbe-i azîm
Bezm-i şerâbdan geçemem doğrusu Nedîm
Yahya Kemal

azîm-i Sıfahân: Büyük Isfahan.
Hemen saâdet ile azîm-i Sıfahân ol
Kurup memâlik-i Şark'a otağ-ı igrâsı-Nâilî

azîmü'ş-şân: Şânı yüce.
Dehr durdukça dura zât-ı azîmü'ş-şânın
Kim budur kalb-i hazînimde eazz-i a'mâl-Şinasi

* **a'zam:** Ar. Azîm'den; çok ulu, azîm, büyük olan.
Asl-ı küll mazhar-ı İsm-i A'zam
Cümleden oldu merâtibte etemm-Nâbi

Kef-i ihsân lâkabı mazhar-ı İsm-i A'zam
Dest-berd-i gadabı hançer zü'l-batş-ı şedîd
Kâzım Paşa

Bâbı sensin cümle ilmin şehri şâh-ı Mustafâ
Kenz-i a'zam kapısın buldu cemâat Murtazâ
Ümmî Sinan

Dest-i kudret bizi mücellâ-yı a'zam eylemiş
Zâhir ü bâtında uymaz kimseye reftârımız-Gaybî

âzân: (آذان) Ar. Üzn'ler, kulaklar, gûşlar.

âzân-ı âlem: Âlemin kulakları.
Sıytım(sîtım) yayılmamış mıdır âzân-ı âleme
Muallim Nâci

âzâr: (آذر) Far. Rûmî aylardan Mart ayı.
Basît-i hâke bir garrâ bisât-ı nev salıp âzâr
Girihler bağladı bâd-ı sabâ âb-ı revân üzre-Bâki

âzâr, âzâre: (آزار) Far. 1. İncinme, kederlenme, sıkıntı. 2. inciten, kıran.
Yıkılmaz dil pey-der-pey çekerken câm-ı âzârı
Bu bezmin bâde-nûşu mest olur ammâ harâb olmaz
Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

Bed-nihâd, ehl-i dili âzâra lâzım mı sebeb
Bülbül-i şeydâya zahm urmakda var mı hâre haz
Şeyhülislâm Yahyâ

Elden gelen âzârda hîç eyleme taksîr
Eyyâm-ı gurûrun sana pâyende kalırsa-Nâbi

Böyle âteşle gelip âb gibi geçmekten
Kasdın âzâre mi tatyîb-i dil-i zâre midir-Nedîm

âzâr-ı dil: Gönül ve hatır kırılma.
Sâili âzâr ederler onu bilmezler mi kim
Her dil-i âzârın yine âzâr-ı dildir keyferi
Nazîm (Yahyâ...)

âzâr-ı dostân: Dostların rahatsız etmesi.
Lâyık değil vedâ' ile âzâr-ı dostân
Mânend-i nâme gizli sefer meşrebimcedir
Âgâh (Mehmet...Efendi)

âzâr-ı hâr: Dikenin incitmesi.
Demdir ki berg-i nâzük-i gül i'tizâr ede
Yeksâle hecr ü renciş âzâr-ı hârdan-Rızâyî

âzâr-ı hezâr: Bin sıkıntı.
Âzâr-ı hezâr etse de, vazgeçse de benden
Geçmez yine şeydâ gönül, o gonca dehenden
Hacı Ârif Bey

* **âzâr-dîde:** İncitilmiş, incitilen, tekdîr olunmuş, olunan.
Tıfl-i âzâr-dîde ağlarken güler-Lâ

* dil-**âzâr:** Gönül kırıcı.
Çok görmüşüz zevâlini gaddâr olanların
Hengâm-ı firsatta dil-âzâr olanların-Nâbi

Azâzîl: (عزازيل) Ar. Şeytanın melekken, isyan etmeden önceki ismi.
Âdem topraktan idi Azâzil oddan idi
İşittik Azâzil'i Âdem'e baktı güldü-Yunus Emre

Ey Hak'tan ırak olan Azâzîl
Ger dîv değilsen âdemi bil-Nesimî

Eyleyen mel'ûn Azâzîl'i gurûr u ucb iken
Etme ey hâce tekebbür olma tâ tarda sezâ
Âdile Sultan

azb: (عذب) Ar. Tatlı, şirin, hôş-güvâr.
Olur mu me'haz azb olsa da azâb leziz-Şeyh Galip

Hadeng-i gamzelerin nîşi bana nûş oldu
Zülâl-i azb içerim vâdî-i azâbından
Hamdullah Hamdi

Muhîtin vasfıdır azb ü ücâc-ı lezzet-i enhâr
Müsemmâ vâhid ammâ muhtelif evsâf ü esmâ-Nâbi

azbü'l-beyân: Açıklama güzelliği.
Aceb şâir-i pâk-i azbü'l-beyân
Sühan-dân-ı sihr-âferîn-i zemân
Keçecizade İzzet Molla

azb-ı Furât: Fırat suyunun tatlılığı.
Erişse katre-i şûru sirişkimin Nîl'e
O demde azb-ı Furât iken ola milh-i ücâc
Lamiî Çelebi

azb-ı lisân: Dilin hoşluğu, tatlı dil.
Vicdânını tatbîk edegör azb-i lisâna
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

azdâd, ezdâd: (اضداد) Ar. Zıd'lar, karşı ve aykırı olan nesneler veya kelimeler . bk. ezdâd.
Lisân-ı emrine tâbi' teânuk-ı husemâ
Nigâh-ı hükmüne nâzır tevâfuk-ı azdâd-Nâbi

Kurup bir bârgâh-ı sun', lûtf u kahrından memzûc
Verip azdâda âmîziş komuş nâmın onun dünyâ
Nâbi

Eyleyip gâhî mürââț-ı nazîr
Gâhî azdâdla kıldım ta'bîr-Sünbulzade Vehbi

âzer: (آذر) Far. 1. Ateş, nâr, âder. 2. Hz. İbrahim'in put yapıp satmakla geçinen babasının adı.
Ger dokunsa nefes-i lûtf u dem-i ihsânın
Gidere dûd-ı kebûdı vere âzer sünbül-Bâki

Kâbe bünyâd-ı Halîl-i Âzerest
Gönül nazar-gâh-ı Celîl-i ekberest-Lâ

âzerm: (آزرم) Far. Utanma, hayâ.
Ref' oldu iki taraftan âzerm
Hengâme-i rezmi ettiler germ-Fuzûlî

âzerm-i behişt-i câvidân: Ebedî cennet hayâsı.
Tâk divârıyla reşk kubbe-i firûze-renk
Nakş-ı zer-kârıyla âzerm-i behişt-i câvidân
Üsküdarlı Hakkı Bey

azgâs: (اضغاث) Ar. Karma karışık söylentiler, rüyalar.

azgâs-ı ahlâm: Düş azma rüyalar.
Kalan taht-ı nüfûzunda bu gün azgâs-ı ahlâmın
Olur mağlûbu yarın bir takım evhâm ü âlâmın
Abdülhak Hâmit

azher: (اظهر) Ar. Çok açık, âşikâr ve zâhir olan.
Sür'at-i seyrinden azherdir ki rahş-ı himmetim
Hem-inân-ı sâbıkûn olmak temennâsındadır
Muallim Nâci

azîm, azîme: (عظیمه عظیم،) bk. azamet.
âzim, âzime: (عازم) bk. azm.
azîmet: (عزیمت) Ar. 1.Gitme, bir yere gitme. azîmet-i râh: yola çıkış. 2. Efsun, büyü.
Yâni olup diyâr-ı Haleb'den keşîde-pâ
Tahrîk edince Rûm'a rikâb-ı azîmeti-Nâbi

Eylesem her ne zemân fikre azîmet erişir
Gûşuma zemzeme-i zeng berîd-i ilhâm-Nef'î

Bir başka çâre kalmadı tahlîs-i cân için
Terk-i diyâra eyledim âhir azîmeti-Ziya Paşa

azîmet-i râh: Yola çıkış.
Fi'l-hâl kılıp azîmet-i râh
Mecnûn-i hazîmi etti âgâh-Fuzûlî
âzîne: (آذینه) Far. Cum'a günü. şeb-i âzîne: Cum'a gecesi. 2. bayram günü.
Âkıle lâyık mı ferdâyı ferâmûş eylemek
Fikr-i şenbih tıflın eylerken tebâh âzînesin
Sünbulzade Vehbi
Levh ü lu'b erbâbı da yek-dil değil bildim görüp
Rind ü tıflın ihtilâf-ı meşrebin âzineden-Şerîf

Hırka-i nâmûsu gark-âb-ı harâbât eyleyen
Fikr eder mi zâhid-i huşkun şeb-i âzînesin
Esrar Dede
Muhassardır fikri dâmâdın şeb-i âzîneye-Lâ
azîz, azîze: (عزیز) Ar. 1.İzzet sahibi, izzet ile vasıflı, saygıdeğer. 2. Sevgili. **c. azîzân.**
Hevâ-yı nefsden ser-mâye-i izzetdir istiğnâ
Azîz olmazdı Yûsuf çekmese dâmen Züleyhâ'dan
Koca Râgıp Paşa
Hakkı bâtıldan etmedik temyîz
Hezeyânlarla geçti ömr-i azîz
Şâkir Ahmet Paşa (Trabzonlu ...)
Hôş dut cihânda cân-ı azîzi, konaktır
Çün bu kafeste bâkî değil lâ-cerem uçar-Nesîmî

azîz-i âlem: Âlemin azizi.
İhânetimde nedir bilmezem murâdın kim
Azîz-i âlem iken hâr u hâk-sâr ettin-Fuzûlî

azîz-i Mısr: Mısır azîzi.
Azîz-i Mısr-ı vuslat sûziş-i firkat nedir bilmez
Onu tenhâ-nişîn-i külbe-i ahzân olandan sor
Nazîf (Şeyh Hasan...Dede)

* **azîze:** "Azîz" kelimesinin müennesi, kadınlar için olanı.
İstiyorsun ki bî-haber kalalım
Bî-karâr-i kalb ü sevdâdan
Ey azîzim severken ayrılalım-Cenap Şehabeddin

** **azîzân:** Aziz'in f. cemi. değerli kimseler.
Yârân-ı azîzân beni yâd eyleyiniz
Zîrâ ki dönülmez seferimdir bu benim-Yahya Kemal
Ey azîzân işte başlarız söze
Bir vasiyyet kılavuz illâ size-Süleyman Çelebi

***azîz-rek:** Daha aziz (Türkçe –rek eki ile)
Cândan azîz-rek severem ben seni inan
Dâî sözünde Tanrı tanık kim hatâ değil
Ahmed-i Dâî
azl: (عزل) Ar. 1.Birini işten çıkarmak. azl-i memûr: memur çıkarılması.2. Birleşmede meniyi dışarı akıtma.
Kılmazam kâr ü bâr-ı âleme meyl
Çekmezem azl ü nasb için kavgâ-Fuzûlî

Gerçi kim kişver-i vîrâne-i kalbimde benim
Azl ü nasb eylemez icrâ-yı rüsûm-ı ahkâm-Nâbi

Azli nasbından muanvendir ricâl-i devletin
Kıymet-i gevher nigîninden dahi efzûndur
Hanîf (İbrahim ...)
azlem: (اظلم) Ar. Zulm'den; 1.Çok zâlim olan. 2. Çok karanlık olan.
Biri birinden ehass u müzevvir ü azlem-Nef'î
azm: (عزم) Ar. Bir iş işlemeye kalpten yönelmek, gerçekten niyet edip o işi yapmaya karar vermek.
Azm eyleyende bâğa dün ol nahl-i pür-gurûr
Ezhâr-ı gül-istâne verip tâze bir sürûr-Fuzûlî

Şevk ile azm edip bedestâne
Tâlib oldum metâ-ı cânâne-Vâhid

Dünyâları bir ferd evet oynattı yerinden
Sarsıldı, demirler evet azmin demirinden
Midhat Cemal Kuntay

azm-i diyâr-ı iftirâk: Ayrılık diyarına yönelme.
Ettiğim günden beri azm-i diyâr-ı iftirâk
Dîde-i hûn yârim olmuş çeşme-i zâr-ı iftirâk
M. Esad Erbilî

azm-i gül-istân: Gül bahçesine yönelme.
Nev-bahâr oldu gelin azm-i gül-istân edelim
Açalım gonca-i kalbi gül-i handân edelim-Bâki

azm-i gül-zâr: Gül bahçesine gitme.
Ol perî-peyker letâfet-kânı şâh-ı kâmrân
Azm-i gül-zâr eyledi vakt-i seherde nâgehân-Nuri

azm-i kavî: Güçlü niyet.
İzzetim şem῾-i münevver tâli῾im azm-i kavî
Devletim hükm-i revân ayşım evi ma῾mûr idi
Fuzûlî

azm-i kenâr: Kenarda yürüme.
Gözü âhûlar ile azm-i kenâr eyleyelim
Biz de beğler gibi bir sayd-ı şikâr eyleyelim-Âhî

azm-i künc: Bir köşeye çekilme.
Gör Fuzûlî aşk tuğyânın âdem mülkün gözet
Azm-i künc et kim hevânın i῾tidâli kalmadı-Fuzûlî

azm-i pür-nasr: Yardım dolu yöneliş.
Azm-i pür-nasrı ile ma῾reke-i Bedr ü Huneyn
Geh mecârî-i huyûl ü gehî mecrâ-yı süyûl-Rızâyî

azm-i râh: Yola çıkma.
Aldı onu azm-i râh kıldı
Azm-i harem-i İlâh kıldı-Fuzûlî

Azm-i râh eyleyenin gerçi olur âdettir
Böreği baklavâsı belki şeker helvâsı-Cinânî

azm-i reh-i âşık:ân: Âşıklar yoluna girme.
Bakılsa azm-i reh-i âşıka:n kolay sanılır
O deşt-i vâdî-i hayrette çok bilen çok yanılır
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)

azm-i reh-i cennet: Cennet yolunu tutma.
Azm-i reh-i cennet etti ol hûr
Firdevs mekânım etti ma῾mûr-Fuzûlî

azm-i rezm: Savaşa niyetlenme.
Azm-i rezm eyledik erbâb-ı gazâyız şimdi
Rezmi der-pîş edelim bezm-i müheyyâ yerine
Benlekçi İzzet Bey

azm-i sebze-zâr: Yeşil yerlere gitme.
Gel ey perî ki bu gün azm-i sebze-zâr edelim
Şarâb-ı köhne ile îş-i nev-bahâr edelim
Hamdullah Hamdî

azm-i sefer: Sefere çıkma.
Azm-i sefer ettin dil-i nâ-çarı unutma
Gittin güzel ammâ bu dil-figarı unutma
Esrar Dede

azm-i şitâb: Acele edişteki niyet.
Bezme bir dahi dönüp gelmek değildi niyyetin
Gittiğin vakt anladım azm-i şitâbından senin
Nedîm

azm-i vegâ: Savaşa yönelme.
Tâ-be-key azm-i vegâ fasl-ı bahâr erdikçe
Etsin ashâb-ı safâ semt-i gül-istân hırâm-Nâbi

* **âzim, âzime:** 1.Azm edici, niyet eden, karar veren. 2. Azîmet eden, bir yere giden.

Yazmaya âzim oldu: Yazmaya başladı. **Etrafa âzim oldu:** Etrafa doğru yola çıktı, hareket etti.
Oldum bu merâma çünkü âzim
Fırsat demin igtinâm lâzım-Recaizade Ekrem

âzim-i sûy-ı kerâmet: Keramet yönüne gidiş.
Tarfetü'l-aynde mescid-i Aksâ'yı bulan
Âzim-i sûy-ı kerâmât aleyhissalavât-Âdile Sultan

-âzmâ, -âzmây: (آزما) Far. "Tecrübeli, denenmiş" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* hüsn**-âzmâ:** Güzelliği denenmiş.
O metbû-ı hüsn-âzmâ-yı hakîm
Arar bendegânında kalb-i selîm-Muallim Nâci

***söz-âzmâ:** Söz söylemekte usta.
Ne bağın virdisin, bûy-âşinâ-yı ülfetin kimdir
Ne bezmin şem῾isin söz-âzmâ-yı sohbetin kimdir
Fasîh (Ahmet ... Dede)

âzmâyiş: (آزمايش) Far. Tecrübe, deneyiş, deneme.
Ne var bir kerre de et imtihân lûtf-ı visâlinle
Dilimde âzmâyiş etmedik kangı cefâ kaldı-Nâbi

Gâh teklîs gehî istiktâr
Âzmâyiş ile geçer leyl ü nehâr-Nâbi

Zannetme ki âzmâyiş etmiş
Ehl-i hünere nümâyiş etmiş-Ziya Paşa

âzmâyiş-kede-i pûte-i peyk-i fikr: Düşünce merkezinin potasındaki tecrübe evi.
Âzmâyiş-kede-i pûte-i peyk-i fikrim
Gâyet fâsıla-i hadd cihetten bîrûn-Münîf

âzmûde: (ازموده) Far. 1. Tecrübe etmiş olan. 2. Sınanmış, tecrübe edilmiş.
Kim i'tibâr eder bu şifâ-hânede bize
Ma'cûn-ı nev-sirişte-i nâ-âzmûdeyiz-Nâbi

âzmûn: (آزمون) Far. Tecrübe, sınama, deneme.
Ser-hadd-i matlûba pür-mihnet tarîk-ı imtihân
Menzil-i maksûda pür-âsîb râh-ı âzmûn-Fuzûlî

Azrâ'il: (عزرائل) Ar. Ruhları almaya memur büyük meleklerden biri. Melekü'l-Mevt.
Ye's ile ol rütbe oldum ki memâtın mâili
Görsem âgûşa alırdım şevk ile Azrâ'il'i
Tâhirü'l-Mevlevî

Ölüm haberi gelmeden ecel yakamız almadan
Azrâ'il hamle kılmadan gel dosta gidelim gönül
Yunus Emre

âzürde: (آزرده) Far. Kırılmış, incinmiş.
Râzıyım fâkadan ammâ beni âzürde eden
Sehv ile eylediğim cürm ü hatânın gamıdır-Nef'î

Yâre niyazı vâsıta-i vahşet etmişiz
Âzürde etmişiz o mehi gaflet etmişiz-Nâbi

Halâs olmaz kişi ebnâ-yı cinsin vaz'-ı derdinden
Gehî sûhândan, geh tîşeden âzürdedir âhen-Lâ

âzürde-i çûn ü çirâ: Niçin, nasıldan incinmiş.
Belâ-yı akl ile âzürde-i çûn ü çirâ olmaz
Cünûn erbâbını âlemde bî-havf u recâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet

âzürde-i dâ'-i halecân: Yürek çarpıntısı hastalığına üzülmüş.
Lûtfunla, itâbınla bulur illeti şiddet
Kalbim âzürde-i dâ'-i halecândır-Cenap Şahabeddin

âzürde-i meşakkat ü renc: Sıkıntı ve eziyetten incinmiş.
Ne mümkün olmamak âzürde-i meşakkat ü renc
Meğer ki olmayasın sâkin-i sarây-ı sipenc
Bağdatlı Rûhî

* derûn-**âzürde:** Gönlü incitilmiş.
Derûn-âzürdedir ebnâ-yı âlem öyle kim sorma
Şikâyettir cevâbı her kime dersen nedir hâlin
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

azv: (عزو) Ar. İftira, birinin üstüne atma, ona yakıştırma. **c. azviyyât.**
Hükûmet eylediği yoktu ki onun re'sen
Olan fenâlığı azv eylemektesin ona sen
Abdülhak Hâmit

azze ve celle: (عزه و جله) "Aziz ve şanı büyük olsun" anlamına gelen tabir. Allah'ın isimlerinden sonar hürmet maksadıyla söylenir.
Dem-be-dem sıdk u safâyıla duâ eyleyelim
Tâ kabûl ede onu hazret-i Hak azze ve celle-Nef'î

Kâ'inâtı yaratan Hazret-i Hak azze ve cell
Kim onun vahdetidir mebde-i Feyyâz-ı ezel-Şinâsî

Bizde var havf-ı Hudâ azze ve celle
Korkutur mu bizi âlemde ecel-Lâ

-B-

bâ: (با) Ar. 1. Yakınlaştırma edatı. Türkçe'de ile ve –la,-le yerine geçer: bâ-tahrîrât: mektup ile. bâ-sened: senetle. bâ-husûs: husûsiyle, hele. 2. Bazen sahiplik ifade eder: cemâl-i bâ-kemâl: kemalli, kemal sâhibi. bâ-haber: haberdâr, haberli, vukûf sâhibi.

* **bâ-haber:** Haberli, haberdar. **c. bâ-haber-ân.**

Pür hevâdır ney gibi ışkınla tâb-ı pür-heves
Derd-i dilden bâ-haber âlemde yok bir hem-nefes
Bâki

** **bâ-haber-ân:** Haberli olan kimseler.

Ey tâib-i tahkîk eğer var ise derkin
Gûş et bu sözü kim haber-i bâ-haberândır
Bağdatlı Rûhî

* **bâ-hemm:** Kederli.

Pâ-mâl olurdu gerd-i kesâda dükânları
Yek-kârda cemâl ü nazar bâ-hemm olmasa-Nâbi

* **bâ-husûs:** Husûsiyle, bilhassa.

Bâ-husûs ettim arûs-ı medhini tezyîn için
Birbirinden gevher-i mazmûn-ı hâsı intihâb-Nef'î

* **bâ-kemâl:** Tam bir olgunlukla.

Ne denlü âlem-ârâ ise hûrşîd-i ziyâ-güster
Letâfette cemâl-i bâ-kemâli ondan ahsendir
Bağdatlı Rûhî

* **bâ-safâ:** Temizlik sâhibi.

Yârân-ı bâ-safâ ile işrette mi yine
Bu bendesin anar mı Ali Han ne demdedir
Bağdatlı Rûhî

* **bâ-şitâb-ı ömr:** Ömür koşturmasında.

Güzâr-ı bâ-şitâb-ı ömrü işrâba gelir dâim
Leb-i cûda sımâh-ı câna cûş-ı âbtan feryâd
Koca Râgıp Paşa

* **bâ-temkîn:** Tedbirle.

Âftâb-ı mey edince maşrık-ı humdan zuhûr
Akl-ı bâ-temkîn olur şîr-i vaka:r-efzâ-yı berf
Benlekçi İzzet Bey

bâb, bâbâ: (با با باب،) Far. 1.Baba, ata. 2. Önder, şeyh. Çocuk sahibi olan erkek, baba. Türkçe'de dede, cet anlamına da gelir.

İrzâ' edeler bâbâlarını
Böyle edeler duâlarını-Şeyh Galip

bâbâ-yı zemâne: Zamanın önderi.

Baştan başa dünyâyı dolaşsan bulamazsın
Bir ârif-i hôş-sohbet ü bâbâ-yı zemâne-Nef'î

bâbâ-yı sühan: Söz babası.

Şi'ri bâzîçe-i tıfl-âne eden eşhâsın
Kimisi söz ebesidir kimi bâbâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bâb: (باب) Ar. 1. Kapı. bâb-ı saâdet: saadet kapısı, sultanın sarayı; İstanbul. 2. Fasıl, bölüm, bend, madde. 3. Resmî daireler: bâb-ı seraskerî, bâb-ı fetvâ, bâb-ı hükûmet. 4. Husus, keyfiyet. Bu bâbda ne söylenirse uygundur. 5. Hayır, uğur, yümn. bâb tutmak: uygun, uğurlu bulmak.

Ger şerh edersem âyet-i hüsnün kitâbını
Her bâb içinde faslına yüz bin fusûl ola-Nesimî

Fenn-i aşka başladım dikkatle gördüm nice bâb
Metni derd ü faslı hicrân ile dolmuş bir kitâb
Nişani (Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa)

Der-i muârazayı açma fasl-ı sohbette
Gıcırtı etme ayıptır sarîr-i bâb gibi-Sâbit

Bâb-ı âlî: (yüksek kapı) Osmanlı İmparatorluğu zamanında İstanbul'daki devlet dairelerinin bulunduğu bina.

Bulundum ben dahi dârü'ş-şifâ-yı Bâb-ı âlîde
Felâtûnî beğenmez anda çok dîvâneler gördüm
Ziya Paşa

bâb-ı aşk: Aşk kapısı.

Es-salâ dest-i irâdetle açıldı bâb-ı aşk
Eylesin cân sohbetin cânânıla erbâb-ı aşk
Şeyhülislâm Yahyâ

bâb-ı atâ: İhsan kapısı

Ey kollarına bâb-ı atâsı meftûh
Fermânına ser-beste cemâd u zî-rûh-Nahîfî

bâb-ı bahs: Bahis kapısı.
Esrâr-ı ehl-i sadra dahı vâkıf olmadı
Akl-ı beşer ki mevkifidir bâb-ı bahs
Hamdullah Hamdi

bâb-ı belâgat: Güzel söz söyleme kapısı.
Dîvân-ı Hâletî yaraşır medh olunsa kim
Miftâh olup açar bize bâb-ı belâgati
Hâletî (Azmizâde...)

bâb-ı cennet: Cennet kapısı.
Gönül yap zâhidâ beyt-i Hudâ'dır, tâat istersen
Muhakkaktır ki bâb-ı cenneti hâtır-şiken açmaz
Sâhib (Şeyhülislâm Pîrîzâde Osman ...)

bâb-ı dâd: Adalet kapısı.
Kaldı keçkûl be-kef sâil-i Bağdâd-sıfat
Bâb-ı dâdında ilâhî okuyup Bermekiyân-Şinasî

bâb-ı der-geh-i kadr: Yücelik evinin kapısı.
Ey ki bâm-ı kubbe-i kasrında bir Hindû-Zühal
Ve'y ki bâb-ı der-geh-i kadrinde bir çâker güneş
Lamiî Çelebi

bâb-ı erbâb-ı kerem: Kerem sahiplerinin kapısı.
Zîb-i gûş etmeye âvâz-ı cûsun
Bâb-ı erbâb-ı kerem halka-veş açmış gûşun-Nâbi

bâb-ı fazl: Fazilet kapısı.
Ka:l ile cümle kalbi pâk etti ka:li onun
Feth etti bâb-ı fazlı fasl-ı hitâb-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

bâb-ı gaflet: Gaflet kapısı.
Nedir bu bâb-ı tegâfül nigâh-ı mestinde
Zuhûra gelmedi âsâr-ı intibâh henüz-Kâzım Paşa

bâb-ı gâr: Mağara kapısı.
Geh kılar İblîs'i Me'vâ'dan sürüp kelb-i hakîr
Gâh bâb-ı gârda Kıtmîr'e Me'vâ gösterir-Aşkî

bâb-ı güşâde: Açık kapı; ferahlık kapısı.
Nâbî sezâ-yı ser-zeniş ebvâb-ı bestedir
Yok ihtiyâc dakkına bâb-ı güşâdenin-Nâbi

bâb-ı hâcet: Dua kapısı.
Pâyân ver elverir bu inâd ü lecâcete
Celb eyledim, unutma, seni bâb-ı hâcete
Abdülhak Hâmit

bâb-ı hakîat: Hakikat kapısı.
Pîr aşkın eyledim bâb-ı hakîkatten suâl
Dedi: Ne sâil bilir ol sırrı ne ka:il bilir-Nev'î

bâb-ı hâlî: Boş kapı.
Bulundum ben dahi dârü'ş-şifâ-yı bâb-ı hâlîde
Felâtûni beğenmez anda çok dîvâneler gördüm-Lâ

bâb-ı hayrât: Hayırlı işlerini kapısı.
Rû-yi nâsa bâb-ı hayrât olmada gittikçe sedd
Kalb-i ehl-i hâlden mihr-i Hudâ eksilmede
Bağdatlı Rûhî

bâb-ı hazîre-i firdevs: Cennet haziresinin kapısı.
Mesâbe-i dürrî bâb-ı hazîre-i firdevs
Nümûne-i haremi sahn-ı gül-istân-ı İrem
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

bâb-ı hükûmet: Hükümet kapısı.
Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten
Namık Kemal

bâb-ı iltifat: İltifat kapısı.
Mesdûdtur kudûmumuza bâb-ı iltifât
Biz şimdi bezm-i yârde menfûrlardanız-Nâbi

bâb-ı inâyet: Lütuf kapısı.
Allah muammer ede seni hem vezîrini
Kim açtı rûy-ı cânıma bâb-ı inâyeti-Nâbi

Çalışır ehl-i hüner etmeğe te'yîd-i kemâl
Ne kadar olsa dahi bâb-ı inâyet mesdûd
Hersekli Ârif Hikmet

bâb-ı lutf: Lütuf kapısı.
Necîb-i derd-mend kem-ter kuludur bâb-ı lutfunda
Kerem kılmak kadîmi ona lutf-ı hûyudur ancak
Necîb (Sultan III. Ahmet)

bâb-ı mahabbet: Sevgi kapısı.
Yahyâ harem-i aşka girerse ne_ola bî-bâk
Meftûhtur erbâb-ı dile bâb-ı mahabbet
Şeyhülislâm Yahyâ

bâb-ı nâz: Naz kapısı.
Ey mushaf-ı cemâl cemâlin kitâbının
Her faslı fasl-ı şîve vü her bâbı bâb-ı nâz-Nizâmî

bâb-ı rahmet: Rahmet kapısı.
Mu'allâ der-gehin dârü'l-emândır bâb-ı rahmettir
O bâbın bendegânının nevâsı artar eksilmez
Âdile Sultan

bâb-ı saâdet: Saadet kapısı.
Sâkin-i hâk-i der-i mey-hâneyiz şâm ü seher
İrtifâ-yı kadr için bâb-ı saâdet bekleriz-Fuzûlî

bâb-ı sabâ: Sabah rüzgârının girdiği kapı.
Zülfünü bâb-ı sabâ senin çözeli ey habîb
Itr ile âlem dimâğını muattar kıldı tîb-Ulvî

bâb-ı sefer: Sefer kapısı.
Görüldü mü açılaldan berü bu bâb-ı sefer
Bu gûne hedm-i kılâ ü hezîmet-i tabur-Nâbi

bâb-ı şerh-i mütûn: Metinler şerhinin kapısı.
Nice kasîde ki her beyti bir kitâb-ı metîn
Nice kitâb ki her fasl u bâb-ı şerh-i mütûn-Nef'î

bâb-ı tegâfül: Gaflet kapısı.
Nedir bu bâb-ı tegâfül nigâh-ı mestinde
Zuhûra gelmedi âsâr-ı intibâh henüz
Kâzım Paşa

bâb-ı temennâ: Temenna kapısı.
Açılır bâb-ı temennâ gibi esrâr-ı kazâ
Kufl-i takdîre Hudâ re'yini kılsaydı medenk
Kâzım Paşa

bâb-ı teslîm: Selâmet kapısı.
Girenler nakd-i cân ederler bâb-ı teslîme
Erenler bezmine bir başka türlü armağan olmaz
Nâbi

bâb-ı vefâ: Vefa kapısı.
Hûblar eylediler şîve kitâbın ezber
Fenn-i hüsn içre velî bâb-ı vefâ muğlaktır-Nev'î

bâb-ı vüzerâ: Vezirlek kapısı.
Benzer mi onun der-gehi bâb-ı vüzerâya
Bir bir çekilir hân u simâtı fukarâya
Manastırlı Nâilî

Bâbil: (بابل) Ar. Irak'taki Bağdat'ın aşağı tarafına düşen bir eski çağ şehri. Büyücülükle uğraştıklarından dolayı edebiyatımıza "çeh-i Bâbil" (Babil kuyusu) olarak girmiştir. Dünyanın yedi acayip hârikaları arasında geçen "asma bahçeleri" yüzünden çok kullanılır.
Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd
Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb
Nizâmî

Üftâde-i ka'r-ı çâh-ı Bâbil olsam
Minnet-keş-i rîsmân-ı nâ-dân olmam
Bülendî (...Çelebi)

O fitne kim onu Hârut uyardı Bâbil'de
Siyâh gözlerinin hâb-ı âremîdesidir-Nedîm

bâc: (باج) Far. 1. Harç, vergi. 2.Gümrük vergisi. Farsçası "bâj" dır.
Ne memâlikte olur hîç ihtimâl-i ihtika:r
Ne adüvv bâc u harâcı vermeğe eyler inâd-Nef'î

Başına giydi "le-ömrüke" tâcın
Aldı ma'mûre-i ilmin bâcın-Hakanî

bâc-ı sipâh: Asker vergisi.
Bâc-ı sipâhdan iki yüz akçe almağa
Dîvân-ı hüsne çıktı verip arzuhâl hat-Sâbit

bâc u harâc: Haraç ve vergi.
Ne memâlikte olur hîç ihtimâl-i ihtika:r
Ne adüvv bâc u harâcı vermeğe eyler inâd-Nef'î

* **bâc-gâh:** Vergi alınan yer.
Çarha fer ü tâb salsın râyet-i meh-peykerin
Mihr ü mehten bâc-gâh olsun nigînin hançerin
Nedîm

-bâd, bâdâ: (بادا باد) Far. "olsun, olayıdı" anlamında birleşik kelimeler yapar.
Dediler cümle-i âfâk-ı mübârek bâdâ
Allahü'l-hamd Hudâ eyledi itmâm-ı neam-Nâbi

Bu âlem bir kitâb-ı hikmet-endûz-ı haka:yıktır
Meâlin her kim istihrâc ederse âferîn bâdâ-Nâbi

* âferîn-**bâd:** Âferin olsun.
Yekser dediler sad âferîn-bâd-Nâbi

* müjde-**bâd:** Müjde olsun.
Müjde-bâd aldı Arîş'i seyfle cenk-âverân
Azm-i cenk ettikçe hâlâ geçti pîşîni pesîn-Sürûrî

İki târîhimle tebşîr eyleyeyim nâsı her ân
Müjde-bâd aldı Arîş'i seyfle cenk-âverân-Sürûrî

bâd (باد) **:** Far. Hava, rüzgâr, yel. 2. müz. Özel bir sesin ismi. 3. mec. Söz, kelâm. 4. Rüzgâr gibi şiddetli, süratli bir nesneye ıtlâk olunur. 5. Medh ü senâ; âh u vâh. 6. Hüsrev Pervîz'in hazinelerinden ikincisinin ismine (*genc-i bâd-âver*) denir. 7.

Kibir, gurur, 8. At. 9. "bâde" sözünün hafifletilmişi olarak şarap anlamına gelir. 10. "*bâd-nümâ*" : rüzgârın hangi cihetten estiğini gösteren alet.
Bize ey bâd bâdî-i perîşânî olursan da
Dokun gâhî o zülf-i târ-mâra gerçi bâd-â-bâd
Sünbülzâde Vehbi
Bir pîr gelip nâ-gâh pend etti ale'l-âde
Al destine bir bâde derd ü gamı ver bâde-Şeyh Galip

Bînî-gonce eder bağda izhâr-ı ruâf
Bâd kim bûy-ı hat-ı gâliye-fâmın getirir-Rızâyî

bâd-ı âh: Ah rüzgârı.
Bâd-ı âhımla gül-istân-ı felâket hurrem
Eşk-i çeşmimle çemen-zâr-ı belâ sebz ü nadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâd-ı aşk: Aşk rüzgârı.
Bahr-i firkatte nice fırtınalar çektim ben
Bâd-ı aşkın alaband eyledi sabrım gemisin-Âgehî

bâd-ı bahâr: Bahar rüzgârı.
Gül-şen-i ma'nîye feyz-i nefesim bâd-ı bahâr
Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i matîr-Nef'î

bâd-ı behişt: Cennet rüzgârı.
Bûy-ı zülfün ki ala havsala-i bâd-ı Behişt
Şiken-i turra-i havrâya tenezzül mü eder-Nâilî

bâd-ı bürûdet: Soğukluk rüzgârı.
Bâd-ı bürûdet ederdi füşürde bedenlerin
Nâr-ı tama' müeddî-i germiyyet olmasa-Nâbi

bâd-ı bürût: Bıyık rüzgârı. mec. benlik, kendini düşünme, egoist, bıyığı yelli.
Lîk mümkün ki bu evzâ'a tahammül ki eder
Âdemi her birinin bâd-ı bürûtu sersâm-Nâbi

bâd-ı çîn-seher: Dalgalı, hafif esen (seher) rüzgâr.
Erdikçe şâm-ı zülfüne ey bâd-ı çîn-seher
Müşgîn deminle meclis-i cânı muattar et
Lamiî Çelebi

bâd-ı ecel: Ecel rüzgârı
Bâd-ı ecel ki söndüre kandîl-i cânını
Başı ucunda bî-hûde şem'-i mezâra yuf
Şeyh Galip

bâd-ı efkâr: Fikirler rüzgârı.
Böyle gitsin hep fasıllar bende kalsın gözlerin
Esmesin hîç bâd-ı efkâr taht u tâcım sözlerin
Şeref Yılmaz

bâd-ı ferverdîn: Hoş hava, sabah rüzgârı.
Eğer bir şemme alsa turrasından bâd-ı ferverdîn
Eder kevn ü mekânı gark o demde rûh u reyhâne
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâd-ı fitne-şikest: Fitneyi ortadan kaldıran rüzgâr.
Verir esâs pül çarha bâd-ı fitne-şikest
Bu cilve-gâha ne menzil ne reh-güzâr kalır-Nâilî

bâd-ı gîsû: Saçın salllanmasıyla ortaya çıkan rüzgâr; gurur rüzgârı.
Müşg-sây etti dimâğı bâd-ı gîsûlar yine
Nâfe-rîz oldu bu sevdâlarla âhûlar yine-Nâbi

bâd-ı gurûr: Gurur rüzgârı.
Sipihr kara yere cür'a-veş döker ka:nûn
Habâb-gûne dimâğund'olursa bâd-ı gurûr
Hayali Bey

bâd-ı hazân: Sonbahar rüzgârı.
Saltanat tâcın giyen âlemde mağrûr olmasın
Nice sultan börkin almıştır begim bâd-ı hazân-Bâki

Eşcâr-ı bâğ hırka-i tecrîde girdiler
Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan-Bâki

bâd-ı hevâ: Masrafsız, bedelsiz, beleş, bedeva.
Dolmuştur içi âhile ma'mûre-i dehrin
Mahsûlü benim iki gözüm bâd-ı hevâdır-Hakanî

Hümâ-yı himmetim bâd-ı hevâya rağbetim yoktur
Kanâat kûşesinde rüzgâra minnetim yoktur-Zekâî

bâd-ı himem: Gayret rüzgârı.
Esmedi bâd-ı himem doğmadı hûrşîd-i kerem
Kaldı pejmürde vü efsürde gül-istân-ı emel-Nef'î

bâd-ı hôş-bû: Hoş kokulu rüzgâr.
Mâ'-i cârî taraf taraf çağlar
Bâd-ı hôş-bû eser hafîf hafîf-Muallim Naci

bâd-ı muattar: Kokulu rüzgâr.
Nefha-i anber mi ya zülf-i benefşe cân veren
Ya dem-i Îsâ gibi bâd-ı muattar devridir-Şeyhî

bâd-ı müşg-bâr-ı bahâr: Baharın mis kokusu saçan rüzgârı.
Muâşirân geliniz zevk-ı câvidân bulalım
O ruhtan ki saçar bâd-ı müşg-bâr-ı bahâr
Tevfik Fikret

bâd-ı nâle: İnilti rüzgârı.
Sessiz eserdi bâdiyeye bâd-ı nâle pür
Mahfî düşerdi hâke katarât-ı girye-ver
Kemalzade Ekrem Bey

bâd-ı nâlân-ı hazân: Sonbaharın inleyen rüzgârı.
Bâd-ı nâlân-ı hazân giryeli ıslıklarla-Tevfik Fikret

bâd-ı nâverd: Hızlı esen rüzgâr.
Ki_ey bâdiye-gerd-i bâd-ı nâverd
Nâzik beden ile naz-perverd-Fuzûlî

bâd-ı nefes: Nefes rüzgârı.
Mâye-i teşvîş olur kalbe hevâ-yı mâ-sivâ
Eyleyen bâd-ı nefestir pür-gubâr âyîni
Hersekli Ârif Hikmet

bâd-ı nev-bahâr: İlkbahar rüzgârı.
Bülbül-i bî-çâreyi bî-sabr u ârâm eyledi
Gülleri tahrîk edip gül-şende bâd-ı nev-bahâr-Rızâyî

bâd-ı Nevrûz: Baharda çıkan hafif ve tatlı esen rüzgâr.
Bâd-ı Nevrûzî ile olsun da deryâ mevc mevc
Olmasın mı dildeki ummân-ı sevdâ mevc mevc
Muallim Nâci

bâd-ı peyâm-res*:* Haber getiren rüzgâr.
Ey bâd-ı peyâm-res
Getir ondan bana bir ses-Cenap Şahabeddin

bâd-ı sabâ: Sabah rüzgârı.
Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayri-Fuzûlî

Seherde eylese peydâ aceb mi çîn-i cebîn
Bu gece gonca-i bâğa dokundu bâd-ı sabâ-Rızâyî

Zülfün koma kim hem-ser ola bâd-ı sabâya
Vermek yile ol nâfe-i Tatar'ı sebeb ne-Cem Sultan

Bilirim bâd-ı sabâ olsa da günlerdir esen
Gül-i ra'nâ bulamaz böyle bir endâma desen
Şeref Yılmaz

bâd-ı pür-va'd: Vaat dolu rüzgâr.
Bâd-ı pür-va'd-i nev-bahârı eder
Bir enîn elîm ile tekzîb-Cenap Şahabeddin

bâd-ı sarsar: Fırtına, bora.
Ne bâd-ı sarsar âh cüz-i hâk-i beden
Ne sûz-i dil ne nem-i çeşm-i eşk-bâr kalır-Nâilî

bâd-ı sebük-hîz: Hızlı esen sabah rüzgârı.
Dünyâyı güzer etse ne_ola bâd-ı sebük-hîz
Mânendi onun bulmaya me'vâ-yı selâmet-Nâbi

bâd-ı seher: Sabahleyin esen hafif ve serin rüzgâr.
Bâd-ı seher mi yâ Rab ya nefha-i Mesîhâ
Ya feyz-i kalb-i ârif ya mevc-i âb-ı cârî-Ziya Paşa

bâd-ı seher-hîz*:* Gün doğusundan hafif rüzgâr, tanyeli.
Bağdâd'a yolun düşerse ger ey bâd-ı seher-hîz
Âdâb ile var hizmet-i yârân-ı safâya-Bağdatlı Rûhî

bâd-ı semen-bû: Yasemin kokulu rüzgâr.
Bana bakmaz bakıyor penceresinden gûyâ
Dağıtır saçlarını bâd-ı semen-bû-yı bahâr
Kemalzade Ekrem Bey

bâd-ı semûm: Yakıcı ve kavurucu sıcak rüzgâr.
Etse bir kûha güzer bâd-ı semûm satvetin
Ma'den-i kükürd eder te'sîri kân-ı gevheri-Nedîm

bâd-ı serd: Sert rüzgâr.
Esmez iken âb u hâkin üzre hergiz bâd-ı serd
Çekmez iken bülbülün goncadan âlâm ile derd
Hayâlî Bey

bâd-ı subh-dem: Sabah vakti rüzgârı.
Esti bâd-ı subh-dem geşt ü güzâr eyyâmıdır
Gonce-veş diller açılsın nev-bahâr eyyâmıdır-Rızâyî

bâd-ı sümûn-ı gazab: Gazap zehirlerinin rüzgârı.
Ger bâd-ı sümûm-ı gazabı olsa şerer-hîz
Firdevs-i musîbet-kede-i hemm ü gam eyler
Yenişehirli Avni

bâd-ı şeban-gâh: Gece eser rüzgâr.
Yâhûd götür ey bâd-ı şeban-gâh
Benden ona bir âh-Cenap Şahabeddin.

bâd-ı şevk: Arzu rüzgârı.
Sâ'id-i sâkîde sâgar gösterir çîn-i cebîn
Bâd-ı şevkıla leb-i cûy-i musaffâ mevc urur-Rızâyî

bâd-ı şimâl: Kuzey rüzgârı, poyraz, yıldız.
Tayyib-i enfâsın açar hâtır-ı dem-bestemizi
Girih-i gonca-i bâğı nitekim bâd-ı şimâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

bâd-ı taleb: İstenilen rüzgâr.
Bâd-ı taleble fülk-i dil sâhil-i kâma ermedi
Vay ona ki reh-beri himmet-i rûzigâr ola
Sabrî (Mehmet Şerif –Çelebi)

bâd-ı vezzân: Esen rüzgâr.
Belki bir göz yaşıdır bârân-ı pür-cûş-ı bahâr
Belki bir feryâd te'sîriyledir bâd-ı vezzân
Yenişehirli Avni

bâd-ı zafer: Zafer rüzgârı.
Şevk-i seferle pür-heyecân oldu tuğlar
Bâd-ı zaferle Mısr'a vezân oldu tuğlar
Yahya Kemal

* **bâd-â-bâd:** Rüzgârdan rüzgâra.
Bize ey bâd bâdî-i perîşânî olursan da
Dokun gâhî o zülf-i târ-mâra gerçi bâd-â-bâd
Sünbülzâde Vehbi

* **bâd-âver, bâd-âverd:** 1. İran'ın efsanevi padişahı Hursev Pervîz'in meşhur sekiz hazinesinden birinin ismi. Diğerleri şunlardır: Genc-i Efrâsiyâb, Genc-i Arûs, Dîbeb-i Hüsrevî, Genc-i Sûhte, Genc-i Hadrâ, Genc-i Şâdâverd, Genc-i Bâr. 2. Çakır dikeni, boğa dikeni, karna batmaz şeytan arabası denilen bir çeşit diken ki rüzgârın önünde yuvalanıp gider. 3. Doğu müziğinde bir ses, nağme.
Sevâhil-i çemene çıktı genc-i Bâd-âver
Yöneldi Hüsrev-i Nevrûz'a devlet ü ikbâl-Bâki

Şol gedâ kim kıldı istiğnâ serîrin tekye-gâh
Genc-i Bâd-âverd ile taht-ı Süleymân istemez
Hayalî Bey

* **bâd-bân:** 1.Yelken. 2. Geminin ortasındaki direk. 3. Gemi sireni.
Deryâ-misâl leşkerin içre alemlerin
Feth ü zafer sefînesine açtı bâd-bân-Bâki

Bâd hükmün sürüp enfâs-ı Mesîhâ'ya kadar
Bâd-bân açtı zafer sâhil-i a'dâya kadar
Yahya Kemal

Olur fermânına dil-beste hükm-i rûzgâr elbet
Eğer mellâh nâmın yazsa levh-i bâd-bân üzre
Ziya Paşa

bâd-bân-ı himmet: Ermiş kimsenin yardım yelkeni.
Sal geştî-i umûrunu bahr-i tevekküle ak
Aç bâd-bân-ı himmeti yan gel de zevke bak-Lâ

* **bâd-bîz**: Yelpaze.
Ser-nüviştim haşre olmazsa İlâhî dâg-ı dil
Bâd-bîz-i dûzah eyle nâme-i a'mâlimi-Namık Kemal

* **bâd-efrâ, bâd-efrâh:** 1. Ceza. 2. Bir çeşit fırıldak.
Sûz-ı şevkinde safâ kesb etmek için cânımın
Mürg-i âhım şeh-perin her demde bâd-efrâhı kıl
Behiştî

Cihânda şeh-per-i tâvûs dûd-ı âhımdır
Zemân-ı tâbiş-i hasrette bana bâd-efrâh-Behiştî

* **bâd-pâ**: Ayağı çabuk, süratli, seri hareket eden.

bâd-pây-ı azm: Niyeti hızlı.
Bâd-pây-ı azm-i kişver-gîr-i âlem-i gerd ile
Kehl-i a'yân-ı Acem kıldıkta hâk-i reh-güzâr-Fuzûlî

bâd-pây-ı çarh: Zamanın rüzgâr gibi hızlı giden ayağı.
Bir cenîbet arz edersen şâha rûz-ı azm için
Bâd-pây-ı çarha kim zerrîn siper bağlar güneş
Lamiî Çelebi

* **bâd-peymâ**: 1. Rüzgârı ölçen, rüzgâr gibi hızlı giden. 2. Boş gezen, serseri.
Yirmi dört senedir kim kulun tarîka girip
Ümîd-i nef'-i menâsıbla bâd-peymâdır-Belîğ

* **bâd-veş**: Rüzgâr gibi.
Tîr-i dil-ber her kaçan kim bâd-veş eyler güzâr
Sîne-i bî-kîne-i uşşâktan kalkar gubâr-Rızâyî

* **bâd-zen, bâd-zene:** Yelpaze.

bâd-zen-i bâl: Kalbin yelpazesi.
Şu'le-i aşkı hevâ-yı dildir efzûn eyleyen
Bâd-zen-i bâl semenderdir bu âteş-hâneye-Nedîm

bâdâm: (بادام) Far. 1.Bâdem, çağla çekirdeği. Arp. lûze ve levz'dir. 2. mec. Sevgilinin gözü.
Çeşminin hastesiyim girmeğe ka:dir değilim
Çûb-ı bâdâm ile kızdırmasalar hammâmı-Nâbi

Öpdüler birbirinin gözlerini dil-berler
Yine bâdemlerine kapladılar şekkerler-Arşî

Bezm-i meyde nakle el sunmaz hemân ancak Nedîm
Dil-berin ünnâb-ı la'lin, çeşm-i bâdâmın bilir
Nedîm

bâdem-i teb: Sıtmalı göz.
Teb-lerze gelirdi nefes-i serd-i adûdan
Olmasa bana bâdem-i teb çeşm-i sühan-gû
Esrar Dede

bâdâm-ı tev'em: Benzer badem.
Birdir basîret ehline hep neş'e-i dü-kevn
Bâdâm-ı tev'emin iki olmaz şükûfesi-Belîğ

bâd-bân: (بادبان) bk. bâd.

ba'de: (بعد) Ar. Sonra.

* **ba'dezâ**: Bundan sonra, artık.
Ba'dezâ bast-ı maka:l eyleyelim
Sebeb-i nazmı nedir söyleyelim-Enderunlu Fâzıl

* **ba'd-ezîn**: Bundan sonra, bundan böyle.
Nûr-ı hüsnün âşıkı bir gûne bî-tâb etti kim
Sâye-âsâ ba'd-ezîn hicrâna isti'dâdı yok-Nâbi

Ömrüm oldukça senin vasfına hasretmez isem
Ba'd-ezîn kilkim ola ehl-i kemâle mat'an
Keçecizade İzzet Molla

* min-**ba'd:** Bundan sonra.
Sûret-i hâlimde âsâr-ı ferâğat kalmadı
Mihnet ü gam çekmeğe min-ba'd tâkat kalmadı
Fuzûlî

bâde: (باده) Far. Şarap, süci. Çağ. çağır, çakır'dır. Dilimizde "çakır keyf" deyimi buradan gelir.
Münhariftir sâkiyâ endûh-ı dünyâdan mizâc
Bâde tut kim illet-i endûha gaflettir ilâc-Fuzûlî

Bâkî yine mey içmeğe and içti demişler
Dîvâne midir bâde dururken içe andı-Bâki

Kan yağı oldu la'lin için lâle bâdeye
Bulsa içerdi kanını onun çanak çanak-İbn-i Kemal

bâde-i Âb-ı Hayât: Ebedilik suyunun şarabı.
Sâkî getir şu bâde-i Âb-ı Hayâtı kim
Akla mezîd câna ferah cisme cân ola-Ahmed-i Dâî

bâde-i ahmer: Kırmızı şarap.
Ger sorarsan tâ ezelden neydügün keyfiyyetim
Bâde-i ışk ile tahmîr eylemişler tıynetim-Behiştî

bâde-i aşk: Aşk şarabı.
Bâde-i aşka vücûdun câmesin rehin etti
Âferînler ol melâmet bezminin kallâşına-Bâki
Ger sorarsan tâ ezelden neydügün keyfiyyetim
Bâde-i ışk ile tahmîr eylemişler tıynetim-Behiştî

bâde-i âteş-gûn: Ateş renkli şarap.
Ne iktizâ eder elmas u la'l-i âteş-gûn
Vuralım âteşe kâlâ-yı gam-ı devrânı
Yine nûş eyleyelim bâde-i âteş-gûnu-Nâbi

bâde-i câm: Kadeh şarabı.
Kays'ı lâ-ya'kıl edip Kûh-keni kıldı helâk
Bâde-i câm muhabbet bizi neyler görelim-Cevrî

bâde-i cân-bahş: Can veren şarap.
Aceb feyz-i eser var bâde-i cân-bahş-ı la'linde
Hayâliyle vücûdum ser-te-ser ayn-ı mül olmuştur
Leskofçalı Galip

bâde-i cân-perver: Can besleyen şarap.
Bâde-i cân-perver imiş tûşe-i râh-ı sürûr
Menzil-i maksûda ey dil ayak ayak varıgör-Behiştî

bâde-i cennet: Cennet şarabı.
Sâkiyâ kalmaz imiş çünki bu sohbet bâkî
Mey-i gülgûn içelim bâde-i cennet bâkî-Bâki

bâde-i dil: Gönül şarabı.
Dil ü cânlar aceb mi neş'esinden alsalar hâlet
Asîr-i bâde-i dil şîre-i keyfiyet-i cândır- Riyâzî

bâde-i Elest: Elest (gününün) şarabı.
Kimdir sana "belî" demeyen ey Behiştî kim
Var sözlerinde râyiha-i bâde-i Elest-Behiştî

bâde-i eşk: Gözyaşı şarabı.
Bâde-i eşkim döküp âlûde-dâmân olmayam
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

bâde-i gaflet: Gaflet şarabı.
Sâkî-i bezm-i cünûn nergis-i mestindir kim
İçirir bâde-i gaflet dili âgâhlara-Fuzûlî

bâde-i gül-fâm: Gül renkli (kırmızı) şarap.
Mübâhât eylemez rind-âne-meşreb her husûsunda
Meğer kim bâde-i gül-fâm ile sâğar husûsunda
Koca Râgıp Paşa

bâde-i gül-gûn: Gül renkli, kırmızı şarap.
El safâ câmını aldıkça ele reşkile ben
Hûn-ı dil nûş ederim bâde-i gül-gûne bedel-Nef'î

Dokunupdur bâde-i gülgûna çeşm-i rûzgâr
Sâgar üzre sanmanuz peydâ olur yer yer habâb
Bâki

bâde-i gül-reng: Gül renkli şarap.
Hükm-i feyzin eder ol mertebe cârî ki döner
Şîşe-i bâde-i gül-renge habâb-ı Tesnîm-Nef'î

Câm-ı zerrîn dolu bâde-i gül-reng almış
Gül-i ra'nâ sihri kılmak için def'-i humâr-Bâki

bâde-i hamrâ: Kızıl şarap.
Bâlâ-yı humda bâde-i hamrâ alev olup
Pür-âteş olsa mey-kede ona girem gibi-Behiştî

bâde-i heves: Heves şarabı.
Ey bâde-i hevesten olan neşve-yâb-ı aşk
Ser-kûçe-i ümîdde mest-i harâb-ı aşk-Nâilî

bâde-i hûnîn: Kanlı şarap.
Câm-ı emeli, kırmadan ol şahne-i Tebrîz
Mümkündür ede bâde-i hûnîn ile leb-rîz
Abdülhak Hâmit

bâde-i ışk: Aşk şarabı.
Ger sorarsan tâ ezelden neydügün keyfiyyetim
Bâde-i ışk ile tahmîr eylemişler tıynetim-Behiştî

bâde-i idrâk: Olgunlaşma şarabı.
Bâde-i idrâkimin tevhîd-i ser-cûş-ı humu
Sâkî-i endîşemin tahkîk-i derd-i sâgarı-Nef'î

bâde-i ikbâl: Talih şarabı.
Ey olan bâde-i ikbâl ile ser-mest-i gurûr
Korkarım bir gün olur sen de olursun mahmûr
Şinasî

bâde-i keyf-i humâr: İçkiden sonraki baş ağrısı keyfi üzerine içilen şarap.
Ser-germ-i nahvet olmasın ol şâh çok da kim
Değmez neşât-ı bâde-i keyf-i humârına
Seyyit Vehbî

bâde-i la'l-i leb: Dudağın kırmızı şarabı.
Kâm-bîn oldum görünce bâde-i la'l-i lebin
Dürr-i dendân gören mest-i şarâb-ı nâb olur-Rızâyî

bâde-i leb-rîz: Ağzına kadar şarap dolu.
Devlet-i meyde gönül gussa-i âlem çekmez
Sâgar-ı bâde-i leb-rîz çeker gam çekmez-Nâbi

bâde-i nâb: Hâlis, duru şarap.
Âteşîn bâde-i nâbı yine takrîb etmiş
Gözü kızmış sunuyor bûs-i leb-i yâre habâb-Rızâyî

bâde-i nâb u kebâb: Kebap ve saf şarap.
Şahne-i devrân ne_ola çekse çevirse dem-be-dem
İki kanlıdır anılmış bâde-i nâb u kebâb-Bâki

bâde-i nâ-pür-şûde: Doluluğu geçmeyen şarap.
Bezm-i meyden olur erbâb-ı heves neş'e-rübâ
Çekmeden bâde-i nâ-pür-şûdenin fincânın-Nâbi

bâde-i nâz: Naz şarabı.
Çeşm-i bezm-i fitne kurmuş işve almış câm ele
Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest-i harâb-Nef'î

bâde-i neşât-fezâ: Sevinç artıran şarap.
Ol bâde-i neşât-fezâyız ki bâğ-bân
Etmiş nişânede hum yerine tâkimiz bizim-Nâbi

bâde-i nev: Yeni şarap.
Hôş gelir tab'a husûsâ Ramazân ayında
Bâde-i nev ne kadar olsa da nâ-puhte vü ham
Nedîm

bâde-i rûh-bahş: Ruh bahşeden şarap; cana can katan şarap.
Bezmimize ayak basan cânına can katar gider
Bâde-i rûh-bahşıla doludur âb-gînemiz
Bağdatlı Rûhî

bâde-i sâf: Saf şarap.
Hûn-ı dil kim bâde-i sâf mahabbettir bana
Âb-ı rûy-ı çeşme-i hûrşîddir her katresi-Nâilî

bâde-i şevk: Arzu şarabı.
Bu bezm-i ser-nigûn sâgarda kim def'-i humâr etmiş
Dökülmüş bâde-i şevki tehî humhânedir dünyâ
Haşmet

bâde-i tahkîk: Hakikat şarabı.
Reh-i tâk-ı hafâdan cûşa gel ey bâde-i tahkîk
Kadehler şişeler humlar sebûlar hep seninçindir
Nâbi

bâde-i telh: Acı şarap.
Bâde-i telh ile doldur beri sun câm-ı zeri
Senin olsun Arab'ın çehresi Şâm'ın şekeri-Re'fet

bâde-i ter: Taze şarap.
Germ olur mir'ât-ı dil yâd ile ahger-pâreden
Bâde-i terdir lebin ammâ ki sâgar-sûzdur-Nâilî

bâde-i tevhîd: Birlik şarabı.
Câm kıl bâde-i tevhîde Hayâlî serini
Ya belâ bezmine bir kâse-i tanbûr eyle-Hayâlî Bey

bâde-i vahdet: Vahdet şarabı.
Bezm-i safâda bizden alır neşve ehl-i zevk
Peymâneyiz ki bâde-i vahdetle dolmuşuz
Bağdatlı Rûhî

bâde vü peymâne: Şarap ve kadeh.
Laˁlin görünce bâde vü peymâne cûş eder
Girer bir birisine mest-âne cûş eder-Rızâyî

* **bâde-fürûş**: Şarap satan, meyhaneci.
Hum-ı felek gibi bir gün olur bu kûçe tehî
Ne pîr-i bâde-fürûş vü ne de bâde-hâr kalır-Nâilî

* **bâde-güdâz**: Meyhanenin gizli şarap tüketeni.
Benim o bâde-güdâz-ı harîm-i mey-kede kim
Elimde gül gibi bir câm-ı şuˁle-tâbım var-Nâilî

* **bâde-hâr**: Şarap içen.
Hum-ı felek gibi bir gün olur bu kûçe tehî
Ne pîr-i bâde-fürûş vü ne de bâde-hâr kalır-Nâilî

Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câm-ı murâd
Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz
Nâbi

bâde-hâr-ı câm-ı aşk: Aşk kadehinden şarap içen.
Bâde-hâr-ı câm-ı aşkım bulsa feyzimden eser
Haşre dek bezmimde Zühre nağme-sâz-ı çeng olur
Leskofçalı Galip

* **bâde-keşân:** Şarap içenler, bekriler.
Gelin ey bâde-keşân azm-i harâbât edelim
Câyımızdır ki Cemşîd'de isbât edelim-Nâbi.

* **bâde-keş**: Şarap içen.
Ne rind-i bâde-keşiz Nâilî ne zâhid-i huşk
Bize ne mey-kede ne hân-gâh lâzımdır-Nâilî

* **bâde-nûş:** Şarap içen. **c. bâde-nûşân**.
Bâde-nûşum bir aceb ayn-ı tecellâdan ki ben
Bezmimin akl-ı mücerred cevher-i mînâsıdır-Leskofçalı Galip

** **bâde-nûşân:** Şarap içenler.
Tâc u tesbîh u asâ bâzârına erdi kesâd
Rind ü rüsvâ vü melâmet bâde-nûşân devridir
Gaybî

* **bâde-perest**: Şaraba tapan. *mec*. çok şarap içen.
Olsak ne_ola Nefˁî gibi rüsvâ-yı dü-âlem
Hem âşık u hem şâir ü hem bâde-perestiz-Nefˁî

Ne gördü bâdede bilmem ki oldu bâde-perest
Mürîd-i meşreb-i zühhâd gördüğün gönlüm
Fuzûlî

bâdem: (بادم) bk. bâdâm.

bâdî: (بادى) Ar. 1.Herşeyin evveli, ilki,ibtidası. 2. Sebep, bâis, mûcib.
Ey sabâ zülf-i dil-âvîzini tahrîk ettin
Bu kadar fitne vü âşûba sen oldun bâdî-Bâki

Bu zahm-ı aşkıma bâdî nigâhım olmuştur
Yine bu tîr bana kendi ter-keşimdendir-Nâbi

Zâtının kuvvet-i istiˁdâdı
Oldu ihyâsına kevnin bâdî-Hakanî

Dil-i pür-zahmıdır her âşıkın feryâdına bâdî
Eğer sûrâh sûrâh olmasa neyden sadâ gelmez
Fâik Memdûh Paşa (Esbak Dâhiliye Nâzırı ...)

bâdî-i mübâhât: İftihar sebebi.
Bâdî-i mübâhât bu fermân-ı hümâyûn
Bin hamd ü senâya görürüm kendimi medyûn
Abdülhak Hâmit

bâdî-i nigâh: Bakışa sebep olan.
Bu zahm aşkıma bâdî-i nigâhım olmuştur
Yine bu tîr bana kendi terkeşimdendir-Nâbi

bâdî-i perîşânî: Perişanlığa sebep olan.
Bize ey bâd bâdî-i perîşânî olursan da
Dokun gâhî o zülf-i târ-mâra gerçi bâd-â-bâd
Sünbülzâde Vehbi

bâdî-i sükûnet: Sükûnete sebep olan.
Iztırâb-ı hâl bâdî-i sükûnet olduğu
Tıfl iken maˁlûmum oldu cünbiş-i gehvâreden
Ârif (Mütercim Mîr Süleyman ...)

bâdî-i zevk u safâ: Zevk ü safa başlangıcı.
Bâdî-i zevk u safâsın gerçi nâmın bâdedir
Cürʿanı nûş eyleyenler gussadan âzâdedir-Nefʿî

bâdî-i ziyân: Ziyan sebebi.
Ol mey ki olur saykal-ı dil ehl-i kemâle
Nâ-puhtelerin aklına bâdî-i ziyândır-Ziya Paşa

bâdingân, bâdincân: (بادنجان، بادنلان) Far. Patlıcan denilen sebze.
Renc-i sevdâya verir bâdincân
Kan alır kanda görse yerken-Nâbi (kanda: nerede)

bâdiye: (باديه) Ar. Sahra, çöl, ova. **c. bevâdî**.
Sessiz eserdi bâdiyeye bâd-ı nâle pür
Mahfî düşerdi hâke katarât-ı girye-ver
Kemalzade Ekrem Bey

Senden bir iʿtilâ diler Ehrâm-ı bâdiye
Her pençe tırmanır sana bir iʿtilâ diye
Cenap Şahabeddin

Zannım, bize münfail ki Mevlâ
Bir bâdiye halkı yandı. Hâlâ
Bir damla su inmiyor semâdan-Mehmet Âkif

bâdiye-i aşk: Aşk çölü.
Yığdı benim başıma dehr gamın neylesin
Bâdiye-i aşkta ben gibi âvâre yok-Fuzûlî

bâdiye-i derd-i belâ: Belâ derdinin çölü.
Hâkânî sakın bâdiye-i derd-i belâdan
Beytü'l-harem vaslına ermek ne safâdır-Hakanî

bâdiye-i gam: Gam çölü.
Bulmadım bâdiye-i gamda refîk-ı müşfik
Gel seninle olalım biz yine hem-râh gönül
Muallim Nâci.

* **bâdiye-peymâ:** Çölde dolaşan.

bâdiye-peymâ-yı tarîk-ı aşk: Aşk yolunun çölde dolaşanı.
Benim ol bâdiye-peymâ-yı tarîk-ı aşkım
Hamdülillah dil-i dânâ gibi hem-râhım var
Enderunlu Fâzıl

** **bevâdî**: Bâdiyeler, çöller, sahralar, ovalar.
O safâsız susuz bevâdîden
Gerçi geçmiş idik misâl-ı sabâ-Muallim Nâci

Derin gurrende aks-i savletiyle raʿd-i hevl-âver
Kımıldar bir siyâh ejder gibi âgûş-ı vâdîde
Tevfik Fikret

Şevâhikten kopan bir hande-i şârıkle zulmettiler
Perîşân bir bulut hâlinde titrerken bevâdîde
Tevfik Fikret

bâd-pâ (y): (بادپا-ى) bk. bâd.

bâd-peymâ: (بادپيما) bk. bâd.

bâd-zehr: (بادزهر) Far. Panzehir.

bâd-zehr-i gam-ı devrân: Dolaşan gamın panzehiri.
Renc-i endûh komaz dillerde
Bâd-zehr-i gam-ı devrândır berş-Nâbi

–bâf,-beft: (باف) Far. Dokuyan, dokuyucu.

* hulle-**bâf:** Elbise biçen, terzi.
Gûne gûne hulle-bâf kâr-gâh-ı feyizdir
Bikr-i endîşem kabûl etmez cihâz-ı müsteâr
Nazîm (Yahyâ ...)

* zer-**bâf**: Dokuyan, dokuyucu.
Dem gelir kim ben gedâ-yı kûyuna bir hâl olur
Câme-i zer-bâft-ı şâhı rûz-merre şâl olur-Behiştî

* zer-**beft**: Sırma ile dokunmuş dokuma.
Bu tâk-ı lâciverdî zer-beft otağın olsun
Mihr eyleme yengece iki solağın olsun-Ubeydî

bâfet: (بافت) Far. Dokuma kumaş.
Mâî ka:lîçe-i zer bâfeti yaydı gerdûn
Tâ ki pâ-bûs-ı şerîfiyle ola rifʿat-yâb
Enderunlu Fâzıl

bagal: (بغل) Far. Koltuk.
Ümmîd-i vefâ eyleme her şahs-ı dagalde
Çok hacıların çıktı haçı zîr-i bagalde-Ziya Paşa

* **bagal-gîr**: Koltuk tutan, koltuk altına giren.
Nerdübân ile bagal-gîrliğe sürʿat eden
Nerdübân üzre eder sebkate şimdi ikdâm-Nâbi

Düşünce berg-i güle mihr olur bagal-gîri
Çemende katre-i şeb-nemden al fütâdeliği-Neylî

bâgî, bâgiye, bagy: (باغى،باغيه) Ar. Âsi, serkeş, baş kaldıran. **c. bâgîyân**, **bugât.**
Tecemmuʿ eyledi Meydân-ı Lâhm'e
Edip küfrân-ı niʿmet nice bâgî
Koyup kaldırmadan ikide birde
Kazan devrildi söndürdü ocağı
Keçecizade İzzet Molla.

** **bâgîyân**: Serkeşler.
Tehdîd ü hücûm bâgîyândan
Havf etmek bir zemân zebîrim-Muallim Naci

** **bugât**: Bagî'ler, serkeşler, âsiler, haksızlık edenler.

bugât-ı kavm-i Yehûd*:* Yahudi kavminin serkeşleri.
O dem ki dest-i zebânî-i dûzaha verile
Tugât-ı kıbt-i nusarâ bugât-ı kavm-i Yehûd-Sâbit

* **bagy:** Aşırılık, azgınlık, sapıklık, Hak'tan ayrılış.

bagy ü isyân: İsyan ve azgınlık.
Ocaklının güzâr etmişti haddi bagy ü isyânı
Ziya Paşa

bagîz: (بغيض) Ar. Herkese kin besleyen.

bagîz-i âlem: Dünya kindarları.
Bulunur nice bagîz-i âlem
Bî-sebeb düşmân-ı erbâb-ı niam
Sünbulzade Vehbi

bagy: (بغى) bk. bâgî.

bagzâ, bagza: (بغضاء) Ar. Şiddetle nefret, hiç sevmeyiş.

bagzâ-yı adem: Yokluktan gelen nefret ediş.
Farkı gûyâ bu iki sûretin aklımca benim
Birisi hubb-ı fenâdır biri bagzâ-yı adem
Âkif Paşa

bâğ: (باغ) Far. 1.Ağaçlı, çiçekli yer, bostan. 2. Üzüm kütüklerine mahsus yer.
Azm eyleyende bâğa dün ol nahl-i pür-gurûr
Ezhâr-ı gül-istâne verip tâze bir sürûr-Fuzûlî

Bâğ hem gayret-i behişt-i berîn
Bezm kurmuş cihâna huld-ı âyîn-Fuzûlî

Bu şehir ne şehr-i dil-sitândır
Bu bâğ ne bâğ u bûstândur-Şeyh Galip

bâğ-ı adl: Adalet bağı.
Doğrusu bu-durur ki bugün bâğ-ı adlde
Sen şâh-ı gülsün ey yüzü gül şehriyâr serv
Hayalî Bey

bâğ-ı Adn: Adn cenneti.
Bir temâşâdır fezâ-yı sâha-i büstânı kim
Seyr edenler bâğ-ı Adn'i eylemez hâtır-nişân
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâğ-ı âlem: Dünya bağı.
Gönül ağyâr için incinme yâre
Gül olmaz bâğ-ı âlemde dikensiz-Neylî

bâğ-ı aşk*:* Aşk bahçesi.
Bâğ-ı aşkın olalı gül-şen-i me'vâ-yı cünûn
Fark-ı eflâke düşer sâye-i Tûbâ-yı cünûn
Leskofçalı Galip Bey

bâğ-ı belâ: Belâ bağı.
Dehre-i dehr-i denî bâğ-ı belâda yaşımı
Katre katre akıtır mânendi tâk eyler beni-Bâki

bâğ-ı cemâl: Güzellik bağı.
Zülfeyn-i yâri bâğ-ı cemâlinde der gören
Seyrân eder bu ravzada gûyâ ki iki hûr-Enverî

bâğ-ı cennet: Cennet bahçesi.
Bûstân-ı bâğ-ı cennettir ruhun ki_erdikçe bâd
Hûşe-i sünbül diye zülf-i perîşân oynatır
Ahmet Paşa

bâğ-ı cihân: Dünya bahçesi, dünya, âlem.
Yine ol Hâlık-ı zemîn ü zemân
Kıldı bâğ-ı cihânı haşr-nişân-Vücûdî

bâğ-ı cinân: Cennet bahçeleri.
Ey devvâr-ı zemâne ki âb-ı adâletin
Mülk-i cihâna revnak-ı bâğ-ı cinân verir-Nef'î

Kimdir bizi men' eyleyecek bâğ-ı cinândan
Mevrûs-ı pederdir, gireriz, hâne bizimdir-Nâbi

bâğ-ı cûd: Cömertlik bahçesi.
Ey muhît-i keremin katresi ummân-ı kerem
Bâğ-ı cûd ebr-i kefinden dolu bârân-ı kerem
Ahmet Paşa

bâğ-ı çemen: Yeşillik bahçesi.
Müzeyyen oldu reyâhin bezendi bâğ-ı çemen
Meğer ki bâğa haber geldi yârdan bu gece-Ahmedî

bâğ-ı dehr: Dünya bahçesi.
Âfet-i bâd-ı hazândan te'ebbüd mahfûz olur
Bâğ-ı dehre hüsn-i tedbîrin olursa bağbân-Bâki

Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rûzigârın görmüşüz
Nâbi

bâğ-ı devlet: Devlet bahçesi.
Çok serv-i kadd-keşîdesi var bâğ-ı devletin
Şâhında mürg binse bir âşiyâne yok
İzzet Ali Paşa

bâğ-ı dil: Gönül bahçesi.
Belâdır şah-sârı berg ü bârı mihnet ü gamdır
Diraht-ı aşk derler bâğ-ı dilde bir nihâlim var
Rahmî

bâğ-ı feth: Fetih bahçesi.
Zât-ı mülûke âb-ı rû, şemşîr-i bâğ-ı fetha cû
Gül-zâr-ı mülke verdi su, mîzâb-ı kilki dâimâ
Seyyit Vehbî

bâğ-ı fikr: Düşünce bahçesi.
Hulyâ-yı ka:metin bergeşte etti her birin
Bâğ-ı fikrimde nihâl arzular var idi
Keçecizade İzzet Molla

bâğ-ı Firdevs: Firdevs cennetinin bahçesi.
Düşse kem-ter şerer-i şu'le-i berk-ı gazabı
Bâğ-ı Firdevs olur âteş-kede-i dârü's-sa'îr
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâğ-ı gam: Gam bahçesi.
Hezâr-ı bâğ-ı gamım âşiyân gözümde değil
Değil bu köhne kafes gül-sitân gözümde değil
Keçecizade İzzet Molla

bâğ-ı hicrân: Ayrılık bahçesi.
Bâğ-ı hicrân vermesin gül-berg-i handânın dirîg
Zâr u giryân olmasın uşşâk-ı nâlânın dirîg
Şeyh Galip

bâğ-ı Huld: Sekiz cennetten biri olan Huld cenneti.
Zülfüne nisbet ya alnın ola cennet ya ruhun
Çünkü Şam'ın bâğ-ı Huld altında ya üstündedir
Necâtî Bey

bâğ-ı hurrem: Sevinç bahçesi.
Övmesin vâiz âşıklara riyâz-ı Cennet'i
Bâğ-ı hurrem olmaz ehl-i aşka dîdârın gibi-Bâki

bâğ-ı hüsn: Güzellik bağı.
Vâlih ü ser-mest ü hayrân nâ-geh eylerken güzer
Gördüm ki gonce-i ter bâğ-ı hüsn içre gezer
Cem Sultan

Bâğ-ı hüsn içre urdu rengin
Bir açılmış güle benzerdi hemîn-Hakanî

bâğ-ı hüsn-i dil-rübâ: Gönül alıp götüren güzellik bağı.
Benefşe seyrin et gel bâğ-ı hüsn-i dil-rübâlarda
Onun dünyâ değer ey zâhid-i firdevs her bâğı
Enverî

bâğ-ı hüzn: Hüzün bahçesi.
Midhat-i sıbteyn ile verdikçe ben ma'nâya reng
Bâğ-ı hüznün gül-nihâli sebz ü âlîdir sözüm
Yenişehirli Avni

Bâğ-ı İrem: Âd kavminin kralı Şeddâd'ın cennet örneği olarak inşa ettirdiği meşhur bahçe.
Bir kân-ı niamdır ki onun gevheri ikbâl
Bir Bâğ-ı İrem'dir ki gülü izz ü alâdır-Nedîm

Hâsıl olmaz berk ü bâr-ı ârzû ehl-i dile
Gül-bün-i Bâğ-ı İrem'den, Nahl-i Tûbâ'dan bile
Cevrî (İbrahim Çelebi)

bâğ-ı îş: Eğlence bahçesi.
Sarsar-ı azl salıp tefrika bâğ-ı îşe
Hâneden mansıbın ardınca bile gitti nizâm-Nâbi

bâğ-ı işve: Naz bahçesi.
O nihâl-i bâğ-ı işve sana da eder temâyül
A gönül ne âh edersin buna rûzigâr derler
Üsküdarlı Sırrî

bâğ-ı kadr: Kıymet bahçesi.
Sensin ol bâdî-i hilkat ki denirse erzân
Bâğ-ı kadrinde bütün mülk-i cihân bir erzen
Yenişehirli Avni

bâğ-ı kûy-ı yâr: Sevgilinin mahallesinin bahçesi.
Bülbül-âsâ bâğ-ı kûy-ı yâri seyrân eyledim
Görmeden ol goncayı çâk-i girîbân eyledim-Nâbi

bâğ-ı Lâ-yezâlî: Ebedî Allah'a ait bahçe.
Ey gül-şen-i bâğ-ı Lâ-yezâlî
Bir evc-i safâ meh-i kemâlî-Lâ

bâğ-ı maânî: Manalar bahçesi.
Bâğ-ı maânî oldu kasîdem benim şehâ
Gayrı diraht anda yok illâ ki var serv
Hayalî Bey

bâğ-ı melekût: Melekler âleminin bahçesi.
Kime kim mülk-i kanâatte riyâzet ola kût
Odur ol mürg-i dilin bülbül-i bâğ-ı melekût
Behiştî

bâğ-ı musavver: Resimlenmiş bağ.
Feyzi yoktur ne kadar olsa da zîbâ taklîd
Gül-bün-i bâğ-ı musavver gül-i bûyâ vermez
Koca Râgıp Paşa

bâğ-ı naîm: Cennet.
Feyz-i endîşe-i rengînim eyle bâd-ı sabâ
Etse ger geşt ü güzâr-ı çemen bâğ-ı naîm-Nef'î

bâğ-ı na't: Na't bahçesi.
Bâğbân-ı nazm olaldan tâ ki cânım tendedir
Bâğ-ı na'tinde ola mîzân-ı kilkim âb-dâr
Nazîm (Yahyâ ...)

bâğ-ı nesrîn: Yaban gülü bahçesi.
Çü erdi Bîsütûn'a serv-i sîmîn
Bu sengîn dağı kıldı bâğ-ı nesrîn-Şeyhî

bâğ-ı ömr: Ömür bahçesi.
Biz tâlib-i teveccüh ü ikbâl-i rûzgâr
Gül-berg-i bâğ-ı ömr ise berbâd olup gider-Bâki

bâğ-ı pür-şürûr: Kötülüklerle dolu bağçe.
Gördükçe o bâğ-ı pür-şürûru
Dağlardı dilin belâ-yı dûrî-Şeyh Galip

bâğ-ı Rıdvân: Rıdvan cenneti.
Sabâ ger gül-istâniyle varırsa bâğ-ı Rıdvân'e
Abîr-efşân olur pîrâhen-i hûr cenân üzre-Nef'î

bâğ-ı ruh: Yanak bahçesi.
Bir gül eline girmez iken bâğ-ı ruhundan
Hem nergis ü hem sünbül ü hem nesteren ister
Bağdatlı Rûhî

bâğ-ı saltanat: Saltanat bahçesi.
Ermişti bâğ-ı saltanata mevsim-i hazân
Gitmişti eski revnak u reng ü tarâveti-Ziya Paşa

bâğ-ı senâ: Övgü bahçesi.
Bâğ-ı senâ vü gül-şen-i medhinde mürg-i dil
Bu nazm-ı ruh-bahşî okur su gibi revân-Bâki

bâğ-ı sevdâ: Sevda bahçesi.
Sad-hezârân andelîb-i kuds eder perverde-dil
Tâ sevâd-ı bâğ-ı sevdâ sâye-i güldür bana
Leskofçalı Galip

bâğ-ı sîne: Göğüs bahçesi.
Zahm-ı hûn-geşte bâğ-ı sînemde
Gonca-i müşg-nâb-ı hicrindir-Leskofçalı Galip

bâğ-ı sûr: Düğün bahçesi.
Ümmeti oldukça gülçîn sürûr-ı bâğ-ı sûr
Düşmeni olsun figâr-ı hâr zâr-ı hârhâr
Nazîm (Yahyâ...)

bâğ-ı sühan: Söz bahçesi.
Hüdhüd-i nutkuma bâğ-ı sühanımda görse
Ola zindân dil-i Belkîs'a çemen-zâr-ı Sebâ
Nazîm (Yahyâ ...)

bâğ-ı temennâ: El ile selâm verme bahçesi.
Taka:tur eylemedikçe sirişk-i dîde-i tâk
Olur mu bâğ-ı temennâda hûşe-i engûr-Nâbi

bâğ-ı tevhid: Birlik bahçesi.
Çeşm-i hak-bînde ağyâr ile yâr ikisi bir
Bâğ-ı tevhidde zîra gül ü hâr ikisi bir
Halim Giray (Kırım Hanı ...)

bâğ-ı ümîd ü emel: Emel ve ümit bağı.
Aceb ki bâğ-ı ümîd ü emelde hâsıl olan
Hemîşe sebze-i derd ü giyâh hasretdir-Rızâyî

bâğ-ı vasl: Kavuşma bağı.
Bâğ-ı vasl üzre güzer kıl Adn'e gir dîdârı gör
Vâdî-i hicrânı seyr eyle "azâbe'n-nâr"ı gör
Behiştî

bâğ-ı vatan u devlet: Devlet ve vatan bağı.
Mîzâb-ı kalemden dökülen mâ'-ı maârif
Bâğ-ı vatan u devlete bârân-ı keremdir
Yenişehirli Avnî

bâğ-ı visâl: Kavuşma bahçesi.
Nev-nihâl-i çemen-istân-ı cemâl
Gonca-i tâze-res bâğ-ı visâl-Sünbulzade Vehbi

bâğ-ı vuslat: Kavuşma bahçesi.
Benim ol bülbül-i kudsî-safîr-i bâğ-ı vuslat kim
Gelir her dem nevâ-yı lika:-ullah âşiyânımdan
Namık Kemal

bâğ-ı zemâne: Zamanın bahçesi.
Çün nev-arûs-ı gül-şen-i bâğ-ı zemânedir
Yükin yukaru yığar ise vechi var serv-Hayâlî Bey

bâğ-ı zîbâ: Süslü bahçe.
Bahâr eyyâmıdır gül-şenlerin vakt-i temâşâsı
Beşiktaş'ın behişte benzedi her bâğ-ı zîbâsı
Enderunlu Fâzıl

* **bâğ-bân:** Bağ ve bahçe işleriyle uğraşan kimse, bahçıvan.
Yâr için ağyâre minnet ettiğim ayb eyleme
Bâğ-bân bir gül için bin hâra hizmet-kâr olur
Fıtnat Hanım

bâğ-bân-ı bülbül-i giryân: Ağlayan bülbülün bahçıvanı.
Hârı zahmından neler çekdigimi gülzârda
Bâğ-bân-ı bülbül-i giryâna söylen söylesin-Bâki

bâğ-bân-ı çerh: Feleğin bahçıvanı.
Berg-i gül sefîd olup bâğ-bân-ı çerh
Mânend-i berf yollarına eyledi nisâr-Bâki

bâğ-bân-ı girân-dest-mâye: Zengin, hünerli bahçıvan.
Tab'ım o bâğ-bân-ı girân-dest-mâyedir
Kim bir gül istesem bana bir gül-istân verir
Nedîm

bâğ-bân-ı kazâ: Kaza bahçıvanı.
Nihâl-i gül-şen-i derdim ki su yirine verir
Bana hemîşe ciger-i kanî bâğ-bân-ı kazâ-Fuzûlî

* **bâğ-çe:** Bahçe, meyveli ufak ağaçlı veya çiçekli yer.

bâğ-çe-i âlem-i irfân: İlim âleminin bahçesi.
Âşiyân yapsa aceb mi tepesinde mürgân
Şecer bâğ-çe-i âlem-i irfân idi Kays-Sürûrî

bâğ-çe-i pâdişâh-ı rûy-ı zemîn: Dünya padişahının bahçesi.
Habbezâ bâğ-çe-i pâdişâh-ı rûy-ı zemîn-Nef'î

* **bâğ-çe-vân:** Bahçıvan, bahçelerde çalışan, bahçeleri tanzim eden kimse.
Olsa lâyıktır Nişât-âbâd'a Kisrâ bağçevân
Ziya. Paşa

* **bâğ-zâr:** Bağlık yer, bahçe, bağ.

bâğzâr-ı ömr: Ömür bahçesi.
Firdevs idi bâğzâr-ı ömrüm-Recaizade Ekrem

* **bâğ u râğ**: Bağ ve yeşillik.
Lâle-haddler kıldılar gül-geşt-i sahrâ semt semt
Bâğ ü râğı gezdiler edip temâşâ semt semt-Bâki
Saçtım şu denlü hûn-ı ciğer bâğ u râga kim
Baştan başa bu rûy-ı zemîn lâle-zâr olur
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

bâğ-bân: (باغبان) bk. bâğ.

bâğ-çe: (باغچه) bk. bâğ.

bâğ-çevân: (باغچەوان) bk. bâğ.

bağdâ: (بغضاء) Far. Hiç sevmeyiş, şiddetle nefret ediş.

bağdâ-yı adem: Yokluktan gelen nefret ediş.
Farkı gûyâ bu iki sûretin aklımca benim
Birisi hubb-ı fenâdır, bir bağdâ-yı adem
Âkif Paşa

Bağdâd: (بغداد) Ar. Irak'ın başşehridir. Abbasîler zamanında İslâm âleminin başşehri idi.
Buk'a-i Bağdâd'ın etmiş vasfını dârü's-selâm
Kim ona teslîm tahsîn ede her kişver ki var-Fuzûlî

Fetheyleyerek diyâr-ı Bağdâd'ı
Şâh-ı âlemde asker-i İslâm
Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân
Feth-i Bağdâd'a târîh oldu (gazâm)
Murâdî (Sultan IV. Murat)
Bağdâd sadeftir güheri dürr-i Necef'dir
Yanında onun dürr ü güher seng ü hazeftir
Bağdatlı Ruhî

Bağdâd-ı çemen: Yeşil Bağdat.
Bağdâd-ı çemende ede dâvâ-yı hilâfet
Abbâsî alemler dike gül-zâra benefşe-Necâtî Bey

* **Bağdâd-sıfat**: Bağdad gibi.
Kaldı keçkûl be-kef sâil-i Bağdâd-sıfat
Bâb-ı dâdında ilâhî okuyup Bermekiyân-Şinasî

bağrâ: (بغرا) Far. Erkek domuz.
Lâzımsa buna bir ism-i garrâ
Bağrâ demeli bu şahsa bağrâ-Muallim Naci

bağteten: (بغتة) Ar. Birdenbire, apansızın.
Fevkımda bağteten açılıp bir derin semâ
Şeffâf perde çekti ona bir nevîn seher
Recaizade Ekrem
Bağteten sâbit olup gurre, firâşında imâm
Hâb için yatmış iken etti terâvîhe kıyâm-Nedîm

bâh: (باه) Ar. Şehvet, cinsî istek.
Denîdir o kim iffeti terk edip
Tefâhür ede kesret-i bâh ile
Şâhî (Okçuzâde Mehmet ...)
Za'f-ı bâhım vardır ammâ izdivâc etsem gerek
Koca karılar elinde bir ilâc etsem gerek-Sürûrî

bahâne: (بهانه) Far. 1.Sebep, vesile. 2. Kusur, noksan, garaz.
Asıl merâm-ı hükm-i ezel bulmadır vücûd
Zâhirdeki savâb u hatâ hep bahânedir-Lâ

Kasdım hemân şikayet-i baht-ı siyâhtır
Ey dûd-ı âh sen arada bir bahânesin-Nâbi

Mâderle peder olup bahâne
Sevk etti kazâ beni cihâne-Namık Kemal

* **bahâne-cû:** Bahane arayan.

bahâne-cû-yı vuslat: Kavuşmaya bahane arayan, firsat gözleyen.
Bahâne-cû-yı vuslat olduğum yâre duyurmuşlar
Nifâk etmişler ammâ ma'nevî himmet buyurmuşlar
Hoca Vehbî (Şeyhülislâm Yahyâ?)

* **bahâne-perdâz**: Bahane uydurucu.
Bir gün dahi ol bahâne-perdâz
Bir özge bahâne kıldı âgâz-Fuzûlî

bahâr: (بهار) Far. 1.Kışla yaz arasındaki mevsim. Mart, Nisan ve Mayıs aylarını içine alan mevsim. 2. Güzellik. **c. bahârân**.
Yine errâş-ı sabâ sahn-ı ribât-ı çemene
Geldi bir ka:file kondurdu yükü cümle bahâr
Bâki

Bâğ-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz
Biz neşâtın da gamın da rûzigârın görmüşüz
Nâbi

Hevâ-yı aşka uyup kûy-ı yâre dek gideriz
Nesîm-i subha refikız bahâra dek gideriz-Nâilî

Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düştü
Şeyh Galip

Görmeden âsâr-ı Nîsân'ın bahâr elden gider
Güller âhir-i râm olur ammâ hezâr elden gider
Ziya Paşa

bahâr-ı âlem-i gam: Gam dünyasının güzelliği.
Bahâr-ı âlem-i gam yok diyenler var ise Yahyâ
Vücûd-ı dâğ-dârın rûy-ı zerdin onlara göster
Şeyhülislâm Yahyâ

bahâr-ı ârız: Yanak güzelliği.
Arz et bahâr-ı ârızını merg-zâra kim
Bu rengi görüp ola hayâdan gül-âb gül
Ahmet Paşa

bahâr-ı behcet: Güzellik baharı.
Rızâyî ruhları rûz-ı bahâr-ı behcettir
Aceb mi etse cemâli terakkî rûz-be-rûz-Rızâyî

bahâr-ı bî-hazân: Sonbaharı olmayan bahar.
Mekânım cennet-âsâ bir mekândır
Gül-endâmım bahâr-ı bî-hazândır
Muallim Naci

bahâr-ı câvidân: Sonsuz güzellik.
Zülâl-i ma'rifet bir reşhadır ebr-i bahârımdan
Bahâr-ı câvidân bir nefhadır bâd-ı hazânımdır
Namık Kemal

bahâr-ı devlet-i şâh-ı cihân: Cihan şahının talih baharı.
Çün nev-bahâr-ı devlet-i şâh-ı cihân ola
Hurşîd-i bî-zevâl mey-i ergavân ola-Necâtî Bey

bahâr-ı dil-güşâ: Gönül açan bahar.
Oldu hevâlar mu'tedil erdi bahâr-ı dil-güşâ
Sürsün safâsın âlemin zevk etsin erbâb-ı safâ
Bağdatlı Rûhî

bahâr-ı eltâf-ı kerem: Cömertlik ihsanlarının baharı.
Bahâr-ı eltâf-ı keremdir kef-i gevher-bahşı-Bâki

bahâr-ı gül-pûş: Gül örtülü bahar.
La'l-i lebi şu'le-i şeker-nûş
Gül-ruhları nev-bahâr-ı gül-pûş-Şeyh Galip

bahâr-ı hande-nika:b: Gülüş peçesinin baharı.
Müteverrim bahâr-ı hande-nika:b
Bütün eşyâda ihtizâr-ı şebâb-Hüseyin Sîret

bahâr-ı heves: Arzu, istek baharı.
Bahâr-ı heveste çektiğim âlâma karşılık
Bir dürer-i semîne gibi kıldı yâdigâr
Cenap Şahabbettin

bahâr-ı hüsn: Güzellik baharı.
Ey pür-gül ü şükûfe yüzünle bahâr-ı hüsn
Zehr-i ruhunla rûşen olur rûzgâr-ı hüsn
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)

bahâr-ı lûtf: Lütuf baharı.
Düşse ger hâke nem-i ebr-i bahâr-ı lûtfu
Kesb-i rûh eyler idi zîr-i zemînde ecsâm-Nef'î

bahâr-ı ma'delet: Adalet baharı.
Dem-i serdî gamın eyyâm-ı nahsın gerçi kim çektik
Bahâr-ı ma'delet ref' etti sermâ-yı zemistânı
Cinânî

bahâr-ı serv: Servi güzelliği.
Tebdîl-i câme etmeğe yok meyli Nâbiyâ
Yek-rengdir libâs-ı hazân ü bahâr-ı serv-Nâbi

bahâr-ı tarab-efzâ: Sevinç artıran bahar.
Dil safâ kesb edeli seyr-i ruh-ı pâkinde
Ne bahâr-ı tarab-efzâda ne nev-rûzdadır
Bağdatlı Rûhî

bahâr-ı tevbe: Tövbe baharı; tövbeden dolayı şarap içilmeden geçen bahar.
Bahâr-ı tevbeye Şeyhî cünûn demiş âkıl
Bugün muvâfakat et irte pârsâ olalım-Şeyhî

bahâr-ı vasl: Kavuşma baharı.
Hazân-ı hüzn ile pejmürdedir sermâ-yı hicrette
Dil-i zârım bahâr-ı vaslıla cânâ dil-ârâ et
Âdile Sultan

bahâr-ı vuslat: Kavuşma baharı.
Pür zemzeme bir bahâr-ı vuslat
Eylerdi önümde haşr-ı ezhâr-Tevfik Fikret

bahâr ü hazân: Bahar ve sonbahar.
O kim mâ-sivâdan yuma çeşmini
Berâberdir ona bahâr ü hazân
Şeyhülislâm Yahyâ

** **bahârân:** Baharlar.
Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm u hâbımsın
Nedîm

* **bahârî**: İlk yazla ilgili olan.
Bir kuşcağızın ömr-i bahârîsi kadar hôş
Tevfik Fikret

* **bahâr-istân**: İlkbahar mevsimi.

bahâr-istân-ı tab': Tabiatın hüküm sürdüğü bahar zamanı.
Maânî câmını içmekte oldum Câmî-i sânî
Bahâristân-ı tab'ımda açıldı bir gül-i sûrî
Hayâlî Bey

bahâr-istân-ı îd: Bayram (bahar manzarası) yeri.
Salınır şâh-ı gül-i nâzik nihâl-i erguvân
Bâğ-ı cennetten nişan verdi bahâristân-ı îd-Bâki

* **bahâr-âlûde**: Bahar karışımı.
Hôş nigâh et bu hazân-gâh-ı bahâr-âlûde
Kimi bülbül gibi mahzûn kimi gül gibi şâd-Nâbi

* **bahâr-veş:** Bahar gibi.
Gelip bu meclise fasl-ı bahâr-veş kıldın
Misâl-i gül dil-i sıhr-ı güzînin handân-Nedîm

* **bahâriyye**: 1. Kasidelerin bahar tasviriyle başlayan bölüm. 2. İstanbul'da Haliç'te tekkesiyle meşhur bir semt.
Serv-ka:metleri seyr eyle Bahâriyye'ye gel-Belîğ

* köhne-**bahâr:** Sonbahar, güz.
Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklîm-i çemen-i gül
Ver hükmünü ey serv-i revân köhne-bahârın
Nedîm

* nev-**bahâr**: İlkbahar.
Sipihri sâkin ü küh-sârı bî-karâr edemem
Hazânı kendi merâmımca nev-bahâr edemem
Nâbi

Esti nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem-Nef'î

bahîl: (بخيل) Ar. Cimri, hasis, tamahkâr, eli sıkı, mıh. **c. bahîlân**.
Yanında hâib ü makhûr yok meğer ki bahîl
Derinde hâsır u matrûd yok meğer ki direm
Nedîm

Kerem erbâbına vermezdi âtâya növbet
Zevkini bilse bahîlân dahi bezl-i diremin
Sünbulzade Vehbi

Eksik olman ehillerden kaça görün câhillerden
Tanrı bîzâr bahîlllerinden bahîl dîdâr görür değil
Yunus Emre

****bâhilân:** Cimriler.
Kerem erbâbına vermezdi âtâya növbet
Zevkini bilse bahîlân dahi bezl-i diremin
Sünbulzade Vehbi

bâhir: (باهر) Ar. Parlak, rûşen, açık.
Lem'a eylerdi o nûr-ı bâhir
Şu'leler yer yer olurdu zâhir-Hakanî

Büyüklük meyli ebnâ-yı beşerde pek tabîidir
Buna bürhân bâhir ârzûsu hüsn-i şöhrettir
İsmail Safa

***bahîre:** bk. bahr.

bâhis: (باحث) bk. bahs.

bahr: (بحر) Ar. 1. Deniz. 2. Aruzda her bir vezin ile o vezinden türemiş diğer vezinlerin hepsine verilen ad. bahr-i hezec, bahr-i remel, bahr-i rezec vb. **c. bihâr.**

Dili dürr-i maârifte gehî bezl-i avârifte
Dem-â-dem eyler isbât-ı fazîlet bahr ü kân üzre
Bâki

Şîr-i arak benât-ı mülü ede feyz-yâb
Bir bahr içinde berk ura Hûrşîd ü mâh-tâb
Şeyh Galip

Her dem efrencin kılıç başın iki şak eyleyip
Sûy-ı bahre akıtırdı kanın ırmak eyleyip-Sürûrî

Ey bahr ki peyk-i fevc fevcin
Her sûdan olur zemîne şâmil-Abdülhak Hâmit

bahr-i adâlet: Adalet denizi.

Şâh-ı cihân Sultân Murâd şâhen-şeh-i âlî-nijâd
Bahr-i adâlet kân-ı dâd zıll-i Hudâ-yı zü'l-minen
Nef'î

bahr-i adem: Yokluk denizi.

Bir kenz-i vücûda dalarak bahr-i ademde
Şöyle olayım mest-i mey-i cân-ı mahabbet
Âdile Sultan

Bahr-i Ahzar, Ahdar: Hint Okyanusu.

Bahr-i Ahzar ne-dürür kulzüm-i cûdunda habâb
Katre-i feyzi nedir ebr-i dür-efşân-ı kerem
Ahmet Paşa

bahr-i aşk: Aşk denizi.

Bahr-i aşkında çekip almağa gönlüm zevrakın
Dest-i cevrinle ham-ı zülfünü çengâl eyledin
Ahmet Paşa

bahr-i atâ: İhsan denizi.

Birisi bahr-i atâdır birisi kulzüm-i sa'd
Birisi kân-i hayâdır birisi genc-i sehâ
Nazîm (Yahyâ...)

bahr-i beyân: Belâgat ilmini öğreten deniz.

Şâir-i deryâ-nisâbım ebr-i Nîsândır dilim
Fikretim bahr-i beyândır sözlerim lü'lü'-i nâb
Yenişehirli Avni

bahr-i bihâr: Denizlerin denizi.

Bahr-i bihâr lüccesi târ-ı hisâb olup
Dünyâyı tûl u arzı girân-tâ-girân çeker
Esrar Dede

bahr-i bî-gerân: Ucu bucağı belli olmayan deniz.

Dürr-i visâl-i dil-bere ermek ümîdine
Gözüm yaşı olursa ne_ola bahr-i bî-gerân
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)

Işkının deryâsına nisbet vücûd-ı kâinât
Mevc-i bahr-i bî-gerân üzre bir avuç hâr u has
Bâki

bahr-i cezbe: Cezbe denizi.

O bahr-i cezbede kim gönlüm ıztırâba gelir
Güher derûn-ı sadeften çıkıp habâba gelir
Şeyh Galip

bahr-i cûd: Cömertlik denizi.

Şu bahr-i cûd için kim olsa mevvâc
Cihânda kalmaz idi ac u muhtâc- İbn-i Kemal

bahr-i derd: Dert denizi.

Hevâdan mevce gelmiş bahr-i derdim şâhid-i hâlim
Dil-i pür-ıztırâb ü nâle-i bî-i'tidâlimdir-Fuzûlî

bahr-i devlet: Devlet denizi.

Lüccesi bahr-i devletin garka-gâh-ı gumûmdur
Râhat-ı dil murâd ise kendini kenâra çek
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail ...)

bahr-i dil: Gönül denizi.

Buldu bahr-i dilde mihrinden Atâyî nazmı zeyn
Âdet-i meşhûrdur olduğu dürr-perver güneş
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

bahr-i dil-i ârif: Arifin gönül denizi.

Değildir cilve-gâh-ı mâ-sivâ bahr-i dil-i ârif
Derûnundan eder her cîfeyi deryâ-yı ummân red
Belîğ

bahr-i efkâr: düşünce deryası.

Bahr-i efkâra dalıp çekme emek
Nükte-i çûn ü çerâdan el çek-Hakanî

bahr-i emel: İstek denizi.

Tevekkül bâd-bânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa
Eser bahr-i emelde bir muvâfık rûzgâr elbet
Fıtnat

bahr-i endîşe: Endişe denizi.
Benim ol nâdire gavvâs ki olsa ne kadar
Bahr-i endîşe amîk-i dürr-i ma'nâ kem-yâb-Nef'î

bahr-i endûh: Gam denizi.
Âşnâ-yı bahr-i endûhuz bize sâgar sunun
Bâdelerle nûş-ı câm eden perînin yâdına
Âlî Bey (Gelibolulu Müverrih ...)

bahr-i eş'âr: Şiirler denizi.
Necâtî bahr-i eş'ârın nedendir pür-güher bu hôd
Selâsette letâfette hemânâ bir akar sudur
Necâtî Bey

bahr-i fazîlet: Fazilet denizi.
Şeref vermez dürr ü gevher kemâl olmaz zer ü zîver
Hüner kesbet hüner, bahr-i fazîlet, kân-ı irfân ol
Bâki

bahr-i fenâ: Yokluk denizi.
Ummân içinde pençe-i mihre mümâsilim
Oldum garîk-ı bahr-i fenâ merd-i kâmilim
Şeyh Galip

bahr-i feyz: Feyiz denizi.
Bir tek işâretin bize rahmet için yeter
Ey bahr-i feyzi katresi ummân efendimiz
Faruk K. Timurtaş

bahr-i firkat: Ayrılık denizi.
Bahr-i firkatte nice fırtınalar çektim ben
Bâd-ı aşkın alaband eyledi sabrım gemisin-Âgehî

bahr-i gam: Gam denizi.
Füsûsa kim cihân-ı fitne-engîz
Eder bahr-i gamı mevc-i belâ-hîz
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)
Bir bahr-i gamda urmadayız dest ü pây kim
Keştîsi yok, kenâresi yok, nâ-hudâsı yok-Nâbi

bahr-i gavgâ: Kavga denizi.
Döken idi saff-ı sevdâ bulan idi bahr-i gavgâ
Başıma kopaydı bâri o kıyâmet-i zemâne
Esrar Dede

bahr-i gurbet: Gurbet denizi.
Daldıkça cebr-i nefs ile ben bahr-i gurbete
Rûhum dönerdi sanki o me'vâ-yı cennete
Kemalzade Ekrem Bey

bahr-i güher-pâş-ı sühan: Söz incisi saçan deniz.
Tab'ım ol bahr-i güher-pâş-ı sühandır kim onun
Rîze-seng-i sâhilinden ter düşer dürr-i hôş-âb-Nef'î

bahr-i hatâ: Hata denizi.
Şirâ'ı olmasa şer'i felâh zevrakının
Kimesne bahr-i hatâdan bulamaz idi necât
Hamdullah Hamdi

bahr-i hayâl: Hayal denizi.
Pâkîze kelâmım ki der-bahr-i hayâlim
Âvîze-i gûş dil-i yârân-ı safâdır-Nef'î

bahr-i hayret: Hayret denizi.
Bahr-i hayrettedir sefîne-i rûh
Lengeri Lâ ilâhe illa'l-lâh- Şeyhî

bahr-i hezec: Neşeyle şarkı söyleme bahiri (1. dört mefâilün. 2. iki mefâilün bir feûlün. 3. mefâilün feûlün mefâilün feûlün. 4. mef'ûlü mefâilün mef'ûlü mefâilün. 5. mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün. 6. mef'ûlü mefâîlün feûlün. 7. mef'ûlü mefâîlü feûlün. kalıplarından meydana gelen bahir).
Her biri bahr-i remel bahr-i hezeçten savurup
Rîh-i enfâsın eder furtuna-fersâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bahr-i hestî: Varlık denizi.
Gâfil olma bahr-i hestîde re'îs-i akla uy
Zevrak-ı cismin muhâlif rûzgârıdır hevâ-Behiştî

bahr-i hikem: Hikmetler denizi.
Emtâr-ı kerem bahr-i hikem üstüne yağıp
Bir iki habâb oldu bu nüh kubbe-i mînâ-Nuri

bahr-i hûn: Kan denizi.
Belki gark-ı bahr-i hûn olurdu felek dil gibi
Ettiğince tîğ-ı hûn-efşân ile cevelân-gerî-Nef'î

bahr-i hurûşân: Coşan deniz.
Beyninde öter demdeme-i sarsar-ı cûşân
Medhûş gözünde köpürür bahr-i hurûşân
Mehmet Âkif

bahr-i hüsn: Güzellik denizi.
Çeşme-i billûrdan yâkût-ı nâb olsun revân
Bahr-i hüsnün dil-berin pür dürr ü mercan eylesin
Hayalî Bey

bahr-i ilm ü irfân: İlim ve irfan denizi.
Yâhûd iki bahr-i ilm ü irfân
Birleşti berâber oldu ummân-Ziya Paşa

bahr-i kâğıd: Kâğıt denizi.
Sevâd-ı nazma bakıp rûy-ı bahr-i kâğıdta
Aceb mi mâil olursa kenâra deryâ-dil-Esrar Dede

bahr-i kemâl: Olgunluk denizi.
Dil-ber odur ki mâlik-i bahr-i kemâl olup
Şi'r okuya sefîne suna âşinâlara-Bâki

bahr-i kerâmet: Keramet denizi.
Her sâgar-ı ser-şârı bir nehr-i Cinânî'dir
Her rıtl-ı mey-efşânı bir bahr-i kerâmettir
Esrar Dede

bahr-i kerem: Cömertlik denizi.
Çok keştî-i isyânı çeker sâhil-i afve
Bahr-i keremin mevc-i atâsın ne bilirsin-Nâbi

bahr-i letâfet: Hoşluk denizi.
Bahr-i letâfet içre güher görmek istesen
Nev'î sözünü dinle kelâm-ı edîbi gör-Nev'î

bahr-i lûtf: Lutuf denizi.
Bî-bahâ oldu akîk-i Yemen-i cûd u atâ
Bahr-i lûtfunda bitelden beri mercân-ı kerem
Cem Sultan

bahr-i maânî: Manalar denizi.
Dense ne aceb tab'ımıza bahr-i maânî
Sahbâ gibi pür-hâlet ü cür'a gibi pestiz-Nef'î

bahr-i mahabbet: Sevgi denizi.
Dil sefînesini sal bahr-i mahabbet üstüne
Dest-i mürşidle husûl-i gevher ü mercâna gel
Âdile Sultan

bahr-i ma'nâ: Anlam denizi.
Silk-i nazma ol kadar çektim dürr-i sîr-âbı kim
Tâb-ı endîşeyle ettim bahr-i ma'nâyı serâb-Nef'î

bahr-i mescûr: Taşkın deniz.
Kâse-i çarhı şikest eyledi tîr-i da'avât
Cereyân eyledi hep âleme bahr-i mescûr
Enderunlu Fâzıl

bahr-i mevc-â-mevc: Çok dalgalı deniz.
Duyarlar şübhesiz bir gün gelir hadsiz nedâmetler
Kuranlar bahr-i mevc-â-mevce hayâl üstünde kâşâne
Tokadîzâde Şekib

bahr-i mihnet: Sıkıntı denizi.
Gark oldu bahr-i mihnete dil zevrakı meded
Ey Hızr-ı pey-huceste yetiş dil-rübâlık et
Necâtî Bey

Bahr-i Muhît: Okyanus.
Âteş-i aşkımı itfâ edemez Bahr-i Muhît
Mâcerâmız bizim ey dil dahi çok su götürür-Lâ

bahr-i mukatta': Kesik bahir.
Yaşım denizin kesse ol İskender-i devrân
Bir hûb gazel derdim ona bahr-i mukatta'-Bâki

bahr-i müstağrık: Batmış deniz.
Bahr-i müstağrıktır dalınmaz bu bahra gavvâs bulunmaz
Lâ-taayyündür bilinmez künh-i zâtın yâ Rabbenâ
Ümmî Sinan

bahr-i nâle-gîr: İnleyen deniz.
Gûyâ sorar sevâhiline bahr-i nâle-gîr
Olmak neden nişîb-i mezellette bir esîr
Ahmet Hâşim

bahr-i nazm: Nazım denizi.
Bahr-i nazm içre bugün dürr-i girân-mâye iken
Hâk-i zillette kalıptır nitekim gevher-i kân-Bâki

bahr-i Necef: Necef denizi.
Çün düştü aks-i gamzesi mânend-i Zülfeka:r
Mahv oldu gitti bahr-i Necef gibi cû-yı dil
Fâizî (Kafzâde Abdülhay Çelebi)

bahr-i nîl-gûn: Lâcivert deniz.
Hilâl-âsâ fürûzân oldu bahr-i nîl-gûn üzre
Şafaktan dem urur âb-ı şarâb-âlûdı deryânın-Bâki

bahr-i nûr: Nur denizi.
Sâgar-ı habâb mevce-i meh-tâbtır bu şeb
Fânûs-ı bahr-i nûra girdâbtır bu şeb-Şeyh Galip

bahr-i pür-girdâb: Girdaplarla dolu deniz.
Hiç revâ mıdır gam-ı dünyâya düşmek ey gönül
Bir kenârına erilmez bahr-i pür-girdâb iken
Şeyhülislâm Yahyâ

bahr-i pür-hurûş: Coşkunluk dolu deniz.
İsyân-ı mevc-i zâhire ettinse vakf-ı gûş
Çarparken ufk-ı zulmete bir bahr-i pür-hurûş
Ahmet Hâşim

bahr-i rahmet: Rahmet denizi.
Çirk-i günâhı lekke-i nâ-şüstenî sanır
Cûş u hurûşun anlamayan bahr-i rahmetin
Nâbi

bahr-i remel: Remel (koşan) bahir. (1. üç fâilâtün, bir fâilün; 2. iki fâilâtün, bir fâilün; 3. üç fâilâtün bir fa'lün'den meydana gelen aruz kalıbı).
Her biri bahr-i remel bahr-i hezeçten savurup
Rîh-i enfâsın eder furtuna-fersâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bahr-i safvet: Saflık, temizlik denizi.
Hamr-ı aşkı tâ ezel nûş eyleyen sekrân olur
Bahr-i safvet içre ol kalbi safâ-efşân olur
Âdile Sultan

bahr-i sühan: Söz denizi.
Tab'ım ol bahr-i sühandır ki kef-i mevci tutar
Penbeler içre nihân sübha-i lü'lü-i azîm-Nef'î

bahr-i şeka:vet: Bahtsızlık denizi.
Dalmışam bahr-i şeka:vet içre kârım seyyi'ât
Ya İlâhî sen hidâyet eyle bana ver necât
İkbâlî, Meftûnî (Sultan II. Mustafa)

bahr-i şevk-ı yâr: Sevgiliyi arzulama denizi.
Ben garka-i bahr-i şevk-i yârim
Berhem-zede-i gam-nigârım-Fuzûlî

bahr-i tasavvur: Tasavvur edilen deniz.
Sakın nev-devletân-ı asrdan himmet hayâl etme
Abesdir dürr ümîdin eylemek bahr-i tasavvurdan
Esad (Şeyhülislam)

bahr-i tavîl: Uzun bahir.
Bir bahrin ismidir bahr-i tavîl
Mâh-ı nev gibi tavîl ü bârîk-Hakanî

bahr-i tevekkül: Tevekkül denizi.
Sal geştî-i umûrunu bahr-i tevekküle ak
Aç bâd-bân-ı himmeti yan gel de zevke bak-Lâ

bahr-i ucb-ı gurûr: Gururla kendini beğenme denizi.
Sen yaman cehl içinde kalmışsın
Bahr-i ucb-ı gurûra dalmışsın-Fuzûlî

bahr-i ulûm: İlimler denizi.
Eğer âyîne-i irfânına akseyler ise
Katre-i lâ-yetecezzâ görünür bahr-i ulûm
Yenişehirli Avni

bahr-i Ummân: Arap yarımadasının güneyi ile İran'ın güneyinde kalan deniz.
Semendi seğredende lâmi' olmuş ahter-i sâkıb
Sipâhı depredende mevce gelmiş bahr-i Ummân'dır
Fuzûlî

bahr-i vahdet: Birlik denizi.
Mevc-i kesret nev-be-nev hep bahr-i vahdetten gelir
Âlem-i imkân her var vâhidiyyetten gelir
Aczî (Mîrzâde Mustafa ...Ağa)

bahr-i vefâ: Vefa denizi.
Kimi bezm-i safâ içinde rakka:s
Kimi bahr-i vefâ içinde gavvâs-İbn-i Kemal

bahr-i vücûd: Varlık denizi.
Bulanır girye-i hûn-înim ile bahr-i vücûd
Sararır âhım ile sebze-i sahrâ-yı adem-Akif Paşa

bahr-i zehhâr: Coşkun deniz.
Bahr-i zehhâr değil, ebr-i şerer-bâr değil
Hep yanar dağlar ile dolsa civârım dönmem
Abdülhak Hâmit

bahr-i zülâl: Saf, berrak deniz.
Şu kimse ki bula bahr-i zülâli
Kaçan yâd eder ol köhne sifâli-İbn-i Kemal

bahr u berr: Deniz ve kara.
Ol şeh ki kef-i himmeti hengâm-ı keremde
Dünyâyı ganî, kânı tehî, bahrı berr eyler-Nef'î

** **bihâr:** Bahr'ler; denizler.
Bu emvâc-ı bihârın ka'rına reh-yâb olan anlar
Ki var tahtında bir dürr-i hakîkat bir aceb deryâ
Nâbi

Bahr-i bihâr lüccesi târ-ı hisâb olup
Dünyâyı tûl u arzı girân-tâ-girân çeker
Esrar Dede

Mâr-ı zemîne lokma olur mürg-ı tîz-per
Mürg-ı hevâya tu'me olur mâhî-i bihâr
Ziya Paşa

bihâr-ı lutuf: Lutuf denizleri.
Bihâr-ı lûtfuna kıldı seni gark
Hudâ'nun lûtfusun ez-pây tâ-fark-İbn-i Kemal

bihâr-ı mekremet: Cömertlik denizleri.
Zülâl-i merhametin reşhasıdır Âb-ı Hayât
Bihâr-ı mekremetin katresi yem-i Ummân-Cinânî

bihâr-ı sunʿ: Sanat denizleri.

Zihî zâtın nihân ü ol nihândan mâ-sivâ peydâ
Bihâr-ı sunʿuna emvâc peydâ kaʿr nâ-peydâ
Fuzûlî

* **bahîre**: Gölcük. **c. bahîrât**.

bahîre-i kalb: Kalp gölcüğü.

Akşam, hayâtımın şu sükûnetli hâlidir
Nâlende bir sürûd ile bir yâd-ı pür-hüzn
Baʿzen olur bahîre-i kalbimde mevc-zen
Tevfik Fikret

** **bahîrât**: Gölcükler.

bahîrât-ı bî-şümâr-ı serâb: Serabın sayısız gölcükleri.

Dilinde nâ-mütenâhî vü sermedî bir şeb
Nazar-gehinde bahîrât-ı bî-şümâr-ı serâb
Cenab Şahabeddin

* **bahrî, bahriyye**: Denize ait, denize mensup.

Kuvve-i berriye vü bahriyyesi
Devletin olmuş iken misl-i serâb-Ziya Paşa

* **bahreyn:** 1. İki deniz (Basra Körfezi ile Hint Denizi veya Karadeniz Akdeniz) 2. İki önemli şey, iki esaslı, temel şey.

bahreyn-i nazm u nesir: Nazım ve nesrin iki denizi.

Mülk-i sühan kalem-rev-i tabʿ-ı kerîmidir
Bahreyn-i nazm u nesirde cârî hükûmeti
Âkif Paşa

* **bahrî kutâs veya kâv-ı bahrî**: Deniz aygırı, deniz öküzü denen hayvan. Asya'daki bir dağ silsilesinin eteklerinde bulunan bir cins yabanî öküz. Kuyruğundaki tüyler çok yumuşak ve uzun olduğu için Osmanlı vezir ve emirlerine, atlarına nişan olarak takılırmış. Türkçe'ye de *bahr-i hotaz* şeklinde değişerek girmiştir. Daha sonra da kadınların serpuşlarına taktıkları *hotoz* şekline girmiştir. Mehmet Salâhi, Kamus-ı Osmanî'sinde kelimenin aslının Yunanca olduğunu söyler.

bahreyn: (بحرين) bk. bahr.

bahrî: (بحرى) bk. bahr.

bahs: (بحث) Ar. 1. Bir şeyin aslını anlamak için araştırma, bir maddenin aslı ve esasını öğrenmek için söz açmak. 2. Karşılıklı söz etme. 3. İki kişinin birbirini aldatmak için tutuştukları konu. Eski Türkçe'de "*ögdül*: yarış ödülü" olarak geçer. Bugün de "*ödül*" olarak kullanılır. 4. Bir maddenin tedkik ve tahkikine dair sözleri içine alan makale. **c. ebhâs**.

Tîğın içirdi düşmene zahm-ı ziyânları
Bahs etmez oldu kimse kesildi zebânları-Bâki

Mecnûn ile bahs etmeğe gitti ukalâmız
Var ona kıyâs eyle ne söyler büdalâmız
Yenişehirli Avnî

Âşık-ı sâdık isen etme cedel ağyâr ile
Merd-i dânâ eylemez nâ-dân-ı bed-hûlarla bahs
Bekrî (Diyarbakırlı Ebûbekir)

Allâmedir ol edîb-i mâhir
Her ilm ü hünerde bahse ka:dir-Lâ

bahs-i cârî: Geçen konu.

Bahs-i cârîsini hasbe'l-âde
Gûş edip coştu Suyolcuzâde-Sünbulzade Vehbi

bahs-i cinân: Cennetler bahsi.

Nefsin tefekkür eyle fesâd ü salâhını
Râz-âşnâ-yı bahs-i cinân ü cahîm isen
Hersekli Ârif Hikmet

bahs-i cünûn: Cinnet bahsi.

Zülf anılsa uzatır bahs-i cünûn silsilesin
Nice dîvâne-i maʿnâ nice şeydâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bahs-i daʿvâ-yı taazzum: Büyüklük satma davası.

Bahs-i daʿvâ-yı taazzumda ne lâzımdır cedel
Yol geçer üstünden olsa ne kadar yüksek cebel
Hilmî (Trabzonlu ...)

bahs-i kâninât: Kâinat bahsi.

Söndü çerâğ-ı encümen-i bahs-i kâinât
Bilmem ne yüzle yanmadadır şemʿ-i hâverî
Üsküdarlı Hakkı Bey

bahs-i mübâhât: Övünme bahsi.

Bana da bahs-i mübâhât ile at tut derdi
Olsa har-bende kadar bende de saʿd-i eyyâm
Yenişehirli Avni

bahs-i şekvâ-yı gam: Üzüntünün şikâyet konusu.
Bahs-i şekvâ-yı gamında yine biz hâmûşuz
Nâlemiz zemzeme-i çâk-i girîbân ise de
Namık Kemal

bahs-i tefsîr: Açıklama konusu.
Hattına dolaşsa dil-i hüsnün kitâbında ne_ola
Ekseriyyâ bahs-i tefsîr olur i'râb üstüne
İbn-i Kemal

bahs-i tekevvün: Var olma bahsi.
Eğer bileydi beşer mâ-cerâ-yı sâbıkını
Olurdu bahs-i tekevvünde vâkıf-ı hikmet
Nâzım Paşa

bahs-i vahdet: Birlik konusu.
Hatâ-yı ehl-i kesret ol kadardır bahs-i vahdetde
Rakam kâfî değildir cümlesin ta'dâd lâzımsa
Namık Kemal

bahs-i vasl: Kavuşma bahsi.
Yâri rind-i zemânedir sandım
Bahs-i vaslı terânedir sandım
Sultan I. Bayezid (Yıldırım)

bahs-i zülf: Saçtan söz etme.
Perçemin sevdâsı her şeb kîl u kadimdir benim
Bahs-i zülfün çok zemânlardır hayâlimdir benim
Şeyh Galip

** **ebhâs**: Bahis'ler, konular.
Hâsılı şiire girişmek müşkül
Çünkü ebhâsı bütün lâ-tâil-Sait

ebhâs-ı nüh-cild-i felek: Feleğin dokuz ciltlik bahisleri.
Metn-i fünûnu hikmetim sırr-ı şuûn-ı fitratım
Ebhâs-ı nüh-cild-i felek şerh-i mufassaldır bana
Namık Kemal

bahs ü cedel: Bahis ve tutuşma.
Her bî-vefâya bunca özenmek ne derd-i ser
Ma'şûka ile bahs ü cedelden ne fâide-Şeyhî

* **bâhis**: Bahs eden, bahs edici, bir şeye dâir ve âid.
Lâkin niçin ol dilîr-i bâhis
Hayriyye'den açılmamış mebâhis-Ziya Paşa

bahş: (بخش) Far. Karşılıksız verme, hibe etme, ihsan etme.
Lâzım değil inâyeti ehl-i tekebbürün
Bahş eyledim atâsını vech-i abûsuna-Nahîfî

Hôş geldin eyâ berîd-i cânân
Bahş et bana bir nüvîd-i cânân-Şeyh Galip

Bahş eylemiş iken sana bunca nâm u nişân
Kalbinde oldu cümlesi bî-nakş u bî-nişân
Abdülhak Hâmit

bahş-i eşrefiyyet: En şerefli olma hâlinin bahşi.
Nutkudur ser-mâye-i bahş-i eşrefiyyet âdeme
Bâis-i ihlâl-i şân-ı feyz-i insândır sükût
Hersekli Ârif Hikmet

-bahş, -bahşâ: (بخش) Far. „bağışlayıcı, affedici, verici" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* cân-**bahş:** Can sunma.
Cür'a-i cân-bahşına leb-i teşne bin Hızr u Mesîh
Âb-ı Hayvân'sın yâhûd la'l-i leb-i cânânesin-Nef'î

Vasf-ı leb-i cân-bahşıdır ol dil-berin Esrâr
Her bir gazelim mahrem-i cân olmağa bâis
Esrar Dede

* hayat-**bahş:** Hayat sunucu.

hayat-**bahş-ı kerîm**: Cömert hayat sunucu.
Vücûd vücûd İlâhî hayât-bahş-ı kerim
Nefs-i atiyye-i rahmet kelâm-ı fazl-ı kadîm-Nâbi

* rûh-**bahş:** Ruh bahşeden.
Rûh-bahş oldu Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr
Açtılar dîdelerin hâb-ı ademden ezhâr-Bâki

* rûh-**bahşâ:** Ruh bağışlayıcı.
Cellâd nigâhın et temâşâ
Azrâil'i gör ki rûh-bahşâ-Şeyh Galip

* ser-mâye-**bahş:** Sermaye sunan.

ser-mâye-**bahş-ı sûziş:** Yakıp kavuran sermaye.
Bir şem'dir cihâna ser-mâye-bahş-ı sûziş
Ammâ bu sûzun aslın pervâneler de bilmez-Nâbi

* tesliyet-**bahşâ:** Teselli sunucu.

tesliyet-**bahşâ-yı adem**: Yokluğun avutucusu, yokluğun avundurucusu.
Avutan halkı bu gam-hânede oldur yoksa
Olmasa müşkil idi tesliyet-bahşâ-yı adem
Âkif Paşa

bahşâyiş: (بخشايش) Far. Merhamet, şefkat, inayet, ihsan.

bahşâyiş-i Hak: Hakk'ın ihsanı.
Takdîse ehaktır bu
Bahşâyiş-i Hak'tır bu-Muallim Nâci

bahşâyiş-i ulvî-i kudret: Kudretin yüce sunuşu.
Habâsetler düşünmek akl için züldür, tenezzüldür
O cevher çünkü bir bahşâyiş-i ulvî-i kudrettir
İsmail Safâ

bahşende: (بخشنده) Far. Bağışlayıcı, verici, yarlığayıcı, affedici. "**bahşâyende**" de aynı anlama gelir.
Bi-hakkın Girdgâr mün'im ü bahşende kim lutfu
Mürebbîi Müselmân u Yehûd u Gebr ü Tersâdır
Nef'î

Benim ol hâce-i bahşende ki harc etsem olur
Encüm-i çarhı güher yerine mahzen mahzen
Nedîm

bahşende-i kişver: Ülke verici.
Bahşende-i kişver-i muhalled
Şâhenşeh-i enbiyâ Muhammed-Nâbi

bahşiş: (بخشش) Far. İhsan, atiyye, beleş olarak verilen para vesaire. Türkçe'de "bahşîş" şeklindeki imlâsı yanlıştır.

bahşiş-i İlâhî*:* İlahî bağış.
Ammâ daha bahşiş-i İlâhî
Mi'râcını bulmadı kemâhî-Şeyh Galip

bahşiş-i nâ-be-mahal: Yerinde olmayan bahşiş.
Bahşiş-i nâ-be-mahal cûddan olmaz ma'dûd
Sıfr-ı ma'kûs ile artar mı hesâbı rakamın-Belîğ

* **bahşiş-âmûz:** Bahşiş, bağış öğreten.

bahşiş-âmûz-ı himem-i havsala-sûz*:* Tahammül yıkan gayretlerin bağış öğreteni.
Bahşiş-âmûz-ı himem-i havsala-sûzu hisset
Kîse-perdâz-ı kerem ka:file-sâlâr-ı kirâm-Nef'î

baht: (بخت) Ar. Talih, kader, kısmet, ikbâl, tesâdüf, yazı, uğur. **c. bahtân**
Şükür kim bir bâr-gâh-ı lûtfa kıldım intisâb
Kim olur hâk derdinden baht u devlet behre-yâb
Nef'î

Bâzû-yı baht ger pür ederse kemânımı
İster verâ-yı Ka:f'a kosunlar nişânımı
İsmetî (Birgili Fazlullahzâde ...)

Zülfün görenlerin hep bahtı siyâh olurmuş
Tek zülfünü göreydim bahtım siyâh olaydı
Nevres-i Cedîd (Osman ...)

Tâli'-i akla muâvin olmaz
Baht ile hüner muka:rin olmaz-Ziya Paşa

baht-ı âlem-ârâ: Âlemi süsleyen talih.
Ol kahramân-ı kavî-baht-ı âlem-ârâ kim
Mekîn-i hikâyesidir dâstân-ı Zâl ü Kubâd-Nâbi

baht-ı bîdâr: Uyanık baht
Devlet-i dünyâ hayâl ü hâba benzer nesnedir
Baht-ı bîdâr isteyenler terk-i hâb etmek gerek
Bâki

baht-ı bî-şuûr: Şuursuz talih.
Nakş etti bir tehekküm için baht-ı bî-şuûr
Târih-i zulme bir yeni dîbâce-i gurûr
Tevfik Fikret

baht-ı bî-vefâ: Vefasız baht.
Ne gamzeden ne gam-ı yâr-i pür-cefâdandır
Bizim şikayetimiz baht-ı bî-vefâdandır-Nâilî

baht-ı bülend: Yüce talih.
Sanki vaz' etmiş idi baht-ı bülend
Behce-i hüsne gümüş bâzû-bend-Hakanî

baht-ı civân: Genç talih.
Zemân-ı hükm-i âlem ola dest-i ihtiyârında
İlâhî pîr ola tâ haşre dek baht-ı civân üzre
Ziya Paşa

baht-ı cüvân: Kuvvetli talih.
Hazret-i Pâşa-yı rûşen- re'y-i gerdûn-ı ihtişâm
Sâhib-i tedbîr pîr ü mâlik baht-ı cüvân- Nev'î

baht-ı dagal-bâz*:* Hile yapan talih.
Ammâ hemîşe baht-ı dagal-bâz neyleyim
Tab'-ı bülende halecân-ı nihân verir-Nedîm

baht-ı devlet: Devlet talihi.
Destân-serâ-yı midhati şâh-ı tarabda nağme-sâz
Tâvûs-ı baht-ı devleti bâm-ı felekte cilve-gâr-Bâki

baht-ı dûn: Alçak talih.
Baht-ı dûn elinden bir dolu içtim
RızaTevfik Bölükbaşı

baht-ı ebedî: Sonsuz talih.
Sâk-ı ezelîde ne taaddüd ne teessür
Baht-ı ebedîde ne ziyâde ve ne noksân-Nev'î

baht-ı erâzil: En rezil talih.
Kim kaçardı irtifâ-yı neyyir-i ikbâlden
Kevkeb-i baht-ı erâzil vahşet-engîz olmasa- Nâilî

baht-ı güm-râh: Yolunu şaşırmış baht.
Zulmet-i âhir-zemândır şem'-i devlet olmasa
Ey Necâtî yola girmez baht-ı güm-râhım benim
Necâtî Bey

baht-ı hâb-âlûd: Uyumuş, kapalı talih.
Baht-ı hâb-âlûdu bîdâr etti gûyâ hâbdan
Nâle-i dolâb-ı çarh âsiyâb-ı rûzigâr-Nef'î

baht-ı hudâygân-ı kerîm: Cömert ulu padişahın talihi.
Elinden aldı zimâm-ı tasarrufu şimdi
Yed-i müeyyed-i baht-ı hudâygân-ı kerîm-Nef'î

baht-ı İskender: İskender'in talihi.
Cihân-gîr-i hayâl-efser rübâ-yı baht-ı İskender
Sipeh-sâlârı-ı Mâni saff-şikâf-ı rezm-i Timûrî
Nef'î

baht-ı kara: Kara talih.
Hicrinde dâima gelirim âh ü zâra ben
Bî-çâre ben, felek-zede ben, baht-ı kara ben-Fuzûlî

baht-ı memâlik: Ülkelerin talihi.
Göründü tâli'-i âlemde i'tilâ-yı suûd
Bulundu baht-ı memâlikte irtika-yı güşâd-Nâbi

baht-ı nâ-fercâm: Uğursuz talih.
Geh esîr-i gurbet eyler, geh enîs-i gam beni
Şaşmışım bilmem ne yapsam baht-ı nâ-fercâme ben
Nevres-i Kadîm

baht-ı nâ-fermân: Ferman dinlemeyen talih.
Fuzûlî hâli olmak câm-ı ayşım sâf sahbâdan
Nişân-ı baht-ı nâ-fermân ü ikbâl-i nigûnumdur
Fuzûlî

baht-ı nâ-sâz: Uygun olmayan talih.
Bu günden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyim illâ
Vereydim ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı
Nef'î

baht-ı pâk: Temiz talih
Bu baht-ı pâki debistân-ı fazl u dânişte
Bu sûret ile ki takrîr eder ûlü'l-ebsâr-Nedîm

baht-ı pür-hâb: Uyku dolu talih.
Gafletim oldu reşk-i bîdârî
Baht-ı pür-hâb pâs-bânı mıdır- Riyâzî

baht-ı ser-geşte: Baş döndüren talih.
Baht-ı ser-geştesi üstüne döner bir dahı yok
Ehl-i mihrin ne diyem çarh-ı sitem-gâr gibi
Lamiî Çelebi

baht-ı sezâ-vâr: Övmeye lâyık talih.
Her kim ki muvaffak değil itmâm-ı merâma
Bî-câ dolaşır baht-ı sezâ-vâra yapışmaz-Nâbi

baht-ı sitem-kîs: Zulüm eden talih.
Sanma ebnâ-yı zemâne beni dil-rîş etti
Her ne ettiyse bana baht-ı sitem-kîs etti
Koca Râgıp Paşa

baht-ı sitîze-kâr: Kavgacı, inatçı talih.
Serkeşlik etti tûsen-i baht-ı sitîze-kâr
Düştü zemîne sâye-i eltâf-ı Kird-gâr-Bâki

baht-ı siyâh: Kötü talih.
Bir taraftan dahi ey seng-i dil, ey baht-ı siyâh
Sen mi urdun bu gece şişemi dîvâra aceb-Nedîm

Kasdım hemân şikâyet-i baht-ı siyâhtır
Ey dûd-ı âh sen arada bir bahânesin-Nâbi

baht-ı tîre: Kara talih.
Yok şekveye tenezzülümüz baht-ı tîreden
Ceyb-i kalemde zâhir olur çâkimiz bizim-Nâbi

baht-ı vâj-gûn: Kötü talih.
Eğer ben gül-şen olsaydım bu baht-ı vâj-gûnumla
Biterdi her giyeh-i ma'kûs hey'et-i hâk-dândımdan
Ziya Paşa

baht-ı vârûn: Ters dönmüş, uğursuz talih.
Ser-nigûn olur hemen fevvâreden çıktıkta âb
Rif'at-i rûşen-dilânı baht-ı vârûn istemez
Sâmî (Arpaemînizâde Vak'anüvis Mustafa ... Bey)

baht-ı yâver: Uygun talih.
Baht-ı yâver padişâh-ı âsumân-mesned ki dîn
İstinâd-ı devletiyle kuvvet-i erkân bulur-Nef'î

baht-ı zâr-ı hîle-bâz: Hilebaz zarın talihi.
Âlim-i bergeşte-hâle şeş-der-i ikbâlde
Baht-ı zâr-ı hîle-bâzı bir düşeş göstermesin-Şehrî

baht-ı zebûn: Kötü talih.
Hayf o bî-çâre-i sergeşte-dilin hâline kim
Olmaya çâre-geri baht-ı zebûndan gayri-Nâbi

baht-ı zişt: Çirkin talih.
Muhibbim, siz benim âgâh olunca ser-nüviştimden
Bilin ki maksadım şekvâ değildir baht-ı ziştimden
Abdülhak Hâmit

baht u saâdet: Talih ve saadet.
Dost yolunda olur devlet eşiğinde mukîm
Her kime feth edeler baht u saâdet kapısın-Şeyhî

** **bahtân**: Baht'lar.
Nîk-bahtân ki bulur cevf-i sadefte dürr-i nâb
Şûmî-i baht ile biz katre-i bârân buluruz-Nâbi

bahtek: (بختك) Far. 1. Ağırlık basma (uyku hâlinde). 2. Fena talih.
Şemşîr-i zebânımla cezâsını bulurlar
Bahteklik ederlerle ahibbâ-yı zemâne-Nef'î

bâhter: (باختر) Far. 1. Batı, güneşin battığı yer. 2. Doğu, güneşin doğduğu yer.
Var ümîdim tâ bu deryâ üzre keştî-i hilâl
Gâh seyr-i hâver eyler gâh geşt-i bâhter-Fuzûlî

bahtiyâr: (بختيار) Far. Talihli, kısmetli, mesut, yaşayışı güzel.
Ben yolcu o şîve-kâr yolcu
Densin bana bahtiyâr yolcu-Muallim Nâci

Kim bilir belki bahtiyâr olacak
Geçecek mes'adetle eyyâmı- İsmail Safa

bahtiyârî-i vuslat: Kavuşma bahtiyarlığı, hoş hâl içinde olma.
Bâzû-yı rahm-i izzetine ittikâ edip
Te'sîr-i bahtiyârî-i vuslatla ağlasam
Cenap Şahabeddin

* **bahtiyâr-âne**: Mesut ve talihli olanlara yakışacak surette.
Ötüşürlerdi bahtiyâr-âne
Vermesinler mi neşve insâne-Muallim Nâci

bâhûr: (باحور) Ar. 1.Şiddetli sıcaklık, çok sıcak. 2. Temmuz ayının 19'undan 26'sına kadar olan 7 güne "eyyâm-ı bâhûr" denir. Farsça'da "mâhûr" denir. Bu günlerde denize girenin vücûdunda beyaz veya kırmızı lekeler oluştuğu söylenir.
Nesîmî tâzeler pejmürde olmuş berg-i ezhârı
Hevâ-yı dil-keşi nevrûz eder eyyâm-ı bâhûru-Nef'î

Fusûle etse taalluk nesîm-i ma'deleti
Eder musâlaha berdü'l-acûz ile bâhûr-Nâbi

Bahârın zîr-i minnet-i nevrûzu olmaktan
Harâret-dîde-i eyyâm-ı bahûr olmamız yegdir
Nâbi

bahye: (بخيه) Far. Dikiş, teyel.
Eder hande dehân-ı bahyeden zer-beft-i şâhâne
O delk-ı kem-bahâ kûy-ı fenânın hırka-pûşunda
Nâbi

bahye-i kefş: Pabucun dikişi.
Pinhân olamaz az ise de bahye-i kefş
Pûşîde kalır hezâr çâk-i destâr-Nâbi

baîd: (بعيد) bk. bu'd.

bâir, bâyir: (بائر) Ar. Sert, katı toprak, sürülüp açılmamış toprak.
Bâyir olmuş mülke ta'yîn etti mi'mâr-ı hıred
Susamış gül-zâra irsâl ebr-i nev-bahâr-Fuzûlî

baîr: (بعير) Ar. Erkek deve.
Bu gamlar kim benim vardır baîrin başına koysan
Çıkar kâfir cehennemden güler ehl-i azâb oynar
Fuzûlî

bâis: (باعث) Ar. Asıl anlamı gönderici, gönderendir. Dilimizde sebep olucu, sebep olan anlamında kullanılır. **c. bevâis.**
Pîrlikten o kadar fâide gördüm ancak
K'oldu güstâhlığım özrüne bâis atehim-Nâbi

Tükenmezse ne_ola âh-ı derûnumla gözüm yaşı
Olur her lâhza bâis sûz-ı sînemle dem-i serdim
Cinânî

Vasf-ı leb-i cân-bahşıdır ol dil-berin Esrâr
Her bir gazelim mahrem-i cân olmağa bâis
Esrar Dede

Ma'lûmun idi egerçi hâlim
Lûtfundur olan suâle bâis-Koca Râgıp Paşa

bâis-i âgâz: Seslenmeye sebep olan.
Şiir pür-kârum gibi encâmı lâ-büdd şevk olur
Olsa pergâre Rızâyî bâis-i âgâza şevk-Rızâyî

bâis-i cemâl: Güzelliğe sebep olan.
Bir beldede hicâb-ı zenân ayb olup yine
Bir şehirde bu hâlet olur bâis-i cemâl-Ziya Paşa

bâis-i cem'iyyet: Toplanmaya sebep olan.
Ehl-i îmâna cihânda maksad-ı kâm oldu hac
Bâis-i cem'iyyet eshâb-ı ihrâm oldu hac
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

bâis-i cevr: Sıkıntıya sebep olan.
Makbûl olur eğerçi güzellerde hüsn ü ân
Ammâ ne ân ki bâis-i cevr ola her zemân
Şâhî (Okçuzâde Mehmet ...)

bâis-i endûh: Istıraba sebep.
Şûh-meşrebdir cihân aldanmayın ikbâline
Bâis-i endûh olur meftûnuna sevdâ gibi
Âsaf (Ahmet İzzet Paşazâde Süleyman ...)

bâis-i hande: Gülüşe sebep olan.
Bâis-i hande olur setre çalışmak aşkı
Vaz'-ı kufl etme gibi türbe-i Nasreddîn'e
Atâullah (Şeyhülislâm Mehmet ...)

bâis-i hestî-i âferîde-i gayb: Bilinmeyen yaratılmışlığın varlığına sebep olan.
Ne aşk bâis-i hestî-i âferîde-i gayb
Ne aşk illeti îcâd-ı âlem-i meşhûd-Sâmi

bâis-i ihlâl-i şân-ı feyz-i insân: İnsanın feyizli şanını bozan sebep.
Nutkudur ser-mâye-i bahş-i eşrefiyyet âdeme
Bâis-i ihlâl-i şân-ı feyz-i insândır sükût
Hersekli Ârif Hikmet

bâis-i kîne: Kine sebep olan.
Bâis-i kîne nedir ehl-i kemâle bilmem
Müddeâsından olaydım feleğin âh habîr-Nef'î

bâis-i meserret: Sevinç sebebi.
Belâ budur ki alıştı belâlarınla gönül
Gamın da gelse dile bâis-i meserret olur-Nef'î

bâis-i nakz-ı hamiyyet: Namuslu insanın işi olmama**.**
Esîr-i fursat olmak bâis-i nakz-ı hamiyyettir
Güzer-gâh-ı adûda merd-i kâmil der-kemîn olmaz
Belîg (Bursalı İsmail ...)

bâis-i rağbet: Değer verilmeye sebeb olan.
Bâis-i rağbet olur dil-berin istiğnâsı
Nemek-i hüsndür insâf edecek şîve vü nâz
Şeyhülislâm Yahyâ

bâis-i rahmet: Rahmet sebebi.
Gel bu gün fakr u fenâyı cân ile eyle kabûl
Zât-ı Hak'tan bâis-i rahmet olur bu zilletin
Âdile Sultan

bâis-i şekvâ: Şikayet sebebi.
Bâis-i şekvâ bize hüzn-i umûmîdir Kemâl
Kendi derdi gönlümün billâh gelmez yâdıma
Namık Kemal

bâis-i tahrîk-i nahvet: Kibirlenme tahrikine sebep olan.
Niyâz ehl-i gurûra bâis-i tahrîk-i nahvettir
Bütân-ı serkeşi ibrâm-ı âşık tünd-hû eyler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)

bâis-i zulmet-i sehâb: Bulutun karanlık olmasına sebep olan.
Öyle bed-ahterim ki mihr ü mehi
Bâis-i zulmet-i sehâb ettim
Fehîm (Hoca Süleyman...)

bâk: (باك) Far. 1. Korku, havf, korkma. 2. İltifat, yönelme. 3. Arkaya bakmak. 4. Tür, nev', çeşit. 5. Kelime ve eklerin sonuna gelerek birleşik kelimeler yapar.
Devrân havâdisinden yok bâkimiz Fuzûlî
Dârü'l-emânımızdır mey-hâneler ocağı-Fuzûlî

Zamîr-i rûşenimizden yakar çerağını mihr
Ne bâk sâye-veş olduksa rû-siyâhîler-Hayalî Bey

Yağsa bârân-ı gamın ıslanmadan yok bâkimiz
Vâdî-i mihnette zîrâ gerek bârân-dîdeyiz-Râmî
Iztırâb-ı zulmet-i aşk-ı mecâzîden ne bâk
Şu'le-i dil şem'-i minhâc-ı hakîkattir bana-Behcet

*bî-**bâk**: Korkusuz.
Saç kabrime dürd-i câmı bî-bâk
At üstüme ya'nî bir avuç hâk- Riyâzî

Reng-i gülgûn izârın gerçi âteş-nâkdir sevdiğim
Gönlüm dahi pervâne-i bî-bâkdir
Tâhirü'l-Mevlevî
Ben ol rindem ki oldum deyr-i ışkın mest-i bî-bâki
Görünür köhne hırkamdan ser-â-ser sînemin çâki
Behiştî

baka:yâ: (بقايا) bk. bakıyye.

Bâkıl: (باقل) Ar. Çaresiz, âciz bir Arab'ın ismidir. Bundan dolayı dilimize "a'yâ min Bâkıl": "Bâkıl'dan daha beceriksiz" anlamında kullanılmıştır. Rivayete göre bu adam bir gün on bir dirheme satın aldığı bir yavru ceylanı kucağında tuttuğu sırada, yolda giderken bir dostuna rast gelir. Dostu, bunu kaça aldın diye sorunca, ağzıyla cevap vermek aklına gelmediğinden, ellerini bırakıp on sayısını gösterdikten sonra dilini de çıkararak bir sayısını göstermiş. Pek tabii ki elindeki yavru ceylan da hemen kaçmış. Bu sebepten bu söz Arapça atasözü olmuş.

Aldanma Bâkıl olup emlâk-i dehr-i dûna
Âlûd eder serini bil kim gubâr-ı hûna
Fârisî (Sultan II. Osman)

Bezm-i cühhâlde Hassân ile Bâkıl birdir-Aynî

Herkesin gayreti memdûh olur idrâki kadar
Bir midir himmet-i âkıl ile sa'y-i Bâkıl
Eşref Paşa (Bursalı Mustafa ...)

Bak şu etvâr-ı galat-fehmine çerh-i dûnun
Re'y-i Bâkıl geçiyor akl-ı Felâtûn yerine-Lâ

bakıyye: (بقيّه) Ar. Artık, artan, geriye kalan şey. **c. baka:yâ.**

bakıyyetü's-seyf: Kılıçtan kurtulan.

Eş'ârı alıp götürdüler hayf
Kaldık hele biz bakıyyetü's-seyf-Şeyh Galip

bakıyyetü's-selef: Eskiden kalanlar.

Eş'ârda eşref-i haleftir
Hakka ki bakıyyetü's-seleftir-Lâ

bakıyye-i kîne-i dîrîne: Eski kinden arta kalan.

Kalmış bakıyye-i kîne-i dîrîneden gibi
İtmâmına bu def'a tamâm etti himmeti
Âkif Paşa

bakıyye-i şeb: geceden kalan.

Bu hüzn içinde bana hôş gelir neden bu seher
Bakıyye-i şeb rûhânî-i visâl midir
Recaizade Ekrem

** **baka:yâ**: Bakiyye'ler, geriye kalanlar, artık, fazla olanlar.

bakayâ-yi fiten: Fitneden geri kalanlar.

Geçirip hâb-geh-i kabre pül-i şemşîri
Uyudu Köprülü'den kalma bakayâ-yı fiten
Keçecizade İzzet Molla

bakayâ-yi sühan: Sözden kalanlar.

İşitip şöhretimi milk-i bekada bâki
Anlamış kalmadığın ona bakayâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bâkî: (باقى) Ar. 1. Allah'ın isimlerindendir. Yüce hâlini değiştirmeyen, beka üzre bulunan, fânî ve zâil olmayan, dâimî. 2. Artan, artık, fazla, geri kalan, bundan başka. 3. Alt taraf. 4. Bâki. XVI. yüzyılın meşhur divan şâiri.

Sâkiyâ kalmaz imiş çünki bu sohbet bâkî
Mey-i gülgûn içelim bâde-i cennet bâkî-Bâki

Mahv olup gitmez mürûr-ı dehr ile bâkî kalır
Hâme ile safha-i evrâkda mezbûr olan
Ebussuud (Şeyhülislâm... El'İmâdî)

Cihân-ı bî-vefâ bâkî değildir kimseye ey yâr
Değildir ber- karâra çün bilirsin çarh-ı nâ-hem-vâr
Süheylî

Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Bâkî kalır sahîfe-i âlemde adımız-Bâki

Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şi'rin
Ola mı her girye-i huşke berâber sünbül-Bâki

bâkî-i beşer: İnsanın kalanı.

Bâkî-i beşer her ne kadar eylese tenzîh
Fâniyeti icâbı eder kendine teşbîh-Mehmet Âkif

Bâkî-i bî-çâre: Çaresiz Bâki.

Zülfün esîri Bâkî-i bî-çâre dostum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş-Bâki

Bâkî-i bî-dil: Gönlü olmayan, taş kalpli Baki.

Olmaz ey Bâkî-i bî-dil ser-i a'dâ pâ-mâl
Yine sen tab'-ı semendine süvâr olmayıcak
Bâki (olmayıcak: olmayınca.)

Bâkî-i haste-hâtır: Hasta gönüllü Bâki.

Bâkî-i haste-hâtırı inletme dostum
Makbûl olur duâsı sakın mübtelâların-Bâki

Bâkî-i merhûm: Rahmetli Bâki.
Tavâf-ı Kâ'be-i kûyun be-kavl-i Bâkî-i merhûm
Derûn-ı dilde niyyet-i âb-ı zemzemden musaffâdır
Nef'î

Bâkî-i nâ-murâd*:* Arzusuna kavuşamamış Bâki.
Vasl-ı nigâra erip olmadı ber-murâd ol
Ağla gözüm yan ey dil Bâkî-i nâ-murâde-Bâki

* **Bâkî-sıfat**: Bâki gibi.
Bâkî-sıfat verdin elem ettin gözüm yaşını yemm
Kıldın garîk-i bahr-i gam deryâlara saldın beni
Bâki

* **bâkıyât-ı sâlihât***:* Kur'an tâbirlerindendir. Allah katında ecir ve sevâbı devamlı olan amellerdendir. Bazıları "Sübhanallah, Elhamdülillah, Lâilâhe illallah, Allahüekber" kelimeleriyle, bazıları da Hz. Peygambere getirilen beş salavat-ı şerife çeşitleriyle tefsir etmişlerdir.

bâkî: (باکی) bk. bükâ.

bâkir, bâkire: (باکر، باکره) Ar. El değmemiş, işlenmemiş, kızoğlan kız.
Fakat o evli kadın hürr ü bâkir oldu bu gün
Demek ki başlayacak pek yakın zamanda düğün
Abdülhak Hâmit

Şüphesiz bâkiredir müstahsen
Dürr-i nâ-süftedir elbet ahsen-Sünbulzade Vehbi

Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhar
Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir-Tevfik Fikret

bâkire-i bâkûre: Yeni yetişen kız.
Seyyibât olsa dahi ma'mûre
Ala gör bâkire-i bâkûre-Sünbulzade Vehbi

bakka:l: (بقّال) Ar. Erzak ve hububat satan dükkâncı.
Düşmez âlûdelere dâiye-i istiğfâr
Çıkmaz ol çirk ki pîrâhen-i bakka:ldadır-Nâbi

Hoş gelir ehline âlâyiş-i çirk-i dünyâ
Câme-âlûdeliği zînetidir bakka:lın
Sâbit (Bosnalı Alâaddin ...)

Müşterîye hîle etmek âdetidir bakka:lın
Bu sebebtendir ki çektirmez ile pûjîneyi-Lâ

bâkûre: (باقوره) Ar. 1. Sığır sürüsü. 2. Faydayı zararı ayıramayan sersem, budala.
Seyyibât olsa dahi ma'mûre
Ala gör bâkire-i bâkûre-Sünbulzade Vehbi

bâl: (بال) Far. 1. Kanat, kanat tüyü. 2. Boy bos, kadd ü ka:met. 3. Gerdan anlamına gelen "yâl" sözüyle beraber kullanılır
Bilmezdi hâkin olduğunu bister-i hayât
Nûr-i cenâh-yafte bî-per ü bâl iken-Nâbi

Şu'le-i aşkı hevâ-yı dildir efzûn eyleyen
Bâd-zen-i bâl semenderdir bu âteş-hâneye-Nedîm

Esrâr-ı nazmı şerhedemez akl-ı dünyevî
Eflâke perr ü bâl açan efkâr söylesin
Yahya Kemal

bâl-i Cebrâîl: Cebaril'in kanadı.
Rahşende çerâğı nûr-ı tenzîl
Ferş-i çemen anda bâl-i Cebrâîl-Hakanî

bâl-i Cibrîl*:* Cebrail'in kanadı.
Olsa şâne yaraşır yâline bâl-i Cibrîl
Olsa pâ-bend-i mahal pâyine zülf-i Hüsrevâ-Nef'î

bâl-i Hümâ: Hümâ kuşunun kanadı.
Eylesin bâl-i Hümâ'dan kalem-i mûyînin
Sûret-i esbin eğer etse musavvir tasvîr-Bâki

bâl-i münakkaş: Süslü kanat tüyleri.
Görünce zâğı havâda, kafeste der tâvûs:
Bu kaydlar bana bâl-i münakkaşımdandır-Nâbi

* **bâl-engîz:** Kanat çırpan.
Şikâr-ı rızk mukadder tesâkut üzre iken
Ne hâcet olmağa mürgân-ı hırs-ı bâl-engîz-Nâbi

* **bâl-şikeste:** Kanadı kırık.
Dil bu hevâ ile kafes-i teng-i sînede
Mânend-i mürg-i bâl-şikeste tapan olur-Nef'î

* **bâl ü per**: Kol kanat.
Sakın pervâne bâl ü per açıp şem'e yakın olma
Yanar duşundaki ol şâl-ı kibrîtî emîn olma
Şeyhülislâm Yahyâ

Sâye-i bezmin celâl-i câhın âsâyiş-geri
Rayet-i azmin hümâ-yı devletin bâl ü peri-Nedîm

Stanbul'a o rütbe ârzû var dilde ey Vecdî
Uçardım bulsam ammâ neyleyim bâl ü perim yoktur
Vecdî

* yâl **ü bâl**: Boy bos düzgünlüğü.
O kadd ü hat o tenâsüb o gabgab o pistân
O yâl ü bâl o temâyül o şîve-i güftâr-Nedîm

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzülmüş şişeden ruhsâr-ı al olmuş sana
Nedîm

* şikeste-**bâl:** Kanadı kırık.
Dil-i mecrûhuma rahm eyle kalsın dâm-ı zülfünde
Şikeste-bâl olan mürgü edip âzâd neylesin
Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

* tahrîk-**bâl**: Kanat vurmak, uçmak.
Şâh-bâz-ı evc-i istiğnâ isen de lûtf edip
Âşiyân-ı vuslata tahrîk-bâl etmez misin-Âkif Paşa

bâl: (بال) Ar. Hatır, kalp, gönül.
Olmaz karîn-i şevk gumûm-iʿtiyâd olan
Bilmez safâ-yı bâl nedir, nâ-murâd olan
Sâlim (Trabzonlu ...)

münkesirü'l-**bâl**: Gönlü kırık, gücenmiş.
Yine gül-şende bu gün bülbüle bir hâl olmuş
Gülü hâr ile görüp münkesirü'l-bâl olmuş
Vizeli Behiştî

bâlâ: (بالا) Far. Yüksek, âlî, yüce.
Bâlânı bâğa arza kıl olsun çinâr pest
Sal sâye şah-ı serv-i ser-efrâzı server-Şeyhî

Delv olsa tehî çâha ederler ilka
Bâlâya çekerler dolıcak rağbetle-Nâbi

Ne yerde bir kadd-i bâlâsı müntehî görsem
Belâsı âşık-ı miskîne bî-nihayettir
Hamdullah Hamdi

bâlâ-yı aşk: Aşk üstü.
Bildi Zârî rütbe-i bâlâ-yı aşka mahzarım
Geldi ahbâb eyledi tebrîk tebrîk üstüne
Enderûnî Zârî

bâlâ-yı bâm: Damın yukarısı.
Lâf eyleme zebân-ı tefâhür-feşân ile
Bâlâ-yı bâma çıkma çürük nerdübân ile-Nâbi

bâlâ-yı bülend: Uzun boy.
Sidre-sâ idi o bâlâ-yı bülend
Ona ermezdi hayâl atsa kemend- Hakanî

bâlâ-yı çarh: Yedi göğün üstü.
Bâlâ-yı çarh-ı heftime keyvân-ı köhne sal
Oturmuş idi nite ki Hindî-i pîl-bân-Bâki

bâlâ-yı çeşm-i izzet: Aziz gözün üstü.
Tenezzül ayn-ı rifʿat olduğun seyr et ki sunʿ-ı Hak
Ser-i kâkülleri bâlâ-yı çeşm-i izzet etmiştir
Ahmet Cevdet Paşa

bâlâ-yı dâr: Darağacının tepesi.
Demiş Mansûr Ene'l-Hak-gûy olup bâlâ-yı dâr üzre
Kişi nâ-hakk yere âlemde ber-dâr olmasın yâ Rab
Keçecizade İzzet Molla

bâlâ-yı dest: Elin üstü.
Pençe-i şîr olsa pençen âhir eyler şikest
Bu mesel meşhûrdur dest ber-bâlâ-yı dest-Nevʿî

bâlâ-yı dü-tâ: İki ayak üstü.
Zâhid-i râkiʿa bâlâ-yı dü-tâ şâhiddir
Rindden râh-ı mahabbette girân-bârcadır-Nâbi

bâlâ-yı firâk u hasret: Hasret ve ayrılığın üstü.
Kâr etti dile bâlâ-yı firâk u hasret
Oldu günden güne derd-i dil-i zârım efzûn
Âdile Sultan

bâlâ-yı habîb: Sevgilinin uzun (boyu)
Ne belâ oldu bana hasret-i bâlâ-yı habîb
Ne garîb etti beni kûy-ı nigâr ayrılığı
Hamdullah Hamdi

bâlâ-yı hakîkat: Hakikat üstü.
Kasr-ı bâlâ-yı hakîkat ki ukûl-ı aşere
Gurfe-i esfel-i kem-pâyesinin süllemidir-Nefʿî

bâlâ-yı hum: Şarap küpünün tepesi.
Bâlâ-yı humda bâde-i hamrâ alev olup
Pür-âteş olsa mey-kede ona girem gibi-Behiştî

bâlâ-yı kudret: Kudret üstü.
Taâlî eyleyince bir zemân bâlâ-yı kudrette
Ziyâlar mevc mevc oldu o pehnâ-yı rükûdette
Mehmet Âkif

bâlâ-yı sadr-ı câh: En yüksek mevkinin tepesi.
Pâşîde etsin âb-ı ruhun hâk-i zillete
Bâlâ-yı sadr-ı câha terakkî murâd eden-Nâbi

bâlâ-yı ser: Başının üstü.
Bâlâ-yı serde âteş-i âhum duhânını
Şâh-ı mahabbet üstine bir sâyebân tutun-Bâki

bâlâ-yı sühan: Söz yüceliği.
Köhne mazmûn giyip ol câme-i müstaʿmel ile
Şîvesin gösteremez ka:met-i bâlâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bâlâ-yı tecâhül: Bilmemezliğin en üstü; tam câhillik.
Sûret-i idrâkten selh-i tefekkür eyledim
Tavr-ı bâlâ-yı tecâhül mahremiyyettir bana
Esrar Dede

* **bâlâ-dest**: Üstte olan, üstün olan
İhtiyâc eylemesin destini pest
Bahşedip sen olasın bâlâ-dest-Nâbi

* **bâlâ-hâne**: Evin üstü, çatı.

bâlâ-hâne-i kasr: Köşkün üst katı.
Ki teşrîf ede her gün sadr-ı bâlâ-hâne-i kasrın
O hûrşîd-i cihân-devletin dîdâr-ı pür-nûru-Nefʿî

* **bâlâ-nazarân**: Yüksekten bakanlar.
Hâl-i bâlâ-nazarâna eremez teng-nigeh
Hîç Anka:'yıla pervâz edebilsin mi hurûs
Esrar Dede

* **bâlâ-nişîn**: Üstte, yukarıda oturan.
Bâlâ-nişîn-i mesned-i şâhân-ı tâc-dâr
Vâlâ-nişân-ı maʿreke-i arsa-i keyân-Bâki

* **bâlâ-pervâz**: Yüksekten uçan.
Var mıdır bâz-ı hayâlim gibi bâlâ-pervâz
Muallim Nâci

* **bâlâ-rev**: Yukarı ve yüksek giden.
Tabʿı sahbâ gibi cûş-âver mînâ-yı maka:l
Fikri Anka: gibi bâlâ-revi etbâk-ı hayâl-Nefʿî

bâlâ-rev-i ikbâl: Talihin yüksekten uçanı.
Esîr-i fursat olma ki nice bâlâ-rev-i ikbâl
Uçup haylî per-i nahvet ile encâmı kalmıştır
Cevdet Paşa (Lofçalı Ahmet ...)

* **bâlâ-ter**: 1.Çok yüksek, en yüce. 2. Üst, yukarı.
Hûrşîd-veş gerekdir ola feyzi kâmilin
Bâlâ-ter eyledikçe felek kadr ü şânını
Koca Râgıp Paşa

* **bâlâ-terîn**: En yüksek.
Verdi taht-ı şevkete bir şevket-i bâlâ-terîn
Ziya Paşa

* dü-**bâlâ**. İki kat.
Türkî dili evvel idi yek-tâ
Etti onu Fârisî dü-bâlâ-Ziya Paşa

Dü-bâlâ oldu aşkım hatt-ı anber-fâmdan sonra
Mücerrebdir cünûn efzûn olur akşamdan sonra
Halim Giray (Kırım Hanı ...)

balgam: (بلغم) Ar. Vücutta bulunan dört unsurdan biri. (safra, sevda, dem ve balgam).
Giderdi telhî-i kahrın fesâd tuğyânın
Kılar mazarrat-ı balgam izâlesin hanzal-Fuzûlî

Görse bir tâzeyi gayre hem-dem
Ara yerde bırakırdı balgam-Sünbulzade Vehbi

Savurur balgamı tâ alnımızın ortasına
Tükürürmüş gibi taşlıktaki tükürük taşına
Mehmet Âkif

bâliğ: (بالغ) Ar. Bülûğ'dan. 1. Bülüğa eren. 2. Varan, erişen, vasıl olan. 3. Ttoplam, yekün. 4. Son mertebeyi bulan.
Bahr-i aşka düştüm ey dil lezzet-i cânı unut
Bâliğ oldun gel rahimden içtiğin kanı unut-Fuzûlî

Cimrinin kesrete hırsı o kadar var ki eder
Daha nâ-bâliğ iken dâiye-i istîlâd-Nâbi

bâlîn: (بالين) Far. 1. Yastık, koltuk yastığı. 2. Koltuk.
Bî-tekellüf yüz sürer her şeb ruh-ı rengîne
Böyle niçin yüz verirsin sevdiğim bâlînine-Bâki

Fârigü'l-bâl et kulun tâ per açıp tûtî-i tabʿ
Oynasın âyîne-i methinde bâlin sûreti
Nevres-i Kadîm

Dürr ile sâyende tezyîn eyledim bâlînini
Gözlerimden etti taktîr-ı leâlî gözlerin
Muallim Nâci

Serim dûr idi zevk-ı bâlînden
Gözüm doymadı hâb-ı nevşînden
Keçecizade İzzet Molla

bâlin-i nâz: Naz yastığı.

Bâlin-i nâza hâce-i şehr eyler ittikâ
Hâk-i mezellet üzre yatır aç bir garîb
Bağdatlı Rûhî

* **bâlin-çe**: Küçük yastık.

bâlinçe-i hokka: Hokkanın küçük yastığı (yüze benzeyen yastığa).

Rencûr-ı kelâl olmuş idi hâme-i İzzet
Bâlin-çe-i hokkaya bir pâre dayanmış
Keçecizade İzzet Molla

bâliş: (بالش) Far. 1.Yastık, baş altına konulan yüz yastığı. 2. Nakit, altın.

Kimi gam-nâk bu halkın kimi ayyâş nedir
Kiminin bâlişi atlas kiminin taş nedir
Bağdatlı Rûhî

Sana gül-gûn bâliş u zer-beft bister âşıka
Seng-i hûn-âlûd bâlîn bûriyâ bister yeter-Âhî

Nedîmâ sîne vü bazunu nerm et yâr geldikçe
Misâfir râhat ister bâliş ü bister husûsunda
Nedîm

bâliş-i azamet: Büyüklük yastığı.

Vücûduna yaraşır çâr bâliş-i azamet
Nihâline yakışır ittikâ-yı sadr-ı sudûr-Nâbi

bâliş-i nâz: Naz yastığı.

Bâliş-i nâza yaslanıp ol mâh
Gâh u bîgâh eder nihânî âh-Vâhid

bâliş-i râhat: Rahat yastık.

Gerek seng-i siyâh olsun gerekse atlas u dîbâ
Garaz bir bâliş-i râhat bulunmaktır ser altında
Hasan Çelebi (Kınalızâde....)

bâliş-i zer-kâr: Altın işlemeli yastık.

Hayâlin hem-demi yaşım düşüp ruhsâra yasdanmış
Nedîm-i şâhtır kim bâliş-i zer-kâra yasdanmış
Hayâlî Bey

bâliş-i zer-târ: Altın telli yastık, sırmalı yastık.

İttikâya müstaidd olmaz kibâr-ı devlete
Bâliş-i zer-târ eğer huddâma pâ-mâl olmasa
Nâbi

* çâr-**bâliş,** çâr-**bâlişt**: Eskiden padişah ve büyüklerin üzerine oturdukları dört katlı şilte.

Vücûduna yaraşır çâr bâliş-i azamet
Nihâline yakışır ittikâ-yı sadr-ı sudûr-Nâbi

bâm: (بام) Far. 1. Üst, satıh; çatı, dam. 2. Gök. 3. Tanbur ve kanun gibi çalgılara âheng vermek için takılan kalın tel.

bâm-ı Mesîh: "Mesih'in göğü": dördüncü gök. Rivayete göre Yahudiler tarafından öldürülmek istenen İsa, bu göğe çıkarılmış.

bâm-ı zemâne: 1. Birinci gök, en aşağı dünya. 2. Tanbur 3. Borç. 2. *bâm teli*: Sakalın dudağa bitişik kalın tüyleri.

Miʿmâr-ı aşkın ermese nekbet konar sere
Vîrâne kalsa mesken olur bûm-ı şûma bâm-Behişti

Engûr-ı siyâh-ı hindû-yı bâm
Ammâ yeri çâr-tâk-ı ecrâm-Şeyh Galip

Düşerdi soğuktan başa mîh-ı bâm
Ciğer-gâha işler idi sîh-ı bâm
Keçecizade İzzet Molla

bâm-ı bülend: Ulu çatı.

Menârât-i refîʿ-i mehbit-i envâr-ı Yezdânî
Leb-i bâm-ı bülendi maşrık-ı mihr-i hidâyettir
Nedîm

bâm-ı devlet: Devletin üstü.

Sana mahsûs bu tevfik u terakkî el-hakk
Lîk nâ-ehle hatardır leb-i bâm-ı devlet-Münîf

bâm-ı eflâk: Feleklerin üstü.

Salâvâtıyla olur gulguleler
Bâm-ı eflâkte şeb-tâ-be-seher-Hakanî

bâm-ı felek: Feleğin çatısı.

Destân-serâ-yı midhati şâh-ı tarabda nağme-sâz
Tâvûs-ı baht-ı devleti bâm-ı felekte cilve-gâr-Bâki

bâm-ı gerdûn-ı kühen: Eski feleğin çatısı.

Bâm-ı gerdûn-ı kühenden sakf-ı merfûʿun bülend
Sidreden ol südde-i âlî-cenâbın müntehâ-Cinânî

bâm-ı kubbe-i kasr: Köşk kubbesinin çatısı.

Ey ki bâm-ı kubbe-i kasrında bir Hindû-Zühal
Ve_ey ki bâb-ı der-geh-i kadrinde bir çâker güneş
Lamiî Çelebi

bâm-ı maʿnâ: Anlam çatısı.

Sûret-i zâhire-i kevne tenezzül mü ider
Bâm-ı maʿnâya kurar pertev-i aklı sellem-Nâbi

bâm-ı sîne: Göğüs üstü.

Zâğ-ı gamlar bâm-ı sînemde perîşân oldular
Nâle tîrin saldığı gibi kemânından rebâb-Behiştî

bâm-ı visâl: Kavuşma tepesi.

Çıkardı gûşe-i bâm-ı visâle dil ammâ
Ham-ı kemend-i emel küngür-i recâda değil-Nâbi

bâm-ı ten: Ten üstü.

O denlü oldu sehâb-ı dü-dîde bârân-rîz
Ki oldu her ser-i mû bâm-ı tende bir mîzâb-Nâbi

bâmdâd, bâmdâdân, bâm-gâh, bâm-geh: (بامكه بامكاه، بامدادان، بامداد) Far. Sabah vakti, seher vakti, tan yeri.

Kılar subh u mesâ feryâd şâm ü bâmdâdından
Tevfik Fikret

bâmdâd-ı haşr: Haşir sabahı (Kıyamet).

Hûş-yâr olmaz yatar tâ bâmdâd-ı haşre dek
Nûş eden bezm-i mahabbet içre peymânen senin
Cinânî

-bân: (بان) Far. "Muhafız, gözetici; -cı, -ci." anlamlarına gelen birleşik kelimeler yapar.

* cihân-**bân**: 1. Cihanı gözeten, koruyan (padişah). 2. Allah.

Bu dehre nice şeh cihân-bân
Geldi gitti olundu nisyân-Ziya Paşa

Zemâne eylemez hürmet, amân vermez dem-i fursat
Gerek dervîş-i dil-rîş ol, gerek şâh-ı cihân-bân ol
Pertev Paşa (Mülkiye Nazırı Mehmet Said...)

* mihr-**bân**: Güneşi engelleyen. (sevgili)

Nâ-ümîd-i âfiyet olmuş hayâtım hastedir
Mihr-bânım! Seyfine dermân-ı cân vâ-bestedir
Tâhirü'l-Mevlevî

* pâs-**bân**: Gece bekçisi. (pâs: gece)

Gafletim oldu reşk-i bîdârî
Baht-ı pür-hâb pâs-bânı mıdır-Riyâzî

* pîl-**bân**: Fil sürücüsü..

Bâlâ-yı çarh-ı heftime keyvân-ı köhne sal
Oturmuş idi nite ki Hindî-i pîl-bân-Bâki

* sâr-**bân**: Deveci.

Çekme gurbet azmine ey sâr-bân mahmil sakın
Kim bu yolda bîm-i gurbetdendir efgân-ı ceres
Fuzûlî

bân: (بان) Ar. Bey söğüdü, sorkun söğüdü. Bu ağaç biçimli, kokulu ve siyah olur.. Nasıl Farslılar serviye teşbih etmişlerse, Arap şairleri de sevgilinin boyunu bu ağaca benzetmişlerdir. Araplar bu ağacın meyvesine "*habbü'l-bân*" derler. Türkler de *bân otu* derler.

Görsün nihâl-i serv-i sanevber hırâmını
Artık çemende beslemesin bâğbân-ı bân-Bâki

Nahl-i nâzım bilemem doğrusunu hangisi râst
Serve benzetti Acem kaddini urbânı bâna-Sürûrî

ban.: (بان) (Slavca'dan) Bey, küçük prens.

Gördü nihâl-ı serv-i ser-efrâz nîzeni
Serkeşlik adın anmadı bir dahi banları-Bâki

bânevâ: (بانوا) Far. 1.Zengin, mallı. 2. Meşhûr. "bî-nevâ"nın zıddı. "bânüvâ" şeklinde de okunur.

Eğer bî-nevâ vü eğer bânevâ
Her âyîne âhir rûdezîn serâ-Mîr Nazmî

bâng: (بانك) Far. Şiddetli seda, sayha, bağırma çağırma.

bâng-ı âb-ı cûşân: Coşan suyun sesi.

Geliyor bâng-ı âb-ı cûşânı
Gûş-ı tahsîne dikkat ettikçe-Lâ

bâng-ı aşk: Aşk sesi.

Menâr-ı dârdan Mansûr'a bâng-ı aşk urdurmak
Heves-kârâne hâl-i âşıkı teşhîr içindir hep
Esrar Dede

bâng-ı ceres: Çan sesi.

Kalmadı sabr u karârım yine âl'im der-kâr
Ka:file gitti dahi bâng-ı ceres bâkîdir-Rızâyî

bâng-ı el-hamd: Hamdülillah sesi.

Mesned-i fetvâya zîver-bahş olup ikbâl ile
Bâng-ı el-hamd etti gûş-ı çarha îrâs-ı tanîn
Nedîm

bâng-ı Ene'l-Hak: "Ben Hak'ım" diyen ses.

Karışsın cân ü cânân yükselen bâng-ı Ene'l-Hak'la
Şerîat bir dahi Mansûr'u ber-dâr etti sansınlar
Yahya Kemal

bâng-ı ezân: Ezan sesi.

Ra'd-ı tekbîr kopup gitmelidir bâng-ı ezân
Dâr-ı küffârda meşhûr kenîsâya kadar
Yahya Kemal

bâng-ı Hakk: Hakk'ın sesi.
Turfa kıssîs-i sanem-hâne-i aşk-ı ezeliz
Bâng-ı Hakk'ı fem-i nâkustan ısgâ ederiz
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâng-ı hezâr: Bülbül sesi.
Yek-rengdir zebân-ı hakikatte Hüsn ü Aşk
Bâng-ı hezâr şu'llesidir âteş-i gülün-Şeyh Galip

bâng-ı nefîr-i guzât: Gaziler topluluğunun sesi.
Tuttun cihânı bâng-ı nefîr-i guzâttan
Âvâze-i beşâret-i fethi hüceste-fâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

bâng-ı rebâb: Kemançe sesi.
Tövbemi zemzeme-i bâde-i nâb etti şikest
Ahdimi velvele-i bâng-ı rebâb etti şikest-Hakanî

bâng-ı rıhlet: Ölüm sesi.
Yeter oldu kulağa bâng-ı rıhlet dehr bâğında
Ne durmuşsan temâşâ-yı gül-i ruhsâr yetmez mi
Fuzûlî

bâng-ı sâz: Saz sesi.
Aşktır âvâz-ı nâlem böyle pür-sûz eyleyen
Neşve-i sahbâ verir meclisde bâng-ı sâza şevk
Rızâyî

bâng-ı sürûr: Sevinç sesi.
Dehri etti cây-ı raks âvâze-i bâng-ı sürûr
Çerhi kıldı pür-tanîn âvâze-i çeng-i garâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâng-ı temennâ-yı kerem: Kerem dileyen ses.
Herkesin zikri hemân ed'iye-i izz ü şükûh
Her taraftan çıkıyor bâng-ı temennâ-yı kerem-Lâ

bâng-ı yâ Hû: Yâ Hû sesi.
Bin şevk u tarab hezâr korku
Nâkûs u nakka:re bâng-ı yâ Hû- Şeyh Galip

bâng-ı yâ Rab: Yâ Rab sesi.
Ey mâh uyu, uyu ki bu şeb
Gûşunda yer ede bâng-ı yâ Rab- Şeyh Galip.

* **bâng-ı namâz**: Namaz sesi demek ise de ezân-ı Muhammedî için kullanılır.

bânî: (بانى) Ar. Bina eden, yapıcı; yaptıran. müen. **bâniye**: yaptıran. "Üsküdar'da Toptaşı'ndaki câmi-i şerîfin bâniyesi "Büyük Safiye" denilen "Kösem Vâlide" sultanındır."
Ey râkım-ı nüsha-i maânî
Ma'mûre-i alîm-i dîne bânî-Fuzûlî

Ma'rifet Hakk'ın ecell-i lûtf-ı Sübhânîsidir
İzzetin hâmîsi, ma'mûriyyetin bânîsidir
Namık Kemal
Bânîleri yâ Rab ne büyükmüş.. Bu ne himmet
Şâkirdleri elbette olur şâkir-i ni'met-İsmail Safa

bânî-i âşiyân: Yuva yapıcısı.
Ben bir kuş idim garîb ü mehcûr
Sen bânî-i âşiyânım oldun-Recaizade Ekrem

bânî-i cefâ: Cefa yapıcısı.
Yap gönlümün harâbesin ey bânî-i cefâ
Bir gün ola harâba vara kâr ü bâr-ı hüsn
Avnî (Sultan II. Mehmet)

bânû: (بانو) Far. 1.Kadın, hanım. 2. Gelin. 3. Şarap ve gülsuyu şişesi.

bânû-yı maşrık: Güneş.

Bânû-yı Mısr: Zelîhâ.

bânû-yı devrân: Güneş.
Doğurdu subh-dem bânû-yı devrân
Bir altın başlı sırma saçlı oğlan-Âhî

bânû-yı halvet-serây: Harem dairesi, yalnız kalınan daire.
Bânû-yı halvet-serây fikrine şeb perde-dâr
Nev-arûs-ı hacle-i reyine subh âyîne-dân-Nef'î

bânû-yı ismet: Namus timsali kadın.
Gel ey bânû-yı ismet perdeden seyr et bu âlâyı
Nâbi

bânû-yı mihr-i ferruh-fâl: Uğurlu güneş (güzellik) kadını.
Ale's-sabâh ki bânû-yı mihr-i ferruh-fâl
Kenâr-ı târem-i mînâdan etti arz-ı cemâl
Nedîm

bâr: (بار) Far. 1. Yük. .2. Def'a, kerre. *bâr-ı evvel*: Birinci def'a. *her-bâr*: Her defa, dâima. 3. İzin, ruhsat, müsâade. 4. İş, güç. *kâr ü bâr*: iş güç. 5. Meyve, yemiş. (ber).
Feryâd ki ber vermedi bî-dâddan özge
Göz yaşı ile beslediğim tâze nihâlim-Fuzûlî

Çekilir şey midir bak imdi şu bâr
Bunu ben yüklenir miyim? Tekrâr-Muallim Nâci

Lâkin feleğe hüner gerekmez
Her bârı çeker bu bârı çekmez-Lâ

bâr-ı âlem: Âlemin sıkıntısı.
Kılmazam kâr ü bâr-ı âleme meyl
Çekmezem azl ü nasb için kavgâ-Fuzûlî

bâr-ı ârzû: İstenen yaprak ve meyve.
Hâsıl olmaz berg ü bâr-ı ârzû ehl-i dile
Gül-bün-i Bâğ-ı İrem'den, nahl-i Tûbâ'dan bile
Cevrî (İbrahim Çelebi)

bâr-ı bahâr: Baharın yükü.
Açıldı bâğçe-i reng ü bûda bâr-ı bahâr
Pür etti gül-şeni hep tuhfe-i diyâr-ı bahâr
Şeyh Galip

bâr-ı baht: Talih yükü.
Benim ol bî-nevâ kim berg ü bâr-ı bahtım âteştir
Yanar hırmen-gehimde şu'le-i âfet-resân ağlar
Esrar Dede

bâr-ı beden: Beden yükü.
Gerçi ni'met çok, kifayetten tecâvüz kılma kim
İmtilâ bâr-ı bedendir bî-huzûr eyler seni-Fuzûlî

bâr-ı belâ: Belâ yükü.
Herkese bâr-ı belâ kendisinin varlığıdır
Gam u âlâmdan âzâde berâyâ-yı adem-Âkif Paşa

bâr-ı belâ-yı ışk: Aşk belâsının yükü.
Bâr-ı belâ-yı ışkını çekmekdedür işim
Çeksem aceb mi el götüri kâr ü bârdan-Rızâyî

Bâr-ı belâ-yı ışka heves kılma Bâki'yâ
Zîrâ tahammül etmeyesin ihtimâldir-Bâki

bâr-ı belâ-yı minnet: İyilik borcu belâsının yükü.
İzzet-i dünyâ için memnûnu olmam kimsenin
Çekmeğe bâr-ı belâ-yı minneti tâkat mı var
Şeyhülislâm Yahyâ

bâr-ı câh: Mevki yükü.
Değildir kâr ü bâr-ı câh mâni' kurb-ı Yezdân'a
Hasîrı âlet-i kurb etme zâhid bu riyâdan geç
Nâbi

bâr-ı dûş: Omuz yükü.
Girân gelmez veka:rı ehl-i feyzin müstemend-âne
Sebû-yı bâde mahmûrân-ı şevke bâr-ı dûş olmaz
Koca Râgıp Paşa

bâr-ı gam: Gam yükü.
Zen-perestân-ı cihân yek-şebe kâm almak için
Zen-i dünyânın alır bâr-ı gamın gerdenine-Nâbi

Fikr-i emvâl ile bâr-ı gama hammâl oldun
Senin ey hâce cezâ-yı amelindir çeke git-Belîğ

bâr-ı gayrî: Başkasına ait yük.
Bileli kendimi ben gönlümü âşık buldum
Bâr-ı gayrî ten-i bî-tâb ü tüvânım çekemez-Nef'î

bâr-ı gevher-i zât: Kişinin cevher yükü.
Kılıp mahfûz bâr-ı gevher-i zât kerem-kârın
Murassa' efser-i ikbâlin olsun mâye-i rasîfi
Nedîm

bâr-ı girân: Ağır yük.
Derd ü gamdan ıztırâb etmez hevâyî-meşrebân
Keştîye bâr-ı girânı bâis-i temkîn olur
Koca Râgıp Paşa

bâr-ı girân-ı gam: Gamın ağır yükü.
Ne_ola ben çekdiğim cevr ü cefâyı yâr bilmezse
Dil-i zevk-âşinâ bâr-ı girân-ı gam kabûl etmez
Râmî Mehmet Paşa

Bâr-ı girân-ı gamdır eden âhı ser-firâz
Elbette başı kûh-ı bülendin dumanlıdır
Esad (Şeyhülislâm Mehmet ...-)

bâr-ı hâtır: Gönül yükü.
Hemîşe bâr-ı hâtırdır nasîbi râst-güftârın
Zebânından değil mi çektiği bî-hûde kantârın
İshak (Ebu İshak Efendizâde Şeyhülislam... Efendi)

bâr-ı hayât: Hayat yükü.
Cismi lerzân edince bâr-ı hayât
Mahv olurken ümîd-i sabr u necât-Lâ

bâr-ı hazer: Çekinme yükü.
Ey bâr-ı hazerle iki kat gezmeye me'lûf
Eşrâf ü tevâbi', koca bir unsûr-ı ma'rûf
Tevfik Fikret

bâr-ı hukûk-ı sohbet: Sohbet âdâbının erkân ve ağırlığına uyma.
İş tahammül etmedir bâr-ı hukûk-ı sohbete
Sanma kim vardır hüner teksîr-i yârân etmede
Âkif (Amasyalı ...)

bâr-ı hulûs: Temiz kalp.
Bâğ-ı âlemde olur mîve değil bâr-ı hulûs-Haşmet

bâr-ı hüsn: Güzellik yükü.
Yap gönlümün harâbesin ey bânî-i cefâ
Bir gün ola harâba vara kâr ü bâr-ı hüsn
Avnî (Sultan II. Mehmet)

bâr-ı inâyet: Yardım meyvesi.
Ne ise lûtf kıl iy gonce hemân gönlünden
Hâr-ı hicrân mı biter bâr-ı inâyet mi kopar
Rızâyî

bâr-ı kasâvet: Sıkıntı yükü.
Cebra'îl olsa dahi hem-dem-i gayret-kârım
Sıklet-i bâr-ı kasâvet yine gitmez benden
Yenişehirli Avni

bâr-ı katâr-ı ecdâd: Ecdadın katar yükü.
Bü'l-beşerden sana dek ey güher-i dürc-i vücûd
Nûr-ı rûhânî idi bâr-ı katâr-ı ecdâd-Nâbi

Şerâfetle asâlet fazl-ı zâtîden ibârettir
Fazîlettir şeref-bahşâ olan ecdâd ü ensâle
İsmail Safâ

bâr-ı kazâ: Kaza yükü.
Üç beş sene seyretmek için mülk-i fenâyı
İnsân çekiyor inleyerek bâr-ı kazâyı
Kemalzade Ekrem Bey

bâr-ı ma'siyet: Günah yükü.
Yeter cem' eyle bâr-ı ma'siyet tağyîr-i etvâr et
Hayâ kıl yok mudur insâf ol kim var yetmez mi
Fuzûlî

bâr-ı mezâlim: Zulüm yükü.
Beli bâr-ı mezâlimden bükülmüş onun içindir
Şehâ dîvân-ı hüsnünde kaşın bî-iştibâh eğri
Ahmet Paşa

bâr-ı mihnet: Gam yükü.
Ne dürlü cân u dilden hidmet etsen hep hebâ eyler
Vücûd-ı nâzenînin bâr-ı mihnetle dü-tâ eyler
Süheylî

Bâr-ı mihnetten nihâl-i ka:metin ham olmasın
Başımızdan sâye-i serv-i kaddin kem olmasın
Fuzûlî

bâr-ı riyâ: İki yüzlülük yükü.
Gel doğrulalım mey-gedeye rağmına onun
Kim bâr-ı riyâdan kadd-i bergeştesi hamdır
Bağdatlı Rûhî

bâr-ı sakîl: Ağır yük.
Vezn olundukta zünûbum keffe-i mîzânda
Her günâh-ı bî-girânım ola bir bâr-ı sakîl
Enderunlu Vâsıf

bâr-ı sanevber: Çam ağacı yemişi, kozalak.
Dilleri bâr-ı sanevber gibi sad-pâre olur
Tîğ-ı berrânını yâd eyledikçe a'dâ-Nef'î

bâr-ı taalluk: Dünya ilgisinin yükü.
Çekmek istersen bu gün bâr-ı taalluktan elin
Serv gibi sebze-zâr-ı âleme âzâde gel-Necâtî Bey

bâr-ı tahrîr: Yazma yükü.
Hep bilirsiniz kadd-i râstımı hâme gibi
Etti engüşt gibi ham-zede bâr-ı tahrîr-Nâbi

bâr-ı tazallum: Zulüm yükü.
Veh ne zâlimdir kaşın kim götürür bî-ictinâb
Ol kadar bâr-ı tazallum kim belini ham tutar
Nizâmî

bâr-ı tâze: Yeni ürün.
Hep görenler dedi bu tarz-ı nev'i ey Yahyâ
Ma'rifet nahli veriptir yine bâr-ı tâze
Şeyhülislâm Yahyâ

bâr-ı ümîd: Ümit meyvesi.
Diraht-ı ye'sden izhâr-ı berg ü bâr-ı ümîd
Tasarrufât-ı İlâhiyye'den baîd midir-Nâbi

* **bâr-âver, bâr-ver**: Meyve verici, meyveli.
Olur feyz-i tevâzu'la diraht-ı pest bâr-âver
Komuştur mîveden mahrûm servi ser-firâz olmak
Nâbi

* **bâr-keş**: Yük çeken.

bâr-keş-i âlem: Âlemin yükünü çeken.
Kadr-i sipihrin anlayan anlar ham olduğun
Bî-çâre çerh bâr-keş-i âlem olduğun-Nâbi

* **bâr-mend**: Yemişli, yemiş veren ağaç.
Olanlar gıbta-fermâ meyve-çîn-i vasl-ı cânâne
O nahl-i bâr-mendi zîb-i âgûş eylesin bâri-Belîğ

–bâr: (بار) Far. "yağdıran, serpen" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.
* anber-**bâr:** Anber kokusu saçan.
Fitnesiyle gözlerinin gönlüme gavgâ düşer
Zülfxi anber-bârın ile başıma sevdâ gelir
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)
* âteş-**bâr:** Ateş saçan.
Tîğ-ı hûn-rîz-i kazâdır âh-ı âteş-bârımız
Şuʿle-i dâg-ı derûndur cevher-i şemşîrimiz
Esrar Dede
* cûy-**bâr**: Büyük ırmak, akarsu.
Ben olsam bir de mutrib bir de taraf-ı cûy-bâr olsa
Hôş imdi bir de farazâ bir civân şîve-kâr olsa
Nedîm.
* encüm-**bâr**: Yıldız yağdıran.
Kanatlarından edip mevce mevce nûr isâr
Döner fezâlara keh-keşân-ı encüm-bâr
Kemalzade Ekrem Bey
* eşk-**bâr***:* Gözyaşı döken.
Yaʿkûb'u kıldı firkat-i ferzend eşk-bâr
Oldu Cenâb-ı Yûsuf'a çâh-ı belâ makarr
Ziya Paşa
* feyz-**bâr**: Feyiz saçan.
Niçin bu nûr ile meyyâl-i istitâr olalım
Çıkıp güneş gibi âfâka feyz-bâr olalım
Muallim Naci
* gevher-**bâr:** Cevher saçan**.**
Çeşm-i gevher-bârıma nisbet benim Bahr-i Muhît
Tıfldır hâk ile oynar şimdi girdi yaşına
Hayalî Bey*:*
* girye-**bâr***:* Gözyaşı serpen.
Girye-bâr olmada cûlar gibi cûş eyleyelim
Cüst ü cû etmede cûlar gibi giryân olalım
Yenişehirli Avni
* hûn-**bâr:** Kan saçan.
Mecnûnu hem etti çeşm-i hûn-bâr
Sular saçuban yüzüne bîdâr-Fuzûlî
* jâle-**bâr**: Çiğ yağdıran.
Fasl-ı hazânda gül bitire şâh-ı huşkta
Ebr-i bahâr-ı lûtfi eğer olsa jâle-bâr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

* lemʿa-**bâr:** Işık saçan.
Gül-şen-serây-i vahdete mir'ât-ı lemʿa-bâr
Âgûş-ı nâz nâz-ı melek-hande bir bahâr
Kemalzade Ekrem Bey
* meyve-**bâr**: Meyve dağıtan.
Bir varak-pâre-i hazân-dîde
Ayrılıp sâk-ı meyve-bârından
Düştü bir şâirâne ümmîde-Cenap Şahabeddin
* müşg-**bâr**: Misk saçan.
Dem-i bahârın ile dü-cihânı hurrem eden
Nesîm-i gâliye-i zülf-i müşg-bârındır-Ahmet Paşa
* neşve-**bâr**: Neşe saçan.
Kalbimde incimâd eder âmâl-i neşve-bâr
Mecrûh nâlelerle dolar ömr-i intizâr
Kemalzade Ekrem Bey
* seng-**bâr**: Taş atan.
Seng-bâr-ı cevr olan tahrîb-i kalb-i âleme
Haşr olur Haccâc ile, bin Kâʿbe bünyâd etse de
Namık Kemal
* seyl-**bâr**: Sel yağdıran.
Konmasın yâr eşiğinde hâk-i cismimden gubâr
Ey gözüm bi'l-lâh eşk-i seyl-bârumdan meded
Lamiî Çelebi
* sirişk-**bâr**: Göz yaşı saçan, ağlayan.
Ey hâme sirişk-bâr olupsun
Ser-geşte vü bî-karâr olupsun-Fuzûlî
* şaʿşaa-**bâr**: Parlaklık saçan.
O şehsüvâr-ı Nerîmân-şükûh-ı zîşân kim
Cihâna şaʿşaa-bâr oldu berk-ı samsâmı-Nefʿî
* şeker-**bâr**: Şeker yağdıran.
Güzellik genciyidi ol şeker-bâr
Belî genc olduğı yerde olur mâr-İbn-i Kemal
* şerer-**bâr**: Kıvılcım saçan.
Bahr-i zehhâr değil, ebr-i şerer-bâr değil
Hep yanar dağlar ile dolsa civârım dönmem
Abdülhak Hâmit
* şuʿle-**bâr**: Işık saçan.
Gül-zârı feyz-i nâmiye encüm-i nazîr edip
Döndü nihâl ile meşcer-i şuʿle-bâra gül-Nâilî
* tesellî-**bâr**: Teselli dağıtan.
Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkit ne bilir
O yeldâ-yı sefâlet, şimdi bir subh-ı tesellî-bâr
Tevfik Fikret

* ziyâ-**bâr**: Işık saçan.
Duyulan zemzemeler kalb-i ziyâ-bârından
Saçılan velveleler cûşiş-i efkârından
Kemalzade Ekrem Bey

bârân: (باران) Far. Yağmur.
Ger suâl eyler isen dîde-i giryânımdan
Berk u bârân gibi hep akması hicrân iledir
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)
Yağsa bârân gibi gökden katarât-ı âmâl
Yine bed-tâli' olan hâib ü hâsir bulunur-Nâbi

Bî-baht olanın bâğına bir katresi düşmez
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan
Ziya Paşa
Bâriş-i bârân müsâdif düştü hicrân şâmına
Oldu sandım hâlime rahm eyleyip giryân sehâb
Muallim Nâci

bârân-ı belâ: Belâ yağmuru.
Bir katre için çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan
Başın alamaz bir daha bârân-ı belâdan-Lâ

bârân-ı ecel: Ecel yağmuru.
Tîğ-ı berkın gösterirse düşmene âheng edip
Yağdırır bârân-ı ecel ki cân olur ona buhâr
Türk Firdevsîsi

bârân-ı eşk-i çeşm: Gözyaşı yağmuru.
Dâg-ı gam-ı ruhunla bârân-ı eşk-i çeşmim
Bitirdi tâze güller hâk-i tenimde yer yer-Hayretî

bârân-ı felâket: Felâket yağmuru.
Rûz u şeb üstüme bârân-ı felâket yağıyor
Kime arz eylesem ahvâlimi bîzâr ederim-Eşref

bârân-ı gam: Gam yağmuru.
Yağsa bârân-ı gamın ıslanmadan yok bâkimiz
Vâdî-i mihnette zîrâ gerek bârân-dîdeyiz-Râmî

bârân-ı hışm: Öfke yağmuru.
San yağar bârân-ı hışm ile tegerg-i pür-belâ
Ol kemân-ebrû kaçan tîr ile peykân yağdırır
Necâtî Bey

bârân-ı ihsân: İhsan yağmuru.
Deminde yağmasa bârân-ı ihsân
Letâfet sebze-zârı tâze olmaz-Gazali

bârân-ı kerem: Lûtuf, kerem yağmuru.
Mîzâb-ı kalemden dökülen mâ'-ı maârif
Bâğ-ı vatan u devlete bârân-ı keremdir
Yenişehirli Avnî

bârân-ı Nîsân: Nisan yağmuru.
Mahalle ka:biliyyet şarttır bârân-ı Nîsân'ın
Temâşâ kıl ki her bir katresi dürr-i semîn olmaz
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

bârân-ı pür-cûş-ı bahâr: Coşkunlukla dolu bahar yağmuru.
Belki bir göz yaşıdır bârân-ı pür-cûş-ı bahâr
Belki bir feryâd te'sîriyledir bâd-ı vezzân
Yenişehirli Avni

* **bârân-dîde:** Yağmur görmüş.
Yağsa bârân-ı gamın ıslanmadan yok bâkîmiz
Vâdî-i mihnette zîrâ gerek bârân-dîdeyiz-Râmî

* **bârân-rîz**: Yağmur saçan.
O denlü oldu sehâb-ı dü-dîde bârân-rîz
Ki oldu her ser-i mû bâm-ı tende bir mîzâb-Nâbi

* **bârânî:** Yağmurluk.
Hîç tâc-ı Kubad'a benzeye mi
Kem-bahâ bir külâh-ı bârânî-Hayalî Bey

bârânî: (بارانى) bk. bârân.

bârekallah: (بارك الله) Ar. "mübarek ola, hayır ve bereketli olsun" anlamında dua ve övgü için kullanılır.
Ey hâme hezâr bârekallah
Oldun cezebât-ı hüsne âgâh-Şeyh Galip

Sûz-ı ciğerimden oldun âgâh
Ahsentü ahsentü bârekallah-Fuzûlî

bâr-gâh, bâr-geh: (بارگاه بارگه) Far. Sultan çadırı, otağ.(> **bâr-ı gâh, bâr-ı geh**: İzin yeri,yani ruhsat ile girilebilecek yer, mahal, çadır, divan, hümâyûn)
Gerdûn ayağı tozuna eylerdi ser-fürû
Dünyâya hâk-i bâr-gehi secde-gâh idi-Bâki

Bâr-gâhından felekler pâye-bend
Hâk-râhından melekler vâye-mend-Ziya Paşa

Ne yapsın, nâ-ümîd olsun mu Şark'ın intibâhından
Perîşân rûhumuz, hâib dönerken bâr-gâhından
Mehmet Âkif

bâr-gâh-ı âlem: Dünyanın girilebilecek en yüksek makamı.
Vâkıf olmaz bâr-gâh-ı âlemin tertîbine
Bilmeyen saff-ı niâli mesned-i izzet gibi
Ebussuud (Şeyhülislâm ... El'İmâdî)

bâr-gâh-ı âs-mân: Göğün çadırı.
Tâb-ı adlinden mücellâ kâr-gâh-ı inkılâb
Feyz-i bahtından muallâ bâr-gâh-ı âsmân
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâr-gâh-ı çerh: Feleğin çadırı.
Fürûğ-ı devletidir tâk-ı âsmâna çerâg
Ulüvv-i himmetidir bâr-gâh-ı çerhe imâd-Nâbi

bâr-gâh-ı hikmet-âmiz: Hikmetli çadır.
Aceb vazʿ eylemiş bu bâr-gâh-ı hikmet-âmîzi
Ki kem-ter sunʿunu derk eyleyince pîr olur bernâ
Nâbi

bâr-gâh-ı lûtf: Lûtuf çadırı.
Şükür kim bir bâr-gâh-ı lûtfa kıldım intisâb
Kim olur hâk derdinden baht u devlet behre-yâb
Nefʿî

bâr-gâh-ı maʿnâ: Mana çadırı.
Ey pâdişeh-i serîr-i dâniş
Ve_ey hüsrev-i bâr-gâh-ı maʿnâ-Nefʿî

bâr-gâh-ı sunʿ: Sanʿat çadırı.
Kurup bir bâr-gâh-ı sunʿ lûtf u kahrından memzûc
Verip ezdâda âmîziş komuş nâmın onun dünyâ
Nâbi

bârî: (بارى) Far. Hasılı, hulâsa, hiç olmazsa.
Bârî birkaç gün huzûr-ı kalb ile dünyâya bak
Bâki

Goncasın söyle sabâya eylesin bârî sana
Reng-i gülden câme, bûy-ı yâsemenden pîrehen
Nedîm

Ukbâya yarar bir işimiz yok ise bârî
Âzâde-dil-i şâibe-i zerk u riyâyız-Lâ

Bârî: (بارى) Ar. Yaratan, Allah.
Zehî Bârî ki luʿbet-hâne-i sunʿunda halk eyler
Hezârân dil-ber-i mevzûn, hezârân duhter-i hasnâ
Nâbi

Dü âlemde cemâl-i Bârî'den mahcûb olursun sen
Eğer zevk almaz isen Gaybiyâ sırr-ı maiyyetten
Gaybî

O günlerde koyup yüz yerlere der-gâh-i Bârî'de
Der idik ki İlâhî hâlimiz gâyet yaman oldu
Nedîm

bârid: (بارد) bk. berd.

bârîk: (باريك) Far. Nazik, dakik, ince.
Gösterişte idi hilâl ile şerîk
Mâh-ı nev gibi tavîl ü bârîk-Hakanî

Gam-ı aşkınla döndüm zaʿfdan bir mûy-ı bârîke
Firâkın âteşine dönmeyip oldum dü-tâ cânâ
Şeyhülislâm Yahyâ

Daha geçen aya dek hilâl idi bârîk
Bu gün sabâhıla gördüm ki âfitâb olmuş-Nedîm

Dilâ endîşe-i bârik ile çok kîl ü ka:l ettin
Ya gördün mû-miyânın ol perînin ya hayâl ettin
Şerîf

* **bârîk-bîn**: Bir şeyi iyice gözden geçiren, inceleyen.
Dürc-i güherde hâtem-i laʿl oynatır nigâr
Bârîk-bîn isen nazarın hokka-bâza tut
Ahmet Paşa

Bârîk-bîn olanlar eder kaşların hayâl
Dendânını tasavvur eder tabʿ-ı hurde-dân-Bâki

* **bârîk-nazar**: Parlak bakış.
Hiç bârîk-nazar ol ince belinden seçemez
Mûy-ı gîsûların ki_oldu sana hemm ü belâ
İbn-i Kemal

bârik: (بارق) Ar. Parıldayan, parlak.
Birden yetişti mahve bu tedbîr-i hârıkı
Söndürdü bir nefeste bu ümmîd-i bâriki
Tevfik Fikret

Seyf ü sinânla bârik olur çehre-i emel
Tîr ü kemânla vazʿ olunur en kavî temel
Abdülhak Hâmit

Döner bir pertev-i bârik ebed-gâh-ı muallâda
Cenap Şahabeddin

* **bârika**: Şimşek parıltısı, şimşek bulutu, parıltı. **c. bevârık.**
Birden yetişti mahve bu tedbîr-i hârikı
Söndürdü bir nefeste bu ümmîd-i bârikı
Tevfik Fikret

bârika-i re'y: Fikir şimşeği.
Görse ger bârika-i re'yini rü'yâda olur
Şu'le-i şem'-i seher şeh-per-i şeb-reng-i gurâb-Nef'î

bârika-i şems-i duhâ: Kuşluk vaktinin parıltısı.
Kalmaz envâr-ı cemâlinle gönüllerde dalâl
Nitekim bârika-i şems-i duhâdan zulemât
Yenişehirli Avni

bârika-i şemşîr: Kılıç parıltısı.
Görse hûrşîd-i felek bârika-i şemşîrin
Rûy-ı arza dökülürdü eriyip zerre-misâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

bârika-i tîg-ı şerer-bâr: Kıvılcım saçan kılıcın şimşek parıltısı.
Eyledin bârika-i tîg-ı şerer-bârınla
Üsküdarlı Hakkı Bey

** **bevârık**: 1. Bârika'lar, şimşek ve yıldırım parıltıları. 2. Göz kamaştırıcı şeyler.

bevârık-ı çehre-i eflâk: Felekler çehresinin göz kamaştırıcı şeyleri.
Nigâh u sayha-i gayyâya düştü: Perde-i zulmet
Ziyâ-dâr oldu, meşhûn bevârık-ı çehre-i eflâk
Kemalzade Ekrem Bey

bârika: (بارقه) bk. bârik.
bâriş: (بارش) Far. Yağış.

bâriş-i bârân: Yağmur yağışı.
Bâriş-i bârân müsâdif düştü hicrân şâmına
Oldu sandım hâlime rahm eyleyip giryân sehâb
Muallim Nâci

bâriz: (بارز) Ar. Açık, ayan, meydanda, görünen.
Dikkat aşka, nigâh kalbe muhtâc olsa da
Şems-i bârizden güzeldir hüsn-i mestûrun senin
Kemalzade Ekrem Bey

bârû: (بارو) Far. 1.Set, siper, hisar burcu, istihkâm, kale duvarı. 2. Sundurma, koruluk. 3. Sığınılacak yer, melce, penâh.
Rahne ârâyiş-i tâc-ı serimizdir Nâbî
Kulle-i memleket-i aşkta bârûyuz biz-Nâbi

Ceyş-i gamdan kanda etsin iltica ehl-i niyâz
Kal'a-i himmette Nâbi burc u bârû kalmamış
Nâbi (kanda: nerede)
Yerde dursak ne çıkar, gökte yürür maksadımız
Titretip burcunu, bârûsunu zulmün, adımız
Midhat Cemal Kuntay

bârûd: (بارود) Far. Barut.

bârûd-ı rû-siyâh: Siyah yüzlü barut.
Bârûd-ı rû-siyâh yakıp yıktı hânemi
Döndürdü çarh-ı hâtırıma âşiyânemi-Nâbi

basâ'ir: (بصائر) bk. basîret.
basal: (بصل) Ar. Soğan, soğana benzer kökler.
Yedirir hasta-i hummâye asel
Derd-i çeşme akıtır âb-ı basal-Nâbi

Okkası çıktı ona hayrette kaldık mâ-hasal
Olmamıştır böyle İstanbul'da buhrân-ı basal
Üsküdarlı Tal'at Bey

basar: (بصر) Ar. 1. Göz. 2. Görme. **c. ebsâr.**
Görme çok dersem bu dem ân-ı kıyâmettir bana
Nûr-ı çeşmim geçti yanımdan "kelemehin bi'l-basar"-Muallim Naci (*kelemehin bi'l-basar*: çok hızdan kinayedir.)
Tûti-yı hâk-i pâyinden eden kat'-ı nazar
İki gözüme gerekmez çıksın ey nûr-ı basar
Sultan Korkut
Kuhlü'l-basarız sâye gibi dîde-i mihre
Hâk-i kadem-i ehl-i melâmette ki pestiz-Sâmî

** **ebsâr:** Basar'lar, gözler.
Helâli görmez isen eyle tasdîk
Haber verdikte sana ehl-i ebsâr
Taşköprülüzâde Kemaleddin
Olan muhâtab-ı mazmûn ya ulü'l-ebsâr
Olur tefekkür-i âlâ-yı Hak'ta leyl ü nehâr
Ziya Paşa

Reng-i hakîkat nedir, fark eden ebsâr için
Goncada matvî duran her varak ümmü'l-kitâb
Mehmet Âkif

ebsâr-ı âşık:ân: Âşıkların gözleri.
Dost yüzünün nika:bı cân gözünün hicâbı
Verir mi ihticâbı ebsâr-ı âşık:âne-Nuri

* **bâsır, bâsıra**: 1. Görme kuvveti, görme hassası. 2. Göz. *kuvve-i bâsıra*: mec. göz.
Kuvvet-i bâsıra-i Mustafavî
Gece gündüz gibi olurdu kavî-Hakanî

Devr-i çeşmânında görmem cezbeden hâli basîr
Çok görülmez etse meczûb ehl-i hâli gözelerin
Muallim Naci

* **basîr**: 1. Görücü. 2. Bilici. 3. Her şeyi görüp bilen; Allah.
Kaldı hayrette görüp hâce-i nasîr
Gördü kim perdelidir çeşm-i basîr
Sünbulzade Vehbi
Devr-i çeşmânında görmem cezbeden hâli basîr
Çok görülmez etse meczûb ehl-i hâli gözelerin
Muallim Naci
Hep gördü onu basîr olanlar
Câhil kaldı darîr olanlar-Ziya Paşa

basâret, besâret: (بصارت) Ar. Gözaçıklığı, inceden inceye, etraflı derin görüş.
Vâ-beste-i basârettir şâh-ı âdilin
Mülkün imâreti fukarânın selâmeti-Ziya Paşa

Sihrile nice halkı a'mâ vü asamm eyler
Hayrette kalır sanır kim ehl-i basârettir
Taşköprülüzâde Kemâleddin

bâsır, bâsıra: (باصره) bk. basar.
bâsıt: (باسط) bk. bast.
basîr: (بصير) bk. basar.
basîret: (بصيرت) Ar. Seziş, önden görüş, idrâk, ferâset.
Fakat insân- ki hayvânâta fâik halk olunmuştur
Evet, insân- ki ekmeldir, şeref-mend-i basîrettir
İsmail Safâ
Nâ-dân ile sohbet ne kadar müşkil imiş âh
Mahrûm-ı basîret olan a'mâya gücendim
Ali Emîrî (Emîrîzâde Emîrî)

* **basîret basarı**: Kalp gözü.
Göremez zâtını mahlûkunun âdi nazarı
Hisseder nûrunu ammâ ki basîret basarı- Şinasi

** **basâire**: Basîret'ler, ibretli görünüşler, deliller, ibretler.
Çeşm-i zü'l-basâire her seng-i makbere
Mir'ât-ı sâf çehre-i ibret değil midir?
Hersekli Ârif Hikmet

basît: (بسيط) Ar. Bast'tan; 1. Sade, düz, yalın. 2. Kolay. 3. Neşeli, güleryüzlü. **c. besâit.**
Devrân-ı basît hâke niçin saldı ferş-i sîm
Devrinde ta ki ermeye bir hâtıra-i gubâr-Bâki

Basît esfel-i hâke fütâde olmaz idi
Cihânda sâye-i ma'dûmun olsa ger mevcûd-Sâmi

basît-i arz: Yer üstü
Nâr-ı gamınla sûhte hirmen basît-i arz
Ben bu ten-i zaîfim ile kâh-ı hırmenem-Behiştî

basît-i hâk: Düz toprak.
Basît-i hâke bir garrâ bisât-ı nev salıp âzâr
Girihler bağladı bâd-ı sabâ âb-ı revân üzre-Bâki

basît ü mürekkeb: Basit ve karışık.
Eğer basît ü mürekkeb arzla cevher hem
Lisân-ı vâhid olup etseler senâ-yı vücûd
Nevres-i Cedîd (Osman ...)

** **besâit**: Basît'ler, basit olan şeyler.
Besâite şeref-i mahremiyyet-i vahdet
Mürekkebâta kabûl-i terekküb-i icrâ-Fuzûlî

bast: (بسط) Ar. Yayma, açma, uzun uzadıya anlatma.
Eğer hâk-i siyeh bast eylemezse hân-ı ihsânı
Olur kâr-ı şikem-hârân-ı âlem âh u vâveylâ-Nâbi

Sana kaldı meded ü merhamet ey sıhr-ı Nebî
Ne düşerse onu kıl şânına bast u temhîd-Kâzım

Ammâ ki istinâd ile afv-ı cemîline
Bast eyleyim biraz da felekten şikâyeti-Lâ

bast-ı cenâh: Kol açma.
Sâyebân-ı keremin bast-ı cenâh etmiş iken
Etmem ümîd ki açıkta kalam rûz-ı mîâd-Nâbi

bast-ı licâm: Gem'i yayma.
Tayy-ı meydân-ı ümîd etmeğe az kalmış idi
Tevsen-i ye's o kadar etmiş idi bast-ı licâm-Nâbi
bast-ı maka:l: Söz açma.
Yaraşır eyler isem ben de berây-ı tahdîs
Vasf-ı mâhiyyet tab'ımda biraz bast-ı maka:l
Üsküdarlı Hakkı Bey
bast-ı mukaddimât-ı suâl: Soru başlangıcını açma.
Bast-ı mukaddimât-ı suâle edip şürû'
Zammetti hayır-hâhlık üzre sadâkati-Nâbi
* **bâsıt:** 1. Bast edici, yayıcı, yayan. 2. "dilediğinin rızkını dağıtıcı" anlamında Allah'ın sıfatıdır. *bâsıtü'r-rızk*: rızıkları dağıtan (Allah). 3. Meraya uzak su kaynağı, su. 4. "bâsita" olunca uzak yer anlamına gelir. 5. tıp. Bir uzvu uzatıp açan adale.
Zehî Ka:bız ki âlem kabza-i hükmünde muztardır
Zehî Bâsıt ki çekmiş kâinâta sofra-i yağmâ-Nâbi
bâşe: (باشه) Far. Atmaca.
bâşe-i perrân: Uçan atmaca.
Güncişk-i zârı bâşe-i perrân helâk eder
Eyler tezerviyi pençe-i gadrinde bâz-hâr-Ziya Paşa
bât: (بات) Ar. Kesin, kat'î.
Bir pula değmez benim indimde sevk-i kâinat
Âlemi ben hîçe sattım bir sebîl-i bey'-i bât
Yenişehirli Avni
batâet: (بطائت) Ar. Ağır hareket etme, ağır davranma, yavaşlık.
Nazmında eder ziyâde külfet
Andan görünür biraz batâet
Ziya Paşa (andan: oradan)
Zîrâ hükm-i tabîat üzre
Efkâr yürür batâet üzre-Ziya Paşa
Bathâ': (بطحاء) Far. 1. Mekke şehrindeki dağ arasında çakıl taşları bulunan büyük dere. 2. Mekke-i Mükerreme. **c. batâyih.**
Al Kâ'be'nin ey hâcı dilden haberin gör kim
Yesrib ne aceb kûşe Bathâ ne aceb yerdir
Bağdatlı Rûhî

Zât-ı pür nûru mihr-i tâbende
Garb u şark ona Yesrib ü Bathâ
Nâdirî (Ganizâde ...)

Sürre-i Bathâ'dan ol dem kim doğup mihr-i kemâl
Kâinâtı garka-i envâr-ı îmân eyledi-Nedîm

Zalâm-ı şirki yarıp fışkırınca dîn-i mübîn
Yayıldı sîne-i Bathâ'ya bir hayât-ı nevîn
Mehmet Âkif
bâtıl, bâtıla: (باطل) bk. butlân.
bâtın: (باطن) bk. batn.
batn: (بطن) Ar. 1.Karın. 2. Sülâle, yakın akraba, soy. **c. butûn**.
Pâk batnıyle o nâzik sîne
Hûb u hem-vâr idi biri birine-Hakanî
batn-ı pâk: Temiz karın.
Taş bağladı mecâ'a ile batn-ı pâkine
Dünyâya rağbet eylemedi seyyidü'l-beşer-Ziya Paşa
** **butûn**: 1. Batn'lar, karınlar. 2. Nesiller, soylar.
Perde-endâz –ı hafayâ-yı butûn
Rûşenâ-sâz habâyâ-yı fünûn-Şeyhî
Münfasıl gerçi ki peyvend-i tasâvîr-i zuhûr
Muttasıl yek-diğere lîk temâsîl-i butûn-Münîf
butûn-ı âtiye: Gelecek nesiller.
Gözünde mütebessim ü girye-dâr hulyâlar
Butûn-ı âtiyeye müjde-i hakîkattir
Doktor Abdullah Cevdet
butûn-ı hâl: Zamanın yakınları.
Tezyîn-i zâhir ile değildir butûn-ı hâl
Hâlât-ı bâde kâse-i fağfûrdan mıdır-Esrar Dede
* **bâtın:** 1. İç, iç yüz, gizli, görünmeyen nesne, zâhirin zıddı. 2. Esmâ-i hüsnâdandır. Yani göz ile görülmekten münezzeh olan Cenâb-ı Hak. **c. bevâtın** 3. İçteki, iç yüzdeki.
Hep maglata vü laklakadır bâtın u zâhir
Bir nokta imiş asıl sühan evvel ü âhir
Bağdatlı Rûhî
bâtın- ahvâl: Hâllerin iç yüzü.
Etme nazar zâhir-i ef'âline
Eyle nigeh bâtın-ı ahvâline-Nâbi
bâtın-ı hum: Küpün içi.
Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz hemân
Erbâb-ı zâhir anlayamazlar murâdımuz-Bâki

bâtın-ı Kur'ânî: Kur'an'a ait iç yüz.
Remz ü îmâları rûhânîdir
Cümlesi bâtın-ı Kur'ânîdir-Nâbi

bâtın-ı sâf: Saf iç temizliği.
Mürşid-i kûşe-nişîndir hum-ı mey ey zâhid
Bâtın-ı sâfi onun eyledi hôş-hâl beni-Hayâlî Bey

bâtın u zâhir: İç ve dış.
Hep maglata vü laklakadır bâtın u zâhir
Bir nokta imiş asıl sühan evvel ü âhir
Bağdatlı Rûhî

** **bevâtın**: Bâtın'lar, gizli ve kapalı şeyler.

bevâtın ü zevâhir: Gizli ve açık şeyler.
Dânâ-yı bevâtın ü zevâhir
Deryâ-yı muhît-i âlem-i sırr-Ziya Paşa

batş: (بطش) Ar. Zor ve şiddetle yakalama, arslan gibi kavramak.

batş-ı şedîd: Şiddetli arslan.
Kef-i ihsân lâkabı mazhar-ı İsm-i A'zam
Dest-berd-i gadabı hançer zü'l-batş-ı şedîd
Kâzım Paşa

batt: (بطّ) Ar. 1. Kaz. 2. Uzun boyunlu sürahi, testi.
Bu vücûdum gark eder bir gün benim eşkim hele
Şimdi oldum eşk içinde bî-vefâ mânend-i batt
Fârisî (Sultan II. Osman)

batt-ı sahbâ: Şarap kabı.
Sen batt-ı sahbâ değil tâvûs-ı kudsîsin Nedîm
Kim zuhûr-ı hâletin mecliste cevlânındadır
Nedîm

battâl: (بطّال) Ar. 1. Cesur, kahraman. 2. Pek büyük. 3. Hantal, işe yaramaz. 4. İşşiz. **c. ebtâl.**
Hakk u insâf ile kan etmeden ettin ka:nûn
Oldu bâtıl işi cellâd-ı leîmin battâl-Şinasi

battâliyye: Eskiden işi bitmiş resmî kâğıtların konulduğu torba
Cây-gâh oldu o kâğıtlara battâliyye
Her konakta bulunur bir iki torbâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

** **ebtâl**: Battâl'lar, yiğitler, cenkçi kahramanlar.
Oldu pîr ü aşîret ebtâli
Hepsinin elde tîğ u kûpâli-Muallim Nâci.

bâver: (باور) Far.1. Tasdik, itimad, inanma. 2. Metin, sağlam, muhkem. 3. Pek doğru.
Bir vech ile eylemezdi bâver
Kim hüsn ola rû-yı aşka çâker-Şeyh Galip

bây: (باى) Far. 1. Emir, bey. 2. Zengin.
Dünyâ bir köprü ya bir kârvân-sarây
Muttasıl konar göçer yohsul u bây-Ali

bây u gedâ: Zengin ve fakir.
İndinde senin bây u gedâ cümlesi birken
Kalmaz ebeden kimsede bir kimsenin âhı
Ziya Paşa

Bir donanma etti kim bây u gedâ
Görmemiş emsâlini nev-i beşer-Ziya Paşa

Ya bister-i kemhâda, ya vîrânede cân ver
Çün bây ü gedâ hâke berâber girecekdir-Ziya Paşa

bây u yohsul: Zengin ve fakir.
Çıkar ne denlü varsa bây u yohsul
Hemîn sultân kalır u bir nice kul-İbn-i Kemal

bâyir: (باير) bk. bâir.

baytâr: (بيطار) Ar. Hayvan hekimi, veteriner.
Çünki bir tecrübe etsen senin aklın da yatar
Bize insân hekiminden daha lâzım baytâr
Mehmet Âkif

* **baytâr-nâme**: Baytar mektubu.
Yöğrük at kendi yemin artırdığın idrâk edip
Eyledim hizmette baytâr-nâme kavliyle kıyâm
Vâhid Mahdumî

ba'z: (بعض) Ar. 1.Bir şeyin küçük kısmı, parçası. 2. Bir miktar, biraz, bir kısım, bir takım.
Edip ona aklımca ba'z ilâc
Etibbâya mess etmedi ihtiyâc
Keçecizade İzzet Molla

Vardır Arabîde ba'z külfet
Etmek gerek iştika:ka dikkat-Lâ

bâz: (باز) Far. Doğan denilen av kuşu.
Hem-râh olamaz onunla yârân
Şeh-bâz ile sa've olmaz akrân-Ziya Paşa

Bin havf ile çeşm-i cânı bâz et
Encâm-ı belâdan ihtirâz et-Şeyh Galip

Dehân-ı goncayı bâz et zebân-ı sûseni ter kıl
Şikest-i tövbeye dahl edene hâzır cevâbımsın
Nedîm

bâz-ı hayâl: Hayal kuşu.
Var mıdır bâz-ı hayâlim gibi bâlâ-pervâz
Muallim Nâci

bâz-ı himmet: Gayret doğanı.
Bâz-ı himmetle şikârın alıp inşâallah
Diye mürg-ı zaferi beste-i fitrâk ettim
Şeyhülislâm Yahyâ

bâz-ı sefîd: Beyaz doğan, çakır renkli doğan ki Türkçe'de "toygun" derler.
Hüsrev-i eflâkdır destinde san bâz-ı sefîd
Yayınur Şîrîn-sıfat havz içre bî-mizer güneş
Lamiî Çelebi

* **bâz-hâr**: Doğan yiyen.
Güncişk-i zârı bâşe-i perrân helâk eder
Eyler tezerviyi pençe-i gadrinde bâz-hâr
Ziya Paşa

–bâz: (باز) Far. "Oynayıcı, oynayan; yapan" anlamlarında birleşik kelimeler yapar. **c.-bâzân.**

* cân-**bâz**: Canıyla oynayan.
Kimi şemşîr-bâz oldu kimi can-bâz bu halkın
Temâşâ eylesen ol günde görsen hâl-i insânı-Bâki

* çeşm-**bâz**: Göz oynatma, yalvarma.
Sipihre olmadan gayrı çeşm-bâz-ı niyâz
Ne nef'î var bize bu ka:met-i hamîdemizin-Nâbi

* dagal-**bâz:** Hileci.
Sâhib-i nakş dürüstüm ki bu lu'bet-gehde
Gâlib olmaz ne kadar olsa dagal-bâz bana
Koca Râgıp Paşa

* dehen-**bâz**: Söylemek için ağzını açan. .
Bî-vefâ-yı zen dehri görüp ehl-i fenâ
Hayretinden dem-i mevtinde dehen-bâz kalır
Seyyit Vehbî

* desîse-**bâz:** Hile yapan.
Hûbân-ı bî-vefâ gibi dehr-i desîse-bâz
Nâz ehline niyâz eder ehl-i niyâza nâz
Ahmet Cevdet Paşa

* hayâl-**bâz:** Hayal oynatan, Karagöz.

hayâl-bâz-ı zemâne: Zamanın Karagözü.
Verâ-yı perdede yakmış çerâg-ı hûrşîdi
Hayâl-bâz-ı zemâne ne gösterir görelim-Lâ

* hîle-**bâz:** Hile yapan.
İnsânoğlu hîle-bâzdır kimse bilmez fendini
Her kime iylik edersen sakla ondan kendini-Lâ

* hokka-**bâz:** 1. Oyun oynayan. 2. Hokkabaz.
Dürc-i güherde hâtem-i la'l oynatır nigâr
Bârîk-bîn isen nazarın hokka-bâza tut
Ahmet Paşa

* işve-**bâz:** Naz eden.
Tâ ezelden sevmişem ol dil-ber-i nâzik-teni
Bir lebi şekker rûhu gül işve-bâzım var benim
Fârisî (Sultan II. Osman)

* lu'bet-**bâz:** Oyuncu.
Bezm-i ayş ü işretinde turfe lu'bet-bâzdır
Sihr edip ağzından âteşler eder izhâr şem'-Riyâzî

* lût-**bâz**: Tatlı yemeklerle uğraşan.
Şükr-i taâmı vâizâ sûfî-i lût-bâza öv
Bana bu pendi etme ki âşıka gam yemek yeter
Hamdullah Hamdi

* mühre-**bâz**: Mühreci.

mühre-bâz-ı felek: Feleğin mührecisi.
Târ-ı mûyu çıkarır gâh siyeh gâh sefîd
Mühre-bâz-ı felek mel'abesidir tenimiz-Nâbi

* nazar-**bâz:** Bakan, seyreden.
Âyîne-i Hak'tır ruhun ey mâh-ı füsûn-sâz
Bu yüzden ona şifte uşşâk-ı nazar-bâz
Lamiî Çelebi

* nîm-**bâz:** Yarı açık.
Nîm-bâz etmiş nûrun zîr-i nika:b-ı turradan
Rûyunu hem gördüm ol meh-pârenin hem görmedim
Sâbit

* nîze-**bâz:** Mızrakla oynayan.

nîze-bâz-ı evhâm: Evham mızağıyla oynayan.
Ebrûları hıyre-sâz-ı ifhâm
Müjgânları nîze-bâz-ı evhâm-Şeyh Galip

* pâk-**bâz:** "Temiz oynayıcı, oynayan" mec. bağlı âşık.
Nûr içre nümâyiş-i zemîn
Şâd eyledi rind-i pâk-bâzı-Muallim Naci

* resen-**bâz:** İple oynayan, ip canbazı.
Kâkül-i yâr iledir kârı dil-i şeydânın
Rîsmânın kurar üstâd-ı resen-bâz bülend
Şeyhülislâm Yahyâ

* rîsmân-**bâz**: İple oynayan, canbaz.
Lezzet-i ömr o mudur k'olmaya hâlî bâli
Rîsmân-bâz gibi havu u recâdan gayrı-Nâbi
* sayyâd-**bâz**: Avcılıkla uğraşan.
Defter-i nisyânda kayd et ism ü resmim nâ-bedîd
Pençe-i dest-i ecel sayyâd-bâzda bul beni-Âşık Ömer
* ser-**bâz**: Başıyla oynayan.
Hazânsız bir zemân isterse, şâyed rûh-ı ser-bâzın
Ufuklar, bu'd-ı mutlaklar bütün mahkûm-ı pervâzın
Mehmet Âkif
* sûret-**bâz:** Oyun oynatan.
Çeşm-i sûret-bâzıma müjgân saf-ı hengâmedir
Kana batmış her müjem bir şûh-ı gül-gûn câmedir
Fuzûlî
* şâhid-**bâz:** Güzel sever.
Ben bu bâzârın ne bâzergânı ne bezzazıyım
Kûy-ı ışkın onmadık bir rind-i şâhid-bâzıyam
Hayretî
* şeh-**bâz**: İri cins doğan. 2. Yiğit, gösterişli kimse.
şeh-bâz-ı âşiyâne-i devlet: Devlet yuvasının doğanı.
Nâ-dân elinden alma eğer erse destine
Şeh-bâz-ı âşiyâne-i devlet yeden-bi-yed-Bâki
* şemşîr-**bâz**: Kılıçla oynayan. **c. şemşîr-bâzân**.
şemşîr-bâz-ı ma'reke-i sahn-ı âsumân: Gök sahnesinin savaş meydanının kılıç çekeni.
Bir tîğ-ı zer-nişânla girmişti arsaya
Şemşîr-bâz-ı ma'reke-i sahn-ı âsumân-Bâki
****şemşîr-bâzân**: Kılıç çekenler.
Kabza-i tîğa edip şemşîr-bâzân vaz'-ı yed
Fart-ı reşkinden felek de derdi merrîhü'l-hased
Sürûrî
* şîşe-**bâz**: Sırçadan şeylerle hokkabazlık eden kimse.
Rû-yi latîf-i şîşe-bâz-ı çarhı dil görmüş gibi
Jeng-dâr âyîsinden safvet ümmîdindedir-Nâilî
* şu'bede-**bâz**: El çabukluğu yapan.
şu'bede-bâz-ı kirişme: Kaş göz işaretinin el çabukluğu.
Gamze değil bu şu'bede-bâz-ı kirişmedir
Sihri bitirdi şîve-i i'câza başladı-Nef'î

* tâs-**bâz**: Tasla oynayan.
Çıkarma tâs-ı zer-i mihri ey felek minbat
Dil ehli sencileyin tâs-bâza bakmazlar-Nâilî
* tabl-**bâz**: Davulcu.
Tabl-bâz etti elin sînesini döğmekten
Eyledi dest-i kader kûfte tabl-ı ârâm-Nâbi
****-bâzân:** Oynayanlar.
* aşk-**bâzân**: Aşkla oynayanlar.
Oyuncak ettiler aşk-ı zemânın aşk-bâzânı
Usûl-i devlet-i aşka mücedded bir nizâm ister
Nevres-i Kadîm
* âteş-**bâzân**: Ateşle oynayanlar.
Yine ol gecede âteş-bâzân
Ettiler sûr-gehi şu'le-sitân-Nâbi
bâzâr, pâzâr: (بازار، پازار) Far. 1.Çarşı, mal ve eşya satılan yer, alışveriş yeri. 2. mec. Dünya, âlem.
Meh-i şeb-gird-i âlem ârız-ı dil-dâra benzer mi
Nigâh-ı pâk-dâmen şâhid-i bâzâra benzer mi
Nedîm

Donanıp tâze arûsân gibi şehr ü bâzâr
Oldu âlem yine pür-zîb çü rûy-ı hûbân -Nedîm

Hâce-i dâd ü sited züyûr-ı bâzâr ede tâ
Dem-be-dem tâze zuhûr emtia-i gûnâ-gûn-Münîf
bâzâr-ı âfitâb: Güneş pazarı.
Derden yüzü güzellerin olur güher-fürûş
Şevkinle çünkü germ ola bâzâr-ı âfitâb
İbn-i Kemal
bâzâr-ı aşk: Aşk pazarı.
Aşkı âsân mı sanırsın ey Murâdî bilmiş ol
Nakd-i cânıla olur dâim hemân bâzâr-ı aşk
Murâdî (Sultan III. Murat)
bâzâr-ı bahârân: Bahar pazarı.
Kad-i güftârına evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâne gelir-Nedîm
bâzâr-ı fenâ: Yokluk âlemi, fâni dünya.
Zarûrîdir bütün bey' u şirâsı sûk-i îcâdın
Bu bâzâr-ı fenâda şart-ı îcâb ü kabûl olmaz
Yenişehirli Avnî
Ne cem'-i servet-i dünyâ ne kesb-i râhat-ı ukbâ
Bu bâzâr-ı fenâda Âkifâ hüsrândır feryâd
Âkif Paşa

bâzâr-ı hüsn: Güzellik pazarı.
Gönlümü zülfü ayağa urur ise gam değil
Bâzâr-ı hüsn içinde binin gör birisin al
Necâtî Bey

bâzâr-ı imkân: Dünya.
Terâzû-yı teka:bül vazʿ edip bâzâr-ı imkâna
Nakîzine tevâfukla tehâlüf eylemiş ilka-Nâbi

bâzâr-ı merhamet: Merhamet pazarı.
Zâhid riyâ ile ne dökersin gözün yaşın
Bâzâr-ı merhamette geçer sanma dirhemin
Behiştî

bâzâr-ı revâc: Değer verilen pazar.
Dil ararken gevher-i enfâsa bâzâr-ı revâc
Gavta-i efkâr ile buldum aceb ummân imiş-Nâbi

bâzâr-ı sûk-ı ehl-i aşk: Aşk ehlinin çarşı pazarı.
Sensin ol ser-mâye-i bâzâr-ı sûk-ı ehl-i aşk
Düştü feyzinle kesâda cevher-i nâmûs u neng-Nefʿî

bâzâr-ı uşşâk: Âşıklar pazarı.
Gül-âb-ı maʿrifet bûyu dolup bâzâr-ı uşşâka
Kaçan kim ışk dükkânın aça attâr-ı Gül-zârın
Hamdullah Hamdi

bâzergân: (بازارگا) Far. 1. Bezirgan, tüccar, 2. Yahudilerce ağalık makamı.
Benim bunda karârım yok ben gine gitmeğe geldim
Bâzergânem metâʿım çok alana satmağa geldim
Yunus Emre

Ben bu bâzârın ne bâzergânı ne bezzâzıyam
Kûy-ı ışkın onmadık bir rind-i şâhid-bâzıyam
Hayretî

bâzgûn, bâzgûne: (بازگونه) Far. 1. Ters, başaşağı, içi dışarı. 2. Uğursuz, şom, yümnsüz, meşʾûm.
Bak câm-ı şarâb-ı lâle-gûne
Serpûş-ı gam oldu bâzgûne- Riyâzî

Olmadı bâzgûn kadeh-i ser-nigûnumuz
Hûn-âb-ı hasret oldu mey-i laʿl-gûnumuz-Nâbi

Evzâʿ-ı bâzgûneye mâil mizâc-ı aşk
Bunda kad-i hamîde olur iʿtidâle dâl
Koca Râgıp Paşa

bâzgûne-i dehr: Dünyanın tersine dönmüşlüğü.
Ahvâl-i bâzgûne-i dehr oldu bî-sebat
Devlet midir bu devlet-i yek-rûze-i hayât
Ziya Paşa

bâzî: (بازى) Far. Eğlence, oyun.
Temkîn ü vaka:r ederken îmâ
Bâzî mi ya işve mi nedir bu-Recaizade Ekrem

bâzî-i mûsîka:r: Musikar oyunu.
Kanatlanır heves-i sayda bâzî-i mûsîka:r
Tezerv-i nağmeye cây olsa lâne-i tanbûr
Şeyh Galip

bâzî-i şeş-der-i çerh: Feleğin altı kapı oyunu.
Yek yekledir müretteb bâzî-i şeş-der-i çerh
Bin kerre zâr olursan bir kez dübâra gelmez
Nâbi

bâzî-i tâliʿ: Talih oyunu.
Az olursa feleğin kârı derim
Bâzî-i tâliʿimin zârı derim-Kemalpaşazâde Sait

* **bâzî-gâh**: Oyun yeri.

bâzî-gâh-ı nerd: Tavla oyun yeri.
Dehr bâzî-gâh-ı nerd ü sufra-i satrançtır-Nâbi

* **bâzî-gûş**: Şen, lâtifeci kimse.
Oynatır uşşâkını etfâl-i bâzî-gûşlar
Koca Râgıp Paşa

-bâzî: (بازى) Far. "oynayan, oyuncu." anlamında birleşik kelimeler yapar.

* aşk**-bâzî:** Sever görünürlük.
Billâh bu mu resm-i aşk-bâzî
Dil-dâr ede şîve-i niyâzı- Şeyh Galip

* âteş**-bâzî:** Ateşbâzlık, ateşle oynayan; eski savaşlarda yapılan harp malzemesi yeri.
Âteş-bâzî edersem evlâ
Bezm-i aşka nedîmim
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* hîle**-bâzî:** Hilekârlık.
Âlim-i bergeşte-hâlem şeş-der-i ikbâlde
Baht-ı zâr-ı hîle-bâzî bir dü-şeş göstermesin-Şehrî

* resen**-bâzî**: Canbazlık.
Eğer isterse eyler rîsmân üzre resen-bâzî
Ne ayağı değer târe ne hôd muhtâc-ı mîzândır
Riyâzî

bâzîçe: (بازيچه) Far. 1. Oyuncak. *bâzîçe-i sıbyân:* çocuk oyuncağı. 2. Oyun. *bâzîçe-i hayâl*: hayâl oyunu.
Çekilmez zahmet-i firkat karâr etmez dem-i vuslat
Gönül tıflına bir bâzîçe bulsam pâyidâr olsa
İsmetî
O tıfl-ı işve-bâz ile bâzîçe tarh edip
Mihr-i lebin gönülde nihân eyledin bu şeb
Fasîh (Ahmet ... Dede)
Eyvâh bu bâzîçede bizler yine yandık
Zîrâ ki ziyân ortada bilmem ne kazandık-Ziya Paşa

bâzîçe-i âmâl: Emellerin oyunu.
Bâzîçe-i âmâl ederek hep sademâtı
Bir mehd-i serâbîde çocuklar gibi yattık
Tevfik Fikret

bâzîçe-i aşk: Aşk oyunu.
Oldu bâzîçe-i aşkında nihân hâtem-i dil
Çîn zülfünde midir sende midir bende midir-Nâbi

bâzîçe-i âvâre-i kudret: Gücün boş oyunu.
Bir sahne ki her perdesi tertîb-i meşiyyet
Eşhâsı da bâzîçe-i âvâre-i kudret-Mehmet Âkif

bâzîçe-i bâsıra*:* Göz oyunu.
Bâzîçe-i bâsıramdır emvâc
Mağlûb-ı metânetimdir efvâc-Muallim Nâci

bâzîçe-i dest-i teka:bül: Karşılaşma elinin oyunu.
Ser-â-pây-ı cihân bâzîçe-i dest-i teka:büldür
Karâr etmek ne mümkün hâl-i âlem bir siyâk üzre
Nâbi

bâzîçe-i etfâl: Çocukların oyunu.
Ben Vehbî-i pâ-mâlim hayret-zede vü lâlim
Bâzîçe-i etfâlim gel gör-Sünbulzade Vehbi

bâzîçe-i nâz: Naz oyunu.
Vakf-ı bâzîçe-i nâz olmak ise dil-hâhın
Nâbiyâ ver dili bir dil-ber-i endek-sâle-Nâbi

bâzîçe-i nefis: Nefis oyunu.
Bâzîçe-i nefs bî-emândır
Rahm etmez isen işi yamandır-Ziya Paşa

bâzîçe-i nerd-i mahabbet: Sevgi tavlası oyunu.
Gönül baş oynatır bâzîçe-i nerd-i mahabbet
Misâl-i zâr kendin hâsılı ortaya atmıştır-Rızâyî

bâzîçe-i tıflân: Çocuk oyuncakları.
Nev-hevesler ne aceb etse onunla da'vâ
Kendi asrında da bâzîçe-i tıflân idi Kays
Şeyh Galip

bâzîçe-i tıfl-âne: Çocukça oyun.
Şi'ri bâzîçe-i tıfl-âne eden eşhâsın
Kimisi söz ebesidir kimi bâbâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

* **bâzîçe-gâh, bâzîçe-geh**: Kumarhane.
Tevakkuf eyle bu bâzîçe-gehde Nâiliyâ
Verâ-yı perdede esrâr var zuhûr edecek-Nâilî

bâzîçe-gâh-ı âlem: Dünyanın kumarhânesi.
Evvel yutul da sonra çalış yutmaya
Bâzîçe-gâh-ı âlemin öğren kumârını-Âtıf

bâzû: (بازو) Far. 1. Kol. 2. mec. Güç, kuvvet.
Feth-i Hayber olalı eylememiştir kimse
Zor bâzû ile bir böyle hisârı teshîr-Nef'î

Sîm ü zer eylemez âheni zûr-ı bâzû
Devlet-i dâd-ı Hudâ sa'y ile tahsîl olmaz
Belîğ (Bursalı İsmail)
Takdîr-i Hudâ kuvve-i bâzû ile dönmez
Bir şem'i ki Mevlâ yaka bir vechile sönmez
Ziya Paşa

bâzû-yı bâd-ı Hâlık: Yaratanın rüzgâr gücü.
Rûhu bâzû-yı bâd-ı hâlıkte
Ömer-i nâ-çîzi gam-zedâ-yi ziyâ
Cenab Şahabetttin

bâzû-yı baht: Talih gücü.
Bâzû-yı baht ger pür ederse kemânımı
İster verâ-yı Ka:f'a kosunlar nişânımı
İsmetî (Birgili Fazlullahzâde ...)

bâzû-yı dil: Gönül gücü.
Gamze-i dil-ber ne_ola reşk eylese endîşeme
Hırz-ı bâzû-yı dil sâhib-kırândır sözüm-Nef'î

bâzû-yı ikbâl: Talih gücü.
Heykel-i bâzû-yı ikbâl Hüseyin Pâşâ kim
Süllem-i kasr-ı celâli olamaz heft-ecrâm-Nâbi

bâzû-yı iktidâr: Kudret gücü.
Olsun hulûsla kapına bende olmayanın
Bâzû-yı iktidârı benim kuvvetim gibi-Nâbi

bâzû-yı kazâ: Kaza gücü.
Âlem-efrâz-ı gazâ Haydar-ı Kerrâr-ı vegâ
Zor-ı bâzû-yı kazâ saff-şiken-i düşmen-gîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

bâzû-yı lâtîf: Hoş güç.
Bâzû-yı latîf-i şâh-ı sîmîn
Gûyâ ki hamîri berg-i nesrîn-Şeyh Galip

bâzû-yı mey: Şarap gücü.
Mînâyı vakf-ı gerdiş eden zûr-ı bâdedir
Bâzû-yı meyde devr-i piyâle kebâbedir-Nâbi

bâzû-yı rahm: Merhamet gücü.
Bâzû-yı rahm-i izzetine ittikâ edip
Te'sîr-i bahtiyârî-i vuslatla ağlasam
Cenap Şahabeddin

bâzû-yı vasl: Kavuşma gücü.
Ben dahi gam mı çekerim nazar-ı a'dâdan
Bâzû-yı vaslda ta'vîzim olaydı hâmim-Nâbi

bâzû-yı zafer: Zafer gücü.
Hırz-ı cân-ı saltanat nîrû-yı bâzû-yı zafer
Rükn-i savlet unsur-ı haşmet esâs-ı saff-derî-Nedîm

* **bâzû-bend:** Kola bağlanılan bant, kolbağı, pazvant.
Sanki vaz' etmiş idi baht-ı bülend
Behce-i hüsne gümüş bâzû-bend-Hakanî

Zanbakın goncasıdır bâğa gümüş bâzû-bend
Za'ferân ile yazılmış ona hatt-ı tûmâr-Bâki

* **bâzû-şiken**: Güç kıran.

bâzû-şiken-i şîr-i ücem: Gâyet kükremiş yırtıcı arslanın gücünü kıran.
Olsa ger tab'-ı nebâtâta mürebbî gazabın
Gürbe-i bîd ola bâzû-şiken-i şîr-i ücem-Nef'î

-be: (بِ) Far. 1. Kelimelere "-e" hâlini verir: *dest-be-dest*: El ele. *leb-be leb*: Dudak dudağa. *mâh-be-mâh*: Ay aya, yani her ay. *sû-be-sû*: Öteye beriye, oraya buraya. *ruh-be-ruh*: Yanak yanağa. 2. Araya gelerek " ... e kadar" anlamını verir: *tâ-be-mahşer*: mahşere kadar. *tâ-be-kıyâmet*: kıyamete kadar. 3. ..e göre anlamını verir: *be-kavl-i Câmî*: Molla Câmî'nin sözüne göre. 4. Yemin edatı olarak kullanılır: *be-hakk-ı Hudâ*: Allah hakkı için. *be-nâm-ı Îzd*: Allah ismi için.
Hasm-ı bed-kîşi oyunda ruh-be-ruh şeh-mât eder
Cengde at oynatır ferzâna bir er yok mudur?
Hâfız Paşa

* **be-ceyb:** Yakaya doğru.
Âşık erişti sıdkile eflâke seyr eder
Ancak hemen başını zâhid çeker be-ceyb- Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

* **be-der:** Dışarı, kapı dışına.
Geldi bir velvele-endâz ferâh nâmında
Menzilinden beni etbâım ile etti be-der-Nâbi

* **be-dûş:** Omuza, omuzda. "dûş": 1. Omuz. 2. Dün gece.
Sâkî getir ol âbı ki âteş-fürûş ola
Her bir habâbı kulzüm-ı dûzah-be-dûş ola
Şeyh Galip

* **be-gâyet**: Aşırı mertebe.
Yine bir pâdişehin kulu kulunun kuluyuz
Eşiğinde itiyiz şimdi be-gâyet uluyuz-İshak Çelebi

Nâzik söyler sözü be-gâyet
Bir sâdelik içre bin letâfet-Ziya Paşa

* **be-güsiste:** Gevşemiş at.
Eder bir har-nijâdı şeh-süvâr-ı âlem-i ikbâl
Yıkar görse beni bir esb-i be-güsiste inân üzre
Nâbi

* **be-gil:** Killi.
Yek hatvede eyler yine tay şark ile garbı
Reh-vâr-ı kalem her ne kadar pâ-be-gil olsa-Nâbi

* **be-hak**: Hakkına, hakkı için.
Olsun be-hak levh ü kalem dem-be-dem füzûn
İkbâl ü kadr ü menzilet ü ömr ü devleti-Âkif Paşa

be-hakk-ı hazret-i Mecnûn: Mecnun hazretlerinin hakkı için.
Be-hakk-ı hazret-i Mecnûn izâle eyler Hak
Serimde derd-i hıredten biraz eser kaldı
Keçecizade İzzet Molla

* **be-her-şeb:** Her gecede.
Senin pervâne-i hicrânınım sen şem'-i vuslatsın
Be-her-şeb hâhiş-i bûs u kenârım varsa sendendir
Şeyh Galip

* **be-kavl**: Sözüne göre.
Tavâf-ı Kâ'be-i kûyun be-kavl-i Bâkî-i merhûm
Derûn-ı dilde niyyet-i âb-ı zemzemden musaffâdır
Nef'î

* **be-kef:** Avuçta, el içinde.
Şemşîr-ı be-kef o çeşm-i sâhir
Gencine-i mülk-i nâza nâzır-Şeyh Galip

Palâspâre-i rindî be-dûş u kâse be-kef
Zekât-ı mey verilir bir diyâre dek gideriz-Nâilî

be-kef-i fitne: Fitnenin eli içi.
Gamzenden emîn olmak mümkin mi Neşâtî-veş
Hancer-be-kef-i fitne mest-âne değil mi ya-Neşâtî

* **be-leb:** Dudakta.
Rakîk ü hande-be-leb bir dehân-ı istihzâ
Tevfik Fikret

* **be-nâm:** Namlı, nam kazanmış, meşhûr, ma'rûf.
Bevvâl-i çeh-i zemzemi la'netle anar halk
Sen Kâ'be gibi kendini hürmetle be-nâm et
Ziya Paşa

* **be-nevbet:** Nöbet ile.
Hep sen mi kâm-yâb olacaksın zemâneden
Ey teng-çeşm kâr, be-nevbet değil midir-Nâbi

* **be-tekrâr**: Tekrar *ile,* bir daha.
Ol gözden geçen hep âsâr
Gözden geçti bütün be-tekrâr-Ziya Paşa

* **be-ser:** Baş üstünde.

be-ser ü çeşm: Göz ve baş üstüne.
Sayyâd be-ser ü çeşm diye-Süheylî

* tâ-**be-seher***:* Sabaha kadar.
Gösterir her nigehimde bana bir nakş-ı diğer
Kederimden elem ü hüzn ile şeb tâ-be-seher
Enderunlu Vâsıf

* yeden-**be-yed**: Elden ele.
Geldim ayağın öpmeğe destimde nakd-i cân
Gel al elim ki bey'imiz olsun yeden-be-yed
Vâlihî-i Kadîm

bebga, bebgâ: (ببغا) Ar. Tûtî, dudu, papağan. bk. **bepgâ**.
Oldu mu yoksa meğer tanbûr-veş târın şikest
Lüknetin mi var zebânında yâhûd bebgâ gibi
Nedîm

Tûtî-i nâtıkama nisbet eyle bebgânın
Nağme-i nazmı hem âvâze-i feryâd zagan-Nedîm

bebr, bebir: (ببر) Far. 1. Hindistan ve Afrika'da bulunan kediye benzer, tüylü ve yırtıcı bir vahşi hayvan. Saldırıya geçtiği zaman tüylerini kabartıp saldırırmış. Derisinden kürk yapılır. Dilimize "böbürlen-" fiili bu münasebetle girmiştir. 2. Meşhur Zaloğlu Rüstem'in giydiği elbise bu hayvanın derisindenmiş.
Dil hâsılı kaldı şevka meclûb
Şiblü'l-esed oldu bebre mağlûb-Muallim Nâci

bebr-i heybet: Heybetli kaplan.
İstimâ etse bebr-i heybet şîr-âneni ger
Gâbe-i kûh-ı bekada olur ol dem lerzân-Şinasî

bebr-i vegâ: Savaş kaplanı.
Beni kaptırma hased kurduna ey bebr-i vegâ
Merta'-ı lu'ba varan Yûsuf-ı hûbân-şekl-Bâki

bebr-i yâbân: Çöl kaplanı.
Şîr-i jiyâna pençe salar gâh hışm u kîn
Bebr-i yâbâna karşı varır vakt-i kâr-zâr-Bâki

bebr ü peleng: Arslan ve kaplan
Harbte askerleri bebr ü peleng
Darbda çâkerleri nemr ü neheng-Ziya Paşa

becâ: (بجا) Far. Yerinde, münâsip, uygun.
Bir gelir kevne senin gibi muhît-i her-kemâl
Olsa zâtınla becâdır iftihâr-ı rûzigâr-Âkif Paşa

Vaz'-ı târîhime pertev diyemezler bî-câ
Pek becâ merkez-i takvîm-i vaka:yi'dir bu
Pertev Paşa

Dil-ber tecâhül etse becâdır rakîbten
Olmaz gedâ-yı dehre şeh-i âlem âşinâ
Halim Giray

becbece: (بجبجه) Ar. Çocukları avutmak için yapılan gürültü, hokkabazlık.
Civarında bir duht-ı tersâ-beçe
Edip zârını âleme becbece-Keçecizade İzzet Molla

becidd: (بجدّ) Far. 1. Ciddi, gerçek. 2. zf. Gerçekten, cidden.
Hayırdan şerri çok sever işlemeğe becidd iver
Nefsinin dileğin kovar nefs evine düştü gönül
Yunus Emre (iv-: acele etmek)

beçe, -beççe: (بچه) Far. 1. "İnsan ve hayvan yavrusu" anlamına gelen birleşik kelimeler yapar. 2. Çocuk, yavru.
Mânend-i dîv beççelerin iltika:m eder
Köhne ribât-ı dehr aceb âşiyânedir-Ziya Paşa
* dihka:n-**beçe**: Köylü çocuğu.
Dihka:n-beçenin hüsnüne dil verme sakın kim
Meşhûrdur ol destte bâzın yeri yoktur-Nâbi
* kâfir-**beçe:** Kâfir çocuğu.
Bir avuç bârût-ı efrencîdir ol kâfir-beçe
Levh-i uşşâkı nişân-gâh eyleyip tak tak urur
Esrar Dede
* muğ-**beçe**: Meyhane çırağı.
Bâde bu bâde muğ-beçe bu muğ-beçe yine
Tahkîk-i mey-fürûşa ne hâcettir ihticâc
Esrar Dede
* piristû-**beçe,** piristû-**beççe**: Kırlangıç yavruları.
Miyânın fikr eden diller ki zülfün âşiyân etmiş
Piristû-beçelerdir gûyiyâ bir mûya bağlanmış-Nâilî
* tersâ-**beçe**: Hristiyan çocuğu.
Civârımda bir duht-ı tersâ-beçe
Edip zârını âleme becbece-Keçecizade İzzet Molla
bed: (بد) Far. Çirkin, kötü, yaramaz.
Ebkem ol kim nîk ü bed bî-hûde halk olmuş değil
Her biriyle çerh-i dâniş-perverin bir işi var
Bağdatlı Rûhî
Ümmîd-i gendüm etme sakın cev-feşân olup
Âlemde nîk ü bed kişi hep ekdiğin biçer
Şefik (Masrafzâde Vak'anüvis Mehmet...)

Bilir âşık ki sana a'dâdan hergiz zarar gelmez
Velîkin çeşm-i bedden sakınır ol sun'-ı Yezdânî
Cinânî
* **bed-ahd**: Sözünde, vaadinde durmayan.
Ben ol bed-ahde rağmen bir vefâ-dâr eyledim peydâ
Dil aldırdımsa ey dil böyle dil-dâr eyledim peydâ
Hakanî
* **bed-ahter:** Bedbaht, talihsiz.
Öyle bed-ahterim ki mihr ü mehi
Bâis-i zulmet-i sehâb ettim
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **bed-âmûz**: Kötülük öğreten.
Bed-âzmâ vü bed-âmûz ü bed-ma'âş olma-Nâbi
* **bed-asl:** Soyu alçak olan.
Hâli bir bed-aslın ikbâle tahavvül etmesin
Çünki müstakbelde ya Fir'avn veyâ Nemrûd olur
Nevres-i Kadîm
Bed-hâhlara İlâhî rif'at verme
Bed-asl eline rişte-i firsat verme-Nâbi

Bed-asla necâbet mi verir hîç üniforma
Zerdûz palan ursan eşek yine eşektir-Ziya Paşa
* **bed-âyîn**: Âdeti, usûlü kötü.
Görse bir duhter-i gâret-ger-i dîn
Şaşırıp kıblesin ol bed-âyîn-Sünbulzade Vehbi
* **bed-âzmâ**: Kötülüğü belli.
Bed-âzmâ vü bed-âmûz ü bed-ma'âş olma-Nâbi
* **bed-baht**: Kötü talihli, kısmetsiz, kadri bozuk.
Bed-baht ona derler ki elinde cühelânın
Kahr olmak için kesb-i kemâl-i hüner eyler-Şinasî
* **bed-bîn**: Her şeyi fena gören.
Dersen bana olma böyle bed-bîn
Mümkün mü ki çeşm-i girye-âyîn
Tokadizâde Şekîb
* **bed-bû (y)**: Fena kokulu.
Zihî sâni' ki eyler berg-i tût ü kirm-i bed-bûdan
Libâs-ı iftihâr-ı şehriyârâna atlas ü dîbâ-Nâbi
bed-bûy-ı hayvân: Hayvanın fena kokanı.
Maârif arz edenler bî-şuûr insân-ı nâ-dâna
Gül-âb-efşâna benzer cîfe-i bed-bûy-ı hayvâna
Lebîb-i Âmidî (Abdülgafûr Hüseyin...)
* **bed-duâ**: Kötü dua.
Demezem Vâsıf-ı nâlende gibi zâr olasın
Bed-duâ eylemezem sağ olasın var olasın
Enderunlu Vâsıf
Esîr-i keşmekeş-i ıztırâb iken ehli
Beka-yı câha duâ bed-duâ değil de nedir?-Nâbi

Bed-duâ eylemem ancak göresin ol günü kim
Teşne-i nâz olasın gark-ı nigâh olmayasın-Nâbi
* **bed-endîş**: Fena düşünen, fenalık isteyen.
Zemâne ateş urdu hirmen-i cân-i bed-endîşe
Düşelden şu'le-i şemşîri Azerbâycân üzre-Bâki

* **bed-fercâm**:Âkıbeti, sonu fena.
Felek ârâyiş-i endâmı bî-endâm için saklar
Metâ-ı kâm-ı hôş-fercâmı bed-fercâm için saklar
Râzî (Üsküdarlı Abdüllatif ...)

* **bed-girdâr**: İşi, hareketi kötü.
Himâyet et ki senin bir yanar çerâgındır
Taarruz eylemesin rûzgâr-ı bed-girdâr-Nedîm

* **bed-gû**: Fena söyleyen.
Bed-gûlara leb-beste görünmekteyiz ammâ
Rindân-ı Mesîhâ-deme miftâh-ı fütûhuz
Bağdatlı Rûhî
Bî-gümân eyler temessül sûret-i ayba eğer
Fursat-ı güftâr yâ Rab değmesin bed-gûlara
Nedîm

* **bed-güher, bed-gevher**: Soysuz, nesebi belli olmayan.
Çarhın da bed-güherliğine dâl imiş hilâl
Dellâl-i hôd-fürûş-ı zebân küteh olmasa-Nâilî
Safâ-yı cevher-i ışk ile eyle kalbini hâs
Avâm-ı bed-güheri ışk eder cihânda hâs-Behiştî

* **bed-güherân**: Soysuzlar, nesebi bozuklar.
Nazar-ı vifâk-ı ahibbâda Nâilî yoksa
Nifâk-ı bed-güherân-ı cesûru neylerler-Nâilî

* **bed-gümân**: Fena şüphede bulunan, su-i zan sahibi.
Bilirsin sen tarîk-ı ışk içinde pâk-bâzam ben
Ne gam a'dâ gerekse hakkımızda bed-gümân olsun
Cinânî
Zehre-çâk olsa ne_ola toptan adû-yı bed-gümân
Ziya Paşa

* **bed-hâh**: Kötülük isteyen; kötü niyetli.
Etmişiz gafletle nefs-i büt-peresti terbiye
Düşmen-i bed-hâha bilmezlikle fursat vermişiz
Nâbi
Lûtf ile hâsid-i bed-hâha nedâmet gelmez
Telh olan mîveye şekkerle halâvet gelmez-Nâbi

Dil-berâ seni rakîbinden sakınsa dil ne_ola
Âşık olan kişi saklar sevdiğin bed-hâhdan-Âhî

Kîni yok, hîle bilmez, şeytânâttan anlamaz,
Kimsenin bed-hâhı olmaz, etmez asla ahz-ı sâr
İsmail Safâ

bed-hâh-ı nâkesân: Kötü niyetlilerin kötü duruma düşmesini isteme.
Nâzır bulunma aybına âlemde kimsenin
Bed-hâh-ı nâkesân bile olma kerîm isen-Nâilî

* **bed-hû (y)**: Kötü huylu, huysuz.
Âhû gibi hôş-hırâm u bed-hû
Hîç kimseye eylemez tekâpû-Şeyh Galip

Âşık-ı sâdık isen etme cedel ağyâr ile
Merd-i dânâ eylemez nâ-dân-ı bed-hûlarla bahs
Bekrî (Diyarbakırlı Ebûbekir)

* **bed-kâr:** İşi kötü.
Bir tîg urulup dü-pâre olmuş
Bed-kâr idi bed-sitâre olmuş-Şeyh Galip

* **bed-kîş**: 1. Mezhepsiz, yolu fena. 2. Tutumu bozuk adam.
Hasm-ı bed-kîşi oyunda ruh-be-ruh şeh-mât eder
Cengde at oynatır ferzâna bir er yok mudur?
Hâfız Paşa

* **bed-lika**: Yüzü çirkin.
Cin nev'i hezâr bed-lika:lar
Câdû kılığında ejdehâlar-Şeyh Galip

* **bed-ma'âş**: Geçimsiz.
Dü-kevnda garaz âsâyiş ise ey Nâbi
Bed-âzmâ vü bed-âmûz ü bed-ma'âş olma-Nâbi

* **bed-mâye**: Yaratılışı ve tabiati kötü olan.
Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde
İşret güher-i âdemi temyîze mihektir- Ziya Paşa

* **bed-meniş**: Kötü huylu. **c. bed-menişân**.
Miyân-ı güft ü gûda bed-meniş îhâm eder kubhın
Şecâat arz ederken merd-i Kıbtî sirkatin söyler
Koca Râgıp Paşa
Derd ile kalmak hayât-ı câvidânîdir bana
Tek tabîb-i bed-meniş minnetle dermân olmasın
Cevrî (İbrahim Çelebi)

** **bed-menişân:** Kötü huylular.
Lîk kim fursatî-i bed-menişândan feryâd
Ki verir vaz'ları serdî-i deyden peygam-Nâbi

* **bed-mest**: Sarhoşluğu kötü.
Bed-mest-i gazab elimde bu câm
Dursun diyorum bu seyl-i eyyâm
Abdülhak Hâmit

* **bed-mihr**: İyilik etmeyen, mürüvvetsiz.
Bir meh-i bed-mihre mâilsin Fuzûlî yok aceb
Fuzûlî

* **bed-nâm***:* Kötü şöhretli.
Yazık sana kim eylesen hırs u tamaʿdan
Bir habbe için kendini âlemlere bed-nâm
Bağdatlı Rûhî
Bilmeyesin bed-nâm u nâm bir ola sana hâs u âm
Bildin ise ilmi tamâm gel imdi oku bir varak
Yunus Emre

* **bed-nigâh**: Kötü bakışlı.
Birkaç nazîr-i tayf-ı adem
Zâg-ı bed-nigâh-Tevfik Fikret
Senünçün âleme bed-nâm oldum
Senünçün böyle düşmen-kâm oldum-İbn-i Kemal

* **bed-nihâd**: Fena huylu, kötü yaratılışlı.
Bed-nihâd, ehl-i dili âzâra lâzım mı sebeb
Bülbül-i şeydâya zahm urmakda var mı hâre haz
Şeyhülislâm Yahyâ

* **bed-reg**: Huysuz, kötü, damarı bozuk.
Bende hamyâze-i âgûş ü rakîb-i bed-reg
Sarılır gerdenine illet-i kulunc gibi-Nâbi

* **bed-reng**: Açıkla koyu renk arasındaki kirlimsi bir renk.
Kaplumbağa iki çeşm-i bed-reng
Kirpikleri hemçü pâ-yı harçenk-Şeyh Galip

* **bed-sadâ:** Çirkin sesli.
Kelâm-ı Hakk'ı her kimden işitsen istimâʿ et kim
Bozulmaz maʿnî-i Kur'ân olursa bed-sadâ hâfiz
Sünbulzade Vehbi

* **bed-sigâl**: Herkesin aleyhinde kötü niyet besleyen.
Pâk idi sıdk u safâ âyînesiydi sîretim
Rû-nümâ olmazdı anda bed-sigâlin sûreti
Nevres-i Kadîm

* **bed-sîret**: Kötü ahlâklı.
Eder tenzîl ilmin kadrini ahlâk noksânı
Felâtûn olsa almaz kimse bir bed-sîreti ka:le
İsmail Safa.

* **bed-siriştân:** Soyu kötü olanlar.
İşte bu iki fazâhat-pîşe
Bed-sirîştân-ı fesâd endîşe- Sünbulzade Vehbi

* **bed-sitâre:** Yıldızı kötü**.**
Bir tîğ urulup dü-pâre olmuş
Bed-kâr idi bed-sitâre olmuş-Şeyh Galip

* **bed-tâliʿ:** Talihi kötü.
Yağsa bârân gibi gökten katarât-ı âmâl
Yine bed-tâliʿ olan hâib ü hâsir bulunur-Nâbi

* **bed-ter (bk. beter)**: En kötü, çok fena.
Düşmez dil ü tabʿ ehli bu endîşeye
Teşvîş-i dil ü tabʿı bu elbet beter eyler-Nefʿî

Ne dedim tövbeler olsun bu da fiʿl-i şerdir
Benim özrüm günehimden iki kat bed-terdir
Şinasi

* **bed-tıynet**: Yaratılışı, tabiati, soyu fena olan.
Edip zevk u safâlar dâim sâhil-sarâyında
Helâk olsun hasseden düşmen-i bed-tıynet ü bed-gû
Nedîm
Eylemez îrâs-ı hüsn ârâyişi bed-tıynetin
Ziynet olmaz mâra endâmındaki nakş u nigâr
Koca Râgıp Paşa

* **bed-zebânlık**: Kötü konuşma.
Bed-zebânlık yaraşır sûreti çirkin olana
Herkesin uygun olur zâtına elbette sıfat
Belîğ (Bursalı İsmail...)

bed ü nîk: Kötü ve iyi.
Âşık verir benim gibi bed ü nîke karâr
Dilden ferâğat eyleyen yârdan geçer-Rızâyî

bed', bedâ': (بدا ء بد ء،) Ar. Başlama, başlayış, âgâz.
Bed' eyledi aşk pîç ü tâba
Bend oldu kımât-ı ıztırâba-Şeyh Galip

bedâheten: (بداهتا) Ar. Açıklık, belirlilik, ortada olma; ansızın, düşünmeksizin.
Tahkîka yol bulan nazarın her hakikati
Bir gün bedâheten görecektir-Tevfik Fikret

Bedahş, Bedahşân: (بدخشان بدخش،) Far. Hindistan ile Horasan arasında bir yerin ismi. Bu yer laʿl ve yakut madenleriyle meşhurdur.
Ruh-ı aksinden ol hurşîd-i rahşân
Taşı laʿl eyledi dağı Bedahşân-Şeyhî

Ger kara taşı kızıl kan ile rengîn etsen
Tab'a tağyîr verip la'l-i Bedahşân olmaz-Fuzûlî

İçelim la'l-i müzâbı saçalım cür'aları
Hâk-i gül-zârı bugün kân-ı Bedahşân edelim-Bâki

Her tûde-i hâk olup Bedahşân
La'l ırmağı oldu bâğa cûşân-Şeyh Galip

bedâyi': (بدايع) bk. bedî'.

bedel: (بدل) Ar. 1.Bir şeyin yerine verilen ve yerini tutan şey, karşılık, ivaz. 2. Karşılık, karşı. 3. Başkasının adına ve masraflarıyla hacca giden.

Bedel olmaz buna zîrâ ki senin nâmındır
Tutamaz mihr-i Süleymân yerin âhir-i hâtem
Bâki

Eylemişti onu Hallâk-ı ezel
Hüsn-i ahlâk ile bî-misl ü bedel-Hakanî

El safâ câmını aldıkça ele reşkile ben
Hûn-ı dil nûş ederim bâde-i gül-gûne bedel-Nef'î

beden: (بدن) Ar. Gövde. **c. ebdân.**

Penbe-i dâg-ı cünûn içre nihândır bedenim
Diri oldukça libâsım budur ölsem kefenim-Fuzûlî

Gerçi ni'met çok, kifâyetten tecâvüz kılma kim
İmtilâ bâr-ı bedendir bî-huzûr eyler seni- Fuzûlî

Çöktü bünyân-ı beden bozuldu timsâl-i cesed
Deyr dîvârında yer yer mahv olan sûret gibi
Ebussuûd Efendi

beden-i mûy-misâl: Kıl gibi ince beden.

Sınmış müje teg halk gözünden akıtır yaş
Nezzâre-i za'f-ı beden-i mûy-misâlim-Fuzûlî

beden-i mül: Şarap vücut.

Vermedi sadra şifâ buncılayın ibn-i hakîm
Beden-i müle dahi etmedi bahş-ı dermân
Şinasi (sadra şifa ver-: gönlü ferahlatmak.)

beden-i pâk: Temiz beden.

Tâze gül gibi mutarrâ idi hep
Beden-i pâki musaffâ idi hep-Hakanî

beden-i serd: Soğuk beden.

Hazân yeli eser etmiş misâl-i rîh-i firâk
Bu hastanın beden-i serdi korkarım sarsar-Nedîm

beden-i uryân: Çıplak beden.

Nîl-gûn fûtaya sardı beden-i uryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm-Fuzûlî

** **ebdân**: Beden'ler, vücutlar.

Böyledir şimdi tabîbân-ı zemân
Ekseri câhil-i ahvâl-i ebdân-Nâbi

ebdân-ı metânet*:* Sağlam vücutlar.

Evtâdları zahm-zen-i a'dâ
Her medd-i tınâbı rek-i ebdân-ı metânet-Nâbi

* **bedenen**: Vücutça, şahsen, beden ile.

Gelmez kişinin rütbesine şemme-i noksân
Mâlen bedenen etmede ahbâbına hidmet
Sâkıb (İzmirli Şeyh Mustafa ... Dede)

bedevî: (بدوى) Ar. Sahrada yaşayan. Türkçesi yörük..

Ne havf-ı emîrân biliriz ne bedevîyiz
Râzî-i südde-i hükm-i kazâ Murtazavî'yiz
Şeyh Galip

* **bedeviyyet:** Bedevîlik, göçebelik.

Dâimâ meskenimiz cennettir
Bedeviyyet dediğin devlettir-Yenişehirli Avni

bedî': (بديع) Ar. 1. Eşi ve benzeri olmayan. *bedîü's-semâvâtı ve'l-arz*: Yer ve göğün sanatkârı (Cenâbı Allah). 2. Tek, nadîde, lâtif, güzel şey. *şi'r-i bedî'*: Güzel şiir. 3.ed. Sözün güzel olması ile ilgili usül ve kaidelerden bahseden ilim, estetik ilmi. **c. bedâyi'**.

Saçı Hindû gözü Türkî belî hat ağızı nukat
Bedî olmaya zîrâ ki mürâât-ı nazîr olmaz
Kadı Burhanettin

Sa'y eyle ulûma mukdim-âne
Ez-cümle bedî' ile beyâne-Ziya Paşa

Üsküp'te kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel
Bir tuhfe-i bedî' ü beyân-ı Muhammedî
Yahya Kemal

bedî'ül-cemâl: Güzelliğin teki.

Âh o bedîü'l-cemâl sâhib-i kalb ü zekâ
Âh o feyz-i Hudâ nâdire-i nükte-dân
Kemalzade Ekrem Bey

bedî'-i gamze: Gamze güzelliği.

Gâh iltifât u gâh tenâfür eder beyân
Remz-i bedî'-i gamze ile her nezzâreden-Münîf

bedî'-i rikkat: İncelikle meydana getirme.
Bir edâ-yı bedî'-i rikkatle
Söylesin en acıklı hislerini-Tevfik Fikret

* **bedî'-sûret**: İnce görünüş.
Şekl-i bedî'-sûret-i insâna kıl nazar
Esrâr-ı râz-nâme-i Rahmân'a mahrem ol
Yenişehirli Avnî

** **bedâyi'**: Bedî'ler, bedîa'lar, eşi ve benzeri olmayan güzellikler, nâdir şeyler, sanat eserleri.
Her kalbe safâ veren bedâyi'
Yâ Rabbi sana değil mi râci'-Recâizâde Ekrem

Doğan bedâyi'e bir şâirin hayâlinden
Bu şeylerin biri mümkün müdür nazîr olmak
Tevfik Fikret

bedâyi-i arz-ı mümkinât: Mümkün olanlardakini sunma güzellikleri.
Zuhûr-ı cevher-i ferd vücûdudur bi'z-zât
Bedâyi-i arz-ı mümkinâttan maksûd-Sâmi

* **bedîa**: Güzel, güzellik. **c. bedâyi**.
Manzûme-i fenâda ne mu'ciz-bedîadır
Bir ömr-i ma'nevî ne mübârek vedîadır
Abdülhak Hâmit

Âmâl ü efkârını ona münhasır kılmış.
Her bedîayı ona izâfetle takdîr eyler
Recâizâde Ekrem

Meydanda bedî' ile maânî
Biz de okuduk biraz beyânı-Ziya Paşa

bedîa-i cihân: Cihanın güzel şekilleri.
Eşyâ dediğin şu müncemid nûr
Eşkâl-i bedîa-i cihândır-Abdülaziz Mecdî Efendi

bedîa-i hulyâ-nüvâz: Hulyayı okşayan güzellik.
Bu kâinât-ı nefâisde bir ketîbe-i nâz
Birer bedîa-i hulyâ-nüvâz u his-engîz,

O kadd ü ka:met-i nâzânla her zemân mümtâz
Birer hayâl-i girizân-ı şi'r ü hendesiniz
Fâik Âlî Bey

bedîatü'l-ehâsin: En güzel güzellikler.
Bir çehre-i dil-nüvâz-ı muhsin
Bir nûr-ı bedîatü'l-ehâsin- Recaizade Ekrem

* **bedîa-zâr**: Güzellik yeri.

bedîa-zâr-ı tecellî: Tecellinin güzellik yeri.
Birinde hüsn-i tabîî şefkat-nisâr-i gurûr
Bedîa-zâr-i tecellîsi nûr-ı îcâdın-Tevfik Fikret

bedîa: (بديعه) bk. bedî'.

bedîd, bedîdâr: (بديدار بديد،) Far. Açık, zâhir, âşikâr, belli.
Kimde var yârâ-yı arz-ı müddeâ ey tünd-hû
Âh hasretinden temennâlar bedîdâr olmasa
Koca Râgıp Paşa

Olur ne mısrâ'-ı ber-cestelerde sekte bedîd
O dem ki nabz-ı sühan dest-i intihâba gelir
Şeyh Galip

Bedîd gerdiş-i germinde halka-i tevhîd
Çeker sabâha dek ism-i Vedûd pervâne
Şeyh Galip

Bu sâl-i ferrûh-fâlde hûrşid-i zîbâ-peykerin
Burc-ı Hamel'de yümn ile ruhsârı oldukta bedîd
Nedîm

Kararmıştı fikrimde reng-i sefîd
Hele kar yağıp oldu levni bedîd
Keçecizade İzzet Molla

Levh ü kalem ü hezâr esrâr
Hem oldu kerrûbiyân bedîdâr-Şeyh Galip

* nâ-**bedîd**: Belirsiz.
Acep kimse etmez mi ihsân ümîd
Cihânda kerem oldu mu nâ-bedîd
Keçecizade İzzet Molla

bedîhî: (بديهى) Ar. 1. Akla kendiliğinden gelen. 2. Açık, âşikâr, belli.
Çü buldu sözüne mahbûb-ı dem-sâz
Bu terci'e bedîhî kıldı âgâz- Şeyhî

Bu âlem-i aceb-efzâ acîb âlemdir
Ukûlün anda bedîhîsi ayn-ı mübhemdir-Ziya Paşa

Olur mu ârif-i hükm-i ezel dil-beste tedbîre
Bedîhîdir ki uymaz her zemân tedbîr takdîre
Muallim Nâci

bedîhî-i nâm: Namı belli.
Olmaya sözü bedîhî-i nâm
Ede nice tecrübeyle itmâm-Şeyh Galip

* **bedîhiyyât**: Akla kendiliğinden gelenler.
Çıkarsa vâdî-i zanna reh-i bedîhiyyât
Nasıl denir faraziyyât-ı sırfa ya fendir
Cenap Şahabeddin

bedr, Bedr: (بدر) Ar. 1, On dört gecelik ay. Türkçe'de *dolunay* denilir. *bedr leyletü'l-bedr, leyle-i bedr:* Ayın ondördü, dolunay. 2. Mekke-i mükerreme ile Medine-i münevvere arasında su kuyuları bulunan yer. Orada 313 asker ile Hz. Peygamber'in ordusu, 950 kişilik müşrik ordusu arasında meşhur Bedir savaşı olmuştur. Bu Bedir gazasında bulunan ashâb-ı kirâma "Bedriyyûn" ve bu yüce kimselerin her birine de "Bedrî" denilmiştir.
Tâ hisâb-ı mâh u sâl âlemi tahkîk için
Bedr ede mihr-i cihân-tâb-ı felek mâh-ı nevi-Nef'î

bedr-i âlem-tâb: Âlemi aydınlatan ayın ondördü.
Lâmi'î rûşen dil olsan tan mı ışk-ı yâr ile
Gün tokunsa bedr-i âlem-tâb olur sâfî zücâc
Lamiî Çelebi

bedr-i kâmil: Dolunay.
Gün günden olup kemâl hâsıl
Ol mâh-ı nev oldu bedr-i kâmil-Fuzûlî

bedr-i münîr: Parlak ay.
Kıla muhlislerin vechini Hak bedr-i münîr
Ola düşmânlarının kalbi gibi yüzleri zeng
Kâzım Paşa
Mahlûktan kuyûdu koparmak muhâldir
Seyr et semâda hâlesi bedr-i münîre bend
Memduh Paşa (Ankara Valisi Mehmet ...)

bedr-i ra'nâ: Güzel ay.
Çün bastı sipihr-i evvele pâ
Oldu iki pâre bedr-i ra'nâ-Şeyh Galip

bedr-i tâbân-ı cihân-ârâ: Cihanı süsleyen parlak ay.
Ebrû-yı ikbâlinin mâh-ı felek hasret-keşi
Bedr-i tâbân-ı cihân-ârâ habîb-i kibriyâ
Nazîm (Yahyâ ...)

bedr-i tâm: Dolunay.
Hilâl-i ka:metin kavs etmeyen âlî-maka:m olmaz
Mehi gör kim hilâl olmazdan evvel bedr-i tâm olmaz
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail...)
Tevâzu'-ka:metin kavs etmeyen âlî maka:m olmaz
Mehi seyr et, hilâl olmazdan evvel bedr-i tâm olmaz
Hasan Kudsî

bedr-i tamâm: Dolunay.
Rûy-ı hûbâna teşebbühe heves etse de meh
Bulamaz bedr-i tamâm olmayıcak vech-i şebeh
Nâbi (olmayıcak: olmayınca.)

bedreka: (بدرقه) Far. Delil, kılavuz, yol gösteren, rehber.
Ol reh-revâne ki Hızr ü Kelîm bedrekadır
Fürûğ-ı âh yeter şem'-i Tûr'u neylerler-Nâilî

bedreka-i ehl-i yakîn: Yakın kimselerin rehberi.
Hâdî-i vâdî-i dîn bedreka-i ehl-i yakîn
Pîr ü müctehidîn hazret-i şeyhü'l-İslâm-Nef'î

bedreka-i hâme: Kalemin yol göstericiliği.
Ol ki olmaz idi ma'nîye rehâ-yâb-ı vusûl
Olmasa bedreka-i hâmesi ger râh-nümûn-Münîf

bedreka-i ihsân: İhsan rehberi.
Kime kim rehber ola bedreka-i ihsânın
Yoluna karşı tutar şem'-i hidâyet meş'al-Bâki

bedreka-i reh: Yol gösteren.
Tab'-ı şîrîni olur bedreka-i reh yoksa
Bulamaz câdde-i rekdten fem-i pistânî-lebin
Keçecizade İzzet Molla

bedrûd: (بدرود) Far. Veda, feragat etme, esenlik dileme.
Çün bu iki şâir oldu mevcûd
İran'a belâgat etti bedrûd-Ziya Paşa

Bedûh: (بدوح) Ar. 1. "Vedûd" gibi esmâ-yı İlâhiyye'dendir. 2. Yürüme. 3. Gönderilenleri yerlerine ulaştırmakla görevli melek isminden dolayı gönderilen zarfların üzerine bu kelimeyi yazarlar veya bu sözün mührünü basarlar. Yine bu lâfzı ifade etmek için ebced hesabıyla bu harflerin rakamlarını (2,4,6,8) yazarlar.
Yazılsam arz-ı hâl-i dil-berân üzre Bedûh olsam
İffet

Ba'zılar nâm-ı Hudâ dedi Bedûh
Yürümek tarz-ı nezâketle bedûh
Sünbülzâde Vehbî
Varak-ı hüsnünü yazdıkta debîr-i kudret
Nokta-i hâli komuş vuslatına bâr-ı Bedûh-Kâmî

begter, bekter: (بكتر) Far. Zırhlı elbise.

begter-i miğfer: Miğferin zırhlı elbisesi.

Leşker-i Hind'in görüp Şâmî zırıh giydiklerin
Çekti Mısrî tiğ urundu begter-i miğfer güneş
Lamiî Çelebi

be-güsiste: (بكسسته) Far. 1. Kopmuş, kopuk. 2. Gevşek, düşük, çözük.

Eder bir har-nijâdı şeh-süvâr-ı âlem-i ikbâl
Yıkar görse beni bir esb-i be-güsiste inân üzre
Ziya Paşa

behâ, bahâ: (بها) Far. Kıymet, bedel, değer.

Aldayıp aldı dehânı yok behâya hâtemi
Sorana bir bûseye aldım diye ad eyledi
Hoca Dehhânî

Şu iki târîhime verdi behâ aldı vezîr
Hakk'a hamd olsun Arîş'i evvelâ aldı vezîr-Sürûrî

Nazîrin yok cihânda hüsünle mihr-i münevversin
Behâ olmaz sana cânâ aceb pâkîze gevhersin
Nedîm

behâ-yı hüsn: Güzellik kıymeti.

Bilsin behâ-yı hüsnünü dil gibi destine
Mir'ât-ı tâb-nâk-i cilâ-dâde vermişiz-Münîf

behâ-yı kâinât: Kâinatâtın kıymeti.

Rîze-seng-i reh-güzârı kıymet-i kevn ü mekân
Zerre-i hâk-i cevâdı hûn-ı behâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

behâ-yı kâle-i vasl-ı dil-ârâ: Gönlü süsleyen kavuşma kumaşının kıymeti.

Behâ-yı kâle-i vasl-ı dil-ârâ cevher-i cândır
Nukûd-ı eşk-i âşık sûk-ı gamda nâ-revâdır hep
Seyyit Mehmet Nesip

behâ-yı râygân: Bedava kıymet.

Hüsnün olsun behâ-yı râygânı cân u baş
Tâlibân-ı vasl olan bî-derdler kılsın telâş
Şeyh Galip

* girân-**behâ**: Kıymeti ağır, değeri çok.

Azdır sühan-ı girân-behâsı
Bâkisi acûzeler duâsı-Lâ

behâ', bahâ': (بهاء) Ar. 1. Alışmak, ünsiyet etmek, dadanmak. 2. Güzellik, ziynet, parıltı.

Sâhib-i hüsn ü behâ' idi Resûl
Hâsılı ayn-ı vefâ idi Resûl-Hakanî

* **behâî**: Alışkın; parıltılı.

Bu şîvede bir dahi Behâî
Bülbül-veş eder sühan-serâyî-Ziya Paşa

behcet: (بهجت) Ar. 1.Güzellik, güler yüzlülük, şirin ve beşûş oluş. 2. Sevinç.

Kudûmu pâdişah-ı âleme ser-mâye-i behcet
Vücûdu efser-i ikbâle bir dürr-i girân-mâye-Nef'î

Siyeh-dilsin düşmen-i bî-vefâsın hayf bilmezsin
Çerâg-efrûz-ı mâh-ı âsümân-ı behcetin kimdir
Nailî

Eyâ gül-zâr-ı hüsn-i behcetin nahl-i ser-efrâzı
Kim üstâd etti fenn-i işvede ol çeşm-i tannâzı
Nedîm

Cihânı kaplamış envâr-ı behcet özge seyrândır
Ziya Paşa

behcet-i endâm: Boy güzelliği.

Hem zîver-i ahlâkıla hôş zât-ı melek-hû
Hem behcet-i endâm ile meh-peyker-i âlem-Neşâtî

* **behcet-efzâ:** Güzellik dağıtıcı.

behcet-efzâ-yı bahârân: Baharların güzellik dağıtışı.

Behcet-efzâ-yı bahârân oldu gel-Muallim Nâci.

* **behcet-fezâ**: Güzellik dağıtan.

O denlü hurrem ü behcet-fezâ ki bir dem eğer
Açılsa feyz-i nesîmiyle bir dil-i mahzûn-Nef'î

* **behcet-hâne**: Güzellik evi.

behcet-hâne-i şâdî: Mutlulukla ilgili sevinç evi.

Şehr gam-âbâd, behcet-hâne-i şâdî harâb
Derviş-i Kadîm

behem, bahem: (بهم) Far. Toplu, bir arada, hep bir yerde.

Geldi eczâ-yı behem berzede-i devrânın
Sûzen-i sulh ile şîrâzesine kuvvet tâm-Nâbi

Ser behem dâde-i dest-i ahadiyyettir hep
Yek-be-yek silsile-i nisbet-i inşâ-yı kurûn-Münif

Müdhişti gözleri, deheni lerze-dâr-ı hışm
Gîsûsu târumâr idi ebrûları behem
Recaizade Ekrem

* **behem-âgûş**: Kucak kucağa.

Şefâat ile o rûz-ı belâda bendene kim
Halâyıkı behem-âgûş eder zebâne vü dûd-Sâbit

* **behem-âheng**: Aynı âhengde.

Gâziyân böyle hep behem-âheng
Oldu âmâde tehâcüm ü cenk

Müstecâbîzâde İsmet

behîc: (بهيج) Ar. Şen, güzel; güleryüzlülük.

Ta'kîd ü rekîke uğramaz hîç
Eyler okudukça tab'ı behîc-Ziya Paşa

behîc-i emel: Arzu güzelliği.

Bakarsınız mütehâlik, münevver ü şeydâ
Bu şimdi neş'eli bir gamzedir behîc-i emel

Tevfik Fikret

behîc-i nâz: Naz şenliği.

İçim kan ağlar iken siz behîc-i nâz ediniz
Ne gösterirdi yüzüm ibtisâmdan başka

Tevfik Fikret

behîmî: (بهيمى) Ar. Dört ayaklı hayvana mensup, onlarla ilgili.

Zimâmın hangi ellerde ise artık onlarınsın sen
Behîmî bir tahammül varlığından en büyük hissen

Mehmet Âkif

* **behîmiyyet:** Hayvanlık hâli.

Behîmiyyet çerâ-gâh-ı safâdır
Gam-ı âlem benî- âdem içindir

Şeyhülislâm Ârif Hikmet

behişt: (بهشت) Far. Cennet, uçmak.

Bûy-ı zülfün ki ala havsala-i bâd-ı Behişt
Şiken-i turra-i havrâya tenezzül mü eder-Nâilî

Hattını dedi görenler sebz-pûşân-ı Behişt
Zeynî gül-şen görmeğe cem' oldu kevser üstüne

Zeynî

Şükûfe-zâr-ı behiştî midir bu mecma'-ı hûbân
Bu âb-ı sâfî-i gîtî-nümâ, bu kevser-i cûşân

İsmail Safâ

behişt-i aşk: Aşk cenneti.

Behişt-i aşkını mest-âne gezdiğim anda
Behişt-i aşkıma gel der uzaktan hande

Cenap Şahabeddin

behişt-i berîn: Cennetin en yüksek yeri.

Bâğ hem gayret-i behişt-i berîn
Bezm kurmuş cihâna huld-ı âyîn-Fuzûlî

Gezerdim itlerin içre fezâ-yı kûyunda
Yerim behişt-i berîn idi ben bir âdem idim-Fuzûlî

behişt-i câvidân: Ebedî cennet.

Tâk divârıyla reşk kubbe-i fîrûze-renk
Nakş-ı zer-kârıyla âzerm-i behişt-i câvidân

Üsküdarlı Hakkı Bey

behişt-ender-behişt: Cennet içinde cennet.

Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behişt her kûşe bir bâğ-ı İrem

Nef'î

behişt-i ma'rifet: Bilim cenneti.

Hamdülillah biz behişt-i ma'rifette sâkiniz
Dûzah-ı cehl içre dâim yanmada ehl-i azâb-Gaybî

* **behiştî**: Cennete ait.

Her âşiyâne konma ey tâir-i behiştî
Cândır senin maka:mın gönlümdür âşiyânın

Nevres-i Cedîd (Osman ...)

Behmen: (بهمن) Far. 1. İran hükümdarlarından İsfendiyar'ın oğlu Erdşîr'in lâkabı. 2. Zeki, kavrayışlı. 3. Tedbirli.

Sezâ-vâr olmaz ol sadra eğer Dârâ eğer Behmen
Bu dil yârin serîridir verilmez bir yol ağyâre

Murâdî (Sultan III. Murat)

Behmen ü Şâpûr: Behmen ve Şâpûr.

Süvâr olunca saâdetle rahşân-ı ikbâle
Güzer-gehinde turur rûh-ı Behmen ü Şâpûr-Nâbi

Behmen ü Cem: Behmen ve Cem.

Tehemten-i vüzerâ, kahramân-ı Cem kevkeb
Şükûh-ı tâb şikenc külâh-ı Behmen ü Cem-Nef'î

Bülbül nedir figânın gül-zâr-ı hüsn ü ânın
Zâğân-ı Behmen âhir güllerini dererler

Esrar Dede

Behrâm: (بهرام) Far. 1. Merih yıldızı. 2. İran hükümdarlarından birkaçının ismi ki bunlardan en meşhuru yaban eşeği avına meraklı olduğu için Behrâm Gûr lâkabıyla anılmıştır.

3. İran pehlivanlarından meşhurlarından birinin adı.
Müşterî oldu harîdâr-ı metâ-ı Nâhîd
Oldu der-beste idbâr-ı dükkân-ı Behrâm-Nâbi

Rezmde şemşîrî Behrâm masâff
Bezmde tedbîri samsâm-ı hilâf-Nâbi

Mâh-ı nev sanma felekte göricek pınar gibi
Titredi Behrâm elinden düştü zerrîn hançeri-Nef'î

Behrâm-ı bî-pervâ: Pervasız Behram
Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemin-pira mıdır
Behrâm-ı bî-pervâ mıdır ya âfitâb-ı pür-kerem
Nef'î

Behrâm-ı darb-efgen: Darbe atan Behrâm.
Dedi Behrâm-ı darb-efken görelden darb-ı şemşîrin
Koluna kuvvet ey rûz-ı neberdin şâh-ı merdânı
Bâki

Behrâm-ı sileh-şor: Silahşör Behram.
Yegâne şeh-süvâr-ı kahramân kevkeb ki lâyıktır
Felek ona sileh-dâr etse Behrâm-ı sileh-şoru-Nef'î

behre: (بهره) Far. Hisse, pay, kısmet, nasip.
Çeng-zen bezminde Zühre ûdla ber-batt helâl
Rü'yetinde mâh-ı devvâr aldı behre rûz u şeb
Türk Firdevsîsi

Keyfiyetle ser-şâr-ı muhabbet olduğum bilmem
Bana esbâb-ı şâdîden nasîb ü behre kemdir hep
Koca Râgıp Paşa

Hâini uğratır Allah kahre
Bulur erbâb-ı sadâkat behre-Sünbulzade Vehbi

behre-i fazl u edeb: Fazilet ve edeb payı.
Ey seyf ü kalem, ey iki mahkûm-ı siyâsî
Ey behre-i fazl u edeb ey çehre-i mensî-Tevfik Fikret

behre-i ilm-i şerîat: Şeriat ilminin hissesi.
Bunda bulmuş behre-i ilm-i şerîat intişâr-Fuzûlî

behre-i kân: Hazine hissesi.
Kemîne müflise kem-ter atâsı hâsılı deryâ
Muhakkar meclise bezl-i hakîri behre-i kândır
Fuzûlî

* **behre-dâr**: Nasip, hisse alan.
Behre-dâr olur niamdan ziyneti terk eyleyen
Nahl olunca bî-şükûfe bâr kendin gösterir
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail...)

behre-dâr-ı kurb-ı cebbârân-ı devlet: Devlet zalimlerine yakın olanların hissesi.
Esâfil behredâr-i kurb-ı cebbârân-ı devlettir
Kilâb olmaz cüdâ sayyâd-ı bî-dâdın rikâbından
Namık Kemal

* **behre-mend**: Hisseli.
Bu derdinden bizi de behre-mend et
Yakıp ışk odına ûd ü sipend et-İbn-i Kemal

* **behre-ver**: Hisse ve nasibini almış.
Ahlâkı güzel Hâlide'nin kendi de güzeldi
Fânîyidi fakat behre-ver-i hüsn-i ezeldi
İsmail Safâ

* **behre-yâb**: Hisse ve nasibi olan.
Geh servet-i cihândan eder cehl-i behre-yâb
Geh lokma-i aşâdan eder akl-ı bî-nasîb-Ziya Paşa

Budur ümmîd o âsiye diyesin
Ki şefâatle behre-yâb ettim
Fehîm (Hoca Süleyman...)

beht: (بهت) Ar. Şaşkınlık, hayranlık.
Hevâ sükûnda, zemîn uykuda, zemân hâmûş
Bu hâle beht ile nâzır felekte her ahter
Recaizade Ekrem

İşrîn sine esîr-firâş oldum inledim
Bir beht içinde hep gile-i rûhu dinledim
Recâizâde Ekrem

beka: (بقاء) Ar. 1.Var oluş, evvelki hâl üzre kalma. 2. Devam, sebat, karar, sürüş.
Sâhib-kırân-ı arsa-i iklîm-i saltanat
Ol dem ki kıldı mülk-i bekaya azîmeti-Bâki

Varsa üç beş gün bekası ömrün
Olmasın muhtell safâsı ömrümün-Muallim Naci

Gördüm feleğin vefâsı yoktur
Zevk ü elemin bekası yoktur-Lâ

Enfâs-ı Mesîhâ gibidir rûh-ı kelâmın
Her mürde-i hicrâna lebin âb-ı bekadır-Hakanî

beka-yı aşk: Aşkın kalıcılığı.
Beka-yı aşkını gâhî teemmül eyler de
Derim: Fenâ bulamaz, kâinât bâkîdir
Tevfik Fikret

beka-yı câh: Mevki kalıcılığı.
Esîr-i keşmekeş-i ıztırâb iken ehli
Beka-yı câha duâ bed-duâ değil de nedir?-Nâbi

beka-yı cemiyyât: Cemiyetlerin bekası.
Zemân zemân terakkî-i cihân cihân-ı ulûm
Olur mu cehl ile ka:im beka-yı cem'iyyât
Sadullah Paşa

beka-yı cûy-i vücûd: Varlığın devam eden kalıcılığını arama.
Kimisi nîstî-i gamla beka-yı cûy-i vücûd
Kimi hestî-i elemle taleb-efzây-ı adem-Âkif Paşa

beka-yı dîn: Dinin kalıcığı.
Kurursa bir gün o menba' ne hiss kalır, ne hayât
Beka-yı dîn ile ka:im hayât-ı cem'iyyât
Mehmet Âkif

beka-yı kavmiyet: Kavimle ilgili kalıcılık.
Fakat erîke vü ünvânda yok ehemmiyet
Tezâhür etmede mahzâ beka-yı kavmiyet
Abdülhak Hamit

beka-yı nâtık: Kalıcı konuşma şekli.
Cû' olmada ekl ü şürbe sâik
Ümmîd-i beka beka-yı nâtık-Abdülhak Hâmit

beka-yı rif'at: Yücelik kalıcılığı.
Hırka-i beyzâ vücûd-ı devletile kâm-bîn
Mesned-i fetvâ beka-yı rif'atile kâm-rân-Lâ

beka-yı şer': Şer'î kalıcılık.
Vücûd-ı hükmün için muktezâ vücûd-ı beka
Beka-yı şer'in için mültezim beka-yı vücûd
Nevres-i Kadîm

beka-yı vücûd: Var olma kalıcılığı.
Vücûd-ı hükmün için muktezâ vücûd-ı beka
Beka-yı şer'in için mültezim beka-yı vücûd
Nevres-i Kadîm

* **bekabi'l-lâh**: Allah'ta devamlı kalma.
Harem-gâh-ı beka-bi'l-lâhta hükm-i fenâ yoktur
Kadem-i mülkinde hadd-i ibtidâ vü intihâ yoktur
Leskofçalı Galip

bekâm: (بكام) Far. Maksat ve meramına nâil olan.
Olaydım eğer ben müftîü'l-enâm
Nice bî-kesânı ederdim bekâm
Keçecizade İzzet Molla

Şefâatinle bekâm et bu abd-i âsîyi
Bi-hakkın al abâ mefhar-i abâ-yı vücûd
Nevres-i Kadîm

bekâret: (بكارت) Ar. Kızlık, kız oğlan kız olma hâli.
Ey tûde-i hâk-i zî-mehâbet
Parlar üzerinde nûr-ı iffet
Yok sende o vahşet-i maka:bir
Densin sana hacle-i bekâret-Tâhirü'l-Mevlevî

bekter: (بكتر) bk. begter.

bel': (بلع) Ar. Yutma; emme.
Ey mi'delerin zehr-i teka:zâsı önünde
Her zilleti bel' eyleyen efvâh-ı kadîde-Tevfik Fikret

Doymaz niam-ı Hâlık'ı bel' etse ser-â-ser
Bahşetse Hudâ kendine bir âlem-i diğer
Kemalzade Ekrem Bey

belâ: (بلا) Ar. Musûbet, âfet, ceza, büyük gaile, gam, keder. **c. belâyâ.**
Az eyleme inâyetini ehl-i derdten
Ya'ni ki çok belâlara kıl mübtelâ beni-Fuzûlî

Ol şehirde kîmyâ olurmuş
Yolda belî çok belâ olurmuş-Şeyh Galip

Çok belâya saluban halka kıyâmet koparır
Çok kıyâmet edip ol ka:met-i bâlâ salınır
Zeynî (saluban: salarak)

Beyân-ı maksad için yâre tercümânım var
Belâya bak ki onu tercümâna anlatamam
Muallim Naci

belâ-yı âm: Yılın belâsı.
Âfet-i fürkat bu yıl halka belâ-yı âmdır
Yanmazam andan el ile kara gün bayramdır
Hamdullah Hamdi (andan: o sebepten)

belâ-yı akl: Akıl belâsı.
Belâ-yı akl ile âzürde-i çûn ü çirâ olmaz
Cünûn erbâbını âlemde bî-havf u recâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet

belâ-yı aşk: Aşk belâsı..
Kıldım belâ-yı aşk ile ben mübtelâ sefer
Meşhûrdur ki âşıka ya sabr ü ya sefer-Ahmet Paşa

belâ-yı baht-ı siyeh: Kara bahtın belâsı.
Belâ-yı baht-ı siyeh mi hevâ-yi kâkül mü
Nedir başımdaki sevdâ bilinmedi gitti
Hızır Ağazâde Sait Bey

belâ-yı cân: Can belâsı.
Ey aşk belâ-yı cânım oldun
Âteş-zen-i dûdmânım oldun-Muallim Nâci

belâ-yı cihân: Cihanın belâsı.
Bir derde uğramış nigehî derd-i cân iken
Düşmüş belâya kendi belâ-yı cihân iken
Keçecizade İzzet Molla

belâ-yı çerh-i gerdân: Dönen devrin cefası.
Getir câm-ı sürûr-encâmı ey sâkî yeter çekdik
Cefâ-yı devr-i gerdûnı belâ-yı çerh-i gerdânı-Bâki

belâ-yı dil-i zâr-ı müstemend*:* İnleyen zavallı gönlün belâsı.
Gel ey belâ-yı dil-i zâr-ı müstemendim gel
Beni esîr-i firâk eyleyen efendim gel-Halim Giray

belâ-yı dûrî: Uzaklık belâsı.
Gördükçe o bâğ-ı pür-şürûru
Dağlardı dilin belâ-yı dûrî-Şeyh Galip

belâ-yı firkat: Ayrılık belâsı.
Beni hâk etse de derd ü belâ-yı firkatin cânâ
Giyâh-ı kabrim eyler ârzû-yı vuslatın cânâ-Nahîfî

belâ-yı gam: Sıkıntı belâsı.
Bir gün olur dâg-ı derûn şu'le-dâr olur
Sabreyleyen belâ-yı gama kâm-kâr olur
Hersekli Ârif Hikmet.

belâ-yı hırs: Hırs belâsı.
Bî-gâne-i merâm kalır âşnâ-yı hırs
Mahrûm eder kişiyi emelden belâ-yı hırs
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

belâ-yı kadd: Boyunun belâsı.
Verdikçe pend perçemine bend olurdu dil
Çeksin belâ-yı kaddini şimdi cezâsıdır
Nevres-i Kadîm

belâ-yı Kays: Kays'ın belâsı.
Belâ-yı Kays'ı gören vâdî-i melâmette
Hezâr la'net eder hüsn ü ân-ı Leylâ'ya
Ferid Bey (Kam)

belâ-yı keşmekeş-i intizâr: Bekleme kavgasının belâsı.
Düşüp ümîde neler çektiğimi ben bilirim
Belâ-yı keşmekeş-i intizârı benden sor-Nedîm

belâ-yı mihnet: Sıkıntı belâsı.
Temkînimi belâ-yı mihnette kılma süst
Nâ-dost ta'n edip demeye bî-vefâ beni-Fuzûlî

belâ-yı meşreb: Yaratılış, huyun belâsı.
Piyâle-keşliğimiz muktezâ-yı meşrebtir
Cihânda çektiğimiz hep belâ-yı meşrebdir
Resîm (Mustafa –Çelebi)

belâ-yı mübrem: Kaçınılmaz belâ.
Maraz ki muhrib-i bünyân-ı halktır her ân
Belâ-yı mübrem olur savletiyle ahyâye-Ferit Bey

belâ-yı nâ-gehân*:* Ansızın gelen belâ.
Var nigâh-ı çeşmine çeşm-âşinâlık sînede
Gamze-i dil-ber belâ-yı nâ-gehân olmaz bana
Ziya Paşa

belâ-yı nâ-gehânî: Ansızın gelen belâ veya dertle ilgili.
Safâ-yı câvidânîdir neşât-ı lûtfu ahbâba
Belâ-yı nâ-gehânîdir hayâl-i tîğı a'dâya-Nef'î

belâ-yı nîş-i zenbûr: Eşek arısı dikeninin belâsı.
Akıbet vîrân olur her tünd-rûyun hânesi
Kim belâ-yı nîş-i zenbûru yine kendi çeker-Belîğ

belâ-yı siyâh: Kara belâ.
Peder değil bu belâ-yı siyâhtır başıma
Sözüm yerinde ne_ola güç gelirse ger Han'a-Nef'î

belâ-yı şâir-i bî-vâye: Nasipsiz şairin belâsı.
Belâ-yı şâir-i bî-vâyedir zarûret-i vezn
Daha belâsı onun ıztırâbı ka:fiyedir-Lâ

belâ-yı ümmîd: Umut belâsı.
Çîn-i sitemi belâ-yı ümmîd
Mihr-i keremi safâ-yı câvid-Şeyh Galip

belâ-yı yâr: Yâr belâsı.
Gamın ey cân dil-i gam-hârıma gam-hâr yeter
Şeb-i mihnettte bana derd ü belâ-yı yâr yeter
Usûlî (Yenice Vardarlı...)

* **belâ-cû (y)**: Kendine dert arayan, belâ isteklisi. **c. belâ-cûyân.**
Çün Kâbe'ye erdi ol nîkû-hûy
Mecnûn'a dedi ki ey belâ-cûy-Fuzûlî

** **belâ-cûyân:** Belâ arayanlar**.**
Bâr-i hatırdır belâ-cûyân-ı aşka âşti
Lezzet ol şâdidedir kim eyleye gamdan zuhûr
Ziya Paşa

* **belâ-ender-belâ**: Belâ içinde belâ.
Belâ-ender-belâdır dilde derd-i aşk-ı yâr ammâ
Yazıklar ona kim bir böyle sevdâdan müberrâdır
Nef'î

* **belâ-hâh:** Belâ isteyen.
İncizâbın görülür nerde bir âfet görsen
Görmedim sen gibi âlemde belâ-hâh gönül
Muallim Naci

* **belâ-hîz**: Belâ fırlatan.
Füsûsa kim cihân-ı fitne-engîz
Eder bahr-i gamı mevc-i belâ-hîz
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

* **belâ-keş**: Belâ çeken.
Ne cinstir aslın ey belâ-keş
Kim Âb-ı Hayât'ın oldu âteş-Fuzûlî

Yâre aşk inkârı müşkil gayre ikrâr güç
Bir belâ-keş neylesin ikrâr güç inkâr güç
Bağdatlı Rûhî

belâ-keş-i aşk: Aşkın belâ çekeni
Hadeng-i gamze görüp sînem üzre şerhaları
Demiş belâ-keş-i aşka bu yara yara mıdır?
Âkif Paşa

* **belâ-perver**: Belâ ile doldurulmuş.
Sâkî-i devlet ki her bî-meşrebe sâgar sunar
Bana geldikde kadeh câm-ı belâ-perver sunar
Hayalî Bey

* **belâ-zede**: Belâya uğramış.
Ey aşk bildiğin gibi yak yıkık derûnumu
Bir kimsesiz belâ-zedenin hânumânıdır
Keçecizade İzzet Molla

belâ: (بلى) Arapça "evet, hayhay, peki" edatı. "*elestü birabbiküm*" (Rabbiniz değil miyim?) İlâhî sorusuna "Ka:lü belâ" (Evet) cevabı.
Dem-i Elest olıcak mest anda bulunduk
"Belâ" dedik vü belâlu cihânda bulunduk-Şeyhî

Ka:lû Belâ'da ekti çün tohm-ı belâyı aşk
Bitirdi âb-ı derd ile ben bî-nevâyı aşk
Hamdullah Hamdi

Hôş bir zemânda verdi emânât-ı aşkı yâr
Uşşâkın âh ol dem Ka:lü Belâ'sıdır
Memduh Fâik

belâg: (بلاغ) Ar. 1. Yetiştirme, eriştirme. 2. Bildirme, ihbâr.

Belâg-ı Mübîn: İlâhî tebliğ; Kur'ân-ı Kerim.
Bu âsumân Belâg-ı Mübîn'in envârı
İle'l-ebed tutacaktır lika:-yı a'sârı
Kemalzade Ekrem Bey

belâgat: (بلاغت) Ar. 1.İyi, güzel, pürüzsüz söz söyleme. 2. Güzel konuşmayı öğreten ilim.
Dil çeşme-i belâgat ona lüledir kalem
Âb-ı zülâl şi'r-i selâset şiârdır-Bâki

Cefâ taşın ne gam, atsa Hayâlî sana alçaklar
Belâgat meyvesin hâsıl eden nahl-i hünersin sen
Hayâlî Bey

Bir andelîb-i gül-şen-i ma'nâ ki hâmesi
Taksîm eder safîr-i sarîri belâgati-Âkif Paşa

belâhet: (بلاهت) Ar. Bönlük, alıklık.
Echel-i dûn u denîyim bana da bir nazar et
Gayriden humk u belâhette de ednâ değilim-Şânî

Bel'am bin Bâ'ur: (بلعم) Ar. 1. Terbiyesiz , aç gözlü, pisboğaz, obur. 2. Hz. Musa'nın kavmini yok etmesi için kendisine başvurulan Ken'an ulularından. Musa ve kavmi hakkında beddua edilmesi için Belam'a gitmişler. Beddua ettirmek için yalvarmışlar. O da beddua edince dili ağzından göğsüne kadar sarkarak kendisine tesir etmiş. Böylece kötü söz sahipleri için bu isim kullanılır. Kur'an'da A'raf suresi Belam'dan bahseder (175-176. ayetler).
Eyleme kibr ü hased merdûd olan şeytâna bak
Zühdüne dayanma gel gör n'oldu Bel'am-ı Bâ'ûr
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

İbâdetine dayanma ki sana pend yeter
Hemîn hikâyet-i İblîs ü Bel'am-ı Bâ'ur
Hayalî Bey

beled, belde: (بلد) Ar. Şehir, memleket. **c. bilâd.**
Bir beldede hicâb-ı zenân ayb olup yine
Bir şehirde bu hâlet olur bâis-i cemâl-Ziya Paşa

O belde
Durur menâtık-ı dûşîze-i tahayyülde
Ahmet Hâşim

belde-i Kostantiniyye: Kostantiniyye (İstanbul) beldesi.
Bezm-i tarabta sana şeker çiğneten Belîğ
Şîrîn-lebân-ı belde-i Kostantiniyyedir-Belîğ

Beldetün tayyibetün: İstanbul. Bu kelime ebced hesabıyla H. 857 adedine bâlig olur ki, İstanbul'un fethine (1453) tekabül eder.
Rüsûm-ı âmed ü reft üzredir nizâm-ı cihân
Siyâk-ı resm-i beled hep bedel bozuntusudur-Nâbi

** **bilâd**: Belde'ler, kentler, şehirler.
Niyyet-i âsâyiş-i bilâd
Fikreti efzâyiş-i mâl-i ibâd-Ziya Paşa

bilâd-ı A'câm: Acem beldeleri.
Oldu tedbîrin cihângîrin ile âsûde
Kâfiristân u Müslümân u bilâd-ı A'câm- Nâbi

bilâd-ı Berberistân: Berberler ülkesinin şehirleri
Tıraş etti ser-i a'dâyı bir tîg-i bürrânı
Atan fethetti gürz ile bilâd-ı Berberistân'ı-Bâki

belî: (بلی) Far. Evet. bk. belâ.
Ol şehirde kîmyâ olurmuş
Yolda belî çok belâ olurmuş-Şeyh Galip

Güzellik genciyidi ol şeker-bâr
Belî genc olduğı yerde olur mâr-İbn-i Kemal

Kılan ifşâ-yı râzı zahm-ı hûn-âlûd-ı sînemdir
Belî bî-hûde âşık râz-ı pinhânın ıyân etmez
Cinânî

belîd: (بليد) Ar. Belâdet'ten; ahmak, bön, iz'ansız, sersem.
Güftâr -ı muallakı lebîdin
Makbûlüdür a'kal u belîdin-Ziya Paşa

belîğ: (بليغ) Ar. 1. Düzgün, fasih söz söyleyen. 2. Fasih, düzgün söz veya eser.
Tâlibâ sa'y-i belîğ et kûy-ı yâre varıgör
Cânı cânâne verip terk eyle yoğu varı gör
Selîmî, Tâlibî, Sarı Selim (II. Selim)

Bu, lücce lücce tekâsüf, bu sa'y-i dehşet-nâk
Belîğ sa'yidir îmân-ı kudretin, ezelî-Mehmet Âkif

Fahriyyeleri belîğdir pek
Zâten güzeli ne hâcet öğmek-Ziya Paşa

* **belîğ-âne**: Belîğcesine, fasih ve düzgün olarak.
Yâdigâr olmak üzre devrâne
Onu vasf eylemiş belîğ-âne-İsmet

beliyyât: (بليّات) Ar. Beliyye'ler, felâketler, belâlar.
Ey âlem-i sırru'l-hafiyyât
Yetmez mi bu çekdiğim beliyyât-Tâhirü'l-Mevlevî

* **beliyye**: Keder, gam, tasa, sıkıntı, zahmet.

beliyye-i idbâr: Talihsizlik sıkıntısı.
Etmiş kimisi râhatın ikbâl için fedâ
Olmuş kimi beliyye-i idbâra mübtelâ-Ziya Paşa

Belkîs: (بلقيس) (İbr.) Sebâ ülkesinin meşhur melikesi. Benî İsrail peygamberlerinden Hz. Süleyman ile Sebâ melikesi arasındaki kıssa. Din tarihi kitaplarında genişçe bilgi vardır.
Bir dem dîv olur ya perî vîrâneler olur yeri
Bir dem uçar Belkîs ile sultân-ı ins ü cânn olur
Yunus Emre

Pây-ı hayâle et meded ey dîde rûy-mâl
Belkîs'dir sâha-i mînâya bir gelir-Rızâyî

Belkîs-i maksûd: Kastedilen Belkıs.
Devlete Belkîs-i maksûdu getir bir lâhzada
Kuvve-i kudsiyye olsun âşikâr rûzigâr-Âkif Paşa

Belkîs-i sühan: Söz Belkıs'ı.
Ben Süleymân'ım Fehîmâ kişver-i eş'ârda
Arş-ı Belkîs-i sühan şimdi neşîmendir bana
Fehîm (Hoca Süleyman...)

belki: (بلكه) Far. e. Belki, olabilir, umulur, olabilir. Ar. bel.
Gelmesin ikisi bir yere benâtü'n-na'şın
Belki cem'iyyet-i Pervîn'i perîşân olsun-Nef'î

Belki bir göz yaşıdır bârân-ı pür-cûş-ı bahâr
Belki bir feryâd te'sîriyledir bâd-ı vezzân
Yenişehirli Avni

Afv eyleyelim ki belki bilmez
Bir sürçen atın başı kesilmez-Şeyh Galip

belsem: (بلسم) Ar. Bazı ağaçlardan sızan ve elemi teskin için kullanılan sert ve kokulu bir çeşit reçine.

belsem-i eltâf: Lütuflar reçinesi.

Bekliyordum ki senin müşfik ü nâzende elin
Benim isyân-ı firâvânıma zencîr ursun
Bekliyordum ki senin belsem-i eltâfinla
Mütemâdî halecânım, hafaka:nım dursun
Doktor Abdullah Cevdet

belvâ: (بلوى) Ar. Çile, mihnet, ıztırap.

Yâ Rab bu ne ibtilâ ne belvâ
İnsânda bu acz ile bu da'vâ-Ziya Paşa

bemm, bem: (بمّ) Ar. Kanun, tambur gibi çalgılara takılan tel; saz kirişi. Farsça'sı "bâm" dır.

Hâfizam olur leb-i beste-dem
Hâmem edince zîr ü bemm-Nef'î

Hakanî'yem ben Muhteşem yanımda ser-heng-i haşem
Hâfiz olur leb-beste-dem hâmem edince zîr ü bemm
Nef'î

Sâz-ı cünûn âgâz eder efgânıma dem-sâz olur
Her nağme-i eyvâha zîr ü bemm güler ben ağlarım
Esrar Dede

bem-i sâz: Sazın kalın teli.

Ey gıbta-i nâhîd, ki zîr ü bem-i sâzın
Eflâkı da, ecrâmı da inletse revâdır-Tevfik Fikret

bemm ü zîr: En ince ve en kalın tel.

Evc-i eflâki tutar zemzeme-i vecd-i melek
Bezm-i vasfında ne dem hâmem ederse bemm ü zîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

be-nâm: (بنام) bk. be-.

benân: (بنان) Ar. Parmaklar, parmak uçları. Kinayeten el anlamına da kullanılır.

Nice bin vâridât âmâde-i tahrîr olur dilde
Olunca sâye-güster kilk-i çâlâkim benân üzre-Nef'î

Bahr-i zehhâr-i mürüvvet kim kef-i dür-pâşânın
Her benânı neyl-i ifdâl ü atâ mikyâsıdır-Nedîm

Zehî allâme-i mu'ciz-beyân kim meyl-i nazm etse
Alıp kilk-i güher-efşânını nevk-i benân üzre
Ziya Paşa

benân-ı halk: Halkın eli.

Benân-ı halka şeref-bahş olan kalem-i Mes'ûd
Senâ-nüvîs-i şeref-hâhidir benânımızın
Muallim Naci

benân-ı kalem: Kalem uçları.

Halleyleyen elbette benân-ı kalemindir
Olsa ne kadar ukde-i müşkil-ter âlem- Neşâtî

benân-ı re'y: Düşünce uçları.

O kâr-dân-ı zemân kim benân-ı re'yi verir
Ne denlü müşkil ise ukde-i umûra güşâd-Nâbi

benân-ı nigâh: Bakış uçları.

Hûn-âb-ı zahm sîneyi çeşm-i revân edip
Eyler onu benân-ı nigâha hızâb-ı dil- Âkif Paşa

benât: (بنات) bk. bint.

benc: (بنج) Ar. Uyku verici bir ot. "Ban otu" da denilen bu ot Farsça "beng"in Arapçasıdır.

Mey gibi çihre-fürûzende-i hûbân olmak
Hoştur ifsâd-ı ukûl eylemeden benc gibi-Nâbi

bend: (بند) Far. 1. Bağ, yular, bağlama. 2. Kelepçe. 3. Fıkra, makale, madde. 4. Su biriken yer. 5. Kafiyeleri çeşitli ve birkaç kısımdan meydana gelmiş manzumenin her bölümünün sonunda tekrar veya ayrıca söylenen beyit. Bu çeşit manzumelerde bend tekrar edilirse "tercî-i bend" ve başka bend yapılırsa ona da "terkîb-i bend" denilir. 6. "bağlayan, bağlanmış" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

Ruhsârı üzre zülfün edip deste deste bend
Her târın etti cân u dile halka-i kemend
Nazîm (Yahyâ ...)

Bir kapıyı bend ederse bin kapı eyler küşâd
Hazret-i Allah! Efendi fâtihü'l-ebvâbdır-Lâ

Zülfünün zencîrine bend eyledi şâhım beni
Kulluğundan etmesin âzâd Allah'ım beni
Avnî (Fatih Sultan Mehmet I)

Zencîr-i girih-gîri çü bu zülf-i siyehtir
Bend eyle Cem'in boynuna dîvâne gerekse
Cem Sultan
Zülf-i pîç-â-pîçi diller bend eder zencîrdir
Uslu varır kim o zencîrin olur dîvânesi
Şeyhülislâm Yahyâ

bend-i belâ: Belâ bağı.
Zülf-i kullâbı ile gönlüm Muhibbî cân çeker
Bağlanır bend-i belâya habs ile zindân çeker
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

bend-i cinân-ı hûriyân: Hûriler cennetinin kelepçesi.
Bürîde-i süm-i esbin eder hamâil-vâr
Temîme bend-i cinân-ı hûriyâna zîb-i nühûr-Nâbi

bend-i dil: Gönül bağı.
Açılır elbet nesîm-i nev-bahâr essin hele
Bend-i dil muhkem değil bend-i nika:bından senin
Nedîm

bend-i gîsû: Saçlarının bağı.
Ham-ebrûlarına gurre-i garrâ tâlib
Bend-i gîsûlarına ıkd-i Süreyyâ tâlib-Hakanî

bend-i hikmet: Hikmet bağı.
Bend-i hikmet eylemez mecnûna kâr ey akıl eri
Nef'î olmaz kûr-ı mâder-zâda kuhl cevheri
Lamiî Çelebi

bend-i hikmet-âmîz: Hikmet dolu bend.
Dağılsın âleme terkîb-i bend-i hikmet-âmîzi
Bu rıhlet-gehde (Nâci)nin de kalsın nâm-ı nâ-çîzi
Muallim Nâci

bend-i ıstabl: Ahır bağı.
Bend-i ıstablı olan rahş-ı felek-reftârın
Eremez kösteğine târ-ı nigâhı düşmen
Keçecizade İzzet Molla

bend-i kemend-i belâ: Belâ kemendinin bağı.
Zülfün esîri Bâkî-i bî-çâre dostum
Bir mübtelâ-yı bend-i kemend-i belâ imiş-Bâki

bend-i nâ-bedîd: Görünmeyen bağ.
Zencîr-i aşkın urmasa bir bend-i nâ-bedîd
Kûh-ı cünûna çoktan olurdum revân demîd-Behiştî

bend-i nika:b: Peçe, örtü bağı.
Açılır elbet nesîm-i nev-bahâr essin hele
Bend-i dil muhkem değil bend-i nika:bından senin
Nedîm

bend-i rîsmân: Halat bağı.
Çâhının bir delve-i nâ-çîzi olmaz âfitâb
Boynuna târ-ı şu'â'ın kılsa bend-i rîsmân-Lâ

bend-i ser-i zülf: Saçın ön bağı.
Çöz bend-i ser-i zülfünü ey şâne ki olsun
Dillerde olan ukde-i efkâr güşâde-Neşâtî

bend-i tarîkat: Tarikat bağı.
Kemer-bend-i tarîkat olsa sâlik dest-i mürşidden
Berehmen-hâne-i taklîdde zünnâra yer kalmaz
Nâbi

bend-i zencîr: Zencir bağı.
Bihamdillâh satl-ı dil-keşinden nem kalır hâli
O zülfün bend-i zencîrindeyim çeşmimde yaşım var
Nedîm

bend-i zindân: Zindana bağlı.
Zelîhâ-yı murâda vâsıl olmak haylî müşkildir
Azîzim, Yûsuf-âsâ bend-i zindân olduğun var mı
Fehîm (Hoca Süleyman ...)

bend-i zebân:Dili tutan, söyletmeyen.
Kılca gam bend-i zebân olduğu erbâb-ı dile
Fehmolunmaz mı fem-i hâmedeki mûlardan
Sâib (Mehmet Ali)

bend-i zülf: Saç bağı.
Gönül zevk-ı mahabbetle dolup kalmadı efkârım
Dolaşıp bend-i zülfe cânı kurbân eyledi gitti
Âdile Sultan

* heft-**bend**: Yedi bağ.
Âheng-i âh u nâleleri edelim bülend
Ashâb-ı derdi cûşa getirsin bu heft-bend-Bâki

* nizâm-**bend:** Nizam bağı.

nizâm-bend-i şühûd: Görülen nizama bağlı.
Nizâm-bend-i şühûd olalı bu bezm-i cihân
Ne rindler ne kadeh-keşler ettiler güzerân-Lâ

* kemer-**bend:** Kemer bağı.

kemer-bend-i tarîkat: Tarikatin kemer bağı.
Kemer-bend-i tarîkat olsa sâlik dest-i mürşidden
Berehmen-hâne-i taklîdte zünnâra yer kalmaz
Nâbi

* nazar-**bend**: Görüş bağlantısı.

Olur ka:sır verâ-yı perde-i sun'un şühûdundan
Nazar-bend olmayanlar âlemin bûd u nebûdundan
Nâbi

bende: (بنده) Far. Kul, köle. **c. bende-gân.**

Ben kimim bir fakîr bî-ser ü pâ
Kem-terîn bende vü kemîne gedâ-Fuzûlî

Dersin ki bu gün eylemesin yarın eder zevk
Çok mu iki gün bendelerin eylese işret
Bağdatlı Rûhî

Berg-i gül üzre kim ol zülf-i semen-sâ salınır
Bendine bende olup her dil-i şeydâ salınır-Zeynî

Yıllardır başımda bir deli rüzgârdır esen
İster çektir bendene âzâd eyle istersen-Şeref Yılmaz

bende-i âsî: Asi köle.

Kerem ü lûtfun ümîdinde kunûtum yoktur
Gerçi ben bende-i âsî değilim ehl-i kunût
Enderunlu Fâzıl

bende-i bâr-geh: Çadır, divan kölesi.

Hâdim-i halka-be-gûş dürrü sâdât-ı kirâm
Bende-i bâr-gehi cûdî hezârân çelebi
Nazîm (Yahyâ ...)

bende-i bî-imtinân: Çekinmeyen köle.

Gerekmez imtinân-ı halk ile şâh-ı cihân olmak
Bana bestir kapında bende-i bî-imtinân olmak
Cinânî

bende-i dîrîne: Eski köle.

Beni âzâde kılsa pîrlik aşk-ı cevânîden
Yine hakk-ı velâ bu bende-i dîrîneden çıkmaz-Belîğ

bende-i dîvân-ı mahabbet*:* Sevgi divanının kölesi.

Yâ Rab olayım bende-i dîvân-ı mahabbet
İrgür beni hum-hâneye hayrân-ı mahabbet
Âdile Sultan

bende-i efgende: Düşkün köle.

Her kim ki bu gam-hânede dil-şad olayım der
Bir serv-kaddin bende-i efgendesi olsun
Bağdatlı Rûhî

Bir serv-i kaddin bende-i efgendesi osun
Âlemde o kim gussadan âzâd olayım der
Bağdatlı Rûhî

bende-i fermân: Ferman dinleyen köle; emir kulu.

Ezelden şâh-ı ışkın bende-i fermânıyız cânâ
Mahabbet mülkünün sultân-ı âlî-şânıyız cânâ
Bâki

Mahabbet şâhının bir bende-i fermânıyız cânâ
Gedâ-yı kûy-ı aşkız âlemin sultânıyız cânâ
Selîmî (Yavuz Sultan Selim)

bende-i ferzâne-veş: Filozof gibi kul.

Ey kamer-ruh fil-mesel bir bende-i ferzâne-veş
Atı önünce piyâde sen şehin ben kul yeter-Zâtî

bende-i hakîr: Âciz kul.

Lîk bir bende-i hakîrim ben
Amelim ehl-i hayra hayr-ı duâ-Fuzûlî

bende-i halka-be-gûş: Kulağı küpeli köle, esir.

Yaratıp Hak bana bir râh-ber-ı âgâhı
Bende-i halka-be-gûş etti dil-i güm-râhı
Enderunlu Vâsıf

bende-i hâs: Has kul.

Erenler der-gehinde bir kalender bende-i hâs ol
Tıraş et çâr-darb ile gönülden fikr-i ağyârı-Hayrî

bende-i kem-ter: Aciz kul.

Arzeder hâk-sâr-ı bî-mikdâr
Bende-i kem-terîn Fuzûlî-i zâr-Fuzûlî

bende-i kerem-dîde: Cömertlik görmüş köle.

Ale'l-husûs ki bu bende-i kerem-dîden-
Bu çâkerin bu kemînen bu abdi zâr ü nizâr
Nedîm

bende-i makbûl: Makbul köle.

Ârifin gönlün Hudâ gam-gîn eder şâd eylemez
Bende-i makbûlünü Mevlâ'sı âzâr eylemez- Nev'î

bende-i makbûl-i şâh-ı nüktedân: İnce manalı sözden anlayan padişahın makbul kölesi.

Ser-fürû etdi Hayalî bana erbâb-ı kemâl
Bende-i makbûl-i şâh-ı nüktedânım sandılar
Hayalî Bey

bende-i mecbûr: Mecbur köle.

Hümâ dedikleri ümîd-i mürg-i dest-âvîz
Atâ dedikleri mânend-i bende-i mecbûr-Nâbi

bende-i medyûn: Borçlu kul.
Nâbiyâ olsak ne_ola vâreste-i kayd-ı hayât
Çünkü Vehhâb-ı kerîmin bende-i medyûnuyuz
Nâbi

bende-i muhlis: Katıksız, saf, gönülden köle.
Kimdürür dersen Necâtî dostum
Bende-i muhlis muhibb-i bî-riyâ- Necâtî Bey

bende-i mukbil: Kutlu köle.
Sen lebin depretmek ile cân fidâ eyler gönül
Cünbiş-i şehden murâdı bende-i mukbil kapar
Hamdullah Hamdi

bende-i nâ-çîz: Değersiz kul.
Bu dârâtı temâşâ kıldı çün kim bende-yi nâ-çîz
Celâlet pertevinden hîrelendi çeşm-i hayrânı
Nedîm

bende-i pîr-i aşk: Aşk pirinin kölesi.
Bende-i pîr-i aşk Esrâr-ı garîb-i bî-nevâ
Haşr-ı niyâza dek gider bu dil-i mübtelâyile
Esrar Dede

bende-i pîr-i harâbât: Meyhaneler pirinin kölesi.
Bende-i pîr-i harâbâtım ki yoktur sıkleti
Zâhid-i zerrâkın olsun ilmi de irfânı da
Şeyh Galip

bende-i Settâr: Settâr olan Allah'ın kölesi.
Ko benliği bende oluban bendi halâs et
Sayd eyleye bendesini ol bende-i Settâr
Ümmî Sinan

bende-i şöhret: Şöhret kulu.
Bende-i şöhret için yoktur halâs
*Olsa Mevlâ'dan meğer ihsân-ı hâs-*Nahîfî

bende-i tahsîl: Öğrenme kulu.
Biz kenz-i kanâatle fenâ mülküne şâhız
*Erbâb-ı gınâ bende-i tahsîl-i teemmül-*Cinânî

** **bende-gân:** 1. Bende'ler.,kullar, köleler. 2. Padişahın hizmetinde olanlar.
Bizzât terbiyetle yetiştirdi bende-gân
*Matlûbu üzre eyledi teşkîl hey'eti-*Ziya Paşa

* **bende-hâne**: Köle evi.
Gerçek mi bende-hânene geldiklerin aceb
Bana yalan gibi gelir ey yâr-ı gonca-leb
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

bender: (بندر) (Ar. ve Far.) Ticaret yeri, iskele, liman.
Geçmez bu bender içre metâ-ı hüner-veri
Lâyık budur ki beste tura bârımız bizim
Hâletî (Azmizâde...)

bender-i Bangale: Bangale limanı.
Hâl-i Hindûsu eder anda şirâ-yı cevher
Sâhil-i la'lile bak bender-i Bangale gibi
Keçecizade İzzet Molla (anda: orada.)

bender-i çeşme: Su kaynağının limanı.
Bender-i çeşme olur azîm reh-i kırtâstan
*Kârvân-ı nazm çıksa hıtta-i enfâstan-*Nâbi

bender-i insâf: İnsaf limanı.
Avniyâ çâr-sû-yı âlem-i imkân içre
Tâcir-i bender-i insâfa dükkân vermezler
Yenişehirli Avnî

* **bender-gâh, bender-geh**: İskele, liman.
Her metâın bir revâcı var bu bender-gâhda
Geh tahammül geh niyâz vü gâh istiğnâ yürür
Koca Râgıp Paşa

Ne ka:nûna ne cebr ü zora ne hünkâra tâbidir
Bu bender-gehte herkes dirhem ü dînâra tâbidir
Ziya Paşa

bender-gâh-ı fânî: Fâni ticarethane.
Ne kesb ettim hayâtımdan bu bender-gâh-ı fânîde
O da nisyâna merhûn, âh boş bir nâmdan başka
Muallim Nâci

bender-geh-i aktâr: Attar limanı.
Dilim bender-geh-i aktâr-ı minnet eylemiş gûyâ
Çeker iklîm-i gamdan kârbânlar kârbân üzre
Ziya Paşa

benefşe: (بنفشه) Far. Menekşe, güzel kokulu ve renkli çiçek.
Tut imdi sâgar-ı zerrîn kem olma nergisden
*Benefşe gibi gözetme gam-ı perîşânı-*Şeyhî

Sünbülle benefşeyi görür dûn
Ol kâkülü eyleyen temâşâ
Olsam da tahayyüliyle mecnûn
*Zencîr demem o zülfe hâşâ-*Muallim Nâci

* **benefşe-zâr**: Menekşe tarlası, menekşelik.
Devâtı gâliye-dân u buhûr olur kalemi
Benefşe-zâr behişte döner sevâd-ı rakam- Nef'î

beng: (بنلا) Far.1. Afyon gibi uyuşturucu ve keyif verici "*ban*" denilen kurutulmuş haşhaş. 2. Küçük çitlenbik. 3. Atlas üzerine işlenmiş sırmalı bir kumaş cinsi.
Yutar olduk gubâr-ı gamla bengi
Getir sâkî şarâb-ı lâle-rengi-Hayâlî Bey

Sana hâşâ benzetem afyûn u bengin neş'esin
Anların dahi husûsan keyfini kim bulmadım
Nef'î

Basra'da bir mürîd-i rûşen-dil
Benge olmuştu rûz u şeb mâil-Fuzûlî

* **bengî:** Beng, esrar tiryakisi, esrarkeş.
Bengî ketm eylemez esrârın
Şîre-keş tatlı sanır güftârın-Sünbulzade Vehbi

benî: (بنى) Ar. Oğullar, çocuklar.
Dahl eden de sözüme bârî bir üstâd olsa
Söyledikçe benî ma'kûlle kılsa ilzâm-Nef'î

İnsân ona dirler ki ede kalb-i rakîki
Âlâm-ı benî nev'i ile kesb-i melâl et-Ziya Paşa

Eyledi tab'-ı güher-perver Esad Paşa
Ben deryâ-yı hünerde benî lâl ü elken
Keçecizade İzzet Molla

* **benî -âdem**: İnsanoğulları.
Behîmiyyet çerâ-gâh-ı safâdır
Gam-ı âlem benî âdem içindir
Ârif Hikmet (Müfti)

benî-nev': İnsanoğulları.
İnsan ona derler ki ede kalb-i rakîki
Âlâm-ı benî nev'i ile kesb-i melâl et- Ziya Paşa

* **benî-Ya'kûb**: Yâkub'un oğullar.
Rindân-ı benî-Ya'kûb bir câm ile mest oldu
Peymâne-i râz oldu tîz yine dem-i Mûsâ
Esrar Dede

bennâ: (بنّاء) Ar. Yapı yapan, mimar, dülger.

bennâ-yı adem: Yokluk mimarı.
Öyle bîmâr-ı gamım, sahn-ı fenâda gûyâ
Yaptı enka:z-ı elemden beni bennâ-yı adem
Âkif Paşa

bennâ-yı kudret: Kudret mimarı.
Binâ-yı ışka tûfân-ı havâdis kâr-ger olmaz
Esâsın gûyiyâ bennâ-yı kudret kârgîr etti-Bâki

bennâ-yı sühan: Söz mimarı.
Hâne-i tab'-ı harâbî gibidir yaptığı beyt
Yıktı nazmı temelinden nice bennâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

bepgâ, bebega: (بپغا) Far. Dudu kuşu. Dilimize bozularak papağan şeklinde girmiştir. Arapça'da "**bebgâ**"dır. bk. bebgâ.
Bülbülleri tûtî-i sühan-sâz
Bepgâları söz ü sâza hem-râz-Şeyh Galip

bepgâ-yı sühan: Söz papağanı.
Tab'ı âyîne-i işrâk ola tâ kim andan
Mantuku't-Tayr okuya tûtî vü bepgâ-yı sühan
Sünbulzade Vehbi

ber: (بر) Far. Üst, üzre, gibi.

* **ber-âb:** Su üzeri.
Hulûs-ı âlemi nakş-ı ber-âbdır derler
Vefâ zemânede ayn-ı serâbdır derler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

* **ber-aks:** Aksine, tersine.
Şimdi ber-akstir ahvâl-i visâl ü hicrân
Vaslına mahrem idik hicrine bî-gâne idik-Nâbi

* **ber-âver:** Yemiş ağacı.
Rızâyî bî-emelsiz câm-ı lât ü nahl-i recâdan
Ber-âver ola mı hîç bîd ü câm-ı lâle leb-â-leb
Rızâyî

* **ber-bâd**: 1. Perişan, mahv olmuş. 2. Bozuk, bozulmuş, bitmiş. 3. Pis, kirli. "âbâd" ın zıddı.
Ber-bâd kıldı taht-ı Süleymân'ı rûzigâr
Sultân Selîm Han Skender serîri gör-Bâki

Eyledik bir hamlede ber-bâd milk-i düşmeni
Gerd-i rahşın gerçi kim sed etti râh-ı sarsarı-Nef'î

Bahtını ber-câ ederse câyını ber-bâd eder
Sana da olmaz hevâ-dâr ey Süleymân-ı rûzigâr
Nevres-i Kadîm

Zâhidin ber-bâd eder îmânını bir demde hep
El-hazer zülf-i seher-hîzi perîşân olmasın
Esrar Dede

* **ber-bâdî**: Berbatlık.
Hangi cürmüm buna cidden bâdî
Kime oldum sebeb-i ber-bâdî- Abdülhak Hâmit

* **ber-câ:** Yerinde, tam, doğru, münasip.
Bahtını ber-câ ederse câyını ber-bâd eder
Sana da olmaz hevâ-dâr ey Süleymân-ı rûzigâr
Nevres-i Kadîm

Hande-sâz olmadadır hâlime her dem a'dâ
Âh aceb n'olsa gerek bu sitem nâ-ber-câ
Enderunlu Vâsıf

nâ-**ber-câ**: Yerinde değil, münasebetsiz.

* **ber-cehennem:** Cehenneme.
Gûlânı ederdi hem dem-â-dem
Bir tîğ ile cân ber-cehennem-Şeyh Galip

* **ber-çîde:** Toplanmış, devşirilmiş.
Ferhâd ile Kays eyledi ber-çîde metâın
Ey dil ser-i bâzâr-ı melâmet sana kaldı-Nâbi

* **ber-dâr:** Asılmış.
Sözüme uymadın ey asılası dil dilerem
Ser-i zülfüne onun âhiri ber-dâr olasın-Melîhî

Çok *Hak dîni eylediler zulm ile ber-dâr*
Bâtıl söze âğâz edelim biz dahi nâ-çâr
Bağdatlı Rûhî

Hey ne âfet dil-rübâsın her kılında zülfünün
Yoluna cânlar verir bin bin gönül ber-dâr imiş
Figânî

E*ttiler İbrân'ı ber-dâr ol zemân*
İbret aldı onu görüp ins ü cânn-Türk Firdevsîsi

ber-dâr-ı aşk: Aşk yüzünden asılmış.
Ol cemâle şöyle kıldı âşık u şeydâ beni
Eyleyiser âkıbet Mansûr-veş ber-dâr-ı aşk
Murâdî (Sultan III. Murat)

* **ber-devâm**: Devam üzre
Bu kim bilir ne kadar böyle ber-devâm olacak
Uyûn-ı şefkatine uykular harâm olacak
Tevfik Fikret

* **ber-dûş:** Omuzda, omuz üzerinde.
Sanırım bir şehîd-i dem-hurûşândır kefen-ber-dûş
Cenap Şahabeddin

Yârin güzer-gehidir uşşâka cây-ı râhat
Rindân-hâne-i ber-dûş dâr u diyârı neyler- Nâbi

Hâne-ber-dûş sîne çâk benim
İnzivâ-hâh-ı zîr-i hâk benim-Muallim Nâci

* **ber-endâz:** Yukarı kaldıran.
Olunca perde-ber-endâz nazara çeşm-i şühûd
Göründü âyîne-i dilde çehre-i maksûd-Sâmî

* **ber-güzîde:** Seçme, seçilmiş, şey, müntehap.
Hakka ki Nahîfî-i hüner-kâr
Yazdı nice ber-güzîde âsâr-Ziya Paşa

* **ber-hayât:** Hayat üzre, diri, sağ.
Kimse bilmez kadrini oldukça ârif ber-hayât
Bir güherdir ma'rifet, fikdân ile kıymetlenir
Namık Kemal

* **ber-hâk**: Toprak üzere.
Salarlar onu dâmen gibi ber-hâk
Giribânın ederler gül gibi çâk-İbn-i Kemal

* **ber-hâne:** Eski veya harap bulunan ev.
İhtiyârımla değildir bu dilin şerh ettiği
Nutk-ı Rahmân'dır cesed ona bugün ber-hânedir
Ümmî Sinan

* **ber-hurdâr:** Mesut olan, mutlu olan.
Edip vücûdunu bâğ-ı cihânda ber-hurdâr
Devâm-ı devletini eylesin ziyâde Hudâ
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

* **ber-kaide**: Kaide üzre.
Ber-kaide iş eyleyelim vakt-i safâdır
Ka:nûna hemen uyduralım nağme-i nâyi-Rızâyî

Sana ber-kaide ağyâre aksiyle bakardım ben
Elimde hâme-i mu'ciz-nümâ bir dûrbîn olsa-Nâbi

* **ber-karâr**: Karar üzre.
Şikest olsa sürâhi câm-ı meclis ber-karâr olmaz
Meseldir sâkiyâ baş gitse ayak pâyidâr olmaz
Hilâlî

Gazze olma hüsnüne ki hûbluğun
Çün zemâne kalmayısar ber-karâr
Türk Firdevsîsi (gazze ol-: Gururlanma, kibirlenme.)

* **ber-mezîd**: Çoğalsın, artsın.
Geldi Hayâlî kapına arz-ı niyâz eder
Devlet ziyâde pâdişehim ömr ber-mezîd
Hayalî Bey

* **ber-minvâl:** Şekildeki gibi.

ber-minvâl-i âtî: Aşağıda olduğu gibi.

Der-akab serdâr-ı Osman-iktidâr
Verdi ber-minvâl-i âtî bir karâr-Muallim Naci

* **ber-murâd**: Arzusu üzre, istediği gibi, dileğine erdiği gibi.

Yıkanlar hâtır-ı mahzûnumu âlemde şâd olsun
Benümçün nâ-murâd olsun diyenler ber-murâd olsun
Ulvî (Bursalı Hüseyin ...)

Ber-murâd olmayıcak ben yere geçsin âlem
Necm ü mihr ü mehi olsun eser-pâ-yı adem
Âkif Paşa (olmayıcak: olmayınca.)

* **ber-mu'tâd**: 1. Alışıldığı, âdet olduğu, her zaman olduğu gibi. 2. Pis, fena, kirli.

"Şiir değil!" diye bühtân ederdi ber-mu'tâd
Hayâl ü hiss ile mâli güzîde bir gazele.
Tevfik Fikret

Başı boş kaldı mı, zîrâ şaşırıp ber-mu'tâd
Bulamaz kendiliğinden yolu aslâ efrâd
Mehmet Âkif

* **ber-rîhte:** Üzerine dökülmüş.

Tîğını ber-rîhte kılma üstühân-ı halk ile
Ol senin şâyed diraht-ı ömrüne nisâr ola-Behiştî

* **ber-siyâk:** Sözün gelişi üzre.

Sohbet-i cem'iyyet-i ahbâb kalmaz ber-siyâk
Söylenir çün kim mesel „ fi külli cem'in iftirâk"
Süleyman Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **ber-şûre:** Çorak.

Bir leb-i çeşme-i Hızır'ım velî huşk-ı lebim
Bîh-i ber-şûre zemîn bir de meğer rîşe-i mâ'-Tarzî

* **ber-taraf**: 1. Ne ise ne, lâzım değil. 2. Bir tarafa atıldığı gibi.

Tek olmasın kavâid-i ihlâs ber-taraf
Mâni' değil merâsime dâir-i kusûrumuz-Nâbi

Bezm-i nûş-â-nûşda gam ber-taraf mey ber-taraf
Sâkiyâ gam kanda âlem ber-taraf mey ber-taraf
Lâ (kanda: nerede)

* **ber-ter**: Daha yüksek; değerli, kıymetli.

Kadr-i zâtın çarhtan ber-ter der isem vechi var
Müttefiktir bunda cümle râz-dâr-ı rûzigâr
Âkif Paşa

ber-ter-i akl u vehm ü idrâk: Akıl, vehim ve idrakte en değerli.

Ey ber-ter-i akl u vehm ü idrâk
Ma'rûf hitâb-ı "mâ-arak-nâke"-Ziya Paşa

ber-terîn-i rüteb: Rütbelerin en yükseği.

Sensin ey zât-ı muhterem rehber
İlm ü irfânsa ber-terîn-i rüteb- İsmail Safa

* **ber-vech:** Olduğu gibi, olarak.

ber-vech-i iştirâk: Ortaklıkla.

Kim rûz u şeb o sofra-i âlem-şümûlden
Her nefis rızkın almada ber-vech-i iştirâk
Ziya Paşa

ber-vech-i tahkîk: İncelenerek.

Ammâ ki eger ber-vech-i tahkîk
Seng ü güheri olunsa tefrîk-Ziya Paşa

ber-vech-i yesîr: Kolaylıkla, kolaylık üzre.

Yürü bu feyz-i adâlet ile al dünyâyı
Dest-i teshîr kadar zoruna ber-vech-i yesîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **ber-vefk:** Uygun bir şekilde.

ber-vefk-i hevâ vü heves: Hevâ ve hevesine uygun.

Tahkîk-i safâ gerçi budur lîk bu tahkîk
Ber-vefk-i hevâ vü heves nev-hevesândır-Nef'î

ber-vefk-i merâm: Meramına, isteğine uygun.

Olalı dehr ne mesmû' vü ne manzûr oldu
Cilve-i şâhid-kâm olduğu ber-vefk-i merâm-Nâbi

ber-vefk-i murâd: İsteğine uygun.

Rûzgârı oldu müsâid yine ber-vefk-i murâd
Cevr ü âzârı edinmişken ehemm-i eşgâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

ber: (بر) Far. 1. Meyve, yemiş, semere. 2. Sine, göğüs. 3. Farsça "ez" edatıyla, göğüs anlamına gelen "ber" birleştirilerek "**ez-ber**" akılda tutmak anlamında kullanılır.

Feryâd ki ber vermedi bî-dâddan özge
Göz yaşı ile beslediğim tâze nihâlim-Fuzûlî

Hâsıl olmaz berg ü bârı ârzû ehl-i dile
Gül-bün-ı bâğ-ı İrem'den nahl-i Tûbâ'dan bile
Cevrî (İbrahim Çelebi)

* **ber-batt**: (Ar. Far.) 1. Kaz göğüslü (Göğsü kazın beyaz tüyleri kadar beyaz olan sevgili.). 2. Lûvuta, lâguta veya kopuz denilen bir saz..
Çeng-zen bezminde Zühre ûdla ber-batt helâl
Rü'yetinde mâh-ı devvâr aldı behre rûz u şeb
Türk Firdevsîsi

ber-bat-ı çengî: Çengi sazı.
Çaldım taşa ben şîşe-i nâmûs ile nengi
Mutrib kerem et sen dahı çal ber-bat-ı çengi-Sâmi

* **ber-endâz**: Yukarı kaldırıp atan, üste fırlatıcı.

müşkil-ber-endâz: Zorluğu yenen.
Olunca perde ber-endâz-ı nazara çeşm-i şühûd
Göründü âyîne-i dilde çehre-i maksûd
Sâmî (Arpaemînizâde Vak'anüvis Mustafa-Bey)

* semen-**ber**: Ak göğüslü.
Envâr içinde âlem, eşvâk içinde her yer
Fasl-ı bahârdır bu, ey dil-ber-i semen-ber
Recâizâde Ekrem

* sîm-**ber**, sîmîn-**ber**: Gümüş göğüslü.
Sîm-âb-ı sirişk etti beni garka Fuzûlî
Tâ devr cüdâ kıldı büt-i sîm-berimden-Fuzûlî

–ber: (بر) Far. "Alan, götüren." anlamlarında birleşik kelimeler yapar. **c. –berân.**

* dil-**ber**: Gönül götürücü, gönül alan. **c. dil-berân.**
Rişte-i mûy-ı dil-bere dolaşan
Beste-i bend-i zülf ü kâkül olur-Bâki

** dil-**berân**: Dilberler.
Âşıkın gönlü safâsıdır cefâ-yı dil-berân
Aşk derdi var-iken zevk-ı cihânı neylerim
Âdile Sultan

* nâme-**ber**: Mektup getiren.
Ederdim gehî âhımı nâme-ber
O da bî-mecâl oldu benden beter
Keçecizade İzzet Molla

* peyâm-**ber**: Haber getiren.
Bû Hanîfe şehrin ihmâlinle vîrân ettiler
Sende eyâ gayret-i dîn ü peyam-ber yok mudur
Sultan Murat

berâat, berâet: (براعت) Ar. Meziyet, fazilet, ve güzel vasıflar bakımından benzerine üstün olmak.

berâat-i istihlâl: ed. Bir eserin başında içindekiler hakkında bilgi veren güzel sözler söyleme.
Yâhûd o nâzenîn-i zemândır ki gösterir
Her hatvesinde nice delâl-i berâati-Âkif Paşa

berâber: (برابر) Far. (>ber-â-ber) 1.Birlikte, bir arada. 2. Eşit, müsavi, farksız, iki şey bir oluş.
Subh u şâm ol kıble-i ebrû berâberdir bana
Ey Fuzûlî Tanrı gözden saklasın ikbâlimi-Fuzûlî

Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şi'rin
Ola mı her girye-i huşke berâber sünbül-Bâki

Bin bir sene geçsin, Atatürk'ün sesi ölmez
Yıllarla berâber yürüyen gölgesi ölmez
Midhat Cemal Kuntay

Gönüllerle berâber gönlümüz şâd u mükedderdir
Dil-i tevhîdimizde münferid hazz u azâb olmaz
Abdullah Cevdet

berâet: (برائت) Ar. Temizlik, arılık.
O nâsiyen ki pürüz bilmeyen bir âyîne
Berâetiyle, bütün kavminin berâetine
Mehmet Âkif

berât: (برات) Ar. Devlet tarafından nişan, rütbe verildiğinde yazılıp verilen resmî kâğıt, fermannâme. c. **berevât.**
İşte köhne berevât, işte ferâmîn-i kadîm
Hakk-ı insâfila tatbîk olunursa da'vâ-Nâbi

*leyletü'l-***berât**, *leyle-i* **berât**: Şaban ayının on beşinci gecesi.
Benim ol Hüsrev ü sâhib-kırân-ı mülk-endîşe
Ki münşî-i kadr yazmış berâtımda bu menşûrı
Nef'î

Çekti müsvedde-i tahvîl-i berât ademe
Hatt-ı butlân kalem-i sun' Hudâ-yı biçûn-Münîf

Kim benzer ona kim tuta Kadr ü Berât'da
Sahn-ı harîm-i Kâ'be yüzin ser-be-ser çerağ
Nizâmî

berât-ı hümâyûn-ı hüsn: Güzelliğin şahâne fermanı.
Hakka bu kim berât-ı hümâyûn-ı hüsnüne
Ebrû-yı dil-firîbi ne garrâ nişân çeker-Bâki

berât-ı kudret: Güç fermanı.
Sevâd-ı kevn sütûr-ı berât-ı kudrettir
Sipihr beyzâ-yı tuğrâ-yı âferînîştir-Nâbi

berât-ı müsellem: Bütün tekliflerden arınarak verilen ferman veya berat.
Erişti âleme ya müjde-i hayât-ı ebed
Ya oldu dehre berât-ı müsellemi teslîm-Nef'î

berât-ı şâir: Şairin nişanı.
Hüsrev-i dîvân-ı nazmım kim berât-ı şâiri
Nakş-ı elka:bımla zîb ü zebûr unvân bulur-Nef'î

berât-ı vasl: Kavuşma nişanı.
Bilmem berât-ı vaslı kime hükm eder kazâ
Bu mansıbın mülâzımı çok infisâli yok-Nâbi

** **berevât**: Nişanlar.
İşte köhne berevât, işte ferâmîn-i kadîm
Hakk-ı insâfila tatbîk olunursa da'vâ-Nâbi

berâverde: (براورده) Far. 1. Yukarı kaldırılmış ve yükseğe götürülmüş şey. 2. İltimas, himâye ile ileri çekilmiş kimse. 3. Birbirinden farklı, ayrılmış, seçilmiş nesne. 4. Bina, hisar, kale.
Ademden etti beni kudreti berâverde
Gıdâmı eyledi âmâde rahm-ı mâderde-Nâbi

Ne mümkün rûy-ı hûbân şimdi olmak hatt-berâverde
Cihân yek kayz u yek hâsiyyet firdevs-i a'lâdır
Seyrî

berây: (برای) Far. "için, maksadıyla" anlamında kullanılan edat.

berây-ı gayret-i Hak: Hakk'ın gayreti için
Zebûn bulup bizi pâ-mâl-i cevr edenlerden
Berây-ı gayret-i Hak intika:m alan bulunur-Nâbi

berây-ı hâtır: Hatır için.
Bir gazel söylesen olmaz mı berây-ı hâtır
Ne kadar sıklet ise nazm-ı mukaffâ-yı adem
Âkif Paşa

berây-ı kâr: Kâr, kazanç için.
Berây-ı kârdır da'vâ-yı ihlâs ettiği halkın
Dürûğ-ı maslahat-âmîzdir şimdi sadâkatler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

berây-ı nusret-i İslâmiyân: Müslümanlara yardım için.
Geldi ol dem kim berây-ı nusret-i İslâmiyân
Fevc-i ervâh-ı mücerredle doldu rûy-ı zemîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

berây-ı tahdîs: Şükür için.
Yaraşır eyler isem ben de berây-ı tahdîs
Vasf-ı mâhiyyet tab'ımda biraz bast-ı maka:l
Üsküdarlı Hakkı Bey

berâyâ: (برایا) bk. beriyye.

ber-bâd: (برباد) bk. ber-.

ber-batt: (بربطّ) bk. ber-.

berber: (بربر) Far. 1. Saç ve sakala ait temizlik, kesme ve güzelleştirmeyi yapan kimse. 2. Kuzey Afrika'da bulunan bir kavim adı.
Bir giren bir dahi çıkmaz idi dükkânından
Dest-i berberdeki mıkrâs demeseydi: çık çık!-Nâbi
Eğerçi aybdır teslîm-i dest-i diğere rîşin
Bu ma'nâ nâ-müsellemdir velî berber husûsunda
Nâbi
Bakma tel kırmasına mîr-i hat-âver Simon'un
Nâ-tirâşîde olur çâre ne berber dediğin
Muallim Naci

Berberistân: (بربریّه، بربری) Mısır'dan öte olan kuzey Afrika ülkesi.
Tıraş etti ser-i a'dâyı bir tîğ-i bürrânı
Atan fethetti gürz ile bilâd-ı Berberistân'ı-Bâki

ber-câ: (برجا) bk. ber-.

ber-ceste: (برجسته) Far. 1.Nazik, ziba, müstesna, yakışıklı. 2. Sağlam. 3. Seçme. 4. ed. Sıçramak, fırlamak anlamından, zahmetsizce akla gelen ve güzel anlam taşıyan mısra.
Su gibi bir mısrâ'-ı ber-ceste aktı hâmeden
Yaptı bu nev-çeşme-i pâkizeyi Mahmûd Han
Âkif Paşa
Vasf-ı hatında mısrâ'-ı ber-ceste söylemek
Hârût-ı kilke âyet-i sihr ü beyân mıdır
Esrar Dede
Eğer maksûd eserse mısrâ'-ı ber-ceste kâfidir
Aceb hayretteyim ben sedd-i İskender husûsunda
Koca Râgıp Paşa

Bercîs, Bircis: (برجيس) Ar. 1. Müşteri denilen yıldız. 2. Sütü çok olan deve.
Oldukta şeşüm-i sipihre vâsıl
Bercîs'e saâdet oldu hâsıl-Bâki

Tîrin zebân-şinâsı mahdûmu üstâdı
Bircis'in akl u fikri hem-râz ü müsteşârı-Nedîm

Ta ki bu levha-i pîrûzede kilk-i Bercîs
Ede her rengte tecdîd mezâmîn-i kühen
Keçecizade İzzet Molla
Feleğe bâis-i rif'attir ederse Bercîş
Eser-i kilkimi ârâyiş-i tâk-ı keyvân-Şinasi

Bercîs-i kavs: Kavis şeklindeki Bercîs.
Bercîs-i kavs elinde kalem tîr ile şihâb
Mirrîh çengi bigi tutar cünneye hadeng-Şeyhî
berçîde: (برچيده) Far. Toplanmış, devşirilmiş.
Der-kemîndir sipeh-i hat sakın ey zülf-i siyâh
Reh-zeni hâr olanın dâmeni berçîde gerek-Nedîm
berd: (برد) Ar. Soğuk.
Leşker-i verdi çü cem' eyledi bu sûret ile
Asker-i berdi helâk eyledi yek-ser nergis-Nizâmî

Çekip sûz-ı firkatle bir âh-ı serd
Aceb imtizâc eyledi harr ü berd
Keçecizade İzzet Molla

berd-i acûz: Kocakarı soğuğu.
Ki zarûretle çekip derd-i acûz
Ol efsürde dil berd-i acûz-Sünbulzade Vehbi

berd-i hasret: Hasret soğuğu.
Geh sûzişimden âteş içinde kalır tenim
Bâzen tiril tiril üşütür berd-i hasretim-Ziya Paşa

berdü'l-acûz, berd-i acûz: Kocakarı soğuğu. Rûmî Şubat ayının yirmi altısından Mart ayının dördüncü gününe kadar devam eden soğuk günler. Yâni miladi takvimdeki 10 Mart'tan 16 Mart'a kadar devam eden soğuk.
Fusûle etse taalluk nesîm-i ma'deleti
Eder musâlaha berdü'l-acûz ile bâhûr-Nâbi

Ki zarûretle çekip derd-i acûz
Ol efsürde dil berd-i acûz-Sünbulzade Vehbi

* **bârid**: Soğuk. **c. bevârid.**
Düşnâm-ı yârdan dil şöyle safâ alır kim
Pür-teşne buldu gûyâ bir kâse mâ'-i bârid-Behiştî

Evrâk düşüp yerlere kalmış yine uryân
Eşcârda manzûrum olan manzara bârid
İsmail Safâ
Yine dargın edecek hâlini gûyâ ızmâr
Savt-ı bâridle temâdî ediyor sohbet-i yâr
Kemalzade Ekrem Bey
berdâşte: (برداشته) Far. 1.Çıkarılmış, ref' olunmuş, yükseğe kaldırılmış. 2. Giderilmiş, def' ü izâle kılınmış.
Oldu berdâşte heylûlet-i deycûr-ı amâ
Sâha-i pehn-bürûz oldu zevâyâ-yı kümûn- Münîf
berde: (برده) Far. Esir, köle, tutsak.
Ten-i hâkîde kalb-i feyz-cû pejmürde olmuştur
O bir mâhî-i kudsîdir ki berde mürde olmuştur
Esrar Dede
bere: (بره) Far. 1. Kuzu. Ar. Hamel burcu. 2. Burc

bere-i dü-mâderî: Farsça'da iki koyunun sütüyle beslenen kuzuya denir. Buradan da kinaye olarak bir eli yağda bir el balda yaşayan kimse için kullanılmış.

burc-ı bere, **bere-i felek:**

bere-i felek: Güneş'in 21 Mart'ta girdiği on iki burçtan biri. Hamel burcu.
Ger olsa münteşir fermân-ı adli kûh u sahrâya
Uyur âhû bere zânû-yı şîr-i jiyân üzre-Nef'î

Ahd-i adlinde onun hancer-i bürrân görünür
Çeşm-i şîrinde âhû berenin müşgânı-Nedîm

Olsa ger ma'deleti takviye-bahş acze
Bere âhûya gezend erdiremez savlet-i şîr
Üsküdarlı Hakkı Bey
berehmen, berhemen: (برهمن برهمن،)Far. Putperestlerin ruhani memurları, mecusî papazı. *berheme ve berehmend* şekilleri de kullanılır.
Deyr-i aşkın o berhemenleriyiz kim el-hakk
Bâng-ı yâ Rab ile nâkûsunu gûyâ ederiz
Manastırlı Fâik

İçse bir cür'asını berehmen-i sad-sâle
Bir olur seng-i mezâr ile yanında esnâm-Nef'î

* **berehmen-hâne**: Mecûsi tapınağı.

berehmen-hâne-i taklîd: Taklit edilen mecusi tapınağı.

Kemer-bend-i tarîkat olsa sâlik dest-i mürşidden
Berehmen-hâne-i taklîdde zünnâra yer kalmaz
Nâbi

bereket: (برکت) Ar. 1. Bir şeyin çoğalması, artışı, ziyade oluşu, bolluk. 2. mec. Hayır, saadet. c. **berekât.**

Bereket sûret-i lafzında bile zâhirdir
Lâ-yı bî-ma'nîye nisbetle cevâb-ı neamın-Nâbi

Emrî vech üzere yer eyler gece gündüz hareket
Değişir tâzelenir mevsim-i feyz ü bereket-Şinâsî

Bizim ev mahkeme ; hâkim bereket versin, acar
Geceden hükmü verir, gündüzün icrâya koşar
Mehmet Âkif

** **berekât:** Bereketler.

Bir bârikadır ömr-i beşer hîn-i güzerde
Yek-dâne-i rahmetten ibâret berekâtı
Abdülhak Hâmit

Bî-nemâz olmak ile kaldırdı
Bu kazadan berekâtı o bahîl-Sürûrî

berf: (برف) Far. Kar.

Döşendi berf ser-â-pâ sahn-ı sahrâya
Ağardı rûy-ı zemîn sanki tahte-i remmâl-Bâki

Deycûr ile berf edince ülfet
Bir ka:lıba girdi nûr u zulmet-Şeyh Galip

Berf sanman görünen halka sovuk yüz gösterir
İşbu çarh-ı pîre-zen saçı ağarmış karıdır-Enverî

Âftâb-ı mey edince maşrık-ı humdan zuhûr
Akl-ı bâ-temkîn olur şîr-i vaka:r-efzâ-yı berf
Benlekçi İzzet Bey

berf-i fenâ: 1. Yok olma karı. *2.* mec. Ak saçlar.

Serde mû ağardı serd oldu hevâ şimden girü
Düştü sînem deştine berf-i fenâ şimden girü
Behiştî

berf-i sefîd: Beyaz kar.

Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefîdi
Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi
Cenap Şahabeddin

berf-i şeyb: Saç sakalın ağarması.

Sûz-ı ışka mâ'iliz ehl-i şebâbız vâizâ
Berf-i şeyb anma bize kim meclisi serd eyledin
Behiştî

* **berf-âlûd**: Kara batmış, kar içinde.

Önümde bir mütebâid semâ-yı berf-âlûd
Tevfik Fikret

* **berfîn**: Kardan, kara mensup.

Şîr-i felek oldu şîr-i berfîn
Dendânı yerinde idi Pervîn-Şeyh Galip.

* **berf-nâk**: Kış, karlı olan yer.

Kat' eyledi dest-i berf-nâki
Gördü o musîbet-i helâki-Şeyh Galip

* **berf-pâre**: Kar parçası.

Şu berf-pâreler ki doğrusu üşütmüyor beni
Tevfik Fikret

* **berf-rîz**: Kar saçan, kar dağıtan.

Berf-rîz olsa elem dehre yine gül-şen biziz
Hâr-ı gamdan hâliyâ âsûde-pîrâmen biziz
Esrar Dede

berg: (برگ) Far. Yaprak.

Diraht-ı ye'sten izhâr-ı berg ü bâr-ı ümîd
Tasarrufât-ı İlâhiyye'den baîd midir-Nâbi

Benim ol bî-nevâ kim berg ü bâr-ı bahtım âteştir
Yanar hırmen-gehimde şu'le-i âfet-resân ağlar
Esrar Dede

Bûs-ı la'l ü hat-ı ser-sebzini dilden sorman
Kaht-ı Yûsuf'da olan berg ü nevâyı ne bilir
Rızâyî

berg-i bahâr: Bahar yaprağı.

Nesim ateş çıkardı gonce-i çeşm-i ümîdimden
Bıraktı gül-şen-i âmâlime berg-i bahâr
Şeyh Galip

berg-i bîd: Söğüt yaprağı.

Su ârızında hat göricek düştü hançere
Etti kıyâs onu gören aks-i berg-i bîd-Hayâlî Bey

berg-i çınâr: Çınar yaprağı.
Onun berg-i çınârı zîr-dest etti Sitanbul'u
Kimesne demesin dünyâda kim el üzre el olmaz
Bahtî (Sultan I. Ahmet)

berg-i diraht: Ağaç yaprağı.
Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düştü çemende berg-i diraht i'tibârdan-Bâki

berg-i dırahtân-ı sebz: Yeşil ağaçların yaprağı.
İbret gözüyle berg-i dırahtân-ı sebze bak
Hûş-yâr olana her varakı bir cerîdedir-Bâki

berg-i ezhâr: Çiçeklerin yaprağı.
Berg-i ezhârı hevâ şöyle çıkardı feleğe
Pür kevâkib görünür günbed-i çerh-i devvâr-Bâki

berg-i gûş-ı gül-i firdevs: Cennet gülünün kulak yaprağı.
Bülbül-i nâdire-gûyum nagamât-ı sühanım
Berg-i gûş-ı gül-i firdevse olur cevher-i tal'
Kâzım Paşa

berg-i gül: Gül yaprağı.
Berg-i gül üzre kim ol zülf-i semen-sâ salınır
Bendine bende olup her dil-i şeydâ salınır-Zeynî

Ne berg-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım
Ne goncedir o dehen koklasam şerâb kokar-Nedîm

berg-i gül-i ra'nâ: Güzel gülün yaprağı.
Sâî-i bâd-ı sabâ gonca-i cerâbını açıp
Bülbüle nâme-i berg-i gül-i ra'na gösterir-Rızâyî

berg-i hakîr-i firsâd: Aciz karadut yaprağı.
Ey eden câme-i atlasla tefâhür gözün aç
Sana atlas görünür berg-i hakîr-i firsâd-Nâbi

berg-i hâtır: Gönül yaprağı.
İntizârım sanadır subha dek ey mihr-i münîr
Berg-i hâtırda olan şeb-nem-i ümmîd gibi-Nâilî

berg-i hazân: Hazan yaprağı.
An ol günü ki âhir olup nev-bahâr-ı ömr
Berg-i hazâna dönse gerek rûy-ı lâle-renk-Bâki

berg-i hazân-veş: Hazan yaprağı gibi.
Figân etsem ne_ola berg-i hazân-veş rûzgârımdan
Ayırdı ben nizârı bir nihâl-i gül-izârumdan
Rızâyî

berg-i heves: Heves yaprağı.
Tâat-i kevneyn istiğnân ile bâd-ı hevâ
Cennet-i Firdevs dîdârın ile berg-i heves-Şeyhî

berg-i kâh: Saman çöpü yaprağı.
Ko Necâtî kapına sürsün yüzün men' etme kim
Muhkem olmaz kangı dîvârın ki berg-i kâhı yok
Necâtî Bey

berg-i lâle: Lâle yaprağı.
Yelde berg-i lâle teg temkîn-i dâniş bî-sebât
Suda aks-i serv teg te'sîr-i devlet vâj-gûn-Fuzûlî

berg-i nâ-çîz: Değersiz yaprak.
Değse ger dâmen-i temkînine berg-i nâ-çîz
Tünd-bâd-ı haşr-engîze olur sedd-i sedîd
Yenişehirli Avni

berg-i nâzik-i gül: Gülün nazik yaprağı.
Demdir ki berg-i nâzük-i gül i'tizâr ede
Yeksâle hecr ü renciş âzâr-ı hârdan-Rızâyî

berg-i nesrîn: Yaban gülü yaprağı.
Bâzû-yı latîf-i şâh-ı sîmîn
Gûyâ ki hamîri berg-i nesrîn-Şeyh Galip

berg-i reyhân: Reyhan yaprağı.
Berg-i reyhândır saçın gelmiş gül-i ter üstüne
Mâh-ı tâbândır yüzün çıkmış sanevber üstüne
Nizâmî

berg-i sebz: Yeşil yaprak.
Zîb-i destâr kabûl et lütf edip reddeyleme
Eyledim der-gâhına bu berg-i sebzi ber-güzâr
Nazîm (Yahyâ...)

Geldikçe berg-i sebz ile toğruluban şehâ
Bu tekyegâh-ı âlemde dervîş-vâr serv-Hayalî Bey

berg-i sebz-veş: Yeşillik yaprağı.
Mâ-beyn-i gülde rüste olan berg-i sebz-veş
Sen şâh-ı hüsn ben gâşiye-dârın senin-Nâbi

berg-i sefer: Sefer (yaprağı) azığı.
Düşmez sana kim şeb-nem bâlâ-rev-i mihr oldu
Ey gonca senin gûyâ berg-i seferin yok mu
Şeyh Galip

berg-i semen: Yasemin yaprağı.
Seyret beyâz feste o zülf-i muanberi
Şeb-bûyu gör ki berg-i semenden kabâsı var-Nedîm

berg-i sûsen: Susam yaprağı.
Reşk-i dendânın ile hancere düştü jâle
Berg-i sûsende gören etti sanır onu karâr-Bâki

berg-i şâh-sâr*:* Koruluğun yaprağı.
Cândır sücûd eder sana her nahl-i hande-per
Eldir duâ eder sana her berg-i şâh-sâr
Kemalzade Ekrem Bey

berg-i Tûbî: Tûbâ ağacının yaprağı.
Bunda Tûbâ'dan kalır mı bîd-i müşg-i ser-nigûn
Yâ gubâr-ı berg-i Tûbî anda müşg-âsâ mıdır-Nef'î

berg-i tût: Dut yaprağı.
Zehî sâni' ki eyler berg-i tût u kirm-i bed-bûdan
Libâs-ı iftihâr şehriyârâna atlas u dîbâ-Nâbi

berg-i verd: Gül yaprağı.
Sabâyı sît-i ruhsârınla kim âlem-neverd ettin
Hazân-veş bülbülân-ı aşkı hasm-ı berg-i verd ettin
Nâbi

berg-i zebân: Lisan yaprağı.
Her şükûfe-dehen ü berg-i zebândır gûyâ
Zikr eder Hâlık'ını hâl diliyle eşcâr-Hayâlî Bey

berg-i zer-i bâğ: Bağın sarı yaprağı.
Berg-i zer-i bâğ üzre döküp cür'a-i câmı
Gül mevsimi hükmün verelim fasl-ı hazâna
Şeyhülislâm Yahyâ

* **berg-hûr**: Yaprak yiyen.
Her kim ki_ola berg-hûr-i şâh-sâr-ı aşk
Ebrîşimi figâna gelir târ-ı çenk olur-Nâbi

berg ü bâr: Yaprak ve meyve, mec. mal mülk.
Sahn-ı çemende durma salınsın sabâyile
Âzâdedir nihâl bu gün berg ü bârdan-Bâki

Zahm-ı firâkını çekerek berg ü bârının
Olmuştu çâk çâk dırahtın bedenleri-Nâbi

Berg ü bârından biz el çekdik bu fânî gül-şenin
Meyve-i maksûd ister olsun ister olmasın
Fasîh (Ahmet ... Dede)

berg ü ber: Yaprak, yemiş; azık, yiyecek.
Zemherîr öyle berg ü ber vermiş
Kış gününde kemâle erdirmiş-Abdülhak Hâmit

berg ü nevâ: Geçinecek şey.
Tehî destân künc-i gurbetiz berg ü nevâmız yok
Nevâl-i vasıldan gayri nevâle iştihâmız yok-Nâbi

berg ü sâz: Gerekli şeyler.
Simât-ı haşmetinde âsmân meşgûl-i hurd ü mürd
Erem gül-şen-serây-i devletinde düzd-i berg ü sâz
Nedîm

bergeşte: (برگشته) Far. Tersine dönmüş, ters olmuş.
Gel doğrulalım mey-gedeye rağmına onun
Kim bâr-ı riyâdan kadd-i bergeştesi hamdır
Bağdatlı Rûhî

Nedîmâ lutf-ı yârî-i musavverle olur bir gün
Büt-i âmâle bir bergeşte müjgân baht-ı vârûnun
Nedîm

Hulyâ-yı ka:metin bergeşte etti her birin
Bâğ-ı fikrimde nihâl arzular var idi
Keçecizade İzzet Molla

* **bergeşte-hâl:** Perişan hâlli.
Âlim-i bergeşte-hâle şeş-der-i ikbâlde
Baht-ı zâr-ı hîle-bâzı bir düşeş göstermesin-Şehrî

bergüstvân: (برگستوان) Far. Hayvana, ata mahsus bir çeşit zırhlı örtüdür ki vaktiyle cenge çıkılacağı zaman kullanılırmış. Türkçe'de *çukal, kesme ve yancuk* olarak geçer. Çuval da buradan bozmadır.
Vâdî-i medhinde cevelân ettiği_için yaraşır
Atlas-ı çarh olsa rahş-ı tab'ıma bergüstvân-Nef'î

Kesse çarh-ı atlas bin mislini hayyât-ı sun'
Eşheb-i iclâline çıkmazdı bir bergüstvân
Kâzım Paşa

ber-güzâr: (برگذار) Far. Bir adamın sevdiği bir zata "beni hatırından çıkarma" diye verdiği hediye.
Bûy-ı aşk-ı sâfımı duysun meşâmm-ı iffetin
Kokla ey gül-bün! Menekşem yâdigâr olsun sana
Eyleme pâ-mâl-i nahvet sevdiğim! Tak göğsüne
Aşkımın timsâli farz et ber-güzâr olsun sana
Tâhirü'l-Mevlevî

Zîb-i destâr kabûl et lûtf edip reddeyleme
Eyledim der-gâhına bu berg-i sebzi ber-güzâr
Nazîm (Yahyâ...)

ber-güzâr-ı muhabbet: Muhabbeti hatırlatan armağan.
Uşşâka zahm-ı sîne değil, zahm-ı cân gerek
Zîrâ ki ber-güzâr-ı muhabbet nihân gerek
İzzet Ali Paşa

ber-güzâr-ı rûzigâr: Zamanın hediyesi.
Necm-i bahtın rûzgâra yâdigâr-ı âsümân
Hâk-i pâyin çeşm-i çarha ber-güzâr-ı rûzigâr
Âkif Paşa

berhem: (برهم) Far. Karışık, dağınık, ters.

* **berhem-zede:** Karışıklığa uğramış, perişan edilmiş
Şâne ne bilir kadrin o berhem-zede zülfün
Ser-rişte-i devlet gibidir dest-i eşellde-Nâbi

berhem-zede-i gam-nigâr: Gamla işlenmiş berhemzede.
Ben garka-i bahr-i şevk-i yârim
Berhem-zede-i gam-nigârım-Fuzûlî

* **berhem-zen:** Perişan, karma karışık edici; altını üstüne getiren.
Dest-i berhem-zen olursan ne kadar şiddet ile
Ka:met-i nâzenîne etmez yine teklîf-i kıyâm-Nâbi

berhem-zen-i dünyâ vü ukbâ: Dünya ve ahretin karıştırıcısı.
Kâfiri meşgûl-i dünyâ zâhidi ukbâ-pesend
Âşıkı berhem-zen-i dünyâ vü ukbâ eyledin
Yenişehirli Avni

berhem-zen-i hayl ü haşem: İnsan ve hayvan sürüsünü karıştırıcı.
Şimdi benim ol sâf dürr-i yek-tâ ki hücûmum
Berhem-zen-i hayl ü haşem hasm-ı cebândır-Nef'î

berhem-zen-i hengâme-i Ferhâd: Ferhat kavgasını karıştırma.
Ömrün geçirip kûh-ı belâda dil-i şeydâ
Berhem-zen-i hengâme-i Ferhâd olayım der
Bağdatlı Rûhî

berhûr, ber-hûrdâr: (برخوردار برخور،) Far. Hisse, behre, nasip.

ber-hûrdâr: Feyzyâb, behremende, mesut, bahtiyar, kârlı, nasipli.
Devha-i ömrünü ser-sebz ü ser-efrâz etsin
Mîve-i bâğ-ı dilin eyleye Hak ber-hûrdâr-Cinânî

Dilersen olasın bâğ-ı cihân içinde ber-hûrdâr
Bu kavli cân ile gûş et sana pendim budur her bâr
Süheylî

Şeb-i Mi'râc'da yümn-i dîdâr
Nahl-i ümîdin edip ber-hûrdâr-Hakanî

berî: (بری) Ar. Berâet'ten; kurtulmuş, sâlim, âzâde, temiz.
Münzevî olsan geçilmez lokma ile kisveden
Âkıl ü dîvânede olmaz o sevdâdan berî
Nazîm (Yahyâ...)

Sihr ederdim medhine geldikçe ammâ neyleyim
Eylemiş Hak vasfını kayd u tasavvurdan berî-Nef'î

Visâlin Kâ'be'sine mushaf-ı ışkınla azm ettim
Ter-i mahfel gibi eska:l-i mihnetten berî oldum
Behiştî

berîü'l-lisân: Sağlam sözlü.
Sakın olma rind-i cerîü'l-lisân
Berîü'l-lisân ol, berîü'l-lisân- Muallim Naci

berîd: (بريد) Far.Haberci, tatar, postacı, ulak.
berîd-i felek: Zühal yıldızı ve Ay'dan kinâyedir. Arapça'da 12 mil veya 3 fersah yere "berîd" derler.

berîd-i cânân: Sevgilinin habercisi.
Hôş geldin eyâ berîd-i cânân
Bahş et bana bir nüvîd-i cânân-Şeyh Galip

berîd-i da'vet: Davet habercisi.
İnsâf mıdır berîd-i da'vet
Mihmânı komak esîr-i vahşet-Nâbi

berîd-i ilhâm: İlham habercisi.
Eylesem her ne zemân fikre azîmet erişir
Gûşuma zemzeme-i zeng berîd-i ilhâm-Nef'î

berîd-i perestîde: Sevilen haberci.
Gel ey berîd-i perestîde, bir sürûdunla
Bugün melâl ü neşâtım takarrür eyleyecek
Tevfik Fikret

berîn: (برين) Far. 1. En yüksek, en yüce. 2. Yarık, yırtık, delik, rahne. 3. "**ber-în**" olursa bunun üzerine anlamını taşır.
Çarh-ı berîne hem-ser olup livâ'-ı adlin
Ser-menzil-i saâdet dâim konağın olsun-Ubeydî

Döndü sahn-ı çemene ravza-i firdevs-i Berîn
Sâye-bânlar kurulup çetr-i hümâyûnlar ile
Şeyh Galip

Eder vücûdun ille da'vî-i mübâhâtı
Zemîn-i sipihr-i berîne, zemîne çarh-ı kebûd
Sâmî

beriyye: (بريّه) Ar. 1. Halk, insanlar. 2. Çöl, kır, sahra. **c. berâyâ.**

Kâ'be kapın koyup çekeriz gam beriyyesin
Ömre komaz temettu'u ol bî-safâ sefer-Ahmet Paşa

** **berâyâ**: 1. Beriyye'ler, halkın vergi vermeyen müslüman ve kılıç ehli. (diğerlerine de "reâyâ" denir.) 2. Çöller, sahralar.

Uzak olmak için belâyâdan
İttika eyleyin berâyâdan-Muallim Nâci

berâyâ-yı adem*:* Yokluk insanları.

Herkese bâr-ı belâ kendisinin varlığıdır
Gam u âlâmdan âzâde berâyâ-yı adem-Âkif Paşa

berk: (برق) Ar. Şimşek. **c. bürûk.**

Feyz-i Hak berk urur âyîne-i endîşemden
Çeşm-i cân rûşen olur maşrık-ı idrâkimden-Nef'î

Şîr-i arak benât-ı mülü ede feyz-yâb
Bir bahr içinde berk ura Hûrşîd ü mâh-tâb
Şeyh Galip

Anda her beyit bir sehâbe-i şark
Fikr-i cevvâl içinde rahşiş-i berk-Muallim Naci

berk-ı âh: Ah şimşeği.

Seng-i dilâ hazer tünd-i berk-i âhtan
Tîşe-i kûh-ken ile hîç saht-i hâre bir midir-Nailî

berk-ı âlem-sûz: Âlemi yakan şimşek.

Yakar bir berk-ı âlem-sûz tîğın ser-be-ser onu
Misâl-i hâr u has tutsa adüvv ger rû-yı gabrâyı
Nef'î

berk-ı belâ: Belâ şimşeği.

Berk-ı belâyı hîçe sayar ol garîb kim
Deşt-i fenâda çûb ü hasîri bulunmaya
Namık Kemal

berk-ı be-renk: Renkli şimşek.

Arş-ı temkîn ü kadr-i makderet ü dehr-i sebât
Levh-i tarsîn ü kazâ temşît ü berk-ı be-renk -Lâ

berk-ı cehân: Kımıldayan, çakan şimşek.

Gerd-i siyehte şu'le-i şemşîr-i tâb-dâr
Gûyâ sehâb-ı tîrede berk-ı cehân olur-Nef'î

berk-ı cihân: Cihan şimşeği.

Ey saff-der-i cihân ki felek rahş-ı avnine
Mehten rikâb, berk-ı cihândan inân verir-Nedîm

berk-ı dehâet: Dâhilik şimşeği.

Nasıl berk-ı dehâettir ki lemh-i in'ikâsıyla
Hayât-engîz olur bir kütle-i câmidde? Hayretler
Tevfik Fikret

berk-ı fenâ: Ölüm şimşeği.

Şem' kurbiyle tefâhür kılma ey pervâne kim
Hırmen-i ömrün yanar berk-ı fenâdan an-karîb
Fuzûlî

berk-ı felek-peymâ: Feleği tartan şimşek.

Hasma hüccetler nümâyân eyleyem kim her biri
Hatf-ı ebsâr eylesin berk-ı felek-peymâ gibi-Nedîm

berk-ı firâk: Ayrılık şimşeği.

Âteş-i berk-ı firâkın nâr-ı dûzah teg elîm
Cür'a-i câm-ı visâlin âb-ı kevser teg lezîz-Fuzûlî

berk-ı firkat: Ayrılık şimşeği.

Nüzûl-ı berk-ı firkat def'aten yaktı harâb etti
Kül oldu hecr ile pûlâd iken kalb-i metînim gel
Esrar Dede

berk-ı gazab: Gazap şimşeği.

Düşse kem-ter şerer-i şu'le-i berk-ı gazabı
Bâğ-ı firdevs olur âteş-kede-i dârü's-sa'îr
Üsküdarlı Hakkı Bey

berk-ı girye: Gözyaşı şimşeği.

Ya şarâb eyler ya berk-ı girye rûyun pür-arak
Feyz-bahş ol gevher-i şeh-vâra bir ben bir habâb
Esrar Dede

berk-ı hasret: Hasret şimşeği.

Kâinata düşse berk-ı hasretimden bir şerer
Mahşer-i nîran olur tâ mâ-verâ-yı kâinat
Seyyit Vehbî

berk-ı hâtıf: Göz kamaştıran şimşek.

Berk-ı hâtıf gibi bir demde ederdi onu tayy
Olsa ger arsa-i pehnâ-yı felek meydânı-Nef'î

berk-ı hayâl: Hayal şimşeği.

Ben ol âteş-dem-i nazmım ki olur hussâdın
Hırmen-i nâtıkası berk-ı hayâlimle harîk
Nazîm (Yahyâ ...)

berk-ı lâmi‘: Parlak şimşek.
Ta‘ne-i ehl-i melâmetten ne noksan âşıka
Berk-ı lâmi‘ def‘in eyler mi hücûm-ı hâr u has
Fuzûlî

berk-ı mahz: Saf şimşek.
Berk-ı mahz iken direnk etse bilinmez peykeri
Rahş-ı çâbük-pâ mıdır ya kûh ya bir câ mıdır-Nef‘î

berk-ı neş'e: Neşe şimşeği.
Mânend-i berk-ı neş'e gelip geçti bî-haber
Bî-gâne-meşreb etmedi bir âşinâ nazar-Şeyh Galip

berk-ı rahşende: Parlak şimşek.
Ruhun görgeç olur sûz-ı derûn ü dûd-ı dil hâsıl
Bahâr eyyâmı sıçrar berk-ı rahşende sehâb oynar
Fuzûlî

berk-ı rûz-efrûz-ı âh: Günden güne artan ah şimşeği.:
Berk-ı rûz-efrûz-ı âhımdan cihân yek-renk olup
Ferve-i ârâmı şebten kıldı dünyâ insilâh
Leskofçalı Galip

berk-ı samsâm: Keskin kılıç şimşeği.
O şehsüvâr-ı Nerîmân-şükûh-ı zîşân kim
Cihâna şa‘şaa-bâr oldu berk-ı samsâmı-Nef‘î

berk-ı sehâb-ı hâdise: Hadise bulutun şimşeği.
Berk-ı sehâb-ı hâdiseden tîğler çekip
Bir bir havâle-i şühedâ kıldın ey felek-Fuzûlî

berk-ı şemşîr-i sitem: Sitem kılıcının şimşeği.
Hem yıkarsın berk-ı şemşîr-i sitemle âlemi
Hem yine dersin ser-i kûyumda feryâd olmasın
Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

berk-ı şu‘le-tâb: Işık parlaklığında olan şimşek.
Sûziş-i hecri yaşım girdâb-ı âteş-hîz edip
Çeşmimi deryâ-yı berk-ı şu‘le-tâb eyler firâk
Esrar Dede

berk-ı tîg: Kılıç şimşeği.
Berk-ı tîğın ten-i a‘dâda eder cevşeni âb
Döner üstünde habâba ser-i bî-sâmânı-Nef‘î

* **berk-efzûd**: Şimşek çoğaltan.
Şu‘le-pûş-ı âteş-i aşkız ki tâb-ı sîneden
Zerreyi Hûrşîd eyler âh-ı berk-efzûdumuz
Manastırlı Nâilî

* **berk-cevlân:** Şimşek gibi dönen.
Ol tîğ ile Aşk-ı berk-cevlân
Gam deştini etti rîk-i meydân-Şeyh Galip

* **berk-veş**: Şimşek gibi.
Berk-veş bir dem görünüp gizlenirsin ey perî
Âdemîler öldürür vallâhi bu hûyun senin
Lamiî Çelebi

berk u bârân: Yağmur ve şimşek.
Ger suâl eyler isen dîde-i giryânımdan
Berk u bârân gibi hep akması hicrân iledir
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

ber-keşîde: (برکشیده) Far. Çekilmiş, sıyrılmış.
Şemşîr-i ber-keşîde ebrû-yı cânân mıdır?
Ebrû-yı cânân mı? Ya şemşîr-i berkeşîde-Lâ

Bermek: (برمک) (Ar.-Far.) Abbasi hilafetinin ilk kuruluşundan Harunürreşid'in zamanına kadar vezirlik hizmetini devam ettiren ailenin babasıdır. Bunlara "Berâmeke ve Âl-i Bermek" denilirdi. Bunlar dört kişiden ibarettir. Birincisi Hâlid bin Bermek dir ki, Ebu'l-Müslim Horasânî'nin yanında bulunarak Abbasî Devleti'nin kuruluşuna çalışmış ve halife Ebu'l-Abbâs Sifah zamanında vezirlik makamında bulunmuştur. İkincisi Yahyâ bin Hâlid olup halife Mehdî'nin hilafet zamanında vezirlik makamına getirilmiştir. Üçüncüsü ve dördüncüsü Yahyâ bin Hâlid'in oğulları olan Fâzıl ile Cafer ki, ikisi de Harunü'r-Reşîd'in hilafet devrinde vezirlik makamında bulunmuşlardır. Bu hânedânın şairler, ulema ve fukara hakkında, emsali görülmeyen ihsan ve inam cömertliğine vardığından, bağış ve cömertlik örneği olarak edebiyatta "**Bermekî-meşreb, Bermekî-haslet, kerem-i Bermekiyâne**" gibi sıfatlar kullanılmıştır.
Kaldı keçkûl be-kef sâil-i Bağdâd-sıfat
Bâb-ı dâdında ilâhî okuyup Bermekiyân-Şinasî

bernâ: (برنا) Far. 1.Genç, yiğit, civan. Ayrıca Farsça'da "bürnâ, bürnâk, bürnâh" şekilleri de kullanılır. 2. Güzel, zarif güzel, iyi.
Aceb vaz‘ eylemiş bu bâr-gâh-ı hikmet-âmîzi
Ki kem-ter sun‘ını derk eyleyince pîr olur bernâ
Nâbi

Evliyâ mürdeyi ihyâ eyler
Pîr-i sad-sâleyi bernâ eyler-Nâbi

Cihân-ı köhneyi lutf u keremle eyledi ta'mîr
Sipihri kıldı sa'y u ihtimâmı pîr iken bernâ-Nedîm

pîr ü bernâ: Genç ve ihtiyar.
Mehmidet-hân sıfatı mihterîn ü gühterîn
Midhatinde pîr ü bernâ bî-inân-ı ihtiyâr
Nazîm (Yahyâ ...)

berpâ(y): (برپا) Far. Ayakta, ayak üzerinde, yıkılmamış.
Pîş-i der-gâhında ber-pâ saff-nişînân-ı felek
Zîr-i eyvânında pervâz etmede kerrûbiyân-Nef'î

Zehî hayyât-ı hil'at-dûz-ı bâzâr-ı haka:yık kim
Kadd-i ma'nâyı etmiş câme-i terkîb ile ber-pâ
Nâbi

berr: (برّ) Ar. 1. Kara, bahr'ın zıddı. *berrî, berriyye*: Karaya ait, yere mensup. *kuvve-i berriyye*: Kara kuvvetleri. *mühendis-hâne-i berrî*: Yer mühendisevi. 2. Memleket, diyar, ülke, toprak. *berrü'ş-Şâm*: Şam ülkesi.
Elâ ey berr ü bahrın pâdişâhı
Cihânın püştî, devrânın penâhî-Şeyhî

Sultân Murâd-ı tâc-ver fermân-revâ-yı bahr ü berr
Sâhib-kırân-ı dâd-ger şehin-şâh-ı âlî-nazar-Bâki

Ol şeh ki kef-i himmet-i hengâmı keremde
Dünyâyı ganî kânı tehî bahri berr eyler-Nef'î

Ol şeh ki kef-i himmeti hengâm-ı keremde
Dünyâyı ganî, kânı tehî, bahrı berr eyler-Nef'î

bahr **u berr-i âlem***:* Âlemin kara ve denizi.
Ol rahş-ı sabâ seyr-i cihân-gerd ki dâim
Yeksândır ona pûyede bahr ü berr-i âlem-Neşâtî

* **berrî**: Karaya mensup.
Bir deşt içinde dîv ü perî
Arslan kaplan vuhûş-ı berrî-Şeyh Galip

berrâk: (برّاق) Ar. 1. Parlak, nurlu. 2. Saf, durgun olan, bulanık olmayan.
Sâf u berrâk u ziyâ-güster idi
Ya'nî hâlis gümüşe benzer idi-Hakanî

Sînesi destindeki peymâneden berrâk u sâf
Rûhları destindeki sahbâ-yı terden kırmızı-Nedîm

Olup ömrü mezîd ikbâl ü iclâli mezîd olsun
Adûsu varsa sûzân ile sun şemşîr-i berrâkı
Âkif Paşa

* **berrâka**: Yüzü elmas gibi parlak ve çok güzel olan kız.
Vech-i berrâkının ashâb-ı safâ
Hürmeti gâlib idi der hattâ-Hakanî

Olup ömrü mezîd ikbâl ü iclâli mezîd olsun
Adûsu varsa sûzân ile sun şemşîr-i berrâkı
Âkif Paşa

berş: (برش) (Ar.) 1. Afyon şurubu. Keten yaprağından yapılan bir çeşit sarhoş eden mâcundur. 2. Arzu, gönül isteği. "**beriş**" de deve demektir.
Ne belâdır hele berş u afyon
Ki eder âdemi süst ü mecnûn-Sünbulzade Vehbi

Renc-i endûh komaz dillerde
Bâd-zehr-i gam-ı devrândır berş-Nâbi

Kahve kesti iştihâmı, berş kesti şehveti
Bir kaşınmak kaldı ancak bana dünyâ lezzeti-Lâ

berş-i rahîkî: Saf afyon şurubu.
Def'-i sermâ-yı tekâsülde müessir aşktır
Benzemez berş-i rahîkî mest-i uşşâkîlere-Nâbi

berter, berterîn: (برتر، برترين) Ar. 1. Daha, pek, en yüksek. 2. Çok meziyetli, değerli.
Ne desem rif'atin ol mertebeden berterdir-Nâbi

Perverdigâr'a berter olan rûhlar gider
Ancak habîs olan ebediyyen üfûl eder
Abdülhak Hâmit

Kadr-i zâtın çarhtan berter der isem vechi var
Müttefikdir bunda cümle râz-ı dâr-ı rûzigâr
Âkif Paşa

Sensin ey zât-ı muhterem rehber
İlm ü irfânsa berterîn rüteb-İsmail Safâ

Ey berter-i akl u vehm ü idrâk
Ma'rûf hitâb-ı "mâ-arak-nâke"-Ziya Paşa
berzah: (برزخ) Ar. 1.İki şey arasına giren engel, fasıla. 2. Ölümden sonra ruhların kıyamet kadar bulunacakları yer, dünya ile âhıret arasındaki geçit, mânevî âlem. 3. Ada veya yarımadayı karaya bağlayan uzun kara parçası, dil. 4.İnsanın canını sıkacak, huzursuz edecek yer veya şey.
O varta-gâh-ı belâ berzahından eyle halâs
Ulaşmadan daha ecsâda nâr-ı zât-ı vakûd-Sâbit

Vasfını rûh-ı Felâtûn gûş edip olmakdadır
Âlem-i berzahda hâlâ şerm-sâr rûzigâr-Âkif Paşa

berzah-ı havf u recâ: Korku ve ümid berzahı.
Berzah-ı havf ü recadan beni yâ Rab kurtar
Zevk ü gam dûzah u firdevse nigâh eylemeyem
Esrar Dede

berzah-ı uzmâ: En büyük manevî âlem.
Vücûdu berzah-ı uzmâ zuhûru mahşer-i esmâ
Hudâ'nın sırr-ı kübrâsı Celâlü'd-dîn-i Rûmî'dir
Esrar Dede

* **berzâhî**: Berzah âleminde bulunan.
Hak yolu aşktır dediler kümmelîn-i vâsılîn
Berzahîler dediler kim Hakk'a yol esmâ'dadır
Gaybî

berzede: (برزده) Far. Toplanılmış, biriktirilmiş, bir araya getirilmiş.

berzede-i dest-i rûzigâr: Zamanın elde toplanışı.
Her târı oldu berzede-i dest-i rûzigâr
Ettikleri o zülf-i perîşâna kalmadı-Ziya Paşa

berzede-i devrân: Zamanın bir araya getirilişi.
Geldi eczâ-yı behem berzede-i devrânın
Sûzen-i sulh ile şîrâzesine kuvvet tâm-Nâbi

* **berzede-dâmen**: Eteği toplanmış.
Pîr mi berzede-dâmen iki desti dolu mu
Gidiyor kendi ayağıyla bâda-Lâ

* **berzede-hâl**: Durumu iyi.
Ayırmışız, ederek şer'i muttasıl ihmâl
Asıl ikincisi olmuş, şu var ki berzede-hâl
Mehmet Âkif

bes: (بس) Far. 1.Yeter, yetişir, kâfi. 2. Çok.
Nisyân ise garaz gam gününü bes hemân
Nûş etse bezm-i aşkda bir câm tâb-ı dil-Âkif Paşa

Âlemde bana hubb-ı Nebiyy-i Kureyş bes
El-minnetu'llah-ı Te'âla ve tekaddes-Nâzım Paşa

Var iken mey-hâne-i aşk eylemem cennet murâd
Bezm-i âlemde bana sâkî vü câm u bâde bes
Âdile Sultan

be's, be'is: (بأس) Ar. 1. Zarar, ziyan. 2. Zahmet, zorluk. 3. Azap, şiddet, korku.

be's-i şedîd*:* Şiddetli zorluk.
Gökten hadîd indiği be's-i şedîd ile
Ya'nî kılıc ki içinde bulur milk-i dîn sebât-Şeyhî
besâit: (بسائط) bk. basît.
besâlet: (بسالت) Ar. Bahadırlık, kahramanlık, yiğitlik, cesurluk.
Zâlimleri kahr eylemedir ayn-ı adâlet
Şiddet günü bir lâzımedir arz-ı besâlet
Abdülhak Hâmit
Çehreler reng-i asâlet gösterir
Nazreler nûr-ı besâlet gösterir-Muallim Nâci
besâret, basâret: (بصارت) Ar. İleri görüşlülük.
Vâ-beste-i besâretidir şâh-ı âdilin
Mülkün imâreti, fukarânın selâmeti-Ziya Paşa

Sihrile nice halkı a'mâ vü asamm eyler
Hayrette kalır sanır kim ehl-i basârettir
Taşköprülüzâde Kemâleddin
besî: (بسی) Far. 1.Birçok. 2. Çokluk, ziyadelik.
Yâ Rab kerem et ki hâr u zârım
Der-gâha besî ümîd-vârım-Fuzûlî
besîm: (بسیم) Ar. Besm'den; güler yüzlü, güleç kimse.
Âlemi gül gibi açtı nefesin
Eyledin çehr-i eyyâmı besîm-Nef'î

Âh o dem görürüm
Sarı bir çehre, bir hayâl-i besîm-Ahmet Hâşim

İdin bana dâim görünür levh-i kerîmi
Mâzî-i tufûliyyetimin yâd-ı besîmi-Mehmet Âkif

besîm ü hurrem: Sevinçi ve neşeli.
Mevsim nev-bahâr-ı âlem idi
Rûy-ı âlem besîm ü hurrem idi-İsmet
besîr: (بثير) Ar. Çok, birçok.
Besîrine benât-ı na'ş bende
Pervîn'e ederdi nazmı hande-Nâbi
besmele: (بسمله) Ar. "Bismillâhirrahmânirrahîm" cümlesinin kısa adı.
Besmeleyle edelim feth-i kelâm
Feth ola tâ bu muammâ-yı be-nâm-Hakanî

Olmasa besmele resm-i memdûd
Cins-i eşyâda olur muydu vücûd-Hakanî
bess: (بثّ) Ar.1. Yaymak, dağıtmak. 2. Haber ve sırları açıklamak. 3. Ağır elem ve hüzün.
bess ü şikayet*:* Hüzün ve şikâyet.
Esvât-ı arza karşı sen etmiştin i'tiyâd
Bess ü şikâayet etmeyi âlâm-ı sem'den
Cenap Şahabeddin
best: (بست) Far. Düğüm.
best ü güşâd (küşâd): Düğüm ve açılış.
Zârdır kabzla bastın dü-ser-i engüştünde
Vaz'-ı hikmetle bu bâzîçe ki best ü küşâd-Nâbi
beste: (بسته) Far. 1.Müzik makamı ve âhengi. 2. Bağlı, bağlanmış,bitiştirilmiş.
Hasret-i la'l-i lebinle gark-ı eşk-i dîdeyim
Mevce-i takdîre yây-ı ihtiyârım bestedir
Leskofçalı Galip
Zencîr takıp bu büt-pereste
Abdiyyete çek şikeste beste- Şeyh Galip

Fitrâkine beste nûr u îmân
Zünnârı güsiste rişte-i cân-Şeyh Galip
beste-i bend-i zülf ü kâkül: Saç ve kâkül bağının ahengi.
Rişte-i mûy-ı dil-bere dolaşan
Beste-i bend-i zülf ü kâkül olur-Bâki
* **beste-dehân**: Ağzı bağlı.
Bir kimseden ermezse ne_ola gûşuma tahsîn
Efsûn kelâmımla cihân beste-dehândır-Nef'î
* **beste-dem**: Nefesi tutulmuş.
Böyle kalmazdı hele hayretle Ekrem beste-dem
Âh eğer olsaydı bir kadr-âşnâsı hâmemim
Recaizade Ekrem
* **beste-dil**: Gönlü bağlı.
Sanman bizi kim beste-dil-i nefs-i gavîyiz
Hâk-i kadem Âl-i Abâ Mustafavî'yiz
Şeyh Galip
Niçin vasf-ı Kays'a olur beste-dil
Gönül minnetullaha mecnûn değil-Sâbit
* **beste-gî:** 1.Bağlılık. 2. Kapalılık.
dil-**bestegî**: Gönül bağlılığı.
Sende var mâ-dâm ki dil-bestegî
Hâtırından geçmesin vârestegî-Lâ
* **beste-hân**: Beste okuyan.
Beste-hânlık sana şâyeste değil
Silsilen onlara peyveste değil-Sünbulzade Vehbi
* **beste-kâr**: Besteci, beste yapan.
O yerlerde sabâ bir beste-kâr-ı serserîdir ki
Perîşân nağmeler perrân olur gûyâ enîninden
Rıza Tevfik
* **beste-leb**: Dudağı kapalı, tutuk.
Derd-i aşkı zahm-ı sînemden suâl etsen eğer
Beste-leb etti beni ammâ diye billâh bu şeb
Âdile Sultan
Âh-ı serdim girye-i keremim midir bilmem sebeb
Kaldı gitti gonca-i maksûd böyle beste-leb
Âkif Paşa
Bu lugaz ilmin bilen ehl-i edeb
Olur âlemde Ziyâ-veş beste-leb-Ziya Paşa
* **beste-rahim**: Kısır kadın.
Ümm-i devrân beste-rahim olmuş da kalmıştır, senin
Mislini kehvâre-i imkâna ityân etmede-Lâ
* **dest- beste**: Eli bağlı.
Bir gün eyler dest-beste pâygâh-ı câygâh
Bî-aded mağrûr-ı sadr-ı i'tibârın görmüşüz-Nâbi
* şikeste-**beste**: Kırık dökük, bozuk.
Yazdım ne ise şikeste-beste
Ma'lûm değil mi hâl-i haste-Lâ

* vâ-**beste**: ".. e bağlı."
Nâ-ümîd-i âfiyet olmuş hayâtım hastedir
Mihr-bânım! Seyfine dermân-ı cân vâ-bestedir
Tâhirü'l-Mevlevî

beşâret: (بشارت) Ar. 1. Müjde, muştu. 2. Yeni çıkan garip şey.
Kimisi zevk u işrette kimi sâz u beşârette
Kimi belâ vü mihnette dün olmuş günleri gördüm
Yunus Emre

Nedâmettir kusûrundan hicâb eylerse bir adam
Salâh-ı nefse isti'dâdına âid beşârettir-İsmail Safâ

Bu beşâretle olup hurrem ü handân âlem
Herkes evsâfını bir gûne edince ta'bîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

beşâret-i afv-ı hatâ: Hatanın affedilme sevinci.
Havf-ı hatâda muztaribem var ümîd kim
Lûtfun vere beşâret-i afv-i hatâ bana-Fuzûlî

beşâşet: (بشاشت) Ar. Güler yüzlülük, güler yüz.
Herkesin vechinde bir reng-i beşâşet müncelî
Kalmadı ehl-i melâl ü hüznde çîn-i cebîn-Lâ

beşâşet-i safvet-i bâl: Kalpten gelen temiz güleryüzlülük.
Ulü'l-ebsâre karşı nâsiyen mir'ât-ı kalbindir
Delâlet eylemez ca'lî beşâşet-i safvet-i bâle
İsmail Safa

* **beşâşet-nümâ**: Sevinç gösterici.
Verildikçe yüz oldu vahşet-nümâ
Nasıl olsun âdem beşâşet-nümâ-Lâ

* **beşşâş**: Çok sevinçli, neşeli.
Meclisler içre gül gibi beşşâş olur şarâb
Giydirse aks-i ârız-ı dil-dâr al ona-Necâtî Bey

beşer: (بشر) Ar. İnsan.
Bir devirde geldik bu fenâ âleme biz kim
Âsâr-ı atâ yok ne beşerde ne melekte-Bağdatlı Rûhî

Düştü cüdâ na'îm-i safâdan Ebu'l-Beşer
Oldu Halîl'e tecrübe-geh gerden-i beşer-Ziya Paşa

Yeri göğü yaratırken eyâ bihîn-i beşer
Hudâ bilir ki vücûd-ı latîfin idi me'âl-Necâtî Bey
Fikr etmeli kim Cenâb-ı Bî-çûn
Ettikde beşerle arzı meskûn-Lâ

* hayrü'l-**beşer**: insanların hayırlısı, Hz. Muhammed (s.a.s.)
Yâ habîbu'llah yâ Hayrü'l-Beşer müştâkınım
Öyle kim leb-i teşneler yanıp diler hem-vâre su
Fuzûlî

* **beşeriyyet:** İnsanlık hâli, insanın yaratılış ve meşrebi.
Çün ol beşeriyyetin unuttu
Âhû hem onunla üns tuttu-Fuzûlî

Coşkun, koca bir sel gibi, dâim beşeriyyet
Müstakbele koşmakta verip seyrine şiddet
Mehmet Âkif

beşşâş: (بشّاش) bk. beşâşet.

beter: (بتر) Far. "bed-ter" in hafifletilmişidir. Pek kötü, en fena, çok çirkin ve bayağı demektir.
Müşkül budur ki her kime kim hâlim ağlasam
Aşkın yolunda ol dahi benden beter çıkar
Ahmet Paşa

Düşmez dil ü tab' ehli bu endîşeye
Teşvîş-i dil ü tab'ı bu elbet beter eyler-Nef'î

Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd
Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb
Nizâmî

betyâr, betyâre: (بتيار) Far. 1. Şeytan, ifrit, gulyabâni; dev. 2. Düşman. 3. Görülmesi istenmeyen şey.
Pey-rev-i nefs-i emmâre
Ser-be-zencîr dîv-i betyâre
Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

bevâdî: (بوادى) bk. bâdiye.

bevarik: (بوارق) bk. bârika.

bevâtın: (بواطن) bk. bâtın.

be-vefk: (بوق) Ar. Uygun olarak.

be-vefk-i hâtır-hâh: Hatırda tutmayı isteyene uygun olarak.
Dü-rûze gerdişi yoktur be-vefk-i hâtır-hâh
Tabîat-i felek-i nâ-bekârı biz biliriz-Nâbi

bevl: (بول) Ar. İşeme, çiş yapma.
İkbâl-i felek teveccüh ederse her kime
Beyz-i kebûter durur veted üzre
İdbârı da ikbâli gibi ger ederse neş'et
Kelb-i habâset bevl eder esed üzre-Lâ
bevvâb: (بوّاب) Ar. Kapı bekçisi, kapıcı.
Nâbiyâ şimdi atâyâsı kibâr-ı asrın
Değmez ebrûlarının çînine bevvâbların-Nâbi
bevvâl: (بوّال) Ar. Çok sık işeme hastalığına tululan. Diyabitis hastalığına tutulan.

bevvâl-ı çeh-i zemzem: Zemzem kuyusuna işeyen (yalnız şöhret olmak için, uygunsuz iş yapan kimse için kullanılır.)
Bevvâl-i çeh-i zemzemi la'netle anar halk
Sen Kâ'be gibi kendini hürmetle be-nâm et
Ziya Paşa
bey': (بيع) Ar. Satma, satış, satılma, satın alınma.
Geldim ayağın öpmeğe destimde nakd-i cân
Gel al elim ki bey'imiz olsun yeden-bi-yed
Vâlihî-i Kadîm

bey'-i bât: 1. Kat'î, kesin satış. 2. Beyit pazarı.
Bir pula değmez benim indimde sevk-i kâinat
Âlemi ben hîçe sattım bir sebîl-i bey'-i bât
Yenişehirli Avni

bey' men yezîd: Açık artırma ile satış.
Metâ'-ı hûn-ı azîzâne müşterî olma
Bu Kerbelâ'da olan bey' men yezîd midir?-Lâ

bey' ü şirâ-yı rûh: Ruhun alım satımı.
Ver nakd-i cânı bûs-ı leb-i la'line gönül
Gel eyle sûk-i aşkda bey' ü şirâ-yı rûh- Fıtnat
beyâbân: (بيابان) Far. Sahra, çöl.
Düştü vasf-ı dür-i dendânı ağızdan ağıza
İşitip saldı beyâbâna deniz gevherini-Fuzûlî

Şol ki aşk ehlidir olur kûy-ı dil-berde mukîm
Eyleyip dîvânelik dağ u beyâbân istemez
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Giryân o Leylî-veş ne_ola sahrâya salsa Bâki'yi
Mecnûn'un âb-ı çeşmine hâk-i beyâbân teşnedir
Bâki

beyâbân-ı adem: Yokluk çölü.
Sürdükçe hasma yek-tene bakmaz silah ü cevşene
Yer kalmaz asla düşmene illâ beyâbân-ı adem
Nef'î

beyâbân-ı gam: Gam çölü.
Eczâmızı hep rîg-i beyâbân-ı gam etsek
Cânâna giden nâme-i hicrâna dökülsek-Nâilî

beyâbân-ı hatâ: Hata çölü.
Beyâbân-ı hatâda serseri gezme perîşân-hâl
Seni sen gözleyip bul râh-ı Hak'ta özge seyrânı
Âdile Sultan

beyâbân-ı mahabbet: Muhabbet çölü.
Beyâbân-ı mahabbetde yitirdim nâgehân kendim
Ne cismimden nişân zâhir ne çeşmim üzre ter peydâ
Hayalî Bey

* **beyâbânî:** Çöl adamı.
Muhabbet râhının resmin bana sor anma Mecnûn'ı
Maka:m-ı aşkın âdâbın ne bilsin bir beyâbânî
Hayalî Bey
beyân: (بيان) Ar. 1. Açık söyleme, anlatma, bildirme. 2. ed. Belâgat ilminin, mecaz, hakikat, hikâye, teşbih, istiare gibi bahislerini öğreten kısmı.
Ne nâmedir ki bu hüsn-i beyân unvânı
Eder güşâde dil ü tab'-ı müstemendânı-Nef'î

Yılan kuşandığını cenkte beyân eyler
Lisân-ı ef'iyile zehr-i cân-sitân hançer
İbn-i Kemal

Meydânda bedîğ ile maânî
Biz de okuduk biraz beyânı-Ziya Paşa

beyân-ı hâl: Durumu açıklama.
Beyân-ı hâl benümçün muhâl sevdiğime
Aceb eder mi delâlet bu hâl sevdiğime-İsmail Safâ

Ne beyân-ı hâle cür'et ne figâna tâkatim var
Ne recâ-yı vasla gayret ne firâka kudretim var
Enderunlu Vâsıf

beyân-ı kudemâ: Eskilerin beyanı.
Bir tâze reviştir bu ki ta'bîr-i latîfi
Revnak-şiken-i hüsn-i beyân-ı kudemâdır-Nef'î

beyân-ı maksad: Kastedilen açıklama.
Beyân-ı maksad için yâre tercemânım var
Belâya bak ki onu tercemâna anlatamam
Muallim Naci

beyân-ı merâtib: Mertebeleri açıklama.
Rumûz-ı hikmetin eyler beyân-ı merâtib ile
Cemîᶜ hâl-i beşer hâh fakr u hâh gınâ-Fuzûlî

beyân-ı Muhammedî: Hz. Muhammed (s.a.s.)'e ait açıklama.
Üsküp'te kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel
Bir tuhfe-i bedîᶜ ü beyân-ı Muhammedî
Yahya Kemal

beyân-ı ukde-güdâz: Düğüm çözen beyan.
Beyân-ı ukde-güdâzınla mübhemât-ı şuûn
Yavaş yavaş açılıp bir vuzûh olur rûşen
Mehmet Âkif

beyâz: (بياض) Ar. 1. Aklık. 2. Yumurta akı. 3. Aydınlık.
Havâss-ı hâk-i pâyin şerhini tahkîk eden merdim
Gubâr ile beyâz dîde-i hûn-bâre yazmışlar-Fuzûlî

Oldu beyâz subh gibi mûy-ı ser-sefîd
Ey hufte-i çeşm uyan ki ibâdet zemânıdır-Nâbi

Vücûdu hâm gümüşten beyâz gülden nerm
Boyu henüz yetişmiş nihâlden hem-vâr-Nedîm

beyâz-ı subh-ı vuslat: Kavuşma sabahının aklığı.
İntizârım dûrî-i dil-dârdan zann etme kim
Dîde-i ispîd beyâz-ı subh-ı vuslattır bana
Esrar Dede

bey-gâh: (بيگاه) Far. Pazar yeri, pazar.

bey-gâh-ı âlem ü kevn ü fesâd: Âlemin olma ve bozulma pazarı.
Bey-gâh-ı âlem ü kevn ü fesâd içre Fehîm
Cevher-i cânın ziyân etmektir ancak sûdumuz
Fehîm (Hoca Süleyman...)

beygâr, beygâre: (بيگاره) Far. Başa kakma.

beygâre-i nâ-dân: Pişmanlık başa kakması.
Ehl-i dil beygâre-i nâ-dânı çekmez bir zemân-Lâ

beyn: (بين) Ar. 1. Aralık, ara. 2. Ek sonuna gelerek "arada, araya, arasında" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.
Kaldı bî-çâre gönül havf ü recâ beyninde-Avnî

beyne's-semâi ve'l-arz: Yerle gök arasında.
Ser çekmesin semâya kaddini kılmasın arz
Farkı boyunla serin beyne's-semâi ve'l-arz-Şânî

* mâ-**beyn:** Haremle selâmlık arasında olan oda.
Zâhid püsere mâil ü hem duhtere âşık
Mâ-beyn odası gibi iki yüzlü münâfık-Lâ

mâ-**beyn-i gül***:* Gülün arası.
Mâ-beyn-i gülde rüste olan berg-i sebz-veş
Sen şâh-ı hüsn ben gâşiye-dârın senin-Nâbi

beyt: (بيت) Ar. 1.Ev, mesken, hâne. 2. ed. Aynı vezinde iki mısradan ibaret söz. **c. ebyât**.
Beytimin her biri bir büt-gededir kim yaraşır
Olsa seng-i dil-i hûbândan ona ferş-i ruhâm-Nefᶜî

Maᶜnî-i rengîne her bir beyti gûyâ selsebîl
Cisr-i her-mısrâı âb-ı laᶜl-i rümmân üstüne-Nedîm

Andelîbi vird-i sad-berg ile tekfîn ettiler
Bir gül-istân beytini kabrinde telkîn ittiler
Keçecizade İzzet Molla

beyt-i ahzân: Hüzün ve kederle dolu olan ev.
Cihân hep devr-i adlinde ser-â-ser hurrem ü şâdân
Gönül zindânî-i künc-i belâ-yı beyt-i ahzândır
Riyâzî

beyt-i ankebût: Örümceğin evi.
San beyt-i ankebûta dolaşmış meges-durur
Bu sîne-i müşebbek içinde ol hayâl-i hâl-Nizâmî

beyt-i bî-revzen: Penceresiz ev.
Tabîat rûşen olmaz olmadıkça dîde-i hak-bîn
Alır mı beyt-i bî-revzen ziyâ, hûrşîd-i enverden
Fıtnat

beyt-i dil: Gönül evi.
Beyt-i dilini dâniş ile etmeyen âbâd
Maᶜmûr sanır sadrını her hâne-i harâbın
Muallim Nâci

beyt-i ebrû: Kaş evi (kaşın kıvrımı).
Cûş eder mevc-i hayâl-i şuarâ dûş-be-dûş
Beyt-i ebrûsunun ara yeri dîvân yoludur-Nâbi

beyt-i evvel: İlk ev.
Rübâîden kaşındır beyt-i evvel
Celî hatt ile yazmış kâtib onu- Hurrem Paşa

Beyt-i Harâm, Beytü'l-Harem: Mekke'deki Kâbe.
Mukîm-i bâb-ı safâ-bahşına olur hâsıl
Ziyâret-i harem-i Kuds ü tavaf-ı Beyt-i Harâm
Bağdatlı Rûhî
Oldu hicâbetle sika:yet tamâm
Onlar için hidmet-i Beytü'l-harem-Nahîfî

Beyt-i Huda: Allah'ın evi (Kâbe)
Gönül yap zâhidâ beyt-i Hudâ'dır, tâat istersen
Muhakkaktır ki bâb-ı cenneti hâtır-şiken açmaz
Sâhib (Pîrîzâde Osman...)

Beyt-i İlâhî: İlâhî ev (Kâbe)
Sâyen beni vâreste eder nârdan elbet
Cânımla sığındım sana ey Beyt-i İlâhî
Recaizade Ekrem

beyt-i intihâb: Seçilmiş beyit.
Gül-istânda nümâyân ol çü ma'nâ-yı bülend ey serv
Bu mevzûn kaddile hakka ki beyt-i intihâbımsın
Nedîm

beyt-i kezzâb: Yalancı evi.
Ateşe yansa da beyt-i kezzâb
İnanıp kimse getirmez ona âb-Sünbulzade Vehbi

Beyt-i Ma'mûr, Beytü'l-Ma'mûr: Yedinci kat gökte Firdevs cennetinde bir köşk olup Hz. Âdem'le yer yüzüne indirilmiş-Kâbe mevkiine-Tûfân'dan sonra yine Cennet'teki yerine kaldırılmıştır.
Gönül yıkmak harâb etmek gibidir beyt-i ma'mûru
Velî yapmak hezârân Kâ'be bünyâd etmeden yeğdir
İbn-i Kemal
Hemîşe kudsiyân-ı âsumândır hem-dem bezmi
Harîm-i hâsı gûyâ beyt-i ma'mûr-ı muallâdır
Nef'î
Beyt-i ma'mûr-ı Hudâ feth olalı gelmedi hiç
Dehre zâtın gibi bir fâtih-i kahhâr u kadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

beyt-i nemekîn: Tatlı, lezzetli ev.
Beyt-i nemekîndir hat-ı püşt-i lebi ammâ
Çıkmazsa eğer ye'se onun dahi meâli-Nâbi

Gönül yıkmak harâb etmek gibidir beyt-i ma'mûru
Velî yapmak hezârân Kâ'be bünyâd etmeden yeğdir
İbn-i Kemal

beytü'l- ahzân: Hüzün ve kederle dolu olan ev.
Rûşen oldu açılıp dîde-i Ya'kûb-ı emel
Demidir menzil-i işret ola beytü'l-ahzân-Bâki

beytü'l-gazel: Bir gazelin en güzel beyti.
Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı-Fuzûlî

Bir tek gazel bıraksa yeter bir gazel-serâ
Her beyti ancak olmalı beytü'l-gazel gibi
Yahya Kemal

beytü'l-hazen: Keder evi.
Taş deler âhım oku şehd-i lebin şevkinden
Ne_ola zenbûr evine benzese beytü'l-hazenim
Fuzûlî
Dil var mı ki kahr-i dehr ile vîrân edilmedik
Beytü'l-hazen mi kaldı perîşân edilmedik
Yahya Kemal

beytü'l-hüzün: Hüzün evi.
Ne_ola gül-zâr-ı âlem ser-be-ser beytü'l-hüzün olsa
Bu Yûsuf-ı tal'atân dünyâyı Ya'kûb eylemişler
Vecdî
Eyler beni durmayıp ziyâret
Beytü'l-hüznümde bin meserret-Muallim Nâci

Bildigim bu ki bu beytü'l-hüzn-i âlemde
Kûşe-i mey-kededir var ise bir cây-ı sürûr-Rızâyî

beytü'l-kasîd: Kasidenin en güzel beyti.
Ne mümkündür edâ-yı vasf-ı pâkin eylemek tekmîl
Gerekse şâirin her beyti bir beytü'l-kasîd olsun
Nedîm

Beytü'l-mâl: Maliye dairesi.
Bir devletin olmaz iki hazinesi
Biri evkaf, ötekisi Beytü'l-mâl-Ziya Gökalp

Beytü'l-Maʿmûr, Beyt-i Maʿmûr: Yedinci kat gökteki Firdevs cennetinde Kâbe'ye benzeyen meleklerin kıblesi. Hz. Âdem tarafından yapıldığı söylenir.

Mûsî ağdığı Tûr'u Kuds'te Beytü'l-Maʿmûr'u
İsrâfil *urduğ sûru cümle vücûdda bulduk*
Yunus Emre

Kıblesiyim sâdıkların maʿşûkların âşıkların
Maksûduyum lâyıkların çün Beyt-i Maʿmûr olmuşam-Nesimî

Beytü'l-Mukaddes, Makdis: 1. Mukaddes ev (Kudüs) 2. Mescid-i Aksâ-Kudüs Câmii.

O Buhtunnasar hûnî gamzelerle tuttu âfâkı
Yıkar Beytü'l-Mukaddes gibi her dem kalb-i uşşâkı
Belîğ

Tasvîr-i gayre kılma mahal kalb-i akdesi
Esnâama mesken eyleme Beytü'l-Mukaddes'i
Usûlî (Yenice Vardarlı...-)

beyyinât: (بينات) Ar. Beyyine'ler; açık, belli şeyler.

Vasfını Ve'n-Necmi ve'ş-Şemsi Tebârek söyledi
Şânına Tâ-Hâ vü Yâ-Sîn geldi Hak'tan beyyinât
Nedîm

Benden terekküb etmede mecmûʿ kâinât
Zerrâttır vücûduma bî-gâye beyyinât
Abdülhak Hâmit

beyyinât-ı maʿnâ: Anlamları belli şeyler.

Tâkında müncelîdir
Hey beyyinât-ı maʿnâ-Abdülhak Hâmit

beyza, beyz: (بيضه) Ar. Yumurta.

O tavuklar gibi ki şâm u seher
Beyzasında oturup da bekler-Abdülhak Hâmit

Mânende-i mâkiyân-ı garrâ
Yek beyza vü sad hezâr daʿvâ-Şeyh Galip

beyz-i kebûter: Güvercin yumurtası.

İkbâl-i felek teveccüh ederse her kime
Beyz-i kebûter durur veted üzre
İdbârı da ikbâli gibi ger ederse neş'et
Kelb-i habâset bevl eder esed üzre-Lâ

beyza-i Anka:-yı adem: Yokluk kuşunun bulunmaz yumurtası.

Bu kasîde kaleme Ka:f-ı fenâdan geldi
Olsa nâmı yakışır beyza-i Anka:-yı adem
Âkif Paşa

beyza-i İslâm: İslâm ülkeleri.

Zülfesi zülf-i ârız-ı ahkâm
Beyzası ayn-ı beyza-i İslâm-Nâbi

beyza-i sürh: Kırmızı yumurta (Paskalya'da pişirilen yumurta).

Kilise kapısına durmuş idi
Beyza-i sürh tokuşturmuş idi-Sünbulzade Vehbi

beyzâ': (بيضاء) Ar. Daha ak, beyaz demek olan ebyaz'ın müennesi.

Hırka-i beyzâ vücûd-ı devletile kâm-bîn
Mesned-i fetvâ beka-yı rifʿatile kâm-rân-Lâ

Sarmış yine âfâkını bir dûd-ı muannid
Bir zulmet-i beyzâ ki pey-â-pey mütezâyid
Tevfik Fikret

Hilʿat-i beyzâ-yı İslâm'ı siyeh-fâm ettiler-Lâ

* Yed-**i beyzâ**: Hz. Mûsa'nın bir mucize olmak üzere parlak görünen mübarek eli.

Bir tecellî idi Mûsâ'ya da kim el verdi
Şecer-i Tûr hemîşe Yed-i beyzâ vermez
Koca Râgıp Paşa

Kılmaz dil-i Firavn'ı münevver Yed-i beyzâ-Fuzûlî

bezirgân: (بازركان) Far. Tüccar, esnaf.

Yûnus'a âşık diyüben zinhâr özenip gelmeniz
Çok bezirgân ziyân eder varıcağız uzun yola
Yunus Emre

Ulu bezirgânım kumaş satarım
Gökyüzünde uçan kuşu tutarım-Pir Sultan Abdal

bezl: (بذل) Ar. Bol bol verme, esirgemeyerek dağıtma, ibzâl etme.

Bezl kıl mâlını muhtâclara
Niʿmet-i Hak yeter açlara-Nâbi

Bezl etmede üftâdeler gül-ruhlara cânın yine
Seyr eyle istiğnâsını uşşâka hûbânın yine-Râmî

Ne rütbe bezl edersen artar ol nisbetde mahsûlü
Maârifdir cihânda bî-nefâd îrâd lâzımsa
Namık Kemal

bezl-i avârif: Bilginlerin bol bol verişi.
Dili dürr-i maârifte gehî bezl-i avârifte
Dem-â-dem eyler isbât-ı fazîlet bahr ü kân üzre
Bâki

bezl-i cân: Canını fedâ etme.
Ne şândır dîn yolunda Hakk'a bezl-i cân edip durmak
Ne devlettir şehîd-i zî-hayât olmak bu dünyâda
Namık Kemal

bezl-i direm: Dirhem kadar dağıtım.
Kerem erbâbına vermezdi atâya növbet
Zevkini bilse bahîlân dahi bezl-i diremin
Sünbulzade Vehbi

bezl-i gencîne-i Ka:rûn: Karun hazinesini dağıtma**.**
Sîr-çeşm oldular ol mertebe kim etmezler
Bezl-i gencîne-i Ka:rûn'a tenezzül fukarâ-Nâbi

bezl-i güher: Cevher saçma, inci dağıtma.
Girdi miftâh-ı der-i genc-i maânî elime
Âleme bezl-i güher eylesem itlâf değil-Nef'î

bezl-i hayât: Hayatın dağıtılışı
Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayât
Hulâsa, âile hissiyle cümle hissiyyât-Mehmet Âkif

bezl-i ırz: Şan ve şerefi dağıtma.
Geceler aç doyuran, gezmeğe sa'y eyler idim
Bezl-ı ırz ile varıp kime zelâlet kılayım-Cinânî

bezl-i ictihâd: Kudreti yettiği kadar gayret sarfetme.
İdrâk-i nefse eylemeyen bezl-i ictihâd
Ka:bil midir ki anlayabilsin Hudâ nedir
Recep Vahyî

bezl-i imkân: Mümkün olan dağıtım.
Etmez mi kelâma bezl-i imkân
Sözden gören iltifât u ihsân-Ziya Paşa

bezl-i makdûr: Elden geldiği kadar yapma.
Vasf-ı zâtında husûsâ ede bezl-i makdûr
Bir benim gibi sühan-senc-i pesendîde-i kelâm
Nef'î

bezl-i mechûd: Olanca gücünü sarfetme.
Yedim semt-i Haleb'de bir pilav ismin suâl ettim
Arap kuskus deyince bezl-i mechûd eyledim kustum
Sürûrî

bezl-i mekârim: Cömertliklerin dağıtılması.
Cihânda her kime tahsîl-i nîk-kâm gerek
Hemîşe bezl-i mekârimde ihtimâm gerek
Besîm (Kırımlı ...)

bezl-i saâdet-gû: Saadet veren sözler sarfetme.
Etse bir iklîme ger bezl-i saâdet-gû gibi
Her gedâ-yı bî-nevâsı şevket-i sultân bulur-Nef'î

bezl-i vücûd: Vücudunu fedâ etme.
Muhibb-i sâdık odur muktezâ-yı hâl üzre
Ya sarf-ı mâl ede ahbâbına ya bezl-i vücûd-Belîğ

Kılıp zebâne-i şem'i piyâle-i sahbâ
Eder mahabbete bezl-i vücûd-ı pervâne-Şeyh Galip

bezl ü isrâf: Dağıtma ve saçma.
Lezzeti inkâr olunmaz bezl ü isrâf etmenin
Âh zımnında eğer endîşe-i vâm olmasa-Nâbi

bezl ü seref: Dağıtma ve harcama.
Kesr ü noksân veremez bezl ü seref
Yoktur anda hatar-ı mahv ü telef
Sünbülzâde Vehbi (anda: orada.)

bezle: (بذله) Far. 1. İnsanın tabiatine hoş gelen nazik, latif söz, latife, 2. Şiiri âhengle ve güzel okuma. "**bizle**" Aslı Ar. olup her gün giyilen, yani gündelik elbise anlamına gelir.
Yine bezminde sultân-ı gülün kumru ile bülbül
Birisi bezle-senc-i turfa-gû biri gazel-hândır
Riyâzî

* **bezle-gû (y), bezle-bâz:** Şakacı, latifeci.
Olamaz tab'-ı Necâtî gibi bülbül bezle-gûy
Fi'l-mesel hıfz etse ebyât-ı gül-istânı dürüst
Necâtî Bey

Peymâneye baş eğip sebûlar
Rengîn söze girdi bezle-gûlar-Nâbi

* **bezle-senc**: Şakayı ölçerek, tartarak kullanan.
Bezle-senc olsan seni îmâ ile eyler mezâk
Meclisin dânâ rûşen nâ-dân yâve-güsteri
Nazîm (Yahyâ...)

bezle-senc-i turfa-gû: Garip şeyleri ölçerek kullanan.

Yine bezminde sultân-ı gülün kumru ile bülbül
Birisi bezle-senc-i turfa-gû biri gazel-hândır
Riyâzî

bezm (بزم)**:** Far. 1. İşret, sohbet, muhabbet meclisi. 2. Dostça kurulan eğlence topluluğu. 3. Çadır.

Her ne dem lûtf eyleyip bezmi müşerref eylesen
Ehl-i bezm ayağına yüz sürmeğe âmâdedir-Nef'î

Geldimse ne_ola ben şuarâ bezmine âhir
Âdet budur en sonra gelir bezme ekâbir-Nev'î

Bu gece bezme gel ey âlem-i hüsnün mâhı
Yoksa yerden göğe dek inciniriz vallâhi-Behiştî

bezm-i âlem: Âlemin meclisi.

Harâba kul olduk bezm-i âlemde
Âbâd olsak da bir, olmasak da bir-Dertli

Şikeste bir sifâl olsun, nemiz var, sâgar-ı Cem'de
Garaz bir neşve tahsil eylemekdir bezm-i âlemde
Şeyhülislâm Yahyâ

bezm-i âlem-ârâ: Âlemi süsleyen meclis.

Bu bezm-i âlem-ârânın içinde câmlar güldür
Sürahi gonce vü âvâzesi feryâd-ı bülbüldür-Zâti

bezm-i aşk: Aşk meclisi.

Nisyân ise garaz gam gününü bes hemân
Nûş etse bezm-i aşkda bir câm tâb-ı dil-Âkif Paşa

Cân nisâr etmektir evvel şart bezm-i aşkına
Mahrem olmaz bilmeyen âdâb-ı sohbet neydügün
Bâki

bezm-i bahâr: Bahar meclisi.

Lâle-veş kalkıp ayak tolularını içelim
Gül gibi îş edelim bezm-i bahâr eyleyelim
Revânî (tolu: içi dolu kadeh)

bezm-i bî-beka: Dünya.

Yazık ol hevâ-pereste ki bu bezm-i bî-bekada
Bırakıp safâ-yı câmı gam-ı rüzgâra düştü
Ziya Paşa

bezm-i cân: Ruhlar meclisi.

O zemân ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düştü
Şeyh Galip

bezm-i Cem: Cem'in meclisi.

Sifâl-i köhneden nûş-ı meye mu'tâd iken rinde
Mücevher câmını bin kerre bezm-i Cem kabûl etmez
Nâilî

bezm-i cihân: Cihan meclisi.

Nizâm-bend-i şühûd olalı bu bezm-i cihân
Ne rindler ne kadeh-keşler ettiler güzerân-Lâ

bezm-i cühhâl: Câhiller meclisi.

Ehl-i dil sohbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz
Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz
Leskofçalı Galip

bezm-i çemen: Yeşillik meclisi.

Yine bezm-i çemene lâle fürûzân geldi
Müjdeler gül-şene kim vakt-i çerâgan geldi-Nedîm

bezm-i devr-i dil-ârâ: Gönlü alıp götürenin meclisi.

Âdem bu bezm-i devr-i dil-ârâya bir gelir
Bil kadr-i ömrünü kişi dünyâya bir gelir
Rüşdî (Ahmet ...)

bezm-i dil-ârâ: Gönül açıcı meclis.

Âdem hemîn bu bezm-i dil-ârâya bir gelir
Bil kadr-i ömrünü kişi dünyâya bir gelir
Sezâyî (Hasan ...)

bezm-i dil-güşâ: Gönül açan meclis.

Bu bezm-i dil-güşâya mahrem olmaz Bâkî'yâ herkes
De gelsin ehl-i diller gelmesin bî-gâneler dönsün
Bâki

bezm-i düşmen: Düşman meclisi.

Tertîb-i bezm-i düşmeni bir gün bozar felek
Kalır tehî piyâle bu devrân gelir geçer
Nevres-i Kadîm

bezm-i edeb: Edep meclisi.

Bezm-i edebin bana muâşırları yegdir
Bî-rûy u riyâ savmaa küstahlarından-Nailî

bezm-i Elest: Elest meclisi. ("Ben sizin Rabbiniz değil miyim" dediği meclis, insan ruhlarının yaratıldığı zaman.)

Tâ ezelde bir sözüm var Rabb'imin fermânıdır
Şüphesiz bezm-i Elest'in tuhfe-i peymânıdır
İzzet Bey

Vazgeçmek olmuyor bu muhabbet belâ imiş
Bezm-i Elest'ten beri dil mübtelâ imiş
Faruk K. Timurtaş

bezm-i erâzil: Rezillerin meclisi.
Cemşîd görse bezm-i erâzilde bâdeyi
Bî-şek teessüf eyler idi ihtirâına-Nâbi

bezm-i ezel: Özel meclis.
Tekrâr mülâkî oluruz bezm-i ezelde
Evvel giden ahbâba selâm olsun erenler
Yahya Kemal

Sen miydin o âfet ki dedim bezm-i ezelde
Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde
Yahya Kemal

bezm-i fenâ: Dünya.
Yokdur bilen, cihâna gelenlerde, mebdei
Bilmez meâdı bezm-i fenâdan giden dahi
Ali Rûhî (...Bey)

bezm-i feyz: Feyiz, bereket meclisi.
Hudâ râzıdır elbet mahremân-ı bezm-i feyzinden
Kimi âl-i mutahhardır kimi ashâb-ı Rıdvândır
Namık Kemal

bezm-i fütûh: Zafer meclisi.
Bir bezm-i fütûh açar ki vicdân
Leb-rîz-i safâ-yı aşk olur mu cân-Mehmet Âkif

bezm-i gam: Gam meclisi.
Bezm-i gamında cân ü dil yandı yakıldı sâkiyâ
Depret eli sür ayağın mecliste yârân teşnedir-Bâki

bezm-i hâs: Özel meclis.
Ammâ hıred teeddüb edip ihtisâsına
Nâz u niyâz hizmet eder bezm-i hâsına-Şeyh Galip

Etse Nef'î ne_ola ger gönlüyle dâim bezm-i hâs
Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül
Nef'î

bezm-i hâs-ı vahdet: Birliğin has meclisi.
Âşık-ı yek-reng ü rindân-güşâde-meşrebiz
Bezm-i hâs-ı vahdete hem bâde hem peymâneyiz
Nef'î

bezm-i hicr: Ayrılık meclisi.
Çerâg-ı bezm-i hicri olduğum yapmış yakıştırmış
Gönül pervânesine vuslat âteş intizâr âteş
Şeyh Galip

bezm-i ışk: Aşk meclisi.
Ermedi şîrîn lebine bâde-veş kan yutmayan
Bezm-i ışka girmedi ney gibi nâlân olmayan
İbn-i Kemal

bezm-i inâk-ı aşk: Aşkın sarmaş dolaş olmuş meclisi.
Bezm-i inâk-ı aşkta cân mey-perest iken
Öğrenmiş idi câm adını Cem dedikleri-Nizâmî

bezm-i kadeh: Kadeh meclisi.
Câ-be-câ sâf habâb-ıla gelir bezm-i kadeh
Benzer ol zevraka kim kâse-i mînâ getirir-Rızâyî

bezm-i mey: İçki meclisi.
Emr eyledi şâh-ı şûh-meşreb
Bir bezm-i mey ettiler mürettеb-Nâbi

bezm-i mihnet: Sıkıntı meclisi.
Bisât-ı bezm-i mihnet tayy olundu ahd-i adlinde
Sabrî

bezm-i muhabbet: Muhabbet meclisi.
Gören bezm-i muhabbette vücûdum nahl-i gül sandı
Ser-â-pâ tâze dâğımdan bu cism-i nâ-tüvân üzre
Bâki

bezm-i nazm: Nazım meclisi.
Yazsa vasf-ı nükhet-i hulkunu bir sâhib-sühan
Bezm-i nazma hâmesi olur buhûr-ı anberîn-Nef'î

bezm-i nûş-â-nûş: İçtikçe içilen meclis.
Hayâl-i la'l-i nâbın câm-ı çeşm-i terde kalmıştır
Humâr-ı bezm-i nûş-â-nûş vaslın serde kalmıştır
Râmî Mehmet Paşa

bezm-i nûş-â-nûş-ı hestî: Var olmanın içtikçe içilen meclisi.
Bezm-i nûş-â-nûş-ı hestîde kalender-meşreb ol
Neşve-yâb eyler sabır erbâbını sahbâ gibi-Âsâf

bezm-i rûh-bahş: Cana can katan meclis.
Müheyyâ oldu meclis sâkiyâ peymâneler dönsün
Bu bezm-i rûh-bahşın şevkına mest-âneler dönsün
Bâki

bezm-i safâ: Safâ meclisi.
Bir bezm idi ol bezm-i safâ kim yoğ-idi hiç
Uşşâka temâşâ-yı cemâle bu bahâne-Sâmî

bezm-i sâkî-i devrân: Dönüp dolaşan sâkinin meclisi.
Geh âm-ı zehr-i ka:til ü geh derd-i ser çeker
Mihmân-ı bezm-i sâkî-i devrân neler çeker
Adlî (Sultan II. Bayezid)

bezm-i sanem: Put gibi güzel olanın bulunduğu meclis.
Meydir mihek-i âşıka:n, âşûb-ı dil, ârâm-ı cân
Ser-mâye-i pîr-i mugân, pîrâye-i bezm-i sanem
Nef'î

bezm-i sohbet: Sohbet meclisi.
Cem' oldu bezm-i sohbete yârân birer birer
Câm aldı dest-i işrete rindân birer birer-Nâbi

bezm-i sühan: Söz meclisi.
Ben sürâhî-veş ele aldıkça Sabrî câmeyi
Gûş eden bezm-i sühanda nağme-i gulgul sanır
Sabrî

bezm-i şarâb: Şarap meclisi.
Bezm-i şarâbdan geçemem doğrusu Nedîm
İşret tabîatimce tarab meşrebimcedir-Nedîm

bezm-i tarab: Eğlence meclisi.
Bezm-i tarabta sana şeker çiğneten Belîğ
Şîrîn-lebân-ı belde-i Kostantiniyyedir-Belîğ

bezm-i vasf: Övme meclisi.
Evc-i eflâki tutar zemzeme-i vecd-i melek
Bezm-i vasfında ne dem hâmem ederse benım ü zîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

bezm-i vasl-ı yâr: Sevgiliye kavuşma meclisi.
El-hased ey rind-i sevdâ-pîşe aşk olsun derim
Bezm-i vasl-ı yâre cân attın da çattın keyfini
Hamâmîzâde İhsan

bezm-i vatan: Vatan toplantısı.
Ey sâkinân-ı bezm-i vatan, gâhi yâd edin
Gurbet esiri, derd ü belâ mübtelâların
Nevres-i Kadîm

bezm-i visâl: Kavuşma meclisi.
Ol tünd-hûy bir gün olur bezm-i visâle râm
Uşşâkının duâsı eğer müstecâb ise-Nâbi

bezm-i vuslat: Kavuşma meclisi.
Çalmakta başında çeng-i rıhlet
Hâlâ mı hevâ-yı bezm-i vuslat-Abdülhak Hâmit

bezm-i vücûd: Var olma meclisi.
Ademden gelmeden bezm-i vücûda bâde ol demden
Lebin esrârının biz vâlih ü hayrânıyız cânâ
Selîmî (Yavuz Sultan Selim)

bezm ü bezm-gâh: Meclis ve eğlence meclisi.
Pür-safâdır tâb-ı dîdârınla bezm ü bezm-gâh
Rûşenâyî bahş-ı kalb sâgar u peymânesin-Nef'î

* **bezm-ârâ**: Meclisi süsleyen.
Bu şeb pâyına düşdüm görmedi ol şem'-i bezm-ârâ
Meseldir mum dibi olur karanlık ey dil-i şeydâ
Abdî (Himmetzâde Abdullah ...)
Şevk-i rûyun âşıkı sûzân u giryân eyledi
Onu söyler şem'-i bezm-ârâ zebân-ı hâl ile-Rızâyî

* **bezm-gâh, bezm-geh:** Eğlence yeri.
Ol sâf-zamîr ü pâk-meşreb
Bir bezm-geh eyledi mürettеb-Fuzûlî

bezm-gâh-ı hamâkat: Ahmaklık meclisi.
Birdir bu bezm-gâh-ı hamâkatde ân u în
Desti kıran deliyle Felâtûn-ı hum-nişîn
Keçecizade İzzet Molla

bezm-gâh-ı rindegânî: Rindlere âit olan eğlence meclisi.
Göçüp gitti bekaya bezm-gâh-ı rindegânîden-Safvet

bezm-gâh-ı neşve: Sevinç meclisi.
Bezm-gâh-ı neşvenin hep ser-girânlıktır sonu-Lâ

bezm-gâh-ı nûş-â-nûş: Eğlence dolu meclis.
Açın şu perdeyi bir bezm-gâh-ı nûş-â-nûş
Tevfik Fikret

bezm-gâh-ı şevket: Büyüklüğün görüldüğü eğlence yeri.
Âsumân-ı devletin Hûrşîd-i kudsî pertevi
Bezm-gâh-ı şevketin Cemşîd ü Hûrşîd efseri-Nef'î

bezr: (بذر بزر) Ar. Çicek ve sebze tanesi.

* **bezr-kâr, bezr-ker, bezr-ger**: Tohum ekici, çiftçi.
Bezr-ger yerini tutmaz zer-ger
Keff-ger kârını bilmez dürger-Nâbi

bezzâz: (بزاز) Ar. Bezci, kumaş satan, manifaturacı.
Ben bu bâzârın ne bâzergânı ne bezzâzıyam
Kûy-ı ışkın onmadık bir rind-i şâhid-bâzıyam
Hayretî

bezzistân, bezzâzistân: (برّاستان بزستان) Far. Türkçe'deki galatı "bedestân, bedesten" şeklindedir ki ağır, pahalı, kıymetli kumaş ve eşya satan esnaf çarşısı demektir.
Değil çekmece bir bedestân imiş
Meğer kim o bir cevhere kân imiş
Keçecizade İzzet Molla.
Şevk ile azm edip bedestâne
Tâlib oldum metâ-ı cânâne-Vâhid
bıdâat, bidâa: (بضاعت) Ar. Sermaye.
Fikr et ne kadar bidâat ister
Bu nazm ne istitâat ister-Ziya Paşa
bî-: (بی) Far. "-sız, -siz, -maz, -mez" anlamına gelen olumsuzluk eki
* **bî-aded:** Sayısız.
Bir gün eyler dest-beste pâygâhı cây-gâh
Bî-aded mağrûr-ı sadr-ı i'tibârın görmüşüz-Nâbi
* **bî-âfet**: Âfetsiz, âfet gibi güzelsiz.
Râhat hevesin etmese dil râhat olurdu
Ol âfete meyl etmese bî-âfet olurdu-Nâbi
* **bî-akl**: Akılsız.
Bıktım beni bî-akl olanın dinlemesinden
Hôd-bînliğimi âkıle ifşâdan usandım
Kemalzade Ekrem Bey
* **bî-amân**: Aman vermez, acımasız.
En sinsi bir ezâ gibidir geçmeyen zemân
Bin türlü başka cevri de vardır ki bî-amân
Yahya Kemal
* **bî-âr**: Arsız, utanmaz.
Âşinâ olma günehkâr olana
İltifât eyleme bî-âr olana-Taşlıcalı Yahyâ

Etibbâ nusha-i dermân yazanda ehl-i emrâza
Perî-veşler lebin em dip ben-i bî-âra yazmışlar
Fuzûlî
* **bî-ârâm**: Rahatsız,; durup dinlenmeden.
Önümde bir gece, bir gavr-ı lâciverd-i zalâm
Derinleşir beni pûyân görüp kenârında
Derinleşir ve güler.. Ben, alîl-i bî-ârâm
Uçan bu gölgeyi teshîre eylerim ikdâm-Tevfik Fikret

* **bî-araz:** Arazsız, işaretsiz.
Bî-araz bir cevher-i sâfîdir ammâ muttasıl
Ehl-i tab'ın zîver-i tîğ u sinânıdır sözüm-Nef'î
* **bî-asl:** Asılsız.
Tûbâ eremez lûtf ile sen serv-i bülende
Bî-asl olanın hem-seri âlî-neseb olmaz-Nizâmî
* **bî-aşk:** Aşksız.
Bî-aşk gönül hâm kalır bende kalırsa
Olmaz bana da fâidesi sende kalırsa-Nâbi
* **bî-bahâ**: Kıymet biçilmeyecek kadar değerli.
Bî-bahâ oldu akîk-i Yemen-i cûd u atâ
Bahr-i lûtfunda bitelden berü mercân-ı kerem
Cem Sultan
* **bî-bahâne**: Bahane olmadan.
Öter hezâr-i nağme-ger
Ki şevki bî-bâhânedir-Tevfik Fikret
* **bî-baht**: Bahtsız, talihsiz.
Bî-baht olanın bağına bir katresi düşmez
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan
Ziya Paşa
* **bî-bâk**: Korkusuzluk, aldırış etmeme.
Bizi bî-bâkimizdür çıkarır çîn-i cebîne
Eylesek hâtır için birinden da'vâ-yı sürûr-Rızâyî

Sensin fakat şefî'im rûz-ı cezâda mâ-dâm
Çıkmaz mıyım huzûra bî-bâk yâ Muhammed
Na't-ı Şerîf
* **bî-bâk-âne**: Çekinmeyene yakışacak şekilde.
Ey dil-i dîvâne bî-bâk-âne reftâr eyleme
Seng-i ta'n-ı reh-güzâr-ı ışk tûde tûdedür-Rızâyî
* **bî-bedel**: Karşılıksız.
Cânânı sanma bu dil-i şeydâya bir gelir
Hûrşîd-i bî-bedeldir o dünyâya bir gelir-Rızâyî
* **bî-behre**: Kısmetsiz, değersiz.
Hamdülillah değilim bî-behre
Her hünerden bulunur bir zerre-Enderunlu Fâzıl
* **bî-beka:** Kalıcı olmayan.
Bî-bekadır, sakın aldanma, cihân-ı fânî
Eylemez âkıl olan devlet-i dünyâdan haz
Rüştü Paşa (Erzurumlu Mehmet...)

* **bî-berg**: Yapraksız.

Mütefekkirem o zemân bir nihâle benzer ki
Alîl ü ra'şe-nümâ şâh-sâr-ı bî-bergi-Tevfik Fikret

bî-berg ü nevâ: Elinde avucunda bir şeyi olmayan; kısmetsiz, nimetsiz.

Sâyesin dervîş-i bî-berg ü nevâdan dûr eden
Saklasın ârâyiş-i tâbuta nahl-i ka:metin
Mantıkî (Ahmet ...)

* **bî-bünyâd**: Temelsiz, asılsız.

Dehr-i bî-bünyâd için renc-i talebden fârig ol
Bâri birkaç gün huzûr-ı kalb ile dünyâya bak
Bâki

* **bî-câ(y):** Yersiz, mahalsiz; münasebetsiz.

Revzen-i hâneyi sermâda güşâd etmektir
Serd-i bezm-i edeb hande-i bî-câdandır-Sâmî

Ancak o zemân hâlis olur niyyet-i heycâ
Ben yoksa bu gavgâya derim şûriş-i bî-câ
Abdülhak Hâmit

* **bî-câ(y)-nişest**: Yersiz oturan.

Ser-geşteleriz dûr olalı menba'ımızdan
Seylâb-ı sahârâ gibi bî-cây-nişestiz-Sâmî

* **bî-cân**: Cansız.

Zâhid-i bî-ışkdan hazzeylemez erbâb-ı aşk
Cismi bî-cân gibidir bir ka:lıb-ı fersûdedir-Rızâyî

* **bî-cezb:** Cezbesiz.

bî-cezb-i dost: Dostun cezbesizi.

Âşıka vuslat mecâli olamaz bî-cesb-i dost
Cezb ederse aşk rûhu vuslat-ı cânân olur
Âdile Sultan

* **bî-cürm**: Suçsuz.

Bî-cürm iken gıdâ-yı anâkib olur meges
Ma'sûm iken kebûteri şâhîn eder şikâr- Ziya Paşa

* **bî-çâre**: Çaresiz.

Erhâma nazar eyleseniz doğmaya kimse
Âlemde meğer derd ile bî-çâre benefşe-Necâtî Bey

Yanılsın biçareler âlüfteler âvâreler
Sâgar suna meh-pâreler nûş etmemek olur sitem
Nef'î

Hani gerçek âşık hani gelin isteyelim onu
Bî-çâre Yûnus'un cânı dost yoluna îsâr olur
Yunus Emre

Hey Emrem Yûnus bî-çâre bulunmaz derdine çâre
Var imdi gez şardan şara şöyle garîb bencileyin
Yunus Emre

bî-çâre-i sergeşte-dil: Deli gönüllü bîçare.

Hayf o bî-çâre-i sergeşte-dilin hâline kim
Olmaya çâre getir baht-ı zebûndan gayri-Nâbi

* **bî-çîn**: Buruşuk, eğri olma.

bî-çîn-i cebîn: Alnı buruşuk olma.

Eylersen eğer halkdan ümmîd-i teveccüh
Mir'ât-ı musaffâ gibi bî-çîn-i cebîn ol-Nâbi

* **Bî-çûn**: 1. Allah. 2. Emsalsiz, eşsiz, sebep sorulmaz.

Ey sun'-ı safâ-fezâ-yı Bîçûn
Dil oldu tenezzülünle memnûn-Muallim Nâci

Fikr etmeli ki Cenâb-ı Bîçûn
Ettikte beşerle arzı meskûn-Lâ

* **bî-dâd**: Zulüm, işkence.

Eyler nigehi ederse bî-dâd
Îsâ'yı arûs-ı merge dâmâd-Şeyh Galip

Feryâd ki bir vermedi bî-dâddan özge
Göz yaşı ile beslediğim tâze nihâlim-Fuzûlî

Ne şîrinden olaydı tıfl-dil-şâd
Ne zehirden ereydi câna bî-dâd-İbn-i Kemal

* **bî-dahl:** Harcanmama, sarfedilmeme.

Harc kim bî-dahl ola mevcûd olan nâ-bûd olur
Olsa mâlın fi'l-mesel mahsûl-i bahr ü kân eger
Bâki

* **bî-dâvâ:** Davasız.

Dünyâ ile sen sulh et bî-huccet ü bî-da'vâ
İsterse cihân halkı hep şâhid-i zûr olsun-Nâilî

* **bî-derd**: Dertsiz, kaygısız.

Gam değil yanmazsa şimdi nâr-ı mâtemle dilin
Sabr et ey bî-derd âhir menzilin nîrân olur
Kemalzade Ekrem Bey

* **bî-derk:** Anlayışsız.

Bî-derk ola kusûruna nâkıs gelir gider
Ayn-ı kemâl imiş kişi bilmek hatâsını-Haşmet

* **bî-dest-gîr:** Yardımcı olmayan.

Bî-dest-gîr gayri kıyâmın asîr iken
Bî-vakt bu nüzûl ü rükûbun ne illeti-Nâbi

* **bî-dil**: Gönülsüz. **c. bî-dilân**.
Ey sabâ zülf-i nigârı anber-efşân eyledin
Hâk olan bî-dilleri hâk ile yeksân eyledin
Necâtî Bey
Olmaz ey Bâkî-i bî-dil ser-i a'dâ pâ-mâl
Yine sen tab'-ı semendine süvâr olmayıcak
Bâki (olmayıcak: olmayınca.)
** **bî-dilân:** Dilsizler.
Gerektir encümen-i aşka bî-dilân u hâmûş
O bezme bülbül-i âteş-sürûd pervâne-Şeyh Galip
* **bî-dîn:** Dinsiz.
Kangı bî-dîndir saçın küfrünü îmân bilmeyen
Kangı bî-dildir kaşın yayına kurbân olmayan
İbn-i Kemal
* **bî-direng**: Eğlenmeyen.
Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm ü neng
Tâ-key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng-Bâki
* **bî-dûd**: Dumansız.
Âh etmeyicek eğlenemem kûşe-i gamda
Erbâb-ı dile meclis-i bî-dûd gerekmez-Nâbi
* **bî-gubâr:** Gücenmeme.
Bî-gubârım hasret-i hattınla hâk olsam yine
Sıhhatim rûh-ı lebindendir helâk olsam yine
Şeyh Galip.
* **bî-edeb**: Edepsiz, terbiyesiz.
Goncayı servi sana teşbîh eder her bî-edeb
Hep sükûtunla sükûnundur buna cânâ sebeb
Şeyhülislâm Yahyâ
* **bî-emân**, **bî-amân**: Amansız, aman vermez.
Felektir ol felek-i bî-emân ki çeşmine
Gelen ıtâşı eder hûn-ı dil-i ebed irvâ-Ziya Paşa
* **bî-enbâz:** Eşi ve ortağı olmayan.
Nev'-i insânı hem ol bî-enbâz
Eyledi nâtıka ile mümtâz-Sünbulzade Vehbi
* **bî-endâze**: Ölçüsüz, tahmin edilemeyen.
Tâze dil-ber tâze dâg-ı hasret tâze şevk
Tâzeler verdi dil-i sad-çâke bî-endâze şevk-Rızâyî
* **bî-fâide**: Faydasız, boş.
Kimsin nedir bu güft ü gûlar
Bî-fâide bâtıl ârzûlar-Fuzûlî
Zâtında fürû-mâyeliği Hak da bilirken
Bî-fâidedir rif'at ile muhteşem olmak-Nâbi
* **bî-gâh**: Vakitsiz.
Eyler seni îmâ bana, ey mürg-i hevâ-hâh
Bir lemha-i bî-gâh
Umkunda leyâlin- Tevfik Fikret
gâh **ü bî-gâh**: Gakitli vakitsiz.
Bâliş-i nâza yaslanıp ol mâh
Gâh u bî-gâh eder nihânî âh-Vâhid
* **bî-gaile:** Gailesiz.
Bu re'yi olup kazâ müessis
Bî-gaile hatm olundu meclis-Şeyh Galip
* **bî-gam**: Gamsız.
Cihânda âdem olan bî-gam olmaz
Onun-çün bî-gam olan âdem olmaz-Necâtî Bey
* **bî-gâne.**1. Yabancı. 2. Kayıtsız, ilgisiz. 3. tas. Dünya ile ilgisini kesmiş olan.
Kadrimiz fehm eylemezse gam değil bî-gâneler
Âşinâya tatlıyız bî-gâneye hem acıyız-Gaybî

Bî-gâne eylemiş beni sabr u şekîbden
Sen bî-vefâya eden âşinâ beni
Fasîh (Ahmet ... Dede)
Kadîmi âşinâlardan görüp bî-gânelik resmin
Vefâ ümîdine bî-gânelerle âşinâ oldum-Necâtî Bey
bî-gâne-i merâm: Derdine ilgisiz.
Bî-gâne-i merâm kalır âşnâ-yı hırs
Mahrûm eder kişiyi emelden belâ-yı hırs
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet ...)
* **bî-gâne-meşreb**: Yabancı meşrepli.
Mânend-i berk-ı neş'e gelip geçti bî-haber
Bî-gâne-meşreb etmedi bir âşinâ nazar-Şeyh Galip
* **bî-gâne-meşrebâ**: Ey yabancı huylu.
Bî-gâne-meşrebâ bize tâ-key tegâfülün
Bir âşinâ nigâha da mı fursat olmasın
Nedîm-i Kadîm
* **bî-garez**: Garaz tutmayan; tarafsız, kötü niyetten arınmış olan.
Biz bendesiyiz bî-garez ol nahl-i revânın
Benzer mi bize servine âzâd olayım der-Rızâyî

Yok bî-garez muâmele ehl-i zemânede
Kimse ibâdet etmez idi cennet olmasa-Nâbi

* **bî-gâye**: Nihayetsiz, sonsuz, sınırsız.

Hamd-i bî-had o kerem-fermâya
Ki onun ni'metidir bî-gâye-Sünbulzade Vehbi

* **bî-gede:** Dilenmeyen.

Dehri arasan bî-gede bir âdem bulamazsın
Âdem görünen harları âdem mi sanırsın-Ziya Paşa

* **bî-gezend:** Zararsız, ziyan vermeyen.

Felekler el-hazer eyle birbirine girer
Suûd-ı yek-şerer-i âh-ı bî-gezendimden-Esrar Dede

* **bî-gışş:** Hilesiz, karışıksız.

Ma'nâsı latîf lafzı bî-gışş
Mazmûn-ı nev insicâmı dil-keş-Ziya Paşa

* **bî-gümân**: Şüphesiz.

Her kimin ki evine gire bir mihmân
Âb-ı revân teg akıtmalı bî-gümân-Fethi Atâ

* **bî-günâh**: Günahsız.

Bî-günâh kulların hep destin açar hevâya
Bî-mürüvvet kullarından beklemez hîç hedâyâ
Fethi Atâ

Kaçıp sümûm-ı sefâlet onun civârından
Gelir bu âile-i bî-günâhı ifnâya-Tevfik Fikret

* **bî-hâb**: Uykusuz.

Afv itmeğe kadınları mahkûmdur ricâl
Onlarsa da eden bizi bî-hâb u bî-mecâl
Abdülhak Hâmit

* **bî-haber**: Habersiz; hissiz, duygusuz.

Neş'e-mend etmiş bizi bir vechile feyyâz-ı aşk
Kim kazâ nâ-âşinâ takdîr hâlâ bî-haber
Leskofçalı Galip

Âlimim dersin ammâ âlemden bî-habersin
Bu andan, bu nefesden, bu demden bî-habersin
İbrahim (...Efendi)

Mânend-i berk-ı neş'e gelip geçti bî-haber
Bî-gâne-meşreb etmedi bir âşinâ nazar-Şeyh Galip

* **bî-hadd**: Sınırsız.

Ey şanlı cedd-i ekberimiz, âb-ı tîğının
Bî-hadd imiş güneş gibi tenvîr sanati-Yahya Kemal

bî-hadd ü pâyân-ı felek: Sınır ve sonu olmayan felek.

Bu kadar cevre tahammül mü olur âdemde
Nice bir bu sitem bî-hadd ü pâyân-ı felek-Nef'î

bî-hadd ü bî-pâyân: Sınır ve sonu olmayan.

Bî-nihayet lûtfuna lâyık edâ mümkin degül
Gerçi ma'nâ hâtıra bî-hadd ü bî-pâyân gelir-Bâki

* **bî-hakîkat**: Gerçeği söylemeyenler, doğrudan bahsetmeyenler, yamuk yumuk (kimseler).

Bî-hakîkatlerle hem-sohbet olup âlemde biz
Bî-vefâ dünyâda bir kesden hakîkat ummazuz
Rızâyî

Âdem ganî-dil olsa, gedâ-meşreb olmasa
Rind olsa, bî-hakîkat ü bî-mezheb olmasa-Nâilî

* **bî-hâlet**: Durgun.

Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı aşk
Anda mecnûn bîdler, dîvâne cûlar var idi-Nedîm

* **bî-hareket**: Hareketsiz.

Kaldı cismim önünde bî-hareket-Tevfik Fikret

* **bî-hâsıl**: Verimsiz.

Akl u nâmûsu verip aldım belâ-yı derd-i aşk
Âşık-ı bî-hâsılım fark eylemem sûd u ziyân-Lâ

fikr-i **bî-hâsıl-ı dünyâ**: Dünyanın verimsiz düşüncesi.

Göz mü açdırdı bize cevr ü cefâ-yı eyyâm
Fikr-i bî-hâsıl-ı dünyâ ile geçti evka:t
Şeyhülislâm Yahyâ

* **bî-hayât**: Cansız, hayatsız.

Bir dûd-ı müncemid gibi âfâk-ı bî-hayât
Pîşinde canlanır mütehâşî nazarların-Tevfik Fikret

* **bî-hemâl**: Eşsiz, benzersiz.

Düşünmeden geçemem, yâr bî-hemâldir
Odur beni arayan hîn-i inkisârda
Recaizade Ekrem

* **bî-hemtâ**: Eşsiz, benzersiz.

Katredir zâhir olan deryâdan
Zerredir şu'le-i bî-hemtâdan-Enderunlu Fâzıl

* **bî-hengâm**: Vakitsiz.

Açıldı cehl ile Rusya üzre harb-i bî-hengâm
Ziya Paşa

* **bî-hıredân**: Akılsızlar.

Erbâb-ı hıred zerre kadar mu'tekid olmaz
Ol mürşide kim mu'tekid-i bî-hıredândır
Bağdatlı Rûhî

* **bî-hicâb**: Hicapsız, utanmaz olan.

Ko hâli gayrı sen ey cân dîni gör
Ne oldu mâ-hasalın çerh âsyâbında-Nâilî

* **bî-hiss**: Duygusuz.
Mûnis, fakat en kirli kadınlar gibi mûnis
Üstünde coşan giryelerin hepsine bî-hiss
Tevfik Fikret

* **bî-hîş:** Soysuz.
Neş'e-hâh-ı aşk dâim derd-nûş olmak gerek
Sâlik-i râh-ı fenâ bî-hîş ü hûş olmak gerek
Esrar Dede

* **bî-huccet**: Delilsiz, şahitsiz.
Dünyâ ile sen sulh et bî-huccet ü bî-da'vâ
İsterse cihân halkı hep şâhid-i zûr olsun-Nâilî

* **bî-hûd**: Kendinden geçmiş, kendisini kaybetmiş.
Aşk içre gönül deme ki ben bî-hûdum ancak
Ey gâfil özünden senin ancak haberin var-Fuzûlî

Bî-hûd eylerdi temâşâ-yı cemâlin âlemi
Dîdelerden olmasan ey cân-ı âgâhım nihân
Muallim Nâci

* **bî-hûd-âne**: Kendinden geçmişcesine.
Bî-hûd-âne muvâfakat ediyor
Evvibi(?) emrine henüz cibâl-Muallim Nâci

* **bî-hûde**: Boşuna, beyhude.
Tegâfül eyleyip bî-hûde hâl-i zârımı sorma
Beni söyletme cânâ arz-ı hâlim çün nigâhımdır
Rızâyî

Subha dek giryân olup çün âh-ı âteş-nâk eder
Şem'-i bezmin handesi hep hande-i bî-hûdedür
Rızâyî

Tasdîi ko bî-hûde figân etme
Şekvânla dolsun mu yeter defter-i âlem-Neşâtî

Bâd-ı ecel ki söndüre kandîl-i cânını
Başı ucunda bî-hûde şem'-i mezâra yuf
Şeyh Galip

* **bî-hûde-pû:** Boşuna koşma.
Sabr ile gönül derdine dermân ere umma
Cân atma oda bî-hûde cânân ere umma
Hoca Dehhânî

Kuvvet-i reftârdan vâ-mânde olmuşken yine
Pây-i bed-hûy-ı heves bî-hûde-pûluklardadır-Nâbi

* **bî-hudûd**: Sınırsız, sayıya gelmeyecek kadar çok.
Hâstır zât-ı İlâhîsine mülk-i ezelî
Bî-hudûd anda olan kevkebe-i lem-yezelî-Şinasî

* **bî-hûş**: Akılsız, şaşkın, kendinden geçmiş, deli.
Velî tiryâk ile bir idi ol leb
Hemân bîhûş oldu mâr u akreb-Zâtî

Kaçan ki bu sözü gûş etti dil kalıp bî-hûş
Kemâl-i hayretle hemçü sûret-i dîvâr-Nedîm

* **bî-hutût**: Hatsız, çizgisiz.
İçinde rengi bozuk bî-hutût sîmâlar-Tevfik Fikret

* **bî-huzûr**: Rahatsız, rahatı olmayan.
Bî-huzûrum nâle-i mürg-i dil-i dîvâneden
Fark olunmaz cism-i bîmârım bozulmuş lâneden
Sultan Abdülaziz

Yârân bana der ki zî-şuûrum
Mecnûn gibi bense bî-huzûrum-Abdülhak Hâmit

* **bî-hüner**: Hünersiz, beceriksiz. **c. bî-hünerân.**
Zevâlin istemez mi bî-hüner, ehl-i kemâlâtın
Vefât-ı hâceyi eyler temennî dâimâ etfâl
Fehîm-i Kadîm (Uncuzâde...)

** **bî-hünerân**: Câhiller, beceriksizler.
Rûhdur ka:lıb-ı insâna Fehîmâ, irfân
Heykel-i bî-hünerân addolunur seng-i mezâr
Fehîm-i Kadîm (Uncuzâde...)

* **bî-ışk**: Aşksız.
Zâhid-i bî-ışkdan hazzeylemez erbâb-ı aşk
Cismi bî-cân gibidir bir ka:lıb-ı fersûdedir-Rızâyî

* **bî-ibhâm:** İbhâmsız. (ed. Açıklık)
Şâir-i nâdire-gûyem ne desem hisse çıkar
Düşmen ü dosta bî-tevriye vü bî-ibhâm-Nef'î

* **bî-ictinâb:** Çekinmeden, çekinmeksizin.
Veh ne zâlimdir kaşın kim götürür bî-ictinâb
Ol kadar bâr-ı tazallum kim belini ham tutar
Nizâmî

* **bî-idrâklik**: Anlayışsızlık, kavrayışsızlık.
Kitâb-ı kâinât esrâr-ı hikmetle leb-â-lebdir
Şikâyet cehlden feryâd bî-idrâkliklerden-Nâbi

* **bî-ihtiyâr**: Elinde olmaksızın.
Bî-ihtiyâr ışkın olup dil figân eder
İncinme çünki nâle-i bî-ihtiyârdır-Rızâyî

* **bî-iktidâr**: Gücü yetmeyen, kudretsiz.
Çökmüştü ol kadar dile bâr-ı girân-ı derd
Kim âh çekmeğe bile bî-iktidâr idim
Recaizade Ekrem Bey

* **bî-imâd:** Direksiz, sütünsuz.
Hârik-ı âdet mi değil bî-imâd
Ola kıyâm üzre bu sebʿ-i şidâd-Nahîfî

* **bî-imtinân:** Çekinmeden.
Hakka ki hamd-i vâcib o Feyyâz-ı mutlak'ın
Kim niʿmeti ibâdına bî-imtinân verir-Nedîm

* **bî-inkisâr**: Gücenmeden, kırılmadan.
bî-inkisâr-ı hâtır: Gönlü kırılmadan
Hûn-ı ciğerle dolmuş câm-ı zer olmadansa
Bî-inkisâr-ı hâtır şikeste sâgar olsun-Nâilî

* **bî-insâf**: İnsafsız, merhameti olmayan.
Anîf darbe-i kahrıyla bî-insâf
Birer birer düşürür dillerinden evrâkı-Tevfik Fikret

Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten
Namık Kemal

* **bî-intihâ**: Nihayetsiz, sonsuz.
Okur bî-intihâ eşʿâr-ı daʿvet-Tevfik Fikret

* **bî-irtiyâb:** Şüphesiz.
Bî-irtiyâb her neden iʿrâz ederse halk
Bi't-tabiʿ refte refte tedennî-nümûn olur
Muallim Naci

* **bî-iştibâh, bilâ-iştibâh**: Şüphesiz.
Beli bâr-ı mezâlimden bükülmüş onun içindir
Şehâ dîvân-ı hüsnünde kaşın bî-iştibâh eğri
Ahmet Paşa

Dûr olan gözden, gönülden dûr olur bî-iştibâh
Bu mesel zâhirdir etsen dermiyân âyîneyi
Tâlib (Bursalı Mehmet ...)

* **bî-ithâm:** Töhmet altında olmadan.
Değil mi lûtf-ı Hakk'a karşı ayb ayb-cûluklar
Kemîne lokmayı bî-ithâm alır bulunur-Nâbi

* **bî-iʿtidâl:** Hadden aşırı.
Hevâdan mevce gelmiş bahr-i derdim şâhid-i hâlim
Dil-i pür-ıztırâb ü nâle-i bî-iʿtidâlimdir-Fuzûlî

* **bî-izzet**: İtibarsız.
Devrân ister ki hâr ola nazm
Bî-izzet ü iʿtibâr ola nazm-Fuzûlî

* **bî-kâr**: İşsiz, aylak.
Cihanda sen gibi müşfik efendisi var iken
Yazık değil mi kala böyle bî-kes ü bî-kâr-Nedîm

* **bî-karâr**: Kararsız.
Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düştü
Şeyh Galip

Hiçbir belâ mı var ki gönül onu bilmeye
Seyyâh-ı bî-karârın olur âşinâsı çok
Şeyhülislâm Yahyâ

bî-karâr-ı kalb ü sevdâ: Kalp ve sevdânın kararsızlığı.
İstiyorsun ki bî-haber kalalım
Bî-karâr-i kalb ü sevdâdan
Ey azîzim severken ayrılalım-Cenap Şehabeddin.

* **bî-kayd**: İlgisiz, aldırmaz.
Merd-i bî-kayda belâ-keşliktedir ârâm-ı dil
Yoksa çoktan terkederdim cânı da cânânı da
Şeyh Galip

Biz çocuktuk. Seni defn eylediler
Bî-vefâ kumlara bî-kayd eller-Tevfik Fikret

* **bî-kaydî:** İlgisizlik, kayıtsızlık
Tutmuş o kadar dehri zencîr-i taalluk kim
Ser-rişte-i bî-kaydî dîvânede kalmıştır-Şeyh Galip

* **bî-kerâhet:** İğrenmeden.
Bî-kerâhet rind-i dürd-âşâm içerken sâkiyâ
Sûfiye câm-ı safâ sunmak neden ikrâhla-Cinânî

* **bî-kerân:** Uçsuz bucaksız.
Dürr-i visâl-i dil-bere ermek ümîdine
Gözüm yaşı olursa ne_ola bahr-i bî-gerân
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

* **bî-kerem**: Merhametsiz.
Süzüldü lûtf u cûd erbâbı, gitti ayş u nûş ehli
Yemez, içmez, cihan bezminden, birkaç bî-kerem kaldı-Lâ

* **bî-kes**: Kimsesiz. **c. bî-kesân.**
Yetti bî-kesliğim al gâyete kim çevremde
*Kimse yok çevrile girdâb-ı belâdan gayr*ı-Fuzûlî

Çöllerde kalan bir küçücük makber-i bî-kes
Yollar bu muhîtâta kesik, şehkalı bir ses
Ahmet Hâşim
Sormadan söylemeden dinlemeden
Kapar ol bîkesi bî-keslerden-Abdülhak Hâmit

Bî-çâreye çâresâz olursun
Bî-keslere dil-nüvâz olursun-Lâ
bî-kes-i zâr u ser-gerdân: Şaşkın ve inleyen kimsesiz.
Gam beyâbânında bî-kes-i zâr u ser-gerdân olup
Hem-nişînim hem-demim yârânım andım ağladım
Zaifî
** **bî-kesân**: Kimsesizler.
Melce-i bî-kesân melâz-ı cihân
Kâm-bahşâ-yı cümle âlemiyân-Nedîm
* **bî-kesel:** Üşenmeden.
Aşk dâmeninin elden koma kim neyl-i kemâl
Heves-i bî-kesel ü himmet-i üstâd ister
Şeyhülislâm Yahyâ
* **bî-kıymet**: Kıymetsiz.
Sözün lü'lü'-i lâlâdan zemâne tuttu zî-kıymet
Neden şâh-ı cihân bî-kıymet eyler böyle lâlâyı-Bâki
* **bî-kîne**: Kinsiz, garezsiz.
Eder lâkin sitemle âşık-ı bî-kînesin tekdîr
Dil-i sengînine hîç sûziş-i âh etmiyor te'sîr-Beliğ
bî-kîne-i uşşâk: Âşıkların kin gütmeyeni.
Tîr-i dil-ber her kaçan kim bâd-veş eyler güzâr
Sîne-i bî-kîne-i uşşâktan kalkar gubâr-Rızâyî
* **bî-lâne:** Yuvasız.
Aşkınla hevâlandım bî-lâneliğim gel gör
Yanmakta firâkınla pervâneliğim gel gör
Sünbülzâd Vehbî
* **bî-lerziş:** Titremeden.
bî-lerziş-i nefret: Nefretten gelen titremeyiş.
En kanlı muhabbetleri bî-lerziş-i nefret
Perverde eden sîne-i meshûf-ı sefâhat-Tevfik Fikret

* **bî-lüzûm**: Gereksiz, faidesiz.
Mecbûr eden mezâlime erkân-ı devleti
İsrâf-ı bî-lüzûm sefâhat değil midir
Şeyhülislâm Yahyâ
* **bî-mahal**: Yersiz, sırasız.
Bî-mahal fıkraya âgâz eyler
Zanneder kim hüner ibrâz eyler-Sünbulzade Vehbi
* **bî-ma'nâ**: 1. Manasız, anlamsız. 2. Yolsuz, lüzumsuz, boş yere.
Lâf-ı bî-ma'nâya âkıl eylemez vakf-ı sımâh-Lâ

Uzakta bir mütereddid ziyâ-yı bî-ma'nâ
Yolun lika:-yı ratîbinde, muhteriz, dolaşır
Tevfik Fikret
* **bî-mâye:** Mayasız; iktidarsız.
Olıcak sırr-ı peder sende nümâyân dediler
Hem eşek, hem deli, hem câhil ü bî-mâye köpek
Haşmet
* **bî-mecâl**: Güçsüz, takatsiz.
Câm-ı şarâbı içmez elinde tutar durur
Işkın meyinden oldu meğer bî-mecâl gül-Bâki

Niçe tasvîr eylemiş Kays'ı hele üstâdı gör
Işkı anlar her gören ol bî-mecâlin nakşına-Rızâyî

Afv etmeğe kadınları mahkûmdur ricâl
Onlarsa da eden bizi bî-hâb u bî-mecâl
Abdülhak Hâmit
* **bî-meâl**: Manasız, hükümsüz.
Derk etmemekle biz olamaz gerçi bî-meâl
Öldük de bilmedik yine biz sırr-ı hilkati
Abdülhak Hâmit
* **bî-mehâbb:** Rüzgârsız, esintisiz; delilsiz.
Bî-mehâba halka söylenmez haka:yık söyledim
Oldu âlem insilâb-ı ihtiyârımdan habîr
Muallim Naci
Bî-mehâba reh-i nâ-refteye gitsem de ne var
Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem
Reşid Paşa

* **bî-mesîl**: Eşi ve benzeri olmayan.
Ba'zen sürûd-ı bûse kadar tatlı bir sadâ
Bir şâir-âne zemzeme-i sâf selsebîl
Tekrîr ederdi sem'-i hayâlimde bî-mesîl
Tevfik Fikret

* **bî-meşreb:** Soysuz.
Sâkî-i devlet ki her bî-meşrebe sâgar sunar
Bana geldikde kadeh câm-ı belâ-perver sunar
Hayalî Bey

* **bî-meze**: Tatsız, tuzsuz.
Dilde safâ olmayıcak ârife
Bî-mezedir hep niam-ı rûzigâr
Nef'î (olmayıcak: olmayınca.)

* **bî-mezheb**: Mezhepsiz.
Ârif ol, ehl-i dil ol, rind-i kalender-meşreb ol
Ne Müselmân-ı kavî, ne mülhid-i bî-mezheb ol
Nef'î

* **bî-mihr**: Şefkatsiz, sevgisiz.
Ol meh cefâyı sanma ki devrândan öğrenir
Bî-mihr ü bî-vefâlığı devr-i ândan öğrenir-Re'yî

* **bî-mikdâr**: Değersiz, önemsiz.
Arz eder hâk-sâr-ı bî-mikdâr
Bende-i kem-terîn Fuzûlî-i zâr-Fuzûlî

* **bî-minnet**: Şükran borcu olmayan.
Şükr kim bî-minnet ü bî-ıztırâb rûzigâr
İzzet ü rif'atle oldum kâm-yâb-ı rûzigâr-Nef'î

* **bî-misâl**: Benzersiz, eşsiz.
Mest-i bî-misâl-i muhabbetle ağlasam-Tevfik Fikret

* **bî-misl ü bahâ**: Benzersiz, eşsiz; değer biçilmeyen.
Bu şehr-i Stanbul ki bî-misl ü bahâdır
Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedâdır-Nedim

* **bî-mi'zer:** Peştemalsiz.
Hüsrev-i eflâkdır destinde san bâz-ı sefîd
Yayınur Şîrîn-sıfat havz içre bî-mizer güneş
Lamiî Çelebi

* **bî-muâdil**: Benzersiz, eşsiz.
Bu subh-i tâze ki pür-feyz ü bî-muâdildir
Tevfik Fikret

* **bî-mübâlât:** Dikkatsiz, kayıtsız.
Gâhî yine yâd eder mi dersin
Mehcûrların o bî-mübâlât-Recaizade Ekrem

* **bî-muhâbâ**: Çekinmeksizin, sakınmadan.
Bî-muhâbâ reh-i nâ-refteye gitsem de ne var
Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem
Reşîd Paşa

* **bî-mûnis**: Candan kimsesi olmayan.
Rahm et ki garîb ü hâk-sârım
Bî-mûnis ü yâr ü gam-güsârım-Fuzûlî

* **bî-mübâhâ:** Övünmeksizin.
Gelû-gîr-i selâmettir tereddüd hükm-i takdîre
Hakîmin şerbet-i nâ-hôş-güvârın bî-mübâhâ çek
Nâbi

* **bî-müdânî**: Emsalsiz, eşsiz.
Yek-reng-i hiremle nev-civânı
Sevdâ ile hüsn-i bî-müdânî
Müstakbel o fikr-i câvidânî
Mâzî gibi hep gurûr-ı muğberr-Tevfik Fikret

* **bî-mürüvvet**: İnsaniyetsiz, mürüvvetsiz.
Bî-günâh kulların hep destin açar hevâya
Bî-mürüvvet kullarından beklemez hîç hedâyâ
Fethi Atâ

* **bî-müsebbib**: Sebep olmayan.
Gerçi esbâb ile herkes vâsıl-ı maksûd olur
Nerde gördük bî-müsebbib bir sebeb mevcûd olur
Azmî-i Âmidî

* **bî-nakş**: Süssüz, gösterişsiz.
Bahş eylemiş iken sana bunca nâm u nişân
Kalbinde oldu cümlesi bî-nakş u bî-nişân
Abdülhak Hâmit

* **bî-nâm**: Adsız, ünsüz.
Sâzların zıll-ı kesîfinde o bî-hadd, bî-nâm
Tevfik Fikret

bî-nâm-ı ışk: Aşkın tanınmazı.
Mânend-i Kays şöhre-i şehr olmak isteriz
Bî-nâm-ı ışk iken yine meftûn-ı şöhretiz-Rızâyî

* **bî-nasîb**: Kısmetsiz, mahrûm.
Bî-gâne, tek, feyâfî-i gurbette bî-nasîb
Me'yûs idim garîb vatan, târik-i habîb
Kemalzade Ekrem Bey

* **bî-nazîr**: Eşsiz, emsalsiz.
Ne vücûd-ı bî-nazîrin gibi bir memdûh olur
Ne benim gibi senâ-kâre felek akrân bulur-Nef'î

* **bî-nefâd**: Bitmez tükenmez.
Ne rütbe bezl edersen artar ol nisbette mahsûlü
Maârif'tir cihânda bî-nefâd îrâd lâzımsa
Namık Kemal

* **bî-nemâz**: Namaz kılmayan.
Bî-nemâz olmak ile kaldırdı
Bu kazâdan berekâtı o bahîl-Sürûrî

* **bî-nemek**: Tuzsuz; tatsız, lezzetsiz. **c. bî-nemekân**.
Nâbi aceb mi sözlerimiz olsa bî-nemek
İstanbul'un lisânın unuttuk kenârda-Nâbi

Nesi var cünbiş-i ka:nûn-ı cihânın Nâbî
Bî-nemek zemzeme-i perde-i bîrûndan gayrı-Nâbi

Bî-nemekdir kap hicrinde bize ey sâkî
Gerdiş-i sâgar mı lerziş-i mahmûm gibi-Nedîm

** **bî-nemekân:** Tatsız, tuzsuz şeyler.

bî-nemekân-ı kenâr: Sahilin tatsız, tutsuz şeyleri.
Olduk girifte bî-nemekân-ı kenârdan
İstanbul'un gözümde uçar mâh-rûları-Nâbi

* **bî-nevâ**: Zavallı, nasipsiz, muhtaç, çaresiz.
Kerem kıl kesme sâkî iltifâtın bî-nevâlardan
Elinden geldiği hayrı dirîğ etme gedâlardan
Fuzûlî

Niçin saldın bürûdet ey hazân eczâ-yı gül-zâre
Yine kârın hezâr bî-nevânın âh-ı serd ettin-Nâbi

Ka:lû Belâ'da ekti çün tohm-ı belâyı aşk
Bitirdi âb-ı derd ile ben bî-nevâyı aşk
Hamdullah Hamdi

Yâ Mustafâ bırakma bizi böyle bî-nevâ
Bitsin şefâatin ile husrân efendimiz
Faruk K. Timurtaş

* **bî-nihâye (t)**: Sonsuz.
Senin hüsnün benim aşkım, senin cevrin benim sabrım
Efendim dem-be-dem artar tükenmez bî-nihayettir
Riyâzî

Bî-nihayet lûtfuna lâyık edâ mümkin değil
Gerçi ma'nâ hâtıra bî-hadd ü bî-pâyân gelir-Bâki

* **bî-nika:b:** Örtüsüz.
Zihn-i âyîne-misâlinden temâşâ eyler ol
Şâhid-i ma'nî cemâlin bî-hicâb ü bî-nika:b
Necâtî Bey

Bî-nika:b olmasın habîbim görmesin yüzün rakîb
Mushaf açık olıcak derler şeytân okur-Necâtî Bey

* **bî-nişân**: Belirsiz.
Vasf-ı âdem vasf-ı Hak'tır ehl-i hak olan bilir
Ma'nîde oldur bilirsin bî-nişân u lâ-mekân-Gaybî

Bahş eylemiş iken sana bunca nâm u nişân
Kalbinde oldu cümlesi bî-nakş u bî-nişân
Abdülhak Hâmit

* **bî-niyâz**: İhtiyacı olmayan; niyazsız.
Bî-niyâz olsan ederler muztarib ehl-i niyâz
Sana arz ettikçe ahvâl-i dil-i gam- perveri
Nazîm (Yahyâ ...)

* **bî-niyâm:** Kılıçsız.
Merdümân-ı çeşmi ki onun tîğ-ı müjgân bağlanır
Bî-niyâm ol resme seyfi kangı insân bağlanır-Huffî

* **bî-nûr**: Nursuz.
Pür etdi ka:lıb-ı bî-nûr mâhı pertev-i Hûrşîd
Cemâli oldu ya âyîne-i hayâle leb-â-leb-Rızâyî

Cemâlin dâimâ yavuz nazardan saklaya Rabbi
Gözün hemçün çerâg-ı mürde bî-nûr eyle a'dânın
Nedîm

* **bî-pâyân**: Sonsuz olan, nihayetsiz olan.
Sinîn-i ömrüme dâir ne söylersem çıkar noksân
Ki ben mâziye baktıkça gelir bir ömr-i bî-pâyân
Abdülhak Hâmit

Nâz-ıla güftâra gelmezse helâk eyler beni
Ol cefâ vü cevri bî-pâyâna söylen söylesin-Bâki

bî-pâye: Payesiz, derecesiz, rütbesiz.
Zulm-ı bî-pâye edip hem komadı ağlamağa
Dîdemi girye-i hasret ile hûnîn etti
Esrar Dede

* **bî-per**: Kanatsız.
Her kimin aşk ile sûz ü sâzı yok
Mürg-i bî-perdir onun pervâzı yok-Nahîfî

* **bî-pergâr**: Pergelsiz.

Nitekim her nokta-i bârâna bâis ebr olur
Devr eşkâlinde resm oldukça bî-pergâr gül
Hayalî Bey

* **bî-pervâ**: Pervâsız, korkusuz, kayıtsız, kaygısız.

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem derd yok düşmen kavî tâli' zebûn
Fuzûlî

Sorsalar bilmezlenir ol şûh-ı bî-pervâ beni
Bilmiş olsun öldürür âhir bu istiğnâ beni
Hâletî (Azmizâde...)

Mest-i nâzım kim büyüttü böyle bî-pervâ seni
Kim yetiştirdi bu gûne servden bâlâ seni-Nedîm

* **bî-pîç ü tâb**: Sıkıntısız, yorulmadan.

bî-pîç ü tâb-ı gam: Endişesiz, telaşsız, yorulmadan, sıkıntısız.

Bî-pîç ü tâb-ı gam olamaz tab'-ı pür-hüner
Ef'î olur mu hîç der-i gencîneden cüdâ-Şeyh Galip

* **bî-râbıta**: Uygunsuzluk, bağlı olmayış.

Görüp bî-râbıta etvârı düşme kayd-ı tensîka
Sebük-mağzâne âkıl, âkıle dîvânedir dünyâ
Haşmet

* **bî-râhat**: Rahatsız.

Buna hengâm-ı mükâfât denilir ey Nâbi
Halkı bî-râhat eden kimse de râhat bulmaz-Nâbi

* **bî-rahm**: Aman vermeyen ve merhametsiz.

Gamzeni edip kazâ cellâd-ı bî-rahm u emân
Çeşmini gâret-ger sâmân-ı îmân eylemiş
Üsküdarlı Hakkı Bey

Dem-â-dem cevrlerdir çektiğim bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir Müselmân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

* **bî-rengî**: Renksizlik.

Bakın gözlerindeki bî-rengî-i temâşâya-Tevfik Fikret

* **bî-renk**: Renksiz, tek renk olan.

Manzûr olan o safhada, bî-renk ü bî-hudûd
Timsâl-i hadşe-âveridir mevt-i hâlin-Tevfik Fikret

* **bî-reyb**: Şüphesiz, muhakkak.

Sür'at-i azmi meded-kâr olsa bî-reyb ü gümân
Heft-ecrâmı delip arşı güzâr eylerdi tîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **bî-riyâ**: Riyasız, iki yüzlü olmayan.

Eyleyip acz ü niyâz ile duâ-yı bî-riyâ
Ol ser-efrâza sen isterdin ulüvv-i i'tibâr-Fuzûlî

* **bî-rûh**: Ruhsuz, ölü, cansız.

Güneş yemiş yüzünün rengini; hevâ yutmuş
Yanık teneffüsünü... Sanki levha-i bî-rûh
Kemalzade Ekrem Bey

* **bî-rûy u riyâ**: Yüzsüzlük ve riyasızlık.

Bezm-i edebin bana muâşırları yegdir
Bî-rûy u riyâ savmaa küstahlarından-Nailî

* **bî-sabr:** Sabırsız.

bî-sabr u ârâm: Durmadan ve sabredemeden.

Bülbül-i bî-çâreyi bî-sabr u ârâm eyledi
Gülleri tahrîk edip gül-şende bâd-ı nev-bahâr
Rızâyî

bî-sabr u bî-dil: Gönülsüz ve sabırsız.

Düşmüş izârı üzere muanber selâsili
Âşüfte-hâl edip nice bî-sabr ü bî-dili-Fuzûlî

bî-sabr ü ihtiyâr: Bir şeyin yapılıp yapılmamasının insanın elinde olması.

Kaçan hayâlin ile ben ki bî-karâr olurum
Kara saçın bigi bî-sabr ü ihtiyâr olurum-Hümâmî

* **bî-saded**: Lâkırdısız, sözsüz.

bî-saded-i küh-sâr: Dağlık yerin sessizliği.

Hilâf-ı cins ile sohbet netîcesiz idügin
Cevâb-ı bî-saded-i küh-sârdan gördük
Sâmî (Arpaemînizâde Vak'anüvis Mustafa-Bey)

* **bî-sâmân**: Tertipsiz, intizamsız; nasipsiz.

Berk-ı tîğın ten-i a'dâda eder cevşeni âb
Döner üstünde habâba ser-i bî-sâmânı-Nef'î

* **bî-sebât**: Sebatsız.

Yelde berg-i lâle teg temkîn-i dâniş bî-sebât
Suda aks-i serv teg te'sîr-i devlet vaj-gûn-Fuzûlî

* **bî-sebeb**: Sebepsiz.

Feyz-i Hak'da buhl yok herkes veli tâlib değil
Bî-sebeb ıslâh-ı âlem Tanrı'ya vâcib değil
Şeyhülislâm Yahyâ

* **bî-semen:** Kıymet biçilmez.

Ammâ dedigim sühan sühandır
Nedrette çü dürr-i bî-semendir-Ziya Paşa

* **bî-ser**: Başsız.

bî-ser ü bün: İpe sapa gelmez; başsız kıçsız, tertipsiz, intizamsız.

Gerçi şâir oldum ammâ bî-şuûr oldum Nihâd
Bî-ser ü bün lâfa bâis eşʿâr oldu hep
Halîl Nihâd Bey

bî-ser ü pâ: Başsız ayaksız; sefil, perişan.

Çekme taht u tâc kaydın bî-ser ü pâlık gözet
Kim ayağa bendtir taht u belâdır başa tâc-Fuzûlî

Ben kimim bir fakîr bî-ser ü pâ
Kem-terîn bende vü kemîne gedâ-Fuzûlî

Seri pâ, pâyı ser eyler cihân bî-ser ü pâdır
Hadîdi evc, evci hadîd eyler bu dünyâdır
Ali Çelebi (Turnacıbaşızâde Yetim...)

bî-ser ü sâmân: Sefil, perişan hâl.

Bu kûyun biz gedâ-yı bî-ser ü sâmânıyız cânâ
Aceb âlemdeyiz kim âlemin sultânıyız cânâ
Şeyhülislâm Yahyâ

* **bî-sipeh:** Askersiz, ordusuz.

Hazer hazer saff-ı müjgân-i dil-siyehtir bu
Kafâ-yı gamzede bir gürd-i bî-sipehtir bu-Nâilî

* **bî-sitâre**: Talihsiz.

Benim gibi hani bir bî-sitâre
Yüregi tîr-i gamdan pâre pâre-İbn-i Kemal

* **bî-sûd**: Faydasız, beyhude.

Bir reng-i nümâyişten ibârettir edâmız
Bî-sûd u ziyân şuʿle-i yâkût-ı teriz biz-Şeyh Galip

* **bî-sûziş**: Yanıp yakılmaksızın.

Bî-sûziş-i dil çeşnî-i aşk bilinmez
Ser-mest-i hevâ neş'e-ver-i âh değildir-Nailî

Bî-sûziş-i aşk istemeziz tû-yı hayâtı
Mânend-i şerer böyle ölünce gideriz biz-Şeyh Galip

* **bî-sükûn**: Durmaz, hareketten kalmaz.

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem derd yok düşmen kavî tâliʿ zebûn
Fuzûlî

* **bî-şebîh**: Benzeri yok.

Seni âbâ-yi dîn olanlardan
Dinledim "bî-şebîh ü bî-noksân"-Tevfik Fikret

* **bî-şefkat**: Şefkatsiz.

Sûz-i sînemdir eden dil-germ ol bî-şefkati
Âheni nerm eylemekdir âteşin hâsiyyeti
Rezmî (Bahadır Giray Han)

* **bî-şekk**: Şüphesiz.

Binâ-yı Hakk'a bî-şek bir taarruzdur bu, kuvvetten
Muârızlar demek zâlim, muhâfızlar demek mazlûm
Abdülhak Hâmit

Bî-şek yegâne râh-ı hakîkat şerîatin
Ettik hulûs-ı kalbile îmân efendimiz
Faruk K. Timurtaş

* **bî-şikîb, bî-şekîb**: Sabırsız olan.

Tahsîl-i ıztırâb dahi bir nasîbtir
Hâşâ ki fevt-i matlab ede bî-şekîbler-Nâbi

Bî-gâne eylemiş beni sabr u şekîbden
Sen bî-vefâya eden âşinâ beni
Fasîh (Ahmet ... Dede)

* **bî-şuûr**: Şuursuz, idraksiz.

Nakş etti bir tehekküm için taht-ı bî-şuûr
Târih-i zulme bir yeni dîbâce-i gurûr
Tevfik Fikret

Gerçi şâir oldum ammâ bî-şuûr oldum Nihâd
Bî-ser ü bün lâfa bâis eşʿâr oldu hep
Halîl Nihâd Bey

* **bî-şübhe**: Şüphesiz.

Defʿ eylemeğe nâvekini tîr-i kazânın
Bî-şübhe, tevekkül gibi muhkem siper olmaz-Lâ

* **bî-şükûfe**: Çiçeksiz.

Behre-dâr olur niamdan ziyneti terk eyleyen
Nahl olunca bî-şükûfe bâr kendin gösterir
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail...)

* **bî-şümâr**: Sayısız, pek çok, hadsiz.

Bir subh-dem ki sürükle ebr-i nev-bahâr
Gönderdi jâleden saçılık dürr-i bî-şümâr- Nevʿî

Eder bir bir hikâyet eşk ü âhın İsmetî yâre
Ne denlü mâ-cerâ-yı derd-i aşkın bî-şümâr olsa
İsmetî

* **bî-taab**: Zahmetsiz, sıkıntısız.

Maʿlûm olur meşakkat ile kadri devletin
Olmaz husûl-i kâm-ı cihân bî-taab lezîz
Vâlî (Vâlî-i Âmidî)

* **bî-tâb**: Takatsiz, halsiz, yorgun.
Bir dil-i bî-tâb ile bin gamzeye âmâdeyim-Nâilî
bî-tâb u tüvân: Güçsüz ve yorgun.
Yok aczi yine tabᶜımın endîşeden aslâ
Gerçi sitem-i çarhla bî-tâb u tüvândır-Nef'î
bî-tâb u bî-mecâl; Yorgun ve takatsiz.
Yine bir nefha-ı hayâl esiyor
Bu nefha dalları bî-tâb u bî-mecâl uyutur
Ahmet Hâşim
* **bî-tâbî:** Pek fazla takatsizlik.
bî-tâbî-i tehâlük: Koşuşturan yorgunluk.
Bî-tâbî-i tehâlükle yolda kaldı hep
Ser-menzil-i murâda vakitsiz şitâb eden
Koca Râgıp Paşa
* **bî-tâkat**: Takatı olmayan, güçsüz.
Sayda bî-tâkat olup kıydı Hayâlî câna
Döndü şol hâceye kim el ura ser-mâyesine
Hayalî Bey
bî-tâkat ü fer: Güçsüz ve kuvvetsiz.
Yanınca sürünür cânsız bedenler
Sanasın sâyedir bî-tâkat ü fer-İbn-i Kemal
* **bî-târ:** Aydınlık, karanlık olmayan.
Lemᶜa ger nûr-ı cemâlinden cihâna ermese
Zulmet-i kahr-ı celâlin kimse bî-târ eylemez
Murâdî (Sultan III. Murat)
* **bî-taraf**: Tarafsız.
Ne taraf-gîr-i filânım ne kafadâr-ı filân
Ceng-i heft-âd ü dü-millette bu gün bî-tarafım
Yenişehirli Avni
* **bî-tekellüf**: Zahmetsizce, külfetsiz, lâübâliyâne.
Bî-tekellüf yüz sürer her şeb ruh-ı rengîne
Böyle niçin yüz verirsin sevdiğim bâlînine-Bâki

Iztırâb-ı nâ-be-hengâm istemez tahsîl-i kâm
Mevkiinde bî-tekellüf kâr kendin gösterir
Koca Râgıp Paşa
* **bî-teemmül:** Düşünmeden.
Bî-teemmül söze âgâza cesâret etme
Sonra haclet çekerek samt ü nedâmet etme
Ahmet Râşit

* **bî-tenâhî:** Bitmeden, tükenmeden.
Ey fezâ dil-teng olur dem-i bî-tenâhî olmasan
Gönlümün cevelân-geh-i hayret-penâhı olmasan
Lâ
* **bî-terahhüm:** Acımasız.
Bî-terahhumsun nigârâ nice bir cevr ü cefâ
Cânıma kâr etti aşkın kıl terahhum bî-vefâ
Bahtî (Sultan I. Ahmet)
* **bî-teşebbüs**: Karar verilmeden.
Tesliyet-dâd ise de âdemi vâsıl edemez
Bî-teşebbüs reh-i maksûduna hulyâ vü heves
Münip Paşa
* **bî-tevakkuf**: Beklemeden.
Dedi neyse murâdun bî-tevakkuf
Bana bir bir de olmasın tekellüf-İbn-i Kemal
* **bî-vakf**: Vakıfsız, vakfı olmayan.
Şöhreti mâl iledir maᶜbed-i İslâm'ın da
Câmiᶜ-i köhne-i vakfa cemâat gelmez-Nâbi
* **bî-vakt**: Vakitsiz, zamansız.
Bir bahâneyle şikest olmakta pek benzer hele
Tövbe-i bî-vakt âşık dil-berin peymânına-Nedîm
* **bî-vâye**: Kimsesiz, koruyucusu olmayan; nasipsiz, mahrum.
Fer almışken tulûᶜ-ı Kibriyâ'dan
Bugün bî-vâye kalmış her ziyâdan-Yahya Kemal

Araştırır beni öksüz yuvamda bî-vâye
Garip yavrum ile bir hayâl-i pejmürde
Hüseyin Sîret
Belâ-yı şâir-i bî-vâyedir zarûret-i vezn
Daha belâsı onun ıstırâbı ka:fiyedir-Lâ
* **bî-vefâ**: Vefasız.
Vefâ her kimseden kim istedim andan cefâ gördüm
Kimi kim bî-vefâ dünyâda gördüm, bî-vefâ gördüm
Fuzûlî
Bildin mi sen de kendini ey bî-vefâ nesin
Âşub-ı dehr ü âfet devr-i zemânesin-Bâki

Bî-gâne eylemiş beni sabr u şekîbden
Sen bî-vefâya eden âşinâ beni
Fasîh (Ahmet ... Dede)

bî-vefâ-yı ahbâb: Dostların vefasızlığı.
Pür-bîm-i bî-vefâyî-i ahbâbım ol kadar
Yâr-i kadîm-i gamla gönül ülfet istemez
Koca Ragıp Paşa

* **bî-velâyet**: Dost olmadan.
Her kişi anlayamaz mâni'-i Zıllu'llâh'ı
Bî-velâyet olamaz kimse o ma'nâya habîr-Nâbi

* **bî-vukûf:** Durmayan.
Her cümle merkezinde eder seyr-i bî-vukûf
Her kıt'a mihverinde bulur feyz-i câvidân
Ziya Paşa

* **bî-vücûd**: Vücutsuz.
Bî-vücûd olmak gibi yoktur cihânın râhatı
Gör ki Sîmürg'ün ne dâmı var ne de sayyâdı var
Koca Râgıp Paşa
Ol ne mürg-i hôş-nefes kim bî-vücûd
Her yerde pervâz eder bilmez hudûd-Ziya Paşa

* **bî-zebân**: Dilsiz.
Gel ey esîr-i sühan eyle meşk-i hâmûşu
Zebân-ı memleket-i aşk bî-zebânlıktır-Nâbi

Fikrim gibi nutk-ı bî-zebânsın
Hüsnün görünür de sen nihânsın
Abdülhak Hâmit

* **bî-zer:** Altınsız; cimri.
Nice bir gayr ile sen bûseye bâzâr tutup
Beni bî-zer diye bî-zâr edesin cânımdan
Necâtî Bey

* **bî-zevâl**: Zeval ve fena bulmayan, bâki, ebedî, daimî.
Kevkeb-i bahtında bâhir nûr-ı mecîd bî-zevâl
Meşreb-i lûtfunda zâhir hâlet-i Yahyâü'l-izâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **bî-zebânî:** Konuşmamazlık.

bî-zebânî-i ışk: Aşkın susması.
Niyâza mâni' olur sanma bî-zebânî-i ışk
Lisân-ı hâl gibi çünki tercemân bulunur- Rızâyî

bi-: (بِ) Ar. Başlarına geldiği kelimeleri ismin (-a,-e) hâline getirir. "ile, için" anlamlarını vererek, Fasça'daki "be-" edatıyla aynı işi görür. Kameriyye harfleriyle başlayan kelimelere eklendiği zaman "bi'l-" şeklini alır.

* **bi'l-akis:** Aksine.
Seninle nisbeti yok, şereflisin, ulusun
Ne sis yüzünde ne züll; bi'l-akis safâ vü vaka:r
Tevfik Fikret

* **bi'l-cümle**: Hep, bütün, toptan.
Gidip mey-hâneye çektim ayağ bi'l-cümle dünyâdan
Mekânım kûşe-i vahdet edindim gayriden geçtim
Bağdatlı Rûhî
Sânî-i Nef'î-i Rûm'um ki ederler tahsîn
Kuvvet-i tab'ımı bi'l-cümle esâtîz-i be-nâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **bi'l-farz**: Farzedelim ki.
Bin cân ile elbet çekecek etse de bi'l-farz
Her ânı hayâtın ona binlerce belâ arz
Mehmet Âkif

* **bi'l-fi'l**: Lâfla değil, gerçek olarak.
Bi'l-kuvvesi bi'l-fi'l zuhûr eyledi sende
Gencine-i gaybde olan ilm ü hayâtın-Nâbi

* **bi'l-kuvve**: Fikirde, düşünce hâlinde.
Bi'l-kuvvesi bi'l-fi'l zuhûr eyledi sende
Gencine-i gaybde olan ilm ü hayâtın-Nâbi

* **bi'ş-nevî**:Çeşitleri içinde.
Vahy-ı Hudâ'dır Mesnevî şer'-i bekadır Mesnevî
Hak'tan sadâdır Mesnevî dinle sadâ-yı bi'-ş-nevî
Esrar Dede

* **bi't-tabi'**: Tabiî olarak.
Medenî bi't-tabi' geçen insân
Elbet eyler o zevki istihsân-Abdülhak Hâmit

* **bi't-terâzî**: Gönül rızasıyle.
Bi't-terâzî edicek bast-ı maka:l
Belki ol eyleye hall-i işgâl-Sünbulzade Vehbi

* **bi'z-zât**: Kendi, kendisi, kendim.
Hüner-mend olmağın kendi ederdi terbiyet bi'z-zât
Zemânında olan erbâb-ı fazl u ilm ü irfânı-Lâ

* **bi'l-lah, bi'l-lahi**: Allah için.
Sâhib-i iffet idim hem de güzel
Böyle bi'l-lah değildim evvel-Abdülhak Hâmit

Bi'l-lâh çoktan eyler idim nefsimi telef
Men' etmeseydi tal'atin şevkî rü'yeti-Ziya Paşa

* **bi-hamdi li'l-lah**: Allah'a şükürler olsun.
Eğer uşşâka derd ü mihnet ise ışktan hâsıl
Bi-hamdi li'llah ki vâfirdir bize ışkında hâsıllar
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)
Felek pest etti kadrim diye gam çekme bi-hamdi li'l-lah
Ki nazmın devlet medhinde hem-câh-ı Süreyyâ'dır
Sabrî
Ham açıldıkça zülfünden belâ vü mihnetim artar
Bi-hamdilillah ömrüm uzanır cem'iyyetim artar
Fuzûlî

* yeden-**bi-yed**: Elden ele.
Nâ-dân elinden alma eğer erse destine
Şeh-bâz-ı âşiyâne-i devlet yeden-bi-yed-Bâki

Geldim ayağın öpmeğe destimde nakd-i cân
Gel al elim ki bey'imiz olsun yeden-bi-yed
Vâlihî-i Kadîm

bîat: (بيعت) Ar. Kabul ve tasdik işi.
Benliğin satıp yerine Hak alan erbâb-ı Hak
Dest-i erbâb-ı resimden resm-i bîat istemez
Gaybî

bîd: (بيد) Far. Söğüt ağacı.
Olsa ger tab'-ı nebâtâta mürebbî gazabın
Gürbe-i bîd ola bâzû-şiken-i şîr-i ücem-Nef'î

Ola mı mecmere-efrûz vücûd
Şâh-ı bîd eyler ise da'vî-i ûd-Nâbi

Rızâyî bî-emelsiz câm-ı Lât ü nahl-i recâdan
Ber-âver ola mı hîç bîd ü câm-ı lâle leb-â-leb-Rızâyî

Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı ışk
Anda mecnûn bîdler dîvâne cûlar var idi-Nedîm

bîd-i Mecnûn: Mecnun'un söğüt ağacı.
Bîd-i Mecnûn'a safâsından yine gelmiş cünûn
Kim gümüş zencîrler takmış ona cûy-i revân-Lâ

Bulur neşv ü nemâyı bîd-i Mecnûn hâk-i Leylâ'dan
Şeyh Galip

bîd-i müşg-i ser-nigûn: Talihsiz kokulu söğüt ağacı.
Bunda Tûbâ'dan kalır mı bîd-i müşg-i ser-nigûn
Ya gubâr-ı berg-i Tûbî anda müşg-âsâ mıdır-Nef'î

bîd-i sâye-güster: Gölge veren söğüt ağacı.
Geh bir leb-i cûda hoş-nişînim
Perverdesi bîd-i sâye-güster-Muallim Naci

bîdâr: (بيدار) Far. 1. Uyanık, uykusuz. 2. mec. Gâfil olmayan, mütebassır.
Bîdâr bulunca dil-nüvâzın
Açmazdı sahîfe-i niyâzın-Şeyh Galip

Söyletirse bize efsâne-i dilden gamzen
Çeşm-i mest-âne-i pür-hâbını bîdâr ederiz-Cevrî

Gönlüm leyâl-i firkatin bîdâr yâ Rab hânıdır
Fikr ettiğim bir âfetin dîdâr-ı nûr-efşânıdır
Muallim Nâci

* **bîdârî**: Uyanıklık, dikkatlilik.
Fürûg-ı mihr-i âlem-tâbı gör meh-tâbı neylersin
Temâşâ-gâh-ı bîdârî dururken hâbı neylersin-Nâbi

Gafletim oldu reşk-i bîdârî
Baht-ı pür-hâb pâs-bânı mıdır-Riyâzî

Çıkıp gûl-i beyâbân gibi geldi meclise zâhid
Biz hengâm-ı bîdârîde kâbûs-ı elem bastı-Lâ

bid'at: (بدعت) Ar. Sonradan ortaya çıkan şey. Bid'at-ı hasene ve bid'atı seyyie olmak üzere ikiye ayrılır. İyi olarak çıkanlara bid'at-ı hasene denir. Meselâ peygamberimiz zamanında minare yoktu. Yüksek bir yere çıkılıp ezan okunurdu. Sonradan mescit ve camilere yapılan minareler bid'at-ı haseneden sayılır. Bid'at kelimesinin "sonradan çıkan kötü iş" anlamına kullanıldığı görülür. **c. bida'.**
Tarf-ı ruhsârında yârin zülfü olmuştur bedî'
Şâh-ı âdil devridir olsun ko bid'at ber-kenâr
İbn-i Kemal

** **bida'**: Bid'at'ler.
Bida'a kalmaz idi iftihâr-ı mahdûma
Fürû-nihâde olunsa efendizâdeliği
Koca Râgıp Paşa

bidâyet: (بدايت) Ar. Evvel, ibtidâ, ön, başlangıç, başlama. **c. bidâyât.**
Bidâyet yok gönülde derde meylin gayre bî-tâbân
Benim hâlim senin aşkınla cânâ âlem-ârâdır-Nâbi

Şuûnât-ı tabîatte bidâyet yok nihâyet yok
Vukûât-ı zemânı bir müselsel mâ-cerâ buldum
Hersekli Ârif Hikmet

bidâyet-i sefer: Seferin başlangıcı.
Olur bidâyet-i sefer intihâ-yı her-asfâr
İʿdâd-ı fazl u kemâlâtın edemez maʿdûd-Sâmî

** **bidâyât**: Evveller, başlangıçlar.
Mekâna sığmadı zâtım, ezeldendir bidâyâtım
Nesîmî teg bu maʿnîden mekânı lâ-mekân oldu
Nesîmi

bîdester: (بيدستر) Far. Kunduz denilen hayvan.
Bîdesterin helâkine hâye olur sebeb
Katl-i samûr-ı zâre olur postu medâr-Ziya Paşa

bih: (به) Far. 1. İyi, yeğ, nîk. 2. Ayva.
Çînî tabakta çarh meh ü mihr ü encümü
Bu bezme düzdü sîb ü bih ü dâne-i enâr-Nâbi

Âlemde günü derd ile eyvâyile geçsin
Cân mîvesi bihdir diye her kim zekanından
Hamdullah Hamdi

bîh: (بيخ) Far. Asıl, kök.
Kalʿ edip bîh ü esâsından usûl-i fitneyi
Himmet-i şâh-ânesi vermekte devrâna nizâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

bîh-i ber-şûre: Çoraklık üzerine kök.
Bir leb-i çeşme-i Hızır'ım velî huşk-ı lebim
Bîh-i ber-şûre zemîn bir de meğer rîşe-i mâ'-Tarzî

bîh-i seylâb-ı hurûşân: Coşan selin aslı.
Bîh-i seylâb-ı hurûşânın arasında kazâ
Aştı seddine verdi ne güzel istihkâm-Nâbi

* **bîh-efgen:** Kök söken.
Ol kadar dîdemde bî-efgen hayâl-i kadd-i yâr
Tohm-ı eşkim kanda düşse setr olur serv-i sehv
Lâ (kanda: nerede)

sarsar-ı **bih-efgen-i sermâ**: Kışın kök deviren rüzgârı.
Çıktı yine bir sarsar-ı bîh-efgen-i sermâ
Kuşlar çekilip lâneler, vardı sükûta
Tûfân gibi bârân oluyor gulgule-fermâ
Hattâ melekûta-İsmail Safa

bîh ü esâs: Temel ve kök.
Kalʿ edip bîh ü esâsından usûl-i fitneyi
Himmet-i şâh-ânesi vermekte devrâna nizâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

* yek-**bîh**: Tek kök.
Yek-bîhten demîde olurken nihâl-i kerm
Düşâb ü gûre sirke vü mey imtiyâzda-Nâbi

bihâr: (بحار) bk. bahr.

bihbûd: (بهبود) Far. Sağ, iyi hâlde bulunuş, sağlam, sıhhatli.
Çâre-i bihbûdumu muâlicten dedi
Derd derd-i aşktır mümkün değil ilâc sana-Fuzûlî

Pür-mehâsindir o mesʿûd vücûd-ı bihbûd
Bulamaz ehl-i rakam onları taʿdâda mecâl
Muallim Naci

Bihbûdu olsa câiz zahm-ı haneng-i nâzın
Nakd-i sarây-ı kevneyn merhem-behâ değildir-Nâbi

bihbûd-ı vasl: Kavuşma sağlamlığı.
Merhem-i bihbûd-ı vaslınla tabîbim kıl devâ
Mübtelâ-yı derd-i hicrân olduğum bilmez misin
Halim Girây

* **bihbûdî:** İyi olmaklık.

bihbûdî-i ümîd: İyi olmaklık ümidi.
Bihbûdî-i ümîdime saʿy etme ey felek
Rüsvây eder cerâhat-i nâsûr merhemin-Nâbi

bihîn: (بهين) Far. 1. Pek iyi, en iyi, seçkin. 2. Hallaç.
İbret-güzîn-i nakş-bihîn-i hakîkat ol
Aldanma reng-i tûr-ı cihâna hakîm isen
Hersekli Ârif Hikmet

Perî-rû kaddi dil-cû zülfü anber-bû hilâl-ebrû
Melek-hû verd-i ter ruhsâr u etvârı bihîn olsa
Behiştî

bihîn-i beşer: İnsanlığın en seçkini.
Yeri göğü yaratırken eyâ bihîn-i beşer
Hudâ bilir ki vücûd-ı latîfin idi me'âl-Necâtî Bey

bihter: (بهتر) Far. Daha, en, pek iyi.
Dîvân-ı hümâyûna şeref vermedi el-hakk
Zâtın gibi bir sadr-ı cihân bihter-i âlem-Nedîm

bihter-i âlem: Âlemin en iyisi.
Dîvân-ı hümâyûna şeref vermedi el-hakk
Zâtın gibi bir sadr-ı cihân bihter-i âlem-Nedîm

bihterîn: (بهترين) Far. Daha, pek, çok iyi.

bihterîn-i vüzerâ: Vezirlerin en iyisi.

Bihterîn-i vüzerâ âsaf-ı sânî ki sezâ
Nâmına eyler ise cevher-i evvel ikrâm-Nâbi

Bih-zâd: (بهزاد) Far. 1. Doğuşu iyi, soyu güzel, aslı ve nesli temiz, asilzâde.2. XV. yy.'da İran ve Herat'ta yaşamış bir Türk minyatür ressamın ismi. "Behzad" şeklinde de geçer.

Rengîn eder evsâf-ı ruhun hâme-i Bâkî
Ol sûreti vermez sanma nakşına Bihzâd-Bâki

Güzel tasvîr edersin hatt u hâl-i dil-beri ammâ
Füsûn u fitneye geldikte ey Bihzâd neylersin
Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

Süvâr oldukça tasvîrinde âcizdir musavverler
Ne denlü dikkat eylerse eğer Behzâd eğer Mânî
Nef'î

Bîjen, Bîcen: (بيژن) Far. İran mitolojisinde meşhur Rüstem'in kızkadeşinin oğludur. *Bîçen* de denir. Efrâsiyâb'ın kızı Menîje, bu genci bir yerde görüp âşık olmuş ve kendisini bir sandık içinde oturtarak gizler. Daha sonra bu durumdan haber alan Efrâsiyab, kızı Menîje'yi kovar ve oğlanın da idamını ister. Fakat sonradan oğlan affedilerek bir kuyunun içine hapsedilir. Bundan sonra Rüstem olaydan haberdar olup, tüccar kıyafetinde kuyunun bulunduğu yere gider. İp ile biçare genci belâ kuyusundan kurtarır. Efrasiyâbın kızı Menîje'yi de yanına alarak iki genci başka bir diyara götürür.

Eder âvîhte bin cân ile İzzet kendin
Görse çâh-ı zekan yârimi rûh-ı Bîjen
Keçecizade İzzet Molla

Şeh-i zemâne Süleymân-ı ins ü cânn ki onun
Kemîne kullarıdır Bîcen ü Gîv ü Huşeng
Hayalî Bey

Tâk olup Kisrî-i ikbâline kavs-ı Rüstem
Ola tecvîf-i felek düşmene çâh-ı Bîjen-Nedîm

bikr: (بكر) Ar. 1. Kızlık. 2. Kız oğlan kız, henüz evlenmemiş kız. 3. Dokunulmamış, el değmemiş.

bikr-i fikr: Yeni fikir.

Etse tasvîr eğer ol münakkaşa bikr-i fikrin
Tapınur âlem ona sûret-i ma'bûde misâl-Şinasî

bikr-i mesel: Örneği tek.

Tanzîrine çok çalıştı yârân
Kaldı yine bikr-i mesel Kur'ân-Ziya Paşa

bikr-i mazmûn: İlk defa söylenen nükte, mazmûn.

Tasarruf edip bikr-i mazmûnları
Ki milk-i yemîni ola ekseri-Sâbit

bilâ: (بلا) Ar. "-sız, -siz " olumsuzluk eki.

* **bilâ-cûyân:** Aramayanlar.

Kimse düşmez biz gibi pîş nigâh-ı kahrına
Aşkına düşmüşlerin bizler bilâ-cûyânıyız-Tevfik

* **bilâ-da'vet**: Dâvetsiz.

Bilâ-da'vet oturma hânına gayrin zübâb-âsâ-Belîğ

* **bilâ-gâye:** Gayesiz.

Ola dâyim semend-i baht u devlet zîr-i rânında
Vere sıhhatle hem lutf-ı Hudâ ömr-i bilâ-gâye-Nef'î

* **bilâ-imhâl:** Hiç vakit geçirmeden.

Bir ârzû olıcak nakş levh-i hâtırda
Hemân o lâhzada firsat bulup bilâ-imhâl-Nedîm

* **bilâ-keşân:** Çekmeden.

Ale's-sabâh cihân halkı kâr ü bâra gider
Bilâ-keşân muhabbet de kûy-ı yâre gider
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **bilâ-ta'ab**: Yorulmadan, eziyetsiz.

Bilâ-ta'ab olur efrûhte çerâğ-ı ümîd
Gehi düşer geh nefes vaktine müsâdif olur-Nâbi

* **bilâ-tevakkuf**: Durmadan.

O gün Hasan bölüğün tâ önünde on saat
Bilâ-tevakkuf avuçlarla kurşun atmıştı
Tevfik Fikret

* **bilâ-vâsıta:** Vasıtasız.

Sühan oldur ki bilâ-vâsıta-i tab'-ı selîm
Ola makbûl dil-i nâdire-sencân-ı fehîm-Nef'î

* **bilâ-udûl**: Sapmadan, dönmeden.

Bilâ-udûl ü tevakkuf devâm eder yoluna
Tevfik Fikret

bilâd: (بلاد) bk. belde.

Bilâl: (بلال) Ar. Peygamberimiz zamanında İslâmiyet'i seçen sesi çok güzel olan Habeşli köle.

Müşriklerin işkencelerine uzun süre direnmiştir. 641 yılında Şam'da vefat etmiştir.
Kelâm-ı Hakk'ı işitse hücûm eder cühelâ
Nişân-ı seng-i münâfik olursa ta(**n**) *mı Bilâl*-Bâki

billûr: (بلور) Ar. Çok parlak ve şeffaf taş veya cam, kristal.
Derûnu ol kadar rûşen ki cirm-i âfitâb anlar
Gören rûzenlerinde her müdevver câm-ı billûru
Nef'î

Çeşme-i billûrdan yâkût-ı nâb olsun revân
Bahr-i hüsnün dil-berin pür dürr ü mercan eylesin
Hayalî Bey

Feyz-i lûtfu dil-i sâfa erişir eyler eser
Sâf billûrun içinden nitekim nûr geçer-Şinâsî

* **billûrîn**: Billurdan, billur gibi.
Ol kadar rûşen kim anda ol billûrîn câmlar-Hakkı

Eşk-i şâdî akıtır gül-zâre şekl-i jâlede
Dîde-i bülbül olup gûyâ billûrîn nâv-dân-Lâ

bîm: (بيم) Far. 1. Korku. 2. Tehlike.
Bîm kahrın cân u mâl hasma berk-hâne-i sûz
Lûtf-ı tab'ın lâle-zâr milke ebr-i dür-feşân-Fuzûlî

Sensin kılan mezâhir-i ümmîd ü bîm edip
Mûsâ'nı ilm genc-i asâsını ejdehâ-Fuzûlî

Ne gam u gussa ne renc ü elem ü bîm ümîd
Olsa şâyeste cihân cân ile cûyâ-yı adem-Âkif Paşa

bîm-i adl: Adalet korkusu.
Sezâ ki eyleye üftâde bîm-i adlinden
Muâmilân-ı fesâdı meşîme-i takdîr-Beliğ

bîm-i ases: Gece bekçisi korkusu.
Beni tâ şöyle harâb eyle ki sâkî dilde
Neşve-i mey sayam endûhunu bîm-i asesin-Nedîm

bîm-i cân: Can korkusu.
Bîm-i câna düşmemek ka:bil mi gamzenden gönül
Tîr-i dil-dûz-ı kazâdan ihtirâz etmezse de-Nâilî

bîm-i destâr-ı büzürg: Büyük sarık korkusu.
İmâmın bîm-i destâr-ı büzürginden mesâcidde
Şikem-derd oldular dîvârlar mihrâb şeklinde-Nâbi

bîm-i dûzah: Cehennem korkusu.
Deldi bağrım yaktı cânım eyledi hayrân beni
Hevl-i mahşer bîm-i dûzah şermî-i cürm ü hatâ
Nahîfî

bîm-i ecel: Ölüm korkusu.
İki gündür ki ol ruhlar şeb-i hat zâhir etmiştir
O yüzden Zâtîyâ dün gün aceb bîm-i ecel çektim
Zâtî

bîm-i gurbet: Gurbet korkusu.
Çekme gurbet azmine ey sâr-bân mahmil sakın
Kim bu yolda bîm-i gurbetdendir efgân-ı ceres
Fuzûlî

bîm-i hecr: Ayrılık korkusu.
Hecre düştüm vasl ümîdi birle gam-nâk olmadım
Vasla erdim bîm-i hecr ile ferah-nâk olmadım
Aşkî

bîm-i kahr: Kahredici korku.
Ma'nî-i çengle baş koşmaz oldu bîm-i kahrından
Meğer nâhîd kim sâzende-i nüh-kasr-ı mînâdır
Sabrî

bîm-i kazâ: Kaza korkusu.
Nâilî hâtıra-i bîm-i kazâ yok bizde
Rind-i âgâh bu ma'nâda teemmül mü eder-Nâilî

bîm-i mihnet-i dûzah*:* Cehennem sıkıntısı korkusu.
Ne bîm-i mihnet-i dûzah ne ârzû-yı bihişt
Şarâb-ı şu'le-i havf ü recâ nedir bilmem
Fehîm (Hoca Süleyman...)

bîm-i reh: Yol korkusu.
Bîm-i reh bilmez şeb-i târîkte tenhâ gelir
Senden ey meh-rû hayâlin bana bî-pervâ gelir
Şeyhülislâm Yahyâ

bîm-i ta'ne: Ayıplama korkusu.
Cân vermeyim mi gurbete kim bîm-i ta'neden
Yâd-ı vatan figânıma sensiz bahânedir-Fuzûlî

bîm-i tîğ-ı zebân*:* Dil kılıcının korkusu.
Bîm-i tîğ-ı zebân kilkimden
Feleğin reng-i sandalı görünür-Nef'î

bîm-i ziyân: Ziyan korkusu.
Perîşânlık nizâm-ı hâl kaydından gelir, yoksa
Ümîd-i sûdu nâ-bûd eyleyen bîm-i ziyân çekmez
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail ...)

bîm ü ümmîd: Ümit ve korku. (*havf ü recâ*)
Oldu ser-mâye-i hayret bana bîm ü ümîd
Bilemem eyleyecek girye midir hande midir?-Nâbi

Ki zâhir olup hezâr tehdîd
Ki mevc ururdu bîm ü ümîd-Şeyh Galip
bîmâr: (بیمار) Far. Hasta, alîl, marîz. **c. bîmârân**.
Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân
Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı
Fuzûlî
Dil derdini gamınla dil-figâr olan bilir
Bîmâr hâlini yine bîmâr olan bilir-Bâki

Zebûn-ı derd ü güm olmuş dili cânâna tabşırdım
Ben ol ölümlü bîmârı tabîb-i âna tabşırdım-Behiştî
bîmâr-ı aşk: Aşk hastası.
Bîmâr-ı aşka cân verir ey cân lebin velî
Münkir sanır kim ol şefeteynin şifâsı yok-Nesîmî
bîmâr-ı derd-ı aşk: Aşk derdinin hastası.
Söylen tabîbe yok yere arz-ı devâ eder
Bîmâr-ı derd-i aşk kabûl eylemez ilâc
Şeyhülislâm Yahyâ
bîmâr-ı derd-i ihtiyâc: İhtiyaç derdinin hastası.
Halk-ı âlem ser-te-ser bîmâr-ı derd-i ihtiyâc
Zehir bir dârü'ş-şifâ lûtfun tabîb-i mihr-bân-Nef'î
bîmâr-ı gam: Gam hastası.
Sıhhat gibi bîmâr-ı gama geç geliyorlar
Öldürdü bizi nâz-ı etıbbâ ne belâdır-Sâbit
bîmâr-ı gam-ı ışk: Aşk gamının hastası.
Bîmâr-ı gam-ışkın oluptur bu Figânî
Senden olur olursa tabîbim ona çâre-Figânî
bîmâr-ı hecr: Ayrılık hastası.
Bilirsin çünkü bastırır imiş acıyı acı
Ayağın kesme sun bîmâr-ı hecre âb-ı ahmerden
Refî-i Âmidî
** **bîmârân**: Hastalar.
Derdine bulur tabîb-i lutf-ı Hakk'ı çâre-sâz
Vakf-ı bîmârân eden dârü'ş-şifâ-yı devletin-Nâbi
-bîn: (بین) Far. Görücü, gören.
* hakîkat-**bîn**: Gerçeği gören.
Dilinde mâye-i irfân olan hakîkat-bîn
Olur her âyine-i himmetle vâkıf-ı esrâr-Lâ

* dûr-**bîn**: Uzağı gören, dürbün.
Sana ber-kaide, ağyâre aksiyle bakardım ben
Elimde hâme-i mu'ciz-nümâ dûr-bîn olsa-Nâbi

Eski eş'ârda dûr-bîn ile ma'nâ görülür
Yeni eş'ârda ma'nâ gibi külfet yoktur-Eşref
nakş-**bîn-i âlem**: Dünyânın güzelliğini gören.
Ne tûtî-i nakş-bîn-i âlem esrâr-ı lâhûtî
Ki levh-i cevher-i gül ona mir'ât-ı mücellâdır-Sabrî
binâ: (بینا) Fr. 1. Gören, görücü. 2. Göz.
Nûr-ı çeşmim perdelendi Kâ'be-i ulyâ gibi
Kûşe-gîr-i halvet oldu dîde-i bînâ gibi-Nâbi

Eyler o merâyâda bu gün dîde-i bînâ
Üç bin sene evvel geçen akvâmı temâşâ
Muallim Nâci
binâ': (بناء) Ar. 1. Ev, yapı. 2. Yapma, kurma.
Ey kevni binâ eden mühendis
Sensin bu menâzıra müessis
Şefik Mehmet (Ziya Paşa)
Hâne-i dil yapmak eyâ nüktedân
Kâ'be binâ eylemedir bî-gümân
Âzerî Çelebi (İbrahim ...)
Yıkmak bu binâyı nâ-revâdır
Kim bir yüzi yârdan yanadır-Şeyh Galip
binâ-yı adl: Adalet binası.
Tarz-ı nev saldı binâ-yı adle mi'mâr-ı kazâ
Hemçü erkân-ı kavîmi kubbe-i fîrûze-fâm
Üsküdarlı Hakkı Bey
binâ-yı câh: Mevki binası.
Olsa ne denlü muhkem esâs-ı binâ-yı câh
Bir dem gelir ki cûşiş-i seyl-i bükâ yıkar
Şâkir (Hüseyin...)
binâ-yı dil-keş: Gönül çeken bina.
Ne âlî vü bülend olmuş binâ-yı dil-keşi el-hakk
Ne istihkâm ile vaz' eylemiş bünyâdını üstâd
Nedîm
binâ-yı fakr: Fakirlik binası.
Vermez binâ-yı fakre halel cûş-ı hâdisât
Gark edemez kemîne hüsnâ sad-hezâr-ı mevc-Sâmi

binâ-yı Hak: Hakk'ın binası. mec. insan.
Binâ-yı Hakk'a bî-şek bir taarruzdur bu, kuvvetten
Muârızlar demek zâlim, muhâfızlar demek mazlûm
Abdülhak Hâmit

binâ-yı hurâfât: Hurafeler binası.
Bu iddiâları hep terk edin ki pek boştur
Yıkık binâ-yı hurâfâta tırmanan yorulur
Kemalzade Ekrem Bey

binâ-yı intizâm: Nizamlı bina.
Binâ-yı intizâm-ı dîn ü dünyâya edip âlet
Zebâna nutk vermiş gûşa vermiş kuvvet-i ısgâ'
Nâbi

binâ-yı İslâm: İslâm binası.
Etti endâze-i hikmetle kıyâm
Penc erkân binâ-yı İslâm-Nâbi

binâ-yı râhat: Rahat bina.
Nizâm-ı âlemi bozdu savâik-i cân-gâh
Binâ-yı râhatı yıktı zelâzil-i pür-zûr-Nâbi

binâ-yı Şeddâd: Şeddâd'ın binası.
Rişte-i dâm-ı meges-gîr-i anâkib gibidir
Bünye-i şer'ine nisbetle binâ-yı Şeddâd- Belîğ

binâ-yı şi'r: Şiir binası.
Binâ-yı şi'r Nâbî öyle âlî-ter gerektir kim
Nümâyân ola sahn-ı âlem-i ma'nî zemîninden
Nâbi

binâ-yı zühd: Sûfilik binası.
Bir revâcı var harâbâtın ki bir gün korkarım
Zâhid-i şehre binâ-yı zühdü vîrân ettirir
Şeyhülislâm Yahyâ

binâgûş, bünâgûş,benâgûş: (بناگوش) Far. Kulak memesi, küpe takılan yer.
Jâleler damlamak ister gül-i terden gûyâ
Görünen dürr-i binâgûşu değildir yârin-Bâki

Âşıkın subhun eder şâm-ı garîbândan siyeh
Etmedin tarf-ı binâgûşa ser-i perçem henüz-Nâbi

Baht-ı siyehim hâlini yârin kulağına
Arz eyleyimez kimse meğer hâl-i binâgûş
Hamdullah Hamdi

bînende: (بيننده) Far. 1. Gören, görücü. 2. İlerisini gören, akıllı, uyanık.
Var ise mühr-i nübüvvet merdüm-i bînendedir
Ol teni pür-nûru lâyıktır desem ayne'l-yakîn
Nâdirî (Ganizâde ...)

bînî: (بيى) Far. 1.Uç. 2. Burun. 3. Dağ tepesi.

bînî-i Süreyyâ: Süreyyâ gezegeninin ucu.
On yerde yakıp micmere-i anber ü ûdu
Pür oldu meşâmm-ı meh ü bînî-i Süreyyâ-Nâbi

* **bînî-gonce**: Gonca burunlu.
Bînî-gonce eder bağda izhâr-ı ru'âf
Bâd kim bûy-ı hat-ı gâliye-fâmın getirir-Rızâyî

–bînî: (بيني) Far. Görürlük, görücülük.

*dûr-**bînî:** Uzak görürlük

dûr-bînî-i nigâh: Bakışın en ilerisi
Dûr-bînî-i nigâh-ı hiredindendir kim
Vatanın zahmı zuhûr etmeden eyler merhem-Nâbi

hurde-**bînî:** İnce şeyleri görme.
Hurde-i bînî iken şu hayvanlar mehîb u dil-firîb
Neydi mebde'de nasıl almaktadır gayretleri
İsmail Safa

bîniş: (بينش) Far. 1. Görüş. 2. Uyanıklık, basîret.
Gevher-i dânişi sencîde-i mîzân-ı hıred
Rişte-i bînişi şâkul-i binâ-yı âlem-Nâbi

Kelîm-i lem'a-i bîniş ki envâr-ı hayâlinden
Devâtı tûr-ı feyz ü kilk-i nazmı nahl-i Mûsâ'dır
Sabrî

Zannetse revâdur ehl-i bîniş
Envâr-ı kamer tekâsüf etmiş-Muallim Nâci

bint: (بنت) Ar. Kız. **c. benât.**

* **bintü'l-ineb**: (üzümün kızı) Şarap.
Teşne-leb tâlib iken câmına bintü'l-inebin
Değmedi neş'esi âlâmına bintü'l-inebin
Remzi Baba

Zâhidâ bintü'l-inebde bence hürmet başkadır
Ya onun kevser değil mi âhiret hemşîresi-Şinasî

Hürmetinden mi düşer gâhî ayağa düşse de
Gelmede bintü'l-ineb tâ devr-i Cem'den yed-be-yed
Ali Rıza Paşa

** **benât:** Bint'ler, kızlar.
Durmuş iki yanına katârın
Nev-reste benâtı nev-bahârın- Muallim Nâci
benât-ı mül: Şarap kızları.
Şîr-i arak benât-ı mülü ede feyz-yâb
Bir bahr içinde berk ura Hûrşîd ü mâh-tâb
Şeyh Galip
benât-ı na'ş: Astr. Dübb-i Ekber denilen yıldız kümesinin en ucundaki sönük yıldız.
Besîrine benât-ı na'ş bende
Pervîn'e ederdi nazmı hande-Nâbi

Gece bakmazdı benât-ı na'şe
Cünbüş-i Zühre'ye derdi ra'şe
Sünbulzade Vehbi
benâtü'n-na'ş: bk. benât-ı na'ş.
Gelmesin ikisi bir yere benâtü'n-na'şın
Belki cem'iyyet-i Pervîn'i perîşân olsun-Nef'î
bintiyyet: (بنيّت) Ar. Kızlık hâli, kızlık.
Kiminde şevk-i bintiyyet ki asla olmamış makdûr
Görür tahyîl-i zevciyyetle bin rüyâ-yı dûrâ-dûr
Abdülhak Hâmit
birîşüm: (بريشم) Far. İbrişim'in hafifletilmiş şekli.
Ger mugannî beli vasfın ede mecliste edâ
Lutf için çenge birîşüm yerine kıl bağlar-Nizâmî
bîrûn: (بيرون) Far. Dış, dışarı, hâriç.
Beni bîrûn edemez dâire-i hayretten
Cebrâ'il olsa meded-kâr dil-i mebhûtum
Yenişehirli Avnî
Âzmâyiş-kede-i pûte-i peyk-i fikrim
Gayet fâsıla-i hadd cihetten bîrûn- Münîf
Meş'aleler yandı derûn u bîrûn
Nâr-ı tecellî olup ol hân-gâh-Şeyh Galip
bîrûn-ı add-i fehm ü istîfâ: Tam olarak ve dış anlayış sayılan.
Şükûh-ı kudreti a'lâ-yi idrâkât-i insânî
Vücûh-ı hikmeti bîrûn-ı add-i fehm ü istîfâ-Nâbi
derûn **u bîrûn**: İç ve dış.
Her zâviye feyz-i Hak'la meşhûn
Pür-nûr-ı Hudâ derûn ü bîrûn-Ahmet Hâşim

biryân: (بريان) Far. Ateşte kızartılarak pişirilen kebap.
Âteş-i fakr ile sûzân olmuş
Cigeri derd ile biryân olmuş-Sünbulzade Vehbi

Sözüm arz etse kebûter yâre sözümden benim
Bir od çıkıp minka:rdan kaknûs gibi biryân olur
Usûlî
Nâr-ı gam bağrım Behiştî şöyle biryân etti kim
Haşre dek hâk-i mezârımdan gele bûy-ı kebâb
Behiştî
Şeb u rûz eylerim bülbül gibi feryâd ile zârî
Ciger-gâhım yakar aşk âteşi biryân eder yâ Hû
Âdile Sultan
bisât: (بساط) Ar. Kilim, minder, döşeme.
Işk devrânı bana tapşurdu Mecnûn nevbetin
Hâlî olmaz nakş-ı erbâb-ı vefâdan bu bisât
Fuzûlî (tapşur-: verilmek, teslim edilmek)
bisât-ı arz: Çemen, yeşillik.
Hep o göz yaşlarıdır aktı bisât-ı arza
Ağlaşır ehl-i semâ hazret-i sultân üzre-Bâki
bisât-ı bezm-i mihnet: Sıkıntı meclisinin kilimi.
Bisât-ı bezm-i mihnet tayy olundu ahd-i adlinde
Sabrî
bisât-ı bister: Yatak minderi.
Ne_ola her sâat od üstünde durursam ûd teg
Ûd-ı bezm-i aşkım âteştir bisât-ı bisterim-Fuzûlî
bisât-ı çemen: Yeşillik minderi.
Münakkaş oldu bisât-ı çemen şükûfe ile
Nazîri lücce-i eflâk oldu tahta-i hâk-İbn-i Kemal
bisât-ı istirâhat: Dinlenme minderi.
Seninçün hâb-ı râhat çeşm-i giryânımla düşmendir
Bisât-ı istirâhat cism-i sûzânımla düşmendir
Nâbi
bisât-ı kadr-i çarh: Feleğin kıymet minderi.
Zemîn-i bisât-ı kadr-i çarh hayme-i azamet
Nücûm-ı sâbit ü seyyâre meş'al-i kudret-Nâbi
bisât-ı kurb: Yakınlık minderi.
Ermez bisât-ı kurba gönül kimse sa'y ile
Devlet onun ki tâli'i eyler muâvenet-K Nizâmî

bisât-ı naîm: Cennet minderi.
Dilsîr-i bisât-ı naîmin mürg-ı hevâyî
Sîr-âb-ı zülâl keremindir suda mâhî-Ziya Paşa
bisât-ı nev: Yeni minder.
Basît-i hâke bir garrâ bisât-ı nev salıp âzâr
Girihler bağladı bâd-ı sabâ âb-ı revân üzre-Bâki
bisât-ı saltanat: Saltanat minderi.
Ey Fuzûlî odlara yansın bisât-ı saltanat
Yeğdir andan Hak bilir bir kûşe-i külhân bana
Fuzûlî
bisât-ı sebz: Yeşillik minderi.
Saldı bisât-ı sebzi reh-i gül-şene bahâr
Sâkî zemânıdır yürüsün câm-ı hôş-güvâr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)
bisât-ı tarab-endûz: Âheng toplayan minder.
Düşünüp bezme bisât-ı tarab-endûz neşât
Etti ahmâl-i vegâ rıhlet için şüd-i hırâm-Nâbi
bi'set: (بعثت) Ar. Gönderme, gönderilme.
Cihân uyandı o neş'e ile kim haber verdi
Peyâm-ı bi'setin ervâha mübtedâ-yı vücûd-Nef'î
bismil: (بسمل) Far. Boğazlanmış, kesilmiş (hayvan).
Fedâ edeyim sana cân u teni
Kerem kıl koma nîm-bismil beni
Şeyhülislâm Yahyâ
* **bismil-geh**: Mezbaha, hayvan kesilen yer.
Çün lâle-sıfat yaktı derûnum dil-i Şîrîn
Bismil-gehim olsa ne_ola kûh-sâr-ı melâhat-Nâbi
bismil-geh-i cânân: Sevgilinin mezbahası
Aceb bir mahşer-âşûbdur bismil-geh-i cânân
Şefâat-i râygân olmuş şefâat-hâh-ı nâ-peydâ
Leskofçalı Galip
* nîm-**bismil**: Yarı kesilmiş.
Nîm-bismilken yed-i gadrinde, kurbân etmiyor
Etmiş olsa hakkı var ya iddiâ-yı merhamet
Tâhirü'l-Mevlevî
bismillâh: (بسم الله) Ar. "Allah'ın adıyle" demek.
Bilmeyen şevket-i bismillâhı
Anlamaz sırr-ı kelâmullâhı-Hakanî

Bu doğru yârı tan mı medd-i Bismillâh'a benzetsem
Ki doğru yoldan Allah'a delîl-i reh-nümâdır bu
Taşlıcalı Yahyâ

bister, pister: (بستر) Far. Yatak, döşek. bk. pister.
Bisterde taleb kılan nişânın
Görmezdi vücûd-ı nâ-tüvânın-Fuzûlî

Şeb-rev ki hâb, gâlib ola bister istemez
Âteş ki subha kalmaya hâkister istemez-Nâbi

Himmetim şeh-bâzını salam murâdım Ka:f'ına
Bâlin ü bister derûnun pür per-i Anka: edem
Behiştî
Sana gül-gûn bâliş u zer-beft bister âşıka
Seng-i hûn-âlûd bâlîn bûriyâ bister yeter-Âhî
bister-i gam: Gam yatağı.
Bister-i gamda gözüm geceler uyku görmez
Ederim subha degin nâleleri döne döne-Bâki
bister-i gül: Gül döşek.
Sen bister-i gülde yatasın şevk ile handân
Ben kül döşenem külhân-ı mihnette buna sebeb ne
Cem Sultan (Ağabeyi II. Bayezid'e sorduğu soru. Cevâbı "rûz-ı ezel"de)
bister-i hâr: Dikenden yatak.
Hem-sohbet-i mûr u hem-dem-i mâr
Tekye-geh-i hâk ü bister-i hâr-Fuzûlî
bister-i hayât: Hayat döşeği.
Bilmezdi hâkin olduğunu bister-i hayât
Nûr-i cenâh-yafte bî-per ü bâl iken-Nâbi
bister-i kemhâ: İpekten yapılmış kumaşla yapılan döşek.
Ya bister-i kemhâda, ya vîrânede cân ver
Çün bây ü gedâ hâke berâber girecektir-Ziya Paşa
bister-i mihnet: Sıkıntı döşeği.
Yatarım bister-i mihnette açılmaz dehenim
Nâ-ümîdim ser-i bâlînime koydum kefenim-Rif'at
bister-i nâz: Naz döşeği.
Hâk-i zillette gönül her gece âgiste be-hûn
Çeşm-i ser-mestin ise hufte-i gül bister-i nâz
Fehîm (Hoca Süleyman...)
bister-i nerm: Yumuşak yatak.
Başı serd olmayan, yumuşak başlı at
Bister-i nerm üzre hâb-ı hiffet-gân-ı sengîn olur
Koca Râgıp Paşa

bister-i sengîn-i hâkî: Toprakla ilgili taştan yatak.
Uzanmış, hasta, uryân, bister-i sengîn-i hâkîde
Arar cism-i tabîat bir şifâ, bir feyz, bir muhyî
Tevfik Fikret

bister-i sincâb: Sincap yatağı.
Pâdişâh-ı aşka bestir gûşe-i külhân serîr
Bister-i sincâb ise maksûd hâkister yeter-Bâki

bister-i sünbül: Sünbül gibi kokan yatak.
Ruhların üzre yatar zülf-i semen-sâ gûyâ
Gül-i terden edinir kendiye bister-i sünbül-Bâki

bister-i vâsiʿ-i tabîat: Tabiatin geniş yatağı.
Bu mesâfât-i bî-nihâyette
Bister-i vâsiʿ-i tabîatte-Cenap Şahabeddin

bister-i vuslat: Kavuşma yatağı.
Bu ecel sanma bana ölmektir
Bister-i vuslata gömülmektir-Sâbit

bister ü bâlîn: Yatak ve yastık.
Yetmez mi sana bister ü bâlîn kucağım
Serd oldu hevâ çıkma koyundan kuzucağım
Nedîm

bister ü bâliş: Yastık ve döşek.
Ne âb u kadeh ne câm-ı Cemşîd
Ne bister ü bâliş ü ne câvîd-Nâbi
Nedîmâ sîne vü bâzunu nerm et yâr geldikçe
Misâfir râhat ister bâliş ü bister husûsunda-Nedîm

Bîsütûn: (بيستون) Far. 1.Ferhad isimli âşıkın sevgilisi Şîrîn'in emriyle deldiği dağ. 2. Gök, sema.
Çü erdi Bîsütûn'a serv-i sîmîn
Bu sengîn dağı kıldı bâğ-ı nesrîn-Şeyhî

Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelâda
Bir âh ile verirdi bin Bîsütûn'u bâda-Fuzûlî

Geşt-i kûh-sâr eylemek lâzım değil Ferhâd-veş
Nâr-ı âhım hâne-i vîrânım eyler Bî-sütûn-Cinânî

Bîsütûn-ı Ferhâd: Ferhad'ın Bîsütûn dağı.
Herkesin hâlince vardır bir tecellî-gâh-ı aşk
Bîsütûn-ı Ferhâd'e kûh-ı Tûr şeklin gösterir
Esad Muhlis Paşa

Bîsütûn-ı ışk: Aşk dağı.
Hüsrev-i hûbân eden sen dil-ber-i şîrîn-lebi
Bîsütûn-ı ışk içinde beni Ferhâd eyledi
Hoca Dehhânî

bisyâr: (بسيار) Far. Çok, bol.
Her bir sözü tahallüf-i vaʿdin güvâhıdir
Eymânı hîn-i vaʿdede bisyâr olanların-Nâbi

Gubâr-ı hâtırı ser-geştelikten gayrı ey Nâbî
Nedir tahsîli bisyâr olduğundan çeşmi gırbâlin
Nâbi

Ehl-i hakkın nutkunu irfân-ı sûrî nutk eder
Zâhid-i nâ-dân ne denlü remz-i bisyâr eylese-Gaybî

bisyâr-ı gayr: Başka çok.
Atâ-yı emdeki bisyâr-ı gayre gâlibtir
Eder ulûfe tekaddüm merâtib-i âhâd-Nâbi

* **bisyâr-gû**: Çok konuşan.
Dinle çok, olma sakın bisyâr-gû-Lâ

bîş: (بيش) Far. 1. Artık, ziyade. 2. Çin'de yetişen ve öldürücü zehri olan bir köktür. Türkçe'de "bıldırcın otu" derler.
Dâim ola hem-sohbet-i rindân-ı kadeh-nûş
Varın koya meydâne eğer bîş ü eger kem
Bağdatlı Rûhî
Ehl-i dâniş, rükn-i devlet, illet-i mecd ü şeref
Mahz-ı bîş, avn-i millet, zühur-ı dîn, fahr-i kirâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

bîş ü kem: Az çok.
Az çok ehil olana vermez keder
Kayd-ı gam bîş ü kem rûzigâr-Nefʿî

bîş ü kemîn: Az çok.
Sûret-i yek-diğere âyînedir nakş u kemâl
Eyleme hüsnünü inkâr sakın bîş ü kemîn-Nâbi

* **bîş-ter**: Daha fazla, daha çok.
Her kimde aşk gâlib ise kurb-ı hazrete
Ol denlü ondadır elem ü derd-i bîş-ter-Ziya Paşa

bîşe: (بيشه) Far. Orman, meşelik, sazlık.
Yine endîşe kıldı bîşesini
Ele aldı külüng ü tîşesini-Şeyhî

bîşe-i eflâk: Feleğin meşeliği.
Gâra girdi kulle-i çarhın pelengi doğdu çün
Bîşe-i eflâkten mânend-i şîr-i ner güneş-Hayâlî Bey

bîşe-i himmet: Gayret meşeliği.
Ser-fürû etmez kilâb-ı nahvete rindân-ı aşk
Bîşe-i himmette zîrâ her biri bir şîrdir
Andelîb (Mehmet Es'at Fâik)

bîşe-zâr-ı kadr: Kıymetli ormanlık.
Nücûm birle felek bîşe-zâr-ı kadrinde
Peleng-i sayd-figendir hilâl ona çengâl-Hayalî Bey

bişnev: (بشنو) Ar. "Dinle" (neyden çıkan "hû" sesi)anlamına gelen Arapça ibare.
Ey Mevlevî ey Mevlevî dinle sadâ-yı bişnevi
Ey feyz-hâh-ı Mesnevî dinle sadâ-yı bişnevi
Esrar Dede

Şeb-i lâhûtda manzûme-i ecrâm gibi
Lafz-ı bişnev'le doğan debdebe-i ma'nâyız
Yahya Kemal

bîve: (بیوه) Far. Dul kadın.

bîve-i bâkir: Bâkir dul kadın
Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhar
Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir
Tevfik Fikret

bîver: (بیور) Far. On bin. *mec*. Sayısız.

bîver-i gam: Gam çokluğu.
Bîver-i gamdan felek ârâm versin şâhid-i nazmın
Belîğ-i zârdan matlûb ise tekmîl-i nâmusu-Belîğ

bîzâr: (بیزار) Far. Rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.
Eksik olman ehillerden kaça görün câhillerden
Tanrı bîzâr bahîlllerinden bahîl dîdâr görür değil
Yunus Emre

Cevr ile kimseyi bîzâr etme
Sana cevr etse de âzâr etme-Nâbi

Kim anda şâd-mân olup güler, gül bülbül eyler zâr
Bu remzi gördüm, oldum gülmeden oynamadan bîzâr-Şeyh Galip

Rûz u şeb üstüme bârân-ı felâket yağıyor
Kime arz eylesem ahvâlimi bîzâr ederim-Eşref

bîzâr-ı vücûd: Vücut rahatsızlığı.
Ben o bîzâr-ı vücûdum ki dil-i gam-zedeme
Üns-i mevtin görünür vahşet-i sahrâ-yı adem
Âkif Paşa

bû (y): (بو-ی) Far. Koku.
Gül-istân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış
Nâbi

Murâd-ı dünyevî fevt ettiğinden ehl-i dünyânın
Sirişk-i hasreti bed-reng ü bû çirk-âbdan kalmaz
Nâbi

bûy-ı cefâ: Cefâ kokusu.
Açılmış gayre ben bûy-ı cefâ şemm eyledim anda
Ne_ola bülbül-veş etsem ol gül-i handândan feryâd
Âkif Paşa

bûy-ı cünûn: Cinnet kokusu.
Eserdi cûş-ı mahabbetle ehl-i sevdâ hep
Dimâğa bûy-ı cünûn verdi rûzgâr-ı bahâr
Şeyh Galip

bûy-ı gonca: Gonca kokusu.
Âşiyân-ı sîneden pervâz edip mürg-ı heves
Kondu bir gül dalına mest oldu bûy-ı goncadan-Lâ

bûy-ı gül: Gül kokusu.
Bûy-ı gül taktîr olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hûy birisi dest-mâl olmuş sana-Nedîm

bûy-ı gül ü nesrîn: Nesrin ve gül kokusu.
Yeter arz eyleme bâd-ı sabâ bûy-ı gül ü nesrîn
Bana dök zülf-i hôş-bûyu benim anber-feşânımdır
Necîb (Sultan III. Ahmet)

bûy-ı gül ü semen: Yasemin ve gül kokusu.
Hatt u arakta ârızı bûy-ı gül ü semen midir
Nice muattar olmaya müşg ü gül-âb içindedir
Şeyhî

bû-yı hâb, bûy-ı hâb: Uyku kokusu.
Aceb ne bezmde şeb-zinde-dâr-ı sohbet idin
Henüz nergis-i mestinde bûy-ı hâb kokar-Nedîm

bûy-ı imtinân: Yapılan iyiliği başa kakma kokusu.
Ol mey ki neş'esinde ola bûy-ı imtinân
Seng-i kazâ dokunması yeğdir sebûsuna-Nâbi

Bir mey ki ola neşvesinde bûy-i imtinân
Seng-i kazâ dokunması yeğdir sebûsuna
Namık Kemal

bûy-ı kebâb: Kebap kokusu.
Ey lebi mey-gûn ölürse nâr-ı hicrinden Mesîh
Haşre dek onun mezârından gele bûy-ı kebâb
Mesîhî

bûy-ı müşg: Misk kokusu.
Itr-ı hûbile pür olurdu meşâmm
Bûy-ı müşg idi yâhûd anber-i hâm-Hakanî

bûy-ı sünbül: Sünbül kokusu.
Şemîm-i zülf-i cânânı güzel vasfeyledin Fıtnat
Meğer taktîr olunmuştur midâdın bûy-ı sünbülden
Fıtnat

bûy-ı ülfet*:* Dostluk kokusu.
Tutuşsun ol çemen kim lâlesinde dâg-ı hasret yok
Gülünde bûy-ı ülfet nergisinde çeşm-i ibret yok
Nevres-i Kadîm

bûy-ı vefâ: Vefa kokusu.
Nakş-ı safâ sahîfe-i âlemde kalmamış
Bûy-ı vefâ hamîre-i âdemde kalmamış-Nâbi

Gül-istân-ı cihânda bunca demdir âh u zâr eyler
Aceb bûy-ı vefâ görmüş müdür sor bülbüle gülden
Sermed

bûy-ı verd: Gül kokusu.
Ne cânı var çıka bûy-ı verdi gül-şenden
Nesîm almayıcak bâğ-bândan destûr-Nâbi

bûy-ı yâsemen: Yasemin kokusu.
Goncasın söyle sabâya eylesin bârî sana
Reng-i gülden câme, bûy-ı yâsemenden pîrehen
Nedîm

bûy-ı zülf: Saç kokusu.
Bûy-ı zülfünü sabâdan işitip nâfe-i Çîn
Dedi ben Rûm'a varıp neyleyeyim bu olıcak
Necâtî Bey

Bâd-ı seheri getirse bûy-ı zülfün
Kâşâne-i rûh ser-be-ser revzen olur-Hâleti

* **bûy-âver**: Koku ulaştıran, koku ulaştırıcı.
Gül-i sad-berg-i cemâlinden olup bûy-âver
Eyledin meclisimiz bâg-ı cinân hôş geldin-Nâima

* hôş-**bûy**: Güzel koku.
Nerde ol bâd-zen-i hôş-bûy
Hani ol cûy-i revân-ı dil-cûy-Abdülhak Hâmit

bûd ü nebûd: (بودونبود) Far. Varlık.
Olur ka:sır verâ-yı perde-i sun'un şühûdundan
Nazar-bend olmayanlar âlemin bûd u nebûdundan
Nâbi

İdrâk eden netâyic-i ahvâl-i âlemi
Vâreste-i alâik bûd ü nebûd olur
Hersekli Ârif Hikmet

Çobanın hâline haset ki odur
Fârig-i în u ân ü bûd u nebûd-Recaizade Ekrem

bu'd: (بعد) Ar. 1. Uzaklık. 2. Aralık. 3. Boyut.
Vüs'at-ı eyvânın bu'dı vü rây-ı şeş-cihât
Füshat-ı meydânın serhaddi hadd-i lâ-mekân-Nev'î

Fışkırır âsumâna zıll-ı hayât
Cûş eder cevv-i bu'da vehmiyyât
Kemalzade Ekrem Bey

bu'd-ı mutlak: Sonsuz uzaklık.
Nücûm-ı nâ-mütenâhî bütün çalışmakta
Sükûn-ı tasavvuru ka:bil mi bu'd-ı mutlakda
Mehmet Âkif

bu'd-ı mücerred: Sonsuz uzaklık.
Hasmı vâreste-i tedmîr olamaz bulsa bile
Sâha-i bu'd-ı mücerred gibi bir semt-ı baîd
Yenişehirli Avni

* **baîd:** Uzak, ırak.
Ne acâib döndü merâm üzre yine olmuş iken
Böyle bir devr-i muvâfık feleğe emr-i baîd-Nef'î

Her âyîne benden değildi cüdâ
Baîd eylesin infikâkın Hudâ
Keçecizade İzzet Molla

Diraht-ı ye'sden izhâr-ı berg ü bâr-ı ümîd
Tasarrufât-ı İlâhiyye'den baîd midir-Nâbi

Gül ile halk olunmuş çünkü ey dil hâr bir yerde
Baîd olmaz olursa yâr ile ağyâr bir yerde
Bezmî (Yasakçızâde İbrahim Çelebi)

budâlâ, büdelâ: (بدلاء) Ar. 1. Abdal, derviş. 2.Aptal, bön, budala.
Menba'-ı sırr-ı fenâda katı nâdir bulunur
Şimdi bir mürşid-i kâmil budâlâ şeklinde-Behiştî

Zâhirde görüp bizleri sanma ukalâyız
Biz bir sürü âkıl sıfatında budâlâyız-Ziya Paşa
bugât: (بغات) bk. bagî.
buğz: (بغض) Ar. Kin, nefret, sevmeme.
Şimdi Behiştî Rûm'da en mu'teber kemâl
Fazl ehline taassub u buğz u nifâktır-Behiştî

Meskenet bâbında başın top edip atmak gerek
Kim ki buğz u gaybet ü herze kılırsa gel sana
Ümmî Sinan
Öldürme zafer, yıkma şeref, nehb ü heder şân
Ma'rûf adı buğz u sitemin adı ve ... ihsân
Tevfik Fikret
buğz u adâvet: Kin ve düşmanlık.
Kimseye buğz u adâvet etme
Terk-i âsâyişi âdet etme-Nâbi

Olıcak buğz u adâvet der-kâr
Etme bî-gâneye keşf-i esrâr-Sünbulzade Vehbi
buhâr: (بخار) Ar. Sıcak sudan meydana gelen buğu. **c. ebhire**.
Eşk-i gam boğmaktadır her ân beni
Âh ile çıkmakda ağzımdan buhâr-Lâ
buhâr-ı bâde: Dudak buharı.
Oldu dili zevkten güşâde
Çıktı başına buhâr-ı bâde-Nâbi
buhayre: (بحيره) Ar. Küçük deniz, göl.
buhayre-i kalb: Kalp gölü.
Nâlende bir sürûd ile bir yâd-ı pür-hazen
Ba'zen olur buhayre-i kalbimde mevc-zen
Tevfik Fikret
buhl, buhul: (بخل) Ar. Hasislik, cimrilik, eli sıkılık.
Buhl ile âleme darbü'l-mesel olmak yeğdir
Mahz-ı da'vâ ile sâhib-i kerem olmaktan ise
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu ...)
Feyz-i Hak'da buhl yok herkes veli tâlib değil
Bî-sebeb ıslâh-ı âlem Tanrı'ya vâcib değil
Şeyhülislâm Yahyâ
buht, buhtî: (بخت) Far.Çift hörgüçlü deve.
Göç oldu açıldı bâr-gehler
Buhtîlere mehd çekti mehter-Fuzûlî
Buhtunnasar: (بختوالنصر) Ar. Beytü'l-Mukaddes'i (Kudüs) yıkıp yetmiş bin Yahudi'yi öldürdüğü söylenen Bâbil kıralı Nebukadnezar'ın lâkabı.
O Buhtunnasar hûnî gamzelerle tuttu âfâkı
Yıkar Beytü'l-Mukaddes gibi her dem kalb-i uşşâkı
Belîğ
buhûr: (بخور) Far. Buhur, tütsü.
Zülfün hevâsına ölenin ud-ımış diye
Tâbûtu tahtasını melekler buhûr eder-Cem Sultan
Devât-ı gâliye-dân ü buhûr olur kalemi
Benefşe-zâr-ı behişte döner sevâd-ı rakam-Nef'î

Âteş-i ruhsâre salmış ûd-ı hâlinden buhûr
Zengî-i zülf-i siyâhı üstüne dâmen tutar-Nizâmî
buhûr-ı anberîn: Anber kokulu buhur.
Yazsa vasf-ı nükhet-i hulkunu bir sâhib-sühan
Bezm-i nazma hâmesi olur buhûr-ı anberîn-Nef'î
buhûr-ı ışk: Aşk tütsüsü.
Başım şevk oduna hâkister oldu
Buhûr-ı ışka cânım micmer oldu-İbn-i Kemal
buhûr-ı Meryem: Meryem tütsüsü. Rivayete göre Hz. Meryem doğum yaparken bu çiçeğe tutunmuş. Sonradan onun elinin değdiği bu çiçeğin tütsüsünün doğum anında kadınların kullanması âdet olmuş.
Erişti hâkten bûy-ı buhûr-ı Meryem eflâke
Muattar eyledi göklerde dâmân-ı Mesîhâ'yı-Bâki
buhûr-ı nazm: Nazım tütsüsü.
Yâ Rab ne resme sığsın birkaç buhûr-ı nazma
Deryâ-yı bî-kerandır çün kim medîh-i Ahmed
Hamdullah Hamdi
buhûr-dân: (بخوردان) Far. Tütsülük, tütsü kabı.
Ölüm âsûde bir bahâr ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde, buhûr-dân gibi yıllarca tüter
Yahya Kemal
buk'a: (بقعه) Ar. 1. Yer, toprak, ülke. 2. Büyük yapı. 3. Benek, leke.
Buk'a, buk'a kıldı tayy-i ma'mûre-i mahrûsayı
Aldı feyz-i feth milkiçin duâ-yı farz-ı âmm-Fuzûlî

Evliyâ burcu imiş zîrâ ki hâk-i eşrefi
Buk'a buk'a evliyâu'llaha olmuştur mezâr-Fuzûlî

buk'a-i Bağdâd: Bağdad ülkesi.

Buk'a-i Bağdâd'ın etmiş vasfını dârü's-selâm
Kim ona teslîm tahsîn ede her kişver ki var-Fuzûlî

buk'a-i cevr: Eziyet toprağı.

Buk'a-ı cevre gönülden koduğu yâr esâs
Muhkem olsun diye ben taş ile bünyâd eyler
Nizâmî

buk'a-i memât: Ölüm ülkesi.

Bir yanda makbere o derin muhît-i hayât
Ecdâdıma nişîmen olan buk'a-i memât
Kemalzade Ekrem Bey

buk'a-i mübâreke: Mübârek toprak.

Ale'd-devâm ola ol buk'a-i mübârekenin
Gubârı nâfe-i şemîm ü hevâsı gâliye-süd-Sâbit

bûkalemûn: (بوقلمون) Far. 1. Bulunduğu yere göre renk değiştiren, böcek yiyen ve fare büyüklüğünde bir hayvan. 2. mec. Düşünce ve kanaatini sık sık değiştiren.

Bu nukûş-ı aceb engîhte-i bûkalemûn-Münîf

Görülse sahîfe-i Erteng çarh-ı âyîne-gûn
Gelir zuhûra hezârân nukûş-ı bûkalemûn
Yenişehirli Avni

* **bûkalemûn-hüsn**: Bukalemun güzellik.

Böyle pîrâste vü bûkalemûn-hüsn olmaz
Kendi gûyâ ki melek gamzeleri şu'bede-bâz-Nef'î

bûm, bûme: (بوم) Far. Baykuş.

Bûm âr eyler iken konmağa vîrânemize
Ol Hümâ hîç ola mı sâye sala hânımıza-Nâilî

Mısr'a bizden sonra bir nâdân gelirse gam değil
Lâne-i şeh-bâz âhir âşiyân-ı bûm olur-Mezâkî

bûm-ı pür-nekbet: Felâket dolu baykuş.

Nağme-i bülbül-i ferah-bahş ü server-i encâm iken
Gam-fezâ oldu sadâ-yı bûm-ı pür-nekbet gibi
Şeyhülislâm Yahyâ

bûm-ı şûm: Uğursuz baykuş.

Mi'mâr-ı aşkın ermese nekbet konar sere
Vîrâne kalsa mesken olur bûm-ı şûma bâm-Behişti

* **bûm-veş**: Baykuş gibi.

Niçin kendüzini bîgane kıldın
Yerini bûm-veş vîrâne kıldın-İbn-i Kemal

Burâk: (براق) Ar. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Mi'râç'ta bindiği binek. (at).

Reh-i mi'râc-ı aşkında ümîd-i pây-ı bûsenle
Misâl-i rîg pâ-mâl-ı Burâk'ım yâ Resûlallah
Enderunlu Vâsıf

Lâzım mı Burâk'ı medh ü tavsîf
Kim etti ona bu kârı teklîf-Şeyh Galip
Bir esbi beyâna bulsa meydân
Seyrine eder Burâk'ı hayrân-Ziya Paşa

Burâk-ı âh-ı dil: Gönül ahının Burak'ı.

Şerâre sanma sen mâhı felekte görmek ecl-için
Burâk-ı âh-ı dil çeşmim şu'â'ına semend olmuş
Behiştî

Burâk-ı yek-tâ: Tek, eşsiz Burak.

Adın kodılar Burâk-ı yek-tâ
Geldi ayağına arş-ı a'lâ-Şeyh Galip

burc: (برج) Ar. 1. Kale, hisar. 2. Güneşin ayrıldığı on iki kısımdan biri. 3. Hareketsiz yıldızlar kümesi. **c. burûc.**

Bir burcu maka:m tutmuş ol mâh
Kim olmaz ona nesîm hem-râh-Fuzûlî

burc-ı âbî: Su ile ilgili burc. (Seretan, Akrep, Balık (hut) burçları.)

Bindi bir zevraka Dâmâdı ile Hazret-i Şâh
Burc-ı âbîde kırân eyledi san mihr ile mâh-Nedîm

burc-ı a'lâ: Yüksek kale.

Âsaf-ı akdem ü a'lem şeref-i burc-ı a'lâ-Nâbi

burc-ı asfiyâ: Azizler burcu.

Mihr-i eflâk-ı nübüvvet, mâh-ı burc-ı asfiyâ
Ahmed-i mürsel ki âlem na'tın eyler rûz u şeb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

burc-ı ârız: Yanak burcu. Şair sevgilinin yanağındaki beni talih burcuna benzetiyor.

Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hâle mâil
Bana kendi tâli'imden bu siyeh sitâre düştü
Şeyh Galip

burc-ı Cevzâ: Cevzâ burcu.

Necm-i şi'r-i enver re'yinden alır feyz-i fürûğ
Burc-ı Cevzâ kurb-ı bahtından bulur tâb u tüvân
Üsküdarlı Hakkı Bey

burc-ı çeşm: Gözyaşı burcu.
Burc-ı çeşmimden olur seyyâre-i eşkim revân
Her kaçan ol âfitâbım dîdeden pinhân olur-Zâtî

burc-ı devlet: Devletin kalesi.
Burc-ı devlettir eli eylese peydâ ne aceb
Hey'et-i mâh-ı nev ü sûret ahter-i hâtem-Bâki

burc-ı Esed: Arslan burcu.
Değil burc-ı Esed sükkân-ı ulvî-i selc-i beyzâdan
Gazanfer şekli tasvîr eylemiştir âsmân üzre
Ziya Paşa

burc-ı fikret: Düşünce burcu.
Düşerdi burc-ı fikrete zılâl-i leyle-i elem
Güler sekînet-i hayâta kanlı çehre-i adem
Kemalzade Ekrem Bey

burc-ı Hamel: Hamel burcu.
Bu sâl-i ferrûh-fâlde hûrşid-i zîbâ-peykerin
Burc-ı Hamel'de yümn ile ruhsârı oldukta bedîd
Nedîm

burc-ı hâver: Gün doğusu burcu.
Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd
Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb
Nizâmî

burc-ı hazîz: Mutluluk burcu.
Burc-ı hazîzi devletinin öyle yücedir
Ki ermez mürûr-ı dehr ile ona gerd-i inkılâb-Şeyhî

burc-ı hümâ: Talih burcu.
Tâli'li gönüldür erişen zülfüne yârin
Zî mürg-i saâdet ki kona burc-ı hümâya
Hamdullah Hamdi

burc-ı ismet: Namus kalesi.
Burc-ı ismettir emîn ol bâmım
Gördüğün kûhlar istihkâmım-Abdülhak Hâmit

burc-ı istiğnâ: Zenginlik burcu.
Şeb-i meh-tâbta ey âf-tâb-ı burc-ı istiğnâ
Çıkıp tahte's-semâda kadrini pest eyle mâhın gel
Nedîm

burc-ı izz ü devlet: İzzet ve ikbal burcu.
Hôşâ ey burc-ı izz ü devletin hûrşîd-i tâbânı
Yine lütfunla pür-nûr eyledin çeşm-i dil ü cânı
Nedîm

burc-ı melâhat: Güzellik burcu.
Ne fâide ki değil küncümüzde nûr-efşân
Tutam ki burc-ı melâhatta ay imiş bildik
Ahmet Paşa

burc-ı nûr: Işık burcu.
Muazzam heykeli feyz-i tabîat cebhe-i mağrûr
Semâdan sâha-i envâca düşmüş burc-ı nûr-â-nûr
Kemal Paşazâde Ekrem Bey

burc-ı saâdet: Saadet kalesi.
Eğer burc-ı saâdetten gurûb ettiyse bir kevkeb
Cihâna fer veren Hûrşîd-i devlet pâyidâr olsun-Lâ

Doğup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı saâdetten
Yetişdi şarktan garba ziyâ-yı adl ü ihsânı-Bâki

burc-ı sipihr-i hüsn: Güzellik göğünün burcu.
Lutf ile burc-ı sipihr-i hüsne şol kim mâhtır
Şöhre-i şehr-i melâhat şimdi Abdullah'tır-Âhî

burc-ı şeref: Şeref burcu.
Tâli'-i düşmen Zühal gibi nuhûset bulmağa
Gösterir burc-ı şereften hôş saâdetler güneş
Lamiî Çelebi

burc-ı ten: Vücut burcu.
Gûş-ı câna subh-dek her şeb sadâ-yı Hû gelir
Burc-ı tende dil değil bir mürg-ı dem-keş var gibi
Âsım (Çelebizâde Şeyhülislâm İsmail ...)

** **burûc:** Burc'lar, hisarlar, kaleler; gökler, semalar.
Turra-i tâk u rakı hem-ser-i zâtü'l-burûc
Sâye-i sakf-ı bülendi hâb-gâh-ı ahterân-Nef'î

Yıkık burûcunu bir devlet-i ebed-nâmın
Yanık nücûmunu bir asümân-ı hûn-fâmın
Kemalzade Ekrem Bey

burûc-ı letâfet: Hoş burçlar.
Derler bütün hadâik-i cennetle hem-ayâr
Dağlar bütün burûc-ı letâfetle hem-civâr
Kemalzade Ekrem Bey

burc u bârû: Burc ve hisar.
Ceyş-i gamdan kanda etsin ilticâ ehl-i niyâz
Kal'a-i himmette Nâbî burc u bârû kalmamış
Nâbi (kanda: nerede)

bûriyâ: (بوريا) Far.Hasır.
Bir hasîrim yoğiken külbe-i ahzânımda
Bûriyâ nakşı görünür ten-i uryânımda-Âhî

Değildir kâr ü bâr-ı câh mâni' kurb-ı Yezdân'a
Hasîrı âlet-i kurb etme zâhid bu riyâdan geç-Nâbi

Ey olan sâkin-i mescid ne bulupsan bilmem
Bûriyâsında onun bûy-i riyâdan gayrı-Fuzûlî

bûriyâ-yı sücûd: Secde hasırı.
Gel ey gönül edelim der-geh-i İlâhî'de
Cebîn-i zilleti hem-çünîn bûriyâ-yı sücûd-Sâmî

burûc: (بروج) bk. burc.

bûs, bûse: (بوس) Far. Öpme, öpüş, öpücük.
Olsun harâm câm-ı muhabbet o meste kim
Nâbî kanâat etmeye bûs u kenâr ile-Nâbi

Gül ü lîmon şarâbı gibi verdi çâşnî câna
Lebin bûs eyledim âmîziş lûtf u gazabların-Şerîf

Server-i Cem-i câh kim senin rikâbın bûs eder
Üsküdarlı Hakkı Bey

bûs-ı dâmân: Etek öpme.
Olamaz nâil-i bûs-ı dâmân
Geçinen taşrada sâhib-i unvân-Nâbi

bûs-ı dâmân-ı müdârâ: Dost gibi görünerek etek öpme.
Halâvet-yâb olur mu ni'met-i elvân-ı dünyâdan
Dehen-şûy olmayanlar bûs-ı dâmân-ı müdârâdan
Koca Râgıp Paşa

bûs-ı fem: Ağız öpme.
Var mıdır yok mu zamîrimde senin bûs-ı femin
Cây-gîr-i dil olan muzmere sor sorma bana
Enderunlu Vâsıf

bûs-ı pây: Ayak öpme.
Hayâl-i bûs-ı pâye dest-i ümîdle sarılmaktan
Gönülde halka halka âhlar halhâle dönmüştür
Nihâd

bûs-ı la'l: Dudak öpme.
Bûs-ı la'l ü hat-ı ser-sebzini dilden sorman
Kaht-ı Yûsuf'da olan berg ü nevâyı ne bilir-Rızâyî

Bûs-ı la'lin şöyle sîr-âb-ı zülâl eyler beni
Kim gören Âb-ı Hayât içmiş hayâl eyler beni
Nedîm

bûs-ı leb-i câm: Kadeh öpme.
Ter-dâmen olanlar bizi âlûde sanır lîk
Biz mâil-i bûs-ı leb-i câm u kef ü destiz
Bağdatlı Rûhî

bûs-ı leb-i cânâne: Sevgilin dudağını öpme.
Ya leb-i peymâne ya bûs-ı leb-i cânânedir
Şâm-ı hicrân âşıka meşhûd olan rü'yâ budur-Nâbi

bûs-ı leb-i nân-ı kanâat: Kanaat ekmeğinin kenarını öpme.
Ol bûse-i lebten ki ola renc ile hâsıl
Şîrîn-ter imiş bûs-ı leb-i nân-ı kanâat-Nâbi

bûs-ı leb-i yâr: Yarin dudağını öpme.
Âteşîn bâde-i nâbı yine takrîb etmiş
Gözü kızmış sunuyor bûs-i leb-i yâre habâb-Rızâyî

Aldanıp bir bûsesin bin câna ikrâr eylemiş
Yalvarıp öpmek gerek ta ki peşîmân olmasın-İshak

Herkese olsa da hânem meftûh
Herkese bûse velâkin sana tûh-Abdülhak Hâmit

bûs-ı yâr: Sevgilinin eteğini öpme.
Pây-mâl-i hecr iken dil pây-ı bûs-ı yâr umar
Ârzû-yı devlet etmekten geçer mi câh-ı dost-Rızâyî

bûs u kenâr: Öpme ve kucaklama.
Olsun harâm câm-ı muhabbet o meste kim
Nâbî kanâat etmeye bûs u kenâr ile-Nâbi

* **bûse-câ(y)**: Öpecek yer.
Der-gehe devlet-penâhî mülteca-yı hâs u âm
Hâk-i pâk-i âsitânı bûse-cây-ı ins ü cânn-Nef'î

* **bûse-dâde**: Öpücük verici.
Dil-ber esîr-i bâde olursa aceb midir
Mest-âne bûse-dâde olursa aceb midir-Nâbi

* **bûse-gâh, bûse-geh**: Öpülecek yer.
Olunca bûse-geh-i pâyı dâmen-i Arafât-Nâbi

* **bûse-figen**: Bûse atan.
Güşâde sîne bulutlarla süslenen gökten
Leb ü dâî nehârın zemîne bûse-figen-Tevfik Fikret

* **Bûse-lik** (*pûse-lik*): Mûsikide bir makam ismi.
İstedikçe Bûselik- gerdâniyye
Evce doğru yükselir Şehnâz eder-Lâ

***-bûsî**: Öpme.
Dest-bûsî ârzûsuyla ölürsem dostlar
Kûze eylen toprağım onunla sunun yâre su-Fuzûlî

* **bûsiş:** Şapırtılı öpüş.
Şimdi bir mevc-i bûsiş-i nagamât- Tevfik Fikret

bûsiş-i nefrîn: Nefret öpücüğü.
Ey nehr-i mutalsam! Ki uçar mevcelerinden
En rûh-firîb, en güzel, en şûh ü münevver
Bir bûsiş-i nefrîn-Tevfik Fikret

bûsiş-i nermîn-i dâmân:Eteğin yumuşak öpülüşü.
Nerdübânlar bûsiş-i nermîn-i dâmâniyle mest
İndi bin işveyle bir kâşâne-i Fağfûr'dan
Yahya Kemal

bûstân: (بوستان) Far. Bostan, gül ve çiçek kokullarının olduğu bahçe.
Ne hôş idi bu dehrin bûstânı
Ger olmasayidi âsîb-i hazânı-Sinan Paşa

Cevher-i sîr-âb-ı şeb-nem gûşyâre zer varak
Sahn-ı bûstân oldu gûyâ çâr-şû-yı zer-gerân-Bâki

Bu şehir ne şehr-i dil-sitândır
Bu bâğ ne bâğ u bûstândur-Şeyh Galip

bûstân-ı âlem: Dünya bostanı.
Ne_ola hep bûstân-ı âlem ezhâr ile pür olsa
Getirirdi bâğa çok dürlü şükûfe armağân nev-rûz
Hakanî

bûstân-ı bâğ-ı cennet: Cennet bağının bostanı.
Bûstân-ı bâğ-ı cennettir ruhun ki_erdikçe bâd
Hûşe-i sünbül diye zülf-i perîşân oynatır
Ahmet Paşa

bûstân-ı cennet: Cennet bahçesi.
Neylesin gül-zârı âşık, olmayınca gül-izâr
Bûstân-ı cennete sûret veren dîdâr imiş
Necâtî Bey

bûstânü'l-imkân: İmkân bahçesi.
Ka:metin ey bûstânü'l-imkân pîrâyesi
Nûrdan bir servdir düşmez zemîne sâyesi-Zâtî

bûte: (بوسته) Far. Pota, kuyumcu kalıbı.
Yok yere etme tehî hemyânın
Bûteye koyup eritme cânın-Nâbi

Olup dil bûte gibi tâb-ı hicrân ile germ-ülfet
Temennâ-yı visâl-i yâr-i sîmîn-berden el çektik
Nâbi

butlân: (بطلان) Ar. Bâtıl, boş oluş.
Elim mahbere, endîşe-lîka, ye's-i midâd
Çekmede satr-ı ümîde hatt-ı butlân-ı kalem
Âkif Paşa

Çekti müsvedde-i tahvîl-i berât ademe
Hatt-ı butlân kalem-i sun' Hudâ-yı bîçûn-Münîf

* **bâtıl:** Butlân'dan; esassız, boş şey, hakkın zıddı. *tefrîk-ı hakk u bâtıl*: Gerçek ve asılsız şeyin ayrılması.
Akıl bir mîzân-ı nâkıstır hukukî vezn için
Vakt olur kim hak çıkar vaktiyle bâtıl sandığın
Ziya Paşa

Hakk u insâf ile kan etmeden ettin ka:nûn
Oldu bâtıl işi cellâd-ı leîmin battâl-Şinasi

Vuslat metâ'ın alamadan nakd-i cân ile
Bâzâr-ı gamda bâtıl imiş evdeki hisâb-Behiştî

bâtıl u bî-hûde: Boş ve beyhude.
Bâtıl hemîşe bâtıl u bî-hûdedir velî
Müşkil budur ki sûret-i haktan zuhûr ede-Bâki

butûn: (بطون) bk. batn.

bûy: (بوی) bk. bû.

bûyâ: (بویا) Far. Güzel kokulu.
Varsa ger nükhet-i hulkıyle sabâ gül-zâre
Lâlede sünbül ü gül gibi olurdu bûyâ-Nef'î

Feyzi yoktur ne kadar olsa da zîbâ taklîd
Gül-bün-i bâğ-ı musavver gül-i bûyâ vermez
Koca Râgıp Paşa

bü'l-heves: (بوالهوس) Ar. Keyfine buyruk, maymun iştahlı.
Ey nefs-i bü'l-heves hazerin yok mudur senin
Yoksa netîceden haberin yok mudur senin-Râmiz

Temdîd eden bir aşkı- ki vuslatta muhtasar
Fıtratta bü'l-heves yaşar- ey yâr-i dil-pezîr
Fâik Âlî Bey

Kocamış durmuş oturmuşlara ayb olmaz mı
Bü'l-hevesler gibi olmak neye münka:d-ı hevâ
Havâyî

bü'l-heves-i aşk: Aşkın maymun iştahlısı.
Mecnûn gibi yâbâna giden bü'l-heves-i aşk
Hall etmediği müşkili üstâda getirsin
Şeyhülislâm Yahyâ

büdalâ: (بدلاء) Ar. Bedîl'ler, akılsızlar, sersemler. Tekliği kullanılmaz.
Mecnûn ile bahs etmeğe gitti ukalâmız
Var ona kıyâs eyle ne söyler büdalâmız
Yenişehirli Avnî

bühtân: (بهتان) Ar. Yalan, iftira.
Aceb mi girye vü âh eylesem mânende-i gerdûn
Giriftâr etti bühtâne kimin başına döndümse
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)

Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkına
Eylemişler Râsih'e bühtân bühtân üstüne
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)

Şiir değil; diye bühtân ederdi ber-mu'tâd
Hayâl ü hiss ile mâlî güzîde bir gazele
Tevfik Fikret

Dermân aradım derdime derdim bana dermân imiş
Bürhân aradım aslıma aslım bana bürhân imiş
Niyazi Halvetî (Mısırlı Şeyh Mehmet ...)

bükâ': (بكاء) Ar. Ağlayıp sızlama, göz yaşı dökme. **c .bükât**.
Ol dem bulutlar etmedi sîr-âb teşneyi
Cem' olsalar ne fâ'ide şimdi bükâ-y-için
Hamdullah Hamdi

Olsa ne denlü muhkem esâs-ı binâ-yı câh
Bir dem gelir ki cûşiş-i seyl-i bükâ yıkar
Şâkir (Hüseyin ...)

Ümîd iledir bükâ-yı etfâl
Süd vermede bî-emel mi mâder-Muallim Nâci

bükâ-yı melâl: Üzüntü ağlaması.
Nûrlardan tulû' eder ezlâl
Handelerden gelir bükâ-yı melâl
Kemalzade Ekrem Bey

bükâ-yı tıfl: Çocuk ağlaması.
Uzaktan bir sadâ, bir lahn-i giryân
Bükâ-yı tıfla benzer bir boğuk ses-Tevfik Fikret

* **bükâ-engîz:** Ağlatıcı.
Bak şu zulmette çehre-i kamere
Reng-i mevta kadar bükâ-engîz
Gizlenir hüzn ile sehâbelere
O mükeffen hayâl-i nazre-girîz-Hüseyin Sîret

** **bükât**: Ağlayanlar.
Destinle uzattın şu harâbât-ı bükâta
Bir câm-ı şafak-reng-i tebessüm-Cenap Şahabeddin

* **bâkî**: Ağlayıcı, ağlayan.
Gülse bile kâinât bî-kes
Gönlüm kalacak yegâne bâkî
Doktor Abdullah Cevdet

bü'l-aceb: (بوالعجب) Ar. Çok acayip, çok tuhaf.
Bü'l-aceb mecmûa-i kesret-nümâdır kâinât
Cümlenin şîrâze-i cem'iyyet eczâsı bir
Hersekli Ârif Hikmet.

Zâhid ü rindi kodun aşkın ile bir şekle
Bü'l-aceb şûh dil-ârâ büt-i ra'nâsın sen-Cevrî

Bü'l-aceb hâleti var bilmedik ol şûhu Nedîm
Vahşî şâhîn mi yâhûd kumrî-i âvârem midir
Nedim

bülbül: (بلبل) Ar. Güzel öten kuş. **c. bülbülân**.
Bülbüller öter güller açar şâd gönül yok
Hiç böyleliğin görmemiştir fasl-ı bahârın
Şeyhülislâm Yahyâ

Etti sözün âmîhte-i şekve-i hicrân
Mest olmak ile halt-ı kelâm eyledi bülbül-Nâbi

Deminde seyr idik te'sîrî ahrâr-âne öttükçe
Dil-i âvâreyi hâhiş-güzâr-ı dâm eder bülbül
Pejmürde Ekrem

Bir mevsim-i bahâr yine geldik ki âlemin
Bülbül hâmûş, havz tehî gül-istân harâb-Lâ

bülbül-i âb: Su bülbülü.
Susar meşâcir-i pür-şâm içinde bülbül-i âb
Sular semâ-yı hayâlâtı eyler istîâb-Ahmet Hâşim

bülbül-i alem-dâr: Bayrak tutan bülbül.
Mutribim bülbül-i alem-dârım sehî-serv-i bülend
Pâdişâh-ı mülk-i ıyşem devlet ü ikbâl ile-Behiştî

bülbül-i âteş-sürûd: Yakıcı sesli bülbül.
Gerektir encümen-i aşka bî-dilân u hâmûş
O bezme bülbül-i âteş-sürûd pervâne-Şeyh Galip

bülbül-i bâğ-ı cemâl: Güzellik bağının bülbülü.
Merhabâ ey bülbül-i bâğ-ı cemâl
Merhabâ ey âşinâ-yı Zü'l-celâl
Süleyman Çelebi (Mevlid

bülbül-i bâğ-ı melekût: Melekler bağının bülbülü.
Kime kim mülk-i kanâatte riyâzet ola kût
Odur ol mürg-i dilin bülbül-i bâğ-ı melekût
Behiştî

bülbül-i belâ-keş: Belâ çeken bülbül.
Ey bülbül-i belâ-keş çekme cefâ-yı hârı
Vasl-ı dü-rûze-i gül değmez bu hârhârı-Ziya Paşa

bülbül-i bî-çâre: Zavallı bülbül.
Bülbül-i bî-çâreyi bî-sabr u ârâm eyledi
Gülleri tahrîk edip gül-şende bâd-ı nev-bahâr
Rızâyî

bülbül-i cân: Can bülbülü.
Hattın üstünde gören zülfünü ey bülbül-i cân
Düm-i tâvûs sanır perr-i gurâb üstünde-Nizâmî

bülbül-i dil: Gönül bülbülü.
Bülbül-i dil çok mudur eylerse feryâd-ı hezâr
Bir yüzü gül gonca-i dil-berden ayırdı rûzgâr
Atâyî (Nev'izâde Ataullah)

bülbül-i dil-sûhte: Gönlü yanmış bülbül.
Biz bülbül-i dil-sûhte-i aşk u hevâyız
Pervâne-i âteş-kede-i bâğ u vefâyız
Leskofçalı Galip

bülbül-i dil-şüde: Gönlü gitmiş, âşık bülbül.
Bülbül-i dil-şüdenin bir gülüne göz dikenin
Sahn-ı gül-zâr ümîdinde dikenler bitsin
Müverrih Râşid

bülbül-i ferah-bahş: Ferahlık veren bülbül.
Nağme-i bülbül-i ferah-bahş ü server-i encâm iken
Gam-fezâ oldu sadâ-yı bûm-ı pür-nekbet gibi
Ebussuud (Şeyhülislâm ... el-İmâdî)

bülbül-i gam-hâr: Kederlenen bülbül.
Sezâdır olsa feryâdında sâbit bülbül-i gam-hâr
Tecellî-gâh-ı hikmetten nasîb-i nâra düşmüştür
Abdülaziz Mecdî Efendi

bülbül-i gûyâ: Öten bülbül.
Gül-istân-ı aşka girdim bülbül-i gûyâ benim
Yârimin gördüm cemâlin vâlih ü şeydâ benim
Murâdî (Sultan III. Murat)
Tab'-ı Nef'î bülbül-i gûyâdır ol gül-şende kim
Gonce-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâirân-Nef'î

bülbül-i gül-şen: Gül bahçesinin bülbülü.
Okusun vasf-ı ruh-ı yâr ile Bâkî şi'rin
Bülbül-i gül-şeni mecliste gazel-hân edelim-Bâki

bülbül-i gül-zâr-ı hulûs: Temiz gül bahçesinin bülbülü.
Semt-i gül-zâr-ı vefâdan güzerânı yoğiken
Kimi söyletsen olur bülbül-i gül-zâr-ı hulûs-Haşmet

bülbül-i hôş-elhân: Hoş sesli bülbül.
Ya'nî ki o bülbül-i hôş-elhân
Hâmûş hâmûş ederdi efgân-Şeyh Galip

bülbül-i İstinye: İstinye bülbülü.
Ko kafes nağmesini nağme-i pey-der-peye gel
Râyegân dinleyelim bülbül-i İstinye'ye gel
Şeyhülislâm Yahyâ

bülbül-i mest: Sarhoş bülbül.
Olmuş iken bülbül-i mest ile işret-sâz gül
Al tûtîler gibi etmek diler pervâz gül-Hayâlî Bey

bülbül-i mu'ciz: Acze düşüren bülbül.
Kalem bir bülbül-i mu'ciz sadâdır dest-i kâmilde
"Asâ-yı Mûsâ"nın ejdehâdan farkı" var yoktur-Lâ

bülbül-i muhrik-dem-i gül-zâr-ı firâk: Ayrılık gül behçesinin yakıcı nefesli bülbülü.
Biz bülbül-i muhrik-dem-i gül-zâr-ı firâkız
Âteş kesilir geçse sabâ gül-şenimizden
Selîmî, Tâlibî (Sultan II. Selim (Sarı)

bülbül-i mutrib: Çalgıcı bülbül.
Açıl ey fasl-ı dey sen gül-istânlardan açılsın gül
Terennüm eyle bülbül-i mutribim çünkim rebâbımsın
Nedîm

bülbül-i müştâk-ı gül: Gülü özleyen bülbül.
Biz giriftâr-ı kafes bülbül-i müştâk-ı gülüz
Gül-sitândan bize bir berg-i terin var mı sabâ
Fasîh (Ahmet ... Dede)

bülbül-i nâ-çîz: Değersiz bülbül.
Hânümân-ı tâkatı vîrân ederken rûy-i dil
Bülbül-i nâ-çîze gül bî-hûde âteş-nâk olur-Nâbi

bülbül-i nâdire-gû: Nadir sesli bülbül.
Bülbül-i nâdire-gûyum nagamât-ı sühanım
Berg-i gûş-ı gül-i firdevse olur cevher-i talᶜ
Kâzım Paşa

bülbül-i nâlân: İnleyen bülbül.
Gül-i handâna bülbül-i nâlân
Eyledi kuşca cânını kurbân-Vâhid

Dirîgâ bir nefes dinlenmedik gül-zâr-ı âlemde
Bu bâğın nice yıldır bülbül-i nâlânıyız cânâ
Şeyhülislâm Yahyâ

bülbül-i pâkize-maka:l: Temiz sözlü bülbül.
Bî-zebânân-ı çemen hâlini eyler güle arz
Tercemân cümlesine bülbül-i pâkize-maka:l
Şeyhülislâm Yahyâ

bülbül-i pervâne: Pervane bülbül.
Geh güle geh şemᶜa benzettim ruh-ı cânâneyi
Bülbül-i pervâne hâl ettim dil-i dîvâneyi
Esad Muhlis Paşa

bülbül-i pür-gûş: Kulağı dolu bülbül.
Öyle bî-maᶜnâ figân etmez maânî dosttur
Kim makîs olmaz bahârın bülbül-i pür-gûşuna
Tevfik Fikret

bülbül-i rengîn-edâ: Renkli tavırlı bülbül.
Laᶜlini Yahyâ i*nen rengîn ü şîrîn vasf eder*
Tûtî-i şîrîn-sühandır bülbül-i rengîn-edâ
Şeyhülislâm Yahyâ

bülbül-i şeydâ: Çılgın bülbül.
Ey Nedîm, ey bülbül-i şeydâ niçin hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi
Nedîm (Nedîm'in mezar taşındaki beyit)

Âğâzı güzel eyledin ey bülbül-i şeydâ
Hôş gelmedi ammâ dil-i pür-şevke karârın
Şeyhülislâm Yahyâ

bülbül-i şîfte: Âşüfte bülbül.
Bülbül-i şîftenin bir gülüne göz dikenin
Sahn-ı gül-zâr-ı ümîdinde dikenler bitsin
Keçecizade İzzet Molla

bülbül-i şîrîn-güftâr: Tatlı söz söyleyen bülbül.
Şâh-ı gül neşv ü nümâ bulsa nem lûtfundan
Ola her gonce-i ter bülbül-i şîrîn-güftâr-Bâki

bülbül-i şitâ-zede: Kışın eziyetine uğramış bülbül.
Soğuk rakîb ile biz bülbül-i şitâ-zedeyiz
Nesîm-i âh ile ammâ bahâr dek gideriz-Esrar Dede

bülbül-i şûrîde: Perişan bülbül.
Şevk-i ruhsârın ile nâleler etsem pür-sûz
Olamaz bülbül-i şûrîde hem-âvâz bana
Koca Râgıp Paşa

Ya sahn-ı cihân bir çemen-istân-ı dil-ârâ
Tabᶜım ona bir bülbül-i şûrîde nagamdır-Nefᶜî

Dâmen-efşân yetiş ey bülbül-i şûrîde yetiş
Çıktı gül-şende ser-i şâh-ı nihâl üstüne gül-Tıflî

bülbül-i şûrîde-maka:l: Perişan dilli bülbül.
Dağlar sînede dil nâlede gûyâ kodular
Kafes-i bülbül-i şûrîde-maka:l üstüne gül-Tıflî

bülbül-i ter-zebân-ı irfân: Yeni bilim dilinin bülbülü.
Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfân
Dembeste nevâlarınla vicdân-Mehmet Âkif

bülbül-i zâr: İnleyen bülbül.
Âhı yetişti bülbül-i zârın ki bâğ-bân
Çûb-ı duhân edindi gülün şâhsârını-Nedîm

** **bülbülân:** Bülbüller.

bülbülân-ı gülsitân-ı dehr: Dünya gül bahçesinin bülbülleri.
Nâleler kıldım ser-i kûyinda yârin Bâki'yâ
Bülbülân-ı gülsitân-ı dehri hâmûş eyledim-Bâki

* **bülbül-âsâ:** Bülbül gibi.
Bülbül-âsâ bâğ-ı kûy-ı yâri seyrân eyledim
Görmeden ol goncayı çâk-i girîbân eyledim-Nâbi

* **bülbül-veş**: Bülbül gibi.
Açılmış gayre ben bûy-ı cefâ şemm eyledim anda
Ne_ola bülbül-veş etsem ol gül-i handândan feryâd
Âkif Paşa

büldân: (بلدان) Ar. Beld'ler, belde'ler, şehirler, memleketler.
İᶜtidâl olsa hevâsında eger
Gayr-ı büldâne kim eylerdi nazar-Nâbi

Her semt-i memâlikte nice türlü mehâlik
Buldum ki taᶜaddîyle yıkılmış nice büldân
İkbâl, İkbâlî, Cihangîr (Sultan III. Mustafa)

bülegâ': (بلغاء) Ar. Belîg'ler, belâgat sâhipleri.
Muntavî nutk-ı fasîhinde kelâm-ı bülegâ
Münderic nazm-ı şerîfinde nikât ü mazmûn
Cinânî

bülegâ-yı A'câm: Acem'in söz söyleyenleri.
Örfî-i Rûm idügüm kim cümle ederler teslîm
Görseler ger bu kasîdem bülegâ-yı A'câm- Nef'î

bülegâ-yı Kahtân: Kahtân'ın bülegâları.
Ebkem oldu füsahâ-yı Adnan
Kaldı hayrân bülegâ-yı Kahtân-Sünbulzade Vehbi

bülend: (بلند) Far. Âlî, yüksek, yüce.
Âheng-i âh u nâleleri edelim bülend
Ashâb-ı derdi cûşa getirsin bu heft-bend-Bâki

Nerede buldu Ferîdûn bu celâl ü câhı
Nerede gördü ya Kisrâ bu bülend eyvânı-Nedîm

Pest eder cem'iyyet-i a'dâyı hâkister gibi
Fırkamızdan dem-be-dem oldukça âteşler bülend
Muallim Nâci

bülend-i cihân: Cihanın yüceliği.
Tutar cenânımı bin levha-i bülend-i cihân
Olur revânıma âkis şafak şafak elvân
Kemalzade Ekrem Bey

bülend-i kâinât: Kâinatın yüceliği.
Nâbiyâ meşhûddur pest ü bülend-i kâinât
Âlem-i envâra müşrif kasr-ı rûşendir gönül-Nâbi

bülend-i Sıddîkî: Sıddıkî yücelik.
Ale'l-husûs Cenâb-ı bülend-i Sıddîkî
Ki buldu onun ile dîn-i Ahmed istikmâl-Necâtî Bey

* **bülend-ahter:** Yıldızı yüksek.

bülend-i ahter-i âlem: Âlemin yıldızı yüksekleri.
Ol mihr-i cihân-tâb-ı saâdet ki derinde
Berpâ nice hakan-ı bülend-ahter-i âlem-Neşatî

bülend-i muhteşem: Büyük yücelik.
Lütfun olursa ger sühan pest-pâyesi
Nazm-ı bülend-i muhteşeme kesr-i şân verir-Nef'î

* **bülend-âvâz**: Yüce ses.
Gerçi atlas perdeler içre şeh-i gül-nâzda
Dinletir bülbül de feryâdın bülend-âvâzı var-Rızâyî

* **bülend-âyîn**: Yüce ayin.
Çenârı gör elin açık tut eyyâm-ı hazân erdi
Nisâr-ı zer bülend-âyînlerin bu demde kârıdır
Behiştî

* **bülend-eyvân:** Büyük kemerli.
Te'âlallâh zihî kasr-ı bülend-eyvân-ı halkavî
Yed-i beyzâ-yı kudrettir meğer kim dest-i mi'mârı
Nef'î

* **bülend-mertebe:** Yüce mertebeli.
Ulüvv-i kadr ile tuğra-sıfat müdâm olsun
Bülend-mertebe vâlâ-mahal refî'üş-şân-Cinânî

* **bülend-pâye**: Yüce payeli.

bülend-pâye-i muazzam: En büyük yüce payeli.
Bülend-pâye-i muazzam serîr-i levlâkâ
Eyâ güzîde-i mahlûk ü zübde-i mevlûd-Sâbit

* **bülend-tab'**: Yüce yaratılışlı.
Sultân vassâfisın o serv-i kaddin râsttır bu kim
Tab'-ı bülend-tab'ına ahsent Bâkiyâ-Bâki

bün: (بن) Ar. Esas, temek, kök, temel, dip.
Gerçi şâir oldum ammâ bî-şuûr oldum Nihâd
Bî-ser ü bün lâfa bâis eş'âr oldu hep
Halîl Nihâd Bey

bün-i çeh: Kuyu dibi.
İllâ bün-i çehte bir resen var
Cinnîler ona değil haber-dâr-Şeyh Galip

bün-i dendân-ı hasûd: Hasut diş kökü.
Piçîde olur söz bün-i dendân-ı hasûda
Ağzın açamaz vâhime-i müşt-i kazâdan-Nâbi

bün-i mû: Kıl kökü.
Her bün-ı mûdan çıkar âh eyledikçe şu'leler
Dil değil sînemde bir deryâ-yı âteş var gibi-Âkif Paşa

bün-i yem-i vahdet: Vahdet denizinin kaynağı.
Bahr-i fenâda garka-i müstehlek olmuşuz
Biz Nûh ile bün-i yem-i vahdette hem-demiz
Esrar Dede

bün ü bîh: Temel ve kaynak.
Nazm-ı kudemâ vü fenn ü târîh
Gül-nahl-i fasâhata bün ü bîh-Ziya Paşa

bünâgûş: (بناگوش) bk. binâgûş.

bünyâd: (بنیاد) Far. 1. Esas, temel. 2. Bina, yapı.
Edeli seyl-i hücûmun hâne-i zühdi harâb
Tövbenin bünyâdını hâtırda muhkem bulmadım
Nef'î

Dahı yer gök yoğ iken var idi ışk bünyâdı
Işk kadîmdir ezelî ışk getirdi ne varın-Yunus Emre

Gönül yapmak, Halîlim, Kâ'be bünyâd etmeden yeğdir
Dil-i mahzûnu şâd etmek kul âzâd etmeden yeğdir
Lâ

bünyâd-ı halâs: Kurtuluş yapısı.
Bu fikr ile fahr-i âkıbet-bîn
Bünyâd-ı halâsa verdi temkîn-Nâbi

bünyâd-ı Halîl-i âzerest: Babası put yontan Halil'in yapısı.
Kâ'be bünyâd-ı Halîl-i âzerest
Dil nazar-gâh-ı Celîl-i ekberest-Lâ

bünyâd-ı sarây-yı âlem: Dünya sarayının yapısı.
Nûh ömrün versin Allah'ım hatâdan saklasın
Yıksa bünyâd-ı sarây-ı âlemi tûfan eger-Bâki

bünyâd-ı tahkik: Gerçek yapı.
Esas-ı dîn-i Hak bünyâd-ı tahkîk
Emîrü'l-Mü'minîn Bu Bekr-i Sıddîk-İbn-i Kemal

bünyâd-ı tevâzu': Tevazu yapısı.
O rütbe mürtefi'dir kasr-ı bünyâd-ı tevâzu' kim
Riyâz-ı Cennet'e nezzâre ka:bil tâ zemîninden
Fâizî (Kafzâde Abdülhay Çelebi)

bünyâd-ı Uluğ Mirzâ: Ulu Mirza'nın yapısı.
Râsıdân fark edemezler irtifâ-yı kevkebin
Kılsalar birkaç rasad bünyâd-ı Uluğ Mîrzâ gibi
Nedîm

* **bünyâd-figen**: Temel atan, temel atıcı.
Oldu mi'mâr-ı hüner şâhid-i endîşem için
Böyle bir hâne-i âyîneye bünyâd-figen-Nedîm

bünyân: (بنيان) Ar. Yapı, bina.
Budur ümîdimiz kim düşmenin bünyân sâmânı
Bu günden sonra bî-şek rahne-yâb-ı inhizâm oldu
Nedîm

Te'sîs olunurken daha bir dest-i hıyânet
Bünyânına katmış gibi zehr-âbe-i la'net
Tevfik Fikret

bünyân-ı beden: Beden yapısı.
Çöktü bünyân-ı beden bozuldu timsâl-i cesed
Deyr dîvârında yer yer mahv olan sûret gibi
Ebussuûd Efendi

bünyân-ı felek-sâ-yı tevekkül: Tevekkülün feleğe benzer yapısı..
Zilzâl ü avâsıftan emân ise murâdın
Bünyân-ı felek-sâ-yı tevekkülde mekîn ol-Nâbi

bünyân-ı halk: Halkın yapısı.
Maraz ki muhrib-i bünyân-ı halktır her ân
Belâ-yı mübrem olur savletiyle ahyâye-Ferit Bey

bünyân-ı ikbâl: Talih yapısı.
Bulmasın bünyân-ı ikbâlin hitâm
Olmasın dîvân-ı iclâlin tamâm-Lâ

bünyân-ı samem: Sağırlık yapısı.
Hüsn-i etvârı nazar-bahş-ı deyâcîr-i amâ
Lûtf-ı güftârı harâbîde bünyân-ı samem-Nâbi

* **bünyân-geh**: Bina yeri.
Te'sîs olunurken daha, bir dest-i hıyânet
Bünyân-gehe katmış gibi zehr-âbe-i la'net
Tevfik Fikret

bünye: (بنيه) Ar. 1. Beden, vücut. 2. Kuruluş, yapı.

bünye-i günbed-i berbâd-ı hayât: Hayatın kötü vücut yapısı.
Kâh-ı ikbâle esâs olmaz inanma bulmaz
Bünye-i günbed-i berbâd-ı hayât istihkâm-Nâbi

bünye-i şer': Şeriatın sağlam binası.
Rişte-i dâm-ı meges-gîr-i anâkib gibidir
Bünye-i şer'ine nisbetle binâ-yı Şeddâd-Belîğ

bürd: (برد) Far. Bir çeşit çubuklu kumaş.
Nice Dahhâk'e kanlar ağlatıp mânend-i Efrîdûn
Hezârân Erdşîr'in niçesin şîr-âne bürdün tut
Behiştî

bürde: (برده) Ar. Arapların giydikleri bir çeşit aba.

Kasîde-i Bürde: Arap şairlerinden Kâ'b bin Züheyr'in (645) Hz. Peygamber'in huzurunda kendilerini tavsif etmek için söyledikleri kasidedir. Peygamber efendimiz işbu seçkin kasideyi takdir etmek için üzerlerindeki saadet hırkalarını şaire ihsan buyurmuşlardır.

bürde-i saâdet: Saadet hırkası.
Kâ'b bin Züheyrî kıldı hazret
*Şâyeste-i bürde-i saâdet-*Ziya Paşa

bürde-i sûrâh-ı siyeh-fâm: Siyah ağızlı gediğin abası.
Oldu efsûn müsâfât ile hayât-ı suyûf
*Ser-fürû bürde-i sûrâh-ı siyeh-fâm yanam-*Nâbi

bürehne, berehne: (برهنه) Far. Çıplak, uryan.
Dem-â-dem etmede germ-âbe-i hayâlimde
*Ten-i bürehnesini ye's câme-pûş-ı ümîd-*Nâbi

Âriyetten âr eder kesrette vahdet eylemiş
*Gövdesi ser-pâ bürehne sîreti zîbâdadır-*Âşık Ömer

Bu yolda velî kelâmı çok yok
*Melbûsundan bürehnesi çok-*Ziya Paşa

* **bürehne-pâ**: Çıplak ayak.
Bürehne-pâ yürürdü hâr üzre
*Basardı sanasın mismâr üzre-*İbn-i Kemal

* **bürehne-ser**: Çıplak kafa.
Bürehne-ser varır mey-hâneye göz yumup açınca
Serin açar velîkin açmaz bir zemân ser-hôş
Kânî (Ebûbekir ...)

bürhân: (برهان) Ar. Delil, hüccet, ispat, tanık.
Hükm-i sâtı' gâlibdir nass-ı ka:tı' kuvvetin
Bak cidâl-i kâinâta başka bürhân istemez
Abdülaziz Mecdî Efendi

Tuttu beni ol söz ile yârân
*Da'vâya gerek gel imdi bürhân-*Şeyh Galip
Vehbî'ye lûğatte yoktur akrân
*Tuhfe ile Nuhbe iki bürhân-*Ziya Paşa

bürhân-ı Hak: Hakk'ın delili.
Bürhân-ı Hak'tır ey gönül her nesteren nisbetli gül
Sâni' olan mümkün değil masnû'ından ola cüdâ
Fuzûlî

bürhân-ı kavî: Güçlü delil.
Varlığım Hâlık'ımın varlığına şâhiddir
*Gayrı bürhân-ı kavî var ise de zâiddir-*Şinâsî

bürhân-ı münîr: Parlak delil.
Kimi sâbit kimi seyyâr bi-takdîr-i Kadîr
Tanrı'nın varlığına her biri bürhân-ı münîr
Şinâsî

bürhân-ı süllem: Merdiven delili.
Bürhân-ı süllemi olup eflâke çıkmağa
Fikrim ukûl-ı felsefeye nerdüban verir
Sünbulzade Vehbi

bürhân-ı ulüvv-i şân: Şanlı yüce delil.
Ey olup mi'râc bürhân-ı ulüvv-i şân sana
*Yere inmiş gökten istikbâl edip Kur'ân sana-*Fuzûlî

bürîde: (بريده) Far. Kesilmeş.
Bağ hâsü'l-hâs kurbun bü'l-aceb fevvâresi
Ser bürîde gerdenindir ya Hüseyin ibn-i Alî
Tâhirü'l-Mevlevî

bürîde-i süm-i esb: Kesilmiş at tırnağı.
Bürîde-i süm-i esbin eder hamâil-vâr
*Temîme bend-i cinân-ı hûriyâna zîb-i nühûr-*Nâbi

* **bürîde-ser:** Kesilmiş baş.
Mesmûmen etti zât-ı Hasan Adn'e intika:l
Mazlûmen oldu şâh-ı şehîdân bürîde-ser
Ziya Paşa

bürka': (برقع) Ar. Kadınların yüzlerine örttükleri peçe, tül.
Bürk'ından cân u dil mihrin gamâm-ı gam tutar
Perdeden çık kim cemâlin âlemi hurrem tutar
Nizâmî

Hâtim-i hüsn olduğuna her kim isterse delîl
Bürka'ı açıp yüzünden gösterir vech-i hasen
Nizâmî

Tarf-ı bürk' götürüp arz-ı cemâl eylerse
Şehri nûr ede gibi âteş-i ruhsâr yine
Avnî (Fatih Sultan Mehmet II)

bürka'-i bürrân: Keskin tül.
Oluyorken güneş ufukta nihân
Nâ-gehân setr eder sehâb-ı hazân
Ne_ola benzer o bürka-i bürrân
*Görünür bir gurûb-ı pür-halecân-*Hüseyin Sîret

bürka'-ı ruhsâr-ı rızâ: Rıza verilen yanak örtüsü.
Açıl ey perde-i târîk-i kazâ
*Açıl ey bürka-ı ruhsâr-ı rızâ-*Abdülhak Hâmit

* **bürka'-figen**: Örtü açan, örtü atan.
Bürka'-figen ol şa'şaa-i Tûr görünsün
*Âlem dil-i Mûsa gibi pür-nûr görünsün-*Lâ

bürnüs: (برنس) Ar. 1. Araplar'ın üstten giydikleri giyecek. 2. Bornuz, hamam havlusu. 3. Bir çeşit kadın yeldirmesi. **c. berânis**.

bürnüs-i hâkister: Kül rengi giyecek.
Gebr-âne giydi bürnüs-i hâkisteri hezâr
Çekti zebâna hırmen-i âteş-nümâ-yı gül-Nâbi

bürran. bürrân: (برّان) Far. Keskin, kesici.
Ne dem azm eyleyip meydâna at salsaydı küffâra
Sanaydın berk-ı hâtıftır elinde tığ-ı bürrânı
Hemdemî

Kanlar dökülür hançer-i bürrânın ucundan
Başlar kesilir zülf-i perîşânın ucundan-Fazlî

Elinde Hazret-i Dâvud'un âhendir ki mûm oldu
Ziyâ-bahş olsa âfâka ne_ola şemşîr-i bürrânı-Bâki

* **bürrân-şekl**: Keskin kılıç şeklinde.
Mihrini cânda görüp başıma kasd etdi felek
Eyleyip mâh-ı nevi hançer-i bürrân-şekl-Hayalî Bey

bürûdet: (برودت) Ar. Soğukluk.
Niçin saldın bürûdet ey hazân eczâ-yı gül-zâre
Yine kârın hezâr bî-nevânın âh serd ettin-Nâbi

Bâd-ı bürûdet ederdi fişürde bedenlerin
Nâr-ı tamaʿ müeddî-i germiyyet olmasa-Nâbi

Isınıp cümle kulûb âb-ı bürûdet gitti
Cilve-rîz olsa acep mi dönerek arz u semâ-Nedîm

bürût: (بروت) Ar. Bıyık.
Lîk mümkün ki bu evzâʿa tahammül ki eder
Âdemi her birinin bâd-ı bürûtu sersâm-Nâbi
Dünbekîler eser-i fakr u fenâ gösteremez
Nitekim merd-i kalender edemez lâf-ı bürût-Behiştî

Sende mâdâm ki vardır o tirâşîde bürût
Bıyık altından eder hande kalender dedigin
Muallim Nâci

bürûz: (بروز) Ar. Meydana çıkma, açık ve belli olma.
Oldu berdâşte heylûlet-i deycûr-ı amâ
Sâha-i pehn-bürûz oldu zevâyâ-yı kümûn-Münîf

Nûrü'z-zâhir etse dilde bürûz
Ola elbâtın ismi feyz-efrûz
Zât-ı pâki bilindi bi'l-âsâr
Muhtecibdir velî anü'l-ebsâr-Şâkir Ahmet Paşa

büşrâ: (بشرى) Ar. Sevinçli haber, müjde.
Âleme âlem olalı muhtefi olan sana
Açtım ihsân eyledim kim âayet-i büşrâ budur
Gaybî

büt: (بت) Far. 1. Put, 2. Güzel.; genç **c. bütân.**
Ehl-i hâlim deme büt vasfin bana ey büt-perest
Hâl bilmez dil-ber-i sâhib-cemâli neylerem-Fuzûlî

Dem-â-dem cevrlerdir çektiğim bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir Müselmân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

Dembedem kor mıdı ol büt ayağından başını
Büt-perest olmasa ol gîsû-yı anber-sâ eger
İbn-i Kemal

büt-i âmâl: Emellerin putu.
Nedîmâ lutf-ı yârî-i musavverle olur bir gün
Büt-i âmâle bir bergeşte müjgân baht-ı vârûnun
Nedîm

büt-i âteşîn: Ateşli put (güzel)
Bî-çâre gönül gamiyle yansın
Tek ol büt-i âteşîn inansın-Şeyh Galip

büt-i ayyâr: Hileci güzel.
Sûreti zîbâ sanemler çoh demen büt-hânede
Var çok ammâ sana benzer büt-i ayyâr yok-Fuzûlî

büt-i bî-gâne: Yalancı güzel.
Harâb-kârî-i zünnâriyân-ı âlem-i dil
O nâzenîn büt-i bî-gâne âşinâdandır-Nailî

büt-i bî-pervâ: Pervasız güzel.
Yüzümün kan ile kımâtını al ettim kim
Âlet-i sanʿat ola ol büt-i bî-pervâya-Fuzûlî

büt-i bî-sebât: Dönek, sebatsız güzel.
Gönül ki bunca büt-i bî-sebâta gülmüştür
Gülümseyip bana vaʿd ettiğin sebâta güler
Muallim Nâci

büt-i cefâ-pîşe: Cefaya alışmış güzel.
Saçınla eğleniriz ey büt-i cefâ-pîşe
Ki halka halka-durur çün kilîd-i endîşe-Necâtî Bey

büt-i Çîn: Çin güzeli.
Biz ey büt-i Çîn ebrû-yı bütân-nişîniz
Gel gönlümüzü yıkma ki mihrâb-nişîniz-Rızâyî

büt-i Çînî: Çinli güzel.
Cemâlin iy büt-i Çînî cihânı tuttu ser-tâ-ser
Nite kim Rûm ilin şi'riyle bugün tuttu Dehhânî
Hoca Dehhânî

büt-i dil-cû-yı muhabbet: Sevgi akıtan güzel.
Cây edeli sînem büt-i dil-cû-yı muhabbet
Dil odu perî-hâne-i câdû-yı muhabbet-Nedîm

büt-i Îsâ-perest: Îsâ'ya tapan güzel (Hristiyan güzeli).
Bir siyeh-zülf ü siyeh-câme büt-i Îsâ-perest
Eyledi reng-i hayâliyle beni sevdâ-perest-Esrar Dede

büt-i nağme-serâ: Şarkı söyleyen güzel.
Etti teşrîf kudûmuyla büt-i nağme-serâ
Mutrib-i def-zeni bî-tâb u mecâl-i bâzû-Esrar Dede

büt-i nâzende: Nazlı güzel.
Ne gördüm ol büt-i nâzende nîm-mest olmuş
Kolunda dâmen-i kerrâke elde bir gül-i al-Nedîm

büt-i nev-hat: Yeni ayva tüyü çıkmış güzel.
Setîreyle izârın mühreletmiş ol büt-i nev-hat
Kumâşın rûy-ı kârın gösterip bâzâra yüz tutmuş
Nâbi

büt-i perî-veş: Periye benzer güzel.
Mecnûn dedi ey büt-i perî-veş
Hâşâk-i zaîfe urma âteş-Fuzûlî

büt-i ra'nâ: Güzel sevgili.
Elinde tîğı cellâd-ı felektir ol büt-i ra'nâ
Siyâset-gâh-ı aşkında yine merd-âne bî-pervâ-Belîğ

büt-i ser-keş: Baş çeken güzel.
Ol büt-i ser-keş gelir salmış cemâlinden nika:b
Ey selâmet, el-firâk ey akl u îmân el-vedâ'-Fuzûlî

büt-i sîm-ber: Gümüş (beyaz) göğüslü güzel.
Sîm-âb-ı sirişk etti beni garka Fuzûlî
Tâ devr cüdâ kıldı büt-i sîm-berimden-Fuzûlî

büt-i sîmîn: Gümüş gibi beyaz olan güzel.
Ol büt-i sîmîn gözünü süzdü zülfünden yana
Tıfl-ı tersâdır ne_ola eylerse zünnâra heves
İbn-i Kemal

büt-i şengül: Şengül güzeli.
Ben ölsem sen büt-i şengül surâhî eyleme kulkul
Ne kulkul kulkul-ı bâde ne bâde bâde-i ahmer
Hasanoğlu

büt-i tersâ: Hristiyan güzeli.
Ol büt-i tersâ sana mey nûş eder misin demiş
El-amân ey dil ne müşkil-ter suâl olmuş sana
Nedîm

büt-i vefâ-dâr: Vefalı güzel.
Ma'şûk idin ey büt-i vefâ-dâr
Âşıklığımı hem etti izhâr-Fuzûlî

** **bütân:** Büt'ler, putlar, güzeller.
Cûy-i şeffâf-ı vassâfa girdi bütân
Oldu gûyâ perîye şîşe mekân-Vâhid

Nice âsûde olsun Cevrî-i âvâre âlemde
Muhabbet âfet ü dil âfet ü hüsn-i bütân âfet-Cevrî

bütân-ı âlem-i hüsn: Güzellik âleminin güzelleri.
Olurdu hasret-i hâb-ı humârı nahvet-i nâz
Bütân-ı âlem-i hüsnün nigâh-ı tannâzı-Nâilî

bütân-ı serkeş: Âsî güzeller.
Niyâz ehl-i gurûra bâis-i tahrîk-i nahvettir
Bütân-ı serkeşi ibrâm-ı âşık tünd-hû eyler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

* **büt-âne:** Güzellere, gençlere yakışacak surette.
Büt-âne cilvelerin yıktı deyr-i cânımızı
Şerâr-ı şem'-i ruhun yaktı hânümânımızı-Nâilî

* **büt-kede, büt-gede**: Puthane.
Beytimin her biri bir büt-gededir kim yaraşır
Olsa seng-i dil-i hûbândan ona ferş-i ruhâm-Nef'î

Aldın hezâr büt-gedeyi mescid eyledin
Nâkûs yerlerinde okuttun ezânları-Bâki

* **büt-hâne**: Puta tapanların ibadet ettikleri yer.
Mescid ü mey-hânede Kâ'be'de büt-hânede
Hânede vîrânede çağırırım dost dost-Niyazi Mısrî

* **büt-perest:** Puta tapan.
Ehl-i hâlim deme büt vasfın bana ey büt-perest
Hâl bilmez dil-ber-i sâhib-cemâli neylerem-Fuzûlî

Aklı olur mu müdâm mestin
Îmânı olur mu büt-perestin-Fuzûlî

Zencîr takıp bu büt-pereste
Abdiyyete çek şikeste beste-Şeyh Galip

büz: (بز) Far. Keçi.

büz-i Ahfeş: Ahfeş'in keçisi. (Arap'ların üç âlimlerine birden verilen lâkap. Bu âlimlerden birisi keçisinin boynuna ip takıp ona hitâben dersini anlatır ve ara sıra ipini çekerek keçiyi tasdîke mecbur eylermiş. Bundan dolayı, anladığı, anlamadığı her söze baş sallayanlara "büz-i Ahfeş" denilir.

Hem eder ta'na tahammül, hem olur ser-cünbân
Düşmene har mı desem ya büz-i Ahfeş mi desem
Münîf

büzürg: (بزرك) Far. 1.Büyük, ulu, 2. Şef, reis.

Ney saldı büzürg ü küçüke şûr
Def'-i gama oldu şâh-ı Mansûr-Nâbi

Olsa ebr-i rahmet-i Hak âleme rîzân olur
Katrenin hurd u büzürgü olduğu meşhûr-ı enâm
Nâbi

İmâmın bîm-i destâr-ı büzürginden mesâcidde
Şikem-derd oldular dîvârlar mihrâb şeklinde-Nâbi

-C-

câbî: (جابى) Ar. Ufak gelirleri toplayan memur.

Koynu defterli o câbî ne belâ-Sünbülzade Vehbi

câblûs: (جابلوس) Ar. Baş sallayıp alçaklanma, yaltaklanma.

Durdı huzûrunda edib câblûs-Nâbi

ca'd: (جعد) Ar. Kıvırcık, büklüm, kıvrım

Yâ Rab ne sihr eder şu perî-şekl ü şîve kim
Zencîr-i ca'd-ı zülfüne dîvâneyem yine-Nesîmî

Çehre gül, sîne semen, çeşm mükehhel-i nergis
Hat çemen, gonca dehen, ca'd muanber-i sünbül
Bâki

ca'd-ı bütân: Güzellerin kıvrımı.

Tel kırma visâl isteyerek ca'd-i bütândan
Zîrâ ki seni dil gibi bir şâneden eyler-Esrar Dede

ca'd-i kâkül: Kâkül büklümü.

Gül yüzün üzre ki düşmüş ca'd-i kâkül şâh şâh
Zînet etmiş bâğ-ı hüsnün tâze sünbül şâh şâh
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

ca'd-i menhûs-ı Zühal: Zühal yıldızının uğursuz kıvrımı.

Gerçi rif'atteyim ammâ ki harâb-âbâdım
Ca'd-ı menhûs-ı Zühal mürg-i ser-i bâbımdır
Fehîm (Hoca Süleyman...)

ca'd-i muanber: Amber kokulu kıvırcık saç (sümbül)

Çehre gül sîne semen çeşm-i mükehhal nergis
Hat çemen gonca dehen ca'd-i muanber sünbül
Bâki

ca'd-ı zülf: Saç kıvrımı.

Yâ Rab ne sihr eder şu perî-şekl ü şîve kim
Zencîr-i ca'd-ı zülfüne dîvâneyem yine-Nesîmî

ca'd-i zülf-i muanber: Amber kokulu saçın büklümü.

O meh-i cebîn-i münevver o kec-rev ebrûlar
O ca'd-i zülf-i muanber o kâkül-i pertâb-Sîretî

câdde: (جادّه) Ar. Geniş, işlek, büyük yol.

Câddesi gül-zâr-ı maksûdun tarîk-ı sabırdır
Semt-i Sa'd-âbâd doğrudur reh-i Eyûb'den-Şerîf

câdde-i rekd: Durgun cadde.
Tab'-ı şîrîni olur bedreka-i reh yoksa
Bulamaz câdde-i rekdten fem-i pistânî-lebin
Keçecizade İzzet Molla

câdde-i tasdîk: Tasdik caddesi.
Lâyık mı olup mu'tekid câdde-i tasdîk
Dünbâle-rev tab'ın ola bir nice câhil-Sâmî

câdû: (جادو) Far. Hortlak, gûl, cadı.
Çeşm ü ebrû hâl-i hindû zülf-i câdû bulsa ger
Öykünürdi âftâb ol âfet-i devrânıma-Bâki

Olmada diller rübûde gamze-i câdûsına
Deşt-i hüsnün saydolurlar şîrler âhûsına-Fıtnat

Âkıbet gönlüm esîr ettin o gîsûlarla sen
Hey ne câdûsın ki âteş bağladın mûlarla sen-Nedîm

câdû-yı dost: Dost cadı.
Sihir ta'lîm eylemekte gamze-i câdû-yı dost
Çâh-ı Bâbil'de eder Hârût-ı fettân ile bahs
Ahmet Paşa

câdû-yı efsûn-ger: Büyücü cadı.
Ne sihr ettin yine sözde hezâr ahsent ey Nef'î
Senin gibi aceb olur mu bir câdû-yı efsûn-ger-Nef'î

câdû-yı efsûn-sâz: Büyücülük eden cadı.
Her nigâhın kûşe-i çeşminde sayd-ı cân için
Sûret-i âhûda bir câdû-yı efsûn-sâz eder-Nâilî

câdû-yı Halîl: Halil'in cadısı.
Pîr-i efsürde iken eyledi ser-germ-i hevâ
Nâbî-i haste-dili gamze-i câdû-yı Halîl-Nâbi

câdû-yı mahûf: Korkunç cadı.
Bir pîre-zen etmiş anda me'vây
Câdû-yı mahûf dîv-i sîmâ-Şeyh Galip

câdû-yı muhabbet: Sevgi cadısı.
Cây edeli sînem büt-i dil-cû-yı muhabbet
Dil odu perî-hâne-i câdû-yı muhabbet-Nedîm

câdû-yı tannâz: Hileci cadı.
Zemânında anlamaz oldu nâm-ı düzd-i ayyârın
Meğer yâd ede âşık gamze-i câdû-yı tannâzı-Nef'î

* **câdû-fenn:** Sihirbaz, büyücü.
Sakın o nergis-i câdû-fenn olmasın Nâcî
Seni bu mertebe meşhûr eden nedir bilmem
Muallim Naci

* **câdû-firîb:** Cadı aldatan.
Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd
Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb
Nizâmî

* **câdû-vâne:** Büyücülere yakışır şekilde.
O câdû-vâne bakış kimsede karâr komaz
Sana muhabbet eden vermesin firâra karâr
Bağdatlı Ruhî

câfî: (جافى) bk. cefâ.

câ (y): (جا-ى) Far. Yer, mahal.
Zülfün hayâli cây edeli çeşmin olmadı
Gîsû-yı hâb şâne-i müjgâna âşinâ-Nedîm

cây-ı ârâm: Rahat yer.
Bu bezmde buldu cây-ı ârâm
Türk ü Acem ü Arab'dan a'lâm-Ziya Paşa

cây-ı âsâyiş-i ikbâl: Talihin düzen yeri.
Çarhın idbârı değildir yalnız rûh-gezâ
Cây-ı âsâyiş-i ikbâli de hayret verir-Nailî

cây-ı bî-duhân: Dumansız yer.
Gönülde âteş-i cân-sûz-ı aşk olmazsa âh olmaz
Meseldir kim olur elbette cây-ı bî-duhân tenhâ
Sâkıb Dede

cây-ı dehân: Ağız yeri.
Görüp cisminde nâfen dedim ak gül goncasıdır bu
Ya öpmüş onu bir gonce-dehen cây-ı dehânıdır
Emrî

cây-ı dil-ârâ: Gönül süsleyen yer.
Nice âsâr-ı uzmâyı nice cây-ı dil-ârâyı
Vüfûr-i himmet-i tab'-ı bülendi eyledi ihyâ-Nedîm

cây-ı dil-keş: Gönül çekici yer.
Şehr-i cemâl o gamze vü ebrû vü hâl ile
Hakka ne cây-ı dil-keş olur dil-rübâsı çok
Şeyhülislâm Yahya

cây-ı dil-güşâ: Gönül açıcı yer.
Dâimâ böyle müferrih mi bu cây-ı dil-güşâ
Her zemân âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdır-Nef'î

cây-ı duhûl-i nağme-i temcîd: Sabah ezanından önce okunan niyaz duasının girdiği yer.
Mismâr-ı hâb revzene-i gûşu etti bend
Cây-ı duhûl-i nağme-i temcîd kalmadı-Nâbi

cây-ı dûr: Uzak yer.
Abestir cây-ı dûru gösterirse dûr-bîn akreb
Hayâle menzil-i maksûdu almakla yakın olmaz
Belîğ

cây-ı emân: Emin yer.
Fart-ı eltâfıyla oldu der-gehi cây-ı emân
Feyz-i enfâsıyla buldu mürde-diller tâze cân-Lâ

cây-ı harâb: Harap yer.
Lûtf ihsâniyle yapıldı nice vîrân gönül
Devletinde oldu nice cây-ı harâb-Nedîm

cây-ı hurrem: Sevinç yeri.
Ne âlemdir ne hazzdır bir müferrah cây-ı hurremdir
Muvâfık bir iki yârân ile ayş u safâ etmek
Şeyhülislâm Yahya

cây-ı îd: Bayram yeri.
Hûrlar ile müzeyyen olup yine cây-ı îd
Reşk-i hayâl olursa yeridir safâ-yı îd-Enverî

cây-ı idbâr: Talihsizlik yeri.
Temâm ikbâl eder insânı ilka cây-ı idbâre
Olur üftâde-i hâk-i hebâ meyve kemâlinde-Haşmet

cây-ı ika:met: Oturulan yer.
Ey gönül cây-ı ika:met çün değildir bu cihân
Kim ki gelmiştir buna âhir gider ol bağrı kan
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

cây-ı karâr: Karar yeri.
Olup sahrâlara hıfz-ı nigeh-bân ahd-ı lütfunda
Künâm-ı şîr-i ner âhûlara cây-ı karâr oldu-Fıtnat

cây-ı kürek: Kürek yeri.
Milyonla çalan mesned-i izzette ser-efrâz
Birkaç kuruşu mürtekibin cây-ı kürektir-Ziya Paşa

cây-ı maka:l: Söz yeri.
Söylemezsin diye eyler miydi Yahyâ i'tirâz
Ol dehân-ı yârde bulmasa bir cây-ı maka:l
Şeyhülislâm Yahya

cây-ı nüzûl: İnme yeri.
Bir zemân Edrene vü İstanbul
Oldu sî sâl bana cây-ı nüzûl-Nâbi

cây-ı pâk-i şân: Şanı temiz yer.
Olur üftâde-i hâk-i dem-i feyz-i Hudâ âşık
Serây-ı dilde lâciverd cây-ı pâk-i şânım var
Âdile Sultan

cây-ı pervâne: Pervanenin yeri.
Yatıp bülbül olurdu sâye-i gül cây-ı pervâne
Husûl-i zevk-ı râhat olsa mevkûf-ı edeb şimdi
Nâbi

cây-ı râhat: Rahat yer.
Yârin güzer-gehidir uşşâka cây-ı râhat
Rindân-ı hâne-ber-dûş dâr u diyârı neyler-Nâbi

cây-ı raks: Raks yeri.
Dehri etti cây-ı raks âvâze-i bâng-ı sürûr
Çerhi kıldı pür-tanîn âvâze-i çeng-i garâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

cây-ı safâ: Temizlik yeri.
Mevsim-i gül, nâliş-i bülbül zemânında aceb
Sû-yı Sa'd-âbâda benzer var mıdır cây-ı safâ-Lâ

cây-ı selâmet: Selâmet yeri.
Çeşm-i harîsa cây-ı selâmet gelir hatar
Girdâba sevk-i zevrak eder nâ-hudâ-yı hırs
Râşit (Malatyalı Müverrih Mehmet...)

cây-ı süflî: Pis yer.
Tenezzül eylemez ziynet-serâ-yı dehre âşıklar
Hümâ-pervâz-ı aşka cây-ı süflî âşiyân olmaz
Necîb (III. Sultan Ahmet)

cây-ı sükûnet-i karâr: Sâkin karar verilen yer.
Bak hâlime şu cây-ı sükûnet-i karârda
Encâm-ı kâr dağdağa-i rûzigârı gör
Recaizade Ekrem

cây-ı sürûr: Sevinç yeri.
Dilâ bu menzil-i vîrânı sanma cây-ı sürûr
Ki kasr-ı dehre bulunur hezâr dürlü kusûr
Hayalî Bey

cây-ı taaccüb: Şaşılacak yer.
En cây-ı taaccübü bu bâbın
Bâisleridir şu inkılâbın-Ziya Paşa

cây-ı tarab-engîz-i gam-fersâ: Gam bırakmayan neşeli yer.
Sun'-ı Hak ya gül-şen-i cennetten ifrâz eylemiş
Başka bir cây-ı tarab-engîz-i gam-fersâ mıdır-Nef'î

cây-ı uzlet: Yalnızlık köşesi.
Aratır fitne-i hulk ile fesâd-ı ahlâk
Âdeme kûşe-i vahdet ile cây-ı uzlet
Râşid (Ayıntablı Mehmet Ali ...)

* **câ-nişîn:** Birinin yerine oturan.
Ettim demîn de vâlide fenzinde câ-nişîn
Gâyet mülâyim oldu o bir merd iken haşîn
Abdülhak Hamit

câ-nişîn-i hicrân: Ayrılığın yerine geçen.
Hepsinin câ-nişîn-i hicrânı
Şimdi bir tûde zulmet-i makber-Tevfik Fikret

* **câ-be-câ(cây-be-cây):** Yer yer.
Câ-be-câ tarh-ı imâret etti
Mülkün i'mârına himmet etti-Lâ

Dûdlar çıktı yanıp reşk-i ruhun nârına bâğ
Câ-be-câ sanma çemende görünenler sünbül-Bâki

Câ-be-câ sâf habâb-ıla gelir bezm-i kadeh
Benzer ol zevraka kim kâse-i mînâ getirir-Rızâyî

* **cây-gâh:** Mekân, karargâh.
Cây-gâh etmişti kız taşın
Kızların taşı yarardı başın-Sünbülzade Vehbî

* **cây-gîr:** Yer tutucu, yerleşmiş.
Derûnumda o denlü cây-gîr olmuştur ihlâsın
Ki yanımda kul olmak sana şâh olmaktan evlâdır
Nef'î

cây-gîr-i dil: Gönülde yer tutan.
Var mıdır yok mu zamîrimde senin bûs-ı femin
Cây-gîr-i dil olan muzmere sor sorma bana
Enderunlu Vâsıf

* **bî-câ:** Yerinde olmayan, mahalsiz, münasebetsiz.
Vaz'-i târîhime pertev diyemezler bî-câ
Pek becâ merkez-i takvîm-i vaka:yi'dir bu
Pertev Paşa

* **bûse-cây:** Öpecek yer.
Hâk-i pây-i âsitânı bûse-cây-ı ins ü cânn-Nef'î

câh: (جاه) Far. Rütbe, kıymet, mansıp, mevki.
Tutalım çarha erişmiş câhın
Yine ednâ kulusun Allah'ın-Nâbi

Câhilin fahri câh u mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir-Âhî

Ne câh iledir ne mâl iledir
Begim ululuk kemâl iledir-Şâhidî

câh-ı Ahmed: Ahmed (Hz. Muhammed s.a.s.)'in yeri.
Kevn ü mekâna sığmaz çün taht-gâh-ı Ahmed
Nice beyâna sığsın evsâf-ı câh-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

câh-ı celâl: Büyüklük yeri.
Kişver-i câh-ı celâlindir o mülk-i bî-kerân
Kim onu tayyetmeğe peyk-i kader edip şitâb-Nef'î

câh-ı devrân: Dönen yer.
Şeh-i Cem câh-ı devrânın güzîde sadr-ı dîvânı
Şehin-şâh-ı cihân-gîrin sipeh-sâlâr-ı mansûru-Nef'î

câh-ı dost: Dost yeri.
Pây-mâl-i hecr iken dil pây-ı bûs-ı yâr umar
Ârzû-yı devlet etmekten geçer mi câh-ı dost-Rızâyî

câh-ı saltanat: Saltanat yeri.
Vaktine mâlik olan dervîşdir sultân-ı vakt
İzz ü câh-ı saltanat değmez cihân gavgâsına-Bâki

câh-ı Süreyyâ: Süreyya yıldızının yeri.
Felek pest etti kadrim diye gam çekme bi-hamdi li'l-lah
Ki nazmın devlet medhinde hem-câh-ı Süreyyâ'dır
Sabrî

câh-ı vâlâ-yı meşîhat: Şeyhliğin yüce yeri.
Cihân durdukça dursun câh-ı vâlâ-yı meşîhatte
Ola pîrâye hasmı şüfre-i tîğ ü sinân üzre-Ziya Paşa

câh-ı zenahdân: Çene çukuru.
Bahr-i aşk içre şinâver geçinenler ne bilir
Düşmese câh-ı zenahdânına girdâb nedir-Bâki

câh u celâl: Büyüklük ve mevki.
Zî-kıymet olunca n'idelim câh u celâli
Yuf onu satan dûna harîdârına hem yuf
Bağdatlı Ruhî

câh u mâl: Mevki ve mal.
Câhilin fahri câh u mâlladır
Ârifin izzeti kemâlledir-Âhî

câhid: (جاهد) bk. cehd.
câhil: (جاهل) bk. cehl.
cahîm: (جحيم) Ar. Cehennem, tamu.
Âhirü'l-emr olıcak rûz-ı kıyâm
Cismine nâr-ı cahîm ola hırâm-Hakanî

Cennet-âbâd gördüğüm yerler
Dûd-gâh-ı cahîmden bedter-Muallim Naci

Vay Dante sen misin koca dâhî-i müfterî
Hâk-i siyâh tîneti hâkister-i cahîm

Abdülhak Hâmit

* **cahîm-ender-cahîm:** Cehennem içinde cehennem

Ateşi üzre saçıp ateş ocaklı gaziyân
Kâfire hısnı cahîm-ender-cahîm etti hemân-Sürûrî

câil, câile: (جائل) bk. cevelân.

câiz: (جائز) bk. cevâz.

ca'l (جعل) Ar. 1. Sabır, tahammül, 2. Yapma, meydana getirme.

Himmet-i tab'-ı bülendim o kadar âlî kim
Bir gelir cünbüş-i Anka:'yıla pervâz-ı ca'l

Nazîm (Yahya...)

ca'lî (جعلى) Ar. Sahte, yapmacık, taklit, yapma, sun'î.

Ülü'l-ebsâre karşı nâsiyen mir'ât-ı kalbindir
Delâlet eylemez ca'lî beşâşet-i safvet-i bâle

İsmail Safa

Ne de ca'lî imiş tahazzün-i yâr
Susayım bârî gülmesin ağyâr-Muallim Naci

câlib: (جالب) bk. celb

câlis: (جالس) Ar. Tahta oturan, oturucu.

Bir yerde olup ikisi câlis
Âyîneye girdi aks ü âkis-Şeyh Galip

Teferrüd etmedi derler nazîri bir sâkî
Cem'in serîrine câlis sülâle devrinde-Yahya Kemal

Yek-ser gazâ kılıncı kuşanmış bir ümmetin
Câlis budur erîke-i âlem-penâhına-Yahya Kemal

Câlînûs: (جالينوس) Ar. İlkçağların (131-210) İpokrat ile birlikte en büyük Grek hekimi, Galen.

Bir dem cehâlette kalır hîç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalar Câlînûs u Lokmân olur-Yunus Emre

câm (جام) Far. 1.Sırça; pencere camı. 2. Kadeh.

Rindler bezminde sâkî bir aceb nâm eyledim
Mescidin kandîlini mey-hâneye câm eyledim

Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Bir câm sun Allah için bir kâse de ol mâh için
Tâ medh-i şâhenşâh için alam ele levh ü kalem-Nef'î

Bir elinde gül bir elde câm geldin sâkiyâ
Kangısın alsam gülü yâhûd ki câmı ya seni-Nedîm

câm-ı aşk: Aşk kadehi.

Câm-ı aşkın içtim oldum derd-nâk
Arz için geldim huzûra sîne çâk-Lâ

Bâde gam verir bize biz âşık-ı dîvâneyiz
Gelmeden bu bezme câm-ı aşk ile mest-âneyiz-Nef'î

câm-ı aşk-ı yâr: Sevgilinin aşk kadehi.

Şöyle olmuş câm-ı aşk-ı yârdan mest ü harâb
Kendüsün dîvârdan dîvâra urmuş âfitâb-Bâki

câm-ı âteş-fâm: Ateş renkli, kırmızı kadeh.

Tâ ki seyretsin felek ol şûh çözmüş kâkülü
Bir elinde câm-ı âteş-fâma kalbetmiş gülü

Yahya Kemal

câm-ı âteş-renk: Ateş renkli kadeh.

Cilâ verirse ne_ola kalbe câm-ı âteş-renk
Cihânı rûşen eder âb-ı çeşme-i hûrşîd

Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

câm-ı ayş: Zevk ve safa kadehi.

Fuzûlî hâli olmak câm-ı ayşım sâf sahbâdan
Nişân-ı baht-ı nâ-fermân ü ikbâl-i nigûnumdur

Fuzûlî

câm-ı âzâr: İncitme kadehi.

Yıkılmaz dil pey-ender-pey çekerken câm-ı âzârı
Bu bezmin bâde-nûşu mest olur ammâ harâb olmaz

Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

câm-ı bâde: Şarap kadehi.

Biz topuk çalmada siz zevk u safâda her şeb
Kaldırıp kâ'b-ı muhannâ gibi câm-ı bâde-Nedîm

câm-ı belâ-perver: Belâ ile doldurulmuş kadeh.

Sâkî-i devlet ki her bî-meşrebe sâgar sunar
Bana geldikte kadeh câm-ı belâ-perver sunar

Hayalî Bey

câm-ı billûr: Billur kadeh.

Derûnu ol kadar rûşen ki cirm-i âfitâb anlar
Gören rûzenlerinde her müdevver câm-ı billûru

Nef'î

câm-ı cân-fezâ: Can bağışlayan kadeh.

Dil hânesini zulmet-i gam aldı sâkiyâ
Bir câm-ı cân-fezâ ile onu münevver et-Lamiî Çelebi

câm-ı Cem: Cemşîd'e nisbet olunan işret kadehi.
Câm-ı Cem nûş eyle ey Cem bu Freng-istân'dır
Her kulun başına yazılan gelir devrândır
Cem Sultan
Esti nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem
Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem
Nef'î
Nef' ise mizâca garazın şerbet-i mülden
Ben tecribe ettim onu câm-ı Cem'e ermez-Behiştî

câm-ı Cemşîd: Cemşid'in kadehi.
Gönül âyînedir sevmez gubârı
Götürmez câm-ı Cemşîd inkisârı-Âhî

câm-ı ceza: Ceza kadehi.
Her kişi câm-ı cezâ içse gerek
Hayr ü şer, ekdiğini biçse gerek-Nâbi

câm-ı cihân-nümâ: Cihanı gösteren kadeh.
Cem komadı elinden içti müdâm câmı
Aks-i lebin görelden câm-ı cihân-nümâda-Bâki

câm-ı cihân-nümâ-yı tarab: Neşeli dünyayı gösteren kadeh.
Câm-ı cihân-nümâ-yı tarab her ne dem yürür
Turna göz şarâb ile dil-i âlemi görür-Haşmet

câm-ı cür'a-i mahabbet: Sevgi yudumunun kadehi.
Saçıldı cür'a-i câm-ı mahabbet bâğ-ı Rıdvân'a
Suyun kevser nebâtın ney-şeker hâkin abîr etdi
Bâki

câm-ı dirahşân: Parlak kadeh.
Barıştık rûzigâr ile araya girdiler şimdi
Gerek sâkî-i meclistir gerek câm-ı dirahşândır
Riyâzî

câm-ı fenâ: Yokluk kadehi.
Mestiz ol câm-ı fenâdan ki kenârınki hat
Nâilî nice Senâyî nice Attâr okutur-Nâilî

câm-ı fevt: Ölüm kadehi.
Mest eyler âdemîleri elbette hamr-ı mevt
Her kim gelir cihâna çeker sonra câm-ı fevt-Bâkî

câm-ı gurûr: Gurur kadehi.
Sımış câm-ı gurûru geçmiş ol mest-âneliklerden
Olalı mübtelâ ışka Behiştî derd-mend olmuş-Behiştî

câm-ı gül-fâm: Kırmızı şarap kadehi.
Olma dil-beste-i câm-ı gül-fâm
Ki eder âdemi rüsvâ-yı enâm-Nâbi

câm-ı gül-gûn: Gül renkli, pembe kadeh.
Câm-ı gülgûn nûş eder hûn-âbe-i eşkin döker
Benzine bir pâre âşık derd-mendin kan gelir-Bâki

Kızıl güller yaratsın câm-ı gül-gûn nâr-ı hasretten
Bu cûşiş âteş-i Nemrûd'u gül-zâr etti sansınlar
Yahya Kemal

câm-ı gül-renk: Kırmız renkli kadeh.
Bir meh-i revnak vere câm-ı gül-renk
Bir taraftan ede mutrib-i âhenk-Sünbülzade Vehbî

câm-ı hecr: Ayrılık kadehi.
Acı imiş mevtten bin kerre cânâ câm-ı hecr
Bin kez ölmek yeg tapundan bir kez olmaktır cüdâ
Lamiî Çelebi (yeg: daha iyi; tapu: huzur)

câm-ı hurşîd: Güneş'in kadehi.
Her seher tâ ki döne Cem gibi câm-ı hûrşîd
Her gece tâ kim ola bezm-i çerâgân-ı felek-Nef'î

câm-ı ışk-ı yâr: Yârin aşk kadehi.
Şöyle olmuş câm-ı ışk-ı yârdan mest ü harâb
Kendisin dîvârdan dîvâra urmuş âftâb-Bâki

câm-ı ikbâl: Talih kadehi.
Câm-ı ikbâli felek şimdi rakîbe sunsun
Dil-i nâ-kâma da nevbet gelir inşâallah
Ahmet Cevdet Paşa

câm-ı işret: Eğlence kadehi.
Câm-ı işret ola hem âmâde
Veresin hırmen-i hüznü bâde-Sünbülzade Vehbî

câm-ı kader: Kader kadehi.
Ne sendendir ne bendendir ne çerh-i kîne-verdendir
Bu derd-i ser humâr-ı neşve-i câm-ı kaderdendir
Nâbi

câm-ı kerem: Kerem kadehi.
Cür'a-rîz olsa eger gül-şene câm-ı keremin
Tuta nergis-sıfat elde kadeh-i zer sünbül-Bâki

câm-ı lâle-fâm: Lâle renkli kadeh.
Zevki o rind eyler tamâm kim tuta mest ü şâd-kâm
Bir elde câm-ı lâle-fâm bir elde zülf-i ham-be-ham
Nef'î

câm-ı leb-â-leb: Ağzına kadar dolu kadeh.
Gül gibi sunup her birine câm-ı leb-â-leb
Bezm ehlini bülbül gibi feryâda getirirsin
Şeyhülislâm Yahya

câm-ı leb-rîz: Ağzına kadar dolu kadeh.
Dil-i pür-gam nasıl figân etsin
Câm-ı leb-rîzde sadâ neyler-Üsküdarlı Hakkı Bey

câm-ı meclis: Meclis kadehi.
Şikest olsa surâhî câm-ı meclis ber-karâr olmaz
Meseldir sâkiyâ baş gitse ayak pâyidâr olmaz
Hilâlî

câm-ı memlû: Dolu kadeh.
Sunar bir câm-ı memlû bin tehî peymâneden sonra
Döner vefk-i merâm (murâd) üzre felek ammâ ne-den sonra-Sâbit

câm-ı merg,merg: Ölüm kadehi.
Gam çekme câm-ı mergi yeksân sunar zemâne
Ol zehri Cem de çekmiş gerdûn-ı dûn elinden
Nevʿî

câm-ı mevt: Ölüm kadehi.
Mest eyler âdemîleri elbette hamr-ı mevt
Her kim gelir cihâna çeker sonra câm-ı fevt-Bâkî

câm-ı mey: Şarap kadehi.
Gönül tâ var elinde câm-ı mey tesbîhe el urma
Namâz ehline uyma onlarınla durma oturma
Fuzûlî

Câm-ı mey böyle şikest olacağı belli idi
Halk çoktan okumuşlardı duâsın kadehin-Bâki

Elden komasın gül gibi câm-ı meyi bir dem
Her kim ki bu gam-hânede dil-şâd olayım der
Bağdatlı Ruhî

Câm-ı mey öperse lebini ger aceb olmaz
Elden ele düşmüşde hayâ vü edeb olmaz-Muîdî

câm-ı mey-i mahabbet: Aşk şarabının kadehi.
Bezm-i belâda bir kişi huşyâr kalmadı
Câm-ı mey-i mahabbet sâkî ne kattılar-Necati Bey

câm-ı mînâ: Billur kadeh.
Cevher-i sahbâ ki eyler câm-ı mînâdan zuhûr
Rûhdur gûyâ eder ceyb-i Mesîhâ'dan zuhûr
Nevres-i Kadim

Merhabâ ey câm-ı mînâ mı yâkût-renk
Devri gelsin senden öğrensin sipihr-i bî-direnk-Nefʿî

câm-ı muhabbet: Sevgi kadehi.
Olsun harâm câm-ı muhabbet o meste kim
Nâbî kanâat etmeye bûs u kenâr ile-Nâbi

Edecek câm-ı muhabbetle beni dil-ber mest
Seng-i hicrâna düşüp şîşe-i dil oldu şikest-Râmî

câm-ı murâd: Emel kadehi.
Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câm-ı murâd
Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz
Nâbi

câm-ı musaffâ: Temiz, parlak, saf kadeh.
Şarâb-ı nâba lutf et muhtesib kahr ile çok bakma
Mükedrer kılma aks-i tîreden câm-ı musaffâyı
Fuzûlî

Seni bir câm-ı musaffâ ile hûrşîd edelim
Gel benim kaşı hilâlim akıl âyînesin jeng edelim
Bağdatlı Ruhî

câm-ı müdâm: Devamlı içki kadehi.
Lebinle câm-ı müdâmı harâm eder müftî
Halâl olduğuna akl ol şarâba şâhittir-Şeyhî

câm-ı nazm: Nazım kadehi (insanı sarhoş eden şiir).
Cihânı câm-ı nazmım şiʿr-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmin şimdi biz de Câmî-i devrânıyız cânâ
Bâki

câm-ı neşât: Sevinç kadehi.
Dil-i derd-âşinâ câm-ı neşâta eylemez minnet
Gubâr-ı gamla da bir lâhza olmak şâd-ı ka:bildir
Vecdî

câm-ı neşve: Neşe kadehi.
Yârin ki her tebessümü dâğ üstü bâğ olur
Destinde câm-ı neşve semâvî çerâğ olur
Yahya Kemal

câm-ı rahşân: Parlak kadeh.
Yine mey-hâreler sâkî ile ahdi dürüst etti
Bir elde dest-i cânâne bir elde câm-ı rahşândır
Riyâzî

câm-ı rûşen: Parlak kadeh.
Rindin yok elinde câm-ı rûşen
Sâğar gibi zehr akar yüzünden-Riyâzî

câm-ı sabûhî: Mahmurluğu açmak için sabah içilen şarap kadehi.
Çeker câm-ı sabûhî her seher zerrîn kadehlerle
Aceb mi çeşm-i nergis olsa ger mahmûr u mest-âne
Üsküdarlı Hakkı Bey

câm-ı safâ: Saadet kadehi; eğlence kadehi.
Câm-ı safâ gerekmez dünyâ-yı dûn elinden
Merdâneler şikârı almaz zebûn elinden-Nev'î

câm-ı sürûr-encâm: Sevinç sonu kadehi.
Getir câm-ı sürûr-encâmı ey sâkî yeter çektik
Cefâ-yı devr-i gerdûnı belâ-yı çerh-i gerdânı-Bâki

câm-ı şarâb: Şarap kadehi.
Câm-ı şarâbı gör bize sen şimdilik Nedîm
Fersûdedir dimâğ gazelden kasîdeden-Nedîm

Ruhlarından ter düşer gül-zârda gül-berg al
Leblerinden bezm-i meyde renk alır câm-ı şarâb
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)
Neş'e vaktinde ıyârı kişinin belli olur
Aceb insâna mihek taşı mıdır câm-ı şarâb-Şinasi

câm-ı şarâb-ı aşk-ı yâr: Sevgilinin aşk şarabının kadehi.
Dilâ câm-ı şarâb-ı aşk-ı yârı öyle nûş et kim
Felekler güm güm ötsün başına hum-hâneler dönsün
Bâki

câm-ı şarâb-ı nâb: Halis şarap kadehi.
Mübtelâ oldu gönül câm-ı şarâb-ı nâba
Âh kim zevrak-ı dil düşdü yine girdâba-Bâki

câm-ı tecellâ: Tecelli kadehi.
Sun ey sâkî mey-i bâkî yine câm-ı tecellâdan
Onun bir cur'ası yeğdir bana bin zühd ü takvâdan
Hamdullah Hamdi

câm-ı tehî: Boş kadeh.
Câm-ı tehî nevâna kulak tuttu sâkiyâ
Kulkul terennümâtını tekrâr vaktidir-Nedîm

câm-ı vâj-gûn: Ters çevrilmiş(uğursuz) kadeh
Bir câm-ı vâj-gûn ile çerh-i desîse-kâr
Mest ü harâb-ı gaflet eder ehl-i devleti-Lâ

câm-ı vuslat-ı şân: Şanlı kavuşma kadehi.
Ser-mest-i câm-ı vuslat-ı şân oldu tuğlar
Tebrîz'e reh-nümâ-yı inân oldu tuğlar-Yahya Kemal

câm-ı zehr-i ka:til: Öldüren zehir kadehi.
Geh câm-ı zehr-i ka:til ü geh derd-i ser çeker
Mihmân-ı bezm-i sâkî-i devrân neler çeker
Adlî (Sultan II. Bayezid)

câm-ı zer: Altın kadeh.
Hûn-ı ciğerle dolmuş câm-ı zer olmadansa
Bî-inkisâr-ı hâtır işkeste sâgar olsun-Nailî

câm-ı zerrîn: Altın işlemeli kadeh.
Câm-ı zerrîn dolu bâde-i gül-renk almış
Gül-i ra'nâ sihri kılmak için def'-i humâr-Bâki

câm u bâde: Kadeh ve şarap.
Var iken mey-hâne-i aşk eylemem cennet murâd
Bezm-i âlemde bana sâkî vü câm u bâde bes
Âdile Sultan

câm ü hâtem: Kadeh ve mühür.
Sâhib-i tîğ u kalem mâlik-i câm u hâtem
Âsaf-ı Cem-azamet dâver-i Cemşîd-vaka:r-Bâki

***câm-veş:** Kadeh gibi.
Câm-veş kimdir bu bezm içre ciğer-hûn olmayan
Gonce-i gül-zârı seyret lâle-i hamrâya bak-Bâki

câme: (جامه) Far. Elbise, kaftan.
Döktükleri zemînden olur rüste şâh-ı gül
Çirk-âb-ı câmesin o gülün câme-şûları-Nâbi

Umarız ede atâ fâris-i meydân-ı kerem
Câme kim olmuş idi arkalarından ma'hûd
Necati Bey
Ey şeh-i hûbânım eyle ol kad-i mevzûna sen
Reng-i gülden câme bûy-ı yasemenden pîrehen
Nedîm

câme-i aşk: Aşk elbisesi.
Târ u pûdu olalı câme-i aşkın reg-i cân
Pîrehen rişte-i Meryem'le kaba geldi bana-Neş'et

câme-i atlas: Atlastan biçilen elbise.
Ey eden câme-i atlasla tefâhür gözün aç
Sana atlas görünür berg-i hakîr-i firsâd-Nâbi

câme-i câh: Yer elbisesi.
Çıkaran âlemi baştan senin ey câme-i câh
Vakt-i pûşişte olan bûs-i girîbânındır-Nâilî

came-i devlet: Devlet elbisesi.
Mâl-i rüşvet kişiye oldu harâm
Lekedir came-i devlette müdâm
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)

câme-i dil-hâh: Gönlün istediği elbise.
Vücûd-ı pâkine Nâbî budur Hak'tan recâmız kim
Ede hayyât-i kudret câme-i dil-hâhını iksâ-Nâbi

câme-i dünyâ: Dünya elbisesi.
Lâle-veş çâk-ı girîbân eyleyip yeg tutmağa
Câme-i dünyâdan ey dil dâmen-i sahrâ yeter
Lamiî Çelebi (yeg: daha iyi)

câme-i gayr: Başka elbise.
Câme-i gayrı bozup entari yapmak gibidir
Nazm-ı Türkî'ye çevirmek Acem'in güftârın-Nâbi

câme-i gûş: Kulak elbisesi.
Meğer ki eyleye ilbâs çeşme câme-i gûş
Eden tevakku'-ı takrîr bî-zebânlardan-Nâbi

câme-i gül-gûn: Gül renkli elbise.
Nazarı câmeyedir zâta değildir halkın
Âbdan kıymetlidir câme-i gül-gûn ile mey-Nâbi

câme-i gül-penbe: Gül pembesi renginde elbise.
Câme-i gül-penbe açmış ey gül-i hôd-rû seni
Bir gümüşten serve döndürmüş kadd-i dil-cû seni
İzzet Ali Paşa

câme-i hâb: Uyku elbisesi.
Hayret-efzâdır kıyâmın câme-i hâbından senin
Mahmud Nedim Paşa

câme-i ihrâm: Hacıların giydiği elbise.
Tecerrüdse murâdın kûy-ı cânânda fedâ kıl cân
Çıkılmaz câme-i ihrâmdan, sa'y etme, kurbansız
Şeyh Galip

câme-i ikbâl: Talih elbisesi.
Âsaf-ı gerdûn-haşem kim câme-i ikbâline
Dest-i eyyâm eylemiş medh ü senâdan pûd u târ
Nedim

câme-i mâtem: matem elbisesi (kefen)
Hicretinden berü gözden döküp eşk-i zemzem
Kâ'be'ye oldu siyeh câme-i mâtem mu'tâd-Nâbi

câme-i mihnet: Sıkıntı elbisesi (kefen).
Yeni biçti bu câme-i mihneti
Felek bana giydirdi ol hil'ati-Keçecizade İzzet Molla

câme-i müsta'mel: Kullanılmış elbise.
Köhne mazmûn giyip ol câme-i müsta'mel ile
Şîvesin gösteremez ka:met-i bâlâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

câme-i nahvet: Kibir elbisesi.
Ne denlü câme-i nahvet olursa teh-ber-teh
O denlü serdî-i âh-ı sitem-keşân geçiyor
Râmî Mehmet Paşa

câme-i nâmûs: Namus elbisesi.
Kişi esrâr-ı gamı akılla fehm etmez imiş
Bırağup câme-i nâmûsumu âbdâl olayım-Nev'î

câme-i reng: Renk kumaşı.
Kad-i güftârıma evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahâr-âne gelir-Nedîm

câme-i sabr: Sabır elbisesi.
Câme-i sabrımı çâk eyledi mikrâz-ı gamın
Olmadın gamzelerin sûzeni dil-dûz henüz-Nizâmî

câme-i sad-çâk: Yüz parça olmuş elbise.
Mâil-i ârâyiş olmaz ârif-i sâgar-perest
Zîver-i ehl-i melâmet câme-i sad-çâktır
Muallim Naci

câme-i sebzîn: Yeşil renkli elbise.
Bulur câme-i sebzîn varakla revnak
Sen ise ahsen olursun çıkarıp pîreheni-İbn-i Kemal

câme-i sıhhat: Sağlık elbisesi.
Câme-i sıhhat Hudâ'dan halka bir hil'at gibi
Bir libâs-ı fâhir olmaz cisme ol kisvet gibi-Bâki

câme-i ta'bîr: Yorum elbisesi.
Vasf-ı feminde câme-i ta'bîr teng olur
Fikr-i miyânın etmede tedbîr teng olur-Nâbi

câme-i terkîb: Birleştirme elbisesi.
Zehî hayyât-ı hil'at-dûz-ı bâzâr-ı hakîkat kim
Kadd-i ma'nâyı etmiş câme-i terkîble ber-pâ-Nâbi

câme-i yek-renk: Tek renkli elbise.
Bu fakîrin bâzı âsârı dil-i zârım gibi
Bulmamıştı câme-i yek-renk ile hüsn ü nizâm
Ziya Paşa

câme-i zerrîn: Altın işlemeli elbise.
Câme-i zerrîni ne_eyler vermeyen cisme vücûd
Sâyesinden âr eden hûrşîd-i rahşân istemez
Hayalî Bey

câme-i zer-beft: Altın işlemeli elbise.
Hayâlî câme-i zer-beft ü atlastan olup fârig
Libâs-ı müsteârîden geçip belki bedenden geç
Hayalî Bey

câme-i zer-târ: Sırma elbise.
Esâfil olmasa olmaz eʿâlî nâil-i sâmân
Veren zîrâ ki sûret câme-i zer-târa sûzendir-Nâbi

câme-i zîbâ: Süslü elbise.
Câme-i zîbâ ile tâvûs-ı zerrîn-bâldir
Dil-rübâ kim eyler ol reftâr-ıla cevlân-ı îd-Bâki

câme-i zîver: Süs elbisesi.
Kâse-i zehr-i melâmet başıma efser yeter
Eğnime zillet libâsı câme-i zîver yeter-Âhî

* **câme-âlûde:** Elbisesi kirli.
Hôş gelir ehline âlâyiş-i çirk-i dünyâ
Câme-âlûdeliği zînetidir bakka:lın
Sâbit (Bosnalı Alâaddin ...)

* **câme-dûzî:** Elbise dikiciliği, terzilik.
Nermî vü sahtî telâzüm etmeğin vâ-bestedir
Kâr-gâh-ı câme-dûzî penç pâre âhene-Nâbi

* **câme-hâb:** Yatak.
Uyurken seyr eden ol dil-rübâyı câme-hâb içre
Sanır tasvîr-i Yûsuf'tur yazılmıştır kitâb içre-Nefʿî

Dîde mahmûr u girîbân çâk, kâkül târumâr
Hayret-efzâdır kıyâmın câme-hâbından senin
M. Nedim Paşa

Mihr-i ruhsârı ziyâ vermiş cihâna gün gibi
Câme-hâbında seher-geh gördüm ol cânân yatar
Lebîb (Mehmet Lebîb)

câme-hâb-ı sîne: Göğüs yatağı.
Ey tıfl-ı nâz bir gece mihmânım ol benim
Gir câme-hâb-ı sîneme gel cânım ol benim-Nedim

* **câme-kân:** Camlık, elbise soyunulacak yer.
Gurûr etme libâs-ı fahr ile ömrüm cihândır bu
Kabâ-yı cismini kor bunda herkes câme-kândır bu
Ulvî (Bursalı Hüseyin...)

* **câme-pûş:** Elbise giyen.
Aceb mi câme-pûşi lerziş olsa dîde baktıkça
Letâfetten ten-i nâzük-terinde pîrehen titrer-Nâbi

* **câme-şû (y):** Çamaşırcı.
Döktükleri zemînden olur rüste şâh-ı gül
Çirk-âb-ı câmesin o gülün câme-şûları-Nâbi

câmiʿ: (جامع) Ar. Cemʿden; 1.Cem edici, toplayan. 2. Câmi, ibadet edilen yer. **c. cevâmiʿ**
Hat-âver olsa da ebrûsudur perestiş-gâh
Yıkılsa câmiʿ hüsnü yerindedir mihrâb
Sünbülzade Vehbi

Dâr-ı vahdette dü-âlem zevkını câmiʿ edip
Dehr ile devr eyleriz budur bize Gaybî meâb-Gaybî

Mebhas-ı fark-ı miyân-ı Harem ü deyr nedir
Cihet ü hiddet-i matlab cihet-i câmiʿedir
Antalyalı Münif

câmiʿ-i esrâr-ı Hudâ: Allah sırlarını toplayan.
Şemʿ-i mihrâb-ı Hudâ câmiʿ-i esrâr-ı Hudâ
Secde-gâh-ı ürefâ Kâbe-i ehl-i ferheng-Kâzım Paşa

câmiʿü'l-fünûn: Fen bilgilerini toplayan.
Câmiʿ dahi câmiʿü'l-fünûndur
Destinde onun sühan zebûndur-Ziya Paşa

câmiʿ-i hulk-ı şiyem: Huyların yaratılışını toplayan.
Dürri-i çarh-ı celâl u dürr-i deryâ-yı kemâl
Ka:miʿ-ı küfr ü dalâl u câmiʿ-i hulk-ı şiyem-Nizâmî

câmiʿ-ı hüsn: Güzelliği toplayan.
Hat-âver olsa da ebrûsudur perestiş-gâh
Yıkılsa câmiʿ-i hüsnü yerindedir mihrâb
Sünbülzade Vehbi

câmiʿ-i kemâlât: Olgunlukları toplayan.
Sühan-verâna salâ câmiʿ-i kemâlâtım
O rütbelerde ki tabʿ-ı bülendim oldu menâr
Sünbülzade Vehbi

câmiʿ-i köhne-i bî-vakf: Vakfı olmayan eski câmi.
Şöhreti mâl iledir maʿbed-i İslâm'ın da
Câmiʿ-i köhne-i bî-vakfa cemâat gelmez-Nâbi

câmiʿ-i Kur'ân-ı mübîn: Mübin (iyiyi kötüyü, hayrı şerri bildiren) olan Kur'an'ı toplayan.
Biri de câmiʿ-i Kur'ân-ı mübîn Zi'n-nûreyn
Menbaʿ-ı hilm ü hayâ Hazret-i Osmân-ı halîm
Nazîm (Yahya...)

câmiʿ-i maʿmûr: İmar edilmiş cami.
Bir beyti bir de câmiʿ-i maʿmûru var Kemâl
Yağsın türâb-ı kabrine gufrân-ı müşg-bû
Yahya Kemal

câmiʿ-i mağrifet: Mağrifet topluluğu.
Mâh-ı nev sanma görüp gurre-i şehr-i savmı
Câmiʿ-i magfirete bir alem-vâlâ-şân-Nefʿî

câmiʿ-i mecmûʿ-ı arş-ı aʿzam-ı dil: En büyük arşın tamamını kaplayan gönül.
Kâinâtın bakma ulviyyât ü süfliyyâtına
Câmiʿ-i mecmûʿ-ı arş-ı aʿzam-ı dildir garaz-Nâbi

câmiʿ-i seyf ü kalem: Kalem ve kılıcı toplayan.
Câmiʿ-i seyf ü kalem dâfiʿ-i şerr-i âlem
Ka:miʿ-i bîh-i sitem ka:tıʿ-ı ırk-ı nîreng
Üsküdarlı Hakkı Bey

câmiʿ-i zîbâ: Süs toplayan.
Aceb ne câmiʿ-i zîbâdır ey melek hüsnün
Ki âfitâb ona mısbâh olur kamer kındîl
Hamdullah Hamdi

câmiʿ-i nüh-kubbe-i kevn: : Varlığın dokuz kubbeli camisi.
Böyle âğâz eylesin şimdengeri elka:bına
Câmiʿ-i nüh-kubbe-i kevnin hatîb-i minberi-Nefʿî

** **cevâmiʿ:** Câmiler.
Zihâm o gûne cevâmiʿde rûz-ı rûzede kim
Mülâzımân-ı kadîmü'z-zemâna yer kalmaz-Nâbi

Görmez mi çeşm-i ibretiniz nûr-ı lâmiʿi
İstanbul'un nedir o selâtîn-i cevâmi'i
Abdülhak Hâmit

Küfrün o mülevves eli âyâtını sildi
Binlerce cevâmi' yıkılıp hâke serildi-Mehmet Akif

Cevâmiü'l-Kelîm: Kelime, söz topluluğu; Kur'an-ı Kerîm.
Mesʿûda nazîre-i münʿadimdir
Eşʿârı Cevâmiü'l-Kelîmdir-Ziya Paşa

Câmî: (جامى) Far. XIV. yüzyılda İran'da yaşamış mütefekkir, mutasavvıf, âlim şairi. Fatih Sultan Mehmet'le haberleşmiştir. Asıl adı Abdurrahman'dır. Birçok manzum ve mensur eserleri vardır. Arap nahvine ait Câmî isimli eseri medreselerde okutulmuştur.
Câmî dahi câmiü'l-fünûndur
Destine onun sühan zebûndur-Ziya Paşa

Câmî-i devrân: Çağın Câmî'si.
Cihânı câm-ı nazmım şiʿr-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmin şimdi biz de Câmî-i devrânıyız cânâ
Bâki

Câmî-i sânî: İkinci Câmi.
Maânî câmını içmekte oldum Câmî-i sânî
Bahâristân-ı tabʿımda açıldı bir gül-i sûrî
Hayâlî Bey

câmid: (جامد) Ar. Cümûd'ten; donmuş, donuk.
Sen kıyâm etsen varıp câmide ol sâat kopar
Her taraftan naʿra-i "Allahüekber" Cumʿa günü
Aşkî

Sahb-âsâ yürürler yerde câmid gördüğün dağlar
Bütün zerrât bir ka:nûn-ı istimrâra tâbidir
Ziya Paşa

Nasıl berk-ı dehâettir ki lemh-i inʿikâsıyla
Hayât-engîz olur bir kütle-i câmidde? Hayretler
Tevfik Fikret

• **câmûs:** (جاموس) Ar. Manda, su sığırı, kömüş. **c. cevâmîs.**
Şekline bakar olsa rakîbin dil-i pür-gam
Der benzer imiş sûret-i câmûsa cehennem-Behiştî

• **cân:** (جان) Far. Ruh, can.
Cânı cânân dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne nizâʿ eyleyelim ol ne senindir ne benim-Fuzûlî

Bir şuʿlesi var ki şemʿ-i cânın
Fânûsına sığmaz âsümânın-Şeyh Galip

Tecerrüdse murâdın kûy-ı cânânda fedâ kıl cân
Çıkılmaz câme-i ihrâmdan, saʿy etme, kurbansız
Şeyh Galip

cân-ı adû: Düşman canı.
Düşmen-i şerʿi ne_ola geçse kılıçtan haşre dek
Menhel-i şemşîridir cân-ı adûnun miʿberi
Nazîm (Yahya...)

cân-ı âgâh: Uyanık can.
Bî-hûd eylerdi temâşâ-yı cemâlin âlemi
Dîdelerden olmasan ey cân-ı âgâhım nihân
Muallim Naci

cân-ı Ahmed: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ruhu için.
Târihi Sultân Ahmed'in cârî zebân-ı lûleden
Aç besmeleyle iç suyu cân-ı Ahmed'e eyle duâ
Seyyit Vehbi

cân-ı âlem: Âlemin canı.
Hayât efzâ-yı âlem rûh-bahş-ı mürde-i gamsın
Hemân ben hastanın cânı değilsin cân-ı âlemsin
Ulvî

cân-ı alîl: Hasta can.
Rencûr-ı aşka kayd-ı müdârâ da bir maraz
Cân-ı alîle nâz-ı etıbbâ da bir maraz-Sâbit

cân-ı azîz: Kıymetli can.
Hôş dut cihânda cân-ı azîzi, konaktır
Çün bu kafeste bâkî değil lâ-cerem uçar-Nesîmî

cân-ı bî-karâr: Kararsız can.
Göricek bî-hûd olur dil görmeyince hôd ölür
Kalmışam âciz bu cân-ı bî-karârımdan meded
Lamiî Çelebi

cân-ı bî-kes: Kimsesiz can.
Ey dil çü kûy-ı yâre gidersin koyup beni
Lûtf et bu cân-ı bî-kesi bilence alı-var
Lamiî Çelebi

cân-ı bî-şekîb: Sabırsız can.
Âgâz-ı nâle etse ne_ola cân-ı bî-şekîb
Oldu resîde mevsim-i feryâd-ı andelîb-Nahîfî

cân-ı Cebrâîl: Cebrail'in ruhu.
Şuʿle-i müşkâtına pervâne cân-ı Cebreîl
Âb-ı feyz âyâtına dîvâne rûh-ı kudsiyân-Lâ

cân-ı cihân: Cihan canı.
Salınıp her tarafa nâzıla ettikçe hırâm
Bir nigâh ile eder cân-ı cihânı yağmâ-Nefʿî

cân-ı çarh: Feleğin canını.
Yaktı âhım cân-ı çarhı tuttu yaşım yer yüzin
Yerde gökde kalmadı miskîn gönül mesken bana
Lamiî Çelebi.

cân-ı gam-endûz: Gam toplayan gönül.
Mâl-i Ka:rûn'ca eğerçi ki kazandı gamını
Doymadı gussana bu cân-ı gam-endûz henüz
Nizâmî

cân-ı girân: Ağır can.
Kimse erzân veremez cân-ı girân kıymetini
Muallim Naci

cân-ı halâik: Hizmetçiler canı.
Rîze rîze cevher-i cân-ı halâiktir bütün
Sâhasında pây-mâl-i nâs olan rîk-i revân-Ziya Paşa

cân-ı hamûl: Sabırlı can.
Sen öyle bil ki cûşiş-i deryâ-yı ıztırâb
Cân-ı hamûle lenger-i kûh-i girân verir-Nedîm

cân-ı İslâm: İslâm ruhu.
Büyük bir gayretu'llah tuttu kalb ü cân-ı İslâm'ı
Geçirdi, kırdı, berbât etti vahdet şirk-i esnâmı
Kemalzade Ekrem Bey

cân-ı maânî: Manalar ruhu.
Görünce nâtıka medhûş olur o cism-i latîfi
Eğerçi nutk-ı safâ-bahşım oldu cân-ı maânî
Muallim Naci

cân-ı mübtelâ: Düşkün can.
Âşıkın oldun evvelâ âşıklığa edin salâ
Buldu bu cân-ı mübtelâ muhannet-i bî-intihâ
Esrar Dede

cân-ı müstemend: Zavallı cânı.
Gamınla hasta yatar cân-ı müstemendim gel
Esîr-i aşkını bîmâr eden efendim gel-Nahîfî

cân-ı müştâk: Özleyen can.
Sarîr-i bâb-ı cennettir nevâ-yı nây uşşâka
Semâʿ etsin sadâ-yı feth erişti cân-ı müştâka
Şeyhülislâm Yahya

cân-ı nâ-sabûr: Sabırsız can.
Ne_ola gitse kendüden hayretle cân-ı nâ-sabûr
Ya seferdir ya tahammül çünkü aşkın çâresi-Nedim

cân-ı nâ-tüvân: Güçsüz can.
Müşgîn saçında iy yüzü gül cân-ı nâ-tüvân
Ol riştedir ki bağlana bir deste sünbüle-Bâki

cân-ı peder: Peder canı.
Kime müznib der isen cân-ı peder
O da bir zenbdir anlarsan eğer-Nâbi

cân-ı pür-illet: Hastalık dolu can.
Kâse kâse çeh-i Zemzem'den içip Âb-ı Hayât
Cân-ı pür-illeti leb-rîz-i şifâ eyleyelim-Nâbi

cân-ı rakîb: Rakip can.
Elde çâr-pâresi eyler çık çık
Der imiş cân-ı rakîbe gel çık-Enderunlu Fâzıl

cân-ı sabûr: Sabırlı can.
Zevk-âşinâ-yı mihneti Eyyûb edip dili
Cân-ı sabûra havsala-i derd ü dâğ ver-Nâilî

cân-ı saltanat: Saltanat ruhu.
Hırz-ı cân-ı saltanat nîrû-yı bâzû-yı zafer
Rükn-i savlet unsur-ı haşmet esâs-ı saff-derî-Nedîm

cân-ı sebük: Tez canlı.
Mi'râc-ı feyze Rûhü'l-emîndir bat-ı şarâb
Cân-ı sebük ki aşk ile rıtl-ı girân çeker-Esrar Dede

cân-ı sitem-dîde: Sitem görmüş can.
Şikest et şîşe-i nâmûsu ey cân-ı sitem-dîde
Eğer bezm-âşnâ-yı yâr olam dersen rakîb-âsâ
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa –Bey)

cân-ı şeydâ: Çılgın can.
Aşkın oduna ey gül yanarsa cân-ı şeydâ
Her bir avuç külünden bir bülbül ola peydâ
Şeyhülislâm Yahya

cân-ı şîrîn: Tatlı can.
Cân-ı şîrîni revân eyler gönül cânâneye
Rind-i şâhid-bâzdır mahbûbuna şekker sunar
Hayâlî Bey

cân-ı zâr: İnleyen ruh.
Olmadı çâre âh-ı hazîn etti çok niyâz
Kasd etti cân-ı zârıma çeşm-i siyâh-mest-Rızâyî

* **cânâ:** Sevgilim, canım, cananım!
Cânâ! Yolunda ölmeğe lâyık değil miyim
Kurbânın olduğum sana âşık değil miyim-Lâ

* **cân-âferîn:** Can yaratıcı, Allah.
Âferîn ey sâni'-i ten-perver ü cân-âferîn
Hâlıku'l-eşyâ' ile'l-arş Rabbü'l-âlemîn-Fuzûlî

* **cân-âver:** Canavar.
İnsân ne garîb cân-âverdir
Âkıl görünür cünûn-ı eserdir-Ziya Paşa

* **cân-bahş:** Can ve hayat bağışlayan.
Leb-i cân-bahşına sad haste-dil olsun kurbân
Bin gazâl-i Hoten ol dîde-i bîmâra fedâ-Ziya Paşa

* **cân-bâz:** Canıyla oynayan, canını feda eden.
Kimi şemşîr-bâz oldu kimi can-bâz bu halkın
Temâşâ eylesen ol günde görsen hâl-i insânı-Bâki

Hadeng-i gamzelerin üzre dilde cân oynar
Bu lu'bı hançer-i tîz üzre cân-bâz edemez
Hamdullah Hamdi

cân-bâz-ı felek: Feleğin canbazı.
Olur geh ma'reke perdâz geh emn ü amân üzre
Meğer oynar mı cân-bâz-ı felek bir rîsmân üzre
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

* **cân-be-kef:** Can avuçta.
Bin mübtelâsı var ser-i râhında cân-be-kef
Ol tıfl-ı nev-zuhûr-ı hezâr âşinâyı görür-Nailî

* **cân-be-leb:** Can dudağında, ruhunu teslim edecek hâlde.
Dün gece cânânı benzettim bakınca hâline
Cân-be-leb bir âşıkın ümîd-i istikbâline
Muallim Naci

* **cân-ber-leb:** Canı dudağında; ölmek üzere.
İnliyor muntazır, zebûn ü harâb
Oluyor cân-ber-leb tuyûr-ı cevâb-Cenap Şehabetttin

* **cân-dâde:** Candan bağlanmış.

cân-dâde-i vegâ: Savaş için can vermiş.
Kılmış tama' kimisini cân-dâde-i vegâ
Olmuş kimi müsahhar-ı efsûn-ı çeşm-i yâr-Ziya Paşa

* **cân-efrûz:** Canı aydınlatan.
Ne dil-nevâz göründü vü hem ne cân-efrûz
Murâda erdi gönül rûzgârdan bu gece-Ahmedî

* **cân-efşân, cân-feşân:** Bir amaç için can veren.
Duydum gam-ı Hüsn'e cân-feşânsın
Zer tâlibisin esîr-i kânsın - Şeyh Galip

* **cân-efzâ, cân-fezâ:** Can arttırıcı (elem ve ıstırap veren)
Hulku hôş vü nutku cân-fezâsın
Böyle görünür ki âşinâsın-Fuzûlî

cân-fezâ-yı rûh-ı revân: Akıp giden ruha ıstırap veren.
Bir cân-fezâ-yı rûh-ı revân söylerim sana
Gûya zeman içinde zemân söylerim sana
Enderunlu Fâzıl

* **cân-fersâ:** Can bıktıran, can yoran.
Sabırdır sugrâ-yı cân-fersâ-yı hicrin çâresi
Renc-i aşkın gayri bir dermâna isti'dâdı yok-Nâbi

* **cân-figâr:** Can yarası (elem ve ıstırap)
İşte bu seyl-i belâ-yı cân-figâr
Eyledi dîn-i mübîni rahne-dâr-Kazım Paşa

* **cân-figen:** Can harcayan, can düşüren.
Hamle-i saff-şiken-i cân-figen-i pîl-i demân
Tevfik Fikret

* **cân-gâh, cân-geh:** Can eksiltici, can azaltıcı (elem ve ıstırap verici)
Olıcak sem'-i hakîkat âgâh
İşitir nice sadâ-yı cân-gâh-Sünbülzade Vehbî

cân-geh-i hicrân: Ayrılık üzüntüsü.
Câna âşık nice dâg ursun o sûdâ-ger-i nâz
Cevher-i cân-geh-i hicrâna tahammül mü eder-Nâilî

* **cân-gezâ:** Can sıkıcı, ruh sıkıcı, öldürücü olan.
Bin derd-i elîm-i cân-gezâdan
Kurtul ona râm olup ezâdan-Tokadîzade Şekîb

* **cân-güdâz:** Can eritici, acıma uyandıran.
Bir hadeng-i cân-güdâz-ı âhtır ser-mâyesi
Biz bu meydânın nice çâbük-süvârın görmüşüz
Nâbi
Kemend-i cân-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kerre zencîr-i esâretten
Namık Kemal

* **cân-güzâr:** Ruh sıkan, ıstırap veren.
Yok çâre bu derd-i cân-güzâra
Her gün olacak bu derd-i tâze-Abdülhak Hamit

* **cân-hırâş:** Ruha ıstırap veren.
Âsâr-ı hayâtı görüp cân-hırâş
Olurlar nihâyet esîr-i firâş-Abdülhak Hamit

* **cân-ken:** Can kazan, can koparan.
Tîşe-i nâhunla ben kim eyleyem cân-kenliği
Kûh-ı gamda bana şâkird olamaz Ferhâd'lar
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

* **cân-pâre:** Can parçası (sevgili).
Dirilirdim ben leb-i la'linle ey cân-pâresi
Lâkin öldüren beni ol gamze-i gammâzdır
Lamiî Çelebi

* **cân-perver:** Gönül açan, ruh besleyen.
Etse tasvîrim teveccüh âlem-i ervâh olur
İn'ikâs-ı peyker-i cân-perverimden müstenîr
Muallim Naci
Bir gül-istândır kasîdem kim safâ vermiş ona
Bu neşât-engîz ü cân-perver gazel mânend-i âb
Nef'î

* **cân-rübâ:** Can alan, gönül kapıcı.
Fakat şu tıfl-ı cân-rübâ
Ki rûhtan nişânedir
Gülerken ağlıyor bana-Tevfik Fikret

* **cân-sitân:** Can alıcı güzel.
Yılan kuşandığını cenkte beyân eyler
Lisân-ı ef'îyile zehr-i cân-sitân hançer
İbn-i Kemal
Arz et nasıl olurmuş dünyâda fitne nâim
Çeşm-i cân-sitânın mahmûr-ı hâb olduğun göster
Recaizade Ekrem

* **cân-sûz:** Can yakıcı.
Ya'nî ki çeke bir âh-ı cân-sûz
Ol düşmâna ola hânmân-sûz-Şeyh Galip

* **cân-şikâf:** Can yırtıcı, can yaralayıcı.
Bütün o manzara-i cân-şikâfi bir de kalın
Ridâ-yı berf ile örtün ki...-Tevfik Fikret

* **cân-şikâr:** Can avlayıcı.
Kevn ü fesâd âlemidir dehr-i cân-şikâr
Kalmaz bu kâr-gâhda bir kimse pâyidâr
Yenişehirli Avni
Cân-şikârım nice bend olmayam ol kâfire kim
Gerdiş-i çeşm-i peri halka olur dâmeninde-Nedîm

cân u cihân: Can ve dünya.
Ümmîd ü bîmden bana yâ Rab ferağ ver
Cân u cihânı terk edecek bir dimâğ ver-Nailî

cân u dil: Gönül ve can.
Cân u dil kaydını çekmekten özüm kurtardım
Cânı cânâneye ettim dili dil-dâre fedâ-Fuzûlî

cân u gönül (den): Yürekten, içten.
Cân u gönülden gerektir Hâlık'ı zikreylemek
Yoksa Allah demeklik sakız olur her dile
Rûmî (İznikli Eşrefoğlu ...)

cân u ser: Can ve baş.
Her dem safâ vü şevkile ışkına âl'inin
Olsun hezâr akl ü dil ü cân u ser fidâ
Lamiî Çelebi

cânân, cânâne: (جانان) Far. Maşuk, maşuka, sevilen.
Vasl istemeyip hicrle hôş geçtiği bu kim
Miskin gam-ı cânâneye mu'tâd olayım der
Bağdatlı Rûhî

Cânân geliverdi gam ile pençeleşirken
Mağlûb idim imdâdıma Allah yetişti-Muallim Naci

Cânân gide rindân dağıla mey ola rîzân
Böyle gecenin hayr umulur mu seherinde-Ziya Paşa

Sûz-ı dilden bî-haberdir sanmanız cânâneyi
Şem'i yakmaz mı ol âteş kim yakar pervâneyi
Şeyhülislâm Yahyâ

cânân-ı aşk: Aşk sevgilisi.
Vâsıl-ı dil-dâr etmez ben gibi bir âşıkı
Menzil-i cân ü dilim vîrân eder cânân-ı aşk
Âdile Sultan

cânî: (جانى) bk. cinâyet.

cânib: (جانب) Ar. Taraf, cihet, yan. **c. cevânib.**
Seni seyr etmek için reh-güzer-i gül-şende
İki cânibde durur serv-i hırâmân saf saf-Bâki

Sît-ı adl ü savt-ı kahrî yayılıp her cânibe
Âsitân-ı pâkine yüz sürdü haylî kahraman-Lâ

cânib-i çerh: Felek tarafı.
Üstâddan taallüm-i âdâb-ı devr için
Çeşm-i piyâle cânib-i çerhe güşâdedir-Nâbi

cânib-i gül-zâr: Gül bahçesi tarafı.
Peyâm-ı lutf kim câna leb-i dil-dârdan geldi
Nesîm-i cân-fezâdır cânib-i gül-zârdan geldi-Nâbi

cânib-i Hak: Hak tarafından.
Evveli sa'y ü sonu mevhîbedir
Kuluna cânib-i Hak'tan hibedir-Sünbülzade Vehbi

cânib-i sûk-ı silâh: Silâh çarşısı tarafı.
Cânib-i sûk-ı silâha dökülüp gerd-i kesâd
Sâha-i kûçe-i iş u taraba düştü ruhâm-Nâbi

cânib-i te'nîs: Dişi kılma yönü.
Nahv-ı rindî ne güzel fenn-i hasendir k'anda
Râci' olmaz cânib-i te'nise zamîr-Nâbi

** **cevânib:** Cânib'ler, taraflar, yanlar.
Sâfî, lekesiz karların altında cevânib
Mahfûf-ı sükûnet;
Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gâib
Her yer bu sükûnetle hem aramış cennet
Tevfik Fikret

cânn, cân: (جان) Ar. Cin taifesi.
Dest urmuş idi kilk-i şehâba debîr-i çerh
Tuğra-nüvis-i hükm-i Hudâvend-i ins ü cânn-Bâki

Yegâne şeyhü'l-İslâm-ı melek-haslet ki evsâfi
Olur ziynet-i zebân-ı iftihâr-ı ins ü cânn üzre
Ziya Paşa

câr: (جار) Ar. Komşu, yakın.
Tahta perde yarığından pinhân
Hârem-i câre olurdu nigerân-Sünbülzade Vehbi

Ne denlü âfet olsa merdüm olan cârın incitmez
Yakar mı penbe-i mînâyı bak sahbâ ki âteşdir-Lâ

cârî: (جارى) bk. cereyân.

câribe: (جاريه) Ar. Hizmetçi.
İnfiâl etmeğe âmâde gürûh-ı ittibâ
Aşk sevdâsına ser-beste civârî vü gulâm-Nâbi

cârûb: (جاروب) Far. Süpürge.
Yine ferrâş-sıfat destine cârûb almış
Ki ede hidmet hâk-i der-i dâver sünbül-Bâki

Çirkten sîneni tathîre sana reh-berdir
Sâha-i zillete rû-mâlleri cârûbun-Nâbi

İki merdüm perçemin cârûb edip iki gözüm
Yolların sildi süpürdü suladı pâk eyledi-Enverî

cârûb-ı der-i mey-kede: Meyhane kapıcısının süpürgecisi.
Bezm-i Cem'e revnak veremez olmayıcak tâ
Cârûb-ı der-i mey-kede perr-i küleh-i mest
Nef'î (olmayıcak: olmayınca.)

cârûb-ı mahabbet: Sevgi süpürgesi.
Sînemde ne var ise gamın sildi süpürdü
Pâk etti harîm-i dili cârûb-ı mahabbet-Nef'î

cârûb-ı müje: Kirpiğin süpürgesi.
Tutuban elde gözüm merdümü cârûb-ı müje
Gayrıdan gözlerimin kûşesini pâk eyler-Nizâmî

cârûb-ı şa'şaa: (Güneş) ışınların süpürgesi.
Cârûb-ı şa'şaayla seher mihri âh kim
Kûyundan ol gülün yaşım ırmağa saldılar
Hayâlî Bey

cârûb-ı tevbe: Tövbe hizmetçisi.
Ettikçe rûy-mâl zemîn-i nedâmete
Rîş-i sefîd-fâm ile cârûb-ı tevbeyiz-Nâbi

* **cârûb-keş:** Süpürücü.
Nereye gitse o mâh karşı
Perçem-i hûr idi cârûb-keşi-Hakanî

Ol şâh ki tahtı lâ-mekândır
Cârûb-keşi kerrûbiyândır-Şeyh Galip

câvîd, câvid, câvidân, câvidâne, câvidânî: (جاود جاويد) Far. Baki, daim, ebedî.
Vermeyen cânın sana bulmaz hayât-ı câvidân
Zinde-i câvid ona derler ki kurbândır sana-Fuzûlî

Çîn-i sitemi belâ-yı ümmîd
Mihr-i keremi safâ-yı câvid-Şeyh Galip

Lûtf eyle ki sende şimdi ümîd
Artık görün ey cihân-ı câvîd-Lâ

* **câvidân:** Ebedî, daim.
Şîrîn lebin şarâbını her kim ki nûş ede
Mengü yaşaya Hızr gibi câvidân ola-Ahmed-i Dâî

Vermeyen cânın sana bulmaz hayât-ı câvidân
Zinde-i câvîd ona derler ki kurbândır sana-Fuzûlî

Her cümle merkezinde eder seyr-i bî-vukûf
Her kıt'a mihverinde bulur feyz-i câvidân
Ziya Paşa

* **câvidâne:** Daim, ebedî.
Bir ka:idedir bu câvidâne
Elbette gider gelen cihâne-Ziya Paşa

* **câvidânî:** Ebedilik, daimilik.
Rûzgâr-ı ihsân mı bilmiş benim ya bilmemiş
Âleme feyz-i hayât-ı câvidânîdir sözüm-Nef'î

Derd ile kalmak hayât-ı câvidânîdir bana
Tek tabîb-i bed-meniş minnetle dermân olmasın
Cevrî (İbrahim Çelebi)

Yek-reng-i hiremle nev-civânı
Sevdâ ile hüsn-i bî-müdânî
Müstakbel o fikr-i câvidânî
Mâzî gibi hep gurûr-ı muğberr-Tevfik Fikret

câyi': (جايع) bk. cû'.
câzib, câzibe: (جاذبه) bk. cezb, cezbe.
câzim: (جازم) bk. cezm.
cebâbire: (جبابره) bk. cebbâr.
cebân, cebânet: (جبان) Ar. Korkak.
Şimdi benim ol sâf dürr-i yek-tâ ki hücûmum
Berhem-zen-i hayl ü haşem hasm-ı cebândır-Nef'î

Benim ol saff-der-i ma'nî ki berk-ı tîğ-ı nazmımdan
Sehâb-ı tab'ım âteş yağdırır hasm-ı cebân üzre
Ziya Paşa

* **cebânet:** Korkaklık.
Dedi bu pek büyük cebânettir
Mâhî-i revnak-ı hamiyyettir-Muallim Naci

Takdîr-i Hak zuhûr eder elbette çâre yok
Hasma muka:bil ol ne verirler cebânete
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yûsuf...)
Cebânet, meskenet, dünyâda, sığmaz rûh-ı İslâm'a
Mehmet Akif

cebel: (جبل) Ar. Dağ, **c. cibâl.**
Zemîne bâd-ı hevâdan çok akçe düştü yine
Pür etti dâmen-i sahrâyı doldu ceyb-i cibâl-Bâki

Çıka deryâ ser-i kuhsâra hilâf-ı mu'tâd
Ser-fürû eyleye gavvâs gibi bahre cebel-Nef'î

Teâküs etmese şevk-i tecellî inlemez diller
Hurûşu hep cibâlin aks-i te'sîr-i sadâdandır
Nevres-i Kadim
Ne rüzgârında şemîm-i cibâlimizdir esen
Ne dağlarda haber var bizim sevâhilden
Süleyman Nazif

cebel-i Mûsâ: Musa'nın dağı.
Bî-basîret olamaz müdrik-i feyz-i dîdâr
Herkese nûr görünmez Cebel-i Mûsâ'da
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa ...)

** **cibâl:** Cebel'ler, dağlar.
Düşmüştü şevâhik-ı cibâlin
Tâ nısf-ı fezâya dek zılâli
Hâlâ o cibâlin, ol zılâlin
Pîş-i nazarımdadır hayâli-Muallim Naci

cibâl-i a'câz: Âcizlerin dağları.
Bir silsile-i cibâl-i a'câz
Kim bittiği yerde eyler âğâz-Abdülhak Hâmit

ceberût: (جبروت) Ar. 1. Kibir, azamet, celâl. 2. Allah'ın büyüklüğü.
Zâtı olmuştu gıdâ-bahş-ı tuyûr-ı ceberût
Yoğ iken dahı ne hayvân ne nebât ü ne cemâd
Nâbi
Ey çırâğ-ı harem-ârâ-yı sarây-ı melekût
Sensin âyîne-i esmâ vü sıfat-ı Ceberût
Enderunlu Fâzıl
Şâh-ı melekût arş-ı pâye
Mâh-ı ceberût ferş-i sâye-Şeyh Galip

cebhe: (جبهه) Ar. 1.Alın. mec. Yüz. 2. Askeriyede ordunun sağ ve sol cenahlarının tam ortası. **c. cibâh.**
Güşâd buldu hele çîn-i cebhesi Nâbî
Tarîk-ı reh-rev-i vuslatta sed ne müşkil imiş-Nâbi

Tâ cebhen üzre nakşederim vasfın âkıbet
Ey âftâb işte ayân söylerim sana-Nedîm

Kubbe, dalmış düşünür baş başa âlâmiyle
Cebhe, kalkar uzanır altın elif-lâmıyle
Midhat Cemal Kuntay

cebhe-i arş: Arşın cephesi.
Bize bir hilye-i garrâ yazdın
Nâmını cebhe-i arşa kazdın-Muallim Naci

cebhe-i bed-sûretân: Çirkin yüzlü kimselerin alnı.
Muztaribdir zât-ı erbâb-ı hünerden câhilân
Cebhe-i bed-sûretân pür-çîn olur âyîneden
Aynî (Ayıntablı Hasan ...Efendi)

cebhe-i berrâk: Parlak yüz.
Der-kâr olur telâtüm-ı deryâ-yı iştiyâk
Bir mevce kim o cebhe-i berrâktan kopar-Nâilî

cebhe-i darâat: Tevazu cephesi.
Rızkı ile eyleyip kanâat
Sürmez yere cebhe-i darâat-Lâ

cebhe-i endîşe: Kaygı yüzü.
Kayd-ı tahrîrim ile pây-ı sühan der-zencîr
Dâg-ı fermânım ile cebhe-i endîşe vesîm-Nef'î

cebhe-i eyyâm: Günlerin önü.
Ede nakş-ı saâdet cebhe-i eyyâma Hak nâmın-Şerîf

cebhe-i îmân: İman alnı.
Âşıka fikr ü hayâl-i seheri doğdu yine
Pertev-i cebhe-i îmân çerâğ-âver-i dîn-Âdile Sultan

cebhe-i lâ-kayd: Kayıtsız, kaygısız yüz.
Tükürün cebhe-i lâ-kaydına Şarkın, tükürün
Kuşkulansın, görelim, gayret-i halkın, tükürün
Mehmet Akif

cebhe-i mağrûr: Gururlu çehre.
Muazzam heykeli feyz-i tabîat cebhe-i mağrûr
Semâdan sâha-i emvâca düşmüş burc-ı nûr-â-nûr
Kemal Paşazade Ekrem Bey

cebhe-i pâk: Temiz alın.
Ay ki kurs-ı şems-i hikmet cebhe-i pâkinde nûr
Behcet

cebhe-i seher: Seherin ilk vakti.
Baktım o cebhe-i seherin inkişâfına
Bir levha seyr eder gibi lâ-kayd ü hande-zen
Tevfik Fikret

** **cibâh:** Cebhe'ler, alınlar; yüzler. mec. Ta'zim ve hürmet edenler.
Şehr-i Konya ol şeh ile Kâ'betü'l-uşşâk idi
Kim gelip etrâf-ı âlemden ururlardı cibâh
Lamiî Çelebi

Celâlin bârgâhında melekler
Felekler secde-sây eyler cibâhı-Recaizade Ekrem

cibâh-ı millet: Milletin yüzleri.
Bütün erbâb-ı nâmûs iltica etmişti Allah'a
Kararmıştı cibâh-ı millet idbâr u hakâretten
Kemalzade Ekrem Bey

cebîn: (جبين) Ar. 1. Alın. 2. Korkak.
Eylersen eğer halkdan ümmîd-i teveccüh
Mir'ât-ı musaffâ gibi bî-çîn-i cebîn ol-Nâbi

Bizi bî-bâkimizdir çıkarır çîn-i cebîne
Eylesek hâtır için birinden da'vâ-yı sürûr-Rızâyî

Önce, dört kıt'ayı alt üst eden îmân-ı metîn
Sonra, dört yüz bu kadar milyon adam hepsi cebîn
Mehmet Akif

cebîn-i gurûr: Gurur alnı.
Aceb ne tîz ferâmûş eder cebîn-i gurûr
Hasîr-i mescide her rûz çehre-sâlığını-Nâbi

cebînü'l-hâdd: Dar alın.
Vâye-dâr olsa eğer âtıfet-i feyzinden
Olur ârâyiş-i seccâde cebînü'l-hâdd-Nâbi

cebîn-i ilhâd: Tanrı'yı tanımazlık alnı.
Vâye-dâr olsa eğer âtıfet-i feyzinden
Olur ârâyiş-i seccâde cebîn-i ilhâd-Nâbi

cebîn-i münevver: Nurlu alın.
O meh-i cebîn-i münevver o kec-rev ebrûlar
O ca'd-i zülf-i muanber o kâkül-i pertâb-Sîretî

cebîn-i neş'e: Neşe alnı.
Akşam, ufukta beldeler eylerken iştiâl
Örter cebîn-i neş'eyi bir hüzn-i bî-sebeb
Ahmet Hâşim

cebîn-i tarâvet: Tazelik alnı.
Hayrân eder tefekkürü gâhî zekâvetin
Necm-i seher-safâlı cebîn-i tarâvetin
Kemalzade Ekrem Bey

cebîn-i zillet: Aşağılık alnı.
Gel ey gönül edelim der-geh-i İlâhî'de
Cebîn-i zilleti hem-çünîn bûriyâ-yı sücûd-Sâmî

* **cebîn-fersâ:** Yüz sürme.
Felek isterse dahi mertebe-i vâlâyı
Eylesin der-geh-i Paşa'ya cebîn-fersâyı-Nef'î

• **cebîre** (جبيره) **:** Kırık tahtası.
Cebîre bend olacak bir tabîb görmüş mü
Aceb bu yâreye hiç iltiyâm gelmez mi?
Yenişehirli Avni

cebr: (جبر) Ar. 1. Düzeltme, tamir etme. 2. Zor, zorluk.
Niçin cebreylemezsin bir nazarla kalb-i meksûru
Tavâf etsen ne_olur bir kerre kâfir Beyt-i Ma'mûr'u
Nevres-i Kadim

Ne ka:nûna, ne cebr ü zûra, ne Hünkâra tâbidir
Bu bender-gehte herkes dirhem ü dînâra tâbidir
Ziya Paşa

Mebhas-ı cebr ü kederden o kadar bîzârım
Şu kadar fehm ederim ben ki maâsî-kârım
Keçecizade İzzet Molla

cebr-i nefs: Nefsi zorlama.
Daldıkça cebr-i nefs ile ben bahr-i gurbete
Rûhum dönerdi sanki o me'vâ-yı cennete
Kemalzade Ekrem Bey

cebr-i tabîat: Tabiati zorlama.
Sana arz-ı muhabbet eyliyorum
Bil ki cebr-i tabîat eyliyorum-Tevfik Fikret

cebr ü kader: Kader ve zorluk.
Mebhas-ı cebr ü kederden o kadar bîzârım
Şu kadar fehm ederim ben ki maâsî-kârım
Keçecizade İzzet Molla

* **cebbâr:** Celâl ve azamet sahib olan Allah.
c. cebbârân, cebâbire.
Cümle âlem yoğiken ol var idi
Yaradılmıştan Ganî Cebbâr idi-Süleyman Çelebi

** **cebbârân:** Cebbarlar.

cebbârân-ı devlet: Devletin zorbaları.
Esâfil behre-dâr-ı kurb-ı cebbârân-ı devlettir
Kilâb olmaz cüdâ sayyâd-ı bî-dâdın rikâbından
Namık Kemal

** **cebâbire:** Cebbâr'lar, zorlayıcılar, zorbalar, zulüm edenler.
Binâsı taş yüreğindendir ol cebâbirenin
Budur şu kabr-i mübârekte gördüğüm dehşet
Namık Kemal

* **cebren:** Zorla.
Eşiginden çün beni cebren Hudâ kıldı cüdâ
Yerde gökde bana yer yoktur bugün iy meh-likâ
Lami'î Çelebi

* **cebrî:** Cebren, zorla.
Bir fâilin icbârı bütün gördüğüm âsâr
Cebrî değilim.. Olsam İlahî ne suçum var
Mehmet Akif

Cebrâîl, Cebreîl, Cibrîl: (جبرائل) Ar. Dört büyük meleklerden birisinin adı olup Allah'ın emirlerini peygamberlere ulaştıran vahiy meleği.

* **Cebrâîl:** Cebrail.
Söyleşirken Cebrâîl ile kelâm
Geldi refref önüne verdi selâm-Süleyman Çelebi

Bir dem döner Cebrâîl'e rahmet saçar her mahfile
Bir dem gelir güm-râh olur miskin Yûnus hayrân olur-Yunus Emre

Rahşende çerâgı nûr-ı tenzîl
Ferş-i çemen anda bâl-i Cebrâîl-Hakanî

* **Cebreîl:** Cebrail.
Olsa isti'dâd-ı ârif ka:bil-i idrâk-i vahy
Emr-i Hak irsâline her zerredir bir Cebreîl-Fuzûlî

Cebreîl âsümân çoktan beri seyr eder
Kanmadı Tesnîm-i vahye Cebre'îl cân henüz
Muallim Naci

Şu'le-i müşkâtına pervâne cân-ı Cebreîl
Âb-ı feyz âyâtına dîvâne rûh-ı kudsiyân-Lâ

* **Cibrîl:** Cebrail.
Cibrîl'i koyup Burak'ı saldın
Tevhîd yolunda ferd kaldın-Fuzûlî

Cibrîl var haber ver Sultân-ı Enbiyâ'ya
Düştü Hüseyn atından sahrâ-yı Kerbelâ'ya
Kâzım Paşa

Eğerçi vâsıta-i vahy idi sana Cibrîl
Delâlet etmesen olmazdı pür-küşâ-yı vücûd
Nevres-i Kadim

Cibrîl-i ma'nâ: Mana Cibril'i.
Akl-ı küll verdin beni Cibrîl-i ma'nâ eyledin
Bezm-i kurb-ı akdese lâyık dedim olmak bana
Fehîm (Hoca Süleyman...)

Cibrîl-i Emîn: Güvenilir Cibril
Vasf-ı Cibrîl-i Emîn etmiş kabûl-i hidmetin
Sırr-ı Hak keşfine onunla yetip fermân sana-Fuzûlî

Oldu nazmım şehdine ervâh-ı kudsîler meger
Şeh-perin ona meger-rân etti Cibrîl-i Emîn
Hayâlî Bey

Yüzüm ferş eyledim hâk-i der-i cânâneye Memdûh
Gözüm yok arş-ı a'lâsında Cibrîl-i Emîn olsun
Memduh Paşa

cedd, ced: (جد) Ar. Büyük baba, baba veya ananın babası ki Türkçede dede denilir. **c. ecdâd.**
Eb ü cedd-ile tefâhür eden ebced-hânın
Ehil olan redd ü kabûlüne verir mi ahkâm-Nef'î

Belki de rü'yâsı büyük cedlerin
Beyaz bahçesinde su seslerinin
Ahmet Hamdi Tanpınar

cedd-i ekber: En büyük baba.
Ey şanlı cedd-i ekberimiz, âb-ı tîgının
Bî-hadd imiş güneş gibi tenvîr savleti-Yahya Kemal

cedd-i güzîn-i illet-i terkîb-i mâ ü tîn: Su ve incir terkibi hastalığın seçkin ceddi.
Bir katre suyu vermediler ölmüş iken âh
Cedd-i güzîn-i illet-i terkîb-i mâ ü tîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

cedd-i Hüseyin: Hz. Hüseyin (r.a.)'in ceddi.
Bîzâr edecek korkuyorum cedd-i Hüseyn'i
En sonra salîb ormanı görmek Haremeyn'i
Mehmet Akif

cedd-i pâk: Temiz ceddi.
Vâlidin ya'nî Aliyyü'l-Murtazâ'nın aşkına
Cedd-i pâkin ol Muhammed Mustafâ'nın aşkına
Âdile Sultan

cedd-i sıbteyn: İki torun öncesi ced.
Şâh-ı kevneyn ü imâmü'l-haremeyn
Cedd-i sıbteyn ü Nebiyyü'l-Sakaleyn-Hakanî

cedd ü eb: Baba ve atalar.
Hüneri olmayana fâidesi yok nesebin
Etmez evlâda sirâyet şerefi cedd ü ebin
Mehmet Tevfik

* **cedd-be-cedd:** Büyük babadan büyük babaya intikal suretiyle.
Behcetâ bak sana urup ehad
Bir melik-zâde verdi cedd-be-cedd-Behcet

** **ecdâd:** Cedd'ler, babalar.
Ey türbeler, ey her biri pür velvele bir yâd
İkaz ederek sâmit ü sâkin yatan ecdâd-Tevfik Fikret

Heykelleri dağlar kesilip ufku yaranlar
Ecdâdı kabirsiz uyuyan bir yeri görsün
Midhat Cemal Kuntay

cedel: (جدل) Ar. Şiddetli nizâ, kavga.
Yetişti od gibi âhım bana yalın kılıç çekti
Şehâ ben rezm-gâh-ı ışkta haylî cedel çektim-Zâtî

Âşık-ı sâdık isen etme cedel ağyâr ile
Merd-i dânâ eylemez nâ-dân-ı bed-hûlarla bahs
Bekrî (Diyarbakırlı Ebubekir)

Ne hased var ne nizâʿ vü ne cedel
Görmedim bezm-i safâ meclis-i tasvîr gibi-Lâ

Elde mızrakla müheyyâ cedele
Sarmış etrâfını haylî cehele-Yenişehirli Avni

* **cedel-gâh:** Çekişme yeri (dünya)

cedel-gâh-ı mukassî: Kasvetli dünya.
Şu cedel-gâh-ı mukassîde bütün hüsrânla
Tevfik Fikret

* **cedel-kâr:** Savaş, çekişme eden. **c. cedel-kârân.**

** **cedel-kârân:** İşi gücü münakaşa etmek olanlar.
Cedel-kârâna hâmûşî gibi rengîn cevâb olmaz
Sükûtun merd-i dânâ hasmını ilzâm için saklar
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

* **cedel-kârî:** Savaş, çekişme edenle ilgili.

cedel-kârî-i takdîr: Takdirin çekişmesiyle ilgili.
Ser-i teslimi edip hâk-i rızâya sûde
Dânişâ terk-i cedel-kârî-i takdîr ettim
Dâniş (Dâniş-i Atîk; Dâniş-i Kadim)

* **cidâl:** Niza etme, münâzaa etme.
Akl-ı maʿâş der işlesem nefs-i maʿâş der ki yesem
Hırs eydür ki şöyle kosam özge cidâldir arası
Ümmî Sinan

Bin gamlı tefekkür beni gark etti melâle
Düştüm yine âlemle bugün harb ü cidâle
Kemalzade Ekrem Bey

cidâl-i dâniş: Bilgi tartışması.
Rumûz-ı aşkta hayret-güzîn câhidler
Cidâl-i dâniş ile dem urur muânidler-Behcet

cidâl-i kâinât: Kâinat tartışması.
Hükm-i sâtıʿ gâlibdir nass-ı ka:tıʿ kuvvetin
Bak cidâl-i kâinâta başka bürhân istemez
Abdülaziz Mecdî Efendi

cidâl-i kîl ü ka:l: Dedikodu etme kavgası.
Cidâl-i kîl ü ka:le yok nihâyet
Ricâlullah ile hâl-âşina ol-Ahmet Remzi Dede

cidâl-i maîşet: Geçim kavgası.
Alın sırayla cemâati, sonra akvâmı
Aceb cidâl-i maîşetten ayrılan var mı?
Mehmet Akif

cedîd: (جديد) Ar. Yeni.
Îd erişsin bâis-i şevk-i cedîd olsun da gör
Seyr-i Saʿd-âbâd'ı sen bir kerre îd olsun da gör
Nedîm

Âlemin olmuş usûlü şimdi bir tarz-ı cedîd
Çünkü ıslâhından etmiş âkılân katʿ-ı ümîd
Ziya Paşa

Şiʿr olmak için cedîd ü fâhir
Şâirde gerek ferâğ-ı hâtır-Ziya Paşa

cedîr: (جدير) Ar. Lâyık, münasip, uygun.

cedîr-i hürmet: Hürmete lâyık.
Cedîr-i hürmet olan her vücûdu inciterek
Nahîf olanları ezdi düşürdi kaldırdı
Cenap Şahabeddin

cedîr-i iştigâlât: Meşguliyetlere uygun.
Sayarsak görmeyiz bir iş bu korkunç ihtimâlâtı
Hayâlin semt-i eslemdir cedîr-i iştigâlâtı
Abdülhak Hamit

cedvel: (جدول) Ar. 1.Küçük ırmak, su kanalı, ark. 2. Çizgi çizmeye yarayan alet.
Cevelânıyla âb-ı hoş-cereyân
İki üç cedvel eylemiş peydâ-Muallim Naci

Cedvel-i Sîm: Gümüş kanal. (Lâle Devri-'nde Sadabat'taki gümüş renkli kanal diye anılam mesire yeri.
Cedvel-i Sîm içre âdem binse bir zevrakçeye
İstese mümkün varılmak cennetin tâ yanına-Nedîm

cedvel-i sîmîn: Gümüşten cetvel.
Gümüş renginde bir dîbâ biçmiş cedvel-i sîmîn
Velâkin hâre gibi mevci var şeffâf u nûrânî-Nedîm

cedvel-i takvîm-i zafer: Zafer takviminin cedveli.
Nîzesidir o kalem cedvel-i takvîm-i zafer
Ki adûnun ona sürh olmuş ucunda kanı-Nef'î

cedvel ü pergâr: Cetvel ve pergel.
Nakka :ş-ı ezel cedvel ü pergâra koyunca
Devrân beni bir nice zemân çekti çevirdi
Necati Bey

Cedy: (جدى) Ar. Oğlak burcu.
Pervîn'le Cedy olunca tezyîn
Sıbteynine tuhfe kıldı ta'yîn-Şeyh Galip

cefâ: (جفا) Ar. Eziyet, mihnet, ıstırap.
Cefâ taşın ne gam, atsa Hayâlî sana alçaklar
Belâgat meyvesin hâsıl eden nahl-i hünersin sen
Hayâlî Bey

Ben usanmam gözümün nûru cefâdan ammâ
Ne_kadar olsa cefâdan usanır cândır bu
Keçecizade İzzet Molla

Terahhum kıl zemân-ı lutf u hengâm-ı mürüvvettir
Cefânın vakti vardır bî-vefâlık her zemân olmaz
Cinânî

cefâ-yı çerh: Feleğin cefası.
Cefâ-yı çerhe dâim sîne ger, fass-ı nigîn-âsâ
Murâd üzre cihânda nâm ü şân ü şöhret istersen
Fıtnat

cefâ-yı dehr: Dünya çilesi.
A gönül sabredelim biz de cefâ-yı dehre
Sabrda çünki ferec nüktesi mermûz oldu
Behcet (Trabzonlu Defterdar Mehmet ...)

cefâ-yı devr-i gerdûn: Dönen zamanın cefası.
Getir câm-ı sürûr-encâmı ey sâkî yeter çektik
Cefâ-yı devr-i gerdûnu belâ-yı çerh-i gerdânı-Bâki

cefâ-yı dil-berân: Dilberlerin cefası.
Âşıkın gönlü safâsıdır cefâ-yı dil-berân
Aşk derdi var-iken zevk-ı cihânı neylerim
Âdile Sultan

cefâ-yı dost: Dostun cefası.
Cefâ-yı dost gerektir vefâ değil hâcet
Gedâ-yı yâr olana şâh-ı kâm-rân kim olur-Şeyhî

cefâ-yı eyyâm: Günlerin cefası.
Göz mü açtırdı bize cevr ü cefâ-yı eyyâm
Fikr-i bî-hâsıl-ı dünyâ ile geçti evka:t
Şeyhülislâm Yahya

cefâ-yı gayret-i akrân: Yakınların çalışma cefası.
Belâ-yı gerdiş-i çerh ü keşâkeş-i gerdûn
Cefâ-yı gayret-i akrân ü mihnet-i emsâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

cefâ-yı hâr: Diken cefası.
Dilde dâg-ı mihnet olsun melâmetten ne gam
Bu çemende gül diken kaçmaz cefâ-yı hârdan
Hayali Bey

cefâ-yı rûzgâr: Zamanın cefası.
Şeh-i âlemliğe sanman ki Fârisî ola mağrûr
Cefâ-yı rûzgârı çekmeden çeksen şu dâmânı
Fârisî (Sultan II. Osman)

cefâ-yı sûzen: İğne cefası.
Her nâ-kabûle etmez zahm-i sitem teveccüh
Görmez cefâ-yı sûzen kâlâ-yi nâ-derîde-Nâbi

cefâ-yı tâli': Talih cefası.
Cefâ-yı tâli'-i nâ-sâz-kârı benden sor
Amân amân sitem-i rüzgârı benden sor-Nedîm

cefâ vü cevr: Cefa ve eziyet.
Erbâb-ı bezm eyledi şem'in safâsını
Ammâ cefâ vü cevrini pervâne çekdi hep
Râgıb (Bursalı Ali ...)

cefâ vü külfet: Sıkıntı ve ceza.

Olma mağrûr tûl-i ömre yok beka :sı hâsılı
Âdile bul vahdeti çekme cefâ vü külfetin
Âdile Sultan

* **cefâ-cû:** Cefa veren, cefa arayan.

Ey cefâ-cû hâtırım derd ile mahzûn eyledin
Zahm-ı sînemden gözüm yaşın ciğer-hûn eyledin
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Ey yâr-i cefâ-cû bu kadar cevr edemezdin
Ahvâlime rahm eyler idin düşmenim olsan
Yenişehirli Avni

Gönül nâmında bir vîrâne olmuş hâne kalmıştı
Alıp onu da âhir ey cefâ-cû vakf-ı derd ettin-Nâbi

* **cefâ-cûyân:** Cefa arayan.

Sebak-hân-ı cefâdır şimdi ol şûh-ı sitem-güster
Hemân bî-hûde derdin ol cefâ-cûyâna söylersin
Sebkatî (Sultan I. Mahmut)

* **cefâ-dîde:** Cefa çekmiş, cefa görmüş.

cefâ-dîde-i hâr: Dikenin cefasını görmüş.

Gül ü mül bezmine meyl etme sözüm tut Yahyâ
Ne cefâ-dîde-i hâr ol, ne gam-âlûd-ı humâr
Şeyhülislâm Yahya

* **cefâ-kâr:** Cefa eden.

Dert ile beni sen eyledin zâr
Ben handân ü Leylî-i cefâ-kâr-Fuzûlî

* **cefâ-keş:** Cefa çekip sesini çıkarmayan.

Cefâ-keş olanda cefâ tümen tümen
Sabır kılıcını boşa çalma hemen-Fethi Atâ

* **cefâ-perver:** Cefa çekmeğe alışmış.

cefâ-perver-i aşk: Aşkın cefa çekmeğe alışanı.

Ol mürg-i cefâ-perver-i aşkız biz kim
Dâme düşeriz kafesden âzâd olsak
Hâletî (Azmizade ...)

* **cefâ-pîşe:** Zâlim, gaddar; sevilen, sevgili.

Saçınla eğleniriz ey büt-i cefâ-pîşe
Ki halka halka-durur çün kilîd-i endîşe-Necati Bey

Mâr-ı piçîdedir ol zülf-i müca'ad ey dil
Sen sanırsın bu cefâ-pîşeyi tûmâr-ı vefâ
Hamdullah Hamdi

* **câfî:** Cefa eden, cefa edici.

Zulm ü sitemin değil mi kâfî
El vermedi mi a şûh-ı câfî-Tâhirü'l-Mevlevî

ceffe: (جفّه) Ar. 1. Kalabalık, kütle. 2. Kalabalığın uğultusu.

ceffe'l-kalem: Düşünmeksizin, hemen, birdenbire.

Kara yazı imiş başıma hattın
Ne tağyîr ola çün ceffe'l-kalemdir-Şeyhî

Târîhi harf-i mu'ceme ta'lîk edip dedim
Ceffe'l-kalem Yesârî-i Hattât gitti âh-Sürûrî (1213)

cefr: (جفر) bk. cifr.

cehâlet: (جهالت) bk. cehl.

cehan. cehân: (جهان) Far. Sıçrayışı, fırlayıcı, süratle hareket eden.

Gerd-i siyehte şu'le-i şemşîr-i tâb-dâr
Gûyâ sehâb-ı tîrede berk-ı cehân olur-Nef'î

Düşünsünler nedir o berk-ı cehân
Fikri a'lâ eder ulüvv-i Alî-Lâ

cehcehe: (جهجهه) Ar. 1. Çağırma. 2. Kuş ötmesi.

Gûş edelden nağme-i âteş nevâ-yı hâmeni
Bülbülân Râgıp ferâmûş eylemişler cehcehe
Koca Ragıp Paşa

cehd: (جهد) Ar. Fazla çalışma, aşırı gayret.

Cehd kıl zâtın ola mazhar-ı âsâr-ı kabûl
Kılma ol câha tefâhür kim ola mâni'-i zât-Fuzûlî

Cehd eyle hemân gayr eline bakmaya gör kim
Benden ne sana fâide senden ne bana var
Bağdatlı Ruhî

Cehd et ki hayrıla analar halk adını
Âlemde addır kalan âdem gelir gider-İbn-i Kemal

* **câhid:** Cehd edici, çalışan.

Rumûz-ı aşkta hayret-güzîn câhidler
Cidâl-i dâniş ile dem urur muânidler-Behcet

cehele: (جهله) bk. cehl.

cehende (جهنده)**:** Far. 1. Sıçrayan, fırlayan. 2. Sıçramış, fırlamış.

* **cehende-âteş:** Sıçrayan ateş, fırlamış ateş.

cehende-âteş-i bâlâ-devân: Yükseğe ok gibi fırlama.
Cehende-âteş-i bâla-devân derdim eğer âteş
Zemînden ok gibi pertâb edeydi evc-i a'lâya-Nef'î
cehennem: (جهنم) Ar. Dibi derin kuyu anlamına gelir. Âhirette günahkâr olan kulların gireceği yer. Azap yeri, tamu.
Gitti fi'n-nâr-ı cehennem kimse bilmez kandadır
Râfizî cumhûru görünce bu rûz-ı mahşeri
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)
Diyâr-ı kibriyâdan büsbütün de olmayız mehcûr
Ya Cennet ya Cehennem gösterirler bir mekân elbet
Üsküdarlı Tal'at Bey
Hudâ bilir ki aşkının cehennemî azâbı var
Yakar yıkar gökleri belâlı ıztırâbı var-Lâ
cehl, cehâlet: (جهل) Ar. 1.Bilmemek. ilmin zıttı. 2. Câhillik, bilmezlik.
Etme âr ögren oku ehlinden
Her şeyin ilmi güzel cehlinden-Nâbi

Sen cehlimi yâ Rab eyle tenkîs
İlmim var ise ziyâde eyle-Lâ

Fuzûlî âlem-i kayd içresin dem urma aşkından
Kemâl-i cehl ile da'vâ-yı irfân eylemek olmaz
Fuzûlî
cehl-i mürekkeb: Karışık cehalet..
Güftâra gelip söyleseler cehl-i mürekkeb
Zu'munca velî her biri bir kutb-ı zemândır
Bağdatlı Rûhî
Zülfüne hattın ilm-i vefâ bahsin eder hep
Biri kara câhil birisi cehl-i mürekkeb-Enverî
* **cehl-fersâ:** Cehalet bırakmayan.
Zehî hûrşîd-i nevrûz-ı sühan kim pertev-i hükmü
Hevâ-yı dâniş-efrûz u sehâb-ı cehl-fersâdır-Sabrî
* **cehl-meşreb:** Cahil yaratılışlı.
Câhil-i Bû Cehl-meşreb bendini eyler helâk
Münkir-i nûr-ı Muhammed kahr olur bulur ziyâ
Esrar Dede

* **cehâlet:** Cehl ile muttasıf olma, bir şey bilmez olma.
Ne cehâlet bu ki ondan umarım dâd henüz
Eridim ben dil-i cânân ise pûlâd henüz
Muallim Naci
Cehâlet çar-sû-yı dehri tuttu öyle kim herkes
Ziyânı sûd zanneyler dahi sûdu ziyân-Ziya Paşa

Hüner iş bilmemek humk u cehâlet kâr-dânlıktır
Dirâyet âciz aldatmak zarâfettir yalan şimdi
Ziya Paşa
* **câhil:** Cehl ile vasıflı olan, her şeyden bî-haber veya hiçbir şeyi bilmez olan. **c. câhilân, cehele, cühelâ, cühhâl.**
Ehl-i ilm oğlu olup medrese-i âlemde
Câhil olmaktan doğmadan ölmek yeğdir
İbn-i Kemal
Câhilin fahri câh u mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir-Âhî

Âkıl ne şâd olur bu cihânda ne gam çeker
Câhil hemîşe şâd olayım der elem çeker-Lâ
câhil-i âdâb: Edep yoksulu.
Eyle Mevlâ'ya inâbet terk edip bu benliği
Câhil-i âdâbsın çün kılma da'vâ-yı safâ
Âdile Sultan
câhil-i ahvâl-i ebdân: Beden bilgisi durumlarından habersiz (doktor).
Böyledir şimdi tabîbân-ı zemân
Ekseri câhil-i ahvâl-i ebdân-Nâbi
câhil-i bî-hıred: Akılsız cahil.
O ta'n eyleyen câhil-i bî-hıred
Beni aklı üzre eder gerçi red-Keçecizade İzzet Molla
câhil-i Bû Cehl-meşreb: Ebu Cehil meşrebli cahil.
Câhil-i Bû Cehl-meşreb bendini eyler helâk
Münkir-i nûr-ı Muhammed kahr olur bulur ziyâ
Esrar Dede
câhil-i hôd-bîn: Kendini beğenen cahil.
Eğerçi ehl-i dile göre kâmil de değilsem de
Yine ol câhil-i hôd-bîn gibi de değilim sûfî
Âdile Sultan

** **câhilân:** Câhiller.
Ehl-i dûzah olduğuna câhilânın Gaybiyâ
Şâhid-i âdil bu kim ehl-i Hakk'a olmaz nedîm
Gaybî

Derûnî-âşnâ ol, câhilân bî-gâne sansınlar
Hemân vaktin gözet sen, âkılân dîvâne sansınlar
Elif (Hasirîzade Şeyh Mehmet ...)

Olup cismimiz müstaidd-i leheb
Yakardı bizi câhilân bî-taab-Keçecizade İzzet Molla

** **cühelâ:** Câhiller.
Bed-baht ona derler ki elinde cühelânın
Kahr olmak için kesb-i kemâl ü hüner eyler-Şinasi

Gâhî muhakkar-ı cühelâ şâir-i belîğ
Gâhî musahhar-ı humaka fâzıl-ı edîb-Ziya Paşa

Gûya ki bunca minnet ü gam az gelip olur
Bir de tahakküm-i cühelâ ile bağrı hûn-Ziya Paşa

** **cühhâl:** Câhiller.
Ehl-i dil sohbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz
Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz
Leskofçalı Galip

Fehm eder onları erbâb-ı kemâl
Ta'n u teşnî' ede dursun cühhâl-Sünbülzade Vehbî

Cühhâli ehl-i cennet eder , ma'rifettir o!
Câhillik, âh! Bizde umûmî sıfattır o
Abdülhak Hâmit

cühhâl-i mültefit: İltifat eden cahiller.
Mîzân-ı Hakk'ta bu dahi bir özge ma'delet
Menfûr olur hüner-ver ü cühhâl-i mültefit
Ziya Paşa

** **cehele:** Câhiller.
Elde mızrakla müheyyâ cedele
Sarmış etrâfını haylî cehele-Yenişehirli Avni

Benim dakîkalar hasrettiğim büyük esere
Geçende "şiir" diyorlardı birtakım cehele
Tevfik Fikret

* **cehûl:** Pek cahil.
Cehûle şân mı verir cehlin eylemek izhâr
Niçin muârız olursun meâli anlamadan
Muallim Nâci

* **cehûl-âne:** Pek cahilcesine.
Olsa cehûl-âne cihân düşmânım
Münkalib olmaz yine fikrim benim-Muallim Naci

cehûd, cühûd: (جحود) Ar. Yahudi, cıfıt.
Âşıklığım görür komaz inkârını hasûd
İslâm'a gelmek olmaz imiş değmede cehûd-Behiştî

Cühûd îmâna gelemez, merd-i mülhid Müslü-mân olmaz-Mısra-i Meşhûr (Lâ)

celâdet: (جلادت) Ar. Metanet ve şiddetle karışık yiğitlik, kahramanlık.
Berk-ı hâtıf sanma, olmuştur selîm-i evvelîn
Dest-i pervezinde şemşîr-i celâdet müncelî
Muallim Naci

Ma'nî-i lafz-ı celâdet sensin ey kişver-küşâ
Kavlimi isbât için dünyâyı eşhâd eylerim
Muallim Naci

Geçen muhârebeden şanlı bir celâdetle
Çıkınca verdiniz evlâd-ı memleket el ele
Mehmet Akif

celâl, celâlet: (جلالت جلال،) Ar. 1. Son derece-de büyüklük, fevkalade ululuk. 2. Kızgınlık, öfke. **c. celâil.**
Bu dârâtı temâşâ kıldı çün kim bende-i nâ-çîz
Celâlet pertevinden hîrelendi çeşm-i hayrânı
Nedîm

Celâlet zâtına nisbetle ka:sır
Büyüklük nâmına nisbetle vâhî-Recaizade Ekrem

Mütenâsib eyledi feyz-i Hak kalbimde kudret u şöhreti
Ne kadar talâkatı var ise o kadar celâlet şânı var
Muallim Naci

celâlet-i şân: Şan büyüklüğü.
Mütenâsip eyledi feyz-i Hak kaleminde kudret ü şöhreti
Ne kadar talâkati var ise o kadar celâlet-i şânı var
Muallim Naci

* **celâl:** Büyüklük, ululuk.
Hayret-nişîn etti beni fikretim gibi
Emvâc-ı inkılâb-ı celâl ü cemâl-i dil-Esrar Dede

celâl-i câh: Mevki büyüklüğü.
Sâye-i bezmin celâl-i câhın âsâyiş-gehi
Râyet-i azmin hümâ-yı devletin bâl ü peri-Nedîm

celâl-i Hak: Hakk'ın ululuğu.
Her bir zemânda zâhir ü zâhir kemâl-i Hak
Her bir mekânda hâzır u nâzır celâl-i Hak-Şinasi

celâl-i izzet: Değerli yücelik.
Ey kemâl-i kudretin nefhinde âlem bir nefes
Ve_ey celâl-i izzetin bahrından dünyâ keff-i has
Hamdullah Hamdi

celâl ü câh: Ululuk ve mevki.
Nerede buldu Ferîdûn bu celâl ü câhı
Nerede gördü ya Kisrâ bu bülend eyvânı-Nedîm

* **celle:** Ulu, büyük, celîl.
Gûyiyâ âh-ı şerer-nâk dil-i nâ-kâmım
Eyledi tertîb-i hikmet Hak celle celâle-Nef'î

Bizde var havf-ı Hudâ azze ve celle
Korkutur mu bizi âlemde ecel-Lâ

celle ve celâle ve şâne: Şan, celillik ve celâllik.
Kim baksa zemîn ü âsmâne
Der celle ve celâle ve şâne-Abdülhak Hamit

* **Celîl:** Pek büyük, pek ulu olan (Allah).
Ona bir necl-i asîl etti kerem-i Rabb-i Celîl
Kıldı gül-deste ile san onu tayyib-i hâtır-Behcet

Kezm-i gayz ile dahi aff-ı cemîl
Oldu memdûh-ı Hudâvend-i Celîl
Sünbülzade Vehbi

Seni halk eylemeden rızkını halk etti Celîl
Rızkın için gam yeme sana Hâlık oldu kefîl-Lâ

celb: (جلب) Ar. 1. Çekme, çekiş; kendine çağırma. 2. Yazı ile çağırma.
Seyr ettim İsfehân'ını çok sürmeli hûbânını
Sad-âfet kâşânını celb eyledim kâşâneye
Sünbülzade Vehbi

Pâyân ver elverir bu inâd ü lecâcete
Celb eyledim, unutma, seni bâb-ı hâcete
Abdülhak Hâmit

celb-i adû: Düşmana çekme.
Sît-ı hâmemdir eden celb-i adû
Celb eder ağnâma kurdu çan sesi-Hilmî (Kıbrıslı ...)

celb-i cân: Canı çekme, arzulama.
Cism-i bî-ervâha celb-i cân eder cânân-ı aşk
Gül-şen-i vaslı dile hayrân eder cânân-ı aşk
Âdile Sultan

celb-i duâ: Dua isteme.
Kerem eyle bana celb-i duâ kıl
Murâdım budur ey ferzend-i âkıl-Sultan Orhan Gazi

celb-i emvâl: Mal, mülk isteme.
Nedir sûdu bu bâzâr-ı fenâda celb-i emvâlin
Gınâ vermez metâʿ-ı müsteârı dûş-ı dellâlin
Sâmî (Arpaemînizade Vakʿanüvis Mustafa –Bey)

celb-i mazarrat: Zararı çekme.
Leîme rabt-ı taalluktan ihtirâz eyle
Ümîd-i nefʿ ile celb-i mazarrat etme sakın
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yûsuf...)

* **câlib:** Çeken, celb eden, kendine çeken.
Şu hâlim olur belki gufrânı câlib
Olur belki gufrânı câlib şu hâlim-Lâ

câlib-i taʿcîl-i fenâ: Yokluk aceleciliğinin celbediciliği.
Eczâ-yı beşer câlib-i taʿcîl-i fenâdır
İbka-yı eser mûcib-i tahsîl-i beka:dır-Namık Kemal

câlib-i taʿzîm: Büyüklüğün çekiciliği.
Bilmez misin ki câlib-i taʿzîm olur kerem
Efʿâl-i zâlim-âneyi taʿkîb eder nedem-Muallim Naci

celî, celiyy: (جلى) Ar. 1. Aydın, parlak, rûşen; açık, zâhir. 2. Kalın ve okunaklı bir çeşit sülüs yazısı.
Zerresi mihr-i celî şaʿşaa-i evc-i ebed
Katresi cevher-i tâbende-i deryâ-yı ezel-Kâzım Paşa

Derûn-ı ehl-i şevkı rûşen eyler hazret-i pîrin
Tecellî etmede zikr-i celîden sırr-ı pinhânı-Nedîm

Hak kavînin, demek şerîrindir
En celî hikmet; ezmeyen ezilir-Tevfik Fikret

Rübâîden kaşındır beyt-i evvel
Celî hatt ile yazmış kâtib onu-Hurrem Paşa

celî-pertev: Parlak ışık.
Böyle olmazdı celî-pertev âlî-kevkeb
Âsitânında Zuhal olmasa abd-i Habeşî
Nazîm (Yahya...)

celiyyü'l-lemeân: Parlak aydınlık.
Sînesi maşrık-ı mihr-i irfân
Pertev-i feyzi celiyyü'l-lemeân-Sünbülzade Vehbi

celiyyü'l-zuhûr: Ortaya çıkan aydınlık.
Nûru olup âlem-i nûr üzre nûr
Şa'şaa'ası oldu celiyyü'l-zuhûr-Nahîfî

celîl: (جليل) bk. celâl, celâlet.

celîs: (جليس) bk. cülûs.

cellâd: (جلاد) Ar. Celd'ten (kırbaç); çok kırbaç vuran. Bir mahkeme tarafından öldürülecek şahısları öldürmeye memur olan kimse.
Ne cür'etle edersin haksız işte Hak'tan istimdâd
Yed-i Kudret mi olsun âleme cellâd lâzımsa
Namık Kemal
Sakın ikbâl için eşhâsa olma âlet-i ağrâz
Sana lâzım mı olmak âleme cellâd lâzımsa-Ziya Paşa

cellâd-ı adû: Düşman cellâdı.
Ammâ ki ne tîğ tîğ-ı elmâs
Cellâd-ı adû şihâb-ı vesvâs-Şeyh Galip

cellâd-ı bî-rahm: Merhametsiz cellât.
Gamzeni edip kazâ cellâd-ı bî-rahm u emân
Çeşmini gâret-ger sâmân-ı îmân eylemiş
Üsküdarlı Hakkı Bey

cellâd-ı dîn: Din cellâdı.
Nedîm-i zârı bir kâfir esîr etmiş işitmiştim
Sen ol cellâd-ı dîn ol düşmân-ı îmân mısın kâfir
Nedîm

cellâd-ı felek: Feleğin cellâdı.
Elinde tîğı cellâd-ı felektir ol büt-i ra'nâ
Siyâset-gâh-ı aşkında yine merd-âne bî-pervâ-Belîğ

cellâd-ı gamze: Yan bakışın cellâdı.
Yârân-ı ışk hâzır olun kesmeğe ipin
Cellâd-ı gamze zülfüne bir nâ-tüvân aşar
Necati Bey

cellâd-ı leîm: Alçak, aşağılık cellât.
Hakk u insâf ile kan etmeden ettin ka:nûn
Oldu bâtıl işi cellâd-ı leîmin battâl-Şinasi

celmed, celmûd: (جلمود جلمد،) Ar. Büyük taş, kaya.
Verme feyz-i nazar-ı himmeti ahcâre fürûg
Cevher-i mihr ile yeksân tutulurdu celmûd
Yenişehirli Avni

celse: (جلسه) Ar. Oturma, oturum. **c. celesât.**

celse-i hafîfe: İlişmek suretiyle oturuş, kalkmak üzere oturma.
Esnâ-yı seferde çeşm-i im'ân
Gördükçe mevâki'-i latîfe
Bulmaz mı tabîatinde insân
Bir hâhiş-i celse-i hafîfe-Muallim Naci

cem': (جمع) Ar. 1. Toplanma, bir araya gelme. 2. Toplam. 3. gr. Çokluk. **c. cumû'.**
Cem' oldu bezm-i sohbete yârân birer birer
Câm aldı dest-i işrete rindân birer birer-Nâbi

Ol dem bulutlar etmedi sîr-âb teşneyi
Cem' olsalar ne fâ'ide şimdi bükâ-y-için
Hamdullah Hamdi
Cem' eylememiş meclis-i âlem kurulaldan
İrfân ile bir yerde, Hudâ, akl-ı ma'âşı-Lâ

cem'-i âmâl: İsteklerin tamamı.
Bir müjde bu kim cemî'-i âmâl
Bir hâl ki mâ-verâ-yı ahvâl-Şeyh Galip

cem'-i emvâl: Malların hepsi.
Ehl-i hikmet dedi cem'-i emvâl
Kesb-i ser-mâye-i esbâb-ı nevâl-Nâbi

cem'-i evliyâ: Evliyanın toplanması.
Mağz-ı esrâr-ı hakîkat şem'-i cem'-i evliyâ
Pertev-i nûr-ı hüviyyet lücce-i feyz-i kadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

cem'-i ezdâd: Zıtların toplanması.
Cem'-i ezdâdı merâm eylese ger makdereti
Birleşir şâm-ı ebedle tutuk-ı subh-ı ezel-Lâ

cem'-i gâfir: Çok kalabalık topluluk.
Heyhât, şu pâyânsız olan cem'-i gâfiri
Teshîr ile şölret kazanan sahne-i dünyâ
Mehmet Akif

cem'-i harem-i illiyyîn: Yücelik hareminin toplanması.
Gökte olmuştu o rûy-ı rengîn
Şem-i cem'-i harem-i illiyyîn-Hakanî

cem'-i hâtır: Hâtıraların hepsi.
Küfr-i zülfinden perîşân olma yârin ey gönül
Cem'-i hâtır nûr-ı îmân nefha-i cân bundadır
Lamiî Çelebi

cemʿ-i kuvâ: Kuvvetlerin toplanması.
Yevm-i cemʿ olan kıyâmet âdemînin şânıdır
Ademîden gayrıdan mümkin değil cemʿ-i kuvâ
Gaybî

cemʿ-i mâl: Mal yığma.
Câhilin fahri cemʿ-i mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir
Abdülkadir Hamidî (Şeyhülislâm ...)

cemʿ-i nukûd u emvâl: Mal mülk ve para toplama.
Vâlî-i Mısr ile sultândan alırdı ihsân
Maksadı olsa idi cemʿ-i nukûd u emvâl-Ziya Paşa

cemʿ-i servet-i dünyâ: Dünya servetinin toplanması.
Ne cemʿ-i servet-i dünyâ ne kesb-i râhat-ı ukbâ
Bu bâzâr-ı fenâda Âkifâ hüsrândır feryâd
Akif Paşa

cemʿ-i süfehâ: Sefihlerin toplanması.
Rütbe-i hikmet-i miʿrâc-ı kemâline göre
Hükemâ firka-i dûn felsefe cemʿ-i süfehâ-Fuzûlî

cemʿ-i tezâdd: Zıtların toplanması.
Kesb-i sûret eyleyip cemʿ-i tezâdd
Âb u âteşte görünmüş ittihâd-Lâ

cemʿ-i ulûf: Binlerin toplanması.
Vücûd-ı mülke efrâd-ı raiyyet cüz'-i lâzımdır
Nasıl cemʿ-i ulûfa nusret-i âhâd lâzımsa-Ziya Paşa

cemʿü'l-cemʿ: Cemin cemi.
Maka:mı halvet-i kurb-ı Hudâ'da cemʿü'l-cemʿ
Cemâli âyîne-i kibriyâda nûru'n-nûr
Yenişehirli Avni

cemʿ-i zâd-ı dâniş: Bilgi azığını toplama.
Nakd-i vakti sarf edip gel cemʿ-i zâd-ı dâniş et
Harc-ı âlemdir ucuzdur şimdi vezn-i vakıyyesi
Süleyman Paşa

cemʿ ü taʿdâd: Toplama ve çoğaltma.
Cümle endûhumun çıkmaz yekûnü hâsılı
Cemʿ u taʿdâd ettirilse cümle zerrât-ı cihân-Lâ

* **cemâat:** Topluluk.
Her cemâ'atten beş on dinsiz zuhûr eyler; bu hâl
Pek tabîîdir. Fakat ilhâdı bir kavmin muhâl
Mehmet Akif

* **cemîʿ:** Bütün, hep.

cemîʿ-i ünâs: Halkın hepsi.
Ger âdemîde garaz ekl ü şürb ü şehvet ise
Gerek cemî-i ünâsı tasaddur ede sütûr
Hayâlî Bey

** **cumûʿ:** Toplanmalar, yığmalar, cemʿler.
Cihâna geldi hezârân hezâr İskender
Henüz değil bir eser ol cumûʿdan manzûr
Yenişehirli Avni

Cem: (جم) 1.Eski İran'da hükümet etmiş olan hükümdar. Cem ve Cemşid olarak bilinir. Türk edebiyatında daha çok Cem kelimesi kullanılır. Şarabın icatçısı olduğundan "câm-ı Cem" ola-rarak kullanılır. 2. Fatih'in küçük oğlu.
Merhabâ ey yâdigâr-ı meclis-i devrân-ı Cem
Âb-rûy-ı devlet-i Cemşîd ü âyîn-i Peşeng-Nefʿî

Görseydi Cem bezm-i erâzilde bâdeyi
Bî-şek teessüf eyler idi ihtirâʿına-Lâ

Sadr-ı Cem pâyına cemmâze-keşân eflâk
Eylemiş ka:yıd-ı ikbâline teslîm-i zemân-Nefʿî

Cem-i aşk: Aşk Cem'i.
Sahbâ yerine zehr-keşân-ı hum-ı aşkız
Reşk etme bizim hâlimize biz Cem-i aşkız-Nefʿî

* **Cem-azamet:** Cem azametli.
Sâhib-i tîğ u kalem mâlik-i câm u hâtem
Âsaf-ı Cem-azamet dâver-i Cemşîd-vaka:r-Bâki

* **Cem-bezm:** Cem meclisli.
Ol âfitâb-ı saltanat ol şehsüvar-ı memleket
Cem-bezm ü Hatem-mekrümet memdûh-ı esnâf-ı ümem-Nefʿî

* **Cem-haşem:** Cem gibi maiyeti yanında bulunan.
Sultân Murâd-ı kâm-rân efser-dih ü kişver-sitân
Hem pâdişâh hem Kahraman sâhib-kırân-ı Cem-haşem-Nefʿî

* **Cem-kevkebe:** Cem talihli.

Cem-kevkebe-i memleket-ârâ: Ülkeyi süsleyen Cem talihli.
Ey Hüsrev-i Cem-kevkebe-i memleket-ârâ
Kim saltanatın âlemi pür-zîb ü fer eyler-Nefʿî

* **Cem-şevket ü şân:** Cem heybetli ve şanlı.
Hem rûz-ı mübârek dem-i îd-i tarab-engîz
Hem devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket ü şândır
Nef'î

* **Cem-şükûh:** Cem azametli.

Cem-şükûh-ı cihân-bân: Cihana hükmeden Cem azametli.
Vassâf-ı muhteşem-sühanım kim kasâyidim
Şâhân-ı Cem-şükûh-ı cihân-bâna şan verir-Nef'î

cemâd: (جماد) Ar. Taş gibi cansız olan şey. **c. cemâdât.**
Ruh-ı alı gül gül olmuş ham-ı zülfü sünbül olmuş
Lebi sorma bir mül olmuş ki verir cemâda hâlet
Koca Ragıp Paşa

Kadrini zâhid ne bilsin sâğar-ı pür-bâdenin
Ey Behiştî zevk eder mi Âb-ı Hayât'tan cemâd
Behiştî

Cemâd cân bulur elhân-ı nâ-şinîdinden
Hayât dem çeker âheng-i müstetâbından
Muallim Cûdî

cemâd u zî-rûh: Cansız ve taş gibi olan şeyler.
Ey kollarına bâb-ı atâsı meftûh
Fermânına ser-beste cemâd u zî-rûh-Nahîfî

** **cemâdât:** Cansız şeyler.
Mâhiyyeti ger olsa cemâdâta mürebbî
Tasvîr-i hacer kesb-i kemâl-i beşer eyler-Nef'î

* **cemâdî:** Cansız, ruhu olmayan.
O bir nefes gibidir
Ki her vücûd-ı cemâdîye bir hayât verir-Tevfik Fikret

* **cemâdiyet:** Cansızlık, donukluk.
Bütün rûhumla müz'ic bir cemâdiyet olur nâim
Kesâfetten ibâret bir tecellî arz eder eşyâ
Tevfik Fikret

cemâl: (جمال) Ar. 1. İç ve dış güzellik. 2. Allah'ın sıfatlarından "Celâl" in karşılığıdır.
Nevâl-i zâhir ü bâtınla etti perverde
Benimle çekti zuhûr-ı cemâline perde-Nâbi

Şehr-i cemâl o gamze vü ebrû vü hâl ile
Hakka ne cây-ı dil-keş olur dil-rübâsı çok
Şeyhülislâm Yahya

Eylemiş şem'-i cemâlin âteş-efrûz-i hayâ
Ârız-ı pür-tâbın âb-ı şu'le-âmiz eyleyen
Fehîm (Hoca Süleyman...)

cemâl-i âlem-efrûz: Âlemi aydınlatan güzellik.
Ziya-bahş olsun âfâka cemâl-i âlem-efrûzu
Fürûzân eyledikçe tal'at-i nevrûzu dünyâyı-Bâki

cemâl-i aşk: Aşk güzelliği.
Bir hükm-i kazâ-yı nâ-muvâfık
Hüsn oldu cemâl-i aşka âşık-Şeyh Galip

cemâl-i Azrâ: Azrâ'nın güzelliği.
Kim etti Vâmık'ı âşık cemâl-i Azrâ'ya
Ne vâki'aydı Züleyhâ'yı eyleyen rencûr-Nev'î

cemâl-i bâ-kemâl: Kemale ermiş güzellik.
Ne denlü âlem-ârâ ise hûrşîd-i ziyâ-güster
Letâfette cemâl-i bâ-kemâli ondan ahsendir
Bağdatlı Rûhî

cemâl-i Bârî: Allah'ın güzelliği.
Dü âlemde cemâl-i Bârî'den mahcûb olursun sen
Eğer zevk almaz isen Gaybiyâ sırr-ı maiyyetten
Gaybî

cemâl-i ber-kemâl: Olgunluk üzere olan güzellik.
Ermesin dersen cemâl-i ber-kemâle bir zevâl
Gün gibi ey şâh-ı âlem gitme tenhâ bir yana
Necati Bey

cemâl-i cân-fezâ: Cana can katıcı güzellik.
Bâğ-ı cennettir cemâl-i cân-fezâsı Yûsuf'un
Subh-ı devlettir visâl-i dil-güşâsı Yûsuf'un-Nizâmî

cemâl-i dil: Gönül güzelliği.
Hayret-nişîn etti beni fikretim gibi
Emvâc-ı inkılâb-ı celâl ü cemâl-i dil-Esrar Dede

cemâl-i dil-rübâ: Gönül çalan güzellik.
Temâşâ-yı cemâl-i dil-rübâda Enverî geçti
Temâşâ eyler onu halk üşüp bir hoş temâşadır-Enverî

cemâl-i dost: Dost güzelliği.
Kasd-ı âşık iki âlemde cemâl-i dosttur
Yoktur ondan özge âşık âleminde mültemes
Âdile Sultan

cemâl-i evsâf: Vasıfların güzelliği.
Olur âyîne gibi sînesi sâf
Rû-nümûn anda cemâl-i evsâf-Sünbülzade Vehbî

cemâl-i kudsiyân:
Bu bir mâh-ı mükerrem kim sevâd-ı leyle-i Kadr'i
Siyeh bir hâl-i zînettir cemâl-i kudsiyân üzre
Enderunlu Fâzıl

cemâl-i Lâ-yezâl: Allah'ın güzelliği.
Alâka eylemek aşk-ı Hudâ'dan gayri zâiddir
Cemâl-i Lâ-yezâle âşıkım Allah şâhiddir-Valehî

cemâl-i mâr-gîsûy: Yılan saçlının güzelliği.
Ey lâle-i anberîn-mûy
Gencîne-cemâl-i mâr-gîsûy-Fuzûlî

cemâl-i mâ-sivâllah: Allah'tan başka olan güzellik.
Gel ey miskîn gözün yum sen cemâl-i mâ-siva'llâhtan
Bugün gör bunda dîdârın ne hâcet va'd-i ferdâya
Âşık Paşa

cemâl-i mürşid-i dânâ-yı aşk: Aşk bilgini olan mürşidin güzelliği.
Secde-gâhımdır cemâl-i mürşid-i dânâ-yı aşk
Zıllı seccâde özü mihrâb-ı vahdettir bana
Esrar Dede

cemâl-i nazm: Nazım güzelliği.
Tab'ım oldukça cemâl-i nazma mir'ât-i safâ
Görünür şâhinşeh-i ferhunde-fâlin sûreti
Nevres-ı Kadim

cemâl-i pâk: Temiz, saf güzellik.
Cemâl-i pâkini Ashâb-ı Kehf görmek için
İle'l-ebed olamaz hâb-ı aşkından bîdâr-Lâ

cemâl-i pür-nûr: Nurlu güzellik.
Güşâde olsa nika:b-ı cemâl-i pür-nûru
Eder eşi'a-i hûrşîd sâye gibi nümûd-Sâmî

cemâl-i sâkî: Sâkinin güzelliği.
Cemâl-i sâkîye bak âfitâbı neylersin
Temâm neş'e-i şevk ol şarâbı neylersin-Nâilî

cemâl-i şâhid-i ma'nâ: Mana şahidinin güzelliği.
Her nazm-ı dil-firîb ki benden sudûr eden
Lafzı cemâl-i şâhid-i ma'nâya ân verir-Nef'î

cemâl-i şu'le-i vahdet: Birlik ışığının güzelliği.
Cemâl-i şu'le-i vahdetle lem'a-pâş-i sürûr
Meâl-i hûru hakîkatle münceli mahrûr
Kemalzade Ekrem Bey

cemâl-i yâr: Sevgilinin güzelliği.
Doyamaz kimse tecellî-i cemâl-i yâre
Özge hâl, özge cemâl, özge temâşâdır bu
Bağdatlı Ruhî

Cemâl-i yâre ziynet vermede bir dane olsan da
Yine da'vâ-yı ferdî eyleme ey hâl, benliktir-Lâ

cemâl-i Yezdân: Allah'ın güzelliği.
Râh-ı ma'şûk açılıp buldu cemâl-i Yezdân
Mahrem-i perde vü râyât aleyhi's-salavât
Âdile Sultan

* **cemâlullah:** Allah'ın güzelliği.
Yegâne hüsn-i İlâhî odur Cemâlullah
Cihâna ahsen-i takvîmden ıyân olalı-Yahya Kemal

* **cemîl:** Güzel.
İsm-i zât oldu ona lafz-ı cemîl
Hüsne tâkat mı eder kalb-i alîl-Enderunlu Fâzıl

Ammâ ki istinâd ile afv-ı cemîline
Bast eyleyim biraz da felekten şikayeti-Lâ

* **cemîle:** Güzel kadın.
Ruhsâr-ı bî-tekellüfüne sâde-rûların
Zen kısmının adîl olamaz en cemîlesi-Nâbi

Kim vardı Arab'ta bir kabîle
Müstecmi'-i haslet-i cemîle-Şeyh Galip

cemîl, cemîle: (جميل) bk. cemâl.

cem'iyyet: (جمعيت) Ar. Topluluk. 2. Dernek, kurum. **c. cem'iyyât.**
Kazâ her kişverin ehline cem'iyyet murâd etse
Ona elbette bir dânâ-yı kâmil şehriyâr eyler-Fuzûlî

Bir gün gelecek sen de perîşân olacaksın
Ey gonca bu cem'iyyeti her-dem mi sanırsın
Ziya Paşa

Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cem'iyyet
Girmek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet
Mehmet Akif

cem'iyyet-i a'dâ: Düşmanlar topluluğu.
Pest eder cem'iyyet-i a'dâyı hâkister gibi
Fırkamızdan dem-be-dem oldukça âteşler bülend
Muallim Naci

cemʿiyyet-i ahbâb: Dostlar topluluğu.
Sohbet-i cemʿiyyet-i ahbâb kalmaz ber-siyâk
Söylenir çün kim mesel" fi külli cemʿin iftirâk"
Fehîm (Hoca Süleyman...)

cemʿiyyet-i ârâ: Oylar topluluğu.
Ne istikbâle ne cemʿiyyet-i ârâya tâbidir
Ale'l-ıtlâk ahâli devlet-i dünyâya tâbidir
Yenişehirli Avni

cemʿiyyet-i beşer: İnsan topluluğu.
İnsân doğup da olmuşuz iblîsten eşerr
Hayvân olaydı keşki bu cemʿiyyet-i beşer
Abdülhak Hâmit

cemʿiyyet-i derd: Dert topluluğu.
Geldi cemʿiyyet-i derd içre fitîl-i zahmım
Dik gelip geçti meded nîze-i dil-ber yerine-Enverî

cemʿiyyet-i efkâr: Fikirler topluluğu.
Bilinmez hangi zülfün iftirâkıyla perîşânız
Müyesser olmuyor cemʿiyyet-i efkâr bir türlü
Üsküdarlı Talʿat Bey

cemʿiyyet-i esâs: Esas topluluk.
Evvel salıptır bunda âsâr-ı kerem âvâzesin
Evvel kılıptır bunda cemʿiyyet-i esâs üstüvâr-Fuzûlî

cemʿiyyet-i hâtır: Gönül topluluğu.
Hîç cemʿiyyet-i hâtırdan eser gördün mü?
Bu kadar meclise uğrar yolun ey bâd-ı sabâ-Fâizî

cemʿiyyet-i hûbân: Güzeller topluluğu.
Aldılar aklım perî-rûlar perîşân ettiler
Bir yere gelmez meğer cemʿiyyet-i hûbân ola-Beyânî

cemʿiyyet-i Pervîn: Ülker, Süreyya yıldız topluluğu.
Gelmesin ikisi bir yere benâtü'n-naʿşın
Belki cemʿiyyet-i Pervîn'i perîşân olsun-Nefʿî

cemʿiyyet-i peymâne-keşân: Kadeh kaldıran topluluk.
Biz mest-i mey-i mey-kede-i âlem-i cânız
Ser-halka-i cemʿiyyet-i peymâne-keşânız
Bağdatlı Rûhî

* **cemʿiyyet-geh:** Toplanma yeri.
Yine bir rûz-ı bâzâr safâ vü zevk u şâdîdir
Yine her kûşe-i cemʿiyyet-geh bezm-i harîfândır
Riyâzî

** **cemʿiyyât:** Topluluklar.
Zemân zemân terakkî-i cihân cihân-ı ulûm
Olur mu cehl ile ka:im beka-yı cemʿiyyât
Saʿdullah Paşa

Kurursa bir gün o menbaʿ ne hiss kalır, ne hayât
Beka-yı dîn ile ka:im hayât-ı cemʿiyyât
Mehmet Akif

cemm: (جم) Ar. Çokluk, büyük sayı, kalabalık.

cemm-i gafîr: İnsan kalabalığı.
Gaddârı, cefâ-dîdeyi, mahkûmu, esîri
Heyhât şu pâyânsız olan cemm-i gafîri
Mehmet Akif

cemmâz: (جماز) Ar. Hızla giden (erkek deve).

cemmâze: Hızlı giden dişi deve.

** **cemmâze- keşân:** Hızlı giden dişi develer.
Sadr-ı Cem pâyına cemmâze-keşân eflâk
Eylemiş kayd-ı ikbâline teslîm-i zemân-Nefʿî

Himmeti sâik cemmâze-keşân eflâk
Kuvve-i hâkimesi ka:file-sâlâr felek-Yenişehirli Avni

cemre: (جمره) Ar. Kor hâlindeki ateş. Şubat'ın sonlarıyla Mart başında hava, su ve toprağa düştüğü söylenen bu korun birer hafta arayla bu üç nesneyi ısıttığına inanılır.
Gözüme aks-i ruhun düşmek ile yanmada gönlüm
Hevâ-yı dil katı germ oldu cemre âba düşelden
Şeyhülislâm Yahya

Cemre eğer olmasaydı lağzân
Düşmezdi zemîne tâ Haziran-Şeyh Galip

cemre-i âteş-feşân: Ateş saçan cemre.
Cemre-i hûrşîdtir zerrâtı gerçi döndüren
Kim aceb ol cemre-i âteş-feşânı döndürür-Lâ

cemre-i hûrşîd: Güneş'in cemresi
Cemre-i hûrşîdtir zerrâtı gerçi döndüren
Kim aceb ol cemre-i âteş-feşânı döndürür-Lâ

Cemşîd: (جمشيد) Far. Cemşâb(Hz. Süleyman)'ın babası.
Merhabâ ey yâdigâr-ı meclis-i devrân-ı Cem
Âb-rûy-ı devlet-i Cemşîd ü âyîn-i Peşeng-Nefʿî

Dilese kudret-i İskender ile Cemşîd'i

Der-geh-i devlet ü iclâline der-bân eyler-Cevrî
Gönül âyînedir sevmez gubârı
Götürmez câm-ı Cemşîd inkisârı-Âhî

Cemşîd-i kâm-rân: İsteğine kavuşmuş, mutlu Cemşit.
Cemşîd-i kâm-rân ki süvâr olsa rahşına
Dârâ tutar rikâbını Hüsrev inân verir-Nef'î

Cemşîd-i kerem-pîşe: Cömertliği huy edinmiş Cemşit.
Cemşîd-i kerem-pîşe ki seyrâna çıkınca
Hûrşîd gibi hâk-i rehin ferşi zer eyler-Nef'î

Cemşîd-i tarab-hâne-i feyz: Feyzin sevinç evinin Cemşid'i.
Ben o Cemşîd-i tarab-hâne-i feyzim ki müdâm
Hüsrevânî hum ile nûş ederim sahbâyı-Nef'î

* **Cemşîd-âne:** Cemşit gibi.
Geç otur mastaba-i işrete Cemşîd-âne
Kec edip tarf-ı külâh-ı ser-i istiğnâyı-Nergisî

* **Cemşîd-vaka:r:** Cemşit vekarlı.
Sâhib-i tîğ u kalem mâlik-i câm u hâtem
Âsaf-ı Cem-azamet dâver-i Cemşîd-vaka:r-Bâki

Cemşîd ü Hurşîd: İran ve Türk edebiyatında mesnevîlere konu olmuş olan aşk hikâyesidir.
Âsmân-ı devletin hûrşîd-i kudsî pertevi
Bezm-gâh-ı şevketin Cemşîd ü Hûrşîd efseri-Nef'î

cenâb: (جناب) Ar. 1. "Şeref, onur ve büyüklük" terimi olarak kullanılır, hazret. 2. Avlu.
Katʿ-ı ümîd etmem afvından kusûr u zenble
Ben kulum kuldan hatâ yâ Rab cenâbından atâ
Enderunlu Vâsıf

Ey sâhib-i miʿrâc-ı habîb-i Vehhâb
Hâdî-i sübül şâh-ı rusül arş-ı Cenâb
Nazîm (Yahya...)

Diyorlar ki: Derdin ne? Birdir cevâbım
Ulüvv-i cenâbım ulüvv-i cenâbım-Muallim Naci

Cenâb-ı Allah: Hz. Allah (c.c.).
Yardımcın olup Cenâb-ı Allah
Binler yaşa ey halîfetü'l-lah-Lâ

cenâb-ı Âsâf-ı zî-şân: Şanlı Âsâf hazreti.
Cenâb-ı Âsaf-ı zî-şân ki anlar rütbe-i kadrin
Gören dâmân-ı lutf u re'fetinde dest-i Dârâ'yı
Nedim

cenâb-ı âşık: Âşıkın avlusu.
Vech-i cânân kıble-gâhıdır cenâb-ı âşıkın
Hayret ile pür-safâdır cân ü eşyâdan geçer
Âdile Sultan

cenâb-ı bârigâh-ı rifʿat: Yüce divanın avlusu.
Cenâb-ı bârigâh-ı rifʿati ol denlü âlîdir
Ki hâk-i pâyine sükkân-ı ulvî çehre-fersâdır-Nef'î

Cenâb-ı Bî-çûn: Sebep sorulmaz Hz. Allah (c.c.).
Fikr etmeli ki Cenâb-ı Bî-çûn
Ettikte beşerle arzı meskûn-Lâ

cenâb-ı bülend-i Sıddîk: Sıddık sıfatlı yüce Hz. Ebubekir. (r.a.)
Ale'l-husûs Cenâb-ı bülend-i Sıddîkî
Ki buldu onun ile dîn-i Ahmed istikmâl-Necati Bey

cenâb-ı devlet: Yüce devlet huzuru.
Cânâ yüzünde zâhir çün fer ü tâb-ı devlet
Unvân-ı nâmın olsa tan **m***ı cenâb-ı devlet*-Cinânî

cenâb-ı dost: Dostun avlusu.
Bir secde ile kıldı ruh-ı âftâb-ı zer
Hâk-i cenâb-ı dost aceb kîmyâ imiş-Bâki

Cenâb-ı Fasîh: Her şeyi güzel ve düzgün söyleyen (Allah) (c.c.).
Gulâm-ı kem-terîn Esrâr'ı bî-nevâ gelmiş
Kapından eyleme me'yûs eyâ Cenâb-ı Fasîh
Esrar Dede

Cenâb-ı Hak: Hz. Allah (c.c.).
Feyyâz-ı sühan Cenâb-ı Hak'tır
İnsân bu atâya müstahaktır-Şeyh Galip

Cenâb-ı Hudâ: Hz. Allah (c.c.).
Hezâr şükr Cenâb-ı Hudâ'ya kim gördüm
Fürûğ-ı kevkeb-i ikbâlin olduğun menşûr-Nâbi

Cenâb-ı Kibriyâ: Hz. Allah(c.c.).
Cenâb-ı Kibriyâ el-hakk sezâ-vâr ibâdettir
İbâdet ona zikr ü fikr-i hâlisten ibârettir-Şinasî

Cenâb-ı Kirdgâr: Hz. Allah(c.c.).
Cevrî'yi memnûn-ı lutf ede Cenâb-ı Kirdgâr
Eyle yâ Rab Cevrî'ye firdevs-i aʿlâda mekân-Cevrî

Cenâb-ı Mevlâ: Hz. Mevlâ (c.c.).
Bunda dahi aczimiz hüveydâ

Afv etti yine Cenâb-ı Mevlâ-Şeyh Galip

cenâb-ı pîr: Pir hazreti (Şeyh Galip).

Bütün sa'y ü talebten maksad-ı ehl-i niyâz Esrâr
Hemân hüsn-i tecellî-i cenâb-ı Pîr içindir hep
Esrar Dede

cenâb-ı rind: Yüce kalender meşrepli kişi.

Bu işret-gehte sâkî herkese meşrepçe lutfeyle
Cenâb-ı rinde tavşan kanı mey sun zâhide sahlep
Sâbit

cenâb-ı sâkî-i kevser: Yüce kevser dağıtıcısı.

Kemâl-i lûtf ile leb-i teşne-gâne rûz-ı atş
Cenâb-ı sâkî-i kevser sunar piyâle-i mey-Lâ

cenâb-ı südde-i devlet-meâb: Padişah kapısının avlusu.

Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber
Hâk-i cenâb-ı südde-i devlet-meâbtan-Bâki

cenâb-ı şâh: Şah (padişah) hazreti.

Cenâb-ı şâha ey Bâkî nisâr et lü'lü'-i nazmın
Bu sandûk-ı sadef-kârîde dürr-i şeh-vâr olsun-Bâki

cenâb-ı şehriyâr: Ulu padişah.

Bu hayrı onların kalbine ilhâm etmeyip bârî
Cenâb-ı şehriyâra saklamak mahz-ı inâyettir-Nedim

cenâb-ı Şems: Şems hazreti (Hz. Şems)

Gâlib, Cenâb-ı Şems'ten almış nefes meğer
Erdi amûd-ı subha dem-i subh-gâh-ı ney-Şeyh Galip

cenâb-ı şeyh: Şeyh hazreti (Hz. Şeyh).

Cenâb-ı şeyhe ta'rîz eyleyip rindân ne hôş derler
Bize kâfir-i bî-dîn diyen bâri Müslümân olsa
Yenişehirli Avni

cenâb-ı Yûsuf: Hz. Yusuf.

Ya'kûb'u kıldı firkat-i ferzend eşk-bâr
Oldu Cenâb-ı Yûsuf'a çâh-ı belâ makarr
Ziya Paşa

cenâbet: (جنابت) Ar. 1.İslâm dini açısından yıkanma gerektiren durum. 2. Cünüp durumunda olup yıkanmamış kimse. 3. Pis.

Heves-kârân eder ruhsâr-ı yâre nazra-i şehvet
Cenâbet şüst ü şûsu için döker dîde-i terden-Nâbi

Kahbe dünyâ hamâmda tas gibidir
Dolaşır hep cenâbet ellerde-Neyzen Tevfik

cenâh: (جناح) Ar. Kol, kanat, taraf, yön. **c. ecniha, ecnâh.**

Âvâre dil ki zülfün ile hem-cenâhtır
Bir âşiyândan iki mürg perîdedir-Nailî

Soğuk soğuk denizin lerze-dâr-ı girye sesi
Eder yüreklerde târî bir ihtizâr-ı cenâh-Tevfik Fikret

Şimdi her kûşe ebkem ü câmid
Ne ağaçlarda zemzemât-ı riyâh
Ne hadâyıkta ihtizâz-ı cenâh-Cenap Şahabeddin

cenâh-ı gayr: Başka taraf.

Eyler şikeste- bâl ü perin gayret-i Hudâ
Nâbi, cenâh-ı gayr ile pervâz edenlerin-Nâbi

cenâh-ı melek: Melek kanadı.

Bir beyâz rîşe-i cenâh-ı melek
Gibi kar-Cenap Şahabeddin

* **cenâh-yafte:** Kanatlanmış.

Bilmezdi hâkin olduğunu bister-i hayât
Nûr-i cenâh-yafte bî-per ü bâl iken-Nâbi

** **ecniha:** Cenâh'lar.

Bin ecnihası olsa melek âdeme ermez
Olmak dilesi izz ü şeref evcine perrân-Behiştî

** **ecnâh:** Cenâh'lar.

ecnâh-ı sürûşân: Büyük melek kanatları.

Gûyâ duyulur refref-i ecnâh-ı sürûşân
Ervâhın olur zemzeme-i aşkı hurûşân
Abdullah Cevdet Bey

cenân: (جنان) Ar. Kalp, gönül.

Sabâ ger gül-istâniyle varırsa bâğ-ı Rıdvân'e
Abîr-efşân olur pîrâhen-i hûr cenân üzre-Nef'î

Geldi vakt-i rü'yet-i dîdâr zanneyler uyûn
Düşse bir pertev-i cenânımdan cinânın fevkına
Muallim Naci

Öyle yükseldi semâvâta ki âvâz-ı cenân
Dinliyor nağme-i eşvâkımızı kalb-i cihân
Kemalzade Ekrem Bey

cenân-ı ehl-i dil: Gönül ehlinin kalbi.

Aceb midir cenân-ı ehl-i dil reşk-i cinân olsa
Giren gönlüne erbâb-ı vefânın bir dahi çıkmaz-Lâ

cenâze: (جنازه) Ar. > cinâze (tabut)'den; insan ölüsü.
Bürüse dûd-ı siyâhım hasta yatarken beni
Sanki Kâ'be örtüsü örter cenâzem üstüne-Behiştî

Mezârı olmuş iken bunca na'ş-ı mevvâcın
Cenâze yutmaya hâlâ mı doymaz emvâcın
Mehmet Akif
Nereden çıktı bu cenâze? Ölen kim?
Bu kaçıncı bahçe gördüm târumâr
Cahit Sıtkı Tarancı
cenb: (جنب) Ar. Yan, taraf.
cenb-i Hak: Hak tarafından.
Cenb-i Hak'dan kaçan ki gelse kazâ
Basarı âdemin olur a'mâ-Hamdullah Hamdi
cendere: (جندره) Far. 1. Baskı, tazyik. 2. Dar boğaz, dere. 3. Oklava. 4. mec. Sıkı ve dar yer.
cendere-i ıztırâb: Istırap baskısı.
Şîrâze-bend-i nazm-ı umûr eylemez felek
Tâ sıkmayınca cendere-i ıztırâbta-Lâ
ceng, cenk: (جنك) Far. Harp, kavga, dövüş.
Gâziyân böyle hep behem-âheng
Oldu âmâde tehâcüm ü cenk-Müstecâbîzade İsmet

Mest ü kör bengî ile ceng ü cidâl etmek hemân
Fi'l-mesel a'mâ ile bahsetmedir elvândan
Celâl Çelebi (Manastırlı Hüseyin ...)
Kızıllık çöktü suya
Sandım bir cenk akşamı-Necip Fazıl Kısakürek
ceng-i cüyûş: Ordular cengi.
Sanki bir ma'reke, bir ma'reke-i cûş-â-cûş
Sît-i velvâl-i vegâ, velvele-i ceng-i cüyûş
Tevfik Fikret
ceng-i heft-âd: Yetmiş cenk.
Ne taraf-gîr-i filânım ne kafadâr-ı filân
Ceng-i heft-âd ü dü-millette bu gün bî-tarafım
Yenişehirli Avni
ceng-i zergerî: mec. Yalancıktan yapılan savaş, danışıklı dövüş. (kuyumcu kavgası).
Cevher-i iksîr-i medhin tarh edince reşkten
Eylerim her lâhza endîşemle ceng-i zergerî-Nef'î

ceng ü cidâl: Kavga ve dövüş (uğraşma, çabalama)
Mest ü kör bengî ile ceng ü cidâl etmek hemân
Fi'l-mesel a'mâ ile bahsetmedir elvândan
Celâl Çelebi (Manastırlı Hüseyin ...)
* **ceng-âver:** Cenkçi, cenk ehli. **c. ceng-âverân.**
O hânedân-ı hüner-perver-i ceng-âver kim
Münhasır devletine terbiyet-i tîğ u kalem-Nef'î
** **ceng-âverân:** Cenkçiler, kavgacılar.
İki târîhimle tebşîr eyleyeyim nâsı her ân
Müjde bâd aldı Arîş'i seyfle ceng-âverân-Sürûrî

Müjde-bâd aldı Arîş'i seyfle cenk-âverân
Azm-i cenk ettikçe hâlâ geçti pîşîni pesîn-Sürûrî
* **ceng-cû:** Cenk arayıcı, kavgacı.
Katlime kasd ettin ammâ ey sipihr-i ceng-cû
Tîg-i âhımdan benim sen kanda baş kurtarasın
Behiştî (kanda: nerede)
cenîbet, cenîbe: (جنيبت) Ar. Yedek hayvanı, çıvgar.
Bir cenîbet arz edersen şâha rûz-ı azm için
Bâd-pây-ı çarha kim zerrîn siper bağlar güneş
Lamiî Çelebi
cenîn: (جنين) Ar. Ana rahmindeki döl, çocuk.
Hamlini vaz' etti ihrâz şehâdet eyledi
Reh-nümâ oldu ona şeh-râh-ı cinnetde cenîn-Lâ

Mâder-i kâfir kederle kıldı ilka-yı cenîn-Sürûrî

Hükümet sed edince bak "Tanîn"i
Sıkıştı kuyruğu çıktı "cenîn"i-Lâ
cennet: (جنت) Ar. Günahsızların veya günahtan temizlenmiş olanların öbür dünyada sonsuz bir mutluluk içinde kalacağı yer, Cennet. **c. cennât, cinân.**
Devlet için mücâhede, cennet için duâ
Değmez bu renc ü zahmete dünyâ vü âhiret
Enderunlu Fâzıl
Diyâr-ı kibriyâdan büsbütün de olmayız mehcûr
Ya Cennet ya Cehennem gösterirler bir mekân elbet
Üsküdarlı Tal'at Bey

Var iken mey-hâne-i aşk eylemem cennet murâd
Bezm-i âlemde bana sâkî vü câm u bâde bes
Âdile Sultan

cennet-i Adn: Adn cenneti.
Cennet-i Adn'ın gül-istânında bülbüldür dilin
Nağme-i cân-sûzu her dem eylegil tekrâr mest
Nesimî

cennet-i a'lâ: Yüce cennet.
Yüzüne ehl-i nazar Cennet-i a'lâ dediler
Hüsnüne pertev-i envâr-ı tecellâ dediler-Nizâmî

Altında mı, üstünde midir Cennet-i A'lâ
El-hakk bu ne hâlet, bu ne hôş âb ü hevâdır-Nedim

cennet-i aşk: Aşk cenneti.
Al cennet-i aşka bir numûne
Âşık da süründü âlgûne-Muallim Naci.

cennet-i dûzah-nümâ-yı aşk: Aşkın, cehennemi gösteren cenneti.
Olmak âteş-zen ne mümkündür gönül! Düşmen sana
Cennet-i dûzah-nümâ-yı aşktır me'men sana
Muallim Naci

cennet-i Firdevs: Firdevs cenneti.
Kûyunu görmekle dilde sâkin olmaz şevk-ı yâr
Ka:ni' olmaz cennet-i Firdevs'e dîdâr isteyen
Ahmet Paşa

cennet-i hüsn: Güzellik Cenneti.
Cennet-i hüsnünde oldum hâlinin üftâdesi
Dâneye meyl etmemek ka:bil mi âdem-zâdeyim-Lâ

cennet-i kâfir: Kâfirin cenneti.
Sicn-i mü'min cennet-i kâfir-dürür dünyâ demiş
İşiten ağyâr-ı bî-dîn ile destânım benim-Necati Bey

cennet-i kurb: Yakınlık cenneti.
Emîn-i cennet-i kurbet ki vermeyince rızâ
Mezâk-ı Hızr'a dahi zehr olur şarâb-ı tahûr
Yenişehirli Avni

cennet-i kûy: Cennete benzeyen diyar.
Cennet-i kûyuna zühd ehli münâsib derler
Ne münâsib ki kılam bir nice nâ-dân ile bahs-Fuzûlî

cennet-i Me'vâ: Sığınılacak cennet yeri; cennette bir makam.
Bâkiyâ gül-şen-i firdevsi bana arz etme
Âsitânın ben onun ben Cennet-i Me'vâ bilirim
Bâki

cennetü'l-Me'vâ: Cennette bir makam.
İçinde bir ezelî nev-bahâr olan vatana
Sezâ olurdu denilse idi cennetü'l-Me'vâ
Halil Nihad Bey

Zülâlinden ibârettir nesîminden kinâyettir
Safâ-yı çeşme-i Kevser hevâ-yi Cennetü'l-Me'vâ-Bâki

* **cennet-âsâ:** Cennet gibi.
Mekânım cennet-âsâ bir mekândır
Gül-endâmım bahâr-ı bî-hazândır-Muallim Naci

** **cennât:** Cennet'ler.
Övüp göklere çıkarma şeb olmaz diye cennâtı
Ki rûy-ı sâdeden yeğdir hakîkatte müzelleftir
Necati Bey

** **cinân:** Cennet'ler.
Geldi vakt-i rü'yet-i dîdâr zanneyler uyûn
Düşse bir pertev cenânımdan cinânın fevkına
Muallim Naci

Maksadın görmedeyim azm-i cinân
Ya niçin eylemedin terk-i cihân-Abdülhak Hâmit

cerâb: (جراب) Ar. Torba, dağarcık.
Sâî-i bâd-ı sabâ gonca-i cerâbını açıp
Bülbüle nâme-i berg-i gül-i ra'na gösterir-Rızâyî

cerâd: (جراد) Ar. 1. Çekirgeler. Cerâde'nin çokluğu.
Fırat ü Dicle kenârında eyleyip tuğyân
Mülâhid olmuş iken münteşir misâl-i cerâd-Nâbi

Kılıp ebr-i Nîsân'la ber-murâd
Eder geşt-zârı gıdâ-yı cerâd-Keçecizade İzzet Molla

cerâhat: (جراحت) bk. cerh.

cerbeze: (جربزه) Ar. Güzel konuşma. 2. Beceriklilik.
Âteşîn cerbeze bir nâtıka-âsâ gözler
Cezbe-i rûh-ı şegaf-dârını takrîr eyler-Tevfik Fikret

cerbeze-i felesofanî: Filozofça beceriklilik.
Hıfz etmek ile cerbeze-i felesofanî
Zannetme ki oldun reh-i tahkîkde âkıl-Sâmi

Cercîs: (جرجيس) Ar. İsa peygamberden sonra gelen ve onun yoluna giren ve peygamber olduğu rivayet edilen kişi. Adı Kur'an'da geçmez. Yetmiş defa öldürüldüğü hâlde yine yetmiş defa diriltildiği söylenir.

Cercîsleyin ol dost beni yetmiş kez öldürür ise
Bin kez dahi öl der ise yüz bin kez ileri gelem

Yunus Emre

cereb: (جرب) Ar. Uyuz hastalığı.

Rakîb-i kelb-nihâd oldu mübtelâ-yı cereb

Muallim Naci

ceres: (جرس) Ar. 1. Küçük çan, hayvanların boynuna takılan küçük çıngırak. 2. Zindan.

Nâka-i Leylî, mahmilin çekmiş beyâbân seyrine
Eyle Mecnûn'u bu hâletten haber-dâr ey ceres-Fuzûlî

Ol Kâ'be-i revânız ki harîm-i harâm-ı aşk
Pür-şûr figân-ı ceres cerr-i mahallimizdir-Nâilî

Çekilir ka:file-i ömr diyâr-ı ademe
Nâle-i cân u dil ol ka:fileye bâng-ı ceres

Şeyhülislâm Yahya

* **ceres-mânend:** Çıngırak gibi.

Kârbân-ı akl u cân bağladı mahmil gitmeğe
Dil ceres-mânend eder feryâd u efgân elvedâ

Lamiî Çelebi

* **ceres-veş:** Çıngırak gibi.

Cinânî reh-neverd-i vâdî-i endûh u mihnetsin
Ceres-veş dem mi var kim nâle vü feryâd kılmazsın

Cinânî

cereyân: (جريان) Ar. 1.Akmak. 2. Geçmek, geçip gitmek. 3. Elektrik akımı.

Hep ser-â-pâ-yı cihân mezra'a-i ibrettir
Cereyân etmededir ka:ide-i zer' ü hasâd-Nâbi

Kâse-i çarhı şikest eyledi tîr-i da'avât
Cereyân eyledi hep âleme bahr-i mescûr

Enderunlu Fâzıl

Benzer felek ol çenber-i fânûs-ı hayâle
Kim nakş-ı temâsîli serî'ü'l-cereyândır-Ziya Paşa

Ey şi'r-i terim eşkim ile hem cereyân ol
Sînemdeki nîrân-ı gama reşha-feşân ol

Muallim Naci

* **cârî:** Cereyan eden, akıcı, akıp geçici.

Târihi Sultân Ahmed'in cârî zebân-ı lûleden
Aç besmeleyle iç suyu cân-ı Ahmed'e eyle duâ

Seyyit Vehbî (Sürûrî?)

Muvaffak oldu çünkim böyle vâlâ hayr-ı cârîye
Sezâdır kim duâsı cümleye vird-i zebân olsun

Nedîm

Mâ'-i cârî taraf taraf çağlar
Bâd-ı hôş-bû eser hafif hafif-Muallim Naci

cerh: (جرح) Ar. 1. Yaralama, yaralanma. 2. Bir düşünceyi çürütme, doğru olmadığını ortaya koyma; kabul etmeme.

Sinân-ı gamla gönül cerh olunmasın yoksa
Eder nevâziş ile sanma iltiyâm kabûl

Hersekli Arif Hikmet

Dîde-i a'veri tarh olmuş idi
Zûr-ı şâhid gibi cerh olmuş idi

Atâyî (Nev'izade Ataullah)

* **cerâhat:** İltihaplanma sonucu meydana gelen koyu ve sarımsı sıvı.

Kederle su sızmaz idi aradan
Meğer kim cerâhat aka yaradan

Keçecizade İzzet Molla

Zemîn-i dilde kim vakt-i hasad kişt-i mihnettir
Cerâhat tûde tûde dâğ hirmen hirmen olmuştur

Nâilî

cerâhat-ı dil: Gönül iltihabının sıvısı.

Her kim ki kor öpüp lebini fem fem üstüne
Eyler cerâhat-ı diline em em üstüne-Nâbi

cerâhat-i nâsûr: Basur deliğinin cerahati.

Bihbûdî-i ümîdime sa'y etme ey felek
Rüsvây eder cerâhat-i nâsûr merhemin-Nâbi

* **cerâhat-yâb:** Cerahatlenen.

cerâhat-yâb-ı noksân: Eksik cerahatlenen.

Meh-i âlem-fürûzu bedr iken gördüm hilâl olmuş
Cerâhat-yâb-ı noksân olmamış kâkül mü kalmıştır

Nâbi

* **cerîha, cerha:** Yara.
O zemân vecd ile bin secde eder-varsa-taşım,
Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım
Mehmet Akif (İstiklâl Marşı)

* **cerrâh:** Ameliyat işleriyle uğraşan doktor. **c. cerrâhîn.**
Abes değil dil-i mecrûha tünd-rûyî-i yâr
Zarardır etse zahm-dâra merhamet cerrâh
Enderunlu Vâsıf

Kapından cerrâh gitmesin
Sen de_olasın benim gibi-Karacaoğlan

cerî': (جرى) Ar. Cesur, yiğit, gözü pek.

cerîü'l-lisân: Sözünü esirgemeyen.
Sakın olma rind-i cerî'ü'l-lisân
Berîü'l-lisân ol, berîü'l-lisân ol-Muallim Naci

cerîde: (جريده) Ar. Gazete, not defteri; yaprak.
Bu cerîdemde hatâ olsa eğer
Kalem-i afv u atâlar çekeler-Hakanî

İbret gözüyle berg-i dırahtân-ı sebze bak
Hûş-yâr olana her varakı bir cerîdedir-Bâki

Hükmün cerîdesinde zihnin teemmül etse
Sırr-ı kader içinde kalmaya kılca müşkil-Nizâmî

cerîde-i cefâ: Cefa defteri.
Gâlib bu cerîde-i cefânın
Târîhi olur "Hitâmuhu'l-misk"-Şeyh Galip

cerîde-i emel: Arzu defteri.
Ümîd kâtib-i takdîrden müsâadedir
Cerîde-i emelim nâ-tamâm kalmıştır-Nâbi

cerîde-i gül: Gül yaprağı
Yazmış cerîde-i güle müşg-i Hıtâ hatın
Çekmiş gönül berâtına tuğrâ-yı cân kaşın-Nizâmî

cerîha: (جريحه) bk. cerh.

cerîme: (جريمه) Ar. Cürm'den;1. Suç, cürüm. 2. Suç bahası, cereme, suç ödeme. **c. cerâim.**
Re'yim olamaz bunda serim olsa cerîmem
Mîr-i Hasan'ın zevcesidir çünki kerîmem
Abdülhak Hâmit

cerr, cer: (جر) Ar. Ar. 1. Çekme, sürükleme. 2. Recep, Şaban ve Ramazan aylarında köylere dağılan medrese talebelerinin halka dinî öğütler verip namaz kıldıranların para veya erzak toplaması.
Bûse cerr eyleyince sûhte-dil dil-berden
Dedi lâ-yunsarifem koma beni cer yerine
Hamdullah Hamdi

Nice nâ-ehil vü gedâ-tıynet ü sâil-meşreb
Cerri ser-mâye eder eylese imlâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

İki kasîd okumuştu ekâbir-i cer için
Onunla doldu yine şehr içinde her hâne-Nef'î

cerr-i eska:l: Ağır şeyleri çekme.
Bâzı cerrâr da şâir geçinir
Cerr-i eska:lde mâhir geçinir-Sünbülzade Vehbi

cerr-i mahall: Cerre çıkılan yer.
Ol Kâ'be-i revânız ki harîm-i harâm-ı aşk
Pür-şûr figân-ı ceres cerr-i mahallimizdir-Nâilî

cerre çıkmak: Eskiden tatile giren medrese talebelerinin köy ve kasabaları dolaşarak oralarda namaz kıldırmaları ve vaaz vermeleri durumunda halkın kendilerine verdikleri mal, para ve yiyecek toplamalarına denirdi.

* **cer-ci:** (Ar. Cer+ T. –ci) Cerri kendisine geçim yolu eden kimse.
Nesl-i hâzır ki sarık gördü mü terzîl ediyor
Def' ol iskatçı diyor, cerci diyor, leşçi diyor
Mehmet Akif

cerr ü suâl: Çekme ve sorma.
Utanır cerr ü suâl eylemeğe
Sofra başında oturmaz yemeğe-Sünbülzade Vehbi

* **cerrâr:** Çok cerr eden, arsız dilenci.
Cerrâr diye vermez olur Tanrı selâmın
Bağdatlı Ruhî

Bâzı cerrâr da şâir geçinir
Cerr-i eska:lde mâhir geçinir-Sünbülzade Vehbi

İki müflis sâil cerrâra benzer şübhesiz
Dest-i gevher başına nisbet eyle deryâ vü kân
Ziya Paşa

cerrâr-ı tasadduk: Sadaka alan cerrâr.
Pâdişâhân-ı cihândır ki ihsânında
Kimi cerrâr-ı tasadduk kimi muhtâc-ı zekât
Yenişehirli Avni

cerrâh: (جرّاح) bk. cerh.

cerrâr: (جرّار) bk. cerr.

cesâret: (جسارت) Ar. Yüreklilik, kahramanlık, yiğitlik.
Nâ-gâh vehm-i vesvese-fermâ-yı kec-nazar
Urdu inân-ı azmime dest-i cesâreti-Nâbi

Bî-teemmül söze âgâza cesâret etme
Sonra haclet çekerek samt ü nedâmet etme
Ahmet Râşit

cesed: (جسد) Ar. Canlılık özelliğini kaybeden gövde veya beden.
İhtiyârımla değildir bu dilin şerh ettiği
Nutk-ı Rahmân'dır cesed ona bugün ber-hânedir
Ümmî Sinan

Çöktü bünyân-ı beden bozuldu timsâl-i cesed
Deyr dîvârında yer yer mahv olan sûret gibi
Ebussuud Efendi

Anlat bu cesed kim ki karanlık avucunda
Üç kıt'aya hâkim kılıcak kabzası parlar
Midhat Cemal Kuntay

cesîm: (جسيم) Ar. Cesâmet'ten; İri, büyük.
Bu hâk-dân-ı fenâya olunsa ger nisbet
Fezâda zerre kalır bu cesîm olan heybet-Nâzım Paşa

Ölmez bu vatan! Farz-ı muhâl, ölse de hattâ
Çekmez kürenin sırtı o tâbut-ı cesîmi
Midhat Cemal Kuntay

* **cesîme:** İri, büyük.
Ol zerre-i cesîme-i fânûs-ı şem'-vâr
Olmuş muhît tûde-be-tûde nesîm-i pâk-Ziya Paşa

cest, ceste: (جست) Far. Atlayış, sıçrayış.
Sandım olmuş ceste bir fevvâre-i Âb-ı Hayât
Böyle gösterdi bana ol kadd-i müstesnâ seni-Nedîm

Su gibi bir mısrâ'-ı ber-ceste aktı hâmeden
Yaptı bu nev-çeşme-i pâkizeyi Mahmûd Han
Akif Paşa

cest ü çâlâk: Çabuk hareket etme.
Bir gûne ede o cest ü çâlâk
Kim gerdîne eremezdi idrâk-Nâbi

cev: (جو) Far. Arpa.
Atılır her yana bin rahş-ı savâik pey-rev
Gerd-i haşyetle dolar künbed-i vârûne-i cev-Nef'î

Nîm- cev hâsılı yok ehl-i dilin sâmânı
Bu tehî yelmeden ey esb-i tabîat bıktın-Belîğ

Lûtfuna inanma bu dehrin ki dihka:n-ı felek
Cev satar ma'nîde vü sûrette gendüm gösterir
Nizâmî

Şol kadar eyledi pervâz dil-i mürg bülende
Gözüne dane-i hardalca gelir âlem-i cev-Hayâlî Bey

* **cev cev:** Tane tane.
Her ne kazanır gezende ev ev
Taksîm ederiz arada cev cev-Fuzûlî

* **cev-feşân:** Arpa serpmek.
Ümmîd-i gendüm etme sakın cev-feşân olup
Âlemde nîk ü bed kişi hep ekdiğin biçer
Şefik (Masrafzade Vak'anüvis Mehmet...)

* **cev-fürûş:** Arpa satan.
Ne assı dane döktüğü çün dâm eder kemîn
Bu cev-fürûşu gör nice gendüm-nümâ imiş
Şeyhî (assı: fayda, kâr)

cevâb: (جواب) Ar. Sorulan şeye karşı söylenilen söz. **c. cevâbât, ecvibe.**
Nasıl sükût ile kat'î cevâb vermeyeyim
Lâkırdı anlamıyor anladım suâlinden-Muallim Naci

Ey soran hâlim bu istiğnâ suâlinden ne sûd
Hâlim eylersin suâl ammâ işitmezsin cevâb-Fuzûlî

İki def'a tekerrür etti hitâb
Vermemişti henüz kimse cevâb-Muallim Naci

cevâb-ı lûtf: Lütuf cevabı.
Cevâb-ı lûtf verirse eğer zehî ni'met
Zehî saâdet eger kim ederse de âzâd-Nedîm

* **cevâben:** Cevap olarak.

Nasılmış hâl-i dünyâ derse Mevlâ halka mahşerde
Umûmundan cevâben bir hazîn feryâd olur peydâ
Muallim Naci

cevâd: (جواد) Ar. Cûd'tan; cömert, eli açık, sahî.

Rîze-seng-i reh-güzârı kıymet-i kevn ü mekân
Zerre-i hâk-i cevâdı hûn-ı behâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

cevâhir: (جواهر) bk. cevher.

cevâmi': (جوامع) bk. câmi'

cevâz: (جواز) Ar. Yasak olmama, caiz olma, izin, müsaade.

Kangı mahrûsa ki yok anda hekîm
Yok cevâz olmağa ol yerde mukîm-Nâbi

* **câiz:** Yapılmasında sakınca olmayan, yerinde, uygun.

Sen benziyorsun lâkin hayâle
Rü'yâ desem ben câiz bu hâle-Lâ

* **câize:** Hediyelik, bahşiş, armağan.

Bizlere câiz değildir ârzû-yı câize
Arz-ı eş'âr etsen ehl-i câha tahsîn isteriz-Sürûrî

câize-i lûtf: İhsan hediyesi.

Muttasıf eyleye dest-i kerem ü ihsânı
Âlemi câize-i lûtfila memnûn nevâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

cevdet: (جودت) Ar. 1. Fenalıktan ve bozukluktan âri olma. 2. İyilik, güzellik. 3. Olgunluk, Büyüklük. 4. Tazelik.

İdrâki olanlara ayândır
Fikrindeki cevdet ü selâmet-Muallim Naci

cevelân, cevlân: (جولان) Ar. Dolanma, gezinme, gezinti.

O zemân erdi ki bin şevk ile tâvûs-ı neşât
Ede sahn-ı harem-i bâğ-ı cihânda cevelân-Bâki

Vâdî-i medhinde cevelân ettiği_için yaraşır
Atlas-ı çarh olsa rahş-ı tab'ıma bergüstvân-Nef'î

Milk-i mevrûsum nedir dünyâ değil kâfî bana
Hangi fikr-i bî-sükûn fikrim kadar cevelânlıdır
Muallim Naci

Şehsüvâr-ı deşt-i ma'nâ kim semend-i hâmeye
Ruhsat-ı cevelân verip ger etse irhâ'-yı inân
Ziya Paşa

cevelân-ı fikr: Fikir dolaşması.

Tengdir sâha-i âlem cevelân-ı fikre
Sanma teftîş-i kemâle kürre-i hâk yeter
Hersekli Arif Hikmet

cevlân-ı îd: Bayram gezintisi.

Câme-i zîbâ ile tâvûs-ı zerrîn-bâldir
Dil-rübâ kim eyler ol reftâr ile cevlân-ı îd-Bâki

* **cevelân-gâh, cevelân-geh:** Dolaşılacak yer.

Âlem kalır ortasında erzen
Cevelân-gehi böyle isterim ben-Muallim Naci

* **cevelân-ger:** Dolaşıcı, dolaşan.

Belki gark-ı bahr-i hûn olurdu felek dil gibi
Ettiğince tîğ-ı hûn-efşân ile cevelân-geri-Nef'î

* **cevlân-gerî:** Dolaşıcılık, gezicilik.

Belki gark-ı bahr-i hûn olurdu felek dil gibi
Ettiğince tîğ-ı hûn-efşân ile cevelân-gerî-Nef'î

* **cevvâl:** Çok cevelân eden, çok dolaşan.

Ya gözbebeğinde nazra-i nûr
Ya ebr-i bahâr içinde cevvâl-Mehmet Akif

Anda her beyit bir sehâbe-i şark
Fikr-i cevvâl içinde rahşiş-i berk-Muallim Naci

* **cevvâle:** Dönen dolaşan.

Ben bu âteşlerle döndüm şu'le-i cevvâleye
Gördüğüm ruhsârlar muhrik, nigâhım âteşîn
Muallim Naci

* **câil:** Cevelân eden, dönüp dolaşan.

Nâ-gâh olarak zemîne nâzil
Birlikte olur seninle câil-Muallim Nâci

* **câile:** Derinliklerde dönüp dolaşan hâtıra.

Bir câiledir ki fikr-i çeşmim
Dilden ebeden tebâ'üd etmez-Muallim Nâci

Nâ-gâh olarak zemîne nâzil
Birlikte olur seninle câil-Muallim Nâci

cevf: (جوف) Ar. Boşluk, boş yer.

cevf-i leyâl: Gecenin boşluğu.

Bu rükûdet, bu samt-ı cevf-i leyâl
Rûhu bir sekîne-i tereddütle
Habs eder bir azâb-ı seyyâle-Cenap Şahabeddin

cevf-i husrân: Hüsran boşluğu.
Savt-ı ümmîd-i kalbi dinlemeden
Cevf-i husrâna düşmek istiyorum

cevf-i sadef: Sedef boşluğu.
Nîk-bahtân ki bulur cevf-i sadefte dürr-i pâk
Şümû'-ı bahtla biz katre-i bârân buluruz-Nâbi

cevf-i ziyâ-dâr: Parlak boşluk.
Pür-zemzeme bir cevf-i ziyâ-dâr ile meşhûn
Geçsin ebedî günlerimiz fâhir ü gülgûn
Tevfik Fikret

cevher: (جوهر) Ar. 1. Madde, asıl, esas; yaratılış. 2. Elmas, değerli taş. **c. cevâhir.**
Böyle cevher var elimde neyleyim dünyâyı ben
Başına çalsın felek âyîne-i İskender'i-Nef'î

Şahsın isti'dâdı lûtf-ı peykerinden bellidir
Kîmyâ-yı ka:biliyyyet cevherinden bellidir-Nâilî

Dinle cevher gibi bil kadrini etme zâyi'
Gûşvâr olsa sezâ böyle dürr-i nâ-süfte
Sünbülzade Vehbî

Sensin ol âlem-bahâ cevher ki nakka:d-ı kazâ
Zâtını gencîne-i fıtrattan etmiş intihâb
Üsküdarlı Hakkı Bey

cevher-i anâsır-ı çâr: Dört unsur cevheri.
Mükevvenât ibâret ise ne_ola Zât'ından
Hasâisidir onun cevher-i anâsır-ı çâr-Ziya Paşa

cevher-i cân: Can cevheri.
Cevher-i cân ola mı şol dürr-i şeh-vâra bedel
Ki Âb-ı Hayvân'dan çıkardı onu gavvâs-ı ezel
İbn-i Kemal

cevher-i deryâ-yı aşk: Aşk denizinin aslı.
Cevher-i deryâ-yı aşkın katresinden de yakın
İsm ü resm ü fevk ü taht bu dört tebâyi şeş-cihât
Nesimî

cevher-i esrâr-ı müfâd: Mana sırlarının cevheri.
Kimlerin gûşuna lâyık yine senden gayrı
Şeb-i Mi'râctaki cevher-i esrâr-ı müfâd-Nâbi

cevher-i evvel: İlk asıl nesne (Allah'ın ilk vücut verdiği nesne).
Bihterîn-i vüzerâ âsaf-ı sânî ki sezâ
Nâmına eyler ise cevher-i evvel ikrâm-Nâbi

cevher-i ferd: Tek cevher.
Cevher-i ferdim heyûlâ-yı tasavvurdan beri
Şeş-cihât-ı ma'rifet kevn ü mekânımdır benim-Nef'î

Endîşem o sûret-ger-i i'câz-nümâdır
Kim cevher-i ferd üstüne tarh-ı suver eyler-Nef'î

cevher-i gül: Gül cevher.
Ne tûtî-i nakş-bîn-i âlem esrâr-ı lâhûtî
Ki levh-i cevher-i gül ona mir'ât-ı mücellâdır-Sabrî

cevher-i ışk: Aşk cevheri.
Safâ-yı cevher-i ışk ile eyle kalbini hâs
Avâm-ı bed-güheri ışk eder cihânda hâs-Behiştî

cevher-i iksîr-i medh: Övme iksirinin cevheri.
Cevher-i iksîr-i medhin tarh edince reşkten
Eylerim her lâhza endîşemle ceng-i zergerî-Nef'î

cevher-i küll: Hakk'ın kendisi.
Hâce-i fikrîdir ol fâzıl-ı dânâ ki onun
Pîş-i bahsinde olur cevher-i küll ebkem ü denk
Üsküdarlı Hakkı Bey

cevher-i lâhût-ı sadef: Sedefteki İlâhî cevher.
Ne revâ dil gibi bir cevher-i lâhût-ı sadef
Ola ednâs-ı tesâvîlde çirk-âb-âlûd-Yenişehirli Avni

cevher-i mihr: Güneşin cevheri.
Verme feyz-i nazar-ı himmeti ahcâre fürûg
Cevher-i mihr ile yeksân tutulurdu celmûd
Yenişehirli Avni

cevher-i mînâ: Mineli cevher.
Bâde-nûşum bir aceb ayn-ı tecellâdan ki ben
Bezmimin akl-ı mücerred cevher-i mînâsıdır
Leskofçalı Galip

cevher-i nâkıs: Eksik cevher.
Olur mu fass-ı zerrîn ile kâmil, cevher-i nâkıs
Siyeh-dil, pertev-i ikbâl ile rûşen-zamîr olmaz
Fehîm (Hoca Süleyman ...)

cevher nâmûs u neng: Ayıp ve namus cevheri.
Sensin ol ser-mâye-i bâzâr-ı sûk-ı ehl-i aşk
Düştü feyzinle kesâda cevher-i nâmûs u neng-Nef'î

cevher-i pâk: Temiz cevher.
O güzîde halef dûde-i âdem ki eder
Cevher-i pâkine ecrâm u anâsır ikrâm-Nef'î

cevher-i rûh: Ruhun cevheri.
Resmeder cevher-i rûhu nerede kaldı hayâl
Kim ona kuvve-i kudsiyye eder vahy inzâl-Şinasî

cevher-i sâfî: Saflık cevheri.
Bî-araz bir cevher-i sâfîdir ammâ muttasıl
Ehl-i tab'ın zîver-i tîğ u sinânıdır sözüm-Nef'î

cevher-i sahbâ: Şarabın aslı.
Cevher-i sahbâ ki eyler câm-ı mînâdan zuhûr
Rûhtur gûyâ eder ceyb-i Mesîhâ'dan zuhûr
Nevres-i Kadim

cevher-i silk-i eyyâm: Günlerin sıra esası.
Kâr-dân-ı vükelâ cevher-i silk-i eyyâm
Menba'ı izz ü a'lâ mastarı âsâr-ı himem-Nâbi

cevher-i sîr-âb-ı şeb-nem: Gece nemi (çiğ)-nin taze cevheri.
Cevher-i sîr-âb-ı şeb-nem gûşyâre zer varak
Sahn-ı bûstân oldu gûyâ çâr-şû-yı zer-gerân-Bâki

cevher-i şemşîr: Kılıç çevheri.
Tîğ-ı hûn-rîz-i kazâdır âh-ı âteş-bârımız
Şu'le-i dâg-ı derûndur cevher-i şemşîrimiz
Esrar Dede

cevher-i tâbende-i deryâ-yı ezel: Ezel denizinin parlayan cevheri.
Zerresi mihr-i celî şa'şaa-i evc-i ebed
Katresi cevher-i tâbende-i deryâ-yı ezel-Kâzım Paşa

cevher-i tal': Çiçeklerdeki üreme organı olan sarı toz cevheri.
Bülbül-i nâdire-gûyum nagamât-ı sühanım
Berg-i gûş-ı gül-i firdevse olur cevher-i tal'
Kâzım Paşa

cevher-i terkîb-i hûr: Hûri terkibinin cevheri.
Sûde-i hâk-i kerîmi cevher-i terkîb-i hûr
Zerre-i gird-i harîmi nûr-ı çeşm-i Ferkadân
Üsküdarlı Hakkı Bey

cevher-i tîg-ı bürrân: Keskin kılıç cevheri.
Zebânım bir mücevher-i tîğ-ı bürrândır ki hem-vâre
Hırâş eyler hayâli sînelerde zahm-ı nâsûru-Nef'î

cevher-i ulvî: Yüce cevher.
Seyyâre değil her biri bir cevher-i ulvî
Kim ona bahâ mâ-hasal-ı kevn ü mekândır-Nef'î

cevher-i zât: Kendi cevheri.
Cevher-i zâtı gerek eşyâda, pür-jeng olsa da
Tîğ-ı cevher-dâra rûşen-ger yine cevher verir-Belîğ

****cevâhir:** Cevher'ler.
Ne cevâhir dizeyim silk-i senâna göresin
Ki ede şa'şaa'ası çarh-ı dü-rengi yek-renk-Nef'î

Olup mâl-ı Ka:rûn esâsında harc
Kılınmış türâbî cevâhirle mezc
Keçecizade İzzet Molla

Ekser sözü ıstılâha dâir
Mazmûnları var, değer cevâhir-Ziya Paşa

* **cevher-dâr:** Cevherli.
Gül gibi hurrem ü handân ola rû-yı bahtın
Sâgar-ı âvşin ola lâle-sıfat cevher-dâr-Bâki

Cevher-i zâtı gerek eşyâda, pür-jeng olsa da
Tîğ-ı cevher-dâra rûşen-ger yine cevher verir-Belîğ

cevîn: (جوين) Ar. Arpa.
Ey hâce-i ser-âmede mümkün değil midir
Maksûd def'-i cûd ise nân-ı cevîn ile-Nâilî

cevk: (جوك) Ar. Küme.
Leşker-i gam geldi dil şehrine kondu cevk cevk
Koptu yer yer fitne vü âşûb u gavgâ semt semt-Bâki

cevr, cevir: (جور) Ar. Zulüm, eziyet, cefa, sıkıntı.
Zülf-i dilber gibi ey Zâtî perîşânsın yine
Cevri bî-had yoksa bir yâr-i perîşânın mı var-Zâtî

Cevr ile kimseyi bîzâr etme
Sana cevr etse de âzâr etme-Nâbi

Ey yâr-i cefâ-cû bu kadar cevr edemezdin
Ahvâlime rahm eyler idin düşmenim olsan
Yenişehirli Avni

Güzel âşık cevrimiz
Çekemezsin demedim mi-Pir Sultan Abdal

cevr-i adû: Düşman eziyeti.
Lûtf-ı yâre şâd olup cevr-i adûdan ağlamam
Ol sebebten âşnâ bî-gâne yeksândır bana
Cevrî (İbrahim Çelebi)

cevr-i bî-endâze: Sınırsız eziyet.
Bülbülün ser-mâye-i şevkın tüketti âkibet
Rûzgâr-ı pür-cefânın cevr-i bî-endâzesi
Şeyhülislâm Yahya

cevr-i bî-had: Sonsuz eziyet.
Cevr-i bî-had eyledin ben bildiğim budur bana
Âh kim ey bî-vefâ ben böyle bilmezdim seni-Enverî

cevr-i dehr: Dünya derdi.
Cevr-i dehr ile olur bülbül *****gurâba** *hem-nişîn*
Yine şekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır-Nev'î, Fıtnat (?) (*Bâki'nin arkadaşları arasındaki lâkabı)

cevr-i devr: Devrin cevri.
Cevr-i devre kıl tahammül tez geçer bu kara gün
Fenniyâ vakt-i zemistânda çabuk akşam olur
Fennî (Yozgatlı Mehmet Sait ...)

cevr-i dil-ber: Sevgili eziyeti.
Şikayet cevr-i dil-berden kadîmi resmdir ammâ
Hakikatte cefâ ehli vefâ erbâbıyım sûfî-Âdile Sultan

cevr-i dil-dâr: Sevgili eziyeti.
Fikr edip baht-ı siyâhım katı yandım bu gece
Cevr-i dil-dâr ile cânımdan usandım bu gece
Feride Hanım

cevr-i dil-rübâ: Gönül götüren eziyet.
Devr-i adlinde mükedder yok meğer kim ağlaya
Kahr-ı cevr-i dil-rübâdan âşık-ı şûrîde-hâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

cevr-i dost: Dost eziyeti.
Gönlümü geh kahr-ı düşmendir yıkan geh cevr-i dost
Mübtelâ-yı ışka kanda ise belâ eksik değil
İbn-i Kemal (kanda: nerede)

cevr-i eyyâm: Günlerin sıkıntısı, sıkıntılı günler.
Cevr-i eyyâmdan incinmeyelim Yahyâ biz
Ayş u nûş ile geçen günleri de yâd edelim
Şeyhülislâm Yahya

cevr-i felek: Feleğin eziyeti.
Bâd-ı hazân serve nesîm-i bahâr gelir
Âzedegâna cevr-i felekten ne gam gelir
Âsım (Bursalı Seyyid Mustafa ... Çelebi)

cevr-i rûzigâr: Zamanın eziyeti.
Olan me'lûf-ı cevr-i rûzigâr erbâb-ı rif'atdır
Havânın şiddetinden ka'r-ı deryâda hurûş olmaz
Namık Kemal

cevr-i yâr: Yârin eziyeti.
Tahammül cevr-i yâre, ta'ne-i ağyâre müşkildür
Bilir derd ehli onu yâre üzre yâre müşkildür
Derviş Paşa

cevr ü cefâ: Cefa ve eziyet.
Kısmetleri dersen ezelî cevr ü cefâdır
Cevr ola niçin zevk u safâ olmaya kısmet
Bağdatlı Ruhî

Feleğin sûret-i ikbâline aldanmayalım
Kendimiz cevr ü cefâ çekmeğe mu'tâd edelim
Taşlıcalı Yahyâ

Ey Necâtî yürü sabr eyle elinden ne gelir
Hûblar cevr ü cefâyı kime öğretmediler-Necati Bey

cevr ü mihnet: Eziyet ve sıkıntı.
Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda çâk olursa cevr ü mihnetten
Namık Kemal

cevr ü sitem: Sitem ve eziyet.
Kalır gider mi bize ettiği bu cevr ü sitem
Sipihrden acebâ intika:m alınmaz mı?-Nâbi

Eyledin Nâbî-i bî-çâreye çok cevr ü sitem
Yok ümîdim ki mükâfâttan âzâd olasın-Nâbi

* **cevvâr:** Cevr eden, eziyet eden.

cevvâr-ı kalb-i müstmend: Mahzun kalbin eziyetçisi.
Bendeyim bir zâlime kendi efendimdir benim
Dâimâ cevvâr-ı kalb-i müstmendimdir benim
Esrar Dede

cevşen: (جوشن) Far. Dökme pul ile demir halkadan örme gibi yapılmış bir çeşit cenk elbisesi..
Gamzen okuna nişân olmağa cân u ten bana
Halka halka dâglar giydirdi bir cevşen bana- Âhî

Dağdâr ola ten düşmeni ol mertebe kim
Giydi sanasın gören ol ruba hirâsı cevşen
Keçecizade İzzet Molla

Behiştî ışk meydânında himmet cevşenin giydi
Sinân u rümh olursa pend-i nâsih ona kâr etmez
Behiştî

Kasd eylese bî-silâh u cevşen
Eyler idi sulhu cenge reh-zen-Şeyh Galip

cevşen-i tedbîr: Tedbir zırhı.

Hîç kim derd-i kazâdan çâre-yâb olmuş değil
Cevşen-i tedbîr def'i tîr-i takdîr eylemez
Kul Nesîmî

* **cevşen-güdâz:** Zırhı eriten.

cevşen-güdâz-ı Tehmeten ü Kahraman: Tehmeten'in ve ve Kahraman'ın zırhını eriten.

Ol saf-der-i yegâne ki tâb-ı mehâbeti
Cevşen-güdâz-ı Tehmeten ü Kahraman olur-Nef'î

cevv: (جوّ) Ar. Hava, boşluk, atmosfer.

Hükmün ki tahakküm edemez seyrine bir şey
Bir anda bu pâyânsız olan cevvi eder tayy
Mehmet Akif

Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim
Tevfik Fikret

Atılır her yana bin rahş-ı savâik-pey-rev
Gerd-i haşyetle dolar kümbed-i vârûne-i cevv
Tevfik Fikret

cevv-i bu'd: Aralık boşluğu.

Fışkırır âsumâna zıll-ı hayât
Cûş eder cevv-i bu'da vehmiyyât
Kemalzade Ekrem Bey

cevv-i havâ: Hava boşluğu.

Meyl etme tünd-hûluk ile semt-i rif'ate
Olmaz sebâtı cevv-i havâda şirârenin
Nüzhet (Rıdvan Paşazade...Efendi)

cevv-i kebûd: Mavi gök.

Gelir bu cevv-i kebûdun serâirinde güler
Çocukluğumdaki rü'yâya benzeyen gözler
Süleyman Nazif

cevv-i münîr: Parlak boşluk.

Hâlâ görünür o rûhü'l-ervâh
Bir cevv-i münîr içinde sebbâh-Mehmet Akif

cevv-i mutlak: Mutlak boşluk.

Ey tecellî-geh-i âyîne-i cevv-i mutlak
Görür âgâh-dilân cümle mezâhirde seni
Muallim Naci

• **cevvâl:** (جوّال) bk. cevelân.

• **cevvâr:** (جوّار) bk. cevr.

• **cevz:** (جوز) Ar. Ceviz.

Vâye-gîr-i ma'rifet pest anlamaz
Mağz-ı cevzi piste vü bâdâmdan-Nâbi

• **Cevzâ':** (جوزاء) Ar. İkizler burcu, Astron. İki parlak yıldızlı bir burç. Güneş, Mayıs ayında bu burca girer.

Ne gûş-ı Zühre'sin menkûş edip hergiz ne vaz' etmiş
Ola bir dânesin devrân nitâk-ı pâk Cevzâ'ya-Şerîf

Necm-i şi'r-i enver re'yinden alır feyz-i fürûğ
Burc-ı Cevzâ kurb-ı bahtından bulur tâb u tüvân
Üsküdarlı Hakkı Bey

ceyb: (جيب) Ar. 1.Gömleğin açıklığı, yaka. 2. geo. Sinüs. 3. Ceyp'ten bozma elbise cebi.

Gül câmesin bıraktı görüp ceybi lekke-dâr
Nâz ile giydi yine bir iki libâs-ı îd-Nâbi

ceyb-i cibâl: Dağların cebi.

Zemîne bâd-ı hevâdan çok akçe düştü yine
Pür etti dâmen-i sahrâyı doldu ceyb-i cibâl-Bâki

ceyb-i cibâl ü dâmen-i sahrâ: Sahranın eteği ve dağ yakası.

Doldurdu gerçi cûd u sahâ gösterip felek
Ceyb-i cibâl ü dâmen-i sahrâyı sîm ile-Bâki

ceyb-i dil: Gönül yakası.

Erbâb-ı dil olmaz yine mesrûr, olursa
Ceyb-i dili gencîne-i Ka:rûn ile memlû
Şeyhî (Gümüşayak Mehmet Dede)

ceyb-i fukarâ: Fakirlerin cebi.

Nakd-i va'di ile hemyân-ı zarûret leb-rîz
Zer-i nutku ile ceyb-i fukarâ mâl-â-mâl-Ziya Paşa

ceyb-i gedâ: Dilencinin cebi.

Ceyb-i gedâda bulmadığından huzûru zer
Eyler karâr ceyb-i amîk-i kibârda-Nâbi

ceyb-i havrâ: Hurilerin cebi.

Güzer etse ger andan sonra bâğ u râğ-ı firdevse
Abîr-efşân u anber-pâş olurdu ceyb-i havrâya-Nef'î

ceyb-i hırka: Hırka yakası.

Biz ki ceyb-i hırkaya çektik seri şimdengerü
Başına çalsın felek zıll-ı ı hümâ-yı devletin
Mantıkî (Ahmet ...)

ceyb-i kalem: Kalem cebi.
Yok şekveye tenezzülümüz baht-ı tîreden
Ceyb-i kalemde zâhir olur çâkimiz bizim-Nâbi

ceyb-i karâr: Karar cebi.
Şu rütbe etti eser bana ol edâ-yı selîs
Ki tab'-ı şûhum olup hâkisâr-ı ceyb-i karâr-Nedîm

ceyb-i kerem-i kîse-i erbâb-ı recâ: Reca sahibi kişilerin kesesinin cömert cebi.
Hâk-i harem-i menşe'-i ikbâl-i ekâbir
Ceyb-i kerem-i kîse-i erbâb-ı recâdır-Nef'î

ceyb-i ma'nâ: Mana cebi.
Eyleye şa'şaa-i fikret-i mânend-i Kelîm
Ceyb-i ma'nâda nümûde Yed-i Beyzâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbî

ceyb-i Mesîhâ: Mesîhâ'nın cebi.
Cevher-i sahbâ ki eyler câm-ı mînâdan zuhûr
Rûhtur gûyâ eder ceyb-i Mesîhâ'dan zuhûr
Nevres-i Kadim

ceyb-i nevâziş: İltifat cebi.
Etmezdi böyle ceyb-i nevâzişte perveriş
Sarrâf-ı dehr anlamasa kıymetim benim-Nâbi

ceyb-i pîrâhen: Gömlek cebi.
Teveccüh-gâh-ı uşşâk olmada ebrû değil ancak
Şifâh-ı ceyb-i pîrâhen dahi mihrâbtan kalmaz
Nâbi

ceyb-i rağbet: Rağbet kesesi.
Bî-çâre dest-mâllere çâr-mîh-ı cevr
Tahsîline mukaddemedir ceyb-i rağbetin-Nâbi

ceyb-i sabır: Sabır yakası.
Gam-ı firâkın ile ceyb-i sabrı çâk ederim
Bu derde ben doyamam kendimi helâk ederim
Şeyhülislâm Saadettin

ceyb-i subh: Sabah cebi.
Nakd-i ümmîd ile pürdür ceyb-i subh ey dil hemân
Vâm-hâh-ı âhın elden koyma sen dâmânını-Nedîm

ceyb-i ümîd: Ümit kesesi.
Ser-engüştümdeki nâhundan özge nukre girmez hîç
Benim ceyb-i ümîdim kîse-i dellâke dönmüştür
Nâbi

ceyş: (جيش) Ar. Leşker, asker topluluğu. **c. cüyûş.**
Yine Fir'avn-ı şitâ ceyşine Mûsâ-mânend
Eyledi elde asâsın bir ejder sünbül-Bâki

ceyş-i benefşe: Menekşe askerler.
Basıcak ceyş-i benefşe yine sahn-ı çemeni
Sûseni tîğ-ı levend-âne kuşandırdı sabâ
Kâmî (Edirneli ...)

ceyş-i fiten: Fitnelerin askeri.
Ola iklîm-i ademden dahi sad-merhale dûr
Savt-ı âvâze-i ikbâlin ile ceyş-i fiten-Nedîm

ceyş-i gam: Gam askeri.
Ceyş-i gamdan kanda etsin iltica ehl-i niyâz
Kal'a-i himmette Nâbî burc u bârû kalmamış
Nâbi (kanda: nerede)

ceyş-i gussa: Gam askeri.
Ceyş-i gussan üstüme bir ayda bin kerre gelir
Her ne kim senden gelir ey şehriyârım hôş gelir
Enverî

ceyş-i hat-i nev-peydâ: Yeni ortaya çıkmış çizgi askeri.
Olsa Sâmî kişver-i hüsnü fitneyle pür
Vasf-ı mürgân ile ceyş-i hat-i nev-peydâsı bir
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa –Bey)

ceyş-i leyl-i zulmânî: Karanlık gecenin askeri.
Bu ni'metler yenip çünkim içildi sâfî şerbetler
Şeb-i hûn etdi şâh-ı rûza ceyş-i leyl-i zulmânî
Hayalî Bey

ceyş-i mahsûr: Yorulmuş asker.
Dal kılıçlarla hisâra daldı erbâb-ı salâh
Ceyş-i mahsûrı cahîme saldı erbâb-i salâh-Sürûrî

ceyş-i ricâlullah: Allah adamlarının askeri.
Nazar eden kişi bismi'llaha
Benzetir ceyş-i ricâlullaha-Hakanî

ceyş-i sultân-ı gam: Gam sultanının askeri.
Ceyş-i sultân-ı gama yer yok güzer-gâh olmadık
Arsa-i âlemde bir künc-i ferâğat kalmadı
Hâletî (Azmizade ...)

** **cüyûş:** Ceyş'ler, askerler.
Sanki bir ma'reke, bir ma'reke-i cûş-â-cûş
Sît-i velvâl-i vegâ, velvele-i ceng-i cüyûş
Tevfik Fikret

cüyûş-ı ehl-i İslâm: İslâm askerleri.
Cüyûş-ı ehl-i İslâm haddini küffâre bildirdi
Şükür avn-i İlâhî mü'minîne dest-gîr oldu
Râsih (Enderûnî İbrahim ...)

cüyûş-ı zafer: Zafer orduları.
Kaç fâtih-i zemân gören İran-zemîn bugün
Görsün kiminle hangi cüyûş-ı zafer gelir
Yahya Kemal

cezâ': (جزاء) Ar. İyi veya kötü karşılık; suç sahibine kanunen çektirilen sıkıntı.
Sensin fakat şefi'im rûz-ı cezâda mâ-dâm
Çıkmaz mıyım huzûra bî-bâk yâ Muhammed
Naat-i Şerif

Her kişi câm-ı cezâ içse gerek
Hayr ü şer, ekdiğini biçse gerek-Nâbi

Ekser görülür çünkü cezâ cins-i amelden
Escâmda âhenden olur rahne-i sühan-Ziya Paşa

cezâ-yı amel: Amelin cezası.
Fikr-i emvâl ile bâr-ı gama hammâl oldun
Senin ey hâce cezâ-yı amelindir çeke git-Belîğ

cezâ-yı çarh: Feleğin cezası.
Dest-i kahrı verse ger cezâ-yı çarha tefrika
Bir dem içre mahvolup aktâr u kutb u mihveri
Üsküdarlı Hakkı Bey

cezâ-yı kadeh: Kadeh cezası.
Rakîb yüzünü görmek şarâb-ı la'lin için
Aceb midir ki cehennem olur cezâ-yı kadeh-Nizâmî

cezâ-yı saltanat-ı sürh-ser: Kızılbaş saltanatının cezası.
Ey gâsıb-ı diyâr-ı Arab bekle vaktini
Evvel cezâ-yı saltanat-ı sürh-ser gelir-Yahya Kemal

cezb, cezbe: (جذب) Ar. Kendine doğru çekme, çekilme. **c. cezebât**.
Fence mehtâb eyliyormuş arza doğru incizâb
Bence cezb eyler kulûbu hüsn-i rûy-ı mâh-tâb-Lâ

Nerde berk-endâz olursa pertev-i feyz-i Hudâ
Cezb eder ol sû-be-nûr dîde-i irfânımı-Şeyh Vasfî

Âşıka vuslat mecâli olamaz bî-cesb-i dost
Cezb ederse aşk rûhu vuslat-ı cânân olur-Âdile Sultan

cezb-i kulûb-ı zuafâ: Zayıfların kalplerini çekme.
Ehl-i rif'atdir eden cezb-i kulûb-ı zuafâ
Zerre-perverlik olur fâide-i mihr-i münîr
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa ... Bey)

cezb-i Rabbânî: Allah'a ait cezbe.
Gelicek cezb-i Rabbânî halâldir âşıkın hani
Verir dost yoluna cânı kurbânımız eksik değil
Ümmî Sinan

* **cezbe:** 1. Kulun Allaha yöneldiğinde meydana gelen manevî hâl. 2. Güzelin çekiciliği.
Devr-i çeşmânında görmem cezbeden hâli basîr
Çok görülmez etse meczûb ehl-i hâli gözelerin
Muallim Naci.

Cezbedir tahrîk edip sûfîye feryâd ettiren
Deyr oluptur iş bu âlem aşk ona nâkûs olur-Gaybî

cezbe-i aşk: Aşk çekiciliği.
Cezbe-i aşk ile bir âleme kıldım ki hırâm
Düştü ser-mest gönül bezmine bî-bâde vü câm
Çeşmime oldu hüveydâ nice merdân-ı kirâm
Kimi (Veysî) vü kimi (Bedr) ü kimisi (Şems) be-nâm
Osman Şems Efendi

cezbe-i Hak: Hakk'ın cezbesi.
Aşk kim vâreste-i kayd-ı sıfat eyler beni
Cezbe-i Hak vâsıl-ı ıtlâk-ı zât eyler beni
Namık Kemal

cezbe-i hüsn: Güzellik çekiciliği.
Cezbe-i hüsnüne olup hayrân
Âşık-âne sürûd eder mürgân-Recaizade Ekrem

cezbe-i hüsnü melâhat: Güzellik ve cazibe çekiciliği.
Cezbe-i hüsn ü melâhat vardır
Âb-ı rûyunda letâfet vardır-Enderunlu Fâzıl

* **cezbe-dâr:** Cezbeye kapılmış.

cezbe-dâr-ı aşk: Aşkın cezbesine kapılmış.
Zevk alır feryâd u nâlişden de ehl-i ibtilâ
Cezbe-dâr-ı aşka âsâr-ı mihen bî-gânedir
Sâmih (Nasûhîzade Mehmet ...)

* **cezbe-efken, cezbe-figen:** Cezbe verici.
Ey cezbe-efken-i dil-i nâ-şâd nerdesin
Etmez misin harâbını âbâd nerdesin-Muallim Naci

** **cezebât:** Cezbeler.
Ahvâlimi anlamaksa matlûb
Gel, ol cezebâta sen de mağlûb-Muallim Naci

Süzülür kalbe, cilve-dâr-ı hayât
Gayb-ı meşhûdı mest eden cezebât
Kemalzade Ekrem Bey

cezebât-ı hüsn: Güzellik cezbeleri.
Ey hâme hezâr bârekallah
Oldun cezebât-ı hüsne âgâh-Şeyh Galip

* **cezzâb:** Çok cezbeden, çeken.
Turra-i sevdâ-penâhın dillerin kullâbıdır
Çeşm-i rûhânî nigâhın cânların cezzâbıdır
Muallim Naci

* **câzib, câzibe:** Cezb edici, çekici.
Eser-i kabûl-i tâat ona vermiş öyle hâlet
Ki kulûb-ı ehl-i hâle harekâtı câzib olmuş-Fuzûlî

Hele esmerleri pek câzibdir
Hüsn ile cümlesine gâlibdir-Fazıl

Güneşte varsa câzibe senin yüzünde yok mudur
Cemâline gönül gibi cihânın incizâbı var-İsmail Safa

câzibe-i cûşiş-i hürriyet: Hürriyet coşkunluğunun cazibesi.
Nazar-endâz olan âyîn-i ulviyyetine
Doyamaz câzibe-i cûşiş-i hürriyyetine
Kemalzade Ekrem Bey

câzibe-i dîn: Dinin çekiciliği.
Ümmî kalıp da câzibe-i dîne incizâb
Evlâ değil mi âlim olup çekmeden azâb
Abdülhak Hâmit

câzibe-i kehrübâ: "saman kapan" Kehribar cazibesi.
Kimse leîme yâr olamaz iltifât ile
Seng-i siyâha câzibe-i kehrübâ abes
Belîğ (Bursalı İsmail ...)

câzibe-i şevk: Arzu cazibesi.
Kasdı mâliş-ger-i hâki-i rehinle çekti
Bendeni câzibe-i şevk ü garâm-ı devlet-Münîf

* **câzibe-sûz:** Cazibe yakıcı.
Ey câzibe-sûz-ı dil-firîbân
Sevdim seni dil-sitânım oldun-Muallim Nâci

cezîl: (جزيل) Ar. Cezâlet'ten; 1. Peltek ve bozuk olmayan, fasih, beliğ (söz). 2. Bol, çok.
Bulur sirişk-i niyâzı uyûn u çeşminde
Ne denlü eylese cârî o denlü ecr-i cezîl
Nazîm (Yahyâ...)

cezm: (جزم) Ar. 1. Kesme. 2. Kesin karar verme. 3. Kur'an-ı Kerim'i kesin ve açık bir şekilde okuma.
Farz oldu bu azme cezm kılmak-Fuzûlî

Sarf etti azm ü cezm ile bilcümle varını
Yahya Kemal

cezm-i terk-i tevbe: Tövbeyi terketmeye karar verme.
Buyurma tevbe bana ol şarâbdan nâsih
Ki görse onu tutar cezm-i terk-i tevbe Nasûh-Fuzûlî

* **câzim:** Karar veren, kestirip atan.
Sana ümmetliğim iki cihânda emr-i câzimdir
Bilirsin hâlimi arz u beyân etmek ne lâzımdır
Âdile Sultan

câzim-i mehâmm-ı devlet: Devletin önemli işlerine karar veren.
Ey nigeh-bân-ı maka:lîd-i nizâm-ı devlet
Ve_ey nesak-sâz-ı câzim-i mehâmm-ı devlet
Fehîm (Hoca Süleyman...)

cezr, cezir: (جزر) Ar. 1. Ayın tesiriyle suyun sahilden çekilmesi. Medd ü cezir olayı. 2. Kök, asıl.
Nâbî taleb-i visâle kedd lâzımdır
Deryâ-yı ümîde cezr ü medd lâzımdır-Nâbi

Vaz'-ı hilâf ehl-i kerem hikmet üzredir
Geh cezr ü gâh meddi eder âşikâr mevc-Sâmi

Meczûb-ı şevk-i vaslî olup Râtıb ol mehin
Ki cezr ü geh medd eder etmez karâr mevc
Râtib Bey

cezr ü medd: Med ve cezir, gidip gelme.
Gidip gelmekten olmaz dest-i cûdun bir zemân hâli
Dem-â-dem cezr ü meddi bir aceb deryâ-yı ihsândır
Sâmi

cezzâb: (جداب) bk. cezbe.
cibâh: (جباه) bk. cebhe.
cibâl: (جبال) bk. cebel.
cibillet: (جبلت) Ar. Huy, mizaç, yaratılış.
Ben yek cihetim tarîkatimde
Tağyîr işi yok cibilletimde-Fuzûlî

Şöhret-perest olana eyler riâyetini
Çarh-ı denî-cibillet nâ-merd-i pîr-zendir-Behiştî
* **cibillî:** Yaratılış gereği olan.
Zu'm-ı pindâr-ı cibillîsini te'kîd ederiz
Süfehâ kısmına izhâr-ı müdârât etsek-Nâbi

Lâkin bu heves bir heves-i diğere mağlûb
İnsân yaşamak hırs-ı cibillîsine meclûb-Mehmet Akif

Cibillîdir taharrî-i hakîkat hırsı âdemde
Onun mahsûlüdür meşhûd olan âsâr âlemde
Mehmet Akif
Cibrîl: bk. Cebrail.
cidâl: (جدال) bk. cedel.
cidâr: (جدار) Ar. İç duvar, kenar.
Soluk cidâra asılmış, durur garîk-i melâl
O çehreler ki uyur gözlerinde eski hayâl
Ahmet Hâşim
Nîm-muzlim kalan cidârında
İnce bir gölge irtiâş ediyor-Tevfik Fikret
cidâr-ı türbe: Türbe etrafı.
Cidâr-ı türbede bu cân-güzâr Mersiye'm
Teessüf üzre okunsun zemân-ı haşre kadar
Ziya Paşa
ciddî: (جدى) Ar. 1. Gerçek. 2. Önemli.
Âkıl nereden gördü bu ciddî harekâtı
Ahmak neden öğrenmedi âdâb-ı hayâtı-Mehmet Akif

Şimdi Âsım, edebiyâtı bırak, bir tarafa
Daha ciddî işimiz var, geçelim başka lâfa
Mehmet Akif
cîfe: (جيفه) Ar. 1. Lâşe, leş. 2. mec. Pis, iğrenç şey.
Olur bülbüllerin mahbûbu gül-şen
Kelâğın cîfe, mıknatisin âhen-Lâtifî
cîfe-i bed-bîy-ı hayvân: Hayvanın kötü kokulu leşi.
Maârif arz edenler bî-şuûr insân-ı nâ-dâna
Gül-âb-efşâna benzer cîfe-i bed-bûy-ı hayvâna
Lebîb-i Âmidî (Abdülgafûr Hüseyin ...)
cîfe-i cihân: Dünya leşi.
Ol tâir-i âşiyâne
Meyl etmedi cîfe-i cihâne-Ziya Paşa
cîfe-i dehr: Dünya leşi.
Cîfe-i dehre Behiştî eğer oldunsa harîs
Tavr-ı insânı koyup it gibi cân beslersin-Behiştî
cîfe-i dünyâ: Dünya leşi.
Cîfe-i dünyâ değil kerkes gibi matlûbumuz
Bir bölük Anka:larız Ka:f-ı kanâat bekleriz-Fuzûlî
cifr, cefr: (جفر) Ar. 1. Bilinmeyenlerden haber verdiğine inanılan hesap ilmi veya fal. 2. Oğlak veya kuzu.
Müstakbele şimdi hükm olunmaz
Gâibdeki cifr ile bulunmaz-Ziya Paşa

Cifr ise ehl-i kerâmet işidir
Kim görür ehlin onun kim işitir-Sünbülzade Vehbi
ciger: (جكر) Far. 1. Akciğer ve karaciğerin ortak adı. 2. İç, bağır. **c. ciğer-hâ.**
Ağlamazsam bana bir dem acıyıp dîdelerim
Göreyim dursun iki gözüne hûn-ı ciğer-Figânî

Tuz ekip de tâzeleme ciğerim yâresini
Ey ciğerim pâresi gel ver ciğerin paresini-Remzi Baba

Fakat sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin
"Vatan" deyip öleceksin semâda olsa yerin
Mehmet Akif
Ciğer bin pâre olsa tîğ-ı cevrinle yine cânâ
Lisân-ı hâl ile her cüz'i gûyâ muhabbettir-Lâ
ciger-i mâder: Ana ciğeri.
Reh-i mey-hâneye uğrar bir gün
Ciğer-i mâderi doğrar bir gün-Enderunlu Fâzıl
ciğer-i ma'nâ: Mana ciğeri.
Tîğ-ı müjgânı değil ka:bil-i vasf etmeyecek
Hûn-ı endîşe tereşşuh ciğer-i ma'nâdan-Lâ

** **ciğer-hâ:** Ciğerler.
Yakar ehl-i dilin şem'-i şeb-ârâ-veş ciğer-hânın
Çerâg-ı bezm-i nâ-dâna yanar pervânedir dünyâ
Haşmet

* **ciğer-der:** Ciğer delen.
Bir anda çıktı bütün sadr-ı zâr-ı ka:fileden
Revân-hırâş u ciğer-der, derin bir âh, serâb
Cenap Şahabeddin

* **ciger-dûz:** Ciğeri delip geçen.
Nâvek-i gamzelerin şöyle geçer tenden kim
Nevk-i peykân-ı ciger-dûzu bulaşmaz kane-Nef'î

ciger-dûz-ı dü-peykân: İki okun ciğer delmesi.
Rüstem-i tab'ım eğer düşmân ile cenk etse
Hâmemi tîr-i ciğer-dûz-ı dü-peykân eyler-Cevrî

* **ciger-gâh:** Ciğerin bulunduğu yer; canevi.
Şeb u rûz eylerim bülbül gibi feryâd ile zârî
Ciger-gâhım yakar aşk âteşi biryân eder yâ Hû
Âdile Sultan

* **ciger-gûn:** Ciğer renkli.
Ey cefâ-cû hâtırım derd ile mahzûn eyledin
Zahm-ı sînemden gözüm yaşı ciger-gûn eyledin
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

* **ciğer-hâr:** Ciğer yiyen.
İç mey-i nâb ki bağrından eder cümle kebâb
Âteş-i ışk ile uşşâk-ı ciğer-hâr sana-Fuzûlî

* **ciger-hûn:** Ciğeri kan içinde.
Câm-veş kimdir bu bezm içre ciğer-hûn olmayan
Gonce-i gül-zârı seyret lâle-i hamrâya bak-Bâki

* **ciğer-pâre:** Evlat.
Gel ey izz ü nazım ciger-pâresi
Gel ey derd-i dâg-ı derûn çâresi-Nedîm

* **ciger-sûz:** Ciğer yakan, acıklı.
Bir kerrede bâri dil-i dil-berde eser kıl
Ey âh-ı ciger-sûz senin yandım elinden-Selîm

cihâd: (جهاد) Ar. Din uğruna düşmanlarla savaşmak.
Devlet ü ikbâl ile Dâru's-Selâm olsun sana
Gerçi olmuş bir zemân ecdâda dâru'l-cihâd-Nef'î

Gûş edip yazdım iki târîh-i bî-naks u ziyâd
Aldı hamd olsun Ariş'in kal'asın ehl-i cihâd-Sürûrî

cihâd-ı ekber: En büyük cihat.
Nefs ile onlar cihâd-ı ekber eyler dâimâ
Kâ'be-i aşkındır onlar hâciyân ü serveri-Âdile Sultan

cihâdü'l-ekber: En büyük cihat.
Takın bu seyfin akvâsın cihâdü'l-ekberi anla
Hicâb-ı mâ-siva'llâha fenâ verip kırarsan gel
Ümmî Sinan

cihâd-ı maâlî: Yücelikler veren cihat.
Koşan cihâd-ı maâlîye şanlı, lâkin ağır
Mahûf adımlar atar-Tevfik Fikret

cihâd-ı mu'tâd: Alışılmış cihat.
Tezâhüm etti mi âmâli bir çok efrâdın
Kesilmez arkası artık cihâd-ı mu'tâdın
Mehmet Akif

cihâd-ı nefs: Nefis mücadelesi.
Cihâd-ı nefse tevekkül gibi hisâr olmaz
Sipâh-ı âlem-i tecrîd sûru neylerler-Nailî

cihân: (جهان) Far. Dünya, âlem.
Nefs ü mâl ile ne_ola kılsam cihânda ictihâd
Hamdülillah var gazâya sad-hezârân rağbetim
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Abesdir devr-i nâ-sâz-ı felekden bî-huzûr olmak
Gam u şâdîye bakma zevka bak muhlis-i cihândır bu
Esad Muhlis Paşa

Cümle endûhumun çıkmaz yekûnü hâsılı
Cem' u ta'dâd ettirilse cümle zerrât-ı cihân-Lâ

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Sanman bizi taleb-i devlet-i câh etmeye geldik
Biz cihâna bir yâr için âh etmeye geldik
Yenişehirli Avni

Alaldan gönlüm ol şûh-ı cihânım
Gönülsüz durur oldu tende cânım
Aziz Mahmud Hüdâyî (Üsküdarlı ...)

Teslîm olunca va'desi gelmiş zevâline
Benzer cihâna gelmeden evvelki hâline
Yahya Kemal

cihân-ı aşk: Aşk dünyası.
Bir sermedî bahâr idi gördüm cihân-ı aşk
Dil-dâdegân içer dil içer dil-rübâ içer
Yahya Kemal

cihân-ı bâğ-ı İrem: İrem bağının dünyası.
Ârâyiş-i nev-rûz ile oldu cihân-ı bâğ-ı İrem
Gül-şende sâz ü söz ile ârifler etsin def'-i gam
Nâdirî

cihân-ı bâlâ: Yüce cihan.
İnip melâik-i rahmet cihân-ı bâlâdan
Harîm-i kabrîne ettikçe her zemân ta'zîm
Mehmet Akif

cihân-ı bî-beka: Sonu olmayan dünya.
Nahîfî nakş-ı reng-â-reng-i dehre olma dil-beste
Cihân-ı bî-bekaya rağbet etmez merdüm-i dânâ
Nahîfî (Süleyman ...)

cihân-ı bî-ihlâs: İhlâssız, fesat dünya.
Ne kadar kim cihân-ı bî-ihlâs
Ârifi hâric ede âmîyi hâs-Şeyhî

cihân-ı bî-sebât: Sebatsız dünya.
Cihân-ı bî-sebâtın rağmına devr ettirip câmı
İçip lâ-ya'kıl olmak şâh-ı devrân olmadan yeğdir
Nev'î

cihân-ı bî-vefâ: Vefasız cihan.
Cihân-ı bî-vefâ bâkî değildir kimseye ey yâr
Değildir bir karârda çün bilirsin çerh-i nâ-hem-vâr
Süheylî (Ahmet ...)

cihân-ı bukalemûn: Bukalemun renkli dünya.
Münkalibtir cihân-ı bukalemûn
İnbisâtı gamiyle müdgamdır-İbn-i Kemal

cihan-ı cehl: Cehalet dünyası.
Sensin ki cihân-ı cehli ettin
İslâm ile gıbta-bahş-ı ezmân
Kemalzade Ekrem Bey

cihân-ı cîfe: Leşe benzeyen dünya.
Şikâr-ı ma'rifetullahı sayda ka:dir iken
Cihân-ı cîfeye insân niçin tenezzül eder
Muallim Naci

cihân-ı deycûr: Çok karanlık cihan.
Ne var aceb ötesinde cihân-ı deycûrun?
Nedir bilinmez aslı bu emr-i mestûrun
Recaizade Ekrem

cihân-ı diğer: Öbür cihan.
Her dönüş arz eder cihân-ı diğer
Her cihân başka bir letâfette-Muallim Naci

cihân-ı emelî: Emelle ilgili dünya.
Bâd-veş geştte dil pehn-i cihân-ı emelî
Âb-veş alçağa meyl eylemede tab'-ı müyûl-Rızâyî

cihân-ı fânî: Boş dünya
Bî-bekadır, sakın aldanma, cihân-ı fânî
Eylemez âkıl olan devlet-i dünyâdan haz
Rüştü Paşa (Erzurumlu Mehmet ...)

cihân-ı feyz: Bereket dünyası.
Cihân-ı feyz bir genc-i nihândır kûşe-i dilde
Mutalsım pâs-bândır hâmem ol genc-i nihân üzre
Ziya Paşa

cihân-ı fitne-engîz: Fesat çıkaran dünya.
Füsûsa kim cihân-ı fitne engîz
Eder bahr-i gamı mevc-hîz
Atâyî (Nev'izade Ataullah)

cihân-ı hâb: Uyku dünyası.
Rü'yâ görür gibi görürüm cümle âlemi
Sensin merâm-ı dil bu cihân-ı hâbdır bana-Nihâd

cihân-ı harâb: Harap dünya
Yoktur sebât çünki cihân-ı harâbda
Birdir hezâr sâl ile yek dem hisâbda-Bâki

cihân-ı hasret-âbâd: Hasret dolu dünya.
Cihân-ı hasret-âbâda yetiştim ışka sataştım
Demen ey dostlar gurbette bîmâr olmasın kimse
Necati Bey

cihân-ı köhne: Yıpranmış dünya.
Cihân-ı köhneyi lutf u keremle eyledi ta'mîr
Sipihri kıldı sa'y u ihtimâmı pîr iken bernâ-Nedîm

cihân-ı maânî: Manalar dünyası.
Dedim o çehreye âyîne-i cihân-ı maânî
Bakıp bu sûreti Hak gördü mahremân-ı maânî
Muallim Naci

cihân-ı ma'rifet: Marifet dünyası.
Mesnevî ammâ ki her beyti cihân-ı ma'rifet
Zerresiyle âftâbının berâber pertevi-Nef'î

cihân-ı medeniyyet: Medeniyet dünyası.
Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyyet ki hemân
Ahdini vakt-i saâdet bilir ebnâ-yı zemân-Şinasi

cihân-ı melekût-i akdes: En kudsî melekler âlemi.
Görün ey mâh-ı cihân-ı melekût-i akdes
Görün ey lem'ası bin mâha değen cânânım
Abdülaziz Mecdî Efendi

cihân-ı müstakbel: Gelecek dünya.
Revân-ı pâkine olmuş ayân sipihr-i ezel
Nazar-gehinde açılmış cihân-ı müstakbel
Fâik Ali Bey

cihân-ı nazm: Nazım dünyası.
Hakanî cihân-ı nazma bakan
Yok Rûm'da ona misl ü akrân-Ziya Paşa

cihân-ı nüşûr: Yayılmalar dünyası.
Hayâle daldım; o füshat-serâ-yı dûrâ-dûr
Göründü dîde-i medhûşa bir cihân-ı nüşûr
Mehmet Akif

cihân-ı pür-sitem: Sitem dolu dünya.
Ey cihân-ı pür-sitemden isteyen mihr ü vefâ
Doğurur mu bir akîm-i pîre-zen andan ikiz
Necati Bey

cihân-ı safâ: Temiz dünya.
Hani sâkiyâ ol cihân-ı safâ
Bulunmaz mı bir câm-ı gîtî-nümâ
Şeyhülislâm Yahya

cihân-ı ulûm: ilimler cihanı.
Zemân zemân-ı terakkî, cihân cihân-ı ulûm
Olur mu cehl ile ka:bil beka-yı cemʿiyyât
Sadullah Paşa (Erzurumlu...)

cihân-ı vecîz: Derlitoplu, öz dünya.
Bu seng-pareyi siz şimdi görmeyin nâ-çîz
O, bir vücûd-ı muazzam, o, bir cihân-ı vecîz
Mehmet Akif

cihân-ı yek-pâre: Tek parça cihan.
Ahâlî izz ü devlette reâyâ emn ü râhatta
Hüner erbâbı rifʿatte cihân-ı yek-pâre nûrânî
Nâbi

cihân-ı zer ü sîm: Altın ve gümüş dünya.
Bir böyle cihân-ı zer ü sîm olsa yetişmez
Mümkün mü ki isʿâf oluna matlab-ı âlem
Ziya Paşa

* **cihân-ârâ:** Cihanı süsleyen.
Sevmemek ka:bil mi ol hûrşîd-i hüsn ü ismetin
Hak-nümâ vechinde envâr-ı cihân-ârâsı var
Kemalzade Ekrem Bey

Cihân-ârâ cihân içindedir, arayı-bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir, deryâyı bilmezler
Hayalî Bey

* **cihân-bân:** Dünyayı görüp gözeten, padişah. (Allah)
Ne böyle âsaf-ı zî-şânı gördü iklîm
Ne böyle sadr-i ciihân-bânı gördü bir kişver-Nedîm

Nihâl-i bânı kadd-i yâre benzetmiştim incinmiş
Onu nice yetiştirmişler ol şâh-ı cihân-bâne
Şeyhülislâm Yahya

* **cihân-bânî:** Hükümdarla ilgili, hükümdara ait.
Merkez-i dâire-i câh u celâl ü azamet
Kutb-ı gerdûn-ı cihân-bânî vü fermân-rânî-Nefʿî

* **cihân-bîn:** Cihanı gören.
Gün-be-gün sûret-i hâl-i dili seyrân eyler
Şöyle mir'ât-ı cihân-bîn olup safvet-i aşk-Âdile Sultan

* **cihân-cihân:** Pek çok, dünyalar kadar.
Kadem kadem gece teşrîfi(Nâilî) o mehin
Cihân-cihân elem-i intizâra değmez mi-Nâilî

* **cihân-dâr:** Cihanı tutucu, padişah.
Şehtir o gürûha Molla Hünkâr
Bestir bu cihâna bir cihân-dâr-Şeyh Galip

* **cihân-dâver:** Cihanı doğru şekilde yöneten (padişah).

cihân-dâver-i Cem-şevket: Cihanı doğru şekilde yöneten Cem şevketli.
Hem rûz-ı mübârek dem-i îd-i tarab-engîz
Hem devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket ü şândır
Nefʿî

* **cihân-devlet:** Dünya talihi.
Ki teşrîf ede her gün sadr-ı bâlâ-hâne-i kasrın
O hûrşîd-i cihân-devletin dîdâr-ı pür-nûru-Nefʿî

* **cihân-dîde:** Cihanı görüp anlamış, tecrübeli.
Bana ne ben rind-i cihân-dîdeyim
Etmez eser bana gam-ı rûzigâr-Nefʿî

* **cihân-efrûz:** Cihanı parlatan, ışık veren.
Meh-çe-i râyet-i mansûr-ı cihân-efrûzu
Matlaʿ-i subh-ı zaferden yine oldu tâbân-Bâki

* **cihân-ger:** Cihanı yapan.
Ol cihân-ger ü sebük-rev kim tefâvüt eylemez
Zîr-i pâyinde zemîn deryâ mıdır sahrâ mıdır-Nefʿî

* **cihân-gerd:** Dünyayı gezip dolaşan.
Ol rahş-ı sabâ seyr-i cihân-gerd ki dâim
Yeksândır ona pûyede bahr ü berr-i âlem-Neşati

* **cihân-gîr:** Cihanı zabt eden.
Feth eden âlem-i endîşeyi şemşîrindir
Zabt eden memleketi tîğ-ı cihân-gîrindir-Ziya Paşa

Kulûba sâhib olmayan hükümdâr
Cihân-gîr olsa yine bî-iktidâr-Abdülhak Hâmit

* **cihân-gîrî:** Cihangirlik.

cihân-gîrî-i fitne: Fitnenin cihangirliği.
İmdâd-ı nigâh ile cihân-gîrî-i fitne
Âşûb-ı hırâmiyla mübâhât-ı kıyâmet-Nef'î

* **cihân-küşâ:** Cihanı fetheden.
Dûr olmasın elinden o tîğ-i cihân-küşây
Kim fer ü tâbı âleme emn ü âmân verir-Nedîm

* **cihân-mutâ':** Dünyanın boyun eğdiği, âleme hükmü geçen.
Menşûr-ı hüsnü olmağa hükm-i cihân-mutâ'
Zülf ü dehânı mühr ü nişândan haber verir
Necati Bey

cihân-mutâ'-ı kevneyn: Her iki dünyanın boyun eydiği.
Sultân-ı cihân-mutâ'-ı kevneyn
Rûhu'r-rûhu tıbâ'-ı kevneyn-Ziya Paşa

* **cihân-nümâ:** Cihanı gösteren.
Mey âyîne-i cihân-nümâdır
Hâki zer eden bu kîmyâdır-Fuzûlî

* **cihân-perver:** Cihanı besleyen.
Kat'-ı ümîd etmişiz ümmîd-i atâyâ-yı felekten
İhsân-ı Hudâvend-i cihân-pervere minnet-Nâbi

* **cihân-peymâ:** Cihanı ölçen, gezip gören.
Nice tayyâr o sebük-pâ-yı cihân-peymâ kim
Ona hem-seyr olamaz hîç ne Anka: ne hümâ-Nef'î

Ey çeşm-i cihân-peymâ hîç eşk-i terin yok mu
Tûfân-ı mahabbetsin yoksa güherin yok mu
Şeyh Galip

* **cihân-pîrâ:** Cihanı süsleyen.
Çubuklu Göksu sâir kûşe kûşe menziletler hep
Zemân-ı devletinde her biri oldu cihân-pîrâ-Nedîm

* **cihân-sitân:** Cihanı zabt eden.
Kim bu nizâmı vermedi âlem sarâyına
İllâ ki yümn-i devlet şâh-ı cihân-sitân-Bâki

* **cihân-sûz:** Cihanı yakan.
Giydikleri âfitâb-ı Temmûz
İçtikleri şu'le-i cihân-sûz-Şeyh Galip

* **cihân-tâb:** Cihanı parlatan.
Âteş-i şu'le-i şemşîr-i cihân-tâbından
Küfr ü ilhâd kütüb-hânesin etti sûzân-Bâki

Güneşin zerre kadar kadrine noksân gelmez
Eylese nûr-ı cihân-tâbını huffâş inkâr-Bâki

** **cihâniyân:** Cihânî'ler, dünyada oturanlar, dünya halkları.
Hezârân zîb ü ziynet sad-hezârân fer ü şevketle
Cülûs etti çıkıp dehrin şehen-şâh-ı cihâniyânı
Nedîm

cihâz: (جهاز) Ar. 1. Âlet, takım. 2. Çeyiz.

cihâz-ı müsteâr: Takma cihaz.
Gûne gûne hulle-bâf kâr-gâh-ı feyizdir
Bikr-i endîşem kabûl etmez cihâz-ı müsteâr
Nazîm (Yahya...)

cihet: (جهت) Ar. Taraf, yön. **c. cihât.**
Ben yek cihetim tarîkatimde
Tağyîr işi yok cibilletimde-Fuzûlî

Zuhr-ı fermânda olur Nâbî düm-i imzâsı râst
Her cihetten istika:meti oldu defter-dâre şart-Nâbi

Âzmâyiş-kede-i pûte-i peyk-i fikrim
Gayet fâsıla-i hadd cihetten bîrûn-Münîf

cihet-i aşk: Aşk yönü.
Çünkü vakf eylemezdin cihet-i aşka tenin
Mütevellî kızı almak nene lâzımdı senin
Muallim Naci

cihet-i câmi': Toplanan taraf.
Mebhas-ı fark-ı miyân-ı Harem ü deyr nedir
Cihet ü hiddet-i matlab cihet-i câmi'edir
Antalyalı Münif

****cihât:** Cihet'ler, yanlar, taraflar.
Bu noktadır yemîn ü şimâli beyân eden
Eyler cihâta akıl bu merkezden insilâk-Ziya Paşa

cihât-ı hayr: Hayır tarafları.
Enzârı terakkiyâta ma'tûf
Efkârı cihât-ı hayra masrûf-Muallim Naci
cilâ': (جلا) Ar. Parlaklık.
Gülgûneden cemâline gülün ziyâ abes
Mir'ât-ı âf-tâbe verilmek cilâ abes-Şerîf
cilâ-yı dîde: Göz parlaklığı.
Bîdâr eder derûnu dü-bâlâsı gafletin
A'mâ, cilâ-yı dîde bulur kuhl-i hâbdan
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yusuf ...)
cilâ-yı gurûr: Gurur cilâsı.
Zillet, üstünde bir cilâ-yı gurûr
Dâimâ aç bir ihtiyâc-ı akûr-Tevfik Fikret
* **cilâ-dâde:** Cilâ sürülmüş.
Bilsin behâ-yı hüsnünü dil gibi destine
Mir'ât-ı tâb-nâk-i cilâ-dâde vermişiz-Münîf
cild: (جلد) Ar. 1. Kap. 2. Deri.
Hüsn-i ma'şûka olur sînedeki dâg delîl
Şemse-i cild eder iş'âr kitâbın şerefin-Nâbi
cild-i mutallâ: Yaldızlı cilt.
Kemâl erbâbı ârâyişle asla iftihâr etmez
Değildir hürmeti mushaflara cild-i mutallâdan
Lebîb-i Âmidî (Abdülgafûr Hüseyin ...)
cilve: (جلوه) Ar. 1. Kırıtma. 2. Tecellî, görünme.
Büt-âne cilvelerin yıktı deyr-i cânımızı
Şerâr-ı şem'-i ruhun yaktı hânümânımızı-Nâilî

O cilveler o revişler meded o cünbüşler
O gamzeler o bakışlar o nergis-i pür-hâb-Sîretî

Gizli bir nûr idim subh-ı ezelde
Cilveler gösterip a'yâne güldüm-Doktor Rıza Tevfik
cilve-i aks-i ruh: Yanağın aksinin görünüşü.
Cilve-i aks-i ruhun âyînede ey reşk-i hûr
Rûşen etmiş onu kim horşîddendir aya nûr-Fuzûlî
cilve-i aşk: Aşk cilvesi.
Mağrûr-ı dâniş olma edîb ü halîm isen
Bildin mi sırr-ı cilve-i aşkı alîm isen
Hersekli Arif Hikmet
cilve-i esrâr: Sırların görünmesi.
Sendedir cilve-i esrâr-ı kemâl-i câvîd
Sendedir mâye-i feyz-i hüner gûnâ-gûn
Üsküdarlı Hakkı Bey

cilve-i hüsn: Güzellik cilvesi.
Cilve-i hüsnünle her mûyum perî-hîz olmada
Aşk ile ser-tâ-kadem âyîne-fâm ettin beni-Nedîm
cilve-i ka:met ü kadd: Boyposunun cilvesi.
Eylemez secde-i eşcâr-ı şeb-i Kadr'e nigâh
Cilve-i ka:met ü kaddinden olanlar âgâh-Nailî
cilve-i rif'at: Yücelik cilvesi.
Ka:met-i nâzına kûtâh kabâ-yı gerdûn
Cilve-i rif'atine teng kazâ-yı evhâm-Nâbi
cilve-i seyrân: Görülen cilve.
Hande-i tıflâna bak girye-i pîrâna bak
Cilve-i seyrâna bak ka:bil-i haşr oldu îd-Esrar Dede
cilve-i şâhid-i nazm: Nazmın görünen tecellisi.
Cilve-i şâhid-i nazmım o kadar nâziktir
Ki komaz hâtır-ı endîşede sabr u ârâm-Nef'î
* **cilve-dâr:** Cilveli.
cilve-dâr-ı hayât: Hayatın cilvelisi.
Süzülür kalbe, cilve-dâr-ı hayât
Gayb-ı meşhûdu mest eden cezebât
Kemalzade Ekrem Bey
* **cilve-gâh:** Cilve edilen yer.
Kıldı firâz küngüre-i arşı cilve-gâh
Lâyık değildi şânına hakka bu hâk-dân-Bâki
cilve-gâh-ı rif'at: Yüce cilve yeri.
Serîr-i devletidir cilve-gâh-ı rif'atidir
Zebân-ı şekve neden şem'a şem'a-dânlardan-Nâbi
cilve-gâh-ı yâr: Yârin cilve yeri.
Cilve-gâh-ı yâr olan dil nakş-ı gayr etmez kabûl
Sûret-i diğer muhâl âyîne-i tasvîrde
Nihâlî (İbrahim...)
* **cilve-ger:** Cilve edici.
Bir sarây-ı dil-küşâdır her iri ebyâtımın
Cilve-ger sahnında ebkâr-ı maânî bî-hicâb-Nef'î
* **cilve-rîz:** Cilve etme, kendini gösterme.
Isınıp cümle kulûb âb-ı bürûdet gitti
Cilve-rîz olsa acep mi dönerek arz u semâ-Nedîm
* **cilve-sâz:** Cilve edici.
Hâver-i imkânda olmaz idi bir dem cilve-sâz
Pertev-i mihr-i zuhûrum bilse rûh-ı enveri
Üsküdarlı Hakkı Bey

cim: (جم) Arapça "C" harfinin sesi.
Olma bir lokma için ehl-i şikem cim gibi
Meclis-i dehrde leb-beste geçin mim gibi-Nâbi
cim-i cemâl: Cemâlin c'si.
Zîr-i külâhtan ham-ı zülfü değil çıkan
Cim-i cemâl gâh nihân geh bedîd olur-Neşati
cin, cinn: (جن) Ar. Cin, insin zıttı.
İnsân-ı beyâbân ona nisbetle melekdir
Cin çarpmışa benziyor insânı sadâkat
Kânî (Ebûbekir ...)
Bir deşt bu kim neûzübi'l-lâh
Cinler cirîd oynar anda her gâh-Şeyh Galip

Mahkûmu olsa hâteminin ins ü cin ne_ola
Fass-ı nigînidir güher-i tâb-dâr-ı şer'-Cinânî
cinn ü melek: Cin ve melek.
Hilm ü hayâ vü lûtf u edeb kânı idi ol
Ki_andan ederdi insile cinn ü melek hayâ
Lamiî Çelebi
* **cinnet:** Delilik, mecnunluk.
Eski mecnûnlardaki gayret hamiyyet kalmamış
Şimdi herkes âkıl olmuşlar o cinnet kalmamış
Ziya Paşa
cinnet ü akl: Akıl ve cinnet.
Cinnet ü aklı ne bilsin her dil
Hâl-i Mecnûnîde Leylâ söyler-Âdile Sultan
* **cinnî:** Bir cin.
İllâ bün-i çehte bir resen var
Cinnîler ona değil haber-dâr-Şeyh Galip
cinân: (جنان) bk. cennet.
cinâs: (جناس) Ar. Birçok anlamlara gelebilen söz. İmalı, telmihli söz. 2. ed. Aynı manaya gelen kelimelerin bir sözde bulunması. (yaz: 1. Mevsim. 2. Yazmaktan emir.)
Germ ü serdine bakılmaz bu yalan dünyânın
Eyleme vaktini zâyi' deme kış yaz oku yaz
Sünbülzade Vehbî (1. yaz: Yaz mevsimi. 2. yaz: Yazmak fiilinden emir.
Dediler oldu bir iken iki şer
Çıktılar hârice birer ikişer
Muallim Naci (1. iki şer: İki kötü. 2. ikişer: İki iki.)

Üftâdelerle gerçi o meh senli „benlidir"
Benlik ederse de yakışır çifte „benlidir"-Belîğ

Nâbî kelâma vüs'at-i meydân verir cinâs
Çün teng ola zemîn mücânis-ter istemez-Nâbi
cinâyet: (جنايت) Ar. Cânilik, adam öldürme.
Görme cânîler gibi lâyık bana udvânını
Bir cinâyet etmedim ettimse i'lâ şânını
Muallim Naci
* **cânî:** Cinayet işleyen.
Cânileri, ka:tilleri meydâna süren sen
Cânîdeki, ka:tildeki cür'et yine senden
Mehmet Akif
Görme cânîler gibi lâyık bana udvânını
Bir cinâyet etmedim, ettimse i'lâ şânını
Muallim Naci
cins: (جنس) Ar. 1. çeşit, tür; sınıf, kısım. 2. gr. kelimelerin erkek ve dişisi. (müzekker, müennes). **c. ecnâs.**
Zâtım Allahü ehaddır vasfım Allâhü's-samed
Cins ü mislim yoktur ön son yalnız Deyyân benim
Ümmî Sinan (Allahü ehad: "Allah birdir" İhlâs-112/1, Allahü's-samed: "Allah her şeyden müstağnî ve her şey ona muhtaçtır." İhlâs-112/2)
Nev'-i insân, haşredek, ta'zîm ederler adına
Kim fedâ-yı nefs ederse cinsinin imdâdına
Ziya Paşa
Kendi cinsiyle müsâvât üzre bulmuştur sebât
Surûrî
cins-i amel: Amel çeşidi.
Ekser görülür çünkü cezâ cins-i amelden
Escâmda âhenden olur rahne-i sühan-Ziya Paşa
cins-i eşyâ: Eşya cinsi.
Olmasa besmele resm-i memdûd
Cins-i eşyâda olur muydu vücûd-Hakanî
cins-i vuhûş: Vahşi hayvanlar cinsi.
Bedeni hem sıfatı cins-i vuhûş
Mûy-ı kudretten olur semmûr-pûş-Enderunlu Fâzıl
* **cinsiyyet:** İnsan veya hayvanda erkek ve dişiyi ayırt ettiren özellik.
Olmaz idi miyân-ı leîmânda imtizâc
Mâbeynde alâka-i cinsiyyet olmasa-Nâbi

Zıdd-ı cinsiyyet görür âyînesinde neylesin
Ehl-i terke ta'ne başlar merdüm-i dünyâ-perest
Esrar Dede

cîrân: (جيران) Ar. Komşuluk.
Kafa-dâr oldular şîr ü peleng âhûya sahrâda
Ederler şol kadar şimdi riâyet hakk-ı cîrânı-Bâki

cirîd: (جريد) Ar. At üzerinde değnekle oynanan oyun.
Cirîd oynamağa ka:bil değil ammâ yaraşır
Bağçe seyrine çıktıkça süvâr olsan ona-Nef'î

Bir deşt bu kim neûzü-bi'l-lâh
Cinler cirîd oynar anda her gâh-Şeyh Galip

cirm: (جرم) Ar. Cisim, gövde. **c. ecrâm.**

cirm-i âfitâb: Güneşin cüssesi.
Derûnu ol kadar rûşen ki cirm-i âfitâb anlar
Gören rûzenlerinde her müdevver câm-ı billûru
Nef'î

cirm-i bî-haber: Habersiz cisim.
Tûde-ber-tûde mahşer-i esrâr
Ona biz cirm-i bî-haber diyoruz-Tevfik Fikret

cirm-i kedû: Kabağın gövdesi.
Noktadan dâirenin gerdişin et istişhâd
Tohmunun za'fını gör cirm-i kedûyı seyr et-Nâbi

cirm-i kamer: Ayın gövdesi.
Dövmedi ise göğsünü taş ile gamından
Pes bu göğerenler ne ola cirm-i kamerde-Nizâmî

** **ecrâm:** 1.Cirm'ler, cisimler, vücutlar. 2. Seb'a-i seyyâre: Yedi gezegen.
Nâvek-i fikrim eder tîr-i kazâ gibi güzer
Olsa pûlâd-ı Dımışkî'den eğer heft ecrâm-Nef'î

Sonra gök kubbeyi alsam ridâ nâmiyle
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle
Mehmet Akif

Yabancı sanmayınız seyredip de ecrâmı
Bir eski âiledir, gökyüzünde ârâmı-Mehmet Akif

Ne ummândır İlâhî lâ-halâ kim
Bütün ecrâm eder anda şinâhı-Recaizade Ekrem

ecrâm-ı âliyât: Yüce cisimler.
Ecrâm-ı âliyât şeref iktisâb eder
Câm-ı meyinde zâhir olan her habâbdan
Hayâlî Bey

ecrâm-ı bî-nihâye: Sonsuz gezegenler.
Ecrâm-ı bî-nihâye ile pürdür âsümân
Nisbet olunsa zerre değildir bu hâk-dân-Ziya Paşa

ecrâm-ı çarh: Feleğin gezegenleri.
Ecrâm-ı çarhı geçmeyicek bilmemiş Mesîh
Bâr olduğun vücûduna bir sûzenin dahi-Nâilî

cism: (جسم) Ar. 1.Beden, gövde. 2. Madde. **c. ecsâm.**
Her hôd-pesend serkeşin eczâ-yı cismidir
Her zerre-i hâki bu köhne neşîmenin-Nâbi

Kal'a dîvârın guzât ettikçe vîrân top ile
Düşmen-i dînin olurdu cismi lerzân top ile-Surûrî

Cism ü cân seyreyle bak dilde çerâğ-ı nûr-ı aşk
Kîmyâ-yı pâk-i cândır hâk-i dervîşânı gör
Âdile Sultan

cism-i âkıbet: Son cisim.
Bükülür gamla gerden-i pâki
Yer eder cism-i âkıbet hâki-Recaizade Ekrem

cism-i bî-ervâh: Ruhsuzların bedeni.
Cism-i bî-ervâha celb-i cân eder cânân-ı aşk
Gül-şen-i vaslı dile hayrân eder cânân-ı aşk
Âdile Sultan

cism-i bîmâr: hasta beden.
Mihr ü meh tâ âleme pertev salıp revnak vere
Leyl-i gamda cân buldu cism-i bîmârım
Âdile Sultan

Bî-huzûram nâle-i mürg-i dil-i dîvâneden
Fark olunmaz cism-i bîmârım bozulmuş lâneden
Sultan Abdülaziz

cism-i figâr: Yaralı beden.
Bir kemik kaldı benim cism-i figârımdan evet
Uş göresin olısar ol dahı pâ-mâl-i segân-Behiştî

cism-i füsürde: Donmuş beden.
Mümkün mü o cism-i nâzenîni
Teklîf ede bir acûz-ı fertût-Abdülhak Hâmit

cism-i hâk: Toprak cisim.
Rûh-ı pâ-der-gil füyûzunla edip pervâz-ı kuds
Cezbe-i şevkinle bulsun cism-i hâki irtifâ'
Esrar Dede

cism-i hâkisâr: Yerle bir olmuş cisim.
Gark-ı hûn-âb oldu cism-i hâkisârım âh kim
Dürd-veş saldı ayağlara gam-ı devrân beni-Fuzûlî

cism-i hilkat: Yaratılış cismi.
Kopsa bir zerre cism-i hilkatten
Duyulur bir tazallüm olsun. Sen
Göçüyorsun da arş ü ferşinle
Yok tabîatte bir inilti bile-Tevfik Fikret

cism-i hürriyet: Hürriyet maddesi.
Cism-i hürriyet kefen-ber dûş olup ahlâk ile
Defnolunmuştur mezâr-ı ye'se devlet nâmına
Reşid Akif Paşa

cism-i lafz: Söz cismi.
Teâlallah zehî dîvân-tırâz-ı sûret ü ma'nî
Ki cism-i lafz ile rûh-ı meâlî eylemiş peydâ-Nâbi

cism-i latîf: Hoş cisim; kadın.
Düşmüş hevâ-yı cism-i latîf ile Nâbiyâ
Leyl ü nehâr keşmekeş-i intizâra mevc-Nâbi

Görünce nâtıka medhûş olur o cism-i latîfi
Eğerçi nutk-ı safâ-bahşım oldu cân-ı maânî
Muallim Naci

cism-i Mansûr: Mansur'un bedeni.
Girândır âşıka erbâb-ı aşkın ta'nı münkirden
Ehafftır seng-i a'dâ zahm-ı gülden cism-i Mansûr'a
Beliğ

cism-i menhûs-ı adû: Düşmanın uğursuz bedeni.
Cism-i menhûs-ı adûda kalmadı cândan ramak
Dinle kıldım iki târîhimde zikr-i mâ-sebak-Sürûrî

cism-i mürekkeb: Karışık cisim.
Nedir bu feyz-i anâsır nedir bu mâhiyyât
Nedir bu cism-i mürekkeb nedir bu şekl-i nizâr
Ziya Paşa

cism-i nâ-tüvân: Güçsüz beden.
Leb ü ruhsârı gördüm oldu cism-i nâ-tüvân âteş
Gül-efşân olıcak olur zemîn ü âsumân âteş
Âdile Sultan

cism-i nâzenîn: Nazlı beden.
Mümkün mü o cism-i nâzenîni
Teklîf ede bir acûz-ı fertût-Abdülhak Hâmit

cism-i nâzik: Nazik beden.
Hudâ gûyâ ki cism-i nâzikin bir resme halketmiş
Katıp bûy-ı gülü reng-i şarâba erguvân üzre-Nedîm

cism-i nizâr: Zayıf vücut.
Biz cism-i nizâr üzre döküp jâle-i eşki
Çün rişte-i cân gevher-i ma'nâda nihânız-Neşati

cism-i pâk: Temiz beden.
Ol cism-i pâki cânı gibi eyledi nihân
Âsûde kıldı hâl-i sipâh ü raiyyeti-Bâki

cism-i pür-hayâl: Hayal dolu beden.
Leyle-i firkatte buldu kendine hem-dem refîk
Ya'nî cism-i pür-hayâlinden yakar dilde çerâğ
Âdile Sultan

cism-i sûzân: Yakıcı beden.
Seninçün hâb-ı râhat çeşm-i giryânımla düşmendir
Bisât-ı istirâhat cism-i sûzânımla düşmendir-Nâbi

cism-i tabîat: Tabiat cismi.
Bugün nasılsa gam-âlûd sisleriyle cibâl
Yarın da cism-i tabîat kefenlenip kardan
Tevfik Fikret

cism-i uryân: Çıplak beden.
Hayâlî fakr şâlını çekenler cism-i uryâna
Onunla fahr ederler atlas ü dîbâyı bilmezler
Hayâlî Bey

Dedim ey cân gel berü bu cism-i uryân üstüne
Nâz ile güldü dedi kim varamam cân üstüne
Cinânî

cism-i zaîf: Zayıf beden.
Cism-i zaîfimin yok iken kendi kendiye
İmdâdsız kıyâm edecek istitâati-Nâbi

cism-i zâr: İnleyen beden.
Göz göz oldu cism-i zârım nâvek-i dil-dârdan
Cümleten çeşm oldum ammâ doymadım dil-dârdan
Bîdârî

cism-i zerd: Sarı beden.
Zer oldu baştan ayağa çünkim bu cism-i zerd
İy hâce-i zemâne beni satma bî-zerem-Enverî

** **ecsâm:** Cisim'ler, eb'âd-ı selâseyi (üç boyutu: en, boy, yükseklik) meydana getiren nesneler.
Düşse ger hâke nem-i ebr-i bahâr-ı lûtfu
Kesb-i rûh eyler idi zîr-i zemînde ecsâm-Nef'î

İhtilâfât-ı şü'ûnun gâyesi tevhîddir
Gösteren ecsâmı ezdâd-ı anâsırdır bütün
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet --)
Cem' olmadı cem' olaldan ecsâm
Bir encümen içre bunca akvâm-Ziya Paşa

* **cism-perver:** Bedeni besleyen.
Ey nefs-perest-i cism-perver
Olma gam-ı hırsla mükedder-Fuzûlî

cism ü cân: Cisim ve ruh.
Bakınca dîde nûruna ziyâ bulur bu cism ü cân
Mir'ât-ı kalbi müncelî kıl sırr ile dîdârı gör
Âdile Sultan

cisr: (جسر) Ar. Köprü.
Bu cisri bir kulu yolunda etti pây-endâz
Derûn-ı dilden edip ol şehe nisâr-ı dürûd
Şeyhülislâm Yahya
Zülf-i zülfün gözüme sihr ile bağlar sanasın
Cisr çün san'at ile Şat'ta selâsil bağlar-Nizâmî

Sımâh-ı cânıma hâtiften erdi bu târîh
Ola bu cisri karîn-i kabûl-i Rabb-i Vedûd
Şeyhülislâm Yahya (1043)

cisr-i her-mısrâ': Her mısraın köprüsü.
Ma'nî-i rengîne her bir beyti gûyâ selsebîl
Cisr-i her-mısrâı âb-ı la'l-i rümmân üstüne
Nedîm

cisr-i kayd-ı mâ-sivâ: Dünya kaydının köprüsü.
Demezler sana zâhid terk-i ashâb et kabâdan geç
Derûnî âşinâ ol cisr-i kayd-ı mâ-sivâdan geç
Şeyhülislâm Mekkî Efendi

cisr-i metîn: Sağlam köprü.
Ebruvânım iki göz cisr-i metîndir gûyâ
Dem-be-dem anda akan göz yaşı deryâ-çe-i Şat
Belîğ

civân, cüvân, cevân: (جوان) Far. Yakışıklı genç erkek veya kadın. **c. civânân, cüvânân.**
Tükenmez defter-i ömrü hesâb olmaz zemânsın sen
Ne gençler pîrler mahv eyledin hâlâ cüvânsın sen
Ayetullah Bey
Zemân-ı hükm-i âlem ola dest-i ihtiyârında
İlâhî pîr ola tâ haşre dek baht-ı civân üzre
Ziya Paşa

Yek-reng-i hiremle nev-civânı
Sevdâ ile hüsn-i bî-müdânî
Müstakbel o fikr-i câvidânî
Mâzî gibi hep gurûr-ı muğberr-Tevfik Fikret

civân-ı dil-pesend: Gönle hoş gelen civan.
Esîrin bir beni sanma cihân âvâre-i hüsnün
Pesendîde-i âlem civân-ı dil-pesendimsin
Necîb (Sultan III. Ahmet)

civân-ı nazenîn: Nazlı civan.
Bir civân-ı nâzenînin sûz u sâz-ı aşkıdır
Hân-kah-ı dilde hergün raks-ı devrân eyleyen
Esrar Dede

** **civânân:** Tazeler, gençler.
Aşka düştüm cân u dil müft-i civânân oldu hep
Sabr u tâkat-ı masraf çâk-ı girîbân oldu hep-Nedîm

* **civânî, cevânî:** Gençlik.
Beni âzâde kılsa pîrlik aşk-ı cevânîden
Yine hakk-ı velâ bu bende-i dîrîneden çıkmaz-Belîğ

Sâkî getir âb-ı erguvânî
Yaktı beni âteş-i civânî-Şeyh Galip

Beka yok gerçi kim bin yıl da olsa zindegânîde
Kat'î müşkildir ammâ merg hengâm-ı cevânîde
Hâletî (Azmizade ...)

* **civân-baht:** Bahtiyar, mesut.
Devlet-i şâh-ı cevân-bahte duâ kıl ki seni
Kimse çekmez ileri himmet-i şâh-âne çeker-Bâki

civân-baht-ı cihân: Cihânın bahtiyarı.
Âkıbet yokluk imiş kâr-ı cihân ey Bâki
N'idelim şâh-ı civân-bahtı cihân var olsun-Bâki

* **civân-merd:** Yiğit kişi. **c. civân-merdân.**
Girifte oldu dilim kîse-i hasîs gibi
Misâl-i han-ı civân-merd rû-güşâde idim-Nâbi

civân-merd-i cihân: Cihanın yiğit kişisi.
Civân-merd-i cihândır şâh-ı meşrebtir melek-hûdur
Sahîdir ehl-i dildir nükte-dândır nükte-pîradir
Nef'î

** **civân-merdân:** Yiğitler; cömertler, kerîmler, eli açıklar.

civân-merdân-ı millet: Milletin yiğitleri.
Civân-merdân-ı milletle hazer gavgâdan ey bî-dâd
Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-i hamiyyetten
Namık Kemal

* **cüvân-zamîr:** Gönlü genç.
Bir pîr-i cüvân-zamîr ü ayyâr
Olmuştu o yerde mihmân-dâr-Şeyh Galip
civâr: (جوار) Ar. Yakın yer.
Cevr odu yaktı beni yanımda durma ey gönül
Bir tutuşmuş âteşim kurb-ı civârımdan sakın
Fuzûlî
Ne enf-i nahveti kalmış kırılmadık, ne kolu!
Civâr ibretî enfâz lâşesiyle dolu-Mehmet Akif

Deryâ sâkin civâr tenhâ
Bir samt u sükûn içinde sahrâ-Mihrünisa Hanım
civâr-ı beytü'l-ahzân: Hüzünler evinin civarı.
Dinlemekçün mâcerâ-yı hecri nâyından Kemâl
Mevkib-i yârân civâr-ı beytü'l-ahzândan geçer
Yahya Kemal
civâr-ı Kibriyâ: Allah'ın huzuru.
En sonunda o nûr-ı arş-ı pâye
Yükseldi civâr-ı Kibriyâ'ya-Mehmet Akif
ciyâd: (جيا) Ar. İyi eşkin giden soylu atlar.
Hazret-i Rûhü'l-Emîn gâşiye-ber-dûşu idi
Konmadan dahi huyûl-i feleğe nâm-ı ciyâd-Nâbi
cû (y): (جو،جوى) Far. Irmak, nehir, çay.
Serv-i dil-cûyumdan ayrı geşt gelmiş istemem
Var yürü istersen ey eşk-i revân cûlarla sen-Nedîm

Giryeden cû(y)-i sirişkim sû-be-sû oldu revân
Yine Kulzüm gibi cûş etdi bu deryâ semt semt-Bâki

Yer yer serildi gül-şene ka:lîçe-i çemen
Meyyâl-i cû mukayyed-i bâd olmadın gönül
Yahya Kemal
cû(y)-i âb: Suyun akışı.
Ömrün beka:sı var der isen cûy-i âba bak
Çerhin fenâsın anlamaz isen habâba bak-Behiştî
cû(y)-i ârzû: Arzu ırmağı.
Varmaz mı hâk-i pâyine dek cûy-i ârzû
Çün gördü serv kaddini nâz-âşinâ imiş
Faruk K. Timurtaş
cû(y)-i cünûn: Delilik nehri.
Cûşiş-i hûn-i safâya ermeden vakt-i sükûn
Etmeden bülbüllerin feryâdını firkat zebûn
Gâlib'i zencîr-i mevce çekmeden cûy-i cünûn
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve bu gül-zâre gel
Şeyh Galip
cû(y)-i dil: Gönül ırmağı.
Çün düştü aks-i gamzesi mânend-i Zülfeka:r
Mahv oldu gitti bahr-i Necef gibi cû-yı dil
Fâizî (Kafzade Abdülhay Çelebi)
cû(y)-i enhâr: Nehirler ırmağı.
Kiminin kaddini kıldın serv ü ar'ardan yüce
Gözleri yaşın kiminin cûy-i enhâr eyledin
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)
cû(y)-i eşk: Gözyaşı ırmağı.
*Cûy-i eşkim cûşa gelse ta***n** *mı deryâlar gibi*
Ser-keş oldu dil-berim çün serv-i bâlâlar gibi
Hamdullah Hamdi
cû(y)-i fenâ: Yokluk ırmağı (dünya)
Gel, geç libâs-ı atlas-ı şâhîden ey gönül
Cûy-i fenâyı, halk, çü uryân gelir geçer
Beyânî (Cârullahzade Mustafa ...)
cû(y)-i Nîl: Nil nehri.
Leblerinden şerm-sâr olalı Mısr'ın şekeri
Gözlerimin çeşme-sârından hacîldir cûy-i Nîl
Nizâmî
cû(y)-i sirişk: Gözyaşı ırmağı.
Giryeden cû(y)-i sirişkim sû-be-sû oldu revân
Yine Kulzüm gibi cûş etdi bu deryâ semt semt-Bâki
cû (y)-ı sirişk-i cefâ: Cefa gözyaşının ırmağı.
Başından aştı cûy-ı sirişk-i cefâ yine
Ol servin ârzû-yı kenârındasın gönül-Nâilî
cû-(y)-i sirişk-i dîde: Gözyaşı ırmağı.
Âgûşa çekti cû seni ammâ ki şevkten
Cûy-i sirişk-i dîdede gelmez şümâre mevc-Nâbi
Çün düştü aks-i gamzesi mânend-i Zülfeka:r
Mahv oldu gitti bahr-i Necef gibi cû-yı dil
Fâizî (Kafzade Abdülhay Çelebi)
* **cûy-bâr:** Büyük ırmak, akarsu.
Ben olsam bir de mutrib bir de taraf-ı cûy-bâr olsa
Hoş imdi bir de farazâ bir civân şîve-kâr olsa
Nedim
Girye-bâr olmada cûlar gibi cûş eyleyelim
Cûst ü cû etmede cûlar gibi giryân olalım
Yenişehirli Avni

cûy-bâr-ı bahâr: Bahar ırmağı.
Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme
Cihânı eyledi dîvâne cûy-bâr-ı bahâr-Şeyh Galip

* **cû (y)-sıfat:** Irmak gibi.
Cû-sıfat her dem ki nahl-i ka :metin yâd eylerim
Baş urup derdinle taştan taşa feryâd eylerim
Namık Kemal

* **cûy-veş:** Akarsu gibi
Çemende cûy-veş bu cüst ü cûlar hep seninçindir
Miyân-ı bülbülânda güft ü gûlar hep seninçindir
Nâbi

–cû: (جو) Far. "arayan, araştıran" anlamlarına gelen sıfatlar yapar. **c. cûyan.**

*çâre-**cû:** Çare arayan.
Çâre-cû oldukça dermân derd-nâk eyler seni
Ey gönül bu derd-i aşk âhir helâk eyler seni-Ziya Paşa

* devlet-**cû:** Devlet arayan.
Dâmenin dest-i talebden koyma devlet-cû isen
Ma'rifet erbâb-ı isti'dâda devlet-bahş olur
Koca Ragıp Paşa

* dil-**cû:** Gönül arayan.
Gül-istân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış
Nâbi

** **-cûyân:** Araştırmalar
Kâ'be-cûyân-ı mahabbet Hızr'ı rehber eylemiş
Secde-gâh-ı ehl-i dil hâk-i derinden bellidir-Vecdî

cû': (جوع) Ar. Açlık.
Cu' olmada ekl ü şürbe sâik
Ümmîd-i beka beka-yı nâtık-Abdülhak Hâmit

Vâiz-i çeşm-i gürisne pîç ü tâb-ı cû' ile
Mevsim-i iftârda "Ve't-tîni ve'z-zeytûn" okur-Nedîm

cû'-ı Ramazân: Ramazan açlığı.
Birbiriyle öpüşür îd olıcak halk-ı cihân
Gâlibâ bozmuş aralarını cû'-ı Ramazân-Nâbi

* **câyi':** Aç.
Câyi'leri seyr ederdi lûtfu
Ahrârı esîr ederdi lûtfu-Ziya Paşa

cûd: (جود) Ar. Cömertlik, sahîlik.
Ne melek-hûy meliksin dem-i lutfun ile
Kevser-i cûd akıtır ravza-i Rıdvân-ı kerem
Ahmet Paşa

Bî-bahâ oldu akîk-i Yemen-i cûd u atâ
Bahr-i lûtfunda bitelden berü mercân-ı kerem
Cem Sultan

Sen ol vezîr-i kerem-kârsın ki âlemde
Kemâl-i cûd ile zât-ı kerîmin oldu alem-Nedîm

cûd-ı müşahhas: Gözle görülen cömertlik.
Sensin ol cûd-i müşahhas ki zuhûrunla senin
Buldu tomar-ı neseb-nâme-i himmet encâm-Nedîm

cûd u atâ: Cömertlik ve ihsan.
Ez-cümle Nedîmâ kulun ey âsaf-ı devrân
Müstağrak-ı lûtf u kerem ü cûd u atâdır-Nedîm

cûd u sahâ: Sahîlik ve cömertlik.
Doldurdu gerçi cûd u sahâ gösterip felek
Ceyb-i cibâl ü dâmen-i sahrâyı sîm ile-Bâki

cuğd: (جغد) Ar. Baykuş, puhu kuşu.
Ey olup sultân diyen dünyâda benden gayrı yok
Sen seni bir cuğd bil dünyâyı bir vîrâne dut
Fuzûlî

Şeh-bâzları nigâh-ı hasret
Tuttukları cuğd u bûm-ı dehşet-Şeyh Galip

cumhûr: (جمهور) Ar. Halk, insanlar, başıboş kalabalık. **c. cemâhir.**
Müsâid ol kadr-i tedbîrine devrân ki kasd etse
Eğer bir emr-i zâhirde hilâf-ı re'y-i cumhûru-Nef'î

Maîşetin sana kâfi gelir mükâfâta
Vücûdun olsa da nizâm-ı kişver ü cumhûr
Yenişehirli Avni

cumhûr-ı gâziyân-ı gayûr: Gayretli gazilerin cumhuru.
Birisi muhît-i envâr-ı feyz-i Rahmânî
Birisi rehber-i cumhûr-ı gâziyân-ı gayûr-Emîrî

Cum'a: (جمعه) Ar. Cem'den; toplanma, bir araya gelme anlamına gelen günün ismi. Aynı zamanda dinimizde o gün kılınan namazın ismidir. Cuma günü dünyanın yaratılmış olduğu ve Cuma günü de batıdan doğacak güneşle kıyametin kopacağı, kıyamet alâmetlerinden biri olarak söylenir.
Bâkiyâ Cum'a nemâzın kıl da gel mey-hâneye
Hürmetin anla tahâretle yapış peymâneye-Bâki

Sen kıyâm etsen varıp câmide ol sâat kopar
Her taraftan na'ra-i "Allahüekber" Cum'a günü
Aşkî

cumû': (جموع) bk. cem'.
cur'a: (جرعه) bk. cür'a.
cûş: (جوش) Far. Coşma, kaynama.
Mecnûn'da karâr tutmayıp hûş
Deryâ-yı tahayyür eyledi cûş-Fuzûlî

Nice bin zevrak-ı ser-geşte ona müstağrak
Cûş edip mevc urur bir ulu deryâ gördüm-Zâtî

Sanma ben ettim bu feryâd u figânı hôd-be-hôd
Hân-ka:h-ı sînede aşk-ı fakîrân etti cûş-Esrar Dede

Deryâ gibi birden eyleyip cûş
Ey aşk dedi ve oldu hâmûş-Şeyh Galip

cûş-ı âb: Suyun coşması.
Güzâr-ı bâ-şitâb-ı ömrü işrâba gelir dâim
Leb-i cûda sımâh-ı câna cûş-ı âbtan feryâd
Koca Ragıp Paşa

cûş-ı aşk: Aşk coşkunluğu.
Dil cûş-ı aşkta ten sad-çâk bî-haber
Deryâ temevvüc etmede hâşâk bî-haber-Bağdatlı Rûhî

cûş-ı bahâr: Bahar coşkunluğu.
Bak ne hôş cûş-ı bahâr olmuş muhît-i kasr-ı yâr
Bir temevvüc var ki sahrâsında deryâsında yok-Lâ

cûş-ı deryâ: Deniz coşkunluğu.
Akan her katre-i eşkimde bin tûfân olur peydâ
Hurûş-ı cûş-ı deryâ çeşm-i giryânımdan öğrensin
Leskofçalı Galip

cûş-ı dil-i enhâr: Nehirlerin gönül coşkunluğu.
Gûş et cereyânında olan sıyt-i safâyı
Var gül-şene cûş-ı dil-i enhâr ile söyleş-Neşati

cûş-ı hâdisât: Hadiselerin coşkunluğu.
Vermez binâ-yı fakre halel cûş-ı hâdisât
Gark edemez kemîne hüsnâ sad-hezâr-ı mevc-Sâmi

cûş-ı hayret: Hayret coşkunluğu.
Cûş-ı hayretten tecellî hâne-i tahyîlde
Lâl olur dil-i bînât-ı hüsnünü tertîlde
Muallim Naci

cûş-ı mahabbet: Sevgi coşkunluğu.
Eserdi cûş-ı mahabbetle ehl-i sevdâ hep
Dimâğa bûy-ı cünûn verdi rûzgâr-ı bahâr
Şeyh Galip

cûş-ı mey: Şarap coşkunluğu.
Gidilir zevrak-ı işretle çemenden çemene
Cûş-ı mey hâne-ber-endâz-ı ferâğ oldu yine-Vecdî

cûş-ı sâz: Saz coşkunluğu.
Dururken kimseyi hicv eylemez bir şâir elbette
Hurûş u cûş-ı sâza darbe-i mızrâbdır bâis
Andelib (Mehmet Esat Fâik)

* **cûş-â-cûş:** Çok coşkun, taşkın.
Yükselip akvâmı almış fevc fevc âğûşuna
Hepsi dalmış vahdetin âheng-i cûş-â-cûşuna
Mehmet Akif

* **cûş-âver:** Coşturucu.
Cûş-âver edip yem-i telâşın
Deryâ deryâ dökerdi yaşın-Şeyh Galip

* **cûşân:** Coşup kaynayan.
Nûş etti o bî-çâre kadın rıhlet ederken
Zemzem yerine rahmet-i cûşân-ı Hudâ'dan
Kemalzade Ekrem Bey

Geliyor bâng-ı âb-ı cûşânı
Gûş-ı tahsîne dikkat ettikçe-Lâ

cûşân-ı şerâb ü lâle: Lâle ve şarap coşkunluğu.
Ne cûşân-ı şerâb ü lâle bir devr-i bahârıydı
Ki hâlâ çeşmeler pür-hûn olur her yâda geldikçe
Yahya Kemal

cûş u hurûş: Taşıp çağlama.
Benimdir növbet-i feryâd bülbüller hâmûş olsun
Figânım ehl-i aşka mâye-i cûş u hurûş olsun-Vecdî

cûş u hurûş-ı nev-bahâr: İlkbaharın neşesi ve âhengi.
Şöyle feyz-â-feyzdir cûş u hurûş-ı nev-bahâr
Kim erişmiştir telâtüm âsmân eyvânına-Nedîm

* **cûşende:** Coşan, içi içine sığmayan.
Sâkiyâ bâdeyi sen âşık-ı cûşendeye sun
Ehl-i dil meclisine çün mey-i cûşîde gerek-Nedîm.

cûşîde: (جوشيده) Far. Coşmuş, kaynamış.
Sâkiyâ bâdeyi sen âşık-ı cûşendeye sun

Ehl-i dil meclisine çün mey-i cûşîde gerek-Nedîm

cûşiş: (جوشش) Far. Coşma, kaynama.

Bahârı açılmıştı sahrâların
Aceb cûşişi vardı deryâların-Keçecizade İzzet Molla

Yerinden oynamayan dağ kadar vücûdunda
Bütün cûşişi ürpermelerle duysun da-Mehmet Akif

Kızıl güller yaratsın câm-ı gül-gûn nâr-ı hasretten
Bu cûşiş âteş-i Nemrûd'u gül-zâr etti sansınlar
Yahya Kemal

cûşiş-i ahzân: Hüzünler coşkunluğu.

Ben bütün bir gecelik cûşiş-i ahzânımla
O hayâlât-ı perîşânımla
Müteşekkî, lâim
Karşıdan safvet-i mahmûrunu seyretmedeyim
Tevfik Fikret

cûşiş-i aşk: Aşk coşkunluğu.

Gönülde cûşiş-i aşk olmasa çeşm eşk-bâr olmaz
Telâtûm etmedikçe yem sadeften dür nisâr olmaz
Yenişehirli Avni

cûşiş-i bükâ: Ağlama coşkunluğu.

Tuttu lisân-ı kalbimi kahretti nâgehân
Bir cûşiş-i bükâ ile bir ra'şe-i figân-Hüseyin Suat

cûşiş-i deryâ: Deniz coşkunluğu.

Sen öyle bil ki cûşiş-i deryâ-yı ıztırâb
Cân-ı hamûle lenger-i kûh-i girân verir-Nedîm

cûşiş-i dil: Gönül coşkunluğu.

Teskîn-i cûşiş-i dil eden eşk-i dîdedir
Bârân olunca olmaz imiş pây-dâr mevc
İzzet Ali Paşa

cûşiş-i efkâr: Fikirlerin coşması.

Duyulan zemzemeler kalb-i ziyâ-yı bârından
Saçılan velveleler cûşiş-i efkârından
Kemalzade Ekrem Bey

cûşiş-i enhâr: Nehirlerin coşması.

Ziyâ efkâr-ı asra ittibâ' et râhat istersen
Hâs u hâşâk zira cûşiş-i enhâra tâbidir-Ziya Paşa

cûşiş-i hûn-ı safâ: Saflık kanının coşkunluğu.

Cûşiş-i hûn-i safâya ermeden vakt-i sükûn
Etmeden bülbüllerin feryâdını firkat zebûn
Gâlib'i zencîr-i mevce çekmeden cûy-i cünûn
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve bu gül-zâre gel
Şeyh Galip

cûşiş-i mütemâdî: Fasılasız coşkunluk.

Ârız-ı hûy-gerde-i dil-ber gibi pür-âb ü tâb
Cûşiş-i şeb-nemle olmuş matmah-ı enzâr gül
Seyyit Vehbi

cûşiş-i neşât: Sevinç coşkunluğu.

Eşyâda âşikâr oluyor, titriyordu bir
Bîdârî-i hayât ile bir cûşiş-i neşât-Fâik Âlî Bey

cûşiş-i seyl-i bükâ: Ağlama selinin coşkunluğu.

Olsa ne denlü muhkem esâs-ı binâ-yı câh
Bir dem gelir ki cûşiş-i seyl-i bükâ yıkar
Şâkir (Hüseyin ...)

cûşiş-i şeb-nem: Gece nemi (çiğ)nin coşkunluğu.

Ârız-ı hûy-gerde-i dil-ber gibi pür-âb ü tâb
Cûşiş-i şeb-nemle olmuş matmah-ı enzâr gül
Seyyit Vehbi

cûyâ: (جویا) Far. Arayıcı, arayan.

Ki_ey âlem-i ulvînin olan râzına tâlib
Ve_ey vaz'-ı semâvâtın olan sırrına cûyâ-Nizâmî

cûyâ-yı adem: Yokluk arayan.

Ne gam u gussa ne renc ü elem ü bîm ümîd
Olsa şâyeste cihân cân ile cûyâ-yı adem-Akif Paşa

cûyâ-yı sühan: Söz arayan.

İttibâ' eylediler meslek-i âşık-ı ömre
Aşk u şevkıle nice ka:fiye-cûyâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

cûyâ-yı yâr: Yârı arayan.

Işkın gamıyla sırrını eşk-i revânımın
Cûyâ-yi yâr u âşık-ı dîdâr olan bilir-Bâki

* **cûyende:** Arayan, arayıcı, arayıp soran.

Aşk ile gelin Hâlık'ı cûyende olalam
Zevk ile safâlar sürelim zinde olalım-Sultan Veled

Cûyende görüp ol âfitâbı
Terk etti şitâb u ıztırâbı-Fuzûlî

cûyende-i dermân: Derman arayan.

Ne ararsın kapımda diye cevr etme Atâyî'ye
Muhabbet derdinin cûyende-i dermânıyız cânâ
Atâyî (Nev'izade Ataullah)

cûyende-i necât: Kurtuluş arayan.
Cûyende-i necâtız o yemden ki cümleden
Evvel tutar temevvüc-i gam nâ-hudâmızı-Nâbi
cûyende: (جوينده) **bk. cûyâ.**
cübbe: (جبه) Ar. En üste giyilen ve geniş ve bol elbise.
Cübbe vü destâr ile nâ-dâna etme iltifât
Rağbet eyler lâfzın erbâb-ı sühan ma'nâsına
Belîğ (Bursalı İsmail ...)
Bir nâ-hulkî cübbe vü destâr ile görsek
Eylersin onun cübbe vü destârına ikrâm
Bağdatlı Rûhî
Hırka vü tâc ile zâhid kerem et sıkleti ko
Âdeme cübbe vü destâr kerâmet mi verir
Şeyhülislâm Yahya
cübbe-i nâmûs u zühd: Züht ve namus cübbesi.
Cübbe-i nâmûs u zühdü soy bırak bitsin hemân
Hırka-i levh-i melâmet giy nihân etsin seni
Necîb (Sultan III. Ahmet)
cüdâ: (جدا) Ar. Ayrı, uzak.
Eylemez halvet-sarây-ı sırr-ı vahdet mahremi
Âşıkı ma'şûkdan ma'şûkı âşıkdan cüdâ-Fuzûlî
Aşk-ı dil-berden cüdâ sanma bedende cân yatar
Gâfil olma herkesin gönlünde bir arslan yatar
Lebîb (Mehmet Lebîb)
Acı imiş mevtten bin kerre cânâ câm-ı hecr
Bin kez ölmek yig tapundan bir kez olmaktır cüdâ
Lamiî Çelebi
Cânı, cânânı bütün varımı alsın da Hudâ
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ
Mehmet Akif
cüft: (جفت) Far. Çift, tek olmayan.
Bunda dahı verdin bize ol hûriyi cüft ü halâl
Andan dahı geçti ârzûm azmim sana kaçmak için
Yunus Emre
Cüft olsa zebânın siyeh olsa ne_ola
Câsûs-ı serâ-perde-i tahkîk ü gümânsın-Nailî

Hâk-sârân-ı gama mi'mâr-ı cûd u himmetin
Gurre-i Şevvâl'i cüft ü tâk-ı ümmîd eylesin-Nedîm

cühelâ: (جهلا) bk. cehl.
cühhâl: (جهّال) bk. cehl.
cülcül, cülcüle: (جلجل) Ar. Çıngırak, küçük çan; def pulu. **c. celâcil.**
Cünbüş-i ka:met ile tabl-ı kıyâmet koparır
Def döğer sînesini cülcüle başlar zâre-Belîğ
** **celâcil:** Çıngıraklar.
Görelim dâire-i aşka koyalım ârı
Olsun ol dâireye savt-ı celâcil zârı-Nev'î
celâcil-i def: Defin çıngırağı.
Başladı cünbüşe celâcil-i def
Çok mu şevkinden oynasa dil-i def-Muallim Naci
cüllâb: (جلاب) Ar. Gülsuyu.
Leblerinde hatın ey şîrîn dehen
Mûrlar cüllâbe düşmüş gûyyâ-Bâki

Diler ağyâr zevk-ı vuslatı uşşâk hicrânı
Meges cüllâb arar pervâne ister nâr-ı sûzânı
Sehâbî (Hemedanlı ...)
Niçe tesbîh edeyin la'lini cüllâb ü meye
Meyden artıktır neşâtı lezzeti cüllâbdan-Behiştî
cüllâb-ı câm-ı lutf: Lütuf kadehinin gülsuyu.
Beni cüllâb-ı câm-ı lutfun etti şöyle şîrîn-kâm
Ki şi'rimde bulur her kim okursa lezzet-i şekker
Nef'î
cüllâb-ı ter: Taze gülsuyu.
Lebleri dârü'ş-şifâsından alıp cüllâb-ı ter
Sormağa dil hastasın şîrîn zebânımdır gelen
İbn-i Kemal
cülûs: (جلوس) Ar. 1. Oturmak. 2. Bir padişahın tahta çıkması.
Etti şehen-şâh-ı muazzam cülûs-Muallim Naci

Hezârân zîb ü ziynet sad-hezârân fer ü şevketle
Cülûs etti çıkıp dehrin şehen-şâh-ı cihâniyânı
Nedîm
cülûs-ı Hazret-i Abdülazîz Han: Abdülaziz Han hazretlerinin tahta çıkışı.
Felek şâd ü melek şâd ü cihân mesrûr u şâdândır
Bugün îd-i cülûs-ı Hazret-i Abdülazîz Han'dır
Ziya Paşa (1289)

* **celîs:** Refik, birlikte oturan, arkadaş.
Vahdet idi gönlümün enîsi
Pür-gûların olmadım celîsi-Muallim Naci

celîs-i bâde: Kadeh arkadaşı.
Dem erdi kim yine sâkî celîs-i bâde olam
Kadeh tutup gül-i handân gibi güşâde olam-Behiştî

celîs-i dûn: Alçak arkadaş
Celîs-i dûn ararmış bezmine dünyâ vü mâ-fihâ
Kemâle erdik ammâ yanlarından rağbetim gitti
Esrar Dede

cümle: (جمله) Ar. 1. Bütün, hep. 2. Herkes. 3. gr. Bir duyguyu, bir düşünceyi, bir eylemi tam olarak ifade eden sözler öbeği.
Kadd-i dil-dârı kimi arʿar okur kimi elif
Cümlenin maksûdu bir ammâ rivayet muhtelif
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Hükmedenler bu cihân mülküne şark u garbdan
Ger Süleymân ger Skender cümlesi mihmândâr
Cem Sultan

Yazdı kudret kalemi defter-i hüsne hikmet
Arş u kürs levh u kalem beyt ü semâ cümle güzel
Âdile Sultan

cümle-i âfâk-ı mübârek: Mübarek ufukların hepsi.
Dediler cümle-i âfâk-ı mübârek bâdâ
Allahü'l-hamd Hudâ eyledi itmâm-ı neam-Nâbi

cümle-i ahbâb: Dostların hepsi.
Lebin efsûnunun muʿcizliğine
Mukırrdır cümle-i ahbâb her dem-Kadı Burhanettin

cümle-i evlâd: Çocuklarının hepsi.
Fahr-i ecdâdım olan Âdem'e ben
Eşbehim cümle-i evlâdından-Hakanî

cümle-i eşyâ: Eşyanın hepsi.
Bî-nişân u lâ-mekân u gayr-i merʿîdir nutuk
Cümle-i eşyâ nutuktur her ne kim var eylese-Gaybî

cümle-i gerdân: Dönenin hepsi.
Nedir tasavvur-ı temyîz hüsn ü kubh-ı umûr
Nedir teka:bül-i imtidâd cümle-i gerdân-Lâ

cümle-i hâl: Hâlin hepsi.
Mû-be-mû cümle-i hâlim sana pûşîde değil
Ne edersen yine sağ ol sen eyâ fahr-i kirâm-Nâbi

cümle-i mahlûk: Yaratılanların hepsi.
Bunu ey cümle-i mahlûka mutâʿ
Eylerim vâsıta-i istişfâ'-Hakanî

cümle-i zerrât-ı nihân: Gizli zerrelerin hepsi.
Âlem sırr-ı hafiyyât-ı cihân
Vâkıf cümle-i zerrât-ı nihân-Hakanî

* **cümleten:** Bütün, hep birden.
İktifâ eylerim şarâb ile ben
Cümleten niʿmet-i behişte bedel-Muallim Naci

cünbân: (جنبان) Far. 1. Kımıldayıcı, hareket edici. 2. "kımıldatan, sallayan, oynatan, oynanan" anlamlarında birleşik sıfatlar yapar.
Mehd-i cünbânlığına Zühre iner eylemezse
Dâyenin rifʿat-i şânından eğer istihyâ-Nâbi

Dedim lâyık değildir ka:le böyle ol eser-i nâkıs
Bu resm üzre onu tezyîle kıldım hâme-i cünbânı
Reşîd

Eyler memeyi başıyla tehzîz
Dünbâle ise hemîşe cünbân-Muallim Naci

* gehvâre-**cünbân:** Beşik sallayan.
Olurdu kazâ-yı nâ-bî-sâmân
Hüsn'e dahi gehvâre-cünbân-Şeyh Galip

* ser-**cünbân:** Baş sallayan.
Hem eder taʿne hem olur ser-cünbân
Düşmâna har mı desem ya büz-i Ahfeş mi desem
Münif

* silsile-**cünbân:** Soy kımıldatan.
Başlasın bend ile raksa dil-i dîvâne dahi
Nice bir bâd-ı sabâ silsile-cünbân olsun-Nefʿî

* **cünbîde:** Kımıldanmış, oynamış.
Cünbide olunca mehdî her ân
Sîm-âb gibi olurdu lerzân-Şeyh Galip

cünbüş, cünbiş: (جنبش) Far. 1. Oynamak, kımıldamak, harekete gelmek. 2. Eğlence. 3. Uda benzer çalgı aleti.
Bakgıl âşık ne iştedir maʿşûk da ol cünbiştedir
İkisi bir sağıştadır iki sanıp bakma ırak-Yunus Emre

Bâz-ı şikâr-gîr çerâ-gâh-ı himmetim
Kâm dügün cünbüş bâl ü perimdedir-Nâbi

cünbiş-i Anka: Anka'nın hareketi.
Himmet-i tab'-ı bülendim o kadar âlî kim
Bir gelir cünbüş-i Anka:'yıla pervâz-ı ca'l
Nazîm (Yahya...)

cünbiş-i bâl ü per: Kol kanat oynaması.
Bir aceb tâvûs-ı kudsüm gül-şen-i lâhûtta
Oldu cennet cünbüş-i bâl ü perimden renk renk
Fâik Memdûh Paşa

cünbiş-i gamze: Yan bakış hareketi.
Cünbüş-i gamze değil, cilve-i reftâr değil
Lerziş-i kâr-geh-i her-dü-cihân ancak bu-Nâilî

cünbiş-i gehvâre: Beşik sallaması.
Iztırâb-ı hâl bâdî-i sükûnet olduğu
Tıfl iken ma'lûmum oldu cünbiş-i gehvâreden
Arif (Mütercim Mîr Süleyman...)

cünbiş-i hevâ: Hava hareketi.
Artar elemim bu mâcerâdan
Ateş gibi cünbiş-i hevâdan-Fuzûlî

cünbiş-i iltifât-perver: İltifatı seven hareket.
Bak şu zevrakçe-i dil-ârâmın
Cünbüş-i iltifât-perverine-Tevfik Fikret

cünbiş-i ka:met: Salına salına yürüme.
Cünbüş-i ka:met ile tabl-ı kıyâmet koparır
Def döğer sînesini cülcüle başlar zâre-Belîğ

cünbiş-i ka:nûn-ı cihân: Cihan kanununun cünbüşü.
Nesi var cünbiş-i ka:nûn-ı cihânın Nâbî
Bî-nemek zemzeme-i perde-i bîrûndan gayrı-Nâbi

cünbiş-i Zühre: Zühre yıldızının hareketi.
Gece bakmazdı benât-ı na'şe
Cünbüş-i Zühre'ye derdi ra'şe-Sünbülzade Vehbi

* **cünbiş-geh:** Eğlence yeri.

cünbiş-geh-i sâfiyyet: Saflığın eğlence yeri.
Cünbiş-geh-i sâfiyyeti âmâl-i visâlin
Zevrakçe, o bir neşeli gehvâre-i sevdâ-Tevfik Fikret

cünd: (جند) Ar. Asker. **c. ecnâd, cünûd.**
Gulgul-ı kûs-ı zafer tuttu cihânı o kadar
Cünd ü ervâh u melek birbirin etti tebşîr-Nef'î

cünd-i akl: Akıl askeri.
Dağıttı cünd-i aklımızı eyleyip fesâd
Meydân-ı meyde kükredi şâh-ı mükeyyifât-Enverî

cünd-i belâ: Belâ askeri.
Müjgânı ki nîm-cünbüş eyler
Bin cünd-i belâ nümâyiş eyler-Şeyh Galip

cünd-i cihân-gîr: Cihanı fetheden asker.
Pîş-i çeşmimdedir ol cünd-i cihân-gîr henüz
Gûş-ı cânımdadır ol gulgul-i tekbîr henûz
Muallim Naci

cünd-i envâr: Nur askerleri.
Aşk oldu bu hâle mest-i ser-şâr
Etrâfını aldı cünd-i envâr-Şeyh Galip

cünd-i ervâh-ı ricâl-i sahn: Sahnenin ileri gelen ruhlar askeri.
Ederim kuvve-i kudsiyye-i efkârımla
Cünd-i ervâh-ı ricâl-i sahnı istihdâm-Nef'î

cünd-i İslâm: İslâm askeri.
Münhezim eyleyeler gayret ile küffârı
Cünd-i İslâm'a vere fırsat u nusret o Gayûr
Bahtî (Sultan I. Ahmet)

cünd-i melâik: Melekler askeri.
Hevâdan dâne-i hâven ser-i a'dâya düştükçe
Gören cünd-i melâik recm eder zannetti şeytânı
Enderunlu Vâsıf

cünd-i perî: Peri askeri.
Ol bâğa ki baktı Aşk-ı pür- şûr
Ne cünd-i perî göründü ne hûr-Şeyh Galip

cünd-i Zeng-bâr: Zenci askeri.
Âhir hicâb-ı Şam'a girip lu'betân-ı Rûm
Tuttu cihânı ma'reke-i cünd-i Zeng-bâr-Nev'î

** **ecnâd:** Cünd'ler, cünûd'lar, ordular, asker bölükleri.
Enbiyâ her biri râyet-keş-i ahkâmındır
Gittiler âhirete etmeğe arz-ı ecnâd-Nâbi

** **cünûd:** Cünd'ler.
Zikr ü fikri şedd ü tanzîm-i cünûd
Fikr ü zikri sedd ü tahkîm-i hudûd-Ziya Paşa

Kısmen idâre ettin onun sen cünûdunu
İmhâda eyledimdi adüvv-i anûdunu
Abdülhak Hâmit

cünûd-ı sivâ: Başka askerler.
Musallat oldu gönül milkine cünûd-ı sivâ
Bize muîn ola şâh-ı azîme yalvaralım-Nuri

cünûd-ı bî-Süleymân: Süleymansız askerler.
Kalmıştı cünûd-ı bî-Süleymân
Olmaz idi girye derde dermân-Muallim Naci
cünha: (جنحه) Ar. Suç, cürüm, kabahat.
Artık ne cürm ü cünha, ne sıdk u sevâba meyl
Ben şimdi bir zemânedeyim bî-nehâr u leyl
Abdülhak Hâmit
Cünha dünyâda mücâzâtı da dünyâda gerek
Doğuyor mihr-i hakîkat kara günler geçerek
Abdülhak Hâmit
Gel etme, sû'-i kasd ediyorsun hayâtına
Ettirme zann o cünhayı da seyyiâtına
Abdülhak Hâmit
cünne: (جنّه) Ar. 1. Savaş silahı kalkan. 2. Kadın başörtüsü.
Atına bir na'l-i sîmîn kapına bir halka mâh
Cünnene zerrîn gılaf ü tablına çenber güneş
Lamiî Çelebi
cünûd: (جنود) bk. cünd.
cünûn: (جنون) Ar. Çıldırma, delirme, cinnet getirme.
Bendendir onun cünûnu efzûn
Kays iken olupdur adı Mecnûn-Fuzûlî

Âkıl kitâb-ı aklı halleylemekde gâfil
Keyfiyyet-i cünûnu dîvâneler de bilmez-Nâbi

Cünûn u aklı temyîz eylemek ma'nîde müşkildir
Hele ma'kûl olan şu akl ise dîvânedir âlem-Ziya Paşa
cünûn-ı aşk: Aşk cinneti.
Eyle edeb riâyetin ey nev-cünûn-ı aşk
Kays'ı mezemmet eyleme yâbâna söyleme-Nâilî
cünûn-ı diğer: Diğer delilik.
Nev-sâlik-i nev'-tarh-ı cünûn-ı diğeriz biz
Çün terkeş-i pür-tîr vatan der seferiz biz-Şeyh Galip
cünûn-ı ehl-i aşk: Aşk ehlinin çılgınlığı.
Edersin gerçi her derde tabîbim bir devâ ammâ
Cünûn-ı ehl-i aşk olunca mâder-zâd neylersin
Şeyhülislâm Bahâyî (.... Mehmet)
* **cünûn-âver:** Delilik taşıyan, delilik getiren.
cünûn-âver-i aşk: Aşkın delilik taşıyanı.
Ârâm ile bî-gâne cünûn-âver-i aşkım
Vâreste-i şûriş olamam mahşer-i aşkım
Muallim Naci
cür'a, cur'a: (جرعه) Ar. Yudum, içim.
Kem cür'a ile Hamdî'ye bir keyf verdi ışk
Kim ân u în görünmez ona keyf ü eyn
Hamdullah Hamdi
Cür'ana vermezdi cân her âşık-ı efsürde-dil
Olmasan tâb-efgen-i her hâtır-ı bî-tâb u teng-Nef'î

Bir ednâ cür'asından mest olur erbâb-ı istiğnâ
Mahabbet bezmidir bu, bunda çok mey-hâneler vardır-Gelibolulu Âlî (Müverrih Mustafa ... Efendi)
cür'a-i câm: Kadeh yudumu.
Berg-i zer-i bâğ üzre döküp cüra-i câmı
Gül mevsimi hükmün verelim fasl-ı hazâna
Şeyhülislâm Yahya
cür'a-i câm-ı leb: Dudak kadehinin yudumu.
Âb-ı hayât-ı la'line ser-çeşme-i cân teşnedir
Sun cür'a-i câm-ı lebin kim Âb-ı Hayvân teşnedir
Bâki
cür'a-i câm-ı mahabbet: Aşk kadehinin yudumu.
Cür'a-i câm-ı mahabbet kan behâmızdır bizim
İçelim şol gamzesi hûn-rîz olanın yâdına-Necati Bey
cür'a-i câm-ı visâl: Kavuşma kadehinin bir yudumu.
Âteş-i berk-ı firâkın nâr-ı dûzah teg elîm
Cür'a-i câm-ı visâlin âb-ı kevser teg lezîz-Fuzûlî
cür'a-i Munlâ: Mollanın yudumu.
Her subh gelip Gâlib deryûze eder hûrşîd
Teh-cür'a-i Munlâ kim peymânede kalmıştır
Şeyh Galip
* **cür'a-dân:** 1. Afyon. 2. tas. Hikmetlerle dolu Kur'an.
Süllem-i mi'râcının yek-pâresi tahsîs-i zât
Defter-i i'câzının her harfi Kur'ân-ı hikem
Esrarlı Dede
* **cür'a-veş:** Cür'a gibi.
Cür'a-veş ayakta kaldım ne_idem âh
Dest-res kimse olmadı eyvâh-Fârisî (Sultan II. Osman)

Sipihr kara yere cür'a-veş döker kanın
Habâb-gûne dimâğunda_ olursa bâd-ı gurûr
Hayalî Bey

cür'et: (جرأت) Ar. Cesaret, şecâat.
Hâhiş-ger-i visâl niçin cür'et eylesin
Çîn-i cebîn alâmet-i hüsn-i rızâ değil-Nâbi

Muvaffak olmanın dünyâda yoktur başka bir sırrı
Kıyâfet, bir de fevka'l-âde cür'et yâ Resûlallah!
Halil Nihat Bey

Ne beyân-ı hâle cür'et, ne figâna tâkatim var
Ne ricâ-yı visâle gayret, ne firâka kudretim var
Vasıf-ı Enderûnî (Enderunlu Vâsıf)

cür'et-i tatvîl-i tazallüm: Sızlanmanın uzatılmış cesareti.
Tâ-be-key cür'et-i tatvîl-i tazallüm Avnî
Ehl-i isyâna tekazâ-yi şefâat meczûm
Yenişehirli Avni

cürm, cürüm: (جرم) Ar. Günah, suç, kabahat. **c. cürûm.**
Cürmümüz ışkın ise dedi ki öldüriser
Dedim harâmî gözüne dedi ki kanı helâl-Şeyhî

Râzıyım fâkadan ammâ beni âzürde eden
Sehv ile eylediğim cürm ü hatânın gamıdır-Nef'î

Deldi bağrım yaktı cânım eyledi hayrân beni
Hevl-i mahşer bîm-i dûzah şermî-i cürm ü hatâ
Nahîfî

cürm-i bî-hadd: Sınırsız suç.
Cürm-i bî-haddir eğerçi cândan sevmek seni
Pâdişâhım afv kıl kulda günâh eksik değil
Bâlî Çelebi (Edirneli ...)

cürm-i fazîlet: Fazilet suçu.
Nedir cürm-i fazîlet kim onun erbâbını yâ Rab
Perîşân-hâl, mahzûn u hakîr ü bî-nevâ buldum
Hersekli Arif Hikmet

cürm-i vebâl: Vebal suçu.
Elem değildir ol ki ölem tîr-i yâr ile
Elem budur ki yazıla cürm-i vebâl ona-Behiştî

cürm ü cünha: Suç ve küçük suç.
Artık ne cürm ü cünha, ne sıdk u sevâba meyl
Ben şimdi bir zemânedeyim bî-nehâr u leyl
Abdülhak Hâmit

cürm ü güneh: Suç ve günah.
Münkeşif olması ezdâd iledir eşyânın
Şîve-i mağfirete cürm ü günehdir bâis
Pertev Paşa (Mülkiye Nazırı Mehmet Said ...)

cürm ü hatâ: Suç ve hata.
Vakt-i seherde dâdımız arşa çıkar feryâdımız
Cürm ü hatâ mu'tâdımız "yessir lenâ hayrü'l-umûr"-İkbâlî, Metfûnî (Sultan II. Mustafa)

cürm ü noksân: Eksiklik ve suç.
Cürm ü noksânımı kayd eylemesem de elbet
Onu küttâb-ı amel deftere tekmîl yazar
Halim Giray (Kırım Hanı ...)

cürre: (جرّه) Far. 1. Cesur, cüretkâr. 2. Her türlü kuşun erkeği.
Cürre şâhîn-i Hümâ sayd-ı hayâlim ki benim
Feyz-i tevfîk-ı İlâhî'dir ona şeh-per ü bâl-Nef'î

cüst: (جست) Far. Arama.

cüst ü cû (y): Arayıp sorma, araştırma.
Ol ârzûnun etme heves cüst ü cûsına
Kim hâsidin müeddî olma güft ü gûsına-Nâbi

Cüst ü cû ettik nazîrin âlem-i endîşede
Iztırârî vâdî-i inkâra düştü gönlümüz-Nef'î

Girye-bâr olmada cûlar gibi cûş eyleyelim
Cüst ü cû etmede cûlar gibi giryân olalım
Yenişehirli Avni

cüst ü cû-yı bülbül: Bülbülün (gülü) arayışı.
Lâleler sahn-ı gül-istânda kadeh-nûş oldular
Cüst ü cû-yı bülbüle güller kamu gûş oldular
Hayalî Bey

cüst ü cûy-ı Tûr: Tur dağını arayıp sorma.
Kûy-ı yâre gitmeden maksûd bir dîdârdır
Cüst ü cûy-i Tûr'dan mûr-ı tecellâdır garaz
Fahrî (Şeyhülislâm Fahrüddin Dede)

cüst ü çâlâk: Çabuk arayıp soran.
İbâdet-gâha gelse bî-mecâlem mest-i mey gibi
Benim ammâ çemen-zârın sabâ-veş cüst ü çâlâkı
Behiştî

cüvâl: (جوال) Far. Çuval, torbanın büyüğü.
Ne gördü bir özge hâle girmiş
İt lâşesi bir cüvâle girmiş-Şeyh Galip
cüvân: (جوان) bk. civân.
cüyûş: (جيوش) bk. ceyş.
cüz': (جز) Ar. Bütünün bölümlerinden her biri.
Gülüp açılmak umulmaz deheninden meğer ol dür
Cüz' kim lâ-yetecezzâ der ona ehl-i deka:yık-Fuzûlî

Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüz'de
Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin-Lâ

cüz'-i hâk: Toprak parçası.
Gerçi cüz'-i hâkim ammâ çerhten bâlâ-terim
Âric-i evc-i kemâlim şu kadar sellem bana
Muallim Naci

cüz'-i hâk-i beden: Beden toprağının parçası.
Ne bâd-ı sarsar âh ne cüz'-i hâk-i beden
Ne sûz-i dil ne nem-i çeşm-i eşk-bâr kalur-Nâilî

cüz'-i lâ-yetecezzâ: Bölünmeyen, parçalanmayan kısım.
Bin pâre olsa zerre değil ol dehân kadar
Yanında cüz'-i lâ-yetecezzâ cihân kadar
Nazîm (Yahya...)

cüz'-i lâzım: Gerekli parça.
Vücûd-ı mülke efrâd-ı raiyyet cüz'-i lâzımdır
Nasıl cem'-i ulûfa nusret-i âhâd lâzımsa-Ziya Paşa.

cüz' ü küll: Parça ve bütün.
Sensin ol sâhib-i kemâlât-ı fünûn-ı cüz' ü küll
Ki olur her bir kelâmın ilden ile armağân
Ziya Paşa

cüzâz: (جذاذ) Ar. Kesme, kırma, bölme. **c. cüzâzât.**
Nârı gül-zâr etmek isterisen Halîlu'llah gibi
Nefsinin asnâmını kıl kendi destinle cüzâz-Nuri

-Ç-

çâbûk, çâbük: (چابوك) Far. Çabuk, seri.
Böyle çâbük geldin ey hatt-ı siyeh ruhsârına
Var ise pervâza meşk ettin piristûlarla sen-Nedim

Tayy eder âlemi bir göz yumup açıncaya dek
Bu kadar çâbük ü çâlâk olur mu acebâ?-Nef'î

* **çâbük-bâz:** Çabuk oynayan.
Hey ne çâbük-bâzdır hindû benin kim zülfünü
Gâh bir müşgîn resen geh anberîn çenber düzer
Şeyhî

* **çâbûk-dest:** Eline çabuk.
Ne çâbûk-dest sayyâd-ı perîşân dânedir zülfün
Ki bin yerde rûh-ı pür-âline dâm-efgen olmuştur
Nailî

* **çâbûk-pâ:** Ayağına çabuk.
Berk-ı mahz iken direnk etse bilinmez peykeri
Rahş-ı çâbûk-pâ mıdır ya kûh ya bir câ mıdır-Nef'î

* **çâbük-rev:** Hızlı giden.
çâbük-rev-i reh-nümâ: Hızlı yol gösteren rehber.
Tûl-i dâmenden girân-reftâr olan pâ-der-gile
Himmet-i çâbük-rev-i reh-nümâ mümkin değil
Esrar Dede

* **çâbük-revân:** Hızlı giden.
çâbük-revân-ı sıdk-ı taleb: Arzulanan hızlı doğruluk.
Çâbük-revân-ı sıdk-ı taleb erdi menzile
Bed-bahte oldu ukde-i pâ ihtimâller-Nâbi

* **çâbük-semend:** Çabuk koşan çevik at.
Ben Süleymân-ı diyâr-ı işretim ey mey-fürûş
Hâtemim câm u hevâ çâbük-semendimdir benim
Behiştî

* **çâbük-seyr:** Çabuk dolanan.
Tîğ-ı çâbük-seyrine âhû-yı Çîn dersem ne_ola
Seyr kıldıkça döker sahrâ-yı Çîn'e müşg-i nâb
Fuzûlî

* **çâbûk-süvâr:** Hızlı ve ustaca at süren.
Bir hadeng-i cân-güdâz-ı âhdır ser-mâyesi
Biz bu meydânın nice çâbûk-süvârın görmüşüz
Nâbi

Zihî çâbûk-süvâr arsa-i ikbâl ü devlet kim
Semend-i kudret için lâ-mekân bir teng-i meydândır
Riyâzî

çâbûk-süvâr-ı mülk ü devlet: Devlet ve ülkenin en iyi at süreni.
Hudâvendâ sen ol çâbûk-süvâr-ı mülk ü devletsin
Ki rahş-ı himmetin evvel kademde aldı meydânı
Bâki

* **çâbük-ter:** Çok çabuk.
Çâbük-ter olduğun gam-ı nâ-geh-res-i heves
Sıklet-keş-i misâfir-i bîgâh olan bilir-Nâbi

çâbûk ü çâlâk: Seri ve çabuk.
Tayy eder âlemi bir göz yumup açıncaya dek
Bu kadar çâbük ü çâlâk olur mu acebâ?-Nef'î

çâbûk ü zîbende: Süslü ve çabuk.
Sâfdır âb-ı revân gibi o denlü nazmım
Ki yazarken kalem çâbük ü zîbende hırâm-Nef'î

çâder: (چادر) Far. Çadır.
Tâ Süreyyâ ıkdin eyler gûş-vâr-ı gûş-ı mâh
Tâ Benâtü'n-Na'ş'a örter nûrdan çâder güneş
Ahmet Paşa

Bir aceb deryâdır ordu-yı hümâyûnun senin
Kim habâb-ı ber-karâr olmuş ona her çâderi-Nef'î

çâh, çeh: (چاه) Far. Kuyu, çukur.
Her teşne-i visâlin destindedir hayâtı
Âstîn içinde sâid çâh içre âba benzer-Hayalî Bey

Çarhta mâhı görür çâhdaki âb gibi
Eder ol kimse ki der-gâh ref''ünde maka:m-Nâbi

Çeh değil sîb-i zenâhdânında yer almış Nedîm
Zahm-ı engüşt-i nigâh-ı intihâbından senin-Nedim

çâh-ı arz: Yeryüzü kuyusu.
Çâh-ı arza düşicek Yûsuf-ı mihr oldu o dem
Mâh Ya'kûb u felek külbe-i ahzân-şekil-Hayâlî Bey

çâh-ı Bâbil: Babil kuyusu.
Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd
Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb
Nizâmî

Üftâde-i ka'r-ı çâh-ı Bâbil olsam
Minnet-keş-i rîsmân-ı nâ-dân olmam
Bülendî (...Çelebi)

çâh-ı belâ: Belâ kuyusu.
Bir gün düşürür aşk seni çâh-ı belâya
Elden koma ey dil resen-i zülf-i siyâhı
Mantıkî (Ahmet ...)

çâh-ı Bîjen: Bijen (Bîcen)'in kuyusu.
Tâk olup Kisrî-i ikbâline kavs-ı Rüstem
Ola tecvîf-i felek düşmene çâh-ı Bîjen-Nedim

çâh-ı devât: Divit hokkası.
Yûsuf-ı çâh-ı devâtın görücek ruhsârın
Aybdır kat'-ı yed etmezse Züleyhâ-yı kalem-Nâbi

çâh-ı hırmân: Ümitsizlik kuyusu.
Ne_ola Ken'ân-ı mihnette düşersen çâh-ı hırmâna
Varırsın Yûsuf-âsâ vâkıan ihvâna söylersin-Meylî

çâh-ı kenîf: Kenef kuyusu.
Âvîhtelikten hazer et çâh-ı kenîfe
İstersen eğer kıymet ile nâfe-i çîn ol-Nâbi

çâh-ı mihnet: Sıkıntı kuyusu.
Gâh oldu esîr-i çâh-ı mihnet
Gâh oldu azîz-i Mısr-ı devlet-Şeyh Galip

çâh-ı muallâk: Asılı kuyu.
Nedir o çâh-ı muallâk nedir ol turra-i mâr
Nedir ol kûy-ı melâhat nedir ol sîb-i zekan-Biâtî

çâh-ı nâ-dân: Cahilin kuyusu.
Olsam da fezâ-yı gamda leb-teşne helâk
Minnet-keş-i âb-ı çâh-ı nâ-dân olmam
Yümnî (Emin ...)

çâh-ı Nahşeb: Nahşeb kuyusu. bk. mâh-ı Nahşeb
İçinde ay görünmüş bir kuyudur çâh-ı Nahşeb hem
O aydır Mâh-ı Nahşeb İbn-i Muknî eylemiş îcâd
Sünbülzade Vehbi

çâh-ı sîne: Göğüs kuyusu.
Çâh-ı sînemden gönül çıktıkça şâd olsam ne_ola
Öyle âfetten yakasın kurtaran olmaz mı şâd
Fuzûlî

çâh-ı zekan: Çene çukuru.
Yâr çâh-ı zekanım ayn-ı vefâdır der ise
Sakın ey âşık-ı bî-çâre inanma çenedir
Defterdar Zihni

Düşse çâh-ı zekana turre-i hûbân yeridir
Eyledi fitneyi devrinde felek zindânı-Nef'î

çâh-ı zenah: Çene çukuru.
Cânıma ki çâh-ı zenaha zülfü kemişti
İnsâfa gelin Yûsuf-ı Ken'an niçe benzer
Âşık Paşa (kemiş-: düşmek.)

çâh-ı zenahdân: Çene çukuru.
Diller nice bir çâh-ı zenahdânına düşsün
Sâyen gibi zülfün de ko dâmânına düşsün-Nef'î

* **çeh:** Kuyu.
Çehler tâb-ı Temmûz eyledi bî-âb ammâ
Oldu leb-rîz-i kilâb-ı der ile çâh-ı zekan-Nedim

çeh-i hayret: Hayret kuyusu.
Yâd edersen zekan-ı yâri hayâl et zülfün
Çeh-i hayrette sana rişte-i tedbîr olsun-Lem'î

çeh-i Zemzem: Zemzem kuyusu.
Kâse kâse çeh-i Zemzem'den içip Âb-ı Hayât
Cân-ı pür-illeti leb-rîz-i şifâ eyleyelim-Nâbi

Bevvâl-i çeh-i Zemzem'i la'netle anar halk
Sen Kâ'be gibi kendini hürmetle be-nâm et
Ziya Paşa

çâk: (چاك) Far. Yarık, yırtık.
Âyînemi eyle jengden pâk
Kıl perde-i i'tibârımı çâk-Fuzûlî

Görürlerse güller çâk olur çâk-ı girîbânın
Alınmaz ellerinden ehl-i aşkın sonra dâmânın
Fasîh (Ahmet ... Dede)
Gam-ı firâkın ile ceyb-i sabrı çâk ederim
Bu derde ben doyamam kendimi helâk ederim
Şeyhülislâm Saadettin
Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda çâk olursa cevr ü mihnetten
Namık Kemal

çâk-i destâr: Sarığın yırtığı.
Pinhân olamaz az ise de bahye-i kefş
Pûşîde kalır hezâr çâk-i destâr-Nâbi

çâk-i girîbân: Yaka yırtma; mec. zulüm, şikâyet.
Bâğa girdim ser-i kûyun anıp efgân ettim
Gül görüp yâdın ile çâk-i girîbân ettim-Fuzûlî

Kalmazsa eğer kûşe-i dâmân elimizde
Elden ne gelir çâk-i girîbân elimizde-Nef'î

Nedir bu gizli gizli âhlar çâk-i girîbânlar
Aceb bir şûha sen de âşık-ı nâlân mısın kâfir-Nedim

çâk-i gonce: Goncanın açılması.
Dikiş tutsun mu çâk-i gonce seyrettikte ruhsarın
Tutalım diktiğin nev-nahl-i gül ey bâğ-bân tutmuş
Nedim

çâk-i seher: Şafağın sökmesi.
Hurşîd-i eşi'adan verip târ
Çâk-i sehere eder rûzigâr-Riyâzî

* **çâk-çâk:** Paramparça, delik deşik.
Çâk-çâk etmiş iken tîğ-ı zebânımla seni
Kanda buldun o kadar yâreye merhem a köpek
Nef'î (kanda: nerede)
Sezâdır çâk çâk etse dil-i mecrûhumu zîrâ
O şûhun destine şemşîr-i istiğnâyı ben verdim
Koca Ragıp Paşa

çâk-çâk-i sîne: Göğsü parça parça etme.
Çâk-çâk-i sîne versin mevce-i gamdan haber
Zahm-ı hûn-pâş-ı derûnum inkisârım söylesin
Nâbi

çâker: (چاكر) Far. Kul, köle.
Eğerçi kulların bî-had, velî kem-ter kulun Ahmed
Ne Ahmed Ahmed-i Dâî, ne dâî dâî-i çâker
Ahmed-i Dâî
Ben fakîr olduğum için gelmez olmazsın yakın
Padişâhım neyki kaçmak böyle çâkerden ırağ
Necati Bey
Tavk-ı fermâna çekip gerden-i teslîmlerin
Niçe âzâdeleri eyledi çâker hatem-Bâki

Devrinin beste-kemer çâkeridir heft-ahter
Şem'inin sûhte-i pervânesidir nüh-ecrâm-Nedim

çâker-i niyâz: Niyaz kulu.
Bir gün gelir ki nâzı olur çâker-i niyâz
Ehl-i niyâza nahvet ile nâz edenlerin-Nâbi

çâlâk: (چالاك) Far. Hareketi süratli, çabuk.
Ey hurde-şinâs-ı ma'nî-i pâk
Gûş et ki ne der bu kilk-i çâlâk-Şeyh Galip

Tayy eder âlemi bir göz yumup açıncaya dek
Bu kadar çâbük ü çâlâk olur mu acebâ?-Nef'î

Bu gâyenin, bu hayâlin ümîd-i idrâki
Dolaştırır gece gündüz o rûh-ı çâlâki-Mehmet Akif

çâr: (چار) Far. Dört. "çehâr"ın hafifletilmişi.

Cehd eyle çehâr cevâhir-i pâk
Fikr etme ki yoktur ehl-i idrâk-Fuzûlî

Vücûduna yaraşır çâr bâliş-i azamet
Nihâline yakışır ittikâ-yı sadr-ı sudûr-Nâbi

Mükevvenât ibâret ise ne_ola Zât'ından
Hasâisidir onun cevher-i anâsır-ı çâr-Ziya Paşa

çâr-ı tabîat: Tabiatın dört unsuru.

Olur vücûdu anâsır fenâ-pezîr-i adem
Ne ferʿ-i çâr-ı tabîat ne aslı çâr kalır-Nâilî

* **çâr-anâsır:** Dört unsur.

Eyâ nice bir devr ede bu çâr-anâsır
Kim ona ne evvel ola maʿlûm ne âhir-Bağdatlı Rûhî

* **çâr-bâğ:** Dört bağ.

çâr-bâğ-ı İsfahân: İsfahan'ın dört bağı.

Ya sâib görmüş olsa çâr-bâğ-ı İsfahân vasfin
Ne gûne rahne-i dîvâre eylerdi nihân âbâ-Nedîm

* **çâr-bâliş:** Dört yastık. mec. yüce makam.

Kimi çâr-bâliş nişîn-i huzûr
Kimi diz çekip çekmekte yâ Sabûr
Keçecizade İzzet Molla

çâr-cihât: Dört cihet.

Hayme-i rifʿatinin hıfzına olmuş ka:im
Âlemin çâr-cihâtında muayyen evtâd-Nâbi

* **çâr-çeşm:** Dört göz.

Ey nûr-ı dîde sanma abes gözlüğüm görüp
Teşrîf-i yâri bekliyorum çâr-çeşm ile-Muallim Naci

* **çâr-darb:** Dört darb (Kalenderîler arasında "sakal, bıyık, kirpik ve kaş" anlamına kullanılan deyim).

Erenler der-gehinde bir kalender bende-i hâs ol
Tıraş et çâr-darb ile gönülden fikr-i ağyârı-Hayrî

* **çâr-deh:** On dört.

Yüzün üstünde kaşın lûtfuna erişmez eğer
Gelse kavs-ı kuzah üstüne meh-i çâr-dehin-Nizâmî

* **çâr-ebrû:** Dört kaşlı. mec. bıyıkları henüz terlememiş genç. **c. çâr-ebrûvân.**

O yoluk kaşlar olunca pür-mû
Yakışır mı ki dene çâr-ebrû-Sünbülzade Vehbi

** **çâr-ebrûvân:** Dört kaşlılar.

Vasfinda da çâr-ebrûvânın baʿzen
Söyler ise yalnız rübâî söyler-Üsküdarlı Talat Bey

* **çâr-emîn:** Dört emin kişi (çâr-yâr-i güzîn).

Bin bin ola çâr-emînine tahiyyât
Ahkâmını ahbâbın ile ettiler icrâ-Taşlıcalı Yahya

* **çâr-erkân:** Anâsır-ı erbaa. (dört temel: hava, su, toprak, ateş)

Ebed-i gird-i fenâ ermez idi tabʿ-ı mevâlîde
Eğer olsaydı adli feyz-bahşâ çâr-erkâna
Üsküdarlı Hakkı Bey

İnanma imtizâcın seyredip bu çâr-erkâna
Dem-â-dem birbirinin fırsatın gözler münâfıktır
Nâbi

çâr-gâh: Dört taraf.

Söylemem derdimi hem-derdim olan âh'a bile
Belki sînemdeki şu nâle-i çâr-gâha bile
Hızır Ağazade Said

* **çâr-gûşe:** Dört köşe.

çâr-gûşe-i âlem: Âlemin dört köşesi.

Eğer tasavvur olunsaydı çâr-gûşe-i âlem
Ayân olurdu bize her felekte bir şeb-i mâtem
Kemalzade Ekrem Bey

çâr-mezheb: Dört mezhep.

Gitmeyen yoluna üryân ü fakîr olsun hep
Çâr-mezhebte harâm ola zehâb u zenebi
Nazîm (Yahya...)

* **çâr-pâ:** Dört ayak.

Bu bezm içinde gönül çâr-pâre olmazsa
Ben onun ismini hayvân-ı çâr-pâ ederim
Hamdullah Hamdi

* **çâr-pâre:** Dört parça, şakşak, çalpara, parmaklara takılıp çalınan zil, çalpara.

Elde çâr-pâresi eyler çık çık
Der imiş cân-ı rakîbe gel çık-Enderunlu Fâzıl

Erbâb-ı aşk elinde rübâîlerim benim
Bezm-i safâya Hâletiyâ çâr-pâredir
Hâletî (Azmizade ...)

Ele aldıkça çengi güzeli çâr-pâre
Reşkten kahr ile felek görse olur çâr pâre-Beliğ

* **çâr-rükn:** Dört unsur (anâsır-ı erbaa)
Edip âmîhte huşk u ter ü germ ü serdi
Çâr-rükn üstünde yapmış bu binâyı üstâd-Nâbi

* **çâr-sû, çâr-şû:** Çarşı.
Suka:ta-i kalem-i zer-ger-i dükânçe-i sun'
Tirâşe-i güher-i çâr-sûy-ı istiğnâ-Nâbi

çâr-sû-yı âlem: Dünya pazarı.
Halk, eder dâd ü sited biz pür-telâş ü bî-nisâb
Çâr-sû-yı âlemin biz unmadık dellâlıyız
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yusuf ...)

çâr-sû-yı aşk: Aşk çarşısı.
Neyle olsun gevher-i vaslın harîdârı gönül
Nakd-i câna çâr-sû-yı aşkta rağbet mi var-Fıtnat

çâr-sûy-ı dehr: Dünya çarşısı.
Cehâlet çar-sû-yı dehri tuttu öyle kim herkes
Ziyânı sûd zanneyler dahi sûdu ziyân-Ziya Paşa

çâr-sû-yı ka:biliyyet: Kabiliyet çarşısı.
Kadrin anlar yok bilir yok her dür-i sencîdenin
Çâr-sû-yı ka:biliyyette terâzû kalmamış-Nâbi

çâr-sû-yı muhabbet: Sevgi pazarı.
Yazık yazık telef ettim metâ'-ı cân u dili
Bu çâr-sû-yı muhabbette kâr olur sandım
Âsım (Çelebizade Şeyhülislâm İsmail ...)

çâr-sû-yı reyb-i menûn: Dünya olaylarının çarşısı.
Olalı turfe-nümâyân-ı garâbât-ı şuûn
Görmedi mislini bu çâr-sû-yı reyb-i menûn
Ziya Paşa

çâr-şû-yı zer-gerân: Kuyumcular çarşısı.
Cevher-i sîr-âb-ı şeb-nem gûşyâre zer varak
Sahn-ı bûstân oldu gûyâ çâr-şû-yı zer-gerân-Bâki

* **çâr-şeb:** Çarşaf.
Berk-efken olunca gâh ü bî-gâh
Vechin o siyeh çâr-şebden
Gûyâ ki doğar sevdâ şebden-Recaizade Ekrem

* **çâr-tâk:** Çardak.

çâr-tâk-ı çarh: Feleğin çardağı.
O yangın gecesi gördüklerin encüm kıyâs etme
Sokuldu çâr-tâk-ı çarha yerden sıçrayıp mismâr-Lâ

çâr-tâk-ı ecrâm: Cansız cisimlerin çardağı.
Engûr-ı siyâh-ı hindû-yı bâm
Ammâ yeri çâr-tâk-ı ecrâm-Şeyh Galip

* **çâr-unsur:** Dört unsur.
Erişti bir yere kim şeş-cihetle çâr-unsur yok
Zemîn ü âsümân nâ-bûd arş u ferş nâ-peydâ-Sâbit

* **Çâr-yâr, çehâr-yâr:** Dört dost. (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali)
Çâr-yârın Radiyallahü Ta'âlâ anhüm
İntika:mın alalım kahr edelim ehl-i şeri
Taşlıcalı Yahya

çâr-yâr-i kâmilîn: Kâmillerin dört dostu.
Ey çâr-yâr-i kâmilîn ayân-ı milk-i dîn
Erbâb-ı sıdk u ma'dilet ü re'fet ü hayâ-Fuzûlî

* **çâr ü nâ-çâr:** İster istemez.
Gayret olup ahdine vefâdâr
Ol gümrehe uydu çâr u nâçâr-Şeyh Galip

* **çârümîn, çihârüm:** Dördüncü.
Sürdükçe hâk-i pâyine reşk eder Mesîh
Hûrşîd-i tâc-ver-i felek-i çârümîn ile-Nâilî

Düşüp at boynuna hûrşîd tâ çerh-i çihârümden
Erişti geldi der-gâhında der-bân oldu bir günde
Nedim

çâre: (چاره) Far. İlaç; tedbir.
Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su
Kim bu denlü tutuşan odlara kılmaz çâre su-Fuzûlî

Edâya çâre mi var şükrünü o ihsânın
Olursa tab'ım eğer bin kasîdeye medyûn-Nef'î

Yoluna cân vermeğe cânâ dil-i bî-çâreler
Bulmadılar gerçi kim çok istediler çâreler
Şem'î Çelebi

Ona tâli' denilir herkese olmaz hayrı
Ondan öc almağa yok çâre rızâdan gayrı-Şinasi

çâre-i bihbûd: Sıhhatli oluşun çaresi.
Çâre-i bihbûdumu muâlicten dedi
Derd derd-i aşktır mümkün değil ilâc sana-Fuzûlî

çâre-i derd-i dil: Gönül derdinin çaresi.
Ey sabâ rahm et kim ol bî-derd kılmış terk-i cevr
Çâre-i derd-i dilim mevkûf bir i'lâmdır-Fuzûlî

çâre-i efsürde-dilî: Duygusuz gönlün çaresi.
Aşktır çâre-i efsürde-dilî-Muallim Nâci

çâre-i haste: Hastanın çaresi.
Siper-i tîr-i kazâ var mı rızâdan gayrı
Çâre-i haste-dilân derd ü belâdan gayrı
Sâkıb Dede

çâre-i kâr: İşin çaresi.
Bu pîrlikte benim çâre-sâzım ol tâ kim
Senin de çâre-i kârın göre Hudâ-yı gafûr-Nâbi

çâre-i teennüs: Kadın gibi olma çaresi.
Semâ, güneş ebediyyen kapansa, belki vücûd
Bir leyle-i serd ile bir çâre-i teennüs arar
Ve bulur-Tevfik Fikret

çâre-i vasl: Kavuşma çaresi.
Kû-be-kû eyleme bî-hûde telâş ey dil-i zâr
Çâre-i vaslı yine şâhid-i matlabden sor-Esrar Dede

* **çâre-cû:** Çare arayan.
Çâre-cû oldukça dermân derd-nâk eyler seni
Ey gönül bu derd-i aşk âhir helâk eyler seni-Ziya Paşa

* **çâre-ger:** Derde deva eden, çare ve tedbir eden.
Hayf o bî-çâre-i sergeşte- dilin hâline kim
Olmaya çâre-geri baht-ı zebûndan gayri-Nâbi

Geçerdi ol da hâssiyyetten elde ihtiyâr olsa
Şikest-i ehl-i derde çâre-ger bir mûmiyâ kaldı-Nâbi

* **çâre-hâh:** Çare arayan.
Husûle geldiği yok müşkilât-ı âmâli
Tevekkülü bırakıp aklı çâre-hâh edenin-Nâbi

* **çâre-res:** Çare bulan.
Ey çâre-resim pâdişahım dâd-ı penâhım
Vay hâlime bahş etmez isen cürm ü günâhım
Enderunlu Vâsıf

* **çâre-sâz:** Çare bulan, tedbir eden.
Bîçâreye çâre-sâz olursun
Bî-keslere dil-nüvâz olursun-Ziya Paşa

Sad nâle-i tazallüm ü bin âh-ı cân-güdâz
Derd-i derûna olmadı hayfâ ki çâre-sâz-Ziya Paşa

* **çâre-yâb:** Çare bulucu.
Hîç kim derd-i kazâdan çâre-yâb olmuş değil
Cevşen-i tedbîr def'i tîr-i takdîr eylemez
Kul Nesîmî

çarh, çerh: (چرخ) Far. Felek, semâ, gök.
Tûtî-i mu'cize-gûyem ne desem lâf değil
Çarh ile söyleşemem âyînesi sâf değil-Nef'î

Ecrâm-ı çarhı geçmeyicek bilmemiş Mesîh
Bâr olduğun vücûduna bir sûzenin dahi-Nâilî

Çarha dayanma her ne kadar üstüvâr ise
Hâkin, efendi altı da var üstü var ise-Kirâmî

çarh-ı âlî: Yüce felek.
Başın indirmez gedâ-yı ışk olan basmaz ayağ
Taht olsa çarh-ı âlî mihr-i enver olsa tâc
İbn-i Kemal

çarh-ı anîd: İnatçı felek.
Hamdülillâh yine insâfa gelip çarh-ı anîd
Eyledi bahtım ile ahd-i vifâkı tecdîd-Nef'î

çarh-ı âyîne-gûn: Ayna renkli felek.
Görülse sahîfe-i Erteng çarh-ı âyîne-gûn
Gelir zuhûra hezârân nukûş-ı bûkalemûn
Yenişehirli Avni

çarh-ı berîn: Gökyüzü, arş-ı a'lâ.
Çarh-ı berîne hem-ser olup livâ'-yı adlin
Ser-menzil-i saâdet dâim konağın olsun-Ubeydî

çarh-ı bî-karâr: Kararsız felek.
Hân-ı hüsnünden geçip mihmân olaydım ey gözüm
Hey bir iki gün bu çarh-ı bî-karâr eğler beni-Âhî

çarh-ı celâl: Azametli felek.
Dürri-i çarh-ı celâl u dürr-i deryâ-yı kemâl
Ka:mi'-ı küfr ü dalâl u câmi'-i hulk-ı şiyem-Nizâmî

çarh-ı çâr: Dört felek.
Dem olur kûy-ı harâbâtta bir dürd-keşin
Çarh-ı çârümde Mesîhâ eremez pâyesine
Hayalî Bey

çarh-ı çenberî: Çenber şeklindeki felek.
Bu çarh-ı çenberîde tutup devir usûlünü
Deffâf-ı mihr kılmış idi çehresin nihân-Bâki

çarh-ı çep-endâz: Hilekâr felek.
Ben anladığım çarh ise bu çarh-ı çep-endâz
Yahşi görünür sûreti ammâ ki yamandır-Ziya Paşa

çarh-ı denî: Alçak felek.
İntisâbım bileliden beridir ma'rifete
Eyledi çarh-ı denî cevr ü ezâyı teksîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

çarh-ı denî-cibillet: Alçak tabiatli felek.
Şöhret-perest olana eyler riâyetini
Çarh-ı denî-cibillet nâ-merd-i pîr-zendir-Behiştî

çarh-ı denîn-perver-i dûn: Alçağın alçaklığını seven felek.
Erdi bir rif'ate erbâb-ı hüner devrinde
Ki eder çarh-ı denîn-perver-i dûn istiğrâb-Nef'î

çarh-ı desîse-kâr: Hileci felek.
Bir câm-ı vâj-gûn ile çarh-ı desîse-kâr
Mest-i harâb-ı gaflet eder ehl-i devleti-Nâbi

çarh-ı devvâr: Dönen felek.
Berg-i ezhârı hevâ şöyle çıkardı feleğe
Pür kevâkib görünür günbed-i çarh-ı devvâr-Bâki

çarh-ı dûn: Alçak felek.
Nedir bilsekdi bâri çarh-ı dûnun şart-ı ikbâli
Girerdik imtihâna biz de isti'dâd lâzımza
Namık Kemal

çarh-ı dü-renk: İki renkli felek.
Ne cevâhir dizeyim silk-i senâna göresin
Ki ede şa'şaa'ası çarh-ı dü-rengi yek-renk-Nef'î

çarh-ı esîr: Esir felek.
O gül-istân hakîkattir dil-i pâkin ki ger
Olsa nûr-ı manzarı tâb-efgen çarh-ı esîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

çarh-ı eyyâm: Feleğin günleri.
Bu siyâk üzre o mihr-i rahşân
Çarh-ı eyyâmı ederdi devrân-Enderunlu Fâzıl

çarh-ı felek: Felek çarhı; gökyüzü; kâinât.
Câhilin dâim murâdınca döner çarh-ı felek
İltifât eyler gedâ ferzend-i nâ-bînâsına-Belîğ

çarh-ı heft: Yedi gök.
Bâlâ-yı çarh-ı heftime keyvân-ı köhne sal
Oturmuş nite ki Hindî-i pîl-bân-Bâki

çarh-ı hidâyet: Hidâyet feleği.
Çarh-ı hidâyet üzre nücûm oldu her biri
Nûrundan iktibâs idüben zümre-i kirâm-Behiştî

çarh-ı Hudâ: Allah'ın göğü.
Hazret-i şâh-ı rusül hâdî-i esrâr-ı sübül
Şârık-ı çarh-ı Hudâ hazen-i genc-i is'âd-Nâbi

çarh-ı hûnî: Kanlı felek.
Çarh-ı hûnî mâh-ı nevden bir kemân almış ele
Ey Behiştî kasdı onun ya sanadır ya bana-Behiştî

çarh-ı kec-rev: Çarpık yürüyen felek.
Görmedik devr-i muvâfık tâli'-i nâ-sâzdan
Çarh-ı kec-rev aksine devrân eder her bâr hayf
Hersekli Arif Hikmet

çarh-ı kec-reftâr: Eğri yürüyüşlü felek.
Benimçün kimse gam yer yok dil-i gam-hârdan gayri
Döner yok üstüme bu çarh-ı kec-reftârdan gayri
Kutsî

çarh-ı gerdân: Dönen felek.
Getir câm-ı sürûr-ı encâmı ey sâkî yeter çektik
Cefâ-yı devr-i gerdûnu belâ-yı çarh-ı gerdânı-Bâki

çarh-ı hakkâk: Oymacı dünya.
Katre-i eşkine öykündü diye Bâkî'nin
Çarh-ı hakkâk deliptir güheri döne döne-Bâki

çarh-ı kebûd: Mavi gök.
O denlü oldu reh-i hizmetinde germ-i şitâb
Şafakla kan dere gark oldu rûy-ı çarh-ı kebûd-Sâmî

çarh-ı kîne-ver: Kinci felek.
Ne sendendir ne bendendir ne çerh-ı kîneverdendir
Bu derd-i ser-i humâr neşve-i câm-ı kaderdendir
Nâbi

çarh-ı lâciverd: Lâcivert gök.
Germdir şâm u seher mihrinle çarh-ı lâciverd
Geh sirişk-i al eder izhâr ki ruhsâr-ı zerd-Fuzûlî

çarh-ı lu'bet-bâz: Hokkabaz felek.
Cihânda çarh-ı lu'bet-bâz oyunlar oynamıştır kim
Hezârân Bû Alî Sînâ onun oynunda mülzemdir
Huffî

çarh-ı nâ-hem-vâr: Kambur felek.
Cihân-ı bî-vefâ bâkî değildir kimseye ey yâr
Değildir bir karârda çün bilirsin çarh-ı nâ-hem-vâr
Süheylî (Ahmet ...)

çarh-ı nigûn: Ters dönmüş felek; uğursuz felek.
Hep şikâyetteyiz ammâ ki yine başımıza
Kimimiz var dönecek çarh-ı nigûndan gayrı-Nâbi

çarh-ı nüh-tabak: Dokuz katlı gök.
Âsitân-ı hazreti hem üç çarh-ı nüh-tabak
Pâs-bân-ı der-gehi bi'l-cümle fevc-i kudsiyân
Üsküdarlı Hakkı Bey

çarh-ı pîr: İhtiyar felek.
Deyme kâfiri kâfir etmez esîr
Onun da kolayın bulur çarh-ı pîr
Keçecizade İzzet Molla

çarh-ı pîre-zen: İhtiyar kadına benzeyen felek.
Her gece altın benekli âsümânîler giyip
İşbu çarh-ı pîre-zen olmuştur oynaşım benim
Selîmî (Yavuz Sultan Selim)

çarh-ı pür-kevâkib: Yıldızla dolu gök.
Muntazır her gece çarh-ı pür-kevâkible kamer
Yakmağa sahnında bir şem'-i murassa' şem'-dân
Nef'î

çarh-ı ser-keş: Baş kaldıran felek.
Hırmen-i mâhı yakan âh-ı derûnumdur benim
Çarh-ı ser-keş dostlar şimdi zebûnumdur benim
Necati Bey

çarh-ı sitem-gâr: Haksızlık eden felek.
Eyleyip va'de dönersin yine ey mâh-ı cebîn
Bu reviş sendendir çarh-ı sitem-gâr mısın?-Nev'î

çarh-ı sitem-ger: Zulüm eden felek.
Ey çarh-ı sitem-ger dil-i nâlâna dokunma
Hecr âlemidir ettiğim efgâne dokunma-Âşık Ömer

çarh-ı vârûn: Uğursuz felek.
Cûy-bâr-ı dil-i vâlâ-himemim üzre döner
Rûz u şeb çenber-i nâûre-i çarh-ı vârûn-Münif

çarh-ı vâj-gûn: Uğursuz felek.
Bir taraf evzâ'-ı gûnâ-gûnu çarh-ı vâj-gûn
Bir taraf âsâr-ı nâ-hem-vârî-i baht-ı siyâh
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **çerh:** Çarh, felek, gökyüzü.
Ben bu zu'm ile dahi çerh ile gavgâda iken
Muhzır-ı akla uyup halk ile da'vâda iken
Esrar Dede

Be bu bâzâr-ı cihânın kuru dükkânına yuf
Çenber-i çerhine vü kümbed-i gerdânına yuf
Usûlî (Yenice Vardarlı ...)

çerh-i atlas: Atlas kumaşına benzeyen felek.
Kesse çerh-i atlasın bin mislini hayyât-ı sun'
Eşheb-i iclâline çıkmaz idi bir güstüvân-Kâzım Paşa

çerh-i bülend: Yüce felek.
İrtika eyleyemez küngür-i iclâline akl
Kılsa da nüh-tabak-ı çerh-i bülendi mirka:t
Yenişehirli Avni

çerh-i çep-endâz: Hilekâr felek.
Ben anladığım çerh ise bu çerh-i çep-endâz
Yahşi görünür sûreti ammâ ki yamândır-Ziya Paşa

çerh-i çihâr: Dört felek (Batlamyus sistemindeki dördüncü felek).
Düşüp at boynuna hûrşîd tâ çerh-i çihârümden
Erişti geldi der-gâhında der-bân oldu bir günde
Nedim

çerh-i dâniş-perver: Bilgili felek.
Ebkem ol kim nîk ü bed bî-hûde halk olmuş değil
Her biriyle çerh-i dâniş-perverin bir işi var
Bağdatlı Rûhî

çerh-i desîse-kâr: Hileci felek.
Bir câm-ı vâj-gûn ile çerh-i desîse-kâr
Mest ü harâb-ı gaflet eder ehl-i devleti-Lâ

çerh-i devvâr: Dönen felek.
Sanır girdâb-ı pîç-â-pîç deryâ-yı maânîdir
Gören mir'ât-ı endîşemde aks-i çerh-i devvârı-Nef'î

çerh-i direm-dâr: Dirhem tartan felek.
Sîm-pâş oldu zemîne kef-i lutfu o kadar
Ki zemîn çerh-i direm-dâra eder arz-ı gınâ-Nâbi

çerh-i dûn: Alçak felek.
Bak şu etvâr-ı galat-fehmine çerh-i dûnun
Re'y-i Bâkıl geçiyor akl-ı Felâtûn yerine-Lâ

çerh-i gaddâr: Zalim felek.
Çerh-i gaddârda vefâ neyler
Kâse-i ser-nigûnda mâ' neyler-Bâki

çerh-i gerdûn: Dönen felek.
Ne lu'bet ile kılar raksı çerh-i gerdûn kim
Gönül elinde onun çâr-pâre olmuştur
Hamdullah Hamdi

çerh-i hakkâk: Kazıcı felek.
Katre-i eşkine öykündü diye Bâkî'nin
Çerh-i hakkâk deliptir güheri döne döne-Bâki

çerh-i kebûd: Mavi gök.
Halka nîreng geçer masbaga-i çerh-i kebûd
Kimisi sebz kimi sürh ü kimi zerd gider-Nâbi

çerh-i kec-rev: (Yengeç gibi) eğri yürüyüş-lü felek.
Görmedik devr-i muvâfık tâli^c-i nâ-sâzdan
Çerh-i kec-rev aksine devrân eder her bâr hayf
Hersekli Arif Hikmet

çerh-i kemâlât: Olgunluklarla dolu.
Burûc-ı çerh-i kemâlâtın ahter-i sa^cdî
Halîfeler halefi ma^crifet gülsitânı
Yahyâ Bey (Taşlıcalı ...)

çerh-i kîne-ver: Kinci felek.
Ne sendendir ne bendendir ne çerh-i kîne-verdendir
Bu derd-i ser humâr-ı neş'e-i câm-ı kaderdendir
Nâbi

çerh-i leîm: Mayası bozuk, soysuz; hasis felek.
Çerh-i leîm sâhib-i irfânı neylesin
Nâ-dân olan harîf sühan-dânı neylesin
Sâmi (Arpaeminizade Vak^canüvis Mustafa ..Bey)

çerh-i menkûs: Baş aşağı dönmüş felek.
Var mı bu dehrde bir kasr-ı emel kim âhir
Ser-nigûn eylemeye onu bu çerh-i menkûs
Esrar Dede

çerh-i mînâ-fâm: Cam mavisi renkli felek.
Mihr ü mehle çerh-i mînâ-fâm bir bahr oldu kim
İki nilüfer verir ol Bahr-i Ahdar rûz ü şeb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

çerh-i muallâ: Yüce felek.
Dil-i şeydâsına seng-i cünûnu attı derd ehli
Sakınsınlar bu mînâ-hâne-i çerh-i muallâyı
Hâletî (Azmizade ...)

çerh-i nâ-hem-vâr: Düz olmayan, uygun-suz felek.
Cihân-ı bî-vefâ bâkî değildir kimseye ey yâr
Değildir bir karârda çün bilirsin çerh-i nâ-hem-vâr
Süheylî (Ahmet ...)

çerh-i perestâr: Boyun eğen felek.
Gül-zâr sarâyında zihî dâr-ı saâdet
Kim oldu bakıp çerh-i perestâre benefşe-Necati Bey

çerh-i pîre-zen: İhtiyar kadına benzeyen felek.
Berf sanman görünen halka soğuk yüz gösterir
İşbu çerh-i pîre-zen saçı ağarmış karıdır-Enverî

çerh-i siyeh-kâse: Siyah kâseli felek.
Erbâb-ı dili müttehem-i âz edemezsin
Ey çerh-i siyeh-kâse bize nâz edemezsin-Nâilî

çerh-i vâla-tâk: Büyük kubbeli felek.
Esâs-ı pür-şükûhu sedd-i Zü'l-karneyn'den muhkem
Ferâz-ı âstânı çerh-i vâlâ-tâktan bâlâ-Nedîm

çerh-i vârûn: Başaşağı, ters, uğursuz felek.
Vermedi kendisine fâide genc-i mahzûn
Attı Ka:rûn'u adem çâhına çerh-i vârûn
Muallim Naci

çârmîh: (چارميخ) Far> çâr-mîh'tan; "dört çivi", suçluyu haça germek için kurulmuş put şeklindeki darağacı, salip.
Ârifin katline dendân bilemek âdet-durur
Hazret-i Îsâ'yı çârmuh etmediler mi Yehûd-Gaybî

çârû: (چارو) Far. Sıva.

çârû-yı muhabbet: Sevgi sıvası.
Düşmekte ciger-pâreleri dâmına çün gird
Derkâr gibi sînede çârû-yı muhabbet-Nedim

çârûb: (چاروب) Far. Süpürge.
Yine firâş-sıfat destine çârûb almış
Ki ede hizmet hâktir dâver sünbül-Bâki

çârûb-ı âstân-ı memâlik-sitân: Ülkeler fethedenin eşiğinin süpürgesi.
Gâhî ki deste deste yatar yerde gûyiyâ
Çârûb-ı âstân-ı memâlik-sitân olur-Nef'î

çârûb-ı reh-i mey-gede: Meyhane yolunun süpürgecisi.
Zâhidin rîşini çârûb-i reh-i mey-gede kıl
Gerçi değmez ona ammâ domuzdan bir kıl
Bağdatlı Rûhî

çârüm: (چارم) Far. Dördüncü.
Çârüm feleği kılınca seyrân
Fahr etti dü-bâr çâr-erkân-Şeyh Galip

çâşnî: (چاشنى) Far. Lezzet, tad.
Gül ü lîmon şarabı gibi verdi çâşnî câna
Lebin bûs eyledim âmîziş lûtf u gazabların-Şerîf

çâşnî-i câm-ı muhabbet: Sevgi kadehinin lezzeti.
Aşka düştün bana derken gam u mihnet ne imiş
Sen de gör çâşnî-i câm-ı muhabbet ne imiş-Nâbi

çâşnî-i nâz: Naz çeşidi.
Çâşnî-i nâzı eyler sür'at-i teslîm-i fevt
Lezzet olmaz vaslda muhtâc-ı ibrâm olmasa-Nâbi

çâşnî-i zehr ü şifâ: Zehir ve şifa lezzeti.
Çektim gam-ı sad-gûne-i gerdûn-ı dü-tâyı
Tattım nice dem çâşnî-i zehr ü şifâyı-Ziya Paşa

* **çâşnî-gîr:** Yemeğin tadına bakan, aşçıbaşı.

çâşnî-gîr-i felek: Feleğin ahçıbaşısı, feleğin tadına bakan.
Geçirdi çâşnî-gîr-i felek ol denlü vaktin kim
Nevâl-i ârzû meydâna geldi iştihâ gitti-Nâbi

* **çâşnî-senc:** Çeşni uzmanı.
Nâilî zemzeme-i nây-ı kalem destinde
Çâşnî-senc-i mezâyâ-yı tabiat görünür-Nailî

çây: (چاى) Far. Çay.
Bir zemân Rûm'da deryâ-keş idik ey sâkî
Şimdi İran'da kanâat ederiz çây ile biz
Antakyalı Münîf

–çe: (چه) Far. Küçültme edatı.
* deryâ-**çe:** Küçük deniz.
Ebruvânım iki göz cisr-i metîndir gûyâ
Dem-be-dem anda akan göz yaşı deryâ-çe-i Şat
Belîğ

* kemân-**çe:** Kemençe, küçük keman.
Kemen-çe şekline girdim elinde mutrib-i aşkın
Keşâkeşten halâs olmaz dahi sînem rebâb-âsâ-Bâki

* meh-**çe:** Küçük ay.
Birinin mansıbını bana inâyet kıl kim
Meh-çe-i râyetimi irgüre Keyvân'a kerem
Hayâlî Bey

* mûr-**çe:** Küçük karınca.
Dâne-i hâli izârında komaz hatt-ı siyâh
Küşt-zâre gelicek mûr-çeler dâne çeker-Belîğ

* serâ-**çe:** Saraycık.
Melek rikâb-ı semendinde peyk-i perrende
Felek serâ-çe-i kadrinde ferş-rûb-ı Harem-Nef'î

* zevrak-**çe:** Küçük kayık.
Atladı dâmen tutup üç çifte bir zevrak-çeye
Geçti sandım mâh-ı nev âyîne-i billûrdan
Yahya Kemal

çeb-endâz: (چب انداز) Far. Hilekâr olan, yoldan çıkmış olan.
Vermez feleğin devr-i çeb-endâzına hükmü
Kor hikmet-i teslîmi kazâ vü kader eyler-Nef'î

çegâne: (چغانه) Far. Büyük çarpara, çengi defi.
Peymâne olup mey-i mugâne
Gelmişti çegâneler figâne-Nâbi

Verir başka hâlet dil-i âşık-âne
Bu dil-keş-i hevâda bu çenk ü çegâne-Muallim Naci

çeh: (چه) Far. Kuyu, bi'r.
Çeh değil sîb-i zenâhdânında yer almış Nedîm
Zahm-ı engüşt-i nigâh-ı intihâbından senin-Nedim

çeh-i sûzân: Yakan kuyu.
İçir vahdet meyin kansın yolunda mest-i aşk olsun
Firâkıyla yeter yandı çeh-i sûzânda eğlenmez
Âdile Sultan

çehâr: (چهار) Far. Dört. bk. çâr.
Dâr-ı dünyâ-yı denînin, kim cefâ bünyâdıdır
Mihnet ü derd ü belâ vü gam çehâr erkânıdır
Ulvî-i Kadim (Bursalı Yeğenoğlu...)
İfâza-bahş-ı hayât olmasaydı nâmiye
Kururdu ırkı mevâlidi ümmehâtı çehâr-Ziya Paşa

***çehâr-yâr:** Dört dost.
Gidelim hâlini arz et Leylâ
Der-i vâlâ-yı çehâr-yâre-Leylâ Hanım

çehâr-yâr-i güzîn: Seçkin dört dost.
Yollarına onların cânım fedâ olsun benim
Kıla mahşerde şefâat ol çehâr-yâr-i güzîn
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

çehre, çihre: (چهره) Far. Surat, vech, yüz.
Bu çarh-ı çenberîde tutup devir usûlünü
Deffâf-ı mihr kılmış idi çehresin nihân-Bâki

Ağlamış çehreli sûfî ne bile
Cennete girse de gülmez meselâ-Sünbülzade Vehbi
Işk Mısr'ında Züleyhâ'ya odur hem-derd olan
Yûsufî dînâra dâim çihresi hem-reng olur
Hamdullah Hamdi

çehre-i acûz: Çirkin çehre.
Gaze-i attâr ile gelmez çehre-i acûze intizâm
Ziya Paşa

çehre-i baht: Talih yüzü.
Târ u pûd-ı siyâhî-i şebten
Çehre-i bahtıma nika:b ettim
Fehîm (Hoca Süleyman...)

çehre-i cem'iyyet: Toplumun yüzü.
Dâmen-i ikbâlime gerd-i taarruz yetmeyip
Çeşm-i hâsid çehre-i cem'iyyetimden dûr idi-Fuzûlî

çehre-i dîn: Dinin görünüşü.
Yazık ki çehre-i memsûha döndü çehre-i dîn
Bugün kuşatmada İslâm'ı bir nazar: Nefrîn
Mehmet Akif

çehre-i elem: Elem yüzü.
Baktıkça ben dönüp dönüp ârâm-gâhıma
Bin çehre-i elem görünürdü nigâhıma
Kemalzade Ekrem Bey

çehre-i emel: İstek yüzü.
Seyf ü sinânla bârik olur çehre-i emel
Tîr ü kemânla vaz' olunur en kavî temel
Abdülhak Hâmit

çehre-i füsûn-perver: Büyüleyici yüz.
Bence hiç şüphe yoktur ki sendendir
Ey güzel çehre-i füsûn-perver-Bağdatlı Ruhî

çehre-i gabrâ: Sisli çehre.
Subhunda bahârın şu sabâhat bulunur mu
Bak çehre-i gabrâya nasıl şen, ne cüvândır
Mehmet Akif

çehre-i girye-nika:b: Gözyaşı ile örtülü çehre.
Dolaşıp neş'e-i san'atla gülen dîdelerin
Çehre-i girye-nika:bında hayât-ı beşerin
Tevfik Fikret

çehre-i gül-fâm-ı şarâb: Şarap renkli, kırmızı çehre.
Güldürürken yüzümü çehre-i gül-fâm-ı şarâb
Neye lâzım bana sâkî-i dil-ârâm-ı şarâb-Şinasî

çehre-i handân: Gülen yüz.
Büyük derin gecelerden, derin semâlardan
Sürâdıka:ta bürünmüş bu çehre-i handân
Fâik Âlî Bey

çihre-i hâsid: Haset ehlilerin çehresi.
Değildir mevki-i hüsn-i nazar jeng olsa âyîne
Bu yüzdendir ki dâim çihre-i hâsid beşûş olmaz
Lebîb (Mehmet Lebib)

çehre-i hezâr: Bülbülün çehresi.
Debîr-i bâd verip tıfl-ı andelîbe sebak
Götürdü çehre-i hezârdan nika:b-ı hafâ-Fuzûlî

çehre-i hulyâ: Hülya yüzü.
Bir teselli, yeni bir mevce-i hüsn
Bulduğum çehre-i hulyâ, mûnis-Fâik Âlî Bey

çehre-i ibret: İbret yüzü.
Çeşm-i zü'l-basâire her seng-i makbere
Mir'ât-ı sâf çehre-i ibret değil midir?
Hersekli Arif Hikmet

çehre-i mâhî: Aya benzer çehre.
Çehre-i mâhî yüzün meş'alesi hâk eyler
Zühre'yi verd-ruhun şu'lesi çâk eyler-Şâhidî

çehre-i maksûd: Arzu edilen yüz.
Olunca perde-ber-endâz nazara çeşm-i şühûd
Göründü âyîne-i dilde çehre-i maksûd-Sâmî

çehre-i mâzî-i zî-beka: Kalıcı mazinin çehresi.
Mensûh ü münhasif, mütenahnih, ateh-lika:
Bir varlık... İşte çehre-i mâzî-i zî-beka-Tevfik Fikret

çehre-i mensî: Unutulmuş çehre.
Ey seyf ü kalem, ey iki mahkûm-ı siyâsî
Ey behre-i fazl u edeb ey çehre-i mensî-Tevfik Fikret

çehre-i memsûh: Çirkin yüz.
Yazık ki çehre-i memsûha döndü çehre-i dîn
Bugün kuşatmada İslâm'ı bir nazar: Nefrîn
Mehmet Akif

çehre-i murdâr: Pis çehre.
Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza
Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza
Mehmet Akif

çehre-i pejmürde: Dağınık çehre.
Şûh-ı gül çehre-i pejmürde kazâdır ma'nâ
Eğer olmazsa karîn nâzikî-i ta'bîre-Nâbi

çehre-i zerd: Sarı beniz.
Belirir çehre-i zerdinde dimâ'-i hiddet
Nev-hilâl-i şafak âğûşa döner şekl-i izâr
Kemalzade Ekrem Bey

çihre-i zerd: Sarı beniz.
Sıdkımın da'vâsına ışkın yolunda dostum
Eşk-i çeşmimle oluptur çihre-i zerdüm güvâh-Âhî

* **çehre-fersâ:** Yüz süren.
Cenâb-ı bârigâh-ı rif'ati ol denlü âlîdir
Ki hâk-i pâyine sükkân-ı ulvî çehre-fersâdır-Nef'î

* **çehre-küşâ:** Yüzünü açan, yüz açıcı.
Meh-çe-i râyet-i hümâyûnu
Aftâb-ı münîre çehre-küşâ-Nedîm

* **çehre-nümâ:** Yüz gösteren, görünen.
Bâkiyâ şâhid-i maksûd olur çehre-nümâ
Sâf ü pâk âyîne-i dilde gubâr olmayıcak
Bâki (olmayıcak: olmayınca.)

* **çehre-sâ:** Yüz süren.
Evc-i hevâda yedi muallâk döner hamâm
Birciş eşiği hâkine olurdu çehre-sây-Bâki

Aceb ne tîz ferâmûş eder cebîn-i gurûr
Hasîr-i mescide her rûz çehre-sâlığını-Nâbi

çekâçâk: (چكا چاك) Far. Kılıç ve bıçak gibi âletlerin çarpmasından çıkan ses.
Bir arbede bir hücûm-ı çâlâk
Bir hançer ü miğfer ü çekâçâk-Ziya Paşa

çekîde: (چكيده) Far. Damlamış.
Bir kerre bûs eden seni ölmez Hızr-misâl
Âb-ı Hayât la'l-i lebinden çekîdedir-Nazîm (Yahya...)

Ruhsârı zerd-fâmım her kim görse der kim
İlm-i belâdan ayâ bu bir çekîde midir-Esrar Dede

Çekîde olsa kemter reşha-i nîsân ihsânı
Bulur telh-âbe-i zehr-i helâhil hâlet-i kevser
Üsküdarlı Hakkı Bey

çekîde-i yâkût: Yakutun damlamışı.
Eylerse hâst-gâr-i lebin secde-i niyâz
Etmek gerek çekîde-i yâkûttan vuzû'-Nâbi

çelenk, çeleng: (چلنك) Far. Mücevher veya madenden yapılıp başa takılan taç veya sorguç.

çeleng-i şeh-bâz: Gösterişli çelenk.
İki kulağı çeleng-i şeh-bâz
Gerdânı sürâhî-i şeref-râz-Şeyh Galip

çelîpâ: (چليپا) Far. Haç, put.
Ne milletten sen ey ruhbân-ı kilîsâyı beğenmezsin
Kilîsâyı beğendin de çelîpâyı beğenmezsin-Sürûrî

Bir frengî kâfir olduğun bilirdi Avniyâ
Belin ü boynunda zünnâr ü çelîpâyı gören
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

çelîpâ-yı gam: Gam putu.
Sen türâb-ı siyehte bir mahbûs
Ben çelîpâ-yı gamda bir maslûb-Cenap Şahabeddin

çemân: (چمان) Far. Salınarak, naz ile yürüyen.
Yolda gördüm yâri mest ü çemân olmuş gelir
Tâb-ı meyle hânmânsız cihân olmuş gelir-Riyâzî

Çekilse ne_ola yârân-ı safâ seyr-i çemen-zâra
Salâya başladı mürg-i çemen serv-i çemân üzre
Nef'î

Gör kadd-i yâri serv-i çemân söylerim ona
Bak ol dehâna râz-ı nihân söylerim sana-Nedîm

çemen: (چمن) Far. Ağaç ve yeşilliğin bol olduğu yer.
Tâ ki ol gül-ruh gelip seyr-i gül-istân eyleye
Avniyâ dâim ter olsun eşk-i çeşminle çemen
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)
Tutuşsun ol çemen kim lâlesinde dâg-ı hasret yok
Gülünde bûy-ı ülfet nergisinde çeşm-i ibret yok
Nevres-i Kadim
Her biri başka diyârın gülüdür
Her biri bir çemenin bülbülüdür-Sünbülzade Vehbi

Şol çemenden tek nasîbim nergiz olsun yâr ile
Kalsın ol dem hîç bilinmez bir giz olsun yâr ile
Şeref Yılmaz

çemen-i cân: Can yeşilliği.
Hâmdır meyve-i vaslım sana olmaz dersin
Olsun ey tâze nihâl-i çemen-i cân olsun-Nedim

çemen-i dehr: Dünya yeşilliği.
Bâğ-bân-ı çemen-i dehre hayâl-i dehenin
Sebeb-i terbiyet-i gonca-i handân olmuş-Fuzûlî

çemen-i dünyâ: Dünya yeşilliği.
Eyledim seyre gelelden çemen-i dünyâyı
Zîb-i destâr-ı emel gonce-i istiğnâyı-Nâbi

çemen-i ezhâr: Çiçeklerin çemeni.
Semen-zâr olmada feyz-i letâfetle İrem manzar
Çemen-i ezhârla hayret-fezâdır çeşm-i im'ân
Üsküdarlı Hakkı Bey

çemen-i gül: Gülün yeşilllik bahçesi.
Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklîm-i çemen-i gül
Ver hükmünü ey serv-i revân köhne-bahârın
Nedim

çemen-i gül-şen: Gül bahçesinin yeşilliği.
Tâ cilve-geh-i berk-i belâ hırmenimizdir
Hâkister-i dûzah çemen-i gül-şenimizdir-Nâilî

çemen-i lutf: İhsan, lütuf çemeni.
Mihr-i cûdun çemen-i lutfa zer-efşân olalı
Gül-şen-i dehri bezer nergis-i bostân-ı kerem
Ahmet Paşa

çemen-i sebz-remâd: Yeşil kül çemeni.
Yazsalar ravzasının nâmını âteş-dâna
Zîr-i âteşte olur bir çemen-i sebz-remâd-Nâbi

* **çemen-ârâ:** Çemeni süsleyen.

çemen-ârâ-yı sühan: Sözün çemen süsleyeni.
Hâmemdir ol ebr-i çemen-ârâ-yı sühan kim
Bir katresi bir gül-şen-i şâd-âb-ter eyler-Nef'î

çemen-ârâ-yı zafer: Zaferin çemen süsleyeni.
Şemşîr ki ebr-i çemen-ârâ-yı zaferdir
Seng-i yede-i nusret ona seng-i fesândır-Nef'î

* **çemen-istân:** Çemenlik yer, bahçe.
Nev-nihâl-i çemen-istân-ı cemâl
Gonca-i tâze-res bâğ-ı visâl-Sünbülzade Vehbi

çemen-istân-ı dil-ârâ: Gönlü dinlendiren çemenlik.
Ya sahn-ı cihân bir çemen-istân-ı dil-ârâ
Tab'ım ona bir bülbül-i şûrîde nagamdır-Nef'î

* **çemen-pûş:** Çemen örten.
Nev-bahâr oldu çemen-pûş oldu sahrâlar yine
Cilve etti seyl-âsâ serde sevdâlar yine-Nâbi

* **çemen-zâr:** Çemenlik yer.
Çekilse ne_ola yârân-ı safâ seyr-i çemen-zâra
Salâya başladı mürg-i çemen serv-i çemân üzre-Nef'î
Sen bir gül isen bugün dikensiz
Âzâde-i hayâtsın mihensiz
Ben âlemi neyleyim çemen-zâr
Ben âlemi neyleyim çemensiz-Abdülhak Hâmit

Fasl-ı bahâr geldi seyreyle lâle-zârı
Gül-zârı et temâşâ kıl nazra-i çemen-zâr-Ziya Paşa

çemen-zâr-ı belâ: Belânın çemenlik yeri.
Bâd-ı âhımla gül-istân-ı felâket hurrem
Eşk-i çeşmimle çemen-zâr-ı belâ sebz ü nadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

çemen-zâr-ı fenâ: Yokluğun çemenlik yeri.
Çend rûze gül-i ikbâl-i çemen-zâr-ı fenâ
Eder elbette dimâğ-ı dile îrâs-ı zükâm-Nâbi

çemen-zâr-ı Sebâ: Saba ülkesinin çemenlik yeri.
Hüdhüd-i nutkuma bâğ-ı sühanımda görse
Ola zindân dil-i Belkîs'a çemen-zâr-ı Sebâ
Nazîm (Yahya...)

çenâr, çınâr: (چنار) Far. Bilinen ağaç, çınar.
Serverâ cânımı var devletin eyyâmında
Sünbülün turrasına el uzada şâh-ı çenâr-Bâki

Zîr-i destinde olursa ta'n mı gül-şende çenâr
Ey sehî-ka:met meseldir dest ber bâlâ-yı dest
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)

çenâr-ı köhne: Eski çınar.
Pîrlikte âteş-i fakrın olur te'sîri saht
Gör çenâr-ı köhnenin hâlin nice sûzân olur
Âsım (Çelebizade Seyhülislâm İsmail ...)

çenâr-ı serkeş: Baş çeken çınar.
Kaldırdı elini çenâr-ı serkeş
Bir söz dedi var içinde ateş-Şeyh Galip

çenâr u serv-i gül-şen: Gül bahçesinin servi ve çınarı.
Gül ü bülbül yine biri biriyle ettiler peymân
Çenâr u serv-i gül-şen el ele vermiş hırâmândır
Riyâzî

* **çenâr-âsâ:** Çınar gibi.
Çenâr-âsâ derûnundan tutuşmuş nahl-i zîbâdır
Sabrî

çenber: (چنبر) Far. Daire şeklinde bağ veya kuşak.
Hey ne çâbük-bâzdır hindû benin kim zülfünü
Gâh bir müşgîn resen geh anberîn çenber düzer
Şeyhî

Atına bir na'l-i sîmîn kapına bir halka mâh
Cünnene zerrîn gılaf ü tablına çenber güneş
Lamiî Çelebi

Yiğit mi oldun a cânım nedir bu kırmızı şâl
Başında dün daha bağlıydı kırmızı çenber-Nedim

çenber-i çerh: Feleğin çenberi.

Be bu bâzâr-ı cihânın kuru dükkânına yuf
Çenber-i çerhine vü kümbed-i gerdânına yuf
Usûlî (Yenice Vardarlı ...)

çenber-i devrân: Dönen çenber.

İkbâline idbârine dil bağlama dehrin
Bir dâirede devr edemez çenber-i devrân-Ziya Paşa

çenber-i dolâb-ı vücûd: Vücut dolabının çenberi.

Bestedir birbirine çenber-i dolâb-ı vücûd
Mürtebit birbirine âb ile hâk âteş ü âb-Nâbi

çenber-i eyvân: Çadıra benzeyen gök kubbenin çenberi.

Olısar seyl-i fenâdan çü harâb âhir-i kâr
Kümbed-i kasrına vü çenber-i eyvânına yuf
Usûlî (Yenice Vardarlı ...)

çenber-i fânûs-ı hayâl: Hayal kabının çenberi.

Benzer felek ol çenber-i fânûs-ı hayâle
Kim nakş-ı temâsîli serîü'l-cereyândır-Ziya Paşa

çenber-i fitne: Fitne çenberi.

Ham kılmış idi kaddimi çenber gibi zülfün
Olmamış idi çarha dahi çenber-i fitne
Hamdullah Hamdi

çenber-i nâûre-i çarh-ı vârûn: Uğursuz feleğin su dolabının çenberi.

Cûy-bâr-ı dil-i vâlâ-himemim üzre döner
Rûz u şeb çenber-i nâûre-i çarh-ı vârûn-Münif

* **çenberî:** Çenber şeklinde.

Bu çarh-ı çenberîde tutup devir usûlünü
Deffâf-ı mihr kılmış idi çehresin nihân-Bâki

çend: (چند) Far. 1. Birkaç. 2. zf. Her ne kadar; tâ ki.

Gül-şenin haddi değil kûyuna taklîd etmek
Çend evrâkla da'vâsını temdîd etmek-Nâbi

Çend rûze gül-i ikbâl-i çemen-zâr-ı fenâ
Eder elbette dimâğ-ı dile îrâs-ı zükâm-Nâbi

Ki çend sâle afârît-i bî-emân-ı Arab
Irâk'ın etmiş iken arsasın harâb-âbâd-Nâbi

çeng: (چنگ) Far. 1. Kanuna benzer bir çalgı âleti. 2. El. 3. Pençe

Bezm-i felekde urmuş idi Zühre sâza çeng
Lâtû safâda hurrem ü handân u şâd-mân-Bâki

Konup çeng edicek bülbül nihâl-i gül-bün-i sebzi
Gümüş telden dizer ebr-i bahârî ona evtârı-Nef'î

Kurdun bize ânât-ı ziyâdan
Hissiyât-ı ebkâr ile âraste bir çeng
Cenap Şahabeddin

çeng-i garam: Aşk çalgısı.

Dehri etti câ-yı raks âvâze-i bâng-ı sürûr
Çerhi kıldı pür-tanîn âvâze-i çeng-i garâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

çeng-i rıhlet: Göç çalgısı.

Çalmakta başında çeng-i rıhlet
Hâlâ mı hevâ-yı bezm-i vuslat-Abdülhak Hâmit

çeng-i sâzende: Çalgıcı çengi.

Çeng-i sâzendesidir târ-ı şihâb ile hilâl
Satl-ı har-bendesidir efser-i Nûşirvânî
Nâdirî (Ganizade...)

çeng-i şâhîn: Şahinin pençesi.

Ey Nizâmî umma yârin çîn-i zülfünden halâs
Kim görüptür peşşeyi kim çeng-i şâhînden çıkar
Nizâmî

çeng ü çegâne: Çeng ve çegâne.

Verir başka hâlet dil-i âşık-âne
Bu dil-keş-i hevâda bu çenk ü çegâne-Muallim Naci

çeng ü rebâb: Çeng ve rebab.

Sâkî getir getir yine dünki şarâbımı
Söylet dile getir yine çeng ü rebâbımı
II. Sultan Murat

* **çengâne:** Çingene, malum kavim.

Hoşçadır dil-beri çengânelerin
Yüzü esmerdir o cânânelerin-Enderunlu Fâzıl

* **çengî:** Çeng çalıp oynayan rakkase.

Gönlüm elden gitti sevdânın ne gâlib çengi var
Muallim Naci

Zenneye çıksa oyunda çengi
Yüreği oynar uçardı rengi-Sünbülzade Vehbî

* **çeng-veş:** Çengi gibi.
Çeng-veş öyle büküldü ka:metim derd ile kim
Hâlimi gören kişi ney gibi feryâd eyledi
Hamdullah Hamdi

çengâl, çengül: (چنكال) Far. Çengel, yırtıcı hayvan eli.
Bahr-i aşkında çekip almağa gönlüm zevrakın
Dest-i cevrinle ham-ı zülfünü çengâl eyledin
Ahmet Paşa

Âr eder almağa çengâline nesr-i feleği
Sayd için eylese şeh-bâz-ı hayâlim pervâz-Nef'î

Nücûm birle felek bîşe-zâr-ı kadrinde
Peleng-i sayd-figendir hilâl ona çengâl-Hayalî Bey

çengel-i ukâb: Kartal pençesi.
Sayyâd-ı çarh zâğ-ı şebi kılmağa şikâr
Şekl-i hilâli kılmış idi çengel-i ukâb-Necati Bey

çep: (چپ) Far. 1. Sol. 2. Yanlış.

çep ü râst: Sol ve sağ.
Söz müdür ol ki çep ü râst düşse bir mazmûn
Nice ma'nâ-yı dürüstün boza bir lafz-ı sakîm-Nef'î

* **çep-endâz:** Hilekâr.
Beni dûr etti zîrâ der-geh-i devlet penâhından
Nice hicv etmeyeyim bir böyle gaddâr u çeb-endâzı
Nef'î

Ben anladığım çerh ise bu çerh-i çep-endâz
Yahşi görünür sûreti ammâ ki yamândır
Ziya Paşa

çep-endâz-ı felek: Feleğin hilekârı.
Muhâl ise eğer devr-i çep-endâz-ı felekten bu
Hudâ ka:dirdir etse bâri hükmün imtidâd üzre
Nef'î

çep-endâz: (چپنداز) Far. Hileci.
Ben o meh-rû ile Râgıp işim sağ ettim
İmtihân eylemesin çerh-i çep-endâz bana
Koca Ragıp Paşa

çerâg, çirâg: (چراغ) Far. Fitil, mum; kandil.
Rûşen etti adilden her kûşesinde bin çerâg
Cârî etti feyizden her milkine bin cûy-bâr-Fuzûlî

Fürûğ-ı devletidir tâk-ı âsmâna çerâg
Ulüvv-i himmetidir bâr-gâh-ı çerhe imâd-Nâbi

Çerâgı sûz-ı Sem'î'den yakar ey Enverî şi'rin
Necâtî şîvesi üslûb-ı elfâzı Nizâmî'dir-Enverî

çerâg-ı âlem-efrûz: Âlemi aydınlatan.
Figân-ı nîm-şebten nice mahrûm olmasın bülbül
Uyardı yine her gül bir çerâg-ı âlem-efrûzu-Nef'î

çerâg-ı aşk: Aşk fitili.
Pâ-bürehne çâk-sîne merd-i rüsvâyîleriz
Şems'ten yaktık çerâg-ı aşkı Mevlâyî eriz-Aşkî

çerâg-ı bezm-i hecr: Ayrılık meclisinin mumu.
Çerâg-ı bezm-i hecri olduğum yapmış yakıştırmış
Diraht âteş nihâl âteş gül âteş intizâr âteş
Şeyh Galip

çerâg-ı bezm-i nâ-dân: Cahiller meclisinin lâmbası.
Yakar ehl-i dilin şem'-i şeb-ârâ-veş ciğerhânın
Çerâg-ı bezm-i nâ-dâna yanar pervânedir dünyâ
Haşmet

çerâg-ı câm: Kadeh mumu.
Rûz-ı rûşenden ne_ola enver olursa şâmımız
Mihr-i âlem-tâbdan yakar çerâg-ı câmımız
Hayâlî Bey

çerâg-ı dil: Gönül ışığı.
Fetîle-sûz olalı aşk oldu çerâg-ı dile
Şerâr-ı berk-ı cünûn tâb verdi dâg-ı dile
Nevres-i Kadim

çerâg-ı dûdmân-ı nükte-pîrâ: Nükte düzenleyici kabilenin mumu.
Hudâvendâ bana şimdi peyâmı geldi gerdûnun
Demiş kim ey çerâg-ı dûdmân-ı nükte-pîrâyî
Nedîm

çerâg- encümen-i bahs-i kâinat: Kâinatın bahsolunan meclisinin mumu.
Söndü çerâg-ı encümen-i bahs-i kâinât
Bilmem ne yüzle yanmadadır şem'-i hâverî
Üsküdarlı Hakkı Bey

çerâg-ı hâss-ı cânân: Sevgilinin özel mumu.
Şem'-i bezm-i yâr olup sûzân ü giryân oldum âh
Reşk eder âlem çerâg-ı hâss-ı cânân oldum âh
Enderunlu Vâsıf

çerâg-ı hûrşîd: Güneş ışığı.
Verâ-yı perdede yakmış çerâg-ı hûrşîdi
Hayâl-bâz-ı zemâne ne gösterir görelim-Lâ

çerâg-ı hüsn: Güzellik ışığı.

Çerâg-ı hüsnüne ey meh beni pervâne derlerse
Kabûl et sen dahi ey şûh-ı bî-pervâ ne derlerse-Nâbi

çerâg-ı İlâhî: İlahî ışık.

Biter mi bitti denilmekle nûr-ı nâ-mütenâhî
Nefesle ka:bil-i itfâ mıdır çerâg-ı İlâhî-Muallim Naci

çerâg-ı izâr-ı dil-ber: Sevgilinin yanağının ışığı.

Şuʿâʿ-i meyle çerâg-ı izâr-ı dil-ber ile
Sevâd-ı şâmı ziyâ-bahş-ı âftâb edelim-Nâbi

çerâg-ı mâh-ı şeb: Gece çıkan ayın ışığı.

Bahsetmesin izârın ile encümende şemʿ
Kanda çerâg-ı mâh-ı şeb-efrûz kanda şemʿ
Bâki (kanda: nerede)

çerâg-ı mâh-ı tâbân: Parlak ayın ışığı.

Niçe kim bu nücûm-ı çarh üşüp pervâneler gibi
Alalar ortaya her şeb çerâg-ı mâh-ı tâbânı
Hayalî Bey

çerâg-ı meclis-i mestân: Mestler meclisinin ışığı.

Şarâb-ı âteşînin keyfi rûyun şuʿlelendirmiş
Bu hâletle çerâg-ı meclis-i mestân mısın kâfir-Nedîm

çerâg-ı nûr-ı aşk: Aşk nurunun ışığı.

Cism ü cân seyreyle bak dilde çerâg-ı nûr-ı aşk
Kîmyâ-yı pâk-i cândır hâk-i dervîşânı gör
Âdile Sultan

çerâg-ı re'y: Tercih ışığı.

Çerâg-ı re'yidir ol şemʿ-i bezm-efrûz-ı kudsî kim
Ona etmiş kader fânûs-ı mînâ çarh-ı vâlâyı-Nefʿî

çerâg-ı rûşen: Parlak ışık.

Şemʿ lâzım değil ey sâkî yeter mecliste
Şuʿle-i câm-ı şeb-efrûz çerâg-ı rûşen-Bâki

çerâg-ı şöhret-i pervâne: Pervanenin şöhret mumu.

Fürûzândır çerâ-g-ı şöhret-i pervâne tâ mahşer
Zebân-ı şuʿle-i âvâzı hâmûşân hâmûş olmaz
Koca Ragıp Paşa

çerag-ı talʿat: Parlaklık ışığı.

Çeşme-sâr-ı devletinden Âb-ı Hayvân müstefîz
Şeb-i çerâg-ı talʿatinden mâh-ı enver müstenîr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

çerâg-ı türbet: Türbe ışığı.

Şehîd-i aşkın oldum lâle-zâr-ı dâgdır sînem
Çerâg-ı türbetim şemʿ-i mezârım varsa sendendir
Şeyh Galip

çerâg-ı ümîd: Ümit ışığı.

Bilâ-taʿab olur efrûhte çerâg-ı ümîd
Gehi düşer geh nefes vaktine müsâdif olur-Nâbi

* **çerâgân:** Etrafı aydınlatma, şenlik.

Her seher tâ ki döne Cem gibi câm-ı hûrşîd
Her gece tâ kim ola bezm-i çerâgân-ı felek-Nefʿî

* **çerâg-âver:** Çerağ taşıyan.

çerâg-âver-i dîn: Dinin ışığını taşıyan.

Âşıka fikr ü hayâl-i seheri doğdu yine
Pertev-i cebhe-i îmân çerâg-âver-i dîn-Âdile Sultan

* **çerâg-efrûhte:** Ev bark ile çerağ edilmiş.

Çarh abdâlındır ey meh tende dâg-efrûhte
Mihr bir pür-şevk bendendir çerâg-efrûhte
Hayalî Bey

* **çerâg-fürûz, çerâg-efrûz:** Aydınlatan, ışıtan.

çerâg-efrûz-ı mâh-ı âsümân-ı behcet: Güzellik göğünün ayının ışıtıcısı.

Siyeh-dilsin düşmen-i bî-vefâsın hayf bilmezsin
Çerâg-efrûz-ı mâh-ı âsümân-ı behcetin kimdir
Nailî

çerâ-gâh, çerâ-geh: (چاراكاه) Far. Çayır, otlak.

çerâ-gâh-ı himmet: Çalışma otlağı.

Bâz-ı şikâr-gîr çerâ-gâh-ı himmetim
Kâm dügün cünbüş bâl ü perimdedir-Nâbi

çerâ-gâh-ı safâ: Temiz otlak.

Behîmiyyet çerâgâh-ı safâdır
Gam-ı âlem benî âdem içindir-Arif (Mehmet ...)

çerb: (چرب) Far. Semiz, yağlı.

Dünyâ çerb ü şîrîn-durur âdem gerektir yiyesi
Kem nesneyi tamaʿ edip kösüp kömürüp yutmagıl
Yunus Emre

çerb-i leb-i şîrîn: Tatlı dudak yağı.

Şemʿ olmaz isem bezmine bu sûz ile bârî
Der-gâhına bir meşʿale-i rûşenin olsam-Nedîm

çerb ü şîrîn: Yağlı ve tatlı.

Çerb ü şîrîn olma halka, lokma-veş yerler seni
Telh-güftâr olma zîrâ akreb eylerler seni
Câmî (İstanbullu Mehmet ...)

İmrenme görüp çerb pilâvın ümerânın
Kim yüreği yağıyle pişüpdür fukarânın
Azmî (Pir Mehmet ...)

*çerb-zebân: 1. Tatlı dilli. 2. Yaltakçı, hilekâr.
Yüzünü medh edicek şevkden dili dolaşır
Ne denlü çerb-zebân ise ey piser kındîl
Hamdullah Hamdi

-çerde: (چرده) Far. Renk.
Bir mâh-ruh-ı siyâh- çerde
Çün âb-ı beka vü rây-ı perde-Şeyh Galip

* siyâh-**çerde:** Siyah renkli
Bir mâh-ruh-ı siyâh-çerde
Çün âb-ı beka-yı verâ-yı perde-Şeyh Galip

çerh, çarh: (چرخ) bk. çarh.

çespân, çesbân: (چسپان) Far. Lâyık, münasip.
Çesbândır ârzû-yı dile ye'sten hele
Ümmîd esîr-i keşmekeş-i ihtimâl iken-Nâbi

Bu mahalde acep evsâfına çespân görünür
Ne_ola bu beytini Bâkî'nin edersem tazmîn-Nef'î

Kahbe hicvine tenezzül mü ederdim ammâ
Bir kazâ ile bu da tab'ıma çesbân düştü.-Nef'î

O nâzenîn vücûd ü o ka:met-i bâlâ
Nesîc-i işve vü efsûn-ı nâza çespândır-Nedim

çespîde: (چسپیده) Far. Lâyık, uygun.
Var hüccetine göre usûlü
Çespîde kabasına fusûlü-Şeyh Galip

çeşm: (چشم) Far. Göz. **c. çeşmân.**
Çehre gül, sîne semen, çeşm mükehhel-i nergis
Hat çemen, gonca dehen, ca'd muanber-i sünbül
Bâki

Çeşm ü ebrû hâl-i hindû zülf-i câdû bulsa ger
Öykünürdi âftâb ol âfet-i devrânuma-Bâki

Çeşmin o Kahramân-ı gazab-nâktir senin
Kim hışmı zâil olsa dahi bî-emân olur-Nef'î

çeşm-i âb-dâr: Sulu göz.
Mürîd-i pîr-i aşkım teyke-i mihnette bî-mânend
Yolumu eşk-i çeşm-i âb-dârım gibi pâk ettim-Enverî

çeşm-i âdem: Âdemin gözü.
Ey perî gencîne-i hüsnünde çeşm-i âdeme
Şekl-i ejder görünen her lahza bu gîsû gibi-Enverî

çeşm-i âhû: Ceylânın gözü.
Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni
Çün nâfe-i bağrım hûn edip sahrâlara saldın beni
Riyâzî

çeşm-i âlem: Âlemin gözü.
Ukûl ü akla ika:l oldu bu acîb pâ-bend
Dü-çeşm-i âlemi bend etti bu garîb efsûn
Yenişehirli Avni

çeşm-i alîl: Hasta göz.
Çeşm-i alîli hasret ile pür-nem eyledim
El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim-Belîğ

çeşm-i âlim: Âlimin gözü.
Görmemiştir çeşm-i âlim böyle eyvân-ı refi'
Hulk u îcâd olalı ziynet-serây "kün fe-kân"
Üsküdarlı Hakkı Bey

çeşm-i âşık: Âşığın gözü.
Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin
Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin-Lâ

çeşm-i âteş-hîz-i tennûr: Tandıra ateş veren göz.
Milket-i ma'mûr-ı ümmîdim harâb ettin harâb
Çeşm-i âteş-hîz-i tennûr oldu tûfân etti cûş
Esrar Dede

çeşm-i âz: Hırs gözü.
Sayd-ı mürg-ı câhdan bir lahza fârigü'l-bâl olup
Çeşm-i âzı hani bir şeh-bâz kim bâz etmedi
Şeyhülislâm Yahya

çeşm-i bâdâm: Badem göz.
Bezm-i meyde nukle el sunmaz hemân ancak Nedîm
Dil-berin ünnâb-ı la'lin çeşm-i bâdâmın bilir Nedîm
Nedim

çeşm-i baht: Talih gözü.
Görme erzânî Süleyman-ı bârgâh-ı nazm iken
Çeşm-i bahtım çeşm-i mûr-ı nâ-tüvândan teng ü târ
Nazîm (Yahya...)

çeşm-i basîr: Görüp anlayan göz.
Kaldı hayrette görüp hâce-i nasîr
Gördü kim perdelidir çeşm-i basîr-Sünbülzade Vehbi

çeşm-i basîret: Basiret gözü.
Bakılsa çeşm-i basîretle nakş-ı hestiye
Verir birbirine irtibât-ı istikrâr-Ziya Paşa

çeşm-i bed: Kötü, kem göz.
Bilir âşık ki sana a'dâdan hergiz zarar gelmez
Velîkin çeşm-i bedden sakınır ol sun'-ı Yezdânî
Cinânî

çeşm-i bed-reng: Kötü renkli göz.
Kaplumbağa iki çeşm-i bed-reng
Kirpikleri hemçü pâ-yı harçenk-Şeyh Galip

çeşm-i bîmâr: Hasta göz.
Nişân-ı nâvek-i müjgân eder dil-zârı
Nişânladım hele ben de o çeşm-i bîmârı-Nâbi

çeşm-i câdû: Cadı gözü.
Zâhide din uğramak isterse Tanrı hışmına
Nâzır olsun bir nazar ol çeşm-i câdûdan yana
Zâtî (din: söyleyin!)

çeşm-i cân: Can gözü.
Bin havf ile çeşm-i cânı bâz et
Encâm-ı belâdan ihtirâz et-Şeyh Galip

Bak çeşm-i cân ile kamu eşyâyı seyr et oldu nûr
Evrâk-ı esrârı oku defter ile eş'ârı gör-Âdile Sultan

çeşm-i cellâd: Cellât göz.
Ne âdemler helâk eyler görün ol çeşm-i cellâdı
Anılsa yine ammâ nâ-tüvân bir hastadır adı-Nef'î

çeşm-i cihân-bîn: Cihanı gören göz.
Dîdeden çıksa leb ü dendânı yârin hecr ile
La'l ü dürrü âlemin çeşm-i cihân-bînden çıkar
Nizâmî

çeşm-i çarh: Feleğin gözü.
Necm-i bahtın rûzgâra yâdigâr-ı âsümân
Hâk-i pâyin çeşm-i çarha ber-güzâr-ı rûzigâr
Akif Paşa

çeşm-i çerâg-ı dü-cihân; Her iki dünya ışığının gözü.
Bu letâfetle sen ey çeşm-i çerâg-ı dü-cihân
Nâr-ı aşkınla tutup yanmakda mâh ü âftâb
Âdile Sultan

çeşm-i dikkat: Dikkat gözü.
Bana sen vehle-i ûlâda göründün ma'rûf
Çeşm-i dikkatle bakıldıkça münekkersin sen-Cûdî

çeşm-i dil: Gönül gözü.
Hôşâ ey burc-ı izz ü devletin hûrşîd-i tâbânı
Yine lûtfunla pür-nûr eyledin çeşm-i dil ü cânı
Nedim

çeşm-i dil-ber: Sevgilinin gözü.
Çeşm-i dil-ber kanım içse cân bağışlar lebleri
Devlet ol bîmâra kim dârü'ş-şifâ yanındadır
Hayâlî Bey

çeşm-i ehl-i derd: Derd ehlinin gözü.
Ona dertli varan ey Âdile elbet bulur dermân
Ki hâk-i pâki çeşm-i ehl-i derde tûtiyâ gönlüm
Âdile Sultan

çeşm-i erbâb-ı vazâif: Vazifesini bilenlerin gözü.
O meh-i çâr-deh-sâlin bakar ebrûsuna dil
Çeşm-i erbâb-ı vazâif meh ile sâldedir-Nâbi

çeşm-i eşk-bâr: Çok ağlayan göz.
Ne bâd-ı sarsar âh ne cüz'-i hâk-i beden
Ne sûz-i dil ne nem-i çeşm-i eşk-bâr kalur-Nâilî

Zayf-ı hayâlin erdiği dem çeşm-i eşk-bâr
Silker önüne ahzarî bir iki enâr-Behiştî

çeşm-i eşk-feşân: Gözyaşı saçan göz.
Gül bergine batan ne tikendir? Dedim. Dedi:
Müjgân-ı çeşm-i eşk-feşânındır senin-Fuzûlî

çeşm-i eşk-rîz: Ağlayan göz.
Hani nem-i çeşm-i eşk-rîzim
Hani dem-i serd-i germ-hîzim-Fuzûlî

çeşm-i evliyâ: Evliya gözü.
Âl-i Osmânım çerâgı nûr-ı çeşm-i evliyâ
Şeh Süleymân-ı zemân ya'nî emîrü'l-mü'minîn
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

çeşm-i eyyâm: Günlerin gözü.
Edeyim medhine âgâz o kerîmü'l-şânın
Ki ne gördü ne görür mislini çeşm-i eyyâm-Nef'î

çeşm-i fıtnat: Çabuk anlayış ve kavrayış gözü.
Dûr-bîn-i fikr ile hakka ki çeşm-i fıtnatı
Vâsıl oldu âlemin her nükte-i pinhânına-Nedîm

çeşm-i fukarâ: Fakirlerin gözü.
La'net ol devlete kim ola gıdâ
Eşk-i çeşm-i fukarâ subh u mesâ-Nâbi

çeşm-i füsûn-kâr: Büyüleyici göz.
Sahbâ-yı lebin çeşm-i füsûn-kâra mı mahsûs
Feyz-i dem-i Îsâ iki bîmâra mı mahsûs-Şeyh Galip

çeşm-i füsûn-sâz: Büyüleyici göz.
Kim söyleşir ol çeşm-i füsûn-sâz ile zîrâ
Her bir müje bir nâdire-perdâz-ı mahabbet-Nef'î

çeşm-i galat-bîn: Yanlış gören göz.
Sun'-ı Hak âzâde-i lâ vü neamdır, hoşça bak,
Gördüğün noksan senin çeşm-i galat-bînindedir
Abdulhak Molla

çeşm-i gazâlân: Ceylanların gözü.
Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı-Bâki

çeşm-i gazale: Ceylan gözü.
Mecnûn güsiste eylemedi bî-niyâz iken
Târ-ı nigâhı halka-i çeşm-i gazaleden-Fuzûlî

çeşm-i gerdûn: Dönen göz.
Nakd-i nâkıs gibi düştü çeşm-i gerdûndan kamer
Tâ ki na'linden nişân-gîr oldu Arz-ı Rûm-Nâbi

çeşm-i gevher-bâr: Cevher saçan göz.
Çeşm-i gevher-bârıma nisbet benim Bahr-i Muhît
Tıfldır hâk ile oynar şimdi girdi yaşına-Hayalî Bey

çeşm-i gırbâl: Kalbur göz.
Gubâr-ı hâtırı ser-geştelikten gayrı ey Nâbî
Nedir tahsîli bisyâr olduğundan çeşm-i gırbâlin
Nâbi

çeşm-i gîrâ: Tutucu göz.
O düzd-i gamze tuttu işte sad çâk etti dâmânım
Amân ey çeşm-i gîrâ bârî sen koyver girîbânım
Nedim

çeşm-i giryân: Ağlayan göz.
Akan her katre-i eşkimde bin tûfân olur peydâ
Hurûş u cûşu deryâ-yı çeşm-i giryânımdan öğrensin
Leskofçalı Galip

çeşm-i girye-hîz: Ağlatan göz.
Ey çeşm-i girye-hîz eserin yok mudur senin
Âteş içindeyim haberin yok mudur senin
Koca Ragıp Paşa

çeşm-i güher-pâş: Cevher saçan göz.
Fuzûlî hâzin-i genc-i vefâyım ol sebebdendir
Güherler dökdüğü isrâf ile çeşm-i güher-pâşım
Fuzûlî

çeşm-i gürisne: Doymayan göz.
Vâiz-i çeşm-i gürisne pîç ü tâb-ı cû' ile
Mevsim-i iftârda "Ve't-tîni ve'z-zeytûn" okur
Nedîm

çeşm-i Hak-bîn: Hakk'ı gören göz.
Çeşm-i Hak-bînde ağyâr ile yâr ikisi bir
Bâğ-ı tevhîdde zîrâ gül ü hâr ikisi bir
Halim Giray (Kırım Hanı...)

çeşm-i haka:ret: Hakaret gözü.
Tehî sanma görüp ehl-i dili çeşm-i haka:retle
Sunup beyhûde bu aşkı sakın uşşâkı incitme
Âdile Sultan

çeşm-i hâmûş: Sessiz, suskun göz.
Zülf-i âşüftesi dîvâneye döndürdü beni
Çeşm-i hâmûşunu gördükçe edeb geldi bana
Esrar Dede

çeşm-i harîs: Hırslı göz.
Çeşm-i harîse cây-ı selâmet gelir hatar
Girdâba sevk-i zevrak eder nâhüdâ-yi hırs
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

çeşm-i hâsid: Hasetçi göz.
Dâmen-i ikbâlime gerd-i taarruz yetmeyip
Çeşm-i hâsid çehre-i cem'iyyetimden dûr idi-Fuzûlî

çeşm-i hasret: Hasret gözü.
Yâdına çeşm-i hasreti yumdukça gâh gâh
Ey ân-ı hôş-güzeşte, gülümser durursun, âh
Tevfik Fikret

çeşm-i hırs: Hırs gözü.
Çeşm-i hırsı doyurur hâk ancak
Mevt eder çirkin onun pâk ancak-Sünbülzade Vehbi

çeşm-i hışm-âlûd: Hışımlı göz.
Lebleriyle çeşm-i hışm-âlûdunu sordum dedi
Piste-i şîrîn-durur ol bu acı bâdâmdır-İbn-i Kemal

çeşm-i hirbâ: Bukalemûn (renk değiştiren) göz.
Aceb nûr-ı muazzamdır ki hûrşîd-i cihân-ârâ
Urdu tâ binâ ki nisbet eyle çeşm-i hirbâdır
Sünbülzade Vehbi

çeşm-i hûn-bâr: Kan yağdırıcı göz.
Mecnûnu hem etti çeşm-i hûn-bâr
Sular saçuban yüzüne bîdâr-Fuzûlî

çeşm-i hûn-feşân: Kan fışkıran gözler.
Jâlelerdir eşk-i çeşm-i hûn-feşânı bülbülün
Berg-i güldür penbe-i dâg-ı nihânî bülbülün
Hayalî Bey

çeşm-i ibret: İbret gözü.
Tutuşsun ol çemen kim lâlesinde dâg-ı hasret yok
Gülünde bûy-ı ülfet nergisinde çeşm-i ibret yok
Nevres-i Kadim

çeşm-i ibtihâl: Allah'tan isteme, niyaz gözü.
Saklıyor çehre-i şem'avâtı
Beşerin çeşm-i ibtihâlinden-Tevfik Fikret

çeşm-i idrâk: Kavrama gözü.
Zülf-i irfânına dil-beste arûsân-ı hayâl
Çeşm-i idrâkine dil-dâde sevâd-ı efhâm-Nâbi

çeşm-i im'ân: İnceden inceye araştıran göz.
Semen-zâr olmada feyz-i letâfetle İrem manzar
Çemen-i ezhârla hayret-fezâdır çeşm-i im'ân
Üsküdarlı Hakkı Bey
Çeşm-i im'ân ile baktıkça vücûd-ı ademe
Sahn-ı cennet görünür âdeme sahrâ-yı adem
Akif Paşa

çeşm-i inâyet: Yardım gözü.
Zerrîn-sitâne devlet ile eyleyip nazar
Nergisler oldu nâil-i çeşm-i inâyeti-Nâbi

çeşm-i insâf: İnsaf gözü.
Çeşm-i insâf kadar kâmile mîzân olmaz
Kişi noksanını bilmek gibi irfân olmaz
Tâlib-i Kadim (Bosnalı...)

çeşm-i intizâr: Bekleyen göz.
Bir işâret ola kurb-ı âsitânından diye
Yolda kaldı halka-i dürr gibi çeşm-i intizâr
Nazîm (Yahya...)

çeşm-i irfân: İbret alıcı göz.
Nâr-ı gam nûr-ı safâ hep bir çerâgın pertevi
Çeşm-i irfân ile baksan arada bî-gâne yok
Âlî (Edirneli ...)

çeşm-i isti'câl: Aceleci göz.
Tuttuğum râh-ı taleb ümmîd sahrâsındadır
Çeşm-i isti'câlim ol sahrânın aksâsındadır
Muallim Naci

çeşm-i karâr: Karar gözü.
Verir sabra direng sâye dursa serv-i bâlâdır
Alır çeşm-i karârı gitse cûy-i sîm-sîmâdır-Sabrî

çeşm-i kebûd: Mavi göz.
Değil çeşm-i kebûd ol ebruvânın zîr-i tâkında
İki âvâre kumrudur ki gelmiş âşiyân tutmuş-Nedim

çeşm-i kûr: Kör göz.
Müdâvât-ı ilel nisbetledir ahvâl-i ma'lûma
Asâdan özge, çeşm-i kûre mîl-i tûtiya olmaz
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

Hâhiş-i lûtf eylemek kem-mâyegân-ı asrdan
Nûr ümmîd etmedir, ayniyle, çeşm-i kûrdan
Nâzım Paşa

çeşm-i Kûh-ken: Dağcı Ferhat'ın gözü.
Bîsütûnî gül-şeni etmiş cûy-ı çeşm-i Kûh-ken
Âşıka sevdâ-yı vasl-ı yâr ile dâg ile dâg üstü bâğ
Bâki

çeşm-i mahmûr: Mahmur göz.
Nedir gurûbuna bâis şu necm-i pür-nûrun
Değer mi tâbına?. Hâşâ!. O çeşm-i mahmûrun?
Recaizade Ekrem

çeşm-i ma'nâ: Mana gözü.
Çeşm-i ma'nayla bakan sahrâları diğer görür
Her varak bir kudret-i Mevlâ'nın olmuş defteri
Âdile Sultan

çeşm-i mâr: Yılan gözü.
Nigâh-ı rağbet etmez hatt-ı sebz-i yâre kec-tab'ân
Temâşâ-yı zümürrüd sâz-kâr-ı çeşm-i mâr olmaz
Âsım (Çelebizade Şeyhülislâm İsmail ...)

çeşm-i mekkâr: Hileci göz.
Ne kâfirliklerin gördüm yine ol zülf-i siyeh-kârın
O ebrûnun o zâlim gamzenin, ol çeşm-i mekkârın
Nedîm

çeşm-i melâl-âmîz: Melâlle karışık göz.
Eşktir sanman gelen çeşm-i melâl-âmîzine
Âb verir gamze-i hûn-rîzi tîğ-ı tîzine
Şeyhülislâm Yahyâ

çeşm-i mest: Sarhoş göz.
Çeşm-i mesti tîğ çekmiş gamzeden bir Kahraman
Ebrû-yı müşgîni bir şemşîrden hâli kırâb-Nef'î

çeşm-i mest-âne: Mahmur göz.

çeşm-i mest-âne-i pür-hâb: Uykulu mahmur göz.

Söyletirse bize efsâne-i dilden gamzen
Çeşm-i mest-âne-i pür-hâbını bîdâr ederiz-Cevrî

çeşm-i mîhmân: Misafir gözü.

Mîz-bân olsan eğer doymaz çeşm-i mîhmân
Mâ- hazar etsen ona hûn-ı dil ü eşk-i teri

Nazîm (Yahyâ ...)

çeşm-i mihr: Güneş gibi parlak göz.

Ya aks-i hüsnün ile oldu reşk-i çeşm-i mihr
Ya âf-tâbla pür oldu âf-tâbe-i dil

Fehîm (Hoca Süleyman...)

çeşm-i mükahhal: Sürmeli göz.

Çehre gül sîne semen çeşm-i mükahhal nergis
Hat çemen gonca dehen ca'd-i muanber sünbül

Bâki

çeşm-i mûr-ı nâ-tüvân: Güçsüz karıncanın gözü.

Görme erzânî Süleyman-ı bârgâh-ı nazm iken
Çeşm-i bahtım çeşm-i mûr-ı nâ-tüvândan teng ü târ

Nazîm (Yahya...)

çeşm-i nâ-ümîd: Ümitsiz göz.

Zulmet içre Nâbiyâ Hızr'dan aldım haber
Âb-ı çeşm-i nâ-ümîdi Çeşme-i Hayvân imiş-Nâbi

çeşm-i nâs: İnsan gözü.

Yok vak'ı çeşm-i nâsta fazl u maârifin
Halkın hep i'tibârı maka:m u makarradır-Nâbi

çeşm-i nekbet-zede: Felâkete uğramış göz.

Çeşm-i nekbet-zededir safha-i remmâldedir-Nâbi

çeşm-i nemek: Tuzlu göz.

Felek sedd olsa vermez dîde-i hûn-pâşa temkîni
Ne denlü tûtiyâ versen kurutmaz çeşm-i nemekini

Nâbi

çeşm-i nigâr: Sevgilinin gözü.

Bir melek-manzara tuş oldu ki dil-i çeşm-i nigâr
Bir perî-peykere kim aklımı etti meftûn

Âdile Sultan

çeşm-i nîm-hâb: Yarım uykulu göz.

Nâz olur dem-beste çeşm-i nîm-hâbından senin
Şerm der reng-i tebessüm la'l-i nâbından senin

Nedim

çeşm-i nîm-mest: Yarı sarhoş göz, baygın göz.

Hûşum götürdü rengile ol çeşm-i nîm-mest
Gâhî yeşil görünmede gâhî elâ imiş

Faruk K. Timurtaş

çeşm-i niyâz: Yalvarma gözü.

Zell ü fakrı pîşe kıl arz et hemîşe ihtiyâc
Gösterir çeşm-i niyâza hüsnünü ol rûy-ı niyâz

Gaybî

çeşm-i nücûm: Yıldızların gözü.

Bu acılar ki çeşm-i nücûm olsun eşk-bâr
Âfâkı tutsun âteş-i dilden çıkan duhân-Bâki

çeşm-i Peren: Ülker yıldızının gözü.

Çarha olsa nazar heybeti ger tefrika-sâz
Göremez birbirini haşre kadar çeşm-i Peren

Keçecizade İzzet Molla

çeşm-i pür-fiten: Fitnelerle dolu göz.

Acep mi mülk-i dile salsa gamzeler âşûb
Harâb-ı işve-nigeh çeşm-i pür-fiten mahmûr-Neşati

çeşm-i pür-humâr: Mahmur, baygın göz.

Karâr u sabrım alan zülf-i bî-karârındır
Harâb eden beni şol çeşm-i pür-humârındır

Ahmet Paşa

çeşm-i pür-hûn: Kanlı göz yaşı.

Derd-i hicrân ile giryân bu çeşm-i pür-hûn
Cân olup nâle vü feryâd ile dâim mahzûn

Âdile Sultan

çeşm-i revzen: Pencere gözü.

Ârzû-yı dâg ederse sîne-i âşık ne_ola
Reh-güzâr-ı yâre feth-i çeşm-i revzendir murâd

Nâbi

çeşm-i rûhânî: Ruhanî göz.

Turra-i sevdâ-penâhın dillerin kullâbıdır
Çeşm-i rûhânî nigâhın cânların cezzâbıdır

Muallim Naci

çeşm-i ruhsâr: Yüzünün gözü.

Çeşm-i ruhsârına öykünse ne_ola nergisle gül
Onların yüzün gözün açmıştı ey Emrî sabâ-Emrî

çeşm-i rûzgâr: Rüzgâr gözü.

Dokunupdur bâde-i gülgûna çeşm-i rûzgâr
Sâgar üzre sanmanuz peydâ olur yer yer habâb

Bâki

çeşm-i râst-bîn: Doğruyu gören göz.
Görmez misâl-i ka:metin çeşm-i râst-bîn
Ahvel baka meğer ki görenler nazîr ona-Bâki

çeşm-i rükûd: Uyku gözü.
Ne aşk, mâşıta-i hacle-gâh-ı bîdârı
Ne aşk, perde-der-i bezm-gâh-ı çeşm-i rükûd-Sâmi

çeşm-i sâhir: Büyücü göz.
Şemşîr-ı be-kef o çeşm-i sâhir
Gencine-i mülk-i nâza nâzır-Şeyh Galip

çeşm-i sefîd: Ağarmış göz; kör göz.; kâfur
Kanlar akar aceb ki bu çeşm-i sefîdden
Hûn-âbe-hîz o çeşme-i kâfûrdur bana-Şeyh Galip

çeşm-i sahîn: Kızgın göz.
Hastalıktan amân görmeye çeşm-i sahîn
Mûmyâ bulmaya âlemde şikest külehin-Nedim

çeşm-i ser-mest: Sarhoş göz.
Hâk-i zillette gönül her gece âgiste be-hûn
Çeşm-i ser-mestin ise hufte-i gül-bister-i nâz
Fehîm (Hoca Süleyman...)

çeşm-i sihir-sâz: Büyücü göz.
Gamze-i tîğ-keş ü çeşm-i sihir-sâzına bak
Kasd-i cân eyler iken şîvesine nâzına bak-Nef'î

çeşm-i siyâh: Siyah göz.
Bârî kıl hâk-i ebed-hâneme ihdâ-yı nigâh
Derd-i aşkınla ölürsem senin ey çeşm-i siyâh
Cenap Şahabeddin

çeşm-i siyeh-kâr: Günaha giren göz.
Edip ol çeşm-i siyeh-kâra nigâh
Göresin neydügünü nûr-ı siyâh-Sünbülzade Vehbî

çeşm-i siyeh-mest: Sarhoş siyah göz.
Mey-hâne-i nâz olmuş o çeşm-i siyeh-i mest
Her kûşe-i pür-fitnesi bir hâb-geh-i mest-Nef'î

çeşm-i sûret-bâz: Resim oynatan göz.
Çeşm-i sûret-bâzıma müjgân saf-ı hengâmedir
Kana batmış her müjem bir şûh-ı gül-gûn câmedir
Fuzûlî

çeşm-i sühan-gû: Güzel söz söyleyen göz.
Teb-lerze gelirdi nefes-i serd-i adûdan
Olmasa bana bâdem-i teb çeşm-i sühan-gû
Esrar Dede

çeşm-i şühûd: Şahitlerin gözü.
Karîr-i rûşenî-i tal'atinle çeşm-i şühûd
Bülend mertebe-i kudretinle pây-ı vücûd
Nevres-i Kadim

çeşm-i tama': Hırs gözü.
Asrda olmak ile resm-i mürüvvet nâ-yâb
Zahm-ı çeşm-i tama'ın yummadadır merhemden
Nâbi

çeşm-i tannâz: Alaycı göz.
Eyâ gül-zâr-ı hüsn-i behcetin nahl-i ser-efrâzı
Kim üstâd etti fenn-i işvede ol çeşm-i tannâzı
Nedim

çeşm-i tegâfül: Gaflet gözü.
Bakmadın bir kerre olsun derd-mend-i aşkına
Yoksa ey çeşm-i tegâfül pîşede dermânın mı yok
Muallim Naci

çeşm-i ter: Yaşlı göz.
Yaşım gibi gitme çeşm-i terden
Kesme ayağın bu reh-güzerden-Fuzûlî

Zevrak-âsâ gam-ı aşkınla yaşım girdâbı
Gark ediptir sanemâ çeşm-i teri döne döne-Bâki
Hasret ile kanlar akıtıp çeşm-i terinden
Ur hançer-i hicrânı dile göz göz olunca-Âdile Sultan

çeşm-i udvân: Düşmanlık gözü.
Tez elden perde çekmek kasdı ile çeşm-i udvâna
Anâkib-dâr ü pûd-ı şevkile nessâc-ı dîbâdır
Seyyit Vehbi

çeşm-i ümmîd: Ümit gözü.
Sahrâ-yı dilde gerd-i sipâh-ı hayâl-i dost
Çeşm-i ümmîdi rûşen eder tûtiyâ kadar-Nâbi

çeşm-i vüzerâ: Vezirlerin gözü.
Nûr-ı çeşm-i vüzerâ kuvvet-i kalb-i ulemâ
Tâc-ı fark-ı vükelâ kurre-i ayn-ı hükkâm-Nâbi

çeşm-i yâr: Sevgilinin gözü.
Göz göre öykünmez idi çeşm-i yâre fi'l-mesel
Çeşm-i nergiste eğer olmasa fi'l-cümle havel-Hamdullah Hamdi (öykün-: özenmek, taklide çalışmak.)

çeşm-i zahm: Yaralı göz. mec. göz değmesi, nazar.
Püskürme ben değil o perî çeşm-i zahm için
Atmış izârı âteşine bir avuç sepend-Beliğ

çeşm-i zü'l-basâir: Basiretli göz.
Çeşm-i zü'l-basâire her seng-i makbere
Mir'ât-ı sâf çehre-i ibret değil midir?
Hersekli Arif Hikmet

** **çeşmân:** Gözler.
Revzen-i ümmîdden arz-ı cemâl etmezse de
Râzıyım tek dûş her peykâne çeşmân olmasın
Esrar Dede

Umk-ı sâfiyetinde çeşmânın
Bana bir başka inci arz ediyor-Tevfik Fikret

çeşmân-ı mûr: Karıncanın gözleri.
Hâk-i der-i refîin ile etse iktihâl
Çeşmân-ı mûra şa'şaa-i Ferkadân verir-Nedim

* **çeşm- âşinâlık:** Tanıdıklık, göz aşinası.
Var nigâh-ı çeşmine çeşm-âşinâlık sînede
Gamze-i dil-ber belâ-yı nâ-gehân olmaz bana
Ziya Paşa

* **çeşm-bâz:** Göz oynatma, yalvarma.
Sipihre olmadan gayrı çeşm-bâz-ı niyâz
Ne nef'î var bize bu ka:met-i hamîdemizin-Nâbi

çeşm ü ebrû: Göz ve kaş.
Zîr-i hâk-i hatta rûyun çeşm ü ebrû ber-karâr
Ömrler versin Hudâ-yı lem-yezel bâkîlere-Nâbi

çeşme: (چشمه) Far. Pınar, su kaynağı.
Bender-i çeşme olur azîm reh-i kırtâstan
Kârvân-ı nazm çıksa hıtta-i enfâstan-Nâbi

Gözüm yaşı bulandı dediğim aceb bu delv
Kapımda çeşme olmağa ka:bil değil midir
İbn-i Kemal

Ne cûşân-ı şerâb ü lâle bir devr-i bahârıydı
Ki hâlâ çeşmeler pür-hûn olur her yâda geldikçe
Yahya Kemal

Çeşme-i Âb-ı Hayât: Âb-ı Hayat çeşmesi.
Cân-fedâ-yı la'liyim bir dil-ber-i cân-perverin
İstemem ben Hızr'ın olsun Çeşme-i Âb-ı Hayât
Yenişehirli Avni

çeşme-i âb-ı ter: Taze suyun aktığı çeşme.
Zülâl-i midhat ile öyle safvet buldu endîşem
Ki reşkinde bulandı çeşme-i âb-ı ter elmâs
Enderunlu Fâzıl

çeşme-i afv: Affetme çeşmesi.
Şüste-i çeşme-i afv olmadan olma nevmîd
Hum-ı sahbâ gibi leb-rîz-i günâh olmayasın-Nâbi

çeşme-i belâgat: Güzel söz söyleme çeşmesi.
Dil çeşme-i belâgat ona lüledir kalem
Âb-ı zülâl şi'r-i selâset şiârdır-Bâki

çeşme-i billûr: Billur çeşme.
Çeşme-i billûrdan yâkût-ı nâb olsun revân
Bahr-i hüsnün dil-berin pür dürr ü mercân eylesin
Hayalî Bey

çeşme-i cân: Can pınarı; ölümsüzlük suyu.
Çeşmin öldürse ne tan çeşme-i cândır dudağın
Melekü'l-Mevt ise ol bu dem-i Îsâ mı değil-Şeyhî

Mükedder kılmasın gerd-i küdûret çeşme-i cânı
Bilirsin âb-ı rûy-ı mülket-i Osmânîyiz cânâ-Bâki

çeşme-i çeşm: Göze benzeyen çeşmenin akan suyu.
Ey Rızâyî gam-ı ışka niçe şükr etmeyelim
Çeşme-i çeşmimize âb-ı musaffâ getirir-Rızâyî

çeşme-i dil: Gönül çeşmesi.
Zamîr-i cevher-i küll gibi sâf iz'ânı
Zülâl-i çeşme-i dil gibi pâk güftârı-Nef'î

çeşme-i eşk: Gözyaşı çeşmesi.
Çeşme-i eşki Behiştî'nin revân oldukça yâr
Sahn-ı sıhhatte salınsın serv-i hôş-reftâr olup
Behiştî

çeşme-i hâtır: Gönül çeşmesi.
Dahı latîf olurdu zülâl-i şi'r-i terim
Eğer ki çeşme-i hâtırda olmayaydı keder
Şeyhülislâm Yahya

çeşme-i hayât: Hayat çeşmesi.
Dürc-i lebinde saklıdurur çeşme-i hayât
Bağlı kemend-i zülfüne yârin şikâr-ı ömr
İbn-i Kemal

Çeşme-i Hayvân: Ab-ı Hayat suyunun aktığı çeşme.
Cân vermeyicek yüsre girmez leb-i dil-ber
Ancak bu dahi Çeşme-i Hayvân'a benzer
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Zülfünü bâd-ı sabâ depredicek cân dökülür
Söze geldikçe lebin çeşme-i Hayvân dökülür-Nizâmî

Uğradıkça yolu vâdisine gâhî Hızır'ın
Cûy-bârın bedel Çeşme-i Hayvân eyler-Cevrî

Ben senin Âb-ı Hayât lebinin teşnesiyim
Tâlib-i Çeşme-i Hayvân isem insân değilim
Yenişehirli Avni

çeşme-i Hızır: Hızır'ın çeşmesi.
Fânî beşer, o çeşme-i Hızr'ın zülâlini
Bir ân tecerruʿ etmese her dem zevâlini
Taʿcîl eden şu nüsg-ı hayâtında mündemic
Tevfik Fikret

çeşme-i hûn-ı ciğer: Ciğer kanının aktığı çeşme.
Târ-ı berk-ı âhtan mensûctur seccâdesi
Çeşme-i hûn-ı ciğerdir vuzûʿ-ı ehl-i dili
Yenişehirli Avni

çeşme-i hûrşîd: Güneş çeşmesi.
Sû-yı gerdûna revân olsa sümûm-ı kahrı ger
Çeşme-i hûrşîd olurdu kûre-i katran-feşân
Üsküdarlı Hakkı Bey

çeşme-i ilhâm: İlham çeşmesi.
Reşha-i feyzine erbâb-ı fasâhat teşne
Gûyiyâ çeşme-i ilhâm Hudâ'dır hâmem
Büyük Reşid Paşa

çeşme-i kâfûr: Kâfur kokulu çeşme.
Kanlar akar aceb ki bu çeşm-i sefîdden
Hûbe-hîz o çeşme-i kâfûrdur bana-Şeyh Galip

çeşme-i Kevser: Cennetteki Kevser isimli çeşme.
Ağzına aldı dütün lülesin ol hûr-lika
Çeşme-i Kevser'e bir lüle komuşlar gûyâ
Hâletî (Azmizade Mustafa ...)

çeşme-i laʿl-i yâr: Sevgilinin kırmızı dudak çeşmesi.
Dil bir içim su istedi çeşme-i laʿl-i yârdan
Âb-ı zülâl-i hançerin gösterip işte mâ' dedi-Bâki

çeşme-i mihr: Güneş çeşmesi.
Hüsn-i matlaʿda edip çeşme-i mihri rîzân
Eyledi hükmünü icrâ yine tabʿ-ı rûşen-Nedim

çeşme-i mihr-cihân-ârâ: Cihanı süsleyen güneşin çeşmesi.
Revâk-ı çeşme-i mihr-i cihân-ârâ mıdır bilmem
Durur ayn-ı hayât-ı laʿli vasfında akar sular
Dâniş (Dâniş-i Atîk; Dâniş-i Kadim)

çeşme-i nev-peydâ: Yeni yapılmış çeşme.
Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan
Mâ'-i Tesnîm içelim çeşme-i nev-peydâdan-Nedîm

çeşme-i nûr: Nur çeşmesi.
Niteki vakt-i seher sebze-zâr-ı gerdûnda
Olup revâne tarâvet vere bu çeşme-i nûr
Hayâlî Bey

çeşme-i pâkize: Temiz suyun aktığı çeşme.
Su gibi bir mısrâʿ-ı ber-ceste aktı hâmeden
Yaptı bu nev-çeşme-i pâkizeyi Mahmûd Han
Akif Paşa

çeşme-i pür-hûn-ı fenâ: Yokluğun kanlı çeşmesi.
Bir katre için çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan
Başın alamaz bir daha bârân-ı belâdan-Lâ

çeşme-i rüşvet: Rüşvet çeşmesi.
Mahkeme meclisi îcâd olduğu
Çeşme-i rüşvetin akmaklığından
Kazâ belâ ile âlem dolduğu
Kazların kadıya uçmaklığından-Seyrânî

çeşme-i şîrîn-güdâz-ı nûş: İçtikçe tatlılığı gitmeyen çeşme.
Nâz ile ol gonce kim gâhî leb-i hâmûş açar
Râh-ı gûşa çeşme-i şîrîn-güdâz-ı nûş açar-Nâbi

çeşme-i ümîd: Ümit çeşmesi.
Reng-i perîdesi gül-i çeşme-i ümîdimin
Sâkîye âb-ı rûy-ı mey-i ergavân olur-Esrar Dede

çeşme-i vasl: Kavuşma pınarı.
Umduğum oldur ki Rûz-ı Haşr mahrûm olmayam
Çeşme-i vaslın vere ben teşne-i dîdâre su-Fuzûlî

çeşme-i zâr-ı iftirâk: Ağlayan gözün ayrılık çeşmesi.
Ettiğim günden beri azm-i diyâr-ı iftirâk
Dîde-i hûn yârim olmuş çeşme-i zâr-ı iftirâk
M. Esad Erbilî

çeşme-i Zemzem: Zemzem çeşmesi.
Dil teşne bolsa vâdî-i hecrinde gam yemen
Laʿlinin zülâli çeşme-i Zemzem-durur bana-Hatâî

çeşme-i zülâl: Tatlı suyun aktığı çeşme.
Kad-i bülend mi ömr-i hezâr-sâl midir
O laʿl-i nâb mı ser-çeşme-i zülâl midir-Nedîm

* **çeşme-sâr:** Çeşmesi çok olan yer.
Giderdi çeşme-sâre elinde kûze-i âb
Sabâh erkendi sandım gelir çıkmış şafaktan
Abdülhak Hâmit

çeşme-sâr-ı ârzû: Arzu edilen çeşmesi bol olan yer.
İmtihânından halâs olmak kibâr-ı âlemin
Çeşme-sâr-ı ârzûdan dest-şûyluklardadır-Nâbi

çeşme-sâr-ı devlet: Bol çeşmesi olan devlet.
Çeşme-sâr-ı devletinden Âb-ı Hayvân müstefiz
Şeb-i çerâg-ı talʿatinden mâh-ı enver müstenîr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

çeşme-sâr-ı merhamet: Merhametin bol olduğu çeşme.
Teşne-gânın çâk çâk olmuş leb-i hâhiş-geri
Çeşme-sâr-ı merhamette bir içim su kalmamış
Nâbi

çetr: (چتر) Far. Çadır.

çetr-i bî-tınâb: İpsiz çadır (gökyüzü).
Görmedi zâtın gibi düstûr u çeşm-i rûzgâr
Nasb olaldan sâha-i imkâna çetr-i bî-tınâb
Üsküdarlı Hakkı Bey

çetr-i Ferîdûn: Feridun'un çadırı.
Taht-ı Kâvûs gül ü çetr-i Ferîdûn lâle
Bezm-i Cemşîd çemen câm-ı Sikender nergis
İbn-i Kemal

çetr-i hümâyûn: Padişaha ait çadır.
Döndü sahn-ı çemene ravza-i firdevs-i Berîn
Sâye-bânlar kurulup çetr-i hümâyûnlar ile
Şeyh Galip

çetr-i ikbâl: Talih çadırı.
Çetr-i ikbâlin ola kevn ü mekâna sâye-bân
Sâyesinde kâinât âsûde tâ rûz-ı hisâb-Nefʿî

çetr-i işret: Eğlence çadırı.
Çetr-i işrettir şarâbın her habâbı sâkîyâ
Aks-i müjgânın onun müşgîn tınâbı sâkîyâ-Cinânî

çetr-i lâciverdî: Mavi gök.
Dilâ âlem yıkılmaz göklere âhın direk olsa
Bu çetr-i lâciverdî onun üstüne kurulmuştur
Şeyhülislâm Yahyâ

çetr-i letâfet: Güzellik çadırı.
Sana çetr-i letâfet sâye-bân olduysa sultânım
Benim de dûd-ı âhımdan dikilmiş bir otağım var
Hakanî

çetr-i nîl-gûn: Lâcivert çadır (Gökyüzü).
Şeh-i iklîm-i ışkam dûd-ı âhımdır alem elde
Kıbâb-ı âsmân üstümde çetr-i nîl-gûn olsun-Cinânî

çetr-i zer-nigâr: Altın işlemeli çadır.
Birisi mâlik-i nüh çetr-i zer-nigâr olmaz
Bu âleme nice şâhân-ı tâcdâr gelir
Behcetî (Hüseyin ...)

çevgân: (چوكان) Far. 1.Cirit oyununda kullanılan ve Avrupa'da oynanan "polo" top oyunun sopası gibi eğri başlı sopa. 2. Çengel. 3. tas. Allah'ın ezeldeki takdiri.
Erenler meydânında yuvarlanır top idim
Padişah çevgânında kaldım ise ne oldu-Yunus Emre

Dedim ağlarken başını top eyle çevgân zülfü
Dedi çevgân gösterirdim sana bârân olmasa
Ahmet Paşa

Tabl-ı sînem döğülür azm eyle meydân vaktidir
Zülf ile çal başımın topunu çevgân vaktidir
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

çevgân-ı dûd- âh: Ah dumanının çengeli.
Çevgân-ı dûd-ı âhıma ey serv-i sîm-ten
Meydân-ı gamda gûy-i zer attım şerâreden-Figânî

çevgân-ı zülf: Saçın çengeli; saç tokası.
Dönmedi çevgân-ı zülfünden serim ey şeh-süvâr
Bir kezin urmak ile galtân döndürdü yüzün
Figânî

çevgân-ı zülf-i yâr: Yârin çengeli; saç tokası.
Meydân-ı ışk içinde çevgân-ı zülf-i yâre
Az kaldı kim Behiştî baş vere hemân top-Behiştî

çınâr: (چنار) bk. çenâr.

çi-: (چه) Far. "ne" anlamına gelen edat. **c. çihâ.**

* **çi-fâide:** Ne fayda.
Böyle asırda arz-ı hünerden çi-fâide
Deycûr-ı şebde nûr-ı basardan çi-fâide-Haşmet

* **çi-sûd:** Ne fayda.
Taʿn-ı aʿdâdan ne gam, medh-i ahibbâdan çi- sûd
Eşref

Bunca demler ağladı yaşın yaşın ammâ çi-sûd
Birisi ne iltifât etti ne tecdîd eyledi-Nedîm

çîde: (چيده) Far. Toplanmış, derilmiş.
Mukaddemâ çîre-destân çîde etmiş puhte esmârın
Mezâmînin riyâz-ı ma'rifette hamı kalmıştır
Hersekli Arif Hikmet

Fasl-ı bahâr bâğ-ı murâdın resîdedir
Gül-beste-i hadîka-i maksûd çîdedir-Nazîm (Yahya...)

Gâhî ki eder turrası dâmânını çîde
Bin dil sarılır her ham-ı kullâb-ı ümîde-Cevrî

çil: (چل) Far. 1. Kırk. 2. Ahmak.
Nukre-i ahter verir zer-hokka-i hurşîd-i subh
Hastedir çil nukreyi harc eyleyip dermân eder-Nâbi

İhsânı ya pencâh ü ya çildir fukarâya
Sabreyle ki demdir gele ol mîr-i felek-câh
Bağdatlı Rûhî

çil ü çehâr: Kırk ve dört. (Kırkdört)
Sinnim ki çil ü çehârı geçti
Atı alan Üsküdar'ı geçti-Ziya Paşa

çil ü pencâh: Kırk ve elli.
Girmiş kemer-i vahdete almış ele tesbîh
Her birisinin vird-i zebânı çil ü pencâh
Bağdatlı Rûhî

çile, çille: (چلّه) Far. 1. İbrişim, iplik gibi şeylerin destesi. 2. "çille"mihnet ve meşakkat. 3. Dervişlerin Allah'a yakınlaşmak için çektikleri sıkıntı.
Ne çille çektiğimi bûriyâ-yı gamda fakîr
Görünce nakşını göstermede imkân hasır-Sâbit

Çille kırmak ayıbtır zinhâr ey sâlik seni
Iztırâbât-ı derûnî perde-bîrûn etmesin-Muallim Naci

çille-i aşk: Aşk çilesi.
Ederken Mevlevî'nin çillesin itmâm bin bir gün
Bizim, bak, çille-i aşk içre bir mîâdımız yoktur
Tâhirü'l-Mevlevî

çille-i bây ü gedâ: Zengin ve yoksulun çilesi.
Çille-i bây ü gedâda Âdile vardır sebeb
Her kişi ettiklerin bir gün bulur âlem bu ya
Âdile Sultan

çille-i merd-âne: Mertçe çekilen çile.
Dest-i cevrinde nice yıllar o kaşı yâyın
Çekdiğim çille-i merd-âne gelir hâtırıma
Enderunlu Vâsıf

çille-i saht: Katı çile.
Çille-i sahtın çeker her dem kemân ebrûların
Âferîn erbâb-ı aşkın kuvvet-i bâzûsına-Fıtnat

çille-i saht-ı vezâret: Vezirliğin katı çilesi.
Kalmadı râbıta-i hâne vü sâmân ü vatan
Çille-i saht-ı vezâret beni dervîş etti
Koca Ragıp Paşa

çille-i vahdet: Birlik çilesi.
Çille-i vahdeti Mansûr gibi çekmiş yoğ idi
İsmi Hallâc idi âhir o da kırdı kirişi
Ali Haydar Molla

* **çille-keş:** Çile çeken, çilekeş.
Nefsi riyâzet ile tutar çille-keş olan
Nerm eyler esb-i serdi inânın sıkıntısı
Arif (Mütercim-i Arabî Reisülküttâb Mir ...)

çîn: (چين) Far. 1.Kıvrım, büklüm. 2. Çin ülkesi.
Nâbiyâ şimdi atâyâsı kibâr-ı asrın
Değmez ebrûlarının çînine bevvâbların-Nâbi

Siriştinde onun kim nûr var kalbinde kîn olmaz
Musaffâ tıynetânın tarf-ı ebrûsunda çîn olmaz
Nâbi

O meh-lika zülf-i siyâhkârını çözdü
San Çin ü Hıtâ tâciridir bârını çözdü
Şeyhülislâm Yahya

Sürh-serler deşt-i Çin'e kaçtı âhûlar gibi
Hamdülillah aldı şâh-ı Rûm hakan illerin-Aşkî

çîn-i cebhe: Alın büklümü (perçem).
Güşâd buldu hele çîn-i cebhesi Nâbî
Tarîk-ı reh-rev-i vuslatta sed ne müşkil imiş-Nâbi

çîn-i cebîn: Buruşuk alın, çatık kaş.
Gazab u hiddet ü kîn gösterme
Kimseye çîn-i cebîn gösterme-Nâbi

Dürr ü mercân bulunurmuş tutalım deryâda
Bu kadar çîn-i cebîn satmağa erzende midir-Nâbi

çîn-i ebrû: Kaşın kıvrımı.
Âşıka çok görme bir tek handeni
Çîn-i ebrû öldürür bir gün beni-Süleyman Nazif

çîn-i ihtilâc: Kıvrılma büklümü.
Düşer de bir varak miyâne-i sükûnuna
Hemen kalırdı çîn-i ihtilâc içinde sath-ı âb
Tevfik Fikret

çîn-i infiâl: Yüz buruşturma, dargınlık gösterme.
Bilmem niçin, yakıştırıyordum, hazân-nümâ
Bin çîn-i infiâli cebîn-i bülendine-Tevfik Fikret

çîn-i neam: Evet, öyledir büklümü.
Dize çîn-i neamı sofra-küşâ-yı himmet
İmtilâ-yı keremi diye şikem-perver-i âz-Nef'î

çîn-i pîşânî: Alındaki büklüm, perçem.
Nedir ol çîn-i pîşânî o zuʿm-ı ayb-âyîn kim
Tahallüf etmeden matlab girândır vazʿ-ı remmâlin
Nâbi

çîn-i sitem: Sitem buruşukluğu.
Çîn-i sitemi belâ-yı ümmîd
Mihr-i keremi safâ-yı câvid-Şeyh Galip

çîn-i târ-ı müşg-bâr: Koku saçan karanlık (siyah) büklüm.
Hıtâdan çîn-i târ-ı müşg-bârın sakınır gûyâ
Hemîşe ser-be-zânûdur gönül ol zülf-i pür-hamda
Şeyhülislâm Yahya

çîn-i zülf: Saçın kıvrımı.
Ey Nizâmî umma yârin çîn-i zülfünden halâs
Kim görüptür peşşeyi kim çeng-i şâhînden çıkar
Nizâmî

* **çîn-çîn:** Büklüm büklüm.
Nedir bu pîç-pîç ü çîn-çîn ü ham-be-ham kâkül
Nedir bu turreler bu şîveler bu ka:met-i bâlâ-Bâki

–çîn: (چين) Far. "toplayan, derleyen" anlamında birleşik kelimeler yapar. **c. -çînan.**

* dâmen**-çîn:** Etek toplayan, naz eden.
Benden ol serv-i revânı böyle dâmen-çîn eden
Nâbiyâ seylâb-ı eşk-i rû-be-râhımdır benim-Nâbi

*dâne**-çîn:** Tane toplayan.
Dâne-çîn olmak idi maksadımız gurbetten
Dâne-i hâlini gördükde tutulduk kaldık
Kânî (Ebûbekir ...)

* gül**-çîn:** Gül devşirici, gül toplayan
Nigeh gül-çîn-i hasret dâmenin pür-hâr-ı mihnettir
Gel ey bülbül benimçin nâle kıl kim vakt-i firkattir
Lâ

* hûşe**-çîn:** Başak toplayıcı; şunun bunun eserinden toplama eser meydana getiren şair veya nâsir.
Dünyâ ekinliğinde bir az dâne hâsıl et
Ey hûşe-çîn bu vakt-i başaktır gelir geçer-Sürûrî

** **-çînân:** Toplayanlar.

mîve**-çînân:** Meyve toplayanlar.

mîve**-çînân-ı zemân:** Zamanın meyve toplayıcıları.
Eyler etrâfın ihâta mîve-çînân-ı zemân
Bir diraht-ı bâğ-bân-perverde kim pür-bâr olur
Andelib (Mehmet Es'at Fâik)

çîne: (چينه) Far. Kuş yemi.
Dâğlarla dane dane yaşım etti aşkı sayd
Dâme konmaz mürg içinde olmayınca çînesi
Hayalî Bey

çirâ, çerâ: (چرا) Far. Nasıl.

* çûn **ü çirâ:** Nasıl ve niçin.
Belâ-yı akl ile âzürde-i çûn ü çirâ olmaz
Cünûn erbâbını âlemde bî-havf u recâ buldum
Hersekli Arif Hikmet

Efʿâli çirâ vü çûnden dûr
Hem dînde hem küfürde maʿzûr-Ziya Paşa

Kıl sanʿat-ı üstâdı tahayyürle temâşâ
Dem urma eğer ârif isen çûn ü çirâdan-Ziya Paşa

çîre: (چيره) Far. Usta; üstün.

* **çîre-dest:** Elinden iş gelir. **c. çîre-destân.**
Destâr-ı çîresiz bana kim eyler iʿtibâr
Küttâb içinde her ne kadar çîre-dest isem
Sünbülzade Vehbi

** **çîre-destân:** Elinden iş gelenler.
Mukaddemâ çîre-destân çîde etmiş puhte esmârın
Mezâmînin riyâz-ı maʿrifette hamı kalmıştır
Hersekli Arif Hikmet

çîre-destî-i ikdâm: Önceki elinden iş gelene ait.
O şûre-zârı eyledi ihyâ misâl-i ebr
Yârâ-yı çîre-destî-i ikdâm u himmeti-Ziya Paşa

çirk: (چرك) Far. Kir, pas, jeng.
Düşmez âlûdelere dâiye-i istiğfâr
Çıkmaz ol çirk ki pîrâhen-i bakka:ldadır-Nâbi

Çirkten sîneni tathîre sana reh-berdir
Sâha-i zillete rû-mâlleri cârûbun-Nâbi

Çeşm-i hırsı doyurur hâk ancak
Mevt eder çirkin onun pâk ancak-Sünbülzade Vehbi

çirk-i dünyâ: Dünya pisliği.
Hôş gelir ehline âlâyiş-i çirk-i dünyâ
Câme-âlûdeliği zînetidir bakka:lın
Sâbit (Bosnalı Alâaddin ...)

çirk-i efzûn: Artan pislik.
Yek-zerre komaz kîsesine çirk-i efzûn
Fevt ile beden ma'nî-i ma'hûde nişândır-Nâbi

çirk-i günâh: Günah pisliği.
Çirk-i günâhı lekke-i nâ-şüstenî sanır
Cûş u hurûşun anlamayan bahr-i rahmetin-Nâbi

çirk-i pelâs-ı ma'siyet: Günah keçesinin pisliği.
Sâbûn-ı tevbeden olur imdâd Nâbiyâ
Çirk-i pelâs-ı ma'siyetin şüst ü şûsuna-Nâbi

çirk-i sivâ: Maddî şeylere bağlılık pisliği.
Mahv olmayınca çirk-i sivâ kalb olur mu sâf
Safvet gelir mi bir suya tâ kim durulmasa
Münib (Hoca Mustafa ...)

çirk-i teşvîşât: Karıştırma pislikleri.
Beridir çirk-i teşvîşât u çirk-i hôd-nümâyîden
Melâmet ehlini âzâde-i zerk u riyâ buldum
Hersekli Arif Hikmet

çirk-i zünûb: Günahların kiri.
Çirk-i zünûb eşk-i nedâmetle mahv olur
Kârım budur: Hemîşe günâh eder ağlarım
Said Paşa (Kemalpaşazade...)

* **çirk-âb:** Kirli su.
Murâd-ı dünyevî fevt ettiğinden ehl-i dünyânın
Sirişk-i hasreti bed-reng ü bû çirk-âbdan kalmaz
Nâbi

çirk-âb-ı âlem: Dünyanın kirli suyu.
Mutahhardır eyâdî-i ehl-i dil çirk-âb-ı âlemden
Verilse kenz-i âlem ser-be-ser, dirhem kabûl etmez
Esad (Selânikli Mehmet ...Dede)

çirk-âb-ı câme: Elbisenin kirli suyu.
Döktükleri zemînden olur rüste şâh-ı gül
Çirk-âb-ı câmesin o gülün câme-şûları-Nâbi

çirk-âb-ı dünyâ: Dünyanın kirli suyu.
Tenezzül eylemez âlî-himem çirk-âb-ı dünyâya
Onun_için zirve-i câha çıkan ekser edânîdir
Hâzık (Erzurumlu Mehmet ...)

çirk-âb-ı fenâ: Dünya.
Gubâr-ı kîneden mir'ât-ı kalbin sâf kıl Rıf'at
Bu çirk-âb-ı fenâda kurtaram dersen girîbânı
Halil Rıf'at

çirk-âb-ı taarruz: Pis su saldırısı.
Eş'âr ü fünûn hep o dudaklarda müheyyâ
Çirk-âb-ı taarruzdan ederlerdi tahaşşî
Tevfik Fikret

* **çirk-âbe:** Pis su.
İşte son katresi çirk-âbe-i nâ-merdînin
Alınız kellesini şâh-ı Gıyâseddîn'in-Abdülhak Hâmit

* **çirk-âbe-efşân:** Çirkef saçan.

çirk-âbe-efşân-ı nifâk: Nifak çirkefi saçan..
Hünerdir Nâbiyâ ebnâ-yı asrın i'tika:dında
Riyâz-ı ülfete çirk-âbe-efşân-ı nifâk olmak-Nâbi

* **çirk-âlûd:** Pis, murdar.

çirk-âlûd-ı meyl-i ma'siyet: Günaha meyleden pis (nefis).
Tâ-be-key ey nefs-i çirk-âlûd meyl-i ma'siyet
Ağla kim eşk-i nedâmet belki pâk eyler seni
Ziya Paşa

* **çirk-nâk:** Kir içinde, kirli.
Zevâl-i hüsnü hengâmında bastı hat
Sahîfe çirk-nâk oldukça âdettir rakam çekmek
Nâbi

çûb, çûp: (چوب) Far. Çöp, değnek.
Her merre çeşmine bir sûzen-i ma'yûb gelir
Kendi gözündeki mızrâk kişiye çûb gelir-Yüsrî

çûb-ı bâdâm: Badem çöpü.
Çeşminin hastesiyim girmeğe ka:dir değilim
Çûb-ı bâdâm ile kızdırmasalar hammâmı-Nâbi

çûb-ı ciğer-veş: Ciğer gibi çöp.
Hâne-i ma'rifet-i çûb-ı ciğer-veş İzzet
Garazı Arnavudun dûşuna tahmîl gibi
Keçecizade İzzet Molla

çûb-ı debistân: Mektep sopası.
Harf-i vâhid yetişir tıfl-ı gayûra Nâbî
Herkese çûb-ı debistân ile te'dîb olmaz-Nâbi

çûb-ı duhân: Duman çubuğu.
Âhı yetişti bülbül-i zârın ki bâğ-bân
Çûb-ı duhân edindi gülün şâhsârını-Nedim

çûb-ı huşek: Kuru değnek.
Çûb-ı huşek olsa da hâşâ adem-i rağbetle
Dîde-i düşmen-geh olmağa değmez mi diken
Keçecizade İzzet Molla

çûb-ı te'dîb: Terbiye sopası.
Ref' ederken çûb-ı te'dîbi dedim târîhini
Ey veliyyü'n-ni'metim afveyle cürm-i bendeyi
(1799)-Sürûrî

çûb-ı zerrîn: Altın işlemeli sopa.
Çûb-ı zerrîn ile eyler her seher izhâr-ı şevk
Olmağa der-bân-ı der-gâhı şeh-i hâveristân-Nef'î

çûb u hasîr: Çöp ve hasır.
Berk-ı belâyı hîçe sayar ol garîb kim
Deşt-i fenâda çûb u hasîri bulunmaya-Namık Kemal

* **çûbî, çûbîn:** Ağaçtan, değnekten yapılmış kuru nesne.
Daha nev-âmededir tıfl-ı nazm ey Nâbi
Aceb mi hâneden eylerse merkeb-i çûbîn-Nâbi

çûn: (چون) Far. Nasıl? Soru edatı.

* **çûn ü çirâ:** Nasıl ve niçin.
Bahr-i efkâre dalıp çekme emek
Nükte-i çûn ü çirâdan el çek-Hakanî

Kıl san'at-ı üstâdı tahayyürle temâşâ
Dem urma eğer ârif isen çûn ü çirâdan-Ziya Paşa

çûnîn, çünîn; -çünân: (چونین) Far. e. Böyle.

* hem-**çünîn:** Böylece.
Gel ey gönül edelim der-geh-i İlâhî'de
Cebîn-i zilleti hem-çünîn bûriyâ-yı sücûd-Sâmî

* hem-**çünân:** Öylece, böylece.
Kursa-i mâh üzre görmüş dâğ-ı ışkından nişân
Sînesin yakmış felek şevkinle ol-dem hem-çünân
Cinânî

–çü; çün: (چو) Far. e. Gibi.
Bir cânibi hep siyâh- pûşân
Leyl içre çü encüm-i dirahşân-Şeyh Galip

* **hem-çü, hem-çün:** Onun gibi.
Kaçan ki bu sözü gûş etti dil kalıp bî-hûş
Kemâl-i hayret ile hem-çü sûret-i divâr-Nedim

* **çün:** 1. Gibi. 2. (nazımda) Çünkü, mademki.
Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni
Çün nâfe-i bağrım hûn edip sahrâlara saldın beni
Riyâzî

Ser-mest-i câm-ı ışk oluptur Necâtî çün
Mest-i şarâb diye ona sûfi tutma dakk-Necati Bey

Çün şîve-i nâza mâiliz biz
Bir tâze edâya ka:iliz biz-Şeyh Galip

çünki: (چنکه) "bu sebepten, bundan dolayı" anlamlarına edattır.
Yoktur sebât çünki cihân-ı harâbda
Birdir hezâr sâl ile yek dem hisâbda-Bâki

Kanda saklar çünki yok bir zerre yeri hıfz için
Bunca diller kim Nizâmî ol dehân-ı teng alır
Nizâmî (kanda: nerede)

Çünki bülbülsün gönül bir gül-istân lâzım sana
Çünki dil koymuşlar adın dil-sitân lâzım sana
Nedim

-D-

dâ' (دا) Ar. Hastalık, maraz.

dâ'-i bî- devâ: Devasız hastalık.
Bir dâ'-i bî- devâ ki bitirdi huzûrumu
Mahv etti kabiliyyet-i fikr ü şuûrumu
Recaizade Ekrem

dâ'-i halecân: Yürek çarpıntısı hastalık.
Lûtfunla, itâbınla bulur illeti şiddet
Kalbim âzürde-i dâ'-i halecândır-Cenap Şahabeddin

dâ'-i udâl: Tedavisi mümkün olmayan hastalık.
Öyle bir dâ'-i udâl oldu perîşânî-hâl
Kaldı tedbîrde âciz hükemâ-yı iflâs-Leskofçalı Galip

da'avât: (دعوات) bk. da'vet.

dâd: (داد) Far. 1.İnsaf, adalet. 2. Feryat, sızlanma. 3. İhsan, veriş, atâ. 4. Nasip, kısmet
İster isen milk-i hüsn-âbâd ola dâd eyle kim
Pâdişehler dâd ile milkini âbâd eyledi
Hoca Dehhânî

Ol şehsüvâr-ı memleket adl ü dâd kim
Atı önünce olsa revâ hüsrevân-ı revân-Bâki

Ne cehâlet bu ki ondan umarım dâd henüz
Eridim ben dil-i cânân ise pûlâd henüz
Muallim Naci

dâd-ı âh: Ah feryadı.
Tâ kim ola dâd-ı âha mânend
Bağlanmış idi benefşe ser-bend-Fuzûlî

dâd-ı fazl u kemâlât: Fazilet ve olgunluklarla dolu adalet.
Olur bidâyet-i sefer intihâ-yı her-asfâr
İ'dâd-ı fazl u kemâlâtın edemez ma'dûd-Sâmi

dâd-ı Hak: Allah vergisi.
Dâd-ı Hak'tır hak bu kim tab'ımda bu hüsn-i edâ
Yoksa tahsîl ile olmaz böyle nazm-ı dil-sitân
Ziya Paşa

dâd-ı Hudâ: Allah vergisi.
Taklîd ile olmaz bu kadar lezzet-i güftâr
Bu lehçe-i pâkîze bana dâd-ı Hudâ'dır-Nef'î

Dâd-ı Hudâ'dır demişler kisbî değildir aşk
Tahsîli kat'î müşkül olmayıcak liyâkat
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)
(olmayıcak: olmayınca.)

dâd-ı Keykûbâd: Keykubat'ın adaleti.
Adlin katında cevr ü sitem dâd-ı Keykûbâd
Hışmın yanında lûtf u kerem kahr-ı Kahramân
Bâki

dâd-ı mahmûr-ı çeşm-i nîm-hâb: Yarım uykululu gözünün mahmur bağışı.
Dâd-ı mahmûr-ı çeşm-i nîm-hâbından senin
El-amân şûhî-i ebrû-yı itâbından senin
Mahmut Nedim Paşa

dâd-ı penâh: Sığınma nasibi.
Ey çâre-resim pâdişahım dâd-ı penâhım
Vay hâlime bahş etmez isen cürm ü günâhım
Enderunlu Vâsıf

* **dâd-âver:** Adaletli, doğru.
Şehriyâr-ı nâm-ver Sultân-ı İskender-siyer
Pâdişâh-ı bahr ü ber dâd-âver ü dâniş karîn
Ziya Paşa

* **dâd-bahşâ:** Adalet verici (Allah).
Dâd-bahşâ-yı riâyet hayr-hâh-ı maslahat
Müşfik ü hâtır-nevâz-ı ehl-i ayân elvedâ-Nâbi

* **dâd-fermâ:** İnsaf eden, adaletli davranan.
Şehriyâr-ı dâd-fermâ kim ulüvv-i tab'ını
İ'tirâf etmektedir hayretle her akl-ı selîm-Ziya Paşa

* **dâd-ger:** Âdil, insaflı.
Sultân Murâd-ı tâc-ver fermân-revâ-yı bahr ü berr
Sâhib-kırân-ı dâd-ger şehin-şâh-ı âlî-nazar-Bâki

dâd-ger-i pâdişâh-ı âdil: Âdil padişahın insaflısı.
Dâd-ger-i pâdişeh-i âdil ü âlî-şân kim
Her ne emr etse kazâ hükmünü eyler imzâ-Nef'î

* **dâd-güster:** Adalet yayan.
Gerçi lâf urmakda yoktur sana hem-pâ biliriz
Lîk senden dad alır bir dâd-güster yok mudur
Murâdî (Sultan IV. Murat)

* **dâd-hâh:** Adalet isteyen.
Evvel senin elinden şekvâya ben giderdim
Âlemde âşık-âne bir dâd-hâh olaydı
Nevres-i Kadim

* **dâd-res:** Âdil; imdada gelen.

Şâh-ı bî-dil ü bîmâr ü günâh-kâra ne gam
Sen olur isen eyâ lutf-ı Hudâ dâd-res
Adlî (Sultan II. Bayezid)

dâd-res-i haste-dilân: Hasta gönüllerin imdadına yetişen.

Merhamet merhamet ey dâd-res-i haste-dilân
Beni dûçâr-ı kuyûd eyledi nefs-i allâk-Aynî

dâd ü sited: Alışveriş.

Hâce-i dâd ü sited zügûr-ı bâzâr ede tâ
Dem-be-dem tâze zuhûr emtia-i gûnâ-gûn-Münîf

Halk eder dâd ü sited biz pür-telâş u bî-nisâb
Çâr-sû-yı âlemin bir onmadık dellâlıyız
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yûsuf...)

dâd ü sited-gâh: Alışveriş yeri, dünya.

Ser-mâye-i âdâb-ı cibillîsi olanlar
Bu dâd u sited-gâhta zahmet mi çeker hîç
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu ...)

dâde: (داده) Far. 1. Verilmiş, bağış. 2. Vergi. 3. "verici, veren" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

dâde-i dest-i ahadiyyet: Birlik elinin bağışı.

Ser behem dâde-i dest-i ahadiyyettir hep
Yek-be-yek silsile-i nisbet-i inşâ-yı kurûn-Münif

dâde-i Râzık: Rızık verenin bağışı.

Dâde-i Râzık'a hâtır-bend ol
Her ne verirse ona hursend ol-Nâbi

–dâde: (داده) Far. „Veren, verici" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* bûse-**dâde:** Öpücük verici.

Dil-ber esîr-i bâde olursa aceb midir
Mest-âne bûse-dâde olursa aceb midir-Nâbi

* cilâ-**dâde:** Cilâ sürülmüş.

Bilsin behâ-yı hüsnünü dil gibi destine
Mir'ât-ı tâb-nâk-i cilâ-dâde vermişiz-Münîf

* dil-**dâde:** Gönül vermiş, âşık. **c. dil-dâdegân.**

Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîğ etme kerem-Nef'î

Almasa dil-dâde bir ağzı duâlıdan nefes
Zevk-yâb olmazdı cânâ her gün ol düşnâmdan
Sâbit

* hâb-**dâde:** Uykudaki, uyumuş.

hab-dâde-i hasret: Hasret uykusu.

Bu hâb-dâde-i hasret dolaşır fûta-be-dûş
Mürdeler seyre gelir dûşuna almış kefeni-Nâbi

dâder: (دادر) Far. Erkek kardeş.

Sormuyorsun ki dâderim nerede
Pederim nerede? Mâderim nerede-Muallim Naci

Zimâm-ı hall ü akdi elli yaşında iken Mevlâ
Şerefle dâderi (Abdülhamîd)'e kıldı erzânî
Ziya Paşa

dâğ: (داغ) Far. 1.Damga, yanık yarası. 2. Kalpte kalan ağır acı.

Ârzû-yı dâğ ederse sîne-i âşık ne_ola
Reh-güzâr-ı yâre feth-i çeşm-i revzendir murâd
Nâbi

Zülf-i tarrârın hamından sünbülün boynunda bağ
Hâl-i ruhsârın gamından lâlenin bağrında dâğ
Necati Bey

Dilde dâğ dâğ-ı hasret sûz-âşinâdır hep
Bu gül-şen-gâh-ı aşkın gülleri âteş-nümâdır hep
Haşmet

Dâğ açar tığ-ı felâket dil-i nâ-çârımıza
Cân atar tığ-ı kazâ sîne-i bîmârımıza
Eşref Paşa (Bursalı Mustafa ...)

dâğ-ı âşıka:n: Âşıkların yarası.

Serviler eflâke ser çekmiş misâl-i kadd-i yâr
Yer yer açmış lâleler mânend-i dâğ-ı âşıka:n
Ziya Paşa

dâğ-ı âteş-nâk: Ateşli yara.

Eşkimin her mevc tûfân-ı bârı bir deryâ-yı aşk
Sînemin her dâğ-ı âteş-nâki bir kûh-sâr-ı feyz
Leskofçalı Arif

dâğ-ı cân: Can yarası.

Tecellî berk urur yer yer sevâd-ı dâğ-ı cânımdan
Cihânda tûr-ı aşkım nûr akar her gülsitânımdan
Leskofçalı Galip

dâg-ı ciğer: Ciğer yarası.
Ol şu'ledir ki zâhir olur dahme-gâhdan
Pergâleler ki dâg-ı ciğerden zuhûr eder-Nailî

dâg-ı cism: Cisim (beden) yarası.
Olaldan lâle-zâr-ı dâg-ı cismim dûr-ı hattında
Bahârân rîze-çîn-i şevk olur fasl-ı hazânımdan
Ziya Paşa

dâg-ı cünûn: Delilik yarası.
Penbe-i dâg-ı cünûn içre nihândır bedenim
Diri oldukça libâsım budur ölsem kefenim-Fuzûlî

dâg-ı derûn: Gönül yarası.
Bezmde dil-ber yakar sîne-i ağyâre dâg
Bilmez onun her biri dâg-ı derûndur bana
Şeyhulislam Yahya

dâg-ı derd: Üzüntü yarası.
Bu dil-i sad-pârenin sözün işitip lâleler
Urdılar bağrına dâg-ı derdile pergâleler
Lamiî Çelebi

dâg-ı dil: Gönül yarası.
Dâg-ı dil-sûz firâkın oldu gün günden füzûn
Nûr-ı mâh efzûn olur hûrşîdden oldukça dûr
Fuzûlî

dâg-ı dil-sûz: Gönül yakan yara.
Dâg-ı dil-sûz firâkın oldu gün günden füzûn
Nûr-ı mâh efzûn olur hûrşîdden oldukça dûr
Fuzûlî

dâg-ı gam: Gam yarası.
Dâg-ı gamın ki mihr ü mahabbet nişânıdır
Sînemde saklaram ki saâdet nişânıdır-Nizâmî

dâg-ı gam-ı nihân: Gizli gam yarası.
Yandıkça oldu sûzân kalb-i şerer-feşânın
Oldu yine alev-hîz dâg-ı gam-ı nihânım-Lâ

dâg-ı fermân: Ferman yarası.
Kayd-ı tahrîrim ile pây-ı sühan der-zencîr
Dâg-ı fermânım ile cebhe-i endîşe vesîm-Nef'î

dâg-ı hasret: Hasret yarası.
Anberîn hâlin leb-i la'linde ey sîmîn-beden
Dâg-ı hasrettir ki ben dil-hastenin cânındadır
Nizâmî

dâg-ı hevâ: Heves, istek yarası.
Dil ki_ola revzene-i dâg-ı hevâdan mahrûm
Döner ol günbede kim ola ziyâdan mahrûm-Nâbi

dâg-ı heves: Arzu, istek yarası.
Serimde yine bir dâg-ı heves bağrımda başım var
Cebîni mâha dest-i redd vurur bir ser-tırâşım var
Nedim

dâg-ı hırmân: Ümitsizlik yarası.
Gerçi yaktı dâg-ı hicrânın yüreğin Ahmed'in
Gam değil ey lâle-ruh teg dâg-ı hırmân olmasın
Ahmet Paşa

dâg-ı hicr-i hâl: Yârin yüzündeki benden dolayı ortaya çıkan ayrılık yarası.
Dâg-ı hicr-i hâl ile cismim ser-â-ser hâl olur
Zülf-i pür-çîninle bu gönlüm perîşân-hâl olur
Enverî

dâg-ı hicrân: Ayrılık yarası.
Benim teg hîç kim zâr u perîşân olmasın yâ Rab
Esîr-i derd-i aşk u dâg-ı hicrân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

Mihr ü encümle sipihri lâle-zâr etmiş kazâ
Gül-şen-i sînemde yer yer dâg-ı hicrânım görüp
Leskofçalı Galip

dâg-ı hûn-feşân: Kan fışkıran yara.
Dîdelerdir zâhir ü bâtın cemâlin seyrine
Dilde zahm-ı nevk-i tîrin tende dâg-ı hûn-feşân
Nef'î

dâg-ı ışk: Aşk yarası.
Kursa-i mâh üzre görmüş dâg-ı ışkından nişân
Sînesin yakmış felek şevkinle ol-dem hem-çünân
Cinânî

dâg-ı imtinân: İyiliği başa kakma yarası.
Pîşânî-i bihişte urur dâg-ı imtinân
Nakş-ı kudûm-ı südde-i dîvân-ı enbiyâ-Nâbi

dâg-ı lâle: Lâle yarası.
Dem mi var kim zahm-ı gül derdinle hûnîn olmaya
Hasret-i hâlinle dâg-ı lâle müşgîn olmaya-Nedîm

dâg-ı mahabbet: Sevgi yarası.
Açıldı lâle-veş dâg-ı mahabbetle donandı dil
Düşüp aşk âteşi bu gönlüme çok geçmedi yandım
Âdile Sultan

dâg-ı mihen: Sıkıntılar yarası.
Bülbül ağlar gül ciğer-hûn lâle pür-dâg-ı mihen
Zevkini bilmem bu dâr-ı mihnetin kimdir süren
Keçecizade İzzet Molla

dâg-ı mihnet: Istırap yarası.
Dilde dâg-ı mihnet olsun melâmetten ne gam
Bu çemende gül diken kaçmaz cefâ-yı hârdan
Hayali Bey

dâg-ı neşât: Sevinç yarası.
Reng ü bûy-ı ârızından lâlede dâg-ı neşât
Şeb-nem-i bâğ-ı ruhundan sebz ü ter verdi tarî
Nazîm (Yahya...)

dâg-ı nihân: Gizli yara.
Râhat-ı sînem için dâg-ı nihânım bana bes
Dilimi eğlemek için gam-ı cânın bana bes
Lamiî Çelebi

dâg-ı nihânî: Gizli yara.
Jâlelerdir eşk-i çeşm-i hûn-feşânı bülbülün
Berg-i güldür penbe-i dâg-ı nihânî bülbülün
Hayali Bey

dâg-ı sîne: Göğüs yarası.
Kapattım dâg-ı sînem şerhadan kestirme yol açtım
Bu da güm-geştegân-ı râh-ı aşka bir tarîk olsun-Lâ

dâg-ı siyeh: Simsiyah yara.
Lâle dâg-ı siyehin saklayamaz bir hafta
Âşık elbette eder sûz-ı derûnun izhâr
Şeyhülislâm Yahya

dâg-ı surh: Kırmızı yara.
Sînede her dâg-ı surh andan bir ahker-pâredir
Sûz-ı firkatle dil olmuştu firûzân bir ocağ-Nef'î

dâg-ı süveydâ: Kalbin ortasında bulunduğu sanılan kara beneğin yarası.
Zebân-ı hâmede evsâfın evrâd-ı şebân-rûzî
Derûn-ı dilde mihrin şu'le-i dâg-ı süveydâdır-Nef'î

* **dâg-ber-dâg:** Yara üstüne yara.
Sîne-i âşık ne mümkün dâg-ber-dâg olmamak
Dûd-ı âh-ı hasret-i rûyunla ahker-sûzdur-Nailî

* **dâg-ber-dil:** Gönlü üzgün.
Çâk olur sî-i meh sî-i uryânından
Mihr olur dâg-ber-dil gûy-ı girîbânından-Nailî

* **dâg-dâr:** Dağlı, kızgın demirle nişanlanmış; mec. Elemli, üzüntülü.
Pek tîrelendi ka:lıb u kalb-i elem-zede
Hicrân u gam ikisini de dâg-dâr eder-Esrar Dede
Bahâr-ı âlem-i gam yok diyenler var ise Yahyâ
Vücûd-ı dâg-dârın rûy-ı zerdin onlara göster
Şeyhülislâm Yahya
Gönüller dâg-dâr olsun ki hengâm-ı Muharrem'dir
Muharrem ehl-i aşka mevsim-i endûh u mâtemdir
Ziya Paşa

* **dâg-keş:** Yara açan.

dâg-keş-i fülfül-i hâl: Benin karabiber gibi açılan yarası.
Bu ne ândır ki melâhetle nemek-dân-ı lebin
Hindû-yı dâg-keş-i fülfül-i hâl etti beni
Nevres-i Kadim

* **dâg-zen:** Nişan, damga.
Bilsem şu kuzu neden gam almış
Her nâlesi kalbe dâg-zendir-Muallim Naci

dagal: (دغل) Far. Hile, mekr.
Ümmîd-i vefâ eyleme her şahs-ı dagalde
Çok hacıların çıktı haçı zîr-i bagalde-Ziya Paşa

* **dagal-bâz:** Hileci.
Sâhib-i nakş dürüstüm ki bu lu'bet-gehde
Gâlib olmaz ne kadar olsa dagal-bâz bana
Koca Ragıp Paşa
Ammâ hemîşe baht-ı dagal-bâz neyleyim
Tab'-ı bülende halecân-ı nihân verir-Nedîm

dağdağa: (دغدغه) Far. Gürültü, patırdı; ıztırap, sıkıntı.
Karârın aldı dilin bir garîb dağdağa kim
İlâcı güç gamı müşkil tegâfül düşvâr-Nedîm

dağdağa-i ye's: Ümitsizlik sıkıntısı.
Bahs etme bana dağdağa-i ye's ü emelden
Ol tecrübeden nezd-i kemâlde gınâ var
Abdülhak Hâmit

* **dağdağa-fermâ:** Gürültü buyuran; patırtı uyandıran.
Düştük katı çoktan heves-i devlete ammâ
Ol dâiye-i dağdağa-fermâdan usandık-Nâbi

Dahhâk: (دحّاك) Far. Zalimliğiyle meşhur İran hükümdarlarından birisi. İki omuzu üstünde yılan varmış. Başını kestikçe tekrar yerine geliyormuş. Bu iki yılana iki çocuk beyni getirilerek yediriliyormuş. Böylece zulmü her tarafa yayılmış. Sıra bir demirci olan Gave'nin çocuğuna gelince, halkı

ayaklandırıp zalim hükümdarı tahtından indirmiş ve yerine Feridun geçmiş. Böylece edebiyatta zulmiyle anılan kişilerden biri olarak geçmiş.
Başın götürürken iki omzunda mâr-ı zülf
Dahhâk gibi lebleri nice aceb güler-Necati Bey

Bir iki mısrâʿ ile mağzını yerler nâsın
Dûş-ı Dahhâk'deki ol iki mârân-şekl-Hayâlî Bey

Nice Dahhâk'e kanlar ağlatıp mânend-i Efrîdûn
Hezârân Erdşîr'in niçesin şîr-âne bürdün tut
Behiştî

dahhâl: (دخّال) bk. dâhil.
dâhil: (داخل) bk. dahl.
dahîlek: (دخيلك) Ar. "Rica ederim, yalvarırım" anlamında Arapça cümle.
Sarıldım dâmen-i ihsânına ey şâfiʿ-i ümmet
Dahîlek yâ Muhammed hasta cânım bir devâ ister
M. Esad Erbilî
dâhiye: (داهيه) bk. dehâ.
dahl: (دخل) Ar. 1. Girme, karışma. 2. Tesir, nüfuz.
Dahl eden de sözüme bârî bir üstâd olsa
Söyledikçe beni maʿkûlle kılsa ilzâm-Nefʿî

Vâiz olsan dahl ederler cemʿ olup ehl-i hevâ
Nazîm (Yahya...)
Cenâb-ı şeyhe taʿrîz eyleyip rindân ne hôş derler
Bize kâfir-i bî-dîn diyen bâri Müslümân olsa
Yenişehirli Avni
Kimseye dahl eyleme taʿn etmesinler der isen
Kakma kimsenin kapısın kakmasınlar kapını
Âşık Çelebi

dahl-i hasûd-ı hôd-gâm: Bencil hasetçinin tesiri.
O letâfet mi var eşʿâr-ı safâ-bahşımda
Ki keder vere ona dahl-i hasûd-ı hôd-gâm-Nefʿî

* **dâhil:** İç, içeri. 2. İçeri girmiş. 3. İçeri girici, giren.
Yâr-i mevzûn-tabʿ olur elbette dâhil sohbete
Mısrâʿ-i berceste hîç ka:bil mi tazmîn olmaya
Âsım(Çelebizade Şeyhülislâm İsmail ...)
Emelim olsa eğer dâhil hulyâ-yı adem-Akif Paşa

dâhil-i Adn-ı Hudâ: Allah'ın Adn cennetine giren.
Şânını taʿzîm için bir gün dedi Fahr-i Cihân
Senden evvel kimse olmaz dâhil-i Adn-ı Hudâ
Âdile Sultan

dâhil-i ehl-i kemâl: Kemal sahiplerinin arasına girme.
Ey Fuzûlî kılmazam terk-i tarîk-ı aşk kim
Bu fazîlet dâhil-i ehl-i kemâl eyler beni-Fuzûlî

dâhil-i maʿnâ-yı sühan: Söz anlamının içine girme.
Tıfl-ı ebced gibi târîh rakîkin edemez
Bin hesâb etse yine dâhil-i maʿnâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

* **dahhâl:** Çok giren, çok karışan.
Âr eder âriflere baş eğüben Hak görmeğe
Dahl eder dahhâlı gör nâ-hakk yere daʿvâsı var
Ümmî Sinan

* **dahîl:** Hariçten gelip birinin merhametine sığınma.

dahîl-i der-geh: Dergâha sığınma.
Dahîl-i der-geh-i lûtf u mürüvvetin oldum
Amân amân eyâ server-i sütûde şiʿâr-Lâ
dahme: (دخمه) Far. Kabir, mezar.
Gûyiya zevk ü safâ dahmesine kıldı tılsım
Şâh-ı mârân mı aceb ol hacer-i nûrânî-Nedim

dahme-i mersûs-ı havâtır: Hâtıraların sağlam mezarı.
Ey dahme-i mersûs-ı havâtır, ulu maʿbed
Ey gurre sütûnlar ki birer dîv-i mukayyed
Tevfik Fikret

dahme-i der-beste-i gayb-ı mutlak: Kesin olarak bilinmeyen, kaybolmuş mezar.
Fâtih-i dahme-i der-beste-i gayb-ı mutlak
Hâtem-i şâh-ı risâlet şeh-i iklîm-i reşâd-Nâbi

* **dahme-gâh:** Mezar deliği.
Ol şuʿledir ki zâhir olur dahme-gâhdan
Pergâleler ki dâg-ı ciğerden zuhûr eder-Nailî

* **dahme-pûş:** Mezara bürünmüş.
Nümâyan bir hum-ı âteş-lika:-yı dahme-pûşundan
Hayâletler fürûzân hây u hûy-ı zehr-nûşundan
Kemalzade Ekrem Bey

dâim, dâimâ: (دائم) bk. devâm.
dâir: (دائر) bk. devr.
dâire: (دائره) Ar. Devr'den; 1.Yuvarlak şekil, çember. 2. Her binanın içindeki bölükleri. 3. Def.
Aks-i kaddinle gören dâireyi âyîneyi
Der meh-i bedrdir engüşt-i nübûbetden şak-Fuzûlî

Hazret-i kutbun olur dâ'iresinden hâric
İlmine olmak ile vâris kâmil-i efrâd-Nâbi

Mutrib-i bezm-i bahârî gülden edip dâire
Andelîbe her seher her şeb ser-âgâz öğretir
Şeyhülislâm Yahya

dâire-i aşk: Aşk dairesi.
Muhît-i dâire-i aşktan hurûc muhâl
Ne çâre kabza-i takdîr-i Kird-gâr'dayız
Yenişehirli Avni

dâire-i câh u celâl: Büyüklük ve mevki dairesi.
Merkez-i dâire-i câh u celâl ü azamet
Kutb-ı gerdûn-ı cihân-bânî vü fermân-rânî-Nef'î

dâire-i dâg: Yara dairesi.
Gönül ki nağme-i derd-âzma taallüm eder
Verâ-yı dâire-i dâgdan terennüm eder-Nâbi

dâire-i devlet: Devlet dairesi.
Sana müzâheret etmez mi evliyâ-yı kirâm
Ki cümle dâire-i devletindedir makbûr-Fuzûlî

dâire-i devr: Dönen daire.
Nokta-i hâline bağlanmış idi cân ü gönül
Gezmeden dâire-i devrde pergâr henüz-Fuzûlî

dâire-i havf: Korku dairesi.
Şükrü lillâh ki Fuzûlî'ni edip dâhil-i feyz
Rağbetin dâire-i havftan etmiş ihrâc-Fuzûlî

dâire-i havf ü recâ: Ümit ve korku çemberi.
Sâbit-kadem ol merkez-i me'mûn-ı rızâda
Vâreste olup dâire-i havf ü recâdan-Ziya Paşa

dâire-i hayret: Hayret dairesi.
Beni bîrûn edemez dâire-i hayretten
Cebre'îl olsa meded-kâr dil-i mebhûtum
Yenişehirli Avni

dâire-i hikmet: Hikmet dairesi.
Hep hulûs üzre döner dâire-i hikmette
Edemez arz-ı riyâ pîr-i sipihr-i zerrâk
Yenişehirli Avni

dâire-i inkılâb: İnkılâp dairesi.
Dâr-ı cihân ki dâire-i inkılâbdır
Elbette hâli ehl-i gurûrun harâbdır
Hersekli Arif Hikmet

dâire-i seb'-i şidâd: Yedi şiddetli daire.
Bûse-gâh-ı kademi küngüre-i arş-ı azîm
Rîze-hâr-ı niamı dâire-i seb'-i şidâd-Nâbi

* **dâire-pîrâ:** Daire düzenleyici.

dâire-pîrâ-yı ulüvv ü azamet: Büyüklük ve yücelik dairesi düzenleyicisi.
Merkez-i dâire-pîrâ-yı ulüvv ü azamet
Kutb-ı dîn-i Kâ'be-i dünyâ vü cihân tefrîd-Kâzım

* **dâire-zen:** Def çalan.
Olma ol dâirede dâire-zen-Sünbülzade Vehbî

** **devâir:** Daireler.
Bilinmez kim bu da matlûb-ı âlî olduğundan mı
Devâirde bozuk her hey'etin âdâb u erkânı-Eşref

dâiye: (داعيه) Ar. İçten gelen duyguyu teşvik edici hâl.

dâiye-i dağdağa-fermâ: Gürültü patırdı veren duygu.
Düştük katı çoktan heves-i devlete ammâ
Ol dâiye-i dağdağa-fermâdan usandık-Nâbi

dâiye-i istiğfâr: Tövbe teşebbüsü.
Düşmez âlûdelere dâiye-i istiğfâr
Çıkmaz ol çirk ki pîrâhen-i bakka:ldadır-Nâbi

dâiye-i istîlâd: Doğurma teşebbüsü.
Cimrinin kesrete hırsı o kadar var ki eder
Daha nâ-bâliğ iken dâiye-i istîlâd-Nâbi

dâiye-i iştihâr: Şöhret bulma duası.
Mehcûr-ı yâr mahrem ü bî-gâneyim bugün
Âhir ne oldu dâiye-i iştihârı gör-Recaizade Ekrem

dâiye-i şöhret: Şöhret iddiası.
Etmez zuhûr-ı asırda bir kimseden kerem
Zımnında kasd-ı dâiye-i şöhret olmasa-Nâbi

dâiye-i tedârik: Tedariki teşvik edici hâl.
Ne dâiye-i tedârik-i evka:t et
Ne dağdağa-i telâfî-i mâ-fât et-Nâbi

dâiye-i vuslat: Vuslat arzusu, dâvası.
Biz dâiye-i vuslat ile hâk-i reh olduk
Ey bâd-ı sabâ lutuf u mürüvvet sana kaldı-Nâbi
dakîk: (دقيق) bk. dikkat.
dakîka: (دقيقه) Ar. 1. Bir saatlik zamanın altmışta biri. 2. İnce düşünce.
Övünme kendimin diye bu âsiyâ, ki mevt
Etmez, çü nevbetin gele, asla dakîka fevt
Cinânî (Müverrih Bursalı Mustafa...)
Derûn-ı sînede dil adlı bir düşmen karâr etmiş
O hasm-ı hâne-gîden bir dakîka dâdımız yoktur
Hâmî (Hâmî-i Âmidi)
Aksetti bir dakîka uzaktan hayâlime
Tenhâ Emirgân'ın Çınaraltı'nda kahvesi
Yahya Kemal
* **dakîka-dân:** Güç, zor şeyleri bilen.
Güftârı güzîde, tab'ı nâdir
Kimdir? Kalem-i dakîka-dânım-Muallim Naci

dakk: (دقّ) Ar. Çalma, vurma, vurulma.
Nâbî sezâ-yı ser-zeniş ebvâb-ı bestedir
Yok ihtiyâc dakkına bâb-ı güşâdenin-Nâbi

Ser-mest-i câm-ı ışk oluptur Necâtî çün
Mest-i şarâb diye ona sûfî tutma dakk-Necati Bey

dal: (د) Ar. 1.Osmanlı Türkçesinin onuncu harfi olup ebced hesabıyla dört sayısının karşılığıdır.2. İki kat olmuş, kanbur.
Âşıkın ka:metini cevr ile kim dal etti
Şu duran dil-ber-i dal-hançere sor sorma bana
Enderunlu Vâsıf
Gül mü güler erguvân mı ağlar?
Etfâl-i nihâl kan mı ağlar?-Şeyh Galip

Hûblar göçü uğradı da yol etti
Kim ne bilir elif kaddim dal etti-Pir Sultan Abdal

dalâl, dalâlet: (ضلال،ضلالت) Ar. Doğru yoldan sapma, sapıklık.
Vâ-bestedir hayâline ef'âli herkesin
Kimse umûruna edemez nisbet-i dalâl-Ziya Paşa
Saçı dününde gönül azmış idi alnı günü
Yine dalâlet içinde bize hidâyet eder-Şeyhî
Hidâyet menziline yettiler sa'y ile akrânın
Dalâlet içre sen kaldın sana ol âr yetmez mi-Fuzûlî

Geldikleri mescide bildim ne içindir
Yüz döndürüp andan dedim ey kavm olun âgâh
Kim sizden ırağ oldu ise Hakk'a yakındır
Zîrâ ki dalâlet yoludur tuttuğunuz râh
Bağdatlı Rûhî
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet
Mürşid sanılır vehlede ashâb-ı dalâlet-Ziya Paşa
dâm: (دام) Far. Tuzak, ağ.
Ne assı dane döktüğü çün dâm eder kemîn
Bu cev-fürûşu gör nice gendüm-nümâ imiş
Şeyhî (assı: fayda, kâr)
Hâlini gördüm esîr oldum kemend-i zülfüne
Dâne için kendimi saldım düşürdüm dâme ben
Nevres-i Kadim
Şiken-i zülfü eder mürg-i dili pâ-beste
Dahi girâ-ter imiş olsa eğer dâm şikest
Koca Ragıp Paşa
dâm-ı belâ: Belâ tuzağı.
Etme izhâr-ı hüner etmeğe mecliste heves
Bülbüle dâm-ı belâ oldu lisâniyle kafes
Râtib Ahmet Paşa
dâm-ı derd: Dert tuzağı.
Hâlâ ki esîr-i dâm-ı derdim
Mânend-i hazân-ı zaîf ü zerdim-Fuzûlî

dâm-ı gam: Gam tuzağı.
Ey esîr-i dâm-ı gam bir kûşe-i mey-hâne dut
Dutma zühhâdın muhâlif pendini peymâne dut
Fuzûlî
dâm-ı girih-gîr-i zülf: Zülfün düğümlü tuzağı.
Fikreyleyince dâm-ı girih-gîr-i zülfünü
Bir hâlet elverir ki kafes gül-sitân olur-Nef'î
dâm-ı hırs: Hırs tuzağı.
Dâne için dâm-ı hırsa düşse tan kalın mı mürg-i dil
Anda ki Âdem gözleye gendüm Halîlu'llah ades
Âhî

dâm-ı ışk: Aşk tuzağı.
Esîr-i dâm-ı ışkın olalı senden vefâ görmem
Seni her kanda görsem ehl-i derde âşinâ görmem
Fuzûlî (kanda: nerede)

dâm-ı meges-gîr-i anâkib: Sinek tutan örümceklerin tuzağı.
Rişte-i dâm-ı meges-gîr-i anâkib gibidir
Bünye-i şer'ine nisbetle binâ-yı Şeddâd-Belîğ

dâm-ı mihnet: Mihnet tuzağı.
Kanda bir gam etse benden istesinler bu zemân
Yok bana kayd-ı belâ vü dâm-ı mihnetden emân
Fuzûlî

dâm-ı nezâket: Nezaket tuzağı.
Yâr için eylemeğe tâir-i maksûdu şikâr
Dâne-i eşk saçıp dâm-ı nezâket kurarız-Nâbi

dâm-ı râh: Yol tuzağı.
Akl irşâdiyle bulmak kâm mümkindir velî
Dâm-ı râh ol halka-i zülf-i mu'anberdir bana
Fuzûlî

dâm-ı reh-i sâhil: Sahil yolunun tuzağı.
Emvâc-geh-i hûn-ı ciğer kim dilimizdir
Girdâb-ı belâ dâm-ı reh-i sâhilimizdir-Nailî

dâm-ı riyâ: İkiyüzlülük tuzağı.
Esîr-i dâne-i zerk oldu zâhid-i kallâş
Elinde dâm-ı riyâdır çevirdiği tesbîh-Nef'î

dâm-ı tahayyür: Hayret tuzağı.
Ey saff-ı nevk-i müjen câna melâmet şânesi
Her girih zülfünde bir dâm-ı tahayyür dânesi
Fuzûlî

dâm-ı taalluk: Sevgi tuzağı.
Işka tâ düştün Fuzûlî çekmedin dünyâ gamın
Bil ki kayd-ı ışk imiş dâm-ı taalluktan necât-Fuzûlî

dâm-ı tezvîr: Yalan tuzağı.
Kurup bir dâm-ı tezvîri komuşlar mahkeme nâmın
Hani seccâde-i hazret hani ahkâm-ı şeru'llah
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

dâm-ı zülf: Saçın tuzağı.
Dil-i mecrûhuma rahm eyle kalsın dâm-ı zülfünde
Şikeste-bâl olan mürgü edip âzâd neylersin-Bahayî

dâm-ı zülf-i hevâ-penâh: Arzu ve hevese sığınma yeri olan saç tuzağı.
Kaldı gönlüm şu dâm-gâhında
Dâm-ı zülf-i hevâ-penâhında
Ebedî bir esîr-i nahçîrin-Cenap Şahabeddin

* **dâm-çîde:** Tuzağa yakalanmış.
Gamzen ki dâne göstere ol yerde hâlini
Sayyâd-ı cân-şikâr-ı kazâ dâm-çîdedir-Nailî

* **dâm-efken:** Tuzağa düşürücü.
Ne çâbük-dest sayyâd-ı perîşân dânedir zülfün
Ki bin yerde rûh-ı pür-âline dâm-efgen olmuştur
Nailî

* **dâm-gâh, dâm-geh:** Tuzak.
Gördün mü bu dâm-gehde âzâd
Bir dâmın esîri sayd u sayyâd-Muallim Naci

dam-geh-i kayd-ı nâm ü neng: Nam ve şan kaydının tuzağı.
Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm ü neng
Tâ-key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng-Bâki

* **dâm-güster:** Tuzak yayan.
Gel dâneye kaçma ey kebûter
Hayrânını sanma dâm-güster-Muallim Naci

dâmâd: (داماد) Far. Güveyi.
Muallâ pâye İbrâhîm Paşa kim odur şimdi
Şehen-şâh-i cihân bana vezîr-i a'zam ü dâmâd
Nedim

Umûr-ı beyti hep var mı tasarruf etmeğe hakkı
Eğer duhter için nâ-çâr bir dâmâd lâzımsa
Ziya Paşa

Olsun serây-ı duhter-i rez hâb-gâhınız
Pîr-i mugâna her gece dâmâd olun dedi
Yahya Kemal

dâmân, dâmen: (-دامان دامن) Far. Etek, zeyl.
Erişir menzil-i maksûduna âheste giden
Tîz-reftâr olanın pâyına dâmen dolaşır
Hâtemî-(Edirneli)

Pür etti kûçeyi sît-ı feşâfeş-i dâmân
Erişti zirve-i Nâhîd'e çınçın-ı halhal-Nedim

dâmân-ı aşk: Aşk eteği.
Sakın dâmân-ı aşkı koyma elden var ise aklın
Bilirsin Kâniyâ Allah diyen kalmaz yâbânlarda
Kânî (Ebûbekir ...)

dâmân-ı bebr: Arslanın eteği.
Kûy-ı visâle pây-ı azîmet erişmedi
Dâmân-ı bebre pençe-i himmet erişmedi-Nâilî

dâmân-ı dil: Gönül eteği.
Düştü dâmân-ı dile bir şerer-i şûr-efken
Aşk-ı âhengeri zincir-i cünûn işleriken-Lâ

dâmân-ı felek: Feleğin eteği.
Sen eğer dâdımı dâd etmez isen seyreyle
Ne keşâkeşte kalır kûşe-i dâmân-ı felek-Nef'î

dâmân-ı firâk: Ayrılık eteği.
Sîne-çâk etdi beni âteş-i sûzân-ı firâk
Elime girmeye mi haşrde dâmân-ı firâk-Rızâyî

dâmân-ı hafâ: Gizli etek.
Rûzgârın şiddetinden oldu âsâyiş-güzîn
Zîr-i dâmân-ı hafâda şem'-i bezm-ârâ gibi-Nâbi

dâmân-ı lutf: Lütuf eteği.
Cenâb-ı Âsaf-ı zî-şân ki anlar rütbe-i kadrin
Gören dâmân-ı lutf u re'fetinde dest-i Dârâ'yı
Nedim

dâmân-ı maksûd: Kastedilen etek.
Dırâz etsin felek şimdengerü dâmân-ı maksûdu
Ki ben nevmîd olup kat' eyledim dest-i temennâyı
Lâ

dâmân-ı Mesîhâ: Mesiha'nın eteği.
Erişti hâkten bûy-ı buhûr-ı Meryem eflâke
Muattar eyledi göklerde dâmân-ı Mesîhâ'yı-Bâki

dâmân-ı mollâ: Mollanın eteği.
Ziyâret eyledim bir târ-ı pâk hırka-i pîri
Bu gün ser-rişte girdi destime dâmân-ı mollâdan
Esrar Dede

dâmân-ı müdârâ: Dost gibi görünme eteği.
Halâvet-yâb olur mu ni'met-i elvân-ı dünyâdan
Dehen-şûy olmayanlar bûs-ı dâmân-ı müdârâdan
Koca Ragıp Paşa

dâmân-ı müşgîn: Mis kokulu etek.
Hâk-i pây-ı yâre yüz sürdükte ey misk-i Hoten
Kûşe-i dâmân-ı müşgîn turra-i tarrârın öp-Riyâzî

dâmân-ı şeb-i târ: Karanlık gecenin eteği.
Nâbî olamaz vâsıl-ı ser-menzil-i envâr
Her kimse ki dâmân-ı şeb-i târe yapışmaz-Nâbi

dâmân-ı şer'-i Ahmed-i Muhtâr: Seçkin Hz. Muhammed (s.a.s.)'in şeriat eteği.
Fuzûlî deme yetmek menzil-i maksûda müşkildir
Tutan dâmân-ı şer'-i Ahmed-i Muhtâr yetmez mi
Fuzûlî

dâmân-ı ümd: Ümit eteği.
Esef etmem yanılmaz ağlamaz düşmez bir Allah'tır
Yanıldım gerçi dâmân-ı ümîde pek fenâ düştüm
Eşref

* **dâmen:** Etek.

dâmen-i âlî-câh: Yüce mevkiin eteği.
Öpmemiş kimdir onun dâmen-i âlî-câhın
İşte efvâh-ı havâss işte şifâh-ı a'lâm-Nâbi

dâmen-i cânân: Sevgilinin eteği.
Fursat bulunur dâmen-i cânân ele girmez
Cânân bulunur kûşe-i dâmân ele girmez-Haşmet

dâmen-i dehr: Dünya eteği.
Dâmen-i dehri muattar kılmağa enfâs-ı ûd
Ahmed'in micmer gibi göynüklü cânın yaktılar
Ahmet Paşa (göynüklü: acılı, ıstıraplı)

dâmen-i der-miyân: Ortadaki etek.
Her sütûnu câ-be-câ erkân-ı devlettir meğer
Bir ayağ üzre durur hizmette dâmen-i der-miyân
Nev'î

dâmen-i dest: El ucu.
Neş'emi dâmen-i destimde bir ser-çeşmedir
Câm-ı Cem bir lâle-i hôd-rûsudur kûh-sârımın
Nedim

dâmen-i dil-ber: Sevgilinin eteği.
Gelû-yı şîşe ile pây-ı humla eğlenip Nâbi
Girîbân-ı hevesten dâmen-i dil-berden el çektik
Nâbi

dâmen-i dünyâ: Dünya eteği.
Tutmasaydı dâmen-i dünyâya tûfân-ı riyâ
Kâinât olsaydı ârî şeyhten keşîşten-Yenişehirli Avni

dâmeni- enbiyâ: Peygamberlerin eteği.
Pîş-i hükmünde o şâh-ı Rüsülün
Dâmen-i enbiyâda ferâhemdir-Nazîm (Yahya...)

dâmen-i evrâk: Yaprakların ucu.
Siyâh-rûyluğa meylinin şeâmetidir
Bu güne dâmen-i evrâka rûy-mâl-i nigîn-Nâbi

dâmen-i ferrâce: Ferracenin eteği.
Zâhid-i hôd-bîni gördüm eyle mest olmuş gezer
Dâmen-i ferrâcesin tutmuş girîbânın sürür-Enverî

dâmen-i feryâd: Feryat eteği.
Künc-i hicrâna olup sen de benim gibi esîr
Rûz u şeb dest-zen-i dâmen-i feryâd olasın-Nâbi

dâmen-i gerdûn: Feleğin eteği.
Dâmen-i gerdûnu sanma lâle-gûn etti şafak
Sen meh-i bî-mihr için her subh kan ağlar güneş
Hayâlî Bey

dâmen-i havf ü recâ: Ümit ve korku eteği.
Dâmen-i havf ü recâ geçti o dem kim elime
Tutuk subh-ı ezelde yok idi reng-i sefîd-Lâ

dâmen-i heves: Arzu, istek eteği.
Ne hıyre-pâ-yı şevk ol ey reh-neverd-i himmet
Ne dâmen-i heveste gerd-i şitâb göster-Nâilî

dâmen-i ikbâl: Talih eteği.
Dâmen-i ikbâlime gerd-i taarruz yetmeyip
Çeşm-i hâsid çehre-i cem'iyyetimden dûr idi-Fuzûlî

dâmen-i kerrâke: Üste giyilen ince cübbenin eteği.
Ne gördüm ol büt-i nâzende nîm-mest olmuş
Kolunda dâmen-i kerrâke elde bir gül-i al-Nedîm

dâmen-i kûh: Dağ eteği.
Dâmen-i kûha doğru gittikçe
Bir güzer-geh göründü nûrânî-Muallim Naci

dâmen-i mahşer: Mahşerin eteği.
Pertev-i nûr-ı cemâlin olalı berk-efken
Dâmen-i mahşere dek olmadadır âteş-zen
Yenişehirli Avni

dâmen-i maksûd: Kastedilen etek.
Ne azm-i kûşe-i râhat ne meyl-i hâb edelim
Girince dâmen-i maksûd ele şitâb edelim-Nâbi

dâmen-i Meryem: Meryem'in eteği (namus).
Perde-i çeşmim maka:m etmişti bir tersâ-beçe
Olmadan mehd-i Mesîhâ dâmen-i Meryem henüz
Fuzûlî

dâmen-i mesâhif: Mushafların eteği.
Nikât-ı nüsha-i hüsne o kes ki vâkıf olur
Edeble bûse-zen-i dâmen-i mesâhif olur-Nâbi

dâmen-i mînâ: Şarap şişesinin ucu.
Firûzân oldu gül-şende dilâ pîrâhen-i mînâ
Gül-i hôş-reng ile olmuş gibi pür dâmen-i mînâ
Nâbi

dâmen-i nâz: Naz eteği.
Çekme dâmen-i nâz edip üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasın eller ki dâmânındadır-Fuzûlî

dâmen-i pâk: Temiz etek (namus).
Korkarız dâmen-i pâkin ola bizden muğberr
Biz ki bir râh-ı mezellette yatar bir hâkiz
Sultan İbrahim (Deli)

dâmen-i pîr-i mugân: Meyhanecinin eteği.
Ey reh-revân-ı ışk reh-i râstân tutun
Mürşid gerekse dâmen-i pîr-i mugân tutun-Bâki

dâmen-i rindân: Rindlerin (hoş görülü kimseler) eteği.
Girer Nâbî murâdın deste pîrân-ı tarîkatten
Hemân eyle tevessül dâmen-i rindâna rind-âne
Nâbi

dâmen-i rişte: İpliğin ucu.
Pîçiş-i tâli'le düştüm pîç ü tâb-ı hayrete
Behcetâ! Dest-i teemmül dâmen-i riştemdedir
Hudema Safa

dâmen-i sahrâ: Sahranın eteği; ovanın bir yanı.
Saçı çîn açtı mı ya nâfe-i âhû-yı Hıtâ
Ki_oldu pür müşg-i Huten dâmen-i sahrâ bu gece
Şeyhî

dâmen-i şefâat: Şefaat eteği.
Teşebbüs etse eğer dâmen-i şefâatine
Harîm-i rahmete medhal bulurdu dîv-i kenûd
Sâbit

dâmen-i şemşîr: Kılıcın ucu.
Kûşe-i ebrûdan ayrılmaz dil-i hûn-geştemiz
Lekke-i hûndur ki kalmış dâmen-i şemşîrde-Nedîm

dâmen-i temkîn: Tedbir eteği.
Değse ger dâmen-i temkînine berg-i nâ-çîz
Tünd-bâd-ı haşr-engîze olur sedd-i sedîd
Yenişehirli Avni

dâmen-i ülfet: Dostluk eteği.
Hâr-ı firkatle Neşâtî-i hazînin vâ hayf
Dâmen-i ülfeti çâk oldu girîbânı bile-Neşati

dâmen-i zülf: Saçın ucu.
Hayâl ettikçe zülfün tâ sihr ol dâmen-i zülfe
Sarıldı rîşe-i reyhân gibi hâb-ı perîşânım-Nedîm
* **dâmen-çîde:** Eteğini toplamış (namuslu).
Nika:b-ı nâzdan gâhî gören kim olmasın nâçâr
Tecellâ-yı rûhun uşşâk-ı dâmen-çîdeden mestûr
Nailî
* **dâmen-çîn:** Etek toplayan, naz eden.
Benden ol serv-i revânı böyle dâmen-çîn eden
Nâbiyâ seylâb-ı eşk-i rû-be-râhımdır benim-Nâbi
* **dâmen-efşân:** Eteği silkme.
Dâmen-efşân yetiş ey bülbül-i şûrîde yetiş
Çıktı gül-şende ser-i şâh-ı nihâl üstüne gül-Tıflî
* **dâmen-keş:** Etek çeken, mec. naz ile yürüyen.
Böyle dâmen-keş geldi dest-i vuslattan o şûh
Bir takım âşık tekâpûlarla hôd-bîn ettiler
Keçecizade İzzet Molla
* **dâmen-zen:** Etek vuran.
Âb-ı şemşîri yeter def'a zemân-ı âhir
Ne kadar olsa da dâmen-zen-i tâb-ı bî-dâd-Rızâyî
–dân: (دان) Far. 1. Yer, mahfaza ve kap anlamına gelen birileşik kelimeler yapar. 2. "Bilici, bilen" anlamlarına gelen birleşik kelimeler yapar.
* âteş**-dân:** Ateşlik.
Yazarak ravzasının nâmını âteş-dâna
Zîr-i âteşte olur bir çemen-i sebz-remâd-Nâbi
* kalem**-dân:** Kalem konan kutu.
Serîrinden ciğer-hûn oldu nâ-dân
Bana kandîl yeter oldu kalem-dân
Atâyî (Nev'izade Ataullah)
* nemek**-dân:** Tuzluk; mec. sevgilinin dudağı.
Şekkerî hân-ı Halîlî- durur onun deheni
Kanda kim olsa bile la'l nemek-dân götürür
Ahmet Paşa (kanda: nerede)
* nâ**-dân:** Cahil, bilmeyen.
Sâkî şarâb-ı telhini dânâ içer nâ-dân içer
Zevkin alan bu neşvenin ehl-i mezâkîdir yine
Şeyhülislâm Yahya
* dakîka**-dân:** Dakikayı bilen; incelikten anlayan.
Güftârı güzîde, tab'ı nâdir
Kimdir? Kalem-i dakîka-dânım-Muallim Naci
* sühan**-dân:** Söz bilen.
Vardır nice hôd-pesend nâ-dân
Kendin sanır efdal-i sühan-dân-Ziya Paşa
* hurde**-dân:** Dikkat sahibi.
Bârîk-bîn olanlar eder kaşların hayâl
Dendânını tasavvur eder tab'-ı hurde-dân-Bâki
* nükte**-dân:** Nükte söyleyen.
Bir şâir-i pâk-i nükte-dândır
Meydân-ı hünerde pehlûvândır-Ziya Paşa
dânâ: (دانا) Far. Bilici, bilgiç, âlim.
Bu kâr-hâne bir üstâddan değil hâlî
Gerek bu kudrete elbette kâdir ü dânâ-Fuzûlî

Bu kühen dâr-ı şifânın nazar-ı dânâya
Çarh-ı atlas dediğin köhne firâşı görünür-Nailî

Nâ-dân, firâz-ı izz ü saâdetde ser-firâz
Dânâ, hadîdi acz ü mezelletde ser-nigûn-Ziya Paşa
dânâ-yı aşk: Aşk bilgiçi.
Tıynet-i âdemde evvel konmasa sevdâ-yı aşk
Cenneti bir dâneye satmazdı ol dânâ-yı aşk
Hüdâyî (İstanbullu Aziz Mahmud ...)
dânâ-yı bevâtın: Gizli şeyleri bilici.
Dânâ-yı bevâtın ü zevâhir
Deryâ-yı muhît-i âlem-i sırr-Ziya Paşa
dânâ-yı havâss: İleri gelen bilginler.
Hem mücerrib ola hem ehl-i kitâb
Ola dânâ-yı havâss u a'sâb-Nâbi
dânâ-yı hıred: Akıl bilicisi.
Tıfl-ı nâ-dân gibi eyler elif ü bâya şurû'
Pîr-i dânâ-yı hıred gelse bugün mektebine-Nizâmî
dânâ-yı kâmil: Tam bilici.
Kazâ her kişverin ehline cem'iyyet murâd etse
Ona elbette bir dânâ-yı kâmil şehriyâr eyler-Fuzûlî
dânâ-yı sırr-ı âlem: Âlemin sır bilgini.
Bilir o kimse ki dânâ-yı sırr-ı âlemdir
Güşâyiş-i dehen-i hande zahm-ı mâtemdir-Nâbi
dânâ-yı sühan: Söz bilgici.
İlm ü şi'r ikisi ma'nâda mürâdifler iken
Bir midir şâir-i nâ-dân ile dânâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

dânâ-yı zemâne: Zamanın bilgiçi.
Fahr-i şuarâ kıble-i erbâb-ı maârif
Kutb-ı vüzerâ, Âsaf-ı dânâ-yı zemâne-Nef'î

* **dânâ-dil:** Bilgin gönüllü.
Sûfî gelicek açma sakın aşk hadîsin
Dânâ-dil isen sırrını nâ-dâna duyurma-Bâki

* **dânâ-firîb:** Bilgin aldatan.

dânâ-firîb-i dehr: Dünya bilginini aldatan.
Ticâret-hâne-i dânâ-firîb-i dehrin ey Nâbî
Gerektir ihtirâz etmek ziyânı denlü sûdundan
Nâbi

dâne; -dâne: (دانه) Far. 1.Arpa, buğday gibi hububatların her çeşidine denir. 2. Kendinden önceki kelimelerle bir araya gelip birleşik kelimeler yapar.
Gel dâneye kaçma ey kebûter
Hayrânını sanma dâm-güster-Muallim Naci

Dâne için dâm-ı hırsa düşse tan mı mürg-i dil
Anda ki Âdem gözleye gendüm Halîlu'llah ades
Âhî

Olmasa defter-i kısmette mukayyed dâne
Kim çekerdi elem-i gurbeti dervîşâne-Lâ

dâne-i aşk: Aşk tanesi.
Ey tâir-i âşiyâne-i aşk
Sergeşte-i âb ü dâne-i aşk-Fuzûlî

dâne-i bârût: Barut tanesi.
Cebelde dâne-i bârûta döndü dâne-i berf
Hevâ-yı huşk erimezken mukaddem etti türâb
Esrar Dede

dâne-i berf: Kar tanesi.
Cebelde dâne-i bârûta döndü dâne-i berf
Hevâ-yı huşk erimezken mukaddem etti türâb
Esrar Dede

dâne-i dür, dürr: İnci tanesi.
Fikr-i kec eder vakf-ı tereddüd seni yoksa
Hîç dâne-i dür rişte-i hem-vâre yapışmaz-Nâbi
Dâne-i dürr gibi rûyende teri
Hôş-nümâ eyler idi ol güheri-Hakanî

dâne-i enâr: Nar taneleri.
Çînî tabakta çarh meh ü mihr ü encümü
Bu bezme düzdü sîb ü bih ü dâne-i enâr-Nâbi

dâne-i encüm: Yıldızlar tanesi.
Bu kadar dâne-i encümle bitirmez bir kâh
Mezra'-i sebzi sipihrin nice bî-hâsıl olur-Hayâlî Bey

dâne-i eşk: Gözyaşı damlası.
Bu bâzâr içre düşmez dâne-i eşkim gibi gevher
Gel ey cân riştesi şimdengerü der-i adnden geç
Bâki

dâne-i gendüm: Buğday tanesi.
Hemîşe dâne-i gendüm yerine ömr öğütür
Figân u nâleler ey çarh âsiyâbından
Hamdullah Hamdi

dâne-i hâl: Tek ben.
Dâne-i hâline bak cennet ruhsârında
Nice sabr eylesin Allah'ı seversen adam-Bâki

dâne-i hardal: Hardal tanesi.
Gözüm açtım bu seher bir ulu sahrâ gördüm
Anda bir dâne-i hardal gibi dünyâ gördüm-Zâtî

dâne-i haşhâş: Haşhaş tanesi.
Ayn-ı uşşâka cihân hâne-i evbâş gelir
Encüm-i çarh-ı felek dâne-i haşhâş gelir
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)

dâne-i hâven: Havan (topunun) tanesi.
Hevâdan dâne-i hâven ser-i a'dâya düştükçe
Gören cünd-i melâik recm eder zanneti şeytânı
Enderunlu Vâsıf

dâne-i hırmen: Harman tanesi.
Kût edinmiştir bizi mûr-ı ecel erzen gibi
Kim taşır zîr-i zemîne dâne-i hırmen gibi
Derûnî (İznikli...)

dâne-i hırmen-i tevhîd: Birlik harmanının tanesi.
Kemer-i himmeti bağlan beline yüz yire ur
Dâne-i hırmen-i tevhîde özün mûr eyle-Hayali Bey

dâne-i hünnâb: Üzüm tanesi.
Gâh engüşt-i muhannâsın gehî la'lin emip
Dâne-i hünnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin
Nedim

dâne-i kısmet: Kısmet tanesi.
Bu nasıl tecellî, bilmem ne hikmet
Serpilmiş âleme dâne-i kısmet-Dertli

dâne-i nâr: Nar tanesi.
Tab'-ı vakka:dın eger âteş-i rahşân görse
Kızara ahker-i sûzân nitekim dâne-i nâr-Bâki

dâne-i neşât: Sevinç tanesi.
Zühdün verâsı müsmir-i mestî-i aşktır
Bir hûşe oldu sübha-i sad-dâne-i neşât-Esrar Dede

dâne-i ruhsâr: Yanak tanesi (ben).
Geh pîç-â-pîç olup zülfün dil-i uşşâka dâm olmuş
Tutulmuş dâne-i ruhsârın üzre haylî san'attir
Osmanzade Tâib

dâne-i rümmân: Nar tanesi.
Öykünürmüş dâne-i rümmân onun dendânına
Kabına koydu onun_için onu Hallâk-ı cihân-Nuri

dâne-i şerâre: Kıvılcım tanesi.
Ektikleri dâne-i şerâre
Biçtikleri kalb-i pâre pâre-Şeyh Galip

dâne-i ünnâb: Üzüm tanesi.
Gâh la'lîn gâh engüşt-i muhannâsın emip
Dâne-i ünnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin-Nedîm

dâne-i zerk: Hile tanesi.
Esîr-i dâne-i zerk oldu zâhid-i kallâş
Elinde dâm-ı riyâdır çevirdiği tesbîh-Nef'î

* **dâne-çîn:** Tane toplayan.
Dâne-çîn olmak idi maksadımız gurbetten
Dâne-i hâlini gördükde tutulduk kaldık
Kânî (Ebûbekir ...)

* **dâne-rîz:** Tohum serpen.
Bir müsâid mülke sahiptir ki sehven hâkine
Her kim olsa dâne-rîz olur sonunda nukre-çîn
Ziya Paşa

* **dâne-şümâr:** Tane saçıcı.

dâne-şümâr-ı güher-i ahd-i elest: Elest meclisinin sözleşmesinin inci tanesi saçanı.
Sûfî gibi zannetme bizi sübha-be-destiz
Biz dâne-şümâr-ı güher-i ahd-i elestiz-Sâmî

* dür-**dâne:** İnci tanesi.
Halkın isti'dâdına vâ-bestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i Nîsân'dan sadef dür-dâne ef'î semm kapar
Belîğ (Bursalı İsmail ...)

* hâk-**dâne:** Toprak parçası.
Düşelden jâle-veş bu hâk-dâne ey dil
Dikip göz süfre-i gerdûne nân-hôre sunmazsın
Nâbi

* müşgîn-**dâne:** Mis koku tanesi.
Yâr-i gendüm-gûna cân göynüklerin kıldım suâl
Hâl-i müşgîn-dâne gösterdi zihî hâzır-cevâb
Şeyhi (göynük: acı, ıstırap.)

* pür-**dâne:** Tane dolu.
Açılmış gül-şen-i mihnette bir pür-dâne sünbüldür
Nişân-ı seng-i cevrinle tenimde her elif yer yer
Şeyhülislâm Yahya

* sad-**dâne:** Yüz tane.
Şarâbı nûş edip âheste döksen cür'asın hâke
Kadeh, destide sûfî şübhe-i sad-dâne olmaz mı-Nâilî

* siyeh-**dâne:** Siyah tane.
Ya'nî ol hâl-i siyeh-dâne ki şeh-dâne-i müşg
Ona hindûsu olup kendüye sultân eyler
Hamdullah Hamdi

* şeh-**dâne:** İri inci tanesi.
Cân mürgine gıdâ-yı ruh olmaya münâsib
Hâl-i ruhun halîlim şeh-dâne bir adestir-Behiştî

* yek-**dâne:** Tek, eşsiz.
Her sadefte dürr ü yek-dâne bulunmaz el-hakk
Gerçi kim her biri deryûze-i ihsâna gelir-Nedîm

dâniş: (دانش) Far. Bilgi, bilme, biliş.
Ben öğünmem kadrim erbâb-ı dil ü dâniş bilir
Ârifim düşmez bana lâf ü güzâf-ı serseri-Nef'î

Tutalım sende şefkat yoğ imiş ka:dir misin men'e
Gürûh-ı ehl-i dânişten zuhûr-ı lûtf-ı Mevlâ'yı
Nedîm

Bu baht-ı pâki debistân-ı fazl u dânişte
Bu sûret ile ki takrîr eder ûlü'l-ebsâr-Nedîm

dâniş-i Nûşirevân: Nûşirevân bilgisi.
Olsun ser-i benânına münka:d o hâme kim
Her harfi mülke dâniş-i Nûşirevân verir-Nedim

* **dâniş-efrûz:** Bilgi arttırıcı.
Zehî hûrşîd-i nevrûz-ı sühan kim pertev-i hükmü
Hevâ-yı dâniş-efrûz u sehâb-ı cehl-fersâdır-Sabrî

* **dâniş-perver:** Bilgili.
Ebkem ol kim nîk ü bed bî-hûde halk olmuş değil
Her biriyle çerh-i dâniş-perverin bir işi var
Bağdatlı Rûhî

* **dâniş-ver:** Bilgin. **c. dâniş-verân.**
Sensin ol düstûr-ı dâniş-ver ki vermiştir kazâ
Devre-i irfân isti'dâda zâtınla hitâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

dâniş-ver-i âlem: Âlemin bilgini.
Ey pâdişeh-i ârif u dâniş-ver-i âlem
V'iy şâh-ı cihân-gîr ü zafer-yâver-i âlem-Nef'î

dâniş-ver-i sâhib-kırân: Herşeyi bilen hükümdarın bilgini.
Pâdişâh-ı bahr u ber-i dâd-âver-i dâniş-karîn
Hüsrev-i sâhib-kırân-ı dâniş-ver-i sâhib-yakîn-Lâ

** **dâniş-verân:** Bilginler.

dânişver-ân-ı dehr: Dünya bilginleri.
Teveccüh eylese dâniş-verân-ı dehre kazâ
Verir, efendi, zarûrî hemen kazâya rızâ-Sâbit

Danyâl: (دنيال) Ar. Benî İsrail peygamberlerinden olduğu söylenir. Bâbil'de yaşadığı söylenen Danyâl peygamber'in bir kuyusu vardır. Oraya Hz. Âdem hikmet sırlarını saklamıştır. Hz. Danyâl de oradan o sırları çıkarmıştır. Edebiyatta hikmet sembolü olarak bilinir.
Ecel derdine dermândan söz açmaz la'lin önünde
Görünce hattını hikmet kitâbın Danyâl örter
Emrî (Emri Çelebi)

dâr: (دار) Far. Darağacı, idam sehpası.
Zülfünün dârında şâhâ açılan Mansûr idi
Her ki Mansûr olmadı zülfünde ber-dâr olmasın
Nesimi
Demiş Mansûr Ene'l-Hak-gûy olup bâlâ-yı dâr üzre
Kişi nâ-hakk yere âlemde ber-dâr olmasın yâ Rab
Keçecizade İzzet Molla

-dâr: (دار) Far. 1. Tutan. 2. Sahip, mâlik.

* âb-**dâr:** Su tutan; taze.
Nazîre söylemeğe Nâilî sühan-sencân
Bu hôş-edâ gazel-i âb-dâr değmez mi-Nâilî

* âheng-**dâr:** Âhenkli, uyumlu, düzenli.
Nesir bir tekellüm-i âheng-dâr, nazım bir terennüm-i kelâmdır-Cenap Şahabeddin

* alem-**dar:** Sancak tutan. **c. alem-dârân.**
Olup perçem-i rahşı sünbül-feşân
Alem-dârlık etti serv-i revân-Nedîm

** alem-**dârân:** Sancak tutanlar.
Onu tahkîme hasr-ı himmet ile
Müstefîd olmalı alem-dârân-Abdülhak Hâmit

* anâkib-**dâr:** Örümcekler tutan.
Tez elden perde çekmek kasdı ile çeşm-i udvâna
Anâkib-dâr ü pûd-ı şevkile nessâc-ı dîbâdır
Seyyit Vehbi

* âyîne-**dâr:** Ayna tutan.
Zîb ü fer vermek için rûy-i arûs-ı çemene
Yâsemen şâne sabâ mâşıta âb âyîne-dâr-Bâki

* behre-**dâr:** Hisseli.
Behre-dâr olur niamdan ziyneti terk eyleyen
Nahl olunca bî-şükûfe bâr kendin gösterir
Âsım (Çelebizade Şeyhülislâm İsmail ...)

* ber-**dâr:** Asılmış, asılı.
Demiş Mansûr Ene'l-Hak-gûy olup bâlâ-yı dâr üzre
Kişi nâ-hakk yere âlemde ber-dâr olmasın yâ Rab
Keçecizade İzzet Molla

* cevher-**dâr:** Cevher tutan, cevherli.
Gelir jeng-i hamûşîden küdûret tîz-güftâre
Niyâm şemşîr-i cevher-dâra çün tâbût olmuştur
Esrar Dede

* cezbe-**dâr:** Cezbe tutan; cezbeli.
Zevk alır feryâd ü nâlişten de ehl-i ibtilâ
Cezbe-dâr-ı aşka âsâr-ı mihen bî-gânedir
Sâlim (Hacı Kâmilzade Ahmet ...)

* cihân-**dâr:** Cihanı tutan.
Şehtir o gürûha Molla Hünkâr
Bestir bu cihâna bir cihân-dâr-Şeyh Galip

* dâg-**dâr:** Yaralı, hicranlı.
Pek tîrelendi ka:lıb u kalb-i elem-zede
Hicrân u gam ikisini de dâg-dâr eder-Esrar Dede

* defter-**dâr:** 1. Bir vilayetin para işlerini yapan kimse. 2. Eskiden maliye vekiline verilen unvan.
Zuhr-ı fermânda olur Nâbî dûm-i imzâsı râst
Her cihetten istika:meti oldu defter-dâre şart-Nâbi

* dil-**dâr:** Gönül tutan; sevgili.
Müttehiddir ol kadar âlemde Gâlib hüsn ü aşk
Ehl-i derdi sürseler dil-dâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

* dîn-**dâr:** Din tutan, dinine bağlı.
Sipihr-i izz ü câha âfitâb zerre-perverdir
Serîr-i adl ü dâda dâver-i dîn-dâr u dânâdır-Nef'î

* dünbâle-**dâr:** Kuyruklu, kuyruk tutan.
Âhir-i zemân fitne-i hüsne nişânedir
Yârin ki hâli ahter-i dümbâle-dâr ola-Belîğ

* emânet-**dâr:** Emanet edilen varlık.
Dün Fuzûlî ârızın görgeç revân tapşurdı cân
Lâf edip derdi ki cânım var emânet-dâr imiş
Fuzûlî (tapşur-: ulaştırmak, yetiştirmek)

* emek-**dâr:** (T. Far.) Emek harcayan.
Yârdan gayre nigâh etme velev mâh ise de
Devr-i ebvâb eden etbâ' emek-dâr olmaz
Akif (Selanikli Hasan – Efendi)

* gâşiye-**dâr:** At takımlarına bakan uşak, at uşağı.
O şehsüvâr ki binse semend-i ikbâle
Revâdır Âsaf olursa yanınca gâşiye-dâr-Nâbi

Meh rû-siyâhlıkla kalır ol dü şebde kim
Mihr-i münîre gâşiye-dâr olmak istemez-Nâbi

* girye-**dâr:** Gözyaşı tutan.
Gözünde mütebessim ü girye-dâr hulyâlar
Butûn-ı âtiyeye müjde-i hakîkattir
Doktor Abdullah Cevdet

* gîsû-**dâr:** Saç tutan, saçlı. (necm-i gîsû-dâr: Kuyruklu yıldız).
Uzaktan seyr edip de ehl-i sa'yi etme istisgâr
Küçüktür sanma zîrâ necm-i gîsû-dâr âlîdir
Muallim Naci

* haber-**dâr:** Haber tutan; haberli.
Sırr-ı vahdetten haber-dâr eyler ehl-i hâhişi
Ma'nî-i tevhîd-i Yezdân'dır Fütûhât ü Füsûs-Nâbi

* hâl-**dâr:** Benli, benekli, alacalı, rengarenk.
Kıl temâşâ Lâmi'î ol hâl-dârın hattını
Benzer ol tûtîye kim başına üşmüş zâğlar
Lamiî Çelebi

* halka-**dâr:** Halkası olan, halka biçiminde olan şey.
Nedir o sislile-i halka-dâr rûyunda
Behişt içinde olur âlet-i azab garîb-Nâbi

* hevâ-**dâr:** 1. Etrafı açık, rüzgârlı yer. 2. yâr, dost.
Âsîb-i rûzgârı gül-istân-ı dehrde
Sen serv-i gül-izâra hevâ-dâr olan bilir-Bâki

Gayre meyli olamaz aşkın ile yâr olanın
Yücedir rütbesi mihrinle hevâ-dâr olanın
Osman Şems Efendi

* hisse-**dâr:** Hisse tutan.
Devha-i ikbâl ü bahtın ser-bülend etsin Hudâ
Her diyâr olsun zılâl-i re'fetinden hisse-dâr
Şeyhülislâm Yahya

* jâle-**dâr:** Üzerine kırağı düşmüş, kırağılanmış.
Dehen-güşâ bütün ezhâr-ı jâle-dâr-ı seher
Nesîm-i fecr ile hep zî-hırâm-ı istiğnâ
Ahmet Hâşim

* jeng-**dâr:** pas tutan.
Tekellüf ber-taraf der-sîne et sen bir gül-endâmı
Yine mâni' değil mir'ât-ı hâtır jeng-dâr olsa
Esrar Dede

* kafâ-**dâr:** Kafaca birbirine denk olan kimse, arkadaş.
Kafa-dâr oldular şîr ü pelenk âhûya sahrâda
Ederler şol kadar şimdi riâyet hakk-ı cîrânı-Bâki

* kıymet-**dâr:** Kıymetli.
Dâmeninden kâkülün silker gubâr-ı pâyini
Müşg-i kıymet-dâra bildim Çîn'de yoğimiş revâc
Behiştî

* kühen-**dâr:** Eskiyi tutan.
kühen-**dâr-ı şifâ:** Şifanın eskiyi tuttuğu.
Bu kühen-dâr-ı şifânın nazar-ı dânâya
Çarh-ı atlas dediğin köhne firâşı görünür-Nailî

* leke-**dâr,** lekke-**dâr:** Lekeli.
Gül câmesin bıraktı görüp ceybi lekke-dâr
Nâz ile giydi yine bir iki libâs-ı îd-Nâbi

* mâye-**dârân:** Paralılar, kudretliler.
Hemân sen merdüm ol da eyle pür-hemyân ü dâmânı
Birer gevher verirler sana aşkın mâye-dârânı
Nâbi

* meş'ale-**dâr:** Meş'ale tutan.
Şehriyâr-ı âsümân-mesned ki olmuş tâ ezel
Secde-gâh-ı tâc-dârân-ı cihân hâk-i deri-Nef'î

* mihmân-**dâr:** Misafir ağırlayan kimse.
Hükmedenler bu cihân mülküne şark u garbdan
Ger Süleymân ger Skender cümlesi mihmân-dâr
Cem Sultan

* mîve-**dâr:** Meyve tutan; meyveli.
Makalî ta'n-ı câhilden ne gam erbâb-ı irfâna
Atarlar taşı elbette diraht-ı mîve-dâr üzre
Makalî (Alaşehirli Mustafa ...)

** mülk-**dârân:** Padişahlar.

mülk-**dârân-ı izâm:** Büyük padişahlar.
Mülk-dârân-ı izâmın a'zamı
Lutf-kârân-ı kirâmın ekremi-Ziya Paşa

* nâm-**dâr:** Nam tutan, nam salmış.
Server-i dîn-i pâdişâh-ı nâm-dâr
Haydar-ı hasm-efgen ü Düldül-süvâr
Nazîm (Yahya

* neşve-**dâr:** Neşeli, keyifli.
Neşve-dâr etmişti Yahyâ'yı mey-i bezm-i elest
Dahı peydâ olmadan âlemde âdem neşvesi
Şeyhülislâm Yahya

* nîze-**dâr:** Mızrak tutan, mızraklı.
Her hamlede hücûm-ı dilîrân-ı nîze-dâr
Hayl-i adûya ol kadar âfet-resân olur-Nef'î

* nümû-**dâr:** Görünen, görünücü; örnek.
Âsâr-ı tecellîdir sûrette nümû-dârı
Bî-sâyelerin Esrâr isyânı itâattir-Esrar Dede

* pây-**dâr:** Ayak tutmuş; iyice yerleşmiş.
Devlet-i dâr-ı cihân devr-i zemân ey Bâkî
Pây-dâr olmadığın kıssa-i Dârâ'dan bil-Bâki

* pâye-**dâr:** Değer ve mertebesini koruyan.
Sırr-ı Hakk'ı her kim etmezdi nihân mahlûktan
Pâye-dâr olmaz, ser-i dârâ çıkar, Mansûr olur
Âsaf (Ahmet İzzet Paşazade Süleyman ...)

* perde-**dâr:** Perde tutan. **c. perde-dârân.**
Bânû-yı halvet-serây fikrine şeb perde-dâr
Nev-arûs-ı hacle-i reyine subh âyîne-dân-Nef'î

** perde-**dârân:** Perde tutanlar.

perde-dârân-ı tesettür: Örtünme perdesini tutanlar.
Perde-dârân-ı tesettür reşk eder tecrîdime
Şu'le-i reng-i fenâ mihrâb-ı sûrettir bana
Esrar Dede

* ra'şe-**dâr:** Titreme tutan, titreyen.
Evet, her şey uyur, ey leyl-i mes'ûd
Fakat ben bir ziyâ-yı ra'şe-dârın
Enîs-i hüznü, bî-ârâm ü bî-sûd-Tevfik Fikret

* râz-**dâr:** Sır tutan.
Kimin âyîne-i feyz-i intimâ-yı tab'ısın bilsem
Aceb şimdi kim oldu râz-dâr-ı sohbetin cânâ-Nahîfî

* rûze-**dâr:** Oruç tutan, oruçlu.
Şartınca rûze-dâr deriz ol fakîre kim
İftâr sofrasında şarâbı bulunmaya-Yenişehirli Avni

* sâye-**dâr:** Gölge tutan, gölgeli.
Zemân-ı ayş ü işret mevsim-i geşt ü güzâr oldu
Nişîmen dil-berâna şimdi nahl-i sâye-dâr oldu
Fıtnat

* ser-**dâr:** 1. Asker başı, kumandan. 2. Padişah hocaları.

ser-**dâr-ı zemân:** Zamanın komutanı.
Yetmez mi sana emîr-i kâmil
Ser-dâr-ı zemâne Veys-i âdil-Fuzûlî

* sikke-**dâr:** Darphane muhasebecisi.
Himmeti altın eyleyip kârım
Sikke-dâr oldu nakd-i âsârım-Nâbi

* silâh-**dâr:** Silah tutan.
Sühan bir tûtî-i mu'ciz-beyândır hâmem üstâdı
Kalem bir kahramân-ı tîğ-zendir dil silah-dârî
Nef'î

* sübha-**dâr:** Tespihli.
Ne dem ki devr ede mecliste İsmetî sâkî
Elde câmıla bir merd-i sübha-dâra döner-İsmetî

* şa'şaa-**dâr:** Parlak, gösterişli, parıltılı.
Nûru olmuştu o şem'in her bâr
Cirm-i hûrşîd gibi şa'şaa-dâr-Hakanî

* şu'le-**dâr:** Şuleli, ışıklı.
Oldu mevcûdât nûr-ı vechin ile şu'le-dâr
Yâ Resûlullah sensin evvelîn ü âhirîn-Âdile Sultan

* tâb-**dâr:** Işıklı. **c. tâb-dârân.**
Harâret-i teb-i hicrânı def' eden dilden
Bu boynumuzdaki meftûl-i tâb-dârındır
Ahmet Paşa

** tâc-**dârân:** Taç tutanlar.
Şehriyâr-ı âsümân-mesned ki olmuş tâ ezel
Secde-gâh-ı tâc-dârân-ı cihân hâk-i deri-Nef'î

* taraf-**dâr:** Taraf tutan.
Ey taraf-dâr-ı maka:lât-nüvîs-i ve ne de
Acabâ kaç ve ne de sarf olunur senede-Muallim Naci

* teber-**dâr:** Baltacı. **c. teber-dârân.**

teber-dârân: Baltacılar.
Zemânında teber-dârân yeri sûzân olup oldu
Bu hâlet sûretâ ona ziyân ma'nîde ammâ sûd
Nedim

* türbe-**dâr:** Türbe tutan, bakan.
Türbe-dârın gibi tâ fecre kadar bekletsem
Gündüzün fecr ile âvîzeni leb-rîz etsem
Mehmet Akif

* vâye-**dâr:** Nasibi olan, kısmetli.
Vâye-dâr olsa eğer âtıfet-i feyzinden
Olur ârâyiş-i seccâde cebînü'l-hâdd-Nâbi

* vefâ-**dâr:** Vefalı.
Ben ol bed-ahde rağmen bir vefâ-dâr eyledim peydâ
Dil aldırdımsa ey dil böyle dil-dâr eyledim peydâ
Hakanî

* velvele-**dâr:** Velvele tutan.
Muhîtiniz ne acâib muhît-i velvele-dâr
Ki her gürültüsü bir başka intibâha medâr
Mehmet Akif

* zahm-**dâr:** Yaralı.
Abes değil dil-i mecrûha tünd-rûy-i yâr
Zarardır etse zahm-dâra merhamet cerrâh
Enderunlu Vâsıf (Fâzıl-ı Enderûnî)

Komaz halk intika:mın zâlime idbârı vaktinde
Zahm-dâr olsa ef'î onu mûrân eyler efkende-Belîğ

* zinde-**dâr:** Gece uyumayan, uyanık kalan.
Fener o rûhların aynıdır ki, gark-ı hayâl
Yaşar ümîd ile şeb-zinde-dâr-ı kesel-Tevfik Fikret

* ziyâ-**dâr:** Ziyalı, ışıklı.
Pür-zemzeme bir cevf-i ziyâ-dâr ile meşhûn
Geçsin ebedî günlerimiz fâhir ü gülgûn
Tevfik Fikret

dâr: (دار) Ar. 1.Ev, bina, mekân, konak; sığınılacak yer; kapı. 2. Dünya.
Yârin güzer-gehidir uşşâka cây-ı râhat
Rindân-hâne-i ber-dûş dâr u diyârı neyler-Nâbi

dâr-ı Adn: Cennet evi.
Fethi Paşa eylesin adni mekân
Allah dâr-ı Adn'i ona eylesin mekân-Şinasi

dâr-ı cihân: Fâni mekân.
Dâr-ı cihân ki dâire-i inkılâbdır
Elbette hâli ehl-i gurûrun harâbdır
Hersekli Arif Hikmet

dâr-ı dil: Gönül kapısı.
Her nefes ursa söyünmez seg rakîb
Dâr-ı dilde yaktı mihrin bir sirâc
Zâtî (söyün-: parlaklığı gitmek)

dâr-ı dünyâ: Dünya evi.
Işk derdidir cihânda âşıka maksûd olan
Vasl-ı dil-berdir hemîn bu dâr-ı dünyâdan murâd
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Dâr-ı dünyâ deli gönlüm gibi vîrân olsa
Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)

dâr-ı dünyâ-yı denî: Alçak dünyanın binası.
Dâr-ı dünyâ-yı denînin, kim cefâ bünyâdıdır
Mihnet ü derd ü belâ vü gam çehâr erkânıdır
Ulvî-i Kadim (Bursalı Yeğenoğlu ...)

dâr-ı ibret: İbret mekânı; dünya.
Baksan görünür bu dâr-ı ibret
Sayyâd ile sayddan ibâret-Muallim Naci

dâr-ı ibtilâ: Dünya, âlem.
Cihân derler ki dâr-ı ibtilâdır
Ölüm derler medâr-ı i'tilâdır-İsmail Safa

dâr-ı köhne: Eski, yıpranmış dünya.
Dehrin devâmı Âb-ı Hayât içtiğincedir
Âdem bu dâr-ı köhnede bir kerre sağ olur
Yahya Kemal

dâr-ı maîşet: Geçim dünyası.
Bir devr-i derd ü mihnet olur her nefes hayât
Minnet ise medârı bu dâr-ı maîşetin
Celâliddin Paşa (Abdullah ...)

dâr-ı mihnet: Sıkıntı evi; dünya.
Marîz-i aşka bulunmaz bu dâr-ı mihnette
Gelir gider gam ile âh u zârdan gayri-Nev'î

Gam-ı aşka tahammül etmeği bu dâr-ı mihnette
Sen öğrettin bana ammâ seni ben şîve-kâr ettim
Behiştî

dâr-ı şifâ: Şifa evi, hastahane.
Yâ Rab ne acebdir, bu dâr-ı şifânın hep
Âkilleri mecnûndur, mecnûnları âkıldir-Ziya Paşa

dârü'ş-şifâ: Hastahane, şifa evi.
Kapın dârü'ş-şifâsı âkıbet bahs olduğun gördüm
Varıp ona Behiştî adlı bir dîvâne tabşırdım-Behiştî

La'linin düşnâmına kûyunda âlem cân verir
Hasteler dârü'ş-şifâda sanki dârû üstüne-Cinânî

dârü'l-âmân: Sığınılacak yer.
Devrân havâdisinden yok bâkîmiz Fuzûlî
Dârü'l-âmânımızdır mey-hâneler bucağı-Fuzûlî

dârü'l-beka: Âhiret, öbür dünya.
Bir hayrın olmadıysa fakat mülk ü millete
Mahkûm olur hayât ü memâtın mezellete
Dârü'l-beka sana dârü'l-fenâ olur-Abdülhak Hâmit

dârü'l-cihâd: Cihat kapısı.
Devlet ü ikbâl ile Dâru's-Selâm olsun sana
Gerçi olmuş bir zemân ecdâda dâru'l-cihâd-Nef'î

dârü'l-emân: Müslümanlar ile sulh hâlinde bulunan gayrimüslimlerin ülkesi; emniyet veren yer.
Mu'allâ der-gehin dârü'l-emândır bâb-ı rahmettir
O bâbın bendegânının nevâsı artar eksilmez
Âdile Sultan
Devrân havâdisinden yok bâkîmiz Fuzûlî
Dârü'l-emânımızdır mey-hâneler ocağı-Fuzûlî

dârü'l-fenâ: Âhiret, öbür dünya.
Bir hayrın olmadıysa fakat mülk ü millete
Mahkûm olur hayât ü memâtın mezellete
Dârü'l-beka sana dârü'l-fenâ olur-Abdülhak Hâmit

dârü'l-fenâ-yı ebedî: Ebedî öbür dünya.
Âlem denilen dârü'l-fenâ-yı ebedîde
Her cilveye olmak gerek esbâb-ı adîde
Abdülhak Hâmit

dârü'l-gurûr: Sıkıntı evi.
Râhat yüzünü hâbda görmez şu kimse kim
Meyl-i huzûr-ı menzil-i dârü'l-gurûr ede-Bâki

dârü'l- imtihân: İmtihan evi; dünya.
Bir adâlet-gâh-ı vâsi'dir bu dârü'l-imtihân
Milleti kurbân edenler millete kurbân olur
Namık Kemal

dârü's-sa'îr: Cehennem, tamu.
Düşse kem-ter şerer-i şu'le-i berk-ı gazabı
Bâğ-ı firdevs olur âteş-kede-i dârü's-sa'îr
Üsküdarlı Hakkı Bey

Dârü's-Selâm: 1. Selâmet yurdu. Bağdat'ın eski adı. 2. Cennet.
Ey dost bir selâmla eğdin çün Ahmed'i
Dârü's-Selâm'dan sana bin bin selâm ola
Ahmet Paşa
Âkıldir ol kişi kim vird edinir dürûdun
Dârü's-selâma iltür çün kim selâm-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

dârü's-sürûr: Sevinç evi.
Meşşâta-i bahâr edip feyz-i hurremi
Dârü's-sürûr eyledi gül-zâr-ı âlemi-Seyyit Vehbi

dârü'ş-şifâ: Şifa evi, sağlık ocağı.
Halk-ı âlem ser-te-ser bîmâr-ı derd-i ihtiyâc
Zehir bir dârü'ş-şifâ lûtfun tabîb-i mihr-bân-Nef'î

Etmiş sana dil-hastelerin hâleti te'sîr
Ey çeşm-i siyeh dârü'ş-şifâdan mı gelirsin-Nâbi

dârü'ş-şifâ-yı aşk: Aşkın şifa evi.
Çâresizliktir yine dârü'ş-şifâ-yı aşkda
Hâtır-ı mecrûha erbâb-ı vefânın merhemi
Âdile Sultan

dârüş'-şifâ-yı Bâb-ı âlî: Babıâli'nin şifa evi.
Bulundum ben dahi dârü'ş-şifâ-yı Bâb-ı âlîde
Felâtûnî beğenmez anda çok dîvâneler gördüm
Ziya Paşa

dârü'ş-şifâ-yı bâb-ı hâlî: Boş şifa evi.
Bulundum ben dahi dârü'ş-şifâ-yı bâb-ı hâlîde
Felâtûni beğenmez anda çok dîvâneler gördüm-Lâ

dârü'ş-şifâ-yı devlet: Devletin şifa evi.
Derdine bulur tabîb-i lutf-ı Hakk'ı çâre-sâz
Vakf-ı bîmârân eden dârü'ş-şifâ-yı devletin-Nâbi

dârü'ş-şifâ-yı gayb: Bilinmeyen şifa evi.
Ey cân tabîbi kangı marîz içse şerbetin
Dârü'ş-şifâ-yı gaybdan ol dem erer devâ
Lamiî Çelebi

dâr u diyâr: Yurt ve memleket.
Yârin güzer-gehidir uşşâka cây-ı râhat
Rindân-hâne-i ber-dûş dâr u diyârı neyler-Nâbi

* **dâreyn:** Dünya ve âhiret.
Her kim ki o şer'a hidmet eyler
Dâreynde kesb -i hürmet eyler-Ziya Paşa

Dârâ: (دارا) Eski İran hükümdarlarından Keykubad (M.Ö. 330)'ın diğer ismi. Avrupalılarca da "Darius olarak bilinen Pers kralıdır.
Hakka ki zîb ü ziynet-i ikbâl ü câh idi
Şâh-ı Skender-efser ü Dârâ-sipâh idi-Bâki

Ne etti ettiği tedbîr-i zabtı İskender
Ne gördü gördüğü dârât-ı şevketi Dârâ-Nef'î

Var fenâ deştin temâşâ et açıp ibret gözün
Nice İskender türâb olmuş, nice Dârâ yatar
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa ...-)

Tâc-ı Dârâ'da olan gevheri biz neyleyelim
Câm-ı Cem'de konulan la'l-i müzâb olsa bile
Şeyhülislâm Yahya

darâat: (ضراعت) Ar. Tevazu, alçak gönüllülük.
Dök cûy-bâr-ı eşkini hâk-i darâate
Sîr-âb-ı nihâl-i nedâmet zemânıdır-Nâbi

Rızkı ile eyleyip kanâat
Sürmez yere cebhe-i darâat-Lâ

darabân: (ضربان) Ar. Çarpıntı, çarpma; vurma, vuruş; kalp atışı.
Kalb-i müteessir ki dem-â-dem
Eyler darabânında tecellî
Ahzân-ı tarab neş'e-i mâtem-Tevfik Fikret

darabenân-ı kalb-i zemân: Zamanın kalp çarpıntısı.
Sen o âlî darabân-ı kalb-i zemânsın ki şuûn
Hûn-ı hürriyet cisminle olur hande-nümûn
Kemalzade Ekrem Bey

dârât: (دارات) Far. Şan, debdebe, tantana.
Sanma şöhret gözleriz biz yâ-hû dârât ehliyiz
Âlemi bir cür'aya sattık harâbât ehliyiz
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Tumturak-ı sühanım fevc-i sipâh-ı nazmım
Hüsrevân-ı hünere etmede arz-ı dârât
Nazîm (Yahya...)

Çekicin satveti, çiftin, sabanın dârâtı
Sa'yin al saçlı, alev saçlı kanatlanmış atı
Midhat Cemal Kuntay

dârât-ı Sikender: İskender'in tantanası.
Nerde dîvân-ı Ferîdûn, meclis-i çenk-i peşenk
Nerde dârât-ı Sikender, dârû-berd-i Keykubâd
Mehmet Salâhî

dârât-ı şevket: Büyüklük tantanası.
Ne etti ettiği tedbîr-i zabtı İskender
Ne gördü gördüğü dârât-ı şevketi Dârâ-Nef'î

darb: (ضرب) Ar. Dövme, vurma. 2. ed. Beyitin ikinci mısrasının son tef'ilesi.
Darbı sege eyle olur zer-nâmdâr-ı iştihâr
Müstaid izz eder üstâd tezlîl ettiğin-Nâbi

Ol şehen-şâh kim misâl-i Rüstem etseydi hücûm
Ettirirdi ser-fürû bir darb ile Rûyîn-ten'e
Nâdirî (Ganizade ...)

Erenler der-gehinde bir kalender bende-i hâs ol
Tıraş et çâr-darb ile gönülden fikr-i ağyârı-Hayrî

darb-ı anâ': Yorgunluk darbesi.
Pul pul et darb-ı anâ'larla rakîbin yüzünü
Sikke sûretse nigâra ne_ola dinâr gibi-Lamiî Çelebi

darb-ı dest: El darbesi.
Hasmın kafası kulle-i Ka:f olsa fi'l-mesel
Hurdede darb-ı destin ile şeş-per-i girân-Fuzûlî

darb-ı hıyâm: Çadırların darbesi.
Çarhı kim himmeti-i vâlâsı temâşâya çıkar
Tâ varır fark-ı Simâk üzre eder darb-ı hıyâm-Nedim

darb-ı mesel, darbü'l-mesel: Atalar sözü.
c. durûb-ı emsâl
Sözde darb-ı mesel îrâdına söz yok ammâ
Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel-Nâbi

darb-ı sikke: Sikke olarak basılma.
Darb-ı sikkeyle olur zer nâmdâr-ı iştihâr
Müstaidd-i izz eder üstâd tezlîl ettiğin-Nâbi

darb-ı sitem: Sitem darbesi.
Mihver-i çarhını işkeste edip darb-ı sitem
Devrinin aksi gibi erzel-i devrân olsun-Enverî

darb-ı şemşîr: Kılıç darbesi.
Dedi Behrâm-ı darb-efken görelden darb-ı şemşîrin
Koluna kuvvet ey rûz-ı neberdin şâh-ı merdânı
Bâki

darb-ı şeş-per: Altı kanat (altı dilimli topuz) darbesi.
Duyulur ka'r-ı beyânında, sadâ-yı âhen
Darb-ı şeş-perle çıkan ka'ka'a miğferlerden
Tevfik Fikret (Nef'î için söylemiş)

darb-ı şiddet: Şiddet vuruşu.
Darb-ı şiddet ile basdıkça kalemle kalayı
Av'aveyle kaçışırlardı misâl-i Kıtmîr-Eşref

darb-ı tîğ-ı kadr-endâz-ı kazâ: Kazanın kıymet atan kılıç darbesi.
Darb-ı tîğ-ı kadr-endâz-ı kazâ peygârı
Etti her hamlede düşmenlerini rû-be-kafâ
Nazîm (Yahya...)

darb-ı top: Top darbesi.
Berk-ı tîğınla düşer mülk-i Hıta'ya velvele
Darb-ı topunla ola pür-zelzele Hindûstân
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **darb-dest:** El darbesi.
Ka:dî meğer müselles-i şürbümden oldu mest
Kim mey-kede kapısını açtırdı darb-dest-Behiştî

* **darb-efgen:** Darbe atan.
Dedi Behrâm-ı darb-efgen görelden darb-ı şemşîrin
Koluna kuvvet ey rûz-ı neberdin şâh-ı merdânı
Bâki

* **darbe:** Vurma, vuruş. **c. darabât.**

darbe-i mızrâb: Mızrap vuruşu.
Dururken kimseyi hicv eylemez bir şâir elbette
Hurûş u cûş-ı sâza darbe-i mızrâbdır bâis
Andelib (Mehmet Es'at Fâik)

** **darabât:** Darbe'ler.
Her cilvesine şâhid olur anda memâtın
Her nev'ini anlar darabât ü sademâtın
Abdülhak Hâmit

dârçîn: (دارچین) Far. Tarçın, Çin darısı.
Gendüm ektim dârçîn çıktı-Lâ

dârende: (دارنده) Far. Tutucu, saklayıcı.

dârende-i yerlîg-i ahkâm-ı kader: Kader hükümlerini buyruk tutucu.
Sensin ol dârende-i yerlîg-i ahkâm-ı kader
Hâmen olmuştur rumûz-ı âsümâne tercümân-Nef'î

dâreyn: (دارین) bk. dâr.

darîr: (ضریر) Ar. Anadan doğma kör.
Mihr-i iclâlini memdûh edip Hazret-i Hak
Düşmen devleti huffâş gibi ola darîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

Hep gördü onu basîr olanlar
Câhil kaldı darîr olanlar-Ziya Paşa

darr: (ضرّ) Ar. Zarar.

darr ü nef': Fayda ve zarar.

darr ü nef'-i küfr: Küfürün fayda ve zararı.
Darr ü nef'-i küfr ü dîn âhir olur âid sana
Sâni'i âlem ganîdir küfr ü dîninden senin
Muallim Naci

dârû: (دارو) Far. İlaç.
Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzigâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış-Nâbi

La'linin düşnâmına kûyunda âlem cân verir
Hasteler dârü'ş-şifâda sanki dârû üstüne-Cinânî

Bü'l-aceb ayyâr-ı efsûn-gersin ey kilk-i Nedîm
Çok tabîat sarhoş eylersin bu dârûlarla sen-Nedim

dârû-yı buhrân: Buhran ilacı.
Şöyle benzer hûblar dârû-yı buhrân kattılar
Bâde-i aşkı nedir çâk böyle kattâl eyleyen-Nev'î

dârû-yı leb: Dudak ilacı.
Nûş-ı dârû-yı lebindir haste-i aşka devâ
Şerbet-i vaslından olur âşık-ı bîmâra hazz
Şeyhülislâm Yahya

dârû-yı müferrih: Ferahlık veren ilaç.
Humâr-ı dehre dârû-yı müferrihtir müheyyâ ol
Bu şeb ol şûh-ı şenle işret-i zânû-be-zânû var
Âsaf (Ahmet İzzet Paşazade Süleyman...)

dârû-yı pür-zehr: Zehirli ilaç.
Hatt-ı takdîri o kim hâhiş-i tağyîr eyler
Derdine dârû-yı pür-zehr ile tedbîr eyler
Sâkıb Dede

dârû-yı saht: Sahte ilaç.
Bir bî-vefâ ki her dem esîrân aşkına
Dârû-yı sahtı ecel-i mihr-bân verir-Nef'î

dârû-yı salâh: Kurtuluş ilacı.
Bulmasaydı dürc-i tedbîrinde dârû-yı salâh
Çoktan olmuş idi devlet hâlet-i nez'e karîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

dârû-yı Sührâb: Sührab'ın ilacı.
Ne kaldı Çeşme-i Hayvân ne dârû-yı Sührâb
Ne kaldı nüsha-i efsûn ne hükm-i tılsımiyât
Sadullah Paşa

dârû-yı şefâat: Şefaat ilacı.
Kurtarıp derd ü dalâletten cihânı ser-te-ser
Eyledi ta'mîm dârû-yı şefâat perveri-Âdile Sultan

dârû-berd: (داروبرد) Far. Debdebe, ihtişam, tantana.

dârû-berd-i Keykûbâd: Keykubat'ın ihtişamı.
Nerde dîvân-ı Ferîdûn, meclis-i çenk-i peşenk
Nerde dârât-ı Sikender, dârû-berd-i Keykubâd
Mehmet Salâhî

dâstân: (داستان) Far. Destan, kıssa, hikâye.
Mısr-ı cemâle Yûsuf-ı sânî misin nesin
Kim dâstânın oldu senin ahsenü'l-kısas-Cem Sultan

Tâ ki ma'nâ-yı latîf lûtf-ı renk-âmîz ile
Rûzgârın bir dil-ârâ dâstânıdır sözüm-Nef'î

Hep hüsn ü aşka dâir imiş güft ü gû-yı halk
Dillerde dâstân imiş esrâr sandığım
Âsım (Çelebizade Şeyhülislâm İsmail ...)

dâstân-ı han-ı hüner: Hüner sofrasının destanı.
Okusun bu heft beyti dâstân-ı han-ı hüner
Heft-hânı Nâbiyâ fehm etmeden Rüstem henüz
Nâbi

dâstân-ı hüsn-i aşk: Aşk güzelliğinin destanı.
Hande-i gülle değil gül-şende âh-ı andelîb
Münteşirdir kûşe kûşe dâstân-ı hüsn-i aşk-Lâ

dâstân-ı Kerbela: Kerbelâ destanı.
Hemîşe dâstân-ı Kerbelâ yazıp figân eyle
Ki Sultân-ı Şehîdân mâtemin vird-i zebân eyle
Behiştî

dâstân-ı serây-ı vücûd: Var oluş sarayının destanı.
Sitâyiş etmedi sen gibi bir Hudâvend'i
Lisân-ı halk olalı dâstân-ı serây-ı vücûd
Nevres-i Kadim

dâstân-ı Zâl u Kubâd: Zâl ve Kubâd'ın destanı.
Ol kahramân-ı kavî-baht-ı âlem-ârâ kim
Mekîn-i hikâyesidir dâstân-ı Zâl ü Kubâd-Nâbi

da'vâ, da'vî: (دعوى) Ar. 1. Mesele. 2. Şikâyetçi olarak mahkemeye başvurma.
Merdlik da'vâ edersin bu muhanneslik nedir
Havf edersin bâri yanında dil-âver yok mudur
Murâdî (Sultan IV. Murat)

Hasb-i hâlimdir husûsa lâf-ı da'vâ ber-taraf
Gerçi sâhib-i lâf olur erbâb-ı tab'ın ekseri-Nef'î

Böyle nâ-hakk yere da'vâ gören mahkemenin
Kâdı vü muhzır ü hallâfina mahlûfuna yuf-Aynî

Mânende-i mâkiyân-ı garrâ
Yek beyza hezâr fahr ü da'vâ-Şeyh Galip

da'vâ-yı akl: Akıllı olduğunu iddia etme.
Ey Fuzûlî zâhid er da'vâ-yı akl eyler ne sûd
Nefy-i zevk-ı ışktır cehline ayn-ı i'tirâf-Fuzûlî

da'vî-i aşk: Aşk davası.
Ey Hayâlî da'vî-i aşk eylemek hâcet değil
Anlatır âşıklığın lâ-büdd kişinin hâleti-Hayalî

da'vâ-yı belâgat: Güzel söz söyleme davası.
Ter-zebân olmalıdır şâir olan, ey Eşref
Köhne güftâr ile da'vâ-yı belâgat olmaz
Eşref Paşa (Bursalı Mustafa ....)

da'vâ-yı bî-ma'nâ: Manasız dava.
Kimse idrâk etmedi ma'nâsını da'vâmızın
Biz dahi hayrânıyız da'vâ-yı bî-ma'nâmızın
Yenişehirli Avni

da'vâ-yı emel: Arzu edilen dava.
Gel gönül gözle rızâ'-i aşka uy ol hâs-ı hâs
Geç bu da'vâ-yı emelden aşka ol cândan menâs
Gaybî

daʿvâ-yı enâniyyet: Bencillik davası.
Şâhid-i âdilim olup Hâfiz u Saʿdî anda
Hükm olundu bana ehliyyet-i daʿvâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

daʿvâ-yı fazl u hüner: Hüner ve fazilet davası.
Yetmez mi bu devlet ki bana reşk ede dâim
Bir tâife kim daʿvâ-yı fazl u hüner eyler-Nefʿî

daʿvâ-yı ferdî: Tek kişilik dava.
Cemâl-i yâre ziynet vermede bir dane olsan da
Yine daʿvâ-yı ferdî eyleme ey hâl, benliktir-Lâ

daʿvâ-yı hulûs: Gönül temizliği davası.
Gönüldür sıdk-ı daʿvâ-yı hulûsa şâhid-i âdil
Miyân-ı râst-gûyân-ı muhabbetle yemîn olmaz
Tâlib (Bursalı Mehmet...)

daʿvâ-yı ihlâs: Doğruluk davası.
Berây-ı kârdır daʿvâ-yı ihlâs ettiği halkın
Dürûg-ı maslahat-âmîzdir şimdi sadâkatler
Râşid (Molla Feyzizâde Müverrih Mehmet...)

daʿvî-i irfân: İrfan sahibi olduğunu iddia etme.
Rağbet mi var erbâb-ı dile şimdi Neşâtî
Bî-hûde hemân daʿvî-i irfân ederim ben-Neşatî

daʿvâ-yı ittihâd: Birleşme davası.
Tedkîk olunsa yâr ile daʿvâ-yı ittihâd
Maʿnâ-yı nefsü'l-emre mugâyir değil midir-Nâbi

daʿvâ-yı mübâhât: Haklı olarak övünme davası.
Eder vücûdun ile daʿvâ-yı mübâhâtı
Zemîn sipihr-i berîne zemîne çarh-ı kebûd-Sâmi

daʿvâ-yı nübüvvet: Peygamberlik davası.
Hîn-i daʿvâ-yı nübüvvet müddeî ilzâmına
Câhil iken el kemâl-i ilm bes bürhân sana-Fuzûlî

daʿvâ-yı safâ: Temizlik davası.
Eyle Mevlâ'ya inâbet terk edip bu benliği
Câhil-i âdâbsın çün kılma daʿvâ-yı safâ-Âdile Sultan

daʿvâ-yı sühan: Söz davası.
Şâhid-i âdilim olup Hâfiz u Saʿdî anda
Hükm olundu bana ehliyyet-i daʿvâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

daʿvâ-yı sürûr: Sevinme davası.
Bizi bî-bâkimizdür çıkarır çîn-i cebîne
Eylesek hâtır için birinden daʿvâ-yı sürûr-Rızâyî

daʿvâ-yı taaazzum: Büyüklük taslama davası.
Bahs-i daʿvâ-yı taazzumda ne lâzımdır cedel
Yol geçer üstünden olsa ne kadar yüksek cebel
Hilmî (Trabzonlu ...)

daʿvâ-yı teferrüd: Yalnızlık davası.
Hırs-ı dünyâ, mâlîhulyâ, ârzû-yı nâm ü şân
Hâhiş-i ikbâl ü daʿvâ-yı teferrüd, hubb ü mâl
Yenişehirli Avni

daʿvî-i tezvîr: Hile ile kazanma davası.
Hak kazanmak daʿvî-i tezvîr ile erlik değil
Er odur kim kendi vicdânında mes'ûl olmasın-Lâ

daʿvâ-yı vücûd: Var oluş davası.
Aks-i daʿvâ-yı vücûd eyler ise ey Nâbi
Mahfil-i âyînede rû-be-hem olmaz da ne_olur-Nâbi

daʿvâ-yı zûr: Güçlük davası.
Âleminde herkes eyler hôd-be-hôd daʿvâ-yı zûr
Merd-i meydân-ı hüner maʿlûm olur rûz-ı mesaff
Koca Ragıp Paşa

dâver: (داور) Far. >"dâd-âver, dâd-ver" den bozma. 1. Allah'ın adı. 2. mec. Âdil hükümdar.

dâver-i âlî-güher: Mayası yüce olan padişah.
Şâh-ı âlem dâver-i âlî-güher
Zî-bahş-i mesned-i tâc u kemer-Nedîm

dâver-i aşk: Aşk hükümdarı.
Söyleme derdi tabîbe âşık
Dâver-i aşk onu zîrâ söyler-Âdile Sultan

dâver-i cemmâz: Hızlı giden deve güçlü hükümdar.
Taktı ol dâver-i cemmâze süvâr
Serine üştür-i çarhın efsâr-Hakanî

dâver-i Cem-şevket: Cem şevketli padişah.
Hem rûz-ı mübârek dem-i îd-i tarab-engîz
Hem devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket ü şândır-Nefʿî

dâver-i Cemşîd-vaka:r: Cemşîd vakarlı hükümdar.
Sâhib-i tîğ u kalem mâlik-i câm-ı hâtem
Âsaf-ı Cem- azamet dâver-i Cemşîd-vaka:r-Bâki

dâver-i devlet-meâb: Sığınılacak hükümdar.
Ol sipihr-i ilm ü fazl ü âftâb olmuş ona
Pertev-i rû-yi münîri dâver-i devlet-meâb-Nefʿî

dâver-i dîn-dâr: Dinine bağlı hükümdar.
Sipihr-i izz ü câha âfitâb zerre-perverdir
Serîr-i adl ü dâda dâver-i dîn-dâr u dânâdır-Nef'î

dâver-i dîn-perver: Dinini seven hükümdar.
Erse bir milke eğer rahmet-i Hak hâkimini
Böyle bir dâver-i dîn-perver deverân eyler-Cevrî

dâver-i ezhâr: Çiçeklerin padişahı.
Bûy-ı hulkundan eserdir nefha-i bâzâr-ı Çin
Fasl-ı cûdundan varaktır dâver-i ezhâr gül
Hayâlî Bey

dâver-i ferhunde-şiyem: Mübarek mizaçlı hükümdar.
Sebeb-i kadri onun îd-i mübârek-fitrat
Şeref-i bahtı bunun dâver-i ferhunde-şiyem-Nef'î

dâver-i huceste-nihâd: Uğurlu huylu padişah.
Penâh-ı ehl-i hüner dâver-i huceste-nihâd
Mürebbî-i füzelâ âsaf-ı sütûde-şîm-Nef'î

dâver-i pâk-i'tika:d: Temiz inançlı hükümdar.
Ey Hüsrev-i âlî-nijad ey dâver-i pâk-i'tika:d
Ey şâh-ı sâhib-i adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem
Nef'î

dâver-i pür-şevket: Şevketli padişah.
Ol sipihr-i ilm ü fazl ü âftâb olmuş ona
Pertev-i rû-yi münîri dâver-i devlet-meâb-Nef'î

dâver-i sâhib-i adâlet: Adalet sahibi hükümdar.
Dâver-i sâhib-i adâlet şâh-ı fârûkî-sıfat
Mâhî-i zulm u dalâlet hâmî-i şer'-i mübîn
Ziya Paşa

dâver-i zemâne: Devrin âdili.
Ol dâver-i zemâne ki âb-ı adâleti
Gül-bün-tırâz-ı gül-şen-i emn ü emân olur-Nef'î

* **dâverâ:** Ey hükümdar, ey vezir, ey hâkim.
Sözünde dâverâ insâf odur kim başka âlem var
Sühan mir'âtini ancak olur âlem-nümâ etmek
Şeyhülislâm Yahya

da'vet: (دعوت) Ar. 1.Çağırma. 2. Ziyafet. **c. da'avât.**
İnsâf mıdır berîd-i da'vet
Mihmânı komak esîr-i vahşet-Nâbi

Kon beni yolumdan ayırıp da'vet etmen mescide
Lâübâlî âşıkam ser-menzilim mey-hânedir
Necati Bey

Bir beytim ederse hüznü da'vet
Bir diğeri bahş eder meserret-Muallim Naci

da'vet-i reh-zen: Yol kesenin daveti.
Eder savt-ı ceres râh-ı hatarda da'vet-i reh-zen
Hele dünyâda yoktur âdeme şöhret kadar düşmen
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

da'vet-i şâh: Şâhın daveti.
Tereddüd kılmadık zâten ülü'l-emrde itâattte
Vazîfem da'vet-i şâha icâbettir bu sâatte
Abdülhak Hâmit

** **da'avât:** Da'vetler, dualar, çağırmalar.
Kâse-i çarhı şikest eyledi tîr-i da'avât
Cereyân eyledi hep âleme bahr-i mescûr
Enderunlu Fâzıl

Benim sarrâf-ı şehr-i râz ü dükkânım dehânımdır
Da'avâtım kîse tahtam safha engüştüm zebânımdır
Nâbi

* **da'vet-ger-ân:** Davetliler.

da'vet-gerân-ı hüsn: Güzel davetliler.
Dâvet-ger-ân-ı hüsnün o gîsû-yı anberîn
Râz-âşinâyı perde-nişânı nûr eder-Nailî

Dâvûd: (داوود) Hz. Davut. Dört semavî kitaptan ikincisi olan Zebûr ona indirilmiştir. Benî İsrail'in hükümdarı ve peygamberidir. Sesi güzel ve şairdir.
Âvâzeyi bu âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hôş sadâ imiş-Bâki

Müfesser eyleye Şeyhî Zebûr-ı Dâvûd'u
Rivâyet etse yüzün mushafından âyetler-Şeyhî

Figân etsem gelir her kûşeden bir nâvek-i ta'ne
Üşermiş üstüne kuşlar işitse savt-ı Dâvûd'ı-Behiştî

Dâvûd-ı hôş-elhân: Hoş sesli Davut.
Mu'cizi bir gül-şen-i pâkizedir kim istese
Andelîb ol gül-şene Dâvûd-ı hôş-elhân olur-Fuzûlî

dâye: (دايه) Far. Çocuğa bakan hizmetkâr, dadı.
Bir gün onu gezdirdi dâye
Derdini yitirmeğe devâye-Fuzûlî

Mehd-i cünbânlığına Zühre iner eylemezse
Dâyenin rif'at-i şânından eğer istihyâ-Nâbi

Kûh u deryâ iki cânibden der-âgûş eylemiş
Sanki deryâ dâyesi kûh-sâr ise lalasıdır-Nedim

dâye-i aşk: Aşk dadısı.
Dâye-i aşk kılıp zehr ile derde tenim
Yandı ağzım süt iken vakt-i tufûlîde benim
Keçecizade İzzet Molla

dâye-i bîdâr-ı subh: Sabahın uyanık dadısı.
O ferş-i nîl-gûn üstünde, tıfl-ı nâzenîn-vâri
Uyurken dâye-i bîdâr-ı subhun tıfl-ı envârı
Mehmet Akif

dâye-i gam: Gam dadısı.
Terbiyeni görmüştür ey dâye-i gam hâlâ
Tâ vakt-i sabâvetten Esrâr-ı cefâ-perver-Esrar Dede

dâye-i kadîr: Kıymetli dadı.
Nakl etti Rûm'a kısmetimiz dâye-i kadîr
Şehbâ'da şimdi nûş edecek şîr kalmadı-Nâbi

dayf: (ضيف) Ar. Misafir, konuk, mihmân

dayf-ı râhil: Göçen (ölen) misafir.
Mihnet-âbâd-ı dile gelse sürûr etmez karâr
Bir nefes gûyâ meserret dayf-ı râhildir bana-Nâbi

deâim: (دعائم) bk. diâme.

de'b: (دئب) Ar. Âdet, usûl.

de'b-i felek: Feleğin âdeti.
Mübtelâ-yı derd olur elbet olanlar ten-dürüst
Gâh sıhhat, gâh illet... Böyledir de'b-i felek
Naîm (Tezkirecizade Müverrih...)

de'b-i kadîm-şâirân: Eski şairlerin usulü.
Olursa afvın ammâ çarh-ı dûn-ı süfle perverden
Biraz bahs eyleyeyim de'b-i kadîm-şâirân üzre
Ziya Paşa

debdebe: (دبدبه) Far. Gürültü, patırtı, mec. haşmet, tantana, azamet.
Ey debdebeler, tantanalar, şanlı alaylar
Kanlı kuleler, kal'alı zindanlı saraylar-Tevfik Fikret

debdebe-i adl: Adalet haşmeti.
Dünyâyı tuta debdebe-i adlile nâmın
Pür emn ü emân ola heme kişver-i âlem-Neşati

debdebe-i istikbâl: Geleceğin haşmeti.
Koca bir kevkebe vü debdebe-i istikbâl
Şâh-râh-ı ebediyyette ziyâ-pâş-ı kemâl
Kemalzade Ekrem Bey

debdebe-i kûs-ı Nebî: Nebi'nin kösünün haşmeti.
Heybet-i debdebe-i kûs-ı Nebî
Kesti ırk-ı neseb-i Bû Leheb'i-Hakanî

debdebe-i ma'nâ: Mana büyüklüğü.
Şeb-i lâhûtda manzûme-i ecrâm gibi
Lafz-ı bişnev'le doğan debdebe-i ma'nâyız
Yahya Kemal

debdebe-i müjde: Müjde tantanası.
Çalındı bâm-ı felekte nakka:re-i devlet
Pür etti debdebe-i müjde kûş-ı eyyâmı-Nef'î

debdebe-i tabl-ı haşmet: Haşmet davulunun debdebesi.
Tutsun cihânı debdebe-i tabl-ı haşmetin
Olsun felekte devlet-i câhın cihân cihân-Nedîm

debîr: (دبير) Far. Kâtip, yazıcı. **c. debîrân.**
Harf-i hasret sığmamıştır defter-i debîrde
Çâre ne mestûr imiş ser-levha-i takdîrde
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet ...)

debîr-i âsümân: Göğün kâtibi.
Fahr edelden kuvvet-i tab'ı bülendimle zemîn
Levha böyle nakş eder vasfım debîr-i âsümân
Ziya Paşa

debîr-i bâd: Rüzgârın kâtibi.
Debîr-i bâd verip tıfl-ı andelîbe sebak
Götürdü çehre-i hezârdan nika:b-ı hafâ-Fuzûlî

Debîr-i Çarh: Feleğin kâtibi. Utarid.
Dest urmuş idi kilk-i şehâba Debîr-i Çarh
Tuğrâ-nüvîs-i hükm-i Hudâvend-i ins ü cânn-Bâki

debîr-i kudret: Kudretin kâtibi.
Varak-ı hüsnünü yazdıkta debîr-i kudret
Nokta-i hâli komuş vuslatına bâr-ı Bedûh-Kâmî

debîr-i sun': Sanatın kâtibi.
Hat sanmanız ruhundaki yazmış debîr-i sun'
Bir al kâğıd üstüne sünbül kasîdesin-Nedim

debîr ü cellâd: Cellât ve kâtip.
Kalem kılıç olup aklın debîr ü cellâdı
Biri işâret ederse biri eder tedmîr-Şinasi

** **debîrân:** Kâtipler.

debîrân-ı hayâl: Hayal kâtipleri.

Hüsrev-i kişver-i nazmım ki debîrân-ı hayâl
Eder elka:bımı her dilde bu gûne tesvîd-Nef'î

* **debîr-istân:** Kalem odası, büro.

Debîr-istâna almak istiyor ol tıflı rûz u şeb-Sâbit

debistân: (دبستان) Far. Okul, mektep.

Harf-i vâhid yetişir tıfl-ı gayûra Nâbî
Herkese çûb-ı debistân ile te'dîb olmaz-Nâbi

Ey varak-hân-ı mezâyâ-yı maka:l
Sebak-âmûz-ı debistânı kemâl-Nâbi

debistân-ı fazl u dâniş: Bilgi ve fazilet mektebi.

Bu baht-ı pâki debistân-ı fazl u dânişte
Bu sûret ile ki takrîr eder ûlü'l-ebsâr-Nedîm

debistân-ı kadem: İlk okul.

Endîşem edîb-i hükm-endûz-ı ezeldir
Nutkum sebak-âmûz-ı debistân-ı kademdir-Nef'î

debûr: (دبور) Ar. Batı rüzgârı., batıdan esen yel.

Tahakküm eyler ise ittihâd-ı ezdâda
Eder mâni'a-i dostî sabâ vü debûr-Nâbi

Gerçi ki toprak eyledi müdbirleri debûr
Sen bir çerâgsın ki eder nusrâtı sabâ-Şeyhî

debûr-ı şecâ'at: Yiğitliğin batı rüzgârı.

Bir Ömer-durur ki debûr-ı şecâ'ati
Müdbirlerin vücûdu tozun eyledi hebâ
Hamdullah Hamdi

Deccâl (دجّال) Ar. Decl'den; çok yalan söyleyen, kezzâb; ahir zamanda çıkacağı haber verilen kör bir yalancı ki, kıyamet alâmetlerinden sayılır.

Ya'nî az koptu erden el çekmezden murdârdan
Deccâl kopısar yerden onlar uyan olısar-Yunus Emre

Dehri tahrîb eyledi Ye'cûc ü Me'cûc-ı zemân
Halkın ümîdi yine Mehdî ile Deccâl'dir
Memdûh Paşa

Şöyle mağlûb-ı riyâdır ki yanınca gidenin
Halk üşer başına gûyâ har-ı Deccâl yürür
Bağdatlı Ruhî

ded (دد) Far. Et yiyen orman hayvanı.

ded ü dâm: Tuzak ve vahşi hayvan.

Gördü ki şikeste-hâl Mecnûn
Durmuş ded ü dâm içinde mahzûn-Fuzûlî

def': (دفع) Ar. Savmak, savılmak, gidermek, giderilmek.

Harâret-i teb-i hicrânı def' eden dilden
Bu boynumuzdaki meftûl-i tâb-dârındır
Ahmet Paşa

Çünkim zararında gördüler nef'
Azm eylediler ki edeler def'-Fuzûlî

Nesl-i hâzır ki sarık gördü mü terzîl ediyor
Def' ol iskatçı diyor, cerci diyor, leşçi diyor
Mehmet Akif

def'-i ataş: Susamışlığı giderme.

Sirişk-i dîdemi pâ-mâle teşne-lebdir o şûh
Tarîk-ı pâdan eder nahl gibi def'-i ataş-Nâbi

def'-i cûd: Cömertliği giderme.

Ey hâce-i ser-âmede mümkün değil midir
Maksûd def'-i cûd ise nân-ı cevîn ile-Nâilî

def'-i gam: Kederi giderme.

Bilmem ki neyle def'-i gam etsin bu ehl-i dil
Bir bâde var cihânda, onun da humârı var-Lâ

def'-i gumûm: Gamları giderme.

Cihânda rind olur uğratmayıp âlâm-ı dünyâyı
Muvâfık yâr ile bir kûşede def'-i gumûm eyler
Şeyhülislâm Yahya

def'-i hâcet: Sıkıntıyı giderme.

Def'-i hâcet belki mümkündü atşdan, zâbıta
Tahta perde çekmese Almanya şadurvâne
Tâhirü'l-Mevlevî

def'-i hânende: Şarkıcıyı men etme.

Lübb ile kışrın eder farkını iş'âra Hakîm
Dürr ü sübha def'-i hânendeye zînet sadefin-Nâbi

def'-i harâret: Harareti giderme.

Ramazân oldu havâ ıssı harâret gâlib
Mümkin olmaz ki diyem def'-i harâret kılayım
Cinânî

def'-i humâr: İçki sonrası sersemliği giderme.

Bu bezm-i ser-nigûn sâgarda kim def'-i humâr etmiş
Dökülmüş bâde-i şevki tehî humhânedir dünyâ
Haşmet

Câm-ı zerrîn dolu bâde-i gül-reng almış
Gül-i ra'nâ sihri kılmak için def'-i humâr-Bâki

def'-i ilel: Hastalıkları giderme.

Cevher-i tîğ ile bî-vahîme ıslâh-ı mizâc
Şerbet-i lûtf ile bî-çûn ü çerâ def'-i ilel-Nâilî

def'-i infiâl: Gücenmeyi giderme.

Hande-i hacletle ister ki_ide def'-i infiâl
Gonca gül-şende görüp gül yüzün olmuş münfa'il
İbn-i Kemal

def'-i keder: Kederi giderme.

Edip def'-i keder sâgarla mesrûr olmamız yeğdir
Harâbât içre lây-ı meyle ma'mûr olmamız yeğdir
Nâbi

def'-i melâl: Sıkıntıyı giderme.

Def'-i melâl kılmağa âlemde bir nefes
Çok istedim bulunmadı hem-dem dedikleri-Şeyhî

def'-i mevâni': Engelleri giderme.

Ümmîdini pâ-beste-i ye's eyleme Nâbî
İhsân-ı Hudâ bir gün eder def'-i mevâni'-Nâbi

def'-i recâ: Ümidi giderme.

Huşk oldu ka'rı eşk-i ter-i bî-kerânenin
Def'-i recâda mevci tükenmez bahânenin-Nâbi

def'-i sermâ-yı tekâsül: İlgisizlik kışını giderme.

Def'-i sermâ-yı tekâsülde müessir aşktır
Benzemez berş-i rahîkî mest-i uşşâkîlere-Nâbi

def'-i zahm-ı çeşm: Göz yarasını giderme.

Âfet-i aynü'l-kemâl-i reşk kâr etmez bana
Def'-i zahm-ı çeşm Hallâk-ı maânîdir bana-Nef'î

* **dâfi':** Def' eden.

Câmi'-i seyf ü kalem dâfi'-i şerr-i âlem
Ka:mi'-i bîh-i sitem ka:tı'-ı ırk-ı nîreng
Üsküdarlı Hakkı Bey

dâfi'-i gam: Gam savan.

Sâkî getir ol bâdeyi kim dâfi'-i gamdır
Saykal vur o mir'âta ki pür-jeng-i elemdir
Bağdatlı Rûhî

def'a: (دفعه) Ar. Kerre.

Âstân üzre yüzün bir iki def'a ferş edip
Sonra ruhsat-yâb olur Cem girmeğe dîvânına
Nedim

İki def'a tekerrür etti hitâb
Vermemişti henüz kimse cevâb-Muallim Naci

Farkı oldur şânının mahşerle cem' ü intişâr
Anda bir kez, bunda on def'a olur günde ayân-Lâ

defâtir: (دفاتر) bk. defter.

deff, def: (دف) Ar. Daire şeklindeki çalgı âleti, tef.

Ney ü santûr u rebâb u deff ü tanbûr ile çenk
Nağme-i bülbül ü kumruya olup hem-âheng
Nedîm

* **deffâf:** Tef çalan.

deffâf-ı mihr: Güneşin tefçisi.

Bu çarh-ı çenberîde tutup devir usûlünü
Deffâf-ı mihr kılmış idi çehresin nihân-Bâki

* **def-zen:** Tef çalan.

Ka:nûn u nakka:re savt-ı şiven
Teb-lerze-i can-güdâz def-zen-Şeyh Galip

defn: (دفن) Ar. Toprağa gömme, gömülme.

Biz çocuktuk. Seni defn eylediler
Bî-vefâ kumlara bî-kayd eller-Tevfik Fikret

* **defîn:** Gömülü.

Lûtfunu a'lâ vü ednâ gördüğün i'lân eder
Âsmânda nakd-i encüm, hâkde genc-i defîn-Nef'î

Nihâyet oldu nazardan nihân o nûr-ı mübîn
Peyinde kaldı ufuklarda bir hayâl-i defîn
Mehmet Akif

defîn-i hâk-i siyâh: Kara toprağa gömülü.

Bir gün bizim gibi bu dahi ber-hayât idi
Şimdi defîn-i hâk siyâh oldu hasretâ-Behcet

defîn-i makber: Mezara gömülü.

Ben zâir ü sen defîn-i makber
Pürsiş kılalım bunu berâber-Abdülhak Hâmit

defîn-i vahdet: Birlikte gömülü.

Artık ebedî defîn-i vahdet
Bir türbeyi andıran köşemde-Tevfik Fikret

* **defîne:** Gömülü olan mal. **c. defâin.**

Bu kalede bir hazîne vardır
Boş sanma onu defîne vardır-Şeyh Galip

** **defâin:** Defineler.
Gördüm yeniden nice defâin
Buldum yine bir takım hazâin-Ziya Paşa

defter: (دفتر) Ar. Birbirine yapışmış sayfalardan meydana gelen kâğıt topluluğu. **c. defâtîr.**
Yazsa ger mahmidete zâtını münşî-i kadr
Zîver-ı ser-varak-ı defteri imkân eyler-Cevrî

Rızâ dîvânının tabʿıyla revnak geldi âfâka
Basıldı penç defter naʿt u nutku ibn-i neccârın
Şeyh Zâik

Bak çeşm-i cân ile kamu eşyâyı seyr et oldu nûr
Evrâk-ı esrârı oku defter ile eşʿârı gör
Âdile Sultan

defter-i âfâk: Ufukların defteri.
Muttaliʿ oldum ki, Fâtih, defter-i âfâkda
Lafz-ı bî-maʿnâ gibi kalmış semâ-yı merhamet
Fâtih (Şirvanlı ...Efendi)

defter-i âlem: Âlemin defteri.
Tasdîi ko bîhûde figân etme
Şekvânla dolsun mu yeter defter-i âlem-Neşati

defter-i aʿmâl: Ameller defteri.
Defter-i aʿmâlimin hatt-ı hatâdandır siyâh
Kan döker çeşmim hayâl ettikçe hevl-i mahşeri
Fuzûlî

defter-i aşk: Aşk defteri.
Selb edip aklı geçen nâm u nişân kaydından
Defter-i aşkta Mecnûn gibi nâm-âver olur
Neşati

defter-i debîr: Kâtibin defteri.
Harf-i hasret sığmamıştır defter-i debîrde
Çâre ne mestûr imiş ser-levha-i takdîrde
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)

defter-i dil: Gönül defteri.
Mahv olup defter-i dilden eser-i havf u hatar
Düştü peygûle-i idbâra gumûm u âlâm-Nâbi

defter-i eltâf-ı Hudâ: Allah'ın lütuflar defteri.
Muhlis iyi bak defter-i eltâf-ı Hudâ'ya
Ne masrafi kayd eyle ne îrâdı hisâb et
Esad Muhlis Paşa

defter-i fitne: Fitne defteri.
Arz et yüzünü suhuf-ı cemâli okusunlar
Çöz zülfünü kim şerh oluna defter-i fitne
Hamdullah Hamdi

defter-i fütüvvet: Yiğitlik defteri.
Ser-levha-i defter-i fütüvvet
Ser-hayl-i Arab Benî Muhabbet-Şeyh Galip

defter-i Hâtem: Hâtemʿin defteri.
Hem sahâvette eder defter-i Hâtemleri tayy
Hem şecâatte kılar hamle-i Rüstemleri red-Nizâmî

defter-i hüsn: Güzellik defteri.
Yazdı kudret kalemi defter-i hüsne hikmet
Arş u kürs levh u kalem beyt ü semâ cümle güzel
Âdile Sultan

defter-i ışk-ı mecâz: Mecazlı aşk defteri.
Kıssa-i Ferhâd u Mecnûn kim okurlar Âhîyâ
Bir varaktır defter-i ışk-ı mecâzımdan benim-Âhî

defter-i iʿcâz: Acze düşüren defter.
Süllem-i miʿrâcının yek-pâresi tahsîs-i zât
Defter-i iʿcâzının her harfi Kur'ân-ı hikem
Esrar Dede

defter-i kısmet: Kısmet defteri.
Olmasa defter-i kısmette mukayyed dâne
Kim çekerdi elem-i gurbeti dervîş-âne-Lâ

defter-i nisyân: Unutma defteri.
Defter-i nisyânda kayd et ism ü resmim nâ-bedîd
Pençe-i dest-i ecel sayyâd-bâzda bul beni-Âşık Ömer

defter-i nüh-felek: Dokuz felek defteri.
Defter-i nüh-feleğe sığdıramaz fihristin
Etse menşe'-i kazâ nüsha-i vasfın tesvîd-Kâzım

defter-i ömr: Hayat defteri.
Tükenmez defter-i ömrü hesâb olmaz zemânsın sen
Ne gençler pîrler mahv eyledin hâlâ cüvânsın sen
Ayetullah Bey

defter-i siyâh: Siyah defter.
Açtıkça bu defter-i siyâhı
Bir yüz görürüm ki muhtecibdir-Tevfik Fikret

defter-i şiʿr: Şiir defteri.
Bir elde sâgar-ı mey diğer elde defter-i şiʿr
Terennüm-i gazel-i âb-dâr mevsimidir
Muallim Feyzi

defter-i tab‘: Tabiat defteri.
Benim peymâne-i ışka düşüptür defter-i tab‘ım
Nasîhat nakşına ka:bil değildir aklım evrâkı-Behiştî

defter-i uşşâk: Âşıklar defteri.
Ezelden defter-i uşşâka hôd-ı Ulvî'yi kayd ettin
Nedendir padişahım şimdi olmak hâric-i ez-defter
Ulvî

defter ü dîvân: Defter ve divan.
Evrâk-ı bahârı görelim sahn-ı çemende
Gül mevsimidir defter ü dîvâna bakılmaz
Şeyhülislâm Yahya

* **defter-dâr:** 1. Bir vilayetin para işlerini yapan kimse. 2. Eskiden maliye vekiline verilen unvan.
Zuhr-ı fermânda olur Nâbî düm-i imzâsı râst
Her cihetten istika:meti oldu defter-dâre şart-Nâbi

* **defter-keş:** Defter çeken, defter süsleyen.

defter-keş-i meâyib-i nâs: İnsanların kusurlarını yazan, gören.
Defter-keş-i meâyib-i nâs ol, merd isen
Kıl zâtını nazarlara mecmûa-i edeb-Nedîm

** **defâtîr:** Defter'ler.

defâtir-i dü-cihân: İki cihanın defterleri.
Kim onu medh ede çün medhidir onun levlâk
Defâtir-i dü-cihân midhatinde mücmeldir
Adlî (Sultan II. Bayezid)

defâtir-i hasenât: Güzelliklerle dolu defterler.
Defâtir-i hasenâtı hezâr olursa dahi
Ne fâide eğer ol hazret olmaya hoşnûd-Sâbit

deh: (ده) Ar. On.

* **deh-rûze:** On günlük.
Olsa mümtedd ne kadar devlet-i deh-rûze-i hayât
Yine bî-fâidedir sâye-i memdûd gibi-Nâilî

dehâ: (دهاء) Ar. Zekânın en yüksek derecesi. **c. dehât.**
Ettin bizi âşinâ dehâya
Fâniye nasîb olan beka:ya-Tokadîzade Şekip Bey

Bu ve emsâli dehâlar tutuyor memleketi
Sen bu şenlikleri gördünse, kimin ma‘rifeti
Mehmet Akif

O dehâ öyle toplamış ki bizi
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyâr çınarlardan-Yahya Kemal

* **dâhî:** Deha sahibi, zeki ve cin fikirli.

dâhî-i müfterî: İftira eden cin fikirli.
Vay Dante sen misin koca dâhî-i müfterî
Hâk-i siyâh tîneti hâkister-i cahîm-Abdülhak Hâmit

** **dehât:** Dehâ'lar.
Eslem-i tarîkı gösteriyorken dehâtımız
Olmaz mı reh-zenâna bizim türrehâtımız
Abdülhak Hâmit

* **dâhiye:** 1. Çok zeki ve cin fikirli kimse. **c. devâhî** 2. Belâ, musibet.
Ey dâhiye sen şimdilik ol sâbir-i zillet
Heykel dikecek sonra senin nâmına millet
Muallim Naci

dâhiye-i melek-kıyâfet: Melek sûretli zekî.
Bir dâhiye-i melek-kıyâfet
Şeytânı da aldatır o âfet-Muallim Naci

** **devâhî:** Dâhiye'ler, belâlar, musibetler, felâketler.
Bî-gânelere münhasır envâ huzûzât
Mihnet-zede-i aşkına mahsûs devâhî-Ziya Paşa

Sendense eğer çektiğimiz bunca devâhî
Kimden kime feryâd edelim söyle İlâhî-Mehmet Akif

* **dehâet:** Dehâ, dâhilik.
Nasıl berk-ı dehâettir ki lemh-i in‘ikâsıyla
Hayât-engîz olur bir kütle-i câmidde? Hayretler
Tevfik Fikret

dehak: (دهق) Ar. Dolu, dolmuş.
Lebin hayâli ile bâde-nûş olan âşık
Eder mi meyl-i şarâb-ı tâhûr u ke's-i dehak
Nevres-i Kadim

dehâlet: (دخالت) Ar. Birinin merhametine sığınma.
Settâr-ı uyûba ediyor arz-ı dehâlet
Lâkin biri var ortada mahsûl-i sahâvet
Abdülhak Hâmit

Cihânı öyle tutmuş adli kim her milletin fikri
O şâhın sâye-i eltâfına şimdi dehâlettir-Ziya Paşa

dehân, dehen: (دهان-دهن) Far. Ağız.
Gizledi hattı dehânı hâtemin dilden tutar
Şimdi fitne devridir yok yere çok bühtân olur
Dehhânî

Senden bu nefes, dehen de senden
Şâir de senin, sühan da senden-Muallim Naci

Derûn-ı sînede zahm-ı nihân mısın a gönül
Elemle âh çeken bir dehân mısın a gönül-Lâ

dehân-ı âlûde: Kirli ağız.
Dehân-ı âlûde olmaz ni'met-i elvân âlemden
Dimâğ-ı dilde lezzet-hân-ı yağmâ-yı seherdendir
Nâbi

dehân-ı âteşîn-i hâme: Kalemin ateşli ağzı.
O şûhun sana dem-ser-dâne vasfın eylesem tahrîr
Dehân-ı âteşîn-i hâmeden Nâbi sühan titrer-Nâbi

dehân-ı bahye: Dikiş ağzı.
Eder hande dehân-ı bahyeden zer-beft-i şâhâne
O delk-ı kem-bahâ kûy-ı fenânın hırka-pûşunda
Nâbi

dehân-ı devât: Hokka ağzı.
Oldu hamyâze-keş dehân-ı devât
Âhir-i nazm dâstânımdır-Riyâzî

dehân-ı ejdehâ: Ejderha ağzı.
Der-i erbâb-ı câha arz-ı hâcât etmenin, Hikmet
Dehân-ı ejdehâya ilticâdan farkı var yoktur
Hersekli Arif Hikmet

dehân-ı gonca: Goncaya benzeyen ağız.
Dehân-ı goncayı bâz et zebân-ı sûseni ter kıl
Şikest-i tevbeye dahl edene hâzır-cevâbımsın-Nedîm

dehân-ı gussa: Keder ağzı.
Dehân-ı gussa bir peymâne-i endûh-fersâdır-Fuzûlî

dehân-ı istihzâ: Alay etme ağzı.
Rakîk ü hande-be-leb bir dehân-ı istihzâ
Tevfik Fikret

dehân-ı kadîd: Kuru ağız.
Fasîh gılzeti bir suhre-kâr üstâdın
Olur dehân-ı kadîdinde nükte-zâ-yı zuhûr
Tevfik Fikret

dehân-ı müflis-âsâ: İflas etmiş ağız.
Dehân-ı müflis-âsâ lokma görmez tûl-i ömründe
Eğerçi sûret-i dendâne-vâr burc-ı bedenlerde-Nâbi

dehân-ı şâirân: Şairlerin ağzı.
Tab'-ı Nef'î bülbül-gûyâdır ol gül-şende kim
Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâirân-Nef'î

dehân-ı şevk: İstek ağzı.
İki lâkırdıyı bir araya getirme muhâl
Dehân-ı şevke güşâde zebân-ı tefsîde
Keçecizade İzzet Molla

dehân-ı şîşe: Şişe ağzı.
Taarruz eyleyemem jâj-hâyî-i meste
Dehân-ı şîşenin açtıkça gûş kulkuline-Nâbi

dehân-ı yâr: Yârin dudağı.
Dehân-ı yârdan öpsem dimâğım bulsa zevk-ı aşk
Tenimde her ser-i mûyum zebân olur recâ söyler
Âdile Sultan

dehân-ı tîr: Okun ağzı.
Server-i ma'reke-ârâ ki dehân-ı tîri
Düşmene nakl-i dem-i Rüstem destân eyler-Cevrî

dehân-ı zahm: Yaralı ağız.
Misâl-i Yûsuf azm-i Mısr edip ol şûh-ı sîmîn-ten
Dehân-ı zahme telh-âb-ı firâkı oldu şûr-efgen-Belîğ

* **dehen:** Ağız.
Sordum: Meğer bu dürc-i dehendir? Dedim; dedi:
Yoh yoh, devâ-yı derd-i nihânın-durur senin-Fuzûlî

Dem-i vuslatta olan lerzeyi andan kıyâs et kim
Sudûr ettikte harf-i hâhiş-i vuslat dehen titrer-Nâbi

Yoktu rüzgâr, o gün hevâda bile
Kalmamıştı mecâl-i fekk-i dehen-Tevfik Fikret

dehen-i bûd u nebûd: Varlığı ve yokluğu belli olmayan ağız.
Vasf-ı dehen-i bûd u nebûdunda o şûhun
İkrâra müşâbih eder inkâr temevvüc-Nâbi

dehen-i ejder: Ejder ağzı.
Âh kim kâkülün ucunda leb-i cân-bahşın
Mîve-i tâzedir ammâ dehen-i ejderle-Behiştî

dehen-i gayr: Başka ağız.
Dehen-i gayrden ol lezzeti râvîyiz biz-Nâbi

dehen-i hâme: Kalem ağzı.
Vermez sühan-ârâlığa hîç kimseye nevbet
Nâbî dehen-i hâmeyi hâmûş edebilsem-Nâbi

dehen-i hançer-i ser-tîz: Keskin hançerin ağzı.
Dehen-i hançer-i ser-tîzini tîz etmektir
En büyük şefkati kurbânlara kassâbların-Sâbit
dehen-i hande: Gülüş ağzı.
Bilir o kimse ki dânâ-yı sırr-ı âlemdir
Güşâyiş-i dehen-i hande zahm-ı mâtemdir-Nâbi
dehen-i kizb: Yalancı ağız.
Görünür gerçi belinde misvâk
Dehen-i kizb ile ammâ nâ-pâk-Sünbülzade Vehbî
dehen-i pâk: Temiz ağız.
Matlaʿ-ı mihr-i tesellî dehen-i pâkimdir
Sühanım şâm-ı garîbânı eder subh-ı vatan
Keçecizade İzzet Molla
dehen-i telh: Acı ağız.
Dehen-i telhinle eylemez zâhid bana pend
Korkarım zühd-i kelâmından ere câna gezend
Behiştî
dehen-i teng: Dar ağız.
Dehen-i tengine bir söz mü bulunmaz ammâ
Hüner ol nükte-i ser-besteyi taʿbîrdedir
Burdurlu Serverî
Kanda saklar çünki yok bir zerre yeri hıfz için
Bunca diller kim Nizâmî ol dehân-ı teng alır
Nizâmî (kanda: nerede)
dehen-i teng-i yâr: Yârin dar ağzı.
Gör çıktığın sühan dehen-i teng-i yârdan
Zann etme ki_ola harf-i vücûd ü adem abes-Nâbi
* **dehen-bâz:** Söylemek için ağzını açan.
Bî-vefâ-yı zen dehri görüp ehl-i fenâ
Hayretinden dem-i mevtinde dehen-bâz kalır
Seyyit Vehbi
* **dehen-güşâ:** Ağzını açıcı.
Dehen-güşâ bütün ezhâr-ı jâle-dâr-ı seher
Nesîm-i fecr ile hep zî-hırâm-ı istiğnâ-Ahmet Hâşim
* **dehen-şûy:** Ağzını yıkama.
Halâvet-yâb olur mu niʿmet-i elvân-ı dünyâdan
Dehen-şûy olmayanlar bûs-ı dâmân-ı müdârâdan
Koca Ragıp Paşa
dehhâş: (دهاش) bk. dehşet.
dehlîz: (دهليز) Ar. Evlerdeki hol, koridor.
Nev-hevesler kim eder tanzîr-i şiʿr-i kâmilân
Sohbet-i sadre karışmak gibidir dehlîzden
Esad Muhlis Paşa
dehlîz-i rızâ: Rıza dehlizi.
Nice âdem diyem ol şahsa ki bir nefes-için
Ol şeytân gibi dehlîz-i rızâdan merdûd
Yenişehirli Avni
dehr: (دهر) Far. 1. Zaman. 2. Dünya, âlem. **c. dühûr.**
Gül-istân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış
Nâbi
Dehri arasan bî-gedâ bir âdem bulamazsın
Âdem görünen harları âdem mi sanırsın-Ziya Paşa

Dehrin ne safâ var acabâ sîm ü zerinde
İnsân bırakır hepsini hîn-i seferinde-Ziya Paşa
dehr-i bî-bünyâd: Temelsiz dünya.
Dehr-i bî-bünyâd için renc-i talebden fârig ol
Bâri birkaç gün huzûr-ı kalb ile dünyâya bak-Bâki
dehr-i bî-direng: Kararsız dünya.
Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm ü neng
Tâ-key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng-Bâki
dehr-i bî-sebât: Sebatsız dünya.
Bastığın hâk-i siyehden tutma alçak nefsini
Sâbit ol azminde dehr-i bî-sebâtın rağmına
Namık Kemal
dehr-i cân-şikâr: Can avlayan dünya.
Kevn ü fesâd âlemidir dehr-i cân-şikâr
Kalmaz bu kâr-gâhda bir kimse pâyidâr
Yenişehirli Avni
dehr-i fânî: Fani dünya.
Mümkün mü dehr-i fânîde hîç eylemek karâr
Cisme hayât u zindegî konuldu müsteâr
Bâki (Varnalı Abdülbaki)
dehr-i denî: Alçak dünya.
Dehre-i dehr-i denî bâğ-ı belâda yaşımı
Katre katre akıtır mânendi tâk eyler beni-Bâki
dehr-i dûn: Alçak dünya.
Döne döne devr elinden bezm-i gamda dehr-i dûn
Niçe kanlar yutturur bana mey-i gül-gûna sor
Hayali Bey

dehr-i pîre-zen: Kocakarı dünya.
Mahabbet ehli devrândan neler çekdiğini bir bir
Murâdın var ise bilmek bu dehr-i pîre-zenden sor
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

dehr-i pür-kahır: Kahır dolu dünya.
Dehr-i pür-kahırda mihr ile vefâ yoktur hîç
Bir nefes câmdır ancak gönül ârâm-gehi-Şeyhî

dehr-i pür-taab: Çok yorucu dünya.
Bu dehr-i pür-taabda nâil-i câh olmağa lâ-büdd
Utanmaz yüz, tükenmez söz, işitmez bir kulağ ister
Lâ

dehr-i sebât: Sebat dünyası.
Arş-ı temkîn ü kadr-i makderet ü dehr-i sebât
Levh-i tarsîn ü kazâ bezm-i efsânemizde her çeh bâd-âbâd-Hilmî (Trabzonlu ...)

* **dehrî:** Dünyanın sonsuz olduğuna inanıp, öteki dünyayı reddeden kimse.
Âşık dilin bilmeyen ya delidir ya dehrî
Ben kuş dilin bilirim söyler Süleymân bana
Yunus Emre

** **dühûr:** Dehr'ler, dünyalar.
Manzûme-i sükût u adem nâliş-i dühûr
Hîç bir sadâya benzemeyen bir nidâ-yı dûr-Faik Âli

dühûr-ı muzlime: Karanlık dünyalar.
Olup hayâlime pey-rev seyâhat eylerken
Dühûr-ı muzlimenin sîne-i melâlinde-Tevfik Fikret

dehre: (دهره) Far. Tahra, testere, bıçkı.

dehre-i dehr-i denî: Alçak dünyanın bıçkısı.
Dehre-i dehr-i denî bâğ-ı belâda yaşımı
Katre katre akıtır mânendi tâk eyler beni-Bâki

dehrî: (دهری) bk. dehr.

dehşet: (دهشت) Ar. Çok korkunç oluş.

Şeh-bâzları nigâh-ı hasret
Tuttukları cuğd u bûm-ı dehşet-Şeyh Galip

Binâsı taş yüreğindendir ol cebâbirenin
Budur şu kabr-i mübârekte gördüğüm dehşet
Namık Kemal

dehşet-i gazab-ı Kahramân: Kahraman'ın öfke dehşeti.
Çektikçe çeşmi hışm ile şimşîr-i gamzesin
Uşşâka dehşet-i gazab-ı Kahramân verir-Nef'î

dehşet-i şemşîr: Kılıç dehşeti.
Seyyâreden heyâkil-i nûr astı boynuna
Kıldı sipihri dehşet-i şemşîri bî-karâr-Nev'î

* **dehşet-âver:** Dehşet saçan, çok korkutan.
Bir lâhza önce aldanarak inkişâf eden
Ezhâra dehşet-âver oldu-Tevfik Fikret

dehşet-fügen-i kalb-i dilîrân-ı vegâ: Savaş yüreklilerin kalbine dehşet salan.
Ol saf-şiken-i şîr-i salâbet ki hücûmu
Dehşet-fügen-i kalb-i dilîrân-ı vegâdır-Nef'î

* **dehşet-güster:** Dehşet saçan.
Tîğ-ı dehşet-güsterim destimde parlar parlamaz
Karşıdan âvâz-ı istîmân olur yer yer bülend
Muallim Naci

* **dehşet-nâk:** Dehşetli.
Bu, lücce lücce tekâsüf, bu sa'y-i dehşet-nâk
Belîğ sa'yidir îmân-ı kudretin, ezelî-Mehmet Akif

* **dehşet-zâr:** Pek korkunç; dünya.
Feyz-i Hâlık'dır bu dehşet-zârı i'mâr eyleyen
Dest-gâh-ı sun'-ı Mevlâ'dan neler geçmiş neler
Hayrî (Harputlu ...)

* **dehhâş:** Çok dehşetli.
Görmez mi avâlim-i ziyâ-pâş
Göklerde nedir bu samt-ı dehhâş
Abdülhak Mihrünisa Hanım

Bir çağlayanın menba'-ı dehhâşına doğru
Tırmanmaya benzer, yüzerek, başka değil bu
Mehmet Akif

dekâkîn: (دكاكين) bk. dükkân.

delâl: (دلال) Ar. İnsana hoş ve güzel gelecek hâl, davranış.
İzârının arakından eser-dürür ne aceb
Çemende bülbüle güller ederse gunc u delâl
Necati Bey

Kim sen yürüdükçe kalsa şâyân
Hasretle delâl ü işve hayrân-Recaizade Ekrem

delâl-i berâat: Kurtuluş hâli.
Yâhûd o nâzenîn-i zemândır ki gösterir
Her hatvesinde nice delâl-i berâati-Akif Paşa

delâlet: (دلالت) Ar. 1. Yol gösterme, kılavuzluk etme. 2. delil. **c. delâlât.**
Ben akıldan isterim delâlet
Aklım bana gösterir dalâlet-Fuzûlî

Eğerçi vâsıta-i vahy idi sana Cibrîl
Delâlet etmesen olmazdı pür-güşâ-yı vücûd

Nevres-i Kadim

Âdem olanın hayır olur âdemlare kasdı
İnsânlığa insânda budur işte delâlet-Ziya Paşa

delâlet-i illet: Hastalık işareti.

Kılar delâlet-i illet vücûd-ı her mevcûd
Velî ne sûd sâhib-nazar değil a'mâ

Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

* **delîl:** 1. Kılavuz, yol gösterici. 2. Şâhit, belge, tanık.

Yeter tenezzül-i ahvâl-i âleme bu delîl
Gelen de kimse mi var kim giden yerin tuttu

Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

Çün ezelden bana aşk oldu delîl
Yanar isem ben yanayım ey Halîl-Süleyman

delîl-i hiffet: Hafiflik işareti.

Olmaz ise de hilâf-ı iffet
Elbette olur delîl-i hiffet-Muallim Naci

delîl-i kabr: Kabir delili.

Bir diken belki delîl-i kabrin
Develer belki belki ziyâretçilerin-Tevfik Fikret

delîl-i râh: Yol göstericisi.

Gördün mü ne pâdişâhtır ol
Hem Aşk'a delîl-i râhtır ol-Şeyh Galip

delîl-i vahdet: Birlik belgesi.

Çü mevcûd eyledi kevneyn-i cûdu
Delîl-i vahdet etti her vücûdu-Şeyhî

delîl: (دليل) bk. delâlet.

delk: (دلق) Far. Yamalı, yırtık, eski elbise; dilenci elbisesi.

delk-ı kem-bahâ: Kıymetsiz eski elbise.

Eder hande dehân-ı bahyeden zer-beft-i şâhâne
O delk-ı kem-bahâ kûy-ı fenânın hırka-pûşunda

Nâbi

delk-ı mey-âlûd: Şaraba bulaşmış dilenci elbisesi.

Girîbânın ne var çâk eylesen delk-ı mey-âlûdun
Bilir âlem reh-i ışkında biz pâkîze-dâmânız-Cinânî

dellâk: (دلاك) Ar. Delk "ovuşturma" dan; hamamlarda kese sürüp vücuda masaj yapan, tellâk.

Ser-engüştümdeki nâhundan özge nukre girmez hîç
Benim ceyb-i ümîdim kîse-i dellâke dönmüştür

Nâbi

Sürünür varıcak ol hammâma
Nice dellâk sefîd endâma-Sünbülzade Vehbi

dellâl: (دلال) Ar. Delâlet "yol gösterme"den; 1.Tellâl, satılacak şeyi satan. 2. Alıcı ve satıcı arasındaki aracı kişi.

Felek bu gûne tehî dûş-ı izzet eyledi yoksa
Metâ'-ı şöhrete dellâl idik zemân ile biz de-Nâbi

Halk eder dâd ü sited biz pür-telâş u bî-nisâb
Çâr-sû-yı âlemin bir onmadık dellâlıyız

Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yûsuf...)

Nedir sûdu bu bâzâr-ı fenâda celb-i emvâlin
Gınâ vermez metâ'-ı müsteârı dûş-ı dellâlin

Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa –Bey)

dellâl-ı aşk: Aşk tellali.

Arada bî-gâne yoktur sen olup dellâl-i aşk
Çün metâ'a müşterîsin yâr ile bâzârı gör

Âdile Sultan

dellâl-ı çarh: Feleğin tellalı.

Gevherân-ı ahteri dellâl-i çarh eyler fürûht
Çâr-şû-yı sohbetinde bir peşîz eylerse de-Nâbi

* **dellâl-veş:** Tellal gibi.

Girân-sâmân olan dellâl-veş kâlâ-be-dûş olmaz
Bilen kadr-i metâ'-ı i'tibârı hôd-fürûş olmaz

Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

delv, delve: (دلو) Ar. Kova.

Delv olsa tehî çâha ederler ilka
Bâlâya çekerler dolıcak rağbetle-Nâbi

Gözüm yaşı bulandı dediğim aceb bu delv
Kapımda çeşme olmağa ka:bil değil midir

İbn-i Kemal

delve-i nâ-çîz: Değersiz kova.

Çâhının bir delve-i nâ-çîzi olmaz âfitâb
Boynuna târ-ı şu'â'ın kılsa bend-i rîsmân-Lâ

dem: (دم) Far. 1. Nefes, soluk. 2. İçki. 3. An, vakit, zaman.
Dem bu demdir dem bu dem bil bu demi
Âdem'e urdu bu demden Hak demi-Nesimi

Tîğ-ı bî-dâd ile her dem kanımı dökmek nedir
Ey felek her kim dem urdu aşktan kan etmedi-Fuzûlî

Ben ne Mesîhî ne Mesîhâ-demim
Zevkı hakîkatte arar âdemim-Muallim Naci

dem-i âhir: Son zaman.
Dem-i âhirde sanma menzilim zîr-i türâb ettim
Günâhım çokluğundan yerlere geçtim hicâb ettim
Lâ

dem-i bahâr: Bahar nefesi.
Dem-i bahârın ile dü-cihânı hurrem eden
Nesîm-i gâliye-i zülf-i müşg-bârındır-Ahmet Paşa

dem-i bî-tenâhî: Bitmeyen, tükenmeyen zaman.
Ey fezâ dil-teng olur dem-i bî-tenâhî olmasan
Gönlümün cevelângeh-i hayret-penâhı olmasan-Lâ

dem-i bülbül-i şeydâ: Çılgın bülbülün şakıması.
Şevkız ki dem-i bülbül-i şeydâda nihânız
Hûnuz ki dil-i gonce-i hamrâda nihânız-Neşati

dem-i cân-bahş-ı Îsî-i Meryem: Meryem'in İsa'sına can bahşettiği zaman.
Dem-i cân-bahş-ı Îsî-i Meryem
Âteş-efrûz-ı dîg-dânımdır-Riyâzî

dem-i dehşet: Dehşet zamanı.
Nuri dem-i dehşette bahr-i gam-ı fürkatte
Ka'r-ı yemm-i hayrette dürdâne miyem bilmem
Nuri

dem-i derd ü gam: Gam ve dert zamanı.
Nigârâ sensiz olan dem ne demdir
Dem-i derd ü gam u vakt-i nedemdir-Nizâmî

dem-i Elest: Elest günü.
Dem-i Elest olıcak mest anda bulunduk
"Belâ" dedik vü belâlu cihânda bulunduk-Şeyhî

dem-i enfâs-ı Mesîh: Mesih nefesinin zamanı.
Leb-i câmında nühüfte dem-i enfâs-ı Mesîh
Mey-i nâbında ayân nûr-ı Hudâvend-i vâhid
Kâzım Paşa

dem-i eşyâh: Şeyhler zamanı.
Bulup dem-i eşyâhı gül vere mi dil şâhı
Bu dünyede ben dahi uslana mıyam bilmem-Nuri

dem-i etvâr: Tavırlar zamanı.
Müttefiktir halk eğerçi matlab ü maksûdda
Olmaz ammâ kavl ü fi'l ü dem-i etvâr bir-Şerîfî

dem-i ferhunde: Mübarek, uğurlu vakit.
Yılda bir olur bu dem-i ferhunde aceb mi
Olmazsa her eyyâmda ger âlem-i Nev-rûz-Nef'î

dem-i fevt: Ölüm zamanı.
Melâmet bezmine burnu alınmış sem' idi gûyâ
Dem-i fevti karîb oldukta efzûn iltimâ' etti-Nâbi

dem-i feyz-i Hudâ: Allah'ın feyiz zamanı.
Olur üftâde-i hâk-i dem-i feyz-i Hudâ âşık
Serây-ı dilde lâciverd cây-ı pâk-i şânım var
Âdile Sultan

dem-i fursat: Fırsat zamanı.
Zemâne eylemez hürmet, amân vermez dem-i fursat
Gerek dervîş-i dil-rîş ol, gerek şâh-ı cihân-bân ol
Pertev Paşa (Mülkiye Nazırı Mehmet Said...)

dem-i güftâr: Söz zamanı.
Kalem ki cân bağışlar hüsn-i ta'bîr-i dem-i güftâr
Ya mevc-i Âb-ı Hayvân'dır ya enfâs-ı Mesîhâ'dır
Fıtnat

dem-i haşr: Toplanma zamanı, kıyamet.
O ten ki hâk ola aşkın güdâz u sûzundan
Biten giyâhı dem-i haşre dek kebâb kokar-Nedîm

dem-i heycâ': Kavga zamanı.
Tâbiş-i tîğını der pençe dem-i heycâda
Görse teb-lerze tutar şerze-i şîr-i ücemi-Belîğ

dem-i hicrân: Ayrılık zamanı.
Tâ-be-key nâleden olmuş dili yârin muğberr
Dem-i hicrân şeb u rûz âh ile vâh etmeyelim-Nâbi

dem-i hurrem: Bahtiyar an.
Yâr ola câm-ı Cem ola böyle dem-i hurrem ola
Ârif odur bu dem ola ayş u tarabla muğtenem-Nef'î

dem-i hurrem ü ferhunde: Sevinçli ve uğurlu an.
Bir böyle dem-i hurrem ü ferhunde husûsâ
Kim mâ-hasal müddet-i ömr-i güzerândır-Nef'î

dem-i îd -ı tarab-engîz: Eğlenceli bayram zamanı.
Hem rûz-ı mübârek dem-i îd-i tarab-engîz
Hem devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket ü şândır
Nef'î

dem-i idbâr: Gözden düşme zamanı.
Kemâl-i câha mağrûr olmasın, erbâb-ı ikbâlin
Dem-i idbâr olur kim aybını izhâr eder dünyâ
Hersekli Arif Hikmet

dem-i iftâr: İftar zamanı.
O denlü teşne iken rûze-dâr-ı tahkîka
Verir mi su dem-i iftârda sıyâm-ı dürûğ-Sâmî

dem-i ihsân: İhsan zamanı.
Ger dokunsa nefes-i lûtf u dem-i ihsânın
Gidere dûd-ı kebûdı vere âzer sünbül-Bâki

dem-i ikbâl-i devrân: Feleğin talihli zamanı.
Zemân-ı lâtû şâdîdir dem-i ikbâl-i devrândır
Felek hep ettiği evzâ'a şimdi pek peşîmândır-Riyâzî

dem-i Îsâ: İsa'nın nefesi.
Nefha-i anber mi ya zülf-i benefşe cân veren
Ya dem-i Îsâ gibi bâd-ı muattar devridir-Şeyhî

dem-i Îsî-veş: Hz. İsa'nın nefesi gibi.
Yine bâd-ı sabâ üftân ü hîzân erdi gül-zâre
Dem-i Îsî-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı-Nef'î

dem-i kemîne-i ömr: Ömrün âciz zamanı.
Bilinse kadr-i hayât-ı azîz râcihdir
Hezâr saltanata yek dem-i kemîne-i ömr-Nâbi

dem-i kerem: Cömertlik zamanı.
Devâ gelir ilel-i âleme dem-i keremin
Meğer ki derd-i dile der-gehindedir merhem
Ziya Paşa

dem-i kudsî: Kutsî zaman.
Na't-ı zâtında zebânım yine deng ü lâl olur
Tab'ımın feyz-i dem-i kudsî olursa yâveri
Üsküdarlı Hakkı Bey

dem-i lutf: Lütuf zamanı.
Ne melek-hûy meliksin dem-i lutfun ile
Kevser-i cûd akıtır ravza-i Rıdvân-ı kerem
Ahmet Paşa

dem-i mahbûb: Sevgili zamanı.
Ol gün içre bir dem-i mahbûbta
Sâat-i eymende vakt-i hûbta-Übeydî

dem-i merhûn: Beklenen zaman.
Müsmir olmaz bir işe etme tasaddî nâ-mahal
Âkıl ol her niyyetin sakla dem-i merhûnuna
Emîrîzade Emîrî (Ali Emîrî Efendi)

dem-i mevt: Ölüm zamanı.
Bî-vefâ-yı zen dehri görüp ehl-i fenâ
Hayretinden dem-i mevtinde dehen-bâz kalır
Seyyit Vehbi

dem-i mihnet: Sıkıntı zamanı.
Zemâne bir zebûn-küştür aceb mi murâd olan ondan
Dem-i mihnette etmezse ger ümîd vefâ-dârı
Sabrî-i Şâkir

dem-i mev'ûd: Vadedilen zaman.
Müdâm-kâre-i selv ü hatâya zâtındır
Kefîl-i lutf ü zâmin-i kerem dem-i mev'ûd-Sâbit

dem-i mukarrer: Kararlaştırılan zaman.
Vücûd-ı ra'şe-âverinden kopup düşen zerrât
Verir peyâm-ı hazîn bir dem-i mukarrerden
Tevfik Fikret

dem-i Mûsâ: Hz. Musa zamanı.
Rindân-ı benî-Ya'kûb bir câm ile mest oldu
Peymâne-i râz oldu tîz yine dem-i Mûsâ-Esrar Dede

dem-i münkirât: Münkirlerin zamanı.
Zebân kalma ver miknet-i cevâb-ı savâb
Suâle geldin mi dem-i münkirât tefte-i amûd-Sâbit

dem-i nev-bahâr: İlkbahar zamanı
Her târ-ı zülfü eylerse bin dîni esîr
Çok görme ey gönül ki dem-i nev-bahârdır
Fasîh (Ahmet ... Dede)

dem-i Nevrûz: İlkbahar'ın başlangıcı.
Dem-i Nevrûz erişti başladı elhâna bülbüller-Şerîf

dem-i nutk: Konuşma zamanı.
Olur zinde Mesîhâ gibi hem mürde eder ihyâ
Dem-i nutku eğer dokunsa tasvîr-i cemâd üzre-Nef'î

dem-i nutk-ı Mesîhâ: Hz. İsa'nın konuşma zamanı.
Yok o hâsiyyet dem-i nutk-ı Mesîhâ'da bile
Ki var ol rûh-ı revânın leb-i hâmûşunda-Nâilî

dem-i rûhü'l-kudüs: Kutsal ruhun nefesi.
Bûy-ı zülf-i yâr mıdır ya dem-i rûhü'l-kudüs
Ey sabâ bi'l-lâh nesîm-i anber-efşânın senin
Lamiî Çelebi

dem-i Rüstem: Rüstem zamanı.
Server-i ma'reke-ârâ ki dehân-ı tîri
Düşmene nakl-i dem-i Rüstem destân eyler-Cevrî

dem-i sâbık: Eski devir, geçmişte kalan.
Unutuldu dem-i sâbıkta geçen şart-ı vefâ
Kalmadı zerre-i nâ-çîzi hebâ oldu hep-Esrar Dede

dem-i seher: Seher vakti.
Dem-i seherde Nahîfî'den oldu tuhfe sana
Bedîhî bir gazel-i şâir-âne ey bülbül-Nahifî

dem-i serd-i germ-hîz: Sıcaklık veren söz zamanı.
Hani nem-i çeşm-i eşk-rîzim
Hani dem-i serd-i germ-hîzim-Fuzûlî

dem-i serdî: Soğukluk zamanı.
Dem-i serdî gamın eyyâm-ı nahsın gerçi kim çektik
Bahâr-ı ma'delet ref' etti sermâ-yı zemistânı
Cinânî

dem-i sermâ: Kış mevsimi.
Zemherîr içre güzel ser-mâye
Saklasan onu dem-i sermâya-Enderunlu Fâzıl

dem-i subh: Sabah zamanı.
Ermez mi Nâilî dem-i subh hidâyete
Olmaz mı gonce-zâr-ı emel şeb-nem âşinâ-Nâilî

dem-i subh-gâh-ı ney: Neyin sabah vaktine ait olan nefesi.
Gâlib, cenâb-ı Şems'ten almış nefes meğer
Erdi amûd-ı subha dem-i subh-gâh-ı ney-Şeyh Galip

dem-i Sûr: Sur borusunun üflendiği zaman.
Bir şem' ki ala bu nârdan nûr
Efrûhte ola tâ dem-i Sûr-Riyâzî

dem-i sûr-nâ: Zurna sesi.
Dem-i sûr-nâ sadâ salmış bu mehter-hâne-i çarha
Döğülür kûslar güm güm kurulmuş taht-ı sultânî
Hayâlî Bey

dem-i şâd: Mutluluk zamanı.
Olan meftûn-ı gîsû-yı siyeh sevdâya katlansın
Küfürdür ba'de-zâ ol dilde me'mûl-i dem-i şâdı
Esrar Dede

dem-i şagaf: Çılgın aşk zamanı.
Zavallı, âleme pek şâik-âne aldanıyor
Hayâtı bitmeyecek bir dem-i şagaf sanıyor
Tevfik Fikret

dem-i Şubat: Şubat zamanı.
Açılma olsa da nâ-dân güşâde-rûy-ı nika:b
Dem-i Şubat'taki nev-bahâra aldanma
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa –Bey)

dem-i tahrîr-i eltâf: Lütufları araştırma zamanı.
Dem-i tahrîr-i eltâfında âlem
Tufeyl-i hâme-i müşgîn-rakamdır-Bâki

dem-i ülfet: Dostluk zamanı.
Dem-i ülfet zemân-ı hazzla gâyet müttefiklerden
Nazar-nâ-âşnâya dâim estâr artar eksilmez
Esrar Dede

dem-i ürd-i behişt: Cennet'e benzer (Nisan) ay.
Yaz u kış açılır ezhâr-ı tefâvüt etmez
Ne dem-i ürd-i behişt ü ne meh-i ferverdîn-Nef'î

dem-i vasl-ı yâr: Yâre kavuşma zamanı.
Zemân-ı hecr dem-i vasl-ı yâr olur giderek
Zemânedir bu zemistân bahâr olur giderek-Nâbi

dem-i vegâ: Savaş zamanı.
Dem-i vegâda çü pâyi semendi deprense
Sipihre lerze düşer arza erişir zilzâl-Bâki

dem-i visâl: Kavuşma zamanı.
Dem-i visâldir ey dil o hazrete sen de
Kasîde arz edip eltâfın eyle isticlâb-Esrar Dede

dem-i vuslat: Kavuşma zamanı.
Dem-i vuslatta olan lerzeyi andan kıyâs et kim
Sudûr ettikte harf-i hâhiş-i vuslat dehen titrer-Nâbi

dem-i vusûl: Kavuşma zamanı.
Cemâli nûrunu kâşif yine celâli onun
Dem-i vusûlüne mûsil tarîk-ı fakr u fenâ
Hamdullah Hamdi

dem-i zîbâ: Süslü zaman.
Minnet Allah'a ki erdik bu zemân-ı taraba
Şükr Mevlâ'ya ki gördük bu dem-i zîbâyı-Nâilî

* **dem-â-dem:** Zaman zaman.
Dem-â-dem cevrlerdir çektiğim bî-rahm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir Müselmân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

Cüdâ düşse sevdiğinden bir adam
Perîşândır onun aklı dem-â-dem-Nuri

Olmasa gamzen dem-â-dem yâr u hem-dem çeşmine
Milk-i fitne böyle olmazdı müsellem çeşmine-Cevrî

* **dem-be-dem:** Vakit vakit, zaman zaman.

Gül-şen-i ikbâli olsun dem-be-dem şâd-ebter
Nev-bahâr-ı ömrü yâ Rab görmesin rûy-ı hazân-Lâ

Olsun be-hak levh ü kalem dem-be-dem füzûn
İkbâl ü kadr ü menzilet ü ömr ü devleti-Akif Paşa

Gaybiyâ teşbîh ü tenzîh üzre devr et dem-be-dem
Sûretâ tevhîde çün kim geldi lâ illâ ile-Gaybî

* **dem-beste:** Nefesi tutulmuş, soluğu kesilmiş.

Tab'-ı Nef'î bülbül-gûyâdır ol gül-şende kim
Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâirân-Nef'î

Hem meclis-i şevk iken civânlar
Dem-beste durur mu hôş-zebânlar-Muallim Naci

dem-beste-i efkâr: Fikirlerin susmuşluğu.

Tab'ımız hicr ile dem-beste-i efkâr bu şeb
Gül gibi açtı nesîm-i dile dil-dâr bu şeb-Âdile Slutan

* **dem-keş:** Nefes ve soluk çeken.

Gûş-ı câna subh-dek her şeb sadâ-yı Hû gelir
Burc-ı tende dil değil bir mürg-ı dem-keş var gibi
Âsım (Çelebizade Şeyhülislâm İsmail...)

* **dem-sâz:** Uygun arkadaş.

Kalkınız ey refikler gidelim
O büt'ün var hezâr dem-sâzı-Muallim Naci

Ney gibi bir âşık-ı dem-sâz buldum kendime
Sırr-ı aşkı söylerim hem-râz buldum kendime
Şeyhülislâm Yahyâ

* **dem-serd-âne:** Sertçe nefes, soluk.

O şûhun sana dem-ser-dâne vasfin eylesem tahrîr
Dehân-ı âteşîn-i hâmeden Nâbî sühan titrer-Nâbi

* **dem-zen:** Soluk alan.

Dem-zen olmakta o dem cümle tuyûr
Canlanırmış gibi şâdî vü sürûr-Abdülhak Hâmit

dem': (دمع) Ar. Göz yaşı. **c. dumû'.**

dem'-i dem-â-dem: Zaman zaman gözyaşı.

Tahfif-i elem etmedin ey şi'r-i revânım
Sen dur, yürüsün dem'-i dem-â-dem cereyânım
Muallim Naci

* **dem'a:** Bir damla göz yaşı.

dem'a-i ümîd: Ümidin bir damla yaşı.

Ümîd-i aşkını vermezsin etmeden nev-mîd
Arar senin nazarın gözlerinde âşıkının
Nigâh-ı ye's ile birlikte dem'a-i ümîd
Cenap Şahabeddin

** **dumû':** Göz yaşları, dem'ler.

dumû'-ı nâ-çâr: Çaresiz göz yaşları.

Duâ eder gibi titrer leb-i güneh-kârın
Hasâr-ı hüsnün içindir dumû'-ı nâ-çârın
Hüseyin Sîret

dem: (دم) Ar. Kan. **c. dimâ'.**

Eder irâka-i dem-i hasretinle çeşmânım
Terahhum et nice demdir esîr-i hicrânım
Muallim Naci

* **dem-hurûşân:** Kan fışkıran.

Bir şehîd-i dem-hurûşânım ki gûş-i cânıma
Rûh-ı Yahyâ'dan gelir âvâz-ı istihsân henüz
Muallim Naci

* **demî:** Kanlı.

Dil elinden nice bir kendimi âvâre kılam
Tiğ-ı hasretle demîdir ciğeri pâre kılam-Melîhî

* **demevî:** Kanı çok, çok kanlı.

Bahârda ten-i gül-bünde eyleyip heyecân
Harâret-i demevî kıldı ukdeler peydâ-Fuzûlî

** **dimâ':** Dem'ler, kanlar.

dimâ'-ı hiddet: Hiddet kanları.

Belirir çehre-i zerdinde dimâ'-i hiddet
Nev-hilâl-i şafak âgûşa döner şekl-i izâr
Kemalzade Ekrem Bey

demdeme: (دمدمه) Far. Hiddet, öfke; gulgule.

demdeme-i sarsar-ı cûşân: Coşkun kasırga öfkesi.

Beyninde öter demdeme-i sarsar-ı cûşân
Medhûş gözünde köpürür bahr-i hurûşân
Mehmet Akif

demdeme-i dîv-i memât: Ölümün dev öfkesi.

Kös ü nakka:re hem-âheng-i gırîv-i hücûmât
Köpürür her kûşeden demdeme-i dîv-i memât
Tevfik Fikret

demende: (دمنده) Far. Kükreyip, haykırıp saldırıcı. 2. Neşv ü nema bulucu, 3. Üfleyici.
Evrâka ney-i demende yazar etse iktizâ-Lâ

demî: (دمى) bk. dem.

demîd, demîde: (دميده) Far. Neşv ü nema bulmak; bitmiş, çıkmış, sürmüş (çiçek, sebze v.b).
Zencîr-i aşkın urmasa bir bend-i nâ-bedîd
Kûh-ı cünûna çoktan olurdum revân demîd-Behiştî

Peydâ vü nihân olup cellîde
Hak sırrını koydu âdemîde
Âdemde demîde nâ-demîde
Matlûb-ı ârâ sırr-ı müncelîde
Abdülaziz Mecdî Efendi

Yek-bîhten demîde olurken nihâl-i kerm
Düşâb ü gûre sirke vü mey imtiyâzda-Nâbi

denâet: (دنائت) Ar. Alçaklık, denîlik, âdilik.
Âşıkım âşıka şûrîdelik a'lâ yaraşır
Pek denâet görünür sıklet-i ârı çekemem-Nef'î

Rüsûm-ı ilm ile gitmez denâet tab'ı nâ-kesten
İrem, ârâyiş-i elvân ile Huld-ı Berîn olmaz
Belîg (Yenişehirli Mehmet Emin ...)

Nakdîne-i tasarrufu seng-i mezâr iken
Câh ehlinin bu rütbe nedendir denâeti
Âsım (Arifzade Mahmut ...)

Mahkûm o ister istemez olmuş denâete
Mahkûm-ı bî-garez ki müheyyâ berâ'ete
Abdülhak Hâmit

dendân, dendâne: (دندان-دندانه) Far. Diş, sinn.
Bârîk-bîn olanlar eder kaşların hayâl
Dendânını tasavvur eder tab'-ı hurde-dân-Bâki

Dendânları îmâlar eder sîn-i sücûda
Ma'nâsını fehm eyleyene satr-ı cebînin-Nâbi

Ârifin katline dendân bilemek âdet-durur
Hazret-i Îsâ'yı çârmuh etmediler mi Yehûd-Gaybî

Taşlar yedirdi nân yerine bir zemân felek
Nân verdi şimdi âh ki dendâne kalmadı-Ziya Paşa

dendân-ı erre: Testere dişi.
Evka:tımız teâkub-ı ye's ü ümmîdden
Gûyâ ki rahne rahne-i dendân-ı erredir-Nâbi

dendân-ı hasûd: Çekememezlik dişi.
Pîçîde olur söz bün-i dendân-ı hasûda
Ağzın açamaz vâhime-i müşt-i kazâdan-Nâbi

dendân-ı satvet: Birbiri üzerine vuran diş.
Ol mâr-ı zehr-pâşın dendân-ı satvetinden
Nice vezîr ü vâlî olmuştu nâ-be-sâmân-Nâbi

dendân-ı sîn: Sin harfinin dişi.
Leblerin mecrûh olur dendân-ı sîn bûseden
La'lin öptürmek bu hâletle muhâl olmuş sana
Nedim

dendân-ı şîr: Arslanın dişi.
Dendân-ı şîre lokma olur âhuvân-ı zâr
Bir gûsfendi tu'me kılar gürg-i can-şikâr
Ziya Paşa

* **dendâne:** Diş.
Hâller şekker lebinde noktalardır hüsrevâ
Aks-i dendânın oluptur gûyiyâ dendâneler-Harîmî

Taşlar yedirdi nân yerine bir zemân felek
Nân verdi şimdi âh ki dendâne kalmadı-Ziya Paşa

* **dendâne-vâr:** Diş gibi.
Dehân-ı müflis-âsâ lokma görmez tûl-i ömründe
Eğerçi sûret-i dendâne-vâr burc-ı bedenlerde-Nâbi

deng: (دنك) Far. Hayran, şaşkın.
Yûsuf-ı hulkîdir ol şâhid-i mugnî kim olur
Dil, akl-ı âfet aşkıyla serâsîme vü deng-Nef'î

deng ü lâl: Şaşkın ve dilsiz.
Na't-ı zâtında zebânım yine deng ü lâl olur
Tab'ımın feyz-i dem-i kudsî olursa yâveri
Üsküdarlı Hakkı Bey

denî: (دنى) Ar. Denâet'ten; soysuz, alçak. **c. ednâ.** cem'ü'l-cem: **edânî.**
Sakın aldanma vefâsızdır bu dünyâ-yı denî
Zâhirâ şeker sunar ma'nî yüzünden sem gelir
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Yine endîşe bilir kadr-i dürr-i güftârım
Rûzigâr ise denî dehr ise sarrâf değil-Nef'î

İntisâbım bileliden beridir ma'rifete
Eyledi çarh-ı denî cevr ü ezâyı teksîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

** **ednâ:** Denî'ler, alçaklar. **c. edânî**
Tutalım çarha erişmiş câhın
Yine ednâ kulusun Allah'ın-Nâbi

Bir ednâ cür'asından mest olur erbâb-ı istiğnâ
Mahabbet bezmidir bu, bunda çok mey-hâneler var
Gelibolulu Âlî (Müverrih Mustafa ... Efendi)

*** **edânî:** Ednâ'lar.
Bu mevsimlerde ümmîd-i tama' lutf-ı edânîden
Nisâr-ı âb-rûy etmekten akdem re'y-i fâsiddir-Nâbi

* **denî-cibillet:** Alçak huylu.
Şöhret-perest olana eyler riâyetini
Çarh-ı denî-cibillet nâ-merd-i pîr-zendir-Behiştî

* **denî-perver:** Alçaklığı seven.
Etme ümmîd-i vefâ dehr-i denî-perverden
Bir içim suyu dirîğ eyledi İskender'den-Lâ

* **denî-tab':** Alçak tabiatlı.
Denî-tab' olma, ilm ü ma'rifetle şâna sa'y eyle
Sakın âlâyiş-i dünyâya meyl etme, cehâlettir
Sâlih (...Bey)

der: (در) Far. Kapı.
Seg-i kem-kadr-i derinden dahi kem-ter kaderim
Üstühân-pâre-i ihsânın ile et beni yâd-Nâbi

Çehler tâb-ı Temmûz eyledi bî-âb ammâ
Oldu leb-rîz-i kilâb-ı der ile çâh-ı zekan-Nedîm

Kâ'be-i cûyân-ı mahabbet Hızr'ı rehber eylemez
Secde-gâh-ı ehl-i dil hâk-i derinden bellidir
Vecdî (Abdülbaki)

der-i adn: Cennet kapısı.
Bu bâzâr içre düşmez dâne-i eşkim gibi gevher
Gel ey cân riştesi şimdengerü der-i adnden geç-Bâki

der-i devlet-sarây: Devlet-sarayının kapısı.
Der-i devlet-sarâyından seher cânânımız çıktı
Eşiğin bekledik tâ subh olunca cânımız çıktı-Lâ

der-i erbâb-ı câh: Mevki sahiplerinin kapısı.
Der-i erbâb-ı câha arz-ı hâcât etmenin, Hikmet
Dehân-ı ejdehâya ilticâdan farkı var yoktur
Hersekli Arif Hikmet

der-i genc-i maânî: Manalar (şiirler) hazinesinin kapısı.
Girdi miftâh-ı der-i genc-i maânî elime
Âleme bezl-i güher eylesem itlâf değil-Nef'î

der-i gencîne: Hazine kapısı.
Bî-pîç ü tâb-ı gam olamaz tab'-ı pür-hüner
Ef'î olur mu hîç der-i gencîneden cüdâ-Şeyh Galip

der-i lutf-ı yâr: Sevgilinin lûtuf kapısı.
Gehî zîr-i serde desti geh ayağı koltuğunda
Düşe kalka haste-i gam der-i lutf-ı yâre düştü
Şeyh Galip

der-i mey-hâne: Meyhane kapısı.
Setr için zâhid-i âlûde-meniş bâdesini
Perde eyler der-i mey-hâneye seccâdesini-Sâbit

der-i muâraza: Geri dönüş kapısı.
Der-i muârazayı açma fasl-ı sohbette
Gıcırtı etme ayıptır sarîr-i bâb gibi-Sâbit

der-i murâd: Murat kapısı.
Yed-i inâyet ile şehr-bend-i âlemde
Der-i murâdımı açsın müfettihü'l-ebvâb-Nâbi

der ü dîvâr: Kapı ve duvar.
Aklına mecnûnların tahsîn ki ketm-i râz edip
Geh sipihre geh der ü dîvâra söyler söylese-Nâbi

* **der-bân, der-bâr:** Kapıcı.
Dilese kudret-i İskender ile Cemşîd'i
Der-geh-i devlet ü iclâline der-bân eyler-Cevrî

Mutbahlarına aç varan adam değnek yer
Der-bânları var göz kapıda, el değnekte
Bağdatlı Rûhî

der-bân-ı der-gâh: Dergâhın kapıcısı.
Çûb-ı zerrîn ile eyler her seher izhâr-ı şevk
Olmağa der-bân-ı der-gâhı şeh-i hâveristân-Nef'î

* **der-be-der:** Kapı kapı dolaşıp gezen, serseri.
Ma'nâ gibi bir beyitte güncîdeyiz ammâ
Gezmekte ağızdan ağıza der-bederiz biz-Şeyh Galip

Geh der-gehine geh der-i hicrâna düşürdün
Derdinle beni pâdişehim der-beder ettin-Haylî

Bir bahârsın sen gönüller dertli sensiz der-beder
Beklesin uşşâk bu gönlüm senle berâber olur
Şeref Yılmaz

Sendin "Uyukluyor" diye gûyâ donuk, denî
Bir kalb-i der-be-der gibi tel'în eden beni
Tevfik Fikret

* **der-bend:** Boğaz, dar geçit.

der-bend-i dil: Gönül geçidi.

Battı gömgök dere havf idübeni peykânın
Geldi der-bend-i dili tîr ü kemân ile geçer
Enverî (idübeni: ederek)

der-bend-i muhabbet: Muhabbet geçiti.

Kârbân-ı vasl-ı dil-dârı be-gâyet bekleriz
Nice yıllardır ki der-bend-i mahabbet bekleriz
Enverî

* **der-best, der-beste:** Kapısı kapalı.

Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzigâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dâru kalmamış-Nâbi

der-beste-i nika:b-ı buhâr: Buhar örtüsüyle kapalı.

Her taraf sisli, her taraf birden
Sanki der-beste-i nika:b-ı buhâr-Cenap Şahabeddin

* **der-kemend:** Bağlı.

Sayd-ı zebûnu eylemeden gayrı der-kemend
Ayâ görür mü fâide sayyâdımız bizim-Nâbi

-der: (در) Far. "Yırtıcı, yırtan" anlamlarına kelime sonunda gelerek birleşik kelimeler yapar.

* ciger-**der:** Ciğer yırtan.

Sensin o sühan-ver-i ciger-der
Bî-vâhime şehsüvâr-ı ma'nâ-Nef'î

* gül-istân-**der-gül-istân:** Güllük içinde güllük.

Gül-istân görmedik gül koklamadık ammâ ruhun meyden
Gül-ender-gül gül-istân-der-gül-istân olduğun gördük-Nedîm

* ham-**der-ham:** Kıvrım içinde kıvrım; kıvrım kıvrım.

Işk nâ-gâh oldu peydâ tuttu müstahkem beni
Saldı yüz sevdâya ol gîsû-yı ham-der-ham beni
Fuzûlî

* hatâ-**der-hatâ:** Hata üstüne hata.

Eden nigâh-ı beka bu nümûd-ı bî-bûda
Girîve-gerd-i hatâ-der-hatâ değil de nedir-Nâbi

* pâ-**der-gil:** Ayağı çamurda.

Tûl-i dâmenden girân-reftâr olan pâ-der-gile
Himmet-i çâbük-rev-i reh-nümâ mümkin değil
Esrar Dede

* pâ-**der-rikâb:** Ayağı üzengide, hareket etmek üzere olan.

pâ-der-rikâb-ı rıhlet: Ölüme gitmek üzere iken.

Dü-rûze ömr ile pâ-der-rikâb-ı rıhlet iken
Nedir bu dûr u dırâz ihtimâm-ı fikr-i kuûd-Sâbit

* perde-**der:** Perde yırtan.

Ne aşk, mâşıta-i hacle-gâh-ı bîdârı
Ne aşk, perde-der-i bezm-gâh-ı çeşm-i rükûd-Sâmi

* pey-**der-pey:** Birbirinin ardı sıra, yavaş yavaş.

Yıkılmaz dil pey-der-pey çekerken câm-ı âzârı
Bu bezmin bâde-nûşu mest olur ammâ harâb olmaz
Şeyhülislâm Bahâyî (... Mehmet)

* saff-**der:** Saf yırtan.

Hem-nâm-ı şehen-şâh-ı rüsul fâtih-i efrenc
Yek-tâ alem-efrâz-ı cihân saff-der-i âlem-Neşati

* ser-**der-hevâ:** Düşüncesi heva ve heves olan; aklı havalarda olan.

ser-der-hevâ-yı aşk: Aşkın heva ve heves düşüncesi.

Ser-der-hevâ-yı aşkı idi diller olmadan
Bâd-ı sabâya kâkül-i cânâne âşinâ-Nedîm

der-: (در) Far. -da, -de hâl ekidir. Arapçası "fî" dir.

* **der-âgûş:** Kucakta.

Kûh u deryâ iki cânibden der-âgûş eylemiş
Sanki deryâ dâyesi küh-sâr ise lalasıdır-Nedîm

* **der-akab, der-akib:** Akabinde, hemen, arkasından, derhal.

Der-akab tâbi' olurdu cânım
Âh eğer olsa idi imkânım-Enderunlu Fâzıl

Terk ile isâbet iddiâsın
Islâh ede der-akab hatâsın-Ziya Paşa

* **der-ân:** Derhal, hemen, o an, o anda.

Gösterir der-ân bana rû
Dîde mahzûn u perîşân gîsû-Recaizade Ekrem

* **der-gûş:** Kulakta.
Râz-dâr-ı sîne-i uşşâk olur muydum eğer
Dağ-veş hem kan yudup hem penbe der-gûş olmasam-Nâbi
* **der-kef:** Avuçta, elde.
der-kef-i mîzân: Tartı elinde.
Bir gün dolarsa çillemiz ey Rabb-i Zü'l-celâl
Bir şer bırakma der-kef-i mîzân edilmedik
Yahya Kemal
* **der-hâb:** Uykuda.
O mest-i işveyi der-hâb edip bahâne ile
Hele murâdına erdin gönül fesâne ile-Nedîm
* **der-hâtır:** Hatırda.
Gurbette dost kadrini der-hâtır et Kemâl
Âlemde ehl-i derd ile derd-âşinâ içer-Yahya Kemal
* **der-kâr:** 1. İşin içinde bulunan. 2. Belli, meydanda.
Kim görse bunu ederdi ikrâr
Kim ola beka fenâda der-kâr-Şeyh Galip
* **der-kenâr:** Kenarda.
Ol esb-i bâd-pây ile ol kadd-i ser-firâz
Bir cây-bâr idi kim ede servi der-kenâr-Nev'î
* **der-kemîn:** Pusuda bekleyen.
Kûşe-i ebrûda ancak gamze-i dil-ber değil
Kanda fitne varısa dürûd-kede oldu der-kemîn
Nef'î (kanda: nerede)
Esîr-i fursat olmak bâis-i nakz-i hamiyyettir
Güzer-gâh-ı adûda merd-i kâmil der-kemîn olmaz
Belîğ (Bursalı İsmail...)
* **der-miyân, der-meyân:** (söz) Arasında.
Maksûd-ı hayâtı der-miyân et
Ferdâ-yı beşer nedir beyân et-Abdülhak Hâmit
* **der-niyâm:** Kılıfta, kında.
Memlûkler bakıyyesi pür-gayz edip kıyâm
Mısr içre kalmasın dedi bir tîğ der-niyâm
Yahya Kemal
* **der-pey:** Ardı sıra.
Gülünde hâr u meyinde humâr der-pey iken
Nice tahammül-i evzâ'-ı rûzgâr olunur-Nâbi

Bu ser-gerdânlığa âzâdelik elbette der-peydir
Nedîmâ seyr kıl bu nükteyi seng-i felâhânda-Nedim
* **der-pîş:** En önde, göz önünde bulunan.
Der-pîş edince ömr-i azîzin hudûdunu
İnsân günâha girse de etmez hatâ içer-Yahya Kemal

Azm-i rezm eyledik erbâb-ı gazâyız şimdi
Rezmi der-pîş edelim bezm-i müheyyâ yerine
Benlekçi İzzet Bey
İbtidâ-yı amelin âhırı der-pîş gerek
Kâr-ı evvelde kişi âkıbet-endîş gerek-Lâ
* **der-sîne:** Göğüste.
Tekellüf ber-taraf der-sîne et sen bir gül-endâmı
Yine mâni' değil mir'ât-ı hâtır jeng-dâr olsa
Esrar Dede
* **der-zindân:** Zindanda, hapiste.
Öykünürse nâleme bülbül Hayalî göreyim
Bâğbân onu kafes küncünde der-zindân ede
Hayalî Bey
derâ, derây: (درا- درای) Far. Çan, çıngırak.
Olmaz resîde kimse sadâ-yı derâsına
Sad kârvân-ı nâle şeb-i târdan geçer-Nâbi

Nağme-i Cebre'îl'dir nağme-i büt-perestleri
Şenşene-i Kerûbiyân velvele-i derâları-Esrar Dede
derâ-yı deyr: Kilise çanı.
Bu gamdan asılı kaldım derâ-yı deyr gibi
Başım aşağıda dilim güft ü gûda nite ki zeng
Hayali Bey
derây-ı vücûd: Vücut çanı.
Sen ol haremdeki mahmil-nişîn-i izzet idin
Ne kârvân-ı adem vardı ne derây-ı vücûd
Nevres-i Kadim
der-bân: (دربان) bk. der-.
der-be-der: (در) bk. der.
derc: (درج) Ar. 1.Araya sokma, sokulma. 2. Cem etme, biriktirme, toplama. 3. Hattatların yazdıkları meşk tomarı.
Her nükte-i hafî ki kelâmımda derc olur
Mazmûnu dest-i âleme bir dâstân verir-Nef'î

Bir vak'ayı onda derc eder
Mahsûl-i kuvâyı harc ederler-Ziya Paşa

Nazmını derc ederek vâlî-i deryâ-himemin

Keçecizade İzzet Molla.

derc ü beyân: Açıklama ve sıkıştırma.

Bu râzı hazret-i Mahmûd Bey'den et iz'ân
Ki etti hikmeti bu matlaında derc ü beyân

Ziya Paşa

derd: (درد) Far. Keder, gam, tasa.

Derdim: "Bu da var imiş kaderde
Mâdem ki düştü dil bu derde-Muallim Naci

Kendi derdim kor elin derdine ağlar gezerim
Lâlenin dâğı külün âteşi yandırdı beni

Nevres-i Kadim

derd-i acûz: Kocakarı derdi.

Ki zarûretle çekip derd-i acûz
Ol efsürde dil berd-i acûz-Sünbülzade Vehbi

derd-i aşk: Aşk derdi.

Derd-i aşka duş olan bir lahza handân olmasın
Zevk-ı hecri duymayan bî-hûde giryân olmasın

Esrar Dede

Gam-ı fakr ile mezc olup derd-i aşk
Harâb oldu birden zen ü merd-i aşk

Keçecizade İzzet Molla

Bârî kıl hâk-i ebed-hâneme ihdâ-yı nigâh
Derd-i aşkınla ölürsem senin ey çeşm-i siyâh

Cenap Şahabeddin

derd-i bîş-ter: Daha çok dert.

Her kimde aşk gâlib ise kurb-ı hazrete
Ol denlü ondadır elem ü derd-i bîş-ter-Ziya Paşa

derd-i cân: Can derdi.

Bir derde uğramış nigehî derd-i cân iken
Düşmüş belâya kendi belâ-yı cihân iken

Keçecizade İzzet Molla

derd-i cihân: Cihan derdi.

Derd-i cihânı terkeyle fark et nedir esrâr-ı aşk
Yol verme nefse Âdile Mevlâ sana olur muîn

Âdile Sultan

derd-i derûn: Gönül derdi.

Benim derd-i derûnum âşık-ı zâr olmayan bilmez
Muhabbet bir belâdır ki giriftâr olmayan bilmez

Halîmî

derd-i dil: Gönül derdi.

Derd-i dile nüsha-i şifâsın
Âlemde bir âyet-i Hudâ'sın-Fuzûlî

İşit derd-i dilim efsâne-i Mecnûn'a meyl etme
Kim ol efsâneden hem anlanan mutlak bu maz-mûndur-Fuzûlî

derd-i dil-rubâ: Gönlü alıp götüren dert.

Ne_ola gelse dil-i mecrûha derd-i dil-rubâdan haz
Eder hasta ne denlü nâ-ümîd olsa devâdan hazz

Bâki

derd-i dil-i zâr: İnleyen gönlün derdi.

Kâr etti dile bâlâ-yı firâk u hasret
Oldu günden güne derd-i dil-i zârım efzûn

Âdile Sultan

Gördü çün derd-i dil-i zârımı rahm etti tabîb
Dedi ey hasta-ı hicrân sana dermân ağlar

İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

derd-i ehl-i Hak: Hak ehlinin derdi.

Derd-i ehl-i hak budur gezme yâbânda Gaybiyâ
Kim ki bilmez kendüyü bî-cân değildir ya nedir

Gaybî

derd-i firâk: Ayrılık derdi.

Cân acısını haste-i derd-i firâk olup
Dil-dâde-i nigâr-ı sitem-gâr olan bilir-Bâki

derd-i firâk-ı dil-ber: Dilberin ayrılık derdi.

Derd-i firâk-ı dil-beri mehcûr olan bilir
Hâl-i derûn-ı hasteyi rencûr olan bilir

Hâlis (Şeyh Ahmet ...Efendi)

derd-i firâk-ı hasret: Hasret ayrılığının derdi.

Derd-i firâk-ı hasreti mehcûr olan bilir
Kadr-i safâ-yı sıhhati rencûr olan bilir

Akif Paşa (Mısır Vâlisi Mehmet ...)

derd-i hecr: Ayrılık derdi.

Yâr ile düşmen musâhib ben esîr-i derd-i hecr
Hâr ile hem-sâye gül, bülbül giriftâr-ı kafes

Ali Çelebi (Kınalızade Alâaddin...)

derd-i hıred: Akıl derdi.

Be-hakk-ı hazret-i Mecnûn izâle eyler Hak
Serimde derd-i hıredten biraz eser kaldı

Keçecizade İzzet Molla

derd-i hicrân: Ayrılık derdi.
Mübtelâ-yı derd-i hicrân eyleyen sensin beni
Âşık-ı bî-sabr u sâmân eyleyen sensin beni-İshak

Merhem-i bihbûd-ı vaslınla tabîbim kıl devâ
Mübtelâ-yı derd-i hicrân olduğum bilmez misin
Halim Giray

derd-i ihtiyâc: İhtiyaç derdi.
Yâ Rab nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyâc
İnsânın ihtiyâcı ki bir lokma nânadır-Ziya Paşa

Halk-ı âlem ser-te-ser bîmâr-ı derd-i ihtiyâc
Zehir bir dârü'ş-şifâ lûtfun tabîb-i mihr-bân-Nef'î

derd-i kavmiyet: Kavimlik derdi.
Ne fırka herzesi lâzım, ne derd-i kavmiyet
Bizim diyânete sığmaz sekiz, dokuz millet
Mehmet Akif

derd-i mahabbet: Muhabbet derdi.
Minnet eylerse felek bir iki günlük ömrü
Ölürüm derd-i mahabbetle o bârı çekemem-Nef'î

derd-i nifâk: İki yüzlülük derdi.
Basma bezm-i sohbet-i ehl-i hevâya hîç ayak
Kılmasınlar tâ seni sâgar-keş-i derd-i nifâk
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

derd-i nihân: Gizli dert.
Nef'iyim kimse benim gibi şetâret edemez
Hîç bir kimse dahi derd-i nihânım çekemez-Nef'î

Ey şûh aceb ki derd-i nihânı bilir misin
Aşkın ne hâlete kodu cânı bilir misin
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet ...)

derd-i sârî: Bulaşıcı hastalık derdi.
Kalmaz ikbâlinde dâim havf eden idbârdan
Derd-i sârîden tehâşî eyleyen illetlenir-Namık Kemal

derd-i ser: Baş ağrısı.
Behişt olsa câyın verir derd-i ser
Berâber değil mi o renc ü keder-Keçecizade İzzet Molla

Gel câm-ı zehr-i ka:til ü geh derd-i ser çeker
Mihmân-ı bezm-i sâkî-i devrân neler çeker
Adli (II. Bayezit)

derd-i ser-i humâr: İçki tesirinden sonra ortaya çıkan baş ağrısı.
Ger derd-i ser-i humâr öldürse beni
Minnet-keş-i câm-ı Hızr-ı nâ-dân olmam
İzzetî (Vişnezade Şeyh Mehmet ...)

derd-i sühan: Söz derdi.
Ne mümkün ola müdâvâ-pezîr hîç Râşid
Benim ki derd-i sühan gibi illetim var
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

derd-i tâ-be-key: Ne zamana kadar dert.
Ferah bîgâne resmin gösterirse etmem istib'âd
Gönül me'nûs-ı ahzân oldu derd-i tâ-be-keylerle
Nedim

derd ü azâb: Dert ve azap.
Görmeyince o yâri gayr-ı nika:b
Eksik olmaz gönülde derd ü azâb-Âdile Sultan

derd ü belâ: Dert ve belâ
Hevâ-yı kâküli bir yana bir yana zülfü
Başımda derd ü belânın nihâyeti yoktur-Bâki

derd ü gam: Dert ve sıkıntı.
Aşk eyleyeli cânı derd ü gamına mu'tâd
Sahrâda benim Mecnûn dağlarda benim Ferhâd
Fevrî

derd ü mihen: Sıkıntı ve dert.
İmtihândır her kula dosttan gelen derd ü mihen
Zikrini zikr eyleyen nâ-çâra dermândır tabîb
Âdile Sultan

* **derd-âşinâ:** Dertten anlayan.
Dil-i derd-âşinâ câm-ı neşâta eylemez minnet
Gubâr-ı gamla da bir lâhza olmak şâd-ı ka:bildir
Vecdî

Gurbette dost kadrini der-hâtır et Kemâl
Âlemde ehl-i derd ile derd-âşinâ içer-Yahya Kemal

* **derd-mend:** Dertli.
Şâd eyledi derd-mendi dermân
Feryâd edecek dehâna kaldı-Muallim Naci

Rahm et ki garîb ü derd-mendim
Bî-mûnis ü yâr u müstemendim-Fuzûlî

derd-mend-i aşk: Aşk dertlisi.
Derd-mend-i aşkınım hâlim görüp rahm etmedin
Yol olur dilden dile derlerdi hôd vardır mesel
Selîmî, Tâlibî (Sultan II. Selim (Sarı Selim)

derd-mend-i gam-zede: Gama uğramış dertli.
Herkes cihânda kudreti mikdârı gam çeker
Ey derd-mend-i gam-zede şükr eyle hâline-Belîğ

* **derd-nâk:** Dertli, kaygılı.
Câm-ı aşkın içtim oldum derd-nâk
Arz için geldim huzûra sîne çâk-Lâ

Neş'e-i aşkınladır Mecnûn sürûdu derd-nâk
Pertev-i hüsnünledir Leylî cemâli nâzenîn-Fuzûlî

* **derd-nûş:** Dert içen.
Neş'e-hâh-ı aşk dâim derd-nûş olmak gerek
Sâlik-i râh-ı fenâ bî-hîş ü hûş olmak gerek
Esrar Dede

dere: (دره) Far. 1.İki dağ arasında kalan açık ve çukur yer. 2. Dağ arasındaki su akan yer.
Battı gömgök dere havf idübeni peykânın
Geldi der-bend-i dili tîr ü kemân ile geçer
Enverî (idübeni: ederek)
Akıyor nûr, gördüğüm dereden
Âb u eşcârı berg berg olmuş-Muallim Naci

Bir yeşil kan, bir yeşil cân yağdırıp kudret yere
Yemyeşil olmuş fezâ; gömgök kesilmiş dağ dere
Mehmet Akif

derende: (درنده) Far. Yırtıcı.
Eğer verseydi kahrî takvîd hayl-i zaîf-âne
Olurdu mâda âhû-yı pençe-zen derende-i şîr-âne
Üsküdarlı Hakkı Bey

der-gâh, der-geh: (درگاه-درگه) Far. 1. Kapı yeri, kapı önü; huzur. 2. Ev. 3. Yol. 4. Mevlevî tekkesi.
Her yerde ki bildi bir nazar-gâh
Varıp ona oldu hâk-i der-gâh-Fuzûlî

Kûşe-i çeşm ile ettikçe nigâh
Gaşy olurlardı sürûş-ı der-gâh-Hakanî

Erenler! Şeyh Şa'bânî tarîk-ı müstakîmden
Açıldı Aydınoğlu der-gâhı bu dîdeler rûşen-Lâ

Senin âlem bütün her şey Senindir
Senin der-gâh kim el açmaz İlâhî-Şeref Yılmaz

der-gâh-ı âlî-şân: Şanı yüce dergah.
Ey sabâ etsen Hayâlî bendeden arz-ı niyaz
Ona bu devlet yeter der-gâh-ı âlî-şânın öp-Hayali Bey

der-gâh-ı adl: Adalet kapısı.
Zâlim-i bî-dâd için der-gâh-ı adlindir penâh
Zulm-i bî-feryâd için yâdındurur feryâd-res-Âhî

der-gâh-ı aşk: Aşk yolu.
Zât-ı İbrâhîm-i Edhem gibi ol dervîş-i pâk
Var soyun der-gâh-ı aşka varını eyle hebâ
Âdile Sultan

der-gâh-ı Bârî: Hakk'ın önü.
O günlerde koyup yüz yerlere der-gâh-i Bârî'de
Der idik ki İlâhî hâlimiz gayet yaman oldu-Nedîm

der-gâh-ı devlet: Devlet kapısı.
Hâk-i Cenâb-ı Hazreti der-gâh-ı devleti
Fazl u belâgat ehline ümmîd-gâh idi-Bâki

der-gâh-ı Hudâ: Allah'ın huzuru.
Ne dünyâdan safâ bulduk, ne ehlinden recâmız var
Ne der-gâh-ı Hudâ'dan mâadâ bir ilticâmız var
Nef'î

der-gâh-ı ışk: Aşk kapısı.
Der-gâh-ı ışka isti'dâd bulmadan fakîh
Gör ne câhildir ki kendin bir büyük mollâ bilir
Behiştî

der-gâh-ı inâyet: Lütuf, ihsan kapısı.
Hâşelillâh kim kanâat gencinin sükkânına
Matrah-ı mekr ola der-gâh-ı inâyet-i dest-gâh-Fuzûlî

der-gâh-ı kerem: Cömertlik dergâhı.
O der-gâh-ı kerem kim hâki ihsân-hîz-i rahmettir
Ne ka:dirdir amel-i müstevcib olmağa hâşâ-Nâbi

der-gâh-ı muallâ: Yüce dergâh.
Hudâvendâ edâ-yı tehniyetdir şimdi maksûdum
Yüzüm ferş eyledikten sonra der-gâh-ı muallâya
Nef'î

der-gâh-ı niyâz: Niyaz kapısı.
Rûy-ı der-gâh-ı niyâzı bâr-gâh-ı lutfudur
Eyleme hırmân ile bu Âdile nâ-çârı red-Âdile Sultan

der-gâh-ı refî': Yükselme kapısı.
Ey sadr-ı kerem-kâr ki der-gâh-ı refî'in
Erbâb-ı dile kıble-i ümmîd revâdır-Nedim

der-gâh-ı sultân: Sultan dergâhı.
Gör ganîmet fakr mülkünde gedâlık şîvesin
İ'tibâr ü mansıb-ı der-gâh-ı sultânı unut-Fuzûlî

der-gâh-ı taleb: Arzu edilen yer.
Kabûl ü tard-ı der-gâh-ı talebde hâl-i uşşâkı
Temennâ keçkûlü redd ile meksûr olmayan bilmez
Esrar Dede

der-gâh-ı tevekkül: Tevekkül kapısı.
Olanlar rûy-mâl-i sûy-ı der-gâh-ı tevekkül hîç
Nisâb-ı kâm-yâbından Hanîfâ bî-nasîb olmaz
Hanif Efendi

der-gâh-ı vahdet: Birlik kapısı.
Tevhîd maksadıyla geçirmişti ömrünü
Ref' etti ermağânını der-gâh-ı vahdete-Yahya Kemal

der-gâh-ı Yezdân: Allah'ın dergâhı.
El açtık cümlemiz feryâd ile der-gâh-ı Yezdân'a
Erişti na'ra-i âmînimiz tâ arş-ı Rahmân'a
Enderunlu Fâzıl

*__der-geh:__ Dergâh.
Tarîk-ı der-gehin etme bu abd-i rû-siyehi
Eder mi aks-i ruh-i zişti âyîne merdûd-Sâmi

der-geh-i fakr: Fakirlik kapısı.
Der-geh-i fakra varıp dirliğini arz etme
Anda hergiz ne sipâhî ne zaîm isterler
Bağdatlı Rûhî

der-geh-i Hak: Hakk'ın huzuru.
Şeyh efendi de Hicâz'dan geliyor
Der-geh-i Hakk'a niyâzdan geliyor-Süleyman Paşa

der-geh-i ikbâl: Talih kapısı.
Şükr kim bir der-geh-i ikbâle kıldım istinâd
Kim olur himmet nasîbi feyz-i cûdundan nisâb-Nef'î

der-geh-i kadr: Yücelik dergâhı.
Ey ki bâm-ı kubbe-i kasrında bir Hindû-Zühal
Ve'y ki bâb-ı der-geh-i kadrinde bir çâker güneş
Lamiî Çelebi

der-geh-i lûtuf: Lütuf kapısı.
Etmiş olsa âsümân ger sâye-i adlin makarr
Eylese akl-ı mücerred der-geh-i lûtfun mekân
Üsküdarlı Hakkı Bey

der-geh-i mürşid: Yol göstericinin dergâhı.
Bezm-i aşk-ı ârifâne ger duhûl ister isen
Der-geh-i mürşidde yeksân ol ki yol âsândır
Âdile Sultan

der-geh-i Monlâ-yı Rûm: Hz. Mevlânâ'nın dergâhı.
Gubâr-ı der-geh-i Monlâ-yı Rûm'a rûy-mâl oldum
Düşüp hâk-i harâbât oldum ammâ kîmyâ buldum
Esrar Dede

der-geh-i Nâmûs-ı Ekber: Cebrâil'in kapısı.
Târid-i der-geh-i Nâmûs-ı Ekber olsa dahi
Olur derîçe-i dehliz-i kurbtan merdûd-Sâbit

der-geh-i Pîr-i felek-cenâb: Hz. Mevlânâ'nın kapısı.
Bu gün sabâh ile seyr eyledim ki baht-ı cüvân
Tavâf-ı der-geh-i Pîr-i felek-cenâba gelir-Şeyh Galip

der-geh-i sultân: Sultan huzuru.
Yemîn ile yesârında ede feth ile nusret seyr
Nüvîd-i fethi gelsin der-geh-i sultâna İrân'ın
Şeyhülislâm Yahya

der-geh-i vâlâ: Yüce huzur.
Der-geh-i vâlâsına dil-dâde cân-ı Cebraîl
Südde-i ülyâsına ruh-sûde hayl-i ins ü cânn-Hakkı

der-gâh u dîvân: Dergah ve divan.
İhtiyâr-ı fakr eden der-gâh u dîvân istemez
Zâd-ı gamdan özge hergiz kendine nân istemez
Hayali Bey

derhem, dirhem: (درهم) Far.1. Karışık, karmakarışık. 2. Yüz buruşturma, incinme.
Sûfî ki safâda geçinir mâlik-i dînâr
Bir dirhemini alsan olur hâtırı derhem
Bağdatlı Ruhî

Milk-i nazmında eğer hükmüne olsa vâkıf
Zülf-i mahbûbu hevâ eyleyebilmez derhem-Fuzûlî

Derhem olursa kâkül-i cânân aceb değil
Olur tekellüfât çü meslûb şeb-be-şeb-Nâbi

derhem-i âlem: Âlemin karışıklığı.
Olup âmâde-i islâh-ı kâr-ı derhem-i âlem
Umûr-ı dîn ü devlet müstaidd-i intizâm oldu
Nedim

derhem ü dînâr: Servet, para.
Ne ka:nûna, ne cebr ü zûra, ne Hünkâra tâbidir
Bu bender-gehte herkes dirhem ü dînâra tâbidir
Ziya Paşa

derhôr, derhûr: (درخور) Far. Lâyık, uygun, münasip.
Güneş ile gecenin ictimâʿı yok ya niçin
Bu kara zülfü nigârın yüzünde derhûr ola
Kadı Burhanettin

Derî: (درى) 1. Farsçanın fasîhi, sahîhi. Arapçada "deriyye" denilir. 2. Dağ eteği.
Ne hacâlet ki henüz ki bir iyi Türkî bilmez
Tarz-ı Tâzî vü Derî' de ede peydâ-yı sühan-Nefʿî
Sadâ-yı zeng-i şâhînden gelir kebk-i derî raksa
Zemân-ı adl ü insâfi acep devr-i tarab-zâdır-Nefʿî

Alâik dâmının giryânlarına kahkahâ eyler
Tecerrüd kûhunun başında bir kebg-i derî oldum
Behiştî

derîçe: (دريچه) Far. Pencere; küçük kapı, oyma kapı.
Ziyâ-yı şemse kapanmış bütün derîçeleri
Bir öyle hücreye benzer ki ömrümün kederi
Ahmet Hâşim

Bir el
Derîçelerde bir altın ziyâ yakıp indi-Ahmet Hâşim

Garb iştiyâk-ı fikre açık bir ufuk ve sen
Şark'ın bu ufka ilk açılan bir derîçesi-Tevfik Fikret

derîçe-i dehliz-i kurb: Yakın dehlizin penceresi.
Târid-i der-geh-i Nâmûs-ı Ekber olsa dahi
Olur derîçe-i dehliz-i kurbtan merdûd-Sâbit

derîde: (دريده) Far. Yırtılmış, yırtık.
Her nâ-kabûle etmez zahm-i sitem teveccüh
Görmez cefâ-yı sûzen kâlâ-yi nâ-derîde-Nâbi

Ukûl ders-i edeb fenn-i cemʿ eder tahsîl
Derîde rikʿa-i tesvîd-i tünd ü handimden
Esrar Dede

O tıfl-ı bî-kederin kalb-i şâd-mânda
Derîde oldu o dem bir sehâbe-i gülgûn
Cenap Şahabeddin

derk: (درك) Ar. Anlama, kavrama, idrâk.
Aceb vazʿ eylemiş bu bâr-gâh-ı hikmet-âmîzi
Ki kem-ter sunʿını derk eyleyince pîr olur bernâ
Nâbi

Sen ettikçe teveccüh oldular ağyâr rû-gerdân
Derkten dûr eden şâhım beni lutf u keremdir hep
Koca Ragıp Paşa

Bundan eyle şerefin derk sükût ü edebin
Gonce pejmürde olur açsa leb-i hâmûşun
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

derk-i acz: Aczini anlama.
Bir kemâlin var ise muʿterif-i noksân ol
Derk-i acz eyleme, her âkıle idrâk yeter
Hersekli Arif Hikmet

* **derkiyye:** Anlayışla ilgili.
Aczimiz makdûr iken ey Rabb-i mefrûzü's-sücûd
Kuvve-i derkiyye lâzım mıydı vermek boş yere
İsmail Safa

* **derrâk:** Kolay ve çabuk anlayışlı.
Fikr-i çâlâkine esrâr-ı kazâ nâ-mestûr
Akl-ı derrâkine âsâr-ı kadr nâ-mübhem-Nâbi

Tabʿ-ı derrâkını hıfz eyleye Hak âfetten
Ala dil-hâhı kadar feyz-i Hudâ'dan vâye-Nâbi

Aşk ile mes'ele-âmûz-ı cihânız Nevʿî
Ne bilir müşkilimiz müftî-i derrâk bizim-Nevʿî

dermân: (درمان) Far. 1.İlaç, çare. 2. Takat, güç, kuvvet.
Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma dermân kim helâkim zehr-i dermânındadır
Fuzûlî

Aşk derdinden olur âşık mizâcı müstakîm
Âşıkın derdine dermân etseler bîmâr olur-Fuzûlî

Kanda varsa âşık-ı bî-çâre cânânın arar
Derd ile bîmâr olan elbette dermânın arar
Nâbi (kanda: nerede)

Vermedi sadra şifâ buncılayın ibn-i hakîm
Beden-i müle dahi etmedi bahş-ı dermân
Şinasi (sadra şifa ver-: gönlü ferahlatmak.)

Bakmadın bir kerre olsun derd-mend-i aşkına
Yoksa ey çeşm-i tegâfül pîşede dermânın mı yok
Muallim Naci

Visâl-i mürg-ı dil ister şehâ bu cânda eğlenmez
Diler dermânı senden hasta dil Lokmân'da eğlenmez
Âdile Sultan

dermân-ı cân: Can ilâcı.
Nâ-ümîd-i âfiyet olmuş hayâtım hastedir
Mihr-bânım! Seyfine dermân-ı cân vâ-bestedir
Tâhirü'l-Mevlevî

dermân-ı dîdâr: (Sevgilinin) yüz ilâcı.
Yandı cânım hicr ile vasl-ı ruh-ı yâr isterem
Derd-mend-i fürkatem dermân-ı dîdâr isterem
Fuzûlî

* **dermân-de:** Biçare, âciz.

dermân-de-i aşk: Aşk âcizliği.
Bir şûhun olur ol dahı dermân-de-i aşkı
Ettikleri ol şûh-ı sitem-gâra da kalmaz-Neylî

* **dermân-pezîr:** Derman kabul edici.
Dermân-pezîr olmadı gitti dil-i bîmâr
Ya çektiğimiz nâz-ı tabîbân ne belâdır
Neş'et (Hoca Süleyman...)

derrâk: (درّاك) bk. derk.

ders: (درس) Ar. 1. Bir şey öğrenmek için alınan bilgi. 2. Tenbih, direktif. 3. Akıl.
Şeyhî ağzı sırrından bize bin nükte der eder velî
Bir noktadır aslı hemîn nice ki tekrâr eyleyem-Şeyhî

Mesîhâ-yı nigehden ders alıp dehrin etibbâsı
Bu bîmârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir
Şeyh Galip

Ders alır hâce-i cünûnumdan
Akl bir kûdek-i sebak-hândır-Esrar Dede

Kişi bir dersi öğrensin de tek düşmenden öğrensin
Lâ

ders-i aşk: Aşk dersi.
Ders-i aşkın müşkilin Yahyâ nice halleylesin
Söyleyenler hikmetin bilmez, bilenler söylemez
Şeyhülislâm Yahya

ders-i edeb: Edep dersi.
Ukûl ders-i edeb fenn-i cem' eder tahsîl
Derîde rik'a-i tesvîd-i tünd ü handimden-Esrar Dede

ders-i hikem: Hikmetler dersi.
Her vâkıa bir ders-i hikemdir nazarında
Her derd ü belâdan dahi ahz-i iber eyler-Şinasî

ders-i hikmet: İbret dersi.
Denir ki hüzn ü keder bunda ders-i hikmettir
Bakılsa olmalı mahzûn olan kişi memnûn
Abdülhak Hâmit

ders-i müşkil: Zor ders.
Ben gerçi bir bî-hâsılım şâkird-i ders-i müşkilem
Hem mekteb-i ehl-i dilim halk olmadan levh ü kalem
Nef'î

* **ders-hâne:** Ders yeri.
Gören hep anda görür fenn-i hikmetü'l-aynı
Sevâd-ı dîdesinin ders-hânesin biliriz-Nâbi

Bu kârgâh-ı sun' aceb ders-hânedir
Her nakş bir kitâb-ı ledünden nişânedir-Ziya Paşa

derûn: (درون) Far. 1.Bir şeyin içi. 2. Gönül.
Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düştü
Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düştü
Şeyh Galip

Doldurdu benim o merd-i meydân
Himmetle derûnum Âb-ı Hayvân-Şeyh Galip

Pîş ü pese eyledikçe dikkat
Gelmekte idi derûne rikkat-Muallim Naci

Olmakta derûnunda hevâ âteş-i sûzân
Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde-Nedim

derûn-ı âlem: Âlemin kalbi.
Derûn-ı âleme saldın yine bir âteş kim
Yanar ol âteş ile haşr olunca leyl ü nehâr-Cinânî

derûn-ı âşık-ı şeydâ: Delicesine seven âşıkın içi.
Ne söylemekde selâmet, ne sabra var tâkat
Derûn-ı âşık-ı şeydâda hep tereddüd var-Lâ

derûn-ı âteşîn: Ateşli kalp.
Mebhas-ı vahdette ettikçe yakînim izdiyâd
Eyledi şevk-i derûn-ı âteşînim izdiyâd-Besîm

derûn-ı cân: Canın içine.
Nigâhın fitne-pâş oldukça dest-efşân-ı simâ' içre
Derûn-ı câna hançer-rîz olur müjgân-ı ser-tîzin
Fehîm-i Kadim (Uncuzade ...)

derûn-ı derd-nâk: Dertli kalp.
Yâ İlâhî ömr ü devletlerle eyle ser-firâz
Der-gehinden budur ümmîd-i derûn-ı derd-nâk
Nâbi

derûn-ı dil: Gönül içi.
Tavâf-ı Kâ'be-i kûyun be-kavl-i Bâkî-i merhûm
Derûn-ı dilde niyyet-i âb-ı zemzemden musaffâdır
Nef'î

Zebân-ı hâmede evsâfin evrâd-ı şebân-rûzî
Derûn-ı dilde mihrin şu'le-i dâğ-ı süveydâdır-Nef'î

derûn-ı düşmen: Düşmanın kalbi.
Fusûl-ı feth ile etsin zamîr-i enverin gül-şen
Derûn-ı düşmeni tennûr-ı haddâd eylesin Allâh
Nâbi

derûn-ı ehl-i şevk: Şevk ehlinin kalbi.
Derûn-ı ehl-i şevkı rûşen eyler hazret-i pîrin
Tecellî etmede zikr-i celîden sırr-ı pinhânı-Nedîm

derûn-ı Enverî: Enverî'nin kalbi.
Harfidir mecmûa-i esrâr-ı dîvân-ı Kemâl
Noktasıdır mühre-i dâğ-ı derûn-ı Enverî-Nef'î

derûn-ı haste: Hasta gönül.
Derd-i firâk-ı dil-beri mehcûr olan bilir
Hâl-i derûn-ı hasteyi rencûr olan bilir
Hâlis (Şeyh Ahmet ...Efendi)

derûn-ı havz: Havuzun içi.
Alınca ol gül-i âlî hayâle dîdelerim
Derûn-ı havzda döndü sifâle dîdelerim
Enderunlu Vâsıf

derûn-ı kalb: Kalbin içi.
Aşk için sâf eyle gel sûfî derûn-ı kalbi kim
Zeyneder kâşânesin elbette mihmân isteyen
Hanîf (İbrahim ...)

derûn-ı kubbe: Kubbenin içi.
Derûn-ı kubbesi evc-i felek gibi rûşen
Sütûn-ı soffası kadd-i bütân gibi mevzûn-Nef'î

derûn-ı lâle: Lâlenin içi.
O kâfir-beçç̧e bir peymâne sahbâ sundu kim alıp
Derûn-ı lâleden âteş fürûzân olduğun gördük
Nedim

derûn-ı milk: Ülkenin içi.
Misâl-i hâle-i bî-mâh-tâb kalmış idi
Derûn-ı milki hazîn, taht-ı saltanat mağdûr-Nâbi

derûn-ı nâfe-i müşg-i Tâtâr: Tatar'ın nâfe kokusunun içi.
Andıkça bûy-ı hulkunu derdinle lâle-veş
Olsun derûn-ı nâfe-i müşg-i Tâtâr târ-Bâki

derûn-ı perde: Perde içi.
Bak derûn-ı perdeye kim ıztırârıdır kamu
Dilde her bir mihnetin sonu meserret değil mi
Âdile Sultan

derûn-ı pür-heves: Heves dolu kalp.
Dile resm etmeden nakş-ı hayâlin gördüğü şûhun
Derûn-ı pür-heves mecmûa-i hakkâke dönmüştür
Nâbi

derûn-ı sadef: Sedefin içi.
O bahr-i cezbede kim gönlüm ıztırâba gelir
Güher derûn-ı sadeften çıkıp habâba gelir-Şeyh Galip

derûn-ı sîne: Göğsün içi.
Derûn-ı sînede dil adlı bir düşmen karâr etmiş
O hasm-ı hâne-gîden bir dakîka dâdımız yoktur
Hâmî (Hâmî-i Âmidi)

derûn-ı sîne-i âşık: Âşıkın göğsünün içi.
Derûn-ı sîne-i âşıkda jengâr-ı sivâ yoktur
Dil-i âyînede timsâlden gayri nukûş olmaz
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

* **derûn-âzürde:** Gönlü incitilmiş.
Derûn-âzürdedir ebnâ-yı âlem öyle kim sorma
Şikâyettir cevâbı her kime dersen nedir hâlin
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

* **derûnî-âşnâ:** İçten alçak gönüllü.
Derûnî-âşnâ ol taşradan bî-gâne sansınlar
Bu bir özge revîştir âkıl ol dîvâne sansınlar
Şinasi (Rûznâmecizade Derviş Mehmet... Çelebi)

dervâze: (دروازه) Far. Kapı, kale.
Geldi dil dervâzeye kûyuna şey'ullah için
Ver zekât-ı hüsnünü men etme ihsân vaktidir
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Nitekim ola sâlim bu hisâr şîşe-i dîvârın
Gezend-i mancınık fitneden dervâze vü sûru-Nef'î

Gül-şenin geçti-se vakti gelmesin Yahyâ keder
Pür-safâ olsun hemân mey-hânenin dervâzesi
Şeyhülislâm Yahya

dervâze-i mâzî: Geçmişin kapısı.
Kâ'inât-ı gaybı tel tel yoklayan mızrâbdan
Vehleten dervâze-i mâzî açılmış âbdan
Yahya Kemal

dervîş: (درویش) Far. 1. Sessiz, fakir. 2. Allah için fakirlik ve kanaati seçip şükreden kimse. **c. dervîşân.**
Vaktine mâlik olan dervîşdir sultân-ı vakt
İzz ü câh-ı saltanat değmez cihân gavgâsına-Bâki

Kimi dervîş kimi hacı
Cümlemiz Hakk'a duâcı
Resûl-i Ekrem'in tâcı
Abâ hırka şâl bizdedir-Hasan Dede

Dervîş olup şalvar giyeyim dersen
Gâhî giyip gâhî atmalı değil-Hatâî

dervîş-i abâ-pûş: Aba giyen derviş.
Şeh-i iklîm-i fakr ol kim bu devlet-hâne-i dünyâ
Ne dervîş-i abâ-pûşa ne şehenşâha kalmıştır
Yenişehirli Avni

dervîş-i bî-berg ü nevâ: Elinde avucunda bir şeyi olmayan derviş.
Sâyesin dervîş-i bî-berg ü nevâdan dûr eden
Saklasın ârâyiş-i tâbûta nahl-i ka:metin
Mantıkî (Ahmet ...)

dervîş-i bî-ser ü pâ: Başsız ve ayaksız derviş.
Kayd-ı rüsûmdur hep tesbîh ü tâc u hırka
Dervîş-i bî-ser ü pâ vaz' u vaka:rı n'eyler-Nâbi

dervîş-i dil-rîş: Gönlü yaralı derviş.
Zemâne eylemez hürmet, amân vermez dem-i fursat
Gerek dervîş-i dil-rîş ol, gerek şâh-ı cihân-bân ol
Pertev Paşa (Mülkiye Nazırı Mehmet Said...)

dervîş-i feyz: Bereket dervişi.
Nûr-ı ruhu çün meh-i eyyâm-ı beyz
Derler imiş nâmına dervîş-i feyz-Vâhid

dervîş-i pâk: Temiz derviş.
Zât-ı İbrâhîm-i Edhem gibi ol dervîş-i pâk
Var soyun der-gâh-ı aşka varını eyle hebâ-Âdile Sultan

** **dervîşân:** Dervişler.
Cism ü cân seyreyle bak dilde çerâg-ı nûr-ı aşk
Kîmyâ-yı pâk-i cândır hâk-i dervîşânı gör
Âdile Sultan

* **dervîş-âne:** Dervişçe.
Verip yolunda dervîş-âne kebs-i cânı dervîşin
Olursan tekye-i gamda ne_ola kurbânı dervîşin
Cinanî

* **dervîş-nihâd:** Derviş tabiatlı, halim selim, mütevazı.
Meskenet hil'atin eyle i'dâd
Ol mülâyim-dil ü dervîş-nihâd-Nâbi

* **dervîş-vâr:** Derviş gibi.
Geldikçe berg-i sebz ile doğruluban şehâ
Bu tekye-gâh-ı âlemde dervîş-vâr serv
Hayalî Bey (doğruluban: doğrularak)

deryâ: (دریا) Far. Deniz.
Cihân-ârâ cihân içindedir arayı-bilmezler
Şu mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler
Bahri (Melâmî ...Dede)

Cûş-âver edip yem-i telâşın
Deryâ deryâ dökerdi yaşın-Şeyh Galip

Kûh u deryâ iki cânibden der-âgûş eylemiş
Sanki deryâ dâyesi, kûh-sâr ise lâle sünbül-Nedim

deryâ-yı Aden: Aden denizi.
Benim ol şâir-i rûşen-dil-i gencîne-tırâz
Sadef olmaz dürr-i efkârıma deryâ-yı Aden
Keçecizade İzzet Molla

deryâ-yı ârzû: Arzu denizi.
Sâhil-res-i fütûr olalı keştî-i ümîd
Deryâ-yı ârzûda şinâs etmez oldu dil-Ziya Paşa

deryâ-yı aşk: Aşk deryası.
Eğer ki deryâ-yı aşkından ki katre nûş eden sâlik
Hem-ân-dem cümle kevneyni verir târâc u yağmâya
Âşık Paşa

deryâ-yı âteş: Ateş denizi.
Her bün-ı mûdan çıkar âh eyledikçe şu'leler
Dil değil sînemde bir deryâ-yı âteş var gibi
Akif Paşa

deryâ-yı celâl: Ululuk denizi.
Âr eder sayd u şikâr etmeye nesr-i feleği
Leb-i deryâ-yı celâlinde key ednâ harçeng-Lâ

deryâ-yı çemen: Yeşillik denizi.
Gavta-engîz-i saf-ı seyl olup bâd-ı sabâ
Anberin mevc ile doldu yine deryâ-yı çemen-Nedim

deryâ-yı çeşm-i giryân: Ağlayan gözün denizi; bol yaşlı göz.
Akan her katre-i eşkimde bin tûfân olur peydâ
Hurûş u cûşu deryâ-yı çeşm-i giryânımdan öğrensin
Leskofçalı Galip

deryâ-yı dürr-i ıstıfâ: Seçkinlik incisinin bulunduğu deniz.
Seyyid-i nev'-i beşer, deryâ-yı dürr-i ıstıfâ
Kim sepiptir mu'cizâtı, âteş-i eşrâre su-Fuzûlî

deryâ-yı eşk: Gözyaşı denizi.
Hevâ-yı aşk ile deryâ-yı eşkim cûşa geldikçe
Kıbâb-ı nüh-felek anda görünür bir habâb âsâ-Nef'î

deryâ-yı ezel: Başlangıcı olmayan deniz.
Hey ne deryâdır o deryâ-yı ezel kim katresi
Âsiyâ-yı âlem kevn ü mekânı döndürür-Ziya Paşa

deryâ-yı gam: Gam denizi.
Belâ tûfânına sabr eyleyen mânend-i Nûh, âhir
Çıkar deryâ-yı gamdan bir kenâra rûzgâr ile-Lâ

deryâ-yı ıztırâb: Istırap denizi.
Sen öyle bil ki cûşiş-i deryâ-yı ıztırâb
Cân-ı hamûle lenger-i kûh-i girân verir-Nedim

deryâ-yı ihsân: Bağış denizi.
Gidip gelmekten olmaz dest-i cûdun bir zemân hâli
Dem-â-dem cezr ü meddi bir aceb deryâ-yı ihsândır
Sâmi

deryâ-yı izzet: Aziz deniz.
Yâ Rab ne eksilirdi deryâ-yı izzetinden
Peymâne-i vücûda zehr-âb dolmasaydı
Âzâde-ser olurdum âsîb-i derd ü gamdan
Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasaydı-Ziya Paşa

deryâ-yı himem: Gayret denizi.
Hâtem-sıfata tab' u dil ü dest-i kerîmin
Deryâ-yı himem kân-ı kerem ebr-i atâdır-Nedim

deryâ-yı hüner: Hüner denizi.
Eyledi tab'-ı güher-perver Esad Paşa
Ben deryâ-yı hünerde benî lâl ü elken
Keçecizade İzzet Molla

deryâ-yı iştiyâk: Arzu denizi.
Der-kâr olur telâtûm-ı deryâ-yı iştiyâk
Bir mevce kim o cebhe-i berrâktan kopar-Nâilî

deryâ-yı hakîkat: Hakikat denizi.
Deryâ-yı hakîkat olur ol katre-i dil kim
Pervâsız ede gavta-i ummân-ı harâbât-Esrar Dede

deryâ-yı Kulzüm: Kızıldeniz.
Çekildi seyl ile deryâ-yı Kulzüm'e hâs u hâr
Beni hakîkatte îsâl eder bu aşk-ı mecâz-Belîğ

deryâ-yı mağfiret: Bağışlama denizi.
Cûş u hurûş-ı mevce-i deryâ-yı mağfiret
Nâbî tevakku' ettiğimizden ziyâdedir-Nâbi

deryâ-yı mahabbet: Sevgi denizi.
Âleme hubb-ı İlâhî'dir esâs-ı îcâd
Şûr-ı deryâ-yı mahabbet nemek-i âlemdir-Nâbi

deryâ-yı ma'nî: Mana denizi.
Hele deryâ-yı ma'nînin Behiştî rûzgâr içre
Re'îsi olduğum bes şi'r-i âb-dârımdan-Behiştî

deryâ-yı melâhat: Güzellik denizi.
Giryân olup oldu Nûh-ı nevvâh
Deryâ-yı melâhatinde mellâh-Şeyh Galip

deryâ-yı mevc-engîz-i dâniş: Bilginin dalga kıran denizi.
Sensin ol deryâ-yı mevc-engîz-i dâniş kim senin
Edemez gavvâs-ı fikret bahrı vasfında şinâh
Üsküdarlı Hakkı Bey

deryâ-yı muallâk: Asılı deniz.
Habâb-ı arzı deryâ-yı muallâk devr ettikçe
Edindikçe revân sahn-ı zemîn üstin makarr deryâ
Zâtî

deryâ-yı mükedder: Kederli deniz.
Gelmez dil-i dânâsına âlâyiş-i dünyâ
Yek-müşt gubâr ola mı deryâ-yı mükedder-Rızâyî

deryâ-yı nûr: Işık denizi.
Dili deryâ-yı nûra gûta-zen kıl
O şem'a şu'lesinden pîrehen kıl
Atâyî (Nev'izade Ataullah)

deryâ-yı pür-cûş: Coşkun derya.
Üstühân-ı sîneden emvâc peydâ ettiler
Her riyâzet ehli bir deryâ-yı pür-cûş oldular
Hayali Bey

deryâ-yı rahmet: Merhamet denizi.
Garkeder âlemleri bir katre âb-ı mağfiret
Var kıyâs et vüs'at-i deryâ-yı rahmet neydüğün
Bâki

deryâ-yı sermediyyet: Ebedilik denizi.
Fakat o koca deryâ-yı sermediyyet idi
Ki her hazîre-i sengini mevc-i müncemiddi
Mehmet Akif

deryâ-yı sühan: Söz denizi.
Dürr-i şeh-vâr-ı mezâmîn ile memlû sînem
Dil-i pür-cûş u hurûşum sırr-ı deryâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

deryâ-yı sünbülât: Sünbüller denizi.
Enzârı karşısındaki zer-sîne tarlanın
Deryâ-yı sünbülâtına eylerdi iştimâl
Cenap Şahabeddin

deryâ-yı şefâat: Şefaat denizi.
Yâ Resûlullah kerem eyle keremler kânısın
Dürr-i deryâ-yı şefâatsın atâ ummânısın-Nuri

deryâ-yı tahayyür: Hayret denizi.
Deryâ-yı tahayyüre olup gark
Ağyârdan ettim seni fark-Fuzûlî

deryâ-yı Tûfân-pîşe: Tufan'a alışmış olan deniz.
Girye kim deryâ-yı Tûfân-pîşedir her katresi
Mevc-hîz oldukça âteş-rîzedir her katresi-Nailî

deryâ-yı ummân: Büyük deniz, okyanus.
Değildir cilve-gâh-ı mâsivâ bahr-i dil-i ârif
Derûnundan eder her cîfeyi deryâ-yı ummân red
Belîğ

deryâ-yı vahdet: Birlik denizi.
Girdâbı dâire tutar emvâcı raks eder
Şevk-i hevâ-yı aşk ile deryâ-yı vahdetin-Nâbi

deryâ-yı zehhâr: Coşkun deniz.
Feyz-i ebr-i aşk ile ol perver-şiyâb-ı derûn
Gevher-i dilden garaz deryâ-yı zehhâr olmadan
Leskofçalı Galip

deryâ-yı ziyâ-yı mihr: Güneş ışığının denizi.
Füshat-gede-i sipihr içinde
Deryâ-yı ziyâ-yı mihr içinde-Muallim Naci

* **deryâ-çe:** Küçük deniz.
Ebruvânım iki göz cisr-i metîndir gûyâ
Dem-be-dem anda akan göz yaşı deryâ-çe-i Şat
Belîğ

* **deryâ-dil:** Büyük gönüllü. **c. deryâ-dilân.**
Yürü deryâ-dil olup eyle tahammül yoksa
Rûzgârın önüne düşmeyen adam yorulur-Lâ

* **deryâ-dilân:** Geniş yürekliler.
Olur mu muztarib deryâ-dilân mevc-i havâdisle
Zarar vermez rûh-ı deryâya seylî-i şinâverden
Nedim

deryâ-dilân-ı himmet: Himmet ehlinin geniş yürekliliği.
Deryâ-dilân-ı himmete kâr eylemez gumûm
Vermez mizâc-ı bahre tagayyür hezâr mevc
Hersekli Arif Hikmet

* **deryâ-keş:** Çok içki içen.
Bir zemân Rûm'da deryâ-keş idik ey sâkî
Şimdi İrân'da kanâat ederiz çay ile biz
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

Bir zemân Rûm'da deryâ-keş idik ey sâkî
Şimdi İran'da kanâat ederiz çây ile biz
Antakyalı Münif

* **deryâ-misâl:** Deniz gibi.
Deryâ-misâl askerin içre alemlerin
Feth ü zafer sefînesine açdı bâd-bân-Bâki

* **deryâ-neverd:** Denizde yol alan.
Eşk-i revân ü dil-i pür-dûd ile
Olmadadır şimdi de deryâ-neverd-Muallim Naci

* **deryâ-nümâyiş:** Deniz görünüşü.
Olur fevvârelerde pâre pâre âb-ı cûy ammâ
Dil-i deryâ-nümâyiş Nâbiyâ maksem kabul etmez
Nâbi

* **deryâ-sıfat:** Deniz suyu gibi.
Sâhili yok Lâmi'i gördüm bu derd ü hayretin
Acıyıp deryâ-sıfat bî-hadd ü pâyân ağladım
Lâmi'î Çelebi

deryâb: (دریاب) Far. Akıllı, anlayışlı.
Ebhâr temevvücte eşcâr teselsülde
Deryâb yedi deryâ peydâ neden olmuştur
Murâdî (Sultan III Murat)

deryûz, deryûze: (دریوز-دریوزه) Far. Kapı kapı dolaşıp dilenme, dilencilik.
Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câm-ı murâd
Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz
Nâbi

Gittin harem-i kûyunu deryûzeye ey dil
Sen de haber-i Nâilî-i zârda kaldın-Nailî
Ba'zı a'mâ görünür pâyı şikest
Dolaşır kâse-i deryûze be-dest-Sünbülzade Vehbi

Cür'a-i sâgar ihsânını cerr eylemeğe
Dest-i deryûze olur bezmine câm-ı hûrşîd-Lâ

deryûze-i ihsân: İhsan dilenmesi.
Her sadefte dür ü yek-dâne bulunmaz el-hakk
Gerçi kim her biri deryûze-i ihsâna gelir-Nedîm
* **deryûze-ger:** Dilenci.
Dururken kuvvet-i tab' ile tahsîl-i me'âl etmek
Lisân-ı gayrden deryûze-gerliktir suâl etmek-Nâbi

Hutâm-ı lezzet-i keçkûl-i dünyâya tama' kılma
Nice deryûze-ger pây-ı gedâdan arta kalmıştır
Osman Şems Efendi
desîse: (دسيسه) Ar. Hile, hud'a, mekr, oyun.
Demek yalanmış o niyyât-ı emn ü âsâyiş
Demek siyâset-i âlem bütün desîse imiş-Fâik Ali Bey

Alevinden fezâ dolan tâcın
Kını akvâm olup duran kılıcın
İçi baktım desîse, hîle, yalan
Midhat Cemal (... Kuntay)
* **desîse-bâz:** Hile yapan.
Hûbân-ı bî-vefâ gibi dehr-i desîse-bâz
Nâz ehline niyâz eder ehl-i niyâza nâz
Ahmet Cevdet Paşa
* **desîse-kâr:** Desiseci, hîlekâr.
çarh-ı desîse-kâr: Hileci felek.
Bir câm-ı vâj-gûn ile çarh-ı desîse-kâr
Mest-i harâb-ı gaflet eder ehl-i devleti-Nâbi
dest: (دست) Far. 1. El. 2. Fayda, menfaat. 3. Tarz, üslup. 4. Güç, kuvvet. 5. Zafer, üstünlük. **c. destân.**
Dest urmuş idi kilk-i şehâba debîr-i çarh
Tuğrâ-nüvîs-i hükm-i Hudâvend-i ins ü cânn-Bâki

Bir bahr-i gamda urmadayız dest ü pây kim
Keştîsi yok, kenâresi yok, nâ-hudâsı yok-Nâbi

Eğer destin tehî varsan Efendiyi uyur derler
Eline zer alıp var sen, Efendi gel, buyur derler
Andelibî (Bülbül Hasan)
dest-i a'dâ: Düşmanların eli.
Dest-i a'dâdayız Allah için ey ehl-i vatan
Yetişir terk edelim gayri hevâ vü hevesi-Namık Kemal

dest-i adl: Adalet eli.
Çıkıp dîvâna adl üzre umûr-ı nâsı gördükçe
Eder rûhu Nizâmü'l-mülk'ü dest-i adl ile ihyâ
Nâbi
dest-i ahadiyyet: Birlik eli.
Ser behem dâde-i dest-i ahadiyyettir hep
Yek-be-yek silsile-i nisbet-i inşâ-yı kurûn-Münif
dest-i ahbâb: Dostlar eli.
Dest-i ahbâbda gâhice gördük evvel
Şimdi dükkânçe-i sarrâfta görmem diremi-Belîğ
dest-i âlem: Âlemin eli.
Her nükte-i hafî ki kelâmımda derc olur
Mazmûnu dest-i âleme bir dâstân verir-Nef'î
dest-i ârzû: Arzu eli.
Sunma nevâl-i dehre sakın dest-i ârzû
Mâhîye gayre tu'me eder iştihâ-yı hırs
Râşid (Malatyalı Müverrih Mehmet...)
dest-i aşk: Aşk eli.
Kenâr-ı dest-i aşka pâ-nihâde olduğum günden
Cefâdan olmadım bir lâhza hîç âzâd ey bî-dâd
Esrar Dede
dest-i Behiştî: Behiştî'nin eli.
Ey pîr-i mugân dest-i Behiştî'de gerek mey
Onun gibi yok duhterine merdüm-i mahrem
Behiştî
dest-i berber: Berberin eli.
Bir giren bir dahi çıkmaz idi dükkânından
Dest-i berberdeki mıkrâs demeseydi: çık çık!-Nâbi
dest-i berf-nâk: Karlı el.
Kat' eyledi dest-i berf-nâki
Gördü o musîbet-i helâki-Şeyh Galip
dest-i berhem-zen: Altını üstüne getiren el.
Dest-i berhem-zen olursan ne kadar şiddet ile
Ka:met-i nâzenîne etmez yine teklîf-i kıyâm-Nâbi
dest-i cânân: Canan eli.
Yine mey-hâreler sâki ile ahdi dürüst etti
Bir elde dest-i cânâne bir elde câm-ı rahşândır
Riyâzî
dest-i cefâ: Cefa eli.
Dest-i cefâ ile felek büktü belimi yay teg
Tîr-i murâdı âh kim bir kez nişânda görmedik
Necati Bey

dest-i cesâret: Cesaret eli.
Nâ-gâh vehm-i vesvese-fermâ-yı kec-nazar
Urdu inân-ı azmime dest-i cesâreti-Nâbi

dest-i cevr: Cevredici el.
Dest-i cevrinde nice yıllar o kaşı yayın
Çektiğim çille-i merdâne gelir hâtırıma
Enderunlu Vâsıf

dest-i cevr-i devr: Devrin eziyet eli.
Hânümân-ı dil yıkıldı kalmadı taş üzre taş
Dest-i cevr-i devr ile vîrân olan mülket gibi
Ebussuud Efendi

dest-i cûd: Cömertlik eli.
Gidip gelmekten olmaz dest-i cûdun bir zemân hâli
Dem-â-dem cezr ü meddi bir aceb deryâ-yı ihsândır
Sâmi

dest-i Dârâ: Dârâ eli.
Cenâb-ı Âsaf-ı zî-şân ki anlar rütbe-i kadrin
Gören dâmân-ı lutf u re'fetinde dest-i Dârâ'yı
Nedim

dest-i deryûze: Dilencilik eli.
Cür'a-i sâgar ihsânını cerr eylemeğe
Dest-i deryûze olur bezmine câm-ı hûrşîd-Lâ

dest-i diğer: Diğer el.
Eğerçi aybdır teslîm-i dest-i diğere rîşin
Bu ma'nâ nâ-müsellemdir velî berber husûsunda
Nâbi

dest-i dil-i gam-nâk: Gamlı gönül eli.
Ne meyl-i cüst ü cû eyler ne terk-i ârzû Hikmet
Benim çektiklerim dest-i dil-i gam-nâkdendir hep
Hersekli Arif Hikmet

dest-i dil-dâr: Sevgilinin eli.
Hemân ey sâkî bir sâgar tutuştur dest-i dil-dâre
Gazabla bezme geldi şem'-i meclis-veş yanar âteş
Şeyh Galip

dest-i dost: Dost eli.
Neyleyem bu dîdeyi cân gözü yâri görmeye
Neyleyem bu desti dest-i dosta olmaz sezâ
Âdile Sultan

dest-i duâ: Dua eli.
Eyle her harf-i hatâya dü-hezâr istiğfâr
Vaktidir der-geh-i Hakk'a açılır dest-i duâ
Nazîm (Yahya...)

dest-i ecel: Ecel eli.
Defter-i nisyânda kayd et ism ü resmim nâ-bedîd
Pençe-i dest-i ecel sayyâd-bâzda bul beni-Âşık Ömer

dest-i edânî: Alçakların eli.
Şecer-i meyve gibidir güzelim ehl-i kemâl
Dem-be-dem dest-i edânîden ona taş gelir
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

dest-i erbâb-ı resm: Resim sahiplerinin eli.
Benliğin satıp yerine Hak alan erbâb-ı Hak
Dest-i erbâb-ı resimden resm-i bîat istemez-Gaybî

dest-i eşell: Çolak el.
Şâne ne bilir kadrin o berhem-zede zülfün
Ser-rişte-i devlet gibidir dest-i eşellde-Nâbi

dest-i eyyâm: Günlerin eli.
Âsaf-ı gerdûn-haşem kim câme-i ikbâline
Dest-i eyyâm eylemiş medh ü senâdan pûd u târ
Nedim

dest-i gadr: Hainlik eli.
Mânend-i bûm meskeni vîrâneler olur
Her kim ki dest-i gadr ile âşiyân bozar
Emin (...Hilmi)

dest-i gayb: Bilinmeyen el.
Arkada bin nigâh-ı tecessüs, ey sen nihân
Bir dest-i gaybı andırıyorsun, rehâ-feşân
Tevfik Fikret

dest-i gavvâsan-ı insâf: İnsaflı dalgıçların eli.
Dest-i gavvâsân-ı insâfa gelir bir gün çıkar
Bu meseldir ki sen insâniyet et ummâna at
Lebîb-i Amidî (Abdülgafûr Hüseyin ...)

dest-i gerdûn-ı sitem-bünyâd: Temeli zulümden yapılmış dünyanın eli.
Şunûât-ı cihân vâ-beste-i hükm-i meşiyyetdir
Abesdir dest-i gerdûn-ı sitem-bünyâddan feryâd
Ziya Paşa

dest-i hâr: Diken eli.
Gül-istân-ı derûnumda gönül sanma ne hûndur o
Henüz bülbül olup mecrûh-ı dest-i hârdan gelmiş
Esrar Dede

dest-i hayât: Hayat tarzı.
Nahl-i emel ne denlü dırâz olsa hûb idi
Dest-i hayât u kadd-i beka kûteh olmasa
Şeyhülislam Yahya

dest-i hazân: Sonbahar eli.

Şimdi kim bâd-ı sabâ sahn-ı çemen ferrâşıdır
Rûy-ı evrâk-ı zerin dest-i hazân nakka:şıdır

Lamiî Çelebi

dest-i hıyânet: Hainlik eli.

Te'sîs olunurken daha, bir dest-i hıyânet
Bünyân-gehe katmış gibi zehr-âbe-i la'net

Tevfik Fikret

dest-i himmet: Gayret eli.

Tâli'im ger sa'd olup dönse murâd üzre felek
Dest-i himmet ile tûb-ı maksadım çalsam aceb

İlhamî, Selimî (Sultan III. Selim)

dest-i Huten: Huten eli.

Hem-dem olmayıcak ol âhû-yı müşgîn hatt ile
Ey nesîm-i seherî dest-i Huten'den ne biter

Necati Bey (olmayıcak: olmayınca.)

dest-i ıztırâb: Istırap eli.

Bütün bu ka:filenin dest-i ıztırâbında
Siyeh-dâne-i eyyâmı sübha-i ömrüm

Cenap Şahabeddin

dest-i i'câz: Şaşırtıcı el.

Dest-i i'câzında izhâr ettiği âyât ile
Enfüs ü âfâkı hayrân etti Kur'ân'ın senin

Muallim Naci

dest-i ifşâ: İfşa tarzı.

Bir dahi mürtebıt-i sûzen-i tedbîr olamaz
Dest-i ifşâya giren rişte-i esrârın ucu

Esad Muhlis Paşa

dest-i ihsân: Cömertlik eli.

Kaçan geldim der-i ikbâle ol dem dest-i ihsânın
Kef-i nâ-kâmıma sundu rüûs-ı sîm-sîmâyı-Nedim

dest-i ihtiyâr: Seçme eli.

Zemân-ı hükm-i âlem ola dest-i ihtiyârında
İlâhî pîr ola tâ haşre dek baht-ı civân üzre-Ziya Paşa

dest-i ikbâl: Talih eli.

Dest-i ikbâlindedir şimdi zimâm-ı rûzigâr
Sen cihân-sâlâr-ı himmetsin zemînindir zemân

Ziya Paşa

dest-i intihâb: Seçme eli.

Olur ne mısrâ'-ı ber-cestelerde sekte bedîd
O dem ki nabz-ı sühan dest-i intihâba gelir

Şeyh Galip

dest-i irâdet: İrade eli.

Es-salâ dest-i irâdetle açıldı bâb-ı aşk
Eylesin cân sohbetin cânânıla erbâb-ı aşk

Şeyhülislâm Yahya

dest-i istiğnâ: Zenginlik eli.

Kîse-i ümîd hâlî, dest-i istiğnâ tehî
Menzil-i fırsat baîd ü pâ-yı istid'â şikest

Derviş-i Kadim

dest-i istiska: Yağmur duası eli.

Olurdu halk-ı âlem kâse-gird-i dest-i istiska-Nâbi

dest-i işret: Eğlence eli.

Cem' oldu bezm-i sohbete yârân birer birer
Câm aldı dest-i işrete rindân birer birer-Nâbi

dest-i kadeh-kâr: Sâkinin eli.

Tâze şâh üzre açılmış gülü seyrettin ise
Bir de gel câmı hele dest-i kadeh-kârda gör-Nedîm

dest-i kader: Kader eli.

Tabl-bâz etti elin sînesini döğmekten
Eyledi dest-i kader kûfte tabl-ı ârâm-Nâbi

dest-i kâfir: Kâfir eli.

Şehâdet şerbetin nûş eyleyince dest-i kâfirden
Uyûn-ı ehl-i dil hûn-âbe-i gayretle solmuştur

Muallim Naci

dest-i kahır: Öfke eli.

Dest-i kahrı verse ger cezâ-yı çarha tefrika
Bir dem içre mahvolup aktâr u kutb u mihveri

Üsküdarlı Hakkı Bey

dest-i kâmil: Olgun el.

Kalem bir bülbül-i mu'ciz-sadâdır dest-i kâmilde
Asâ-yı Mûsâ'nın ejdehâdan farkı var yoktur-Lâ

dest-i kazâ: Kaza eli.

Nâfizü'l-hükm-i şerîat ki urur dest-i kazâ
Sûret-i hüccet-i ahkâmına mühr-i te'kîd-Nef'î

dest-i kerem ü ihsân: İhsan ve cömertlik eli.

Muttasıf eyleye dest-i kerem ü ihsânı
Âlemi câize-i lütfıla memnûn nevâl

Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

dest-i kerîm: Cömert el.

Hâtem-sıfata tab' u dil ü dest-i kerîmin
Deryâ-yı himem kân-ı kerem ebr-i atâdır-Nedim

dest-i kilk-i sunʿ: Sanat kaleminin eli.
Safha-i ruhsârına ol nokta-i hâl-i siyâh
Dest-i kilk-i sunʿ ile konmuş nişân-ı bûse-gâh-Âhî

dest-i kudret: Kudret eli.
Dest-i kudret bizi mücellâ-yı aʿzam eylemiş
Zâhir ü bâtında uymaz kimseye reftârımız-Gaybî

Devr etmede dest-i kudretinde
Yüz bin kerre milk-i hikmetinde-Muallim Naci

dest-i kûdekân: Çocukluk eli.
Dil çerâg-ı encümen-pîrâ-yı bî-hûşu olup
Seng-i dest-i kûdekândır her taraf pervânesi-Nâbi

dest-i kûtâh: Kısa el.
Dest-i kûtâhımızı etmemiş Allah resâ
Menbaʿ-ı cûdunu yoksa elimizle kaparız
Keçecizade İzzet Molla

dest-i Mânî: Mânî'nin eli.
Vücûd-ender-vücûd âsâr-ı te'sîr-i irâdettir
Kalem-ender-kalemdir dest-i Mânî'den zuhûr
Esrar Dede

dest-i meserret: Sevinç eli.
O mürüvvetsiz o zâlim o sitem-gârenin âh
Ere mi dâmenine dest-i meserret acaba
Âşık Tokatlı Nuri

dest-i meşiyyet: Arzu ve heves eli.
Âdem esîr-i dest-i meşiyyet değil midir
Âlem zebûn-ı pençe-i kudret değil midir-Nâbi

dest-i miʿmâr: Mimar eli.
Te'âlallâh zihî kasr-ı bülend-eyvân-ı halkavî
Yed-i beyzâ-yı kudrettir meğer kim dest-i miʿmârı
Nef'î

dest-i muharrib: Harap eden el.
Ka:bil olamaz çıksa da bin dest-i muharrib
Yâ Rab bu nasıl âlem-i leb-rîz-i garâib
Mehmet Akif

dest-i mücrim: Suçlu eli.
Zeyl-i lutfun dest-i mücrimden çeker sanman onu
Belki anlar hidmet için oldu dâmen dermiyân
Aziz Efendi

dest-i mürşid: Mürşit eli.
Dil sefînesini sal bahr-i mahabbet üstüne
Dest-i mürşidle husûl-i gevher ü mercâna gel
Âdile Sultan

dest-i nabz: Nabız eli.
İki parmağı arasında ecel
Verir sıklet-i dest-i nabza halel-Keçecizade İzzet Molla

dest-i nâz: Naz eli.
Gâh küstâh-âne harf-endâz-ı vasl oldukça ben
Dest-i nâzın perde-i ruhsâr-ı al eylerdi yâr
Pertev Paşa

dest-i nekbet: Talihsizlik eli.
Titriyor dest-i nekbetinde hayât
Bir mülevves paçavra hâlinde-Tevfik Fikret

dest-i nigâh-ı nâz: Nazlı bakış tarzı.
Dest-i nigâh-ı nâzına hançer sunar hemân
Âlâm-ı kalbi şerha eğer ruhsat istesem
Halil Nihat Bey

dest-i nigeh: Bakış tarzı.
Tâ eşk-i tazarruʿla vuzûʿ eylemedikçe
Dest-i nigeh ol mushaf-ı ruhsâra yapışmaz-Nâbi

dest-i niyâz: Niyaz eli.
Tehî kalmış nemek-dân-ı ümmîdin Nâbiyâ bilmem
Niçin dest-i niyâz ol piste-i pür-şûra sunmazsın
Nâbi

dest-i pejvîn: Kirli el.
Âb-ı Hayvân olsa da hep sunduğu atşânlara
Dest-i pejvîninden içme nâkesin bir katre su-Lâ

dest-i pervez: Uçma eli.
Berk-ı hâtıf sanma, olmuştur selîm-i evvelin
Dest-i pervezinde şemşîr-i celâdet müncelî
Muallim Naci

dest-i pür-zor: Zorlu el.
Berk-ı hâtıf sanma olmuştur Selîm-i evvelin
Dest-i pür-zorunda şemşîr-i celâdet müncelî
Muallim Naci

dest-i raʿşe-nâk: Titrek el.
Geliyor dest-i raʿşe-nâkinden
Dökülür sâye pâre-i lerzân-Kemalzade Ekrem Bey

dest-i recâ: Yalvarma eli.
Gönül, dirâz-ı dest-i recâdan eyle hazer
Nasîb olan gelir elbet bizim ayağımıza
Sâlim (Defterdar Kethüdâsı Gölpınarlı
Hasan Efendizade Mustafa ...)

dest-i red: Red eli.
Muhill-i tavr-ı uzlettir kabûl-i şîve-i ülfet
Müreccahdır yanımda merhabâdan dest-i red şimdi
Râşid(Molla Feyzizade Müverrih Mehmet ...)

dest-i rızâ: Rıza eli.
Gördüm semend-i himmet sa'y ile menzil almaz
Aşkî inân-ı sabrı dest-i rızâya verdim-Aşkî

dest-i rind: Rindin eli.
Yakışmaz dest-i rinde sübha-i sad-dâne-i rengîn
Fakat elde avuçta sâde bir peymânemiz vardır
Lebîb (Mehmet Lebîb)

dest-i rûzigâr: Zamanın eli.
Her târı oldu berzede-i dest-i rûzigâr
Ettikleri o zülf-i perîşâna kalmadı-Ziya Paşa

dest-i sitem-gâr: Zâlim el.
Benim tayr-ı huzûrum bir melâlin
Gezer dest-i sitem-gârında medhûş-Tevfik Fikret

dest-i siyâh-ı şeb: Gecenin karanlık eli.
Sâkin bir akşamın tutukk-ı erguvânını
Yırtarken ihtirâz ile dest-i siyâh-ı şeb-Tevfik Fikret

dest-i sultân-ı atâ-bahş: Bağışı bol sultanın eli.
Dest-i sultân-ı atâ-bahş ile deryâ himmetin
Şol gam-ı iflâs ile mahzûn olan medyûna sor
Hayali Bey

dest-i sübha-dâr: Tesbihli el.
Gösterir dest-i sübha-dârıyle
Gösterir bir lika:-yı handânı-Tevfik Fikret

dest-i şekvâ: Şikâyet eli.
Hani bindikçe rikâba asılan çâbükler
Dest-i şekvâsın eder sonra miyân-gîr-i licâm-Nâbi

dest-i takvâ: Takva eli.
Cesâret gösterip halka suya seccâde salmışsın
Yakasın Rûmeli'nin dest-i takvâ ile almışsın
Lâ (Orhan Gazi için söylenmiş)

dest-i taleb: İstek eli.
Dâmenin dest-i talebden koyma devlet-cû isen
Ma'rifet erbâb-ı isti'dâda devlet-bahş olur
Koca Ragıp Paşa

dest-i tasallüf: Övünme şekli.
Rezm-gâh-ı hezeyâna gelicek her birinin
Gürzü var dest-i tasallüfte beşer yüz batman-Sâbit

dest-i teemmül: İnceden inceye düşünme tarzı.
Pîçiş-i tâli'le düştüm pîç ü tâb-ı hayrete
Behcetâ! Dest-i teemmül dâmen-i riştemdedir
Hudemâ Safâ

dest-i teka:bül: Karşılama eli.
Ser-â-pây-ı cihân bâzîçe-i dest-i teka:büldür
Karâr etmek ne mümkün hâl-i âlem bir siyâk üzre
Nâbi

dest-i temennâ: Temenna eli.
Dırâz etsin felek şimdengerü dâmân-ı maksûdu
Ki ben nevmîd olup kat' eyledim dest-i temennâyı
Lâ

dest-i teshîr: Büyüleme eli.
Esîrindir tabîat dest-i teshîrindedir eşyâ
Senin ahkâmının münkadıdır, mahkûmudur dünyâ
Mehmet Akif

dest-i üdebâ: Ediplerin eli.
Dest-i üdebâda kilk-i irfân
Oldu hele tercemân-ı vicdân-Namık Kemal

dest-i ümmîd: Ümit eli.
Geçti ömrüm kitâb ile ekser
Dest-i ümmîde girmedi defter-Nâbi

Konarsın, şâh-bâzım, sen de bir gün dest-i ümmîde
Geçer ol evc-i istignâda pervâz ettiğin demler-Lâ

dest-i vefâ: Vefa eli.
Va'deye dest-i vefayı bâz et
Kim va'deyler isen incâz et-Nâbi

dest-i vuslat: Kavuşma eli.
Böyle dâmen-keş geldi dest-i vuslattan o şûh
Bir takım âşık tekâpûlarla hôd-bîn ettiler
Keçecizade İzzet Molla

dest-i yâr: Sevgilinin eli.
El-hased ey bâd-zen! Olmuş maka:mın dest-i yâr
Elverirse böyle elversin kişiye rûzigâr-Medhî

dest-i zebânî-i dûzah: Cehennem zebanisinin eli.
O dem ki dest-i zebânî-i dûzaha verile
Tugât-ı kıbt-i nusarâ bugât-ı kavm-i Yehûd-Sâbit

dest-i Züleyhâ: Züleyha'nın eli.
Tutan bir dâmeni elbette maksûdun bulur derler
Görenler Yûsuf'un dâmânını dest-i Züleyhâ'da
Nâbi

** **destân:** Dest'ler, eller.
Tehî destân künc-i gurbetiz berg ü nevâmız yok
Nevâl-i vasıldan gayri nevâle iştihâmız yok-Nâbi

Cülûs ettikte ol şâh eyledi i'lân-ı Tanzîmât
Emîn ü mutmain kıldı ser-â-ser zîr-i destânı
Ziya Paşa

* **dest-âmûz:** Yavru iken beslenip ele alıştırılmış.
Mürg-i dest-âmûzu sayd etmek kolaydır dâmsız
Ziya Paşa

* **dest-âvîz:** Küçük hediye. Küçükten büyüğe verilen hediye.
Hümâ dedikleri ümîd-i mürg-i dest-âvîz
Atâ dedikleri mânend-i bende-i mecbûr-Nâbi

* **dest-be-dest:** El ele.
Gezesin her çemeni dest-be-dest
Şîve-i kaddî ile serv-şikest-Sünbülzade Vehbî

* **dest-berd:** Soğuk el.

dest-berd-i gadab: Öfkenin soğuk eli.
Kef-i ihsân lâkabı mazhar-ı İsm-i A'zam
Dest-berd-i gadabı hançer zü'l-batş-ı şedîd
Kâzım Paşa

* **dest-ber-rîş:** Yaralı el.

dest-ber-rîş-i tefekkür: Düşüncenin yaralı eli.
Dest-ber- rîş-i tefekkürsün kuzum artık bırak
Pösteki saymak demektir böyle ince bir hesâb
İsmail Safa

* **dest-beste:** Eli bağlı. mec. cimri.
Zemînde hükmüne gerden-i nihâda heft-iklîm
Felekte hizmete dest-beste heft-ahter-Nedîm

* **dest-bûsî:** El öpmeklik, el öpme töreni.
Dest-bûsî ârzûsuyla ger ölürsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun onunla yâre su-Fuzûlî

Ayağın öpmeğe ermezken Nizâmî'nin eli
Dest-bûs eyler tevakku' merhabâ kılar heves-Nizâmî

* **dest-bürd:** Üstünlük, zafer.
Ser-firâz ettin livâyü'l-hamd-i dîn-i Ahmed'i
Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydar'ı-Nef'î

* **dest-efşân:** El saçan ; el çarpan.

dest-efşân-ı simâ' **:** Çalgıya el vuran.
Nigâhın fitne-pâş oldukça dest-efşân-ı simâ' içre
Derûn-ı câna hançer-rîz olur müjgân-ı ser-tîzin
Fehîm-i Kadim (Uncuzade ...)

* **dest-gâh, dest-geh:** El yeri, iş mahalli, tezgâh, atölye.
Dest-gâh-ı kalemim reşk-benân-ı nâhîd
Keçecizade İzzet Molla

Feyz-i Hâlık'dır bu dehşet-zârı i'mâr eyleyen
Dest-gâh-ı sun'-ı Mevlâ'dan neler geçmiş neler
Hayrî (Harputlu ...)

* **dest-gîr:** Elinden tutan, yardımcı.
Nigerân ol atâsına Gâlib
Çekme gam dest-gîrdir Allah-Şeyh Galip

Dest-gîr olmak kerîmin şânıdır üftâdeye
Ref' eder bir şeb-nem-i nâ-çîzi yerden âftâb
Said Paşa (Diyarbekirli ...)

dest-gîr-i dîn ü devlet: Din ve devletin yardımcısı.
Nakd-i vakt-i saltanat ser-mâye-i emn ü emân
Dest-gîr-i dîn ü devlet kâm-bahş-ı serverî-Nef'î

dest-gîr-i fütâde-gân: Düşkünlerin yardımcısı.
Dest-gîr-i fütâdegân sensin
Kâr-fermâ-yı ins ü cânn sensin-Nâbi

* **dest-güşâ, dest-küşâ:** El açan.
Ârif ol dest-güşâ olma atâ-yi çarha
Ne atâ eyler ise âhir eder istirdâd-Nâbi

* **dest-hûş:** Vakit geçirmek için elde tutulan nesne, oyuncak.
Dest-hûş eyleyerek pistânın
Okşasaydım sıkarak her yanın-Sünbülzade Vehbi

* **dest-kâr:** El işi.

dest-kâr-ı Ferhâd: Ferhad'ın el işi.
Her kubbesi dest-kâr-ı Ferhâd
Her sengi velî mezâr-ı Ferhâd-Şeyh Galip

* **dest-mâl:** El bezi, mendil.
Bûy-ı gül taktîr olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hûy birisi dest-mâl olmuş sana-Nedim
* **dest-mâye:** Sermaye.
Tab'ım o bâğ-bân-ı girân-dest-mâyedir
Kim bir gül istesem bana bir gül-istân verir-Nedim
dest-mâye-i tâat: İtaat sermayesi.
Ne dest-mâye-i tâat ne iktisâb-ı hayâ
Tamâm eyledi eyyâm-ı ömrü ta'tîl-Sâbit
* **dest-pençe:** El pençesi.
Besdir adû-yı dîve vezîr-i melek-hısâl
Zîrâ ki dest-pençe yeter arslana tîğ-Hayâlî Bey
* **dest-res:** El erişmek, yetişmek.
Turra-i müşgînine olmazsa rûzî dest-res
Şâne-veş minşâr-ı mihnet çâk çâk eyler beni-Bâki
* **dest-şûy:** Elini yıkayan.
Cihân ârâyişinden dest-şûy ol râhat istersen
Kanâat dâmenin elden bırakma ni'met istersen
Koca Ragıp Paşa
İmtihânından halâs olmak kibâr-ı âlemin
Çeşme-sâr-ı ârzûdan dest-şûyluklardadır-Nâbi
* **dest-yâr:** Yardımcı; arka çıkan.
Garîk-i lücce-i hayret bu heft girdâbın
Ne ka'rına nazar eyler ne dest-yâr ister-Nailî-i Kadim
* **dest-zen:** El uzatan, tutunan. mec. İşe başlayan, müteşebbis.
dest-zen-i dâmen-i feryâd: Feryat eteğine yapışma.
Künc-i hicrâna olup sen de benim gibi esîr
Rûz u şeb dest-zen-i dâmen-i feryâd olasın-Nâbi
dest ü girîbân ol-: Elle yakasına yapışmak.
Pâ-bûsuna tekaddüm için yine bâd-ı subh
Berg-i gül ile dest ü girîbân olup gelir-Nedim
dest ü pây: El ve ayak.
Bir bahr-i gamda urmadayız dest ü pây kim
Keştîsi yok, kenâresi yok, nâ-hudâsı yok-Nâbi
dest ü ser: El ve ayak.
Vaktiyle hâke basmayan eshâb-ı devletin
Şimdi izâm-ı dest ü seri hâk-i râhdır
Yenişehirli Avni

destân, dâstân: (دستان) Far. 1. Destan, epope. 2. Hile, oyun. 3. Hikâye, masal. bk. dâstân.
Hep hüsn-i aşka dâir imiş güft ü gû-yı halk
Dillerde destân imiş esrâr sandığım
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail ...)
Hayretinden Yûsuf'un kavm-i Züleyhâ kesti el
Sen ciğerler zahmını dillerde destân eyledin
Hayâlî Bey
Server-i ma'reke-ârâ ki dehân-ı tîri
Düşmene nakl-i dem-i Rüstem destân eyler-Cevrî
* **destân-serâ:** Destan okuyan.
Destân-serâ-yı midhati şâh-ı tarabda nağme-sâz
Tâvûs-ı baht-ı devleti bâm-ı felekte cilve-gâr-Bâki
destâr: (دستار) Far. Sarık, imame.
Bir nâ-halefi cübbe vü destâr ile görsen
Eylersin onun cübbe vü destârına ikrâm
Bağdatlı Ruhî
Cübbe vü destâr ile nâ-dâna etme iltifât
Rağbet eyler lâfzın erbâb-ı sühan ma'nâsına
Beliğ (Bursalı İsmail ...)
Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerin var
Gül goncesinin kûşe-i destâr senindir
Gel ey gül-i ra'nâ-Nedim
destâr-ı al: Kırmızı sarık.
Nâbiyâ yansak yakılsak şu'le-pûş olsak ne_ola
Düştü bir destâr-ı al ile serv-kaddin senin-Nâbi
destâr-ı büzürg: Büyük sarık.
İmâmın bîm-i destâr-ı büzürginden mesâcidde
Şikem-derd oldular dîvârlar mihrâb şeklinde-Nâbi
destâr-ı çîre: Beceriksiz sarık.
Destâr-ı çîresiz bana kim eyler i'tibâr
Küttâb içinde her ne kadar çîre-dest isem
Sünbülzade Vehbi
destâr-ı emel: Emel sarığı.
Eyledim seyre gelelden çemen-i dünyâyı
Zîb-i destâr-ı emel gonce-i istiğnâyı-Nâbi
destâr-ı irfân: Bilim sarığı.
Gül-şen-i tab'ın yine bir gonce-i nev-rüstesin
Nâbiyâ pîrâye-i destâr-ı irfân eyledim-Nâbi

destâr-ı mükevver: Sarılmış sarık.
Vechi var bulduğu eşcâra tevakkuf etse
Çünkü destâr-ı mükevverle zuhûr etti kedü-Nâbi

destâr-ı mülâyim-târ: Yumuşak telli sarık.
Oldu encâmı girân ömr-i sebük-reftârın
Zedelendi ucu destâr-ı mülâyim-târın-Nâbi

destâr-ı visâl: Kavuşma sarığı.
Ol gülü çoktan ederdim zîb-i destâr-ı visâl
Bakmayaydım andelîbin hâtır-ı nâ-şâdına-Nâbi

deste: (دسته) Far. 1. Demet, tutam. 2. Kabza, tutacak yer.
Müşgîn saçında iy yüzü gül cân-ı nâ-tüvân
Ol riştedir ki bağlana bir deste sünbüle-Bâki

Girer Nâbî murâdın deste pîrân-ı tarîkatten
Hemân eyle tevessül dâmen-i rindâna rind-âne
Nâbi

Bir çeşmenin başında oturmuş o gül-beden
Gördüm elinde var idi bir deste yâsemen-Lâ

deste-i cârûb: Süpürge destesi.
Zülf-i benefşe deste-i cârûb eşiğine
Sahn-ı çemen bisâtın için zer-nigârdır-Şeyhî

* **deste-ber-deste:** Deste üstüne deste.
Cümle âvîhtedir mîh-ı süveydâsında
Deste-ber-deste maka:lîd-i umûr-ı âlem-Nâbi

destî: (دستی) Far. Testi, topraktan yapılmış kulplu su kabı.
Destîde kadehte doyamam görmeğe bârî
Ey gevher-i şeffâf senin mahzenin olsam-Nedim

Âb-âver ile bir idi ol sebû-şiken
Mümtâzdır zemânede destî kıran dahi
Keçecizade İzzet Molla

destîne: (دستينه) Far. el bileziği.

destîne-i zer: Altın bilezik.
Saîd-i sîmde destîne-i zer
Ki başı ser-â-ser cevher-Sünbülzade Vehbi

destûr: (دستور) Far. Ruhsat, izin.
Ne cânı var çıka bûy-ı verdi gül-şenden
Nesîm almayıcak bâğ-bândan destûr-Nâbi

Gerçi hâhiş-ger-i vaslın katı çoktur ammâ
Kimi şâyeste-i destûr edeceksin bilmem-Nâbi

Ata belinden bir zemân anasına düştü gönül
Hak'tan bize destûr oldu hazîneye düştü gönül
Yunus Emre

destûr-ı bûse: Bûse izni.
Cânânenin tebessümü destûr-ı bûsedir
Her mîvenin şükûfedir elbette evveli-Nâbi

destûr-ı mükerrem: Hürmete lâyık izinli.
Kibre ne sebeb yoksa vezîrim diye gerçek
Sen kendini destûr-ı mükerrem mi sanırsın
Ziya Paşa

destûrü'l-amel: Gereği gibi amel olunması gereken kanun ve kaide izni.
Ehl-i hükme tâ ebed ef'âli destûrü'l-amel
Nazm-ı milke vaz'-ı ka:nûnı esas pâyidâr-Fuzûlî

deşne: (دشنه) Far. Hançer; hançer şeklinde görünen tan yeri.
Buldukça sürmeden müjeler gâh gâh tâb
Elmas deşneler mi değildir siyâh-tâb-Nâilî

deşne-i gamze: Gamze hançeri.
Deşne-i gamzesi yetmez mi ki bir demde urur
Dil-i mecrûhuma bin hançer-i Rüstem şâne-Nef'î

deşne-i ser-tîz: Keskin hançer.
Çün teşne sudan kaçtığı yok vehm ede sanıp
Gösterme Nizâmî kuluna deşne-i ser-tîz-Nizâmî

deşt: (دشت) Far. Sahra, ova, çöl.
Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı deşt zanneyler
Fenâ-ender-fenâyım her ne varım varsa sendendir
Şeyh Galip

Mecnûn ki belâ deştini geşt etti ser-â-ser
Gam-hâneme geldi dedi hâlin ne birâder-Gazâlî

Zahm-ı tiğinle bürür sînemi hûn katreleri
Çaldıran deştine gûyâ ki Kızılbaş gelir-Behiştî

deşt-i aşk: Aşk çölü.
Gûş etmem eski na'raları kûy-ı yârden
Gûya ki deşt-i aşkta dîvâne kalmadı-Ziya Paşa

deşt-i bî-fâide: Faydasız çöl.
Bize kim âb verir ebr-i keremden gayri
Deşt-i bî-fâidede sebze-i hôd-rûyuz biz-Nâbi

deşt-i cünûn: Delilik çölü.
Elinde nâka-i Leylâ, başında mürg var Kays'ın
Benim deşt-i cünûnumdan kuş uçmaz, kârbân geçmez-Faik Memduh Paşa (Esbak Dahiliye Nazırı ...)

deşt-i Çîn: Çin çölü.
Sürh-serler deşt-i Çin'e kaçtı âhûlar gibi
Hamdülillah aldı şâh-ı Rûm hakan illerin-Aşkî

deşt-i emel: Emel çölü.
Gel ey gel deşt-i emelim gel
Vuslat günü olsun gülelim gel-Abdülhak Hâmit

deşt-i fenâ: Yokluk vadisi (dünya).
Deşt-i fenâda mürg-ı hevâ durmayıp döner
Tîğin Hudâ yolunda sebîl etti cânları-Bâki

deşt-i gam: Gam çölü.
Deşt-i gamda her yana tenler getirdi seyl-i hûn
Durmayıp tâtâr-i gamzen tîr-i bârân etmede-Bâki

deşt-i hasret: Hasret çölü.
Âh ben âcizenin münfikı olan pederim
Deşt-i hasrette kodu bizleri böyle tenhâ
Leyla Hanım

deşt-i hayret: Hayret çölü.
Aceb bir deşt-i hayrette hadeng-i endâz-ı aşkım kim
Nişân-ı gümgeşte, şast-ı işkeste, tîr-i âh nâ-peydâ
Leskofçalı Galip

deşt-i heyhât: Heyhat çölü.
Deşt-i heyhât ise de çoktan olurdu sûzân
Vüs'at-i havsalamı tündî-i hûbândan sor-Nâbi

deşt-i hırmân: Mahrumiyet çölü.
Deşt-i hırmânda gezip derdile giryân idi Kays
Garka-i mevce-i hûn-âbe-i cûşân idi Kays
Kelîm-i Eyyûbî

deşt-i Hoten: Hoten çölü.
Feyz-i tıynet başkadır, şûhî-i sûret başkadır
Her gazâli sanma kim deşt-i Hoten âhûsudur
Koca Ragıp Paşa

deşt-i hüsn: Güzellik çölü.
Olmada diller rübûde gamze-i câdûsına
Deşt-i hüsnün saydolurlar şîrler âhûsına-Fıtnat

deşt-i ibtilâ: Düşkünlük sahrası
Çoktan beri dil misâl-i sayyâd
Âvâre-i deşt-i ibtilâdır-Muallim Naci

deşt-i Kerbelâ: Kerbelâ çölü.
Dem olmaz kim vücûdum hûn-ı gamla olmaya âlûd
Bu cismin âb u hâki hûn-ı deşt-i Kerbelâ'dandır
Mütercim Âsım

deşt-i lâ-mekân: Mekânsız çöl.
Revzeninden görinür aksâ-yı deşt-i lâ-imkân
Hakkı

deşt-i ma'nâ: Mana çölü.
Deşt-i gamda her yana tenler getirdi seyl-i hûn
Durmayıp tâtâr-i gamzen tîr-i bârân etmede-Bâki

deşt-i mihnet: Sıkıntı çölü.
Hep başımızdadır gam-ı sevdâ-yı zülf-i yâr
Mecnûn-ı deşt-i mihneti ta'yîb eder Mayas-Yüsrî

deşt-i pehnâ-yı adem: Yokluğun geniş çölü.
Çektiği bâr-ı belâ konsa sipihrin başına
Deşt-i pehnâ-yı ademden gûy-veş galtân olur
Kâzım Paşa

deşt-i sitem: Sitem çölü.
Ettikçe geşt-i deşt-i sitem şâh gamzesi
Laht-ı ciğerle sâha-i dilde yemeklenir-Neylî

deşt-i taleb: İstek çölü.
Ser-i çevgân-ı aşka duş olam dersen eğer âşık
Velî deşt-i talebte haylî galtân etmek istermiş
Esrar Dede

deşt-i vâdî-i hayret: Hayret vadisinin çölü.
Bakılsa azm-i reh-i âşıka:n kolay sanılır
O deşt-i vâdî-i hayrette çok bilen çok yanılır
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet ...)

deşt-i vahşet-âbâd: Vahşet dolu çöl.
Fenâ ehline ta'n etme geçip ucb ile yanından
Bu deşt-i vahşet-âbâdın sakın şîr-i jiyânından
Hayâlî Bey

deşt-i ye's: Üzüntü çölü.
Esrâr o rütbe sakla ki sırr-ı mahabbeti
Leb-huşk-ı deşt-i ye'se peyâm-ı serâb ver-Esrar Dede

devâ': (دوا) Ar. İlaç, çare.
Bir gün onu gezdirdi dâye
Derdini yitirmeğe devâye-Fuzûlî

Ne_ola gelse dil-i mecrûha derd-i dil-rubâdan haz
Eder hasta ne denlü nâ-ümîd olsa devâdan hazz
Bâki

Cemî' vakt şifâ-hâne-i şifâsından
Cemî' halka müyesser cemî' derde devâ
Keçecizade İzzet Molla

devâ-yı âtıfet: Merhamet ilacı.
Devâ-yı âtıfet erdi âhar Eyyûb'e
Ferâiş-i hicre kalmış idi bunca yıl bîmâr-Ziya Paşa
devâ-yı cân: Canın ilacı.
Hükm onun hükmüdür fermân onun fermânıdır
Derdi verendir devâ-yı cân u cânândır tabîb
Âdile Sultan
devâ-yı derd: Derdin devası.
Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân
Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı
Fuzûlî
devâ-yı derd-i nihân: Gizli derdin ilacı.
Sordum: Meğer bu dürc-i dehendir? Dedim; dedi:
Yoh yoh, devâ-yı derd-i nihânındırır senin-Fuzûlî
devâ-yı hasta-i gam: Gam hastasının ilacı.
Vatan ârzûsu câna vuslat-ı cânân imiş cânâ
Devâ-yı hasta-i gam rü'yet-i cânân imiş cânâ
Âdile Sultan
* **devâ-bahş:** Deva sunan.
Geldi bir nâmesi mahdûm-ı şeref-menkabetin
Müşg-i elfâzı devâ-bahş olarak Edirne'den
Keçecizade İzzet Molla
devâhî: (دواهی) bk. dâhiye.
devâm: (دوام) Ar. Bir hâl üzere sürüp gitme, daim olma.
Kifâyet eylemez mi bu kasîde şâiriyyette
Eğer lâzım gelirse hüccet-i devâmın ibrâzı-Nef'î

Zevkım, kederim devâmsızdır
Her âlemim intizâmsızdır-Muallim Naci

Şükrânla vedâ' ettiğimiz câm-ı fenâya
Son pendimiz ahfâda devâm olsun erenler
Yahya Kemal
devâm-ı devlet: Devletin devamı.
Âsûdelik ümîdin eder zıll-ı asrdan
Asrın devâm-ı devletine i'timâd eden-Nâbi
* **dâim:** Devam üzre, devam edici.
Saâdetle o işret-gâh-ı hôş tarh-ı dil-ârâda
Safâlar kesb edeyim dâim pür-feyz-i mesrûru-Nef'î

Ka:metin ham-geşte kılmakta direfş-i Gâveyân
Râyet-i mansûrenin pîşinde dâim rû gibi-Nedim

Aşk ateşi ile dâim sûzân bulunur cânâ
Bu yolda nice yüz bin kurbân bulunur cânâ
Âdile Sultan
* **dâimâ:** Her zaman.
Dâimâ böyle müferrih mi bu cây-ı dil-güşâ
Her zemân âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdır-Nef'î

Çerh hıfz ede vücûdun dâimâ âfâtdan
Nitekim fânûsta mahfûz ola her bâr-ı şem'-Riyâzî

Siyeh-tab'dan olur rûşen-dilânın düşmen-i cânı
Ki düzd-i tîre-rûzu dâimâ, dil-gîr eder mehtâb
Belîğ
devân: (دوان) Far. Koşucu, seğirdici.
Her kanda ki azm eylese ikbâl ü saâdet
Pehlû-yı rikâbında iki peyk-i devân
Hakanî (kanda: nerede)
Her kanda ki azm eylese ikbâl ü saâdet
Pehlevî rikâbında iki peyk devândır
Nef'î (kanda: nerede)
Olurken bu fikretle her sû devân
Bu ebyâtı gördüm yazılmış ayân-Nedîm
devât: (دوات) Ar. Yazı takımı, hokkalı kalem. Türkçe'ye divit olarak girmiştir.
Oldu hamyâze-keş dehân-ı devât
Âhir-i nazm dâstânımdır-Riyâzî
devât-ı âsümânî: Göğe ait divit.
Yazmak için Levh-i Mahfûz'a şehâ evsâfını
Bir devât-ı âsümânîdir sipihr-i heftümân
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)
devât-ı çeşm-i Âhî: Âhî'nin gözünün yazı takımı.
Yazardım hattının vasfın devât-ı çeşm-i Âhî'den
Velî bu kan olacağın içi inen kara sudur
Âhî (inen: çok)
devha: (دوحه) Ar. Büyük, ulu ağaç.
devha-i gül: Büyük gül ağacı.
Oldu mânend-i Medîne hôş münevver gül-sitân
Devha-i güldür menâre pertev-i envâr gül
Necati Bey

devha-i ikbâl ü baht: Talih ve bahtın büyük ağacı.
Devha-i ikbâl ü bahtın ser-bülend etsin Hudâ
Her diyâr olsun zılâl-i re'fetinden hisse-dâr
Şeyhülislam Yahya

devha-i ömr: Ömür ağacı.
Devha-i ömrünü ser-sebz ü ser-efrâz etsin
Mîve-i bâğ-ı dilin eyleye Hak ber-hûrdâr-Cinânî

devha-i tevhîd: Tevhidin büyük, ulu ağacı.
Devha-i tevhîdde yaptı Murâdî âşiyân
Zîr-i bâline alıptır her ne kim var mutlaka
Murâdî (Sultan III. Murat)

devlet: (دولت) Ar.1. İkbal, kudret, saadet. 2. Siyasi topluluk, devlet. **c. düvel.**
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Yüzün görmek gibi bir devlet olmaz bana âlemde
Yanımda yoksa dünyânın berâberdir çoğ u azı-Nef'î

Çalındı bâm-ı felekte nakka:re-i devlet
Pür etti debdebe-i müjde kûş-ı eyyâmı-Nef'î

devlet-i aşk: Aşk devleti.
Oyuncak ettiler aşk-ı zemânın aşk-bâzânı
Usûl-i devlet-i aşka mücedded bir nizâm ister
Nevres-i Kadim

devlet-i bâkî: Sonsuz devlet.
Zevk-ı dîdâriyle dil-dârın yok ettim varımı
Devlet-i bâkî ki derler devlet-i dîdâr imiş-Fuzûlî

devlet-i bîdâr: Bahtın açık olduğu vakit.
Gül-şeninde hâba varsa bâğbân-ı gamzesi
Devlet-i bîdâra erdin gonca-i handânın öp
Hayali Bey

devlet-i bî-i'tibâr: Değersiz dünya rütbeleri.
Hayalî devlet-i bî-i'tibâra bakmadın gittin
Bize besdir bu kim dillerde bir efsânemiz kaldı
Hayali Bey

devlet-i câh: Mevki talihi.
Sanman bizi taleb-i devlet-i câh etmeye geldik
Biz cihâna bir yâr için âh etmeye geldik
Yenişehirli Avni

devlet-i Cemşîd: Cemşid'in talihi.
Merhabâ ey yâdigâr-ı meclis-i devrân-ı Cem
Âb-rûy-ı devlet-i Cemşîd ü âyîn-i Peşeng-Nef'î

devlet-i cihân: Dünya devleti.
Geh devlet-i cihândan eder cehl behre-yâb
Geh lokma-i aşâdan eder akl bî-nasîb-Ziya Paşa

devlet-i dâd-ı Hudâ: Allah vergisi devlet.
Sîm ü zer eylemez âheni zûr-ı bâzû
Devlet-i dâd-ı Hudâ sa'y ile tahsîl olmaz
Belîğ (Bursalı İsmail)

devlet-i dâr-ı cihân: Fani dünya.
Devlet-i dâr-ı cihân devr-i zemân ey Bâkî
Pây-dâr olmadığın kıssa-i Dârâ'dan bil-Bâki

devlet-i dâreyn: Her iki devlet.
Kıdve-i ehl-i nazar Hazret-i nâzır-zâde
Kim oluptur eşiği devlet-i dâreyne medâr-Cinânî

devlet-i dehr: Dünya talihi.
Devlet-i dehre ererse ne_ola gâhî dûnân
Dîvler gâh çıkar taht-ı Süleymân üzre
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa ...)

devlet-i deh-rûze-i hayât: Hayatın on günlük ikbali.
Olsa mümtedd ne kadar devlet-i deh-rûze-i hayât
Yine bî-fâidedir sâye-i memdûd gibi-Nâilî

devlet-i dîdâr: Yüz devleti.
Âteş-i hicrin ile cân ü dilim yandı meded
Verme gel devlet-i dîdârına min-ba'd mehl
Kâzım Paşa

devlet-i dünyâ: Dünya devleti.
Devlet-i dünyâ hayâl ü hâba benzer nesnedir
Baht-ı bîdâr isteyenler terk-i hâb etmek gerek-Bâki

devlet-i ebed-nâm: Şanı sonsuz devlet.
Yıkık burûcunu bir devlet-i ebed-nâmın
Yanık nücûmunu bir asümân-ı hûn-fâmın
Kemalzade Ekrem Bey

devlet-i ezelî: Başlangıcı bilinmeyen devlet.
Nazar fakîre kıl ey pâdişâh-ı hüsn ü cemâl
Ki devlet-i ezelî hüsn-i i'tibârındır-Ahmet Paşa

devlet-i feth ü nusret: Fetih ve nusret devleti.
Bârekallah zehî devlet-i feth ü nusret
Levhaş-Allah zehî âtıfet Hayy-ı Kadîr-Nef'î

devlet-i hâmî-i hilâfet: Hilâfetin hamisi olan devlet.
Sâhib-i devlet-i hâmî-i hilâfet sensin
Sadr-ı ıtlâk dururken sen olur gayre harâm-Nâbi

devlet-i kanâat: Kanaat devleti.
Gınâ-yı kalbe sebeb devlet-i kanâat imiş
Cihânda cây-ı safâ gûşe-i ferâğat imiş-Fıtnat Hanım

devlet-i Kayser: Kayser'in devleti.
Felek şatrancını üttün saâdet mülkünü tuttun
Ne mülket mülket-i devlet ne devlet devlet-i Kayser
Ahmed-i Dâî

devlet-i mey: Şarap devleti.
Devlet-i meyde gönül gussa-i âlem çekmez
Sâgar-ı bâde-i leb-rîz çeker gam çekmez-Nâbi

devlet-i Nûşirevân: Nuşirevan devleti.
Her saltanat ki hükm-i nesak-sâz ola ona
Ka:nûn-ı dâdı devlet-i Nûşirevân verir-Nef'î

devlet-i ömr: Ömür talihi.
Hak'tan dilerim devlet-i ömrün ola câvid
Nitekim ola pîş-rev ezhâra benefşe-Necati Bey

devlet-i pâ-bûs: Ayak öpme talihi.
Cismi hâk et ol sehî kaddin yolunda Fıtnatâ
Nâil olmaksa merâmın devlet-i pâ-bûsuna-Fıtnat

devlet-i pîrâhen: Gömlek devleti.
O ten-i penbe-misâle sarılır bî-teklîf
Rişte-ber-rişte hased devlet-i pîrâhenine-Nâbi

devlet-i sâbık: Eski devlet.
Nâbiyâ ka:ilinin zilletine hüccettir
Devlet-i sâbıkını fahr ile îrâd etmek-Nâbi

devlet-i şâh: Şah devleti.
Erişdikçe seher-gâha münâcât eyle Allah'a
Devâm-ı devlet-i şâha duâ-gû-yı senâ-hân ol-Bâki

devlet-i şâh-ı cihân: Cihan şahının devleti.
Çün nev-bahâr-ı devlet-i şâh-ı cihân ola
Hurşîd-i bî-zevâl mey-i ergavân ola-Necati Bey

devlet-i şâh-ı civân-baht: Bahtiyar, mesut şahın devleti.
Devlet-i şâh-ı cevân-bahte duâ kıl ki seni
Kimse çekmez ileri himmet-i şâh-âne çeker-Bâki

devlet-i uzmâ: Büyük devlet.
Şifâ-yı sadr-ı devlet kuvvet-i bâzû-yı emniyet
Esâs-ı ma'delet-rükn rekîn-i devlet-i uzmâ-Nedim

devlet-i vasl: Kavuşma talihi.
Güzeller devlet-i vaslın bulup mağrûr olan âşık
Neşât-ı vasldan endûh-ı hicrân olduğun bilmez
Fuzûlî

devlet-i yek-rûze-i dünyâ: Dünyanın bir günlük saadeti.
Ey müftehir-i devlet-i yek-rûze-i dünyâ
Dünyâ sana mahsûs ü müsellem mi sanırsın
Ziya Paşa

** **düvel:** Devletler.
İmâm-ı saff-ı efâdıl emîr-i hayl-i kirâm
Emîn-i dîn ü düvel hâce-i huceste-hısâl-Bâki

Pîrâye-i milk ü milel ser-mâye-i dîn ü düvel
Ki_olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn, taht-ı Cem
Nef'î

* **devlet-bahş:** Devlet bahşeden.
Dâmenin dest-i talebden koyma devlet-cû isen
Ma'rifet erbâb-ı isti'dâda devlet-bahş olur
Koca Ragıp Paşa

* **devlet-cû:** Devlet arayan.
Dâmenin dest-i talebden koyma devlet-cû isen
Ma'rifet erbâb-ı isti'dâda devlet-bahş olur
Koca Ragıp Paşa

* **devlet-hâh:** Devlet isteyen.
Pây-bûs-ı yâre hâk olmakla mümkindir vusûl
Pây-mâl olsun diyen Yahyâ'ya devlet-hâhıdır
Şeyhülislâm Yahya

* **devlet-hâne:** Saadet ve ikbal evi. (hürmet maksadıyla kullanılır.)

devlet-hâne-i erbâb-ı ikbâl: Kudret sahiplerinin ikbali.
Hudâ dîvâr-ı devlet-hâne-i erbâb-ı ikbâli
Gehî bir lâne-i güncişk-i bî-ârâm için saklar-Sürûrî

devlet-hâne-i dünyâ: Dünya konağı.
Şeh-i iklîm-i fakr ol kim bu devlet-hâne-i dünyâ
Ne dervîş-i abâ-pûşa ne şâhen-şâha kalmıştır
Yenişehirli Avni

* **devlet-meâb:** Padişah kapısı.
Yollarda kaldı gözlerimiz gelmedi haber
Hâk-i cenâb-ı südde-i devlet-meâbtan-Bâki

* **devlet-penâhî:** Devlete sığınma.
Der-gehe devlet-penâhî mültecâ-yı hâs u âm
Hâk-i pâk-i âsitânı bûse-cây-ı ins ü cânn-Nef'î

* **devlet-sarây:** Devlet sarayı.
Der-i devlet-sarâyından seher cânânımız çıktı
Eşiğin bekledik tâ subh olunca cânımız çıktı-Lâ

devlet ü ikbâl: Şans ve talih.
Ol sipihr devlet ü ikbâlden yüz döndürür
Devlet ü ikbâl her kimden ki rû-gerdân olur-Nedim

devr: (دور) Ar. 1.Dönme, dönüp dolaşma. 2. Birinin uhdesinden çıkarıp diğerinin üzerine geçirme. 3. Yukarıdan aşağıya okuma. **c. edvâr.**
Sanman ki felek devr ile şâmı seher eyler
Her vâkıanın âkıbetinden haber eyler-Nef'î

Haylî zemân âlemi devr eyledim
Halka değil kendime cevr eyledim-Muallim Naci

Gül devri eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır
Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde-dem
Nef'î

devr-i adl: Adalet zamanı.
Devr-i adlinde mükedder yok meğer kim ağlaya
Kahr-ı cevr-i dil-rübâdan âşık-ı şûrîde-hâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

devr-i ân: İçinde bulunulan zaman.
Ol meh cefâyı sanma ki devrândan öğrenir
Bî-mihr ü bî-vefâlığı devr-i ândan öğrenir-Re'yî

devr-i ayağ: Kadeh zamanı.
Hân-ka:h hâlî kalır sübha düşer ellerden
Vakt-i gül-geşt ü dem-i devr-i ayağ oldu yine-Vecdî

devr-i a'zam: En büyük devir.
Ki rûhu eylemesin böyle bin fecîa harâb
Hayât nâmına, yâ Rab, nedir bu devr-i a'zam
Mehmet Akif

devr-i bâdem: Badem zamanı.
Çarh devrinden ne hâsıl kim verir tağyîr-i zevk
Devrden zevk artırır miskîn-i devr-i bâdem-Fuzûlî

devr-i bahâr: Bahar devri.
Ne cûşân-ı şerâb ü lâle bir devr-i bahârıydı
Ki hâlâ çeşmeler pür-hûn olur her yâda geldikçe
Yahya Kemal

devr-i bî-ârâm: Değişmeyen, monoton devir.
Nizâmından eser yok kâr-gâh-ı kevn-i imkânın
Hemen ancak sipihrin devr-i bî-ârâmı kalmıştır
Üsküdarlı Hakkı Bey

devr-i Cem: Cem devri.
Hürmetinden mi düşer gâhî ayağa düşse de
Gelmede bintü'l-ineb tâ devr-i Cem'den yed-be-yed
Ali Rıza Paşa

devr-i cem'iyyet: Toplanma zamanı.
Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cem'iyyet
Girmek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet
Mehmet Akif

devr-i cevr: Eziyet zamanı.
Devr-i cevrinden ten ü cânımda râhat kalmadı
Sûret-i hâlimde âsâr-ı ferâğat kalmadı-Fuzûlî

devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket: Cihanı doğru şekilde yöneten Cem şevketlinin devri.
Hem rûz-ı mübârek dem-i îd-i tarab-engîz
Hem devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket ü şândır
Nef'î

devr-i çarh: Feleğin dönüşü.
Riştedir cismim ki devr-i çarh vermiş tâb ona
Merdüm-i çeşmim düzer her dem dür-i sîr-âb ona
Fuzûlî

devr-i çep-endâz-ı felek: Feleğin hilekâr zamanı.
Muhâl ise eğer devr-i çep-endâz-ı felekten bu
Hudâ ka:dirdir etse bâri hükmün imtidâd üzre
Nef'î

devr-i çeşmân: Gözlerin dönmesi.
Devr-i çeşmânında görmem cezbeden hâli basîr
Çok görülmez etse meczûb ehl-i hâli gözelerin
Muallim Naci

devr-i derd ü mihnet: Dert ve sıkıntı devri.
Bir devr-i derd ü mihnet olur her nefes hayât
Minnet ise medârı bu dâr-ı maîşetin
Celâliddin Paşa (Abdullah...)

devr-i devlet: Talih devri.
Değil kâbusun artık, devr-i devlet intihâbındır
Gel ey nâzende hürriyet ki cânlar ferş-i râhındır
Mehmet Akif

devr-i dil-ârâ: Gönlü süsleyen devir.
Âdem bu bezm-i devr-i dil-ârâya bir gelir
Bil kadr-i ömrünü kişi dünyâya bir gelir
Rüşdî (Ahmet ...)

devr-i ebvâb: Kapı kapı dolaşma zamanı.
Yârdan gayre nigâh etme velev mâh ise de
Devr-i ebvâb eden etbâʿ emek-dâr olmaz
Akif (Selânikli Hasan ...Efendi)

devr-i felek: Feleğin dönüşü
Âkıl oldur gelmeye dünyâ metâından gurûr
Müddet-i devr-i felek bir demdir âdem bir nefes
Bâki

devr-i feyz: Bereket devri.
Gerçi mihr-i devr-i feyz olmakla buldum iştihâr
Pâyine düşmek merâkımdır her akşam sâye-vâr
Muallim Naci

devr-i gerdûn: Dönme zamanı.
Getir câm-ı sürûr-encâmı ey sâkî yeter çektik
Cefâ-yı devr-i gerdûnu belâ-yı çerh-i gerdânı-Bâki

devr-i gül: Gül zamanı.
Taşradan geldi çemen sahnına bî-gâne diye
Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler-Necati Bey

Devr-i gül erdi tâze cevândır cihân yine
Saʿy eyle ayş u işrete ahd-i şebâbda-Bâki

devr-i hayât: Dönen hayat.
İkmâle kadar fâcia-i devr-i hayâtı
Atlatmaya mahkûm ne mühlik akabâtı
Mehmet Akif

devr-i hâşiye: İlâve devir.
Zülf ü ruhun müellif-i hikmet-nüvîs-i sunʿ
Gösterdi devr-i hâşiyesinde teselsülün-Lâ

devr-i Hâtem: Hâtem zamanı.
Misâl-i devr-i Hâtem oldu meclis
Zümürrüd câmı sâkînin ona fass-Şeyhülislâm Yahya

devr-i hâzır: Hazır olma zamanı.
Yaşanmaz böyle tek tek, devr-i hâzır: Devr-i cemʿiyyet
Girmek istemezsen, yoksa izmihlâl için niyyet
Mehmet Akif

devr-i hicr: Ayrılık zamanı.
Devr-i hicrinde neler çektiğimi söyler idim
Görebilsem idi bir kerre dahi âh seni-Senih

devr-i hürriyyet: Hürriyet zamanı.
Adam olmazsak kalırsak biz bu istiʿdâdta
Devr-i hürriyyet de birdir devr-i istibdâd da
Üsküdarlı Talʿat Bey

devr-i hüsn: Güzellik zamanı.
Devr-i hüsnünde lebindir yüzüne revnak veren
Hâlet-efzâdır belî dil-ber yüzünde tâb-ı mül
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

devr-i hüsn-i yâr: Yârin güzellik devri.
Bana ömrün sübhasının inkıtâʿı yeg gelir
Devr-i hüsn-i yâre gelmekten Behiştî inkırâz
Behiştî (yeg: daha iyi)

devr-i istibdâd: Zorbalık devri.
Adam olmazsak kalırsak biz bu istiʿdâdta
Devr-i hürriyyet de birdir devr-i istibdâd da
Üsküdarlı Talʿat Bey

devr-i Kamer: Kamer devri. Yedinci gezegen olan Ay'ın devri. Eskilere göre her bin yıl için bir gezegen devri bulunurmuş. İlki Hz. Âdem'in devri olan Zühal yıldızının devridir. Devr-i Kamer de Hz. Muhammed'in devridir. Ahir zaman devri olan bu zamanda bir çok fitne ve karışıklıklar çıkacağına ve sonra da kıyamet kopacağına inanılır.
Vâ-beste ise ayş u tarab hükm-i nücûma
Mehtâb ederiz yâr ile çün devr-i Kamerʿdir
Şeyh Galip

devr-i laʿl: Dudağın kırmızı olduğu vakit.
Devr-i laʿlinde baş eğmem bâde-i gül-fâma ben
Sâye-i pîr-i muganda minnet etmem câma ben
Nevres-i Kadim

devr-i lâle: Lâle zamanı.
Çü devr-i lâledir ihlâs ile kadeh tutalım
Niteki nergis olur mest-i bî-riyâ olalım-Şeyhî

devr-i leb: Dudağının zamanında (meşhur olduğu zamanda)
Mey fâideyle şöhreti var bir metâʿ idi
Devr-i lebinde onu ayağa düşürdüler-Hayali Bey

devr-i meclis: Meclisin devri, dönüşü.
Devr-i meclis bana girdâb-ı belâdır sensiz
Mey-i zehr-âb-ı sitem sâgar-ı gerdânı bile-Neşati

devr-i Mevlânâ: Hz. Mevlânâ zamanı.
Sülûk-ı devr-i Mevlânâ'da Esrâr
Felekler bî-haber bir nükte varmış-Esrar Dede

devr-i muvâfık: Uygun devir.
Görmedik devr-i muvâfik tâli'-i nâ-sâzdan
Çerh-i kec-rev aksine devrân eder her bâr hayf
Hersekli Arif Hikmet

devr-i nâ-sâz-ı felek: Feleğin uygunsuz zamanı.
Abestir devr-i nâ-sâz-ı felekten bî-huzûr olmak
Gam ü şâdiye bakma zevke bak Muhlis cihândır bu
Esat Muhlis Paşa

devr-i piyâle: Kadeh zamanı.
Hûn-ı kebûter ile pür olur yine küûs
Devr-i piyâle göstere mi dîde-i horos-Bâki

devr-i ruh: Yanak zamanı.
Devr-i ruhunda devr-i şarâba ne ihtiyâc
Gül mevsimi gül-âb hem olsun hem olmasın
Şeyh Galip

devr-i rûşen: Parlak devir.
Tuhfemiz olsun bu lûgat, ebyât-ı şiirden zevk alanlara
Gele bir devr-i rûşen ki bu şâirler yâd oluna.
Fethi Atâ

devr-i sâbık. Eski devir.
"Devr-i sâbık mı" dedin şimdi? Elindeyise çevir
Ensesinden tutup eyyâmı da gelsin o devir
Mehmet Akif

devr-i safâ-bahş: Safa bahşeden devir.
Bir devr-i safâ-bahş ile devretmede gerdûn
Kim her demi olmakta neşât-âver-i âlem-Neşati

devr-i sâgar: Kadeh devri.
Dehân u gerdenin bûs eyleyen sâkî olur fârig
Safâ-yı devr-i sâgardan surâhî kulkulundan hem
Ulvî

devr-i Sultân Selîm: Sultan Selim devri.
Devr-i Sultân Selîm'i yazmak için
Seyf-i meslûl kıldı hâmesini
Halk Yahyâ Kemâl'e rahmet okur
Gûş ederken Selîm-nâmesini-Yahya Kemal

devr-i şarâb: Şarap zamanı.
Devr-i ruhunda devr-i şarâba ne ihtiyâc
Gül mevsimi gül-âb hem olsun hem olmasın
Şeyh Galip

devr-i tarab: Eğlence zamanı.
Râmî safâ hengâmıdır devr-i tarab eyyâmıdır
Dilden gubâr-ı gussayı silsin şarâb-ı dil-güşâ-Râmî

devr-i tarab-zâ: Eğlence meydana getiren devir.
Sadâ-yı zeng-i şâhînden gelir kebk-i derî raksa
Zemân-ı adl ü insâfı acep devr-i tarab-zâdır-Nef'î

devr-i teselsül: Birbirini takip eden devir.
Sâde bir devr-i teselsülden ibârettir umûr
Rûz u şeb bir reft ü âmedden kinâyettir zemân
Yenişehirli Avni

devr-i vuslat: Kavuşma zamanı.
Rind olan yeksân bilir hicr ile devr-i vuslatı
Pûla saymaz hâl-i hirmânında kenz-i fırsatı
Ebubekir Sâmi Paşa

devr-i zemân: Zamanın dönüşü.
Devlet-i dâr-ı cihân devr-i zamâm ey Bâki
Pây-dâr olmadığın kıssa-i Dârâ'dan bil-Bâki

** **edvâr:** Devir'ler, zamanlar.
Biz kim bu maka:m içreyiz edvâr bozulsa
Tebdîl-i usûl eylememek âdetimizdir-Yenişehirli Avni

Gölgemiz sırtını asrın ezer, edvâra yüküz
Şühedâmızla yerin kalbine hep mahkûkuz
Midhat Cemal Kuntay

edvâr-ı hilkat: Yaratılış devirleri.
Deşer âfâkı; bir şeyler sezer esrâr-ı kudretten
Eşer a'mâkı, izler keşf eder edvâr-ı hilkatten
Mehmet Akif

edvâr-ı terakkî: İlerleme devirleri.
Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için
Kendi mâhiyyet-i rûhiyyeniz olsun kılavuz
Mehmet Akif

* **deverân, devrân:** 1. Dönme, dolaşma. 2. Felek, dünya.
Sürdü Mecnûn növbetin şimdi benim rüsvâ-yı aşk
Doğru derler her zemân bir âşıkın devrânıdır
Fuzûlî

Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem-derd yok düşmân kavî tâli' zebûn
Fuzûlî

Yürü Bâyezîd sen süregör devrânını
Saltanat bâkî kalır derlerse ol yalandır-Cem Sultan

Mübtelâ-yı elem-i firkat-i cânân olalı
Zulm-ı bî-dâdı koyup hâlime devrân ağlar
Esrar Dede

Erse bir milke eğer rahmet-i Hak hâkimini
Böyle bir dâver-i dîn-perver deverân eyler-Cevrî

deverân-ı mihr ü mâh: Ay ve güneşin dönmesi.

Maksat budur desem mi hazân u bahârdan
Deverân-ı mihr ü mâh ile leyl ü nehârdan
Abdülhak Hâmit

deverân-ı neşât-efzâ: Sevinç artıran dönüş.

Görse Cemşîd bu deverân-ı neşât-efzâyı
Yâdına gelmez idi gerdiş-i câm-ı sahbâ-Zihnî

devrân-ı çerh: Feleğin dönüşü.

Koymadı devrân-ı çerh öz hâlime hurrem beni
Şâd iken âlemde çerh etti esîr-i gam beni-Fuzûlî

* **devre:** Dönüş, dönme.

devre-i âlem: Âlemin dönüşü.

Müntehâ vü mebdeinde görmedim nûr-ı visâl
Devre-i âlem ser-â-pâ devre-i gamdır bana
Namık Kemal

devre-i aşk: Aşkın dönüşü.

Kılsa temkînini keştî-i sipihre lenger
Devre-i aşk eder izhâr-ı zarûretle direng
Ziya Paşa (Kâzım Paşa?)

* **devvâr:** Devr edici, dönücü.

Âb-gûndür günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Fuzûlî

Mutî-i emrin olup çâr-kûşe heft iklîm
Ola müsahhar-ı kilkim bu kubbe-i devvâr-Nedîm

devvâr-ı zemâne: Zamanın dönücüsü.

Ey devvâr-ı zemâne ki âb-ı adâletin
Mülk-i cihâna revnak-ı bâğ-ı cinân verir-Nef'î

***dâir:** Ar. 1.Ait, ilgili. 2. Dönen, devreden.

Hep hüsn-i aşka dâir imiş güft ü gû-yı halk
Dillerde dâstân imiş esrâr sandığım
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

Bir söz dedi cânân ki kerâmet var içinde
Dün geceye dâir bir işâret var içinde-Nedim

Fikrim gibi âh dâir olsam
Dâimâ hareminde tâir olsam-Muallim Naci

Nûr-ı hüsnün âlem-i enfüste feyz-efrûz idi
Olmadan âfâk-ı dâir neyyir-i a'zam henüz
Namık Kemal

dâir-i bezm: Meclisi dolaşan.

Ehl-i feyzin eseri kalmasa da nâmı kalır
Zikr-i Cem dâir-i bezm olmadadır, câm şikest
Koca Ragıp Paşa

dâir-i kusûr: Kusura dair.

Tek olmasın kavâid-i ihlâs ber-taraf
Mâni' değil merâsime dâir-i kusûrumuz-Nâbi

devre: (دوره) bk. devr.

devvâr: (دوّار) bk. devr.

dey: (دی) Far. 1. Kış. 2. Güneş yılının 8, 15 ve 23'üncü günlerinde yapılacak işleri idareye memur meleğin ismi.

Lîk kim fursatî-i bed-menişândan feryâd
Ki verir vaz'ları serdî-i deyden peygam-Nâbi

Açıl ey fasl-ı dey sen gül-istânlardan açılsın gül
Terennüm eyle bülbül-i mutribim çünkim rebâbımsın-Nedîm

Eyâ zahîr-i zemân olmaz ise merhametin
Vücûd ilini bu Ye'cûc-ı dey kılar yağmâ
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)

deycûr: (دیجور) Ar. Karanlık, zulmet. **c. deyâcîr.**

Ne var aceb ötesinde cihân-ı deycûrun?
Nedir bilinmez aslı bu emr-i mestûrun
Recaizade Ekrem

Sâhil gunûde kütle-i deycûr, ufuk abûs
Gök pür-sehâb ü zıll, ona sen mehbit-i ukûs
Tevfik Fikret

deycûr-ı amâ: Körün karanlığı.

Oldu berdâşte heylûlet-i deycûr-ı amâ
Sâha-i pehn-bürûz oldu zevâyâ-yı kümûn-Münif

deycûr-ı hicr: Ayrılık karanlığı.

Deycûr-ı hicri matla'-ı sürûr eder
Âh-ı derûnu meş'ale-i subh-gâh eden
İbnü'l Naccâr (Tüccarzade)

deycûr-ı şeb: Gecenin karanlığı.

Böyle asırda azr-ı hünerden çi-fâide
Deycûr-ı şebde nûr-ı basardan çi-fâide-Haşmet

** **deyâcîr:** Deycûr'lar, karanlıklar.
Hüsn-i etvârı nazar-bahş-ı deyâcîr-i amâ
Lûtf-ı güftârı harâbîde bünyân-ı samem-Nâbi
deyn: (دين) Ar.Borç. **c. düyûn, düyûnât.**
Sûk-ı devrânda biz ol deyn temessükleriyiz
Hep bizim hâtemimizdir basan ikrârımıza-Nâbi
deyn ü temessük: Borç ve borç senedi.
Ehl-i hâcâta olurken eser-i ayn-ı hayât
Dağdır deyn ü temessükler yine nakş-ı hitâm-Nâbi
deyr: (دير) Ar. 1. Kilise, manastır. 2. Bu dünya. 3. mec. Meyhane. **c. edyâr.**
Bu gamdan asılı kaldım derâ-yı deyr gibi
Başım aşağıda dilim güft ü gûda nite ki zeng
Hayali Bey
Çöktü bünyân-ı beden bozuldu timsâl-i cesed
Deyr dîvârında yer yer mahv olan sûret gibi
Ebussuud Efendi
Cezbedir tahrîk edip sûfîye feryâd ettiren
Deyr oluptur işbu âlem aşk ona nâkûs olur-Gaybî
deyr-i aşk: Aşk kilisesi.
Deyr-i aşkın o berhemenleriyiz kim el-hakk
Bâng-ı yâ Rab ile nâkûsunu gûyâ ederiz
Manastırlı Fâik
deyr-i cân: Can kilisesi.
Büt-âne cilvelerin yıktı deyr-i cânımızı
Şerâr-ı şemʿ-i ruhun yaktı hânümânımızı-Nâilî
deyr-i cemâl: Güzellik kilisesi.
Sûret-i esnâmdan döndü sana etti sücûd
Râhib-i deyr-i cemâlin Yezdân-perest-Bâki
deyr-i cihân: Dünya kilisesi.
Küfr-i zülfün ey sanem gösterme îmân ehline
Korkarım deyr-i cihânda cümlesi dînden çıkar
Enverî
deyr-i felek: Feleğin kilisesi.
Çıkmadı deyr-i felekte yine hûrşîd-i sanem
Kara çulla görmeyince âlemin ruhbânını
Hayâlî Bey
deyr-i fenâ: Yokluk kilisesi.
Satmağa deyr-i fenâda halka ışkın bâdesin
Halka-i hamdır sütûn-ı âhım üstünde hilâl-Behiştî
deyr-i gerdûn: Feleğin kilisesi.
Ne taşlar bastı seng-endâz-ı âhım deyr-i gerdûne
Düşen altın kayalardır değil vakt-i seher kevkeb
Bâki
deyr-i hüsn: Güzellik kilisesi.
Donanıp ol büt-i çin atlas u dîbâlar ile
Deyr-i hüsnün bezemiş müşg çelîpâlar ile
Ahmet Paşa
deyr-ı ışk: Aşk kilisesi.
Ben ol rindem ki oldum deyr-i ışkın mest-i bî-bâki
Görünür köhne hırkamdan ser-â-ser sînemin çâki
Behiştî
deyr-i köhne: Eski kilise.
Dem-i Mesîh'ten etsen ricâ-yı himmet der
Bu deyr-i köhnede biz de duâya muhtâcız
Koca Ragıp Paşa
deyr-i küfr: Küfür kilisesi.
Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-i hilâl için
Gelmiş bu şeh-süvâr-ı cihân-gîr aşkına-Yahya Kemal
deyr-i mihnet: Sıkıntı kilisesi.
Cây edinse etmen istibʿâd-ı deyr-i mihneti
Âşıkım bir kâfir hüsne Muhammed ümmeti
Fasîh (Ahmet ... Dede)
deyr-i mugân: Ateşe tapanların kilisesi.
Anılsa deyr-i mugân içre ger münâcâtı
Gelir sücûda tasâvîr-i suhuf-ı Enkelyûn-Lâ
deyr-i muhabbet: Sevgi kilisesi.
Seni teshîr için ey muğ-beçe-i İsî-dem
Yakarım deyr-i muhabbette buhûr-ı Meryem-Lâ
deyr-i sadr: Göğüs kilisesi.
Deyr-i sadrında Behiştî pîş-tahta istemez
Bir velâyet mîriyiz kim kayd olur bize serîr-Behiştî
deyr-i zeberced: Zeberced taşından yapılmış kilise.
Geceler deyr-i zebercedde yanan meşʿalleri
Eyledikçe subh-dem bî-pertev ü bî-fer güneş
Lamiî Çelebi
Deyyân: (ديّان) Ar. Mükâfatlandıran veya cezalandıran Allah.
Zâtım Allahü ehaddır vasfım Allâhü's-samed
Cins ü mislim yoktur ön son yalınız Deyyân benim
Ümmî Sinan (Allahü ehad: "Allah birdir" İhlâs-112/1, Allahü's-samed: "Allah her şeyden müstağnî ve her şey ona muhtaçtır." İhlâs-112/2)

deyyâr: (دیّار) Ar. 1. Kimi, bir kimse. 2.Manastır sahibi.
Bu kubbede gerçi çok sadâ var
Yok dârda senden özge deyyâr-Ziya Paşa
dıhk, dahk: (ضحک) Ar. Gülme, gülüş.
Dıhkı koysun zurefâ giryeden ursun dem kim
Oldu hem-bezm-i hamûşân o letâif kânı-Sürûrî
dıraht: (درخت) bk. diraht.
dırâz: (دراز) Far. Uzun.
Dil-i belâ-keşe nâz etmenin zemânı değil
Nihâl-i nâz dırâz etmenin zemânı değil-Nâbi

Nahl-i emel ne denlü dırâz olsa hûb idi
Dest-i hayât u kadd-i beka kûteh olmasa
Şeyhülislâm Yahya
Dırâz etsin felek şimdengerü dâmân-ı maksûdu
Ki ben nevmîd olup katʿ eyledim dest-i temennâyı
Lâ
diâme: (دعامه) Ar. Destekler, payandalar. **c. deâim.**
** **deâim:** Diâme'ler, destekler.
deâim-i hey'et: Heyet destekleri.
Kıyâma etti taka:zâ deâim-i hey'et
Kuûda oldu kemer-bend kâr-gâh-ı umûr-Nâbi
dîbâ, dibâ: (دبا، دیبا) Far. Renkli dokuma şekilleriyle süslü lüks ve ipekten bir kumaş, canfes kumaş.
Kıldı âfâkı münevver talʿat-ı rahşân-ı îd
Halka dibâlar giyirdi mâh-ı nûr-efşân-ı îd-Bâki

Gün başına bir hilʿat-i dîbâ verir ammâ
Dâmânını âlûde-i hûn-ı ciğer eyler-Nefʿî

Felek fîrûzeden bir taht-ı âlî kurdu şâh-âne
Ona bir âh dîbâ perde çekti subh-ı nûrânî-Nefʿî

Metâʿ-ı nutkuna gülün edip gayb-endâze
Dükkân-ı fikretinde akl-ı küll nessâc-ı dîbâdır
Sabrî
dîbâ-yı Hûr: Hurilerin ipekli kumaşı.
Zemîninde güsterde dîbâ-yı Hûr
Fezâsında cârûb gîsû-yı hûr-Nedîm

dîba-yı mutallâ: Altınla yaldızlanmış ipekli kumaş.
Dokuz kat perde çekmiş Kâʿbe-i iclâline devrân
Zemîni gök bir altun pullu dîbâ-yı mutallâdan
Yenişehirli Avni
dîbâc: (دیباج) Ar. Dallı, çiçekli bir çeşit ipekli kumaş, canfes. **c.dücüc.**
Nazar hakîkattedir yoksa kim perestiş eder
Girerse câme-i zer-târa sûret-i dîbâc-Nâbi
dîbâce: (دیباجه) Ar. Mukaddime, ön söz, başlangıç.
Dedi dîbâcesinde olsa bir ser-nâme-i tevhîd
Olurdu nâkıstan ârî mükemmel nüsha-i garrâ
Nâbi
dîbâce-i evsâf: Vasıfların başlangıcı.
Dîbâce-i evsâfını almaz bütün ebʿâd
Aʿdâd edemez silsile-i feyzini taʿdâd-Mehmet Akif
dîbâce-i gurûr: Gurur başlangıcı.
Nakş etti bir tehekküm için baht-ı bî-şuûr
Târîh-i zulme bir yeni dîbâce-i gurûr-Tevfk Fikret
dîdâr: (دیدار) Far. 1. Görme, rü'yet, görüş. 2. Cemâl, çehre, yüz. 3. Göz. 4. Zâhir.
Zâhidâ dîdârsız cennet cahîm olsun bana
Şehd-i laʿl-i yârsız Kevser hamîm olsun bana-Zâtî
Vardık der-saâdetine yâri görmedik
Girdik behişte hayf ki dîdârı görmedik-Fuzûlî

Zevk-ı dîdâriyle dil-dârın yok ettim varımı
Devlet-i bâkî ki derler devlet-i dîdâr imiş-Fuzûlî

Sürünüp su gibi yüz üzre gelir kanlı yaşım
Garazı bu ki müşerref ola dîdârın ile-Necati Bey
dîdâr-ı dil-ber: Sevgilinin yüzü.
Ey Fuzûlî âlemin gördüm kamu niʿmetlerin
Hiç niʿmet görmedim dîdâr-ı dil-ber teg lezîz-Fuzûlî
dîdâr-ı dost: Dost yüzü.
Dîdâr-ı dosttur iki âlem netîcesi
Yok ondan özge âşıka âlemde mültemes-Fuzûlî
dîdâr-ı ferdâ: Yarının yüzü.
Râz-ı ışkı saklasın dîdâr-ı ferdâ isteyen
Kûy-ı yâri beklesin firdevs-i aʿlâ isteyen
Usûlî (Yenice Vardarlı...)

dîdâr-ı hakîkat: Hakikat yüzü.
Bir dil ki ola nâil-i dîdâr-ı hakîkat
Ferdâ elemi, hasret-i Cennet mi çeker hîç
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

dîdâr-ı Hakkî: Hakk'a ait güzellik.
Ey hâce sanma sen bizi şehvet esîriyiz
Dîdâr-ı Hakkî aşk u muhabbet esîriyiz-Hayretî

dîdâr-ı Hudâ: Allah'ın "Cemâl" sıfatlı güzelliği.
Tâb-ı dîdâr-ı Hudâ ile Resûl
Bir hilâl olduğuna dâl idi ol-Hakanî

dîdâr-ı hürriyet: Hürriyetin yüzü.
Ne efsûn-kâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
Namık Kemal

dîdâr-ı Kibriyâ: Allah'ın güzelliği.
Dîdâr-ı Kibriyâ'yı kemâliyle gösteren
Şeydâ gönülden özge bir âyîne bilmedik-Yahya Kemal

dîdâr-ı kizb ü cehl: Yalan ve cehalet dolu yüz.
Dîdâr-ı kizb ü cehle tükürmekti sence fen
Zannımca fenn ü hikmeti yalnız sen anladın
Cenap Şahabeddin

dîdâr-ı latîf: Hoş, güzel yüz.
Oldu pâ-bûs-ı şerîfiyle müşerref leb-i havz
Buldu dîdâr-ı latîfiyle ziyâ dîde-i cânı-Fuzûlî

dîdâr-ı maʿşûk: Sevgilinin yüzü.
Dil-i pür-zulmet içre seyr için dîdâr-ı maʿşûka
Fener-âsâ yanar aşk ile dilde şemʿ-i cânım var
Âdile Sultan

dîdâr-ı nûr-efşân: Nur saçan yüz.
Gönlüm leyâl-i firkatin bîdâr yâ Rab hânıdır
Fikr ettiğim bir âfetin dîdâr-ı nûr-efşânıdır
Muallim Naci

dîdâr-ı pâk: Temiz yüz.
Âşık-ı dîdâr-ı pâkindir meğer kim cûylar
Cüst ü cû eyler seni ey serv-i bâlâ semt semt-Bâki

dîdâr-ı pür-nûr: Nurlu yüz.
Ki teşrîf ede her gün sadr-ı bâlâ-hâne-i kasrın
O hûrşîd-i cihân-devletin dîdâr-ı pür-nûru-Nefʿî

dîdâr-ı vahdet: Birlik yüzü.
Birer âyîne-i dîdâr-ı vahdetdir kevâkib hep
Temâşâ eyleyen ârifde hayret artar eksilmez
Fâik Memduh Paşa (Esbak Dahiliye Nâzırı...)

Dîdâr-ı Yâr: Allah'ın manevi tecellisi, görünüşü.
Zâhidin gönlünde Cennet, âşıkın Dîdâr-ı Yâr
Lâ-cerem her kişinin başında bir sevdâsı var
Laʿlî (Üsküplü...)

dîde: (دیده) Far. Göz, çeşm.
Ey nûr-ı dîde sanma abes gözlüğüm görüp
Teşrîf-i yâri bekliyorum çâr-çeşm ile-Muallim Naci

Gösterir der-ân bana rû
Dîde mahzûn u perîşân gîsû-Recaizade Ekrem

Erenler! Şeyh Şaʿbânî tarîk-ı müstakîmden
Açıldı Aydınoğlu der-gâhı bu dîdeler rûşen-Lâ

dîde-i ahbâb: Dostlar gözü.
Ser-sühanlar sürh ile yazılsa hûb olur diye
Hall eder vasf-ı lebinçün dîde-i ahbâb sürh
Şeyhülislâm Yahyâ

dîde-i âtî: Geleceğin gözü.
Altında zâr ü hâsir iken acz-i muzmahil
Et sen rumûz-ı dîde-i âtîye rabt-ı dil-Ahmet Hâşim

dîde-i aʿmâ: Görmeyen göz.
Zâhidin yüzüne bakmadığını işidicek
Pertev-i şemsi ne_ ider dîde-i aʿmâ dediler-Nizâmî

dîde-i âşık: Âşıkın gözü.
Dîde-i âşık müflis ki hatt u hâldedir
Çeşm-i nekbet- zededir safha-i remmâldedir-Nâbi

dîde-i aʿver: Bir gözü görmeyen.
Dîde-i aʿveri tarh olmuş idi
Zûr-ı şâhid gibi cerh olmuş idi
Atâyî (Nevʿizade Ataullah)

dîde-i baht: Talih gözü.
Bunca kim kûh-sıfat başıma taşlar urulur
Dîde-i bahtım uyanmaz ne ağır uykuludur-Fuzûlî

dîde-i baht-ı Haleb: Haleb'in talih gözü.
Görmedi sana muâdil dîde-i baht-i Haleb
Fâzıl-ı hôş-hûy düstûr-ı sühandan elvedâ-Nâbi

dîde-i basîret: Kalp gözü.
Ta'mîr-i Kâ'be hidem-i sanem-hâne iş değil
Aç dîde-i basîreti kalb-i harâba bak
Naîm (Tezkirecizade Müverrih...)

dîde-i bîdâr: Uykuya hasret kalan göz.
Baht uyansa hâba varsa dîde-i bîdârımız
Düşde bâri gayrden tenhâ düşürsek yârımız-Nef'î

dîde-i bîdâr-ı evliyâ: Velilerin uyumayan gözü.
Vech-i kerîm-i hüsn-i İlâhî'den özgeye
Olmaz güşâde dîde-i bîdâr-ı evliyâ-Nâbi

dîde-i bîmâr: Hasta göz.
Leb-i cân-bahşına sad haste-dil olsun kurbân
Bin gazâl-i Hoten ol dîde-i bîmâra fedâ-Ziya Paşa

dîde-i bînâ: Gören göz.
Nûr-ı çeşmim perdelendi Kâ'be-i ulyâ gibi
Kûşe-gîr-i halvet oldu dîde-i bînâ gibi-Nâbi

dîde-i bî-sürme: Sürmesiz göz.
Ol iki dîde-i bî-sürme siyâh
Dâim olmuştu nazar-gâh-ı İlâh-Hakanî

dîde-i bülbül: Bülbül gözü.
Eşk-i şâdî akıtır gül-zâre şekl-i jâlede
Dîde-i bülbül olup gûyâ billûrîn nâv-dân-Lâ

dîde-i cân: Can gözü.
Zâtiyâ hîç zevâl ermez ona zerre kadar
Dîde-i cân ile bir şems-i hüveydâ gördüm-Zâtî
Dîde-i cân ile seyr et sen yedi deryâları
Mevclerinden gark-ı nûr ol başka sırr-ı câna gel
Âdile Sultan

dîde-i Cem: Cem'in gözü.
Dil-besteleriz bizden ırağ eyleme bir dem
Ol bâdeyi kim nûr-dil ü dîde-i Cem'dir
Bağdatlı Rûhî

dîde-i dil: Gönül gözü.
Görür sabâh-ı Kıyâmet'te Hakk'ı dîde-i dil
Bu hâb-gâh-ı fenâ içre intibâhı kadar
Yenişehirli Avni

dîde-i düşmen-geh: Düşmanın bulunduğu yerin gözü.
Çûb-ı huşk olsa da hâşâ adem-i rağbetle
Dîde-i düşmen-geh olmağa değmez mi diken
Keçecizade İzzet Molla

dîde-i encüm: Yıldızların gözü.
Dîde-i encüme kuhl olmak için eflâke
Gird-bâd ile çıkar hâk-i deri döne döne-Bâki

dîde-i ekvân: Varlıkların gözü.
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen-Şeyh Galip

dîde-i ervâh: Ruhlar âleminin gözü.
Lafzı rumûzu mahzen-i esrâradır künûz
Ayağı tozu dîde-i ervâha tûtiyâ-Nizâmî

dîde-i eşk-bâr: Göz yaşı akıtan göz.
Şikest eyledi şîşe-i ahdi yâr
Döküldü mey-i dîde-i eşk-bâr-Keçecizade İzzet Molla

dîde-i eyyâm-ı bâhûr: Sıcak günlerin gözü.
Bahârın zîr-i minnet-i nev-rûzu olmaktan
Harâret-dîde-i eyyâm-ı bâhûr olmamız yegdir-Nâbi

dîde-i Ferhâd: Ferhad'ın gözü.
Tâ sirişk-i dîde-i Ferhâd'ı gördü lâle-gûn
Çeşmeler suyunu gözden saldı kûh-ı Bîsutûn-Fuzûlî

dîde-i giryân: Ağlayan göz.
Her gören ayb etti âb-ı dîde-i giryânımı
Eyledim tahkîk görmüş kimse yok cânânımı-Fuzûlî

dîde-i hâb: Uyku gözü.
Sepîde dem ki olup dîde-i hâbdan bîdâr
Hurûşa başladı nâ-gâh serde derd-i humâr-Nedim

dîde-i hak-bîn: Doğruyu gören göz.
Tabîat rûşen olmaz olmadıkça dîde-i hak-bîn
Alır mı beyt-i bî-revzeni ziyâ hûrşîd-i enverden
Fıtnat

dîde-i hakîkat: Hakikat gözü.
Nazar olunsa veli dîde-i hakîkatle
Alâka-i dil ü cân olmaya sezâ nesi var-Ziya Paşa

dîde-i hasret: Hasret gözü.
Bir saâdet bir şeref kesb etti kim pehnâ-yı arz
Dîde-i hasretle bâlâdan bakar çarh-ı berîn-Lâ

dîde-i hasûd: Hasetçi göz.
Âh eyledikçe çıksa dilimden siyâh-ı dûd
Sünbül görür başımda onu dîde-i hasûd-Lâ

dîde-i hayâ: Utanma gözü.
Latîfe-gû, bahâne-cû, nazar-pezîr, emel-nevâz
Gunûde dîde-i hayâ, güşâde şâh-bâl-i nâz
Kemalzade Ekrem Bey

dîde-i hayrân-ı felek: Feleğin hayran bırakan gözü.
Şevket ü şânı o gâyette ki seyr etmek için
Reh-güzârında kalır dîde-i hayrân-ı felek-Nef'î

dîde-i horos: Horoz gözü. Mec. kırmızı şarap.
Hûn-ı kebûter ile pür olur yine küûs
Devr-i piyâle göstere mi dîde-i horos-Bâki

dîde-i huffâş: Yarasa gözü.
Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan-Ziya Paşa

dîde-i hûn-bâr: Kan saçan göz.
Kimsenem yok gam şebinde üstüme ağlar benim
Yirce gökçe minnetim var dîde-i hûn-bârıma
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Bâde kim nûş ederken ayrı düşüp yârimden
Katre katre dökülür dîde-i hûn-bârımdan
İshak Çelebi

dîde-i hûn-pâş: Kan saçan göz.
Bâis-i handendir gonce-i nev-hâstede
Bülbül-i zârdaki dîde-i hûn-pâş nedir-Nâbi

dîde-i hurşîd: Güneşin gözü.
Kalırdı tâ-be-mahşer dîde-i hurşîd nâ-bînâ
Felek kuhl almasa rûz-ı ezel hâk-i cenâbından
Leskofçalı Galip

dîde-i ibret: İbret gözü.
Cân ile gûş eyle eşyâda ene'l-Hak na'rasın
Dîde-i ibretle bak her zerre bir Mansûr'dur
Zekâî (Şeyh Mustafa...)

dîde-i îmân: İman gözü.
Uşşâkın olur dîde-i îmânı güşâde
Bir anda görür nice bin eyvân-ı mahabbet
Âdile Sultan

dîde-i im'ân: Dikkat, kendini inceleme gözü.
Ne sîm ü zer ne bîm ü havf ü ne endîşe-i imsâk
Bakılsa dîde-i im'ân ile râhatta müflisler
Tâlib (Bursalı Mehmet ...)

dîde-i irfân: Bilim gözü.
Seyreder eşk-i gül-âbı hande-i gül goncada
Âkıbet-bîn eyleyenler dîde-i irfânını-Nedîm

dîde-i ispîd: Beyaz göz (beyazı siyahına hâkim olan göz).
İntizârım dûrî-i dil-dârdan zann etme kim
Dîde-i ispîd beyâz-ı subh-ı vuslattır bana-Esrar Dede

dîde-i itka:n: Emin olma gözü.
Safha-i âyîne içre hatt-ı rûşen-veş olur
Sînenin esrârı zâhir dîde-i itka:nına-Nedim

dîde-i Kays: Kays'ın gözü.
Pür-hayâl-i ruh-ı ma'şûka iken dîde-i Kays
Neye kim kılsa nazar sûret-i Leylî görünür-Bâki

dîde-i lutf: Lütuf gözü.
Dîde-i lutfü nigeh-dâr-ı hevâ-yı İslâm
Sadme-i kahrı nigûn-sâr-ı hısâm-ı devlet-Nâbi

dîde-i kevkeb: Yıldız gözü.
Hezâr dîde-i kevkeb nigeh-bânı iken
Nevâle-i emele vaz'-ı yed ne müşkil imiş-Nâbi

dîde-i mahmûr: Uykulu göz.
Dîde-i mahmûr u giribân çâk ü kâkül târ u mâr
Hayret-efzâdır kıyâmın câme hâb-gâhından senin
Nedîm

dîde-i Mecnûn: Mecnûn'un gözü.
Nev-arûs oldukta Leylâ dürrile yâkûtunu
Çok mudur Nevfel ne bilsin dîde-i Mecnûn'a sor
Hayali Bey

dîde-i medhûş: Dehşetli göz.
Hayâle daldım; o füshat-serâ-yı dûrâ-dûr
Göründü dîde-i medhûşa bir cihân-ı nüşûr
Mehmet Akif

dîde-i mihr: Güneşin gözü.
Kuhlü'l-basarız sâye gibi dîde-i mihre
Hâk-i kadem-i ehl-i melâmette ki pestiz-Sâmî

dîde-i mihr-i mücellâ: Parlak güneşin gözü.
Çerâğ ettin beni dâim senin de ey kerîmü'ş-şân
Çerâğın rûşen etsin dîde-i mihr-i mücellâyı-Nedîm

dîde-i pür-hûn: Kan dolu göz.
Dîde-i pür-hûnum ettin ma'den-i elmâs eşk
Reng-i rûy-ı şîşe-i pür-inkisârımdan sakın-Nâilî

dîde-i pür-nem: Yaş dolu göz.
Sanma kan ağlamadan germ oldu nâr-ı hasretin
Dûddur müjgânlarım bu dîde-i pür-nem yanar
Hayalî Bey

dîde-i ser-gerdân: Başı dönen göz.
Tecellîden nedir maksûdu yârin ben de hayrânım
Tecellî dîde-i ser-gerdân tecellî zâr-ı hayrette
Muallim Naci

dîde-i tâk: Asma kütüğünün gözü.
Taka:tur eylemedikçe sirişk-i dîde-i tâk
Olur mu bâğ-ı temennâda hûşe-i engûr-Nâbi

dîde-i tahkîr: Küçük görme gözü.
Dîde-i tahkîr ile bakma Cinânî mesk iken
Besdir ey zâhid harâbât ehline mey-hârlık-Cinanî

dîde-i takdîs-i ümmet: Ümmetin kutsal gözü.
Mazhar olmuş iltifât Hazret-i Peygamber'e
Mün'atıftır dîde-i takdîs-i ümmet güllere-Şeyh Vasfî

dîde-i ter: Islak göz.
Yola bakmaktan ağardı sanemâ dîde-i ter
Ağla ey gözlerim ağla ne gelir var ne gider-Nâbi

dîde-i uşşâk: Âşıkların gözü.
Misâl-ı Kâ'be eyâ nûr-ı dîde-i uşşâk
Gören cemâlini müştâk görmeyen müştâk
Hudâî (Müezzin Hudâî-i Atik)

dîde-i ümmîd: Ümit gözü.
Girye-i hayret o rütbe mevc-hîz-i intizâr
Dîde-i ümmîdi tûfân-ı serâb eyler firâk-Esrar Dede

dîde-i Ya'kûb-ı emel: Arzu edilen Yakub'un gözü.
Rûşen oldu açılıp dîde-i Ya'kûb-ı emel
Demidir menzil-i işret ola beytü'l-ahzân-Bâki

* **dîde-bân:** Gözcü, gözleyici.
Sirâdı kında milk-i dîde-bânlığa me'zûn
Hazînesinde felek pâs-bânlığa me'mûr
Nâbi (kın: biz kabı)

* **dîde-güşâ:** Göz açıcı, göz açan.

dîde-güşâ-yı hasret: Hasret gözünü açan.
Yine bir zahme olur dîde-güşâ-yı hasret
Zahm-ı müstağnî-i dil minnet-i merhem çekmez
Nâbi

* **dîde-ter:** (dîde-i ter'den bozma) Gözü yaşlı.
Yüz sürmeğe ermez eli sen serv ayağına
Her kim su gibi dîde-ter ü teşne-leb olmaz-Nizâmî

dîg: (دیك) Ar. Çömlek, toprak tencere.

dîg-i fitne: Fitne çömleği.
Olsa cûşân derd ile şûrâbe-i çeşmim ne_ola
Dîg-i fitne kaynatır çeşm-i siyeh-kârın senin-Nâbi

* **dîg-dân:** Tencerelik.
Dem-i cân-bahş-ı Îsî-i Meryem
Âteş-efrûz-ı dîg-dânımdır-Riyâzî

diğer: (دیگر) Far. Başka.
Her dönüş arz eder cihân-ı diğer
Her cihân başka bir letâfette-Muallim Naci

* **diğer-bâr:** Başka zaman, başka defa.
Dedi ki âh suâl etme râz-ı pinhânım
Dil-figârıma zahm urma sen de diğer-bâr-Nedîm

* **diğer-gûn:** Bozuk, değişmiş.
Zîver-i kâlâ-yı ayş ü nakş-i tamgâ-yı kesâd
Resm ü âyîni diğer-gûn başka âlemdir gönül-Nâbi

Baksa bir kerre benim hâl-i diğer-gûnuma ol
Çeşm-i insâf ile etmez mi mürüvvet acaba
Âşık (Tokatlı Nuri)

Hicr bî-dâdına ülfet tutmuş idi Avnî'nin
Gayrlarla lât edip hâlin diğer-gûn eyledin
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

dih: (ده) Far. Köy, karye.

dih-i vîrân: Viran köy.
Şehr-i dârü'l-mülk-i adlin seyr eden ârîflere
Hıtta-i ma'mûre-i âlem dih-i vîrân gelir-Bâki

-dih (ده) Far. "veren, verici" anlamıyla ekleştiği kelimelere birleşik sıfat anlamını kazandırır.

* ârâm**-dih:** Rahatlık verici.
Sâkî getir ol bâdeyi kim mevc-i cândır
Ârâm-dih-i akl-ı melâmet-zedegândır-Ziya Paşa

* efser**-dih:** Taç veren.
Sultân Murâd-ı kâm-rân efser-dih ü kişver-sitân
Hem pâdişâh hem Kahraman sâhib-kırân-ı Cem haşem-Nef'î

* fermân**-dih:** Emir veren, buyuran.
Muhabbet hüsrev-i fermân-dih-i şân u gedâ ancak
Müsehhar cümle âlem aşka bir sırr-ı Hudâ ancak
Bâki

* haclet**-dih:** Utanma veren.
İmâ-yı medîhi ham-ı ebrû-yı bütânda
Haclet-dih-i engüşt-i hilâl-i Ramazân'dır-Nâilî

dîhîm: (دیهیم) Far. Taç.

dîhîm ü taht: Taç ve taht.

Şâhenşeh-i ferhunde-baht ârâyiş-i dîhim ü taht
Bahtı kavî ikbâli İskender-i Yûsuf-şiyem-Nef'î

dihkan, dihka:n (دهقان) Ar. Çiftçi; köy ağası.

Dihka:n hadîka-i hikâyet
Sarrâf cevâhir-i rivâyet-Fuzûlî

Aceb ki kıymetimiz zâyi' eylese dihka:n
Hezâr mezra'adan cem' olunma hırmeniyiz-Nâbi

dihka:n-ı felek: Feleğin çiftçisi.

Lûtfuna inanma bu dehrin ki dihkan-ı felek
Cev satar ma'nîde vü sûrette gendüm gösterir
Nizâmî

* **dihka:n-beçe:** Çiftçi çocuğu.

Dihka:n-beçenin hüsnüne dil verme sakın kim
Meşhûrdur ol desdte bâzın yeri yoktur-Nâbi

dîk: (ضیق) Ar. Dar olma, darlık.

* **dîk-meşreb:** Dar görüşlü.

Olan ser-geşte-i câm-ı mecâzî dîk-meşrebler
Ne nûş eylerse istifrâğda dûlâbtan kalmaz-Nâbi

dikkat: (دقت) Ar. İncelik, dakiklik.

Bana sen vehle-i ûlâda göründün ma'rûf
Çeşm-i dikkatle bakıldıkça münekkersin sen-Cûdî

Pîş ü pese eyledikçe dikkat
Gelmekte idi derûne rikkat-Muallim Naci

Tasvîrinize edince dikkat
Geldi o ziyâ-yı zât yâde-Lâ

dikkat-i tâm: Tam dikkat.

Çeşm-i Zerka'-i Yemâme'yle mi bakmış bilmem
Nazar-ı şâhide ahsentü zehî dikkat-i tâm-Nedîm

* **dakîk:** Dikkat'ten; İnce, ufak; duyulmaz, tutulmaz; nâzik.

Nazar rübûde-i nakş-ı tırâz-ı menşûru
Hıred esîr-i nikât-ı dakîk ü pinhânı-Nef'î

Önün, ardın gözet, fikr-i dakîk et, onda bir söyle
Öğütme kalbine her ne gelirse âsiyâb- âsâ
Veysî (Alaşehirli Üveys)

dil: (دل) Far. Yürek, gönül.

Âşık-ı sâdıkta dil birdir olur mu yâr iki
Hîç bir taht üstüne mümkün müdür hünkâr iki
Selîmî, Tâlibî (Sultan II. Selim -Sarı Selim)

Dihka:n-beçenin hüsnüne dil verme sakın kim
Meşhûrdur ol destte bâzın yeri yoktur-Nâbi

Zâid gören ehl-i dil değildir
İnsân kılığında âb u güldür-Muallim Naci

dil-i ağyâr: Rakiplerin gönlü.

Çıkmadı yârin lebi fikri dil-i ağyârden
Aldı ol la'li dirîgâ seng-i hârâ koynuna-Hayali Bey

dil-i âşık: Sevenin gönlü.

Şimdi fikrim visâl-i dil-berdir
Dil-i âşık olur muhâl-endîş
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

dil-i âşüfte: Âşüfte gönül.

Nicedir hâl-i dil-i âşüfte
Şâneden çekmez ola renc-i elîm-Nef'î

dil-i âvâre: Başı boş gönül.

Terk edeli mey ü mahbûb hevâsın Bâkî
Cânda sabr u dil-i âvârede ârâm olsa-Bâki

dil-i belâ-keş: Belâ çeken gönül.

Dil-i belâ-keşe nâz etmenin zemânı değil
Nihâl-i nâz dırâz etmenin zemânı değil-Nâbi

dil-i bî-çâre: Çaresiz gönül.

Sor dil-i bî-çâremin hâlin perîşân zülfüne
Hâlini bilmez perîşân olmayan-Ahmet Paşa

dil-i bî-karâr: Kararsız, huzursuz gönül.

Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düştü
Şeyh Galip

Ey bâd eğer yolun düşe zülf-i siyâhına
Lûtf eyle yokla anda dil-i bî-karârımı-Melîhî

dil-i bîmâr: Hasta gönül.

Dil-i bîmârı zebûn etti rakîbin ta'nı
Derdi anılmaz onun ağulu ok yarasıdır-İbn-i Kemal

dil-i bî-rûh: Ruhsuz gönül.

Rikâb-ı şâh-ı âlem-tâbdan da'vet bu şeb geldi
Dil-i bî-rûha cânân geldi cânım şâd-mân geldi
Âdile Sultan

dil-i dânâ: Bilgin gönül.
Benim ol bâdiye-peymâ-yı tarîk-ı aşkım
Hamdülillah dil-i dânâ gibi hem-râhım var
Enderunlu Fâzıl

dil-i dîvâne: Divane gönül.
Geh güle geh şem'a benzettim ruh-ı cânâneyi
Bülbül-i pervâne hâl ettim dil-i dîvâneyi
Esad Muhlis Paşa
Devreylemedik yer komadık bir nice yıldır
Uyduk dil-i dîvâneye dil uydu hevâya-Bağdatlı Rûhî

dil-i enhâr: Irmakların gönlü.
Gûş et cereyânında olan sıyt-i safâyı
Var gül-şene cûş-ı dil-i enhâr ile söyleş-Neşati

dil-i feyz-âşnâ-yı ma'rifet: Marifet feyzi ile dolu olan kalp.
Dil-i feyz-âşnâ-yı ma'rifet ziynet-fürûş olmaz
Harîm-i Kâ'be-i vahdette âsâr-ı nukûş olmaz
Namık Kemal

dil-i firkat-meâb: Ayrılığın dönüldüğü yer olan gönül.
Yoktur Nedîm-i zârda esbâb-ı ârzû
Ancak cihânda bir dil-i firkat-meâbı var-Nedîm

dil-i firkat-zede: Ayrılığa uğramış gönül.
Bir nefes sabredemem firkat-i dîdârına âh
Görmek ister dil-i firkat-zede her gâh seni-Nahîfî

dil-i fütâde: Düşkün gönül.
Dil-i fütâdeyi derd ü firâk neyledi gör
Tenezzül eyle gel ey serv-i ser-bülendim gel-Nahîfî

dil-i gonca-i hamrâ: Kırmızı goncanın yüreği.
Şevkız ki dem-i bülbül-i şeydâda nihânız
Hûnuz ki dil-i gonca-i hamrâda nihânız-Neşatî

dil-i güm-keşte, dil-i güm-geşte: Yitik, kaybolmuş gönül.
Kâkül-i yâre bu demler güzerin var mı sabâ
Dil-i güm-keşteden ayâ haberin var mı sabâ
Fasîh (Ahmet ... Dede)
Târ-mâr etti nice kâkül-i Leylâ'yı felek
Kays ile bu dil-i güm-geşte o sevdâda dahi
Keçecizade İzzet Molla

dil-i haste-i mecrûh: Yaralı hastanın gönlü.
Ne dil-i haste-i mecrûhuma merhem bulunur
Ne zemân-ı gussaları def'ine hem-dem bulunur
Rahmî

dil-i hazîn: Hazin gönül.
Dil-i hazînime kâr etti nağme-i yâ Hayy
Derûnu âteşe verdi sadâ-yı yâ Sübhân
Ahmet Mantıkî

dil-i mahzûn: Hüzünlü gönül.
Gönül yapmak, Halîl'im, Kâ'be bünyâd etmeden yeğdir
Dil-i mahzûnu şâd etmek kul âzâd etmeden yeğdir
Lâ

dil-i mebhût: Hayrette kalmış gönül.
Beni bîrûn edemez dâire-i hayretten
Cebre'îl olsa meded-kâr dil-i mebhûtum
Yenişehirli Avni

dil-i mecrûh: Yaralı gönül.
Ne_ola gelse dil-i mecrûha derd-i dil-rübâdan haz
Eder hasta ne denlü nâ-ümîd olsa devâdan haz
Bâki

dil-i mest-âne: Sarhoş gönül.
Nigârâ bezm-i hüsnünde dil-i mest-ânemiz kaldı
Perin yakmış cemâlin şem'ine pervânemiz kaldı
Hayali Bey

dil-i mey-hâre: İçki içen gönül.
La'l-i lebin hayâli ile câm-ı bâdenin
Titrek görünce bu dil-i mey-hârem üstüne
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

dil-i müştâk: Tutkun gönül.
Kûyunda nâle kim dil-i müştâktan kopar
Bir nağmedir Hicâz'da Uşşâk'tan kopar-Nâilî

dil-i nâ-çâr: Çaresiz gönül.
Azm-i sefer ettin dil-i nâ-çarı unutma
Gittin güzel ammâ bu dil-figârı unutma
Esrar Dede

dil-i nâ-kâm: Mutlu olmayan gönül.
Câm-ı ikbâli felek şimdi rakîbe sunsun
Dil-i nâ-kâma da nevbet gelir inşâallah
Ahmet Cevdet Paşa

dil-i nâlân: İnleyen gönül.
Bir aceb neş'e tulû' etti derûnumdan kim
Bülbül şevk u neşât etti dil-i nâlânı-Nâlânî

dil-i nâ-mihr-bân: Merhametsiz yürek.
Aceb kim nermdir sînen a zâlim neyleyim ammâ
İçinde senge benzer bir dil-i nâ-mihr-bân vardır
Nedim

dil-i nâ-şâd: Mahzun gönül.
Gaddâr felek etti bana zulümle bîdâr
Devrinde cefâ çekmededir bu dil-i nâ-şâd-Türâbî

Rahm ederdin dil-i nâ-şâdıma bilsen derdim
Hâlimi arz edemem neyleyeyim âh sana-Vâkıf

dil-i nev-heves: Yeni hevesli gönül.
İhyâ eden endîşeyi feyz-i nefesimdir
Endîşe benim tıfl-ı dil-i nev-hevesimdir-Nef'î

dil-i pâre pâre: Parça parça olmuş gönül.
Açılıp gül-i terinden mey içerdi sâgarından
Ele al ki hancerinden dil-i pâre pâredir bu-Nâilî

dil-i peşîmân: Pişman gönül.
Neye müncerr ola hâlim bu televvünle benim
Dil-i peşîmân yine tevbeye varmaz dehenim
Şeyh Galip

dil-i pür-şevk: Şevk dolu gönül.
Âgâzı güzel eyledin ey bülbül-i şeydâ
Hôş gelmedi ammâ dil-i pür-şevke karârın
Şeyhülislam Yahya

dil-i pür-zulmet: Karanlıkla dolu gönül.
Dil-i pür-zulmet içre seyr için dîdâr-ı ma'şûka
Fener-âsâ yanar aşk ile dilde şem'-i cânım var
Âdile Sultan

dil-i sâf: Saf gönül.
Eyler mi dil-i sâfı havâdis mütekeddir
Gelmez keder âyîneye eşkâl ü suverden
Râşid (Malatyalı Müverrih Mehmet...)

dil-i sengîn: Taştan yürek; sıkıntılı kalp.
Tîr-i âhım ger felek pûlâd ise eyler güzer
Ol cefâ-kârın dil-i sengînine etmez eser-Sun'ullah

Sühan-ı nerm eder elbet dil-i sengîne eser
İktizâ eylese kurşunla olur hakk elmas-Beliğ

dil-i sad-çâk: Parçalanmış gönül.
Tûtî-i kıssa-tırâz kelimât-ı aşkım
Oldu mir'ât-ı melâhat dil-i sad-çâk bana
Leskofçalı Galip

dil-i sad-pâre: Yüz parça olmuş gönül.
Mest-i hâb-ı nâz ol cem' et dil-i sad-pâremi
Kim onun her pâresi bir nevk-i müjgânındadır
Fuzûlî

dil-i ser-geşte: Başı dönmüş; şaşırmış gönül.
Dolaşaldan ruhu şem'ine dil-i sergeşte
Yaktı pervâne-sıfat bâl ü peri döne döne-Bâki

dil-i sûzân: Yanan gönül.
Halâyık-ı subh-teg handân olup mihr-i cemâlinden
Dil-i sûzân ile devrinde ancak şem'-i girîbândır
Fuzûlî

dil-i şeydâ: Divane gönül.
Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterim
Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir
Fuzûlî

Bu şeb pâyına düştüm görmedi ol şem'-i bezm-ârâ
Meseldir mum dibi olur karanlık ey dil-i şeydâ
Abdî (Himmetzade Abdullah...)

dil-i şikeste-i Neylî-i zâr: İnleyen Neylî'nin kırık gönlü.
Gelir mi vâdî-i sâmâna bir dahi eyâ
Dil-i şikeste-i Neylî-i zârdan ne haber-Neylî

dil-i tevhîd: Tevhid gönlü.
Gönüllerle berâber gönlümüz şâd u mükedderdir
Dil-i tevhîdimizde münferid hazz u azâb olmaz
Abdullah Cevdet

dil-i uşşâk: Âşıkların gönlü.
Ne_ola olsa muztarib hâl-i dil-i uşşâktan
Sînesi âyîne-i âlem-nümâdır neylesin-Nef'î

dil-i vâ-beste-i Kâmî: Gönlü tutkun Kâmî
Zülf-i dil-dâra dokunmam diyerek gerçekten
Dil-i vâ-beste-i Kâmî'yi inandırdı sabâ
Kâmî (Edirneli...)

dil-i vîrân: Yıkık gönül.
Bu harâbâtta sâbit olamam sultânım
Dil-i vîrânımı yapsan da yıkılsam gitsem-Sâbit

dil-i vîrân-ı ehl-i dil: Gönül ehlinin yıkık gönlü.
Hergiz yapılmasın dil-i vîrân-ı ehl-i dil
Yâ Rab eski şehre yeni âdet olmasın
İzzetî (Vişnezade Şeyh Mehmet...)

dil-i zâr: Zavallı gönül; inleyen gönül.
Gördü çün derd-i dil-i zârımı rahm etti tabîb
Dedi ey hasta-i hicrân sana dermân ağlar
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)
Sana Ferhâd olalı ey şeh-i şîrîn-güftâr
Âh der âh işitir kûh-ı belâda dil-i zâr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

dil ü cân: Can ve gönül.
Yine bîçâre gönül hasret ile yâre gider
Dil ü cân şevkini arzetmeye dil-dâre gider
Ahmet Paşa

* **dilâ:** Ey gönül.
Zehr-i kahrından ne gam uşşâka a'dânın dilâ
Lutf ile uşşâka ol şîrîn-şeker güftârı gör
Selîmî (Sarı Selim), Tâlibî (Sultan II. Selim)
Elin yu kendi kendinden dilâ teslîm kıl cânı
Tarîk-ı aşka girdinse budur âyîn ü erkânı
Hayali Bey

* **dil-âgâh:** Gönlü uyanık.
İstedim bir pîr-i dil-âgâh
Desin destûr mihrâb-ı hafâdan-Yahya Kemal

* **dil-ârâ, dil-ârâm:** Gönül alan, gönül kapan.
Eyleyen vech-i dil-ârâsına bir kerre nigâh
Bir dahi âleme bakmaktan eder istikrâh-Ziya Paşa

Dil uyur mest olarak yâr-i dil-ârâ söyler
Gül susar şermederek bülbül-i şeydâ söyler
Yahya Kemal
Bak şu zevrakçe-i dil-ârâmın
Cünbüş-i iltifât-perverine-Tevfik Fikret

* **dil-âşûb:** Gönül karıştırıcı.
Bu hatt-ı dil-âşûbla bir nâme-i mergûb
Dil-dârdan olsaydı eğer âşıka mektûb-Nef'î

* **dil-âver:** Yiğit, cesur.
Merdlik da'vâ edersin bu muhanneslik nedir
Havf edersin bâri yanında dil-âver yok mudur
Murâdî (Sultan IV. Murat)
Ben ol dil-âverim ki getirdim zemânede
Zâl-i sipihrin arkasını yere zen gibi-Figânî

Var ise meydân-ı aşkın bir dil-âver serveri
İşte meydân işte er merdûm-ı dîn gelsin beri-Celîli

* **dil-âvîz:** Gönüle asılı, gönül çeken.
Feleğin kasr-ı dil-âvîzine meftûn olma
Nice mîrâsa giriptir bu serây-ı fânî-Bâki

* **dil-âyîn:** Gönül sohbeti.
Firâş-ı nâzı melâik kadar nezîh ü dil-âyîn
İner mazâhir-i kevne sehâib-i dürer-âgîn
Kemalzade Ekrem Bey

* **dil-âzâr:** Gönül incitici.
Hemân var ol de tek dünyâda sen ey ömrümün varı
Dilersen âşık aldat, ahd ü peymân boz, dil-âzâr ol
Nâbi
Çok görmüşüz zavallı gaddâr olanların
Hengâm-ı firsatında dil-âzâr olanların-Nâbi

* **dil-ber:** Gönül götürücü; sevgili, güzel, yakışıklı. **c. dil-berân.**
Üsküdara gidelim geldi çü vakt-i leylâk
Bir iki sâz ile al dil-beri gül zevkine bak
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)
Efsâne gelir bana döğüp sövmesi yârin
Dil-berde vefâ olmama darb-ı meseldir
Keçecizade İzzet Molla

dil-ber-i mâh-ruh: Ay yanaklı güzel.
Gönlümüz şâhid-i zîbâ-yı cihâda verdik
Dil-ber-i mâh-ruh ü yâr-i perî-rû yerine-Gazi Giray

dil-ber-i mümtâz: Seçkin sevgili.
Olsa ne kadar hüsn ü melâhatle ser-efrâz
Öğünmeye sen dil-ber-i mümtâza güzeller
Şeyhülislam Yahya

dil-ber-i Şîrîn-leb: Şîrîn dudaklı sevgili.
Hüsrev-i hûbân eden sen dil-ber-i Şîrîn-lebi
Bîsütûn-ı ışk içinde beni Ferhâd eyledi
Hoca Dehhânî

dil-ber-i tannâz: Herkesle eğlenen sevgili.
Ben başlayım ol dil-ber-i tannâza niyâza
Âşıklarına başlayıcak nâza güzeller
Şeyhülislam Yahya

dil-ber ü mey: Sevgili ve şarap.
Nef'î gibi tâib değiliz dil-ber ü meyden
Biz onlar ile leb-be-leb ü dûş-be-dûşuz-Nef'î

** **dil-berân:** Dilberler.
Çerh kec-revliği terk etti desem kim dinler
Dil-berân meyl-i vefâ etti desem kim inanır-Nâbi

Leblerinden dil-berânın açtı zûr-ı mey yine
Telh-güftâr oldular la'l-i şeker-hâlar yine-Nâbi

dil-berân-ı şîve-kâr: İşveli sevgililer.

Böyle şûha mübtelâ olmak ne güç âşık değil
Bulsa cümle dil-berân-ı şîve-kâra nâz eder-Nef'î

* **dil-berî:** Dilberlik, güzellik.

Râzî değilse ger buna nâmûs-ı dil-berî
Uşşâka derse böyle ihânet yaman olur-Nef'î

* **dil-beste:** Gönlü bağlı; âşık, üftâde, mübtelâ.

Dil-besteleriz bizden ırağ eyleme bir dem
Ol bâdeyi kim nûr-dil ü dîde-i Cem'dir
Bağdatlı Rûhî

Olma dil-beste Nevres ihvâna
Yûsuf'u neyledi birâderi gör-Nevres-i Kadim

Nîk ü bed herkes bulur âlemde elbet ettiğin
Kendi bulmazsa cezâ mîrâs olur evlâdına-Ziya Paşa

* **dil-cû, dil-cûy:** Gönül alıcı (güzel).

Gül-istân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış
Nâbi

Anda seyr et kim ne fırsatlar girer cânâ ele
Gör ne dil-cûlar, ne meh-rûlar, ne âhûlar gele
Nedim

* **dil-dâde:** Gönül vermiş, âşık. **c. dil-dâdegân.**

Dil-dâde olursam ne kadar âfete Râşid
Eyler bana elbette sitem nâzdan evvel
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîg etme kerem-Nef'î

Âşıka bakmadığı fart-ı muhabbettendir
Sakınır kendi gözünden dahi dil-dâdesini-Sâbit

dil-dâde-i âlâyiş: Gösteriş âşıkı.

Âkıl denilir mi bize kim hâli bilirken
Dil-dâde-i âlâyiş nîreng-i hevâyız-Ziya Paşa

dil-dâde-i dürr ü cevher: İnci ve cevher düşkünü.

Olma dil-beste-i zîb ü zîver
Olma dil-dâde-i dürr ü cevher-Nâbi

dil-dâde-i nigâr-ı sitem-gâr: Zalim sevgiliye gönül vermiş.

Cân acısını haste-i derd-i firâk olup
Dil-dâde-i nigâr-ı sitem-kâr olan bilir-Bâki

** **dil-dâdegân:** Âşıklar.

Bir sermedî bahâr idi gördüm cihân-ı aşk
Dil-dâdegân içer dil içer dil-rübâ içer-Yahya Kemal

* **dil-dâr:** Gönle sahip olan; sevgili.

Müttehiddir ol kadar âlemde Gâlib hüsn ü aşk
Ehl-i derdi sürseler dil-dâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

Göz göz oldu cism-i zârım nâvek-i dil-dârdan
Cümleten çeşm oldum ammâ doymadım dil-dârdan
Bîdârî

* **dil-dûz:** Gönül delici; güzel.

Gamze dil-dûz olıcak nâz u tegâfül ne belâ
Dilde sabr olmayıcak nâza tahammül ne belâ
Nef'î (olmayıcak: olmayınca.)

Câme-i sabrımı çâk eyledi mikrâz-ı gamın
Olmadın gamzelerin sûzeni dil-dûz henüz-Nizâmî

* **dil-efrûz, dil-firûz:** Gönül aydınlatıcı.

Gitse olur âteş-i cihân-sûz
Durdukta bir âfet-i dil-efrûz-Ziya Paşa

Sende hani o edâ-yı dil-sûz
Eş'âr ü hikâyet-i dil-efrûz-Fuzûlî

* **dil-figâr, dil-efgâr:** Gönlü yaralı.

Dil derdini gamınla dil-efgâr olan bilir
Bîmâr hâlini yine bîmâr olan bilir-Bâki

Dedi ki âh suâl etme zâr-ı pinhânım
Dil-figârıma zahm urmasın da diğer yâr-Nedim

* **dil-firîb:** Gönül aldatan, cazibeli.

Sen niçin benden olmadın memnûn
Bu kadar dil-firîb sözlerle-Muallim Naci

Her nazm-ı dil-firîb ki benden sudûr eder
Lafzî cemâl şâhid-i ma'nâya ân verir-Nef'î

* **dil-fürûz:** Gönüle ferahlık veren, sevindiren.

Bir şu'le mizâc-ı dil-fürûzun
Nâr hevesiyle müştailsin-Muallim Naci

* **dil-germ:** Kalbi sıcak.
Andan et fehm safâ olmadığın dehrde kim
Meclis-i âleme dil-germ gelen serd gider-Nâbi

* **dil-gîr:** Gönül tutucu; elemli.
Siyeh-tab'dan olur rûşen-dilânın düşmen-i cânı
Ki düzd-i tîre-rûzu dâimâ, dil-gîr eder mehtâb
Belîğ

Esîr-i şahne-i derd ü belâyız gamla dil-gîriz
Elîm hârhâr-ı ye's olup mâtemle dil-gîriz
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **dil-güşâ, dil-küşâ:** Gönül açıcı.
Zemâne sırrını ko gonce gibi ser-beste
Çemen safâsına gül gibi dil-küşâ olalım-Şeyhî

Dâimâ böyle müferrih mi bu cây-ı dil-güşâ
Her zemân âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdır-Nef'î

Bu bezm-i dil-güşâya mahrem olmaz Bâkî'yâ herkes
Dile gelsin ehl-i diller gelmesin bî-gâneler dönsün
Bâki

* **dil-hâh:** Gönül isteği, gönül dileği.
Bakamaz rûyuna dil-hâhı kadar mahbûbun
Rızkının vâsıta-i nakşı budur mahcûbun-Nâbi

Zemân olmaz müsâid ya mekân ya sâkî-i devrân
Bu işret-gehde dil-hâh üzre Râgıp lâtû nûş olmaz
Koca Ragıp Paşa

Hırâmın dil-pesend ü cünbüşün dil-hâhdır cânâ
Hayâlinle Nedîm'in kârı âh u vâhdır cânâ-Nedîm

* **dil-harâb:** Gönlü yıkık; mahzun, mükedder.
Eyleyip uşşâk zârın dil-harâb
Düşmenin eyler onunla kâm-yâb-Kâzım Paşa

Dil-harâbım ben o hey'ette ki nisbetle bana
Beyt-i ma'mûr olur hâne-i bî-câ-yı adem
Akif Paşa

* **dil-haste:** Gönlü hasta; gamlı, dertli. **c. dil-hastegân.**
Dil-hastelere tabîb-i müşfik
Her yâreye merhem-i muvâfık-Ziya Paşa

dil-haste-i hicr: Ayrılık dertlisi.
Ben o dil-haste-i hicrim ki hekîm-i aşkın
Eylemiş zehr-i gamı mâye-i tiryâk bana
Leskofçalı Galip

** **dil-haste-gân:** Gönül hastaları.

dil-haste-gân-ı aşk: Aşkın gönül hastaları.
Dil-haste-gân-ı aşka verir neşve-i hayât
Kem-ter gıdâ-yı dârûyu ahyâr-ı evliyâ-Nâbi

* **dil-hırâş:** Gönül tırmalayan, gönül kazıcı; üzüntü veren.
Zemâne bizde gevher sezdiği_için dil-hırâş eyler
Onun_için bağrımız hûndur maârif-kânıyız cânâ
Bâki

* **dil-hûn:** Gönlü kanlı; mükedded, kederli.
Nûş ettim güneşin akan rengini
Ruhumu, hazz ile, yakan rengini
Ufukta görünce o kan rengini
Felekler ben gibi dil-hûndur sandım
Doktor Rıza Tevfik

* **dil-keş:** Gönül çekici.
Kanda buldun böyle dil-keş nazmı hayrânım Nedîm
Câm-ı mey nûş etmeden hem-bezm-i cânân olmadan
Nedîm (kanda: nerede)

Pek dil-keş ü âşık-âne söyler
Ta'rîz eden yâbâna söyler-Ziya Paşa

* **dil-kûr:** Gönlü kör; basiretten mahrum olan.
Meâl-i hâlini anlar bu dest-bürdünden
Ne denlü câhil sarf olsa düşmen-i dil-kûr-Nâbi

dil-küşte: Kalbi ölmüş; ölü. **c. dil-küştegân.**
Mecrûh-ı tîğ-ı aşkın olan merhem istemez
Dil-küştegân-ı şehr-i belâ mâtem istemez
Leskofçalı Galip

** **dil-küştegân:** Ölüler.

dil-küştegân-ı şehr-i belâ: Belâ şehrinin ölüleri.
Mecrûh-ı tîğ-ı aşkın olan merhem istemez
Dil-küştegân-ı şehr-i belâ mâtem istemez
Leskofçalı Galip

* **dil-mürde:** Kalbi, gönlü ölmüş: duygusuz. **c. dil-mürdegân.**
Ömrün efzûn ede Allah Teâlâ dilerim
İltifâtınla bu dil-mürdeyi ettin ihyâ-Nef'î

Getir ey sâkî-i ferhunde-lika: bu meyden
Cânı var ise desin sûfî-i dil-mürde harâm-Nef'î

** **dil-mürdegân:** Duygusuzlar.
Sâkiyâ sun şol meyi dil-mürdegân-ı aşka kim
Rûh-ı câm-ı meclis-i Cemşîd'dir her katresi
Leskofçalı Galip

* **dil-nişîn:** Gönülde yer tutan, hôş latif.
Aşkınla nevâ-yı dil-nişîni
Raksân ediyor muvahhidîni-Muallim Naci

* **dil-nüvâz, dil-nevâz:** Gönül okşayıcı, güzel.
Dil-nüvâz olmakla gamze terk-i bîdâr eylemez
Olmaz ol kâfir Müselmân Kâ'be bünyâd etse de
Vecdî

* **dil-nevâz-âne:** Gönlü alanlara yakışır yolda, gönül alarak.
Dil-nevâz-âne verip bendelere ihsânın
Nice peyvendi onun olmaya ednâ hademi-Belîğ

* **dil-penâh:** Gönül sığınağı.
Dil-penâh ü melce'in sensin senin ey nûr-ı dil
İşbu sırrı bilmeyen şâyân-ı istihka:r olur
Abdülaziz Mecdî Efendi

* **dil-pesend:** Gönlün beğendiği.
Hırâmın dil-pesend ü cünbüşün dil-hâhdır cânâ
Hayâlinle Nedîm'in kârı âh u vâhıdır cânâ-Nedîm

Nice söyler imiş Âşık Ömer yanında güftârı
Biraz makbûle geçsin dil-pesend olsun da seyreyle
Âşık Ömer

* **dil-rîş:** Gönlü yaralı, mecrûh.
Zemâne eylemez hürmet, amân vermez dem-i fursat
Gerek dervîş-i dil-rîş ol, gerek şâh-ı cihân-bân ol
Pertev Paşa (Mülkiye Nazırı Mehmet Said...)

* **dil-rîş-ter:** Gönlü daha yaralı.
Kimi vâreste-i derd anladımsa bezm-i âlemde
Onu benden beter dil-rîş-ter endûh-gîn buldum
Nâbi

* **dil-rübâ:** Gönül kapıcı; câzibeli, güzel.
Her vefâsız dil-rübâyı mahrem-i ağyâr edip
Her belâlı âşıkı mahrûm-ı dîdâr eyleyin-Nev'î

Zülfün kemendi komadı bir kapmadık gönül
Derler bu halk onun_için dil-rübâ sana-Zaifî

* **dil-rübûde:** Gönlü kapılmış, meftûn.
Rıfk-ı nazarınla dil-rübûde
Geldim yine âlem-i vücûda-Abdülhak Hâmit

* **dil-saht:** Katı yürekli.
Ferrûh dedi ona ki_ey civân-baht
Olma bu hayâl-i kecle dil-saht-Nevres-i Kadim

* **dil-sîr:** Gözü gönlü tok.

dil-sîr-i bisât-ı niam: Nimet döşeğinde doymuş.(Nimette yüzen)
Dil-sîr-i bisât-ı niamın mürg-ı hevâyî
Sîr-âb-ı zülâl kereminden suda mâhî-Ziya Paşa

dil-sîr-i felâket: Felâketle dolu.
Dil-sîr-i felâketsin her gece hayâliyle
Gâlib aceb ol mâhın gönlünde yerin yok mu
Şeyh Galip

dil-sîr ü perverde: Doymuş ve beslenmiş.
Olanlar ni'met-i irfân ile dil-sîr ü perverde
Leîme arz-ı hâcetten olur vâreste her yerde-Lâ

* **dil-sitân:** Gönül alan ve zapteden güzel.
İtâb-ı gamze âfet hışm-ı çeşm bî-âmân âfet
Cihâna hüsn ile saldı o şûh-ı dil-sitân âfet-Cevrî

Çarpılmış ol da kendi gibi bir perî-veşe
Aldırmış aklın akl alıcı dil-sitân iken-Seyyit Vehbi

Çünki bülbülsün gönül bir gül-istân lâzım sana
Çünki dil koymuşlar adın dil-sitân lâzım sana
Nedim

* **dil-sûhte:** Gönlü yanmış ve yanık; kederli.
Biz bülbül-i dil-sûhte-i aşk u hevâyız
Pervâne-i âteş-kede-i bâğ u vefâyız-Leskofçalı Galip

* **dil-sûz:** Gönül yakan; dokunaklı, elemli.
Dâğ-ı dil-sûz firâkın oldu gün günden füzûn
Nûr-ı mâh efzûn olur hûrşîdden oldukça dûr-Fuzûlî

* **dil-şâd:** Gönlü sevinmiş, memnun.
Câm-ı ikbâli felek şimdi rakîbe sunsun
Dil-i nâ-kâma da nevbet gelir inşâallah
Ahmet Cevdet Paşa
Dil-şâd olacak diye kaç yıl avuttu felek
Saçıma karlar yağmış boşuna yaz beklemek
Turgut Yarkent
* **dil-şikâr:** Gönül avlayıcı, gönül elde eden.
Her şîvesinde pinhân bir tavr-ı hûş-rübâyı
Her nüktesinde meknûn bir vazʿ-ı dil-şikârı
Ziya Paşa
* **dil-şiken:** Gönül kıran. **c. dil-şikenân**
Sen ki şâh-ı hüsn ü ânsın elverir mi sevdiğim
Dil-şikenlikler bu nakz-ı ahd ü peymânlar sana
Ziya Paşa
** **dil-şikenân:** Gönül kırıcılar.
Olur mu dil-şikenân âzâdeliğe âşık sen
Sana bu ruhsatı ammâ dil-i şeydâ vermez
Koca Ragıp Paşa
* **dil-şikeste:** Gönlü kırık, mahzun.
Bin cân olaydı kâş ben dil-şikestede
Tâ her biriyle bir gez olaydım fedâ sana-Fuzûlî
* **dil-şüde:** Gönlü gitmiş; âşık, vurgun. **c. dil-şüdegân.**
Henüz neşʾesini görmeden humâr çeker
Nedîm-i dil-şüde-i bî-karârı benden sor-Nedim

Bülbül-i dil-şüdenin bir gülüne göz dikenin
Sahn-ı gül-zâr ümîdinde dikenler bitsin
Müverrih Râşid
Keh-keşân sanma olup dil-şüde-i ferhâlin
Beline bağladı aşkın feleğin pâlâhengin-Kâzım Paşa
** **dil-şüdegân:** Âşıklar.
Ki odur câmiʿ-i hüsne mihrâb
Kıble-i dil-şüdegân-ı bî-tâb-Sünbülzade Vehbi
* **dil-teng, dil-tenk:** Yüreği dar, muztarip.
Bu nağmeye kim ben ettim âhenk
Evvel beni kıldı zâr u dil-tenk-Şeyh Galip
dil-teng-i cevr: Eziyet sıkıntısı.
Dil-teng-i cevre şehd-i mükâfât eder zuhûr
Tûtî kafes-nişîn iken eyler şeker zuhûr
Sâmî (Arpaemînizade Vakʿanüvis Mustafa-Bey)

* **dil-tengî:** Gönül darlığı, iç sıkıntısı.
dil-tengî-i hasret: Hasret dolu iç sıkıntısı.
Bırakıp mektebe gitsem
Dil-tengî-i hasret
Mutlak beni rahatsız eder-Tevfik Fikret
* **dil-teşne:** Gönlü susamış.
Kâse-i inʿâmın şâh u gedâ dil-teşnesi
Mest-i aşkı Hızır ile İsî habîb-i kibriyâ
Nazîm (Yahya...)
dil-teşne-i mahabbet: Âşıkın susamışlığı.
Lûtf-ı felek ki ellere âbı serâb eder
Dil-teşne-i mahabbete bahrı serâb eder-Vecdî
* **dil-zinde:** Gönlü dirilmiş, canlanmış; bilgin.
Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebrîz
Bî-pâre-i hâme-i şeker-rîz-Şeyh Galip
dilîr: (دلير) Far. Yürekli, yiğit, cesur. **c. dilîrân.**
Çıksa eyvân-ı bezme mihr-i münîr
Girse meydân-ı rezme şîr-i dilîr-İbn-i Kemal

Cevâbı var ise hasmın hemân dilîr olsun
Tutunca dâmenini ehl-i beyt rûz-ı vaîd
Nailî-i Kadim
Hem de yaraşır mı bir dilîre
Fahr ede tagallüb ile pîre-Ziya Paşa

Hikem-âmûz u sühan- senc ü maârif-perver
Şefkat-endîşe, kerem-pîşe, dilîr ü aʿkal-Lâ

dilîr-i bahs: Adı geçen yiğit.
Lâkin niçin ol dilîr-i bâhis
Hayriyye'den açılmamış mebâhis-Ziya Paşa
** **dilîrân:** Cesurlar, yiğitler.
Ol saf-şiken-i şîr-i salâbet ki hücûmu
Dehşet-fügen-i kalb-i dilîrân-ı vegâdır-Nefʿî
dilîrân-ı hayâl: Hayal kahramanları.
Benim ol Haydar-ı Kerrâr-ı maʿnâ kim hücûmumdan
Dilîrân-ı hayâle teng olur endîşe meydânı-Nefʿî
dilîrân-ı nîze-dâr: Mızraklı yiğitler.
Her hamlede hücûm-ı dilîrân-ı nîze-dâr
Hayl-i adûya ol kadar âfet-resân olur-Nefʿî
* **dilîr-âne:** Cesurca.
Pür-zûr saldıran Kölemen fârisânını
Saf saf guzât kıldı dilîr-âne iktihâm-Yahya Kemal

* **dilîrî:** Yiğitlik, mertlik.
Görsen sebâtım derdin ki olmaz
Erbâb-ı aşkın senden dilîrî-Muallim Naci
dimâ: (دما) bk. dem.
dimâğ: (دماغ) Ar. 1.Beyin, zihin. 2. Akıl, şuur.
Çekseler zencîr ile gül-zâra gitmen kim bana
Sünbül-i zülfün firâkından müşevveştir dimâğ
Fuzûlî
Lâleyi haylî perîşân-hâl gördüm bâğda
Eylemiş sevdâ-yı zülfün onu muhtellü'd-dimâğ
Şeyhülislam Yahya
Verdikçe dimâğa hiddet-i efkâr
Ben söylerim ol kitâbet eyler-Muallim Naci
dimâğ-ı dil: Gönül zihni.
Dehân âlûde olmaz ni'met-i elvân-ı âlemde
Dimâğ-ı dilde lezzet hân-ı yağmâ-yı seherdendir
Nâbi
dimâğ-ı hâl: Şuur hâli.
Dimâğ-ı hâle lezzettir yerim halvâ-yı uşşâkı
Dehânım buldu zevkin ben yemem halvâ-yı nefsânî
Âdile Sultan
dimâğ-ı rûzigâr: Zamanın zihni.
Nedir ol ravza-i anber-siriştt dil-keş ü hurrem
Ki süst eyler dimâğ-ı rûzigârı bûy-ı ezhârı-Nef'î
dimâğ-ı şîven: Matem zihni.
Bu mâtem-gâhta feryâda hayret reh-zen olmuştur
Hücûm-ı gam tehî-sâz-ı dimâğ-ı şîven olmuştur
Nailî
dimâğ-ı Zühâl: Zühal'in zihni.
Saplanır kuvvet ile mağz-ı dimâğ-ı Zühal'e
Tîri kasd etse eğer kurs meh-i rahşânı
Enderunlu Fâzıl
dîn: (دين) Ar. Allah'a inanma ve bağlanma.
Tîğ gibi çalışır dîn yolunda her dem
Seyf-i İslâm dese tan mı ona ehl-i firâk
Yahya Bey (Taşlıcalı ...)
Var ise meydân-ı aşkın bir dil-âver serveri
İşte meydân işte er merdûm-ı dîn gelsin beri-Celîli

Nedîm-i zârı bir kâfir esîr etmiş işitmiştim
Sen ol cellâd-ı dîn ol düşmen-ı îmân mısın kâfir
Nedim

dîn-i Ahmed: Ahmed (Hz. Muhammed s.a.s.)'in dini.
Ser-firâz ettin livâyü'l-hamd-i dîn-i Ahmed'i
Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydar'ı-Nef'î
dîn-i Hak: Hak dini.
Esas-ı dîn-i Hak bünyâd-ı tahkîk
Emîrü'l-Mü'minîn Bû Bekr-i Sıddîk-İbn-i Kemal
dîn-i hakk-ı Resûl: Resül'ün hak dini.
Müsâadet ede ömrüne dîn-i hakk-ı Resûl
Müsâraat ede emrine ihtimâm-ı ricâl-Necati Bey
dîn-i İslâm: İslam dini.
Hicvedersem hâini zâhid günâh ettin deme
Dîn-i İslâm'da sevâbtır çünkü şeytân taşlamak-Eşref
dîn-i Kâ'be-i dünyâ: Dünya Kâbesinin dini.
Merkez-i dâire-pîrâ-yı ulüvv ü azamet
Kutb-ı dîn-i Kâ'be-i dünyâ vü cihân tefrîd-Kâzım
dîn-i Muhammed: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in dini.
Bu nesl-i pâk ile dîn-i Muhammed takviyet buldu
Şeref-bahş oldu dehre bunların âyîn ü erkânı
Hemdemî
dîn-i mübîn: Açık, meydanda olan din, İslam dini.
Sâye-i Hak hâmî-i dîn-i mübîn
Âmir-i mutlak emîrü'l-mü'minîn-Muallim Naci.
dîn-i pâdişâh-ı nâm-dâr: Namlı padişahın dini.
Server-i dîn-i pâdişâh-ı nâm-dâr
Haydar-ı hasm-efgen ü Düldül-süvâr
Nazîm (Yahya...)
dîn-i şâhenşeh-i rûy-ı zemîn: Yeryüzü şahının (Hz. Muhammed) dini.
Hüsrev-i dünyâ vü dîn-i şâhen-şeh-i rûy-ı zemîn
Zıll-ı Rabbü'l-âlemîn İskender-i devr ü zemân
Üsküdarlı Hakkı Bey
* **dîn-dâr:** Din tutan, dinine bağlı.
Sipihr-i izz ü câha âfitâb zerre-perverdir
Serîr-i adl ü dâda dâver-i dîn-dâr u dânâdır-Nef'î
* **dîn-perver:** Dine hizmet eden.
Erse bir milke eğer rahmet-i Hak hâkimini
Böyle bir dâver-i dîn-perver deverân eyler-Cevrî

* **dîn-şiken:** Dine karşı koyan.
Ne aşk-ı dîn-şiken ü kıble-bend ü küfr-efzûd-Sâmi

dîn ü îmân: Din ve iman.
Dîn ü îmânına hayr eylemeyen
Hayr eder mi vatan u devletine-Lâ

dir': (درع) Ar. Zırh, cebe.
Ekser vakti geçerdi medyûn
Fevtinde bulundu dir'i merhûn-Ziya Paşa

dirahş, dirahşân, dirahşende: (درخش،درخشان) Far. Parlak, nurlu, ışılayıcı.

dirahş-ı sinân: Parlak mızrak
Vermez şihâb sîne-i şeytân-ı murdâr
Ol bîmi kim adûya dirahş-ı sinân verir-Nedim

* **dirahşân:** Parlak, nurlu.
Barıştık rûzigâr ile araya girdiler şimdi
Gerek sâkî-i meclistir gerek câm-ı dirahşândır
Riyazi

Gird-i pây-ı nigeh olmaz ruh-ı cânân üzre
Kimse toz konduramaz mihr-i dirahşân üzre
Sâkıb Dede

* **dirahşende:** Işılayan, ışıklı, nurlu.
Olmada gittikçe dırahşende-i ter
Fikr-i münevver bana rehber yeter-Muallim Naci

* **dirahşende-ter:** Daha parlak.
Olmada gittikçe dirahşende-ter
Fikr-i münevver bana reh-ber yeter-Muallim Naci

diraht: (درخت) Far. Ağaç. **c. dirahtân.**
Bir mükevkeb âsumân altında nısfü'l-leylde
Gölgeler salmış iken etrâfa bir âlî diraht
Tâhirü'l-Mevlevî

Değildir zâta mâil halk mâl ü câhadır rağbet
Diraht etrâfında kimse dolaşmaz bârdan sonra-Nâbi

Benzer diraht o tâcire kim nev-bahârda
Her nev'den metâ'ı var ammâ nukûdu yok-Nâbi

diraht-ı âlû: Erik ağacı.
Ser sebze-i safâ diraht-ı âlû
Her meyvesi tûtî-i şeker-gû-Şeyh Galip

diraht-ı aşk: Aşk ağacı.
Belâdır şah-sârı berg ü bârı mihnet ü gamdır
Diraht-ı aşk derler bâğ-ı dilde bir nihâlim var
Rahmî

diraht-ı bâg-bân-perverde: Bahçıvanın yetiştirdiği ağaç.
Eyler etrâfın ihâta mîve-çînân-ı zemân
Bir diraht-ı bâğ-bân-perverde kim pür-bâr olur
Andelib (Mehmet Esad Fâik)

diraht-ı bâr-âver: Meyveli ağaç.
O mücmel noktanın tafsîl-i âsârın temâşâ et
Olur bir tohm-ı kem-terden diraht-ı bâr-âver peydâ
Nâbi

diraht-ı bî-sebât: Sebatsız, dönek ağaç.
İ'timâd etme cihâna mürg-ı zîreksin gönül
Bu diraht-ı bî-sebât üstünde kılma âşiyân-Behiştî

diraht-ı çemen: Yeşilliğin bulunduğu yerdeki ağaç.
Ayn-ı gül-zâr-ı cinân etti cihânı nev-rûz
Câ-be-câ oldu diraht-ı çemenin istebrak-Behiştî

diraht-ı huşk: Kuru ağaç.
Vefâ ümîdiyle dökme yaş ol servden ey dil
Diraht-ı huşke versen ne kadar su feyz-âb olmaz
Hilmî (Trabzonlu ...)

diraht-ı huşk-nümâ: Kurumuş ağaç.
Bî-hûde etme ehl-i riyâdan ümîd-i feyz
Etmez diraht-ı huşk-nümâdan semer zuhûr
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa-Bey)

diraht-ı îmân: İman ağacı.
Bitirdin Eymen-i dilde diraht-ı îmânı
Ki göre Mûsî-i cân ışk odundan anda şihâb
Hamdullah Hamdi

diraht-ı küh-sâr: Dağlık yerdeki ağaç.
Nâ-tırâşîde olur bed-girdâr
Her biri sanki diraht-ı küh-sâr-Enderunlu Fâzıl

diraht-ı mîve-dâr: Meyveli ağaç.
Makalî ta'n-ı câhilden ne gam erbâb-ı irfâna
Atarlar taşı elbette diraht-ı mîve-dâr üzre
Makalî (Alaşehirli Mustafa...)

diraht-ı mürde: Ölü ağaç.
Nesîm-i rûh-bahş esti diraht-ı mürde cân buldu
Olanlar Haşr'e münkir seyre gelsin sahn-ı gül-zârı
Kelîm-i Eyyûbî

diraht-ı ömr: Ömür ağacı.
Ey pîr-i köhne rîşe-i endîşeden çi-sûd
Âhir diraht-ı ömrü devirmez mi rûzigâr
Mehmet Muzaffer

diraht-ı pâyidâr: İtibarlı ağaç.
Sukût ettiyse bir kevkeb sipihri ber-karâr olsun
Yere düştüyse bir meyve dirahtı pâyidâr olsun-Lâ

diraht-ı pest: Alçak ağaç.
Olur feyz-i tevâzu'la diraht-ı pest bâr-âver
Komuştur mîveden mahrûm servi ser-firâz olmak
Nâbi

diraht-ı sidre: Sidre ağacı.
Gönül versem aceb midir ol serv-i ser-efrâza
Diraht-ı sidreye sâye salar tâze budağım var
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

diraht-ı şer': Şeriat ağacı.
Diraht-ı şer'inin esmâr-ı pîş-reftesidir
Şerâyi'-i kudemâ yâ Muhammed Arabî-Nâbi

diraht-ı ye's: Üzüntü ağacı.
Diraht-ı ye'sten izhâr-ı berg ü bâr-ı ümîd
Tasarrufât-ı İlâhiyye'den baîd midir-Nâbi

diraht-ı zakkûm: Zakkum ağacı.
Seyrân eyleme nîrâna şemîm-i zülfü
Gülşen-i Aden ola her berg-i diraht-ı zakkûm
Yenişehirli Avni

** **dirahtân:** Ağaçlar.

dirahtân-ı sebz: Yeşil ağaçlar.
İbret gözüyle berg-i dirahtân-ı sebze bak
Hûş-yâr olana her varakı bir cerîdedir-Bâki

dirâyet: (درايت) Ar. Zekâ ve tecrübeden ileri gelen anlayış, kavrayış, yetenek.
İkbâl için ahbâbı siâyet yeni çıktı
Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıktı-Ziya Paşa

Hüner iş bilmemek humk u cehâlet kâr-dânlıktır
Dirâyet âciz aldatmak zarâfettir yalan şimdi
Ziya Paşa

Mazhar olan ol cevhere olmaz mı beka-hâh
Fâniliğini bilse ya etmez mi şikâyet
İhsân edip evvelce ona akl u dirâyet
Encâmda lâyık mı ki hâk eyleye Allah
Abdülhak Hâmit

direfş: (درفش) Far. Bayrak, sancak.
Lâht lâht olmuş iken gamze direfşini çekip
Çâre-sâz olmadı bir gün ten-i gam-fersâya-Fuzûlî

direfş-i Gâveyân: Gâve gibi demirciler.
Ka:metin ham-geşte kılmakta direfş-i Gâveyân
Râyet-i mansûrenin pîşinde dâim rû gibi-Nedim

direm: (درم) Far.1. Dirhem. 2. Gümüş para. bk. dirhem.

* **direm-hırîde:** Para ile alınmış.
Felekte kevkebeyi mihr ü mâha ben verdim
Direm-hırîdelerimdir denizde mâhîler-Hayali Bey

direng: (درنك) Far. 1.Bekleme, gecikme, tutma. 2. Yavaşlık.
Hani sâkî ol câm-ı fîrûze renk
Değildir değildir zemân-ı direng-Nedîm

Verir sabra direng sâye dursa serv-i bâlâdır
Alır çeşm-i karârı gitse cûy-i sîm-sîmâdır-Sabrî

Kılsa ebrû-yı hilâl himemi dünyâya
Berk-ı hâtıf kadar izhâr-ı tecellî-i direng-Ziya Paşa

dirhem: (درهم) Ar. 1. Eski okkanın dörtyüzde biri, direm. 2. Gümüş para. **c. derâhim.**
Sûfî ki safâda geçinir mâlik-i dînâr
Bir dirhemini alsan olur hâtırı derhem
Bağdatlı Ruhî

Mutahhardır eyâdî-i ehl-i dil çirk-âb-ı âlemden
Verilse kenz-i âlem ser-be-ser, dirhem kabûl etmez
Esad (Selânikli Mehmet...Dede)

Beylere bin ma'rifet harceylesen değmez pula
Şimdi meyli dirhem ile, bunların, dînâradır
Azmî (Gedizli...)

dirhem-i eşk: Bir dirhem gözyaşı.
Bu zîr-i günbed-i gerdûnda harc et dirhem-i eşki
Behiştî çünkü hammâma giren derler budur temsîl
Behiştî

dirhem-i ta'dîl: Doğrulama dirhemi.
Mümkün müdür hakîkat eşyâyı vezn ü derk
Mîzân-ı akla dirhem-i ta'dîl iken zunûn-Ziya Paşa

** **derâhim:** Dirhem'ler.
Uruldu sikkesi kürsî-i pûlâd üzre ol şâhın
Derâhimdir değil kürsîde yer yer encüm-i garrâ
Nâdirî (Ganizade...)

dirîg: (دریغ) Far. Esirgeme, koruma, sıyânet.
Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîg etme kerem-Nef'î

Çıktı elden nûş-ı vaslı kaldı dilde nîş-i gam
Gitti gül-zârın gülü kaldı kuru hârı dirîg
İbn-i Kemal

Sâf iken âyîne-i endâmdan sînem dirîg
Almadım bir kerrecik âgûşuma ser-tâ-pâ seni-Nedim

* **dirîgâ:** Yazık, eyvahlar olsun.
Niçeler bu dünyâd günâhını yuyamaz
Ömrü geçer yok yere iy dirîgâ duyamaz-Yunus Emre

Dirîgâ bir nefes dinlenmedik gül-zâr-ı âlemde
Bu bâğın nice yıldır bülbül-i nâlânıyız cânâ
Şeyhülislam Yahya

Sinân u rümhüne yârin derûn-ı dilde yer ettim
Zelîhâ-veş dirîgâ Yûsuf'um zindâna tabşırdım
Behiştî

dîrîn, dîrîne: (درين-درينه) Far. Eski, kadim.
Reşki sanman feleğin vüs'at ya rif'attedir
Reşk-i dîrînesi irfân ile ehliyettir-Nâbi

Duymasın zevk-ı ferâğ dil-i nâ-kâmı felek
Hasm-ı dîrînemizi vâkıf râz etmeyelim-Vecdî

Bezme geldikçe adû ol şûh âfet karşılar
Âdet-i dîrînedir nâ-dânı devlet karşılar
Tıflî (Mehmet Emin)

Aceb hâlet verir insâna el-hakk mesned-i dîrîn
Gelip yâda geçen ferhunde-demler eski âlemler
Nedim

Biz gülden özge koklayacak sîne bilmedik
İşretten özge âdet-i dîrîne bilmedik-Yahya Kemal

dîv: (ديو) Ar. 1. Şeytan. 2. Dev. 3. Cin.
Bir dem dîv olur ya perî vîrâneler olur yeri
Bir dem uçar Belkîs ile sultân-ı ins ü cânn olur
Yunus Emre

Ol Süleymân'ın şekve-i dîve salmış rüst-e-hîz
Bu Süleymân savleti küffârı etmiş târ-mâr-Fuzûlî

Bir deşt içinde dîv ü perî
Arslan kaplan vuhûş-ı berrî-Şeyh Galip

Olmağa râzı idim hem hilkat-i dîv rakîb
Olmaz ammâ neyleyim Ehremen'le tev'-emân
Üsküdarlı Hakkı Bey

dîv-i betyâre: Şeytanın devi.
Pey-rev-i nefs-i emmâre
Ser-be-zencîr dîv-i betyâre
Şeyhülislam Bahayi (... Mehmet)

dîv-i buhl: Cimrilik devi.
Dîv-i buhlu hıtta-i cûdunda olmuş rahm için
Keff-i destin âsmân u kilk-i zerrînin şihâb-Nef'î

dîv-i isfîd: Beyaz dev.
Süm, kâse-i mağz-ı dîv-i isfîd
Düm, târ-ı şu'â'-i hûrşîd-Şeyh Galip

dîv-i istibdâd: Baskı devi.
Olur pâ-mâl, tezyîfâtıma ol dîv-i istibdâd
Ki başımda gezer bir dûzahî cellâd hâlinde
Abdullah Cevdet Bey

dîv-i kenûd: Nankör dev.
Teşebbüs etse eğer dâmen-i şefâatine
Harîm-i rahmete medhal bulurdu dîv-i kenûd
Sâbit

dîv-i memât: Ölüm devi.
Kös ü nakka:re hem-âheng-i gırîv-i hücûmât
Köpürür her kûşeşeden demdeme-i dîv-i memât
Tevfik Fikret

dîv-i mukayyed: Bağlı dev.
Ey dahme-i mersûs-ı havâtır, ulu ma'bed
Ey gurre sütûnlar ki birer dîv-i mukayyed
Tevfik Fikret

dîv-i sîmâ: Görünüşü dev; dev görünüşlü.
Bir pîre-zen etmiş anda Me'vây
Câdû-yı mahûf dîv-i sîmâ-Şeyh Galip

* **dîv-beççe:** Dev çocuğu.
Mânend-i dîv-beççelerine iltika:m eder
Köhne ribât-ı dehr aceb âşiyânedir-Ziya Paşa

* **dîv-şikem:** Dev karınlı.
Rîze-çîn ni'meti sofra-küşâ-yı himmet
İmtilâ-yı keremi dîv-şikem perver az-Nef'î

* **dîv-tâb:** Dev güçlü.
Bir hubb-i nâ-ümîd ile bir azm-i dîv-tâb
Tûfân-ı zindegîde boğar kâinâtı-Abdullah Cevdet

dîvân: (ديوان) Ar. 1. Büyük meclis. 2. Bir şairin harf sırasına göre şiir ve manzumelerini bir araya getiren mecmua. 3. Halk edebiyatındaki saz şairlerinin fasıllarında peşrevden sonra okunan usülsüz parçalar. Daha ziyade Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün vezninde nazm edilen örnek.

Taalluktan üzüştüm ol dosttan yana uçtum
Işk dîvânına düştüm dîvânım yağmâ olsun
Yunus Emre

Hâneyi teşrîf edersen gizli gel ey nâzenîn
Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstüne
Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkıma
Eylemişler Râsihâ bühtân bühtân üstüne
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)

Geçti elime çün nüsha-i cân
Matbû' bir iki köhne dîvân-Ziya Paşa

dîvân-ı celâl: Azamet, büyüklük meclisi.
Dîvân-ı celâlinde kazâ münşî-i ahkâm
Eyvân-ı şükûhunda felek perde-serâdır-Nef'î

dîvân-ı Cem: Cem divanı.
Dünyâ-yı dûnu bahşederek dünyevîlere
Dîvân-ı Cem'de rind-i ser-âzâd olun dedi
Yahya Kemal

dîvan-ı enbiyâ: Peygamberlerin divanı.
Pîşânî-i bihişte urur dâg-ı imtinân
Nakş-ı kudûm-ı südde-i dîvân-ı enbiyâ-Nâbi

dîvân-ı felek-unvân: Felek unvanlının meclisi.
Durup tertîb ile yerli yerinde ehl-i mansıb hep
Tamâm oldukta dîvân-ı felek-unvânın erkânı
Nedim

dîvân-ı Ferîdûn: Feridun'un divanı.
Nerde dîvân-ı Ferîdûn, meclis-i çenk-i peşenk
Nerde dârât-ı Sikender, dârû-berd-i Keykûbâd
Mehmet Salâh

dîvân-ı gazel: Gazellerden meydana gelen divan.
Ey şi'r miyânında satan lafz-ı garîbi
Dîvân-ı gazel nüsha-i ka:mûs değildir-Nâbi

dîvân-ı gerdûn: Feleğin divanı.
Kâtib-i dîvân-ı gerdûn kaşların tuğrâsını
Vasf ederken mâh-ı nevden gösterir geh geh misâl
İbn-i Kemal

dîvân-ı Hâletî: Hâletî'nin divanı.
Dîvân-ı Hâletî yaraşır medh olunsa kim
Miftâh olup açar bize bâb-ı belâgati
Hâletî (Azmizade...)

dîvân-ı hilâfet: Hilafet meclisi.
Ol zekî tab' ki dîvân-ı hilâfet hükmün
Rub'-ı meskûna onun dikkati icrâ eyler-Fuzûlî

dîvân-ı hümâyûn: Devlet meclisi.
Dîvân-ı hümâyûna şeref vermedi el-hakk
Zâtın gibi bir sadr-ı cihân bihter-i âlem-Nedim

dîvân-ı hüsn-i pâk: Temiz güzellik divanı.
Ebrûlarınla hatt u lebin bir dü-beyt-i hüsn
Dîvân-ı hüsn-i pâkine pîrâye efgenin-Lâ

dîvân-ı ışk: Aşk meclisi.
Enverî dîvân-ı ışkında o şâh-ı âlemin
Seng-i firkat bana giydirdi zümürrüdden kabâ
Enverî

dîvân-ı iclâl: Büyüklük divanı.
Bulmasın bünyân-ı ikbâlin hitâm
Olmasın dîvân-ı iclâlin tamâm-Lâ

dîvân-ı kazâ: Kaza meclisi.
Evvelîn nakş-ı kalemdir sûret-i ebrû-yı yâr
Levh-i dîvân-ı kazânın matla'-ı garrâsıdır
Namık Kemal

dîvân-ı Kemâl: Kemal'in divanı.
Harfidir mecmûa-i esrâr-ı dîvân-ı Kemâl
Noktasıdır mühre-i dâg-ı derûn-ı Enverî-Nef'î

dîvân-ı mahabbet: Muhabbet meclisi.
Yâ Rab olayım bende-i dîvân-ı mahabbet
İrgür beni hum-hâneye hayrân-ı mahabbet
Âdile Sultan

dîvân-ı nazm: Nazım divanı.
Hüsrev-i dîvân-ı nazmım kim berât-ı şâiri
Nakş-ı elka:bımla zîb ü zebûr unvân bulur-Nef'î

dîvân-ı Süleymânî: Süleyman'a ait divan.
Sürüp yüz hâk-i pâye yek-be-yek erkân-ı izz ü câh
Kuruldu haşmet ü şevketle dîvân-ı Süleymânî
Nedim

dîvân-ı şi'r: Şiir divanı.
Takrîb-i bûy-ı aşk ile dîvân-ı şi'r olur
Mânend-i şerha sîne-i satrında fâsıla-Nâbi

* **dîvân-hâne:** Geniş sofa.
Hezârân safâ hezârân kâh
Ne dîvân-hâne fezâ-yı ferah-Keçecizade İzzet Molla

* **dîvân-tırâz:** Divan süsleyen.

dîvân-tırâz-ı sûret ü ma'nî: Mana ve şekil divanını süsleyen.
Teâlallah zehî dîvân-tırâz-ı sûret ü ma'nî
Ki cism-i lafz ile rûh-ı meâlî eylemiş peydâ-Nâbi

* **dîvânçe:** Küçük divan.
Dîvânçeme onları yazardım
Mümkin olsa taşa kazardım-Ziya Paşa

dîvâne: (دیوانه) Far.Delirmiş, deli. **c. dîvânegân.**
Bağla zencîr-i ser-i zülfüne dîvâne dili
Ya'nî Mecnûn-sıfat başına sevdâyı getir
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)
Şu'le-i müşkâtına pervâne cân-ı Cebreîl
Âb-ı feyz âyâtına dîvâne rûh-ı kudsiyân-Lâ

Derûnî-âşnâ ol, câhilân bî-gâne sansınlar
Hemân vaktin gözet sen, âkılân dîvâne sansınlar
Elif (Hasirîzade Şeyh Mehmet ...)

Nâdânlar eder sohbet-i nâdânla telezzüz
Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerektir-Ziya Paşa

dîvâne-i aşk: Aşk delisi.
Şarâb-ı pendi gûş etmez ümîd-i akl u hûş etmez
Esîr-i zülf-i müşgîninin olan dîvâne-i aşkın
Şeyhülislam Yahya

dîvâne-i julîde-mû: Karmakarışık olmuş saç.
Hayâlî gibi bir dîvâne-i julîde-mûdur kim
Perîşân eylemiş kendin görüp Sultân-ı Süleymân'ı
Hayali Bey

dîvâne-i ma'nâ: Mana delisi.
Zülf anılsa uzatır bahs-i cünûn silsilesin
Nice dîvâne-i ma'nâ nice şeydâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

dîvâne-i sad-cünûn: Yüz cinnetli divane.
Dîvâne-i sad-cünûn aşkım
Allâme-i zû-fünûn aşkım-Muallim Naci

dîvâne-i şevk-i hat: Çizgiyi arzulayan divane.
Hâşe lillâh ki bu dîvâne-i şevk-i hatına
Sebeb-i kayd ola zencîr-i sutûr-ı Mushaf-Fuzûlî

** **dîvânegân:** Divaneler, deliler.
Zencîr-i zülfe çekti alıp gönlümüz o şûh
Olur Belîğ bend ile dîvânegâna pend-Belîg

* **dîvâne-meşreb:** Divane huylu.
Dilden Hayâlî sûret-i idrâki kazıyıp
Dîvâne-meşreb oldu kalenderlik eyledi-Hayalî Bey

* **dîvâne-nakş:** Divane şekilli.
Bir perî-tasvîrdir dîvâne-nakş eden beni
Bana nakşı ol melek yüzlü perî-zâd eyledi-Âhî

* **"dîvâne-râ kalem nîst":** Delinin kalemi yoktur.
Meftûn-ı zülf-i yârim bir rind-i bî-karârım
Hoştur benimle yârim "dîvâne-râ kalem nîst"
Esrar Dede

* **dîvâne-ser:** Deli, başı dönmüş.
Bülbül gibi her gonceye dîvâne-ser olma
Bir şu'leye cân vermede pervâne-mizâc ol
Yenişehirli Avni

dîvâr: (دیوار) Far. Duvar.
Zevk-ı tîğında aceb yok olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ile bırakır rahneler dîvâre su-Fuzûlî

Kaçan ki bu sözü gûş etti dil kalıp bî-hûş
Kemâl-i hayretle hemçü sûret-i dîvâr-Nedîm

dîvâr-ı devlet-hâne-i erbâb-ı ikbâl: Talih sahiplerinin devlethanelerinin duvarı.
Hudâ dîvâr-ı devlet-hâne-i erbâb-ı ikbâli
Gehî bir lâne-i güncişk-i bî-ârâm için saklar-Râzî

dîvâr-ı reh-güzâr: Yolun duvarı.
Seni gelir işitip bâğa yâsemen cânâ
Çıkıp o şevk ile dîvâr-ı reh-güzâra bakar
Şeyhülislâm Yahya

diyânet: (دیانت) Ar. Dinin ahkâmına göre riayet etme, dindarlık.
Kimin etmiş diyânet şöhretiyle umde-i eyyâm
Kimin etmiş günâh u ma'siyetle âleme rüsvâ-Nâbi
Herkes cihânda olmalı tâbi' diyânete
Ondan terakkub etmeli ma'nen sıyânete
Abdülhak Hâmit

diyâr: (ديار) Ar. Memleket, ülke, vatan.
Devha-i ikbâl ü bahtın ser-bülend etsin Hudâ
Her diyâr olsun zılâl-i re'fetinden hisse-dâr
Şeyhülislam Yahya
Bir âlem-i har-ı hâra düştüm
Bir bildiğim diyâra düştüm-Recaizade Ekrem

Bana dünyâda ne yer kaldı, emîn ol, ne de yâr
Ararım göçmek için başka zemîn başka diyâr
Mehmet Akif
Garîbe yer bulunurmuş adem diyârında-Lâ

diyâr-ı adem: Yokluk ülkesi.
Bir harîsin elinde bir âlem
Olur enmûzec-i diyâr-ı adem-Kemalzade Ekrem Bey

diyâr-ı Arab: Arap ülkesi.
Ey gâsıb-ı diyâr-ı Arab bekle vaktini
Evvel cezâ-yı saltanat-ı sürh-ser gelir-Yahya Kemal

diyâr-ı aşk: Aşk ülkesi.
O kâfir mâcerâyı Müslümanlar gûş edin benden
Diyâr-ı aşkta bir nâ-şinîde dâstândır bu
Keçecizade İzzet Molla

diyâr-ı Bağdâd: Bağdat şehri.
Fetheyleyerek diyâr-ı Bağdâd'ı
Şâh-ı âlemde asker-i İslâm
Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân
Feth-i Bağdâd'a târîh oldu (gazâm)
Murâdî (Sultan IV. Murat)

diyâr-ı bahâr: Bahar ülkesi.
Açıldı bâğçe-i reng ü bûda bâr-ı bahâr
Pür etti gül-şeni hep tuhfe-i diyâr-ı bahâr
Şeyh Galip

diyâr-ı çemen: Yeşil yer.
Pîr ü civân bahâr bahâr eyleriz sefer
Her dem otağ-ı Cem'le diyâr-ı çemendeyiz
Yahya Kemal

diyâr-ı Çin: Çin ülkesi.
Sâye-i zülfü düştüğü yerleri Nâilî gören
Fark edemez diyâr-ı Çin memleket-i Hıtâ mıdır
Nâilî

diyâr-ı derd: Dert ülkesi.
Diyâr-ı derd ser-gerdânıyam her kim beni ister
Delîl-i râh katre katre eşk-i lâle-gûnumdur-Fuzûlî

diyâr-ı gurbet: Gurbet diyarı.
Yârdan mehcûr iken düştük diyâr-ı gurbete
Dehr gösterdi yine hicrân hicrân üstüne
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)

diyâr-ı Haleb: Halep şehri.
Ya'nî olup diyâr-ı Haleb'den keşîde-pâ
Tahrîk edince Rûm'a rikâb-ı azîmeti-Nâbi

diyâr-ı hasret: Hasret ülkesi.
Diyâr-ı hasret onun kim tapuna dûr oldu
Maka:m-ı rif'at onun kim kapında oldu mukîm
Hamdullah Hamdi

diyâr-ı hüsn: Güzellik ülkesi.
Ol kad-bâlâ vü zülf eğri diyâr-ı hüsn pür-âşûb
Memâlik fitne şeh zâlim âlem serkeş sipâh eğri
Ahî

diyâr-ı ışk: Aşk ülkesi.
Terk ü tecrîd ihtiyâr et kim diyâr-ı ışkta
Fakr bâzârına esbâb-ı fenâdandır revâc-Fuzûlî

diyâr-ı işret: Eğlence ülkesi.
Ben Süleymân-ı diyâr-ı işretim ey mey-fürûş
Hâtemim câm u hevâ çâbük-semendimdir benim
Behiştî

diyâr-ı kibriyâ: Büyüklük ülkesi.
Diyâr-ı kibriyâdan büsbütün de olmayız mehcûr
Ya Cennet ya Cehennem gösterirler bir mekân elbet
Üsküdarlı Tal'at Bey

diyâr-ı küfr: Küfür ülkesi.
Diyâr-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler gördüm
Dolaştım mülk-i İslâm'ı bütün vîrâneler gördüm
Ziya Paşa

diyâr-ı meskenet: Miskinlik ülkesi.
Fuzûlî âlem-i fakr ü fenâda mün'im-i vaktim
Diyâr-ı meskenet nakd-i kanâat mülk ü ma'lûmdur
Fuzûlî

diyâr-ı Mısr: Mısır ülkesi.
Ederse kand-i lebin hâtır-ı mezâka hutûr
Diyâr-ı Mısr'a değil Kandehâr'a dek gideriz-Nâilî

diyâr-ı muhabbet: Sevgi ülkesi.
Garîb şehir diyâr-ı muhabbetin bir olur
Yanında külhan-ı gam, gül-şen naîm-i tarab-Nâilî

diyâr-ı Rûm: Anadolu diyarı.
Kemâle irgürüp şi'ri zemânın Hâfiz'ı oldun
Gel ey Fevrî diyâr-ı Rûm'u şimden gerü Şîrâz et
Fevrî

diyâr-ı sûz: Yanış ülkesi.
Diyâr-ı sûzun oldum şem' gibi ben de serdârı
Niçe Ferhâd ile Mecnûn gibi yanar çerâgım var
Hayali Bey

diyâr-ı Şark: Şark diyarı.
Tılısım-i hüsnünü bozmağa gelmiş mağribîler
Diyâr-ı Şark'tan bir nice yüzü karalar gördüm
Enverî

diyâr-ı şehr-i İstanbul: İstanbul şehri diyarı.
Kısmet olursa diyâr-ı şehr-i İstanbul eğer
Ayasofya'da kıyâm üzre namâzda bul beni
Âşık Ömer

diyâr-ı vahdet: Birlik diyarı.
Kimi hurşîde benzer âlem-i envârdan gelmiş
Kimi varmış diyâr-ı vahdete tekrârdan gelmiş
Şeyh Galip

diyâr-ı yâr-i baîd: Uzak yârin diyarı.
Acıttı cânımı fürkat diyâr-ı yâr-i baîd
Getir Behiştî'ye ey yâr bir peyâm-ı lezîz-Behiştî

diyet: (دیت) Ar. Kan bahası.
Etmezdi vefâ aldığı nakd-i dil-i uşşâk
Ebrûlarının küştelerinde diyet olsa-Nâbi

dolâb: (دولاب) Ar. 1.Rafsız göz. 2.Hile, dubara. 3. Kuyudan su çıkarmaya yarayan demirden yapılmış çark.
Bestedir birbirine çenber-i dolâb-ı vücûd
Mürtebit birbirine âb ile hâk, âteş ü bâd-Nâbi

Salındı îd-gehte yine nev-resîdeler
Hayretle döndü pelle-i dolâba dîdeler-Nâbi

Eyler kadd-i ham-geştemi gerdîde çü dolâb
Küh-sâr-ı serimden dökülen cûy-i muhabbet-Nedim

dolab-ı âlem: Âlemin dolabı.
Geh bülendi pest eder gâhî eder pestî bülend
Muktezâ-yı gerdiş-i dolâb-ı âlem böyledir-Nâbi

dolâb-ı çarh: Feleğin dolabı.
Baştan göze yaşıdır ey zâhid ehl-i ışkın
Döndüren âsiyâb-ı dolâb-ı çarhı fır fır-Hayretî

dolâb-ı istiğnâ: Zenginlik dolabı.
Edip dolâb-ı istiğnâyı gerdân-cû-yi cûd üzre
Riyâz-ı ihtiyâc-ı mümkinâtı eylemiş irvâ-Nâbi

dolâb-ı meşakkat: Zorluk dolabı.
Beyhûde dönüp neyler ola başımız üzre
Halkın bu felek dediği dolâb-ı meşakkat
Bağdatlı Rûhî

dolâb-ı vücûd: Vücut dolabı.
Bestedir birbirine çenber-i dolâb-ı vücûd
Mürtebit birbirine âb ile hâk âteş ü âb-Nâbi

* **dolâb-vâr:** Dolap gibi.
Döndürür her dem sirişkim çeşmimi dolâb-vâr
Kûze-i pür-âbdır çeşmim o dolâb üstüne
İbn-i Kemal

dost: (دوست) Far. 1.Seven, sevilen kimse. 2. Nikâhsız karı veya koca. 3. tas. Hakiki sevgili. Allah. **c. dostân.**
Dost bî-pervâ felek bî-rahm devrân bî-sükûn
Derd çok hem-derd yok düşmân kavî tâli' zebûn
Fuzûlî

Erişmek ister idi han vaslına lîkin
Hemân nasîb-i Cem âhir duâ imiş ey dost
Cem Sultan

Ahd-i vefâyı va'd-i tehî sanmasın ki dost
Gözden ırağ olunca gönülden ırağ olur
Yahya Kemal

** **dostân:** Dostlar.
Ne dostâna safâ eyler
Ne cevriyle cefâ eyler-Gevherî

Oldu şâdân dostân-ı mülk ü millet vaktidir
Gark-ı âlâm u ekdâr olsun a'dâ-yı mehîn-Ziya Paşa

dost-kân: (دوستکان) Far. Büyük kadeh.
Leb-â-leb câm-ı dilhûn olsa tan mı bezm-i firkatte
Güzeller aşkına nûş etmek için dostkânidir-Bâki

duâ: (دعا) Ar. Çağırma, davet etme, Allah'tan inayet, rahmet, nusret ve selâmet istemek. **c. ed'iye.**
Âşıka düşnâm ederken nâ-gehân
Yâre neylersin dedim dedi duâ-Zâtî

Duâsı ref' ede hayret belâsı tûfânın
O dem ki Nûh'a varıp bulmaya necât usât
Hamdullah Hamdi

Âsâr-ı gazab görüp semâda
Titrer durur ellerim duâda-Abdülhak Hamit

duâ-yı bârid: Soğuk dua.
Germiyyet-i mey ile geçirdik niyâzımız
Zâhid duâ-yı bâridine yoktur ihtiyâc-Esrar Dede

duâ-yı bî-riyâ: Riyasız dua.
Eyleyip acz ü niyâz ile duâ-yı bî-riyâ
Ol ser-efrâza sen isterdin ulüvv-i i'tibâr-Fuzûlî

duâ-yı devlet: Devlet duası.
Hıdîvâ sen ki ettin böyle hidmet devlet ü dîne
Duâ-yı devletin farz oldu el-hakk ins ü cânn üzre
Nedim

duâ-yı dûrâ-dûr: Uzun uzadıya dua.
Erişti herkese hâlince hissesi ammâ
Benim de hisseme kaldı duâ-yı dûrâ-dûr-Nâbi

duâ-yı farz-ı âmm: Umumi farz duası.
Buk'a, buk'a kıldı tayy-i ma'mûre-i mahrûsayı
Aldı feyz-i feth milk için duâ-yı farz-ı âmm-Fuzûlî

duâ-yı hayr: Hayırlı dua.
Olduk harîm-i Kâ'be'ye Mecnûn-veş revân
Geçti duâ-yı hayrımız âsârı görmedik-Şeyh Galip

duâ-yı izz ü câh: Mevki ve itibar duası.
Duâ-yı izz ü câhın zimmetimde farz bilmiştim
Ederdim rûz u şeb medhinle meclislerde gûyâyı
Enderunlu Vâsıf

duâ-yı kadeh: Kadeh duası.
Nizâmî gamzen ile leblerini yâd edeli
Duâ-yı seyfi okur gâh geh duâ-yı kadeh-Nizâmî

duâ-yı müstecâb: Kabul edilen dua.
Arşa dek çıkmakta mânend-i duâ-yı müstecâb
Uğrayan âb-ı musaffâ râh-ı şadırvânına-Nedim

duâ-yı Nûr: Nur duası.
Sevâd-ı çeşm alır hurşîd hâl-i anberînînden
Duâ-yı Nûr okur meh nüsha-i satr-ı cebîninden
Nâbi

duâ-yı seyf: Kılıç duası.
Nizâmî gamzen ile leblerini yâd edeli
Duâ-yı seyfi okur gâh geh duâ-yı kadeh-Nizâmî

duâ-yı seyyid: Seyyidin duası.
Ey hâme-i nâkıs-beyân başla duâ-yı seyyide
Etsen de sarf-ı iktidâr durma senâ-yı seyyide-Lâ

** **ed'iye:** Duâlar.

ed'iye-i hayr-ı devâm-ı devlet: Devletin devamına hayır dua etme.
Etme ıtnâb-ı sühan gayrı bu demlerde Münîf
Farzdır ed'iye-i hayr-ı devâm-ı devlet-Münîf

ed'iye-i izz ü şükûh: Ululuk ve izzet duaları.
Herkesin zikri hemân ed'iye-i izz ü şükûh
Her taraftan çıkıyor bâng-ı temennâ-yı kerem-Lâ

* **duâ-gû:** Dua eden, duacı.
Ol Süleymân-ı zemân gördü gelir Zâtî dedi
Hangi yiller esti geldin bu duâ-gûdan yana-Zâtî

Feyz alsa Mesîh'ten Hülâgû
Olurdu o gamzeye duâ-gû-Şeyh Galip

duâ-gû-yı senâ-hân: Övgücünün duacısı.
Eriştikçe seher-gâha münâcât eyle Allah'a
Devâm-ı devlet-i şâha duâ-gû-yı senâ-hân ol-Bâki

dûçâr: (دوچار) Far. Tutulmuş, uğramış.
Hani kendi kulluğum diye perestişler eden
Eylemez yolda dûçâr olsa dahi redd-i selâm-Nâbi

Olıcak bâz-ı mecâliste dûçâr
Etme tevbîh ü taannüf izhâr-Nâbi

Geçen bu dûzah-ı endûhtan selâmetle
Behişte her kademinde dûçâr olur giderek-Nedim

dûçâr-ı aşk: Âşık olma.
Yâ Rab dûçâr-ı aşkın olanlar hâmûş iken
Meczûb-ı aşk olmayana iddiâ nedir-Esrar Dede

dûçâr-ı hüzâl: Zayıflama.
Nûş-ı hicrân şöyle dûçâr-ı hüzâl eyler beni
Kim gören bir kâse zehr içmiş hayâl eyler beni
Halil Nihat Bey

dûçâr-ı kuyûd: Kayda alma.
Merhamet merhamet ey dâd-res-i haste-dilân
Beni dûçâr-ı kuyûd eyledi nefs-i allâk-Aynî

dûçâr-ı şeh-bâz: Doğana tutulma.
Bâlâlara doğru etme pervâz
Tâ olmayasın dûçâr-ı şeh-bâz-Muallim Naci

dûçâr-ı zahm-ı dendân: Diş ağrısına tutulma.
Çeken erbâb-ı îmândır bütün âzâr-ı dünyâyı
Dûçâr-ı zahm-ı dendân dâim engüşt-i şehâdettir
Üsküdarlı Tal'at Bey

dûd, dûde: (دود ،دوده) Far. 1. Duman, tütün, pus. 2. Soy sop, kabile, ocak.
Eşk-i revân u dil pür-dûd ile
Olmadadır şimdi de deryâ-neverd-Muallim Naci

Şefâat ile o rûz-ı belâda bendene kim
Halâyıkı behem-âgûş eder zebâne vü dûd-Sâbit

Âh eyledikçe çıksa dilimden siyâh-ı dûd
Sünbül görür başımda onu dîde-i hasûd-Lâ

dûd-ı âh: Ah dumanı.
Bârân değil, şafak değil, ebr-i siyeh değil
Göz yaşımdır, ciğer kanıdır, dûd-ı âhtır
Yenişehirli Avni

Âteş-i aşkın dilimde her ne dem pür-cûş olur
Dûd-ı âhım şu'le-i dûzahla hem-âgûş olur
Leskofçalı Galip

dûd-ı âh-ı âşık: Âşıkın ah dumanı.
Gırra olma hüsne kim bir gün zuhûr-ı hatt ile
Dûd-ı âh-ı âşık gam-hâr kendin gösterir-Fıtnat

dûd-ı âh-ı âteşîn: Ateşli ah dumanı.
Pehlevân-ı nâr-ı ışkınla tutuşmak san'atim
Dûd-ı âh-ı âteşînimdir siyeh perçem bana-Zâtî

dûd-ı derûn: İç dumanı.
Bu matbah-ı niamda tehî mi'degân için
Dûd-ı derûnu çarha çıkar dûdmânların-Nâbi

dûd-ı dil: Gönül dumanı.
Direk direk dikilirken kapında dûd-ı dilim
Alem alem göğe ağan şerârı gördün mü?-Âhi

dûd-ı dil-i pür-âteş-i ehl-i nezzâre: Kerbelâ olayına şahit olanların ateşli gönüllerinin dumanı.
Dûd-ı dil-i pür-âteş-i ehl-i nezzâreden
Etmişti perde-dâr-ı harem şâh-ı Kerbelâ-Fuzûlî

dûd-ı hasret: Hasret dumanı.
Çekilmiş dûd-ı hasretidir bu bâğın serv-i dil-cûsı
Dökülmüş zehr-i mihnettir ruh-ı hâke çemenden geç
Hayali

dûd-ı kebûd: Mavi duman.
Ger dokunsa nefes-i lûtf u dem-i ihsânın
Gidere dûd-ı kebûdı vere âzer sünbül-Bâki

dûd-ı kuhl-i rûşenâ: Parlak sürme dumanı.
Çıkmağa mîl-i şihâb ile felekler çeşmine
Dûd-ı kuhl-i rûşenâdır dûd-gâh-ı sürme-dân-Nef'î

dûd-ı meşâil: Meş'alelerin dumanı.
Nûr-ı harem şühûduna nâ-müsâid olan
Vakf eylesin dimâğını dûd-ı meşâile-Nâbi

dûd-ı muanber: Anber kokulu duman.
Boyanıp hasret-i zülfünle duhâna şeb ü rûz
Verziş-i âh ederiz dûd-ı muanber diyerek-Nâilî

dûd-ı muannid: İnatçı duman.
Sarmış yine âfâkını bir dûd-ı muannid
Bir zulmet-i beyzâ ki pey-â-pey mütezâyid
Tevfik Fikret

dûd-ı müncemid: Donuk duman.
Bir dûd-ı müncemid gibi âfâk-ı bî-hayât
Pîşinde canlanır mütehâşî nazarların-Tevfik Fikret

dûd-ı nâr-ı Nemrûd: Nemrut ateşinin dumanı.
Hatt-ı ruhı dûd-ı nâr-ı Nemrûd
La'l-i lebi kevser-i mey-âlûd-Şeyh Galip

dûd-ı pîç-â-pîç: Kıvrım kıvrım çıkan duman.
Hep gözü âhûları bir bir şikâr etsem gerek
Dûd-ı pîç-â-pîç âhımdan kemendim varken-Revânî

dûd-ı siyâh: Siyah duman.
Nâr-ı aşkınla duhân-ı âhım aştı baştan
Kanda kim âteş ola dûd-ı siyâh eksik değil
Bâlî Çelebi (Edirneli ...) (kanda: nerede)

Çıkarsa ne_ola sînemde benim dûd-ı siyâh eğri
Dütünü doğru çıksın tek olursa dûd-gâh eğri-Âhî

dûd-ı zeheb: Altın renkli duman.
Gurûb içinde bu eşkâl-i bî-hudûd-ı zeheb
Zücâc-ı san'at ü fikretle yükselirler hep-Ahmet Hâşim

* **dûd-âver:** Duman getiren.
Lüle yerine verdim ol şûha süveydâmı
Bir kulzüm-i âteştir şimdi dil-i dûd-âver-Esrar Dede

* **dûd-gâh, dûd-geh:** Duman yeri, ocak, baca.
Çıkarsa ne_ola sînemde benim dûd-ı siyâh eğri
Dütünü doğru çıksın tek olursa dûd-gâh eğri-Âhî

dûd-gâh-ı cahîm: Cehennem ocağı.
Cennet-âbâd gördüğüm yerler
Dûd-gâh-ı cahîmden bedter-Muallim Naci
* **dûd-keş:** Duman çeken.
Âşıkın gönlü kararır dem-be-dem etmezse âh
Dûd-keş olmayıcak yalın evi kılar siyâh
Necati Bey (olmayıcak: olmayınca.)
* **dûde:** Duman; soy.
dûde-i âdem: Âdem soyu.
O güzîde halef dûde-i âdem ki eder
Cevher-i pâkine ecrâm u anâsır ikrâm-Nef'î
dûde-i fazl: Fazilet soyluluğu.
Dûde-i fazlının ednâ şererin bulmuştur
Kangı âlemde ki peydâ ola zihn-i vekka:d-Nâbi
dûde-i şem'-i isyân: İsyan mumunun dumanı.
Rub'-ı meskûnda olan dûde-i şem'-i isyân
Bir yere gelse ruh-ı rahmete bir hâl olmaz
Râşid (Malatyalı Müverrih Mehmet...)
dûdmân: (دودمان) Far. Soysop: kabile, ocak.
Bu matbah-ı niamda tehî mi'degân için
Dûd-ı derûnu çarha çıkar dûdmânların-Nâbi

Lücce-i takdîrde yek-dâne dürr ü şâh-vâr
Dûdmân-ı Mustafâ'dan şeb-çerâğ-ı lâ-nazîr
Üsküdarlı Hakkı Bey
Handânı haşre dek ma'mûr olup ol hüsrevin
Zât-ı pâki ile fahr ede izâm-ı dûdmân
İsmail Hakkı Bey
dûdmân-ı aşk: Aşk ocağı.
Perveriş-yâb olduğuçün dûdmân-ı aşkta
Âh (Nâbi) yerde kalmaz ziynet-i eflâk olur-Nâbi
dûdmân-ı devlet: Devletin ocağı.
Miskat-i re's hem-demdir dûdmân-ı devletin
Der-gehin ehl-i kemâlin melce' ü Me'vâ'sıdır
Nedim
duhâ: (ضحى) Ar. Kuşluk vakti. **c. edâhî, dahâyâ.**
Ahd-i çemeni memlekete mevsim-i nev-rûz
Re'y-i felek-i saltanata şems-i duhâdır-Nef'î

Kalmaz envâr-ı cemâlinle gönüllerde dalâl
Nitekim barîka-i şems-i duhâdan zulemât
Yenişehirli Avni

duhân: (دخان) Ar. Tütün, duman.
Boyanıp hasret-i zülfünle duhâna şeb ü rûz
Verziş-i âh ederiz dûd-ı muanber diyerek-Nâilî

Şu'lesi gül dûdudur gûyâ duhân lâlesi
Eyledi bezm-i safâ-efzâyı bir gül-zâr-ı şem'-Riyâzî

Âhı yetişti bülbül-i zârın ki bâğ-bân
Çûb-ı duhân edindi gülün şâhsârını-Nedim
duhân-ı âh: Ah dumanı.
Nâr-ı aşkınla duhân-ı âhım aştı baştan
Kanda kim âteş ola dûd-ı siyâh eksik değil
Bâlî Çelebi (Edirneli ...) (kanda: nerede)

Duhân-ı âh ile oldum şerer gibi rakkâs
Sirişk-i çeşm ile oldum güher gibi gavvâs-Necati Bey
duht, duhter: (دخت-دختر) Far. Kız.
Tut ki kanım karışır bezmde bensiz mey-i nâb
Tâze duhter gibidir meclis-i nâ-mahremde-Behiştî

Umûr-ı beyti hep var mı tasarruf etmeğe hakkı
Eğer duhter için nâ-çâr bir dâmâd lâzımsa
Ziya Paşa
Hepsinden onun güzeldi eyvâh
Altında yatan zavallı duhter-Recaizade Ekrem
duht-ı necîbe: Soylu kız.
Behcet hele o Hâlık'ın ihsânları çoktur
Verdi kereminden sana bir duht-ı necîbe-Behcet
duht-ı tersâ: Hristiyan kızı.
Civarında bir duht-ı tersâ-beçe
Edip zârını âleme becbece-Keçecizade İzzet Molla
* **duhter:** Kız, kızcağız.
duhter-i gâret-ger: Çapulcu kız.
Görse bir duhter-i gâret-geri dîn
Şaşırıp kıblesin ol bedâyin-Sünbülzade Vehbi
duhter-i hasnâ: Namuslu kız.
Zehî Bârî ki lu'bet-hâne-i sun'unda halk eyler
Hezârân dil-ber-i mevzûn, hezârân duhter-i hasnâ
Nâbi
duhter-i Hayder: Hayder'in kızı.
Zühre'yi bâbına çâriçe eder
Çarhtan istese duhter-i Hayder-Enderunlu Fâzıl

duhter-i ineb: Üzüm kızı (şarap).
Hem-vâre humla hôş başı câm ile leb-be-leb
Ümmü'l-habâis olsa ne_ola duhter-i ineb-Nedim

duhter-i nâz: Naz kızı.
Hacle-gâha girip ol duhter-i nâz
Kıldılar resm-i zifâfa âgâz-Enderunlu Fâzıl

duhter-i pür-nâz-ı felek: Feleğin nazla dolu kızı.
Zühre'dir duhter-i pür-nâz-ı felek
Bezm-i ulyâda nevâ-sâz-ı felek-Sünbülzade Vehbi

duhter-i rez: Üzüm ağacının kızı (şarap)
Bu gece la'l-i cüvânân oldu mengûş-ı kadeh
Duhter-i rezden tehî olmadı âgûş-ı kadeh-Rızâyî

Halvetine bizi nâ-mahrem eder zâhidi gör
Duhter-i rezle varıp biz dahi mahrem olalım
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Zannetme duhter-i rezi rind ile gizlidir
Onunla şeyh efendi de babalı kızlıdır-Nedim

duhter-i şâh-ı Çîn: Çin şahının kızı.
Kim duhter-i şâh-ı Çîn o hûn-rûz
Bu bağa gelir çü subh-ı gül-bîz-Şeyh Galip

duhter-i vâlâ-güher: Yüksek değerli kız.
Ol şehin duhter-i vâlâ-güheri
Kıldı bu ayn-ı dil-ârâyı revân-Nedim

duhûl: (دخول) Ar. İçeri girme, içine girme.
Bezm-i aşk-ı ârifâna ger duhûl ister isen
Der-geh-i mürşidde yeksân ol ki yol âsândır
Âdile Sultan

Keşân'a duhûl eyledim ibtidâ
Edip pâs-bân-ı felek bir nidâ-Keçecizade İzzet Molla

Dahi etmeden sözde avd ü kufûl
Yine eski kapıdan eyler duhûl-Keçecizade İzzet Molla

duhûl-ı firdevs: Cennete girme.
Hulle-pûşân-ı tebâşîr-i duhûl-ı firdevs
Tâcdârân-ı hilâfet o mukaribler için-Haşmet

duhûl-i nağme-i temcîd: Sabah namazı ezanından önce okunan niyaz duasının başlaması.
Mismâr-ı hâb revzene-i gûşu etti bend
Cây-ı duhûl-i nağme-i temcîd kalmadı-Nâbi

dumû': (دموع) bk. dem'

dûn: (دون) Ar. Aşağı, alçak, pest; soysuz, denî. **c. dûnân.**
Baş eğmeziz edânîye dünyâ-yı dûn için
Allah'adır tevekkülümüz i'timâdımız-Bâki

Muhabbet eyleme dünyâ dedikleri dûna
Ki ol harâb olası mihnet ü gınâ yeridir-Bağdatlı Rûhî

Bâ-husûs ekserîden dûn himmet
Büyüdükçe olup ehl-i azamet-Sünbülzade Vehbi

Sünbülle benefşeyi görür dûn
Ol kâkülü eyleyen temâşâ-Muallim Naci

* **dûn-nevâz:** Alçak ses.
Bâkî velîk biz felek-i dûn-nevâzdan
Müstağniyiz mürüvvet-i şâh-ı kerîm ile-Bâki

** **dûnân:** Alçaklar, âdi ruhlu kimseler.
Et lokması lâzım mı doyurmaz mı seni nân
Zehr olsun o lokma ki_ola pes-mânde-i dûnân
Bağdatlı Rûhî

Bir lokma için çekme sakın minnet-i dûnân
Güsterde iken sofra-ı na'mâ-yı kanâat-Fıtnat

dûr: (دور) Far. Uzak.
Dâg-ı dil-sûz firâkın oldu gün günden füzûn
Nûr-ı mâh efzûn olur hûrşîdden oldukça dûr-Fuzûlî

Teveccüh eylese tefrîk-i fitneye azmi
Olur dü-ebrû-yı hûbân biri birinden dûr-Nâbi

Dûr olan gözden gönülden dûr olur bî-iştibâh
Bu mesel zâhirdir etsen dermiyân âyîneyi-Tâlib

dûr-ı hatt: Yanakta yeni çıkan tüylerden uzak.
Olaldan lâle-zâr-ı dâg-ı cismim dûr-ı hattında
Bahârân rîze-çîn-i şevk olur fasl-ı hazânımdan
Ziya Paşa

* **dûrâ-dûr:** Uzaktan uzağa, uzun uzun, uzun uzadıya.
Erişti herkese hâlince hissesi ammâ
Benim de hisseme kaldı duâ-yı dûrâ-dûr-Nâbi

dûrâ-dûr-ı maʿnâ: Mananın uzun uzadılığı.
Yine seyr eyle nahl-istân-ı dûrâ-dûr-ı maʿnâyı
Gül-istân der-gül-istândır hıyâbân der- hıyâbândır
Riyâzi

* **dûr-bâş:** 1. "Uzak ol" anlamına emir. 2. Değnek, asâ, sopa.
Siper-veş eyle tahammül zirih-veş ol gam-hâr
Tasallut eyleme halk üzre dûr-bâş olma-Nâbi

dûr-bâş-ı gam: Gam sopası.
Gehî seng-i sitem eksik değil geh dûr-bâş-ı gam
Garîbin başına gurbet diyârında neler gelmez
Mezâkî (Süleymân Mezâkî-i Mevlevî)

* **dûr-bîn:** Uzağı gören; dürbün. **c. dûr-bînân.**
Değildim muktedir bir iltifâta
Bakardım dûrbîn ile hayâta-Ziya Paşa

dûr-bîn-i fikr: Fikir dürbünü.
Dûr-bîn-i fikr ile hakka ki çeşm-i fitnatı
Vâsıl oldu âlemin her nükte-i pinhânına-Nedim

** **dûr-bînân:** Dürbünler.
Dûr-bînân ki eder nakşa nigâh-ı dikkat
Zımn-ı sanʿatte sebük-destî-i üstâda bakar-Nâbi

* **dûr-bînî:** Uzak görürlük.

dûr-bînî-i nigâh: Akıllı bakışın en ilerisi.
Dûr-bînî-i nigâh-ı hıredindendir kim
Vatanın zahmı zuhûr etmeden eyler merhem-Nâbi

* **dûrî:** Uzaklık.
Gördükçe o bâğ-ı pür-şürûru
Dağlardı dilin belâ-yı dûrî-Şeyh Galip

dûrî-i dil-dâr: Sevgiliden uzak kalma.
İntizârım dûrî-i dil-dârdan zann etme kim
Dîde-i ispîd beyâz-ı subh-ı vuslattır bana
Esrar Dede

dûş: (دوش) Far. 1. Omuz. 2. Dünki gece; rüya. (düş azma: ihtilâm olma.)
Revzen-i ümmîdden arz-ı cemâl etmezse de
Râzıyım tek dûş her peykâne çeşmân olmasın
Esrar Dede

Gördüm ol meh dûşuna bir şâl atıp lâhûrdan
Gül yanaklar üstüne yaşmak tutunmuş nûrdan
Yahya Kemal

Hâne ber-dûş sîne çâk benim
İnzivâ-hâh-ı zîr-i hâk benim-Muallim Naci

dûş-ı cân: Canı omuzunda.
Fürûğ-ı mihr mir'ât-ı dile zengârdır sensiz
Harîr-i pertev-i meh dûş-ı câna bârdır sensiz
Münîf (Antalyalı...)

dûş-ı Dahhâk: Dahhâk'ın omzu.
Bir iki mısrâʿ ile mağzını yerler nâsın
Dûş-ı Dahhâk'deki ol iki mârân-şekl-Hayâlî Bey

dûş-ı dellâl: Tellalın omuzu.
Nedir sûdu bu bâzâr-ı fenâda celb-i emvâlin
Gınâ vermez metâʿ-ı müsteârı dûş-ı dellâlin
Sâmî (Arpaemînizade Vakʿanüvis Mustafa-Bey)

dûş-ı fermân: Fermanı omuzda.
Utârid resm-i ahkâm eyledikçe safha-i çerhe
Resîdi dûş-ı fermâna nişân-ı imtisâl olsun-Nâbi

dûş-ı istiʿdâd: Kabiliyeti omuzunda taşıyan (kimse)
Sen ol kim dûş-i istiʿdâdın ile lâyık-ı hilʿat
Sana hayyât-ı gerdûn atlas-ı çerhi libâs eyler
Şehit Ali Paşa

dûş-ı izzet: Azizlik omuzu.
Felek bu gûne tehî dûş-ı izzet eyledi yoksa
Metâʿ-ı şöhrete dellâl idik zemân ile biz de-Nâbi

dûş-ı mevc: Dalgası omuzunda.
Ol sebük-rûhum ki dûş-ı mevcde bâr olmazam
Müncezib tâ kulzüm-i envâra bir ben bir habâb
Esrar Dede

* **dûş-be-dûş:** Omuz omuza.
Cûş eder mevc-i hayâl-i şuarâ dûş-be-dûş
Beyt-i ebrûsunun ara yeri dîvân yoludur-Nâbi

Nefʿî gibi tâib değiliz dil-ber ü meyden
Biz anlar ile leb-be-leb ü dûş-be-dûşuz-Nefʿî

dûşâb: (دوشاب) Far. Üzüm ve hurma pekmezi.
Şıra de üzüm suyuna hem pekmeze dûşâb
Bal şehd denir şerbete şehd-âbe vü şehd-âb
Sünbülzade Vehbi

dûşîn, dûşîne: (دوشینه) Far. Dün geceki, dün geceyle ilgili.
Fehm olunmazdı neşât-ı âlemin eksikliği
Görmesen renc-i humârı işret-i dûşînede-Nedim

dûşîze: (دوشيزه) Far. Kız, bâkir.
Neler etmişti o dûşîzelere
Saplamıştı ciğerin nîzelere-Sünbülzade Vehbi

dûşîze-i afv: Af kızı.
Zulmet-i âsâm olur ruhsâre-pîrây-ı adem
*Eylese dûşîze-i afvın eğer keşf-i kınâ*ʿ-Nâbi

dûşîze-i nâzik-ter: Nazik vücutlu kız.
Görmemişti hacle-gâh-ı maʿrifet görmez yine
Bikr-i fikrim gibi bir dûşîze-i nâzikterin
Üsküdarlı Hakkı Bey

dûşîze-i tahayyül: Hayal edilen kız.
O belde
Durur menâtık-ı dûşîze-i tahayyülde
Ahmet Hâşim

-dûz: (دوز) Far. "Dikici, diken; delen" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* câme-**dûzî:** Elbise dikiciliği, terzilik.
Nermî vü sahtî telâzüm etmeğin vâ-bestedir
Kâr-gâh-ı câme-dûzî penç pâre âhene-Nâbi

* ciger-**dûz:** Ciğeri delip geçen; elemli.
Rüstem-i tabʿım eğer düşmen ile cenk etse
Hâmemi tîr-i ciger-dûz dü-peykân eyler-Cevrî

* dil-**dûz:** Gönülde yara açan.
Ol kadar dil-dûzdur gûyâ ki bir şûh-ı âfetin
Nâvek-i müjgân-i kemân-ı ebruvânıdır sözüm-Nefʿî

Heves-i tîr ü kemân çıkmadı dilden aslâ
Nâvek-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine-Gazi Giray

* hilʿat-**dûz:** Elbise biçen, terzi.

hilʿat-dûz-ı bâzâr-ı hakîkat: Hakikat pazarının terzisi.
Zehî hayyât-ı hilʿat-dûz-ı -ı bâzâr-ı haka:yık kim
Kadd-i maʿnâyı etmiş câme-i terkîb ile ber-pâ-Nâbi

* zer-**dûz:** Sırma ile dikilmiş, sırmalı.
Zer-dûz-ı pâlân ursan eşek yine eşektir-Lâ

dûzah, dûzeh: (دوزخ) Far. Cehennem, tamu.
Dûzaha girmez siteminden yanan
Ka:bil-i cennet değil ehl-i azâb-Fuzûlî

Tâ cilve-geh-i berk-i belâ hırmenimizdir
Hâkister-i dûzah çemen-i gül-şenimizdir-Nâilî

O dem ki dest-i zebânî-i dûzaha verile
Tugât-ı kıbt-i nusarâ bugât-ı kavm-i Yehûd-Sâbit

dûzah-ı cehl: Cehalet cehennemi.
Hamdülillah biz behişt-i maʿrifette sâkiniz
Dûzah-ı cehl içre dâim yanmada ehl-i azâb-Gaybî

dûzah-ı cennet-nümâ: Cenneti gösteren cehennem.
Kevser-i âteş-nihâdın adı aşk
Dûzah-ı cennet-nümânın adı aşk-Şeyh Galip

dûzah-ı endûh: Sıkıntı cehennemi.
Geçen bu dûzah-ı endûhtan selâmetle
Behişte her kademinde dûçâr olur giderek-Nedim

dûzah-ı hücûm: Hücum cehennemi.
Edermiş kıyâmette dûzah-ı hücûm
Verirdi o peygâmı bâd-ı semûm
Keçecizade İzzet Molla

dûzah u cennet: Cennet ve cehennem.
Nazar etsen yer ü gök dûzah u cennet sende
Arş u kürsî-i melek sendedir elbet sende-Şeyh Galip

* **dûzah-âsâ:** Cehennem gibi.
Nâgeh âsâr-ı Temmuz bağı âteş-gâh ede
Nâgeh ede dûzah-âsâ âteş-i mihr iltihâb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* **dûzah-be-dûş:** Cehennem omuzunda.
Sâkî getir ol âbı ki âteş-fürûş ola
Her bir habâbı kulzüm-ı dûzah-be-dûş ola
Şeyh Galip

* **dûzah-misâl:** Cehennem misali.
Kimse ıslâh eylemek mümkün değil ol kâfiri
Ka:bil-i itfâ değil ol âteş-i dûzah-misâl
Yenişehirli Avni

* **dûzahî:** Cehennem ehli, cehennemlik, zebâni.
Olur pâ-mâl, tezyîfâtıma ol dîv-i istibdâd
Ki başımda gezer bir dûzahî cellâd hâlinde
Abdullah Cevdet Bey

Dûzahîler çehresini seyr ise maksûd eğer
Çekme erbâb-ı cehilden çeşmini tut müstakîm
Gaybî

dü: (دو) Far. İki.
Bir tîğ urulup dü-pâre olmuş
Bed-kâr idi bed-sitâre olmuş-Şeyh Galip

* **dü-âlem:** Dünya ile âhiret.

Olsak ne_ola Nef'î gibi rüsvâ-yı dü-âlem
Hemâşık u hem şâir ü hem bâde-perestiz-Nef'î

* **dü-bâlâ:** İki kat.

Bîdâr eder derûnu dü-bâlâsı gafletin
A'mâ, cilâ-yı dîde bulur kuhl-i hâbdan
Nesîb-i Mevlevî (İki Bayraklızade Yusuf...)

* **dü-bâr, dü-bâre:** İki kat, katmerleme.

Geçirme ârif isen gamla vaktini çünkim
Kişi bu âleme ömr-i dü-bâre gelmez imiş
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

Çârüm feleği kılınca seyrân
Fahr etti dü-bâr çâr-erkân-Şeyh Galip

* **dü-beyt:** İki beyit, rübai.

dü-beyt-i hüsn: Güzel iki beyit.

Ebrûlarınla hatt u lebin bir dü-beyt-i hüsn
Dîvân-ı hüsn-i pâkine pîrâye efgenin-Lâ

* **dü-çeşm:** İki göz.

Dü-çeşmin Nâilî'nin şimdi dâmânın tutar ammâ
Girîbândır mahşerde ol iki âfetin kimdir-Nâilî

* **dü-dest:** İki el.

dü-dest-i luft: Lütfun iki eli.

Dü-dest-i lutf ile kurtar isâbet eylemeden
Rivâk-ı kâlbüd-i cisme nâr-ı neft-endûd-Sâbit

* **dü-dîde:** İki göz.

O denlü oldu sehâb-ı dü-dîde bârân-rîz
Ki oldu her ser-i mû bâm-ı tende bir mîzâb-Nâbi

* **dü-ebrû:** İki kaş.

dü-ebrû-yı Halîl: Hz. İbrahim'in iki kaşı.

Ser-i şûrîdemizi eyledi vakf-ı mihrâb
Hey'et-i ham-şüde-i tâk-ı dü-ebrû-yı Halîl-Nâbi

* **dü-esb:** İki at.

Şeb ü bâde Şebdîz ü Gülgûn olur
Dü-esbe giden baht-ı vajgûn olur
Hâletî (Azmizade...)

* **dü-hezâr:** İki bin.

Eyle her harf-i hatâya dü-hezâr istiğfâr
Vaktidir der-geh-i Hakk'a açılır dest-i duâ
Nazîm (Yahya...)

* **dü-kevn:** İki âlem.

Birdir basîret ehline hep neş'e-i dü-kevn
Bâdâm-ı tev'emin iki olmaz şükûfesi-Belîğ

* **dü-mevzûn:** İki vezinli.

Hünerdir imtizâc-ı ehl-i irfâna sebeb zîrâ
Dü-mevzûn mısrâ'a ülfet veren her yerde mazmûndur-Belîğ

* **dü-millet:** İki millet.

Aşktır heft-âd ü dü-millet zuhûrundan garaz
Cümleden matlûb olan fehm-i mahabbettir bana
Esrar Dede

* **dü-nîm:** İki parça.

Tîğ-i gamzeyle ne_ola başımı yâr etse dü-nîm
Küllü fi'lin sâdırun minhü ale'r-re'si samîm-Âhî

* **dü-pâre:** İki parça.

Bir tîğ urulup dü-pâre olmuş
Bed-kâr idi bed-sitâre olmuş-Şeyh Galip

* **dü-peykân:** İki ok.

Rüstem-i tab'ım eğer düşmen ile cenk etse
Hâmemi tîr-i ciger-dûz dü-peykân eyler-Cevrî

* **dü-rûyâne:** İki yüzlülük.

Hâin olamam çünkü müdâhin değilim ben
Evzâ'-ı dü-rûyânede kâhin değilim ben
Abdülhak Hâmit

* **dü-rûz, dü-rûze:** İki gün.

Ey bülbül-i belâ-keş çekme cefâ-yı hârı
Vasl-ı dü-rûze-i gül değmez bu hârhârı-Ziya Paşa

* **dü-sad-sâle:** İki yüz yıllık.

Geçmez hevâ-yı aşkı-ı civânından Nedîm
Ka:met hamîde pîr-i dü-sad-sâle olsa da-Nedim

* **dü-şeş:** 1. Zar oyununda en büyük sayı olan iki 6'nın yanyana gelmesi. 2. mec. İyi tesadüf, rastgelme.

Düşünce zûr-ı meyden ben de düştüm üstüne yârin
Bu düşmek bir dü-şeştir böyle zîrâ her zemân düşmez
Sünbülzade Vehbi

* **dü-tâ:** İki büklüm.

Bilinmez kadri, mahmûr olmadıkça, neşve-i câmın
Şebâb eyyâmının keyfiyyetin pîr-i dü-tâdan sor
Fıtnat

O dü-tâ zülfün ol üzn-i şerîf
Görünürdü meh-i nev gibi latîf-Hakanî

* **dü-zebân:** İki dilli.

Hâme gibi dü-zebân ü yek-dil
Her bahsi olurlar idi nâkıl-Şeyh Galip

* **dü-zen:** İki kadın.
Bir evde dü-zen olsa ol evde düzen olmaz-Fuat Paşa
dübâra: (دوباره) Far. 1. Hile, düzen, oyun, yalan dolan. 2. Tavla zarında iki noktalı tarafın üste gelmesi.
Bir âşinâlığı ol mâh-ı çâr-ebrûnun
İki cihânda da ömr-i dübâra değmez mi-Nâilî

Yek yekledir müretteb bâzî-i şeş-der-i çerh
Bin kerre zâr olursan bir kez dübâra gelmez-Nâbi
dühn: (دهن) Ar. Sürünecek yağ.
dühn-i vâfir: Bol yağ.
Âlât-ı sihr yanında hâzır
Bin köhne sifâl ü dühn-i vâfir-Şeyh Galip
dühûl: (دهول) Far. Davul.
Bağlama tantana-i tabla gönül
Dûrdan hôş gelir âvâz-ı dühûl-Nâbi
dükkân: (دکان) Ar. Alışveriş edilen küçük yer. **c. dekâkîn.**
Böyle metâʿ-ı tâzeleri var mı Nâbiyâ
Kâlâ-yı şiʿri zîver-i dükkân edenlerin-Nâbi

Itr-ı enfâs ile âfâkı muattar kılmağa
Açtı gül-zâr içre attâr-ı sabâ dükkân yine-Necati Bey

Avniyâ çâr-sû-yı âlem-i imkân içre
Tâcir-i bender-i insâfa dükkân vermezler
Yenişehirli Avni
dükkân-ı Behrâm: Behrâm'ın dükkânı.
Müşterî oldu harîdâr-ı metâʿ-ı Nâhîd
Oldu der-beste idbâr-ı dükkân-ı Behrâm-Nâbi
dükkân-ı fikret: Düşünce dükkânı.
Metâʿ-ı nutkuna gülün edip gayb-endâze
Dükkân-ı fikretinde akl-ı küll nessâc-ı dîbâdır-Sabrî

dükkân-ı hikem: Hikmetler dükkânı.
Turfa dükkân-ı hikemdir bu kühen tâk-ı felek
Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı
Koca Ragıp Paşa
dükkân-ı himmet: Gayret dükkânı.
Dükkân-ı himmetim der-beste-i kufl-i tevekküldür
Refâhiyetle ayş ü işretim kârımdan efzûndur-Nâbi
dükkân-ı ışk: Aşk dükkânı.
Gözetir her yerini bir merdüm-i sâhib-nazar
Pür-cevâhirdir içi açmış iki dükkân-ı ışk-Enverî
dükkân-ı kanâat: Kanaat dükkânı.
Kâsid görünür gerçi ki dükkân-ı kanâat
Der-kârdır ammâ yine mizân-ı kanâat-Nâbi
dükkân-ı riyâ: İkiyüzlülük dükkânı.
Aceb bu ki_itmedeyim zîver-i dükkân-ı riyâ
Melek beğenmez iken yazmağa ibâdetimi-Nâbi
dükkân-ı ümîd: Ümit dükkânı.
Miftah-ı duâ olmayanın sana lisânı
Dükkân-ı ümîdini kesâd eylesin Allah-Nâbi
** **dekâkîn:** Dükkân'lar.
Sabâh-ı îd eder efvâhını pür-hande etfâlin
Dekâkînin dehânın ser-be-ser bend etmek akfâlin
Nâbi
* **dükkânçe:** Küçük dükkân.
dükkânçe-i esrâr: Sırlar dükkânçesi.
Bir müşterî-i kâle-i râz eyle tedârik
Dükkânçe-i esrârını açmazdan evvel
Râşid (Malatyalı Müverrih Mehmet...)
dükkânçe-i sarrâf: Altın satanın küçük dükkânı.
Levh-i Mahfûz-ı sühendir dil-i pâk-i Nefʿî
Tabʿ-ı yârân gibi dükkânçe-i sahhâf değil-Nefʿî

Dest-i ahbâbda gâhice gördük evvel
Şimdi dükkânçe-i sarrâfta görmem diremi-Belîğ
Düldül: (دلدل) Hz. Ali'nin atının ismi.
Bir güzel meydânı buldu esb-i kilk İlhâmiyâ
Ne_ola cevlân eylese mânend-i düldül biraz
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)
Haydar-ı Kerrâr-ı meydân senâ-yı zâtınım
Esb-i tabʿım Düldül ü çâlâk hâmem Zü'l-feka:r
Nazîm (Yahya...)
düm: (دم) Far. Kuyruk.
Cân u dil şûrîde vü hayrân olur tâvus-vâr
Vech bûstânında çün zülf ü ruhu düm gösterir
Nizâmî
Taylasânına dolaşma zâhidin ey rind olan
Kıl hazer kej-düm sıfattır zehr kuyruğundadır
Hamdullah Hamdi

Süm, kâse-i mağz-ı dîv-i isfîd
Düm, târ-ı şuʿâʿ-i hûrşîd-Şeyh Galip

düm-i imzâ: İmza kuyruğu.
Zuhr-ı fermânda olur Nâbî düm-i imzâsı râst
Her cihetten istika:meti oldu defter-dâre şart-Nâbi

düm-i tâvûs: Tavusun kuyruğu.
Hattın üstünde gören zülfünü ey bülbül-i cân
Düm-i tâvûs sanır perr-i gurâb üstünde-Nizâmî

dünbâl, dünbâle, dümbâle: (دنباله) Far. Kuyruk.
O şol âhû gözün kılmak için kıymaç üze kıymaç
Salar dünbâle nahvet sürmesin ol pür-cefâ tartıp
Nedim

Eyler memeyi başıyla tehzîz
Dünbâle ise hemîşe cünbân-Muallim Naci

* **dünbâle-dâr:** Kuyruklu. necm-i dünbâle-dâr: Kuyruklu yıldız.
Âhir-i zemân-ı fitne-i hüsne nişânedir
Yârin ki hâli ahter-i dümbâle-dâr ola-Belîğ

* **dünbâle-rev:** Kuyruktan giden; ardı sıra giden.
Lâyık mı olup muʿtekid câdde-i tasdîk
Dünbâle-rev tabʿın ola bir nice câhil-Sâmî

dünbek: (دنبك) Far. 1. Bekçi davulu. 2. Dümbelek.

* **dünbekî:** Dümbelek.
Dünbekîler eser-i fakr u fenâ gösteremez
Nitekim merd-i kalender edemez lâf-ı bürût-Behiştî

dünyâ: (دنيا) Ar. Üzerinde yaşadığımız kara parçası.
Ol dem ki kasd-ı cenk eder sahrâları gül-reng eder
Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâm u Güstehem
Nefʿî

Gülelim oynayalım kâm alalım dünyâdan
Mâʾ-i Tesnîm içelim çeşme-i nev-peydâdan-Nedim

Karı tatlîki için bak ne diyor Peygamber
Bir talâk oldu mu dünyâda, semâlar titrer
Mehmet Akif

Dünyâ o ne? Bir garîb rüʾyâ
Varlık o ne? Bir acîb hulyâ-Recaizade Ekrem

dünyâ-yı bî-sebât: Sebatsız dünya.
Dünyâ-yı bî-sebâta kapılma vefâsı yok
Bir köhne zendir ehline onun cefâsı çok-Belîğ

dünyâ-yı denî: Alçak dünya.
Sakın aldanma vefâsızdır bu dünyâ-yı denî
Zâhirâ şeker sunar maʿnî yüzünden sem gelir
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

dünyâ-yı dûn: Alçak dünya.
Baş eğmeziz edânîye dünyâ-yı dûn için
Allah'adır tevekkülümüz iʿtimâdımız-Bâki

Câm-ı safâ gerekmez dünyâ-yı dûn elinden
Merdâneler şikârı almaz zebûn elinden-Nevʿî

Dünyâ-yı dûn için eğmedik baş zühhâd u ulemâya
Geçtik sinn-i hamsîni akreb-i kec-rev gibi-Fethi Atâ

dünyâ-yı ehass: En cimri dünya.
Her ten biter bir derd ile, geh germ ile geh serd ile
Uğraşmağa her ferd ile değmez bu dünyâ-yı ehass
Sâmi Paşa (Abdurrahman ...)

dünyâ-yı fânî: Boş dünya.
Ahmedâ umma vefâ dünyâ-yı fânîden yürü
Ol şâh-ı âlî-cinânın kabrini manzûr kıl
Bahtî (Sultan I. Ahmet)

dünyâ vü ukbâ: Dünya ve âhiret.
Sırr-ı gaybım dîdeden dilden nihân-ender-nihân
Ben zuhûr etsem olur dünyâ vü ukbâ bî-nişân
Namık Kemal

dünyâ vü mâ-fîhâ: Dünya ve mevcudat, mükevvenat.
Hikmet-i dünyâ vü mâ-fîhâ bilen ârif değil
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâ-fîhâ nedir-Fuzûlî

* **dünyâ-perest:** Dünyaya tapan.
Dünyâ-perestin anlamışız secde-gâhını
Pür-nakş-ı sîm ü zer nice seccâde görmüşüz-Nâbi

* **dünyevî:** Dünyaya mensup ve dünyayla alâkalı.
Hayret-efzâ-yı sâcid ü mescûd
Olamaz dünyevî bir öyle vücûd-Abdülhak Hâmit

dür: (در) bk. dürr.

dürc: (درج) Ar. Kutu, hokka.

dürc-i dehen: Ağız hokkası.
Sordum: Meğer bu dürc-i dehendir? Dedim; dedi:
Yoh yoh, devâ-yı derd-i nihânın-durur senin-Fuzûlî

dürc-i dil: Gönül hokkası.
Dürc-i dilden çıkıp nice girân-mâye güher
Vereyim silk-i dürr-i bahr-i maânîye nizâm-Nef'î
dürc-i gevher: Cevher kutusu.
Biri halvâcıbaşı-oğlu dil-ber
Sözü şekker dehânı dürc-i gevher
Yahya Bey (Taşlıcalı...)
dürc-i güher: Mücevher kutusu.
Dürc-i güherde hâtem-i laʿl oynatır nigâr
Bârîk-bîn isen nazarın hokka-bâza tut-Ahmet Paşa
dürc-i leb: Dudak hokkası.
Dürc-i lebinde saklı-durur çeşme-i hayât
Bağlı kemend-i zülfüne yârin şikâr-ı ömr
İbn-i Kemal
dürc-i re'y: Rey kutusu.
Sensin ol nabz-şinâs-ı lebi tabʿ-ı umûr
Dürc-i re'yindedir eczâ-yı kıvâm-ı devlet-Münif
dürc-i tedbîr: Tedbir kutusu.
Bulmasaydı dürc-i tedbîrinde dârû-yı salâh
Çoktan olmuş idi devlet hâlet-i nezʿe karîn
Üsküdarlı Hakkı Bey
dürc-i vücûd: Varlık hokkası.
Bü'l-beşerden sana dek ey güher-i dürc-i vücûd
Nûr-ı rûhânî idi bâr-ı katâr-ı ecdâd-Nâbi
dürd, dürde: (درد) Far. Tortu, çöküntü.
dürd-i bî-derd: Dertsiz çöküntü.
Her ne zâhid ki leb-â-lebi câmını görür
Dürd-i bî-derdi koyup sâfî-i sahbâya düşer-Nizâmî
dürd-i câm: Kadeh tortusu.
Saç kabrime dürd-i câmı bî-bâk
At üstüme yaʿnî bir avuç hâk-Riyâzî
dürd-i derd: Dert şarabı.
Dürd-i derdidir safâ-bahş-ı harîf-i bezm-i ışk
Sâkiyâ çok etme teklîf-i şarâb-ı nâb ona-Fuzûlî
dürd-i mey: Şarap tortusu.
Bezm-i dünyânın Hayâlî çekti seyrinden ayağ
Oldu dürd-i mey gibi mey-hânede ehl-i nişest
Hayâlî Bey
dürd-i şarâb: Şarap tortusu.
Gâlibâ bir ehl-i dil toprağıdır dürd-i şarâb
Kim kılıp hürmet binâlar tutmuş üstünde harâb
Fuzûlî

* **dürd-âşâm:** Şarabın tortusunu içen, kalender.
Sühan bezminde ben bir rind-i dürd-âşâm kopdum kim
Maânî câmını içmekde oldum Câmî-i sânî
Hayalî Bey
* **dürd-efgen:** Kadehin dibindekini yere döken.
Biz sâkî-i hûn-ı ciğeriz gamze-i dil-ber
Peymâne be-kef ser-hôş-ı dürd-efgenimizdir-Nâilî
* **dürd-keş:** Şarap tortularını içen.
Dem olur kûy-ı harâbâtta bir dürd-keşin
Çarh-ı çârümde Mesîhâ eremez pâyesine
Hayalî Bey
* **dürd-veş:** Tortu gibi.
Gark-ı hûn-âb oldu cism-i hâkisârım âh kim
Dürd-veş saldı ayağlara gam-ı devrân beni-Fuzûlî
dürger: (درکر) Far. Dülger, bir binanın tahta kısımlarını yapan usta.
Bezr-ger yerini tutmaz zer-ger
Kefş-ger kârını bilmez dürger-Nâbi
dürr, dürre, dür: (درّ، دره، در) Ar. İnci. Farsçası "dür" dür.
Dâne-i dürr gibi rûyende teri
Hôş-nümâ eyler idi ol güheri-Hakanî

Bir işâret ola kurb-ı âsitânından diye
Yolda kaldı halka-i dürr gibi çeşm-i intizâr
Nazîm (Yahya...)

Her dür ki sehâbtan döküldü
Etfâl-i çemen sevindi güldü-Şeyh Galip

Ol dürr ise dil ona sadeftir
Cânân ile cân halef seleftir-Şeyh Galip

Dürr ile sâyende tezyîn eyledim bâlîni
Gözlerimden etti taktîr-ı leâlî gözlerin-Muallim Naci
dürr-i âb-dâr: Yeni inci.
Gonca bikre zeyn eder meşşâta-i bâd-ı sabâ
Ebr-i dürr-i âb-dâr iltür ona gırbâl ile-Behiştî
dürr-i Aden: Aden incisi.
Lü'lü mü yoksa dürr-i Aden'dir dedim, dedi:
Ebkem Fuzûlî eşk-i revânın-durur senin-Fuzûlî

dürr-i bahr-i maânî: Manalar denizinin incisi.
Dürc-i dilden çıkıp nice girân-mâye güher
Vereyim silk-i dürr-i bahr-i maânîye nizâm-Nef'î

dürr-i bî-semen: Kıymet biçilmez inci.
Ammâ dedigim sühan sühandır
Nedrette çü dürr-i bî-semendir-Ziya Paşa

dürr-i bî-şümâr: Sayısız inci.
Bir subh-dem ki sürükle ebr-i nev-bahâr
Gönderdi jâleden saçılık dürr-i bî-şümâr-Nev'î

dürr-i dendân: Ümit incisi.
İki çeşmim yaşından kûyun etti mecma'u'l-bahreyn
Hevâ-yı dürr-i dendânın hayâl-i la'l-i mercânın
Şeyhülislam Yahya

dürr-i deryâ-yı şefâat: Şefaat denizinin incisi.
Yâ Resûlullah kerem eyle keremler kânısın
Dürr-i deryâ-yı şefâatsın atâ ummânısın-Nuri

dürr-i efkâr: Fikirler incisi.
Benim ol şâir-i rûşen-dil-i gencîne-tırâz
Sadef olmaz dürr-i efkârıma deryâ-yı Aden
Keçecizade İzzet Molla

dürr-i eşk: Gözyaşı incisi.
Dürr-i eşki rişte-i müjgâna döne döne as
Sayrefî dükkânın açtın ey gözüm dür-dâne as
Enverî

dürr-i galtân: Yuvarlanan (pürüzsüz, nadir) inci.
Sadef-i kevne düşürdü bizi habs etti felek
Aceb olmaz bu belâlar dürr-i galtânız biz
Bağdatlı Ruhî

dürr-i girân-mâye: Kıymetli iri inci.
Kudûmu pâdişah-ı âleme ser-mâye-i behcet
Vücûdu efser-i ikbâle bir dürr-i girân-mâye-Nef'î

dürr-i gûş-vâre: Küpe incisi.
Ol dürr-i gûş-vâre-i nadîde nâz eder
Bu tercemân-ı rûz-ı dil-i kudsiyân olur-Nef'î

dürr-i güftâr: Söz incisi.
Yine endîşe bilir kadr-i dürr-i güftârım
Rûzigâr ise denî dehr ise sarrâf değil-Nef'î

dürr-i hakîkat: Gerçeğin incisi.
Bu emvâc-ı bihârın ka'rına reh-yâb olan anlar
Ki var tahtında bir dürr-i hakîkat bir aceb deryâ
Nâbi

dürr-i hôş-âb: Parlak, berrak inci.
Tab'ım ol bahr-i güher-pâş-ı sühandır kim onun
Rîze-seng-i sâhilinden ter düşer dürr-i hôş-âb-Nef'î

dürr-i ıstıfâ: Seçkinlik incisi (Hz. Muhammed s.a.s.),
Seyyid-i nev'-i beşer, deryâ-yı dürr-i ıstıfâ
Kim sepiptir mu'cizâtı, âteş-i eşrâre su-Fuzûlî

dürr-i i'câz-ı nazîm: Düzgün sırasıyla insanı şaşırtan inci.
Âferîn ol sühan-ârâ-yı Nizâmî tab'a
Ki ola fikri bu gûne dürr-i i'câz-ı nazîm-Nef'î

dürr-i iclâl: Kuvvet ve güç incisi.
Nisbetimdir dürr-i iclâline olmuşsa eğer
Levh-i a'mâlime bir harf-i saâdet merkûm
Yenişehirli Avni

dürr-i maânî: Manalar incisi.
Ka'rımız gavvâs-ı efkâr ü tasavvur bulamaz
Bizdedir dürr-i maânî ma'rifet deryâsıyız-Zâtî

dürr-i maksûd: Kastedilen inci.
Kenârım dürr-i maksûd ile pürdür Avniyâ çün kim
Gözüm yaşı akar deryâ gibi her dem kenârımdan
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

dürr-i ma'nî: Mana incisi.
Benim ol nâdire gavvâs ki olsa ne kadar
Bahr-i endîşe amîk ü dürr-i ma'nî kem-yâb-Nef'î

dürr-i maârif: Bilgi incisi.
Dili dürr-i maârifte gehî bezl-i avârifte
Dem-â-dem evler isbât-ı fazîlet bahr ü kân üzre-Bâki

dürr-i manzûm: Dizilmiş inci.
Yine bu nazm-ı bülend ile Nedîm ümmîdin
Zîver-ı silk-i emeldir dürr-i manzûm gibi-Nedim

dürr-i mazmûn: Nükteli inci.
Lutf-ı tab'ınla edip şi're tenezzül olsan
Dürr-i mazmûnun ile zîb de nazm-ı kelâm-Cevrî

dürr-i medh: Övünme incisi.
Başlasam bu şevk ile fevrî hemen evsâfina
Dürr-i medhin eylesem âvize-i gûş-ı bilâd-Nef'î

dürr-i meknûn: Korunmuş ve parlak inci.
Umaram şi'r-i güher-bârım işittikte o mâh
Kandadır gelsin beri ol dürr-i meknûnum diye
Murâdî (Sultan IV. Murat)

Öyle takrîr ki her bir sözü dürr-i meknûn
Öyle bir nüsha ki her satırı mürâyâ-yı füsûn
Ziya Paşa

dürr-i nâb: Parlak ve beyaz inci.
Çocuk o vaz'-ı yetîm-ânesiyle bir dürr-i nâb
Kadın o hâl-i harâb ile bir şikeste sadef-Tevfik Fikret

dürr-i nâ-süfte: Delinmemiş inci, mec. kızoğlan kız.
Şüphesiz bâkiredir müstahsen
Dürr-i nâ-sefîdedir elbet ahsen-Sünbülzade Vehbî

dür-i nâ-yâb-ı mahabbet: Sevginin bulunmaz incisi.
Deryâ-dil olanlarda ara gevher-i aşkı
Her dilde bulunmaz dür-i nâ-yâb-ı mahabbet
Fâiz (Edirneli Abdürrahim...)

dürr-i nazm: Nazım incisi.
Behâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'nâda
Otuz yıldır felek ıkd-ı dürr-i nazmım mezâd üzre
Nef'î

dürr-i Necef: Necef incisi.
Bağdâd sadeftir güheri dürr-i Necef'tir
Yanında onun dürr ü güher seng ü hazeftir
Bağdatlı Rûhî

dürr-i nefîd: Dizi inci.
Dizilir cevher-i dendânını ettikçe hayâl
Dîdeden süzen müjgânıma bin dürr-i nefîd
Kâzım Paşa

dürr-i nutk: Konuşma incisi.
Dürr-i nutkundur kulûb-ı âşıka:na şeb-çerâg
Tâcir-i kâlâ-yı vaslın istemez gayrı metâ'
Esrar Dede

dürr-i pâk: Temiz inci.
Ey dürr-i pâk ağzına nisbet senin sadef
Deryâ sevâhilinde yatar pâre-i hazef-Bâki

dürr-i pend-i pîrân: İhtiyarların nasihat incisi.
Hemân oldur niyâzım senden ey Keyhüsrev-i sânî
Ki gûş-ı hûşa mengûş eyle dürr-i pend-i pîrânı-Bâki

dürr-i sadef-nişîn: Sedeften çıkmış inci.
Bir dürr-i sadef-nişîn idim ben
Bir mevce ile kenâra düştüm-Recaizade Ekrem

dürr-i Seb'al-Mesânî: Fâtiha'nın yedi incisi(ayeti).
Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdir sözüm
Silk-i tesbîh-i dürr-i Seb'al-Mesânî'dir sözüm-Nef'î

dür-i sencîde: Seçilmiş inci
Kadrin anlar yok bilir yok her dür-i sencîdenin
Çâr-sû-yı ka:biliyyette terâzû kalmamış-Nâbi

dürr-i semîn: Kıymetli inci.
Mahalle ka:biliyyet şarttır bârân-ı Nîsân'ın
Temâşâ kıl ki her bir katresi dürr-i semîn olmaz
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

dürr-i sîr-âb: İri inci tanesi.
Riştedir cismim ki devr-i çarh vermiş tâb ona
Merdüm-i çeşmim düzer her dem dür-i sîr-âb ona
Fuzûlî

dürr-i şâh-vâr, dürr-i şeh-vâr: Şaha yakışan inci, iri taneli inci.
Cism-i latîfin oldu silk-i dürr-i şâh-vâr
Hıfz etmek için onu, buluptur cihân sadef-Bâki

Çekerdim nâr-ı zülf-i Zühre'yi zehrâ-yı gerdûne
Eğer dizsem dürr-i şeh-vâr-ı nazmım rîsmân üzre
Nef'î

dürr-i vâlâ: Yüksek kaliteli inci.
Vüfûr-ı himmetle nâmı âlemde olup meşhûr
Dürr-i vâlâsı dâim melce-i ehl-i recâ oldu-Nedim

dürr-i visâl-i dil-ber: Sevgiliye kavuşma incisi.
Dürr-i visâl-i dil-bere ermek ümîdine
Gözüm yaşı olursa ne_ola bahr-i bî-gerân
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

dürr-i yek-dâne: Eşşiz inci.
Ayrılırım bin dürr-i yek-dâneden
Ayrılamam sîret-i merdâneden-Muallim Naci

dürr-i yek-tâ: Eşi olmayan inci.
Ol gevher-i yek-tâ ki bulunmaz ona hemtâ
Gelmez sadef güne bir öyle dürr-i yek-tâ
Bağdatlı Rûhî

dürr-i yetîm: Sadefte tek olarak çıkarılan iri inci. Mec. Hz. Muhammed (s.a.s.)

Dürr-i yetîmsin ki sana Mustafâ denir
Ey on sekiz bin âleme sultân efendimiz

Faruk K. Timurtaş

Oldu bâzâr-ı cihân revnakı bir dürr-i yetîm
Ki değil iki cihân hâsılı ol dürr-i bahâ-Fuzûlî

dürr ü gevher-i meknûn: Dizilmiş inci ve cevher.

Hayâl-i hurde fikr et vasf-ı dendânında dil-dârın
Leâlî tâ ki nazmın ola dürr ü gevher-i meknûn

Leâlî

dürr ü nadîd: Ender dizili inci.

Gelmedi gelmeyecektir sadef-i gerdûne
Gevher-i zât-ı hümâyûnu gibi dürr ü nadîd

Yenişehirli Avni

* **dürre:** Büyük inci.

dürre-i beyzâ: Beyaz büyük inci.

Perveriş-yâb-ı sehâb-ı cûdu olsaydı eğer
Dürre-i beyzâ olurlar idi her reşh-i miyâh

Üsküdarlı Hakkı Bey

dürre-i yek-tâ: Eşi bulunmaz inci.

Ben mülhem-i vahy-i edeb-âbâd-ı garâmım
Ey dürre-i yek-tâ-yı veleh-zâ-yı dil-ârâm

Mehmet Behcet Bey

* **dür-dâne:** İnci tanesi.

Halkın isti'dâdına vâ-bestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i Nîsân'dan sadef dür-dâne ef'i semm kapar

Belîğ (Bursalı İsmail...)

* **dür-feşân, dür-efşân:** İnci saçan; inci gibi söz söyleyen ağız.

Bîm kahrın cân u mâl hasma berk-hâne-i sûz
Lûtf-ı tab'ın lâle-zâr milke ebr-i dür-feşân-Fuzûlî

* **dür-pâş:** İnci saçan. **c. dür-pâşân.**

** **dür-pâşân:** İnci saçanlar.

Bahr-i zehhâr-i mürüvvet kim kef-i dür-pâşânın
Her benânı neyl-i ifdâl ü atâ mikyâsıdır-Nedîm

* **dür-perver:** İnci gibi söz söyleyen ağız.

Buldu bahr-i dilde mihrinden Atâyî nazmı zeyn
Âdet-i meşhûrdur olduğu dürr-perver güneş

Atâyî (Nev'izade Ataullah)

** **dürer:** İnciler.

Görünür rişte-i güftâr dürer bârında
Künc-i ma'nîde olan gevher feyz-i ilhâm-Cevrî

Kasd etse husûsâ ki güher-senc-i hayâlim
Bir nüktesini şerh-i kitâb dürer eyler-Nef'î

dürer-i semîne: Kıymetli inciler.

Bahâr-ı heveste çektiğim âlâma karşılık
Bir dürer-i semîne gibi kıldı yâdigâr

Cenap Şahabbettin

dürrî: (درّى) Ar. Parlak, parıltılı.

Dedim sadef midir şol ağız yâhûd dişlerin
Dürrî midir ya dürr-i Aden dedi ikisi de-Şeyhî

Vak'ı yok pîş-i hakîkatte mecâzın Nâbî
Kevkeb-i dürrîye şeb-tâb berâber gelemez-Nâbi

Mesâbe-i dürrî bâb-ı hazîre-i firdevs
Nümûne-i haremi sahn-ı gül-istân-ı İrem

Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

dürrî-i çarh-ı celâl: Büyüklük çarkının parlaklığı.

Dürrî-i çarh-ı celâl u dürr-i deryâ-yı kemâl
Ka:mi'-ı küfr ü dalâl u câmi'-i hulk-ı şiyem-Nizâmî

dürrî-i hikmet: Hikmet parıltısı.

Kevkeb-i dürrî-i hikmet bir zemân etmez gurûb

Vasfî

dürûd: (درود) Far. 1. Dua, sena, selâm. 2. Yonulmuş, yonga ağaç.

Şevk ile tarf-ı külâh işkeste hatırlar dürûd
Dîdeler hayrân hatt-ı câm-ı rahşân üstüne-Nedim

Bu cisri bir kulu yolunda etti pây-endâz
Derûn-ı dilden edip ol şehe nisâr-ı dürûd

Şeyhülislam Yahya

Niyâz-ı aşk âşıkından füzûn
Revân-ı pâk-i resûle ola selâm u dürûd-Sâmî

* **dürûd-gede:** Dua edilen yer.

Küşe-i ebrûda ancak gamze-i dil-ber değil
Kanda fitne varısa dürûd-gede oldu der-kemîn

Nef'î (kanda: nerede)

dürûg: (دروغ) Far. Yalan.
Münâfakat o kadar etti âleme te'sîr
Ki oldu hep alınıp verilen selâm-ı dürûg-Nâbi

Haml ibtidâ dürûgunadır sonra adline
Şâhid ne denlü sıdk ile da'vâya gelse de-İzzet Ali Paşa

O denlü teşne iken rûze-dâr-ı tahkîka
Verir mi su dem-i iftârda sıyâm-ı dürûg-Sâmî

dürûg-ı bî-nihayet: Son bulmayan yalan.
İşte o kadardır ol hikâyet
Bâkîsi dürûg-ı bî-nihâyet-Şeyh Galip

* **dürûg-âlûde:** Baştan başa yalan.

dürûg-âlûde-i vehm ü hayâl: Vehim ve hayal ile baştan başa yalan.
Verir dünyâya herkes kendi efkârınca bir ma'nâ
Dürûg-âlûde-i vehm ü hayâl, efsânedir âlem
Hersekli Arif Hikmet

dürüst: (درست) Far. Doğru, düzgün, sağlam. 2. Bütün, tam.
Yine mey-hâreler sâkî ile ahdi dürüst etti
Bir elde dest-i cânâne bir elde câm-ı rahşândır
Riyâzî

Çün dürüst etmişim Hudâ'ya gönül
Meded Hakk'a i'timâdım var-III. Sultan Murat
Meh ne lâf eyler seninle hân-ı hüsn açmakta kim
Gezmedik kapı komaz bulunca bir nânı dürüst
Nizâmî

* **dürüst-gû(y);** Doğru söyleyen.
Dürüst-gûy olanın kimse yârı olmaz imiş
Nifâk bilmeyenin i'tibârı olmaz imiş
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam Yahya...)

dürüşt: (درشت) Far. Kaba, sert, katı, kalın.
Pâdişâh-ı âlem-i kalb olalı ol zâlimin
Nice bin zulm-i dürüştün gördüm anma hurdesin
Behiştî

Edip nerm ü dürüştü lâmise ta'yînine mevkûf
Meşâmmı bûya vakf etmiş merâka lezzeti ihdâ
Münif

düstûr: (دستور) Ar. 1.Kural, kanun, kaide. 2. Vezir. 3. Büyük defter.
Öğren işte: Kuvvet hak!
Ve bu düstûr elinde bî-pervâ
Yürü! Dünyâyı fetheder bu livâ-Tevfik Fikret

düstûr-ı dâniş-ver: Bilgin vezir.
Sensin ol düstûr-ı dâniş-ver ki vermiştir kazâ
Devre-i irfân isti'dâda zâtınla hitâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

düstûr-ı ehl-i ilm: İlim ehlinin kuralı.
Vezîr-i nükte-dân, düstûr-ı ehl-i ilm ü sâhib-i dil
Ki gâlibdir zekâda fikri akl-ı müstefâd üzre-Nef'î

düstûr-ı ekrem-i izz ü devlet: İzzet ve ikbalin en mükemmel kuralı.
Zemîn-bûs eyleyip düstûr-ı ekrem-i izz ü devletle
Der ol şâhenşeh-i zîşâna kim mâlik-i rika:bımsın
Nedim

düstûr-ı milk-ârâ: Ülkeyi süsleyen vezir.
Tabîb-i illet-i âlemsin ey düstûr-i milk-ârâ
Bulur her kanda varsan illet ü endûh pâyânı
Nedim (kanda: nerede)

düstûr-ı mükerrem: Değerli vezir.
Düstûr-ı mükerrem ki Hudâ zâtını etmiş
Envâ'-ı mekârimle kerem-güster-i âlem-Neşati

Kibre ne sebeb , yoksa vezîrim diye gerçek
Sen kendini düstûr-ı mükerrem mi sanırsın
Ziya Paşa

düstûr-ı sühan: Söz kuralı.
Görmedi sana muâdil dîde-i baht-i Haleb
Fâzıl-ı hôş-hûy düstûr-ı sühandan elvedâ-Nâbi

düşâb: (دشاب) Far. Pekmez.
Yek-bihten demîde olurken nihâl-i kerm
Düşâb ü gûre sirke vü mey imtiyâzda-Nâbi

düşeş: (دوشش) bk. dü.

düşmân, düşmen: (دشمن) Far. Düşman, adû. **c. düşmenân.**
Dost bî-pervâ, felek bî-rahm, devrân bî-sükûn
Dert çok, hem-derd yok, düşmân kavî, tâlih zebûn
Fuzûlî

Bittabi' maârif ehline düşmân olur
Erzâl-i fürû-mâyeye devlet verme-Nâbi

Burnumuzdan tuttu düşmân biz boğaz kaydındayız
Bir bakın: Hâlâ mı hâlâ ihtiras ardındayız
Mehmet Akif

düşmân-ı dîn: Din düşmanı.
Nedîm-i zârı bir kâfir esîr etmiş işitmiştim
Sen ol cellâd-ı dîn ol düşmân-ı îmân mısın kâfir
Nedim

düşmân-ı erbâb-ı dil: Gönül ehlinin düşmanı.
Düşmân-ı erbâb-ı dil bir nice har-tab' u leîm
Kim sitemde her biri nâib-menâb-ı rûzigâr-Nef'î

düşmân-ı erbâb-ı niam: Nimet sahiplerinin düşmanı.
Bulunur nice bagîz-i âlem
Bî-sebeb düşmân-ı erbâb-ı niam-Sünbülzade Vehbi

* **düşmen:** Düşman.
Düşmeni dost olur sanma sakın
Arz-ı ihlâsına aldanma sakın-Sünbülzade Vehbi

Rüstem-i tab'ım eğer düşmen ile cenk etse
Hâmemi tîr-i ciger-dûz dü-peykân eyler-Cevrî

Olsa cehûl-âne cihân düşmenim
Münkalib olmaz yine fikrim benim-Muallim Naci

düşmen-i bed-gevher: İçi, mayası bozuk düşman.
Feres-rân olmadan ser-menzil-i maksûda el çektim
Görüp esb-i murâdı düşmen-i bed-gevher altında
Cinânî

düşmen-i bed-hâh: Kötülük isteyen düşman.
Etmişiz gafletle nefs-i büt-peresti terbiye
Düşmen-i bed-hâha bilmezlikle fursat vermişiz-Nâbi

düşmen-i bed-tıynet: Yaratılışı bozuk düşman.
Edip zevk u safâlar dâim sâhil-sarâyında
Helâk olsun hasseden düşmen-i bed-tıynet ü bed-gû
Nedim

düşmen-i bî-vefâ: Vefasız düşman.
Siyeh-dilsin düşmen-i bî-vefâsın hayf bilmezsin
Çerâg-efrûz-ı mâh-ı âsümân-ı behcetin kimdir
Nailî

düşmen-i cân: Can düşmanı.
Siyeh-tab'dan olur rûşen-dilânın düşmen-i cânı
Ki düzd-i tîre-rûzu dâimâ, dil-gîr eder mehtâb-Belîğ

düşmen-i dil-kûr: Gönlü kör düşman.
Meâl-i hâlini anlar bu dest-bürdünden
Ne denlü câhil sarf olsa düşmen-i dil-kûr-Nâbi

düşmen-i Hakk: Hak düşmanı.
Olma isyâna cerî kuvvet ile fîl gibi
Düşmen-i Hakk'a hücûm eyle Ebâbîl gibi
Hersekli Arif Hikmet

düşmen-i îmân: İman düşmanı.
Nedîm-i zârı bir kâfir esîr etmiş işitmiştim
Sen ol cellâd-ı dîn ol düşmen-ı îmân mısın kâfir
Nedim

düşmen-i irfân: Bilim düşmanı.
İltifât-ı çerhi görmem nâ-becâ bî-gâneye
Düşmen-i irfân olur elbette nâdan-âşnâ
Bağdatlı Rûhî+Sâlik (Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyh Halil Efendi Mahdumu ...)

düşmen-i İslâm: İslâm düşmanı.
Her biri eder mihnet ile çâk-i girîbân
Tahrîb-i bilâd etmek ile düşmen-i İslâm
Cihangîr (Sultan III. Mustafa)

düşmen-i Kâ'be: Kâbe düşmanı.
Olmadan Ebrehe-veş seng-zen-i Kâ'be-i dil
Düşmen-i Kâ'be'ye vur seng-i Ebâbîl gibi-Nâbi

düşmen-i mağrûr: Gururlu düşman.
Düşmen-i mağrûrun olma satvetinden ters-nâk
Peşşe vîrân-sâz-ı mağz-ı nahvet-i Nemrûd olur-Nâbi

düşmen-i ma'rifet: Bilim düşmanı.
Nazar-ı ârifânda yeksândır
Düşmen-i ma'rifetle düşmen-i Hak-Muallim Naci

düşmen-i mey: Şarap düşmanı.
Üslûb-ı cedîdi bilirim şîvesi şeydir
Üftâdesi mey-nûş ise de düşmen-i meydir
Muallim Naci

düşmen-i mürüvvet: Yiğitlik düşmanı.
Süflî-nazardır ol ki hadeng-i niyâzına
Bir düşmen-i mürüvveti durmaz nişân eder-Nâbi

düşmen-i nâ-dân: Akılsız düşman.
Yahyâ'yı ağlatırsa eğer yâr gam değil
Müşkil budur ki düşmen-i nâ-dânı güldürür
Şeyhülislam Yahya

** **düşmenân:** Düşman'lar.

Benim ol Hüsrev-i evreng-i nebâgat ki eder
Düşmenânı hüner-i tîğ-i zebânım tersân-Şinasi

* **düşmen-âne:** Düşmanca.

Felek tek eylemesin ta'n-ı düşmen-âne hedef
Kaza ederse sihâm-ı havâdise âmâc-Koca Ragıp Paşa

* **düşmen-figen:** Düşman kıran.

Fevc fevc asker-i düşmen-figen
Mevc mevc leşker-i cevşen-şiken-Ziya Paşa

* **düşmen-geh:** Düşman yeri.

Çûb-ı huşk olsa da hâşâ adem-i rağbetle
Dîde-i düşmen-geh olmağa değmez mi diken
Keçecizade İzzet Molla

* **düşmen-kâm:** Düşman isteyen.

Senünçün âleme bed-nâm oldum
Senünçün böyle düşmen-kâm oldum-İbn-i Kemal

* **düşmen-gîr:** Düşman tutan.

Âlem-efrâz-ı gazâ Haydar-ı Kerrâr-ı vegâ
Zor-ı bâzû-yı kazâ saff-şiken-i düşmen-gîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

düşnâm: (دشنام) Far. Sövme, sövüp sayma.

Telh-kâm etmez senin şîrîn kelâmın Nevres'i
Sen hemân eyle tekellüm râzıyım düşnâma ben
Nevres-i Kadim

Bin duâ verip alırlar çünki bir düşnâmını
Kufl-ı mercân urma cânâ dürc-i gevher üstüne
Nizâmî

Almasa dil-dâde bir ağzı duâlıdan nefes
Zevk-yâb olmazdı cânâ her gün ol düşnâmdan-Sâbit

düşnâm-ı telh: Acı sövme.

Gönderirsin yüz bin istiğnâyile düşnâm-ı telh
Sanma düşnâm ile senden bana istiğnâ gelir
Şeyhülislam Yahya

düşnâm-ı yâr: Yârin sövmesi.

Düşnâm-ı yârdan dil şöyle safâ alır kim
Pür-teşne buldu gûyâ bir kâse mâ'-i bârid-Behiştî

düşvâr: (دشوار) Far. Müşkil, güç.

Mürşid-i pâkin hemân pâyına düş var ey gönül
Cümle düşvâr işleri âsân eder ona ne güc
Şeyhülislam Yahya

Maksûd onun kim ele düşvâr erişir
Yırtma yakanı eline âsân ere umma-Hoca Dehhanî

Ey benim derdimi düşvâr gören
Ey beni ta'na sezâ-vâr gören-İsmail Safa

düşvâr-ı gam: Gam güçlüğü.

Bir şu'leye sen nisâr edip cân
Düşvâr-ı gamın kılırsın âsân-Fuzûlî

* **düşvâr-pesend:** Zor beğenen.

Gönlüm eydür bana düş var onun hançerine
Beni baştan çıkarır bu dil-i düşvâr-pesend-Âhî

düvel: (دول) bk. devlet.

düzd: (دزد) Far. Hırsız, uğru. **c. düzdân.**

Zâhid-i rûbâh bakamaz rûy-ı yâre nitekim
Düzd olana nesne gelmez mâh-ı tâbândan abes
Adlî (Sultan II. Bayezid)

Sabâdan eyle hazer çıkma hâneden ey şem'
O düzd her gece bir nice şeb-külâh kapar
Şeyhülislam Yahya

Gevher-i güftârının kân-ı müşterî-i müflisi
Kûçe-i esrârının hûrşîd-i düzd-i şeb-revi-Nef'î

düzd-i Arab: Arap hırsızı.

Cân âfeti çeşmin gibi hûn-rîz bulunmaz
Dil uğrusu hâlin gibi düzd-i Arab olmaz
Adlî (Sultan II. Bayezid)

düzd-i ayyâr: Hileci hırsız.

Zemânında anlamaz oldu nâm-ı düzd-i ayyârın
Meğer yâd ede âşık gamze-i câdû-yı tannâzı-Nef'î

düzd-i bed-kâr: Kötü iş yapan hırsız.

Bundan eşna' nice düzd-i bed-kâr
Ede etvâr-ı velâyet izhâr-Nâbi

düzd-i berg ü sâz: Gerekli şeyleri çalan hırsız.

Simât-ı haşmetinde âsmân meşgûl-i hurd ü mürd
Erem gül-şen-serây-i devletinde düzd-i berg ü sâz
Nedim

düzd-i dil: Gönül hırsızı.

Bu düzd-i dil ol kasr-ı cemâle çıkmazdı
Zülf-i siyehi gibi kemend olmasa Âhî-Âhî

düzd-i gamze: Gamze hırsızı.

O düzd-i gamze tuttu işte sad çâk etti dâmânım
Amân ey çeşm-i gîrâ bârî sen koyver girîbânım
Nedim

düzd-i hâb: Uyku hırsızı.

Va'de-i hâtır-firîbin düzd-i hâb ettin bu şeb
Târ ü pûd-ı câme-hâbım sûz u tâb ettin bu şeb-Nâbi

düzd-i hâne-gî: Ev hırsızı.
Bana hîç nefs-i emmârem gibi sû'-i karîn olmaz
Bu düzd-i hâne-gînin kimse şerrinden emîn olmaz
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

düzd-i ma'nî: Mana hırsızı.
Düzd-i ma'nîden eyleyip şekvâ
Dedi: Nazmımdaki hayâlâtı
Çaldılar hep birer birer zurefâ-Medhî

düzd-i medyûn: Borçu hırsız.
Şıhne olsan düzd-i medyûnu kalırsın farktan
Düzd-i medyûnun yekûn olmaz husûsa defteri
Nazîm (Yahya...)

düzd-i muhâlif: Rakip olan hırsız.
Gehî eyler Hudâ bir derde zıddıyle müdâvâyı
İki düzd-i muhâlif hâneye hasbî nigeh-bândır
Abdî (Akhisarlı Abdullah)

düzd-i nesîm: Rüzgâr hırsızı.
Bülbül figânı kesme ki ne-şüküfte goncenin
Düzd-i nesîm girmeye tâ câme-hâbına-Nâbi

düzd-i şeb-rev: Gece gezen hırsız.
Siyeh-kârân aceb mi etmese rûşen-güherden haz
Eder mi düzd-i şeb-rev rûşenâî-i kamerden haz
Enderunlu Vâsıf

düzd-i tîre-rûz: Kara gün hırsızı.
Siyeh-tab'dan olur rûşen-dilânın düşmen-i cânı
Ki düzd-i tîre-rûzu dâimâ, dil-gîr eder mehtâb-Belîğ

düzd-i tüvânâ-yı sühan: Sözün güçlü hırsızı.
Selh ü ilmâm ü tevârüd diye sonra çalışır
Aybını setre nice düzd-i tüvânâ-yı sühân
Sünbülzade Vehbi

** **düzdân:** Hırsızlar.
İnkâr ederse gamzesi düzdândan olduğun
Ebrûları işâret eder andan olduğun-Nâbi

düzdân-ı asr: Asrın hırsızları.
Olur mu havf-i yed düzdân-ı asra mûcib-i takvâ
Ki halkın şimdi sirkat ettiği hep mîrî mâlıdır
Ziya Paşa

düzdîde: Far. Çalınmış şey.
Ol reviş ol yürüyüş ol nigeh-i düzdîde
Dil-ber-i şûh gibi şîveleri hoş-rübâ-Nef'î

-E-

eâdî: (أعادى) Ar. Adüvv'ler, düşmanlar. bk. adüvv.
Haylî demdir eyledik mahrûm şâdî gönlümü
Dostum! Şâd et alâ-rağmü'l-eâdî gönlümü
Muallim Naci

eâlî: (أعالى) Ar. "A'lâ"lar, dereceleri yüksek olanlar, yüceler, ulular.
Esâfil olmasa olmaz eâlî nâil-i sâmân
Veren zîrâ ki sûret câme-i zer-târa sûzendir-Nâbi

Kadri bilinir her nerede olsa edîbin
Takdîr eder onu hem eâlî hem edânî
Muallim Naci

eâzım: (اعاظم) Ar. "A'zam"lar, büyükler, büyük adamlar.
Ey silsile-i vücûda nâzım
Rezzâk-ı erâzil ü eâzım-Fuzûlî

Eâzımiyle yaşarsa eğerçi bir millet
Yaşar eâzımı da sînesinde pür-hürmet
Süleyman Nazif

e'azz: (اعزّ) Ar. En aziz, çok muhterem.
Bî-haberdir aşktan bilmez mahabbet neydügün
Âşıkın çok sevdiği olmazsa cânından e'azz
Şeyhülislam Yahya

e'azz-i a'mâl: Emellerin en azizi.
Dehr durdukça dura zât-ı azîmü'ş-şânın
Kim budur kalb-i hazînimde e'azz-i a'mâl-Şinasi

eb: (أب) Ar. Baba, peder, vâlid. **c. âbâ.**
Eb ü ceddin gibi cidd üzre olup
Eyle kesb-i hüner ey hayrü'l-halef-Sünbülzade Vehbi

Hüneri olmayana fâidesi yok nesebin
Etmez evlâda sirâyet şerefi cedd ü ebin
Mehmet Tevfik

eb-i müşfik: Şefkatli baba.
Lâkin bu teessür ne için, ey eb-i müşfik
Tevfik Fikret

ebü'l-beşer: Âdem peygamber.
Düştü cüdâ na'îm-i safâdan ebü'l-beşer
Oldu Halîl'e tecrübe ki gerden-i beşer-Ziya Paşa

eb ü cedd: Baba ve ata.
Eb ü cedd ile tefâhür eden ebced-hânın
Ehil olan redd ü kabûlüne verir mi ahkâm-Nef'î

Ona ma'lûm idi esrâr-ı kitâb-ı melekût
Gelmeden levh-i hecâya kelimât-ı eb ü ced-Nâbi

** **âbâ:** Eb'ler, babalar, ecdad, atalar.
Usûl-ı i'tika:d u i'tiyâd ü resm ü âdette
Bütün ebnâ-yı âlem meslek-i âbâya tâbi'dir
Yenişehirli Avni

* **ebeveyn:** Anne ve baba.
Âmâli tezâd üzre giderken ebeveynin
Hep böyle harâb olmada etfâl ara yerde
Mehmet Akif

Ebâbîl: (أبابيل) Ar. Bir tür dağ kırlangıçı. Hz. Muhammed'in doğumundan evvel Kâbe'yi yıkmaya gelen Habeşli Ebrehe komutasındaki fillerden meydana gelmiş orduya, bu kuşlar vasıtasıyla atılan küçük taşlarla ordu bozguna uğramış ve Kâbe yıkılmaktan kurtulmuştur. Bu tarihî olaya da "Fil Vak'ası" denilmiştir. Kur'an'daki Fîl/1-5 suresi bu sebeple inmiştir.
Olmadan Ebrehe-veş seng-zen-i Kâ'be-i dil
Düşmen-i Kâ'be'ye vur seng-i Ebâbîl gibi-Nâbi

Olmasa isyâna çeri kuvvet ile fil gibi
Düşmen-i Hakk'a hücûm eyle Ebâbîl gibi
Hersekli Arif Hikmet

eb'âd: (ابعاد) Ar. "Bu'd" lar, uzaklıklar, uzunluklar.
Bîgâne hep avâlime rûh-ı felek-zedem
Eb'âd içinde uçmada bir tâir-i adem
Abdülhak Hâmit

Kim derdi ki en sonra rakamlar da delirsin
On beş asır on beş yılın eb'âdına girsin
Midhat Cemal Kuntay

Yalınız göğsünün eb'âdını sandın yüksek
İn de a'mâkına bir bak, ne derinmiş o yürek
Mehmet Akif

eb'âd-ı nâ-mahdûd: Sınırsız uzaklıklar.
Kitâb-ı âlemin evrâkıdır eb'âd-ı nâ-mahdûd
Sutûr-ı hâdisât-ı dehrdir a'sâr-ı nâ-ma'dûd
Hoca Tahsin

ebced: (ابجد) Ar. Eski Sâmi alfabesine göre tertip edilmiş Arapça hece harfleri. Bu harfler sekiz gruba ayrıldıktan sonra aralarına sesli harfler konularak anlamı olmayan, fakat Arap harflerine mevzû teşkil eden şu sekiz kelime meydana getirilmiştir:
ebced (ابجد): elif=1=ا, be=2= ب, cim=3= ج, dal=4= د
hüvvez (هوز): he=5= ه, vav=6= و, ze=7= ز
hutti (حطى): ha=a= 8, tı= 9= ط, ye=10=ى
kelemen (كلمن): kef=20= ك, lâm=30= ل, mim=40= م, nûn=50= ن
sa'fes (سعفص): sin=60= (س), ayın= 70= ع, fe= 80=ف, sad= 90= ص
karaşet (قرشت): kaf=100=ق, re=200=ر, şın=300= ش, te=400=ت
sehaz (ثخذ): peltek se=500= ث, kalın hâ=600= خ, zel=700= ذ
dazıg (ضظغ) **(dazıg+len)**: dat=800= ض, zı= 900= ظ, gayın=1000= غ.
Not: hemze ile medli elif=1. çe, je ve g harfleri c, ze ve kef harfleri gibi sayılır.

ebced-i aşk-ı Hicâz: Hicaz'ın aşk ebcedi.
Ebced-i aşk-ı Hicâz'a varmak mebhasimiz
Varak-ı dilde mahabbet olununca tahrîr
Esrar Dede

* **ebced-hân:** 1.Ebced okuyucu, okuyan. 2. Şâkird, yeni başlayan, acemi.
Hôd-perestân zu'm ile allâme-i devrân olur
Mekteb-i irfâna gelse tıfl-ı ebced-hân olur
Hâzık (Erzurumlu Mehmet ...)
Eb ü cedd ile tefâhür eden ebced-hânın
Ehil olan redd ü kabûlüne verir mi ahkâm
Nef'î

ebdâl: (ابدال) Ar. Meczuplar, deliler; şaşkın, alık, safdil, ahmak.

ebdâl-ı aşk: Aşk abdalları.
Olmasa ebdâl-ı aşkın ey yüzü gülnâr-ı şem'
Riyazî

ebdân: (ابدان) Ar. Beden'ler.
Merde ser-mâye-i ihsândır zer
Zene pîrâye-i ebdândır zer - Nâbi

ebdân-ı metânet: Sağlam vücutlar.
Evtâdları zahm-zen-i a'dâ
Her medd-i tınâbı rek-i ebdân-ı metânet-Nâbi

ebed: (أَبَدْ) Ar. Dâim, zevalsiz, ebedî olan, sonu olmayan zaman.
Hûy-ı bed, âdet-i bed, meşreb-i bed
Eder erbâbını merdûd-ı ebed-Nâbi

Şimdi buradaydı, gitti elden
Gitti ebede gelip ezelden-Abdülhak Hâmit

* **ebedâ, ebeden:** Hiçbir vakit, asla, ebediyen.
Şâne urdukça zülfine cân der
Aslaha'llahü şânehu ebedâ - Cem Sultan

Bir câiledir ki fikr-i çeşmin
Dilden ebedâ, tebâüd etmez - Muallim Naci

* **ebed-gâh:** Mezar.

ebed-gâh-ı muallâ: Yüksek mezar.
Döner bir pertev-i bârik ebed-gâh-ı muallâda
Cenap Şahabeddin

* **ebed-hâne:** Mezar.
Bârî kıl hâk-i ebed-hâneme ihdâ-yı nigâh
Derd-i aşkınla ölürsem senin ey çeşm-i siyâh
Cenap Şahabeddin

* **ebedî:** Sonsuzluğa ait devamlı, daimi ve zevalsiz olan.
Mâye-i feyz-i hayât-ı ebedî neşve-i mey
Neş'e-i hikmet-i rûz-ı ezelî gerdiş-i câm-Nef'î

Göz yumma güneşten, ne kadar nûru kararsa
Sözmez ebedî; her gecenin gündüzü vardır
Tevfik Fikret

Âlem denilen dârü'l-fenâ-yı ebedîde
Her cilveye olmak gerek esbâb-ı adîde
Abdülhak Hâmit

* **ebediyyen:** Ebedi, sonsuz olarak.
Perverdigâr'a berter olan rûhlar gider
Ancak habîs olan ebediyyen üfûl eder
Abdülhak Hâmit

Çıkalım doymadan şu hulyâdan
Ebediyyen seninle dost olalım-Cenap Şahabeddin

Kulağın hak söze artık ebediyyen hasret
Kustuğun herze; ya hikmet, ya büyük bir ni'met
Mehmet Akif

* **ebediyyet:** Ebedîlik.
Niçin hayâtına versin zevâl fikrimizin
Veren bugün ebediyyet cihânda bir âne
Abdülhak Hamit

Kahhâr atımın kanlı, kıvılcımla izinde
Bir başka denizdim ebediyyet denizinde
Midhat Cemal Kuntay

Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitâb
Seni ancak ebediyyetler eder istiâb
Mehmet Akif

ebeveyn: (ابوين) bk. eb.

ebhâr: (ابحار) Ar. Bahr'ler, denizler.
Ebhâr temevvücte eşcâr teselsülde
Deryâb yedi deryâ peydâ neden olmuştur
Murâdî (Sultan III Murat)

Ebhâr u sevâildeki bî-hûde sadâlar
Vermez dil-i şeb-hîzime ârâm
Cenap Şahabeddin

ebhâr-ı fısk: Fitne denizleri.
Nice ebhâr-ı fısk içre dümen tuttun kürek çektin
Amânın yok mu kat'iyyen veyâ korsan mısın kâfir
Fazıl Ahmet Aykaç

ebhâs: (ابحاث) Ar. Bahs'ler, konular.
Hâsılı şiire girişmek müşkül
Çünkü ebhâsı bütün lâ-tâil-Sait

ebhâs-ı nüh-cild-i felek: Feleğin dokuz ciltlik bahisleri.
Metn-i fünûnu hikmetim sırr-ı şuûn-ı fıtratım
Ebhâs-ı nüh-cild-i felek şerh-i mufassaldır bana
Namık Kemal

ebher: (ابهر) Ar. En, pek parlak, çok parlayan.
Tâ haşr durur o nûr-ı ebher
Körler görmez, görür görenler-Lâ

ebkâr: (ابكار) Ar. 1. Bikr'ler, kız olan kızlar. 2. Daha önce söylenmemiş fikirler, anlamlar, nükteler.
Değil mi ki mahremi olsun yabancı enzârın
Bu ihtimâli tasavvurdan ürken ebkârın
Mehmet Akif

Kurdun bize ânât-ı ziyâdan
Hissiyât-ı ebkâr ile âraste bir çeng
Cenap Şahabeddin

ebkâr-ı maânî: Manaların nükteleri.
Niçin ebkâr-ı maânî beslemez erbâb-ı nazm
Yoksa Yahyâ gibi üstâd-ı sühan-perver mi yok
Şeyhülislam Yahya

ebkâr-ı ma'nâ: Mana nükteleri.
Eder arz-ı mehâsin eylemekte birbirin sebkat
Çıkıp ebkâr-ı ma'nâ safhaya şekl-i ayân üzre
Ziya Paşa

ebkâr-ı nazm: Bir kıza benzeyen nazmın güzel yüzü.
Âb ü tâb-i tal'at-i ebkâr-ı nazmım Nâilî
Ta'n eder âyîne-i hurşîde meh-rûlar gibi-Nâilî

ebkâr-ı nüket: Nükte kızları.
Âgûş-ı nigâhımda görünmek hevesiyle
Ebkâr-ı nüket cilve eder pîş-gehimde-Muallim Naci

ebkâr-ı perî: Peri kızları.
Tab'ında Behiştî'nin her ma'nî-i zîbâ-ter
Ebkâr-ı perîdir kim oynar suya deryâda-Behiştî

ebkem: (ابكم) Ar. Hükm'den; dilsiz, konuşmayan, sessiz.
Tutalım hâme sükût etmez imiş şevkinden
Püşt-i dest ağzına urur kim o da olsun ebkem
Nâbi

Elinde hâmesi bir yâr-i nükte-dândır kim
Yanında nâdire-gûyân-ı dehr olur ebkem
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

Ebkem oldu füsahâ-yı Adnan
Kaldı hayrân bülegâ-yı Kahtân-Sünbülzade Vehbi

Gül ü bülbül asamm u ebkem ü lâl
Sulhu ben bâri etmeyeyim ihlâl-Abdülhak Hâmit

eblag: (ابلاغ) Ar. Belâgat'ten; en, pek belîğ, sözü düzgün, açık kullanan.
Nâbi'ye Münif iken mukallit
Ondan eblag demiş kasâid-Ziya Paşa

eblak: (ابلق) Ar. Alacalı at, ablak.

* **eblak-süvâr:** Alaca ata binmiş kişi. mec. yiğit, cengâver.

eblak-süvâr-ı rûzigâr: Zamanın kahramanı.
Eblak-süvâr-ı rûzigâr, aşıp Rûm u Zengibâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr, Behrâm Efrîdûn-ı âlem
Nef'î

ebleh: (أَبْلَه) Ar. Budala, akılsız, ahmak olan adam. **c. eblehân.**
Kaddile korkutmak ister Hamdî'yi ebleh rakîb
Bilmez ol gâfil nicedir kıssa-i Mûsî vü Uc
Hamdullah Hamdi

Zâhid o denlü sıklet-i tâc ü kabâ ile
Uçmak ümîdin etmez idi ebleh olmasa-Nergisî

Sâde dil, ebleh olup kâr ederim vehmiyle
Ahz ü i'tâya çıkıp aldanan eşhâsa bile-Mehmet Akif

Sadâkat arz ederken merd-i ebleh töhmetin söyler
Lâ

* **ebleh-fıtrat:** Ahmak yaratılışlı.
Sâde-dil cümlesi ebleh-fıtrat
Ekserîsi belî ehl-i cennet-Örfî

** **eblehân:** Ahmaklar, aptallar.
Eblehânı dâma çekmektir taarruzumdan garaz
Yoksa herkes kendi vicdânında mikdârın bilir
Yenişehirli Avni

ebnâ': (أَبْنا) Ar. İbn'ler; oğullar, veledler, ferzendler.

ebnâ-yı âdem: İnsanoğlu.
Gözlerim ebnâ-yı âdemden o rütbe yıldı kim
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar taşımı-Eşref

ebnâ-yı âlem: Dünyanın çocukları.
Usûl-ı i'tika:d u i'tiyâd ü resm ü âdette
Bütün ebnâ-yı âlem meslek-i âbâya tâbi'dir
Yenişehirli Avni

ebnâ-yı asr: Zamanın insanları.
Hünerdir Nâbiyâ ebnâ-yı asrın i'tika:dında
Riyâz-ı ülfete çirk-âbe-efşân-ı nifâk olmak-Nâbi

ebnâ-yı beşer: İnsanoğlu.
Ebnâ-yı beşer birbirinin kardeşi ...
Olsun ben o hülyâya da bir cânla inandım
Tevfik Fikret

ebnâ-yı cins: Cinsinin türü.
Halâs olmaz kişi ebnâ-yı cinsin vaz'-ı derdinden
Gehî sühândan, geh tîşeden âzürdedir âhen-Lâ

ebnâ-yı dehr: Zamane insanları.
Ebnâ-yı dehr her hünere âferîn verir
Yâ Rab bu âferîn ne tükenmez hazînedir-Nâbi

ebnâ-yı hilkat: İnsanlar.
Bütün ebnâ-yı hilkat en mutantan bir mezelletle
Bulurken her küçük nefhanda bir mâtem veyâ bir sûr
Tevfik Fikret

ebnâ-yı nev': Çeşitli insanlar.
Sahn-ı âlem bir saâdet-zâr olurken adl ile
Ekser-i ebnâ-yı nev'in rağbeti bî-dâda, hayf
Ziya (Adanalı...)

ebnâ-yı ümmet: Ümmetin çocukları.
Mekteb ki feyz-bahşîdir ebnâ-yı ümmetin
Mekteb ki rahle-gâhıdır âyât-ı nusretin-Münif Paşa

ebnâ-yı vakt: Zamanın insanları.
Ebnâ-yı vakt her hünere âferîn verir
Yâ Rab bu âferîn ne tükenmez hazînedir-Lâ

ebnâ-yı vatan: Vatanın çocukları.
Düşmân geliyor maksadı ifnâ-yı vatandır
Karşı duracak düşmâna ebnâ-yı vatandır
Namık Kemal

ebnâ-yı zemân: Zamanın çocukları.
Ebnâ-yı zemânın talebi nâm u nişândır
Her biri tasavvurda filân ibn-i filândır
Bağdatlı Ruhi

Yûsuf dahi olsan düşürürler seni çâha
Ebnâ-yı zemânın işi ihvâna cefâdır-Hâşimî

ebr: (أبر) Far. Bulut, sehâp.
Nitekim her nokta-i bârâna bâis ebr olur
Devr eşkâlinde resm oldukça bî-pergâr gül
Hayali Bey

Zulmet-i ebr ile şebden seçemezler rûzu
Böyle eyyâm-ı gamın böyle olur Nevrûzu
Hâletî (Azmizade ...)

O şûre-zârı eyledi ihyâ misâl-i ebr
Yârâ-yı çîre-destî-i ikdâm u himmeti-Ziya Paşa

ebr-i aşk: Aşk bulutu.
Feyz-i ebr-i aşk ile ol perver-şiyâb-ı derûn
Gevher-i dilden garaz deryâ-yı zehhâr olmadan
Leskofçalı Galip

ebr-i atâ: İhsan bulutu.
Hâtem-sıfata tab' u dil ü dest-i kerîmin
Deryâ-yı himem kân-ı kerem ebr-i atâdır-Nedim

ebr-i bahâr: Bahar bulutu.
Ma'nîde sünbül ü gül ü reyhân nisâr eder
Sûrette gerçi akıtır ebr-i bahâr âb-Ahmet Paşa

ebr-i bahârî: Bahara ait bulut.
Konup çeng edicek bülbül nihâl-i gül-bün-i sebzi
Gümüş telden dizer ebr-i bahârî ona evtârı-Nef'î

ebr-i bârân: Yağmur bulutu.
Ebr-i bârân ağlayıp ahvâlime deryâ acır
Rikkat eyler hâsılı a'lâ bana ednâ bana-Cinânî

ebr-i cûd: Cömertlik bulutu.
Ebr-i cûdundadır ol feyz ki reşhinden onun
Gül olup kûre-i haddâd-ı gül-istâna gelir-Nedim

ebr-i çemen-ârâ-yı zafer: Zaferin çemeni süsleyen bulut.
Şemşîr ki ebr-i çemen-ârâ-yı zaferdir
Seng-i yede-i nusret ona seng-i fesândır-Nef'î

ebr-i dûd-ı âh: Ah dumanının bulutu.
Oldu ebr-i dûd-ı âhum perde-i ruhsâr-ı mâh
Âh kim almaz cemâlinden henüz ol meh nika:b
Fuzûlî

ebr-i dür-efşân-ı kerem: Cömertlik incisi saçan bulut.
Bahr-i Ahzar ne-dürür kulzüm-i cûdunda habâb
Katre-i feyzi nedir ebr-i dür-efşân-ı kerem
Ahmet Paşa

ebr-i dürr-i âb-dâr: Parlak inci bulutu.
Gonca bikre zeyn eder meşşâta-i bâd-ı sabâ
Ebr-i dürr-i âb-dâr iltür ona gırbâl ile-Behiştî

ebr-i fikret: Düşünce bulutu.
Feyz-i ebr-i fikretim gelmiş tırâz-ı rûzigâr
Gevher-i nazm-ı terim revnak-fezâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

ebr-i güher-pâş: Cevher saçan bulut.
Rûz u şeb reşk-i kef-i ebr-i güher-pâşından
Bahrî sî-mâb gibi lerze tutar Ummânı-Belig

ebr-i güher-zâ: Cevher üreten bulut.
Verir tâb-ı safâ-bahşım keder âyîne-i âba
Eder kilk-i dür-efşânım hacîl ebr-i güher-zâyı-Nef'î

ebr-i gül-âb-efşân: Gülsuyu saçan bulut.
Gizleme zülf-i arak-rîzin külâhından çıkar
Dil-berâ çün yüzünün ebr-i gül-âb-efşândır-Âhî

ebr-i kef: Köpük bulutu.

Ey muhît-i keremin katresi ummân-ı kerem
Bâğ-ı cûd ebr-i kefinden dolu bârân-ı kerem

Ahmet Paşa

ebr-i kerem: Cömertlik bulutu.

Kesme ey ebr-i kerem riştesini âbların
Belki retk eyleyesin fatkını mîzâbların-Nâbi

ebr-i kilk: Kalem bulutu.

Ebr-i kilki sadef-i keffini pür-gevher eder
Vasf-ı bahr-i keremin her kim ederse terkîm-Nef'î

ebr-i latîf-reng-i seyyâr: Gezip dolaşan hoş renkli bulut.

Ey ebr-i latîf-reng-i seyyâr
Pek şa'şaa'alı nümâyişin var-Muallim Naci

ebr-i matîr: Yağmur getiren bulut.

Gül-şen-i ma'nîye feyz-i nefesim bâd-ı bahâr
Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i matîr-Nef'î

ebr-i münevver: Nurlu bulut.

Sen ey ebr-i münevver, incilâ-bahşa-i vicdânsın

Tevfik Fikret

ebr-i nâmiye-bâr: Yerden bitirme gücünü dağıtan bulut.

Günün birinde ki bir tûde ebr-i nâmiye-bâr
Verip havâlî-i Ken'âna incilâ-yı bahâr-Tevfik Fikret

ebr-i nev-bahâr: İlkbahar bulutu.

Verir revnak izâr-ı yâre hatt-ı müşg-bâr elbet
Tarâvet-bahş olur gül-zâre ebr-i nev-bahâr elbet

Fıtnat

ebr-i Nîsân: Nisan bulutu.

Fuzûlî dehrden kâm almak olmaz olmadan giryân
Sadef su almayınca ebr-i Nîsân'dan güher vermez

Fuzûlî

Halkın isit'dâdına vâ-bestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i Nîsân'dan sadef dür-dâne ef'i semm kapar

Belig (Bursalı İsmail...)

ebr-i Nîsânî: Nisan'a ait bulut.

Çü hayme urdu gül-istânda ebr-i Nîsânî
Tınâb-ı şâdiyi tut etme gam sözün ıtnâb-Şeyhî

ebr-i pür-atâ: İhsan dolu bulut.

Ulüvv-i câhı ile tâk-ı âsmân hem-dûş
Kef-i kerîmi ile ebr-i pür-atâ hem-zâd-Nâbi

ebr-i rahmet-i Hak: Hakk'ın rahmet bulutu.

Olsa ebr-i rahmet-i Hak âleme rîzân olur
Katrenin hurd u büzürgü olduğu meşhûr-ı enâm

Nâbi

ebr-i sitem: Sitem bulutu.

Tek hemân eyleme pejmürde nihâl-i emelim
Geçtim ey ebr-i sitem neşv ü nemâdan geçtim

Nergisî

ebr-i siyâh: Kara bulut.

Ebr-i siyâh içinde kalır san hilâl-i îd
Anber-feşân saçında olur çün nihân kaşın-Nizami

ebr-i siyeh: Kara bulut.

Meh hüsnünde sanma zülfü yer yer perde-pûş olmuş
Meğer ebr-i siyehtir ârız-ı hûrşîde gelmiştir

Râşid (Ayıntablı Mehmet Ali...)

ebr-i şerer-bâr: Kıvılcımlar saçan bulut.

Bahr-i zehhâr değil, ebr-i şerer-bâr değil
Hep yanar dağlar ile dolsa civârım dönmem

Abdülhak Hâmit

ebr-i tîre: Karanlık bulut.

Erişti pertev-i feyz-i bahâr âyîne-i çarha
Acep mi şimdi olsa jeng-i ebr-i tîreden âri-Nef'î

ebr-i zalâm: Karanlık bulut.

Eyledi halka ifâza semerât-i râhat
Mezra'-ı âlemi gark-ı gil eden ebr-i zalâm-Nâbi

* **ebr-veş:** Bulut gibi.

Şu karşıkı kara dağdan geçem mi ebr-veş yâ Rab
Hevâ-yı zülf-i yâr ile benim bunda karârım yok

Zâtî

ebrâr: (أبرار) Ar. Berr'ler, hayır sahipleri, özü sözü doğru olan dindarlar. **şeş-ebrâr:** Altı hayır sahibi (Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin..)

Aşk değil mi asl-ı ebrâr u mukarreb gayrı nâs
Külli şey' hep tâkatınca Hâlik'a meşkûr ise

Ümmî Sinan

Dü-cihânın varını selb eyledim önden sona
Hak bilir olmaz hicâb Hakk'a benim ebrârlığım

Ümmî Sinan

Ebrehe: (أبرهه) Ar. Kâbe'yi yıkmak için filleriyle saldıran Habeşî komutan.

Ebrehe-veş: Ebrehe gibi.
Olmadan Ebrehe-veş seng-zen-i Kâbe-i dil
Düşmen-ı Kâ'be'ye vur seng-i Ebâbîl gibi-Nâbi
ebrîşim: (أبريشم) Ar. İbrişim, bükülmüş ipek.
Her kim ki_ola berg-hûr-i şâh-sâr-ı aşk
Ebrîşimi figâna gelir târ-ı çenk olur - Nâbi
ebrû: (أبرو) Far. 1. Göz kaşı, hâcib-i ayn. 2. Su yüzünde boyalanan kâğıdın ortaya çıkardığı resim **c. ebruvân.**
Kûşe-i ebrûda ancak gamze-i dil-ber değil
Kanda fitne varısa dürûd-gede oldu der-kemîn
Nef'î (kanda: nerede)
İnkâr ederse gamzesi düzdândan olduğun
Ebrûları işâret eder andan olduğun - Nâbi

Hat bozdu ise hüsnünü ebrûsu kemâ-kân
Mescid ne_ola vîrân ise mihrâb yerinde-Tâliî

ebrû-yı bütân: Güzellerin kaşı.
İmâ-yı medîhi ham-ı ebrû-yı bütânda
Haclet-dih-i engüşt-i hilâl-i Ramazân'dır-Nâilî
ebrû-yı bütân-nişîn: Güzellerle oturan kaş.
Biz ey büt-i Çîn ebrû-yı bütân-nişîniz
Gel gönlümüzü yıkma ki mihrâb-nişîniz-Rızâyî
ebrû-yı cânân: Sevgilinin kaşı.
Şemşîr-i ber-keşîde ebrû-yı cânân mıdır?
Ebrû-yı cânân mı? Ya şemşîr-i ber-keşîde-Lâ
ebrû-yı dil-ber: Sevgilinin kaşı.
Zâhidâ sen kıl teveccüh kûşe-i mihrâba kim
Kıble-i tâat ham-ı ebrû-yı dil-berdir bana-Fuzûlî
ebrû-yı dil-dâr: Gönül çalan sevgilinin kaşı.
Secde-i sehv ile geçti ol kişinin ömrü kim
Tâk-ı mihrâbı onun ebrû-yı dil-dâr olmadı
Hamdullah Hamdi
ebrû-yı dil-firîb: Câzip, güzel kaş.
Hakka bu kim berât-ı hümâyûn-ı hüsnüne
Ebrû-yı dil-firîbi ne garrâ nişân çeker-Bâki
ebrû-yı Halîl: Halil'in kaşı (Hz. İbrahim'in yaptığı Kâbe'nin mihrabı).
Ser-i şûrîdemizi eyledi vakf-ı mihrâb
Hey'et-i ham-şüde-i tâk-ı dü-ebrû-yı Halîl-Nâbi
ebrû-yı ham: Eğri kaş.
Her ebrû-yı ham katline bir hançer-i hûn-rîz
Her zülf-i siyâh kasdına bir ef'â yılandır-Fuzûlî

ebrû-yı hilâl: Hilâl şeklindeki kaş.
Kılsa ebrû-yı hilâl himemi dünyâya
Berk-ı hâtıf kadar izhâr-ı tecellî-i direng-Ziya Paşa
ebrû-yı ikbâl: Talih kaşı.
Ebrû-yı ikbâlinin mâh-ı felek hasret-keşi
Bedr-i tâbân-ı cihân-ârâ habîb-i kibriyâ
Nazîm (Yahya...)
ebrû-yı itâb: Azarlama kaşı; çatılmış kaş.
Dâd-ı mahmûr-ı çeşm-i nîm-hâbından senin
El-amân şûhî-i ebrû-yı itâbından senin
Mahmut Nedim Paşa
ebrû-yı Kazâ: Kaza kaşı. (Olacağı evvelden takdir olunan şeylerin çatık kaşlı biçimi)
Mecrûh idik Allah bilir tîr-i cefâdan
Bin kûşe görürdük ham-ı ebrû-yı Kazâ'dan-Nâilî
ebrû-yı latîf: Güzel kaş.
Mihrâbda şekl-i ham-ı ebrû-yı latîfin
Vâcib bu cihetten kamuya secde-i mihrâb-Fuzûlî
ebrû-yı mümtâz: Seçkin kaş.
Neden ikidir ol ebrû-yı mümtâz
Bir ay başında iki gurre olmaz-Yahya Bey (Taşlıcalı ...)
ebrû-yı müşgîn: Mis kokulu kaş.
Çeşm-i mesti tîğ çekmiş gamzeden bir Kahraman
Ebrû-yı müşgîni bir şemşîrden hâli kırâb-Nef'î
ebrû-yı pür-çîn: Kıvrılmış, buruşmuş kaş.
Değil hatt-ı mu'anber sâye-i zülf-i siyâhıdır
Değil ebrû-yı pür-çîn gamzenin perr-i külâhıdır
Nef'î
ebrû-yı Resûl: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in kaşı.
Tîğ-ı tevhîd idi ebrû-yı Resûl
Görünürdü iki seyf-i meslûl-Hakanî
ebrû-yı siyeh-tâb: Karanlığı aydınlatan kaşının kılıcı.
Tîğ-ı ebrû-yı siyeh-tâbına cân mı dayanır
Nene lâzım senin ey şûh mücevher hançer
Keçecizade İzzet Molla
ebrû-yı yâr: Yârin kaşı.
Zâhide mihrâb-ı mescid, ârife ebrû-yı yâr
Cilve-gerdir pertev-i nûr-ı Hudâ her kûşeden-Nev'î
** **ebrûvân:** Kaşlar.
Ol kadar dil-dûzdur gûyâ ki bir şûh-ı âfetin
Nâvek-i müşgîn-i kemân-ı ebruvânıdır sözüm-Nef'î

Hattın değilse fikr-i ebrûvândan bir zemân geçmem
Ben eller geçtiği köprüden ey kaşı kemân geçmem
Necîb (III. Sultan Ahmet)
Mihrâb-ı ebruvânını arz eyle ey sanem
Makbûl secde etmek için ehl-i Kıbleteyn
Hamdullah Hamdi

* **ebrû-ferâhî:** Güler yüzlülük, şen olma.
Türüş-rû olma cihânda kimse bakmaz çehrene
Âlemin makbûlüdür ebrû-ferâhî dâimâ-Lâ

* **ebrû-kemân:** Yay kaşlı.
Âhuvân-ı ma'nî-i saydına hep cümleden
Şimdi bir gîsû-kemend ebrû-kemân lâzım sana
Nedim

* **ebrû-perest:** Kaşa tapan, kaşa tutkun (Mihraba secde eden).
Dil oldu tâze bir bütün ebrû-peresti kim
Cibrîl'e nakş-ı pâyı olur secde-gâh-ı nev-Nâilî

ebsâr: (ابصار) Ar. Basar'lar, gözler.
Helâli görmez isen eyle tasdîk
Haber verdikte sana ehl-i ebsâr
Taşköprülüzade Kemaleddin
Olan muhâtab-ı mazmûn ya ulü'l-ebsâr
Olur tefekkür-i âlâ-yı Hak'ta leyl ü nehâr-Ziya Paşa

Reng-i hakîkat nedir, fark eden ebsâr için
Goncada matvî duran her varak ümmü'l-kitâb
Mehmet Akif

ebsâr-ı âşık-âne: Âşıkça gözler.
Dost yüzünün nika:bı cân gözünün hicâbı
Verir mi ihticâbı ebsâr-ı âşık-âne-Nuri

ebtâl: (ابطال) Ar. Battâl'lar, yiğitler, cenkçi kahramanlar:
Oldu pîr ü aşîret ebtâli
Hepsinin elde tiğ u kûpâli-Muallim Naci

ebter: (أَبْتَر) Ar. Betr'den 1. Vefatından sonra zürriyeti kalmayan, nâmı iyi olmayan adam. 2. Müflis, miskin. faydasız, hırsız. 3. Kuyruğu kesik hayvan.
Allah adı olsa her işin önü
Hergiz ebter olmaya onun sonu-Süleyman Çelebi

Ger şifâ-hâne-i lutuftan içe şerbet-i hâs
Yeraka:n renci ile olmaya ebter nergis-Nizami

Sanma hâlis dost olur her kem-i yâr ü ebteri
Ur mihekk-i imtihâna, fârik ol seng ü zeri
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

ebû: (ابو) Ar. "eb" kelimesinin künyede kullanılan şekli. baba, ata. "Bû" şeklinde kısaltmaları da kullanılır. Tamlamalarda uzun sesli kısa sesli olur.

Ebû Cehil: "cehaletin babası" unvanlı Kureyş reisi ve peygamberimizin en büyük düşmanı. Peygamberimiz onun ölümünden sonra "Bu ümmetin firavunu işte budur." demiştir.
Ne aceb fazlına nâ-dân eğer inkâr etse
Etti mi Ahmed-i Muhtâr'a Ebû Cehîl ikrâr-Bâki

Ebû Leheb: Peygamberimizin amcası olup İslâm dinine yapmış olduğu düşmanlıkla ünlüdür ve "ateşin babası" olarak adlandırılır. Tebbet sûresi (1-5) onun için inmiştir.
Heybet-i debdebe-i kûs-ı Nebî
Kesti ırk-ı neseb-i Bû Leheb'i-Hakanî

Ebû Türâb: Hz. Peygamber'in amcası oğlu, damadı ve dördüncü halife Hz. Osman (r.a.).
Eylemem çarha ser-fürû ammâ
Hâk-i pây-i Ebû Türâb olurum-Muallim Naci

Ebü'l-beşer: İnsanların babası, Hz. Âdem.
Düştü cüdâ naîm-i safâdan Ebü'l-beşer
Oldu Halîl'e tecrübe-geh gerden-i püser-Ziya Paşa

(E)Bû Alî Sînâ: bk. İbn-i Sina.
Bilse la'lin hikmetinden ben ne tahsîl ettiğim
Niçe yıl şâkird olurdu Bû Alî Sînâ bana-Behiştî

ebvâb: (أَبْواب) Ar. 1.Bâb'lar, kapılar. 2. Kitap bölümleri.
Yârdan gayre nigâh etme velev mâh ise de
Devr-i ebvâb eden etbâ' emek-dâr olmaz
Akif (Selanikli Hasan-Efendi)

ebvâb-ı âfâk: Ufukların kapıları.
Misâli halka tuttum gûşumu ebvâb-ı âfâka
Sadâ-yı nağme-i ayş u tarab her hâneden gelmez
Nâbi

ebvâb-ı i'tirâz: İtiraz kapıları.
Ebvâb-ı i'tirâza güşâyiş verip tamâm
Etti edille ile müekked ibâreti-Nâbi

ebyât: (أبيات) Ar. Beyit'ler, iki mısradan meydana gelen manzume parçası.
Görünce sâhib-i dîvân olanlar ebyâtını
Dediler olsan olur ehl-i nazma ser-defter-Hayali Bey

Manzûme-i Fârisî-veş ebyât
Bi'l-cümle tetâbu'-ı izâfât-Şeyh Galip

Ebyât ile kıt'alar ser-â-pâ
Tertîb-i hecâ ile mukaffâ-Ziya Paşa

ebyât-ı dür: İnciye benzeyen beyitler.
Eser-i Atâ'ya düştü pür ebyât-ı dür
Beğense yetişir bir ehl-i kubûr-Fethi Atâ

ebyât-ı gül-istân: Gül bahçesinin beyitleri.
Olamaz tab'-ı Necâtî gibi bülbül bezle-gûy
Fi'l-mesel hıfz etse ebyât-ı gül-istânı dürüst
Necati Bey

ebyât-ı şiir: Şiir beyitleri.
Tuhfemiz olsun bu lûgat, ebyât-ı şiirden zevk alanlara
Gele bir devr-i rûşen ki bu şâirler yâd oluna
Fethi Atâ

ebyaz: (أبيض) Ar. Beyaz'dan; çok ak, çok beyaz.
Şeâirin nice şerh ede bir niçe eş'âr
Menâkıbın nice vasf ede bir niçe ebyaz
Hamdullah Hamdi

ecânib: (اجانب) bk. ecnebî.

ecdâd: (أجْداد) Ar. Ced'ler, babanın babaları, büyük babalar.
Fahr-i ecdâdım olan Âdem'e ben
Eşbehim cümle-i evlâdından-Hakanî

Bü'l-beşerden sana dek ey güher-i dürc-i vücûd
Nûr-ı rûhânî idi bâr-ı katâr-ı ecdâd-Nâbi

Kefen-be-dûş-ı beka bî-nihâye ecsâdın
O, dehri hîçe sayan, kâr-bân-ı ecdâdın
Mehmet Akif

Şerâfetle asâlet fazl-ı zâtîden ibârettir
Fazîlettir şeref-bahşâ olan ecdâd ü ensâle
İsmail Safa

ecdâd-ı zâir: Ziyaret eden cedler.
Çoktan bula mekân-ı İlâhî'de tâirim
Rûhumla gâh o mahşer ecdâd-ı zâirim
Abdülhak Hâmit

ecel: (أجل) Ar. Vadedilen vaktin sonu, ömrün sonu ve müddeti.
Ölüm haberi gelmeden ecel yakamız almadan
Azrâil hamle kılmadan gel dosta gidelim gönül
Yunus Emre

Ecel derdine dermândan söz açmaz la'lin önünde
Görünce hattını hikmet kitâbın Danyâl örter
Emrî (Emrî Çelebi)

Kût edinmiştir bizi mûr-ı ecel erzen gibi
Kim taşır zîr-i zemîne dâne-i hırmen gibi
Derûnî (İznikli...)

ecel-i mihr-bân: Güzel huylu ecel.
Bir bî-vefâ ki her dem esîrân aşkına
Dârû-yı sahtı ecel-i mihr-bân verir-Nef'î

ecel-i musallâ, ecel-i müsemmâ, ecel-i mev'ûd: Tabîi olarak gelen ecel.

ecel-i nâ-gehân: Ansızın gelen ölüm.
Oklar sihâm-ı kavs-i kazâdan nişân verir
Peykân-ı tîr ise ecel-i nâ-gehân olur-Nef'î

ecfân: (اجفان) Ar. Cefn'ler; göz kapakları.
Zekî nazarlarının hande-i kebûdiyle
Tenevvür eyleyen ecfânı sanki pür-şu'le-Tevfik Fikret

ecfân-ı hûn: Kanlı göz kapakları.
Kavurmuş âteş-i seyyâl-i girye-i dîde seni
Döküp zemân zemân ecfân-ı hûn-çekânından
Uzak ufuklara bir iştiyâk-ı pür-helecân
Okur neşîde-i derd her mersiyede seni-Tevfik Fikret

echel: (اجهل) Ar. Cehl'den ; en cahil.

echel-i dûn: Alçağın en cahili.
Echel-i dûn u denîyim bana da bir nazar et
Gayriden humk u belâhette de ednâ değilim-Şânî

eclâ': (اجلا) Ar. Çok belli, pek âşikâr.
Zihî Râzık ki enbân-ı ademde etmede ihsân
Hezârân tûşe-i şîrîn hezârân meyve-i eclâ-Nâbi

Misâl-i âyet-i nûr ol cemâl-i âlem-efrûzun
Hemân nûrun alâ-nûr olduğu gün gibi eclâdır
Seyyit Vehbi

eclâf: (اجلاف) Ar. Cilf'ler; baldırı çıplak takımı, sefiller.
Elinde kanlı kılıçlar, tavâ'if-i eclâf
Ederdi zümre-i ahyârı ser-te-ser itlâf
Kemalzade Ekrem Bey

eclâf-ı diyâr: Diyarın sefilleri.
Lâmi'î bâri seni hicv eden eclâf-ı diyâr
Ma'rifetten zerre denlü olayidi behre-dâr
Lamiî Çelebi

ecme: (اجمه) Ar. Sık ağaçlı yer, orman, vahşi hayvan yatağı. "Ücem ve ecmât" ecme'nin çokluklarıdır: **c. ücem.**

** **ücem:** Ecme'ler.
Olsa ger tab'-ı nebâtâta mürebbî gazabın
Gürbe-i bîd ola bâzû-şiken-i şîr-i ücem-Nef'i

Tâbiş-i tîğını der pençe dem-i heycâda
Görse teb-lerze tutar şerze-i şîr-i ücemi-Beliğ

ecmel: (أجْمل) Ar. Cemâl; den; çok cemil, çok güzel olan.
Lûtf eyledi padişah-ı ekmel
Osmanlılık oldu şimdi ecmel-Muallim Naci

ecnâd: (أجْناد) Ar. Cünd'ler, cünûd'lar, ordular, asker bölükleri.
Enbiya her biri rayet-keş-i ahkâmındır
Gittiler âhirete etmeğe arz-ı ecnâd-Nâbi.

ecnebî: (أجْنبى) Ar. Bir memlekete yabancı olan, başka memleket halkı, yâd. **c. ecânib.**
Akrabâ olsa da farazâ düşmen
Ecnebîden olur elbet ehven-Sünbülzade Vehbi

** **ecânib:** Ecnebî'ler, yabancılar.
Şâyed ola bu hayâle zâhib
Kim oldu libâs-ı ecânib-Nâbi

ecniha: (أجْنحه) Ar. Cenâh'lar, kanatlar.
Bin ecnihası olsa melek âdeme ermez
Olmak dilese izz ü şeref evcine perrân-Behiştî

* **ecniha-küşâ:** Kanatlar açan.
Ferzendinin üstüne hayâli
Bir kuş gibi ecniha-küşâdır-Cenap Şahabeddin

ecr: (أجْر) Ar. Ceza karşılığı, mükâfat; ücret.
Elbette ecrini verecektir adâletin-Recaizade Ekrem

ecr-i cezîl: Bol sevap.
Bulur sirişk-i niyâzı uyûn u çeşminde
Ne denlü eylese cârî o denlü ecr-i cezîl
Nazîm (Yahya...)

* **ecr ü sevâb:** Sevap ve mükâfat.
Çîn saçı Türk gamzesi etti gazâyı Rûm'da
Bunca hatâ vü mekr ile ecr ü sevâb içindedir-Şeyhî

ecrâm: (أجْرآم) Ar. 1.Cirm'ler, cisimler, vücutlar. 2. seb'a-i seyyâre: Yedi gezegen.
Nâvek-i fikrim eder tîr-i kazâ gibi güzer
Olsa pûlâd-ı Dımışkî'den eğer heft ecrâm-Nef'î

Sonra gök kubbeyi alsam ridâ nâmiyle
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle
Mehmet Akif

Yabancı sanmayınız seyredip de ecrâmı
Bir eski âiledir, gökyüzünde ârâmı-Mehmet Akif

Ne ummândır İlâhî lâ-halâ kim
Bütün ecrâm eder anda şinâhı-Recaizade Ekrem

ecrâm-ı âliyât: Yüce cisimler.
Ecrâm-ı âliyât şeref iktisâb eder
Câm-ı meyinde zâhir olan her habâbdan-Hayâlî Bey

ecrâm-ı bî-nihâye: Sonsuz gezegenler.
Ecrâm-ı bî-nihâye ile pürdür âsümân
Nisbet olunsa zerre değildir bu hâk-dân-Ziya Paşa

ecrâm-ı çarh: Feleğin gezegenleri.
Ecrâm-ı çarhı geçmeyicek bilmemiş Mesîh
Bâr olduğun vücûduna bir sûzenin dahi-Nâilî

ecrâm-ı mehîb: Heybetli gezegenler.
Fevkınde semâvâtin o ecrâm-ı mehîbi
Pîşinde zemînin o temâsil-i acîbi-Mehmet Akif

ecsâd: (أجْساد) Ar. Cesed'ler, vücutlar, tenler.
Şu bombalarla çöken kubbeler derûnundan
Kemik sütûnları hâlinde fışkıran ecsâd-Mehmet Akif

Kefen-be-dûş-ı beka bî-nihâye ecsâdın
O, dehri hîçe sayan, kâr-bân-ı ecdâdın-Mehmet Akif

Milyonla barındırdığın ecsâd arasından
Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dırahşân
Tevfik Fikret

ecsâd-ı latîf: Hoş cesetler.
Olsa temkîni eğer şâmil ecsâd-ı latîf
Sadme-i sarsar olur hâne-i dünyâya temel
Kâzım Paşa.

ecsâm: (أجْسام) Ar. Cisim'ler, eb'âd-ı selâseyi (üç boyutu: en, boy, yükseklik) meydana getiren nesneler.
Düşse ger hâke nem-i ebr-i bahâr-ı lûtfu
Kesb-i rûh eyler idi zîr-i zemînde ecsâm-Nef'î

İhtilâfât-ı şü'ûnun gâyesi tevhîddir
Gösteren ecsâmı ezdâd-ı anâsırdır bütün
Hayrî (Viranşehirli Reisülküttâb Mehmet ...)

Cem' olmadı cem' olaldan ecsâm
Bir encümen içre bunca akvâm-Ziya Paşa

ecvef: (أجْوف) Ar. 1. İçi boş. mec. cahil, bilgisiz 2.gr. Üç aslî harflerden birisinin olmayışı.
Kimi ecvef gibi illet-zede-i herze-derûn-Münif

eczâ': (أجْزاء) Ar. 1.Cüz'ler, bütünün parçalarına giren nesneler: eczâ-yı şerîfe: Kur'an-ı Kerim'in mürekkep bulunduğu cüzler. 2. İlaç tertibi yapılan nesneler.
Bü'l-aceb mecmûa-i kesret-nümâdır kâinât
Cümlenin şîrâze-i cem'iyyet eczâsı bir
Hersekli Arif Hikmet

Istılâhâtı sever ma'nâsız
Şerbet ü hukne yapar eczâsız-Nâbi

eczâ-yı âb ü hâk: Su ve toprak parçaları.
Etmez ekdâr-ı dil kabûl-i infiâl
Cevherim vârestedir eczâ-yı âb ü hâkten
Leskofçalı Galip

eczâ-yı adem: Yokluk parçaları.
Buna tâkat mı gelir ya buna cân mı daynır
Meğer imdâd ede hestîde de eczâ-yı adem-Akif Paşa

eczâ-yı âlem: Âlemin küçük parçaları.
Kiminin haka:retini ko hüsn-i harîri gör
Eczâ-yı âlem içre bakılmaz evâile-Nâbi

eczâ-yı akka:r: Ot veya kök parçaları.
Etmiş eczâ-yı akka:rı Hudâ
Maraz u illete esbâb-ı şifâ-Nâbi

eczâ-yı beden: Beden parçaları.
Sırr-ı dili eczâ-yı beden derke ne ka:dir
Tahsîs-i mezâyâsını ta'mîm ne mümkin-Nâbi

eczâ-yı behem: Bir aradaki parçalar.
Geldi eczâ-yı behem berzede-i devrânın
Sûzen-i sulh ile şîrâzesine kuvvet tâm-Nâbi

eczâ-yı beşer: İnsanlığın parçaları.
Eczâ-yı beşer câlib-i ta'cîl-i fenâdır
İbka-yı eser mûcib-i tahsîl-i bekadır-Namık Kemal

eczâ-yı cihân: Cihanın parçaları.
Zen merde, cüvân pîre, kemân tîrine muhtâc
Eczâ-yı cihân cümle biribirine muhtâc
Basîrî (Musullu Halil)

eczâ-yı cism: Cisim parçaları.
Her hôd-pesend serkeşin eczâ-yı cismidir
Her zerre-i hâki bu köhne neşîmenin-Nâbi

eczâ-yı felek: Feleğin parçaları.
Olsun eczâ-yı felekten menfaat-cûya o kim
Bir avuç hâşâkten hâsiyet ümmîdindedir-Nâilî

eczâ-yı ferd: Tek parça.
Birer kabîledir eczâ-yı ferdi; zerrâtı
Sırayile âilelerdir; alın zerîrâtı-Mehmet Akif

eczâ-yı gül-zâr: Gül bahçesinin parçaları.
Niçin saldın bürûdet ey hazân eczâ-yı gül-zâre?
Niye kârın hezâr-ı bî-nevânın âh-ı serd ettin?-Nâbi

eczâ-yı kevn: Oluş, varlık parçaları.
Bu ribât-ı çerhte mümkün müdür hâb-ı ferâğ
Birbirin eczâ-yı kevn âmâde-i ifsâd iken-Nâbi

eczâ-yı kıvâm-ı devlet: Devlet direğinin parçaları.
Sensin ol nabz-şinâs-ı lebi tab'-ı umûr
Dürc-i re'yindedir eczâ-yı kıvâm-ı devlet-Münif

eczâ-yı kitâb-ı rûzgâr: Zaman kitabının parçaları.
Rişte-i adliyle ger bend etmese şîrâzesin
Târ u mâr olurdu eczâ-yı kitâb-ı rûzgâr-Nef'î

eczâ-yı sülâs-ı uknûm: Hristiyanlıktaki üç unsurun parçaları.
Zât-ı bî-mislini teşbîhe mecâl olmazdı
İttihâd etse de eczâ-yı sülâs-ı uknûm
Yenişehirli Avni

eczâ-yı terkîb: Vücudun parçaları.
Yandırıp eczâ-yı terkîbim külüm versen yele
Yok yolundan dönmeğim varım senindir cüz' ü küll
Fuzûlî

edâ': (اداّء) Ar. 1.Ödeme. 2. Tapşırma, ısmarlama, sipariş etme. 3. Yerine getirme. 4. Naz, şive, tarz. 5 Kurum, tekebbür, tavır.
Edâya çâre mi var şükrünü o ihsânın
Olursa tabʿım eğer bin kasîdeye medyûn-Nefʿî

Bî-nihayet lûtfuna lâyık edâ mümkin değil
Gerçi maʿnâ hâtıra bî-hadd ü bî-pâyân gelir-Bâki

Ger mugannî beli vasfın ede mecliste edâ
Lutf için çenge birişüm yerine kıl bağlar-Nizami

edâ-yı bedîʿ-i rikkat: İncelikleri meydana getirme tarzı.
Bir edâ-yı bedîʿ-i rikkatle
Söylesin en acıklı hislerini-Tevfik Fikret

edâ-yı dil-sûz: Gönül yakan davranış.
Sende hani o edâ-yı dil-sûz
Eşʿâr ü hikâyet-i dil-efrûz-Fuzûlî

edâ-yı gazel-i sâde-i aşk: Aşkın sade gazelinin tavrı.
Nefʿî gibi mâil değiliz şîve-i nazma
Meftûn-ı edâ-yı gazel-i sâde-i aşkız-Nefʿî

edâ-yı hatt-ı dil-keş: Gönül çeken çizginin edası.
Eden edâ-yı hatt-ı dil-keşe bizi Râgıb
Esîr ü şifte hep şîve-i kitâbettir-Koca Râgıp Paşa

edâ-yı kelimât: Kelimelerin tavrı.
Eylesen tûtiye taʿlîm-i edâ-yı kelimât
Sözü insân olur ammâ özü insân olmaz-Fuzûlî

edâ-yı medh: Övünme tavrı.
İşitmekle mücerred lutf-ı tabʿın
Edâ-yı medhin olmuştu musammem-Nefʿî

edâ-yı şükr: Şükrü yerine getirme.
Zahmlardan bin ağız açtım edâ-yı şükr için
Her okun bir niʿmet-i gayr-i mükerrerdir bana
Fuzûlî

edâ-yı selîs: Akıcı üslup.
Şu rütbe etti eser bana ol edâ-yı selîs
Ki tabʿ-ı şûhum olup hâkisâr-ı ceyb-i karâr-Nedim

edâ-yı tâliʿ-i nâ-sâz: Uygun olmayan talih tarzı.
Kul oldum der-gehinde çok mudur şimdengerü ölsem
Edâ-yı tâliʿ-i nâ-sâza rağm u imtinân üzre
Ziya Paşa

edâ-yı tâze: Yeni tarz.
Şiʿrin muvaşşah eyle sanâyiʿle Kâmiyâ
İster edâ-yı tâze vü hem nev-zemîn zemân
Kâmî (Edirneli...)

edâ-yı tehniyet: Hoş karşılama tavrı.
Hudâvendâ edâ-yı tehniyetdir şimdi maksûdum
Yüzüm ferş eyledikten sonra der-gâh-ı muallâya
Nefʿî

edâ-yı vasf-ı pâk: Temiz vasfının tavrı.
Ne mümkündür edâ-yı vasf-ı pâkin eylemek tekmîl
Gerekse şâirin her beyti bir beytü'l-kasîd olsun
Nedim

edakk: (ادقّ) Ar. Dakîk'ten; çok ince, en dakîk, çok önemli.
Ömrün tavîl vü neslini Hak eyleye medîd
Nazm-ı umûrda ede hem zihnini edakk-Şerîf

edall: (اضلّ) Ar. Dalâlet'ten; 1. Doğru yoldan ayrılma. 2. Hak dininden sapma.
Hôş şehâdet eyledi ona cümel
Oldu vasfı bunların bil hem edall-Ubeydî

edânî: (أدآني) bk. ednâ.

ed-dâî: (الداعى) Ar. Dua eden, duacı.

ed-dâî-i terâkib: Birleşen duacılar.
Biraz hasîsa-i irfân ile olan mecbûl
Nasıl ed-dâî-i terâkibi görmesin makbûl
Kemalzade Ekrem Bey

edeb: (أدب) Ar. 1. Söz ve işinde terbiyeli olma. 2.Herkesle güzel muamelede bulunma. 3. En güzel ve en iyi vasıfları kendinde bulundurma. 4. Şiir ü inşâya ait ilimler: edebü'l-bahs= usûl-i münâzara.
Yayıldı cümle cihân içre çün sadâ-yı edeb
İhâta kıldı kamu kûşeyi nidâ-yı edeb
Murâdî (Sultan III. Murat)

Lâübâli idi sohbette velî kılsa sükût
Halkı şermende ederdi edeb ü erkânı
Sürûrî (Kânî'nin vefat tarihi)

Lâtif olsa lâtife hoşdur elbet
Ve lîkin hâriç olmaya edebden-Beyânî

Serv olsa kadd-i yâre muâdil aceb olmaz
Kim baldırı çıplakta hayâ vü edeb olmaz-Lâ

Dinleyen olmuyor "Edeb Yâ-Hû" yu
Behcet (Ahmet ...)

* **edeb-âbâd:** Edebi mamur olan yer.

edeb-âbâd-ı garâm: Aşkın edep rahatlığı içinde olduğu yer.

Ben mülhem-i vahy-i edeb-âbâd-ı garâmım
Ey dürre-i yek-tâ-yı veleh-zâ-yı dil-ârâm
Mehmet Behcet Bey

* **edeb-âmûz:** Edep öğretici, muallim.

Ârif edeb-âmûz olur her revişinde
Âkıl hikem-i Hakk'a nazar eyler-Kânî (Ebûbekir ...)

* **edebiyyât:** Edebe ait güzel hususlar, şiir ve inşa ilgili eserler.

Edebiyyât ile târîh ü siyer
Sîret-i ehl-i edebdir yek-ser-Sünbülzade Vehbi

* **edîb:** 1.Edebli, edep sâhibi olan. tıfl-ı edîb: terbiyeli çocuk. 2. Edebiyatla uğraşan. **c. edîbân.**

Mağrûr-ı dâniş olma edîb ü halîm isen
Bildin mi sırr-ı cilve-i aşkı alîm isen
Hersekli Arif Hikmet

Edebsize edeb öğretmeğe edîb gerek
Edebsiz etmez edebsizden iktibâs-ı edeb-Basîrî Halîl

edîb-i hükm-endûz-ı ezel: Önceden hüküm kazanan edip.

Endîşem edîb-i hükm-endûz-ı ezeldir
Nutkum sebak-âmûz-ı debistân-ı kademdir-Nef'î

edîb-i kâmil: Olgun edip.

Akla mağrûr olma Eflâtûn-ı vakt olsan eğer
Bir edîb-i kâmili gördükte tıfl-ı mekteb ol-Nef'î

** **edîbân:** Edipler.

edîbân-ı âlem-i tecrîd: Soyut âlemin edipleri.

Zihi vifâk-ı edîbân-ı âlem-i tecrîd
Ki bî-edebiniz ile ihtilât bilmezler-Nâilî

Edhem: (أدْهم) Ar. 1.Siyah at. 2. İbrahim Edhem. Belh sultanıdır. Bir av peşinde koşarken gaipten duyduğu "Yâ Edhem sen bunun için mi yaratıldın?" sesine karşı her şeyi terkedip Kâbe'ye gitmiş ve dağlardan topladığı odunları pazara getirip "Helali helale alan var mı?" diyerek herkesi kendi nefsiyle başbaşa bırakmış ve yine odunu fakirler tarafından alınıp onun nafakasıyla hem geçinip hem de fakirlere yardım edermiş. Tasavvuftaki dünya nimetlerini terketmesi ve en büyük imtihan olan evlat acısına sabretmesi yüzünden, nefis terbiyeciliğine örnek olarak, kıssaları evliya menkıbelerine örnek olmuştur. M. 777 yılında Şam'da vefat etmiştir.

Her şahsı harîm-i Hakk'a mahrem mi sanırsın
Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın-Ziya Paşa

Zât-ı İbrâhîm-i Edhem gibi ol dervîş-i pâk
Var soyun der-gâh-ı aşka varını eyle hebâ
Âdile Sultan

Her İbrâhîm izzet Kâ'besinde
Halîlullah yâhûd Edhem olmaz-Necati Bey

edhem-i iclâl: Kuvvet ve kudret atı.

Edhem-i iclâline bir râhat sîmîn keh-keşân
Eşheb-i ikbâline bir la'l-i zerrîn âfitâb-Nef'î

edhem-i kilk: Kalemin siyah atı.

Teng iken fâris-i ma'nâya zemîn-i Sâbit
Edhem-i kilki o vâdide dahi oynattık
Enderunlu Vâsıf (Vâsıf-ı Enderûnî)

Edhem-i sânî: İkinci Edhem.

Ulüvv-i rif'at ile pâdişâh-ı Cem-haşmet
Vüfûr-ı zühd ü salâhıyle Edhem-i sânî-Cinânî

edhem-i şeb: Gecenin siyah atı.

Eşheb-i rûz ile tâ edhem-i şeb pey-der-pey
Haşre dek birbiri ardınca ola cilve-nümâ-Nef'î

edhine: (ادخنه) Ar. Duhân'lar, dumanlar.

edhine-i fahm-i emel: Arzu büyüklüğünün dumanları.

Lâ-melâyı pür eder edhine-i fahm-i emel
Matbah-ı cûdu eğer açsa sipihre pâçenk-Kâzım Paşa

edîb: (أديب) bk. edeb

edille: (أدله) Ar. Delîl'ler; işaretler, kılavuzlar, rehberler.

Ebvâb-ı i'tirâza güşâyiş verip tamâm
Etti edille ile müekked ibâreti-Nâbi

edîm: (أديم) Ar. 1. Tabaklanmış deri. 2. Yüz, satıh.

edîm-i arz: Yeryüzünün yüzü.

Mütehâlik, samût bir mahşer..
Nâzil olmuş edîm-i arza kamer-Tevfik Fikret

ed'iye: (ادعيه) Ar. Duâ'lar, niyazlar, yalvarmalar. bk.duâ.

ed'iye-i hayr-ı devâm-ı devlet: Devletin devamına hayır dua etme.

Etme ıtnâb-ı sühan gayrı bu demlerde Münîf
Farzdır ed'iye-i hayr-ı devâm-ı devlet-Münif

ed'iye-i izz ü şükûh: Ululuk ve izzet duaları.

Herkesin zikri hemân ed'iye-i izz ü şükûh
Her taraftan çıkıyor bâng-ı temennâ-yı kerem-Lâ

ednâ: (أدْنا،أدْنى) Ar. Denî'den; 1.Çok alçak, çok denî olan. 2. Mikdarı çok ufak olan. **c. edânî.**

Dûde-i fazlının ednâ şererin bulmuştur
Kangı âlemde ki peydâ ola zihn-i vekka:d-Nâbi

Dil-nevâz-âne verip bendelere ihsânın
Nice peyvendi onun olmaya ednâ hademi-Belig

Ebr-i bârân ağlayıp ahvâlime deryâ acır
Rikkat eyler hâsılı a'lâ bana ednâ bana-Cinânî

A'lâ gelince bir yere ednâya kim bakar
Mütercim Âsım

** **edânî:** Ednâ'lar, denî ve alçak olanlar.

Baş eğmeziz edânîye dünyâ-yı dûn için
Allah'adır tevekkülümüz i'timâdımız-Bâki

Bu mevsimlerde ümmîd-i tama' lutf-ı edânîden
Nisâr-ı âb-rûy etmekten akdem re'y-i fâsiddir-Nâbi

Şecer-i meyve gibidir güzelim ehl-i kemâl
Dem-be-dem dest-i edânîden ona taş gelir
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

ednâs: (ادناس) Ar. Denes'ler; 1. Pislikler, kirler. 2. Çapkınlıklar, en aşağılık adamlar.

ednâs-ı tesâvîl: Kötü şeyi iyi gösteren kimseler.

Ne revâ dil gibi bir cevher-i lâhût-ı sadef
Ola ednâs-ı tesâvîlde çirk-âb-âlûd-Yenişehirli Avni

edyân: (أديان) Ar. Dîn'ler; inançlar.

Kilk-i hükmün çekti harf-i sâ'ir-i edyâna hat
Hükm-i isbât etti nefy-i sâ'ir-i edyân sana-Fuzûlî

Bir cinâyet ki kavânîn, edyân
Koymamış ismini-Tevfik Fikret

edyân-ı temâmî-i rüsül: Bütün peygamberlerin getirdikleri dinler.

Müntehî şer'ine edyân-ı temâmî-i rüsül
Bahrsen sâ'ir-i erbâb-ı risâlet emvâc-Fuzûlî

edyân-ı ûlâ: İlk dinler.

Ecell-i mu'cizâtın ya'nî Kur'ân-ı azîmü'ş-şân
Ki hükmü muhkemât-ı nâsihi edyân-ı ûlâdır
Seyyit Vehbi

ef'â: (افعى) Ar. 1. Engerek yılanı. 2. mec. Kötü huylu.

Her ebrû-yı ham katline bir hançer-i hûn-rîz
Her zülf-i siyâh kasdına bir ef'â yılandır-Fuzûlî

efâdıl: (افاضل) bk. efâzıl.

ef'âl: (أفعال) Ar. 1."Fi'l"ler, ameller, işler, kârlar. 2. Zamana işaret ederek manayı içine alan sözler.

Etme nazar zâhir-i ef'âline
Eyle nigeh bâtın-ı ahvâline-Nâbi

ef'âl-i metânet: Metanet işleri.

Akl-ı evvel gibi ef'âl-i metânette mesel
Subh-ı sâni' gibi akvâl-i sadâkatte alem-Nef'î

Terbiyet-gerde-i hulk-ı hüsnî olsa tıbâ'
Hüsn-i ahlâka mübeddel olur ef'âl-i zemîm
Nazîm (Yahya...)

ef'âl-i sâhib-hurûc-âne: Beklenilen Mehdî ve benzeri zevat için kullanılır.

Hemen kasd-ı mazlûm olan cânedir
Hep ef'âl-i sâhib-hurûcânedir-Abdülhak Hâmit

ef'âl-i zâlim-âne: Zalimcesine işler.

Bilmez misin ki câlib-i ta'zîm olur kerem
Ef'âl-i zâlim-âneyi ta'kîb eder nedem-Muallim Naci

ef'âl-i zemîm: Kötü işler.
Terbiyet-gerde-i hulk-ı hüsnî olsa tıbâ'
Hüsn-i ahlâka mübeddel olur ef'âl-i zemîm
Nazîm (Yahya...)

ef'âl ü tüvân: Güç ve işler.
Tavr-ı ef'âl ü tüvânında teşâbüh var iken
Saf-ı şüc'ân ile kassâb berâber gelemez-Nâbi

efâzıl: (افاضل) bk. efdal.

efdal: (افضل) Ar. Çok fazıl ve faziletli olan, seçkin vasıfları ve övülmüş işleri çok olan. **c. efâdıl, efâzıl.**
Sensin ol fâzıl-ı bî-misl ü muâdil ki felek
Görmemiştir dahi devr edeli senden efdal-Nef'î

efdal-i sühan: Sözün en faziletlisi.
Vardır nice hôd-perest nâ-dân
Kendin sanır efdal-i sühandan-Ziya Paşa

** **efâdıl:** Efdal'ler, değerleri fazla olanlar, faziletliler.
İmâm-ı saff-ı efâdıl emîr-i hayl-i kirâm
Emîn-i dîn ü düvel hâce-i huceste-hısâl-Bâki

Huten âhûsu ise tutmaz efâzıl makbûl
Bir gazâlin ki erâzilden ola sayyâdı-Hakanî

Dört yüz seneden beri efâzıl
Bir söz demedi ona mümâsil-Ziya Paşa

Meclislerine nedîm-i dâhil
Olmuş idi zümre-i efâzıl-Lâ

efgân, figân: (افغان) Far. 1.Bağrışma, inleme şeklinde feryat. 2. İmdad isteme.
Ger sana efgânımı bî-hûde derse müddeî
Ol söze tutma kulak ben çektiğim efgâna tut-Fuzûlî

Subh-dem iy fâhte bî-hûde efgân eyleme
Çün girersin her gece bir serv-i bâlâ koynuna-Bâki

Hâmûş ne âh eder ne efgân
Medhûş ne yol bilir ne erkân-Şeyh Galip

efgân-ı ceres: Çanın feryadı.
Çekme gurbet azmine ey sâr-bân mahmil sakın
Kim bu yolda bîm-i gurbetdendir efgân-ı ceres
Fuzûlî

efgân-ı uşşâk: Âşıkların bağrışması.
Rakîbe nîm-handin bâis-i efgân-ı uşşâktır
Olur peyveste ayyûka inildi ey mürüvvetsiz
Esrar Dede

efgâr: (افکار) Far. 1. Yara, cerîha. 2. Kötürüm, yere bağlı, sakat.
Mâtem tutup etti ol giriftâr
Tırnağı ile yüzünü efgâr-Fuzûlî

İdrâki verir hayâle âzâr
Efkârı eder melâli efgâr-Fuzûlî

–efgen, efgende: (افکن) Far. 1."Düşürücü, yıkıcı" anlamında birleşik kelimeler yapar. 2. Atıcı olan.

* dâm**-efken:** Tuzağa düşürücü.
Ne çâbük-dest sayyâd-ı perîşân dânedir zülfün
Ki bin yerde rûh-ı pür-âline dâm-efgen olmuştur
Nailî

* dürd**-efgen:** Kadehin dibindekini yere döken.
Biz sâkî-i hûn-ı ciğeriz gamze-i dil-ber
Peymâne be-kef ser-hôş-ı dürd-efgenimizdir-Nâilî

* tâb**-efgen:** Güç yıkıcı.
Cür'ana vermezdi cân her âşık-ı efsürde-dil
Olmasan tâb-efgen her hâtır bî-tâb u teng-Nef'î

* zıll**-efgen:** Gölge düşürücü.
Eğer zıll-efgen-i kahr olsa bir kûh-ı girân üzre-Lâ

* **efgende:** 1. Düşürülmüş, yıkılmış, yere atılmış. 2. Düşkün, bîçâre.
Hayf kim taksîm-i derd ettikte kassâm-ı kazâ
Tîr-i gamzen düştü sehm-i âşık-ı efgendeye-Nedim

Bir serv-i kaddin bende-i efgendesi olsun
Âlemde o kim gussadan âzâd olayım der
Bağdatlı Ruhi

Tenezzül etmedikçe cevher olmaz, katre-i nîsân
Bulur rûşen-zamîrân rif'ati oldukça efgende
Koca Râgıp Paşa

efhâm: (افهام) Ar. Fehim'ler, anlayışlar, idrakler. **c. efâhim.**
Zülf-i irfânına dil-beste arûsân-ı hayâl
Çeşm-i idrâkine dil-dâde sevâd-ı efhâm-Nâbi

Kapudan-ı mükerrem sadr-ı efhâm kim semâhatte
Kef-i cûdundan alır feyz-i cûşu lücce-i deryâ
Nedim

* **efhem:** Çok fehim, çok çabuk kavrayan.

efhem-i nâs: İnsanların en zekisi.

Lîk gâyetle olur nağme-şinâs
Mûsikîye gelicek efhem-i nâs-Enderunlu Fazıl

efham: (افخم) Ar. Fahîm'den; çok fehametli, çok şeref sahibi, çok ulu. **c. efâhim.**

Der ki ka:dir değil ednâ-yı bedîhiyyâtın
Ne kadar etse teemmül ukalâ-yı efham-Nâbi

efhar: (افخر) Ar. Fahr'den;en çok övülen.

Eyâ mahbûb-ı Hak zât-ı şerîfin sırr-ı ekberdir
Seninle sadr-ı sarây-ı risâlet çünkü efhardır
Necîb (Sultan III. Ahmet)

efʿî, efʿâ: (أفعى) Ar. Engerek yılanı.

Halkın istiʿdâdına vâ-bestedir âsâr-ı feyz
Ebr-i Nîsân'dan sadef dür-dâne, efʿî semm kapar
Belig (Bursalı İsmail...)

Saçın ef'îsi igen kılmamağa halkı helâk
Hak lebin hokkasını doptolu tiryâk eyler-Şeyhî

efʿî-i melʿanet: Melunluk yılanı.

Tıynetlerindedir sokan efʿî-i melʿanet
Hussâdı bî-günâh sayıp kîne bilmedik-Yahya Kemal

efkâr: (افكار) Ar. 1.Fikir'ler, düşünceler. 2. Endişeler.

Gönül zevk-ı mahabbetle dolup kalmadı efkârım
Dolaşıp bend-i zülfe cânı kurbân eyledi gitti
Âdile Sultan

Garbın efkârını mâl etmeli şarkın beyni
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; yaʿnî
Mehmet Akif

Bilinmez hangi zülfün iftirâkıyla perîşânız
Müyesser olmuyor cemʿiyyet-i efkâr bir türlü
Üsküdarlı Talʿat Bey

efkâr-ı asr: Asrın fikirleri.

Ziyâ efkâr-ı asra ittibâʿ et râhat istersen
Hâs u hâşâk zira cûşiş-i enhâra tâbidir-Ziya Paşa

efkâr-ı beşer: İnsanoğlunun fikirleri.

Efkâr-ı beşer ravzasıdır ilm ü fünûnun
Mecrâ-yı füyûzâtı da mîzâb-ı kalemdir
Behcet (Çankırılı ...)

efkâr-ı Frenk: Avrupalı fikirler.

Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Frenk'e tebaiyyet yeni çıktı-Ziya Paşa

efkâr-ı füyûzât: Feyizlerin fikirleri.

Tabʿ-ı efkâr-ı füyûzâta müzeyyen hacle
Kalb-i esrâr-ı İlâhîye muallâ micdel-Kâzım Paşa

efkâr-ı ittibâ: Fikirlere uyma.

Ziyâ, efkâr-ı ittibâʿ et râhat istersen
Has ü hâşâk zîrâ cûşiş-i enhâra tâbiʿdir-Ziya Paşa

efkâr-ı sâib: Doğru fikirler.

Milk-i yakîne azm eden efkâr-ı sâibe
Re'y-i münîri meşʿale-i kârbân verir-Nedim

eflâk: (افلاك) Ar. 1. Felek'ler, devirler, gökler. 2. Baht, kader.

Elbette kad-hamîde olur nahl-i mîve-dâr
Eşcâr-ı gayr-ı müsmire eflâke ser çeker
Adlî (Sultan II. Bayezid)

Nefʿî yeter daʿvâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem-Nefʿî

Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Kendi cevvim, kendi eflâkimde kendim tâirim
Tevfik Fikret

Şânında buyurdu Hâlık-ı pâk
Levlâke lemâ halaktü'l-eflâk-Lâ

eflâk-i nübüvvet: Nebilik gökleri.

Mihr-i eflâk-ı nübüvvet, mâh-ı burc-ı asfiyâ
Ahmed-i mürsel ki âlem naʿtın eyler rûz u şeb
Fehîm (Hoca Süleyman...)

eflâk-i şerîʿat: Şeriat felekleri.

Kaşları arasın etmişti Hudâ
Üç eflâk-i şerîʿatte Sühâ-Hakanî

Eflâtun, Flâtun: (افلاطون) Yunanca'dan Arapçalaştırılmış kelime. Yunan filozoflarındandır. Sokrat'ın öğrencisi ve Aristo'nun hocası. (m.ö. 429-347)

Hakîm-i endîşe şâirdir kerâmet-pîşe sâhirdir
Tefekkürde Felâtûn'dur tekellümde Mesîhâ'dır
Nefʿî

Bin safsata bir mısrâʿ-ı bercesteye değmez
İndimde esâtîr-i Felâtûn hezeyândır
Yenişehirli Avni

Felâtûn-ı hakîkat-bîn: Hakikati gören Eflatun.
Skender-i seyr isen de sedd-i nutk et pîş-i kâmilde
Felâtûn-ı hakîkat-bîne nakl-i mâ-cerâ olmaz
Fennî-i Kadim (Cizye Kâtibi Mehmet...)

Felâtûn-ı hakîm: Bilge Eflatun.
Hadd-i mâhiyyeti ol rütbe değildir ki ede
Kuvve-i hadsle tahkîk Felâtûn-ı hakîm
Üsküdarlı Hakkı Bey

Eflâtûn-ı vakt: Zamanın Eflatun'u.
Akla mağrûr olma Eflâtûn-ı vakt olsan dahi
Bir edîb-i kâmili gördükte tıfl-ı mekteb ol-Nef'î

efrâd: (افراد) Ar. Ferd'ler, tek olan nesneler.
Hazret-i kutbun olur dâ'iresinden hâric
İlmine olmak ile vâris kâmil-i efrâd-Nâbi

Bulunmazsa adâlet milletin efrâdı beyninde
Geçer bir gün zemîne, arşa çıksa, pâye-i devlet
Namık Kemal

Hulâsa, milletin efrâdı bilgiden mahrûm
Unutmayın şunu lâkin: "Zemân, zemân-ı ulûm!
Mehmet Akif

efrâd-ı halk: Halkın bireyleri.
Zerrât-ı kevn bunda bulur neşve-i hayât
Efrâd-ı halk bunda çeker cür'a-i helâk-Ziya Paşa

efrâd-ı kalem: Kalem sahipleri.
Ey ser-efrâhte-i zümre-i efrâd-ı kalem
Gıbta endâhte-i sîne-i hussâd-ı kalem
Enderunlu Fazıl

efrâd-ı nâs: İnsan toplulukları.
Vazâif-şinâs oldu efrâd-ı nâs
Mühim şeydir olmak vazâif-şinâs-Muallim Naci

efrâd-ı raiyyet: Bir büyüğün idaresi altında bulunanlar.
Vücûd-ı mülke efrâd-ı raiyyet cüz'-i lâzımdır
Nasıl cem'-i ulûfa nusret-i âhâd lâzımsa-Ziya Paşa

efrâhte: (افراخته) Far. Yukarı kaldırılmış, yükseltilmiş.
Şukka-i râyet-i ikbâli olup âlem-gîr
Serîr-i efrâhte oldukça livâ'-ı İslâm-Nâbi

Efrâsiyâb: (افراسياب) Alp Er-Tonga'nın Firdevsî-i Tûsî ve Firdevsî-i Rûmî'nin Şehname ve Süleymannamesi'nde geçen ismi. İran'ı almış ve "Şehnâme"de savaşlarına geniş yer verilmiştir. Büyük İskender'den önce yaşadığı ve Keyhüsrev tarafından öldürüldüğü söylenir. Türkler'in efsanevî kahramanlarındandır.
Hüsrev-i zîşân ki hayl ü askerinin her biri
Erdeşîr ü Behmen ü Efrâsiyâb'ı mîrahor-Nâbi

efrâyiş: (افرايش) Far. Artma, çoğalma.
Kâse-i leb-rîz fağfûr olsa da vermez sadâ
Servet-i efrâyiş bulunca ağniyâ hastalanır
Koca Râgıp Paşa

efrenc: (افرنج) Ar. Avrupa halkı, Avrupalı.
Bir avuç bârût-ı efrencîdir ol kâfir-beçe
Levh-i uşşâkı nişân-gâh eyleyip tak tak urur
Esrar Dede

Hem-nâm-ı şehen-şâh-ı rüsul fâtih-i efrenc
Yek-tâ alem-efrâz-ı cihân saff-der-i âlem-Neşati

Her dem efrencin kılıç başın iki şak eyleyip
Sûy-ı bahre akıtırdı kanın ırmak eyleyip-Sürûrî

Efrîdûn, Ferîdûn: (افريدون) İran hükümdarı Cemşid'in sülalesinden olup, demirci Gâve'nin yardımıyla zalim Dahhâk'ın öldürülmesinden sonra tahta çıkıp devleti adaletle yöneltmiştir. Edebiyatta da adalet timsali olarak tanınır. bk. Ferîdûn.
Nice Dahhâk'e kanlar ağlatıp mânend-i Efrîdûn
Hezârân Erdşîr'in niçesin şîrâne bürdün tut
Behiştî

Taht-ı Kâvûs gül ü çetr-i Ferîdûn lâle
Bezm-i Cemşîd çemen câm-ı Sikender nergis
İbn-i Kemal

Efrîdûn-ı âlem: Dünyanın Feridunu.
Eblak-süvâr-ı rûzigâr, aşıp Rûm u Zengibâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr, Behrâm Efrîdûn-ı âlem
Nef'î

efrûhte: (افروخته) Far. Yakılmış, yanmış, alevlenmiş olan. Şem'-i efrûhte: Yanmış mum.
Bilâ-ta'ab olur efrûhte çerâg-ı ümîd
Gehi düşer geh nefes vaktine müsâdif olur-Nâbi

Bir şem' ki ala bu nârdan nûr
Efrûhte ola tâ dem-i Sûr-Riyâzî

-efrûz: (افروز) Far. "1. Işıklandırıcı, aydınlatıcı. 2. Tutuşturan, yakan" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.
Gevher-i nizâm-ı âlem-i efrûzum
Şehlerin zîver-i külâhıdır-Nef'î

* âf-tâb**-efrûz:** Aydınlatıcı güneş.
Ne deyrin büt-nigâr-ı âftâb-efrûzudur
Ne burcun mâhısın pertev-perest-i tal'atin kimdir
Nâilî

* âlem**-efrûz:** Âlemi aydınlatan.
Figân-ı nîm-şebten nice mahrûm olmasın bülbül
Uyardı yine her gül bir çerâg-ı âlem-efrûzu-Nef'î

* âteş**-fürûz,** âteş**-efrûz:** 1.Ateş yakan, ateş tutuşturucu. 2. Kav, kibrit gibi ateş yakacak aletler.
Eylemiş şem'-i cemâlin âteş-efrûz-i hayâ
Ârız-ı pür-tâbın âb-ı şu'le-âmiz eyleyen
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* cân**-efrûz:** Can arttırıcı.
Ne dil-nevâz göründü vü hem ne cân-efrûz
Murâda erdi gönül rûzgârdan bu gece-Ahmedî

* cihân**-efrûz:** Cihanı aydınlatan.
Germ olup hüsn-i cihân-efrûz u âlem-tâbına
Eyledi şevkiyle bu hôş matla'ı ezber güneş
Lamiî Çelebi

* çerâg**-fürûz,** çerâg**-efrûz:** Aydınlatan, ışıtan.

çerâg-efrûz-ı mâh-ı âsümân-ı behcet: Güzellik göğü ayının ışıtıcısı.
Siyeh-dilsin düşmen-i bî-vefâsın hayf bilmezsin
Çerâg-efrûz-ı mâh-ı âsümân-ı behcetin kimdir-Nailî

* dâniş**-efrûz:** Bilgi arttırıcı.
Zehî hûrşîd-i nevrûz-ı sühan kim pertev-i hükmü
Hevâ-yı dâniş-efrûz u sehâb-ı cehl-fersâdır-Sabrî

* dil**-efrûz:** Gönül yakan.
Eserin âteşîn fehvâsıdır
Çok dil-efrûz nazmı hâvîdir-Lâ

* encümen**-efrûz:** Meclisi aydınlatan.
Ne kadar encümen-efrûz ise şem'-i ikbâl
Bestedir târ-ı fıtrîinde yine reng-i zalâm-Nâbi

* feyz**-efrûz:** Feyiz arttırıcı.
Nûr-ı hüsnün âlem-i enfüste feyz-efrûz idi
Olmadan âfâk-ı dâir neyyir-i a'zam henüz
Namık Kemal

* firûz**-efrûz:** Sevinç arttıran.
Olmuştu gül ile sebze-i ter
Firûz-efrûz u lâle-perver-Fuzûlî

* hıred**-efrûz:** Aklı aydınlatan.
Bir vezîr-i hıred-efrûz-ı umûr-endûzun
Ettiler destine teslîm umûr-ı ihkâm-Nâbi

* hikem**-efrûz:** Hikmet arttırıcı.
Endîşem edîb-i hikem-efrûz-ı ezeldir
Nutkum sebak-âmûz-ı debistân-ı kıdemdir-Nef'î

* mecmere**-efrûz:** Buhurdan yakıcı.
Ola mı mecmere-efrûz vücûd
Şâh-ı bîd eyler ise da'vî-i ûd-Nâbi

* meş'ale**-efrûz:** Meşale ışığı saçan.
Olsa aceb mi meş'ale-efrûz nâle-i dil
Kûy-ı habîbe râh-nümâmız budur bizim
Seyyit Vehbi

* revnak**-efrûz:** Tazelik yayan.
Hoşâ mecmûa-i evrâk-ı reng-âmîz gül-şen kim
Ne zîbâ revnak-efrûz olmuş ona hatt-ı reyhânî
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

* rûz**-efrûz:** Günü aydınlatan.

rûz-efrûz-ı âh: Ah gününü aydınlatan.
Berk-ı rûz-efrûz-ı âhımdan cihân yek-renk olup
Ferve-i ârâmı şebten kıldı dünyâ insilâh
Leskofçalı Galip

* subh**-efrûz:** Sabahı aydınlatan.
Zülf ü ruhsârın hevâsından dem urmasın o kim
Âh-ı subh-efrûzuyile nâle-i şeb-gîri yok
Hamdullah Hamdi

* şâm**-efrûz:** Geceyi aydınlatan.
Ne âşık dosttur gör şem'-i şâm-efrûzu kim dâim
Berây-ı hâtır-ı pervâne sûzân gösterir kendin-Nâbi

* şeb**-efrûz:** Geceyi aydınlatan.
Bahsetmesin izârın ile encümende şem'
Kanda çerâg-ı mâh-ı şeb-efrûz kanda şem'
Bâki (kanda: nerede)

* şu'le-**efrûz:** Işık yakan.
Vech-i pâkin nâra benzer, şu'le-efrûz olmada
Dil de benzer nâra ammâ kim alev-sûz olmada
Süleyman Paşa

* tal'at-**efrûz:** Işık saçan.
Dîdârın olunca tal'at-efrûz
Âfâka sirâyet-i cemâlin
Ekdârını mahv eder zılâlin-Tevfik Fikret

efsah: (افصح) Ar, Fasih'ten; çok fesahat ve belagat sahibi olan.
Olur mu Behiştî gibi bir şâir-i efsah
Kim oldu fesâhatlerine sözleri bürhân-Behiştî

efsak: (افسق) Ar. Fısk'tan; Allah'ın emrini terk edip doğru yoldan tamamen uzaklaşmış olan.
Hâtırı sayılacak efsak idi
Ona fâcir lâkabı ufak idi
Atâyî (Nev'izade Ataullah).

efsâne: (افسانه) Far. 1.Asılsız hikâye, boş söz. 2. Dile düşmüş, meşhur olmuş hadise.
İşit derd-i dilim efsâne-i Mecnûn'a meyl etme
Kim ol efsâneden hem anlanan mutlak bu mazmûndur-Fuzûlî

Çemende bir dem ey bülbül hezâr efsâne söylersin
Gülün girmez kulağına niçin yâbâna söylersin
Meylî

Dil-güşâdır meclisin gâyette hem rindânedir
Her ne derlerse senin hakkında hep efsânedir-Nef'î

Efsâne gelir bana döğüp sövmesi yârin
Dil-berde vefâ olmama darb-ı meseldir
Keçecizade İzzet Molla

efsâne-i âlem: Dünya efsanesi.
Hâbîde eder mi onu efsâne-i âlem
Ol dîde ki Şems'in ola nûruyla uyanmış
Keçecizade İzzet Molla

efsâne-i dil: Gönül efsanesi.
Söyletirse bize efsâne-i dilden gamzen
Çeşm-i mest-âne-i pür-hâbını bîdâr ederiz-Cevrî

efsâne-i gam: Gamın asılsız hikâyesi.
Şöyle bî-hûş harâb eyledi efsâne-i gam
Aklımız başımıza gelmeye efsûnlar ile-Bâki

efsâne-i hüsn: Güzellik efsanesi.
Hôş-durur efsâne-i hüsnünde tatvîl etseler
Gerçi kim demiştir imlâ olur ıtnâb üstüne
İbn-i Kemal

efsâne-i in'âm: İyiliklerin asılsız hikâyeleri.
Cihânda ferş-i himmet tayy olunmuştur, fakat halkın
Dilinde Hâtem'in efsâne-i in'âmı kalmıştır
Cevdet Paşa (Lofçalı Ahmet...)

efsâne-i kan: Kan efsanesi.
Ey şahsa masûniyyet ü hürriyete makrûn
Bir hakk-ı teneffüs veren efsâne-i kanım-Tevfik Fikret

efsâne-i Leyl: Leylâ'nın efsanesi.
Ey Fuzûlî kalmamış gavgâ-yı Mecnûn'dan eser
Gâlibâ efsâne-i Leylî getirmiş hâb ona-Fuzûlî

efsâne-i Mecnûn: Mecnun'un efsanesi.
Nâbî ile ol âfetin ahvâlini nakl et
Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan usandık-Nâbi

İşit derd-i dilim efsâne-i Mecnûn'a meyl etme
Kim ol efsâneden hem anlanan mutlak bu mazmûndur-Fuzûlî

efsâne-i şeb-âne: Gecelik efsane.
Birer efsâne-i şeb-âne gibi
Söylerim hâtırât-ı sevdâmı-Tevfik Fikret

* **efsâne-cûyân:** Boş vakit geçirenler.
Kimseler hem kıssa-i efsâne-cûyân olmasın
Muallim Naci

* **efsâne-veş:** Efsane gibi.
Aç gözün mâzî vü müstakbeli yâd eyle
Gelmesin gûşuna efsâne-veş ahbâr-ı selef-Şerîf

efsâr: (افسار) Far. Yular, zimâm, inân, Ar. mikvad.
Taktı ol dâver-i cemmâze süvâr
Serine üştür-i çarhın efsâr-Hakanî

Götürüp başta atın na'lin ne fahr eyler rakîb
Çünkü efsâr ehlini ettiği yok efser azîz-Nizami

Efser-i şâhî de olsa âkıl etmez iltifât
Bir eliftir farkı zîrâ efserin efsârdan-Ferîd (...Kam)

efsâr-i nâ-çîz: Değersiz yular.
Olur bir zâta zîver gayre nisbet ayb olan ey dil
Harın efsâr-ı nâ-çîzi başında efser olmuştur-Neylî
efser: (افْسر) Far. 1.Padişah. 2. Taç.
Zıll-i Yezdân hazret-i Sultân Süleymân şâh kim
Taht eyvân-ı sipihr oldu ona efser güneş-Hayali Bey

Âsmân-ı devletin hûrşîd-i kudsî pertevi
Bezm-gâh-ı şevketin Cemşîd ü Hûrşîd efseri-Nef'î

Âşıka ne serv ne server gerek
Başına buyruklara efser gerek-Şeyh Galip
efser-i efsürdegî-i mülk ü devlet: Devlet ve ülkenin donuk tacı.
Bu nemed-pâre külâh-ı "fakru fahri"m sâyesi
Efser-i efsürdegî-i mülk ü devlettir bana-Esrar Dede
efser-i ikbâl: Talih tacı.
Kılıp mahfûzu Bârî gevher-i zât-ı kerem-kârın
Murassaʿ efser-i ikbâlin olsun mâye-i rasafı-Nedim
efser-i mihr: Güzellik tacı.
Hazret-i Sultân Muhammed Han-ı âlem-gîr kim
Efser-i mihre sezâdır her kemîne çâkeri-Nâbi
efser-i Nûşirvânî: Nuşirrevan'a ait taç.
Çeng-i sâzendesidir târ-ı şihâb ile hilâl
Satl-ı har-bendesidir efser-i Nûşirvânî
Nâdirî (Ganizade ...)
efser-i şâhî: Şaha ait taç.
Efser-i şâhî de olsa âkıl etmez iltifât
Bir eliftir farkı zîrâ efserin efsârdan-Ferîd (...Kam)
* **efser-dih:** Taç veren.
Sultân Murâd-ı kâm-rân efser-dih ü kişver-sitân
Hem pâdişâh hem Kahraman sâhib-kırân-ı Cem-haşem-Nef'î
efsûn, füsûn: (افسون) Far. 1. Sihirbaz ve büyücülerin okuduğu söz. 2. Hile, yalan dolan.
Merdüm-i dîdeme bilmem ne füsûn etti felek
Selîmî (Yavuz Sultan Selim)
Efsûn nigâhından sahrâlara düşmüşsün
Dîvâne misin ey dil benden haberin yok mu
Şeyh Galip
Gamzeler ikbâl ü şevka günde bin efsûn okur
Nekbet-i endûha hattın Tebbet-i vârûn okur-Nedim
Ne kaldı çeşme-i Hayvân ne dârû-yı Sührâb
Ne kaldı nüsha-i efsûn ne hükm-i tılsımiyât
Sadullah Paşa
efsûn-ı çeşm-i yâr: Yârin gözünün büyüsü.
Olmuş kimi mazhar-ı efsûn-ı çeşm-i yâr-Lâ
efsûn-ı nâz: Naz büyücüsü.
O nâzenîn vücûd ü o ka:met-i bâlâ
Nesîc-i işve vü efsûn-ı nâza çespândır-Nedim
* **efsûn-ger:** Büyücü, sâhir, üfürükçü.
Bî-nutk okuyor hezâr efsûn
Efsûn-ger gamze-i sühan-gû-Tahirü'l-Mevlevî
* **efsûn-kâr:** Büyü yapan, büyüleyici.
Ne efsûn-kâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
Namık Kemal
* **efsûn-sâz:** Büyücü.
Her nigâhın kûşe-i çeşminde sayd-ı cân için
Sûret-i âhûda bir câdû-yı efsûn-sâz eder-Nâilî
efsûs: (افسوس) Far. Yazık, vah, eyvah gibi söylenen seslenme edatı.
Ehl-i dilden olsun efsûs u teessüf ber-taraf
Fehîm (Hoca Süleyman...)
Zevk-ı mâzî bize ser-mâye-i efsûs oldu-Muallim Naci

Ehl-i akl anlamaz efsûs lisân-ı dilden
Zanneder âşık-ı dîvâne muammâ söyler
Yahya Kemal
efsürde: (افسرده) Far. 1. Soğuyup donmuş olan, müncemid. 2. mec. Duygusuz, kaygısız, füsürde.
Esmedi bâd hem doğmadı hûrşîd-i kerem
Kaldı pejmürde vü efsürde gül-istân-ı emel-Nef'î

Ki zarûretle çekip derd-i acûz
Ol efsürde dil berd-i acûz-Sünbülzade Vehbî

Efsürde oldu mu ten gül-bün tarâvetin
Eyvâh soldu mu ruh-ı gül-berg safvetin-Muallim Naci
* **efsürde-dil:** Gönlü donmuş. mec. hissiz, duygusuz.
Cür'ana vermezdi cân her âşık-ı efsürde-dil
Olmasan tâb-efgen her hâtır bî-tâb u teng-Nef'î

* **efsürde-gî:** Donukluk, gayretsizlik, duygusuzluk.
Eser etmez yine efsürde-gî-i bâl ü perrinden
Eger sad mihre top atsalar bir mâkiyân üzre-Lâ

-efşân: (افشان) Far. "Saçıcı, serpici olan" anlamlarında birleşik kelimeler yapar. Kısaltılmışı "-feşân"dır. **bk. feşân.**

* âb**-efşân:** Su saçan.
Urunca şâne gîsû-yı hayâl-i yâre müjgânım
Gül âb-efşân olur yâd-ı ruhuyla çeşm-i giryânım
Nef'î

* abîr**-efşân:** Koku saçan.
Güzer etse ger ondan sonra bâğ u râg-ı firdevse
Abîr-efşân u anber-pâş olurdu ceyb-i havrâya-Nef'î

* cân**-efşân,** cân**-feşân:** Bir amaç için can veren.
Duydum gam-ı Hüsn'e cân-feşânsın
Zer tâlibisin esîr-i kânsın-Şeyh Galip

* çirk-âbe**-efşân:** Çirkef saçan.
çirk-âbe-efşân-ı nifâk: Nifak çirkefi saçan.
Hünerdir Nâbiyâ ebnâ-yı asrın i'tika:dında
Riyâz-ı ülfete çirk-âbe-efşân-ı nifâk olmak-Nâbi

* dâmen**-efşân:** Eteği silkme.
Dâmen-efşân yetiş ey bülbül-i şûrîde yetiş
Çıktı gül-şende ser-i şâh-ı nihâl üstüne gül-Tıflî

* dest**-efşân:** El saçan; el çarpan.
dest-efşân-ı simâ': Çalgıya el vuran.
Nigâhın fitne-pâş oldukça dest-efşân-ı simâ' içre
Derûn-ı câna hançer-rîz olur müjgân-ı ser-tîzin
Fehîm-i Kadim (Uncuzade...)

* dür**-efşân:** İnci saçan.
Verir tâb-ı safâ-bahşım keder âyîne-i âba
Eder kilk-i dür-efşânım hacîl ebr-i güher-zâyı-Nef'î

* girye**-efşân:** Gözyaşı akıtan.
Ey nedîme-i heyecân
Sen ağla; ben de bütün sûzişimle girye-efşân
Tevfik Fikret

* gül**-âb-efşân:** Gülsuyu saçan.
Gizleme zülf-i arak-rîzin külâhından çıkar
Dil-berâ çün yüzünün ebr-i gül-âb-efşândır-Âhî

* hûn**-efşân:** Kan saçan.
Belki gark-ı bahr-i hûn olurdu felek dil gibi
Ettiğince tîğ-ı hûn-efşân ile cevelân-gerî-Nef'î

* kevkeb**-efşân:** Yıldız saçan.
Kevkeb-efşân âftâb olmazsa ger ol maşrıkın
Ikd-i Pervîn-i güsiste-rîsmânıdır sözüm-Nef'î

* mey**-efşân:** Şarap dağıtan.
Her sâgar-ı ser-şârı bir nehr-i cinânîdir
Her rıtl-ı mey-efşânı bir bahr-i kerâmettir
Esrar Dede

* müşg**-efşân:** Koku saçan.
Şâne-veş yüz nâvek-i gam sancılıptır cânıma
Tâ esîr-i halka-i gîsû-yı müşg-efşânınım-Fuzûlî

* nemek**-efşân:** 1. Tuz serpen. 2. Tat veren.
Her kim ki verir âşık-ı bî-tâba tesellî
Gûyâ nemek-feşânlık eder lahm-ı kadîde-Nâbi

* nûr**-efşân:** Işık saçan.
Gönlüm leyâl-i firkatin bîdâr yâ Rab hânıdır
Fikr ettiğim bir âfetin dîdâr-ı nûr-efşânıdır
Muallim Naci

* ra'd**-efşân:** Gök gürültüsü saçan.
Bir sadâ bir sadâ ki ra'd-efşân
Veriyor hâke bir lerziş-i heyecân-Tevfik Fikret

* safâ**-efşân:** Temizlik saçan.
Hamr-ı aşkı tâ ezel nûş eyleyen sekrân olur
Bahr-i safvet içre ol kalbi safâ-efşân olur-Âdile Sultan

* sîm**-efşân:** Gümüş saçan.
Subh-veş destini zâhir kılsa sîm-efşân olup
Ol Yed-i beyzâya benzer ki _ibn-i İmrân gösterir
Fehîm (Hoca Süleyman...)

* şerer**-efşân:** Kıvılcım saçan.
Hezâr âh-ı şerer-efşân edermiş sahn-ı gül-şende
Görünce âb-gîne-i rîg-dân zann eyledim onu-Rızâyî

* şu'le**-efşân:** Işık saçan.
Zâhirdir âh-ı şu'le-feşânımdan ey perî
Sûz-âşinâ-yı âteş-i hicrânın olduğum-Nahîfî

* zehr**-efşân:** Zehir saçan.
Onun firâkı olurken içimde zehr-efşân
Nasıl görür gözüm âsâr-ı fecri şevk-âlûd
Tevfik Fikret

* zer**-efşân:** Altın dağıtan.
Güneşi keff-i zer-efşânına benzer der idim
Almasa mâha atâ eylediğin âhir-ı kâr-Bâki

efvâc: (افواج) Ar. Fevc'ler, bölükler, cemaatler, takımlar.

Bâzîçe-i bâsıramda emvâc
Mağlûb metânetimdir efvâc-Muallim Naci

efvâh: (افواه) Ar. 1. Fehv'ler, ağızlar, dehânlar. 2. Delikler, menfezler.

Sabâh-ı îd eder efvâhını pür-hande etfâlin
Dekâkînin dehânın ser-be-ser bend etmek akfâlin
Nâbi

Leblerinle gonceler bilsem ne nisbet ettiler
Yakası açılmadık sözler çıkar efvâhten-Âhî

Efvâhe sözüm olaydı demsâz
Lâzım mı idi felekde pervâz-Şeyh Galip

Adûya karşı cehennem kusan mehîb efvâh
Omuzlarında savâik yatan sehâb-ı siyâh
Mehmet Akif

efvâh-ı havâss: Duygulu ağızlar.

Öpmemiş kimdir onun dâmen-i âlî-câhın
İşte efvâh-ı havâss işte şifâh-ı a'lâm-Nâbi

efvâh-ı kadîde: Kurumuş ağızlar.

Ey mi'delerin zehr-i tekazâsı önünde
Her zilleti bel' eyleyen efvâh-ı kadîde-Tevfik Fikret

efyûn, afyon: (افيون) Latince'den Arapçalaşmış. afyon, haşhaş otunun kurumuş sütü.

Ne belâdır hele berş ü efyûn
Ki eder âdemi süst ü mecnûn-Sünbülzade Vehbi

Övme şarâbı zemmedip afyon u berşin neş'esin
Onların dahi husûsâ keyfini kem bulmadım-Nef'î

-efzâ: (افزا) Far. "Çoğaltıcı, arttırıcı olan" anlamlarında birleşik kelimeler yapar. Kısaltılmışı "-fezâ"dır.

* aceb-**efzâ:** Şaşkınlık artırıcı.

Bu âlem-i aceb-efzâ acîb âlemdir
Ukûlün anda bedîhîsi ayn-ı mübhemdir-Ziya Paşa

* behcet-**efzâ:** Güzellik dağıtıcı.

behcet-**efzâ-yı bahârân:** Baharların güzellik dağıtışı.

Behcet-efzâ-yı bahârân oldu gel-Muallim Naci

* cân-**efzâ:** Cana can katan.

Ey mutrib-i cân-efzâ ey tûtî-i şekker-hâ
Lutf eyle nevâ-sâz ol yetmez mi bu istiğnâ
Esrar Dede

* feyz-**efzâ:** Feyiz arttırıcı.

feyz-efzâ-yı sû-yi âf-tâb: Güneş tarafının feyiz arttırıcısı.

Şem'-i hüsnün olsa feyz-efzâ-yı sû-yi âf-tâb
Fer verir mişkât-ı aşk reng-i rûy-i âf-tâb
Namık Kemal

* hâlet-**efzâ:** İnsanı coşturan.

Devr-i hüsnünde lebindir yüzüne revnak veren
Hâlet-efzâdır belî dil-ber yüzünde tâb-ı mül
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

* hayret-**efzâ:** Hayret arttırıcı.

Hayret-efzâdır kıyâmın câme-i hâbından senin
Mahmud Nedim Paşa.

* hayât-**efzâ:** Hayat arttırıcı.

Hayât-efzâ-yı âlem rûh-bahş-ı mürde-i gamsın
Hemân ben hastanın cânı değilsin cân-ı âlemsin
Ulvî

* ibret-**efzâ:** İbret arttırıcı.

Hemân bir var imiş bir yok imiş der hâsıl-ı devrân
Ser-â-ser ibret-efzâ bir garîb efsânedir âlem
Ziya Paşa

* meymenet-**efzâ:** Bereket arttıran.

meymenet-**efzâ-yı maka:m-ı devlet:** Devlet makamının bereket arttıranı.

Zâtı ser-mâye-i âsâyiş dîn ü dünyâ
Makdemi meymenet-efzâ-yı maka:m-ı devlet-Münif

* neşât-**efzâ:** Neşe çoğaltıcı.

Şevk bir meydir neşât-efzâ benim mest-ânesi
Aşk bir gencînedir gönlüm onun vîrânesi
Şeyhülislam Yahya

* nüzhet-**efzâ:** Eğlenceli, gönül açacak (yer).

Zemânım nüzhet-efzâ bir zemândır
Gül-endâmım bahâr-ı bî-hazândır-Muallim Naci

* râhat-**efzâ:** Rahat arttırıcı.

Kurb şevki âfiyet-bahş-ı ten-i bîmâr olup
Vasl zevki râhat-efzâ-yı dil-i mehcûr idi-Fuzûlî

* revnak-**efzâ:** Güzellik arttırıcı.

revnak-**efzâ-yı Müselmânî:** Müslümanlığa ait güzelliği arttırıcı.

Şeref-bahş-i serîr-i saltanat ser-mâye-i devlet
Mühimm-sâz-ı adâlet revnak-efzâ-yı Müselmânî

Nef'î

* rikkat-**efzâ:** Rikkat arttıran, çok etkilendiren.

Âh zâlim âh kim asla sana kâr etmedi
Bunca âh ü nâle-i rikkat-fezâsı hâmenin

Recaizade Ekrem

* rûh-**efzâ:** Ruh arttıran.

Öyle mest et bizi ey sâkî-i rûh-efzâ kim
Hûş-yâr olmayalım rûz-ı kıyâmette bile

Yenişehirli Avni

* safâ-**efzâ:** Eğlence arttırıcı.

Ol safâ-efzâ çemende andelîb ol Hamdî kim
Rûh-ı kerrûbî gül ü reyhânının hayrânıdır

Hamdullah Hamdi

* sühan-**efzâ:** Söz arttırıcı.

Esrâr'a gamze-i sühan-efzâsı dûş olup
Hamûş-ı tahayyüre hasr oldu sohbetim-Esrar Dede

* şevk-**efzâ:** Mûsikide bir makam adı.

Misâl-i bülbül ü şeydâ olup hânendeler gûyâ
Okunsun fasl-ı şevk-efzâ tutup âfâk-ı dünyâyı

Enderunlu Vâsıf

* taleb-**efzâ:** Talep arttırıcı.

taleb-efzâ-yı adem: Yokluk talebini arttırıcı.

Kimisi nîstî-i gamla beka-yı cûy-i vücûd
Kimi hestî-i elemle taleb-efzây-ı adem-Akif Paşa

* tarab-**efzâ:** Sevinç arttıran.

Dil safâ kesb edeli seyr-i ruh-ı pâkinde
Ne bahâr-ı tarab-efzâda ne nev-rûzdadır

Bağdatlı Ruhi

* **vaka:r-efzâ:** Vakar arttırıcı.

vaka:r-**efzâ-yı berf:** Karın vakar arttırıcılığı.

Âf-tâb-ı mey edince maşrık-ı humdan zuhûr
Akl-ı bâ-temkîn olur şîr-i vaka:r-efzâ-yı berf

Benlekçi İzzet Bey

* zahm-**efzâ:** Yara arttırıcı.

Vuslat-ı hicr-i be-dünbâli kabûl etmez dil
Ne_eylesin haste olan merhem-i zahm-efzânı-Nâbi

efzâyiş: (افزايش) Far. Artma, çoğalma.

Kâse-i leb-rîz fağfûr olsa da vermez sadâ
Servet-i efzâyiş bulunca ağniyâ hissetlenir

Koca Ragıp Paşa

efzâyiş-i mâl-ı ibâd: Kulların malını çoğaltma

Niyyet-i âsâyiş-i bilâd
Fikreti efzâyiş-i mâl-i ibâd-Ziya Paşa

-efzûd: (افزود) Far. Çoğalan, artan, kesir olan.

* berk-**efzûd:** Şimşek çoğaltan.

Şu'le-pûş-ı âteş-i aşkız ki tâb-ı sîneden
Zerreyi Hûrşîd eyler âh-ı berk-efzûdumuz

Manastırlı Nâilî

* küfr-**efzûd:** Küfür arttıran.

Ne aşk-ı dîn-şiken ü kıble-bend ü küfr-efzûd-Sâmi

efzûn, -füzûn: (افزون) Far. 1. Çok, bol, kesîr, fazla. (Bazen nazımda elif kaldırılır.) bk.füzûn. 2. Bazen birleştiği kelimelere "çok, fazla" anlamlarını katar.

Serîr-i saltanat zevkinden efzûndur bana ol söz
Ki lûtf ilen demişsen bir gulâm-ı kem-terînimdir

Fuzûlî

Aceb mi gafleti efzûn ederse rîş-i sefîd
Ki vakt-i subh olur dîdelerde hâb lezîz

Hayrî (Vîranşehirli Reisilküttâb Mehmet...)

Giryemi etti füzûn eşkimi hûn etti felek

Selîmî (Yavuz Sultan Selim)

Azli nasbından muanvendir ricâl-i devletin
Kıymet-i gevher nigîninden dahi efzûndur

Hanîf (İbrahim...)

* **efzûnî:** Çokluk, kesret.

efzûnî-i hayât: Hayatın çokluğu.

Efzûnî-i hayât kem-âzârlıktadır
Ser-mâye-i necât sebük-bârlıktadır-Nâbi

* **efzûn-ter:** Daha fazla.

Meyvesi az ise de lezzeti efzûn-ter olur
O dırahtın ki hıyâbân-ı sühande ola pîr-Nâbi

* rûz-**efzûn:** Günden güne artan.

Biri durdukça bulur kevkebe-i rûz-efzûn
Biri gittikçe olur mu'tenem nâz u na'îm-Nef'î

egânî: (أغانى) Ar. Ugniyye'ler, şarkılar, ma'nîler, taksimler, makamlar, türküler.

egânî-i mugân: Ateşe tapanların şarkıları.
Başka ağniyesi var her kavmin
Bize hôş gelmez egânî-i mugân-Muallim Naci.

eger, ger: (أكر) Far. e. Eğer, şartıyla, farzıyla, şayet manalarında edattır. Türkçeleşmiş şekli "eğer"dir.
Cür'a-rîz olsa eger gül-şene câm-ı keremin
Tuta nergis-sıfat elde kadeh-i zer sünbül-Bâki

Cevâb-ı lûtf verirse eğer zehî ni'met
Zehî saâdet eger kim ederse de âzâd-Nedim

Âsûde olam dersen eger gelme cihâna
Meydâna düşen kurtulamaz seng-i kazâdan
Ziya Paşa

Sende var ise eğer hamiyyet
Tahsîline eyle sarf-ı himmet-Lâ

egerçi, gerçi: (أكرچه) Far. e. Her ne kadar ise, vâkıa, filvaki. bk. gerçi.
Harâbâtı egerçi görmedik ammâ görenlerden
İşittik bir neşât-efzâ maka:m-ı dil-güşâ derler
Şeyhülislam Yahya

Ne efsûn-kâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
Namık Kemal

Yok idi gerçi muntazam hânem
Bana rûşen gelirdi vîrânem-Muallim Naci

Şâirlik egerçi mu'teberdir
Şi'ri tanımak da bir hünerdir-Lâ

ehâdîs: (أحاديث) Ar. Hadîs'ler, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) söz, iş ve sıfatını nakleden sözler.

ehâdîs-i mürsele: Araya rivayet karışmadan doğrudan doğruya Hz. Peygamber'in ağzından naklonan hadisler.
İlm-i tefsir ü ehâdîs ü usûl
Âdemi cennete eyler mevsûl-Sünbülzade Vehbi

ehadiyyet: (أحديّة) Ar. Birlik, bir olma, başka şeyden ayrı olma.

ehadiyyet-i Ahmediyyet: Ahmedîlik (Hz. Muhammed'e bağlılık) birliği.
Birdir dedi âşnâ-yı vahdet
Mevc-i ehadiyyet-i Ahmediyyet-Şeyh Galip

ehaff, ahaff: (اخف) Ar. Hiffet'ten; 1. Çok hafif. 2. mec. Pek şen, sevimli. ehaff-ı mücâzât: cezaların en hafifi.
Girândır âşıka erbâb-ı aşkın ta'nı münkirden
Ahafftır seng-i a'dâ zahm-i gülden cismi Mansûr'a
Belig

Nâşir-i şân u şeref münşî-i evsâf-ı selef
Mâlik-i rûh-ı ahaff nâil-i inşâ-yı kerem
Ahmet Hamdi

ehakk, ahakk: (أحقّ) Ar. Hak'tan; çok doğru olan, hakkaniyet ve adalete çok uygun olan, çok lâyık, doğru ve şâyân olan.
Harîm-i bârigâh-i Hak'sın
Sana merd-i Hudâ dense ahakksın-Ziya Paşa

Tebcîle Hudâ kadr-i ehakkdır-Muallim Naci

ehâlî: (أهالى) Ar. Ehil'ler, bir memlekette, bir kasabada, bir köyde oturanlar; halk.
Ehâlî bize bir konak verdiler
Konak sûreti bir otak verdiler
Keçecizade İzzet Molla

ehâsin: (أحاسن) Ar. Ahsen'ler, daha güzel olan şeyler.
Bir çehre-i dil-nüvâz-ı muhsin
Bir nûr-ı bedîatü'l-ehâsin-Recaizade Ekrem

ehass: (أخسّ) Ar. Hasîs'ten; 1.Çok pinti, hasis. 2. Pek bayağı, soysuz.
Her ten biter bir derd ile, geh germ ile geh serd ile
Uğraşmağa her ferd ile değmez bu dünyâ-yı ehass
Sâmi Paşa (Abdurrahman ...)

Bir kimseye olmuş mu mâl
Gör kim bu dünyâ-yı ehass-Azîz (Abdülaziz Bey)

Biri birinden ehass u müzevvir ü azlem-Nef'î

ehemm, ehem: (أهمّ) Ar. Mühimm'den; çok mühim ve dikkate layık şekilde olan, ehemmiyetli.
Nef'î ko bu tahkîki tamâm oldu kadîde
Şimden girü âgâz-ı duâ etmek ehemmdir-Nef'î

Şekvemiz var feleğin vaz'-ı galat-kârından
İstimâ' et ki budur zâbıta-i mülke ehemm-Nâbi

Hâlet-i isnâ aşer evlâdı hem
Aşk ta'dâdı dile gördü ehemm-Âdile Sultan

ehemm-i eşgâl: Meşguliyetlerin en önemlisi.
Rûzgârı oldu müsâid yine ber-vefk-i murâd
Cevr ü âzârı edinmişken ehemm-i eşgâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

ehl, ehil: (اهل) Ar. 1.Sahib, mâlik, vasıflı olan, olanlar. 2. Bir yerde oturan veya oturanlar. 3. Eşlerden her biri. 4. Bir kimsenin soyu, akrabası, yakınları. 5. Becerikli, işinin ehli, erbabı.
Ehil olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem
Âlemin ser-mâye-i deryâ vü kânıdır sözüm-Nef'î

ehl-i acz: Âciz kimseler.
Bahş eyledi ehl-i acze idrâk
Fehvâ-yı şerîf-i mâ-arefnâk-Şeyh Galip

ehl-i adâlet: Adalet sahipleri.
Kim celb eder nigâhını erbâb-ı şirretin
Sît-i bülendi olmasa ehl-i adâletin-Muallim Naci

ehl-i akl: Akıl sahipleri.
Ehl-i akl anlamaz efsûs lisân-ı dilden
Zanneder âşık-ı dîvâne muammâ söyler
Yahya Kemal

ehl-i âlem: Bütün insanlar.
Fuzûlî ayb kılma yüz çevirsem ehl-i âlemden
Neden kim her kime yüz tuttum ondan yüz belâ gördüm-Fuzûlî

ehl-i aşk: Aşk ve muhabbet sahibi kimseler.
Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül
Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-i mezâkıdır gönül-Nef'î

Baştan göze yaşıdır ey zâhid ehl-i ışkın
Döndüren âsiyâb-ı dolâb-ı çarhı fir fir-Hayretî

Güller açtı ehl-i aşka bir demet sun gülbahâr
Çıktı meh-tâb gönlümüz hep ayla dolsun gülbahâr
Şeref Yılmaz

ehl-i arz: Namus sahibi kimseler.
Ehl-i arzı çıkaranlar baştan
Başların kurtaramazlar taştan-Sünbülzade Vehbi

ehl-i ayân: İleri gelenler, önemli kimseler.
Dâd-bahşâ-yı riâyet hayr-hâh-ı maslahat
Müşfik ü hâtır-nevâz-ı ehl-i ayân elvedâ-Nâbi

ehl-i azâb: Cehennemlik kimseler.
Dûzaha girmez siteminden yanan
Ka:bil-i cennet değil ehl-i azâb-Fuzûlî

ehl-i basîret: Kalp gözü açık kişiler.
Eğer ehl-i basîretsen hüner arz etme nâ-dâna
Anadan doğma a'mâlar değildir vâkıf elvâna
Şinasi (İbrahim ...)

ehl-i behişt: Cennet ehli.
Eyleyen sünbüller ile gülleri ehl-i behişt
Eylemiş hikmetle ehl-i nâr ûd u anberi-Nâbi

ehl-i belâ: Belâ ehli.
Gam oku zahmının derdin ne bilsin sîne-i mesrûr
Sahîhü'l-bâl olan ehl-i belânın zahmetin bilmez
Behiştî

ehl-i besâret: Derin görüşlü kimseler.
Sihriyle nice halkı a'mâ vü asamm eyler
Hayrette kalır sanır kim ehl-i besârettir
Taşköprülüzade Kemaleddin

Ehl-i Beyt: Peygamberimizin ev halkına verilen isim. (Kendisi, Hz. Ali, kızı Fâtıma ve torunları Hz. Hasan ve Hüseyin).
Cevâbı var ise hasmın hemân dilîr olsun
Tutunca dâmenini Ehl-i Beyt rûz-ı vaîd
Nailî-i Kadim

ehl-i bezm: Eğlence sahipleri.
Ehl-i bezm gül-şenin en sivrisidir serv evet
Kadd-i dil-cûyun kıyâmın görse eyler intihâz
Behiştî

ehl-i bîniş: İleriyi görüş kabiliyeti olanlar.
Zannetse revâdır ehl-i bîniş
Envâr-ı kamer tekâsüf etmiş-Muallim Naci

ehl-i câh: Mansıp sahipleri.
Evvelâ başlayıp âh u vâha
Ta'n eder zümre-i ehl-i câha-Sünbülzade Vehbi

ehl-i cefâ: Cefa ehli.
Ne görür ehl-i cefâ bende vefâdan gayrı
Ne bulur şem'i yakan kimse ziyâdan gayrı-Fuzûlî

ehl-i cehl: Cahil kimseler.
Ehl-i cehl oturup hezl eyler
Kimini nasb ü kimin azleyler-Sünbülzade Vehbi

ehl-i cennet: Cennet ehli.
Ma'rifetten hisse alıp kendini bildin ise
Ehl-i cennetsen senindir feyz-i zevk-ı müştehâ-Gaybî

ehl-i cihâd: Cihat ehli.
Tevhîde koşmuş ehl-i cihâdın birer birer
Zer-hatla tâk-ı arşa yazılsın gazâları-Yahya Kemal

ehl-i cihân: Dünya ehli.
Zîr-i bagalden eylesem izhâr kalemi
Ehl-i cihân ederdi bu bâzârı târmâr-Esrar Dede

ehl-i cünûn: Deliler, cinnet getirenler.
Kimisi gamdan eder hazzı kimi şâdîden
Zevk alır ehl-i cünûn her biri bir vâdîden-Nev'î

ehl-i dâniş: Bilim ve görüş sahibi kimseler.
Tutalım sende şefkat yoğ imiş ka:dir misin men'e
Gürûh-ı ehl-i dânişten zuhûr-ı lûtf-ı Mevlâ'yı
Nedim

ehl-i dehâ: Deha sahipleri.
Mefhar-i ehl-i dehâ ekber-i ashâb-ı nühâ
Feyz-bahş-ı ürefâ ekmel-i nâ-dîde-misâl
Muallim Naci

ehl-i dehr: Dünya ehli.
Ehl-i dehre âlemin ma'mûresin arz etseler
Ehl-i fakrin hissesine mülk-i istiğnâ düşer
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

ehl-i deka:yık: Her ilmi inceden inceye tedkik eden kişiler; âlimler.
Gülüp açılmak umulmaz deheninden meğer ol dür
Cüz' kim lâ-yetecezzâ der ona ehl-i deka:yık-Fuzûlî

ehl-i derd: Dert sahipleri.
Bâdedir gerçi devâ-yı derd ü gam ammâ ne sûd
Devrimizde ehl-i derd artıp devâ eksilmede
Bağdatlı Ruhi

Âşıka dil-rübâ mı eksik olur
Ehl-i derde belâ mı eksik olur-Halîlî

ehl-i devlet: Talihli kişiler.
Hoştur ey gün tâli'in kim düştün ol hâk-i dere
Ehl-i devlet dâmenin tuttun yetersen bir yere
Fuzûlî

ehl-i dikkat: Dikkat sahipleri.
Ehl-i dikkat katreden ummâna eyler intika:l-Lâ

ehl-i dil: Arif, irfan sahipleri.
Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana
Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil-Nef'î

Gerçi kim ehl-i dile hoşça mekândır dünyâ
Gâhî zevk u tarab ü gâhî yamandır dünyâ
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

ehl-i dîn: Din ehli, dindar kimseler.
İçlerinde kalmadı bir ehl-i dîn
La'netu'llahi aleyhim ecma'în-Manastırlı Nâilî

ehl-i dûzah: Cehennem ehli.
Ehl-i dûzah olduğuna câhilânın Gaybiyâ
Şâhid-i âdil bu kim ehl-i hakka olmaz nedîm-Gaybî

ehl-i dünyâ: Dünya halkı.
Ehl-i dünyâ dünyâda
Ehl-i ukbâ ukbâda
Her biri bir sevdâda
Bana Allah'ım gerek-Aziz Mahmud Hüdayî

ehl-i ebsâr: İleriyi gören, basiretli kişiler.
Helâli görmez isen eyle tasdîk
Haber verdikte sana ehl-i ebsâr
Taşköprülüzade Kemaleddin

ehl-i edeb: Edep sahipleri.
Bu lûgaz ilmin bilen ehl-i edeb
Olur âlemde Ziyâ-veş beste-leb-Ziya Paşa

ehl-i emrâz: Hastalık sahipleri.
Etibbâ nusha-i dermân yazanda ehl-i emrâza
Perî-veşler lebin em dip ben-i bî-âra yazmışlar
Fuzûlî

ehl-i enfâs: Nefis sahipleri.
Zât-ı a'lâsı vücûd u ademin sâhibidir
Ehl-i enfâsa hayât u ecelin vâhibidir-Şinasi

ehl-i eş'âr: Şair kimseler.
Bu mu'ciz nazmı görüp ehl-i eş'âr
Gazel demekten istiğfâr ederler-Necati Bey

ehl-i fakr: Yoksullar.
Ehl-i dehre âlemin ma'mûresin arz etseler
Ehl-i fakrin hissesine mülk-i istiğnâ düşer
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

ehl-i fenâ: Yokluk ehli (Manevî anlamda Allah'a ulaşanlar.)
Kisvet-i ehl-i fenâya durmayıp girmekde halk
Ârif-i bi'l-lâh olan ehl-i fenâ eksilmede
Bağdatlı Ruhi

ehl-i ferheng: Edep sahipleri.
Şem'-i mihrâb-ı Hudâ câm'i-i esrâr-ı Hudâ
Secde-gâh-ı ürefâ Kâ'be-i ehl-i ferheng-Kâzım Paşa

ehl-i fesâd: Fesat ehli.
Çıkınca ehl-i fesâdın salâh ile nâmı
Elinde bâde görürlerse âbdır derler
Zâik (Şeyh Mehmet Emin...)

ehl-i feyz: Feyiz ehli.
Ehl-i feyzin eseri kalmasa da nâmı kalır
Zikr-i Cem dâir-i bezm olmadadır, câm şikest
Koca Ragıp Paşa

ehl-i firâk: Ayrı düşenler, üzülenler.
Tığ gibi çalışır dîn yolunda her dem
Seyf-i İslâm dese tan mı ona ehl-i firâk
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

ehl-i fücûr: Asi ve günahkâr olanlar.
Dedi ey yolsuz olan ehl-i fücûr
Başa çıkmaz bu reh-i devr odur-Sünbülzade Vehbi

ehl-i gam: Gamlı kişiler.
Melce-i bîçâregânsın dest-gîr-i ehl-i gam
Hâk-pâ-yı devletindir âleme kehfü'l-emân
Ziya Paşa

ehl-i gurûr: Gururlu kimseler.
Çok tefâhür kılma cem'-i mâle eyâ hâce kim
Sîm ü zer cem'iyyeti ehl-i gurûr eyler seni-Fuzûlî

ehl-i günâh: Günahkâr kişiler.
Bâğ seyr eyler idi zâğ-ı siyâh
Sanki mahşer yerini ehl-i günâh
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

ehl-i hâcet: Dua ehli.
İtin ürüp bildirir kapın gedâsı geldiğin
Ehl-i hâcet geldiğin sultâna der-bân arz eder
Necati Bey (ür-: seçmek, ayırmak.)

ehl-i hâhiş: İstek ehli.
Sırr-ı vahdetten haber-dâr eyler ehl-i hâhişi
Ma'nî-i tevhîd-i Yezdân'dır Fütûhât ü Füsûs-Nâbi

ehl-i hak: Doğruluk sahipleri, imanı bütün kimseler; Allah dostu.
Çün oldu harâm ehl-i hakka dünyî vü ukbâ
Cehdeyle ne ukbâ ola hâtırda ne dünyâ
Bağdatlı Ruhi

ehl-i hakîkat: Hakikat sahipleri.
Budur kavl-i müreccah mezheb-i ehl-i hakîkatte
Geçer cânından erbâb-ı mahabbet yârdan geçmez
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa...)

ehl-i hâl: Hâlden anlayan.
Şâir demek öyle ehl-i hâle
İsnâd-ı nakîsadır kemâle-Ziya Paşa

Ehl-i hâlim deme büt vasfin bana ey büt-perest
Hâl bilmez dil-ber-i sâhib-cemâli eylerem-Fuzûlî

ehl-i hâne: Ev halkı.
Hâtır mükedder olsa amelden kalır havâs
Bîmâr ehl-i hâneye elbet halel verir
Nüzhet (Rıdvan Paşazade-Efendi)

ehl-i hatâ: Hata ehli.
Zikr-i na'tin derdini dermân bilir ehl-i hatâ
Öyle kim def-i humâr için içer mey-hâre su-Fuzûlî

ehl-i harâbât: Meyhane adamları.
Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz
Biz ehl-i harâbâttanız mest-i elestiz-Bağdatlı Ruhi

ehl-i harem: Harem ehli.
Haylî tazyîk eyledi ehl-i harem
Nâgehân etti Rab Kâ'be-i kerem-Muallim Naci

ehl-i hayâl: Hayal kuranlar.
Lebine nokta-i vehmi der iken ehl-i hayâl
Hak bilir utanırız hokka-dehândır demeğe
Ahmet Paşa

ehl-i hayr: Hayır sahipleri.
Lîk bir bende-i hakîrim ben
Amelim ehl-i hayra hayr-ı duâ-Fuzûlî

ehl-i hevâ: Nefsine düşkün kişiler.
Bî-râbıta-i emn ü emân nüsha-i devlet
Olmuştu ibâret bir iki ehl-i hevâdan-Nâilî

ehl-i hıred: Akıl sahipleri.
Kays-ı melâmet-güzîn râh-nümûndur bana
Meslek-i ehl-i hıred râh-ı cünûndur bana
Şeyhülislam Yahya

ehl-i hırs: Hırs ehli
Muttasıl hirmân kılar hâsıl tama'dan ehl-i hırs
Turfa kim artar ona geldikçe hirmândan tama'
Fuzûlî

ehl-i hıyânet: Hain kişiler.
Bundan akdemce hıyânet sıdk ile derlerdi bir
Şimdi sâdık müttehim ehl-i hıyânet müftehir
Ziya Paşa

ehl-i hikmet: Hikmet sahipleri; filozoflar, bilgeler.
Ehl-i hikmet dedi cem'-i emvâl
Kesb-i ser-mâye-i esbâb-ı nevâl-Nâbi

ehl-i hilâf: Özü sözüne uymayan kişiler.
Bir acîb âlemdeyiz rif'atte hep ehl-i hilâf
Kavline fi'li muvâfık asdika eksilmede-Bağdatlı Ruhi

ehl-i himmet: Emek sahipleri.
Ehl-i himmet çarha pâ-mâl olmamış olmaz yine
Dil-firîb-i baht u ikbâl olmamış olmaz yine
Leskofçalı Galip

ehl-i hiyel: Hilekâr olanlar.
Şöhredir halk arasında bu mesel
Cân verir mihnet ile ehl-i hiyel-Nâbi

ehl-i huzûr: Huzurlu kimseler.
Eyler hased gedâların emn ü ferâğına
Ehl-i huzûr sanma cihân pâdişâhını
Kadri Çelebi (Hamîdî Abdülkadir)

ehl-i hüküm: Hüküm sahipleri.
Eylemiş ehl-i hükm mevc ile bahri temsîl
Tâ ki ma'lûm ola mâhiyet-i ma'nâ-yı hudûs
Hersekli Arif Hikmet

ehl-i hüner: Hüner sahipleri.
Dehr bir bâzârdır herkes metâın arzeder
Ehl-i dünyâ sîm ü zer, ehl-i hüner fazl u kemâl
Fuzûlî

ehl-i ışk: Aşk ehli.
Âfitâb-ı tal'atin tuttukça evc-i irtifâ'
Katl-i ehl-i ışka tîğ-ı gamzedir ondan şu'â'-Fuzûlî

ehl-i ibtilâ: Dertli insanlar, aşka tutulmuş olanlar.
Zevk alır feryâd u nâlişten de ehl-i ibtilâ
Cezbe-dâr-ı aşka âsâr-ı mihen bî-gânedir
Sâmih (Nasûhîzade Mehmet...)

ehl-i idrâk: Akıllı ve anlayışlı kişiler.
Felekten intika:m almak demektir ehl-i idrâke
Edip tezyîd-i gayret müstefîd olmak nedâmetten
Namık Kemal

ehl-i ikbâl: Talihli kimseler.
Benim sabrımla seyr et ıztırâb-ı ehl-i ikbâli
Sana ger hüsn ü kubhî keşf için ezdâd lâzımsa
Namık Kemal

ehl-i ilm: İlim sahibi.
Ehl-i ilm oğlu olup medrese-i âlemde
Câhil olmaktan ise doğmadan ölmek yeğdir
İbn-i Kemal

ehl-i îmân: İman sahipleri.
Ukde-i zünnârına her kimse kim dil bağlamaz
Ehl-i îmân olmaz ol âşıkların güm-râhıdır
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Ehl-i îmâna nezâfet lâzım
Câmede ya'nî tahâret lâzım-Sünbülzade Vehbi

ehl-i irfân: Zekâ sahibi kimseler.
Ben hakîkatde ehl-i irfânım
Demesinler şerîk-i şeytânım-Fuzûlî
Nitekim eğlencesidir mâl ü servet câhilin
Ehl-i irfânın da mâl-ı bî-şümârıdır kitâb
Latifî (Kastamonulu Abdüllatif)

ehl-i irtiyâb: Şüphe sahipleri.
Doğruluktan hâsılı sorsa bir ehl-i irtiyâb
Tecrübem üzre budur benden sana doğru cevâb
Ziya Paşa

ehl-i İslâm: Müslümanlar topluluğu.
Ehl-i İslâm'a ol muîn ü nasîr
Dest-i a'dayı eyle bizden kasîr
Sultan I. Murat (Hüdavendigâr)

ehl-i ismet: Namuslu kimseler.
Şart-ı ismet bu mudur kim ola benden sonra
Sesini pehlevîye çeker pîrehenden gayri-Nâilî

ehl-i isti'dâd: Kabiliyetli kimseler.
Ehl-i isti'dâdda pinhân kalır mı iktidâr
Müsmir eşcâr üzre berk ü bâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

ehl-i isyân: İsyankârlar.
Tâ-be-key cür'et-i tatvîl-i tazallüm Avnî
Ehl-i isyâna teka:zâ-yi şefâat meczûm
Yenişehirli Avni

ehl-i işret: Eğlenceden hoşlananlar.
Değildi böyle deminde bir ehl-i işret idi
Bu kanlar içmeğe mu'tâd gördüğün gönlüm-Fuzûlî

ehl-i kabûl: Onaylayan kişiler.
Hep bu ma'nâyı bilir ehl-i kabûl
Hikmet-âmûz idi evzâ'-ı Resûl-Hakanî

ehl-i kadr: Kıymeti bilinen, değerli kimseler.
Ehl-i kadrim yanalı ışk oduna pervâne-veş
Sürme-i çeşm eylemişler şem'ler hâkisterim-Fuzûlî

ehl-i ka:l: Söz ehli.
Hani bir sarrâf-ı gevher dinleye ahbârımı
Terk ede dilden vefâsız ehl-i ka:lin lâfını
Ümmî Sinan

ehl-i kân: Hazine sahibi.
Ehl-i kân-ı kerem-i şehsüvâr-ı âlem
Hüsrev-i Cemşiyem İskender-i iklîm-küşâ-Nef'î

ehl-i keder: Üzüntülü kimseler.
Bu bezm-i ehl-i keder sürsün inşirâha kadar
Piyâle ortada devreylesin sabâha kadar-Yahya Kemal

ehl-i kemâl: İlim ve fazilet sahipleri.
Bâis-i kîne nedir ehl-i kemâle bilmem
Müddeâsından olaydım feleğin âh habîr-Nef'î

ehl-i kerâmet: Keramet sahibi, veli.
Nev'iyâ âyîne-i âlemde yok resm-i vefâ
Ya kerâmet gitti ya ehl-i kerâmet kalmadı-Nev'î

ehl-i kerem: Cömert kimseler.
Feyz-i Yezdân iledir bezli her ehl-i keremin
Olmasa bâd, güher-pâş olamaz mevci yemîn
Edhem (İbrahim...Efendi)

ehl-i kesret: Lüzumsuz kişiler.
Hatâ-yı ehl-i kesret ol kadardır bahs-i vahdetde
Rakam kâfî değildir cümlesin ta'dâd lâzımsa
Namık Kemal

ehl-i keyf: Tiryaki; zevk sahibi, rind meşrep kimseler.
Ehl-i keyfin birisi der ki behey sultânım
Aydın ay belli hesâb olmadı Şa'bân tamâm-Nedim

Ehl-i keyfin keyfini kim tâzeler
Tâze elden tâze pişmiş tâze kahve tâzeler-Lâ

ehl-i kıble: Kıble sahipleri (Müslümanlar).
Zâhid cevân-perestlere kâfir demiş velî
Tekfir-i ehl-i kıble eden Müslümân mıdır
Esrar Dede

ehl-i Kıbleteyn: Beyt-i Muazzam ile Beyt-i Makdis (Kudüs ve Kâbe) sahipleri.
Mihrâb-ı ebruvânını arz eyle ey sanem
Makbûl secde etmek için ehl-i Kıbleteyn
Hamdullah Hamdi

ehl-i kibr: Gururlu kimseler.
Âdetin olsa tevâzu' ehl-i kibr ü nahvetin
Bezmine varsan olursun her nazarda ahkarı-Münîf

ehl-i kitâb: Kitap ehli (dört kitaptan birine inanan).
Hem mücerrib ola hem ehl-i kitâb
Ola dânâ-yı havâss u a'sâb-Nâbi

ehl-i kubûr: Kabir ehli, ölmüş kimseler.
Ne kendi eyledi râhat, ne halka verdi huzûr
Yıkıldı gitti cihândan, dayansın ehl-i kubûr-Lâ

Hâkîleriz biz özleriz ol serv-ka:meti
Ki_ehl-i kubûr cân gibi ister kıyâmeti-Necati Bey

ehl-i kulûb: Duygulu insanlar.
Dinle aklın var ise ehl-i kulûbün pendini
İttihâdın atma boynundan sakın peyvendini
Tahirü'l-Mevlevi

ehl-i kunût: Yatsıdaki vitir namazında kunut duasını okuyanlar.
Kerem ü lûtfun ümîdinde kunûtum yoktur
Gerçi ben bende-i âsî değilim ehl-i kunût
Enderunlu Fazıl

ehl-i küfür: Küfür ehli.
Fazl-ı Hakk u himmet-i cünd-i ricâlullah ile
Ehl-i küfrü ser-te-ser kahr eylemektir niyyetim
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

ehl-i maânî: Manalardan anlayanlar.
Değil bu ehl-i maânî katında lâf-ı kabîh
Tahaddüs-i niam eydür bu hâle ehl-i maka:l
Nizami

ehl-i maârif: Bilim sahipleri.
Şol kadar hûb idi ol enf-i şerîf
Ki edemez ehl-i maârif ta'rîf-Hakanî

ehl-i mahşer: Mahşer ehli.
Diyeler ehl-i mahşer ol bu hâlde
Boyun zencîrlü kalmıştır vebâlde-Yunus Emre

Eylese te'sîr dûzah nâr-ı hicrânın gibi
Ehl-i mahşer mahvolur uşşâk-ı nâlânın gibi
Leskofçalı Galip

ehl-i maka:l: Söz ehli.
Değil bu ehl-i maânî katında lâf-ı kabîh
Tahaddüs-i niam eydür bu hâle ehl-i maka:l
Nizami

ehl-i ma'nâ: Bilgeler, derin görüşlü kişiler.
Ehl-i ma'nâ göricek sûretin âyînesini
Hak bilir kim ne_ola bu sûrete ma'nâ dediler
Nizami

ehl-i mansıb: Mevki sahipleri.
Durup tertîb ile yerli yerinde ehl-i mansıb hep
Tamâm oldukta dîvân-ı felek-unvânın erkânı
Nedim

ehl-i mâtem: Matem sahipleri.
Devrinde ehl-i mâteme fart-ı neşâttan
Zevk-ı sürûd-ı nağme-i nâyı figân verir-Nef'î

ehl-i matlûb: Alacaklı kişiler.
Ye's ü hirmân ile benzim sararıp solmuş idi
Ehl-i matlûb saçımla sakalım yolmuş idi-Ziya Paşa

ehl-i mecâz: Mecaz ehli.
Ser-i ehl-i mecâz olan belâ-keş Kays'ın ahvâli
Hakîkatte nazar olunsa Yahyâ hasb-i hâlindir
Şeyhülislam Yahya

ehl-i meclis: Meclis ehli.
Leblerinin sâgarından sâkî-i İsî-nefes
Cür'a diye ehl-i meclis üstüne cân yağdırır
Necati Bey

ehl-i mekremet: Cömert kimseler.
Vere zimâm-ı umûru kef-i kifâyetine
Bir ehl-i mekremetin kim ede bu firkayı şâd-Nef'î

ehl-i mekteb: Okuyanlar, okumuş kimseler.
Her rûz figânı ile tâ şeb
Ta'zîb çekerdi ehl-i mekteb-Fuzûlî

ehl-i melâmet: Melamet ehli.
Ey Fuzûlî her yeten ta'n eyler oldu hâlime
Bu yeter ehl-i melâmet içre tahsînim benim-Fuzûlî

ehl-i mezâk: Tat yoklayanlar, çeşnici başı.
Kanda bir ehl-i mezâk olsa Behiştî onun
Ağzını tatlı eden şi'r-i şeker-rîz midir
Behiştî (kanda: nerede)

ehl-i mezâkî: Zevk sahibi kişiler.
Sâkî şarâb-ı telhini dânâ içer nâ-dân içer
Zevkin alan bu neşvenin ehl-i mezâkîdir yine
Şeyhülislam Yahya

ehl-i mihr: Güzellik sahibi.
Baht-ı ser-geştesi üstüne döner bir dahı yok
Ehl-i mihrin ne diyem çarh-ı sitem-kâr gibi
Lamiî Çelebi

ehl-i millet: Millet topluluğu.
Gerekse ehl-i millet farîzasın bekleyem
Gerekse şöhret kovam şöhret ü dînden fârig
Yunus Emre

ehl-i muhabbet: Birbirini seven kişiler.
Himmet-i ehl-i muhabbet öyledir kim gâh olur
Bir gedâyı pâdişâh-ı mülk ü devlet karşılar
Tıflî (Mehmet Emin)

ehl-i mürüvvet: Değerli kişiler.
Yoktur mezâk-ı ehl-i mürüvvette Nâbiyâ
Tâbir-i dil-pezîr-i mezâ mâ mezâ kadar-Nâbi

ehl-i nâr: Ateş ehli, cehennem ehli.
Eyleyen sünbüller ile gülleri ehl-i behişt
Eylemiş hikmetle ehl-i nâr ûd u anberi-Nâbi

ehl-i nazar: Görüş sahibi kimseler.
Müddeî münkir olursa çekerim işhâda
Hak-şinâs, ehl-i nazar anladığım yârânı-Nef'î

Anladım âyinenin râz-ı dilinden bunu kim
Tıyneti sâf olanın ehl-i nazar yâveridir-Nâbi

ehl-i nazm: Şair ruhlu kimseler.
Onlardaki ehl-i nazm u ta'bîr
Ahvâli eder sühanla tasvîr-Ziya Paşa

ehl-i nekbet: Talihsiz kişiler.
Âkif-i künc-i ferâğ olsun selâmet isteyen
Ehl-i nekbetten ırâğ olsun saâdet isteyen-Cinânî

ehl-i neşât: Sevinç ehli.
Çıkarsa ehl-i neşâtın adı mey-âşâma
Harem'de içse de zemzem, şarâbdır derler
Zâik (Şeyh Mehmet Emin ...)

ehl-i nifâk: Fitnecilik yapanlar.
Sirişk-i çeşmine ehl-i nifâkın i'timâd etme
Esâsında binânın reşh-i âb olsa metîn olmaz-Nâbi

ehl-i nişest: Oturanlar.
Bezm-i dünyânın Hayâlî çekti seyrinden ayağ
Oldu dürd-i mey gibi mey-hânede ehl-i nişest
Hayali Bey

ehl-i niyâz: Niyaz ehli.
Ceyş-i gamdan kanda etsin ilticâ ehl-i niyâz
Kal'a-i himmette Nâbî burc u bârû kalmamış
Nâbi (kanda: nerede)

ehl-i noksân: Huy ve ahlakı eksik olanlar.
Meh-i nev bedr olur ammâ kelef gitmez izârından
Olur bir veçhile aybı nümâyân ehl-i noksânın
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

ehl-i perde: Örtülü Müslüman kadınları.
Nice kara peçeli mekkâre
Ehl-i perde geçinen sehhâre-Sünbülzade Vehbi

ehl-i rakam: Rakam, yazı sahibi.
Gelmez iki yakası bir yere ehl-i rakamın
Sebeb-i çâk-i girîbânı bu olmuş kalemin
Sünbülzade Vehbi

ehl-i recâ: (Allah'tan) Hem korkan hem ümit edenler.
Vüfûr-ı himmetle nâmı âlemde olup meşhûr
Dürr-i vâlâsı dâim melce-i ehl-i recâ oldu-Nedim

ehl-i reşâd: Doğru yolda bulunanlar.
Varlığın meclis ola ehl-i reşâd
Olmaya encümen-i fısk ü fesâd-Nâbi

ehl-i rif'at: Yüce yaratılışlı kişiler.
Ehl-i rif'atdir eden cezb-i kulûb-ı zuafâ
Zerre-perverlik olur fâide-i mihr-i münîr
Sâmi (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa...Bey)

ehl-i risâlet: Resul olan kimseler.
Ehl-i risâlet içre çün bunda Mustafâ'dır
Mahmûd olursa tan mı anda maka:m-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

ehl-i riyâ: İki yüzlü kimseler.
Bîhûde etme ehl-i riyâdan ümîd-i feyz
Etmez diraht-ı huşk-nümâdan semer zuhûr-Sâmi

ehl-i rûzgâr: Zamanın (cesur) kişisi.
Ben eşca'-ı ehl-i rûzgârım
Hûrşîd-i sipihr-i kâr-zârım-Fuzûlî

ehl-i sadâkat: Doğru kişiler.
Vâızâ şâire kulp takma teennî eyle
Kizbten ola mı hîç ehl-i sadâkat mahzûz-Sâlim

ehl-i sadr: Yürekli kişiler; başlar, başkanlar.
Esrâr-ı ehl-i sadra dahi vâkıf olmadı
Akl-ı beşer ki mevkifidir bâb-ı bahs
Hamdullah Hamdi

ehl-i safâ: 1.Temiz görünüşlü kimseler. 2. Eğlence düşkünü.
İstemez ehl-i safâ reng-i hicâb-ı imtihân
Vech-i erbâb-ı hayâda âr kendin gösterir
Leskofçalı Galip
Şarâb-ı la'l-i cânâna nice meyl etmesin sûfî
Eder ehl-i safâ olan şarâb-ı dil-güşâdan haz
Enverî

ehl-i sahâvet: Cömert kimseler.
Kim yaman sanırsa sana sen ona kıldın atâ
Sen keremler kânısın ehl-i sehâvet Murtazâ
Ümmî Sinan

ehl-i salâh: Halas bulanlar, doğru olanlar.
Sen selâmet kisvetin zîver kıl ey ehl-i salâh
Kim bana bes mûy-ı jülîdem cünûn pîrâyesi-Fuzûlî

Ehl-i Salîb: Haçlılar.
Tükürün Ehl-i Salîb'in o hayâsız yüzüne
Tükürün onların asla güvenilmez sözüne
Mehmet Akif

ehl-i sanâyi': Sanatla uğraşanlar.
Bu sâde nazmı ehl-i sanâyi' beğenmese
Nev'î ne gam bizim sözümüz âşıka:nedir-Nâilî

ehl-i sa'y: Gayret ehli.
Uzaktan seyr edip de ehl-i sa'yi etme istisgâr
Küçüktür sanma zîrâ necm-i gîsû-dâr âlîdir
Muallim Naci

ehl-i semâ: Göktekiler (melekler).
Hep o göz yaşlarıdır aktı bisât-ı arza
Ağlaşır ehl-i semâ hazret-i sultân üzre-Bâki

ehl-i sevdâ: Âşıklar.
Eserdi cûş-ı mahabbetle ehl-i sevdâ hep
Dimâğa bûy-ı cünûn verdi rûzgâr-ı bahâr
Şeyh Galip

ehl-i sühan: Söz sahipleri.
Vasf-ı rûyunda gazeller yazan ehl-i sühanın
Matla'ında kimi hûrşîd kimi mâh yazar
Sünbülzade Vehbi

ehl-i süyûf: Kılıç sahipleri.
Her taraftan toplanıp ehl-i süyûf
Bağladı zîr-i livâsında sufûf-Ziya Paşa

ehl-i sûziş: Hüzünlü kimseler.
Ehl-i sûziş gülse de vâreste olmaz giryeden
Baksana şem'-i ziyâ-güster hem ağlar, hem güler
Edhem Pertev Paşa

ehl-i şebâb: Genç kişiler.
Sûz-ı ışka mâ'iliz ehl-i şebâbız vâizâ
Berf-i şeyb anma bize kim meclisi serd eyledin
Behiştî

ehl-i şek: Şüpheli kimseler.
Men aref sırrını fehm eylemişiz ey Rûhî
Ehl-i şekden değiliz ârif-i billâhız biz-Bağdatlı Ruhi

ehl-i şeka: Asi, günahkâr kimseler.
Fitne baş kaldıramaz haşre değin tâ o kadar
Etti kahrınla kazâ ehl-i şeka:yı tahzîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

ehl-i şevk: Arzu, istek sahibi.
Âşık ehl-i şevk u zâhid pür-riyâ
Böyle takdîr etmiş Allah'ım benim-Behiştî

ehl-i şikem: Midesine düşkün, mide ehli.
Lezzeti et'imede, râhatı cisminde arar
Ne bilir neş'e-i idrâki nedir ehl-i şikem
Koca Ragıp Paşa
Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâk ka:bil mi
Behişt andıkça zâhid ekl ü şürbün lezzetin söyler
Koca Ragıp Paşa

ehl-i taaddî: Haddi aşıp zulüm yapanlar.
O zemân sen yed-i kahhâr-ı hamiyyette ayân
Olarak ehl-i taaddîye verirsin husrân-Tevfik Fikret

ehl-i tab': Şairlik ve ediplik ruhuna sahip kişiler.
Zemân-ı devletinde ben hele bilmem sen insâf et
Sipihr olmak sezâ mı ehl-i tab'a imtinân üzre
Nedim

ehl-i taklîd: Taklit edenler.
Ehl-i taklîde müfîd olmaz eğer olsa da feyz
Gül-i tasvîre tarâvet nice versin şeb-nem
Koca Ragıp Paşa

ehl-i takvâ: Takva sahibi.
Ne bir ehl-i dünyâya ettim taabbüd
Ne bir ehl-i takvâya var intisâbım-Muallim Naci

ehl-i tama': Hırslı kimseler.
Biz fakîriz yine meslûb-ı recâyız ammâ
Gönlümüz sâf u ganî ehl-i tama'dan değiliz
Âdile Sultan

ehl-i târîh: Tarih ehli, tarihçiler.
Gûş kıl ey rûh-ı Kisrâ ey revân-ı Cem işit
Ben kapılmam ehl-i târîhin sühan- sencânına
Nedim

ehl-i tarîk: Tarikat ehli.
Sensin eden ıdlâl nice ehl-i tarîkı
Sensin eden ihdâ nice güm-geşte-i râhı-Ziya Paşa

ehl-i teberrâ-yı sühan: Sözden uzak olan kişiler.
Görse bu herzeleri tebriye-i zimmet ile
Yakasın silker idi ehl-i teberrâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

ehl-i tecrîd: Dünyadan elini eteğini çekmiş kimseler.
Âfitâbı dûrbîn eylerse de görmez Mesîh
Ehl-i tecrîdin döşenmiştir firâşı bir yere-Nâilî

ehl-i tekebbür: Kibirli kimseler.
Lâzım değil inayeti ehl-i tekebbürün
Bahş eyledim atâsını vech-i abûsuna
Nahîfî (Süleyman ...)

ehl-i tekellüf: Gösteriş yapanlar.
Bî-kaydlık da kaydtır ehl-i tekellüfe
Terk-i emel o bahste ayn-ı emel gelir-Esrar Dede

ehl-i telbîs: Kirliliğini saklayan kişiler.
Gelmedi âleme zatın gibi ehl-i telbîs
Kibriyâya sığınır mel'anetinden iblîs
Âdeme etmez isen vaz'-ı fesâd-ı Sûr'u
Cinlere fitne-i gaybîye edersin tedrîs-Şinasi

ehl-i televvün: Renk değiştiren kişiler.
Hezâr ahbâb olan ehl-i televvünden vefâ gelmez
Koca Ragıp Paşa

ehl-i temkîn: Vakarlı, ağırbaşlı kimseler.
Ehl-i temkînim beni benzetme ey gül bülbüle
Derde sabrı yok onun her lâhza bin feryâdı var
Fuzûlî

ehl-i terk: Dünyayı terk eden.
Ehl-i terkin kuluyuz oldur bize cândan azîz
Yûsuf ise hôd-fürûş onunla yok bâzârımız-Fuzûlî

ehl-i tuğyân: Azgınlık yapan kişiler.
Gün gibi âşikâresin âriflere ayne'l-yakîn
Ehl-i tuğyânın özünde kahr-ı mülhak el-gıyâs
Ümmî Sinan

ehl-i tevhîd: Tevhid ehli.
Yine makbûl olurdu nezd-i Hak'da
Ene'l-bâtıl demiş olsaydı Mansûr
Ayırmaz birbirinden ehl-i tevhîd
Ene'l-Hak da ene'l-bâtıl da bir nûr
Üsküdarlı Tal'at Bey

ehlu'l-lah: Allah adamı, veli.
İştibâh etme ki manzûrusun ehlu'llahın
Evliyânın nefsidir sana yâr u hem-dem-Nâbi

ehl-i ukbâ: Ahiret ehli.
Ehl-i dünyâ dünyâda
Ehl-i ukbâ ukbâda
Her biri bir sevdâda
Bana Allah'ım gerek-Aziz Mahmud Hüdayî

ehl-i usûl: Usülden anlayanlar.
Hep bu ma'nâyı bilir ehl-i usûl
Hikmet-âmûz idi evzâ'-ı Resûl-Hakanî

ehl-i ümîd: Ümit sahipleri.
Erbâb-ı ye's gerçi tehî-kîsedir velî
Ehl-i ümîdden hele râhat değil midir-Nâbi

ehl-i vahdet: Birlik sahipleri.
Ey müeddib sen edeb verme bu ehl-i vahdete
Ebkem ol zîrâ ki bilmez aşk âdâbın edîb-Lâ

ehl-i vatan: Vatan ehli.
Dest-i a'dâdayız Allah için ey ehl-i vatan
Yetişir terk edelim gayri hevâ vü hevesi
Namık Kemal

ehl-i vefâ: Vefa ehli.
Ey dirîgâ ekserî halkın cefâ üstündedir
Bu vefâsız dehrden ehl-i vefâ eksilmede
Bağdatlı Ruhi

ehl-i velâyet: Velilik sahipleri.
Gün gibi tulû' etti bu şeb necm-i hidâyet
Îd etti şeb-i Kadr'e erip ehl-i velâyet
Şeyhülislam Yahya

ehl-i verâ': Takva sahipleri.
Vâiz evsâf-ı cehennem okur ey ehl-i verâ'
Var onun meclisine gör ki cehennem ne imiş-Fuzûlî

ehl-i vukûf: Bilirkişi.
Kârına ehl-i vukûfun kec-nigâh ettikçe şeyh
Kûr u dûr olmaktadır bulmaz safâ-yı ıttılâ'
Esrar Dede

ehl-i vücûd: Varlık sahipleri, insanlar.
Fakr imiş fakr, Fuzûlî, şeref-i ehl-i vücûd
Özüne eyleme hem-dem fukarâdan gayri-Fuzûlî

ehl-i yakîn: Sağlam kişiler.
Meş'al-i ka:file-i ehl-i yakîn
Hazret-i şeyh-i cihân Sadreddîn-Hakani

ehl-i zemâne: Zamane insanları.
Ehl-i zemâne kanına çok teşnedir zemîn
Kanın kimin tökerse felek o zemân içer-Fuzûlî

ehl-i zemîn: Yer altındakiler.
Bakmaz rûşen gafletine ehl-i zemînin
Allah'a tevekküldür işi perde-nişînin-Lâ

ehl-i zevk: Zevk sahibi.
Yok aceb ger mâla rağbet mülke kılmam iltifât
Ben ki ehl-i zevkim esbâb-ı melâli neylerem-Fuzûlî

ehl-i zillet: Aşağılanmış kişi veya kişiler.
Şâd ol Nizâmî sana itim dediğine yâr
Çün hürmet ehl-i zillete devlet nişânıdır-Nizami

ehl-i zulüm: Zulüm sahipleri.
Ey muallim, âlet-i tezvîrdir eşrâra ilm
Kılma ehl-i zulme ta'lîm-i maârif zinhâr-Fuzûlî

ehl-i zühd: Her türlü zevkten sakınan kimseler.
Mürîd-i sâkiyem kim lûtfu ehl-i derde dâimdir
Ne hâsıl ehl-i zühdün şefkatinden kim müdâm olmaz
Fuzûlî

* **ehl-perver:** Ehlini yetiştiren; değer sahiplerini koruyan.
Şimdi ammâ ehl-perverdir Müselmân'dır tamâm
Olalı mahkûm Sultân Ahmed'in fermânına-Nedim

* **ehliyyet:** Bir işin üstesinden gelecek hâlde bulunma, maharet, liyakat.
Âferînler sana hem san'atine
Fenn-i iksîrde ehliyyetine-Nâbi

ehliyyet-i da'vâ-yı sühan: Söz davasının ehliyeti.
Şâhid-i âdilim olup Hâfız u Sa'dî anda
Hükm olundu bana ehliyyet-i da'vâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

Ehrâm: (اهرام) Mısır'daki eski zaman yapısı, piramit.
Nil'in leb-i mevecâtını sarsar da enînler
Saf saf dizilip çöldeki ehrâm onu dinler
Midhat Cemal (Kuntay)

Ehrâm-ı bâdiye: Çöl piramiti.
Senden bir iʿtilâ diler Ehrâm-ı bâdiye
Her pençe tırmanır sana bir iʿtilâ diye
Cenap Şahabeddin

Ehrâmen, Ehremen, Ehrimen: (اهرمن) Far. Zerdüştlerin inandıkları şer ve kötülük tanrısı; şeytan, dev.
Mest olup uyurken öpmüş laʿl-i cânânı rakîb
Ehremenler hâtemi almış Süleymân bî-haber-Bâki

Dedi bir âdem bana her Ehremen bezmindedir
Ol perî-sîmâ melek-hasletle çoktur sohbetim-Enverî

Olmağa râzı idim hem hilkat-i dîv rakîb
Olmaz ammâ neyleyim Ehremen'le tev'-emân
Üsküdarlı Hakkı Bey

Ehremen-i bâtıl: Batıl şeytan.
Bir Ehremen-i bâtıl u ifrît-i şemâil-Nefʿî

ehvâl: (اهوال) Ar. Hevl'ler, korkular, dehşetler.
Silin bulutları, silkin zilâl-i ehvâli
Ziyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûre-Tevfik Fikret

İşte dünyâda olan ahvâli
Sayma ukbâda olan ehvâli-Kıbrıs Müftüsü

ejdehâ, ejderhâ: (أژدها) Far. Büyük yılan, ejder. (ejdehâ şekli, nazımda vezin icabı olarak da kullanılır.)
Sensin kılan mezâhir-i ümmîd ü bîm edip
Mûsâ'nı ilm genc-i asâsını ejdehâ-Fuzûlî

Kalem bir bülbül-i muʿciz-sadâdır dest-i kâmilde
Asâ-yı Mûsî'nin ejdehâdan farkı var yoktur
Kâzım Paşa

Zülfün ucundan gönüller düşdüğün gören sanır
Ejdehâdır kim ağızdan nâr-ı sûzân yağdırır
Necati Bey

ejderhâ-yı hâb-âlûd: Uykuya dalmış ejderha.
Sabânın kasdı zülf-i yâre dönmekten dolaşmaktan
O ejderhâ-yı hâb-âlûdu âhir-kâr uyarmaktır
Esrar Dede

ejderhâ-yı perrân: Uçan ejderha.
Şitâb edince döner ejderhâ-yı perrâne
Girer şemâil-i hûbâne cilve-i hengâmı-Nefʿî

ejder: (أژدر) Far. Kanatlı canavar.
Yine Firʿavn-ı şitâ ceyşine Mûsa-mânend
Eyledi elde asâsını bir ejder sünbül-Bâki
Derin, gurrende aks-i savletiyle raʿd-ı hevl-âver
Kımıldar bir siyâh ejder gibi âgûş-ı bevâdîde
Tevfik Fikret

Ejdersen eğer, yerleri yık, gökleri yık, ez
Uğrunda fakat öldüğümüz nokta geçilmez
Midhat Cemal Kuntay

Sen muʿcizeyi asâdadır zannetme
Ancak Yed-i Beyzâ'dır onu ejder eden
Veled Çelebi (...İzbudak)

ejder-i kahr: Öldürücü ejder.
Kemend-i cân-güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kerre zencîr-i esâretten
Namık Kemal

ejder-i Mûsâ: Musa'nın ejderi (asası).
Doldururken tüfengi çöb ile sandı adû
Ejder-i Mûsâ'dır etmiş mâr-ı sihri iltika:m
Abdülganî Nadirî

ejder-i zemîn: Yer ejderi.
Gâhî teneffüs eyleyicek ejder-i zemîn
Kûh-ı şerer-feşânlar eder arzı lerze-nâk-Nâbi

* **ejder-dil:** Ejder gönüllü.
Merd-i ejder-dil ü kerrâr-ı vegâ kim rezmi
Arsa-i âlemi pür-âteş-i sûzân eyler-Cevrî

* **ejder-veş:** Ejder gibi.
Her dem ağzından saçar ejder-veş aʿdân üzre od
Etse rahşın tan mı Rüstem gibi şîr-i ner güneş
Lamiî Çelebi

ekâbir: (أكابر) bk. ekber.

ekalim. eka:lîm: (أقاليم) Ar. İklîm'ler, memleketler, diyarlar:

eka:lîm-i haka:yık: Hakikat iklimleri.
Yaratmazdan kamu halkı eka:lîm-i haka:yıkta
Habîbim Mustafâ nûrun getirdim önce bürhânım
Ümmî Sinan

eka:lîm-i leyâl: Gece ülkeleri.
Dönsek mi bu aşkın şafağından
Gitsek mi eka:lîm-i leyâle-Ahmet Hâşim

eka:lîm-i şühûd: Görülen diyarlar.
Fikr edersen o hurûb-ı memdûd
Oldu serhad-i eka:lîm-i şühûd-Hakanî

ekber: (أكْبر) Ar. Kibr'den; en büyük olan, fazilet ve rütbe sahibi olan. **c. ekâbir.**
Eyâ mahbûb-ı Hak zât-ı şerîfin sırr-ı ekberdir
Seninle sadr-ı sarây-ı risâlet çünkü efhardır
Necîb (Sultan III. Ahmet)

Çeşm-i alîli hasret ile pür-nem eyledim
El îd-i ekber eyledi ben mâtem eyledim-Belig

Nefs ile onlar cihâd-ı ekber eyler dâimâ
Kâ'be-i aşkındır onlar hâciyân ü serveri-Âdile Sultan

ekber-i ashâb-ı nühâ: Akıl sahiplerinin en büyüğü.
Mefhar-i ehl-i dehâ ekber-i ashâb-ı nühâ
Feyz-bahş-ı ürefâ ekmel-i nâ-dîde-misâl
Muallim Naci

ekber-i îd: Bayramın en büyüğü.
Hey ne buldun aldanırsın îd-i sugrâ zevkına
Duymadın zevkın meğer sen ekber-i îdin gönül
Ümmî Sinan

* **ekber-veş:** Büyük (Kurban Bayramı) gibi.
Ger rakîbin kanını ettiyse ol meh-rû şarâb
Îd-i ekber-veş derûn-ı cânım olmuştur ferah
İlhamî, Selîmî (Sultan III. Selim)

** **ekâbir:** Ekber'ler, rütbe ve fazilet bakımından büyük olanlar.
Geldimse ne_ola ben şuarâ bezmine âhir
Âdet budur en sonra gelir bezme ekâbir-Nev'î

ekâbir-i cer: Büyükleri elde etme.
İki kasîd okumuştu ekâbir-i cer için
Onunla doldu yine şehr içinde her hâne-Nef'î

ekâbir-i eslâf: Eski büyükler.
Sehâ ile anılır hep ekâbir-i eslâf
Atâdır eyleyen erbâb-ı devleti meşhûr-Lâ

ekdâr: (اكدار) bk. keder.

ekhel: (اكحل) Ar. Kuhl'den; çok sürme kullanan kimse, gözü sürmeli.

ekhelü'l-ayn: Gözü sürmeli.
Meyl-i kuhl etmez idi bî-teklîf
Ekhelü'l-ayn idi ol zât-ı şerîf-Hakanî

ekl: (أكل) Ar. Yeme, tenavül etme, yenilme.

ekl-i dâne: Tane yeme.
Nahl-i ümîde el sunar handân ol giryân ben
Esnâ-yı ekl-i dânede Âdem güler ben ağlarım
Esrar Dede

ekl-i kebâb: Kebap yeme.
Ey Havâyî kocadın titrer elin kesmez dişin
Câm-ı mey tutmak da güç ekl-i kebâb etmek de güç
Havayî

ekl ü şürb: Yeme içme.
Ger âdemîde garaz ekl ü şürb ü şehvet ise
Gerek cemî'-i ünâsı tasaddur ede sütûr-Hayali Bey

Tecellî neş'esin ehl-i şikem idrâk ka:bil mi
Behişt andıkça zâhid ekl ü şürbin lezzetin söyler
Koca Ragıp Paşa

Cû' olmada ekl ü şürbe sâik
Ümmîd-i beka beka-yı nâtık-Abdülhak Hâmit

Olur münhemik ekl ü şürbe ibâd
Keçecizade İzzet Molla

* **ekûl:** Obur, çok yemek yiyen.

ekûl-i lokma-i târâc: Yağma lokmasını çok yiyen.
Ekûl-i lokma-i târâctır allâme-i âciz
Harîs-i lezzet-i güllâctır alâmet-i âciz-Sürurî

ekmel: (أكْمل) Ar. Kâmil'den; çok kâmil, çok kusursuz: ekmel-i enbiya: Nebilerin en kusursuzu. (Hz. Muhammed. (s.a.s.)
Gerçi kâmillere âlemde nihâyet yoktur
Minnet Allah'a seni cümleden etmiş ekmel-Bâki

Lûtf eyledi pâdişâh-ı ekmel
Osmanlılık oldu şimdi ecmel-Muallim Naci

ekmel-i nâ-dîde-misâl: Başka örneği olmayan en olgun.
Mefhar-i ehl-i dehâ ekber-i ashâb-ı nühâ
Feyz-bahş-ı ürefâ ekmel-i nâ-dîde-misâl
Muallim Naci

ekmelü'l-ekmelîn: Olgunların en olgunu (Hz. Muhammed s.a.s.).
Resûl-i emîn-i efdali'l-mürselîn
Habîb-i güzîn-i ekmelü'l-ekmelîn-Muallim Naci

eknâf: (أكناف) Ar. Kenef'ler, canipler, taraflar, nahiyeler, sığınacak yerler.
Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa
Tuta dünyâyı hep gül-bâng-ı kûs-ı nusret âvâzı
Nef'î

eknâf-ı Haleb: Halep tarafları.
Zülfün kokusu müşg olup nâf-ı Haleb'te
Rağbet mi kodu anbere eknâf-ı Haleb'te
Şeyhülislam Yahya

ekreh: (أكره) Ar. Kerîh'ten; en kerih, en çirkin.
Tev'em yaşıyor bende demek ekreh ü enfes
Bir aşk-ı mülevves ile bir aşk-ı mukaddes
Abdülhak Hâmit

ekrem: (أكرم) Ar. Kerem'den; çok cömert, kerim ve mükerrem olan. ekremü'l-ekremin: Allah (c.c.)
İlm ile akl iledir maslahat-ı devlet ü dîn
Gör ne buyurdu hadîsinde Resûl-i Ekrem-Nâbi

Yegâne sihr-i güzîn-i halîfetü'l-İslâm
Vezîr-i a'zam ü ekrem pâk-tebâr-Nedim

Özü insân, sözü insân, büyük, efdal, ekrem
Fıtrat-ı âdeme tâ feyz-i ezelden mahrem
Kemalzade Ekrem Bey

ekrem-i izz ü devlet: İzzet ve ikbalin en mükemmeli.
Zemîn-bûs eyleyip düstûr-ı ekrem-i izz ü devletle
Der ol şâhenşeh-i zîşâna kim mâlik-i rika:bımsın
Nedim

ekser: (أكثر) Ar. Kesret'ten; (zf.) çoğu zaman, genel olarak.
Ekser vakti geçerdi medyûn
Fevtinde bulundu dir'i merhûn-Ziya Paşa

İkaz eder ekser bizi hâmûşî-i emvât
Bir makber olur nâkil tevbîh-i semâvât
Abdülhak Hâmit

Ekser bulur devâsını çok kimse derdinin
Her inleyen ölseydi kalırdı cihân tehî-Nihad Bey

ekser-i ebnâ-yı nev': Çeşitli insanların ekseri.
Sahn-ı âlem bir saâdet-zâr olurken adl ile
Ekser-i ebnâ-yı nev'in rağbeti bî-dâda, hayf
Ziya (Adanalı...)

ekser-i nâs: İnsanların ekseri.
Gerçi vardır bulunur câm u sebû kaydında
Ekser-i nâs velî kîr ü gelû kaydında-Nâbi

* **ekseriyyâ:** Çok defa olarak, ekser vakitlerde vaki olduğu üzre.
Hattına dolaşsa dil-i hüsnün kitâbında ne_ola
Ekseriyyâ bahs-i tefsîr olur i'râb üstüne-İbn-i Kemal

* **ekseriyyet:** Pek çok olma hâli, çokluk, çoğunluk.
Hükm eyledim ekseriyyet üzre
Şîrîn'deki istika:met üzre-Lâ

ekûl: (اكول) bk. ekl.

ekvân: (أكوان) Ar. Kevn'ler, varlıklar.
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen-Şeyh Galip

Deryâ-yı muhît oldu meğer ilm-i şerîfi
Ser-cümle muhâtıdır onun âlem-i ekvân-Behiştî

Bizzat onun sadâsı: Sürûd-ı leb-i kader
Mahfi, ayân, neşîde-i ekvânı nazmeder-Fâik Ali Bey

Ne lâhûtî sadâ "Allahü Ekber" sarsıyor cânı
Bu bir gül-bâng-ı Hak'tır, çok mudur inletse ekvânı
Mehmet Akif

ekvân-ı bî-nihâyet: Sonsuz varlıklar
Nedir şu ekvân-ı bî-nihâyet-Recaizade Ekrem

el-: (ال) Arapça'nın harf-i ta'rîfi olup isim ve sıfata gelerek onları kullanışa çıkarır. Hurûf-ı şemsiyyeden biriyle başlayan kelimelerin evveline geldiğinde "l" yerine "ş" gelerek şeddeli okunur. "eş-şems" gibi.

el-emrü emrüküm: Emir sizin.

* **el-âlem:** El (T.) + âlem (Ar.)= Herkes.
Atma bu taşları ben yaralıyım
El-âlem al giymiş ben karalıyım-Türkü

* **el-amân, el-emân:** İstimdad, yardım ve şikâyet edatı olarak kullanılır.
Zahm-nâk eylemedik tende ne dil kaldı ne cân
El-emân gamzelerinden senin ey şûh-ı cihân-Nef'î

Ne gördüm âh amân el-amân bir âfet-i cân
Gelip yanımda güneş gibi oldu lem'a-nisâr-Nedim

Dâd-ı mahmûr-ı çeşm-i nîm-hâbından senin
El-amân şûhî-i ebrû-yı itâbından senin
Mahmut Nedim Paşa

* **el-amân-hâh:** Aman dileyen.
Bir haste bu kim neuzü billâh
Azrâil önünde el-amân-hâh-Şeyh Galip

* **el-ân:** Şimdi, henüz, şu anda.
El-ân ki hâlim oldu müşkil
Terk etme bu zârı merhamet kıl-Şeyh Galip

Ey Murâdî şeh-i devrân iken el-ân seni
Zülfüne kılmış esîr ol şeh-i hûbân gördüm
Muradî (Sultan II. Murat)

* **el-ataş:** Yanıyorum, susuzluktan yandım.
El-ataş gûyân-ı deşt-i Kerbelâ'yı yâd eden
Dîni ayrı kâfir olsa dîdesi giryân olur-Kâzım Paşa

* **el-firâk:** Ayrılma, ayrılış, ayrılık, "hoşça kal" deme.
Ol büt-i ser-keş gelir salmış cemâlinden nika:b
Ey selâmet el-firâk! Ey akl u îmân el-vedâ'-Fuzûlî

Elvedâ ey hâl-i hasret el-firâk ey seng-i gam
Namık Kemal

* **el-gıbta:** Gıpta olunur, gıpta ederim.
El-gıbta o pîr-i pâk re'ye
Sarf etmedi ömrünü hebâye-Ziya Paşa

* **el-gıyâs, el-kıyâs:** Kıyas ile.
Bî-nişân u lâ-mekân sırrında pinhân olmayan
Bulmaya seyr-i ma'allâh sırrın el-hakk el-gıyâs
Ümmî Sinan

* **el-hakk:** "Hakikaten, doğrusu şudur ki, filvâki" anlamında kullanılır.
Hıdîvâ sen ki ettin böyle hidmet devlet ü dîne
Duâ-yı devletin farz oldu el-hakk ins ü cânn üzre
Nedim

Ser-firâz ettin livâyü'l-hamd dîn-i Ahmed'i
Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydar'ı-Nef'î

* **el-hamd:** Elhamdülillâh'ın kısaltılmışı.
Mesned-i fetvâya zîver-bahş olup ikbâl ile
Bâng-ı el-hamd etti gûş-ı çarha îrâs-ı tanîn-Nedim

* **el-hamdülillâh:** "Allah'a hamdolsun, çok şükür" anlamında kullanılır. Nazımda bazen "el-hamd" yazılır.
El-hamd benim saâdetim var
Bir haylî ulûma nisbetim var-Hayretî

Bir sözle iknâ ettim anîdi
Gitti başımdan el-hamdüli'llâh-Lâ

* **el-hased:** Haset olunur, haset olurum.
El-hased ey bâd-zen! Olmuş maka:mın dest-i yâr
Elverirse böyle elversin kişiye rûzigâr-Medhî

* **el-hâsıl:** Sözün kısası olarak, kısaca, netice olarak.
Nakd-i irfânı bilenler kâmil
"Mâ arefnâke" demiş el-hâsıl-Hakanî

* **el-hazer:** "Sakın, sakınınız, sakınılsın; sakın hâ!" anlamında edat.
Mîzâna ur görüştüğün ihvânı el-hazer
Reh-ber tasavvur eylediğin reh-zen olmasın
Nevres-i Kadim

Derdin nedir gönül sana bir hâlet olmasın
Sad el-hazer ki sevdiğin ol âfet olmasın
Nedim-i Kadim

El-hazer renc-i husûf-ı âhdan ey mâh-rû
İ'timâd etmezsen eyle imtihân âyineyi-Üsküdarlı Sırrî

* **el-hükmü li'l-lâh:** Allah'ın dediği olur, hüküm Allah'ındır.
Öldürmek ister uşşâkı ol mâh
Âşık ne dersin? El-hükmü li'llâh!-Muallim Naci

* **el-ıyâzü bi'l-lâh:** "Allah'a sığındık, Allah esirgesin." anlamında cümle.
Kendimde nazîre der idim gâh
Ammâ ne söz el-ıyâzü bi'llâh-Ziya Paşa

Zülfü ki eder füsûnu âgâh
Gamze okur el-ıyâzü bi'l-lâh-Şeyh Galip

* **el-kanâat:** ."El-kanâat ü kenzün lâ-yefnâ" (Kanaat tükenmez bir hazinedir.)

* **el-kıssa:** "Hâsıl-ı kelâm, sözden murad olan şudur ki, kısaca, hülasa" anlamına terkip.

Etti ol demde hemân aşk zuhûr
Oldu el-kıssa hüveydâ bir nûr-Hakanî

El-kıssa vücûdum oldu berbâd
Bir lâhza felekten olmadım şâd-Fuzûlî

* **el-minnetü li'l-lah:** "Minnet ancak Allah için, Allah'a minnet olsun" anlamında şükür cümlesi.

Hîç kimsenin ikbâline asla hased etmem
El-minnetü li'l-lâhi teâlâ ve tekaddes
Reşad (Keçecizade...)

Bin devletle eyledi memnûn beni devrân
El-minnetü li'llah ki elimde hünerim yok
Fehîm-i Kadim (Uncuzade...)

* **el-vedâʿ:** Allah'a ısmarlama , ayrılık, ayrılma; esen kalın deme.

El-vedâʿ ey cân ey sabr u tahammül el-firâk
Âşıkım kârım bugün terk-i metâʿ-ı cân olur
Kâzım Paşa

Ol büt-i ser-keş gelir salmış cemâlinden nika:b
Ey selâmet el-firâk! Ey akl u îmân el-vedâʿ-Fuzûlî

elâ: (الا) Ar. Nazımda ve söz başında kullanılan edat. Arkasından "ey"nidâsı gelir: Elâ ey!: şimdi, bilmiş ol ki!

Elâ ey berr ü bahrın pâdişâhı
Cihânın püştî, devrânın penâhî-Şeyhî

el-ân: (ألآن) bk. el-.

elbâb: (ألباب) Ar. Lübb'ler, akıllar, hûşlar.

Açıldıkça ûlü'l-elbâb olur dem-beste-i hayret
Leb-i iʿcâz-gûyu lübb-i esrâr-ı maânidir
Muallim Naci

elbet, elbette: (ألبتّه) Ar. Kati olarak, tereddüd ihtimali olmayarak, mutlaka, kesin olarak.

Bir ka:idedir bu câvidâne
Elbette gider gelen cihâne-Ziya Paşa

Merd-i meydân ki çeke tîg-ı hadîd
Olur elbette ya gâzi ya şehîd
Atâyî (Nevʿizade Atâullah)

Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var
Aldanma ki şâir sözü elbette yalandır-Fuzûlî

elbise: (البسه) Ar. 1. Libâs'lar. 2. Türkçede teklik olarak kullanılır.

elbise-i fâhire: Övünülecek elbise.

Umma ümmîd-i vefâ elbise-i fâhireden
Yok vefâ eyleyecek sana kefenden gayrı-Nâbi

Elcezîre: (الجزيره) Ar. Mezopotamya denilen, Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki yerin ismi.

Elcezîre şanlı bir mahbûbedir
Türlü tezyînât ile mashûbedir-Muallim Naci

elem: (الم) Ar. Ağrı, renc, keder, gam, gussa. **c. âlâm**

Bâkî-sıfat verdin elem ettin gözüm yaşını yemm
Kıldın garîk-i bahr-i gam deryâlara saldın beni
Bâki

Taʿbîr edemem çektiğim âlâmı felekten
Zîrâ ki onun zikri de bir gûne elemdir-Nefʿî

Her kimde aşk gâlib ise kurb-ı hazrete
Ol denlü ondadır elem ü derd-i bîş-ter-Ziya Paşa

elem-i dem-be-dem: Vakit vakit gelen elem.

Yâ şâh-ı Kerbelâ ne revâ bunca gam sana
Derd-i dem-â-dem ü elem-i dem-be-dem sana-Fuzûlî

elem-i firkat: Ayrılık elemi.

Mübtelâ-yı elem-i firkat-i cânân olalı
Zulm-ı bî-dâdı koyup hâlime devrân ağlar
Esrar Dede

elem-i gurbet: Gurbet kahrı.

Olmasa defter-i kısmette mukayyed dâne
Kim çekerdi elem-i gurbeti dervîşâne-Lâ

elem-i hecr: Ayrılık elemi.

Merhem-i vaslı ile buldu kamu derde devâ
Bu Fuzûlî elem-i hecr ile bîmâr henüz-Fuzûlî

elem-i intizâr: Bekleyiş sıkıntısı.

Kadem kadem gece teşrîfi Nâilî o mehin
Cihân cihân elem-i intizâra değmez mi-Nâilî

elem-i me'lûf: Alışılmış elem.
Etme ta'yîb bu esrâr-ı elem-i me'lûfu
Hâce billâh cihân zevki ta'ab geldi bana-Esrar Dede

elem-i nuhûset: Uğursuzluk elemi.
Âleme heme derd-i aşk-ı ülfet
Keder ü elem-i nuhûset-Şeyh Galip

elem-i peykân: Ok acısı.
Urmazam sıhhat için merhem okun yarasına
İsterim çıkmaya zevk-ı elem-i peykânın-Fuzûlî

elem-i zahm: Yara elemi.
Elbette olur zâlime vâsıl eser-i âh
Duymaz elem-i zahmını âdem urulunca-Belig

* **elem-zede:** Eleme uğramış.
Pek tîrelendi ka:lıb u kalb-i elem-zede
Hicrân u gam ikisini de dâg-dâr eder-Esrar Dede

** **âlâm:** Elem'ler, kederler, dertler.
Ta'bîr edemem çektiğim âlâmı felekten
Zîrâ ki onun zikri de bir gûne elemdir-Nef'î

Yok derdine bir çâre eder mîr ü gedâdan
Sen çektiğin âlâmı gerek sakla gerek de
Bağdatlı Ruhi

Kubbe, dalmış düşünür baş başa âlâmiyle
Cebhe, kalkar uzanır altın elif-lâmıyle
Midhat Cemal Kuntay

âlâm-ı benî-nev': İnsanoğlunun elemleri.
İnsân ona derler ki ede kalb-i rakîki
Âlâm-ı benî- nev'i ile kesb-i melâl et-Ziya Paşa

âlâm-ı fikr: Fikrin elemleri.
Ne sen
Ne ben
Ne de âlâm-ı fikre bir mersâ
Olan bu mâî deniz
Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz-Ahmet Hâşim

âlâm-ı kalb: Kalp sıkıntıları.
Dest-i nigâh-ı nâzına hançer sunar hemân
Âlâm-ı kalbi şerha eğer ruhsat istesem
Halil Nihad Bey

âlâm-ı sem': Duyulan elemler.
Esvât-ı arza karşı sen etmiştin i'tiyâd
Bess ü şikâyet etmeyi âlâm-ı sem'den
Cenap Şahabeddin

âlâm u ekdâr: Elemler ve kederler.
Oldu şâdân dostân-ı mülk ü millet vaktidir
Garka-ı âlâm u ekdâr olsun a'dâ-yı mehîn
Ziya Paşa

âlâm u mihnet: Sıkıntı ve keder.
Diye sükkân-ı semâ işbu duâya âmin
Kalb-i pâki ola âlâm u mihnetten emîn
(Sultanzade) Mehmet Dâniş

* **elîm:** Ağrı ve eziyete tutulan.
Nicedir hâl-i dil-i âşüfte
Şâneden çekmez ola renc-i elîm-Nef'î

Sohbet-i câhil yeter âriflere nâr-ı cahîm
Âhirette görmesin isterse hîç nâr-ı elîm-Gaybî

Esîr-i şahne-i derd ü belâyız gamla dil-gîriz
Elîm hârhâr-ı ye's olup mâtemle dil-gîriz
Üsküdarlı Hakkı Bey

elîm-i cân-gezâ: Cana sıkıntı veren elem.
Bin derd-i elîm-i cân-gezâdan
Kurtul ona râm olup ezâdan-Tokadîzade Şekîb

elest: (الست) Ar. Yaratılan ruhların hengâmesi, gürültüleri. Bezm-i Elest: Elest meclisi. Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dediği meclis, insanların yaratıldığı zaman.
Dem-i Elest olıcak mest anda bulunduk
"Belâ" dedik vü belâlı cihânda bulunduk-Şeyhi

Kimdir sana "belî" demeyen ey Behiştî kim
Var sözlerinde râyiha-i bâde-i Elest-Behiştî

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz
Biz ehl-i harâbâttanız mest-i elestiz-Bağdatlı Ruhi

Tâ ezelde bir sözüm var Rabb'imin fermânıdır
Şüphesiz bezm-i Elest'in tuhfe-i peymânıdır
İzzet Bey

Vazgeçmek olmuyor bu muhabbet belâ imiş
Bezm-i Elest'ten beri dil mübtelâ imiş
Faruk K. Timurtaş

elez, elezz: (الذ) Ar. Lezîz'den; daha, pek tatlı, çok leziz.
Bulmuştum elezz vaslınızı ülfetinizden
Şîrîn-ter imiş ülfetiniz vuslatınızdan
Recaizade Ekrem

elezz-i lezâiz: Lezzetlerin en lezizi.
Bir lübbüdür cihânda elezz-i lezâizin
Her mısrâ'-ı güzîdesi Fârûk Nâfiz'in-Yahya Kemal

elf: (الف) Ar. Bin sayısı, hezâr. **c. ülûf.**
Bende-i Nâbî'den ola elf salavât elf selâm
Rûhuna, âline, ashâbına, tâ rûz-ı meâd-Nâbi

Hak budur erkân içinde vâhid-i ke'l-elfsin
İsteriz kim bir günün bin eyleye Mevlâ senin
Hâletî (Azmizade...)

Elften kat'-i nazar mevlidimin târihi
Mahlasımdan bilinirdi bî-hesâb-ı ebced
Recaizade Ekrem

elfâz: (الفاظ) Ar. 1.Lâfız'lar, kelimeler. 2. Ağızdan çıkan sözler.
Ey Murâdî işbu elfâzın beyânı neyledir
Bir beyânsın kim seni bir zü'l-beyân şerh eylemez
Muradî (Sultan II. Murat)

Geldi bir nâmesi mahdûm-ı şeref-menkabetin
Müşg-i elfâzı devâ-bahş olarak Edirne'den
Keçecizade İzzet Molla

Manzûmları gerçi pek metîndir
Elfâzı da ol kadar çetindir-Ziya Paşa

elfâz-ı dürûg: Yalan sözler.
Ne bu tezeyyün-i tekellüf ne bu elfâz-ı dürûg
Ömr-i yek-sâle için nüsha-i takvîm gibi-Nâbi

elfâz-ı maânî: Anlamların sözleri.
Elfâz-ı maânî için âyîne-i şândır
Elfâza bakılmaz mı diyorlar hezeyândır
Muallim Naci

elhân: (الحان) Ar. Lahn'ler, ezgiler, nağmeler, güzel sesler.
Ya'nî ki o bülbül-i hôş-elhân
Hâmûş hâmûş ederdi efgân-Şeyh Galip

Elhân duyulmadıkça belâgat girân gelir
Lâf ü güzâftan mütehassıl kesel gibi-Yahya Kemal

Ne güzel manzara ne hôş elhân
Ona dil-besteyim buna hayrân-Recâizade Ekrem

elhân-ı hikem: Hikmetli sesler.
Hüsnünün Dâvûd olup bir na't-hân-ı muhlisi
Şu'be-gîr-i vasfın idi ol dem elhân-ı hikem
Esrar Dede

elhân-ı kâinât-ı hazîn: Hazin kâinatın nağmeleri.
Yazayım ben acıklı bir güfte
Sen de elhân-ı kâinât-ı hazîn
Toplayıp da yapar mısın beste-Hüseyin Sîret

elhân-ı mezâmîr-i sükût: Sessizliğin düdük sesleri.
Karlar... bütün elhân-ı mezâmîr-i sükûtun
Karlar... bütün ezhâr-ı riyâz-ı melekûtun
Cenap Şahabeddin

elhân-ı nâ-şinîd: İşitilmemiş sesler.
Cemâd cân bulur elhân-ı nâ-şinîdinden
Hayât dem çeker âheng-i müstetâbından
Cûdî

elhân-ı sürûr: Sevinç nameleri.
Kırlarda o tenhâyî-i hüzn-âver içinde
Titrer gibidir hilkatin elhân-ı sürûru-Tevfik Fikret

elhân-ı tuyûr: Kuş sesleri.
Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefîdi
Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi
Cenap Şahabeddin

elif: (الف) Arap alfabesinin ilk harfi.
Kadd-i yâri kimi halkın serv okur kimi elif
Cümlenin maksûdu bir ammâ rivayet muhtelif
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Bir elif çek sîneme ey yâr-i cânî her gece
Tâ ki serv-i kaddin anıp kocam onu her gece
Necati Bey

Bir elif çekti yine sîneme cânân bu gece
San sarıldı bana bir serv-i hırâmân bu gece-Âhî

* **elif-ka:met:** Elif boylu.
Görünmezdi nice gündür dükânda ol elif-ka:met
Erişmişti mizâcına hevâdan nâ-gehân illet-Zatî

Ol elif-ka:mete biz serv-i dil-ârâ demeziz
Serv-i kaddir ol elif-kad biz ona lâ demeziz-Âhî

* **elif-sûret:** Elif şeklinde.
Maʿnâ ile eylemişken ülfet
Aşk etti beni elif-sûret-Muallim Naci
elîm: (اليم) bk. elem.
elkab, elka:b: (القاب) bk. lâkab.
elken: (ألكن) Ar. Peltek olan adam.
Eyledi tabʿ-ı güher-perver Esʿad Paşa
Ben deryâ-yı hünerde benî lâl ü elken
Keçecizade İzzet Molla
elmâs: (ألماس) Ar. (Yunanca'dan Arapça'ya geçme) meşhur kıymetli cevher olduğu gibi en sert taştır.
Verse tabʿ-ı âteşe ger berk-ı tîğı terbiyet
Maʿden-i elmâs ederdi tûde-i hâkisteri-Nefʿî

Yâkût gibi şarâb-ı engûr
Elmas gibi piyâle-i nûr-Şeyh Galip

Rîze-i elmas eğer her açtığı zahma o şûh
Nutku var olsun eder ihsân ihsân üstüne Râsih
Râsih (Enderûnî Balıkesirli Ahmet...)
elsine, elsün: (السنه) Ar. Lisân'lar, diller, zebanlar.
Hep ihtilâf-ı elsineden iktizâ eder
Tahkîk olunsa ekser edyânda ihtilâf-Ziya Paşa

Yâr için ez dil ü cân terk-i vücûd eyleyenin
Söylenir elsinede şöhreti Mansûr gibi
Tahsin (Kıbrıslı Hoca ...)
elsine-i âlem: Âlemin dilleri.
Söz yok güher-i elsine-i âleme ammâ
Ey hâce lisân-ı şuarâ başka lisândır-Yenişehirli Avni
eltâf: (ألطاف) Ar. Lûtf'lar, nevâzişler, hazlar.
Dem-i tahrîr-i eltâfında âlem
Tufeyl-i hâme-i müşgîn-rakamdır-Bâki

Budur hakk-ı kelâm ey Sadr-i zîşân kim kıyâs olmaz
Senin eltâfına bezl-i atâ-yı Hâtem-i Tâyî-Nedim

Fart-ı eltâfıyla oldu der-gehi cây-ı emân
Feyz-i enfâsıyla buldu mürde-diller tâze cân-Lâ
eltâf-ı celîle: Büyük lütuflar.
Arz-ı kâlâ-yı kemâl eyleyeyim sâyende
Olmuşum bak nice eltâf-ı celîle menhel-Kâzım Paşa

eltâf-ı Hudâ: Allah'ın lütufları.
Kesmem ümmîdimi eltâf-ı Hudâ'dan, zîrâ
Kerem ü lûtfu füzûndur benim ümmîdimden-Lâ
eltâf-ı İlâhiyye: İlahî lütuflar.
Eylemez kâfiri mahrûm tenaʿumdan küfr
Olmaz eltâf-ı İlâhiyyeye isyân mâniʿ
Râşit (Malatyalı Müverrih Mehmet ...)
eltâf-ı Kird-gâr: Allah'ın lütufları.
Serkeşlik etti tûsen-i baht-ı sitîze-kâr
Düştü zemîne sâye-i eltâf-ı Kird-gâr-Bâki
eltâf-ı Rabbü'l-âlemîn: Âlemin Rabb'inin lütufları.
Girdi bir şekl-i nizâma hey'et-i rûy-ı zemîn
Oldu şâmil âleme eltâf-ı Rabbü'l-âlemîn-Ziya Paşa
eltâf-ı şehen-şâh: Şahların şahının lütufları.
Yazmış eltâf-ı şehen-şâhı mürebbî sühana
Şâh-ı Üveys ile yazan menkabet-i Süleymân'ı-Nefʿî
elvâh: (ألواح) Ar. Levh'ler; levhalar, düz yüzeyler.
Tazyîkinin altında silinmiş gibi eşbâh
Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh-Tevfik Fikret

Doğmuştu kamer, şimdi, uzaklardaki mağmûm
Dağlardan; açık raʿşeler elvâha dağılmış
Ahmet Hâşim
elvâh-ı aʿmâl: Emellerin levhaları.
Mahşer-i aşkında etsem arz-ı hâl ol şâha ger
Cümle dest-i redd olur elvâh-ı aʿmâlim bana
Esrar Dede
elvân: (الوان) Ar. Levn'ler; renkler.
Kuşlarla, çiçeklerle, ipeklerle yaşarsın
Elvân ü revâyih
Kût-ı hevesindir-Tevfik Fikret

Eğer ehl-i basîretsen hüner arz etme nâ-dâna
Anadan doğma aʿmâlar değildir vâkıf elvâna
Şinasî (İbrahim ...)
Mest ü kör bengî ile ceng ü cidâl etmek hemân
Fi'l-mesel aʿmâ ile bahsetmedir elvândan
Celâl Çelebi (Manastırlı Hüseyin ...)
elvân-ı âlem: Dünyanın renkleri.
Dehân âlûde olmaz niʿmet-i elvân-ı âlemde
Dimâğ-ı dilde lezzet hân-ı yağmâ-yı seherdendir
Nâbi

elvân-ı dünyâ: Dünya renkleri.
Halâvet-yâb olur mu ni'met-i elvân-ı dünyâdan
Dehen-şûy olmayanlar bûs-ı dâmân-ı müdârâdan
Koca Ragıp Paşa

elvedâ: (الوداع) Ar. Allah'a ısmarladık deme.
Dâd-bahşâ-yı riâyet hayr-hâh-ı maslahat
Müşfik ü hâtır-nevâz-ı ehl-i ayân elvedâ-Nâbi

Nâfe gibi bir deriye sarılıp ettim sefer
Hâme-veş zülfün ucundan ağlayıp kan elvedâ
Lamiî Çelebi

Şerm-sârım yâ Resûlullah vedâından senin
Böyle imiş neyleyim takdîr-i Yezdân elvedâ-Lâ

elyak: (اليق) Ar. Liyâkat'ten; çok layık, seza ve şayan olan.
Hoştur dahi mesnevîsi, el-hakk
Nâbî'ye ikinci dense elyak-Ziyâ Paşa

elzem: (أَلْزم) Ar. Lâzım'dan; çok lazım ve gerekli olan.
Ta'dîl-i hissiyyât için elzem hayâlât
Onsuz kalırsa mûcib-i isyân olur hayât
Abdülhak Hâmit

Şi'r ü inşâ ikisi tev'emdir
Lîk inşâ dahi pek elzemdir-Sünbülzade Vehbi

emân: (امان) Ar. 1.Eminlik, korkusuzluk. 2. Aman dileme, yardım isteme. 3. Şikâyet. 4. Rica.
Handa bir gam etse benden istesinler ben zamân
Yok bana kayd-ı belâ vü dâm-ı mihnetten emân
Fuzûlî (handa: nerede)

Haste-i derd ü gama âb u hevâsı sâz-kâr
Mübtelâ-yı kahr-ı dehre der-gehi kehfü'l-emân
Nef'î

Dünyâyı tuta debdebe-i adlile nâmın
Pür emn ü emân ola heme kişver-i âlem-Neşati

emân el-emân: "Aman üzerine aman" dedirtecek.
Ne gördüm âh emân el-emân bir âfet-i cân
Gelip yanımda güneş gibi oldu lem'a-nisâr-Nedim

emn **ü emân:** Emniyet ve eminlik.
Ol dâver-i zemâne ki âb-ı adâleti
Gül-bün-tırâz-ı gül-şen-i emn ü emân olur-Nef'î

emânât: (أمانات) bk. emanet.

emânet: (أمانت) Ar. 1.Saklanıp sonradan iade olunmak üzere teslim olunan nesne. 2. Eskiden kullanılan bazı kuruluşların isimleri. **c. emânât.**
Şemîm-i kâkülün anmış nesîm gül-şende
Demiş ki sünbüle sende emânet olsun bu-Figanî

Emânet ettim Allah'a seni ey gözlerim nûru
Karîbü'l-ahd yolcudur efendim Kânî'ni hôş tut
Kânî (Ebubekir...)

Tanrı emânetim yâre bir selâm
Götür bir tenhâda ver seher yeli-Halk Türküsü

** **emânât:** 1. Emanet'ler. 2. Devletin ileri gelenleri tarafından korunan mukaddes şeyler.
Etti emr, ehline teslîm emânâtı Hudâ
Ne olur emr-i İlâhî daha bundan ahkem-Nâbi

* **emânet-dâr:** Emanetçi.
Dün Fuzûlî ârızın görgeç revân tapşurdı cân
Lâf edip derdi ki cânım var emânet-dâr imiş
Fuzûlî (tapşur-: ulaştırmak, yetiştirmek)

emânî: (أمانى) Ar. Ümniyye'ler, arzular, maksatlar.

emânî-i dil: Gönül arzuları.
Emânî-i dili ol bâr-gehden eyle taleb
Ki arş-ı a'zam eder ondan iktisâb-ı suûd-Sâbit

emâre: (اماره) Ar. Alamet, işaret, nişan. **c. emârât.**

emâre-i ağız: Ağız işareti.
Ol meh sana va'd eylemiş emdirmeye la'lin
Emâre-i ağzın sakın olmaya mekîde-Nâbi

emâret: (امارت) Ar. Emr'den; 1.Emirlik, bir ülkenin idaresine sahip olmak, beylik, prenslik. 2. Emirlik hâli.
Lafz-ı ma'nâ-yı emârettir Hüseyn-i Kerbelâ
Kâzım Paşa

emâsil: (أماثل) Ar. Emsel'ler, bir topluluktaki faziletli ve değerli kişiler.
Keşfî efendi şimdi emîr-i kelâmdır
Ol mefhar-i emâsil u Kur'ân ne demdedir-Ruhi

emcâd: (أمْجاد) Ar. Mecîd'ler, şeref ve haysiyet sahibi olanlar.
Ey Hüsrev-i taht-gâh-ı irşâd
Ey seyyid-i asfiyâ-yı emcâd-Vassâf

emcâd-ı selef: Önceki şeref sahipleri.
Devlete zâtı ile geldi şeref
Görmemiş mislini emcâd-ı selef-Sünbülzade Vehbi
emced: (أمْجد) Ar. Mecîd'den; 1. Daha, en çok şeref ve onur sahibi olan. **c. emâcîd.**
Olur habl-i emel mümted maka:m-ı ma'nevî emced
Ger olsa gâh-ı gâh Esad gönül mihmân-ı Mevlânâ
Esad Erbilî
emek-dâr: (امكدار) T.+Far. Bir işte emeği çok geçen; sadık ve eski hizmetçi.
Yârdan gayre nigâh etme velev mâh ise de
Devr-i ebvâb eden etbâ' emek-dâr olmaz
Akif (Selanikli Hasan–Efendi)
emel: (أمل) Ar. Ümit, umma, ümîd etme. **c. âmâl.**
Esmedi bâd hem doğmadı hûrşîd-i kerem
Kaldı pejmürde vü efsürde gül-istân-ı emel-Nef'î

Nahl-i emel ne denlü dırâz olsa hûb idi
Dest-i hayât u kadd-i beka kûteh olmasa
Şeyhülislam Yahya
Ermez mi Nâilî dem-i subh hidâyete
Olmaz mı gonce-zâr-ı emel şeb-nem âşinâ-Nâilî
emel-i dehr-i ser-â-ser: Bütün dünyevî emel.
Ma'kûs-ı elemdir emel-i dehr ser-â-ser
Olma heves-i mâl ile âlûde melâle-Sünbülzade Vehbi
emel-i hâs-ı bî-lüzûm: Lüzumsuz özel emel.
Etmiş hulâsa bir emel-i hâs-ı bî-lüzûm
Her şahs-ı hürrü kayd-ı esâretle mübtelâ-Ziya Paşa
emel-i mekrûh: Çirkin emel.
Ben ki bâziçesiyim her emel-i mekrûhun
Bana ölmek yaraşır, başka saâdet mi olur
Tevfik Fikret
* **emel-nevâz:** Emel okşayan.
Latîfe-gû, bahâne-cû, nazar-pezîr, emel-nevâz
Gunûde dîde-i hayâ, güşâde şâh-bâl-i nâz
Kemalzade Ekrem Bey
** **âmâl:** Emeller, umutlar.
Âmâl ü efkârını ona münhasır kılmış.
Her bedîayı ona izâfetle takdîr eyler
Recaizade Ekrem

âmâl-i neşve-bâr: Neşe saçan emeller.
Kalbimde incimâd eder âmâl-i neşve-bâr
Mecrûh nâlelerle dolar ömr-i intizâr
Kemalzade Ekrem Bey
âmâl-i visâl: Kavuşma istekleri.
Cünbiş-geh-i sâfiyyeti âmâl-i visâlin
Zevrakçe, o bir neşeli gehvâre-i sevdâ-Tevfik Fikret
emhal, emhâl: (امهال) Ar. Mehl'ler, mühletler, vadeler, zamanlar.
Aldanır elbette emhâl gösteren medyûnuna-Lâ
emin.emîn: (أمين) Ar. 1.Kalbinde korku ve endişe olmayıp rahat ve âsûde olan. 2. İtimad olunan kişi, mutemed. **c. ümenâ.**
Gamzenden emîn olmak mümkin mi Neşâtî-veş
Hancer-be-kef-i fitne mest-âne değil mi yâ-Neşati

İntihâb ettin kamu mürseller içre Ahmed'i
Adına kâfir, Müselmânlar onun derler Emîn
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Diye sükkân-ı semâ işbu duâya âmin
Kalb-i pâki ola âlâm u mihnetten emîn
(Sultanzade) Mehmet Dâniş
Yüzüm ferş eyledim hâk-i der-i cânâneye Memdûh
Gözüm yok arş-ı a'lâsında Cibrîl-i Emîn olsun
Memduh Paşa
emîn-i cennet-i kurbet: Yakın cennet emini.
Emîn-i cennet-i kurbet ki vermeyince rızâ
Mezâk-ı Hızr'a dahi zehr olur şarâb-ı tahûr
Yenişehirli Avni
emîn-i hayl-i kirâm: Büyükler topluluğunun emini.
İmâm-ı saff-ı efâdıl emîr-i hayl-i kirâm
Emîn-i dîn ü düvel hâce-i huceste-hısâl-Bâki
emir.emîr: (أمير) bk. emr.
emkân: (امكان) Ar. Mekân'lar.
O zeyn-i şemse-i tâbân ki reşk-i mihr-i rahşândır
Ziyâ-pâş olsa ger kevn ü emkâna zerrece nûru-Nef'î
emlah: (املح) Ar. Melîh'ten; en melahatli, çok melih, güzel.
Varsa da çok melîh o emlahtır
Varsa da çok fasîh o efsahtır-Muallim Naci

Turra-i hâdan olur şâhid-i mısrâʿ-i emlah-Şerif

* **emlahiyyet:** Güzellik.

Emlahiyette efsahiyette
Her fazîlette ercahiyyette-Muallim Naci

emlâk: (أَمْلاك) Ar. Mülk'ler, temellük olunan bina ve araziler.

Bakmıyor kimse onun emlâkine-Lâ

emlâk-i dehr-i dûn: Alçak dünyanın mülkleri.

Aldanma Bâkıl olup emlâk-i dehr-i dûna
Âlûd eder serini bil kim gubâr-ı hûna
Fârisî (Sultan II. Osman)

emles: (املس) Ar. Düz, pürüzsüz, arızasız; parlak.

Ol rütbe Arab lisânı emles
Az tabʿ ile şâir anda herkes-Ziya Paşa

emmâre: (أَمّاره) Ar. Emr'den; zevk ve lezzete meyilli olan.

Uyup nefs-i emmâreye âkıbet
Olurlar refîk-i reh-i maʿsiyet-Keçecizade İzzet Molla

Nedir bu nahvet-i Nemrûd ü nefs-i emmâre
Değil mi en sonu bir kabzacık türâb oluruz
Andelîb (Mehmet Esat Fâik)

Bana hîç nefs-i emmârem gibi sû'-i karîn olmaz
Bu düzd-i hâne-gînin kimse şerrinden emîn olmaz
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

emn: (أمن) Ar. Emniyet, korku ve endişeden uzak olma.

Tâ kim cihân maʿmûr ola geh emn ü geh pür-şûr ola
İkbâl ile mesrûr ola ol Hüsrev-i vâlâ-himem-Nefʿî

Vâdî-i tahayyürde bırakma bizi yâ Rab
İmrâr buyur emn ile bu râh-güzerden-Muallim Naci

emn ü âsâyiş: Emniyet ve asayiş.

Adli kim memleket-ârâ-yı cihândır etse
Emn ü âsâyiş için âleme fermân amîm-Nefʿî

emn ü emân: Eminlik ve güven.

Zemânında zemîn ü âsmân emn ü emân üzre-Lâ

emn ü ferâğ: Emniyet ve ferahlık.

Eyler hased gedâların emn ü ferâğına
Ehl-i huzûr sanma cihân pâdişâhını
Kadrî Çelebi (Hamîdî Abdülkadir)

emn ü râhat: Emniyet ve rahat.

Ahâlî izz ü devlette reâyâ emn ü râhatta
Hüner erbâbı rifʿatte cihân-ı yek-pâre nûrânî-Nâbi

* **emniyyet:** 1. Eminlik, korku ve endişeden arınmış olan. 2. Güvenme, itimat.

Bâis-i magfiret-i hazret ola
Sebeb-i pâye-i emniyyet ola-Hakanî

Hem odur nâzım-ı dîn ü devlet
Buldu vaktinde cihân emniyyet-Sünbülzade Vehbi

emniyyet: (أَمْنيّت) bk. emn.

emr: (أمر) Ar. 1. Buyruk, ferman. **c. evâmir.** 2. İş, husus, şey, hadise. **c.umûr.**

Zerrât-ı anâsır u mevâlîd
Emrinle bulur nizâm-ı te'yîd-Ziya Paşa

emr-i acîb: Garip emir.

Rodos azmini sanma vâlide emr-i acîb ancak
Başa yazı imiş rûz-i ezel Hak'dan nasîb ancak
Cem Sultan

emr-i ehem: En önemli iş.

Olsa da emr-i ehem arz-ı hulûs
Ben yalandan edemem arz-ı hulûs
Hersekli Arif Hikmet

emr-i Hak: Hak emri; ölüm.

Hem nefsini telef revâ değildir
Zîrâ o da bir şifâ değildir
Olsa fakat emr-i Hak'la vâkiʿ
Ölmek sanırım fenâ değildir-Abdülhak Hâmit

Olsa istiʿdâd-ı ârif ka:bil-i idrâk-i vahy
Emr-i Hak irsâline her zerredir bir Cebreîl-Fuzûlî

emr-i İlâhî: Hak emri (ölüm).

Etti emr ehline teslîm emânâtı Hudâ
Ne olur emr-i İlâhî dahi bundan ahkem-Nâbi

emr-i iʿtibârî: Hayalî, tasavvurî.

Birdir Ziyâ fenâda tahkîk ile tasavvur
Var u yoğu cihânın hep emr-i iʿtibârî-Ziya Paşa

emr-i ka:nûn-ı selef: Daha önceki kişinin kanun emri.

Her kim eylerse hilâf-ı emr-i ka:nûn-ı selef
Nâ-halefdir nâ-halefdir nâ-halefdir nâ-halef
Nahîfî (Süleyman...)

emr-i muhâl: Olmayacak iş.
Hem-rehim oldu bir garîb melâl
Onu ta'rîf nice emr-i muhâl!-Muallim Naci

emr-i taayyün: Ortada olan emir.
Ne ise kısmetin rûz-ı ezel takdîr olunmuştur
Hemân emr-i taayyünde abes tedbîr olunmuştur
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

emrü'l-fenâ: Yok olma emri.
Sâkî mey-i Bâkî'yi getir bezme safâ ver
Çün kâr-ı cihân âkıbet emrü'l-fenâdır-Bâki

** **evâmir:** Emirler.
Ne evâmir, ne nevâhî, ne namâz ü ne niyâz
Asrımız sâye-i şâh-ânede Cennet gibidir
Nâilî-i Cedid

** **umûr:** Emirler, buyruklar.
Tut kim zemâne hurde-şinâs-ı umûr imiş
Eyler ne çâre hükm-i kazâ vü kader zuhûr
Hersekli Arif Hikmet

umûr-ı ihkâm: Sağlamlaştırılan işler.
Bir vezîr-i hıred-efrûz-ı umûr-endûzun
Ettiler destine teslîm umûr-ı ihkâm-Nâbi

umûr-ı kâinât: Kâinatın işleri.
Muttasıldır gerdiş-i çerhe umûr-ı kâinât
Âlemi bir hâlden bir hâle devrân döndürür
Necîb (Suyolcuzade Mustafa...)

umûr-ı saltanat: Saltanat işleri.
Umûr-ı saltanattan ol harı tard ettiği yetmez
Olur kat kat isâbet fikr olunca ıttırâd üzre-Nef'î

* **umûr-endûz:** İş kazananlar.
Bir vezîr-i hıred-efrûz-ı umûr-endûzun
Ettiler destine teslîm umûr-ı ihkâm-Nâbi

* **emîr:** 1. Emr edici. 2. Bey, paşa, padişah, zabit, bir memleketin reisi, mir. 3. Hz. Peygamber'in sülalesinden olan zat: emir-i Mekke: Mekke emiri, Hz. Muhammed'in sülalesinden olan ve Mekke'de bulunan kişi. **c. emîrân.**
O pâk dil ki ederse tevâzu'undan eder
Istabl-ı hâsına Efrâsiyâbî mîr-âhûr-Nâbi

Kesr oldu haclet ile a'lâmı her emîrin
Nasb oldu nusret ile çün kim livâ-yı Ahmed
Hamdullah Hamdi

Kartal ka:dılık almış saksağan muhzır olmuş
Kurbağa yeşil giymiş eydür benim emîri
Ümmî Sinan

emîr-i Habeş: Habeş emiri.
Hâlin gibi emîr-i Habeş kim görüp durur
Kim taht-gâhı âc ola vü sâyebânı müşg-Nizami

emîr-i kâmil: Olgun emir.
Yetmez mi sana emîr-i kâmil
Ser-dâr-ı zemâne Veys-i âdil-Fuzûlî

emîr-i kelâm: Söz emiri.
Keşfî efendi şimdi emîr-i kelâmdır
Ol mefhar-i emâsil u Kur'ân ne demdedir-Ruhi

emîrü'l-mü'minîn: Müminlerin emiri. İlk defa Hz. Ömer için kullanılmış daha sonraları, Osmanlı padişahları için de kullanılmıştır.
Âl-i Osmânım çerâgı nûr-ı çeşm-i evliyâ
Şeh Süleymân-ı zemân ya'nî emîrü'l-mü'minîn
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

* **emîr-âhûr:** Ahır beyi, ahır müdürü demekse de dilimizde emîr-âhûr şeklinde kullanılmış ve bugüne İmrahor semti kalmıştır:
Biri der-bânı olurdu biri mîr-âhûrı
Gelseler âleme devrinde Peşeng ü Dârâ-Nef'î

** **emîrân:** Emirler.
Ne havf-ı emîrân biliriz ne bedevîyiz
Râzî-i südde-i hükm-i kazâ Murtazavî'yiz
Şeyh Galip

emrâz: (أمْراض) Ar. Maraz'lar, illetler, hastalıklar.
Mübtelâ olmaya emrâza teni
Rahne-dâr olmaya burc-ı bedeni-Hakanî

Sünnetin mağfiret erbâbına minhâc-ı vusûl
Tâatin ma'siyet emrâzına tedbîr-i ilâc-Fuzûlî

Gönül emrâzına ka:lden bulunmaz akl-ıla dermân
Bu sırra olmuşam Lokmân eğer merhem sararsan gel
Ümmî Sinan

emrâz-ı kalb: Kalp hastalıkları.
İrgürmeğe mahbûbuna tâlibleri matlûbuna
Emrâz-ı kalbin bâbına dermâna gelmişem sana
Ümmî Sinan

emsâl: (أمْثال) Ar. 1.Misl'ler, misâl'ler, örnekler, nümuneler, benzerler. 2. Mesel'ler, insanlar arasında meşhur olan sözler. durûb-ı emsâl: darb-ı meseller, atasözleri.
Fenn-i emsâle edersen himmet
Gelir inşâ-yı kelâma kuvvet-Sünbülzade Vehbi

Zîrâ iki müntahab eserdir
Emsâli görülmemiş güherdir-Lâ

Tek kadın çok sana emsâl olan erkekler için
Hani servet? Hani sıhhat? Ne ararsın mefkûd
Mehmet Akif

emtâr: (أمْطار) Ar. Matar'lar, yağmurlar.
Dürr ü yâkût ile bir nahl-i murassa sandım
Erguvân üzre dökülmüş katarât-ı emtâr-Nâilî

emtâr-ı kerem: Cömertlik yağmurları.
Emtâr-ı kerem bahr-i hikem üstüne yağıp
Bir iki habâb oldu bu nüh kubbe-i mînâ-Nuri

emtia: (أمْتعه) Ar. Metâʿlar, satılacak nesneler.

emtia-i gûnâ-gûn: Çeşit çeşit satılacak mallar.
Hâce-i dâd u sited züyûr-ı bâzâr ede tâ
Dem-be-dem tâze zuhûr-ı emtia-i gûnâ-gûn
Münif

emvâc: (امواج) Ar. Mevc'ler, deniz dalgaları.
Müntehî şerʿine edyân-ı temâmî-i rüsül
Bahrsen sâ'ir-i erbâb-ı risâlet emvâc-Fuzûlî

Üstühân-ı sîneden emvâc peydâ ettiler
Her riyâzet ehli bir deryâ-yı pür-cûş oldular
Hayali Bey

Bâzîçe-i bâsıramda emvâc
Mağlûb metânetimdir efvâc-Muallim Naci

emvâc-ı aşk: Aşk dalgaları.
Oldu gönlüm Nâbiyâ bâziçe-i emvâc-ı aşk
Çalkanır geh ye's ü geh ümmîd ile deryâ gibi-Nâbi

emvâc-ı belâ: Bela dalgaları.
Keştî-i Cem gibi emvâc-ı belâdan sındı dil
Sâkiyâ sun leblerin câmın ki gam-perdâzdır
Lamiî Çelebi

emvâc-ı bihâr: Denizlerin dalgaları.
Bu emvâc-ı bihârın kaʿrına reh-yâb olan anlar
Ki var tahtında bir dürr-i hakîkat bir aceb deryâ
Nâbi

emvâc-ı bî-nihâye: Sonsuz dalgalar.
Ey muttasıl yetiştirip etrafından havâ
Emvâc-ı bî-nihâyeyi cûşân eden fezâ-Muallim Naci

emvâc-ı havâdis: Haber dalgaları.
İğmâz ü tegâfül gerek âsâyişe, yoksa,
Bî-gâyedir âmed-şüd-i emvâc-ı havâdis
Tevfik Fikret

emvâc-ı iktirâb: Korku dalgaları.
Emvâc-ı iktirâbımın üstünde sebh ile
Oldum resîde sâhil-i hicr ü tevekküle
Cenap Şahabeddin

emvâc-ı inkılâb: Değişiklik dalgaları.
Hayret-nişîn etti beni fikretim gibi
Emvâc-ı inkılâb-ı celâl ü cemâl-i dil-Esrar Dede

emvâc-ı intika:d: Tenkit dalgaları.
Ricʿat ederdi ye's ile emvâc-ı intika:d
Seng-i rasîn-i ömrüne oldukça cebhe-zen
Cenap Şahabeddin

emvâc-ı kahr: Kahır dalgaları.
Açık tesâdüm-i emvâc-ı kahra sîneleri
Birer kayıktan ibâret bütün hazîneleri-Tevfik Fikret

emvâc-ı nûr-ı ârız-ı yâr: Yârin yanağının ışık dalgaları.
Aceb gelir mi o gün kim bu dîde-i hûn-bâr
Ola şinâver-i emvâc-ı nûr-ı ârız-ı yâr-Nâbi

* **emvâc-geh:** Dalgalı (yer)

emvâc-geh-i hûn-ı ciğer: Ciğer kanının dalgalı yeri.
Emvâc-geh-i hûn-ı ciğer kim dilimizdir
Girdâb-ı belâ dâm-ı reh-i sâhilimizdir-Nailî

emvâl: (أمْوال) Ar. Mâl'lar, temellük olunan nesneler.
Ehl-i hikmet dedi cemʿ-i emvâl
Kesb-i ser-mâye-i esbâb-ı nevâl-Nâbi

Fikr-i emvâl ile bâr-ı gama hammâl oldun
Senin ey hâce cezâ-yı amelindir çeke git-Belig

Nedir sûdu bu bâzâr-ı fenâda celb-i emvâlin
Gınâ vermez metâʿ-ı müsteârı dûş-ı dellâlin
Sami (Arpaemînizade Vakʿanüvis Mustafa-Bey)

emvâl-i halk: Halkın malları.
Emvâl-i halkı sârik alıp sârikim demez
Ka:til, vebâl-i katle dahi vermez ihtimâl
Ziya Paşa

emvât: (أمْوات) Ar. Mevt'ler, meyyit'ler, ölüler.
Verir emvâta ihyâ bâde gûyâ kim çıkıp her dün
Salar feyz-i Mesîhâ bâdeye hum-hâne huffâşı
Fuzûlî

Cehle Hak "mevt" dedi, ilme "hayât
Olmak hem-hâl-i gürûh-ı emvât-Nâbi

Vücûd-ı nâzı, ki safvette rûha benzerdi
Bıraktı bizleri cânsız, karıştı emvâta-Tevfik Fikret

emvât-ı hâk: Toprak ölüleri.
Gül-zâra gel ki kevser-i bâğ u nesîm-i subh
Emvât-ı hâki ettiler ihyâ-yı Mesîh-vâr-Necati Bey

San sayhasında Sûr-ı Sirâfîl urur sabâ
Ki_emvât-ı hâk cûşa gelip çâk eder kefen-Şeyhî

emvât-ı zemîn: Yerin ölüleri.
Gözün aç gör nice ihyâ oldu emvât-ı zemîn
Haşr-ı ihyâda o münkir ettiği inkâra bak
Adlî (Sultan II. Bayezid)

enâcîl: (اناجيل) Ar. İncîl'ler. Hz. İsa'ya inen kitap.

enâcîl-i erbaa: Hz. İsaʿdan sonra Havariyyun'un tertip ettikleri dört kitap (Mettâ, Markus, Luka ve Yuhanna).
Tevrât ola mı yâhûd enâcîl
Hem menkabet-i kitâb-ı tenzîl-Ziya Paşa

enâm: (أنام) Ar. Nâs, bütün insanlar ve yeryüzünde olan yaratıklar.
Ol menbaʿ-ı cûy-i merâm ol muksim-i rızk-ı enâm
Olsun ilâ-yevme'l-kıyâm şâhân-ı dehre mültecâ
Seyyit Vehbi

Hurşîd-sıfat feyz ile meşhûr-ı enâm ol
Zerrât-ı dil-i halka ziyâ-pâş-ı merâm ol
Mehmet Re'fet

Dest-gîr oldu şehen-şâha yine Rabbü'l-enâm-Cevrî

enâmil: (أنامل) Ar. Enimme'ler, parmağın tırnak boğumları, parmak uçları.

enâmil-i kerem: Cömert parmak uçları
Olur semend-i enâmilde cilveden mahrûm
Kalem ne dem ki eder katʿ-ı eşk-i çeşm-i terin-Nâbi

Enâmil-i keremin hall eder ümîdim odur
Olursa rişte-i kârımda sad kerre maʿkûd-Sâbit

enâniyyet: (أنانيّت) Ar. Bönlük, hodbinlik, kendini beğenmişlik.
Resm-i enâniyyeti olup hebâ
Buldu o bî-çâre beka der-fenâ-Nâbi.

Şâhid-i âdilim olup Hâfiz u Saʿdî anda
Hükm olundu bana ehliyyet-i daʿvâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

Lâf ü daʿvâ-yı enâniyyet ne lâyık âkıle
Herkesin âlemde bin mâ-fevkı bin mâ-dûnu var
Esat Muhlis Paşa

enâr: (انار) Far. Nar.
Çînî tabakta çarh meh ü mihr ü encümü
Bu bezme düzdü sîb ü bih ü dâne-i enâr-Nâbi

enâyî: (انايى) Ar. Kendini değerli zanneden cahil, ahmak, bayağı, aşağı kimse.
Hiç fâzıla tercîh olunur mu merd-i enâyî-Şerîf

enbân, enbâne: (أنْبان) Far. Dağarcık, çanta, heybe.

enbân-ı adem: Yokluk çantası.
Zihî Râzık ki enbân-ı ademde etmede ihsân
Hezârân tûşe-i şîrîn hezârân meyve-i eclâ-Nâbi

enbân-ı kanâat: Kanaat heybesi.
Teng-i şeker-istâna urur taʿne-i telhi
Zevkın alana rîze-i enbân-ı kanâat-Nâbi

enbân-ı kerem: Cömertlik çantası.
Doldu mûr-ı tamaʿ ile kamu enbân-ı kerem
Oldu pür mâr-ı cefâ havlî-i gül-zâr-ı vefâ
Hamdullah Hamdi

* **enbân-güşâ:** Çanta açan.

enbân güşâ-yı ıztırâb: Istırap çantasını açan.
Olma ey tabʿ-ı harîs enbân-küşâ-yı ıztırâb
Kâr ü bârı âsiyâb-ı âlemin nevbetledir-Nâbi

enbâr, anbâr: (انبار) Ar. Nebir'ler, içinde zahîre ve mühimmat saklamaya mahsus büyük mahzen, anbar.
Müceddid havzlar anbarlar âlât yaptırdı
Bütün tersânenin ikmâl olundu neyse noksânı
Ziya Paşa (Râşit?)

enbâz: (أنباز) Far. Ortak, refik, şerik, yardak.
Sûdu nedir muâmele-i kibrden aceb
Şeytânı kâr ü bârına enbâz edenlerin-Nâbi

Mi'râc-ı hayâle eyleyip sâz
İster ki Mesîh'e olsun enbâz-Şeyh Galip

Mukaddem altı yıl Hüznî tahallüs eylemiştim ben
Bihamdillâh meserret-yâb kıldı Hayy-i bî-enbâz
Sürurî

enbiyâ': (أنبياء) Ar. Nebî'ler, peygamberler, resuller.
Sensin ol sultân-ı cümle enbiyâ
Nûr-ı çeşm-i evliyâ vü asfiyâ-Süleyman Çelebi

Cihân ehline tâ esrâr-ı ilmin kalmaya mahfî
Kılıptır hikmetin küffâr içinde enbiyâ peydâ-Fuzûlî

Cibrîl var haber ver Sultân-ı Enbiyâ'ya
Düştü Hüseyn atından sahrâ-yı Kerbelâ'ya
Kâzım Paşa

enbiyâ-yı cemâat: Topluluğun nebileri.
Ya'nî olup enbiyâ-yı cemâat
Fahr-i resûl eyledi imâmet-Nâbi

enbûbe: (أنبوبه) Far. Kamışın boğumu, ince boru.

enbûbe-i mîzâb-ı engüştân: Boruya benzeyen parmakların boğumu.
Hatt u nakş u kumâş-ı kâfî etmiş cû-yı sun'unda
Ser-i enbûbe-i mîzâb-ı engüştân ile iska-Nâbi

enbûh: (أنبوه) Far. Dolu, pür, çokluk, kalabalık.

enbûh-ı takallüb-i havâdis: Havadisin değişme çokluğu.
Olmaz mı o kelâmı mahva bâis
Enbûh-ı takallüb-i havâdis-Ziya Paşa

encâm: (أنجام) Ar. Son, âkıbet, nihayet.
Bir ayağ sun berü ey sâkî elinden içelim
Bir nefes gussa-i encâm ferâmûş olsun
Necati Bey (ayağ: kadeh)
İnayet-i ezelîdir bu gûne feth ü zafer
Aceb midir ger olursa huceste encâmı-Nef'î

İ'timâd eyler idim tevbesine rindânın
Ramazânın meh-i îd olmasa encâmında-Nedim

Sakın ey nûr-ı dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın
Çalış hâlin müsâidken. Bilinmez çünkü encâmın
Mehmet Akif
Dünyâda nâdir hisse-i enâmın hîç
Ömrümde felekten alınan kâmım hîç
Ben şu'le-i şevkım sönüversem hîçim
Ben câm-ı Cem'im kılırsam encâmım hîç
Yahya Kemal

encâm-ı belâ: Belânın âkıbeti.
Bin havf ile çeşm-i cânı bâz et
Encâm-ı belâdan ihtirâz et-Şeyh Galip

encâm-ı havâdis: Havadis sonu.
Âzâde serim gâile-i şevk u keselden
Mâ-dâm ki encâm-ı havâdiste fenâ var
Abdülhak Hâmit

encâm-ı inhizâm: Bozulma sonu.
Şeb mahv olur hemîşe ki necm-i seher doğar
Encâm-ı inhizâmda mihr-i zafer doğar-Rahmi

encâm-ı kâr: İşin sonu.
Bak hâlime şu cûy-ı sükûnet-i karârda
Encâm-ı kâr dağdağa-i rûzigârı gör
Recaizade Ekrem

encüm: (أنجُم) Ar. Necm'ler, yıldızlar, ahterler, kevkebler.
Lûtfunu a'lâ vü ednâ gördüğün i'lân eder
Âsmânda nakd-i encüm, hâkde genc-i defîn-Nef'î

Bi-hakk-ı Ahmed-i Muhtâr ü Müctebâ ki odur
Vücûd-ı encüm ü eflâke illet-i îcâd-Nef'î

Encüm değil felekte kazâ-yı bikr-i fikrime
Her şeb hediyye bir tutuk-ı zer-nişân verir-Nedim

encüm-i çarh: Feleğin yıldızları.
Meh-i nev câmını devre getire sâkî-i dehr
Encüm-i çarha sala neş'e-i te'sîr-i hevâ-Fuzûlî

encüm-i dirahşân: Parlak yıldızlar.
Bir cânibi hep siyâh- pûşân
Leyl içre çü encüm-i dirahşân-Şeyh Galip

encüm-i felek: Feleğin yıldızları.
Sarây-ı devletine şeh-per-i melek Cârub
Hiyâm-ı rif'atine encüm-i felek evtâd-Nef'î

encüm-i garrâ: Parlak yıldızlar.
Uruldu sikkesi kürsî-i pûlâd üzre ol şâhın
Derâhimdir değil kürsîde yer yer encüm-i garrâ
Nadirî (Ganizade...)

encüm-i hulyâ: Hulya yıldızları.
Koyulsun encüm-i hulyâya doğru pervâza
Bugün bu senden inen nûr-ı tesliyet-sâza
Ahmet Hâşim

encüm-i nazîr: Benzer yıldızlar.
Gül-zârı feyz-i nâmiye encüm-i nazîr edip
Döndü nihâl ile meşcer-i şu'le-bâra gül-Nâilî

encüm-i rahşân-ı hüdâ: Hidayete götüren parlak yıldızlar.
Nazm-ı Kur'ân gibi ey encüm-i rahşân-ı hüdâ
Sizi üstâd-ı felek etmedi tanzîr henûz-Muallim Naci

encüm-i rahşende: Parlak yıldızlar.
Değil sath-ı semâ vü encüm-i rahşende sermâdır
Felek bir pür-niyâz-ı nakş etti efsürde duhân üzre
Ziya Paşa

encüm-i tâbân-ı gül-bûse: Gül öpücüklü parlak yıldızlar.
Gül-i bahtım açılsa la'l-i dil-berde müsâidtir
Benimçün tâliimdir encüm-i tâbân-ı gül-bûse
Esrar Dede

encüm-i vahdet: Birlik yıldızları.
Bütün bizimçündür
Nukûş-ı encüm-i vahdetle işlenen bir tül
Gibi üstünde titreyen bu semâ-Ahmet Hâşim

* **encüm-bâr:** Yıldızlar yağdıran.
Kanatlarından edip mevce mevce nûr isâr
Döner fezâlara keh-keşân-ı encüm-bâr
Kemalzade Ekrem Bey

* **encüm-nümâ:** Yıldızları gösteren.
Fezâ-yı ma'bedin encüm-nümâ meş'alini
O lem'a lem'a dizilmiş ziyâ kavâfilini-Mehmet Akif

encümen: (أنجمن) Far. 1.Meclis. 2. Cemiyet, takım, komisyon, öbek.
Ayağ-ı meyden el çek ârzû-yı encümenden geç
Nevres-i Cedid (Osman...)
Hüner halvet-nişîn-i encümen olmakdadır yoksa
Kemîn-gâh-ı riyâdır kûşe-gîr-i inzivâ olmak
İzzet Ali Paşa
Nûr-ı sevdâ zulmet-i mâtemde eyler iltimâ'
Kûşe-gîr-i hecre şem'-i encümen bî-gânedir
İsmet (Müstecâbîzade ...)

encümen-i aşk: Aşk meclisi.
Gerektir encümen-i aşka bî-dilân u hâmûş
O bezme bülbül-i âteş-sürûd pervâne-Şeyh Galip

encümen-i bahs-i kâinat: Kâinatın bahsolunan meclisi.
Söndü çerâg-ı encümen-i bahs-i kâinât
Bilmem ne yüzle yanmadadır şem'-i hâverî
Üsküdarlı Hakkı Bey

encümen-i enbiyâ: Peygamberler meclisi.
Hıdîv-i mülk-i risâlet ki zât-ı akdesidir
Harîm-i encümen-i enbiyâda sadr-ı sudûr
Yenişehirli Avni

encümen-i fısk ü fesâd: Fısk ve fesat meclisi.
Varlığın meclis ola ehl-i reşâd
Olmaya encümen-i fısk ü fesâd-Nâbi

encümen-i hüsrevân: Padişahların meclisi.
Şem'-i cihân-serâ-yı vezâret ki şu'lesi
Meş'al-fürûz-ı encümen-i hüsrevân olur-Nef'î

* **encümen-ârâ:** Meclisi süsleme.
Ey hôş o şeb ki yana yana bezm-i yârda
Mânend-i şem' encümen-ârâlık eyledim-Ziya Paşa

* **encümen-efrûz:** Meclisi aydınlatan.
Ne kadar encümen-efrûz ise şem'-i ikbâl
Bestedir târ-ı fıtrîünde yine reng-i zalâm-Nâbi

* **encümen-gâh:** Meclis yeri.

encümen-gâh-ı fenâ: Yokluğun toplandığı yer.
Bozup bu encümen-gâh-ı fenâyı sâkî-i devrân
Nigûn-sâr eylesin nüh-câm-ı zer-endûd-ı hadrâyı
Yenişehirli Avni

* **encümen-pîrâ:** Meclis süsleyici.

encümen-pîrâ-yı bî-hûş: Aklı başından gitmiş meclis süsleyicisi.

Dil çerâğ-ı encümen-pîrâ-yı bî-hûşu olup
Seng-i dest-i kûdekândır her taraf pervânesi-Nâbi

endâd: (أنداد) Ar. Nidd'ler; benzerler, eşler, nazîrler.

Kim ki var misl ü şebîhi bulunur âlemde
Münhasır sana fakat rütbe-i nefy-i endâd-Nâbi

endâhte: (أنداخته) Far. Atılmış, bir tarafa bırakılmış.

Etti o meh kefş-gerin mihr-i cemâli
Endâhte bâm-ı feleğe kefş-i hilâli-Nâbi

endâhte-i sukbe-i mâr: Yılan deliğine atılmış.

Haysiyyetimi bildiği mânende-i tiryâk
Endâhte-i sukbe-i mâr etmek içinmiş-Nâbi

endâm: (أندام) Far. İnsanın bedeni, boyu posu, biçimi.

O gül-endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün, yürüsün
Enderunlu Vâsıf

Endâmı şikeste cismi gam-nâk
Rüsvâ vü harâb ü mest ü bî-bâk-Fuzûlî

Sâf iken âyîne-i endâmdan sînem dirîğ
Almadım bir kerrecik âğûşuma ser-tâ-pâ seni-Nedim

endâm-ı dil-i mahzûn: Hüzünlü gönlün biçimi.

Ra'şe tutsa ne_ola endâm-ı dil-i mahzûnu
Şâhid-i meyde yine gördü libâs-ı hûnu-Nâbi

-endâz: (أنداز) Far. "Atıcı, remy edici olan" anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* aks-**endâz:** Çarpıp duran.

Gâh aks-endâz olur âyîne-i hâtırda şevk
Bir sadâdır kim Bebek sâhil-serâyından gelir
Yahya Kemal

* âteş-**endâz:** Ateş atıcı.

Bir olur külbe-i dervîş ile kasr-ı şâhî
Âteş-endâz olıcak sâika-i kahr-ı Hudâ
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

* ber-**endâz:** Yukarı kaldıran.

Olunca perde-ber-endâz nazara çeşm-i şühûd
Göründü âyîne-i dilde çehre-i maksûd-Sâmî

* berk-**endâz:** Şimşek yağdıran.

Nerde berk-endâz olursa pertev-i feyz-i Hudâ
Cezb eder ol sû-be-nûr dîde-i irfânımı-Şeyh Vasfî

* çep-**endâz:** Hilekâr.

Ben anladığım çarh ise bu çarh-ı çep-endâz
Yahşi görünür sûreti ammâ ki yamandır-Ziya Paşa

* harf-**endâz:** Lâf atan, söz eden.

Gâh küstâh-âne harf-endâz-ı vasl oldukça ben
Dest-i nâzın perde-i ruhsâr-ı al eylerdi yâr
Pertev Paşa

* kadr-**endâz:** Kıymetli.

Darb-ı tîğ-ı kadr-endâz-ı kazâ peygârı
Etti her hamlede düşmenlerini rû-be-kafâ
Nazîm (Yahya...)

* kûh-**endâz:** Dağ gönderen.

Tünd-bâd-ı sitemin sadme-i kûh-endâzı
Şâh-sâr-ı hevese mûris-i âsîb olmaz-Nâbi

* kemend-**endâz:** Kemend salan.

Kime bend etmeye hindû-yı kemend-endâzın
Çün kemîn-gâh-durur tîr ü kemânı ile bile-Şeyhî

* nahvet-**endâz:** Mağrur.

Şâh-ı bâlâda olan mîve-i nahvet-endâz
Zahm-hôrende-i seng-i sitem olmaz da ne_olur
Akif Paşa (Mısır Vâlisi Mehmet...)

* nazar-**endâz:** Bakan, atf-ı nazar eden.

Nazar-endâz olan âyîn-i ulviyyetine
Doyamaz câzibe-i cûşiş-i hürriyyetine
Kemalzade Ekrem Bey

* pây-**endâz:** 1. Büyük kimselerin geçecaği yerlere serilen halı veya kilim benzeri şeyler. 2. Ayak atmış, ayak atan.

Çeşm-i hûnînim hayâlin şâhını i'zâz eder
Her gelişte bir kumâş-ı sürh pây-endâz eder
Şeyhülislam Yahya

* pertev-**endâz:** Işık saçan, ışıklı.

pertev-**endâz-ı visâl:** Kavuşma ışığı saçan.

Meclis-i ağyâra olma pertev-endâz-ı visâl
Şem'-i ümmîd-i rakîbânı fürûzân eyleme-Nâbi

* sâika-**endâz:** Yıldırım atan.
Siz ey melekûtîler, olun nâtıka-perdâz
Cânîlere, kimdir olacak sâika-endâz-Abdülhak Hâmit

* sâye-**endâz:** Gölgelik.

sâye-endâz-ı kerem: Cömertliğin gölgesini salan.
Gül-istân-ı dehre geldik renk yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış-Nâbi

* seng-**endâz:** Taş atan; dokunaklı söz söyleyen.

seng-**endâz-ı ta'n:** Ayıplama taşı atan.
Aceb bî-hûde seng-endâz-ı ta'n olmaktayız çerhe
Elinden gelse bir şîşeyle bu çerhi şikest etmek-Nâbi

* ser-**endâz:** 1. Korkusuz, çekinmez. 2. müz. Türk müziğinde eskiden kullanılmış bir makam.
Ede munzamm yine evvelki gibi kişver-i Rûm'a
Çekip sağa sola şemşîr-i berrân-ı ser-endâzı-Nef'î

sipeh-**endâz:** Asker salan.

sipeh-**endâz-ı zafer-i yâver:** Yardımcı zaferin asker salanı.
O yegâne sipeh-endâz-ı zafer-i yâver kim
Cünd ü ervâh u melâiktir ona hayl ü haşem-Nef'î

* siper-**endâz:** Kalkan atan.

siper-**endâz-ı acz:** Âcizliğe kalkan kaldıran.
Siper-endâz-ı acze hasmı tîğ-ı hun-feşân çekmez
Hamûşân-ı edeb endîşe-i zahm-ı zebân çekmez
Hâsim (Köprülüzade...)

* tâb-**endâz:** Işık saçan.
Sanmanız şa'şaasıdır görünen hurşîdin
Kim olur onun ile her tarafa tâb-endâz-Nef'î

* tanîn-**endâz:** Tınlayan, çınlayan.

tanîn-**endâz-ı tâs-ı çarh:** Feleğin kubbeli çınlayıcısı.
Tanîn-endâz-ı tâs-ı çarh olan feryâd ü zârımdır
Zemîn-i garka-i tûfân eden hep eşk-bârımdır
Ethem Pertev Paşa

* tir-**endâz:** Ok atan.
Ne bu nev nakş-ı tir-endâze Nedîmâ yoksa
Üstâd-ı kalemin hâme-i Erjenk midir-Nedim

* velvele-**endâz:** Gürültücü, yaygaracı.
Geldi bir velvele-endâz ferâh nâmında
Menzilinden beni etbâ'ım ile etti be-der-Nâbi

velvele-**endâz-ı reste-hîz:** Kıyamet velvelesi salan.
Dünyâya oldu velvele-endâz-ı reste-hîz
Gül-zâra azmeden o sehî-ka:met olmasın
Nedim-i Kadim

* zelzele-**endâz:** Zelzele salıcı, yer sarsıcı.

zelzele-**endâz-ı cihân:** Cihanın zelzele atıcısı.
Nice şeb zelzele-endâz-ı cihândır ol şeb
Tâk-ı Kisrâ dil-i küffâr gibi oldu harâb
Enderunlu Fazıl

* ziyâ-**endâz:** Işık saçıcı.

ziyâ-**endâz-ı fark-ı âlem:** Âlemin farklı ışık saçıcısı.
Bu endâm ü bu imsâk ile ey şûh-ı cihân-ârâ
Güneş olsan ziyâ-endâz-ı fark-ı âlem olmazsın
Hâmî-i Âmidî

endâze: (أندازه) Far. Bilinen ölçü birimi. 2. Had, miktar.
Kıymet ü kadrin o demlerde bilir nev'-i harîr
Ki geçe tâcirin endâze vü mîzânından-Nâbi

Her ne denlü himmete endâze olmazsa yine
Müşterî olma metâ-i devlete himmet budur
Cevrî (İbrahim Çelebi)

Haleb anda ise bunda bulunur endâze
İşte meydân-ı sühan gitmeyelim Şîrâz'e
Fehim (Hoca Süleyman...)

endâze-i hikmet: Hikmet ölçüsü.
Etti endâze-i hikmetle kıyâm
Penc erkân binâ-yı İslâm-Nâbi

endek.: (اندك) Ar. 1.Az, kalîl. 2. Yaşı küçük.
Atâ-yı endeki bisyâr-ı gayre gâlibtir
Eder ulûfe tekaddüm merâtib-i âhâd-Nâbi

Lâfzı endek ola ma'nâsı kesîr
Etmeye kimseyi aslâ tekdîr-Nâbi

Çok görmüşüz nigûnluğun endek zemânede
Zu'munca câh ü rütbeler ihrâz edenlerin-Nâbi

* **endek-sâl:** Yaşı küçük.
Vakf-ı bâzîçe-i nâz olmak ise dil-hâhın
Nâbiyâ ver dili bir dil-ber-i endek-sâle-Nâbi

-ender: (أندر) Far. "içinde, derûnunda, dâhilinde" anlamında iki kelime arasına gelen zarf edatı. "kat-ender-kat" terkibi yanlıştır. Çünkü kat Türkçedir.
Erdi yine ürd-i behişt, oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt-ender-behişt, her kûşe bir bâğ-ı İrem
Nef'î
Dersin esrârım bilinsin hayret-ender-hayretim
Cân nihân cân içre esrârın nihân-ender-nihân
Muallim Naci
enderûn: (اندرون) Far. 1.Bir şeyin iç tarafı, iç yüzü; harem dairesi. 2. Kalp. 3.Eskiden Hırka-i Saadet ve Hazîne-i Hümâyun dairelerinin bulunduğu eski saray için kullanılmış. Enderun ağaları, adı geçen dairelerin hizmetçisi.
Nice yıllar der ki olmuş secde-gâh-ı Müslimîn
Enderûnunda olan hâlât yetmez mi nişân-Hâzık
-endîş: (أنديش) Far. "Düşünücü, fikredici" anlamında birleşik kelimeler yapar. dûr-endîş: derin, uzak düşünen.
* âkıbet**-endîş:** Sonunu düşünen. bk. âkıbet-bîn.
Kâmil odur her nefes âkıbet-endîş ola
Sonunu fikr etmeyen sonra peşîmân olur
Nahîfî (Süleyman...)
* bed**-endîş:** Kötülüğü düşünen.
Zemâne ateş urdu hirmen-i cân-i bed-endîşe
Düşelden şu'le-i şemşîri Âzerbaycân üzre-Bâki
* kec**-endîş:** Yanlış düşünen.
Kavs-veş râhatı yok keşmekeş-i mihnetten
İki yüzlü iki ağızlı kec-endîşlerin-Nâbi
* muhâl**-endîş:** Boş düşünen.
Şimdi fikrim visâl-i dil-berdir
Dil-i âşık olur muhâl-endîş
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)
* mülk**-endîş:** Ülkesini düşünen.
Benim ol Hüsrev ü sâhib-kırân-ı mülk-endîşe
Ki münşî-i kadr yazmış berâtımda bu menşûrı
Nef'î
* şefkat**-endîş:** Şefkati düşünen.
Hikem-âmûz u sühan-senc ü maârif-perver
Şefkat-endîşe, kerem-pîşe, dilîr ü a'kal-Lâ

endîşe: (أنديشه) Far.1.Düşünmek, tefekkür etmek 2. Gam, keder. 3. Merak, üzüntü.
Aşkın şarâbından içem Mecnûn olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endîşem bana seni gerek seni
Yunus Emre
Bilirim aczini endîşemin ammâ ne_ideyim
Yenemem tab'-ı heves-nâk u dil-i şeydâyı-Nef'î

Hakîm-i endîşe şâirdir kerâmet-pîşe sâhirdir
Tefekkürde Felâtûn'dur tekellümde Mesîhâ'dır
Nef'î
endîşe-i ağyâr: Rakipleri düşünme endişesi.
Hâb görmez çeşmimiz endîşe-i ağyârden
Pâs-bânız genc-i esrâr-ı mahabbet bekleriz-Fuzûlî
endîşe-i âlem: Dünya telaşı.
Tab'ımla kimse bahs edemez kahramân gibi
Endîşe-i âlemde cihân pehlevân olur-Nef'î
endîşe-i âzürde-gî: İncinmişlik kaygısı.
Rind çekmez mi aceb endîşe-i âzürde-gî-Lâ
endîşe-i bârik: Parıldayan endişe.
Dilâ endîşe-i bârik ile çok kîl ü ka:l ettin
Ya gördün mû-miyânın ol perînin ya hayâl ettin
Şerîf
endîşe-i cân: Can endişesi.
Dil-dâr için endîşe-i cân eylemek olmaz
Yok nesne için nice zebân eylemek olmaz-Adnî
endîşe-i encâm: Son endişe.
Sâkî bize mey sun ki dil-i tecrübet-âmûz
Endîşe-i encâm ile vakf-ı halecândır-Lâ
endîşe-i ferdâ: İstikbale yönelik olan kaygı ve endişe.
Çün kâr-ı nihânî-i meşiyyet ola ma'lûm
Çekme gam-ı imrûz eyle endîşe-i ferdâ-Sâmi

Terk et ey idrâk, ey endîşe-i ferdâ beni
Kıldı mahkûm-ı cünûn bir aşk-ı nev-peydâ beni
Doktor Abdullah Cevdet Bey
endîşe-i feyz-i nefes: Nefes fazlalığı endişesi.
İhyâ eden endîşe-i feyz-i nefesimdir
Endîşe benim tıfl-ı dil-i nev-hevesimdir-Nef'î

endîşe-i firâvân: Bol endişe.
Hevâ-perest o biraz, mübtelâ-yı nisvândır
Ki bence bâis-i endîşe-i firâvândır-Abdülhak Hâmit

endîşe-i germ ü gussa-i serd: Soğuk ve sıcak endişesi.
Çekmezdi cihânda ol cihân-gerd
Endîşe-i germ ü gussa-i serd-Fuzûlî

endîşe-i imsâk: Perhiz endişesi.
Ne sîm ü zer ne bîm ü havf ü ne endîşe-i imsâk
Bakılsa dîde-i im'ân ile râhatta müflisler
Tâlib (Bursalı Mehmet ...)

endîşe-i kahr: Öfkeli üzüntü duyma endişesi.
Bir şehin endîşe-i kahrıyla lerzândır ki dil
Titretir bin kalbi bir tehzîz-i müjgân etmede
Muallim Naci

endîşe-i katl: Öldürme düşüncesi.
Görüp endîşe-i katlimde ol mâhı budur derdim
Ki bu endîşeden ol meh peşîmân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

endîşe-i kîn: Kin düşüncesi.
Peykân-şiken-i nâvek-i endîşe-i kîn ol
Var zahm-ı mükâfâttan âsûde-nişîn ol-Nâbi

endîşe-i mekr-i düşmen: Düşman hilesinin endişesi.
Satvetin şöyle zebûn eyledi ser-keşleri kim
Kalmadı kimsede endîşe-i mekr-i düşmen-Nedim

endîşe-i muhâl: Boş endişe.
Seni bekada koyup ben fenâ bulamam derdim
Vücûd bulmadı endîşe-i muhâlim gel
Ebussuud (Şeyhülislam... El-İmâdî)

endîşe-i na't: Peygambere övgü düşüncesi.
Nef'î'yim endîşe-i na'tiyle oldum kâm-yâb
Nâ-murâdân-ı cihâna müjde-gânîdir sözüm-Nef'î

endîşe-i rengîn: Çeşitli kaygı.
Feyz-i endîşe-i rengînim eyle bâd-ı sabâ
Etse ger geşt ü güzâr-ı çemen bâğ-ı naîm-Nef'î

endîşe-i sahbâ-yı adem: Yokluk şarabının tasası.
Cân verir âdeme endîşe-i sahbâ-yı adem
Gevher-i cân mı aceb cevher-i mînâ-yı adem
Akif Paşa

endîşe-i ser-maye: Geçim rahatlığı sermayesinin kaygısı.
Gâh endîşe-i ser-mâye-i sâmân-ı maâş
Gâh tahdîş-ser-nâhun îfâ-yı düyûn-Münîf

endîşe-i tâkat-sitîz: Güç çekişme kaygısı.
Yok kimsede tâb-ı tîğ-ı tîzim
Endîşe-i tâkat-sitîzim-Fuzûlî

endîşe-i tesellî-i rûz u şeb: Gece ve gündüz tesellisinin endişesi.
Geh ârızın hayâl ederim gâh kâkülün
Endîşe-i tesellî-i rûz u şebim budur
Fasîh (Ahmet...Dede)

endîşe-i vâm: Borç endişesi.
Lezzeti inkâr olunmaz bezl ü isrâf etmenin
Âh zımnında eğer endîşe-i vâm olmasa-Nâbi

endîşe-i zahm-ı zebân: Acı sözle kırılma endişesi.
Siper-endâz-ı acze hasmı tîğ-ı hun-feşân çekmez
Hamûşân-ı edeb endîşe-i zahm-ı zebân çekmez
Hâsim (Köprülüzade...)

endîşe-i zırh u siper: Zırh ve siper kaygısı.
Ammâ giricek ma'reke-i ma'nîye evvel
Şemşîri kor endîşe-i zırh u siper eyler-Nef'î

endîşe-i zillet: Hor görülme endişesi.
Ne gam endîşe-i zilletten ey Bâkî bu menzilde
Hidâyet reh-ber-i lütfun ona kim dest-gîr etti-Bâki

* **endîşe-kâr:** Endişeci.

endîşe-kâr-ı lâ-halâ: Boş olmayan endişeci.
Kimi endîşe-kâr-ı lâ-halâdır
Kimi bürhan-şümâr-ı lâ-melâdır-İsmail Safa

* **endîşe-lîka:** (Hokkaya konulan) ham ipek endişesi.
Elim mahbere, endîşe-lîka, ye's-i midâd
Çekmede satr-ı ümîde hatt-ı butlân-ı kalem
Akif Paşa

* **endîşe-sencân:** Endişe tartanlar.

endîşe-sencân-ı cihân: Cihanın endişe tartanları.
Ya'nî kim endîşe-sencân-ı cihânın dâimâ
Hem sarîr-i kilki hem vird-i zebânıdır sözüm-Nef'î

-endûd: (أندود) Far. "Sürülmüş, boyanmış; işlenmiş" anlamlarını katarak birleşik sıfatlar yapar.

* sîm-**endûd:** Gümüşe bulaşmış, gümüşle kaplı.

Habâb-ı eşk ü âh-ı pür-şerer kılmış beni fârig
Cihânın kasr-ı sîm-endûd u kâh-ı zer-nigârından
Fuzûlî

* neft-**endûd:** Neft yağına bulaşmış.

Dü-dest-i lutf ile kurtar isâbet eylemeden
Rivâk-ı kâlbüd-i cisme nâr-ı neft-endûd-Sâbit

* zer-**endûd:** Altına bulaşmış, altınla kaplı.

Habâb-ı eşk ü âh-ı pür-şerer kılmış beni fârig
Cihânın kasr-ı sîm-endûd u kâh-ı zer-nigârından
Fuzûlî

Ol etti gülü çırâğ-ı bî-dûd
Hem taştını nergisin zer-endûd-Riyâzî

endûh: (أندوه) Far. Gam, gussa, keder, kaygı, üzüntü.

Bu fasılda âdemi gerek şâd
Endûh u belâ vü gamdan âzâd-Fuzûlî

Cinânî reh-neverd-i vâdî-i endûh u mihnetsin
Ceres-veş dem mi var kim nâle vü feryâd kılmazsın
Cinânî

Gamzeler ikbâl ü şevka günde bin efsûn okur
Nekbet-i endûha hattın Tebbet-i vârûn okur-Nedim

Cümle endûhumun çıkmaz yekûnü hâsılı
Cem' u ta'dâd ettirilse cümle zerrât-ı cihân-Lâ

endûh-ı bî-pâyân: Sonsuz keder.

Vaktinizde çerh âmennâ ki bî-îmân idi
Ehl-i dil makrûn idi endûh-ı bî-pâyânına-Nedim

endûh-ı dünyâ: Dünya tasası.

Münhariftir sâkiyâ endûh-ı dünyâdan mizâc
Bâde tut kim illet-i endûha gaflettir ilâc-Fuzûlî

endûh-ı hecr: Ayrılık kaygısı.

Aceb mi el ayak tutmazsa rindân-ı kadeh-keşde
Leb-i endûh-ı hecr ol nâ-tüvânı çok zemân tutmuş
Nedim

endûh-ı hicrân: Ayrılık elemi.

Güzeller devlet-i vaslın bulup mağrûr olan âşık
Neşât-ı vasldan endûh-ı hicrân olduğun bilmez
Fuzûlî

endûh-ı melâmet-i müdâm: Devamlı hor görülme kaygısı.

Bu reng-i libâs-ı nîl-fâmın
Endûh-ı melâmet-i müdâmın-Fuzûlî

endûh-ı serâsîme-i sevdâ: Sevdanın şaşkın kaygısı.

Her zemân halk bana kılmağa ıtlâk-ı cünûn
Beni endûh-ı serâsîme-i sevdâ eyler-Fuzûlî

endûh u belâ: Kaygı ve tasa.

Bâkiyâ kangı gönül şehrine gelse şeh-i aşk
Bile endûh u belâ hayl ü haşem gibi gelir-Bâki

* **endûh-fersâ:** Keder tüketen.

Dehân-ı gussa bir peymâne-i endûh-fersâdır-Fuzûlî

* **endûh-gîn:** Mükedder, gamlı ve gussalı olan.

Kimi vâreste-i derd anladımsa bezm-i âlemde
Onu benden beter dil-rîş-ter endûh-gîn buldum
Nâbi

Bilenler âlem-i kevn ü fesâdın selb ü îcâbın
Zevâl-i devlet-i dünyâ ile endûh-gîn olmaz
Hersekli Arif Hikmet

endûhte: (أندوخته) Far. Kazanılmış, elde edilmiş.

endûhte-i gayr: Başka bir şey elde etme.

Etmem endûhte-i gayre heves çün Pervîz
Açtı Ferhâd-ı hayâlim bir ney ma'den-Nedim

-endûz: (أندوز) Far. "1. Kazanıcı, kesp edici. 2. Cem edici, toplayan." anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* gam-**endûz:** Gam toplayan.

Mâl-i Ka:rûn'ca eğerçi ki kazandı gamını
Doymadı gussana bu cân-ı gam-endûz henüz
Nizami

* hikmet-**endûz:** Hikmet toplayan.

hikmet-**endûz-ı haka:yık:** Hakikatlerin hikmetini toplayan.

Bu âlem bir kitâb-ı hikmet-endûz-ı haka:yıktır
Meâlin her kim istihrâc ederse âferîn bâdâ-Nâbi

* hükm-**endûz:** Hüküm toplayan.

hüküm-**endûz-ı ezel:** Ezelin hüküm toplayanı.

Endîşem edîb-i hükm-endûz-ı ezeldir
Nutkum sebak-âmûz-ı debistân-ı kademdir-Nef'î

* hüner-**endûz:** Hüner toplayan.

Ol ka:file-salâr-ı kirâmı hüner-endûz
Erbâb-ı dil ü dâniş ona hayl ü haşemdir-Nef'î

* maʿrifet-**endûz:** Marifet toplayan.

maʿrifet-**endûz-ı melek:** Marifet toplayan melek.

Fâzıl havsala-âmûz-ı felek
Kâmil-i maʿrifet-endûz-ı melek-Hakanî

* sitem-**endûz:** Sitem toplayan.

Yine verdi fişek-i âteş-pâş
Dil-i çarh-ı sitem-endûza hırâş-Nâbi

* tarab-**endûz:** Ahenk toplayan.

Düşünüp bezme bisât-ı tarab-endûz neşât
Etti ahmâl-i vegâ rıhlet için şüd-i hırâm-Nâbi

ene: (أنا) Ar. "ben" şahıs zamiri.

ene'l-Hak: Hak benim (Hallac-ı Mansur'un cezbe ânında söylediği ve kendisini idama götüren söz.). Batınîler bu söz için "Tanrı'yla birlikteyim, onun bir parçasıyım." anlamına geldiğini söyler.

Küllî yer ü gök Hak oldu mutlak
Söyler def ü çeng ü ney ene'l-Hak-Nesimi

Mansûr'u zîver-i serdâr edecektiler
Sırr-ı ene'l-Hak'ı diyicek ipe çektiler
Hezârî (Antakyalı Mustafa Münif)

Ene'l-Hak çağırır çeng ü def ü ney
Ne hâlet lâ ile illâya düşmüş-Nizami

Ene'l-Hak-gûy: "ben Hak'ım diyen"

Demiş Mansûr Ene'l-Hak-gûy olup bâlâ-yı dâr üzre
Kişi nâ-hakk yere âlemde ber-dâr olmasın yâ Rab
Keçecizade İzzet Molla

ene'l-bâtıl: Batıl benim.

Yine makbûl olurdu nezd-i Hak'da
Ene'l-bâtıl demiş olsaydı Mansûr
Ayırmaz birbirinden ehl-i tevhîd
Ene'l-Hak da ene'l-bâtıl da bir nûr
Üsküdarlı Talat Bey

enf: (أنف) Ar. 1. Burun, koku alma organı. 2. mec. Kibirliyi aşağılama. **c. ünûf.**

enf-i hôş-ter: Hoş kokulu burun.

Tîğ idi arşa asılmış ya meğer
Vech-i pâkindeki enf-i hôş-ter-Hakanî

enf-i münîf: Büyük burun.

Şol kadar hûb idi ol enf-i münîf
Edemez ehl-i maârif taʿrîf-Hakanî

enf-i nahvet: Kibir burnu.

Ne enf-i nahveti kalmış kırılmadık, ne kolu!
Civâr ibretî enfâz lâşesiyle dolu-Mehmet Akif

enf-i şerîf: Şerefli burun.

Şol kadar hûb idi ol enf-i şerîf
Ki edemez ehl-i maârif taʿrîf-Hakanî

* **enfiyye:** Burun otu.

enfiyye-i habîs: Pis enfiye.

Hoşça bir keyf idi enfiyye-i habîs
Etmese rîş ü burunu telvîs-Sünbülzade Vehbi

enfaʿ: (أنفع) Ar. Çok faydalı, menfaatli olan.

Derd-mend-i künhe hâr-ı rehin nâfiʿdir
Ne kadar enfaʿ ise hastaya nîş-i fassâd-Nâbi

Gam hastesi olana bir kâse mey Behiştî
Öldür beni değilse tıb şerbetinden enfaʿ-Behiştî

enfâs: (أنفاس) Ar. 1.Nefes'ler, teneffüsler, soluklar. 2. Ruhlar, canlar. 3. Sözler, nutuklar, kelimeler; dualar.

Nice sûret feyz-i enfâsımla cân bulsa olur
Her biri şehr-i dilin bir âlem-ârâ dil-beri-Nef'î

Sâbit, bize enfâsı hisâb üzre verirler
Bir müft soluk yok, ya bu gavgâ ne belâdır-Sâbit

Zât-ı aʿlâsı vücûd u ademin sâhibidir
Ehl-i enfâsa hayât u ecelin vâhibidir-Şinasi

enfâs-ı bahâr: Bahar nefesleri.

Ruh-bahş oldu Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr
Açtılar dîdelerin hâb-ı ademden ezhâr-Bâki

enfâs-ı Mesîhâ: Mesih nefesleri.

Bâd hükmün sürüp enfâs-ı Mesîhâ'ya kadar
Bâd-bân açtı zafer sâhil-i aʿdâya kadar-Yahya Kemal

enfâs-ı nesîm: Rüzgâr sesleri.

Kılmaz âfâkı muattar tâ kim enfâs-ı nesîm
Gerd-i râhın gevherini anber-âmîz eylemez-Nizami

enfâs-ı ûd: Öd ağacının nefesi.

Dâmen-i dehri muattar kılmağa enfâs-ı ûd
Ahmed'in micmer gibi göynüklü cânın yaktılar
Ahmet Paşa (göynüklü: acılı, ıstıraplı)

enfes: (انفس) Ar. Nefis'ten; en nefis, pek nefis. **c. enâfis.**
Tev'em yaşıyor bende demek ekreh ü enfes
Bir aşk-ı mülevves ile bir aşk-ı mukaddes
Abdülhak Hâmit

enfiyye, enfiye: (انفيّه) bk. enf.

enfüs: (أنفس) Ar. Nefs'ler, ruhlar, canlar, yaşayanlar.
Rûhdur maksûd olan, sûret değildir Nâbiyâ
Vâsıl-ı enfüs olan meyl etmez âfâkîlere-Nâbi

enfüs ü âfâk: İstek ve arzular. mec. âlem, dünya.
Dest-i iʿcâzında izhâr ettiği âyât ile
Enfüs ü âfâkı hayrân etti Kur'ân'ın senin
Muallim Naci

Engelyûn, Engilyûn: (انكليون) Far. 1. İncil. 2. nakışlı, renkli kumaş. 3. Mânî isimli nakkaşın yaptığı resimleri topladığı kitap, mecmua.
Anılsa deyr-i mugân içre ger münâcâtı
Gelir sücûda tasâvîr-i suhuf-ı Enkelyûn-Lâ

Engerûs: (انكروس) Far. Aslı ungarûs veya hungarvâs'dır. Macarlar'ın diğer bir ismi.
Baş eğdi âb-ı tîğine küffâr-ı Engerûs
Şemşîr-i gevherini pesend eyledi Freng-Bâki

-engîz: (أنكيز) Far. "Karıştırıcı, tahrik edici; koparan; çıkaran." anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* bâl-**engîz:** Kanat vurmayı çoğaltan.
Şikâr-ı rızk mukadder tesâkut üzre iken
Ne hâcet olmağa mürgân-ı hırs-ı bâl-engîz-Nâbi

* bükâ-**engîz:** Ağlama arttırıcı.
Bak şu zulmette çehre-i kamere
Reng-i mevta kadar bükâ-engîz
Gizlenir hüzn ile sehâbelere
O mükeffen hayâl-i nazre-girîz-Hüseyin Sîret

* fitne-**engîz:** Fesat çıkaran.
Ol nigâh-ı fitne-engîze hezârân âferîn
Fenni sihri öğretir hem gamzene hem çeşmine-Cevrî

* gam-**engîz:** Gam ortaya koyan, gam koparan.
Âdemin hâne-i temkînin edermiş vîrân
İʿtibârât-ı keder-hîz ü gam-engîzi liâm-Nâbi

* gavta-**engîz:** Derinlik meydana getiren.

gavta-**engîz-i saf-ı seyl:** Sel gibi derinlik meydana getiren.
Gavta-engîz-i saf-ı seyl olup bâd-ı sabâ
Anberin mevc ile doldu yine deryâ-yı çemen-Nedim

* girye-**engîz:** Ağlamayı arttıran(şey).
Şiʿr-i nâzik-terinde üstâdın
Girye-engîz olan o te'sîri-Tevfik Fikret

* haşr-**engîz:** Kıyameti karıştıran.
Değse ger dâmen-i temkînine berg-i nâ-çîz
Tünd-bâd-ı haşr-engîze olur sedd-i sedîd
Yenişehirli Avni

* hâile-**engîz:** Korku ortaya koyan.
Bilsek nerede şimdi Hülâgû ile Cengiz
Mâziniz olan muzlime-i hâile-engîz
Abdülhak Hâmit

* hâlet-**engîz:** Hâl ortaya koyan.
Bu şiʿr-i hâlet-engîzin bize kâr etti ey Yahyâ
Gazel olunca böyle sûz-nâk u hasb-ı hâl olsa
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

* hüzn-**engîz:** Hüzün koparan, hüzün karıştıran, hüzün veren.
Ne hôş bir şevk-i hüzn-engîzdir ihyâ eder leyli
Bu vâdî-i sükût üstünde mehtâb-ı vefâ-perver
Abdülhak Hâmit

* hayât-**engîz:** Yaşamaya zorlayan.
Nasıl berk-ı dehâettir ki lemh-i inʿikâsıyla
Hayât-engîz olur bir kütle-i câmidde? Hayretler
Tevfik Fikret

* hayret-**engîz:** Hayret içinde bırakan, hayret veren.
Meâl-i hilkate imkânı yok yetişmemizin
Fakat o nüsha-i tekvîn-i hayret-engîzin
Mehmet Akif

* mevc-**engîz:** Dalga kıran.

mevc-**engîz-i dâniş:** Bilginin dalga kıran denizi.
Sensin ol deryâ-yı mevc-engîz-i dâniş kim senin
Edemez gavvâs-ı fikret bahrı vasfında şinâh
Üsküdarlı Hakkı Bey

* mekr-**engîz:** Hile arttırıcı.
Bu denlü lâbeden sonra o dil-i mekr-engîz
Dürûg-âmîz bir vaʿdeyle şâd etmesin n'itsin-Nâbi

* mihr-**engîz:** Güzellik artıran.
Mest iken ol mâh-ı mihr-engîz kim raksân olur
Mâh lerzân mihr ser-gerdân felek hayrân olur
Nazîm (Yahya...)

* neşât-**engîz:** Neşe uyandıran.
Bir gül-istândır kasîdem kim safâ vermiş ona
Bu neşât-engîz ü cân-perver gazel mânend-i âb-Nef'î

* sûriş-**engîz:** Karışıklık arttıran.
Nağmendir eden riyâhı tehzîz
Senden bu nevâ-yı sûriş-engîz-Mehmet Akif

* şevk-**engîz:** Şevk artırıcı.
Bezm-i gamda çeşmimiz bir şem'-i şevk-engîz olur
Nef'î

* şûr-**engîz:** Şamata, gürültü yapan.
Ol şeker-leb nice şûr-engîz ü türüş-ebrû ise
Telh-ayş olman ki geh geh hande-i şîrîni var
Ahmet Paşa

* tarab-**engîz:** 1. Sevindirici, neşe uyandıran. 2. Eski Türk müziğinde kullanılan bir usul.
Hem rûz-ı mübârek dem-i îd-i tarab-engîz
Hem devr-i cihân-dâver-i Cem-şevket ü şândır
Nef'î

tarab-engîz-i gam-fersâ: Gam giderici (yer).
Sun'-ı Hak ya gül-şen-i cennetten ifrâz eylemiş
Başka bir cây-ı tarab-engîz-i gam-fersâ mıdır-Nef'î

* vahşet-**engîz:** Vahşet arttırıcı.
Kim kaçardı irtifâ-yı neyyir-i ikbâlden
Kevkeb-i baht-ı erâzil vahşet-engîz olmasa-Nâilî

* ye's-**engîz:** Üzüntü arttıran, üzüntülü.
Bu nasıl âkıbet-i ye's-engîz
Ne zelîl oldu bakın ömr-i azîz-Abdülhak Hâmit

engübîn: (أنكبين) Far. Bal.
Zenbûr denlü nâleler eyler rakîb-i dûn
Teklîf-i engübîn olunursa mekeslenir-Nâbi

La'lin misâli bal alacak bir çiçek gezer
Zenbûr-ı dil şükûfe-i pür-engübîn arar
Hâzık Efendi

engûr: (أنكور) Far. 1.Üzüm, ineb, asmanın meyvesi. 2. Üzüm suyu, şıra.
Bu köhne bâğdan ümmîd-i şîre eylemese
Meğer asılmağa engûre rîsmân mı verir-Nâbi

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz
Biz ehl-i harâbâttanız mest-i elestiz-Bağdatlı Ruhi

Ne_ola engûru görüp bâdeye olsam meyyâl
Halkda eski meseldir: Anasın gör, kızın al-Lâ

engûr-ı siyâh-ı hindû-yı bâm: Zuhal yıldızının siyah üzümü.
Engûr-ı siyâh-ı hindû-yı bâm
Ammâ yeri çâr-tâk-ı ecrâm-Şeyh Galip

engüşt: (أنكشت) Far. Parmak, el parmağı.
Engüşt girih-i beste-i ye's olması yegdir
Etmekten ise zeyl-i leîmâna teşebbüs-Nâbi

Etse hezâr nâhun-ı engüşt ittifâk
Olmaz nazîri ukde-güşâlıkta şânenin-Nâbi

engüşt-i hatâ: Hata parmağı.
Engüşt-i hatâ uzatma öyle
Beş beytine bir nazîre söyle-Şeyh Galip

engüşt-i hıred: Akıl parmağı.
Her kârda âkıl gözetir semt-i sühûlet
Engüşt-i hıred ukde-i düşvâra yapışmaz
Sâmi (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa...Bey)

engüşt-i hümâyûn: Mübarek parmak
Her bir engüşt-i hümâyûnu onun
Kalem sun'u idi Mevlâ'nın-Hakani

engüşt-i Muhammed: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in parmağı.
Ne hôş yaraşır safha-i haddinde gümüş med
Şakku'l-kamer etmiş bigi engüşt-i Muhammed
İbn-i Kemal

engüşt-i muhannâs: Kınalı parmak.
Gâh engüşt-i muhannâsın gehî la'lin emip
Dâne-i ünnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin?-Nedim

engüşt-i nigâh-ı intihâb: Seçkin görüş parmağı.
Çeh değil sîb-i zenâhdânında yer almış Nedim
Zahm-ı engüşt-i nigâh-ı intihâbından senin-Nedim

engüşt-i nübûbet: Peygamberlik parmağı.
Aks-i kaddinle gören dâire-i âyîneyi
Der meh-i bedrdir engüşt-i nübûbetden şak-Fuzûlî

engüşt-i penç: Beş parmak.
Zâtîyâ ebyâtı cümle şi'rinin hem-vâredir
Bu meseldir gerçi derler düz değil engüşt-i penc
Zâtî

Şi'rimin beş beyti Yahyâ ma'nîde yek-sândır
Söylenir illerde gerçi düz değil engüşt-i penç
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

engüşt-i şehâdet: Şehadet parmağı.
Ol elif kim sîneme çektin sen ey serv-i revân
Dîn-i ışka girdim engüşt-i şehâdettir bana-Zâtî

Çeken erbâb-ı îmândır bütün âzâr-ı dünyâyı
Dûçâr-ı zahm-ı dendân dâim engüşt-i şehâdettir
Üsküdarlı Talat Bey

* **engüşt-nümâ:** Parmakla gösterilen, meşhur, maruf.
Ulviyyet-i fıtriyyede engüşt-nümâsın
Benzer revişin Haydar'a bir şanlı fetâsın
Muallim Naci

* **engüşter:** Yüzük, hâtem.
Âlemi teshîr için hâtem ne lâzım tab'ıma
Ben Süleymân-ı hayâlim neyleyim engüşteri-Nef'î

* **engüşterîn:** Parmağa takılan şey, yüzük.
Ger Süleymân'ın saâdetle sen olsan Âsaf'ı
Bir dem ârâm eylemezdi dîvde engüşterîn-Nef'î

enhâ: (انحا) Ar. Nahv'den, taraflar, yönler.
Artık işe hörgüç bile şaşmış
Kuyruksa dolaşmış
Baştan başa enhâyı-Tevfik Fikret

enhâr, enhür: (أنهار) Ar. Nehir'ler, ırmaklar, çaylar.
Eşiği taşı imiş yüz sürecek hayf diye
Taştan taşa vurur başını şimdi enhâr-Bâki

Bahâr âşüfte-gânın çekmeye kayd-ı leb-i cûya
Müselsel mevc-i enhârı gümüş zencîr eder mehtâb
Koca Ragıp Paşa

Evet, mest-i hayât ammâ şu enhâr
Benim gönlüm değil bundan haber-dâr-Tevfik Fikret

enhâr-ı feyz: Feyiz nehirleri.
Kılsa Nâmık çeşme-i hurşûd-i irfânım hurûş
Kâinâtı gark-ı mevci nûr eder enhâr-ı feyz
Namık Kemal

enîn: (أنين) Ar.1.Elem veya keder sebebiyle inleme. 2. İnilti.
Her duyduğum terâneyi rûhumla dinledim
Her bülbülün enîni ile ben de inledim
Kemalzade Ekrem Bey

Seller gibi vâdîyi enînim saracakken
Hîç çağlamadım, gizli inen yaş gibi aktım
Mehmet Akif

enîn-i gam: Gam iniltisi.
Yazık değil mi, niçin bir tanîn-i şevk olsun
Benim enîn-i gamım bir leb-i meserrette-Tevfik Fikret

enîn-i hayât: Hayat iniltisi.
Yine bir muztarib enîn-i hayât
Duyulur en küçük şehîkından-Tevfik Fikret

enîn-i iştikâ: Şikâyet iniltisi.
Emînâ, ne_ola etsen zahm-ı tîğ-ı cevr ile feryâd
Kalem şakk olmasa onda enîn-i iştikâ olmaz
Emin (Bursalı...)

enîn-i riyâh: Rüzgârların iniltisi.
Acı bir nevha-i teşekkîsi
Yolunda kalb-i hayâtın gelir enîn-i riyâh
Tevfik Fikret

enîn-i rûh: Ruh inlemesi.
Evinde nâ-mütenâhî nazar-rübâ safahât
Enîn-i rûhunu bir türlü etmiyor iskât-Mehmet Akif

enîn ü figân: İnilti ve figan.
Şeb u rûz ederdi enîn ü figân
Dayanmazdı olsa eğer bende cân
Keçecizade İzzet Molla

enîs, enîse: (انيس) Ar. 1. Dost, yâr. 2. Üns ü ülfet eden kimse, yakınlık gösteren kimse.
Şol denlü enîs oldu gönül derdinle kim
Tiryâk gelir şimdi_bana zehr-i gam ey dost
Ahmet Paşa

Halvet-nişîn-i hicre hayâlin enîs olur
Cebrîl olursa meclisine mahrem istemez
Leskofçalı Galip

Hem-râz-ı derd ü gussa ne hem-derd ü ne enîs
Hem-bezm-i âh u nâle ne hem-dem ne hem-nevâ
Nazif

enîs-i gam: Gam arkadaşı.
Geh esîr-i gurbet eyler, geh enîs-i gam beni
Şaşmışım bilmem ne yapsam baht-ı nâ-fercâme ben
Nevres-i Kadim

enîs-i hüzn: Hüzün dostu.
Evet, her şey uyur, ey leyl-i mes'ûd
Fakat ben bir ziyâ-yı ra'şe-dârın
Enîs-i hüznü, bî-ârâm ü bî-sûd-Tevfik Fikret

enîs-i firâş-ı vuslat: Kavuşma hastası.
Hani o dem ki enîs-i firâş-ı vuslat idim
O mâh-rû ile hem-hâbe-i ferâğat idim
Nevres-i Kadim

enîs-i sâfilîn: Sefillerin dostu.
Teberrâ eylemiştir ülfet-i erbâb-ı gafletten
Enîs-i sâfilîn olmaz dil-i bîdâr âlîdir-Muallim Naci

enka:z: (أنقاض) Ar. Nakz'lar, nıkz'lar, bina yıkıntıları.
Baktım ki yalan saltanatım, satvetim, ordum
Feryâd edip enka:zının üstünde oturdum
Nihad Cemal Bey

Biz harâb olduksa da enka:zımızdan kâr edip
Kâr-gâh-i köhne-i dünyâyı ta'mîr ettiler
Yenişehirli Avni

enka:z-ı âhenîn: Demirden yığıntılar.
Düşmüş türâba zırh u silâhiyle bir yığın
Enka:z-ı âhenîn gibi-Tevfik Fikret

enka:z-ı beşer: İnsanlık yıkıntıları.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer
O ne müdhiş tipidir savrulur enka:z-ı beşer
Mehmet Akif

enka:z-ı elem: Elem yıkıntıları.
Öyle bîmâr-ı gamım, sahn-ı fenâda gûyâ
Yaptı enka:z-ı elemden beni bennâ-yı adem
Akif Paşa

enka:z-ı hayât: Hayat yıkıntıları.
Sarsılmayan îmânıma mev'ûd olan âtî
Canlandırır elbette bu enka:z-ı hayâtı
Süleyman Nazif

enmûzec: (انموذج) Ar. Örnek, nümune, tip.

enmûzec-i diyâr-ı adem: Yokluk diyarının örneği.
Bir harîsin elinde bir âlem
Olur enmûzec-i diyâr-ı adem-Kemalzade Ekrem Bey

ensâl: (أنسال) Ar. Nesil'ler, evlat takımları, zürriyetler, soylar.
Şerâfetle asâlet fazl-ı zâtîden ibârettir
Fazîlettir şeref-bahşâ olan ecdâd ü ensâle-İsmail Safa

Safha-i târîhe medd ettim nigâh
Fıtrat-ı ensâli kıldım iktinâh-Kemalzade Ekrem Bey

Yıkıl ey köhne taht-ı istiklâli
Zîr-i kahrından inliyor ensâl-Tevfik Fikret

entak: (انطق) Ar. Nutk'tan; daha iyi söz söyleyen.
Zarûrî ihtisâra rağbet ettim kim bu vâdîde
Lisân-ı ka:lden zîrâ lisân-ı hâl entaktır-Nâbi

Lâzım mı ki söylesin zebânım
Entak mı değil lisân-ı hâlim-Muallim Naci

ensâr: (أنصار) Ar. Nâsır'lar. Vaktiyle Medine-i Münevvere'de oturan "Evs ve Hazrec" kabilelerinden olup Allah'ın ismini yüceltmek için yardım eden kişiler. Seyyidü'l-Ensâr ve Muaz Bin Cebel (r.a.).
Hayret ile parmağın dişler kim etse istimâ'
Parmağından verdiğin şiddet günü ensâre su
Fuzûlî

Yezîd'in âline ensârına a'vânına dâim
Hemîşe sad hezârân la'net eyle cânına dâim-Behiştî

Al şu ihsânım götür serdârıma
Hem selâm et asker ü ensârıma-Âdile Sultan

envâ': (انواع) Ar.Nev'ler, çeşitler, türlüler.

envâ-ı huzûzât: Hazların çeşitleri.
Bî-gânelere münhasır envâ'-ı huzûzât
Mihnet-zede-i aşkına mahsûs devâhî-Ziya Paşa

envâ'-ı mezâyâ-yı fünûn: Fen meziyetlerinin çeşitleri.
Benim ol şâir-i mûciz-rakam-ı sihr-nümûn
Tab'-ı pâkimdedir envâ'-ı mezâyâ-yı fünûn
Üsküdarlı Hakkı Bey

envâ'-ı mekr: Hile çeşitleri.
Ehl-i dil fitne-i ukbâya bile aldanmaz
Aşk eder onları envâ'-ı mekrden mahrûs-Esrar Dede

envâ'-ı mekârim: Cömertliklerin çeşitleri.
Düstûr-ı mükerrem ki Hudâ zâtını etmiş
Envâ'-ı mekârimle kerem-güster-i âlem-Neşâtî

envâ'-ı mihen: Sıkıntı çeşitleri.
Yûsuf gibi envâ'-ı mihen çekmeğe mevkûf
Âsân değil ihvâna veliyyü'n-niam olmak-Nâbi

envâ'-ı salât: Namaz çeşitleri.
Rûhuna manzûm ü mensûr ola envâ'-ı salât
Nazm u nesrin her salât oldukça zîb ü feri
Nazîm (Yahya...)

envâ'-ı tecellî: Tecelli, görünüş çeşitleri.
Her taraftan selsebîlin kevserin çağıldısı
Gonca-i vuslattan envâ'-ı tecellîler kokar
Âdile Sultan

envâr: (انوار) Ar. Nûr'lar, ışıklar. bk. nur.
Oldu mânend-i Medîne hôş münevver gülsitân
Devha-i güldür menâre pertev-i envâr gül
Necati Bey

Saçtığı envârı a'lâm-ı zafer
Açtığı esrârı ahkâm-ı kader-Ziya Paşa

Envâr içinde âlem, eşvâk içinde her yer
Fasl-ı bahârdır bu, ey dil-ber-i semen-ber
Recaizade Ekrem

envâr-ı arş-ı Müsteân: Kendisinden yardım istenen Allah'ın gök ışıkları.
Ol kadar âlî revâk u tâk-ı kuds eyvânı kim
Soffa-i sîneden berk urur envâr-ı arş-ı Müsteân
Üsküdarlı Hakkı Bey

envâr-ı celî: Belli ışıklar.
Dedi ol mazhar-ı envâr-ı celî
Esedullah-i velî ya'nî Alî-Hakanî

envâr-ı cemâl: Güzel ışıklar, parlaklıklar.
Kâkülü sünbül-i cennet deheni gonca-i nâz
Gören envâr-ı cemâlini getirir salavât
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

envâr-ı cihân-ârâ: Cihanı süsleyen ışıklar.
Sevmemek ka:bil mi ol hûrşîd-i hüsn ü ismetin
Hak-nümâ vechinde envâr-ı cihân-ârâsı var
Kemalzade Ekrem Bey

envâr-ı devlet: Talih ışıkları.
Cebîninde onun envâr-ı devlet zâhir ü bâhir
Nihâdında bunun âsâr-ı isti'dâd muzmerdir-Nef'î

envâr-ı dil-i ârif: Arifin gönül ışıkları.
Nice mey tâb-ı fürûğu rûhu Mâh-ı Nahşeb
Nice mey pertev-i envâr-ı dil-i ârif-i câm-Nef'î

envâr-ı feyz: Bereketli ışıklar.
Envâr-ı feyze mazhar olur kalbi sâf olan
Almakda mâh mihr-i cihân-tâbdan fürûğ
Aynî (Ayıntablı Hasan...Efendi)

envâr-ı hakîkat: Hakikat ışıkları.
Hûb sûretlerden ey nâsıh beni men' etme kim
Pertev-i hurşîd envâr-ı hakîkattir mecâz-Fuzûlî

envâr-ı hayâl: Hayal ışıkları.
Kelîm-i lem'a-i bîniş ki envâr-ı hayâlinden
Devâtı tûr-ı feyz ü kilk-i nazmı nahl-i Mûsâ'dır
Sabrî

envâr-ı hazret-i Tevvâb: Tevbeleri kabul eden Allah'ın ışıkları.
Yu âb-ı tevbe ile Hamdî sîne mişkâtin
Dolar zücâcene envâr-ı hazret-i Tevvâb
Hamdullah Hamdi

envâr-ı hüsn: Güzellik ışıkları.
Tûr-ı Mûsâ döymedi envâr-ı hüsnün tâbına
Hey ne taştan yüreğim varmış Allah'ım benim
Âhî (döy-: dayanmak, tahammül etmek.)

envâr-ı kamer: Ayın ışıkları.
Zannetse revâdur ehl-i bîniş
Envâr-ı kamer tekâsüf etmiş-Muallim Naci

envâr-ı mağfiret: Mağfiret, bağışlama ışıkları.
Envâr-ı mağfiret eder imhâ-yı ma'siyet
Ehl-i kemâl zulmet-i gayzı kezîmdir
Nevşehirli Hikmet.

envâr-ı mahabbet: Sevgi ışıkları.
Farktan geçmez envâr-ı mahabbet doluyuz
Sevenin de kuluyuz sevmeyenin de kuluyuz
Esrar Dede

envâr-ı meserret: Sevinç ışıkları.
Eyledi kesb-i hayât-ı tâze halk-ı kâinât
Doldu envâr-ı meserretle kulûb-ı mü'minîn
Ziya Paşa

envâr-ı mihr-i fikr: Fikir güneşinin nurları.
Envârı-ı mihr-i fikri sen ey hâk-sâr eden
Meyyitlerin nâmı gibi târumâr eden-Mehmet Akif

envâr-ı sıfat: Güzellik ışıkları.
Gubâr-ı gayrden pâk eyle kalbim hem mücellâ et
Harîm-i zâta envâr-ı sıfatın şu'le-bahşâ et
Âdile Sultan

envâr-ı vahdet: Birlik ışıkları.
Gelse hattın hâtıra dil yâd ederken ruhların
Matla'-ı envâr-ı vahdet sırr-ı Sübhân'dır gönül
İzzet Bey

envâr-ı yakîn: Sağlam ışıklar.
Nûr-ı lâ-şarkî vü lâ-garbî bulan kimdir aceb
Ehl-i dillerdir olup mişkât-ı envâr-ı yakîn
Âdile Sultan

envâr-ı Yezdânî: Allah'a ait nurlar.
Menârât-i refî'-i mehbit-i envâr-ı Yezdânî
Leb-i bâm-ı bülendi maşrık-ı mihr-i hidâyettir
Nedim

enver: (أنور) Ar. Nûr'dan; 1. Çok nurlu ve ışıklı, aydınlık. 2. Güzel olan. bk. nur.
Benzerdi hatt u cemâline ger
Zulmette doğaydı mâh-ı enver-Şeyh Galip

Keşfet nika:bını yeri göğü münevver et
Bu âlem-i anâsırı firdevs-i enver et
Zeynep (Zeynünnisa...Hanım)

Çeşme-sâr-ı devletinden Âb-ı Hayvân müstefîz
Şeb-i çerâg-ı tal'atinden mâh-ı enver müstenîr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

enzâr: (أنظار) Ar. Nazar'lar, bakışlar.
Gözlerim feyz-i cemâlinden kesildi ayn-ı nûr
Pîş-i enzârımda oldu şimdi dünyâ gark-ı nûr
Ahmet Hâşim

Bir lerziş-i alîl ile meyyâl-i intifâ'
Enzârı ağlıyordu bakıp kendi kendine-Tevfik Fikret

Enzârı terakkiyâta ma'tûf
Efkârı cihât-ı hayra masrûf-Muallim Naci

enzâr-ı girye-bâr: Gözyaşı döken bakışlar.
O zemân sanki arş-ı Yezdân'ı
Görür enzâr-ı girye-bâriyle-Tevfik Fikret

enzâr-ı mürüvvet: İnsanlık bakışları.
Tahsîl-i kemâlâta eden ârifi tahrîs
Enzâr-ı mürüvvetle olan lûtf u atâdır
Cehdî (Diyarbekirli İbrahim...)

enzâr-ı temâşâ: Seyreden bakışlar.
Bâzen kocaman bir kelebektir ki müzehheb
Pervâz-ı hamûş-ânesi birlikte sürükler
Enzâr-ı temâşânızı-Tevfik Fikret

erâcîf: (أراجيف) Ar. Ürcüfe'ler; yalanlar, uydurma sözler.
Felek olsa iki gün hem-demi
Erâcîf ile doldurur âlemi-Keçecizade İzzet Molla

erâmil, erâmile: (أرامله) Ar. Ermel, ermele'ler; dul kadınlar.
Eyler biri cihânda delâlet erâmile
Bir diğeri zalâmda teşkîl-i âile-Abdülhak Hâmit

erâzil: (أراذل) bk. erzel.

erbâb: (أرْباب) Ar. 1.Rabb'ler, sahipler, ağalar. 2. Ehil, muktedir, becerikli olanlar.

erbâb-ı akl: Akıl sahipleri.
Hakîm-i Mutlak'ın olmaz ise bir işte takdîri
Müfîd olmaz hezâr erbâb-ı aklın re'y ü tedbîri
Derviş Çelebi-i Mevlevi (Konyalı...)

erbâb-ı aşk: Aşk sahipleri, âşıklar.
Kûyun dolanmadan ne kaçarsın iki gözüm
Erbâb-ı aşkın elde değildir irâdeti-Nâilî

Es-salâ dest-i irâdetle açıldı bâb-ı aşk
Eylesin cân sohbetin cânânıla erbâb-ı aşk
Şeyhülislam Yahya

erbâb-ı basîret: İleri görüşlü kimseler.
Müstağnî-i irşâd olur erbâb-ı basîret
Sükkân-ı Harem neyler imiş Kıble-nümâyı
Seyyit Vehbi

erbâb-ı berk ü sâz: Varlık sahipleri.
Hâzır olun belâya, ey erbâb-ı berk ü sâz
Çıktı hadeng-i âhı göğe bî-nevâların
Nevres-i Kadim

erbâb-ı beyân: Beyan sahipleri.
Eş'âr ile fahreylemeyi istemem ammâ
Fahriyece söz âdeti erbâb-ı beyândır-Enderunlu Vâsıf

erbâb-ı bezm: Eğlence ehli.
Erbâb-ı bezm eyledi şem'in safâsını
Ammâ cefâ vü cevrini pervâne çekti hep
Ragıp (Bursalı Ali...)

erbâb-ı câh: Mevki sahipleri.
Zer gibi erbâb-ı câh olsaydı muhtâc-ı mihekk
Bilinirdi lâyık-ı ser-kâr kim, ayyâr kim
Esat Muhlis Paşa

erbâb-ı cehil: Cahil kimseler.
Dûzahîler çehresini seyr ise maksûd eğer
Çekme erbâb-ı cehilden çeşmini tut müstakîm
Gaybî

erbâb-ı cünûn: Cinnet sahipleri.
Kâkül ki hevâ-yı ser-i erbâb-ı cünûndur
Her halkası bir mahşer-i erbâb-ı cünûndur
Esrar Dede

erbâb-ı çemen: Yeşillikte bulunanlar.
Esti nesîm-i cân-fezâ canlandı erbâb-ı çemen
Güller giyip gülgûn kabâ güldü açıldı nesteren
Nef'î

erbâb-ı dagal: Hile sahipleri.
Ümmîd-i vefâ eyle erbâb-ı dagalde
Çok hâcıların çıktı hâçı zîr-i bagalde-Ziya Paşa

erbâb-ı dalâlet: Yanlış yola sapanlar.
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı ihânet
Mürşid sanılır vehlede erbâb-ı dalâlet-Ziya Paşa

erbâb-ı denâet: Kötü ruh sahibi kimseler.
Muîni zâlimin dünyâda erbâb-ı denâettir
Köpektir zevk alan sayyâd-ı bî-insâfa hizmetten
Namık Kemal

erbâb-ı devlet: Devletin ileri gelenleri.
Sehâ ile anılır hep ekâbir-i eslâf
Atâdır eyleyen erbâb-ı devleti meşhûr-Lâ

erbâb-ı dil: Gönül erbabı.
Rağbet mi var erbâb-ı dile şimdi Neşâtî
Bî-hûde hemân da'vî-i irfân ederim ben-Neşati

Kadeh kırarsa da erbâb-ı dil gönül kırmaz
Dokunma hâtıra, âdâb-ı işret öyle değil-Lâ

erbâb-ı dil ü dâniş: Gönül ve ilim sahipleri.
Ben öğünmem kadrim erbâb-ı dil ü dâniş bilir
Ârifim düşmez bana lâf ü güzâf-ı serseri-Nef'î

erbâb-ı dîn: Din sahipleri, inananlar.
İkidir târîh-i tâmım var ise misli salâ
Kıldı azm-i erbâb-ı dîn aldı Arîş'i evlâ-Sürûrî

erbâb-ı fazl ü ma'rifet: Bilgili ve faziletli kimseler.
Erbâb-ı fazl u ma'rifet olmazdı mu'teber
Herkes cihânda olsa eğer sâhib-i hüner
Sâmih (Nasuhizade Mehmet...)

erbâb-ı fen: Fen sahipleri.
Bir keşf eden haka:yık-ı ekvânı var mıdır
Zannım budur ki zandadır erbâb-ı fen dahi
Ali Ruhi (...Bey)

erbâb-ı fasâhat: Açık sözlü kimseler.
Şîve-i nazmıma erbâb-ı fasâhat meftûn
Nağme-i kilkime ka:nûn-ı belâgat dem-sâz-Nef'î

erbâb-ı feyz: Feyiz sahipleri.
Erbâb-ı feyze mevhibe-i evvelîdir aşk
Feryâd u nâle sonrası nev'an bahânedir-Esrar Dede

erbâb-ı fünûn: Pozitif bilimciler.
Bir şeyde fenâ yok diyen erbâb-ı fünûndur
Ya akl ile idrâkimiz olmak neye fâni-Abdülhak Hâmit

erbâb-ı fütûr: Tembel kimseler.
Buldu ahvâl ü umûr-ı memleket feyz-i cedîd
Geldi erbâb-ı fütûr ü ye'se hep sevk-i nevîn
Ziya Paşa

erbâb-ı gaflet: Gaflet sahipleri.
Teberrâ eylemiştir ülfet-i erbâb-ı gafletten
Enîs-i sâfilîn olmaz dil bîdâr-ı âlîden-Muallim Naci

erbâb-ı gam: Gamlı kimseler.
Nezâketle dokun zülfüne ey bâd-ı sabâ yârin
Sakın dilden olur zîrâ dil-i erbâb-ı gam nâzik-Nef'î

erbâb-ı garez: Garez ehli, kötü niyetli kişiler.
Erbâb-ı garez bizden ırak olduğu yeğdir
Düşmez yere zîrâ okumuz sâhib-i şestiz
Bağdatlı Ruhi

erbâb-ı gazâ: Gaza sahipleri.
Tîğ-ı erbâb-ı gazâdan cânına yettikte rîş
Gitti kâfir cây-gâh etti cahîmi bitti iş-Sürûrî

erbâb-ı gınâ: Zengin kimseler.
İmân ile dîn akçedir erbâb-ı gınâda
Nâmûs u hamiyyet sözü kaldı fukarâda-Ziya Paşa

erbâb-ı Hak: Allah'a inanlar.
Benliğin satıp yerine Hak alan erbâb-ı Hak
Dest-i erbâb-ı resimden resm-i bîat istemez-Gaybî

erbâb-ı harâbât: Meyhane erbabı.
Erbâb-ı harâbâtı komak hâline yeğdir
Tahrîse sebebdir mey-i gül-fâma yasaklar-Nâbi

erbâb-ı hayâ: Utanan kimseler.
İstemez ehl-i safâ reng-i hicâb-ı imtihân
Vech-i erbâb-ı hayâda âr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

erbâb-ı heves: Heves sahibi kimseler.
Bezm-i meyden olur erbâb-ı heves neş'e-rübâ
Çekmeden bâde-i nâ-pür-şûdenin fincânın-Nâbi

erbâb-ı hıred: Akıllı insanlar.
Erbâb-ı hıred zerre kadar mu'tekid olmaz
Ol mürşide kim mu'tekid-i bî-hıredândır
Bağdatlı Ruhi

erbâb-ı hırs: Hırs sahibi kimseler.
Cihânın zahmeti erbâb-ı hırsa ayn-ı râhattır
Değil âsûde bâra girmeyince püştü hammâlın-Nâbi

erbâb-ı hıyânet: Hain kimseler.
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet
Mürşid sanılır vehlede eshâb-ı dalâlet-Ziya Paşa

erbâb-ı himem: Gayretli kimseler.
Bir zemân bulmaz fenâ, dünyâda, erbâb-ı himem
Sâhibi mahvolsa da âsâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

erbâb-ı himmet: Gayret sahipleri.
Dâima erbâb-ı himmet, himmet erbâbın bilir-Lâ

erbâb-ı hisset: Cimri kimseler.
Edip sarf âb-ı rûyun umma lûtf erbâb-ı hissetten
Ne denlü âb versen nahl-i huşke mîve-dâr olmaz
Fıtnat

erbâb-ı hiyel: Hile sahipleri.
Cümle erbâb-ı hiyel müdbir olur
Hîlesi pek çoğa sürmez duyulur-Sünbülzade Vehbi

erbâb-ı hüner: Hünerli kimseler.
Erdi bir rif'ate erbâb-ı hüner devrinde
Ki eder çarh-ı denîn-perver-i dûn istiğrâb-Nef'î

erbâb-ı hüzün: Hüzün ehli.
Gam-ı ferdâdan erbâb-ı hüzün âsûdedir bunda
Uyanıp hande eyler bir kişi ağlarsa rü'yâda
Arif (Mütercim-i Arabî Reisü'l-küttâb Mîr...)

erbâb-ı ışk: Aşk ehli, âşıklar.
Şu kim peşmîne-i erbâb-ı ışkın kıymetin bilmez
Saâdet ehlidir izz ü saâdet hil'atin bilmez-Behiştî

erbâb-ı idrâk: Anlayışlı kimseler.
Senin lutfun müretteb zümre-i erbâb-ı idrâke
Senin reddin muayyen fırka-i cühhâl ü nâ-dâna
Üsküdarlı Hakkı Bey

erbâb-ı iffet: Namuslu kişiler.
Bulmaz yemezdir ekserî erbâb-ı iffetin
Gördük bu âlemin nice perhîz-kârını-Kâzım Paşa

erbâb-ı ihânet: İtimadı bozan kişiler.
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı ihânet
Mürşid sanılır vehlede erbâb-ı dalâlet-Ziya Paşa

erbâb-ı îmân: İman sahipleri.
Çeken erbâb-ı îmândır bütün âzâr-ı dünyâyı
Dûçâr-ı zahm-ı dendân dâim engüşt-i şehâdettir
Üsküdarlı Talat Bey

erbâb-ı irfân: İrfan sahipleri.
Makalî ta'n-ı câhilden ne gam erbâb-ı irfâna
Atarlar seng-i ta'rîzi diraht-ı mîve-dâr üzre
Makalî (Alaşehirli Mustafa...)

erbâb-ı isti'dâd: Kabiliyetli insanlar.
Dâmenin dest-i talebden koyma devlet-cû isen
Ma'rifet erbâb-ı isti'dâda devlet-bahş olur
Koca Ragıp Paşa

erbâb-ı istiğnâ: Zengin kimseler.
Bir ednâ cür'asından mest olur erbâb-ı istiğnâ
Muhabbet bezmidir bu, bunda çok mey-hâneler vardır
Âlî Bey (Gelibolulu Müverrih...)

erbâb-ı istihka:k: Hak sahibi kimseler.
Herkese gelmez belâ erbâb-ı istihka:k arar
Eşref Paşa (Bursalı Mustafa ...)

erbâb-ı kalem: Aydın kimseler.
Erbâb-ı kalem terbiyet-âmûz-ı ümemdir
Âdâb-ı ümem mâ-hasal-ı feyz-i kalemdir
Yenişehirli Avni

erbâb-ı kemâl: Olgun kimseler.
Evc-i feleğe basdı kadem câh ile câhil
Erbâb-ı kemâlin yeri yok zîr-i felekde-Bağdatlı Ruhi

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan-Ziya Paşa

erbâb-ı kerem: Cömert kimseler.
Zîb-i gûş etmeye âvâz-ı cûsun
Bâb-ı erbâb-ı kerem halka-veş açmış gûşun-Nâbi

erbâb-ı keştî: Gemi sahipleri.
Dilâ şimden gerü erbâb-ı keştî kumda oynasın
Ki kumlar Kubbe-i Hazrâ-yı gerdûndan muallâdır
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

erbâb-ı lûgat: Lügat sahipleri.
Etmeden tahkîk-i hâl-i dehri erbâb-ı lûgat
Mâteme şâdî demiş şâdiye mâtem koymuş ad
Ziya Paşa

erbâb-ı lûtf u himmet: Lütuf ve himmet sahipleri.
Erbâb-ı lûtf u himmet, o da bir zemân imiş
Biz görmedik inâyet, o da bir zemân imiş
Enderunlu Vâsıf

erbâb-ı maârif: İlim irfan sahipleri.
Fahr-i şuarâ kıble-i erbâb-ı maârif
Kutb-ı vüzerâ, Âsaf-ı dânâ-yı zemâne-Nef'î

erbâb-ı mahabbet: Muhabbet sahipleri.
Teneffür kılmaz erbâb-ı mahabbet şûr-ı sevdâdan
Mezâk-ı mâhiyân şîrîn olur telhî-i deryâdan
Hersekli Arif Hikmet

erbâb-ı ma'nâ: Mana sahipleri.
Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'nâda
Otuz yıldır felek ıkd-ı dürr-i nazmım mezâd üzre
Nef'î

erbâb-ı mesâvî: Kötülük sahipleri.
Sanma erbâb-ı mesâvîye müsâvîyiz biz
Sûzen-i fikr ile leb-dûz-ı mesâvîyiz biz-Nâbi

erbâb-ı metânet: Sağlam kimseler.
Eder tedvîr-i âlem bir mekînin kuvve-i azmi
Cihân titrer sebât-ı pây-ı erbâb-ı metânetten
Namık Kemal

erbâb-ı mihen: Sıkıntı sahibi kimseler.
Hubb-i câha düşen erbâb-ı mihen
Kendüye hâzır eder çok şeyn-Sünbülzade Vehbi

erbâb-ı nazm: Nazım sahipleri, şairler.
Niçin ebkâr-ı maânî beslemez erbâb-ı nazm
Yoksa Yahyâ gibi üstâd-ı sühan-perver mi yok
Şeyhülislam Yahya

erbâb-ı neşve: Neşe sahipleri.
Kalkıp Hudâ'ya doğru açılmış sefînede
Erbâb-ı neşve mest gider, nâ-hudâ içer-Yahya Kemal

erbâb-ı niam: Nimet sahipleri.
Bulunur nice bagîz-i âlem
Bî-sebeb düşmân-ı erbâb-ı niam-Sünbülzade Vehbi

erbâb-ı niyâz: Dilek sahipleri.
Şevkin var alıp satmağa erbâb-ı niyâzı
Sevdâ-ger-i sûk-ı Mînâ'dan mı gelirsin-Nâbi

erbâb-ı recâ: Allah'tan hem korkup hem de ümitlerini kesmeyenler.
Hâk-i harem-i menşe'-i ikbâl-i ekâbir
Ceyb-i kerem-i kîse-i erbâb-ı recâdır-Nef'î

erbâb-ı resim: Ressamlar.
Benliğin satıp yerine Hak alan erbâb-ı Hak
Dest-i erbâb-ı resimden resm-i bîat istemez-Gaybî

erbâb-ı rif'at: Yüksek seviyeli insanlar.
Olan me'lûf-ı cevr-i rûzgâr erbâb-ı rif'attir
Hevânın şiddetinden ka'r-ı deryâda hurûş olmaz
Namık Kemal

erbâb-ı rimâh: Yoksul kimseler.
Bir gün erbâb-ı rimâhı cem' edip ol şehsüvâr
Sâha-i külhâneye sürdü semend-i rağbeti
Enderunlu Vâsıf

erbâb-ı risâlet: Resuller.
Müntehî şer'ine edyân-ı temâmî-i rüsül
Bahrsen sâ'ir-i erbâb-ı risâlet emvâc-Fuzûlî

erbâb-ı riyâ: İki yüzlü kimseler.
Benzer erbâb-ı riyânın hâli ol kâşâneye
İç yüzü vîrân, dışı ma'mûr şeklin gösterir
Esat Muhlis Paşa

Işk erbâb-ı riyâdan fârig etmiş gönlümü
Fakr esbâb-ı alâyıktan götürmüş rağbetim-Fuzûlî

erbâb-ı safâ: Eğlence sahipleri.
Oldu hevâlar mu'tedil erdi bahâr-ı dil-güşâ
Sürsün safâsın âlemin zevk etsin erbâb-ı safâ
Bağdatlı Ruhi

erbâb-ı sıdk u ma'dilet: Adalet ve doğruluk sahipleri.
Ey çâr-yâr-i kâmilîn ayân-ı milk-i dîn
Erbâb-ı sıdk u ma'dilet ü re'fet ü hayâ-Fuzûlî

erbâb-ı sûz: Ateş sahipleri.
Erbâb-ı sûza erişe çok hisse Nev'iyâ
Taksîm olunsa bu gazel-i âb-dârdan-Nev'î

erbâb-ı sühan: Söz sahipleri.
Cübbe vü destâr ile nâ-dâna etme iltifât
Rağbet eyler lâfzın erbâb-ı sühan ma'nâsına
Belig (Bursalı İsmail...)

erbâb-ı sükûn: Sessiz kimseler.
Âvâregî-i aşk ile âlemde Fehîmâ
Mahsûd-ı safâ-pîşe-i erbâb-ı sükûnuz.
Fehîm-i Kadim

erbâb-ı şeka: Bahtı kara kimseler.
İltifât eylese erbâb-ı şeka:ya keremi
Süedâdan sayılırdı koca Nemrûd-ı pelîd-Kâzım Paşa

erbâb-ı şevk: Arzu ve istek sahipleri.
Nüvîd-i latîftir erbâb-ı şevka müjde-i ekber
O ekber müjdeye ervâh-ı kem-ter müjde-gânîdir
Muallim Naci

erbâb-ı şirret: Hep kötülük yapmak isteyenler.
Kim celb eder nigâhını erbâb-ı şirretin
Sît-i bülendi olmasa ehl-i adâletin-Muallim Naci

erbâb-ı şuûr: Bilinçli kimseler.
Lâ-beka olduğun idrâk eden erbâb-ı şuûr
Olmaz âlemde heves-kâr-ı sürûr-ı ikbâl
Hersekli Arif Hikmet

erbâb-ı şühûd: Şahit kimseler.
Erbâb-ı şühûdun sühanı keşf-i hikemdir
Makbûlü sanâdîd-i sühan-dân-ı ümemdir-Sâmi

erbâb-ı tâat: Taat sahipleri.
İntifâ'ından olurlar her gelenler hisse-yâb
Zümre-i erbâb-ı tâat firka-i ehl-i hevâ-Nâbi

erbâb-ı takarrüb: Yakın olanlar.
Zînet-i zâhiri erbâb-ı takarrüb neyler
Zîveri yok harem-i Kâ'be'de mihrâbların-Nâbi

erbâb-ı tarîk: Aynı yolda olanlar.
Hep mudillin mazharıdır cümle erbâb-ı tarîk
Yetmiş iki millet içre biz gürûh-ı nâcîyiz-Gaybî

erbâb-ı tedrîs: Ders görenler.
Benim şimden geri mahkûm-ı fermân-ı mutâ'ımdır
Gerek erbâb-ı tedrîs ü gerek küttâb-ı dîvânî
Osmanzade Tâip

erbâb-ı tefekkür: Fikir sahipleri.
Sizde erbâb-ı tefekkürle avâmın arası
Pek açık. İşte budur bence vücûdun yarası
Mehmet Akif

erbâb-ı tekebbür: Kibir sahibi kimseler.
Etme erbâb-ı tekebbürle sühan
Ol girîzân mütekebbirlerden-Nâbi

erbâb-ı temâşâ: Seyredenler.
Dağılırken dedi erbâb-ı temâşâ târîh
Lihye koyuverdi köçek bitti sakalı oyunun-Sürûrî

erbâb-ı tena'um: Rahatlık içinde bulunanlar.
Erbâb-ı tena'um ne bilir mihnet-i fakrı
Mümkün mü olur tecrübesiz fehm-i hakîkat
Muallim Naci

erbâb-ı teşâur: Şairlik taslayanlar.
Erbâb-ı teşâur çoğalıp şâir azaldı
Yok öyle değil, şâirin ancak adı kaldı-Muallim Naci

erbâb-ı ukûl: Akıl sahipleri.
Kim ki korkmaz Hak'tan, ondan korkar erbâb-ı ukûl
Her ne isterse yapar Hak'tan hirâsân olmayan
Ziya Paşa

erbâb-ı vazâif: Vazifesini bilenler.
O meh-i çâr-deh-sâlin bakar ebrûsuna dil
Çeşm-i erbâb-ı vazâif meh ile sâldedir-Nâbi

erbâb-ı vecd ü hâl: Hâl ve vecd sahibi kimseler.
Demdir bir âh-ı serd ile erbâb-ı vecd ü hâl
Ser-tâ-pây dondura nâr-ı cehennemi
Üsküdarlı Hakkı Bey

erbâb-ı vefâ: Sözünde duranlar.
Nâvek-i gamze dirîğ eyleme âşıklardan
Kesme erbâb-ı vefâdan nazar-ı ihsânın-Fuzûlî

Bu matla-ı garrâyı oku ebkem ol anda
Ma'lûm olur ahvâlimiz erbâb-ı vefâya-Bağdatlı Ruhi

Aceb midir cenân-ı ehl-i dil reşk-i cinân olsa
Giren gönlüne erbâb-ı vefânın bir dahi çıkmaz-Lâ

erbâb-ı vukûf: Anlayışlı kimseler.
Merd ona denir ki aça nev-râh
Erbâb-ı vukûfu ede âgâh-Şeyh Galip

erbâb-ı zâhir: Görüntü sahipleri(sofular).
Meyden safâ-yı bâtın-ı humdur garaz hemân
Erbâb-ı zâhir anlayamazlar murâdımız-Bâki

erbâb-ı zevk: Zevk sahipleri.
Bî-gâneler bu sâhada ma'zûrdur Kemâl
Erbâb-ı zevk şi'rimi her-bâr söylesin-Yahya Kemal

erbâb-ı zillet: Zavallı insanlar.
Reddetme intisâb eden erbâb-ı zilleti
Bir noktadır medâr-ı terakkî hisâbda
Hersekli Arif Hikmet

erbaîn: (أربعين) Ar. 1. Kırk sayısı. 2. Kânûn-ı Evvel'in (Aralık) dokuzundan Kânûn-ı Sânî'nin (Ocak) on yedisine kadar hesaplanan mevsimin en soğuk 40 günü. 3. Dervişlerin çile çıkarmak için hücreye kapandıkları müddet.
Erbaîne kadar elbette sürer germî-i bahs
İstesem ben ne kadar vasfını etmek icmâl-Ziya Paşa

Kâfla nûndan yarattı âlemi
Erbaîn günde yoğurmuş Âdem'i-Nesimi

ercah: (أرجح) Ar. Râcih'den; çok intihap ve tercih edilen, üstün ve uygun olan.

* **ercahiyyet:** Üstünlük.
Emlahiyette efsahiyette
Her fazîlette ercahiyyette-Muallim Naci

ercümend, ercemend: (أرجمند) Far. Şerefli, muhterem, itibarlı.
Bu gün gelse gerektir meclise ol şûh-ı şîrîn-kâr
Yine nâz ile gelsin ercemend olsun da seyreyle
Âşık Ömer

Erdşîr, Erdeşîr: (اردشير) Far. Eski İran hükümdarlarından birkaçının lâkabı. Sâsâniler devrinde üç Erdşîr hükümdarlık etmiş. (3, 4 ve 7.yy.) Öfkeli, kızgın arslan anlamına gelen kelime, yenilmezliğin simgesi olarak kullanılmış.
Hüsrev-i zîşân ki hayl ü askerinin her biri
Erdeşîr ü Behmen ü Efrâsiyâb'ı mîrahor-Nâbi

Nice Dahhâk'e kanlar ağlatıp mânend-i Efrîdûn
Hezârân Erdşîr'in niçesin şîrâne bürdün tut
Behiştî

ergavân, erguvân: (أرغوان) Far. Dilimizde 'erguvan' şeklinde geçen ve koyu pembe renginde açan çiçek.
Ukbâda kevser istemesin rind-i mey-kede
Dünyâda bes değil mi mey-i ergavân içer-Fuzûlî

Salınır şâh-ı gül-i nâzik nihâl-i erguvân
Bâğ-ı cennetten nişân verdi bahâristân-ı îd-Bâki

Çün nev-bahâr-ı devlet-i şâh-ı cihân ola
Hurşîd-i bî-zevâl mey-i ergavân ola-Necati Bey

Ger edersem kadd ü ruhsârın yolunda cân revân
Bitiser sinümde sînem üzre serv ü ergavân-Nizami

erhâm: (أرحام) Ar. Rahm'ler, ana karınları. 2. Döl yatakları. 3. Hısımlar, akrabalar.
Erhâma nazar eyleseniz doğmaya kimse
Âlemde meğer derd ile bî-çâre benefşe-Necati Bey

Gelmeye âleme bir sencileyin zât-ı latîf
Olsa ger hâmil-i ervâh-ı mücerred-i erhâm-Nef'î

İstedi Hak ki_ol şeh-i âlî güher
Eyleye aslâb u erhâma sefer-Abîd Mevlevî

erîke: (أريكه) Ar. 1. Taht, serîr. 2. Zifaf odasında gelinin oturması için yapılan yer.
Fakat erîke vü ünvânda yok ehemmiyet
Tezâhür etmede mahzâ beka-yı kavmiyet
Abdülhak Hâmit

erîke-i âlem-penâh: Herkesin sığındığı yer.
Yekser gazâ kılıncı kuşanmış bir ümmetin
Câlis budur erîke-i âlem-penâhına-Yahya Kemal

* **erîke-nişîn:** Tahtta oturan.
Çocukluğumda değilken henüz erîke-nişîn
Benim içimde o bir pâdişâh idi pîşîn-Abdülhak Hâmit

* **erîke-pîrâ:** Tahtı süsleyen hükümdar.
İnsânı görüp erîke-pîrâ
Lâzım mı tezellül ü müdârâ-Abdülhak Hâmit

Erjeng: (ارسنك) Far. bk. erteng. İran efsanesine göre meşhur ressam Mânî gibi büyük ressam ve nakkaştır.
Mermerleri hurde-kâr-ı bî-reng
Dîvârı sûr-nümâ-yı Erjeng-Şeyh Galip

Ne bu nev nakş-ı tîr-endâze Nedîmâ yoksa
Üstâd-ı kalemin hâme-i Erjenk midir-Nedim

erka: (أرقى) Ar. En yukarı, pek yüksek yer.
Cümleden ehl-i velâyet a'lâ
Enbiyâ rütbesi ondan erka-Nâbi

erka:m: (أرْقام) Ar. Rakam'lar, sayı işaretleri.
Sâl-ı târihi hesâb etmeğe kaldı erka:m-Fuzûlî

Melâmet mülküne mâlik olup tâ kim alem çektim
Selâmet defteri erka:mına evvel kalem çektim
Hayali Bey
Bir sıfır nedir hesâb içinde
Erka:m ona inkılâb içinde-Abdülhak Hâmit

Lûle-i çeşme-i hûrşîde şikâf-ı hâme
Mevce-i lücce-i envâre sutûr-ı erka:m
Üsküdarlı Hakkı Bey
erkân: (أرْكان) Ar. 1.Rükn'ler, başlıca taraflar. 2. Bir heyetin başlıca üyesi. 3. Adab, gidiş, usül.
Lâübâli idi sohbette velî kılsa sükût
Halkı şermende ederdi edeb ü erkânı
Sürûrî (Kânî'nin vefat tarihi)
Severim ben seni cândan içeri
Yolum vardır bu erkândan içeri-Yunus Emre

Cem'iyyete bir fırka dedi, tefrika çıktı
Sapasağlam iken milletin erkânını yıktı-Mehmet Akif
erkân-ı adl: Adalet adabı.
Binâ-yı devleti erkân-ı adl ile ma'mûr-Nâbi
erkân-ı devlet: Devletin ileri gelenleri.
Mecbûr eden mezâlime erkân-ı devleti
İsrâf-ı bî-lüzûm sefâhat değil midir
Şeyhülislam Yahya
erkân-ı izz ü câh: Mevki ve izzet sahibi kimseler.
Sürüp yüz hâk-i pâye yek-be-yek erkân-ı izz ü câh
Kuruldu haşmet ü şevketle dîvân-ı Süleymânî-Nedim
erkân-ı kavîm: Kavmin ileri gelenleri.
Tarz-ı nev saldı binâ-yı adle mi'mâr-ı kazâ
Hemçü erkân-ı kavîmi kubbe-i fîrûze-fâm
Üsküdarlı Hakkı Bey
erkân-ı tarîkat: Tarikat adabı.
Alâikten mücerred ol ki erkân-ı tarîkatte
Kalender olmasa kişi kazırlar onu defterden-Tâliî
ermagân: (ارمغان) Far. Armağan, hediye, bergüzar, pişkeş.
Bir güherdir kim nazîrin görmemiştir rûzigâr
Rûzigâre âlem-i gayb ermagânıdır sözüm-Nef'î
Misk ü ezfer yerine korlardı onu nâfeye
Ger sabâ hâk-i derin iletti Çîn'e ermagân-Nef'î

Hûr-i în olurdu mağz-ı âşüfte vü mest ü ebed
Zerre gerdin rûzigâr etseydi Adn'e ermagân
Üsküdarlı Hakkı Bey
erre: (ارّه) Far. Bıçkı, testere.
Evka:tımız teâkub-ı ye's ü ümmîdden
Gûyâ ki rahne rahne-i dendân-ı erredir-Nâbi
erre-i mihnet-i aşk-ı saht: Katı aşkın sıkıntı testeresi.
Ede erre-i mihnet-i aşk-ı saht
Der-i mey-kede gibi sînem dü laht
Şeyhülislam Yahya
Erteng, Erjeng: (ارتنك) Meşhur ressam Mânî gibi resim ve nakış yapan sanatkâr ve bu resimlerin toplandığı mecmua.
Kalem destinde bir üstâd-ı Erteng-i Mânî'dir
Eder tarh-ı gülistan nokta-i nûn hazân üzre
Ziya Paşa
Görülse sahîfe-i Erteng çarh-ı âyîne-gûn
Gelir zuhûra hezârân nukûş-ı bûkalemûn
Yenişehirli Avni
Mermerleri hurde-kâr-ı bî-reng
Dîvârı sûr-nümâ-yı Erjeng-Şeyh Galip
ervâh: (أرْواح) Ar. Rûh'lar, canlar.
Ervâhın inbisâtını eşbâh eder ayân
Seyr et bu râz-ı mübhemi hengâm-ı hâbda
Hersekli Arif Hikmet
Ervâh ki tuhfe-i Hudâ'dır
Hâk-i reh-i şâh-ı enbiyâdır-Şeyh Galip

Pes geçip mihrâba ol hayrü'l-enâm
Enbiya ervâhına oldu imâm-Yazıcızade Süleyman
ervâh-ı enbiyâ: Peygamberlerin ruhları.
Ne kişver üstüne râyet-keş-i cihâd olsan
Olur tevâvüne ervâh-ı enbiyâ me'mûr-Nâbi
ervâh-ı fevc: Kalabalığın ruhu.
Anber-sirişte hâkine baksan ne vechile
Ervâh-ı fevc fevc-i rüsül rûy-mâl eder-Nâilî
ervâh-ı gâfil: Gafil ruhlar.
Şerr-i nifâk u hıkdı bu ervâh-ı gâfile
Anlar.. Fakat ne çâre ve hayfâ ki nâfile-Fâik Âlî Bey

ervâh-ı idâre: İdare ruhları.
Eyler eser-i hayâtı te'mîn
Ervâh-ı idâredir kavânîn-Alaybekizade Naci

ervâh-ı kem-ter: Âciz ruhlar.
Nüvîd-i latîftir erbâb-ı şevka müjde-i ekber
O ekber müjdeye ervâh-ı kem-ter müjde-gânîdir
Muallim Naci

ervâh-ı kudsî: Kutsal ruhlar.
Oldu nazmım şehdine ervâh-ı kudsîler meger
Şeh-perin ona meges-rân etti Cibrîl-i Emîn
Hayali Bey

ervâh-ı maka:mât: Makamların ruhları.
Cümle ervâh-ı maka:mât açılır arşa kadar
Râst Mâhur ile Uşşâk Muhayyer'le döner
Yahya Kemal

ervâh-ı melâik: Meleklerin ruhları.
Şâir tutuyor âlemi pîş nazarında
Ervâh-ı melâik geziyor zîr ü berinde
Nâbizade Nâzım

ervâh-ı mücerred: Bedensiz ruhlar.
Geldi ol dem kim berây-ı nusret-i İslâmiyân
Fevc-i ervâh-ı mücerredle doldu rûy-ı zemîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

ervâh-ı ricâl-i sahn: Sahnedekilerin ruhları.
Ederim kuvve-i kudsiyye-i efkârımla
Cünd-i ervâh-ı ricâl-i sahnı istihdâm-Nef'î

ervâh-ı rusül: Peygamber ruhları.
Doldu âfâka o demde nefes-i Rahmânî
Oldu ervâh-ı rusül gulgule-senc tekbîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

erzâk: (أرْزاق) Ar. Rızık'lar, geçinecek vesileler.
Mâla mevkûf değil erzâkın
Gayrı yüzden yitirir Rezzâk'ın-Nâbi

Eder hep çâr-sûy-ı gaybtan erzâkım âmâde
Sipihr-i bî-karârın püşt-mâl-i ebr dûşunda-Nâbi

Teşekkî eyleme noksânî-i erzâktan zîrâ
Taarruz mîz-bâna nân için çok bî-hayâlıktır
Hâzık (Erzurumlu Mehmet...)

erzâk-ı Hudâ: Allah'ın rızıkları.
Nâbiyâ maksem-i erzâk-ı Hudâ olmak ile
Süfreler ni'mete vakf eyledi nezzâresini-Nâbi

erzâl: (أرْذال) Ar. Rezil'ler.

erzâl-i fürû-mâye: Sütü bozuk reziller.
Bittabi' maârif ehline düşmân olur
Erzâl-i fürû-mâyeye devlet verme-Nâbi

erzâl-i zümer: Zümrelerin rezilleri.
Göstere hâmen eğer i'câz-ı ve'n-Şakku'l-kamer
Haml eder taglîz-i hisse onu erzâl-i zümer-Nev'î

erzân: (أرْزان) Far. Layık, seza ve münasip olan. 2. Ucuz, uygun.
Sensin ol bâdî-i hilkat ki denirse erzân
Bâğ-ı kadrinde bütün mülk-i cihân bir erzen
Yenişehirli Avni

Erzân metâ'-ı fazl u hüner tâ o denlü kim
Bin ma'rifet zemânede âferînedir-Nâbi

Kimse erzân veremez cân-ı girân kıymetini
Muallim Naci

erzân-ı metâ': Malın ucuzluğu.
Erzân-ı metâ' fazl u hüner o rütbe kim
Bin ma'rifet-i zemânede bir âferînedir-Nâbi

* **erzânî:** 1. Layık ve uygun görülme, liyakat, hak etme. 2. Ucuzluk.
Ol kalender-meşrebe erzânîdir âzâdelik
Oldu ol Hamdî taalluklar belâsından muâf
Hamdullah Hamdi

Görme erzânî Süleyman-ı bârgâh-ı nazm iken
Çeşm-i bahtım çeşm-i mûr-ı nâ-tüvândan teng ü târ
Nazîm (Yahya...)

Erip pâyâna ömrü ol dahi azm-i behişt etti
Yerini oğlu Sultan Bâyezîde gördü erzânî
Hemdemî

erzel: (ارذل) Ar. 1. Alçak, soysuz. 2. Daha, pek, en rezil. **c. erâzil.**
Hayâtın erzeli olmuş hayât-ı mu'tâdın
Senin hesâbına birçok utansın ecdâdın-Mehmet Akif

erzel-i devrân: Dönen en rezil.
Mihver-i çarhını işkeste edip darb-ı sitem
Devrinin aksi gibi erzel-i devrân olsun-Enverî

** **erâzil:** Erzel'ler, çok rüsvay olanlar, reziller.
Ey silsile-i vücûda nâzım
Rezzâk-ı erâzil ü eâzım-Fuzûlî

Huten âhûsu ise tutmaz efâzıl makbûl
Bir gazâlin ki erâzilden ola sayyâdı-Hakanî

Mâhiyyeti ma'lûm olan eşhâs-ı erâzil
Bâlâ-ter idi mertebede necm-i Sühâ'dan-Nâilî

erzen: (أرْزن) Far. Darı.
Sensin ol bâdî-i hilkat ki denirse erzân
Bâğ-ı kadrinde bütün mülk-i cihân bir erzen
Yenişehirli Avni
Kût edinmiştir bizi mûr-ı ecel erzen gibi
Kim taşır zîr-i zemîne dâne-i hırmen gibi
Derûnî (İznikli...)
Vüs'at-i sâha-i endîşemi etsem ta'rîf
Âsmân harmânı nazmımda kalır çün erzen
Keçecizade İzzet Molla

es'ab: (اصعب) Ar. Suûbet'ten; sa'b olan daha, pek güç, zor.
Ne hâl ise o şâhın ka:il olduk cevrine Nâbî
Eğerçi cevr sa'b ammâ ki hicrân andan es'abdır
Nâbi

es-salâ: Ar. "Buyursunlar, kendine güvenen gelsin" anlamında meydan okumak anlamında kullanıldığı gibi halkı namaza davet için kullanılan söz anlamında da kullanılır.
Es-salâ dest-i irâdetle açıldı bâb-ı aşk
Eylesin cân sohbetin cânânıla erbâb-ı aşk
Şeyhülislam Yahya

* **es-selâm:** Selâmlar, hayır dualar olsun.
Es-selâm ey server-i evlâd-ı âdem es-selâm
Es-selâm ey bâis-i îcâd-ı âlem es-selâm-Nâbi

esâfil: (أسافل) bk. esfel.

esahh: (أصحّ) Ar. Sahîh'den; çok sahih, kusurdan, eksiklikten arınmış olan.
Lîki esahh târih-i Ya'kûbî budur anla vü pes
Ki_onların târîhidir akdem kamusından ayân
Türk Firdevsîsi

esahh-ı haber: Haberin en doğrusu.
Vâsıl olunca esahh-ı habere
Verdim oldu kütüb-i mu'tebere-Hakanî

esâmî: (أسامى) Ar. İsim'ler, adlar, namlar.
Yok nihâyet şuarâ-yı Acem'e
Hep esâmîleri sığmaz kaleme-Nâbi

esâret: (أسارت) Ar. 1.Esirlik, kulluk, kölelik. 2. Hüküm altında bulunmak.
İnhinâ tavk-ı esâretten girândır boynuma
Fikri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şâirim
Tevfik Fikret
Ne efsûn-kâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
Namık Kemal
Nasıl tahammül eder hür olan esâretine
Kör olsun, ağlamayan, ey vatan, felâketine
Mehmet Akif

* **esîr:** 1. Tutsak, savaşta düşman eline geçen. 2. Satmak için pazara getirdikleri insan.
Ölmek âsân âşıka bir dem firâk-ı yâr güç
Böyle müşkil derd esiri hastaya tîmâr güç-Nef'î

Bir âfet-i hûn-hâre esir oldu gönül kim
Her nâzına her lahzada bin kerre fedâyız-Lâ

esîr-i aşk: Aşkın esiri.
Ne efsûn-kâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
Namık Kemal

esîr-i aşk-ı pür-hayrân: Hayranlık dolu aşkın esiri.
Vech-i dil-ber geh nihân gâhî ayân-ı cân olur
Görse dil zülfün esîr-i aşk-ı pür-hayrân olur
Âdile Sultan

esîr-i bâde: Şarap esiri.
Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlüfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîğ etme kerem-Nef'î

esîr-i câm: Kadeh düşkünü.
Esîr-i câm olan rinde hakaretle nazar kılma
Ki her rind-i belâ-keş kendi vâdîsinde bir Cem'dir
Bağdatlı Ruhi

esîr-i cân: Can esiri.
Esîr-i cân olan rinde harâretle nazar kılma
Ki her rind-i belâ-keş kendi vâdîsinde bir Cem'dir
Bağdatlı Ruhi

esîr-i çâh-ı zenahdân: Çene çukurunun esiri.
Gönlüm esîr-i çâh-ı zenahdân olup gider
Bî-çâre neylesin yer zindân olup gider-Ahmet Paşa

esîr-i dâg-ı hicrân: Ayrılık yarasının esiri.
Dâg-ı hicrânın odun benzetmek olmaz dûzaha
Olmasın kâfir esîr-i dâg-ı hicrânın senin-Fuzûlî

esîr-i dâm-ı gam: Gam tuzağının esiri.
Ey esîr-i dâm-ı gam bir kûşe-i mey-hâne dut
Dutma zühhâdın muhâlif pendini peymâne dut
Fuzûlî

esîr-i dâm-ı ışk: Aşk tuzağının esiri.
Esîr-i dâm-ı ışkın olalı senden vefâ görmem
Seni her kanda görsem ehl-i derde âşinâ görmem
Fuzûlî (kanda: nerede)

esîr-i dâne-i zerk: Hile tanesinin esiri.
Esîr-i dâne-i zerk oldu zâhid-i kallâş
Elinde dâm-ı riyâdır çevirdiği tesbîh-Nef'î

esîr-i derd-i hecr: Ayrılık derdinin esiri.
Yâr ile düşmen musâhib ben esîr-i derd-i hecr
Hâr ile hem-sâye gül, bülbül giriftâr-ı kafes
Ali Çelebi (Kınalızade Alâeddin...)

esîr-i derd-i ışk: Aşk derdinin esiri.
Benim teg hîç kim zâr u perîşân olmasın yâ Rab
Esîr-i derd-i ışk u dâg-ı hicrân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

esîr-i dest-i meşiyyet: Kendi arzu ve heveslerinin esiri.
Âdem esîr-i dest-i meşiyyet değil midir
Âlem zebûn-ı pençe-i kudret değil midir-Nâbi

esîr-i firâş: Yatak esiri.
Bütün şebekeleri her şeb ederken istifrâş
O şâh için hele olamam ya ben esîr-i firâş
Abdülhak Hâmit

esîr-i fursat: Fırsat gözetici.
Esîr-i fursat olma ki nice bâlâ-rev-i ikbâl
Uçup haylî per-i nahvet ile encâmı kalmıştır
Cevdet Paşa (Lofçalı Ahmet...)

esîr-i gabgab: Gerdan esiri.
Âşık ol ammâ alâikden berî et gönlünü
Ne ham-ı gîsuya meftûn, ne esîr-i gabgab ol-Nef'î

esîr-i gam: Gam esiri.
Koymadı devrân-ı çerh öz hâlime hurrem beni
Şâd iken âlemde çerh etti esîr-i gam beni-Fuzûlî

esîr-i gufrân: Yarlığama esiri.
Bu seng-zâra yeşil bir sehâbe hâlinde
Yağar yağar mütemâdi esîr-i gufrânın-Tevfik Fikret

esîr-i gurbet: Gurbet esiri.
Esîr-i gurbetiz biz senden özge âşinâmız yok
Ayağın kesme başınçin bizim mihnet-serâlardan
Fuzûlî

esîr-i halka-i gîsû-yı müşg-efşân: Misk gibi koku saçan saçının halkasının esiri.
Şâne-veş yüz nâvek-i gam sancılıptır cânıma
Tâ esîr-i halka-i gîsû-yı müşg-efşânınım-Fuzûlî

esîr-i hâr u has: Çerçöp esiri.
Devr elinden Bâkiyâ gam çekme âlem böyledir
Gül esîr-i hâr u has, bülbül giriftâr-ı kafes-Bâki

esîr-i hatt u hâl: Ben ve ayva tüylerinin esiri.
Dehr vakf etmiş beni nev-res cevânlar ışkına
Her yeten meh-veş esîr-i hatt u hâl eyler beni-Fuzûlî

esîr-i helvâ: Helva esiri.
Cân verir râhat-hulkûma esîr-i helvâ
Gelse efserde-gî-i savm ile hulkûmuna cân-Sâbit

esîr-i hicrân: Ayrılık esiri.
Eder irâka-i dem-i hasretinle çeşmânım
Terahhum et nice demdir esîr-i hicrânım
Muallim Naci

esîr-i iştiyâk: Özlemin esiri.
Bir nefes dîdâr için bin cân fedâ etsem ne_ola
Nice demlerdir esîr-i iştiyâkıdır gönül-Nef'î

esîr-i kân: Hazine esiri.
Duydum gam-ı Hüsn'e cân-feşânsın
Zer tâlibisin esîr-i kânsın-Şeyh Galip

esîr-i keşmekeş: Karışıklığın esiri.
Çesbândır ârzû-yı dile ye'sten hele
Ümmîd esîr-i keşmekeş-i ihtimâl iken-Nâbi

esîr-i mekr: Hile esiri.
Olmuşuz bir hîle-perdâzın esîr-i mekri kim
Sufra-i eflâkten nân-ı nücûmu çaldırır-Nâbi

esîr-i mihnet-i Bağdad: Bağdat sıkıntısına mahkum.
Fuzûlî eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i Bağdad gördüğün gönlüm-Fuzûlî

esîr-i nahçîr: Dağ keçisinin esiri.
Kaldı gönlüm şu dâm-gâhında
Dâm-ı zülf-i hevâ-penâhında
Ebedî bir esîr-i nahçîrin-Cenap Şahabeddin

esîr-i nefs: Nefsin esiri.
Dünyâya bu telâşın nedir ey esîr-i nefs
Râhat bulur mu avret alan avret üstüne-Nâbi

esîr-i nikât-ı dakîk: İnce nüktelerin esiri.
Nazar rübûde-i nakş-ı tırâz-ı menşûru
Hıred esîr-i nikât-ı dakîk ü pinhânı-Nef'î

esîr-i nûr: Işık esiri.
Bu bir teâdül-ü hilkat ki, zühre-i lebine
Düşen ziyâ-yı tebessüm esîr-i nûr olacak-Ahmet Haşim

esîr-i nükhet: Koku esiri.
Meşâmı rûha emel lezzetinde neşr ediyor
Ten-i rakîki bahârın esîr-i nükhetini-Tevfik Fikret

esîr-i sâf: Saf tutkunluk.
Yarın sen bir avuç toprak
Kesâfetiyle gelirsin bu sâye-gâha, bırak
Esîr-i sâfını döksün ile'l-ebed-Tevfik Fikret

esîr-i ser-i râh-ı ihtimâl: Olabilirlik yolunun baş esiri.
İnsân olur esîr-i ser-i râh-ı ihtimâl
Ser-kûb u imtinânı recâ sûretindedir-Nâbi

esîr-i sühan: Söz esiri.
Gel ey esîr-i sühan eyle meşk-i hâmûşu
Zebân-ı memleket-i aşk bî-zebânlıktır-Nâbi

esîr-i şahne-i derd: Dert bekçisinin esiri.
Esîr-i şahne-i derd ü belâyız gamla dil-gîriz
Elîm hârhâr-ı ye's olup mâtemle dil-gîriz
Üsküdarlı Hakkı Bey

esîr-i şifte: Cinnet tutkunu.
Nihâl-i kaddinin üftâdesidir Sidre vü Tûbâ
Esîr-i şiftesi rûhâniyân-ı arş-ı Rahmânî-Nedim

esîr-i şöhret: Şöhretin esiri.
Halk esîr-i şöhret oldu eylemez im'ân-ı zât
Nâme-i hôş-harfe bakmaz zeylde nâm olmasa
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

esîr-i turra-i canân: Sevgilinin saçlarının esiri.
Estikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül
Benzer esîr-i turra-i cânânsın ey gönül-Nedim

esîr-i ufk: Ufkun esiri.
Semâyı kaplayacak, şimdi, gâzeler gibi nûr
Zavallılar kalacaklar esîr-i ufku türâb-Ahmet Hâşim

esîr-i vahşet: Vahşet esiri.
İnsâf mıdır berîd-i da've t
Mihmânı komak esîr-i vahşet-Nâbi

esîr-i zen: Kadın esiri.
İbret alıp hikâyet-i Ferhad u Kays'tan
Merdüm-i dîn cihânda esîr-i zen olmasın-Ziya Paşa

esîr-i zülf-i perîşân: Dağınık saçın esiri.
Gel ey esîr-i zülf-i perîşânın olduğum
Bilmez misin rübûde-i çevgânın olduğum-Nedim

esîr-i zülf-i müşgîn: Mis kokulu saçın esiri.
Ne bir zahm-ı nigâh ü ne esîr-i zülf-i müşgînim
Onun_için saff-ı ser-bâzân-ı aşk içre yerim yoktur
Vecdî

esâs: (أساص) Ar. 1.Asıl, esas, temel. 2. Gerçek.
Ben tab'a bunu esâs ederdim
Şâir olurum kıyâs ederdim-Ziya Paşa

esâs-ı hüsn: Güzelliğin esası.
Bil kıl üzredir esâs-ı hüsnün etme i'timâd
Rûzigâr âyîne-i İskender'e verdi halel-Necati Bey

esâtîr: (أساطير) Ar. Üstûre'ler, uydurma, garip rivayet, masal makûlesi şeyler, mitoloji.
Ey gonca-i âlem-i esâtîr
Leylâ-yı leyâle benziyorsun-Mehmet Celal

Sormak isterdim esâtîr ufkunun merrîhine
Hiç nasîb olmuş mudur bir milletin târîhine
Midhat Cemal Kuntay

esâtîr-i evvelîn: Tarihin ilk çağlarıyla ilgili masallar.
Gör dâimâ önünde esâtîr-i evvelîn
Gökten dehâ-yı nârı çalan kahramânı-Tevfik Fikret

esâtîr-i Felâtûn: Eflatun mitolojisi.
Bin safsata bir mısrâ'-ı bercesteye değmez
İndimde esâtîr-i Felâtûn hezeyândır
Yenişehirli Avni

esâtîz, esâtize: (أساتذه) Ar. Üstâz'lar, üstadlar, iş ve maharet sahibi kimseler.
Fark olunmaz mı esâtîz ü telâmîz-i ulûm
Kâmil âsâr-ı kemâlinden olur mu mahrûm
El-hâc Sâdık

esâtîz-i be-nâm: Parmak ucuyla gösterilen üstatlar.
Sânî-i Nef'î-i Rûm'um ki ederler tahsîn
Kuvvet-i tab'ımı bi'l-cümle esâtîz-i be-nâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

esb, esp: (أسب) Far. At, feres, fürs, beygir.
Yok zîr-i bâr-ı minnet-i esb olmadan halâs
Ancak sürer o minneti de nerdübâna dek-Nâbi

Olsa aceb mi râh-revân-ı taleb nahîf
Esb eyledikçe tayy-i menâzil zebûn düşer-Nâbi

Bir esbi beyâna bulsa meydân
Seyrine eder Burâk'ı hayrân-Ziya Paşa

esb-i bâd-pây: Hızlı koşan at.
Ol esb-i bâd-pây ile ol kadd-i ser-firâz
Bir cây-bâr idi kim ede servi der-kenâr-Nev'î

esb-i be-güsiste: Gevşek at.
Eder bir har-nijâdı şeh-süvâr-ı âlem-i ikbâl
Yıkar görse beni bir esb-i be-güsiste inân üzre
Ziya Paşa

esb-i çerh: Feleğin atı.
Tevâfuk kanda var kim esb-i çerhin mihr ile mehten
Bir iki na'li var biri birine nâ-mutâbıktır
Nâbi (kanda: nerede)

esb-i hüner-mend-i sabâ-reftâr: Rüzgâr gidişli hünerli at.
Severiz esb-i hüner-mend-i sabâ-reftârı
Bir perî-şekl sanem bir gözü âhû yerine-Gazi Giray

esb-i kalem: Kalem atı. (At gibi koşan, yazan kalem).
Çatladı esb-i kalem arsa-i târîhinde
Kaçtı sahrâ-yı cihândan atı yüğrük zâde-Sürûrî

esb-i kilk: Kalem atı.
Bir güzel meydânı buldu esb-i kilk İlhâmiyâ
Ne_ola cevlân eylese mânend-i düldül biraz
İlhâmî, Selimî (Sultan III. Selim)

esb-i murâd: İstek atı.
Feres-rân olmadan ser-menzil-i maksûda el çektim
Görüp esb-i murâdı düşmen-i bed-gevher altında
Cinânî

esb-i nahvet: Gurur atı.
Pâ-mâl-i esb-i nahveti olmuş bir âfetin
Bir tıfl-ı nev-süvâr-ı muhabbet-nedân iken
Sünbülzade Vehbi

esb-i nâz: Naz atı.
Süvâr-ı esb-i nâz olmuş güzeller pâd-şâhlar çok
Atı önünce seyr etsem bana bir şeh-süvâr olsa-Âhî

esb-i nefs: Nefis atı.
Âfiyet râhını tutmaz esb-i nefs
Ger feminde kâse pür-hîz olmaya-Behiştî

esb-i sabâ-reftâr: Saba rüzgârı gibi koşan at.
Demidir sâde-ârızlar Behiştî berg-i gül gibi
Ede esb-i sabâ-reftâr ile seyr-i Süleymân'ı-Behiştî

esb-i serd: Huysuz at
Nefsi riyâzet ile tutar çille-keş olan
Nerm eyler esb-i serdi inânın sıkıntısı
Arif (Mütercim-i Arabî Reisülküttâb Mîr...-)

esb-i tab': Yaratılış atı.
Haydar-ı Kerrâr-ı meydân senâ-yı zâtınım
Esb-i tab'ım Düldül ü çâlâk hâmem Zü'l-feka:r
Nazîm (Yahya...)

esb-i tabîat: Yaratılış atı.
Nîm- cev hâsılı yok ehl-i dilin sâmânı
Bu tehî yelmeden ey esb-i tabîat bıktın-Belig

esb-i tâzî-i hâhiş: İsteğin tazı gibi koşan atı.
Bu sayd-gâh-ı dest-i temennâda hep tehî
Fitrâk-i esb-i tâzî-i hâhiş ipin sürür-Haşmet

esb-i yâr: Yârin atı.
Yolda gitmez hâtırımdan resm-i pây-i esb-i yâr
Kim sefer ehline âdettir Behiştî nân gerek-Behiştî

esbâb: (أسْباب) Ar. 1.Sebeb'ler, vesileler, mucibler, vasıtalar. 2. Aletler. 3. Sebep olanlar. 4. Lâzım olan önemli şeyler.
Murâd edince müsebbib bir âdemin kârın
Yed-i teşebbüsünü cüst u cû eder esbâb-Nâbi

Gerçi esbâb ile herkes vâsıl-ı maksûd olur
Nerde gördük bî-müsebbib bir sebeb mevcûd olur
Azmî-i Âmidî

Ger yoksa onu kabûle esbâb
Reddetmeye de görülmez îcâb-Abdülhak Hâmit

esbâb-ı adîde: Birçok sebepler.
Âlem denilen dârü'l-fenâ-yı ebedîde
Her cilveye olmak gerek esbâb-ı adîde
Abdülhak Hâmit

esbâb-ı alâik: Dünyaya ait alaka sebepleri.
Işk erbâb-ı riyâdan fârig etmiş gönlümü
Fakr esbâb-ı alâyıktan götürmüş rağbetim-Fuzûlî

esbâb-ı ârzû: İstek sebepleri.
Çoktur Nedîm-i zârda esbâb-ı ârzû
Ancak cihânda bir dil-i firkat-meâbı var-Nedim

esbâb-ı beka: Kalıcılığın sebepleri.
Âsârıdır esbâb-ı beka âdeme, yoksa
Her ni'met ü her izzetin encâmı ademdir
Behçet (Çankırılı...)

esbâb-ı cefâ: Cefa vasıtaları.
Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azîmetten
Namık Kemal

esbâb-ı cem'iyyet: Toplu olma sebepleri.
Tarîk-ı fakr tutsam tab' tâbi' nefs râm olmaz
Gınâ kılsam taleb esbâb-ı cem'iyyet temâm olmaz
Fuzûlî

esbâb-ı cünûn: Çılgınlık sebepleri.
Hevâ hôş her taraf gül-zâr bülbül zâr gül handân
Bu esbâb-ı cünûnu seyreden dîvâne olmaz mı-Vecdî

esbâb-ı dehr: Dünya nimetleri.
Benden âhir çün kılar bîzârlığ esbâb-ı dehr
Dehr esbâbından ol yeg kim kılam bî-zârlığ
Fuzûlî (yeg: daha iyi)

esbâb-ı dünyâ: Dünya sebepleri.
Gel ey râhat sanan esbâb-ı dünyâ kılma nâdânlık
Tarîk-ı fahri dut kim fakr imiş âlemde sultânlık
Fuzûlî

esbâb-ı fenâ: Kendini yok etme sebepleri.
Terk ü tecrîd ihtiyâr et kim diyâr-ı ışkta
Fakr bâzârına esbâb-ı fenâdandır revâc-Fuzûlî

esbâb-ı hâciz: Ayıran sebepler.
Pâ-mâl-i zîveri bir sürü esbâb-ı hâcize
Kudret-nümâ-yı aşk-ı vatandır bu mu'cize
Abdülhak Hâmit

esbâb-ı hâhiş: Arzunun yerine gelmesi için çareler arama.
Nâbi, tenezzül eylemez esbâb-ı hâhişe
Teslîm ile, tevekkül ile ittihâd eden-Nâbi

esbâb-ı ihtişâm: Şanlı görünüş sebepleri.
Tekellüfât-ı rüsûmiyye yok nihâdımda
Telâş-ı hâhiş-i esbâb-i ihtişâm edemem-Nâbi

esbâb-ı istikbâl: Geleceğin sebepleri.
Bizim noksânımız hep ka:bil-i ikmâldir ammâ
Bulunmaz neyleyim esbâb-ı istikbâl bir yerde
Yenişehirli Avni

esbâb-ı izz ü mansıb u ikbâl: Talih, mevki ve izzet sebepleri.
Esbâb-ı izz ü mansıb u ikbâl ber-taraf
Yâr-i şefîk ü mûnis ü gam-hâr der-kenâr-Cinânî

esbâb-ı kuvvet: Kuvvet sebepleri.
Ancak onun mesâî-i mahsûsasıyladır
Bu devletin terakkî-i esbâb-ı kuvveti-Lâ.

esbâb-ı maaş: Geçim sebepleri.
Sen cihâna gelmeden hâzırdır esbâb-ı maaş
Verme kendin eyleyip it'âb bî-hûde telâş
Dâniş (Dâniş-i Atîk; Dâniş-i Kadim)

esbâb-ı melâl: Sıkıntı veren şeyler.
Yok aceb ger mâla rağbet mülke kılmam iltifât
Ben ki ehl-i zevkim esbâb-ı melâli neylerem-Fuzûlî

esbâb-ı neşât: Sevinme sebepleri.
Cümle esbâb-ı neşâtım ne ise verdi kader
Mâye-i hüzn ü küdûrâtı edip mahv ü adîm
Üsküdarlı Hakkı Bey

esbâb-ı neyl-i her-murâd: Her murada nail olma sebepleri.
Şîve-i tedbîrdir esbâb-ı neyl-i her murâd
Menzil-i maksûda varmaz kimse hîç ihmâl ile
Leskofçalı Galip

esbâb-ı nevâl: İhsan sebepleri.
Ehl-i hikmet dedi cem'-i emvâl
Kesb-i ser-mâye-i esbâb-ı nevâl-Nâbi

esbâb-ı nizâm-ı devlet: Devlet nizamının sebepleri.
Addolunsa eğer esbâb-ı nizâm-ı devlet
Seni katleylemediler cümleden akdem a köpek-Nef'î

esbâb-ı rehâ: Kurtuluş sebepleri.
Her ni'meti her fazlı, hep esbâb-ı rehâyı
Gökten dilenin züll-i tevekkül ki mürâyî-Tevfik Fikret

esbâb-ı riyâ: İkiyüzlülük sebepleri.
Taylasân, cübbe, kavuk, hırka, hep esbâb-ı riyâ
Dış yüzünden Ömer'in devri muhitin gûyâ
Mehmet Akif

esbâb-ı safâ: Saflık sebepleri.
Esbâb-ı safâ akıl diyârındadır ammâ
Vâdî-i cünûnun dahi çok âlemi vardır-Nâbi

esbâb-ı şâdî: Mutluluk sebepleri.
Keyfiyetle ser-şâr-ı muhabbet olduğum bilmem
Bana esbâb-ı şâdîden nasîb ü behre kemdir hep
Koca Ragıp Paşa

esbâb-ı şevk: Şevk sebepleri.
Şevvâl geldi ârzû-yı îd kalmadı
Esbâb-ı şevka niyyet-i tecdîd kalmadı-Nâbi

esbâb-ı şifâ: Şifa sebepleri.
Etmiş eczâ-yı akka:rı Hudâ
Maraz u illete esbâb-ı şifâ-Nâbi

esbâb-ı tarab: Sevinç, coşkunluk sebepleri.
Esbâb-ı tarab cümlesi âmâde gerektir
Yoksa yalnız sâkî-i gül-rû ile olmaz-Nâbi

esbâb-ı tehâlüf: Birbirine zıt olma sebepleri.
Esbâb-ı tehâlüfle bulur halk tesellî
Her birisi bir gûne safâdan mütelezziz-Nâbi

esbâb-ı tena'um: Nimetlendirme sebepleri.
Kıldı seni hîçten bir âdem
Esbâb-ı tena'umun ferâhem-Fuzûlî

esbâb-ı zîb ü zîver: Süs ve bezek sebepleri.
Her hayâlim bir arûs-ı naz-perverdir benim
Kim bu âlemden değil esbâb-ı zîb ü zîveri-Nef'î

esed: (أسد) Ar. 1.Arslan, şîr, gazanfer denilen hayvan. 2. Burçlardan Seretan (yengeç) ile Sünbüle (başak) arasında olan 5. burç olup yıllık hareket içinde Güneş, Temmuz'un dokuzunda bu burca gelir.
Gözü âhûlara şimdi şikâr olmak münâsibtir
Esed burcuna etti âftâb ey meh-lika: tahvîl-Behiştî
Değil burc-ı Esed sükkân-ı ulvî-i selc-i beyzâdan
Gazanfer şekli tasvîr eylemiştir âsmân üzre-Ziya Paşa

İkbâl-i felek teveccüh ederse her kime
Beyz-i kebûter durur veted üzre
İdbârı da ikbâli gibi ger ederse neş'et
Kelb-i habâset bevl eder esed üzre-Lâ

Esedullah-ı veli: Allah'ın arslanı (Hz. Ali)
Dedi ol mazhar-ı envâr-ı celî
Esedullah-i velî ya'nî Alî-Hakanî

esef: (أسف) Ar. Hüzün, keder, teessüf.
Eder bu levha en âvâre kalbi rikkat-yâb
Verir bu manzara en kayıtsız mizâca esef
Tevfik Fikret

Esef etmem yanılmaz ağlamaz düşmez bir Allah'tır
Yanıldım gerçi dâmân-ı ümîde pek fenâ düştüm
Eşref

Etmemek lâzım esef hîç feleğin tavrına kim
Rusçuklu Hayri

eser: (أثر) Ar. 1.Bir sebepten neşet eden nesne ve fiil. 2. İş. 3. Tarih. 4. Kitap. 5. Nişan, iz, işaret. **c. âsâr.**
Ey Fuzûlî kalmamış gavgâ- yı Mecnûn'dan eser
Gâlibâ efsâne-i Leylî getirmiş hâb ona-Fuzûlî

Âyînesi iştir kişinin lâfa bakılmaz
Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde-Ziya Paşa

Âlemde nice eser bırakmış
Ezkârını mu'teber bırakmış-Ziya Paşa

Ben rûzigârı anladım rûzigâr ise
Esmez tehî eserse kor ortaya bir eser-Lâ

eser-i adl: Adalet eseri.
Ka:im olmazdı nizâm ü nesak-ı asl-ı vücûd
Vermeseydin eser-i adl ile dünyâya revâc-Fuzûlî

eser-i âh: Ah eseri.
Elbette olur zâlime vâsıl eser-i âh
Duymaz elem-i zahmını âdem urulunca-Belig

eser-i aşk: Aşk eseri.
Kim ka:dir ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir
Târihi imiş Gâlib-i zârın eser-i aşk-Şeyh Galip

eser-i âteş-i aşk: Aşk ateşinin izi.
Micmer-i dilde olursa eser-i âteş-i aşk
Neşreder râyihasın anberi sârâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

eser-i âtıfet: İyilikseverlik eseri.
Hamdülillah eser-i âtıfet Rabb-i rahîm
Eyledi tab' u dilim behre-ver feyz-i amîm
Üsküdarlı Hakkı Bey

eser-i ayn-ı hayât: Hayatın kendisine ait olan işaret.
Ehl-i hâcâta olurken eser-i ayn-ı hayât
Dağdır deyn ü temessükler yine nakş-ı hitâm-Nâbi

eser-i bagy u inâd: İnat ve serkeşlik eseri.
Sâbit ü zâhir olunca eser-i bagy ü inâd
Zü'l-feka:r-ı dü-zebâna kalem-i mu'cize-fen-Nâbi

eser-i cân: Canlılık işareti.
Uykuda dün gece cânım gibi cânân gördüm
Ten-i efsürdede kalkıp eser-i cân gördüm
Murâdî (Sultan II. Murat)

eser-i fakr u fenâ: Yokluk ve fakirlik eseri.
Dünbekîler eser-i fakr u fenâ gösteremez
Nitekim merd-i kalender edemez lâf-ı bürût-Behiştî

eser-i fikr-i Sinimmârî: Sinimmari isimli mimarın düşüncesiyle yapılan eser (saray).
Diyemem ki eser-i fikr-i Sinimmârîdir
Misli yoktur var ise san'at-ı simyâdır bu-Şeyh Galip

eser-i hâdise: Hadise eseri.
Pâk-tab'ân eser-i hâdise-i gam tutmaz
Aks-i zişt, âyînede dâg-ı derûn olmaz hîç
Recâizade Ekrem

eser-i hâme-i münakkaş: Nakışlı kalem eseri.
Nemîka-dih eser-i hâme-i münakkaşımız
Olur nümûne-ber-i hâtır-ı müşevveşimiz-Nâbi

eser-i havf u hatar: Korku ve tehlike eseri.
Mahv olup defter-i dilden eser-i havf u hatar
Düştü peygûle-i idbâra gumûm u âlâm-Nâbi

eser-i hayât-ı te'mîn: Elde edilen hayat eseri.
Eyler eser-i hayâtı te'mîn
Ervâh-ı idâredir kavânîn-Alaybekizade Naci

eser-i hubb-ı sivâ: Başka sevgi eseri.
İdrâk edemez neş'esini sâgar-ı aşkın
Kalbinde onun kim eser-i hubb-i sivâ var
Kâzım Paşa (Koniçeli Musa...)

eser-i kabûl-i tâat: Taatin kabul görme işareti.
Eser-i kabûl-i tâat ona vermiş öyle hâlet
Ki kulûb-ı ehl-i hâle harekâtı câzib olmuş-Fuzûlî

eser-i kevkeb: Yıldız işareti.
Hüsn her kanda bulunsa sipeh-i nahvet ü nâz
Zîr-i hükmünde bulunmak eser-i kevkebidir
Nâbi (kanda: nerede)

eser-i kilk: Kalem eseri.
Feleğe bâis-i rif'attir ederse Bercîş
Eser-i kilkimi ârâyiş-i tâk-ı keyvân-Şinasi

eser-i latme-i âzâr-ı felek: Feleğin azarlayıcı tokat izi.
Kanda bir ehl-i hüner var ise, ruhsârında
Rû-nümâdır eser-i latme-i âzâr-ı felek
Yenişehirli Avni (kanda: nerede)

eser-i meymenet: Mutluluk eseri.
Sükkân-ı harâbâtta o gümüş bulunurdu
Ma'mûr olacakta eser-i meymenet olsa-Sâbit

eser-i nâhun: Tırnak izi.
Eser-i nâhunu gamdır rûh-ı illiyyînde
Sanma âyîne-i gerdûnda hilâl-i şeb-i îd
Yenişehirli Avni

eser-i pâ-yı adem: Yokluk ayağının işareti.
Ber-murâd olmayıcak ben yere geçsin âlem
Necm ü mihr ü mehi olsun eser-pâ-yı adem
Akif Paşa (olmayıcak: olmayınca.)

eser-i pertev-i cemâl: Güzelliğin parlak işareti.
Zemân zemân eser-i pertev-i cemâlinden
Muâlic-i dil-i pür-derd ü çeşm-i pür-nem idim
Fuzûlî

eser-i rahmet: Rahmet eseri.
Hande-rûluk eser-i rahmettir
Türüş-rûluk sebeb-i nefrettir-Nâbi

eser-i sû'-i mizâc: Huy çirkinliği işareti.
Halka taklîd-i sülûkun sebebi hüsn-i maâş
Mülke tağyîr-i tarîkin eseri sû'-i mizâc-Fuzûlî

eser-i sûret-i gayr: Başka resmin (suretin) izi.
Safha-i dilde bulunmaz eser-i sûret-i gayr
"Hîne mâ halle nefe'l-gayru ani'l-kalbi hevâk"
Fuzûlî
"Senin aşkın geldiği zemân, kalbten, gayri yok etti."

eser-i şâh-ı cihân: Cihan şahının eseri.
Türbe-i nûr-ı alem-dâr-ı Resûl'e bu nişân
Eser-i şâh-ı cihân Hazret-i Sultân Osmân
Fârisî (Sultan II. Osman)

eser-i tâb: Güzellik eseri.
Bağrı yağı erimezdi eser-i tâbından
Nûr-ı hıfzından eğer şu'le-i şem' alsa ziyâ
Nazîm (Yahya...)

eser-i zelzele-i pây-ı ricâl: İleri gelenlerin ayak sarsıntılarının eseri.
Çıktı evc-i feleğe zemzeme-i nây-ı neşât
Tuttu dehri eser-i zelzele-i pây-ı ricâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

esfel: (اسفل) Ar. En sefil, en aşağı. **c. esâfil.**
Devrin itmâm etmeyip esfelde devr eden garîb
Kanda idrâk eder ol lutf ile kahrın neydügün
Gaybî (kanda: nerede)

esfel-i hâk: Toprağın en aşağısı.
Basît esfel-i hâke fütâde olmaz idi
Cihânda sâye-i ma'dûmun olsa ger mevcûd-Sâmi

esfel-i kem-pâye: Rütbesi en aşağı.
Kasr-ı bâlâ-yı hakîkat ki ukûl-ı aşere
Gurfe-i esfel-i kem-pâyesinin süllemidir-Nef'î

* **esfel-nişîn:** En aşağıda oturan.

esfel-nişîn-i külhân: Külhanın en aşağısında oturan.
Eğerçi âlemin esfel-nişîn-i külhânıyız
Velîk nüsha-i takvîm-i sun'un ahseniyiz-Nâbi

* **esfeliyyet:** Aşağılık.
Şu âlem-i sefâletin güvâh-ı esfeliyyeti
Siyâh bir taş üstünü nişîmen ettik intihâb
Tevfik Fikret

** **esâfil:** Esfel'ler, halkın aşağı, bayağı takımları.
Esâfil olmasa olmaz eâlî nâil-i sâmân
Veren zîrâ ki sûret câme-i zer-târa sûzendir-Nâbi
Esâfil behre-dâr-ı kurb-ı cebbârân-ı devlettir
Kilâb olmaz cüdâ sayyâd-ı bî-dâdın rikâbından
Namık Kemal

eshâb, ashâb: (اصحاب) Ar. Sâhib'in ve sahb'ın cemi. 1. Sahipler. 2. Peygamberimizi görmüş ve sohbetine katılmış olanlar. bk. ashâb.

eshâb-ı dalâlet: Doğru yoldan sapmış kimseler.
Sâdık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet
Mürşid sanılır vehlede eshâb-ı dalâlet-Ziya Paşa

eshâb-ı derd: Dert sahipleri, dertliler.
Âheng-i âh u nâleleri edelim bülend
Eshâb-ı derdi cûşa getirsin bu heft bend-Bâki

eshâb-ı devlet: Devlet erkânı.
Vaktiyle hâke basmayan eshâb-ı devletin
Şimdi izâm-ı dest ü seri hâk-i râhdır
Yenişehirli Avni

eshâb-ı ihrâm: İhram sahipleri.
Ehl-i îmâna cihânda maksad-ı kâm oldu hac
Bâis-i cem'iyyet eshâb-ı ihrâm oldu hac
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

eshâb-ı merâtib: Rütbe sahipleri.
Afv ile mübeşşer midir eshâb-ı merâtib
Ka:nûn-ı cezâ âcize mi hâs demektir-Ziya Paşa

eshâb-ı nikâh: Nikah sahipleri.
Eshâb-ı nikâh olup revâne
Kâbîni kesildi nakd-i câne-Fuzûlî

eshâm: (أ سْهام) Ar. Sehm'ler, oklar, yaylar, tîrler.
Âh her demde olur hisse-i dile hemm ü elem
Her emekdâra atâ vü keremdir eshâm-Lâ

eshâr: (اسحار) Ar. Seher'ler, sabahlar.
Âb u gül müşg ü gül-âb ola çemen sahnında
Bûy-ı halkıla güzâr etse nesîm-i eshâr-Bâki

eshed: (اسهد) Ar. Açıkgöz, becerikli.
Ümmîd-i iltifât ile olsam da reh-nişîn
Ol şehsüvârın eshedi pâ-mâl eder beni-Muallim Naci

esîl: (أسيل) Ar. 1. Bir parça uzun yüz. 2. Doğru şey.
Ne tavîl idi o tal'at ne kasîr
Füsehâ ona esîlü'l-had der-Hakanî

esîm: (اثيم) Ar. Günâhkar, suçlu.

esîm-i muʿterif: Suçunu itiraf eden.
Esîm-i muʿterife merhamet mürüvvettir
Karîn-i afv olagelmiş hatâsı insânın-Ziya Paşa
esîr: (أسير) bk. esaret.
eskal: (اثقل) Ar. 1. En sakil, en ağır. 2. En çirkin. 3. Kaba, çirkin. **c. eska:l.**
** **eska:l:** Sıkal'ler, ağır yükler, ağır şeyler.
Bâzı cerrâr da şâir geçinir
Cerr-i eska:lde mâhir geçinir-Sünbülzade Vehbi
eska:l-i mihnet: Sıkıntının en ağırı.
Visâlin Kâʿbe'sine mushaf-ı ışkınla azm ettim
Ter-i mahfel gibi eska :l-i mihnetten berî oldum
Behiştî
eska:m (اسقام) Ar. Sakamʿlar; hastalıklar, illetler, dertler.
eska:m-ı hümûm: Kederden kaynaklanan hastalıklar.
Vermeseydi bana ümmîd tabîb-i lutfun
Öldürürdü beni bu çektiğim eska:m-ı hümûm
Yenişehirli Avni
eslâf: (أسْلاف) Ar. Selef'ler, bir yere veya bir mevkiye önce gelenler.
Olur olmaz işe karışma diye
Nush u pend eylemişti eslâfım
Şeyhülislam Arif Hikmet
Tedkîk-i nazarla eyle insâf
Ol feyzi tükettiler mi eslâf-Şeyh Mehmet Esat Galip

Neden mefâhir-i eslâfe kahredip, yalnız
Mülevvesâtına mâzimizin sarılmadayız
Mehmet Akif
Sehâ ile anılır hep ekâbir-i eslâf
Atâdır eyleyen erbâb-ı devleti meşhûr-Lâ
eslâf-ı kirâm: Büyüklerin önceden gelenleri.
Gerek eslâf-ı kirâm u gerek esnâf-ı ümem-Nâbi
eslem: (اسلم) Ar. En sağlam, en selametli, en doğru.
Çok tekâpû eyledim pest ü bülendin âlemin
Bulmadım teslîmden gayri tarîk-ı eslemin-Nâbi

Selâmet ister isen ışk ile melâmet ol
Cihânda Hamdî mahabbet tarîk-ı eslemdir
Hamdullah Hamdi
Hasma çok hîle demişler ukalâ
Cümleden eslemi terk-i gavgâ-Âlî (Gelibolulu....)
eslem-i tarîk: Yolun en doğrusu.
Eslem-i tarîkı gösteriyorken dehâtımız
Olmaz mı reh-zenâna bizim türrehâtımız
Abdülhak Hâmit
• **esmâ:** (اسماع) Ar. Semʿler, kulaklar, kulak işitmeleri.
Nice maʿnâları var raks-âver
Meşʿal-i âsâ döker esmâʿa şerer-Nâbi

Hak yolu aşktır dediler kümmelîn-i vâsılîn
Berzahîler dediler kim Hakk'a yol esmâ'dadır
Gaybî
• **esmâ':** (أسْماء) İsim'ler, adlar, namlar.
esmâ'-i müsemmâ: Belirli isimler.
Dediler te'sîr eder esmâ'-i müsemmâda velî
Ey Sürûrî görmedim âlemde handân olduğun
Sürûrî-i Atîk (Burdurlu Mustafa bin Şaban)
esmâr: (أثْمار) Ar. Semerʿler, meyveler.
Mukaddemâ çîre-destân çîde etmiş puhte esmârın
Mezâmînin riyâz-ı maʿrifette hamı kalmıştır
Hersekli Arif Hikmet
esmâr-ı nazm: Nazmın meyveleri.
Yemiş içmiş selef bezm-i sühandan şimdi ahlâfe
Tenakkul etmeğe esmâr-ı nazmın hâmı kalmıştır
Ahmet Cevdet Paşa
esmâr-ı pîş-refte: Öne geçmiş meyveler.
Diraht-ı şerʿinin esmâr-ı pîş-reftesidir
Şerâyi'-i kudemâ yâ Muhammed Arabî-Nâbi
esnâ': (أثنا) Ar. Ara, aralık; vakit, zaman, hengâm.
esnâ-yı cemʿiyyet: Toplumun arası.
Sakın esnâ-yı cemʿiyyette dünbâl-i harı kesme-Lâ
esnâ-yı ekl-i dâne: Tane yeme anı.
Nahl-i ümîde el sunar handân ol giryân ben
Esnâ-yı ekl-i dânede Âdem güler ben ağlarım
Esrar Dede
esnâ-yı sefer: Sefer anı.
Esnâ-yı seferde çeşm-i imʿân
Gördükçe mevâkiʿ-i latîfe
Bulmaz mı tabiatinde insân
Bir hâhiş-i celse-i hafîfe-Muallim Naci

esnâf: (أصْنا ف) Ar. Sınıf'tan; 1.Sınıf'lar, sıralar, yollar. 2. Cinsler, nev'ler, türlüler. 3. Sanat ehli topluluklar.

esnâf-ı ümem: Ümmetin cinsleri.
Ol âfitâb-ı saltanat ol şehsüvar-ı memleket
Cem-bezm ü Hatem-mekrümet memdûh-ı esnâf-ı ümem-Nef'î

Mevlid ü menşe'-i ashâb-ı himem
Terbiyet-hâne-i esnâf-ı ümem-Nâbi

esnâm: (أصْنام) Ar. Sanem'ler, bütler, tapınılan tasvirler.
İçse bir cür'asını bürehmen-i sad-sâle
Bir olur seng-i mezâr ile yanında esnâm-Nef'î

Nârı gül-zâr etmek isterisen Halîlu'llah gibi
Nefsinin esnâmını kıl kendi destinle cüzâz-Nuri

Büyük bir gayretu'llah tuttu kalb ü cân-ı İslâm'ı
Geçirdi, kırdı, berbât etti vahdet şirk-i esnâmı
Kemalzade Ekrem Bey

esra': (أسْرع) Ar. Serî'den; daha, en çabuk.
Gül-şen hevâ yeridir ammâ ne çâre ey dil
Reftâr-ı ömr oluptur bâd-ı sabâdan esra'
Behiştî (oluptur: olmuştur)

esrâr: (أسْرار) Ar. 1. Sır'lar, gizli olan hususlar. 2. Hint kenevirinden çıkarılan, uyuşturucu ve sarhoş edici özelliği olan zehir. (bu anlamda teklik olarak kullanılır.) bk. sırr.
Arak içme yeme afyonu aslâ
Çekip esrârı halka rüsvâ-Aynî

Keyf için esrâra olup mübtelâ
Etti tamâmiyle şuûrun hebâ-Atâyî

Esrâr içinde aks ediyor küçük, acûl
İki üç lem'a karşı sâhilden-Tevfik Fikret

Taşlayınız, heykeller gibi esrârımı
Memnûn olsun yemyeşil ağaçlar
Fazıl Hüsnü Dağlarca

esrâr-ı âlem: Âlemin sırları.
Benden sorun haka:yık-ı esrâr-ı âlemi
Te'lîf-i râz-nâme-i dehr ezberimdedir-Nâbi

esrâr-ı aşk: Aşkın sırları.
Esrâr-ı aşkı dert ile bî-hûş olan bilir
Elbette keyf-i bâdeyi ser-hôş olan bilir-Leskofçalı Galip

esrâr-ı âyât-ı cemâl: Güzel âyetlerin sırları.
Bana keşf oldu bugün esrâr-ı âyât-ı cemâl
Her suâle müftî-i ışkam cevâbım var benim
İbn-i Kemal

esrâr-ı cefâ-perver: Cefaya sebeb olan sırlar.
Terbiyeni görmüştür ey dâye-i gam hâlâ
Tâ vakt-i sabâvetten Esrâr-ı cefâ-perver-Esrar Dede

esrâr-ı daka:yık: İnce şeylerin sırları.
Sordum lebine râz-ı nihânın dedi dil-ber
Hiç keşf ola mı ka:l ile esrâr-ı daka:yık-Hayretî

esrâr-ı derûn: Kalp sırları.
En ummadığın keşf eder esrâr-ı derûnun
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın-Ziya Paşa

esrâr-ı dîvân-ı Kemâl: Kemal'in (İbn-i Kemal) divanının sırları.
Harfidir mecmûa-i esrâr-ı dîvân-ı Kemâl
Noktasıdır mühre-i dâg-ı derûn-ı Enverî-Nef'î

esrâr-ı ehl-i sadr: Yürekli kişilerin sırları.
Esrâr-ı ehl-i sadra dahi vâkıf olmadı
Akl-ı beşer ki mevkifidir bâb-ı bahs
Hamdullah Hamdi

esrâr-ı elem-i me'lûf: Alışılmaş elem sırları.
Etme ta'yîb bu esrâr-ı elem-i me'lûfu
Hâce billâh cihân zevki ta'ab geldi bana-Esrar Dede

esrâr-ı gam: Gam sırları.
Kişi esrâr-ı gamı akılla fehm etmez imiş
Bırağup câme-i nâmûsumu âbdâl olayım-Nev'î

esrâr-ı garîb-i bî-nevâ: Sessiz garibin sırları.
Bende-i pîr-i aşk Esrâr-ı garîb-i bî-nevâ
Haşr-ı niyâza dek gider bu dil-i mübtelâyile
Esrar Dede

esrâr-ı gaybî: Gayba ait sırlar.
Vâridât-ı zikr-i Hak esrâr-ı gaybîden gelir
Bu kerâmettir aceb feyz-i mükerrem ondandır
Âdile Sultan

esrâr-ı hafî: Gizli sırlar.
Deme keşf olur ser-â-ser sana esrâr-ı hafî
Ka:l ü ef'âlinde vardır çün senin yüz bin hatâ
Âdile Sultan

esrâr-ı hafiyye: Gizli sırlar.
Esrâr-ı hafiyye var bilinmez
Etvâr-ı tasarruf Hudâ'da-Muallim Naci

Keyf için esrâra olup mübtelâ
Etti tamâmiyle şuûrun hebâ
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

esrâr-ı haka:yık: Hakikatlerin sırları.
Ey Fuzûlî özünü kûşe-nişîn et hum-ı mey teg
Ola nâ-geh olasan kâşif-i haka:yık-Fuzûlî

esrâr-ı hakîkat: Hakikat sırları.
Münhî-i ma'rifeti hâl diliyle dâim
Kılar ehl-i Hakk'a esrâr-ı hakîkat inhâ-Fuzûlî

Dermiş bana keşfoldu her esrâr-ı hakîkat
Vallâhî yalandır sözü, billâhî yalandır
Bağdatlı Ruhi

esrâr-ı hikmet: Bilgelik sırları.
Etsin vücûdu nüshasın evvel mütâla'a
Esrâr-ı hikmete taleb-i ittibâ' eden-Nâbi

esrâr-ı Hudâ: Allah'ın sırları.
Şem'-i mihrâb-ı Hudâ câm'i-i esrâr-ı Hudâ
Secde-gâh-ı ürefâ Kâ'be-i ehl-i ferheng-Kâzım Paşa

esrâr-ı hurûf: Harflerin sırları.
Şimdi çoktur ketebe sâhibi câhil hattât
Lâkin esrâr-ı hurûfa hani vâsıl hattât-Sürûrî

esrâr-ı hüsn ü ân: Güzelliğin sırları.
Çıkmış henüz hâne-i âyîneden o mâh
Esrâr-ı hüsnü ânına hayrân olup gelir-Nedim

esrâr-ı İlâhî: İlâhî sırlar.
Sühan bir genc-i lâ-yefnâ-yı esrâr-ı İlâhî'dir
Ki tab'-ı nükte-dânımdır o gencin şimdi gencûru
Nef'î

esrâr-ı ilm: İlim sırları.
Cihân ehline tâ esrâr-ı ilmin kalmaya mahfî
Kılıptır hikmetin küffâr içinde enbiyâ peydâ-Fuzûlî

esrâr-ı irfân: Bilim sırları.
Mâl-ı dünyâ ile Ka:rûn olsa müflistir yine
Vâsıl-ı gencîne-i esrâr-ı irfân olmayan-Cinânî

esrâr-ı kader: Kaderin sırları.
Ben esrâr-ı kaderle âşinâlık etmişim Nâbî
Sebük-mağzân gibi takdîrle ceng ü cidâl etmem
Nâbi

esrâr-ı kazâ: Kazanın sırları.
Fikr-i çâlâkine esrâr-ı kazâ nâ-mestûr
Akl-ı derrâkine âsâr-ı kadr nâ-mübhem-Nâbi

esrâr-ı kelâm: Söz sırları.
Kâmil oldur ki ola mahrem-i esrâr-ı kelâm
Gele irsâl-i melâikle ona her ilhâm-Ziya Paşa

esrâr-ı kerrâr: (döne döne saldıran) Hz. Ali'nin sırları.
Mazhar-ı esrâr-ı kerrârım değil haytü'ş-şu'â'
El verip gökten bana hûrşîd eder ikrâr-ı feyz
Leskofçalı Galip

esrâr-ı kitâb-ı melekût: Melekler kitabının sırları.
Ona ma'lûm idi esrâr-ı kitâb-ı melekût
Gelmeden levh-i hecâya kelimât-ı eb ü ced-Nâbi

esrâr-ı kudret: Kudret sırları.
Deşer âfâkı; bir şeyler sezer esrâr-ı kudretten
Eşer a'mâkı, izler keşf eder edvâr-ı hilkatten
Mehmet Akif

esrâr-ı Kur'ân: Kur'an'ın sırları.
Cemâlin mushafında sürh-i la'lin vakf-ı âyettir
Bu râzı vâkıf-ı esrâr-ı Kur'ân olmayan bilmez
Şeyhülislam Yahya

esrâr-ı lâhûtî: İlahî sırlar.
Ne tûtî-i nakş-bîn-i âlem esrâr-ı lâhûtî
Ki levh-i cevher-i gül ona mir'ât-ı mücellâdır-Sabrî

esrâr-ı leb: Dudağın sırları.
Vasf-ı rûyunla bu matla' matla'-ı envârdır
Vasf-ı esrâr-ı lebinle mahzenü'l-esrârdır-Enverî

esrâr-ı Lem-yezel: Zeval bulmaz Allah'ın sırları.
Nice bin levha-i hayât ü vücûd
Sana esrâr-ı Lem-yezel mev'ûd-Kemalzade
Ekrem Bey

esrâr-ı maânî: Mana sırları.
Açıldıkça ûlü'l-elbâb olur dem-beste-i hayret
Leb-i i'câz-gûyu lübb-i esrâr-ı maânidir
Muallim Naci

esrâr-ı mahabbet: Sevgi sırları.
Hâb görmez çeşmimiz endîşe-i ağyârden
Pâs-bânız genc-i esrâr-ı mahabbet bekleriz-Fuzûlî

esrâr-ı müfâd: Mana sırları.
Kimlerin gûşuna lâyık yine senden gayrı
Şeb-i Mi'râctaki cevher-i esrâr-ı müfâd-Nâbi

esrâr-ı nazm: Nazmın sırları.
Esrâr-ı nazmı şerhedemez akl-ı dünyevî
Eflâke perr ü bâl açan efkâr söylesin-Yahya Kemal

esrâr-ı pinhân: Gizli sırlar.
Edersin perçemin halvet-nişîn-i kelle-pûş ammâ
Zebân-ı şâne söyler mû-be-mû esrâr-ı pinhânı-Nâbi

esrâr-ı râz-nâme-i Rahmân: Rahman olan Allah'ın sır kitabının sırları.
Şekl-i bedî'-sûret-i insâna kıl nazar
Esrâr-ı râz-nâme-i Rahmân'a mahrem ol
Yenişehirli Avni

esrâr-ı rumûz: Rumuzların sırları.
Vâridât-ı zikr-i Hak esrâr-ı gaybîden gelir
Bu kerâmettir aceb feyz-i mükerrem ondandır
Âdile Sultan

esrâr-ı sübül: Yolların sırları.
Hazret-i şâh-ı rusül hâdî-i esrâr-ı sübül
Şârık-ı çarh-ı Hudâ hazen-i genc-i is'âd-Nâbi

esrâr-ı şarâb-ı tevhîd: Tevhid şarabının sırları.
Sem'i peymâne-i envâr-ı hitâb-ı izzet
Kalbi hum-hâne-i esrâr-ı şarâb-ı tevhîd-Lâ

esrâr-ı tab': Yaratılış sırları.
Ağzın hadîsine açamaz zerrece dehân
Esrâr-ı tab'a vâkıf olan tab'-ı hurde-dân-Fuzûlî

esrâr-ı vuslat: Kavuşma sırları.
Âdemin hâlin bilirler kalmaz inkâra mecâl
Âşıkı esrâr-ı vuslat gül gibi handân eder
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

* **esrâr-keş:** Esrar kullanmaya alışkın olan, esrar tiryakisi.
Esrâr-ı kâinâtı esrâr-keş ne bilsin-Muallim Nâci

* **esrâr-veş:** Esrar gibi.
Mest-i câm-ı aşkınız Esrâr-veş ey pîr-i mey
Baş açıp geldik sana ikrâra bir ben bir habâb
Esrar Dede

esvât: (اصوات) Ar. Savt'lar, sesler.

esvât-ı arz: Yeryüzünün sesleri.
Esvât-ı arza karşı sen etmiştin i'tiyâd
Bess ü şikâyet etmeyi âlâm-ı sem'den
Cenap Şahabeddin

esvât-ı hayât: Hayatın varlığını belirten sesler.
Uyuyanlar uyanır pey-der-pey
Dokur esvât-ı hayâtı her şey-Cenap Şahabeddin

es-selâm: (السّلام) Ar. "Selamlar, hayır dualar olsun.".
Es-selâm ey server-i evlâd-ı âdem es-selâm
Es-selâm ey bâis-i îcâd-ı âlem es-selâm-Nâbi

Pîş-gâhında olurken na'ra-senc-i es-selâm
Kanda olsun bülbül-i dil zâr u giryân el-vedâ'
Nâbi (kanda: nerede)

eş'ar: (أشْعَر) Ar. 1.Şuur ve akıl sahibi olan. 2. Çok güzel şiir söyleyen.
Ey Nâilî hamûşî mahz-ı hikemdir ammâ
Eş'arı böyle söyler üstâd söyleyince-Nâilî

Tab'ımı feyz-i nuûtun eyledi Hassân-ı Rûm
Hamdülillah şâirân-ı dehrin oldum eş'arı
Nazîm (Yahya...)

eş'âr: (أشْعار) Ar. Şiir'ler, manzum ve mevzun, vezinli olan güzel sözler.
Bir nice zarftan almak gibidir nice ta'am
Eylemek halt sözünde diğerin eş'ârın-Nâbi

Söyler elbet hâlini Fıtnat meseldir ehl-i derd
Aşk ola bir sînede eş'âr kendin gösterir-Fıtnat

Bana sor sevgili ka:ri sana ben söyleyeyim
Ne hüviyyette şu karşında duran eş'ârım
Mehmet Akif

eş'âr-ı medh ü zem: Övme ve yerme şiirleri.
Benden Fuzûlî isteme eş'âr-ı medh ü zem
Ben âşıkam hemîşe sözüm âşık-ânedir-Fuzûlî

eşbâh: (أشْباح) Ar. Şebah'lar, cisimler, cesetler, vücutlar:
Ervâhın inbisâtını eşbâh eder ayân
Seyr et bu râz-ı mübhemi hengâm-ı hâbda
Hersekli Arif Hikmet

eşbâh: (أشْباه) Ar. Şibh ve şibîh'ler, misiller, benzerler.
Felektir ol ki dahi gelmeden bu eşbâha
Verir meşîmede tıfl-ı cenîne rûhu gıdâ-Ziya Paşa

Tazyîkinin altında silinmiş gibi eşbâh
Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh-Tevfik Fikret

* **eşbeh:** 1.Çok şebîh, çok birbirine benzeyen. 2. Çok şüpheli ve müşkil olan.
Fahr-i ecdâdım olan Âdem'e ben
Eşbehim cümle-i evlâdından-Hakanî

eşbeh: (أشْبه) bk. eşbâh.

eşcaʿ: (أشجع) Ar. Şecî'den; çok cesur.

eşcaʿ-ı ehl-i rûzgâr: Zaman ehlinin en cesuru.
Ben eşcaʿ-ı ehl-i rûzgârım
Hûrşîd-i sipihr-i kâr-zârım-Fuzûlî

eşcâr: (أشْجار) Ar. Şecer'ler, ağaçlar, dırahtlar.
Dikti leşker-geh-i ezhâra sanevber tuğun
Haymeler kurdu yine sahn-ı çemende eşcâr-Bâki

Her şükûfe-dehen ü berg-i zebândır gûyâ
Zikr eder Hâlık'ını hâl diliyle eşcâr-Hayali Bey

Evrâk düşüp yerlere kalmış yine uryân
Eşcârda manzûrum olan manzara bârid-İsmail Safa

eşcâr-ı bâğ: Bahçenin ağaçları.
Eşcâr-ı bâğ hırka-i tecrîde girdiler
Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan-Bâki

eşcâr-ı bâg-ı himmet: Bağın ağaçları.
Her yaneden ayağına altun akıp gelir
Eşcâr-ı bâg himmet umar cûy-bârdan-Bâki

eşcâr-ı behişt: Cennet ağaçları.
Gerçi kim evsâfını tahrîre olmazdı mecâl
Olsa eşcâr-ı behişt aklâm ü enhârı midâd
Yenişehirli Avni

eşcâr-ı gayr-ı müsmire: Meyvesiz ağaçlar.
Elbette kad-hamîde olur nahl-i mîve-dâr
Eşcâr-ı gayr-ı müsmire eflâke ser çeker
Adlî (Sultan II. Bayezid)

eşcâr-ı gül-istân: Gül bahçesinin ağaçları.
Gül-bergi berfe gark idüben nahl-bend-i bâd
Şekl-i bahâr bağladı eşcâr-ı gülsitân-Behiştî

eşcâr-ı merg-zâr: Mezarlık ağaçları.
Ser-tâ-be-pâ mücevher takmış sanır arûsân
Ezhâr ile görenler eşcâr-ı merg-zârı-Ziya Paşa

eşcâr-ı sebz-gûn-ı bahâr: Baharın yeşil renkli ağaçları.
Sularda tûde-i eşcâr-ı sebz-gûn-ı bahâr
Yeniden raʿşelerle nakş olmuş-Ahmet Hâşim

eşcâr-ı şeb-i Kadr: Kadir gecesinin ağaçları.
Eylemez secde-i eşcâr-ı şeb-i Kadr'e nigâh
Cilve-i ka:met ü kaddinden olanlar âgâh-Nâilî

eşedd: (أشدّ) Ar. 1. Çok şedîd, çok şiddetli. 2. Çok sağlam ve sert olan.
Katlden fitne eşedd dedi Hudâ-Nâbi

eşedd-i belâ: Belanın en şiddetlisi.
Cihan ki âşıka bir dâr-ı imtihân görünür
Çeker eşedd-i belâ ehl-i dil vedâdı kadar
Namık Kemal

eşell: (أشلّ) Ar. Çolak. bk. şell.
Şâne ne bilir kadrin o berhem-zede zülfün
Ser-rişte-i devlet gibidir dest-i eşellde-Nâbi

Girih-i gonca-i maksûdunu çarh etmedi hall
Pençe-i mihr-i cihân-tâbı meğer oldu eşell-Nefʿî

eşerr: (أشرّ) Ar. Şerr'den; çok şerîr, şerri ve şirreti çok olan.
Az çok şerîrdir, biliriz, tıynet-i beşer
Menfûr olur o tıyneti lâkin kılan eşerr
Abdülhak Hâmit

İnsân doğup da olmuşuz iblîsten eşerr
Hayvân olaydı keşki bu cemʿiyyet-i beşer
Abdülhak Hâmit

eşfâk: (أشْفاق) Ar. 1.Şafak'lar, akşam kızıllıkları. 2. Şefkatler, merhametler. 3. Korkuyla karışık olan yardımlar.
Zehî hilâl-i sipihr-i avâtıf u eşfâk-Fuzûlî

* **eşfak:** Daha, pek şefkatli.
Sen Süleymân'dan ise eşfaksın
Şüphe yok mazhar-ı lûtf-ı Hak'sın-Hakanî
eşfak: (أشفق) bk. eşfâk.
eşhâd: (أشْهاد) Ar. Şâhid'ler, şühûd, şehadet edenler.
Muʿcize münkir için hüccet-i Rabbânîdir
Seni aʿlâ bilir ashâb-ı şühûd u eşhâd-Nâbi

Maʿnî-i lafz-ı celâdet sensin ey kişver-küşâ
Kavlimi isbât için dünyâyı eşhâd eylerim
Muallim Naci
eşhâs: (أشخاص) Ar. Şahıs'lar, adamlar, kimseler.
Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şiʿrin
Ola mı her girye-i huşke berâber sünbül-Bâki

Şiʿri bâzîçe-i tıfl-âne eden eşhâsın
Kimisi söz ebesidir kimi baba-i sühan
Sünbülzade Vehbi
eşhâs-ı erâzil: En rezil kimseler.
Mâhiyyeti maʿlûm olan eşhâs-ı erâzil
Bâlâ-ter idi mertebede necm-i Sühâ'dan-Nâilî
eşheb: (أشْهب) Ar. 1.Beyaz, kır veya kırçıl renkte olan at. 2. Arslan. 3. Soğuk gün. 4. Güç iş.
Eylerse kazâ bezm-geh-i câhına lâyık
Mihr-i seheri micmere-i anber-i eşheb-Rızayi
eşheb-i iclâl: Büyüklük gücü.
Kesse çarh-ı atlas bin mislini hayyât-ı sunʿ
Eşheb-i iclâline çıkmazdı bir bergüstvân
Kâzım Paşa
eşheb-i ikbâl: Talihin gücü.
Edhem-i iclâline bir râhat sîmîn keh-keşân
Eşheb-i ikbâline bir laʿl-i zerrîn âfitâb-Nefʿî
eşheb-i rûz: Günün beyazlığı.
Eşheb-i rûz ile tâ edhem-i şeb pey-der-pey
Haşre dek birbiri ardınca ola cilve-nümâ-Nefʿî
eşheb-i zer-pâlâheng-i subh: Sabahın altın kemerlisinin kırçıl atı.
Eyleye tâ Hüsrev-i sâhib-kıran şark u garb
Eşheb-i zer-pâlheng-i subhla cevelân-gerî-Nefʿî
eşher: (أشْهر) Ar. Çok şöhretli ve namlı olan.
Şeb-i Miʿrâc nâm-ı eşheridir
En mukaddes leyâlin ekberidir-Muallim Naci
eşherî: (اشهى) Ar. En, pek çok sevilen, istekle yenilen, rağbet olunan nesne.
Zehî fâtih ki agsân-ı hafâdan etmede ibrâz
Nika:b-ı berk-i pîçîde hezârân meyve-i eşherî-Nâbi
eşiʿa: (اشعه) Ar. Şuʿâʿlar, ışıklar, pertevler.
Hurşîd-i eşiʿadan verip târ
Çâk-i sehere eder rûzigâr-Riyâzî
eşiʿa-i hûrşîd: Güneş'in ışınları.
Güşâde olsa nika:b-ı cemâl-i pür-nûru
Eder eşiʿa-i hûrşîd sâye gibi nümûd-Sâmi
eşiʿa-i ikbâl: Talih ışıkları.
Nâ-dânda kim eşiʿa-i ikbâl eder zuhûr
Gûyâ sehâb-ı fitneden eyler kamer zuhûr
Hersekli Arif Hikmet
* **eşiʿa-güster:** Işınlar yayan.
Ale'l-husûs geçip leyl-i tîre-fâmı fenâ
Eşiʿa-güster olur âfitâb-ı subh-ı nüşûr
Yenişehirli Avni
eşk: (أشك) Far. Gözyaşı, demʿ.
Saçma ey göz eşkden gönlümdeki odlare su
Kim bu denlü tutuşan odlara kılmaz çâre su-Fuzûlî

Oldu eşkim gül-şen-ârâ-yı heves cûlar gibi
Aktı gönlüm bir nihâl-i işveye sular gibi-Nâilî

Âşık isen eşk nakdin ber-murâd olunca saç
Kim visâl-i yâr bâzârında onundur revâc-Behiştî
eşk-i al: Kırmızı gözyaşı.
Hatın devrinde eşk-i al ile derd ü gamım şerhin
Dem olmaz kim ruh-ı zerd üzre müjgânım rakam etmez-Fuzûlî

Çehre-i zerdin Fuzûlî'nin dutuptur eşk-i al
Gör ona ne rengler geçmiş sipihr-i nîl-gûn-Fuzûlî
eşk-i âşık: Âşığın gözyaşı.
Yaraşır eşk-i âşık olsa cârî
Pınarın su iledir iʿtibârı-Taşlıcalı Yahya
eşk-i bîdârî: Uyanıklık gözyaşı.
Gafletim oldu reşk-i bîdârî
Baht-ı pür-hâb pâs-bânı mıdır-Riyazi

eşk-i bî-hesâb: Sayısız gözyaşı.
İki çocuk bırakıp gitti vâlideyni ile
Döküldü hasretine eşk-i bî-hesâb yazık
Recaizade Ekrem

eşk-i çeşm: Gözyaşı yağmuru.
Dâğ-ı gam-ı ruhunla bârân-ı eşk-i çeşmim
Bitirdi tâze güller hâk-i tenimde yer yer-Hayretî

eşk-i çeşm-i fukarâ: Fakirlerin gözyaşı.
La'net ol devlete kim ola gıdâ
Eşk-i çeşm-i fukarâ subh u mesâ-Nâbi

eşk-i dem-be-dem: Zaman zaman akan gözyaşı.
Dilde hırâş-ı hâr-ı gam, dîdede eşk-i dem-be-dem
Arz olunur cenâbına, gizlemeyiz âşikâremiz-Bâki

eşk-i dîde: Göz yaşı.
Teskîn-i cûşiş-i dil eden eşk-i dîdedir
Bârân olunca olmaz imiş pây-dâr mevc
İzzet Ali Paşa

eşk-i dil-i şeydâ: Çılgın gönlün gözyaşı.
Ol gonca-i nüşküfte olur gül gibi handân
Şeb-nem gibi eşk-i dil-i şeydâ dökülünce-Fıtnat

eşk-i firâvân: Çok fazla gözyaşı.
Leşker-i eşk-i firâvân ile ceng eylemege
Gönderir mevclerin lücce-i ummân saf saf-Bâki

eşk-i galtân: Yuvarlanan gözyaşı.
Eşiğin bir âsumândır kim onu zeyn etmeğe
Hûşe-i Pervîn asar bu eşk-i galtân her gece
Ahmet Paşa

eşk-i gam: Gam gözyaşı.
Eşk-i gam boğmaktadır her ân beni
Âh ile çıkmakda ağzımdan buhâr-Lâ

eşk-i gül-âb: Gülsuyu gözyaşı.
Seyreder eşk-i gül-âbı hande-i gül goncada
Âkıbet-bîn eyleyenler dîde-i irfânını-Nedim

eşk-i gülgûn: Gül renkli, pembe.
Ahvâline rahm kıldı Mecnûn
Baktı ona döktü eşk-i gülgûn-Fuzûlî

Görmesem her göz açanda ol gül-i ra'nâ yüzün
Göz yumunca eşk-i gül-gûnum dutar dünyâ yüzün
Fuzûlî

eşk-i hûn: Kanlı gözyaşı.
Billâh ne saht âteş imişsin gönül meğer
Gark oldun eşk-i hûna söyünmez misin dahi
Nedim (söyün-: parlaklığı gitmek, sönmek)

eşk-i hûn-âlûd: Kana bulanmış gözyaşı.
Tamâm derdle laht-ı dili müzâb ederek
Dem oldu ola ter-âvîde eşk-i hûn-âlûd-Sâbit

eşk-i hûnîn: Kanlı gözyaşı.
Habâb-ı eşk-i hûnin cismimi ilden nihân etmiş
Belâ-yı ışk ben rüsvâ-yı bî-nâm ü nişân etmiş-Fuzûlî

eşk-i kalem: Kalemden akan mürekkep.
Olmasa fikr- tırâzende-i gîsû-yı bütân
Rîziş-i eşk-i kalem gâliye-gûn olmaz idi-Nâbi

eşk-i lâle-gûn: Lale renkli damla.
Diyâr-ı derd ser-gerdânıyam her kim beni ister
Delîl-i râh katre katre eşk-i lâle-gûnumdur-Fuzûlî

eşk-i mazlûmân: Mazlumların gözyaşı.
Yetîm-i eşk-i mazlûmân çerhe hûn-bahâ olmaz
Eğer ser-çeşme-i hurşîd-i rahşân la'l-bâr olsa
Esrar Dede

eşk-i nedâmet: Pişmanlık gözyaşı.
Ol çeşm-i terde eşk-i nedâmet ki cûş eder
Seylâb-ı rîz-i dûzah isyân olup gider
Leskofçalı Galip

eşk-i pür-hûn: Kanlı gözyaşı.
Eşk-i pür-hûn ser-te-ser tuttu cihân etrâfını
Dem-be-dem zeyl-i ufukta görünen humret gibi
Ebussuud Efendi

eşk-i revân: Akan gözyaşı.
Haklıdır cânân vedâ'ımdan ederse imtinâ
Vehm eder eşk-i revânımdan belâ bârânıdır-Nâbi

Zahm-ı tîr-i yârden kanlar boşandı Enverî
Dîdeden her dem akan eşk-i revânım sandılar
Enverî

eşk-i riyâ: Riya sahipleri.
Silk-i ehl-i hâle çekmiş zâhidi eşk-i riyâ
Mis gibi kim sîm kadrin bildirir sîm-âb ona-Fuzûlî

eşk-i rû-be-râh: Yol üzerindeki gözyaşı.
Benden ol serv-i revânı böyle dâmen-çîn eden
Nâbiyâ seylâb-ı eşk-i rû-be-râhımdır benim-Nâbi

eşk-i ruh-ı zerd: Parlak yanaklının gözyaşı.
Kaldı nukûd-ı eşk-i ruh-ı zerd geçmeden
Gitti revâcı dirhem ü dînârı bozdular
Şeyhülislam Yahya

eşk-i seyl-bâr: Sel gibi akan gözyaşı.
Konmasın yâr eşiğinde hâk-i cismimden gubâr
Ey gözüm bi'l-lâh eşk-i seyl-bârumdan meded
Lamiî Çelebi

eşk-i sîm ü rûy-ı zer: Sarı yüz ve gümüş gözyaşı.
Eşk-i sîm ü rûy-i zerden incine sanma beni
Işk yolunda begim bunlar tecemmüldür bana
Necati Bey

eşk-i şâdî: Mutluluk gözyaşı.
Eden vuslat deminde fikr-i hicrân ağlasın gülsün
Dökenler eşk-i şâdî böyle her an ağlasın gülsün
Cevdet Paşa

eşk-i tazarru': Yalvarma gözyaşı.
Tâ eşk-i tazarru'la vuzû' eylemedikçe
Dest-i nigeh ol mushaf-ı ruhsâra yapışmaz-Nâbi

eşk-i telh: Acı gözyaşı.
Çâre umdum lâ'l-i şîrîninden eşk-i telhime
Telh güftâr ile aldın cân-ı şîrînim benim-Fuzûlî

eşk-i ter: Taze gözyaşı.
Mîz-bân olsan eğer doymaz çeşm-i mîhmân
Mâ- hazar etsen ona hûn-ı dil ü eşk-i teri
Nazîm (Yahya...)

eşk-i teskîn: Sakinleştirici gözyaşı.
Gel ağlatma ilâc-ı nâ-pesendinle bu miskîni
Tabîbâ hâk-i kûy-ı yârdendir eşk-i teskîni-Fuzûlî

eşk-i uşşâk: Âşıkların gözyaşı.
Eşk-i uşşâka mahabbet pîri yolsuzsun demez
Tekye-i dehr içre onlar yolların pâk ettiler-Enverî

eşk-i zemzem: Zemzem suyuna benzer gözyaşı.
Hicretinden berü gözden döküp eşk-i zemzem
Kâ'be'ye oldu siyeh câme-i mâtem mu'tâd-Nâbi

* **eşk-âlûd:** Gözü yaşlı.
Hasta bir nağme, bî-mecâl-i suûd
Dökülür katre katre eşk-âlûd-Tevfik Fikret

* **eşk-bâr:** Gözünden yaş döken.
Bu acılar ki çeşm-i nücûm olsun eşk-bâr
Âfâkı tutsun âteş-i dilden çıkan duhân-Bâki
Gönülde cûşiş-i aşk olmasa çeşm eşk-bâr olmaz
Telâtûm etmedikçe yem sadeften dür nisâr olmaz
Yenişehirli Avni
Aceb mi sûz-ı dilden dîde-i dil eşk-bâr olsa
Metâ-ı zevrakı lâ-bûd dökerler kıyısına deryâ
Rızayi

* **eşk-feşân:** Göz yaşı saçan.
Gül bergine batan ne dikendir? Dedim. Dedi:
Müjgân-ı çeşm-i eşk-feşânındır senin-Fuzûlî

* **eşk-rîz:** Yaş döken, ağlayıcı.
Hani nem-i çeşm-i eşk-rîzim
Hani dem-i serd-i germ-hîzim-Fuzûlî

eşk ü âh: Ah ve gözyaşı.
Eşk ü âhımdan sakınmaz lâ-cerem serv ile gül
Cûydan incinmez ü bâd-ı sabâdan korkmaz
Necati Bey
Eder bir bir hikâyet eşk ü âhın İsmetî yâre
Ne denlü mâ-cerâ-yı derd-i aşkın bî-şümâr olsa
İsmetî

eşkâl: (اشکال) Ar. Şekil'ler, suretler.
Nitekim her nokta-i bârâna bâis ebr olur
Devr eşkâlinde resm oldukça bî-pergâr gül-Hayalî Bey

eşkâl-i bedîa-i cihân: Cihanın güzel şekilleri.
Eşyâ dediğin şu müncemid nûr
Eşkâl-i bedîa-i cihândır-Abdülaziz Mecdi Efendi

eşkâl-i bî-hudûd-ı zeheb: Altının hudutsuz şekilleri.
Gurûb içinde bu eşkâl-i bî-hudûd-ı zeheb
Zücâc-ı san'at ü fikretle yükselirler hep
Ahmet Hâşim

eşkâl-i dehâ: Deha şekilleri.
Hep sevgililer girmede bir şekl-i mahûfa
Eşkâl-i dehâ münkalib olmakta tuyûfa
Abdülhak Hâmit

eşkâl-i felek: Feleğin şekilleri.
Zemîn-i âsumân olmuş sanur seyreyleyen onu
Olunca aks-i eşkâl-i felek ferşinde manzûru-Nef'î

eşkâl-i gûnâ-gûn: Türlü türlü şekiller.
Saht diller kahr ile her hizmete mu'tâd olur
Âheni eşkâl-i gûnâ-gûna korlar nâr ile
Nüzhet (Rıdvan Paşazade-Efendi)

eşkâl-i ibâret: İbare şekilleri.
Sûretin tefrikası etmez eser ma'nâya
Olmaz eşkâl-i ibâretle müşekkel ma'nâ-Nâbi

eşkâl-i kıyâsât-ı umûr: İşlerin kıyaslama şekilleri.
Ne_ola eşkâl-i kıyâsât-ı umûr olsa akîm
Âlemin suğra vü kübrâsında nisbet kalmamış-Nâbi

eşkâl u suver: Şekil ve suretler.
Eyler mi dil-i sâfi havâdis mütekeddir
Gelmez keder âyîneye eşkâl ü suverden
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

eşkar: (أشقر) Ar. 1. Al renkte olan at. 2. Kırmızı yüzlü kimse.
Eşkar süzülüp misâl-i Anka
Ol âteşe girdi bî-muhâbâ-Şeyh Galip

eşkar-ı Behrâm: Behrâm'ın al atı.
Olsa bu cilve bu nâz eşkar-ı Behrâm'da ger
Zühre gökten inip olurdu dil-ârâm ona-Nef'î

eşkıyâ: (أشْقياء) Ar. 1. Şakî'ler, haydutlar, dağ eşkiyası. 2. Hakîrler, perişanlar:
Eşkıyâ lutfunu zîrâ unutur bir demde
Ehl-i dil böyle eder medhini ammâ tahrîr-Nef'î

Selâmı nîze ucuyla verir bize şimdi
O gamze oldu karîn-i eşkıyâya hayf hayf-Hâzık

eşmel: (أشْمل) Ar. Şâmil'den; çok şâmil ve kapsayıcı olan.
Cilvesi nûr-ı süveydâyî muhît ü eşmel-Kâzım Paşa

eşna': (أشْنع) Ar. Şenî'den; çok şeni, çok alçak ve yakışıksız olan.
Bundan eşna' nice düzd-i bed-kâr
Ede etvâr-ı velâyet izhâr-Nâbi

eşrâf: (أشْراف) Ar. Şerîf'ten; 1. Şerîf'ler, muhterem, muteber olanlar. 2. Hz. Muhammed efendimizin soyundan olanlar.

nakîbü'l-**eşrâf:** Peygamber soyunun defterini tutup diğer hâlleri de zabt edip yazan subay.
Lisânından akıp yenbû'-ı hikmet
Hayât-ı bâkî bulsa ondan eşrâf-Nuri

Ey bâr-ı hazerle iki kat gezmeye me'lûf
Eşrâf ü tevâbi', koca bir unsûr-ı ma'rûf
Tevfik Fikret

eşrâf-ı ümem: Ümmetlerin en şereflisi.
Hak muntazamü'l-hâl ede devletle vücûdun
Ol pâyede kim merci'-i eşrâf-ı ümemdir-Nef'î

* **eşref:** Çok şerefli ve muhterem olan.
Hudâ müyesser ede bî-tekellüf ü tedbîr
Zamîr-i eşrefine her ne kâm ederse hutûr-Nâbi

Ne varsa iki cihânda sana eyledi Hak bende
Ki cümle eşref âlemde ki sensin makbûl-i der-gâh
Ümmî Sinan

eşref-i evrâd: Okunması âdet olan duaların en şereflisi.
Bulur atâsı seni çekme zahmet-i hâhiş
Hemân duâsını addeyle eşref-i evrâd-Nâbi

eşref-i halef: Sonra gelenin en şereflisi.
Eş'ârda eşref-i haleftir
Hakka ki bakıyyetü's-seleftir-Lâ

* **eşrefiyyet:** Şereflilik, şerefli olmak.
Nutkdur ser-mâye-bahş-i eşrefiyyet âdeme
Bâis-i ihlâl-i şân-ı feyz-i insândır sükût
Hersekli Arif Hikmet

eşrâr, eşirrâ: (أشْرار) Ar. 1. Şer'ler, belâlar, rağbet olunmayacak nesneler. 2. Şerîrler, şer ve kötülük sahipleri.
Ey muallim, âlet-i tezvîrdir eşrâra ilim
Kılma ehl-i zulme ta'lîm-i maârif zinhâr-Fuzûlî

Seyyid-i nev'-i beşer, deryâ-yı dürr-i ıstıfâ
Kim sepiptir mu'cizâtı, âteş-i eşrâre su-Fuzûlî

İhtirâz et gördüğün her şahsa etme i'timâd
Gâh olur gafletle insân hem-dem-i eşrâr olur
Abdülaziz Mecdi Efendi

eşref: (أشْرف) bk. eşrâf.

eşrefiyyet: (أشْرفيت) bk. eşrâf.

eşvâk: (أشْواق) Ar. Şevk'ler, arzular, gönül istekleri.
Envâr içinde âlem, eşvâk içinde her yer
Fasl-ı bahârdır bu, ey dil-ber-i semen-ber
Recâizade Ekrem
Var dilde bu ârzû-yı câvid
Eşvâkımı eylemekte tezyîd-Muallim Naci

Eşvâkıma dar gelir de eb'âd
Eyler fikrim fezâlar îcâd-Mehmet Akif
eşyâ': (أشْياء) Ar. Şey'ler, mevcut olan nesneler.
Der-i ilminde müsta'mel nice mâhiyet-i âlem
Reh-i hükmünde pâşîde güher-i hâsiyyet-i eşyâ-Nâbi

Bütün rûhumla müz'ic bir cemâdiyet olur nâim
Kesâfetten ibâret bir tecellî arz eder eşyâ-Tevfik Fikret

Taraf taraf tutuşan meş'aleler, çirâğlar
Bir renge girdi eşyâ günün altın tasında
Faruk Nafiz Çamlıbel
eşyâh: (أشْياخ) Ar. Şeyh'ler, şüyûh da şeyhin çokluğudur. Yaşlılar, ihtiyarlar.
Bulup dem-i eşyâhı gül vere mi dil şâhı
Bu dünyede ben dahi uslana mıyam bilmem-Nuri
etbâ': (أتْباع) Ar. 1.Tâbi'ler, hizmetkârlar, uşaklar. 2. Bir kimseye uyanlar.
Yârdan gayre nigâh etme velev mâh ise de
Devr-i ebvâb eden etbâ' emek-dâr olmaz
Akif (Selanikli Hasan-Efendi)
Âline ashâbına ezvâcına etbâ'ına
Hâzır olmuş ravza-i Rıdvân Muhammed Mustafâ
Nuri
etbâk: (اطباق) Ar. Tabak veya tabaka kelimelerinin çokluğu.
etbâk-ı âsmân: Gök tabakaları.
Etbâk-ı âsmânı kahrın oda yakardı
Ger ara yerde lutfun olmasa idi hâ'il
Karamanlı Nizami
etbâk-ı arş-ı zulmet: Karanlık göğün tabakaları.
Her nağmesinde bir şeb-i hicrân hâzırladım
Etbâk-ı arş-ı zulmeti gezdim adım andım
Mehmet Behçet Bey
etbâk-ı hayâl: Hayal tabakaları.
Tab'ı sahbâ gibi cûş-âver mînâ-yı maka:l
Fikri Anka: gibi bâlâ-revi etbâk-ı hayâl-Nef'î
etemm: (اتم) Ar. Ar. Tamm'dan; daha tam, eksiksiz.
Asl-ı küll mazhar-ı ism-i a'zam
Cümleden oldu merâtibte etemm-Nâbi
etfâl: (أطْفال) Ar. 1.Tıfl'lar, çocuklar. 2. ed. Fidanlar, çiçekler.
Muallim hânesinin damı damlardı, Veli Hace
Kılıp etfâli âzâd istedi tecdîdini onun
Hesâb-ı Ebced'i kalfa bilirmiş, söyledi tarih
Yıkıldı mektebin sakfı, yapıldı gönlü sıbyanın (1787)
Sürûrî
Sabâh-ı îd eder efvâhını pür-hande etfâlin
Dekâkînin dehânın ser-be-ser bend etmek akfâlin
Nâbi
Etfâl eder idi derse rağbet
Bunlar biri birine meveddet-Şeyh Galip
etfâl-i bahâr: Bahar çocukları; taze çiçekler, fidanlar.
Okşa etfâl-i bahârı ey nesîm-i dil-nevâz
Bahri tanzîr eylesin olmakta sahrâ mevc mevc
Muallim Naci
etfâl-i bâzî-gûş: Şakacı çocuklar.
Oynatır uşşâkını etfâl-i bâzî-gûşlar
Koca Ragıp Paşa
etfâl-i çemen: Çimen fidanları.
Her dür ki sehâbtan döküldü
Etfâl-i çemen sevindi güldü-Şeyh Galip
etfâl-i gonce: Gonca dalları.
Virdiyye şerhi desin okurlar hezârdan
Etfâl-i gonce nüshasın asmış kucağına-Nâbi
etfâl-i nihâl: Dal çiçekleri.
Gül mü güler erguvân mı ağlar?
Etfâl-i nihâl kan mı ağlar?-Şeyh Galip
etfâl-i sigâr: Küçük çocuklar.
Katre-i şîr gibi damladığınca şeb-nem
Goncalar ağız açar nitekim etfâl-i sigâr-Mesihî
etıbbâ': (أطبّاء) Ar. Tabîb'ler, hekimler, doktorlar.
Sıhhat gibi bîmâr-ı gama geç gelirler
Öldürdü bizi nâz-ı etibbâ ne belâdır-Sâbit

Zımnında olmasa eğer ümmîd-i âfiyet
Hazm eylemezdi vaz'-ı etıbbâyı hastalar-Nâbi

Etibbâ'nın budur pend ü kelâmı
Sakın ifrât ile yeme taâmı-Firdevsî-i Rumi

etıbbâ'-i cihân: Dünya doktorları.
Dün gün artar eksik olmaz rûy-ı zerdim var benim
Hîç etıbbâ'-i cihân bilmez ne derdim var benim
Âhî

etıbbâ'-i huzzâk: Uzman doktorlar.
Hasta-i teb-zede-i kahr geh dermân bulamaz
Olsa da İsî gibi bi'l-cümle etıbbâ'-i huzzâk
Yenişehirli Avni

etıbbâ'-i vatan: Vatanın doktorları.
Derd-i hicrânı beni şöyle ki bîmâr etmiş
Bana tîmâr edemez cümle etıbbâ'-i vatan
Hasirîzade Hafız

et'ime, at'ime: (أطْعمه) Ar. Taâm'lar, yemekler, aşlar.
Lezzeti et'imede, râhatı cisminde arar
Ne bilir neş'e-i idrâki nedir ehl-i şikem
Koca Ragıp Paşa

et'ime-i pâk ü nefîs: Nefis ve temiz yemekler.
Olıcak her biri câyında celîs
Çektiler et'ime-i pâk ü nefîs-Nâbi

etlâl: (أطلال) Ar.1. Talel'ler, duvar temelleri; yıkıntılar. 2. Resimler.
Düştü etlâle karşı girye bana
Ne siyeh-rûz-ı rûzgâr oldum ben-Muallim Naci

Târîhimizin tûde-i etlâlini her gün
Ta'zîm ile, takdîs ile, te'lîh olsun-Süleyman Nazif

etrâb: (اتراب) Ar. Tirb'ler, bir yaşında olanlar, akranlar.
Hep şaşıp kalmış iken bahtına akrân u etrâb
Âkıbet eyledi devrân onu da mahv u türâb
Namık Kemal

etrâf: (أطْراف) Ar. Taraf'lar, yanlar, cânipler:
Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa
Tuta dünyâyı hep gül-bâng-ı kûs-ı nusret âvâzı
Nef'î

O yılan-kavî fermâyişi dün ben aldım
Tâze semmûr için etrâfa haberler saldım
Enderunlu Vâsıf

Hat belirse gird-i haddinde gözüm giryân olur
Hâle devretse kamer etrâfını bârân olur
Amrî (Abdülkerim Oğulluğu...)

Etrâf u civârını unutmaz
Hattâ has u hârını unutmaz-Lâ

etrâf-ı âlem: Dünyanın etrafı.
Şehr-i Konya ol şeh ile Kâ'betü'l-uşşâk idi
Kim gelip etrâf-ı âlemden ururlardı cibâh
Lamiî Çelebi

etrâf-ı güzer: Geçiş yönleri.
Çeşm-i siyehin süzmüş edip mest-i tegâfül
Tîr-i nigehi sayd arar etrâf-ı güzerde-Nâilî

etrâf-ı nâ-me'mûl: Beklenmeyen yönler.
İrâde etse bir emrin taalluk fethine Nâbî
Ona etrâf-ı nâ-me'mûlden esbâb olur peydâ-Nâbi

etvâr: (أطْوار) Ar. Tavır'lar, davranışlar.
Işk etvârın müsellem eyledi gerdûn bana
Munca kim yeldi yügürdü yetmedi Mecnûn bana
Fuzûlî

Hüsn-i etvârı nazar-bahş-ı deyâcîr-i amâ
Lûtf-ı güftârı harâbîde bünyân-ı samem-Nâbi

Müttefiktir halk eğerçi matlab ü maksûdda
Olmaz ammâ kavl ü fi'l ü dem-i etvâr bir-Şerîfî

etvâr-ı beşer: İnsanoğlunun tavırları.
Târîh-i temâşâ ki erbâb-ı nazardır
Her safhası âyîne-i etvâr-ı beşerdir-Muallim Naci

etvâr-ı çehr: Feleğin dönüşü.
Etvâr-ı çerhe uy Mevlevî ol
Seyrân edersin devrân edersin-Şeyh Galip

etvâr-ı felek: Feleğin tavırları.
Ol ki etvâr-ı felekten ne görürse münker
Döndürür aksine ol an komaz onu mühmel-Nef'î

etvâr-ı galat-fehm: Yanlış anlayışlı tavırlar.
Bak şu etvâr-ı galat-fehmine çerh-i dûnun
Re'y-i Bâkıl geçiyor akl-ı Felâtûn yerine-Lâ

etvâr-ı hırâm: Nazlı tavırlar.
İhtizâzından eder ta'lîm etvâr-ı hırâm
Hüsn-i reftâr öğrenir âhû şitâbından senin
Mahmut Nedim

etvâr-ı mekânet: Sağlam tavırlar.
Reftârına ol kadar muvâfık
Etvâr-ı mekânet iltizâmın-Recâizade Ekrem

etvâr-ı müstahsen: Beğenilen tavırlar.
Ey Fuzûlî menzil-i maksûda yetmek istesen
Hîç reh-ber yok-durur etvâr-ı müstahsen gibi-Fuzûlî

etvâr-ı tasarruf: Tasarruf tavırları.
Esrâr-ı hafiyye var bilinmez
Etvâr-ı tasarruf Hudâ'da-Muallim Naci

etvâr-ı velâyet: Velilik tavırları.
Bundan eşnaʿ nice düzd-i bed-kâr
Ede etvâr-ı velâyet izhâr-Nâbi

evâhir: (أواخر) Ar.1.Âhir'ler, sonlar. 2. Ayın son günleri.
Nâ-gâh bulundu anda hâzır
Aktâb-ı evâil ü evâhir-Nâbi

Ondan sonra gelir evâhir
Bu sınıfta şâir oldu Nâdir-Ziya Paşa

evâhir-i fasl-ı bahâr: Bahar mevsiminin sonları.
Nâbî olur bütân-ı hat-âverde âşıka
Dil germ-ter evâhir-i fasl-ı bahârdan-Nâbi

evâil: (أوائل) Ar. Evvel'ler; ilk vakitler, evvel zamanlar. Zıddı evâhir.
Nâ-gâh bulundu anda hâzır
Aktâb-ı evâil ü evâhir-Nâbi

Kiminin haka:retini ko hüsn-i harîri gör
Eczâ-yı âlem içre bakılmaz evâile-Nâbi

evâmir: (أوامر) Ar. Emir'ler, buyruklar, buyrultular.
Elka:bın ile zeyn olalı sadr-ı evâmir
Bâlâya suûd eyledi unvân-ı vezâret-Nâbi

Ne evâmir, ne nevâhî, ne namâz ü ne niyâz
Asrımız sâye-i şâh-ânede Cennet gibidir
Nâilî-i Cedîd

Senin lûtfunla câridir evâmir
Senin havfinla merʿîdir nevâhî-Recaizade Ekrem

evân: (أوان) Ar. Zaman, çağ, vakit. **c.âvine.**
İşittin mi sen ebnâ-yı zemânı
Nasıl memdûd okur lafz-ı evânı
Eğer evhâmına halkın uyarsan
Sıkarsın boş yere rûh-ı revânı-Tevfik Fikret

Mükedder biri yâd-ı ihvân eder
Tahassürle imrâr-ı evân eder-Abdülhak Hâmit

evâsıt: (اواسط) Ar. Evsât'lar. ortalar, ortada bulunanlar; orta günler, orta zamanlar.
Bâkî'ye gelince nazm-gûyân
Oldu kudemâ-yı ehl-i irfân
Andan Nâbî'ye dek evâsıt
Eşʿâr henüz değildi sâkıt-Ziya Paşa

evbâş: (اوباش) Ar. Vebeş'ler, her cins adamlar, laübali, çapkın takımı.
Nice yerlerde gördüm ey evbâş
Sırr-ı kalbimi eyledin sen fâş-Fuzûlî

Fuzûlî bâde hârı dûzahî der halk hayrânem
Ki Hak niçin salıptır cennete mey-hâne evbâşın
Fuzûlî

Ayn-ı uşşâka cihân hâne-i evbâş gelir
Encüm-i çarh-ı felek dâne-i haşhâş gelir
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

evc: (أوج) Ar. 1. Yıldızların yerin merkezinden en uzak derecesi. 2. Yüksek, yüce, doruk.
Bin ecnihası olsa melek âdeme ermez
Olmak dilese izz ü şeref evcine perrân-Behiştî

Ey basîretsiz kerûbîlerle çingân bir midir
Kanda hem-pervâz ola şeh-bâz-ı evc ile gurâb
Behiştî (kanda: nerede)

Seri pâ, pâyı ser eyler cihân bî-ser ü pâdır
Hadîdi evc, evci hadîd eyler bu dünyâdır
Ali Çelebi (Turnacıbaşızade Yetim...)

evc-i aʿlâ: Yüce tepe.
Sanırlar halka halka dûd-ı âhım evc-i aʿlâda
Bir ejderdir ki sakf-ı günbed-i gerdâna yazmışlar
Nefʿî

evc-i aşk: Aşk tepesi.
Dil şuʿlesi Hayâlî ten-i pür-şikâftan
Şeh-bâz-ı evc-i aşk olana bâl ü per yeter-Hayali Bey

evc-i azamet: Büyüklük tepesi.
Dahi şehzâde-i vâlâ-kadre
Yaʿnî evc-i azametle bedre-Nâbi

evc-i ebed: Sonsuz yükseklik tepesi.
Zerresi mihr-i celî şaʿşaa-i evc-i ebed
Katresi cevher-i tâbende-i deryâ-yı ezel
Kâzım Paşa

evc-i eflâk: Feleklerin tepesi.
Nice deryâ ser-i emvâcı ermiş evc-i eflâke
Ki her girdâbı bir halhâl-i sâk-i arş-ı Rahmân'dır
Riyâzî

evc-i fazl: Fazilet tepesi.
Zihn-i pâkindir o şâhîn-i mele'-perver kim
Evc-i fazl içre ne dem eylese kasd-ı nahçîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

evc-i felek: Feleğin en yüksek yeri.
Evc-i feleğe basdı kadem câh ile câhil
Erbâb-ı kemâlin yeri yok zîr-i felekde-Bağdatlı Ruhi

evc-i ferâğ: Dinlenme tepesi.
Mürg-ı dil-i âzâde-per-i evc-i ferâğı
Üftâde-i dâm-ı gam eden hırs u şegabtır-Nâbi

evc-i hevâ: Havanın en yüksek yeri.
Evc-i hevâda sît-ı çâk-â-çâk-ı tîğdan
Âvâz-ı ra'd u sâika reh-güm-künân olur-Nef'î

evc-i himem: Gayret tepesi.
Gerden-firâz-ı hâhişi mürgân-ı devletin
Evc-i himemde uçsa dahi yine kaz imiş
Neş'et (Hoca Süleyman...)

evc-i hüsn: Güzelliğin en yüksek noktası.
Evc-i hüsn içre hümâ-peyker güzeller gerçi çok
Lîk gözüm tuttuğu mürg-i hayâlindir senin-Nev'î

evc-i irtifâ': Yükselmenin en yüksek noktası.
Âfitâb-ı tal'atin tuttukça evc-i irtifâ'
Katl-i ehl-i ışka tîğ-ı gamzedir ondan şu'â'-Fuzûlî

evc-i istiğnâ: Kanaat doruğu.
Evc-i istiğnâda pervâz etmedikçe mürg-i dil
Pây-bend-i aşk ile âşüfte-kâr olmak da güç-Neşati

evc-i izzet: İzzetin en yüksek derecesi.
Bu denlü rif'ate ermezdi evc-i izzette
Nihâl-i kaddine baş eğmese eğer Tûbâ
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

evc-i kemâlât: Olgunluklar tepesi.
Erişti evc-i kemâlâta nûr-ı idrâkât
Yetişti rütbe-i imkâna kısm-ı mümteni'ât
Sadullah Paşa

evc-i kerem: Cömertlik doruğu.
Germ olup tâb-ı havâdîsten eyâ evc-i kerem
Sâye-i âtıfetin üstüne bir hayme yeter-Nâbi

evc-i melâhat: Güzellik tepesi.
Zulmet-i şâm-ı firâk içre Cinânîyi koma
Ey ruhu tâbı meh-i evc-i melâhat Şâmî-Cinânî

evc-i nâz: Naz tepesi.
Sen hemân künc-i niyâzı bekle ey güncişk-i dil
Şâh-bâzın çünkü evc-i nâzda pervâz eder
Şeyhülislam Yahya

evc-i rif'at: Yücelik tepesi.
Evc-i rif'atte gezer tîre-dilân çü mîğ
Hâk-i zillette yatar ehl-i kemâl dirîğ
Manastırlı Nâilî

evc-i rübâî: Rübainin doruğu.
Mesnevî semtinde geçmiştir Atâyî cümlesin
Hâletî evc-i rübâîde uçar Anka: gibi-Nedim

evc-i saâdet: Saadet tepesi.
Kıldı ahyâr u eşirrâyı medâr-ı rif'at
Birisi evc-i saâdette birisi ber-dâr-Cinânî

evc-i safâ: Eğlence tepesi.
Ey gül-şen-i bâğ-ı Lâ-yezâlî
Bir evc-i safâ meh-i kemâlî-Lâ

evc-i semâ: Göğün tepesi.
Devr eli gevşek buraldan iy gönül tanbûr-vâr
Od düşer evc-i semâya söz ü sâzından senin
Cem Sultan

evc-i şeref: Şeref tepesi.
Tâir-i evc-i şeref oldu hümâ-yı izzet
Başımız üzre yine sâye-i devlet gördük-Behiştî

* **evc-ârâ:** Doruğu süsleyen.
Sensin ol hûrşîd-i evc-ârâ-yı şevket kim senin
Tuttu dehr-i nûr-ı adlin kayrevân tâ kayrevân
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **evc-gîr:** Yükseğe çıkıcı, çıkan.
Tutalı yâr kuş dilinde maka:m
Evc-gîr oldu nâle-i uşşâk-Muallim Naci

* **evc-pervâz:** Yüksekte uçan.
Tab'ının ne lâzım bilmek evc-pervâz olduğun
Var o nahl-i işvenin seyret ser-efrâz olduğun-Nâbi

ev-ednâ: (اوادنا) Ar. "belki daha az" Kur'an'daki Necm/9'da geçer.
Maka:m-ı "Ka:be Kavseyn" geçip nâmend-i tîr ol dem
Müyesser oldu ona matlûb-ı a'lâ-yı "Ev-ednâ"
Nâdirî (Ganizade...)

evfâ': (اوفا) Ar. Vefâ'dan; (daha, en, pek) Cana yakın, vefalı, sözünde duran.
Adâletle müsellem gark-ı lutfu ser-be-ser âlem
Umûr-ı devlete a'lem fünûn-ı himmete evfâ-Nâbi
evhâm: (أوهام) Ar. Vehim'ler, zannlar, şüpheler, esassız olan kıyaslar.
Cisminin lahmı hafîf idi tamâm
Lahm u şahm issi değildi evhâm-Hakanî

Ka:met-i nâzına kûtâh kabâ-yı gerdûn
Cilve-i rif'atine teng kazâ-yı evhâm-Nâbi

Matla'-ı subh yakîndir dil-i pâkim olsa
Ne_ola vâreste-i âlâyiş-i evhâm u zunûn-Münif

Ebrûları hıyre-sâz-ı ifhâm
Müjgânları nîze-bâz-ı evhâm-Şeyh Galip
evhâm-ı halk: Halkın şüpheleri.
Tükendi gerçi hurâfât-ı evvelîn ammâ
Fesâne-sâz-ı evhâm-ı halka yok yapan-Nazım Paşa
evka:t: (أوقات) Ar. Vakit'ler, zamanlar.
Ey Fuzûlî verâ' ü zühd ile mu'tâd oldun
Bilmedin hâlini bîhûde geçirdin evka:t-Fuzûlî
Sâatin çaldığı evka:tı değildir her kâr
Müddet-i ömrü gelip geçtiğine eyler âh
Koca Ragıp Paşa
Hased evka:tına ol ârif-i âlem-şinâsın kim
Elinden câm düşmez kûşe-i mey-hâneden gelmez
Nâbi
evka:t-ı hayât: Hayatın geçen zamanları.
Tenezzüldür terakkî gurfe-i kasr-ı hayât üzre
Nefes pâyımdır evka:t-ı hayâtım nerdübânımdır
Nâbi
evka:t-ı ömr: Ömrün geçen zamanları.
Ele evka:t-ı ömrün girdiğiyle çıktığı birdir
Değil zincirlerle zabta ka:dir vakti sâatler-Nâbi
evka:t-ı şebân-rûz: Bir günlük geçen ömür.
Her kim derecât-ı çerhi derk eyler ise
Evka:t-ı şebân-rûzu neşât üzre geçer-Nâbi
evka:t-ı şerîf: Şerefli zamanlar.
Sûfî ki riyâ ile ede kendüyü mevsûf
Evka:t-ı şerîfi ola taklîd ile masrûf-Bağdatlı Ruhi
evlâ: (اولى، أولا) Ar. Ziyade lâyık, yakışır ve münasip olan.
İkidir târîh-i tâmım var ise misli salâ
Kıldı azm-i erbâb-ı dîn aldı Arîş'i evlâ-Sürûrî

Duâ-yı devlet ü ikbâle âgâz etmek evlâdır-Sabrî

Bir herze-vekili dinlemekten
Tenhâ oturuş değil mi evlâ-Muallim Naci
evlâü'l-ebsâr: Gözlere layık.
Olan muhâtab mazmûn ya evlâü'l-ebsâr
Olur tefekkür âlây-ı hakta leyl ü nehâr-Lâ
evlâd: (أولاد) Ar. Veled'ler, çocuklar.
İftihâr eyler ise mahşere dek lâyıktır
Hânedânındaki evlâd u abîd ü huddâm-Nâbi.

Nîk ü bed herkes bulur âlemde elbet ettiğin
Kendi bulmazsa, cezâ mîrâs olur evlâdına
Ziya Paşa
Kimsenin ırzına, nâmûsuna yan bakmayarak
Yedi kat ellerin evlâdını kardeş tanımak
Mehmet Akif
evlâd-ı Âdem: Âdem'in çocukları.
Es-selâm ey server-i evlâd-ı âdem es-selâm
Es-selâm ey bâis-i îcâd-ı âlem es-selâm-Nâbi
evlâd-ı Alî: Hz. Ali (r.a.)'nin çocukları.
Dem uran evsâf-ı evlâd-ı Alî'den nite kim
Mâdih-i âlî Alî müstevcib-i gufrân olur-Fuzûlî
evlâd-ı hürriyyet: Hürriyet çocukları.
Yatır dehşetli âgûşunda bin evlâd-ı hürriyyet
Sanırsın mâder-i şübbân-ı millettir mezâr-istân
Hersekli Arif Hikmet
evlâd-ı memleket: Memleket çocukları.
Geçen muhârebeden şanlı bir celâdetle
Çıkınca verdiniz evlâd-ı memleket el ele
Mehmet Akif
evlâd ü ıyâl: Çoluk çocuk.
Bir başıma kalsam şehe, sultâna kul olmam
Vîrân kalası hânede evlâd ü ıyâl var-Dertli
evleviyyet: (اولويّت) Ar. Evlalık, evlevîlik, üstün tutulmaya layık olma.
Ammâ aranırsa evleviyyet

Feyzîde kalır yine fazîlet-Lâ

evliyâ': (أولياء) Ar. 1.Velî'ler, Allah dostları, keşif ve keramet sahipleri. 2. Sahipler.

Senden yeter velîlere te'yîd-i iktidâ
Sen muktedâ-yı âlem eden evliya hakı-Fuzûlî

Kibâr-ı evliyâ âşık demezler şol mürîde kim
Cemî'-i hüsn-i hulka onu irgürmeye irfânı-Gaybî

Mağz-ı esrâr-ı hakîkat şem'-i cem'-i evliyâ
Pertev-i nûr-ı hüviyyet lücce-i feyz-i kadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

evliyâ-yı kirâm: Büyük veliler.

Sana müzâheret etmez mi evliyâ-yı kirâm
Ki cümle dâire-i devletindedir makbûr-Fuzûlî

evliyâ-yı niam: Nimet sahipleri, efendiler, zenginler.

Evliyâ-yı niamın hizmetine meyl etme
Sonra bir kulb takarlar sana zenbîl gibi
Hersekli Arif Hikmet

evliyâ-yı umûr: İş başında bulunan kimseler.

Neden aceb olamazmış değerli bir me'mûr
Velî mi bildiğimiz hep o evliyâ-yı umûr
Abdülhak Hâmit

evliyâ-yı ümem: Ümmetlerin evliyası.

Sefer mübârek ola ey vezîr-i ferruh-dem
Seninledir bile gam çekme evliyâ-yı ümem-Nef'î

evrâd: (أوراد) Ar. 1.Vird'ler, Kur'an-ı Kerim'den kıraatı vazife ittihaz olunan cüz'ler. 2. Daima dilden ve ağızdan düşürülmeyen kelâmlar.

Bulur atâsı seni çekme zahmet-i hâhiş
Hemân duâsını addeyle eşref-i evrâd-Nâbi

Ne teshîr etti gül-zârı ne urdu ateşe hârı
Yine durmaz okursun rûz u şeb evrâdın ey bülbül
Şeyhülislam Bahayi (....Mehmet)

Andelîb-i hôş-sadâ bir gül-şenî dervîştir
Mushaf-ı gülden okur subh u mesâ evrâdını
Şeyhülislam Yahya

evrâd-ı şebân-rûzî: Yirmidört saatlik okunan cüzler.

Zebân-ı hâmede evsâfın evrâd-ı şebân-rûzî
Derûn-ı dilde mihrin şu'le-i dâg-ı süveydâdır-Nef'î

evrâk: (أوراق) Ar. Varak'lar, ağaç yahut kâğıt yaprakları.

Şimdi yalnız kavâfil-i evrâk
Mütemâdi sürüklenir bir uzak
Ufk-ı pür-ıztırâb ü nevmîde-Ahmet Hâşim

Evrâk düşüp yerlere kalmış yine uryân
Eşcârda manzûrum olan manzara bârid
İsmail Safa

Hayâlinden bakar pûşîde-i evrâk olan havza
O şûh ağlar bugün Kasr-ı Şeref-âbâd'a geldikçe
Yahya Kemal

Evrâk ile i'lân olunur cümle nizâmât
Elfâz ile terfîh-i raiyyet yeni çıktı-Ziya Paşa

evrâk-ı al: Kırmızı kâğıt.

Yazar göz perdesine eşk şehr-i hâli bilmez kim
Okunmaz kan ile yazılsa hat evrâk-ı al üzre-Fuzûlî

evrâk-ı bâğ: Bahçe yaprakları.

Evrâk-ı bâğa neyledi bâd-ı hazânı gör
Bâkî gamında şöyle perîşân olup gezer-Bâki

evrâk-ı bahâr: Bahar yaprakları.

Evrâk-ı bahârı görelim sahn-ı çemende
Gül mevsimidir defter ü dîvâna bakılmaz
Şeyhülislam Yahya

evrâk-ı cân: Can yaprakları.

Husûsâ o sühan-perdâz-ı üstâdım ki eş'ârım
Yazar müşkil-pesendân-ı cihân evrâk-ı cân üzre-Nef'î

evrâk-ı eflâk: Feleğin yaprakları.

Olup Hûrşîd ü mehden mühre-keş evrâk-ı eflâke
Hutût-ı rûz u şebden nüsha-i sun' eylemiş inşâ-Nâbi

evrâk-ı esrâr: Sır yaprakları.

Bak çeşm-i cân ile kamu eşyâyı seyr et oldu nûr
Evrâk-ı esrârı oku defter ile eş'ârı gör-Âdile Sultan

evrâk-ı gül-istân: Gül bahçelerinin yaprakları.

Bahâr-istân-ı tab'ımda açıldı bir gül-i sûrî
Hacîl eyler onun her bergi evrâk-ı gül-istânı
Hayali Bey

evrâk-ı lâle: Lale yaprakları.
Müzeyyen eyledi evrâk-ı lâleyi şeb-nem-Fuzûlî
evrâk-ı reng-âmîz: Renkli yapraklar.
Hoşâ mecmûa-i evrâk-ı reng-âmîz gül-şen kim
Ne zîbâ revnak-efrûz olmuş ona hatt-ı reyhânî
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)
evrâk-ı zer: Sarı yapraklar.
Şimdi kim bâd-ı sabâ sahn-ı çemen ferrâşıdır
Rûy-ı evrâk-ı zerin dest-i hazân nakka:şıdır
Lamiî Çelebi
evreng: (أورنك) Far. 1.Taht, serir, saltanat. 2. Şeref, süs. 3. Akıl ve irfan. 4. Yakışıklılık.

Nerde olsam cilve-gâhım mevki'-i ta'zîm olur
Şehriyâr-ı fikrimin her yerde bir evrengi var
Muallim Naci
evreng-i hurşîd: Güneşin tahtı.
Hasedten yere çalmış şîr-i çarh evreng-i hurşîdi
Görüp Kays'ı peleng-i kulle-i kûh-sâra yasdanmış
Hayali Bey
evreng-i nebâhat: Güzellik tahtı.
Benim ol Hüsrev-i evreng-i nebâhat ki eder
Düşmenânı hüner-i tîğ-i zebânım tersân-Şinasi
evreng-i nübüvvet: Peygamberlik tahtı.
Na't-ı şahenşâh-ı evreng-i nübüvvet kim onun
Feyz-i medhiyle dilin cân-ı cihânıdır sözüm-Nef'î
evreng-i sühan: Söz güzelliği.
Kalıp Nef'î-i mu'cize demeden evreng-i sühan mahlûl
Sühan-sencân-ı Rûm olmuş idi her bir asrda tâlib
Şeyh Galip
evsâf: (أوصاف) Ar. Vasıf'lar, nitelikler, kaliteler.
Ne sihr eyler yine gör vasf-ı zât-ı bî-nazîrinde
Hele tab'ım biraz evsâfa olsun i'tiyâd üzre-Nef'î

Zebân-ı hâmede evsâfın evrâd-ı şebân-rûzî
Derûn-ı dilde mihrin şu'le-i dâg-ı süveydâdır-Nef'î

Gerçi kim evsâfını tahrîre olmazdı mecâl
Olsa eşcâr-ı behişt aklâm ü enhârı midâd
Yenişehirli Avni

evsâf-ı âlî-şân: Yüce şanının vasıfları.
Böyle zabtetmiş görüp evsâf-ı âlî-şânını
Levh-i Mahfûz-ı Hudâ'da hâme-i mu'ciz-beyân
Kâzım Paşa
evsâf-ı câh-ı Ahmed: Ahmed'in -Hz. Muhammed (s.a.s.)'in- mevkiinin vasıfları.
Kevn ü mekâna sığmaz çün taht-gâh-ı Ahmed
Nice beyâna sığsın evsâf-ı câh-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi
evsâf-ı cehennem: Cehennemin vasıfları.
Vâiz evsâf-ı cehennem okur ey ehl-i verâ'
Var onun meclisine gör ki cehennem ne imiş-Fuzûlî
evsâf-ı cemîl: Güzel vasıflar.
Âlem ü âdem müzeyyen nûr-ı zâtınla senin
Zikr-i evsâf-ı cemîlin ile dolu dört kitâb-Nuri
evsâf-ı evlâd-ı Alî: Hz. Ali (r.a.)'nin evlâtlarının vasıfları.
Dem uran evsâf-ı evlâd-ı Alî'den nite kim
Mâdih-i âlî Alî müstevcib-i gufrân olur-Fuzûlî
evsâf-ı Hudâ: Allah'ın vasıfları.
Evsâf-ı Hudâ'ya gâyet olmaz
Feyz-i sühane nihâyet olmaz-Şeyh Galip
evsâf-ı hümâyûn: Padişahlık vasıfları.
Nice mümkün olur evsâf-ı hümâyunun kim
Üsküdarlı Hakkı Bey
evsâf-ı kemâl: Kemal vasıfları.
Cevher-i zâtundadır mecmû'-i evsâf-ı kemâl
Bu sıfat ile ki sensen kandadır bir pâk zât-Fuzûlî
evsâf-ı mahabbet: Sevgi vasıfları.
Evsâf-ı mahabbet dehen-i hâmeye sığmaz
Ta'bîr-i mezâyâ-yı nihân nâmeye sığmaz-Nâbi
evsâf-ı pâdişâh: Padişahın vasıfları.
Evsâf-ı pâdişâhı çü hasra yok mecâl
Nev'î yeter uzatma sözü eyle ihtisâr-Nev'î
evsaf-ı ruh: Yanağın vasıfları.
Rengîn eder evsâf-ı ruhun hâme-i Bâkî
Ol sûreti vermez sanma nakşına Bihzâd-Bâki
evsâf-ı selef: Öncekilerin vasıfları.
Nâşir-i şân u şeref münşî-i evsâf-ı selef
Mâlik-i rûh-ı ahaff nâil-i inşâ-yı kerem
Ahmet Hamdi

evsâf-ı şâhenşâh-ı kudsî: Kutsal şahların şahının vasıfları.
Bülbül-i gûyâ seng-i tezkârı çün vird-i melek
Subh-dem evsâf-ı şâhenşâh-ı kudsî âstân
Üsküdarlı Hakkı Bey

evsâf-ı verd-i ârız: Yanak gülünün nitelikleri.
Şehrin içinde şöhreti artar cemâlinin
Evsâf-ı verd-i ârızı vird-i zebân olur-Lâ

evsâf-ı zât-ı pâk: Temiz kişiliğinin vasıfları.
Böyle tarh etmez idim evsâf-ı zât-ı pâkini
Yakmamış olsaydı ger cânım lehîb-i ıztırâb
Üsküdarlı Hakkı Bey

evsâh: (اوساخ) Ar. Vesah'lar, kirler, lekeler, pislikler.
Bir kalın nika:b örter birer birer
Gündüz hayâtının bütün evsâhını-Tevfik Fikret

evsat: (أوسط) Ar. Vasat'tan: 1.Çok ortada meydana gelen. 2. Orta, orta halli, âlâ ile ednâ arası. **c. evâsıt.**
Hâsılı evsat iken kadr-i resûl
Bir tavîl adam ile yürüse ol-Hakanî

** **evâsıt:** Evsat'lar.
Bâkî'ye gelince nazm-gûyân
Oldu kudemâ-yı ehl-i irfân
Andan Nâbî'ye dek evâsıt
Eş'âr henüz değildi sâkıt-Ziya Paşa

evsât: (أوساط) Ar. Vasat'lar, ortalar.
O evsâtın ki âkistir mahârîb ü menâbirden
Çıkan mefhûm ile tevfîk-i müşkildir maka:birden
Abdülhak Hâmit

Görünce reh-zen-i gamzen sülûk-ı râhtan kaldım
Ne evsât hâletin buldum ne pîr-i kâmil oldum ben
Esad Erbilî

evtâd: (أوتاد) Ar. Veted'ler, kazıklar, direkler.
Hayme-i rif'atinin hıfzına olmuş ka:im
Âlemin çâr-cihâtında muayyen evtâd-Nâbi

Sarây-ı devletine şeh-per-i melek Cârub
Hiyâm-ı rif'atine encüm-i felek evtâd-Nef'î

evtâd-ı âlem: Âlemin direkleri.
Hayme-i ömrün sütûnu mihver-i gerdûn ola
Mıh ola evtâd-ı âlem müddeti gibi tınâb-Nizami

evtâd-ı hulûd: Ölümsüzlük direkleri.
Haşre dek tâ ki ola beste-i evtâd-ı hulûd
Sâha-i dehrde etnâb-ı hıyâm-ı devlet-Münîf

evtâd-ı ricâl: Önemli direkler.
Tâ ki bu bâr-geh-i çâr sütûn-ı âlem
Zabt-ı evtâd-ı ricâl ile bula istihkâm-Nâbi

evtâr: (أوتار) Ar. Veter'ler, yay ve keman kirişleri, saz telleri.
Eylemez kimse bu gün kimse elinden nâle
Bezm-i işrette meğer mutrib elinden evtâr-Bâki

Konup çeng edicek bülbül nihâl-i gül-bün-i sebzi
Gümüş telden dizer ebr-i bahârî ona evtârı-Nef'î
Mutrib çü zülfü kavlini uşşâka eder çenginin
Cân riştesinden eylesin evtârını âheng için-Nizami

evtâr-ı hüzn ü ilhâm: Hüzün ve ilham telleri.
Bildiğim sen ve ben ve mâî deniz
Ve akşam ki eyliyor tehzîz
Bende evtâr-ı hüzn ü ilhâmı-Ahmet Hâşim

evtâr-ı ka:nûn: Kanunun telleri.
Dedim evtâr-ı ka:nûn etti sînem reglerin derdin
Dedi kim bu kadîmî olagelmiştir mukannendir
Zâti

evvâh: (أوّاه) Ar. 1. Çok ah ve niyaz eden, yüreği yanık. 2. Merhametli. 3. İmanı sağlam ve din bilgisi kuvvetli olan kimse.(Hz. İbrahim için kullanılmıştır.)
Olur olmaz mı yarın mazhar-ı gufrânı Allah'ın
Huzûr-ı izzetinde Sırrî-i evvâhı görsünler
Sırrı Paşa (Giritli...)

evvel: (أوّل) Ar. 1. Birinci, ilk. 2.Başlangıç, ibtida. 3. Önceki, evvelki. **c. evâil.**
Tıynet-i âdemde evvel konmasa sevdâ-yı aşk
Cenneti bir dâneye satmazdı ol dânâ-yı aşk
Hüdayî (İstanbullu Aziz Mahmud...)

Kad-i güftârıma evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâne gelir-Nedim

Fârık-ı hikmet olmalı evvel
Sonra ahz etmeli onu ne güzel-Ziya Paşa

Ölmek değildir ömrümüzün en fecîʿ işi
Müşkil budur ki ölmeden evvel ölür kişi
Yahya Kemal

evvel ü âhir: Evvel ve sonra.
Hak iki âdil Süleymân hâkim etmiş âleme
Evvel ü âhir kılıp sırr-ı adâlet âşikâr-Fuzûlî

* **evvelen:** Birinci mahalde ve birinci defa, birinci olmak üzere.
Evvelen zât-ı bî-rakîbin için
Sâniyen sevdiğim habîbin için-Muallim Naci

* **evvelîn:** Evvelki, en ibtidaî.
Âhirîn ilm-i cevher ol
Evvelîn rütbe-i kemânımdır-Riyâzî

Feth-i İstanbul'a fırsat bulmadılar evvelîn
Feth edip Sultân Muhammed dedi târîh âhirûn
Mahmut Paşa-yı Velî

evzâʿ: (أوضاع) Ar. Vazʿlar, vaziyetler, duruşlar, tavırlar, konuşlar:
Zemân-ı Lât ü şâdîdir dem-i ikbâl-i devrândır
Felek hep ettiği evzâʿa şimdi pek peşîmândır-Riyâzî

Ne iʿtibâr bu evzâʿa merd olan Yahyâ
Ne zillete nazar eyler ne iʿtibâra bakar
Şeyhülislam Yahya

Erbâb-ı devletin görüp evzâın anladım
Râşid, edermiş âdemi sahbâ-yı câh mest
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

evzâʿ-ı bâzgûne: Uğursuz tavırlar.
Evzâʿ-ı bâzgûneye mâil mizâc-ı aşk
Bunda kad-i hamîde olur iʿtidâle dâl
Koca Ragıp Paşa

evzâʿ-ı dünyâ: Dünyanın hâlleri.
Lezzet-i gam nüsha-i sunʿun temâşâsındadır
Kem-hıreddir çekmeyen evzâʿ-ı dünyânın gamın
Nâbi

evzâʿ-i gûna-gûne: Türlü türlü davranışlar.
Düşmez ey Kafoğlu mahdûmiyyete bu maglata
Birbirine uymaz ol evzâʿ-i gûna-gûne yuf-Nefʿî

evzâʿ-ı hazîn: Hüzünlü hâller.
Âşıklığıma şâhid-i âdil mi değildir
Evzâʿ-ı hazînimle garîb-âne nigâhım-Nahîfî

evzâʿ-ı nâ-becâ: Lüzumsuz hareketler.
Evzâʿ-ı nâ-becâsını nev-câh olanların
Nâçâr halk çekse felek çekmemek gerek
Esat Muhlis Paşa

evzâʿ-ı umûm: Genel vaziyetler.
Başlar o zemândan ihtilâfa
Evzâʿ-ı umûm ile hilâfe-Ziya Paşa

evzâʿ-ı zemâne: Zamanın icapları.
Çok sûrete girdim geleli bezm-i cihâne
Bin hey'et koydu beni evzâʿ-ı zemâne
Re'fet Paşa (Süleyman ...)

evzân: (أوزان) Ar. Vezin'ler, tartılar ve ağırlıklar.
Fa'lin fiil olmadan nümâyân
Parmak ile idi bizde evzân-Ziya Paşa

Evzânı, ka:fiyesi bozuk, sözleri ber-bâd
Gerçi ederim haylice manzûmeler inşâd
Kemalzade Ekrem Bey

Şu son demlerde bir nâsir zuhûr etmiş diye duyduk
Sen ol cellâd-ı nesr ü ka:til-i evzân mısın kâfir
Fazıl Ahmet Aykaç

evzân-ı şuûnât-ı tabîat: Tabiat olaylarının ağırlıkları.
Tefâvüt yoktur evzân-ı şuûnât-ı tabîatte
Terâzû-yi hakîkat hûb ü zişti denk göstermiş
Hersekli Arif Hikmet

ey,iy.eyâ: (أيا، أي) (a.f.t) nida edatı olup "ey, hey, bak dinle, dikkat edin" demektir.
Vâiz evsâf-ı cehennem okur ey ehl-i verâ'
Var onun meclisine gör ki cehennem ne imiş-Fuzûlî

Çok tefâhür kılma cemʿ-i mâle eyâ hâce kim
Sîm ü zer cemʿiyyeti ehl-i gurûr eyler seni-Fuzûlî

Subh-dem iy fâhte bî-hûde efgân eyleme
Çün girersin her gece bir serv-i bâlâ koynuna-Bâki

Sakın ey nûr-ı dîdem, geçmesin beyhûde eyyâmın
Çalış hâlin müsaidken. Bilinmez çünkü encâmın
Mehmet Akif

eyâdî: (أيادى) Ar. Yed'ler, yed'in ceminin cemi. eller, destler.

eyâdî-i ehl-i dil: Gönül ehlinin elleri.

Mutahhardır eyâdî-i ehl-i dil çirk-âb-ı âlemden
Verilse kenz-i âlem ser-be-ser, dirhem kabûl etmez
Esat (Selânikli Mehmet...Dede)

eyâdî-i fukarâ: Fukaranın elleri.

Sahâyif-i çemen oldu eyâdî-i fukarâ-Fuzûlî

eyâg, ayağ: (أياغ) T.>Far. Kadeh, ayag, içki kabı. bk. ayağ.

Ayağ-ı meyden el çek ârzû-yı encümenden geç
Nevres-i Cedid (Osman...)

Zâhid-i huşk kabûl eyleyüben özrümüzü
El verirse bir ayağ ile mükâfât edelim
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Leb-i gılmân ayağ, Kevser şarâb olsa bana sensiz
O meyden baştan geçtim ben ol ayakdan el çektim
Zâti

eyâlet: (أيالت) Ar. Bir valinin idaresi altında bulunan memleket. Eski tabirdir, bunun yerine günümüzde "vilayet" denilmektedir. **c. eyâlât.**

Çok eyâlette bizi fazl ile kılmış teşhîr-El-hâc Sâdık

eymen: (أيمن) Ar. 1. Çok meymenetli, çok kutlu, uğurlu. 2. Sağ taraftaki. 3. Vâdî-i eymen: Hz. Mûsa'ya İlahî tecellinin vuku bulduğu yer. (Vâdî-i mukaddes de denir.)

Olurdu vâdî-i Eymen gül-istân-ı Halîlullah
Alevlendirse ger âh-ı derûnum âteş-i Tûr'u-Nef'î

Ol gün içre bir dem-i mahbûbta
Sâat-i eymende vakt-i hûbta-Übeydî

Eymen-i dil: Gönül Eymen'i.

Bitirdin Eymen-i dilde diraht-ı îmânı
Ki göre Mûsî-i cân ışk odundan anda şihâb
Hamdullah Hamdi

eyn: (أَيْن) Ar. Zaman, an, hîn 2. Yorgunluk. 3. Nerede.

Kem cür'a ile Hamdî'ye bir keyf verdi ışk
Kim ân u în görünmez ona keyf ü eyn
Hamdullah Hamdi

"eynü'l-meferr": Kaçacak yer yok mu?

Başına koptu kıyâmet kâfirin eynü'l-meferr-Serverî

"Eyne'-l-meferr" diyen çöle cân attı sû-be-sû
Bâkîsinin de tîğ tamâm etti kârını-Yahya Kemal

eyvâh: (ايواه) Far. ünl. Yazık, heyhat.

Cür'a-veş ayakta kaldım ne_idem âh
Dest-res kimse olmadı eyvâh
Fârisî (Sultan II. Osman)

Bîhûde güzâr etmede ömrüm eyvâh-Nahîfî

Efsürde oldu mu ten gül-bün tarâvetin
Eyvâh soldu mu ruh-ı gül-berg safvetin
Muallim Naci

Eyvâh bu bâzîçede bizler yine yandık
Zîrâ ki ziyân ortada bilmem ne kazandık
Ziya Paşa

eyvallah. ey-v-Allah: (ايوالله) Ar. 1. Peki, evet öyle olsun. 2. Allah'a ısmarladık. 3. Teşekkür ederim. 4. Aldırış etmeyin.

Feleğin meşrebini, mezhebini anlayarak
Meyl-i ikbâl edenin hâhişine eyvallah
Neş'et (Hoca Süleyman ...)

Tekye-i aşkta yâ Hak diyerek ol demler
Çektiğim çilleyi bir kez çekene eyvallah-Lâ

eyvân: (أيوان) Far. 1.Padişah divanhanesi, büyük sofa, divanhane. 2. Kemer, kemerli yüksek bina; çadır.

Hâlin ki zülfüne dolaşıp alnına ağar
Hindû-sıfat kemend ile eyvâna kasd eder-Şeyhî

Dervîş odur ki çekmeye sultâna ihtiyâç
Bu tâk u tumturaka bu eyvâna ihtiyaç-Şühûdî

Vüs'at-ı eyvânın bu'dı vü rây-ı şeş-cihât
Füshat-ı meydânın serhaddi hadd-i lâ-mekân-Nev'î

eyvân-ı bezm: Eğlence çadırı.

Çıksa eyvân-ı bezme mihr-i münîr
Girse meydân-ı rezme şîr-i dilîr-İbn-i Kemal

eyvân-ı hande-meşhûn: Gülmelerle dolu çadır.

Zarîf bir sözü, bir nev-şükûfte mazmûnu
Yerinden oynatır eyvân-ı hande-meşhûnu
Tevfik Fikret

eyvân-ı harâbât: Harabeler çadırı.
Zühhâda açılmaz der-i eyvân-ı harâbât
Ol mastaba-i feyz riyâ-gâh değildir-Nailî

eyvân-ı hüsn: Güzellik çadırı.
Bulmadı muhlis gönül gamzen okundan oldu hûn
Matlaʿ-i eyvân-ı hüsn elindeki peyveste kaş
İbn-i Kemal

eyvân-ı mahabbet: Sevgi çadırı.
Uşşâkın olur dîde-i îmânı güşâde
Bir anda görür nice bin eyvân-ı mahabbet
Âdile Sultan

eyvân-ı refîʿ: Yücelik çadırı.
Görmemiştir çeşm-i âlim böyle eyvân-ı refîʿ
Hulk u îcâd olalı ziynet-serây "kün fe-kân"
Üsküdarlı Hakkı Bey

eyvân-ı risâlet: Peygamberlik çadırı.
Sebkat-i zât ile eyvân-ı risâlet sadrı
Şeref-i asl ile fihrist-i rusül müntahabı-Fuzûlî

eyvân-ı sipihr: Göğün çadırı.
Zıll-i Yezdân hazret-i Sultân Süleymân şâh kim
Taht eyvân-ı sipihr oldu ona efser güneş-Hayali Bey

eyvân-ı şükûh: Ululuk çadırı.
Dîvân-ı celâlinde kazâ münşî-i ahkâm
Eyvân-ı şükûhunda felek perde-serâdır-Nef'î

eyvân-ı zer-cidâr: Altın duvarlı çadır.
Gürz-i girân-ı zulmünü ey kanlı nâsiye
Eyvân-ı zer-cidârına as ziynetin diye
Midhat Cemal Kuntay

eyyâm: (أيّام) Ar. Yevm'ler, günler, zamanlar, çağlar.
Dâim göçürür gamımda eyyâm
Bir gün ona hâsıl olmadı kâm-Fuzûlî

Serverâ cânımı var devletin eyyâmında
Sünbülün turresine el uzata şâh-ı çınar-Nef'î

Bir münâsibçe refik ile girersen kayığa
Şevk ile kullanırız gayrı bizimdir eyyâm-Nedim

Geçmesin hîç sensiz eyyâmım
Mahv olurdu cihânda ârâmım
Kemalzade Ekrem Bey

eyyâm-ı adâlet-ger-i Âsaf: Adalet uygulayıcısı örneği Âsaf'ın günleri.
Şimdi eyyâm-ı adâlet-ger-i Âsaf'tır
Yürü ey maʿdelet-i Nûşirrevân hôş geldin-Nâilî

eyyâm-ı adl: Adalet günleri.
Uzatmaz kimse destin kimseye eyyâm-ı adlinde
Meğer kim şâne-i ter zülf-i anber-bûy-ı zîbâya
Rızayî

eyyâm-ı bâhûr: Temmuz ayının 19'undan 26'sına kadar olan en sıcak 7 güne.
Nesîmî tâzeler pejmürde olmuş berg-i ezhârı
Havâ-yı dil-keşi nevrûz eder eyyâm-ı bâhûrı-Nef'î

eyyâm-ı beyz: 1. Mehtap geceleri. 2. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Kamer ayının 13, 14 ve 15 günlerine rastlayan oruç tuttukları günler.
Nûr-ı ruhu çün meh-i eyyâm-ı beyz
Derler imiş nâmına dervîş-i feyz-Vâhid

eyyâm-ı fitne-cûy: Fitne dolu günler.
Alnı geçirdi eblak-ı eyyâm-ı fitne-cûy
Olmasa hink-i devlete ger tâziyâne tîğ-Hayali Bey

eyyâm-ı gam: Gam günleri.
Zulmet-i ebr ile şebden seçemezler rûzu
Böyle eyyâm-ı gamın böyle olur Nevrûzu
Hâletî (Azmizade ...)

eyyâm-ı gül: Gül zamanı.
Terk-i mey ettin ey gönül eyyâm-ı gül gelir
Elbette bu işin çekilir bir nedâmeti-Fuzûlî

eyyâm-ı gurûr: Gurur günleri.
Elden gelen âzârda hîç eyleme taksîr
Eyyâm-ı gurûrun sana pâyende kalırsa-Nâbi

eyyâm-ı hazân: Sonbahar günleri.
Çenârı gör elin açık tut eyyâm-ı hazân erdi
Nisâr-ı zer bülend-âyînlerin bu demde kârıdır
Behiştî

eyyâm-ı harîf: Dost günleri.
Kastı kavurdu bizi gerçi kim eyyâm-ı harîf
Esti savurdu şitâ da bizi âhir gûyâ
Enderunlu Vâsıf (Vâsıf-ı Enderunî)

eyyâm-ı hayât: Hayat günleri.
Cürm olup mâ-hasal müddet-i eyyâm-ı hayât
Mansıb-ı ömrden âsâm ola ancak mahsûl-Rızayi

eyyâm-ı hicrân: Ayrılık günleri.

Kim helâk olmak mukarrer zannederdim kendimi
Bulsa birkaç gün dahi eyyâm-ı hicrân imtidâd

Nef'î

eyyâm-ı husûm: Düşmanların günleri.

Gece gündüz beni mihnette esîr etmek için
Bir yere geldi leyâl-i ham u eyyâm-ı husûm

Yenişehirli Avni

eyyâm-ı hüner-düşmen: Bilgi düşmanı günler.

Tecâhül kıl bu eyyâm-ı hüner-düşmende, âkılsen,
Sakın izhâr-ı ilm etme, Atâ, gâyet cehâlettir

Atâullah (Şeyhülislam Mehmet...)

eyyâm-ı îd: Bayram günleri.

Temâşâ bunda kim fasl-ı bahâr eyyâm-ı îd oldu
Dahi künc-i riyâzâtta tutarlar ehl-i dil rûze-Bâki

eyyâm-ı inbisât: Gönül rahatlığı içinde olan günler.

Eyyâm-ı inbisât iledir lezzet-i hayât
Tûfân-ı gamda âdeme lâzım mı ömr-i Nûh

Esat (Musullu ...)

eyyâm-ı musîbet: Belâ günleri.

Nevmîd-i vaka:yi' sürünen aczime la'net
Eyyâm-ı musîbet geçecektir yine elbet-Süleyman Nazif

eyyâm-ı nahs: Uğursuzluk günleri.

Dem-i serdî gamın eyyâm-ı nahsın gerçi kim çektik
Bahâr-ı ma'delet ref' etti sermâ-yı zemistânı

Cinânî

eyyâm-ı neşât: Sevinç günleri.

Geh sâz u tarab gehî âgânî
Eyyâm-ı neşât idi zemânı-Nâbi

eyyâm-ı ömr: Ömrün geçen günleri.

Ne dest-mâye-i tâat ne iktisâb-ı hayâ
Tamâm eyledi eyyâm-ı ömrü ta'tîl-Sâbit

eyyâm-ı safâ: Eğlence günleri.

Hazret-i şâh-ı Selîm Han ki zemânın halka
Zübde-i mâye-i eyyâm-ı safâdan biliriz

Enderunlu Fazıl

eyyâm-ı şekk: Şüphe günleri.

Yakın etti felek eyyâm-ı şekke rûz-ı nev-rûzu
Bu takrîb ile birkaç gün temâşâ-gâh olur sahrâ

Şeyhülislam Yahya

eyyâm-ı şîb: Yaşlılık günleri.

Geçmede vakt-i şebâb ü gelmede eyyâm-ı şîb
Gitmede dilden safâ gözden cilâ eksilmede

Bağdatlı Ruhi

eyyâm-ı zühd: İbadet günleri.

Eyyâm-ı zühd ü mevsim-i zerk ü riyâ değil
Hengâm-ı ayş ü işret ü geşt ü güzârdır-Bâki

Eyyûb: (أيوب) Ar. Her türlü eziyet ve sıkıntıya katlanan Hz. Eyyûb peygamber. Kur'an'da dört yerde ismi geçer. İbrahim peygamberden sonra geldi. Onun şeriatiyle yaşadı. Allah, insanlara sabır örneğini göstermek için onu hastalıklı kötü hâlinden tekrar eski iyi hâline getirmiştir. Edebiyatta ve dinde sabrın timsali olarak gösterilir.

Mesîhâ-yı nigehden ders alıp dehrin etibbâsı
Bu bîmârın ilâcın sabr-ı Eyyûb eylemişlerdir

Şeyh Galip

eyyühâ: (ايّها) Ar. Arapça hitap edatıdır. Başına "yâ" nidası getirilerek kullanılır.

eyyühe'l-huzzâr: Ey hazır olanlar.

Şu intizâma bakın siz de eyyühe'l-huzzâr
Sezâ-yı nazra-i im'ân değil mi mektebimiz

Ahmet Hamdi Tanpınar

ez: (أز) Far. Başlangıç edatıdır ki Türkçe'de (-dan, -den) ve Arapça'da (men) ile (an) a eşdeğerdir.

ez bâd-ı hevâ: Bedavadan.

Meşhûr meseldir bunu hôd sen de bilirsin
Ez-bâd-ı hevâ âmed ü ber-bâd-ı hevâ reft-Nef'î

ez kazâ: Kazârâ.

Eğer ez kazâ alsa nâ-dân ele
Verir ra'şesi sahrâya zelzele-Keçecizade İzzet Molla

ez ser-i nev: Yeni baştan.

Öyle ka:nûn-ı müebbed ki verir ez ser-i nev
Devlet ü milke beka saltanata istiklâl-Şinasi

ezâ: (أذا) Ar. Eziyet, renciş, sıkıntı.

Mütekebbirlere kibr etme tasadduk sayılır
Zâlime zulm ü ezâ kılma ibâdet gibidir

Keçecizade İzzet Molla

Yaşar hâlâ yaşar bî-çâre mahkûm-ı ezâ, ma'lûl
Yaşar zîrâ ölümden ba'zen en mehcûr olur menzûl

Kemalzade Ekrem Bey

* **eziyyet:** İncinecek hâl, incitme, cefa, zahmet.
Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer
Lâkin bugün hep onlara âit yığın yığın
Endîşeler, kederler, eziyyetler, iğneler-Tevfik Fikret
ez'af: (اضعف) Ar. Pek, en zaif, dermansız.
ez'afü'n-nâs: İnsanların en zayıfı.
Cür'et etmek medhine bu ez'afü'n-nâsa sebeb
İ'timâd-ı vüs'at-i hulk-ı azîmindir senin-Ubeydî
ezân: (أذان) Ar. Müslümanları ibadete davet eden mübarek sözler.
Aldın hezâr büt-gedeyi mescîd eyledin
Nâkus yerlerinde okuttun ezânları-Bâki

Ben de âşıktım ezân nağmesine
Bir koşardım ki o Allah sesine-Tevfik Fikret

Ra'd-ı tekbîr kopup gitmelidir bâng-ı ezân
Dâr-ı küffârda meşhûr kenîsâya kadar
Yahya Kemal
ez-ber: (ازبر) Far. Zihinde tutma, hıfzetme, unutmamaya çalışma.
Sühan ol denlü hôş-âyende gerektir ki onu
Edine nev-i beşer belki melâik ezber-Nâbi

Kur'ân'ı ser-â-ser etse ezber
Hissetmez o hâli bî-haberler-Muallim Naci

Kamer hesâbı, güneş devri, sonra mîlâdî
Deyip de üç yılı ez-ber bilen zekî millet
Durur mu hîç yalnız bir saatle? Durmaz evet
Mehmet Akif
ezdâd, azdâd: (اضداد) Ar. Zıdd'lar, karşı olan şeyler, karşıtlar. bk. azdâd.
Nâbiyâ vermektedir ezdâda reng-i ittihâd
Gerdiş-i hikmet-nümâ-yı günbed-i devvâr-ı sun'
Nâbi
Münkeşif olması ezdâd iledir eşyânın
Şîve-i mağfirete cürm ü günehdir bâis
Pertev Paşa (Mülkiye Nazırı Mehmet Said...)
ezdâd-ı anâsır: Unsurların zıtları.
İhtilâfât-ı şüûnun gâyesi tevhîddir
Gösteren ecsâmı ezdâd-ı anâsırdır bütün
Hayrî (Viranşehirli Reisilküttâb Mehmet...)

ezel: (أزل) Ar. Başlangıcı olmayan geçmiş zaman. Ebed'in zıddı.
Ezelden şâh-ı ışkın bende-i fermânıyız cânâ
Mahabbet mülkünün sultân-ı âlî-şânıyız cânâ
Bâki
Feyz-i isti'dâd-ı zâtın gör kim etmiş tâ ezel
Cezbesi hûrşîd ü mâh u âsumânı Mevlevî-Nef'î

Zerresi mihr-i celî şa'şaa-i evc-i ebed
Katresi cevher-i tâbende-i deryâ-yı ezel-Kâzım Paşa
* **ezelî:** Ezele mensup, ibtidasız, başlangıçsız.
Saâdet-i ezelî ka:bil-i zevâl olmaz
Güneş yer üstüne düşmekle pâymâl olmaz-Fuzûlî

Çâre yok çalsan eğer başını taştan taşa
Ser-nüvişt-i ezelî hakk (kazıma) ile tağyîr olmaz
Rüşdî-i Kadim (Veliyyüddin Rüşdî Efendi)
ezfer: (اذفر) Ar. Güzel kokan (şey).
Misk ü ezfer yerine korlardı onu nâfeye
Ger sabâ hâk-i derin iletti Çîn'e ermagân-Nef'î

Yazsa vasf-ı nükhet-i hulkun verirdi âleme
Gerd-i hâk-pây-ı hâme bûy-ı müşg-i ezferi-Nef'î
ezhân: (أذْهان) Ar. Zihin'ler, kavrama kudretleri.
Mebâhisi felek ü arz-ı hikmet ü kîmyâ
Değil vesâvis-i ezhân ü fikr ü temsîlât-Sadullah Paşa

Daldırmada insânları hâcât-ı hayâta
Döndürmede ezhânı bütün başka cihâda
Mehmet Akif
ezhâr: (أزْهار) Ar. Zeher'ler, zehere'ler, çiçekler, şükûfeler.
Ruh-bahş oldu Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr
Açtılar dîdelerin hâb-ı ademden ezhâr-Bâki

Yine bâd-ı sabâ üftân ü hîzân erdi gül-zâre
Dem-i Îsî-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı-Nef'î

Ezhârı taksîm etdiler gül düştü hârın pâyına
Hâr cefâ çekti gül-i terden hezârın pâyına-Sâbit

ezhâr-ı jâle-dâr-ı seher: Seherin çiğ dolu çiçekleri.
Dehen-güşâ bütün ezhâr-ı jâle-dâr-ı seher
Nesîm-i fecr ile hep zî-hırâm-ı istiğnâ
Ahmet Hâşim

ezhâr ü eşcâr: Çiçekler ve ağaçlar.
Yine bâd-ı sabâ üftân ü hizân erdi gül-zâra
Dem-i İsî-veş ihyâ eyledi ezhâr ü eşcârı-Nef'î

ezher: (أزْهر) Ar. Hem güzel hem ak, berrak, parlak.
Etti bu ma'nâda ümem
Ezherü'l-levn idi Fahr-i Âlem-Hakanî

eziyyet: (اذيّت) bk. ezâ.

ezkâ: (أذكا) Ar. (daha, en, pek) hâlis, temiz, faziletli.
Nâbî-i keminenden ola sana hediyye
Ezkâ vü eâlîsi selâm ü salavâtın-Nâbi

ezkâ-yı tahiyyât: "Allah ömürler versin" sözünün en safı.
Vâsıl ola ol şâha Cihângîr tarafından
Ezkâ-yı tahiyyât ile teslîm-i firâvân
İkbâlî, Cihangir (Sultan III. Mustafa)

ezkâr: (أذكار) Ar. 1. Zikir'ler, hatırlamalar, bildirmeler, anmalar. 2. Okumalar, evrad.
Musırrım sâbitim tâ cân verince halka hizmette
Fedâ-kârın kalır ezkârı dâim kalb-i millette
Namık Kemal
Âlemde nice eser bırakmış
Ezkârını mu'teber bırakmış-Ziya Paşa

ezkâr-ı menârât: Minarelerin ezanları.
Ey kubbeler ey şanlı mebânî-i münâcât
Ey doğruluğun mahmili ezkâr-ı menârât
Tevfik Fikret

ezmân: (ازمان) Ar. Zemân'lar, vakitler.
Demek: İnsân değilsin eylemezsen durmayıp ikdâm
Neden geçsin sefâletlerle, heybetlerle, ezmânın
Mehmet Akif

ezmân-ı tahavvülât-ı nazm: Nazım değişikliklerinin zamanları.
Göstermek için nikât-ı nazmı
Ezmân-ı tahavvülât-ı nazmı-Ziya Paşa

ezvâc: (ازواج) Ar. Zevc ve zevce'ler., kocalar, eşler, çiftler; kadın veya kocanın eşleri.
Âline ashâbına ezvâcına etbâ'ına
Hâzır olmuş ravza-i Rıdvân Muhammed Mustafâ
Nuri

ezvâk: (اذواق) Ar. Zevk'ler; tatlar, neşeler, hazlar.
Âkıl oymuş ki: Hayâtın bütün ezvâkından
Durmayıp hırsını tatmîne edermiş îmân
Mehmet Akif
Bir ömr-i cahîmin bütün ezvâkını sürdüm
Tevfik Fikret

ezvâk-ı gayz ü kîn: Öfke ve kinin zevkleri.
Ezvâk-ı gayz u kîn ile mestîdedir serim
Hûnumda zehr-i nûr-ı gurûb etmiş inhilâl
Ahmet Hâşim

-F-

fâ' (فا) "f" harfinin Arapça'daki adı.
Fâ vü dâd ü lâm'a düştü gönlümüz-Nesimî
fâcia: (فاجعه) Ar. 1. Musibet, afet. 2. Hazin ve acıklı tiyatro oyunu, drama. **c. fâciât.**

fâcia-i devr-i hayât: Hayat zamanının faciası.
İkmâle kadar fâcia-i devr-i hayâtı
Atlatmaya mahkûm ne mühlik akabâtı
Mehmet Akif

** **fâciât:** Fâcia'lar.
Bir hikmeti varsa fâciâtın
Bak hâline, bak zevi'l-hayâtın
Tokadîzade Şekip Bey

fâcir: (فاجر) bk. fücûr.
fağfûr: (فغفور) Far.1. Çin hükümdarlarına verilen ad. 2. Çin'de porselenden yapılan kapkacak.
Neş'e tahsîl ettiğin sâgar da senden gamlıdır
Bir dokun bin âh dinle kâse-i fağfûrdan
Âlî Bey (Gelibolulu Müverrih...)
İntisâb-ı ehl-i devlet hâki de eyler azîz
Zâil olmaz sît-ı izzet kâse-i fağfûrdan
Koca Ragıp Paşa
Nerdübânlar bûsiş-i nermîn-i dâmâniyle mest
İndi bin işveyle bir kâşâne-i Fağfûr'dan
Yahya Kemal

Fağfûr-ı hakîm: Bilge Fağfûr.
Düşüp kûy-ı harâbât içre sûfî kâse-lîs olmak
Serîr-i devlete Fağfûr-ı hakîm olmadan yeğdir
Nev'î

fahîm: (فخيم) bk. fahm.
fâhir, fâhire: (فاخر) bk. fahr.
fâhiş, fâhişe: (فاحشه) Ar. Fahş'tan; 1. Taşkın, aşırı. 2. Büyük, iri. 3. Ahlâk dışı günah sayılan münasebette bulunan, orospu, kahpe.
Mes'ele mâlumumuz emr-i kazâ
Gabn ki fâhiş ola vermez rızâ-Vahit

Şâiriz şeyn verir şânımıza
Giremez fâhişe dîvânımıza-Nedim
Nereye gitse rezîl ü rüsvâ
Her gören fâhişe der bî-pervâ-Abdülhak Hâmit
fahm: (فخم) Ar. Fahâmet'ten; büyük, ulu. **c. fihâm.**

fahm-i emel: Arzu büyüklüğü, büyük istek.
Lâ-melâyı pür eder edhine-i fahm-i emel
Matbah-ı cûdı eğer açsa sipihre pâçenk-Kâzım Paşa

** **fihâm:** Ulular büyükler. Çok kuvvetli, nüfuz ve itibar sahibi olan kimseler.
Bahsetse eder cihânı ilzâm
Bir sözle eder fihâmı ifhâm-Şeyh Galip

* **fahîm:** İtibar ve nüfuz sahibi olan, büyük, ulu.

* **fahîm-âne:** Fahim, ulu olana yakışacak surette.
Bin yaşa devlet ü ikbâl-i fahîm-ânen ile
Mülkü tedvîr ederek akl-ı hakîm-ânen ile-Şinasi
fahr: (فخر) Ar. Övünme, ululanma, gururlanma.
Câhilin fahri câh u mâl iledir
Ârifin izzeti kemâl iledir-Âhî

Neş'e-i devletle ne_olsun fahrin ey mest-i gurûr
Sen misin bâdî bu bezm-i âlemin îcâdına?
Namık Kemal
Gönül bir dâg ile fahr eyleme dâg üstüne dâg ur
Meseldir gül-şen-i âlemde bir gülle bahâr olmaz
Keçecizade İzzet Molla

fahr-i abâ: Hz. Muhammed ailesi.
Fahr-i kirâm zübde-i kevn ü mekân iken
Fahr-i abâdan idi kabâsı Muhammed'in
Cem Sultan

Fahr-i Âlem: Hz. Muhammed (s.a.s.) efendimiz.
Sâf-kalb ol kimseye tutma sakın kalbinde kîn
Fahr-i Âlem dedi sığmaz kîn ile bir yerde în
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)
Nice pâkize sühandan sonra
Fahr-i âlem dedi benden sonra-Hakanî

fahr-i cihân-ı medeniyyet: Medeniyet dünyasının övünüleni.
Sensin ol fahr-i cihân-ı medeniyyet ki hemân
Ahdini vakt-i saâdet bilir ebnâ-yı zemân-Şinasi

fahr-i felek: Feleğin övünüleni.
Tâc-ı fahr-i feleğe bir nazar et kim Neş'et
Mürde destârı gibi rû-be-kafâ geldi bana-Neş'et

fahr-i kirâm: Ulularıın övünüleni.
Korkarım bir gün eder hâne-i sâmânı harâb
Eğer etmezse telâfisini ol fahr-i kirâm-Nâbi

fahr-i mahlûka:t: Yaratılanların övünüleni (Hz. Muhammed).
Gel ey hulâsa-i kevneyn ü fahr-i mahlûka:t
Habîb-i Hazret-i Bârî muîn-i ümmet-i dâl
Necati Bey

fahr-i mevâlî-i izâm: Büyük Mevlevilerin övünüleni.
Mülteca-yı vüzerâ sadr-ı kibâr-ı ulemâ
Kâm-kâr-ı fuzalâ fahr-i mevâlî-i izâm-Nef'î

fahr-i millet: Milletin övünüleni.
Sütûde kehf-i ümmet iftihâr-ı şer'-i peygamber
Güzîde fahr-i millet mahz-ı lutf-ı hazret-i Bârî
Nef'î

fahr-i nev-peydâ: Yeni ortaya çıkmış övünülen.
Eder reşâşe-i mâtemle kalbimi giryân
Bütün zılâl-i girîzân fahr-i nev-peydâ
Hüseyin Sîret

fahr-i Resûl: Hz. Muhammed (s.a.s.).
Ya'nî olup enbiyâ-yı cemâat
Fahr-i Resûl eyledi imâmet-Nâbi

fahr-i sâdât-ı kirâm: Büyük seyyitlerin övünüleni.
Öyle bir seyyid ki zâtı fahr-i sâdât-ı kirâm-Lâ

fahr-i şuarâ: Şairlerin övünüleni.
Fahr-i şuarâ kıble-i erbâb-ı maârif
Kutb-ı vüzerâ, Âsaf-ı dânâ-yı zemâne-Nef'î

fahr-i taayyünât: Ortaya çıkan övülmeler.
Tan *mı desem vücûduna fahr-i taayyünât*
Çünkim zuhûr-ı âleme zâtın durur sebeb
Hamdullah Hamdi

fahr-i ümmet: Ümmetin övünücüsü (Hz. Muhammed).
Avn-i millet, fahr-i ümmet, münteşâr-ı saltanat
Âlem-i himmet, cihân-ı mekremet, cân-ı cihân-Nef'î

* **fahr-âyîn:** Övünme töreni.
Olma hânende dahi sadr-nişîn
Köşeye geçme olup fahr-âyîn-Sünbülzade Vehbi

* **fâhir:** 1. Övünen, övünülecek. parlak, şanlı, güzel.
Câme-i sıhhat Hudâ'dan halka bir hil'at gibi
Bir libâs-ı fâhir olmaz cisme ol kisvet gibi-Bâki

Dehr içre fer ü câh ile fahr eyleme câhil
Zişt olsa kişi hil'at ile fâhir olur mu
Celâl Paşa (Seyyid Ali Celâleddin Paşa)

Pür-zemzeme bir cevf-i ziyâ-dâr ile meşhûn
Geçsin ebedî günlerimiz fâhir ü gülgûn
Tevfik Fikret

fâhir-i erbâb-ı devlet: Devletin ileri gelenlerinin övünücüsü
Cihân mahrûmdur hep kâle-i zer-târ-ı servetten
Libâsı fâhir-i erbâb-ı devlettir nemed şimdi
Namık Kemal

* **fahhâr:** Çok fahreden, övüngen.
Gittim isbât-ı hüner etmek için Şîrâz'a
Eyledim Urfî-i fahhâr ile gavgâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

* **fahriyye:** ed. Bir şairin kendini öven ve metheden manzumesi. Türk edebiyatında Nef'î en ünlü fahriye şairi olarak tanınır. 45 beyitlik "Sözüm" redifli naatinin 31 beytini kendini övmek için ayırmıştır:
Benim ol Nef'î-i rûşen-dil ü sâfî gevher
Feyz alır câm-ı safâ meşreb-i bî-bâkimden-Nef'î

Eş'âr ile fahreylemeyi istemem ammâ
Fahriyece söz âdeti erbâb-ı beyândır-Enderunlu Vâsıf

* **fahûr:** Çok övünen, kendini methetmek alışkanlığında olan.
Refîki arpayı bulmuş, keser ferih ü fahûr
Bu, dört öğün yiyip ister sonunda bir de sahûr
Mehmet Akif

Bu ibâdete fahûr u hurrem
Beni ben bir kayadan fark etmem-Tevfik Fikret

* **fahûr-âne:** Kendini medhederek.
Sana baktıkça fahûr-âne parıldar gözler
Tevfik Fikret

fâhte: (فاخته) Far. Üveyik kuşu, yabanî güvercin. Boyu posu ve sesi güzel olduğundan şairler tarafından kullanılmıştır.
Çemen etfâlinin uykuların uçurdu yine
Subh-dem gulgule-i fâhte gül-bâng-ı hezâr-Bâki

Subh-dem iy fâhte bî-hûde efgân eyleme
Çün girersin her gece bir serv-i bâlâ koynuna-Bâki

Bülbül dedi kim fâhteye sözü uzatma
Gül nahli benim serv-i hırâmân senin olsun-Sabrî

* **fâhte-veş:** Üveyik kuşu gibi.
Bâkî nice bir fâhte-veş bâğ-ı belâda
Nâlân olam ol serv-i hırâmânın elinden-Bâki

fahûr: (فخور) bk. fahr.

fâide: (فائده) Ar. 1. Kâr, kazanç, fayda, menfaat. 2. Hayır, ümit ve işe yarama. **c. fevâid.**
Cehd eyle hemen gayr eline bakmaya gör kim
Benden sana ne fâide senden ne bana var
Bağdatlı Ruhi

Senden, bilirim, yok bana bir fâide ey gül
Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül
Nevres-i Kadim

Bırakın mâtemi yâ-hû! Bırakın feryâdı
Ağlamak fâide verseydi babam kalkardı
Mehmet Akif

fâide-i mihr-i münîr: Parlak güneşin faydası.
Ehl-i rif'atdir eden cezb-i kulûb-ı zuafâ
Zerre-perverlik olur fâide-i mihr-i münîr
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa ... Bey)

* **fâide-mend:** Faydalı.
Şu'le-i âh-ı nedâmet bilen anlar serde
Lâleden fâide-mend olduğunu destâra-Nâbi

** **fevâid:**

fevâid-i evka:t: Zamanın faydalı şeyleri.
Olmaz bedel fevâid-i evka:ta Nâbîyâ
Eyyâm eğer telâfî-i mâ-fât ederse de-Nâbi

fâik: (فائق) bk. fevk.

fâil: (فاعل) Ar. 1.İşleyen, yapan. 2. Tesirli. 3. gr. Bir fiilin anlattığı işi yapan.
Bir zemân nahvle de oldu meşgûl
Bilecek mertebe fâil mef'ûl-Sünbülzade Vehbi

Bir fâilin meâsiridir cümle hâdisât
Ne iktizâ-yı çerh ü ne hükm-i zemânedir-Ziya Paşa

fâil-i hakîkî: Gerçek iş yapan.
Âmennâ, her hâl için fâil-i hakîkî Cenâb-ı Hak'dır
Lâ

fâiz: (فائز) Ar. Fevz'den; fevz bulan, kurtulan, galip, muzaffer, üstün..
Olur ne kimse bu türlü saâdete fâiz
Görür ne kimse metâ'-ı keselde böyle kesat-Nef'î

fâka: (فاقه) Ar. Yoksulluk, fakr; ihtiyaç, zaruret.
Sâbir olup dağdağa-i fâkaya
Mâlik idik bir hâra bir fâkaya-Nahifî

Râzıyım fâkadan ammâ beni âzürde eden
Sehv ile eylediğim cürm ü hatânın gamıdır-Nef'î

Tarîk-i fâkada hem-keşf olup Senâî'ye
Cenâb-ı Külhânî-i Lây-hâr'a dek gideriz-Nâilî

faka:het: (فقاهت) bk. fıkh, fıkıh.

fakîr: (فقير) bk. fakr.

fakr: (فقر) Ar. Yoksulluk, ihtiyaç.
Dünbekîler eser-i fakr u fenâ gösteremez
Nitekim merd-i kalender edemez lâf-ı bürût
Behiştî

Topraktı her mezâr-ı fakîr-âne bî-rûham
Fakrımla ben de zâir-i zî-ibtisâr idim
Recaizade Ekrem

Bir afîf âile sessizliği var evlerde
Örtüyor fakrı asâletle çekilmiş perde-Yahya Kemal

fakr-ı câvîd: Sonsuz fakirlik.
Fakr-i câvîde düşer dînini dînâra veren
Muallim Naci

fakr-ı meş'ûm: Uğursuz fakirlik.
İşte uryân ü zâr ü müstağrak
iki timsâli fakr-ı meş'ûmun-Tevfik Fikret

* **fakr u fenâ:** Fakirlik ve yokluk.
Ne bilsin lezzet-i fakr u fenâya mâl ü câh ehli
Bu zevki, gel, kanâat kûşesinde merd-i Hak'dan sor
Dürrî (Üsküplü...)

* **fakîr:** Yoksul, muhtaç; tevazu için kullanma. **c. fukarâ.**
Ben fakîr olduğum için gelmez olmazsın yakın
Padişâhım neyki kaçmak böyle çâkerden ırağ
Necati Bey

Eğer zekât-ı vefâya fakîr ister isen
Cihânda Hamdî'den özge bulunmaya muhtâc
Hamdullah Hamdi

Bu fakîrin bâzı âsârı dil-i zârım gibi
Bulmamıştı câme-i yek-renk ile hüsn ü nizâm
Ziya Paşa

** **fukarâ:** Fakîr'ler, muhtaçlar.
Fukarâ kalbine her kim dokuna
Dokuna sînesi Allah okuna
Kenzî (Karamanlı Âşık ..?)(Âşık Remzî?)

Fakr imiş fakr, Fuzûlî, şeref-i ehl-i vücûd
Özüne eyleme hem-dem fukarâdan gayri-Fuzûlî

Hani bir tâlib-i Hak şimdi fütâde şeklinde
Sûret uğrusu çoğaldı fukarâ şeklinde-Behiştî

fâl: (فال) Ar. Uğur, talih deneme; fal.
Dedim visâline ermek dedi hayâl-i muhâl
Dedim cemâlini görmek dedi mübârek fâl-Şeyhî

Çıktı beyaz u humre ile fâlımız bizim
Hükmetti rûy-ı âline remmâlimiz bizim-Nâbi

Tab'ım oldukça cemâl-i nazma mir'ât-i safâ
Görünür şâhinşeh-i ferhunde-fâlin sûreti
Nevres-i Kadim

fânî: (فانى) Ar. Fenâ'dan; fena bulucu, yok olucu, gelip geçici; ölümlü.
Berk ü bârândan biz el çektik bu fânî gül-şenin
Meyve-i maksûd ister olsun ister olmasın
Fasîh (Ahmet...Dede)

Bu âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyız
A'lâlara a'lâlanırız pest ile pestiz-Bağdatlı Ruhi

Kişi murâdına ermez
Bu fânîde kimse kalmaz-Yunus Emre

* **fâniyet:** Fânilik.
Bâkî-i beşer her ne kadar eylese tenzîh
Fâniyeti îcâbı eder kendine teşbîh-Mehmet Akif

fânûs: (فانوس) Ar. Küre ve silindir şeklinde olan cam kap. **c. fevânîs.**
Sûretâ raks etmez isek ma'nîde raks üzreyiz
Biz hayâl-i âlemiz âlem bize fânûs olur-Gaybî

Dil şem'-i ruh-ı dil-bere pervânedir ammâ
Âvâre-i pîrâhen-i fânûs değildir-Nâilî

Benzer felek ol çember-i fânûs-ı hayâle
Kim nakş-ı temâsîli serîü'l-cereyândır-Ziya Paşa

fânûs-ı bahr-i nûr: Nur denizinin fanusu.
Sâgar-ı habâb mevce-i meh-tâbtır bu şeb
Fânûs-ı bahr-i nûra girdâbtır bu şeb-Şeyh Galip

fânûs-ı çarh: Feleğin fanusu.
Döndüren fânûs-ı çarhı dûd-ı âhımdır benim
Yandıran hurşîdi âh-ı subh-gâhımdır benim-Âhî

fânûs-ı hayâl: Hayal kabı.
Benzer felek ol çenber-i fânûs-ı hayâle
Kim nakş-ı temâsîli serîü'l-cereyândır-Ziya Paşa

fânûs-ı mînâ: Billur fanus.
Çerâg-ı re'yidir ol şem'-i bezm-efrûz-ı kudsî kim
Ona etmiş kader fânûs-ı mînâ çarh-ı vâlâyı-Nef'î

fânûs-ı şem'-vâr: Mum fanusu gibi.
Ol zerre-i cesîme-i fânûs-ı şem'-vâr
Olmuş muhît tûde-be-tûde nesîm-i pâk-Ziya Paşa

fârık: (فارق) bk. fark.

fârig: (فارغ) bk. ferâğ.

fâris: (فارس) Ar. 1. Atlı, ata binici, süvari. 2. Kumsal anlamına geldiği gibi İran'ın kuzeyindeki Şiraz vilayeti olarak isimlendirilir. (İklîm-i Fâris). 3. Ferasetli, anlayışlı.
Koydu âteşgede-i Fâris'e hâk-Hakanî

fâris-i ma'nâ: Mana atlısı.
Teng iken fâris-i ma'nâya zemîn-i Sâbit
Edhem-i kilki o vâdide dahi oynattık
Enderunlu Vâsıf (Vâsıf-ı Enderûnî)

fâris-i meydân-ı kerem: Cömertlik meydanının binicisi.
Umarız ede atâ fâris-i meydân-ı kerem
Câme kim olmuş idi arkalarından ma'hûd
Necati Bey

farîza: (فريضه) Ar. Allah emri, borç, vazife. **c. ferâiz.**
Farîzadır beşere iktisâb-ı ilm ü hüner
Onunla hâsıl olur dilde zevk-ı rûhânî
Muallim Naci

fark: (فرق) Ar. 1. Başkalık, ayrılık; iki şey arasındaki başkalık işareti. 2. Ayrılma, seçilme, ayırma. 3. Tepe. **c. furûk.**
Deryâ-yı tahayyüre olup gark
Ağyârdan ettim seni fark-Fuzûlî

Hakk u bâtıl nûr u adl ile nümâyândır Saîd
Fark olunmaz nîk ü bed gitse nazardan âfitâb
Diyarbekirli Sait Paşa

Vefâsız akrabânın âşinâdan farkı var yoktur-Lâ

Farkı vardır vaka:r ile kibrin-Lâ

fark-ı adû: Düşman farkı.
Fark-ı adûsu kulle-i kûh-ı belâ durur
Benzer o kulle üzre çekilmiş dumana tığ-Hayali Bey

fark-ı âlem: Âlemin farkı.
Bu endâm ü bu imsâk ile ey şûh-ı cihân-ârâ
Güneş olsan ziyâ-endâz-ı fark-ı âlem olmazsın
Hâmî-i Âmidî

fark-ı eflâk: Feleklerin tepesi.
Bâğ-ı aşkın olalı gül-şen-i Me'vâ-yı cünûn
Fark-ı eflâke düşer sâye-i Tûbâ-yı cünûn
Leskofçalı Galip Bey

fark-ı kubbe-i tîz: Keskin kubbe farkı.
Ulüvv-i şevketinden bir alemdir meh-çe-i hurşîd
Dikildi subh-ı ikbâlinde fark-ı kubbe-i tîze
Esrar Dede

fark-ı melâik: Melekler farkı.
Yeridir olsa eğer pâye arşa fark-ı melâik
Ki bunca rif'at ile oldu pây-mâl-i Muhammed
Hamdullah Hamdi

fark-ı miyân-ı Harem ü deyr: Manastır ile Harem arasındaki fark.
Mebhas-ı fark-ı miyân-ı Harem ü deyr nedir
Cihet ü hiddet-i matlab cihet-i câmi'edir
Münif (Antalyalı...)

fark-ı naks u ziyâd: Fazlalık ve eksiklik farkı.
Olur sebük-serî-i cevre fark-ı naks u ziyâd
Ferâh-ı havsaladır tahrîr-i karâra gelir fark-ı sâlim
Nâbi

Sorulsa tıbba nedir fark-ı sâlim ü mârız,
Sayar döker bize birçok araz ki zannîdir
Cenab Şehabeddin

fark-ı vükelâ: Vekillerin farkı.
Nûr-ı çeşm-i vüzerâ kuvvet-i kalb-i ulemâ
Tâc-ı fark-ı vükelâ kurre-i ayn-ı hükkâm-Nâbi

fark-ı Simâk: Sünbüle burcundaki her iki yıldız farkı.
Çarhı kim himmeti-i vâlâsı temâşâya çıkar
Tâ varır fark-ı Simâk üzre eder darb-ı hıyâm-Nedim

fark-ı zuafâ: Zayıfların farkı.
Fark-ı zuafâda zıll-ı Hak'sın
Sultanlığa Hak bilir ehaksın-Muallim Naci

* **fârık:** Fark edici, ayırıcı, ayıran.
Sanma hâlis dost olur her kem-'ıyâr ü ebteri
Ur mihekk-i imtihâna, fârık ol seng ü zeri
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

fârık-ı hizmet: Hizmeti fark eden.
Fârık-ı hikmet olmalı evvel
Sonra ahz etmeli onu ne güzel-Ziya Paşa

* **fârûk:** 1. Hakkı batıldan fark edip adaletli davranan. Hz. Ömer'in (r.a.) şerefli lâkabıdır. (Ömerü'l-Fârûk). 2. Haklıyı haksızdan ayırmakta üstün olan.

Fârûk'ı dahi terbiyetindir kılan senin
Adliyle zulm zehrine tiryâk-i intika:m-Behiştî

fârûk-ı Arab: Arab'ın ayırıcısı.
Hakan-ı Osmânî neseb kim münderic zâtında hep
İslâm-ı fârûk-ı Arab ikbâl-i pervîz-i Acem-Nef'î

* **fârûkî-sıfat:** Ayırt edici özellikli.
Dâver-i sâhib-i adâlet şâh-ı fârûkî-sıfat
Mâhî-i zulm ü dalâlet hâmî-i şer'-i mübîn
Ziya Paşa

farazâ, farzâ: (فرض) Ar. Farzedelim ki, diyelim ki.
Bu rütbe akl u rüşde mâlik olmak nice mümkündür
Bir âdem Bû Alî yâhûd Aristo olsa da farazâ
Nedim

Kîmyâ ilmi de bilse farazâ
Mümkin olmaz yine zânîde gınâ-Sünbülzade Vehbi

Cihânda devlet eder aybın âdemin mestûr
Günâh ederse de farazâ sevâbtır derler
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

fart: (فرط) Ar. Şiddet, haddi tecavüz ile geçmek, hadden aşkınlık.
Sâhib-i fart-ı zekâ ehl-i kerâmet gibidir-Lâ

fart-ı cehâlet: Cehalet çokluğu.
Hissin olaydı bâri biraz neyse ne; fakat
Mahveylemiş o feyzi de fart-ı cehâletin
Recaizade Ekrem

fart-ı eltâf: Lütuf bolluğu.
Fart-ı eltâfıyla oldu der-gehi cây-ı emân
Feyz-i enfâsıyla buldu mürde-diller tâze cân-Lâ

fart-ı gayz: Öfke çokluğu.
Saldırdı fart-ı gayz ile ifrît-i Râfizî
Tâli' göründü bizlere sol kolda pek yaman
Yahya Kemal

fart-ı hased: Haset fazlalığı.
Kuvve-i akl-ı hasîf-ânesini Eflâtun
İşitip fart-ı hasedten küpe binse şâyân-Şinasi

fart-ı hücûm-ı nâz: Naz hücumunun fazlalığı.
Fart-ı hücûm-ı nâzdan ol şûha Nâilî
Reng-i şarâb-ı işve olur perde-i hicâb-Nâilî

fart-ı intisâb: Ölçü fazlalığı.
Garîb-i hâk-sârın kadri âlî olduğun anla
Kıyâs et şeb-nemin hûrşîde fart-ı intisâbından-Sâmi

fart-ı muhabbet: Muhabbet çokluğu.
Âşıka bakmadığı fart-ı muhabbettendir
Sakınır kendi gözünden dahi dil-dâdesini-Sâbit

fart-ı neşât: Sevinç çokluğu.
Devrinde ehl-i mâteme fart-ı neşâttan
Zevk-ı sürûd-ı nağme-i nâyı figân verir-Nef'î

fart-ı reşk: Kıskanma fazlalığı.
Kabza-i tîğa edip şemşîr-bâzân vaz'-ı yed
Fart-ı reşkinden felek de derdi merrîhü'l-hased
Sürûrî

fart-ı sür'at: Sürat çokluğu.
Kulağın dik tutup pertâb edince fart-ı sür'atten
Döner ol nâvek-i perrâna kim çift ola peykânı-Nef'î

fart-ı şevk: Şevk fazlalığı.
Hüsnünü handân görünce ol gül-i nev-restenin
Fart-ı şevk ile dil-i sûzânım olmuştur ferah
İlhâmî, Selimî (Sultan III. Selim)

fart-ı yasağ: Yasak fazlalığı.
Harîs olur kişi pek men' olunduğu fi'le
Revâc-ı bâdeye fart-ı yasağdır bâis
Enderunlu Fazıl (Fazıl-ı Enderunî)

Fârûk: (فاروق) bk. fark.

farz: (فرض) Ar. 1.Namaz ve oruç gibi yerine getirilmesi şart olan Allah'ın emri. 2. Tahminde bulunma, takdir. 3. Lüzumlu, lâzım, zaruri. **c. fürûz.**
Kaşı mihrâbına farz oldu sücûd ol güneşin
Hâcib-i şemste mekrûh olur gerçi namâz-Nizami

Nevres'in cürmüne pâyân yok imiş farz edelim
Ya senin merhametin çok mu değil padişâhım
Nevres-i Kadim

Farz edip ömrünü bir hâb-ı girân-ı âlemde
Geçirir âkıl olan mihneti rü'yâda gibi
Keçecizade İzzet Molla

Etse bi'l-farz kâinât inkâr
Seni tasdîk eder bu kalb-i selîm-Lâ

farz-ı âmm: Umumî farz.
Buk'a, buk'a kıldı tayy-i ma'mûre-i mahrûsayı
Aldı feyz-i feth milk için duâ-yı farz-ı âmm-Fuzûlî

farz-ı ayn: Allah'ın, bütün Müslümanların teker teker yerine getirmesi gereken, emri.
Farz-ı ayn oldu onu görüp ziyâret eylemek
Karalar giymiş sanasın bir nigâr-ı mihr-bân
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

farz-ı kifâye: Edası bütün Müslümanlara lazım olmayıp bazı fertlerin edasıyla diğerlerinden düşen emirler.

fazr-ı muhâl: Mümkün olmayanı mümkün sayma.

Ölmez bu vatan! Farz-ı muhâl, ölse de hattâ
Çekmez kürenin sırtı o tâbut-ı cesîmi
Midhat Cemal Kuntay

fasâhat, fesâhat: (فصاحت) Ar. Sözün açık, düzgün ve hatadan sâlim olması, iyi söz söyleme kabiliyeti.

Çün kalmadı, kalmadı fasâhat
Erbâb-ı fasâhat içre râhat-Fuzûlî

Şîve-i nazmıma erbâb-ı fasâhat meftûn
Nağme-i kilkime ka:nûn-ı belâgat dem-sâz-Nef'î

Çıktıkça lisân tabîatinden
Elbette düşer fasâhatından-Ziya Paşa

fasd: (فصد) Ar. Kan alma, hacamat etme.

Boyandı kanı ile safha-i çemen gül gül
Meğer ki fasdına hükmeylemiş tabîb-i hevâ-Fuzûlî

fâsık: (فاسق) bk. fısk

fâsıla: (فاصله) bk. fasl.

fâsid: (فاسد) bk. fesâd.

fasîdât: (فسيدات) bk. fesâd.

fasîh: (فصيح) Ar. 1. Güzel, düzgün, iyi konuşan. 2. Aşikâr, açık. **c. fusahâ.**

Muntavî nutk-ı fasîhinde kelâm-ı bülegâ
Münderic nazm-ı şerîfinde nikât ü mazmûn
Cinânî

Fasîh gılzeti bir suhre-kâr üstâdın
Olur dehân-ı kadîdinde nükte-zâ-yı zuhûr
Tevfik Fikret

Bu sükût-ı belîg-i hüzn-i fasîh
Hutbe-i bî-maka:l-i rûhânî
Kudret-i Hâlık'ı eder tavzîh
Bu ne ulvî meâl-i rûhânî-Nâbizade Nâzım

Varsa da çok melîh o emlahtır
Varsa da çok fasîh o efsahtır-Muallim Naci

** **fusahâ:** Fasîh'ler, güzel konuşan kimseler.

Takdîr edemez kıymet-i ıkd-i dür-nazm
Endîşe ki simsâr-ı kelâm-ı fusehâdır-Nef'î

Ne tavîl idi o ka:met ne kasîr
Füsahâ ona "esîlü'l-hat" der-Hakanî

füsahâ-yı Adnan: Adnan kavminin güzel konuşanı.

Ebkem oldu füsahâ-yı Adnan
Kaldı hayrân bülegâ-yı Kahtân-Sünbülzade Vehbi

fasl, fasıl: (فصل) Ar. 1. Bir şeyi parçalama, ayırma, bölüm; bir kitabın bölümlerinden her biri. 2. Bir bestekârın aynı makamdan bestelediği iki beste. 3. Dört mevsimden her biri. 4. müz. Klasik konser programı. 5. Ayrıntı. **c. fusûl.**

Nice kasîde ki her beyti bir kitâb-ı metîn
Nice kitâb ki her fasl u bâb-ı şerh-i mütûn-Nef'î

Mîr-i Çoban da avdete hâzır mahalline
Himmet kılar seninle işin fasl ü halline
Abdülhak Hâmit

Fenn-i aşka başladım dikkatle gördüm nice bâb
Metni derd ü faslı hicrân ile dolmuş bir kitâb
Nişani (Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa)

Böyle gitsin hep fasıllar bende kalsın gözlerin
Esmesin hiç bâd-ı efkâr taht u tâcım sözlerin
Şeref Yılmaz

fasl-ı bahâr: İlkbahar.

Efendim seyre çık âlem ser-â-pâ sebze-zâr oldu
Açıldı lâleler güller yine fasl-ı bahâr oldu-Fıtnat

Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düştü çemende berg-i diraht i'tibârdan-Bâki

fasl-ı Ağustos: Ağustos ayı.

Issıdan fasl-ı Ağustos'ta furundur gûyâ
Tef ü tâbı bişirip bağrım eder derd ile hûn-Cinânî

fasl-ı bahârân: Bahar ayları.

Hattın ki reşk-i fasl-ı bahârân olup gider
Ser-mâye-bahş sünbül ü reyhân olup gider-Nedim

fasl-ı bahâr-veş: Bahara benzeyen mevsim.

Gelip bu meclise fasl-ı bahâr-veş kıldın
Misâl-i gül dil-i sıhr-ı güzînin handân-Nedim

fasl-ı Beyâtî Arabân: Beyâtî Arabân faslı.

Her lâhzası bir zemzeme-i Sûz-i Dilârâ
Her sâati bir fasl-ı Beyâtî Arabân'dır-Yahya Kemal

fasl-ı cûd: Cömertlik mevsimi.
Bûy-ı hulkundan eserdir nefha-i bâzâr-ı Çin
Fasl-ı cûdundan varaktır dâver-i ezhâr gül
Hayali Bey

fasl-ı dey: Kış mevsimi.
Açıl ey fasl-ı dey sen gül-istânlardan açılsın gül
Terennüm eyle bülbül-i mutribim çünkim rebâbımsın
Nedim

fasl-ı gül: Gül mevsimi.
Gül-i ruhsârına karşı gözümden kanlı akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu akan sular bulanmaz mı
Fuzûlî

fasl-ı hazân: Sonbahar.
Sâkiyâ mey sun ki bir gün lâle-zâr elden gider
Erişir fasl-ı hazân bâğ u bahâr elden gider
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

fasl-ı hitâb-ı Ahmed: Hz. Muhammed (s.a.s.)'in konuşma anı.
Ka:l ile cümle kalbi pâk etti ka:li onun
Feth etti bâb-ı fazlı fasl-ı hitâb-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

fasl-ı meserret: Sevinç zamanı.
Bahâr eyyâmıdır gitsim elem fasl-ı meserrettir
Gel ey sâkî mey-i gül-rengi sür hengâm-ı işrettir
Kelîm-i Eyyûbî

fasl-ı nev-bahâr: İlkbahar zamanı.
Yeter geçti bu gûne mâlîhulyâlarla evkâtım
Amân bir gün mukaddem âh fasl-ı nev-bahâr olsa
Nedim

fasl-ı rebî': İlkbahar.
Adâlet eden pâdişâh-ı şefî'
Olur âleme sanki fasl-ı rebî'
Onunla güler açılır kâinât
Safâ-bahş ü ma'mûr olur her cihât
Şeyhülislam Yahya

fasl-ı sayf: Yaz mevsimi.
Düzdü fasl-ı sayf işret-hânesin bülbüllerin
Dinlesin gül na'ra-i mest-ânesin bülbüllerin-Nedim

fasl-ı sohbet: Sohbet zamanı.
Der-i muârazayı açma fasl-ı sohbette
Gıcırtı etme ayıptır sarîr-i bâb gibi-Sâbit

fasl-ı şebâb: Gençlik vakti.
İtlâf-ı vakt eyleme fasl-ı şebâbda
Kesb-i maârif eyleyegör kâr vaktidir
Vâsık (İstanbullu Ahmet...)

fasl-ı şevk-efzâ: Şevk-efzâ makamı.
Misâl-i bülbül ü şeydâ olup hânendeler gûyâ
Okunsun fasl-ı şevk-efzâ tutup âfâk-ı dünyâyı
Enderunlu Vâsıf

fasl-ı şitâ: Kış mevsimi.
Kopardı kıyâmet gelişi fasl-ı şitânın
Çün ümmet-i Ahmed yüzü ağ oldu cihânın
Necati Bey

Gitti yine fasl-ı şitâ, geldi bahâr-ı dil-güşâ
Zevk u safâ hengâmıdır gel bezm-i bâğa sâkiyâ
Râmî

fasl-ı şîve: Naz zamanı.
Ey mushaf-ı cemâl cemâlin kitâbının
Her faslı fasl-ı şîve vü her bâbı bâb-ı nâz-Nizami

fasl-ı zemistân: Kış mevsimi.
Zemistân faslını ol gonce mânend-i bahâr etti
Gül-i nev-restesi mergûb olur fasl-ı zemistânın
Şeyhülislam Yahya

faslü'l-hitâb: İki sözün arasını ayıran ve bölen cümle.
Her hayâlin saykalı âyîne-i hüsn ü edâ
Her kelâmın gevheri gencine-i faslü'l-hitâb-Nef'î

Olur peydâ ümîd-i neyl-i râhattan hem-i âlem
Budur faslü'l-hitâbı şerh-i râz-ı mübhem-i âlem
Namık Kemal

** **fusûl:** Fasıl'lar, bölümler, ayrılmış şeyler.
Fusûle etse taalluk nesîm-i ma'deleti
Eder musâlaha berdü'l-acûz ile bâhûr-Nâbi

Ger şerhedersem âyet-i hüsnün kitâbını
Her bâb içinde faslına yüz bin fusûl ola-Nesimi
Sekiz yıl oldu bu gün, ey ferişte-i mechûl
Geçer sükûn u tahassürle hep leyâl-i fusûl
Hüseyin Sîret

fusûl-ı erba'a: Dört mevsim.
Fusûl-ı erba'a etse tecâvüz hadd-i pergârın
Nizâm-ı mümkünâta ihtilâl eylerdi istîlâ-Nâbi

fusûl-ı feth: Fetih fasılları.
Fusûl-ı feth ile etsin zamîr-i enverin gül-şen
Derûn-ı düşmeni tennûr-ı haddâd eylesin Allâh
Nâbi

* **fâsıla:** Ara, aralık.
Takrîb-i bûy-ı aşk ile dîvân-ı şi'r olur
Mânend-i şerha sîne-i satrında fâsıla-Nâbi

Eğilip doğrularak fâsılasız
Topluyor kût-i maîşet yerden-Tevfik Fikret

fâsıla-i hadd: Sınır arası.
Âzmâyiş-kede-i pûte-i peyk-i fikrim
Gâyet fâsıla-i hadd cihetten bîrûn-Münif

fass: (فصّ) 1. Ar. Yüzük taşı. 2. mec. gözbebeği
Misâl-i devr-i Hâtem oldu meclis
Zümürrüd câmı sâkînin ona fass-Şeyhülislam Yahya

fass-ı nigîn: Göz bebeği.
Mahkûmu olsa hâteminin ins ü cin ne_ola
Fass-ı nigînidir güher-i tâb-dâr-ı şer'-Cinânî

fass-ı nigîn-âsâ: Göz bebeği gibi.
Cefâ-yı çerhe dâim sîne ger, fass-ı nigîn-âsâ
Murâd üzre cihânda nâm ü şân ü şöhret istersen
Fıtnat

fass-ı nigîn-i sadr: En baş yüzük taşı.
Ben de fuâd-ı asr idim
Fass-ı nigîn-i sadr idim
Nakş-ı hümâyûn-satr idim
Gösterdi çerh rûy-ı abes-Sâmi Paşa

fass-ı zerrîn: Altın işlemeli yüzük.
Olur mu fass-ı zerrîn ile kâmil, cevher-i nâkıs
Siyeh-dil, pertev-i ikbâl ile rûşen-zamîr olmaz
Fehim (Hoca Süleyman...)

fassâd: (فصّاد) Ar. Fasd'tan; kan alıcı, kan alan, hacamatçı; cerrah.
Derd-mend-i künhe hâr-ı rehin nâfi'dir
Ne kadar enfa' ise hastaya nîş-i fassâd-Nâbi
Âzâr verir câna velî nef'i mukarrer
Gûyâ ki nasîhat dilidir neşter-i fassâd-Nâbi

fâş: (فاش) Far. Meydana çıkma, duyulma.
Işkın beni fâş etti saklayam derdim velî
Çün seni ayân gördüm pinhân kayusu değil
Yunus Emre (kayu: endişe, tasa)

Ol tâife çekti hırkaya baş
Hâletlerin etmez oldular fâş-Fuzûlî

Tutuşur dilde muhabbet nârı
Kimseye fâş edemem esrârı-Enderunlu Fazıl

fâtih: (فاتح) bk. feth.

fâtiha: (فاتحه) bk. feth.

fatîn, fatîne: (فتين) Ar. Fıtnat'tan; zeki, çabuk kavrayışlı, anlayışlı.
Âkıl ü dânâ Hudâvend-i zemîn
Kâmil ü yek-tâ hünermend-i fatîn-Ziya Paşa

fatîn-i mütegâbî: Ahmak gibi görünen zeki.
Maksûda zafer-yâb olan ancak bu cihânda
Ya şahs-ı gabîdir, ya fatîn-i mütegâbîdir
Ziya (Adanalı...)

fâtir: (فاتر) Ar. 1.Ilık, soğuyan. 2. Gevşemiş, durgun.
Hâtır-ı fâtıra bir sürûr sirâyet etti ki-Fuzûlî

fatîr: (فطير) Ar. 1. Mayasız saç ekmeği 2. Olmamış, kıvamını bulmamış.
Olur musâhibi kimde görürse nân-ı fatîr
Silivri kelbine benzer harîs-i mâl-i hakîr-Lâ

fatk: (فتق) Ar. 1. Kırma, yarma, ayırma. 2. Elbisenin dikişlerini sökme. 3. "kasık yarığı" denen hastalık. Yanlış olarak "fıtık" şeklinde dilimizde kullanılmaktadır.
İttisâl üzre yemîninde yesârında ola
Fatk u retki kalem ü tîği niyâm-ı devlet-Münif

Kesme ey ebr-i kerem riştesini âbların
Belki retk eyleyesin fatkını mîzâbların-Nâbi

fatk-ı girîbân-ı günâh: Günah elbisesini yırtma.
Retk etmededir fatk-ı girîbân-ı günâhı
Envârdan ibrîşim ile sûzen-i rahmet-Nâbi

faysal: (فيصل) Ar.1. Fâsıla, iki şeyin arasını açan, hüküm ve kararı kati. 2. Keskin kılıç. 3. Hâkim.
Avniyâ hâmûş kim bu meclis-i tezvîrde
Mümkünü'l-faysal değildir müddeâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

fâzıl: (فاضل) bk. fazl
fazîlet: (فضيلت) bk. fazl
fazl: (فضل) Ar. 1. Fazlalık. 2. Kerem, ihsan. 3. İlim, hüner, marifet.
Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl
Diyâr-ı Rûm gözet terk-i hâk-i Bağdâd et-Fuzûlî

Kendi fazlından olur memnûn dil-i âlî-tebâr
Eylemez diğerlerin fazlile asla iftihâr-Muallim Naci

Zihn-i pâkindir o şâhîn-i mele'-perver kim
Evc-i fazl içre ne dem eylese kasd-ı nahçîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

fazl-ı âhirîn: Sonrakilerin fazileti.
Matlûb-ı ilm-i evvelîn maksûd-ı fazl-ı âhirîn
Maʿlûm-ı cümle âlemîn ü şöhret-i bî-intihâ
Esrar Dede

fazl-ı Hak: Hakk'ın fazileti.
Fazl-ı Hak'tan her kim alırsa nasîb ü hissesin
Keşf olur kendüye ilm-i evvelîn ü âhirîn
Âdile Sultan

fazl-ı kadîm: Eski fazilet.
Vücûd vücûd İlâhî hayât-bahş-ı kerim
Nefs-i atiyye-i rahmet kelâm-ı fazl-ı kadîm-Nâbi

fazl-ı nâ-mahsûr: Sönmeyen fazilet parçaları.
Zamîr-i câhına envâ-ı dâniş ü irfân
Aʿlâ kadrine aksâm-ı fazl-ı nâ-mahsûr-Nâbi

fazl-ı tabîat: Tabiat fazileti.
En fazl-ı tabîatle en âmâde ve münʿim
Bir fıtrata makrûn iken, aç âtıl ü âkım-Tevfik Fikret

fazl-ı zâtî: Kendisiyle ilgili fazilet, faziletin kendisi.
Şerâfetle asâlet fazl-ı zâtîden ibârettir
Fazîlettir şeref-bahşâ olan ecdâd ü ensâle
İsmail Safa

fazl ü âdâb: Edep ve fazilet.
Şerʿi ile kıldı ol kamer-tâb
Taʿlîm-i hukûku fazl ü âdâb-Ziya Paşa

fazl u câh: Mevki ve fazilet.
Ol hudâvend-i hudâvendân-ı fazl u câh kim
İlm ü irfân ile olmuş izz ü devlet tev'-emân-Nefʿî

fazl u ehliyet: Değerli ve ehil.
Ederdi anda da isbât-ı fazl ü ehliyet
Açılsa bahs birinden ulûm-ı şettânın
Recâizade Ekrem

fazl u ilm ü irfan: İlim, irfan ve fazilet.
Hüner-mend olmağın kendi ederdi terbiyet bi'z-zât
Zemânında olan erbâb-ı fazl ü ilm ü irfânı-Lâ

fazl ü hüner: Hüner ve fazilet.
Lâzım gelirdi serv ü çenâr ola meyve-dâr
Fazl ü hünerde medhali olsa kıyâfetin-Nâbi

fazl ü kemâl: Kemal ve fazilet.
Cünûn feyziyle âzâd olmuşam kayd-ı alâiktan
Kemâl ü fazl terki rütbe-i fazl ü kemâlimdir-Fuzûlî

fazl u maârif: Bilim ve fazilet.
Yok vakʿı çeşm-i nâsta fazl u maârifin
Halkın hep iʿtibârı maka:m u makarradır-Nâbi

* **fazl-pîrâ:** Fazilet süsleyici.
Ol âsaf-ı hikem-âmûz ü fazl-pîrâ kim
Karîn-i hikmet idi cümle tarz u mişvârı-Ziya Paşa

* **fâzıl veya fâdıl:** İhsan, kerem ve ilimle vasıflanmış olan. **c. fuzelâ.**
Fâzıl havsala-âmûz-ı felek
Kâmil-i maʿrifet-endûz-ı melek-Hakanî

En büyük fâzılınız; bunların âsârından
On şerhe bakıp, bir kuru maʿnâ çıkaran
Mehmet Akif

** **fuzelâ:** Fâzıl'lar, değerli kimseler.
Mültecâ-yı vüzerâ sadr-ı kibâr-ı ulemâ
Kâm-kâr-ı fuzalâ fahr-i mevâlî-i izâm-Nefʿî

* **fazîlet:** İnsanın yaratılışındaki güzel vasıf, iyi huy, erdem. **c. fazâil.**
Ashâb-ı fazîlet ona muhtâc değildir
Câhillere nâ-dânlaradır hizmet-i vâiz-Nâbi

** **fazâil:** Faziletler.
Güneşten nûr alan meh-tâba tuttum tabʿ-ı mir'âtın
Fazâil âs-mânının Behiştî ahteri oldum-Behiştî

* **fuzûl:** Lüzumsuz, fazla şey veya söz.
Bana zulm-i sarîh ol kâfir eyler kimse menʿ etmez
Fuzûl küfr olur mu ger desem yoktur müselmânlık
Fuzûlî

Zülf-i siyâhı baş eğe mi ben şikesteye
Kim dost yüz vereli gönüllendi ol fuzûl-Necati Bey

Niyâzî tâati terk eylemek bil kim fuzûllüktür
Kerem kıl terk-i tâatle bu halkı başa üşürme

Niyazi Mısrî

fecâat: (فجاعت) Ar. Fecilik, yürekler acısı. (Yapma kelime.)

Senin hayât ü memâtında bir fecâat var
Memâtı kalbine koydun hayâta bî-minnet

Hüseyin Sîret Bey

Sakın frengiye benzetmeyin fecâatini
Bu karha milletin emmekte rûh-ı gayretini

Mehmet Akif

fecâyiʿ: (فجايع) bk. fecîa.

fecîa: (فجيعه) Ar. Fecaʿdan; belâ, musibet, afet. **c. fecâyiʿ.**

Ki rûhu eylemesin böyle bin fecîa harâb
Hayât nâmına, yâ Rab, nedir bu devr-i aʿzam

Mehmet Akif

Ufkun bir ihmirâr-ı ketûmunda kuşların
Çığlıklarında, köyleri tekfîn eden karın
Levhinde bir fecîa duyar, inlerim-Tevfik Fikret

** **fecâyiʿ:** Acıklı durum ve olaylar.

Bir taraftan bu fecâyiʿ kemirirken yurdu
Bir taraftan da elin bir sürü doymaz kurdu

Mehmet Akif

* **fecîʿ:** Acı veren, korkunç, dehşetli.

Ölmek değildir ömrümüzün en fecîʿ işi
Müşkil budur ki ölmeden evvel ölür kişi

Yahya Kemal

fecir, fecr: (فجر) Ar. 1. Sabahın çok erken vakti, tan zamanı. 2. Gösterme, izhar etme.

Türbe-dârın gibi tâ fecre kadar bekletsem
Gündüzün fecr ile âvîzeni leb-rîz etsem-Mehmet Akif

Bilmem kaçıncı fecri vatan toprağında biz
Görmekle şimdi bin yaşatan vecd içindeyiz-

Yahya Kemal

Onlar ki yanan fecr idiler dağda, denizde,
Her manzara onlardan akistir içimizde

Faruk Nafiz Çamlıbel

fecr-i bahârî: Bahara ait tan vakti.

Mahmûr ü müzehher, mütelevvin, mütenevvir
Bir fecr-i bahârî gibi zulmetler içinden
Reyyân-ı tebessüm doğuyor-Tevfik Fikret

fecr-i dûrâ-dûr: Bir uçtan diğer uca kadar uzanan tan vakti.

Olurken nâgehân ahker-nümâ bir fecr-i dûrâ-dûr
Söner, püf! Sanki üfler bir dudak unf ü huşûnetle

Tevfik Fikret

fecr-i ezel: Önceki fecr.

Sancak o reng-i al ile fecr-i ezel gibi-Tevfik Fikret

fecr-i hakîkat: Hakikatin tan vakti.

Sen doğ bize sen doğ ey fecr-i hakîkat-Tevfik Fikret

fecr-i hücûm: Hücum sabahı.

Son savletinle vur ki açılsın bu surlar
Fecr-i hücûm içindeki tekbîr aşkına-Yahya Kemal

fecr-i muhîtât: Muhitlerin fecri.

Mevt olmadan bu hâbına, bî-çâre, mukterin
Gel mevc-i nûr-ı fecr-i muhîtâta gir, gerin

Ahmet Hâşim

fecr-i müebbed: Sonsuz fecr.

Düşmez yed-i Mevlâ'da duran râyetimizdir
Her fecr-i müebbeddir ki doğar her dağımızdan

Midhat Cemal Kuntay

fecr-i ümîd: Ümit sabahı.

Bir fecr-i ümîd etmeli ferdâları te'mîn
Göster bize yâ Rab o güzel günleri..Âmin

Mehmet Akif

* **fecr-âmîz:** Fecri içine alan.

Ey güzel maʿden... Oooh, ey lebrîz
Kîşe-i şuʿle reng-i fecr-âmîz
Gülüyor gül yüzünde istikbâl-Tevfik Fikret

fedâ: (فدا) Ar. Fidâ'dan; 1. Gözden çıkarma, uğruna verme. 2. Kurban.

Bir nefes dîdâr için bin cân fedâ etsem ne_ola
Nice demlerdir esîr-i iştiyâkıdır gönül-Nefʿî

Her bir habâb-ı bâdeye olsun başım fedâ
Gittikçe şuʿle-i mey ile germ-ülfetim-Esrar Dede

Ben dilerdim edeyim cân u dili yâre fedâ
Yâr zannettiğim etti beni ağyâre fedâ-Ziya Paşa

fedâ-yı cân: Canı feda etme.

Fedâ-yı cân edeceksin demiş vatan hissi
Demek heder değil oğlun, vatan fedâîsi

Mehmet Akif

fedâ-yı fazl: İlim ve irfanı feda etme.
Cehli de tahsîl için elbet ederdik ihtimâm
Mümkün olsaydı fedâ-yı fazl ile tağyîr-i baht
Ziya Paşa

fedâ-yı la'l: Dudağa feda.
Cân-fedâ-yı la'liyim bir dil-ber-i cân-perverin
İstemem ben Hızr'ın olsun Çeşme-i Âb-ı Hayât
Yenişehirli Avni

fedâ-yı nefs: Nefsini fedâ.
Nev'-i insân, haşre dek, ta'zîm ederler adına
Kim fedâ-yı nefs ederse cinsinin imdâdına
Ziya Paşa

fedâ-yı râh: Yola feda
Aceb bir cân fedâ-yı râh istiğnâ-yı aşkım kim
Eder perverde Anka::lar hümâ-yı üstühânımdan
Palaslı Galip

fedâ-kâr: Kendini feda eden.
Musırrım sâbitim tâ cân verince halka hizmette
Fedâ-kârın kalır ezkârı dâim kalb-i millette
Namık Kemal

* **fedâî, fedâyî:** Hayatını esirgemeyen, her türlü tehlikeyi göze alan, serdengeçti.
Uşşâkın olsa ne_ola fedâ nakd-i cânları
Seyretmedin mi dünkü fedâî civânları-Nedim

Fedâ-yı cân edeceksin demiş vatan hissi
Demek heder değil oğlun, vatan fedâîsi
Mehmet Akif

fehâvî: (فحاوى) bk. fehvâ.
fehîm: (فهيم) bk. fehm.
fehm, fehim: (فهم) Ar. Anlama, kavrama, kavrayış.
Kişi esrâr-ı gamı akılla fehm etmez imiş
Bırakıp câme-i nâmûsumu âbdâl olayım-Nev'î

Ben ne yazdım sen ne fehm ettin garîb efsânedir
Muallim Naci
Fehmetmeyen deka:yık-ı nakş-ı sanâyî
İbret-sitân-ı âleme a'mâ gelir gider
Âtıf (Defterdar Mustafa...)

fehm-i hakîkat: Hakikati anlama.
Erbâb-ı tena'um ne bilir mihnet-i fakrı
Mümkün mü olur tecrübesiz fehm-i hakîkat
Muallim Naci

fehm-i mahabbet: Sevgi anlayışı.
Aşktır heft-âd ü dü-millet zuhûrundan garaz
Cümleden matlûb olan fehm-i mahabbettir bana
Esrar Dede

* **fehîm:** Anlayışlı, anlayan.
Olmasa nâz ü temennâ tercemân-ı hüsn ü aşk
Fehmolunmaz nükte-i şerh ü beyânı hüsn ü aşk
Cevrî
Sühan oldur ki bilâ-vâsıta-i tab'-ı selîm
Ola makbûl dil-i nâdire-sencân-ı fehîm-Nef'î

* **fehhâm, fehhâme:** Çok zeki.
Nice bin mes'ele tahkîk etmiş
Nice fehhâmeyi tahmîk etmiş-Kânî (Ebubekir...)

Ârif-i allâme-i kudret-nisâb
Vâkıf-ı fehhâme-i hikmet-meâb-Ziya Paşa
fehvâ': (فحوا) Ar. Mana, anlam, kavram. **c. fehâvî.**
Eserin âteşîn fehvâsıdır
Çok dil-efrûz nazmı hâvîdir-Lâ

fehvâ-yı şerîf: Şerefli kavram.
Bahş eyledi ehl-i acze idrâk
Fehvâ-yı şerîf-i mâ-arefnâk-Şeyh Galip

** **fehâvî:** Fehvâ'lar, anlamlar, mefhumlar.

fehâvî-i eş'âr: Şiirlerin anlamları.
Buram buram çubuğundan uçan dumanlardan
Doğar fehâvî-i eş'ârı, irticâlîdir;
Gören sanır ki sünûhatı hep meâlîdir-Tevfik Fikret
fekk: (فك) Ar. 1.Ayırma, kırma, koparma.2. Kurtarma.

fekk-i dehen: Ağız açma.
Yoktu rüzgâr, o gün hevâda bile
Kalmamıştı mecâl-i fekk-i dehen-Tevfik Fikret
felâ: (فلا) Ar. zf. O hâlde, o zaman.
Beka-yı aşkını gâhî teemmül eyler de
Derim: Felâ bulamaz, kâinât bâkîdir-Tevfik Fikret
felâh: (فلاح) Ar. Necat, halas, kurtuluş..
Görmez ol kimse dü-âlemde felâh
Ki sata sâhte takvâ vü salâh-Nâbi

Ey Hamdî çün salâh değil mûcib-i felâh
Câm-ı mey al eline ko bu fikr-i fâsidi
Hamdullah Hamdi
Felâh bulmadı râh-ı talebde benlik eden
Sana sen oldun o meslekte râh-zenlik eden-Lâ

felâh-ı ümmet: Ümmetin felahı.
Tasavvur eyleyemezdim ki ansızın dursun
Felâh-ı ümmet için çırpınan o kalb-i rahîm
Mehmet Akif

felâhan, felâhân: (فلاخن) Far. Taş atılan ip torba, sapan.
Bir zayıfa takviyet-bahş olsa rahm ü şefkati
Gelmeye seng-i felâhânla zücâce inkisâr
Nazîm (Yahya...)
Bağrına taş bas felâhan gibi ol sergeşte kim
Eyleye senden hazer âşık sipihrin şîşesi-Hayali Bey

Bu ser-gerdânlığa âzâdelik elbette der-peydir
Nedîmâ seyr kıl bu nükteyi seng-i felâhânda
Nedim

felâket: (فلاكت) Ar. Musibet, bela.
Felâket görmemişsin derdimi eylersin istihfâf
Felâket olsa lâyıktır bu halka sendeki evsâf
Abdülhak Hâmit
Vücûdum rîze rîze etseler tîğ-ı felâketle
Yine her rîzesinde hubb-ı Ehl-i Beyt müdgamdır
Ziya Paşa
Nasıl tahammül eder hür olan esâretine
Kör olsun, ağlamayan, ey vatan, felâketine
Mehmet Akif

* **felâket-zede:** Felâkete uğramış.
İşte bunlar felâket-zedelerdir ki düşün
Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün
Mehmet Akif

Felâtûn: (فلاطون) Yun.> Platon'dan bozma Ar. Eski Yunan filozofu Eflatun. bk. Eflatun.
Ben Felâtûn'u beğenmez idim evvel lâkin
Ediyor şimdi bana hande cihânın delisi
Nevres-i Cedîd (Osman...)

Felâtûn-ı hakîkat-bîn: Hakikati gören Eflatun.
Skender-i seyr isen de sedd-i nutk et pîş-i kâmilde
Felâtûn-ı hakîkat-bîne nakl-i mâ-cerâ olmaz
Fennî-i Kadim (Cizye Kâtibi Mehmet...)

Felâtûn-ı hakîm: Bilge Eflatun.
Hadd-i mâhiyyeti ol rütbe değildir ki ede
Kuvve-i hadsle tahkîk Felâtûn-ı hakîm
Üsküdarlı Hakkı Bey

felc: (فلج) Ar. Nüzül, inme.
Felcin a'râzını göstermeye başlar a'zâ
Böyle bir bünye için âkıbet elbette fenâ
Mehmet Akif

felek: (فلك) Ar. 1. Semâ, gökyüzü. 2. Dünya, âlem.
Beyhûde dönüp neyler ola başımız üzre
Halkın bu felek dediği dolâb-ı meşakkat
Bağdatlı Ruhi
Dost bî-pervâ, felek bî-rahm, devrân bî-sükûn
Dert çok, hem-derd yok, düşmân kavî, tâlih zebûn
Fuzûlî
Pek rengine aldanma felek eski felektir
Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönektir-Ziya Paşa

Bir tâze bahâr âlemi seyretti felekte
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek'te
Yahya Kemal

felek-i âyîne-gûn: Ayna renkli felek.
Hurde-bînân habâyâ-yı umûra beştir
Hikmetü'l-ayn-ı mevâız felek-i âyîne-gûn-Münif

felek-i bî-ârâm: Durup dinlenmeyen felek.
Hak Teâlâ ede ikbâl ü celâlin efzûn
Emrine râm ola dâim felek-i bî-ârâm-Nedim

felek-i bî-emân: Aman vermeyen felek.
Felektir ol felek-i bî-emân ki çeşmine
Gelen ıtâşı eder hûn-ı dil-i ebed irvâ-Ziya Paşa

felek-i bî-temsîl: Benzeri olmayan felek.
Bu dokuz kat felek-i bî-temsîl
Kibriyâsına göre şey'-i kalîl-Hakanî

felek-i çârümîn: Dördüncü felek.
Sürdükçe hâk-i pâyine reşk eder Mesîh
Hûrşîd-i tâc-ver-i felek-i çârümîn ile-Nâilî

felek-i dil: Gönül feleği.
Mihr-i mihrin felek-i dilde tulû' etmiş idi
Olmadı mâh-ı felek sathına merkûz henüz-Nizami

felek-i dûn-nevâz: Alçak sesli felek.
Bâkî velîk biz felek-i dûn-nevâzdan
Müstağniyiz mürüvvet-i şâh-ı kerîm ile-Bâki

felek-i müntecim: Yıldızlı felek.
Akseylese envâr-ı dili hâk-i siyâha
Her zerresini bir felek-i müntecim eyler
Yenişehirli Avni

felek-i nâ-bekâr: İşe yaramaz felek.
Dü-rûze gerdişi yoktur be-vefk-i hâtır-hâh
Tabîat-i felek-i nâ-bekârı biz biliriz-Nâbi

felek-i pîre-zen: Yaşlı felek.
Rişte-i mıntakası bir gün olur kim dökülüp
Felek-i pîre-zenin ipliği bâzâra çıkar
Keçecizade İzzet Molla

felek-i saltanat: Saltanat feleği.
Ahd-i çemeni memlekete mevsim-i nev-rûz
Re'y-i felek-i saltanata şems-i duhâdır-Nef'î

* **felek-ârâ:** Göğü süsleyen.
Bana mensûb ise bâzîçe dahi âlîdir
Şu hümâ-yı felek-ârâyı ben ettim a'lâ-Muallim Naci

* **felek-câh:** Felek mertebeli, gök kadar yüksek olan.
Çün geldi o şâir-i felek-câh
Ol şâhtan oldu ma'zeret-hâh-Şeyh Galip

* **felek-kadr:** Felek gibi kıymetli.
Hâlini Yahyâ'nın edersen suâl
Şâh-ı felek-kadre duâ subh u şâm-Şeyhülislam Yahya

* **felek-mertebe:** Felek dereceli.
Sensen ol şâh-ı felek-mertebe kim leyl ü nehâr
Yüz sürer eşiğine şems ü kamer döne döne
Necati Bey

* **felek-meşreb:** Dönek, sözünde durmaz felek.
Ey cefâ-cû cevre mâil dil-rübâ küstüm sana
Ey felek-meşreb hezârân âşinâ küstüm sana-Neş'et

* **felek-misâl:** Felek gibi.
Eğer murâd ise vermek safâ-yı cevher-i rûh
Felek-misâl yürüt sâgar-ı şarâb-ı sabûh-Fuzûlî

* **felek-pâye:** Yüksek dereceli.

felek-pâye-i dîvân: Meclisin en yüksek mertebelisi.
Mesned-ârâ-yı vezâret ki cenâbın tevfîk
Kadr ile sadr-ı felek-pâye-i dîvân eyler-Cevrî

* **felek-peymâ:** Feleği tartan.
Hasma hüccetler nümâyân eyleyem kim her biri
Hatf-ı ebsâr eylesin berk-ı felek-peymâ gibi-Nedim

* **felek-reftâr:** Felek gibi salına salına yürüyen.
Bend-i ıstablı olan rahş-ı felek-reftârın
Eremez kösteğine târ-ı nigâh-ı düşmen
Keçecizade İzzet Molla

* **felek-rif'at:** Felek gibi yüce.
Ey kasr-ı felek-rif'at ü ey tâk-ı muallâ
Her bâb ile benzer kapında cennet-i Me'vâ
Ahmet Paşa

* **felek-rütbet:** Felek dereceli.
Ol şehin-şâh-ı felek-rütbet ki böyle vasfeder
Nâm-ı pâkin yâd eden her nükte-dân ü nükte-bîn
Ziya Paşa

* **felek-sâ-yı tevekkül:** Tevekkül eden felek gibi.
Zilzâl ü avâsıftan eman ise murâdın
Bünyân-ı felek-sâ-yı tevekkülde mekîn ol-Nâbi

* **felek-unvân:** Felek namlı.
Durup tertîb ile yerli yerinde ehl-i mansıb hep
Tamâm oldukta dîvân-ı felek-unvânın erkânı
Nedim

* **felek-zede:** Düşkün, bedbaht, talihsiz, belaya uğramış.
Hicrinde dâima gelirim âh ü zâra ben
Bî-çâre ben, felek-zede ben, baht-ı kara ben-Fuzûlî

fels: (فلس) Ar. Akça, pul, para.

fels-i ahmer: Kırmızı pul (bakır para; değersiz)
Bulmadı bir fels-i ahmerce yanında i'tibâr
Nakd-i hûnu eşk-i çemşim yok yere ettim telef
Şeyhülislam Yahya

fem: (فم) Ar. Ağız.
Her kim ki kor öpüp lebini fem fem üstüne
Eyler cerâhat-ı diline em em üstüne-Nâbi

Her nev-resîde şâh-ı gül aldı eline câm-ı mül
Lûtfet açıl sen dahi gül ey serv-kadd ü gonce-fem
Nef'î

Bahârı neyleriz ol gül-ʿizâr-ı gonca-femin
Gülüp açılması bin nev-bahâra değmez mi
Nâilî-i Kadim

Feminin rengi aksedip tenine
Yeni açmış güle misâl olmuş-Namık Kemal

fem-i Atâ: Atâ'nın ağzı.
Fem-i Atâ'dan süzüldü Hümâyûnnâme
Rûz u şeb gözüne girmedi hiç hâbe-Hikmetî

fem-i hâme: Kalemin ağzı.
Kılca gam bend-i zebân olduğu erbâb-ı dile
Fehmolunmaz mı fem-i hâmedeki mûlardan
Sâib (Mehmet Ali)

fem-i nâkus: Çanın ağzı.
Turfa kıssîs-i sanem-hâne-i aşk-ı ezeliz
Bâng-ı Hakk'ı fem-i nâkustan ısgâ ederiz
Üsküdarlı Hakkı Bey

fem-i pervâne: Pervanenin ağzı.
Eylemez sûz-ı güdâz-ı aşktan arz-ı kelâl
Nâle-i şekvâ fem-i pervâneye bî-gânedir
Leskofçalı Galip

fem-i pistânî-leb: Fıstığa benzer dudağın giriş yeri.
Tabʿ-ı şîrîni olur bedreka-i reh yoksa
Bulamaz câdde-i rekdten fem-i pistânî-lebin
Keçecizade İzzet Molla

fenâ: (فناء) Ar. 1. Yok olma, yokluk bulma. 2. İyinin zıddı, kötü.
Yâ Rab beni et fenâya mülhak
Kim râh-ı fenâ imiş reh-i Hak-Fuzûlî

Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulur
Bâkî kalır sahîfe-i âlemde adımız-Bâki

Fenâ bekaya muka:bil adem-i vücûda redîf
Cihân yok olmada mânend-i şemʿ-vâr olalı
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

Leblerin bizi fenâ kılmağa vaʿd etmiş idi
Zülf ile işim uzandı hadden aştı intizâr
Kadı Burhaneddin

fenâ-yı aşk: Aşk yokluğu, aşksızlık.
Fenâ-yı aşk ile bî-pâ vü dest olduk ki
Vücûd-ı nâmı anılmaz diyâra dek gideriz
Esrar Dede

fenâ-yı ebedî: Sonsuz yokluk.
Âlem denilen dârü'l-fenâ-yı ebedîde
Her cilveye olmak gerek esbâb-ı adîde
Abdülhak Hâmit

fenâ-yı kâinât: Kâinatın yok oluşu.
Ka:bil-i feyz-i vücûd olmaktadır hükm-i adem
Kâfil-i îcâd-ı diğerdir fenâ-yı kâinât-Yenişehirli Avni

* **fenâ-fi'llâh:** Allah'ın varlığında yok olma.
İfnâ et sıfâtın fenâ-fi'llâhda
Yok eyle zâtın beka-bi'llâhda-Basrî Dede

* **fenâ-ender-fenâ:** Yokluk içinde yokluk.
Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı deşt zanneyler
Fenâ-ender-fenâyım her ne varım varsa sendendir
Şeyh Galip

* **fenâ-hâne:** Yokluk evi.
Dünyâ o fenâ-hâne ki şeklinde beka: yok
Bir yer ki kibârında, sığârında hayâ yok
Kemalzade Ekrem

* **fenâ-leşker:** Yokluk askeri.
Maksûdları feth-i der-i Kâʿbe-i dildir
Etmez şeh-i iklîm-i fenâ-leşkere minnet-Nâbi

* **fenâ-pezîr:** Yok olan, fena bulan.
Olur vücûdu anâsır fenâ-pezîr-i adem
Ne ferʿ-i çâr-ı tabiat ne aslı çâr kalır-Nâili

* **fenâ-yâb:** Fena bulan, yok olan.
Sen cism idin fenâ-yâb ol rûh-ı câvidânî
Düştün cüdâ sen ammâ bâkîdir iştihârın
Abdülhak Hâmit

fenn, fen: (فن) Ar. 1. Türlü, çeşit, tarz, şekil. 2. Hüner, marifet, ilim; bilim kitabı. **c. fünûn.**
Fen diyârında sızan nâ-mütenâhî pınarı
Hem için, hem getirin yurda o nâfiʿ pınarı
Mehmet Akif

Kimse vâhî söze etmez rağbet
Fendir onlarca medâr-ı sohbet-İsmail Safa

Bir keşf eden haka:yık-ı ekvânı var mıdır
Zannım budur ki zandadır erbâb-ı fen dahi
Ali Ruhî (...Bey)

fenn-i aşk: Aşk kitabı.
Fenn-i aşka başladım dikkatle gördüm nice bâb
Metni derd ü faslı hicrân ile dolmuş bir kitâb
Nişanî (Karamanlı Nişancı Mehmet Paşa)

fenn-i cemʿ: Toplanma bilimi.
Ukûl ders-i edeb fenn-i cemʿ eder tahsîl
Derîde rikʿa-i tesvîd-i tünd ü handimden
Esrar Dede

fenn-i emsâl: Örnek gösterilen bilim.
Fenn-i emsâle edersen himmet
Gelir inşâ-yı kelâma kuvvet-Sünbülzade Vehbi

fenn-i esrâr-ı maânî: Mana sırlarının bilimi.
Tıfl-ı ebced olamam olmuş iken pâdeşehim
Fenn-i esrâr-ı maânîde sebak-gû-yı zahîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

fenn-i hasen: Güzellik bilimi.
Nahv-ı rindî ne güzel fenn-i hasendir ki_anda
Râciʿ olmaz cânib-i teʾnise zamîr-Nâbi

fenn-i hikmet: Bilgelik bilimi.
Şerbet-i merki sunar sana tabîb-i gerdûn
Fenn-i hikmette olursan da eğer Eflâtûn
(Nedim?)

fenn-i hikmetüʿl-ayn: Hikmetin kendi bilimi.
Gören hep anda görür fenn-i hikmetüʾl-aynı
Sevâd-ı dîdesinin ders-hânesin biliriz-Nâbi

fenn-i hüsn: Güzellik bilimi.
Rengîn risâledir ezelî gerçi fenn-i hüsn
Bir müntahab sahîfe yüzün ol risâleden-Belig

fenn-i iksîr: İksir bilimi. (Ortaçağda kimyacıların altın yapmak için bulduklarını iddia ettikleri madde.)
Âferînler sana hem sanʿatine
Fenn-i iksîrde ehliyyetine-Nâbi

fenn-i işve: Naz bilimi.
Eyâ gül-zâr-ı hüsn-i behcetin nahl-i ser-efrâzı
Kim üstâd etti fenn-i işvede ol çeşm-i tannâzı
Nedim

fenn-i kerem: Cömertlik bilimi.
Fenn-i keremin fâzıl-ı allâmesi sensin
Billâh sana şâkird olmaz Fâzıl ile Caʿfer-Nedim

fenn-i mey-hârî: İçki içenin hüneri.
Rind-i mey-nûşem ki sâgar sâgar-ı güldür bana
Fenn-i mey-hârîde gam üstâd-ı kâmildir bana
Nâbi

fenn-i nazm: Nazım sanatı.
Çerhten aldım, Ziyâ, tîğ-ı zebânla intika:m
Rahmet olsun fenn-i nazmım pîrine, üstâdına
Ziya Paşa

fenn-i nevâ-yı nâle: İnleme sesinin çeşidi.
Fenn-i nevâ-yı nâlede uydum hezâra ben
Olsam aceb mi bâğ-ı cihânda hezâr-fenn
Nazîm (Yahya...)

fenn-i pür: Fen dolu.
Sahfa-i diller olup şîrâze- bend-i ittifâk
Fenn-i pür zor-ı nezâkette kitâb olmuş sana
Koca Ragıp Paşa

fenn-i teşrîha: Ortaya çıkan fen.
Oku üslûb-ı hakîm üzre hemân
Fenn-i teşrîhada eyle imʿân-Sünbülzade Vehbî

fenn-i vahdet: Birlik bilimi.
Hamdülillah eyledim bu fenn-i vahdette ikrâz
Sünnet ü farz gibi kıldım ben nevâfil iftirâz-Gaybî

fenn ü hikmet: Hikmet ve fen.
Dîdâr-ı kizb ü cehle tükürmekti sence fen
Zannımca fenn ü hikmeti yalnız sen anladın
Cenap Şahabeddin

** **fünûn:** Fen'ler.
Bir şeyde fenâ yok diyen erbâb-ı fünûndur
Ya akl ile idrâkimiz olmak neye fâni
Abdülhak Hâmit

Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde fünûn
Önce gayetle büyük hürmet arar, sonra sükûn
Mehmet Akif

fünûn-ı aşk: Aşk bilimleri.
Cemâlî mektebine oldu bir bütün şâkird
Fünûn-ı aşkta üstâd gördüğün gönlüm
Nazîm (Yahya...)

fünûn-ı fitne: Arabozuculuk ilimleri.
Fünûn-ı fitneyi zülfün hatt-ı pür-fenden öğrensin
Kişi bir dersi öğrensin de teg düşmenden öğrensin
Ziya Paşa

fünûn-ı müsbete: Müsbet fen bilimleri.
O hâlde bizdekiler sadre hiç değil, şâfî
Fünûn-ı müsbeteden istifâdemiz menfî'
Mehmet Akif

feres: (فرس) Far. At, beygir.

* **feres-rân:** At sürücüsü.
Feres-rân olmadan ser-menzil-i maksûda el çektim
Görüp esb-i murâdı düşmen-i bed-gevher altında
Cinânî

Dahi tab'ım gibi bir şehsüvâr-ı âlem-i ma'nâ
Feres-rân olmamıştır sâha-i kevn ü mekân üzre
Ziya Paşa

fer': (فرع) Ar. 1. Dal, budak. 2. Tomurcuk. 3. İkinci derecede önemli olan. 4. Bir aslın neticesi. 5. Şube. **c. fürû'.**
Ümmîd-i nevâl asldan et, fer'den etme
Âteş var iken eyleme hâkistere minnet-Nâbi

Sadâkat ile kıl itmâm-ı zekât
Fer'idir aslı zekâtın sadaka:t-Nâbi

fer'-i çâr-ı tabîat: Tabiatin dört tomurcuğu.
Olur vücûdu anâsır fenâ-pezîr-i adem
Ne fer'-i çâr-ı tabîat ne aslı çâr kalır-Nâilî

fer'-i hilkat: Yaratılışın neticesi.
Usûl ile fürû' ise murâdın ey fakîh-i cân
Usûl ile yapış aşka garaz bu fer'-i hilkatten-Gaybî

** **fürû':** Fer'ler.
Usûl ile fürû' ise murâdın ey fakîh-i cân
Usûl ile yapış aşka garaz bu fer'-i hilkatten-Gaybî

* **fer'iyyet:** 1. Asılla ilgili olmayıp ayrıntılı. 2. İkinci derecede olan.
Asla nisbetle terettüb eder isbât-ı kıdem
Tavr-ı fer'iyyet ü sûrettedir inşâ-yı hudûs
Hersekli Arif Hikmet

fer: (فر) Far. 1. Şan, şeref, nüfuz, iktidar. 2. Parlaklık, aydınlık. 3. Süs, zinet.
Eğerçi gök yüzünde ahter-i ferhunde fer çoktur
Hani hâl-i ruhun mânendi bir rûşen güher kevkeb
Bâki

Ümmîd-i nevâl asldan et, fer'den etme
Âteş var iken eyleme hâkistere minnet-Nâbi

fer-i âlem: Âlemin süsü.
Nûr-ı vahdetten olup şu'le-pezîrâ-yı hudûs
Verdi fer-i âlem tekvîne merâyâ-yı hudûs
Hersekli Arif Hikmet

fer-i âşık: Âşıkın süsü.
Hâli gibi nice miskîn sâyesinde hôş geçer
Fer-i âşık artırır perr-i hümâdır perçemi
Hamdullah Hamdi

fer-i güftâr-ı ricâl: İlerigelenlerin söz inceliği.
Lâf-zendir vâiz-i bî-zevkı sanman ehl-i hâl
Kim maka:lâtında yoktur fer-i güftâr-ı ricâl
Behiştî

fer ü tâb: Işık ve parlaklık
Dûr olmasın elinden o tîg-i cihân-küşây
Kim fer ü tâbı âleme emn ü amân verir-Nedim

Hüsnüne vermiş idi revnak u fer
Lem'a-i nûru siyâh idi meğer-Hakanî

fer ü şevket: Değer ve şeref.
Hezârân zîb ü ziynet sad-hezârân fer ü şevketle
Cülûs etti çıkıp dehrin şehen-şâh-ı cihâniyânı
Nedim

ferâğ: (فراغ) Ar. 1. Vazgeçme, bırakma, terketme. 2. Dinlenme, istirahat etme, hiçbir işle uğraşmama.
Mürg-ı dil-i âzâde-per-i evc-i ferâğı
Üftâde-i dâm-ı gam eden hırs u şegabtır-Nâbi

Ümmîd ü bîmden bana yâ Rab ferâğ ver
Cân u cihânı terk edecek bir dimâğ ver-Nâilî

Eylemiştir âlemin bûd u nebûdundan ferâğ
Dil ne ukbâsın hayâl eder ne dünyâsın bilir
Hersekli Arif Hikmet

ferâğ-ı hâtır: Gönül rahatlığı.
Şi'r olmak için cedîd ü fâhir
Şâirde gerek ferâğ-ı hâtır-Ziya Paşa

* **fârig:** 1. Vazgeçmiş, çekilmiş. 2. Rahat, âsûde. 3. Boş, işsiz, işini bitirmiş.
Gerekse ehl-i millet farîzasın bekleyem
Gerekse şöhret kovam şöhret ü dînden fârig
Yunus Emre

Ger huzûr etmek dilersen ey Muhibbî fârig ol
Olmaya vahdet-i cihânda kûşe-i uzlet gibi
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Geçti dil râh-ı talebten kâm-ı dünyâdan bile
Fârig oldu ârzûlardan temennâdan bile
Cevrî (İbrahim Çelebi)

fârig-i în ü ân: Bu ve şudan kurtulmuş.
Çobanın hâline haset ki odur
Fârig-i în u ân ü bûd u nebûd-Recaizade Ekrem

fârigü'l-bâl: Her şeyden azade ve rahat olan, başı dinç, rahat.
Fârigü'l-bâl et kulun tâ per açıp tûtî-i tab'
Oynasın âyîne-i methinde bâlin sûreti
Nevres-i Kadim

* **ferâğat:** 1. Vazgeçme, el çekme. 2. Dinlenme, istirahat.
Diler-isen eresin ferâğat menziline
Var kanâat dârında nefsi boğazından as
Yunus Emre

İlm-i hikmet okuyanlar ışktan ferâğattır bunlar
Mansûr oldum asın beni kon dillerde söyleneyim
Yunus Emre

Kasr-ı sürûr künc-i kanâat değil midir
Sahn-ı behişt kûy-ı ferâğat değil midir-Nâbi

Ferâğat kıldım işgâlinden işbu mihnet-âbâdın
Külâh-ı aşkı çün ol tîşe-i Ferhâd'a ben verdim
Âşık Ömer

ferâğat: (فراغت) bk. ferağ.
ferah: (فرح) Ar. Kalpteki lezzet, hoşluk, sevinç.
Ne bir ferahı ne bir neşâtı
Ne kimse ile bir ihtilâtı-Fuzûlî

Hüsnünü handân görünce ol gül-i nev-restenin
Fart-ı şevk ile dil-i sûzânım olmuştur ferah
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

Gül-istân-ı dünyeden bâdı-ı ferah gitmiş gönül
Şimdi yerinde neşât ü ülfetin yeller eser
Sâlim (Trabzonlu...)

* **ferah-bahş:** Ferahlık sunan.
Sâkî gam-ı devrân ile gâyette melûlüm
Bir câm-ı ferah-bahş ile def' eyle melâlim-Fuzûlî

* **ferah-nâk:** 1.Sevinçli. 2. Musikide bir makam
Leb ü dendânına baktıkça gider gussa vü gam
Dürr ü yâkûta nazar cânı ferah-nâk eyler-Nizami

Hecre düştüm vasl ümîdi birle gam-nâk olmadım
Vasla erdim bîm-i hecr ile ferah-nâk olmadım-Aşkî

Cânıma işledi gitti bu ferah-nâk hevâ
Siz sükût etseniz ammâ yine var başka safâ-Şinasi

* **ferah-yâb:** Ferahlık bulan.
Ben kürbet-i gurbet içre bî-tâb
Sen zevk u safâda şen, ferah-yâb-Şeyh Galip

ferâhem: (فراهم) Far. Toplanma, birikme; toplu. (Manzumelerde nadiren kullanılmıştır).
Kıldı seni hîçten bir âdem
Esbâb-ı tena'umun ferâhem-Fuzûlî

Pîş-i hükmünde o şâh-ı Rüsülün
Dâmen-i enbiyâda ferâhemdir-Nazîm (Yahya...)

ferâiş: (فرائش) Ar. 1. Ferîş'ler, odalık cariyeler, 2. Yataklar.
ferâiş-i hicr: Ayrılık döşekleri.
Devâ-yı âtıfet erdi âhar Eyyûb'e
Ferâiş-i hicre kalmış idi bunca yıl bîmâr-Ziya Paşa

ferâmîn: (فرامين) bk. fermân.
ferâmûş: (فراموش) Far. Unutma, hatırdan çıkarma.
Bir ayağ sun berü ey sâkî elinden içelim
Bir nefes gussa-i encâm ferâmûş olsun
Necati Bey (ayağ: kadeh)

Derc etmiş idi nâmesine va'de-i vaslın
Yâr etti mi gönderdiği mektûbu ferâmûş
Şeyhülislam Yahya

Eyledim mezheb-i ebnâ-yı zemânı taklîd
Yâd yâdımda olur dost ferâmûşumda
Koca Ragıp Paşa

Neşve-i câm-ı muhabbetle gönül cûş eyler
Çekilen derd ü gamı cümle ferâmûş eyler-Fıtnat

Şevkinden o rütbe oldu medhûş
Arş eyledi sâhibin ferâmûş-Şeyh Galip

ferbih: (فربه) Far. Semiz, etli, besili.
Âşık olalım gönül olmayalım unmayalım
Tîğ-ı kassâb-ı kazâ sevmez bilirsin ferbihi
Necati Bey

ferd: (فرد) Ar. 1. Tek, eşi bulunmayan. 2. İnsanoğlundan her biri. 3. Tek beyite (müfret) denir. 4. İkiye bölünmeyen tek sayı. (ferdü'l-ferd). **c. efrâd.**
Cibrîl'i koyup Burak'ı saldın
Tevhîd yolunda ferd kaldın-Fuzûlî

Değil tedbîr ile bir ferd Kadîr'i mahv u isbâta
Sutûr-ı nüsha-i takdîre kimdir hâme uydurmuş
Koca Ragıp Paşa

Hak Teâlâ kimseyi bir ferde muhtâc etmesin
Yoksa halkın ettiği ihsâna değmez minneti
Şinasi (İbrahim ...)

Her ten biter bir derd ile, geh germ ile geh serd ile
Uğraşmağa her ferd ile değmez bu dünyâ-yı ehass
Sâmi Paşa (Abdurrahman ...)

ferd-i ferîd: Tek kişi.
Gör kuvvet-i adlin ki revâdır olsa
Gelmemiş zâtı gibi âleme bir ferd-i ferîd-Kâzım Paşa

ferd-i yek-tâ: Tek fert.
Biri sıdkıla biri adl ile bî-hemtâdır
Biri hilm ile biri ilm ile ferd-i yek-tâ
Nazîm (Yahya...)

** **efrâd:** Ferd'ler, kişiler, bireyler.
Hazret-i kutbun olur dâ'iresinden hâric
İlmine olmak ile vâris kâmil-i efrâd-Nâbi

Umûmu müstefîd etmez husûsun hakkını ibtâl
Sakın bir ferdi ezme gayret-i efrâd lâzımsa
Namık Kemal

Hulâsa, milletin efrâdı bilgiden mahrûm
Unutmayın şunu lâkin: "Zemân, zemân-ı ulûm!
Mehmet Akif

efrâd-ı halk: Halkın bireyleri.
Zerrât-ı kevn bunda bulur neşve-i hayât
Efrâd-ı halk bunda çeker cür'a-i helâk-Ziya Paşa

efrâd-ı kalem: Kalem sahipleri.
Ey ser-efrâhte-i zümre-i efrâd-ı kalem
Gıbta endâhte-i sîne-i hussâd-ı kalem
Enderunlu Fazıl

efrâd-ı nâs: İnsan toplulukları.
Vazâif-şinâs oldu efrâd-ı nâs
Mühim şeydir olmak vazâif-şinâs-Muallim Naci

efrâd-ı raiyyet: Bir büyüğün idaresi altında bulunanlar.
Vücûd-ı mülke efrâd-ı raiyyet cüz'-i lâzımdır
Nasıl cem'-i ulûfa nusret-i âhâd lâzımsa-Ziya Paşa

* **ferdiyet:** Teklik, birlik, vahdet.
Ferdiyetin kemâli oldu sana müsellem
Kim gayete erişti hüsnün kemâl içinde-Nesimi

Genc-i pinhân gibi tâ evvelden
Zâtı ferdiyyet ile ka:im iken-Hakanî

* **ferîd:** Fert ve tek olan, eşi ve benzeri olmayan.

ferîd-i asr: Asrın teki.
Belâ budur ki ne denlü ferîd-i asr olsan
Yine inandıramazsın hasûd-ı hôd-gâmı-Nef'î

ferdâ: (فردا) Far. 1. Yarın, bugünün ertesi, öbür gün. 2. Kıyamet. (tâ-be ferdâ: kıyamete kadar).
Âkıle lâyık mı ferdâyı ferâmûş eylemek
Fikr-i şenbih tıflın eylerken tebah âzînesin
Sünbülzade Vehbi

Ferdâ elemin çekme gönül bak ruh-ı hûba
Âşıklara ferdâda dahi va'd-i lika var
Bağdatlı Ruhi

Bu günlük iş bugün lâzım yapılmak, yoksa ferdâya
Bırakmışsın.. O ferdâlar olur peyveste ukbâya
Mehmet Akif

Tâlibin yoktur karârı zâhidin ferdâsına
Vuslat-ı dîdâra karşı cânı kurbândır yanar
Ümmî Sinan

ferdiyyet: (فردیت) bk. ferd.

ferec: (فرج) Ar. Kaygıdan, ıstıraptan kurtulma.
Sabra miftah-ı ferec dense hemân
Der idi sâkin oku orayı amân-Sünbülzade Vehbi

A gönül sabredelim biz de cefâ-yı dehre
Sabrda çünki ferec nüktesi mermûz oldu
Behcet (Trabzonlu Defterdar Mehmet...)

Ferhâd: (فرهاد) Far. Ferhat ile Şirin hikâyesi (mesnevi)'nin erkek kahramanı.
Musavvirler yazıp Ferhâd'ı kûh-ı Bîsütûn üzre
Verip destine tîşe haylî üstâd-âne yazmışlar-Nef'î

Ömrün geçirip kûh-ı belâda dil-i şeydâ
Berhem-zen-i Ferhâd olayım der-Bağdatlı Ruhi

Her sadâ kim zâhir oldu tîşe-i üstâddan
Bir eserdir taşta kalmış nâle-i Ferhâd'tan
İbn-i Kemal

Ey Behiştî Vâmık u Ferhâd u Mecnûn kıssasın
Dinle kim ma'lûm ola akrân u emsâlim sana
Behiştî

Ferhad-ı belâ-keş: Eziyet çeken Ferhat.
Hâl-i dili ne yâr ü ne ağyâr ile söyleş
Ferhâd-ı belâ-keş gibi kûh-sâr ile söyleş-Neşatî

Ferhâd-ı hayâl: Hayal Ferhad'ı.
Etmem endûhte-i gayre heves çün Pervîz
Açtı Ferhâd-ı hayâlim bana bir nev' ma'den
Nedim

Ferhâd-ı mahzûn: Hüzünlü Ferhat.
Ferah-bahş-ı dil-i ma'şûk olur şerh-i gam-ı âşık
Sürûd-ı bezm-i Şîrîn nâle-i Ferhâd-ı mahzûndur
Fuzûlî

Ferhâd-ı mukayyed: Ayağı bağlı Ferhat.
Kat'-ı ülfet gâlibâ düşvârdır kim eylemiş
Nakş-ı Şîrîn ile Ferhâd-ı mukayyed Bî-sütûn-Fuzûlî

Ferhâd-ı mübtelâ: Düşkün Ferhat.
Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelâda
Bir âh ile verirdi bin Bîsütûn'u bâda-Fuzûlî

* **Ferhâd-veş:** Ferhat gibi.
Geşt-i kûh-sâr eylemek lâzım değil Ferhâd-veş
Nâr-ı âhım hâne-i vîrânım eyler Bî-sütûn-Cinânî

ferhâl, ferhâk: (فرخال) Far. Kıvırcık ve dolaşık olmayan saç.
Keh-keşân sanma olup dil-şüde-i ferhâlin
Beline bağladı aşkın feleğin pâlâhengin-Kâzım Paşa

ferhân: (فرحان) bk. ferih.

Ferhâr: (فرهار) Far. Uzak doğuda bir şehir adı.
Hâsılı esnâmdan pâk ettiler Ferhâr'ımı
Aldı bir şâh-ı cihân gönlüm ile esrârımı-Hayali Bey

ferheng: (فرهنك) Far. 1. Edep. 2. Hüner, marifet, akıl, temkin. 3. Farsça kelimeleri toplayan lügat.
Şem'-i mihrâb-ı Hudâ câm'i-i esrâr-ı Hudâ
Secde-gâh-ı ürefâ Kâ'be-i ehl-i ferheng-Kâzım Paşa

Kıldı maklûb-ı esâret tab'ımın hürriyetin
Bak nigâh-ı şûhunun mu'ciz-nümâ ferhengine
Muallim Naci

ferhunde: (فرخنده) Far. Mübarek, mesut, meymenetli, uğurlu.
Bir böyle dem-i hurrem ü ferhunde husûsâ
Kim mâ-hasal müddet-i ömr-i güzerândır-Nef'î

Ferruh u ferhunde vü âlemde ağ olsun yüzü
Göz kara kılıp senin aşkın oduna yananın-Nizami

Az idi seblet-i ferhundeleri
Milk-i Rûm'un nitekim müşg-i teri-Hakanî

* **ferhunde-ahter:** Talihli, mesut, bahtiyar.
Eyâ ey serv-kadd ü lâle-peyker
Mübârek-tâli' ü ferhunde-ahter-Hümâmî

* **ferhunde-baht:** Talihli.
Şâhenşeh-i ferhunde-baht ârâyiş-i dîhim ü taht
Bahtı kavî ikbâli İskender-i Yûsuf-şiyem-Nef'î

* **ferhunde-dem:** Mübarek zaman.
Gül devri eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır
Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde-dem
Nef'î

Aceb hâlet verir insâna el-hakk mesned-i dîrîn
Gelip yâda geçen ferhunde-demler eski âlemler
Nedim

* **ferhunde-fâl:** Falı uğurlu.
Tab'ım oldukça cemâl-i nazma mir'ât-i safâ
Görünür şâhinşeh-i ferhunde-fâlin sûreti
Nevres-i Kadim

* **ferhunde-fer:** Uğurlu aydınlık.
Eğerçi gök yüzünde ahter-i ferhunde-fer çoktur
Hani hâl-i ruhun mânendi bir rûşen-güher-i kevkeb
Bâki

* **ferhunde-lika:** Uğurlu yüzlü.
Getir ey sâkî-i ferhunde-lika bu meyden
Cânı var ise desin sûfî-i dil-mürde harâm-Nef'î

* **ferhunde-pey:** Uğurlu işaret.
Geçip gitmekte ömrüm derd ü mihnet gibi şeylerle
Müşerref olmadı kasr-ı emel ferhunde-peylerle
Nedim

* **ferhunde-şiyem:** Mübarek mizaçlı.
Sebeb-i kadri onun îd-i mübârek-fitrat
Şeref-i bahtı bunun dâver-i ferhunde-şiyem-Nef'î

ferîd, ferîde: (فريد) bk. ferd.

Ferîdûn, Efrîdûn: (فريدون) Far. İran hükümdarı Cemşid'in sülâlesinden olup, demirci Gâve'nin yardımıyla zalim Dahhâk'ın öldürülmesinden sonra tahta çıkıp devleti adaletle yönetmiştir. Edebiyatta da adalet timsali olarak tanınır.
Sâye-i lûtf-ı Hudâ Hazret-i Sultan Ahmed
Ki Ferîdûn u Skender olamaz der-bânı-Nef'î

Efrîdûn-ı âlem: Âlemin Feridunu.
Eblak-süvâr-ı rûzigâr, aşıp Rûm u Zengibâr
Leşker-şikâr-ı kâm-kâr, Behrâm Efrîdûn-ı âlem
Nef'î

ferih, ferhân: (فرح) Ar. Sevinçli, mutlu. "fahur"la beraber kullanılır: ferih ü fahur: Sevinçli olarak.
İşte ez-cümle selâm ile hitâb eyleyerek
Zîr-i destân-ı hümâyûnunu etti ferhân
Süleyman Nazif

ferişte, firişte: (فرشته) Far. Aslı "firişte". 1. Melek 2. Günahsız, masum, iyi huylu kimse.
Ferişteler geldiler Burak'tan indirdiler
Na'lini döndürdüler ol dem yürüdü yayak
Yunus Emre

Bırak nika:b ki bilsin kemâl-i sun'ı görüp
Ferişte hilkat-i Âdem'de şübhesin bâtıl-Fuzûlî

Kapısın hayl-i melek bekler idi
Cümle huddâmı ferîştehler idi-Hakanî

firişte-i handân: Gülen melek.
Sabâh-ı îd, o mübârek firişte-i handân
Çıkıp şafaktan uçarken harîm-i ismetine
Tevfik Fikret

ferişte-i mechûl: Bilinmeyen melek.
Sekiz yıl oldu bu gün, ey ferişte-i mechûl
Geçer sükûn u tahassürle hep leyâl-i fusûl
Hüseyin Sîret

* **ferişte-sıfat:** Melek huylu.
Gönlünde kaldı hayâlin gel ey ferişte-sıfat
Hezâr Dâî gibi kul sana gulâm olsun-Ahmed-i Dâî

fer'iyyet, fer'iyye: (فرعيّه) bk. fer'.

Ferkad, Ferkadan: (فرقد) Kuzey kutbuna yakın Büyük Ayı (Dübb-i ekber) denilen yıldız kümesinin iki parlak yıldızıdır ki her birine "ferkad" ve ikisine birden "ferkadân" denir. Bunlar daima bulundukları yerden doğar ve batarlar.

** **Ferkadân:** Yıldızlar.
Olsun erkânı müretteb ol saâdet-hânenin
Kopmasın bir taşı ger kopsa yerinden Ferkadân
Nef'î

Hâk-i der-i refiin ile etse iktihâl
Çeşmân-ı mûra şa'şaa-i Ferkadân verir-Nedim

Sûde-i hâk-i kerîmi cevher-i terkîb-i hûr
Zerre-i gird-i harîmi nûr-ı çeşm-i Ferkadân
Üsküdarlı Hakkı Bey

-fermâ, -fermây: (فرما) Far. " Emreden, buyuran, âmir" anlamında birleşik kelimeler yapar. 2. "Süren" anlamında birleşik kelimeler yapar.

* dâd-**fermâ:** İnsaf eden, adaletli davranan
Şehriyâr-ı dâd-fermâ kim ulüvv-i tab'ını
İ'tirâf etmektedir hayretle her akl-ı selîm-Ziya Paşa

* dağdağa-**fermâ:** Gürültü buyuran; patırtı uyandıran.
Düştük katı çoktan heves-i devlete ammâ
Ol dâiye-i dağdağa-fermâdan usandık-Nâbi

* fermân-**fermâ:** Ferman buyuran.

fermân-fermâ-yı mülk-i irfân: İrfan ülkesinin ferman buyuranı
Bir böyle edîbe dense şâyân
Fermân-fermâ-yı mülk-i irfân-Ziya Paşa

* gıbta-**fermâ:** Gıpta buyuran.
Olanlar gıbta-fermâ meyve-çîn-i vasl-ı cânâne
O nahl-i bâr-mendi zîb-i âğûş eylesin bâri-Belig

* gulgule-**fermâ:** Gürültü emreden.
Çıktı yine bir sarsar-ı bîh-efgen-i sermâ
Kuşlar çekilip lâneler, vardı sükûta
Tûfân gibi bârân oluyor gulgule-fermâ
Hattâ melekûta-İsmail Safa

* kâr-**fermâ:** İş buyuran.
Bir vezîr-i kâr-fermâ ettiler Bağdâd'a kim
Buldu zâtında onun resm-i vezâret ihtitâm-Nâbi

* kerem-**fermâ:** Cömertlik emreden.
Hamd-i bî-had o kerem-fermâya
Ki onun ni'metidir bî-gâye-Sünbülzade Vehbi

* secde-**fermâ:** Secde emreden.

secde-**fermâ-yı sürûş:** Cebrail'in secde emretmesi.
Secde-fermâ-yı sürûş olmuş iken oldum zalûm
Yâr-i hicrândan zuhûr etti bu kec-hâlet bana
Esrar Dede

* ta'ziyet-**fermây:** Başsağlığı gerektiren.
Şemâtet-hîz a'dâ, ta'ziyet-fermây ihvândır
Mükedder de olursan kendini gamdan berî göster
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

* **vesvese-fermâ:** Vesvese buyuran.

vesvese-fermâ-yı kec-nazar: Dengesiz görüşün şüpheli kararsızlığı.
Nâ-gâh vehm-i vesvese-fermâ-yı kec-nazar
Urdu inân-ı azmime dest-i cesâreti-Nâbi

fermân: (فرمان) Far. Emir, buyruk, hüküm. **c. ferâmîn.**
Fermân senden kabûl benden
Olma güzelim melûl benden-Fuzûlî

Tavk-ı fermânı ile silsile-bend olmazsa
Âdemi habl-i verîdle ederler ihnâk-Yenişehirli Avni

Hak Teâlâ devlet ü ikbâlin efzûn eylesin
Tâbi'-i fermânın olsun devr-i çarhın çenberi-Nedim

fermân-ı adl: Adalet fermanı.
Ger olsa münteşir fermân-ı adli kûh u sahrâya
Uyur âhû-bere zânû-yı şîr-i jiyân üzre-Nef'î

fermân-ı Hâlikü'l-beşer: İnsanlığın yaratıcısının buyruğu.
Tefvîz edip umûrunu âkıl meşiyyete
Fermân-ı Hâlikü'l-beşere imtisâl eder-Nâilî

fermân-ı hükm: Hüküm fermanı.
Vezîr-i şâh-ı cihân kim ne emr ederse olur
Kazâ rızâyile fermân-ı hükmüne teslîm-Nef'î

fermân-ı hümâyûn: Padişah fermanı.
Bâdî-i mübâhât bu fermân-ı hümâyûn
Bin hamd ü senâya görürüm kendimi medyûn
Abdülhak Hâmit

fermân-ı ışk: Aşk fermanı.
Fermân-ı ışka cân ile var inkıyâdımız
Hükm-i kazâya zerre kadar yok inâdımız-Bâki

fermân-ı mutâ': Boyun eğilen ferman.
Benim şimden geri mahkûm-ı fermân-ı mutâ'ımdır
Gerek erbâb-ı tedrîs ü gerek küttâb-ı dîvânî
Osmanzade Tâip

fermân-ı münif: Büyük ferman.
Biri tuğra-i dil-ârâ, biri fermân-ı münif
Biri serv ü biri ka:nûn u nizâm-ı âlem-Nâbi

fermân-ı ok: Ok fermanı.
Bir kez açılmasın ser-i hum yoksa kim bakar
Fermân-ı okla şahne-i şehrin yasağına-Nâbi

* **fermân-ber:** Fermana tabi olan.
Yâ Rab bu ne kudret ki ser-â-pâ-yı memâlik
Fermân-ber-i şemşîr-i cihân-gîr-i zebândır
Yenişehirli Avnî

fermân-ber-i şâh u gedâ: Şah ve dilencinin fermana uyanı.
Hayret verir sad Kayser'e, gâlib hezâr İskender'e
Hükm-i revân her kişvere, fermân-ber-i şâh u gedâ
Seyyit Vehbi

* **fermân-dih:** Emir veren, buyuran.
Muhabbet hüsrev-i fermân-dih-i şân u gedâ ancak
Müsehhar cümle âlem aşka bir sırr-ı Hudâ ancak
Bâki

* **fermân-rânî:** Ferman sürücülük.
Merkez-i dâire-i câh u celâl ü azamet
Kutb-ı gerdûn-ı cihân-bânî vü fermân-rânî-Nef'î

* **fermân-revâ:** Uygun ferman.
Sendedir kufl-i tılsımât-ı künûz-ı ma'rifet
Sendedir yarlığı fermân-revâ-yi iklîm-i şân
Ziya Paşa

** **ferâmîn:** Fermanlar.

ferâmîn-i kadîm: Eski fermanlar.
İşte köhne berevât, işte ferâmîn-i kadîm
Hakk-ı insâfila tatbîk olunursa da'vâ-Nâbi

fermâyiş: (فرمايش) Far. 1. Buyurma, emir verme. 2. Ismarlama, sipariş.
O yılan-kavî fermâyişi dün ben aldım
Tâze semmûr için etrâfa haberler saldım
Enderunlu Vâsıf

ferrâş: (فرّاش) bk. ferş.

ferruh: (فرّح) Far. Mübarek, uğurlu.
Sefer mübârek ola ey vezîr-i ferruh-dem
Seninledir bile gam çekme evliyâ-yı ümem-Nef'î

Bu rûz odur ki sabâhında sad-safâ muzmer
Bu rûz odur ki mesâsında bin ferruh müdgam
Nedim

Ferruh u ferhunde vü âlemde ağ olsun yüzü
Göz kara kılıp senin aşkın oduna yananın-Nizami

* **ferruh-dem:** uğurlu vakit, zaman.
Sefer mübârek ola ey vezîr-i ferruh-dem
Seninledir bile gam çekme evliyâ-yı ümem-Nef'î

* **ferruh-fâl:** Talihi uğurlu, bahtı açık.
Minnet Allah'a ki bî-minnet-i baht u ikbâl
Oldum âsâr-ı saâdetle yine ferruh-fâl-Nev'î

fersûd, fersûde: (فرسوده) Far. Eskimiş, yıpranmış, aşınmış; eski, yırtık.
Zâhid-i bî-ışkdan hazzeylemez erbâb-ı aşk
Cismi bî-cân gibidir bir ka:lıb-ı fersûdedir-Rızâyî

Kad-i güftârıma evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâne gelir-Nedim

Câm-ı şarâbı gör bize sen şimdilik Nedîm
Fersûdedir dimâğ gazelden kasîdeden-Nedim

Ey kapkara damlarla birer mâtem-i berpâ
Temsîl eden âsûde ve fersûde mesâkin-Tevfik Fikret

fersûde-bâzû: Eski kuvvet.
Geh kemân-ı hicr ü geh zehr-i sitem geh bâr-ı gam
Âşık-ı fersûde-bâzû çekmedik mihnet mi var-Nâbi

ferş: (فرش) Ar. 1. Döşeme, döşenme; yayma, yayılma. 2. Halı, keçe, döşek gibi yere serilecek eşya. 3. Zemin, yer.
Yüzünü etmiş idi pâyına ferş
Bu kadar izzet ü iclâl ile arş-Hakanî

Yüzüm ferş eyledim hâk-i der-i cânâneye Memdûh
Gözüm yok arş-ı a'lâsında Cibrîl-i Emîn olsun
Memduh Paşa

Erişti bir yere kim şeş-cihetle çâr-unsur yok
Zemîn ü âsümân nâ-bûd arş u ferş nâ-peydâ-Sâbit

ferş-i gül-istân: Gül bahçesi yeri.
Tâ ki tâk-ı zer-nigârın çarh vîrân eylemiş
Hışt-ı zerrînin sabâ ferş-i gül-istân eylemiş-Fuzûlî

ferş-i himmet: Gayret yeri.
Cihânda ferş-i himmet tayy olunmuştur, fakat halkın
Dilinde Hâtem'in efsâne-i in'âmı kalmıştır
Cevdet Paşa (Lofçalı Ahmet...)

ferş-i kadem: Ayak yeri.
Hümâ-yı fazlına çerh âşiyâne-i kem-ter
Semend-i kadrine heft âsümân ferş-i kadem
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

ferş-i kûçe: Küçük pazarın bulunduğu yer.
Mezâd olunsa eğer şemme gird-i râhından
Künûz-ı gayb olur ferş-i kûçe vü bâzâr-Ziya Paşa

ferş-i nilgûn: Lacivert gök.
O ferş-i nîl-gûn üstünde, tıfl-ı nâzenîn-vâri
Uyurken dâye-i bîdâr-ı subhun tıfl-ı envârı
Mehmet Akif

ferş-i ruhâm: Mermer taşının bulunduğu yer.
Beytimin her biri bir büt-kededir kim yaraşır
Olsa seng-i dil-i hûbândan ona ferş-i ruhâm-Nef'î

ferş-i sîm: Gümüş yeri.
Devrân-ı basît hâke niçin saldı ferş-i sîm
Devrinde tâ ki ermeye bir hâtıra-i gubâr-Bâki

ferş-i siyâh: Siyah yer.
Şâh-ı melekût arş-ı pâye
Mâh-ı ceberût ferş-i sâye-Şeyh Galip

* **ferş-rûb:** Yeryüzünü süpüren.

ferş-rûb-ı Harem: Mekke veya Medine'nin süpürücüsü.
Melek rikâb-ı semendinde peyk-i perrende
Felek serâ-çe-i kadrinde ferş-rûb-ı Harem-Nef'î

* **ferrâş:** 1. Yayıcı, yayan. 2. Hizmetçi, uşak.
Bu ferşi gördük aldandık henüz Arş'a ermedik
Bu Arş u Ferş'e göre ey hoca ferrâş olan kimdir
Yunus Emre

Müjem ferrâş olup her dem süpürse kûy-ı dil-dârı
Suvarmağa su isteyü gelir çeşmim sakasından
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Şimdi kim bâd-ı sabâ sahn-ı çemen ferrâşıdır
Rûy-ı evrâk-ı zerin dest-i hazân nakka:şıdır
Lamiî Çelebi

ferrâş-ı melek: Meleğin hizmetçisi.
Gerçi ferrâş-ı melektir anber-feşân sünbülün
Çünkü ben sultânı buldum neylerim ferrâşını
Nesimi

ferrâş-ı sabâ: Sabah rüzgârını yayan.
Yine ferrâş-ı sabâ sahn-ı ribât-ı çemene
Geldi bir ka:file kondurdu yükü cümle bahâr-Bâki

* **ferrâş-sıfat:** Hizmetçi gibi.
Yine ferrâş-sıfat destine cârûb almış
Ki ede hidmet hâk-i der-i dâver sünbül-Bâki

fertût, fertûte: (فرتوت) Far. Pek ihtiyar, pîr-i fâni; bunak.
Zen-i fertûtken ilâhî seversen dünyâ
Dil serâyında ne lâyıktır ede sultânlık-Behiştî

Mümkün mü o cism-i nâzenîni
Teklîf ede bir acûz-ı fertût-Abdülhak Hâmit

fertût-ı müsahhar: Ele geçen ihtiyar.
Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhar
Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir
Tevfik Fikret

ferve: (فروه) Far. Kürk kaplanmış elbise.
Mest olup fervesini tersine giymişti köpek
Ayuya döndü de çingâneler oynattı onu-Sürûrî

ferve-i ârâm: Rahat kürklü elbise
Berk-ı rûz-efrûz-ı âhımdan cihân yek-renk olup
Ferve-i ârâmı şebten kıldı dünyâ insilâh
Leskofçalı Galip

ferve-i semmûr: Samur kürk.
Kaplatıp gül pembe şâlı ferve-i semmûruna
Ol siyeh zülfü döküp ol sîne-i billûruna
Itr-ı şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûruna
Îddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum-Nedim

ferve-i sincâb: Sincap kürkü.
Misâl-i zerre giyersin de mevc-i deryâyı
Harâret-âver olur misl-i ferve-i sincâb-Esrar Dede

* **ferve-pûş:** Kürklü elbise giyen.
Sana kim gerdûn olur beyhûde her şeb ferve-pûş
Dehr-i şîven-kâr kıldık hep melâl-i kalb ile
Leskofçalı Galip

ferverdîn (فروردین) Far. Bahar mevsiminin ilk ayı, Mart.
Bâğa reşk etse revâ ravza-i firdevs-i Berîn
Ol kadar ziynet ü fer verdi yine ferverdîn-Bâki

Yaz u kış açılır ezhâr-ı tefâvüt etmez
Ne dem-i ürd-i behişt ü ne meh-i ferverdîn-Nef'î

Eğer bir şemme alsa turrasından bâd-ı ferverdîn
Eder kevn ü mekânı gark o demde rûh u reyhâne
Üsküdarlı Hakkı Bey

feryâd: (فریاد) Far. Yardım için çıkarılan yüksek ses.
Bunca feryâdım işittin demedin dâd edeyim
Sen ki dâd etmeyesin ben kime feryâd edeyim
Celâl Çelebi

Gonce gülsün gül açılsın cûy feryâd eylesin
Sen dur ey bülbül biraz gül-şende yârim söylesin
Nâbi

Firâk oduna yaktıkça beni ol zâlim-i bî-dâd
Derûn-ı dilden eylersem aceb mi nâle vü feryâd
Behiştî

feryâd-ı andelîb: Bülbülün feryadı.
Âğâz-ı nâle etse ne_ola cân-ı bî-şekîb
Oldu resîde mevsim-i feryâd-ı andelîb-Nahîfî

feryâd-ı aşk: Aşk feryadı.
Sîneme doldu hevâ-yı şevkile feryâd-ı aşk
Artar efgânı onun mânend-i bülbül der-kafes
Âdile Sultan

feryâd-ı âşık-âne: Âşıkça feryat.
Âkis şeb-ânesindeki çeng ü çingâneler
Feryâd-ı âşık-âneye benzer terâneler
Abdülhak Hâmit

feryâd-ı bülbül: Bülbülün feryadı.
Bu bezm-i âlem-ârânın içinde câmlar güldür
Sürahi gonce vü âvâzesi feryâd-ı bülbüldür-Zâtî

feryâd-ı hezâr: Bülbülün feryadı.
Bülbül-i dil çok mudur eylerse feryâd-ı hezâr
Bir yüzü gül gonca-i dil-berden ayırdı rûzgâr
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

feryâd-ı mübâhât: Övünme feryadı.
Anlamazlar o tehevvür o şikâyât niçin
Dahl edenler sana feryâd-ı mübâhâtin için
Tevfik Fikret

feryâd-ı zenâbîr-i duâ: Dua arılarının feryadı.
Etse mânend-i güvâre ne_ola pür-şehd ü kabûl
Künbed-i âlemi feryâd-ı zenâbîr-i duâ-Nâbi

* **feryâd-bahş:** Feryat ettirici.
Fakat Allah için kes nevha-i feryâd-bahşını
Bırak sâkin hayâlâtımla ben hâtır-perîşânı
Tevfik Fikret

* **feryâd-res:** Feryat edenin imdadına yetişen.
Sîne-i tengde bend et hele evvel nefesin
Sonra gör himmet-i vâlâsını feryâd-resin-Nedim

feryâd ü figân: Âh u vâh etme.
Hûn-âbe değil bâdesi zehr-i gam-ı hicrân
Her nağme-i çeng ü neyi feryâd ü figândır-Nef'î

feryâd ü nâliş: İnilti ve feryat.
Zevk alır feryâd ü nâlişten de ehl-i ibtilâ
Cezbe-dâr-ı aşka âsâr-ı mihen bî-gânedir
Sâlim (Hacı Kâmilzade Ahmet...)

ferz: (فرز) Far. Satranç oyunu taşlarından vezirin yerine geçen taş. Her tarafa hareket eder.
Ettim demîn de vâlide fenzinde câ-nişîn
Gâyet mülâyim oldu o bir merd iken haşîn
Abdülhak Hâmit

Tenzîl-i hayât etmeğe tercîh-i memât et
Paytakları ferz eyleyerek şehleri mât et
Abdülhak Hâmit

ferzâne: (فرزانه) Far. 1. İlim, hikmet sahibi, filozof, hakîm. 2. Satrançta vezire verilen isim.
Nat'-ı zemînde oldum ferzânesi cihânın
Ferzin olur oyunda süre süre piyâde-Hayali Bey

Sıdk ile şol ki beklemeye şâhıyânını
Şatranc-ı mihr-i dostta ferzâne olmaya-Necati Bey

Düşmânı mât etmeğe ferzâneyim ben der idin
Hasma karşı şimdi at oynatmağa yer yok mudur
Muradî (Sultan IV. Murat)

Baydak-ı hâl-i ruhun zülfüne mestûr eyleme
Almağa şâhım gönül ferzânesin açmazdın-Bâki

ferzâne-i cihân: Cihanın filozofu.
Ferzâne-i cihânsın o ruhlerle sen bugün
Şâhân-ı hüsn atın önünce piyâdedir-Bâki

* **ferzâne-meşreb:** Filozof.
Ben ol dîvâneyim ferzâne-meşreb
Ki ettim meşrebi dîvâne-meşreb-Leskofçalı Galip

* **ferzâne-veş:** Filozof gibi
Ey kamer-ruh fil-mesel bir bende-i ferzâne-veş
Atı önünce piyâde sen şehin ben kul yeter-Zâti

ferzend: (فرزند) Far. Oğul, çocuk. **c. ferzendân.**
Mücerred ol zen-i çarha baş eğme Îsî-veş
Figânî zâde-i tab'ın yeter sana ferzend-Figanî

Ya'kûb'u kıldı firkat-i ferzend eşk-bâr
Oldu Cenâb-ı Yûsuf'a çâh-ı belâ makarr
Ziya Paşa

Bir mâderi öldürür içinden
Ferzendine zahm açan bir âfet-Cenap Şahabeddin

ferzend-i âkıl: Akıllı çocuk.
Kerem eyle bana celb-i duâ kıl
Murâdım budur ey ferzend-i âkıl-Sultan Orhan Gazi

ferzend-i nâ-bînâ: Kör, âma çocuk.
Câhilin dâim murâdınca döner çarh-ı felek
İltifât eyler gedâ ferzend-i nâ-bînâsına-Belig

fesâd: (فساد) Ar. 1. Bozulma, başkalaşma, bozukluk. 2. Kötülük, arabozuculuk.
Fesâd ile dolu içim hey hoca bağışla suçum
Ki cehennem benim için yer olursa n'ideyim
Yunus Emre

Ayıptır âkıle şeytân beni aldattı demek
Kendi nefsimdir eden kendime ilka-yı fesâd-Nâbi

Etseydi eğer salâha nâil
Biz olmaz idik fesâda mâil-Tokadizade Şekip Bey

fesâd-ı ahlâk: Ahlak bozukluğu.
Aratır fitne-i hulk ile fesâd-ı ahlâk
Âdeme gûşe-i vahdet ile cây-ı uzlet
Râşid (Ayıntaplı...)

fesâd-ı rakam: Rakam bozukluğu.
Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler-Fuzûlî

fesâd-ı Sûr: Sûr'un bozgunculuğu.
Gelmedi âleme zatın gibi ehl-i telbîs
Kibriyâya sığınır mel'anetinden iblîs
Âdeme etmez isen vaz'-ı fesâd-ı Sûr'u
Cinlere fitne-i gaybîye edersin tedrîs-Şinasi

* **fâsid, fâside:** 1. Kötü, fena, yanlış. 2. Fesat çıkaran, münafık. **c. fesede, fâsidât.**
Ey beni ayıplayan gel beni ışktan kurtar
Elinden gelmez ise söyleme fesâd haber
Yunus Emre

Ey Hamdî çün salâh değil mûcib-i felâh
Câm-ı mey al eline ko bu fikr-i fâsidi
Hamdullah Hamdi

Eğer kim olmasaydı kalbi fâsid
Cihânda olmaz idi kadri kâsid-Sünbülzade Vehbi

** **fâsidât:** Fâsid'ler, ara bozucular.
Eğer leyl ü nehâr âmed ü şüdünde geçse mikdârın
Hayât-ı kâinâta fasîdât eylerdi isti'lâ'-Nâbi

fesâhat: (فصاحت) bk. fasâhat.

fesân: (فسان) Far. Bileği taşı.
Pâre-i elmâstır seng-i fesânı neyler ol
Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ gevheri-Nef'î

Bir tâb verdi kaşlarına seng-i vesme kim
Ancak o tâbı teşneye seng-i fesân verir-Nedim

* **fesân-zede:** Bilenmiş, bileği taşına vurulmuş.
Eder rakîble mecliste yâd yârimizi
Eder fesân-zede şemşîr-i inkisârımızı-Nâbi

fesâne: (فسانه) Far. Efsane.
O mest-i işveyi der-hâb edip bahâne ile
Hele murâdına erdin gönül fesâne ile-Nedim

Bilmem ne füsûndu ol fesâne
Dûzah haberin getirdi câne-Şeyh Galip

* **fesâne-perdâz:** Efsane düzenleyen.
Zu'mınca olup fesâne-perdâz
Ser-nâme-i nüsha etti âgâz-Şeyh Galip

* **fesâne-sâz:** Efsane düzen.

fesâne-sâz-ı evhâm-ı halk: Halkın evham efsanesini düzen.
Tükendi gerçi hurâfât-ı evvelîn ammâ
Fesâne-sâz-ı evhâm-ı halka yok yapan-Nâzım Paşa

fesh: (فسخ) Ar. Bozma, dağıtma, dağıtılma.

fesh ü nesh: Hükümsüz kılma ve dağıtma.
Hüccet-i afv ü kerem etmez kabûl-i fesh ü nesh
Ka:d-i endîşe imzâ-yı cevâz etmezse de-Nâbi

fesîh, fesîha: (فسيح) bk. füshat.

feşâfeş: (فشافش) Far. Atılan okun havada çıkardığı ses.

feşâfeş-i dâmân: Eteğin hışıltısı.
Pür etti kûçeyi sît-ı feşâfeş-i dâmân
Erişti zirve-i Nâhîd'e çınçın-ı halhal-Nedim

-feşân: (فشان) Far. "Saçıcı, saçan" anlamında birleşik kelimeler yapar. "efşân"ın hafifletilmişi.
Ey şi'r-i terim eşkim ile hem cereyân ol
Sînemdeki nîrân-ı gama reşha-feşân ol
Muallim Naci

* arak-**feşân:** Ter saçan.
Hatt-ı arak-feşânına ey la'l-i pür-güher
Bir hasta yüz sürünce ecel terlerin döker
Emrî (Emrî Çelebi)

* anber-**feşân:** Anber saçıcı.
Gerçi ferrâş-ı melektir anber-feşân sünbülün
Çünkü ben sultânı buldum neylerim ferrâşını
Nesimî

* dür-**feşân:** İnci saçan dudak (güzel söz söyleyen dudak).
Hemîşe handeye ol la'l-i dür-feşân düşmez
Güşâyiş-i gül-i maksûd her zemân düşmez-Nâbi

* eşk-**feşân:** Gözyaşı döken.
Gül bergine batan ne tikendir? Dedim. Dedi:
Müjgân-ı çeşm-i eşk-feşânındır senin-Fuzûlî

* güher-**feşân:** Cevher saçan.
Kılmış bu revişte nüktedânlık
Gül-rîzlik ü güher-feşânlık-Fuzûlî

* gül-**feşân:** Gül saçan.
Mey-hâne gülsitândır, peymâne gül-feşândır
Sâkî nihâl-i şûhu, mutrib hezâr-ı zârı-Namık Kemal
* katran-**feşân:** Katran saçan.
Sû-yı gerdûna revân olsa sümûm-ı kahrı ger
Çeşme-i hûrşîd olurdu kûre-i katran-feşân
Üsküdarlı Hakkı Bey
* leâlî-**feşân:** İnciler saçan.
Tab'ım ki yâd-ı cezbe-i medhinle dem-be-dem
Bir bahr-i pür-hurûş-ı leâlî-feşân olur-Nef'î
* rehâ-**feşân:** Kurtarıcı.
Arkada bin nigâh-ı tecessüs, ey sen nihân
Bir dest-i gaybı andırıyorsun, rehâ-feşân
Tevfik Fikret
* reşha-**feşân:** Ter saçan.
Ey şi'r-i terim eşkim ile hem-cereyân ol
Sînemdeki nîrân-ı gama reşha-feşân ol-Muallim Naci
* şu'le-**feşân:** Işık saçan.
Aşk âteşi sînemde yine şu'le-feşândır-Lâ
* zer-**feşân:** Altın saçan.
Subh-ı bahâr kim alem-i zer-feşân çeker
Gül-bâng-ı ârzû-yı reh-i gül-sitân çeker-Esrar Dede
feşâr: (فشار) Far. Sıkıcı, tazyik edici.
feşâr-ı gerdûn: Feleğin sıkıcılığı.
Sâf-tab'ânı bulur zahm-ı feşâr-ı gerdûn
Girse de perdelere revgan-ı bâdâm gibi-Nâbi
fetâ: (فتا) Ar. Yiğit, genç, delikanlı. (Lâ fetâ illâ Alî: Ali'den başka yiğit yoktur) **c. fityân.**
Ulviyyet-i fıtriyyede engüşt-nümâsın
Benzer revişin Haydar'a bir şanlı fetâsın
Muallim Naci
fetâvâ: (فتاوا) bk. fetvâ.
feth, fetih: (فتح) Ar. 1. Açmak, açılmak. 2. Üstün okunmak, okutulmak.
Aldın ol iklîmi kim âlemde yüz bin pâdişâh
Hasretiyle verdi cân fethin bilip emr-i muhâl
Fuzûlî
İnâyet-i ezelîdir bu gûne feth ü zafer
Aceb midir ger olursa huceste encâmı-Nef'î

Feth ile cihân nazm u nesri
Ol Hüsrev-i kâm-kâr-ı ma'nî-Ünsî

feth-i asîr: Güç fetih.
Bu adâletle bu ikbâl-i bülend ile sana
İ'tika:dım bu ki hîç olmaya bir feth-i asîr-Nef'î
feth-i Bağdâd: Bağdat'ın fethi.
Fetheyleyerek diyâr-ı Bağdâd'ı
Şâh-ı âlemde asker-i İslâm
Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân
Feth-i Bağdâd'a târîh oldu (gazâm)
Murâdî (Sultan IV. Murat)
feth-i çeşm-i revzen: Pencere gözünün açılması.
Ârzû-yı dâg ederse sîne-i âşık ne_ola
Reh-güzâr-ı yâre feth-i çeşm-i revzendir murâd
Nâbi
feth-i der-i Kâ'be-i dil: Gönül Kâbesinin kapısının fethi.
Maksûdları feth-i der-i Kâ'be-i dildir
Etmez şeh-i iklîm-i fenâ-leşkere minnet-Nâbi
feth-i Hayber: Hayber'in fethi.
Feth-i Hayber olalı eylememiştir kimse
Zor bâzû ile bir böyle hisârı teshîr-Nef'î
feth-i hucest-fâl: Uğurlu fetih sevinci.
Tutsun cihânı bang-ı nefîr-i guzâttan
Âvâre-i beşâret-i feth-i huceste-fâl-Veysî
feth-i İstanbul: İstanbul'un fethi.
Feth-i İstanbul'a firsat bulmadılar evvelîn
Feth edip Sultân Muhammed dedi târîh âhirûn
Mahmut Paşa-yı Velî
feth-i karîb: Yakın fetih.
Hâme-i mu'ciz-rakamla eyledim bir bir hesâb
Geldi bin yüz kırk lafz-ı nâsırla feth-i karîb-Nedim
feth-i kelâm: Söze başlama.
Besmeleyle edelim feth-i kelâm
Feth ola tâ bu muammâ-yı be-nâm-Hakanî
feth-i mey-hâne: Meyhanenin açılması (Manevî müşkilin halledilmesi.)
Feth-i mey-hâne için okuyalım Fâtihalar
Ola kim yüzümüze açıla bir bağlı kapı-Fuzûlî
feth-i mübîn: Açık fetih.
Gerçi geldi nice sâhib-i haşem ü feth ü zafer
Kimseler olmadı bu feth-i mübîne mazhar
Ziya Paşa

Ey leşker-i müfettihü'l-ebvâb vur bugün
Feth-i mübîni zamîn o tebşîr aşkına-Yahya Kemal

feth-i revân: Sürüp giden fetih.
Tezkîr için feth-i revân ni'meti şükrün
Mecliste gerek kim gele helvâ vü revânî-Nedim

feth-i rûzî: Oruca başlama.
Matbah-ı rûzeyi miftâh-ı akîdeyle açar
Feth-i rûzîye bakan ağzı mühürlü insân-Sâbit

feth-i Şirvân: Şirvan'ın fethi.
Bihamdillah ki yârî kıldı fer-i baht-i sultânî
Müyesser eyledi Bârî-teâlâ feth-i Şirvân'ı
Bâki (yârî kıl-: yardım etmek.)

* **feth ü nusret:** Fetih ve yardım.
Enbiyâ vü evliyâya istinâdım var benim
Lûtfu Hak'tandır hemân ümmîdi feth ü nusretim
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

* **fâtih:** Feth'den fetheden, açan.
Zehî fâtih ki agsân-ı hafâdan etmede ibrâz
Nika:b-ı berk-i pîçîde hezârân meyve-i eşherî-Nâbi

fâtih-i dahme-i der-beste-i gayb-ı mutlak: Mutlak gayba bağlı mezarın fatihi.
Fâtih-i dahme-i der-beste-i gayb-ı mutlak
Hâtem-i şâh-ı risâlet şeh-i iklîm-i reşâd-Nâbi

fâtihü'l-ebvâb: Kapıları açan.
Bir kapıyı bend ederse bin kapı eyler küşâd
Hazret-i Allah, efendi! fâtihü'l-ebvâbdır-Lâ

fâtih-i efrenc: Batının fatihi.
Hem-nâm-ı şehen-şâh-ı rüsul fâtih-i efrenc
Yek-tâ alem-efrâz-ı cihân saff-der-i âlem-Neşati

fâtih-i kahhâr: Kahredici fetih yapan.
Beyt-i ma'mûr-ı Hudâ feth olalı gelmedi hiç
Dehre zâtın gibi bir fâtih-i kahhâr u kadîr
Üsküdarlı İsmail Paşazade

fâtih-i zemân: Zamanın fatihi.
Kaç fâtih-i zemân gören İran-zemîn bugün
Görsün kiminle hangi cüyûş-ı zafer gelir
Yahya Kemal

* **fâtiha:** 1. Başlangıç. 2. Kur'an-ı Kerim'in 1. suresi.
Artık bu işe fâtiha denildi
Fevtine târih-i mu'cem oku
Fâtiha Osmân Efendi rûhuna-Sürûrî

Gözlerim ebnâ-yı âdemden o rütbe yıldı kim
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar taşımı-Eşref

* **fâtih-âne:** Fâtihler, ülke zaptetmişlere yakışacak surette.
Mağlûbken ordu, yaslı dururken bütün vatan
Rüyâma girdi, her gece, bir fâtih-âne zan
Yahya Kemal

** **fütûh:** Fetih'ler.
Safha-i sînesin etse meftûh
Âlemi kaplar idi feyz-i fütûh-Hakanî

fetha: (فتحه) Ar. Arapça kelimelerin üstüne konulan (-)işaret. **c. fetehât.**
Dil sürhünün bir noktası cân teninin bir fethası
Tahkîkinin bir reşhası bu hikmet-i bî-intihâ
Esrar Dede

fetîl, fetîle, fitil: (فتيل) Ar. 1. Bükülmüş, bükülü. Çeşitli iplikten bükülüp eskiden kandillerin içinde bulunan fitil. (fetîle-i geysû: saç örgüsü.) 2. Hamam kesesi.
İncilâ-yı ruhu yaktıkta fetîl
Söndü kandîl-i Zebûr u İncîl-Hakanî

Ne kadar encümen-efrûz ise şem'-i ikbâl
Bestedir târ-ı fetîlinde yine reng-i zalâm-Nâbi

fitîl-i ıztırâb: Acı fitili.
Subha dek işler derûnumda fitîl-i ıztırâb
Yüreğin yağın eritir âteş-i sûzâne şem'-Âşık Ömer

fetîl-i intizâr: Bekleme fitili.
Revgân-ı sabr ile yapmışlar fetîl-i intizâr
Zahm-ı hicrin vasldan gayri bulanlar merhemin
Nâbi

fitîl-i şem': Mum fitili.
Tirâş oldukça hatt-ı yâr rûyunda cilâ artar
Fitîl-i şem'a benzer kim kesildikçe ziyâ artar-Nahîfî

fitîl-i zahm: Yara fitili.
Geldi cem'iyyet-i derd içre fitîl-i zahmım
Dik gelip geçti meded nîze-i dil-ber yerine-Enverî

* **fetîle-sûz:** Fitil yanması, fitilin ateş alması.
Fetîle-sûz olalı aşk oldu çerâğ-ı dile
Şerâr-ı berk-ı cünûn tâb verdi dâğ-ı dile
Nevres-i Kadim

fettân: (فتّان) bk. fitne.

fetvâ: (فتوى) Ar. Müftü tarafından verilen hukukî veya şer'î hüküm. **c. fetâvâ.**
Fetvâsın alsa destine bir mûr-ı nâtüvân
Kuvvette pençe-tab'-ı pelengânı gâbe_olur-Sâbit

Olma Allah'ı seversen kat'â
Tâlib-i râh-ı kazâ vü fetvâ-Nâbi

Hırka-i beyzâ vücûd-ı devletile kâm-bîn
Mesned-i fetvâ beka-yı rif'atile kâm-rân-Lâ

fetvâ-yı hûn-ı nâ-hakk: Haksız kan hükmü.
Lâyık mıdır ki yâre kesip verdiğim kalem
Fetvâ-yı hûn-ı nâ-hakkımı yazdı ibtidâ
Nevres-i Kadim

** **fetâvâ:** Fetvâ'lar. müftünün verdiği şer'î cevaplar.

fetâvâ-yı sühan: Söz fetvaları.
Sirkat-i şi'r edene kat'-ı zebân lâzımdır
Böyledir şer'-i belâgatte fetâvâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

fevâkih: (فواكه) Ar. Fâkihe'ler, meyvalar, yemişler.
Şimdi kim olmuş-durur âlem fevâkih hırmeni
Sahn-ı deşt ü kûh u sahrâdır cevâhir mahzeni
Lamiî Çelebi

fevc: (فوج) Ar. Takım, cemaat, güruh, insan kalabalığı. **c. efvâc.**
Anber-sirişte hâkine baksan ne vechile
Ervâh-ı fevc fevc-i rüsül rûy-mâl eder-Nâilî

fevc-i ervâh-ı mücerred: Soyut ruhlar topluluğu.
Geldi ol dem kim berây-ı nusret-i İslâmiyân
Fevc-i ervâh-ı mücerredle doldu rûy-ı zemîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

fevc-i kudsiyân: Melekler topluluğu.
Âsitân-ı hazreti hem üç çarh-ı nüh-tabak
Pâs-bân-ı der-gehi bilcümle fevc-i kudsiyân
Üsküdarlı Hakkı Bey

fevc-i sipâh-ı nazm: Nazım askerler topluluğu.
Tumturak-ı sühanım fevc-i sipâh-ı nazmım
Hüsrevân-ı hünere etmede arz-ı dârât
Nazîm (Yahya...)

** **efvâc:** Fevc'ler, takımlar, cemaatler, güruhlar.
Bâzîçe-i bâsıramda emvâc
Mağlûb metânetimdir efvâc-Muallim Naci

* **fevc fevc:** Bölük bölük.
Ey bahr ki peyk-i fevc fevcin
Her sûdan olur zemîne şâmil-Abdülhak Hâmit

Halk-ı Sa'dâbâd iki sâhil boyunca fevc fevc
Va'de-i teşrîfine alkış tutarken dûrdan
Yahya Kemal

Yükselip akvâmı almış fevc fevc âgûşuna
Hepsi dalmış vahdetin âheng-i cûş-â-cûşuna
Mehmet Akif

fevk: (فوق) Ar. Üst, üst taraf.
Bin mehâcim karşı çıkmışken livâ'-ı hâmemi
Dikti tab'ım âlem-i sihrü'l-beyânın fevkine
Muallim Naci

Fevkımda bağteten açılup bir derin semâ
Şeffâf perde çekti ona bir nevîn seher
Recaizade Ekrem

Fevkınde semâvâtin o ecrâm-ı mehîbi
Pîşinde zemînin o temâsil-i acîbi-Mehmet Akif

* **fevka'l-âde:** Alışılmışın üstünde, görülmedik, duyulmadık.
Kendini gösterme fevka'l-âde bir âkıl gibi
Dem olur âkıl kalır hayret-zede gâfil gibi-Lâ

* **fevka'l-bahr:** Deniz üstü.
Olmayınca nef'i fevka'l-bahre kesb-i şân için
Şark filosun Rusya tahte'l-bahre tebdîl eyledi
Tahirü'l-Mevlevi

* **fevka'l-hayâl:** Hayal üstü.
Dönen muhît-i nigâhımda yâl ü bâlindir
Bütün hayâlim o fevka'l-hayâl hâlindir
Mehmet Akif

* **fevka'l-ûla:** Yücelerin yücesi.
Olsa ger tahte's-serâda gâv ü mâhı muztarib
Olsa ger fevka'l-ulâda sâye-endâz vakâr
Nazîm (Yahya...)

* **fâik:** Manevî olarak üstün olan, fevkinde bulunan.
Hüner akrân içinde her cihetten fâik olmaktır
Nev'î

Sûretâ doğrulara fâik olur kec-nigehân
Nazar et tavrına, fevkinde minârın, alemin
Edhem (İbrahim...Efendi)

Fakat insân- ki hayvânâta fâik halk olunmuştur
Evet, insân- ki ekmeldir, şeref-mend-i basîrettir
İsmail Safa

fevrî: (فورى) Ar. zf. Hemen, acele, derhal.
ale'l-**fevr:** Acele ile.

Ayb-ı fukarâ eder ale'l-fevr zuhûr
Mestûr kalır haylî zemân ayb-ı kibâr-Nâbi

* **fevrî:** Sürat ile, koşarak.

Başlasam bu şevk ile fevrî hemen evsâfına
Dürr-i medhin eylesem âvize-i gûş-ı bilâd-Nef'î

fevt: (فوت) Ar. 1. Ölüm. 2. Kaybetme, elden çıkma..

Elverse safâ fırsatı fevt eyleme bir dem
Dünya ona değmez ki cefâsın çeke âdem
Bağdatlı Ruhi

Mest eyler âdemîleri elbette hamr-ı mevt
Her kim gelir cihâna çeker sonra câm-ı fevt-Bâki

Öğünme kendimin diye bu âsiyâ, ki mevt
Etmez, çü nevbetin gele, asla dakîka fevt
Cinânî (Müverrih Bursalı Mustafa...)

fevt-i fursat, fırsat: 1. Fırsatı kaçırmak. 2. Ölüm.

Yârı bil, ağyârı bil aklın başında var iken
Fevt-i fursat eyleme fursat yedinde var iken
Derdli (Âşık)

Olmaz terennümâta her dem felek müsâid
Et rûz u şeb tagannî hîç etme fevt-i fırsat-Reşid

fevt-i matlab: İstenen ölüm.

Tahsîl-i ıztırâb dahi bir nasîbtir
Hâşâ ki fevt-i matlab ede bî-şekîbler-Nâbi

fevvâre: (فوّاره) Ar. Kaynak, fıskiye, içinden su fışkıran şey.

Meğer fevvâreden âb-ı letâfet sıçramış çıkmış
O rütbe ka:met-i ber-cesten ey şûh-ı revân vardır
Nedim

Âb-ı rûy feyz-i cûyân olsa unvânım ne var
Hâk-i pâk-i ma'rifetten fişkırır fevvâreyim
Muallim Naci

Fevvâre ka'r-ı havza düşer şerm-sâr olup
Baktıkça gül-istânda hırâmân olan sana
Yahya Kemal

fevvâre-i Âb-ı Hayât: Ölümsüzlük suyunun fıskıyesi.

Sandım olmuş ceste bir fevvâre-i Âb-ı Hayât
Böyle gösterdi bana ol kadd-i müstesnâ seni-Nedim

fevvâre-i nâr: Ateş fıskıyesi.

Kaleler olduğu dem âteş-bâr
Durmayıp kaynadı fevvâre-i nâr-Nâbi

fevvâre-i yâkût: Yakut cevherinin fıskıyesi.

fevvâre-i yenbû'-ı dehr: Dünya pınarının fıskıyesi.

Bulamaz nâ-sâz ü kem-tâli' olan bir katre âb
Arasa fevvâre-i yenbû'-ı dehri sû-be-sû
Âgâhî (Şâkir....Efendi)

fevvâre-i zerrîn: Altın işlemeli fıskıye.

Cedvel-i Sîm'in kenârında bu âvâzın Kemâl
Koptu bir fevvâre-i zerrîn gibi Mâhûr'dan
Yahya Kemal

fevz: (فوز) Ar. Kurtuluş, necat, felah.

fevz-i re'fet: Merhamet kurtuluşu.

Arsa-i idrâke fevz-i re'fetin dârü'l-emân
Rişte-i ümmîde feyz-i rahmetin hablü'l-metîn
Fuzûlî

fevz-i vasl: Kavuşma kurtuluşu.

Ümmetinden âcizân-ı uşşâk istirhâm eder
Fevz-i vasla Âdile'yi eyle mazhar bu gece
Âdile Sultan

* **fevz ü felâh:** Kurtuluş ve felah

Âlemde sebep olmak ile fevz ü felâha
Hâkiş-ger iken devletimiz sulh u salâha
Abdülhak Hâmit

* **fevz ü necât:** Zafer ve kurtuluş yolu.

Reh-i mütâbaatindir tarîk-ı fevz ü necât
Hevâ-yı merhametindir ümîd-i hayr ü halâs-Fuzûlî

feyâfî: (فيافى) bk. feyfâ.

feyfâ: (فيفا) Ar. Susuz çöl, deşt, beyâban. **c. feyâfî.**

Çünkü düşmüşsün hayâtın ez-kazâ feyfâsına
Gitmen îcâb eyliyor tâ menzil-i aksâsına
Mehmet Akif

feyfâ-yı zindegânî: Hayat çölü.
Kavâfil-i beşeriyet şikeste-sâk-ı tüvân
Yürür sükût ile feyfâ-yı zindegânîde
Cenap Şahabeddin

** **feyâfî:** Çöller.

feyâfî-i gurbet: Gurbet çölleri.
Bî-gâne, tek, feyâfî-i gurbette bî-nasîb
Me'yûs idim garîb vatan, târik-i habîb
Kemalzade Ekrem Bey

feylesof: (فيلسوف) Rumca> Arapça 1. Bilge, hakîm, hikmet sahibi. 2. Kaygısız, rahat yaşayan kimse. 3. Dinsiz.
Feylesof ol kişidir kim nerede olsa hemân
Uyar elbette zemâna ona uymazsa zemân-Şinasi

Feylesofun kendisi nâ-ka:bil-i ıslâh iken
Kalkar ıslâh etmeğe zu'munca hâl-i âlemi
Vasfî (Şeyh ...)

feylesof-ı ekber: En büyük filozof.
Belki ka:nûn-ı sühanda, hall ü akd-i nüktede
Hikmet-i fikr ü hayâlin feylesof-ı ekberi-Nef'î

feylesof-ı kâm-kâr-ı müsteşâr-ı küll: Bütün âmirlerin mutlu filozofu.
O yek-tâ feylesof-ı kâm-kâr-ı müsteşâr-ı küll
Ki isti'dâdı her tedbirde rüşd-i sedâd üzre-Nef'î

feyyâz: (فيّاض) bk. feyz.

feyz: (فيض) Ar. 1. Suyun taşıp akması. 2. Tesir. 3. Bereket, bolluk, çokluk. 4. İlim, irfan. **c. füyûz.**
Cünûn feyziyle âzâd olmuşam kayd-ı alâiktan
Kemâl ü fazl terki rütbe-i fazl ü kemâlimdir-Fuzûlî

Hissin olaydı bâri biraz neyse ne; fakat
Mahveylemiş o feyzi de fart-ı cehâletin
Recaizade Ekrem

Kimseden ümmîd-i feyz etmem, dilenmem perr ü bâl
Tevfik Fikret

feyz-i adâlet: Geniş adalet.
Yürü bu feyz-i adâlet ile al dünyâyı
Dest-i teshîr kadar zoruna ber-vech-i yesîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i âdemiyyet: İnsanlık bereketi.
Kesb-i feyz-i âdemiyyetdir gerek her âdeme
Sırr-ı insâniyyete gelmez şeref emvâl ile
Leskofçalı Galip

feyz-i adl: Geniş adalet.
Yümn-i insâfınla sahrâda yürür âhû ile şîr
Feyz-i adlinle tutar bâz ile güncişk âşiyân
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i amîm: Umumî feyz.
Hemîşe hâmemi ratbü'l-lisân-ı na't eyle
Zülâl-i feyz-i amîmimle ey Hudâ-yı Vedûd-Sâmi

feyz-i âmm: Umumî bereket.
Hilkatinde pîlden eksigi yoktur peşşenin
Feyz-i âmmına nazar birdir hümâyıla meges
İbn-i Kemal

feyz-i anâsır: Unsurların tesiri.
Nedir bu feyz-i anâsır nedir bu mâhiyyât
Nedir bu cism-i mürekkeb nedir bu şekl-i nizâr
Ziya Paşa

feyz-i aşk: Aşk bereketi.
Zevk-ı feyz-i aşk ayrılmaz dil-i âgâhtan
Olamaz peymâne-i Cem bir taraf mey bir taraf
Ziya Paşa

feyz-i avâtıf: İyilikseverliklerin bolluğu.
Kim feyz-i avâtıf-ı amîmin
Şâd eyleye gönlün ehl-i bîmin-Fuzûlî

feyz-i bâde: Şarap bolluğu.
Esrâr feyz-i bâdeye zâhid demiş ki dün
Kandîl-i neş'eyi eden etsin yine sirâc-Esrar Dede

feyz-i bahâr: Bahar bereketi.
Erişti pertev-i feyz-i bahâr âyîne-i çarha
Acep mi şimdi olsa jeng-i ebr-i tîreden âri-Nef'î

feyz-i Bârî: Allah'ın bereketi.
Ya katre katre şeb-nem ya kıt'a kıt'a elmas
Ya aks-i mihr-i tâbân ya nûr-ı feyz-i Bârî
Ziya Paşa

feyz-i belî: Evet bolluğu.
Rabb olan ismim benim feyz-i belîdir evvelâ
Verdi te'sîr-i Rubûbiyyet ubûdiyyet bana
Esrar Dede

feyz-i câvîd: Ebedî feyz.
Feyz-i câvîd, kemâlât iledir âlemde
Bence insân olana ârdır Âb-ı Hayvân
Ali Ruhi (...Bey)

feyz-i câvidân: Sonsuz feyizler.
Her cümle merkezinde eder seyr-i bî-vukûf
Her kıt'a mihverinde bulur feyz-i câvidân
Ziya Paşa

feyz-i cedîd: Yeni bereket.
Buldu ahvâl ü umûr-ı memleket feyz-i cedîd
Geldi erbâb-ı fütûr ü ye'se hep sevk-i nevîn
Ziya Paşa

feyz-i cemâl: Güzellik bereketi.
Ekmelü'l-hulk idi o hûb-ı hısâl
Zü'l-celâl etmiş idi feyz-i cemâl-Hakanî

feyz-i cenâb-ı aşk: Aşk büyüklüğünün bereketi.
Mebhit-i feyz-i cenâb-ı aşktır Esrâr dil
Mevlevî-âsâ tecellî-i İlâh eyler semâ'-Esrar Dede

feyz-i cihân: Cihanın bereketi.
Sa'y etmeli tahsîl-i kemâlâta taabla
Ahlâk ü edeble
Kesb-i hüner ü feyz-i cihân bî-taab olmaz
Olmaz gözüm olmaz-Ali Emirî (Emirîzade Emirî)

feyz-i cûd: Cömertlik bereketi.
Hoşâ ey feyz-i cûdun eyleyip âsûde dünyâyı
Kemâl-i lûtfun etti hisse-mend a'lâ vü ednâyı
Nedim

feyz-i cûyân: Irmaklar bolluğu.
Âb-ı rûy feyz-i cûyân olsa unvânım ne var
Hâk-i pâk-i ma'rifetten fışkırır fevvâreyim
Muallim Naci

feyz-i dem-i Îsâ: İsa çağının bolluğu.
Sahbâ-yı lebin çeşm-i füsûn-kâra mı mahsûs
Feyz-i dem-i Îsâ iki bîmâra mı mahsûs-Şeyh Galip

feyz-i dîdâr: Sevgilinin bereketi.
Bî-basîret olamaz müdrik-i feyz-i dîdâr
Herkese nûr görünmez Cebel-i Mûsâ'da
Rahmî (Tersane Kâtibi Vak'anüvis Kırımlı Mustafa...)

feyz-i ebr-i lutf-ı Yezdânî: Allah'ın lütuf bulutunun bereketi.
Erişti yine Yahyâ feyz-i ebr-i lutf-ı Yezdânî
Tarâvet var çemenlerde letâfet var hevâlarda
Şeyhülislam Yahya

feyz-i eltâf: Lütuflar bolluğu.
Feyz-i eltâfıyla bulsa terbiyet azm-i remîm
Hurrem ü ser-sebz olur şâh-ı gül-i zîbâ gibi-Nedim

feyz-i enfâs: Nefeslerin feyzi.
Nice sûret feyz-i enfâsımla cân bulsa olur
Her biri şehr-i dilin bir âlem-ârâ dil-beri-Nef'î

feyz-i esrâr-ı Hudâ: Allah sırlarının çokluğu.
Şem'-i zât-ı kibriyâ pervânesidir bu gönül
Feyz-i esrâr-ı Hudâ kâşânesidir bu gönül
Necîb (Sultan III. Ahmet)

feyz-i ezelî: Sonsuz bereket.
Olmayan mâye-i feyz-i ezelîden sîr-âb
Âb-ı Hızrî yine Hızr olsa da reh-ber bulamaz
Koca Ragıp Paşa

feyz-i feth: Fetih bereketi.
Buk'a, buk'a kıldı tayy-i ma'mûre-i mahrûsayı
Aldı feyz-i feth milk için duâ-yı farz-ı âmm-Fuzûlî

feyz-i fıtrat: Yaratılış bereketi.
Mazhar-ı âsâr-ı kudrettir vücûd-ı kâmilin
Feyz-i fıtrattan garaz sensin tufeylin kâinât-Fuzûlî

feyz-i fürûğ: Işık tesiri.
Necm-i şi'r-i enver re'yinden alır feyz-i fürûğ
Burc-ı Cevzâ kurb-ı bahtından bulur tâb u tüvân
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i fütûh: Fetihlerin bereketi.
Olmasa ravzası ser-mâye-dih-i feyz-i fütûh
Girih-i goncayı halleyleyemez nâhunu bât-Nâbi

feyz-i gûnâ-gûn: Çeşitli feyizler.
Bendegân toplandılar, tebrîk ile sâl-i nev'i
İktisâb-ı feyz-i gûnâ-gûn sûrî, ma'nevî
Abdülhak Hâmit

feyz-i Hak: Hakk'ın feyzi, bereketi.
Feyz-i Hak berk urur âyîne-i endîşemden
Çeşm-i cân rûşen olur maşrık-ı idrâkimden-Nef'î

feyz-i Hâlık: Yaratıcının bereketi.
Feyz-i Hâlık'dır bu dehşet-zârı i'mâr eyleyen
Dest-gâh-ı sun'-ı Mevlâ'dan neler geçmiş neler
Hayrî (Harputlu ...)

feyz-i hayât: Hayatın bereketi.
Benim feyz-i hayâtım hâsılı rûh-ı revânımsın
Eğer ser-mâye-i ömrümde kârım varsa sendendir
Şeyh Galip

feyz-i hâzır: Huzurda olan bereket.
Rûşenâ-vicdân olan eyler mi ta'n eslâfi hîç
Feyz-i hâzır nûr-ı mısbâh-ı seleften muktebes
Ziya (Adanalı...)

feyz-i hidâyet: Hidayet bolluğu.
Kalbi ol nükte-i pür-feyz-i hidâyettir kim
Gökten âvîhte kandilidir onun ilhâm-Nâbi

feyz-i hikmet: Hikmet tesiri.
Şîr-i Hak dedi o mescûd-ı melek
Feyz-i hikmetle tekellüm edicek
Selîmî (Yavuz Sultan Selim)

feyz-i Hudâ: Allah'ın feyzi.
Tab'ıma feyz-i Hudâ zâika-bahş ilhâm
Kand-i ma'nî leb-i endîşeme hâzır halvâ
Nazîm (Yahya...)

feyz-i hurrem: Sevinç bolluğu.
Meşşâta-i bahâr edip feyz-i hurremi
Dârü's-sürûr eyledi gül-zâr-ı âlemi-Seyyit Vehbi

feyz-i hurşîd: Güneşin bereketi.
Ârızın câna safâ gönlüme rikkat getirir
Feyz-i hurşîd verir her yere ber-vechile renk
Kâzım Paşa

feyz-i hüner: Hüner bolluğu.
Sendedir cilve-i esrâr-ı kemâl-i câvîd
Sendedir mâye-i feyz-i hüner gûnâ-gûn
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i hüsn: Güzel bereket.
Edince feyz-i hüsnünle gönül nakş-ı cünûn peydâ
Olur her noktasından yek-ser esrâr-ı şüûn peydâ
Leskofçalı Galip

feyz-i ihsân: Bağış bolluğu.
Feyz-i ihsânı eğer eylese ebre te'sîr
Haşre dek katre-i bârânın eder mürvârîd
Kâzım Paşa

feyz-i ilhâm: İlham bolluğu.
Görünür rişte-i güftâr dürer bârında
Künc-i ma'nîde olan gevher feyz-i ilhâm-Cevrî

feyz-i ilm: İlim bolluğu.
Çok değildir mazhar-ı sırr-ı kadîm olmak bana
Mümteni'dir feyz-i ilminden adîm olmak bana
Leskofçalı Galip

feyz-i intimâ-yı tab': Yaratılış alakasının bereketi.
Kimin âyîne-i feyz-i intimâ-yı tab'ısın bilsem
Aceb şimdi kim oldu râz-dâr-ı sohbetin cânâ-Nahîfî

feyz-i İsî: İsa'nın feyzi.
Eğerçi asla fer'iyyet muahhardır mahabbette
Velî ma'nîde Meryem feyz-i İsî'den zuhûr eyler
Esrar Dede

feyz-i isti'dâd: Kabiliyet bolluğu.
Feyz-i isti'dâd-ı zâtın gör kim etmiş tâ ezel
Cezbesi hûrşîd ü mâh u âsumânı Mevlevî-Nef'î

feyz-i kabûl: Kabul edilen feyz.
Çün harîm-i arş-ı a'zam bulmağa feyz-i kabûl
Devr eder pîrâmenin şâm u seher-i kerrûbiyân
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i kadîr: Kudret bolluğu.
Mağz-ı esrâr-ı hakîkat şem'-i cem'-i evliyâ
Pertev-i nûr-ı hüviyyet lücce-i feyz-i kadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i kalb-i ârif: Arifin kalpten gelen feyzi.
Bâd-ı seher mi yâ Rab ya nefha-i Mesîhâ
Ya feyz-i kalb-i ârif ya mevc-i âb-ı cârî-Ziya Paşa

feyz-i kalem: Kalem bereketi.
Erbâb-ı kalem terbiyet-âmûz-ı ümemdir
Âdâb-ı ümem mâ-hasal-ı feyz-i kalemdir
Yenişehirli Avni

feyz-i kavâfî: Kafiye bolluğu.
Şi'ri rengîn gösteren feyz-i kavâfîdir gönül-Vasfî

feyz-i kelâm: Söz bolluğu.
Şimdi seccâde-i ma'nîde benim mürşid-i küll
Hırka-pûşân-ı beyân benden alır feyz-i kelâm-Nef'î

feyz-i keyfiyet-i mül: Şarabın nitelik tesiri.
Böyle gûya lebini ey yüzü gül mül mü eder
Feyz-i keyfiyet-i mül gonceyi bülbül mü eder
Recaizade Ekrem

feyz-i kıvâm: Duruş bereketi.
Rükn-i devlet dense hakka kim sezâdır zâtına
Kim bulur her kâr tedbîrin ile feyz-i kıvâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i kudret: Güç tesiri.
Eyleyen âsâr-ı feyz-i kudretin halka ıyân
Kendini her kûşe-i hâtırda pinhân eylemiş
Üsküdarlı Süleyman Sâlim

feyz-i kudsî: Kutsal bereket.
Rûh-ı ma'nî gıdâ-yı cânımdır
Feyz-i kudsî tıfl-hânımdır-Riyâzî

feyz-i lâ-yezâl: Sonu gelmeyen feyz.
Gül-zârı et temâşâ kıl nazra-i çemen-zâr
Bak feyz-i lâ-yezâle, gör sun'-ı Girdigâr'ı-Ziya Paşa

feyz-i ledün: Allah yolunda olmanın bereketi.
Ey âşık-ı feyz-i ledün kudret ezeldendir bütün
Eşyâya hep zînet veren ezhâr-ı pür-envârı gör
Âdile Sultan

feyz-i letâfet: Hoş tesir.
Semen-zâr olmada feyz-i letâfetle İrem manzar
Çemen-i ezhârla hayret-fezâdır çeşm-i im'ân
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i ma'nevî: Manevî feyz.
Sânihâtı fikrine erdikçe feyz-i ma'nevî
Böyle Mecdî sözlerin hep nuhbe-i eş'âr olur
Abdülaziz Mecdi Efendi

feyz-i medh: Övgü bolluğu.
Na't-ı şahenşâh-ı evreng-i nübüvvet kim onun
Feyz-i medhiyle dilin cân-ı cihânıdır sözüm-Nef'î

feyz-i Mevlânâ: Mevlana'nın bereketi.
Harf-i vâhid söylemek haddim değil Esrâr lîk
Feyz-i Mevlânâ'dan ermiştir bu cem'iyyet bana
Esrar Dede

feyz-i mukaddes: Mukadder bereket.
Habbezâ ma'bed-i pür-feyz-i mukaddes ki bulur
Anda bir secde kılan mağfiret-i Rahmânî-Nef'î

feyz-i mücerred: Soyut feyz.
Bir aceb feyz-i mücerred var ki tîğ-ı gamzede
Sıklet-i tekfînden etmiş şehîdân insilâh
Memduh Paşa

feyz-i mükerrem: Saygı duyulan bereket.
Vâridât-ı zikr-i Hak esrâr-ı gaybîden gelir
Bu kerâmettir aceb feyz-i mükerrem ondandır
Âdile Sultan

feyz-i nâmiye: Yerden biten bereket.
Gül-zârı feyz-i nâmiye encüm-i nazîr edip
Döndü nihâl ile meşcer-i şu'le-bâra gül-Nâilî

feyz-i na't: Naat bereketi.
Yâd-ı nâmınla ne_ola keffe-i cürm olsa sevâb
Feyz-i na'tınla girer vezne ibârât-ı rekîk-Nâbi

feyz-i nazar-ı hikmet: Hikmet bakışının bolluğu.
Verme feyz-i nazar-ı himmeti ahcâre fürûğ
Cevher-i mihr ile yeksân tutulurdu celmûd
Yenişehirli Avni

feyz-i nefes: Nefes tesiri.
İhyâ eden endîşeyi feyz-i nefesimdir
Endîşe benim tıfl-ı dil-i nev-hevesimdir-Nef'î

feyz-i nesîm: Rüzgâr bereketi.
O denlü hurrem ü behcet-fezâ ki bir dem eğer
Açılsa feyz-i nesîmiyle bir dil-i mahzûn-Nef'î

feyz-i nuût: Naatler bolluğu.
Tab'ımı feyz-i nuûtun eyledi Hassân-ı Rûm
Hamdülillah şâirân-ı dehrin oldum eş'arı
Nazîm (Yahya...)

feyz-i rahmet: Rahmet bolluğu.
Arsa-i idrâke fevz-i re'fetin dârü'l-emân
Rişte-i ümmîde feyz-i rahmetin hablü'l-metîn
Fuzûlî

feyz-i reng: Renk bolluğu.
Re'fetinde perveriş-yâb olsa bir gül-şen yeter
Lâle-veş hâkinde feyz-i reng, tâb-ı dil-beri-Nedim

feyz-i revâc: Uygun feyz.
Yâ Rab ya akl u dânişe feyz-i revâc ver
Yâhûd cihânda etmesin ehl-i hüner zuhûr
Hersekli Arif Hikmet

feyz-i rûh: Ruh bereketi.
Lebinden aldığı bûy-ı elest neş'esidir
Ki feyz-i rûh ile leb-rîzdir inâ-yı vücûd
Nevres-i Kadim

feyz-i sâdık: Gerçek bereket.
Maşrık-ı nûr-ı hüvviyetsin ki feyz-i sâdıkın
Verdi rûh-ı sâlikîne pertev-i subh-ı ahîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i safâ: Neşe bolluğu.
Bahâyî-veş değilsin ka:bil-i feyz-i safâ sen de
Tekellüf ber-taraf ey hâtır-ı nâ-şâd neylersin
Şeyhülislam Bahayi (.... Mehmet):

feyz-i sahbâ-yı mahabbet: Sevgi kadehinin bereketi.
Bârekallâh feyz-i sahbâ-yı mahabbet kim onun
Şu'le-pâş-ı âlem-i tevhîdtir her katresi
Hersekli Arif Hikmet

feyz-i sâye-i Perverd-gâr: Allah'ın koruma bereketi.
Var ümîdim kim ola hem şâmil ona rahmeti
Âmm olur elbette feyz-i sâye-i Perverd-gâr-Fuzûlî

feyz-i sermed: Devamlı feyz.
Olur mu herkese hüsn-i tabîat erzânî
Tabîat âyîne-i ruh u feyz-i sermeddir-Nâbi

feyz-i sühan: Söz bereketi.
Tab'-ı gevher-bâra vermiş rağbetin feyz-i sühan
Mihrdir kim pertevin salmış bedahşân üstüne
Nedim

feyz-i şâmil: Kaplayan feyiz.
Ol amîmü'l-feyz-i mün'imsin ki feyz-i şâmilin
Rızk taksîminde kılmaz imtiyâz-ı küfr ü dîn-Fuzûlî

feyz-i şeb-i kîmyâ-eser: Kimya eseri gecenin tesiri.
Feyz-i şeb-i kîmyâ-eserden
Te'sîr-i şemmâme-i seherden-Fuzûlî

feyz-i şehîdân-ı aşk: Aşk şehitlerinin bolluğu.
Seyr et ulüvv-i feyz-i şehîdân-ı aşkını
Hûnîn kefenle rûz-ı cezâ hulle-pûş olur
Üsküdarlı Hakkı Bey

feyz-i şühûd: Görülen bereket.
Evvel eser-i aşk ile ifnâ-yı vücûd et
Sonra taleb-i ma'rifet-i feyz-i şühûd et
Hersekli Arif Hikmet

feyz-i tabîat: Tabiat bereketi.
Muazzam heykeli feyz-i tabîat cebhe-i mağrûr
Semâdan sâha-i emvâca düşmüş burc-ı nûr-â-nûr
Kemal Paşazade Ekrem Bey

feyz-i tâm: Tam bereket.
Bir havz-ı mübârek ol makamı
Seyr ederdi feyz-i tâmı-Şeyh Galip

feyz-i teceddüd: Yeni bereket.
Nedir bu feyz-i teceddüd bu cûşiş-i mütemâdî
Cihân mı arşa safâ-gû Hudâ mı âleme nâdî
Kemal Paşazade Ekrem Bey

feyz-i terbiyet: Terbiye bolluğu.
Nigâh-ı ref'etinde şöyle feyz-i terbiyet var kim
Olur mir'ât-ı jeng-âlûde baksa sebz-gûn dîbâ
Nedim

feyz-i te'sîr: Tesir bereketi.
Feyz-i te'sîri bütün derd iledir dermânın
Zehr-i gam, ârif isen, zahmine tiryâk yeter
Hersekli Arif Hikmet

feyz-i tevâzu': Tevazu bolluğu.
Olur feyz-i tevâzu'la diraht-ı pest bâr-âver
Komuştur mîveden mahrûm servi ser-firâz olmak
Nâbi

feyz-i te'yîd-i semâvî: Semavî güçlendirmenin bereketi.
Ka:idü'l-ceyşindir imdâd-ı rusül
Feyz-i te'yîd-i semâvî yâverin-Hamdullah Hamdi

feyz-i tıynet: Yaratılış bereketi.
Feyz-i tıynet başkadır şûhî-i sûret başkadır
Her gazâli sanma kim deşt-i Huten âhûsudur
Koca Ragıp Paşa

feyz-i ubûdiyyet: Allah'a kul olma bereketi.
Mazhar-ı feyz-i ubûdiyyet olandır insân
Yoksa ma'nîde kişi şekl ile insân olmaz
Leskofçalı Galip

feyz-i Yezdân: Allah'ın feyzi.
Feyz-i Yezdân iledir bezli her ehl-i keremin
Olmasa bâd, güher-pâş olamaz mevci yemin
Edhem (İbrahim...Efendi)

feyz-i zevk-ı müştehâ: İstenilen zevk bolluğu.
Ma'rifetten hisse alıp kendini bildin ise
Ehl-i cennetsen senindir feyz-i zevk-ı müştehâ
Gaybî

* **feyz-âbâd:** Feyiz yeri.

Gül-istân-ı hüsn-i feyz-âbâdı âşûb etmeği
Sû-be-sû hûn-ı dil-i âşıkla iska: eyledin

Yenişehirli Avni

* **feyz-âşnâ:** Bereketi bilen.

feyz-âşnâ-yı ma'rifet: Bilmenin bereketini bilen.

Dil-i feyz-âşnâ-yı ma'rifet ziynet-fürûş olmaz
Harîm-i Kâ'be-i vahdette âsâr-ı nukûş olmaz

Namık Kemal

* **feyz-â-feyz:** Feyiz ile dolu.

Cûyu feyz-â-feyzi cûdu cûş pür-cûş olmasa
Böyle devretmezdi çerhi âsiyâb-ı kâinât

Yenişehirli Avni

* **feyz-âver:** Feyiz getiren.

El alıp her biri bir mürşid-i feyz-âverden
Mescide doğru ayaklandı gürûh-ı ser-sâm

Enderunlu Vâsıf

* **feyz-bahş:** Feyiz sunan.

Feyz-bahş olsa eğer tab'-ı sühan-gûyum olur
Kıssa-perdâz-ı maânî-suveri perde-i râz-Nef'î

* **feyz-bâr:** Feyiz saçan.

Niçin bu nûr ile meyyâl-i istitâr olalım
Çıkıp güneş gibi âfâka feyz-bâr olalım

Muallim Naci

* **feyz-cû:** Feyiz arayan.

Ten-i hâkîde kalb-i feyz-cû pejmürde olmuştur
O bir mâhî-i kudsîdir ki berde mürde olmuştur

Esrar Dede

* **feyz-efrûz:** Feyiz arttırıcı.

Nûr-ı hüsnün âlem-i enfüste feyz-efrûz idi
Olmadan âfâk-ı dâir neyyir-i a'zam henüz

Namık Kemal

* **feyz-efzâ:** Feyiz arttıran.

feyz-efzâ-yı sû-yı âf-tâb: Güneş tarafından feyiz arttıran.

Şem'-i hüsnün olsa feyz-efzâ-yı sû-yi âf-tâb
Fer verir mişkât-ı aşk reng-i rûy-i âf-tâb

Namık Kemal

* **feyz-hâh:** Feyiz isteyen.

feyz-hâh-ı Mesnevî: Mesnevî'den feyiz isteyen.

Ey Mevlevî ey Mevlevî dinle sadâ-yı bişnevi
Ey feyz-hâh-ı Mesnevî dinle sadâ-yı bişnevi

Esrar Dede

* **feyz-resân:** Feyiz saçan.

Sâf-dil tîre-nihâdâna olur feyz-resân
Güher-efşânî-i sâhil kef-i deryâdandır-Sâmi

* **feyz-yâb:** Feyiz kazanmak.

Dest-i cûdundan eğer bir gül-şen olsa feyz-yâb
Nev-bahârın bir dahi etmez heves bârânına

Nedim

** **füyûz:** Feyiz'ler, bolluklar, bereketler; tesirler.

O bî-nihâye füyûzun yarım asırlık bir
Zemân içinde tecellîsi hangi sâyededir-Mehmet Akif

* **füyûzât:** Çokluğun çokluğu; feyizler.

Tâ kim dil-i envârına mişkât ederiz biz
Hûrşîd-sıfat neşr-i füyûzât ederiz biz-Namık Kemal

* **feyyâz:** Çok feyiz verici. feyyâz-ı ezel: Allah (c.c..)

İşlemiş kırlarda yer yer kudretin feyyâz eli
Öyle yapraklar ki sun'undan: Gidip görmeli

Mehmet Akif

Feyyâz-ı ezel: Allah (c.c.).

Kâ'inâtı yaratan Hazret-i Hak azze ve cell
Kim onun vahdetidir mebde-i Feyyâz-ı ezel-Şinasi

Feyyâz-ı mutlak: Mutlak feyiz sahibi (Allah) (c.c.)

Hakka ki hamd-i vâcib o Feyyâz-ı mutlak'ın
Kim ni'meti ibâdına bî-imtinân verir-Nedim

feyyâz-ı sühan: Söz bolluğu.

Feyyâz-ı sühan Cenâb-ı Hak'tır
İnsân bu atâya müstahaktır-Şeyh Galip

fezâ': (فضاء) Ar. 1. Ucu bucağı bulunmayan boşluk, kâinatın sonsuz olan genişliği. 2. Geniş yer, mekân. 3. Geniş, açık sahra, ova.

Aşağa yukarı seyr edecek zemândır bu
Gehî fezâya gehî kûh-sâra azm edelim

Atâyî (Nev'izade Atâullah)

Ey fezâ dil-teng olur dem-i bî-tenâhî olmasan
Gönlümün cevelân-geh-i hayret-penâhı olmasan

Lâ

Bir yeşil kan, bir yeşil cân yağdırıp kudret yere
Yemyeşil olmuş fezâ; gömgök kesilmiş dağ dere
Mehmet Akif

fezâ-yı âsâyiş: Asayiş boşluğu.
Olurdu sahne-i hestî fezâ-yı âsâyiş
Ne sûriş anda bulurdu zemîn ne âlâyiş
Abdülhak Hâmit

fezâ-yı devrân: Dönen boşluk.
Hayır, giden ebedîdir zalâm-ı mâziye
Evet, gelen ezilir fezâ-yı devrâna-Abdülhak Hâmit

fezâ-yı ferah: Rahatlık boşluğu.
Hezârân safâ hezârân kâh
Ne dîvân-hâne fezâ-yı ferah-Keçecizade İzzet Molla

fezâ-yı gam: Gam boşluğu.
Râh-ı heveste âşıka bir pîşvâ gerek
Tenhâ rev-i fezâ-yı gama reh-nümâ gerek-Nailî

fezâ-yı haşr: Toplanma boşluğu.
Fezâ-yı haşrı tutar gulgul-i sıgâr ü kibâr
Eder mehâbet ile yevm-i kamtarîr zuhûr
Yenişehirli Avni

fezâ-yı harîm: Harem boşluğu.
Serîr-i devletine âsümân serâ-perde
Serây-ı haşmetine lâ-mekân fezâ-yı harîm-Nef'î

fezâ-yı hâtır-ı mest-âne: Sarhoş gönül boşluğu.
Râhsın râhat-fezâ-yı hâtır-ı mest-ânesin
Rûhsun nakd-i revân-ı âşık-ı dîvânesin-Nef'î

fezâ-yı kâinât: Evren boşluğu.
Feyz-i ebr-i fikretim gelmiş tırâz-ı rûzigâr
Gevher-i nazm-ı terim revnak-fezâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

fezâ-yı kurb: Yakın boşluk.
Mukîm-i hücre-i şevkım fezâ-yı kurbunda
Hemîşe sem'-i ümîdimde iştiyâk-ı sadâ-Fuzûlî

fezâ-yı kûy: Mahalle boşluğu.
Gezerdim itlerin içre fezâ-yı kûyunda
Yerim behişt-i berîn idi ben bir âdem idim-Fuzûlî

fezâ-yı lâ-mekân: Mekânsız boşluk.
Olur her köşesinden sad fezâ-yı lâ-mekân peydâ
Gönülde sun'-ı kudret bir garîb iklîm göstermiş
Namık Kemal

fezâ-yı ma'bed: Mabed boşluğu.
Fezâ-yı ma'bedin encüm-nümâ meş'alini
O lem'a lem'a dizilmiş ziyâ kavâfilini-Mehmet Akif

fezâ-yı nâ-mütenâhî: Uçsuz bucaksız, sonsuz feza.
Çıktım fezâ-yı nâ-mütenâhîye âkıbet
Dünyâ vü âhiretle demek yok münâsebet
Abdülhak Hâmit

fezâ-yı nûr: Işık boşluğu.
Bî-râh-ı teng ü târ ele girmez fezâ-yı nûr
Rûşen eder bu ma'nîyi nuzzâra dûr-bîn-Nâbi

fezâ-yı pehnâ: Geniş boşluk.
Başlasa cilveye mânend-i kümeyt-i hâme
Merkez-i nokta olur ona fezâ-yı pehnâ-Nef'î

fezâ-yı rûh-ı revân: Akıp giden ruh.
Bir cân-fezâ-yı rûh-ı revân söylerim sana
Gûya zeman içinde zemân söylerim sana
Enderunlu Fazıl

fezâ-yı sâha-i büstân: Bostan sahasının boşluğu.
Bir temâşâdır fezâ-yı sâha-i büstânı kim
Seyr edenler bâğ-ı Adn'i eylemez hâtır-nişân
Üsküdarlı Hakkı Bey

fezâ-yı sîne: Göğüs boşluğu.
Taraf taraf açar şükûfehâ-yı rûhânî
Fezâ-yı sîneyi tahkîktir semâ'-ı safâ-Esrar Dede

fezâ-yı şeş-cihât:-Altı köşe boşluk.
Adli ârâyiş-fezâ-yı şeş-cihât-ı kâinât
Kahrı berkı harmânı âşûbu zulmü nâ-savâb
Üsküdarlı Hakkı Bey

fezâ-yı tab'-ı nazm-âra: Nazım süsleyen yaratılış boşluğu.
Zehî meşşâta-i ziynet-fezâ-yı tab'-ı nazm-ârâ
Arûs-ı bikr-i fikrim reşk-i rabbâtü'l-hicâl eyler-Neylî

fezâ-yı vatan: Vatan boşluğu.
Olunca yâdıma hasret-figen fezâ-yı vatan
Semâ-yı Şarkı suâl eylerim bulutlardan
Süleyman Nazif

fezâyiş: (فزايش) Far. Çok, fazla, ziyade.
Bizim o mâh ile peyvend-i irtibâtımızın
Misâl-i mâh-ı felek kâhiş ü fezâyişi yok-Nâbi

fıkdân: (فقدان) Ar. Yokluk, adem; varlıktan sonra yokluk.
Kimse bilmez kadrini oldukça ârif ber-hayât
Bir güherdir kim hüner fıkdân ile kıymetlenir
Namık Kemal

fıkdân-ı mesâî: Çalışma yokluğu.
Gayretle heveskâr-ı kemâl olmalı yoksa
Fıkdân-ı mesâî hevesi bî-semer eyler
Hasbî (Hüseyin..)

fıkdân-ı metânet: Metin olma yokluğu.
Eğer bir zelzele olmazsa bir yer titremez ammâ
Yürekler hoplamakta bizde fıkdân-ı metânetten
Eşref

fıkh, fıkıh: (فقح) Ar. 1. Bir şeyi gereği gibi anlayıp bilme. 2.Dinin amelî ve şerî meseleler kısmı.

* **faka:het:** Fakihlik, fıkıh ilminde bilgili.
Fakahet ile eylemiş imtizâc
Velî sûreten lâübâli-mizâc-Keçecizade İzzet Molla

* **fakîh:** 1. Fıkıh ilminin üstadı. 2. Zekî, anlayışlı kimse. **c. fukahâ.**
Hâlimi gördükce menʿ-i ehl-i ışk eyler fakîh
Hüccet-i maktûʿu yok eyler kıyâs ile amel-Fuzûlî

Mâʾ-i Maʿin'den ey fakîh esriyen ikidir deme
Çünkü Yegâne'den-dürür vârid ile vücûdumuz
Nesimi

Mey-perest oldu cihân şol denlü kim şimdi fakîh
Nakli nukl anlar kebâb okur kitâbı sâkiyâ-Cinânî

fakîh-i cân: Can bilgini.
Usûl ile fürûʿ ise murâdın ey fakîh-i cân
Usûl ile yapış aşka garaz bu ferʿ-i hilkatten-Gaybî

fakîh-i medrese: Medrese bilgini.
Fakîh-i medrese maʿzûrdur inkâr-ı ışk etse
Yok özge ilmine inkârımız bu ilme câhildir-Fuzûlî

** **fukahâ:** Fakîh'ler.
Dînin ahkâmını zâten fukahânız söyler
Anlatırlar size bir müşkülünüz varsa eğer
Mehmet Akif

fıkra: (فقره) Ar. 1. Omurga kemiklerinden her bir omur. 2. Bend, bölüm, madde, paragraf. 3. Kısa hikâye, masal. 4. Kısım, fasıl, bölüm. 5. Gazetelerde günlük haberlerin kısa ve temiz bir üslupla yazılmış şekli. **c. fıkarât.**
Aşkın havâdisin bana sor eyleyem beyân
Seyr et Kays fıkrası da dâstân mıdır-Esrar Dede

Bî-mahal fıkraya âgâz eyler
Zanneder kim hüner ibrâz eyler
Sünbülzade Vehbi

Ne dedin fıkrama?-Aʿlâ! Beni habtettin imâm
-Yola gel şöyle biraz, neydi o sözler?-Be Hocam-
Mehmet Akif

fırka: (فرقه) Ar. 1. Bir kısım halk, kavim, cemaat, taife. 2.Siyaset partisi. **c. fırâk.**
Ne fırka herzesi lâzım, ne derd-i kavmiyet
Bizim diyânete sığmaz sekiz, dokuz millet
Mehmet Akif

Cemʿiyyete bir fırka dedi, tefrika çıktı
Sapasağlam iken milletin erkânını yıktı
Mehmet Akif

fırka-i anûd: İnatçı halk.
Şükûh-ı kevkeb-i dîn şân ü şevket-i İslâm
Olur mu pâ-zede-i fırka-i anûd u nefûr-Nâbi

fırka-i cühhâl: Cahiller topluluğu.
Senin lutfun müretteb zümre-i erbâb-ı idrâke
Senin reddin muayyen fırka-i cühhâl ü nâ-dâna
Üsküdarlı Hakkı Bey

fırka-i ehl-i hevâ: Gönül eğlendirenler topluluğu.
İntifâʾından olurlar her gelenler hisse-yâb
Zümre-i erbâb-ı tâat fırka-i ehl-i hevâ-Nâbi

fırka-i erbâb-ı dil: Gönül ehilleri topluluğu.
Fırka-i erbâb-ı dilden zümre-i zühhâda dek
Hep esîrindir beğim hattâ dil-i nâ-şâda dek-Nedim

fırka-i süyûf: Kılıç topluluğu.
Olmuştu fırka-i ulemâ, fırka-i süyûf
Teshîr için maka:biri bir leşker-i tuyûf
Abdülhak Hâmit

fırka-i ulemâ: Âlimler topluluğu.
Olmuştu fırka-i ulemâ, fırka-i süyûf
Teshîr için maka:biri bir leşker-i tuyûf
Abdülhak Hâmit

fırka-i utüvv: Asiler topluluğu.
Şükûh-ı kevkeb-i şân ü şevket-i İslâm
Olur mu pâzede-i fırka-i utüvv ü fütûr-Nâbi

fırka-i yağmâ-gerân-ı asr: Asrın yağma yapanlar topluluğu.
Feyz ise maksad mümâşât-ı zemâne mâ'il ol
Fırka-i yağmâ-gerân-ı asra sen de dâhil ol
Ziya Paşa

fırsat, fursat: (فرصت) Ar. Bir maksadın meydana gelmesi için beklenen zaman.
Fursatı fevt eyleme ayş eyle sür zevk u sefâ
Kimseye bâkî değil devrân bu dünyâ fân(i)dir
Cem Sultan

Sür'at etme siteme devletine gırre olup
Fursatın fevti yakındır feleğin seyri serî'-Şeyhî

El verse safâ fırsatı fevteyleme bir dem
Dünyâ ona değmez ki cefâsın çeke âdem
Bağdatlı Ruhi

Olmaz terennümâta her dem felek müsâid
Et rûz u şeb taganni hîç etme fevt-i fırsat-Reşîd

fursat-ı güftâr: Söz fırsatı.
Bî-gümân eyler temessül sûret-i ayba eğer
Fursat-ı güftâr yâ Rab değmesin bed-gûlara-Nedim

fırsat-ı hasene: Güzel fırsat.
Hôş-âmedîlere şâyân bu meymenetli sene
Getirdi sahneye bir böyle fırsat-ı hasene
Abdülhak Hâmit

fırsat-ı ömr: Ömrün fırsatı.
Yoluna harcedeyim nakd-i hayât elde iken
Ki geçer fırsat-ı ömr-i güzerân geçmez ele
Ebussuut Efendi

fursat-ı sabûh: Sabah içilen içki fırsatı.
Fevt oldu pend-i vâiz ile fursat-ı sabûh
Nâsıh sözünü dinlemeyen tevbe-i nasûh
Hamdullah Hamdi

fırsat-ı zuhûr: Görülen fırsat.
Cürm olmayınca kanda bulur fırsat-ı zuhûr
Ser-mâye-i günâhla matlûb-ı tevbeyiz
Nâbi (kanda: nerede)

fısk: (فسق) Ar. 1. Günah işleme. 2. Dinen yasak olan şeyleri yapma, ahlâksızlık. **c. fusuk.**
Fısk ile âlûde oldu âbidân
Cihânda bir temîz tıynet kalmadı-Emrah

Ma'lûmdur ki fısk ile olmaz cihân harâb
Eyler onu müdâhane-i âlimân harâb
Keçecizade İzzet Molla

Nice ebhâr-ı fısk içre dümen tuttun kürek çektin
Amânın yok mu kat'iyyen veyâ korsan mısın kâfir
Fazıl Ahmet Aykaç

Geh zindika vü küfrüne geh fıskına ka:il
Bağdatlı Ruhi

fısk ü fesâd: Fısk ve fesat.
Varlığın meclis ola ehl-i reşâd
Olmaya encümen-i fısk ü fesâd-Nâbi

* **fâsık:** Sapkın, günah işleyen, fesatçı. **c. füssâk.**
Bunca fâsıklar içre bî-bâkim
Ta'n eder halk lik ben pâkim-Fuzûlî

Sebû-yı meyle ibrîk-i vuzû' bir hâktir ammâ
Ne hikmettir bilinmez biri sâlih biri fâsıktır-Nâbi
Küfr ü îmân neydügün fehm eylemez yoktur necât
Fâsıkın kalbinde her dem İblîs'in iğvâsı var
Ümmî Sinan

fâsık-ı mahrûm: Günah işlemeye hazır olduğu hâlde bir fırsatını bulamayan.
Nigeh-i mestin için bî-neş'e bile
Dâhil-i meclis olur fâsık-ı mahrûm gibi-Sait

** **füssâk:** Fısk, fücur, fitne çıkaranlar.
Gürûh-ı Mevleviyiz mest-i nûş-â-nûş-ı aşkız biz
Bu cilve etti bî-gâne bize füssâk u zühhâdı
Esrar Dede

fıskıyye: (فسقيّه) Ar. 1. Suyu, aşağıdan yukarıya fışkırtan havuz ağızlığı. 2. Su fışkırtan çocuk oyuncağı. **c. fesâkî.**
Şadrevâniye suyun bulmuştu
Havzı fıskıyye ile dolmuştu-Sünbülzade Vehbi

fıtam, fitâm: (فطم) Ar. Çocuğu sütten kesme.
Müddet-i irdâ' bulup ihtitâm
Geldi hulûl eyledi vakt-i fıtam-Nahifî

fıtrat: (فطرت) Ar. Yaratılış, huy, tabiat, mizaç, karakter.
Yoktan bizi var eden bu fitrat
Vardan da yok etse haktır elbet-Abdülhak Hâmit

Atâlet fitratın ahkâmına mâdâm ki isyândır
Çalışsın, durmasın her kim ki da'vâsında insândır
Mehmet Akif
Herîfin hâlini gördün ya, bugün millet de
Aynı meslekte, o fitratta, o mâhiyette-Mehmet Akif
fıtrat-ı âdem: Âdemin yaratılışı.
Özü insân, sözü insân, büyük, efdal, ekrem
Fıtrat-ı âdeme tâ feyz-i ezelden mahrem
Kemalzade Ekrem Bey
fıtrat-ı ensâl: Nesillerin yaratılışı.
Safha-i târîhe meddettim nigâh
Fıtrat-ı ensâli kıldım iktinâh-Kemalzade Ekrem Bey
fî: (فى) Ar. e. " İçinde, -da, -de" eki.
* **fi'l-cümle:** Nihayette, sonunda.
Göz göre öykünmez idi çeşm-i yâre fi'l-mesel
Çeşm-i nergiste eğer olmasa fi'l-cümle havel-Hamdullah Hamdi (öykün-: özenmek, taklide çalışmak.)
* **fi'l-fevr:** Derhal, hemen.
Çarh fi'l-hâl oldu ol re'y-i galattan münfail
Devr fi'l-fevr oldu ol fikr-i hatâdan şerm-sâr-Fuzûlî
* **fi'l-hakîka:** Hakikatte, gerçekten, hakikaten, doğrusu.
Her ne kim sana sanırsın san onu kardaşına
Fi'l-hakîka sözümü gûş et Müselmânlık budur
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)
* **fi'l-hâl:** Bu anda, hemen, derhal
Çarh fi'l-hâl oldu ol re'y-i galattan münfail
Devr fi'l-fevr oldu ol fikr-i hatâdan şerm-sâr-Fuzûlî
* **fi'l-kalbi:** Kalbe.
Elbette bu hâlimden o yârin haberi var
"Fi'l-kalbi mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebîlâ"-III. Sultan Murat (Aslı: *Mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebîlâ*: kalpten kalbe yol vardır. Vezin icabı uydurulmuştur)
* **fi'l-mâ:** Suda.
Ayn-ı ârifde vücûd-ı eşyâ
Görünür cümle be-nakş-i fi'l-mâ
Arif-i Kadim (Hüseyin ...)

* **fi'l-mesel:** Meselâ, faraza.
Şöyledir Râgıp mücâzât-ı amel kim fi'l-mesel
Sorsalar mağdûrunu gaddâr kendin gösterir
Koca Ragıp Paşa
Ol ne gevherdir ki cân milki harâcı yetmeye
Akl sarrâfi kıyâs etse bahâsın fi'l-mesel-İbn-i Kemal
fî amâni'l-lah: (فى امان الله) Ar. cümle. " Allah'ın korumasında, Allah kerim."
Hudâ saklar hatâlardan adâlet eyleyen şâhı
Ne gam dünyâda ukbâda olursa fî amâni'l-lah
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)
fidye: (فديه) Ar. Fidâ'dan; esir edilen veya haydutların elinde tutsak olarak tutulan kimse için verilen para.
Ne kaldı vermediğin bir çürük hayâtın için
Sayılsa âh giden fidyeler necâtın için-Mehmet Akif
figân: (فكان) Far. İnleme, ıstırap ile bağırıp çağırma.
Firyâd u figân etme i bülbül dahi ağzın
Yum gonca bigi yine gül-istân ere umma
Hoca Dehhanî
Gerektir gül-şene âvaz-ı bülbül
Figânî kûy-ı dil-berde figân et-Figanî

Olunca tıfl-ı melek-çehre leb-küşâ-yı figân
Tevfik Fikret
figân-ı bülbül-i şeydâ: Şeyda bülbülün figanı.
Gül-i ra'nâ figân-ı bülbül-i şeydâyı gûş etmez
Hezârân nâle vü feryâd eder Yahyâ müfîd olmaz
Şeyhülislam Yahya
figân-ı ceres: Çan sesi.
Ol Kâ'be-i revânız ki harîm-i harâm-ı aşk
Pür-şûr figân-ı ceres cerr-i mahallimizdir-Nâilî
figân-ı nâ-be-mahal: Yersiz figan.
Hemân bize düşecek, vakt-i gülde işrettir
Figân-ı nâ-be-mahal meşreb-i hezâra düşer-Nâbi
figân-ı nây: Ney sesi.
Figân-ı nâyı işit (kim) neden şikâyet eder
Firâk gussalarını meğer hikâyet eder
Hamdullah Hamdi

figân-ı nîm-şeb: Gece yarısı figanı.
Figân-ı nîm-şebten nice mahrûm olmasın bülbül
Uyardı yine her gül bir çerâg-ı âlem-efrûzu-Nef'î

figân u nâle: İnleme ve figan.
Bülbül-i şeydâ ne_ola etse figân u nâleler
Dişlemişler goncanın gül-şende la'lin jâleler-Âhî

* **figân-perver:** Figan ettirici.
Şikâyet senden, ey mürg-i hevâdâr ü figân-perver
Tevfik Fikret

figâr: (فكار) Far. Yara, ceriha.
Gül-i hâre düştü sîne figâr oldu andelîb
Bir hâre baktı bir güle zâr oldu andelîb-Nâilî

Dedi ki âh suâl etme râz-ı pinhânım
Dil-i figârıma zahm urma sen de diğer hâr-Nedim

Seng-i gamla şîşe-i dilden figâr eksik değil
Ol sebebdendir ki dâyim inkisâr eksik değil-Cinânî

figâr-ı hâr: Diken yarası.
Ümmeti oldukça gülçîn sürûr-ı bâğ-ı sûr
Düşmeni olsun figâr-ı hâr zâr-ı hârhâr
Nazîm (Yahya...)

–figâr: (فكار) Far. "Yaralı, incinmiş." anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* cân-**figâr:** Canı yaralı (elem ve ıstırap)
İşte bu seyl-i belâ-yı cân-figâr
Eyledi dîn-i mübîni rahne-dâr-Kazım Paşa

* dil-**figâr:** Gönlü yaralı âşıklar.
Gamzen ne dem ki tîğ çekip hûn-feşân olur
Uşşâk-ı dil-figâra ecel mihr-bân olur-Nef'î

* sîne-**figâr:** Göğsü yaralı.
Gül hâra düştü sîne-figâr oldu andelîb
Bir hâre baktı bir güle zâr oldu andelîb-Nâilî

–figen: (فكن) Far. "Atıcı, yıkıcı, sürücü." anlamlarında birleşik kelimeler yapar.

* bünyâd-**figen:** Temel atan, temel atıcı.
Oldu mi'mâr-ı hüner şâhid-i endîşem için
Böyle bir hâne-i âyîneye bünyâd-figen-Nedim

* bürka'-**figen:** Örtü açan, örtü atan.
Bürka'-figen ol şa'şaa-i Tûr görünsün
Âlem dil-i Mûsa gibi pür-nûr görünsün-Lâ

* bûse-**figen:** Buse atan.
Güşâde sîne bulutlarla süslenen gökten
Leb ü dâî nehârın zemîne bûse-figen-Tevfik Fikret

* cezbe-**figen:** Cezbe verici.
Ey cezbe-efken-i dil-i nâ-şâd nerdesin
Etmez misin harâbını âbâd nerdesin-Muallim Naci

* düşmen-**figen:** Düşmanı kovan.
Fevc fevc-i asker-i düşmen-figen
Mevc mevc-i leşker-i cevşen-şiken-Ziya Paşa

* gamze-**figen:** Gamze saçan.
İnerken arza bu mûhiş ridâ, lika:-yı kamer
Vakûr ağaçların üstünden oldu gamze-figen
Tevfik Fikret

* hasret-**figen:** Hasret gideren.
Olunca yâdıma hasret-figen fezâ-yı vatan
Semâ-yı Şarkı suâl eylerim bulutlardan
Süleyman Nazif

* hayâl-**figen:** Hayal süren.
Söyle tâkat-şiken, hayâl-figen
Bu mesâfât-ı bî-nihâye nedir-Fâik Âlî Bey

* meskenet-**figen:** Miskinliği gideren.
Mechûl elektrikçisi, aktâr-ı fikretin
Yüklen getir ne varsa biraz meskenet-figen
Bir parça rûhu, benliği, idrâki besleyen
Tevfik Fikret

* sayd-**figen:** Av sürücü, av avlayan.
Nücûm birle felek bîşe-zâr-ı kadrinde
Peleng-i sayd-figendir hilâl ona çengâl-Hayali Bey

* şerâre-**figen:** Kıvılcım saçan.
Yine mihr-i pür âteş-i Temmûz
Olarak muttasıl şerâre-figen-Tevfik Fikret

* şu'le-**figen:** Işık atıcı.
Âleme olmuş idi şu'le-figen
Ederdi zerresi yek-reng subh ile şâmı-Nef'î

fihâm: (فخام) bk. fahm.

fihris, fihrist: (فهرست) Far. Bir kitabın alfabetik cetveli.
Defter-i nüh-feleğe sığdıramaz fihristin
Etse menşe'-i kazâ nüsha-i vasfın tesvîd-Kâzım

Nüsha-i kübrâ-yı sun'um âlem-i tahkîkte
Şerh-i tafsîl-i kazâ fihristi icmâlimdedir
Namık Kemal

fihrist-i kâr-nâme: İş mektubunun fihristi.
Fihrist-i kâr-nâme-i tekvîni nüh sipihr
Maksûdu kâr-hâne-i ibda-i kün fekân (ol, olsun)
Fuzûlî

fihrist-i rusül: Resullerin fihristi.
Sebkat-i zât ile eyvân-ı risâlet sadrı
Şeref-i asl ile fihrist-i rusül müntahabı-Fuzûlî

fihris-i takdîr: Takdir indeksi.
Olmayınca tâ nüvişte fihris-i takdîrde
Matlab ü maksad bulunmaz nüsha-i tedbîrde-Lâ

fikr: (فكر) Ar. Fikir, düşünce, zihniyet. **c. efkâr.**
Bende yok sabr u sükûn sende vefâdan zerre
İki yoktan ne çıkar fikredelim bir kerre-Nâbi

Belki ka:nûn-ı sühanda, hall ü akd-i nüktede
Hikmet-i fikr ü hayâlin feylesof-ı ekberi-Nef'î

Umûr-ı saltanattan ol harı tard ettiği yetmez
Olur kat kat isâbet fikr olunca ıttırâd üzre-Nef'î

fikr-i ağyâr: Başkalarının fikri.
Erenler der-gehinde bir kalender bende-i hâs ol
Tıraş et çâr-darb ile gönülden fikr-i ağyârı-Hayrî

fikr-i ârız-ı dil-ber: Sevgilinin yanağını düşünme.
Her kaçan gönlüme fikr-i ârız-ı dil-ber düşer
Gûyiyâ mir'âta aks-i pertev-i hâver düşer-Bâki

fikr-i âşık: Âşığın fikri.
Kevser ü hûra murâdı zâhidin
Fikr-i âşık şâhid ü âb-ı ineb
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

fikr-i baîd: Uzak düşünce.
Fakat ne fikr-i baîd
Hayât-ı zâil içinde muhabbet-i ebedî-Tevfik Fikret

fikr-i beşer: İnsan düşüncesi.
Yükselir, yükselir de fikr-i beşer
Düşer acz ile, hîç-zâre düşer-Kemalzade Ekrem Bey

fikr-i bî-hâsıl-ı dünyâ: Dünyanın verimsiz düşüncesi.
Göz mü açdırdı bize cevr ü cefâ-yı eyyâm
Fikr-i bî-hâsıl-ı dünyâ ile geçti evka:t
Şeyhülislam Yahya

fikr-i bî-sükûn: Sessizlik fikri.
Milk-i mevrûsum nedir dünyâ değil kâfî bana
Hangi fikr-i bî-sükûn fikrim kadar cevelânlıdır
Muallim Naci

fikr-i câh ü ikbâl: Mevki ve ikbal düşüncesi.
Bilenler âlem-i kevn ü fesâdın neydiğin, Hikmet
Ne fikr-i câh ü ikbâle ne kayd-ı nâma düşmüştür
Hersekli Arif Hikmet

fikr-i cevvâl: Hareketli, canlı fikir.
Onda her beyit bir sehâbe-i şark
Fikr-i cevvâl içinde rahşiş-i berk-Muallim Naci

fikr-i çâlâk: Çevik, hareketli fikir.
Fikr-i çâlâkine esrâr-ı kazâ nâ-mestûr
Akl-ı derrâkine âsâr-ı kadr nâ-mübhem-Nâbi

fikr-i dakîk: İnce fikir.
Önün, ardın gözet, fikr-i dakîk et, onda bir söyle
Öğütme kalbine her ne gelirse âsiyâb-âsâ
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

fikr-i ebrûvân: Kaşları düşünme.
Hattın değilse fikr-i ebrûvândan bir zemân geçmem
Ben eller geçtiği köprüden ey kaşı kemân geçmem
Necîb (III. Sultan Ahmet)

fikr-i emvâl: Mal mülk düşüncesi.
Fikr-i emvâl ile bâr-ı gama hammâl oldun
Senin ey hâce cezâ-yı amelindir çeke git-Belig

fikr-i fâsid: Fesat çıkaran, fesatçı fikir.
Ey Hamdî çün salâh değil mûcib-i felâh
Câm-ı mey al eline ko bu fikr-i fâsidi
Hamdullah Hamdi

fikr-i ferdâ: Yarının, geleceğin fikri.
Telh eder âdemin elbette mezâk-ı ayşın
Bâde-nûş eyle bu gün eyleme fikr-i ferdâ-Lâ

fikr-i galat: Yanlış düşünce.
Tedbîr-i katl-i Âl-i Abâ kıldın ey felek
Fikr-i galat hayâl-i hatâ kıldın ey felek-Fuzûlî

fikr-i hâlis: Saf düşünce.
Cenâb-ı Kibriyâ el-hakk sezâ-vâr ibâdettir
İbâdet ona zikr ü fikr-i hâlisten ibârettir-Şinasi

fikr-i hatâ: Yanlış fikir.
Çarh fi'l-hâl oldu ol re'y-i galattan münfail
Devr fi'l-fevr oldu ol fikr-i hatâdan şerm-sâr-Fuzûlî

fikr-i heves: Heves fikri.
Görse ârâyiş ezhâr ile âdem bâğın
Terk-i fikr-i heves ravza-i Rıdvân eyler-Cevrî

fikr-i hevl-i rûz-ı mahşer: Mahşer gününün korkutucu düşüncesi.
Fikr-i hevl-i rûz-ı mahşer mihnet-i dünyâ-yı dûn
İʿtisâf-ı teng-destî tâliʿ-i nâ-mihr-bân-Kâzım Paşa

fikr-i hicrân: Ayrılık fikri.
Eden vuslat deminde fikr-i hicrân ağlasın gülsün
Dökenler eşk-i şâdî böyle her an ağlasın gülsün
Cevdet Paşa

fikr-i hurûc: Çıkış fikri.
Eder mi âkıl olan kimse tengnâya vülûc
Kemâl-i haşyet ile etmeyince fikr-i hurûc-Belig

fikr-i hürriyyet: Hürriyet fikri.
Sâde hürriyeti iʿlân ile bir şey çıkmaz
Fikr-i hürriyyeti hazm ettiriniz halka biraz
Mehmet Akif

fikr-i hüsn: Güzellik fikri.
Fikr-i hüsnünledir tenezzüh-i dil
Sanadır dâimâ teveccüh-i dil-Muallim Naci

fikr-i imrûz: Bugünün fikri.
Çünki vâ-bestedir evka:tına intâc-ı merâm
Fikr-i imrûzda endîşe-i ferdâ ne belâ
Sâlik (Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Halil Efendi Mahdumu)

fikr-i kâkül-i Leylâ: Leyla'nın kıvrımlı saçını düşünme.
Ser-i Mecnûn'da fikr-i kâkül-i Leylî karâr etmez
O vîrân âşiyâna mürg-i devlet iʿtibâr etmez
Keçecizade İzzet Molla

fikr-i kavmiyyet: Kavmiyet fikri.
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize
Fikr-i kavmiyyeti şeytân mı sokan zihninize
Mehmet Akif

fikr-i kec: Eğri fikir, yanlış düşünce.
Fikr-i kec eder vakf-ı tereddüd seni yoksa
Hîç dâne-i dür rişte-i hem-vâre yapışmaz-Nâbi

fikr-i kemâl: Olgunluk fikri.
Her âkıl oldu fikr-i kemâlinde bî-hıred
Her nâtık oldu zikr-i cemâlinde güng ü lâl
Hamdullah Hamdi

fikr-i kuûd: Oturma fikri.
Dü-rûze ömr ile pâ-der-rikâb-ı rıhlet iken
Nedir bu dûr u dırâz ihtimâm-ı fikr-i kuûd-Sâbit

fikr-i leb: Dudağı düşünme.
Fikr-i lebinle derd-i serim olmada füzûn
Mey mâye-i hurûş-ı humâr olmak istiyor
Nevres-i Kadim

fikr-i muhâl: Boş düşünce.
Fikr-i muhâl ü tûl-i emelden ferâğat et
Gördün zemâne uymadı sen uy zemâneye
Câmî (Rûmî, Mısrî...)

fikr-i münevver: Parlak fikir.
Olmada gittikçe dırahşende-i ter
Fikr-i münevver bana rehber yeter-Muallim Naci

fikr-i müstakbel ü mâzî: Gelecek ve geçmiş düşüncesi.
Fikr-i müstakbel ü mâzîyi bırak ârif isen
Böyledir hâl-i zemân bir var imiş bir yok imiş
Kânî (Ebûbekir ...?)

fikr-i nâ-halef: Sonra gelmeme düşüncesi.
Dil andı müşg-i çînîn görüp zülf ü hâlini
Teşvîş verdi gönlüne bu fikr-i nâ-halef-İbn-i Kemal

fikr-i nazm: Nazım fikri.
Düşe bir semt-i garîbe reh-i fikr-i nazmı
Ne tarîk-ı rûşen-i tâze ne vâdî-i kadîm-Nefʿî

fikr-i nezih: Temiz düşünce.
Evvelâ beynine bir fikr-i nezih aşılayarak
Hangi Müslümânın göğsüne tuttumsa kulak
Mehmet Akif

fikr-i pinhân: Gizli düşünce.
Ol ukde-i dalâlin halline eyleyip kasd
Ol sedd-i râhı etti tahrîbe fikr-i pinhân-Nâbi

fikr-i pîş ü pes: Ön ve arka düşünce.
Abestir reh-neverd-i aşka fikr-i pîş ü pes etmek
Reh-i âzâde-gî terk-i teemmülden ibârettir
Esrar Dede

fikr-i reng-i laʿl: Kırmızı renkli dudak düşüncesi.
O rütbe kan yuttu dil ki fikr-i reng-i laʿlinle
Humâr-ı zehr-handinden ayıldı ey mürüvvetsiz
Esrar Dede

fikr-i ruh: Yanağı düşünme.
Verir istiğnâ güneşten gündüzün fikr-i ruhun
Geceler âhım şu'â'-i şem'a komaz ihtiyâc
İbn-i Kemal

fikr-i sahbâ: Kadeh düşüncesi.
Ârzû-yı vuslatın gitmez dil-i mehcûrdan
Dûr olur mu fikr-i sahbâ hâtır-ı mahmûrdan
Koca Ragıp Paşa

fikr-i ser: Başı düşünme.
Müstehlik olup fakr u fenâ bahrine düştüm
Ne kayd-ı diğer kaldı ne hôd fikr-i ser oldu
Esrar Dede

fikr-i sezâ: Uygun düşünce.
Bir fikr-i sezâ mı böyle câmid
Bir hôş revâ mı böyle râkid-Abdülhak Hâmit

fikr-i sû'-i aşk: Aşkın kötü düşüncesi.
Zamîri fikr-i sû'-i aşktan eder mi tehî
Telâtûm eylese deryâ yine güher bulunur-Akif Paşa

fikr-i şenbih: Gün fikri.
Âkıle lâyık mı ferdâyı ferâmûş eylemek
Fikr-i şenbih tıflın eylerken tebâh âzînesin
Sünbülzade Vehbi

fikr-i tecemmül: Güzelleşmiş fikir.
Dağıtır kendini bir âh ile zülfünde gönül
Rind-i âvâre-reviş fikr-i tecemmül mü arar-Nâilî

fikr-i tırâzende: Donatıcı fikir.
Olmasa fikr-i tırâzende-i gîsû-yı bütân
Rîziş-i eşk-i kalem gâliye-gûn olmaz idi-Nâbi

fikr-i üstâd-ı kühen-sâl-i debistân-ı felek: Felek mektebinin yıllanmış üstadının fikri.
Tab'-ı âyîne-i meşşata-i rûy-ı âlem
Fikr-i üstâd-ı kühen-sâl-i debistân-ı felek-Nef'î

fikr-i visâl: Kavuşma fikri.
Döndüğü kaleb-i fersûdeye cism-i zârım
Yine ey rûh-ı revân fikr-i visâlindedir-Nedim

fikr-i zerd-i ârız: Sararmış yanağa ait düşünce.
Fikr-i zerd-i ârız ile gönlüm ârâm eylemez
Âşık-ı dîvâneyim tutmaz beni bend ile bağ-Nef'î

fikr-i zülf-i meftûl: Bükülmüş saç düşüncesi.
Teberrük aldı görüp fikr-i zülf-i meftûlün
Hayâl-i hâl-i lebin buldu yâdigâr gözüm
İbn-i Kemal

fikr-i zülf-i yâr: Yâr saçının düşüncesi.
Ol kadar doldu derûnum fikr-i zülf-i yârile
Fi'l-mesel bir kabre dönmüştür ki pürdür mârıla
Rahmi

** **efkâr:** 1.Fikir'ler, düşünceler. 2. Endişeler.
Garbın efkârını mâl etmeli şarkın beyni
Duygular çıkmalı hep aynı kalıptan; ya'nî
Mehmet Akif
Gönül zevk-ı mahabbetle dolup kalmadı efkârım
Dolaşıp bend-i zülfe cânı kurbân eyledi gitti
Âdile Sultan
Bilinmez hangi zülfün iftirâkıyla perîşânız
Müyesser olmuyor cem'iyyet-i efkâr bir türlü
Üsküdarlı Talat Bey

efkâr-ı asr: Asrın fikirleri.
Ziyâ efkâr-ı asra ittibâ' et râhat istersen
Hâs u hâşâk zîra cûşiş-i enhâra tâbidir-Ziya Paşa

efkâr-ı beşer: İnsanoğlunun fikirleri.
Efkâr-ı beşer ravzasıdır ilm ü fünûnun
Mecrâ-yı füyûzâtı da mîzâb-ı kalemdir
Behcet (Çankırılı ...)

efkâr-ı Frenk: Avrupalı fikirler.
Milliyeti nisyân ederek her işimizde
Efkâr-ı Frenk'e tebaiyyet yeni çıktı-Ziya Paşa

* **fikr ü nazar:** Fikir ve görüş.
Meyânemizde demek yok vifâk-ı fikr ü nazar
Huzûr-ı kalbimizi bozmasın seferle hazar
Abdülhak Hâmit

* **fikr ü rây:** Fikir ve rey.
Hindûların hatâsını çîn etti kaşların
Tahsînler etti berhemen ol fikr ü râyınan-Şeyhî

* **fikret:** Düşünce.
Şâir-i deryâ-nisâbım ebr-i Nîsândır dilim
Fikretim bahr-i beyândır sözlerim lü'lü'-i nâb
Yenişehirli Avni
Metâ'-ı nutkuna gülün edip gayb-endâze
Dükkân-ı fikretinde akl-ı küll nessâc-ı dîbâdır-Sabri

Sensin ol deryâ-yı mevc-engîz-i dâniş kim senin
Edemez gavvâs-ı fikret bahrı vasfında şinâh
Üsküdarlı Hakkı Bey

fikret-i mânend-i Kelîm: Kelîm sıfatlı Hz.Musa'ya benzer düşünce.
Eyleye şa'şaa-i fikret-i mânend-i Kelîm
Ceyb-i ma'nâda nümûde Yed-i Beyzâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

fikret: (فكرت) bk. fikr.

fîl: (فيل) Ar. 1. Bilinen büyük hayvan, fil. 2. Satranç oyunundaki taşlardan biri; pîl.

fîl-mesel: Fil gibi.
Ey kamer-ruh fîl-mesel bir bende-i ferzâne-veş
Atı önünce piyâde sen şehin ben kul yeter-Zâti

fi'l, fiil: (فعل) Ar. İrade ile yapılan iş, amel, eylem.
Sûret-i fa'âl olur mir'ât-ı fi'linden ayân
Vech-i eşyâdan Hudâ her bâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

Nice ki âb ü âteş ü bâd u türâbda
Gâh ihtilâf-ı fi'l ü gehî infiâl ola-Şeyhî

Sû'-i fi'l ü sû'-i niyyetten edenler ictinâb
Hüsn-i hâl ü hüsn-i şöhretle olurlar kâmyâb-Lâ

fi'l-i menâhîn: Geniş işler.
Evâmirde nüfûzu şöyle kim rindân olur zâhide
Taalluk etse fikr-i men'ine fi'l-i menâhînin
Enderunlu Fazıl

fi'l-i şer: Kötü iş.
Ne dedim tövbeler olsun bu da fi'l-i şerdir
Benim özrüm günehimden iki kat bed-terdir
Şinasi

** **ef'âl:** Fiil'ler, işler.
Etme nazar zâhir-i ef'âline
Eyle nigeh bâtın-ı ahvâline-Nâbi

Tavr-ı ef'âl ü tüvânında teşâbüh var iken
Saf-ı şüc'ân ile kassâb berâber gelemez-Nâbi

Deme keşf olur ser-â-ser sana esrâr-ı hafi
Ka:l ü ef'âlinde vardır çün senin yüz bin hatâ
Âdile Sultan

ef'âl-i metânet: Metanet işlerinde.
Akl-ı evvel gibi ef'âl-i metânette mesel
Subh-ı sâni' gibi akvâl-i sadâkatte alem-Nef'î

ef'âl-i sâhib-hurûc-âne: Beklenilen Mehdi ve benzeri zevatın işleri.
Hemen kasd-ı mazlûm olan cânedir
Hep ef'âl-i sâhib-hurûc-ânedir-Abdülhak Hâmit

ef'âl-i zâlim-âne: Zalimce işler.
Bilmez misin ki câlib-i ta'zîm olur kerem
Ef'âl-i zâlim-âneyi ta'kîb eder nedem-Muallim Naci

ef'âl-i zemîm: Yerilen işler.
Terbiyet-gerde-i hulk-ı hüsnî olsa tıbâ'
Hüsn-i ahlâka mübeddel olur ef'âl-i zemîm
Nazîm (Yahya...)

* **fa'âl:** Çok iş gören, çok çalışan.
Sûret-i fa'âl olur mir'ât-ı fi'linden ayân
Vech-i eşyâdan Hudâ her bâr kendin gösterir
Leskofçalı Galip

Celâl ile cemâl olmaz müessir kalb-i uşşâka
Cihân-ı aşkta fa'âl olan esmâ-yı diğerdir
Leskofçalı Galip

filân, fülân: (فلان) Ar. Belirli bir şahıstan kinaye.
Ebnâ-yı zemânın talebi nâm u nişândır
Her biri tasavvurda filân ibn-i filândır
Bağdatlı Ruhi

fi'l-hakîka: (فى الحقيقه) bk. fî.

fi'l-mesel: (فى المثل) bk. fî.

fincân: (فنجان) Far. Kulplu ufak kap.
Başladım kaynatarak vermeye fincân fincân
Azıcık geldi bizim ihtiyârın benzine kan
Mehmet Akif

firâk: (فراق) Ar. 1. Ayrılık, ayrılma. 2. Keder, hüzün, sıkıntı.
Tapundan ayru bâzârım özümden dahi bîzârım
Firâk oduyla yanarım ırak senden ırak senden
Kadı Burhaneddin

Firâk oduna yaktıkça beni ol zâlim-i bî-dâd
Derûn-ı dilden eylersem aceb mi nâle vü feryâd
Behiştî

Yeter ağlattı firâkın bu dil-i bîmârı
Yeter ettirdi hayâlin bana âh u zârı-Nedim

firâk-ı ârız-ı gül-bû: Gül kokulu yanaktan ayrılış üzüntüsü.
Firâk-ı ârız-ı gül-bû eder cân bülbülin sayru
Gözümden dûr dürer inci figânımdan cihân memlû
Bâki

firâk-ı cânân: Cananın ayrılığı.
Ümîd-i vuslat ederken firâk-ı cânânı
Eğerçi çekmedik ammâ azabtır derler-Müverrih Raşit

firâk-ı dil-ber: Dilberin ayrılığı.
Ne yârdan ne gönülden şikâyetim vardır
Firâk-ı dil-ber ile şimdi râhatım vardır-Vâkıf

firâk-ı hecr: Ayrılık üzüntüsü.
Ey dil firâk-ı hecre sakın muka:rin olma
Zîrâ nemekle âteş kanın içer kebâbın-Âhî

firâk-ı visâl: Kavuşma ayrılığı.
Murâd u maksada bulsun müdâm düşmen ü dost
Biri visâl-i firâk u biri firâk-ı visâl-Nizami

firâk-ı yâr: Yârin ayrılığı.
Ölmek âsân âşıka bir dem firâk-ı yâr güç
Böyle müşkil derd esiri hastaya tîmâr güç-Nef'î

Firâk-ı yâre sabr eyle visâl-i sermed istersen
Ki zîrâ ölmeden kimse hayât-ı câvidân bulmaz-Lâ

firâk-ı zülf-i siyâh: Siyah saçtan ayrılma.
Firâk-ı zülf-i siyâhınla olalı me'nûs
Nigeh-bânlık ederler leyâle dîdelerim
Halim Giray (Kırım Hanı...)

firâr: (فرار) Ar. Kaçma, savuşma, başını alıp gitme.
Alınmış akçen ile bir kulun-durur makbûl
Başım eğer keseler eylemez firâr kalem-Fuzûlî

İntisâb etmeğe her gün biri âmâde iken
Şimdi her şeb biri etmekte firâra ikdâm-Nâbi

Gel; sevgilim, seninle bu muzlem hazîreden
Bir lâhzacık firâr edelim.. Bak, teferrüce
Şâyeste her taraf.-Tevfik Fikret

firâş: (فراش) Ar. Döşek, yatak. **c. fürûş.**
Âfitâbı dûr-bîn eylerse de görmez Mesîh
Ehl-i tecrîdin döşenmiştir firâşı bir yere-Nâilî

Bağteten sâbit olup gurre, firâşında imâm
Hâb için yatmış iken etti terâvîhe kıyâm-Nedim

Bütün şebekeleri her şeb ederken istifrâş
O şâh için hele olamam ya ben esîr-i firâş
Abdülhak Hâmit

firâş-ı derûn: İç yatağı; içteki yatak.
Ne öldürür gam-ı firkat ne kaldırır sıhhat
Gönül firâş-ı derûnumda muhtazar kaldı
Keçecizade İzzet Molla

firâş-ı nâz: Naz döşeği.
Firâş-ı nâzı melâik kadar nezîh ü dil-âyîn
İner mazâhir-i kevne sehâib-i dürer-âgîn
Kemalzade Ekrem Bey

* **firâş-sıfat:** Döşek gibi.
Yine firâş-sıfat destine çârûb almış
Ki ede hizmet hâktir dâver sünbül-Bâki

firâvân: (فراوان) Far. Her şeyin çoğu ve fazlası, bol, mebzul.
Leşker-i eşk-i firâvân ile ceng eylemege
Gönderir mevclerin lücce-i ummân saf saf-Bâki

Vâsıl ola ol şâha Cihângîr tarafından
Ezkâ-yı tahiyyât ile teslîm-i firâvân
İkbâlî, Cihangir (Sultan III. Mustafa)

Kûhlar derd ile inler âh u feryâdım duyup
Cûylar pür-cûş olur eşk-i firâvânım görüp
Leskofçalı Galip

Firavn, Fir'avn: (فرعون) Ar. Allah'lık iddiasında bulunup Hz. Musa ile mücadele eden Mısır hükümdarı. **c. ferâine.**
Belâ girdâbına salsın adûnu nâ-bedîd edesin
Fenâ deryâsına gark eyleyen Fir'avn u Hâmân'ı
Bâki

Çerh ni'met mi verir gavgâsız
Hîç Firavun ola mı Mûsasız-Nâbi

Hâli bir bed-aslın ikbâle tahavvül etmesin
Çünki müstakbelde ya Fir'avn veyâ Nemrûd olur
Nevres-i Kadim

Fir'avn-ı şitâ: Kış Firavunu.
Yine Fir'avn-ı şitâ ceyşine Mûsa-mânend
Eyledi elde asâsını bir ejder sünbül-Bâki
firâz, ferâz: (فراز) Far. Yokuş, çıkış, 2. Yüksek, refi, âli. 3. "Yükselten, kaldıran." anlamlarında birleşik kelimeler yapar.
Kıldı firâz küngüre-i arşı cilve-gâh
Lâyık değildi şânına hakka bu hâk-dân-Bâki

Bu emvâc-ı belâ içre bulunca sâhil-i cûdu
Mekân-ı keştî-i dil geh firâz u geh nişîb oldu
Şeyhülislam Yahya
Her firâz nahle giydirdi birer zerrîn külâh
Subh-dem arz-ı şükûh edip şeh-i hâveristân
Ziya Paşa
firâz-ı izz ü saâdet: İzzet ve saadet tepesi.
Nâ-dân, firâz-ı izz ü saâdetde ser-firâz
Dânâ, hadîdi acz ü mezelletde ser-nigûn
Ziya Paşa
firâz-ı kûh: Dağın tepesi.
Firâz-ı kûha çıktıkça sanır onu görenler kim
Nişîbe rû-be-râh olmuş hemân bir seyl-i pûyândır
Riyazi
firâz-ı zirve-i sînâ-yı kahr: Kahır Sina'sının zirve yokuşu.
Firâz-ı zirve-i Sînâ-yı kahra yükselerek
Oradan düşmek, ölmek istiyorum-Ahmet Hâşim
* gerden-**firâz:** Boynunu yükselten, gururlu, kibirli.
Gerden-firâz-ı hâhişi mürgân-ı devletin
Evc-i himemde uçsa dahi yine kaz imiş
Neş'et (Hoca Süleyman...)
* ser-**firâz:** Ser-efrâz, başını yukarı kaldıran, benzerlerinden üstün olan.
Nâ-dân, firâz-ı izz ü saâdetde ser-firâz
Dânâ, hadîdi acz ü mezelletde ser-nigûn-Ziya Paşa
firdevs: (فردوس) Far. Cennet, uçmak, behişt.
Hatt-ı gendum-gûnu ki firdevsi eylersin bedel
Atamız Âdem bizim olmaya Havvâ ânemiz-Aşkî

Mesâbe-i dürrî bâb-ı hazîre-i firdevs
Nümûne-i haremi sahn-ı gül-istân-ı İrem
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)
Hulle-pûşân-ı tebâşîr-i duhûl-ı firdevs
Tâcdârân-ı hilâfet o mukaribler için-Haşmet
firdevs-i a'lâ: Yüce cennet.
Ne mümkün rûy-ı hûbân şimdi olmak hatt-berâverde
Cihân yek kayz u yek hâsiyyet firdevs-i a'lâdır-Seyrî
firdevs-i Berîn: Berîn isimli en yüce cennet.
Döndü sahn-ı çemene ravza-i firdevs-i berîn
Sâye-bânlar kurulup çetr-i hümâyûnlar ile
Şeyh Galip
firdevs-i fikr: Fikir cenneti.
Hûr-i maksûrât olur firdevs-i fikrinde hacîl
Ka:sıretü't-tarf eder bikr-i hayâlimden hicâb
Yenişehirli Avni
firdevs-i mahâsin: Güzellikler cenneti.
Firdevs-i mahâsin ki, pür âlâm
Terkeyliyerek âlem-i hûr u melekûtu
Bî-neş'e vü nâ-kâm-Faik Âlî Bey
firdevs-i musîbet-kede-i hemm ü gam: Gam ve kaygının bir araya geldiği belâ cenneti.
Ger bâd-ı sümûm-ı gazabı olsa şerer-hîz
Firdevs-i musîbet-kede-i hemm ü gam eyler
Yenişehirli Avni
Firdevsî-i Tûs: Tuslu Firdevsî.
Vâlih-i esrâr-ı tab'ım rûh-ı Firdevsî-i Tûs
Âşık-ı âsâr-ı pâkim Enverî-i nîk-nâm
Üsküdarlı Hakkı Bey
-firîb: (فريب) Far. 1. "Aldatıcı aldatan" anlamlarında birleşik kelimeler yapar. 2. Oyun, hile.
Şûhsun neyleyim ammâ ki yalan söylersin
Her zemân böyle Nedîmâyı firîb eylersin-Nedim

Verdi bu firîb ile tesellî
Kim dur gidelim çağırdı Leylî-Fuzûlî
* câdû-**firîb:** Cadı aldatan.
Burc-ı hâverden ivazdır zülfün ey kâfir-nijâd
Çâh-ı Bâbil'den beterdir çeşmin ey câdû-firîb
Nizami
* dânâ-**firîb:** Bilgin aldatan.
dânâ-firîb-i dehr: Dünya bilginini aldatan.
Ticâret-hâne-i dânâ-firîb-i dehrin ey Nâbî
Gerektir ihtirâz etmek ziyânı denlü sûdundan
Nâbi

* dil-**firîb:** Gönül aldatan.
Hurde-bînî iken şu hayvanlar mehîb ü dil-firîb
Neydi mebde'de nasıl olmaktadır gayretleri
İsmail Safa

* dil-firîb-**âne:** Gönül aldatırcasına.
Girişme dil-firîb-âne tegâfüllerle nâzende
Nigâh mest-âne katl-i bî-günâh ile mübâhîdir
Nef'î

* hâtır-**firîb:** Gönül aldatan.
Va'de-i hâtır-firîbin düzd-i hâb ettin bu şeb
Târ ü pûd-ı câme-hâbım sûz u tâb ettin bu şeb-Nâbi

* teşne-**firîb:** Susamışı aldatan.
Dinmezde âl-i teşne-firîb olmasa serâb
Îmâ eder bu nükte-i rengîn-meâle al
Koca Ragıp Paşa

firîfte: (فريفته) Far. Aldatılmış, aldanmış.
Yâr-i kadîm sandım a hercâyî ben seni
Etti beni firîhte va'd ü vefâların-Behcet

Zevkin çıkar firîfte olma safâsına
Herkes bu sûr-gâh-ı temâşâya bir gelir-Esrar Dede

Hiç olmazız firîfte va'd-i kudûmuna
Biz hâk-i pâye yüz süreriz zahmet olmasın-İzzetî

firişte: (فرشته) bk. ferişte.

firkat: (فرقت) Ar. Ayrılık, ayrılış, ayrılma.
Öyle zaîf kıl tenimi firkatinde kim
Vaslına mümkün ola yetirmek sabâ beni-Fuzûlî

Leb-â-leb câm-ı dilhûn olsa **tan** *mı bezm-i firkatte*
Güzeller aşkına nûş etmek için dostkânidir-Bâki

Bilmedik zevk-ı visâlin, çekmeyince firkatin
Olmayınca hasta, kadrin bilmez insân sıhhatin
Fıtnat

Onun vuslatı bana firkat idi
Benim firkatim ona vuslat idi
Keçecizade İzzet Molla

firkat-i ahbâb: Dost ayrılıkları.
Öldürürsün hicr ile terk etmezem derd ü gamın
Ölmek âsândur kişiye firkat-i ahbâbdan-İshak

firkat-i cânân: Cananın ayrılığı.
Mübtelâ-yı elem-i firkat-i cânân olalı
Zulm-ı bî-dâdı koyup hâlime devrân ağlar
Esrar Dede

Pâyâna ermedi gam u hicrân tükenmedi
Ömrüm tükendi firkat-i cânân tükenmedi
Sâkıb Dede

firkat-i dîdâr: Yüzünün ayrılığı.
Bir nefes sabredemem firkat-i dîdârına âh
Görmek ister dil-i firkat-zede her gâh seni-Nahîfî

firkat-i ferzend: Çocuk ayrılığı.
Ya'kûb'u kıldı firkat-i ferzend eşk-bâr
Oldu Cenâb-ı Yûsuf'a çâh-ı belâ makarr
Ziya Paşa

firkat-i sirişt: Huy ayrılığı.
Sâlib-i âramdır Nâcî dil-i firkat-i sirişt
Mâlik olsam kâşkî bir kalbe seng-i hârâdan
Muallim Naci

firkat-i yâr: Yârden ayrılış.
Lezzet-i vuslat için firkat-i yârı çekemem
Sohbet-i bâde için renc-i humârı çekemem-Nef'î

* **firkat-keşân:** Ayrılık çekenler.
Alınmaz zevk-ı câm-ı vasl-ı bî-hamyâze-i hicrân
Alan firkat-keşândır lezzetin vakt-i mülâka:tın
Nâbi

* **firkat-meâb:** Ayrılığın dönüldüğü yer olan gönül.
Yoktur Nedîm-i zârda esbâb-ı ârzû
Ancak cihânda bir dil-i firkat-meâbı var-Nedim

* **firkat-zede:** Ayrılığa düşmüş.
Bir nefes sabredemem firkat-i dîdârına âh
Görmek ister dil-i firkat-zede her gâh seni-Nahîfî

firsâd: (فرصاد) Ar. Kara dut, böğürtlen.
Ey eden câme-i atlasla tefâhür gözün aç
Sana atlas görünür berg-i hakîr-i firsâd-Nâbi

fîrûz: (فيروز) Far. Saadet, sevinçli, neşeli.
Her kûşede bir sabâh-ı firûz
Her goncada bir kabâ-yı nevrûz-Şeyh Galip

Kim gördük garaz icrâsına düşmüşlerden
Kârının evveli sa'd, âhırı firûz oldu
Behçet (Trabzonlu Defterdar Mehmet...)

* **firûz-efrûz:** Sevinç artıran.
Olmuştu gül ile sebze-i ter
Firûz-efrûz u lâle-perver-Fuzûlî

fîrûze: (فیروزه) Ar. Far> "pîrûze"den. 1. Gök renk. 2. Nişabur'da çıkan açık mavi renkli ve değerli yüzük taşı.
Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzigâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış-Nâbi

İnşâ ederdi ruh-ı kebûter-misâline
Fîrûzeler içinde köpükten bir âşiyâne
Cenap Şahabeddin

* **fîrûze-fâm:** Gök renkli.
Tarz-ı nev saldı binâ-yı adle mi'mâr-ı kazâ
Hemçü erkân-ı kavîmi kubbe-i fîrûze-fâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

fitîl: (فتيل) bk. fetîl.

fitne: (فتنه) Ar. 1. Deneme, sınama. 2. Ayartma, azdırma. 3.Fesat, ara bozma. 4. Dinsizlik, cânilik. 5. Güzel yüz, güzel göz, güzel kadın. **c. fiten.**
Fitnesiyle gözlerinin gönlüme gavgâ düşer
Zülfi anber-bârın ile başıma sevdâ gelir
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)
Lûtfu bu denlüdür endîşemin ammâ gazabı
Kişver-i fitneyi bir lâhzada vîrân eyler-Cevrî

Fünûn-ı fitneyi zülfün hatt-ı pür-fenden öğrensin
Kişi bir dersi öğrensin de tek düşmenden öğrensin
Ziya Paşa

fitne-i âhir-zemân: Kıyamet fitnesi.
Hâtır-ı uşşâk için hattına vermezse amân
Öldürür bu fitne-i âhir-zemânı bilmiş ol-Nef'î

fitne-i devr-i Kamer: Kamer devrinin fitnesi.
Sihr-i mutlaktır kılar şol kahramânî gözleri
Fitne-i devr-i Kamer'de âleme fettânlar-Şeyhî

fitne-i devr-i zemân: İçinde bulunulan zamanın fitnesi.
O şâhın fitne-i devr-i zemânıdır kâkül ü zülfü
Kıyâmet geldiği sâat kıyâmetten nişân ol kad
Hisâlî

fitne-i devrân: Dönen fitne.
Halk derken bu da cânân olacak
Âkıbet fitne-i devrân olacak-Enderunlu Fazıl

fitne-i gaybî: Bilinmeyen fitne.
Gelmedi âleme zatın gibi ehl-i telbîs
Kibriyâya sığınır mel'anetinden iblîs
Âdeme etmez isen vaz'-ı fesâd-ı Sûr'u
Cinlere fitne-i gaybîye edersin tedrîs-Şinasi

fitne-i hâbîde-i Leylâ vü Mecnûn: Leylâ ve Mecnun'un uyumuş fitnesi.
Görenler fitne-i hâbîde-i Leylâ vü Mecnûn'u
Verâ-yı safha-i hâtırda çok efsâne saklarmış
Esrar Dede

fitne-i hatt: Sevgilinin yanağındaki ayva tüyünün fitnesi.
Füsûn-ı gamzesinden fitne-i hatt oldu efzûn-ter
Şer artar gün-be-gün hayr eksilir âhir-zemândır bu
Esat Muhlis Paşa

fitne-i hulk: Yaratılış fitnesi.
Aratır fitne-i hulk ile fesâd-ı ahlâk
Âdeme gûşe-i vahdet ile cây-ı uzlet
Râşid (Ayıntaplı...)

fitne-i hüsn: Güzellik fitnesi.
Âhir-i zemân-ı fitne-i hüsne nişânedir
Yârin ki hâli ahter-i dümbâle-dâr ola-Belig

fitne-i kemîn: Çok küçük fitne.
Benim ol rind-i belâ-dîde-i âzâde-nihâd
Kim eder kasdıma her kûşede bin fitne-i kemîn
Nef'î

fitne-i nâ-pây-dâr: Kararsız fitne.
Rüsûm-ı fitne-i nâ-pây-dâra aldanma
Nihâl-i sûrdaki berg ü bâra aldanma
Sâmî (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa Bey)

fitne-i şeytânî: Şeytanca fitne.
Buna âşık diyemem zânîdir
Bu hemân fitne-i şeytânîdir-Enderunlu Fazıl

fitne-i ukbâ: Öbür dünyanın fitnesi.
Ehl-i dil fitne-i ukbâya bile aldanmaz
Aşk eder onları envâ'-ı mekrden mahrûs
Esrar Dede

* **fitne-cû:** Fitne arayan.
Elde sâgar belde hançer serde sahbâ sîne çâk
Fitne-cû dil-berlerin bî-şüphe sensin eşbehi
Koca Ragıp Paşa

* **fitne-cûy:** Fitne arayan.
Alnı geçirdi eblak-ı eyyâm-ı fitne-cûy
Olmasa hink-i devlete ger tâziyâne tîğ-Hayali Bey

* **fitne-çeşm:** Gözleri fitne uyandıran.
Şu karşıdan gelen dil-ber be-gâyet gamze-kâr ancak
O fitne-çeşm âşık-küş kemân ebrû ancak
Hayali Bey

* **fitne-engîz:** Fesat çıkaran.
Ol nigâh-ı fitne-engîze hezârân âferîn
Fenni sihri öğretir hem gamzene hem çeşmine-Cevrî

* **fitne-pâş:** Fitne saçan.
Nigâhın fitne-pâş oldukça dest-efşân-ı simâ' içre
Derûn-ı câna hançer-rîz olur müjgân-ı ser-tîzin
Fehîm-i Kadim (Uncuzade...)

* **fitne-pinhân:** Fitne gizleyen.
Zemânında bulunmaz fitne-pinhân olmağa bir yer
Meğer hûbân-ı fettânın şikenc-i zülf-i tarrârı
Nef'î

* **fitne-şikest:** Fitneyi ortadan kaldıran.
Verir esâs pül çarha bâd-ı fitne-şikest
Bu cilve-gâha ne menzil ne reh-güzâr kalır-Nâilî

** **fiten:** Fitneler.
Acep mi mülk-i dile salsa gamzeler âşûb
Harâb-ı işve-nigeh çeşm-i pür-fiten mahmûr
Neşati

Gözlerim gözler iken oldu gözün gözüme tuş
Göz ucile gözedirken göze göz oldu fiten
Aydınlı Visâlî (tuş ol-: karşılaşmak, rastlamak.)

* **fettân:** Fitneci.
Nice dil ihtiyâr ile sever ol şûh-ı tannâzı
Kosa öz hâline ger gamze-i fettân u gammâzı
Nef'î

Böyle bir fettânı âlem böyle bir âşûbu dehr
Gördü ne çeşmi ne işitti kulağı kimsenin-Haşimî

Dil verip her dil-ber-i fettâna meftûn olmazız
Biz Cinânî şâiriz yâr-i sühandan isteriz-Cinânî

fettân-ı cihân: Cihanın fitnecisi.
Cefânı nâ-resîde tıfl iken çektim bilirdim kim
Seni Hallâk-ı âlem böyle fettân-ı cihân eyler
Bağdatlı Ruhi

fettân-ı felek: Feleğin fitnecisi.
Bikr-i fikrim o kadar şûh-ı dil-ârâdır kim
Reşk eder gamzesine Zühre-i fettân-ı felek-Nef'î

fitrâk: (فتراك) Far. Atın terki kayışı ve bağı.
Rikâbın öpmek için başımı fidâ kıluram
Eğer ki bend ola boynuma rişte-i fitrâk
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Bâz-ı himmetle şikârın alıp inşâallah
Diye mürg-ı zaferi beste-i fitrâk ettim
Şeyhülislam Yahya

Fitrâkine beste nûr u îmân
Zünnârı güsiste rişte-i cân-Şeyh Galip

fitrâk-i esb-i tâzî-i hâhiş: İsteğin tazı gibi koşan at terkisi.
Bu sayd-gâh-ı dest-i temennâda hep tehî
Fitrâk-i esb-i tâzî-i hâhiş ipin sürür-Haşmet

fuâd: (فؤاد) Ar. Yürek, kalp, gönül.
Cenâb-ı Hâfiz-ı dîn Hazret-i Paşa'yı Ahmed-nâm
Ki nâmın nakşeder erbâb-ı dil levh-i fuâd üzre
Nef'î

O bed-bahtın nasıl evlâdı hîç gitmezse yanından
Nasıl çıkmazsa mâder, öksüzün bir dem fuâdından
Mehmet Akif

Yegâne şevk-i fuâdı yatakta bî-dermân
Onun ümîd-i halâsıyle rûhu pür-halecân
Tevfik Fikret

fukarâ: (فقرا) bk. fakîr.

fulâd: (فولاد) Ar. Çelik<Far. pûlâd. bk. pûlâd.
Firâkın odunu gördükçe mum teg eridi
Sebât ü sabrda fûlâd gördüğün gönlüm-Fuzûlî

Mahv eder bir darbe-i muştuyla bir demde kazâ
Hasm-ı şer' ü dînin fulâddan olısar seri
Üsküdarlı Hakkı Bey (olısar: olacak)

fusahâ: bk. fasîh.

fusûl: (فصول) bk. fasl.

fûta: (فوته) Far. 1. Peştamal. 2. Eskiden kullanılmış bir cins kumaş.
Nîl-gûn fûtaya sardı beden-i uryânın
San benefşe içine düştü mukaşşer bâdâm-Fuzûlî

* **fûta-be-dûş:** Peştemalî omuzunda.
Bu hâb-dâde-i hasret dolaşır fûta-be-dûş
Mürdeler seyre gelir dûşuna almış kefeni-Nâbi

fuzalâ: (فضلاء) bk. fazl

fuzûl: (فضول) bk. fazl

füccâr: (فجّار) bk. fücûr.

fücûr: (فجور) Ar. Ahlaka aykırı durum, günahkârlık.
Dedi ey yolsuz olan ehl-i fücûr
Başa çıkmaz bu reh-i devr odur-Sünbülzade Vehbi

* **fâcir:** Fücur sahibi, kötü işler ile uğraşan günahkâr. **c. füccâr.**
Hâtırı sayılacak efsak idi
Ona fâcir lâkabı ufak idi
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

fâcir-i mülhid: Hak yolundan ayrılıp başka dine giren yalancı.
Gayba îmân getir ey fâcir-i mülhid ki sana
Âhıretten hatt-ı ta'lîk ile hüccet gelmez-Sâbit

fâcire-i dehr: Dünyanın günahkâr kadını.
Örtün, evet, ey hâile.. örtün, evet, ey şehr
Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr
Tevfik Fikret

** **füccâr:** Fâcirler, fitne sahipleri.
Lutfundan et meded bu güneh-kâra anda kim
Füccâra dön denile vü ebrâra merhabâ-Şeyhî

fügen: (فكن) Far. "Atıcı, atan, düşürücü." anlamlarında birleşik kelimeler yapar. "Efgen"in kısaltılmışı.

* **dehşet-fügen:** Dehşet salan, korkutucu.

dehşet-fügen-i kalb-i dilîrân-ı vegâ: Savaş yiğitlerinin kalbine dehşet salan.
Ol saf-şiken-i şîr-i salâbet ki hücûmu
Dehşet-fügen-i kalb-i dilîrân-ı vegâdır-Nef'î

fülfül: (فلفل) Ar. Karabiber.
Hâl-i anber-bârın ile mûy-i pür-çinler ki var
Rişte-i çûb üzre bitmiş ıkd-ı fülfül şâh şâh
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Câ-be-câ gerden-i billûr üzre
Sanki fülfül kona kâfûr üzre-Sünbülzade Vehbi

Ey hâl pasbânı mısın sen o gerdenin
Kâfûr içinde habbe-i fülfül müsün nesin-Nedim

fülfül-i hâl: Karabibere benzeyen ben.
Bu ne ândır ki melâhetle nemek-dân-ı lebin
Hindû-yı dâg-keş-i fülfül-i hâl etti beni
Nevres-i Kadim

fülk: (فلك) Ar. Gemi, sefîne.
Ne bâd-bâna ne fülke ne rûzgâra dayan
Bu garka-gâhta ancak şinâh lâzımdır-Nâilî

Eriştirir beni ışkın hevâları kapına
Ki fülkü maksada iltür muvâfik olsa riyâh-Behiştî

fülk-i dil: Gönül gemisi.
Yok hevâ-yı zülf ile ârâmı pîç ü tâbtan
Havfim oldur fülk-i dil kurtulmaya girdâbtan
Leskofçalı Galip

Erer bir sâhil-i maksûda âhir fülk-i dil kalmaz
Olur bir gün müsâid rûzgâr ammâ zemân ister
Rüşdî (Ahmet...)

fülk-i ihlâs: Kurtuluş gemisi.
Tevekkül bâd-bânın kıl güşâde fülk-i ihlâsa
Eser bahr-i emelde bir muvâfik rûzgâr elbet-Fıtnat

fülk-i murâd: Arzu ve emel gemisi.
Haddi tecâvüz etme sakın rûzgârda
Fülk-i murâd hep pupa gitmez biraz mola-Belig (Yenişehirli Mehmet Emin...) (pupa git-: rüzgâr hızıyla tam yolla gitmek.)

fülk-i rakîb: Rakibin gemisi.
Kalmaz miyân-ı lücce-i mihnette fülk-i rakîb
Hîleyle iş gören kişi mihnetle cân verir-Neylî

fülk-i vahdet: Birlik gemisi.
Dil lengeriyle sevkederiz fülk-i vahdeti
Tûfân-ı derd mevc-i belâ bilmeyiz nedir
Yahya Kemal

fülûs: (فلوس) Ar. Füls'ler, pullar, paralar, akçeler.
Eğer Şeh-nâme düzse şimdi Tûsî
Ona vermezdi kimse bir fülûsı-Hamdullah Hamdi

fürce: (فرجه) Ar. Yarık, çatlak, iki şey arasındaki açıklık.
Sad çâk olurdu mürg-ı giriftâr görmese
Ümmîd-i fürce rahnelerinden kafeslerin-Nâbi

Çok yere fürce bulup girmiş idi
Sorma gir baskını da vermiş idi-Sünbülzade Vehbi

fürû: (فرو) Far. Alt, aşağı, zîr, taht.
Etmiş bahâr hamdele-gûyâ çemenleri
Olmuş sücûd-ı şükre fürû nârvenleri-Nâbi

fürû-yı celâlet: Ululuğun tevazusu.
Cebîninde nûr-ı asâlet mübîn
Nigîninde fürû-yı celâlet rehîn-Nedim

* **fürû-bürde:** Aşağı indirilmiş.
Ey re's-i fürû-bürde, ki ak pâk, fakat iğrenç
Ey tâze kadın, ey onu ta'kîbe koşan genç-Tevfik Fikret

* **fürû-güzeşte:** Geçip gitmiş ömür.
Gördüm o serv-ka:metin ardınca rûz-ı vasl
Ömr-i fürû-güzeşte şitâbân olup gelir-Nedim

* **fürû-mâye:** Soysuz, cibilliyetsiz.
İhtilât etme fürû-mâye ile
Mübtezel zümresi pes-pâye ile-Sünbülzade Vehbi

Zâtında fürû-mâyeliği Hak da bilirken
Bî-fâidedir rif'at ile muhteşem olmak-Nâbi

* **fürû-nihâde:** Aşağı konulmuş, hesaptan aşağı verilmiş.
Bida'a kalmaz idi iftihâr-ı mahdûma
Fürû-nihâde olunsa efendizâdeliği-Koca Ragıp Paşa

* **ser-fürû:** Baş aşağı.
Gerdûn ayağı tozuna eylerdi ser-fürû
Dünyâya hâk-i bâr-gehi secde-gâh idi-Bâki

fürû': (فروع) bk. fer'.

fürûg: (فروغ) Far. Şule, ziya, ışık.
Verme feyz-i nazar-ı himmeti ahcâre fürûg
Cevher-i mihr ile yeksân tutulurdu celmûd
Yenişehirli Avni

Fürûgu kûh-sâr-ı âheni âb eylemek mümkin
Ol âteş kim hayâlinle dil-i şeydâya girmiştir-Nedim

Mehâsin berk urup her âteşîn ruhsâra düşmüştür
Fürûg u nûru kudsîdir tecellî-zâra düşmüştür
Abdülaziz Mecdi Efendi

fürûg-ı gâze: Allığın parlaklığı.
Fürûg-ı gâze mi billâh söyle rûyunda
Bu reng ü tâb Hudâ verdiği cemâl midir-Nedim

fürûg-ı hüsn: Güzelliğin ışığı.
Hilâl gibi terakkîde mâh-ı tâbân ol
Fürûg-ı hüsnünü günden güne ziyâde görem
Şeyhülislam Yahya

fürûg-ı mihr-i âlem-tâb: Âlemi aydınlatan güneşin ışığı.
Fürûg-ı mihr-i âlem-tâbı gör meh-tâbı neylersin
Temâşâ-gâh-ı bîdârî dururken hâbı neylersin-Nâbi

fürûg-ı rûy: Yüzün parlaklığı.
Sâkî fürûg-ı rûyunda âb u tâb göster
Germiyyet-i hayâdan hurşîd-i âb göster-Nâilî

fürûg-ı sâgar: Kadehin parlaklığı.
Fürûg-ı sâgarı âyîne-i âlem-nümâ buldum
Cihânda kûşe-i mey-hâneyi cây-ı safâ buldum
Hersekli Arif Hikmet

fürûg u nûr: Ziya ve ışık.
Mehâsin berk urup her âteşîn ruhsâra düşmüştür
Fürûg u nûru kudsîdir tecellizâra düşmüştür
Abdülaziz Mecdi Efendi

füruht. fürûht: (فروخت) Far. Satış, satma, satım.
Gevherân-ı ahteri dellâl-i çarh eyler fürûht
Çâr-şû-yı sohbetinde bir peşîz eylerse de-Nâbi

–fürûş: (فروش) Far. "Satıcı, satan anlamına gelen birleşik kelimeler yapar.

* âteş-**fürûş:** Ateş satan.
Sâkî getir ol âbı ki âteş-fürûş ola
Her bir habâbı kulzüm-ı dûzah-be-dûş ola
Şeyh Galip

* bâde-**fürûş:** Şarap satan, meyhaneci.
Hum-ı felek gibi bir gün olur bu kûçe tehî
Ne pîr-i bâde-fürûş vü ne de bâde-hâr kalır-Nâilî

* cev-**fürûş:** Arpa satan.
Ne assı dane döktüğü çün dâm eder kemîn
Bu cev-fürûşu gör nice gendüm-nümâ imiş
Şeyhî (assı: fayda, kâr)

* ferrûh-**fürûş:** Uğur yayan.
Ol muğ-beçe-i ferrûh-fürûş –i dil-cû
Âşıkların etmede zahmına rüfû-Nedim

* güher-**fürûş:** Cevher satan.

Derden yüzü güzellerin olur güher-fürûş
Şevkinle çünkü germ ola bâzâr-ı âfitâb-İbn-i Kemal

* helvâ-**fürûş:** Helva satan.

helvâ-**fürûş-ı sâbûnî:** Sabunla karışık helva satan.

Bu çâr-şûda fark olunmadı kaldı
Riyâ-fürûşla helvâ-fürûş-ı sâbûnî-Nâbi

* hôd-**fürûş:** Kendini satan; kendisiyle övünen. **c. hôd-fürûşân.**

Girân-sâmân olan dellâl-veş kâlâ-be-dûş olmaz
Bilen kadr-i metâ'ı i'tibârın hôd-fürûş olmaz-Raşit

** hôd-**fürûşân:** Övünenler.

İhtiyâc âdeme pâ-bend-i belâdır yoksa
Hôd-fürûşâna müdârâ çekilir belâ değil

Muallim Naci

* kerâmât-**fürûş:** Kerametler satan.

Nüshan maraz-ı aşka ilâc eylemedi hîç
Ey şeyh-i kerâmât-fürûş ez de suyun iç-Sâbit

* mey-**fürûş:** Şarap satan.

Bâde bu bâde muğ-beçe bu muğ-beçe yine
Tahkîk-i mey-fürûşa ne hâcettir ihticâc-Esrar Dede

* neşîde-**fürûş:** Şiir satan.

Benimsemiş bizim üç beyti bir neşîde-fürûş
Onun cihâna tebessüm gelir bu hâlinden

Muallim Naci

* revânî-**fürûş:** Değer satan.

Dervîş Mustafâ-yı revânî-fürûş kim
Rûh-ı revânî şâd ola ehl-i vefâ imiş

Pertev (vefat tarihi)

* riyâ-**fürûş:** İkiyüzlülük gösteren.

Bu çâr-şûda fark olunmadı kaldı
Riyâ-fürûşla helvâ-fürûş u sabûni-Nâbi

* sirke-**fürûş:** Sirke satan.

Telh olur zâika-i nazm-ı umûr-ı âlem
Olmasa sirke-fürûşa müteka:bil kannâd-Nâbi

* sükker-**fürûş:** Şeker satan, şekerci.

Nice sabr eylesin bir hasta sükker özlese cânı
Lebin sükker-fürûşu söylesek açmaz mı dükkânı

Şeyhülislam Yahya

* vefâ-**fürûş:** Vefa satan, sözünde duran.

vefâ-**fürûş-ı şevk-hâne:** Şevk evininin vefa satanı.

Vefâ-fürûş-ı şevk-hâneden de muztaribim
Bu ıztırâbı o ârâm-ı câna anlatamam

Muallim Naci

* ziynet-**fürûş:** Süs yapan.

Dil-i feyz-âşnâ-yı ma'rifet ziynet-fürûş olmaz
Harîm-i Kâ'be-i vahdette âsâr-ı nukûş olmaz

Namık Kemal

fürûzân: (فروزان) Far. Parlayıcı, parlak.

Hilâl-âsâ fürûzân oldu bahr-i nîl-gûn üzre
Şafaktan dem urur âb-ı şarâb-âlûdı deryânın-Bâki

Fürûzândır çirâğ-ı şöhret-i pervâne tâ mahşer
Zebân-ı şu'le-i âvâzı hâmûşân hâmûş olmaz

Koca Ragıp Paşa

Cûşende önünde hep menâzır
Fikrim gibi mevkiim fürûzân-Abdülaziz Mecdi

füsahâ: (فصحاء) bk. fusahâ.

füshat: (فسحت) Ar. 1. Genişlik, açıklık. 2. Meydan.

Bir yeni ufk-ı meşhûd
Bir semâ-pâre-i nev-dîde ki her çemş-i şühûd
Göremez, görse de idrâk edemez füshatini

Tevfik Fikret

füshat-ı meydân: Meydanın genişliği.

Vüs'at-ı eyvânın bu'dı vü rây-ı şeş-cihât
Füshat-ı meydânın serhaddi hadd-i lâ-mekân-Nev'î

* **füshat-kede, gede:** Geniş yer.

Füshat-kede-i sipihr içinde
Deryâ-yı ziyâ-yı mihr içinde-Muallim Naci

* **füshat-serâ (y):** Geniş saray, geniş yer.

füshat-serâ-yı dûrâ-dûr: Bir uçtan diğer uca kadar olan geniş yer.

Hayâle daldım; o füshat-serâ-yı dûrâ-dûr
Göründü dîde-i medhûşa bir cihân-ı nüşûr

Mehmet Akif

* **fesîh, fesîha:** Açık, geniş.

Her cümle-i vesîada mebsût bin vücûd
Her kıt'a-i fesîhada meşhûd bin cihân-Ziya Paşa

füssâk: (فسّاق) bk. fisk.

füsûn, efsûn: (فسون) Far. Büyü.
Ben garîb-i mülk-i vasl ü râh pür-teşvîş ü mekr
Ben harîf-i sâde-levh ü dehr pür-nakş ü füsûn
Fuzûlî
Âşıkın sihr ü füsûnuyla edermiş Mecnûn
Vâdî-i mekrde ol gamze-i câdû ne imiş-Nâbi
Sen hüsn ü füsûn ben sana günden güne medfûn
Tevfik Fikret

füsûn-ı işve: Naz büyüsü.
Meğer sâkî-i devrânın füsûn-ı işveden kasdı
Beni bir câm ile rüsvây-ı devrân etmek istermiş
Esrar Dede

füsûn-ı nevm: Uyku büyüsü.
Gerer beyaz kuğular nâzenîn boyunlarını
Füsûn-ı nevm ile görmez bu âteşîn ravza
Yahya Kemal

* **füsûn-ger:** Büyücü.
Devâtım oldu çeh-i Bâbil ü sözüm efsûn
Füsûn-ger-i kalemim arz kıldı sihr-i helâl
Hayali Bey

* **füsûn-kâr:** Büyüleyici.
Sahbâ-yı lebin çeşm-i füsûn-kâra mı mahsûs
Feyz-i dem-i Îsâ iki bîmâra mı mahsûs-Şeyh Galip

* **füsûn-perver:** Büyüleyici.
Bence hîç şüphe yoktur ki sendendir
Ey güzel çehre-i füsûn-perver-Bağdatlı Ruhi

* **füsûn-sâz:** Büyülü.
Başkadır feyz-i hüner kilk-i füsûn-sâzında
Canlanır vecde gelir söz leb-i i'câzında
Tevfik Fikret

füsûn u fitne: Büyüleyici güzellik ve cilveli tavır.
Güzel tasvîr edersin hatt u hâl-i dil-beri ammâ
Füsûn u fitneye geldikte ey Bihzâd neylersin
Şeyhülislam Bahayi (...Mehmet)

füsûs, füsûsa: (فسوس) Far. Ne yazık, çok yazık.
Füsûsa kim cihân-ı fitne engîz
Eder bahr-i gamı mevc-hîz
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

füsürde: (فسرده) Far. Donmuş; kırılmış. (bk. efsürde'nin hafifletilmişi.)
Gördü ki nigârdan nişân yok
Bir cism-i füsürde var cân yok-Fuzûlî
Kemîne katre-i âb-ı şefâati eyler
Şivâz-ı nâr-ı cahîmi füsürde tâb-ı humûd-Sâmi

Mümkün mü o cism-i nâzenîni
Teklîf ede bir acûz-ı fertût-Abdülhak Hâmit

* **füsürde-hâtır:** Cesareti kırılmış.
Elbette olup füsürde-hâtır
Ma'nâdan olur zebân-ı ka:sır-Şeyh Galip

* **füsürde-hıred:** Aklı donmuş.
Dedi ki ey füsürde-hıred pîr-i nâtuvân
Heft-âd sinde bir seferin ney ki hikmeti-Nâbi

füşürde: (فشرده) Far. Israr eden, direnen.
Bâd-ı bürûdet ederdi füşürde bedenlerin
Nâr-ı tama' müeddî-i germiyyet olmasa-Nâbi

fütâde: (فتاده) Far. bk. üftâde. 1. Düşkün, biçare. 2. Âşık. **c. fütâdegân.**
Mihr-i ruhun fütâdesi ancak zemîn değil
Ser-gerde ol hevâda yeler âsümân dahi-Nizami

Hani bir tâlib-i Hak şimdi fütâde şeklinde
Sûret uğrusu çoğaldı fukarâ şeklinde-Behiştî

fütâde-i çeh: Kuyuya düşüren.
Baba nasîhatidir: Mekr-i hîşden hazer et
Eden fütâde-i çeh Yûsuf'u birâderidir
Seyyit Vehbi

fütâde-i hâk-i mahabbet: Sevgi toprağının âşıkı.
Şeb-nem gibi fütâde-i hâk-i mahabbetiz
Kalmaz bir âftâbı görünce karârımız-Nâbi

fütâde-i hâk-i mezellet: Biçare toprağın seviyesi.
Olur fütâde-i hâk-i mezellet ey mağrûr
Serin erer ise de çerhe âftâb gibi
Vâsıf (Seyyit Hüseyin ..)

fütâde-i heves-i merhem: Merhem hevesi düşkünü.
Hezâr zahm-ı gama cilve-gâh iken gönlüm
Fütâde-i heves-i merhem olmasın ne_olsun-Nâbi

* **fütâde-dil:** Aciz gönüllü.
Çü şem' serkeş olma, çü sâye fütâde-dil
Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol dilâ basıl
Azizî (Yedikuleli..)

** **fütâde-gân:** Düşkünler; âşıklar.
Yaktın fütâde-gânını hâkister eyledin
Ey şem' külfet eyleme pervâne kalmadı-Ziya Paşa

fütâdegân-ı gam: Gam düşkünleri.
Fütâdegân-ı gama sâye-i inayetimizden
Zekât-bahş-ı per ü bâl idik zemân ile biz de-Nâbi

fütûhât: (فتوحات) Ar. Fütûh'un ceminin cemi. savaşarak kazanılan zaferler.
Fütûhâta kimi dâmânın açmış
Kimisi dest uzatmış armağana-Enderunlu Fazıl

fütûr: (فتور) Ar. Gevşeklik, zayıflık, rehavet, uyuşukluk, tembellik.
Sende zâhir olıcak acz ü fütûr
İntika:mın komaz Allah-ı Gayûr-Nâbi

Buldu ahvâl ü umûr-ı memleket feyz-i cedîd
Geldi erbâb-ı fütûr ü ye'se hep sevk-i nevîn
Ziya Paşa

Aksırır sonra, fütûr etmeyerek, burnumuza
Yutarız, çâre ne, mümkün mü ilişmek domuza
Mehmet Akif

fütüvvet: (فتوّت) Ar. Mertlik, yiğitlik.
Ser-levha-i defter-i fütüvvet
Ser-hayl-i Arab Benî Muhabbet-Şeyh Galip

Kerem sende inâyet sende lutf ü merhamet sende
Fütüvvet sende re'fet sende haylî müstemend-âne
Üsküdarlı Hakkı Bey

füzûn: (فزون) Far. Çok, fazla. (efzûn'un hafifletilmişi).
Dâg-ı dil-sûz-ı firâkın oldu gün günden füzûn
Nûr u mâh efzûn olur hûrşîdten oldukça dûr
Fuzûlî

Bende Mecnûn'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdık benim Mecnûn'un ancak adı var
Fuzûlî

Kesmem ümmîdimi ihsân-ı Hudâ'dan zîrâ
Kerem ü lutfu füzûndur benim ümîdimden-Nâbi

Sanma cefâlarla ben fârig olam aşktan
Her biri bir şîve-i şevk-i füzûndur bana
Şeyhülislam Yahya

* **füzûn-ter:** Daha çok, daha fazla.
Soğuklukta, girân-cânlıkta, kâfirlikte her şeyde
Füzûn-terdir Keşîş Dağı'yla zâhid denk gelmezse
Şeyh Galip

-G-

gâbe: (غابه) Ar. 1. Sık orman. 2. Yırtıcı hayvan yatağı.
Fetvâsın alsa destine bir mûr-ı nâtüvân
Kuvvette pençe-tab'-ı pelengâmı gâbe_olur-Sâbit

gâbe-i kûh-ı beka: Beka dağının ormanı.
İstimâ' etse bebr-i heybet şîr-âneni ger
Gâbe-i kûh-ı beka:da olur ol dem lerzân-Şinasi

gabgab: (غبغب) Ar. Çenenin altı, gerdan.
Âşık ol ammâ alâikden berî et gönlünü
Ne ham-ı gîsûya meftûn, ne esîr-i gabgab ol-Nef'î

O kadd ü hat o tenâsüb o gabgab o pistân
O yâl ü bâl o temâyül o şîve-i güftâr-Nedim

gabgab-ı hûrî-i Cennet: Cennet hurisinin gerdanı.
Yanaşsa gabgab-ı hûrî-i Cennet gabgab-ı yâre
Sanırsın sun'-ı Mevlâ ortadan bölmüş bir elmayı
Lebîb-i Âmîdî (Abdülgafur Hüseyin ...)

gabgab-ı yâr: Sevgilinin gerdanı.
Hırs el diş bileyip zâhidin ağzı sulandı
Ben demem onun için gabgab-ı yâre tuffâh
Esat Muhlis Paşa

gabî: (غبى) Ar. Akılsız, anlayışsız.
O demler geldi kim mer'î olup fazl u kemâl ehli
Ola vâzıh gabî vü câhilin devr içre noksânı-Cinânî

İhlâsın olmayınca Hudâvend-i âleme
Ey zâhid-i gabî ne okursun namâzda-Nâbi

Maksûda zafer-yâb olan ancak bu cihânda
Ya şahs-ı gabîdir, ya fatîn-i mütegâbîdir
Ziya (Adanalı ...)

gabn: (غبن) Ar. Alışverişte aldatma.
Mes'ele mâ'lûmumuz emr-i kazâ
Gabn ki fâhiş ola vermez rızâ-Vahit

gabrâ': (غبرا) Ar. "Boz renkli" anlamına gelir. Yeryüzüne ıtlak olunur. "sâha-i gabrâ": yeryüzü, dünya.
Yakar bir berk-ı âlem-sûz tîğın ser-be-ser onu
Misâl-i hâr u has tutsa adüvv ger rû-yı gabrâyı-Nef'î

Subhunda bahârın şu sabâhat bulunur mu
Bak çehre-i gabrâya nasıl şen, ne cüvândır
Mehmet Akif

gadab: (غضب) bk. gazab.

gaddâr: (غدّار) Ar. Gadr'den; 1. Çok fazla zulmeden. 2. Çok fazla fiyatla mal satan tüccar.
Sanma kim gaddâr ber-hurdâr olur
Ya kesilir başı ya ber-dâr olur-Lâ

Bir iki günde ne gaddârlıkların gördüm
Felek dedikleri nâ-pây-dârı benden sor-Nedim

Bulmamışken dil-i mecrûhuma bir çâre dahi
Açtı gaddâr felek sîneme bir yâre dahi-Leylâ Hanım

A'sâbı çürük, göğsü çürük, rûhu çürüktür
Mağdûr olan insân gibi gaddâr olanın da
Midhat Cemal Kuntay

gaddâr-ı bî-mürüvvet: Mürüvvetsiz gaddar.
Ne kimseye teşekkî vü ne âh u nâle et
Gaddâr-ı bî-mürüvveti Hakk'a havâle et
Nazif (Şeyh Hasan-Dede)

gaddâr-ı hôş-bû: Hoş kokulu gaddar.
Berg-i gül gibi olurdu nîgû
Terledikçe o gaddâr-ı hôş-bû-Hakanî

gadîr: (غدير) Ar. Yağmur ve sel birikintisinden meydanaa gelen gölcük, su birikintisi. **c. guderâ.**
Bahşeder ol çâr fasla hükm-i nevrûz-ı cinân
Tarheder bu rûy-ı arza âb-ı kevserden gadîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

gadr: (غدر) Ar. Zulüm, eziyet; sözünde ve ahdinde durmama.
Güncişk-i zârı bâşe-i perrân helâk eder
Eyler tezerviyi pençe-i gadrinde bâz-hâr-Ziya Paşa

Nîm-bismilken yed-i gadrinde, kurbân etmiyor
Etmiş olsa hakkı var ya iddiâ-yı merhamet
Tâhirü'l-Mevlevî

Halka gadr eyleyenin âkıbeti hayr olmaz
Kendi bulmazsa da bir gün olur evlâdı bulur-Lâ

gaffâr: (غفّار) Ar. Bağışlaması, ayıpları örtmesi çok olan Allah.
Üftâdegânı garka-i afv etmemek muhâl
Bahr-i muhît-i rahmet-i Gaffâr Kâ'be'dir-Nâbi

Gaffârü'z-zünûb: Günahları bağışlayan Allah (c.c.).
Âb-ı istiğfâr ile pâk etti Gaffârü'z-zünûb-Hayali Bey

gâfil: (غافل) bk. gaflet.

gâfir: (غافر) Ar. Mağfiret ede, bağışlayıcı Allah.

Gâfirü'z-zünûb: Günahları bağışlayan Allah (c. c.).
Yaş dök Muhibbî şâm u seher âh u nâle kıl
Afv eyleye günâhını tâ Gâfirü'z-zünûb
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

gaflet: (غفلت) Ar. 1. Gafillik, dikkatsizlik, boş bulunma hâli. 2. İhmal, kaygılanmama.
Saç sakal ağardı ey dil dahi uslanmaz mısın
Hâb-ı gafletten uyan hîç olasın sanmaz mısın
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Münhariftir sâkiyâ endûh-ı dünyâdan mizâc
Bâde tut kim illet-i endûha gaflettir ilâc-Fuzûlî

Yâre niyazı vâsıta-i vahşet etmişiz
Âzürde etmişiz o mehi gaflet etmişiz-Nâbi

Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde-Ziya Paşa

gaflet-i erbâb-ı dünyâ: Dünya sahiplerinin gafleti.
Meâl-i gaflet-i erbâb-ı dünyâ hep nedâmettir
Bu rü'yâ hâbdan evvel dahi ta'bîr olunmuştur
Râşid (Molla Feyzizade Müverrih Mehmet...)

gaflet-i nev-devletân: Yeni devletlerin gafleti.
Olsa aceb mi gaflet-i nev-devletân füzûn
Sengîn olur dimâğda vakt-i şebâb hâb
Sünbülzade Vehbi

* **gâfil:** Gaflet edici, ihtiyatsız.
Ne yatarsın eyâ gâfil gözün aç gör bu erkânı
Hakk'a ermek dilerisen oku âyât-ı Kur'ân'ı
Şeyyat Hamza

Ben çalıştım, sen oynadın gâfil
Sen misin yoksa ben miyim âkıl-Muallim Naci

Beni gâfil yaşattı hilkatten
Tuttu âvâre her saâdetten-Tevfik Fikret

* **gâfil-âne:** 1. Gafile yakışır surette. 2. Habersizce.
Evet, bırakmayınız, belki bir saâdettir
Ki biz cezâ diyoruz gâfil-âne, bilmeyerek
Tevfik Fikret

gafûr: (غفور) bk. gufrân.

gâh; kâh: (گاه) Far. 1. Bazen, arasıra. 2. Zaman, an, vakit. "Kâh" şekli Anadolu Türkçesinde kullanılır.
Gâh bir harf sükûtuyla eder nâsırı nâr
Gâh bir nokta kusûruyla gözü kör eder-Fuzûlî

Dem mi var sâkî-i devrânın elinden Nâbî
Gâh hûn-âbe gehî kâse-i pür-semm çekmez-Nâbi

Bir nefes sabredemem firkat-i dîdârına âh
Görmek ister dil-i firkat-zede her gâh seni-Nahîfî

Gâh engüşt-i muhannâsın gehî la'lin emip
Dâne-i ünnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin?-Nedim

Dilde dâg dağ-ı hasret sûz-âşinâdır hep
Bu gül-şen-gâh-ı aşkın gülleri âteş-nümâdır hep
Haşmet

Gâhî o nigâh-ı vahşet-âsâr
Hissettiriyor ki bir gamın var-Muallim Naci

–gâh: (گاه) Far. Sondan birleştiği kelimelere "yer ve mekân" anlamlarını katar.

* cilve-**gâh:** Cilve yeri.
Kıl semend-i nâzına arş u semâ-yı cilve-gâh
Mihr ü mâhı eyle galtân gûy-ı çevgânın gibi
Leskofçalı Galip

* dâm-**gâh:** Tuzak yeri.
Kaldı gönlüm şu dâm-gâhında
Dâm-ı zülf-i hevâ-penâhında
Ebedî bir esîr-i nahçîrin-Cenap Şahabeddin

* der-**gâh:** Tekke.
Kûşe-i çeşm ile ettikçe nigâh
Gaşy olurlardı sürûş-ı der-gâh-Hakanî
* dest-**gâh:** İş yeri; fabrika.
Hâşelillâh kim kanâat gencinin sükkânına
Matrah-ı mekr ola der-gâh-ı inâyet-i dest-gâh-Fuzûlî
* dûd-**gâh:** Dumanın çıktığı yer.
Çıkarsa ne_ola sînemde benim dûd-ı siyâh eğri
Dütünü doğru çıksın tek olursa dûd-gâh eğri-Âhî
* garka-**gâh:** Tehlikeli yer.
Ne bâd-bâna ne fülke ne rûzgâra dayan
Bu garka-gâhta ancak şinâh lâzımdır-Nâilî
* gül-şen-**gâh:** Gül bahçesi.
gül-şen-gâh-ı aşk: Aşkın gül bahçesi.
Dilde dâg dağ-ı hasret sûz-âşinâdır hep
Bu gül-şen-gâh-ı aşkın gülleri âteş-nümâdır hep
Haşmet
* nâ-**gâh:** Ansızın.
Bilir misin neye ürker nazarlarım nâ-gâh
Görür hadîka-i çeşminde bir gazâl-i siyâh
Hüseyin Sîret
* nazar-**gâh:** Bakış yeri.
Geh cân düşer pîş-i nazar-gâhına geh dil
Bir kerre nigâh eylemez ol çeşm-i siyeh dil-Beliğ
* penâh-**gâh:** Sığınacak yer.
Murâd ü maksada âlem penâh-gâh-ı ümem
Ümîd-i rûzu neden mültecâ-yı yevmü'l-hulûd-Sâbit
* pîş-**gâh,** pîş-**geh:** İş yeri, fabrika.
Pîş-gâhında olurken na'ra-senc-i es-selâm
Kanda olsun bülbül-i dil zâr u giryân el-vedâ'
Nâbi (kanda: nerede)
* rezm-**gâh:** Savaş yeri.
Alevlerdir duhân içre görünür tîğlar gûyâ
Ne dem gerd-i siyâh-ı rezm-gâhı kılsa zulmânî
Bâki
* riyâ-**gâh:** Riya yeri.
Zühhâda açılmaz der-i eyvân-ı harâbât
Ol mastaba-i feyz riyâ-gâh değildir-Nâilî
* sayd-**gâh,** sayd-**geh:** Av yeri.
Bu fenâ sayd-gehinde acabâ var mı ola
Sayd için kendisi sayd olduğun anlar sayyâd-Nâbi

* sâye-**gâh:** Gölgelik yer.
Yarın sen bir avuç toprak
Kesâfetiyle gelirsin bu sâye-gâha, bırak
Esîr-i sâfını döksün ile'l-ebed-Tevfik Fikret
* secde-**gâh:** Secde yeri.
Nice yıllar der ki olmuş secde-gâh-ı Müslimîn
Enderûnunda olan hâlât yetmez mi nişân-Hâzık

Şem'-i mihrâb-ı Hudâ câmi'-i esrâr-ı Hudâ
Secde-gâh-ı ürefâ Kâ'be-i ehl-i ferheng-Kâzım Paşa
* subh-**gâh:** Sabah vakti, tan yeri.
Döndüren fânûs-ı çarhı dûd-ı âhımdır benim
Yandıran hurşîdi âh-ı subh-gâhımdır benim-Âhî
* sûr-**gâh:** Düğün yeri.
Zevkin çıkar firifte olma safâsına
Herkes bu sûr-gâh-ı temâşâya bir gelir-Esrar Dede
* taht-**gâh:** En yüksek oturma yeri.
taht-gâh-ı hasret: Hasret yeri.
Hîç eksik olmadı âmed-şüd-i sipâh-ı gumûm
Rızâyî sîne meğer taht-gâh-ı hasrettir-Rızâyî
* tecellî-**gâh:** Görüntü yeri.
Sezâdır olsa feryâdında sâbit bülbül-i gam-hâr
Tecellî-gâh-ı hikmetten nasîb-i nâra düşmüştür
Abdülaziz Mecdi Efendi
* temâşâ-**gâh:** Seyir yeri.
temâşâ-gâh-ı ra'nâ: İki taraflı seyir yeri.
Vâdî-i hayret temâşâ-gâh-ı ra'nâdır bize
Sicn-i mihnet gûşe-i hem-vârdır eğlencemiz-Nuri
gâhvâre, gehvâre: (كاهواره) bk. gehvâre.
gâib: (غائب) bk. gayb
gâile: (غائله) Ar. Dert, sıkıntı, elem. 2. Felâket, belâ, musibet. 3.Uğraştırıcı iş, engel. 4. Savaş. **c. gavâil.**
Şimdi bî-gâliye bin gâile açmış halka
Vay eğer gâliye-sâ eylese gîsûlarını-Nevres-i Kadim

Lisân-ı hâli olup tercemân-ı vicdânı
Diyor ki: "Vâlidelik en safâlı gâiledir-Tevfik Fikret

Diyor ki: Vâlidelik en safâlı gâiledir
Lisân-ı hâlime bak, sözlerim zevâiddir-Tevfik Fikret

gâile-i bûd u nebûd: Var yok sıkıntısı.
Terk eylemişiz gâile-i bûd u nebûdu
Vâreste-i derd ü elemi havf ü recâyız
Leskofçalı Galip

gâiyye: (غائيّه) Ar. fel. Gaye edinme, erekçilik, finalizm.
İllet-i gâiyyemiz ma'nen takaddüm bizdedir
Âdemiz âlemden ey Nâbî muahhar gelmişiz-Nâbi

galat: (غلط) Ar. Hata, yanlış. **c. galatât.**
Tedbîr-i katl-i Âl-i Abâ kıldın ey felek
Fikr-i galat hayâl-i hatâ kıldın ey felek-Fuzûlî

Galat ettim ne revâ cennete teşbîh etmek
Başkadır ni'met-i âsâyiş-i me'vâ-yı adem-Akif Paşa

İzzet Paşa da hôş-edâdır
Vardır galatı velîk nâdir-Ziya Paşa

* **galat-bîn:** Yanlışı gören.
Görüp aks-i dehânın rûh-ı galat-bînim
Temâşâya seni bir rahne sandı iştiyâkından-Beliğ

Sun'-ı Hak âzâde-i lâ vü neamdır, hoşça bak,
Gördüğün noksan senin çeşm-i galat-bînindedir
Âgâh Osman Paşa (Trabzonlu...)

* **galat-fehm:** Yanlış anlama.
Bak şu etvâr-ı galat-fehmine çerh-i dûnun
Re'y-i Bâkıl geçiyor akl-ı Felâtûn yerine-Lâ

* **galat-kâr:** Yanlış iş.
Şekvemiz var feleğin vaz'-ı galat-kârından
İstimâ' et ki budur zâbıta-i mülke ehemm-Nâbi

Galata: (غلطه) Eski İstanbul'da güzelleri ve meyhaneleriyle meşhur bir semt. Divan şiirine bu vesileyle girmiştir.
Her nefes bu mürde-i dil bulur hayât-ı câvidân
Ol Mesîhâ-demle gül-geşt-i Galata eylesem-Aşkî

Ciğerim mey gibi hûn etti benim za'f-ı humâr
Galata'ya geçelim def'-i humâr eyleyelim-Âhî

galeyân: (غليان) Ar. Kaynama, coşma, çalkalanma.
Doldu âvâze-i Ahmed'le cihân
Eyledi aşk-ı İlâhî galeyân-Hakanî

Şevkın galeyân ederdi peydâ
Hûnunda ketâib-i cihâdın-Recâizade Ekrem

gâlî: (غالى) Ar. Değerinden fazla pahalı. **c. galât.**
Müşteri olmaz ona gerdûn gibi sarrâf-ı dûn
Cevher-i tahkîktir kıymette gâlîdir sözüm
Yenişehirli Avni

gâlib: (غالب) Ar. Galebe edici, galib gelen, yenen. 2. Daha kuvvetli. 3. On sekizinci yüzyılda yaşamış son divan şiiri temsilcisi; Mevlevî şeyhi, Galip Dede veya Şeyh Galip ismiyle anılan şairimiz.
Şeb-rev ki hâbı gâlib ola pister istemez
Âteş ki subha kalmaya hâkister istemez-Nâbi

Hayret verir sad Kayser'e, gâlib hezâr İskender'e
Hükm-i revân her kişvere, fermân-ber-i şâh u gedâ
Seyyit Vehbi

Vech-i berrâkının ashâb-ı safâ
Humreti gâlib idi der hattâ-Hakanî

gâlib-i tûde-i müşg: Misk kokusu yığınından daha kuvvetli.
Sirâyet etse bûy-i hulku ger dünyâ olurdu
Bir avuç hâk gâlib-i tûde-i müşg ü zebâd üzre-Nef'î

Gâlib-i zâr: İnleyen Galip.
Kim ka:dir ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir
Târihi imiş Gâlib-i zârın eser-i aşk-Şeyh Galip

* **gâlibiyyet:** Üstünlük, gâlib gelme.
Zafer-yâb olduğun kimdir? Düşün bir kerre, millet mi?
Adâlet isteyen bir kavmi vurmak gâlibiyyet
Mehmet Akif

İtmâm-ı gâlibiyyet için şanlı pâdişâh
Mısr içre kurmak istedi dârü'l-karârını
Yahya Kemal

Gâlibiyyet gösterirsin müfteris hayvânlara
Ya tufeyliyyâta mağlûbiyyet en sonra neden
İsmail Safa

gâlibâ: (غالبا) Ar. zf. Görünüşe göre, belki, sanki.
Ey Fuzûlî âteş-i âh ile yandırdın beni
Gâlibâ sandın ki şem'-i külbe-i ahzânınam-Fuzûlî

Ne mümkündü onu baştan çıkarmak zümre-i uşşâk
Gül-i sad-berg-i hüsnü gâlibâ pejmürde olmuştur
Esrar Dede

Meh-be-meh tahlîl-i insân etmek için gâlibâ
Çarh-ı merdüm hor hilâli râhat-ı dendân kılar
Behiştî

gâlibiyyet: (غالبيت) bk. gâlib.

gâliye, gâliyâ: (غاليه) Far. Güzel kokulu terkip, misk. "gâliye-misk" terkibi bozularak "kalemis" olmuş. Belki buradan Kadıköy'deki "Kalamış" semti çıkmış olabilir.

Hüsnünün naksına şâhid yetişir nisvânın
Rûy u mûyunda olan gâliye vü gâzeleri-Nâbi

Hüsn kim gâliye vü gâzeden imdâd ister
İstemez dil onu bir hüsn-i Hudâ-dâd ister
Şeyh Galip

* **gâliye-dân:** 1. Galiye kutusu. 2. Güzel koku kabı.

Devât-ı gâliye-dân ü buhûr olur kalemi
Benefşe-zâr-ı behişte döner sevâd-ı rakam-Nef'î

* **gâliye-gûn:** Güzel koku şeklinde.

Olmasa fikr- tırâzende-i gîsû-yı bütân
Rîziş-i eşk-i kalem gâliye-gûn olmaz idi-Nâbi

* **gâliye-sâ:** Güzel koku hazırlayan; attar, ıtırcı.

Şemme-i zülfünle meşâmın dilin
Gâliye-sâ eylemedin öyle mi-Ahmet Paşa

Şimdi bî-gâliye bin gâile açmış halka
Vay eğer gâliye-sâ eylese gîsûlarını-Nevres-i Kadim

* **gâliye-süd:** Beyaz süt kokusu.

Ale'd-devâm ola ol buk'a-i mübârekenin
Gubârı nâfe-i şemîm ü hevâsı gâliye-süd-Sâbit

gâliye vü gâze: Güzel koku ve allık.

Hüsnünün naksına şâhid yetişir nisvânın
Rûy u mûyunda olan gâliye vü gâzeleri-Nâbi

galtân: (غلطان) Far. Yuvarlanan, tekerlenen.

Çevgân salursa turrelerin top yerine
Yüz baş ayakta her yana galtân olup gider
Ahmet Paşa

Zâbitleri hûn içinde galtân
Zincir ile bağlı bir de sultân-Abdülhak Hâmit

Hûn-i cûşân-ı şehâdet içre ben galtân iken
Sen ederdin hande, kan ağlardı şemşîrin senin
Muallim Naci

gam, gamm: (غم) Ar. Kaygı, tasa, keder. **c. gumûm.**

Ben helâk oldum gamından sen esen ol ey sanem
Şâh sağ olsun hezârân bende kim ölse ne gam
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Âlem oldu şâd benden ben esîr-i gam henüz
Kıldı âlem terk-i gam bende gam-ı âlem henüz
Fuzûlî

Gamım pinhân tutardım ben dediler yâre kıl rûşen
Desem ol bî-vefâ bilmem inanır mı inanmaz mı
Fuzûlî

Gâhî o nigâh-ı vahşet-âsâr
Hissettiriyor ki bir gamın var-Muallim Naci

Neden sonra bendene himmet edip gel desen
Gider gam ve kederler ne hat kalır ne desen
Şeref Yılmaz

gam-ı âlem: Dünyanın gamı.

Âlem oldu şâd benden ben esîr-i gam henüz
Kıldı âlem terk-i gam bende gam-ı âlem henüz
Fuzûlî

gam-ı aşk: Aşk kederi.

Gam-ı aşkın cihân mülkünde buldum şâd-mân oldum
Kişi gurbet diyârında edermiş âşnâdan haz-Bâki

gam-ı cânân: Sevgilinin derdi.

Gam-ı cânân bana senden değil cândan mukaddemdir
Yıkıl git şundan ey dil çünkü sen ol gamdan incindin-Behiştî

gam-ı devr: Dönen gam.

İşret-i bezm-i visâl-i yâr geldi yâdıma
Gussa-i dehr ü gam-ı devri ferâmûş eyledim-Bâki

gam-ı devrân: Dönen gam.

Ne iktizâ eder elmas u la'l-i âteş-gûn
Vuralım âteşe kâlâ-yı gam-ı devrânı
Yine nûş eyleyelim bâde-i âteş-gûnu-Nâbi

gam-ı dil: Gönül kederi.
İstemez aşk ile vîrân olan ma'mûrluk
Kârvân-ı gam-ı dil menzili vîrâne gerek
Âdile Sultan

gam-ı dil-dâr: Sevgilinin kederi.
Ancak gam-ı dil-dârı alır havsala-i aşk
Yahyâ olamaz ona mezâhim gam-ı dünyâ
Şeyhülislam Yahya

gam-ı dünyâ: Dünya kederi.
Hîç revâ mıdır gam-ı dünyâya düşmek ey gönül
Bir kenârına erilmez bahr-i pür-girdâb iken
Şeyhülislam Yahya

gam-ı eyyâm: Günlerin gamı.
Gam-ı eyyâm Fuzûlî bize bî-dâd etti
Gelmişiz acz ile dâd etmeğe sultânımıza-Fuzûlî

gam-ı fakr: Fakirlik derdi.
Gam-ı fakr ile mezc olup derd-i aşk
Harâb oldu birden zen ü merd-i aşk
Keçecizade İzzet Molla

gam-ı ferdâ: Yarınki acı.
Harâbât ehline dûzah azâbın anma ey zâhid
Ki bunlar ibn-i vakt oldu gam-ı ferdâyı bilmezler
Hayali Bey

gam-ı firkat: Ayrılık tasası.
Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur
Ne cân bedende gam-ı firkatinle râhat olur-Nef'î

gam-ı gîsû: Saç kaygısı.
Gam-ı gîsûn ile âşüfte değil ger sünbül
Ne için böyle perîşân olur akser sünbül-Bâki

gam-ı hadd: Yanağının kederi.
Gam-ı haddinle yanarsa ne_ola cismi mûmun
Dûd-ı âhını Hudâ yerde komaz mazlûmun
Cenabi (Müverrih Mehmet Mustafa...)

gam-ı havz-ı behişt: Cennet havuzunun gamı; cennet havuzu suyundan içebilme tasası.
Zâhid ölür gider gam-ı havz-ı behişten
Biz bir kadeh şarâb ile def'-i gam eyleriz-Nedim

gam-ı hırs: Hırs kaygısı.
Ey nefs-perest-i cism-perver
Olma gam-ı hırsla mükedder-Fuzûlî

gam-ı hicrân: Ayrılık gamı.
Hûn-âbe değil bâdesi zehr-i gam-ı hicrân
Her nağme-i çeng ü neyi feryâd ü figândır-Nef'î

gam-ı humâr: İçkiden sonraki baş ağrısı sıkıntısı.
Gam-ı humâr ile sâkî pür-ıztırâb oldum
Behey harâb olası gel yetiş harâb oldum
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

gam-ı hûn-çegân: Kan damlayan keder.
Ağyâre câm sunsa sipihr-i sitîze-kâr
Ben zâdesine âb-ı gam-ı hûn-çegân verir-Nedim

gam-ı iflâs: Gamı tüketme.
Dest-i sultân-ı atâ-bahş ile deryâ himmetin
Şol gam-ı iflâs ile mahzûn olan medyûna sor
Hayali Bey

gam-ı imrûz: Bir günlük gam.
Çün kâr-ı nihânî-i meşiyyet ola ma'lûm
Çekme gam-ı imrûz eyle endîşe-i ferdâ-Sâmi

gam-ı me'nûs: Alışık gam.
Cihân zindân imiş gûyâ ben anda kalmışım mahbûs
Belâ-âlûd ü giryân ü garîb ü zâr ü gam-ı me'nûs
Recaizade Ekrem

gam-ı nermîn: Yumuşak gam.
Ne bu akşamda bir gam-ı nermîn
Ne de durgun denizde bir muğberr-Ahmet Hâşim

gam-ı nihân: Gizli keder.
Yandıkça oldu sûzân kalb-i şerer-feşânım
Oldu yine alev-hîz dâg-ı gam-ı nihânım-Lâ

gam-ı perîşân: Perişan keder.
Tut imdi sâgar-ı zerrîn kem olma nergisden
Benefşe gibi gözetme gam-ı perîşânı-Şeyhî

gam-ı ruh: Yanak hasreti.
Dâg-ı gam-ı ruhunla bârân-ı eşk-i çeşmim
Bitirdi tâze güller hâk-i tenimde yer yer-Hayretî

gam-ı rüzgâr: Zamanın kederi.
Yazık ol hevâ-pereste ki bu bezm-i bî-beka:da
Bırakıp safâ-yı câmı gam-ı rüzgâra düştü
Ziya Paşa

gam-ı sad-gûne-i gerdûn-ı dü-tâ: Kamburu çıkmış feleğin yüz çeşit kederi.
Çektim gam-ı sad-gûne-i gerdûn-ı dü-tâyı
Tattım nice dem çâşnî-i zehr ü şifâyı-Ziya Paşa

gam-ı sevdâ-yı ser-i zülf: Saçın üstündeki kara gam.
Gam-ı sevdâ-yı ser-i zülfün ile kesti senin
Mâder-i dehr meğer nâfını müşg-i Huten'in
İbn-i Kemal

gam-ı telh: Acı keder.
Çü hân-ı hüsnünü şîrîn edip durur Rezzâk
Gelir bana gam-ı telhı onun taâm-ı lezîz-Behiştî

* **gam-âbâd:** Gam yeri.
Şehr gam-âbâd, behcet-hâne-i şâdî harâb
Derviş-i Kadim

* **gam-âgîn:** Gamla dolu.
Ben eyler iken bu nazmı tezyîn
Rencûr idi cism ü cân gam-âgîn-Ziya Paşa

* **gam-âlûd:** Gamlı, kaygılı.
Bugün nasılsa gam-âlûd sisleriyle cibâl
Yarın da cism-i tabîat kefenlenip kardan
Tevfik Fikret

gam-âlûd-ı humâr: İçkiden sonraki baş ağrısına katlanmak derdi.
Gül ü mül bezmine meyl etme sözüm tut Yahyâ
Ne cefâ-dîde-i hâr ol, ne gam-âlûd-ı humâr
Şeyhülislam Yahya

* **gam-âlûde:** Gama bulaşmış.
Birlikte okurduk, yine birlikte; berâber
Hatmeyleyelim, gel, şu gam-âlûde kitâbı
Tevfik Fikret

* **gam-âşinâ:** Gamlı, tasalı; gama alışık.
Bî-gâne-i muhabbetin olmaz gam-âşinâ
Ey dâg-ı derdin eylemeyen merhem-âşinâ-Nâilî

* **gam-endûz:** Gam toplayan.
Mâl-i Ka:rûn'ca eğerçi ki kazandı gamını
Doymadı gussana bu cân-ı gam-endûz henüz
Nizami

* **gam-engîz:** Gam ortaya koyan, gam koparan.
Âdemin hâne-i temkînin edermiş vîrân
İʿtibârât-ı keder-hîz ü gam-engîzi liâm-Nâbi

* **gam-fersâ:** Gam arttıran.
Sanma menşûr-ı hıred ya iffet ü takvâ yürür
Bezm-i Cem'dir bunda hükm-i câm-ı gam-fersâ yürür-Koca Ragıp Paşa

* **gam-fezâ, gam-efzâ:** Gam arttıran.
Nağme-i bülbül-i ferah-bahş ü server-i encâm iken
Gam-fezâ oldu sadâ-yı bûm-ı pür-nekbet gibi
Ebussuud (Şeyhülislam ... El-İmâdî)

* **gam-gîn:** Gamlı, kaygılı, tasalı, kederli.
Ârifin gönlün Hudâ gam-gîn eder şâd eylemez
Bende-i makbûlünü Mevlâsı âzâd eylemez-Nevʿî

* **gam-güsâr:** Gam savan.
Yakar mı nâme-berin yoksa yâra değmez mi
Niyâz-nâmemiz ol gam-güsâra değmez mi-Nâilî

* **gam-hâne:** Gam yurdu; dünya.
Elden komasın câm-ı mey-i gül gibi bir dem
Her kim ki bu gam-hânede dil-şâd olayım der
Bağdatlı Ruhi

Mecnûn ki belâ deştini geşt etti ser-â-ser
Gam-hâneme geldi dedi hâlin ne birâder-Gazali

gam-hâne-i dil: Gönlün gamlı dünyası.
Yıktı bizi şarâb-ı aşk sâgarı sunma sâkiyâ
Su koyma gel ocağıma gam-hâne-i dil harâb iken
Sâmi (Arpaemînizade Vakʿanüvis Mustafa-Bey)

* **gam-hâr:** Gam yiyen, kederlenen.
Sezâdır olsa feryâdında sâbit bülbül-i gam-hâr
Tecellî-gâh-ı hikmetten nasîb-i nâra düşmüştür
Abdülaziz Mecdi Efendi

Gönül nâmında bir gam-hârımız kalmıştı âlemde
O da vardı ser-i kûy-ı dil-ârâda vatan tuttu-Nâbi

* **gam-kede:** Gam yeri.

gam-kede-i hâk: Toprağın gam yeri.
Yok kimse için gam-kede-i hâkte bir yâr
Herkes oluyor kendisine yâr-i vefâ-dâr
Kemalzade Ekrem Bey

* **gam-nâk:** Gamlı.
Endâmı şikeste cismi gam-nâk
Rüsvâ vü harâb ü mest ü bî-bâk-Fuzûlî

Visâl ü hecr ile geh şâd u geh gam-nâk olur âşık
Cinânî gam yeme hep böyledir ahvâli dünyânın
Cinânî

* **gam-perdâz:** Gam düzen.
Keştî-i Cem gibi emvâc-ı belâdan sındı dil
Sâkiyâ sun leblerin câmın ki gam-perdâzdır
Lamiî Çelebi

gam-perver-i erbâb-ı cünûn: Cinnet getirenlerin gam arttıranı.
Derd ortağıdır zümre-i sevdâ-sedegâne
Kûh-sâr ki gam-perver-i erbâb-ı cünûndur
Esrar Dede

* **gam-vâr:** Gamlı.
Olup Mecnûn dağlarda gezer Leylâ diye ağlar
Nelerden geçti şimdi halka gam-vâr olmayan gönlüm
Âdile Sultan

* **gam-zede:** Gama uğramış.
Ben o bîzâr-ı vücûdum ki dil-i gam-zedeme
Üns-i mevtin görünür vahşet-i sahrâ-yı adem
Akif Paşa

Merhem-i lûtf ile ol laʿl müdâvâlar eder
Nitekim gam-zedeler sînesin ol gamze deler-Nizami

gam u bîm: Korku ve keder.
Taʿn-ı aʿdâdan gam u bîme mahal yok Adliyâ
Aşkım inkâr eylemem hâkin civân bilmezlenir
Adlî, Âdil (Sultan II. Mahmut)

gam u efkâr: Gam ve düşünceler
Ne gam u efkârı kaldı dilde ne derd ü melâl
Hicr ile giryân olanlar vâsıl-ı cânân olur
Âdile Sultan

** **gumûm:** Gam'lar, kederler.
Deryâ-dilân-ı himmete kâr eylemez gumûm
Vermez mizâc-ı bahre tagayyür hezâr mevc
Hersekli Ârif Hikmet

Hiç eksik olmadı âmed-şüd-i sipâh-ı gumûm
Rızâyî sîne meğer taht-gâh-ı hasrettir-Rızâyî

Nerden geliyor gumûm? Bilmem!
Nerden kılıyor hücûm? Bilmem!-Abdülhak Hâmit

gumûm-ı devrân: Feleğin gamları.
Hem-derdim iken benim o cânân
Mechûlüm idi gumûm-ı devrân-Abdülhak Hâmit

* **gumûm-iʿtiyâd:** Gamlı olmaya alışık.
Olmaz karîn-i şevk gumûm-iʿtiyâd olan
Bilmez safâ-yı hâl nedir, nâ-murâd olan
Sâlim (Trabzonlu ...)

gamâm, gamâme: (غمام) Ar. Bulut. **c. gamâyim.**
Güzer etmektedir ikbâl ü rutûbet dediğin
Biri hurşîd-i zemistân birisi reşh-i gamâm-Nâbi

gamâm-ı gam: Gam bulutu.
Bürkaʿından cân u dil mihrin gamâm-ı gam tutar
Perdeden çık kim cemâlin âlemi hurrem tutar
Nizami

gâmız: (غامض) Ar. Anlaşılması güç, müphem, açık olmayan. **c. gavâmız.**
Ne aşktır bu ki ser-mâye-i hakîkattir
Bununla fehmolunur remz-i gâmız-ı maksûd
Sâmi

gammâz: (غمّاز) bk. gamze.

gamze: (غمزه) Ar. Gamz'den; göz kırpması, yan bakış. Bazı güzel gözlerde, yan bakışla meydana gelen kadınlara ait latif, hoş, çekici hareket.
Ey Yûsuf-ı zemâne niçe cân halâs edem
Gamzen ki katlime takınır tîğ ile sinân
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Her mübtelâya hançer-i gamzeyle zahm açar
Kûyunda râst geldim o şûha geçende ben-Beliğ

Merhem-i lûtf ile ol laʿl müdâvâlar eder
Nitekim gam-zedeler sînesin ol gamze deler-Nizami

Zamân zamân yüzünde kaybolunca gamzeler
Meh-tâbı süzer sana bir kez olsun gül derdim
Şeref Yılmaz

gamze-i cânâne: Sevgilinin yan bakışı.
Hem inanma gönlüne, hem gamze-i cânâneye
İʿtimâd etme sakın bir meste bir dîvâneye
Sabri (Mehmet Şerif...Çelebi)

gamze-i cellâd: Öldürücü bakış.
Leylâ kulunu eyler ise vaslına mahrem
Ben ka:ilim öldürse de ol gamze-i cellâd
Leyla Hanım

gamze-i cellâd-ı cânân: Sevgilinin cellat bakışı.
Gamze-i cellâd-ı cânân deste kârid-i gam alıp
Âlemi etmek diler tehlîk tehlîk üstüne-Zârî-i Kürîdî

gamze-i câdû: Cadı bakışı.
Olmada diller rübûde gamze-i câdûsına
Deşt-i hüsnün saydolurlar şîrler âhûsına-Fıtnat

gamze-i cânân: Sevgilinin yan bakışı.
Sînelererde varsın ârâm eylesin tîr-i kazâ
Ey hadeng-i gamze-i cânân yerin cândır senin
Yenişehirli Avni

gamze-i cellâd: Öldürücü yan bakış.
Âfet-i cân dediler gamze-i cellâdın için
Nahl-i gül söylediler ka:met-i şimşâdın için-Nedim

gamze-i dil-ber: Sevgilinin yan bakışı.
Gamze-i dil-ber ki çeşm-i mestine nâz öğretir
Sanki bir sayyâd-ı mâhirdir ki şeh-bâz öğretir
ŞeyhülislamYahya

gamze-i dil-dûz: Gönül delen gamze.
Heves-i tîr ü kemân çıkmadı dilden aslâ
Nâvek-i gamze-i dil-dûz ile ebrû yerine-Gazi Giray

gamze-i dil-keş: Gönül avlayan yan bakış.
Nice şemşîr o bir gamze-i dil-keştir kim
Bir dem ârâm edemez olmayıcak hûn-âşâm
Cevrî (olmayıcak: olmayınca.)

gamze-i fettân: Fitneci gamze.
Müje haylin dizer ol gamze-i fettân saf saf
Gûyâ cenge girer nîze-güzârân saf saf-Bâki

gamze-i gammâz: Koğuculuk eden yan bakış.
Âyîne edip bendesini vech-i hitâba
Âmâde iken gamze-i gammâzı itâba-Manastırlı Nâilî

gamze-i hâzır-cevâb: Hemen cevap veren gamze.
Göz ucuyla âşıka geh lûtf eder gâhî itâb
Bir suâle yer komaz ol gamze-i hâzır- cevâb-Nef'î

gamze-i Hülâgû: Hülagu'nun gamzesi.
Yine zülf-i Kâfir-istân dil ü cânı kıldı gâret
Yine gamze-i Hülâgû urup etti dîni yağma
Esrar Dede

gamze-i hûn-hâr: Kan içici yan bakış.
Mürüvvet dâimâ her ka:l ü hâlinde nümâyândır
Fakat zulmün o fettân gamze-i hûn-hâra saklanmış
Kemalzade Ekrem Bey

gamze-i hûn-rîz: Kan dökücü yan bakış.
Durma zahm içmededir gamze-i hûn-rîzi hemân
Rahmı yok âşıkının sîne-i sad-pâresine-Esrar Dede

gamze-i mest: Sarhoş yan bakış.
Dil-i sad-pâreden bî-dâdı kesmez gamze-i mestin
Ne gâfil pâdişehtir mülkü vîrân olduğun bilmez
Fuzûlî

gamze-i mest-âne: Sarhoş eden bakışlı (sevgili).
Müslümânlar kâfirim vallâhi billâhî azîm
Dîn ü îmân var ise ol gamze-i mest-ânede
Yenişehirli Avni

gamze-i nergis-i mahmûr: Baygın bakışlı nergisin yan bakışı.
Gamze-i nergis-i mahmûrların seyreyle
Cilve-i serv-i sehî-kadd-i ser-efrâzına bak-Nef'î

gamze-i nezzâre-şümâr: Bir bir sayan yan bakış.
Âşinâ çıktım ise çeşmine kâfir değilim
Sitem-i gamze-i nezzâre-şümârı çekemem-Nef'î

gamze-i sühan-efzâ: Söz arttıran yan bakış.
Esrâr'a gamze-i sühan-efzâsı tuş olup
Hamûş-ı tahayyüre hasr oldu sohbetim
Esrar Dede (tuş ol-: rastlamak)

gamze-i sühan-gû: Söz anlatan yan bakış.
Bî-nutk okuyor hezâr efsûn
Efsûn-ger gamze-i sühan-gû-Tahirü'l-Mevlevî

gamze-i şeh-bâz: Doğan bakışına benzer yan bakış.
Sayd-ı dil eyleyemez gamze-i şeh-bâzı henûz
Müjeden şehîr-i hüsnün dahi bâli küçücük
Neş'et (Hoca Süleyman...)

gamze-i şûh: Güzel gamze.
Beni öldürmede bir vechile te'hîr etmez
Gamze-i şûhuna bî-hûde itâb eylersin-Nahîfî

gamze-i tîğ-keş: Kılıç çeken bakış.
Gamze-i tîğ-keş ü çeşm-i sihir-sâzına bak
Kasd-i cân eyler iken şîvesine nâzına bak-Nef'î

gamze-i yağmâ-ger: Yağmacı gamze.
Ol gamze-i yağmâ-ger müjgânın edip leşker
Urdu dil-i nâlânı koptu yine vâ-veylâ-Esrar Dede

gamze-i zâlim: Zalim yan bakış.
Nergis-i gül-gûn beyâzı sanma sürh etmiş remed
Gamze-i zâlim yine kan eylemiş kan üstüne-Nedim

* **gamze-figen:** Gamze saçan.
İnerken arza bu mûhiş ridâ, lika:-yı kamer
Vakûr ağaçların üstünden oldu gamze-figen
Tevfik Fikret

* **gamze-kâr:** Gamzeci, gamze işini yapan.
Şu karşıdan gelen dil-ber be-gâyet gamze-kâr ancak
O fitne-çeşm âşık-küş kemân ebrû ancak
Hayali Bey

* **gammâz:** Koğucu, koğulayıcı; bir kimsenin ayıbını, kusurunu, noksanını arayıp başkalarına kötülük için söyleyen.
Çok kana girer gamzen uyup kavl-i rakîbe
Gammâze muvâfık görünür rây-ı münâfık-Nizami

Nice dil ihtiyâr ile sever ol şûh-ı tannâzı
Kosa öz hâline ger gamze-i fettân u gammâzı-Nef'î

Âyîne edip bendesini vech-i hitâba
Âmâde iken gamze-i gammâzı itâba
Manastırlı Nâilî

ganem: (غنم) Ar. Koyun. **c. ağnâm.**
Mânend-i ganem seni bu bismil-gehte
Üfler şişirir sellâh-ı kazâ-Nâbi

ganî(y): (غنى) Ar. 1. Zengin, varlıklı. 2. Allah'ın adlarından biridir.
Ben eydürem kim iy Ganî nedir bu derdin dermânı
Zinhâr esirgeme beni ışk oduna yak Çalabım
Yunus Emre

Cümle âlem yoğiken ol var idi
Yaradılmıştan Ganî Cebbâr idi-Süleyman Çelebi

Ol şeh ki kef-i himmet-i hengâmı keremde
Dünyâyı ganî kânı tehî bahri berr eyler-Nef'î

* **ganî-dil:** Zengin gönüllü.
Âdem ganî-dil olsa gedâ-meşreb olmasa
Rind olsa bî-hakîkat ü bî-mezheb olmasa-Nâilî

ganîmet: (غنيمت) Ar. 1. Emek sarfetmeden elde edilen kazanç. 2. Düşmandan alınan mal. 3. Beklenmeyen kazanç. **c. ganâim.**
Dost elinden ölür isem hîç gümânsız geri gelem
Ganîmet görün bu demi cân şükr-âne virü-gelem
Yunus Emre

Gör ganîmet fakr mülkünde gedâlık şîvesin
İ'tibâr ü mansıb-ı der-gâh-ı sultânı unut-Fuzûlî

Fırsat el vermiş iken vakti ganîmet bilelim
Ömrümüz hâsılını mihr ü mahabbet bilelim
Ezherî (Nureddin...)

gannâc: (غنّاج) bk. gunc.
gâr: (غار) Ar. Mağara, in.
Tenhâ komaz gamınla ölürsek mezârımız
Işkın-durur cihânda bizim yâr-i gârımız-Cinânî

Hakk'a tamâm âşık idi yâr-i gâr idi
Birkaç zemân muammer olaydı ne var idi
Şeyh Galip

Cihâna sığmamışken bir mezâra sığdı İskender
Varıp baksan o da şimdi yıkık bir gâra dönmüştür
Eşref

Zîr-i tâk serde olmuş akl-ı vahy-âver nihân
Sanki eylemiş kendini gâr içre peygam-ber nihân
Muallim Naci

-gâr: (كار) Far. e. "yapan veya ölçü ifade eden" anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

* cilve**-gâr:** Cilve yapan.
Destân-serâ-yı midhati şâh-ı tarabda nağme-sâz
Tâvûs-ı baht-ı devleti bâm-ı felekte cilve-gâr-Bâki

* Gird**-gâr,** Kird**-gâr:** Allah.
Felek girerse kef-i Nâilî'ye dâmânın
Seninle mahkeme-i Gird-gâr'a dek gideriz-Nâilî

* hâst**-gâr:** İsteyen.
hast-gâr-ı câm-ı visâl: Kavuşma kadehini isteyen.
Ne dilde tâb-ı sadâ-yı humâr-ı hasret var
Ne hâst-gârî-i câm-ı visâle cür'et var-Tâlib

* Perverd**-gâr:** "Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı" Allah.
Var ümîdim kim ola hem şâmil ona rahmeti
Âmm olur elbette feyz-i sâye-i Perverd-gâr-Fuzûlî

* sitem**-gâr:** Sitem yapan, zalim.
Cân acısını haste-i derd-i firâk olup
Dil-dâde-i nigâr-ı sitem-kâr olan bilir-Bâki

* yâd**-gâr, yâdigâr:** Bir kimseyi veya bir şeyi hatırlatacak şey.

Ol âfetin mey-i aşkıyle mest imiş vâiz
Bize nasîhat eden yâdigârı gördün mü
Üsküdarlı Sırrı

garâbet: (غرابت) Ar. Gariplik, tuhaflık.

*Cevr-i dehr ile olur bülbül *gurâba hem-nişîn*
Yine şekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır-Nev'î, Fıtnat (?) (*Bâki'nin arkadaşları arasındaki lakabı)

garâm: (غرام) Ar. Şiddetli arzu, şevk, aşk.

Dehri etti câ-yı raks âvâze-i bâng-ı sürûr
Çerhi kıldı pür-tanîn âvâze-i çeng-i garâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

Rûhumdan uçar rûhuna meshûr u girîzan
Bir hande-i ma'sûmesi bir tıfl-ı garâmın
Ahmet Hâşim

Görsün bizi görüp de pür-âmâl ü pür-garâm
Bir yerde mâ-mezâ ile müstakbel-i cihân
Cenap Şahabeddin

garâm-ı heves-perver-âne: İsteklilere yakışacak bir surette olan aşk.

Değil garâm-ı heves-perver-âne mu'tâdım
O dîdelerde fakat bir nigâh-ı aşk aradım
Tevfik Fikret

garâmet: (غرامت) Ar. 1. Borç, diyet gibi şeyleri ödeme. 2. Vergi, resim.

Umûruna karışan âharın vekîl gibi
Netîcesinde garâmet çeker kefîl gibi-Sâbit

garaz: (غرض) Ar. 1. Maksat, meram. 2. Kin, düşmanlık. **c. agrâz.**

Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yok reh-i aşkında fenâdan gayrı-Fuzûlî

Zulmile mülkünü yakmaktan garaz ne bilmeziz
Rûz-ı ukbâda suâl olmaz mı mahşer yok mudur
Râmî

Garaz bundan mücerred i'tirâf-ı zât-ı vahdettir
Ne havf-i nâr-ı duzâhtır ne şevk u zevk-ı cennettir
Şinasi

Âdem ona derler ki garazdan ola sâlim
Nefsinde dahi eyleye icrâ-yı adâlet-Ziya Paşa

* **garaz-perdâyî:** Garaz örtücülük.

garaz-perdâyî-i hüsn-i hafî: Gizli güzelliğin garaz örtücülüğü.

Niyâzım yâre te'sîr etmemek meczûmdur ancak
Garaz-perdâyî-i hüsn-i hafîdir infiâlinde-Nâbi

** **agrâz:** Garaz'lar, hasûdlar, maksatlar, niyetler, düşmanlıklar.

Hubs u ağrâz ile endîşesi murdâr olana
Günde beş kerre vuzû' ile tahâret gelmez
Yenişehirli Avni

Sakın ikbâl için eşhâsa olma âlet-i ağrâz
Sana lâzım mı olmak âleme cellâd lâzımsa
Ziya Paşa

agrâz-ı hükümet: Hükümet düşmanlıkları.

Müberrâyım recâ vü haften indimde âlîdir
Vazîfem menfaatten hakkım agrâz-ı hükûmetten
Namık Kemal

garb: (غرب) Ar. Güneş'in battığı yön, gün batışı, batı.

Eyleye tâ Hüsrev-i sâhib-kırân-ı şark u garb
Eşheb-i zer-pâleheng-i subh ile cevelân-gerî-Nef'î

Ol Sikendersin kim oldu şark u garb ona mutî
Ol Süleymânsın kim oldu ins ü cin ona hadem
Nizami

Sâde garbın, yalınız ilmine dönsün yüzünüz
O çocuklarla berâber, gece gündüz, didinin
Mehmet Akif

gâreng: (غارنك) Far. Çığlık.

Adûya na'ra çeker görse nîze-dârların
Ki neyistânda eder şîrlerin gırivv ü gâreng
Hayali Bey

gâret: (غارت) Ar. Yağma, çapul. **c. garât.**

Kangı büttür bilmezem îmânımı gâret kılan
Sende îmân yok ki sen aldın diyem îmânımı-Fuzûlî

Kimsenin ser-mâye-i ârâmı gâret olmasın
Kimseler âvâre-i melâmet olmasın-Nef'î

Âfet-i dîn olan ol gîsû-yı anber-bû gibi
Gâret eden gönlünü ben mübtelânın bu gibi
Necati Bey

gâret-i bâğ: Bağı yağmalama.
Gâret-i bâğ etti der ol çeşmi kâfir hışm eder
Ey Müselmân'lar günâhım iki şeftâliyimiş
Lamiî Çelebi

gâret-i cân u dil: Gönül ve can yağması.
Türk ü Tâtâr hazân mı ki bu devrân-ı serîʿ
Gâret-i cân u dil eyler ser ü sâmân aparır
Hamdullah Hamdi

* **gâret-ger:** Çapulcu, yağmacı.
Görse bir duhter-i gâret-geri dîn
Şaşırıp kıblesin ol bedâyin-Sünbülzade Vehbi

gâret-ger-i metâʿ-ı dil: Gönül malının çapulcusu.
Uykuya vardı gözleri dahi o gamzeler
Gâret-ger-i metâʿ-ı dil ü can olup gelir-Nedim

garîb: (غريب) Ar. Gurbet ve garâbet'ten; 1. Yabancı, kimsesiz, zavallı. 2. Tuhaf, şaşılması gereken. **c. garîbân, gurebâ**
Aceb şu yerde var m'ola şöyle garîb bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı şöyle garîb bencileyin
Yunus Emre

Lâyık mı olup benimle hem-pâ
Bunda koyasın garîb ü tenhâ-Fuzûlî

Garîbiyim bu yerin, zevkı yok, harâreti yok
Doğan batan güneşin günlerimle nisbeti yok
Süleyman Nazif

garîb-i bî-nevâ: Sessiz garip.
Bende-i pîr-i aşk Esrâr-ı garîb-i bî-nevâ
Haşr-ı niyâza dek gider bu dil-i mübtelâyile
Esrar Dede

garîb-i külbe-i ahzân: Hüzün kulübesinin kimsesizi.
Esîr-i dest-i hicrânım garîb-i külbe-i ahzân
Ne derd-i hicre cân verdim ne yâre vâsıl oldum ben
Esad Erbilî

garîb-i mülk-i vasl: Kavuşma ülkesinin garibi.
Ben garîb-i mülk-i vasl ü râh pür-teşvîş ü mekr
Ben harîf-i sâde-levh ü dehr pür-nakş ü füsûn
Fuzûlî

garîbü'd-diyâr: Memleketin yabancısı.
Bizi unuttu mu yoksa peyâm-ı sıhhat-i yâr
Bu memlekette garîbü'd-diyâra değmez mi-Nâilî

Vahşetle hâzırûn nazar-endâz idi bana
Zîra ki içlerinde garîbü'd-diyâr idim
Recaizade Ekrem

garîb-i hâk-sâr: Perişan hâlli garip.
Garîb-i hâk-sârın kadri âlî olduğun anla
Kıyâs et şeb-nemin hûrşîde fart-ı intisâbından-Sâmi

* **garîb-âne:** Garipçe.
Vaʿz-ı giryân-ı garîb-âne kızın bâkir ü tam
Ne kadar duygusu kaldıysa tutup mahv edecek
Tevfik Fikret

* **garîbe:** Şaşılacak şey. **c. garâib.**

** **garâib:** Garibe'ler; tuhaf, şaşılacak şeyler.
Yetmez mi bu mâtem ü mesâib
Gördüklerim âh hep garâib
Abdülhak Mihrünnisa Hanım

** **garîbân:** Garip kimseler.
Gurbet yolunda bir eve uğrar mı garîb
Gam sofrasında şâm-ı garîbân edilmedik
Yahya Kemal

Son faslımızın şâm-ı garîbânında
Gül devrini hatırlatacak câm kalır-Yahya Kemal

garîbân-ı şeb-i hasret: Hasret gecesinin garipleri.
Bulurlar tesliyet senden garîbân-ı şeb-i hasret
Bu haslet sıdkına yetmez mi her günde nişân ey subh
Ziya Paşa

garîk: (غريق) bk. gark.

garîm: (غريم) Ar. 1. Alacaklı. 2. Rakip, hasım. **c. guremâ.**
Olmaz idi pençesine Rüstem-i destân garîm
Tutmağa ol âlemi benzer sefer kıldı azîm
Lamiî Çelebi

garîm-i gam: Gam rakibi.
Çekip visâdemi kıldım külâh-ı kûşemi ham
Garîm-i gamdan edip nîm-lâhza istimhâl
Nedim

gark: (غرق) Ar. Suya batma, boğulma; batış. 2. Bir şeye bollukla sahip olma.
Gül-bergi berfe gark idüben nahl-bend-i bâd
Şekl-i bahâr bağladı eşcâr-ı gülsitân-Behiştî

Eyvâh yine daldı gönül ye's ü kelâle
Bin gamlı tefekkür beni garketti melâle
Kemalzade Ekrem Bey
Kaʿrında nihân-ı şeb-huzûrun
Mâtemlere garkolur tabîat-Tevfik Fikret

Düşüncelerimi nûra gark eden güneşe sor
Bu Nîsân rüzgârı da şehâdet eder
Cahit Sıtkı Tarancı

gark-ı âb u tâb: Güzellikle dolma.
Görmekteyim o gül-şeni kim gark-ı âb u tâb
Tevfik Fikret

gark-ı âlâm: Elemlere boğulma.
Oldu şâdân dostân-ı mülk ü millet vaktidir
Gark-ı âlâm u ekdâr olsun aʿdâ-yı mehîn-Ziya Paşa

gark-ı arak: Tere batma.
Hattınla haddin göricek hacletten ey serv-i revân
Gark-ı arak olur çemen gül-berg-i reyhân kef çeker
Nizami
Yüzün şerh edeli gül-şende Şeyhî
Hayâdan gül yüzü gark-ı araktır-Şeyhi

gark-ı bahr-ı hûn: Kan denizine batma.
Belki gark-ı bahr-i hûn olurdu felek dil gibi
Ettiğince tîğ-ı hûn-efşân ile cevelân-gerî-Nefʿî

gark-ı envâr: Nurlara batma.
Elde kılıç âftâb-ı hûn-bâr
Eyler şühedâyı gark-ı envâr-Şeyh Galip

gark-ı eşk-i dîde: Gözyaşına batma.
Hasret-i laʿl-i lebinle gark-ı eşk-i dîdeyim
Mevce-i takdîre yay-ı ihtiyârım bestedir
Leskofçalı Galip

gark-ı gil: Balçığa batma.
Eyledi halka ifâza semerât-i râhat
Mezraʿ-ı âlemi gark-ı gil eden ebr-i zalâm-Nâbi

gark-ı hayâl: Hayale dalma.
Fener o rûhların aynıdır ki, gark-ı hayâl
Yaşar ümîd ile şeb-zinde-dâr-ı kesel-Tevfik Fikret

gark-ı hayret: Hayrete dalma.
Nergis-âsâ ola gark-ı hayret
Dâimâ ser-be-zemîn-i fikret-Enderunlu Fazıl

gark-ı hûn: Kanla boğulma.
Bak ne müdhiş levha teşkîl eylemiştir intika:m
Gark-ı hûn maktûl, ka:til muztarib, hancer hazîn
Muallim Naci

gark-ı hûn-âb-ı dil: Gönlün kanla dolması.
Gark-ı hûnâb-ı dil etti dîde-i giryân beni-Fuzûlî

gark-ı ibtihâc: Sevince boğulma.
Pîşinde ettiler beşiğin, gark-ı ibtihâc
Bir bûse-i medîd ile tecdîd-i izdivâc-Tevfik Fikret

gark-ı ihsân: İhsana batma.
İşte bu sebepledir ki şâhân
Etmiş şuarâ-yı gark-ı ihsân-Ziya Paşa

gark-ı lutf: Lütuf ve ihsana batma.
Adâletle müsellem gark-ı lutfu ser-be-ser âlem
Umûr-ı devlete aʿlem fünûn-ı himmete evfâ-Nâbi

gark-ı lücce-i hayret: Şaşkınlık denizine dalma.
Gâhîce gark-ı lücce-i hayret olunca ben
İbrâm-ı nâz edip taraf-ı fikretim sorar-Esrar Dede

gark-ı mevc: Dalgaya karışma.
Kılsa Nâmık çeşme-i hurşîd-i irfânım hurûş
Kâinâtı gark-ı mevci nûr eder enhâr-ı feyz
Namık Kemal

gark-ı nigâh: Bakışa boğulma.
Bed-duâ eylemem ancak göresin ol günü kim
Teşne-i nâz olasın gark-ı nigâh olmayasın-Nâbi

gark-ı niʿmet: Nimete boğulma.
Ârif ol kimsedir ki her hâle
Şükr edip Hakk'a ittika eyler
Câhil oldur ki gark-ı niʿmet iken
Yine Rabb'inden iştikâ eyler-Lamiî Çelebi

gark-ı nûr: Nura batma.
Dîde-i cân ile seyr et sen yedi deryâları
Mevclerinden gark-ı nûr ol başka sırr-ı câna gel
Âdile Sultan

gark-ı tef ü tâb: Sıcaklığa batma.
Temmûz erişti gark-ı tef u tâb oldu
Zemîn harâretle vakf-ı pîç ü tâb oldu-Sâmî

* **garîk:** Suya batmış, suda boğulmuş.

garîk-i bahr-i gam: Gam denizine batmış.
Bâkî-sıfat verdin elem ettin gözüm yaşını yemm
Kıldın garîk-i bahr-i gam deryâlara saldın beni
Bâki

garîk-i lücce-i aşk: Aşkın engin suyuna batma.
Garîk-i lücce-i aşkım fenâ nedir bilmem
Ümîd-i sâhil için âşinâ nedir bilmem
Fehim-i Kadim (Uncuzade...)

garîk-i lücce-i hayret: Şaşkınlık denizine batmış.
Garîk-i lücce-i hayret bu heft-girdâbın
Ne ka'rına nazar eyler, ne destyâr ister-Nâilî

garîk-ı melâl: Üzüntüye girmiş.
Soluk cidâra asılmış, durur garîk-i melâl
O çehreler ki uyur gözlerinde eski hayâl
Ahmet Hâşim

garîk-ı mevc: Dalgaya batmış.
Olan sefîne nişîn-i tevekkül ü teslîm
Garîk-ı mevc-be-mevc yemm-i avâtıf olur-Nâbi

garîk-ı tefekkürât: Düşüncelere dalmış.
Hülyâ içinde her biri gûyâ bütün kürât
Olmuş senin yolunda garîk-ı tefekkürât
Abdülhak Hâmit

garîk-ı vâ-veyl: Vah vaha batmış.
Başka ses yok, bütün eb'âdı sükûn-perver-leyl
Hep onun aks-i hurûşuyle garîk-ı vâ-veyl!
Tevfik Fikret

* **garka:** Suya batmış, boğulmuş.
Her lâhza düşersin ıztırâba
Hem âteşe garkasın hem âba-Fuzûlî

garka-i âşûb: Kargaşalığa batış.
Cümle imkân u vücûbu garka-i âşûb eder
Nûr-ı îmân cilve-i küffârdan zâhir olur
Esrar Dede

garka-i eşk: Gözyaşına batış.
Tâ-be-gerden garka-i eşk oldu tâb-ı hecr ile
Nâbî'ye hem hâlet-i rûz-i hisâb ettin bu şeb-Nâbi

Garka-i eşk ol pîl-i gerdûna kılma i'timâd
Alçağa meyl etme ko alsın Cinânî su seni-Cinânî

garka-i girdâb-ı cünûn: Aşk çılgınlığının girdabına batma.
Ey Fuzûlî oluban garka-i girdâb-ı cünûn
Gör ne kahrın çekerem döne döne devrânın-Fuzûlî

garka-i girdâb-ı eşk-i çeşm-i pür-hûn: Kanla dolu göz yaşının girdabına batma.
Sevâd-ı nokta-i girdâba benzer merdüm-i çeşmim
Ki dâim garka-i girdâb-ı eşk-i çeşm-i pür-hûndur
Fuzûlî

garka-i hûn: Kana batmış.
Ne eyledi ise etti gerdûn
Kıldı o şehîdi garka-i hûn-Ziya Paşa

garka-i seylâb-ı hasret: Hasretin sel suyuna batma.
Dil ü cân garka-i seylâb-ı hasret oldular gitti
Dirîgâ bahr-i gamda ayrı düştüm âşnâlardan
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

* **garka-gâh:** Tehlikeli yer.
Ne bâd-bâna ne fülke ne rûzgâra dayan
Bu garka-gâhta ancak şinâh lâzımdır-Nâilî

* **gark-âb:** Suya batmış.
Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dûzahta
Etse Firavn'ı Hudâ böyle havâda gark-âb-Nef'î

Yemm-i eşk içre ten gark-âb iken bend eylemiş âhir
Giriftâr-ı neheng-i bahr olan gavvâsa dönmüştür
Cinânî

garrâ', gurre: (غرّا) Ar. 1. Ak, parlak. 2.Gösterişli, şatafatlı. **bk. gurre.**
Şi'r-i Bâkî seb'a-i iklîme oldukça revân
Okunursa yeridir bu nazm-ı garrâ semt semt-Bâki

Mâh-ı nev böyle neden âleme garrâlanmak
Hiçbir kimse ısırmış mı onun nânı ucun
Şeyhülislam Yahya

Dedi dîbâcesinde olsa bir ser-nâme-i tevhîd
Olurdu nâkıstan ârî mükemmel nüsha-i garrâ
Nâbi

Bize bir hilye-i garrâ yazdın
Nâmını cebhe-i arşa kazdın-Muallim Naci

garrân: (غرّان) Far. Homurdayan, kükreyen.
Rûbeh-i pür-hîle-veş kaçtı muka:bil olmadan
Hasm-ı dûna çün hücûm-ı şîr-i garrân eyledi
Şeyhülislam Yahya

gasb: (غصب) Ar. Bir kimsenin malını rızası olmaksızın alma.
Gönlümü gasbeyledin dünyâ harâm oldu bana
Ben yine lâkin sana hakkım helâl olsun derim
İsmail Safa

* **gâsıb:** Gasp eden.

gâsıb-ı diyâr-ı Arab: Arap diyarını gasp eden.
Ey gâsıb-ı diyâr-ı Arab bekle vaktini
Evvel cezâ-yı saltanat-ı sürh-ser gelir-Yahya Kemal

gâsıb: (غاصب) bk. gasb.

gâşiye: (غاشیه) Ar. 1. At takımında kullanılan örtü, hâşe, zar. 2. Kıyamet.
Berk-i zer pür-nakş ile gül-şende vezândır
Gûyâ ki sabâ gâşiye ber-dûş hazândır
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

Süvâr-ı refref oldun gâşiye bir düş idi Cibrîl
Edince seyr-i mi'râc alâ ya Ahmed-i Mürsel
Sünbülzade Vehbi

gâşiye-ber-dûş: Örtüsü omuzunda.
Hazret-i rûhü'l-emîn gâşiye-ber-dûşu idi
Konmadan dahi huyûl-ı felege nâm-ı ciyâd-Nâbi

* **gâşiye-dâr:** At takımlarına bakan uşak, at uşağı.
O şehsüvâr ki binse semend-i ikbâle
Revâdır Âsaf olursa yanınca gâşiye-dâr-Nâbi
Meh rû-siyâhlıkla kalır ol dü şebde kim
Mihr-i münîre gâşiye-dâr olmak istemez-Nâbi

gaşy: (غشی) Ar. Kendisinden geçme, bayılma.
Kûşe-i çeşm ile ettikçe nigâh
Gaşy olurlardı sürûş-ı der-gâh-Hakanî

Seni kenâra çeken zinde-dil ne şekle girer
Alınca sûretin âgûşa oldu âyîne gaşy-Nâbi

gaşy-i bî-sûd: Faydasız kendinden geçme.
Pür-hande perî gözleri şeklindeki encüm
Yollar o seferlere bir gaşy-i bî-sûd-Ahmet Hâşim

gâv: (گاو) Far. Öküz, sığır.
Sarartıp şîre dönderdi gamın ben zerd-sîmâyı
Rakîbe gâv göstersen bana göster temâşâyı-Behiştî

Olsa ger tahte's-serâda gâv ü mâhı muztarib
Olsa ger fevka'l-ulâda sâye-endâz vaka:r
Nazîm (Yahya...)

gavâ, gavî: (غوا) Ar. Yolunu şaşırmış, sapmış
Sanman bizi kim beste-dil-i nefs-i gavîyiz
Hâk-i kadem-i Âl-i Abâ Mustafavî'yiz-Şeyh Galip

Gâve: (گاوه) Far. Dahhâk'ın zulmüne karşı ayaklanan ve onu öldüren İranlı demirci. Divan edebiyatında zulme karşı ayaklanan kişi olarak Dahhâk'la beraber geçer. **c. gaveyân.**
Bir abd-i Habeş dehre olur baht ile sultân
Dahhâk'ın eder mülkünü bir Gâve perîşân
Ziya Paşa

Gâve-i âhen-gerân: Demircilerin Gâvesi.
Râyet-keş-i adâlet ü insâfı kahrede
Dahhâk-i zulmü Gâve-i âhen-gerân gibi-Nâilî

** **gâveyân:** Gâve gibi kimseler.
Ka:metin ham-geşte kılmakta direfş-i Gâveyân
Rayet-i mansûrenin pîşinde dâim rû gibi-Nedim

gavgâ: (غوغا) Far. Kavga, dövüşme.
Saltanat dedikleri ancak cihân gavgâsıdır
Olmaya baht u saâdet dünyede vahdet gibi
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Ne gam pür âteş ü hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten
Namık Kemal

Ancak o zemân hâlis olur niyyet-i heycâ
Ben yoksa bu gavgâya derim şûriş-i bî-câ
Abdülhak Hâmit

gavgâ-yı âlem: Âlemin kavgası.
Künc-i ferâğın anlamayanlar safâsını
Devlet komuşlar adını gavgâ-yı âlemin-Nâbi

gavgâ-yı aşk: Aşk kavgası.
Âlemi tutmuş sadâ-yı nağme-i gavgâ-yı aşk
Dağlarda ser-be-ser gûş olmayınca bilmedim
Fehim-i Kadim (Uncuzade...)

gavgâ-yı bülbül: Bülbülün kavgası.
Ârız olmuştur diye gavgâ-yı bülbülden sadâ
Goncanın başına şeb-nem sürdü gül-şende gül-âb
Behiştî

gavgâ-yı cünûn: Delilik kavgası.
Habbezâ âlem-i sevdâ-yı muhabbet ki olur
Her kimin kûşesi bir mahşer-i gavgâ-yı cünûn
Leskofçalı Galip

gavgâ-yı düşmen: Düşman kavgası.
Uçurdum mürg-i cânı âşiyân-ı âlem-i tenden
Halâs oldum gam-ı cânân ile gavgâ-yı düşmenden
Şeyhülislam Yahya

gavgâ-yı hürriyet: Hürriyet kavgası.
Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydân-ı gayretten
Namık Kemal

gavgâ-yı Mecnûn: Mecnun'un kavgası.
Ey Fuzûlî kalmamış gavgâ-yı Mecnûn'dan eser
Gâlibâ efsâne-i Leylî getirmiş hâb ona-Fuzûlî

gavgâ-yı tevâbî': Evde hizmet edenlerin kavgası.
Çeşm olmasa dil düşmez idi mihnet-i aşka
Sârîdir efendisine gavgâ-yı tevâbiʿ-Nâbi

gavgâ-yı uşşâk: Âşıkların kavgası.
Ser-i kûyunda ger gavgâ-yı uşşâk olmasın dersen
Rakîb-i kâfiri öldür ne ceng ü ne cidâl olsun-Bâki

gavr: (غور) Ar. Dip, kaʿr. mec. Esas, künh.
Aklın kürsün gark edelim ol deniz içre
Bahri kim onun gavrını ummân dahi bilmez
Ahmed-i Dâî

gavr-ı lâciverd-i zalâm: Karanlığın laciverd dibi.
Önümde bir gece, bir gavr-ı lâciverd-i zalâm
Derinleşir beni pûyân görüp kenârında-Tevfik Fikret

gavr-ı leylâ-leyl-i mâzî: Geçmiş gecenin karanlık dibi.
Peyinde gavr-ı leylâ-leyl-i mâzî, pîş-gâhında
Lika:-yı subh-ı nûrâ-nûr-ı âtî müncelî, meftûh
Kemalzade Ekrem Bey

gavr-ı mefhûm: Anlayışın esası.
Gavr-ı mefhûmu mezâyasına varmaz ne kadar
Eylese cevher-i kül femine zoru ikdâm
Üsküdarlı Hakkı Bey

gavr-ı zulmet: Karanlık dip.
Düştün bu leyl-i gurbete mehcûru incilâ
İndin bu gavr-ı zulmete me'yûsu iʿtilâ
Kemalzade Ekrem Bey

gavta: (غوطه) Ar. 1.Çukur yer. 2. Sulak, ağaçlık yer.
Gird-bâd-ı gazabı etse zemîne gavta
Sarsar-ı himmeti yâd etse felek-peymâyı-Nefʿî

Berk uran destinde tîğ-i pür-hüner midir yâhûd
Eyledi deryâya gavta âfitâb-ı hâveri-Nefʿî

gavta-i efkâr: Fikir derinliği meydana getiren.
Dil ararken gevher-i enfâsa bâzâr-ı revâc
Gavta-i efkâr ile buldum aceb ummân imiş-Nâbi

gavta-i ummân-ı harâbât: Haraplık denizinin derinliği.
Deryâ-yı hakîkat olur ol katre-i dil kim
Pervâsız ede gavta-i ummân-ı harâbât-Esrar Dede

* **gavta-engîz:** Derinlik meydana getiren.

gavta-engîz-i saf-ı seyl: Sel gibi derinlik meydana getiren.
Gavta-engîz-i saf-ı seyl olup bâd-ı sabâ
Anberin mevc ile doldu yine deryâ-yı çemen-Nedim

gavvâs: (غوّاص) Ar. Dalgıç. **c. gavvâsân.**
Benim ol nâdire gavvâs ki olsa ne kadar
Bahr-i endîşe amîk ü dürr-i maʿnî kem-yâb-Nefʿî

Çıka deryâ ser-i kuhsâra hilâf-ı muʿtâd
Ser-fürû eyleye gavvâs gibi bahre cebel-Nefʿî

Duhân-ı âh ile oldum şerer gibi rakkâs
Sirişk-i çeşm ile oldum güher gibi gavvâs-Necati Bey

gavvâs-ı akl: Akıl dalgıcı.
Gavvâs-ı akl bula mı haddin sıfatını
Çün kulzüm-i sıfatına yok hadd ü intihâ-Nizami

gavvâs-ı efkâr: Fikirlerin dalgıcı.
Kaʿrımız gavvâs-ı efkâr ü tasavvur bulamaz
Bizdedir dürr-i maânî maʿrifet deryâsıyız-Zâti

gavvâs-ı ezel: Ezelin dalgıcı.
Cevher-i cân ola mı şol dürr-i şehvâra bedel
Ki Âb-ı Hayvân'dan çıkardı onu gavvâs-ı ezel
İbn-i Kemal

gavvâs-ı fikret: Düşünce dalgıcı.
Sensin ol deryâ-yı mevc-engîz-i dâniş kim senin
Edemez gavvâs-ı fikret bahrı vasfında şinâh
Üsküdarlı Hakkı Bey

gavvâs-ı gevher-hâh: Cevher isteyen dalgıç.
Bâr-ı giyeh-i dehre tâlib eyleme mürg-âb-veş
Lücce-i tevhîdinin gavvâs-ı gevher-hâhı kıl-Behiştî

gavvâs-ı kader: Kaderin dalgıcı.
Sensin ol gevher-i nâ-yâb ki mislin bulamaz
Etse gavvâs-ı kader tahliye-i kîse-ey

gavvâs-ı gevher-hâh: Cevher isteyen dalgıç.
Bâr-ı giyeh-i dehre tâlib eyleme mürg-âb-veş
Lücce-i tevhîdinin gavvâs-ı gevher-hâhı kıl-Behiştî

gavvâs-ı kader: Kaderin dalgıcı.
Sensin ol gevher-i nâ-yâb ki mislin bulamaz
Etse gavvâs-ı kader tahliye-i kîse-i yemm-Nâbi

** **gavvâsân:** Dalgıçlar.
Dest-i gavvâsân-ı insâfa gelir bir gün çıkar
Bu meseldir ki sen insâniyet et ummâna at
Lebîb-i Amidî (Abdülgafur Hüseyin...)

gayb: (غيب) Ar. Görünmeyen, bilinmeyen.
Ya'nî sultân serâ-perde-i gayb
Hâkim-i âdil bî-illet ayb-Hakanî

Gaybe îmân getir ey fâcir-i mülhid ki sana
Âhıretten hat-ı ta'lîk ile huccet gelmez
Sâbit (Bosnalı Alaaddin ...)

gayb-ı hüviyet: Kimlik kaybı.
Olmuştu o mahbûb-ı serâ-perde-i lâ-reyb
Itlâk-ı nika:b-ı haremi gayb-ı hüviyet-Sâmi

gayb-ı mutlak: Tek bilinmeyen.
Bir gayb-ı mutlakın nefehâtiyle nâle-kâr
Elbet o gün senin de olur sırrın âşikâr
Abdülhak Hâmit

gaybü'l-gayb: Bilinmeyenin bilinmeyeni.
Bende mahfî oldu gaybü'l-gaybın esrârı hemîn
Bendedir sırr-ı emânet ona kenz-i mübhemim
Niyazi

gayb u şühûd: Görünen ve görünmeyen.
Geh tecellî-sâz olursun gâh edersin istitâr
Ey perî dîvâne-i gayb u şühûd ettin beni
Yenişehirli Avni

* **gayb-bîn:** Gaybı gören.
Jengâr-ı gamdan et dil ü cân gözgüsünü pâk
Câm-ı mey ile ki âyîne-i gayb-bîn ola-Şeyhi

* **gayb-dân:** Gaybı bilen.
Dehânınla belin sırrına vâkıf
Hudâ-yı bî-nişân u gayb-dândur-Nizami

* **gaybî:** Gayıpla ilgili, gaybı ilgilendiren.
Gelmedi âleme zatın gibi ehl-i telbîs
Kibriyâya sığınır mel'anetinden iblîs
Âdeme etmez isen vaz'-ı fesâd-ı Sûr'u
Cinlere fitne-i gaybîye edersin tedrîs-Şinasi

* **gaybet:** 1. Hazır olmama. 2. Kovuculuk, gıybet.
Ol gün ki yok idi bende kudret
Kıldın bana gaybetimde şefkat-Fuzûlî

Kisve-i nazmda gaybettir hicv
Sebeb-i zenb ü nedâmettir hiciv-Nâbi

* **gâib:** Gayb ve gıyâb'dan; görünmeyen, hazır olmayan, yok olan.
Gâibde bir muhâvere geçmiş de pek hafî
Gaybîye söylemiş bunu İdrîs-i muhtefî-Yahya Kemal

Gösterir Allahım, bu millet kurtulur tek mu'cize
Bir "utanmak hissi" ver gâib hazînenden bize!
Mehmet Akif

Sâfî, lekesiz karların altında cevânib
Mahfûf-ı sükûnet;
Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gâib
Her yer bu sükûnetle hem ârâmış-i cennet
Tevfik Fikret

* **gâib-âne:** Görünmeyerek.
Yüzüne medhedeni sanma dost biri ben isem
Yolunda medhini gör gâib-âne kim söyler
Bağdatlı Ruhi

gaybet: (غيبت) bk. gayb.
gaybî: (غيبى) bk. gayb.
gâye: (غايه) Ar. Amaç, hedef. **c. gâyât.**
Erkek, kadın hulâsa acâyib görünmede
Her şey bu yolda; gâye lisânın sedâceti
Abdülhak Hâmit

Değil mi cephemizin sînesinde îmân bir
Sevinme bir, acı bir, gâye aynı, vicdân bir
Mehmet Akif

gâye-i âmâl: İşlerin gayesi.
Hep doğru yolu tavsiyedir gâye-i âmâl
Hôş-gûluğu görmekte isem ka:bil-i ihmâl
Abdülhak Hâmit

gâye-i târâc: Yağma amacı.
Dendânlarını dest-i kazâ eyledi ihrâc
Akvâm-ı cihân gördü nedir gâye-i târâc
Abdülhak Hâmit

* **gâyet:** 1. Nihayet, uç, son. 2. Çok fazla, son derece. **c. gâyât.**
Kesret-i bârân-ı gamdan oldu bu gül-şen-i harâb
Meyve-i ümîdi gâyet bozdu lezzet kalmadı
Hâletî (Azmizade...)

O Rûmî dil-berin ey dil dilinde sanma var lüknet
Murâdınca dili dönmez dehânı tengdir gâyet
Azmî (Pir Mehmet...)

Bir mizâc istemiyorsak o da: Lenfâlık
Çünkü milletler için, doğrusu, gâyet mühlik
Mehmet Akif

gâyet-i menzil: Varış noktası.
Ey şehsüvâr-ı işve bu hâke tenezzül et
Her pâdişâha gâyet-i menzil türâb olur
Arif (Mütercim Mîr Süleymân...)

gâyet-i vücûd: Varlığın son noktası.
Sen gâyet-i vücûdsun ü özgeler tufeyl
Sen pâdişâh-ı mülksün ü özgeler gedâ-Fuzûlî

gâyet-i zühd ü verâ: Dindarlığın son noktası.
Gâyet-i zühd ü vera' vâhid visâl-i hûr ise
Vechi yok men' eylemek hûrî-lika:lardan beni-Fuzûlî

gayr: (غير) Ar. Başka, diğer.
Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yok reh-i aşkında fenâdan gayrı-Fuzûlî

Eğninde görüp gayrıların atlâs u dîbâ
Gam çekme ki eğnimde benim köhne abâ var
Bağdatlı Ruhi

Cehd eyle hemen gayr eline bakmaya gör kim
Benden ne sana fâide senden ne bana var
Bağdatlı Ruhi

gayr-ı büldân: Beldelerden başka.
İ'tidâl olsa hevâsında eger
Gayr-ı büldâne kim eylerdi nazar-Nâbi

gayr-ı ışk: Aşktan başka.
Ey Fuzûlî her amel kılsan hatâdır gayr-ı ışk
Bu-durur ben bildiğim v'allâhü a'lem bi's-savâb
Fuzûlî

gayr-ı mer'î: Yürürlükte olandan başka.
Bî-nişân u lâ-mekân u gayr-i mer'îdir nutuk
Cümle-i eşyâ nutuktur her ne kim var eylese-Gaybî

gayr-ı meş'ûm: Uğursuzdan başka.
O gayr-ı meş'ûme
Müstemir bir sükût-ı ümmîdin
Sadme-i ka:hırıyle in, in, in-Tevfik Fikret

gayr-ı muayyen: Belirliden başka.
Hatâsı gayr-i muayyen, günâhı nâ-ma'lûm
Zehî saîd-i şehîd ü zehî şeh-i mazlûm
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

gayr-ı müsmire: Verimsiz, boş.
Elbette kad-hamîde olur nahl-i mîve-dâr
Eşcâr-ı gayr-ı müsmire eflâke ser çeker
Adlî (Sultan II. Bayezid)

gayr-ı nika:b: Örtüsü olmama.
Görmeyince o yâri gayr-ı nika:b
Eksik olmaz gönülde derd ü azâb-Âdile Sultan

gayret: (غيرت) Ar. Olağanüstü çalışma, çabalama.
Görmesem bir dem seni gam derd-nâk eyler beni
Gayr ile görsem eğer gayret helâk eyler beni-Lâ

gayret-i ahbâb: Dostların gayreti.
Gayret komuyor der de eder gıybete âğâz
İfşâ-yı uyûb etme midir gayret-i ahbâb
Enderunlu Vâsıf

gayret-i akrân: Aynı yaşta olanlar.
Eylemez mehlekeye nefsini âkıl ilka
Ne ederse kişiye gayret-i akrân eyler-Beliğ

gayret-i düniye: Dünya gayreti.
O sadâ işte benim gayret-i düniyemdir
Coşuvermez mi, içim sanki yanardağ kesilir
Mehmet Akif

gayret-i efrâd: Fertlerin gayreti.
Umûmu müstefîd etmez husûsun hakkını ibtâl
Sakın bir ferdi ezme gayret-i efrâd lâzımsa
Namık Kemal

gayret-i gam: Gama alışmışlık.
Gayret-i gam kalb-i mahzûnum komaz şâd olmağa
Bûm olur mu hîç râzı mülkü âbâd olmağa
Şehrî (Malatyalı Ali...Çelebi)

gayret-i Hudâ: Allah'ın yardımı.
Eyler şikeste- bâl ü perin gayret-i Hudâ
Nâbî, cenâh-ı gayr ile pervâz edenlerin-Nâbi

* **gayret-keş:** Gayret çeken, çaba harcayan.
Cümle âlem bize gayret-keş iken lâyık mı
Olalım pençe-i nâ-ehlde pâ-mâl-i sitem-Nâbi

* **gayretu'llah:** Allah'ın gayreti.
Büyük bir gayretu'llah tuttu kalb ü cân-ı İslâm'ı
Geçirdi, kırdı, berbât etti vahdet şirk-i esnâmı
Kemalzade Ekrem Bey

* **gayûr:** 1. Gayretli, çok çalışkan; Allah'ın adlarından biridir. 2. Hamiyetli. 3. Kıskanç. 4. Dayanıklı.
Münhezim eyleyeler gayret ile küffârı
Cünd-i İslâm'a vere firsat u nusret o Gayûr
Bahtî (Sultan I. Ahmet)

Elbette hayır, o makber, o pîşânî-i vakûr
Kudsî birer misâl-i vatandır..
Vatan gayûr
İnsânların omuzları üstünde yükselir-Tevfik Fikret

İsnâd-ı taassub olunur merd-i gayûra
Dinsizlere tevcîh-i reviyyet yeni çıktı-Ziya Paşa

gayûr: (غيور) bk. gayret.

gayyâ: (غيّا) Ar. Cehennemde olduğu söylenen bir kuyu veya dere.
Düşüyordum ki bi'r-i gayyâya
Beni siz çektiniz bu dünyâya-Abdülhak Hâmit

Nigâh u sayha-i gayyâya düştü: perde-i zulmet
Ziyâ-dâr oldu, meşhûn bevârik-i çehre-i eflâk
Kemalzade Ekrem Bey

gayyâ-yı gazûb: Gazap kuyusu.
Emvât kıyâm eylemede mâ-haşerallah
Gayyâ-yi gazûb âteş-i dûzahta ayândır-İsmail Safa

gayyâ-yı vücûd: Vücut kuyusu.
İşte gayyâ-yı vücûd, işte o zulmet, o batak
Beşerin işte, pür-ümmîd ü heves, kıvranarak
Tevfik Fikret

gayz: (غيظ) Ar. Hiddet, öfke, kin, hınç.
Kezm-i gayz ile dahi afv-ı cemîl
Oldu memdûh-ı Hudâvend-i Celîl
Sünbülzade Vehbi

Dikmiş nazar-ı gayzını, bî-havf ü mübâlât
Eylerdi bu boş âleme îrâd-ı maka:lât-Tevfik Fikret

Ezvâk-ı gayz u kîn ile mestîdedir serim
Hûnumda zehr-i nûr-ı gurûb etmiş inhilâl
Ahmet Hâşim

gayz-ı mehîn: Âdi öfke.
Artık yürürüm, üstüme volkanları atsan, olmam mütezelzil
Ey gayz-ı mehîn lahzada bin korku yaratsan
Tevfik Fikret

gayz-ı yaman: Şiddetli öfke.
Sonra durmuşsa da, hâlâ, dediler, gayz-ı yaman
Dut yemiş bülbüle dönmüş giderek kahrından
Mehmet Akif

gazâ': (غزا) Ar. Din uğruna düşman ile savaşma, kavga etme. **c. gazavât.**
Arşa as şimdengerü tîğ-ı Süreyyâ cevheri
Bir gazâ ettin ki hoşnûd eyledin peygam-beri-Nef'î

Sipeh-i haşmetine avn-i Hudâ yâver olup
O şehin ettiği dem azm-i çemen-zâr gazâ
Nazîm (Yahya...)

Âb-ı zülâl akıttın elinden gazâ günü
İ'câzın etti Hızr'ı da hayrân efendimiz
Faruk K. Timurtaş

* **gâzî:** Gaza eden.
Ar. Gaza eden, savaşa katılan; savaşta yara alıp canlı kalan. **c. guzât.**
Minnet Hudâ'ya iki cihânda kılıp saîd
Nâm-ı şerîfin eyledi hem gâzî hem şehîd-Bâki

Na'ra-i Allahüekber ile zabt eyleyin her yerleri
Enbiyâ ervâhıdır gâzîlerin reh-berleri-Lâ

** **guzât:** Gaziler.
Çalındı kûslar tabl u nakka:re kıldı âvâze
Düğün bayrâm idi gûyâ guzâta cenk meydânı
Bâki

Tuttun cihânı bâng-ı nefîr-i guzâttan
Âvâze-i beşâret-i fethi hüceste-fâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

Pür-zûr saldıran Kölemen fârisânını
Saf saf guzât kıldı dilîr-âne iktihâm-Yahya Kemal

gazab: (غضب) Ar. Kırgınlık, dargınlık; kırma, darılma; kızma, öfkelenme.
Gird-bâd-ı gazabı etse zemîne gavta
Sarsar-ı himmeti yâd etse felek-peymâyı-Nef'î

Allah'a sığın şahs-ı halîmin gazabından
Zîrâ yumuşak huylu atın çiftesi pektir-Ziya Paşa

Âsâr-ı gazab görüp semâda
Titrer durur ellerim duâda-Abdülhak Hâmit

gazab-ı Kahramân: Kahraman'ın gazabı.
Çektikçe çeşmi hışm-ile şemşîr gamzesin
Âşıka dehşet gazab-ı Kahramân verir-Nef'î

gazab-ı râyiz-i yek-rân-ı felek: Feleğin en iyi cins atının gazabı.
Pehlevân-ı kerem-i sufra-keş-i halk-ı cihân
Kahramân-ı gazab-ı râyiz-i yek-rân-ı felek-Nef'î

gazab-ı sultân: Sultanın gazabı.
Cefâsı var ise yârin Kabûlî çek efendindir
Gazab-ı sultâna vü cevre tahammül kula gelmiştir
Kabulî

* **gazab-nâk:** Gazaplı.
Çeşmin o kahraman-ı gazab-nâktir senin
Kim hışmı zâil olsa dahi bî-amân olur-Nef'î

* **gazûb:** 1. Kızgın, öfkeli. 2. Kükremiş.
Zulmün gazûb ayakları altında tellerin
Kopmak değil, çelik kesilirken-Tevfik Fikret

Görmedim başka gülen zulme senin tarzında
Gülüşün mu'cize olmuştu gazûb ağzında
Midhat Cemal Kuntay

gazâl: (غزال) Ar. Geyik, karaca yavrusu, ahu. gazâle: dişi geyik. **c. gazâlân.**
Feyz-i tıynet başkadır şûhî-i sûret başkadır
Her gazâli sanma kim deşt-i Huten âhûsudur
Koca Ragıp Paşa

Öğrendi gazâlân-ı cihân ey gözü âhû
Atılmayı, durmayı, dönüp bakmayı senden
Kâzım Paşa

Bilir misin neye ürker nazarlarım nâ-gâh
Görür hadîka-i çeşminde bir gazâl-i siyâh
Hüseyin Sîret

gazâl-i âf-tâb: Güzel yüzlü ceylan.
Nigâhın müşg-rîz oldukça verdi zahm-i sînemden
Gazâl-i âf-tâb eyler hezârân dâgı hûn peydâ
Leskofçalı Galip

gazâl-i hâm: Yetişmemiş, genç geyik.
Behiştî yâr ile kuhsârı bezmin eyler isen
Gazâl-ı hâmı kılırsın şikâr Üsâme gibi-Behiştî

gazâl-i Hoten: Hoten ceylanı.
Leb-i cân-bahşına sad haste-dil olsun kurbân
Bin gazâl-i Hoten ol dîde-i bîmâra fedâ-Ziya Paşa

gazâl-i ma'nî: Anlam ceylânı; anlamın ceylan kadar güzel ve zarif olması gerektiğini ifade etmek için kullanılır.
Kemend-i nazmım ederken gazâl-i ma'nîyi râm
Yine o şûhuma Gâlib gazel beğendiremem
Şeyh Galip

gazâl-i nâzenîn: Nazlı ceylan.
Müşg-i çîn yazdım yanıldım zülf için kıldım hatâ
Ey gazâl-i nâzenîn yazmaz yanılmaz bir Hudâ
Nazîm (Yahya...)

gazâl-i siyâh: Siyah geyik.
Bilir misin neye ürker nazarlarım? nâ-gâh
Görür hadîka-i çeşminde bir gazâl-i siyâh
Hüseyin Sîret

gazâl-i tasvîr: Resmedilmiş ceylan.
Görse bir dem nazar-ı terbiyet kahrını ger
Şîr-i çarhı ede sad-pâre gazâl-i tasvîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

gazâl-i vahşî: Vahşi ceylan.
Havz içinde düşmesin ağyâr-ı nâ-dân ağzına
Ol gazâl-i vahşîyi göndermen aslan ağzına-Cinânî

** **gazâlân:** Ahular, ceylanlar.
Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı-Bâki

* **gazâle:** Gazalin dişisi.
Mecnûn güsiste eylemedi bî-niyâz iken
Târ-ı nigâhı halka-i çeşm-i gazâleden-Fuzûlî

gâze: (غازه) Far. Düzgün, yüze sürülen kızıllık.
Hüsnünün naksına şâhid yetişir nisvânın
Rûy u mûyunda olan gâliye vü gâzeleri-Nâbi

Fürûg-ı gâze mi billâh söyle rûyunda
Bu reng ü tâb Hudâ verdiği cemâl midir-Nedim

Semâyı kaplayacak, şimdi, gâzeler gibi nûr
Zavallılar kalacaklar esîr-i ufku türâb
Ahmet Hâşim

gâze-i attâr: Attarın düzgünü.
Gâze-i attâr ile gelmez acûze intizâm-Ziya Paşa

gâze-i edeb: Edep allığı.
Etme reng-i tehevvürü izhâr
Zîb-i hüsn eyle gâze-i edebi-Hersekli Arif Hikmet

gâze-i rûy-ı îmân: İman yüzünün düzgünü.
Şermdir gâze-i rûy-ı îmân
Bî-hayâlık iki âlemde yaman-Nâbi

gazel: (غزل) Ar. 1. Divan şiirinde kullanılan ve en az beş beyit, en çok on beş beyitten meydana gelen vezinli nazım şekli. **c. gazeliyyât.** 2. Sonbaharda kuruyup dökülen ağaç yaprağı.
Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâkî
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı-Bâki

Bu mu'ciz nazmı görüp ehl-i eş'âr
Gazel demekten istiğfâr ederler-Necati Bey

Zemânede gazeli kimse almıyor Sâbit
Güzellere verilen tuhfe-i selâm gibi-Sâbit

gazel-i âb-dâr: Yeni gazel.
Nazîre söylemeğe Nâilî sühan-sencân
Bu hôş-edâ gazel-i âb-dâr değmez mi-Nâilî

gazel-i âşık-âne: Âşıkçasına gazel.
Tefhîm-i sırr-ı dehr için Esrâr telâşı ko
Şi'rin safâsı bir gazel-i âşık-ânedir-Esrar Dede

gazel-i bî-misâl: Benzersiz gazel.
Gül defterini bâd karıştırdığı bu kim
Vasf-ı ruhunda bir gazel-i bî-misâl arar
Şeyhülislam Yahya

gazel-i sâde: Sade gazel.
Sâhib-i ırz idi evvel gazel-i sâde iken
Uydurup ehl-i hevâ eylediler der-be-deri-Nâbi

gazel-i sâde-i aşk: Aşkın sade gazeli.
Nef'î gibi mâil değiliz şîve-i nazma
Meftûn-ı edâ-yı gazel-i sâde-i aşkız-Nef'î

* **gazel-gû:** Gazel söyleyen.

gazel-gû-yı kasîd-perdâz: Kaside söyleyen gazelci.
Nükte-senc ü sühan-ârâ vü maânî-perver
Kıt'a-pîrâ-yı gazel-gû-yı kasîd-perdâz-Nef'î

* **gazel-hân:** Gazel söyleyen.
Şûh-meşrebler gazel-hânlar nedîm-i ayşlar
Tâze sâkîler o hem-demler o mahremler hani
Riyazi

Kilâb-ı kûyun ile hem-sifâl olup hırıldaşmak
Varıp bezminde Tahmâs'ın gazel-hân olmadan yeğdir-Bâki

* **gazel-perdâz:** Gazelci, gazel söyleyen.
Âferîn Nef'î yine tab'-ı gazel-perdâzına
Penç-beytin nüsha-i sihr-i beyândır her biri-Nef'î

gazel-perdâz-ı-ı bezm-i sadr-ı zî-şân: Şanlı sadrazam meclisinin gazelcisi.
Bi-hamdilillah yine kilk-i Nedîmâ'yı sühan-sâzın
Gazel-perdâz-ı bezm-i sadr-ı zî-şân olduğun gördük
Nedim

* **gazel-serâ:** Gazel meydana getiren.
Gazel-serâ olur ey Hamdî sana hem-ser olan
Bu sırr-ı ışkın ezelden işi sirâyettir
Hamdullah Hamdi

** **gazeliyyât:** Gazeller.
Nedir bu sizdeki aşk-ı teceddüd ü îcâd
Ne gördünüz gazeliyyâttan kasa:idden
Tevfik Fikret

gâzî: (غازى) bk. gazâ.
gazûb: (غضوب) bk. gazab.
gebr: (كبر) Far. Mecusi, ateşe tapan.
Bi-hakkın Gird-gâr mün'im ü bahşende kim lutfu
Mürebbîi Müselmân u Yehûd u Gebr ü Tersâdır
Nef'î

Düşerse nâgehân bir katre-i berfi bu sermânın
Ger ateş-hâne-i sad-sâle-i Gebr ü Mugân üzre
Ziya Paşa

gebr-i murdâr: Pis Mecusi.
İyd-i tersâyı arûsîde çıkarmış bâzâr
Ne_ola sürh boyasa beyzâyı gebr-i murdâr-Nâbi

* **gebr-âne:** Mecusi'ye yakışacak şekilde, Mecusi gibi.
Gebr-âne giydi bürnüs-i hâkisteri hezâr
Çekti zebâna hırmen-i âteş-nümâ-yı gül-Nâbi

gedâ: (كدا) Far. 1. Dilenci. 2. Yoksul, fakir. **c. gedâyân.**
Bu âlem-i fânîde ne mîr ü ne gedâyız
A'lâlara a'lâlanırız pest ile pestiz-Bağdatlı Ruhi

Şol gedâ kim penbe-i dâgın dem-â-dem tâzeler
Gül koparmaz şâhdan geşt-i gül-istân istemez
Hayali Bey

Ya bister-i kemhâda ya vîrânede cân ver
Çün bây u gedâ hâke berâber girecekler-Ziya Paşa

Giderler hâne-i dosta kadar külfetsiz Âdile
Gedâ sûrette ma'nen şâhtır uşşâkı incitme
Âdile Sultan

gedâ-yı bî-nevâ: Sessiz dilenci.
Etse bir iklîme ger bezl-i saâdet-gû gibi
Her gedâ-yı bî-nevâsı şevket-i sultân bulur-Nef'î

Gedâ-yı bî-nevâyem bî-tekellüf gark-ı ni'met kıl
Ziyâfet-hâne-i cûdunda mihmân eyle sultânım
Cinânî

gedâ-yı bî-ser ü pâ: Elsiz ve ayaksız dilenci.
Gedâ-yı bî-ser ü pâyı semend-i nâza çiğnetme
İgende hüsne mağrûr olma sultânım bu dünyâdır
(igende: çok) Bâki

gedâ-yı bî-zâd: Azıksız dilenci.
Bu ni'met-hâne-i hikmette aceb hâlettir
Biri sultân-ı cihân biri gedâ-yı bî-zâd-Nâbi

gedâ-yı dehr: Dünya dilencisi.
Dil-ber tecâhül etse becâdır rakîbten
Olmaz gedâ-yı dehre şeh-i âlem âşinâ-Halim Giray

gedâ-yı dil: Gönül dilencisi.
Ruhunda hâl görüp tavk-ı âhım oldu bülend
Gedâ-yı dil ne aceb yıldıza atarsa kemend-Sâmi

gedâ-yı dil-ber: Sevgilinin dilencisi.
Benim sen şâh-ı meh-rûya kul olmak iledir fahrim
Gedâ-yı dil-ber olmak yeğ cihânın pâdişâsından
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

gedâ-yı Hızr: Hızır dilencisi.
Hor bakma her nemed-pûşe sakın ey muhteşem
Her gedâ-yı Hızr gör her şahsa dervîş-âne bak
Usûlî (Yenice Vardarlı...)

gedâ-yı ışk: Aşk dilencisi.
Başın indirmez gedâ-yı ışk olan basmaz ayağ
Taht olsa çarh-ı âlî mihr-i enver olsa tâc
İbn-i Kemal

gedâ-yı kâse: Çanak dilencisi.
Edip yerli yerince kârgâh-ı tertîb
Kimin etmiş gedâ-yı kâse derkef kimisin iğnâ-Nâbi

gedâ-yı kûy: Köy, mahalle dilencisi.
Dem gelir kim ben gedâ-yı kûyuna bir hâl olur
Câme-i zer-bâft-ı şâhı rûz-merre şâl olur-Behiştî

gedâ-yı kûy-ı aşk: Aşk yerinin dilencisi.
Gelenler bizden ol bunda bulmuş âlemi bizde
Gedâ-yı kûy-ı aşkız âlemin sultânıyız cânâ
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

gedâ-yı mey-gede-i aşk: Aşk meyhanesinin dilencisi.
Bâkî gedâ-yı mey-gede-i aşk olup yine
Bezm-i gamından ol sanemin sâgar isterim-Bâki

gedâ-yı tahammül-be-dûş: Çok yük taşıyan dilenci.
Ahsentü ol gedâ-yı tahammül-be-dûşe kim
Yansa cihân içinde hasîri bulunmaya-Nâilî

gedâ-yı vasl: Kavuşma dilencisi.
Gündüz rakîb ile gezip ol mihr olmadı
Pertev-gedâ-yı vaslı bir ahşam hilâl-i dil-Esrar Dede

gedâ-yı yâr: Yâr dilencisi.
Cefâ-yı dost gerektir vefâ değil hâcet
Gedâ-yı yâr olana şâh-ı kâm-rân kim olur-Şeyhi

** **gedâyân:** Dilenciler.

gedâyân-ı nemed-pûş-ı melâmet: Ayıplama dervişinin dilencileri.
Sûrette gedâyân-ı nemed-pûş-ı melâmet
Ma'nâda selâtîn-i melek havl ü haşemdir-Sâmi

* **gedâ-meşreb:** Dilenci tabiatli.
Âdem ganî-dil olsa, gedâ-meşreb olmasa
Rind olsa, bî-hakîkat ü bî-mezheb olmasa
Nâilî (Mustafa...-)

* **gedâ-nihâd:** Fakir tabiatlı.
Şâh-ı gedâ-nihâdız olur taht-gâh-ı feyz
Ma'mûre-i mahabbete kalb-i harâbımız
Namık Kemal

* **gedâ-tab':** Dilenci yaratılışlı.
Her gedâ-tab' anlamaz âyîn-i Cem'dir bezm-i mey
Bunda bir şâh-âne tavr u özge âlem var-Bâki

* **gedâ-tıynet:** Dilenci kılıklı.
Nice nâ-ehil vü gedâ-tıynet ü sâil-meşreb
Cerri ser-mâye eder eylese imlâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

* **gedâ vü bende:** Dilenci ve köle.
Sıkıntılar biter bahâr zamânına efendim
Koşar gedâ vü bende hüsn ü ânına efendim
Döner niyâzla yüz sürer mekânına efendim
Bin âh edip yanar döner günâhına efendim
Şeref Yılmaz

geh: (گه) Far. Bazı, kimi vakit.
Geh cân düşer pîş-i nazar-gâhına geh dil
Bir kerre nigâh eylemez ol çeşm-i siyeh dil-Beliğ

Aşk câmından mıdır bilmem cünûnumdan mıdır
Geh girîbân-çâk ü geh âlûde-dâmen olduğum
Gelibolulu Âli (Müverrih Mustafa...Efendi)

Hâce geh eyle be-gâyet ta'zîm
Hak üstâd aceb emr-i azîm-Sünbülzade Vehbi

* **gehî:** Bazen, arasıra.
Gehî vuslatta âşık gâh mehcûr
Bu, dünyâdır gehî mâtem gehî sûr-Bâki

Dem mi var sâkî-i devrânın elinden Nâbî
Gâh hûn-âbe gehî kâse-i pür-semm çekmez-Nâbi

Gâhî girişme gâhî tegâfül gehî itâb
Ol mest-i nâz mest-i mey nahvet olmasın
Nedim-i Kadim

gehvâre: (گهواره) Far. Beşik. bk. kehvâre.
Olursa zımn-ı tezelzüldedir yine râhat
Bu kâr-hâne-i gaflette gâhvâre gibi-Nâbi

Iztırâb-ı hâl bâdî-i sükûnet olduğu
Tıfl iken ma'lûmum oldu cünbiş-i gehvâreden
Ârif (Mütercim Mîr Süleyman...)

Ârif ol, ârif ki, asla farkı yoktur ârife
Kûşe-i lâhdin kenâr-ı mâder ü gehvâreden
Muallim Naci

Ebnâ-yı zemân mâil-i îka:z-ı fitendir
Gehvâredeki gûdegînin şerrine ninni-Lâ

gehvâre-i sevdâ: Sevda beşiği.
Cünbiş-geh-i sâfiyyeti âmâl-i visâlin
Zevrakçe, o bir neş'eli gehvâre-i sevdâ-Tevfik Fikret

gehvâre-i tab': Yaratılış beşiği.
Meryem fikrim olup hâmile-i feyz-i Hudâ
Doğdu gehvâre-i tab'ımda Mesîh-i ma'nâ
Nazim (Yahya...)

gehvâre-i yetîmiyyet: Yetimlik beşiği.
Alır, sever, büyütür, sanki kendi mahdûmu
Denir kucağına gehvâre-i yetîmiyyet-Hüseyin Sîret

* **gehvâre-bend:** Beşik bağı.

gehvâre-bend-i anâ': Zahmetin beşik bağı.
Felektir ol ki eder bir sabî ma'sûmu
Pelâs-pûş-i mihen gehvâre-bend-i anâ'-Ziya Paşa

* **gehvâre-cünbân:** Beşik sallayan.
Olurdu kazâ-yı nâ-bî-sâmân
Hüsn'e dahi gehvâre-cünbân-Şeyh Galip

gejdüm, kej-düm: (كژدم) Far. Eğri kuyruklu, akrep. bk. kec.

* **gejdüm-nihâd:** Eğri tabiatlı.
Gejdüm-nihâd olanlara ikbâl eder bu çarh
Ahkâm-ı vakti, bak sâate, akrebindedir
Sâlim (Trabzonlu...)

* **kej-düm-sıfat:** Eğri görünüşlü.
Taylasânına dolaşma zâhidin ey rind olan
Kıl hazer kej-düm-sıfattır zehri kuyruğundadır
Hamdullah Hamdi

gelû: (كلو) Far. 1. Boğaz. 2. İstanbul Boğazı.
Lezzet-perest-i sîne hüsn-i Gelû'yu bilmez
Hep sâkin-i Sitanbul seyr-i Hisâr'a gelmez-Nâbi
Gerçi vardır bulunur câm u sebû kaydında
Ekser-i nâs velî kîr ü gelû kaydında-Nâbi

gelû-yı şîşe: Şişe boğazı.
Gelû-yı şîşe ile pây-ı humla eğlenip Nâbi
Girîbân-ı hevesten dâmen-i dil-berden el çektik-Nâbi

* **gelû-gîr:** 1. Dağ armudu, ahlat. 2. Boğazdan güç geçen şey.

gelû-gîr-i melâl: Üzüntü zorluğu.
Lokma-i gam ki gelû-gîr-i melâl oldu bana
Şîr-i mâder gibi mey şimdi helâl oldu bana
Benlekçi İzzet Bey

gelû-gîr-i selâmet: Selamet zorluğu.
Gelû-gîr-i selâmettir tereddüd hükm-i takdîre
Hakîmin şerbet-i nâ-hôş-güvârın bî-mübâhâ çek
Nâbi

* **gelû-sûz:** Boğaz yakan.

gelû-sûz-ı firâk: Ayrılığın boğazı yakması.
Câm-ı zehr-âb-ı gelû-sûz-ı firâkın sâkî
Nâ-güvâr öyle değildir ki demek mümkün ola-Nâbi

genc: (كنج) Far. Hazine, define.
Hâşelillâh kim kanâat gencinin sükkânına
Matrah-ı mekr ola der-gâh-ı inâyet-i dest-gâh
Fuzûlî

Olsaydı birinde bir sühan-senc
Elbette ayân olurdu ol genc-Fuzûlî

Sırr-ı aşkın genc imiş yeri onun vîrânedir
Yıktı aşkı gönlümü ol genci vîrân eyledi-Nesimi

genc-i âfiyet: Sağlık hazinesi.
Fuzûlî buldı genc-i âfiyet mey-hâne küncinde
Mübârek mülktür ol mülk vîrân olmasın yâ Rab
Fuzûlî

genc-i asâ: Asa hazinesi.
Sensin kılan mezâhir-i ümmîd ü bîm edip
Mûsâ'nı ilim genc-i asâsını ejdehâ-Fuzûlî

genc-i aşk: Aşk hazinesi.
Tılsım-ı şi'ri açılıp genc-i aşk olalı ayân
Utandı yerlere geçti defîne-i Ka:rûn-Âşık Çelebi

Genc-i Bâd-âver: Hüsrev Perviz'in yedi çeşit hazinelerinden birisinin ismi. Diğerlerinin ismi de şöyledir: Genc-i Şâyegân, Dîbe-i Hüsrevî, Genc-i Efrâsiyâb, Genc-i Sûhte, Genc-i Hadrâ, Genc-i Bârgeh.
Sevâhil-i çemene çıktı Genc-i Bâd-âver
Yöneldi Hüsrev-i nevrûze devlet ü ikbâl-Bâki

genc-i defîn-i yâkût: Yâkutun gömülü hazinesi.
Dâğ dâğ oldu tenim şöyle ki kâviş-ger-i gam
Zîr-i zahmımda bulur genc-i defîn-i yâkût
Hersekli Ârif Hikmet

genc-i dil: Gönül hazinesi.
Ey Bahâyî şeh-i gam râhına pây-endâz et
Genc-i dilde ne kadar var ise kâlâ-yı sürûr
Şeyhülislam Bahâyî (...Mehmet)

genc-i esrâr-ı mahabbet: Sevgi sırlarının hazinesi.
Hâb görmez çeşmimiz endîşe-i ağyârden
Pâs-bânız genc-i esrâr-ı mahabbet bekleriz-Fuzûlî

genc-i gam: Gam hazinesi.
Komasa genc-i gamı gayrı mahalde ne_ola aşk
Dil-i Cevrî gibi bir hâne-i vîrâne bilir-Cevrî

genc-i gevher: Cevher hazinesi.
Atâsı medhini tezyîn için ol genc-i gevherden
Çıkardım silke dizdim bir tabak lü'lü'-i mensûru
Nef'î

genc-i güher: Cevher hazinesi.
Bir genc-i güher olsa pinhân ne_ola sînemde
İşret-kede-i tab'ım vîrâne değil mi ya-Nef'î

genc-i hikem: Hikmetler hazinesi.
Nice kasîde bir kitâb, mecmûa-i pür-intihâb
Her nüktesi faslü'l-hitâb her beyti bir genc-i hikem
Nef'î

genc-i hüsn: Güzellik hazinesi.
Genc-i hüsnün bilmezem böyle neden ma'mûr olur
Şol kadar isrâf edersin nâz u bî-pervâlığın
Ahmet Paşa

Her târı birer mâr oluyor genc-i hüsnde
Ruhsârına zülf-i siyehin şâne bulunca-Fıtnat

genc-i ışk: Aşk hazinesi.
Sîneden cân gibi çıkmaz genc-i ışkın bir nefes
Sen gerekse günde bin kez hâtırım vîrâne kıl
Behiştî

genc-i is'âd: Bahtiyar etme hazinesi.
Hazret-i şâh-ı rusül hâdî-i esrâr-ı sübül
Şârık-ı çarh-ı Hudâ hazen-i genc-i is'âd-Nâbi

genc-i Ka:rûn: Ka:rûn'un hazinesi.
Künc-i fakr içre süren iki cihân devletini
Genc-i Karûnu değil mülk-i Süleymân'ı ne_ider
Lâmiî Çelebi

genc-i lâ-yefnâ-yı esrâr-ı İlâhî: İlâhî sırların yok olmaz hazinesi.
Sühan bir genc-i lâ-yefnâ-yı esrâr-ı İlâhî'dir
Ki tab'-ı nükte-dânımdır o gencin şimdi gencûru
Nef'î

genc-i maânî: Manalar hazinesi.
Girdi miftâh-ı der-i genc-i maânî elime
Âleme bezl-i güher eylesem itlâf değil-Nef'î

genc-i mahzûn: Hüzünlü hazine.
Vermedi kendisine fâide genc-i mahzûn
Attı Ka:rûn'u adem çâhına çerh-i vârûn
Muallim Naci

genc-i mutalsam: Tılsımlı hazine.
Her künc-i harâbâtta bir genc-i mutalsam var
Bu sîne-i pür-şûrum vîrâne midir bilmem
Esrar Dede

genc-i nihân: Gizli hazine.
Künc-i kalbimde vatan tuttu hayâl-i dehenin
Bildi kim genc-i nihân kûşe-i vîrânda yatar
Nizami

genc-i pinhân: Gizli hazine.
Genc-i pinhân gibi tâ evvelden
Zâtı ferdiyyet ile ka:im iken-Hakani

genc-i sehâ: Cömertlik hazinesi.
Birisi bahr-i atâdır birisi kulzüm-i sa'd
Birisi kân-i hayâdır birisi genc-i sehâ
Nazîm (Yahya...)

genc-i sîm ü zer: Altın ve gümüş hazinesi.
İstemen nâ-dân bana ger verse genc-i sîm ü zer
Kim ivazsız mâle nâ-dândan tasarruftur vebâl
Fuzûlî

genc-i şefâat: Şefaat hazinesi.
Hâzin-i genc-i şefâat seni kılmış Îzîd
Hîç kim yok ki sana olmaya âhir muhtâc-Fuzûlî

genc-i vefâ: Vefa hazinesi.
Fuzûlî hâzin-i genc-i vefâyım ol sebebtendir
Güherler döktüğü isrâf ile çeşm-i güher-pâşım
Fuzûlî

genc-i visâl: Kavuşma hazinesi.
Tâlib-i genc-i visâl olalı dünyâda bana
Kîmyâ hâk-i siyeh dürr-i güher taş gelir-Behiştî

* **genc-hâne:** Hazine evi.

genc-hâne-i güher-i gayb: Bilinmeyen cevherin hazine evi.
Çün genc-hâne-i güher-i gaybdır dilin
Mâl u menâl-ı âleme meyletmesen ne_ola
Lâmiî Çelebi

genc ü hazîne: Var yok. (Bütün değerler).
Ey pâdişâh ey pâdişâh çün ben beni verdim sana
Genc ü hazînem kamusu sensin benim önden sona
Âşık Paşa

* **gencîne:** Genç, hazine.
Şevk bir meydir neşât-efzâ benim mest-ânesi
Aşk bir gencînedir gönlüm onun virânesi
Şeyhülislam Yahya

Gencînen olsam vîrân edersin
Âyînen olsam hayrân edersin-Şeyh Galip

gencîne-i hüsn: Güzelliğin hazinesi.
Kûzedir gencîne-i hüsnünde la'lin hokkası
Hindûdur kim hâzin-i dürc-i güherdir benlerin
İbn-i Kemal

gencîne-i Ka:rûn: Karun'un hazinesi.
Erbâb-ı dil olmaz yine mesrûr, olursa
Ceyb-i dili gencîne-i Ka:rûn ile memlû
Şeyhî (Gümüşayak Mehmet Dede)

gencîne-i uşşâk: Âşıkların hazinesi.
Gencîne-i uşşâka ziyân eylemek olmaz
Ser vermek olur, sırrı ıyân eylemek olmaz
Ahmet Sârbân

* **gencîne-tırâz:** Hazine süsleyen.
Benim ol şâir-i rûşen-dil-i gencîne-tırâz
Sadef olmaz dürr-i efkârıma deryâ-yı Aden
Keçecizade İzzet Molla

* **gencûr:** Hazine bekçisi.
Sühan bir genc-i lâ-yefnâ-yı esrâr-ı İlâhî'dir
Ki tab'-ı nükte-dânımdır o gencin şimdi gencûru
Nef'î

gencûr-ı ezel: Ezelin hazine bekçisi.
Ser-te-ser hükm-i maka:lîd-i tılsım-ı sühanı
Kıldı gencûr-ı ezel dest ü dilimde merhûn-Münif

gencîne: (گنجينه) bk. genc.

gencûr: (گنجور) bk. genc, gencîne.

gendüm: (گندم) Far. Buğday.
Zîver-i han-ı şehân olmağa şâyân olamaz
Gendüm etmezse tecerrüd ser ü sâmânından-Nâbi

Lûtfuna inanma bu dehrin ki dihka:n-ı felek
Cev satar ma'nîde vü sûrette gendüm gösterir
Nizami

Dâne için dâm-ı hırsa düşse tan mı mürg-i dil
Anda ki Âdem gözleye gendüm Halîlu'llah ades
Âhî

Hemîşe dâne-i gendüm yerine ömr öğütür
Figân u nâleler ey çarh âsiyâbından
Hamdullah Hamdi

gendüm-i hâl: Ben'in buğday rengi.
Meyl eder ise gendüm-i hâline dil ne **tan**
Cennet'ten demi çıkaran çünkü dânedir
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

* **gendüm-gûn:** Buğday renkli.
Yâr-i gendüm-gûna cân göynüklerin kıldım suâl
Hâl-i müşgîn-dâne gösterdi zihî hâzır-cevâb
Şeyhi (göynük: acı, ıstırap.)

* **gendüm-nümâ:** Buğday gösteren.
Ne assı dane döktüğü çün dâm eder kemîn
Bu cev-fürûşu gör nice gendüm-nümâ imiş
Şeyhi (assı: fayda, kâr)

ger: (كر) Far. Eğer.
Dostu ger ma'siyet kılsa olur gufrân-pezîr
Düşmânı bin tâat etse mûcib-i husrân olur-Fuzûlî

İnsâf ile ger olunsa dikkat
Ta'mîmi değildir acze ruhsat-Şeyh Galip

Ne_ola ger mest açılsa goncesi ol gül-bün-i nâzın
Ona ben su yerine hûn-ı dilden bâde verdim hep
Vecdî

gerçi: (كرچه) Far. Her ne kadaar, ise de.
Gerçi ferrâş-ı melektir anber-feşân sünbülün
Çünkü ben sultânı buldum neylerim ferrâşını
Nesimi

Rengîn risâledir ezelî gerçi fenn-i hüsn
Bir müntahab sahîfe yüzün ol risâleden-Beliğ

Gerçi geldi nice sâhib-i haşem ü feth ü zafer
Kimseler olmadı bu feth-i mübîne mazhar
Ziya Paşa

Güncîde durur hırkamız altında rumûzât
Dervîşleriz gerçi nazarda fukarâyız-Ziya Paşa

gerd: (كرد) Far. 1. Toz, toprak, gubar. 2. Gam, keder.
Bâd-pây-ı azm-i kişver-gîr-i âlem-i gerd ile
Kehl-i a'yân-ı Acem kıldıkta hâk-i reh-güzâr-Fuzûlî

Çekmezdi cihânda ol cihân gerd
Endîşe-i germ ü gussa-i serd-Fuzûlî

Şöyle gerd olmuş Freng-istân birikmiş bir yere
Sonra gelmiş kûşe-i ebrûda hâl olmuş sana-Nedim

gerd-i âşûb u sitem: Sitem ve gücenme kargaşalığı.
Gerd-i âşûb u sitem öyle hücûm etmiştir
Ki komaz gözlerimi açmağa bir lahza bana-Cinânî

gerd-i bâd-ı nâverd: Hızlı rüzgârın tozu.
Ki_ey bâdiye-gerd-i bâd-ı nâverd
Nâzik beden ile naz-perverd-Fuzûlî

gerd-i dehân: Ağız tozu.
Âşiyân-ı gerd-i dehân u gûş olurdu zûd-ter
Tâir-i eş'âr-ı nâ-puhte girân-bâl olmasa-Nâbi

gerd-i elem: Elem toprağı.
Olmasın kasr-ı dilin pâ-zede-i gerd-i elem-Nâbi

gerd-i haşyet: Korku tozu.
Atılır her yana bin rahş-ı savâik-pey-rev
Gerd-i haşyetle dolar kümbed-i vârûne-i cevv
Tevfik Fikret

gerd-i inkılâb: Değişiklik tozu.
Burc-ı hazîzi devletinin öyle yücedir
Ki ermez mürûr-ı dehr ile ona gerd-i inkılâb-Şeyhî

gerd-i keder: Keder tozu.
Hîç gitmez idi gerd-i keder hâtırımızdan
İşkeste idi âyînmiz idi âyînemiz seng-i cefâdan-Nâilî

gerd-i kesâd: Kesat tozu.
Cânib-i sûk-ı silâha dökülüp gerd-i kesâd
Sâha-i kûçe-i iş u taraba düştü ruhâm-Nâbi

gerd-i küdûret: Kederlilik tozu.
Mükedder kılmasın gerd-i küdûret çeşme-i cânı
Bilirsin âb-ı rûy-ı mülket-i Osmânîyiz cânâ-Bâki

Dil ü serim düşeli âstân-ı Mollâya
Ne dilde gerd-i küdûret ne derd-i ser kaldı
Keçecizade İzzet Molla

gerd-i ma'reke: Savaş meydanının tozu.
Çeşmimiz sakla gerd-i ma'rekeden
Cünd-i İslâm'ı cümle mühlikeden
Sultan I. Murat (Hüdâvendigâr)

gerd-i râh: Yolun tozu.
Gerd-i râhın azm-i gerdûn etti kim bu kadr ile
Şöhre-i âlem hemîn İsî-i Meryem olmasın-Fuzûlî

Kılmaz âfâkı muattar tâ kim enfâs-ı nesîm
Gerd-i râhın gevherini anber-âmîz eylemez-Nizami

gerd-i rahş: Atın tozu.
Eyledin bir hamlede berbâd milk-i düşmeni
Gerd-i rahşın gerçi kim sedd etti râh-ı sarsarı-Nef'î

gerd-i sehâb: Bulutun tozu.
Semâda gerd-i sehâbın içine girdi hemân
Görüp çınârın eli düştüğünü şems-i duhâ
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

gerd-i sipâh-ı nâz: Naz askerinin kopardığı toz bulutu.
Ol pâdişâh-ı hüsn ki_ola rû-be-râh-ı nâz
Hûrşîdi hıyre-çeşm ede gerd-i sipâh-ı nâz-Nâilî

gerd-i siyâh-ı rezm-gâh: Savaş yerinin kara tozu.
Alevlerdir duhân içre görünür tığlar gûyâ
Ne dem gerd-i siyâh-ı rezm-gâhı kılsa zulmânî-Bâki

gerd-i şitâb: Sürat rüzgârı.
Ne hıyre-pâ-yı şevk ol ey reh-neverd-i himmet
Ne dâmen-i heveste gerd-i şitâb göster-Nâilî

gerd-i taarruz: Saldırı tozu.
Dâmen-i ikbâlime gerd-i taarruz yetmeyip
Çeşm-i hâsid çehre-i cem'iyyetimden dûr idi-Fuzûlî

* **gerd-bâd:** Toz rüzgârı.
Şevkınla raks urur diye gözüm dolagelir
Görsem taharrük eylese kûyunda gerd-bâd-Behiştî

* **gerd-hîz:** Toz kaldıran.
Dokunmaz pâ-yı hôş-reftârı hâke gerd-hîz olmaz
Meğer kim bî-gubâr u bî-keder, ömrü güzârândır
Riyazi

-gerd: (كرد) Far. Kelimelere "dönen, dolaşan" anlamlarıyla eklenerek birleşik kelimeler yapar.

* cihân**-gerd:** Dünyayı gezip dolaşan.
Ol rahş-ı sabâ seyr-i cihân-gerd ki dâim
Yeksândır ona pûyede bahr ü berr-i âlem-Neşati

* gerdûn**-gerd:** Dönen felek.
Hink-i gerdûn-gerd ile seyyâre-veş seyr eylesen
Devlet ü baht u şeref önünce olur peyk-i râh
Nizami

* ser**-gerd:** Başı dönen.
Mihr-i ruhun fütâdesi ancak zemîn değil
Ser-gerde ol hevâda yeler âsümân dahi-Nizami

* şeb**-gerd:** 1. Gece gezip dolaşan; bekçi 2. Ay.
Teşrîfin ümîdiyle senin ey meh-i şeb-gerd
Mânende-i halka kapıda kaldı kulaklar-Nâbi

gerdân, gerden: (كردان) Far. 1. Dönen, dönücü, devreden. 2. Dünya, felek, semâ.
Âh kim hâb u hayâl oldu bu devletler hep
Durmadı aksine devr eyledi çarh-ı gerdân-Bâki

Ol sipihr devlet ü ikbâlden yüz döndürür
Devlet ü ikbâl her kimden ki rû-gerdân olur
Nedim

Hâk-i derinde micmere gerdân nesîm-i subh
Müşg ü abîr ü anber ona hâk-i pây imiş-Rızâyî

* **gerdân-cû:** Feleği arayan.

gerdân-cû-yı cûd: Cömertlik dünyasını arayan.

Edip dolâb-ı istiğnâyı gerdân-cû-yi cûd üzre
Riyâz-ı ihtiyâc-ı mümkinâtı eylemiş irvâ-Nâbi

–gerde: (كرده) Far. İsimlere eklenerek" edilmiş, yapılmış" anlamlarıyla birleşik sıfat yapar.

* hall-**gerde:** Halledilmiş, çözülmüş.

Tâb-ı ruhun ki aksini sâgarda gösterir
Mevc-i şarâbı şu'le-i hall-gerde gösterir-Esrar Dede

* hoy-hûy-**gerde:** 1. Terlemiş. 2. Alışmış, âdet edinmiş.

hoy-gerde-i dil-ber: Dilberin terlemiş (yanağı).

Ârız-ı hûy-gerde-i dil-ber gibi pür-âb ü tâb
Cûşiş-i şeb-nemle olmuş matmah-ı enzâr gül
Seyyit Vehbi

* şeb-**gerdelik:** Gece dolaşması.

Nâkısadır sana şeb-gerdelik desem Nâbî
Aceb bu sözden o mâh-ı tamâm alınmaz mı-Nâbi

* terbiyet-**gerde:** Terbiyeye alışmış.

terbiyet-gerde-i hulk-ı hüsnî: Güzelliğin terbiye edilmiş yaratılışı.

Terbiyet-gerde-i hulk-ı hüsnî olsa tıbâ'
Hüsn-i ahlâka mübeddel olur ef'âl-i zemîm
Nazîm (Yahya...)

gerden: (كردن) Far. Gerdan, boynun ön tarafı.

Gerdeninden sînesinden bûseler etmişti va'ad
Cümlesinden neyleyim kâfir peşîmân oldu hep
Nedim

Zulmet-i şebte sarılsam olmayan yâre
Sîne bendin çatayım verse o gerdânı çeker
İlhâmî, Selimî (Sultan III. Selim)

İki kulağı çeleng-i şeh-bâz
Gerdânı sürâhî-i şeref-râz-Şeyh Galip

gerden-i ahbâb: Dostların boynu.

Bârını gerden-i ahbâba edenler tahmîl
Ne kadar olsa sebük-rûh olur elbette sakîl
Koca Ragıp Paşa

gerden-i beşer: İnsan boynu.

Düştü cüdâ na'îm-i safâdan Ebu'l-Beşer
Oldu Halîl'e tecrübe-geh gerden-i beşer-Ziya Paşa

gerden-i cân: Can boynu.

Ribka-i teslîme çektim gerden-i cân u dili
Ya kabûl et kulluğa şâhım ya kurbân et beni
Şeyhülislam Yahya

gerden-i fitne: Fitne boynu.

Tavk-ı fermânı ile gerden-i fitne mağlûl
Satr-ı ahkâmı ile pây-ı sitem der-zencîr-Nef'î

gerden-i gerdûn: Feleğin boynu.

Lerzende görse havfin ile teb tutar sanır
Bağlar şihâb-ı gerden-i gerdûna rîsmân-Bâki

gerden-i kâfûr: Kâfur gibi bembeyez gerdan.

Kaplatıp gül penbe şâlı ferve-i semmûruna
Ol siyeh zülfü döküp ol sîne-i billûruna
Itr-i şâhîler sürüp ol gerden-i kâfûruna-Nedim

gerden-i Mecnûn: Mecnun'un boynu.

Zülf-i yâre bend olup tahlîs ümmîd eylemem
Gerden-i Mecnûn olur mu tavk-ı âhenden halâs
Fehim (Hoca Süleyman...)

gerden-i nahçîr: Av boynu.

Neyl-i matlab hâtır-ı âzâde-i der-kayd eder
Bestedir kârı kemendin gerden-i nahçîrde-Nedim

gerden-i nihâd: Tabiatın boynu.

Zemînde hükmüne gerden-i nihâda heft-iklîm
Felekte hizmete dest-beste heft-ahter-Nedim

gerden-i pâk: Temiz boyun.

Bükülür gamla gerden-i pâki
Yer eder cism-i âkıbet hâki-Recaizade Ekrem

gerden-i püser: Erkek çocuk boynu.

Düştü cüdâ naîm-i safâdan Ebü'l-beşer
Oldu Halîl'e tecrübe-geh gerden-i püser-Ziya Paşa

gerden-i sâf: Temiz boyun.

Gerden-i sâfi beyaz öyle ki kâfûr gibi
Çeşm ü ebrûsu siyâh öyle ki semmûr gibi-Nedim

gerden-i teslîm: Teslim edilen boyun.

Tavk-ı fermâna çekip gerden-i teslîmlerin
Niçe âzâdeleri eyledi çâker hatem-Bâki

gerden-i tevsen-i zîbâ: Güzel atın boynu.
Gerden-i tevsen-i zîbâda kutâs-ı dil-bend
Bağladı gönlümüzü zülf ile gîsû yerine-Gazi Giray

* **gerden-efrâz, gerden-firâz:** Boynunu yükselten, gururlu, kibirli.
Gerden-firâz-ı hâhişi mürgân-ı devletin
Evc-i himemde uçsa dahi yine kaz imiş
Neş'et (Hoca Süleyman...)

* **gerden-keş:** Boyun çekici. mec. inatçı. **c. gerden-keşân.**
Ne mülk-ârâ ki bu tedbîr-i sâib
Ne katı seyftir gerden-keşâna-Enderunlu Fazıl

** **gerden-keşân:** Boyun eğenler.

gerden-keşân-ı âlem: Âlemin itaatlileri.
Emrine râm etti hep gerden-keşân-ı âlemi
Şimdi devletle odur mâlik rika:b-ı rûzigâr-Nef'î

gerdîde: (گرديده) Far. Dönmüş, dolaşmış.
Eyler kadd-i ham-geştemi gerdîde çü dolâb
Kûh-sâr-ı serimden dökülen cûy-i muhabbet-Nedim

gerdiş: (گردش) Far. Dönme, dönüş, devir.
Hadd-i lebi tecâvüz eden râz Nâbiyâ
Bir günde gerdiş eylemedik encümün mü kor-Nâbi

Bin yıl yaşasan yine cihân bu
Gerdiş bu, zemîn bu, âsümân bu
Sultan V. Mehmet Reşat

Ne sâfî bâdesi ne gerdiş eyler câmı kalmıştır
Harâbâtın miyân-ı mey-keşânda nâmı kalmıştır
Üsküdarlı Hakkı Bey

gerdiş-i câm: Kadehin dolaşması.
Mâye-i feyz-i hayât-ı ebedî neşve-i mey
Neş'e-i hikmet-i rûz-ı ezelî gerdiş-i câm-Nef'î

gerdiş-i çerh: Feleğin dolanışı.
Muttasıldır gerdiş-i çerhe umûr-ı kâinât
Âlemi bir hâlden bir hâle devrân döndürür
Necip (Suyolcuzade Mustafa...)

gerdiş-i çeşm: Göz dolaşması.
Neş'e-i bâda eyle gerdiş-i çeşm etse o şûh
Mest olur onu gören na'ra-i mest-âne çeker-Beliğ

gerdiş-i devrân: Dünyanın dönüşü.
Makberleri mahv eylemese gerdiş-i devrân
Bir ev yapacak yer bulamaz hâne-nişînân
Kemalzade Ekrem Bey

gerdiş-i dolâb-ı âlem: Dünya dolabının dönüşü.
Geh bülendi pest eder gâhî eder pesti bülend
Mukteżâ-yı gerdiş-i dolâb-ı âlem böyledir-Nâbi

gerdiş-i eflâk: Feleklerin dönüşü.
Kime derdin diye bu Şâhidî kim devr ona
Sen şehe tâbi' olup gerdiş-i eflâk eyler-Şahidî

gerdiş-i eyyâm-ı safâ: Eğlence günlerinin geri gelişi.
Cismini gerdiş-i eyyâm-ı safâ nâl etmiş
Yüzü yok kim ede bir dahı ruh-ı halka nazar-Nâbi

gerdiş-i germ: Sıcaklığın dönmesi.
Bedîd gerdiş-i germinde halka-i tevhîd
Çeker sabâha dek ism-i Vedûd pervâne-Şeyh Galip

gerdiş-i hikmet-nümâ-yı günbed-i devvâr-ı sun': Kudretin gökyüzündeki hikmet gösteren dönüşü.
Nâbiyâ vermektedir ezdâda reng-i ittihâd
Gerdiş-i hikmet-nümâ-yı günbed-i devvâr-ı sun'
Nâbi

gerdiş-i mahmûm: Humma dönmesi.
Bî-nemekdir kap hicrinde bize ey sâkî
Gerdiş-i sâgar mı lerziş-i mahmûm gibi-Nedim

gerdiş-i peymâne: Kadehin dolanışı.
Gerdiş-i peymâne çok sürmez harâb eyler beni
Bir kadehde mahv olan mey-hâre bir ben bir habâb
Esrar Dede

gerdiş-i sâgar: Kadehin dönüşü.
Bî-nemekdir kap hicrinde bize ey sâkî
Gerdiş-i sâgar mı lerziş-i mahmûm gibi-Nedim

gerdûn: (گردون) Far. Dönen, dönücü şey. mec. felek, dünya.
Eylemiş der-beste dükkânın tabîb-i rûzigâr
Hokka-i pîrûze-i gerdûnda dârû kalmamış-Nâbi

Düşmüş ademden gerdûna sâye
Sarmış cihânı zulmet ser-â-pâ
Eşyâ çekilmiş umk-ı hafâyâ
Bir dîv-beççe-vârî bu dünyâ
Olmuş gunûde hâb-ı girâna-Recaizade Ekrem

Vaktidir ola be-izz-i lutf-ı Hallâk-ı ezel
Gulgul-ı kûs-ı zaferden tâs-ı gerdûn pür-tanîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

gerdûn-ı cihân-bânî: Hükümdara ait felek.
Merkez-i dâire-i câh u celâl ü azamet
Kutb-ı gerdûn-ı cihân-bânî vü fermân-rânî-Nef'î

gerdûn-ı dü-tâ: Kamburu çıkmış felek.
Çektim gam-ı sad-gûne-i gerdûn-ı dü-tâyı
Tattım nice dem çâşnî-i zehr ü şifâyı-Ziya Paşa

gerdûn-ı dûn: Alçak felek, sefil dünya.
Âkıl isen rızk için gerdûn-ı dûna eğme ser
Âsiyâb-âsâ yürü var ekmeğin taştan çıkar-Hâşimî

Gam çekme câm-ı mergi yeksân sunar zemâne
Ol zehri Cem de çekmiş gerdûn-ı dûn elinden-Nev'î

gerdûn-ı ihtişâm: Haşmetli felek.
Hazret-i Paşa-yı rûşen- re'y-i gerdûn-ı ihtişâm
Sâhib-i tedbîr pîr ü mâlik baht-ı cüvân-Nev'î

gerdûn-ı kühen: Eski felek.
Bâm-ı gerdûn-ı kühenden sakf-ı merfû'un bülend
Sidreden ol südde-i âlî-cenâbın müntehâ-Cinânî

gerdûn-ı sitem-bünyâd: Temeli zulümden yapılmış dünya.
Şunûât-ı cihân vâ-beste-i hükm-i meşiyyetdir
Abesdir dest-i gerdûn-ı sitem-bünyâddan feryâd
Ziya Paşa

* **gerdûn-cenâb:** Gökyüzü kadar geniş bir yere kurulmuş olan çadır (Kanunî'nin çadırı).
Gün doğdu şâh-ı âlem uyanmaz mı hâbtan
Kılmaz mı cilve hayme-i gerdûn-cenâbtan-Bâki

* **gerdûn-gerd:** Dönen felek.
Hink-i gerdûn-gerd ile seyyâre-veş seyr eylesen
Devlet ü baht u şeref önünce olur peyk-i râh-Nizami

* **gerdûn-haşem:** Dünya gibi adamları çok olan.
Âsaf-ı gerdûn-haşem kim câme-i ikbâline
Dest-i eyyâm eylemiş medh ü senâdan pûd u târ
Nedim

* **gerdûn-vaka:r:** Dünya gibi ağırbaşlı olan.
Kim olup mihmân müşerref eyledin kâşânesin
Sen gibi bir âsaf-ı pür-haşmet-i gerdûn-vaka:r
Nedim

* **gerdûne:** Tekerleklerin dönmesi; araba.
Def'aten sâkıt olur gerdiş-i gerdûne-i çerh
Olur encâma resîde çekilen derd ü mihen
Keçecizade İzzet Molla

gereneg: (کرنك) Far. Al at.
Ben ne hakîm ki ola bende âsâr-ı kemâl
Fârisî tab'ıma ihsân oluna bu gereneg-Kâzım Paşa

gerges: (كركس) bk. kerkes.

germ: (كرم) Far. Sıcak, hâr.
Çekmezdi cihânda ol cihân gerd
Endîşe-i germ ü gussa-i serd-Fuzûlî

Derden yüzü güzellerin olur güher-fürûş
Şevkinle çünkü germ ola bâzâr-ı âfitâb
İbn-i Kemal

Bedîd gerdiş-i germinde halka-i tevhîd
Çeker sabâha dek ism-i Vedûd pervâne-Şeyh Galip

germ-i şitâb: Koşma sıcaklığı.
O denlü oldu reh-i hizmetinde germ-i şitâb
Şafakla kan dere gark oldu rûy-ı çarh-ı kebûd
Sâmi

germ ü serd: Sıcak ve soğuk. mec. iyi kötü.
Germ ü serdine bakılmaz bu yalan dünyânın
Eyleme vaktini zâyi' deme kış yaz oku yaz
Sünbülzade Vehbi

* **germ-âbe:** Sıcak su hamamı.
Sâha-i mescide germ-âbeden evvel varamam
Gördüğüm vâkıa-i vuslatı ta'bîr etsem-Nâbi

germâbe-i vasl: Kavuşma hamamı.
Germ-âbe-i vaslında bayıldık o perînin
Kânî yetiştir toplayalım tası tarağı
Kânî (Ebubekir...)

* **germ-hîz:** Çabuk, seri.
Hani nem-i çeşm-i eşk-rîzim
Hani dem-i serd-i germ-hîzin-Fuzûlî

* **germ-rev:** Sıcak yürüyüşlü; sıcak kanlı.
Germ-rev ol reh-i aşk içre soğuk tutma yürü
Gör ki serdlikte sefil oldu ve müstahkar kar
Esrar Dede

Meğer kilk-i sebük-cevlânın olmuş germ-rev Gâlib
Zemîn âteş zemân âteş bütün nakş u nigâr âteş
Şeyh Galip

* **germ-sûd:** Sıcak fayda.

Münâfık dostlardan âşikâre düşmenân yegdir
Harîr-i sarfı hoştur bu dükânın germ-sûdundan
Nâbi

* **germ-tâz:** Ayağına çabuk, bk. tîz-reftâr.

Biraz in'ânını çek böyle germ-tâz olma
Semend-i cevre meded kılma bendeni pâ-mâl-Nedim

* **germ-ülfet:** Sıkı fıkı görüşen.

Demen ol şem'-i hüsne gayrılarla germ-ülfettir
Kiminle hem-dem olsun n'eylesin müştak-ı sohbettir
Nâilî

* **germâ:** Yaz mevsimi, sıcak.

Kabz u bastı kıl tefekkür, âleminde ol gönül
Vakt-i sermânın sonu germâ olur, âlem bu yâ
Safvet (İstanbullu Mustafa...)

* **germâ-germ:** Kızışıp ısınmış, çok kızmış.

Gece pervânelerle bezm-i germâ-germ idi şem'in
Seher gördüm ne şem'-i meclis-ârâ var ne pervâne
Şeyhülislam Yahya

* **germî:** Sıcaklık, hararet; mec. sürat, çabukluk; revaç, sürüm.

germî-i hevâ-yı isyân: İsyan havasının sıcaklığı.

Germî-i hevâ-yı isyândan ebr-i gevher-nisâr-ı gufrân
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı ...)

germî-i nûşîn: Tatlı sıcaklık.

Ta çocuklukta penâh ettiğ âgûş-ı vefâ
Doymadan germî-i nûşînine bî-çâre sabî
Ebediyyen soğuyup-Tevfik Fikret

germî-i uryân-ı aşk: Aşk çıplağının sıcaklığı.

Zâhide germî-i uryân-ı aşkı sorsan
Püşt-mâliyle, fakat halvet-i hammâmı bilir-Nâbi

germî-i ülfet: Dost sıcaklığı.

Sâkıb tükendi germî-i ülfet o şûh ile
Ammâ zebân-dırâz-ı yârân tükenmedi-Sâkıb Dede

* **germiyyet:** Sıcaklık.

Reng-i hâlin verdi germiyyet dil-i sûzânıma
Micmer-i endîşeme kâfûr döksem ud olur-Nef'î

germiyyet-i âb: Su sıcaklığı.

Günâhı tevbe etmez şüst ü şû eşk-i nedâmetsiz
Belî germiyyet-i âb iledir tesiri sabunun-Nâbi

germiyyet-i aşk: Aşk sıcaklığı.

Hem gülüz hem bülbülüz germiyyet-i aşk ile biz
Dâg-ı derde şu'le vü şem'-i gama pervâneyiz-Nef'î

germiyyet-i hayâ: Utanma kızarıklığının sıcaklığı. (yüze ateş basması).

Sâkî fürûg-ı rûyunda âb u tâb göster
Germiyyet-i hayâdan hurşîd-i âb göster-Nâilî

germiyyet-i mey: İçkinin sıcaklığı.

Germiyyet-i mey ile geçirdik niyâzımız
Zâhid duâ-yı bâridine yoktur ihtiyâc-Esrar Dede

germâ: (گرما) bk. germ.

germî: (گرمی) bk. germ.

germiyyet: (گرميّت) bk. germ.

geşt: (گشت) Far. Gezip dolaşma.

Yâd-ı lebinle câm-ı mey-i la'l-fâm için
Kûy-ı mugânı geşt ederim hâne hâne ben-Bâki

Mecnûn ki belâ deştini geşt etti ser-â-ser
Gam-hâneme geldi dedi hâlin ne birâder-Gazali

Bâd-veş geştte dil pehn-i cihân-ı emelî
Âb-veş alçağa meyl eylemede tab'-ı müyûl-Rızayi

geşt-i bâhter: Doğu'yu gezip dolaşma.

Var ümîdim tâ bu deryâ üzre keştî-i hilâl
Gâh seyr-i hâver eyler gâh geşt-i bâhter-Fuzûlî

geşt-i deşt-i sitem: Sitem çölünü gezip dolaşma.

Ettikçe geşt-i deşt-i sitem şâh gamzesi
Laht-ı ciğerle sâha-i dilde yemeklenir-Neylî

geşt-i gül-istân: Gül bahçesini gezip dolaşma.

Şol gedâ kim penbe-i dâgın dem-â-dem tâzeler
Gül koparmaz şâhdan geşt-i gül-istân istemez
Hayali Bey

geşt-i gül-şen: Gül bahçesini gezip dolaşma.

Serv-i dil-cûyumdan ayrı geşt-i gül-şen istemem
Var yürü istersen ey eşk-i revân cûlarla sen-Nedim

geşt-i kûh-sâr: Dağlık yerlerde gezip dolaşma.

Geşt-i kûh-sâr eylemek lâzım değil Ferhâd-veş
Nâr-ı âhım hâne-i vîrânım eyler Bî-sütûn-Cinânî

* **geşt ü güzâr:** Gezip dolaşma.
Seyre çık fasl-ı bahâr oldukça
Mevsim-i geşt ü güzâr oldukça-Nâbi

Zemân-ı ayş ü işret mevsim-i geşt ü güzâr oldu
Nişîmen dil-berâna şimdi nahl-i sâye-dâr oldu
Fıtnat

Gül-zâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
Ver hükmünü ey nahl-i çemen köhne bahârın
Nedim

* **-geşte:** Gezmiş, dolaşmış. **c. geştegân.**

** **geştegân:** Gezmişler, dolaşmışlar.

geştegân-ı Vâdî-i Tûr: Tur vadisini dolaşmışlar.
Zuhûr-ı vecd-i aşka münkirin taʿnın aceb tutma
Bu sırrı geştegân-ı vâdî-i Tûr olmayan bilmez
Esrar Dede

geşte: (گشته) bk. geşt.

gevden: (گودن) Far. Sersem, ahmak.
Zâhidi tercîh eder mi rinde sâhib-tabʿ olan
Dinledim güftârını vâiz de gevdenden yana
Şeyhülislam Yahya

gevher: (گوهر) Far. 1. Asıl, nesil, maya. 2. Kıymetli taş, cevher. bk. güher.
Gel ahi iy şehriyâri sözümüzü dinle bâri
Hezâr gevher ü dînârı kara toprak ede bir söz
Yunus Emre

Atâsı medhini tezyîn için ol genc-i gevherden
Çıkardım silke dizdim bir tabak lüʾlüʾ-i mensûru
Nefʿî

Pâk-tıynet küşe-i gurbette hâr olsun mu hîç
Gevher âgûş-ı sadeften dûr olur kıymetlenir
Hâmî (Hâmî-i Âmidî)

Kılmaz âfâkı muattar tâ kim enfâs-ı nesîm
Gerd-i râhın gevherini anber-âmîz eylemez
Nizami

gevher-i aşk: Aşk incisi.
Deryâ-dil olanlarda ara gevher-i aşkı
Her dilde bulunmaz dür-i nâ-yâb-ı mahabbet
Fâiz (Edirneli Abdürrahim...)

gevher-i cân: Can cevheri.
Cân verir âdeme endîşe-i sahbâ-yı adem
Gevher-i cân mı aceb cevher-i mînâ-yı adem
Akif Paşa

gevher-i cân-geh-i hicrân: Ayrılığın can evi incisi.
Câna âşık nice dâğ ursun o sevdâ-ger-i nâz
Gevher-i cân-geh-i hicrâna tahammül mü eder
Nâilî

gevher-i dâniş: Bilgi cevheri.
Gevher-i dânişi sencîde-i nizâm-ı hıred
Rişte-i bîniş-i şâkûlü binâyâ-yı adem-Nâbi

gevher-i deryâ: Deniz cevheri.
Bir nazar kıldı mehâbetle ona
Eriyip öldü o gevher-i deryâ-Hakanî

gevher-i dil: Gönül incisi.
Feyz-i ebr-i aşk ile ol perver-şiyâb-ı derûn
Gevher-i dilden garaz deryâ-yı zehhâr olmadan
Leskofçalı Galip

gevher-i enfâs: Nefeslerin cevheri.
Dil ararken gevher-i enfâsa bâzâr-ı revâc
Gavta-i efkâr ile buldum aceb ummân imiş-Nâbi

gevher-i erzen: Darı cevheri.
Bilmedi gitti zemâne kıymetim Râmî benim
Hâk-i zillette yatar bir gevher-i erzendeyiz-Râmî

gevher-i galtân-ı gurbet: Gurbetin yuvarlanan cevheri.
Teb-lerze-zâd gevher-i galtân-ı gurbetim
Mihr-i sedef sabâh-ı Nişâbûr'dur bana-Şeyh Galip

gevher-i gencîne-i faslüʿl-hitâb: Hitap faslının hazine cevheri.
Her hayâlin saykal-i âyîne-i hüsn-i edâ
Her kelâmın gevher-i gencîne-i faslü'l-hitâb-Nefʿî

gevher-i güftâr: Söz incisi.
Hüsn-i taʿbîrime reşk etmeğe çâre mi var
Gûş eden gevher-i güftârımı Selmân olsa
Kelîm-i Eyyubî

gevher-i kem-yâb-ı yek-tâ: Tek az bulunur inci.
Terâzû-yı hakîkatsin gönül her gördüğün çekme
Çekersen Yûsûf-âsâ gevher-i kem-yâb-ı yek-tâ çek
Nâbi

gevher-i ma'nâ: Mana incisi.
Bu cism-i nizâr üzre döküp jâle-i eşki
Çün rişte-i cân gevher-i ma'nâda nihânız-Neşati

gevher-i mazmûn-ı hâs: Özel mazmun incisi.
Bâ-husûs ettim arûs-ı medhini tezyîn için
Birbirinden gevher-i mazmûn-ı hâsı intihâb-Nef'î

gevher-i meknûn: Dizilmiş inci.
Hayâl-i hurde fikr et vasf-ı dendânında dil-dârın
Leâlî tâ ki nazmın ola dürr ü gevher-i meknûn
Leâlî

gevher-i nâdire-i lü'lü'-i lâlâ-yı sühan: Sözün eşi bulunmayan parlak incisi.
Gevherî güftesine döndü bugünlerde meded
Gevher-i nâdire-i lü'lü-i lâlâ-yı sühan
Sünbülzade Vehbi

gevher-i nâ-süfte: Delinmemiş inci.
Saldı deryâya sabâ hançer-i gamzen vehmin
Ki çıkarmaya dahi gevher-i nâ-süfte sadef-Fuzûlî

gevher-i nazm-ı ter: Yeni nazım cevheri.
Feyz-i ebr-i fikretim gelmiş tırâz-ı rûzigâr
Gevher-i nazm-ı terim revnak-fezâ-yı kâinât
Yenişehirli Avni

gevher-i pâkize: Lekesiz cevher.
Dil kendüyü ol Hüsrev-i hûb-âne düşürdü
Bir gevher-i pâkizeyi ummâna düşürdü-Tıflî

gevher-i sâf: Saf inci.
Bellidir zîver-i efser olacak gevher-i sâf
Keçecizade İzzet Molla

gevher-i silk-i kelâm: Söz kaleminin incisi.
Bir dânesini gevher-i silk-i kelâmımın
Mahsûl-i bahr ü kâna veren râygân verir-Nef'î

gevher-i şeffâf: Saydam cevher.
Destîde kadehte doyamam görmeğe bârî
Ey gevher-i şeffâf senin mahzenin olsam-Nedim

gevher-i şeh-vâr: Değerli inci, şaha yakışan inci.
Hâzin-i gencîne-i esrârdır her dem çeker
Rişte-i izhâra bin bin gevher-i şeh-vâr söz-Fuzûlî

gevher-i tâc-ı hurşîd: Güneş tacının incisi.
Rîzesinin haremi gevher-i tâc-ı hûrşîd
Gird-i râh kademi tuhfe-i a'yân-ı felek-Nef'î

gevher-i tevhîd: Tevhit cevheri.
Derûnu gevher-i tevhîde mahzen
Zamîri perde-i takdîre mahrem-Nef'î

gevher-i vâlâ-bahâ-yı tab': Yaratılıştan yüksek değerli inci.
Bir tılısım-ı feyzdir Esrâr her bir mısrâ'ım
Gevher-i vâlâ-bahâ-yı tab' için mahzen biziz
Esrar Dede

gevher-i vasl: Kavuşma cevheri.
Neyle olsun gevher-i vaslın harîdârı gönül
Nakd-i câna çâr-sû-yı aşkta rağbet mi var-Fıtnat

gevher-i yegâne: Tek cevher.
Tutar ağzında balık bir gevher-i yegâne
Durdukça gevher anda balığı eyler ifnâ
Murâdî (Sultan IV. Murat) (anda: orada.)

gevher-i yek-dâne: Tek parça inci.
Âşinâ-yı kulzüm-i irfân olan idrâk eder
Gevher-i yek-dânedir bu heft-deryâdan murâd
Hersekli Arif Hikmet

gevher-i yek-pâre: Tek parça inci.
Bir gevher-i yek-pâre iki bahr arasında
Hûrşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezâdır-Nedim

gevher-i yek-tâ: Tek, eşsiz inci.
Felek bir dürc onun zât-ı şerîfi gevher-i yek-tâ
Cihân bir cism onun hükm-i revânı fi'l-mesel cândır
Fuzûlî

gevher-i zât: Kendi cevheri.
Yok seninçün ihtiyac âyîne-i İskender'e
Gevher-i zâtında rûşen her misâlin sûreti
Nevres-i Kadim

gevher-i zî-kıymet: Kıymetli cevher.
Ehl-i dil cânlara meyl et şeref ü izzet bul
Nazarın kânlara kıl gevher-i zî-kıymet bul-Bâki

* **gevher-bahş:** Cevher bağışlayan, aşırı cömert.
Bahâr-ı eltâf-ı keremdir kef-i gevher-bahşı-Bâki

* **gevher-bâr:** Cevher saçan.
Çeşm-i gevher-bârıma nisbet benim Bahr-i Muhît
Tıfldır hâk ile oynar şimdi girdi yaşına-Hayali Bey

* **gevher-efşân:** İnci saçan.
İki târîh-i ra'nâ yazdı kilk-i gevher-efşânı
Bu dîvâna musahhih-i Zâik fersûde efkârın
Şeyh Zâik

* **gevher-hâh:** Cevher isteyen.
Bâr-ı giyeh-i dehre tâlib eyleme mürg-âb-veş
Lücce-i tevhîdinin gavvâs-ı gevher-hâhı kıl-Behiştî

* **gevher-nisâr:** Cevahir serpen; güzel söz söyleyen.

gevher-nisâr-ı gufrân: Merhametin cevher serpeni.
Germî-i hevâ-yı isyândan ebr-i gevher-nisâr-ı gufrân
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

* **gevher-pâş:** Cevher saçan.
Bahr çalkandı aşağı yukarı olmadı
Lücce-i tab'-ı Hayâlî'ye bedel gevher-pâş-Hayali Bey

* **gevher-tâb:** Altın telle işlenmiş elbise baş örtüsü.
Seyr edip gîsû-yı müşgîninde gevher-tâbını
Leyli tetvîc eylemiş nûrıla sandım mâhitâb-Lâ

* **gevher-zât:** Cevher sahibi.
Pinhân idi gûne gûne hâlât
Deryâ-sıfat u gevher-zât-Şeyh Galip

gevzen: (گوزن) Far. Geyik.
Gürbe olmuş idi pelenge hem-râz
Gürg olmuş gevzene dem-sâz-Fuzûlî

-gezâ: (گزا) Far. "Isıran, ısırıcı" anlamlarıyla birleşik kelimeler yapar.

cân**-gezâ:** Can ısıran.
Ebediyyen soğuyup, en acı en cân-gezâ
Bir maîşet onu vely etti-Tevfik Fikret

engüşt**-gezâ:** Parmak ısıran.
Elbette olur leb-i nedâmet
Engüşt-gezâ-yı sabr u tâkat-Nâbi

* tahammül**-gezâ:** Dayanılmaz, tahammül edilemez.
Soğuk, soğuk... Bu tahammül-gezâ bürûdetle
Çocuk harâb olacak; âh, ey saâdetle-Tevfik Fikret

gezend: (گزند) Far. 1. Zarar, ziyan. 2. Elem, keder.
Dehen-i telhinle eylemez zâhid bana pend
Korkarım zühd-i kelâmından ere câna gezend
Behiştî

Olsa ger ma'deleti takviye-bahş acze
Bere, âhûya gezend erdiremez savlet-i şîr
Hakkı Paşa (İsmail ...)

Felekler el-hazer eyle birbirine girer
Suûd-ı yek-şerer-i âh-ı bî-gezendimden-Esrar Dede

gezend-i mancınık: Mancınık zararı.
Nitekim ola sâlim bu hisâr şîşe-i dîvârın
Gezend-i mancınık fitneden dervâze vü sûru-Nef'î

gıbta: (غبطه) Ar. Birisinin iyi durumu karşısında kıskanmadan kendinde de olmasını isteme, imrenme, özenme.
O değildir bu kadar kudsî dem
Gıbta eyler sana Hassân-ı Acem-Muallim Naci

Seni gıbtayla hatırlar vatanın her şehri
Hepsi der, "Hangi şehir görmüş onun gördüğünü"
Yahya Kemal

gıbta-i nâhîd: Yeni yetişme kıza imrenme.
Ey gıbta-i nâhîd, ki zîr ü bem-i sâzın
Eflâkı da, ecrâmı da inletse revâdır-Tevfik Fikret

gıbta-bahş-ı ezmân: Çağların imreniş sunucu.
Sensin ki cihân-ı cehli ettin
İslâm ile gıbta-bahş-ı ezmân-Kemalzade Ekrem Bey

* **gıbta-fermâ:** Gıpta buyuran.
Olanlar gıbta-fermâ meyve-çîn-i vasl-ı cânâne
O nahl-i bâr-mendi zîb-i âgûş eylesin bâri-Beliğ

* **gıbta-zen:** İmrenen, özenen.
El-hakk o sühan güzel sühandır
Nef'î dahi ona gıbta-zendir-Ziya Paşa

gıdâ: (غدا) Ar. Yiyecek, içecekten vücudun almış olduğu ihtiyaç maddesi. **c. ağdiye.**
Ademden etti beni kudretî berâverde
Gıdâmı eyledi âmâde rahm-ı mâderde-Nâbi
Eder ezber perî-sûret güzeller
Gıdâsı rûhtur tâze gazeller-Nev'î

Felektir ol ki dahi gelmeden bu eşbâha
Verir meşîmede tıfl-ı cenîne rûhu gıdâ-Ziya Paşa

gıdâ-yı anâkib: Örümceklerin gıdası.
Bî-cürm iken gıdâ-yı anâkib olur meges
Ma'sûm iken kebûteri şâhîn eder şikâr-Ziya Paşa

gıdâ-yı cân: Canın gıdası.
Rûh-ı ma'nî gıdâ-yı cânımdır
Feyz-i kudsî tıfl-hânımdır-Riyazi

gıdâ-yı cerâd: Çekirgelerin gıdası.
Kılıp ebr-i Nîsân'la ber-murâd
Eder geşt-zârı gıdâ-yı cerâd-Keçecizade İzzet Molla

gıdâ-yı dârû: İlaç gıdası.
Dil-haste-gân-ı aşka verir neşve-i hayât
Kem-ter gıdâ-yı dârûyu ahyâr-ı evliyâ-Nâbi

gıdâ-yı hayat: Hayat yiyeceği.
Buluyor na'şın üzre evlâdın
Her cerîhanda bir gıdâ-yı hayât-Abdülhak Hâmit

gıdâ-yı ruh: Yanak ihtiyacı.
Fikri evsâfi gıdâ-yı ruhtur endîşeme
Dil helâk olur eğer olsam o sevdâdan berî-Nef'î

* **gıdâ-bahş:** Gıda sunan.

gıdâ-bahş-ı tuyûr-ı ceberût: İlahî kuşlara gıda sunan.
Zâtı olmuştu gıdâ-bahş-ı tuyûr-ı ceberût
Yoğ iken dahı ne hayvân ne nebât ü ne cemâd-Nâbi

gılâf: (غلاف) Ar. Kılıf, kın. **c. gulûf.**
Tîğ-ı gamzen tîzdir ol resme kim bir lâhzada
Haste diller sînesinden pâreler bin bin gılâf
Hamdullah Hamdi

gıll: (غلّ) Ar. Gizli kin ve garez, düşmanlık. "gıll ü gışş" şeklinde eş anlamlı olarak kullanılır.

gıll ü gışş: Kin ve hile.
Âteş-i aşka yananlar gıll ü gışştan pâk olur
Pûtede ka:l olmayınca sîm ü zer bulmaz ayâr
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman)

Ehl-i aşka sana benzer hem-dem olmaz kim dilin
Hem küdûretten beri hem gıll ü gışştan sâdedir
Nef'î

Pûte-i aşk içre Adnî ka:l edelden kalbimiz
Gıll u gışştan hâliyiz âlemde sâfi-dilleriz
Adnî (Sultan III. Mehmet)

gılzet: (غلظت) Ar. Kabalık, sertlik, şiddet.
Ey gönül ol gonca-leb gül-berg-i terden tâzedir
Gılzeti terk eyle kim lâyık değil ibrâm ona-Cinânî

Zâhidâ ma'zûr tut cildinde sıklet var biraz
Gılzetin fehm olunur hacm-i kitâbından senin
Nedim

Ma'nâya şâmil olmadı sûrî nezâketin
Evvel tekellümünde ayân oldu gılzetin
Recaizade Ekrem

gınâ: (غنا) Ar. 1. Zenginlik. 2. Bıkkınlık, usanç.
Tarîk-ı fakr tutsam tab' tâbi' nefs râm olmaz
Gınâ kılsam taleb esbâb-ı cem'iyyet temâm olmaz
Fuzûlî

Gına bezmindeki mağrûr ü nâ-âsûde serverden
Fenâ bezminde hâb-âlûd olan mest-ânemiz yeğdir
Bâki

Ka:ni olmazlar cihânda olsalar Ka:rûn-ı vakt
Ağniyânın tîre kalbinden gınâ eksilmede
Bağdatlı Ruhi

gınâ-yı dil: Gönül zenginliği.
Kanâat kenz-i lâ-yefnâdır ammâ yok ona mâlik
Gınâ-yı dil yine var ise dervîşânda kalmıştır
Berrî Dede

gınâ-yı iflâs: İflas bolluğu.
Ne_ola âlemde tehî kîse isen ey Gâlib
Geldi ihvân ile hep tab'a gınâ-yı iflâs
Leskofçalı Galip

gınâ-yı kalb: Kalp zenginliği.
Kanâat kûşesin cây eyleyenler ağniyâdandır
Gınâ-yı kalbe mâlik olmak el-hakk kîmyâdandır
Fıtnat

gırbâl: (غربال) Ar. Kalbur, iri delikli elek.
Gubâr-ı hâtırı ser-geştelikten gayrı ey Nâbî
Nedir tahsîli bisyâr olduğundan çeşm-i gırbâlin
Nâbi

Gonca bikre zeyn eder meşşâta-i bâd-ı sabâ
Ebr-i dürr-i âb-dâr iltür ona gırbâl ile-Behiştî

Dîdem olsa aded-i çeşmi kadar gırbâlin
Birini tecrübesine veremem kehhâlin-Sâbit

Hâk-i merg olmaz siper tîğ-ı nigâh-ı hasrete
Göz göz oldum şöyle kim gırbâle döndüm yâreden
Pertev Paşa

gırîv, gırîve: (غريو) Far. Feryat, figan, vaveyla. **c. gırîvân.**
Farkolunmaz subh-ı mahşer mi ya deşt-i Kerbelâ
Ol kadar anda gırîv ü nâliş ü efgân olur
Kâzım Paşa (anda: orada.)

Seddeyleyip gırîveleri bir dem et sülûk
Tevhîd-i sırfa râst gelir doğru râh-ı ney

Şeyh Galip

gırîv-i hücûmât: Hücüm bağrışmaları.

Kös ü nakka:re hem-âheng-i gırîv-i hücûmât
Köpürür her kûşeşeden demdeme-i dîv-i memât

Tevfik Fikret

gırîv-i mevt: Ölüm çığlığı.

Duman, ziyâ, dağılan sayhalar, düşen dizler
Girîv-i mevt ile doldursun ufk-ı ârâmı

Ahmet Hâşim

gırîve-i mâtem: Matem çığlığı.

Olur bu menzil-i nâ-ber-karârı süst-i esas
Gehî girîve-i mâtem gehî nişîmen-i sûr-Nâbi

gırîve-gerd-i hatâ-der-hatâ: Hata üstüne hata yapılan gam, keder çıkmaz sokağı.

Eden nigâh-ı beka bu nümûd-ı bî-bûda
Girîve-gerd-i hatâ-der-hatâ değil de nedir-Nâbi

** **gırîvân:** Bağırıp çığlık koparan.

Saltanat tablın kilim altında ol şûh kim çalar
Hay u huy-ı na'ra-i kûs-ı gırivân istemez

Hayali Bey

gırra, gırre: (غرّه) Ar. Gururlu, mağrur.

Sür'at etme siteme devletine gırre olup
Fursatın fevti yakındır feleğin seyri serî'-Şeyhi

Gırra olma dil-berâ hüsn ü cemâle kıl vefâ
Bâki kalmaz kimseye nakş u nigâr elden gider

Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

Gırra olma hüsne kim bir gün zuhûr-ı hatt ile
Dûd-ı âh-ı âşık gam-hâr kendin gösterir-Fıtnat

Ey gırra sütûnlar ki birer dîv-i mukayyed
Mâzîleri âtîlere nakletmeye me'mûr-Tevfik Fikret

gırra-i âmâl: Emellerin mağruru.

Ne gırra-i âmâl ü ne dil-gîr-i memât ol
Kıl Hakk'a tevekkül heves-âlûd-ı necât ol-Nâilî

gırra-i câh: Mevki mağruru.

Gırra-i câh ol kadar sultân-ı gül kim korkarım
Hârdan bülbüller ister hûn-bahâ Nevrûz'dur

Nâilî

gıyâb: (غياب) Ar. Gayb'tan; 1. Kaybolma, görünmez olma. 2. Arka.

Kitâb-ı kâmili lâ-reybefihtir bu şühûd
Eğerçi anlamaz îmân eden gıyâbından

Muallim Cûdî

Ne rütbe etse tecellüd gıyâbınızda gönül
Huzûrunuzla gider ihtiyâr
Niçin?-Recaizade Ekrem

gil: (گل) Far. Balçık, su ile ıslanmış toprak, kil.

Eyledi halka ifâza semerât-i râhat
Mezra'-ı âlemi gark-ı gil eden ebr-i zalâm-Nâbi

Ne âteş ü bâd u ne âb u gil idim cânâ
Sen serv-i hevâ-bahşa ben mâil idim cânâ-Hayretî

Ger terbiyet gözüyle hâk-i siyâh baksan
La'l ü akîk ola seng misk ü abîr ola gil-Nizami

* **gil-nâk:** Balçıklı.

Sâlikân çoktan bulurdu kasr-ı ümmîde vusûl
Pîş-i rehte hufre-i gil-nâk-i ihmâl olmasa-Nâbi

gile: (گله) Far. Yanıp yakılma, şikâyet.

Ramazanda kim ederdi gile vakt olsa eğer
Azacık sohbete ol mâh ile akşamında-Nedim

gile-i rûh: Ruhun şikâyeti.

İşrîn sine esîr-firâş oldum inledim
Bir beht içinde hep gile-i rûhu dinledim

Recaizade Ekrem

-gîr: (گير) Far. 1. Tutan, tutucu. 2. Dağılan, yayılan. 3. Harp, savaş.

Aldığın zahm-ı elem değmez bu ömr-i yek-deme
Karşıdan seyr eyle dâim gîr ü dâr-ı âlemi

Muallim Naci

* âb-**gîr:** Su birikmiş göl.

Âb-gîr olup o gül-şen gül ü nilüfer olur
Feyz-i te'sir-i rûh u dîde-i giryânımdan

Fehim (Hoca Süleyman...)

* âlem-**gîr:** Âlemi tutan.

Hazret-i Sultân Muhammed Han-ı âlem-gîr kim
Efser-i mihre sezâdır her kemîne çâkeri-Nâbi

* bagal-**gîr:** Koltuk tutan, koltuk altına giren.

Nerdübân ile bagal-gîrliğe sür'at eden
Nerdübân üzre eder sebkate şimdi ikdâm-Nâbi

* bî-dest-**gîr:** Yardımcı olmayan.
Bî-dest-gîr gayri kıyâmın asîr iken
Bî-vakt bu nüzûl ü rükûbun ne illeti-Nâbi

* cây-**gîr:** Yer tutucu, yerleşmiş.
Derûnumda o denlü cây-gîr olmuştur ihlâsın
Ki yanımda kul olmak sana şâh olmaktan evlâdır
Nef'î

* cihân-**gîr:** Cihanı tutan.
Vakf-ı ser-pençe-i ikbâl-i cihân-gîrindir
Gûy-ı Hurşîd-i zer-endûd ile çevgân-ı felek-Nef'î

* çâşnî-**gîr:** Yemeğin tadına bakan, aşçıbaşı.

çâşnî-gîr-i felek: Feleğin ahçıbaşısı, feleğin tadına bakan.
Geçirdi çâşnî-gîr-i felek ol denlü vaktin kim
Nevâl-i ârzû meydâna geldi iştihâ gitti-Nâbi

* dest-**gîr:** El tutan.
Bu güm-rehin oldu dest-gîri
Öğretti Sühan'a tarz-ı pîri-Şeyh Galip

* dil-**gîr:** Gönül tutucu; elemli.
Siyeh-tab'dan olur rûşen-dilânın düşmen-i cânı
Ki düzd-i tîre-rûzu dâimâ, dil-gîr eder mehtâb
Beliğ

* düşmen-**gîr:** Düşman tutan.
Âlem-efrâz-ı gazâ Haydar-ı Kerrâr-ı vegâ
Zor-ı bâzû-yı kazâ saff-şiken-i düşmen-gîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

* evc-**gîr:** Yükseğe çıkıcı, çıkan.
Tutalı yâr kuş dilinde maka:m
Evc-gîr oldu nâle-i uşşâk-Muallim Naci

* girîbân-**gîrî:** 1. Yakaya yapışma. 2. Tutma, yakalama.
Dü-çeşmin Nâilî'nin şimdi dâmânın tutar ammâ
Girîbân-gîrî-i mahşerde ol iki âfetin kimdir-Nâilî

* girih-**gîr:** Düğümlü, düğüm tutan.
Düşürünce ruhuna turra-i pür-çînini bât
Muztarib mevc-i girih-gîre döner âb üzre-Cevrî

* gülû-**gîr:** Boğaz tutan, bağazda kalan, boğazdan zorla geçen.

gülû-gîr-i melâl: Üzüntünün boğazda kalanı.
Lokma-i gam ki gülû-gîr-i melâl oldu bana
Şîr-i mâder gibi mey şimdi helâl oldu bana
Benlekçi İzzet Bey

* gûşe-**gîr:** Köşeye çekilmiş olan, köşeyi tutan.

gûşe-gîr-i halvet: Yalnızlık köşesine çekilmiş olan.
Nûr-ı çeşmim perdelendi Kâ'be-i ulyâ gibi
Gûşe-gîr-i halvet oldu dîde-i bînâ gibi-Nâbi

* inân-**gîr:** Dizgin tutan.

inân-gîr-i duâ: Duanın dizginini tutan.
Olur elbette nişânek-zen-i meydân-ı kabûl
Pençe-i ma'siyet olmazsa inân-gîr-i duâ-Nâbi

* kafes-**gîr:** Kafese kapatılmış.
Tâir-i lâne-i ıtlâk kafes-gîr olmaz
Kayd-ı tahrîr olsun mu müselsel ma'nâ-Nâbi

* kenâre-**gîr:** Köşeyi tutan.

kenâre-gîr-i habîb: Sevgilinin yanında olan.
Kimi kenâr-ı çemende kenâre-gîr-i habîb
Kimisi tîh-i mihende gezer garîb garîb
Sâmi (Arpaemînizade Vak'anüvis Mustafa-Bey)

* kişver-**gîr:** Ülke tutan.

kişver-gîr-i âlem-i gerd: Kederli dünya ülkelerini elinde tutan.
Bâd-pây-ı azm-i kişver-gîr-i âlem-i gerd ile
Kehl-i a'yân-ı Acem kıldıkta hâk-i reh-güzâr
Fuzûlî

* kûşe-**gîr:** Köşe tutan.
Ne kûşe-gîrleri nâil-i emel gördük
Cihânda terk-i metâlible cüst ü cû birdir
Keçecizade İzzet Molla

* küşt-**gîr:** Güreş tutan.

küşt-gîr-i kühen: Eski güreş tutanlar.
Akdâm-ı küşt-gîr-i kühenden muhâldir
Olmak güşâde ukde-i zânû-yı mağfiret-Nâbi

* meges-**gîr:** Sinek tutan.

meges-gîr-i anâkib: Sinek tutan örümcekler.
Rişte-i dâm-ı meges-gîr-i anâkib gibidir
Bünye-i şer'ine nisbetle binâ-yı Şeddâd-Beliğ

* miyân-**gîr:** Ara, ortayı tutan.

miyân-gîr-i licâm: Dizginin ortasını tutan.
Hani bindikçe rikâba asılan çâbükler
Dest-i şekvâsın eder sonra miyân-gîr-i licâm-Nâbi

* nabz-**gîr:** Nabız tutan.

nabz-gîr-i kalb-i mahzûn: Hüzünlü kalbin nabzını tutan.

Gerçi her bir derde vardır bir tabîb-i çâre-sâz
Nabz-gîr-i kalb-i mahzûn ol ki Lokmânlık budur
Nazîm (Yahya...)

* nâle-**gîr:** İnleyen.

Gûyâ sorar sevâhiline bahr-i nâle-gîr
Olmak neden nişîb-i mezellette bir esîr-Ahmet Hâşim

* nişân-**gîr:** Çizgi çekmeye mahsus marangoz aleti.

Nakd-i nâkıs gibi düştü çeşm-i gerdûndan kamer
Tâ ki na'linden nişân-gîr oldu Arz-ı Rûm-Nâbi

* piyâle-**gîr:** Kadeh tutan.

Piyâle-gîrlik ey şah-ı gül ham etti seni
Bu neş'enin sonu elbette ser-girânlıktır-Nâbi

* reh-**gîr:** Yola çıkan, yolu tutan.

reh-gîr-i adem: Yokluk yolunu tutan.

Rind-i şûh turfa meşreb, muhterem
Olıcak Şahbâ'da reh-gîr-i ademi-Nâbi

* rûşen-**gîr:** Cilâ verici, parlatıcı.

rûşen-gîr-i takdîr: Takdirin parlatıcısı.

Açmaz mı dahi jengini rûşen-gîr-i takdîr
Paslandı yer altında nice âyîne sine-Beliğ

* şeb-**gîr:** Gece uyumayan.

Her sînede kim mihr ü mahabbet eseri var
Hôş nâle-i şeb-gîr ile âh-ı seheri var-Nizami

* şöhret-**gîr:** Şöhret tutmuş.

Kays'ı gör, mecnûn iken, âlemde şöhret-gîrdir
Hîç seni bir kimse yâd eyler mi âkıldir diye
Faizî (Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi)

* şu'be-**gîr:** Şube tutan.

şu'be-gîr-i vasf: Vasfının dal budak saran şekilleri.

Hüsnünün Dâvûd olup bir na't-ı hân-ı muhlisi
Şu'be-gîr-i vasfın idi ol dem elhân-ı hikem
Esrar Dede

* taraf-**gîr:** Taraf tutan.

taraf-gîr-i filân: Filanın tarafını tutan.

Ne taraf-gîr-i filânım ne kafadâr-ı filân
Ceng-i heft-âd ü dü-millette bu gün bî-tarafım
Yenişehirli Avni

* vakfe-**gîr:** Ayakta duran.

vakfe-gîr-i hayret: Hayretten ayakta duran.

Görmedim kadr-âşnâ-yı hak-perest ü kâr-dân
Vakfe-gîr-i hayret oldum istika:met nâmına
Reşid Akif Paşa

* vâye-**gîr:** Nasiplenmiş, elde etmiş.

vâye-gîr-i ma'rifet: Marifet elde etmiş.

Vâye-gîr-i ma'rifet pest anlamaz
Mağz-ı cevzi piste vü bâdâmdan-Nâbi

* zih-**gîr:** Ok atanların zih halkası.

Sîmden yoksa ki engüştüne zih-gîr takıp
Pehlivân-ı felek eyler heves tîr ü kemân
Enderunlu Fazıl

* zindân-**gîr:** Zindana atılmış, zindana konulmuş.

zindân-gîr-i teng-i meclis-i ten: Ten meclisinin dar zindanına atılmış.

Gerçi zindân-gîr-i teng-i meclis-i tendir dil
Şeh-nişîn-i arşla revzen-be-revzendir dil-Nâbi

* **girâ:** Tutucu, müessir.

O düzd-i gamze tuttu işte sad çâk etti dâmânım
Amân ey çeşm-i girâ bârî sen koyver girîbânım
Nedim

* **girâ-ter:** Kuvvetle kavrayıcı.

Şiken-i zülfü eder mürg-i dili pâ-beste
Dahi girâ-ter imiş olsa eğer dâm şikest
Koca Ragıp Paşa

girâ: bk. -gîr.

girâmî: (گرامى) Far. Aziz, muhterem, saygın, ulu.

Evzâ'-ı hıyâm-ı müşg-fâm
Halka şeb-i Kadr teg girâmî-Fuzûlî

girân: (گران) Far. 1.Ağır.2. Pis, kötü. 3. Usandırıcı, bıktırıcı. 4. Sert, katı.

Beni hicrân ile dil-hasta vü zâr u girân
Bırakıp gitti o bî-rahm ü mürüvvet el-ân
Esrar Dede

Ol rıtl bana girân göründü
Bir sûret-i imtihân göründü-Şeyh Galip

Bayramda gelir yâda ne hôş hâtıralar ki
Bir ömre verilmez, o kadar kadri girândır
Mehmet Akif

girân-ı âlem: Dünyanın ağır (uykusu).
Farz edip ömrünü bir hâb-ı girân-ı âlemde
Geçirir âkıl olan mihneti rü'yâda gibi
Keçecizade İzzet Molla

girân-ı derd: Derdi ağır.
Çökmüştü ol kadar dile bâr-ı girân-ı derd
Kim âh çekmeğe bile bî-iktidâr idim
Recaizade Ekrem Bey

girân-ı gam u derd: Dert ve gam yükü.
Nâbî ne kayd-ı girân-ı gam u derdin hamıdır
Yetiş ey Hızr-ı meded-res ki inâyet demidir-Nâbi

* **girân-bahâ:** Değeri ağır.
Azdır sühan-ı girân bahâsı
Bâkîsi acûzeler duâsı-Ziya Paşa

* **girân-bâl:** Ağır kanat.
Âşiyân-ı gerd-i dehân u gûş olurdu zûd-ter
Tâir-i eş'âr-ı nâ-puhte girân-bâl olmasa-Nâbi

* **girân-bâr:** Ağır yüklü, yükü ağır.

girân-bâr-ı felek: Feleğin ağır yüklüsü
Kûh-ı Ka:f olsa da kuvvette vücûd-ı insân
Çekilir bâr değil vaz'-ı girân-bâr-ı felek
Yenişehirli Avni

* **girân-bârca:** Ağır yüklüce.
Zâhid-i râki'a bâlâ-yı dü-tâ şâhiddir
Rindden râh-ı mahabbette girân-bârcadır-Nâbi

* **girân-cân:** Canı ağır.
Varsa tartılsa odun iskelesinde birimiz
Çekitaşı çekemez haylî girân-cân zıpırız-Sürurî

Soğuklukta, girân-cânlıkta, kâfirlikte her şeyde
Füzûn-terdir Keşîş Dağı'yla zâhid denk gelmezse
Şeyh Galip

* **girân-dest-mâye:** Sermayesi çok olan, zengin.
Tab'ım o bâğ-bân-ı girân-dest-mâyedir
Kim bir gül istesem bana bir gül-istân verir-Nedim

* **girân-hâb:** Ağır uykulu; gaflet.
Yeter oldu bu girân-hâb-ı cehâlet artık
Uyan ey millet-i mahkûm-ı sefâlet artık
Mehmet Zeki

* **girân-mâye:** 1. Mayası ağır, pahalı. 2. Değerli, pahalı mal.
Bahr-i nazm içre bugün dürr-i girân-mâye iken
Hâk-i zillette kalıptır nitekim gevher-i kân-Bâki

* **girân-reftâr:** Ağır yürüyen.
Tûl-i dâmenden girân-reftâr olan pâ-der-gile
Himmet-i çâbük-rev-i reh-nümâ mümkin değil
Esrar Dede

* **girân-sâmân:** Zengin, bay.
Girân-sâmân olan dellâl-veş kâlâ-be-dûş olmaz
Bilen kadr-i metâı i'tibârın hôd-fürûş olmaz-Raşit

* **girân-tâ-girân:** Ağırdan ağıra, yavaş yavaş.
Bahr-i bihâr lüccesi târ-ı hisâb olup
Dünyâyı tûl u arzı girân-tâ-girân çeker
Esrar Dede

* **girânî:** Ağırlık, çekilmezlik.
Mest-i muhabbette girânî-i ser olmaz
Pîşânî-i dil hak ile mûnis değildir-Nâilî

girâ-ter: (گراتر) bk. gîr.

gird: (کرد) Far. Yuvarlak, değirmi.
Düşmekte cigerpâreleri dâmına çün gird
Derkâr gibi sînede çârû-yı muhabbet-Nedim

gird-i fenâ: Yokluk yuvarlağı.
Ebed-i gird-i fenâ ermez idi tab'-ı mevâlîde
Eğer olsaydı adli feyz-bahşâ çâr-erkâna
Üsküdarlı Hakkı Bey

gird-i gam-ı hâhiş: Arzu edilen gam topluluğu.
Dâmenim gird-i gam-ı hâhişten eyler şüst ü şû
Cûy-i tesnîm-i safâdır şürb-i himmet bana-Neylî

gird-i gubâr: Toz yuvarlağı.
Kırıp kûze-i hâtırın rûzgâr
Çanak çömleği oldu gird-i gubâr
Keçecizade İzzet Molla

gird-i gül-istân: Gül bahçesinin çevresi.
Sabâ gird-i gül-istâniyle varsa bâğ-ı Rıdvân'a
Abîr-efşân olur pîrâhen hûr u cinân üzre-Nef'î

gird-i hadd: Yanağının yuvarlağı.
Hat belirse gird-i haddinde gözüm giryân olur
Hâle devretse kamer etrâfını bârân olur
Amrî (Abdülkerim Oğulluğu...)

gird-i harîm: Kutsî yuvarlak.
Sûde-i hâk-i kerîmi cevher-i terkîb-i hûr
Zerre-i gird-i harîmi nûr-ı çeşm-i Ferkadân
Üsküdarlı Hakkı Bey

gird-i leb: Dudak yuvarlaklığı.
Ol hâl-i siyeh kim görünür gird-i lebinde
Sevdâ-yı süveydâdan eder dilleri hâli-Nâbi

gird-i pây-ı nigeh: Bakış payının yuvarlaklığı (sert bakış).
Gird-i pây-ı nigeh olmaz ruh-ı cânân üzre
Kimse toz konduramaz mihr-i dirahşân üzre
Sakıp Dede

gird-i râh: Yol yuvarlağı.
Mezâd olunsa eğer şemme gird-i râhından
Künûz-ı gayb olur ferş-i kûçe vü bâzâr-Ziya Paşa

gird-i ruh: Yanak yuvarlaklığı.
Gird-i ruhunda hat ki siyeh-pûş-ı fitnedir
Mehtâb-ı hüsne hâle-ver-i âğûş-ı fitnedir-Sâmi

* **gird-bâd:** Dönerek şiddetle esen rüzgâr, kasırga.
Dîde-i encüme kuhl olmağ için eflâke
Gird-bâd ile çıkar hâk-i deri döne döne-Bâki

Şevkınla raks urur diye gözüm dolagelir
Görsem taharrük eylese kûyunda gird-bâd-Behiştî

gird-bâd-ı deşt: Çöl kasırgası.
Gören ser-geştelikte gird-bâd-ı deşt zanneyler
Fenâ-ender-fenâyım her ne varım varsa sendendir
Şeyh Galip

gird-bâd-ı gam: Dert girdabı.
Gird-bâd-ı gamı girdâb-ı belâyı mi diyem
Bana bu ahter ü çarh etti neler döne döne
Lamiî Çelebi

gird-bâd-ı gazab: Gazap kasırgası.
Gird-bâd-ı gazabı etse zemîne gavta
Sarsar-ı himmeti yâd etse felek-peymâyı-Nef'î

gird-bâd-ı ibâd: Kulların girdâbı.
Ne ihtiyârıma sâhib, ne i'tiyâdıma râm
Bu gird-bâd-ı ibâd ortasında bî-ârâm-Mehmet Akif

* **gird-bâd-âsâ:** Kasırga gibi.
Hâne-i ber-dûş ile eğlendirme rûhun bir nefes
Gird-bâd-âsâ reh-i hâk-i teninden hâne yap-Beliğ

girdâb: (گرداب) Far. Suların dönerek meydana getirdiği çukur yer, dönek, anafor.
Sevâd-ı nokta-i girdâba benzer merdüm-i çeşmim
Ki dâim garka-i girdâb-ı eşk-i çeşm-i pür-hûndur
Fuzûlî

Necât ümmîdi yoktur çâresi girdâba ric'attir
Misâl-i mevc rû-mâl etmedik sâhil mi kalmıştır
Nâbi

Yok hevâ-yı zülf ile ârâmı pîç ü tâbtan
Havfim oldur fülk-i dil kurtulmaya girdâbtan
Leskofçalı Galip

girdâb-ı âteş-hîz: Ateşleyen girdap.
Sûziş-i hecri yaşım girdâb-ı âteş-hîz edip
Çeşmimi deryâ-yı berk-ı şu'le-tâb eyler firâk
Esrar Dede

girdâb-ı bahr-i aşk: Aşk denizinin girdabı.
Bî-gâneler mahabbeti bilmez kenârdan
Girdâb-ı bahr-i aşkı sorun âşnâlara
Arifî-i Kadim (Hüseyin...)

girdâb-ı bahr-i hûn: Kan denizi girdabı.
Dönüp girdâb-ı bahr-i hûna her gül lâle-zâr içre
Dolaştırmakta keştî-i karâr-ı bülbül-i zârı-Nef'î

girdâb-ı belâ: Bela girdabı.
Yetti bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde
Kimse yok çevrile girdâb-ı belâdan gayrı-Fuzûlî

girdâb-ı cünûn: Aşk çılgınlığının girdabı.
Ey Fuzûlî oluban garka-i girdâb-ı cünûn
Gör ne kahrın çekerem döne döne devrânın-Fuzûlî

girdâb-ı elem: Elem girdabı.
Herkes olsa ne_ola ser-geşte-i girdâb-ı elem
Dümeni, yelkeni yok keştîye döndü âlem-Cem'î

girdâb-ı eşk-i çeşm-i pür-hûn: Kanla dolu gözyaşı girdabı.
Sevâd-ı nokta-i girdâba benzer merdüm-i çeşmim
Ki dâim garka-i girdâb-ı eşk-i çeşm-i pür-hûndur
Fuzûlî

girdâb-ı gam: Gam girdabı.
Niçin, sorun, bu teka:zâ-yı ömre katlanıyorlar
Nasıl, bu hisle şu girdâb-ı gamda çalkalanıyorlar
Tevfik Fikret

girdâb-ı hafâ: Gizli girdap.
Hût eyledi zîr-i hâke âheng
Girdâb-ı hafâya girdi harçeng-Şeyh Galip

girdâb-ı hatar: Tehlike girdabı.
Kurtulmağa girdâb-ı hatardan zikr et
Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh
Fâmî-i Âmidî (İsmail....)

girdâb-ı ıztırâb: Istırap döneği.
Ten zevrakın düşürme girdâb-ı ıztırâba
Sabret gönül ki kalmaz bu rûzigâr böyle-Nev'î

girdâb-ı mevc: Dalga girdabı.
Vecd-i hurûş âşıka bî-ihtiyârdır
Girdâb-ı mevce düşmese etmez neheng raks
Esrar Dede

girdâb-ı pîç-â-pîç: Karmakarışık girdap.
Sanır girdâb-ı pîç-â-pîç deryâ-yı maânîdir
Gören mir'ât-ı endîşemde aks-i çerh-i devvârı-Nef'î

girdâb-ı sürrî: Göbeğe ait girdap.
Giriftâr olmasın keştî-i dil ol şûh-ı rakka:sa
Ki meşk-i lerziş eyler mevc girdâb-ı sürrîninden
Nâbi

girdâb-ı şuûr: Şuur girdabı.
Girdâb-ı şuûr içre ser-geştedir âkıller
Âzâdeliğin zevkı dîvânede kalmıştır-Esrar Dede

girdâb-ı tebâhî: Övünme girdabı.
Girdâb-ı tebâhîye düşen seyl-i revânı
Bütün a'mâr-ı cihânı-Tevfik Fikret

girdâb-ı üfûl: Kaybolan girdap.
Beşerin işte, pür-ümmîd ü heves, kıvranarak
Ka'r-ı târında şinâh ettiği girdâb-ı üfûl
Tevfik Fikret

girdâb-ı ye's: Üzüntü girdabı.
Keştî-i akla olur her mevci bir girdâb-ı ye's
Aşk bir deryâ-yı ummândır ki sâhil nâ-bedîd
Ziya Paşa

* **girdâb-ber-girdâb:** Girdap içinde girdap
Hayâl-i halka-i zülfünle eşkim düşse deryâya
Zemân-ı Haşre dek girdâb-ber-girdâb olur peydâ
Nâbi

girdâr: (كردار) Far.1. Meşguliyet. 2. "Tarz, âdet, yürüyüş, gidiş" anlamlarıyla kelime sonlarına eklenerek birleşik kelimeler yapar.
Benim ol âsî vü âsim ki âleme geleli
Birer güneh-i kebîr oldu bana her girdâr-Ziya Paşa

* bed-**girdâr:** İşi, hareketi kötü.
Himâyet et ki senin bir yanar çerâgındır
Taarruz eylemesin rûzgâr-ı bed-girdâr-Nedim

Nâ-tırâşîde olur bed-girdâr
Her biri sanki diraht-ı küh-sâr-Enderunlu Fazıl

Himâyet et ki senin bir yanar çerâgındır
Taarruz eylemesin rûzgâr-ı bed-girdâr-Nedim

* kerem-**girdâr:** Cömertlik âdeti.
Şeh-i yek-tâ-yı mihr-i burc-ı devlet âfitâb-ı cân
Visâl-i kurb-ı Hak lutf u kerem-girdârına mahsûs
Âdile Sultan

* sütûde-**girdâr:** Övülmeye değer davranış.
Sipihre yuf edip izhâr vaz'-ı gaddârı
Nazardan etti nihân ol sütûde-girdârı-Ziya Paşa

Gird-gâr, Kird-gâr: (كردكار) Allah, Rab, Tanrı. bk. Kird-gâr.
Felek girerse kef-i Nâilî'ye dâmânın
Seninle mahkeme-i Gird-gâr'a dek gideriz-Nâilî

Gül-zârı et temâşâ kıl nazra-i çemen-zâr
Bak feyz-i lâ-yezâle, gör sun'-ı Girdigâr'ı
Ziya Paşa

Serkeşlik etti tûsen-i baht-ı sitîze-kâr
Düştü zemîne sâye-i eltâf-ı Kird-gâr-Bâki

Muhît-i dâire-i aşktan hurûc muhâl
Ne çâre kabza-i takdîr-i Kird-gâr'dayız
Yenişehirli Avni

girîbân: (كريبان) Far. Elbise yakası.
Zahm-ı hicrân şerhi çün mümkün değildir dostum
Sîne çâkinden haber versin girîbânım sana
Avnî (Sultan II. Mehmet)
Aşka düştüm cân u dil müft-i cüvânân oldu hep
Sabr u tâkat masraf-ı çâk-ı girîbân oldu hep
Nedim
Çâk olur sî-i meh sî-i uryânından
Mihr olur dâg-ber-dil gûy-ı girîbânından-Nâilî

girîbân-ı edeb: Edep yakası.
Girîbân-ı edeb âsûdedir ser-pençe-i gamdan
Amân bî-şermliklerden figân bî-bâkliklerden-Nâbi

girîbân-ı günâh: Günah yakası.
Retk etmededir fatk-ı girîbân-ı günâhı
Envârdan ibrîşim ile sûzen-i rahmet-Nâbi

girîbân-ı hevâ: Arzu, istek yakası.
Cilve ettikçe ne dem olsa perîşân perçem
Pür olur nükhet ü müşg ile girîbân-ı hevâ-Nef'î

girîbân-ı heves: Heves yakası.
Gelû-yı şîşe ile pây-ı humla eğlenip Nâbi
Girîbân-ı hevesten dâmen-i dil-berden el çektik-Nâbi

girîbân-ı kadeh: Kadeh ucu.
Yine sâkî gül-efşân-ı girîbân-ı kadeh oldu
Yine devr-i zemâne kâm-bahş-ı mey-perestândır
Riyazi

girîbân-ı kerem: Cömertlik yakası.
Saltanat hil'atini kaddine hayyât-ı felek
Râst biçmese açılmazdı girîbân-ı kerem
Ahmet Paşa

girîbân-ı mugân: Ateşe tapanların yakası.
Tutalım kim elim erişmez imiş dâmenine
Pençe-i âhıma girmez mi girîbân-ı mugân-Nef'î

* **girîbân-çâk:** Yakası yırtık.
Aşk câmından mıdır bilmem cünûnumdan mıdır
Geh girîbân-çâk ü geh âlûde-dâmen olduğum
Gelibolulu Âli (Müverrih Mustafa...Efendi)

* **girîbân-gîrî:** 1. Yakaya yapışma. 2. Tutma, yakalama.
Dü-çeşmin Nâilî'nin şimdi dâmânın tutar ammâ
Girîbân-gîrî-i mahşerde ol iki âfetin kimdir-Nâilî

girift, giriftâr, girifte: (گرفتار) Far. Bir şeyin içine girmiş, çapraşık, karışık.
Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler
Sakarya, kandîllere katran döktü geceler
Necip Fazıl Kısakürek

* **giriftâr:** Tutulmuş, yakalanmış; tutsak, esir; düşkün, müptelâ.
Benim derd-i derûnum âşık-ı zâr olmayan bilmez
Muhabbet bir belâdır ki giriftâr olmayan bilmez
Halilî

Zâtî-i bî-çâre bir derde giriftâr oldu kim
Ey tabîb-i cân u dil ancak ecel dermân olur-Zâti

Biz ki insânlarız insânları ızrâr ederiz
Biz şâdân edeni derde giriftâr ederiz
Kemalzade Ekrem

Zâlim yine bir zulme giriftâr olur âhir
Elbette olur ev yıkanın hânesi vîrân-Ziya Paşa

giriftâr-ı gam: Gama esir etme.
Vicdân-ı pâkim etti giriftâr-ı gam beni
Fehm et bu remzi şîşe içinde gül-âbtan-Hayâlî Bey

giriftâr-ı gam-ı ışk: Aşk gamına tutsak.
Giriftâr-ı gam-ı ışk olalı âzâde-i dehrem
Gam-ı ışka beni bundan beter yâ Rab giriftâr et
Fuzûlî

giriftâr-ı kafes: Kafese tutsak.
Yâr ile düşmen musâhib ben esîr-i derd-i hecr
Hâr ile hem-sâye gül, bülbül giriftâr-ı kafes
Ali Çelebi (Kınalızade Alâeddin...)

Gül-şeninde âlemin ermez bu sırra hîç kes
Zâğlar âzâde, bülbüller giriftâr-ı kafes-Firâkî

giriftâr-ı mahabbet: Muhabbet esiri.
Kalbi mahzûn bağrı pür-hûn eşki gülgûn neylesin
Dil giriftâr-ı mahabbet olalı hayrândır-Âdile Sultan

giriftâr-ı neheng-i bahr: Deniz timsahına tutsak.
Yemm-i eşk içre ten gark-âb iken bend eylemiş âhir
Giriftâr-ı neheng-i bahr olan gavvâsa dönmüştür
Cinânî

* **girifte:** Tutulmuş, yakalanmış.
Girifte oldu dilim kîse-i hasîs gibi
Misâl-i han-ı civân-merd rû-güşâde idim-Nâbi

Olduk girifte bî-nemekân-ı kenârdan
İstanbul'un gözümde uçar mâh-rûları-Nâbi

Revnak-füzûde lutfu ile gülşen-i kerem
Zînet-girifte cûdu ile çihre-i vaka:r-Cinânî

girih: (گره) Far. Düğüm, ukde. mec. zorluk, müşkilat.
Müşgîn saçından bir girih boynuma tak kim müddeî
Görsün abîr ü müşgten zencîr ile gul nicedir-Şeyhî

Zülf-i ham-be-ham-ı yâre bestedir
Her bir girihte sad dil her bir şikende cân-Beliğ

Bâğ-ı cemâlin ol yüzü gül zînet eylemiş
Bitmiş benefşe sünbül ü reyhân girih girih-Enverî

girih-i beste-i ye's: Üzüntü bestesinin düğümü.

Engüşt girih-i beste-i ye's olması yegdir
Etmekten ise zeyl-i leîmâna teşebbüs-Nâbi

girih-i gonce: Goncanın düğümü.

Olmasa ravzası ser-mâye-dih-i feyz-i fütûh
Girih-i goncayı halleyleyemez nâhunu bât-Nâbi

girih-i gonca-i maksûd: Kastedilen gonca düğümü.

Girih-i gonca-i maksûdunu çarh etmedi hall
Pençe-i mihr-i cihân-tâbı meğer oldu eşell-Nef'î

* **girih-gîr:** Düğümlü, düğüm tutan.

Düşürünce ruhuna turra-i pür-çînini bât
Muztarib mevc-i girih-gîre döner âb üzre-Cevrî

Kim çıkar başa ser-i zülf-i girih-gîrinle
Yine ol silsile cevrin dil-i dîvâne çeker-Bâki

İstemez çünkü mukayyed ola kendüyle cihân
Bir taraf silsile-i zülf-i girih-gîri nedir
Şeyhülislam Yahya

girişme: (كرشمه) Far. Naz, işve, cilve. yan bakış; kaş gözle işaret.

Sabra tâkat mı kor âh etmemeğe dillerde
O girişme o hırâm ol nigeh-i sabr-güdâz-Nef'î

Gâhî girişme gâhî tegâfül gehî itâb
Ol mest-i nâz mest-i mey nahvet olmasın
Nedim-i Kadim

Feryâd girişme amân ey nigâh amân
Zehr-i hıred belâ-yı tahammül müsün nesin-Nedim

girîz, gürîz: (كريز) bk. gürîz.

girîzân: (كريزان) bk. gürîz.

gîrûdâr: (كيرودار) Far. Savaş, cenk, kavga.

Bu arsa-i gîrûdâra düştüm
Hîç mislini görmemiştir âdem-Namık Kemal

gîrûdâr-ı maîşet: Geçim kavgası.

O kahramân babalardan doğan bu nesl-i cebîn
Ne gîrûdâr-ı maîşet bilir, ne kedd-i yemîn
Mehmet Akif

giryân: (كريان) Far. Ağlayıcı, ağlayan.

Giryân o Leylî-veş ne_ola sahrâya salsa Bâki'yi
Mecnûn'un âb-ı çeşmine hâk-i beyâbân teşnedir
Bâki

Sen demişsin kim kimin derdiyle giryândır Nedîm
Hey mürüvvetsiz senin derdinle giryân oldu hep
Nedim

Zülf-i Leylâ-yı ham-ender-ham ile
Nice mecnûnu aceb giryân eder-Âdile Sultan

giryân-ı garîb-âne: Garipçe ağlayan.

Va'z-ı giryân-ı garîb-âne kızın bâkir ü tâmm
Ne kadar duygusu kaldıysa tutup mahv edecek
Tevfik Fikret

girye: (كريه) Far. Ağlama, ağlayış; gözyaşı.

Oldu ser-mâye-i hayret bana bîm ü ümmîd
Bilemem eyleyecek girme midir hande midir-Nâbi

Düştü etlâle karşı girye bana
Ne siyeh-rûz-ı rûzgâr oldum ben-Muallim Naci

Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar
Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar-Mehmet Akif

girye-i akvâl: Sözlerin gözyaşı.

Dinleme öyle girye-i akvâli
Uğrasın başına sû'-i hâli-Sünbülzade Vehbi

girye-i bî-fâide: Faydasız gözyaşı.

Ey girye-i bî-fâide, ey hande-i zehrîn
Ey nâtıka-i acz ü elem, nazra-i nefrîn-Tevfik Fikret

girye-i bülbül: Bülbülün gözyaşı.

Girye-i bülbülü gül-şende alıp masharaya
Güldüre güldüre ol gonca gülü çatlattık
Enderunlu Vâsıf (Vâsıf-ı Enderûnî)

girye-i dîde: Göz ağlaması.

Kavurmuş âteş-i seyyâl-i girye-i dîde seni
Döküp zemân zemân ecfân-ı hûn-çekânından
Uzak ufuklara bir iştiyâk-ı pür-helecân
Okur neşîde-i derd her mersiyede seni-Tevfik Fikret

girye-i eşyâ: Eşyanın gözyaşı.

Bir gölde yüzen zülf-i tahayyül gibi mağmûm
Mehtâba dolan girye-i eşyâ gibi mevhûm
Ahmet Hâşim

girye-i hasret: Hasret ağlayışı.
Ârzû-yı vasl ile şeb-zinde-dâr olduklarım
Girye-i hasretle çeşm-i intizârım söylesin-Nâbi

girye-i hayret: Hayret ağlayışı.
Girye-i hayret o rütbe mevc-hîz-i intizâr
Dîde-i ümmîdi tûfân-ı serâb eyler firâk-Esrar Dede

girye-i hûn-în: Kanlı gözyaşı.
Bulanır girye-i hûn-înim ile bahr-i vücûd
Sararır âhım ile sebze-i sahrâ-yı adem-Akif Paşa

girye-i huşk: Kuru gözyaşı.
Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şi'rin
Ola mı her girye-i huşke berâber sünbül-Bâki

girye-i kerem: Cömertlik gözyaşı.
Âh-ı serdim girye-i keremim midir bilmem sebeb
Kaldı gitti gonca-i maksûd böyle beste-leb-Akif Paşa

girye-i nûr: Nur gözyaşısı.
Donuk ziyâlı nücûmuyla âsümân her şeb
Döker bu levha-i hicrân-meâle girye-i nûr
Tevfik Fikret

girye-i pîrân: Pirlerin ağlayışı.
Hande-i tıflâna bak girye-i pîrâna bak
Cilve-i seyrâna bak ka:bil-i haşr oldu îd-Esrar Dede

girye-i telahhum: Büyüyen gözyaşı.
Açılır gönlüm gehî kim girye-i telahhum görüp
Açar ol gül-ruh tebessüm birle la'l-i nev-şahnedir
Fuzûlî

girye-i telh: Acı gözyaşı.
Açılır gönlüm gehî kim girye-i telhim görüp
Açar ol gül-ruh tebessüm birle la'l-i nûş-hand
Fuzûlî

* **girye-âyîn:** Gözyaşı töreni.
Dersen bana olma böyle bed-bîn
Mümkün mü ki çeşm-i girye-âyîn-Tokadizade Şekib

* **girye-bâr:** Gözyaşı saçan.
O zemân sanki arş-ı Yezdân'ı
Görür enzâr-ı girye-bâriyle-Tevfik Fikret

* **girye-dâr:** Gözyaşı tutan.
Gözünde mütebessim ü girye-dâr hulyâlar
Butûn-ı âtiyeye müjde-i hakîkattir
Doktor Abdullah Cevdet

* **girye-efşân:** Gözyaşı saçan.
Ey nedîme-i heyecân
Sen ağla; ben de bütün sûzişimle girye-efşân
Tevfik Fikret

* **girye-engîz:** Ağlamağa sebep olan (şey).
Şi'r-i nâzik-terinde üstâdın
Girye-engîz olan o te'sîri-Tevfik Fikret

* **girye-fezâ:** Çok ağlatan.
Bu iğbirâr-ı latîfin sirâyetiyle gönül
Neler tahattur eder neşve-bahş ü girye-fezâ
Tevfik Fikret

* **girye-hîz:** Girye koparıcı, ağlayıcı, ağlatan.
Ey çeşm-i girye-hîz eserin yok mudur senin
Ateş içindeyim haberin yok mudur senin
Koca Râgıp Paşa

* **girye-künân:** Ağlayarak.
Yer yer misâl-i bîd-i hazân oldu tuğlar
Sultân Selîm'e girye-künân oldu tuğlar
Yahya Kemal

* **girye-meşhûn:** Göz yaşı ile dolu.
Nasıl tahammül eder sonra karşısında bunun
Bunun, bu sahne-i pür-ye's ü girye-meşhûnun
Tevfik Fikret

* **girye-nâk:** Ağlayıcı, ağlayan.
Bir nahle sarılmak için girye-nâk imiş
Mânend-i tâk tâze yetişmiş nihâl iken-Seyyit Vehbi

* **girye-nika:b:** Göz yaşı ile örtülü.
Dolaşıp neş'e-i san'atla gülen dîdelerin
Çehre-i girye-nika:bında hayât-ı beşerin
Tevfik Fikret

* **girye-nümûd:** Ağlar gibi.
Bu yanda çamları örten buhâr-ı berrâkın
Kebûd-ı girye-nümûdunda bir yağın zerrât
Tevfik Fikret

* **girye-perdâz:** Ağlayan (gök hakkında, yağmur yağdıran)
Zemîn handân olur mu girye-perdâz olmadan eflâk
Gam-ı âlem kibâr-ı âlemin gamsızlığındandır
Yenişehirli Avni

* **girye-perver:** Ağlamaya sebep olan.
Bu gece sen de girye-perversin
Sen de gönlüm kadar mükeddersin
Kemalzade Ekrem

* **girye-ver:** Ağlayan.
Sessiz eserdi bâdiyeye bâd-ı nâle pür
Mahfî düşerdi hâke katarât-ı girye-ver
Kemalzade Ekrem Bey

* **girye-veş:** Ağlamalı gibi.
Söndü göllerde aks-i girye-veşi
Gecenin avdet-i sükûnuyle-Ahmet Hâşim

* **giryende:** Ağlayan, ağlayıcı.

giryende-i sevdâ: Sevda ağlayıcısı.
Bir nağme-i giryende-i sevdâ
Her neş'eli, her nazlı kitâbın-Tevfik Fikret

giryende: (گرينده) bk. girye.

gîsû, geysû: (گيسو) Far. Omuz üzerine dökülen uzun saç. **c. gîsûvân.**
Âkıbet gönlüm esîr ettin o gîsûlarla sen
Hey ne câdısın ki âteş bağladın mûlarla sen-Nedim

Gîsûları sünbül gibi ruhlar açılmış gül gibi
Âşıkları bülbül gibi âteş bıraksın lâneye
Sünbülzade Vehbi

Gerden-i tevsen-i zîbâda kutâs-ı dil-bend
Bağladı gönlümüzü zülf ile gîsû yerine-Gazi Giray

gîsû-yı anber-bâr: Anber kokusu saçan saç.
Yetirdi başını gerdûn ayağa bâr-ı mihnetten
Hayâl-i halka-i gîsû-yı anber-bâr yetmez mi-Fuzûlî

gîsû-yı anber-bû: Amber kokulu saç.
Âfet-i dîn olan ol gîsû-yı anber-bû gibi
Gâret eden gönlünü ben mübtelânın bu gibi
Necati Bey

gîsû-yı anberîn: Anber kokulu saç.
Gîsû-yı anberîni ne sihr etti bilmezem
Sultân-ı hüsnü bende çekip eylemiş gulâm-Cinânî

gîsû-yı anber-sâ: Anbere benzeyen, anber gibi kokan saç.
Ey diyen kim şâm-ı ikbâlin ne yüzden tîredir
Sâye salmış aya ol gîsû-yı anber-sâya bak-Fuzûlî

gîsû-yı bütân: Güzellerin saçı.
Olmasa fikr-i tırâzende-i gîsû-yı bütân
Rîziş-i eşk-i kalem gâliye-gûn olmaz idi-Nâbi

gîsû-yı cânân: Sevgilinin saçı.
Sünbülü yâd etmeden gîsû-yı cânândır sebeb
Fuzûlî

gîsû-yı cânâne: Sevgilinin saçı.
Girer mi dest-i dili hâne-gerd-i uşşâka
Sevâd-ı gîsû-yı cânânede şiken dediğin-Nâbi

gîsû-yı dost: Dost saçı.
Kays-ı nâ-kâmım esîr-i nükhet-i gîsû-yı dost
Halka-i zincîr, mevc-i bûy-ı sünbüldür bana
Leskofçalı Galip

gîsû-yı dü-tâ: Bükülü saç.
Hall olmadı bu ukde-i pîçîde-i müşkil
Gîsû-yı dü-tâ mescele-i muhtelefimdir-Nâbi

gîsû-yı ham-der-ham: Büklüm büklüm saç.
Işk nâ-gâh oldu peydâ tuttu müstahkem beni
Saldı yüz sevdâya ol gîsû-yı ham-der-ham beni
Fuzûlî

gîsû-yı hayâl-i yâr: Yârin hayal edilen saçı.
Urunca şâne gîsû-yı hayâl-i yâre müjgânım
Gül âb-efşân olur yâd-ı ruhuyla çeşm-i giryânım
Nef'î

gîsû-yı hûr: Huri saçı.
Zemîninde güsterde dîbâ-yı Hûr
Fezâsında cârûb gîsû-yı hûr-Nedim

gîsû-yı kâfir-kîş: Kâfir inanışlı; dinsiz saç.
Bende-i fermân olup gîsû-yı kâfir-kîşine
Hizmete bel bağlayıptır ey sanem zünnârlar-Bâki

gîsû-yı melek: Melek saçı.
Mû-yı gîsû-yı melektir târ u pûd câmesi
Pâre-i pîrâmen hûr-ı cinândır mi'ceri-Nef'î

gîsû-yı meh-veşân: Ay yüzlüler, güzellerin saçı.
Tefhîme mihnet-i şeb-i hicri nümûnedir
Gîsû-yı meh-veşânda değil pîç ü ham abes-Nâbi

gîsû-yı muanber: Amber kokulu saç.
Zulmet içre yaradan Âb-ı Hayât'ı ne aceb
Zîr-i gîsû-yı muanberde kodu cilve-i aşk-Esrar Dede

gîsû-yı müşg-efşân: Mis kokusu saçan saç.
Nefha-i kâm ü şemîm kâm-ı dil-i mevkûfdur
Zülf-i anber-bârına, gîsû-yı müşg-efşâne-Nâilî

gîsû-yı müşgîn: Mis kokulu saç.
Seyredip gîsû-yı müşgîninde gevher-tâbını
Leyli tetvîc eylemiş nûruyla sandım mâhitâb-Lâ

gîsû-yı siyeh: Siyah saç.
Olan meftûn-ı gîsû-yı siyeh sevdâya katlansın
Küfürdür ba'de-zâ ol dilde me'mûl-i dem-i şâdı
Esrar Dede

gîsû-yı târümâr: Darmadağınık saç.
Ruhsâr-ı gül gül olmuş destinde câm-ı lebrîz
Tâ nâfe dek dökülmüş gîsû-yı târümârı-Ziya Paşa

gîsû-yı yâr: Yârin saçı.
Varıp gîsû-yı yâri öyle birbirine kattın
Yine bir fitne tahrîk eyledin ey bâd neylersin
Şeyhülislam Bahâyî (...Mehmet)

gîsû-yı yâr-i gonca-dehân: Gonca ağızlı yârin uzun saçı.
Zencîri ey Hayâlî cünûn ehlinin bana
Gîsû-yı yâr-i gonca-dehânumdan oy verir-Hayâlî Bey

** **gîsûvân:** Saçlar.
Ne siyeh belâyımış bu sitem ü cefâyımış bu
Nereden dolaştı gönlüm yine gîsûvâna ayâ
Esrar Dede

* **gîsû-dâr:** Saç tutan, saçlı. (necm-i gîsû-dâr: Kuyruklu yıldız).
Uzaktan seyr edip de ehl-i sa'yi etme istisgâr
Küçüktür sanma zîrâ necm-i gîsû-dâr âlîdir
Muallim Naci

* **gîsû-kemend:** Kement saçlı.
Âhuvân-ı ma'nî-i saydına hep cümleden
Şimdi bir gîsû-kemend ebrû-kemân lâzım sana
Nedim

gîtî: (گيتى) Far. Dünya, cihan.

* **gîtî-nümâ:** Dünyayı gösteren.
Câma bu İskender-i dil nice mâil olmasın
Sûfiyâ âyîne-i gîtî-nümâdır gördüğün-Zâti

Kemâl-i hikmetin izhâr-ı kudret kılmağa etmiş
Gubâr-ı tîreden âyîn-i gîtî-nümâ peydâ-Fuzûlî

Hani sâkiyâ ol cihân-ı safâ
Bulunmaz mı bir câm-ı gîtî-nümâ
Şeyhülislam Yahya

Gîv: (كيو) Far. Fars'ın masal kahramanlarından olan kişi. Gyuders'in oğlu. Rüstem'in üvey oğlu.
Şeh-i zemâne Süleymân-ı ins ü cânn ki onun
Kemîne kullarıdır Bicen ü Gîv ü Peşenk-Hayâlî Bey

Sıfat-ı rezmini gûş edene suhriyye gelir
Harf-i Dârâ vü Skender sühan-ı Gîv ü Peşen
Nedim

giyâ, giyâh, giyeh, kiyâh: (كياه) Far. Taze ve yeşil ot.
Âşıkın bağrında zehr-âlûd hançer olduğun
Kabrim üstüne gelen bilir giyâhımdan benim
Necati Bey

O ten ki hâk ola aşkın güdâz u sûzundan
Biten giyâhı dem-i haşre dek kebâb kokar-Nedim

Edersin müştail toprakta nârı
Kılarsın nâbit âb içre giyâhı-Recaizade Ekrem

giyâh-ı kabr: Kabirin yeşil otu.
Beni hâk etse de derd ü belâ-yı firkatin cânâ
Giyâh-ı kabrim eyler ârzû-yı vuslatın cânâ-Nahifî

* **giyâ-ger:** Bitki işleriyle uğraşan.
Lâle-reng etti gözüm kan ile hâk-i derûnu
Giyâ-gerdir eder gördüğü toprağı kızıl-Fuzûlî

* **giyâh-beste:** Ot bağlamış.
Benziyor hâb-gâh-ı emvâta
Hâli sakf-ı giyâh-bestesinin-Tevfik Fikret

gonca, gonce: (غنجه) Far. Yaprakları henüz açılmamış veyahut az açılmış çiçek (gül).
Girye-i bülbülü gül-şende alıp masharaya
Güldüre güldüre ol gonca gülü çatlattık
Enderunlu Vâsıf (Vâsıf-ı Enderûnî)

Ruhların şevkıyle ey dil-ber çemende her seher
Gonca çâk eyler kabâsını giribânım gibi-Nizâmî

Âşiyân-ı sîneden pervâz eden mürg-ı heves
Kondu bir gül dalına mest oldu bûy-ı goncadan-Lâ

gonca-i âmâl: Emeller goncası.
Eyler güşâde gonca-i âmâli Nâbiyâ
Nâ-gâh rûzgâr-ı ümîdin tenessümü-Nâbi

gonca-i âteş-nümâ: Ateş gösteren gonca.
Bâğ-ı dehr içre biten her gonca-i âteş-nümâ
Hâk olan bî-dillerin resm-i dil-i sûzânîdir-Nev'î

gonca-i bâğ: Bağ goncası.
Tayyib-i enfâsın açar hâtır-ı dem-bestemizi
Girih-i gonca-i bâğı nitekim bâd-ı şimâl
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

gonca-i cerâb: Torbaya benzeyen gonca.
Sâî-i bâd-ı sabâ gonca-i cerâbını açıp
Bülbüle nâme-i berg-i gül-i ra'na gösterir-Rızâyî

gonca-i çemen: Yeşilliğin goncası.
Kırmızı yüzlü olmak için gonca-i çemen
Meyl etti bülbülün ciğerinin kebâbına-Necati Bey

gonca-i dil: Gönül goncası.
Bu nev-bahârda ancak açıldı lâle-i dâğ
Küşâd-ı gonca-i dil kaldı bir bahâra dahi-Riyazi

gonca-i gül: Gül goncası.
Görürse bülbül eğer rûy-ı dilde gonca-i gülden
Figân eder yine her-dem yanında hârı görünce
Nedim-i Kadim

gonce-i gül-zâr: Gül bahçesinin gülü.
Câm-veş kimdir bu bezm içre ciğer-hûn olmayan
Gonce-i gül-zârı seyret lâle-i hamrâya bak-Bâki

gonca-i hamrâ: Kırmızı gonca.
Şevkız ki dem-i bülbül-i şeydâda nihânız
Hûnuz ki dil-i gonca-i hamrâda nihânız-Neşati

gonca-i handân: Gülen (yeni açmış) gonca.
Sen tarâvet bağının bir gonca-i handânısın
Jâle düşmüş berg-i gül bir ağlamış sûretlidir-Bâki

gonca-i ilhâm: İlham goncası.
Açılır gonca-i ilhâmı leb-i hârrından
Berk urur şu'le-i endîşesi enzârında-Tevfik Fikret

gonca-i kalb: Kalbe benzeyen gonca.
Nev-bahâr oldu gelin azm-i gül-istân edelim
Açalım gonca-i kalbi gül-i handân idelim-Bâki

gonca-i maksûd: Kasdedilen gonca.
Girih-i gonca-i maksûdunu çarh etmedi hall
Pençe-i mihr-i cihân-tâbı meğer oldu eşell-Nef'î

gonca-i müşg-nâb: Saf misk kokulu gonca.
Zahm-ı hûn-geşte bâğ-ı sînemde
Gonca-i müşg-nâb-ı hicrindir-Leskofçalı Galip

gonca-i nâz: Nazlı gonca.
Kâkülü sünbül-i cennet, deheni gonca-i nâz
Gören envâr-ı cemâlini getirir salavât
Yahya Bey (Taşlıcalı...)

gonca-i nev-hîz: Yeni yetişmiş gonca.
Gonce-veş ol yüzü gül geç güler tîz açılır
Gülicek nâz-ıla san gonca-i nev-hîz açılır
İbn-i Kemal (gülicek: gülünce.)

gonca-i nüşküfte: Açılmamış gonca.
Ol gonca-i nüşküfte olur gül gibi handân
Şeb-nem gibi eşk-i dil-i şeydâ dökülünce-Fıtnat

gonce-i pür-jâle: Üzeri çiğ dolu gonca.
Mey âteş-i seyyâledir mînâ kadehle lâledir
Ya gonce-i pür-jâledir açmış nesîm-i subh-dem-Nef'î

gonca-i ser-mest: Sarhoş gonca.
Ol gonca-i ser-mest sabâh oldu uyansın
Âyîne-i mül gül yüzünü görsün utansın
Pertev Paşa

gonca-i tab'-ı latîf: Güzel yaratılışlı gonca.
Gonca-i tab'-ı latîfinden alırsa nükhet
Gül-şen-i cennet-i a'lâya döner hâr-istân-Şinasi

gonca-i tâze-res: Yeni yetişen gonca.
Nev-nihâl-i çemen-istân-ı cemâl
Gonca-i tâze-res bâğ-ı visâl-Sünbülzade Vehbi

gonce-i ter: Taze gül.
Olurdu reng-i tebessüm şüküfte-gül-bünden
Henüz olmadan evvel resîde gonce-i ter-Nedim

gonca-i vasl: Kavuşma goncası.
Gonca-i vaslı dilersen hâr sezâ-yı mürg-ı dil
Semt-i kûy-ı yâre var gül-zâr-ı vahdet ondadır
Adile Sultan

gonca-i vuslat: Kavuşma gülü.
Her taraftan selsebîlin kevserin çağıldısı
Gonca-i vuslattan envâ'-ı tecellîler kokar
Adile Sultan

* **gonce-dehen:** Gonca ağızlı, goncaya benzer ağız.
Reng-i gülden câme bûy-ı yâsemenden pîrehen
Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonce-dehen-Nedim

* **gonce-fem:** Gonca ağızlı.
Her nev-resîde şâh-ı gül aldı eline câm-ı mül
Lûtfet açıl sen dahi gül ey serv-kadd ü gonce-fem
Nef'î

* **gonce-leb:** Gonca dudaklı.
Uyurken öpmek olurdu seni ey gonce-leb ammâ
Elim varmaz bir gül koparmağa bu gül-şenden
Şeyhülislam Yahya
Bülbül gibi terennüm ederken o gonce-leb
Sabr u tahammülüm yanar ey şûh-ı müntahab
Recaizade Ekrem

* **gonce-veş:** Gonca gibi.
Gonce-veş ol yüzü gül geç güler tîz açılır
Gülicek nâz-ıla san gonca-i nev-hîz açılır
İbn-i Kemal (gülicek: gülünce.)

* **gonce-zâr:** Goncalık, gül bahçesi.

gonce-zâr-ı emel: Arzu edilen goncalık.
Ermez mi Nâilî dem-i subh hidâyete
Olmaz mı gonce-zâr-ı emel şeb-nem âşinâ-Nâilî

-gû (y), -gûyâ: (گوى) Far. "söyleyen, diyen" anlamında birleşik sıfatlar yapar. **c.-gûyân.** bk.gûy.

* âferîn**-gû:** Âferin diyen.
Arşta rûh-ı Fuzûlî âferîn-gûya olur
Bu gazelle Gâlibâ tab'-ı sühan-dânım görüp
Leskofçalı Galip

* bed**-gû:** Kötü söyleyen.
Bed-gûlara leb-beste görünmekteyiz ammâ
Rindân-ı Mesîhâ-deme miftâh-ı fütûhuz
Bağdatlı Ruhi

* bî-hûde**-gû:** Boş söz söyleyen.
Vâiz-i bî-hûde-gû nefsini i'dâm eyler
Bilse maksûd nedir âlemin îcâdından
Yenişehirli Avni

* bisyâr**-gû:** Çok konuşan.
Dinle çok, olma sakın bisyâr-gû-Lâ

* duâ**-gû:** Dua eden, duacı.
Feyz alsa Mesîh'ten Hülâgû
Olurdu o gamzeye duâ-gû-Şeyh Galip

* dürüst**-gû:** Doğru söyleyen.
Dürüst-gûy olanın kimse yârı olmaz imiş
Nifâk bilmeyenin i'tibârı olmaz imiş
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

* gazel**-gû:** Gazel söyleyen.

gazel-gû-yı kasîd-perdâz: Kaside düzenin gazel söylemesi.
Nükte-senc ü sühan-ârâ vü maânî-perver
Kıt'a-pîrâ-yı gazel-gû-yı kasîd-perdâz-Nef'î

* güft**-gû:** Dedikodu.
Cihânın cünbişi ol hüsn-i âlem-gîr içindir hep
Meâl-i güft-gû zâtında bir ta'bîr içindir hep
Esrar Dede

* hak**-gûyân:** Doğru söyleyenler.
Dâra dek pûyân u hak-gûyân olur sonra varır
Bir gece bir kimse kûy-ı aşka mihmân olmasın
Esrar Dede

* herze**-gû:** Boş konuşan.
Fakat, şu vaz'edecek herze-gû aceb kim ola
Ne olsa hiç ya... nihâyet, sarıklı bir molla
Mehmet Akif

* hôş**-gû:** Güzel söyleyen.
Hep doğru yolu tavsiyedir gâye-i âmâl
Hôş-gûluğu görmekte isem ka:bil-i ihmâl
Abdülhak Hâmit

* i'câz**-gû:** Herkesin söyleyemeyeceği şeyi söyleme.
Açıldıkça ûlü'l-elbâb olur dem-beste-i hayret
Leb-i i'câz-gûyu lübb-i esrâr-ı maânidir
Muallim Naci

* kasîde**-gû:** Kaside söyleyen.
Kıbrıs şerâbı aktı zemânında sû-be-sû
Yahyâ gazel-serâ idi Bâkî kasîde-gû-Yahya Kemal

* latîfe**-gû:** Latife söyleyen.
Latîfe-gû, bahâne-cû, nazar-pezîr, emel-nevâz
Gunûde dîde-i hayâ, güşâde şâh-bâl-i nâz
Kemalzade Ekrem Bey

* mu'cize**-gû:** Mucize söyleyen.
Hak seni milletin ihyâsına etmiş meb'ûs
Dehenin mu'cize-gûdur sühanın sihr-i helâl-Şinasi

* nâdire**-gû:** Benzersiz söz söyleyen.
Şâir-i nâdire-gûyem ne desem hisse çıkar
Düşmen ü dosta bî-tevriye vü bî-ibhâm-Nef'î

* na't**-gû(y):** Naat söyleyen.
Cân-ı âlem fahr-i âlem Ahmed-i Mürsel ki tâ
Haşrolunca na't-gûy u na't-hânıdır sözüm-Nef'î

* nazm**-gûyân:** Nazm-gû'lar, manzum yazanlar, söyleyenler.
Bâkî'ye gelince nazm-gûyân
Oldu kudemâ-yı ehl-i irfân
Andan Nâbi'ye dek evâsıt
Eş'âr henüz değildi sâkıt-Ziya Paşa (andan: oradan.)

* pür**-gû:** Çok sözlü.
Olma mecliste ne pür-gû ne hâmûş
Vakt ile gâh zebân ol geh gûş-Nâbi

* râst-**gûyân:** Doğru söyleyenler.

râst-**gûyân-ı muhabbet:** Sevginin doğru söyleyeni.

Gönüldür sıdk-ı da'vâ-yı hulûsa şâhid-i âdil
Miyân-ı râst-gûyân-ı muhabbette yemîn olmaz
Tâlib (Bursalı Mehmet...)

* saâdet-**gû:** Mutluluktan bahseden.

Etse bir iklîme ger bezl-i saâdet-gû gibi
Her gedâ-yı bî-nevâsı şevket-i sultân bulur-Nef'î

* sebak-**gû:** Ders okuyan.

sebak-**gû-yı zahîr:** Yardımcı ders okuyan.

Tıfl-ı ebced olamam olmuş iken pâdeşehim
Fenn-i esrâr-ı maânîde sebak-gû-yı zahîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

* sühan-**gû:** Söz söyleyen.

Hâmûş çekilir gûşe-i ebrûya velîkin
Ser-fitne olur meclise hep çeşm-i sühan-gû
Esrar Dede

* şeker-**gû:** Tatlı söz söyleyen.

Ser sebze-i safâ diraht-ı âlû
Her meyvesi tûtî-i şeker-gû-Şeyh Galip

* tâze-**gûyân:** Yeni söyleyenler.

Vekîlimdir benim Vehbî-i mu'ciz-dem beyân etsin
Sunûf-ı tâze-gûyânı gürûh-ı yâve-destânı
Osmanzade Tâib

* telh-**gû:** Acı söz söyleyen.

O şûh-ı telh-gû ifrât eyler cevr ü nâzında
Aceb bilmez mi ki lezzet olur her şeyin azında
Hilmi (Trabzonlu...)

* turfa-**gû:** Garip şey söyleyen.

Yine bezminde sultân-ı gülün kumru ile bülbül
Birisi bezle-senc-i turfa-gû biri gazel-hândır-Riyazi

* yâve-**gû:** Saçma sapan söz söyleyen.

Zemânıdır oturup, şimdi, herze dinlemenin
O yâve-gûları hâlâ, adam deyin beğenin
Mehmet Akif

* **gûyâ:** 1. Söyleyici, söyleyen. 2. Sanki.

Vâ-beste çerhe cünbişimiz devr ü seyrimiz
Gûyâ ki dest-i âleme bir sâat olmuşuz-Nâbi

Bir nigehle komadı derdimi takrîre mecâl
Çeşm-i mestin nice gûyâları hâmûş eyler-Fıtnat

Her şükûfe-dehen ü berg-i zebândır gûyâ
Zikr eder Hâlık'ını hâl diliyle eşcâr-Hayali Bey

* bülbül-**gûyâ:** Bülbül gibi şakıyan.

Tab'-ı Nef'î bülbül-gûyâdır ol gül-şende kim
Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâirân-Nef'î

* **gûyende:** Söyleyici, söyleyen.

Böyle beş beyti bu gûyende redîf üzre Kemâl
Nâilî söylese bir âlem-i ma'nâ söyler-Yahya Kemal

Mecmûama eyledim onu kayd
Gûyendesi Amr imiş yâhûd Zeyd-Ziya Paşa

gubâr: (غبار) Ar. Toz, zerre.

Devrân-ı basît hâke niçin saldı ferş-i sîm
Devrinde tâ ki ermeye bir hâtıra-i gubâr-Bâki

Âyîne-veş gubârı cilâ bil safâ gözet
Sertâ be- pây-ı dîde olup tûtiyâ gözet-Şeyh Galip

Kırıp kûze-i hâtırın rûzgâr
Çanak çömleği oldu gerd ü gubâr
Keçecizade İzzet Molla

gubâr-ı berg-i Tûbî: Tûba ağacının yaprağının tozu.

Bunda Tûbâ'dan kalır mı bîd-i müşg-i ser-nigûn
Ya gubâr-ı berg-i Tûbî anda müşg-âsâ mıdır-Nef'î

gubâr-ı bezm-gâh: Eğlence meclisinin tozu.

Beni mahzûn eden reşk-i gubâr-ı bezm-gâhındır
Ki onu behre-mend eyler ne cür'a kalsa câmında
Behiştî

gubâr-ı der-geh-i Monlâ-yı Rûm: Anadolu mollası (Mevlânâ)dergâhının tozu.

Gubâr-ı der-geh-i Monlâ-yı Rûm'a rûy-mâl oldum
Düşüp hâk-i harâbât oldum ammâ kîmyâ buldum
Esrar Dede

gubâr-ı gam: Gam tozu.

Şerâr-ı hemm erişti mâ-verâ-yı perde-i arşa
Gubâr-ı gam mükedder kıldı mir'ât-i tecellâyı
Yenişehirli Avni

gubâr-ı gayr: Başka toz.

Gubâr-ı gayrden pâk eyle kalbim hem mücellâ et
Harîm-i zâta envâr-ı sıfatın şu'le-bahşâ et
Âdile Sultan

gubâr-ı gussa: Gam tozu.
Sildi gubâr-ı gussayı dilden nesîm-i subh
Erdi yetişti himmet-i pîrân-ı rûzigâr-Bâki

gubâr-ı gussa-i dehr: Dünya kederinin tozu.
Râzıyım devrân beni bir lahza handân etmesin
Tek gubâr-ı gussa-i dehr ile hayrân etmesin
Cevrî (İbrahim Çelebi)

gubâr-ı hâtır-ı sâgar: Kadehin hatır tozu.
Ne lâl-ı hum-ı işret ne gubâr-ı hâtır-ı sâgar
Aceb âlem, aceb dem, özge hengâm-ı tarab-zârdır
Sabri

gubâr-ı hatt-ı nev-hîz: Yeni çıkmaya başlamış olan sakal tozu.
Lebleri üzre gubâr-ı hatt-ı nev-hîz değil
Nâfe-i âhû-yı çeşminden dökülmüş müşg-i nâb
Nef'î

gubâr-ı hûn: Kan tozu.
Aldanma Bâkıl olup emlâk-i dehr-i dûna
Âlûd eder serini bil kim gubâr-ı hûna
Fârisî (Sultan II. Osman)

gubâr-ı iftirâk: Ayrılık tozu.
İsterim bir rü'yâda görmek o meh-rûyu velî
Perde olmuş çeşm-i baht üzre gubâr-ı iftirâk
Esad Erbilî

gubâr-ı kadem: Ayak tozu.
Ey gubâr-ı kademin arş-ı berîn başına tâc
Şeref-i zâtına ednâ-yı merâtib mi'râc-Fuzûlî

gubâr-ı keder: Keder tozu.
Allah muammer ede vücûd-ı şerîfini
Yol bulmaya gubâr-ı keder tab'-ı sâfina-Nâbi

gubâr-ı kîmyâ: Kimya tozu.
Olursan secde-ber hâk-i reh-i dil-dâra ol sâat
Gubâr-ı kîmyâ rûy-ı temenniden zuhûr eyler
Esrar Dede

gubâr-ı kîne: Kin tozu.
Gubâr-ı kîneden mir'ât-ı kalbin sâf kıl Rıf'at
Bu çirk-âb-ı fenâda kurtaram dersen girîbânı
Halil Rıfat

gubâr-ı makber: Mezar tozu.
Daha kudsî gubâr-ı makberden
Daha rengîn hıyâz-ı Kevser'den-Abdülhak Hâmit

gubâr-ı müşg: Misk tozu.
Okudum hattın lebinde kim gubâr-ı müşg ile
Çeşme-i cân üzre yazmış sûre-i Kevser güneş
Ahmet Paşa

gubâr-ı pâ: Ayak tozu.
Gözünde hâk ile taht-ı felek berâberdir
Gubâr-ı pâyini her kim ki kıldı başına tâc
Lamiî Çelebi

gubâr-ı râh: Yol tozu.
Gün çeker yerden göğe servüm gubâr-ı râhını
Tûtiyâ için beli gökten yere minnet çeker-Fuzûlî

gubâr-ı reh-güzâr: Geçilen yolun tozu.
Murâdım giryeden kesb-i gubâr-ı reh-güzârındır
Gözüm yaşı dem-â-dem çihremi bî-hûde nem kılmaz-Fuzûlî

gubâr-ı secde-i râh: (Allah) Yoluna edilen secdelerin(alındaki) tozu.
Gubâr-ı secde-i râhın hat-ı levh-i cebînimdir
Sücûd-ı der-gehin ser-mâye-i dünyâ vü dînimdir
Fuzûlî

gubâr-ı tîre: Kara toz; toprak.
Kemâl-i hikmetin izhâr-ı kudret kılmağa etmiş
Gubâr-ı tîreden âyîn-i gîtî-nümâ peydâ-Fuzûlî

gubâr-ı ye's ü fenâ: Yokluk ve üzüntü tozu.
Gubâr-ı ye's ü fenâ sinmiş orda elvâna
Emel, heves bırakılmış sükût-ı nisyâna
Ahmet Hâşim

* **gubâr-âlûd:** Toza bulanmış, tozlanmış, tozlu.
Tulû'-ı mihr-i âtîdir, gubâr-âlûdu sevdâ-hîz
Bu da bir leyl-i pür-mâtem, o da bir leyl-i ye's-engîz
Abdülhak Hâmit

* **gubâr-âlûde:** Toza bulaşmış.
Aceb mi ka:met-i ma'nâya Nâbi olsa nâ-çesbân
Gubâr-âlûde olmuş hâme-i hâtır kühenlenmiş
Nâbi

* **gubâr-âsâ:** Toz gibi.
Tasavvur hurdesin dilden gubâr-âsâ eder ifnâ
Ne toz konduramaz oldu ol perî kâlâ-yı nâz üzre
Hanif Efendi

gufrân: (غفران) Ar. Yarlığama, günahı bağışlanarak merhamet etme, affetme.
Olur olmaz mı yarın mazhar-ı gufrânı Allah'ın
Huzûr-ı izzetinde Sırrî-i evvâhı görsünler
Sırrı Paşa (Giritli...)
Sende var iken o rahm ü gufrân
Olmaz mı ya bende cürm ü isyân-Abdülhak Hâmit

Şu hâlim olur belki gufrânı câlib
Olur belki gufrânı câlib şu hâlim-Lâ

gufrân-ı müşg-bû: Misk kokulu affediş.
Bir beyti bir de câmi'-i ma'mûru var Kemâl
Yağsın türâb-ı kabrine gufrân-ı müşg-bû
Yahya Kemal

* **gufrân-pezîr:** Yarlığamayı kabul edici.
Dostu ger ma'siyet kılsa olur gufrân-pezîr
Düşmânı bin tâat etse mûcib-i husrân olur-Fuzûlî

* **gafûr:** Mağfiret edici, yarlığayıcı.
Nazar ettikçe ona Rabb-i gafûr
Terledi şerm ü hayâdan ol nûr-Hakanî

Bu pîrlikte benim çâre-sâzım ol tâ kim
Senin de çâre-i kârın göre Hudâ-yı gafûr-Nâbi

gûk: (غوك) Far. Kurbağa.
gûk-ı zaîf: Âciz kurbağa.
Âciz iken uka:ba giriftâr olur keşef
Gûk-ı zaîfi kût edinir bî-vesîle mâr-Ziya Paşa

gûl: (غول) Ar. Muhtelif şekillere giren cin ve şeytandan bir cins, hortlak, gulyabani **c. gûlân.**
Duramaz karşı bana, şâhım iken şâh-ı Moğol
Ne o illerdeki kullar ne beyâbândaki gûl
Abdülhak Hâmit

gûl-ı beyâbân: Çöl cini. (gulyâbâni de buradan bozma olsa gerek)
Çıkıp gûl-i beyâbân gibi geldi meclise zâhid
Biz hengâm-ı bîdârîde kâbûs-ı elem bastı-Lâ

gûl-i cahîm: Cehennem hortlağı.
Nedir hevâda şu a'sâbı öldüren sıklet
Bu bir teneffüs-i gûl-i cahîm pür-dehşet
Kemalzade Ekrem Bey

** **gûlân:** Gûl'ler, hortlaklar, cinler.
Gûlânı ederdi hem dem-â-dem
Bir tîğ ile cân ber-cehennem-Şeyh Galip

* **gûl-âne:** Gûllere yakışır surette.
Gâh bir nazar-ı şefkatle bakar
Zevcinin gayret-i gûl-ânesine-Tevfik Fikret

gulâm: (غلام) Ar. 1. Köle. 2. İnsanın büluğa kadar olan hâli, genç, delikanlı. **c. gılmân.**
Benim iki cihânda yârim oldur
Benim onun âhir kemter gulâmı-Şeyyat Hamza
İnfiâl etmeğe âmâde gürûh-ı ittibâ
Aşk sevdâsına ser-beste civârî vü gulâm-Nâbi

Eğerçi nâkısım yek-pâre yâ Rab
Gulâm-ı himmet-i ehl-i kemâl et-Esrar Dede

gulâm-ı himmet-i ehl-i kemâl: Olgun kişiler için çalışan köle.
Eğerçi nâkısım yek-pâre yâ Rab
Gulâm-ı himmet-i ehl-i kemâl et-Esrar Dede

gulâm-ı kem-terîn: Âciz kullar.
Gulâm-ı kem-terîn Esrâr'ı bî-nevâ gelmiş
Kapından eyleme me'yûs eyâ Cenâb-ı Fasîh
Esrar Dede
Serîr-i saltanat zevkinden efzûndur bana ol söz
Ki lûtf ilen demişsen bir gulâm-ı kem-terînimdir
Fuzûlî

* **gulâm-pâre:** Halk ağzında kulampara, köle parçası; homoseksüel.
Birisi sürmeli zen-pâre idi
Bir gök gözlü gulâm-pâre idi-Sünbülzade Vehbi

gulgul, gulgule: (غلغل) Far. Gürültü, çığırma.
Bülbül gibi figânımı görüp gülüp dedi
Âfâk içini tuttu yine gulgulün senin-İbn-i Kemal

Eylesem mergûle-i zülfün görüp bir gulgule
Ey nice bülbülleri gül-şende hâmûş eyleyem
Hayali Bey
Ben sürâhî-veş ele aldıkça Sabrî câmeyi
Gûş eden bezm-i sühanda nağme-i gulgul sanır
Sabri

gulgule-i âsmânî: Gökle ilgili gürültü.
Eflâke çıktı velvele-i arsa-i zemîn
İndi zemîne gulgule-i âsmânîden-Bâki

gulgule-i fâhte: Üveyik kuşunun bağrışması.
Çemen etfâlinin uykuların uçurdu yine
Subh-dem gulgule-i fâhte gül-bâng-ı hezâr-Bâki

gulgul-i kûs-ı zafer: Zafer kösünün gürültüsü.
Gulgul-i kûs-ı zafer tuttu cihânı o kadar
Cünd ü ervâh u melek birbirin etti tebşîr-Nef'î

Vaktidir ola be-izz-i lutf-ı Hallâk-ı ezel
Gulgul-ı kûs-ı zaferden tâs-ı gerdûn pür-tanîn
Üsküdarlı Hakkı Bey

gulgul-i sıgâr ü kibâr: Büyük ve küçük gürültü.
Fezâ-yı haşrı tutar gulgul-i sıgâr ü kibâr
Eder mehâbet ile yevm-i kamtarîr zuhûr
Yenişehirli Avnî

gulgul-i tekbîr: Tekbir sesi.
Pîş-i çeşmimdedir ol cünd-i cihân-gîr henüz
Gûş-ı cânımdadır ol gulgul-i tekbîr henüz
Muallim Naci

* **gulgule-fermâ:** Gürültü, patırtı emreden.
Çıktı yine bir sarsar-ı bîh-efgen-i sermâ
Kuşlar çekilip lâneler, vardı sükûta
Tûfân gibi bârân oluyor gulgule-fermâ
Hattâ melekûta-İsmail Safa

* **gulgule-senc:** Gulgule tartan.

gulgule-senc-i tekbîr: Tekbir seslerinin ağır ölçüsü.
Doldu âfâka o demde nefes-i Rahmânî
Oldu ervâh-ı rusül gulgule-senc-i tekbîr
Üsküdarlı Hakkı Bey

gulüvv: (غلو) Ar. 1. Haddini aşma, taşkınlık 2. Hücüm, saldırış
Zannetme ra'd u berktir etti gulüvv
Top şenliğidir Hisâr'ın ey sâkî bu-Nedim

Artırdı eşk-i çeşmimi seyr-i cemâl-i yâr
Evvel bahâra karşı edermiş sular gulüvv
Kemalzade Ekrem Bey

gumûm: (غموم) bk. gam.

gumûz, gumûzet: (غموض) Ar. Güç anlaşılır, kapalı ve karışık olma; muamma.

gumûz-ı meâl: Anlam karışıklığı.
Bilen varsa sensin nasıl nushayım ben
Bana verdi hayret gumûz-ı meâlim-Ziya Paşa

-gûn: (كون) Far. 1. Renk. 2. Tarz, usül, yol. 3. "-gûn" şeklinde kelimelerin sonuna gelerek birleşik kelimeler yapar.

* âb**-gûn:** Su renginde, mavi.
Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Fuzûlî

* âteş**-gûn:** Ateş renginde.
Ne iktizâ eder elmas u la'l-i âteş-gûn
Vuralım âteşe kâlâ-yı gam-ı devrânı
Yine nûş eyleyelim bâde-i âteş-gûnu-Nâbi

* âyîne**-gûn:** Ayna şeklinde.
Hurde-bînân habâyâ-yı umûra beştir
Hikmetü'l-ayn-ı mevâız felek-i âyîne-gûn-Münif

* ciger**-gûn:** Ciğer renkli.
Ey cefâ-cû hâtırım derd ile mahzûn eyledin
Zahm-ı sînemden gözüm yaşı ciger-gûn eyledin
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

* diğer**-gûn:** Bozuk, değişmiş.
Zîver-i kâlâ-yı ayş ü nakş-i tamgâ-yı kesâd
Resm ü âyîni diğer-gûn başka âlemdir gönül-Nâbi

* gâliye**-gûn:** Güzel koku şeklinde.
Olmasa fikr- tırâzende-i gîsû-yı bütân
Rîziş-i eşk-i kalem gâliye-gûn olmaz idi-Nâbi

* gendüm**-gûn:** Buğday renkli.
Yâr-i gendüm-gûna cân göynüklerin kıldım suâl
Hâl-i müşgîn-dâne gösterdi zihî hâzır-cevâb
Şeyhi (göynük: acı, ıstırap.)

* gül**-gûn:** 1. Gül renkli. 2. Bir cins ata verilen isim.(Hüsrev'in Şirin'e hediye ettiği at da bu isimle anılır.)
Ko bizi ömr-i dırâz ile baş yarıştıralım
Koşalım ol saç-ı Şebdîz'e eşk-i Gülgûn'u-Necati Bey

* lâle**-gûn:** Lale renginde.
Diyâr-ı derd ser-gerdânıyam her kim beni ister
Delîl-i râh katre katre eşk-i lâle-gûnumdur-Fuzûlî

* mey-**gûn:** Kırmızıya çalan, şarap renginde olan.
Mey-gûn lebi hâsiyyetini dil-bere sordum
Bu sâfî cevâbı dedi kim derde şifâdır
Hamdullah Hamdi

* nîl-**gûn:** Lacivert renk.
O ferş-i nîl-gûn üstünde, tıfl-ı nâzenîn-vâri
Uyurken dâye-i bîdâr-ı subhun tıfl-ı envârı
Mehmet Akif

* sebz-**gûn:** Yeşil renkli.
Nigâh-ı ref'etinde şöyle feyz-i terbiyet var kim
Olur mir'ât-ı jeng-âlûde baksa sebz-gûn dîbâ
Nedim

* şafak-**gûn:** Şafak renginde.
Şafak-gûn kan içinde dâgını seyr etse âşıklar
Güneşde zerre görmezler felekte ayı bilmezler
Hayali Bey

* şeb-**gûn:** Gece renginde.
Ne kadar zâhirî olsa şeb-gûn
Olur âyîne gibi sâde-derûn-Enderunlu Fazıl

* vâj-**gûn:** Uğursuz, ters.
Yelde berg-i lâle teg temkîn-i dâniş bî-sebât
Suda aks-i serv teg te'sîr-i devlet vâj-gûn-Fuzûlî

gûnâ, gûne: (گونا) Far. 1.Türlü, gidiş, tarz, yol. 2. "-gûn" şeklinde birleştiği kelimelerle birleşik kelime yapar.

* **gûnâ-gûn:** Türlü türlü, renk renk, çeşit çeşit.
Hâce-i dâd ü sited zîver-i bâzâr ede tâ
Dem-be-dem tâze zuhûr emtia-i gûnâ-gûn-Münif

Saht diller kahr ile her hizmete mu'tâd olur
Âheni eşkâl-i gûnâ-gûna korlar nâr ile
Nüzhet (Rıdvan Paşazade-Efendi)

Sendedir cilve-i esrâr-ı kemâl-i câvîd
Sendedir mâye-i feyz-i hüner gûnâ-gûn
Üsküdarlı Hakkı Bey

* **gûne:** Tür, çeşit, tarz, yol.
İnayet-i ezelîdir bu gûne feth ü zafer
Aceb midir ger olursa huceste encâmı-Nef'î

Mest-i nâzım kim büyüttü böyle bî-pervâ seni
Kim yetiştirdi bu gûne servden bâlâ seni-Nedim

Âkıl isen deme Ferhâd ile Mecnûn'a deli
Eylesen halka nazar her biri bir gûne deli
Cafer Çelebi (Tâcizade...)

O gûne zâhir ol kim şâhid-i halvet-geh-i lâhût
Cemâlin sûret-i insânda izhâr etti sansınlar
Yenişehirli Avni

gûne: (گونه) bk. gûnâ.

gunc: (غنج) Far. Naz, şive, eda, kırıtma.

* **gunc u delâl:** Naz ve eda.
İzârının arakından eser-dürür ne aceb
Çemende bülbüle güller ederse gunc u delâl
Necati Bey

Cilve ettikçe döner bir sanem-i ra'nâya
Ki hırâmında nümâyân ola sad gunc u delâl-Nef'î

* **gannâc:** Gunc'tan; çok nazlı, çok edalı.
Bülbül-i şûrîde-dil kıldı niyâz-ı âşıka:n
Gonce-i gannâcı nâz-ı nâzeninân eyledi-Bâki

gunne: (غنّه) Ar. Burundan telaffuz etme, genizden söyleme.
Ham-ı vücûd, henüz ihtizâz-peymâdır
O gunneden ki gelir kâf u nûn hitâbından
Muallim Cûdî

gunûde: (غنوده) Far. Uyumuş, uykuda, rahat.
Latîfe-gû, bahâne-cû, nazar-pezîr, emel-nevâz
Gunûde dîde-i hayâ, güşâde şâh-bâl-i nâz
Kemalzade Ekrem Bey

Düşmüş ademden gerdûna sâye
Sarmış cihânı zulmet ser-â-pâ
Eşya çekilmiş umk-ı hafâyâ
Bir dîv-beççe-vârî bu dünyâ
Olmuş gunûde hâb-ı girâna-Recaizade Ekrem

Sâhil gunûde kütle-i deycûr, ufuk abûs
Gök pür-sehâb ü zıll, ona sen mehbit-i ukûs
Tevfik Fikret

gûr: (گور) Far. 1. Mezar, kabir. 2. Yaban eşeği. 3. Meşhur pehlivan Rüstem'in lakabı. (Behram-gûr: eski İran şahlarından birinin ismi).
Cehd eyle azâb-ı gûr yığma
Sa'y eyle metâ'-ı mûr yığma-Fuzûlî

gurâb: (غراب) Ar. Karga, kuzgun.
Ey basîretsiz kerûbîlerle çingân bir midir
Kanda hem-pervâz ola şeh-bâz-ı evc ile gurâb
Behiştî (kanda: nerede)
Hattın üstünde gören zülfünü ey bülbül-i cân
Düm-i tâvûs sanır perr-i gurâb üstünde-Nizami

Cevr-i dehr ile olur bülbül gurâba hem-nişîn
Yine şekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır-Fıtnat

Cevr-i dehr ile olur bülbül ***gurâba hem-nişîn**
Yine şekvâyı gurâb eyler garâbet bundadır
Nevʿî (*Bâki'nin arkadaşları arasındaki lakabı)
gurebâ: (غربا) bk. garîb.
gurbet: (غربت) Ar. Memleketinden başka yerde bulunma, yabancı yer.
Bir rahm kılmadın ciğeri kan olanlara
Gurbette rüzgâr-ı perîşân olanlara-Fuzûlî

Ey sâkinân-ı bezm-i vatan, gâhi yâd edin
Gurbet esiri, derd ü belâ mübtelâların
Nevres-i Kadim
Bir noktada birleşmiş vatanın dört bucağı
Gurbet çeken gönüller kuşatmıştı ocağı
Faruk Nafiz Çamlıbel
* **gurbet-âlûd:** Gurbete bulaşmış, gurbette kalmış.
Garîb-âne terennümlerle hâlet vermeğe bezme
Behiştî mutribe öğret bu şiʿr-i gurbet-âlûdı-Behiştî
* **gurbet-hâne:** Gurbet yeri, dünya.
Hastelikten şöyle tenhâyım bu gurbet-hânede
Penbe ile ağzıma süd emzirir tebhâleler-Âhî
gûre: (غوره) Far. Koruk, ham, olmamış.
Çınarı rabttan tedrîc ile tahsîl edip âteş
Nihâd-ı gûreden tedbîr ile terkîb eder halva-Nâbi

Yek bîhten demîde olurken nihâl-i kerm
Düşâb ü gûre sirke vü mey imtiyâzda-Nâbi
gurfe: (غرفه) Ar. Çardak, köşk. **c. guref, gurufât.**
gurfe-i esfel-i kem-pâye: Derecesi en aşağı olanın köşkü.
Kasr-ı bâlâ-yı hakîkat ki ukûl-ı aşere
Gurfe-i esfel-i kem-pâyesinin süllemidir-Nefʿî
gurfe-i kasr-ı hayât: Hayat köşkünün çardağı.
Tenezzüldür terakkî gurfe-i kasr-ı hayât üzre
Nefes pâyımdır evka:t-ı hayâtım nerdübânımdır
Nâbi
gurfe-i kâm: Mutluluk köşkü.
Nâgehân cûşa gelip lücce-i avn-i ezelî
Eylemedi bendelerin tâ-be-kâv gurfe-i kâm-Nâbi
gurre: (غرّه) Ar. 1. Aklık, parlaklık. 2. Kameri ayın ilk günü ve gecesi.3. Atın alnındaki aklık, akıtma. **bk. garrâ.**
Safha-i hurşîde nakş olmuş sanasın mâh-ı nev
Ay yüzünün gurresinde iki hilâli kaşlar-Ahmet Paşa
gurre-i garrâ: Yeni çıkan ay, bir günlük hilal.
Dedim ey dil gün yüzünde nokta-i sevdâyı gör
Dedi kim bir gurre-i garrâda iki ayı gör
Lamiî Çelebi
gurre-i meh: Ayın beyazlığı.
Gurre-i mehte turra kim pîç ile tâb içindedir
Cân gönül ile rûz u şeb cevr ü azâb içindedir-Şeyhi
gurre-i ümîd: Ümit parlaklığı.
Ey kaşı yâ yüzün beri dönmez misin dahi
Ey gurre-i ümîd görünmez misin dahi-Nedim
gurre-i Şevvâl: Şevval ayının parlaklığı.
Hâk-sârân-ı gama miʿmâr-ı cûd u himmetin
Gurre-i Şevvâl'i cüft ü tâk-ı ümmîd eylesin-Nedim
gurre-i yek-rûze: Tek günlük oruç.
Şöyle bî-tâb olmuş ol meh-pâre tâb-ı rûzeden
Fark olunmaz ka:met-i ham gurre-i yek-rûzeden
Nedim
gurrende: (غرّنده) Far. Kızgınlıktan haykıran, köpüren, homurdayan.
Derin, gurrende aks-i savletiyle raʿd-ı hevl-âver
Kımıldar bir siyâh ejder gibi âgûş-ı bevâdîde
Tevfik Fikret

gurûb: (غروب) Ar. 1. Bir gök cisminin batıda görünmez olması, batması. 2. Güneş'in batması.
Gurûba karşı bu son bahçelerde keyfince
Ya şevk içinde harâb ol, ya aşk içinde gönül
Yahya Kemal
Gün gurûb eyler iken sen doğarak bezmimize
Eyle pür-hande-i subh ağlayan akşamımızı
Süleyman Nazif
Eşyayı al kana boyar bir gurûb
Ve gece giydirir ölüm rengini-Faruk Nafiz Çamlıbel
gurûb-ı pür-halecân: Çarpıntı dolu batış.
Oluyorken güneş ufukta nihân
Nâ-gehân setr eder sehâb-ı hazân
Ne_ola benzer o bürkaʿ-i bürrân
Görünür bir gurûb-ı pür-halecân-Hüseyin Sîret
gurûr: (غرور) Ar. Büyüklük satma, kibir.
Âkıl oldur gelmeye dünyâ metâından gurûr
Müddet-i devr-i felek bir demdir âdem bir nefes
Bâki

Dâr-ı cihân ki dâire-i inkılâbdır
Elbette hâli ehl-i gurûrun harâbdır
Hersekli Arif Hikmet
Katı yüksekten uçup tâir-i daʿvî vü gurûr
Etti bu nağme ile zevk-ı sürûda âgâz-Esrar Dede

O kadar zaʿf ile tev'emdi bu şeb kalb-i leyâl
Ne benim vardı gurûrum ne de bir vecd-i hayâl
Mehmet Behçet Bey
gurûr-ı hüsn: Güzellik gururu.
Benim zannettiğim bu kim gurûr-ı hüsnüne bir gün
Felekte mihr-i rahşân mâh-ı tâbân olmasın dersin
Şeyhülislam Yahya
gurûr-ı hüsn ü letâfet: Güzellik ve latiflik gururu.
Gurûr-ı hüsn ü letâfet hitâba mâniʿ ise
Ya reh-güzâre de varsak selâm alınmaz mı-Nâbi
gurûr-ı mesârr: Sevinçler gururu.
Açıp nigâhıma dil-ber, safâlı bir meh-tâb
Bütün gurûr-ı mesârrınla pîş-i ye'simden
Güler, geçer, bırakırsın bir iştiyâk-ı harâb
Tevfik Fikret
gurûr-ı muğberr: Gücenmiş gurur.
Yek-reng-i hiremle nev-civânı
Sevdâ ile hüsn-i bî-müdânî
Müstakbel o fikr-i câvidânî
Mâzî gibi hep gurûr-ı muğberr-Tevfik Fikret
gurûr-ı tâat: İbadet gururu.
Amelde ücret umunca gurûr-ı tâat ile
Günehte muntazır-ı rahmet-i Hudâ olalım-Şeyhî
gûsfend: (كوسفند) Far. Koyun, ganem.
Dendân-ı şîre lokma olur âhuvân-ı zâr
Bir gûsfendi tuʿme kılar gürg-i cân-şikâr-Ziya Paşa
gûsfend-i cân: Can koyunu.
Gûsfend-i cânımı âlemde kassâb-ı felek
Âkıbet kurbân eder bârî sana etsin sana-Behiştî
gusl, gusül: (غسل) Ar. Cünup hâlde iken alınan boy abdesti.
Geberir câmie girmez, ne oruç var, ne namâz
Gusül abdestini, Allah bilir ammâ tanımaz
Mehmet Akif
gussa: (غصّه) Ar. Kaygı, tasa, endişe; keder.
Leb ü dendânına baktıkça gider gussa vü gam
Dürr ü yâkûta nazar cânı ferah-nâk eyler-Nizami

Bir serv-kaddin bende-i efgendesi olsun
Âlemde o kim gussadan âzâd olayım der
Bağdatlı Ruhi
Hem-râz-ı derd ü gussa ne hem-derd ü ne enîs
Hem-bezm-i âh u nâle ne hem-dem ne hem-nevâ
Nazif
gussa-i ağyâr: Başkalarının kederi.
Gussa-i ağyâr eksilmez dil-i gam-nâkten
Ol suyun yüzü açılmaz bu hâr u hâşâkden
İbn-i Kemal
gussa-i âlem: Dünyanın kederi.
Devlet-i meyde gönül gussa-i âlem çekmez
Sâgar-ı bâde-i leb-rîz çeker gam çekmez-Nâbi
gussa-i dehr: Dünya tasası.
İşret-i bezm-i visâl-i yâr geldi yâdıma
Gussa-i dehr ü gam-ı devri ferâmûş eyledim-Bâki
gussa-i devrân: Feleğin kederi.
Telh-i şarâb-ı gussa-i devrânı defʿ eder
Şîrin lebin dehânıma alsam niteki kand-Bâki

gussa-i encâm: Son keder.
Bir ayağ sun berü ey sâkî elinden içelim
Bir nefes gussa-i encâm ferâmûş olsun
Necati Bey (ayağ: kadeh)

gussa-i ferdâ: Yarının tasası.
Âşık-ı hak-bîn sürer dîdâr zevkin dâimâ
Zâhid-i hôd-bîn oturmuş gussa-i ferdâ çeker-Halilî

gussa-i Leylâ: Leyla'nın kederi.
Mecnûn odur ki gussa-i Leylâ'da şâd olur
Tahsîn ona ki vahş iken hôş-nihâd olur
Hamdullah Hamdi

gussa-i serd: Soğuk endişesi.
Çekmezdi cihânda ol cihân-gerd
Endîşe-i germ ü gussa-i serd-Fuzûlî

gussa-i yâr: Sevgilinin kederi.
Hamdî cihânda gussa-i yâr ile şâd olur
Kût-ı revândır ehl-i dile gam dedikleri
Hamdullah Hamdi

gussa-i zülf-i siyâh: Siyah saç kaygısı.
Gussa-i zülf-i siyâhın gibi yok cevrine had
Kaçan insâf verir bilmezem Allah sana
İbn-i Kemal

gusûn: (غصون) Ar. Gusn'un çokluğu; ağaç dalları, filizler.
Solar görürse tüveycât-ı nev-meâlinizi
Zemîne fers-i bahârân eden gusûn ü zühûr
Cenap Şahabbeddin

gusûn-ı ter: Yeni filizler.
Sabâ eser, gusûn-i ter
Ki mürg-i aşka lânedir-Tevfik Fikret

gûş: (گوش) Far. 1. Kulak. 2. Dinleme, işitme.
Ey tâib-i tahkîk eğer var ise derkin
Gûş et bu sözü kim haber-i bâ-haberândır
Bağdatlı Ruhi

Bir yerde ki yok nağmeni takdîr edecek gûş
Tazyî'-i nefes eyleme tebdîl-i maka:m et-Ziya Paşa

Bir başka terâne gûş ederdin
Rûhum gibi sen de cûş ederdin-Mehmet Akif

gûş-i ahbâb: Dostların kulağı.
Hâh u nâ-hâh olur âvîze-i gûş-ı ahbâb
Nâbiyâ her gazelin böyle hôş-âyende midir-Nâbi

gûş-i âsumân: Göğün kulağı.
Hilâl halkasını gûş-i âsumâna takan
Kamer yüzündeki Pervîn gûş-vârındır-Ahmet Paşa

gûş-i benefşe: Menekşe kulağı.
Gûş-ı benefşeden sakın ey andelîb-i mest
Gül hüsn-i râzın açma ki yerin kulağı var
Ahmet Paşa

gûş-i cân: Can kulağı.
Hakîkatle kamu eşyâya bak gel seyrân ede gör
Kulak verme bu kîl ü ka:le gûş-ı cânla dinle gör
Âdile Sultan

gûş-i cihân: Cihanın kulağı.
Eflâkten o dem ki peyâm-ı kader gelir
Gûş-ı cihâne velvele-i bâl ü per gelir-Yahya Kemal

gûş-i çarh: Feleğin kulağı.
Mesned-i fetvâya zîver-bahş olup ikbâl ile
Bâng-ı el-hamd etti gûş-ı çarha îrâs-ı tanîn-Nedim

gûş-i dehr: Dünyanın kulağı.
Mesned-i fetvâya zîver-bahş olup ikbâl ile
Bâng-ı el-hamd etti gûş-ı çarha îrâs-ı tanîn-Nedim

gûş-i gül-i firdevs: Cennet gülünün kulağı.
Bülbül-i nâdire-gûyum nagamât-ı sühanım
Berg-i gûş-ı gül-i firdevse olur cevher-i tal'
Kâzım Paşa

gûş-i hakîkat: Hakikat kulağı.
Ser-tâ-be-kadem gül gibi ol gûş-ı hakîkat
Bülbülden işit nâliş-i hasret neye derler
Koca Râgıp Paşa

gûş-i hûş: Akıl kulağı.
Hemân oldur niyâzım senden ey Keyhüsrev-i sânî
Ki gûş-ı hûşa mengûş eyle dürr-i pend-i pîrânı
Bâki

gûş-i kabûl: Kabul kulağı.
Tutarsa gül gibi gûş-ı kabûlu nâle-i aşka
Eşiğinde varıp bülbül gibi feryâdtan kaçma
Şeyhülislam Yahya

gûş-i lutf: Lütuf kulağı.
Feryâd-ı Râmî ermeye mi gûş-ı lutfuna
Ey gonca-fem hezâr hôş-elhânınım senin
Râmî Mehmet Paşa

gûş-i mâh: Ayın kuağı.
Tâ Süreyyâ ıkdin eyler gûş-vâr-ı gûş-ı mâh
Tâ Benâtü'n-Na'ş'a örter nûrdan çâder güneş
Ahmet Paşa

gûş-i nigeh: Bakış, görüş kulağı.
Ser-i sükkân-ı sümüvvâta olurdu nâil
Nâbiyâ olsa eğer çeşmi kadar gûş-ı nigeh-Nâbi

gûş-i ser-mest-i sabâ: Sabâ rüzgârının sarhoş kulağı.
Âşıkı eyler sa'îd her bir demin bir gûne îd
Gûş-ı ser-mest-i sabâya Sûr-ı cândır mûsıkî
Âdile Sultan

gûş-i Ümmü Hanî: Hz. Ali'nin kızkardeşi (Ümmü Hanî)'nin kulağı.
Başlasa Mi'râc'ını tahkîka âb u tâb ile
Gevher-i şeh-vâr-ı gûş-ı Ümmü Hanî'dir sözüm
Nef'î

gûş-i tahsîn: Beğenme kulağı.
Geliyor bâng-ı âb-ı cûşânı
Gûş-ı tahsîne dikkat ettikçe-Lâ

gûş-i Zühre: Zühre'nin kulağı.
Ne gûş-ı Zühre menkûş eylemiş hergiz ne vaz' etmiş
Ola bir danesin devrân nitâk-ı pâk Cevzâ'ya-Şerif

* **gûş-resâ:** Kulak yetişen.
Sâzın yere çalmıştı görüp meclisi hâlî
Nâhîd-i felek zemzeme-i gûş-resâdan-Nâilî

* **gûş-vâr, gûş-vâre:** Küpe.
Hilâl halkasını gûş-ı âsmâna takan
Kamer yüzündeki Pervîn gûş-vârındır-Ahmet Paşa

Ol dürr-i gûş-vâre-i nadîde nâz eder
Bu tercemân-ı rûz-ı dil-i kudsiyân olur-Nef'î

gûşe, kûşe: (كوشه) Far. Köşe, bucak; kenar. bk. kûşe.
Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber-sirişt
Âlem behişt ender behişt her gûşe bir bâğ-ı İrem
Nef'î

Sen bî-haber hayâlin ile gûşelerde biz
Tâ subh olunca her gece ay_ ü dem eyleriz-Nedim

Her gûşesinde durmada bir heykel-i izâm
Yok başka bir nişâne-i umrân ü intizâm
Abdülhak Hâmit

gûşe-i bâm-ı visâl: Kavuşma çatısının köşesi.
Çıkardı gûşe-i bâm-ı visâle dil ammâ
Ham-ı kemend-i emel küngür-i recâda değil-Nâbi

gûşe-i çeşm: Gözün kenarı.
Cânı kullâb-ı ser-i zülfün çeker senden yana
Gûşe-i çeşmin ne var olsa eğer benden yana
Şeyhülislam Yahya

gûşe-i destâr: Sarığın kenarı.
Gül goncasının gûşe-i destâr senindir
Gel ey gül-i ra'nâ-Nedim

gûşe-i ebrû: Kaşın kenarı.
Hâmûş çekilir gûşe-i ebrûya velîkin
Ser-fitne olur meclise hep çeşm-i sühan-gû
Esrar Dede

gûşe-i ferâğat: Dinlenme köşesi.
Gınâ-yı kalbe sebeb devlet-i kanâat imiş
Cihânda cây-ı safâ gûşe-i ferâğat imiş-Fıtnat

gûşe-i hem-vâr: Uygun köşe.
Vâdî-i hayret temâşâ-gâh-ı ra'nâdır bize
Sicn-i mihnet gûşe-i hem-vârdır eğlencemiz-Nuri

gûşe-i hicrân: Ayrılık köşesi.
Olsun göreyim gûşe-i hicrâna giriftâr
Rencîde eden ol gül-i meh-peykeri benden-Nâbi

gûşe-i külhân: Külhan köşesi.
Pâdişâh-ı aşka bestir gûşe-i külhân serîr
Bister-i sincâb ise maksûd hâkister yeter-Bâki

gûşe-i mey-hâne: Meyhane köşesi.
Leşker-i gamdan kaçıp kurtulmak için zâhidâ
Gûşe-i mey-hâne denlü bir hisâr olmaz bana-Zâti

gûşe-i mihrâb: Mihrap köşesi.
Tâk-ı ebrûsuna peyveste sücûd eylemeyen
Ahmed ol gûşe-i mihrâb duâsın bilir-Ahmet Paşa

gûşe-i uzlet: Yalnızlık köşesi.
Ger huzûr etmek dilersen ey Muhibbî fâriğ ol
Olmaya vahdet maka:mı gûşe-i uzlet gibi-Muhibbî

gûşe-i vahdet: Birlik köşesi.
Aratır fitne-i hulk ile fesâd-ı ahlâk
Âdeme gûşe-i vahdet ile cây-ı uzlet
Râşid (Ayıntaplı...)

* **gûşe-gîr:** Köşeye çekilmiş olan.

gûşe-gîr-i halvet: Yalnızlık köşesine çekilmiş olan.
Nûr-ı çeşmim perdelendi Kâ'be-i ulyâ gibi
Gûşe-gîr-i halvet oldu dîde-i bînâ gibi-Nâbi
guşiş. gûşiş: (كوشبش) Far. Çalışma, gayret. bk. kûşiş.
Ne gûşiş ettiğimi hep bilir Hudâ-yı alîm-Nef'î

Nasîb olmaz mukadderden ziyâde sa'y ü kûşişle
Eğer az u eğer çok kim gelir cümle Hudâ'dandır
Hisâlî
gûşiş-i bisyâr: Çok çalışma.
Zuhûr-ı ni'met-i bî-intizârın kadri zâyi'dir
Bilir kadrin, bulanlar, gûşiş-i bisyârdan sonra-Nâbi
gûşiş-i gam: Gam çabası.
İgen incinme ey gönül ölürsen gûşiş-i gamdan
Güzellerden vefâ olmaz meseldir mâ-takaddemden
Muhibbî, Meftûnî (Kanunî Sultan Süleyman) (igen: çok.)
gûşmâl: (كوشمال) Far. Kulak bükme, yola getirme.
Sîneme sâzın teşebbüs eylemiş mutrib senin
Gûşmâl etmek onun-çün lâyık oldu sâzına
Hamdullah Hamdi
Tanbûr-ı sîne tan mı bî-perde nâle etse
Islâh ediptir onu çün gûşmâli şeyhin
Hamdullah Hamdi (ediptir: etmiştir.)
gûşmâl-i gül: Gülü yola getirme.
Kesti bî-hûde figân eylemeden gül-şende
Gûşmâl-i gül ile bülbüle pend etti sabâ-Nef'î
gûta, gûte; gavta: (غوطه) Far. Suya dalıp çıkma.
Urûc et bir nefeste nüh kıbâba
Nedir gûta sana birkaç habâbe
Atâyî (Nev'izade Atâullah)
Berk uran destinde tîğ-ı pür-güher midir yâhûd
Eyledi deryâya gavta âfitâb-ı hâverî-Nef'î
gûte-i hûn: Kana dalıp çıkma.
Oldu gavvâsı şehâdet bahrinin gerçi Hasan
Gûte-i hûn yutmuş ol bahre şinâverdir Hüseyin
Aşkî
* **gûta-zen:** Kendini suya vurmuş.
Dili deryâ-yı nûra gûta-zen kıl
O şem'a şu'lesinden pîrehen kıl
Atâyî (Nev'izade Atâullah)
gûy: (كوى) Far. Top, yuvarlak.
Şeş-perinden başım ayrılmak geliptir başıma
Gûyiyâ bir gûydur kim oldu çevgândan cüdâ
Enverî
gûy-ı çevgân: At üzerinde bir top ve bir ucu çengel bir ağaçla yapılan oyun, cirit oyunu.
Kıl semend-i nâzına arş u semâ-yı cilve-gâh
Mihr ü mâhı eyle galtân gûy-ı çevgânın gibi
Leskofçalı Galip
gûy-ı girîbân: Yakanın(yuvarlak) düğmesi.
Çâk olur sî-i meh sî-i uryânından
Mihr olur dâg-ber-dil gûy-ı girîbânından-Nâilî
gûy-ı ham-ı çevgân: Çevganın eğri topu.
Ol kimsedir âzâde elemden ki vücûdun
Gûy-ı ham-ı çevgân gibi berpây u ser eyler-Nef'î
gûy-ı Hurşîd-i zer-endûd: Altın işlemeli güneşin topu.
Vakf-ı ser-pençe-i ikbâl-i cihân-gîrindir
Gûy-ı Hurşîd-i zer-endûd ile çevgân-ı felek-Nef'î
gûy-ı melâhat: Güzellik topu.
Gûy-ı melâhat olmaya meydân-ı hüsnde
Zülf-i muanberin o mehin savlecân tutun
Cem Sultan
gûy-i zer: Altın top.
Çevgân-ı dûd-ı âhıma ey serv-i sîm-ten
Meydân-ı gamda gûy-i zer attım şerâreden-Figânî
* **gûy-sıfat:** Top gibi.
Düştükçe hâke gûy-sıfat kelle-i adüvv
Pây-ı semendi tut ki ona savlecân olur-Nef'î
* **gûy-veş:** Top gibi.
Çektiği bâr-ı belâ konsa sipihrin başına
Deşt-i pehnâ-yı ademden gûy-veş galtân olur
Kâzım Paşa
–gûy: (گوى) Far. "söyleyen, diyen" anlamında birleşik sıfatlar yapar. **c.-gûyân.**
* bezle-**gûy:** Şaka yapan, şakacı.
Olamaz tab'-ı Necâtî gibi bülbül bezle-gûy
Fi'l-mesel hıfz etse ebyât-ı gül-istânı dürüst
Necati Bey

* duâ-**gûy:** Dua eden.
Hudâ yegâna bu kem-terin duâ-gûyun
Fakîr Nâbî-yi mihnet meâb-ı nâ-meysûr-Nâbi
* dürüst-**gûy:** Doğru söyleyen.
Dürüst-gûy olanın kimse yârı olmaz imiş
Nifâk bilmeyenin i'tibârı olmaz imiş
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)
* Ene'l-Hak-**gûy:** "ben Hak'ım diyen"
Demiş Mansûr Ene'l-Hak-gûy olup bâlâ-yı dâr üzre
Kişi nâ-hakk yere âlemde ber-dâr olmasın yâ Rab
Keçecizade İzzet Molla
* mu'ciz-**gûy:** Söyledikleri mucize gibi olan.
Nâilî inkâr edenler tab'-ı mu'ciz-gûyunu
İhtirâ'-yı hâme-i sihr-azmâ bilmez nedir-Nâilî
* na't-**gûy:** Naat söyleyen.
Cân-ı âlem fahr-i âlem Ahmed-i Mürsel ki tâ
Haşrolunca na't-gûy u na't-hânıdır sözüm-Nef'î
-gûyâ: (كويا) bk. –gû.
gûyende: (كوينده) bk. -gû.
guzât: (غزات) bk. gâzî.
güdâhte: (كداخته) Far. Erimiş, eritilmiş.
Uşşâk rûy-ı zerdini etsin güdâhte
Tezhîb için kitâbe-i bâb-ı tevekkülün-Nâbi
-güdâz: (كداز) Far. 1."Eriten, yakan, mahveden" anlamlarında birleşik sıfatlar yapar. 2. Yanma.
Zulmet-kede-i gamda dilin sûz ü güdâzın
Dök hâke yaşın şem'-i şeb-i târ ile söyleş-Neşati

O ten ki hâk ola aşkın güdâz u sûzundan
Biten giyâhı dem-i haşre dek kebâb kokar-Nedim
* cân-**güdâz:** Can eriten.
Bir hadeng-i cân-güdâz-ı âhtır ser-mâyesi
Biz bu meydânın nice çâbük-süvârın görmüşüz
Nâbi
* cevşen-**güdâz:** Zırhı eriten.
Ol saf-der-i yegâne ki tâb-ı mehâbeti
Cevşen-güdâz-ı Tehmeten ü Kahraman olur-Nef'î
* kîne-**güdâz:** Kini eriten, kini yakan.
Cefâdan eyledi tövbe sipihr-i kîne-güdâz
Sitemden oldu perîşân zemâne-i mağrûr-Nâbi
* **güdâziş:** Yanma.
Şâh-ı Levlâk gibi hısn-ı hasînim var iken
Ne bu sûziş, bu güdâziş ne bu âh ü feryâd-Nâbi
güdâziş: (كدازش) bk. güdâz.
güft: (كفت) Far. Söz, lâkırdı.
* **güft ü gû:** Dedikodu, karşılıklı konuşma.
Hussâd-ı asrın etme nazar güft ü gûsuna
Şîr iltifât eder mi kilâbın gulüvvüne
Nahifî (Süleyman...-)
güft ü gû-yı âşık: Âşıkın dedikodusu.
Sende ol püskürme benler var iken Sâbit gibi
Saçmadır tertîbi yoktur güft ü gû-yı âşıkın-Sâbit
güft ü gû-yı bülbül: Bülbülün dedikodusu.
Lâleler sahn-ı gül-istânda kadeh-nûş oldular
Güft ü gû-yı bülbüle güller kamu gûş oldular
Hayali Bey
güft ü gû-yı halk: Halkın dedikodusu.
Ey Nedîm, ey bülbül-i şeydâ niçin hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi-Nedim

Hep hüsn ü aşka dâir imiş güft ü gû-yı halk
Dillerde dâstân imiş esrâr sandığım
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)
güft ü gû-yı ka:til: Katilin dedikodusu.
El-hazer gâfil bulunma hancer-i hâbîdeden
Güft ü gû-yı ka:tildir dâim onun efsânesi-Şeyh Galip
* **güft ü şinid:** Söylenen ve işitilen.
Biraz bu tarz ile güft ü şinidten sonra
Biraz da sohbet-i eş'âra gösterip ikbâl-Nedim
güftâr: (كفتار) Far. Söz, kavil, kelam.
Câme-i gayrı bozup entari yapmak gibidir
Nazm-ı Türkî'ye çevirmek Acem'in güftârın-Nâbi

Taklîd ile olmaz bu kadar lezzet-i güftâr
Bu lehçe-i pâkize bana dâd-ı Hudâ'dır-Nef'î

Kad-i güftârıma evvel biçilip câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahâr-âne gelir-Nedim
güftâr-ı aşk: Aşkın sözü.
Hayâlin fikrine dalınca aldım hâmeyi deste
Güftâr-ı aşkı yazdım hem söyledi lisânım yâ Hû
Âdile Sultan
güftâr-ı kazâ: Kaza sözü.
Esrâr-ı kazâ nühüfte kaldı
Güftâr-ı kazâ ne-güfte kaldı-Recaizade Ekrem

güftâr-ı mahabbet: Sevgi sözü.
Çün fitne imiş âleme güftâr-ı mahabbet
Açma dehenin Hamdî yapılsın der-i fitne
Hamdullah Hamdi

güftâr-ı ricâl: İleri gelenlerin sözü.
Lâf-zendir vâiz-i bî-zevkı sanman ehl-i hâl
Kim maka:lâtında yoktur fer-i güftâr-ı ricâl
Behiştî

güftâr-ı şem‘: Mum sözü.
Vasf-ı pâk-ı dâvere eylerdi tahrîk-i zebân
Bulmuş olsa idi eğer kim kudret-i güftâr-ı şem‘
Riyazi

güftâr-ı yâr: Yârin sözü.
Güftâr-ı yâr vasfını Bâkî gibi bu gün
Ka:dir mi var zemânede hüsn-i edâlara-Bâki

* **güfte:** Bir müzik eserinin veya parçasının sözleri.
Yazayım ben acıklı bir güfte
Sen de elhân-ı kâinât hazîn
Toplayıp da yapar mısın beste-Hüseyin Sîret

güfte-i bî-hûde: Boş söz.
Esîrân-ı hevâya güfte-i bî-hûde pend olmaz
Duhân-ı halka halka peşşegâna pây-bend olmaz
Nâbi

güher, gevher: (گوهر) Far. "Gevher"in hafifletilmişi, cevher.
Eğerçi gök yüzünde ahter-i ferhunde fer çoktur
Hani hâl-i ruhun mânendi bir rûşen güher kevkeb
Bâki

Nazîrin yok cihânda hüsn ile mihr-i münevversin
Bahâ olmaz sana cânâ aceb pâkize-gevhersin
Nedim

Benim ol hâce-i bahşende ki harc etsem olur
Encüm-i çarhı güher yerine mahzen mahzen-Nedim

güher-i âb-dâr: Yeni cevher.
Girih girih resen-i müşg-bârı mı analım
Dizin dizin güher-i âb-dârı mı diyelim-Ahmet Paşa

güher-i âdem: Âdemin cevheri.
Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde
İşret güher-i âdemi temyîze mihekkdir-Ziya Paşa

güher-i ahd-i elest: Elest sözünün cevheri.
Sûfî gibi zannetme bizi sübha-be-destiz
Biz dâne-şümâr-ı güher-i ahd-i elestiz-Sâmi

güher-i çâr-sûy-ı istiğnâ: Zenginlik çarşısının cevheri.
Suka:ta-i kalem-i zer-ger-i dükânçe-i sun‘
Tirâşe-i güher-i çâr-sûy-ı istiğnâ-Nâbi

güher-i dürc-i vücûd: Varlık hokkasının cevheri.
Bü'l-beşerden sana dek ey güher-i dürc-i vücûd
Nûr-ı rûhânî idi bâr-ı katâr-ı ecdâd-Nâbi

güher-i elsine-i âlem: Âlemin lisanlarının cevheri.
Söz yok güher-i elsine-i âleme ammâ
Ey hâce lisân-ı şuarâ başka lisândır-Yenişehirli Avni

güher-i gayb: Bilinmeyen cevher.
Çün genc-hâne-i güher-i gaybtır dilin
Mâl u menâl-ı âleme meyletmesen ne_ola
Lamiî Çelebi

güher-i hâsiyyet: Özelliği olan cevher.
Der-i ilminde müsta‘mel nice mâhiyet-i âlem
Reh-i hükmünde pâşîde güher-i hâsiyyet-i eşyâ-Nâbi

güher-i kevkeb: Yıldız cevheri.
Eğerçi gök yüzünde ahter-i ferhunde-fer çoktur
Hani hâl-i ruhun mânendi bir rûşen-güher-i kevkeb
Bâki

güher-i şeb-çerâg: Gece parlayan yakut cevheri.
O gecede güher-i şeb-çerâğ doksan bin
Müzeyyin oldu nübüvvet kulağına fil-hâl
Necati Bey

güher-i tâb-dâr-ı şer‘: Şeriatin parlak cevheri.
Mahkûmu olsa hâteminin ins ü cin ne_ola
Fass-ı nigînidir güher-i tâb-dâr-ı şer‘-Cinânî

güher-i tîğ: Kılıç cevheri.
Ol ki fürûğ-ı güher-i tîğidir
Şa‘şaa-i subh-dem rûzigâr-Nef‘î

güher-i vücûb: Gerekli olan cevher.
Ey muhtesib-i cihât-ı erkân
Kân-ı güher-i vücûb ü imkân-Fuzûlî

güher-i zindegî: Zindelik cevheri.
Tehî kalır güher-i zindegîden âhir-i kâr
Bu tîşe-kârî-i enfâs ile defîne-i ömr-Nâbi

* **güher-efşân:** Cevher saçan.
Zehî allâme-i mu'ciz-beyân kim meyl-i nazm etse
Alıp kilk-i güher-efşânını nevk-i benân üzre
Ziya Paşa

* **güher-feşân:** Cevher saçan.
Kılmış bu revişte nüktedânlık
Gül-rîzlik ü güher-feşânlık-Fuzûlî

* **güher-fürûş:** Cevher satan.
Terden yüzü güzellerin olur güher-fürûş
Şevkinle çünkü germ ola bâzâr-ı âfitâb-İbn-i Kemal

* **güher-pâş:** Cevahir saçan.
Rûz u şeb reşk-i kef-i ebr-i güher-pâşından
Bahrî Sîmâb gibi lerze tutar Ummânı-Beliğ

* **güher-perver:** Cevher seven.
Eyledi tab'-ı güher-perver Es'ad Paşa
Ben deryâ-yı hünerde benî lâl ü elken
Keçecizade İzzet Molla

* **güher-rîz:** Cevher dökücü.
Ey hâme-i ser-keş-i sebük-hîz
Vakt oldu ki olasın güher-rîz-Fuzûlî

güher-rîz-i atâ: İhsan cevherini dökücü.
Tîğ-i bürrânı sefer-hîz-i vegâ
Mîğ-ı ihsânı güher-rîz-i atâ-Ziya Paşa

* **güher-senc:** Cevher saçan.

güher-senc-i hayâl: Hayalin cevherini saçan.
Kasd etse husûsâ ki güher-senc-i hayâlim
Bir nüktesini şerh-i kitâb dürer eyler-Nef'î

güher-zâ: İnci üreten, inci doğuran.
Verir tâb-ı safâ-bahşım keder âyîne-i âba
Eder kilk-i dür-efşânım hacîl ebr-i güher-zâyı-Nef'î

gül: (گل) Far. Hoş kokulu çiçek.
Başım üzre yeri var dil-berin ağyârı ile
Biz gülü başımıza takınırız hârı ile-Lâtifî
Bir lâle-ruh siyâh kâkül
Sünbüller içinde gonca-i gül-Şeyh Galip

Yâr için ağyâra minnet ettiğim aybetmeyin
Bâğbân bir gül için bin hâra hizmetkâr olur
Fıtnat Hanım

gül-i âb-dâr: Yeni gül.
Demdir ki âb-ı sâfî-i jâle ola revân
Selsâl-i berg berg-i gül-i âb-dârdan-Rızayî

gül-i âdem: Âdem gülü.
Nihâl-i gül-şen-i devlet gülü bahârı ümîd
Neka:ve-i gül-i âdem hulâsa-i makdûr-Nâbi

gül-i ahmer: Kırmızı gül.
Zînet-i Bâğ-ı İrem tutmağ için gül-zâr-ı subh
Eyledi gök sebze-zârın pür-gül-i ahmer güneş
Ahmet Paşa

gül-i al: Kırmızı gül.
Geh zuhûr eyler idi ol gül-i al
Hil'at-ı sürhle hûrşîd misâl-Hakanî

gül-i ârız-ı yâr: Sevgilinin güle benzeyen yanağı.
Kimisi bülbül-i nâlân-ı gül-i ârız-ı yâr
Kimi pervâne-i şem'-i ruh-i cânân ancak-Bâki

gül-i âsâr: Eserlerin gülü.
Gönül sengini ey Hamdî külüng-i ışk ile hâk et
Ki bite anda görüne gül-i âsârı gül-zâr'ın
Hamdullah Hamdi (anda: orada.)

gül-i bâdâm: Badem çiçeği.
Bâd-bân açtı gül-i bâdâm çün buldu hevâ
Zevrak-ı ayşa benefşe lenger oldu âhenîn-Necati Bey

gül-i bâğ-ı letâfet: İncelik bağının gülü.
Kişte-i hancer-i hûn-rîzin edersin seveni
Ey gül-i bâğ-ı letâfet seven olsun mu seni-Vasfî

gül-i baht: Talih gülü.
Gül-i bahtım açılsa la'l-i dil-berde müsâidtir
Benimçün tâli'imdir encüm-i tâbân-ı gül-bûse
Esrar Dede

gül-i beyâbân: Çöl gülü.
Tut hayâlinde mürîdâ harekât-ı şeyhi
Vâdî-i vâhimede gül-i beyâbân yürürsün-Sürûrî

gül-i bî-hâr: Dikensiz gül.
Sohbetinde yoğidi ağyârden hergiz melâl
Ey usûlî bir gül-i bî-hâr idi eğlencemiz-Usulî

gül-i bûyâ: Güzel kokulu gül.
Feyzi yoktur ne kadar olsa da zîbâ taklîd
Gül-bün-i bâğ-ı musavver gül-i bûyâ vermez
Koca Râgıp Paşa

gül-i bülbül: Bülbül gülü.
Bu kişt-zâr-ı harâbın kalırsa hârı kalır
Ne mevsim-i gül-i bülbül ne nevbahârı kalır-Nutkî

gül-i cennet: Cennet gülü.
Sen gül-i cennet isen ben de cihân bülbülüyem
El çek ey serv-i hırâmân bir avuç kanımdan
Necati Bey

gül-i derûn: Kalp gülü.
Bülbül-i şeydâ ne bilsin sûziş-i pervâneyi
Şem'i görse şu'lesin gül-i derûnu sünbül sanır-Sabri

gül-i dîbâ: Koyu kırmızı bir gül çeşidi.
Güllü dîbâ giydin ammâ korkarım âzâr eder
Nâzenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni-Nedim

gül-i firdevs: Cennet gülü.
Bülbül-i nâdire-gûyum nagamât-ı sühanım
Berg-i gûş-ı gül-i firdevse olur cevher-i tal'
Kâzım Paşa

gül-i gül-zâr: Gül bahçesinin gülü.
Yuf hârına dehrin gül-i gül-zarına hem yuf
Ağyârına yuf yâr-i cefâ-kârına hem yuf
Bağdatlı Ruhi

gül-i hadîka-i nâz: Naz bahçesinin gülü.
Ederdi çünki sözüm ol gül-i hadîka-i nâz
Derûn-ı sîneden âh eyleyip çü bülbül-i zâr-Nedim

gül-i hamrâ: Kırmızı gül.
Üstâd-ı çemen çünkü dokur sebze harîrin
Berg-i gül-i hamrâdan urur bâd ona damga
İbn-i Kemal

gül-i handân: Açılmış, gülen gül.
Sen ki gül-zâr-ı cihânda gül-i handân olasın
Sünbülün gibi yaraşır mı perîşân olasın-İshak

Bülbül şetâreti gül-i handân güldürür
Taklîd-i zâğ kebk-i hırâmânı güldürür
Şeyhülislam Yahya

gül-i hâr: Diken gülü.
Gül-i hâre düştü sîne figâr oldu andelîb
Bir hâre baktı bir güle zâr oldu andelîb-Nâilî

gül-i her-câyî: Her yere ait.
Âhî'yi kûşe-be-kûşe zâr eden bülbül gibi
Yürüyen sohbet-be-sohbet bir gül-i her-câyidir-Âhî

gül-i hôd-rû: Güzel görünüşlü gül.
Hâr-ı gamdan Lâmi'î zâr olsa bülbül-veş ne gam
Kana gark ettin yaşımdan ey gül-i hôd-rû beni
Lamiî Çelebi

gül-i hôş-reng: Güzel renkli gül.
Firûzân oldu gül-şende dilâ pîrâhen-i mînâ
Gül-i hôş-reng ile olmuş gibi pür dâmen-i mînâ
Nâbi

gül-i hurşîd: Güneş gülü.
Şafak-ı dîde kızıl kana boyandı bu sabâh
Gül-i hurşîd yine şeb-neme kandı bu sabâh
Esrar Dede

gül-i ikbâl-i çemen-zâr-ı fenâ: Yokluğun talih bahçesinin gülü.
Çend rûze gül-i ikbâl-i çemen-zâr-ı fenâ
Eder elbette dimâğ-ı dile îrâs-ı zükâm-Nâbi

gül-i işret: Eğlence gülü.
Varak-şümâr-ı gül-i işret ol gel ey vâiz
Zemân-ı ayş u tarabtır kitâbı neylersin-Nâilî

gül-i maksûd: Arzu gülü.
Hemîşe handeye ol la'l-i dür-feşân düşmez
Güşâyiş-i gül-i maksûd her zemân düşmez-Nâbi

gül-i meh-peyker: Ay yüzlü gül.
Olsun göreyim gûşe-i hicrâna giriftâr
Rencîde eden ol gül-i meh-peykeri benden-Nâbi

gül-i mükerrer: Tekrar edilmiş gül.
Âşık gül-i mükerrer ile eylesin devâ
Gördükçe la'lini maraz-ı irtiâşına-Nâbi

gül-i nâb: Saf gül.
Reng-i ney-i gül-i nâbdan seyr et ruh-ı pür-tâbtan
Vakt-i gül-i nâ-yâbtan meh-tâb-ı rahşân edelim
Âdile Sultan

gül-i nâ-yâb: Bulunmaz gül.
Reng-i ney-i gül-i nâbdan seyr et ruh-ı pür-tâbtan
Vakt-i gül-i nâ-yâbtan meh-tâb-ı rahşân edelim
Âdile Sultan

gül-i nâzik: Nazik gül.
Salınır şâh-ı gül-i nâzik nihâl-i erguvân
Bâğ-ı cennetten nişân verdi bahâristân-ı îd-Bâki

gül-i nev-reste: Yeni açmış gül.
Zemistân faslını ol gonce mânend-i bahâr etti
Gül-i nev-restesi mergûb olur fasl-ı zemistânın
Şeyhülislam Yahya

gül-i ra'nâ: Dışı sarı, içi kırmızı bir çeşit gül. mec. güzel yüz.

Boydan hôş, renkten pâkîzedir nâzik tenin
Beslemiş koynunda gûyâ kim gül-i ra'nâ seni
Nedim

Sen kim gelesin meclise bir yer mi bulunmaz
Baş üzre yerin var
Gül goncesinin kûşe-i destâr senindir
Gel ey gül-i ra'nâ-Nedim

Bana yettin güzelim başkası yok sâdece sen
Gül-i ra'nâ bulamaz böyle bir endâma desen
Şeref Yılmaz

gül-i rengîn: Renkli gül.

Gül-i rengîni hayâlimden uçan berg-i hazân
Nâle-i şeh-per-i tâvûsa olur kahkaha-zen
Keçecizade İzzet Molla

gül-i reyhân: Fesleğen çiçeği.

Tahsîl-i kemâl ile olur izzete ermek
Bûy olmasa rağbet mi bulurdu gül-i reyhân-Behiştî

gül-i riyâz-ı imâmet: İmamlık bahçelerinin gülü.

Gül-i riyâz-ı imâmet cenâb-ı pendî kim
Müezzin olsa revâ andelîb ona her ân
Mantıkî (Ahmet...)

gül-i ruhsâr: Yanağının gülü.

Gül-i ruhsârına karşı gözümden kanlı akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu akan sular bulanmaz mı
Fuzûlî

gül-i rûy-ı Halîl: Hz. İbrahim'in güle benzeyen yüzü.

Münkir-i aşka eder mu'ciz-i hüsnün ızhâr
Âteşîn câme miyânında gül-i rûy-ı Halîl-Nâbi

gül-i sad-berg-i hüsn: Güzelliğin yüz yapraklı gülü.

Hûblar zânû-be-zânû câm-ı zerrîn der-miyân
Bir gül-i sad-bergdir gûyâ o bezm-i dil-sitân
Şeyhülislam Yahya

Ne mümkündü onu baştan çıkarmak zümre-i uşşâk
Gül-i sad-berg-i hüsnü gâlibâ pejmürde olmuştur
Esrar Dede

gül-i sürh: Kırmızı gül.

Dile bir dâg- muhabbetle kanâat gelmez
Bir gül-i sürh ile gül-zâre terâvet gelmez-Sâlik

gül-i sûrî: Düğüne ait gül.

Bahâr-istân-ı tab'ımda açıldı bir gül-i sûrî
Hacîl eyler onun her bergi evrâk-ı gül-istânı
Hayali Bey

gül-i şâd-âb: Taze gül.

Sabâh-ı mahşer-i hüsne erişti nâlen ey bülbül
Ne çâre mevsim-i zevk-ı gül-i şâd-âb olup geçti
Esrar Dede

gül-i şem'-i şarâb: Şarap rengi parlaklığında olan gül.

Dil mest-i gam bir âşık-ı hâne-harâbdır
Lâht-ı ciğer ona gül-i şem'-i şarâbtır-Esrar Dede

gül-i şevk: Arzu edilen gül.

Nazar etmez oldu ehl-i dile sâkî-i muhabbet
Mey-i vasl içilmez oldu gül-i şevk açılmaz oldu
Bağdatlı Ruhi

gül-i tasvîr: Resimlenmiş gül.

Ehl-i taklîde müfîd olmaz eğer olsa da feyz
Gül-i tasvîre tarâvet nice versin şeb-nem
Koca Râgıp Paşa

gül-i ter: Taze gül.

Ezhârı taksîm ettiler gül düştü hârın pâyına
Hâr-ı cefâ değdi gül-i terden hezârın pâyına-Sâbit

gül-i ümmîd: Ümit gülü.

Eyyâm-ı bahâr oldu açıldı gül-i ümmîd
Pejmürdelik âr oldu açıldı gül-i ümmîd-Esrar Dede

gül-i vuslat: Kavuşma gülü.

Güşâde oldu yâ hû dost bağında gül-i vuslat
Öyle bülbül olan âh çeksin pür-figân gelsin
Âdile Sultan

gül-i zîbâ: Süslü gül.

Feyz-i eltâfıyla bulsa terbiyet azm-i remîm
Hurrem ü ser-sebz olur şâh-ı gül-i zîbâ gibi-Nedim

gül ü mül: Gül ve şarap.

Gül ü mül bezmine meyl etme sözüm tut Yahyâ
Ne cefâ-dîde-i hâr ol, ne gam-âlûd-ı humâr
Şeyhülislam Yahya

* **gül-âb:** Gül suyu.
Devr-i ruhunda devr-i şarâba ne ihtiyâc
Gül mevsimi gül-âb hem olsun hem olmasın
Şeyh Galip

* **gül-âb-efşânî:** Gülsuyu saçıcılık.
Yine kıl deste alıp kilk-i cârî
Gül-âb-efşânî vü anber-nisârî
Atâyî (Nev'izade Atâullah)

* **gül-ârız:** Gül yanaklı.
Ey Fuzûlî bil ki ol gül-ârızı görmüş değil
Kim ki ayb eyler benim çâk-i giribânım görüp
Fuzûlî

* **gül-bâng:** 1. Gül sesi, bülbül şakıması. 2. Hep bir ağızdan yüksek sesle söylenen ilahi ve dua.
Emâneti senden ala gövdeni kuru boş sala
Vebâller boynunda kala nefsin ura gül-bângını
Yunus Emre

gül-bâng-ı âh: Âhın yüksek sesi.
Yârın görünce kaddini gül-bâng-ı âhtan
Peyveste oldu kubbe-i eflâke velvele-Beliğ

gül-bâng-ı Hak: Hakk'ın ilahî sesi.
Ne lâhûtî sadâ "Allahü Ekber" sarsıyor cânı
Bu bir gül-bâng-ı Hak'tır, çok mudur inletse ekvânı
Mehmet Akif

gül-bâng-ı hezâr: Bülbülün sesi.
Çemen etfâlinin uykuların uçurdu yine
Subh-dem gulgule-i fâhte gül-bâng-ı hezâr-Bâki

gül-bâng-ı kûs: Kösün yüksek sesi.
Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa
Tuta dünyâyı hep gül-bâng-ı kûs u nusret âvâzı
Nef'î

* **gül-beden:** Gül kadar taze görünüşlü beden.
Reng-i gülden câme bûy-ı yâsemenden pîrehen
Bâğa gel ey gül-beden açıl gül ey gonce-dehen
Nedim

* **gül-berg:** Gül yaprağı.
Ruhlarından ter düşer gül-zârda gül-berg-i al
Leblerinden bezm-i meyde renk alır câm-ı şarâb
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

gül-berg-i bâğ-ı ömr: Ömür bağının gül yaprağı.
Biz tâlib-i teveccüh-i ikbâl-i rûzigâr
Gül-berg-i bâğ-ı ömr ise berbâd olup gider-Bâki

gül-berg-i handân: Gülen gül yaprağı.
Düşse zülfünden arak ruhsâr-ı cânân üstüne
Gûyiyâ şeb-nem düşer gül-berg-i handân üstüne
Bâki

gül-berg-i murâd: Arzu edilen gül yaprağı.
Bir gün olur ki olur nâil-i gül-berg-i murâd
Dolaşan gül-şen-i âmâlinin etrâfında
Nihalî (İbrahim...)

gül-berg-i reyhân: Reyhanın gül yaprağı.
Hattınla haddin göricek hacletten ey serv-i revân
Gark-ı arak olur çemen gül-berg-i reyhân kef geçer
Nizami

gül-berg-i ter: Taze gül yaprağı.
Belâ zımnında râhat olduğun izhâr eder halka
Felek bî-hûde hâr-ı huşkten gül-berg-i ter vermez
Fuzûlî

* **gül-bister:** Gül yatağı.

gül-bister-i hâb: Gülden uyku yatağı.
Nâlesiz var harem-i yâre ki ey dil nâlen
Men'-i âsâyiş-i gül-bister-i hâb eylemesin-Nâilî

* **gül-bîz:** Gül serpen.
Kim duhter-i şâh-ı Çîn o hûn-rûz
Bu bağa gelir çü subh-ı gül-bîz-Şeyh Galip

* **gül-bû:** Gül kokulu.
Şem'imi ravza-i gül-bûyuna tesâdüf için
Gezer nesîm-i seher şevk ile diyâr diyâr-Ziya Paşa

* **gül-bûse-çîn:** Gül kıvrım öpüşlü, öpmesi gül duygusu veren.

gül-bûse-çîn-i leb: Dudağın gül kıvrımlı öpüşü.
Olmaz mı bârî ruhsat-ı gül-bûse-çîn-i leb
Gelmiş nevâl-i lûtfunu bekler dehende cân-Beliğ

* **gül-bün:** Aslı "bün-i gül" dür. "Gül dibi" demektir. Gül ağacı, gül fidanı, gül biten yer.
Zinhâr bülbülün dahi tağlîti hüsn ile
Gül-bün tahayyül ettiği ol ka:met olmasın-Nedim

Olurdu reng-i tebessüm şüküfte-gül-bünden
Henüz olmadan evvel resîde gonca-i ter-Nedim

Efsürde oldu mu ten gül-bün tarâvetin
Eyvâh soldu mu ruh-ı gül-berg safvetin
Muallim Naci

Bir ömr-i muhayyel... hani gül-bünler içinde
Bir kuşcağızın ömr-i bahârîsi kadar hôş-Tevfik Fikret

gül-bün-i Bâğ-ı İrem: İrem Bağı'nın gül kökü.

Hâsıl olmaz berg ü bâr-ı ârzû ehl-i dile
Gül-bün-i Bâğ-ı İrem'den, nahl-i Tûbâ'dan bile
Cevrî (İbrahim Çelebi)

gül-bün-i bâğ-ı musavver: Resimlenmiş gül bağı.

Feyzi yoktur ne kadar olsa da zîbâ taklîd
Gül-bün-i bâğ-ı musavver gül-i bûyâ vermez
Koca Râgıp Paşa

gül-bün-i nâz: Nazlı gül kökü.

Ne_ola ger mest açılsa goncesi ol gül-bün-i nâzın
Ona ben su yerine hûn-ı dilden bâde verdim hep
Vecdî

* **gül-bün-tırâz:** Gül ağaçlarını donatan, süsleyen.

gül-bün-tırâz-ı gül-şen-i emn ü emân: Emniyet ve asayiş gül bahçesini gül fidanıyla donatan.

Ol dâver-i zemâne ki âb-ı adâleti
Gül-bün-tırâz-ı gül-şen-i emn ü emân olur-Nef'î

* **gül-çehre:** Güzel yüzlü; güzel, dilber.

Tevbe-i meyde sebât-ı kademimden sorma
Orasın sâkî-i gül-çehrenin ibrâmı bilir-Nâbi

* **gül-çîn:** Gül devşirici, gül toplayan

Nigeh gül-çîn-i hasret dâmenin pür-hâr-ı mihnettir
Gel ey bülbül benimçin nâle kıl kim vakt-i firkattir
Lâ

* **gül-dehân, gül-dehen:** Gül ağızlı.

Leb-i bahârda revnak bulan şükûfe-i ter
Bana unutturamaz gül-dehân-ı nâzınızı
Cenap Şahabeddin

* **gül-deste:** Gül demeti.

Ona bir necl-i asîl etti kerem-i Rabb-i Celîl
Kıldı gül-deste ile san onu tayyib-i hâtır-Behçet

* **gül-duhte:** Gül işlenmiş.

Her şemse-i gül-duhtesinin berk-i kemîni
Sûret-kede-i Çîn'e geçer reng-i hacâlet-Nâbi

* **gül-efsûn:** Gül sihiri.

Seni meğer ki gül-efsûn-ı nâz terletmiş
Ki sîb-i gabgabın ey gonce-leb gül-âb kokar-Nedim

* **gül-efşân:** Gül saçan.

Leb ü ruhsârı gördüm oldu cism-i nâ-tüvân âteş
Gül-efşân olıcak olur zemîn ü âsumân âteş
Âdile Sultan (olıcak: olunca.)

* **gül-endâm:** Gül boylu; nazik.

O gül-endâm bir al şâle bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün
Enderunlu Vâsıf

* **gül-ender-gül:** Gül içinde gül.

Gül-istân görmedik gül koklamadık ammâ ruhun meyden
Gül-ender-gül gül-istân-der-gül-istân olduğun gördük-Nedim

* **gül-fâm:** Gül ağızlı; ağzı çok ufak dilber.

Devr-i la'linde baş eğmem bâde-i gül-fâma ben
Sâye-i pîr-i muganda minnet etmem câma ben
Nevres-i Kadim

gül-fâm-ı şarâb: Şarabın gül renklisi.

Güldürürken yüzümü çehre-i gül-fâm-ı şarâb
Neye lâzım bana sâkî-i dil-ârâm-ı şarâb-Şinasi

* **gül-feşân:** Gül saçan.

Mey-hâne gülsitândır, peymâne gül-feşândır
Sâkî nihâl-i şûhu, mutrib hezâr-ı zârı
Namık Kemal

* **gül-geşt:** Gül gezintisi, gül seyri.

gül-geşt-i bâğ: Bağdaki gül gezintisi.

Gül-çin-i kâm odur var ise rûzgârda
Gül-geşt-i bâğ eyleye bir gülizâr ile-Nâbi

gül-geşt-i çemen: Çemende gül gezintisi.

Elde gül-geşt-i çemen her kaçan ol sîm-beden
Gösterir gonca ona ağzı içinden dinâr
Hâletî (Azmizade...)

gül-geşt-i Galata: Galata'da gül gezintisi.

Her nefes bu mürde-i dil bulur hayât-ı câvidân
Ol Mesîhâ-demle gül-geşt-i Galata eylesem-Aşkî

gül-geşt-i sahrâ: Kırda gül gezintisi.

Lâle-hadler kıldılar gül-geşt-i sahrâ semt semt
Bâğ u râgı gezdiler edip temâşâ semt semt-Bâki

* **gül-gûn:** 1. Gül renkli. 2. Bir cins ata verilen isim.(Hüsrev'in Şîrîn'e hediye ettiği at da bu isimle anılır.)
Ko bizi ömr-i dırâz ile baş yarıştıralım
Koşalım ol saç-ı Şebdîz'e eşk-i Gülgûn'u-Necati Bey

Şeb ü bâde Şebdîz ü Gülgûn olur
Dü-esbe giden baht-ı vajgûn olur
Hâletî (Azmizade...)
Sâkiyâ kalmaz imiş çünkü bu sohbet bâkî
Mey-i gül-gûn içelim bâde-i cennet bâkî-Bâki

Gonca lebler mey içip gül-şende humret bağladı
Gül gibi her biri bir gül-gûnu sûret bağladı-Enverî
* **gül-hand:** Gül gülüşlü.
Sahn-ı hammâma giren sîm-tenân şevkınedir
Leb-i âteşteki gül-hand teh-i külhânide-Nâbi
* **gül-istân, gül-sitân:** 1. Gül bahçesi. 2. Şirazlı Sadi'nin aynı isimdeki meşhur eseri.
Kızarsa gül gül olsa tâb-ı meyden rûy-ı hûn-âbın
Ruh-ı cânânı hem gül hem gül-istân olduğun görsem-Nef'î

Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin
Bülbül hâmûş havz tehî gülsitân harâb
Keçecizade İzzet Molla
gül-istân-ı âlem: Dünya bahçesi.
Senin bir reng-i zîbâ var ki gül-berg-i izârında
Bulunmaz gül-istân-ı âlemin bu nev-bahârında
Enderunlu Vâsıf
gül-istân-ı aşk: Aşkın gül bahçesi.
Gül-istân-ı aşka girdim bülbül-i gûyâ benim
Yârimin gördüm cemâlin vâlih ü şeydâ benim
Murâdî (Sultan III. Murat)
gül-istân-ı dehr: Dünyanın gül bahçesi.
Gül-istân-ı dehre geldik reng yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nahl-i dil-cû kalmamış
Nâbi
gül-istân-ı dünye: Dünyanın gül bahçesi.
Gül-istân-ı dünyeden bâdı-ı ferah gitmiş gönül
Şimdi yerinde neşât ü ülfetin yeller eser
Sâlim (Trabzonlu...)

gül-istân-ı hayâl: Hayalin gül bahçesi.
Veren bu sûret-i mevhûma revnak-ı reng-i hüsnündür
Gül-istân-ı hayâlim nev-bahârım varsa sendendir
Şeyh Galip
* **gül-istân-der-gül-istân:** Güllük içinde güllük.
Gül-istân görmedik gül koklamadık ammâ ruhun meyden
Gül-ender-gül gül-istân-der-gül-istân olduğun gördük-Nedim
* **gül-izâr:** Gül yanaklı.
gül-izâr-ı gonce-fem: Ağzı goncaya benzeyen gül yanaklı güzel.
Bahârı neyleriz ol gül-izâr-ı gonce-femin
Gülüp açılması bin nev-bahâra değmez mi-Nâilî
gül-izâr-ı yâr: Yârın gül yanağı.
Bülbül-âsâ Âdile kûyunda feryâd etmede
Gül-izâr-ı yâra dâim mübtelâ ya'nî gönül
Âdile Sultan
* **gül-nâr:** Büyük çiçek açıp meyve veren nar ağacı; katmerli büyük gül.
Çerâğın hüsnünü inkâr edenler rûz-ı rûşende
Semen-zâr içre görsünler fürûğ-ı şem'-i gül-nârı
Nef'î
* **gül-nahl:** Gül dalı.
gül-nahl-i fasâhat: Güzellik ifade eden gül dalı.
Nazm-ı kudemâ vü fenn ü târîh
Gül-nahl-i fasâhata bün ü bîh-Ziya Paşa
* **gül-nâz:** Nazlı gül.
Gerçi atlas perdeler içre şeh-i gül-nâzda
Dinletir bülbül de feryâdın bülend-âvâzı var
Rızayî
* **gül-nihâl:** Gül dalı.
Ey gül-nihâl doğrusu sâyende hâr-ı gam
Geçti derûne nevk dikenden ziyâdece
Enderunlu Vâsıf
* **gül-pîrehen:** Gül renkli (kırmızı) gömlek.
Nâfeden çâk ola gül-pîreheni
Göresin nidügün ol sîm-teni-Seyyit Vehbi

* **gül-pûş:** Gül örtülü, pembe yüzlü.
La'l-i lebi şu'le-i şeker-nûş
Gül-ruhları nev-bahâr-ı gül-pûş-Şeyh Galip

* **gül-reng:** Gül renkli, kırmızı.
Ol dem ki kasd-ı cenk eder sahrâları gül-reng eder
Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâm u Güstehem
Nef'î

* **gül-rîhte:** Gülü dökülmüş.
Misâl-i gül-bün-i gül-rîhte şeb-i hicrân
Kalır lihâf-ı hacâlette câme-hâb garîb-Nâbi

* **gül-rîz:** Gül serpen, gül saçan.
Kılmış bu revişte nüktedânlık
Gül-rîzlik ü güher-feşânlık-Fuzûlî

* **gül-rû:** Gül yüzlü; güzel.
Ak olur çehreleri mum gibi
Anda gül-rû olamaz Rûm gibi
Enderunlu Fâzıl (anda: orada.)

* **gül-ruh, gül-ruhsâr:** Gül yanaklı, güzel.
Bir gün ol serv-kadd-i gül-ruhsâr
Kıldı zühhâd meclisine güzâr-Fuzûlî

Hezâr-âsâ ne_ola etsem o gül-ruhsârdan feryâd
Eder bu gül-şenin bülbülleri hep yârdan feryâd
İlhâmî, Selîmî (Sultan III. Selim)

Ruh-ı lebi gevher-i tekellüm
Gül-ruhları cennet-i tebessüm-Şeyh Galip

* **gül-ruhân:** Gül yanaklılar.
Kesret-i uşşâktır ârâyiş-i bâzâr-ı hüsn
Nâ-harîdârân-ı hissete gül-ruhân ka:il midir-Nâbi

* **gül-şeker:** Gül tatlısı.
Ol benefşî hat gelir evvelde la'l-i dil-bere
Kahve der-peydir bezmde âdetâ gül-şekere-Nedim

* **gül-şen:** Gül bahçesi.
Şöyle gül-şen pür-tarab kim gûşlar fark eylemez
Kahkahâ-yı hande-i gülden nevâ-yı bülbülü-Nedim

Goncanın gitti başı araya bir hande ile
Var kıyâs eyle bu gül-şende dem-â-dem güleni
Nevres-i Kadim

gül-şen-i âlem: Dünyanın gül bahçesi.
Gönül bir dâg ile fahr eyleme dâg üstüne dâg ur
Meseldir gül-şen-i âlemde bir gülle bahâr olmaz
Keçecizade İzzet Molla

gül-şen-i âmâl: İsteklerin gül bahçesi.
Bir gün olur ki olur nâil-i gül-berg-i murâd
Dolaşan gül-şen-i âmâlinin etrâfında
Nihâlî (İbrahim...)

gül-şen-i aşk: Aşkın gül bahçesi.
Biz şol hezâr gül-şen-i aşkız ki gül olur
Gül-zâr-ı sînede açılan tâze dâgımız-Fevrî

gül-şen-i dehr: Dünyanın gül bahçesi.
Kim gül dikerse dehrde hâr oldu kısmeti
Güller takındı gül-şen-i dehre diken diken
Dürrî (Vanlı Yekçeşm...)

gül-şen-i hayât: Hayatın gül bahçesi.
Her satrı hattı sebzesinin gül-şen-i hayât
Her harfi hüsn-i mushafının rahmet âyeti-Şeyhi

gül-şen-i hüsn: Güzelliğin gül bahçesi.
Hâr isem de gül-şen-i hüsnünde hârım hâle ben
Hâk isem de bâri hâk-i rûh-ı müşg-efşânınam
Nedim

gül-şen-i ma'nâ: Mana gülşeni.
Her sözüm gül-şen-i ma'nâya gönül bezminden
Gül gibi renkli nergis gibi mest-âne gelir-Nedim

gül-şen-i ruh: Yanağın gül bahçesi (Yanak renkli gül bahçesi).
Kim gül-şen-i ruhunda vere nağmeye karâr
Tâ ol zemân ki bâğ-ı cihân pür-hazân olur-Nef'î

gül-şen-i safâ: Eğlence gülşeni.
Nâ-ehl için olursa da bî-feyz ü bî-vefâ
Hem dâr-ı ma'rifettir o hem gül-şen-i safâ
Abdülhak Hâmit

gül-şen-i vasl: Kavuşmanın gül bahçesi.
Cism-i bî-ervâha celb-i cân eder cânân-ı aşk
Gül-şen-i vaslı dile hayrân eder cânân-ı aşk
Âdile Sultan

Gül-şen-i dehre gül dikerse kim
Gül-şen-i vasla hep hârıla girer-Fethi Atâ

* **gül-şen-ârâ:** Gül bahçesini süsleyen.

gül-şen-ârâ-yı heves: Heves güllüğünü süsleyen.
Oldu eşkim gül-şen-ârâ-yı heves cûlar gibi
Aktı gönlüm bir nihâl-i işveye sular gibi-Nâilî

* **gül-şen-gâh:** Gül bahçesi.

gül-şen-gâh-ı aşk: Aşkın gül bahçesi.
Dilde dâğ dağ-ı hasret sûz-âşinâdır hep
Bu gül-şen-gâh-ı aşkın gülleri âteş-nümâdır hep
Haşmet
Görmekteyim o gül-şeni kim gark-ı âb u tâb
Tevfik Fikret

* **gül-ten:** Gül vücutlu; nazik.
Perverde-i nâz olan o gül-ten
Eyler kara toprak içre mesken-Ziya Paşa

* **gül-zâr:** Gül bahçesi.
Osmân Ertuğrul oğlusun Oğuz Karahan neslisin
Hakk'ın bir kem-ter kulusun İslâmbolu aç gül-zâr yap-(Sultan I. Osman "Gazi")

Yuf kârına dehrin gül ü gül-zârına hem yuf
Ağyârına yuf yâr-i cefâ-kârına hem yuf
Bağdatlı Ruhi
Ol gül-zâra eşkim edip şeb-nem ağladım
Çerhin bana bu lûtfuna güldüm hem ağladım
Keçecizade İzzet Molla

gül-zâr-ı gam: Gamın gül bahçesi.
Döner gül-zâr-ı gamda dem-be-dem dolab-veş başım
Ayağına akar ol serv-kaddin su gibi yaşım
Bağdatlı Ruhi

gül-zâr-ı hayât: Hayatın gül bahçesi.
Hadengi sâyesinde hôş geçür evka:tını ey dil
Ki gül-zâr-ı hayâtın zîneti serv-i revândır bu-Fuzûlî

gül-zâr-ı hüsn: Güzelliğin gül bahçesi.
Var iken gül-zâr-ı hüsnün gül-istâna bakmazam
Mihr-i ruhsârın dururken âsumâna bakmazam
Şemsî

gül-zâr-ı iʿtidâl: Uygun gül bahçesi.
Kadd-i bülend ü ka:met-i arʿar hırâm-ı yâr
Gül-zâr-ı iʿtidâlde bitmiş nihâldir-Bâki

gül-zâr-ı vahdet: Vahdetin gül bahçesi.
Gonca-i vaslı dilersen hâr sezâ-yı mürg-ı dil
Semt-i kûy-ı yâre var gül-zâr-ı vahdet ondadır
Âdile Sultan

* **gül-zemîn:** mec. İçki içilen yer, işret yeri; meyhane.

gül-zemîn-i çemen: Yeşilliğin işret yeri.
Gül-zemîn-i çemeni ebr-i bahâra suladıp
Cûları mevce-i reşk ile bulandırdı sabâ
Kâmî (Edirneli...)

gülâc, güllâc: (کلاج) Far. Suda eritilen nişastadan dökülen ince yaprak ve bundan yapılan tatlı; güllaç.
Ekûl-i lokma-i târâctır allâme-i âciz
Harîs-i lezzet-i güllâctır alâmet-i âciz-Sürûrî

Kanâat niʿmet-i uzmâdır ondan zevk-yâb olmuş
Gönül nân-pâre-i huşk üzre tercîh-i gülâc etmez
Berrî Dede

gülâc-ı laʿl-i dil-ber: Dilber dudağı tatlısı.
Ey gönül hani gülâc-ı laʿl-i dil-berden lezîz
Lezzeti bir sükker-i pâlûde-i terden lezîz-Enverî

gül-bâng: (کلبانك) bk. gül-.

gülmîh: (کلمیخ) Far. Çivi ve vida altlarına konulan pul.

gülmîh-i zer: Altın pul
Kubbesinde levha-i sîmîn ile gülmîh-i zer
Müşterîdir kim felekte mâh ile etmiş kırân-Nefʿî

gülbün: (کلبن) bk. gül-

gül-istân: (کلستان) bk. gül.

gülû: (کلو) Far. Boğaz (insan ve hayvanda).
Nây-ı gülûsu nây-i aşkın elindedir
Hakk-ı edâ terennüm-i Mansûr'dan mıdır
Esrar Dede

gülû-yı şîşe: Şişenin boğazı.
Hoştur tekerrürün dile ey lehce-i Nedîm
Bilmem gülû-yı şîşede kulkul müsün nesin-Nedim

* **gülû-gîr:** Boğaz tutan, bağazda kalan, boğazdan zorla geçen.

gülû-gîr-i melâl: Üzüntünün boğazda kalanı.
Lokma-i gam ki gülû-gîr-i melâl oldu bana
Şîr-i mâder gibi mey şimdi helâl oldu bana
Benlekçi İzzet Bey

güm: (کم) Far. Kayıp, yitik, zayi.
Dem-i sûr-nâ sadâ salmış bu mehter-hâne-i çarha
Döğülür kûslar güm güm kurulmuş taht-ı sultânî
Hayali Bey

Güm etse şevket-i hüsnü şükûh-ı nev-hatlar
Siyeh haberde belî iştihâr olur peydâ-Nedim

Ey kalb neden gelir bu kemküm
Merdâne sebâtın oldu mu güm-Recaizade Ekrem

* **güm-geşte:** Kaybolmuş. **c. güm-geştegân.**

Kâkül-i yâre bu demler güzerin var mı sabâ
Dil-i güm-keşteden ayâ haberin var mı sabâ
Fasîh (Ahmet...Dede)

güm-geşte-i râh: Yolu kaybolmuş.

Sensin eden ıdlâl nice ehl-i tarîkı
Sensin eden ihdâ nice güm-geşte-i râhı-Ziya Paşa

güm-geşte-i vâdî: Kaybolmuş vadi.

Eyleme tohm-ı hayâtı isrâf
Olma güm-geşte-i vâdî-i hilâf-Nâbi

** **güm-geştegân:** İzi belirsiz olanlar.

güm-geştegân-ı râh-ı aşk: Aşk yolunun kaybolmuşları.

Kapattım dâg-ı sînem şerhadan kestirme yol açtım
Bu da güm-geştegân-ı râh-ı aşka bir tarîk olsun
Lâ

* **güm-günân:** Kaybederek.

Evc-i hevâda sît-i çek-â-çâk-ı tîgden
Âvâz-ı raʿd ü sâika reh-güm-künân olur-Nefʿî

* **güm-kerde:** Adı sanı kaybolmuş.

Yazarken vasf-ı çeşmin pâ-yi hâme satrdan çıkmış
Meğer mest-ânelik te'sîr edip güm-kerde râh olmuş
Nâbi

Güm-kerde sürâğ-ı reh-i hayrânî-i aşkız
Hızr ile o vâdîde ki biz dest-be-destiz-Sâmî

* **güm-nâm:** Unutulmuş, adı sanı kalmamış.

Âdem neye güm-nâm ola hâk içre mücerred
Ondan daha lâyık mısınız siz o bekaya
Abdülhak Hâmit

güm-nâm-ı reh-i aşk: Aşk yolunun unutulmuşu.

Ey Hızr-ı huceste-pey kim güm-nâm-ı reh-i aşkız
Bu vâdî-i hayrette bir râh-güzer yok mu-Mezâkî

* **güm-râh, güm-reh:** Yolunu şaşırmış.

Işk-ıla biliş cânlara ezel ebed olmayısar
Güm-râh olup bu cihânda kimse bâkî kalmayısar
Yunus Emre

Vardım seherî tâat için mescide nâ-gâh
Gördüm oturur halka olup bir nice güm-râh
Bağdatlı Ruhi

Bu güm-rehin oldu dest-gîri
Öğretti Sühan'a tarz-ı pîri-Şeyh Galip

* **güm-şüde:** Kaybolmuş, telef olmuş.

Olup numûne-i pervânegân güm-şüde şemʿ
Nücûm-ı bî-mehe dönmüştü asker-i Mansûr-Nâbi

Sokulup bir saçağın altına gûyâ uyuyan
Hânümân güm-şüde binlerce sefîlân-ı beşer
Mehmet Akif

gümân: (گمان) Far. Şüphe, sanma, sanı.

Cüft olsa zebânın siyeh olsa ne_ola
Câsûs-ı serâ-perde-i tahkîk ü gümânsın-Nâilî

Çarhın sana maksadı yamandır
Zira katʿî tünd ü bî-amândır
Lutuf etmesi de velî gümândır-Şeyh Galip

Gördüm seni gümânsız her dil-berin yüzünde
Hakka'l-yakîn görene zann u gümân gerekmez
Nesimi

gümrâh: (گمراه) bk. güm.

gümşüde: (گمشده) bk. güm.

günâh, güneh: (گناه) Far. Suç, kabahat.

Retk etmededir fatk-ı girîbân-ı günâhı
Envârdan ibrîşim ile sûzen-i rahmet-Nâbi

Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım
Kurbânın olam var mı benim bunda günâhım
Nahifi

Kuzum, ayıp mı çalışmak, günâh mı yük taşımak
Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak
Mehmet Akif

günâh-ı aşk: Aşk günahı.

Ben o nîrân-ı belâyım kim günâh-ı aşk ile
Sûzişim gördükçe dûzah tâlib-i gufrân olur
Namık Kemal

günâh-ı bî-girân: Ağırlıksız günah.

Vezn olundukta zünûbum keffe-i mîzânda
Her günâh-ı bî-girânım ola bir bâr-ı sakîl
Enderunlu Vâsıf

güneh-i kebîr: Büyük günah.
Benim ol âsî vü âsim ki âleme geleli
Birer güneh-i kebîr oldu bana her girdâr-Ziya Paşa

* **güneh-kâr, günâh-kâr:** Günah işleyen, kabahatli.
Ümmetinde yalınız abd-i güneh-kârındır
Âsî vü cânî vü güm-râh-ı zelîl ü mazmûn
Yenişehirli Avni

gün-be-gün: (كونبكون) T+Far. Günden güne.
Cefâsın gün-be-gün müzdâd eder o gamzesi cellâd
Vefâdan eylemez mi yâd onun hîç kalbi yanmaz mı
Nevres-i Kadim

Gün-be-gün sûret-i hâl-i dili seyrân eyler
Şöyle mir'ât-ı cihân-bîn olup safvet-i aşk
Âdile Sultan

Füsûn-ı gamzesinden fitne-i hatt oldu efzûn-ter
Şer artar gün-be-gün hayr eksilür âhir-zemândır bu
Esat Muhlis Paşa

günbed, gümbed, kümbed, künbed: (كنبد) Far. Kubbe, tepesi yuvarlak şeklinde olan bina, kemer.
Dil ki_ola revzene-i dâg-ı hevâdan mahrûm
Döner ol günbede kim ola ziyâdan mahrûm-Nâbi

Şu gümbedin üzerinden beş altı taş sökerim
Bataksa al bu da batmaz deyip deyip sökerim
Mehmet Akif

günbed-i berbâd-ı hayât: Hayatın kötü kubbesi.
Kâh-ı ikbâle esâs olmaz inanma bulmaz
Bünye-i günbed-i berbâd-ı hayât istihkâm-Nâbi

günbed-i çarh-ı devvâr: Dönen feleğin kubbesi.
Berg-i ezhârı hevâ şöyle çıkardı feleğe
Pür kevâkib görünür günbed-i çarh-ı devvâr-Bâki

gümbed-i devrân: Gökyüzü.
Hâr u zâr olmazdı bülbül hâre yâr olmazdı gül
Aksine devr etmeseydi gümbed-i devrân eğer-Bâki

günbed-i devvâr: Dönen kubbe, yani gökyüzü.
Âb-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Fuzûlî

Vâdî-i ışkta sevdâ ile ser-geşte idim
Gelmeden gerdişe bu günbed-i devvâr henüz
Fuzûlî

Hayâlî çarha dayanma bilirsin hôd karârı yok
Şu nâ-dânlar gibi kim günbed-i devvâra yasdanmış
Hayali Bey

günbed-i eflâk: Feleklerin kubbesi.
Ma'bed-i hayl-i nücûmun günbed-i eflâktir
Mihr ü meh kandîl ona kavs-i kuzah mihrâb-ı çerh
Beliğ

günbed-i gerdân: Dönen kubbe.
Sanırlar halka halka dûd-ı âhım evc-i a'lâda
Bir ejderdir ki sakf-ı günbed-i gerdâna yazmışlar
Nef'î

günbed-i gerdûn: Dünyanın kubbesi.
Zîr-i bagal Engelyon destinde çelîpâsı
Tâ günbed-i gerdûndan geldi bu gece Yûnâ
Esrar Dede

günbed-i hazrâ (hadrâ): Yeşil kubbe.
Sebz ü hurrem bir fezâ mı her kenâr-ı cûy-bâr
Ya meyân-ı cûda aks-i günbed-i hazrâ mıdır-Nef'î

Şol câm ki nûş eylemişem bezm-i gamında
Bir sâde habâbıdır onun günbed-i hadrâ
Avnî (Fatih Sultan Mehmet)

günbed-i kasr: Köşkün kubbesi.
Olsar seyl-i fenâdan çü harâb âhir-i kâr
Günbed-i kasrına vü çenber-i eyvânına yuf
Usulî (Yenice Vardarlı...)

günbed-i murassa: Altın işlemeli kubbe.
Bir türbedir vücûda gelmezden ön yapılmış
Dârü'l-beka değildir bu günbed-i murassa-Behiştî

güncâyiş: (كنجايش) Far. Sığma, sığışma.
Güncâyişe mahal bulamaz rişte-i sühan
Vasf-ı dehân-ı tengini semmü'l-hayât eden-Nâbi

güncîde: (كنجيده) Far. Sığmış ve sığdırılmış.
Bir hâb-ı perîşâna müjem olmadı mahrem
Güncîde değil sîneye gîsû-yı muhabbet-Nedim

Ma'nâ gibi bir beyitte güncîdeyiz ammâ
Gezmekte ağızdan ağıza der-bederiz biz-Şeyh Galip

Güncîde durur hırkamız altında rumûzât
Dervîşleriz gerçi nazarda fukarâyız-Ziya Paşa

güncîde-i basîret: İleri görüşlülüğe sığdırılmış

Güncîde-i basîret olur mu bu acz ile
Haysiyet-i havâdis ü keyfiyet-i şuûn-Ziya Paşa

güncişk: (كنجشك) Far. Serçe kuşu.

Yümn-i insâfınla sahrâda yürür âhû ile şîr
Feyz-i adlinle tutar bâz ile güncişk âşiyân
Üsküdarlı Hakkı Bey

güncişk-i bî-ârâm: Rahat etmeyen serçe.

Hudâ divâr-ı devlet-hâne-i erbâb-ı ikbâli
Gehî bir lâne-i güncişk-i bî-ârâm için saklar-Sürurî

güncişk-i dil: Gönül serçesi.

Sen hemân künc-i niyâzı bekle ey güncişk-i dil
Şâh-bâzın çünkü evc-i nâzda pervâz eder
Şeyhülislam Yahya

güncişk-i zâr: İnleyen serçe kuşu.

Güncişk-i zârı bâşe-i perrân helâk eder
Eyler tezerviyi pençe-i gadrinde bâz-hâr-Ziya Paşa

güng: (كنك) Far. Dilsiz, ebkem, ahras.

Her âkıl oldu fikr-i kemâlinde bî-hıred
Her nâtık oldu zikr-i cemâlinde güng ü lâl
Hamdullah Hamdi

gürbe: (كربه) Far. Kedi.

Gürbe olmuş idi pelenge hem-râz
Gürg olmuş gevzene dem-sâz-Fuzûlî

Bir gürbe güzâr eyler ise bir tarafından
Ol semti iner alçağa mânend-i mîzân-Nâbi

Hisset-i mün'im-i dünyâyı temâşâ ettim
Lokma geçmez boğazımdan demeden gürbeye pist
Beliğ

gürbe-i bîd: Söğüt ağacı kedisi.

Olsa ger tab'-ı nebâtâta mürebbî gazabın
Gürbe-i bîd ola bâzû-şiken-i şîr-i ücem-Nef'î

gürd: (كرد) Far. Yiğit.

gürd-i bî-sipeh: Askersiz yiğit.

Hazer hazer saff-ı müjgân-i dil-siyehtir bu
Kafâ-yı gamzede bir gürd-i bî-sipehtir bu-Nâilî

gürg: (كرك) Far. Kurt, canavar.

Gürbe olmuş idi pelenge hem-râz
Gürg olmuş gevzene dem-sâz-Fuzûlî

gürg-i cân-şikâr: Can avlayan kurt.

Dendân-ı şîre lokma olur âhuvân-ı zâr
Bir gûsfendi tu'me kılar gürg-i can-şikâr-Ziya Paşa

gürisne: (كرسنه) Far.Aç, fakir. **c. gürisnegân.**

Gürisne kalmağa muhtâc bâz-ı nefs-i habîs
Şikâr-ı âlem-i kudse yarandırıncaya dek-Nâbi

Vâiz-i çeşm-i gürisne pîç ü tâb-ı cû' ile
Mevsim-i iftârda "Ve't-tîni ve'z-zeytûn" okur
Nedim

* **gürisne-çeşm:** Aç gözlü. **c. gürisne-çeşmân.**

gürisne-çeşm-i devlet: Devletin aç gözlülüğü.

Gürisne-çeşm-i devlet değme bir ni'metle sîr olmaz
Hücûm-ı imtilâdan iştihâsı artar eksilmez
Cehdî (Diyarbekirli İbrahim...)

** **gürisne-çeşmân:** Aç gözlüler.

gürisne-çeşmân-ı avâm: Halkın aç gözlüleri.

Hânımız kâse-i gerdûn gibi yek-kâse iken
Nice doysun bir alay gürisne-çeşmân-ı avâm-Nâbi

** **gürisne-gân:** Açlar, fakirler.

gürisne-gân-ı heves: Heves ve arzuların esiri olan açlar.

Etmez gürisne-gân-ı heves gamzeden hazer
Meşhûr meseldir kılıca sarılır ac
Hâtem (Akovalızade Ahmet...)

gürîz, girîz: (كريز) Far. 1. Firar etme, kaçma. 2. Kaçan, kaçkın.

Harâbe-zâr-ı dile derd ü gam sığınmaz
Zihâm-gâh-ı imârette bulsa câ-yi girîz-Nâbi
Ben ise derd ile kaldım arada zâr u zebûn
Ne sabr u tâkata firsat ne hôd girîze mecâl-Nedim

* **gürîzân, girîzân:** Kaçan, kaçıcı.

Perîşân hâtırım zülfün perîşân olduğundandır
Girîzân tâli'im servin girîzân olduğundandır
Âli Bey (Gelibolulu Müverrih...)

Ümîd-i vasl ile şol denlü ettim lâbe vü zârî
Gürîzân oldu ol nâzük-beden arz-ı niyâzımdan
Cinânî

Eder reşâşe-i mâtemle kalbimi giryân
Bütün zılâl-i girîzân fahr-i nev-peydâ-Hüseyin Sîret

gürîzân: (گريزان) bk. gürîz.

gürûh: (گروه) Far. Topluluk, bölük, halk.
Bir gürûhun gamı bir tâifeye ni'mettir
Sebeb-i nef'i etıbbâ olur âlemde ilel-Yenişehirli Avni

Şehtir o gürûha Molla Hünkâr
Bestir bu cihâna bir cihân-dâr-Şeyh Galip

Sense o gürûh ile berâber
Ancak bana karşı hasm-ı ekber-Abdülhak Hâmit

gürûh-ı aceze: Âcizler topluluğu.
Üstüne düştü gürûh-ı aceze
Uğradı mûrçe-gân mekrine pîl-Sürurî

gürûh-ı asfiyâ: Temiz topluluk.
Ucb u kibr ü kîn olmaz evliyâu'llahta
Kim avâm şeklinde görünür gürûh-ı asfiyâ
Âdile Sultan

gürûh-ı âşıka:n: Âşıklar topluluğu.
Gürûh-ı âşıka:n şevkile her dem pür-hurûş olmuş
Döner çarh-ı derûnun hep bekası artar eksilmez
Âdile Sultan

gürûh-ı beşer: İnsan topluluğu.
Kalem-rev-i keremi vüs'atiyle pehn-i felek
Avâid-i himemi şâmil-i gürûh-ı beşer-Cinânî

gürûh-ı dostân: Dostlar topluluğu.
O Mecnûn'um ki hâl-i bed-meâlim böyle gördükçe
Adûlar kahkaha eyler gürûh-ı dostân ağlar
Enderunlu Fazıl

gürûh-ı ehl-i dâniş: Bilgili kimseler topluluğu.
Tutalım sende şefkat yoğ imiş ka:dir misin men'e
Gürûh-ı ehl-i dânişten zuhûr-ı lûtf-ı Mevlâ'yı
Nedim

gürûh-ı ehl-i hevâ: Arzu ve isteklerine uyan topluluk.
Efendi ta'n edenin aklı var mı Mecnûn'a
Gürûh-ı ehl-i hevâ içre bir mi, bin deli var
Koca Râgıp Paşa

gürûh-ı ehl-i safâ: Temiz kimseler topluluğu.
Miyân-ı nâzikini mûya benzetirsem eğer
Gürûh-ı ehl-i safâ öyledir belî derler-Lâ

gürûh-ı emvât: Ölüler topluluğu.
Cehle Hak "mevt" dedi, ilme "hayât
Olmak hem-hâl-i gürûh-ı emvât-Nâbi

gürûh-ı ittibâ: Uyanlar topluluğu.
İnfiâl etmeğe âmâde gürûh-ı ittibâ
Aşk sevdâsına ser-beste civârî vü gulâm-Nâbi

gürûh-ı kudemâ: Eski topluluk.
Edebiyyâtı tutup boğdu gürûh-ı kudemâ
Okuyun siz de onun cânına ey genç üdebâ
Tahir Olgun

gürûh-ı Mevlevî: Mevlevî topluluğu.
Gürûh-ı Mevlevîyiz mest-i nûş-â-nûş-ı aşkız biz
Bu cilve etti bî-gâne bize füssâk u zühhâdı
Esrar Dede

gürûh-ı müstaîn: Yardım isteyenler topluluğu.
Eyleye her müşkilin âsân Hudâ-yı Müsteân
Olmaya eksik cenâbından gürûh-ı müstaîn-Nef'î

gürûh-ı nâcî: Kurtulan topluluk.
Hep mudillin mazharıdır cümle erbâb-ı tarîk
Yetmiş iki millet içre biz gürûh-ı nâcîyiz-Gaybî

gürûh-ı rusül: Peygamberler topluluğu.
Handesi idi tebessüm o gülün
Ya'nî sultân- gürûh-ı rusülün-Hakanî

gürûh-ı ser-sâm: Sersem topluluk.
El alıp her biri bir mürşid-i feyz-âverden
Mescide doğru ayaklandı gürûh-ı ser-sâm
Enderunlu Vâsıf

gürûh-ı Sûr: Sur borusu öttüğünde kalkan topluluk.
Bir darbe... bir duman... ve bütün bir gürûh-ı Sûr
Bir ma'şer-i vazî-i temâşâ-Tevfik Fikret

gürûh-ı şuarâ: Şairler topluluğu.
Vâdî-i medhde ta'bîr-i riyâ-gûne ile
Müttehemdir biliriz gerçi gürûh-ı şuarâ-Nâbi

gürûh-ı ukalâ: Akıllılar topluluğu.
Her âkıle bir derd bu âlemde mukarrer
Râhat yaşamış var mı gürûh-ı ukalâdan-Ziya Paşa

gürûh-ı vahş: Vahşiler topluluğu.
Bir gün seher ol mücâvir-i deşt
Eylerdi gürûh-ı vahş ile geşt-Fuzûlî

gürûh-ı yâve-destân: Saçmasapan sözler topluluğu.
Vekîlimdir benim Vehbî-i mu'ciz-dem beyân etsin
Sunûf-ı tâze-gûyânı gürûh-ı yâve-destânı
Osmanzade Tâib

gürz: (كرز) Far. Eski savaş aletlerinden, topuz.
Zî pehlevân şu göz ki o hengâm-ı ışkta
Bin gürzü kalkana ala bir lu'b-bend ile-Nizami

Rezm-gâh-ı hezeyâna gelicek her birinin
Gürzü var dest-i tasallüfte beşer yüz batman-Sâbit
Sensin ol dâver ki_olur bezminde dâim müctemi'
Kahramân'ın tîğı Sâm'ın gürzü Zâl'in hançeri
Nedim

gürz-i girân-ı zulm: Zulmün ağır topuzu.
Gürz-i girân-ı zulmünü ey kanlı nâsiye
Eyvân-ı zer-cidârına as ziynetin diye
Midhat Cemal Kuntay

-güsâr: (كسار) Far. "içen, içici" anlamına gelerek birleşik sıfatlar yapar.

* gam-**güsâr:** Gamı savan.
Kimin hem-bezmisin yârân-ı ayş ü işretin kimdir
Nedîmin gam-güsârın hem-demin hem-sohbetin kimdir-Neylî

* mey-**güsâr:** İçki içen.
Gelsin sürâhi ağzı açılsın hâm-ı meyin
Tutsun cihânı na'ra-i mestân-ı mey-güsâr
Veysî (Alaşehirli Üveys Kadı...)

güsiste: (كسسته) Far. Kırılmış, kopmuş, gevşemiş, çözülmüş.
Teh-cür'adan olmaz yine ümmîd güsiste
Birden kadeh-i kâmı nigûn eyleme yâ Rab-Nâbi

Birden güsiste olmaz idi rişte-i ümîd
İncâz olunsa va'de-i ferdâ kibârda-Nâbi

Hezâr za'f ile hammâma doğru azm ettim
Kemer-güsiste perâkende kûşe-i destâr-Nedim

* **güsiste-rîsmân:** Çözülmüş ip.
Kevkeb-efşân âftâb olmazsa ger ol maşrıkın
Ikd-i Pervîn-i güsiste-rîsmânıdır sözüm-Nef'î

güstâh: (كستاخ) Far. Küstah, hayasız.
Hâk-i sâgar Cem ü Cemşîd'dir ey pîr-i mugân
Haber et sâkiye kim dutmaya sâgar güstâh-Fuzûlî

Ben ol güstâh-ı peymâne-be-destem
Ki oldu sâkî-i merdâne güstâh-Esrar Dede

Pervâne-sıfat olma sakın âşık-ı güstâh
Peymâneden öğren reviş-i bûs-i kenârı
Tıflî (Mehmet Emin)

güstâh-ı âzâr: İncitme küstahlığı.
Nazre-i güstâh-ı âzâr ile redd olmak sezâ
Sâil-i bed-hâhının ihsâna isti'dâdı yok-Nâbi

güstâh-ı peymâne-be-dest: Kadeh eldeki küstahlık
Ben ol güstâh-ı peymâne-be-destem
Ki oldu sâkî-i merdâne güstâh-Esrar Dede

* **güstâh-âne:** Küstahçasına, edebsizcesine.
Sadr-ı mey-hânede nâ-dân otura var mı cevâb
Sorsak ey pîr-i mugân vechini güstâh-âne
Şeyhülislam Yahya

* **güstâh-revîşlik:** Küstah yürüyüşlülük.
Mey-hâne-i aşkında rindân-ı kadeh-nûşa
Güstâh-revîşlik hep âyîne-i tâattir-Esrar Dede

Güstehem: (كستهم) Far. Eski İran'ın meşhur bir pehlivanı.
Ol dem ki kasd-ı cenk eder sahrâları gül-reng eder
Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâm u Güstehem
Nef'î

-güster: (كستر) Far. "yayan, döşeyen" anlamında birleşik sıfatlar yapar.

* dâd-**güster:** Adalet yayan.
Gerçi lâf urmakda yoktur sana hem-pâ biliriz
Lîk senden dad alır bir dâd-güster yok mudur
Murâdî (Sultan IV. Murat)

* dâm-**güster:** Tuzak yayan.
Gel dâneye kaçma ey kebûter
Hayrânını sanma dâm-güster-Muallim Naci

* dehşet-**güster:** Dehşet saçan.
Tîğ-ı dehşet-güsterim destimde parlar parlamaz
Karşıdan âvâz-ı istîmân olur yer yer bülend
Muallim Naci

* eşi'a-**güster:** Işınlar yayan.
Ale'l-husûs geçip leyl-i tîre-fâmı fenâ
Eşi'a-güster olur âfitâb-ı subh-ı nüşûr
Yenişehirli Avni

* kerem-**güster:** Cömertlik yayan.
Düstûr-ı mükerrem ki Hudâ zâtını etmiş
Envâ'-ı mekârimle kerem-güster-i âlem-Neşâtî

* kevkebe-**güster:** Yıldızlı; İhtişamlı.
Vezîr-i kevkebe-güster Nasûh Paşa kim
Eder şükûhu hacîl hüsrevân-ı devrânı-Nef'î

* ma'dilet-**güster:** Adaletli davranan.
Tâli'-i nahsım şeref bulmak-ıçün urdum yüzüm
Âsitânen hâkine ey ma'dilet-güster güneş
Lamiî Çelebi

* safâ-**güster:** Safa yayan.
Tumturak-ı sühan ü mâni'-i rengînim olur
Ruh-ı feyz-âveri Nef'îye safâ-güster-i bâl
Üsküdarlı Hakkı Bey

* sâye-**güster:** 1. Gölge salan, gölge eden. 2. Koruyan.
Nice bin vâridât âmâde-i tahrîr olur dilde
Olunca sâye-güster kilk-i çâlâkim benân üzre-Nef'î

* sühan-**güster:** Söz döşeyen, söz yayan.
Nice üstâd-ı sühan-güstere oldum gâlib
Ki bulunmaz arasan her birinin akrânı-Nef'î

* yâve-**güster:** Saçma sapan söz yayan.
Bezle-senc olsan seni îmâ ile eyler mezâk
Meclisin dânâ rûşen nâ-dân yâve-gûsteri
Nazîm (Yahya...)

* ziyâ-**güster:** Işık yayan.
Ehl-i sûziş gülse de vâreste olmaz giryeden
Baksana şem'-i ziyâ-güster hem ağlar, hem güler
Edhem Pertev Paşa

* **güsterde:** Yayılı, döşenmiş.
Bir lokma için çekme sakın minnet-i dûnân
Güsterde iken sofra-ı na'mâ-yı kanâat-Fıtnat

Zemîninde güsterde dîbâ-yı Hûr
Fezâsında cârûb gîsû-yı hûr-Nedim

güsterende: (گسترنده) bk. güster.

güstüvân: (گستوان) Far. Cenklerde atlara giydirilen zırh.
Kesse çerh-i atlasın bin mislini hayyât-ı sun'
Eşheb-i iclâline çıkmaz idi bir güstüvân
Kâzım Paşa

–güşâ: (گشا) Far. "Açan, açıcı" anlamlarına birleşik sıfatlar yapar.

* çehre-**güşâ:** Yüz açan.
Hevâ ârâyiş-i gül-zâra oldu çehre-güşâ
Bahâr gül-şene giydirdi hulle-i hadrâ-Fuzûlî

* dehen-**güşâ:** Ağız açan.
Dehen-güşâ bütün ezhâr-ı jâle-dâr-ı seher
Nesîm-i fecr ile hep zî-hırâm-ı istiğnâ
Ahmet Hâşim

* dest-**güşâ:** El açan.
Ârif ol dest-güşâ olma atâ-yi çarha
Ne atâ eyler ise âhir eder istirdâd-Nâbi

* dîde-**güşâ:** Göz açan.

dîde-güşâ-yı hasret: Hasret gözünü açan.
Yine bir zahme olur dîde-güşâ-yı hasret
Zahm-ı müstağnî-i dil minnet-i merhem çekmez
Nâbi

* dil-**güşâ:** Gönül açıcı.
Dâimâ böyle müferrih mi bu cây-ı dil-güşâ
Her zemân âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdır-Nef'î

Bu bezm-i dil-güşâya mahrem olmaz Bâkî'yâ herkes
De gelsin ehl-i diller gelmesin bî-gâneler dönsün
Bâki

* enbân-**güşâ:** Çanta açan.

enbân güşâ-yı ıztırâb: Istırap çantasını açan.
Olma ey tab'-ı harîs enbân-küşâ-yı ıztırâb
Kâr ü bârı âsiyâb-ı âlemin nevbetledir-Nâbi

* nâfe-**güşâ:** Koku saçan.

nâfe-güşâ-yı çemen: Çemen kokusunu açan.
Nükhet-i nâfe-güşâ-yı çemen hulkunu ger
Etseler gâliye-sayân-ı bahâr istişmâm-Nef'î

* pür-**güşâ:** Tam açan.

pür-güşâ-yı vücûd: Vücudun tam açılışı.
Eğerçi vâsıta-i vahy idi sana Cibrîl
Delâlet etmesen olmazdı pür-güşâ-yı vücûd
Nevres-i Kadim

* ukde-**güşâ:** Düğüm açan.
Etse hezâr nâhun-ı engüşt ittifâk
Olmaz nazîri ukde-güşâlıkta şânenin-Nâbi

güşâd, küşâd: (كشاد) Far. Açma, açılma, açılış, feth. bk. küşâd.
Göründü tâli'-i âlemde i'tilâ-yı suûd
Bulundu baht-ı memâlikte irtika-yı güşâd-Nâbi

güşâde: (كشاده) Far. Açılmış, açık. bk. güşâd.
Dükkânçe-i irtişâ güşâde
Hep dâd u sited hılâf-ı âde
Sâmi (Arpaeminizade Vak'anüvis Mustafa-Bey)

* rindân-**güşâde-meşreb:** Derviş meşrepli.
Âşık-ı yek-reng ü rindân-güşâde-meşrebiz
Bezm-i hâs-ı vahdete hem bâde hem peymâneyiz
Nef'î

* rû-**güşâde:** Açık yüzlü, yüzü açılmış.
Girifte oldu dilim kîse-i hasîs gibi
Misâl-i hân-ı civân-merd rû-güşâde idim-Nâbi

güşâyiş: (كشايش) Far. Açılmış, açık.
Hazân-ı hicrde seyr eyle sînemin dâğın
Güşâyişi o gülün nev-bahâra gelmez imiş
Âsım (Çelebizade Şeyhülislam İsmail...)

güşâyiş-i gül-i maksûd: Arzu gülünün açılışı.
Hemîşe handeye ol la'l-i dür-feşân düşmez
Güşâyiş-i gül-i maksûd her zemân düşmez-Nâbi

güşâyiş-i ikbâl: Talih açıklığı.
Mağrûr olup güşâyiş-i ikbâle, alma âh
Zîbende-gî-i gülşeni bâd-ı hazân bozar
Emin (...Hilmi)

güşâyiş-i ümmîd-i nev-zuhûr: Yeni ortaya çıkmış ümidin açılışı.
Vicdânında bir güşâyiş-i ümmîd-i nev-zuhûr
Hissetmek ihtiyâc-ı garîbiyle bî-huzûr-Faik Âli

* **güşâyiş-pezîr:** Açılış kabul eden, açılan.
Hâmûşî-i edeb ki güşâyiş-pezîr olur
Bir goncadır hadîka-i ahlâkdan kopar-Nâilî

güşvâre: (كشواره) Far. Küpe. bk. gûş-vâre.

güşvâre-i nâ-dîde: Eşsiz küpe
Ol dürr-i güşvâre-i nadîde nâz eder
Bu tercemân râz-ı dil-i kudsiyân olur-Nef'î

güvâh: (كواه) Far. Şehadet, tanıklık.
Ben kanımı da'vî ederken kılıçtan
Tîri erişip eyledi mecrûh güvâhım-Mesihî

Hep vefâdır ettiği ol dil-berin ey müddeî
Hak güvâhımdır sevelden bir cefâsın görmedik
Lamiî Çelebi

Sıdkımın da'vâsına ışkın yolunda dostum
Eşk-i çeşmimle oluptur çihre-i zerdüm güvâh-Âhî

güvâh-ı Ahmed: Ahmed'in (Hz. Muhammed) şahitliği (s.a.s.).
Da'vî deminde bedri şakk ettiği budur kim
Kadr-i tamâma ere tâ kim güvâh-ı Ahmed
Hamdullah Hamdi

güvâh-ı izzet: Değerli şahitlik.
Ben melâmet-zede-i zillet olursam ne ziyân
Yâr hakkında cihân cümle güvâh-ı izzet
Esrar Dede

güvâh-ı neseb: Neslin şahitliği.
Neşât-bahşî-i mey intisâb-ı humdandır
Kerem güvâh-ı nesebtir kibâr-zâdeliğe-Seyyit Vehbi

* **güvâhî:** Tanıklık
Her nesne kılar varlığına hüsn-i şehâdet
Her zerre eder vahdetine arz-ı güvâhî-Ziya Paşa

güvâr: (كوار) Far. Hazmı kolay. **güvârâ, güvârân**.
Hep etti kenâre hârhârı
Sahbâdaki mevc-i hoş-güvarı - Nâbî

güzâf: (كزاف) Far. Boş ve manasız söz; lâf ü güzâf.
Gelin insâf edelim fark edelim mikdârı
Şâiriz biz diyerek lâf ü güzâfı koyalım
Murâdî (Sultan IV. Murat)

Ruh-ı münîrine mir'ât-ı Hak dedimse eğer
Sözüm hulâsa-i tahkîktir güzâf değil-Yenişehirli Avni

güzâf-ı bî-nihayet: Sonu gelmeyen söz.
İşte o kadardır ol hikâyet
Bâkîsi güzâf-ı bî-nihâyet-Şeyh Galip

güzâf-ı serserî: Boş, başı boş söz.
Ben övünmem kadrim erbâb-ı dil ü dâniş bilir
Ârifim düşmez bana lâf ü güzâf-ı serserî-Nef'î
güzâr, güzer: (گذار) Far. 1. Geçme, geçiş. 2. Geçici, geçiren.
Eyyâm-ı zühd ü mevsim-i zerk u riyâ değil
Hengâm-ı ayş ü işret ü geşt ü güzârdır-Bâki

Bir gürbe güzâr eyler ise bir tarafından
Ol semti iner alçağa mânend-i mîzân-Nâbi

Eğerçi hizmeti yok lîk ona yeter bu şeref
Ki ede hizmet-i rıkkıyyetinde ömrü güzâr-Nedim
güzâr-ı bâ-şitâb-ı ömr: Ömrün hızla geçişi.
Güzâr-ı bâ-şitâb-ı ömrü işrâba gelir dâim
Leb-i cûda sımâh-ı câna cûş-ı âbtan feryâd
Koca Râgıp Paşa
güzâr-ı kâinât: Kâinattan geçiş.
Lâ-yetenâhîlerde ser-mest-i hayât
Eyledim geşt ü güzâr-ı kâinât
Kemalzade Ekrem Bey
* **güzâriş:** Geçme, geçiş.
güzâriş-i hayât: Hayattan geçme.
Güzâriş-i hayâttan bu sırrı anladım ki ben
Memât bir didinmenin sükûna inkılâbıdır
Sâmih Rıfat
güzâriş: (گذارش) bk. güzâr.
güzer, güzâr: (گذر) Far. Geçme, geçiş.
Hâkimin her zerresi raks ura yârin mihr ile
Ger ede zülf-i nesîmi kabrim üstüne güzer
Adlî (Sultan II. Bayezid)
Bir düş gibidir hak bu ki maʿnîde bu âlem
Kim göz yumup açınca zemânı güzer eyler-Nef'î

Bâğ-ı vasl üzre güzer kıl Adn'e gir dîdârı gör
Vâdî-i hicrânı seyreyle "azâbe'n-nâr"ı gör-Behiştî
* **güzerân:** Geçiş.
Semt-i gül-zâr-ı vefâdan güzerânı yoğiken
Kimi söyletsen olur bülbül-i gül-zâr-ı hulûs
Haşmet

* **güzer-gâh, güzer-geh:** Geçilecek yer.
Ceyş-i sultân-ı gama yer yok güzer-gâh olmadık
Arsa-i âlemde bir künc-i ferâğat kalmadı
Hâletî (Azmizade ...)
Yârin güzer-gehidir uşşâka cây-ı râhat
Rindân-ı hâne-ber-dûş dâr u diyârı neyler-Nâbi
güzer-gâh-ı adû: Düşmanın geçtiği yer.
Esîr-i fursat olmak bâis-i nakz-i hamiyyettir
Güzer-gâh-ı adûda merd-i kâmil der-kemîn olmaz
Beliğ (Bursalı İsmail...)
güzer-gâh-ı hayâl-i yâr: Yârin hayalinin geçtiği yer.
Güzer-gâh-ı hayâl-i yâre yapmış sâniʿ-i kudret
İki gözlü bir kemer köprüdür kaşım Fırat üzre
Beliğ
güzer-gâh-ı muvakkat: Geçici yer.
Bir güzer-gâh-ı muvakkattir cihân insânlara
Olmamış bir kimse olmaz pâs-bân-ı bostân-Lâ
güzeşt, -güzeşte: (گذشت) Far. Geçme, geçiş, geçen. Birleşik kelimeler yapar.
* ser-**güzeşt:** Baştan geçen, serüven.
Beşerin köhne ser-güzeştinden
Bize efsâneler terennüm eden-Tevfik Fikret
* **güzeşte:** 1. "Geçmiş" anlamıyla birleşik kelimeler yapar. 2. Geçmiş. **c. güzeştegân.**
Hat-âverler güzeşte hüsn ü ânın yâd eder gâhî
Misâl-i merdüm-i müflis zemân-ı devletin söyler
Sünbülzade Vehbi
* fürû-**güzeşte:** Geçip gitmiş.
Gördüm o serv-ka:metin ardınca rûz-ı vasl
Ömr-i fürû-güzeşte şitâbân olup gelir-Nedim
* hôş-**güzeşte:** Hoş geçmiş.
Yâdına çeşm-i hasreti yumdukça gâh gâh
Ey ân-ı hôş-güzeşte, gülümser durursun, âh
Tevfik Fikret
güzeşte: (گذشته) bk. güzeşt.